

శ్రీ

Surya Andhra Sabdakosh

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు

ద్వితీయసంపుటము.

క — జ.

2nd V.

పండితసాహాయ్యమున

కళాప్రపూర్ణ బిరుదాంకితులగు

జయంతి రామయ్యాపంతులు బి. ఏ., బి. ఎల్.

గారిచే రచింపఁబడి

కాకినాడ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు

వారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది.

శ్రీవిద్వజ్జనమనోరంజనీ ముద్రాక్షరశాల

పిఠాపురము.

1939

శ్రీ

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు

పీఠిక.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు ద్వితీయసంపుటము ప్రకటింపఁగలిగినందులకు సంతసించుచున్నాము. కవర్గాక్షరము లాదియందుఁగలశబ్దములు మాత్రమే యిందున్నవి. ప్రథమసంపుటముకన్న నీసంపుట మించుక చిన్నదిగా నున్నది. చ వర్గాక్షరములఁగూడఁ జేర్చినచో సంపుట మతిమాత్ర మగుననియు వర్గమధ్యమునందు నిలుపుట యుక్తముగా నుండ దనియుఁ దలచి యీ సంపుట మింతటితో ముగించితిమి.

ఈసంపుటము సర్వవిధముల మొదటిసంపుటమురీతినే రచింపఁబడినది. ప్రథమసంపుటముపై నిటీవల నొకటిరెండువిమర్శనములు బయలుదేఱినవి. వాని నామూలాగ్రముగాఁ జూచినారము. కాని వానినిబట్టి రచనావిధానము మార్పవలసినయావశ్యకత కాన్పింప లేదు.

ఈసంపుటము రచియించుటలో కార్యనిర్వాహకులుగా నున్న పండితులు:—

బ్ర. శ్రీ. చర్ల నారాయణశాస్త్రిగారు.
,, కూచి నరసింహముపంతులుగారు.
,, పిసుపాటి చిదంబరశాస్త్రిగారు.
,, వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.
,, దర్భా సర్వేశ్వరశాస్త్రిగారు.
,, పిసుపాటి విశ్వేశ్వరశాస్త్రిగారు.

పని యారంభించినకొలఁదికాలములోనే వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు నిఘంటుకార్యమునుండి విరమించినారు. మఱికొంచెము కాలముననే యనారోగ్యముచేత కూచి నరసింహముపంతులుగారుగూడ నిఘంటుకార్యమునుండి విరమింపవలసినవా రైరి. తక్కిన నలువురుపండితులు ఆమూలాగ్రముగాఁ బనిచేసినారు. ఇటీవల శరీరస్వాస్థ్యము

తక్కువ యగుటచేత నేనుగూడ మునుపటివలెఁ బని చేయఁజాలక కార్యభారము చాల వఱకుఁ బండితులపైనే యుంచితిని. పైనిఁ జేర్కొనఁబడినపండితు లందఱు ప్రథమసంపుటరచనమునందుఁగూడఁ బనిచేసినారు.

బ్ర. శ్రీ. శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారును.

,, శ్రీపాద పాపయ్యశాస్త్రిగారును.

ఇంచుమించుగాఁ బ్రథమసంపుటముద్రణము నారంభించువఱకును బనిచేసియున్నారు.

మిలిగినసంపుటములుగూడ భగవదనుగ్రహమువలన నచిరకాలములోనే వెలువడుఁగాక.

పీఠికాపురము }
10—10—39 }

జయంతి రామయ్య.

సంజ్ఞావివరణపట్టిక.

సంకేతములు.	వివరణము.
అ.	అకారాంతము- ఇట్లే:-అ,ఇ,ఈ,చ్,జ్. మొదలగునవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది.
అ. ఆ. ఈ. అ.	పుంలింగవిశేషణ మయినపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగవిశేషణ మయినపుడు అకారాంతము లేక ఈకారాంతము. నపుంసకలింగవిశేషణమయినపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగములలో విశేషము లున్నపుడు అవి సూచింపఁబడినవి. చివరయచ్చులనుబట్టి యవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది. ఉదా:- (1) అంకకుఁడు. విశే. (అ.కికా.అ.) ఇట స్త్రీలింగరూపము అకారాంతమగు 'అంకికా' (2) అంతర్ధాత. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంతర్ధాత్రీ'. (3) అంకి. విశే (న్. నీ.న్) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంకినీ'. (4) అపటువు. విశే. (ఉ. ఉ, ట్వీ. ఉ). ఇట ఉకారాంతమగు 'అపటువు'ను ఈకారాంతమగు 'అపట్వీ'యును స్త్రీలింగరూపములు. (5) అనామము. విశే (న్. న్, మ్నీ, ఆ. న్). ఇట నకారాంతమగు 'అనామ'యును ఈకారాంతమగు 'అనామ్నీ'యును ఆకారాంతమగు 'అనామా'యును స్త్రీలింగరూపములుగా నెఱుంగునది.
అ. క్రి.	అకర్మకక్రియ.
ఆనా.	ఆనాపవిభక్తికము.
అప.	అపదము. (ఆగమము మొదలగునవి)
అలం.	అలంకారశాస్త్రము.
అవ్య.	అవ్యయము.
ఆమ్రే.	ఆమ్రేడితము.
ఉదా.	ఉదాహరణము.
ఉప.	ఉపపదము. (చూ. అసి-తెలుఁగు)
ఉభ.	ఉభయము. (సంస్కృతమును తెనుఁగును)
ఏ.	ఏకవచనాంతము.
ఔ.	ఔపవిభక్తికము.
క.	కన్నడము.
కు.	కుయిభాష
క్రి.	క్రియ.
క్రి. విశే.	క్రియావిశేషణము.
క్షేత్రగ.	క్షేత్రగణితము.
గణిత.	గణితశాస్త్రము.
చూ.	చూడుఁడు.
ఛంద.	ఛందశ్శాస్త్రము.
జ్యోతి.	జ్యోతిశ్శాస్త్రము.
త.	తమిళము.

సంకేతములు.	వివరణము.
తంత్ర.	తంత్రశాస్త్రము.
తర్క.	తర్కశాస్త్రము.
తు.	తులుభాష.
ద్రు.	ద్రుతాంతము.
ద్వి.	ద్వివచనాంతము. (తెనుఁగున బహువచనాంతములో అంతర్భూతము.)
ధర్మ.	ధర్మశాస్త్రము.
న.	నపుంసకలింగము.
నాటక.	నాటకపరిభాష.
నాట్య.	నాట్యశాస్త్రము.
పా.	పాళీభాష.
పీఠి.	పీఠిక.
పుం.	పుంలింగము.
పుం. న.	పుంనపుంసకలింగము.
పుం. స్త్రీ.	పుంస్త్రీలింగము.
ప్ర.	ప్రత్యయము.
ప్రా.	ప్రాకృతము.
బ.	బహువచనాంతము.
బీజగ.	బీజగణితము.
మంత్ర.	మంత్రశాస్త్రము.
మ.	మళయాళము.
మహా.	మహారాష్ట్రము.
మి.	మిశ్రము-సంస్కృతేతరపదముతోఁగాని తెలుఁగుకృత్ప్రత్యయముతోఁగాని తెలుఁగుతద్ధితప్రత్యయముతోఁగాని కలిసినసంస్కృతపదము.
మొ.	మొదలైనవి.
యోగ.	యోగశాస్త్రము.
రూ.	రూపాంతరము.
వా.	వాడుక.
వి.	విశేష్యము.
విణ.	విశేషణము.
వేదాంత.	వేదాంతశాస్త్రము.
వైద్య.	వైద్యశాస్త్రము.
వ్యతి.	వ్యతిరేకార్థకపదము.
వ్యవ.	వ్యవహారము.
వ్యాక.	వ్యాకరణశాస్త్రము.
శత్ర.	శత్రంతము. (దీనికి తెలుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు)

సంకేతములు.	వివరణము.
శ. సం.	శకసంవత్సరములు.
శ్లో.	శ్లోకము.
స.	సర్వనామము.
సం.	సంస్కృతము.
సంగీ.	సంగీతశాస్త్రము.
స. క్రి.	సకర్మకక్రియ.
సా.	సామెత.
స్త్రీ.	స్త్రీలింగము.
హిం.	హిందూస్థానీభాష.
√	(మూలచిహ్నము) ఇది జనకపదములకు ముందుపయోగింపఁబడును.
=	(సామ్యచిహ్నము) ఇది రూపమందుఁగాని యర్థమందుఁగాని సామ్యముగల పదములనడుమ నుపయోగింపఁబడును.
⚘	చెట్టు లత మొదలగువానిగుర్తు.

(తక్కినవి స్పష్టములు.)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదులసంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
1	అచలా.	అచలాత్మజాపరిణయము.	ఆ. ౩.	వేంకటాచార్యకవి.
2	అచ్చ. భా.	అచ్చతెలుఁగుభారవి.	ఆ ౫.	శ్రీరామకవి.
3	అచ్చ. రా.	అచ్చతెనుఁగురామాయణము.		కూచిమంచి తిమ్మకవి.
		బాల. బాలకాండము.		
		అయో. అయోధ్యాకాండము.		
		అర. అరణ్యకాండము.	కాం. ౬.	
		కిష్కిం. కిష్కింధాకాండము.		
		సుం. సుందరకాండము.		
		యు. యుద్ధకాండము.		
4	అధ్యా.	అధ్యాత్మరామాయణము. (బాలకాండాదులుఆఱును ఉత్తరకాండమును కలిసి ఏడుకాండములు.)	కాం. ౭.	కోటమరాజు నాగయామాత్యుఁడు.
		ఉ. ఉత్తరకాండము.		
5	అని.	అనిరుద్ధచరిత్రము.	ఆ. ౫.	కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుఁడు.
6	అప్ప.	అప్పకవీయము. (లక్షణగ్రంథము.)	ఆ. ౫.	కాకునూరి అప్పకవి.
7	అ. మ. క.	అష్టమహిషీకల్యాణము. (ద్విపద)		తిరువేంగళనాథుఁడు.
8	అహ.	అహల్యాసంక్రందనము.	ఆ. ౩.	సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు.
9	ఆం. చం.	ఆంధ్రచంద్రాలోకము.		అడిదము సూరకవి.
10	ఆం. భా.	ఆంధ్రభాషార్ణవము (నిఘంటువు)	కాం. ౩.	నుదురుపాటి వేంకనార్యుఁడు.
11	ఆం. శే.	ఆంధ్రనామశేషము. (నిఘంటువు)		అడిదము సూరకవి.
12	ఆం. సం.	ఆంధ్రనామసంగ్రహము. (నిఘంటువు)		పైఁడిపాటి లక్ష్మణకవి.
		దేవ. దేవవర్గు.		
		మాన. మానవవర్గు.		
		స్థా. స్థావరవర్గు.	వర్గులు. ౫.	
		తి. తిర్యగ్వర్గు.		
		నా. నానార్థవర్గు.		
13	ఆము.	ఆముక్తమాల్యద.	ఆ. ౬.	శ్రీకృష్ణదేవరాయలు.
14	ఇందు.	ఇందుమతీపరిణయము.	ఆ. ౬.	కుమారధూర్జటి.
15	ఇందు. రా.	ఇందుమతీపరిణయము.	ఆ. ౪.	తెనాలి రామభద్రకవి.
16	ఉ. రా.	ఉత్తరరామాయణము.	ఆ. ౮.	కంకంటి పాపరాజు.

సంఖ్య	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
17	ఉ. హరి.	ఉత్తరహరివంశము.	ఆ. ౬.	నాచన సోమనాథుఁడు.
18	ఉ. హరిశ్చ.	ఉత్తరహరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	ఆ. ౪.	తెక్కెళ్లపాటి లింగన.
19	కకు.	కకుత్స్థవిజయము.	ఆ. ౬.	మల్లె అనంతభూపాలుఁడు.
20	కలు. శ.	కలువాయిశతకము.		డబ్బీరు నరసు.
21	కవిక.	కవికర్ణరసాయనము.	ఆ. ౬.	సంకుసాల నృసింహకవి.
22	కవిచౌ. శ.	కవిచౌడప్పశతకము.		కవిచౌడప్ప.
23	కవిజ.	కవిజనరంజనము.	ఆ. 3.	అడిదము సూరకవి.
24	కవిజనా.	కవిజనాశ్రయము. (లక్షణగ్రంథము.)	అధికారములు ౪	వేములవాడ భీమకవి.
		సంజ్ఞా. సంజ్ఞాధికారము.		
		వృత్తా వృత్తాధికారము.		
		జాతి. జాత్యధికారము.		
		దోషా. దోషాధికారము.		
25	కవిరా.	కవిరాజమనోరంజనము.	ఆ. ౬.	కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుఁడు.
26	కవిస.	కవిసర్పగారుడము (లక్షణగ్రంథము)	ఆ. ౨.	కాచన బసవన్న.
27	కళా.	కళాపూర్ణోదయము.	ఆ. ౮.	పింగళి సూరన్న.
28	కార్తిక.	కార్తికమాహాత్మ్యము.		కుందుర్తి వేంకటాచలపతి.
29	కావ్యా.	కావ్యాలంకారచూడామణి. (లక్షణగ్రంథము.)	ఉల్లాసములు. ౯.	విన్నకోట పెద్దన్న.
30	కాశీ.	కాశీఖండము.	ఆ. ౭.	శ్రీనాథుఁడు.
31	కాళ.	కాళహస్తిమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౪.	ధూర్జటి.
32	కాళ శ.	కాళహస్తీశ్వరశతకము.		ధూర్జటి.
33	కిరా.	కిరాతార్జునీయము	ఆ. ౬.	గోపాలుని సింగయ.
34	కుచేల.	కుచేలోపాఖ్యానము.	ఆ. 3.	గట్టుప్రభువు.
35	కువల.	కువలయాశ్వచరిత్రము.	ఆ. ౬.	సవరము చిననారాయణకవి.
36	కు. సం.	కుమారసంభవము.	ఆ. ౧౨.	నన్నెచోడుఁడు.
37	కృ. క.	కృష్ణకర్ణామృతము.	ఆ. 3.	వెలఁగపూడి వెంగన.
38	కృ. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	ఆ. 3.	కృష్ణకవి.
39	కృష్ణ.	కృష్ణరాయవిజయము.	ఆ. ౪.	కుమారధూర్జటి.
40	కృష్ణ. శ.	కృష్ణశతకము.		నృసింహకవి.
41	కృష్ణా.	కృష్ణాభ్యుదయము.	ఆ. ౬.	గొంతేటి సూరన్న.
42	కేయూర.	కేయూరబాహుచరిత్రము.	ఆ. ౪.	మంచన.
43	క్రీడా.	క్రీడాభిరామము.	ఆ. ౧.	వల్లభరాయకవి.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
44	గంధ.	గంధవహము.	ఆ. ౧.	మంచర్ల వాసుదేవకవి.
45	ఘటికా.	ఘటికాచలమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౩.	తెనాలి రామకృష్ణుఁడు.
46	చంద్ర.	చంద్రభానుచరిత్రము.	ఆ. ౫.	తరిగొప్పల మల్లన్న.
47	చంద్ర. వి.	చంద్రరేఖావిలాపము.	ఆ. ౩.	కూచిమంచి జగ్గకవి.
48	చంద్రా.	చంద్రాంగదచరిత్రము.	ఆ. ౬.	పైడిమర్రి వేంకటపతి.
49	చంద్రి.	చంద్రికాపరిణయము.	ఆ. ౬.	సురభిమాధవరాయ ప్రభువు.
50	చం. రా.	చంపూరామాయణము.	ఆ. ౭.	ఋగ్వేదికవివేంకటాచలపతి.
51	చమ.	చమత్కారమంజరి.	ఆ. ౩.	సింహాద్రి వేంకటాచార్యుఁడు.
52	చిత్రభా.	చిత్రభారతము.	ఆ. ౭.	చరికొండ ధర్మన్న.
53	చి. ని.	చిన్నయసూరినిఘంటువు. (వ్రాతది)		పరవస్తు చిన్నయసూరి.
54	చెన్న.	చెన్న బసవపురాణము.	ఆ. ౫.	అత్తనూరి పాపకవి.
55	జాహ్నవీ.	జాహ్నవీమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౪.	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి.
56	జై. భా.	జైమినిభారతము. (అశ్వమేధపర్వము.)	ఆ. ౭.	పిల్లలమర్రి పినవీరభద్రుఁడు.
57	తపతీ.	తపతీసంవరణోపాఖ్యానము.	ఆ. ౫.	అద్దంకి గంగాధరకవి.
58	దశకు.	దశకుమారచరిత్రము.	ఆ. ౧౨.	కేతన.
59	ద. శా.	దక్షిణహిందూస్థానశాసనము.	సంపుటములు౬	
60	దశా.	దశావతారచరిత్రము.	ఆ. ౧౦.	ధరణిదేవుల రామయామాత్యుఁడు.
61	దా. శ.	దాశరథిశతకము.		కంచెర్ల గోపన్న.
62	దిలీప.	దిలీపచరిత్రము.	ఆ. ౪.	కొటికలపూడి వేంకటకృష్ణకవి.
63	ద్వా.	(సింహాసన) ద్వాత్రింశిక.	ఆ. ౧౨.	కొఱవి గోపరాజు.
64	ద్వి. కో. భాగ.	ద్విపదభాగవతము.	స్క. ౦. ౧౨.	కోనేటి నాథుఁడు.
65	ద్వి. తి. సా.	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము.	ఆ. ౨.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
66	ద్వి. నల.	ద్విపదనలచరిత్రము.	భా. ౫.	చక్రపురి రాఘవాచార్యుఁడు.
67	ద్వి. పరమ.	ద్విపదపరమయోగివిలాసము.	ఆ. ౭.	తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుఁడు.
68	ద్వి. భార.	ద్విపదభారతము. (విరాటపర్వము - వ్రాతప్రతి.)	ఆ. ౫.	తిమ్మన్న.
69	ద్వి. శ. సా.	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము.	ఆ. ౩.	బాణాల శంభుదాసుఁడు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
70	ద్వి. భాగ.	ద్విపదభాగవతము. (దశమస్కంధము.)	స్కం. ౧.	మడికి సింగన్న.
71	ద్వి. హరిశ్చ.	ద్విపదహరిశ్చంద్రచరిత్రము.	భా. ౨.	గౌరన.
72	ధనా.	ధనాభిరామము. (వ్రాఁతప్రతి)	ఆ. ౩.	నూరన.
73	ధర్మ.	ధర్మఖండము.	ఆ. ౯.	ఈఁదులపల్లి భవానీశంకరుఁడు.
74	నరస.	నరసభూపాలీయము. (లక్షణగ్రంథము.)	ఆ. ౫.	మూర్తికవి.
75	నవ. (నాథ)	నవనాథచరిత్రము. (ద్విపద-వ్రాఁతప్రతి).	భా. ౫.	గౌరన.
76	నా. పంచ.	పంచతంత్రము.	ఆ. ౫.	నారాయణకవి.
77	నార.	నారసింహపురాణము. (ఉత్తరభాగము)	ఆ. ౫.	హరిభట్టు.
78	నిరం.	నిరంకుశోపాఖ్యానము.	ఆ. ౪.	కందుకూరి రుద్రయ.
79	నిర్వ.	నిర్వచనోత్తరరామాయణము.	ఆ. ౧౦.	తిక్కనసోమయాజి.
80	నీతి.	నీతిసీసపద్యశతకము.		తాళ్ళపాక తిమ్మయ.
81	నీలా.	నీలాసుందరీపరిణయము.	ఆ. ౩.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
82	నృసిం.	నృసింహపురాణము.	ఆ. ౫.	ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.
83	నైష.	శృంగారనైషధము.	ఆ. ౮.	శ్రీనాథుఁడు.
84	పండితా.	పండితారాధ్యచరిత్రము. (ద్విపద) దీక్షా. దీక్షాప్రకరణము. పురా. పురాతనప్రకరణము. వాద. వాదప్రకరణము. మహిమ. మహిమప్రకరణము. పర్వ. పర్వతప్రకరణము.	ప్రకరణములు. ౫.	పాలకురికి సోమనాథుఁడు.
85	పద్మ.	పద్మపురాణము. (ఉత్తరఖండము)	ఆ. ౧౧.	మడికి సింగన్న.
86	పరమ.	పరమయోగివిలాసము.	ఆ. ౪.	తిమ్మనృపాలుఁడు.
87	పాంచా.	పాంచాలీపరిణయము.	ఆ. ౫.	కాకమాని మూర్తికవి.
88	పాండు.	పాండురంగమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౫.	తెనాలి రామకృష్ణుఁడు.
89	పారి.	పారిజాతాపహరణము.	ఆ. ౫.	నంది తిమ్మన్న.
90	పార్వ.	పార్వతీపరిణయము.	ఆ. ౬.	కోటి శ్రీరాయరఘునాథతొండమాన్ మహీపాలుఁడు.
91	పి. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	ఆ. ౪.	పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుఁడు.
92	పె. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	ఆ. ౩.	పెద్దాడ నాగరాజు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
93	ప్రబంధ.	ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయ విలాసము.	ఆ. ౧.	గణపవరపు వేంకటకవి.
94	ప్రబోధ.	ప్రబోధచంద్రోదయము.	ఆ. ౫.	నందిమల్లయ్య, ఘంటసింగయ్య.
95	ప్రభా.	ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము.	ఆ. ౫.	పింగళి సూరన.
96	ప్రభు (లిం)	ప్రభులింగలీల. ద్విపద.	ఆ. ౫. (ఒక్కొక్క యాశ్వాసమునకు ఐదైదుగతులు గలవు)	పిడుపర్తి సోమయ.
97	బస. పు.	బసవపురాణము. (ద్విపద)	ఆ. ౭.	పాలకురికి సోమన.
98	బహు.	బహుళాశ్వచరిత్రము.	ఆ. ౫.	దామరల వేంగళనాయఁడు.
99	బిల్హ.	బిల్హణీయము.	ఆ. ౩.	పండి పెద్ది కృష్ణస్వామి.
100	బ్రహ్మో.	బ్రహ్మోత్తరఖండము.	ఆ. ౫.	శ్రీధరమల్లె వేంకటరామకవి.
101	బ్రా.	బ్రాణ్యనిఘంటువు.		బ్రౌనుదొర.
102	భర్తృ.	భర్తృహరిసుభాషితము. నీతి. నీతిశతకము. శృం. శృంగారశతకము. వై. వైరాగ్యశతకము.	శతకములు. 3	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి.
103	భల్లా.	భల్లాణచరిత్రము.	ఆ. ౫.	వాలేశ్వరుఁడు.
104	భాగ.	భాగవతము.	స్కం. ౧౨.	బమ్మెర పోతరాజు.
105	భాను.	భానుమతీపరిణయము.	ఆ. ౪.	రెంటూరి రంగరాజు.
106	భార.	భారతము. ఆది. ఆదిపర్వము. ఆ. ౮. సభా. సభాపర్వము. ఆ. ౨. ఆర. అరణ్యపర్వము. ఆ. ౭. విరా. విరాటపర్వము. ఆ. ౩. ఉద్యో. ఉద్యోగపర్వము. ఆ. ౪. భీష్మ. భీష్మపర్వము. ఆ. ౫. ద్రో. ద్రోణపర్వము. ఆ. ౫. కర్ణ. కర్ణపర్వము. ఆ. ౩. శల్య. శల్యపర్వము. ఆ. ౨. సౌ. సౌప్తికపర్వము. ఆ. ౨. స్త్రీ. స్త్రీపర్వము. ఆ. ౨. శాం. శాంతిపర్వము. ఆ. ౬.	పర్వములు౧౮	కవిత్రయము. (నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదులసంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
		అను. అనుశాసనికపర్వము. ఆ. ౫. అశ్వ. అశ్వమేధికపర్వము. ఆ. ౪. ఆశ్ర. ఆశ్రమవాసపర్వము. ఆ. ౨ మౌ. మౌసలపర్వము. ఆ. ౧. మహా. మహాప్రస్థానికపర్వము. ఆ. ౧. స్వ. స్వర్గారోహణపర్వము. ఆ. ౧.		
107	భా. రా.	భాస్కరరామాయణము. (అచ్చతెనుఁగు రామాయణము కడనున్నట్లు దీనికికాండము లెఱుంగునది)	కాం. ౬.	భాస్కరుఁడులోనగువారు.
108	భా. శ.	భాస్కరశతకము.		మారద వెంకయ్య.
109	భీమ.	భీమేశ్వరపురాణము.	ఆ. ౬.	శ్రీనాథుఁడు.
110	భేష.	భేషజకల్పము.	ఆ. ౪.	బహుపాద వేంకటాచార్యుఁడు.
111	భోజరా.	భోజరాజీయము.	ఆ. ౭.	అనంతామాత్యుఁడు.
112	భోజసుతా.	భోజసుతాపరిణయము.	ఆ. ౫.	కోటీశ్వరకవి.
113	మనుచ.	మనుచరిత్రము.	ఆ. ౬.	అల్లసాని పెద్దన.
114	మల్ల.	మల్లభూపాలీయము. (భర్తృహరికడనున్నట్లే దీనికిశతకము లెఱుంగునది.)	శతకములు 3.	ఎలకూచి బాలసరస్వతి.
115	మల్లుపు.	మల్లుపురాణము. (దేవమల్లచరిత్రము-వ్రాఁతప్రతి)	ఆ. ౪.	సుదురుపాటి వేంకనార్యుఁడు.
116	మల్హాణ.	మల్హాణచరిత్ర.	ఆ. 3.	ఎడపాటి ఎఱ్ఱన.
117	మార్క.	మార్కండేయపురాణము.	ఆ. ౮.	మారన.
118	ముకుంద.	ముకుందవిలాసము.	ఆ. 3.	కాణాచి పెద్దన.
119	మృ. వి.	మృత్యుంజయవిలాసము.	ఆ. 3.	గోఁగులపాటి కూర్మదాసుఁడు.
120	మై.	మైరావణచరిత్రము.	ఆ. 3.	మాడయకవి.
121	మొ. రా.	మొల్లరామాయణము (అచ్చతెనుఁగురామాయణము కడనున్నట్లుదీనికి కాండము లెఱుంగునది.)	కాం. ౬.	మొల్ల.
122	యయా.	యయాతిచరిత్రము.	ఆ. ౫.	పొన్నిగంటి తెలగనార్యుఁడు.
123	రంగా.	రంగారాయచరిత్రము.	ఆ. 3.	దిట్టకవి నారాయణకవి.
124	రం. రా.	రంగనాథరామాయణము.(ద్విపద)	కాం. ౬.	రంగనాథుఁడు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
		(అచ్చతెనుఁగురామాయణముకడనున్నట్లు దీనికి కాండము లెఱుంగునది.)		
125	రం. రా. ఉ.	రంగనాథరామాయణము. ఉత్తరకాండము-(ద్విపద)	కాం. ౧.	కాచభూపతి, విట్ఠలరాజు.
126	రఘు.	రఘువంశము.	ఆ. ౧౦.	అవుసూరి కిచ్చయ్య.
127	రఘునా.	రఘునాథాభ్యుదయము. (వ్రాఁత		విజయరాఘవకవి.
128	రత్న.	రత్నపరీక్ష. ప్రతి)		భైరవకవి.
129	రస.	రసమంజరి. (లక్షణగ్రంథము)	గుచ్ఛములు౩.	సురతాని కోదండపతి.
130	రసా.	రసాభరణము. (లక్షణగ్రంథము.)	ఆ. ౪.	అనంతామాత్యుఁడు.
131	రసిక.	రసికజనమనోభిరామము.	ఆ. ౨.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
132	రాఘవ.	రాఘవపాండవీయము.	ఆ. ౪.	పింగళి సూరన్న.
133	రాజగో.	రాజగోపాలవిలాసము.	ఆ. ౫.	కాళయ.
134	రాజ. చ.	రాజశేఖరచరిత్రము.	ఆ. ౩.	మాదయగారి మల్లన్న.
135	రాజ.వి. (రాజశేఖరవిలాసము.)	రాజశేఖరవిలాసము.	ఆ. ౩.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
136	రాధికా.	రాధికాసాంత్వనము.	ఆ. ౪.	ముద్దుపళని.
137	రామ.	రామరాజీయము.	ఆ. ౧.	వెంకయ్య.
138	రామలిం.	రామలింగేశ్వరశతకము.		అడిదము సూరన్న.
139	రామా.	రామాభ్యుదయము.	ఆ. ౮.	అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడు.
140	రామే.	రామేశ్వరమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౫.	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి.
141	రా. వి.	రాజవాహనవిజయము.	ఆ. ౫.	కాకమాని మూర్తికవి.
142	రుక్మా.	రుక్మాంగదచరిత్రము.	ఆ. ౫.	ప్రౌఢకవి మల్లన్న.
143	రుక్మి.	రుక్మిణీపరిణయము.	ఆ. ౫.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
144	ల. వి.	లక్ష్మీవిలాసము.	ఆ. ౫.	రాయసము వేంకటపతి.
145	వరాహ.	వరాహపురాణము.	ఆ. ౧౨.	నందిమల్లయ్య, ఘంటసింగయ్య.
146	వసు.	వసుచరిత్రము.	ఆ. ౬.	రామరాజభూషణుఁడు.
147	వా. రా.	వాసిష్ఠరామాయణము.	ఆ. ౫.	మడికి సింగన.
148	వాల్మీ.	వాల్మీకిచరిత్రము.	ఆ. ౩.	రఘునాథభూపాలుఁడు.
149	విక్ర.	విక్రమార్కచరిత్రము.	ఆ. ౮.	జక్కన.
150	విజ. వి.	విజయవిలాసము.	ఆ. ౩.	చేమకూర వేంకటకవి.
151	విజ్ఞా.	విజ్ఞానేశ్వరీయము.	కాం. ౩.	కేతన.
152	వి. నం.	విజయనందనవిలాసము.	ఆ. ౩.	మంగళగిరి ఆనందకవి.
153	వి. పు.	విష్ణుపురాణము.	ఆ. ౮.	వెన్నెలకంటి సూరన.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
154	విప్ర.	విప్రనారాయణచరిత్రము.	ఆ. ౫.	చెదలవాడ మల్లయ్య.
155	వీథి.	వీథినాటకము.		శ్రీనాథుఁడు ?
156	వీర.	వీరభద్రవిజయము.	ఆ. ౪.	బమ్మెర పోతన్న.
157	వేంక.	వేంకటేశాంధ్రము. (నిఘంటువు)	వర్గులు. ౫.	గణపవరపు వేంకటకవి.
158	వేం. పంచ.	పంచతంత్రము.	ఆ. ౫.	వేంకటనాథుఁడు.
159	వేం. మా.	వేంకటాచలమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౬.	తరిగొండ వెంకమ్మ.
160	వేణు.(వేణుగో.శ.)	వేణుగోపాలశతకము.		
161	వేమన.	వేమనశతకము.	భాగ. 3.	వేమనయోగి.
162	వై జ.	వైజయంతీవిలాసము.	ఆ. ౪.	సారంగు తమ్మయ్య.
163	శ.ర.	శబ్దరత్నాకరము. (నిఘంటువు.)		బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యుఁడు.
164	శశాం.	శశాంకవిజయము.	ఆ. ౫.	శేషము వేంకటపతి.
165	శా. ప. మ.	శాసనపద్యమంజరి.		
166	శివధ.	శివధర్మోత్తరము.	ఆ. ౮.	మల్లారెడ్డికవి.
167	శివర.	శివరహస్యఖండము.	ఆ. ౧౦.	కోడూరి వేంకటాచలపతి.
168	శివరా.	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౪.	శ్రీనాథుఁడు.
169	శివ. సా.	శివతత్త్వసారము.		మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు.
170	శుక.	శుకసప్తతి.	ఆ. ౪.	కదిరీపతినాయకుఁడు.
171	శుక. చ.	శుకచరిత్రము.	ఆ. ౫.	పరశురామపంతుల రామమూర్తికవి.
172	శేష.	శేషధర్మము.	ఆ. ౫.	తామరపల్లి తిమ్మయ.
173	శ్రీరం.	శ్రీరంగమహత్త్వము.	ఆ. ౫.	భైరవకవి.
174	శ్రీరం. మా.	శ్రీరంగమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౧౦.	కట్టా వరదరాజేంద్రుఁడు.
175	ష. చ.	షట్చక్రవర్తిచరిత్రము.	ఆ. ౮.	మల్లారెడ్డికవి.
176	షోడ.	షోడశకుమారచరిత్రము.	ఆ. ౮.	వెన్నెలకంటి అన్నయ.
177	సమీర.	సమీరకుమారవిజయము.	ఆ. ౭.	పుష్పగిరి తిమ్మన.
178	సాం. ని.	సాంబనిఘంటువు.	వర్గులు. ౫.	కస్తూరి రంగకవి.
179	సాంబో.	సాంబోపాఖ్యానము.	ఆ. ౫.	రంగప్పరాజు.
180	సానందో.	సానందోపాఖ్యానము.	ఆ. ౫.	శివరామకవి.
181	సారంగ.	సారంగధరచరిత్రము.	ఆ. 3.	చేమకూర వేంకటకవి.
182	సిం. నార.	సింహాద్రినారసింహశతకము.		గోఁగులపాటి కూర్మదాసుఁడు.
183	సీతారా.	సీతారామాంజనేయసంవాదము.	ఆ. 3.	పరశురామపంతుల గురులింగమూర్తి.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తల నామములు.
184	సీతావి.	సీతావిజయము. (శతకంఠరామాయణము.)	ఆ. ౮.	మర్దనకవి.
185	సీమం.	సీమంతినీకల్యాణము.	ఆ. ౫.	పెనుమళ్ల సోమమంత్రి.
186	సుద.	సుదక్షిణాపరిణయము.	ఆ. ౫.	తెనాలి అన్నయ్య.
187	సుదంతా.	సుదంతాపరిణయము. (వ్రాతప్రతి)	ఆ. ౮.	అళుఘురికవి.
188	సురా.	సురాభాండేశ్వరము.	ఆ. ౧.	గట్టుప్రభువు.
189	సు. శ.	సుమతిశతకము.		బద్దెనకవి.
190	సేతు.	సేతుఖండము.	ఆ. ౬.	వక్కలంక వీరభద్రకవి.
191	హంస.	హంసవింశతి.	ఆ. ౫.	అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుఁడు.
192	హ. న.	హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము.	ఆ. ౫.	రామరాజభూషణుఁడు.
193	హర.	హరవిలాసము.	ఆ. ౭.	శ్రీనాథుఁడు.
194	హరి.	హరివంశము.		ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.
		పూ. పూర్వభాగము.	ఆ. ౯.	
		ఉ. ఉత్తరభాగము.	ఆ. ౧౦.	
195	హరిశ్చ.	హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	ఆ. ౫.	శంకరకవి.
196	హ. వరాహ.	వరాహపురాణము.	ఆ. ౫.	హరిభట్టు.

(కడమవి స్పష్టములు.)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములందలి సర్గాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
1	ఆ. ని.	ఆప్తనిసంస్కృతాంగ్లనిఘంటువు.		వామనశివరామాప్తుఁడు.
2	ఉ. చ.	ఉత్తరరామచరితము.	అంకములు ౭.	భవభూతి.
3	కల్ప.	శబ్దకల్పద్రుమము. (నిఘంటువు)		సర్. రాజా రాధాకాంత దేవ బహదరు.
4	కాదం.	కాదంబరీకావ్యము.	భాగములు ౨.	బాణకవియుఁ దత్పుత్రుఁడును.
5	కావ్యాద.	కావ్యాదర్శము.	పరిచ్ఛేదములు ౩.	దండికవి.
6	కే. ని.	నానార్థార్ణవసంక్షేపనిఘంటువు.	కాండములు. ౬	కేశవమిశ్రుఁడు.
7	గీత.	భగవద్గీత.	అధ్యాయములు ౧౮.	వ్యాసమహర్షి.
8	గీతగో.	గీతగోవిందము.	సర్గములు ౧౨.	జయదేవుఁడు.
9	త్రి. ని.	త్రికాండశేషము. (నిఘంటువు)	కాండములు ౩	పురుషోత్తముఁడు.
10	పరా.	పరాశరస్మృతి.	కాండములు ౨	పరాశరమహర్షి.
11	భట్టి.	భట్టికావ్యము.	సర్గములు ౨౨.	భట్టి.
12	భామినీ.	భామినీవిలాసము.	ఉల్లాసములు. ౪.	జగన్నాథపండితరాయలు.
13	మను.	మనుస్మృతి.	అధ్యాయములు. ౧౨.	మనువు.
14	మహా.	మహావీరచరిత్రము.	అంకములు ౭.	భవభూతి.
15	మాలతీ.	మాలతీమాధవము.	అంకములు ౧౦.	భవభూతి.
16	మాళవి.	మాళవికాగ్నిమిత్రము.	అంకములు ౫.	కాళిదాసుఁడు.
17	ముద్రా.	ముద్రారాక్షసము.	అంకములు ౭.	విశాఖదత్తుఁడు.
18	మురా.	అనర్ఘరాఘవము.	అంకములు ౭.	మురారి.
19	మృచ్ఛ.	మృచ్ఛకటికము.	అంకములు ౧౦	శూద్రకుఁడు.
20	మే. ని.	మేదినీనిఘంటువు.		మేదినీకరుఁడు.
21	మేఘ.	మేఘదూతము.	భాగములు ౨	కాళిదాసుఁడు.
22	యాజ్ఞ.	యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి. ఆచా. ఆచారకాండము. ప్రా. ప్రాయశ్చిత్తకాండము. వ్యవ. వ్యవహారకాండము.	కాండములు ౩.	యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి.
23	రం. ని.	లఘుశబ్దార్థసర్వస్వనిఘంటువు.		మహామహోపాధ్యాయపరవస్తు వేంకటరంగాచార్యుఁడు.
24	రత్నా.	రత్నావళి.	అంకములు ౪.	శ్రీహర్షదేవుఁడు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములందలి సర్గాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
25	రస.	రసగంగాధరము.		జగన్నాథపండితరాయలు.
26	రా. ని.	రాజనిఘంటువు.	వర్గములు ౨౧.	నరహరిపండితుఁడు.
27	వాచ.	వాచస్పత్యనిఘంటువు.		తారానాథతర్కవాచస్పతి.
28	విక్రమో.	విక్రమోర్వశీయము.	అంకములు ౫.	కాళిదాసుఁడు.
29	వి. ని.	విశ్వనిఘంటువు.		మహేశ్వరసూరి.
30	విల్యమ్సు.	విల్యమ్సుసంస్కృతాంగ్ల నిఘంటువు.		సర్. మోనియర్ విల్యమ్సు.
31	వేణీ.	వేణీసంహారము.	అంకములు ౬	భట్టనారాయణుఁడు.
32	వై. ని.	వైజయంతీనిఘంటువు.	కాండములు ౮.	యాదవప్రకాశుఁడు.
33	శాకుం.	అభిజ్ఞానశాకుంతలము.	అంకములు ౭.	కాళిదాసుఁడు.
34	శా. ని.	శాశ్వతనిఘంటువు		శాశ్వతుఁడు.
35	శిశు.	శిశుపాలవధము.	సర్గములు ౨౦.	మాఘకవి.
36	సం. కిరా.	కిరాతార్జునీయము.	సర్గములు ౧౮.	భారవి.
37	సం. కు. సం.	కుమారసంభవము.	సర్గములు ౧౭.	కాళిదాసుఁడు.
38	సం. చం. రా.	చంపూరామాయణము.	కాండములు ౬.	భోజరాజు, లక్ష్మణసూరి.
39	సం. దశకు.	దశకుమారచరితము.		దండికవి.
40	సం. నైష.	నైషధీయచరితము.	సర్గములు ౨౨.	శ్రీహర్షకవి.
41	సం. పంచ.	పంచతంత్రము.	తంత్రములు౫	విష్ణుశర్మ.
42	సం. ప్రబోధ.	ప్రబోధచంద్రోదయము.	అంకములు ౬	కృష్ణమిశ్రకవి.
43	సం. భర్తృ.	భర్తృహరిసుభాషితము.	శతకములు 3.	భర్తృహరి.
44	సం. భాగ.	భాగవతము.	స్కంధములు ౧౨.	వ్యాసమహర్షి.
45	సం. భార.	భారతము.	పర్వములు ౧౮.	వ్యాసమహర్షి.
46	సం. రఘు.	రఘువంశము.	సర్గములు ౧౯	కాళిదాసుఁడు.
47	సం. రామా.	రామాయణము.	కాండములు ౬.	వాల్మీకిమహర్షి.
48	సా. ద.	సాహిత్యదర్పణము.	పరిచ్ఛేదములు ౧౦	విశ్వనాథకవిరాజు.
49	హలా. ని.	అభిధానరత్నమాలానిఘంటువు.	కాండములు౫	హలాయుధుఁడు.
50	హితో.	హితోపదేశము.	భాగములు ౪.	నారాయణపండితుఁడు.
51	హేమ. ని.	అనేకార్థసంగ్రహము. (నిఘంటువు)	కాండములు౭	హేమచంద్రుఁడు.

శ్రీ

సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు.

క

క. ఉభ. ఒకానొకయక్షరము.

క[1]. ప్ర. ౧. వ్యతిరేకక్త్వార్థమున వచ్చునది.
ఉదా:-కొట్టక, తిట్టక.
౨. కొన్నిధాతువులకు వచ్చుకృత్ప్రత్యయము.
ఉదా:-అలుక, కినుక, పోక.

క[2]. ఆత్మనేపదార్థమునందు అనుప్రయుక్తమైన 'కొను' ధాతువుయొక్క క్త్వార్థకరూప మగు 'కొని'కి వికల్పముగా వచ్చుఆదేశము. (ఇది కవిత్రయమువారిగ్రంథములందుఁ గానరాదు.)
మ. గరళం బెత్తుక క్రోలఁగాఁ దలఁచితే కష్టాత్మ...భా. రా. అర. ౨.౧౦౨. జై.భా.౭. ౨౩.

క[3]. ద్రు=కా1. (కొన్నియర్థములందుమాత్రమే)- 'అగు'ధాతువుయొక్క నుజ్యంతరూపము.
(క్రియావిశేషణత్వవివక్షయందు అను ప్రయుక్తమగును.)
ఉదా:-లెస్సగ, న్యాయ్యముగ, బెట్టుగ.
(కలుగునట్లు)
క...తరుణి విలోలా,క్షములందు బాష్పసలిలో, ద్గమముగఁ దల వాంచి యుండెఁ గడుఁ గోపమునన్. భార.అర.౩.౨౬౪.
(అగునట్లు)
గీ....ఎఱచి యాహారముగ మనునెఱుకు లైన. భార. ఆది. ౫. ౫౩.
(అర్థవిశేషము లేకయే తుము న్నంతముల కనుప్రయుక్తమగును.)
ఉ. భూమికిఁగాఁగఁ బ్రాణములపోకఁ దలంపక ...భార. భీష్మ. ౧. ౧౫.(ఇట్లే:-చూడఁగ, తగఁగ.)

క. సం. వి. అ. పుం.౧. బ్రహ్మ. ౨. విష్ణువు. ౩.మన్మథుఁడు. ౪. అగ్ని. ౫.గాలి. ౬.యముఁడు. ౭. సూర్యుఁడు. ౮. ఆత్మ. ౯. దక్షప్రజాపతి. ౧౦. రాజు. ౧౧. కామగ్రంథి, కామరూపగ్రంథి. ౧౨. నెమిలి. ౧౩. పక్షి. ౧౪. చిత్తము. ౧౫. దేహము. ౧౬ కాలము. ౧౭. మేఘము. ౧౮. శబ్దము. ౧౯. ప్రకాశము. ౨౦.వెండ్రుక, కేశము. ౨౧. ధనము. ౨౨. పక్షిరాజు, గరుడుఁడు. న. ౧. సుఖము. ౨. తల. ౩. నీరు. ౪. నామము, పేరు. (దీనికిఁ దెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము కనఁబడదు.)

కంక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧.గోశీర్షచందనము. ౨.తామరపువ్వులనుండితీసిన అత్తరువు.

కంకటకము. సం=కంకటము.

కంకటము. సం. వి. అ. పుం. కవచము.

కంకటి=కంగటి. వి. (సం. ఖట్వా, ఖట్టికా.) మంచము.
ఉ.... కేళికా,గారము సొచ్చి చొక్కటపుఁ గంకటిపై నొక మోహనాంగళృం,గారుని తోడ దీపకళికల్ వెలుఁగ న్నిదురించుచున్నయ,న్నీరజగంధిఁ జూచి...శుక. ౧.౧౧౫.
సీ. కప్పుఁగుత్తుక నెట్టకన్ను ముమ్మొనవాలు కంకటికోడు లేజింకపిల్ల. అచ్చ. రా. యు. ౫౯౮. ఆం. భా. ౨. ౧౬౪.

కంకటీకుఁడు. సం. వి. అ. పుం.శివుఁడు.(వై.ని.)

కంకణము. వి.౧.జలపక్షివిశేషము, కంకణాయి.

సీ. కాఁజు బెగ్గురు నీరుకాకి కంకణమును గొంగ
డాబయుగువ్వవంగపండు.యయా. ౨.౫౮
౨. రాపులుఁగు. ఆం. భా. ౨. ౯౧.

కంకణము. సం.వి.అ.న. ౧.కరభూషణము, చేతి కడియము. ౨. చేతఁగట్టుకొనెడితోరము, హస్తసూత్రము. 3. భూషణము. ౪. శేఖరము, శిరోభూషణము. పుం. నీటిబొట్టు.

కంకణము కట్టుకొను = దీక్షవహించు.
(వివాహాదికార్యములందు రక్షార్థము కంకణము దాల్చి కార్యము నెఱవేఱువఱకు నది విప్పరు గావున కార్యము నెఱవేర్చుశపథము పట్టుటకు "కంకణము కట్టుకొనుట" యనువ్యవహారము గలిగెను.)

ఉ...గట్టిగా నహం,కారము మీఱఁ గంకణము గట్టుక యుండెడు నిప్పు డర్జునం, డారణంబుపెండ్లికొడు కంచు నుతించిరి వీరపుంగవుల్. విజ. వి. 3. ౧౫౪.

కంకణాయి. వి. జలపక్షివిశేషము, కంకణము. (శ. ర.)

కంకణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కంకణముగలవాఁడు. వి. ఈ. స్త్రీ. చిఱుగంట, కింకిణి,గజ్జె.

కంకణీక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కంకణి, గజ్జె. ౨. ప్రతిసరము, హస్తసూత్రము.

కంకతము. సం. వి. అ. పుం.౧. నాగబల, బీఱకీ. ౨. ఇరుదలశిఖండి, డుండుభసర్పము. పుం. న. దువ్వెన.

కంకతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దువ్వెన. ౨. ఆఁడు డుండుభసర్పము.

కంకతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దువ్వెన.

కంకత్రోటము. సం.వి. అ. పుం. ఒకజాతి చేఁప.

కంకత్రోటి. సం.వి. ఇ. పుం. కంకత్రోటము.

కంకపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం-రాపులుఁగు ఱెక్కలు కట్టినది-౧. బాణభేదము. (శే.ని.) ౨.బాణము.(హలా.ని) న. రాపులుఁగుఱెక్క.

కంకపత్త్రి. సం. వి. న్. పుం-రాపులుఁగుఱెక్కలుకట్టినది-బాణము.
శ్లో. పునరప్యభ్యహాక్షపార్థం హృదయే కంకపత్త్రిభిః. సం. భార. విరా. ౬౦. ౮.

కంకమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కరతాళి, వాద్యవిశేషము.

కంకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. రాపులుఁగు. ౨. మహారాజచూతము, పెద్దరాచమామిడికీ.

కంకముఖము. సం. వి. అ. పుం-రాపులుఁగుముఖమువంటి ముఖముకలది-కాఁచినలోహము పట్టుకొనెడిసాధనము, పట్టుకాఱు. న. (వైద్య) శల్యమును వెలికిఁదీయుయంత్రవిశేషము.
(ఇట్లే:-కంకవదనము, మొ.)

కంకర. వి. (సం. కర్కరం.) ౧. గృహాదుల కుపయోగించులేపద్రవ్యవిశేషము.
సీ. కంకర బెందడి గార సోద యనంగ లేపవిశేషమై తోఁచఁదగును. ఆం. భా. ౨. ౧౭.
౨.శిలావిశేషము.(ఉదా: కంకరఱాయి.వ్యవ.)

కంకరగాడిద=కంచెరగాడిద. (శ. ర, బ్రౌ.)

కంకరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)-సుఖమును ద్రోసిపుచ్చునది-కుత్సితమైనది. వి. అ. న. తక్రము, నాలుగవవంతునీళ్లు చేర్చినమజ్జిగ.

కంకరోలము. సం. వి. అ. పుం. ఊడుగుచెట్టు.

కంకలోడ్యము. సం. వి. అ. న. చించోడమూలము, ఒకానొకచెట్టు.

కంకశత్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. పృశ్నిపర్ణి, కోలపొన్నకీ.

కంకశాయము. సం. వి. అ. పుం-రాపులుఁగువలెఁ బరుండునది-కుక్క.

కంకాళము. సం. వి. అ. పుం. చర్మమాంసరహితమైనయెముకలగూఁడు, అస్థిపంజరము.

కంకి. వి. (క. కంకి) జొన్నలోనగువాని ఎన్ను, వెన్ను.

సీ. కంకుల నొజ్జలే కాలంబు గడపఁగ నూఁచ
బియ్యంబు శిష్యులకుఁ గలవె. రామ.శ.౮౫.

గీ ...కంకి యనఁగ,ధాన్యకణిశంబు వెలయును
దైత్యవైరి. ఆం. భా. ౨. ౨౩౬.

కంకు. స. క్రి. గద్దించు, భర్త్సనము చేయు.
వి. కంకుట.
(వ్యవ) అధికారి రెండుకంకులు కంకినాఁడు.

కంకుఁడు. సం.వి.అ. పుం. ౧. యముఁడు. ౨.క్ష
త్రియుఁడు. ౩. కపటముచే బ్రాహ్మణవేషము
ధరించిన పురుషుఁడు; అజ్ఞాతవాసమున ధర్మరా
జు పెట్టుకొన్న మాఱుపేరు. ౪. రాపులుఁగులను
చంపి తినెడుబోయ.

శ్లో.కిరాతహూణాన్ధ్రపుళిన్దపుల్కసా,ఆభీరకం
కా యవనాః కసాదయః, యేన్యేచ పాపా
యదుపాశ్రయాశ్రయా, శ్శుధ్యంతి తస్మై
ప్రభవిష్ణవే నమః. భాగ. ౨. ౪. ౧౮.

కంకుడుకాయ. వి. పిల్లలాడుకొనుబంతివంటిగుం
డ్రనికాయ.

చ. ఎలమిగఁ జిన్ననాఁడె తను నెత్తుక ముద్దొ
నరించువ్రేతమూఁ,కలజిగి మోవి చన్నులును
గంకుడుకాయలు లక్కదొండపం,డులుగ
నొనర్చి యాడినఘనుండు... చమ.౩.౧౧౭.

కంకుష్ఠము. సం. వి. అ. న. హిమవత్పర్వతమునం
దుఁబుట్టెడి యొకదినుసుమన్ను. (అప్పుడుపుట్టిన
ఏనుఁగుపిల్లపురీష మని కొందఱు. ఒకానొక
ఓషధి యని మఱికొందఱు - ఈయర్థమున
'అభిధానరత్నమాల'లో ఆకారాంత స్త్రీ లింగ
ముగా నీయఁబడినది.)

కంకేరువు. సం. వి. ఉ. పుం. బకము,కొంగ.

కంకేల్లము. సం. వి. అ. పుం. వాస్తూకశాకము,
చక్రవర్తి కూరకీ.

కంకేల్లి. సం. వి. ఇ. పుం. అశోకవృక్షము.

కంకేళి(లి). సం. వి. ఇ. పుం.అశోకము (సుఖ
ముకొఱకు దీనియొద్ద విహరింతురు.)

కంఖాణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుఱ్ఱము, వా
హము.

మ. గజకంఖాణశతాంగపత్తిజనవర్గంబుల్ సమ
గ్రంబులై, భజియింపఁగా. విజ. వి. ౩.౧౭౩.

క. ఏణాక్షి నపుడు వెడసిం,గాణిం గొని యల
రుఁదూపుగమిఁ జక్కరయే, ఖాణముగాఁ
గలిగినకం,ఖాణపుదొర పింజపింజ గాఁడఁగ
నేసెఁగా. విజ. వి. ౧. ౬౨.

౨. అశ్వభేదము.

సీ. కంఖాణతురగ రింఖాపుంఖితక్ష్మాధూళి న
భ్రపదంబు దూఁటుగట్ట. వరాహ. ౫.౨౭.
(ఈశబ్దము తెనుఁగుగ్రంథములయందే కాని
పించుచున్నది.)

కంఖాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గోడిగ,ఆఁడుగుఱ్ఱము.

క. పుంఖానుపుంఖరింఖా,సంఖాతవసుంధరార
జమ్ములు చదలం,బ్రేంఖోళింపఁగ సంజ్ఞా,కం
ఖాణిం జేర నరిగి కామాతురతఁగా. వరాహ.
౫. ౯౬.

కంగటి = కంకటి. వి. మంచము.
కంగటికాలు=మంచపుకోడు.

ఉ. భృంగి తలంపఁగాఁ బరమభృత్యుఁడు నర్మ
సఖుల్ పిశాచముల్,కంగటికాలు నమ్మఁద
గుకైదువు...జై. భా. ౫. ౮౫.

కంగాణము. వి. (త. కంగాణం) కళ్లమునందలి
కాపలి (శ. ర)

కంగారు. వి.(క.కంగారు=కోపము)౧.యుద్ధము.

సీ. పోరాట పోట్లాట పోరు కయ్యము చివ్వ
కంగారు కంగిస కలను దురము. ఆం. భా.
౨. ౨౨౨.

౨. కలవరము, కలఁత.
(వ్యవ) వానికి అల్పజ్వరమునకే కంగా రెక్కు
వగా నున్నది.
విణ. కలవరపడినది.

క. వెంగలివిత్తయి తిరుగుచుఁ,గంగారై చెడక
ముక్తిఁగాంక్షించుసతం,డంగనలతోడ విడు

వని, సంగడములు వదలవలయు జలజాతము
భీ. భాగ. ౯. ౫౮౩.

ఉ....కం,గా రయెఁ జిత్త మంతయును...
మొ. రా. కిష్కిం. ౨౮.

కంగిస. వి. యుద్ధము. ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

కంగు[1] వి.(జరీమున్న గువానితో) వంకరగా నేర్ప
అచిన కన్ను.

శా. కంగుల్ దీరినపైతిణీఅవిక చన్న ట్టంటి రా
జింపఁగా. విజ. వి. ౨. ౧౫౭. రం. రా.
బాల. ౭౫. పా. ౨. పం.

క. రం గగుముత్యపుమగజా, కంగుల వైడూర్య
పీతకము పైఁ జదురుం,బంగారపుసింగారపు,
సింగంపుంగద్దియను వసించుచు వేడ్కన్.
ఉ. హరిశ్చ. ౧.౫౯.

కంగు[2] = క్రంగు, ఖంగు. వి. మ్రోఁగుటయం దగు
ధ్వని కనుకరణము.(ఆమ్రేడితము'కంగుకంగు')

ద్వి. కంగుకంగున మ్రోఁగుకంచుమట్టియలు.
పండితా.దీక్షా. ౪౬.పా. భోజరా. ౪.౭౩.
మనుచ. ౪. ౧౦౩.

కంగు[3]. అ. క్రి. ౧. తప్తమగు.

ఉ. కంగినపైఁడికుండల వకావకలై చనఁజేయఁ
జాలుచ,న్నుంగవ వ్రేఁగునం దనతనూలత య
ల్లల నాడ...రాజ.చ.౩. ౭౯.(ప్రయోగాం
తరము కనఁబడలేదు.)

౨. చలించు, కదలు.

(వ్యవ) నీగచ్చకాయ కంగినది కావున నీవు ఆట
ఓడిపోయినావు.

కంగుని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కంగువు, కొఱ్ఱలు.

కంగునీపత్త్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పణ్యాంధ మను
తృణము (వాచ)

కంగులము. సం. వి. అ. పుం. హస్తము, చేయి.

కంగువు. సం. వి. ఉ.స్త్రీ. ప్రియంగువు, కొఱ్ఱలు.

కంగుష్ఠము. సం = కంఠుష్ఠము.

కంగేళి. వి. (సం. కంకేలిః) అశోకవృక్షము.

సీ. పొగడను గంగేళిఁ దగ విరుల్ గలిగించె నె
మ్మిఁ గ ల్లుమిసి తన్నియు నొకర్తు. యయా.
౪. ౨౦.

కంగోరు. వి. నిడుపుకాసె. (శర)
జ. కంగోరుపావడ.

కంగోరుపావడ. వి. (√ కంగోరు) పొడుగుకొన
లుంచి కుట్టినగాగర. ఆం. భా. ౨. ౧౫౮.

కంచటము. సం.వి. అ. న. జలతండులీయము,నీటి
చిత్రికూరకు.

కంచడము. సం.వి.అ. పుం. చక్రమర్దనవృక్షము,
తగిరస, తంటెముకు.

కంచము. వి. (సం. కంసమ్.) కంచుతోఁజేసినపా
త్రము; భోజనపాత్రము; పళ్లెము.

గీ. తమ్మిపూఁజాలిపునుకకంచంబు సాఁచి,దిట్ట
తనమున బిచ్చము దేహి యనుచు, వాడవా
డల భిక్షించుకూడు గాని, యిట్టిదివ్యాన్న
ములు మెచ్చునే శివుండు. హర. ౫. ౧౬.

గీ. తెలివఁ గని కన్నులాఁకలి దీర్పకుండ, నద
యుఁడై విధి కంచము మొదటివాని,లేళమం
తయుఁ గృపలేక లేవనెత్తె. పి. శకుం. ౨.
౧౬౫.

చ. ఘనగతశంపఁ గంచ మిడి కాటుక దీర్చి...
ఆము. ౨. ౧౬.

కంచెర. వి. (√కంచే) కంచుపని చేసి బ్రతికెడు
ఒకజాతి.

ఉదా:-కంచరవాఁడు, కంచరది.

కంచెరగాడిద=కంకరగాడిద. వి. (√కంచెరము)
కంచరమునకుఁ బూన్చెడి యొకజాతి గాడిద,
అశ్వతరము.

కంచెరము. వి.(సం.చంపరః)రథవిశేషము,గాడి.
జ. కంచరగాడిద.

కంచెరి. వి. (√కంచెర) కంచరవాఁడు. ఆం. భా.
౨. ౨౬౪.

కంచేల = కంచెల[1].

సీ. మంచుపై నెగయ నూఁకించుజక్కవ లనఁ జన్నులు జిలుఁగుఁగంచలల నబుమ. భాగ. ౧౦. ఉ. ౮౦౩.

కంచారము. సం.వి. అ. పుం. అర్కము, జిల్లేడు.

కంచారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

కంచి. వి. (సం.కాంచీ.ప్రా.కంచీ) కాంచీపురము.

గీ. వడిగ రావమ్మ కంచియే పడుకటిల్లు. విజ. వి. ౩. ౨౦౦. హంస. ౧. ౧౦౮. ఆం. భా. ౨. ౧౧.

కంచంతకాఁపురము (కంచి + అంత + కాఁపురము) = పెద్దకాఁపురము, గొప్పకాఁపురము.

గీ. కాఁపుఁగోడలు కంచంతకాఁపురంబుఁ, బాలవంటికులంబుఁ గీడ్పఱచియుంటికె.పాండు. ౩. ౮౧. (ఇట్లే:- కంచంతటికాఁపురము. శశాం. ౩. ౬౬.)

జ. కంచిమేఁక.

కంచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిన్నబొబ్బ, చిన్నకుబుపు. ౨. వెదురుకొమ్మ.

కంచిమేఁక. వి. (√కంచి) - కంచిపట్టనపుమేఁక - పెద్దపొదుఁగుగల ఒకజాతిమేఁక.

కంచే. వి. (సం.కంసమ్.ప్రా. కంసో. క. కంచు. త. కంచం) లోహభేదము. భార.శాం.౧. ౩౧౮.

జ. కంచర, కంచరి, కంచుకంటు, కంచుకొమ్ము.

కంచేకంటు. వి. (√ కంచే) వేఁచుట మున్నగువానికుపయోగించుపాత్రవిశేషము, కందువు, బాణలి, ఆం. భా. ౨. ౨౮౩.

కంచుకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. అవిక. ౨. కుబుసమువలె మేని నంటిపట్టుకొనియుండుచొక్కాయ. ౩. కవచము. ౪. పాముకుబుసము. ౫. పొట్టు. ౬. స్వామికి పుత్రాదులు జన్మించినపుడు అతని శరీరమునుండి భృత్యాదులు లాగికొనిన వస్త్రము; వస్త్రము.

కంచుకి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కంచుకము కలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. రాజాంతఃపురాధికారి.

శ్లో. అంతఃపురచరో వృద్ధో విప్రో గుణగణాన్వితః, సర్వకార్యార్థకుశలః కంచుకీత్యభిధీయతే.

౨. పాము. ౩. విటుఁడు. ౪. యవలు. ౫. సెనగలు. ౬. అగరువ్రాను.

కంచుకితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంచుకముకలది, కవచము తాల్చినది.

కంచేకొమ్ము. వి. (√కంచే) ఊఁదెడునొకానొక వాద్యము.

గీ. ముందటను గంచుకొమ్ము మిన్నంది మొరయ. వైజ. ౪. ౭౮.

కంచేమించే[1]. విణ. అగోచరము.

(మాయామృగము) ద్వి. కంచుమించై పాఱుఁ గ్రమ్మఱఁ జేరు. రం. రా. ఆర. ౧౭౩. పా. ౧౬. పం.

సీ. ...నిషధమాగధసింధుమేదినీంద్రులు కంచుమించుగాఁగ. దశా. ౧౦. ౧౧౩.

గీ. కాఁకమించుల వినుమానికంపుజోదు, మంచుగమిఁ గంచుమించు గావించుకరణి. రామా. ౫. ౧౪౫.

కంచేమించే[2]. వి. శ్యేనభేదము. ఆం. భా. ౨. ౯౦.

కంచులి(ళి). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అవిక.

కంచులి(ళి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అవిక.

శ్లో. త్వం ముగ్ధాక్షి వినైవ కంచులికయా ధత్సే మనోహారిణీం, లక్ష్మీం... అమరుకము. ౨౭.

కంచూలము. సం. వి. అ. న. అవిక.

కంచె (చియ). వి. (సం. కక్షః) ౧. జెముడు బలుసులోనగువాని చే నేర్పఱుపఁబడిన నెలుగు, వృతి.

సా: కంచెయే చేను మేసిన కాఁ పేమి చేయఁగలఁడు.

౨. దున్ననిభూమి, బీడు.

గీ. కొఱఁ కనంగను బీడు నాఁ గొఱ నసంగఁ,

గంచె యనన ప్రహతభూమి కాఖ్యలెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౬.

జ. కంచెకోట, కంచెగోడ.

కంచెకోట. వి. (√కంచె)వెదురు పేము లోనగు వానిచే కోటచుట్టును ఏర్పఱుపఁబడిన ఆవరణము (శ.ర.బ్రా.)

కంచెగోడ. వి. (√కంచె) కంప పాఁతినగోడ. (శ.ర.)

కంచెల[1] = కంచేల. వి. (సం.కంచులీ) అవిక.

సీ. కుదురు నిండినమించుగుబ్బచన్నులమీఁద జిలుఁగుదువ్వలువకంచెలయుఁ దొడిగి. నైష. ౬. ౨౨.

చ...తనువల్లి యుబ్బి కం,చెల తెగిపడ్డఁ గేత నమునీర చెఱంగున మూసెఁ జన్నులఁ౯.మను చ. ౫. ౬౩.

కంచెల[2]. వి. బీడునేల, కంచె.

సీ. బీడునేలయు నైక నెలయుఁ గంచెల యన. ఆం. భా. ౩. ౪౬.

కంజనుఁడు. సం. వి.అ.పుం-సుఖమును పుట్టించు వాఁడు-మన్మథుఁడు. (త్రి. ని.)

కంజము. సం. వి. అ. పుం-తలమీఁద పుట్టునది_వెంట్రుక.న-నీటఁ బుట్టునది-౧.తామర,పద్మము. ౨. అమృతము, సుధ.

కంజరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగు. ౨. కడుపు, ఉదరము. ౩. జిల్లేడుచెట్టు.

కంజరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-నీటిని ఇగిరించు వాఁడు-సూర్యుఁడు. ౨. బ్రహ్మ.

కంజాతము. సం.వి.అ.న-ఉదకమందుఁబుట్టునది-పద్మము.

కంజారము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.)అశోభనము, అమంగళమైనది. వి.అ.పుం.౧=కంజరము.౨.ఇల్లు. ౩. గుహ్యావయవము. ౪. మణి.

కంజారుఁడు. సం = కంజరుఁడు.

కంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బ్రాహ్మణయష్టిక, గంటుబారంగిచెట్టు.

కంజో. వి. (సం. కపింజలః) కౌఁజు. (శ.ర)

కంజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మ.

కంట[1]. వి. (√కను) కనుట.

(పొందుట; భాగ్యమును పొందుట)

క. ఇంటం దెవులునఁ జచ్చుట,కంటెను బాపంబు లొండు గలవె నృపులకు౯, బంటకలను పాలికల నిది,గంట నిధానంబు గంటగాదె మనకు౯. భార. భీష్మ. ౧. ౯౯.

క. ఒంటిమెయి నుండఁగా ము,క్కంటికి నాక చ్ఛపంబు గౌరుం బట్టం,గంట యరిది యొకపరినా,రెంటిం బొదువంగవలయు రే వెరవార౯. భార. అను.౧. ౨౨౩. (ప్రాత ప్రతి. పా.)

కంట[2]. వి. నాట్యబంధము.

సీ. కంట యంచనఁగను గట్టర మనఁగను నాట్యబంధం బొప్ప...ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

కంటక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతి కడుఁదుతీఁగ. (నై. ని.)

కంటకద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ముండ్ల చెట్టు. ౨. బూరుగు,శాల్మలిచెట్టు. (ఇత్లే:-కంటకిద్రుమము, మొ.)

కంటకపుంఖి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ములువెంపలిచెట్టు.

కంటకప్రావృత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఘృతకుమారి, కలబందచెట్టు.

కంటకఫలము. సం. వి.అ. పుం-ముండ్లతోనున్న పండ్లు కలది - ౧. పనసచెట్టు. ౨. గోక్షురము, పల్లేరుచెట్టు.

కంటకభక్షకము. సం. వి. అ. పుం-ముండ్లనుదిను నది- లొట్టియ.

కంటకభుక్కు. సం.వి.జ్.పుం=కంటకభక్షకము.

కంటకము. వి. ౧. ద్వేషము, విరోధము.

ద్వి. తెరవునఁ బడియున్నదీని వీక్షించి,నరులు వెఱతురు పన్నగభీతి ననుచు,వింటికొప్పునఁ బాఱ విసరితిఁ గాని, కంటకంబున వేయఁ గఱకంఠుసాక్షి. నవనాథ. ౪. ౨౩౬ పా. ౨౨ పం.

౨. విరుద్ధవచనము; పరుషవాక్యము.

రగడ. అతిమి ననుఁ జివురునకు నగునె కంటక మాడ. మనుచ. ౩. ౧౪. దశా. ౧. ౪౧.

విణ. విరుద్ధము, విపరీతము.

తరళ. కడఁగి బుద్ధిబలంబుఁ దద్దయుఁ గంటకంబుగఁ జేసి యేఁ,బుడమిరాజ్యము సర్వముక్ దగఁ బుచ్చి యిచ్చిన నిమ్ములం,గుడువ నేరక దీని నచ్చటఁ గూలఁ దన్ని శరీరముక్,విడుతుఁగా కని నిశ్చయించెదువెట్టి వైతె నరేశ్వరా. భార. ఆర. ౬. ౩౨. (శ. ర. ప్రాఁత ప్రతి. పాఠములు)

శ్లో. మయా హృతాం శ్రియం స్ఫీతాం తాం మోహాదపహాసి కిం,త్వ మబుద్ధ్యా నృపవర ప్రాణా నుత్స్రష్టుమిచ్ఛసి. సం. భార. ఆర. ౨౪౨. ౩.

జ. కంటగించు, కంటగింపు, కంటగిలు.

కంటకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ముల్లు. ౨.బాణాగ్రము, అలుఁగు.

గీ. కంటకము దూఱి యంగంబు గాఁడి వోవఁ, గ్రూరనారాచ మేసిన స్రుక్కెనతఁడు.భార. ద్రో. ౨. ౩౨.

౩. సూదిమొన. ౪. చేప లోనగువానియెముక. ౫. రోమాంచము. ౬. (జ్యోతి) కేంద్రము. ౭.కార్యస్థానము. ౮. కాకి. పుం. ౧. వెదురు. ౨. దోషము. ౩.మకరము, మొసలి.

కంటకవృంతాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నార్తాకి, ములకచెట్టు.

కంటకశ్రేణి. సం. వి. ఇ,ఈ. స్త్రీ. ౧. వాఁకుడు, కంటకారి కీ. ౨. ముండ్లపంది.

కంటకాగారము. సం. వి. అ. పుం. తొండ.

కంటకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శాల్మలి, బూరుగుకీ. ౨. వికంకతము, ములువెలమకీ. (పుల్లవెలఁగ-అనికొందఱు).

కంటకారి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. వాఁకుడుకీ.

కంటకారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాఁకుడుకీ.

కంటగాలము. సం. వి. అ. పుం. కంటకఫలము, పనసకీ.

కంటకాలుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. యవాసవృక్షము, తీఁటకసిందకీ.

కంటకాశనము. సం = కంటకభక్షకము.

కంటకి. వి. వస్త్రములకు వేసెడిరంగులలో నొకానొకరంగు.

రగడ. కంటకి గుజ్జరి మధుపులు మొదలుగఁ గలిగినపలువన్నెలపుట్టములు. కవిక. ౩. ౧౯౫.

కంటకివన్నెలు =కంటకిరంగు వేసినవస్త్రములు. ద్వా. ౩. ౨౦౬.

కంటకి. సం. విణ. (న్.నీ.న్.) కంటకములు గలది. వి. న్. పుం. ౧. చేఁప. ౨.దుర్గంధముగలచండ్రచెట్టు. ౩. ఉమ్మెత్తకీ. ౪. పల్లేరుకీ. ౫. వెదురుకీ. ౬. రేఁగుకీ. ౭. ముండ్లుగలచెట్టు. (తుమ్మ, మొ) ఈ. స్త్రీ. ములకకీ.

కంటకితము. సం విణ. (అ.ఆ.అ.)౧.ముండ్లుగలది. ౨. గగురుపాటుకలది.

కంటకిఫలము. సం = కంటకఫలము. (కే.ని.)

కంటకిలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ములుదోసకీ.

కంటకిలము. సం. వి. అ. పుం. ముండ్లుగలఒకజాతి వెదురుకీ.

కంటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం-ముల్లువలె బాధించువాఁడు-క్షుద్రశత్రువు.

కంటకురంటము. సం. వి అ. పుం. పచ్చములుగోరంటకీ.

కంటగించె. అ. క్రి. (√కంటకము) ౧. ద్వేషము చూపు; రోఁతపడు.

ఉ. ...మాతృసంఘము వసించుసువర్ణగృహంబు లోనికిఁ,దారఁడు కావరే యనఁడు తాపము నొందఁడు కంటగింపఁడుఁ. భాగ ౭. ౧౯౪. కాశీ. ౫. ౫౫.

శా...నిష్కారణం బిట్లు నా,పే రన్నఁ మదిఁ గంటగించెదరు పెంపే మీకు న న్నేఁచుటల్. శుక. ౩. ౪౯౪.

౨. కోపించు, కోపపడు.

సీ. పసుపుబొట్టిది యేల నొసట విభూతిరేఖ యమర్చికొ మ్మంచుఁ గంటగించు. శుక. ౨. ౪౫౬.

౩. నొచ్చు.

ద్వి. తరళాక్షు లన్నమా తల కంటగించు,నొరులు సన్నిధి నున్న నొదవు నాగ్రహము. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౭౨౧.

క. తల కంటగించుచుండఁగ,బలిమిని నాపథర సంబు పానము సేయఁ,దలకొనురోగార్తు నిక్రియ. నిర్వ. ౧౦. ౭౯.

కంటగింపు. వి. (√కంటగిఁచే) కంటగించుట. (రోఁతపడుట)

మ... వేసటలముంపుఁ మాటపై గంటగిం,పును వర్ణ్యక్షితిపాలపాళిపయి నింపు న్నింపమిం దెల్పినఁ. చంద్రా. ౫. ౧౫౨.

కంటగిలు(ల్లు)=కంటగిఁచే. (నొచ్చు)

సీ. ననలక్రొందొడిమ యొత్తినఁ గంటగిలుమస్తకం బెట్టు లోర్చెనో కలుకుజడలు. పాండు. ౪. ౩.

కంటతనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. వాఁకుడుఁ.

కంటతల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కేతకి, మొగలిఁ.

కంటపత్త్రము. సం. వి.అ.పుం.వికంకతము,ములువెలమఁ. ('పుల్లవెలఁగ' అనికొందఱు)

కంటఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దేవతాళీలత, డావరడంగిఁ.

కంటఫలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పల్లేరుఁ. ౨.పనసఁ. ౩. ఉమ్మెత్తఁ. ౪.లతాకరంజము, గచ్చఁ. (ఒకానొకకానుగు-అనికొందఱు) ౫. ఒకజాతి ఆముదపుచెట్టు.

కంటము. సం. వి. అ. పుం. న ముల్లు, కంటకము.

కంటల(ట్ల)ము. వి. (సం. కంఠాలః. త. కండాళం. క. కఁటలె, కంట్లె) ౧. చిల్లరసరకు లుంచి యెద్దుమొదలగువానిమీఁద వేసెడు బుట్టలు మున్నగువానిజత.

గీ.వలయుము ల్లెల్లఁ దెమ్ము కంటలపు టెడ్ల,నాయితము చేయు...హరి. పూ. ౬. ౨౧.

ఉ... కఁట్లయెద్దులుఁ. చెన్నబ. ౩. ౩౩.

౨. తొమ్మిదిమణుఁగులబరువు.

(వ్యవ) ఒకకంట్లము చింతపండు కొన్నాఁడు.

౩. దూదిమూట. (శ.ర.)

కంటలము. సం. వి. అ. పుం. తుమ్మఁ.

కంటవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్రీవల్లి యనునొకానొకముఁడ్లచెట్టు.

కంటవృక్షము. సం.వి అ.పుం. తేజఃఫలవృక్షము.

కంటసము. వి. విరోధోక్తి, విప్రలాపము.

గీ...కంట,సమ్ము నాఁగనువిప్రలాపమ్ము చెలఁగు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౬.

ద్వి. కంటకంబుల నొచ్చి కన్నీరు దెచ్చి,కఁటసంబులఁ జిక్కి కలుకులఁ బొక్కి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౪.

కంటసరము=కఁటసరి. వి. (సం. కంఠసరః) మెడను ధరించెడి యొకానొకసగ.

సీ. లాయంబుఁ గంచంబునై యుల్లసిల్లునేదంట వేల్పునకును గంటసరము. చం.రా. ౩.౨౩. (ఈశ్వరునకు కంటసరమైన బ్రహ్మకపాలమాల అశ్వరూపములైనవేదములకు లాయమును అతనికి భోజనపాత్రమును అయినది)

కంటసరి=కంటసరము.

సీ. నిగిడి జక్కులకేని నెల నెల్ల దోఁపఁగాఁ గలిగిన వేల్పు రాకంటసరుల. యయా. ౪. ౭౭.
సీ. మందహాసంబులయందంబు హైనసరే సరి లేదు మెడకంటసరికి నెందు. వాల్మీ ౨. ౫౦. పారి. ౪. ౧౬. ఆం. భా. ౨. ౧౪౮.

కంటార్తగళ(ల). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలఝింటి, నల్ల గోరంటకీ.

కంటాలువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ౧. వార్తాకి, ములకీ. ౨. వంకము, నెదురుకీ. ౩. వాఁకుడుకీ. ౪. తుమ్మకీ.

కంటాహ్వయము. సం. వి అ. న. తామరదుంప

కంటి. సం. విశే. (న్. సీ. న్.) ముండ్లు గలది. వి. న్. పుం. ౧. చంద్రకీ. ౨. ఉత్తరేనుకీ. ౩. పల్లేరుకీ. ౪. ౭. కదినుసు నెనగలు (బటానీలు). ఈ. స్త్రీ. ముల్లు.

కంటిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాకుఁడుకీ.

కంటివాలు. వి. (కన్ను, కల్లు + వాలు) చక్రాయుధము.
సీ. ఇవిగదా మక్కికైదువ సంకు రవ తమ్మి కంటి వాల్ గెఅలబొక్కసము లయ్యె. భద్రా. ౧. (శ. ర.)

కంటీలు. వి. బ. చెవులకు పెట్టుకొనెడు పోఁగులు.
సీ. అత్తనా రిచ్చినయపరంజికంటీలు సంళయింపక వేగ చదువఁ బెట్టె. నిరం. ౨. ౧౧౬. (బ్రౌ. సా-"ఘంటీలు" ముద్రి.)

కంటు. వి. ౧. పగ, ద్వేషము, వైరము.
గీ. హాయిగా నీనితంబంబు లంటనీనె, కంటునా మీఁద నేల హాల్గంటి నీకు. అహ. ౩. ౯౩.
ఉ. కంటున రాఘవేశుఁ డలుగ నలుమోము లవేల్పు నోడు... రామా. ౭. ౨౦౪. ఆం. భా. ౩. ౧౪౬.
౨. శత్రువు, పగవాఁడు.
ద్వి. తొలివేలుపుల కెల్ల దొరయైనవాఁడు, కల వేలుపుల కెల్లఁ గంటైనవాఁడు. రం. రా. ఆర. ౧౯౨ పా. ౩ పం.

ఉ. తుమ్మెదకంటుపూ మొగడతోఁ దులదూఁగు లతాంగి నుక్క... రామా ౫. ౬౬. (తుమ్మెదకంటుపూ=చంపకపుష్పము.) ఆం. భా. ౨. ౧౪౫.

కంటె[1] (టియ). వి. (సం. కంఠికా. ప్రా. కంఠిఆ.)
౧. చక్రాకారమైనకంఠాభరణము.
గీ. వలుఁదవనమాలకంటెయు మలినతనువు. ఆము. ౬. ౬. ఆం. భా. ౨. ౧౪౮.
౨. మంగళసూత్రము.
సీ. ప్రామిన్కు రొదలు గన్పడఁ గంటె కట్టునప్పుడు గాని గళయుక్తిఁ బొందరాదు. కువల. ౪. ౪౯.

కంటె[2]. ప్ర. ద్రు. (ఇది ఉభయయతులలోనిది. చూ. అప్ప. ౩. ౨౩౭.) పంచమీవిభక్తిప్రత్యయము.
సీ. విను కార్తవీర్యుకంటెను వీరుఁ డగుట. భార. ఆది. ౫. ౧౨౪.
చతుష్కమునకంటె. భార. అశ్వ. ౨. ౧౯౬.
రక్షించుకంటె=రక్షించుటకంటె. భార. ఆది. ౧. ౨౯౦.
వచ్చినకంటె=వచ్చినదానికంటె. వరాహ. ౧౨. ౩౯.

కంఠకూణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-కంఠమువలె ధ్వనించునది-వీణ.

కంఠతలాసిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుఱ్ఱపు మెడకు కట్టు తోలుపట్టె, త్రాడు, మొ.

కంఠదఘ్నము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కుత్తుకబంటి.

కంఠనీడకము. సం. వి. అ. పుం. చిల్లము, చీపర పిట్ట, పిన్నగ్రద్ద.

కంఠనీలకము. సం. వి. అ. పుం. మహాదీపము, పెద్ద దివ్వటీ, కసవు మొదలగువానిని పిరిగాఁ జుట్టి వెలిఁగించుదివ్వె.

కంఠపాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగు మెడ త్రాడు. ౨. పలుపు. ౩. ఉరిత్రాడు.

కంఠము. సం.వి. అ. పుం.౧.కుత్తుక,గళము; మెడ. శ్లో. కంఠాశ్లేష ప్రణయిని జనే... మేఘ.౧.౩. ౨.ఎలుఁగు,కంఠస్వరము. ౩.సమీపము. ౪.హోమకుండముయొక్క అంచునుండి వెలుపల ఒక యంగుళముకొలఁది గల ప్రదేశము.౫.మదనము, మంగచెట్టు.

కంఠలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మెడపట్టె.౨.కంఠాలంకార మగుబంగారుతీఁగ.

కంఠశాలూకము. సం. వి. అ. న. కుత్తుకయందుఁ గలుగు రోగ భేదము.

కంఠశుంఠి(డి). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తాలువునందు పుట్టు రోగవిశేషము.

కంఠశోషము. సం. వి. అ. పుం. ౧.గొంతుక ఎండుట. ౨. వ్యర్థసంభాషణమువలన కంఠ మెండుట; వ్యర్థసంభాషణము.

కంఠసూత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. కంఠమునఁ గట్టుకొనెడి త్రాడు. ౨. మంగళసూత్రము. ౩. సురతబంధ భేదము.

శ్లో. యత్కుర్వతే వక్షసి వల్లభస్య, స్తనాభిఘాతం నిబిడోపగూహాత్, పరిశ్రమార్తాశ్శ నకై ర్విదగ్ధా, స్తత్కంఠసూత్రం ప్రవదన్తి తజ్ జ్ఞాః.

కంఠస్థము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧.కంఠమందున్నది. ౨. ఒప్పగించుటకు సిద్ధముగా నున్నది. (పాఠాదికము)

కంఠాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. పక్షి, పిట్ట. (దీనికి కంఠమున నే పాకాగ్ని కలదు గాన గొంతులోనికిఁ బోవఁగానే ఆహారము జీర్ణమగును.)

కంఠాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జాలగోణిక, పెరుఁగు మొదలగునవి త్రచ్చెడుకుండ.

కంఠాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కందగడ్డ, నూరణము. ౨. యుద్ధము. ౩.ఖనిత్రము,గుద్దలి. ౪.లొట్టియ. ౫. కంటలము, ఎద్దు మున్నగువానిమీఁద వేసెడుసరకులమూట.

కంఠి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కంఠముకలది.వి.ఈ. స్త్రీ. ౧. కుత్తుక, కంఠము. ౨. గుఱ్ఱపుపలుపు.

కంఠిక.సం.వి.ఆ. స్త్రీ.కంటె,కంఠాలంకారవిశేషము.

కంఠీరవము. సం.వి. అ.పుం-కంఠమున ధ్వనికలది- ౧.సింహము. ౨. మదపుటేనుఁగు. ౩. కపోతము, పావురము.

కంఠీరవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వాసకము, అడ్డసరము. ౨. ఆఁడుసింగము. ౩. ఆఁడుమదపుటేనుఁగు. ౪.ఆఁడుపావురము.

కంఠేకాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కంఠమందు నలుపుగలవాఁడు-శివుఁడు.

కంఠోక్తము. సం. విణ.(అ.ఆ.అ.) నోటితో స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడినది.

కంఠ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కంఠమునన్నది. ౨. కంఠమునఁ బుట్టినది. ౩. కంఠమునకు హితమైనది.

కండ[1]. వి.(క.కండ)౧.మాంసము;మాంసపుముక్క.

గీ. ఎండియున్నది యొడ లెల్లఁ గండ లేదు, నెత్తు రొకబొట్టు పుట్టదు ... శేష. ౨.౨౧. ఆం. భా. ౨. ౧౩౧.

గీ. కూర్మిమై నిత్తుఁ గండలు గోసియైన. భార. భీష్మ. ౩. ౨౯౪.

చ. గగనతలంబు నెత్తురులు గండలు నెమ్ములు నొక్కయుమ్మడిన్, మొగుళులు లేకయుం గురిసె...భార. ద్రో. ౧. ౧౩౨.

౨. గుంజు.

వ. కండ గలతింత్రిణీఫలాటుసంఘాతంబులు. మనుచ. ౪. ౬౦.

జ. కండకావరము, కండచుక్క.

కండ[2]. (సం. ఖండః) ౧. ఖండము, తునియ.

సీ. వివిధాస్త్రతతులు పర్విన గండలై వండఁదటిగిన ట్లుండుపఠాతిచయము. భార. ద్రో. ౩. ౧౫౮.

సీ...జడసుచ్చువిూఁదఁ బచ్చడపుఁగండ. గీ.సం తరించి సదాఋవర్షములవయసుఁ, బచ్చిబా లెంతరాలు తాపసపురంధ్రి. హర. ౨.౯౩.

౨. పులకండము, పటికబెల్లము.

ద్వి. గారెలు బూరెలు కండమండెఁగలు. నవ. ౩. ౨౦౭ పా. ౪౦ పం.

సీ.చింపివల్కము లేమి చేసెడి వనఁ గావు నెఱ నైనకండమండెఁగలుగాని.జై.భా.౭.౨౦౪.

జ. కండచక్కెర, కండతుండములు.

కండకావరము. వి. (√కండ[1]) క్రొవ్వు,గర్వము.

ఆ. కండకావరమునఁ గానరు మరణంబు.వేమ. ౩. ౧౪౬.

ద్వి. నేనుగా రమ్మన్న నిష్ఠ పల్కెదవు,కానిమ్ము నీకండకావర మ్మడఁతు. ద్వి.సారంగ.౧.౩౧ పా. ౧౧పం.

ఇప్లే-కండక్రొవ్వు, మొ.

సీ. ఘన మైనకండక్రొవ్వునఁ బాఱు తెంచినయొ డ్డీని పెనులావు లూడఁదన్ని.జై.భా.౧. ౪౫.

గీ. కండగరువంపుమాటలు గావుసుమ్ము. మనుచ. ౪. ౩౪.

కండచేక్కెర. వి. (√కండ[2].సం.ఖండశర్కరా) పటికబెల్లము.

సీ.కలికి నీకెమ్మోవి కండచక్కెర యంచు గొడఁగి పానక మానఁగోరు నొకట. కృ.శకుం.౩.౪౭.

కండచక్కెరదిండి = శుకము,చిలుక. ఆం. భా. ౧. ౪౫.

కండమేక్క. వి. (√కండ[1]) కడుపులో కుడిప్ర క్కను నల్లగానుండెడుమాంసవిశేషము,కాలఖం డము. ఆం. భా. ౨. ౧౩౩.

కండతుండములు. వి. బ. (కండ[2]+తుండము) ముక్కముక్కలు.

సీ. ఒంటి వచ్చినవాని కెంటిపోవఁగ నీక నఱకుం డు కండతుండములుగాఁగ.జై.భా.౭.౯౪.

ఇప్లే:- కండతుండెములు.

గీ. గండభేరుండమును గండతుండెములుగ, నం డఁ జనుచుండఁ జెండుజెండాడె నొకఁడు. రా. వి. ౩. ౬౪.

కండనము. సం. వి. అ. న. ౧.దంచుట. ౨.తవుడు, ఊఁక, మొ.

కండని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. త్రోలు. ౨. రోఁకలి.

కండర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మహాస్నాయువు, మహా నాడి, పెద్దనరము. (ఇవి దేహమున ౧౬ కలవం దురు. వీనివలననే అవయవములు ముడుఁచుట చాఁచుట మొదలగువ్యాపారములు జరుగును.)

కండవడము = గండవడము. (సం. కాండపటః. క. కండపడ, కండపట) యవనిక, తెర.

(గౌరి) చ. సనిచినకల్పవల్లి మదనాగగతి న్నడ పాడఁజొచ్చెనో,యనఁ జనుదెంచెఁ గండ వడ మల్లన వెల్వడి...కు. సం. ౯.౨౧౯.

చ. బెదరుచు నంతరంగమున భీతికిఁ గండవడం బు పుట్టి ప,ల్కెదు...కు. సం. ౪. ౪౧౫. (భీతినిమఱుఁగుపఱిచి అని భావము.)

కండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వైదికదేశము,వేదమందలి చిన్నఅంతర్భాగము. (విల్యమ్సు.)

కండితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧.తొలఁగింపఁ బడినది. ౨. దంపఁబడినది.

కండుకము. సం=కందుకము.(ఇది సంస్కృతనిఘం టువులలో కానరాదు. అప్పకవి కందుకరూప ముతో అప్రశస్త ప్రాసమున కుదాహరణముగా ఈక్రిందిపద్యమే యిచ్చినాఁడు. చూ. అప్ప. ౩. ౩౭౦.)

ఉ. కండుకకేళిసల్పెడుప్రకారమునన్ ...పా మరభామ లేఁతయీ,రెండప్రభాతవేళ రచి యించె ... గోమయపిండము లింటిముంగి టన్. క్రీడా. ౭౨.

(విరాడ్రూపము)దండ. హేమగర్భాండభాండం బు లొండొండ నీరోమకూపంబులం దండ

ఖండంబులై కండుకంబుల్ వలెన్ నిండియా
డన్. వాల్మీకి. ౧. ౮౨.

కండుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧ - తీఁట కలది - దూల గొండికి. ౨. అత్యమ్లపర్ణికి.

కండురము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తీఁట కలది. వి. అ. పుం. ౧. కందకి. ౨. కాఁకరకి.

కండువా. (హిం. ఖండ్వా.) వి. ౧. ఉత్తరీయము, పైని వేసికొనెడు బట్ట.

సీ. చిటిగోరుసెల దాఁటి జీరాడుములకపూవన్ని
యకండువావల్లెవాటు. బహు. ౫. ౧౭౮.
(చి. ని. పా.)

౨. అడ్డమాలము. (శ. ర - కండువాదూలము = అడ్డదూలము అని భ్రా.)

కండువు. సం. వి. ఉ, ఊ. స్త్రీ. ఖర్జువు, దురద.

కండూకరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.శూకశింబి,దూలగొండికి.

కండూఘ్నము. సం. వి. అ. పుం.- తీఁటను పోఁగొట్టునది-౧. ఆరగ్వధము, రేలకి. ౨. సిద్ధార్థము, తెల్లావలు.

కండూతి. సం.వి.ఇ.స్త్రీ.౧.దురద,తీఁట.౨.కచ్ఛువు, తీఁటపుఱుపు,గజ్జి.3.(దురదపోవుటకై) గోఁకుట.

కండూమక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కీటభేదము.

కండూయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దురద. ౨. (దురద పోవుటకై) గోఁకుట.

కండూయకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. (దురదపోవుటకై) గోఁకువాఁడు.

కండూయనము. సం. విణ.(అ. ఆ. అ.)-తీఁటపోవుటకు- గోఁకునది. వి. అ. న.(తీఁటపోవుటకై) గోఁకుట, రాచుట.

కండూయని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.-(దురదపెట్టినప్పుడు) గోఁకుటకు సాధనమైనది-నల్లయిఱ్ఱికొమ్ము, మొ.

కండూయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) -దురద పోవుటకై- గోఁకువాఁడు.

కండూయితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) -దురద పోవుటకై-గోఁకఁబడినది. వి.అ.న.(దురదపోవుటకై) గోఁకుట.

కండూర. సం.వి. ఆ. స్త్రీ.-తీఁటకలది-దూలగొండి, కండురకి.

కండూరము. సం. వి. అ. పుం.-తీఁట కలది-కంద, సూరణముకి.

కండూలము. సం=కండూరము.

కండె(డియ) వి. ౧. ఊఁచకు చుట్టిననూలిచుట్ట.

చ....అవ్వెలఁది యోర్పునఁ గండెలు చుట్టు నేర్పునన్. హంస. ౨. ౨౩. శుక. ౨. ౪౨౩.

౨. పేనిననూలిచుట్ట (శ.ర.)3. జొన్న మున్నగువానికంకి.

ఉదా: మొక్క-జొన్నకండె.

౪=కండెము.

సీ.కండె దిరిగి యుక్కుఁగంబాలతో మాఱుమల
యుబాహువులయగ్గలికతోడ.పరమ.3.౪౮.

సీ. గుండెలుఁ గండెలు గోళ్లను గీళ్లను దొడలును మెడలుఁ దుత్తుమురు గాఁగ. అచ్చ. రా. యు. ౧౩౫.

కండెము. వి. వ్యాయామముచే గట్టిపడి కండెవలె పుష్టమగుభుజాదులందలిమాంసఖండము.

చ. చనుఁగవ సాముకండెపుఁబిసాళియురంబున సారె కానసే,మన సునుచున్.... విజ. వి. ౧. ౧౦౯.

సీ. కండెముల్ దిరిగి బల్ కొండలు దాపించినటు
వలె నెగుబుజా లతిశయిల్ల.సారంగ..౨.౪౨.

కండోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిటము, గంప. ౨. ఉష్ట్రము, ఒంటె.

కండోలవీణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాలలు వాయించు ఒకవిధమగువీణె, చండాలవల్లకి.

కండోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కండోలవీణ.

కండ్రిక. వి. (సం. ఖండః.)౧. ముక్క, తునియ.

సీ. గడియలోపల మూఁడుకండ్రికలైతాడుఘరఁ

గూలఁ దిట్టై మేధావిశిష్టు. అప్ప.౨.౩౬౯.
౨. భూఖండము. (వా.)

కండోష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. శూకకీటము,కంబళిపురుగు, గొంగళిపురుగు. (దీనిని స్పృశించిన మిక్కిలి దురద గలుగును.)

కంత=క్రంత². (బ్రా.) వి. ౧. రంధ్రము.
క. తొమ్మిదికంతలలి త్తికి, నిమ్మగుసొమ్ములును గలము నేటికిఁ జెపుమా,నమ్మకు దేహము నా దని ... వేమ. ౧.౭౮౭.
౨. సందు.
గీ. బాగులే యిట్టిసెలఁ వైనప్రాపు గల్గి, యల్పులకు లొంగి తిరుగ లేమయ్య మేము,కర్మమా మాకు గజ మెక్కి కంతఁ దూఱ. సిం.నార. ౬౬. (నిర్ధారకప్రయోగములు లేవు.)

కంతము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) సుఖయుక్తము, హాయిగా నుండునది.

కంతి=కణిఁతి.వి.(సం. గ్రంథిః.) ౧.గడ్డవలెఁబుట్టెడురోగవిశేషము.
(ముసలిజంగమయ్యవర్ణనము) సీ. వణఁకెడు శిరమును బెణఁకెడుగమనంబు భగ్నదంతావళి పక్కకంతి. చెన్నబ.౨.౭౯. ఆం.భా. ౨.౭౪.
౨. బొప్పి, బుడిపి.
ద్వి. దుడ్డున వీఁపు కంతులు గట్ట మోఁది. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౦౩.

కంతు. వి. గడువు, నిర్ణీతకాలము. (శ. ర.)

కంతుఁడు. సం. వి. ఉ. పుం. మన్మథుఁడు.
గీ. కంతుఁడును నీ విధుండు నొక్కంతవారు. నైష. ౮. ౧౭౯.

కంతువు. సం. విణ. (ఉ.) సుఖము కలవాఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. హృదయము. ౨. గాదె.(వై. ని.)

కంథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చింపిగుడ్డలను గూర్చి కుట్టినబొంత. ౨. మట్టిగోడ. ౩. గ్రామము,ఊరు.

కంథటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కంథ, బొంత. (వై. ని.)

కంథరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాఁడిముండ్లు గలయొకానొకవృక్షము.

కంథారి. సం=కంథరి.

కంథావాటము. సం. వి. అ. పుం. ప్రాకారము. (త్రి. ని.)

కంద. వి. (సం.కందః. త. కంద్తై.) కందమొక్క, సూరణము!.
గీ. కంద యన సూరణాఖ్యయా గరళకంఠ. ఆం. భా. ౨. ౭౧.
గీ. ... ఉల్లి కంద,పసుపుఁదోఁటలు ... నీలా. ౨. ౫౭.
ఏ. కందదుంప.
గీ. ఇంత బతిమాల మా కేల యెట్టు లైనఁ,గాని శుభకంద కందకు లేనిదూల,బచ్చలికి నేల గల్గు నోపరమపురుష. సిం. నార. ౫౯.
సీ. కంద పసుపు మొదల్గాఁగలయవి యేకవచనమై నిజమూలవాచ్యము లగు.ఆం.భా.౨.౪౧.

కందఁబాఱు=కందు¹. (కందన్+పాఱు.) (నల్లపడు)
సీ. లలితముక్తాహారగుళికాకలాపంబు ప్రాణానిలంబునఁ గందఁబాఱె. నైష. ౨. ౧౧౯.

కందకము. వి. అగడిత, పరిఖ.

కందగుడూచి.సం.వి.ఈ.స్త్రీ.ఒకదివ్యసులిప్పతీఁగ.

కందటము. సం. వి. అ. న. తెల్లకలువ, శ్వేతోత్పలము.

కందనకా(గా)య. వి. గుండెకాయ.
వ...కారిజమున్ గందనకాయ క్రొవ్వు మొదలగు మిగుల మెత్తనిపలలభిత్తంబు లందుఁ గ్రందుకొనన్ గ్రుక్కి. మనుచ. ౪. ౬౦. ఆం. భా. ౨. ౧౩౨. ఆము. ౪.౨౩.

కందన(ణ)ము. వి. మల్లబంధవిశేషము, ఘుప్పది రెండువిన్నాణములలో నొకటి.
హంస.౧ ౨౦౬.ప్రబంధ.౭౭.ఆం.భా.౨.౨౧౯.

కందఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పొట్టికాఁకర, చిఱుకాఁకరకీ.

కందబహుళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రిపర్ణికావృక్షము.

కందము[1]. వి. (సం. స్కంధః. ప్రా. ఖంధో) పశువుల మూఁపు, మూఁపురము.

ఉ. కందము లప్పళించి తురగంబుల నించుక నిల్పు...భార. విరా. ౫. ౬౯.

(ఇట్టిపోతులు) ఆ. కప్పు నెట్టి వెన్ను కందంబు సమముగాఁ, బొదలి జోళ్లు గట్టి పోరుచుండి, మలయుఁ గాని పోవు మానిసిఁ బొడగన్న. నునుచ. ౪. ౨౩. ప్రబంధ. ౧౩౩.

కందము[2]. వి. (చి. ని-సం. స్కందకమ్ = ఆర్యావృత్తభేదము-విల్యమ్సు. సం. వి. అ. పుం-అని శ. ర.) మాత్రాబద్ధపద్యవిశేషము, జాతులలో నొకటి.

క. కందములఁ బ్రాసగణయతు, లందముగాఁ గవిత నెంద ఱల్లరు వినుసీ, కందంబులు రసవన్మా, కందంబులు ... కవిచా. ౧౦.

సా. కందము చెప్పినవాఁడు కవి, పందిని బొడిచినవాఁడు బంటు.

కందము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. కందగడ్డ. ౨. గడ్డ. ౩. నీరుల్లి. ౪. గ్రంథి, కంతి. ౫. తామరదుంప. పుం. ౧-నీటిని ఇచ్చునది-మేఘము. ౨. యోని రోగభేదము.

కందమూలము. సం. వి. అ. న. మూలకము, ముల్లంగికీ.

కందర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుహ. ౨. గుహవంటికనుమ.

కందరము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గుహ. ౨. గుహాకారముగ నుండుకొండలనడిమిప్రదేశము, కనుమ. పుం. అంకుశము. న-జలముచేత నేలఁ జీల్చుకొనివచ్చునది-౧. అల్లము. ౨. అంకురము, మొలక.

కందరాకరము. సం. వి. అ. పుం - గుహలకు స్థానము-పర్వతము.

కందరాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గర్దభాండవృక్షము, గంగరావికీ. ౨. ప్లక్షము, జువ్వికీ. ౩. కొండగోనుగుకీ.

కందరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ = కందర.

కందరికము. వి. కంథాస్తరణము, నర్తకులుకూర్చుండుటకు వేసికొనుబొంత. అం. భా. ౨. ౭౬౭.

కందరోద్భవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ - గుహలలోఁ బుట్టినది-౧. క్షుద్రపాషాణభేదికీ. ౨. గుహూచీభేదము, ఒకజాతి తిప్పతీఁగ.

కందరోహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గుహూచీభేదముకీ.

కందర్పకూపము. సం. వి. అ. పుం. ఆఁడుగుఱి.

కందర్పజీవము సం. వి. అ. పుం-మన్మథవికారమును పెంచునది-పనసచెట్టు.

కందర్పభోగులు. సం. వి. అ. పుం. బ. ధాన్యభేదము.

వ. వెండిగుండ్లు బొంతమడమలు కూటికుప్పలు కారుసంపెఁగలు కందర్పభోగులు గజపతిలాగీలు బొందడీలు. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కందర్పము. సం. వి. అ. పుం. (సంగీ.) ధ్రువకభేదము.

శ్లో. త్రయోవింశతివర్ణాంఘ్రి ర్ధ్రువః కందర్పసంజ్ఞకః (కల్ప.)

కందర్పముసలము. సం. వి. అ. పుం. మగగుఱి.

కందర్పశృంఖలము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక రతిబంధము.

శ్లో. నారీపదద్వయం న్యస్య కాంతస్యోరుద్వయోపరి, కటిం చోద్దోలయే దాశు బంధః కందర్పశృంఖలః. (రతిమంజరి.)

కందర్పుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

కందలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాలాకందముకీ.

కందళము. వి. ఎద్దుమీఁపుపైవేసెడుగంత. (బ్రౌ. శ. ర.)

కందళ(ల)ము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. నవాంకురము, క్రొత్తమొలక. ౨. అవ్యక్తమధురధ్వని. ౩. ఉపరాగము, సూర్యచంద్రులగ్రహణము. ౪. అపవాదము, నింద. ౫. కపాలము. ౬. కదళీభేదము, ఒకా

నొకఅరఁటికి.(కల్ప.)పుం.౧.బంగారు.౨.కలహము;వాగ్యుద్ధము.3. కందగడ్డ.

కందళి(ళీ). సం.వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పెక్కెము. ౨.గుల్మభేదము, ఒకవిధమైనపాద. 3. ఒకజాతి లేడి. ౪. నవాంకురము, క్రొత్త మొలక. ౫. అవ్యక్తమధుర ధ్వని. ౬. ఉపరాగము, సూర్యచంద్రుల గ్రహణము. ౭. అపవాదము, నింద. ౮. కపాలము ౯.తామరగింజ. ౧౦. అరఁటికి. (కల్ప.) వి. న్ .పుం. ఒకజాతిలేడి. (క్షీరస్వామి.)

కందళించు. సం. అ. క్రి. ౧.అంకురించు, మొలచు. (బ్రా. శ.ర.) ౨. వికాసము నొందు; సంతసించు.

గీ. సకియ మది నెంచి తమి మించి సంభ్రమించి, కరము లడరించి తెరవంచి కందళించి,పొంచి తిలకించి పులకించి పొలుపుఁ గాంచి, కాంచె రోహిణి చంద్రుని గాంచినట్లు.బిల్హ.౨.౭౪.

శా. ఎండే డెందము కందళించు రహిచే ... మనుచ. ౨. ౬౨.

కందళికము=కందళము.

సీ. గూటపుఁదిరుగుళ్లఁ గొలికిదా మెనత్రాళ్లఁగం దళికముఁ గోలె కదురుకోల.హంస.౫.౯౮. (శ. ర. పా.)

కందళితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వికసించినది, విరిసినది. ౨. మొలకెత్తినది; పయికివచ్చినది.

కందళీకుసుమము. సం. వి. అ. న. ౧. శిలీంధ్రము, పుట్టగొడుగుకి. ౨. అరఁటిపువ్వు.

కందవర్ధనము. సం.వి.అ.పుం.సూరణము,కందగడ్డ.

కందవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁగాఁకరకి.

కందశాకము.సం.వి.అ.న.దుంపకూర.(కంద, మొ.)

కందసారము. సం. వి. అ. న. ఇంద్రునితోఁట, నందనము. (త్రి. ని.)

కందాయము. వి. జ్యేష్ఠమాసము మొదలు నాలుగేసిమాసములకాలము.

సీ. ఆయతి కారు కందాయ మనంగ జ్యేష్ఠాది మాసచతుష్టయంబు దనరు.ఆం. భా. ౧.౯౬.

కందారి. వి.ఒకానొక చెట్టు, తీక్ష్ణకంటకకి.(శ.ర.)

కందార్హము. సం. వి. అ. పుం. కందగడ్డ.

కందాలువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. కాసాలువుకి. ౨. భూమికందము, త్రిపర్ణికకి.

కంది. వి. సస్యవిశేషము, తువరికి.ఆం.భా.౨.౨3౫. ౭. ధాన్యవిశేషము. భీమ. 3. ౫౭.

కంది. సం. విశ. (న్. నీ. న్) గడ్డ కలది. వి.న్. పుం. కందగడ్డ. ఈ. స్త్రీ. కంతి, మాంసగ్రంథి.

కందిరి. సం. వి. ఈ.స్త్రీ.సోఁకుడుముడుఁగు మొక్క, అత్తపత్తికి.

కందు[1]. అ. క్రి.(క.కందు.) ౧.తప్తమగు;తాపమునొందు.

క. కందు గలపసిఁడి గాఁచినఁ,గంది వివర్ణమయినట్లు కౌరవుకాయం,బొందఁగ వివర్ణమై కడు, వందె మనస్తాపహవ్యవహదాహమునన్.భార. సభా. ౨. ౮౯.

క ...ధృతి చెడి, కంది మునీంద్రుండు దానిఁగవయం దివిరెన్. భార. ఆది. ౪. ౪౪.

౨. నొచ్చు.

గీ. మాలకరి పుష్పములు గోయుమాడ్కిఁ దేఁటి, పువ్వుఁదేనియఁ గొనియెడుపోల్కి నెదురు, గందకుండఁగఁ గొనునది కార్యఫలము.భార. ఉద్యో. ౨. ౫౭.

ఉ...అరిం బ్రజల్,గందఁ గొనండు ... ఆము. ౨. ౪౦.

3. వివర్ణత నొందు.

(క) తేజోవిహీన మగు.

గీ. తనకులంబునఁ బుట్టినధార్తరాష్ట్రు, లన్నదమ్ములతో విగ్రహంబు గొనుట, కుమ్మలించి వివర్ణత నొందినట్లు,గంది యెంతయుఁ జెలువేదెఁ జందురుండు. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౦౭.

(చ) మ్లానమగు, వాడు.

ఆ. ఆతనికరతలద్వయామర్దితమ్ములై, కందియును మహాసుగంధకుసుమ, తతులు తొంటియట్ల తమకంపువిడువక,యుండు నతని తేజ మున్న తంబు. భార. ఆర. ౨. ౧౯౬.

ఉ. అంటినఁ గందు మేను...హరి. ఉ. ౭. ౨౧.

(ట) మలినమగు.

గీ. కందు వారలనిట్టూర్పు గాడ్పు వేఁడి, ముకుర ములు చారుమోహనమూర్తి యనఁగఁ,బరఁగు దమయంతి చేతిదర్పణముదక్క.. నైష.౧.౬౨.

(త) ఎఱ్ఱపడు.

సీ. గ్రాహదంష్ట్రాటంకికాశిఖాగ్రము సోఁకి కంది నజఘునభాగంబుతోడ. గీ. వచ్చి తనకట్టె దురనున్నవానిఁ బుత్త్రుఁ, గాంచె ... కాశీ. ౪. ౬౯.

(వ్యవ)కోపముచేత వాని మొగము కంది కంనగడ్డ యైనది.

౪. క్షీణించు, తగ్గు; కృశించు; పోవు; నశించు.

క. కొనియాడుఁ బితృగణంబులు, గొనియాడు బుషివ్రజంబు గురుసమ్మదముల్,జనియించు వేల్పులకుఁ గం,దని పెంపున నరుఁడు గోవు దానము సేయన్. కాశీ. ౨. ౧౯.

గీ. ఇంక నిచ్చోట నుండిన నేమికీడు,పుట్టునో యొండుచోటికిఁ బోవ వలయుఁ,బూరియు ను నీరుఁ గడుఁ బతివోయెఁ బసులు,కందుచున్నవి మన కేలయిందునుండ. వి.పు.౭.౧౪౫.

గీ. పచ్చటామానికంబులపళ్లెరములఁ, బచ్చగందనికూర లేర్పడమిఁ జూచి,పెట్ట రని పెండ్లిపెద్దలు పెడముపెట్టి. నైష. ౬. ౧౨౨.

గీ. పచ్చ గందని పైరుల...దశా. ౧. ౧౧౩.

౫. కోపించు.

చ. అనిమిషనాథుఁ డిట్టిపనికై ననుఁ బంపెఁ దదీయకార్య మే,యనువునసైనఁ జేసి హృదయంబున సంతస మందఁ గందునో,మునివరు మోసపుచ్చుటకు ముందఱ నిల్వ నతండు రేఁగినె,మ్మనమునఁ గందునో చనుట మానితినేని బలారి గందునో. చిత్రభా. ౨. ౧౧౨. భాగ. ౭. ౩౨౦.

విణ. నల్లనిది, కృష్ణవర్ణముకలది.

సీ. చెంగావివలిపంబు చెలువార ధరియించి దళముగా మేన గందంబుఁ బూసి,కందుదుప్పటి గప్పి యందియ డాకాలఁ గీలించి...వచ్చెనొకఁడు. ద్వా. ౧౦. ౭౩.

వి. ౧. నల్లమచ్చ, కళంకము.

సీ. ఇందుబింబముమీఁదికందుచందంబునఁ గురులు నెమ్మొగమున నెరసియుండ. భార.విరా. ౨. ౧౩౭, ౫౨.

౨. మాలిన్యము; నలుపు.

క.కందు గలపసిఁడి గాఁచినఁ, గంది వివర్ణమయి నట్లు...భార. సభా. ౨. ౨౯.

శా.నీడ ల్వాఱుపసిండి మేడలపయి న్నీలాలకల్ పుట్టచెం,డాడన్ దాఁకినకందుగానిళశియం దంకంబు గాదు... రాజశే. ౧. ౪౫. ఆం. భా. ౧. ౧౦౭.

౩. సంతాపము; దుఃఖము.

క...మది,కం దంతయుఁ బాపి ... నా. పంచ. ౪. ౯౯.

శా. ...మదికం దెల్లన్ దెగన్ బుచ్చఁగా, నీ పెం పార్యజనంబు మెచ్చ ధృతి కుస్థైర్యంబు గావింపవే. నిర్వ. ౯. ౭౭.

౪. దోషము; లోపము.

గీ...కందు లేని,యెల్లసిరులకు నెల్లయై ... కళా. ౧. ౧౦౭.

గీ. కందు లేనిమనీషి...సీతారా. ౨. ౧౫౦.

చ ... పుష్టి యేమియుం,దనువునఁ గందు చూపమి...పరమ. ౨. ౧౭౩.

౫. సెగ, కాఁక, తాపము. ఆం. భా. ౧. ౪౯.

జః-కందఁబాఱు, కందువాఱు.

కందు². (క. కంద.) బిడ్డ, శిశువు; కొదమ, పిల్ల.

క.రాముఁడు దనుజులతో సంగ్రామము సేయం

గఁ గలఁడె కందు గదా... మొ. రా. బాల. ౪౬.

గీ. నిసు వనంగను బిల్ల నా నిసుఁ గనంగఁ, గూన యనఁ గందు నాఁగను గొదమ యనఁగఁ, దిర్యగర్భకములు గాను దెలియవలయు. ఆం. భా. ౨. ౯౯.

కందుఁడు. వి. (సం. స్కందః.) కుమారస్వామి.

గీ... కందుఁడు కొమరసామి, యనఁగ గుహనామధేయంబు లమరు సాంబ. సాం. ని. దేవ. ౭.

కందుకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. చెండు, బంతి. ౨. తలగడ, దిండు.

కందురీఁగ. వి. (కందురు[1] + ఈఁగ)=కందురు[1]. ఆం. భా. ౨. ౯౫.

కందురు[1]= కడుఁదురు, కణుఁదురు. (సం. గంధోలీ, గండోలీ.) ఎఱ్ఱతుమ్మెద, కందురీఁగ. (శ. ర.) జ: కందురీఁగ.

కందురు[2]. వి. తృణవిశేషము. ప్రబంధ. ౨౦౧.

కందువ. వి. ౧. ప్రదేశము, స్థానము.

క.... ఈ, లోకమున నిట్టిచరితం, బేకందువనైనఁ గలదె యెవ్వరికైనన్. నిర్వ. ౧౦. ౭౭.

(క) నివాసస్థానము.

ఉ.... ధర్మముల కెల్లను గందువ ధర్మరాజు ... నైష. ౪. ౩౫.

మ. దయకుం గందువ దానకేళి కిర వంతశ్శుద్ధికిన్ జన్మభూ, మి... రామా. ౧. ౯౨.

(చ) సంకేతస్థలము.

ఉ. కోటలు బొమ్మరిండ్లు మఱి కొండలు తావలు దివ్యదృష్టికిన్, గాటుకలంధకారములు గాఁ జని కందువపట్లఁ బాంసులా, పాటలగంధులొంది రుపభర్తలతో మణితాదు లైనజం, జాటము లేనికూటముల సాహసకల్పలతాఫలంబులన్. కవిక. ౪. ౧౦౩.

(ట) ఏకాంతస్థలము, రహస్యస్థలము.

క. అందులఁ బగినగృహంబుల, కందువ లన్నియును వెదకఁగా నొకచోటన్, జందనపు మందసంబునఁ, గుందనపుంగిన్నె గాంచి కొని చని దానిన్. వైజ. ౪. ౭౨.

౨. జాడ, ఆనవాలు, గుఱుతు.

(అశ్వత్థామ) మ. పరవీరావళియిండ్లకందువ లెడం బాటించుచుం బోయినన్. భార. సౌ. ౧. ౧౬౧.

వ. అచ్చోటికి పెద్దలవలనం గందువ యెఱింగి చని తత్పుణ్యాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించిరి... కాశీ. ౨. ౪౨.

౩. మర్మము, కీలు.

క. ఛందోలంకారాదుల, పొం దెఱిఁగిన నెద్ది లేక పొసఁగదు కవితా, సుందరత శక్తి యది యా, కందువ తెగ నెఱుఁగువాఁడె కవివరుఁ డెందున్. కావ్యా. ౩. ౭౭. కాశీ. ౧. ౭.

౪. తెగ, సంఘము.

లయగ్రాహి.... నిలింపమునిబృందములు... దితినందనులతోడన్, బొందుపడ సంధి యొకచందమునఁ జేసి రిరుకందువలవారు... వి. పు. ౧. ౧౭౩.

౫. చమత్కారము.

గీ. కలికిచూపుల మాటలకందువలను, జేరిక లొనర్చి మేకొనఁజేసి వాని, నెనసి యప్పుడె దేవరయిల్లు సడుక, యిల్లు గావించె నంతఁ బూర్ణేందువదన. శుక. ౨. ౪౩౧.

ఉ. కాయజుచూపు లమ్మదుర కందువమాటలఁ బుష్పలావికల్. విజ. వి. ౧. ౧౪. ఆం. భా. ౩. ౩౨.

౬. ఋతువు, కాలము.

మ. ఇవముంగందువలన్ జలంబునను నట్టెండల్ వెసం గాయువే, సవులన్ బంచమహాగ్నిమధ్యమున... నిల్చి చేసెఁ దపమున్ ... పి. శకుం. ౨. ౧౧౨.

సీ. వానకందువను దివారాత్రములు జలధారల బయళులఁ దడియుచుండి. నిర్వ. 3. ౬3.

౨. శపథము, ప్రతిజ్ఞ.

చ... ఋశ్యమూకమునఁ గందువ సేయనె యగ్ని సాక్షిగా, శపథము చేసి తప్పి యిట సంతత దారరతానుభూతి మోహపడుచున్న వాఁడవు... భా. రా. కిష్కిం. ౪.౭౫.

౩. కౌశలము, నేర్పు.

వ... సారథ్యంబు సేయువాఁడు లేమికి విషాదంబు నొందిన నీకందువసైరంధ్రి చెప్పినం బ్రియం బంది నిన్నుఁ దోడ్తేర నన్నుఁ బనిచిన ...భార. విరా. ౪. ౭౯.

శ్లో. ఆచచక్షే హయజ్ఞానే సైరంధ్రీ కౌశలం తవ. సం. భార. విరా. ౩౭. ౧౧.

కందువచుట్టము=ప్రియబంధువు.

క. కందువచుట్టమవై మది,కందంతయుఁ బాపి మీఁదఁ గలభాగ్యము నా,కందించి మనుపఁ దలఁచితి...నా. పంచ. ౪. ౯౯.

కందువదృష్టి=దివ్యదృష్టి.

(చ్యవనుఁడు)ద్వి.పొందారఁ గరుణతోఁ బూఁబోఁడి నెత్తి, కందువదృష్టిని గడఁగి లోఁ జూచి, ప్రతిపక్షదమనుండు ... పుత్రుండు నీకు, నగుఁగాక కాళింది యనుచు దీవించె. రం. రా. బాల. ౭౦ పా. ౨౭ పం.

కందువాఱు=కందు[1].(కందు[1]+పాఱు)అ. క్రి. (మలినమగు)

సీ. కందువాఱినమించుగచ్చుటద్దమువోలె విధుమండలము కాంతి వీడుకొనఁగ.హర.౭.30. (వివర్ణత నొందు.)

వ.వెలవెలఁబాఱె మేఘ మరవిందవిరోధియుఁ గందువాఱె నా,వలపడెఁ గల్పశాఖి ... నరస. ౨. ౭౦. (కలంకము కలదియగు అని రెండవయర్థము.)

కందువు. సం. వి. ఉ. పుం. స్త్రీ. ౧. పెనము. ౨. నూలుబంతి. 3.పాకశాల, వంటయిల్లు. (శే.ని.)

కందుశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేఁపుడుపని చేయు శాల.

కందెన,కందియన. వి. బండియిరుసునకుఁ బూయుమసి.

సీ.బండికందెనతోడఁ బ్రతివచ్చుమైచాయ నీలిపచ్చడముతో మేళవింప. నైష. ౭. ౯3.

క. ఇరుసునఁ గందెనఁ బెట్టక,పరమేశ్వరుబండియైనఁ బాఱదు సుమతీ. సు. శ. 30.

ఆ. తెఱఁగు లరసి పువ్వుఁదేనెకందెన వెట్టి.వీర. ౨. ౯౪.

సీ. ... కందియనలు పూసి గుజ్జంబులు పూన్చి మీఁద, నాయుధంబులు నించి ... వ. సం. ౧౨. ౭౮౪.

('బండికన్నులకుఁ బట్టించుచమురు' అని ఆం. భా. ౨. ౨౦౨.)

కందెఱ. వి.(కన్ను+తెఱ)నేత్రచ్ఛదము,ఱెప్ప.

మ.మఱినాఁ డంధకవృష్ణిభోజయదుసామంతాగ్రణీసేన గం,దెఱగా...కొం,ద అమాత్యుల్ దనుఁ జుట్టి రా నమరె నాస్థానంబునన్ గృష్ణుఁడు...ఉ. హరి. ౨. ౭౪.

కందోటము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లగలువ. న. నల్లగలువ. (కల్ప.)

కందోతము. సం. వి. అ. పుం. కుసుదము, తెల్లగలువ.

కందోద్భవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుహూచీభేదము, గడ్డగలతిప్పతీఁగ.

కంధము. సం. వి.అ.పుం.౧. మేఘము.౨. ముస్తె.

కంధర(ము). సం. వి. ఆ. స్త్రీ-శిరస్సును ధరించునది-మెడ.

కంధరము. సం. వి. అ. పుం. ౧-నీటిని ధరించునది-మబ్బు, మేఘము. ౨. ముస్తె. 3. మారిషశాకము, నీటిచిత్తికూర.

కంధి. సం. వి.ఇ.పుం-జలము దేనియం దుండునో అది-సముద్రము,కడలి. స్త్రీ-తల దేనిపై నుండునో అది- మెడ.

కంప. వి. పొదుము, కంటకాదిభారము.

వ...కంపమండలు త్రోచి...మనుచ. ర. ౩౭.

సీ. వాట మా దవనంపుఁదోఁటకంపనెలుగు తోలఁగి పో నెవ్వరో త్రోచినారు. శుక. ౧. ౨౧౭. ఆం. భా. ౨. ౩౯.

ఉదా: ప్రత్తికంప, ముండ్లకంప.

కంపగట్టు=కంచెవేయు.

క...చెట్టు చేమలు,కానంబడ నటకి కంపగట్టిన పిదపన్. విప్ర. ౨. ౧౯.

కంపకోట=వెదురు మున్నగువాని చే తోఁట మొదలగువాని రక్షణార్థము చుట్టు ఏర్పఱుపఁబడిన ఆవరణము, ప్రాచీనము.

కంపగోడ=కంపతో గోడవలెచుట్టు ఏర్పఱచిన కంచె. (బ్రౌ.)

కంపతోడుగు=కంపలకట్ట. (సేద్యగాండ్రు చల్లినగింజలు కప్పువడుటకై పొలముపైఁ బెట్టి దీని నీడ్తురు.)

గీ. కంపతోడు గీడ్చిన ట్లేదు కానఁ జన్న, తెరువెఱుంగుచు...మనుచ. ర. ౫౮.

కంపవెట్టు = కంపలుగలదిగాఁ జేయు; పాడు పెట్టు.

సీ. పొంచి యెంతయుఁ దోఁడఁబుట్టినదానిల్లు కంపవెట్టినమహాఘనుఁడు వీఁడు. బిల్హ. ౨. ౬౫.

కంప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కంపము, వణఁకు, కదలిక.

కంపనము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧.వడఁకునది, కదలునది. ౨. వడఁకించునది, కదలించునది. వి. అ. పుం. ౧. శిశిరఋతువు. ౨. అస్త్ర భేదము. ౩. సన్నిపాతజ్వరవిశేషము. ౪. వడఁకుట.

కంపనీయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కంపింపఁజేయఁదగినది.

కంపమానము. సం. విశ. (అ.ఆ. అ.) కంపించుచున్నది.

కంపము. సం. వి. అ. పుం. వణఁకు, కదలిక.

కంపరము. వి. ఛాటి, పాడె, శవవాహనము.

ద్వి. సన్నుతి మ్రొక్కి-నసతి నేఁడు సచ్చె ... నీ దీవనయుఁ దప్పునే యని వారు, పాదముల్ విడువక పలవరింపంగ ... కంపరం బవనిపై దింపించి ...బస. పు. ౫. ౫౨౩ పం.

కంపలక్ష్మము. సం. వి. న్. పుం.గాలి, వాయువు.

కంపాకము. సం. వి. అ. పుం-చలించునది-గాలి.

కంపించు. సం. అ. క్రి. వడఁకు, చలించు.

మ. అతిఘోరంబు తమోభిధాననరకం బందుండి దుష్కర్ము లు,గ్రతమశ్శీతనిరుద్ధులై యొఱలుచున్ గంపించుచున్. మార్క. ౨.౬౬.

కంపితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వణఁకినది, కదలినది. ౨.వణకింపఁబడినది,కదలింపఁబడినది. వి. అ.న. ౧. కదలిక, వడఁకు. ౨.వడఁకించుట, కదలించుట.

కంపితవ్యము. సం=కంపనీయము.

కంపిరుగుడు. వి.(కంపు+ఇరుగుడు) భస్మగర్భము. (చి. ని-కంపుటిరుగుడు. శ. ర.)

కంపిలు(ల్లు). సం. అ. క్రి. వణఁకు,కదలు.

మ. విని దైత్యేంద్రుఁడు మిన్ను ముట్టి సకలోర్వీభాగముం గంపిలన్,మనుజేంద్రుం దృణలీలఁ ద్రుంతు నని ... సీతావి. ౩. ౧౧౬.

కంపిల్లము. సం. వి. అ. పుం. రోచనిఅనుఓషధి. శాలిగ్రామనిఘంటువు. ౧౭౩ పా.

శ్లో. కంపిల్లే రోచనీ గుండా రక్తాంగశ్చంద్రకః క్కశౌ. (వై. ని.)

శ్లో...కంపిల్లోరక్తచూర్ణకః (రాజని.)

కంపు. వి. (క. కంపు.) ౧. గంధము, వాసన.

చ. ...కం పెఱుఁగఁ జాలదు నాసిక జిహ్వయున్ జవుల్,గొన వెర వేదు..నేఁ దొఱఁగినన్.భార.అశ్వ.౨.౩౧.(నేను=మనస్సు.)

క....ప్రియ మగుకంపు...భార. ఆను.౫.౬౩.

౨. సుగంధము, సువాసన.

ఆ. కంపు రూపుఁ దెలుపుఁ గలిగి యకంటక,భూ రుహాదులందుఁ బుట్టినట్టి,పుష్పములఁ బ్రి యంబుఁ బొంది కైకొండ్రు నిర్జరులు పూజ నములఁ గురువరేణ్యా. భార. అను. ౪. ౫. బస. పు. ౪. ౨౮౭ పం.

౩. దుర్వాసన, దుర్గంధము. (చూ. కంపుఁదుమ్మ, కంపు టెలుక.)

గీ. కప్పరంపుఁగుదుటఁ గస్తూరియొరపుతో,నుల్లి నాటి చందనోదకములఁ, జెంప దాని కున్న కంపు వాయనిభంగి, నెంత యైన నిల్వ దింతి మనసు. ద్వా. ౧. ౯౪.

సా: ఎవరికంపు వారి కింపు.

జ: కంపిరుగుడు, కంపుఁదుమ్మ, కంపు టెలుక.

కంపుఁదుమ్మ. వి. (కంపు+తుమ్మ) విట్టదిరముళీ. (శ. ర.)

కంపుటెలుక. వి. (కంపు+ఎలుక) గంధమూషిక, చుంచు (చి.ని-కంపెలుక. శ. ర.)

కంపె=కుంపె. వి. (క. గంపె-శ. ర. బ్రౌ. లనుబ ట్టి పరుషాదిగా గ్రహింపఁబడెను.) తాంబూల పాత్రము.

సీ. తాంబూలపాత్రంబు తబు కంచనంగను గం పె యంచనఁగను గుంపె యనఁగ. గీ. జాల పల్లిక యనఁగను...ఆం. భా. ౨. ౧౬౬.

కంప్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంపిం పఁజేయఁబడుచున్నది.

కంప్యము. సం=కంపనీయము.

కంప్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వడఁకునది, కదలునది.

కంబమయ్య. వి. (కంబము+అయ్య)-స్తంభము న వెలసిన అయ్య- నృసింహమూర్తి.

సీ. ఒకటి యాజమునకు నున్నదందురు గాని కా రెనుపోతును గాన మెచట, నలకంబమయ్య దా నైనదే మోకాని సింగ మెక్కటియైన సె లల లేదు. యయా. ౧. ౧౦౬.

కంబము. వి. (సం.స్కంభః. ప్రా. కంభో. క.కం బం. త. కంబ) ౧. స్తంభము, రాడు.

సీ...పంకంబులోనికంబంబు తర్కము...నైష. ౭. ౭౩. పారి. ౧. ౪౯.

౨. మల్లపరికరవిశేషము.

సీ. తత్సాధనంబులై తగుఁ గంబము కోణతే ... ఆం. భా. ౨. ౨౦౭. ప్రబంధ. ౮౨.

జ. కంబమయ్య, కంబమురాయఁడు,కంబవల్లి.

కంబమురాయఁడు. వి. (కంబము+రాయఁడు) కంబమయ్య,నృసింహమూర్తి.యయా.౧.౧౨౦.

కంబరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సంపృక్త ము,కలసినది. ౨. చిత్రవర్ణముకలది. వి.అ.పుం. చిత్రవర్ణము.

కంబళకము. సం. వి. అ. పుం. న. కంబళి, ఉన్ని వస్త్రము.

కంబళపురీషము. సం.వి. అ.న-కంబళికి అంటిన మలమువలె నెంతశోధించినను విడువనిది-ఒకా నొకలిట్టు. (తెనుఁగుగ్రంథములందే కనఁబడు చున్నది.)

ద్వి. మటుమాయలాఁడు కంబళపురీషంబు,పటి కిరింతలపిల్లి పట్టినదొమ్మ,సుద్ధకష్టం డని చూ పఁబు దెగడ. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౪౯౪.

కంబళ(ల)ము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంబళి. ౨. (ఉన్నితో నేసిన) ఉత్తరీయము. (పయిని నైచు కొనుసాలువు, మొ.) ౩. గంగడోలు. ౪. కంబ ళిపురుగు. ౫. ఏనుఁగుపక్కెర, ఏనుఁగుమీఁద వేయుచిత్రకంబళము.౬.ఒకజాతిలేడి.న.నీరు.

కంబళి(డి). వి. (సం. కంబళః. క. కంబళి) కం బళము, గొంగళి.

సీ. ... చనును గంబ. గీ. లంబు గొంగడి యనఁ గను గంబళి యన. ఆం. భా. ౨. ౧౫౭.

సీ. పిల్లఁగ్రోవులు నెక్కు_వెట్టినవింట్లు కంబళ్లు దు
ప్పట్లును వల్లెత్రాళ్లు. శుక. ౨. ౫౪౫.
చ...కంబడిచింపులు...సారంగ. ౧. ౧౧౬.
వ...కటియకంబడిప్రాఁత. ఆము. ౪. ౩౫.
కంబళిపురుగు=కంబళివలె నుండునొకానొక పు
రుగు, గొంగళిపురుగు. (శ. ర. వా.)
జ: కంబళిపండు.

కంబళి(లి). సం.విణ. (న్. సీ. న్.) కంబళము క
లది. వి. న్. పుం. ఎద్దు. ఈ. స్త్రీ. ఒకజాతియూఁ
డులేడి.

కంబళి(లి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిన్నకంబళి.
౨. ఒకజాతియూఁడులేడి.

కంబళిపండు. వి. (√కంబళి.) పట్టుపురుగుచెట్టు
పండు. (శ. ర.)

కంబళీ(లీ)యము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) కంబ
ళికి సాధనమైనది. (ఉన్ని.)

కంబవల్లి. వి. (√కంబము.) ౧.వడుగుకడపటిది
నమునఁ జేయు స్తంభపూజ మున్నగుసంస్కార
విశేషము. (శ. ర-వడుగుకడపటిదినము. అని.
ఆం. భా. ౨. ౧౭౮.)
౨. వివాహముకడపటిదినమునఁ జేయుసంస్కా
రవిశేషము.
సీ. యాజ్ఞికుల్ దక్షిణ లర్పింప రాజులై రుల్లసద్గ
తిఁ గంబవల్లినాఁడు. రా. వి. ౫. ౮౦.

కంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దర్వి, గరిఁటె; తెడ్డు.
౨. వెదురుకమ్మి.

కంబు. వి. (క. త. కంబు.) సజ్జపైరు, గంటెపైరు.
బ. ధాన్యవిశేషము, సజ్జలు, గంటెలు.

కంబు. సం. వి. ఉ. పుం. న. కంబువు, శంఖము.
ఉ. ...శృం,గారపువేణి వేణి యొడికంబగుకం
బు గళంబు కొమ్మకున్. ప్రబంధ. ౩౧౬.

కంబుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అశ్వగంధ, పెన్నే
రుగ్. ౨. కంఠము.

కంబుకంఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కంబుకంఠి.

కంబుకంఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శంఖమువంటికంఠ
ము గలయూఁడుది;ఆఁడుది.

కంబుకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సంపు,శంఖము.
౨. కంఠము.

కంబుకాష్ఠ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.అశ్వగంధ, పెన్నేరుగ్.

కంబుగ్రీవ(ము). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శంఖమువలె
మూఁడు రేఖలు గలకంఠము.

కంబుపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శంఖపుష్పిగ్.

కంబుమాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శంఖపుష్పిగ్.

కంబువు. సం. విణ. (ఉ) చిత్రవర్ణముకలది,కర్బు
రము. (ఊ.) పరద్రవ్యాపహారి, దొంగిలించు
వాఁడు.వి.ఉ పుం.చిత్రవర్ణము.పుం.న.౧.శంఖ
ము, సంపు. ౨.కంఠము. ౩. సంపుగాజు, శంఖ
వలయము. ౪. నత్తగుల్ల. ఉ, ఊ. స్త్రీ. ౧. కంఠ
ము. ౨. గొట్టమువంటియెముక, నలకము.

కంబూకము. సం. వి.అ.పుం.కండనము,తవుడు.

కంబోజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శంఖభేదము.
౨. గజభేదము. ౩. దేశభేదము. ౪. పున్నాగ
ము, సురపొన్నగ్.

కంబ్వోతాయి. సం. వి. న్. పుం-శంఖమువలెఁ
దెల్లనిపూర్వకాయముగలగ్రద్ద-గరుడపక్షి, బొ
ల్లిగ్రద్ద.

కంభువు. సం. వి. ఉ. న. ఉశీరము, వట్టివేరు,బొ
రుగడ్డివేరు.

కంయము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.)సుఖాన్వితము,
హాయిగా నుండునది.

కంసము. సం.వి. అ.పుం. న. ౧. కంచు. ౨. పాన
పాత్రము. ౩. ఆఢకము,మానవిశేషము (కే. ని-
ద్వ్యాఢకము అని నై. ని.)౪. హంస. (కే. ని.)

కంసకారుఁడు. సం.వి. అ.పుం. కంచుపనిచేయు
ఒకానొకజాతివాఁడు, కంచరి.

కంసారాతి. సం=కంసారి.

కంసారి. సం. వి. ఇ. పుం-కంసుని పగవాఁడు-కృష్ణుఁడు.

కంసాల. వి. స్వర్ణకారజాతి.

ఆ....కం,సాలజాతివాఁడు చాలఁ గీడు. భోజరా. ౫. ౩౨౨. (ఇటస్థిరవర్ణమునకు ముందు బిందువు కనఁబడుచున్నది.)

కంసాలి. వి. (క.కంసాళిక.)స్వర్ణకారుఁడు.

సీ. స్వర్ణకారాభిధ పరఁగుఁ బారసి యగసాలి సొన్నారి కంసాలి యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౯౮.

కంసాస్థి. సం. వి. ఇ. న. కంచు, కాంస్యము.

కంసికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కంసమనెడి మానవిశేషముచేతఁ గొనఁబడినది.

కంసీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కంచునకు సంబంధించినది. ౨. కంచుపాత్రకుఁ బనికి వచ్చునది.

కంసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణుని మేనమామ, ఒకానొక మధురాపురపురాజు.

కకందము. సం. వి. అ. పుం. బంగారు.

కకపాల=కక్కపాల. (సం. కక్షపాలః. ప్రా. కక్షపాల) ౧. బైరాగులు చంకను ధరించెడుసంచి.

సీ. కకపాలవెలిబూది గన్నులలోఁ బ్రామి బాధింతు రప్సరఃపల్లవకుల. హర. ౫. ౧౦.

సీ. కకపాల కేదారకటకముద్రితపాణిఁగుఱుచలాతాముతోఁ గూర్చిపట్టి. మనుచ.౧. ౫౯. ఆం. భా. ౨. ౧౭౭.

౨. మంగలపొది. ఆం.భా. ౨.౩౦౧.

కకపిక=కకాపిక, కకవిక, కకావిక. విణ.(సం. కాకపికాః. ప్రా. కాకపికా, కకవికా) చెల్లాచెదరు, మిక్కిలి చెదరినది.

ద్వి. వికవిక లేలె నివ్వెఱ లకుముకులు, కకపిక లాయెఁ దక్కక పికవాణి. అ. మ. క. ౨. ౧౧౫ పొ. ౨౦ పం.

కకపికపడు=చలించు.

క. ఒకపాటికలిమిచేతను, గకపికపడ కప్పలేక కనకాభరణాం, శుకములగరగరికల నిం,చుక తక్కువ గాక యతఁడు సుఖమున నుండుగ్. హంస. ౫.౧౫. (గర్వించు-అని భావము.)

కకవిక=కకపిక.

విణ. (తాఱుమాఱు, వ్యత్యస్తము.)

క. ఒకయూరికి నొకకరణము, నొకతీర్పరి యైనఁ గాక యొగిఁ దఱుచైనన్, గకవికలు గాక యుండునె, సకలంబును...సు. ౪.౨౨.

(క్షుభితము, కలఁత నొందినది.)

చ. ప్రకటభవద్గభీరతపఁ బారము లేదన నేల నాదుదై,ర్యకళిక చే గణింతు ననియద్రి సముద్భ్రమణచ్ఛలంబునం, గకవిక చేయఁగాఁ దలఁచి గంతులు వేయఁ గలంగ కబ్ధి దాఁ,బకపక నవ్వినట్లు కనుపట్టె వికీర్ణపయఃకణప్రభల్. లక్ష్మీ. ౨. ౭.

కకాపిక=కకపిక.

విణ. (చెల్లాచెదరు.)

చ. ఇరువదిచేతుల న్వివిధహేతితతుల్ గొని యొక్కపెట్ట కిం,కరులపయి న్నిగిడ్చినఁ గకాపిక లైరొకకొందఱు...ఉ.రా.౩.౩౩౫.

చ. పొలుపుగ రంగధామునకుఁ బువ్వులతోఁట యొనర్చి తొంటి నా,కలిగినపాతకంబులు కకాపికగా విడనాడి బ్రహ్మనే,త్తలఁ గని ముక్తిఁ గాంతు...విప్ర. ౨. ౧౬. వరాహ. ౩. ౫౯. రా. వి. ౫. ౧౫.

కకావిక=కకపిక.

విణ.(చెల్లాచెదరు)

ఉ. ఈడితశక్తి సంగజగతీశ్వరుసైనికు లట్ల చెండుబెం,డాడఁగ నాత్మసైనికచయంబు కకావికలై కలంగి య,వ్వీడతఁ బాఱఁజొచ్చుటయు...కళా. ౭. ౫౭.

(క్షుభితము, కలఁత నొందినది.)

గీ. మెల్లనె కళావతీసతి మేలుకాంచి, ప్రక్క
వేఁపొక్క మగఁడున్న బాగు దెలిసి, యక్క
యిది యేమి చోద్యమో యనుచు మిట్టిపడి
కకావికరై యొండుకడకుఁ జేరి. శుక. ౧.
౨౨3.

కకుంజలము. సం. వి. అ. పుం. చాతకపక్షి.

కకుందరము. సం.వి. అ.న. పిఱుఁదుమీఁదిగుంట.

కకుత్తు. సం. వి.ద్. పుం.స్త్రీ.౧ ప్రధానము, శ్రేష్ఠము. ౨. ఎద్దుమూఁపురము. 3. రాజచిహ్నము. (ఛత్రచామరాది.)

కకుత్స్థుఁడు. సం.వి. అ.పుం-అసురులను జయించుటకు వృషభరూపుఁ డగు ఇంద్రుని కకుత్తు (మూఁపు)ను ఎక్కినవాఁడు-శశాదుని పుత్త్రుఁడగు పురంజయుఁడు.

కకుదము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ప్రధానము, శ్రేష్ఠము.౨.ఎద్దుమూఁపురము.3.రాజచిహ్నము. (చామరాది.) ౪.హస్తిమేఢ్రము.

కకుద్మంతము. సం. విశ. (త్. ద్మతీ. త్.)గొప్ప మూఁపురము గలది. వి. త్. పుం. ఎద్దు.

కకుద్మతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.౧.పిఱుఁదు.౨.మొల.

కకుద్మి. సం. విశ.(న్.నీ.న్.) మూఁపురముగలది. వి. న్. పుం. ౧. మూఁపురము గలయెద్దు. ౨. రైవతుఁ డనురాజు.

కకుద్మికన్య. సం. వి.ఆ. స్త్రీ-రైవతునికూఁతురు-రేవతి.(ఈమె బలరామునిభార్య.)శిశు.౨.౨౦.

కకుప్పు. సం. వి. భ్. స్త్రీ. ౧. దిక్కు. ౨. శోభ, కాంతి. 3. సంపెఁగదండ, చంపకమాల. ౪. పర్వతశిఖరము. ౫. శాస్త్రము. ౬. ప్రాణము. ౭.వాక్కు.

కకుభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కకుప్పు.

కకుభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వీణకు అమర్చిన సొఱకాయ. (వీణాప్రాంతవక్రకాష్ఠ మని కొందఱు-శబ్దగాంభీర్యమునకై వీణాదండముక్రింద నమర్పఁబడిన చర్మావనద్ధదారుభాండము అని మఱికొందఱు.)౨. ఏఱుమద్దికి.

కకుభాదని. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. నలి,గువ్వగుత్తి,కపోతాంఘ్రికి.

కక్క. వి. (క. కక్క) పినతండ్రి. (వా.)

కక్కపాల=కకపాల.

(యోగులు మున్నగువారు చంకను దాల్చెడుసంచి)

గీ. కక్కపాలయుఁ గక్షభాగమునఁ బూని,...
ధరణిపతిపాలి కేతెంచెఁ దపసి యొకఁడు.
విక్ర. ౨. ౯౨.

కక్కరము. విశ. (సం. కర్కరః) కఠినము, మోటైనది.

ద్వి.ఎక్కుడు ముడిగిబ్బ యెమ్ములు సొమ్ము,కక్క
రం బగుతోలు కట్టెడువలువ. ద్వి.భాగ. ౪.
(శ. ర.)

జః కక్కరించు.

కక్కరించే. అ. క్రి.(√కక్కరము) మొఱుఁగు; పెద్దకేకలు వేయు.

(జంగమయ్యను) చ. కనుఁగొని డాయ వచ్చి
శునకంబువిధంబునఁ గక్కరించి యి, ట్లను...
చెన్నబ. ౨. ౩౦. (ప్రయోగాంతరము మృగ్యము.)

కక్కసపె(వె)ట్టు. స.క్రి. (కక్కసము+పెట్టు) బాధపెట్టు.

వ. ఇక్కరణి రక్కసులం గక్కసవెట్టి కాకుత్
స్థుం డొక్కఘటికాచతుష్టయంబున ధను
ష్టంకారఘోరంబుగా శరాసారంబు నిగిడించిన. రామా. ౭. ౧౯౨.

కక్కసము. విశ. (సం. కర్కశః. ప్రా.కక్కసో. త.కక్కచం.) ౧.కఱకు,వాఁడియైనది, తీక్ష్ణము.

గీ. కక్కసపువంకగోరులఁ ద్రొక్కిత్రొక్కి, కఱ

కుముక్కున నందంద కలచికలచి. పాండు. ౪. ౨౩౯.

౨. కఠినము, మొనైనది.

ఉ. అక్కట ధర్మమే గురునియాత్మజుఁ బట్టి ర
మింప నెంచ నీ, కెక్కడఁ బుట్టె నీమమత
యిప్పని శుక్రుఁడు విన్నసైఁచునే, నిక్కము
మోహ మున్న నతనిం గని వేఁడి పరిగ్రహిం
పుమీ, కక్కసపుందనంబు కొలఁగా దని సారె
కు బుద్ధి సెప్పినన్. ఉ. రా. ౭. ౩౩౧.

౩. క్రూరము, ఘోరము.

ఉ. మ్రాఁకున నిద్రవోవ నరిమర్దనుపంపున వచ్చి
ఘూకముల్, గాకముల న్వధించె నిది కక్క
సపుంబని నిర్వహించు టె, ట్లీకడ ... వేం.
పంచ. ౩. ౧౧.

౪. ఇఱుకైనది.

ద్వి. కక్కసంబైన యిక్కడ నీవు మేము, నొం
డొరులకు మన మొద్దికై సరదు, కొండము ర
మ్మంచు...ద్వి. పరమ. ౧. ౪౪పా. ౬ పం.

వి. ౧. దుష్కరత్వము.

క. ఒక్కనివిరివికిని దొరల్, పెక్కండ్రే నొ
క్కనొకనివెంబడి ననుఁగుల్, పెక్కండ్రు ని
లువఁ బనులకుఁ, గక్కసమగు దింప నుంపఁ
గాఁ గాకుండున్. ఆము. ౪. ౨౧౪. (వ్రాఁ
తప్రతి పా.)

౨. కాఠిన్యము, నిర్బంధము; తైక్ష్ణ్యము.

సీ. చండభానుఁడు కక్కసముఁ జేసి మున్ను దా
మహి కిచ్చునప్పులు మరలఁ గొనియె. వైజ.
౧. ౯౭. (రెండర్థములకు నిదే యుదాహర
ణము.)

వ...తమ్మునమ్ముదుసళ్లు ముందటికి నూకి యక్క
క్క మ్రొక్కవే మనపాలివేలు పని బుజ్జగిం
చియు బొమలుగొని జంకించియు...కక్క
సాన నిట్లు మ్రొక్కించి. ఆము. ౪. ౩౫.

౩. కశాభేదము, ఒకవిధమైనకొరడా.

చ. అది గని సైనికుల్ కడుభయంబునఁ జేరి మ
హోపలంబులో, నదికినరీతి నున్న నవనాళ్వ
ము ధే యని కక్కసంబులన్, సదసదగాఁగ
వ్రేసియును జాటులఁ జెట్టియు నేమి చేసి
యున్, గదలుపలేక... జై. భా. ౪. ౭౭.

జ: కక్కసపడు, కక్కసపెట్టు, కక్కసించు,
కక్కసిల్లు.

కక్కసించే. స. క్రి. (√కక్కసము) బాధించు,
హింసించు.

ఉ....జనకపుత్రి నదల్పులఁ గక్కసింపఁగాఁ,
బోయెడిరాక్షసీనిచయముం గని క్రమ్మఱఁ
బిల్చి రాఘవప్రేయసికై దశాననుని పేరడఁ
గం గలఁ గంటిఁ బోకుఁడీ, యాయమత్రోవ
నంచుఁ ద్రిజటాహ్వయదానవి మాన్చెఁ ద
త్త్వరల్. రామా. ౬. ౧౭౨.

గీ. కదిసి కురువీరు లభిమన్యుఁ గక్కసింప, నిక్కు
జిగి నొక్క మొగిఁ బెక్కుకుక్క లెక్కి, పి
క్కప్రక్కయు...చిక్కించుకొన స్రుక్కి
నక్కిటియును. రా. వి. ౩. ౬౬.

కక్కసిల్లు. అ. క్రి. (√కక్కసించే.) నిండు, క్రి
క్కిఱిసియుండు.

ద్వి....పృథివి యాకసము, కక్కసిల్లఁగ నంతు
గలిగె నచ్చోట. ద్వి. సారంగ. ౧. ౧౫పా.
౯ పం.

కక్కి[1]. వి. ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

వ. కక్కి కొక్కిస డొక్కర ... నృసింహంబు
నాది యగుముప్పదిరెండు విన్నాణంబులనా
ణెంబు పరీక్షించి... హంస. ౧. ౨౦౬.

కక్కి[2]. వి. (క. కక్కి.) పినతల్లి. (వా.)

కక్కిత. వి. మల్లులవిన్నాణములలో నొకటి.
ప్రబంధ. ౯౭.

కక్కిరిబిక్కిరి. విశ. తాఱుమాఱు. (శ. ర.)

కక్కు[1]=క్రక్కు. (క.త.కక్కు)స. క్రి. (కడుపు లోనిది) వెలిపుచ్చు; వెడలించు.

ఉ. ... సయించునె కక్కినకూడు క్రమ్మఱన్. నైజ. ౨. ౧౦౦. (సహించు-ముద్రి.)

సీ.... సభలో నులూకుని బంచి యాడించినపరుసఁదనము,కక్కించి...భార.భీష్మ.౨.౩౯౮.

వి. కక్కుట, వాంతి; కక్కినపదార్థము. (బ్రౌ.)

జ: కక్కుఁదెవులు, కక్కుడు, కక్కువాయి.

కక్కు[2]. వి.(√కఱకు?) అంపము మొదలగువాని పల్లు.

క. కక్కులకొడవలిపోలెన్.భోజరా. ౪. ౬౦. పి.శకుం. ౪. ౭౬.

కక్కుఁదెవులు. వి. (కక్కు[1] + తెవులు) వాంతి రోగము.

కక్కుడు. వి.(√కక్కు[1]) కక్కుట (బ్రౌ,శ.ర.)

కక్కుఱితి(ర్తి)=కక్కూఱితి. వి.(క.కక్కులితె. త. కక్కురీతి.) లోభము, ఆశ.

క. పొం దొందనిపలుకులు పలు,కం దగునే యోడి యకట కక్కుఱితిమెయిన్. హరి. ఉ. ౩. ౨౩౭.

చ...కడుపుఁగక్కుఱితిన్... ప్రభా.౧.౧౧౭.

చ.కిఱుకులఁబెట్టి వీరి నడకించి తొలంగెదమన్న వట్టికక్కుఱితియ కాని దైవ మనుకూలము గాదు...జై. భా. ౬. ౨౩౪.

కక్కుర్తిపడు=ఆశపడు. శివరా.౩.౭౨.

జ: కక్కుఱితికాఁడు.

కక్కుఱితి(ర్తి)కాఁడు=కక్కూఱితికాఁడు విశే. (√కక్కుఱితి) లోభి.

క. కక్కుఱితికాఁడు కార్యము, చక్కటి యెఱుఁగండు...నా. పంచ. ౧. ౩౨౦.

కక్కులము. సం. వి. అ. పుం. వకుళము, పొగడ చెట్టు.

కక్కువాయి.వి.(√కక్కు[1])కాసరోగవిశేషము.

గీ...మిరియంబుఁ బిప్పలియును, గాసహరవస్తువులు గొనఁగక్కువాయి,దగ్గు లెల్లను శాంతించు...చికి. (చి.ని.)

కక్కూఱితి(ర్తి)=కక్కుఱితి. వి. (లోభము, ఆశ.)

క. వల దిటువలెఁ గక్కూఱితి, పలుకులు పలుకంగ... సారంగ. ౨. ౧౦౯.

ద్వి. కడుపుఁగక్కూర్తికిఁ గర్మకాండంబు,తడయక పెట్టుతంత్రంబును గాదు. ప్రభులిం. ౧. ౫. పా. ౨౧. పం.

కక్కూర్తిపడు=ఆశపడు.

సీ. కక్కూర్తిపలుపరే గాఢతపోరూఢుఁ డగు మండకర్ణుఁ డంతవాని. చంద్ర. ౨. ౭౪.

జ: కక్కూఱితికాఁడు.

కక్కూఱితి(ర్తి)కాఁడు. విశే. (√కక్కూఱితి) లోభి.

ద్వి. కడఁగి పీనుఁగుమీఁదఁ గంచంబు పెట్టికుడువఁగాఁ జూచు కక్కూర్తికాఁ డితఁడు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౪౫౨పం. సుద. ౨.౬౫.

కక్కెర=క్రక్కెర. వి.(సం. క్రకరః.ప్రా.కఅరో) పక్షివిశేషము.

సీ. కొక్కెరల్ కక్కెరల్ గువ్వలు ... రసిక. ౧. ౬౭. (కర్కరేటువు-అని. ఆం. భా. ౨. ౯౨.)

కక్కోలకము. సం. వి. అ.న.౧. తక్కోలపుచెట్టు నుండి కలుగుపరిమళద్రవ్యము. ౨. స్థూలమరీచము,చలువమిరియము.

కక్కోలము. సం. వి. అ. పుం. గంధద్రవ్యము నిచ్చువృక్షవిశేషము, తక్కోలవృక్షము. న. ౧. తక్కోలఫలము. ౨. తక్కోలపుచెట్టునుండిపుట్టినగంధద్రవ్యము.

కక్ఖటము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కఠినమైనది.

కక్ఖటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కఠిని,బలపము.

కక్తె. వి. మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

వ....డొక్కరము నుత్తరడొక్కరము కక్తె కొక్కెన కుమ్మరింపు ... మల్లుపు. ౩. ౬౯. ప్రబంధ. ౭౮.

కక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧.చంకయందు పుండ్లు లేచునట్టి యొకరోగము. ౨. ఏనుఁగునడుమను గట్టుమోకు. ౩. కాంచి, మొలనూలు. ౪. కాసె. ౫. గోడ. ౬. నడుము. ౭. ప్రకోష్ఠము, తొట్టికట్టు; ఇంటిలోపలిభాగము, అంతఃపురము. ౮.సామ్యము, సాటి. ౯. చంక. ౧౦. పోటి, స్పర్థ. ౧౧. (జ్యోతి) సూర్యాదిగ్రహములు సంచరించుమార్గము. ౧౨. వెనుకప్రక్క దోఁపుకొనుచీర మొదలగువానికొంగు, కచ్చ. ౧౩. వస్త్రాదులఅంచు. ౧౪. నడికట్టు. ౧౫. నడుమను దట్టిమొదలగునవి కట్టుట, మధ్యబంధనము.౧౬.పూర్వపక్షసిద్ధాంతములలో నొకపక్షము. ౧౭. స్పర్ధాపదము,వివాదస్థానము. ౧౮.రథభాగము,రథమండలిఅంతస్తు. ౧౯. గురివెందీ.

కక్షధరము. సం. వి. అ. న. మూఁపుయొక్కసంధిస్థానము.

కక్షపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కచ్ఛపము,తాఁబేలు. ౨. కుబేరుని నవనిధులలో నొకటి.

కక్షపాల. సం.వి. ఆ. స్త్రీ.(ఇది సంస్కృతనిఘంటువులందుఁ గానరాదు.) కకపాల, సన్యాసులు చంకనుదాల్చుసంచి.

గీ. అక్షమాల సువస్తులకక్షపాల. సారంగ. ౩. ౧౮౧. చెన్నబ. ౨. ౨౯.

కక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెనుకదోఁపుకొనెడి దోవతికొంగు, కచ్చ.(వై. ని.) ౨.తీఁగ,లత.౩. గడ్డి,కసవు;ఎండుగడ్డి.౪.ఎండినయడవి.(త్రి.ని) ౫.చంక.౬.రాజాంతఃపురము. ౭. ప్రక్క, పార్శ్వము.౮.ఇంటిగోడ.౯.నాకాంగము.౧౦.కాంచి, మొలనూలు.౧౧.దున్నపోతు. ౧౨.కచ్ఛము, జలప్రాయప్రదేశము. ౧౩.పాద. ౧౪. పాపము. ౧౫. చొరరానిఅడవి. (కే. ని.)

కక్షరుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-జలప్రాయప్రదేశమున మొలచునది-నాగముస్తీ.

కక్షశాయము. సం. వి. అ. పుం- ఎండుగడ్డిమీఁద పరుండునది-కుక్క.

కక్షశాయువు. సం. వి. ఉ. పుం=కక్షశాయము.

కక్షాపటము. సం.వి. అ. పుం. కౌపీనము, గోఁచి.

కక్షావేక్షకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అంతఃపురపాలకుఁడు. ౨. ఉద్యానపాలకుఁడు. ౩. రంగాజీవుఁడు.(చిత్తరువు వ్రాయువాఁడు;నటుఁడు.) ౪. జారుఁడు, విటకాఁడు. ౫. కవి. ౬. ద్వారపాలకుఁడు.

కక్షోత్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భద్రముస్తీ.

కక్ష్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రకోష్ఠము,తొట్టికట్టు. ౨. ఇంటిలోపలిభాగము. ౩. మేడయొక్క అంతస్తు. ౪. మొలనూలు, కాంచి. ౫. ఏనుఁగునడుమను గాని గుఱ్ఱమునడుమను గాని కట్టెడి మోకు. ౬. వ్రేలు. ౭. ఉత్తరీయము, బైరవాసము.

కగ్గము. వి. (సం. ఖడ్గః. ప్రా. పా. ఖగ్గో) కత్తి, ఖడ్గము.

గీ. కలువనెచ్చెలికానికిఁ గన్నతండ్రి, గట్టుపట్టికి దృఢవజ్రకవచ మగుచు, వెలయుఁ బగ్గంపుఁగగ్గంపువిప్పుఁగంటి, సామినగరంబు ధరక్షీరసాగరంబు. ఘుటికా. ౧.౮౩. (పగ్గంపుఁగగ్గంపువిప్పుఁగంటిసామి=పాశాయుధుఁ డగు దేవతాశ్రేష్ఠుఁడు, వరుణుఁడు.)

కగ్గు. అ. క్రి. వివర్ణమగు.

(క) నల్లపడు.

(సురరాజు) చ. అరిగి పయోరుహాసనుపదాంబురుహంబుల వ్రాలి తత్తఱో, గరిమను పేరు చెప్పి తనకగ్గిన కైదువు సూపి యద్ధరా, వసపఝఁ బో

యి వజ్రమును వమ్మయి దీప్తిఁ దొలంగె దేవ నీ, వరమున...కసు. ౧. ౨౧౦. (చూ. ౨౧౯.)

(చ) కందు.

ఉ. కగ్గినచెక్కులుం జెమట గాఱెడు మోములు వాడివత్తులై, తగ్గిన మేనులుఁ ... విప్ర. ౨. ౫౩.

విణ. వివర్ణమైనది.

ద్వి. నుగ్గునూచంబులై నుఱుములై జడిసి, కగ్గులై మ్రగ్గులై కకపికలగుచు, నీవిధంబున మాగధేంద్రసైన్యంబు. అ.మ.క. ౩. ౧౭౨పా.౧౫పం.

కచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఁడేనుఁగు, హస్తిని.

కచంగనము. సం. వి. అ. న. కరశూన్యహట్టస్థానము, పన్ను లేనిఅంగళ్లుఉండుచోటు. (వాచ.)

కచంగలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సముద్రము.౨. కచంగనము. (త్రి. ని.)

కచపక్షము. సం. వి. అ. పుం. కేశసమూహము.

కచపాశము. సం=కచపక్షము.

కచము. సం. వి. అ. పుం. ౧.తలవెండ్రుక, కేశము. ౨. కట్టు,బంధము. ౩.ఎండినపుండు. ౪.మబ్బు. ౫. కురువేరు*.

కచహస్తము. సం=కచపక్షము.

కచాకచి. సం. అవ్య. ఒండొరులజుట్టులు పట్టుకొని చేయునది (యుద్ధము-ఇది తెలుఁగున ఒండొరులజుట్టులు పట్టుకొనుచు అనునర్థమున ద్రుతాంతముగాఁ బ్రయుక్తమై యున్నది.ఇట్లే కేశాకేశి, మొ.)

క. ఆహవము చేసి రంగజ, మోహాంధులు గడిమి మెఱసి ముష్టీముష్టిఁ, బాహాబాహిఁ గచాకచి, సాహసముఁ జలంబు దివిజసంఘము వొగడన్. కాశీ. ౫. ౧౫౦.

కచాచితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వెండ్రుకలు విరియఁ బోసికొన్నది, వికీర్ణకేశము.

కచాటురము. సం. వి. అ. పుం. దాత్యూహము, కూకురుగుండెపక్షి.

కచామోదము. సం. వి. అ. పుం. వెండ్రుకలకుఁ బూసికొనుకొకగంధద్రవ్యము.

కచికు=ఖచిక్కు.

వి. (పాడుచుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము.)

ద్వి. చికటారిఁ గొంది కచిక్కునఁ బొడిచె. విష్ణు. ఉ. ౪. ౮౭. (శ.ర.)

కచుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బృహస్పతికొడుకు.

కచువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ఒకజాతిదుంప.

కచేలము. సం. వి. అ. న. లేఖ్యపత్త్రములను గట్టెడునూత్రాదికము, వ్రాతప్రతులయాకులను గాని కాగితములను గాని ఒకటిగాఁ గట్టుదారము మొదలగునది.

కచోరము. వి. (సం. కచ్చూరకః) కచ్చూరము*. (దీనినే గంధకచోర మందురు.)

కచ్చే. వి. (సం. కచ్ఛః) ౧. వెనుకదోఁపుకొనెడు దోవతికొంగు.

ద్వి. నెడనెడఁ దనకచ్చ వీడఁగఁ బాటి.ద్వి.హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౦౭.

౨. గోఁచి, గుహ్యాంబరము.

సీ. మొలఁ గచ్చకట్టుపై మలఁగినపచ్చనినునుఁ గొంగు దిండుగా నులిచి చుట్టి. హరి. పూ. ౭. ౧౩.

౩. ఒట్టి, కాసె.

ఆ. కచ్చ యమరఁ బట్టి కాళ్లును జేతులు, వ్రేల మత్తగజములీల మెఱయ...మల్లు నెత్తివైచె. భార. విరా. ౨. ౧౭.

౪. ఉపస్థేంద్రియము.

గీ...కచ్చ, యన నుపస్థాఖ్య చెలఁగు...ఆం.భా. ౨. ౧౩౬.

జ: కచ్చకాఁడు, కచ్చించు౨.

కచ్చేకాఁడు. వి. (√కచ్చే)-కాపీనవంతుఁడు-ముని.

గీ. ఆలములు లేమి డొక్క వెన్నంటికొనఁగఁ, దెలివి గలకన్నుదోయి గుంటలు పడంగ...అచ్చటికి వచ్చె వేలుపుఁగచ్చకాఁడు. కువల. ౫. ౮౦.

కచ్ఛటము. సం. వి. అ. న. గజపిప్పలీ.

కచ్ఛడము[1]. వి. (సం. కచ్ఛటికా. క. కచ్ఛట.) కౌపీనము, గోఁచి.

గీ. జమిలి మొలత్రాట నినుపకచ్ఛడ మమర్చి. విక్ర. ౨. ౯౨.

గీ. ... ఇనుప, కచ్ఛడా ల్గట్టుకొనుముని ప్రుచ్చు లెల్ల. మనుచ. ౨. ౭౩.

కచ్ఛడము[2]. వి.దూది లోనగునవి తెచ్చెడిబండి. (శ. ర.)

కచ్ఛడపుబండి=పెద్దగట్టిబండి. (బ్రౌ.)

కచ్ఛరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కుత్సితమైనది. ౨. ముఱికిగలది, మలినమైనది. వి. అ. న. తక్రము, మజ్జిగ.

కచ్ఛి[1]. వి. సాలెవాఁడు లాకకొయ్యలను పడుగునందుఁ జొప్పించెడుసందు. (శ. ర.)

కచ్ఛి[2]. వి. కచ్ఛిదేశపుగుఱ్ఱము.

సీ. ... దేశభేదహయాభిధలు హరబ్బి తురికి కచ్ఛి యనంగఁ దోఁచుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౯౬.

కచ్ఛించు[1]=కచ్చు[1]. స. క్రి. గవ్వలాటమున్నగు ఆటలలో కాయల నడపు. (శ. ర.)

కచ్ఛించు[2]. అ. క్రి. (√కచ్చు) కచ్ఛకట్టుకొను, కచ్ఛబిగించుకొను.

క. కచ్ఛించి మల్లు లిద్దఱు, మచ్చరమున లావు మెఱయ మత్తకరులు రెం, డిచ్చఁ జనుదెంచుచాడ్పున, నచ్చటికే తెంచి నిలిచి రధిపతి యెదురన్. హరి. పూ. ౯. ౬౫.

ద్వి. అచ్చెరు వొందఁ గేకాంతరామయ్య, కచ్ఛించుకొని యంకకాఁడునుబోలె...ఆర్చి బొబ్బిడి పొంగి...బస. పు. ౬. ౫౭౯ పం.

కచ్ఛిక. వి. కాలినపిడుక. ఆం. భా. ౨. ౨౪౨.

కచ్ఛితము. విణ. (సం. ఖచితః.) హెచ్చుతగ్గులు లేకుండ సరిగా నుండునది.

కచ్చు[1]=కచ్ఛించు[1]. స. క్రి. గవ్వలాటమున్నగు ఆటలలో కాయలనడపు. (శ. ర.)

కచ్చు[2]. వి. గర్వము, బింకము.

సీ. అరవిందములకచ్చు లడఁగించుజిగి హెచ్చు నాయతం బగుకన్నుదోయిలోడ. మనుచ. ౬. ౧౦౨.

సీ. ప్రాలేయకిరణబింబంబు వెల్వెలఁబాఱె యస్తాచలంబుపై నత్తమిల్ల, వరుసతో నోషధీవల్లీమతల్లులకాంతివైభవలక్ష్మికచ్చు వదల. గీ. భానుకిరణంబు లొకకొన్ని ప్రాఁకె నభము. కాశీ. ౧. ౧౨౨.

౨. డాలులు.

సీ. గెలువనిరాజుకు బలుగచ్చులును మెండు... వేఙు. శ. ౧౭.

(మల్లులు)వ.... పెచ్చుమల్లాడియుఁ, గచ్చులు సేసియు. ప్రబంధ. ౭౬.

కచ్చుఁదనము=గర్వము, ఔద్ధత్యము.

గీ. చిలువ మేపరి తలఁపులోపలనె వచ్చి, వినతుఁడై యిచ్చఁగల కచ్చుఁదనము హెచ్చ, నేమి కార్యంబు ఘటియింతు నెఱుక సేయుఁ, డని న...సమీర. ౬. ౧౪౧. (చూ. ౧౪౪.)

జ: కచ్చుకొను.

కచ్చు[3]. వి. ౧. ఱేకు, దళము.

ఉ. ... అల్లు ము, ద్రించినజాడఁ దెల్పె సుదతీమహనంబు పరిచ్ఛదచ్ఛటా, కంచుకితోత్పలంబుతుదకచ్చునఁ జిక్కి యచంచలాకృతిన్. వసు. ౪. ౧౩౩.

౨. సిగబంతి.

గీ. భానుబింబంబు వొడిచెఁ బ్రభాతలక్ష్మి, కబరిభారంబుమీఁది చెంగల్వకచ్చు. కాశీ. ౩. ౨౩౬.

కచ్చే[4]. వి. (సం. కాంక్షా.) అపేక్ష, కోరిక.

(పుండరీకేక్షణుఁడు) సీ. క్షీరోదమధ్యస్థలీరత్న నగగుహాగర్భనివాసంబుకచ్చు వదలి... గీ. పుండరీకునిమానసాంభోజపేఠి,మిండతుమ్మెదయై యుండు నిండుకొలువు. పాండు. ౨. ౧౧.

కచ్చేకొను. అ. క్రి. (√కచ్చే[2]) పట్టుపట్టు,పంతముపట్టు.

గీ...పట్టుపట్టె, ననెడిమాటకుఁ దగుఁ గచ్చుకొనె ననంగ. ఆం. భా. ౩.౧౭౯.

గీ. అమరపతికొల్వునకు వచ్చె సుమశరుండు, కలుకపాలిండ్లగయ్యాళితలిరుఁబోండ్ల, యారజపుబేరజపుఁజేఁత లపుడు చూపి, కచ్చుకొని దూఱు చెప్పంగ వచ్చుకరణి.చంద్రా. ౩. ౨౭.

క.ఉచ్చైశ్శ్రవమగుశనపై,విచ్చలవిడినెక్కురాలువృద్ధశ్రవుఁడై, హెచ్చెనని వేల్పు తేజిం, గచ్చుకొని హసించు వీటఁ గల్గుహయంబుల్. చమ. ౧. ౩౦.

కచ్చేవాసము. వి. ఇండ్లకు వేసెడు పెద్దవాసము. (శ.ర-దూలములో చొన్పినవాసము. అని బ్రౌ.)

కచ్చె[1](చ్చియ). వి. (సం. కక్షా) ౧. కలహము.

చ. మఱియొకయుక్తి రక్కసులు మన్నిగొనంగను వారిలోన నొం,డొరులకుఁ గచ్చెపుట్టుటకు నొక్కనిచేడియ నొక్కఁ డొందన, క్కఱ జనియింపఁ జేయవలె ... పార్వ. ౨. ౧౨౫.

౨. విప్రలాపము, విరోధోక్తి.

గీ. ...కచ్చె పగటు కంట,సమ్ము నాఁగను విప్రలాపమ్ము చెలఁగు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౬.

జ: కచ్చెపోతు.

కచ్చె[2](చ్చియ).వి.(సం.కచ్ఛః)కచ్ఛ భేదము,ఒక విధ మైనబట్టమడత.

సీ...కచ్ఛ భేదాభిధాన మెసంగుఁ గాసె కుచ్చెల కుచ్చె కచ్చె పింజె,చుంగు రింగు నెఱిక చింగు నెఱి యనంగ...ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.

కచ్చెపోతు. విశ. (√కచ్చె[1]) కలహశీలుఁడు.

కచ్ఛ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కౌపీనము, గోఁచి.

శ్లో.కచ్ఛా కచ్ఛటికా కక్షా పటీ కౌపీనమిత్యపి. (త్రి. ని.)

౨. చీరిక, ఈలపురుగు. ౩.వారాహి, సప్తమాతృకలలో నొకతె.

కచ్ఛటికా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కౌపీనము, గోఁచి. (త్రి. ని.)

కచ్ఛపము. సం. వి. అ. పుం. ౧- ముఖపుటమును శరీరములోఁ జొనుపుకొని రక్షించుకొనునది;కప్పెరవంటి మేనిచిప్ప చేత తక్కిన అంగములను రక్షించుకొనునది-తాఁబేలు. ౨. కుబేరునినవనిధులలో నొకటి. ౩. మల్లబంధవిశేషము.

కచ్ఛపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుతాఁబేలు. ౨. సరస్వతియొక్క వీణె. ౩. క్షుద్రరోగభేదము, మొటిమ.

కచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. న-నీటితోఁ గప్పఁబడినది-కసెను, జలప్రాయ ప్రదేశము, అనూపము. పుం. ౧. తటము, దరి. ౨. నౌకాంగము, పడవ యొక్క యొకానొకభాగము. ౩. వెనుకదోఁపికొనెడిదోవతికొంగు,కచ్చ. ౪.కూర్మకర్పరము, తాఁబేటిచిప్ప. (వాచ.) ౫. తున్నకము, నంది వృక్షము.౬.ఒకానొకదేశము. ౭.కూర్మపాదము, తాఁబేటికాలు. (కే.ని.)౮. ప్రక్క.౯.గోఁచి. (కే.ని.)

కచ్ఛరుహా. సం.వి.ఆ.స్త్రీ -జలప్రాయప్రదేశమున మొలచునది-దూర్వ, గఱికె.

కచ్ఛుఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-గజ్జినిపోఁగొట్టునది- ౧. పటోలము, చేఁదిపొట్లకాయ. ౨.హపుషాభేదము, విత్తుబోడశరము. (చూ. కచ్ఛువు.)

కచ్ఛుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧.గంట్లకచోరము౯. ౨. శూకశింబి, దూలగొండి౯. ౩. వాఁకుడు౯. ౪.దురాలభ, తీఁటకసింద౯. ౫.గ్రాహిణీవృక్షము, కేగడిదూలగొండి౯.

కచ్ఛురుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గజ్జిగలవాఁడు. ౨. జారుఁడు.

కచ్ఛువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. (ఉకారాంతముకూడనని-కల్ప,విల్యమ్సు.) విచర్చిక, గజ్జి.

కచ్ఛూమతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శూకశింబి, దూలగొండి౯.

కచ్ఛూరకము. సం.వి.అ. పుం. గంధకచోరము౯.

కచ్ఛోటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧.కచ్ఛ,వెనుకదోఁపికొనెడిదోవతికొంగు. ౨. బట్టయొక్క అంచు.

కచ్ఛోరము. సం. వి.అ.న. శటి,గంట్లకచోరము౯.

కజము. సం. వి. అ. న-నీటఁ బుట్టినది-పద్మము, తామరపువ్వు.

కజాతము. సం=కజము. చమ. ౨. ౪౩.

కజాయము=కజ్జము[1].

శా...కజాయంబు లిం,దెన్నే నున్నవి క్రొత్తయట్టికల...పాండు. ౪. ౨౭౬.

కజ్జ=కజ్జము[1].

క...ఒకచకోరిక,కులుకుచు నొకకజ్జ మగనిఁ గుడువం జేసెన్. కకు.౩. ౧౦౪. (ప్రయోగాంతరములేదు.)

కజ్జము[1]=కజాయము,కజ్జ, కజ్జాయము. వి.(సం.ఖాద్యం. ప్రా. ఖజ్జో) ఖాద్యము,భక్ష్యము;భక్ష్యవిశేషము, అపూపము.

సీ. కజ్జంబులును బండ్లు గంధమాల్యంబులు ధృతరాష్ట్రసుతుఁడు పుత్తేర...భార. ఉద్యో.౩. ౧౭౦.

మ. కలమాన్నంబును నొల్పుఁబప్పు ఘృతముల్ గజ్జంబులున్ బిండివం,టలు... జై. భా. ౬. ౯౨.

గీ...అపూపాభిధానమ్ము దనరుఁ గజ్జ,ముప్పమప్పచ్చి కజ్జాయ మనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౫౪.

కజ్జము[2]=కర్జము.వి.(సం.కార్యం)కార్యము,పని.

ద్వి. బిజ్జలునకు వినిపింపంగ నతఁడు,కజ్జ మెంతేనియుఁ గలదు...బస.పు. ౬.౬౩౬ పం.

కజ్జలధ్వజము. సం.వి.అ.పుం-కజ్జలము (= మసి) ధ్వజముగాఁగలది-దీపము.

కజ్జలము. సం. వి. అ. న. ౧. కాటుక, అంజనము. ౨. సిరా. ౩.దీపపుమసి. ౪. మేఘము. ౫. ఉత్పలము, కలువ. (కే. ని.)

కజ్జలరోచకము. సం.వి. అ.పుం. న. దీపస్తంభము.

కజ్జలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రసము గంధకము కలిపి నూఱినముద్ద. ౨. సిరా. ౩. దీపపుమసి. ౪. ఒకజాతిచేఁప.

కజ్జాయము=కజ్జము[1].

గీ. బళిరె కజ్జాయ మయ్యారె పాయసములు.రా. వి. ౨. ౧౦౫. ఆం. భా. ౨. ౨౫౪.

కజ్జీరము=కజ్జూరము.

ఉ. ... ఖ,ర్జూరము కజ్జురం బనఁగ శోభిలు ... ఆం. భా. ౨. ౭౯.

కజ్జూరము=కజ్జీరము. వి. (సం. ఖర్జూరః. ప్రా. ఖజ్జూరో.) ఒకానొకఫలవృక్షము, పేరీఁదు౯.

మ. సురపాన్నల్ కలిగొట్లు చందుగులు కజ్జూరంబు లబ్బెంపలున్. యయా. ౫. ౪౯.

కట=అకట. అవ్య. (సం. కష్టం. ప్రా. కట్ఠం.) (సంతాపమును దెలుపును.)

ఉ. జీవముఁ బాయువాఁడఁ గట చిత్తజుబారికి నోర్వ వచ్చునే.విక్ర.౩.౪౬.దళకు.౬.౯౯.

కటంకటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్ని. ౨. బంగారు. ౩. చిత్రమూలము౯.

కటంకటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧.విఘ్నేశ్వరుఁడు. ౨. శివుఁడు.

కటంకటేరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧.పసుపుకీ. ౨.మ్రాని పసుపుకీ.

కటంబకుఁడు. సం. విశ. (అ. బికా. అ.) కూరలు వండువాఁడు.

కటంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వాద్యము. ౨.బాణము.

కటంభర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రసారిణి,గొంతెమ గోరుకీ. ౨. కటుకరోహిణికీ. ౩. కలంబిక,తీఁగ బచ్చలికీ. ౪. గలిజేరు, పునర్నవకీ. ౫. మూర్వ, చాఁగకీ. ౬. హస్తిని, ఆఁడేనుఁగు. ౭. కప్ప. ౮. మణిసిల.

కటంభరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జ్యోతిష్మతి, మానేరుకీ. ౨. శ్యోనాకవృక్షము, దుండిగముకీ.

కటకట[1]. అవ్య=అకట. ('కట'కు ఆమ్రేడితరూపము.)

(సంతాపమును దెలుపును)

చ...కృష్ణుఁడు లేనిపిమ్మటం,బటుతర దేహలోభమునఁ బ్రాణము లున్నవి వెంటఁ బోక నేఁ, గటకట పూర్వజన్మమునఁ గర్మము లెట్టివి చేసినాఁడనో. భాగ. ౧. ౩౭౩.

వి. ౧. బాధ,కష్టము.

చ. ...అలంత నధ్వగుల్, కటకటఁ జెంది వంద వడగాడుపు వీవఁగఁ జొచ్చె హెచ్చుగన్. ధర్మ. ౨. ౧౨౦.

౨. కోపము. (చూ. కటకటపడు.)

జ: కటకటపడు.

కటకట[2]. వి. కొఱుకుపట లోనగువానియందలి ధ్వనికి అనుకరణము.

ద్వి.గొటగొట గోండ్రించి కోఱ లొండొంటిఁ, గటకటఁ దాఁకింప గర్భంబు గలఁగి. నవనాథ. ౩. భా. (చూ. ౪. ర-గోండ్రించు.)

కటకటప(ఁబ)డు. అ. క్రి. (√కటకట[1]) ౧.కష్టపడు, బాధపడు, సంతాపపడు.

(కపులు) క. ఇటువలె వెదకియుఁ దమత్రిప్పట గురువిరహితులమంత్రపతనం బెటు లట్లట మటమై పోఁ జొచ్చినఁ, గటకటపడి ... రామా. ౬. ౬౪.

క...మనమున మిక్కుటమై పెరిఁగెడు వెతలం, గటకటపడి యిట్లనుచున్ దగన్ దనలోనన్. రసిక. ౪. ౯.

క...క్రవ్యాదుల,క్రందున నీవీను లిపుడు కటకటఁబడవే. భార. ద్రో. ౨. ౩౩౫.

౨. కోపపడు.

క. అలయక యందఱుఁ జెప్పం,గలయంతయుఁ జెప్పి రతఁడు గటకటఁబడి యక్కొలువు వెడలిపోయెం దమ్ములు కర్ణుఁడు రాజలోకముం దో నరుగన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౮౦.

వ. అనుపలుకు లాకర్ణించి కర్ణుండు కటకటంబడి కుంభసంభవున కిట్లనియె...భార. విరా. ౪. ౯౭.

శ్లో. ఇ త్యేవంవాదినంద్రోణం కర్ణః క్రుద్ధోఽభ్యభాషత. సం. భార. ౪౦. ౨౮.

వ. గురుం డప్రీతుండయ్యును గటకటంబడక యతనితో ని ట్లనియె. భార. ద్రో.౧. ౩౮౯.

కటకటము. సం. వి. అ. న. సముద్రమునఁ బుట్టిన యుప్పు.(వై. ని.)

కటకటా=అకట.

గీ. కటకటా యనునపుడ గద్గదిక వొడమె. మనుచ. ౩. ౯౧.

సీ. కట్టా యనంగను గటకటా యనఁగఁ గటా యనంగ బహార్థమై యొసంగు.ఆం.భా.౩.౬౭.

కటకటాలు. వి. బ. ఇనుపయూఁచలు లోనగువానిచే ఏర్పఱచెడియడ్డు. (శ. ర.)

కటకము. సం. వి. అ. పుం. ముష్టి,పిడికిలి. పుం. న. ౧.కడియము,వలయము.౨.పర్వతమధ్యభాగము, కొండనడుము. ౩. హస్తిదంతమండనము,ఏనుఁగు కొమ్మునకు వేసెడుపొన్ను. ౪. సముద్రలవణము.

౫. రాజధాని. ౬. శిబిరము,దండు విడియుచోటు. ౭. చాఁప, కటము. ౮. ఓఢ్రదేశపురాజధాని. ౯. సైన్యము.

కటకరము. వి. ఒకానొకమృగము, కడఁతి, గంధర్వము.

సీ....గంధర్వ మాను గడంతి కటకర మంచనఁగాను. ఆం. భా. ౨. ౯౫.

కటకసరులు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. బంగారుతీఁగలు గంగాజలమ్ములు కస్తూరినిగరాలు కటకసరులు. హంస. ౪.౧౨౮. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కటకాముఖము. సం. వి. అ. పుం. అభినయహస్తవిశేషము.

శ్లో. తర్జనీమధ్యమామధ్యే పుంఖోంగుష్ఠేన పీడ్యతే, యస్మిన్ననామికాయోగః స హస్తః కటకాముఖః. (శృంగారదీపిక.)

కటకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతివాఁడు.

శ్లో. శూద్రాయాం వైశ్యతశ్చౌర్యాత్ కటకార ఇతి స్మృతః. ఔశనసస్మృతి.(కటకరుఁడు-అని. వై: ని.)

కటకోలము. సం. వి. అ. పుం.పతద్గ్రహము,తమ్మపడిగము.

కటఖాదకము. సం. వి. అ. పుం.౧.గాజుపాత్ర.-శవమును తినునది-౨. నక్క. ౩. కాకి.

కటఖాదకుఁడు. సం. విణ. (అ. దికా. అ)-గడ్డికూడ తినువాఁడు-సర్వభక్షకుఁడు, నియమములేక అన్నియును తినువాఁడు.

కటపెట. వి. ౧. వానచినుకులు రాలుటయందగు ధ్వనికి అనుకరణము.

క. కటపెట తోటతోట రాలెడు,పొటపొటచినుకుల ధరిత్రిపాడ నట్టుపడఁగ, సొటసొట నాఁకట సోలుచుఁ, దటతటపడు చాతకములదైన్యము వాసెఁగ. వైజ. ౨. ౧౪౬.

౨. (దంతములు)ఒరయుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము.

ద్వి. కఠినోరుదంష్ట్రలు కటకెట నొరయ. ద్వి. భాగ. ౭. స్కం. (శ. ర.)

కటనము. సం. వి. అ. న. ఇంటికప్పు.

కటప్రువు. సం. విణ. (ఊ.ఊ.ఉ.) ౧.తనయిచ్ఛవచ్చినట్లు నడచుకొనువాఁడు, కామచారి. ౨. జూదమాడువాఁడు. వి. ఊ. పుం. ౧-నలతృణమున సంచరించునది - కీటభేదము. ౨.శివుఁడు. ౩. రాక్షసుఁడు. ౪. విద్యాధరుఁడు. స్త్రీ. ఖేలగతి, విలాసగమనము. (కే. ని.)

కటప్రోథము. సం. వి. అ. పుం. న. పిఱుఁదునందలియున్నతప్రదేశము.

కటభీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.౧.మాసేరు,జ్యోతిష్మతీ. ౨. అపరాజిత,సోమిదమునీ.

కటమర. మి.వి.(కటము+మర-'కటుమర'అని. శ.ర.) హనువు,చెక్కిలిమీఁదిభాగము.

సీ. ... హనువు కటమర యంచనఁగా నొప్పు ...ఆం. భా. ౨. ౧౪౩.

సీ. తళుకుఁజెక్కులు వెల్లఁదనము మెల్లనఁ దాల్చెఁ గనరానికటమరల్ పెనుపు నొందె. చంద్రా. ౧. ౬౮.

సీ. గండభాగంబులఁ గటమరలందును బరియసిఁజొనుప నప్పగతుఁ డార్చె. భోజసుతా. ౪. ౧౦౫.

కటమాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కల్లు,మద్యము.

కటము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧-మదజలము కురియునది-ఏనుఁగుచెక్కిలి. ౨.వలయము,కడియము. ౩. నల మనెడితృణము. ౪. చాఁప.౫. కాలకూటవిషము. ౬.గ్రామాదులప్రాంతప్రదేశము. ౭.సమయము. ౮.తృణము,గడ్డి.౯.శవము.౧౦. శవరథము, పాడె. ౧౧. శ్మశానము. ౧౨. జూదమున పాచికలుపడుటయందలిభేదము.(మృచ్ఛ.

౨.౯.)౧౩. మొల.౧౪. పిఱుఁదు. ౧౫. చెక్కిన
మ్రాను.స.౧.సముద్రలవణము.౨.సాంటి.(వై.ని)

కటప్రణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భీమసేనుఁడు.
(త్రి.ని.)

కటశర్కర. సం.వి ఆ. స్త్రీ. ౧.ఒకానొకయోషధి.
౨. ముక్తాఫలము, ముత్తియము.

కటా=అకట.

మ...కీర్తింపఁగాఁ,దగునీసంతతి కీడునం దొడ
రెనే దైవంబుచెయ్దిం గటా. నిర్వ.౫.౧౦౩.
ఆం. భా. ౩. ౬౮.

కటాక్షము. సం. వి. అ. పుం. అపాంగదృష్టి, కడ
గంటిచూపు.

కటాక్షించు. సం. స. క్రి. ౧. కడగంటఁజూచు.
వ....కూర్మిరాణి యైననారాయణిం గటాక్షించి
హీనస్వరంబున....వరాహ. ౨. ౬౫.
౨. అనుగ్రహించు.
(వ్యవ) నన్నుఁ గటాక్షించి వదలిపెట్టినాఁడు.

కటాయనము. సం. వి. అ. న. వీరణమూలము, అ
వురువేరు.

కటాయించు. స. క్రి. ఎగఁబెట్టు, ఎగవేయు,
(ఋణాదులు) అపహరించు.
సీ. పైక మీఁజాలక బాకీ కటాయించి యొఱగొ
డ్డెములఁ బల్కుచుండినామొ. రంగా. ౨.
౧౮౧.

కటారము=కటారి.

(బాఁకు.)

వ. ...గదల నడిచియుఁ గటారంబులఁ బొడిచి
యు...కరవాలంబుల వ్రేసియు. భాగ. ౧౦.
ఉ.౪౧౭.(చి.ని.పా-'కుఠారంబుల' ముద్రి.)

కటారి(రు). వి. (సం.కఠారః. క.కటారి.)కత్తి;
బాఁకు.

క. ఈరేడుజగములం దిఁక,నేరీ నీరీతిగోతు లె
న్నికఁగను నో,య్యారీ తీరగుకులుకుమి,టా
రీ వలఱేనివేల్కటారీ నారీ.రసిక.౩.౭౧.
చ....భర్తయుఁ, శరమొకఁ డేయఁ ద్రెళ్ళక
నెస న్నిగుడన్ నఱకెన్ గటారున౯. ఉ.
రా. ౮. ౪౧౬, ౨౧౧.

జ: కటారికత్తియ, కటారికాఁడు.

కటారి(రు)కత్తియ(త్తె). విఙ. (√కటారి.)
కటారికలది (ఆఁడుది.)
చ...ఒక్కొకతటిం బువుఁబోండ్లు కటారికత్తి
యల్. కళా. ౧. ౩౧.

కటారి(రు)కాఁడు. విఙ. (√కటారి.) కత్తికల
వాఁడు.
చ. బిరుదుకటారికాండ్రు...కళా. ౭. ౧౦౧.
ఉ...చంపఁగ వచ్చుకటారుకానిచం,దాన...
కాళ. ౨. ౧౪౦.

కటారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాముకుఁడు.
౨. పట్టణవాసి.

కటాలుఁడు. సం. విఙ. (అ. ఆ. అ.) వికృతమగు
చెక్కిళ్లుకలవాఁడు.

కటాహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బూరెలమూఁ
కుడు మొదలగు మూతివెడల్పుగలపాత్రము,బా
ణలి; పెనము. ౨. తలపుర్రె. ౩. తాఁబేటివెన్ను
చిప్ప. ౪. అప్పుడే కొమ్ములువచ్చుచున్న గేదె
దూడ. ౫. మట్టిదిబ్బ. ౬. చెవులు గలగంగాళ
ము.౮.చేట. ౭.ఒకానొకదీవి.౯.నరకభేదము.

కటి. సం. విఙ. (న్. నీ. న్.)కటముగలది. వి.న్.
పుం. ఏనుఁగు. ఇ, ఈ. స్త్రీ-వస్త్రాములచేతఁ గ
ప్పఁబడునది-౧.మొల. ౨. పిఱుఁదు. ఈ. స్త్రీ.
పిప్పలి.

కటిక[1] వి. ౧=కట్టిక. (చూ. కటికది, కటికవాఁ
డు[1].) ౨. మల్లసాధనవిశేషము. ఆం. భా. ౨.
౨౦౮.

జ: కటికది, కటికవాఁడు[1].

కటిక[2]. వి. (సం. ఖట్టికః. క. కటిక.) మాంసవిక్రేత, మాంసమమ్మువాఁడు. (శ. ర.)
విశ. క్రూరము. (చూ. కటికతనము.)
జః కటికతనము.

కటికతనము. వి. (√కటిక[2]) క్రూరత్వము.
క. ఈకాంతారములోపల, నేకాంతమ యున్న వాఁడ వెవ్వఁడ వకటా, నీ కీవ యడుచుకొని యెద, వీకటికతనంబు మానవేయని కరుణన్.
గీ. వ్రేసికొనసీక పట్టిన వ్రేటు లుడిగి. వా. రా. ౨. ౧౯౩, ౧౯౪.

కటికది. వి. (√కటిక[1]) వేత్రహస్త.
సీ. పరిహాసకులు నటుల్ బయకాండ్రు మొగసాలఁ గాచినా రని తెల్పుకటికదాని. ఉ. రా. ౪. ౨౨౩.

కటికన. వి. మల్లసాధనవిశేషము.
సీ. తత్సాధనంబులై తగుఁగంబము కొణత కటికన లోడి సంగడము బాల. గీ. సంగడము నీలిగోతా మనంగఁ గొన్ని. ఆం. భా. ౨. ౨౦౭. (వ్రాఁత ప్రతి, బ్రౌ. పాఠములు.)

కటికమెకము. వి. ఖడ్గమృగము. (చి. ని, శ. ర.)

కటికవాఁడు[1]. వి. (√కటిక[1]) వేత్రహస్తుఁడు.
వ. బంగారుజలపోఁత బెత్తంబులనటన ఘటిల్లఁ గటికవారు సారెకు బరాబరి సేయుచు నేఁగుదేర. కళా. ౭. ౬౯. యయా. ౧. ౧౦౦. ఆం. భా. ౨. ౧౮౪.

కటికవాఁడు[2]. వి=కటిక[2]. మాంసవిక్రేత.
గీ. కటికవాఁ డన మాంసికాఖ్యగను జెలఁగు. ఆం. భా. ౨. ౨౮౬. (వ్రాఁత ప్రతి.)
గీ. కటికవానిల్లు నాఁటికిఁ గన్న పెట్టె. భల్లా. ౧. ఆ. (శ. ర.)

కటికి. విశ. ౧. అధికము, మిక్కుటము, మితిమీఱినది.
ఆ... మేను, కంప మొందఁ గనలు గదిరినకటికిన, వ్వొసక మెసఁగ నన్న కిట్టు లనియె. భార. ద్రో. ౨. ౨౭౬.
౨. కఠినము, గట్టిది; క్రూరము.
సీ.... కటికి నేల... భార. ఆది. ౬. ౧౭౮.
గీ. గట్టి కటికి యనంగఁ గన్పట్టు దృఢము. ఆం. భా. ౩. ౨౩.
చ.... పం, డిరి సిరియాలునిన్ గటికి డెందమునం దరశాత్ము లిద్దఱున్. హర. ౨. ౧౨౦.
౩. తీక్ష్ణము; సహింపరానిది.
క. మిటమిటనికటికియెండం, బటపటపటఁ బగిలి పాయవడినవెదురులన్. చంద్ర. ౧. ౧౫౨.
ఆ. ఏను సాధ్వి ననుచు నెల్లవారలు నన్ను, సన్నుతింతు రనుచు సంతసింతుఁ, గాని నడుమ నిట్టి కటికినిందలు పుట్టె, యడవిఁ ద్రోచు రాముఁ డనుచు నెఱుఁగ. ఉ. రా. ౬. ౨౮౦.
౪. సాంద్రము, దట్టమైనది.
గీ.... కటికిచీకటి... శుక. ౨. ౧౮౯.
గీ.... కటికిమబ్బు... హంస. ౩. ౩౯.
౫. కేవలము.
(వ్యవ) వాఁడు కటికిమెతుకులు తినుచు కాలక్షేపము చేయుచున్నాఁడు. కటికియుపవాసము. కటికిలంకణము.

కటిత్రము. సం. వి. అ. న-కటిని గాపాడునది-
౧. కాంచి, మొలనూలు, ఒడ్డాణము. ౨. మొలకు కట్టుదట్టి.

కటిప్రోథము. సం=కటప్రోథము.

కటిమాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మొలనూలు, ఒడ్డాణము.

కటిల్లకము. సం. వి. అ. పుం. కాఁకరకాయ.

కటిశృంఖల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మొలత్రాడు; పటకా.

కటిసూత్రము. సం. వి. అ. న. మొలత్రాడు; ఒడ్డాణము; కాసె.

కటీతలము. సం.వి.అ.పుం. మొలను దోఁపుకొను పంకకత్తి, న్యుబ్జఖడ్గము.(త్రి. ని.)

కటీప్రోథము. సం=కటప్రోథము.

కటీరము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గుహ. ౨. జఘనము, స్త్రీలమొలముందటిభాగము.3.నితంబము, పిఱుఁదు. ౪. కటి,మొల. (విల్యమ్సు.)

కటుంభర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి॥.

కటుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కటుకరోహిణి॥. ౨. తాంబూలి,తమలపుఁదీఁగ. 3.రాజిక, నల్లావ॥. ౪. చేఁదుసొఱ॥. ౫. కుస్తుంబురువు,కొత్తిమిరి॥.

కటుకందము. సం వి.అ.పుం- గాటు కలమూలము కలది-శిగ్రువు, మునగ॥. పుం. న. ౧. అల్లము॥. ౨. నెల్లుల్లి॥.

కటుకత్రయము. సం. వి. అ. న. సొంటిపిప్పలి మిరియములు.

కటుకఫలము. సం. వి. అ. పుం. కక్కోలము,చలువమిరియము॥. న. కక్కోలపుకాయలనుండి చేయఁబడుపరిమళద్రవ్యవిశేషము.

కటుకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కారముగలది,గాటుఅయినది. ౨.తీండ్రమయినది,తీక్ష్ణము. 3. అప్రియము, ఇంపుకానిది. ౪. ఉగ్రము, భయంకరము. ౫. పరుషము, నిష్ఠురము. ౬. నికృష్టము,చెడ్డది. (ఈయర్థమున సమాసాంతమున నే యుండును. ఉదా:దధికటుకము=చెడ్డపెరుఁగు. తక్రకటుకము=చెడ్డమజ్జిగ)వి.అ.పుం.౧.పొట్లు॥. ౨.సుగంధితృణము॥.3. కుటజము,కొండమల్లె॥. ౪. జిల్లేడు॥. ౫. రాజసర్షపము,నల్లావ॥. ౬.కారము. న. కటుకత్రయము,సొంటిపిప్పలిమిరియములు.

కటుకరోహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కషాయాదులందుపయోగింపఁబడు నొకప్రసిద్ధమైనఓషధి.

కటుకాలాబువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ.౧.కజాతి చేఁదుసొఱ॥.

కటుకీటము. సం. వి. అ. పుం-గట్టిగా కుట్టునది-దోమ.

కటుకు[1](క్కు). వి.కొఱుకుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము.

చ. కటుకునఁ బండ్లచేఁ గొఱుకఁగా నొకరత్నము గింజమాడ్కి ముంౘదటఁ బడియెన్ ... ద్వా. ౧౨. ౯.

వ.... పంటి కడ్డపడఁ గటుక్కునం గొఱికి ... చంద్రా. ౨. ౮౪.

కటుకు[2]. విణ. క్రూరుఁడు, కటికి.

క. కటుకున్ రక్కసిగొంగకు ... అచ్చ. భా. ౧౪ పా.

కటుక్వాణము. సం. వి. అ. పుం. టిట్టిభము, లకుముకిపిట్ట.

కటుగ్రంథి. సం. వి. ఇ. న. ౧. సొంటి. ౨.పిప్పలీమూలము. (కల్ప.)

కటుచాతుర్జాతకము. సం. వి. అ. న. నాలుగు కారపుద్రవ్యములసముదాయము. (ఏలకులు,ఆకుఁబత్రి, లవంగపుపట్ట,మిరియములు.)

కటుచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రంథితగరము॥. ౨. నందివర్ధనము॥.

కటుతిక్త.సం.వి.ఆ. స్త్రీ.కటుతుంబి,చేఁదుసొఱ॥.

కటుతిక్తకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భూనింబము, నేలవేము॥. ౨. శణము, జనము॥.

కటుతుండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కాకిదొండ॥. ౨. చేఁదుబీఱ॥.

కటుతుంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఇక్ష్వాకువు, చేఁదుసొఱ॥.

కటుత్రయము. సం. వి. అ. న - మూఁడుకారపుద్రవ్యములు-సొంటిపిప్పలిమిరియములు.

కటుదళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కటి, దోస॥.

కటునిష్పావము. సం. వి. అ. పుం. ఏటికాపున పైరగు నొకజాతిఅనుముక్.

కటుపత్త్రము. సం.వి.అ.పుం. ౧.పర్పాటకముక్. ౨. సితార్జకము, తెల్లగగ్గెరక్.

కటుపత్త్రిక. సం.వి. ఆ. స్త్రీ.కంటకారి,వాఁకుడు.

కటుఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శ్రీవల్లీవృక్షము.

కటుఫలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చేఁదుపొనక్. ౨. చలువమిరియముక్. ౩. చేఁదుపొట్లక్.

కటుబీజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిప్పలిక్.

కటుభంగము. సం. వి. అ. పుం. సొంటి. (కల్ప.)

కటుమంజరిక. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. అపామార్గము, ఉత్తరేనుక్.

కటుమోదము. సం. వి. అ. న. ఒకానొకసుగంధిద్రవ్యము,జవ్వాది.

కటురము. సం. వి. అ. న. తక్రము, మజ్జిగ.

కటురవము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) పరుషధ్వని కలది. వి. అ. పుం. ౧. కప్ప. ౨. పరుషధ్వని.

కటురోహిణి. సం.వి. ఈ.స్త్రీ. కటుకరోహిణిక్.

కటువార్తాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.శ్వేతకంటకారిక, తెల్లవాఁకుడుక్.

కటువు. వి. (సం. ఖాటిః) పాడె. (శ. ర.)

కటువు. సం. విశ. (ఉ. ఉ, ట్వీ.ఉ.) ౧. కారము గలది (రసము).౨. పరుషము, ఇంపుకానిది, అప్రియము. (మాట.) ౩. సువాసనగలది. ౪. దుర్గంధమైనది, చెడుకంపుకొట్టునది. ౫. మచ్చరముగలది, దీర్ఘక్రోధముకలది. ౬. తీంద్రమయినది, వాఁడిమిగలది. వి. ఉ. పుం. ౧. కారము. (షడ్రసములలోనొకటి) ౨. గుగ్గిలముక్. ౩. వెల్లుల్లిక్.౪. వెలిగారము. (వై.ని.) స్త్రీ. ౧. కటుకరోహిణిక్. ౨. నల్లావక్. ౩. ప్రేంకణము, మోరటిక్. న. ౧.అకార్యము. ౨.దూషణము.

కటుస్నేహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గౌరసర్షపము, తెల్లావక్. (రాజని.) ౨. ఆవ, సర్షపముక్. (త్రి. ని.)

కటూత్కటకము. సం. వి. అ. న. సొంటి.

కటూత్కటము. సం. వి. అ. న. ౧. అల్లముక్. ౨. త్రికటుకము, సొంటి పిప్పలి మిరియాలు. (వై. ని.)

కటోదకము. సం. వి. అ.న. తిలోదకము. (సం. భాగ. ౭. ౨.౧౭.వ్యాఖ్య.)

కటోరము. సం. వి. అ. న. పాత్రభేదము.

కటోలము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కారమైనది. వి. అ. పుం. కటురసము, కారము.

కటోలవీణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాలలువాయించు వీణె.

కటోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మాలది, చండాలస్త్రీ.

కటోలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చండాలుఁడు, మాలవాఁడు.

కట్ట[1]. వి.(√కట్టు.క.కట్టె.)౧.ఒకటిగా చేర్చికట్టినవస్తుసముదాయము; గుంపు.

సీ....దర్భ,కట్టము జలపూర్ణకలశంబుఁ బువ్వులు మఱచి వచ్చితి నేటిమకుఁగు నోర.భార. అను. ౨. ౪౪౬.

క. కైదువకట్టలు...రా.వి. ౨. ౩౨.

వ....కట్టలుకం గట్టలువడ నేయుకట్టెఁడిమరుని యంపసెలకట్టియల...వసు. ౨. ౧౪౦.

౨. చెఱువులోనగువానిగట్టు, ఒడ్డు, తీరము; సేతువు, ఆనకట్ట.

(తటాకఫలశ్రుతి)ఆ....కట్టఁ,దగినతెరువు లిడిన సుగతి గలుగు. భార. అను. ౩. ౩౩౦.

ఆ. ... ఎకిమీఁడు,దండుతోడఁ గడలిఁ దఱియ నరిగి,కట్టఁ గట్టఁ దివురుపట్టునఁ జెలఁగి యు, న్నీరుకుప్ప పొంగి నింగి ముట్టె. అచ్చ. రా. యు. ౭౩.

కట్ట[2]=అకట. (శ.ర, బ్రా.)

కట్టకడ. వి. (కడ+కడ-క.కట్టకడ) మిక్కిలికడ.
క....నిఖిలా,శలకట్టకడలకు...లక్ష్మీ. ౨.౪౯.

కట్టడ. వి. (√కట్టు. త. కట్టళై.) ౧.ధర్మము,విధి.
క.ఇది ధర్మం బపలీనుల,కిది విధి మాతాపితృప్రహీణుల కహహా, యిది కట్టడ తిరిపరులకు. కాశీ. ౬. ౫౨.
౨. నియమము, కట్టుపాటు, ఏర్పాటు.
క.ఏయేకట్టడ లెవ్వరి,కాయాకట్టడలు తప్పకధిపతి ప్రజలన్, నాయమునఁ బ్రోవ వలయుఁగృ,పాయుతుఁడై లెస్కరాదిబాధ లుడుపుచున్. కళా. ౬. ౨౬౪, ౭. ౧౦౦. ఆం. భా. ౨. ౧౬౪.
౩. తీరు,విధము.
క. వీరలమునివేషంబుల,కారణమునఁ గాక యొడలికట్టడయు ముఖ, శ్రీరామణీయకంబుమ,హీరమణునియట్ల కాదె యిరువుర కరయన్. నిర్వ. ౧౦. ౧౨౦.
ద్వి. ఈచక్కఁదనమును నీసేర్పు పెంపు,రాచకట్టడ వీఁడె రాజు గానోపు. ద్వి. సిం. భాగ. ౩. ౪౯. పా.
౪. ప్రకృతి, స్వభావము.
చ....ఏఱులు నిండి పాతీనం,గతుకఁగఁ జూచుఁ గుక్కలనకట్టడ మీఱక యెందు భాస్కరా. భా. ౪. ౫.
౫. ప్రతిఫలముగా నిచ్చుద్రవ్యము.
సీ. చేతి కైదేసివేల్ శివరాయలవరాలసెలకట్టడలపటాణీల్గ్రీబు,లు...రా. వి. ౫. ౧౩.
సీ. నిరుపమతమతపఃపరమపుణ్యంబులు కట్టడయైనళృంగారవతులు. ... గీ. వచ్చి రచ్చరలనిమిషస్వామికడకు. కవిక. ౭. ౪౫.
విశ. నియమితము,ఏర్పాటైనది.
గీ...రాజు,లరికి నిచ్చినకన్నియ లడఁకువలను, గదిసి కట్టడయగునూడిగములు సేయఁ, బచ్చసింగంపుగద్దియపైఁ జెలంగె. యయా. ౧.౯౭.

కట్టడచేయు. స. క్రి. (√కట్టడ.) ౧.నియమించు, ఏర్పాటుచేయు; ఆజ్ఞాపించు.
ద్వి....తల్లులవెనుకఁ దోడ్తేరఁ,గడఁక వసిష్ఠునిఁ గట్టడచేసి.రం. రా. అయో. ౧౩౬పా. ౩౧పం.
గీ. అంత నయ్యారిదౌర ముత్తియపులఁ జూచి, తెమ్మని సువేషు దవ్వులదీవి కేఁగు, మనుచుఁ గట్టడసేయఁగా...శుక. ౨. ౨౧౦.
౨. దయచేయు,అనుగ్రహించు.
గీ....నిన్ను...బహుధనాధీశ్వరత్వంబుఁ బ్రార్థనంబు, సేయుచున్నాఁడఁ గట్టడసేయు మయ్య. ఉ. రా. ౧. ౨౫౫, ౨. ౧౯౫.

కట్టడము. వి. (√కట్టు-క. కట్టడ. త. కట్టడమ్.) ౧. గృహాదికము. (బ్రా, వా.) ౨. కట్టనము,బంధము, కూర్పు.
ఉదా: కట్టడపుఁగాసులపేరు. కట్టడపుముద్దులు.

కట్టడి=కట్టిడి. వి. (√కట్టు.) ౧.నియతి,భాగ్యము.
గీ. అలరుఁ గట్టిడి బవిసి దయ్యంబు బైసి,కట్టడియనంగ నియతిగాఁ గాలకంఠ. ఆం. భా. ౧. ౯౯.
౨. ఆజ్ఞ.
గీ. నేను నీసమ్ముఖంబున నిలిచి యున్న, వారిలోపల నొకఁడనై వలయుపనికి,నిందు నందును దిరిగెద నిదియ నాదు,మనవి కట్టడి గావింపుమనిన నతఁడు. దశా. ౨. ౧౨౬.
౩. (దేవతాప్రసాదరూపమైన) నియమితద్రవ్యము.
చ. లలనరో యెందు నీ వీక గులామునకుం జనపద్దు మాకు ని,చ్చలు పెరుమాళ్ళకో వెలఁ బ్రసాదముకట్టడి సాగివచ్చు నా,తెలియ ప్రసాదమీవు సతతంబుఁ బసాపడుము...వైజ. ౨. ౧౨౭.
౪. నియమము, కట్టుపాటు.
ఉ..కావ్యములమర్మము గానఁగ లేక దుర్మతుల్,

కా వనఁ గాని యెట్టికడఁ గట్టడిఁ జెప్పఁగ
నేరరు...ద్వా. ౧. ౧౬.

కట్టడికట్ట=చెలియలికట్ట, వేల.

చ. కడలిగముల్ గడుం దొనఁకి కట్టడికట్టలు
దాఁటి పాఱఁగా...అచ్చ. రా. యు. ౧౬౨.

కట్టనము=కట్నము. వి. (√కట్టు-క. కట్టణ, కట్న. త. కట్టణ.) ౧. బంధము, కూర్పు; కుట్టిమము. (చూ. కట్నము.)

సీ...ఉక్కుటులుల, రాకట్టనపు పెడల్ గైకొని
నఱకుట...హరి. ఉ. ౨. ౧౬.

౨. వస్త్రము.

గీ. కప్పడ మనంగఁ గోక నాఁ గట్టన మన, వస్త్ర
నామంబు చెలఁగును...ఆం. భా. ౨. ౧౫౫.

౩. కానుక, ఉపాయనము.

సీ....సుత్రామపౌత్రునకు... దుకూలమాల్య, పరి
లేపనములు నుపాయనంబుగ నిచ్చి... గాం
డీవికిని మేలుకట్టనంబు లమర్చి ... జై. భా.
౭. ౧౦౫.

కట్టరము. వి. నాట్యబంధము.

సీ. కంట యంచనఁగను గట్టర మనఁగను నాట్య
బంధం బొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

కట్టా=అకట.

క. జెట్టిదపువగలఁ బొగులుచుఁ, గట్టా నీ విట్టుడ
య్యాఁగాఁ దగునె చెలీ. నీలా. ౨. ౭౬.

శా. కట్టా దాయలపంచనుండఁ దగవే కౌరవ్య
వంశాగ్రణీ. భాగ. ౧. ౩౧౧. ఆం. భా. ౩. ౬౭.

కట్టాణి. వి. (కడు+ఆణి.) మిక్కిలిగుండ్రని ప్రశ
స్తమౌక్తికవిశేషము.

సీ...కట్టాణిముత్యాలకంఠమాల. భీమ. ౧. ౧౧౬.

సీ. కట్టాణిచాకట్లు...ఇందు. ౧. ౭. హంస. ౧.
౨౧౬.

కట్టాయితము. విశే. (కడు+ఆయితము.) సంసిద్ధ
ము, సన్నద్ధము.

గీ. అట్టియెడ సైన్య మెల్లఁ గట్టాయితంబు, చేసి
... ఉ. హరి. ౨. ౭౫.

వి. సన్నద్ధమైనసైన్యము.

సీ. అసమాస్త్రుఁ డఖిలంబు నడకించు బొమ్మలు నా
త్మసంభవునికట్టాయితములు. గీ. నాఁగఁ బొలు
పారు నొకకోటివలినముఖులు. భాగ. ౬. ౪౪౫.

కట్టాయితపడు=సంసిద్ధమగు.

క. పట్టుకొని చంప నొంపం, గట్టాయితపడక
యరుగుఁ గావున నతనిం, జుట్టుసువలెఁ గొని
చని పతి, కట్టెదురం బెట్టి కౌశికంబులు నిలి
చెన్. వేం. పంచ. ౩. ౧౫౭.

కట్టించు. స. క్రి. (√కట్టు.) కట్టఁజేయు.

(గృహతటాకాదులు-నిర్మింపఁజేయు.)

సీ. కట్టింపలేనైతిఁ గమలకాసారంబు నిలుపంగ
లేనైతిఁ దులసివనము. కాశీ. ౩. ౭౧.

క....నలుచే సేతువు ప్రియంబునం గట్టించెన్.
ఉ. రా. ౧. ౧౨౩.

(బంధింపఁజేయు.)

సీ. కావేరిఁ గట్టించెఁ గార్పాసరాసుల నుబ్బి
చోడుఁడు మెచ్చ నొక్కతాత. హర. పీఠి.
౧౦.

కట్టిఁడి. విశే. (కట్టు+ఇఁడి.) క్రూరము, నిర్దయము.

క. అట్టేల రాక తక్కుం, గట్టిఁడియే యాలతాం
గి కామాతురు నన్, బెట్టి యచట దానికి మ
న, సెట్టు నిలుచుఁ దగవు విడువ నెట్టులు నే
ర్చున్. భార. విరా. ౨. ౨౯౭.

ఉ. నెట్టన యాపగాసుతుఁడు నేలకు వ్రాలె న
నంగ విన్న నా, కట్టిఁడిపీను లేమి వినుకాతి
య కోర్వవు...భార. భీష్మ. ౧. ౬౫.

శా. ... కానం దెర్వులు గట్టి యేఁగు ప్రజలం గ
ట్టిండి యై దోఁచి ... పాండు. ౫. ౭౫.

౨. (త. కట్టాణి.) దిట్ట, ప్రౌఢుఁడు.

క. ఆదికవుల వాల్మీకుల, వేదవ్యాసులఁ దలంచి
వివిధాగమసం, వేదితఁ గట్టిఁడి యగుకవి, తా

దక్షవిలాసుఁ గాళిదాసు నులింతుఁ. వాల్మీ. ౧. ౯. (ఈపదము ఉభయపళిలోఁ జేర్పఁబడెను. కావ్యా. ౭. ౬౯.)

కట్టిక=కటిక 1. వి. (సం. కాష్ఠికః. ప్రా. కట్ఠిఅ. క. కట్టిగెయవ.) వేత్రహస్తుఁడు; వేత్రహస్త.

ద్వి. కోఁలికట్టికలు సాఁగు బళా యనంగ, నేతాము వలెఁ దారుఁ డేలెంచి మ్రొక్క.-రం. రా. కిష్కి-౦. (౪. ర.)

సీ. కటికవాండ్రనఁగను గట్టిక లనఁగను బణిహారు లనఁగను బరఁగుచుండు, వేత్రహస్తాభిధ ...ఆం. భా. ౨. ౧౦౮.

జ: కట్టికవాఁడు.

కట్టికవాఁడు. వి. (√కట్టిక)=కట్టిక.

ద్వి. దేవ హెచ్చరిక దైతేయారి యనుచు, శీవిమై మున్ను కట్టికవారు నడువ. అ. మ. క. ౫. ౨౪౧ పా. ౧౨ పం.

కట్టిడి=కట్టడి.

(భాగ్యము, నియలి.)
ఆం. భా. ౧. ౯౯.

కట్టిపెట్టు. స. క్రి. (√కట్టు.) ౧. బంధించు.

(వ్యవ)వాఁడు దూడను రాటికి కట్టిపెట్టినాఁడు.

౨. విడిచిపెట్టు, చాలించు, మాను.

సీ. సర్వదైవతసమర్చలు గట్టిపెట్టంగఁబడియెఁ బూర్తంబులపనులు సమసె. హరి. పూ. ౧. ౧౦౦.

గీ. ...కాని తలఁపులు గట్టిపెట్టి. జై.భా.౧.౬౩.

ఉ....నీ,మాటలు గట్టిపెట్టి చనుమా మునవచ్చినత్రోవచొప్పునన్. రసిక. 3. ౮౫.

3. అణఁచు.

సీ. భానుమళ్కులవీరభద్రాన్న దేవేంద్రగర్వసంరంభంబుఁ గట్టిపెట్టి. గీ...ఏలించెఁ దెలుఁగుభూమిఁ,దననిజస్వామి నల్లాడధరణినాథు, బళిరె యతియేటిలింగనప్రభువరుండు. భీమ. ౧. ౬౨.

౮. కప్పిపుచ్చు, దాఁచు.

క. మునిముచ్చులార మీ చే,సినపని యటు గట్టిపెట్టి చేకొని యేలా,ననుఁ దఱిమిలి రిఁక నే మియు, ననకుఁడు నాతోఁడిదొంగ లైరిరి మీరుఁ. ప్రభా. ౫. ౭౦.

సీ. మునిపత్ని యన కహల్యను బట్టఁడే నీదుసహపాఠి యగుపాకశాసనుండు. గీ. ఇట్టిమీహారినడతలు గట్టిపెట్టి,యమ్మనేఁజెల్ల న్యాయంబులాఁడె దౌర. శశాం. 3. ౭౧.

౫. (ఇల్లు మొదలగునవి) నిర్మించు.

గీ. చప్పరం బొండె గుడి యొండెఁ జవిక యొండెఁ,గలుమఠం బొండె నిల్లొండెఁ గట్టిపెట్టి, బ్రహ్మయోగీశ్వరుని నుంచుభక్తి నెవ్వఁ, డతఁడు మాన్యుండు పూజ్యుండు నగులితముగ. భీమ. ౬. ౫౫.

(వ్యవ)ముసలివానికి ఈచిన్నపిల్లను గట్టిపెట్టినారు (=వివాహముచేసినారు.)

కట్టు. స. క్రి. (క. త. కట్టు.) ౧. బంధించు.

ఆ. వరము వడసియైన శరము ప్రయోగించి,పట్టఁజేసియైనఁ గట్టియైన, వనధి దాఁట నెట్లు వచ్చుఁబో...భా. రా. యు. ౧౮.

సీ. శరభంబులైనను సరభసంబుగఁ గిట్టి మాటకట్టుగఁగట్టు మొక్కలములు. గీ.గలిగి శస్త్రాస్త్రనిపుణులై కరము మెఱసి. విక్ర ౧. ౭౭.

క. ... పట్టికి యుపరా,ట్పట్టము గట్టెఁ ధరాధిపతి ... రా. వి. ౨. 3౨.

౨.(వస్త్రాదులు) ధరించుకొను,కట్టుకొను; కట్టు.

శా. ఎట్టెట్రా మనుజేంద్రు చేలములు మీ కీఁబాడియే మీరలుం, గట్టం బోలుమ రే...భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౫౭.

సీ. పొరలాడఁ బెంథూళి బ్రుంగినవలు పూడ్చి పలుచనినూల్నవల్కలముఁ గట్టి. గీ. పూఁటపూఁటకు నుపచారములు ఘటింప. జై. భా. ౬. ౭౫.

౩. (ఇంద్రియాదులను) నిరోధించు.

క. పట్టెననేక వ్రతములు, పెట్టె మహీదేవులకు నభీష్టాన్నంబుల్, కట్టె నుపవాసములచే, మెట్టెన్ బుణ్యస్థలములు మెలఁతలు దానన్. వరాహ. ౨. ౧౭౬.

క.మగవాఁడ ననుచు నున్నా,వగునగు నేఁగడుపు గట్టి యప్పలు మిగులన్,దిగిచి యిటు వండి పెట్టినఁ, బొగులవు కుంభంబుమీఁదిపొట్టేలు క్రియన్. శుక. ౩. ౨౭౯.

౪. ఆరోపించు, మోపు.

క. దోషరహితకన్యకపై, దోషంబులు గట్టి రిత్త దూషించినయా, దూషకుని నూఱుమడుఁగులు, దోసానుగుణముగ భూపతులు గొనవలయున్. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౦౮.

క. కనికరము లేక వానిం,గని కరము నిరాపసిందఁ గట్టం దగునే. సారంగ. ౩. ౫౧.

౫. ఘటిల్లఁజేయు, కలిగించు.

మ. ... తెగువన్ దుర్భాష లిట్లాడి యీ,కొలనా కేటికిఁ గట్టె దమ్మ. సారంగ. ౨. ౧౦౨.

సీ.సిరిగట్టు నాకును సిరిగట్టునెల వప్ప... చంద్రా. ౨. ౪౫.

౬. కూడఁబెట్టు.

క. ...మున్,గట్టినకర్మఫలంబులు,నెట్టన భోగింపకుండ నేర్తురె మనుజుల్. భార. ఆది. ౫. ౫౮.

౭. (దండ, పద్యము, మొ.) కూర్చు.

గీ. వీణ వాయింపఁ బొగడంగ విరులు గట్ట,నేర్చునట్టిది యొకరిత... కాశీ. ౫. ౩౧౬.

క. కరకుశలత మెఱయ మాలికలు గట్టి తగన్. విప్ర. ౨. ౩౦.

గీ. కవితముఖమున రగణంబుఁ గట్టునపుడు. కావ్యా. ౭. ౧౩.

ద్వి. ... ముదితసద్భక్తి సమ్మోదంబు మహిమ,పదములుగాఁ గట్టి పాడెడువారు.పండితా.దీక్షా. ౫౫ పా. ౧౦ పం.

౮. (ఇల్లు మొదలగునవి)నిర్మించు.

మ. ... కట్టినతదీయాగారము ...భా. రా. ఆర. ౧. ౧౧౪.

౯. మూయు, కప్పు.

ఉ. ... వీటికిం,గావలి నెట్టి పొంద్రవిభుకన్నులు గట్టి ప్రలంబవైరికిన్, సేవ యొనర్చి ... ఉ. హరి. ౨. ౯౮.

౧౦. అడ్డగించు, నిరోధించు.

సీ. ... త్రోవలు గట్టి నరులఁ జంపుచుఁ దద్ధనంబులెల్ల,సంగ్రహించుచు...హ. వరాహ.౩.౪౦.

సీ. చేతులచేత రేవాతోయములఁ గట్టి యొకయిన్ని యవ్వల కుబుకనీక. దశా.౬. ౭౦.

౧౧. చెల్లించు.

ఉదా: వాఁడు పరీక్షకు సొమ్ము కట్టినాఁడు.
ఇంటిపన్ను కట్టినాఁడు.

౧౨. విధించు.

ఉదా: అధికారులు పొలమునకు హెచ్చుపన్ను కట్టినారు.

౧౩. మూటకట్టు.

సీ. భక్తిఁ ద్రోవకు సాధ్వి పరికరంబులు నెట్టి కట్టి నపారివిళంగాయగమియు. ఆము. ౨. ౯౭.

వ. నారంగళ్ళంగి బేరభంగంబులతోఁ గట్టినకలమాన్నంపుఁజల్ది పోఁకపొత్తులం గుడువ ... ఆము. ౪. ౩౫.

అ. క్రి. ౧. అగు, ఏర్పడు.

ఉ. అక్కడ నిక్కడ న్నిలిచి రత్తతి గుంపులు గట్టి వాసరల్. భా. రా. యు. ౯౧౯.(గుంపులుగట్టి=గుంపులుగా నేర్పడి.)

గీ. జోళ్లు గట్టి పోరుచు... మనుచ. ౪. ౨౩.

గీ. ... కుంతలములు ... జడలుగట్టె ... హర. ౪. ౧౦.

౨. నిబద్ధమగు.

గీ. కట్టు విఙ్మాత్రములు పొంగుఁగడుపు ... మార్క. ౨. ౩౪.

వి. ౧. బంధనము, బంధించుట; బంధనసాధన మగు త్రాడు, మొ.

ఉ. కట్టినఁగట్టుఁగాక హరి కట్టడచేసినఁ గేలు మున్నుగాఁ, గట్టక వెన్క నేమిటికిఁ గట్టె విహంగవరేణ్యుఁ డిట్టులిం, కెట్టు నమస్కరింతు హరి కే నని కన్నుల మ్రొక్కఁ గాని యా, కట్టున కింతయైనను వికారము నొందఁడు దైత్యుఁ డత్తఱిన్. దశా. ౫. ౧౧౯.

సీ. ... సత్యం బనుకట్టునఁ దగఁ గట్టుపడి ... హరి. ఉ. ౭. ౩౦.

గీ. ... ఇనుపకట్ల మ్రానిముంతలు ... శుక. ౨. ౩౬౦.

౨. మితి.

క. ఏడ స్త్రీకొలమింటం, జూడను ముంగురులు గూడుచుం గొనబున ని, ట్లీడేరి కట్టు దప్పిన, చేడియ కిఁక నైనఁ బెండ్లి సేయం దగదే. యయా. ౩. ౧౦౦.

౩. ఆకృతివిశేషము, కూర్పు.

ఉదా: మీసకట్టు, మొ.

ఉ. ... పయ్యెదకొంగొకకొంత జాఱి చన్కట్టు లలాటలోచనునికన్నులు మూఁటికి విందుసేయఁగన్. హర. ౫. ౪౭.

౪. వస్త్రధారణము.

సీ. కాళ్లయొప్పిద మాఁడుకట్టనుజ్జ్వలను సేయంగ ... భార. విరా. ౧. ౨౨౯.

౫. తొట్టికట్టు, కక్ష్య, గృహాంతర్భాగము. (శ.ర.)

౬. (దేశకాలముల) భాగము.

ఉదా: సీతుకట్టు.

గీ. గొల్లపడుచులు చని గుంపుగూడి చూడ, తోలు దామెనత్రాడును లీలతోడ, నీడ్చికొని వచ్చి దమయింటియెదురుకట్లఁ, దనరుయమళార్జునంబులఁ దగులఁ బెట్టి. వి. పు. ౭. ౧౩౭.

చ. ... ఓర్తు లతాంగి యేఁపెదు, రకట్టున ముంగిటం గనవు గాంద్రయుఁ బుచ్చుచు ... కాశీ. ౬. ౨౬౨.

౭. ఉడికినకందిపప్పులోనగువానిరసము, యూషము.

ఉదా: కందికట్టు, పెసరకట్టు, మొ.

ఆం. భా. ౨. ౨౫౧.

౮. నిబంధనము, కట్టుపాటు. (శ.ర.)

కట్టినది=గర్భిణి. (స్త్రీపశువు)

సీ. ... గర్భిణి చెలువందుఁ గట్టిన దన. ఆం. భా. ౨. ౨౬౩.

కట్టిపడుపు=నిర్బంధించికుడుపు, అవశ్యమనుభవింపఁజేయు.

క. తొలిజన్మంబునఁ జేసిన, కొలయును బుణ్యంబుఁ గట్టికుడుపక యున్నే. సారంగ. ౨. ౩౩. రసిక. ౩. ౯౩.

చెవినిల్లుకట్టుకొని చెప్పు(పోరు)=అదేపనిగాఁ జెప్పు, ఎప్పుడును వెంతనుండి చెప్పు.

క. న్యాయం బన్యాయం బని, కూయిడి చెవి నిల్లుగట్టుకొని చెప్పంగా, నేయోజ న్వినకుండున్, మాయావులమాట లెట్టిమహిపతి యైనన్. వేం. పంచ. ౧. ౫౩౩.

వాడుకలోని ప్రయోగవిశేషములు:-

౧. వారు నాపై కట్టుకట్టిరి. ౨. నామందుతో జ్వరము కట్టినది. ౩. కుఱుపునకు పిండికట్టు కట్టినాఁడు. ౪. ఈబట్టకు విలువ కట్టుము. ౫. ప్రయోగము చేసి వాని నోరు కట్టివేసిరి. ౬. ఆమాటతో వాని నోరు కట్టినది. ౭. ఈ కార్యములో వాఁడు నడుము కట్టుకొని పని చేసినాఁడు. ౮. దెబ్బతగిలి తలకు బొప్పికట్టినది. ౯. చేనికి నీరు కట్టుము. ౧౦. అతఁడు వారిపైఁ గత్తి కట్టెను. ౧౧. నాకీయుపకారము చేసి పుణ్యము కట్టుకొనుము. ౧౨. అంతపాపము కట్టుకొనకుము. ౧౩. చదరంగమున వానియాట కట్టినది. ౧౪. వాని కిక్కడ తాటాకులు కట్టిపంపిరి. ౧౫. వానిని బొమ్మకట్టి ఏకుచున్నారు. ౧౬. నీవు ఎక్కడకు ప్రయాణము కట్టినావు. ౧౭. నాపైవారందఱు కక్షకట్టిరి. ౧౮. మామిడి

కాయ బెంక కట్టినది. ౧౯. చేతులు కట్టుకొని నిలుచున్నాఁడు. ౨౦. అన్న అప్పులు తమ్ముఁడు కట్టుకొన్నాఁడు. ౨౧. బండికట్టును. ౨౨. అత నిపాట ఈవేళ రక్తికట్టలేదు. ౨౩. నూలిపళ్లెము పాఁకుడు కట్టినది.

జ:-కట్టు[1], కట్టడ, కట్టడచేయు, కట్టడము, కట్టడి, కట్టనము, కట్టించు, కట్టేఁడి, కట్టిడి, కట్టిపెట్టు, కట్టుఁగంబము, కట్టుఁగొంగు, కట్టుఁగొమ్మ, కట్టుఁగొయ్య, కట్టుఁగొఱ్ఱు, కట్టుఁగోక, కట్టుఁబోతు, కట్టుకథ, కట్టుకొను, కట్టుగడ, కట్టుగుండు, కట్టుగొబ్బె, కట్టుబోన, కట్టుపడు, కట్టుపఱచు, కట్టుపాటు, కట్టుబండి, కట్టుబడి, కట్టుమట్టు, కట్టుమామిడి, కట్టుమ్రాను, కట్టువ, కట్టువర్గము, కట్టెడ, కట్నము, కట్లగుదియ, కట్లజెట్టి, కట్లవండ, కట్లపాము, కట్లపురుగు, కట్లబల్ల, కట్లమారి, కట్లసంచి, కట్లసరి.

కట్టుఁగంబము. వి. √ కట్టు. (ఏనుఁగుమున్నగువానిని) బంధించెడి స్తంభము, కట్టుఁగొయ్య.

సీ. కట్టుఁగంబము డుంతిగంధద్విపమునకుఁ బ్రణవాక్షరము పరబ్రహ్మమునకు. కాశీ. ౫. ౧౩౫.

వ. ... తోలుపట్టెడలు మెడల నమరం బసుపార్చి కట్టుఁగంబములకుం దార్చి బంధించిన... జాగిలంబులనుం గాంచి... మనుచ. ౪. ౨౬.

కట్టుఁగొంగు. వి. (కట్టు+కొంగు) కోకయొక్క కట్టుకొను చెఱఁగు.

చ. ప్రిదిలినకట్టుఁగొంగు సవరించి ... దశా. ౩. ౭౯.

క. ... గగుర్పొడిచెం జను, కట్టొకయిసుమంత వీడెఁ గట్టుంగొంగుకై. విజ. వి. ౨. ౧౬౭.

కట్టుఁగొమ్మ. వి. (√కట్టు) ఆనకట్ట, సేతువు. (శ. ర.)

కట్టుఁగొయ్య. వి. (√కట్టు) మేఁకి, కళ్లమునఁ బశువులను గట్టుటకై పాఁతినగుంజ; పసువులను గట్టుటకు పాఁతినగుంజ.

గీ. గుంజ నాఁగను గట్టుఁగొయ్య నాఁగను మేధి... ఆం. భా. ౨. ౨౩౪.

సీ. కట్టుఁగొయ్యకుఁ జేరి కామధేనువు దప్పెఁ గానవచ్చిన పెన్నిధాన మడఁగె. కాశీ. ౪ ౧౧౧.

కట్టుఁగొఱ్ఱు=కట్టుఁగొయ్య (శ. ర.)

కట్టుఁగోక. వి. (√కట్టు) మొలను ధరించెడు వస్త్రము, అంతరీయము.

కట్టుఁబోతు. వి. (√కట్టు) దయ్యాలపోతు, ప్రయోగము చేయువాఁడు.

కట్టుక. వి. (పశ్వాదుల) గర్భస్రావము.

సీ. చనును గర్భస్రావసంజ్ఞ కట్టుక యన. ఆం. భా. ౨. ౨౬౪.

కట్టుకథ. వి. (√కట్టు) కల్పితకథ.

కట్టుకరపాని. వి. రోగవిశేషము, ఒకవిధ మగుకరపాని.

గీ. మూఁడుదినములు గొన్నను మోహరంపుఁ, గట్టుకరపాని యాశ్చర్యకరము గాఁగఁ, బోవుఁ బథ్యంబు నుప్పును బులుసుఁగాదు, అన్నమును వేఁడినీళ్లైన నర్హమగును. (చికి-చి. ని)

గీ. ఉల్లి పసయును నిల్లింద యొసఁగఁ గూర్చి, యామిదంబున వండి యంగాంగలేప, నం బొనర్పంగఁ ద్రావింప నాశ మగును, గట్టుకరపాని తన పైనగుట్టు విడిచి. (చికి- చి. ని.)

కట్టుకొను. స. క్రి. (√కట్టు) ౧. బంధించుకొను.

సీ. నిలుచుండి చంక చేతులు కట్టుకొనువాఁడె కొలువరా రేమంచుఁ గెలయ సాగె. కుచేల. ౨. ౨౪. (చంక చేతులు కట్టుకొను=చంకలలో చేతులు చేర్చికొను, విధేయత చూపు.)

౨. (వస్త్రాదికము) ధరించు, తాల్చు.

ఉ.... మాకు మా, మంచలలోనఁ గట్టికొన మంచి పటంబులు లేవు... భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౫౫.

చ...చూచి రా, నెఱకలు గట్టుకొన్న మఱి యేం
డ్లును బూండ్లును బట్టు...మనుచ.౧.౭౩.

౩. పెండ్లియాడు.

ఉదా: చూచి చూచి కానిదానిని కట్టుకొ
న్నాఁడు.

౪. అనుభవించు, (లాభాదులను) పొందు.

ఆ. రాముపెనుక సకలరాజ్యసంపదలతో, నరుగు
మీవు శూన్య మైనపురము, భరతుఁ డేలనిమ్ము
పాపమ్ము సిద్ధించెఁ, గైక దీన నేమి కట్టుకొని
యె. భా. రా. అయో. ౬౦.

వ....ఏమిఫలంబుఁ గట్టుకొంటివి... జై. భా.౭.
౧౭౫.

౫. సంపాదించుకొను; తెచ్చిపెట్టుకొను.

వ....మాతృశిరంబు గొట్టి కీర్తి గట్టుకొమ్ము ... ద
శా. ౬. ౨౫.

గీ...ఊరివారి, కొలయునెడరుల కెల్లఁ దా నుమ్మ
లికము, గట్టికొని కుందునట్టులుగాదె వత్స.
భార. శాం. ౬. ౩౨౦.

ఆ. నిష్ఠురంబు లెల్ల నీకొఱ కి ట్లేను, గట్టికొంటి
...భా. రా. అయో. ౨౭౨.

కట్టుగడ. విశ.(√కట్టు)కూడఁ బెట్టినది, సంచితము.
(ధాన్యాది-శ.ర, బ్రా.)

కట్టుగడచేయు=నిలువచేయు. (బ్రా.)

కట్టుగడసరకులు=నిలువ చేసినసరకులు. (బ్రా.)

కట్టుగుండు. వి. (√కట్టు.) ౧. ఱాళ్లను బ్రద్దలుకొ
ట్టుటకై ఉపయోగించుగుండు. (ఇది పిరంగిగుం
డు వంటిది.)

సీ....కొండ గొట్టెడుకట్టుగుండ్లరవము. పరమ.
౫. ౪౦.

క. సుమదళయుగళీమధ్య, భ్రమరం బది చూడు
పడఁతి పథికస్వాంతా, హమికోపలహతికై
సిరి, కొమరుండు ఘటించుకట్టుగుండును బో
లెన్. చంద్రా. ౪. ౨౧౪.

౨. తూనికఱాయి.

ద్వి. వారికిఁ గొలువంగ వలసినకొల్చు, కొలిచి
మాడలు కట్టుగుండులఁదూఁచి. ద్వి. పరమ.
౬. ౪౮౦. పా.

కట్టుగొఱ్ఱె. వి. (√కట్టు) వధకై గుంజకు కట్టిన
గొఱ్ఱె. (బ్రా.)

కట్టుదొన. వి. (కట్టు + దొన-క. కట్టుదొణె.) కో
నేఱు, చెఱువు.

సీ.తనచరిత్రామృతంబునకు ముజ్జగములజనులవీను
లు కట్టుదొనలు గాఁగ. చంద్రా. ౫. ౧౪౭.

కట్టుపకాసు(సి). విశ. ధీరుఁడు; శూరుఁడు.

చ. కనుఁగొని పార్థుతుం డపుడు గట్టుపకాసయి
వీఁకఁ దాఁకినం, దునిమె నతండు తద్ధనువు...
భార. భీష్మ. ౨. ౩౭౨.

ఉ. కట్టుపకాసి దీర్ఘదృఢకాయుఁడు తత్ప్రతి
హారపాలకుం, డు...నిర్వ. ౪. ౫౪.

ఉ...రావుతుల్, గట్టుపకాసులై నరునిఁ గప్పిరి
శక్తులఁ దోమరంబులన్. భార.శల్య.౧.౭౭.
హరి. పూ. ౧. ౪౭.

(చి.ని, శ.ర. ఇట్లుపరుషాదిరూపము గ్రహించె
ను. బ్రా, భా. ల. వ్యా. సరళాదిరూపము గ్రహిం
చెను. గట్టువలెఁ బ్రకాశించువాఁడు, పర్వతధీ
రుఁడు అని. భా. ల. వ్యా. ఇంకను విచార్యము.)

కట్టుప(వ)డు. అ. క్రి. (√కట్టు) ౧. బద్ధమగు.

సీ....సత్యం బనుకట్టునఁ దగఁ గట్టువడి...హరి.
ఉ. ౭. ౩౦.

ఉ. వల్లభుఁ డిట్లు కట్టుపడువార్త చెవింబడ గుం
డె జల్లనన్, దల్లడమంది...దశా. ౫.౧౨౭.

వ....త్రాళ్లం గట్టువడి...మనుచ. ౪. ౨౭.

౨. నిరుద్ధమగు; ఆఁగు, విరమించు.

వ. ఎవ్వలనను జరియింపరాక యేదెసల మెలంగు
ద్రోవలుఁ గట్టువడియె...హరి.పూ.౧.౧౦౨.

సీ....ఖచరులత్రోవలు గట్టువడియె. ఉ. రా. ౧.
౨౧౫.

సీ. భస్మాంగరాగంబుపని కట్టువడఁజేసి కస్తూరి తోడ శ్రీగంధ మలఁదు. హర. ౫. ౫.

౩. తక్కువయగు, న్యూనమగు.

క. స్వామిహిత మొప్పఁగను సం,గ్రామమునన్ శరపరంపరలు పయిఁ గురియం,గా మృతిఁ బొందినశూరుఁడు, భూమీదాతకుఁ బ్రభావమునఁ గట్టువడున్. భీమ. ౫. ౬౫.

కట్టుప(వ)ఱచు. స. క్రి.(√కట్టుపడు)కట్టుపడఁ జేయు.

(అరికట్టు, నిరోధించు.)

సీ.అహికులాధిపు వ్రాసి యంత్రించి దక్షిణగంధ వాహునిరాక కట్టువఱతు. కవిక. ౩.౧౧౦.

గీ. మీఁదిగాడ్పుఁ గ్రిగాడ్పుతో మేళవించి, భానుశశిమార్గములు గట్టువఱచి...పి.శకుం. ౨. ౧౧౩.

కట్టుపాటు. వి. (√కట్టుపడు.) ౧. కట్టుపడుట. ౨. ఏర్పాటు, నిబంధనము.

కట్టుబండి. వి. (కట్టు+బండి) సరకులబండి.

ఉ...మొన్న మేరుగిరిపాటినిశాచరి నంతచేసె నేఁ, డేపునఁ గట్టుబండి నిటె యింపఱు చూడఁగ నింతచేసె...వి. పు. ౭. ౧౨౧.

చ.తఱుఁగనిధాన్యముల్ పసులదాఁటులుఁ దోఁటలుఁ గట్టుబండులున్ ... తత్పురి శూద్రుల కొప్పు నెప్పుడున్. విక్ర. ౧. ౭౬.

కట్టుబడి. వి. (√కట్టు.)సేవచేయుటకైభృత్యులు మున్నగువారికి శాశ్వతముగా నిచ్చుమాన్యము.

సీ.. ఇగురుకైజీతంపు టెక్కటీలకు గుజ్జుపఱుపు మామిడిఁ గట్టుబడిగఁ జేసి. చంద్రా.౪.౮౪.

కట్టుబడిపన్ను = భూమిమీఁదఁ జెల్లింపఁదగిన యొకవిధమైనపన్ను. (వా.)

కట్టుమట్టు. వి. (√కట్టు.) ౧. (పశ్వాదులను) బంధించుచోటు.

సీ. కట్టుమట్టుననుండి కదలించినఁ జెలంగుభీకర శుండాలబృంహితములు. విక్ర. ౪. ౭౮.

సీ. కావించె నెవ్వఁడు కట్టుమట్టుగ హస్తతలము సంతతదాతృతాసురభికి.ఉదయనోదయము. ౧. ౫౬.

౨. నివాసస్థానము.

(రజతాద్రివర్ణనము.) గీ. కాననీ మెట్టు మోక్షంబుకట్టుమట్టు. వరాహ. ౬. ౮౭.

సీ. పాకారిముఖ్యదిక్పాలకనిలయంబు గ్రహతారకంబులకట్టుమట్టు. ఝల్లా. ౩. ఆ. (శ. ర.)

౩. కట్టుపాటు,ఏర్పాటు.

వ. ... దుష్టనిగ్రహశిష్టపరిగ్రహంబుగా నప్పట్టనంబు సుగ్రీవాజ్ఞ నడవం గట్టుమట్టు చేసి... రామా. ౫. ౩౨౫. (శ.ర.పా.)

(శేషాద్రివర్ణనము) వ. ...అట్టిచుట్టు కైదువజగజెట్టికి విడిదిప ట్టైనపెట్టఁబెట్టుపెట్టుగట్టుకట్టుమట్టుదిట్టతనం బెట్టిదనిన...రా. వి. ౧. ౨౮.

కట్టుమామిడి. వి. (√కట్టు.) చిలుకలు మున్నగు పక్షులు కొఱుకకుండ పండ్లకు బుట్టలు కట్టినమామిడి. (శ.ర-అంటుమామిడి. బ్రౌ.)

కట్టుమ్రాను. వి. జౌ. (√కట్టు-త. కట్టుమరం.) తెప్ప,ప్లవము. (శ.ర,బ్రౌ.)

కట్టువ. వి. (√కట్టు) వెలుగు, కంచె.

సీ. ఆటతిప్పలు ద్రచ్చి పాటబండులు గూల్చి కట్టువ లన్నియుఁ గాడుచేసి. అచ్చ. రా. సుం. ౯౫. (కట్టవ. వా.)

కట్టువర్గము. మి.వి. (√కట్టు) కట్నముగా నిచ్చు వస్త్రసముదాయము.

చ....వజ్రపుం, గడియములున్ సుహాసులచోకాటపుఁజౌకళికట్టువర్గముల్, గడుఁ బ్రియమొప్ప నిచ్చి...సుక. ౧. ౧౩౫.

క.... మేనక, కనవద్యము కట్టువర్గ మాపట సురనా,థుని చే నిప్పించి ముసుం,ను ...చంద్రా. ౩. ౫౦.

కట్టె(ట్టియ). వి. (సం. కాష్ఠం. ప్రా. కట్ఠా. క. కట్టిగె. త. కట్టై.) ౧. కాష్ఠము, పుడుక, చిదుగు.

గీ. పూవు ముడిచినపురవీథిభూమియందుఁ, గట్టె మోవంగ వలసినకారణమున. భీమ. ౨. ౧౦.

ద్వి. పట్టభద్రునికూర్మిపట్టికి వేల్మి, కట్టెలు మోవంగఁ గట్టఁడే నీకు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౩౪.

క. ఆవేశ్యకు నీళ్లు కట్టియలు నే మోతుక్. సైజ. ౨. ౨౭. భార. విరా. ౧. ౭౮.

౨. దండము, కఱ్ఱ.

క. కట్టియఁ జేకొని డేగం, బట్టి యుబుసుపోకఁ బొలము మట్టినఁ జాలుక్, దొట్టినక్రొవ్వులు గలయవి, చెట్ట డిచినఁ జేటెఁ డేమి చెప్పంబులుఁగుల్. మనుచ. ౪. ౨౪.

౩. బాణము, అమ్ము.

ఉ. కట్టియ వైచె నెన్నుదుకు గాఁడ భవత్తనయుండు మాద్రిలేఁ, బట్టిని... భార. శల్య. ౧. ౩౭౭.

వ. హనుమంతు నిరువదిగజకట్టియల గవాక్షుక్ బదిములుకుల నొప్పించి... అచ్చ. రా. యు. ౩౬౪. అచలా. ౧. ౨౦.

జ: కట్టెగుఱ్ఱము, కట్టెపండు, కట్టెవిఱుపుమాట.

కట్టెగుఱ్ఱము. వి. (√కట్టె.) కఱ్ఱను గుఱ్ఱముగా భావించి యాడుకొనుఆట, బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కాలికంచంబును గట్టెగుఱ్ఱము... గీ. తాటియాకులచిలుకలు త్రాళ్ళపాము, లకట యగచాట్ల ప్రాతనై యాడుకొనుచు. హంస. ౩. ౧౪౬.

కట్టెడ. వి. (√కట్టు.) ఎడనెడకట్లు గలసర్పవిశేషము, కట్లపాము. (శ. ర.)

కట్టెపండు. వి. (√కట్టె.) గింజలుతీయనిచింతపండు. (బ్రౌ.)

కట్టెపాఁపర. వి. ఒకానొకచెట్టు. (శ. ర.)

కట్టెవిఱుపుమాట. వి. (కట్టె+విఱుపు+మాట.) ఫుల్లవిఱుపుమాట, పరుషవచనము, కఠినోక్తి.

కట్నము=కట్టనము.

(బంధనము, కూర్పు.)

సీ. శ్రీవత్సలక్ష్మంబు జేజేలరాజాలికట్నంబుజగలిహాంకంబు నెఱప. దశా. ౨. ౨౮౧.

(కుట్టిమము, నెలకట్టు.)

సీ. పచ్చఱాకట్నంబు పచ్చికప ట్టని నెడనెడ మునివ్రేళ్ళ నడచిపోవు. దశా. ౧. ౨౭౨.

(కానుక; కానుకగానిచ్చెడివస్త్రము; వస్త్రము.)

చ. ... ప్రియంబునఁ గట్నము లిచ్చి దూతలం బనిచి ... ప్రబంధ. ౧౭౪.

శా.... అవ్విభుం, గానం బోవలెఁ బాలు నెయ్యి పెరుఁగుల్ గట్నంబులుం గానికల్, మానే రొప్పప్పఁగఁ గూడఁ బెట్టుఁడు... భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౦౮.

ద్వి...జంగమం బరుదెంచి యడుగ, నెట్టికట్నంబైన నిచ్చి మ్రొక్కుచును, నావస్త్రముల వారలడుగవచ్చినను, లేవన కందిచ్చులింగసంపదను. బస. పు. ౪. ౧౯ పం.

కట్ఫలము. సం. వి. అ. పుం. శ్రీపర్ణిక, దేఁకుశీ.

కట్ల. వి. (సం. ఖట్వా.) ౧. కట్లమంచము, యాప్యయానము, మంచపుడోలి.

సీ. కట్ల యంచనఁగను గట్లమంచ మనంగ యాప్యయానాభిధ యలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౧. (ఈయర్థమున 'కట్టె' అని శ. ర, బ్రౌ.)

౨. ఒకానొకతీఁగ, ఖట్వాకీ. (శ. ర.)

కట్లంక. వి. వరుసడ్లపై నుంచెడియొంటిగుడ్డ. (శ. ర, బ్రౌ.)

కట్లగుదియ. వి. (√కట్టు) ఆయుధవిశేషము, ముసుండి, కొయ్యగుదియ. (శ. ర.)

కట్లచెట్టు. వి. (√కట్టు?) ఒకానొకచెట్టు, శంఖినికీ.

సీ.... చెలఁగు శంఖిని కట్లచె ట్టనంగ. ఆం. భా. ౨. ౬౨.

కట్లజెట్టి. వి. (√కట్టు) కట్లుగలజెట్టి.

గీ. పుట్ట వెడలి నభోభిత్తిఁ బట్టుకక్ర, కార్ముకపు

పెద్దపలువన్నెకట్లజెట్టి, దైననడచెడుకాళ్ల గుం పనఁగ గాలి,కార్కొని దిగంతముల వానకాళ్లు నడచె. ఆము. ౪. ౯౯.

కట్లదండ. వి.(√కట్టు)ఎడనెడబంగారుకట్లుగాని నెండికట్లుగాని గ్రుచ్చిననల్లపూసలసరము.

చ.మినమిన లీను మేను నెఱమించులకొంచెపుటం చుఁగమ్ములుం, గొనబగుముద్దుమోము సమకొన్న మెఱుంగులకట్లదండయుక్...మించ... శుక. ౩. ౧౦౫.

కట్లపాము. వి. (√కట్టు)మేనిపైకట్లవంటిచాఱలు గలయొకజాతిపాము.

కట్లబల్ల. వి.(కట్లు+బల్ల)కత్తెరకాళ్లమడుపుబల్ల. (బ్రౌ,శ.ర.)

కట్లమంచేము=కట్ల. (౧. అర్థము.)

కట్లమారి. విశే. (కట్లు+మారి.) కట్లు (బంధనము లు)పొందుస్వభావముకలది.

(స్తనవర్ణనము.) సీ. సముదగ్రకలశముల్ చక్ర వర్తులటంచు మొట్లమారులసరి మొనపఁద గునె,కిన్నెరకాయలు వన్నెవాసివి యంచుఁ గట్లమారుల నుద్దిఁ గట్టఁ దగునె.చంద్రా. ౪. ౧౨౭.

కట్లసంచి. వి. (√కట్టు) చుట్టు అఱ లేర్పఱచి క ట్టినినిడుపాటిగుండుసంచి. (శ.ర.)

కట్లసరి. వి=కట్లదండ.

సీ....ఉడ్డబుడగలు కట్లసరులు...గీ. అమర,దు డ్డెతనమునఁ దిరుగుగాడు రెడ్డిసాని. హంస. ౪. ౧౩౮.

కట్లె(ట్లియ) వి. (క. కట్లె) బంగారు వెండి ము న్నగునవి తూఁచుటకుపయోగించుగురిగింజ,మొ.

సీ....కట్లెనానగుఁదులామానగుంజాదికములు. ఆం. భా. ౨. ౩౦౦.

ఆ. కంతుఁ డిరువురందుఁ గలకూర్మి లొక్కించ, చూచి కట్లె వైచి తూఁచుకొనఁగ. కవిక.౩. ౧౯౩.

ఉ. మైనపుటంటు పల్వగలమచ్చులచా లొరగ ల్లు కట్లెలుక్. శుక. ౧. ౪౨౦. భీమ.౨.౭౭.

కట్లెసంచి=కట్లెలుంచుకొనుసంచి.

చ.కమటము కట్లెసంచి యొరగల్లును గత్తెర సుత్తె చీర్ణముల్,ధమనియు శ్రావణంబు...హంస. ౨. ౧౮౧.

కట్వాంగము. సం. వి. అ. పుం. శ్యోనాకము,దుం డిగముక్.

కట్వరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నిందితము,తిర స్కరింపఁబడినది. వి. అ. న. ౧. పెరుఁగుమీఁది నీరు. ౨. తక్రము,మజ్జిగ. ౩. వ్యంజనము.(కూర, పచ్చడి, మొ.)

కట్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కటుకరోహిణిక్.

కఠమర్దుఁడు. సం. వి. అ.పుం.శివుఁడు. (త్రి.ని.)

కఠము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కఠశాఖ, యజుర్వేద మండలియొకభాగము.౨.ఒకానొకయుపనిషత్తు.

కఠరము. సం. విశే=కఠినము.

కఠశ్రోత్రియుఁడు. సం. వి. అ. పుం.కఠశాఖను అధ్యయనము చేసినవాఁడు.

కఠాకువు. సం. విశే. (ఉ.) పరోత్తాపి, ఇతరము లను బాధించునది.వి.ఉ.పుం.౧.సూర్యుఁడు. ౨. అగ్ని. ౩. కపి,కోఁతి. ౪. పక్షి. ౫. శిల్పి. ౬. జి ల్లేడుక్. ౭. చిత్రమూలముక్.

కఠారము. సం.వి.అ.పుం.౧.ఖడ్గము,కత్తి.(కే.ని.) ౨. బాఁకు.

వ. కఠారకుఠారగదా దండభిండివాలకరవాల శూలముసలముద్గరతోమరచక్రాదినానాయు ధపరివృతబాహుదండుఁడును. వీర.౪.౫౪. (శ.ర.పా.)

కఠారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శిల్పి. (కే. ని.)

కఠాహకము. సం. వి. అ. పుం. దాత్యూహము, కూకుడుగుండెపక్షి.

కఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.౧.కఠశాఖాధ్యయనము చేసిన

స్త్రీ. ౨. కఠశాఖాధ్యయనము చేసిన వాని భార్య.

కఠింజరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నల్లగగ్గెరకీ. ౨. తులసికీ.

కఠిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బలపము,సుద్దముక్క, మొ.

కఠిన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. స్థాలి, వంటపాత్ర. ౨. పటికబెల్లము.

కఠినపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. తాఁబేలు.

కఠినము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గట్టిది. ౨. క్రూరము,దయలేనిది. ౩. నిష్ఠురము,పరుషము. (మాట,మొ.) ౪. మిగుల బాధించునది. (రోగము, మొ.) ౫. స్తబ్ధము,కొయ్యవాఱినది. వి. అ. న. స్థాలి,వంటపాత్ర.

కఠిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వ్రాఁత కుపయోగించు బలపము,సుద్దముక్క, మొ. (సం. నైష. ౧౦.౮౬.)

కఠిల్లకము. సం=కటిల్లకము.

కఠిల్లు(ఠీలు) వి. కఠినము లగు పదార్థముల సంఘర్షణమువలనఁ గాని తుపాకి మున్నగునవి ప్రేల్చుట వలనఁ గాని కలుగుధ్వనికి అనుకరణము.
మనుచ. ౪. ౩౭. ప్రబంధ. ౭౮౮.

కఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వైశంపాయనుని శిష్యుఁడగు ఒకముని. ౨. కఠశాఖను అధ్యయనము చేసినద్విజుఁడు.

కఠేరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కష్టజీవి.

కఠోర(ల)ము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కఠినము,గట్టిది. ౨. క్రూరము,దయలేనిది. ౩. తీక్ష్ణము, వాఁడియైనది. (ఉదా:-కఠోరసూర్యకిరణములు.) ౪. పూర్ణము,నిండు.
శ్లో. కఠోరతారాధిపలాంఛనచ్ఛవిః. శిశు. ౧. ౨౦.
శ్లో. కఠోరగర్భ గుర్వీం. ఉ. చ. ౧. ౪౯.

కడ. వి. (సం. కాష్ఠా. ప్రా. కట్ఠా. క. కడె. త. కడై) ౧. దిక్కు,దిశ.
గీ. నిచ్చలంబుగఁ జెల్వెద వచ్చికడల, నెన్నఁ దగి... పుడమిలోపల మిథిల నాఁ బ్రోలు వెలయు. నీలా. ౧. ౨౬.
ఉ.... బాణముల్ ... నల్గడం, బాఱఁగ నేసి... ఉ. హరి. ౩. ౫౮.
౨. దిక్కు, గతి, ప్రాపు. (చూ. కడచెడు.)
౩. స్థానము, స్థలము, ప్రదేశము.
ఆ.... అరుగు మొండుకడకు ... భార. ఆది. ౪. ౨౨౮.
ద్వి. కమలసంభవుఁడున్నకడకుఁ దా మేఁగి. రం. రా. బాల. ౩౮ పా. ౮ పం.
౪. పార్శ్వము, ప్రక్క; వంక, వైపు,పక్షము.
సీ. హయము క్రేళ్లుఱుకునో యని రెండుకడలందు వాగెఁ బట్టిరి మత్స్యవత్సపతులు. కళా. ౭. ౭౨.
క. వెలయంగ నశ్వమేధం,బులు వేయును నొక్క సత్యమును నిరుగడలం,దులనిడి తూఁపఁగ ... భార. ఆది. ౪. ౯౪.
ద్వి. కడిమి నప్పుడు కుంభకర్ణుండు రెండు,కడల వారికిఁ జూడఁగడు నుగ్రుఁడగుచు. రం. రా. ఉ. ౭౭ పా. ౧ పం.
౫. సమీపము, దగ్గఱ.
క.... వివేకశూన్యుల,కడ నుండెడునంతకంటెఁ గష్టము గలదే. భార. ఆది. ౩. ౧౪౯.
ఆ. కొప్పు పట్టి యీడ్చికొని వచ్చె ధర్మజు, కడకు నింద్రసుతుఁడు కడిమి మెఱసి. భార. ఆది. ౭. ౪౪.
౬. అంతము, తుద; అవధి, మితి, మేర.
చ.... శాపమునకుం గడ యెన్నఁడు నాకుఁ జెప్పుఁడా. వరాహ. ౭. ౮౭.
గీ. మగనిపోకకుఁ గడలేనిదిగులు పొదువఁ,గామమంజరి యెంతయుఁ గళవళించి. విక్ర. ౬. ౧౧౯. నీలా. ౨.౧౦.
౭. దూరము, దవ్వు.
మ. ... పార్శ్వమున న్నిల్వ మదాంధుఁ డంద్రు

కడ నిల్వక మేదకసం దండ్రు ... మల్లభూ. నీతి. ౪౧.

శ్లో. ధృష్ట పార్శ్వే భవతి చ వసన్ దూరతో౽ప్య ప్రగల్భః. సం. భర్తృ. నీతి. ౪౧.

క. కడనుండి పెక్కుమాటలు, నుడువంగా వచ్చుఁగాక నూల్కొనియెడుపల్, కడగండ్లఁ బడఁగ వచ్చునె, విడువక యెవ్వారికయిన నెలఁదుకలారా. నీలా. ౨. ౧౧౧. (కడనుండి=పైగానుండి, సంబంధము కలిగించుకొనకుండి)

౮. దరి, ఒడ్డు.

సీ. వైరిసైన్యాబ్ధిలో వచ్చుగెల్పులనావఁ గడఁ జేర్చుప్రోఁకుడుఁగడపుఁజేయి. పారి. పీఠి. ౨౪.

౯. కాలము, వేళ.

గీ. దివమునను సంజకడ యంచు దివ్వె లెత్తు. శుక. ౨. ౫౬౧.

౧౦. మరణము, చావు.

వ. కయ్యంబునఁ బాఱఁబాఱఁ గాయంబు గాయంబు సేసి వెఱవేఁకిఁ గొలిపినకాకక్షశ్రు నామధేయచండాలుకరాళవేషంబు గన్నులం గట్టిన ట్లుండఁ గడఁ గనుట నిట్టికరాళవేషంబు గలిగెఁ గైశికీగానఫలదానంబున దీని మానుపవే... ఆము. ౬. ౭౬. (వ్రాఁతప్రతి పాఠము.)

౧. ఇది ద్రుతాంతముగా నుండి "అందు, ఎడ, విషయమున, వలన" అనునర్థముల నిచ్చును.

క. చెడు తెరు వాకౌరవ్యుల, కడ నిలుచుం గాక మనకుఁగ్రొర్యం బేల్గా. భార. ఉద్యో. ౩. ౯౧.

ద్వి. ... ఇంటికడ విందు గుడిచి ... రం. రా. బాల. ౫౩ పా. ౧౫ పం. విప్ర. ౩. ౬౧.

చ.... సుం, దరికడ నాసనేయు నిను ... దళను. ౯. ౨౧. (సుందరికడ=సుందరియెడ.)

సీ. నాలుగుమొగములవేలుపు మొదలుగ నెవ్వని కడ నుదయించె జగము. హరి. ఉ. ౫. ౧౦౭. (ఎవ్వనికడ=ఎవ్వనివలన.)

విశ. ౧. అంత్యము, చివరది.

ఉదా: కడజాతి, కడసారి, మొ.

౨. అన్యము, ఇతరము.

గీ. అడరుఁ దక్కటి యెడ కడ కడమ తక్క, వేఱు పెఱ యన నితరాఖ్య మారసైరి. ఆం. భా. ౩. ౨౪.

ఆకడ=అవతల, అవ్వల.

క. శాకమహీజముపేరను, శాకద్వీపంబు నాఁగ సన్నుతి కెక్కెన్, లోకస్తుత యాదీవికి, నా కడ దుగ్ధాబ్ధి మెఱయు నంతియ విరివిన్. వి. పు. ౩. ౭౬.

వ. ఉత్తరాభిముఖుండవై చనంజన హిమవంతం బక్కొండ కాకడ బహుకూటశోభితం బగు హేమకూటం బవుల ఋషభాచలంబు ... పొలుచు... భా. రా. యు. ౧౧౯౧.

కడకుఁబొమ్మను=దూరముగాఁబొమ్మను; మించు.

క. కుమ్మెలు దాఁకినబంగరు, బొమ్మరములయెమ్మెఁ గడకుఁ బొమ్మనురేఖా, సమ్మిళితస్తనకుంభత, టమ్ము దిటమ్ముగను జూపి డగ్గఱ్ఱి కతోన్. సారంగ. ౨. ౨౩౦.

కడలుద్రొక్కు=వ్యభిచరించు.

గీ. పెనిమిటికి నేల కడలుత్రొక్కినలతాంగి. కవిరా. ౨. ౩౪.

జ: కట్టకడ, కడకట్టు, కడకడ, కడకడలి, కడకన్ను, కడకాలము, కడకాలు, కడకుఁబోవు, కడకొంగు, కడకొత్తు, కడకొఱవి, కడగండ్లమారి, కడగండ్లు, కడగట్టు, కడగొట్టు, కడగోరు, కడచను, కడచుక్క, కడచెడు, కడచేయు, కడచేరుచు, కడజాతి, కడతల, కడతెగు, కడతేర్చు, కడతేఱు, కడనుంచు, కడపల, కడబంతి, కడముట్టు, కడయేనుఁగు, కడయేలిక, కడరాలు, కడ ఱెప్ప, కడవన్నె, కడవాఁడు, కడవీను, కడవెళ్లు, కడవోవు, కడవ్రేలు, కడసంజ.

కడంకరము. సం=కడంగరము.

కడంకరీయము. సం=కడంగరీయము.

కడంగము. సం. వి. అ. పుం. ఒకవిధమగుమద్యము.

కడంగరము. సం. వి. అ. పుం. మాషముద్గాదికాష్ఠము. (సిద్ధాంతకౌముది.)

కడంగరీయము. సం. విశ.(అ.ఆ.అ.) మాషముద్గాదికాష్ఠమును తినునది. (ఆవు, గేదె, మొ.)

కడంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧.శాకనాడిక,కూరకాఁడ. ౨. అగ్రభాగము,కొన.

కడంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తీఁగబచ్చలికీ.

కడ(ణ)ఁక. వి. (√కడఁగు.) ౧. పూనిక, యత్నము; ఉత్సాహము.

సీ. ప్రతిబంధదురితంబు వాసి పోవుండినఁ గాశికేఁగెదు నట్టికడఁక లేదు.కాశీ. ౩. ౬౯.

ఉ. శ్రీకలకంఠకంఠియు ధరిత్రియు దక్షిణవామభాగము, ల్గైకొని కొల్వ నారిఁ గడఁక న్గదకన్నులకాంతిఁ దేర్చి... విజ. వి. పీఠి. ౨.

ద్వి.పణిహారులను బిల్వఁ బంచి యాక్షణమె, కణఁకతోఁ గల్యాణకటకంబునందు.పండితా. దీక్షా. ౮౧ పా. నీలా. ౧. ౮౯.

౨. ధైర్యము; స్థైర్యము.

చ. కరమున నీవు విల్లు గొని కాండముఁ బూనిన మూఁడులోకముల్, కరము భయంబు నొందుఁ గడఁక న్నిను మార్కొన నెవ్వఁ డోపు ... ఉ. రా. ౧. ౧౫౫.

చ.అతిమి రమాకుమారుఁ డపు డగ్రతలంబున వచ్చి నిల్చిన, ట్లతిముతిఁ దోఁచినం గువలయాక్షి వడంకి కడంక దూలి నై,మఱచి ... వసు. ౩. ౧౭౯.

సీ. స్థైర్యయత్నంబులు చనుఁ గడంక యనంగ. ఆం. భా. ౩. ౪౬.

౩. ఉదుటు, ఉద్ధతి, గర్వము.

ఉ. స్రుక్కక భూమిభృత్కులవిరోధికడంక నడంచి యిమ్మెయిన్, దక్కక హేతిధారి సచితం బగుకార్యము నిర్వహించి... రాఘవ. ౨. ౧౧౦.

౪. చేష్ట, వ్యాపారము.

ఆ...అంతరంగ మవశతఁ బొందిన,కరణ నింద్రియములకడఁక దక్కె.భార.విరా.౫.౧౧౩.

౫. విధము, రీతి, పోలిక.

శా. ... పైఁ జందురుం డొప్పఁగాఁ,గాసెన్ వెన్నెల పిండిచల్లినకడంకం గల్వపూఁబండునై. యయా. ౫. ౧౦౯.

సీ. జడఁ జిక్కుదయ్యంబుచందంబునను కొట్టి విడిచినభూతంబుకడఁకతోడ... గీ.ఎనసి చరియించు వీట నా హేమరేఖ.హంస.౧.౨౨౦.

౬. సంతోషము.

సీ. కైరవకాననోత్కరములు కడుఁ గుందఁ గంజపుంజంబులు కణఁక నొంద...గీ. పూర్వపర్వత మెక్కె నపూర్వదీప్తి,మండలం బైనమార్తండమండలంబు. విక్ర. ౨. ౧౦౭.

౭. ఆధిక్యము, అతిశయము.

ఉ. కావఁగ దిక్కు లేమిఁ గడఁకన్ మొఱవెట్టఁ దొడంగె వేదముల్. దశా. ౧. ౨౭౫.

కడఁగించు. స. క్రి. (√కడఁగు) కడఁగఁజేయు. (ప్రోత్సాహపెట్టు, ప్రేరేఁచు.)

క. సమరమునకుఁ బురికొల్పుచు,మముఁ దలఁచిన సుల్లికట్టుమాటలఁ దచ్చి,ర్త్యము లుడికించుచుఁ బాండవ,సమితిం గడఁగించువారచట నెవ్వారొకో. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౪౨.

కడ(ణ)ఁగు. అ. క్రి. ౧. ఉద్యమించు, యత్నించు, పూను; ఉత్సహించు.

(దుర్యోధనుఁడు భీమునితో ననినమాటలు)

గీ....విప్రులవలనఁ బుట్టి,రైరె సక్షత్రియప్ర

భు లవని గావఁ,గడఁగి యీజన్మములు నిట్లు
కావె వినఁగ. భార. ఆది. ౬. ౫౯.

ఉ. మజ్జన మార్పఁ గల్పకుసుమంబులు గూర్పఁ
గడంగి రమ్మెదన్. వసు. ౫. ౮౩.

(కీచకుఁడు) క. చిడిముడిపడుచు నెమక నవఁ,
గడఁగుచు హారములు చక్కఁగాఁ ద్రోయు
చు మల్లడిగొనుచు...భార.విరా.౨.౧౧౪.

౨. సాహసించు, తెగు.

క. కిమ్మీరమర్దనుచే,నిమ్మెయి నోటాడఁ బెక్కు
లేటులు వడి దర్ప మ్మెడలి మూర్ఛ మునిఁగి
యుఁ, గ్రమ్మఱఁ గురునాథుఁ డెట్లు గడఁగె
నొ యనికిన్. భీష్మ. ౨. ౪౦౬.

క. పడుదడు గట్టుక బూదుడు,వొడుదడు బోఁ
బడుచుఁ గాక తొలుత మొన సొరం,గొడు
కుం బడుచట కెవ్వఁడుఁ,గడఁగునె నాయ
ట్టిహాపకర్ముఁడు దక్కన్. భార. ద్రో. ౨.
౧౪౨.

౩. ధైర్యముతో నిలుచు.

మ. ... పాండవులు మోహాంధుండు భీష్ముండు
గే,శవ నీవుం గడఁగుండు నాకు నెదురై సం
గ్రామరంగంబునన్. భార. సభా. ౨. ౬౩.

గీ. అగ్గలించి నామెదుర బాహుప్పళించి,కడఁ
గఁ జాలెడుమల్లుఁ గాన నెందు. భార. వి
రా. ౨. ౮.

౪. కవియు, తలపడు.

క. ...మగధవిభుఁడు జో,డుదు విల్లుఁ దేదు ఘ
నకే,కనమును గొని కడఁగె శార్ఙ్గధరుపై నొ
కఁడున్. హరి. ఉ. ౧. ౧౧౨.

క. కవ్వడి యొక్కఁడ కంటిరె, చివ్వనఁ జేరువ
మిరంచు నేర్పడఁగా నిం,దెవ్వరుఁగడంగలే
రవి,త్రెవ్వివడినధనము లెత్తేఁగితిమి లోఁ తె
ల్లన్. భార. హూ: ౧౭౧.

౫. అతిశయిల్లు, వర్ధిల్లు. (ఈ యర్థమున నిది తెం
చు పాదపూరకము)

సీ. మోహంబువలనఁ బై ముసురు లోభంబు లో
భావేశమునఁ గామ మగ్గలించుఁ,గామంబు
పెంపునఁ గడఁగుఁ గ్రోధంబు క్రోధంబున వై
ర మెంతయును బెరుఁగు. భార. ఆర. ౪.
౨౭౭.

ఆ. గాజుకుప్పెలోనఁ గడఁగుచు దీపంబు,దెట్టు
లుండు జ్ఞాన మట్టు లుండుఁ, దెలిసినట్టివారి
దేహంబులందును... వేమన. ౧. ౯.

క. గణపానహతులచేతను,వణఁకి గిరుల్ తరుల
తోడ వసుధం బడియెన్,గణఁగి వసుంధర
గిరులును, ఫణిపతిపైఁ బడియెఁ గమఠపతి
పైఁ బడియెన్. వీర. ౪. ౭౧.

౬. ఉపక్రమించు,ప్రారంభించు,తొడఁగు.

క. ... అమృతాబ్ధిన్ మథింపఁ గడఁగిరి కడి
ఖిన్. దశా. ౨. ౧౯౩. పారి. ౧. ౧౦౪.

జ: కడఁక, కడఁగించు.

కడ(ణ)ఁజి. వి. గోకర్ణమృగము,ఒకజాతిదుప్పి.

సీ. ... గోకర్ణనామం బగుచు గణంజు కడఁజు
నా...ఆం. భా. ౨.౭౫.

కడ(ణ)ఁతే. వి. కడకంటికి ప్రక్కగా నుండుచో
టు,శిరఃపార్శ్వము.

గీ....క,డంత యనఁగ శిరఃపార్శ్వ మంత కాతి.
ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.

క. పెనుఁగడఁత దొడ్డయుత్తళ,ముగ నైచిన నరఁ
డు మూర్ఛ మునిఁగి...భార.శల్య.౧.౩౭౧.

ద్వి. కనుఁగొనఁ జెక్కిళ్లఁ గణఁతలఁ గడక,నెన
యబూడిద మెత్తుకొని...పండితా. దీక్షా.
౪౦ పా.

కడ(ణ)ఁతి. వి. గంధర్వమృగము.

సీ....గంధర్వ మాను గడంతి ... ఆం. భా. ౨.
౭౫.

మ.పులులం ద్రుంచి కడంతులం దునిమి...సుక.
౧. ౧౮౬.

చ:..దు,ప్పులు కణఁతు ల్క్రాటు ల్చెవులపోతులు
కొర్నవగండ్లు ఘల్లుకం,బులు...ఆదిగాఁ,గల
మృగరాజి...కాళ. ౩. ౪౭.

కడఁబడు. అ. క్రి. (కడమ+పడు-శ. ర.) తగ్గు;
పోవు.

క. హరి సూకరరూపంబున,హరిణాదిమృగాకృ
తుల మహర్షులజంబై,హరిసుతుఁడు పూజ్యు
లైయుం,దరి వారలగౌరవము కడంబడియె
నోకో. వేం. పంచ. ౧. ౧౭౬. (శ.ర.పా.)

ద్వి. ఎడపక నను విక్రయించి చెల్లింపు, కడఁబ
డుఁ గొంతైనఁ గౌశికుబుూను. ద్వి. హరి
శ్చ. ఉ. ౨౧౧.

క. పడగలఁ గలరత్నంబులు, గడఁబడ నోడ లు
డుక దంష్ట్రికలు పాడిపాడి గాఁ,గడుబాముల
పుజ్ లోనై,గడుసరిపాములు తొలంగ ...
దశా. ౪.౧౭౩. (ఇట'పడిపోవు,రాలిపోవు'
అనిభావము.)

కడక(గ)ట్టు. స. క్రి. (కడ+కట్టు.) ౧. నిర్ణయిం
చు, నిశ్చయించు.

క. మునుమున్న కాదె యార్యులు, వినుతనిజజ్ఞాన
దృష్టి విధిఁ దిరముగఁ గ,న్గొని కడగట్టినవా
ర్తి,తనియాప్తుశభావ చేష్టితము లఖిలములుజ్.
హరి. పూ. ౭. ౧౩౭.

వ....అద్దేవి యశ్రుపూర్ణనయనయై యిట్టిశోకం
బు నా కనుభవింపను మద్గర్భంబులకు నిట్టిపో
కలం బోవను మున్న కడగట్టిన లెఱంగు నీ వే
మి సేయు దని యుచితంబుగాఁ బలికె ...
హరి. పూ. ౫. ౧౩౫.

౨. విధించు, నియమించు.

చ. దిరిసెనపువ్వుకంటె గణుతింపఁగ మెత్తని
మేనుఁదీఁగె యీ,తరుణికి నిట్టికోమలి లతా
తరుసేచన మాచరింపఁగాఁ, గరుణ యొకింత
లేక కడగట్టె మునీంద్రుఁడు మాట లేటికిజ్.
పి. శకుం. ౨. ౬౨.

వి. నిర్ణయము, ఏర్పాటు.

వ. ... ఇందులపువ్వులకుం గలపరిమళం బెందు
లపువ్వులకుఁ గల దని మునుముట్టి మాయ వె
ట్టం గడకట్టు చేసికొని యప్పట్టి గదలి యా
సురషాన్న క్రిందికిం జనుదెంచి ... విక్ర:
౭. ౬౧.

కడకడ. వి. (కడ+కడ) - చివరదిక్కు - ఈశాన
దిక్కు.

క: కడకడయొడయనిముంగై,కడియపుసొమ్మైతఁ
బండుగామిడి మన్నం,బడఁతుకకై యిమ్మా
నిసి,యొడ లూనినవాఁడుసున్నో యుక్కు వ
లిప్పజ్. అచ్చ. రా. బాల. ౯౭.

కడకడలి. వి. (కడ+కడలి.) పశ్చిమసముద్రము.

క. వడి నీకీర్తులఁ బోలెడి,కడిమిం దనకంచు దె
లుపు గావలసిచుమీ,కడకడలియెడలఁ గ్రుం
కును, వెడవిల్తునిమామ యోబవిభునరసింహా.
నరస. ౫. ౭౭.

క. కడకడలి వేఁడివెలుఁ గను,జడదారి వడి స్మ
నుంగఁ జని జేగుఱుప,చ్చడ మాఱఁ గట్టెదరి
ననఁ,బడమట నెఱసంజ నిండె...యయా. ౨.
౬౯.

కడక(గ)న్ను. వి. జా. (కడ+కన్ను.) అపాంగ
ము, నేత్రాంతము.

క....నరుకడక,న్నరుణం బగుటయుఁ దద్రుచి,
పర్ణంపరలతోన నిగిడె బాణచయంబుల్.
భార. భీష్మ. ౨. ౩౦౫.

గీ. వీని వీక్షింపు కడగంటివీక్షణమున. నైష. ౫.
౧౪౦. ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.

కడకము. సం. వి. అ. న. సముద్రలవణము.

కడకాలము. ఐ. వి. (కడ+కాలము.) అంత్యకా
లము, మరణసమయము.

ఉ. త్యాగము భోగముజ్ సలిపి దైవగతిం గడ
కాల మైన ఖ,ట్వాగతుఁడై తనూభవుల దగ్గఱ

నఖ్వరఁ బిల్చి యిట్లనన్. ద్వా. ౯. ౯౭.
చ. కని యదలించి మోసి చెడుగా కడకాలము
సేరె నెక్కడం,జనియెను... వేం. పంచ.౧.
౨౬౪.

కడకాలు. వి. ఔ.(కడ+కాలు) పాదము;పాదా
గ్రము.
ఉ. ... దేవకి గన్న యావ్వరన్, బరుషవిశాల
ఘోరశిలపైఁ గడకాళులు పట్టి వ్రేసి యా,
సురముగఁ జంపెఁ గంసుఁడు ...హరి. పూ.
౫. ౧౦౬.
క. కడకా లొకత్రాఁచుపాము గడఁకం గఱ
చెన్. వేం. పంచ. ౧. ౧౧౬.
ఉ. ... అమో మగనిం గడకాళ్లఁ ద్రోచి నేఁ,
డీవసుధేశునిం గలయ నెంచితి వెట్లు...శుక.
౧. ౭౦. (కడకాళ్లఁద్రోచు=నిరసించు.)

కడకుఁబోవు. అ. క్రి. (√కడ.) బహిష్ఠయగు, ము
ట్టగు.
సీ. మును తాను గడకుఁబోయినదినం బాదిగాఁ
దెచ్చుక దినమును దినము లెన్ను.దశా.౬.౫౩.
ఇట్లే:-కడకేఁగు.
సీ. అంటుగై కొనిరొ ముట్టమ్యెఁ జెఱఁగుమాసెఁ
గడకేఁగె నింటికిఁగాకపోరొ, ననఁగ దూర
స్థుఁ డనరు... సాం. ని. మాన. ౨౯.

కడకొంగు. వి. (కడ+కొంగు.) కొంగుచివర, అం
చలాగ్రము.
సీ.కట్టినపులితోలుకడకొంగు సోఁకి యాఁబోతు
రత్తడి చిట్టుబుట్టు మనఁగ. హర. ౫. ౧౬.

కడకొత్తు. స. క్రి. (కడకు+ఒత్తు.) దూరీకరించు,
నిరసించు.
చ.అడుగడుగంటఁ ద్రొక్కుఁ జిగురాకుల బాఁ
కుబఁ గేరు నారు నె,న్నడ కడకొత్తు హంస
మిథునమ్ములఁ దమ్ములనోము మోము.చంద్రా.
౪. ౧౭౩. (ఇట ఔపమ్యవాచకము.)
పాండు. ౪. ౨౨౦.

కడకోలవి. వి. (కడ+కోలవి.) ౧.కాలఁగా మిగి
లినకట్టె.
ద్వి. పొంత యొల్కులలోనఁ బొడవతి కాలి,
కొంత చిక్కిన కడకోలవులు దెచ్చి, కుజు
ప్రోగుగా నిడి కొడుకు నం దుంచి. ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. ౨౦౫౬.
౨. కాలఁగా మిగిలి పొగయుకట్టె.
క.జ్ఞాతులు దమలోఁ బొందినఁ,జేతోమోదమున
వెలిఁగి చెలువొందుదు ర,న్నీతిం బాసిన విగ
తవి,భూతిం గడకోలవులట్ల పొగయుదు
రధిపా. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౭౫.

కడగండ్లమారి. విశే. (కడగండ్లు+మారి.) కష్టశీ
లుఁడు. (శ. ర.)

కడగండ్లు. వి. బ. (కడ+కండ్లు.శ.ర-కడ+గం
డ్లు?) ఇక్కట్లు, ఇడుములు.
సీ. తలఁగనికడగండ్లఁ దగిలి చట్టైయున్న చాన
నేదిననెఱజాణరాయ.అచ్చ.రా.అమో.౯౩.
ఉ....కానకు రాఘవుండు పోఁ,గా నిపు డింత
వుట్టెఁ గడగం డ్లనువార్తలు మిన్నుముట్టె
బి,ట్టైనగ రెల్ల గొల్లుమన...చం.రా.౪.౮౫.

కడగట్టు. వి. (కడ+గట్టు) చక్రవాళపర్వతము.
గీ. తావిగుబ్బలికడగట్టుతావులందు,నప్పసం బు
ప్పతిల్లుచు మెప్పుఁ గన్న, యట్టికొరవంజు
లెల్ల మాసుట్టలయ్యె. ప్రబంధ. ౧౬౦.

కడగొట్టు. అ.క్రి.(కడ+కొట్టు) నశించు,చచ్చు.
మ. కెడసెం దుప్పులు డింక వేసె నెలుఁగుల్ గి
ట్టెం బులుల్ సింగముల్, కడగొట్టెన్ ...
సారంగ. ౧. ౧౦౭.
విశే. కడపటిది, చివరది, చిన్నది.
చ....అందఱకున్ గడగొట్టుచెల్లెలై, మనుజవరే
ణ్యవుట్టై నొకమానినిరుక్మిణినాఁబ్రసిద్ధయై.
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౬౮౫.
ద్వి.శివదేవుఁ డన నొక్కశివభక్తియుతుఁడు,ను

విషయుఁ దానుఁ బొర్గూరి శేఁగుచును, రూ
పించి కడగొట్టుపాపఁ దారింటి,కాపిడి...
బస. పు. 3. ౯౦౭ పం.

కడగొట్టువాఁడు=కడపటివాఁడు, కనిష్ఠసోద
రుఁడు. ఉ. రా. ౭. ౩౨౧.

కడగోరు. వి. దే. (కడ+గోరు)కొనగోరు, నఖా
గ్రము.
ద్వి. కాటుకకన్నీరు కడగోర దిద్ది. నవ. ౨. ౯౦
పా. ౧౭ పం.

కడచే(స)ను. అ. క్రి.(కడ+చను)౧.మరణించు,
చచ్చు.
సీ. జననాథ శల్యుండు సమసె సౌబలుఁడు గీట
డఁగె నులూకుండు మడిసె సకల,సంశప్తకు
లు గడచనిరి ... భార. శల్య. ౧. ౯. భార.
శాం. ౨. ౪౭౯.
౨. నశించు, పోవు.
ఆ. ... శక్తి యెల్లను గడచన్న, నలఁడు నేల వ్రా
లె నలిరయమున. భార. అను. ౧. ౯౯.
రగడ. ఎఱుఁగక చేసితి నిపు డపచారము, శర
ణన్నను గడసనదె విచారము. ఉ. రా. 3.
౯౨.
3. కడచు, గతించు.
వ. ... నీవాక్యంబులు నిక్కంబు లగు నైనను
గడచనినదానికి శోకం బేల. భా. రా. యు.
౯౭౧.
సీ. సంజప్రొద్దునపుండి సవశేయి కడసన సమ్ముఖం
బునఁ గొల్చి సంవసించు. పాండు.౪.౨౭౬.
౪. ముగియు, సమాప్తమగు.
క. అనఘా యీయజ్ఞము విధి,సనాథబుద్ధిం బ్రప
యోగసంపూర్ణంబ,య్యును గడచన నేరదు
నదు,మన యుఘుగున భూసురోత్తమనిమి
త్తమునన్. భార. ఆది. ౨. ౨౦౯.
క. కొడుకులనిధనమునకు నా,కడఁగినహాయమే
ధమఖము కడచనమికి నేఁ,గడుదుఃఖితుండ

నయ్యెదఁ, దడయక నీ విపుడు దీనిఁ దలఁగు
ము కడఁకన్. భార. ఆర. 3. ౬౭.
౫. కొనసాగు, నెఱవేఱు.
క. పూనిక కడచన విప్ర,కన్నెన ప్రార్థనము సేసి..
విప్ర. ౨. ౧౯.
౬. అపారమగు, అనంతమగు.
సీ. గోత్రాచలము లెత్తుకొని వచ్చి కడచన్నర
త్నాకరముఁ గట్టె రాఘవుండు. కు. సం.౧.
౫౨.
ద్వి. మడఁతి యీరెండె యిమ్మనుజేసు చేతఁ,గడ
చన్న మన్ననఁ బడసినయతఁడు. బస.పు.౨.
౯౧ పం. (ప్రాతప్రతిపాఠము.)
స. క్రి. దాఁటు, అతిక్రమించు.
క.వననిధి నవలీలం గడ,చనువాని ప్రసాద మొం
ది సతులు గృహంబులో,ధనములు నఖిలసుఖం
బులు,మన మారం గాంతు రోలి మర్కటు
లెల్లన్. భా. రా. కిష్కిం. ౭౬౬.
సీ. ఏదేవుని జమాయ నెవ్వాఁడుఁ గడసన నేరఁ
డు తనమేని నీడఁబోలె. పాండు. ౪. ౫౧.
కడచన్నపసిఁడి=ప్రశస్తమైనబంగారము, మేలి
మిబంగారము. (బ్రా.)
ద్వి. కడచన్న(వన్నె?) పసిఁడియుఁ గట్లెయుఁ
దూఁచు, నెడ సువర్ణాంతరం బెఱుఁగరాకు
న్నె. పండితా. వాద. ౧౯౨ పా.

కడమే. స. క్రి. (త. కడత్తు.) ౧. (నదీసముద్రాదు
లను)దాఁటు, తరించు.
గీ. అలసుమంతుని వీడ్కొని యర్కకులవంశ,ఘను
లు గంగాతరంగణిఁ గడచి ... రామా. ౫.
౭౭. భార. ఉద్యో. ౪. ౬౫.
౨. ఉల్లంఘించు, జవదాఁటు; దాఁటు, అతిక్ర
మించు.
ఆ. వేదవిహితవిధుల నాచరించుట యూర్ధ్వ,గతి
కిఁ దెరువు విధులఁ గడచి యెందు,నాఁగఁబ
డినవాని లోఁగక చేయుట, యధమగతి

మార్గ మనిరి మునులు. భార. ఆది. ౩. ౨౨౦.

మ. కొడుకుల్ భక్తివిధేయు లౌదురుగదా కోడం
డ్రు మీవాక్యముల్, గడవం జాలక యుండు
రా ... భాగ. ౧. ౨౬౭.

క. వడిగొని కౌరవు లొండొరుఁ, గడవఁగ మును
చనిరి ... భార. ఆది. ౬. ౬౭.

సీ. కనకంబు పెనుఁగోట విసువీథిఁ గడవంగ...
హరి. ఉ. ౨. ౧౬౨.

గీ. కమలనాభుండు కక్ష్యాంతరములు గడచి.
పారి. ౧. ౧౦౫.

౩. తొలఁగించుకొను, తప్పించుకొను.

తరువోజ. ఏనును బ్రజలును నీ ధర్మసతియు నే
యుపాయంబున నిబ్బారిఁ గడవఁ, గా నేర్తు
మెయ్యది కర్జంబు...భార. ఆది. ౬. ౨౪౭.

గీ...వారి, వారికర్మఫలంబు లవశ్యభుక్తి, కారణం
బులు గా కెందుఁ గడవ వశమె. వి.పు.౧.౨౧.

వ. ...గండంబులం గడచితిమి...హర.౨.౨౭.

౪. మించు, అతిశయించు.

వ....సహదేవుం డాశ్శైనేయు నుద్దేశించి మిమ్ము
ను బాంచాలురం గడచినబంధువులు మాకు
ను మమ్మును మిమ్మును మిగిలినబాంధవు లా
పాంచాలురకును వారలకంటె మాకంటె నె
క్కుడుసుహృజ్జనులు మీకును లేకునికి దె
ల్లంబు...భార. ద్రో. ౫. ౩౭౧.

చ. కొఱవులవేఁడిమిం గడచుఘోరపుఁబల్కులు
కర్ణరంధ్రముల్, చుఱచుఱఁ దాఁకి పాతి మ
దిఁ జాఁడిన...భా.రా. యు. ౭౨౭. భార.
శాం. ౧. ౮౯.

అ. క్రి. ౧. చచ్చు, మరణించు.

గీ. కడచినప్పుడు క్రిము లొండెఁ గాక లొం
డెఁ, గుక్కలొండెనియును భుక్తిఁ గొనెడు
దేహ, మొకఁడు ప్రార్థించి యడిగిన నొసఁగ
వలదె. కాశీ. ౬. ౮౩.

సీ. ధ్రువపసిస్తారుంధతులఁ దనుచ్ఛాయయుఁ గా
ననివాఁ డేఁటిలోనఁ గడచు. జై. భా. ౮.
౯౮.

౨. నశించు, పోవు.

సీ. అలివేణివదనచంద్రాతపంబునఁ గాని కడచు
నే మోహాంధకారభరము. భాను. ౪. ౨౫.

గీ. పోయె నుపదేశకాలంబు పూర్వమునవె, కడ
చె ధైర్యంబు...శివరా. ౩. ౩.

౩. గతించు, జరిగిపోవు.

ఉ....తే, న్మారయఁగా బయల్పడనియట్లుగ నుం
డెడువత్సరంబునుకా, జేరువచేరువం గడచె
... భార. విరా. ౩. ౧౦౬.

వ...దినంబులు గడచె వారంబు లరిగెఁ బక్షం
బులు చనియె మాసంబులు పోయె....సార.
౭. ౧౧.

౪. తొలఁగిపోవు.

గీ. ఇటువలె ననేకగతుల నారటము నొంద, గగ
నభారతి వానిపైఁ గరుణవొడమి, యడలకు
కుమార నీ కిది గడవ నేర, దట్లునిఁ బూర్వ
వృత్తాంత మెల్ల వినుము. సారంగ. ౩.౧౨౨.

౫. మేరమీఱు, మితిమీఱు; మర్యాదనతిక్ర
మించు.

క. కడు ననురక్తియు నేర్పును, గడఁకయుఁ గల
వారి నుఱక కడవఁగ నెగ్గుల్, నొడివెడువివే
కశూన్యుల, కడ నుండెడునంతకంటెఁ గష్టము
గలదే. భార: ఆది. ౩. ౧౪౯.

సీ. ఆకాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును శాఖా
చంక్రమక్రియఁ గడవఁ జనక. ప్రభా. ౨.౩.

మ....వైదేహి నేఁ, గడవం దెచ్చితిఁ దప్పు గా
వుమని లంకారాజ్య మొప్పించి ... ఎ, ద్యో
డ కైనం జనుమా ... భా. రా. యు. ౫౦౧.

౬. కడముట్టు, పారమునొందు.

క. కడవం గఱచినవాఁ డీ, పదు చనుచుం బురు
టియిల్లు పడఁతుక నెడలెకా. మార్క. ౫.
౩౦౪. (కడవంగఱచినవాఁడు=పూర్ణముగా
నేర్చినవాఁడు.) విక్ర. ౧. ౨౦.

౭. సుఖముగాఁ గాలము గడపు; మర్యాదతో కాలము గడపు.

క. నీ వేమి కోల యొనర్చితి,వీవగ నది సోఁకు డగుచు నేఁచఁ దొడంగె, న్వేవేగఁ దత్ప్రతి క్రియఁ,గావింపక యున్న నెట్లు కడచెద నని నక్. శుక. ౧. ౫౩౪.

క. ఏ నింతనాఁటినుండియు, మానవతులలోన నిగుల మానవతినినై,యీనాఁటికిఁ గడచితి నిఁక,నానోఁచిననోము లే మొనర్పం గలవో. శుక. ౧. ౪౦.

౮. మనుగడ సుఖముగా సాగు,జీవనము బాగుగా జరుగు;సుఖముగా జరుగు.

(వ్యవ) వానికి పండ్రెండురూపాయలతో నెట్లు కడచుచున్నదో తెలియదు.

అక్కడఁ గడపకయే యీయూరు వచ్చినాఁడు.

పూఁటకుఁ గడవనివాఁడైనను దుర్వ్యయములు మానుట లేదు.

నేను లేకుండ వానికిఁ గడవదా యేమి?

జీతము స్వల్ప మగుటచే వానికి సంసారము కడచుట లేదు.

౯. ఎక్కువగు, హెచ్చగు, మీఱు.

(కృత్రిమహంస నెక్కి ఆకాశమునఁ బోవురాచకన్నెయొక్క స్వయంవరమునకు వచ్చినరాజులవర్ణనము) క. వడి గల్గి హంసగతికిం,గడవఁ బఱచువారు...భోజరా.౫.౭౮.(చూ.౫ ౧౭)

కడచిచను=కడచు.

వ...మన్వంతరంబు లాఱును గడచిచనియె. వి. పు. ౪. ౪.

జ:కడతెంచు,కడపిపుచ్చు,కడపు,కడపుఁజేయు, కడవఁబడు,కడవఁ బెట్టు.

కడచుక్క. వి. (కడ+చుక్క)-కడనక్షత్రము-రేవతి. (శ. ర.)

కడచెడు. అ. క్రి. (కడ+చెడు) దిక్కుమాలు, గతిలేకయుండు.

క. విని కినిసి కపిలదేవుఁడు,ఘనహుంకృతి సేసె నంతఁ గడచెడి వా ర,మ్మునికోపదహనసాత్కృతులై,ధనులై పడి రచట సగరతనయులు పెలుచన్. జాహ్నవీ. ౨. ౮౨.

కడచేయు. స.క్రి.(కడ+చేయు)విడుచు,వదలు.

ద్వి. మ మ్మెల్లఁ దండ్రులమాఱుగా నెన్ని, సమ్మతి నలుఁ బ్రాణసఖుఁగా వరించెఁ,గావున నా సలఁ గడచేసి మరల,దేవలోకమున కేతెంచితిమి...ద్వి. నల. ౨. ౬౫౯.

కడచేరుచు(ర్చు). స. క్రి. (కడ+చేరుచు)=కడ తేర్చు.

(-దరిచేర్చు-కృతార్థునిచేయు)

క.... కౌరవులకు-మేటి వీవ :కావున నీ వీ,భారంబు పూని మముఁ గడ, చేరుపఁ దగు నెమ్మెయిం బ్రసిద్ధచరిత్రా.భార.ఉద్యో.౪.౧౫౫.

కడజాతి. వి. (కడ+జాతి) చివరకులము,చండాలజాతి.

ఉ. ఈకడజాలినాలి కిహిహీ మహిదేవుఁడు చిక్కె...పాండు. ౩.౯౫.(చూ.౩.౮౮.)

(విశ్వామిత్రవర్ణనము) సీ. కడజాతికేనియాగము నిర్వహించినయకుటనఘుటనావిహారహారి. చం. రా. ౨. ౫౭.

కడతల. వి. (కడ+తల) చివరప్రదేశము.

వ.... కౌరవరాజధాని యైనకరినగరంబుకడతల హలాగ్రంబున జొనిపి యప్పుట ఖేదనవిస్తారం బగుగడ్డ భుజాగర్వమర్వారుండై పెకలించి...భాగ. ౧౦. ఉ. ౫౮౭.

కడతెంచు. స.క్రి.(కడచు+తెంచు-స్వార్థమున) కడచు, దాఁటు.

ద్వి.అసమాన మైనయయ్యమున మార్గంబు,విడిచి నఁ గడతెంచి వేవేగ గొల్ల,విడిపట్టునడు నందువిడిపట్టు సొచ్చి. అ. మ. క. ౨౨ పా. ౧౩ పం.

కడతెగు. అ. క్రి. (కడ+తెగు) ముగియు, సమాప్తమగు.

క. ఉడుమండలంబు దాఁకను, నడి నేఁగిలిఁ గోట దాఁట వచ్చునో యంచుం, గడతెగక యంతకంతకుఁ, బొడవయ్యెను నాకు దాఁటి పోరాదయ్యెన్. వైరా. ౨. ౧౧.

కడతేర్చు(ఉచే) స. క్రి. (√కడతేఱు) కడతేఱఁజేయు.

(చంపు, వధించు)

క. విని గురుసుతుఁడు పది, దినములఁ గడతేర్తు ననియె ధీరవిచారా. భార. ఉద్యో. ౪. ౪౧౪. (చూ. ౪. ౪౦౩.)

క.... దానవు, కపటము గాఁ దెలిసి వానిఁ గడతేర్చుటయున్. జై. భా. ౫. ౧౪౬.

(పోఁగొట్టు)

గీ. వారియఘములు గడతేర్చి వాంఛితములఁ, గరుణ నొనగూర్చు... ఉ. రా. ౪. ౨౭.

(కొనసాగించు, నెఱవేర్చు; నిర్వర్తించు.)

సీ. తొడఁగినపని చలం బెడపక యతిదుష్కరంబైనఁ గడతేర్చు ప్రభువులార. భార. విరా. ౩. ౨౧.

గీ. జనకుని ప్రతిజ్ఞఁ గడతేర్తు నని తలఁచి. ఉ. రా. ౩. ౧౧౩.

గీ. ... బంతి, తేర్లదొర వేల్మి నెఱిఁ గడతేర్చియున్న. అచ్చ. రా. బాల. ౭౩.

(కృతార్థతనొందించు)

(కుంతి కృష్ణునితో నన్నమాటలు) వ. అలఘువిచార నాయలఁత యూర్పుము నన్ గడతేర్పు మెమ్మెయిన్. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౦౧.

కడతేఱు. అ. క్రి. (కడ+తేఱు) ౧. చచ్చు, మరణించు; నశించు.

చ.... కుంభకర్ణుఁ డా, దిగఁ గలవీరు లెల్లఁ గడతేఱి రనేకులు శూరశూన్యమీ, నగరము..: భా. రా. యు. ౧౧౨౩.

గీ... వారిదేహంబులు నస్మదాది, దేహములఁ బోలెఁ దుదిఁ గడతేఱు... కాశీ. ౬. ౭౬.

౨. పోవు, గతించు.

సీ. పరహితంబులు దానపరతలఁ గడతేఱె నరతవ్రతోపవాసములు పొలిసె. హరి. పూ. ౧. ౧౦౦.

ఉ.... అట్లకా, దే విరహజ్వరంబు కడతేఱునె యీచలిమందులందు... భోజరా. ౩. ౨౪౯.

వ.... కన్నులకళ క్తి కడతేఱె... కాశీ. ౪. ౧౪౨.

౩. నెఱవేఱు, సిద్ధించు.

ఉ. ముందటియట్ల యుంకఁ బదుమూఁడుదినంబులమాత్రకున్ భవ, న్మందిరవాస మియ్యకొనం గడతేఱు మదీయవాంఛ... భార. విరా. ౩. ౬౨.

క. విను మేను జేయఁబూనిన, పనులం దొకటి గడతేఱెఁ బాపాత్ముసుయో, ధనుఁ బొరిగొని తలఁ దన్నుదు, నను రెండవపనియుఁ దీర్చ నగెద నెలమిన్. భార. కర్ణ. ౩. ౨౨౫.

౪. బాగుపడు; వర్ధిల్లు; బ్రతుకు.

చ. వలపున స్త్రీలబుద్ధి వినువారొకరేఁ గడతేఱి నట్టివా, రలు గలరా... సారంగ. ౩. ౬౬.

చ.... ఎవ్వరుం బడనిపాట్లకు లోనయి ప్రత్యయార్థమై, యడరెడుచిచ్చుఁ జొచ్చి యతియత్నమునన్ సుఖ మింత చెందినం, గడపట జానకీసతికిఁ గాఁపురముం గడతేఱదాయెఁగా. ఉ. రా. ౬. ౩౨౨.

సీ. అనుపమాకృతిఁ జూచి ఘనుఁడౌ ననిరి గాని కడతేఱుఁడని నాఁడె నుడువరైరి... గీ. అంచు రత్నాంగి సుతుఁ జూచి యలమటించు. సారంగ. ౩. ౧౦౨.

ఉ.... చంద్రభాస్కరులి దేని యకారణవైరమిట్లు నా, దిక్కునఁ జూపినారు కడతేఱఁగనిత్తునె యింక వారల, న్నిక్కి లిశక్తి మీఱఁ

దిగమ్రింగెద నంచుఁ బరిప్లవింపఁగన్. దశా. ౨. ౩౮౨. అచ్చ. రా. యు. ౧౧౫.

౫. కృతార్థతనొందు.

వ. ... ఆర్తజనశరణ్యుండ వగునీనిమిత్తంబునఁ గడతేఱఁగలదాన నగుట నాకల తెఱం గెఱిం గించెద దత్తావధానుండవై యవధరింపుము. విప్ర. ౩. ౧౧.

సీ. ...కడతేఱె ననఁ గృతార్థం బయ్యె ననుట కొప్పు. ఆం. భా. ౩. ౯౪.

౬. ముగియు, సమాప్తమగు, కడచను.

సీ. ...పూర్ణచంద్రుండు మలినుఁ, డై కానవచ్చిన నాయువు సంవత్సరంబునఁ గడతేఱు రాజ ముఖ్య. భాగ. శాం. ౬. ౧౨౬. (శ. ర, ప్రాంతప్రతిపాఠములు.)

కడనుంచే. స. క్రి. (కడన్ + ఉంచు) పరిత్యజించు, వదలివేయు.

సీ. పంకజాతాసనప్రతిపత్తిఁ గడనుంచి మృగ రాజపీఠిపై మే ల్ఘటించి. గీ. రాజవేషంబు గాంచుభారతి యటంద్రు, మట్లసంతమహీ నాథు మతిసనాథు. కను. ౧. ౧౩.

ఇట్లే:-కడఁద్రోచు.

గీ. రమణ ద్రష్టృత్వనిర్వికారత్వసాక్షి, తాదివి ద్యోక్తధర్మజాతమును దొంటి, పగిదిఁ గడఁ ద్రోచి నీస్వరూపము భజింతు. సీతారా. ౩ ౩౦. ఉ. హరిశ్చ. ౧. ౬౮.

కడప[1]=గడప. వి. (√కడచే. త. కడప్పు.) ఇంటి గడప, దేహళి.

గీ. కడపమీఁదను మఱి సన్నెకంటిమీఁద, జక్కి మీఁదను గూర్చుండ జాడగాదు. కాశీ. ౨. ౮౫.

కడప[2]=కడిమి. వి. (సం. కదంబః.) కడిమిచెట్టు.

సీ. కడపపూఁదేనియఁ గడుపారఁ గొని మ్రోసి తిరుగు తేఁ దేఁటుల తెరలికయును. హరి. పూ. ౯. ౬౭.

గీ. కడిమి కడప యటం చనఁబడుఁ గదంబ, ము...ఆం. భా. ౨. ౪౬.

కడపల. వి. ఔ. (√కడ) అంతము, చివర.

వ. ... శతసహస్రసంఖ్యలయేండ్లు చరియించి యుం గుక్షిలోఁ గడపల గానఁడయ్యె. హరి. ఉ. ౯. ౯౭.

గీ. ఏది మొద లేది కడపల యేది మధ్య, ము... భీమ. ౬. ౮౪.

గీ. ఇన్ని చేసినఁ గడపట నింటిలోనఁ, ద్రావుడు వు లేదు పాపంబె తగిలెఁ గాని. వరాహ. ౮. ౮౬.

విశే. చివరది, కడపటిది.

క. కడపటిభూములు నడు మగు, నడుభూములు కడపలగు...హరి. ఉ. ౯. ౪౦.

గీ. కర్కటం బాది చాపంబు గడప లైన, యా ఱుమాసంబులును దక్షిణాయనంబు. వి. పు. ౩. ౧౮౦.

చ. కడపటినాఁడు...కళా. ౨. ౫౨.

కడపటికొండ=చక్రవాళపర్వతము. వేం. పంచ. ౧. ౮.

కడపలచేరు=అంతమునొందు, పోవు.

సీ. చాతకంబులపిపాసలు కడపలచేరెఁ గాంతా రవహ్నులగర్వ మడఁగె. భాగ. ౧౦. పూ. ౮౫౩.

కడపిపుచ్చే. స. క్రి. (కడపి+పుచ్చు.) ౧. పంపు.

(క) అపాయమునుండి తప్పించి పంపు.

వ. ... నికటప్రదేశంబున నున్నపింగాక్షుండు ... తీవ్రమార్గణంబులు నిగిడించి లుంటాకు లం దోలి యోటవడకుండ సార్థవాహులం గడపిపుచ్చి. కాశీ. ౪. ౬౪.

(చ) అభీష్టము నెఱవేర్పక పంపు.

గీ. శరణు సొచ్చిన రక్షింపఁ జాలియుండి, కడ పిపుచ్చిన నూర్ధ్వలోకములు. దప్పు. భార. ఉద్యో. ౧. ౧౬౧.

౨. (కాలము) వెళ్లఁబుచ్చు.

ఆ. అలతొంగియుఁ దన కప్పటి క్రొక్కంత, గర్భ
జననశంక గలదటంచుఁ, జెప్పి సిద్ధసుతుని
సిద్ధునికిఁక యేఁ, గలయ నవ్వ ననుచుఁ గడపి
పుచ్చె. కళా. ౫. ౧౨౧.

౩. కప్పిపుచ్చు, మఱుఁగుపఱచు.

వ. అంత నావాగ్దేవి యావిధంబున నొదవినకళా
మర్మభేదనసాప్రాజ్యసంపదనుభవావస్థ మాన
లాఘవశంక నప్రకాశంబుగాఁ గడపిపుచ్చు
టకు నుపాయంబుఁ జింతించి. కళా. ౫.౧౭.

కడపు. స. క్రి. (√కడచే) ౧. చంపు, వధించు; కూల్చు.

శా. తిన్నం డంతట దేవదేవునకు భక్తిం దృప్తిఁ
గావింప నా, సన్న గ్రావమహాటవుల్ దిరిగి దం
ష్ట్రాటంకకోటీపుట, చ్ఛిన్నక్ష్మాజవరాహము న్గ
డపి కాల్చెన్ ... కాళ. ౩. ౮౬.

చ... ప్రహస్తుఁ డుగ్రుఁడై, కరముసలంబునం గ
డపె గ్రక్కున వేవురయక్షులన్ ...ఉ.రా.
౩. ౩౬.

ద్వి. ముదితకో యాతండు మొగి క్రోలు దొలిపి,
మద్దులఁ గడపినమహితశౌర్యుండు. సిం.
భాగ. ౩. ౪౯ పా.

౨. పోఁగొట్టు; తొలఁగించు.

సీ... నానాండజముల ప్రాణములు గడపి. కాళ.
౩. ౪౭.

గీ. భువనసంక్షోభకారి యై పుట్టె నొక్క, కడిఁ
దియుత్పాత మది నీవు గడపవలయు. కాశీ.
౨. ౬౯.

గీ. ... నేఁటియాపద గడపవలయు. నా.పంచ.
౧. ౨౨౦.

౩. (పైకి) పోఁజేయు, ఎక్కించు.

చ. ఒడికముతోఁ బ్రయత్నమున నొక్కమహా
శిలఁ గొండమీఁదికిన్, గడపఁగ భార మ
చ్చటిది గ్రక్కున భూమికి డిగ్గఁ ద్రోవఁ
గాఁ, గడుసులభంబు... నా.పంచ. ౧.౧౦౭.

౪. ఉల్లంఘించు, మీఱు.

ద్వి. గాధేయమునిమాట గడపక శబ్ద, వేధిబాణ
ముల నవ్వేడమాయ లడఁచి. రం.రా.బాల.
౨౭ పా. ౨౩ పం.

౫. (త. కడత్తు) ఈయకపోవు; పోవు.

ఉ. పట్టపురాజ నంచు నొడఁబాటులు దప్పను
భూజనంబులన్, గట్టియుఁ గొట్టియున్ బ
హుముఖంబుల నర్థము గూడఁబెట్టనే, పట్టు
న నర్థులం గడప... భోజరా. ౩. ౧౩౭.

క. అడిగినయప్పుడ చెచ్చెరఁ, గడపినఁ బోనవ్వ
యేను గడుదుర్మతినై, పడఁతి నను నిలిపి భి
క్షం, బిడక కడు నవజ్ఞఁ జేసి తేల మనము
నన్. భార. అర. ౫. ౧౩.

గీ.... నరవరుండు, వేఁడ మణి యీక కడపుట
వెఱ్ఱితనము. వరాహ. ౫.౧౩. కాశీ. ౭.౧౩౯.

౬. దాఁటించు, తరింపఁజేయు.

గీ. కలుషఘోరపయోరాశిఁ గడపుతరణి. పారి.
౪. ౪౯.

౭. (గట్లుమొదలగువానిని) దాఁటించు, మీఱఁ
జేయు.

(కపటద్యూతవర్ణనము) సీ.... ఎక్కుదాయంబు
లయెడలు గడపి. దశకు. ౫. ౬౪.

౮. నడపు.

క. అమరేంద్రసుతుఁడు తనకుం, గమలాక్షి సు
భద్ర రథము గడపఁగ ...భార. ఆది. ౮.
౨౦౨.

క... మత్స్యగంధి యనఁగా ధర్మా, ర్థంబుగఁ దన
తండ్రినియోగంబున నయ్యమున నోడ గడ
పుచు నుండెన్. భార. ఆది. ౩. ౩౪.

వ. చంద్రసూర్యులం గాలంబు గడప నియోగిం
చి... భీమ. ౪. ౧౫౧.

౯. జరపు, వెళ్లఁబుచ్చు.

గీ. కడపితే రాత్రి సులభసౌఖ్యంబుగా మ, నం

బు గాఢప్రసన్నమే యంబుజాక్ష. భార. శాం. ౨. ౮.

గీ. దర్పితేల్వాలవాతాపిదమన మీరు, పెక్కుకాలాలు గడపినపెద్దలు...వరాహ. ౯. ౧౩౨.

౧౦. విడిచిపెట్టు, వదలు.

సీ. బిరుదులనైనను బిడికివాండ్రనునైనఁ జంపుచోఁ గడపఁడు జనుఁడు నేర్పు, లావును మర్త్యునిచావు మాన్పఁగ లేవు రణ మొనర్చినఁ గాని రాదె మరణ, ము... భార. స్త్రీ. ౧.౨౫.

(కుంతికర్ణునితో నన్నమాటలు.) చ...గొంతిహృదయంబున శోకము నివ్వటిల్ల ని, ట్లను నిది దైవసంఘటన మక్కట యెట్లును దప్ప నేర్పునే, యనుపమసత్యవిస్ఫురణ నాడినమాట మఱాకుమన్న నీ, యనుజుల నల్వురం గడపు మర్జును చేఁతకుసమ్మతించితిన్. భార. ఉద్యో. ౮. ౬౦.

౧౧. పాఱఁద్రోలు, తఱుము.

గీ. అచటి నెలయాండ్రు రంభాదులైన నొరయఁ, గాసెకొంగున వారించి కడపఁ గలరు. మను చ. ౧.౫౦.

ద్వి. కనకంపుఁదీఁగెలఁ గడపుబాహువులు, నృదుపల్లవంబుల మిగులుహస్తములు. ద్వి. నల. ౧. ౭౩౩. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము)

కడపుఁజేయి. వి. (కడపు + చేయి) చుక్కాను, అరిత్రము.

సీ. వైరసైన్యాబ్ధిలో వచ్చుగెల్పులనావఁ గడఁ జేర్చుప్రాఁకుడుఁ గడపుఁజేయి. పారి. పీఠి. ౨౮.

కడబంతి. వి. (కడ + బంతి) పంక్తియొక్కచివర.

సా: వడ్డించువాఁడు తనవాఁడైనచో కడబంతిని గూర్చున్నను లోపమురాదు.

కడమ. వి. (త. కడై) ౧. కొఱఁత, వెలితి, లోటు.

సీ. అన్న కుమార నీయట్టిసత్పుత్రుండు గలుగ మా కేమిటఁ గడమ సెపుమ. భార. ఆర. ౫. ౧౧౫.

చ....గుణము వర్ణన లర్థము శబ్ద మొప్పు నే, కడమయు లేదు మత్కృతికి...రుక్మాం. ౧.౨౬.

౨. శేషము, మిగులు.

క. మొదలనె నాకుం గలిగిన, యది శంఖసువర్ణనాంకనాదిసహితమై, పొదలెడిప్రపత్తి యొకఁ నడ, పెదఁ గడమయు ... పరమ. ౮. ౧౮౦.

(చూ. ౧౩౬. కడమ:- శేషకృత్యముఅనిభావము.)

౩. కడ, అంతము, తుద.

గీ. అనిన సర్వాపరాధి నే నధిపతనయ, నీవు పుణ్యాత్మకుండవు నీకుఁ దప్పు, మోప నే నెంత వాఁడ నాపాపమునకుఁ, గడమ లే దంచుఁ జాఁగిలఁబడియెఁ గుంభి. భోజరా. ౫. ౩౧౭.

విశే. ౧. న్యూనము, తక్కువయైనది, కొఱఁతపడినది.

ద్వి. ఒక్కటి కడమగా నొగి నూఱుమాయ, లక్కడివారిచే ననువుగా నెఱిఁగి. రం. రా. ఉ. ౫౬ పా. ౧ పం.

సీ. రమణీయనూతనరతిరహస్యములకుఁ గామశాస్త్రంబులు గడమ లయ్యె. పి. శకుం. ౩. ౨౧౯.

౨. శేషించినది, మిగిలినది; అన్యము, ఇతరము.

క. కడమకథ నుడువు మనినం, బడఁతికి శుకలోకపట్టభద్రుఁడు తెలిపెన్. శుక. ౧. ౧౨౯.

వ. ... కుంతియును దానిరెండుభాగంబులు చేసి యం దొక్కభాగంబు భీమునకుం బెట్టి తక్కినభాగంబు కడమకొడుకులుం దానును గుడుచు. భార. ఆది. ౬. ౨౩౭. ఆం. భా. ౩. ౨౮.

జ: కడఁబడు, కడమపడు, కడమపెట్టు.

కడమప(వ)డు = కడఁబడు. అ. క్రి. ౧. కొఱఁతపడు, న్యూనమగు.

వ. ఒక్కత్రాడు సుట్టిన నది రెండంగుళంబులు కడమపడియె మఱియు నొక్కబంధనంబు

సంధించి వలగొనిన నంతియ కొంటించె య
య్యె. భాగ. ౧౦. పూ. ౩౮౪.

గీ. కడమపడఁ బల్కుఁ బల్కు లాకస్మికముగ, మగువ మదిరారసోన్మాదమహిమవలన. కవిక. ౪. ౧౬౩.

క. ఏ వెంటఁ గడమపఱుపక, దేవా మను సంతరించితివి నీపాలం, జా వగుట దమకుఁ దగునటు, గావున భక్షింపు వనరఁగా నేమిటికిన్. వేం. పంచ. ౧. ౫౨౬.

౨. శేషించు, మిగులు.

గీ. కదిసె రథ్యముల్ వేయింటిఁ గడమపడక, యుండఁ జించి...హరి. ఉ. ౭. ౨౧౮.

గీ. అట్లు సైనుల వధియించి యచటఁ గడమపడినవసతులు వడఁద్రోచి ... కేయూర. ౨. ౧౦౯.

౩. అసంపూర్ణమగు, ముగియకుండు.

వ. చెఱువు కడమపడియె ననియుఁ బేదగుడులకుఁ బూజ నడువ దనియు...చెప్పి పంప నారాణివాసంబు గుప్తాగుప్తప్రకారంబులం బంపు ద్రవ్యంబు దెచ్చి...ఆము. ౪. ౫౩.

కడమపెట్టు. స. క్రి. (√కడమ.) మిగుల్చు.

గీ. ... ఆపత్త్రికాప్రకార మేమియు నీ వింకఁ గడమపెట్ట, కంతయును నాకు నెఱిఁగింపు ... ప్రభా. ౩. ౧౪౮. ప్రబోధ. ౯. ౪.

కడముంత=కడవముంత. (వా, శ. ర.)

కడముట్టు. అ. క్రి. (కడ+ముట్టు.) సమాప్తమగు, ముగియు; నిశ్శేషమగు, సంపూర్ణమగు.

సీ. తనసేవగాఁ బురందరుఁడు గట్టించు కెంపుల హజారము కడముట్టెనొక్కొ. కళా. ౩. ౧౩౦.

ద్వి. నేఁటితోఁ గడముట్టె నే కాశికుంపు, గాటంబుగా నల్పు కపటనాటకము. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౪౫౫.

గీ. శత్రువు ఋణంబుఁ జిచ్చు నెచ్చరికతోడఁ, గడమపెట్టక కడముట్ట నడఁపవలయు. ప్రబోధ. ౯. ౪.

కడముట్టఁబడు = పారంగతుఁడగు, అవ్వలియొడ్డు చేరు.

గీ. సమధికం బైనసంసారజలధియందు, మునుఁగుచును దేలుచును గడముట్టఁబడని, జనుల కెల్లను మత్పాదసరసిజములు, తెప్ప యై యుద్ధరించు నిందీవరాక్షి. భీమ. ౫. ౧౭౦.

కడయేనుఁగు. వి. (కడ+ఏనుఁగు.) దిగ్గజము. అచ్చ. రా. బాల. ౩౮.

కడయేలిక. వి. (కడ+ఏలిక.) దిక్పాలకుఁడు. అచ్చ. రా. అర. ౯౮.

ఇట్లే:-కడయొడయుఁడు. అచ్చ. రా. సుం. ౧౫౯.

కడయొత్తు. వి. (కడ+ఒత్తు.) గృహవిశేషము యొక్క చుట్టుగోడయందలి కంబములమీఁది దూలము. (శ. ర.)

కడరాలు. వి. (కడ+ఆలు-ఇది 'పేదరాలు' వంటిది.) కడజాతిస్త్రీ, చండాలస్త్రీ.

ద్వి. నెలయంగఁ బెనిమిటివెనుక నిట్లుండ, వలవదా కడరాలివర్తన మొప్పఁ, గడుసాంగ మయ్యె నీగరితభక్తియును. పండితా. దీక్షా. ౪౨ పా.

కడతెప్ప. వి. (కడ+ఱెప్ప.) కనుఱెప్పయొక్క కొన.

సీ. కడఱెప్ప లొరయంగఁ గనుదమ్ములర మోడ్చి...నైష. ౯. ౯.

కడలి. వి. (కడలు+ఇ=అలలుకలది-క. త. కడల్.) సముద్రము, మున్నీరు.

గీ. కపటమత్స్యంబవై నీవు కడలినడుమ. నైష. ౮. ౧౨౦.

కడలికూఁతురు. వి. (కడలి + కూఁతురు) లక్ష్మి, సిరి. ఆం. సం. దేవ. ౧౦.

కడలిరాయఁడు. వి. (కడలి + రాయఁడు) ౧-సముద్రములలో గొప్పది-క్షీరాబ్ధి,పాలసముద్రము.

సీ....కడలిరాయలలోఁతుఁ గన్నగబ్బి. గీ... మందరంబు. మనుచ. ౫. ౪౬.

౨-సముద్రప్రభువు-నీటిఱేఁడు, వరుణుఁడు. ఉ. రా. ౧. ౩౧౭.

కడలివెన్న. వి. (కడలి + వెన్న) చంద్రుఁడు.

౪గడ. కడలివెన్నయు వేఁడివేలుపు గాడ్పు నగ్గియు నెల్లగాములు...నీవె...అచ్చ. రా. యు. ౭౪. ఆం. సం. దేవ. ౧౫.

కడలు. వి. (బ. కడళ్లు,కడవలు) తరంగము, అల.

సీ. తూలెడుపయ్యెద దుఃఖాంబునిధిలోనఁ గడలుచందంబునఁ గడలుకొనఁగ. హరి. పూ. ౯. ౧౪౪.

(రావణుఁడు) క...అమరబలమునకుం గీ,డ్పడక నిలిచి మెఱసెను బలు,కడళ్ల కెదు రైన బాతికరణిం దిరమై. నిర్వ. ౭. ౧౩౪.

సీ...జలధులు నలిరేఁగి కడవుల నధ మెక్కఁగ డఁగె ననఁగ. హరి. పూ. ౬. ౧౭౩.

జ: కడలి,కడలికూఁతురు,కడలిరాయఁడు,కడలివెన్న,కడలుకొను, కడలుకొలుపు, కడలెత్తు,కడలొత్తు.

కడలుకొ(ల్కొ)ను. అ. క్రి. (కడలు + కొను.)

౧.అతిశయించు.

క. ఉత్తర నలంకరింప ను,వాత్తాభరణాదివస్తుతతి యొసఁగి నరేం,ద్రోత్తముఁడు నెయ్యగల చెలి,కత్తియలం బుచ్చెఁ బ్రీతి గడల్కొనంగఁ. భార. విరా. ౫. ౩౮౮.

క. అని ప్రియము గడల్కొనఁ బ,ల్కిన...సారంగ. ౨. ౮౭.

౨. పొంగు,ఉప్పొంగు.

ఆ. ... కథ వినంగ నాపఁ గౌతుకంబు, మనము నిండి గడలుకొనుచున్నది...భార. ఉద్యో. ౩. ౪౧౨.

౩. వ్యాపించు. (ఈయర్థమున 'కడ + లు + కొను'-అనియుఁ జెప్పవచ్చును.)

మ...గద్దెహం దెడలి వీఁకం గేసరంబుల్ గడల్కొన ... పొల్పొందెం దె నంభోజముల్. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౧౦.

౪. కలుగు.

గీ...నిద్ర రేపు మాపు,మానియుండిన జాడ్యంబు మేనఁ బొడముఁ,గన్నుఁగవయందు నరుణిమ గడలుకొనును. దశా. ౨. ౧౩౮.

కడలుకొలుపు. స. క్రి.(√కడలుకొను.)౧. వ్యాపింపఁజేయు. (ఈయర్థమున కడ + లు + కొలుపు-అనియుఁ జెప్పవచ్చును.)

గీ. గఱులు సారించు మీసలు గడలుకొల్పు ... మీస,వేషి పెన్నిట నిగమగవేషి యగుచు. భాగ. ౮. ౬౧౯.

౨. కావించు,కలిగించు.

సీ.రతిదేవి నెవ్వఁగు రారాపుఁజన్నులు గడకన్నలకు నింపు గడలుకొలుప...గీ.ఉక్కడిఁడయి. యేతెంచె నుక్కు మిగిలి,కలికిగారాబు చెలికాఁడు కలికిమరుఁడు. నైష. ౬. ౪౧.

సీ. నడునెత్తి మట్టిపాలిడి తాలిక లొనర్చి కడలుకొల్పినగొప్పజడలదిండు. శుక. ౨. ౩౨.

కడలెత్తు. అ. క్రి. (కడలు + ఎత్తు) పొంగు, తరంగితమగు.

సీ. పదపల్లవంబునఁ బ్రకటిల్లుచదలేఱు కడలెత్తి ధాత్రి నెల్లొవ్వడిచి పాఱి. కాశీ. ౫. ౧౧౨.

క. కడలెత్తి మ్రోయ నెఱచును,జడనిధు లినుఁ డెండగాయ శంకిలు...భా. రా. బాల. ౧౨౭.

కడలొత్తు. అ. క్రి. (కడలు + ఒత్తు) ౧. తరంగితమగు,పొంగు.

మ. సెలయేఱుల్ గడలొత్తఁ జేయుచును...కాననమారుతంబు తనకుఁ వాంఛానురూపం

బుగా, నలఘుస్వేదవినోదనం బొసఁగఁగా నాసీనుఁడై...హరి. ఉ. ౧. ౫౭.

ఉ ...లో,నూనినరోషవార్ధి గడలొత్తఁగ నిట్లని పల్కె- భూవరా. భాగ. ౧౦. ఉ. ౩౨౮.

౨. వ్యాపించు. (ఇట-కడ+లు+ఒత్తు. అనియుఁ జెప్పవచ్చును.)

సీ. కరమూలములజిగి గడలొత్తి వల్లుక్కు-చో పొంతకాంతుల నొత్తరింప. హరి. పూ. ౭. ౧౬౭.

కడవ. వి.(సం.ఘటః. ప్రా. ఘడో)కుండ,కుంభము.

ఆ. తిండిపోత నీకు ఖండనం బేటికిఁ,గడవఁ జేరి మనసుకాంక్ష దీఱ,నోపుకొలఁది మ్రింగి యూరక నీ వింటి,కడవ యుండు మింక నడిచి పడక. భార. ద్రో. ౪. ౨౩౯. (కడవ:-అన్న పుకుండ అనిభావము.)

కడవచెవులపోటరి=కుంభకర్ణుఁడు. అచ్చ. రా. యు. ౨౨౮.

జ: కడముంత, కడవతీటు, కడవముంత, కడవబాయి.

కడవఁడు. వి. (క.కణవ,కణబ.) మగగుఱ్ఱము.

క. వంచించి ప్రాణవల్లభ,గొంచక తా నుత్తరకురుకుంభినిఁ బంచా,రించినగోడిగయై వ,ర్తించువిధము యోగదృష్టిఁ దెలిసి కడవఁడై.

క...సంజ్ఞా,కంఖాణిం జేర నరిగి కామాతురతన్. నరాహ. ౫. ౯౫, ౯౬.

కడవఁబడు,కడవఁగఁబడు.అ. క్రి. (√కడచే-స్వార్థమున 'పడు')-దాఁటిపోవు-౧. శేషించు, మిగులు.

క. నడుకట్ట లిసుకతిప్పలు,మడుగు దరులు వాఁకలును గ్రమంబున నొకడుం, గడవఁబడకుండఁ గృష్ణుఁడు,పడఁతులకును యమున యాట పట్టుగఁ జేసెన్. హరి. పూ. ౭. ౩౭.

౨. గతించు,కడచు.

క. వెడపనికి నాలిఁ జంపం,గొడుకుఁ బనిచి వచ్చినాఁడఁ గ్రూరత్వమునం, గడవంబడునొకొ పని యని,కడు నెనఁ జనుదెంచె నప్పుకణము లు దొరఁగన్. భార. శాం. ౫. ౨౮౧.

గీ. అటుల నిజగృహాముున కేఁగి యబ్జవదన,పగలు గడవఁగఁబడుటయుఁ బార్థివేంద్రు, కేళిగృహమున కరుగునవ్వేళ... శుక. ౩. ౩.

కడవఁబెట్టు. స. క్రి. (√కడచే.) ౧.తొలఁగించు.

క. ఆపదఁ గడవం బెట్టఁగ,నోపి శుభం బైనదాని నొడఁగూర్పను మా,కీపుట్టువునకుఁ జాండు, క్ష్మాపాలుఁడు నిన్నుఁ జూపి చనియె మహాత్మా. భార. ఉద్యో. ౩. ౬.

౨. (కష్టాములనుండి) దాఁటించు.

గీ. ... మీదయాసుకృతాదుల, పెంపు మిమ్ముఁ గడవఁబెట్టుసన్నె. భార. ఉద్యో. ౧. ౧౦౬.

కడవడించు=కళవళించు. అ. క్రి. కలఁతపడు.

ద్వి.ఎడసెడఁ గడవలోఁ బడఁ గడచుచునుఁ,గడవడించుచు భుజంగము విజృంభింప. బస.పు. ౬. ౪౩౦ పం.

కడవతీటు. వి. (√కడవ.) ఘుమము, వాద్యవిశేషము. (శ. ర- కడునతీటు అని. చి. ని, బ్రా.)

కడవన్నె. వి. (కడ+వన్నె.) ౧. (బంగారముయొక్క-) చివరవన్నె, పదియాఱవవన్నె; పదియాఱవవన్నెబంగారము.

సీ. కడవన్నెలసుఘుబంగరుకోట ... దశా. ౧. ౨౬౨.

సీ. కడవన్నెగిండ్లొకో గజనిమ్మపండ్లొకో సుదతీలలామవక్షోరుహములు. ఇందు. ౨. ౧౯౭.

కడవన్నెగుబ్బలి = కనకాద్రి, మేరుపర్వతము. ఉ. రా. ౭. ౧౧౦.

కడవముంత=కడముంత.వి.(కడవ+ముంత) చిన్న మట్టిపాత్రము. హంస. ౫. ౧౧.

కడవబాయి. వి. (కడవ+బాయి.)కుమ్మరి కడవలు చేయుట కుపయోగించెడుబాయి. హంస. ౫.౯.

కడవసము—కడాసము, కళవసము, కళాసము. వి. ధార్యచర్మము, ధరించుటకుపయోగించు తోలు.
క. కడవసములుఁ గోలలుఁ గ, ప్పడములు వీరల ధనంబు ... భార. ఆది. ౭. ౨౨౫.
చ. జడలను బెంచుచుం గడవసంబులు గట్టుచు ... భూమి జనించినట్టియూ, నృపుఁడను గాను ... పార్వ. ౧. ౧౪.

కడవాఁడు. విశ. (కడ+వాఁడు) ౧-సమీపమందుండువాఁడు-సేవకుఁడు.
(నకులుఁడు ధర్మరాజుతోనన్న మాట) క...నా తొంటివిధం, బామసుజేశ్వరుఁ డడిగిన, నే మీకడవాఁడ నందు ... భార. విరా. ౧. ౯౬.
(౨-క-అర్థమునకుఁగూడ నిది యుదాహరణము.)
౨-చివరవాఁడు-(క) కనిష్ఠుఁడు.
సీ. గారాపుమీతల్లికడవాఁడఁ గాని నేగణుతింపఁ గడవాఁడఁ గాఁ జుమయ్య. మనుచ. ౪. ౪.
(ఇటసోదరులలోఁ గనిష్ఠుఁడు అనిభావము. ఇది 3. అర్థమునకుఁగూడ నుదాహరణము)
(చ) అంత్యజుఁడు, చండాలుఁడు.
మ. జడుఁడో భిక్షుఁడొ విప్రుఁడో వృషలుఁడో జ్ఞానాఢ్యుఁడో సిద్ధుఁడో, కడవాఁడో యనుచు౯.... మల్లభూ. వైరా. ౯౬.
శ్లో. చండాలః కిమయం ... సం. భర్తృ. వైరా. ౯౬.
3-దూరపువాఁడు - అన్యుఁడు, పెఱవాఁడు. (చూ. ౨. అర్థము.)

కడవీను. వి. (కడ+వీను) చెవితుద.
మ. పదియాఱ్వన్నెపసిండిపట్ట మపనీపాలావతంసంబునె, న్నుదుటం గట్టె లతాంగి యొత్తు కడవీనుల్ సోఁక నే ర్వొప్పఁ గా... నైష. ౬. ౫3.

కడవెళ్లు. స. క్రి. (కడ+వెళ్లు) దాఁటు, తరించు.
గీ. విరహవారిధి నేఁ గడవెళ్లు టెపుడు. ప్రభా. 3. ౧౨౪.

అ. క్రి. సమాప్తమగు. (శ. ర.)

కడవోవు. అ. క్రి. (కడ+పోవు) ఉడిగిపోవు.
క. ... పాయం బొకనాఁ, డుడివోవుట గలిగిన మది, గడవోదుగదే మనోజగర్వం బెపుడు౯. శివయోగ. ఉ. 33 పా.

కడవ్రేలు. వి. బో. (కడ+వ్రేలు) చిటికెనవ్రేలు, కనిష్ఠిక.
(శివుఁడు) చ. ...శీతవసుధాధరకన్యకముద్దుఁగేలుదా, మరకడవ్రేలు పట్టుకొని మన్ననఁ దిన్ననికిం బ్రసన్నుఁడై. కాళ. 3. ౧౨౦.

కడసంజె. వి. (కడ+సంజ.) సాయంసంధ్య, మలుసంజ. కళా. ౭. ౧౦.

కడాని(నీ). వి. ౧. బంగారము, కాంచనము.
ఉ. మేలికడానిడాల్వ్రాయలు మీఱెడుజాబిలి తాలమేడలో. నీలా. ౧. ౧.
క. చిత్తజుఁ డనుదొమ్మరి లాఁ, గెత్తి పడిం దూఁతి చనఁగ నిడినకడానీ, బెత్తపువలయములో యన, విత్తరితాటంకయుగము బెడఁగై తోఁచె౯. చం. రా. 3. ౭౯.
౨. మేలిమిబంగారము.
చ. మిసుకుఁగడానిబంగరుపు మేడలసోరణగండ్లచెంట. నీలా. ౧. ౨౯. ఆంభా. ౨. ౨౭౯.

కడారము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పింగళవర్ణము కలది, కపిలవర్ణముకలది. ౨. గర్వించినది. 3. నిస్సారము. వి. అ. పుం. ౧. పింగళవర్ణము. ౨. రూక్షత్వము. 3. సూలము. ౫. జలము.

కడారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భృత్యుఁడు.

కడాసము—కడవసము.
సీ... ధార్యచర్మనామము కడాసము కడవస మన ...ఆం. భా. ౨. ౧౭౭. (ప్రాఁత ప్రతిపాఠము.)

కడి[1]. వి. ౧. కబళము, ముద్ద; (గోమయాది) పిండము.
సీ. కమలజాండము నొక్కకడి చేసికొని మ్రింగ

నరుచెంచుచున్న కాలాంతకుండో. భా. రా. యు. ౧౪౬౭.

గీ. కడెఁడు మెతుకులకై యింతకష్టపడెడు. వచే ల. ౨. ౧౧౨.

క. కడి మాడ చేయుభోజన,మిడుమము భిక్షాట నంబి డేలా నీకున్. ధర్మ. 3.3౯.(కడిమాడ చేయు:-మిక్కిలి విలువగల అనిభావము.) శేష. ౧. ౧౦౦.

(వ్యవ) ఆవు రాత్రినాలుగు పేఁడకళ్లు వేసినది.

౨. ఆహారము, తిండి.

క.తడి గంట నెపుడుఁ దఱుఁగక,కడి వఱుఁగఁగ వడియుఁ దజేఁగి గాసిన్ బుడమిన్,బడినఁ గ నరాక మంచపుఁ, దొడుగఅలై రట్టె రుజల తో నేమందున్. మనుచ. 3. ౧3౧.

ఓరెంపుఁగళ్లు=అన్న పిండములు.

ఆ.కలఁక మీఅ మిగులఁ గన్నీరు నించుచుఁ,గొం తఁడవు నొగిలి యంత జతన,మెఁనర నువులు నీళ్లు నోరెంపుఁగళ్లను,మొదలుగలుగుచెయ్యు లదనఁ జేసి. అచ్చ. రా. అయో. ౧౧౨.

జ: కడికంచము, కడిగొను, కడియెత్తు.

కడి². వి. సువాసన,సుగంధము.

సీ. కబళపరిమళక్షుత్యర్థములయందుఁ గనుపట్టు చుండును గడి యనంగ. ఆం. భా. 3. ౬౧.

౨. దుర్గంధము.

(గజవర్ణనము) సీ. కడి వోవ నొడళులు గడిగి న వాశ్వత్థపల్కలరసములు వఱలఁ బూసి. కు. సం. ౧. ౯౭.

జ: కడివోవు.

కడి³. వి. క్షతి,గాయము. ఆం. భా. 3. ౬౧.

కడిఁది. విశే. (క. త. కడిదు) ౧.గొప్పది,అధికము; పెద్దది.

చ...ఉన్మదకరినైన సుగ్రమృగనాథునినైనను గిట్టి మిట్టి పట్టిడముగఁ గాఁఁ గేలను గడిం దిమగంటిమి.యుల్లసిల్లఁ బట్టుదు...భార. విరా. ౧. ౯3.

ఉ....కడిందిగ స్రుక్కి...హరి. ఉ. ౨. ౬౭.

సీ....కడిఁదిబొమ్మ...రామా. ౬. ౧౧౪.

ద్వి. కడిఁదికొమ్ములపోటు ... రం. రా. సుం. ౨౪౪ పా. ౧3 పం.

౨. గంభీరము,లోఁతైనది.

(రాముఁడుసముద్రునితోనన్న మాట) ద్వి. కడ గానరానినీకడిఁది చిత్తంబుఁ, బడయుటకై నేను బడియున్న వాఁడ. రం. రా. యు.3౦౭ పా. ౬ పం.

ద్వి. కడిఁది-చిత్తంబు చెదరంగ... రం. రా.యు. 3౦౭ పా. ౧౬ పం.

3. కఠినము, తీక్ష్ణము; దారుణము.

ఉ. భావములో నదంభ యగుభక్తికి సంతసమం దుఁడోండె నొం,డే విధియింపుఁ డిప్పడ కడిందిగ దండము దప్పు గల్గెనేన్. నైష. ౪. ౧౧3.

చ...కడింది వేసవిన్. ఆము. ౨. ౬౪.

చ....పుప్పొడి నీపదాంబుజం,బెటువలె నోర్చె నమ్మ తరుణీ తగునమ్మ కడింది చెయ్దముల్. వసు. 3. ౧౨౧.

౪. అసాధ్యము, అశక్యము.

సీ...అవిచారముఖ్యంబు గాన లోకంబు మెప్పిం చుట కడిఁదిగాదె. నిర్వ. ౧౦. ౧౪౨.

ఆ. నవసి పావసి యనుదినముఁ బరప్రేష్యులై, యునికి దేఁప నర్థమునకచూవె, యట్టిదుఃఖ లబ్ధమైనయయ్యర్థంబు,విడుచు టెవ్విధము నఁ గడిఁదిగాదె. భార. అర. ౬. ౧౧౧.

వి. ౧. కడిమి, శౌర్యము.

సీ...కడిమి యుక్కు కఱపు గట్టి కడిఁది. గీ.నాఁ గ శౌర్యాభిధానంబు గాఁగఁ జెలఁగు. ఆం. భా. ౨.౨౨౧.

౨. ఆపద, ఇక్కట్టు.

క. పడిఁ బోయి మీర టిప్పటి,కడిఁదికి నేమాంస

మైన గ్రక్కునఁ గొనిరం, డెడనేయ కనుచు
ననిపిన...నా. పంచ. ౧. ౩౭౬.

కడిఁదిజడదారి=ధూర్జటి, శివుఁడు.

(చంద్రవర్ణనము) గీ. కడిఁదిజడదారిసిగపూవు
గళలప్రోవు. కృ. శకుం. ౧. ౨౨.

కడికంచేము. వి. (కడి[1]+కంచము) భోజనపాత్రము, అన్నము తినుకంచము.

(శివవర్ణనము) చ. కలువలరాజు పువ్వు కడికంచ
ము బ్రహ్మకపాలము....వీర. ౨. ౭౫.

కడికండ(ము)లు. వి. బ. (కండ[2]లు+కండ[2]లు-క. కడికణ్ణ) ఖండఖండములు, ముక్కముక్కలు.

మ...తురంగాంగముల్, గడికండంబులు చేసి...
భార. ద్రో. ౫. ౧౧౪.

సీ. కడికండలుగ వీనికంఠంబు వ్రేయుండు గర
సానఁ బట్టినఖడ్గధార. కాశీ. ౩. ౧౫౨. కాళ.
౨. ౫౯.

కడిగొను. స. క్రి. (కడి1+కొను.) కబళించు, మ్రింగు.

క. చిచ్చుఁ గడిగొనఁగ వచ్చునె, చిచ్చఱచూ
పచ్చుపడినశివునకుఁ దక్కన్. భాగ. ౮.
౨౪౬.

కడితము. వి.(సం. ఘట్టితమ్. ప్రా. ఘడిత. క. కడిత. త. కడిదమ్) గుడ్డమీఁద జిగురుతోఁ గలిపిన మసి పూసి నల్లపఱిచి అట్టలుగాఁ జేసి వానితో నేర్పఱిచిన లెక్కలపుస్తకము. (పలకమీఁదవలె నే యీ యట్టలమీఁద బలపముతో వ్రాయుదురు)

ఉ. డక్కఁగ వ్రాసిలి మ్మను పటమ్మునయందు
సుశర్మపాపముల్, లెక్క యెఱుంగరాదు
లవలేశము వానికి నట్టివ్రాఁతయం, దక్కజ
మిప్పు డొక్కటియు నక్షరరూపము లేదు
దేవ నేఁ, డక్కడితంబు గట్టియిడినట్టుల
యున్నది కప్పు దేఱుచున్. పాండు. ౫. ౭౦.

సీ. కపణముల్ నాళ్ళము ల్గలకట్లసంచిగోతము లె
క్కకడితంబు ... హంస. ౨ ౨౭౬ (రూ. కణితము. బ్రా.)

కడితి=కణితి. వి. గోకర్ణమృగము, కడఁజు.

వ...అడవులు చొరంబాఱుపిడికడితికదుపున
రవడికి వితిగి పడినవిటపివిటపంబులన్....
మనుచ. ౪. ౩౭.

మ...మృగ్గౌ వృకవ్రాతముల్ గడుతుల్ చిక్క
గజాళి చొక్క...సారంగ. ౧. ౧౦౭.

కడితులము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గము, కత్తి.

కడిమి[1](డ్మి). వి. (√ కడు—త. కడుమై) ౧. బలము; పరాక్రమము, శౌర్యము.

గీ...నాకడిమి వినుము...

ఉ. క్రచ్చఱ నొక్కరక్కసుఁడ కాఁడు సురా
సురు లెల్ల నొక్కఁడై, వచ్చిన నీవ చూడఁ
గ నవార్యబలోన్నతిఁ జేసి వారలన్, వ్రచ్చి
వధింతు...భార. ఆది. ౬. ౧౯౭, ౧౯౯.

క. ఆరాజమణికుమారుఁడు, మారుఁడు సౌందర్య
మునఁ గుమారుఁడు కడిమిన్. రసిక. ౧. ౫౩.

మ...సురేశ్వరుని గడ్మిం గిట్టి తున్మాడ నో, పినపు
త్రుం దగ నిత్తు నీకు...భా. రా. బాల. ౪౭౬.
ఆం. భా. ౨. ౨౨౧.

౨. దండోపాయము.

గీ. ఏఱు నిలుపఁ గే లొగ్గుట యుచ్చకంబు, మత్త
కరిఁ గెరలించుట మాయచేఁత, కొండ నెది
రించి తగరు డీకొనుట కడిమి, కాన నధికుని
యెడ మేలు దాన మండ్రు. కవిక. ౨. ౩౭.

౩. ఆధిక్యము, గొప్పతనము; అతిశయము.

చ. వెరవున లావునం గడిమి ధీరమునం బోలు
పొందురాచదే, వర...యయా. ౨. ౧౨౮.

గీ. కినిసి యొఁకటికడిమి నయ్యనిలసుతుఁడు.
ఉ. రా. ౫. ౧౦౧.

విశ. అధికము, పెద్ద.

రగడ. కలిగొట్లుప్రాఁకువేడ్క లె నీకుఁ దఱ చె

దను, నలినాక్షి కడిమిగండమున కే వెఱచెద
ను. మనుచ. ౩. ౭౪.

కడిమి[2]. వి. (సం. కదంబః) నీపము, కడపచెట్టు.

గీ. కడిమి చిగిరించె... పాండు. ౪. ౨౧.

గీ. కడిమిపూఁదోఁటలో నాడుగరితఁ దలఁతు.
అచ్చ. రా. ౧. ౨.

కడిమిడి. విణ. పచ్చికకలది (నేల.)

వ. ... పచ్చనికడిమిడిపట్టునన్ జటాయువుం
దలంచి దర్భపూలంబుగాఁ బిండంబు వెట్టి
...భా. రా. ఆర. ౨. ౩౮౪.

శ్లో. శకునాయ దదౌ రామో రమ్యే హరితశా
ద్వలే. సం. రామా. ఆర. ౬౭. ౩౪.

కడియ(డె)ము. వి. (సం. కటకం. ప్రా. కడఓ. త.
కడయమ్. క. కడగ.) ౧. వలయాకారముగా
నుండు హస్తభూషావిశేషము; పాదభూషావిశే
షము.

సీ. కడియంపుఁబాములు కకపాలలో నున్న భూ
తి మైఁ జిలికిన బుస్సు రనఁగ. హర. ౫. ౧౬.

ఉ. మేలిపసిండి గాజులస మేలపుఁ బచ్చల కీల్కడెంపు డా, కేలు మెఱుంగుగబ్బిచనుఁ గ్రేవ
కుఁ దార్చుచు... విజ. వి. ౧. ౮౯.

సీ. ఇసపక డెంబులు.... ఉ. హరి. ౪. ౧౫౮.

సీ. కాలికడియ మమర. పారి. ౪. ౮౬.

౨. భక్ష్యవిశేషము.

వ. ...పచ్చడులుం గిచ్చడులును బజ్జులుం గిజ్జ
లును వడియంబులుం గడియంబులును.. కాశీ.
౮. ౧౭౫. (చి. ని. పా.)

కడియపుటట్టు = కడియమువలె వర్తులాకారమైన
భక్ష్యవిశేషము.

చ. .. నడుఁకక బాల్యచాపలమున న్దనపిమ్మటి
వ్రేలఁ జొక్కఁపుఁ గడియపుట ట్టటంచుఁ
ద్రిజగజ్జను లచ్చెరువంది చూడ నక్కడపటి
కొండ హంపు లెఱుఁగం దవిలించి నటించు
శూలి పెన్గొడుకు... వేం. పంచ. ౧. ౮. కళా.
౮ ౭౧.

కడియెత్తు. అ. క్రి. (√కడి[1]) - ముద్దయెత్తు - భోజన
ముచేయు.

క. అత్తదయామతిఁ దనకడ, నత్తమిలక నిద్రపో
వదహరహమందున్, బొత్తునఁ గుడువక తాఁ
గడి, యెత్తదు తజ్జనని యింత కేమయ్యెనొకో.
రాజ. చ. ౨. ౩౪. శివ. సా. ౪౮౯.

కడిలము. వి. వృక్షవిశేషము. (శ. ర.)

కడివోవు. అ. క్రి. (కడి[2] + పోవు) ౧. - వాసనపో
వు - వాడిపోవు.

క. పడఁతికిఁ గన్యాసర్గం, బెడలినఁ గొఱయగు
నె వెండి యెవ్వరికైనం, గడివోయినపువ్వులు
మఱి, ముడుచునె రసికుఁడగు వాఁ డవోసు
వివేకా. భోజరా. ౪. ౨౨౪.

క. కలయఁ గడివోయి యెందుం, జలితములై రా
లె నాకసం బనుమ్రానం, గలపుష్పము లనఁదా
రక, ములు గానఁగరాక యడఁగిపోయెం దో
డ్తోన్. హరి. పూ. ౭. ౧౬౨.

౨. తఱుఁగు, తగ్గు; చెడు.

ద్వి. అలికంబు సెమరింప దలకలు కమర, వెలవ్వ
గడివోవ డెసఁగదు దప్పి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ.
౨౪౧౪.

గీ. సంతతము గడివోని వాసనలు గలుగు, పారిజా
తమహీజపుష్పములు ముడిచి. వి. పు. ౭. ౧౨౨.

చ. పసఁతి కుమారచంద్రకరపల్లవసుం దన
చన్నుదోయిపై, నిడి పులకించి కన్నుఁగవ
యింపుక యించుక మోడ్చి వెండియుం,
జిడిముడిపాటుతో నలని చెక్కులు నొక్కు
చు మోము ద్రేళులం, బుడుకుమ నుండెఁ దా
ల్మిగడివోయిన నింపుకలజ్జలావునన్. ఉ.
హరి. ౫. ౨౦౨. (వీరేశ. పా.)

కడిసెలము. వి. మత్స్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౭౮.

కడు. ప్ర. అవ్య. (వృత్తియందచ్చుపరమైనపుడు
'డు' 'ట్టు' గామాఱును - ఉదా: కట్టెఱక, కట్టె

ట్టి,కట్టెదుర- 'కడునిమ్ముగా' మున్నగుపట్ల 'కడు'వ్యస్తపదముగా గ్రహించునది.) అత్యంతము, మిక్కిలి.

మధ్యాక్కర. కడునిమ్ముగా దున్న...భార. ఆర. ౧. ౨౩౫.

క. కడునధికుతోడఁ దొడరినఁ,బొడిచిన నొడిచినను బురుషపురుషగుణంబే, ర్పడుఁగాక హీను నొడుచుట, కడిఁదియె పౌరుషము దానఁ గలుగునె చెపుమా. భార.సభా.౧.౧౨౩.

ఉ....కడుగారవంబునన్. పారి. ౧. ౭౭.

చ....పలుదమ్మికెంపులా,జిగితలుపుల్ గడు న్నెఅయుఁ జెన్ను దలిర్పఁగఁ బ్రోల నెల్లెడన్. నీలా. ౧. ౩౦.

రగడ. కట్టంపము....కుచేల. ౧. ౨౩.

గీ....కట్టడుఁగు...కాశీ. ౪. ౧౮౧.

ద్వి. కట్టర్మి...పండితా. పురా. ౧౨౩. పా.

క. కట్టలుక...నీలా. ౧. ౪౯.

చ....కట్టెదురు...భార. విరా. ౧. ౧౨౯.

(ఇట్లే ఇతరములు గ్రహించునది.)

జ. కట్టాణి,కట్టాయితము, కడిమి1, కడుకొను, కడుపేదు.

కడు(ణు)ఁదురు. వి. (సం.గండోలీ.) కందుకీఁగ.

సీ. కడుఁదుకీఁగయుఁబోలె పడిఁదోలి కలచి యాకస్తూరిదుప్పుల గావుపట్టు. సారంగ. ౧. ౯౨.

సీ. కడుఁదుర్లనిడుతుట్టెగతిఁ జొంగతోఁ బాండుగత మించుకపిలకూర్చంబువాని. అను. ౬. ౧౯. (వ్రాఁతప్రతి. పా.)

వ...,దండశూకంబువలనం బరగృహవాసంబును నూర్ణనాభివలన సంసారపరిత్యాగంబును గణుందురువలన లక్ష్యగతిజ్ఞానంబు పిడుపకుండుటయును ననం గలవీనిగుణంబు లెఱింగి... భాగ. ౧౧. ౯౯.

కడుకొను. అ. క్రి. (√కడు) ౧. అతిశయించు, నెండుకొను. (ఈయర్థమునఁ బాదపూరణముగాఁ గూడ నుండును.)

క. వెలయాలివలపు కడుకో, వెలకు న్వగ లేకవాఁడు వెసఁజీకటులన్, గలవారియిండ్లచెలులకుఁ,గలవారపుసొమ్ము వెరఁజి గైకొనఁ జొచ్చెన్. శేష.ధ. ౮. ఆ. (శ. ర.)

క. పుడమియు రాజ్యము బంధుల,విడిచి మృగావళులఁ గలిసి విపినంబులలోఁ,గడుకొని మాయ ట్లిడుమలఁ,బడినసరులు గలరె యొరులఁ పరమమునీంద్రా. భార. ఆర. ౨. ౮.

౨. కడఁగు,పూను, యత్నించు; ఉత్సహించు.

చ. ... ఎట్టులుం,గడుకొని శత్రులం జెఱుపఁగాంచుట కార్యము రాజనీతిమై. భార. ఆది. ౬. ౧౧౭.

క. కడఁగి వృకోదరుఁ డసురం,బడఁగ వడిన్ వైచి వామపానంబునఁ జే,డ్పడ వానిఱొమ్ముఁ దాఁచెం,గడుకొని యసురయును లేచి కడు నుద్ధతుఁడై. భార. ఆది. ౬. ౩౦౦.

(కుస్తరోగియన్నమాటలు) చ. కడుకొని కామినీజనులకౌఁగిట నేమనియుండువాఁడ నా,కొడుకులఁ బొత్తునం గుడుపఁ గొంకక యేమని పిల్చువాఁడ...భోజరా. ౧. ౧౦౮.

కడుగు(ద్గు). స. క్రి. (త. కళువు) క్షాళనముచేయు,శుభ్రముచేయు; ప్రక్షాళించి తొలఁగించు; తొలఁగించు.

గీ. గౌతమీవారిఁ దరవారిఁ గడిగినాఁడు.కాశీ. ౩. ౩౦.

చ. అడుగులు గడ్గి...భార. అశ్వ. ౮. ౨౨౩.

(వ్యవ)కాళ్లబురద కడిగి వేసికొనుము.

సీ. కడుగు నెవ్వనికీర్తి కార్తికతిథినిశానాథబింబంబునెన్నడిమికందు. నైష. ౪. ౧౦౫. వసు. ౧. ౬౨.

వి. బియ్యము నున్న గునవి కడిగిననీరు, తండుక్షాళనము, కుడితి.

సీ. తండులక్షాళనోదకము రాజిల్లును గుడితి యనంగను గడు గనంగ. ఆం. భా. ౨. ౭౩౧౦.

కడిగి పెట్టు = కడిగివేసిన ట్లేమియు లేకుండఁ జేయు.

గీ. తులసిపోఁగులు మొదలుగాఁ గడిగిపెట్టి, చిక్కు బాకీలు పిదప నిశ్శేషపతిచె. నిరం. ౨. ౧౧౬. ('లడ'లకు ప్రాసము.)

(వ్యవ) వానికి ఇల్లంతయుఁ గడిగిపెట్టినాఁడు= ఇంటిలోనియాస్తి యంతయు వాని కిచ్చివేసినాఁడు.

జః కడుగుడు.

కడుగుడు. వి. (√కడుగు) ౧. కడుగుట. ౨. వడఁగట్టుట, శోధనము.

సీ....వడఁగట్టు గాలింపు కడుగు డేసు. గీ. పలుపనఁగ శోధనాభిధ పరఁగుచుండు. ఆం.భా. ౨. ౭౩౨.

కడుజు=కణుజు (శ. ర.)

కడుపు(ప్పు). వి. (సం. గర్భః. ప్రా. గబ్భో)

౧. ఉదరము, కుక్షి, పొట్ట.

క...ఎచ్చోటఁ గడుపుఁ బ్రోతునొ యనుచున్. భార. విరా. ౧. ౨౬౮.

క....పానీయంబుల్, గడుపారఁ ద్రావె... వేం. పంచ. ౧. ౩౬౩.

చ....దనుజుప్రేవులు తోఁడుచు గాడ్పుకడ్పులో,గునుకులు కోఁడుచున్ వరుణుగుండియఁ దేఁడుచు...కవు. ౫. ౧౨౩.

ఆ...పేదమై,కడుపుకొఱకుఁ బాతకములు చేసి, కారవమునఁ గూలు... కేయూర. ౩. ౭౯౩. (కడుపుకొఱకు=ఉదరపోషణార్థము.) హరి. పూ. ౫. ౨౨౧.

౨. గర్భము, చూలు.

ఉ... జారుశశిఁ బొందికటా కడు పేల దెచ్చుకొం,టెగ్గు దలంపఁగా వలదె ... భాగ. ౯. ౩౭౮.

౩. గర్భాశయము.

క...లేడికడుపునఁ బులి పుట్టునె...భార.ఆది. ౬. ౫౮.

(వ్యవ)వాఁడు నన్ను తనకడుపునఁ బుట్టినబిడ్డకంటె ఎక్కువగా చూచుకొనుచున్నాఁడు. (కడుపునఁబుట్టినబిడ్డ=ఔరసుఁడు.)

౪. గర్భస్థపిండము, భ్రూణము.

క. దైతేయకామినీసం,ఘాతముమగ మొలక లైనకడుపులు డిగ సం,కేలించినట్లు చక్రము, పాతాళంబునకు నరుగుఁ బ్రతిపక్షాసిన్. ఉ. హరి. ౩. ౧౫౭.

చ. కడుపులు దింప...శుక. ౨. ౭౪.

గీ. దేవకీదేవి కడుపులోఁ దేజరిల్లు,దీప్తగర్భంబు మెల్లన తిగిచి యోగ,నిద్ర రోహిణికడుపున నిలిపి చనియెఁ,గడుపు దిగె నంచుఁ బౌరులు గలఁగఁబడఁగ. భాగ. ౧౦. పూ. ౬౨.

౫. సంతతి, సంతానము.

(వ్యవ) నీయమ్మకడుపు చల్లఁగా మంచిమాట చెప్పినావు.

గీ. సిరియు వాణియు మొద లైనసురపురంధ్రు, లఖ్యుఁ గడుపును జల్లఁగా నభిలషించి,నియమమునఁ గొల్తు రెవ్వని నిత్యకలన,నట్టిభీమేసునినుఁ గొల్తు మహరహంబు. భీమ. ౪. ౧౨.

కడుపంటు=కడుపు (ఆఁకలిచే వెన్నునకు) అంటుకొనిపోవు.

గీ. పెంటవొగ్గర్లలోఁ గడుపంటి కృస్తు,చలనములఁ గ్రుక్కుజీర్ణోకుపుల...ఆము. ౬.౧౩.

కడుపుఁ గక్కుతిలి (కక్కుర్తి) = ఉదరపోషణాశ.

చ. కడుపులఁబట్టి యేము సరసంబును బోదము వానిపీటికిన్,గను మతి చాలమిం గడుపుఁ

గక్కు-తిలిక సురలోకనాథ... ప్రభా. ౧.
౧౧౮.

సీ. కడుపుఁగక్కుర్తికిఁ గావికోకలు కట్టి య
తుల మంచును భిక్షు లడుగువారు. దశా. ౧౦.
౧౦౬.

కడుపుచల్లకదలకయుండు=శ్రమపడకుండు.

క. మ్రొక్కెదము సామి నీదయ, నెక్కడనుం
బ్రొద్దు పాడుచు మెలఁగక నీవే, దిక్కని
యుందుము దాయలు, గ్రక్కు-తిలక గడుపు
చల్లకదలకయుండక. రామా. ౨. ౭.

కడుపుచేటు:-ప్రసవవేదనలక్క- తల్లికి కన్నం
దులకు ఫలము లేదనిభావము.

గీ. కోరి గంగాజలంబులు గ్రోలఁ డేని, కలుగ నే
టికిఁ దల్లులకడుపుచేటు. జాహ్నవి. ౧. ౪౯.

కడుపుఁజిచ్చు=కడుపుమంట, ఆఁకటిబాధ.

వ.... ఏ నశనంబుఁ గానక గానకకన్నయిక్క-
న్నియక.... కనికరం బుడిగి కడుపుఁజిచ్చు
నను మ్రింగం దలుముకొనివచ్చి... మనుచ.
౫. ౨౭.

కడుపునిండిన బేరము=అక్కఱలేని బేరము, వేడు
కబేరము. (వా.)

కడుపుకూడు = ఆఁకటికి చాలినంతమాత్రము
తిండి.

ఆ. ఏను గట్టివాలుదాన నా కెవ్వరు, కడుపుకూ
డు నెట్టి కట్టఁ జీర, యిచ్చి సాకతమున నేలు
దు రట్టివా, రలకుఁ బనులు నేసి ... భార.
విరా. ౧. ౭౯౮.

కడుపు(చ్చు)నపఁబెట్టు=(శిసువులకు)ఉగ్గుపెట్టు.

సీ. వేఁపాకు గోరంటవిత్తులు పాగ నైచుఁ బోరు
మాన్పుచుఁ గడుపునపఁ బెట్టు. ఇంను. ౨.
౧౫.

గీ. మదమునను గడ్పునపఁ బెట్టి మూలిజిడ్డు, మో
మునను మేనఁ జమికే... హరి. పూ. ౫. ౯౯౪.

(సా) కడుపులోఁజేపెట్టి కలఁచినట్లు.

ద్వి. కడుపులోఁ జేనెట్టి కలఁచినకైటెనఁ, గడుభ
యంబునఁ బొంది కన్నీరు దొరఁగ. ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౨౬.

కడుపుమీఁదఁగొట్టు=వృత్తిచ్ఛేదముచేయు, జీవ
నాధారముపడఁగొట్టు. (వా.)

కడుపుఁగట్టుకొను=(లోభాదులచే) తిండిమాను
కొను. (వా.)

కడుపులోఁబెట్టుకొను=౧. ఆదరించు. ౨. మఱవ
కుండు, జ్ఞప్తిలోనుంచుకొను. ౩. వెల్లడింప
కుండు.

కడుపుకందవిత్తగు = కందవిత్తువలె కడుపు మి
క్కిలి ఫలించు, వంశవృద్ధియగు.

క. అడుగఁగ వలసినయది యే, నడుగుదు విశదము
గ మొదల నాచిలుక య దె, క్కడిది యిటుఁ
దేక యేటికి, విడిచితి నీకడుపుకందవిత్తుగ
హంసీ. ప్రభా. ౪. ౪౧.

జ: కడుపుబ్బు, కడుపుమంట, కడుపూఁద.

కడుపుబ్బు. వి. (కడుపు+ఉబ్బు.) ౧. కడుపుఉ
బ్బరించెడి యొకరోగము, ఆనాహము. (ఇందు
మలమూత్రబంధము కలుగును.)

సీ. కడుపుబ్బు నాఁగను నడఁకు నానాహాఖ్య. ఆం.
భా. ౨. ౧౨౮.

౨. ఈర్ష్య.

ఉదా: వాఁడు నన్ను తిట్టి తనకడుపుబ్బు తీర్చు
కొన్నాఁడు.

కడుపుమంట. వి. (√కడుపు.) ౧. కడుపుబాధ;
క్షుద్బాధ.

ఉ. అక్కట దోసతోఁట యిది యైనఁ దదీయ
ఫలంబు లమ్మి యా, డొక్కనుసాఁకఁగోరితిఁ
గడు న్నడు రేలను వచ్చి యెవ్వరో, మక్క-
పలేక నాకడుపుమంటయుఁ బుచ్చికొనంగఁ
బూని యా, చక్కెరవంటిపండ్లు తినసాగి ర
టంచుఁ గృశించు నెంతయుక. శుక. ౩.
౨౭౯.

౨. ఈర్ష్య.

ఉదా: నాకు లాభమువచ్చినదని వానికిఁ గడుపు మంట.

కడుపూఁద. వి. (కడుపు+ఊఁద.) ౧. మలమూత్రములు బంధించి కడు పుబ్బరించెడుపసురోగవిశేషము.

ఆ. నరిడి పుప్పు కప్ప నావురు గడుపూఁద,యదురుఁద్రిక్కు యనఁగ నడరె మఱియుఁ,దెవుళులెన్నియేనిఁ దవిలి యెంతయు మహో,గ్రంబులయ్యెఁ బసుగణంబునందు. హరి.పూ. ౬. ౭౫.

౨. కడుపుబ్బు, ఈర్ష్య. (శ. ర.)

కడుపేడు. వి. (కడుక్ + పేడు) మేదరవాఁడు కట్టుకట్టెడుసన్ననిపెడుసపేడు. (శ. ర.)

కడువు=కడుగు.

గీ. ఆజ్యతైలాభ్యుపేతభాండావళులకు, నేళ్లనీళులనొండె వేన్నీళ్లనొండెఁ,గడువ బాతఁ దోమిన నొండెఁ గలుగు శుద్ధి.మార్క.౩.౨౫౪.

కడ్డాయము. వి. (క. కడ్డాయ. త. కట్టాయం.) బోము, బలాత్కారము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కడ్డి(డ్డీ).వి. (సం. ఖటికా. ప్రా. ఖడిఆ. క. కడ్డి.త. కట్టి) ౧. బలపపుఁగోపు, పలకపుల్ల. (శ. ర.)

౨. పాళము, బంగారుమున్నగువానికడ్డీ,శలాక.

గీ. కడ్డి యనఁగ సలాక నాఁగను శలాక, యమడు...ఆం. భా. ౨. ౨౭౪.

కడ్డివత్తి=అగరువత్తి.

క. ధూపంబు కడ్డివత్తులు,దీపంబు నొసంగి...శుక. ౨. ౩౯.

కధాను. వి.శస్త్రచాలనభేదము, కత్తివిసరులలో నొకటి.

వ....కధాను ధాణు దారు ఝాటు మొదలుపమునాలుగువిసరులు...ప్రబంధ. ౭౭.

కణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఒకానొకయోఁగ,కుంభీరమక్షిక. ౨. పిప్పలికి. ౩. జీరకము,తెల్లజీలకఱ్ఱ.

కణఁకు. వి. అగ్గి, నిప్పు.

గీ. సారిది విహరించుకపులోకచోటఁ గూడి,కడిఁది చలిచేత మేనులు గడు వడంక,రాత్రి మెఱుఁగారుఖద్యోతరాజిఁ జూచి, కణఁకు గాఁబోలు నని నీకు గాఁచుచుండ. నా. పం చ. ౧. ౯౫.

కణ(డ)ఁజే(ము). వి. (సం. గంజః. క. కణజ) ౧. ధాన్యాదులు దాఁచుకొనుకొట్టు; గాదె; పాణక.

గీ. ... అహితికాలుఁ,డోలి గోపురమును వంటసాలయుఁ గణఁ,జంబుఁ గట్టించుటకు మనసమునఁ దలఁచె. పరమ. ౫. ౪౬.

ద్వి. కణఁజంబు లాదిగాఁ గలుగుసంపదలు,గణుతింపఁ జోద్యంబు గాఁగ ... నవనాథ. ౨. ౧౫౭. పా. ౫. పం.

సీ. అఖిలవస్తువులధాన్యములకణంజలు...హంస. ౨. ౧౩౭.

సీ. కాయధాన్యంబులకణఁజముల్ బియ్యంపుగరిసెలు దినుసులుగలకొటార్లు. హంస. ౨. ౨౨౬.

సీ. ఈగిచే యాఁగినఁ బ్రోగైనపంటకు జగములన్నియుఁ గడఁజాలుగానె. కమ.౧. ౧౭౯.

౨. పాఁతఱ.

చ. అలవిబుధాలయాహినిలయంబుల నెప్పుడుఁ దోడఁబుట్టువుల్, దలకొని యుండఁగా గరిసెలక్ గణఁజంబుల నెత్తరామిచే, నిలిచిన కుప్పకావలికి నిల్పుదు రప్పురిఁ గొంగుబత్తెపుం, గొలువున కీయకొల్పి హాలికుల్ బికిరంబుపాసంగువేలుపుక్. చంద్రా. ౧. ౨౫.

౩. ద్రవద్రవ్యములు పోసికొనుట కుపయోగించెడుపాత్రము, గంగాళము.

సీ.ఆమునిదొర తేసియలకణఁజంబులు వనలక్ష్మీసా

భాగ్యమునకు నెడలు. గీ. ... అనఁగఁ దగిన యలరుగుంపులు ... ఉ. రా. ౬. ౧౧.

కణగుగ్గులువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఒకవిధమగు గుగ్గిలము, మహిపాక్షము. (మహిసాక్షి.)

కణజీరకము. సం. వి. అ. న. క్షుద్రజీరకము, చిన్న జీలకఱ్ఱ.

కణజీరము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లజీలకఱ్ఱ.

కణపాయి. సం. వి. న్. పుం=కణయము.

కణభక్షుఁడు. సం. వి. అ. పుం=కణాదుఁడు.

కణభము. సం. వి. అ. పుం. కీటభేదము. (ఇది కుట్టినయెడల మంట పుట్టును.)

కణభుక్కు-(జుఁడు). సం. వి. జ్. పుం=కణాదుఁడు.

కణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గింజ. ౨. నూక. 3. లేశము, సూక్ష్మాంశము. (ఉదా: సికతాకణము, జలకణము.) న. మహిపాక్షము. (మహిసాక్షిగుగ్గిలము.)విణ.అ.పుం.సూక్ష్మమైనది. (అమరము.)

కణయము. వి. వాయుస్కంధము, వాయుపథము.

ద్వి. విలసిల్లఁగా నందు వివిధ మేఘములు, గలుగు నారెండవకణయంబుఁ గడచి... ఆయేనవకణయంబుఁ గడచి. రం. రా. ఉ. ౬3 పా. ౧3, ౧౭ పం.

కణయము. సం. వి. అ. పుం. ౧.శరభేదము, ఆయుధవిశేషము. (శే. ని.)

వ. కణయకంపనముసలముద్గర... ప్రముఖప్రహరణంబులు. ఉ. హరి. ౪. ౨౧3.

౨. క్రతుభేదము. (శే. ని.)

కణలాభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తిరుగలి. ౨. నీటిసుడి.

కణసరము. వి. శ్యేనవిశేషము, ఒకజాతి డేఁగ.

సీ. కన్నెలేడులమీఁద గాటంపుబీరంపుఁ గణసరంబులఁ జొన్పి గండడంచి. రసిక. ౧. ౧౧౫. ఆం. భా. ౨. ౯౦. (కడసరము అని చి. ని, శ. ర.)

కణాటీనము. సం. వి. అ. పుం. ఖంజనము, కాటుకపిట్ట. (మందపిచ్చుక అనికొందఱు.)

కణాటీరము. సం=కణాటీనము.

కణాదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వైశేషికసూత్రకర్తయగునొకఋషి.

కణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వనజీరకము, అడవిజీలకఱ్ఱ. వి. ఇ. పుం. ధ్వని.

కణింతి=కంతి.

గీ. ... కంతి కణింతి ... అనంగను బొసఁగు గ్రంథి. ఆం. భా. ౨. ౭౪.

కణిక. వి. (సం. కణికా.) ౧. బలపము. ౨. నిడివియైనముక్క.

ఉదా: అక్షింతలకణిక, సుద్దకణిక.

చెఱకుఁగణిక=చెఱకుముక్క. ద్వి.పరమ. ౧. ౪౪ పా. ౧౬. పం.

కణిక. సం. వి.ఆ. స్త్రీ. ౧. అణువు,నలుసు, లేశము, అతిసూక్ష్మాంశము. (జలకణిక, మొ.) ౨. సూచి, సూది. 3. జీలకఱ్ఱ. ౪.గోదుమరవ. ౫.అగ్నిమంథనము, నెల్లికి. ౬. తూలిక. ౭. కూణిక, వీణెబిరడ.

కణికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గింజ. ౨. అణువు, నలుసు, 3. గోదుమరవ. ౪. పటవాసకము, బుక్కా.

కణితము. సం. వి. అ. న. ఆర్తస్వరము, కుయ్యి, మొఱ్ఱ.

కణితి=కడితి.

స్రగ్ధర. తుండించెన్ మన్నుఁబిల్లన్ దునిమెఁగణుతులన్ ద్రుంచెఁ జివ్వంగిమూఁకన్. యయా. ౨. 3౨. చంద్రా. ౨. ౧౪.

కణిశము. సం. వి. అ. పుం. న. సస్యమంజరి, ఎన్ను, కంకి.

కణిష్ఠము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) అత్యంతసూక్ష్మమైనది, సూక్ష్మతమము.

కణీకము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) చిన్నది, అల్పము.

కణీచి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. నినాదము, ధ్వని. ౨. అశ్వము, గుఱ్ఱము. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. పూచినలత. ౨. గురివెందకీ. ౩. శకటము, బండి. ౪. మనస్సు. ౫. ఆఁడుగుఱ్ఱము.

కణీయము. సం. విణ. (స్. యస్. స్.) సూక్ష్మతరము.

కణుజు[1]=అణుజు, అడుజు. వి. శ్యేనభేదము.

గీ. మృగయు లంతటఁ దెచ్చిరి లగుడు గిద్ద, జాలె జలకట్టె కణుజు వేసడము శైరి, కురుజు ... అను డేగకొలము. పి. శకుం. ౧. ౧౧౦.

కణుజు[2]. వి. పగడములు తూఁచెడుమానవిశేషము.

గీ. పరఁగును బ్రవాళనామంబు పగడ మనఁగఁ, బవడ మనఁగ సిరాజి నా వానియెత్తు, కణుజనంగను విలసిల్లుఁ బ్రణతభక్త, భూరిభవభంగ శ్రీమాతృభూతలింగ. ఆం. భా. ౨. ౨౮౮.

కణుదురు. వి. వృక్షవిశేషము. హంస. ౪. ౧౧.

కణేర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడేనుఁగు. ౨. వేశ్య.

కణేరము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణికారము, కొండగోఁగు.

కణేరువు. సం. వి. ఉ. పుం=కణేరము. స్త్రీ. ౧. ఆఁడేనుఁగు. ౨. వేశ్య.

కణ్వము. సం. వి. అ. న. ౧. పాపము. ౨. భూషణము, అలంకారము.

కణ్వుఁడు. సం వి. అ. పుం. ఒకానొకముని. (శకుంతలను బెంచినవాఁడు.) విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. బధిరుఁడు, చెవిటి. ౨. మేధావి, బుద్ధిమంతుఁడు.

కత=కద[2]. వి. (సం. కథా. ప్రా. కధా. క. కతె. త. కత్తం.) ౧. వృత్తాంతము, సమాచారము, సంగతి.

క. ... కొడుకులకత వినియెద ... భార. ద్రో. ౪. ౨౨౮. రామా. ౭. ౧౭౨.

క. అప్పుడు మనుబోఁట్లకతల్, చెప్పఁగ నేమిటికిఁ దారసిలి వేత్రధరుల్, రొప్పఁగఁ జనియెన్ నిలువక, యప్పరమేష్ఠియును నచటి కతిదూరమునన్. కళా. ౨. ౮౧.

౨. చరిత్రము; కథ; చేష్ట, చర్య.

గీ. ... అచ్చతెనుఁగు, బాసచే నిప్పుడే నొనర్పఁగఁ దొడఁగిన, నీల యనుపేరఁ దేజున నివ్వటిల్లు, నింతిపెండిలికతతెఱఁ గెట్టు లనిన. నీలా. ౧. ౨౩.

క. కతలుగ మాసంసార,స్థితు లెల్లను జెప్పె ... మనుచ. ౩. ౧౨౭.

గీ. కడమ పన్నియు నిఁక నేల కతకుఁ గాళ్లు, ముంతకుఁ జెవులుఁ గల్పింప ముజ్జగములఁ, బఱుపుఁజవరాండ్రకును దృణప్రాయ మహహ. సుద. ౪. ౨౫.

క. కొడుకువయి నీకుఁ గడుఁ బ్రే,ముడి గావునఁ గతకుఁ గాళ్లు ముంతకుఁ జెవు లీ,వడిగెదవు రాజ నీ కె,క్కుడియభిమాన మని పలుకఁ గాంతుం డలుకన్. సారంగ. ౩. ౧౭.

(నృసింహమూర్తినిచూపి ప్రహ్లాదుఁడు తండ్రితోననినమాట.) చ. ... ఇంక నీ,కతలను మాని యివ్విభు నగణ్యకృపానిధి నాశ్రయింపు... నృసింహ. ౫. ౭౬.

౩. లోకోక్తి, సామెత.

గీ. ... పులి పేదపడినఁ బసుల,వాండ్రె యెక్కుడి రనుకత వచ్చె నాకు. ఉ. హరి. ౪. ౧౦౨.

కతరాజు=కథలుచెప్పుటలో నేర్పరి.

క. ... నీకిది చెప్పం,గా వలయు నెయ్యెందు మి

గులఁ గత రాజవు నీ,వోపరటూరత్నమ ...
ప్రభా. 3. ౭౯.

జ: కతకారి, కతపత్త్రము, కతలకాచి.

కతకము. సం=కతము.

కత(ల)కారి. విశే. (కత+కారి.) కథలు చెప్పుట యందు నేర్పరి; నేర్పరి, గడుసరి.

గీ. జనపతిని జేరఁ బోనీక దినదినము, కతలు చెప్పఁగ సాగి తోకతలకారి. హంస. ౫. ౨౩౭.

ఉ. కంతుపతాణియుం గతలకారితనంబున విూఱి యిట్లనున్. శుక. ౨. ౨౩౬.

ద్వి. నెఱ వైనపెద్దలు నేరనియట్టి,కఱవులు గఱచె నీకతకారిబిడ్డ. అ. మ. క. ౧. ౩౪ పా. ౨౩ పం.

కతన. వి. (క. కత.) కారణము, కతము. (దీనికి వృత్తియందే-అం దైనను తృతీయాంతముగానే-ప్రయోగములు కలవు)

క. ... నీ,కతనన్ సుఖవసతి మాకుఁ గలిగెఁ గుమారా. రామా. ౪. ౫౨.

క. అసగ్గారియుఁ బుణ్య,స్త్రీసంభాషణము దనకుఁ జెందినకతనం, జేసి వివేకజ్ఞానవి,కాసంబున నుల్లసిల్లి కాననభూమిన్. వి. పు. ౪. ౩౪౧. భార. విరా. ౩. ౧౯౦.

కతపత్త్రము. మి.వి. (√కత.) ప్రమాణపత్త్రము.

సీ. కతపత్త్ర మిడపచ్చుఁ గలగాంచునపు డైనఁ గోరికఁ బరకాంతఁ గోరఁ డనుచు. పాండు. ౧. ౬౩.

కతము. వి. కారణము, హేతువు.

మ. ... రాజపుడు దీనసాన్వంతుఁ డై వర్తిలం,గత మేమి ... చం. రా. ౪. ౩౦.

క. నీకతమున నఖిలధారణీరాజ్యము నా, కేకాధిష్ఠిత మగు... భార. ఆది. ౬. ౧౪౦.

క. క్రమమున నీచేసినప్ర,శ్నములకుఁ బ్రత్యుత్తరంబు సమ్మతి నత్యు,త్తముఁ డెవ్వఁ డిచ్చు నతనికతమునను శాపాంత మగు బుధస్తుతే నీకున్. భార. అర. ౪. ౧౨౩.

కతమిచ్చు=గుఱుతిచ్చు, సూచించు.

క. రతిపతి హళాహళిం దన, యాతి ధైర్యగనంబు కొల్లలాడెనటంచున్, గతమిచ్చుకరణి నిచ్చున్, బతి యొకతెలనాకుమడఁపు ప్రాణేశ్వరికిన్. రామా. ౪. ౧౬౯.

చ. మొగము మొగంబుఁ గూర్చి బలుముచ్చటఁ బక్షపుటాంతరంబులన్, బిగియఁ గవుంగిలించి తనప్రేయసిముంగలఁ జంచుపాళికా, విగళితనాళదంభమున వేగనె రాఁ గతమిచ్చి యేఁగె లో, నొగులుచు నొక్కజక్కవ యినుండు నసం దదధీనవృత్తియై. వసు. ౪. ౯.

కతము. సం. వి. అ. పుం. చిల్ల, ఇందుగుకీ.న.చిల్లగింజ, ఇందుగుకాయ.

కతలకాచి. విశే. (కతలు+కాణాచి.) పెక్కుకథ లెఱిఁగినది.

క. నినుఁ గతలకాచి యని పే,ర్కొను నావచనంబు నిజ మగు స్తగువా. వేం.పంచ.౧.౫౫౪.

కతిపయము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కొంత,కొంచెము పరిమాణముగలది; కొన్ని. (ఇది జాతివాచకముతో సమసించునపుడుతఱచు ఉత్తరపదముగా నుండును. ఉదా: బ్రాహ్మణకతిపయులు (=కొందఱు బ్రాహ్మణులు) ఉదశ్విత్కతిపయము (=కొంతమజ్జిగ.) శ్లో. కతిపయసహకారపుష్పరమ్యః. సం. కిరా. ౧౦. ౩౦.-ఇతరముతో సమసించునపుడు పూర్వపదముగా నే యుండును. ఉదా: కతిపయప్రయత్నములు.

శ్లో....కతిపయదినస్థాయిహంసా దశార్ణాః. మేఘ. ౧. ౨౩.)

కతివిధము. సం. విశే.(అ. ఆ. అ.) ఎన్నివిధములు కలది. .

కతుకు=గతుకు[1], గతుకు. స. క్రి. ౧. తిను, భుజించు.
క. కతికిన వటుక చటుంచు, న్నతిమంతులు పలుకు
పలుకు మాబోఁటులకున్, స్తుతికంటె హె
చ్చు...పార్వ. ౫. ౭౨.
౨. కుక్క మొదలగునవి నాలుకతో కొంచెము
కొంచెముగా త్రాగు.
చ...ఏఱులు నిండిపాఱెనం, గతుకఁగఁ జూచుఁ
గుక్క లనకట్టెక మీఱక యొండు భాస్క
రా. భా. ౪. ౫.

కతుక్కు=కటుక్కు. వి. కొఱుకుటయందగుధ్వ
నికి అనుకరణము.
ఆ. ఒక్కనక్క వలె గతుక్కనఁ గొఱికి తా, న
వలఁ జనఁగ వెంటఁ దవిలె బలము. శుక. ౧.
౧౨౨. (శ. ర.)

కత్తరి. విశే. ౧. నానావర్ణములు గలది, శబలము.
ఉదా: కత్తరియావు, కత్తరియెద్దు. (శ. ర.)
౨. వర్ణసాంకర్యము గలది.
క. ఉత్తమసతి శూద్రులతోఁ, జిత్తజసుఖకేళి
వాంఛఁ జేసినఁ బ్రాయ, శ్చిత్తమున శుద్ధిఁబొం
దును, గత్తరి పురుషునకుఁ బాయు గర్భం బై
నన్. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౧౨.
జ: కత్తరించు[1], కత్తరిగలయు, కత్తరిల్లు.

కత్తరించు[1]. స. క్రి. (√కత్తరి) చలింపఁజేయు,
ఆడించు; తొలఁగించు.
ద్వి. మిన్నక చూచును మెఱ విరుచుకొనుచుఁ,
గన్నులార్పుచుఁ జెవుల్ గత్తరించుచును.
పండితా. పర్వ. ౩౭౧. పా.
చ. మఱపునఁ గత్తరించి మదమానములం జూఱ
వుచ్చి మెచ్చుఁ జాఁ, గఱగొని క్రోధకామ
ముల గండడఁగించి...ఉ. హరి. ౪. ౭౨.

కత్తరించు[2]. స. క్రి. (√కత్తెర[1]) కత్తిరించు, ఖం
డించు.
వ. ఇట్లు మహసూసము సేయుపాయకంబులు...
చరణంబులు తొలిచియుఁ జర్మంబు లొలిచి
యు బాహుదండంబులు గత్తరించియు బయ
ళ్లకు నొత్తరించియు...ఉ. హరి. ౧. ౧౪౮.

కత్తరిగలయు. అ. క్రి. (√కత్తరి.) మిశ్రమగు,
కలసిపోవు; సంకరమగు.
క. ఎఱిఁగింపకున్న సతు లని, తెలియంగా రాదు
నాఁచుఁదీఁగెలు జడలున్, జలరుహములు
మొగములు నళి, కులభంబులుఁ జూపుఁజా
లుఁ గత్తరిగలయన్. రాజ. చ. ౨. ౧౫౯.
క. పెరుఁగును వడ్లును గలిపిన, కరణిన్ వర్ణాశ్ర
మములు కత్తరిగలయున్. జై. భా. ౮. ౨౧౩.

కత్తరిల్లు. అ. క్రి. (√కత్తరి.) చలించు.
గీ. కటము లద్రువంగ మీసాలు గత్తరిల్ల. నైష.
౭. ౪౬.

కత్తలాన=కత్తలాని.
(వర్మితవాజి, కవచముతొడిగినయశ్వము.)
సీ. ... వర్మితవాజి యాఁ గత్తలాని యనంగఁ
గత్తలాన యనఁగాను. ఆం. భా. ౨. ౧౯౬.

కత్తలానము=కత్తలాని.
(అశ్వాదివాహనము)
మ. కలుఁగున్నాయపుఁ దేజికిన్ భయము మైఁ గా
న్పించునీశానుసా, మ్మునుం దమ్మునికత్తలాన
ము రయంబుల్ మీఱ రావించి నూ, రెలసం
బర్వనఁ బోవువానిఁ గని గౌరీకాంత సారెం
గిలా, కిల నవ్వ న్మద మొంచువంశిముఖునిం
గీర్తించి నర్తించెదన్. కువల. ౧. ౨.

కత్తలాని=కత్తలాన, కత్తలానము, కత్తళఁడు, క
త్తళా. వి. (√కత్తళము. సం. కర్తలాణః?) వ
ర్మితాశ్వము, కవచముతొడిగినయశ్వము; అశ్వా
దివాహనము.
సీ....వర్మితవాజి యాఁ గత్తలాని యనంగఁ గ
త్తలాన యనఁగాను...ఆం. భా. ౨. ౧౯౬.
ఉ. అందలికత్తలానిగమి...అచ్చ. రా. బాల.

౩౭. (ఇట తెల్లనిగొరిజలుఁ దోఁకయు నెండ్రుకలును గలనల్లగుఱ్ఱము అని శ. ర.)

సీ. తెలుగంటికల్కి ముద్దియ లూడిగపుఁజెలుల్కాఁడీఁదిబొబ్బ మెకంబు కత్తలాని. రసిక. ౧. ౨.

కత్తళఁడు=కత్తలాని. (చి. ని, శ. ర.)

కత్తళ(ల)ము. వి. కవచము.

ఉ. ...పాం,చాలుర నెల్లఁ దీవ్రశరజాలములం బొలియించి కాని భూ,పాలక పుచ్చఁ గత్తళము...భార. శల్య. ౨. ౩౫.

శ్లో. నాహత్వా సర్వపాంచాలాన్ విమోక్ష్యే కవచం విభో. సం. భార. శల్య. ౩౨. ౨౩.

ఆ. కత్తలములు మూపుగములు ... అచ్చ. రా. అర. ౭.

జ: కత్తలాన, కత్తలానము, కత్తలాని, కత్తళఁడు, కత్తళా, కత్తళీఁడు.

కత్తళా=కత్తలాని.

(అశ్వాదివాహనము.)

సీ. రమణీయ మైనట్టిరాచిల్క కత్తళా విలసిల్లుడ గరకావిళ ముపడగ. గంధ. ౬.

కత్తళీఁడు. విశే. (√కత్తళము) వర్మితుఁడు, కవచముతొడిగినవాఁడు (చి. ని, శ. ర.)

కత్తి. వి. (సం. కర్త్రీ. క. త. కత్తి.) ౧. ఆయుధవిశేషము (ఖడ్గము, ఛురిక, మొ.); ఆయుధము.

వ. ...శూలంబుల ఫాలంబులు వొడిచియుఁ గత్తుల నెత్తులు పగిలించియు బల్లెంబుల సెల్లంబులు నొగిలించియు...విక్ర. ౪. ౯౧.

స్రగ్ధర. ఖడ్గిన్ జెండాడు మ్రాఁకుల్ కవుఁగిటి కోలఁదుల్ కత్తి నొక్కొక్క ఘాతన్. మనుచ. ౪. ౧.

గీ. కత్తివాతులలో నూరు గాచి తిరిగి, యాడు మురుపాళెములఁ గాంచె నాలువేల, వాని లోనిపిశాచముల్ పచ్చిపచ్చి,పొదువ నన్నింటిఁ దునుకలప్రోవు చేసె. ఉ. హరి. ౧.౧౮౦.

(కత్తివాతులు = దూసినకత్తులు, విచ్చుకత్తులు.)

సీ....కైదువ యనఁగను గత్తి యనఁగ, నాయుధ మొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౨౧౧.

౨. ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

సీ. కల్లంబు రాటంబు కత్తి కొక్కెస...గీ. అంజ మెడపట్టు నాఁగఁ జెన్నలరుచుండు,ముప్పదియురెండు విన్నాణములకుఁ జేష్ట. ఆం. భా. ౨. ౨౧౯.

౩. ఒకదినములో ఒకఁడు సస్యము కోయుటకు సరిపడు భూమి అని కొందఱు (బ్రౌ.)

౪. నలుపదియొకరములపదునాల్గుకుంటలభూమి. (బ్రౌ.)

కత్తులునూఱు=కలహమునకు కాలుద్రువ్వు.

ఉ. కాయజుఁ డాకపై నలిగి కత్తులునూఱుచు నుండు ... కళా. ౭. ౩౫.

జ: కత్తికాసు, కత్తిగంటము, కత్తిగొంటు, కత్తిపిడిక, కత్తిపీఁట, కత్తిపేరిమెకము, కత్తిమందు, కత్తిమీఁదిసాము, కత్తివాతికూపు, కత్తులబోను.

కత్తికాసు. వి. (√కత్తి.) వడ్లవానిపనిముట్టు, గీఁతకట్టె.(బ్రౌ, వా.)

కత్తిగంటము. వి. (√కత్తి.)ఒకవైపున కత్తిగాను ఒకవైపున గంటముగాను నుపయోగించు వ్రాతపనిముట్టు.

గీ. ముదుకతలపాగయును బాహుమూలమందుఁ, గవిలె చర్మపుటొరలోనికత్తిగంట, మలఁతినీర్కావిదోవతు లమర గ్రామ,కరణ మేతెంచి రెడ్డిచెంగట వసించె.శుక. ౨. ౪౧౬.

కత్తిగొంటు. విశే. (√కత్తి.)-కత్తివలె తీక్ష్ణమైనది-క్రూరస్వభావము గలది.

ఆ. కత్తిగొంటువైన యత్తగంతు. కు. సం. ౧. ౧౩౫.

కత్తిపిడికి. వి. (√కత్తి.) కత్తిపిడి, కత్తులబుట్ట. (శ.ర.)

కత్తిపీట. వి. (√కత్తి.) కూరలు మొదలగునవి కోయుటకు కత్తియమర్చిన పీట.

కత్తిపేరిమొకము. వి. (√కత్తి.) ఖడ్గమృగము. ఉ. రా. ౬. ౩౯౦.

కత్తిమందు. వి. (√కత్తి.) ౧. కత్తి మొనకు పూయు వన్నెను. (శ. ర.) ౨. కుసుంభపుష్పము. (శ. ర.) ౩. పిడిలో కత్తి బిగించుట కుపయోగించు నొకానొక జిగురు. (వా)

కత్తిమందుచెట్టు=కత్తిమందు చేయుట కుపయోగించు చెట్టు.

కత్తినీఁదిసాము. వి. (√కత్తి.) మిక్కిలి జాగరూకతతో చేయవలసినపని, అపాయకృత్యము.

క. దౌర నయ్యేవనని కోరుదు, రరయఁగ జను లెవ్వరైన నా పెనుబెడఁద, ల్పరికింపఁ దొరతనపు, న్సరవు ల్మఱి కత్తినీఁదిసాములు సుమ్మీ. కువల. ౪. ౭౨.

కత్తియ(త్తె). అప. మత్వర్థమునను స్వార్థమునను వచ్చు ఒకానొక స్త్రీప్రత్యయము.

ఉదా: అందకత్తియ(త్తె)=అందముకలది, సుందరి.

ఉదా: చెలికత్తియ(త్తె)=చెలి.

కత్తియ(త్తె)ము. వి. ౧. అంకెలయడ్డబంతి. (శ.ర.) ౨. బారు, బంతి, వరుస.

సీ. ... ఘన మైన చెఱకువింగాణిబద్ద, చల నైన కొదమతేఁటులకత్తెములనారి ... గంధ. ౬.

కత్తిరించే=కత్రించే. స. క్రి. (√కత్తెర[1]. క. కత్తరిసు.) కత్తెరతో భేదించు; భేదించు, ఖండించు.

గీ. కత్తెరల నొడ్డి యూణము గ్గత్తిరించి. ప్రబంధ. ౬౬౭.

సీ. నిగిడి పూఁతేఁకు బాగుగఁ గత్తిరించినగడ్డంబు కొన నొమ్ముఁ గమ్మిరింప. వైజ. ౬. ౯౩.

గీ. కత్తిఁ దుస్తుకు బిరానఁ గత్తిరించి. చంద్రా. ౨. ౭౭.

కత్తిరిల్లు(లు). అ. క్రి. (√కత్తెర[1]) ఛిన్నమగు

గీ. భటుఁ డొకఁడు వింటఁ జాఱుకొంటఁ బంది నేయ, మిట్టిపడి మిందమెఱసినట్టులై తూఁటి, యది భయదనుర్ఘురారావ మడర నతని, రెండు తొడలును వెసఁ గత్తిరిలఁగఁ జంపె. శుక. ౧. ౧౬౧.

కత్తివాతిఖూపు. వి. (√కత్తి) అర్ధచంద్రబాణము

క. అంగదుఁ డట్టులు నొచ్చుట, నంగనలును ననిలసుతుఁడు కొండకునియ వై, చెంగత్తి వాతిఖూపున, నింగలములు నెవరఁ ద్రిశిరుఁ డెడ నది త్రుంచెన్. భా. రా. యు. ౯౯౭.

ఇశ్లే:-కత్తివాలియమ్ము, మొ.

ఆ. వాఁడిదైనకత్తివాలియమ్మున గొని, పగతుశిరము చెక్క లెగయ గొట్టెను. భార. ఆర. ౬. ౨౪౦.

శ్లో. ఏవముక్త్వా సటా స్తస్య పంచ చక్రే వృకోదరః, అర్ధచంద్రేణ బాణేన ... సం. భార. వన. ౨౬౩. ౧౦.

కత్తులబోను. వి. (√కత్తి) కత్తు లమర్చినఒకవిధమైనబోను.

చ. గడలు గుదాళ్లు వగ్గములు కత్తులబోనులు గడ్డపాఱలున్, వడిఁ గొని మేటిదొమ్మరులు వచ్చిరి ... చెన్న. ౨. ౨౦౯.

కత్తువ. వి. ౧. నీటిలోని మన్ను కెల్లగించెడు గసిక, సేద్యమున కుపయోగించు నొకవిధమైనపనిముట్టు. (శ. ర.) ౨. గనిమ, మడికి చుట్టు నేర్పఱచిన చిన్నకట్ట, సేతువిశేషము. ఆం. భా. ౨. ౮.

కత్తృణము. సం. వి. అ. న. ౧. నిమ్మగడ్డి, కామంచిగడ్డి. ౨. నాఁచు. ౩. కుటి, గడ్డిఋల్లు. (కే.వి.)

కత్తెర[1]. వి. (సం. కర్తరీ. ప్రా. కత్తరీ. క. త. కత్తరి.) కత్తిరించుట కుపయోగించు సాధనవిశేషము.

వరమ. ర. ౧౮౪. ఆం. భా. ౨. ౫౯౭.

జ: కత్తిరించు[2]. కత్తిరించు, కత్తిరిల్లు, కత్తెరకాఁడు, కత్తెరకాలు, కత్తెరగడ్డము, కత్తెరచీల, కత్తెరదొంగ, కత్తెరబావిలీ, కత్తెరవాసము, కత్రించు.

కత్తెర[2]. వి. (సం. కృత్తికా. ప్రా. కత్తికా.) ౧. కృత్తికానక్షత్రము.

సీ. పూచినకొఱవిపూఁ బోవరింటిచందానఁ గత్తెర యొక్కచోఁ గదలకుండె. గీ. ... మూఁకుటిచెలువు దాల్చి, హత్తె నొకచో విశాఖ వింధ్యాద్రియందు. కాశీ. ౧. ౧౩౮.

౨. భరణిమూఁడునాలుగుపాదములయందును కృత్తికయందును రోహిణి మొదటిపాదమందును సూర్యుఁ డుండుకాలము. (శ. ర.)

కత్తెరకాపు=మొక్కలు కత్తెరలో కాచుకాపు.

జ: కత్తెరవంగ.

కత్తెరకాఁడు. వి. (కత్తెర[1]+కాఁడు- క. కత్తరికళ్ల=జేబులుకత్తిరించిదొంగతనము చేయువాఁడు) కత్తెరదొంగ; మోసగాఁడు.

సీ. ఎడకానితనములు నడుపుకత్తెరకాండ్రకిచ్చకంబులు గాఁగ మెచ్చు లొసఁగి. ప్రబంధ. ౬౭౪.

కత్తెరకాలు. వి. (√కత్తెర[1].) అంచలపుకాళ్లకు అడుగున పోటిగా అమర్చెడు మార్పుకాలు. (శ. ర.)

కత్తెరగడ్డము. వి. (కత్తెర[1]+గడ్డము.) కత్తిరించిన గడ్డము, కత్తెర వేసినగడ్డము.

సీ. కత్తెరగడ్డంబు కటువుజుంజుముమీసములు... శుక. ౨. ౧౮౧౨.

కత్తెరగాయము. వి. గవాక్షవిశేషము. (శ.ర.)

మ. పుఱిచుట్టు న్నిశరుండు పాకముఁడు నుత్తభోజాంధకు ల్గాచి కత్తెరగాయంబుల గండ్లముంగడలసంబెం గొమ్మకొమ్మ న్నిరం, శర ము॥ పాపనదీవె లెత్తి...ఉ.హరి. ౨. ౯౪.

కత్తెరచీల. వి. (√కత్తెర[1].) మీటమొక్కయు మునుమొక్కయు చీలవదలి రాకుండ దానిచివర రంధ్రమున అడ్డముగా వేసెడుచీల. (శ. ర.)

కత్తెరదొంగ. వి. (√కత్తెర[1].) జేబులు మున్నగునవి కత్తిరించి దొంగతనము చేసెడుచోరుఁడు.

కత్తెరబావిలీ. వి. (√కత్తెర[1].) స్త్రీకర్ణభూషావిశేషము. (గ్రా.)

కత్తెరవంగ. వి. (√కత్తెర[2]. సం. కర్తారికా.) ఒకవిధమైనవంగ, పెద్దవంగకాయ.

సీ. ... కత్తెరవంగ యనఁగఁ గర్తారిక దనరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౪౯.

కత్తెరవాసము. వి. (√కత్తెర[1].) ఎదురెదురుగా కత్తెరవలె నుంచెడువాసము. (శ. ర.)

కత్థన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=కత్థనము.

కత్థనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) తన్నుఁదాను పొగడుకొనునది. వి. అ. న. తన్నుఁదాను పొగడుకొనుట, ఆత్మశ్లాఘనము.

కత్రి. వి. జక్కిణి అనునాట్యముయొక్క అంగవిశేషము.

సీ. లాఁగు మైసిరియుఁ బల్లటియుఁ గత్రియు బెక్కు విలసిల్లుజక్కిణివిధ మొకర్తు. ఉ. రా. ౬. ౧౩౯.

కత్రించు=కత్తిరించు (√కత్తెర[1].)

సీ. రేరాజుపోల్కిఁ గత్రించుసంచపురేకుబొట్టును నొసలికిఁ బొందుపఱిచి. పాద్మ. ౫. ౧౭౭. రం. రా. యు. ౩౪౧. హ. ౧౮౫౦.

కత్సవరము. సం. వి. అ. న. స్కంధము, మూఁపు.

కథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కత; చరితము. ౨. చెప్పుట, కథనము. ౩. ఒకజాతిగద్యగ్రంథము. (కాదంబరి, మొ- చూ. ఆఖ్యాయిక.)

శ్లో. కథాయాం సరసం వస్తు గద్యైరేవ వినిర్మితం,క్వచిదత్ర భవేదార్యా క్వచి ద్వక్త్రాపవక్త్రకే. ఆదౌ పద్యై ర్నమస్కారః ఖలాదే ర్వృత్తకీర్తనమ్. సా. ద. ౬. 333.

కథంకథికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)-ఏమియేమి అనియడుగువాఁడు-ప్రతివిషయమును గుఱించియు ప్రశ్నించుస్వభావముగలవాఁడు; ప్రష్ట, అడుగువాఁడు. (త్రి. ని.)

కథంభూతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఎట్టిది, ఎటువంటిది.

కథంవిధము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఎట్టివిధముగలది

కథకుఁడు. సం. విశే. (అ. థికా. అ.) ౧. వాచకుఁడు, చెప్పువాఁడు. ౨. కథలుచెప్పువాఁడు.

కథనము. సం. వి. అ. న. చెప్పుట.

కథనీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) చెప్పఁదగినది.

కథనుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) చెప్పువాఁడు.

కథయత్. సం. శత్రు. చెప్పుచున్న.

కథయమానుఁడు. సం.విశే. (అ. ఆ. అ.) చెప్పుచున్నవాఁడు.

కథయితృ. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కథకుఁడు, చెప్పువాఁడు.

కథయితవ్యము. సం=కథనీయము.

కథానకము. సం. వి. అ. న. పెక్కు-చిన్నకథలు గలగ్రంథము. (బేతాళపంచవింశతి, మొ.)

కథానాయకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఏపురుషుని గుఱించి ముఖ్యముగా కథచెప్పఁబడునో వాఁడు, కథలో ప్రధానపురుషుఁడు.

కథాపీఠము. సం. వి. అ. న.కథా ప్రస్తావసూచకమగు గ్రంథముఖము, పీఠిక, ఉపోద్ఘాతము.

కథాప్రసంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కథాసందర్భము. ౨. కథచెప్పుట.

కథాప్రసంగుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. జల్పాకుఁడు, వదరుఁబోతు. ౨. విషవైద్యుఁడు.

కథాప్రాణుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కథలుచెప్పి జీవనము చేయువాఁడు.

కథాముఖము. సం. వి. అ. న. ప్రస్తావన, పీఠిక.

కథాశేషుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)-ప్రజలు తన్ను చెప్పుకొనుటమాత్రమే మిగులుగాఁ గలవాఁడు, కీర్తిశేషుఁడు-మరణించినవాఁడు. (ఇట్లే-కథావశేషుఁడు.)

కథించు. సం. స. క్రి. చెప్పు.

క. అనుటయు వైశంపాయనుఁ, డనఘా లెస్స కథ యడిగి తచ్యుతశుభలాం,ఛననామధామమాత్మ్యం,గొనియాడి కథింతు నీదుకోరిక యలరన్. హరి. ఉ. ౫. ౧౦3.

కథితపదత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (అలం) పునరుక్తి అనెడిదోషము.

కథితము. సం. విశే. (అ. ఆ.అ.) చెప్పఁబడినది. వి. అ. న. కథనము, చెప్పుట.

కథీకృతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కథగా చేయఁబడినది. ౨-కథయందుమాత్రమే నిలిచియున్నది-మృతము, చచ్చినది.

కథేరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వంచకము, మోసపుచ్చునది. ౨. కథకము, చెప్పునది. వి. అ. పుం. పక్షి. (కే. ని.)

కథోద్ఘాతము. సం. వి. అ. పుం. నాటకమందలి ప్రస్తావనా భేదము.(ఇందు సూత్రధారునివాక్యము విన్నపిదప ప్రథమపాత్రము రంగమునఁ బ్రవేశించును.)

కథ్యమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) చెప్పఁబడుచున్నది.

కథ్యము. సం=కథనీయము.

కద్. సం. కుత్సితార్థకము "కు" అనుఅవ్యయమునకు తత్పురుషసమాసమున అజాదిపదములు పరమగునపుడును రథ వద త్రి శబ్దములు పరమగునపుడును వచ్చెడియాదేశము. (ఉదా: కదభ్యాసము, కదాచారము, కదన్నము, కదగ్ని, కద్రథము, కద్వదుఁడు, కత్త్రివర్గము.)

కద[1] (దా)=కా[2], కాదా, కాదె, కదె, కదన్న, కదమ్మ, కదయ్య, కదవె, కదరె, కదవయ్య, కదరమ్మ, కదరయ్య, మొ. (√అగు-కాదు+ఆ=కాదా. దీనిలో 'దా' లోపించి 'కా' అనురూపము అయ్యెను. 'కాదా' అనుదానిలో 'కా' పైదీర్ఘము హ్రస్వముగా మాఱి 'కదా' అయ్యెను. 'కదా, అనుదానిలో తుది దీర్ఘము హ్రస్వమయి 'కద' అని సిద్ధించెను. 'కద' పై 'వు,రు' వర్ణకంబు లేకత్వ బహుత్వంబులఁ గ్రమముగా నవును. వానికి నిత్యముగా ఎదాదులను ప్రయుక్తములగును. 'కాదు'నకు ఎదాదులను ప్రయుక్తములై 'కాదె, కాదే' మున్నగురూపములు సిద్ధించును. 'కాదె, కాదే' మొదలగువానినుండి 'కదె, కదే' మొదలగునవి సిద్ధించును. ఇందు 'అమ్మ' స్త్రీవిషయమునను 'అయ్య, అన్న' పుంవిషయమునను వచ్చును.) అవ్య. ఇది సందర్భానుసారముగా ప్రసిద్ధి, నిశ్చయము, సంతాపము, ప్రార్థనము, ప్రశ్న మున్నగువానిని సూచించును. కొన్నిచోట్ల ఊఁతపదముగా నుపయోగింపఁబడును.

(ప్రసిద్ధికి)

చ.... ఏ,గతి రచియించిరేని సమకాలమువారలు మెచ్చరే కదా. విజ. వి. ౧. ౧౮౫.

(నిశ్చయమునకు)

గీ. అతివచియునవ్వు వీక్షించునప్పుడు కద, యా శరచ్చంద్రచంద్రిక యింపౌనప్పు. ఉ. రా. ౪. ౧౭౨.

క... నేఁడు గదా మ,న్మందిరము పవిత్రమయ్యె మాన్యుఁడ నైతిన్. మనుచ. ౧. ౬౧.

(సంతాపమునకు)

క. వైరిమదకుంభికుంభవి,దారణదారుణకృపాణధారలు పతిఘా,కారములు కందమూలో,ద్ధారములకుఁ బాలుపడెఁ గదా నీకరముల్. హర. ౭. ౧౮.

(ప్రశ్నమునకు)

క. కనుఁగొని యిది గద మందర,మని యడిగిన ... దశా. ౨. ౧౪౮.

ఉ... నా,రంగములార మీకడకు రాఁడు గదా కృప నున్నఁ జూపరే. భాగ. ౧౦. పూ. ౧౦౧౧.

(ప్రశంసకు)

సీ. అడరుమంటలు గ్రక్కఁన ట్లున్నయది గదా వప్రరత్నప్రభావళులచేత...

వ. అనుచు నయ్యసురవరివృఢపురవరసౌభాగ్యంబు నగ్గించి... రామా. ౬. ౧౧౪, ౧౧౫.

(ఊఁతపదముగానుండుటకు)

గీ. వేషభీషణదానవవితతిలోనఁ, దల్లడంబునఁ బెదవులు దడుపుచున్న,సాధ్వి రఘువీరగేహినిఁ జక్కఁ జూచి,యవునో కాదో కదా యని యనిలసుతుఁడు. రామా. ౬. ౧౩౦.

జ: కదమ్మ, కదయ్య, కదరయ్య, కదరె, కదవమ్మ, కదవయ్య, కదవె, మొ.

కద[2]=కథ.

(వృత్తాంతము.)

క. మొదల నొకవేరువానిం,గద లరయఁగఁ బనిచి పిదపఁ గార్యము నేయం,బదిల మని పలికె శరభుఁడు, పదపడి మైందుండు నట్ల పలికె... భా. రా. యు. ౧౭౨.

కదంబకము=కదంబము.

విశే. (మిశ్రము.)

చ.... విపులకేశముల్, ముడివడనుండఁ దీర్చి విరులుం గురువేరుఁ గదంబకంబుగాఁ, బొడవుగఁ గొప్పువెట్టి... నా. పంచ. ౯౨౭.

కదంబకము. సం=కదంబము.

కదంబపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.-కడిమిపూలవంటి పూలుకలది-ముండికావృక్షము, బోడతరముకీ.

కదంబము. విశే. (సం. కదంబః. క. కదంబ. త. కదంబం.) మిశ్రము.

సీ. పన్నీటితోఁ గదంబము చేసి పూసినమృగనాభిపస రాచనగరు దెలుప. ఆము. ౨. ౭౫.

వి. యక్షకర్దమము, కలపము.

సీ. యక్షకర్దమసంజ్ఞ నలరుఁ గదంబమ్ము కలపము నాఁగను...ఆం. భా. ౨. ౧౬౩.

ఉ. కమ్మకదంబ మేల చెలిఁ గౌఁగిటఁ గూర్చనఁ జాలు...రా. వి. ౪. ౯౨. ప్రబంధ. ౧౮.

(వ్యుత్పత్తియందు వైకల్పికముగా అంత్యవర్ణలోపము.)

కదంబకావులు=మిశ్రమైనకావిరంగు గలబట్టలు.

వ. అట్టిచందంబునఁ జందనగంధులును జందనకావులును బట్టెడకావులును జెంగావులును గదంబకావులును గరకంచులును బొమ్మంచులును...ద్వా. ౩. ౨౦౬.

జ: కదంబకము, కదంబించు.

కదంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧ కడిమిచెట్టు. ౨. తెల్లావాలు. (వి. ని.) ౩. ఆవాలు. ౪. దేవతాళము, డాపరడంగిచెట్టు. ౫. సమూహము.

కదంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దేవతాళము, డాపరడంగిచెట్టు.

కదంబించే. అ. క్రి. (√కదంబము.)కూడుకొను, కలియు; అంటుకొను.

సీ. కర్పూరశకలసంగతవీటికాచర్వణములఁ జక్కెరపానకములవలన,మిసిమితావులఁ గదంబించుగండంబుల...విప్ర. ౨. ౫౨.

వ....పంకరుహకుముదకువలయకహ్లారషండంబులం బండతండంబు లగుతావులఁ గదంబించుచావులును...పి. శకుం. ౧. ౮౬.

గీ....అవ్వనజగంధి,మేనిజవ్వాదిపస గదంబించునొడలు,కడిగికొని వార్చి ప్రవరుండు గాగ్రహపల్య,వహ్ని నిట్లని పొగడె ... మనుచ. ౨. ౭౪.

స. క్రి. మిళితముచేయు, కలుపు.

సీ. గంబూర మించఁ గదంబించి కొండలు కలికికన్నియలు బాగా లొసంగ. భాను. ౨. ౪౯.

వ....కుంకుమరసంబునఁ గదంబించినపచ్చిపసపునలుంగు సమర్చి...ప్రబంధ. ౫౬౯.

కదకము. సం. వి. అ. న.-(పైని) మేఘమువలె నుండునది-వితానము, మేలుకట్టు.

కదధ్వము. సం. వి. న్. పుం. కాపథము, చెడుత్రోవ.

కదనము. సం. వి. అ. న. ౧. వధ, మారణము. ౨. యుద్ధము. ౩. మర్దనము. ౪. విహ్వలత్వము. ౫. పాపము.

కదన్న=కద[1].

శా. ...మున్నగ్రాటవీభూములం, దన్నం గొల్తు గదన్న...భా. రా. యు. ౫౮౪.

కదన్నము. సం. వి. అ. న. తినఁగూడనికూడు.

కదపత్యము. సం. వి. అ. న. దుస్సంతానము,చెడ్డసంతానము.

కదభ్యాసము. సం. వి. అ. పుం. దురభ్యాసము, చెడ్డయలవాటు.

కదము. వి. (సం. స్కంధః. ప్రా.కంద.హిం.ఖదమ్) అశ్వగతివిశేషము, అస్కందితము.

(వ్యవ) అతఁడు గుఱ్ఱముచే బాగుగా కదము త్రొక్కింపఁగలఁడు.

కదము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నీళ్లనిచ్చునది. ౨. సుఖము నిచ్చునది. వి. అ. పుం. మేఘము.

కదమ్మ=కద[1].

(సంతాపమునకు)

ఉ. అంచెలు గట్టి కాలితోడుసై చననీవుగదమ్మ ప్రోదిరా,యంచలు...మనుచ. ౫. ౬౧.

కదయ్య(య్యా)=కద[1].

(ప్రార్థనకు)

క....కారుణ్యము, నాదెస నుంపంగదయ్య నరనాథమణీ. దశా. ౧. ౧౫౪.

కదరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అంపము. ౨. ఉల్లోచము, మేల్కట్టు(సై. ని.) 3. వెలిచంద్ర, శ్వేతఖదిరముకే. ౪. పాదమునఁ గలుగుక్షుద్రరోగ భేదము. ౫. పాలవిఱుగుడు.

కదరమ్మ(మ్మా)=కద[1].

(సంతాపమునకు)

గీ. ...మనలఁ, దలఁచి యమ్మక చెల్ల యన్నెలఁది యెంత,పంతనడలెనో కదరమ్మ యింతులార. రసిక. ౪. ౪౪.

కదరయ్య(య్యా)=కద[1].

(ప్రార్థనమునకు)

గీ...మాపద్మగంధిఁ దోడ్తెచ్చి నన్నుఁ,గూర్పఁగదరయ్య మిము వేఁడుకొనెదఁ గాక. సారంగ. ౨. ౧౭౦.

కదరె(రే)=కద1.

(సంతాపమునకు)

గీ. ఎంత బడలెనో కదరె యయ్యొమ్మెకాఁడు. రసిక. ౪. ౧౭౭.

శా. ...ఈ,వ్యాజస్వాంతుఁడు రుక్మి యుబ్బఁగదరే యత్యంతసంతుష్టుఁడై. రుక్మి. ౨.౭3.

కదర్థన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. హీనపఱచుట, కీడ్పఱచుట. ౨. పీడించుట.

కదర్థనము. సం. వి. అ. న=కదర్థన.

కదర్థితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అధఃకరింపఁబడినది, కీడ్పఱుపఁబడినది.

శ్లో. కదర్థితస్యాపి హి ధైర్యవృత్తేర్న శక్యతే ధైర్యగుణః ప్రమార్ష్టుమ్. భర్తృ. నీతి. ౭౭.

౨. బాధింపఁబడినది. 3. దుష్టము, చెడ్డది. ౪. కొఱమాలినది, నిరర్థకము.

కదర్థ్యమానుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. హీనపఱుపఁబడుచున్నవాఁడు, కీడ్పఱుపఁబడుచున్నవాఁడు. ౨. పీడింపఁబడుచున్నవాఁడు.

శ్లో. శరై రజస్రం కుసుమాయుధస్య,కదర్థ్యమానస్తరుణీ త్వదర్థే. సం. నైష. ౮. ౭౫.

కదర్యుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) పిసినిగొట్టు, లోభి.

కదలాడు=కదలు. (√ కదలు.)

(చలించు.)

చ. ... మద్దికాయలు కడుం గదలాడఁగ ముద్దుగాఱుపొం,దిక జిగిపాలబుగ్గలును... కల్గియింపొదవుఁగా సుతుబాల్యము... కవిరా. ౨. ౪౭.

కదలారతిపళ్లెరము. వి. (√కదలు.) ఒకవిధమైన ఆరతిపళ్లెము.

వ....హల్లకినీపల్లవాధరామతల్లికలు పూనినజాళువాకదలారతిపళ్లెరంబులసొంపున ...హల్లకస్తోమంబు లుల్లాసంబు పల్లవింపఁజేయ... చంద్రికా. ౪. ౬౮. (వివాహాదిశుభసమయములందు వధూవరాదులు ప్రవేశించునెడహరిద్రాజలాదులతోఁ గూడిన శట్టలలో నెత్తునారతికి'కదలారతి' యని ప్రసిద్ధి-వ్యాఖ్య.)

కదలించే=కదలుచే.

గీ. పట్టెఁ గదలించె నసియార్చెఁ బాఁటెగల్చె, నెత్తె...తాల్చె నవలీల నిట్లు మందరనగంబు. హర. ౬. ౪౪.

కదలిక. వి. (√కదలు) కదలుట.

(చలనము)

గీ. కదలికల జాఱుజిలుఁగుఁబయ్యెదలతోడ. పరమ. ౪. ౧౦౧.

(యాత్ర, ఏఁగుట, చనుట.)
ఆం. భా. ౨. ౨౧౯.
(యత్నము)
క. ఇది వేళ గాదు చొరఁబడి, వెదకఁగ నని
యున్నయతనినెరవు త్రిలోకా,భ్యుదయాం
కురార్పణం బీ,కదలిక యీడేర్తు నన్నగతి
రవి గ్రుంకెన్. రామా. ౬. ౧౦౬.

కదలు. అ. క్రి. (క. కదలు. త. కడల్) ౧. చలించు; అస్థిరమగు.
వ. ఒయ్యొనొయ్యనం గదలుతూఁగుటుయ్యెలలం
గన్ను మొగిచియున్న విలాసినీవిలాసులును
...పారి. ౨. ౫౨.
క... కదలనిసిరులం, గేరుచుఁ గుంభకుఁడనియె
డి,పేరిటిగొల్లవారి యొకఁడు పేర్మిఁ జెలం
గున్. నీలా. ౧. ౮౭.
౨. బయలుదేఱు, ప్రయాణమగు.
మ.... మాయాబలంబున నోడింపఁగ నుత్సహిం
చి కదలెన్ భూరిప్రతాపంబునన్. భా. రా.
యు. ౧౨౭౮.
గీ. కాశికాక్షేత్రమున కేఁగఁ గదలిరపుడు, కో
ర్కులిగురొత్త బృందారకులును మునులు.
కాశీ. ౨. ౩౨.
౩. దండెత్తు.
గీ.... మిన్నును నేలయు గ్రక్కతిలఁగ, గాటమై
యెల్లి వానిపైఁ గదలపలయు. రాజ.చ. ౨.
౫౯.
౪. నడచు.
ఆ. కాలఁ జెప్ప లిడక కదలరాదు. వి. పు. ౨.
౨౪౫.
౫. వెళ్లు, పోవు; పాఱిపోవు.
క. కట్టెఁడి యగుమనుమను నను,గ ట్టిడి యొప్పిం
చి యెందుఁ గదలెద వింకన్. సారంగ. ౨.
౯౭.
గీ. పఱచె వెళ్లెను బయనెత్తె జరిగె నుఱికెఁ, గదలె
ననఁ బాఱె ననుమాట గాఁ జెలంగు. ఆం.
భా. ౩. ౮౬.
సీ. వెలవెలఁ బాఱి మోములు లావులు చలింపఁ
గదలె దిక్కులకునై గరుడకులము. దశా. ౨.
౬౦.
౬. పోవు, నశించు.
సీ. పఱి మొయిల్గప్పినఁ బాడఱి నునుఁ గాంతి గద
లినయమృతాంశుకళ యనంగ. భార. విరా.
౧. ౨౯౮.
౭. యత్నించు.
గీ. నరుఁడు గాండీవమున నొంకు నారిఁగూర్చి,
యతివఁ దెగటార్తు నను చుఁ గట్టలుకతోడఁ,
దీవ్రశరబాణ మొకటి సంధించి యేయఁ,గ
దలఁ గన్గొని పల్కె నాకాశవాణి. జై. భా.
౫. ౧౨౨.
వి. ౧. కదలిక, చలనము.
గీ. పండ్లు వేర్వాసి కదలు చూపకయ యున్న.
కాశీ. ౩. ౮౮.
ఉ.... చిత్తరువో కరువో యనంగ గం,డారపు
బొమ్మవోలె నచటం గదలించుక లేక యుం
డఁగన్. ఉ. హరి. ౧. ౬౦.
౨. ప్రయాణము, యాత్ర.
చ. పొదికి నభోవిహారమునఁ బువ్వును బోలెన
లంగకుండ న,మ్మదనసమానుఁ బట్టికొని మాన
వదానవదేవకోటికిం,గద లెఱుఁగంగనీక చ
ని కాంచె నుపానతిఁ జిత్రరేఖ యా,ముదిత
వు రాకపోక లొకమాఁడుముహూర్తము
లయ్యె నయ్యెడన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౦౯.
ఆం. భా. ౨. ౨౧౯.
జః కదలాడు, కదలారతిపల్లెరము, కదలించు, క
దలిక, కదలుచు, కదలుడు, కదలుపరువడి, కద
లు మొన.

కదలుచే(ల్చే)=కదలించే స. క్రి. (√కదలు)
కదలఁజేయు.

(చలింపఁజేయు.)

గీ. కరము లంఘ్రులు నల్లార్చి కదలుపుదురు, రా
మకృష్ణులు శైశవరతులఁ దగిలి. భాగ. ౧౦. పూ. ౨౧౯.

ఉ... లేఁతచేతం దనరారువీణియఁ గదల్చుచు
నల్లన సారె మీటుచుఁ. జాహ్నవీ. ౪. ౧౭.

కదలుడు=కదలిక.

(యాత్ర, ప్రయాణము.)

ఆం. భా. ౨. ౨౧౯.

కదలుపరువడి. వి. (√కదలు.) ముప్పదిరెండువి
న్నాణములలో నొకటి, మల్లబంధవిశేషము.

వ. ఎడమఱుగుపరువడి కుడియఱుగుపరువడి కద
లుపరువడి ... నృసింహంబును నాది యగు
ముప్పదిరెండువిన్నాణంబులనాఁటెంబు పరీ
క్షించి. హంస. ౧. ౨౦౬. ప్రబంధ. ౭౭.

కదలుమొన. వి. (√కదలు) మల్లబంధవిశేషము.
ప్రబంధ. ౭౭. హంస. ౧. ౨౦౬.

కదళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పృశ్ని, కోలపొన్నకీ.
౨. బూరుగుకీ. ౩. డింబిక, దుండిగముకీ.

కదళకము. సం=కదళము.

కదళము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అరఁటిచెట్టు. (వై.
ని.) ౨. కోలపొన్నకీ. (మే. ని.)

కదళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అరఁటిచెట్టు. ౨. వైజ
యంతి, టెక్కెము. (దీనికిఁ గట్టువస్త్రము అరఁ
టియాకువలెనుండును). ౩. ఒకజాతిలేడి. వి.
న్. పుం. ఒకజాతిలేడి. (క్షీరస్వామి.)

కదళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కదళి.

కదళీదండము. సం. వి. అ. పుం. అరఁటిబొంది,
అరఁటిదూఁట.

కదవమ్మ(మ్మా)=కద[1].

(సంతాపమునకు)

గీ. కమ్మవిలుకానితూపులఁ గ్రమ్ముకొఁక, ముమ్మ
రంబయ్యెఁ గదవమ్మ ముద్దుగుమ్మ. ఇందు. ౩. ౯.

కదవయ్య(య్యా)=కద[1].

(ప్రార్థనమునకు)

గీ. కావఁగదవయ్య యర్థార్థికల్పశాఖి. నైష. ౧. ౧౦౭.

మ. అమరు ల్విష్ణునిఁ జేరి పంక్తివదనుం డత్రాసి
యై గాసిసేయ మరుల్లోకము సంచలించె
నిఁక మమ్మాపన్నులం బ్రోవ నా,యమరు
ల్కి నె కెదురే జయింపఁగదవయ్యా... ఉ. రా.
౧. ౭౮.

కదవె(వే)=కద[1].

(ప్రార్థనమునకు)

సీ. చెన్నారుచిన్నారివన్నెలక్రొన్నెల నగఁ జా
లు చిఱునవ్వు నవ్వఁ గదవె. రసిక. ౪. ౧౪౨.

శా. ... తెల్పఁగదవే యేతత్పురావృత్తముఁ.
దశా. ౧. ౨౨౭.

కదించే=కదియించే. (√కదియు.)

(బంధించు, బిగించు; అతుకు.)

చ. తలుపు గదించి సూత్రములు త్రాసునఁ గూ
ర్చుచునున్నవాఁ డిసీ, పలువ మఱెంతనే
ర్ప రని భర్తకుఁ జూపి దురుక్తు లాడినఁ.
హంస. ౨. ౨౧౪.

ఉ.... అరర మ్మొగి మూసి గడెఁ గదించి మో,
దమ్మున రెట్టఁ బట్టికొని దర్పకకేళికి సంభ్ర
మించినఁ. హంస. ౪. ౭౩.

చ. కరఁగను బోఁతఁబోయఁగను గ్రాఁచి కదిం
పను గమ్మి దీయఁగా...సొరిది విచిత్రచిత్ర
ముగ సొమ్ములు సేయ నతండు నేరిచెఁ.
హంస. ౨. ౧౭౨.

(కట్టుకొను, ధరించు)

ఉ. దిద్దిన నాభినామము కదించినమేల్మడిచీర
చీర్ణమూ, నిద్దపుఁబూఁత పుష్పములు నించి
ముడించినకొప్పు ... ఒప్పఁగా, ముద్దియ వ

చ్చి హంసమణిసుందర నిల్చె ... హంస. ౨. ౧౭౫.

కదింద్రియము. సం. వి. అ. న. పటుత్వము లేని యింద్రియము.

కదియఁబడు=కదియు. అ. క్రి. (√కదియు-స్వార్థమున 'పడు'.)

(కలియఁబడు.)

(మాలి) క. పఱతెంచి కదియఁబడి యే, డ్తెఱ వ్రేసిన మోము దాఁకి తిరిగె గరుడి యత్తఱిఁ జక్రంబున హరి పెడ,మఱి నైచెను దనుజు ననుజుమస్తకము తెగన్. నిర్వ. ౩. ౨౭.

ఉ. అత్తఱి మాళవుండు గదియంబడి తోమరచక్రరాజి ను, న్మత్తగజేంద్రు నొంచి...దశకు. ౧౨. ౬౫.

(కలుగు.)

చ. తడఁబడు మాట గద్గదిక దాఁగొను నిల్చిన చోట నిల్వరా,దడుగులఁ దొట్రుపాటు గదియంబడు ...మరు లెత్తినయాఁటదానికిన్. పవల. ౩. ౧౦౦.

కదియించు=కదించు. స. క్రి. (√కదియు) కదియఁజేయు.

౧. ఘటించు, చేర్చు; ఖచించు;లగ్నము చేయు.

వ. అంజలిపుటంబు నిటలంబునం గదియించి. కాశీ. ౫. ౧౧౪.

ఉ. ఎత్తి దృఢాంకపాళిఁ గదియించి...శుక. ౧. ౧౩౯.

చే. ... తమ్మికెం,పులు గదియించినట్టిజిగిపుత్తడి ముక్కలిపీఁటమీఁద...నీలా. ౧. ౬౧.

క. ఆవిభుపై నాహాలఁతియు, భావము గదియించె...హరి. ఉ. ౩. ౭.

౨. గ్రహించు, పట్టుకొను.

సీ. కరమునఁ బాలిండ్లు గదియించి కదియించి యధరపల్లవరసం బాని యాని. అని. ౨. ౯౧.

౩. దగ్గఱఁజేర్చు, సమీపింపఁజేయు.

గీ. ఉరగములయొద్దు వాపి యయ్యుత్పలాక్షి, యానఘుర్యులు గదియించి రవనిభుజుల. నైష. ౪. ౩౧.

౪. కట్టు.

చ. ...గాండివం,బలవడ నెక్కు ద్రోచి బిగియం గదియించి నిషంగయుగ్మమున్. భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౨౯౨.

౫. రచించు, కూర్చు.

క. మృదుమధురరచనఁ గావ్యము, గదియించిన యట్లు తత్త్వగాఢార్థము చెప్పదు...వాసిష్ఠ. ౧. ౧౪.

౬. బంధించు, బిగించు.

గీ. తలుపు గదియించి రతికేళి సలుపుచుండె. హంస. ౨. ౨౦౬.

కదియు. అ. క్రి. (తె. కది.) ౧. కలియు, కూడు.

(శమీవృక్షవర్ణన.) సీ. కపటలాండాంటితోఁ గదియుచు నెడములు మ్రింగి ప్రబ్బఁగ సొంపు మిగులుదాని. భార. విరా. ౧. ౧౬౨.

౨. సమీపమునకువచ్చు.

మధ్యా. ఎదురను దవ్వులఁ జూచినపాడవు లెల్లఁ దక్షిణమ,కదియఁగా నవ్వి యెంతయును దవ్వయి కనఁబడఁ బిఱుఁద,నిది దినేశ్వరురథమో యనూరుఁడో యిసఁ డంచు నపుడు, హృదయమునను గడువిస్మయం బందె నిష్వాకుకులుఁడు. భార. ఆర. ౨. ౧౬౯.

మ. కదిసె న్నగ్న మటంచు మంత్రులు దొరల్... చను దెంచి. మనుచ. ౪. ౪౯.

౩. తగులు, తాఁకు, అంటు.

క. మొదలిటియాఱును సోఁకిన, మృదుపకములఁ గడుగ శుద్ధి మీఁదటియాఱుం, గదిసిన నీరను గడిగిన, విదితంబుగ శుద్ధి యండ్రు విద్వజ్జనముల్. విజ్ఞా. ఆచా. ౪౩.

సీ. కదియ నాసాశిఖాగ్రమునఁ దర్జని మోపి... నైష. ౫. ౯.

గీ. బాలశైవాలమంజరీ జాలకంబు, లిందుమతి
యొప్పు మఱచేతులందుఁ గదియ. నైష. ౨.
౧౪౧.(కదియన్=స్పృశస్పర్శమగునట్లుగా,
గట్టిగా.)

౪. కలుగు.

క. యదువంశతిలక పేనికి,నిది జయకాలంబు పె
నఁగ నేటికి హరిచే, నొదవు నపజయము పే
నికిఁ, గదియు శుభము నీకు నచిరకాలమునం
దున్. అని. ౩. ౧౧౪.

గీ. లేమ చిన్నారిలేఁగౌను లేమి పూన, ససుర
వక్త్రంబులందు దైన్యంబు గదిసె. దశా. ౨.
౩౦౧.

స. క్రి. ౧. డీకొను, ఎదిరించు.

ఉ...నరకాసురుఁ డిట్లనుఁ బాకశాసనుం, డా
లములో నను గదిసి యంతకపాశిపు భేరయు
క్తుఁడై, తోలుపులంబడెన్. ... ఉ. హరి.
౧. ౬౧.

౨. పొందు, (రతియందు) కూడు.

ద్వి. కామాంధుఁ డై తల్లిఁ గదిసినయతఁడు, ను
డుగక సుర ద్రాగుమం డెడునతఁడు. ద్వి.హ
రిశ్చ. ఉ. ౬౫౯.

౩. చేరు, సమీపించు.

క.కృతనిశ్చయుఁ డగు శేషుని,ధృతరాష్ట్రుం డనె
డుఫణి గదిసి యిట్లను సం,చితవస్తుజాలము
లలో, వితరణుఁడు నొసఁగరానివియు లే వె
చటన్. జై. భా. ౭. ౬౦.

సీ. పడిఁ బోవుచోఁ బోఁకముడి జాఱ నిలక శీ
ఘ్రముగ గవాక్షంబు గదిసె నొకతె. ఇందు.
౬. ౫.

జ: కదించు, కదియఁబడు, కదియించు,కదుపు.

కదుకొను. అ. క్రి.(కదుసు[1] + కొను?.కదుసు+
కొను-అని శ. ర.) అతిశయించు.

(నీళ) చ. కదుకొని వేఁడిబాష్పములు గ్రమ్మి
పయింబయిఁ బర్వి భీతిమై,నదరుచు...భా.
రా.యు. ౨౩౪౬.

కదుపు. వి.(√కదియు-సం.కదంబం.త.కదుప్పు)
౧. (సజాతీయపశుపక్ష్యాదుల) సంఘము; గోగ
ణము; పశుసంఘము; సంఘము.

ద్వి. ... మహామృగంబుల ఘనపక్షితతుల, బలు
వడిఁబుట్టించి పంచిన నవియు నొండొండ గ
దుపులై యురవడిఁ బఱచి, పండిన చేలెల్ల
బయలుగా మేసి. ద్వి. హరిశ్చ పూ. ౪౯౧
పం.

గీ...మంద,కదుపు పటు పనఁ జెలఁగుగోగణము.
సాం. ని. తిర్య. ౭౩.

క.కదిసినబలములు విచ్చినఁ,గదుపులఁ జెదరంగ
నీక గాండీవి వెసం,బొదివి యట కడపె నవి
యును, గొదకొని తమపాలను సొచ్చె గోపా
లురతోన్. భార.విరా.౪.౨౭౧, ౧.౨౭౯.

గీ. ... సమజము కదుపు పన నలరుచుండు. ఆం.
భా. ౨. ౧౦౦.

సీ. గమిపొఁజు మొత్తము గదుపు... బృందాఖ్య
యను. సాం. ని. మాన. ౩౭.

ఎనుపకదుపు. ఆము. ౪. ౧౨౩.
చిల్కకదుపు. ఉ. రా. ౬. ౨౭.
తుమ్మెదకదుపు. నైష. ౮. ౧౪.
పందికదుపు. ఉ. హరి. ౪. ౨౫.

కదుపుకట్టు=మందగాఁజేరు, గుంపుకూడు.

గీ. కలిగి యన్యోన్యమైత్రి నక్కడఁ జరించు,పు
లులకూనలు జింకపిల్లలు మృగేంద్ర, పోత
కంబులు నాలఁత్రేపులును గదుపు, గట్టికొని
కూడిమాడ నక్కజముఁ జెంది. పి. శకుం.౨.
౪౯.

(ఇట్లే-కదుపులుకదుపులుగట్టు.)

క. కదుపులుకదుపులుగట్టుచు, మది లజ్జాపర
తఁ జనిరి మాంత్రికులధిపా. నిరం. ౪. ౭౩.

కదుము. స. క్రి. (క. కదుబు) ౧. ఆక్రమించు.

చ. వదనము చెంగలింప నిడువాలికకన్నులవాడు దీఱ స,మ్మదమును నుబ్బునుం బెరయ ముత్పులకల్ తనువల్లి నిండఁ ద,గదిమినపంచసాయకవికారము లించుక కట్టిపెట్టి య,మ్మదవతిఁ జేరి యావృపకుమారుఁడు కౌఁగిటఁ జేర్చి యిట్లను౯. వి. పు. ౬. ౯౩.

౨. అదుము, అణఁచు.

సీ. ఒకరాసుతుఁడె చాలు నుద్వేలశక్తి దిక్పాలురఁ గదిమి కప్పములుగొనఁగ. దశా. ౧. ౭౯.

క. చదిపెం గాలుబలంబులఁ, గదిమె౯ గుఱ్ఱంపుఁబౌఁజు గగ్గులకాడై, చెదరంగ గంధగజముల, మన మడఁచెం జండవీరమండలిఁ దాఁకె౯. కాశీ. ౨. ౪౧.

వి. దెబ్బ తగిలినచోట నెత్తురుపేరుకొని వాఁచు వాఁపు, బొప్పి.

గీ. గాద మనఁగను బొప్పినాఁ గదుము నాఁగఁ, దగును ఘాతభవగ్రంథి... ఆం. భా. ౨. ౧౩౦.

కదురు[1]. అ. క్రి. ౧. కలుగు.

సీ. ఇచ్చట దిక్కు లే రెవ్వరు నా కనుభయమున మేనఁ గంపంబు పుట్టఁ, జేయంగ నేమియు పాయంబులేమి నాననమున వెల్లఁదనంబు గదుర. భార. విరా. ౨. ౩౩.

క. మేలై పచ్చిన మెత్తురు, కాలవశతఁ జేసి కీడు గదిరిన నతనిం, గేలి యొనర్చుచుఁ జూతురు, నాలిసతులమాట లంత నమ్మంగలదే. భోజరా. ౪. ౧౪.

౨. అతిశయించు, హెచ్చు.

చ. కినుక మనంబునం గదిరి క్రీడి పితామహు విల్లు ద్రెళ్లిడిం, దునిమి ... భార. విరా. ౫. ౧౭౬. (చూ. ౧౭౨.)

(అర్జునుఁడు) క.... ధర్మసుతునివిడి, దల కరిగెను మోము వెల్లఁదనమునఁ గదుర౯. భార. ద్రో. ౨. ౨౩౧.

౩. వ్యాపించు, పర్వు.

క. కెలఁకుల మీఁదను దూరము, పలుమఱుఁ జూడంగఁ జనదు పయనంబునఁ గో, డెలకాఁడి యంత దవ్వెడ, గలుగఁగ ముందఱను దృష్టి గదురఁగ వలయు౯. వి. పు. ౪. ౨౪౬.

సీ. కనుఁగవ మెఱుఁగులు గదిరినముందఱ పుష్పపహారంబుపోలుపు దాల్ప, వేనలికప్పు పర్వనమీఁదు నీలదుకూలంబు మేల్కట్టుకొమరు వడయ. భార. విరా. ౧. ౩౦౮.

౪. విజృంభించు.

చ. ప్రిదులనిశౌర్యసంపదలఁ బెట్టినదండలు ద్రెవ్వకే కడుం, గదురుచు హుంకరించుచును... ఐదుపదిసేయక పోరిరి ... కళా. ౮. ౧౦౦. (శ. ర. పా.)

జ: కదుకొను, కదురుకొను.

కదురు[2]. వి. (క. కదురు. త. కదిర్.) నూలువడికెడుసాధనము, తర్కువు, తంత్వాధారసూచిక.

క. పడిదారము చెవులుం ద్రొ,క్కుడుపలకయు దిండు కదురు గుంజలునుం ద్రొ, క్కుడుబొమ్మయునుం ద్రిప్పుడు, పుడుకయునుం గలుగురాట్నములు గైకొనుచు౯. శుక. ౪. ౪౧౯. ఆం. భా. ౨. ౫౯౪.

కదురుకొను=కదురు[1].

(అతిశయించు.)

వ... నిదుర గదియమిఁ గెంజిగిం గదురుకొనుకనుఁడలును ... చంద్రి. ౪. ౧౦౭.

(కవియు, పైఁబడు.)

సీ. శాకినీభూతపిశాచ బేతాళముల్ కహకహకహమంచుఁ గదురుకొనిన. దశా. ౪. ౨౧౩.

కదుష్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోష్ణము, నులివెచ్చనిది, ఇంచుక వేఁడికలది. వి. అ. న. నులివెచ్చన, ఇంచుక వేఁడిమి.

కదె(దే)=కద[1].

(ప్రసిద్ధికి)

క. పెనిమిటిని జెంది కొడుకులఁ, గనియెనుగదె

దేవయాన కణఁ కెట్టిదియో. యయా. ౪. ౮౩.
క. లీలమెఱుం జాఱునాసని,కోలెమ్మిటందు వి
 డిచి ఘోరధ్వనిజం,ఘాలుండై పంపెఁ గదే,
 త్రైలోక్యమునకు మనోజ్ఞశరశుభవార్తన్. హ
 రి. ఉ. ౮. ౨౮౨.

(ఆశ్చర్యమునకు)

క. ఇసుమంత గాని లేఁ డీ,పసిబాలుఁడు ...
 బహుభక్ష్యరాసులు, మెసఁగెడి విసువఁడు
 ప్రతుష్టిమేకొనఁడు గదే. పాండు. ౮. ౧౮౦.

కద్ది. వి. (క. కద్ది=కోరిక.) అనురాగము? సంగతి?

ఉ. అద్దముఁ జూచి బిట్టులుకు నానతిఁ జేసిన సం
 చలించు న,మ్ముద్దియ విశ్వనాథుపయి ముచ్చ
 టచేసిన యంతనుండి యి, క్కద్ది నెవెంగి
 చందురుని గానఁగనీరు పికంబు గూయ న,
 న్నిద్దపుప్రోలి మాన్పదురు నెచ్చెలు లిచ్చ
 యెఱింగి నిచ్చలున్. కావ్యా. ౧. ౬౮. (ప్ర
 యోగాంతరము లేదు.)

కద్దుము. విణ. దట్టము. (శ. ర.)

క. ఎద్దులు మఱుఁగులుగాఁ జని,కద్దుములై చేరు
 పెన్నెకంబుల నాలో,నుద్దవిడి నొంచి రలవు
 న,నద్దిర యని యయ్యియాలి యబ్బురపడఁ
 గన్. యయా. ౨. ౧౮. (శ. ర. పా. "గద్ద
 ులై" ముద్రి.)

కద్రథము. సం. వి. అ. పుం. చెడ్డరథము.

కద్రుణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పింగళవర్ణము
 కలది.

కద్రువ. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. కశ్యపునిభార్య, నాగ
 మాత.

కద్రువు. సం. విణ. (ఉ.) పింగళవర్ణము కలది. వి.
 ఉ. పుం. పింగళవర్ణము.

కద్వదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దుర్భాషలా
 డువాఁడు.

కద్వరము. సం. వి. అ. న. దధిస్నేహము. (త్రి. ని-
 పెరుఁగుమీఁదిమీఁగడ? "మజ్జిగలేట" అని
 విల్యమ్సు.)

కనఁబడు=కానఁబడు. అ. క్రి. (కనన్+పడు) అ
 గపడు, కనుపట్టు; గోచరించు.

మధ్యా... అవ్వి యెంతయును దవ్వయి కనఁబడఁ
 బిఱుఁద.... భార. ఆర. ౨. ౧౬౯.

చ.... మేలు కనంబడ నెచ్చ నూర్చ న,మ్మనపతి
 నాదరించి వసుమంతుఁడు దా నలనాఁటివే
 కువన్. శుక. ౧. ౯౯. (మేలుకనంబడన్=
 వలపుగోచరించునట్లు.)

కనకకర్పూరము. సం. వి. అ. పుం. వెలిగారము.

కనకతెప్పెట. మి. వి. పటుహము. (శ. ర.)

కనకదండము. సం. వి. అ. న. ౧. బంగారుదండ
 ముకలరాజచ్ఛత్రము. ౨. బంగారుదండము.

కనకన=గనగన. వి. మండుట ప్రకాశించుట రా
 లుట మున్నగువానియందగు అనుకరణము.

వ. మండువేసవిం గనకన మండునగ్నిముఖంబు
 నడుమన నిలిచి... హర. ౮. ౧౮.

క. కనకన వెలుఁగుచు నిదిగోఁ,గగనమ్యో౦ గన
 కతరణి గరుడధ్వజమున్. దశా. ౧. ౧౮౨.

క.... కనకనఁ, గనుఁగొనలన్ నిప్పు లురలఁగా
 ...సుక. ౨. ౨౪౨.

కనకనలాడు=కనకనమను. (వా.)

జ: కనకనమను.

కనకనమను. అ. క్రి. (కనకన+అను) ౧. మిక్కిలి
 మండు.

క. నినుఁ జూడఁ గలిగినప్పటి,యవుమోహం బిం
 తలోనె యధికవ్యథయై, కనకనమనఁ జొ
 చ్చెఁగదే,మనమున సీతాశిరోగ్రమాణిక్యం
 బా. రామా. ౭. ౧౮. (మిక్కిలి బాధించు
 అనిభావము.)

౨. మిక్కిలి ప్రకాశించు.

క. కనుఁగొనఁ దివుదు నభీష్టము, కనుఁగొనలం

దివురులొత్తఁగా నెక్కి రొగిలె, గనకనగో పమితను లై, కనకనమనుసౌధవీథికలకుఁ గడఁకలె. లక్ష్మీ. 3. ౬౫.

కనకనికషము. సం. వి. అ. పుం. ఒరగంటిమీఁద గీఁచినబంగారుగీటు. మేఘ. ౧. ౩౭.

కనకపత్త్రము. సం. వి. అ. న. చెవికిఁ బెట్టుకొనెడి ఒకవిధ మైనబంగారునగ.

కనకపలము. సం. వి. అ. పుం-బఁగారువన్నెగల మాంసముగలది-మత్స్యభేదము. (వాచ.) న. నాలుగుకర్షములయెత్తుబంగారు.

కనకప్రభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧-బంగారువంటి కాంతిగలది-మహాజ్యోతిష్మతి, పెద్దమాసేరుతీఁగ. ౨. బంగారముయొక్కకాంతి.

కనకప్రసవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వర్ణకేతకి, పచ్చమొగలిచె.

కనకమయము. విశ.(అ. ఈ.అ.) బంగారుది, సువర్ణవికార మైనది.

కనకము. సం. వి. అ. న.బంగారు. పుం.౧. సంపెఁగచె. ౨. ఉమ్మెత్తచె. ౩. కాంచనాలముచె. ౪. కృష్ణాగురువు, నల్లఅగలు. ౫. నాగకేసరముచె.౬. మోదుగుచె. ౭. కాసమర్దము, కసింద. ౮. కడిమిచె. ౯. కణుగుగ్గులువు, మహిషాక్షము.

కనకరంభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వర్ణకదళి, పచ్చఅరఁటిచె.

కనకాక్షి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ.ఆఁడుగుడ్లగూబ. (వై.ని-పైఁడికంటి అని శ. ర.)

కనకాచలము. సం. వి. అ. పుం. బంగారుకొండ, మేరువు. (ఇట్లే: కనకాద్రి, కనకగిరి, కనకశైలము, మొ.)

కనకారము. సం వి. అ. పుం. కోవిదారముచె.

కనకాలుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భృంగారము,బంగారుగిండి.

కనకాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఉమ్మెత్తచె. ౨. నాగకేసరముచె.

కనకాహ్వయము. సం=కనకాహ్వము.

కనఖలము. సం. వి. అ. న. గంగాతీరమున హరిద్వారసమీపముననున్న తీర్థవిశేషము; ఆతీర్థము దగ్గఱనున్న ఒకానొకపర్వతము.

కననము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కాణము, ఒంటికన్నుగలది.

కనరు. అ. క్రి. కోపపడు.

వ...పొరలుచుం దెరలుచు వనరుచుం గనరుచు నొగులుచుం బొగులుచుఁ గసరుచుం గొసరుచు...పి. శకుం. ౩. ౧౯౧.

వి. ౧. కోపము.

సీ. కొలువు గాచినవానిఁ గూర్మి చూపినవాని సుతునిగా హితునిగాఁ జూడవలయు. గీ. ఇట్టివారలపైఁ బ్రేమ పెట్టుకోక,కనరు పెట్టినమనుజుఁడు గనఁడు కీర్తి. వేణు. ౭౯.

గీ. కన రనంగను గస రనఁ దనరుఁ గోప,ము... ఆం. భా. ౧. ౧౩౫.

౨. (క. కనరు.) వెగటు.

శా. తారుణ్యాతిగచూతనూత్నఫలయుక్తైలాఘ్రాణోత్తర... ఘూరస్వన, ధ్ధారాధూపితశుష్యదంబుహృతమాత్స్యచ్ఛేదపాకోద్గతో,ద్గారంపుంగన రార్చు భోగులకు సంధ్యావేళలం గేళికాం,తారాభ్యంతరవాలుకాస్థితహిమాంతర్నారికేళాంబువుల్. ఆము. ౨. ౬౮.

౩. (కందగడ్డలోనగువానియందలి) నస, దురద. (శ. ర.)

విశ. వెగటైనది.

(వ్యప) కూర కనరుగా నున్నది.

కనరెక్కు=వెగటైనడగు.

(వ్యవ) వంకాయకూర కనరెక్కినది.

కనరువోవు=కాటువోవు, వెగటగు.

సీ. కనరువోకుండఁ గాఁచినయానవాలతోఁ గడి
సేయవచ్చుమీఁగడలతోడ. పి. శకుం. ౧.
౧౩౫.

కనలించే. స. క్రి. (√కనలు.) కనలఁజేయు.
(కోపింపఁజేయు.)

గీ. చూచి యిట్లను భూపాలసుతులతోడ,నన్నుఁ
గనలించి బ్రదుకఁగన్నారు లేరు.ఉ. హరి.
౪. ౬౦.

ఆ. మనసు రాదు నాకు మానినీమణులార ...
పొందు, కాకయున్న నన్నుఁ గనలింప కూ
రక, యుండుఁడు...చంద్రా.౨. ౧౪౯.

కనలు. వి. (క. కనలు.) కోపము.

చ....కన్నులం,గనలునఁ గెంపుపెం పడరఁగా
నసురాధముఁ డాక్షణంబునన్. హరి. ఉ.
౪. ౫౨.

చ. చిలుపనికమ్మఁదేనియలు చిప్పిలి హస్తము
లస్తకంబునన్, నిలువక జీరువాఱునెడ నీ
యతిసాంద్రపరాగము ల్గదా,యలరులవింటి
జోదునకు నప్పటి కప్పటి కప్పళించుకోఁ,
గలిగెడునంచు వేకనలు గైకొని మాఱె
విభుండు కేతకిన్. నైష. ౧. ౯౨.

శ్లో. ధనుర్మధుస్విన్నకరోఽపి భీమజా,పరం ప
రాగైస్తవ ధూళిహస్తయన్,ప్రసూనధన్వా
శరసాత్కరోతి మా,మితి క్రుధాఽకృశ్యత
తేన కేతకమ్. సం. నైష. ౧.౮౧. ఆం. భా.
౧. ౧౩౫.

విణ. మండునది. ('వి. మంట' అని శ. ర.)

సీ. అలుఁగులఁ బొడిపించి యహికోటిఁ గఱపిం
చి కరులచేఁ ద్రొక్కించి కనలుటగ్గిఁ, ద్రో
యించి...నృసిం. ౪. ౧౭౮.

అ. క్రి. ౧. మండు, జ్వలించు.

సీ. అనలకణంబులు గనగనఁ గనలంగ దారుణం
బైనయారౌరవంబు. మార్క. ౨. ౪౯.

మ. ...అయ్యుత్క్షము లీక్షణచ్ఛటల నగ్నిజ్వాల
లొక్కుమ్మడిం,గనలం గన్గొని వానిపైఁ గవి
సెఁ దీక్ష్ణవ్యూఢశృంగంబులై. హరి. పూ. ౬.
౧౪౭.

౨. తపించు.

క. అని మది విరహానలమునఁ, గనలుచు దైన్య
మునఁ బల్కుకామాతురు న,మ్మునిముచ్చ
నాదరింపక, కనుఁగవ నదలించి పలికెఁ గా
మిని పెలుచన్. సురా. ౭౭.

సీ. కట్టెండతాఁకునఁ గనలి యంగము చెడి కం
దినను సిచాయ గలుగు మేను. సురా. ౫౭.

౩. కోపించు.

గీ. ధర్మనందనుపలుకులు దనకుహృదయ, తాప
మొనరింప మోమున దైన్య మొంద, నున్న
పాంచాలి యిట్లని యొయ్యఁ బలికెఁ,గనలి
శౌరితో గద్గదకంఠి యగుచు. భార. ఉద్యో.
౩. ౧౦౦.

గీ. కంటికొనఁ గెంపు గదురంగఁ గనలి చూచి,
పదము దెగి పడ శపియించె బాలు నతని.
కాశీ. ౪. ౨౬౬.

జ: కనలించు.

కనాతిగోడ. వి. (హిం. కనాత్.) వసననిర్మితకు
డ్యము, బట్టతో నేర్పఱచినగోడ.

గీ. రంజిలుఁ గనాతిగోడ సరాతి యనఁగ,వస
ననిర్మితకుడ్యభావంబు గాను. ఆం. భా. ౨.
౧౫౯. (ప్రాఁత ప్రతిపాఠము.)

కనారిలు. అ. క్రి. (త. కనఱల్.) ౧. కోపగించు,
క్రోధయుక్తమగు.

చ. యమునకుఁ దానె పెద్దయముఁడై భయ మొం
దక రావణుండు సం,యమునికిఁ బోయె నిం
క నెటు లైనను మంచిది మర్త్యకోటిబ,న్న
ము గడతేఱె నింతటఁ గనారిలి వేల్పులమీఁ
దఁ జూపు వి,క్రమము... ఉ. రా. ౩. ౩౧౪.

౨. తపించు.

ఉ. ఇందునిభాస్యఁ గాంచి విను మింతి శతక్రతుఁ డిచ్చ నిక్క శతా,నందము లొంది పొంద జననం బితఁ డొందుట నేఁ డిఁకక్క శతా, నందుఁ డనం దనర్చు నిజనందను లందఱు నన్యజాతు ల,న్నం దలవంపులై మది గనారి లెఁ గాన నొకండు పల్కెడిన్. సమీర. ౧. ౨౨౦.

కని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కన్య. కావ్యాద. 3. ౧౧౧.

కనికరము. వి. (త. కణికరం.) ౧. కరుణ, దయ.

క. దైవికమున నొక నేరమి,గావించిన నిట్లు విడువఁగాఁ దగ వానే,సేవకుని నన్ను మునులా,రా వలదా యింత కనికరంబైన మదిన్. వరాహ. ౧౦. ౮3. నీలా. ౧. ౮3. ఆం. భా. ౧. ౧3౧.

౨. కరుణము, శోకము.

క. తనకుం దనయులు లేమికిఁ,గనికర మందుచును...భల్లా. 3. ఆ. (శ. ర.)

సీ.వలరాచరాచవాఁ డలికాక్షుకను వెచ్చఁ గరఁగినయలకనికరపుఁజోటు. మనుచ. ౨. ౯.

జ: కనికరించు.

కనికరించే. స. క్రి. అ. క్రి.(√కనికరము). కరుణించు. (చూ. కరుణించు.)

(వ్యవ) వానిని కనికరింపరాదు.కనికరించి నావిన్నప మాలింపుము.

కనిపట్టు. స. క్రి. (కని+పట్టు-త. కండుపిడి.) వెదకిపట్టు;(క్రొత్తగా) కనుఁగొను, తెలిసికొను.

చ. పరిమెయిఁ బాఱి వానిఁ గనిపట్టి వడిం బెడకేలు గట్టి తె,చ్చిరి...భార. శాం. 3. ౫౦౫.

ఉదా: కొలంబస్సు అమెరికాను కనిపట్టెను. పాశ్చాత్యులు మొన్న మొన్న నే విమానములను కనిపట్టినారు. ('కనిపెట్టు' వా.)

కనిపి(న్పి)ంచే=కానిపించు. స. క్రి. (√ కను) కనఁజేయు.

(ప్రసవింపఁజేయు.)

(అప్సరోవర్ణనము.) సీ. పలుకువాల్గములయాఁకలి దీర్చు చలుప యేమగుపలఁ గనిపించుమంత్రసాని. చంద్రా. 3. ౧౦౧.

(పొందఁజేయు, ఘటిల్లఁజేయు.)

మ.తనకర్మంబె శుభాశుభస్థితులు తత్తద్వేళలన్ బ్రాణికిన్, గనిపింపం బరు లెవ్వ రిందులకనంగా లేక మిథ్యా విమో,హనిరూఢాత్మకులై హితాహితమనీషాయత్త భేదప్రక,ల్పనలం జిక్కెడు రల్పులు...సమీర. ౧. ౨౨౮.

(చూపు)

చ.కనుఁగవఁ గట్టినట్టిపసుకం దలఁగించి మృగాళి నెల్లఁ గ్రన్ననఁ గనిపించి పో విడిచిన స్వైర వొప్పఁగఁ బాఱి మూఁగిమూఁ,గి నిగిడి లాఁచి పట్టికొనెఁ గీడ్పడఁగాఁ బెనులేటి గుంపులన్, వినుతపరాక్రమంబు లగువేఁట సివంగులు రాజు మెచ్చఁగన్. చిత్రభా. 3. ౧౫౧.

మ. వినిపించెన్ హరి పాంచజన్యరవ ముద్వేల ప్రభాచక్రమున్, గనిపించెన్ సురదానవావళికి రక్షస్స్వామిమాయాళి లే,దనిపించెన్ క్షణమాత్రలో సమదదేవారాతిరింఛోళి చేఁ, దనిపించెన్ దృణరాజి రాజితభుజా తేజంబు శోభిల్లఁగన్. దశా. ౨. ౮౦౦.

అ. క్రి. కనఁబడు, అగపడు.

సీ. వినుఁగెంపుఁబతకంబు గనిపింప సురదీర్ఘికా చేలయై మించె గగనలక్ష్మి. ఉ. రా.౧.౧3౬.

మ. కలలో దేవర చెప్పె రేయి యెదుటం గన్పించి నెయ్యంబు వా,టిల ... శుక. ౨. ౮౧౫.

కనియు. అ. క్రి. కమియు, పరిపక్వమగు.

చ....ఎట్టి దెప్పుడుం,గనియఁగఁ బండి యుండు...భార. ఆర. ౭. ౪౮౫.

క. మును లేతెంచిరి చిత్తము, లనురాగరసాబ్ధి

నోలలాడఁగఁ దపముల్, గనియంగఁ బండెఁ
దమ కని, యనుపమభద్రు బలభద్రుననుజునిఁ
జూడరె. హరి. ఉ. ౩. ౧౬౧.

కనిష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిటికెనవ్రేలు. ౨. ఒకానొక నాయిక. ౩. తమ్ముని భార్య. ౪. చెల్లెలు.

కనిష్ఠకము. సం. విణ. (అ. ష్ఠికా. అ.) మిక్కిలి యల్పమైనది, కడుఁ జిన్నది. వి. అ. న. శూకతృణము, గింజలమీఁదముండ్లుగల ధాన్యపుమొక్క.

కనిష్ఠము. సం. వి. అ. న. కూప్యమను భూలవణము. (శే. ని.)

కనిష్ఠిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిటికెనవ్రేలు.

కనిష్ఠుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అతిహీనుఁడు, మిక్కిలి యల్పుఁడు. ౨. అతితరుణుఁడు, యవిష్ఠుఁడు. వి. అ. పుం. తమ్ముఁడు.

కనీని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కనీనిక.

కనీనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిటికెనవ్రేలు. ౨. కంటినల్లగ్రుడ్డు.

కనీయసము. సం. వి. అ. న. రాగి.

కనీయుఁడు. సం. విణ. (స్. యసీ. స్.) ౧. మిక్కిలి యల్పుఁడు. ౨. అతితరుణుఁడు, యవీయుఁడు. వి. స్. పుం. తమ్ముఁడు.

కనీసము. విణ. (సం. కనీయస్.) అధమము. (శ. ర.)

కను. (దీనికి 'కానక, కానక, కానమి, కానని, కానఁడు' మున్నగువిశేషరూపములుకూడ సిద్ధించును.) స. క్రి. ౧. చూచు.

క. మున్నెన్నఁడు నివ్విధ మేఁ, గన్నది గాదు... భార. ద్రో. ౩. ౧౯౭.

సీ. కానరే కానలలోన లోకోత్తరు నని మ్రాని మ్రానికి నరిగియరిగి. భార. ఆర. ౨. ౯౪.

౨. ప్రసవించు, (బిడ్డను) కాంచు.

చ. ... ననుం గని కుంతి యెంతయుం, జెడ నది వైచిపోయె... భార. ఉద్యో. ౪. ౩౩.

ఉ. కానక కన్నకూఁతు... దశకు. ౯. ౬౭.

౩. ఎఱుఁగు, తెలియు.

గీ. శారదాదేవివరమున సకలలోక, వర్తనంబులు కానంగ వచ్చుమాకు, భానుమతిమచ్చఁగన్న ట్టు భావవీథి. విక్ర. ౩. ౧౨౫.

క. ...అప్పలుకునం, గనియెను దనపలుకు దప్పుగా నతఁడు మదిన్. భార. సౌ. ౨. ౭౪.

వ. క్రమంబునఁ దనచిత్తంబు నలకూబరచింతాయత్తం బగుచుండం దత్సమీపగమనంబున కుపాయంబు గానక బహుకాలంబు గడపి... కళా. ౨. ౬౭.

క. భిన్నాసురాస్త్రములచవిఁ, గన్నమురాహిత శిలీముఖములపు డనిలో, మున్నెఱుఁగనిసురవీరుల, క్రొన్నెత్తురుచవియు నెఱిఁగి క్రోలఁ దొడంగెన్. పారి. ౫. ౬.

ఉ. ...ఓ, కన్నియ నీయెడం గలుగుగౌరవ మే యెడఁ జూచి కాన... పారి. ౧. ౬౫. (చూచి కానను=చూచియెఱుఁగను, చూడలేదు.)

౪. పొందు, పడయు; (భాగ్యమును) పొందు.

గీ. తల్లి నీకులగోత్రసౌందర్యములకుఁ, దగినపతిఁ గంటి దానికిఁ దగఁగ గర్భ, మయ్యె నీదుగర్భమునవాఁ డఖిలభువన, వహనమహనీయుఁ డగుచక్రవర్తి సుమ్ము. భార. ఆది. ౪. ౬౧.

ఆ. ఎక్కుడలమునఁ బుట్టిరేని బహుసు, తుండు నతికృపాన్వితుఁడు వేయునెలలపై, బ్రదికిన తఁడుఁ గంద్రు త్రిదశపదము. భార. అను. ౨. ౬౪.

ఆ. రాఘవత్వమందు రణసరోలీలలఁ, గ్రాలుచున్న నిన్నుఁ గన్నులారఁ, జూడఁ గంటి జన్మసుఖమెల్లఁ బొడగంటి, ముదముతోడఁ జేరి మ్రొక్కఁగంటి. ఉ. హరి. ౬. ౧౧౯.

౫. ఆశ్రయించు, శరణుచొచ్చు.

శా. ...జనకకన్యక వేగ యొప్పించి లో, కై

త్రాణుని రాముని౦ గనుము...భా. రా.సుం. ౪౪౭.

ఉ.ఎట్టు ఘటిల్లు సంధి గడు నె గ్గొనరించిననన్ను నేల చే,పట్టు నతండు నావలదు ప్రాంజలియై తనుఁ గన్నమీఁద ని,ట్టట్టనువాఁడు గాఁడు శరణాగతవత్సలుఁడు ... భా. రా. యు. ౭౭౭.

వి=కన్ను. చూ.

(నేత్రము.)

క. మఱి యైదు వేలయేఁడులు, తెఱచినకను మూయ కినునిదెస చూచుచు...ఉ.రా.౨.౧౬౪.

ఉ. వచ్చి లతాగృహంబుతలవాకిలి బోటులు చెప్పి చూపఁ గ,న్విచ్చి ... అచ్చపలాక్షి చూచె లలితాననచంద్రుని మానవేంద్రునిన్. పి. శకుం. 3. ౨౧౨. భార. ద్రో. ౫. ౧౬.

(చెఱకు లోనగువానిగనుపు,పర్వము. 'పర్వము క్రిందిగుంట' అని శ. ర.)

సీ.కను గలవింటఁ జొక్కపుఁజవుల్ పుట్టించి... వసు. 3. ౫3.

విణ. అల్పము. (చూ. కను-చీకటి, మొ.)

కంటవత్తిడుకొను=ఏమఱకుండు, జాగరూకత తోనుండు.

గీ. పట్టికూడును వేన్నీళ్లు పెట్టి యొజ్జ,గలుగువిద్యంబు లిప్పించి వలఁతియైన,వెజ్జు నెచరించి యరయించె విప్రసుతుని,గంటవత్తిడుకొని పైరికప్రభుండు. పాండు. 3. ౫౬.

కంటికిఱెప్పలీల:-మిక్కిలి జాగ్రత్తతో అని భావము.

ఉ....జో,కొట్టిరి జోల వాడి రెడఁ గూర్కినఁ గంటికి ఱెప్పలీల న,ట్టిట్టెడ గాక కాచిరి మహీవరమందిరమందగామినుల్. రామా. 3. ౧3౨.

కంటినొప్పి=పీడ.

(నక్కపులితో నన్నమాట.) గీ.ఎలుఁగులకు వేరు విత్తు దుప్పులకు గండ,మేదులకు మిత్తి లేళ్లకు నెదురుచుక్క, కాసరంబులపాలిటికంటినొప్పి, యసదు గాదుగదా భవదన్వయంబు. శుక. ౨. ౨౭3.

కంటిలోనినెరసు:-మిక్కిలి బాధించుటకు దెలుపునవు దుపమానముగా ను పయుక్తము.

గీ. నీవు నాదాయతోఁ గూడి నీచబుద్ధి, బుద్ధిసెప్పెదు నాకుఁ దమ్ముఁడవె నీవు,కడఁగి నీమంత్రులును నీవుఁ గంటిలోని, నెరసుసరవిగ నున్నారు నిశ్చయముగ. మొ. రా. యు. ౧. ౨౦.

కంటివింటివజీరు=ఇక్షుధన్వుఁడు, మన్మథుఁడు.

గీ. కంటివింటివజీర ముక్కంటివింటి, వంటిసిరులగు నీమచ్చెకంటిసిరులు, దంటపుచశైలములు నటువంటి వగుట, నంటరాకుము నీజన్మ మాఱ మార. ముకుంద. 3. ౬౯.

కనిపెంచువయసు=సంతానము కనుటకుఁ దగిన వయస్సు.

క. కని పెంచువయసుగాదే,తన కేటికి లేక పోవుఁ దనయుం డిఁక నీ,కునుసీజననికినుత్తమ, తనయులు గల్గుటకుఁ జరువు దగఁ గావింతుక్. దశా. ౬. ౪౫.

కనుఁగొ(న్గొ)లికి=కంటికొలికి.

మ. లొలియిక్కల్ పరికింపఁ గన్గొలుకులందున్ నీరు నించున్...ఉ. రా. ౪. ౧౫౭.

కనుఁగో(న్గో)న=కంటికొన.

మ. ...ఉ,గ్గడు వై కోక్కులు మూఁగె వస్తువులపైఁ గన్గోనలం దంద్ర యెక్కుడు దోఁచెం గమనీయదౌహృదపరిక్షోభంబునన్ బొల్తికిన్. హరి. ఉ. 3. ౧౭౦.

కనుఁగ్రేవ=నేత్రాంతము, క్రేఁగన్ను.

మ....రోషమదసంగీభూత చేతస్కుఁడై, కనుఁగ్రేవన్ మిసుఁగుర్లు సాలఁ బొడమంగా... భాగ. 3. ౬౬౨.

కనుఁజాటు=రహస్యము.
ద్వి. ఘనతపోమహిమచేఁ గన్నయాత్మజుని, గ
నుఁజాటుగా నుండఁగను జాటువెట్టి. రం.
రా. ఉ. ౯౨. పా. ౧౪ పం.
క. కనుఁజాటుతిండి నడిపిన,పసులం గండలును
బెరిఁగి...శుక. ౨. ౨౦౭.

కనుగట్టు=కన్నుమూయు; మాయచేయు.
సీ. కనుగట్టి గాంగేయగర్భు డాఁగుడుమూఁత
లాడించె వత్సాపహరణవేళ. పాండు. ౩.
౧౭౮.

కనుచూపుమేర=చూపు అనునంతదూరము.
క. కనుచూపుమేర దానిం,గనుఁగొని యమ్మగువ
యగునో కాదో యనుచుం,జనుదెంచి ...
శుక. ౨. ౫౬౬.

కనుచూఱయొసఁగు=కనుచూఱగా ఇచ్చు, య
థేచ్ఛముగా చూడ వీలగునట్లు చేయు.
గీ. చూపఱుల కెల్లఁ దనుఁ గనుచూఱ యొసఁగి,
వేగ పఱతెంచి చూచె భూవిభు నొకర్త.
కవిక. ౩. ౧౪౧.

కనుదాఁపురము=కనుఁజాటు,కనుమఱుఁగు.
గీ. అయినయాఱళ్లు నాడికో ళ్లయినవమ్మ,కాఁగల
ట్టిది యే మైనఁగాని కలదు,ఇంక నీకనుదాఁ
పురం బేల పొమ్ము, అంబుజాతాక్షి పక్వబిం
బాధరోష్ఠి. గంధ. ౬౭.

జ: కంట[1], కనఁబడు, కనిపట్టు,కనిపించు,కనుఁ
గడ, కనుఁగాపు, కనుఁగొను, కనుఁబ్రాము,
కన్నది,కన్నయ్య,కన్నవిటి, కన్నాఁగు, కన్నా
కు, కన్ను, మొ.

కనుఁగ(న్గ)డ. వి. (కను+కడ.) కంటికొన, కడ
కన్ను.
ఉ. ఆనతమౌళియై యటులు ప్రార్థనసేయుమునీం
ద్రు శాంబరీ,మానుషవేషధారి దయమానమన
స్థితి బిగ్గ నవ్వుచున్, వీనులఁ దాఁకుకన్గడల
వేమఱుఁ జూచుచుఁ బల్కుఁ జిల్కుపూఁ,
దేనియసోనవెల్లువలఁ దెప్పలఁ దేలెడుమేలి
పల్కులన్. పాండు. ౪. ౧౧౨.

కనుఁగాపు. వి. (కను+కాపు.) కనుసంజ్ఞకై కా
చుకొనియుండు సేవకుఁడు.
ఉ. ఇట్టివిధంబునన్ విబుధు లెప్పుడునున్ గనుఁ
గాపులట్లు ము,వ్వెట్టియుఁ జేసి చేసియును
వేసరి...హర. ౩. ౧౧.

కనుఁగొ(న్గొ)ను. స.క్రి. (కను+కొను.) ౧. చూ
చు; పరీక్షించు.
మ....పౌ,త్రుని భూరిశ్రవసుం గనుంగొనుచు
నింద్రుం గ్రేణిసేయంగ నే,చినవెంపొప్పఁ
గ బాహ్లికుం డరిగె నిశ్చింతంబునన్ బోరి
కిన్. భార. భీష్మ. ౧. ౯౪.
ఉ. ఎందును నిట్టిరూపు నరు లెవ్వరుఁ గాంచిరె
నాక కాదు సం,క్రందననూతికిం దగిలి కన్గొ
నఁజాలదె....భార. విరా. ౨. ౨౬.
వ. ఇట్లిరువురుం బ్రవర్తించిననర్తనంబులు కనుం
గొని విక్రమార్కుం డిట్లనియె. విక్ర. ౨.
౯౨.
౨. తెలిసికొను, ఎఱుఁగు.
సీ. జనునవిశ్వాసంబు కనుఁగొని మెలఁగుట వి
శ్వసనీయుని వేర్పఱుచుట.గీ...వలదు పతికి.
ఆము. ౪. ౨౪౨.
గీ. తెల్లవాఱుట గన్గొనియెల్లవారు.నీలా.౩.౪౬.
౩. పొందు, పడయు.
చ....దీనిఁ దాల్చి యి,ప్పడఁతులలోఁ గనుం
గొను మపారమహోమహిమానుభావముల్.
పారి. ౧. ౬౧.

కనుఁబాటు. వి. (కను+పాటు.) ౧.దృష్టి,చూపు.
గీ. శివుని కనుఁబాటు దాఁకనిచిత్తభవుఁడొ.
విక్ర. ౮. ౪౨.
౨. దృష్టిదోషము.
సీ.సుదతి నీమై చక్కఁ జూచుట·కో డేఁసఁ గనుఁ

బాటు వోరయునో యని తలంచి. భార. విరా. ౨. ౪౭.

కనుఁబె(న్బె)ంటి. వి. (√కను.) కాఁగలప్రయోజనమును సూచించు నొకానొక పక్షి, జీలుగుపిట్ట.

వ...గబ్బులుఁగు గాలి కనుంబెంటి పైఁడికంటి లోనగుతిర్యక్కులు భావిప్రయోజనసూచకంబు లై యున్నయవి. ఆను. ౬. ౬౬.

సీ. గొంగడి కక్కెర గొక్కెర గోరువంక పూరేడు కనుఁబెంటి నీరుకాకి. హంస. ౩. ౧౨.

సీ. వంగపండును గోరువంక కప్పెట సొట్టిపిట్ట పావురము కన్బెంటి మూఁగ, మొదలుగాఁ గల్గుపులుఁగులు....సుద. ౩. ౧౯౪.

కనుఁబ్రాము, కన్నుఁబ్రాము, కన్ప్రాబము. స. క్రి. (కను+ప్రాము.) కనుపులుము, మోసపుచ్చు.

క. అనుజన్మవధూగమనం, బొనరించినద్రోహి వగుట నోర్వక నిన్నుణ్, గనుఁబ్రామి సంహరించిన, ననుఁ జెందునె దుష్కృతంబు నగచరతిలకా. రామా. ౫. ౩౧౬.

ఉ. ఆవసుదేవుఁ డెంతయు రయంబున నర్భకు నెత్తుకొంచుఁ దాఁ, గావలియున్నకంసునధికారుల నందఱఁ గన్నుఁబ్రామి దు,స్థావృతగేహముణ్ వెడలి....పద్మ. ౯. ౯౩.

శా. శ్రీరత్నాకరకన్యకారమణుఁ డారీతిణ్ జగన్మోహనా, కారోదార వధూవిలాసముల రక్షశ్శ్రేణిఁ గన్బ్రామి...దశా. ౫. ౩.

కనుక(న్క). అవ్య. ద్రు. ౧. కావున, కాఁబట్టి.

గీ. తొలుత మాటలుపడి పుల్లసిలినవాఁడు, గనుకఁ గొంకుచు...విప్ర. ౪. ౮౭.

౨. వాక్యాలంకారముగఁ బ్రయోగింపఁబడును.

ఉ. భూసుతకోస మేఁ గనుక బొంకితి నేనియుఁ బెద్దకాలమును, జేసిననాతపంబు రహిఁ జెందక నిష్ఫల మా...ఉ. రా. ౮. ౮౬.

౩. "చుమీ" అనునర్థ మిచ్చును.

సీ. తడికాళ్లతోఁ ద్రొక్కెడవుచుమీ యిదె కుశాస్తరణ మాత్మధ్యానసమయ మయ్యె, నెడలేదు వేష్టువ లిట రమ్ము ముట్టెదు గనుకఁ బ్రాతస్స్నానమునకు వలయు. విప్ర. ౩. ౭౭.

౪. అవధారణార్థకము.

సీ. బింబోష్ఠి నేఁ గన్కఁ బీతాంబరమ నైన మెఱసియుండుదుఁ గదా మేనినిండ. భాగ. ౧౦. ఉ. ౨౧౨.

కనుకట్టు. వి. (√కను.) ౧. కన్నులకుఁ గట్టెడు కట్టు, గంత.

వ....పద నగ్గలించి కూయుచుణ్ గడుపు నకనకంబడణ్ గనుకట్టుతోడ మోములు మలంచుచు...మనుచ. ౪. ౨౭.

౨. ఇంద్రజాలవిద్యావిశేషము.

సీ. మేఁత లొసంగినఁ బూఁతలు పూసినఁ గనుకట్లొనర్చిన గాత లిడిన, మందులు పెట్టిన ...మంత్రతంత్రములఁ బన్నిన...ప్రబంధ. ౭౩౮.

కనుక(న్క)ని. వి. ౧. సంభ్రమము; వెఱపు, భయము.

చ. ఘనుఁడు వృకోదరుండు దనుఁ గట్టలుకం దలపడ్డకోటికా, స్యనితురగంబులం దునిమి సూతునికంఠముఁ ద్రుంచి నైచి తీ,వ్రనిశితమైనప్రాసమున వానియురంబుఁ బగిల్చి చంపినం, గనుకనిఁ బాఱె భీతి యొసఁగంగఁ దదీయచమూసమూహముల్. భార. అర. ౬. ౨౩౧, అశ్వ. ౪. ౧౨౩.

క. దినదినమున కతిపమదిణ్, ఘనగరిమణ్ మరుఁడు దఱుమఁగా రతులతతిణ్, దినదినమునకుఁ గృశించెను, గనుకనియును ద్రపయు నిరవకాశతఁ బోలెణ్. కళా. ౭. ౧౫౮. (చూ. ౧౫౫.)

వ. తత్పరిజనంబు లందఱు నశనిపాతంబున బెదరి

చెదరినట్లు గనుకనిం బఱచి రయ్యేకస్తంభ హర్మ్యంబును దక్షుపవిషాగ్ని దగ్ధం బయ్యె ...భార.ఆది. ౨. ౨౦౦.

శ్లో. భయాత్పరిత్యజ్య దిశః ప్రపేదిరే. సం. భార. ఆది. ౪౪. ౪.

ఉ. సిగ్గునపం బికాపికలు...శంకలకుఁ గన్కని ... అగ్గజయానపం బతికి నయ్యె యథేష్ట రహఃప్రసంగముల్. కవిక. 3. ౨౪౯. (కన్కని:-భయహేతువు.)

౨. తీవ్రత; అభినివేశము, పట్టుదల.

క. తనకొడుకుఁ బెక్కురథికులు, గనుకని నొప్పింప...చిత్రభా. ౭. ౯౭.

చ. కనుకనిఁ దెల్లవాఱుదనుకన్ రతిగోరెడు పల్లవాళి మే,ల్గనుఁగొని...వసుచ. ౨. ౧౧౨.

ద్వి. ...మాప్రాణంబులైన, విడుతుము గాక మా మడికూటివృత్తి,విడుతుమే యిది యేటివిపరీతవృత్తి, యనుచు బోయలు లేచి కనుకనిఁ బలుక. బస. పు. ౭. ౪౭౦పం. భా. రా. బాల. ౪౬౭.

3. జాగరూకత.

చ....ఆత్మపత్నులకుఁ గోర్కిగ నావరపాయసాన్నముం, గనుకని రెండుభాగములుగా నొనరించి తగంగ నందులోన్. భా. రా. బాల.౧౪౪.(కనుకని:-సరిగాఅనిభావము.)

చ. వనములఁ గొండలన్ గుహల వాఁగుల బావులఁ బల్వలంబులన్, ఘనతృణసీమలన్... పురంబులం,గనుకనిఁ జూచుచున్ వెదకి కానక చెచ్చెర వచ్చి...భా.రా.బాల.౬౨3.

కనుకను(కన్గను.) వి. ఔ. (కను+కను) ప్రతినేత్రము.

ద్వి. అనుచండ వాయువు లందంద విసరెఁ,గనుకను పెంధూళి గప్పె...రం. రా. బాల. ౭౭ పా. ౨౨ పం. (కనుకను=కంటిని కంటిని= అందఱకన్నులను.)

కనుగ(న్గ)ంటన్=కన్నార, ప్రత్యక్షముగా.

మ.... అంభోజగర్భాదులున్, దముఁ గావన్ హర లెమ్ము లె మ్మనిరివో తాఁ జూచి కన్గంట న,య్యుమ ప్రాణేశ్వరు నెట్లు మ్రింగుమనె నయ్యుగ్రానలజ్వాలలన్. భాగ. ౮. ౨3౯.

చ....ఈశ్వరుఁ గనుగంటఁ జూచిరఁట వారమృతాత్ములు గావు డొప్పదే. వ. సం. ౭. ౯౯౪.

ద్వి. కఱకంఠుమూర్తిఁ గన్గంట వీక్షించి. బస. పు. ౪. ౪౦౭పం.

కనుకలి. వి. (కను+కలి). చూపు, దృష్టి.

చ. వినుకలిచేతనే విరహవేదన నామది నింత వర్ధిలెన్, గనుకలి నట్లు చిత్రఫలకంబునఁ గాంచినయింతి నెమ్మనం,బునఁ గడు నింతకెంత పరిపూర్తి వహించునో...ప్రభా. 3. ౨౫.

క. అనుమాన మేల నిజ మీ,ననఁబోఁడియె రుక్మబాహునందన యలనా,వినుకలియును గనుకలియును, మనమునఁ దలపోయ నైకమత్యముఁ గాంచెన్. చంద్ర. 3. ౧౪౫.

కనుకుట్టు. విశ. (√కను)-నేత్రబాధకుఁడు-బాధకుఁడు.

(చంద్రోదయవర్ణనము.)చ....విరాలికల్కిప్రో, గులకనుకుట్టు...రా. వి. 3. ౯.

కనుకుట్టుఁదనము. వి. (√కనుకుట్టు.) ఈర్ష్య.

వ...అవ్వదినెలు దమమఱఁది ప్రియవాదితనంబు చూచి కనుకుట్టుఁదనంబున నతనిధర్మంబునకు విఘ్నంబు గావింపం దలంచి...భోజరా. ౬. ౧౨౫.

కనుకూ(గూ)రుక-(రుకు). అ. క్రి. (√కను.) కనుమూయు, నిద్రించు.

చ. జరఠ యొకర్తు కుంజగృహచంద్రశిలం గను
మూర్కొచుండ...రామా. ౨. ౯౭.

క. చని తత్కాళీగేహం,బున నొకమగనాలికూ
టమునకై కనుగూ,ర్కని యొక్క జారుతో
నిం,పునఁ బొదలుచు నుత్తరంపుమాల రమిం
చెన్. శుక. ౩. ౬౧౨. చంద్రా. ౩. ౪౯.

కనుకూలి. వి. ధాన్యరూపమైనకూలి. (శ. ర.)

కనుగ(గ్గ)లుగు(ల్గు). అ. క్రి. (కను+కలుగు.)
జాగరూకుఁడగు, అప్రమత్తుఁడగు.

ఉ. ఏమఱి రక్షసాలనిమృగేంద్రుని నక్కయుఁ
గోలుపుచ్చు సం,గ్రామములోనఁ గన్గలిగి
కానక తక్కిన నాశిఖండిచే,నీమనుజేంద్రుఁ
గోల్పడమె...భార. భీష్మ. ౧. ౭౦.

గీ. వింత పుట్టినఁ గనుగల్గి చింతసేయ,కుంట ...
వలదు పతికి. ఆము. ౪. ౨౫౨.

కనుగి(గ్గి)లుపు=కనుగొలుపు.
స. క్రి. (కనుసైగ చేయు.)

సీ. అని పల్కి క్రమ్మఱఁ జనఁజూచుచో దీవి
ఱేఁడు జోదులఁ గన్గిలిపి యదల్చు,టయు
...అచ్చ.రా. యు. ౧౨౫.

కనుగి(గ్గి)లుపు=కనుగొలుపు.
అ. క్రి. (కనుసైగ చేయు.)

వ...కన్నియ మొఱంగి యచ్చెలులు విభునకుం
గనుగిలిపి యొండొరు లోక్కొక నెపంబున
నొయ్యనొయ్యం జనిరి. రామా. ౪. ౧౫౬.

వి. కంటిని ఒకవిధముగాఁ ద్రిప్పుట.

సీ. కన్గిలు పనఁగను గన్గీటు విలసిల్లు...ఆం. భా.
౩. ౨౯.

కనుగీ(గ్గీ)టు=కనుగొలుపు.
స. క్రి. (కనుగొలుపు, కనుసైగ చేయు.)

సీ. అతఁడు మాండవ్యమహామునిప్రవరుని గను
గీటె నీ నెఱుంగవె యటంచు. హరిశ్చ. ౧.
౧౩౧. విప్ర. ౪. ౭౫.

వి. కనుగిలుపు. ఆం. భా. ౩. ౨౯.

కనుగుఁజేఁప. వి. మత్స్యవిశేషము. (శ. ర.)

**కనుగొ(గ్గొ)లుపు(ల్పు)=కనుగిలుపు,కనుగిలు
పు, కనుగీటు.** అ. క్రి. స. క్రి. (కను+కొలుపు)
కనుసైగ చేయు.

వ. నీమది నెఱుంగుదురు గాదె యనునెడ నీపవ
మాలిక కనుగొలిపి యెగఁగొలిపినఁ గలవాణి
మఱియు నిట్లనియె. మృ. వి. ౨. ౧౭.

క...తనమ్రోలం,గనుపట్టుననుఁగుఁబట్టిఁ గనుగొ
ల్పుటయున్....నీలా. ౧. ౭౪.

కనుగ్రుడ్డు. వి. (కను+గ్రుడ్డు.) నేత్రగోళకము.

క. ...మాయగోవు పడుచుం,గనుగ్రుడ్లం దిరుగ
వేసి కాలముచేసెన్...వరాహ. ౧౦. ౪౦.

క. అనినన్ విని తనయిరువది,కనుగ్రుడ్లన్ నిప్పు
లురలఁగాఁ ద్రిప్పుచు న,జ్జనకనృపాలాత్మ
జపై,ననిమిషరిపుఁ డపుడ చంప నలిగియు
నచటన్. రామా. ౬. ౧౬౭.

కనుచీకటి=కనుమబ్బు. వి. (√కను.) సంధ్యా
కాలమందలి లేఁజీకటి. (శ. ర, వా.)

కను(న్ను)నీరు,కన్నీరు. వి. (√కను). అశ్రువు.

సీ. కనునీళ్లు పులిమికొంచును బానశాలలో ము
చు గట్టించునమర్త్యకులము. కువల. ౩. ౨౦.

శా. తోరం బౌకనునీరు చన్నుఁగవయందున్
జాఱి జాల్వాఱఁ గ,న్యారత్నంబు ప్రసూ
నతల్పమునఁ దాపార్తిన్ వెసం దూలెడిన్.
ఇందు. ౨. ౧౭౭.

చ...కన్నునీరు గొ,బ్బున వెడలంగ...భోజరా.
౪. ౧౬౭.

వ....అలుక కన్గొనలకెలంకులం దొలంకఁ గన్నీ
ఱు మున్నీరై ప్రవహింప...రామా.౫.౧౭౩.

క. కన్నీరొలుకఁగ పగచిన,నన్నరపతు లెల్ల
నేడ్చిరి...భార. ద్రో. ౧. ౨౯.

కనుప(న్ప)ట్టు. అ. క్రి. (√కను.) చూపట్టు, కనఁబడు; గోచరమగు.

ఉ. భానుఁడు పశ్చిమాద్రిఁ గనుపట్టెఁ దలిర్చిన మావిమో కనన్. భార. విరా. ౩. ౧౯౨.

మ. ఉడుమార్గం బఖిలంబు నున్ననయి శాణోత్తేజనం బొంది పుల్కడుగంబడ్డనిశాతఖడ్గము క్రియం గన్పట్టె నప్పట్టునన్. హర. ౨. ౨౫.

చ. ...పా, యనియనురక్తి నీయెడన యగ్గలమై కనుపట్టు...పారి. ౧. ౧౧౭.

కనుప(న్ప)డు. అ. క్రి. (కను+పడు.) చూపట్టు, కనఁబడు.

క. అని సిద్ధురాలు సెప్పినఁ, బొనపొనగా భ్రమలు చెందఁ బులకలు వొడమెన్, మనసిజశిఖి యెనసినచోఁ, గనుపడుధూమాంకురములగతి నృపుమేనన్. హంస. ౧. ౬౫.

సీ. పాంకంబుగా నూనె పంకించి సవరంబుకుప్పెగన్పడ గొప్పకొప్పు వెట్టు. శుక. ౩. ౩౫౮.

కనుపా(న్పా)ప, కంటిపాప. వి. (కను+పాప.) నేత్రావయవవిశేషము. (కంటిలోని ప్రతిమ-శ.ర.)

మ. కనుపాపల్ పయిఁ ఱెప్పలన్ గదియ...మనుచ. ౫. ౭౮.

ఆ. స్థూలము కనుగ్రుడ్డు సూక్ష్మంబు కన్పాప, కంటిపాప నుండుఁ గారణంబు, కారణమున బ్రహ్మకళ వెలుంగఁగవలె, విశ్వ...వేమన. ౧. ౯౮.

కనుపాలవిత్తులు. వి. బ. కుళుత్థాంజనము. (శ.ర.)

కనుపు(న్పు)=గనుపు. వి. వెదురు చెఱకు లోనగువానియందు నెడనెడ నేర్పడియుండు గ్రంథి, పర్వము.

సీ...కన్ను కనుపు గంటు గను పంచనఁగఁబర్వ, మమరు...ఆం. భా. ౨. ౬౮.

గీ. జగతి ధర్మార్థకామమోక్షంబు లనఁగ, వఱలు నాలుగుకనుపులచెఱకుఁగోల, యాది తుది నీరసంబు మధ్యద్వయంబు, సార మంత్రు కుయుక్తి దుర్జనులు గలిగి. దశా. ౧౦. ౯౯.

(అండలమువర్ణనము.) సీ. శిరసెత్తు మునివ్రేలిపరుస కన్పులు గల్గుబలుకొమ్ము మగరాలపసుల పైఁడి, సింహలలాటంబు...దశా. ౬.౧.౨౯.

కనుపులవిలుకాఁడు = చెఱకువిల్తుఁడు, మన్మథుఁడు.

క. కను మూసినఁ గను విచ్చినఁ, గనుపులవిలుకాని వ్రాయఁ గణఁగిన నేవే, ల్పును దలఁచిన రాపట్టియ, కనుపట్టెడు నెట్టు లోర్వఁగలఁ గలకంఠీ. రా. వి. ౮. ౨౨.

జ: కనుపుకొట్టు, కనుపులగుండ్లు.

కనుపుకొ(గొ)ట్టు. స. క్రి. (కనుపు+కొట్టు.) ఖండించు; సంహరించు.

వ. ఇవ్విధంబునఁ గురుసేనం గనుపుకొట్టి నవ్వుచున్నకవ్వడిం గనుంగొని. భార. ద్రో. ౩. ౧౫౯.

వ. కాలుబలంబులం గనుపుగొట్టినం గాలు చెయి తల డొక్క యని యేరుపాటు లేక పండం దఱిగినయట్లున్నయెడలును... భార. భీష్మ. ౩. ౨౮౭.

వ...అప్పుడమి ఱేనిముందట నిలిచి పని యేమి పనుపు మనిన నతండు ప్రీతుండై కళ్యపాటులం గనుపుగొట్టు మని పనిచిన నది వార లున్నెడ కరిగి పోయె...భార. అను. ౩. ౨౨౦.

కనుపులగుండ్లు. వి. బ. (కనుపులు+గుండ్లు) మణిమయమైనహస్తభూషావిశేషము. (శ. ర.)

కనుపె(న్పె)ట్టు. స. క్రి. (కను+పెట్టు). ౧. ఆలోచించు, పరిశీలించు.

గీ. పరుఁడ నగునాకు నక్షరపురుషునకును, భేదమేమియు లేదు కన్పెట్టి చూడఁ, గలదె వేఱెంచుకయిన లోకమున ముఖ్య, బింబమునకును దత్ప్రతిబింబమునకు. సీతారా. ౨. ౧౦౨.

౨. కాచు, రక్షించు.

క. అట్టిశఠి విభుఁడు మాలో,నిట్టటు సేయుమ నవున్కి నీసొమ్ములు గ,న్నెట్టుకొనియున్న వారము,పట్ట వెఱచి యింక మీకు భారంబని నన్. పరమ. ౩. ౫౩.

అ. క్రి. ఎదురుచూచు, ప్రతీక్షించు.

ఉ.....బెట్టు కూ,పెట్టుచు నిట్లు పోరఁ గనుపెట్టుక యొక్కరుఁ డుండి....ఆము. ౬. ౨౦. కళా. ౫. ౧౯౭.

కనుపొట్టలు. వి. బ. (√కను). కంటిఱెప్పలు. (వ్యవ) వానికనుపొట్ట లుబ్బినవి.

కనుబడి. వి. (√కను). ౧. రాబడి.

సీ. ఒకచాయఁ గరణకుల్ సకలదేశంబుల కనుబడికవిలెలు వినికి సేయ. భోజసుతా. ౧. ౧౧౮.

౨. ఉత్పత్తి. (శ. ర.)

కనుబేటము. వి. (కను + బేటము - క. కణు = కన్ను, బేటము = వలపు, మోహము.) చక్షుఃప్రీతి, చూచుటవలనఁగలుగు అనురాగము.

మ. కనుబేటంబున గాట మైనహృదయగ్లానిం బయోజాస్య యి,ట్లునికి న్నెచ్చెలు లిచ్చ నొర్చి తమలో నూహించి శీతక్రియల్, పొనరింపన్ సమకట్టి... దశకు. ౩. ౧౨౩.

క. ...ప్రియసఖుఁడు దన్నుఁ గొల్వఁగఁ బురికా,దట నపుగుదెంచి యొకచెం,గట నుండెన్ దెలియరాని కనుబేటమునన్. ద్వా. ౧౨. ౩౦. కు. సం. ౧౦. ౩౯౭.

కనుమ. వి. (క. కణమె.) ౧. రెండుకొండలనడిమి సందుత్రోవ; కాంతారము.

ఆ. వలస బెదర నృపతి కలఁగక ప్రజవగ,లార్పఁ బనిచి కనుమలందు నిలువ, వేఱు వేఱ యేర్చి విలుమందిఁ బనిచి... ఆము. ౩. ౨౭.

వ. భల్లుకంబులయాక్రోశంబులం బెదరి గుములు పాసి యిఱుకటంపుఁగనుమ తెరువులం బఱచుతఱి బలుపలుఁగుటాత్రొక్కటంబులం గిట్టలు పగిలి... చాఁపకట్టుగాఁ బడుసారంగంబులకు నిర వైనపట్లును...చంద్రా. ౨. ౯౮.

సీ. ... కనుమ యనినఁగాంతారమగు ... ఆం. భా. ౨. ౯.

౨. సందు; బిలము, కన్నము.

వ. ప్రవాహంబు నిజప్రవహణగుణంబు విడువక ప్రవహణద్వారంబు వెదకుచుం జిరకాలంబు నిలిచియేనియుం గనుమ గలిగినఁ బ్రవహించుచందంబున....కవిక. ౮. ౧౨౦.

సీ. కన్న మనంగను గనుమ యనంగను గ్రంత యనందగు...ఆం. భా. ౧. ౧౮౫.

చ. అని నియమించి దానిశిర మంజక యొక్కకరండనిగ్రహం, బనువుగఁజేసి యాఖునకమప్పుడ పోయె ననంతరంబు లో,చనములు విచ్చి చూచి మది సంతసమున్ వగపుం దలిర్ప నా,కనుమన తాను నేఁగి భుజగం బొకబొక్క వసించి యాత్మలోన్. కేయూర. ౮. ౧౧౦.

కనుమబ్బు = కనుచీకటి. (కను + మబ్బు.)

ఉ. ...పల్లవా,లింగనకాంక్షఁ దన్మహిళ లేఁగనుమబ్బునఁ డక్కుఁ బెట్టి తు,చ్ఛాంగన రథ్య నేఁగె నెదురై పతి కన్నులు గోరగింపఁ గన్. వేం. పంచ. ౧. ౨౮౬.

కనుమ(న్మ)రి = కమ్మరి, కరుమలి. వి. ఇనుపపనివాఁడు, అయస్కారుఁడు.

సీ. కమ్మరి కనుమరి కరుమలి యనఁగాను మీఱుచుండును నయస్కారసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౨౭౮.

ద్వి. మును జీవ మనులోహమునకు జ్ఞానాగ్ని, నొనరఁగఁ బద నిచ్చు కనుమరి యతఁడ. బస. పు. ౮. ౬౬ పం.

వ. కన్మరి...దా. శా. ౮. ౧౩౭౮.

కనుమఱుఁగు(వు). వి. (√కను.) ౧. ఆటంకము.

ద్వి. ననుఁ గాంచఁ గోరుసీనవ్యదృష్టికిని, గను

మఱుఁ గింతయుఁ గలుగదు బసవ. ప్రభు. ౮. ౧౧౨ పా. ౮ పం.

౨. కన్నులకుఁ గట్టెడిగంత.

ఉ. చెంగటఁ బాలుఁ జేల్లఁ గని చేతులసన్నల నె
డ్లనిల్పి సి,వ్వంగులబండ్లు డించి లేగ వానికిఁ
గన్మఱుఁగుల్ దెరల్చి యా,ముంగలఁ బాఁ
జూపుటయు...యయా. ౨. ౧౬.

కన్మఱువుసేయు=కనఁబడకుండఁజేయు.

ఉ. చేరువవానిఁ గన్మఱువు సేయుచు...చీకు
వాలు పెం,పారె జగంబు బెగ్గలము నచ్చెరు
పాటును బొంద సాంద్రమై. దశకు. ౬. ౬౦.

కనుమఱుపడు. అ. క్రి. (కనుమఱుఁగు+పడు) కంటికిచాటగు, దాఁగుకొను.

క. కని కడపిపుచ్చువారును, గనుమఱుపడువా
రుఁ బరులఁ గనుఁగొనువారుం. కు. సం. ౨. ౨౧౪.

కనుమాపు. వి. (కను+మాపు) కొంచెముమాయుట.

కనుమాపుమాయు=కొంచెముమాయు.

ద్వి. కలకల మని పక్షిగణములఱంతు,గలిగెఁ జం
ద్రునికాంతి గనుమాపు మాసె. ద్వి. సారంగ. ౩. ౯౯ పా. ౬ పం.

కనుమాయ. వి. (కను+మాయ) కనుకట్టు.

గీ. రంగమధ్యంబునందుండి రాజుదెసకు,నుఱుకు
కృష్ణు వేగస్ఫూర్తి యొక్కరుండుఁ, గాన లే
కున్కిఁ గనుమాయకరణి యయ్యెఁ, గంసు
ముందర నిలుచుండఁ గనిరి పిదప. హరి. పూ. ౯. ౧౩౪.

కనుము[1]. వి. (వృత్తియందు'ము'వర్ణమునకు 'ప' వర్ణమువచ్చును.) శిరము, కొల్లుకీ.

సీ....కనుపపూబంతి...శివరా. ౧. ౬౧.

గీ. కనుపపులు వేల్పుఁబడవాలుఁ గన్నచోటు.
మనుచ. ౨. ౯. హంస. ౪. ౮౮.

కనుము[2]. వి. మకరసంక్రమణ గ్రహణ శవదహన గ్రామదహనశక్త్యుత్సవదినములకు తరువాతిదినము.

కనుమూయు. స. క్రి. (√కను). వంచించు.

సీ. కపురంపుఁబలు కంచుఁ గనుమూసి కటకటా
బూది గప్పిననిప్పుఁ బాదుకొల్పి. గీ. ...వె
తలఁ బెట్టంగఁ బని యేమి వెలఁదులార. చంద్రా. ౮. ౧౬౭.

కనుమూ(న్మూ)సిగంత. వి. (√కను.) ౧. కన్నులు కప్పుటకై కట్టెడితోలుబిళ్ల.

సీ. చంద్రికాపాయికంచంబులోపలిరాయి కౌశి
కావళికిఁ గన్మూసిగంత. గీ. ...అరుణుఁ డుద
యించె...చమ. ౩. ౮౦.

౨. దాఁగిలిమూఁతలు, కన్నులు గప్పియాడెడు ఒకానొకఆట.

మ. ...ఓ,మనగుంటల్ కనుమూసిగంతె నలుగం
బాలాట లోనైనఖే,లనముల్ మీఱంగ బోట్ల
తో నలరు బాలారత్న మెల్లప్పుడుం. కళా. ౬. ౨౦౨. ఆం. భా. ౨. ౩౦౭.

కనుమొ(న్మో)ఱఁగు. స. క్రి. (√కను.) వంచించు.

మ. సిరి నొక్కప్పుడు కన్మోఱంగి హరి దస్వైరం
బ్రహర్షించును,ర్వరకుం....ఆము. ౧. ౨.

కనుమోడ్చు(డుచే) = కన్ను మొగుచే. (√కను.)

(నిద్రించు.)

గీ. పన్నగనగాధ్యుఁ డే నింత కన్నుమోడ్చు,
తఱిని గలలోన నెదుటఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.
రా. వి. ౧. ౧౪.

కనుమోసము. వి. (√కను.) చూపుతప్పు, దృష్టి ప్రమాదము, లక్ష్యము తప్పుట.

క. వాసవనందనుఁ డెంతయు,గాసిలి యున్నాఁ
డు మనలఁ గని యించుకయుం,దా సైరణ
సేయఁడు గను,మోసము లే కొక్కమొగిన
మసరఁగవలయుం. భార. విరా. ౮. ౨౩౦.

కనుతెప్ప. వి. (కను+తెప్ప.) కంటితెప్ప.
సీ. కనుతెప్ప లిడ నెఱుంగనిచూడ్కిఁ జూచు
చు జిగివీఁపుదోఁప బోరగిలఁబడుచు. కవిక. ౧. ౫౪.

కనువిందు. వి. (కను+విందు) నేత్రోత్సవము, కన్నులపండువు.
క. దినముఁ గనువిందు చేయఁగ, మునిగృహముల
వన్యభోజ్యములఁ దృప్తుండై, మనుతనయుం
డు... కకు. ౧. ౧౬౦. శుక. ౧. ౨౭౪.

కనువినికి=కన్నువినుకలి. (కను+వినికి.)
సరసిజవృత్తము. కప్పఁగఁ దోలుఁ గొప్పున
జాలుఁ గనువినుకులయొడికములగుసరులుఁ.
యయా. ౨. ౪౬. అచ్చ. రా. సుం. ౧౭౧.

కనువెచ్చ. వి. (కను+వెచ్చ) కంటివేఁడిమి.
సీ. వలరాచరాచవాఁ డలికాతుకనువెచ్చఁ గ
రఁగినయలకనికరపుఁజోటు. మనుచ. ౨. ౯.
విణ. నులివెచ్చ. (శ.ర.)

కనువెలుఁగు. వి. (కను+వెలుఁగు) కంటికి వెలుఁగు. (కంటికి వెలుఁగువంటిది, మార్గదర్శకము అని భావము.)
క. కనువెలుఁగు నీవు గా నీ, వెనుక భవస్మతమ
యూఁది వీరలు నేనుం, జనుదెంచెద మాఱు
ట నెల, కొన వృషభముపజ్జ నడచుగోవులభం
గిఁ. భార. ద్రో. ౧. ౬౬.
చ. అనిమిషవాహినీతనయుఁ డస్త్రగురుండును
నీకు నెప్పుడుం, గనువెలుఁగై చరింతురు వికర్ణుఁడు గర్ణుఁడు దుస్సనేనుఁడుఁ, నిను నొక
యప్డుఁ బాయరు... భార. శల్య. ౨. ౪౦౩.
క. ఆవెలుఁగు గనువెలుంగుగఁ, దా వెలసినపుణ్య
మూర్తి ధర్మసుతుం డే, లా వెఱచు రణము
నకు... భార. ద్రో. ౧. ౧౦౦.

కనువేఁదుఱు. వి. (కను+వేఁదుఱు)-కనుపిచ్చి-చూచినమాత్రమున నే యావస్తువుపైఁగలిగినవల పు, వెఱ్ఱివలపు.
ఉ ....ఇంలకనువేఁదుఱు సెల్లునటమ్మ యింతికిఁ. మనుచ. 3. 33.

కన్చెదరు. అ. క్రి. (కను+చెదరు). చెల్లాచెదరగు.
మ. చదిసెం దేరులు పాఱె వారణము లశ్వమ్ము
ల్దరం గూలెఁ గ, న్చెదరెఁ సైన్యము వ్రాలె
బాహువులు త్రెస్సె న్మాంసముల్ రాలెనం,
గదముల్.... కువల. ౨. ౧౪౬.

కన్దెఱ. వి. (కను + తెఱపి. ఇది వాతెఱవంటిది.)
కనుతెప్ప.
మ. మఱునాఁ డంధకభోజవృష్ణియదుసామం
తాగ్రణీసేనగం, దెఱ గా సాత్యకి రాముఁ
డుద్ధవుఁడు హార్దిక్యుండు లోనైనకొం, దఱ
మాత్యుల్ దనుఁ జుట్టి రా నమరె నాస్థానం
బునం గృష్ణుఁడు ... ఉ. హరి. ౨. ౭౪. (కంటికి తెప్పవంటిది-రక్షకము అనిభావము.)
విణ. (కను+తెఱచు) నేత్రములను తెఱచునట్లు చేయువాఁడు, నేత్రోన్మీలకుఁడు.
గీ. అఖిలజగములకన్దెఱ యగుచు జనస, మాజకర
పుటహృదయసరోజములకు, ముకుళనంబును
జృంభణంబును నొనర్చి, భానుబింబంబు పూ
ర్వాద్రిపై వెలింగె. భార. విరా. ౨. ౨౪౧.
గీ. సృష్టికన్దెఱ తొలుసంజచెలిమికాఁడు...అరుణుఁ డుదయించె ... కాశీ. ౧. ౧౨౧. (చి. ని. పా)

కన్న. ప్ర. ద్రు. (కు+అన్న) కంటె. (ఇది పంచమీవిభక్తి ప్రత్యయము.)
క. నిన్నుఁ జెఱగొన్నహైహయు, కన్నఁ దోర్వీ
ర్య మెక్కు డగుభార్గవుఁ, ల న్నిర్జించినరా
ముని, కన్నను శూరుండు ముజ్జగంబులఁ గలఁ
డే. చమత్కారరామాయణము. అప్ప. 3. ౨3౭.
ఉ. ...చంద్రుప్రతికోటి మొగం బెలదేటిధాటిక, న్నం గడుమేటి వేణి పులినంబులసాటి

పిలుండయారె...విజ. వి. ౧.౧౪౦. ప్రబో ధ. ౪. ౩౬. వసు. ౨. ౪౬.

కన్నకొడుకు. వి. ఔరసపుత్త్రుఁడు. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

కన్నగాఁడు. వి. (కన్నము + కాఁడు) ఖనకుఁడు, కన్నము వేసి దొంగిలించు దొంగ.

మ. తలపోయం దమపంచలిన్నియలమీఁదన్ జంగముల్ వోలె నిచ్చలుఁ దొంగుండెడు కన్నగాండ్రు విని రాజద్వారముల్ సొచ్చి కా, వలి కాండ్రం గనుఁ బ్రామి. కాళ. ౪. ౫౨.

సీ. అంపవోయిన కాంత బొంక శంకించు నే కత్తి యేమటిలు నే కన్నగాఁడు. రామలిం. ౧౧౧. ఆం. భా. ౨. ౨౯౧.

కన్నడ[1]=కన్నడవు, కన్నడుగు. వి. ఉపేక్ష; అనాదరము, తిరస్కారము.

క. లాలన సేయవు నన్నుం, గేళీసంగతుల బుజ్జగింపవు నీపై, హాళిం జిక్కిటిఁ గన్నడ, యేల దయం జూడ వాఁలి నే మునినాథా. విప్ర. ౩. ౭౭.

కన్నడ చేయు, కన్నడ యొనర్చు=ఉపేక్షించు; తిరస్కరించు.

ఉ. ఆసరసీరుహాక్షిపయి నాసల నాసరివారు నవ్వను, బ్బాసిల ధైర్యలక్ష్మి విడిచి వాసనవింటివజీరు నమ్ములన్, గాసిలుచున్న వాఁడ ననుఁ గన్నడ చేసె విధాత యయ్యయో, దోసము గాదొకో తనపుఁ దొయ్యలి నీయక యిట్టు లేచుటల్. అహ. ౨. ౭౧.

సీ. ఒకనిమాటున వైరి నుక్కడంగించిననరు శౌర్య మెన్నఁ గన్నడయొనర్చి. చంద్రా. ౧. ౨౧.

జ: కన్నడించు[1], కన్నడీఁడు[1].

కన్నడ[2]. వి. (సంగీ) ఇరువదినాలుగు స్త్రీ రాగములలో నొకటి.

గీ. ...పూర్వ, గౌళ సారంగ మంగళ కౌశికులును, గన్నడయుఁ జాయయును గౌళ కడు నపూర్వ, మైనభల్లాతకియును నారాయణియును, గ్రమత నిరువది నాల్గు స్త్రీరాగములును. ప్రబంధ. ౯౪. హంస. ౪. ౧౨౩.

కన్నడగౌళ. వి. (√కన్నడ[2] ?)-సంగీ- రాగములలో నొకటి.

ఉ. భైరవి నాట తోడి సిరిపాళి దిశాదిశి దేశి మారువా, గౌరి బిళాహురి లలిత కన్నడగౌళ ముఖారి దేవగాం, ధారి వరాళి కన్నడ ధనాసరి ఘూర్జరి పూరి బేగడా, యారభి రామఖల్లి మొద లైతగు రాగము లింపు మీఱఁగన్. చెన్న. ౨. ౨౩౬.

కన్నడము. వి. (సం. కర్ణాటః, క. కన్నడవు, త. కన్నడం-వృత్తియందు వైకల్పికముగా మువర్ణలోపము.) ౧. కర్ణాటదేశమందలివారు మాటలాడు భాష, కర్ణాటభాష.

గీ.... అఱవమ్ము తెనుఁగు, కన్నడం బన మఱియిట్లు కొన్ని దేశ, భాషలై యొప్పు... ఆం. భా. ౧. ౧౧౦.

౨. కర్ణాటదేశము.

ఉ. కన్నడరాయ యక్కడవఁ గప్పు ప్రియా పరిభుక్తభాక్కృఙ్. ఆము. ౧. ౧౪.

జ: కన్నడించు[2], కన్నడీఁడు[2].

కన్నడ(త)వు=కన్నడుగు. వి. కన్నడ, ఉపేక్ష; తిరస్కారము.

కన్నతవుసేయు = తిరస్కరించు.

గీ. కన్నతవు సేయుఁ గచ్ఛపాకారగరిమఁ, గరిమ రాతకయాన నీచరణమహిమ. వసు. ౪. ౭౬.

కన్నడవు చేత=ఉపేక్ష చేయుట.

మ. మొగమోటంబున నుండఁగాఁ జనదు నంబుల్ దుండగీ లింత కేఁ, పగిదిన్ వచ్చు సువర్ణపాత్రము గణింప న్నీంద్రచే నాగతిం, దగఁ జెప్పింపక నీవు కన్నడవు చేతం బట్టి ప్రార్థించినన్, మిగులం గొర్లుదుఁ గాక తాను

... కొనఁజాన్మో యన్న భీతాత్ముఁడై. చిత్ర. ౫. ౨౧.

కన్నడి. (క.కన్నడిగ.)వి=కన్నడీఁడు౨. (శ. ర.)

కన్నడించు¹. స. క్రి.(√కన్నడ¹.)ఉపేక్షించు. (శ. ర.)

కన్నడించు². స.క్రి.(ఇది 'తెలిఁగించు'వంటిది?-√ కన్నడము) కన్నడభాషలోనికి మార్చు. (ప్రా.)

కన్నడీఁడు¹. విశే. (కన్నడ¹+ఈఁడు.) ఉపేక్ష చేయువాఁడు. (శ. ర.)

కన్నడీఁడు². వి. (కన్నడము+ఈఁడు.) కన్నడ దేశపువాఁడు, కర్ణాటకుఁడు.

సీ. కన్నడీఁ డనఁగను గర్ణాటకుం డొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౧౦౩.

సీ. ఆరెలు గన్నడీలరవలుం దెలుఁగులుఁ దనబిరుదందియం దగిలి కొలువ. ద్వా. ౧. ౪౨.

కన్నడుగు(ఘువు)=కన్నడవు.

కన్నడుగు(ఘువు)సేయు=ఉపేక్షించు; తిరస్కరించు.

క. ఇన్నాళ్లు నన్ను మిక్కిలి,మన్నన గావించి చాల మంచిన నీవే,కన్నడుగుసేసి తే మని, విన్నప మొనరింతు నీకు విబుధాధిపతీ. వాల్మీకి. ౩. ౩౩.

సీ. కరభోరుయుగళ నీకలికిలేఁదొడలు భద్రకరంబు లన నుచితంబులమ్మ. గీ. కంతుచక్కఁదనంబు జయంతుసొగసు, నలపసంతునివింత యొయారిపంతు, కన్నఘువుసేయునారాయవన్నెకాని,బిగువుకౌఁగిలి నీకు లభించెనేని. చమ. ౨. ౯౭.

కన్నది. వి. (కన్న+అది.) తల్లి, మాత.

సీ....అమ్మ కన్నది,తల్లి యవ్వ నా మాత పేళ్లమరు. సాం. ని. మాన. ౩.

కన్నపె(వె)ట్టు. అ. క్రి.(కన్నము+పెట్టు) కన్నము వేయు.

క. మీనీటిమ్రుచ్చు లేవురు,మానీటం గన్నపెట్టి మణిభూషణముల్,గోవతనంబునఁ దెచ్చిరి. దశకు. ౪. ౨౪.

స.క్రి. కన్నము వేసి దోఁచుకొను; అపహరించు.

ఉ. ... తక్కనట్టినా, నాధనసంపదాఢ్యసదనంబులు నిత్యము కన్నపెట్టుచుక్, సాధువిధిం బ్రవర్తిలఁగఁ జల్పె దినంబును వైష్ణవార్చనల్. పరమ. ౪. ౧౯౫.

గీ. ఫాలలోచనఫాలకరాళనేత్ర,కీలికీల లనంగ మిక్కిలి తపోగ్నిఁ, దనరియున్నారు వీరల ధైర్యధనము, కన్నపెట్టఁగఁ జాలఁడు కంతుఁ డనుచు. ఘటికా. ౨. ౧౪౭.

కన్నపోవు. అ. క్రి.(కన్నము+పోవు) కన్నపెట్టఁబడినదియగు.

వ. నాగపట్టనప్రసిద్ధబుద్ధాయతనంబు గన్నపోయె. పరమ. ౫. ౧౫.

కన్నమిడు. స. క్రి. (కన్నము+ఇడు). ౧. కన్నము వేసి దోఁచుకొను.

మ. ఒకనాఁ డేగురుదొంగ లంతికమునం దొప్పారుమందారనా,మక మాదుర్గము లీలనేలెడు మహాక్ష్మాపాలుఁ డాజీవర,త్నకుక న్యాసదనంబు కన్నమిడువాంఛక్ వచ్చి...ద్వా. ౧౦. ౧౧౫.

౨. కన్నము కలదానినిగాఁజేయు.

క. మామందిరంబుకుడ్యం,బే మిరువురుఁ గూడి కన్నమిడి యడుగులచొ, ప్పేమియు నెఱుఁగక యుండం,గా మాటితి మప్పు డేను గడుసుత్సుకతక్. దశకు. ౬. ౬౨.

కన్నము. వి. (క. కన్న). రంధ్రము, బిలము; దొంగలు త్రవ్వెడుసొరంగము.

ఉదా: ఎలుకకన్నము.

ద్వి. గడియకన్నంబును గడపకన్నంబు. బస.పు. ౫. ౩౪౦.

జ: కన్నగాఁడు, కన్నపెట్టు, కన్నపోవు, కన్నమిడు.

కన్నయ్య[1]. వి. (కన్న+అయ్య.) తండ్రి, జనకుఁడు.

సీ...తండ్రి,యబ్బ కన్నయ్య నాయన యయ్య యప్పన జనకాఖ్య లగు...సాం.ని.మాన.౩.

కన్నయ్య[2]. వి. (సం. కృష్ణః.ప్రా. కణ్హో-కన్నఁడు +అయ్య) కృష్ణుఁడు. (శ. ర.)

కన్నర. వి. (త. కణ్ణరావి=౧. దుఃఖము. ౨. దురవస్థ.) దురవస్థ; దుఃఖము, కష్టము. (కన్నఱ అని చి. ని, శర. కాని తమిళమును బట్టియు 'కన్నరె' క్రిందనీయఁబడిన యనుప్రాసమునుబట్టియు సాధురేఫముతో గ్రహింపఁబడినది.)

ఉ.అన్న మునీంద్రపుత్త్ర మృగయాక్రియ యింతకుఁదెచ్చె నన్ను ము,న్నెన్నిట నోమి కాంచిరొ సమిద్ధతపఃఫలసార మైనయు,ద్యన్నయశీలు నిన్నుఁ దలిదండ్రులు వారెట నున్నవారొ యీ,కన్నర చూడఁ బాలయితిఁగా విధి నేవిధి దూఱ నేరతుఁ. రామా. ౨. ౪౧. (కన్నడ-ముద్రి.)

క. మన్నులు రేఁగఁగ నేనుఁగు,మన్నీఁ డడవిఁబడి యెండమావులు ద్రావం, గన్నరఁ బఱచుచు నడియా,స న్నొగులుచు వ్రాలి సోలి జాలిం బడుచుఁ. వాల్మీకి. ౧. ౯౫.

జ: కన్నరి.

కన్నరి. విణ. (√కన్నర) దుఃఖితుఁడు.

(గరుడుఁడు) వ...నిర్జరులు జర్జరులుగా మేఘంబులు మోఘంబులుగాఁ గిన్నరులు గన్నరులుగా భూతంబులు భీతంబులు గా...అరుగునట్టియెడ...ఉ. హరి. ౬. ౨౮.

కన్నవిటి. విణ. (కన్ను+అవిటి.) చీకు,అంధుఁడు.

క. చెవిటికి శంఖధ్వని క,న్నవిటికి దీపంబు షండుఁ డగుపురుషునకుఁ, యువతియు ఖలునకు నుపకృతి,శవమున కిడుభూషణములు జగతి వృథ యగుఁ. భల్లా. ౪౮. (శ. ర.)

కన్నాఁగు. అ. క్రి. (కన్ను+ఆఁగు) నిద్రించు.

శా. అన్నా లక్ష్మణ భ్రాతృవత్సల దురంతాయాసఖిన్నుండవ,య్యున్నిద్రారహితుండవై యకటా ము న్నగ్రాటవీభూములం,దన్నం గొల్తు గదన్న నేఁడు రణశయ్యఁ భూవిభుండుండఁగాఁ, గన్నాఁగం దగునయ్య నీనిదురక్షుంగాలం బయోధ్యంగదా.భా.రా.యు.౫౮౪.

కన్నాకు. వి. (కను +ఆకు-ప్రౌఢవ్యాకరణము.) తములపాకులకట్టయందు మొదట నుండెడియాకు. (శ. ర.)

విణ. శ్రేష్ఠము; ముఖ్యుఁడు; నాయకుఁడు;అగ్రేసరుఁడు.

సీ. ...కన్నాకు మేల్బంతి ... ఆణి యంచనఁ దనరు శ్రేష్ఠము ...ఆం. భా. ౩. ౧౫.

క. చెన్నొందఁగఁ దనయింటికిఁ,గన్నాకయి మెఱసియుండుగాదిలితనయుఁ,జన్నములు సేయ నడవిన,యున్నాఁ డని విని దశాస్యుఁ డుద్యోగమునఁ. నిర్వ. ౫. ౧౨౮.

క. కన్నాకు మనకు భీష్ముఁడు...భార. భీష్మ. ౧. ౭౬.

సీ. ఎగుచుకూఁతలు ముట్టె యెత్తి బిట్టాలించి గమికిఁ గన్నాకయి గాలి యరయు. మనుచ. ౪. ౪౨.

కన్నాత. వి. ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

సీ... మెడలపైఁ గన్నాత లిడి...ప్రబంధ.౯౬.

సీ. కన్నాత చాంగణ కందణంబు...గీ...అంజమెడపట్టు నాఁగఁ జెన్నలరుచుండు,ముప్ప

దియు రెండు విన్నాణములకుఁ జేళ్లు....ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

బ. ౧. రతిబంధవిశేషము.

సీ. కన్నాత లాఁగించి కాంతుమోము గదించి సారెసారెకు మోవిఁ జప్పరించి. శశాం. ౩. ౯౭.

౨. మల్లవిద్యావిశేషము.

సీ. కన్నాతలు పుటము లగ్గస్తాలు మండీలు దాళాలు డింకీలు దండెములును,లాఁగు లనంగను రాజిల్లుఁ దద్భేదనామధేయంబులు... ఆం. భా. ౨. ౨౦౪.

కన్నియ(న్నె)=కన్య. వి.(సం.కన్యా. క. కన్నె.)

౧. కన్యక, వివాహముకానిబాలిక; స్త్రీ.

సీ. కన్యాభిధానంబు కన్నె కన్నియ కన్య యన మూఁడుపేళ్లచే నమరి యుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౦౬.

సీ. మునిదత్త మగుమంత్రమున గొంతి కన్నియనాఁడు వేడుక దిననాథుఁ దనకుఁ,బ్రత్యక్షముగఁ జేసి పడయుట...భార. శాం.౧.౧౬.

క. అచ్చిన్నికన్నెసోయగ, మచ్చెలువుం జిల్వచెల్వలందును మఱియ, య్యచ్చరచేడియలందును,నిచ్చలుఁ బరికింపఁ గలుగ.నేర దొకపుడున్. నీలా. ౧. ౫౮.

ఉ. ఇన్నిదినంబులున్ సవతు లిందఱిలో నలసత్యభామ క,న్నన్నలఁ ద్రిమ్మరున్ హరి వశంవదుఁడై యన వింటఁ గాని యో,కన్నియ నీయెడం గలుగుగౌరవ మెందునుఁ జూచి కాన...పారి. ౧. ౬౫.

౨. కూఁతురు, పుత్త్రిక.

ఉ. పంచినకోపమున్ సమయభంగభయంబును నగ్గలించి యు,ల్లంబు పెనంగొనంగఁ బతులం దగ సభ్యులఁ జూచుమాడ్కి రూ,క్షం బగు చూడ్కి నాద్రుపదుకన్నియ నూచి ... భార. విరా. ౨. ౧౩౯.

ద్వి. కన్నెల నూర్వురఁ గడురూపవతులఁ,గనియె ... రం. రా. బాల. 33 పా. ౧౦౫౦.

విశ. ౧. మొదటిది, ప్రథమము. (చూ. కన్నెకయ్యము, మొ.)

౨. లేఁతది.

సీ. చిన్నికొమ్మల నించుకన్నెమామిడిచెట్టుఁ జేర్చి నీకును మెచ్చు సేయఁగలను. విప్ర. ౩. ౧౯.

వ. ఆసమయంబునఁ జెన్నలరుకన్నెవెన్నెలల వెన్నెలపులుఁగు లలముకొన్నచిన్నెల...ఘటికా. ౨. ౧౮౬.

౩. క్రొత్తది.

సీ.ధళుధళుక్కున నింగిఁ దాటించెఁ బలుమాఱు నీరాళ్లగొందిఁ గన్నియమెఱుంగు. పాండు. ౪. ౨౧.

క. ...కీర్తివిభవా,న్వితవిను మాకన్నెపాటని యథార్థగతిన్. హ. స. ౨.౬౪. (హరిశ్చంద్రకథయందు.)

కన్నెకూర్మి=ప్రథమానురాగము.

గీ. మాననీయశశాంకకోమలము లైన, యామినీసమయములుఁ బర్యంకములును, సాక్షులుగనొందు పలపంత జనవిభుండు,కన్నెకూర్మి ప్రకాశంబు గాకయుండ. నైష. ౧.౭౮.

కన్నియతటి, కన్నియనాఁడు = కన్యగానున్నపుడు.

సీ. మంత్రబలంబున మార్తాండువరమునఁ గన్నియతటి గొంతి గన్నవాఁడ,వు ... భార. ఉద్యో. ౪. ౨౯.

సీ. కన్నియనాఁడు భాస్కరుని రావించితి వరమంత్రబలమున వచ్చి యతఁడు,సంప్రీతినొసఁగంగ జన్మించినాఁడవు...భార.ఉద్యో. ౪. ౫౯.

జ: కన్నియలేడి, కన్నెకయ్యము, కన్నెగోవు కోఁత, కన్నెబావి, కన్నెఱికము.

కన్నియ(న్నె)లేడి. వి. (కన్నియ+లేడి)కారం డవపక్షి. ఆం.భా. ౧. ౯౬.

ద్వి. కొక్కెర శెగ్గురు కొంగ రాపులుఁగు, క క్కెర యాడెలు కన్నియలేడి.ద్వి.హరిశ్చ. పూ. ౬౩౦.

సీ. కొక్కెర పూరేడు గొరువంక లావుక పా న్నంగి కోవెల కన్నె లేడి. యయా.౨. ౨౮.

కన్నీరు. వి. (√కన్ను) అశ్రువు.

సీ. అశ్రువు కన్నీ రటంచును రాజిలు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౮.

కన్ను=కను.వి.జొ. (ఇది హల్లు పర మగునపుడువై కల్పికముగా 'కను,కన్'అను రూపముల నొందు ను-√కను-క.కణ్ణు. త. కణ్.) ౧. నేత్రము; చూపు, దృష్టి.

చ...ఏదుకన్ను దెమ్మనినను దెచ్చువాఁడ... విక్ర. ౧. ౧౬౯.

చ... మొక్కలమున మోకమావిపయిఁ గన్నిడి ...కవిక. ౩. ౧౦౫. రా. వి. ౩. ౭౨.

౨. ఇంగితము, అభిప్రాయము; జాడ.

చ. అమృతకళాంశుతుల్య మగుహారము రాముఁ డు సీత కిచ్చె నా,రమణి ధరింప నొల్లక క రంబులఁ దాల్చి నిజేశుఁ జూడ భూ,రమ ణుఁడు నింతి కన్నెఱింగి రాగముతో నగుఁ గాక యన్న న,క్కమలదళాక్షి వాయుజుని కంఠమునం దగిలించె వేడుకన్. భా. రా. యు. ౨౬౬౭.

మ.చిగురుంబోఁడియు వానిఁ జూచి తగి లెన్...

క. ఆక న్నెఱింగి యచ్చట, నీకన్నియ నుండ నీక యిట తెచ్చితిమి...భోజరా. ౩. ౨౩౫, ౨౩౬.

ఆ....కరితురంగ,రథపదాతిచయము రావించు చున్నయా,కన్నెఱింగి కోపకలితుఁడగుచు. వి. పు. ౭. ౪౧౩.

౩. చెఱకులోనగువానిగనుపు, పర్వము. ('పర్వ ము క్రిందిగుంట' అని శ. ర.)

సీ....కన్ను కనుపు గంటు గను పంచనఁగఁ బ ర్వ,మమరు...ఆం. భా. ౨. ౭౪.

చ.నలనిభుఁ డీజయధ్వజుఁడె నావిభుఁ డంచుఁ దలంచునంతలో, వలపుల తేఁడు కెంపుజిగి వంపు మెఱుంగుఁబటాణి నూకి క,న్నులు గల వింట నప్పుడు వినూత్న శరావళి లేసి యా ర్చె...శుక. ౧. ౩౧౨.

౪. (వల మున్నగువాని)రంధ్రము.

(వేశ్యామాతృవర్ణనము.) వ. ... ప్రాంతవలయు నుంబోలెఁ గన్నులు చెదరి...కవిక.౪.౧౧౩.

చ. కన్నులు కన్నులే వలలకన్నులు గా కవి ... దశా. ౨. ౩౨౧.

సీ. చంద్రకమ్ములును లోచనములు రంధ్రముల్ చెన్నొందు చుండును గన్ను లనఁగ. ఆం.భా. ౩. ౬౧.

౫. (బండి)చక్రము.

(మన్మథరథవర్ణనము.) సీ.పంకరుహంబులు బండి కన్నులు చంపకంబులు నొగ లుత్పలంబు లి రుసు. కు. సం. ౪. ౪౩౯.

౬. వంతెనద్వారము. (శ. ర.)

౭. నెమిలిపురికన్ను, చంద్రకము.

సీ. చంద్రకము కన్న నఁగఁ బరఁగు. ఆం. భా. ౨. ౯౬.

౮. మృదంగాదివాద్యములముఖభాగమున నేర్ప ఱుపఁబడినవృత్తనీలమండలము. (కరణి); కర ణివేయుప్రక్క; బోనమువేయుప్రక్క.

వ...ఎండేనియుం గన్ను వేయుట మృదంగాది వాదిత్రంబులయందు...ఆము. ౪. ౧౮౭.

ద్వి....మద్దెల యూరుఫలకంబునందు, సంధించి బంధించి సప్తతాళముల, 'బంధురగతులుత

ప్పకయుండ శ్రుతులు, కూడంగఁ గుడిచేలఁ గొట్టుచు ముద్ద, కూడు దాపటికంటెఁ గూడ హత్తించి. ప్రభులిం. ౨౬. పా. ౧౬ పం.

౯. కపటచేష్ట.

సీ....కన్ననఁ గీలనఁ గపటచేష్ట. ఆం. శే. ౫౫.

కన్నిచ్చకువచ్చు=కంటికింపగు.

వ. భూయిష్ఠంబు లగుమృగంబులం దెగఁ జూచి యేచి కన్నిచ్చకువచ్చు పెక్కునంజుడులు చేవడించక కావడించి ప్రాద్దస్తమించునంతకుఁ బఱతెంచునపుడు...పాండు. ౩. ౭౯.

కన్నుండఁ గంటిపాపఁ గొనునట్లు:- చూచుచుండఁగనే మోసము చేయుటను దెలుపును.

క. కన్నుండఁ గంటిపాపం, గొన్నట్లు మొఱంగి బాలుఁ గొనిపోవుటకున్, అన్నిచు బంధుయుతముగ, మన్నిగొనక యున్న నేటిమాటలు మనకున్. ఉ. హరి. ౫. ౨౭౭.

కన్నుఁగవ=నేత్రద్వంద్వము.

చ. మొలచినకూర్మిఁ గన్నుఁగవ మోడ్చినయప్పుడు...నైష. ౧. ౬౭.

కన్నుగానక=అంధుఁడయి; (గర్వాదులచే) అంధుఁడయి.

గీ. అతనుదర్పాంధకార మంతంతఁ గవియఁ, గన్నుగానక సాధ్వి రాఘవుని దేవి, జనకకన్య జగన్మాన్యఁ జెనక వచ్చి, కన్నుగానక చనెఁ బలుగాకి కాకి. రామా. ౫. ౭౦.

వ. మానసారుండు రాజ్యగర్వంబునఁ గన్నుగానక...దశకు. ౨. ౪.

(ఇట్లే 'కన్నుగానఁడు, కన్నుగానమి' మొదలగువ్యతిరేకార్థకరూపములు గ్రహించునది.)

క. తానెటువలెఁ బ్రతికెడునో, నానావిధభోజనములు నాకు నసంఖ్యం, బైనమహాసేనకు ని, క్కాననమున గాని గన్నుగానఁడు సుమ్మీ. వరాహ. ౪. ౧౦౧.

వ. దేవా యీవేళ కా వజ్రనాభుండు ప్రాభవాభిమానంబునఁ గన్నుగానమిఁ దన్నుఁ దా నెఱుంగకున్నవాఁడు ... ప్రభా. ౧. ౧౧౭.

కన్నుమిక్కిలివేల్పు=శివుఁడు.

సీ. విన్నేఱు జడఁ బూను కన్నుమిక్కిలివేల్పు ...అచ్చ. భా. ౫. ౭౭ పా.

కన్నులఁగట్టినట్లుండు = ఎదుటఁ గట్టినట్లుండు, ప్రత్యక్షముగా నగపడుచుండు.

ఉ....దీనిమేనికిన్, గానఁగరాదు సాటి యిది కన్నులఁ గట్టినయట్లు తోఁచెడిన్. చంద్ర. వి. ౧. ౨౭.

కన్నులఁగప్పుకొను=కన్నులనద్దుకొను, గౌరవముతోఁ జూచు.

ఉ. నమ్మినవారు పాండునృపనందను లందఱిలోనఁ బెద్దగా, మిమ్మె గణించు ధర్మజుఁడు మీరటకున్ విజయంబుసేయ వే, గమ్మైను రేఁగుదెంచి కడుఁ గన్నులఁ గప్పుకొనుం బదం డనం, దమ్మునిమాట యన్న జవదాఁటని యన్న ససంభ్రమంబుగన్. విజ. వి. ౩. ౧౭౨.

కన్నులఁజూపు=కన్నులకుచూపు, కనఁబఱుచు.

ఉ. ఈనవమేఘముల్ ప్రియుల నేటికిఁ గన్నులఁ జూప వయ్యయో, యీనగపంక్తులైన హృదయేశ్వరులం దగ నేల యీయవో, యీనభమంటుగట్లయిన నేటికి వేడుకకాండ్రఁ బంపవో, వానలుఁ బండ్లుఁ బచ్చికలు నైన నేటికి నాకు దైవమా. గంధ. ౬౭.

కన్నులఁబడు=అగపడు, కనఁబడు.

ఉ. అంతటిలో ఋతుధ్వజనరాధిపుమోహనమూర్తి మున్ను గ, న్నంతయుఁ గన్నులంబడిన...కువల. ౩. ౫౯.

కన్నులపండువు, కనుపండువు=నేత్రోత్సవము; ఉత్సవము.

క....అరిగిరి నగరం, బునకుం గన్నులపండువు, జనపదముజనం బొనర్ప జనసంస్తుత్యా. భార. ఆశ్ర. ౨. ౧౪౪.

వ. రెండవకుసుమకోదండుండునుంబోలె విలాసి
నీమండలికిం గన్నులపండువై... నైష. ౧. ౫౭.

చ. పడఁతుకరోమరాజి కనుపండువు నిచ్చు జ
నంబు మాడ్కి... చం. రా. ౩. ౭౬.

కన్నులమ్రొక్కు=నమస్కారవిశేషము.

వ.... శ్వేతద్వీపమండలి తారకస్వామికిఁ గన్ను
లమ్రొక్కు బదరీవనమండలి నారాయణునకు
జోతలు... ప్రబంధ. ౭౭౦.

కన్నులార్చు=కనుసంజ్ఞచేయు.

చ. కనుఁగొని తీవ్రరోషమునఁ గన్నుల నిప్పులు
రాల నోరి నా,వనితకుఁ గన్నులార్ప నిటు
వచ్చినవాఁడవె నిన్నుఁ బట్టి చ,య్యన సమ
యింతు...రుక్మా. ౫. ౨౨.

ఉ. ఒక్కవిటోత్తముండు నను నొందఁగఁ జూ
చినకాంతఁ జూచి వే,ఱొక్కఁడు గన్ను
లార్చుటకు నోర్వక కోపము మీఱి...చిత్ర
భా. ౪. ౫౪.

కన్నులుచల్లనగు=నేత్రానందకరమగు.

ఉ. ఎన్నఁడు చూడఁ గల్గెడునొ యిందుకులా
గ్రణి ముద్దుమోము నా,కన్నులు చల్లఁగా...
కవిరా. ౩. ౬౨.

కన్నువిన్కలితిన్నె=శేషాచలము.

గీ. భయదరభసశరభసముదయముఁ బ్రోచు, సా
హసోదారభూదారచక్ర మచట, జాతివై
రంబు లేక... కన్నువిన్కలిదిన్నె తోఁడు
న్నకతన. ప్రబంధ. ౩౪.

కన్ను(ను)వేయు = దృష్టిప్రసరింపఁజేయు; అభి
లాషకలిగియుండు.

గీ. ఇంతిదోయిట నేసఁబ్రా లెత్తుచోట,గుబ్బపా
లిండ్లక్రేవ గ్రక్కున మురారి,కన్ను వేయు
టఁ గని లజ్జ గదుర బాహు,లెత్తక కరాగ్ర
ములన పై కెగురఁ జల్లె. ఆము. ౬. ౧౩౩.

గీ. లలితలావణ్య తారుణ్యలక్షణముల,నపరలక్ష్మి
యటంచు నయ్యబలమీఁద, నలిననాభుండు
గను వేసినాఁడు...వరాహ. ౧౧. ౫౨.

ఇట్లే:-కన్ను(ను)వైచు.

సీ.ఇది యధర్మము త్రోవ యిది పథప్రచ్యుతి యి
వి యధోగతిహేతు విది యకృత్య. గీ. మని
విచారింప కవనీసురాధముండు, కల్కిచం
డాలకన్యపైఁ గన్నువైచె. శివరా. ౩. ౬౦.

చ. ... నవయౌవనరూపకళావిలాసభా,స్వరుఁ
డగునట్టియొక్క మగవానిపయిం గనువైచి
తేమొ ... కువల. ౩. ౧౦౭.

కన్ను(ను)సన్న=నేత్రసంజ్ఞ.

గీ. దేవగంధర్వదానవాదికులు భక్తిఁ,గన్నుసన్న
లఁ దన కూడిగములు చేయ, నెపుడు పేరో
లగంబుండు నేను చెప్ప, నాకురంగాక్షి మ
హిమంబు లసురనాథ. వరాహ. ౧౧. ౪౨.

గీ. అపుడు రుక్మిణికనుసన్న నబ్జముఖులు, రత్న
సింహాసనంబు నారదున కిడిరి. పారి. ౧. ౪౬.

కన్నె(న్నెఱ)ఱ్ఱచేయు=కోపించు.

సీ. పద ముహూర్తము డాసెఁ బతిచెంత కని
తెల్పు చేడెపైఁ గన్నెఱ్ఱచేసె దేమి. రసిక.
౫. ౧౬౪.

ఆ. తల్లి పాఱవైచి తరల నవ్వులపంచ, బ్రతికి
కూఁతవట్టి కొతుక కీవు, కన్నెఱ్ఱచేసి య
న్నులఁ గని కాఱు,కూఁత లఱచె దేమి కో
కిలంబ. రసిక. ౪. ౧౭౦.

ఇట్లే:-కన్నెఱచేయు.

ఉ. ... పాటలముల్ గుసుమోదయంబుచేఁ గ
న్నెఱచేసెఁ దిట్టిఁ గలకంఠరుతంబులఁ జూ
తముల్ వృథా, మున్నుగ నన్నిటం గడచి
మోదుగపూవులు విఱ్ఱవీఁగినన్. కవిక. ౪. ౭.

కన్నుకట్టు. వి. (√కన్ను) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. వెన్నెలకుప్పలు కన్నుకట్టు ... ప్రబంధ.
౬౧౩.

కన్ను(ను)బొమ్మ (మ), కనుబొమ్మ (మ). వి.
(√కన్ను.) భ్రూవు.

ఉ. మారునివిండ్లసౌరు పలుమాఱును మీఱెడిక
న్నుబొమ్మలు...ఇందు. ౨. ౧౬౧.

చ. చెలినునువంకకన్నుబొమసింగిణి దిగ్విజయం
బుఁ గూర్పఁగాఁ, దొలుతటియించువిల్లుని
మిటుంటలు చేసి మరుండు ... చంద్రా. ౪.
౧౨౦.

ఉ. పూని మురుందునాజ్ఞఁ గనుబొమ్మనె కాంచి
... ఆము. ౧. ౪.

క. కను నవ్వించుచుఁ జెఱఁగులు, ముడివెట్టన్
జేరఁటాండ్రు ముదిత కనుబొమల్, ముడివె
ట్టె నాలిసిగ్గున ... మనుచ. ౫. ౯౪.

శా. చెండ్లా గుబ్బలు జాళువాళసుకులా చెక్కి
ళ్లడాల్ సింగిణీ,విండ్లా కన్బొమలు...విజ.
వి. ౧. ౧౩౪.

కన్నుమూ(ల్మా)యు, కనుమూయు, కన్మూయు.
అ. క్రి. (√కన్ను) ౧. నిద్రించు.

సీ. కదనోత్సవత్వరఁ గనుమూయ నెఱుఁగక
కోర్కిమై వేఁబోకఁ గోరువారు. కవిక.
౨. ౧౩౨.

౨. దీర్ఘనిద్రఁ జెందు, మరణించు.

గీ.అమ్మ నేఁజెల్ల యెవతెమో యవల నొక్క,కొ
మ్మ నాప్రాణవిభు నేలుకొనియె నేమొ,కాక
యుండిన ననుఁ జేర రాకయున్నె,యని ప్ర
లాపించి కనుమూసె నాక్షణంబ. శుక. ౧.
౩౦౬. (చూ. ౩౦౮.)

స. క్రి. కనుగప్పు, వంచించు.

సీ.పన్నీ రనుచు నన్ను బ్రమయించి యక్కటా
సలసలఁ గ్రాఁగుక్రొంజమురుఁ జల్లి,కపురం
పుఁబలు కంచుఁ గనుమూసి కటకటా బూది
గప్పిననిప్పుఁ బాదుకొల్పి. చంద్రా. ౪.
౧౬౭.

శా...నాచేఁ గాదుసుమ్మాప్రజం,గన్నుల్మాయఁ
గ. శుక. ౪. ౨౪.

కన్ను(ను)మొగుచే, కన్మొగుచే. అ. క్రి.
(√కన్ను.)౧. కనుమూయు, నిద్రించు.

గీ. ప్రహరిఁ దిరుగుట చాలించి భైరవుండు,గ
వని మొగసాలయరుఁగుపైఁ గన్ను మొగిచె.
కాశి. ౩. ౨౩౫.

౨. ముకుళించు.

క. మసమసకవయ్యె దిక్కులు,పసి గ్రేపుఁ దలం
చి తిరుగఁబడె గూండ్ల శకుం,తసమాజము
కలకలము లె,గసె వెడవెడఁ గన్ను మొగిచెఁ
గమలవనంబుల్. జై. భా. ౨. ౧౦౧.

కన్ను(ను)మొఱఁగు, కన్మొఱఁగు. స. క్రి.
(√కన్ను.) వంచించు, మోసపుచ్చు.

మ. ఎవయం గల్గినకూర్మి భృంగిరిటిఁ గానీ తం
డుఁ గానీ నిజం,భునిఁ గానీ కయివండ ప
ట్టుకొని సంభోగేచ్ఛ నంతఃపురాం,గనలం
గన్ను మొఱంగి ... భీమేశుఁడు సానివాడ
కరుగున్ ధూర్తప్రకారంబునన్. భీమ. ౧.
౧౧౧.

క. అన విని లక్ష్మణుఁ డిట్లనుఁ,గనునట్లుగ నెదుర
నిల్వఁగాలేక మమున్, గను మొఱఁగి పాడి
దప్పుచు,నని చేసిన నిన్ను శూరుఁ డంద్రే చె
పుమా. భా. రా. యు. ౧౩౪౫.

మ. సిరి నొక్కప్పుడు కన్మొఱంగి హరి దన్ జే
రన్ బ్రహర్షించును,త్వరకున్...ఆము. ౧.
౨.

కన్ను(ను)మోడ్చు=కన్నుమొగుచే.
(నిద్రించు.)

గీ. చల్లచూపులకాంతామతల్లి నాదు, తల్లి యల
మేలుమంగకై దండఁ గొనుచుఁ,బన్నగనగా
ధ్యుఁ డే నింత కన్ను మోడ్చు,తతిని గలలో
న నెదుటఁ బ్రత్యక్షమయ్యె. రా. వి.౧.౧౫.

ద్వి. నడురాత్రి యరుదెంచె నరలోకనాథ, క
డు దస్సి నాఁడవు కను మోడ్తు గాక.రం.రా.
బాల. ౩౪ పా. ౨౮ పం.

కన్నుమోడ్పు. వి. (√కన్నుమోడ్చు) కన్ను మూయుట; నిద్ర.

చ. అనవిని డెందమూఁడిల నయ్యెడ నించుక సేపు కన్నుమో,డ్ప నెఱిఁగి తాఁ గలంగని యపూర్వతరస్థితి... హ. వ. ౨. ౫౩.

కన్నులకచ్చి. వి. (√కన్ను.) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ...కన్నులకచ్చి గుమగుమగుంచాలు పంచెనగి తీ. హంస. ౩.౧౪౬

కన్నులకలికి(ల్కి). వి.(కన్నులు+కలికి)- కన్నులయందు మనోజ్ఞత కలది-స్త్రీ, ఆఁడుది.

క. అలసంబ్రాయపుఁగన్నుల,కలికికి ముదిమగఁడు బూచి గావున... వేం. పంచ. ౩.౧౪౦.

ఉ. కన్నులకల్కి నీచెలువు కన్నులు చల్లఁగఁ గాంచఁ గల్గినన్, గన్నులు గల్గినందులకుఁ గల్గు ఫలంబులు గాకయుండినన్, గన్నులు కన్నులే వలలకన్నులు గాక...దశా.౨.౩౨౧.

కన్నులమ్రాను. వి.(√కన్ను.)చెఱకు,ఇక్షువు?. (శ.ర.)

కన్నులవింటిజోదు. వి. (√కన్ను.) చెఱకు విల్లు గాఁగలయోధుఁడు, మన్మథుఁడు.

ఉ. కన్నులవింటిజోదుపటకంజములాన చకోరలోచనా. దశా. ౨. ౩౨౧.

ఇట్లే: కన్నులవింటివాఁడు.

ఉ. కన్నులవింటివాఁడ తిగకన్నులదేవరలోఁడఁ బోరె ... నీలా. ౩. ౧౯.

కన్నులవినుకలి, కన్నువిన్కలి, కనువినుకలి. వి. (√ కన్ను.) చక్షుశ్శ్రవము, పాము.

ద్వి. కన్నులవినుకలి...నవనాథ. ౪. ౧౫౯ హ. ౬పం. ప్రబంధ. ౩౪.

వ. ... ఇది కనువినుకలినెలవుపుట్టుచే వినివిగాఁ జెప్పంబడి జగంబు లెఱిఁగిన దగుటం జేసి నీకుం గొంచెంబుగాః జెప్పితిని. య.మా. ౩. ౩౯. (కనువినుకలినెలవుపుట్టు=వాల్మీకి.)

ఇట్లే: కంటివిన్కలి.

వ. కంటివిన్కలివంటపేరింటిగుంటిమొకిపిఁడు. ప్రబంధ. ౨౧౬.

కన్నులవిలుతు(ల్తు)ఁడు. వి. (√కన్ను.)- చెఱకు విల్లుగలవాఁడు-మన్మథుఁడు. ఆం. భా. ౧. ౪౫. ఆం. సం. దేవ. ౧౪.

ఇట్లే: కంటివింటివజీరు. ముకుంద. ౩. ౬౯.

కన్నులవిలుకాఁడు=మన్మథుఁడు.

ద్వి. కన్నులవిలుకాఁడు గ్రాఁచె ధైర్యంబు.విష్ణు. పూ. ౩ ఆ. (శ.ర.)

కన్నెకయ్యము. వి.(√కన్నె.) ప్రథమయుద్ధము.

గీ. ...కన్నెకయ్యం బనంగఁ బ్రథమయుద్ధాఖ్య ... ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

మ....కన్నెకయ్యంబున,ర్థి భవత్పుత్రులమీఁది కోపమున నుద్దీపింప నేతెంచి ర, య్యభిమన్యుండును ద్రౌపదేయులును మాద్యద్దంతియూథాకృతిన్. భార. భీష్మ. ౧. ౧౧౦.

కన్నెకొమర. వి. ఓషధివిశేషము.

సీ. ... గాడిదగడపర కన్నెకొమర... హంస. ౪. ౧౦.

కన్నెగోరుకోఁత. వి. (కన్నె+గోరు+కోఁత.) కన్యకలగోళ్లుదీయుసంస్కారము. (ఈసంస్కారము కన్యకు పెండ్లిచేయుటకు పూర్వము చేయుదురు. బ్రాహ్మణవైశ్యేతరవర్ణములందు ఈయాచారము కలదు.)

కన్నెబావి. వి. (కన్నె+బావి.) చిన్నబావి.('కోనేటివంటి పెద్దబావి అని కొందఱు' అని-శ.ర.)

కన్నెము. వి. కోడిగుండెకాయ. (శ. ర-కోడియొక్క రెండవజీర్ణాశయము. బ్రౌ.)

కన్నెఱిక(ర్క)ము. వి. (కన్నె+ఱికము.) ౧. కన్యాత్వము.

ఛ. కల యనరాదు రామలకుఁ గాములకూటము
లెన్నిచందముల్, గల వవి యన్నియుఁ జె
లసెఁ గన్నెటికం బిటు వీటఁబోయెఁ బె,ద్ద
లకును జెద్దయై తనరుతం డ్రికిఁ దక్కుపపా
టు దెచ్చితిం,గుల మెరియించితిఁ...హరి.
ఉ. ౭.౯౧. ఆం.భా. ౨.౧౦.

ద్వి. కన్నెరిక మింతయుఁ గడమ కా కుండ.
ప్రభులిం. ౬౯ పా. ౨౦ పం.

౨. వారకన్యల ప్రథమసంగమము.
(కూఁతులు విరక్తలైనందున వేశ్యామాత చింతిం
చుట.) ఉ. ... మందుల నైన నీశ్వర, జ్ఞానము
మాన్పి కామసుఖసక్తులఁ జేసిరయేని యిత్తుఁ
గా,నైనను బుచ్చుకోక కమలాస్యలకన్నెటి
కంబు వారికిఁ. కాశీ. ౪. ౪౯.

క. అన్నన్ఁ గను మాయుట రొద, సన్నగిలుట
గౌఁగిలింత సడలుట సేర్పుల్, సున్నగుట
పరూఢినిరతి, కన్నెటికపు రతియుఁబోలెఁ
గడు నింపొసఁగెఁ. మనుచ. ౩. ౧౧౭.

ద్వి.కలఁపినవాఁడవో కన్నెరిక మిడఁగ. పండి
తా. పురా. ౧౧౫ పా.

కన్నెసరులు. వి. బ. (√కన్నె) ధాన్యవిశేషము.
సీ. సంపంగెపూవడ్లు జాజిరాజనములు గంబూర
రాజనాల్క న్నెసరులు. హంస. ౪. ౧౨౮.

కన్య=కన్నియ.
వి. (వివాహముకానిబాలిక.)
ఆం. భా. ౨. ౧౦౬.
విశే. (ప్రథమము, మొదటిది.)
సీ. ధృతిఁ గుంతిమద్ర భూపతుల నెయ్యపుఁగన్య
కలనన వాలుఁదూపుల జయించి. రాఘవ.౧.
౭. (రామాయణార్థమున.)

కన్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పెండ్లికానిపడుచు. ౨. ప
దియేండ్లచిన్నది. ౩. కూఁతురు. ౪. ఆఁడుది ౫.
(అలం) ఒకనాయిక. ౬. కన్యారాశి. ౭. దుర్గ.
౮. పెద్దయేలకి. ౯. వారాహీకందము, నేలతా
టిగడ్డ.౧౦.వంధ్యాకర్కటి, గొడ్డుఆఁగాఁకర.
౧౧. కలబంద. ౧౨. ప్రేంకణము.

కన్యక. సం=కన్య.

కన్యస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిటికనవ్రేలు. ౨. కడ
పటిసోదరి. (నై. ని.)

కన్యసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కడగొట్టుతమ్ముఁడు.

కన్యాకుబ్జము. సం. వి. అ. పుం. ఒకదేశము.
న. ఒకపట్టనము. (ఇప్పుడు దీనిని "కనూజ్"
అనుచున్నారు.)

కన్యాకుమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గ.

కన్యాదానము. సం.వి. అ.న. కన్యను వరున కిచ్చి
పెండ్లిచేయుట.

కన్యాశుల్కము. సం. వి. అ. న. కన్యకు వెలగా
నిచ్చుధనము, ఉంకువ, ఓలి.

కన్యుషము. సం.వి. అ.న. మనికట్టునకు ముంద
డుచేయి, పాణి.

కన్రెప్ప=కనురెప్ప. (బ్రా)

కన్వేగు. అ. క్రి. (కను+వేగు) కొంచెము తెల్ల
వాఱు, తెలతెల్లవాఱు.
క. విన వచ్చి దొంగగా యని,యొనరఁగ నొ
బొండకొయ్య నుంచిరి కన్వే,గినవెనుక
దెలిసికొని యచ్చని ననుఁ బ్రొమ్మందు రం
యది యట్లుండెఁ. శుక. ౩. ౨౦౪.

కపటప్రబంధము. సం. వి. అ. పుం. కపటము
తోఁ గూడినపన్నుగడ.

కపటము. సం. వి. అ. పుం. న. (కం=బ్రహ్మ
గూడ, పటతి = ఆచ్ఛాదించునది.) కైతవము
కవుడు.

కపటలేఖ్యము. సం. వి. అ. న. తప్పుపత్రము
సృష్టిపత్రము.

కపటి. సం. విశే. (పుం. స్త్రీ. న.) కపటము
వాఁడు.

కపటించు. సం. అ. క్రి. కపటమెంచు, మోసము చేయఁదలఁచు.

క. విపరీతపుఁగఱవున నే,యుపద్రవము నొంద కుండ నోమినమునికిం,గపటింతురె స పితా యస్తు పోషక యటన్నమాట చూడఁగ వలదా. వరాహ. ౧౦. ౩౬. ౪౦. రా. ౬౪. ౧౪౭ పా. ౧౦ పం.

కపటికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కపటము గలవాఁడు.

కపటిని. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకగంధద్రవ్యము.

కపటేశ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్వేతకంటకారి, తెల్లవాఁకుడుచె.

కపము. సం. వి. అ. పుం. పసువు. (వై. ని.)

కపర్దకము. సం=కపర్దము.

కపర్దము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గవ్వ. ౨. శివుని జడముడి.

కపర్ది. సం. వి. న్. పుం. శివుఁడు.

కపర్దిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గవ్వ, వరాటకము.

కపాటఘ్నుఁడు. సం. విశే. (అ.ఘ్నీ. అ.) తలుపు పగులఁ గొట్టువాఁడు. (దొంగ.)

కపాటము. సం=కవాటము.

కపాటసంధికము. సం.వి.అ.పుం.కర్ణరోగభేదము.

కపాటి. సం=కవాటి.

కపాటోద్ఘాటనము. సం.వి. అ. న ౧. తలుపు తెఱచుట. ౨. కుంచెకోల.

కపాలనాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ, దారమువడికెడుకదురు, తర్కువు.

కపాలపాణి. సం. వి. ఇ. పుం-కపాలము చేతియందు కలవాఁడు-శివుఁడు.

కపాలభృత్తు. సం. వి.త్.పుం-కపాలమును ధరించువాఁడు-శివుఁడు.

కపాలమాలి. సం. వి. న్. పుం-కపాలమాల కలవాఁడు-శివుఁడు.

కపాలము. సం. వి. అ. పుం.న. ౧-శిరస్సునుకాపాడునది-తలపుఱ్ఱె. ౨-నీటిని నిలుపునది-కుండలోనగువానిపెంకు. ౩. యజ్ఞియపురోడాశమును సంస్కరించుమృన్మయపాత్రవిశేషము. ౪. యతిభిక్షుకాదులభిక్షాపాత్రము,బిచ్చపుకప్పెర. ౫. ఇరుతెగలవారు సమానలాభనష్టములతోఁ జేసికొన్న సంధి.

శ్లో. కపాల ఉపహారశ్చ సంతాన స్సంగత స్తథా,
కపాలసంధి ర్విజ్ఞేయః కేవలం సమసంధితః.
హితో. సంధి. ౧౦౭.

౬. గుంపు. న. ౧. గ్రుడ్డులోనగువానిగుల్లచిప్ప. ౨. కుష్ఠరోగభేదము.

కపాలి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కపాలము గలిగియున్నవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. బ్రాహ్మణకన్యయందు తీవరునివలనఁ బుట్టినసంకరజాతివాఁడు.

కపాలిక. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుండలోనగువానిపెంకు. ౨. దంతరోగభేదము.

కపాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గ.

కపాలు. వి. మల్లవిద్యాసంబంధమగుపదునాల్గువిసరులలో నొకటి.

వ. ...ఝూటు ధాణు కపాలు... మొదలైనపదునాల్గువిసరులు...హంస. ౧. ౨౦౬.

కపి. సం. వి. ఇ.పుం. ౧. కోఁతి,వానరము. ౨.పంది, వరాహము. ౩. చిల్లమడ్డి, అందుగుజిగురుతోఁ జేసినధూపద్రవ్యము. ౪. సూర్యుఁడు. ౫. విష్ణువు. ౬. ఉసిరికచె. ౭. కరంజభేదముచె. ౮. ఎఱ్ఱచందనముచె. ౯. పింగళవర్ణము.౧౦ఏనుఁగు. ఇ,ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుకోఁతి. ౨.ఆఁడుపంది. ౩. ఆఁడుఏనుఁగు.

కపింజలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చాతకము, వాన కోయిల. ౨. తెల్లతీతువు, శ్వేతతిత్తిరి. ౩. కముఁజు. (చూ. ఆం. భా. ౨. ౫౭.)

కపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలసిందువారము, నల్లవావిలి.

కపికందుకము. సం. వి.అ. న.కపాలము,తలపుఱ్ఱె.

కపికచ్ఛుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.శూకశింబి, దూలగొండి.

కపికచ్ఛువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. దూలగొండి.

కపికచ్ఛుఫలోపమ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. జతుక,హింగువృక్షము, ఇంగువచెట్టు.

కపికేతనుఁడు. సం. వి.అ. పుం.అర్జునుఁడు. (ఇశ్లే: కపిధ్వజుఁడు, మొ.)

కపికోలి. సం. వి. ఇ. పుం. ఒకజాతిరేఁగు, పెద్దరేఁగు.

కపిచూడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆమ్రాతకము, అంబాలపుచెట్టు.

కపిచూతము. సం. వి. అ. పుం=కపిచూడ.

కపిజము. సం. వి. అ. పుం. చిల్లమడ్డి, అందుగుజిగురుతోఁ జేసినధూపద్రవ్యము.

కపితైలము. సం. వి. అ. న=కపిజము.

కపిత్థత్వక్కు-(చము). సం. వి. చ్. పుం. ఏలవాలుకము, నూఁగుదోస.

కపిత్థపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిత్రపత్త్రిక.

కపిత్థము. సం. వి. అ. పుం. ౧-కోఁతులుండునది-వెలఁగ. ౨. అభినయ హస్తవిశేషము. (నడిమివ్రేలు మొదలగు మూఁటిని ముడిఁచి బొటనవ్రేలిని చూపుడువ్రేలిని కొనలుకూర్చి పట్టునది.) న. వెలఁగపండు.

కపిత్థాస్యము. సం. వి. అ. పుం. గోలాంగూలము, కొండముచ్చు.

కపినామము. సం. వి. న్. పుం=కపిజము.

కపిపిప్పలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రక్తాపామార్గము... ఱ్ఱఉత్తరేను. ౨. సూర్యావర్తము, ప్రొద్దుతిరుగుడు.

కపిప్రభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దూలగొండి.

కపిప్రియము. సం. వి. అ. పుం. ౧.ఆమ్రాతకము, అంబాళము. ౨. వెలఁగ.

కపిరథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-కపి(హనుమంతుఁడు)వాహనముగాఁ గలవాఁడు-రాముఁడు. ౨-రథమున కపి గలవాఁడు-అర్జునుఁడు.

కపిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కపిలగోవు, పుల్లావు. ౨. ఆగ్నేయదిశయందలి యాఁడేనుఁగు. (ఇది పుండరీకమునకు భార్య.) ౩. రేణుక యనుగంధద్రవ్యము. ౪. ఇరుగుడు. ౫. కలబంద. ౬. ఒకజాతి జలజంతువు. ౭. విద్యుత్తు, మెఱపు. ౮. ఒకజాతి ఇత్తడి.

కపిలధార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గంగానది. ౨. ఒక పుణ్యక్షేత్రము.

కపిలఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతిద్రాక్ష.

కపిలము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.)౧. పింగళవర్ణము గలది. ౨. కపిలవర్ణపువెంట్రుకలు గలది. (మను. ౩. ౮.) వి. అ. పుం. ౧. కుక్క. ౨. చిల్లమడ్డి, సిహ్లకము. ౩. పింగళవర్ణము. (నీలపీతమిశ్రవర్ణమని కొందఱు. గోరోచనావర్ణమని కొందఱు.) ౪. పింగళవర్ణము గలవృషభము, పుల్లయెద్దు.

కపిలాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పచ్చపువ్వులయిరుగుడు, శింశుప. ౨. మృగోర్వారువు, బుడమ.

కపిలాశ్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

కపిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్న్యవతారభూతుఁడును నిరీశ్వరసాంఖ్యప్రవర్తకుఁడును అగు ఒకముని. ౨. సేశ్వరసాంఖ్యప్రవర్తకుఁడు.

విష్ణ్వవతారమూర్తియును కర్దమప్రజాపతికి దేవహూతియందుఁ బుట్టినవాఁడును అగుఒక ప్రసిద్ధ ముని,కపిలాచార్యుఁడు. 3.సూర్యుఁడు.౪.అగ్ని.

కపిలె. వి. (త. కపిలై.) ౧. ఎద్దులను కట్టి నీరెత్తెడు యంత్రవిశేషము,మోట. (శ.ర,వా.)౨.తూనికఱాయి.

(అగస్త్యవర్ణనము.) సీ. సరిగా జగత్త్రపంచము తోడ నొకవంకఁ దూనికవచ్చినదొడ్డకపిలె. వరాహ. ౨. ౭౯.

కపిలోమ. సం. వి. న్, ఆ. స్త్రీ. రేణుక అను గంధ ద్రవ్యము.

కపిలోమఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శూకశింబి, దూల గొండికీ.

కపిలోహము. సం.వి.అ.న.ఆరకూటము, ఇత్తడి.

కపివక్త్రుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కోఁతిముఖమువాఁడు. వి.అ. పుం-శాపముచేత కోఁతిముఖము వచ్చినవాఁడు-నారదుఁడు.

కపివదాన్యము. సం. వి. అ. పుం. ఆమ్రాతకము, అంబాళముకీ.

కపివల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గజపిప్పలికీ.

కపిశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧.మాధవి,బండిగురువెందకీ. ౨. ఉత్కలదేశమునకు దగ్గఱ నున్నయొకనది.3. చిన్నయెఱ్ఱచీమ.౪.పిశాచమాత,ఒకానొక దేవత.

కపిశము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నలుపుపసుపు కలిసినవన్నె గలది. ౨. ఎఱుపు నలుపు కలిసిన వన్నె గలది-వి. అ. పుం. ౧. ఎఱుపును నలుపును కలిసినరంగు. ౨. నలుపును పసుపును కలిసినరంగు. 3. చిల్లమడ్డి, సిహ్లకము-న. ద్రాక్షామద్యము.

కపిశితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కపిశవర్ణము గలదిగాఁ జేయఁబడినది.

కపిశీక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మద్యము. (త్రి. ని.)

కపిశీర్షకము. సం. వి. అ. న. హింగుళము, ఇంగిలీకము.

కపిశీర్షము. సం. వి. అ. న. ౧. కోఁతితల. ౨. మర్గప్రాకారశిఖరము, కోటకొమ్ము. 3. గోడపైకప్పు, మదురు.

కపీజ్యము. సం. వి. అ. పుం. క్షీరిక, పాలచెట్టు.

కపీతనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అంబాళముకీ. ౨. కలుజువ్వికీ. 3. దిరిసెనముకీ. ౪.రావికీ. ౫. పోఁకకీ. ౬. బిల్వముకీ.

కపీష్టము. సం. వి.అ. పుం. ౧. రాజాదనము, పాలచెట్టు. ౨. వెలఁగ, కపిత్థముకీ.

కపుఁడు. సం. విశ.(అ. ఆ. అ.)నీరు త్రాగువాఁడు. వి. అ. పుం-నీటినిపాలించువాఁడు-అప్పతి, వరుణుఁడు.

కపురపుటనఁటి. వి. (√కపురము.) సప్తపర్ణము, ఏడాకులనఁటికీ.

కపురము=కప్పురము. (చూ.)

గీ. సువలి యొక్కతె కపురంపుసురఁటి విసరె. పారి. ౨. ౧౨.

సీ. కపురంపుబరణి నిల్కడఁ గన్నక్రొమ్మించు పగడపుఁదీప మేల్పసిఁడిబొమ్మ. నీలా. ౨.౨౭. ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

కపురపుబాగలు=కపురబాగాలు.

గీ. మల్లెపూదండ లింపు శోభిల్లఁ బూని,పండుటాకులు కపురంపుబాగ లూని. రాజ. చ. ౧. ౧3౪.

కపురబాగాలు=కప్పురముతోడివక్కపలుకులు

గీ. కేలుదమ్మికిఁ గపురబాగాలుఁ బండుటాకు మడుపులు నొసఁగి...శుక. ౧. 3౨.

కపురవీడెము=కప్పురముతోడితాంబూలము.

సీ. కపురవీడెము వెల్తి గానియానొరికిఁ గొఱమాలినట్టియాగొంటువక్క..గీ...అంచు, వృద్ధవేశ్యల వగపింతురు...ధూర్తవిటులు ...వైజ. 3. ౭౨.

కపురసిల. వి. (కపురము+సిల)ఒకమందుదినుసు.

సీ. సౌభాగ్యము నవాసారంబు పెట్లుప్పు కల్లుప్పు పటికయుఁ గపురసిలయు. చికి. ౨. (చి.ని.)

కపురు. వి. సొగసు, శోభ.

సీ. కాసెకట్టిది యేల కపురుగా మైజాఱుచీరఁ దాల్చు మటంచుఁ జిమ్మి రేఁగు. శుక. ౨. ౪౫౬.

ద్వి. కపురంపుఘూసలఁ గమ్మపన్నీటఁ, గపురు మించినయరగనువిచ్చువిరుల. ద్వి. పరమ. ౫. ౩౭౫ పా.

ద్వి.కనలి చూఱలువట్టి కలగుండుపఱుప,నపుడు వకావకలై పాశె మెల్లఁ,గపురు మాయుచు హల్లకల్లోల మైన. అ. మ. క. ౩. ౧౭౨ పా. ౩ పం.

కపోతకము. సం. వి. అ. పుం. ౧.చిన్నపావురము. ౨. అభినయహస్తవిశేషము, కపోతము. ౩.సౌవీరాంజనము.

కపోతచరణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నలియను గంధద్రవ్యము నిచ్చు ఒకమొక్క, గువ్వగుత్తికీ.

కపోతపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కపోతపాలిక.

కపోతపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కొణిగయందలి పావురపుగూఁడు, విటంకము.

కపోతబాణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నలి యనుగంధద్రవ్యము.

కపోతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గువ్వ. ౨. పావురము. ౩. పక్షి. ౪. అభినయహస్తవిశేషము. (చాఁపఁబడినవ్రేళ్లుగలరెండుచేతులను ప్రక్కలు కూర్చి బోలుగాఁ బట్టినది) ౫. పావురాయివన్నె, బూడిదవన్నె, ధూసరవర్ణము.

కపోతవంక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బ్రాహ్మికీ.

కపోతవర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిన్నయేలకికీ.

కపోతవృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కపోతమువలె ముందుకాలమునకుఁ గూడఁబెట్టుకొనక తత్కాలమునకుఁ గావలసినది గడించి జీవించుట, మీఁదికిఁ గూడఁబెట్టుకొనని మనుగడ, సంచయరహితజీవిక.

కపోతవేగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బ్రాహ్మికీ.

కపోతసారము. సం. వి. అ. న. నీలాంజనము, సౌవీరాంజనము.

కపోతాంఘ్రి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గువ్వగుత్తికీ.

కపోతాంజనము. సం. వి. అ. న. నీలాంజనము, సౌవీరాంజనము.

కపోతారి. సం. వి. ఇ. పుం. డేగ.

కపోతి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.౧.ఆఁడుపావురము.౨.యూపభేదము.

కపోదా. వి. పెద్దవిల్లు, గొప్పవిల్లు. (చి. ని.)

సీ. ...బల్వాగువిల్లు దనరియుండును గపోదాయనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౧౨.

కపోలము. సం. వి. అ. పుం. గండము, చెక్కిలి.

కప్ప. వి. (క. కప్పె.) మండూకము, భేకము.

క. ...కప్పలు, గఱరపరట్కురరవరరగట్టి యఱచెౕ. హర. ౨. ౧౭.

కప్పయెలుఁగుఁబాము=కప్పయఱపు అఱచెడిపాము;పంచకము.(ఇదిగోముఖవ్యాఘ్రమువంటిది.)

చ. నిను నవలీల దాఁటి ప్రజ నేలకుఁ గోలకుఁ దెచ్చుచున్న య,ర్జునుఁ దలయెత్తి యైన నటు సూడవు పాండవపక్షపాలి నీ,మన మటుగా న నెప్పుడును మాదెసఁ గప్పయెలుంగుఁబామవై,యునికి యెఱుంగవచ్చె నటు లూఱటగా వరమిచ్చినాఁడవో.భార.ద్రో.౩.౧౧౭.

జ: కప్పకుఱుపు,కప్పచిప్ప,కప్పతాళము,కప్పనాగురు, కప్పసొక్కు.

కప్పకుఱుపు. వి. (√కప్ప) ఔష్ణ్యముచే అఱ

కాలియందు లేచినబొబ్బ, కప్పసాక్కు.-(శ.ర, వా.)

కప్పచిప్ప. వి. (కప్ప+చిప్ప-క. కప్పెచిప్ప.) నీటియందలిగుల్ల, శంబూక, ఆలిచిప్ప.

గీ. కప్పచిప్ప యనంగను గాకిచిప్ప, యనఁగ జలసుక్తి దగు...ఆం. భా. ౧. ౧౬౧.

కప్పడము. వి. (సం. కర్పటః. ప్రా. కప్పడ. క. కప్పడ. త. కప్పడం.) చినిఁగినబట్ట; బట్ట.

క. కడవసములుఁ గోలలుఁ గ,ప్పడములు వీరల ధనంబు పరికింపఁగ నె,క్కడి దేశికు లని వగపక ... భార. ఆది. ౭. ౨౨౪.

సీ. కప్పఁగప్పడమును గస్తూరియును గాటుకయు నివేదింతుము గాళి నీకు. పారి. ౨. ౩౪.

గీ. సేల యనఁ బుట్ట మనఁగను జీర యనఁగఁ, గప్పడ మనంగఁ గోక నాఁ గట్టన మన,వస్త్ర నామంబు చెలఁగును...ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.

కప్పతాళము. వి. (కప్ప+తాళము.)ముద్దబీగము.

కప్పనాగు(వు)రు. వి. (కప్ప+నాగురు.) చిఱుకప్పకాటుచేత పసులకుఁ గలిగెడువిరేచనరోగము.

ద్వి. ... కప్పనాగురు. నవనాథ. ౧. ౮౦ పా. ౨ పం.

ఆ. నరిడి పుప్పు కప్పనావురు కడుపూఁద, యదుఁరుఁద్రిక్క యనఁగ నడరి...హరి. పూ. ౬. ౮౪.

కప్పపొక్కు=కప్పకుఱుపు. (వా.)

కప్పము. వి. కరము, పన్ను; కానుక.

సీ. ... పరమండలంబులధరణిపతుల, నదిమి కప్పంబుల ముదముతోఁ గొనుచును... భార. ఆది. ౧. ౭.

సీ. ఏఁటేటఁ గప్పంబు లిచ్చి వర్ధిల్లిరి సౌవీరసౌరాష్ట్రనగరనృపులు. విక్ర. ౮. ౬౦.

మ. గజతాఘోటకహాటకప్రముఖముల్ గప్పంబు లొప్పించుచుఁ, విజితారాతులు మ్రొక్క... హరి. పూ. ౧. ౧౬.

కప్పరపడు. అ. క్రి. (కప్పరము+పడు.)తొందరపడు.

క. అప్పుడు చతురంగంబుల,కుప్పలు కులగోత్రగరిమఁ గొంచెపఱుపఁగా, నుప్పొంగి మానసంబులఁ, గప్పరపడి భూతములు జిఘత్సా పేతుల్. జై. భా. ౪. ౧౯౩.

ఆ. కాశి పోయెద నని కప్పరపడ నేల. వేమన. ౧. ౪౧. (బ్రౌ. పా.)

కప్పరపాటు. వి. (√కప్పరపడు.) సంభ్రమము, తొట్రుపాటు.

ఉ. కప్పరపాటుతో నతనిఁ గన్గొని కన్గొనలందు జాలుగాఁ, జిప్పిలుహర్షబాష్పములచేఁ బదమార్జన మాచరింపుచుల్. రంగా.౧.౭౦. భాగ. ౬. ౩౩౨, ౧౦. పూ. ౨౮.

కప్పరము. వి. సంభ్రమము, తొట్రుపాటు. జ: కప్పరపడు, కప్పరపాటు.

కప్పలి. వి. (ప్రా. కప్పర. త. కప్పల్.) నాక; నాకాభేదము.

క. చెప్పెడి దే మిఁక నొకచో, దెప్పర మగును క్కు జీను దిగ నైచిన వే,నెప్పకొని కదలకుండెడు,కప్పలితీరునను దేరు గదలక నిలిచెన్. శుక. ౨. ౧౧.

సీ. విరహాంబురాశి దాఁటి రథాంగములు బోరగిలనిడ్డపసిఁడికప్పలి యనంగ. గీ. నేత్రపర్వమయ్యె నిర్జరాధీశదిశ,క్కుండలంబు భానుమండలంబు. పరమ. ౩. ౨౫౦.

మ...కుంకుమరజఃకస్తూరికాద్రవ్యముల్, శరధిం గప్పలిజోఁగుల న్వారివిగాసామన్లఁ దెప్పించుచే,ర్పరి యావైశ్యకులోత్తముం డవచితిప్పండల్పుఁడే యిమ్మహిన్. హర. పీఠి. ౨౭.

కప్పారు. అ. క్రి. (కప్పు-2+ఆరు.) నల్లనగు.

ఉ. తోరము లయ్యెఁ జన్నుఁగవతోన తొడల్ ...పచాగ్రతలంబులతోన యారు గ,ప్పారె ... కు. సం. 3. ౨౬౭.

సీ. తీఁగలు కప్పార మూఁగి యాలతి సేయుభృంగమాలికలకు బెదరిబెదరి. దశకు. ౯. 3౭.

సీ. కప్పారురేణువు గమలాప్తబింబంబు రాహుమండలమునరమణఁ గప్పఁ, జెల్లనిరజముశోభిల్లు సంగ్రామరంగమునఁ దనుమేలుకట్టునట్లు. భార. భీష్మ. ౧. ౨౪౨.

కప్పిడు=కప్పు[1]. స. క్రి. (కప్పు[1]+ఇడు.) (దాఁచు.)

క. త ప్పేమి లేనిమాన్యుని, నొప్పించెద వెందు నీవినోదము గలదే,కప్పిడఁగ నేల యొప్పమి, నిప్పడ యెఱిఁగింపు కలిగె నేని మహాత్మా. శేష. ౪. 3౭.

కప్పిపుచ్చు. స. క్రి. (కప్పి+పుచ్చు.) మఱఁగుపఱుచు, దాఁచు.

సీ. జాగరోద్భూతదృగ్రాగంబు మాణిక్యకర్ణకుండలదీప్తిఁ గప్పిపుచ్చ. నైష. ౧. ౭౪.

గీ.కల్లతనములు పలుమాఱుఁ గప్పిపుచ్చ,నట్టినామీఁదఁ జంపంగ నలుగకున్నె.కాశీ.౪. ౯౦.

వ. అప్పాటం బ్రతిభవనంబునఁ బాటిల్లుచీకటితప్పు కప్పిపుచ్చనెరవుపడకుండునట్లుగాఁ బ్రకాశించినక... హర. ౫. ౫౬.

కప్పిరి. వి. (కప్పు[2].) ౧. నలుపు.

(గర్భిణీవర్ణనము) గీ. గుబ్బచంబులు పైఁ బచ్చ సెరలు వాఱె, ముదలఁ గప్పిరి వొలుపారఁ గదిసి బలిసె. కు. సం. ౧౦. ౪౦3.

౨. కొంచెపాటిచీకటి. (శ. ర.)

కప్పు[1]. స. క్రి. (త. కప్పు.) ౧. ఆచ్ఛాదించు; మఱుఁగుపఱుచు, గోపనము చేయు.

సీ. కరతలయుగళి వక్త్రములు గప్పుక విన్నపంబులకొఱకు దిక్పతులు నేగ. కాశీ. ౨. ౪.

వ. అని కప్పి పల్కఁబోయి బయల్పడఁ బలికి వెలవెలఁ బాఱుచు...కు. సం. ౫. ౬౦౫.

సీ. ఏచినతలపోఁత దాఁచెద మంటిమా నిట్టూర్పు గాడ్పులు రట్టుసేయుఁ,గడలేనిప్రేమంబు గప్పెద మంటిమా పులకాంకురంబులు పుబుగు చెప్పు. వరాహ. ౪. ౧౭.

ఉ. చెప్పుము నిర్వికార సరసీరుహగర్భకుమార యేమియుం,గప్పక నాకు నీకృతయుగంబున నీకనుఁగొన్నచిత్రముల్. వరాహ. ౧.౯౦.

౨. ఆచ్ఛాదకముగాఁజేయు.

సీ. పులికళాసంబు గప్పదును పాఱెఁగ మీఁద విద్యాధరాంగనావిటగణంబు. హర. ౫. ౧౦.

3. చుట్టుకొను, పరివేష్టించు.

క. అప్పుడు దెలిసియు మదిలో, ముప్పిరిగొనుపుత్రమోహమున సకియలు తేఁ, గప్పుకొని వెంట రాఁగా, నప్పావనచరిత మహిళలాధిపుకడకుఁ. సారంగ. 3. ౪3.

౪. బంధించు, మూయు.

క. పలుకఁ దసత్యము దూఱం, బలుకఁడు బెట్టిదముగాఁగఁ బలుకఁడు వాదం,బులకుఁ జొరఁడు వాణి యనం, గలవాకిలి యట్టిబుధుఁడు గప్పం జాలు. భార. శాం. ౫. 3౨౨.

క.కప్పె నన మూసె ననుచుం, జెప్పంబడుఁగవుల చేత...ఆం. భా. 3. ౧3౧.

అ. క్రి. పర్వు, వ్యాపించు; క్రమ్ము.

ఉ. ఆననజాస్యహస్తతలజారుణదీప్తులఁ గూడి వచ్చుపు,ప్పావళిమీఁద నీసుతనుజామలలోచలు గప్పి యొప్పె సం, ధ్యావిరళోద్గతప్రకటతారుణదీప్తులలోనఁ బొల్చుతా,రావళిమీఁదఁ బర్వునమృతాంశుకరప్రకరాభిరామమై. కు. సం. ౫. ౫౦౫.

మహాస్రగ్ధర. అమరేంద్రారాతు లిట్లాహవము మున నేయంగఁ దతీక్ష్ణబాణౌ,ఘము ఘోరంబై సురానీకముపయిఁ బెలుచం గప్పినం జూచి ... భార. ఆది. ౨. ౨౨.

వి. ౧. ఆచ్ఛాదనము.

సీ. లోలఁగుపయ్యెదకప్పుదూసియాడెడుచొప్పు వెడవీడుపెటిగొప్పువిరులయొప్పు. దశా. ౧. ౩౩.

౨. ఇంటిపైకప్పు.

సీ. కఱవు గేస్తులయిండ్లకప్పు నేఁతలయంద సుడివడి కలఁగుటల్మఁగులంద.అచ్చ.రా.బాల. ౪౭.

౩. మఱుఁగు, అడ్డపాటు. ఆం. భా. ౧. ౭౬.

కప్పుదేటినవడపప్పు=పొట్టుతీసినవడపప్పు.

సీ. గోస్తనీమృదుగుళుచ్ఛస్తోమములతోడఁ గప్పుదేటినవడపప్పుతోడ. ఆము. ౨. ౭౩.

జ: కప్పిడు, కప్పిపుచ్చు, కప్పుకొను, కప్పుడు, కప్పుదెంచు, కప్పుబల్ల.

కప్పు[2]. వి. (క. కప్పు. త. కఱుప్పు.) ౧. నలుపు.

సీ... కప్పు కం దనఁగను నొప్పుఁ గృష్ణ, వర్ణంబు ... ఆం. భా. ౧. ౧౦౫.

౨. చీకటి.

చ. తనపయి రాజు రా వెసఁ బతంగుఁడు కాలవశార్తి నేఁగుచోఁ, మునుకొని కప్పుమూఁక యమును ముట్ట... హ. న. ౪. ౯.

౩. దంతక్షతము.

చ. అరయ రజోరుణావరణ యయ్యెఁ బ్రియుం బగ లెల్లఁ గూడి త,త్కరజసమృద్ధి మీఱ నది దా నతిరాగిణి యంచుఁ గల్వ లో,నర యఁగ యోజితాధరదళాంచలయై ముఖముద్రఁ గాంచి తా, మరకొమరాలు మాటె నళిమండలిపేరిటికప్పులన్నియుః. హ.న.౪.౧.

విశ. నీలము, నల్లనిది.

గీ. ఉప్పరము పేర నొప్పెడుకప్పుటనఁటి, నుప్పతిలి చుట్టురాలినకప్పురంపుఁ, గుప్పలో యన మందారకోరకాభఁ, దారకావళు లంబరస్థలిని నెరసె. ఉ. రా. ౪. ౧౯౯.

వ. ... నీలకంఠంబులపింఛంబులయొప్పు తప్పక చూచి విప్పుగలకప్పు మొగు లనుదిగులున... ఉ. రా. ౬. ౨౪.

జ: కప్పారు, కప్పిరి, కప్పుఁగుత్తుకపుల్గు, కప్పుఁగుత్తుకవాఁడు, కప్పుఁదెరువుజాణ, కప్పుఁద్రోవరి, కప్పుఁబైదువ, కప్పుమల, కప్పుమేనిగాము, కప్పురా, కప్పెక్కు.

కప్పుఁగుత్తుకపుల్గు(లుగు). వి.(కప్పు[2]+కుత్తుక+పుల్గు)నీలకంఠము, నెమిలి.

సీ. కప్పుఁగుత్తుకపుల్గుగముల పెల్లు దొలంగెఁ దెలిమొగుల్ సదల నేడ్తెఱఁ జెలంగె. అచ్చ.రా. కిష్కిం. ౬౯.

ఇట్లే:-కప్పుమెడపుల్గు-అచ్చ.రా.బాల.౧౧౯.

కప్పుఁగుత్తుకవాఁడు.వి. (√కప్పు[2]) శితికంఠుఁడు, శివుఁడు.

సీ. కప్పుఁగుత్తుకవాఁడు గాలిమేఁతరియందెజోటివాఁ డరమెయిజోటివాఁడు. అచ్చ. రా. బాల. ౧౩.

కప్పుఁదెరువుజాణ. వి.(కప్పు[2]+తెరువు+జాణ) కృష్ణవర్త్మ, అగ్ని.

గీ. నిప్పుకలు వెట్టి రవులింపఁ గప్పుఁదెరువు, జాణ మంటలు నెదచల్లఁ జాగె మిగుల. అచ్చ. రా. సుం. ౧౬౬. ఆం. సం. దేవ.౧౫.

ఇట్లే:-కప్పుఁద్రోవదొర.

ఉ... వేఁడివేల్పు నా, నొప్పెడుకప్పుఁద్రోవదొరయుః వలి స్రుక్కి హసంతికాచ్ఛలం, బుప్పతిలం గురాళ్ళముల నొందెడుపాన్పులక్రింద వర్తిలుః. సమీర. ౨. ౧౦౯.

కప్పుఁద్రోవరి. వి. (√కప్పు[2]) కృష్ణవర్త్మ, అగ్ని. సాం. ని. దేవ. ౧౨.

ఇట్లే:- కప్పుఁదెరువరి (శ. ర.)

కప్పుకొను. అ. క్రి. స. క్రి. (√కప్పు[1]) క్రమ్ము.

గీ. కన్నుఁగవలందుఁ దిమిరంబు గప్పికొనిన. దశా. ౨. ౬౦.

సీ. పటుదీర్ఘతరజటాపటలంబు ముడివీడి కన్నుల కడ్డమై కప్పికొనఁగ. దశా. ౧. ౧౭౭.

క. అప్పుడు వారలయొడలం, దొప్పెడుకస్తూరి గంధ ముర్వీసురులం, గప్పుకొనంగ నొగి న్వా, రప్పద్దదశాక్షుఁ జూచి యని రీరీతిన్. వేం. మా. ౧. ౧౪౦.

క. అప్పయుఁ బరిజనములుఁ దనుఁ, దప్పక కనుఁగొనుచునుండఁ దగవేది కరం, బొప్పనితమకము చిత్తముఁ, గప్పికొనుట నుత్తలంబు గదురఁగ నచ్చోన్. భార. విరా. ౨. ౩౬.

స. క్రి. ఆచ్ఛాదించు; మఱుఁగుపఱచు.

క. అందఱుఁ గృపార్ద్రవీక్షా, మందరుచిం గప్పుకొని యమానుషమహిమన్, జెంది ముద మంది రాజపు, రందరుఁ డతఁ డూరునేరె రాజీవముఖీ. శుక. ౧. ౨౫౨.

సీ. కప్పుకో నేల బంగారమా పువుబంతు లవి సువర్ణలతోదయములు సుమ్ము. కవిరా. ౧. ౭౧.

గీ. గరిమ నదు లెన్ని గలిసినఁ గప్పుకొనుచు, జలధి గనుపట్టుకీతి సంచారిభావ, సంచయము లెన్ని గలిసిన మించనీక, తాన కనుపట్టుభావంబు స్థాయి దలఁప. నరస. ౩. ౫.

కప్పుమైదువ. వి. (కప్పు² + ఐదువ.) కాళి, పార్వతి.

సీ. గెలుపుపేరువజీరుఁ గినిసినకప్పుమైదువరాచసెంచు మాదొడ్డివేల్పు. ప్రబంధ. ౧౬౦. (కప్పుమైదువరాచసెంచు=శివుఁడు.)

కప్పుడు. వి. (√కప్పు¹.) ఆచ్ఛాదనము. (శ. ర.)

కప్పుదెంచు. అ. క్రి. (√చెప్పు¹ - స్వార్థమున 'తెంచు') క్రమ్ము.

ఉ. ఉఱుముచు నెల్లెడం బిడుగు లుగ్రగతిం బడ ఘోరమూర్తియై, యతిముఱిఁ గప్పుదెంచువిలయాభ్రముచాడ్పున... భార. ద్రో. ౧. ౪౫.

కప్పుబల్ల. వి. (√కప్పు¹) ద్వారముమీఁద గొడుగు బల్లతన్న బల్లలకునడుమనుండెడుపలక. (శ. ర.)

కప్పుమల. వి. (√కప్పు².) కాటుకకొండ, అంజనాద్రి. (శ. ర.)

కప్పుమేనిగాము. వి. (√కప్పు².) శనిగ్రహము. (శ. ర.)

కప్పురగంది. వి. (√కప్పురము.) కర్పూరమువలె పరిమళించు శరీరముగలస్త్రీ; స్త్రీ.

ఉ... వేలుపుం, గప్పురగందు లెక్కి-రి ధగద్ధగితోన్నతహర్మ్యరేఖలన్. పారి. ౩. ౧౧.

క. అప్పుడు దా శిశిరవిధిన్, నిప్పులఁ బొరలించినట్లు నెమ్మదిఁ బొగులన్, ముప్పిరిగొను వేసటనా, కప్పురగందులను గినుకఁ గనుఁగొని పలికెన్. చంద్రా. ౪. ౧౬౬.

('కప్పురగంధులు' అనికొన్నిచోట్లఁ గనఁబడుచున్నది. అపుడు అది మి. వి. గా గ్రహింపఁదగు నని తోఁచుచున్నది.)

కప్పురపుటనఁటి. వి. (√కప్పురము) కర్పూరకదళీ.

వ. ...ఉప్పరంబు సంటుకప్పురంపుటనంటి గుప్పు మనన్ గప్పుతావులకుఁ దావలం బగుతావుల... ఉ. రా. ౬. ౨౪.

ఇట్లే:-కప్రపుటనఁటి, కప్రపనఁటి.

మ. బలుకప్రంపుటనంటికప్పురపుఁ దిప్ప ల్గప్పియుప్పొంగుజా, ల్గలగొజ్జంగలనీరు సజ్జకపుఁ గేళాకూళికిన్ డిగ్గి... వసు. ౧. ౧౩౯.

క. కప్పంగొప్పులఁ జన్నుం, గప్పుల మొగముల నొడళ్లఁ గప్పిన మెఱుఁగుం, బుప్పొడి విదిరిచికొని మళ్లీ, యప్పుడఁతుక లరిగి కప్రపనఁటు లచెంతన్. యయా. ౪. ౨౭.

కప్పురపుబెండ. వి. (√కప్పురము.) ఒకజాతి బెండ, గంధమూలముకీ. (శ. ర.)

కప్పురపువంగ. వి. (√కప్పురము). ఒకజాతి వంగ, కూటవార్తాకీ. (శ. ర.)

కప్పురభోగి. వి. (కప్పురము + భోగి) సస్యవిశేషము.

ద్వి. పాలుపు గైకొనక కప్పురబోగి వేఁగె. విష్ణు. పు. ౩ ఆ. (శ. ర.)

(బ) ధాన్యవిశేషము. (వృత్తియం దేకవచనాంతము.)

ఉ. కప్పురబోగిపంటకముఁ గమ్మనితాలుపు సాజ్జెపిండితో, నొప్పులుగా భుజించిరి... భీమ. ౨. ౧౩౯.

కప్పురమద్ది. వి. (కప్పురము + మద్ది). ఒకజాతి మద్దిచెట్టు.

వ. ఇప్ప కప్పురమద్ది గద్దగోరు గోరంట వెలమ యులిమిరి... మొదలుగఁ బెక్కు తెఱంగుల మ్రాఁకులు... పి. శకుం. ౨. ౧౪.

కప్పురము=కపురము, కప్రము, గంబుర, గంబురము, గంబురా, గంబూర, గంబూరము. వి. (సం. కర్పూరః. ప్రా. కప్పూరో. క. కప్పుర.) కర్పూరము. (వృత్తియందు హల్లుపరమగుచో వికల్పముగా 'ము' వర్ణలోపము.)

గీ. కప్పురంబు జవాదియుఁ గలిపి యిడ్డ, కలపమలఁదఁగ నెన్నఁడు గలుగునొక్కొ. నీలా. ౧. ౧౦౫. ఆము. ౬. ౬౨.

సీ... కపురము కప్రము కప్పురమ్ము, సిరము గంబూర గంబుర గంబురా గంబురమ్ము గంబూర మ్మన మ్మను ఘన, సారము... ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

కప్పురగందము = కర్పూరముతోఁ గలిపినచందనము.

సీ. మంచిపున్నమచందమామవెన్నెలచంద మొందుకప్పురగంద మొఱపు నెఱప. ఉ. రా. ౭. ౨౫౪.

కప్పురవీడియ(డె)ము=కర్పూరముతోడి తాంబూలము.

చ. కలికివరాటరాజడప గప్పురవీడెము వెట్టె నవ్వుచు, న్నలునడపంబువానికి ఫణాధరవల్లి దళాంతరంబునన్, బలితపుఁదేలు మైనమునఁ బన్ని... నైష. ౬. ౧౪౧.

ఉ. ... తేనెమోవిపైఁ, గప్పురవీడియంబుజిగి కస్తురిబొట్టును... దశా. ౯. ౨౨౦.

కప్పురబాగలు=కర్పూరముతోడిపక్కపలుకులు.

ఉ... భోజనం బిడున్, గట్టెఁడు తెల్లనాకులును గప్పురబాగలు నిచ్చు నిచ్చలున్. శశాం. ౨. ౮౦.

కప్పురపుబాగములు = కప్పురబాగలు. శశాం. ౩. ౧౦౫.

జ: కపురపుటనఁటి, కపురము, కపురసిల, కప్పురగంది, కప్పురపుటనఁటి, కప్పురపుబెండ, కప్పురపువంగ, కప్పురబోగి, కప్పురమద్ది, కప్రము.

కప్పురా(రాయి). వి. (√కప్పు².) నీలమణి, ఇంద్రనీలము.

సీ. నిండుచందురునిగ్గు వెండిమేలం బెలు కప్పురా సంతనయొప్పటొరిజ. ప్రబంధ. ౫౩.

సీ. కప్పురా లనఁగను గనుపట్టు నీలముల్... ఆం. భా. ౨. ౨౭౮.

కప్పెక్కు. అ. క్రి. (కప్పు² + ఎక్కు) నలుపెక్కు.

క. కొప్పును రోమావళియుం, గప్పెక్కెను మోవిఁ బాదకమలంబులఁ గెం, పుప్పతిలెఁ బిఱుఁదుఁ గుచములు, నప్పడఁలికి మిగులఁ బొదలె యావన మైనన్. వరాహ. ౯. ౧౦౦.

కప్పెట. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. వంగపండును గోరువంక కప్పెట పొట్టిపిట్ట పావురము... సుమ. ౩. ౧౯౪.

కప్పెర. వి. (సం. కర్పరః. ప్రా. కప్పరో. త. కప్పరై.)

౧. కపాలము, పుఱ్ఱె.

గీ. లవరుసు గరోటి కప్పెర పునుక పుఱ్ఱె, పుచ్చె యన... ఆం. భా. ౨. ౧౩౩.

చ. కఱచినపీనుఁగు న్వెడఁదకప్పెరయు న్మోలఁ బచ్చితోళులున్... ఉ. హరి. ౨. ౧౨౬.

౨. భిక్షాపాత్రము.

గీ. బిసరుహాసనుపుత్రియకప్పెర ధరించి. హర. ౫. ౫౯.

చ. కరమునఁ బట్టి భిక్షఁ గొనుకప్పెర గొప్పది గాదు నూనెఁడొ,టరుదు...చెన్న.౯.౭౪.

సీ. కరమూలముల వ్రేలుకప్పెరల్ జోలెలు భ ద్రరుద్రాక్షనైపథ్యకములు. కాళ. ౪. ౫౪.

౩. కుంపటి.

క. మొగమున మసిబొట్టులు కర,యుగమునఁ గ ప్పెరయుఁ గత్తియుఁ వ్రేలునెఱుల్, దిగ మ్రింగెద ననుపలుకులఁ,దగఁ జేరఁగనలయుఁ గేళిధామంబునకున్. శుక. ౨. ౧౭౭.

గీ. అనుచుఁ దద్భూసురుం డెంచునంతలోన, సు రియ నిప్పులురాలుకప్పెరయు మొగము, మీఁద మసిబొట్లు మించ నమ్మెలఁత రాఁగ. శుక. ౨. ౧౯౨.

కప్యాఖ్యము.సం. వి. అ. పుం. చిల్లమడ్డి,అందుగు బంకతోఁజేసిన ధూపద్రవ్యవిశేషము.

కప్రము=కప్పురము. (చూ.)

చ...కప్రపుఁ,వలపులు మీఱ...ఆము. ౧.౭౧. నీలా. ౧. ౫౭. ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

కప్రవీడియము = కర్పూరముతోఁగూడిన తాం లము.

గీ. అచ్చరలు నందనంబునఁ దెచ్చుకొనుసు,రాగ సుమములు హర్మ్యవాతాయనముల,చెంతఁ గాలూఁది తప్పురస్త్రీల.కొసఁగి,వేఁడి కొని పోవుదురు కప్రవీడియములు. చారుదేష్ణచరి త్రము. (శ. ర.)

జ: కప్రములక.

కప్రములక. వి. (కప్రము + ములక.) కప్పురపు వంగడి.(శ.ర.)

కఫకూర్చిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లాల, చొంగ.

కఫణి. సం. వి. ఇ. పుం. ఇ,ఈ. స్త్రీ. కూర్పరము, మోఁచేయి.

కఫము. సం. వి. అ. పుం. శ్లేష్మము, తెమడ.

కఫవర్ధనము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కఫమును పెంచునది. వి. అ. పుం. పిండీతకవృక్షము, మం గడి. న. కఫముపెరుఁగుట.

కఫాంతకము. సం. వి. అ.పుం.తుమ్మడి.

కఫారి. సం. వి.ఇ.పుం. ౧.సొంటి. ౨. మిరియాలు. (ఇట్లే కఫవిరోధి, మొ.)

కఫి. సం. విశే. (న్.నీ.న్.) కఫరోగముగలవాఁడు.

కఫేలువు. సం. వి. ఊ. పుం. శ్లేష్మాతకము,విరిగిడి.

కఫోణి. సం=కఫణి.

కబంధము. సం. వి. అ. పుం. న-ప్రాణవాయువుచే బంధింపఁబడునది-తలతెగినను ప్రాణవాయువు లు గలిగి ఆడెడుమొండెము,అట్టి. పుం-నీరుదేని యందుబంధింపఁబడునోఅది- ౧. ఉదరము, క డుపు. ౨. మబ్బు. ౩. సముద్రము. న-ప్రాణవా యువుల నిలఁబెట్టునది-జలము.

కబంధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వనవాసమయ మున రాముని చే హతుఁడైనయొకానొకరాక్షసుఁ డు. ౨. రాహువు.

కబ(వ)రము.సం. విశే.(అ.ఆ.అ.)౧. సంపృక్తము, మిశ్రము, కలిసినది. ౨. నానావర్ణములుగలది, వివిధమైనరంగులుకలది. వి. అ.పుం. న. ౧. ఉ ప్పు. ౨. ఆమ్లము, పులుసు.

కబ(వ)రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కేశవేశము, కొప్పు. ౨. వాయింట, ఖరపుష్పడి.

కబరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కబరి.

కబరీభరము. సం. వి. అ. పుం. దట్టమగుకొప్పు.

కబళనము. సం. వి. అ. న. కబళించుట.

కబళము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గ్రాసము, కడి, అన్నముమున్నగువానిముద్ద. ౨. మత్స్యభేదము.

కబళించే. సం. స. క్రి. ౧. మ్రింగు.

సీ. కైరవాకరములగర్వంబు కబళించి కమలషం
డములకుఁ గాంతి యొసఁగి. మార్క. ౨. ౧౯. (ఇట 'పోఁగొట్టి' అనిభావము.)

౨. గ్రహించు, పట్టుకొను.

ఉ...తొండమున నవ్వలిచక్కఁగబళింపఁ బోయి ...మనుచ. ౧. ౪.

సీ. అంగుళంబుల నల్ల నలకలు గబళించి కెమ్మోవి
యాని యెక్కింతుఁ గాయ్వు. భార. విరా. ౨. ౩౧౦. కాశీ. ౫. ౧౯౩.

కబళితము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మ్రింగఁబడినది. ౨. భుక్తము, తినఁబడినది. ౩. వ్యాప్తము, పర్విననది. ౪. గృహీతము, పట్టుకొనఁబడినది.

కబళితవంతుఁడు. సం. విణ. (త్. వతీ. త్.) కబళించినవాఁడు. (సౌందర్యలహరి. ౨౯.)

కబాడము. వి. ఎడ్లమీఁదవేసి తెచ్చెడుకసవులోనగువానిజంటమోపు. (శ. ర.)

కబాయి(యీ)=కబ్బాయి. వి. (హిం. కబా. క. కబాయి. త. కపాయ్.) అంగీ.

సీ. నవపుష్పవనము నానామణుల్ గ్రుచ్చినప
చ్చపట్టుఁగబాయిబాగు నెఱప. కళా. ౫. ౧౮౯.

రగడ. చాదరలు పైఠిణులు చక్కనికబాయీ
లు,నడరుచిళ్లానితేంట్లమరుబూక్నీసులును. హంస. ౫. ౩౫౬. (శ.ర.పా.)

కబురు. వి. (హిం. ఖబర్.) ౧.వృత్తాంతము. ౨.దంభము.

సీ. వృత్తాంతదంభము ల్వెలయును గబురన... ఆం. భా. ౩. ౫౩.

కబ్బపుఁగూరుప(ర్ప)రి. వి. (కబ్బము+కూరుపరి.) కావ్యకర్త, కవి.

గీ. బంట్లు కబ్బంపుఁగూర్పరు ల్వాశిగాండ్రు. నీలా. ౨. ౪౯.

ఇశ్లే:-కబ్బపుఁజేఁతరి. సాం. ని. మాన. ౬.

కబ్బము. వి. (సం.కావ్యమ్. ప్రా.కబ్బమ్. త.కాప్పియమ్.) కావ్యము, ప్రబంధము.

గీ. మునుపు మా కీవె భల్లాణుఁ డనెడి చేని,కత
యు రుక్మిణిపెండిలికతయు బొబ్బ,మెకపు
గుబ్బలికతయు మే ల్మీఱ నీల,పెండ్లికతయు
ను గబ్బము ల్పేర్మిఁ గూర్చి. అచ్చ. రా. బాల. ౧౬. భీమ. ౧. ౧౨.

జ: కబ్బపుఁగూరుపరి,కబ్బముప్రోయాలు.

కబ్బముప్రోయాలు. వి. (కబ్బము+ప్రోయాలు.) సరస్వతీదేవి.

(యశోవర్ణనము.) సీ. గిబ్బడాల్దొరగుండు క
బ్బంబుప్రోయాలు లిబ్బిగుబ్బెతయబ్బ బొబ్బ
మెకము. అచ్చ. రా. యు. ౫౯౨.

కబ్బాయి=కబాయి.

ద్వి. చెల్లుచీటియు నిచ్చి చేచేత మేలు,కుళ్లాయి
కబ్బాయి గొమ్మంచు నొసఁగి. ద్వి. పరమ. ౬. ౪౯౨పా. ౪ పం.

ద్వి. అసమసాయకుని మోహనతురంగముల, పస
మించుపచ్చకబ్బాయి ధరించి. అ. మ.క.౫. ౨౫౯ పా. ౧౯ పం.

కబ్బిలి. వి.శౌండికుఁడు, కల్లుఅమ్మువాఁడు.(శ.ర.)

కమండలువు. సం. వి. ఉ. పుం.న. కరకము, సన్న్యాసులుగాని బ్రహ్మచారులుగాని ఉపయోగించుకొనెడి గిండివంటి జలపాత్రవిశేషము.వి. ఉ. పుం. ౧. జువ్విచెట్టు. ౨. ఒకానొకచతుష్పాజ్జంతువు.

కమటము=కమ్మటము. వి. అగసాలెవానికుంపటి.

మ. సుమనశ్చాపునిరాణివాసమునకుక్ సామ్మెల్
వినిర్మించుయ,శ్నమునక్ విచ్చిన మెట్టదమ్మి
కమటానం గేసరాంగారమ,ధ్యమునక్ నైచి

నకర్ణికాకనకముం దర్వీరజఃకీలపుం,జము న
ర్తింపఁగరంగెడుం గనుము కూజద్భృంగనా
డింధముఁ౯. వరాహ. 3. ౯౧.

గీ. సమయనాడింధమాగ్రణి సాంధ్యరాగ,విమ
లశిఖి మింటిపాకమటమునఁ గాంచి, నిశయ
లంకారమున కెత్తి నెలపసిండి, పూదెఁ దొ
లుగట్టుపట్టెడమీఁద నిడియె. రా. వి. ౪.
౪౨.

కమఠము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొట్టిది. (శే. ని.) వి. అ. పుం. ౧. కూర్మము,తాఁబేలు.౨.వెదురుకో. 3. సల్లకి, అందుగుకో. ౪. కూర్మాస్థి,తాఁబేటియెముక. ౫. మునులభిక్షాపాత్రము. (శే.ని.)

కమఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుతాఁబేలు, ధులి.

కమతకా(గా)ఁడు=కమ్మతకాఁడు. వి.(కమతము+కాఁడు.) హాలికుఁడు, సేద్యగాఁడు.

సీ...కాఁపనఁ గమ్మతకాఁడనంగఁ, గమతగాఁ
డనఁగను గమ్మతీఁడనఁగను దుక్కిము చ్చనఁ
గను దోఁచుచుండు,హాలికాభిధ...ఆం.భా.
౨. ౨౪౯.

కమతము=కమ్మతము. వి. (క. కమత. త. కమత్తొళిల్.) సాగుబడి, సేద్యము, కృషి. (చూ. కమతీఁడు.)

కమతీఁడు=కమ్మతీఁడు. వి. (కమతము+ఈఁడు.) సేద్యగాఁడు, కృషీవలుఁడు, హాలికుఁడు.

సీ. వెదురుచేల్కలుపు దీసి దినంబుఁ గాపాడుక
మతీలు మా కేకలములు సుమ్ము. సారంగ. ౧.
౭3.

కమనచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. కంకపక్షి, రాపులుఁగు.

కమనము. సం. వి. అ. పుం. అశోకముకో.

కమనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కామింపఁదగినది, కోరఁదగినది. ౨. మనోహరము, ఇంపయినది.

కమనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కాముకుఁడు. ౨. ఇచ్ఛగలవాఁడు. 3. కమనీయుఁడు,అభిరూపుఁడు, అందగాఁడు. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

కమరి=కమరు².

సీ...ఒడ్డాణంబు కమరి యొడ్డణ మనఁ గాంచి వె
లయు, మొలనూలనంగ నొప్పును గటిసూత్రా
ఖ్య...ఆం. భా. ౨. ౧౫౦.

కమరు¹. అ. క్రి. (క. కమరు. త. కమఱుదల్.) కాలు, దగ్ధమగు; తాపమునొందు; ఉడుకు.

సీ....తీవ్రాంశుసంతాపమునఁజేసి కమరె నా ఱె
క్కలు గమరవయ్యె. గీ.ననుజుపక్షములు...
భార. ఆర. ౭. ౨౧.(మూ: తతో దగ్ధావిమౌ
పక్షౌ న దగ్ధౌ తు జటాయుషః.)

గీ. తీయవిలు చీమగమి దొల్చి తినియెనేనిఁ,బొ
దలునా వేఁడియూర్పులఁ బువ్వుఁదేరు,కమ
రెనే బట్టబయలగు గర్వరేఖ,విషమసాయక
విచ్చేయు విడిదలకును. పి. శకుం. 3. ౧౯౦.

వ....నీవు సకలసామ్రాజ్యవిభవంబు మెఱసి చని
యందు నీ తేజంబు ఘర్మసమయంబునాఁటి త
పను తేజంబై పగతురకన్నులు గమర నతిదు
స్సహం బగునట్లుగాఁ జేయుము ... భార.
ఆర. ౫. 3౪౭.

గీ...కంక,ణాదిమణిభూషణోత్కర మపనయిం
చి, యొప్పు పొలివోయి దీనత నుండె బంధు
జనులచూడ్కులు కమర నజ్జనవిభుండు.హ
ర్క. ౧. ౧౬౮.

చ. కమరె నశేషకోకనదకైరవపంక్తులు శైవలం
బులుఁ౯. భార. ఆది. ౮. ౨౬౬.

వి. కాలుపు.

సీ.కమరును నార్తనాదములును బెల్లుగ నఖిలమ్ము

గంబుల నాఁగికొనుచు. గీ...పరఁగె, నద్భు
తోద్భవం బైనమహాసలంబు. భార. ఆశ్ర.
౨. ౧౫౧.
కమరువలచు=కమరువాసనవేయు, కమరుకంపు
గొట్టు.
క....తనతనువు గమరువల,చినఁ బక్షములోన
వాఁడు జీవముఁ దొఱఁగుఁ. జై. భా. ౮.
౧౦౦.
క. అన్నంబు కమరువలచుచు, నున్న ది...పోడ.
౫. ౧౧.
జ: కమరుచు.
కమరు[2]=కమరి, కమ్మరు. వి. (హిం. కమర్=నడుము.) ఒడ్డాణము.
గీ. లజ్జయొఱుఁగనికటిమండలంబుమీఁద, నలుఁ
దవజ్రాలకమరు గర్వంబునూప. కాశీ. 3.
౨౦౦.
సీ. వజ్రాలకమరుతేప విడంబనము చేయు నేకొం
డమొలచుట్టు నిందుతనయ. శివరా. ౨. 3.
కమరుపటా=మొలనూలుపట్టా.
గీ. పసిఁడికమరుపటా యొక్కకిసలయోష్ఠి, మొ
లను ధరియించె ... రసిక. ౧. ౭౫. (శ. ర.
పా. 'కమ్మరుపట' ముద్రి.)
కమరుచే. స. క్రి. (√కమరు[1].) కమరఁజేయు.
(కాల్చు)
ద్వి. రమణీయగజవాజిరథశాలలలోఁ, గమరిచి
...రం. రా. సుం. ౨౭౧పా. ౮ పం. (శ.ర.
పా.'కమని చి' ము ద్రి.)
కమల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లక్ష్మి. ౨. ఉత్తమస్త్రీ.
3. ఒకానొకఫలవృక్షము.
కమలచ్ఛదము. సం. వి. అ.పుం. ౧. తామరరేకు.
౨. రాపులుఁగు. (కే. ని.)
కమలజన్ముఁడు. సం. వి. న్. పుం=కమలజుఁడు.
కమలజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కమలమునుండి
పుట్టినవాఁడు-తమ్మిచూలి, బ్రహ్మ.

కమలము. సం. వి. అ. పుం. న. సారసపక్షి,బెగ్గురు
పిట్ట. పుం. ౧. (సంగీ.) ధ్రువకభేదము. ౨. మృగ
భేదము, ఒకజాతిలేడి. న.౧. తామర; ఎఱ్ఱతామ
ర. ౨. నీరు. 3. రాగి. ౪. మందు. ౫. క్లోమము,
కడుపులో నొకప్రక్కనుండెడి యెఱ్ఱనిమాంస
ము. ౬. స్థౌణేయమనుగంధద్రవ్యము. ౭. కత్తి
యొఱ.
కమలాకరము. సం. వి. అ. పుం. తామరకొలను.
కమలాక్షుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) తామర
లవంటికన్నులుగలవాఁడు. వి. అ. పుం.విష్ణువు.
కమలాప్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు.
౨. విష్ణువు.
కమలాఫలము. సం. వి. అ. న. ఫలవిశేషము.
కమలాలయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తమ్మియింటిగరిత,
లక్ష్మి.
కమలాసనుఁడు. సం. వి. అ. పుం-తామరపూవు
పీఠముగాఁగలవాఁడు-బ్రహ్మ, నలువ.
కమలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తామరతీఁగ. ౨.
తామరతంపర, పద్మసమూహము. 3. తామర
కొలను.
కములు. అ. క్రి. కందు, వివర్ణమగు; కాలు, దగ్ధ
మగు.
గీ. వెచ్చె ననఁ గందె ననఁగను వేఁగె ననఁగఁ,గ
ములె ననఁగను దనరు నేకార్థములు గ. ఆం.
భా. 3. ౯౯.
మ...మోవి నిట్టూర్పులఁ,గములఁ దల్పముఁ జేరు
చు న్విభునిరాక గ్గోరుచుం బ్రొద్దు భా,రము
నం బుచ్చుచు వర్ధమానవిరహగ్లానిఁ మదిం
గుందుచుఁ. పి. శకుం. ౨. ౯౨.
ద్వి.తనతమవారలు తమబంధుజనులు,కములుటఁ
జూచి శోకము నొందువారు. రం. రా.సుం.
౨౭౧ పా. ౨౦ పం.

వి. వైవర్ణ్యము.
సీ. కాళికావిభునిఁడాకాలితాటింపులకమలు చే
రనినాఁటికిసుమదహితుఁడు. పి.శకుం.౧.౩౯.
జ: కమలుచు.

కమలుచే(ల్చే), కమలించే. స. క్రి. (√క
మలు.) కమలఁజేయు.
(కాల్చు)
సీ. క్రొవ్విననపండులఁ గొన్నిటిఁ గమలిచి కత్తిజా
లను జివ్వి కొచు గడిగి. ప్రబంధ. ౨౧౦.
(కందించు, నల్లపఱుచు.)
సీ. కమలించెఁగాక యంగజవిరోధిశిరోధిఁ దల
కెక్కఁజాలెనే హాలహాలంబు. వసు.ర.౭౯.

కమలోత్తరము. సం.వి. అ. న. కుసుంభము, కుసు
మపువ్వు.

కమసాలవాఁడు=కంసాలి. వి. లోహకారుఁడు.
(శ. ర.)

కమాను. వి. (హిం. కమాన్.) విల్లు, ధనుస్సు.
ఉ. వైరివిఘాలుఁ డైనకసవక్షితిపాలుఁడు వార్ధి
మేఖలా,భారధురంధరత్వమునఁ బ్రౌఢవచో
రచన నృసింహపతా,స్ఫారత నెన్న సాటి య
గు బంగరుగట్టుకమానుపాదుసా,నారికిఁ బద్మ
సంభవునినారికి ఘాలవిలోచనారికిన్. చం.
రా. ౧. ౫౬.

కమి. వి. (√కముచే?) ౧. కబళనము, మ్రింగుట.
సీ. ... కమి యనఁగా నొప్పుఁ గబళనంబు,కబ
ళంబు కడి యనఁగాఁ జను... ఆం.భా. ౨.
౨౬౦.
౨. కమికిలి, పట్టెలి.
కమియార౯=పట్టెలినిండ; తృప్తితీరునట్లు.
సీ. కాంతాజనంబులు కమియార నిడుదు రేపుర
ములోఁ దత్కాలపుణ్యభిక్ష. భీమ. ౩. ౭.
ఉ. ముంగిట నాడుపుత్త్రుఁ డలిమోదమునం దను
డాలఁ గాంచి వే,డ్కఁం గరయుగ్మ మెత్తి
చిఱుగంతులతో వెడయేడ్పులోడ డా,యం
గఁ జెలంగి యెత్తుకొని యక్కునఁ జిక్కఁగఁ
జేర్చి ముద్దుమో,ముం గమియార ముద్దిడుట
ముజ్జగ మేలుటగాకయుండునే. కవిక. ౧.
౪౦.
జ: కమికిలి.

కమికిలి. వి. (√కమి.) పాణివిశేషము, పట్టెలి.
('వంపఁబడినవ్రేళ్లు గలపుడిసిలి' అని శ. ర.)
సీ. ...పాణివిశేషంబు పరఁగును గమి,కిలి పుప్ప
లప్ప పట్టెలి యన ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.
చ. కమికెఁడుగుబ్బచన్నుఁగవగాసికిఁ బాసిన
జాఱుపయ్యెదల్, గమకపువాలుఁగన్ను లె
సఁగ౯ బొనఁగించిరి కేళి బాలికల్.రా.వి.
౩. ౭౭.
ఆ. మూఁడుదినము లయ్యె వేఁడంగ నెచ్చటఁ,
గమికెఁ డన్న మైనఁ గలుగదయ్యె,గ్రాసమా
త్ర మేమి గలిగిన నా కిచ్చి, నన్నుఁ గరుణఁ
బ్రోవు మన్నఁజూచి. ద్వా. ౬. ౧౦౧.
గీ. రెండుకమికిళ్ల వేఁపాకు. చికి. ౧. (చి. ని.)

కమిత. సం. విణ. (బు. త్రీ. బు.) కాముకుఁడు.

కమితవ్యము. సం=కామ్యము.

కమియు. అ. క్రి. ౧. కవియు, మీఁదికివచ్చు.
సీ. కమియుమదతవారణముఁ ద్రిప్పు నేసదా
రథారేయుహుంకారరవము. భాను. ౧. ౨.
గీ. ఘోరమృగములఁ గమియించుకొని ప్రతా
ప, మడర సురియలఁ బొడిచెద మనెడు
వారు. చిత్రభా. ౩. ౧౭౭.
౨. మాఁగు, మిగులఁబండు.
చ. క్రమమునఁ బిందెలుం బసరుఁగాయలుఁ గా
యలు దోరపండులుం,గమిసినపండులుం గొ
లలు గట్టి తదున్నతశాఖ లన్నియున్,దమ
యమై తలిర్పఁగ...హరి. పూ. ౬. ౭౨.
౩. అతిశయించు.

చ...ఇంగిలికంబుఛాయచేఁ,గమిసినదాసనంపుఁ
బువుకాంతికి డాసినమూర్తిచుట్టి మూ,కొమ
రునసంజ యంబరముకొంగున నూన్చెఁ గు
సుంభరాగమున్. భీమ. ౨. ౨౯.

స. క్రి. ౧. కొలుచు.

క.తలిరాకుమెఱుఁగువా తెఱ, కలకంఠవిటుండు
గమియఁగాఁ జూతలతా,లలన విదిర్చెను గం
టిసె,యలికంకణముఖరవిటపహస్తముల సతీ
పారి. ౩. ౪౬.

౨. తిను; త్రాగు.

క. ఇండుభవత్తనువులఁ గల,కండలు నెత్తురును
వేగ కమియంగా నీ,యండజపతి కానంద
ము,ఖండముగా తృప్తి పొవికారము లడఁ
గన్. మార్క. ౧. ౭౮.

౩. క్రమ్ము,ఆవరించు.

గీ. అతనుదర్పాంధకార మంతంతఁ గమియఁ,గ
న్నుగానక సాధ్వి రాఘవునిదేవి,జనకకన్య
జగన్మాన్యఁ జెనక వచ్చి,కన్నుగానక చనెఁ
బలుగాకి కాకి. రామా. ౪. ౭౦.

కమియన్=బాగుగా, ఎక్కువగా.

చ.కమియఁగ నింగికిన్ నెగసి కన్కని మ్రాఁకులఁ
గూలఁ ద్రోచుచున్...భా. రా. సుం.౪౫౩.

క.కనలి నిశాచరి కేలు,క్కనఁ గమియఁగఁ బట్టి
భీతిగొనఁ దిగిచి వడిన్. భా.రా. సుం. ౯౭.
('గట్టిగా'అని భావము.)

గీ. అనుభవింపఁ దనికి యట మఱి విషయముల్,
విడుతు నని తలంచువెడఁగుఁదలఁపు,లఖిలశి
ఖిశిఖాళియం దింధనాజ్యముల్, గమియ
వైచి యార్పఁ గడఁగునట్లు. కు. సం. ౬.
౭౨౬. ('మిక్కుటముగా' అనిభావము.)

గీ. పత్త్రములమీఁద మూఁగినభ్రమరకులము, హ
రవిసర్జనజనితదుర్యశముఁ బోలఁ, గమియ వి
చ్చినగేదంగికన్నెపువ్వుఁ, గౌతుకము పల్ల
వింపఁగఁ గాంచెవిభుఁడు. నైష. ౧.౯౦.
('పూర్ణముగా' అనిభావము.)

మ. ప్రమదోద్దామసుఖానుభూతి గలలోఁ బ్రా
ప్తించుటన్ మున్నచి,త్తములం బ్రాపడి యు
న్నయయ్యిరువురుం దద్వేళ వీక్షించుచోఁ,
దమకం బారఁగ వింత గాక సమతం బా
ర్కొన్నయాలోకముల్, గమియం బ్రాఁకెఁ
బరస్పరాంగముల పైఁ గౌతూహలోద్యద్గ
తిన్. హరి. ఉ. ౭. ౧౭౪.('అంటటన్' అని
భావము.)

(ఇట్లే సందర్భానుసారముగా అర్థములు గ్రహిం
చునది.)

జ: కముచు.

కముఁజు=కౌఁజు. వి. (సం. కపింజలః.) కపింజల
పక్షి.

ద్వి. కముఁజులఁ జిలుకలఁ గ్రౌంచపక్షులను.
ద్వి. నల. ౩. ౩౨౩ పం.

కముచు. స. క్రి.(√కమియు.)౧. గ్రహించు,పట్టు
కొను.

క. చనుఁగవ ఘనమో జఘనము, ఘనమో యని
నడిమిచక్కిఁ గమిచి విధి కరం,బునఁ దూఁ
చె దీనిఁ గా కి,ట్లనువుపడునె వళులపేర నం
గుళిరేఖల్. నైష. ౪. ౧౬.

గీ. కరము రాగియై రజనీముఖంబుఁ గాంచి,తమ
ముఁ దత్కేశభర మని తాల్మి లేక,కముపఁ
గరములు పైఁ జాఁచి కామి యెఱేఁగి, వెల్ల
నైనట్లు శశి కడు విమల మయ్యె. కు. సం.౯.
౧౧౩.

గీ. కపివరుఁడు పర్వతంబులు గమిచి తెచ్చి,
కుప్ప లిడురీతిఁ గుండలు కుప్పవెట్టు. హంస.
౪. ౧౦.

౨. కొలుచు.

సీ. తమి దొలంకఁగ సాము గమిచినచిగురాకుఁ
జెలువున కిచ్చుకోయిలవెలంది. చంద్ర. ౩.
౯౨.

౩. నొక్కు.

క. హారపరీక్షా మిషమున, భూరమణుఁడు గమిచె నింతిపొంకపుఁజన్నుల్, కూరిమి నేరిమిఁ బులకాం, కూరంబులు వొడమఁ జిగురుగోరుల కొనలన్. నైష. ౮. ౧౬౬.

౪. అను, (అధర) పానముచేయు.

సీ. తెమలించి కురు లొయ్యఁ దివియ లేకటము న్న కదిసినకెమ్మోవి గమిచి కమిచి. ఉ.హరి. ౫. ౨౧౨.

౫. కబళించు, మ్రింగు.

సీ. అమృతాపహరణార్థ మరుగుపక్షిస్వామిగతిఁ బుళిందశ్రేణిఁ గమిచి కమిచి. మనుచ. ౪. ౧౧౩.

గీ. తివిచి నపకంబు దీప్తులు త్రెంచి యలఁతి, తుని యలుగఁ జంచుపుటములఁ ద్రుంచి తల్లు, లాదరంబున నందియా సట్టు లెత్తి, ప్రీతిఁ గముచుఁ జకోరంపుఁబిల్లగములు. నిర్వ. ౬. ౪౬.

౬. ఆక్రమించు.

సీ. వరుస మీఁదటిప్రాలు వ్రాయనేర్చిననాఁడె కమిచి దిక్కుల జయాంకములు వ్రాసె. పాండు. ౧. ౪౧.

గీ. భోగిపళ మైనగేదంగిపూవుసకుసు, పగచు మదిఁ గొన్ని బంధుజీవకలతాంత, గుచ్ఛములలోన నొకకొన్ని కొలువుసేయుఁ, దేఁటు లఖిలర్తుమయపనీవాటిఁ గమిచి. పాండు. ౧. ౧౭౧.

కమ్మ[1]. వి. (త. కమ్మల్.) ౧. శాకనాళము, కాఁడ; పత్రవృంతము, మట్ట.

సీ...శాకనాళము పేరు చనును గమ్మ. గీ. కామ కాఁడన.., ఆం. భా. ౨. ౨౪౭.

ఉదా: తాటికమ్మ, మొ.

౨. తాళపర్ణము, తాటియాకు.

గీ....కమ్మనఁ దాళపర్ణ మెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౮౮.

౩. (క. కమ్మ.) పత్రిక, లేఖ, జాబు.

గీ. కమ్మ యనఁగను జాబును గర్ణభూష, పొల్చుచుండును...ఆం. భా. ౩. ౫౨.

సీ. మనుఁ బిల్వఁ బంపుకొమ్మా యని ప్రమథసంఘమ్ములు తమపేరఁ గమ్మ లనుప. శుక. ౩. ౪౪౩.

గీ. పలఁతిబంటుల నిర్వురఁ బిలిచి మేలి, కమ్మ యొసఁగిన వారొకయుమ్మడిఁ జని. అచ్చ. రా. బాల. ౧౭౮.

౪. కర్ణభూషావిశేషము, తాటంకము.

గీ... తాటంకవాచక మగుఁ, గమ్మయనఁ గాను... ఆం. భా. ౨. ౧౪౮.

గీ. కమ్మ తీఁగ పొగడము... చుక్కబొట్టనఁ జిటిపొటిసొమ్ము గలిగి... వేం. పంచ. ౪. ౪౧౬.

సీ. కంపించుబంగారుకమ్మలక్రొమ్మించు నిద్దంపుఁ జెక్కుల నీడ సూప. హర. ౫. ౪౪, ౨౯౩.

జ: కమ్మకట్టు, కమ్మపంజు, కమ్మపువ్వు, కమ్మపోఁజు.

కమ్మ[2]. వి. శూద్రవిశేషము.

సీ. తద్విశేషంబులై తనరుఁ గమ్మని వెల్మ యని రెడ్డి యని రడ్డి యని వచింప. ఆం.భా. ౨. ౨౭౨.

గీ. రాజులును వెలమలుఁ గమ్మప్రజలు ఘనులు, గలుగురాయలతోఁ బోరి గెలువ మనకు, వశమె ...కృష్ణ. ౩. ౨౬.

వ...అందుఁ బద్మనాయకు లన వెలమ లనఁ గమ్మ లన ..... త్రిమార్గగంగాప్రవాహంబులుం బోలె గోత్రంబు లెన్నియేని జగత్పవిత్రంబులై ప్రవహింపుచుండ...భీమ. ౧. ౩౧.

కమ్మ[3]. విణ.(వృత్తియందు వికల్పముగా నిగాగమము.) ప్రియమైనది.

(క) ఘ్రాణప్రియమైనది, సువాసనగలది.

వ. పుడమిం బొడముకమ్మని నెత్తావి... హర. ౨. ౨౦.

ఉ. కమ్మని తెమ్మతెమ్మెరలు గ్రమ్మఁగ...నీలా. ౧. ౪.

(చ) జిహ్వాకుప్రియమైనది, రుచ్యము; మధురము; పులుసులేనిది.

ఉదా: ఈపులిహోర కమ్మఁగా నున్నది.

మ.మరువాలాపళరంబులం దొరఁగు కమ్మందేనె
తోఁ గూడి య,య్యరవిందాక్షికిఁ బక్షిపుం
గవగవీహైమంగవీనంబు ని, ర్భరహర్షంబు
నొనర్చె మున్ను రుచిసౌరభ్యంబులన్ ...
నైష. ౨. ౯౯.

చ. కనఁ గలిగెన్ విలాసములు కమ్మనిచక్కెర
లొల్కుపల్కులన్,వినఁ గలిగెన్...దశా.
౨. ౩౦౯.

ఉదా: కమ్మఁగూర.

(ట) నేత్రప్రియమైనది; చక్కనిది.

సీ. కమ్మనిపసిఁడిటంకంబులఁ గరఁగినలాలితనూ
త్నశలాకవోలె. విక్ర. ౬. ౪౮. విజ. వి.
౧. ౭౦.

కమ్మఁగ=కమ్మనగునట్లు.

సీ. కస్తూరివాసనల్ గమ్మంగఁ గ్రమ్మంగ సారంగ
ధరుఁ డని చేరఁబోవు. సారంగ. ౩. ౨౩౯.

కమ్మగాడ్పు=మలయమారుతము.

గీ. అఖిలభువనైకమోహకం బైనమాధ,వునకు
నీవనవాసిరంజన మయత్న,కార్యలేశమ్ము సు
మ్మంచుఁ గమ్మగాడ్పు,కడిమి మ్రోయించెఁ
గలకంఠకంఠఘంట. హ. న.౨. ౯.

కమ్మనివింటిజోదు=ఇక్షుధన్వుఁడు,మన్మథుఁడు.

ఉ. తుమ్మెదలేమ లాలతులతో మధురస్ఫుటకో
కిలానినా,దమ్మునఁ బాడుచుండెను లతానవ
డోలల నూఁగియాడుచుం,గమ్మనివింటిజోదు
జయగాథలు పుష్పితభూజవీథులన్. పి. శ
కుం. ౨. ౧౨౯.

కమ్మ(ని)విల్తుఁడు=ఇక్షుధన్వుఁడు,మన్మథుఁడు.

సీ. కన్నులవిల్తుఁడు కమ్మవిల్తుఁడు పచ్చవిలుకాఁ
డు చక్కెరవింటిజోదు. సాం. ని. దేవ. ౯.

ఉ. కమ్మనివిల్తుకోపుఁ జెనకం గలచక్కనిమో
హనాంగునిన్,గొమ్మరొ చూడవమ్మ ... ఉ.
హరి. ౪. ౧౧౫.

కమ్మవిల్లు=తియ్యనివిల్లు, చెఱకువిల్లు.

శా...కమ్మవిల్వంచి ముం,చె న్నించెన్నిజశాం
బరీతమము రాజీవధ్వజుం డయ్యెడన్. కవి
రా. ౨. ౧౫౪.

జ: కమ్మకత్తి,కమ్మకసింద,కమ్మన, కమ్మనిమ్మ, కమ్మ
నీరు, కమ్మనూనియ, కమ్మపిల్లి, కమ్మపూఁత, కమ్మ
వడ, కమ్మవలచు.

కమ్మకట్టు. వి. (కమ్మ[1] + కట్టు) - వ్రాఁతయొడంబడి
క ప్రకారము రాజునకు సాహాయ్యము సేయు సేన-
సేనావిశేషము?

చ. దెస మొలవేల్పు సాహిణపుఁ దేజులు పోషకగే
హరక్షకుల్,విసువనికమ్మకట్టు మఱి వింతజ
నంబుల బీతు గొల్పుక,క్కస మసురక్క
సుల్ వనమృగంబులపాలిటి మృత్యురూప
ముల్,వెసఁ జనుదెంచె నత్తఱిని వేఁటకు గా
టపుసార మేయముల్. కవిరా. ౨. ౯౨.

చ. చెలు వగు మైత్రిఁ గోయిలవజీరులఁ దుమ్మెద
కమ్మకట్టుమూఁ,కల గొరువంక రాదొరల గా
టపుఁజిల్కలకాల్బలంబులన్,నలినకలంబవీ
రబలనాథుఁడు చైత్రుఁడు తద్బలోచితో,
జ్జ్వలలతికాకుటీపటలిఁ జక్కఁగఁ బాళెము
డించె నయ్యెడన్. చంద్రి. ౨. ౭౨.

ఉ. చేరదు కీర్తి గౌరవము చిక్కదు రాదు శు
భంబు పుణ్యముల్,నీఱుగుఁ బాప మంటుఁ
బ్రజ నిల్వదు కొల్వదు కమ్మకట్టు వీ,రారులు
లెక్కగాఁ గొన రహర్దివసంబు విపత్పరంప
రా,భారము కొండలై పెరుఁగు బాపురె సత్య
ము లేనిపట్టునన్. వేం. పంచ. ౧. ౫౧౩.

కమ్మకత్తి. వి. (కమ్మ[3] + కత్తి) కుసుమాయుధము,పు
ష్పబాణము.

ఆ. పెక్కు లేల మరల ముక్కంటిదయ కల్గి,క
మ్మకత్తి మనసుఁ గన్నవెట్టు,గండుదొంగ కె
పుడుఁ గర్పూరతిలక నీ,తీవి మేను బెంకిమా
విమ్రాను. కళ. ౩. ౭౯.

కమ్మకసింద. వి.(కమ్మ³+కసింద)ఒకజాతికసిందకీ.
(దీనియాకు సువాసనకై కూరలలో వేయుదురు)
వ....కఱివేఁపాకుపరిమళంబుతో సంబంధించు కమ్మకసిందగంధంబును గమ్మకసిందగంధంబుతోడం దార్కొను నేలకులసౌరభంబులును ...కాశీ. ౬. ౧౭౫.

కమ్మచ్చు. వి. (కమ్మి+అచ్చు.) అగసాలెవాఁడు బంగారు వెండి లోనగువానితీఁగ తీసెడి పనిముట్టు.
ఉ. హెచ్చినమైత్రిఁ బద్మినుల కెల్ల ఘనాత్యయకారకుండు సొమ్మచ్చుపడంగఁ జేయుట కునై యల క్రౌంచనగంబు పేరికమ్మచ్చున నీడ్చు శర్వగిరియందలివెండిసలాకపిండు నా, వచ్చి మరాళమాలికలు వ్రాలెఁ గొలంకులఁ జక్రఝుంకృతిన్. ఆము. ౪. ౧౪౭.
సీ. తెలివివెన్నెలవెండితీఁగలు నిగిడించుచదలు కమ్మచ్చుబెజ్జము లనంగఁ. గీ...జొక్కు లమరె. పారి. ౨. ౩౬.

కమ్మటము=కమటము.
(అగసాలెవానికుంపటి.)
మ. ప్రతిసూర్యుం డనుకమ్మటంబు మఘవద్బాణాసమన్కాలు రో,హిత మన్పేరిటియూఁదుఁగ్రోవి చపలోపేతాంతరాంభోదసం,తతి యన్మచ్చులసంచి కావి రనునిద్దాటీకము న్గన్పడన్, జతసొన్నారిబెడంగున న్దనరె వర్షావేళ విన్నంగడిన్. చంద్రా. ౪. ౧౬.
జ: కమ్మటీఁడు.

కమ్మటీఁడు. వి. (కమ్మటము+ఈఁడు.) అగసాలెవాఁడు, స్వర్ణకారుఁడు. (శ. ర.)

కమ్మతకా(గా)ఁడు=కమతకాఁడు.(కమ్మతము+కాఁడు.)
సీ. దేవాదులకడెంబు దిగిచి కమ్మతగానిపట్టికానికి మొలకట్టుచేసె. శుక. ౩. ౫౦. ఆం.భా. ౨. ౨౨౯.

కమ్మతము=కమతము.
(సేద్యము, సాగు.)
సీ. బేహార మాడింపఁ బెరిఁగినధనమునఁ గమ్మతంబులు వెట్టఁగా ధరిత్రి, నమరినధాన్యంబు లమ్మించి...నా. పంచ. ౫. ౧౩.
(పొలము.)
సీ. కమ్మతంబులలోన గనులు ద్రవ్వించి బేహారమాడించి యన్యాయధనము, చౌరనీక...పి. శకుం. ౪. ౧౬౫.
జ: కమ్మతకాఁడు, కమ్మతీఁడు.

కమ్మతీఁడు=కమతీఁడు. (కమ్మతము+ఈఁడు.)
(మందరగిరివర్ణనము.) సీ. సురరాజునకుఁ బాండుకరిఁ జేర్చుమరకాఁడు కల్పకంబులపంట కమ్మతీఁడు. మనుచ. ౫. ౪౬.
గీ. నమ్మిక వసంతుఁ డనుపేరికమ్మతీఁడు,నెఱయ నెల్లెడ వలరాజుకఱవు దీఱ,నౌర యామని వచ్చె నాహా యటంచు,జగము తనియంగఁ బుష్పమంజరులు పండె. రామా. ౧. ౧౬౭. ఆం. భా. ౨. ౨౨౯.

కమ్మన. విణ. (√కమ్మ³-క. కమ్మగె, కమ్మనె.)కమ్మనిది.
లయగ్రాహి. కమ్మనగువిల్లుఁ బువుటమ్ములును బట్టి నెలయ మ్మరుఁడు పువ్వులరథమ్ము వెస నెక్కెన్. వీర. ౨. ౨౯.
వి. ౧. కమ్మఁదనము. ౨. మాధుర్యము. ౩. సౌరభము, సువాసన. (శ. ర.)

కమ్మనిమ్మ. వి. (కమ్మ³+నిమ్మ) నిమ్మపండువంటివర్ణముగలకిత్తలి, తియ్యనిమ్మ, శర్కరాంకముకీ. (శ. ర.)

కమ్మనీరు. వి. (కమ్మ³+నీరు) పన్నీరు, హిమాంబువు.(చూ. వసు. ౩. ౧౬౭.)

ఉ. భావము పల్లవింప నొకపంకజలోచన వ్రాసె
నొక్కల, జ్జావతి మించుసుబ్బవలిచన్నులపై
మకరీకలాపముల్, వావిరిఁ గమ్మనీరు మృగ
నాభిరసంబున మేళవించి. నైష. 3. ౧౦౨.
రా. వి. 3. ౮౭.

౨. మకరందము.

మ. ఉరుశక్తిఁ మధుమాసదోగ్ధ పిదుకఁ జ్యో
త్స్నగవీచంద్రమ, స్స్ఫురదూధఃప్రవిము
క్తమైననిబిడజ్యోత్స్నా పయఃపూరముఁ,
విరియంబాఱినగొజ్జెఁగల్ సురియ మున్నీనై
నయక్కమ్మనీరు రహిం గూడిన నేర్పరించు
గములై రోలంబకాదంబముల్. ఆము. ౫.
౧౨౧.

కమ్మనూనియ(నె). వి. (√కమ్మ[3]) సువాసనతై
లము.

ఉ...ముసలమ్మకు నైతము కమ్మనూనె మై,నంటి
నలుంగుతో జలకమార్చి యొసంగిరి ధౌతవ
స్త్రముల్. హర. ౨. ౮౯.

సీ. అతఁడు తైలాభ్యంగ మడిగినఁ బలికమ్మనూ
నియఁ దెప్పించి మేను శిరము, నభ్యక్తములు
సేయ...భార. అను. ౨. 3౦౮.

కమ్మపంజో=పంజోలకమ్మ. వి. (కమ్మ[1]+పంజు)-ర
త్నములు కూర్చుటచే దివటీవలె వెలిఁగెడుకమ్మ-
రత్నములు చెక్కినకమ్మ, రత్నతాటంకము.

వ...బుగ్గలం దగ్గలికనూపుకమ్మపంజులవజ్రపుం
జకచకల నకనకలు వీడుకొలిపి...మిటమి
టం గాయుదట్టంపుఁబండువెన్నెల...మను
చ. 3. ౭౮. రా. వి. 3. ౧౨౪.

కమ్మపిల్లి. వి. (కమ్మ[3]+పిల్లి) గంధమార్జాలము, పు
నుఁగుపిల్లి.

గీ. కమ్మపిల్లులపిల్లలు కారుకోళ్లు, కన్ను దెఱవని
కస్తురిగమిశిశువులు, పులులకూనలు భల్లూక
పోతకములు, నాదిగాఁ దెచ్చి పతి కుపాయ
నము లిచ్చి. పి. శకు. ౧. ౯౮. ఆం. భా.
౨. ౮౪.

కమ్మపూఁత. వి. (కమ్మ[3]+పూఁత) పరిమళద్రవ్య
లేపము, మైపూఁత, అంగరాగము.

సీ. మోముఁదామరతావి ముద మందుఁ బోక్రొత్త
బొజుఁగుకస్తురిచుక్కబొట్టు లేఁటి, చిన్నా
రిమేన వాసించుఁ బో పొరుగింటికలికిచుట్టు
ముఖొమ్ముకమ్మపూఁత. వేం. పంచ. 3. ౭౯౯.

కమ్మర. వి. ఇనుపపనిచేసి బ్రతికెడుజాతి.

ఉదా: కమ్మరవాఁడు, కమ్మరది.

జ: కమ్మరము, కమ్మరి, కమ్మరీఁడు.

కమ్మరము. వి. (√కమ్మర) ఇనుపపనిచేయువాని
వృత్తి.

సీ. కమ్మర మన నయస్కారకర్మం బొప్పు...ఆం.
భా. ౨. ౭౨౪.

కమ్మరి. వి. (కమ్మర+ఇ.సం.కర్మారః.ప్రా.కమ్మారో.
క.కమ్మఅ. త. కమ్మాళ.) లోహకారుఁడు, కమ్మర
వాఁడు.

సీ. కమ్మరి కనుమరి కరుమలి యనఁగాను మీఱు
చుండును నయస్కారసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨.
౭౨౪.

గీ. సరగ మి న్నను కమ్మరి సంజకొలిమి, ఘట్టుగాఁ
గాల్చి బంగారుచుట్టువాలు, పదను వెట్టఁగఁ
గొనిపోయి పట్ట లేక, విడిచె ననఁ బ్రొద్దు పడ
మటికడలి మునిఁగె. యయా. ౨. ౬౮.

కమ్మరీఁడు=కమ్మరి. (కమ్మరి+ఈఁడు-స్వార్థమున)

ఆ. ఇనుము విఱిగెనేని యినుమాఱు ముమ్మాఱు,
కాఁచి యతుక నేర్చుఁ గమ్మరీఁడు, మనసు
విఱిగెనేని మఱి యంట నేర్చునా. వేమన.
౧. ౫౨.

వ...తెరువరుల గెలువం దరలుమరునపం దఱి
యనుకమ్మరీఁడు వెరవునంజేసి యునిచినకఱ
కుటమ్ములగుంపులసొంపునం బెంపారుకలువ
క్రొవ్విరులును...నీలా. 3. ౧౦.

కమ్మరు=కమరు[2]. (శ. ర.)

కమ్మరుబొందు. వి. రెండుగాఁడికమ్ములనడిమిబిగి బద్ద. (శ. ర.)

కమ్మరేఁగు=కమ్మరేను. వి. (కమ్మ[3]+రేఁగు) బదరీ విశేషము.

గీ. ... లకుచాఖ్య కమ్మరేఁ గనఁగ నక్క, రేఁ గ నఁగ వెలయును ... ఆం. భా. ౨. ౪౫.(బ్రౌ, ప్రాఁత ప్రతిపాఠములు— ప్రకరణమును బట్టి ఆం. భా. లోని "లకుచ" శబ్దమునకు "బదరీ విశేషము" అనునర్థము చెప్పవలసియున్నది. కాని ఈయర్థము సంస్కృతనిఘంటువుల లో కనఁబడదు.)

కమ్మరేను=కమ్మరేఁగు.(శ. ర.)

కమ్మవడ. వి. (కమ్మ[3] +వడ) భక్ష్యవిశేషము.

సీ. చక్కెరఁ బొరలించి చాలించురసదాల్లు క డఁ ద్రుంచి యుంచినకమ్మవడయు. పాం చాలీ. ౪. ౫౯.

కమ్మవలచే. అ. క్రి.. (కమ్మ[3] +వలచు) పరిమళిం చు, సువాసనగొట్టు.

గీ. ఆపురాణంబు గనఁ దెనుఁ గయ్యెనేనిఁ, జెప్ప నేర్చినకవియుఁ బ్రసిద్ధుఁడేనిఁ, దెనుఁగును డికారమున మించు గనియెనేనిఁ, గుందనము కమ్మవలచినచంద మగును. జై. భా. ౧. ౧౮.

కమ్మి. వి. ౧. వస్త్రపుఁగమ్మి, బట్టయొక్క అంచు.

గీ. గజచర్మ మెన్నఁడో కాని నిచ్చలు గట్టుఁ బసిఁడికమ్ములపట్టుపచ్చడంబు. భీమ. ౧. ౧౧౫.

సీ. క్రొత్తకమ్ములతోడికూనలమ్మపటంబుఁ గటివి ప్పగా రెండుకట్లు గట్టి. వైజ. 3. ౧౦౦. ఆం. భా. ౨. ౧౪3.

౨. బండికంటికడకమ్మి, నేమి.

సీ. ఒకదిక్కు దోరగ ల్లొఅగి పైఁబడుదునో తొ లఁగి కమ్ములు మ్రోయ నిలఁ జలింపఁ, దొడరి వేపఱ తెంచి త్రొక్కుదునో... అని యాత్మఁ దలఁచు. ఆ. శకటుతలఁ పెఱింగి ... హరి. పూ. ౫. ౧౭౨. ఆం. భా. ౨. ౨౦౨.

వ. పండ్రెండంచులు నాలుకమ్ములును మూఁడు తొలులుం గలిగి...భాగ. ౫. ౨. ౭౧.

(మూ:- యస్యైకం చక్రం ద్వాదశారం షణ్నే మి త్రినాభి సంవత్సరాత్మకం సమామనంతి.)

3. లోహశలాక, కడ్డి; లోహపుఁదీఁగ.

క. నెమ్మి గదా నడ తుమ్మెద, దొమ్మి గదా బెడఁ గుఁగురులు తొలకరిమించుం, గమ్మి గదా మెయి మరుదో, దుమ్మిగదా తెగినచూపు లొ య్యాలికి బళీ. కువల. 3. ౭౯.

సీ. కమ్మి య టంచనఁగా లోహలత యొప్ప... ఆం. భా. ౨. 3౦౦.

౪. నాసికాలంకారవిశేషము.

సీ. కుడిముక్కుఁగమ్ములు గురివెంద పేరులు ... నీలా. 3. ౪౯.

౫. పేముబొద్దు. (శ. ర.)

కమ్మిఁదీయు=కమ్మచ్చునఁదీయు.

సీ. కమ్మిఁదీసినలీలఁ గనుపట్టునెమ్మేనిమిసమిసల్ గడు మిఱుమిట్లుగొలుప. సారంగ. ౨. ౪౨.

కమ్మితీయు=సన్నగిల్లు.

గీ. అంత మనసిజమంత్రితో యౌవనాఖ్య, రాజ వర్యుఁ డుగ్గోజము ల్పరిబలునట్టి, కార్యములు వల్క బాల్యంబు కమ్మితీసె, దుర్గములు లేక యెట్లొప్పు దొరతనంబు. పార్వ. ౨. ౨౪.

కమ్మినూకు=కమ్మచ్చునఁదీయు.

సీ. కమ్మినూకిన నూత్నకలధౌతమునుబోలెఁ జ క్కంగ నిక్కి మైసొక్కు మానె.... గీ. కాల కంఠుండు త్రిపురసంక్షయ మొనర్ప, నెక్కు వెట్టినయపుడు భోగీశ్వరునకు. భీమ. ౪. ౧3౦.

జ: కమ్మచ్చు, కమ్మిబండి.

కమ్మిబండి. (కమ్మి+బండి) వి. కమ్మి వేసినమ్రానిచక్ర పుబండి. (శ. ర)

కమ్మిరించు. స. క్రి. (√కమ్ము ?) మూయు, కప్పు.
సీ. నిగిడిపూరేకుచాగుగఁ గత్తిరించినగడ్డంబుకొ
న లొమ్ముఁ గమ్మిరింప. నైష. ౭. ౯౩.

కమ్ము. వి. (√క్రమ్ము?) కప్పు.
సీ. నీకుల్కుఁజెంగ్లేవి పైకమ్ము దప్పించు పైకమ్ము
దప్పునే చేకొనంగ. బిల్హ. ౧. ౪౧.

కమ్మునీరు. వి. చలువచేసినబట్టలుతడుపుటకుపయో
గించెడునీలిమందునీరు. (బ్రౌ.)
గీ. కమ్మునీరన నుపజలాఖ్యగఁ జెలంగు. ఆం. భా.
౨. ౩౦౧.

కమ్మెరాకు. వి. (కమ్మెర + ఆకు). కారముగలనల్లతు
ములపాకు. (శ. ర. - కమ్మేరాకు. బ్రౌ.)

కమ్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కళ, చబుకు. (కే. ని.)

కమ్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కాముకము,
మైథునేచ్ఛగలది. ౨. మనోహరమైనది, ఇంపై
నది.

కయి[1]=కై[1].

(చేయి)

మ. ఒకక్రొవ్వాఁడిలకోరి సింగిణి నసం బొప్పా
రఁ గీల్కొల్పి వా, నికయిం గ్రాలెడువిల్లు
ద్రుంచి...అచ్చ. రా. యు. ౪౯౩.
జ: కయికట్టు, కయికానుక, కయికొను, మొ.

కయి[2]=కై[2]. (కు+అయి.)

(నిమిత్తము.)

చ. గొనకొన నేరఁడయ్యె నినుఁ గూడ సుయో
ధనుఁ బట్టి యట్టికర్ణునకయి నీకు నేటికి మ
నోవ్యథఁ బొందఁగ నిట్లు పుత్రకా. భార.
శాం. ౧. ౩౯.

(షష్ఠ్యర్థకము.)

చ..., నీ వీక్షఁ బట్టనస్థలం, బునకయి పొమ్ము రా
జునకుఁ బ్రోలునె యాశ్రమవాసఖిన్నతల్.
కువల. ౪. ౯౩.

కయి[3]=కై[3]. వి. (సం. కవిః.) కవి.
సీ. కబ్బపునేతరి కయి కైసరుఁడు మాటలల్లువాఁ
డను పేళ్లు చెల్లుఁ గవికి. సాం. ని. మాన. ౬.

కయిక=కైక.

కయికట్టు=కైకట్టు. (కయి[1]+కట్టు.)

కయికలవాఁడు=కైకలవాఁడు. (కయి[1] +కల
వాఁడు.)

కయికానుక(న్క)=కైకానుక. (√ కయి[1])
(రాజాదులఁ జూడఁబోనపుడుకొనిపోయెడు
ద్రవ్యము, ఉపాయనము.)
ఉ....విశేషభూషణో, ద్భాసితచిత్రచేలము
పారముగాఁ గయికాన్క చేసి ... శుక. ౬.
౮౦.

కయికాసము=కైకాసము. (√కయి[1])

కయికూడు=కైకూడు. అ. క్రి. (√కయి[1]) సంభ
వించు.
ద్వి. పురపురఁ బొక్కుచుఁ బుత్రశోకంబు, క
యికూడి భూపాలుగర్భంబునందుఁ, జెయిఁ
జెట్టి కలఁచిన చేష్టతోఁ డుతను...ద్వి. సారం
గ. ౩. ౧౦౧ పా. ౪ పం.

కయికొను=కైకొను. (√కయి[1].)

(పొందు, చెందు.)

ఉ. ఆయుధధార ముంచి రుధిరారుణచందనకర్ద
మంబునన్, గాయము నించి శాతవిశిఖప్రసు
వావళి పైనిగిడ్చి దై, తేయులు శౌరిచేత నతి
తీవ్రముగాఁ గయికొంద్రు ముక్తి స్వా, ధ్యా
యతపోమఖక్రియలు వాల్చినధన్యులకంటె
ముందఱన్. ఉ. రా. ఆ. ౧౧ఆ. వసు. ౩.
౧౬.

(లక్ష్యపెట్టు.)

ఉ. కొండకిరాతుఁ డంచుఁ గయికోక యుసంగ

తభాషణంబు లు,ద్దండత నాడితిఁ... హర. ౭. ౧౦౦.

(చేపట్టు.)

క. కడువేడ్కతోడ నీకుం,గొడుకయ్యెదునంత కంటెఁ గోర్కియుఁ గలదే, జడుఁ డనక నన్నుఁ గయికొని, గెడ సేయుము నన్నుఁ గార్తికేయునితోడఁ. ఉ. హరి. ౫. ౧౩.

కయికోలుపు=కైకొలుపు. (√కయికొను.)

కయికోల=కైకోల. (కయి[1] + కోల)

కయికోలు=కైకోలు. (√కయికొను.)

కయిచాఁపులు=కైచాఁపులు. (కయి[1] + చాఁపులు.)

కయిచెఱ=కైచెఱ. (కయి[1] + చెఱ.)

కయిజా=కైజా.

కయిజామోర=కైజామోర. (కయిజా + మోర.)

కయిజీతగాఁడు=కైజీతగాఁడు. (కయిజీతము + కాఁడు.)

కయిజీతము=కైజీతము. (కయి[1] + జీతము)

కయిజో=కైజో.

కయిత=కైత. వి. (సం. కవితా. ప్రా. కయిత.) కవిత్వము.

జ: కయితగాఁడు.

కయితగాఁడు=కైతగాఁడు. (కయిత + కాఁడు.)

కయితప్పు=కైతప్పు. వి. (కయి[1] + తప్పు)

కయిదండ=కైదండ. వి. (కయి[1] + దండ) హస్తావలంబము, చేయూఁత; ఊఁత.

చ. అలసితి విందుబింబముఖి యక్కట యంగము చెమ్మరించె గు,బ్బల అవి కేల మాన్పు కటిభార మిఁకఁ గయిదండ గొమ్ము...ఉ. రా. ౬. ౬౬.

చ...నవ్వుచుఁ దద్బలదైత్యవైరిహ,స్తము కయిదండ గొంచు గిరిశప్రముఖాఖిలలోకపాలకుల్,క్రమమునఁ జేరి కొల్వ ... పారి. ౩. ౪౦. చంద్రి. ౨. ౫.

చ. చలువలపుట్టినిండ్లు నవసారభలక్ష్ముల కంతరంగముల్,మెలఁపులకు న్నివాసములు మెచ్చుల చేరుగడల్ విరక్తతా,కలనల కెత్తుకోళ్లు తమకంబులకుం గయిదండ లామనిఁ, మల యుచు వచ్చె గంధగిరిమంథరబంధురగంధవాహముల్. కవిక. ౪. ౧౨.

కయిదు=కైదు. వి. కైజు, పక్షివిశేషము.

ఉ. దూరము గాఁగ నేఁగుకయిదుం గని డేగట మీఁదనుండియుఁ,దారునఁ దారి...చంద్రా. ౨. ౧౦౩. (శ. ర. పా.)

కయిదువ(వు)=కైదువ.

కయిప(వ)డు=కైపడు. (కయి[1] + పడు.)

కయిపదము=కైపదము. (కయి[1] + పదము.)

కయిపు(వు)=కైపు.

కయిముడి=కైముడి. (కయి[1] + ముడి.)

కయిమోడుపు(డ్పు)=కైమోడుపు. (కయి[1] + మోడుపు.)

కయిరఁడు=కైరఁడు.

కయిరవడి=కైరవడి.

కయిలాగు=కైలాగు. (√కయి[1])

(హస్తావలంబము, చేయూఁత.)

చ....గద్దియ డిగ్గి యందఱ,న్విడిదల కంపి మాళి సరణిఁ హరిగ ల్నిగుడంగ జెట్లు నెం,బడిఁ గయిలా గొసంగఁ దెలిపావలు మెట్టి యొయ్యర మేర్పడఁ. కువల. ౨. ౪౭.

కయిలాట=కైలాట.

జ: కయిలాటకత్తె, కయిలాటకాఁడు.

కయిలాటకత్తె(త్తియ)=కైలాటకత్తె. (√కైలాట)

కయిలాటకము=కైలాటకము.

కయిలాటకాఁడు=కైలాటకాఁడు. (కైలాట+కాఁడు.)

కయిలాటము=కైలాటము. (√కయి[1]).

కయిలాసకి=కైలాసకి.

కయిలు=కైలు.

జ: కయిలుదారుఁడు.

కయిలుదారుఁడు=కైలుదారుఁడు. (√కయిలు)

కయివడి=కైవడి. (కయి[1]+వడి)

కయివడిముస్తె=కైవడిముస్తె.

కయివసము=కైవసము. (కయి[1]+వసము)

కయివారపుఁజెయ్యి=కైవారపుఁజెయ్యి. (కయివారము[1]+చెయ్యి.)

కయివారము[1]=కైవారము[1].

ఉ...దౌ,వారికకోటి దాఁటి కయివారపువారి నదల్చి కిన్నరీ,చారణగానముల్ గలఁచి సమ్ముఖ మంది భయంబు నందుచున్. ఘటికా. ౨. ౬౭.

ఉ. వందిజనంబు గ్రమ్మి కయివారముఁ జేయఁగ ...ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౧౩.

జ: కయివారపుఁజెయ్యి, కయివారి.

కయివారము[2]=కైవారము[2].

కయివారి=కైవారి. (కయివారము[1]+ఇ)

కయివీఁగు=కైవీఁగు. (కయి[1]+వీఁగు.)

కయివా(వ్రా)లు=కైవాలు.

(వంగు, ఒఱగు.)

ఉ. వాడినమోముతోడఁ గయివాలినచూపులతోడ...వచ్చెఁ గి,గ్గాడియుఁ బోలెఁ గామగవి గాఁడిఁగలయ్య నృపాలువీటికిన్. సుద. ౩. ౪.

(పడు)

చ...క్రిం,దికిఁ గయివ్రాలుతత్సలిలనిర్మలధార ...ఆము. ౪. ౨౧.

జ: కయివాలుచు.

కయివా(వ్రా)లుచే(ల్చే)=కైవాలుచే. (√కయివాలు)

కయిసడలు=కైసడలు. (కయి[1]+సడలు.)

కయిసేఁత=కైసేఁత. (√కయిసేయు.)

క. ఎడ్డెతనపుఁగయిసేఁతల, రడ్డులు నడచిరి పురస్సరద్వార్భర్యముగా. పాండు. ౩. ౭౫.

కయిసేయు=కైసేయు. స. క్రి. (కయి[1]+చేయు) (అలంకరించు.)

చ. చెలువలు బాలనిట్లు గయిసేయఁగఁ బైదలియొర్తు రాగ మం,ఘ్రుల నలరించి ... వసు. ౫. ౧౨౩.

అ. క్రి. (అలంకారములుపెట్టు.)

చ. దినపరిణామలక్ష్మికిఁ బ్రతీచి తగన్ గయిసేయువేడుకన్. పారి. ౨. ౪౩.

కయ్య=క్రయ్య. వి. ౧. కాలువ; ఏఱు, నది.

సీ. కయ్య కాలువ యనఁ గనుపట్టుఁ గుల్య ... ఆం. భా. ౧. ౧౬౪.

(సముద్రుఁడు రామునితోననుమాటలు.) ద్వి.ఉప్పొంగి కయ్యల కొత్తి పెల్విరిసి, తప్పింప నమ్మారుతముఁ జూచి ప్రోయు. రం.రా.యు. ౩౦౦ పొ. ౧౯ పం.

౨. కేదారము, పొలము.

సీ. మడి యనఁ గయ్య నా నడరుఁ గేదారంబు ...ఆం. భా. ౨. ౨౩౦.

కయ్యపుఁగ్రచ్చే, కయ్యాలక్రచ్చే. విశే. (√కయ్యము.) కలహశీలుఁడు.

ద్వి. గొడవగొట్టులు ముడివిడుపులు చాల,గడుసరుల్ కయ్యంపుఁగ్రచ్చలు పసిఁడి,వాఁపులు...వన్నెకత్తెలు వారవనితలు మఱియు.

పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

సీ. కయ్యాలక్రచ్చయై కాలుద్రవ్వుచు సదా మందువాఁ డతిశాంతిమహితుఁ డయ్యె. పాండు. ౪. ౨౧౦.

ద్వి. కయ్యాల క్రచ్చులై కడఁగి యీవచ్చు, దయ్యాలముక్కులు దటీగి దండింతు. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౦౮౨.

కయ్యపుఁదిండి. వి. (కయ్యము + తిండి) కలహాశనుఁడు, నారదుఁడు.

గీ...కయ్యంపుఁదిండి, తపసికన్నాకు కతవిను తపసిఁ జూచి, యిట్టు లను... అచ్చ. రా. సుం. ౨. మల్లుపు. ౨. ౭౯.

కయ్యము. వి. (ప్రా. కయ్య.) యుద్ధము, పోరు; జగడము, కలహము.

ఉ. అందఱు నింతకుఁ వెనుకయై మొన లేర్చి చనంగ నెప్డు సంక్రందనసూతి డగ్గఱియెఁ గయ్యము సేయుట కప్పుడి మ్మగుఁ. భార. విరా. ౪. ౧౯౪. ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

(వ్యవ)వాఁడు ఇద్దఱకునుకయ్యాలు పెట్టినాఁడు.

కయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్వు (దువ్వు, తాఁచు)= యుద్ధమునకు సిద్ధపడు; పోట్లాటకుసిద్ధమగు.

ఆ. కయ్యమునకు నెపుడుఁ గాలుద్రవ్వుదు కార్య,గతికిఁ జోరవు...భార. విరా. ౪.౨౦౭.

క. కుయ్యాడక నాముండఱఁ,గయ్యమునకుఁ గాలుదువ్వఁ గడఁగెను దీనిఁ,దయ్యాలకు బలి వెట్టెద, ప్రయ్యలుగా నఱికి యెల్లవారును జూడఁ. మొ. రా. సుం. ౭౦.

మ...నా,కమృగీనేత్రలమీఁదఁ గయ్యమునకుం గాల్దాఁచులా గొప్పెడుఁ. కళా. ౧. ౪౨.

కయ్యమిచ్చు=పోరాడు.

చ...వే,వెలలుము కయ్యమి మ్మని సవేగసముద్ధతసింహనాదసం,కలితము గాఁగఁ బిల్చుట యు గ్రక్కున నెవ్వడియెఁ మహేంద్రుఁడుఁ. హరి. ఉ. ౪. ౧౬.

కయ్యాలగడుసు=యుద్ధమందు నేర్పరి.

క. అయ్యా పంతం బాడిన,యయ్యచ్చర యేమి చేసె నమరేశ్వరుఁడుఁ, గయ్యాలగడుసు తుది నే,మయ్యెం జెపు మన్న నతని కతఁ డిట్లనియెఁ. కళా. ౧. ౨౦౫.

సందడికయ్యము = దొమ్మియుద్ధము, సంకులయుద్ధము.

వ. ఇవ్విధంబున నుభయబలంబులుం దలపడి సందడికయ్యంబునం గదిసి...ఉ. హరి. ౩.౨౭.

జ: కయ్యపుఁగ్రచ్చ, కయ్యపుఁదిండి.

కయ్యర. వి. హీనజాతిమార్తికము. (శ. ర.)

కర[1]. వి. ౧. తరంగము.

సీ. కర డనఁ గడ లనఁ గర యనంగఁ దరంగ యనఁదరఁగ యనంగ నల యనంగఁ,దెర యనంగను వీచి పరఁగును...ఆం. భా.౧.౧౫౪.

౨. సేతువిశేషము.

సీ...కత్తువ కర గనిమ యనఁగ, సేతువిశేషంబు చెలఁగును ... ఆం. భా. ౨. ౭.

౩. (క. కరె. తు. కఱె.) తీరము, దరి, గట్టు.

(శ్వేతద్వీపము) క. హరిభక్తి తేపగా దుస్తర సంసారాబ్ధిఁ గడచుసాధుజనులకుం, గరయై దివిజగణనిరం,తరనిత్యానందమయపదస్థితి నెసఁగుఁ. నృసిం. ౧. ౪౨.

కర[2]. విశ. (సం. ఖరః) తీక్ష్ణము. (చూ.కరసాన.)

జ: కరసాన.

కరంకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొబ్బెరబుఱ్ఱ. ౨. కమండలువు. ౩. కరండము, వక్కలాకుల పెట్టె. ౪. తల;తలపుఱ్ఱె. ౫. ఒకజాతిచెఱకు. ౬. కంకాళము; చర్మమాంసరహిత మగుబడలి యెముకలగూఁడు. (వై. ని.)

కరంజకము. సం. వి. అ. పుం. కానుగుచె.

కరంజఫలము. సం. వి. అ. పుం. కపిత్థముచె.

కరంజము. సం వి. అ. పుం. కానుగుచెట్టు.

కరండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెదురుమున్నగు వానిలోఁ జేసినపూలసజ్జ. ౨. కరాటము, బరణి. ౩. మధుకోశము, తేనెపెర. ౪. కత్తి. ౫. కారండవము, ఒకానొకపిట్ట, కన్నెలేడి. ౬. యకృత్తు, కాలఖండము, కాలిజము.

కరండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.=కరండిక.

కరండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గరిడియ, వెదురు మొదలగువానిలోఁ జేసినపూలసజ్జ. ౨. బరణి, కరాటము.

కరంబము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిశ్రితము, కలుపఁబడినది. వి. అ. న. మిశ్రణము, కలుపుట. పుం. కరంభము, దధిమిశ్రితసక్తువు.

కరంబితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిశ్రితము, కలుపఁబడినది.

కరంభకము. సం=కరంభము.

కరంభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దధిమిశ్రితసక్తువు, పెరుఁగుతోఁ గలిపినపేలపిండి. ౨. వేఁచిన యవలు. ౩. పలువస్తువులు కలియఁ గాఁబుట్టు పరిమళము. ౪. ప్రేంకణము, ప్రియంగువృక్షము. ౫. శతావరి, పిల్లపీఁచరకాయ.

కరఁగించే=కరఁచే స. క్రి. (√ కరఁగు) కరఁగఁజేయు.

(మెత్తఁబఱచు.)

ఉ. చుట్టరికంబునన్ మనసు సొచ్చి ననుం గరఁగించి వేఁడినన్, దిట్టతనంబు వోవిడిచి తీవ్రరణంబుకడంక దక్కెనేఁ, బట్టినయాయుధంబు పెడఁబాసినఁ గాని వధింపఁ బోలదు... భార. భీష్మ. ౧. ౧౫౯.

(ద్రవింపఁజేయు.)

ద్వి. పరిపూర్ణచంద్రమః ప్రభ గరఁగించి, కరువునఁ బోసిరో కాక శంకరుని. ప్రభు. ౨. ౧౩ పా. ౧౩ పం.

కరఁగు. అ. క్రి. (క. కరంగు. త. కరై. తు. కరగుని.) ౧. ద్రవమగు, నీరగు; రూపఱు.

క. లోహమయదైత్యనగరీ, గేహంబులు హరశరాగ్నికీలాజ్వాలా, దాహమునఁ గరఁగి మూఁడు సమూహములై పెద్దపెద్దముద్దలు నయ్యెన్. భీమ. ౪. ౧౪౧.

గీ. చెప్పకున్నఁ గోపించి యిషీక యెత్తి, చూలు గరఁగంగ వైవంగఁ జూచె గురుఁడు. కాశీ. ౪. ౨౨౭.

సీ. వలరాచరాచవాఁ డలికాఖుకను వెచ్చఁ గరఁగినయలకనికరపుఁజోటు. మనుచ. ౨. ౯.

౨. (ప్రేమాదులచే) పరవశమగు.

చ. రమణభుజానిపీడనఁ గరంగినకాంతలవిస్ఫురన్నితంబములఁ దలిర్చునన్నవలిపంబులు వీడియు జారవయ్యె... నృసిం. ౩. ౭౧.

సీ. మాతాపితృత్వాభిమానులై నీదెసఁ గరఁగుగోపుఁడు గోపికయు సుకృతులు. హరి. పూ. ౬. ౧౯౭.

స. క్రి. కరఁగించు.

గీ. కుసుమబాణునిబాణముల్ గూడ నైదు, గరఁగి నేరిమి వాటించి కరువు గట్టి, పోసి చేసి చైతన్యసంపుటము దగ ఘుటించిరో కాక యిట్టిచేడియలు గలరె. భార. విరా. ౨. ౭౭.

ద్వి. రసము చేయఁగవచ్చు రాలు గరంగి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౩౨౦.

వి. కరఁగుట. (చూ. కరఁగుపడు.)

జ: కరఁగించు, కరఁగుపడు, కరఁచు.

కరఁగుపడు. అ. క్రి. (కరఁగు+పడు).

(పోవు, నశించు.)

వ... అంతరంగంబునం జెంగలించుకౌతుకాంబరంబు కరఁగుపడ వెఱఁగుపడి యుద్వేగసమన్వితుండై... మనుచ. ౬. ౯.

కరఁచే=కరఁగించే.

(ద్రవింపఁజేయు.)

సీ. నిలిపి మూలాధారనిర్గతనిర్గుణధామంబు ష డ్గ్రంథిదళనకారి,యై పోయి పరమాంబరా మృతబింబంబు గరఁపఁగఁ దోడన తొరఁగు సోన. హరి. ఉ. ౫. ౧౭౮.

గీ. చెమట కింపురుషస్త్రీలచెక్కులందుఁ,గ్రమ్మి మృగనాభిపత్త్రభంగములు గరఁచె. హర. 3. ౫౯.

(మెత్తఁబఱచు.)

చ. కడుఁ గఠినంబు లద్రులు జగంబున నందున సంభవించి పెం,పడరునినుం గరంప వశమా యని నన్నిపు డంటివేకదా,వడిఁ గనకా ద్రిఁ జాపముగ వంచిననీకు హిమాద్రిజాత యా,పడఁతిఁ గరంచు టెంత యనుపార్వతి మెచ్చుశివుం దలంచెదన్. అప్ప. ౧.౨౦.

(రూపఱఁజేయు.)

చ. కమలశరా నినుం జెఱపఁగా నియమించినఁ జేరి మూఁడుగా,ళ్లముసలికావునం దయ లలాటవిలోచనకీలి నిన్ను ని,క్కముగఁ గ రంప కుండె ననికాదె గిరీంద్రకుమారికావ రుం, డమలినమంత్రసత్కుసవనావని నాతనిఁ బాఱఁ ద్రోలుటల్. కువల. ౪. ౨౭.

(బాధించు.)

చ...బాలికన్,గరఁపఁగరాదె యేల ననుఁ గ్రాఁ చెద రీమకరైణలాంఛనుల్. విజ. ౨. 3.౯.

కరక. వి. హరీతకి, కరకచెట్టు.

సీ. కరక యం చనఁగను బరఁగు హరీతకి...ఆం. భా. ౨. ౫౦.

గీ. ఆదివైద్యుఁ డతండు దుగ్ధాబ్ధిఁ బుట్టె,నమృత పూర్ణకుంభం బొకహస్తమునను, నంబుచర మును గరకకాయయును నొకటఁ, దాల్చి సాకార మైనశాంతరస మనఁగ. హర. ౬. ౭3.

జ: కరకంచు, కరక్కాయ.

కరక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వడగల్లు, కరకము.

కరకంచే. వి. (కరక+అంచు.) ౧. కరక్కాయ నీటితో వ్రాసినయంచు.

సీ. కరకంచువలిపంబు గట్టిగాఁ గాసించి వెలి త్రాడుగాసపై బలియఁ జుట్టి. ద్వా. ౭. ౪౫. ఆం. భా. ౨.౧౫౪.

౨. కరకంచువస్త్రము.

సీ. ముత్తేలపందిళ్లు నుత్తరగోగ్రహణంబులు కర కంచు నాఁచుపన్నె,నిండువన్నెలు...గీ... మొదలుగా వల్వలు ధరించి ముదిత లపుడు. ప్రబంధ. ౨౭౨.

వ...కదంబకావులును గరకంచులును బొమ్మంచు లును ముడుఁగుబొమ్మంచులును ముయ్యంచు లును...ద్వా. 3. ౧౭౭.

కరకంటకము. సం. వి. అ. పుం. చేతివ్రేలిగోరు. (త్రి. ని.)

కరకచము. సం. వి. అ. పుం. (జ్యోతి) యోగభే దము. (శనివారమునందు షష్ఠియు, శుక్రవార మునందు సప్తమియు, గురువారమునందు అష్ట మియు, బుధవారమునందు నవమియు, కుజవా రమునందు దశమియు, సోమవారమునందు ఏకా దశియు, ఆదివారమునందు ద్వాదశియు, తటస్థిం చినయోగము-వాచ.)

కరకచ్ఛపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కూర్మముద్ర అను అంగుళిసన్నివేశము.

కరకణీ. వి. వేఁటాడుటకుపయుక్తమగు సాధనవి శేషము.

సీ. బలువిండ్లు బొట్టెకోలలు తోలుమోకులు గొ రకత్తళమ్ములు కరకణీలు. గీ. నాదిగా వేఁట లకు యోగ్యమై తనరు,సాధనంబులు సవ రించి...రుక్మాం. 3. ౭౦.

కరకము. సం.వి. అ.పుం.న. ౧. కమండలువు. ౨. కొబ్బెరబుఱ్ఱ. పుం. ౧. కరక, వడగల్లు. ౨.దానిమ్మ. ౩. కరంజభేదము. ౪. మోదుగు. ౫. కోవిదారము. ౬. పొగడ, వకుళము. ౭. కరీరము, వెణుతురు. ౮. మామిడి. (వై. ని.)౯. పక్షివిశేషము.

కర(ఱ)కర¹(ఱ). వి. (క. త. కరకర) వ్రాయుట, నమలుట, పండ్లుగీటుట, కొఱుకుట మున్నగువానియందగు ననుకరణము.

(వ్యవ)వాఁడు కరకరమని గంటముతో వ్రాయుచున్నాఁడు. వేఁచినవరుగులు వాఁడు కరకర నమలుచున్నాఁడు. నమలునప్పుడు గారెలు కరకరలాడుచున్నవి.

చ. కరకర పండ్లు గీఁటుచుఁ నెగంబడి ముట్టెను దుంగముస్తెలన్, నెరలిచి మేయుచున్ ... చెన్న. ౨. ౨౦.

ద్వి. కొఱుక జిల్లున నేయి గురియుచు వేఁగి,కఱకఱ మనుచుండుఁ గారవేల్లములు. అ.మ.క. ౧. ౫౧పా. ౨౭ పం.

క. కఱక అనఁ బాఁపకుఱుకులఁ,గొఱికెడియొక దుప్పిమెఱుఁగుఁగోలం గూల్చెన్.సుద. ౩. ౧౮౧.

గీ. అందుల కసూయఁ గరకర మంచు మిగుల,దుష్టకపటవిచారవంతుఁడు జయంతుఁ, డంత కోపముఁ డౌరా సుమంతుఁ డనుచు,నంతకోపముతో నుండు నాత్మలోన. సారంగ. ౩. ౧౨౭.

కరకరపడు=మండిపడు.

క. కరితురగస్యందనములుఁ, బరివారముఁ దెగిన పిదపఁ బటురోషమునన్, గరకరపడుచును నెదిరిన, ఖరకరవంశజుఁడు ద్రుంచె ఖరుని శిరంబున్. మొ. రా. ఆర. ౧౫.

కర(ఱ)కర²(ఱ). క్రి. విశే. ద్రు. (సం. ఖరః.) తీవ్రముగా; అత్యంతము, మిక్కిలి.

వ. ప్రొద్దు కరకరం బొడిచి రాఁగా ...రామా. ౬. ౨౦౫.

చ. కఱకఱ మండుచున్...సమీర. ౪. ౧౨.

సీ. బిరుదులు పచరించి కరకర నెదిరించి చక్రపాలంబుల సమయువారు. హ. వరాహ. ౨. ౭౯ పా.

ద్వి. ఆరీతి బంధువు లాయింతిచూలు,కరఁగునో యని కరకరఁ బొక్కిరంత. అ. మ. క. ౧. ౧౯ పా. ౬ పం.

చ. కఱటులు భూరుహోత్కరపకుకల్పులు మత్కృతిఁ బ్రస్తుతించినన్,గఱకఱఁ బోవనాడినను గల్గవు నామది మోదభేదముల్. వేం. పంచ. ౨. ౧౩౭.

క. లోఁగిటికి రానిరూపముఁ,గౌఁగిటికిన్ రాని పొందుఁ గోరింపంగా,మూఁగినకుసుమశరంబుల,చేఁ గఱకఱఁ గండె సతిపచిత్తంబంతన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౦౧.

కరకరి. వి. ౧. చలము, పట్టుదల.

సీ ...కరకరి చలము మచ్చర మనంగ,మాత్సర్య సంజ్ఞలై మను ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౫.

౨. ద్వేషము, స్పర్ధ; ఈర్ష్య.

చ.గరిమఁ గళింగజంబు లగుగంధగజంబులకుంభరాజితోఁ, గరకరి పుట్టఁ గాఁగలదు కామిని నీవలిచన్నుదోయికిన్. నైష. ౫. ౧౩౨.

ద్వి. కరికరంబులతోడికరకరిం జెరిఁగి, కరమద్భుతంబైనకరభోరుయుగము. ద్వి.సిం. భాగ. ౩. ౪౭ పా.

చ...అతం డవమానము సేసి యాకృశోదరి యెఱుఁగంగ నొండెడలఁ దత్పరుఁడై విహరించు దానికిం,గరకరిఁ బొందియుండి యవుఁగా దన దాయమ గూఢచిత్తయై. పళను. ౭. ౪౨.

౩. క్రౌర్యము.

చ.కరకరి గూఁటఁ గట్టి యిడఁగా మొఱవెట్టెడు

లీల శాలభా,స్కరకరకాండకందళవిఘట్టన
నించుక వాయిపడ్డతా,మర మొఱనెట్టి పెట్టి
పలుమాఱును వాకిలి దాఁటి యాఁగుచుఁ,
మెరయువిపంచి మీటుగతి మ్రోసి యళుల్
వెడలెఁ గొలంకులఁ. మనుచ. ౩. ౬౦.

కరకరిపడు=ద్వేషపడు.

క. హరిభక్తులై మహేశ్వరుఁ,బరువడి శివభక్తుల
య్యుఁబంకరుహాక్షుం,గరకరిపడి దూషించి
న, నరు లేఁగుదు రుగ్రమైననరకంబునకుఁ.
పద్మ. ఉ. ౨. ౮౨.

జ: కరకరించు.

కరకరించే. అ. క్రి. (√కరకరి)స్పర్ధవహించు.

గీ. అటుల వాఁడది హెచ్చని యాడుచుండ,
మఱియొకఁడు వచ్చి వానిపైఁ గరకరించి,
యిదియె దొడ్డని పల్కెనే యీగరాసు,
నాచెయిని జూడు మటువెన్కఁ దోఁచు నీ
కు. పార్వ. ౬. ౭౦.

కరకసా. విణ. (సం. కర్కశమ్.) కఱకు.

ఉదా: కరకసానేల. (శ. ర.)

కరకాంభస్సు. సం. వి. స్. పుం-కరకవలె చల్లని
నీరు గలది-నారికేళము, టెంకాయచెట్టు.(త్రి.
ని.)

కరకాసారము. సం. వి. అ. పుం. శిలావృష్టి, వడ
గండ్లవాన.

కరక్కాయ. వి. (√ కరక) కరకచెట్టుకాయ.
(శ. ర.)

(వ్యవ) వానినోట కరక్కాయ గొట్టినాఁడు.

కరగసము. వి. (సం.క్రకచః ప్రా.క. కరగస)ఱం
పము, క్రకచము (శ.ర,బ్రౌ.)

ద్వి. కరగసంబులఁ ద్రెంచి కత్తులఁ గోసి,గొఱ
పంబులను డుస్సి కొఱవులఁ జూఁడి. రం.
రా. ఉ. ౫౨ పా. ౮ పం. ('కరకసము'ము
ద్రి. పా.)

కరగోడ. వి. వెలుగునాటుటకై పాడిమట్టితో నే
ర్పఱచినగోడ, కోరడి. (శ. ర.)

కరగ్రహణము. సం. వి. అ. న=కరగ్రహము.

కరగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పన్నుపుచ్చు
కొనుట. ౨. పాణిగ్రహణము, పెండ్లి.

కరఘర్షణము. సం. వి. అ. పుం. కవ్వము,తరిగోల.

కరఘర్షి. సం. వి. న్. పుం=కరఘర్షణము.

కరచ్ఛద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సిందూరపుష్పీ*.(జాఫ
రాచెట్టు.)

కరచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. టేఁకుచెట్టు.

కరజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నఖము, గోరు. ౨.
కరంజము, కానుగు*. న. వ్యాఘ్రనఖము, పులి
గోరుచెట్టు.

కరట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అజ్జ, ప్రయాసముచే పిదు
కఁదగినయావు.

కరటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగుచెక్కిలి.
౨.కుసుంభవృక్షము.౩.కాకి. ౪.వాద్యవిశేషము.
౫. నవశ్రాద్ధము,ఏకాదశాహాదిశ్రాద్ధము. ౬.బిల్వ
ము, మారేడు*. న. కుంకుమపువ్వు. (కే. ని.)

కరటి. సం. వి. న్. పుం- పెద్దగండస్థలములుకలది-
ఏనుఁగు.

కరటుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. నాస్తికుఁడు.
౨. నింద్యజీవి.

కరటువు. సం. వి. ఉ. పుం. పక్షివిశేషము, పెద్ద
కొక్కెర.

కరడము. వి. అల, తరంగము, కరడు.

సీ. కాంతాదిసుఖము సైకతవేదికాస్థలి కందర్ప
వికృతులు కరడములును...కాఁగ. గీ. సము
ధికం బైనసంసారజలధియందు. భీమ. ౫.
౧౭౦.

కరడు[1]. వి. (బ. కరడులు, కరళులు,కరళ్లు)తరంగము, అల.

సీ. కరడు లేనట్టిసాగరముచందంబున నత్యంత గంభీరమై వెలుంగు. వా. రా. ౨. ౧౦౭. (కరుడు-ముద్రి.)

సీ. గగనంబుతో రాయుకరడులు గలజలం బివురఁజాటినమహార్ణవము కరణి. భార. ద్రో.౨. ౧౨౬.

గీ...కరళులఁ దేలి చనుచు. నిర్వ. ౯. ౪౯.

ఉ...కరళ్లచాఁటుతో...వరాహ. ౯. ౧౬.

కరడు[2]. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. కూఁకటికువ్వె కుటాక కళ్కు కరడు...గీ.అనఁగ నిట్లని పక్షి భేదాఖ్య లలరు.ఆం.భా.౨. ౯౦.

క. ... కలవింకము కంకణంబు కహ్వము కరడుల్, గలరవము కనకభుక్కును, గళుకును గంకమును గాకి కక్కెర కైదుల్.ప్రబంధ. ౨౩౦. (కరుడు-ముద్రి)

కరణకమ్మలు. వి. బ. ఒకశాఖబ్రాహ్మణులు.(శ.ర.(

కరణత్రాణము. సం.వి. అ. న-హస్తాదీంద్రియములచే రక్షింపఁబడునది; నేత్రాదీంద్రియములను రక్షించునది-తల.(కల్ప.)

కరణము. వి. (సం. కరణః. త.కర్ణమ్.) గ్రామపులెక్కలు వ్రాయువాఁడు,గణకుఁడు, కరణికుఁడు.

క. ధరఁ గవిఘటమాన్యంబుల,హరణము గా లెక్క కవిలె నంటించెడి యా, కరణము పేరు సపిండీ,కరణము గద... కవిచా. ౪. ౭౫.

వ...కరణాలు...దా. శా. ౭. ౧౧౦౧.

సీ. అలరును గరణ మంచన లెక్కవాఁ డన గణకాభిధానంబు...ఆం. భా. ౨. ౧౯౭.

కరణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) చేయునది, చేయుటకు సాధనమైనది.వి. అ.న. ౧. చేఁత,వ్యాపారము, పని. ౨. వాణిజ్యము. ౩.ఇంద్రియము. ౪. దేహము. ౫. సాధనము. ౬. పరమాత్మ. ౭. (వ్యాక) సాధకతమమైనది. ౮. కారణము. ౯. (సంగీ) గీతభేదము; తాళభేదము. ౧౦. నృత్యభేదము. ౧౧. వ్యవహారనిర్ణయసాధన మగుపత్రము సాక్ష్యము, మొ. ౧౨. పూ.త. ౧౩. క్షేత్రము; పొలము. ౧౪. (యోగ) ఆసనము. ౧౫. రతిబంధము. ౧౬. (జ్యోతి)బవాది. (ఇవి ౧౧. బవ, బాలవ,కౌలవ, తైతిల, గరజి,వణిక్కు, భద్ర, శకుని, చతుష్పాత్తు, నాగవము, కింస్తుఘ్నము.) ౧౭. ఒకానొక దేశము.

ఉ. వీఁ డిదె తెల్లనాకులను వీడెముసేయుచు వీథి వచ్చుచు,న్నాఁడు మదించి తిండి తిని నాఁడుచుమీ యిటమీఁద నేడకో,తేఁడఁ గఁ బోయెడిం గరణదేశపుజాణగ నుండఁ బోలు నీ,వాఁడు పణోపహారపరిపాటి గనుం గొనవచ్చు వీనిచేక్. క్రీడా. ౧౫౯.

౧౮. కాయస్థుఁడు. (వీనివృత్తి లెక్క వ్రాయుట); లెక్క వ్రాయువాఁడు.

గీ. ముదుకతలపాగయును బాహుమూలమందుఁ, గవిలె చర్మపుటొఱలోనికత్తిగంట, మలఁతి నీర్కావిదోవతు లమర గ్రామ,కరణ మేతెంచి రెడ్డిచెంగట వసించె. శుక. ౨. ౪౧౬.

కరణాధిపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జీవుఁడు. ౨. ఇంద్రియాధిష్ఠానదేవత.

కరణి. వి. విధము, రీతి, చందము.

సి. హయములఁ జెండాడ నరుగుచోట్లను లేళ్ల గమిఁ గిట్టుకోల్పులికరణి యొలయు. గీ... ఆశల్యునందు. భార. శల్య. ౧. ౨౩౨.

క. తరణి వొడిచి తమము నెఱచు,కరణిని లోకమునఁ గలుగుకల్మష మెల్లన్, ధరణిపతి

ధర్మ మాత్మ, స్ఫురణంబునఁ జెలుచు విమల బోధనచరితా. భార. శాం. ౨. ౧౬౦.

గీ... రెండవవేల్పు శేని, కరణిఁ గొలువున్నదొరఁ బొడగాంచి యపుడు. నీలా. ౨. ౫౦.

కరణివోలెఁ=కరణిఁ, విధముగా.

సీ. పూర్వదిక్సతి కలిస్ఫురణతో నుతసుధాకర రేఖ యుదయించుకరణివోలెఁ, ద్రిదివంబునందు సమ్మద మొందఁ గల్పలతాంకుర ముదయించునట్లువోలె. ఆ... మేనక కుదయించె, రాజవదన శైలరాజకన్య. కు. సం. ౩. ౨౭౨.

కరణికము. వి. కరణముయొక్కపని, గణకవృత్తి.

గీ. బ్రదుకుఁబొద్దుల జనులకు నుదురుటూకుఁ, గవిలెను లిఖింప నేర్చినకరణికంబు, గరిమ నొప్పారు ధాత జగద్విధాత. ఘటికా. ౧. ౨౨. ఆం. భా. ౨. ౧౮౭.

కరణికుఁడు=కరణము.

ద్వి. బిగువుగాఁ జెంపఁ దోఁపినబలపములు, తగనలవడఁగ నత్తుటఁ గరణికులు, చనుదెంచి నిలిచి హస్తములు మోడ్చుటయు. ద్వి. పరమ. ౬. ౪౫౮ పా. ౬ పం.

కరణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కర్తవ్యము, చేయఁదగినది.

కరణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శూద్రస్త్రీకిని వైశ్యునకును బుట్టినవాఁడు.

కరతలము. సం. వి. అ. పుం. అఱచేయి.

కరతలామలకము. సం. వి. అ. న. అఱచేతిలోని యుసిరికకాయ. (ఇది ఒకరు తెలుపనక్కఱలేకయే తనంతటనే స్పష్టమగుదానికి ఉపమానముగాఁ జెప్పఁబడును.)

కరతాళము. సం. వి. అ. న. ౧. చప్పట. ౨. చేతులతో వాయించుతాళము, వాద్యవిశేషము.

కరతాళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. చప్పట. ౨. చేతులతో వాయించుతాళము.

కరతాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కరతాళి.

కరతిత్తి. వి. (సం. కరదృతిః.) తములపాకులున్నగునవి యుంచుకొనెడు చేతిసంచి.

ద్వి. అఱువుదోవతియుఁ బంచాంగంబు ముష్టిఁ, బరఁగినకరతిత్తి పత్త్రాలసంచి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౫౦౩పం.

గీ. క్రముకభంగపరంపరాకలిత మయిన, వన్నెకరతిత్తి మేఖలావల్లి నిజికి. వేం. పంచ. ౪. ౨౪౪. (చి. ని. పా.)

కరతోయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సదానీర, ఒకానొకనది. (ఇది గౌరీవివాహకాలమందు హిమవంతునిచే ఈశ్వరునిహస్తమునఁ విడువఁబడినదానోదకమువలన నేర్పడినది.)

కరదివియ(వె)=కరదివ్వె. (శ. ర, చి. ని.)

కరదివ్వె(వ్వియ)=కరదివియ. వి. (సం. కరదీపికా. ప్రా. కరదీవిఆ) కరదీపిక, దివటీ.

ద్వి. కరమునఁ బూనినఖడ్గప్రకాశ, మరుదుగాఁ గరదివ్వెయై త్రోవఁ జూప. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౮౫౬ పం.

కరదీపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దివటీ.

శ్లో: వృద్ధస్య భార్యా కరదీపికేవ.

కరదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పన్నుఇచ్చువాఁడు. ౨. చేయూఁతఇచ్చువాఁడు; అభయహస్త మిచ్చువాఁడు.

కరపక్క. వి. (త. కరై ప్పోక్కు.) వన్నెతగ్గినకెంపు.

సీ. పద్మరాగాభిధ పరఁగుఁ గెంపన నది వన్నెతగ్గినఁ గరపక్క యండ్రు. ఆం. భా. ౨. ౨౭౭.

కరపత్త్రము. సం. వి. అ. న. ౧. క్రకచము, ఱంపము. ౨. జలక్రీడ.

కరపత్త్రవంతము. సం. వి. త్. పుం. తాటిచెట్టు.

కరపత్త్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలక్రీడ, చల్లులాట.

కరపర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భిండావృక్షము, బెండచెట్టు. ౨. ఎఱ్ఱాముదపుచెట్టు.

కరపాని. వి. రోగవిశేషము, ఒకవిధమైన చిడుము. (బ్రా-చూ. కట్టుకరపాని.)

కరపాత్రము. సం. వి. అ. న. జలక్రీడ, చల్లులాట. (కల్ప.)

కరపాలము. సం=కరవాలము.

కరపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఈలి, చిన్నకటారి. (శే. ని.) ౨. హస్తయష్టి, దుడ్డుకఱ్ఱ. (వాచ.)

కరపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఈలి, చిన్నకటారి. ౨. చిన్నగదవంటి చేతికఱ్ఱ, దుడ్డుకఱ్ఱ.

కరపీడనము. సం. వి. అ. న. పాణిపీడనము, పెండ్లి.

కరపుచ్చే. వి. సోమకర్కటికీ. (శ. ర.)

కరపుటము. సం. వి. అ. పుం. అంజలి, దోసిలి.

కరపృష్ఠము. సం. వి. అ. న. మీఁజేయి.

కరబదరము. సం.వి. అ.న. చేతిలోని రేఁగుపండు. (ఇది 'కరతలామలకము' వంటిది.)

శ్లో. ...రామవృత్తం, కరబదరసమానం ప్రేక్ష్య దృష్ట్వా ప్రతీచ్యా. సం. చం. రా. బాల. ౮.

కరబూజా. వి. (హిం. ఖర్బూజా) ఒకజాతిపండు. (శ.ర.)

కరభప్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్షుద్రదురాలభ, తీఁటకసిందకీ.

కరభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మనికట్టు మొదలు చిటికెనవ్రేలి మొదటిదాఁకఁ గలచేతి వెలుపలిభాగము. ౨. ఒంటెపిల్ల. ౩. ఏనుఁగుగున్న. ౪. ఒంటె. ౫. నఖమనుగంధద్రవ్యము. ౬. గార్దభము, గాడిద.

కరభవల్లభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గోఁగు, పీలువృక్షము. ౨. వెలఁగకీ.

కరభాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కరభములచే తినఁబడునది-క్షుద్రదురాలభ, తీఁటకసిందకీ.

కరభువు. సం. వి. ఊ. పుం. చేతిగోరు.

కరభూషణము. సం. వి. అ. న. కంకణము, చేతికడియము.

కరమట్టము. సం. వి. అ. పుం. పోఁకకీ. (త్రి.ని.)

కరమరి. సం. వి. న్. పుం. బంది, చెఱసాలలో నున్నజనుఁడు. (వాచ.)

కరమర్దము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణపాకఫలము, కలివెకీ.

కరమర్ది. సం. వి. ఈ స్త్రీ. చిన్నకలివెకీ.

కరమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అంగుళిపర్వమాల. (అనామికనడిమికనుపు ఒకటి, దానిక్రిందికనుపు రెండు, చిటికెనవ్రేలిక్రిందికనుపు మూఁడు, దానినడిమికనుపు నాలుగు, దానిపయికనుపు అయిదు, అనామికపయికనుపు ఆఱు, నడిమివ్రేలిపయికనుపు ఏడు-నడిమివ్రేలినడిమికనుపును దానిక్రిందికనుపును మేరువుగా నెంచివిడువఁబడినవి-తర్జనిపయికనుపు ఎనిమిది, దానినడిమికనుపు తొమ్మిది, దానిక్రిందికనుపు పది. ఇట్లు లెక్కించుచు జపముచేయుదురు.)

కరము. అవ్య. (క. కరం) అత్యంతము, మిక్కిలి.

క. కర మిష్టము సేసితి మా, కరిసూదన దీన నీకు నగు సత్ఫలముల్ ...భార. ఆది. ౧.౧౧౯.

గీ. కడిఁది పేర్లోచి యాప్రోలు కరము మెఱయు. అచ్చ. రా. బాల. ౩౨.

ఉ. వాన కరంబు దీఱుటయు ... ఉ. రా. ౧. ౧౧౪. (ఇట 'నిశ్శేషముగా' అని యర్థము.)

(కొన్నిపట్లవృత్తియందు 'ము' వర్ణలోపము వైకల్పికము. చూ. కరవాఁడి, మొ.)

జః కరవాఁడి, కరవేదన.

కరము. సం.విణ. (అ.ఈ.అ)-ఇది సమాసాంతమునందే యుపయుక్తము-చేయునది. (ఉదా: దుఃఖ

కరము, విద్య విత్తకరి.)వి.అ. పుం. ౧. హస్తము, చేయి. ౨. కిరణము. ౩. ఏనుఁగుతొండము. ౪. కప్పము, పన్ను. ౫.కరక, వడగల్లు. ౬.(గణిత) ౨౪ అంగుళములకొలత. ౭. హస్తనక్షత్రము. ౮. శ్వేతశాలి, తెల్లవరిక. ౯.హింస.౧౦.ముద్ర. ౧౧. విక్షేపము, చిమ్ముట. న. ౧.ఇంద్రధనుస్సు. (కే. ని.) ౨. అన్నము.(వై. ని.)

కరముక్తము. సం.వి.అ.న-చేతితో పట్టుకొని విసరి వేయఁబడునది-శక్తి, మొ.ఆయుధము.

కరరుహము. సం. వి. అ. పుం. చేతిగోరు.

కరవటము=కరాటము.వి.(సం.కరండః)బరణి; శీర్ణకరండము, ఒకవిధమైనబరణి?

గీ. పొడలి యొండొండ దివియును భువియు దిశలుఁ, బొదివికొనియెడిచీకటిప్రోవువలన, మిక్కుటంబుగఁ గాటుక గ్రుక్కినట్టి,కరవటంబన జగదండఖండ మమరె. నృసిం. ౩. ౮౦.

చ. దళ మగుచంద్రఖండములు దారలు సాంకవమొప్పపాణిపా,టల మగుదంతపుంగరవటంబు శశాంకుఁడు గుంకు మైనచీ,కలజిగి కెంపుగా బయటిరథ్యల నొప్పదు రిందుకాంతవేదులపయి సంధ్యయే బహుళతఁ దోఁచె ననన్పురి గట్టివాల్సతుల్. ఆము. ౨. ౨౩.

సీ...భరణి మీఱును దార్పు బరణి డబ్బి,శీర్ణకరండంబు చెలఁగుఁ గరాటంబు కరవటం బనఁగను ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౬.

కరవాఁక. వి. సముద్రపుగట్టునోరనుండెడిచెమ్మనేల. (శ. ర.)

కరవాఁడి. విణ. (కరము+వాఁడి.) మిక్కిలివాఁడియైనది.

గీ. ఘోర కరవాఁడిచూపులయోఘశంబు ...అ వఁగ, నేరపుల మింతు రప్సరివారసతులు. పాండు. ౧. ౧౧౭.

కరవాయి. వి. (క. కరవాయి). లోహకారుఁడు సుత్తెతోఁ బాత్రములను చాఁగఁ గొట్టునపుడు ఒత్తుడుగా వానిలోపలఁ జొప్పించెడి మొనపం పుదిమ్మె మొగపుఇనుపకమ్మి. (శ. ర.)

కరవాలము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గము, కత్తి.

కరవాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కరపాలిక.

కరవాలు. వి. (సం. కరవాలః. క. కరవాల, కరవాళ్. త. కైనాళ్) ఖడ్గము, కత్తి.

క. తివిరి కరవాలు సేకొని,అవఅవ లెసఁగఁగ నత్తెలవపైఁ జనుచో. అచ్చ. రా. సుం. ౫౮.

క... అ,వ్వాలుమగఁడు పలకయుఁ గర,వాలుం గొనుటయు నొకండు వడిఁ దునుమాడెన్. మార్క. ౮. ౧౦౭. ఆం. భా. ౨. ౨౧౪.

కరవీర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మణిసిల. (కే. ని.)

కరవీరకందసంజ్ఞము. సం. వి. అ. పుం. తైలకందము, ఒకజాతికందక.

కరవీరకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. కరవీరము, గన్నేరుక. ౨. ఏటిమద్ది, అర్జునముక. ౩. ఖడ్గము,కత్తి. ౪. గన్నేరువేరునుండితీయువిషభేదము.

కరవీరభుజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఢకి, కందిక.

కరవీరభూష. సం=కరవీరభుజ.

కరవీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కత్తి. ౨. గన్నేరుక. ౩. శ్మశానము,వల్లకాడు. న.గన్నేరుపూవు.

కరవీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పుత్రవతియగుస్త్రీ. ౨. అదితి. ౩. మంచియావు.

కరవేదన. మి.వి.(కరము+వేదన)అధికదుఃఖము.

చ. మొదలనె ముద్దరా లగుట మోహభయంబునఁజేసి శ్రద్ధ యే,నదిదరిఁ బుణ్యతాపసవనంబులలోపల డాఁగి యున్నదో,వెదకద మంతదాఁకఁ గరవేదన మానుము ...ప్రబోధ. ౩. ౮.

కరశాఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అంగుళి, వ్రేలు.

కరశీకరము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగుతొండము నుండి చిమ్మఁబడునీటితుంపర, వమథువు.

కరశూకము. సం. వి. అ. పుం. చేతిగోరు.

కరసాన. వి. (√కర²-సం. ఖరశాణః. క. కరసాణె.) ౧. బాణములు మణులుసున్నగునవి సానఁబట్టెడుచక్రాకారమైనసాన.

ఉ...మరుసాయకముల్ గరసానఁ బట్టి...నిర్వ. ౬. ౭౩.

గీ. త్వష్ట చనుదెంచి లోకబాంధవునిఁ గాంచి, దేవి సంజ్ఞవిధం బెల్లఁ దెలియఁ జెప్పి,యతని తీవ్రమయూఖసహస్రకమున, నెనిమిదవపాలు కరసానఁ దునియఁ బట్టె. వి. పు.౭.౩౯.

౨. గంధముతీసికొనెడు చిన్నసాన.

సీ. కరసానఁ దిగిచినకలివెగందపుబొట్టు తిరికట్టు కొని మోము దిరిగి యుండ. క్రీడా. ౨౭౬.

కరహాటము. సం. వి.అ. పుం. ౧. తామరదుంప. ౨. మంగ,పిండీతకవృక్షము.

కరా=కర². (చూ. కరాచురకత్తి, మొ.)

జః కరాచురకత్తి, కరాచురి, కరాచూరి, కరాపువు.

కరాంగణము. సం. వి. అ. న. కప్పము వసూలు చేయుచోటు.

కరాంబుకము. సం. వి. అ. పుం. నీటియుసిరికకీ.

కరాఘాతము. సం. వి. అ.పుం. చేతిదెబ్బ,చఱపు.

కరామేరకత్తి=కరామేరి, కరాచోరి, వి. (√కరా-క.కరాచూరి. త. కైచ్చురికై.) ఖడ్గము,కత్తి.

సీ. డాకెలంకున సిరాజీకరాచురకత్తి ... మను చ. ౪. ౨౯.

కరామేరి=కరాచేరకత్తి.

వ...కనకమేఖలాఘటితం బగుచేరకరాచురిమరకతంపుఁబిడి మెఱుంగులు...మనుచ.౫.౭౧.

కరాచోరి=కరాచేరకత్తి.

క. రాచూరిలిమ్మవిభునిక,రాచూరిం దెగి నిరంతరము నమరమృగీ,లోచనలమదనశాస్త్రా,లోచనలం దవిలి వర్తిలుదు రభియాతుల్. రామా. ౧. ౬౧.

కరాటము=కరవటము.

(బరణి; శీర్ణకరండము, ఒకవిధమగుబరణి ?)

వ...మందులకరాటంబులును...ప్రబంధ. ౭౫.

(కీర్తికాంతావర్ణనము.) సీ. పమ్మకాటుకకరాటమ్ము ఘోరారిదుష్కీర్తిసంధృతరోదసీతలమ్ము. చంద్రా. ౧. ౪౫.

గీ. బరణియుఁ గరాట మను పేళ్లు భరణి కమరు. సాం. ని. స్థా. ౬౪.

సీ. శీర్ణకరండంబు చెలఁగుఁ గరాటంబు కరవటం బనఁగను...ఆం. భా. ౨. ౧౬౬.

కరాతు. వి. మల్లబంధవిశేషము. మల్లుపు. ౩. ౬౯.

కరాపువు. వి.(√కరా)-కారముగలపువ్వు-లవంగము. (శ. ర.)

కరామర్దము. సం.వి. అ. పుం.కరమర్దము,కలివెకీ.

కరామ్లకము. సం.వి.అ. పుం. కరమర్దము,కలివెకీ.

కరారోటము. సం. వి. అ. పుం. అంగుళీయకము, వ్రేలియుంగరము. (త్రి. ని.)

కరాళ. సం. వి. ఆ.స్త్రీ. ౧. దుర్గామూర్తిభేదము. ౨. శారిబ, మామెన, సుగంధిపాలకీ.

కరాళము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వెఱపుపుట్టించునది, భయానకము. ౨. ఎత్తయినది,తుంగము. ౩. దంతురము, మిట్టపండ్లుగలది.౪. విశాలము. (కే. ని.) వి. అ. పుం. ౧. సర్జరసముతోఁ గలసిననూనె. ౨. ఒకానొక దంతరోగము ౩. కస్తూరీమృగము. న. ౧. చమురులో వేఁపఁబడిన సంబారు. ౨. కృష్ణతులసికీ.

కరాళి. విశ. (సం. కరాళః.) ౧. దుష్టము, చెడ్డది

ఉ. వాలి ప్రతాపకేళిఁ గడువాలి కరాళితనాన నాన లో, మాలి విరాళి పేళిసుకుమారుని మోహపుటాలి సైంద్రసీ,లాళిమదాళివేణి జవరాలి గ్రహింప... సమీర. 3.3. శుక. 3. 3౪౯.

౨. భీకరము.

గీ. కాళి యొక్కకరాళిసింగంబునైన, మరపు కోఁగల మొకయింతమందు పెట్టి. వరాహ. ౪. ౭౫.

జ: కరాళించు.

కరాళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అగ్నిజిహ్వలలోనొకటి.

కరాళించే. అ. క్రి. (√కరాళి) అఱచు, బొబ్బరించు; గద్దించు; సకిలించు; మొఱుఁగు.

వ. అని భర్జించుచున్న దేవయానిపలుకులు విని కరాళించి మ్రోఁగుచున్న భుజంగిచందంబున నిట్టూర్పులు నిగిడించి పెదవులు గొఱుకుచు శర్మిష్ఠ యిట్లనియె. భాగ. ౯. ౫౨౦.

వ... పయఃపారావారమధ్యంబున నమృతాహరణార్థంబు దిరుగుమహామందరంబు తెఱంగున మహాభీకరంబు గాఁగఁ గలఁచి కరాళించి ...అగ్గణరాజకంఠీరవుండు...వీర.౪.౧౦౭.

ద్వి. కాలకౌశికుఁ డౌడు గఱచి నిప్పుకలు,రాల వీక్షించి కరాళించి పలికె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౭౬౭ పం.

ద్వి.ఎక్కన దైతేయు లిటునటుఁ బడఁగ,లెక్క సేయక కరాళించుగుత్తములు.రం.రా. యు. ౪౨౧౫. ౨౬ పం. (శ. ర.పా.)

వ...కరాళించుసారమేయంబులును ... భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౯౬.

స. క్రి. నిందించు, తిరస్కరించు.

(వీరబాహుఁడు నక్షత్రకునితో నన్నమాట)

ద్వి. వక్క సేయనిలేకివాఁ డని నన్ను,లెక్క సేయక కరాళించె నీరాజు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౭౪ పం.

కరాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుర్గ. (వై. ని.)

కరాళికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వృక్షము. ౨. కత్తి. (వై. ని.)

కరి. వి. (త. కరి). ౧. నిదర్శనము, దృష్టాంతము.

ద్వి. నెలుపల మూరెఁడు మొలకచ్చతోఁక, నె... య లింగంబులోపలఁ బ్రవేశించె, భంగిగా మాశివభక్తు లెయ్యెడల,నెంగిలివేల్పుల వి... గనొల్లమికి, నరియమ గట్టినయయ్యంబ... బు,కరి గాదె నేఁడును గానవచ్చెడిని.బస. పు. ౬. ౭3౦ పం.

చ. అలనులయాద్రికుంభభవుఁ డన్కతకంబు ... రత్తు కుండమం,డలి ప్రతిబింబకైతవము... దమ కిచ్చిన వారిదేవతల్, తొలఁకులకే... దాప నిడి తోమఁ గలం కడఁగెం దదీయ... త్ఫలతకు ప్రస్వ మాటె కరి తారక లం... వుఁ దేర్చునే యనన్. ఆము. ౪. ౧౪౯.

౨. మేర, హద్దు.

ప. అందలు హరిణక్రీడనం బనునాటకం ... డంగి ...

క. ఖాండీరవటము కరిగా,నొండొరులం గడ... చేర్చి యొక్కట హరిణో,చ్చండగతి ... టుచుం గడుఁ,జండరభసమునఁ గడంగి ... సేయంగన్.

వ...ఇట్లు గెలిచినవారి నోటుపడినవారు ... తమయఱకట నెక్కించుకొని కరిదాఁక... బోవలయుట నవ్విధంబొనర్చునప్పుడు.హ... పూ. ౭. ౯౨, ౯3, ౯౪. ఆం. భా.3.౬...

3. నియమము.

క. ఈతేజోనిధి కర్ణమె,రాతిరి సత్కాంతి... జెందరామి యనుచు ఖ,ద్యోతు రెయి ... చిఁ జేయు వి,ధాతకరిం గడచి నీప్రతాప... శౌరీ. ప్రబంధ. ౧౪౫.

౪. గుఱి, లక్ష్యము.

క. పరు లెఱిఁగిన నాఁడికిం,గరి యగు ననుతలఁ
పు లేక గతధృతి నవనీ,శ్వరసుత విరివేనలి
తోఁ,బురపురఁ బడి యేడ్చుచుండె భూభా
గమునన్. దశకు. ౮. ౬౯.

విణ. సాక్షి.

సీ. సాక్షి యొప్పను సాకి సాకిరి కరి యన ...
ఆం. భా. ౨. ౩౦౮.

ఆ. కరము సాఁచి యగ్ని కరిగాఁగ సఖ్యంబు,
చేసినార మగుటఁ జెలిమి దలఁచి. భా. రా.
కిష్కిం. ౧౦౨. భార. ఆది. ౨. ౧౧౯.

జ: కరిగొను.

కరి. సం.వి. న్. పుం. ౧-తొండముగలది-ఏనుఁగు.
౨. ఎనిమిదిఅనుసంఖ్య. ౩. నాగకేసరముకే.

కరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడేనుఁగు. ౨. నఖ
రేఖ, గోటినొక్కు. శిశు. ౮. ౨౯.

కరికము. సం. వి. అ. పుం. విట్టదిరము, దుర్గంధము
గలచంద్రకే. (వాచ.)

కరికుసుంభము. సం. వి. అ. పుం. నాగకేసరచూ
ర్ణము. (కల్ప.)

కరిగర్జితము. సం. వి. అ. న. బృంహితము,ఏనుఁగు
గీఁక.

కరిగొను. స. క్రి. (√కరి.) సాక్షిగాఁజేసికొను.

క. అరిగిన సుదారకుండును, బరిభూతుఁడపోలె
సాధుభావముతోడన్, దొరల కెఱిఁగించి
వారలఁ, గరిగొని యేతెంచె నింటికడకుఁ
గడంకన్. దశకు. ౬. ౫౬.

కరిజే. వి. భక్ష్యవిశేషము.

వ...కరిజలు పారివిళంగాయలు తిమ్మనంబులు
పాలకాయలు చక్కిలంబులు... మొదలుగాఁ
గలభక్ష్యంబులు...ప్రబంధ. ౧౧౨. హంస.
౧. ౧౦౫.

కరిజేకాయ. వి. భక్ష్యవిశేషము.

వ...ముత్తెపుఁజిప్పలుఁ జంద్రకాంతలుఁ గరిజ
కాయలు...ఆదిగాఁగలభక్ష్యంబులు... హం
స. ౧. ౧౦౫.

గీ. గారె లటికెలు బొబ్బట్లు కరిజకాయ,లట్లు
బూరెలు జంతికచుట్లు మణుఁగుఁ,బాలు...
చెన్న. ౮. ౩౫౭.

కరిణలు. వి. బ. సాలెవారిలో నొకతెగవారు.
(శ. ర.)

కరిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడేనుఁగు.

కరిణె(ణియ). వి. మృదంగముఖచర్మమండలికృష్ణ
మండలము. (చి. ని, వా.)

కరి(రీ)త. సం. విణ. (బు.త్రీ.బు.) ౧. చిమ్మువాఁ
డు, చల్లువాఁడు. ౨. హింసించువాఁడు.

కరి(రీ)తవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)౧. చిమ్మఁ
దగినది, చల్లఁదగినది. ౨. హింసింపఁదగినది.

కరిదారకము. సం. వి. అ. పుం-ఏనుఁగునుచీల్చున
ది-సింహము.

కరిది. వి. చర్మవాద్యవిశేషము.

గీ...ఉరుమ యనఁగఁ గరిది యనఁగఁ,దప్పెట
యనంగ వాద్యభేదములు చెలఁగు. ఆం. భా.
౧. ౧౨౭.

కరిని. వి.చెవులయొద్ద కంతివలె పుట్టువ్రణవిశేషము.

ఆ. చేతరాసిరైయెనఁ జించలంబయినను, గుమ్మ
నందుఁ గ్రుక్కిసమ్మదమునఁ, గట్టఁ బొలిసిపో
వుఁ గరి నపవిత్రంపు,గడ్డలైన నీరు గాఱుచు
న్న. చికి. (చూ.కుమ్ము క్రింది-చి. ని.)

కరిపత్రము. సం. వి. అ. న.తాళీసపత్రము, తాళి
సపత్రికే. (రా. ని.)

కరిపోతము. సం. వి. అ. పుం. కలభము, ఏనుఁగు
గున్న. (ఇక్లే: కరిశాబకము, కరిశాబము, మొ.)

కరిమాచలము. సం.వి.అ.పుం.సింహము.(త్రి.ని.)

కరిముఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గజముఖుఁడు, వినాయకుఁడు.

కరిరతము. సం. వి. అ. న. రతిబంధవిశేషము.

శ్లో. భూఁగత స్తనయుగాస్యమస్తకా, మున్నతస్ఫిజమధోముఖీంస్త్రియం, క్రామతి స్వకరకృష్టమేహనే వల్లభే కరిరతం తదుచ్యతే. (రతిరహస్యము)

కరిరము. సం. వి.అ.పుం.న. కరీరము, వెదురుమొలక.

కరివియ=కరివె. (చి. ని.)

కరివె(ర్వె). వి. ఇత్తడిలోనగువానిలోఁజేసి వీణాదండమును బొదివికొనియుండునట్లు సొరకాయపై నమర్చెడుతొడవు. (శ. ర.-'కకుభము' అని ఆం. భా. ౧. ౧౨౮.)

గీ. జీవరత్నంపుమేరువు చికిలికెంపు, బిరడలును గరుడపచ్చలకరివె జీని, వ్రాతపహోంబట్టుగ వుసెన రాణఁ దనరు, వీణె యొకయింతి నిల్పెను వెలఁదియెదుట. వాల్మీ. ౩. ౧౩౨.

ఉ. చెన్నగుజాళువాయొళవు చిన్నరికెంపులమెట్లు నీలపు, స్వన్నియ నొప్పుకాయలు నవంబగువజ్రపుఁగర్వె పచ్చలం, బన్నినయట్టిమేరుపును బాగగుతంత్రులు మించ నొప్పుమే, ల్కిన్నర చెంతఁ జేరి యొకకిన్నరకంఠి యొసంగ నయ్యెడన్. చంద్రి. ౨. ౯౪.

కరివెద. వి.వర్షము కురియుటకు ముందే నేల దున్ని విత్తనములు చల్లుట.

కరిస(ర్స)నము. వి. (సం. కర్షణమ్. ప్రా. త. కరిసనం) కృషి, సేద్యము.

క. కరిసనమును బేహారము, నరసి పసులఁ గూర్చుటయును ననఁగా వృత్తుల్, నరులకు... హరి. పూ. ౭. ౧౩౦.

క. అరులు మిగులఁ గొని రాజులు, నరులకు నెంతయును భయ మొనర్తురు ధరణీ, సురులు గడఁగి వాణిజ్యముఁ, గరిసనమును జేయఁగలరు కలికాలమునన్. భార. ఆర. ౕ. ౭౯౩.

సీ. గోవు లెక్కుడు ... వినుతహోమముల కెల్లను బాలుఁ బెరుగు నేయును నిచ్చుఁ గర్సనంబునకు నోదవు. భార. అను. ౨. ౩౯౭.

ద్వి. కడఁగి కేదారాదికంబుల నెపుడు, సడలని శక్తిఁ గర్సన మొనరించు. ద్వి. భాగ. ౪. (శ. ర.)

కరిసించు. స.క్రి. (సం.ఘృష్)డీకొను, ఎదిరించు.

సీ. కంఠీరవము నైనఁ గరిసించుటయ కాని యొకసి నెన్నఁ డెనికటోచ్చయంబు. బహు. ౧.౧౦౨.

కరిసె. వి. (సం. కర్ష౯. ప్రా. కరీసం. త. కరిసై) పలములోనాల్గవవంతు, కాలుపలము.

సీ. కరిసె యనంగను గాలుపలం బొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౨౬౯.

కరీరము. సం. వి. అ. పుం. న. వెదురుమొలక. పుం.౧.కుండ.౨.వెణుతురుక. (ఇది మరుభూములందు మొలచును, లొట్టియలకు ప్రియమైనది.)

కరీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఏనుఁగుయొక్క దంతమూలము. ౨. ఈలపురుగు, ఝిల్లి, చిమ్మట. ('కరీర' ఆకారాంత స్త్రీలింగమని కొందఱు.)

కరీషంకషము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.)పేడను ఎండించునది. (వాయువు, మొ.)

కరీషము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ఏఱుపిడుక; పిడుక. ౨. పేడ. (హలా.ని.)

శ్లో. కాశ్చిత్ స్త్రియః కరధృతోరుకరీషపిండా, నిర్యాంత్యగారబహిరంగణశోధనాయ. (కాళిదాసప్రహసనము.)

కరుగు[1](రువు, ర్వు). వి. (త. కరు). పోఁతపోసెడిఅచ్చు; అచ్చులోఁబోసినబొమ్మ; కరఁగెడిమూస.

చ. కరుగునఁ బోయుమాడ్కి నొడికంబు గతాత మలంచుకైవడిన్. చంద్రా. ౨. ౧౨.

చ. కరువునఁ బోసిరో విధునికాంతి సుధాబ్ధిత రంగఁ దెచ్చి గం,డరు వొనరించిరో...భార. అను. ౧. ౧౮౩.

చ...ఒకచిత్రకారుని మహాలఘుహస్తునిఁ బిల్చి వ్రాయఁగాఁ, బనిచిన వ్రాసె నత్తరుణిభావము కర్వునఁ బోసినట్లు...విక్ర. ౩. ౫౨.

(ఊర్వశి). ఉ...కాలు వల్లఁ జొచ్చి య,చ్చేరువకంబమున్ం గదిసి చిత్తరువో కరువో యనంగ గం,డారపుబొమ్మవోలె నచటం గదలించుక లేక యుండఁగన్.-ఉ.హరి.౧.౬౦.

క.కరువునఁ బూరితమై లో,హరసము లోఁ గాలునట్టు లంగజశోకో,ద్ధురశిఖి రతితను విమ్ముగఁ,గరఁగియుఁ బొడవఱక లోనఁ గాలుచు నుండెన్. కు. సం. ౫. ౫౭.

కరుగు[2]**(వు)**. వి. (సం. గర్భః). ౧. వరిపొట్టకట్టు. (శ. ర.) ౨. గర్భము.

క...అట్లు,య్యిరువురు నుపయోగింపఁగఁ,గరువులు తత్తత్ప్రకారకలితము లయ్యెన్. భార. అను. ౧. ౧౧౧.

శ్లో.అథ గర్భావనుప్రాప్తే ఉభే తే వై యుధిష్ఠిర. సం. భార. అను. ౭. ౩౫.

కరుడు[1]. వి.గట్టిపడిన ముద్ద.

ఉదా: అన్నపుఁగరుడు.

(చంద్రవర్ణనము.) సీ. అది చకోరములవిందా కాదు దుగ్ధాబ్ధికడ జనించినవెన్నకరుడు గాని. వేం. పంచ. ౪. ౨౩౮.

గీ.పుల్ల నుండెడు తేనెకరుళ్లు సరియె,వనిత కడుఁ దియ్య నానీదువా తెఱపను. సారంగ. ౨. ౨౦౫. (తేనెకరుళ్లు= తేనెపెరలు.)

జ: కరుడుగట్టు.

కరుడు[2]. వి. దినదినము వ్రాసెడిసంక్షిప్తపులెక్క. (శ. ర.)

కరుడుగట్టు. అ. క్రి. (√కరుడు[1]) ముద్దగట్టు, పిండమగు.

గీ. కలసి శుక్రశోణితములు కరుడుగట్టి,విను మమేధ్యమధ్యమునఁ బ్రవృద్ధిఁ బొంది. భార. స్త్రీ. ౧. ౩౬.

క. వికచాబ్జవశాగ్రంబుల,మకరందము కరుడుగట్టి మఱి జాఱనిపో,లిక సున్నవిరా సఖయా,లికుచస్తనిమృదుపదాంగుళీనఖపంక్తుల్. వరాహ. ౩. ౧౯౯.

కరుణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కనికరము, దయ.

కరుణామల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నవమల్లికకి.

కరుణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧.కరుణగలది, కనికరముగలది. ౨. దీనము, జాలిపుట్టించునది.

వి. అ. పుం. ౧. జంబీరము, నిమ్మకి. (నాలా.ని.) ౨.(అలం)ఒకరసము. (దీనికి స్థాయి శోకము.)

న. దైన్యము. (శే. ని.)

కరుణవిప్రలంభము. సం. వి. అ. పుం. (అలం) విప్రలంభశృంగారరసభేదము. (శృంగారరసము-సంభోగము విప్రలంభము అని ద్వివిధము. విప్రలంభము-పూర్వానురాగ, మాన, ప్రవాస,కరుణము లని చతుర్విధము.)

కరుణించె. సం. స. క్రి. ౧. దయతోనిచ్చు.

ఉ. మున్ను విధాత మీకు వరముల్ కరుణించుటఁజేసి త్రోయరా,కిన్నిదినంబు లేను క్షమియించితి... ఉ. రా. ౨. ౯౬.

౨. కనికరించు.

వ. ఇగ్గరుడుండు...మీకు బాధ యగు నని యుత్తరుశాఖ విడువనేరకున్న వాఁడు వీనిం గరుణించి మీ రొండుకడకు నరుగుం డనిన... భార. ఆది. ౨. ౭౫.

అ. క్రి. కరుణకలవాఁడగు.

వ. విరించి కరుణించి యిట్లనియె. మార్క. ౨. ౧౭౨.

కరుమపుసాకిరి. వి. (కరుమము+సాకిరి.)చెయ్యులసాకిరి, కర్మసాక్షి, సూర్యుఁడు.

వ...నీయుప్పు దిన్నవారము గావునఁ దారు నీ తోడివారము. ఎందు కాకరుమపుసాకిరి. లేకున్న నినువంటి జన్నిగట్టులు సాకిరి యని చెప్ప నేల. ప్రబంధ. ౬౯౯.

కరుమము. వి. (సం. కర్మ.) కర్మము, పని.

జ: కరుమపుసాకిరి.

కరుమల=కమ్మర.

ఉదా: కరుమలవాఁడు, కరుమలది.

జ: కరుమలి.

కరుమలి=కమ్మరి. వి.(కరుమల+ఇ)కమ్మరవాఁడు; కమ్మరది.

సీ. కమ్మరి కనుమరి కరుమలి యనఁగాను మీఱుచుండును నయస్కారసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౨౯౮.

కరువ. వి. (సం. గ్రావా.) కొండ, పర్వతము.

క. మెట్టనఁ గొండన మల యన,గట్టన గుబ్బలి యనంగఁ గరువ యనంగా,గుట్ట యనఁ దిప్ప యనఁ గ,న్పట్టును శైలాఖ్య లార్యభావితచర్యా. ఆం. భా. ౨. ౨౬.

కరువటిల్లు. అ. క్రి. కంపిల్లు, వణఁకు.

చ...వడి మోహియుం గరువటిల్లెడు నీమది నింత దల్లడం,బొదవు డి దేమి గారణమొ యుగ్మలి నా కెఱిఁగింపు మేర్పడన్. కు. సం. ౮. ౮౧౫. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కరువ(ర్వ)లి. వి. (క.గరువలి). వాయువు, గాలి.

సీ. కరువలిచేఁ దూలుకపిలజటాళియ కర మొప్పుశిఖలు గా...మూఁడగ్నులు ప్రత్యక్షమైనయట్లు, దనమ్రోల శర్మిష్ఠతనయులు గ్రీడించుచుండంగ...భార. ఆది. 3. ౧౯౨.

సీ. రాత్రుల మిన్ను నిర్మలభావమును బొందె వెలియెండ గాసెఁ గర్వలి దొఱంగె. కాశ. 3. ౧౮౯.

గీ. గాడ్పు కరువలి విను చూలి గాలి వలపు,మోపరి చిలువమేఁతనఁ బొలుచుఁ బవనుఁ,డు ... ఆం. భా. ౧. ౫౯.

కరువలితొలుజేజే=గాలిరక్కసి,తృణావర్తుఁడు.

క. దొరఁకొని తనుఁ బొదివి కడున్,సరగను జదలికిని నొగిని జను బేరజపుం,గరువలిబలులొలుజేజే,నరుదుగ గుదెతాల్పువీటి కని చెంగడిమిన్. నీలా. ౧. ౬౮.

జ: కరువలికుడుపరి,కరువలికొడుకు, కరువలిచుట్టము, కరువలియొర, కరువలిరిక్క.

కరువలికుడుపరి. వి. (కరువలి+కుడుపు+అరి[3]) పవనాశనము, పాము.

సీ. తెలికడలిని గరువలికుడుపరిదొరపఱుపుపయి నిదురఁ గొఱలునుతియ. అచ్చ. రా. ఆర. ౧౧౮.

ఇట్లే: కరువలి మేపరి. అచ్చ. రా. అయో. ౨.

కరువలికొడుకు. వి. (√కరువలి+కొడుకు)

౧. హనుమంతుఁడు.

క. గిరులును నదులును వనములుఁ,బరికింపుచుఁ బట్టనములు బహువిధగతులన్,దిరుగుచు వెదకుచుఁ గానక,కరువలికొడు కాదియైనకపివరు లెదుటన్. మొ. రా. సుం. ౬.

౨. భీముఁడు.

ఇట్లే: కరువలికొమరుఁడు, కరువలిపట్టి, మొ. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౭౭.భార.భీష్మ.3.౨౨౦.

కరువలిచుట్టము. వి. (√కరువలి) వాయుసఖుఁడు, అగ్ని.

వ. ... అక్కరువలిచుట్టంబు మహీవల్లభుం డసుగు తెరువునఁ బ్రబలి...రవులుకొని... హరిశ్చ. 3. ౧౨౦.

ఇట్లే: కరువలివిందు, మొ. రామా. ౬. ౬౨.

కరువలియొర. వి. (√ కరువలి) పవనాశనము, పాము.

సీ.కరువలిమొర సెజ్జ మునవుఁడామర బొజ్జ నెసఁగువాఁడు పథంబు లొసఁగువాఁడు. ప్రబంధ. 330.

కరువలిరెక్క. వి. (√కరువలి)-వాయుదేవతాకమగునక్షత్రము-స్వాతీనక్షత్రము.(శ.ర,బ్రా.)

కరువాడు. వి. (చి.ని.'కఱువాఁడు' అని శకటరేఫముతో శ. ర-శ.కరువాడు.) శుష్కమత్స్యము, ఎండినచేఁప.

సీ. అలరును శుష్కమత్స్యం బుప్పుఁజేఁప నా వరుగుఁజేఁ పనఁ గరువా డనంగ.ఆం. భా. ౧. ౧౬౦.

కరుసు. వి. (సం. ఘర్షః.) నిష్ఠురోక్తి, పరుషవచనము.

సీ. కఱకు కరుసు కాఱు కాఱొడ్డెము పరుసు పరుసన యనఁగ నిష్ఠురము వెలయు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౭.

కరూష(శ)ము. సం. వి.అ.పుం.ఒకానొక దేశము.

కరూషు(శు)ఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కరూశదేశపురాజు. ౨. కరూశదేశవాసి.

కరేటువు. సం. వి. ఉ. పుం. పెద్దకొక్కెర.

కరేణుభువు. సం. వి. ఊ. పుం. పాలకాప్యుఁడు, గజశాస్త్రప్రవర్తకుఁ డగుఒకముని.

ఇట్లే:-కరేణుసుతుఁడు, మొ.

కరేణువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. ఏనుఁగు. ౨. కర్ణికారముకీ. స్త్రీ. ఆఁడేనుఁగు.

కరేవరము. సం. వి. అ. పుం. తురుష్కనామకగంధద్రవ్యము, అందుగుజిగురుతోఁజేసినధూపద్రవ్యము.

కరోటము. సం. వి. అ. న. ౧. శిరోస్థి, పుఱ్ఱె. ౨. వస్త్రకోశము, బట్టలపెట్టె. (కే. ని.)

కరోటి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. తలయెముక, పుఱ్ఱె.

కరోటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పులిసినగంజి. (కే. ని, వై. ని.)

కరోటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భృత్యుఁడు, కొలువుకాఁడు. (కే. ని.)

కర్కంధువు. సం. వి. ఊ. పుం. స్త్రీ. ౧. రేఁగుకీ. ౨. వ్రణము. స్త్రీ.౧.యుద్ధము. ౨. రథాదులయుగము, కాఁడి. (కే. ని, వై. ని.)

కర్కచిర్భటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిన్నదోసకీ.

కర్కటకము. సం.వి. అ.పుం. ౧. కుళీరము,ఎండ్రకాయ. ౨. (జ్యోతి) ఒకరాశి. 3. వృత్తరేఖను గీయుట కుపయోగించుయంత్రభేదము. (కంపసెస్) ౪. ఒకజాతిచెఱకుకీ.(వాచ)

కర్కటకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుఎండ్రి. ౨. గొడ్డుకాఁకరకీ.

కర్కటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎండ్రి. ౨. కొక్కెర, కొంగ. ('రాపులుఁగు' అనికొందఱు.) 3. (జ్యోతి.) నాల్గవరాశి. ౪. నూఁగుదోసకీ. ౫. అభినయహస్తవిశేషము. (రెండుచేతులవ్రేళ్లను ఒకదానిసందున నొకటి అదికినట్టు గాఁ గూర్చి పట్టినది.) ౬. తామరదుంప. ౭. ముల్లు. ౮. రతిబంధవిశేషము. ౯. త్రాసుదండముయొక్కవంపయినకొన. ౧౦. అలాబువు, సొఱకీ.

కర్కటశృంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.ఒకానొకచెట్టు.

కర్కటాంగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కటశృంగికీ.

కర్కటాక్షము. సం. వి. అ.పుం.కర్కటి,దోసకీ.

కర్కటాఖ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కటశృంగికీ.

కర్కటాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. బిల్వము,మారేడుకీ.

కర్కటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుపీత. ౨. దోసకీ. 3. బూరుగుకీ. ౪. సర్పము. ౫. డా

డంగిఁ. ౭. ఘోషికావృక్షము, చేఁదుబీఱఁ.
౭. కర్కటశృంగిఁ.

కర్కటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతిదోస, నూఁగు దోసఁ.

కర్కటిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మ్రానిపసుపు, దారుహరిద్రఁ.

కర్కటువు. సం. వి. ఉ. పుం. పెద్దకొక్కెర.

కర్కము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుళీరము, ఎండ్రి. ౨. అద్దము. ౩. కుండ. ౪. తెల్లగుఱ్ఱము. ౫. నిప్పు. ౬. (జ్యోతి) కర్కటరాశి. ౭. నూఁగుదోసఁ. ౮. గుఱ్ఱముయొక్క తెలుపురంగు. (కే.ని.)

కర్కరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దృఢము, గట్టిది. ౨. కఠినము. వి. అ. పుం. ౧. ముద్గరము. ౨. అద్దము. ౩. కంకరతాయి. ౪. ఎముక. (కే.ని.)

కర్కరాంగము. సం. వి. అ. పుం. ఖంజనపక్షి, కాటుకపిట్ట.

కర్కరాంధుకము. సం. వి. అ. పుం. పాడునుయ్యి, అంధకూపము. (త్రి. ని.)

కర్కరాక్షము. సం. వి. అ. పుం. కాటుకపిట్ట.

కర్కరాటుకము. సం. వి. అ. పుం. కర్కరేటువు, పెద్దకొక్కెర.

కర్కరాటువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఓరచూపు, కడగంటిచూపు, కటాక్షము.

కర్కరాలము. సం. వి. అ. పుం. అలకము, చూర్ణకుంతలము.

కర్కరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కర్కరిక, కాంతారము చెఱకుఁ.

సీ. ఘృతపిండనిభకర్కరీఖండములతోడ...ఆము. ౨. ౭౩.

(తెనుఁగున 'దోసఁ.' అనునర్థమున నొకచో ప్రయోగము కనఁబడుచున్నది- గీ ... దుర్వారకర్కరీఫలామోదధారంధరీవరిష్ఠ, పవనములచేత నాహారభాగ్య మిచట, నబ్బు నని యెంచి కెలని బిట్టడవి విడిచె. శుక. ౩. ౩౭౧. చూ. ౩౭౨.)

౨. గిండివంటిపాత్రము. ౩. పెనమునుండి నేయి మొదలగువానిలో వేఁచినవానిని వెలికిఁదీయు నుపకరణము. (జల్లిగరిఁటె, మొ.)

కర్కరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కరి, కాంతారము చెఱకుఁ.

శ్లో. కాంతారస్స్యాత్కర్కరికా పౌండ్రకస్తు రసాలకః. (షట్స్కంధనిఘంటువు.)

కర్కరేటము. సం. వి. అ. పుం. అర్ధచంద్రము, గళహస్తము.

కర్కరేటువు. సం. వి. ఉ. పుం. పెద్దకొక్కెర.

కర్కశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వృశ్చికాళీవృక్షము, తేలుకొండిఁ.

కర్కశచ్ఛద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోశాతకి, ఆవడ, చేదుబీఱఁ.

కర్కశచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శాకోటవృక్షము, బరివెంకఁ. ౨. పటోలము, పొట్లఁ.

కర్కశము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కఱకైనది, కఠినస్పర్శవంతము. ౨. గట్టిది, కఠినము. (వ్యతి-మృదువు, కోమలము.) ౩. నిర్దయము, కనికరములేనిది. ౪. తెగువగలది, సాహసికము. ౫. దుర్బోధము, తెలియనిది. (శైలి, మొ.) ౬. అత్యంతము, మిక్కిలియైనది. (సం. రఘు ౯. ౬౫.) ౭. నొప్పించునది, బాధకము. వి. అ. పుం. ౧. కంపిల్లముఁ. ౨. కసిందఁ. ౩. చెఱకుఁ. ౪. కత్తి. ౫. రత్నదోషములలోనొకటి.

వ. మఱియు లశున పటల త్రాస ఛిన్న జర్ఝర కర్కశ నీలంబు లనియెడుదోషంబులు కలవానిని తెలంగొఱించెద. రత్న. ౧౬.

కర్కశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకజాతిరేఁగుఁ.

కర్కారువు. సం. వి. ఉ. పుం. గుమ్మడి, కూష్మాండము.

కర్కి. సం. వి. ఇ. పుం. కర్కటరాశి.

కర్కేతనము. సం. వి. అ. పుం. న. రత్నవిశేషము.

కర్కోటకము. సం=కర్కోటము.

కర్కోటకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పీతఘోషావృక్షము, ఆవడచెట్టు.

కర్కోటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకనాగము. (ఇది అష్టనాగములలో నొకటి-అనన్తో వాసుకిః పద్మో మహాపద్మో పి తక్షకః, కర్కోటః కులిక శ్శఙ్ఖ ఇత్యష్టౌ నాగనాయకాః.) ౨. మారేడు, బిల్వము.

కర్చూరకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గంధకచోరము. ౨. పసుపు, హరిద్ర.

కర్చూరము. సం. వి. అ. పుం. గంట్లకచోరము. న. ౧. బంగారు. ౨. హరిదళము.

కర్జకాయ. వి. (√కర్జము².) భక్ష్యవిశేషము. (శ. ర.)

కర్జము¹. వి. (సం. కార్యం. ప్రా. కజ్జ.) కార్యము; ప. వి.

గీ. మునుసనులు దమ కిమ్మగాఁ జదివికొండ్రు, గాక పసులకు హిత మగుకర్జ మేల, యొలసి చెప్పదురు...భార. ఆది. ౮. ౩౮, ఉద్యో. ౪. ౨౪౨.

విణ. కర్తవ్యము, చేయఁదగినది.

తరువోజ ... ఏయుపాయంబున నిబ్బారిఁ గడవఁగా నేర్తు మెయ్యది గర్జ మిం దుండఁగా దేఁగుదమ యొండుకడకు...భార. ఆది. ౬. ౨౪౭.

శా. ఉర్వీమాల్యము కోటికోటులు ధనం బొప్పించి విప్రాళి చే, సర్వక్షోణియు నీవు గైకొనుట కర్జం బన్న...విక్ర. ౫. ౧౩౩.

కర్జము². వి. భక్ష్యవిశేషము.

ఉ. అత్తల మామలన్ మగల నన్నలఁ దమ్ములఁ దల్లిదండ్రులన్, జిత్తుల దుద్దు పెట్టుచును జీటికి మాటికి నన్నె చేరఁగా, వత్తుపు మేలుకర్జములు వంతుల కిత్తురు నిండుఁగౌఁగిటం, గ్రుత్తురు...దశా. ౮. ౩౫౫.

జ: కర్జకాయ.

కర్జూరము. వి. (సం. ఖర్జూరః.) ఖర్జూరవృక్షము.

మ. సురపొన్నల్ కలిగొట్లుఁ జిందుగలు కర్జూరంబు లబ్బెండలున్. యయా. ౫. ౭౮.

కర్ణకీటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-చెవిలోఁ జొరఁబడుపురుగు-శతపది, జెఱ్ఱి.

కర్ణక్ష్వేడము. సం. వి. అ. పుం. చెవియందెడతెగని మ్రోఁతగలిగించురోగము. (ఇది ధాతుక్షయాదులవలనఁ గలుగును.)

కర్ణగూథము. సం. వి. అ. న. చెవిమలము, గులిమి.

కర్ణగూథకము. సం. వి. అ. పుం. గులిమిగట్టిపడు కర్ణరోగవిశేషము.

కర్ణగ్రాహుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కర్ణధారుఁడు, ఓడనడుపువాఁడు.

కర్ణజలూక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-జలగవలెనుండి చెవిలోఁజొచ్చునది-జెఱ్ఱి.

కర్ణజలౌకము. సం. వి. స్. పుం=కర్ణజలూక.

కర్ణజాహము. సం. వి. అ. న. కర్ణమూలము, గూబ.

కర్ణదర్పణము. సం. వి. అ. పుం. తాటంకము, చెవిపోఁగు. (త్రి. ని.)

కర్ణదుందుభి. సం. వి. ఇ. పుం=కర్ణకీటి.

కర్ణధారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఓడనడపువాఁడు, అరకాటి.

కర్ణపత్త్రకము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణపాళి, చెవితమ్మె. యాజ్ఞ. ౩. ౯౬.

కర్ణపరంపర. సం వి. ఆ. స్త్రీ. వినికివరుస.
ఇట్లే:- శ్రోత్రపరంపర, మొ.

కర్ణపర్వము. సం. వి. న్. న. ౧. మహాభారతమందలి ఎనిమిదవపర్వము. ౨. శ్రోత్రానందము,వీనులవిందు.

కర్ణపాళి. సం.వి.ఇ,ఈ.స్త్రీ.౧. చెవితమ్మె. ౨.కర్ణాలంకారభేదము.

కర్ణపాశము. సం. వి. అ. పుం. అందమగుచెవి. (వై. ని.)
శ్లో. సైవోష్ఠముద్రా స చ కర్ణపాశః. సం.ఉ.రా. ౬. ౨౭.

కర్ణపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. మోరట,చాఁగకీ.

కర్ణపూరకము. సం. ౧=కర్ణపూరము. ౨. కదంబము, కడపకీ.

కర్ణపూరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పుష్పాదులచేఁజేయఁబడినకర్ణభూషణము. ౨.అశోకము, కంకేలికీ. 3. దిరిసెనము, శిరీషముకీ. ౪. తిలకముకీ. ౫. నీలోత్పలము, నల్లగలువ. (కే. ని.)

కర్ణప్రణాదము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణరోగభేదము. (ఇందు పలువిధములగుధ్వనులు వినఁబడును.)

కర్ణప్రతి(తీ)నాహము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణరోగవిశేషము.

కర్ణఫలము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్యభేదము.

కర్ణభూష. సం. వి. ఆ స్త్రీ=కర్ణభూషణము.

కర్ణభూషణము. సం. వి. అ. న. చెవినగ.(వాచ.)

కర్ణమలము. సం. వి. అ. న. పింజూషము, గులిమి.

కర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అరిత్రము, చుక్కాను. ౨. చెవి. 3. త్రిభుజములలో సమకోణమునకు ఎదురుగానున్న రేఖ. ౪. గంగాళము మొదలగువానికిఁ జెవివలె సమర్చినపిడి. విణ. (అ. ఆ. అ.) చెవులులేనిది. (పశువు—కే. ని.)

కర్ణమూలము. సం. వి. అ. న. చెవియొక్క మొదలు, గూబ.

కర్ణమోటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. శివపరిచారికలలో నొకతె.

కర్ణలత. సం=కర్ణలతిక.

కర్ణలతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చెవితమ్మె.

కర్ణలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ప్రశస్తమగు శ్రవణశక్తిగలవాఁడు.

కర్ణవర్జితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కర్ణహీనము, చెవిలేనిది. వి. అ. పుం. సర్పము, పాము.

కర్ణవిట్టు. సం. వి. ష్. స్త్రీ. కర్ణమలము, గులిమి.

కర్ణవిషము. సం. వి. అ. న-కర్ణమునకు విషమువంటిది-కొండెము, దుర్బోధము.

కర్ణవేధని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఏనుఁగుయొక్క చెవులుకుట్టుసలాక.

కర్ణవేధనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కర్ణవేధని.

కర్ణవేధము. సం. వి. అ. పుం. (శాస్త్రోక్తవిధానమున) చెవులుకుట్టుట.

కర్ణవేష్టనము. సం. వి. అ. న=కర్ణవేష్టము.

కర్ణవేష్టము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణాభరణము,చెవినగ. (కుండలము, పోఁగు, మొ.)

కర్ణశూలము. సం. వి. అ. పుం. న. చెవిపోటు.

కర్ణస్ఫోట. సం.వి.ఆ. స్త్రీ.ఒకానొకతీఁగ.(కల్ప.)

కర్ణహీనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చెవిలేనిది. వి. అ. పుం. సర్పము, పాము.

కర్ణాందువు. సం. వి. ఉ, ఊ. స్త్రీ.ఉత్తిప్తికయను చెవినగ.

కర్ణాకర్ణి. సం. అవ్య. (ఇది తెలుఁగున విశేష్యము గా 'శ్రవణపరంపర, వినికివరుస' అనునర్థమున ప్రయుక్తము.)

శా. నాకుం జూడ మనంబునం గుటిలుఁడై నా కేశుఁ డిబ్బాలుఁ డా, నే కొంపోయినవాఁ డు వాఁడు దగువాఁడే గౌతమస్త్రీరహ, స్సీవ కారాదులు తచ్చరిత్రములు నాచే గ్రొత్త గా నేల క,ర్ణాకర్ణిం గథలందు మున్న విన మే నానాప్రకారంబులన్. ఉ. హరి. ౫. ౨౯౬.

కర్ణాటము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక దేశము, కన్నడదేశము.

కర్ణాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కర్ణాటదేశపుస్త్రీ. ౨. హంసపదికి.3. (సంగీ) స్త్రీరాగములలో నొకటి.

కర్ణార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గజకర్ణవేధని, ఏనుఁగు చెవికుట్టుసాధనము.

కర్ణాస్ఫాలము. సం. వి. అ. పుం. (ఏనుఁగు) చెవు లు తటతటలాడించుట. (కల్ప.)

కర్ణి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) కర్ణము కలది. వి. న్. పుం. కర్ణధారుఁడు. న్, ఇ. పుం. ఈ. స్త్రీ. బా ణవిశేషము, చిల్లలుగలబాణము. ఈ. స్త్రీ. ౧. చౌ ర్యశాస్త్రకర్తయగుమూలదేవుఁడనువానితల్లి. ౨. పసువులను గట్టుట కుపయోగించురజ్జువిశేషము. (శే. ని.)

కర్ణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చెవికమ్మ. ౨. చేతినడిమి వ్రేలు. 3. ఏనుఁగుతొండముచివరను వ్రేలివలె నుండెడియవయవము. ౪. పద్మబీజకోశము, తామరదుద్దు. ౫. కుంపెనకత్తె. (హేమ. ని.)

కర్ణికము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పెద్దచెవులు గలది. ౨. చుక్కానుగలది. వి. అ. న. కృష్ణాజిన ము, తపస్సు చేసికొనుట కుపయోగించునట్టికృష్ణ మృగచర్మము. (వై. ని.)

కర్ణికాచలము. సం. వి. అ. పుం. మేరుపర్వతము.

కర్ణికారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పరివ్యాధము, ఒకానొకచెట్టు. ౨. ఆరగ్వధము, రేలచెట్టు.

కర్ణికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కర్ణధారుఁడు, ఓడ నడుపుటకై చుక్కాను పట్టుకొనువాఁడు.

కర్ణిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యోనిరోగభేదము.

కర్ణీమంతము. సం. వి. త్. పుం. ఆరగ్వధము, రేలచెట్టు.

కర్ణీరథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మూఁపునమోచి కొనిపోవుపల్లకి మొదలగువాహనము. ౨. మట్టి తోఁ జేసినబాలకాదిక్రీడాశకటము.

కర్ణీసుతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మూలదేవుఁ డను పేరుగల చౌర్యశాస్త్రకర్త.

కర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుంతిమొదటికొడుకు. (ఇతఁడు కుంతియందుఁ గన్యాత్వకాలమున సూ ర్యునికిఁ బుట్టినవాఁడు.)

కర్ణేందువు. సం=కర్ణాందువు.

కర్ణేజపుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) సూచకుఁడు, కొండెకాఁడు.

కర్ణోత్తంసము. సం. వి. అ. పుం. చెవియందు ధ రింపఁబడుఆభరణము.

కర్ణోర్ణము. సం. వి. అ. పుం- చెవిలోరోమములు గలది-ఒకజాతిమృగము.

కర్ణ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) చెవిలోనిది. (గులిమి, మొ.)

కర్తృ. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ౧. చేయువాఁడు. ౨. స్వామి, ఒడయఁడు.

మ...కన్నడరాయశేఖరుఁడు రాయల్ నన్ను సింహాసనం,బునకుం గర్తను జేసె ... కృష్ణ. ౨. ౭౭.

వ. అయ్యాజవల్లభుండు సురతపరతంత్రుండైమిసి

మిసి యనుశబ్దంబు సేయుచుఁ దచ్ఛాఁగి వెం టం జని యొడంబఱుపం జాలకుండె నంత దానికిఁ గర్త యైనబ్రాహ్మణుండు రోషంబున రతిసమర్థంబు గాకుండ నల్లాడుచుండ ఛాగ వృషణంబులు ద్రెంచివేసిన ... భాగ. ౯. ౫౭౨.

౩. (వ్యాక) ధాత్వర్థవ్యాపారాశ్రయము. వి. బు. పుం. ౧. పరమేశ్వరుఁడు. ౨. బ్రహ్మ.

కర్తకుఁడు. సం. విణ. (అ. ర్తికా. అ.) కత్తిరించువాఁడు; ఖండించువాఁడు.

కర్తనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఛేదించునది; కత్తిరించునది. వి. అ. న. ౧.కత్తిరించుట; ఛేదించుట. ౨. నూలువడుకుట. (కే.ని.) ౩. గుఱ్ఱము ధూళియందు పొర్లాడుట. ౪. సాలెవాఁడు బట్టలు నేయుమగ్గము. పుం. ఒకానొక ఛేదనసాధనము. (వై. ని.)

కర్తని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కత్తెర.

కర్తనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కత్తిరింపఁదగినది; ఖండింపఁదగినది.

కర్తరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కత్తెర, కత్తిరించుటకుపయోగించుపనిముట్టు. ౨. (జ్యోతి)యోగభేదము.

శ్లో. క్రూరమధ్యగతశ్చంద్రో లగ్నం వా క్రూరమధ్యగం, కర్తరీనామయోగోయం కన్యానిధనకారకః. (కల్ప.)

౩. బాణము మొదటిభాగము, పుంఖము. ౪. ఉద్వేగకర్తరి, అడకత్తెర. (వై. ని.)

కర్తరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కర్తరి.

కర్తరీముఖము. సం. వి. అ. పుం. అభినయహస్తవిశేషము. (బొటనవ్రేలిని వంచి చూపుడువ్రేలి మొదటఁగూర్చి యుంగరపువ్రేలిని వంచి చూపుడునడిమివ్రేళ్లను గత్తెరవలెఁ బట్టినది. శ. ర.)

కర్తలాణము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లనిగోరిజలును తోఁకయు వెండ్రుకలును గలనల్లగుఱ్ఱము, కత్తలాని.

శ్లో. పూర్వవత్సర్వపుక్రాజస్త్వచా కృష్ణోభవేద్యది, వరోనామ్నాస విజ్ఞేయః కర్తలాణస్తురఙ్గమః. శివతత్త్వరత్నాకరము.

క. అల్లునికి నిచ్చె ధాత్రీవల్లభుఁ డనురక్తి నమరవల్లభుహరితో, నుల్లస మాడం జాలెడు, తెల్లనియొకకర్తలాణ తేజోహయముల్. నైష. ౬. ౯౬.

(శ. ర - కాని వావిళ్లవారిప్రతిలోను 'తేజీ'శబ్దము క్రింద శబ్దరత్నాకరములోను 'కత్తలాని తేజీహయముల్' అనియు, ఒకతాళపత్రగ్రంథములో 'ఖత్తులాని తేజోహయముల్' అనియు పాఠభేదములు కలవు. సంస్కృతనిఘంటువులలో ఈపదము కానరాదు. ఇంకను విచార్యము.)

కర్తవ్యము. సం. విణ. (అ.ఆ. అ.) చేయఁదగినది.

కర్తారు(ఁడు). వి. (హిం. కర్తార్.) ౧. తురుష్కులదేవుఁడు. (అల్లా.)

శా. స్మర్తల్ తత్త్వ మటంచు నెంచఁగ మహాశైవుల్ మనోజద్విష, న్మూర్తిం గా నుతియింప వైష్ణవులు విష్ణుం డంచు నెంచం దగం, గర్తారుం డనుచుం దురుష్కులు మొదల్గాఁ గొల్వఁ బ్రత్యక్షు మై, మార్తాండుం డుదయించె నద్రిశిటసీమ ప్రాంచితాఽర్వాకృతిన్. విప్ర. ౩. ౫౦. యయా. ౧. ౧౬.

సీ. అదె పాండవులగుడి యట దక్షిణంబునఁ గర్తాసుఁ డుండు తుర్కలమసీదు. క్రీడా. ౧౮౯.

౨. సూర్యునకు తురుష్కభాషానామము.

గీ. అబ్జహితు పేరు లవి యెన్ని యైన నుండఁ, బ్రాథకర్తారుశబ్దంబు రూఢి కెక్కెఁ, దిమ్మనృప

ఖడ్గధారావిదీర్ణమత్త, ఖానపుంగవసాంగత్య
గరిమ దివిని. కువల. ౧. ౮౦.

కర్తిత. సం. విణ. (బు. త్రీ. బు.) కత్తిరించువాఁడు; ఖండించువాఁడు.

కర్తితవ్యము. సం=కర్తనీయము.

కర్త్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శస్త్రిక, చురకత్తి. (వాచ) ౨. కర్తరి, కత్తెర. (వై. ని.)

కర్దటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బురద. ౨. తామరదుంప. ౩. పంకారము, నాఁచుకీ.

కర్దనము. సం. వి. అ. న. ఉదరనాదము, కడుపునందలిమ్రోఁత.

కర్దమకము. సం. వి. అ. పుం. శాలిభేదము, ఒకరకమువరికీ. (వాచ.)

కర్దమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పంకము,అడుసు. ౨. పాపము. న. మాంసము, ఎఱచి.

కర్దమాటకము. సం. వి. అ. పుం. మలము మొదలగునవి వైచుతావు.

కర్దముఁడు. సం. వి. అ. పుం.ఒకానొక ప్రజాపతి.

కర్పటము. సం. వి. అ. పుం. చెమటమున్నగున వితుడుచుకొనుట కుపయోగించుచేతిరుమాలు. (మాలిన్యాదిదుష్టజీర్ణవస్త్రఖండముఅనికొందఱు.)

కర్పటి. సం.విణ.(న్.నీ.న్.)కర్పటముగలవాఁడు.

కర్పటికుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ)=కర్పటి.

కర్పణము. సం. వి. అ. పుం. ఆయుధవిశేషము.

కర్పరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కటాహము, కొప్పెర. ౨. కుండపెంకు. ౩. తలపుఱ్ఱె. ౪. వెన్నెముక. ౫. శస్త్రభేదము. ౬. ఉదుంబరము, మేడికీ. ౭. అగ్ని, నిప్పు. (వై. ని.)

కర్పరాలము. సం. వి. అ. పుం. పర్వతపీలువు,కొండగొనుగుకీ.

కర్పరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మ్రానిపసుపునవండిన అంజనవిశేషము. ౨. కబరి, కొప్పు. (వై. ని.)

కర్పాసము. సం. వి. అ. పుం. న. ప్రత్తిచెట్టు.

కర్పూర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పచంపచ, మ్రానిపసుపు.

కర్పూరతైలము. సం.వి. అ. న. కర్పూరపరిమళముగలతైలవిశేషము.

కర్పూరనాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భక్ష్యవిశేషము.

కర్పూరభోగి. సం. వి.న్.న. కప్పురబోగి.(చూ.)

కర్పూరమణి. సం. వి. ఇ. పుం. రత్నభేదము.

కర్పూరము. సం. వి. అ. పుం. న. ఘనసారము, కప్పురము; పచ్చకర్పూరము.

కర్పూరరసము. సం.వి. అ. పుం. రసకర్పూరము.

కర్ఫరము. సం. వి. అ. పుం. దర్పణము, అద్దము.

కర్బుదారకము. సం. వి. అ. పుం. శ్లేష్మాతకము, విరిగికీ.

కర్బుదారము. సం. వి. అ.పుం. ౧. కోవిదారము, ఎఱ్ఱకాంచనముకీ. ౨.నీలఝింటి, నల్లగోరంటకీ.

కర్బుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. బర్బర, వాయింటకీ. ౨. పాటల,కలిగొట్టుకీ. ౩. విషముగల ఒకజాతి జలగ. (శ్లో. యాచ్ఛిన్నోన్నతకుక్షి స్స్యాత్ వర్మిమత్స్యవదాయతా,సవిషా కర్బురా నామ... కే. ని.) ౪. కర్బురవర్ణముగలగోవు. (కే. ని.)

కర్బురము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చిత్రవర్ణము కలది (అమరము—ఆకుపచ్చని తెలుపు కలిసినవర్ణముగలది. వై. ని. కే. ని.) వి. అ. పుం. ౧. చిత్రవర్ణము. (అమరము—ఆకుపచ్చనతెలుపుకలిసినవర్ణము.వై. ని. కే.ని.) ౨.పాపము. ౩.నాదేయనిష్పావధాన్యము,నదీజలముచేఁ బండునట్టి అనుములు.౪. శటి, గంట్లకచోరముకీ. న. ౧.నీరు. ౨. బంగారు. ౩. ఉమ్మెత్తకీ.

కర్బురితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కర్బురవర్ణము గలదిగా చేయఁబడినది.

కర్బురుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

కర్బువు. సం. విశ. (ఉ). చిత్రవర్ణముగలది. (యాజ్ఞ. 3. ౧౬౬.) వి. ఉ. పుం. చిత్రవర్ణము.

కర్మంది. సం. వి. న్. పుం—కర్మందుఁడనుఋషిచే రచింపఁబడినభిక్షుసూత్రముల నధ్యయనము చేయువాఁడు—సన్న్యాసి, మస్కరి.

కర్మకరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మూర్వ, చాఁగకీ. ౨. బింబిక, దొండ. (మే. ని.)

కర్మకరుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) వేతనముకై పనిసేయువాఁడు; కూలివాఁడు. వి. అ. పుం -కర్మానుసారముగా పాపులను హింసించువాఁడు -యముఁడు.

కర్మకాండము. సం. వి. అ. పుం. న. వేదమునందలియజ్ఞాదికర్మవిషయకమగుభాగము.

కర్మకారి. సం.విశ.(న్.ణీ.న్.)పనిచేయువాఁడు.

కర్మకారుఁడు. సం. విశ. (అ.ఈ.అ.) ఎప్పటిపని కప్పుడు కూలి పుచ్చుకొనక వెనుక కలిగినఫలమునకుఁగాని రాఁబోవుఫలమునకుఁగాని పని చేయువాఁడు. (దాసుఁడు, శిష్యుఁడు, మొ.) వి. అ. పుం. లోహకారుఁడు, కమ్మరి.

కర్మకీలకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రజకుఁడు, చాకలి. (త్రి. ని.)

కర్మక్షేత్రము. సం. వి. అ. న. కర్మభూమి, భరతవర్షము.

కర్మగ్రంథి. సం.వి.ఇ. పుం-కర్మబంధహేతువు- అజ్ఞానజన్యవాసనారూప మగుదోషము.

కర్మచండాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. జన్మముచేతఁగాక కార్యములచేత చండాలుఁడైనవాఁడు. (కర్మచండాలురు నలుగురు-అసూయకుఁడు, పిశునుఁడు, కృతఘ్నుఁడు, దీర్ఘరోషుఁడు.)

కర్మచాండాలుఁడు. సం=కర్మచండాలుఁడు.

కర్మజము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) కర్మమువలనఁగలిగినది. (రోగాది) వి. అ. పుం. ౧. కలియుగము. ౨. మఱ్ఱిచెట్టు.

కర్మశూరుఁడు. సం. విశ. (అ.ఆ.అ)=కర్మశూరుఁడు.

కర్మణ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జీతము; కూలి.

కర్మణ్యుఁడు. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) కర్మసాధువు, కర్మములందు నేర్పరి.

కర్మధారయము. సం. వి. అ. పుం. (వ్యాక)సమాసవిశేషము, సమానాధికరణతత్పురుషము. (ఉదా:- తెల్లగుఱ్ఱము, మొ.)

కర్మనిష్ఠుఁడు. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) విహితకర్మముల నాచరించుటయందు ఆసక్తిగలవాఁడు.

కర్మపథము. సం.వి. అ. పుం. ౧. కార్యముయొక్క పద్ధతి. ౨. విహితకర్మానుష్ఠానమార్గము. (వ్యతి- జ్ఞానమార్గము.)

కర్మపాకము. సం. వి. అ. పుం. పూర్వజన్మమునఁ జేసినకర్మములు పరిపక్వమై ఫలోన్ముఖములగుట.

కర్మఫలము. సం. వి. అ. న. శుభాశుభకర్మములయొక్క సుఖదుఃఖాదిరూప మగుఫలము.

కర్మభూమి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. భరతవర్షము.

కర్మభోగము. సం. వి. అ. పుం. కర్మజన్యములగు సుఖదుఃఖాదులను అనుభవించుట.

కర్మమీమాంస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వైదికకర్మప్రతిపాదకమగుశాస్త్రము. (ఇది జైమినిప్రణీతము. దీనిని పూర్వమీమాంస యనియు నందురు.)

కర్మము. సం. వి. న్. పుం. న. ౧. పని, కార్యము. ౨. విధ్యుక్తకర్మము, నిత్యనైమిత్తికాది. (యజనాదిషట్కర్మములు:- యజనము, యాజనము, అధ్యయనము, అధ్యాపనము, దానము, ప్రతిగ్ర

హము — గర్భాధానాదిషోడశకర్మములు:- గర్భాధానము, పుంసవనము, సీమంతము, జాతకర్మము, నామకరణము, అన్నప్రాశనము, చౌలము, ఉపనయనము, ప్రాజాపత్యము, సౌమ్యము, ఆగ్నేయము, వైశ్వదేవము, గోదానము, సమావర్తనము, వివాహము, అంత్యకర్మము.) ౩.(వ్యాక) కారకవిశేషము. ౪. (వైశేషిక) ఉత్క్షేపణాదిపంచకర్మములు. (ఉత్క్షేపణము, అవక్షేపణము, ఆకుంచనము, ప్రసారణము, గమనము.) ౫. (వైద్య) వమనాదిపంచచికిత్సాకర్మములు. (వమనము, రేచనము, నస్యము, అనువాసనము, నిరూహము.) ౬.(జ్యోతి) జన్మనక్షత్రమునకు పదియవనక్షత్రము. ౭. (జ్యోతి) లగ్నమునకు పదియవస్థానము. ౮. యజ్ఞము. ౯. భవ్యము॰. ౧౦. శిల్పము. ౧౧. యాతన. ౧౨. అర్థప్రయోగము, వడ్డి. ౧౩. పాపము. ౧౪. పుణ్యము.

శ్లో... కర్మశబ్దస్తు పుంనపోః, పుణ్యే పాపే క్రియాశిల్పయాతనాసు ద్రుమాంతరే, భవ్యసంజ్ఞే కారకేచ కర్త్రీప్సితతమాదికే, అర్థప్రయోగే యజ్ఞే చ...(కే. ని.)

కర్మమూలము. సం. వి. అ. న. కుశతృణము॰.

కర్మయుగము. సం.వి.అ.న.కలియుగము.(త్రి.ని.)

కర్మయోగము. సం. వి. అ. పుం. నిష్కాముఁడై విహితకర్మముల నాచరించుట. (ఇది మోక్షసాధనములలో నొకటి.)

కర్మరంగము. సం. వి. అ. పుం. న. శిరాలము॰.

కర్మరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వంశరోచన, తవక్షీరి॰.

కర్మవాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తిథి. (వై. ని.)

కర్మవిపాకము. సం. వి. అ. పుం. ౧=కర్మపాకము. ౨. కర్మఫలమును వివరించి చెప్పునట్టి యొకానొక గ్రంథము.

కర్మవ్యతిహారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. క్రియావినిమయము, ఒకఁడొకనికి ఒకపని చేసినపుడు వాఁడట్టిపనినే వానికి మరల చేయుట. (ఇరువురు ఒకరినొకరు కొట్టుకొనినయెడల వారిద్దఱు కర్మవ్యతిహారము చేసినవారగుదురు.) ౨. ఒకరికి విహితమైనపనిని మఱియొకరు చేయుట. (శూద్రుఁడు చేయవలసినపని బ్రాహ్మణుఁడు చేయుట, మొ.)

కర్మశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శిల్పాదిశాల, కమ్మరిలోనగువారు పనిచేయుగృహము.

కర్మశాలము. సం. వి. అ. న=కర్మశాల.

కర్మశూరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పూనినకార్యమును పాటుపడి నెఱవేర్చువాఁడు.

కర్మసచివుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఆలోచనము చెప్పుటయందుతప్ప తక్కినకార్యములందు రాజునకు సహాయుఁడగుజనుఁడు. (ఆలోచనచెప్పు మంత్రి ధీసచివుఁడనఁబడును.)

కర్మసన్న్యాసి. సం. వి. న్. పుం. ౧. ఐహికకర్మములను విధ్యుక్తముగా వదలుకొన్నసన్న్యాసి. ౨. విహితకర్మములను ఫలాపేక్ష లేక అనుష్ఠించుజనుఁడు.

కర్మసాక్షి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) పనిచేయుచుండఁగాఁ జూచువాఁడు. వి. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

కర్మస్థానము. సం.వి. అ. న. ౧. జనులకార్యములు నడుపుకచేరి మొదలగుస్థానము, కార్యస్థానము. ౨. (జ్యోతి) లగ్నమునకు దశమస్థానము.

కర్మాజీవుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) శిల్పాదికర్మములచే జీవనము జరపుకొనువాఁడు.

కర్మాత్ముఁడు. సం. విణ. (న్). క్రియాసక్తచిత్తుఁడు, క్రియలందు మనస్సు తగిలినవాఁడు. వి. న్. పుం. కర్మబద్ధుఁడగుజీవుఁడు.

కర్మాధికారము. సం. వి. అ. పుం. విహితకర్మము లనుష్ఠించుటకు అర్హత.

కర్మానుష్ఠానము. సం. వి. అ.న. విహితకర్మములను చేయుట.

కర్మారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెదురుకొ. ౨. కర్మరంగముకొ.

కర్మారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కమ్మరవాఁడు.

కర్మి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. పనిగలవాఁడు, వ్యాపారయుక్తుఁడు. ౨. ఫలము నుద్దేశించి కర్మములు చేయువాఁడు. వి.న్. పుం.శిల్పి. ఈ. స్త్రీ. ౧. హాటకపుత్రిక, బంగారుబొమ్మ. ౨. శాల. 3. పలాలము, గింజలురాలిపోయినవరి మొక్క, మొ. (వై. ని.)

కర్మిష్ఠుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్రియయందు సమర్థుఁడు, పనియందు నేర్పరి.

కర్మువు. సం. వి. న్. పుం. న. కర్మము, పని.

కర్మేంద్రియము. సం. వి. అ. న. వాక్పాణిపాద పాయూపస్థములలో నొకటి. (వ్యతి.జ్ఞానేంద్రియము-చక్షురాది.)

కర్వటము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. రెండువందల గ్రామములనడుమ అందముగానుండుపట్టనము.
శ్లో. కర్వటం ద్విశత గ్రామమధ్యేగ్రామో మనోహరః-హారావళి.
౨. దేశభేదము. న. పట్టనము. (కల్ప)

కర్వము. సం. వి. అ. పుం. ఆఖువు, ఎలుక.

కర్వరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వ్యాఘ్రము, బెబ్బులి. ౨. అంజలి, దోసిలి. 3. పాపము. న. ౧. జలము. ౨. కర్మము. (కే. ని.)

కర్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శివ,పార్వతి. ౨. ఇంగువచెట్టుయొక్క ఆకు. (కల్ప) 3. భూమి. (కే. ని.) ౪. ఆఁడుబెబ్బులి. ౫. రాక్షసి.

కర్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

కర్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు. (కే.ని.)

కర్శకుఁడు. సం. విణ. (అ. ర్శికా. అ.) ౧. కృశించువాఁడు. ౨. కృశింపఁజేయువాఁడు.

కర్శనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కృశింపఁజేయఁదగినది.

కర్శయత్. సం. శత్రు. కృశింపఁజేయుచున్న.

కర్శయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కృశింపఁజేయువాఁడు.

కర్శితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షీణింపఁజేయఁబడినవాఁడు; పీడింపఁబడినవాఁడు. (ఉదా:-వృత్తికర్శితుఁడు, శత్రుకర్శితుఁడు, మొ.)

కర్శ్యము. సం. వి. అ. పుం. కర్పూరము, కచోరముకొ.

కర్షకుఁడు. సం. విణ. (అ. ర్షికా. అ.) ౧. ఆకర్షించువాఁడు, లాగువాఁడు. ౨. దున్నుకొని బ్రదుకువాఁడు. వి. అ. పుం. కుజుఁడు, అంగారకుఁడు. (వై. ని.)

కర్షణము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.) ౧. ఈడ్చునది, లాగునది. ౨. గీచునది, ఒరయునది. 3. దున్నునది. వి. అ. న. ౧. ఆకర్షణము, (విల్లులోనగువానిని) లాగుట. ౨. దున్నుట. 3. ఒరయుట.

కర్షణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. క్షీరిణీవృక్షము.

కర్షణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దున్నఁదగినది. ౨. లాగఁదగినది.

కర్షత్. సం. శత్రు. ౧. దున్నుచున్న. ౨. లాగుచున్న.

కర్షఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆమలకి, ఉసిరికొ.

కర్షఫలము. సం. వి.అ.పుం. విభీతకము,తాండ్ర!

కర్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆకర్షణము, ఈడ్చుట, లాగుట. ౨. ఒరయిక, రాపు, విలేఖనము. 3. గీఁత, గీఱ. ౪. కర్షణము, దున్నుట. ౫. ...

లకము, తాండ్రకీ. పుం. న. పదునాలుగుమాషములయెత్తు.

కర్షిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కళ్లెము, కవిక. ౨. క్షీరిణికీ.

కర్షితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. లాగింపఁబడినది. ౨. ఒరపెట్టఁబడినది, రాపుపెట్టఁబడినది. ౩. దున్నింపఁబడినది.

కర్షువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ౧. యజ్ఞార్థము త్రవ్వఁబడినగర్తము; యజ్ఞార్థము దున్నిన నేల. ౨. నది. ౩. కుల్య, కాలువ. ౪. తుషకోష్ఠము, ఊఁకకొట్టు. (వై. ని.) పుం. ౧. కరీషాగ్ని, పిడుకనిప్పు. ౨. వార్త. (వార్త=సేద్యము అనికొందఱు. జీవనోపాయము అని కొందఱు—కల్ప)

కర్ష్టృ. సం. విణ. (ఋ. ర్త్రీ. ఋ.) ౧. లాగువాఁడు. ౨. దున్నువాఁడు.

కర్ష్టవ్యము. సం=క్రష్టవ్యము.

కఱకంఠుఁడు. మి.వి.(√కఱ[1]-సం.గరకంఠః. క. కఱెగొరల. త. కఱైక్కణ్డన్.) శ్రీకంఠుఁడు, నీలకంఠుఁడు, శివుఁడు.

క. ఎఱుకని యెఱుఁగక నిన్నున్, మఱకువ నెదిరితిని దీని మఱవుము నన్నుం, గఱకంఠా క్షమియింపుము, నెఱి నెవ్వరి కెఱుఁగనగునె నీచరితంబుల్. భార. అర. ౧. ౩౨౭.

క. మఱచితి గాక లతాంగీ, కఱకంఠునితోడ నాడుకాత్యాయని నీ, నెఱ నెఱిఁగి నాఁడు చెప్పిన, తెఱఁ గిదె సమకూరె నింక దిగు లేమిటికిన్. ఉ.హరి. ౫. ౧౫. (వీరేశ.పా.)

కఱకంఠునిల్లాలు=భవాని, పార్వతి. ఆం. భా. ౧. ౪౦.

కఱకరి. విణ. (కఱకు+అరి-ఇది ఉభయవళులలోనిది-చూ. కావ్యా. ౭. ౧౫—సం.కర్కరః.) ౧. కఠినము.

వ. అనిన నత్తెఱవ యక్కఱకరిపలుకుల కులికి ...మనుచ. ౨. ౬౧.

౨. సమర్థుఁడు.

చ. మఱియు నతండు సంయమిసమాజవినిర్మితజాతకర్ముఁడై, నెఱిఁ బరివర్ధితుండు నుపనీతుఁడునై వివిధాయుధంబులన్, గఱకరియై రణస్థలుల గద్దఱియై నిగమార్థవేదియై, నెఱతనకాఁడునై మెఱసె నిర్మలకాంతివిలాసరేఖలన్. మనుచ. ౪. ౭.

కఱకఱి. వి. ౧. కరకరి, ద్వేషము.

సీ. మఱఁదులు గాంచినఁ గఱకఱి నెంతురు వదినె లెఱింగిన వాసిచెడును. హంస. ౧.౧౨౫.

వ. నాకు నిగ్గిరికి నిప్పుడు గొన్ని వాసరంబులనుండి యీరసంబు వెరుఁగం గఱకఱి నెట్టుకొని సాగుచున్నది. కాశీ. ౧. ౧౦౦.

క. అఱకాలను విఱిగినములు, మఱు చైనను బిదపఁ జీము కూరిచెడుగతిన్, దఱిఁ జెఱుపమిఁ గొంచెపుఁబగ, గఱకఱి నరికట్టి పిదపఁ గడు నొప్పించున్. ప్రబోధ. ౨. ౪౯.

౨. బాధ.

(చంద్రోపాలంభనము.) క. తెఱవ నపరాధరహితం, గఱకఱి పెట్టెదవు...రా. వి. ౪. ౫౪.

చ. కఱకఱి పెట్టి సామ్మమగుఁ గాని నిజార్తియెఱుంగ దేమియున్. ఆము. ౫. ౬౧.

కఱకు. విణ. (సం. కర్కశః.) ౧. కఠినము, క్రూరము, పరుషము, బిరుసు, ముదుగు, మోటు.

ఆ. కఱకుదర్భపూరి పఱపులు భిక్షాన్న, మశనమట్టివారి నతిముదమున, నాదరించె బ్రీతి నా దిగ ర్భేశ్వరి. భార. ఆది. ౭. ౨౨౪.

చ. కఱకులు దుష్టవర్తనులు కామమదాదులు... ప్రబోధ. ౪. ౫౪.

క. వనజనయనుఁ డొం డేమియు, ననక నగుచు నూరకుండె నాదిత్యుల కిట్లను సత్యభామ

భావము,మనమునఁ బెనఁగొనఁగఁ గఱకుమా
టలతోడఁ. వి. పు. ౪. ౧౨౯.
సీ. కఱకులై పెరిఁగినకుఱువెండ్రుకలతోడ బట్ట
యాదలఁ గావిపాగ యమర. నైష. ౭. ౯౩.
గీ. గాలి రాకుండ వెలుతురుగాక యుండఁ,గఱ
కుఁగఱబట్టఁ గన్ను పుగండి గప్పి. వేం.పంచ.
౩. ౨౦౦.
౨. తీక్ష్ణమైనది, పదనైనది; భయంకరమైనది.
వ. సురపతి తఱుచు మెఱుఁగు లడరుకఱకుభిదు
రము గొని...పారి. ౨. ౪౭.
క... తక్షకాదిమహాహుల్, కఱకుంగోఱల విష
ములు, దొరఁగఁగ నీరీతిఁ గఱచి తూలుచు
నంతఁ. దశా. ౪. ౧౪౨.
గీ. కఱకుమిడిగ్రుడ్లు నిప్పులు గ్రక్కుదృష్టి...
కలుగువాని...భాగ. ౧౦ ఉ. ౯౩౯.
౩. గాఢము, దట్టము, సాంద్రము.
(అనూరుఁడు.) సీ. జంకించి పరపృథగ్జనకోటి
చందానఁ గఱకుఁజీకటి వెన్నుసఱచువాఁడు.
కాశీ. ౩. ౨౩౪.
వి. ౧. కాఠిన్యము; బిరుసుఁదనము.
సీ. కోకంబులకుఁ బైఁడికుండలకఱకుమో పంత
యు సరసత నబ్బెనేని. హరి. ఉ. ౭.౧౬౪.
(శ. ర. పా.)
క. మొగి విరిసి కఱకు గూడక,పగులక వెడలు
పును నిడుపుఁ బసిమియుఁ గలలే,జిగురరఁ
టాకులు పెట్టికి,దిగదిగ నద్దేవియాజ్ఞ దివ్య
పురంధ్రుల్. భీమ. ౨. ౧౨౯.
౨. శౌర్యము.
సీ...కడిమి యుక్కు కఱకు గట్టి కడిఁది. గీ.
నాఁగ శౌర్యాభిధానంబు గాఁగఁ జెలఁగు.
ఆం. భా. ౨. ౨౨౧.
(బ). ౧. పరుషవచనములు, కఠినోక్తులు.
ఉ. అవ్వను దాతనుం గఱకు లాడఁగ నేటికి...
కృ. శకుం. ౨. ౨౨౨.

సీ. అతనిచే నున్నట్టియాషాఢదండంబు కఱకు
లాడుచుఁ బట్టి విఱిచె నొకతె. మూర్తిత్ర
యోపాఖ్యానము. ౬. ౭౦.
౨. క్రూరకృత్యములు.
గీ. ఓరిపాపాత్మ నన్ను నీ వూర కిట్లు,సారిగొ
నుటఁజేసి కరములుఁ జరణములును, నఱకఁ
బడియుండుఁ బొమ్ము నీకఱకు లెల్లఁ,జక్క
నగు నంతతో నని శాప మిచ్చె. భోజరా.
౫. ౧౦౯.
౩. అంపము మొదలగువానికక్కులు.
సీ...కఱకులకల్లంబు గాద్ధకేల. వేణు. ౮. ౬౪.
కఱకె(ర్కె)క్కు=౧. కఱకుకలదియగు, గట్టి
పడు.
వ. కఱకెక్కిన మెడలును పలుఁదమూఁపురంబు
లును వెడఁదవీఁపులును దోరంపుగంగడోళ్ల
ను నై క్రాలువృషభంబుల...హరి. పూ. ౫.
౧౪౨.
౨. అరితేఱు.
క. అఱువదిలక్షలు రావణు,సుఱుబాహుబలం
బువీరు లొగి నాలములం,గఱకెక్కినాసు
వారం,దఱు మూలబలంబుదొరలు ధరణీ
నాథా. భా. రా. యు. ౪౩౪.
౩. క్రూరమగు.
సీ. రాహుగ్రహోగ్రదంష్ట్రావిషగ్రాహియై కఱ
కెక్కినశశాంకకౌముదియును. కవిక. ౩.
౧౧౦.
౪. పులకించు, గరుపొడుచు.
ప. అని యమ్మునిపతి సురపతికి ... భయంపువా
ర్త సెప్పిన విని యదరిపడి యక్షణంబ వజ్రి
...తత్సరోవరంబునకుఁ జనుదెంచి యక్కా
లకుం గనుంగొని మేను కఱకెక్కి వెక్కి
సంపడి శిరఃకంపంబు సేయుచు... కు. సం.
౧౦. ౪౨౬.
ఉ. ...మానములు గీడ్పడఁ జెయ్యుల కుచ్చలించి

క,ర్కెక్కఁ దనూలతల్ ...శిఖి ప్రసంగతిం, జొక్కి మహీసురాంగనలు సోలి రపూర్వ రతి ప్రమత్తలై. కు. సం. ౧౦. ౪౦౧.

జ: కఱకరి,కఱకుఁదనము, కఱకుగిలు, కఱకుదుమ్ము, కఱకువరహా,కఱకుసాన,కఱగొను.

కఱకుఁదనము. వి. (√కఱకు) కాఠిన్యము, పారుష్యము; క్రౌర్యము.

గీ. సంతతంబును శ్రీహరి స్మరణ లేక,కఱకుఁదనమున దుర్భాష లఱచెనేని,విధవ పెనిమిటితోఁగూడ వివిధనరక,కూపబాధలఁ బడుఁ గడు గుఱుతు లేక. జై. భా. ౩. ౩౪.

కఱకుగిలు(ల్లు). అ. క్రి. (√కఱకు) బిరుసగు.

వ...నిడుద లైయుండుకఱకుగిలునాసాకేశంబులును. కవిక. ౫. ౧౧౦. (శ. ర. పా.)

కఱ(ఱ్ఱ)కుట్లు(ట్టులు) = కఱుకుట్లు. వి. బ. (√కఱ²) కాల్చిపక్వము చేయుటకు గసికయందు గ్రుచ్చినమాంసఖండము; శూల్యము, శూలమునకు గ్రుచ్చికాల్చినమాంసఖండము.

గీ. ఇవ్విధంబున వలలోనియింగలంబు,చల్లఁగా నార్చి కీకటస్వామి పలికె,ఋషికులోత్తమయిఁక నాకు నిమ్ము నీవు,కైకొనినకీలఁ గఱకుట్లు గాల్పవలయు. వరాహ. ౨. ౨౩.

చ. నిలువుఁడు వేయు నేల తగునే కఱకుట్లను జంకఁబొత్తముల్. ఉ. హరి. ౨. ౧౩౭.

ద్వి. ఎఱచులు కఱకుట్టు లెన్నేని గలవు. బస. పు. ౩. ౬౬౨ పం.

సీ. కఱకు ట్లనంగను గనుపట్టు శూల్యంబు...ఆం. భా. ౨. ౨౫౨.

కఱకుదుమ్ము. వి. (కఱకు+దుమ్ము) సికత, ఇసుక.

సీ. మలయానిలము చే దుమారంబు రేఁగుసౌగంధికంబురజంబుకఱకుదుమ్ము, నిండార విరిసిన బొండుమల్లెలనుండి వడియుమరందంబుగుడరసంబు. గీ. తనకు రసవర్గములు గా సుధాకరుండు...బ్రహ్మాండమండ,పంబు వెన్నెల సన్నసున్నంబు సేసె. మనుచ. ౫. ౩౭.

కఱకువరహా. వి. (√కఱకు) నాలుగురూపాయల విలువగలబంగారునాణెము.(పూలవరహా=మూఁడున్నరరూపాయ విలువ గలబంగారునాణెము)

కఱకుసాన. వి.(కఱకు+సాన)పదనుపెట్టెడిసాన.

గీ.కఱకుసానలఁ గెంపు గాఁకలఁ గడాని,చికిలియగునీలి మెఱసె బాలకుని మేను. దశా. ౪. ౧౭౭.

కఱగొను. అ. క్రి. (కఱకు+కొను) స్థిరపడు.

క. పెఱచోఁ జేసినపాపము,లఱుమక యయ్యెడ నడంగు నవిముక్తమునం,గుఱుకొని చేసినయఘములు,కఱగొని దృఢవజ్రలేపకం బగుఁదరుణీ. పద్మ. ౩. ౭౭.

కఱగొఱ. వి. లోపము, లోటు.

చ. తఱిమి సుశర్మ తమ్ములును దానును నాజికి నన్నుఁ బిల్వ నే,నెఱుఁగనియట్టు లుండుటిది యేపురుషార్థము వారి నెల్ల నే,డ్తెఱను ఉమాడఁ బంపుము కడిందిగఁ జూడకు నీకు నేమియుం,గఱగొఱ గాదు పోమి కడుఁ గష్టము నాకు నుదాత్తమానసా. భార. ద్రో. ౧. ౨౨౩. కకు. ౫. ౩౪, ౩౫.

కఱచే[1]. స.క్రి.(త.కటి)౧.కాటువేయు,కొఱుకు.

గీ. తొఱఁగునోకుండ మెకములు గఱవకుండఁ, బాఁడి దఱుఁగక యుండ నాపాటిగొల్ల,లిచ్చ మెచ్చ నీదృష్టికి నెక్కుఁ గదుపు,నరయ నేర్తు నన్నేలుము ధరణినాథ. భార. విరా. ౧. ౨౭౯.

క. జనపతి పంపఁగ సారథి, ఘనవిషకృష్ణోరగములఁ గఱపించె...భార. ఆది. ౫. ౧౭౫.

క.అఱచినఁ బఱచిన ప్రేళులు,గఱచిన నతఁ డించుకయును గరుణింపక యం,దఱ నుఱుము సేసె...భార. సౌ. ౨. ౭.

౨. ఖండించు, ముక్కలుచేయు.

వ. ఇట్లు మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు... కైదువులఁ గఱచియు...ఉ. హరి. ౧. ౧౪౫.

క ... అ,క్క ఱచినబిసలవవిసరము, తెఱఁగున వడగండ్లు ధవళదీధితి రాలెన్. ఆము. ౪. ౧౨౧.

3. నాటు, గ్రుచ్చుకొను; తగులు, అంటు.

క. అతిసుతి వ్రేసినఁ బలకం, గఱచిన సైంధవుని యలుఁగుఁ గని నరసుతుఁ డే,డ్తెఱ మురిసిన ...భార. ద్రో. ౧. ౧౭౩.

మ...ఖీ,కరబాణావళిఁ బింజ పింజఁ గఱవంగా నేసి...భాగ. ౪. ౩౩౪.

వ...గతిగతిన్ గఱవఁ గరకరిన్ జెఱకుఁబిలుకాఁడు పరఁగించు విరిదమ్మిగొఱకలు...మను చ. ౨. ౬౧. (గతిగతిన్ గఱవన్=పుంఖానుపుంఖముగా అనిభావము.)

౪. పండ్లుమున్నగువానితోఁ బట్టుకొను; గ్రహించు. (చూ. కఱపించు[1])

చ. కఱచినపీనుఁగు న్వెడఁదకప్పెరయు న్మ్రోలఁ బచ్చిలోఁకులున్, బుఱియలపేరులున్ ... ఉ. హరి. ౨. ౧౨౬.

వ...ఇది భూమిపయిం బడిన నిమ్నులకు బాధయగు నని దానిం గఱచికొని గజకచ్ఛపంబులం గరంబుల నిఱికికొని గరుడుండు గగనంబునం బఱచి...భార. ఆది. ౨. ౭౩.

గీ. చామరంబులు వెనుకకుఁ జనుట నీల,రత్నములు పూరిఁ గఱచుట భ్రమరక మని, తేఁటిబిడ్డపే రిడుట యాతెఱవకునుల,యధికనీలిమ కోడిసూ హరితనూజ. ప్రభా. ౨. ౬౫.

('సూదంటురాయి ఇనుము నాకర్షించునట్లు ఇంద్రనీలము గడ్డి నాకర్షించుట శాస్త్రప్రసిద్ధము. ఓడితినని తెల్పుటకు గడ్డి కఱచిన దని రెండవ యర్థము.)

సా: మొఱఁగెడికుక్క కఱవదు.

జ: కఱపించు[1], కాటు[1], కాటులాడు.

కఱచు[2]. స. క్రి. నేర్చు, అభ్యసించు; తెలియు.

సీ. వేదంబులును ధనుర్వేదాదివిద్యలుఁ గఱచుచుఁ గడ లేనియెఱుకఁ దనరు. భార. ఆది. 3. ౧౨.

వ...భాషలు గఱచి...కాశీ. 3. ౭౯.

క. ఎఱుక గలవారిచరితలు, గఱచుచు సజ్జనుల గోష్ఠిఁ గదలక...భార. ఆది. 3. ౨౦౩.

జ: కఱపించు[2], కఱపు.

కఱటి. విశే. ౧. కుజనుఁడు, దుష్టుఁడు.

గీ. కఱటి యడిగొట్టు పలువ యేతరి గరాసు, చెనఁటి చెన్నఁటి కూళ కుచ్చితుఁడు మొండి, కట్టె నాఁగను కుజనాఖ్యగాఁ జెలంగు. ఆం. భా. 3. ౭.

౨. వంచకుఁడు, మోసగాఁడు; వంచకము.

ద్వి. కాదేని రాక్షసత్రయముఁ గావింప, నాదటఁ జింతించి యబ్జసంభవుఁడు, మెఱుఁగులెల్లను గూర్చి మృగముగాఁ జేసి, కఱటియై పుత్తేరఁగా వచ్చినదియొ. రం. రా. ఆర. ౧౭౨ పు. ౨౬ పం.

సీ. మానంబు వీటిఁబో మసఁగి వ్రేతలఁ జిక్కవఱచినయదియె యీకఱటిచూపు. హరి. పూ. ౯. ౨౨౪.

3. మూర్ఖుఁడు.

క. తెలియనినరుఁ దెలుపఁగ నగుఁ, దెలిసినమానవుని వలదు తెలుపఁగ మదిలోఁ, దెలిసియుఁ దెలియనికఱటికిఁ, గలితన మెఱిఁగింపఁ గమలగర్భునివశమే. వేం. పంచ. ౧. ౭౬౬.

వ ... వ్యావహారికసత్యత్వంబు ప్రకటించు ప్రపంచంబుచేత వంచితు లగు నెఱుకలేనికఱటులకరణి హరిణంబులు మరీచికావీచికాపానవివశంబులై దిశలఁ బరిభ్రమించె. పాండు. ౪. ౧౬. అప్ప. ౨. ౧౬౭.

కఱటితనము=మూర్ఖత్వము.

క. తెఱవా నాడెపుటచ్చర, తెఱవలకున్ లేనిమే
ల్గదియవచ్చునెడన్, జెఱుచుకొనఁ గూడ
దిపుడీ,కఱటితనం బుడిగి నెమ్మిఁ గైకొను
నన్నున్. అచ్చ. రా. సుం. ౪౦.

౪. అభాగ్యుఁడు.

ద్వి. కన్నులు గాననికఱటిచే నద్ద,మున్నచందం
బున మూఁగనరుంకు, కన్నకలయుఁబోలె...
ప్రభు. ౪. ౧౦౫ పా. ౮ పం.

కఱతలాఁడు. విణ. (కఱతలు+ఆఁడు) ౧. విజ్ఞుఁడు.

సీ. ప్రణవపంచాక్షరోపనిషత్ప్రపంచంబుఁ గ
డదాఁక నెఱిఁగినకఱతలాని. కాశీ. ౨. ౧౬౦.

౨. పోకిళ్లమారి, దుశ్చేష్టలు చేయువాఁడు.

క. కదలిన మొత్తుదు నెక్కడఁ, గదలెద వటు
కఱతలాఁడ కదలుమ యేఁజూ, చెద ననుచుఁ
బోయి యిమ్ముల, ముదిత నిజకుటుంబకార్య
ములఁ దత్పరయై. హరి. పూ. ౫. ౨౪౨.
(శ. ర. పా.)

కఱతలు. వి. బ. (సం. కృతమ్. ప్రా. కత.) చేష్టలు,
చేఁతలు; దుశ్చేష్టలు, పోకిళ్లు.

చ. కఱతలు పెద్ద వీని కిటు కాఱియఁ బెట్టెడు
మాన కేమిటన్, నెఱఁకులు మీటుచుండుఁ
దననీచపుమాటలు వీనిఁ బట్టి క్రచ్చఱఁ బఱ
మార్పఁ జేసినయుపాయము లన్నియు గొడ్డు
వోయె నీ, వుఱక వధింపఁగావలయు నుగ్ర
పుమాయల నిద్దురాత్మునిన్. నృసిం. ౪. ౧౩౫.
(కఱదలు. చి. ని. పా.)

సీ. కఱపుట నేర్పుట కఱతలు పోకిళ్లు కఱదలు
బుద్ధులు కఱటి మంకు. అప్ప. ౨. ౧౯౮.

జ: కఱతలాఁడు.

కఱద. వి. ౧. మాట, పలుకు.

గీ. ...కఱద నాఁ బలుకు నాఁగఁ, బొల్పు భాషిత
మై మాతృభూతలింగ. ఆం. భా. ౧. ౧౧౦.

(బ) ౧. మాయమాటలు.

చ. ఎఱుఁగుదు తథ్య మింతయు మహీసురవర్య
మతి ప్రకాశతన్, గఱదలు మాని చెప్పుము
ఖగత్వము నేమి నిమిత్త మొందితీ, వు ...
పద్మ. ౪. ౧౧౬.

౨. బుద్ధులు.

సీ. కఱపుట నేర్పుట కఱతలు పోకిళ్లు కఱదలు
బుద్ధులు కఱటి మంకు. అప్ప. ౨. ౧౯౮.

క. పిఱితివియక నాముందఱఁ, దెఱవా యిప్ప
గిది నాడఁ దెఱవా మేల్ మేల్, కొఱమాలి
నయివ్వీఁడి, కఱదలు నీ కెవ్వ రిపుడు కఱ
పిరి చెపుమా. అచ్చ. రా. అయో. ౨౨.

౩. సంకోచములు.

(దశావస్థలు.) సీ. కఱదలు మాని సంకల్పించెఁ
గలకంఠి యెద విలపించె నన్నుదలమిన్న. ప్ర
బంధ. ౫౫౫.

౪. చేష్టలు, కఱతలు.

క. బిఱబిఱ విభుకడ కరుగక, కొఱకొఱ లాడెద
వ దేమిగోరము మేల్మేల్, వెఱఁ గయ్యెడిఁ
గద నీచెడు, కఱదలు గనుఁగొన్న నెన్నఁ గ
న్నెలమిన్నా. రసిక. ౫. ౧౬౩.

౫. చమత్కారములు, వింతలు.

క. కఱదలపులుఁ గిది తా నే, మెఱుఁగునొకో
తిరిగి తిరిగి యీఫలకముపైఁ, బఱపెడుఁ జూ
డ్కుల నా నా, మెఱుఁగుంబోఁడికి మరాళి
మృదుమధురోక్తిన్. ప్రభా. ౩. ౪౮.

కఱదూపము. వి. (కఱ^{1}+దూపము—సం. కాల
ధూపః) ధుంధుమారము, గృహధూమము.

గీ. విరహపరితాపవేదన వేఁగుచున్న, చక్రవా
కాంగనలకటాక్షములయగ్గి, నావహిల్లినకఱ
దూప మనఁగ నొప్పు, నుడుగణాధీశబింబం
బునడిమిమచ్చ. భీమ. ౨. ౪౫.

కఱ(ఱ్ఱ)నూనె. వి. (√ కఱ^{2}.) మ్రానితైలము.
(శ. ర, వా.)

కఱపడు. అ. క్రి. (కఱవు^{1}+పడు) కొఱఁతప
డు, తక్కువగు.

చ. వెఱఁగు జనింప నత్తెఱఁగు వెంగలిమంగలి
సూచి కన్నుమి,న్నెఱుఁగక యింటి కేఁగి య
టు లేమను భూరినిధుల్ గడింతు నం,చతిను
ఱిఁ గొంకు లేక లగుడాగ్రము గైకొని య
త్న మేమియుం, గఱపడకుండ నాత్మపణక
త్రితయాగమనంబుఁ గోరఁగన్. వేం.పంచ.
౫. ౫౮. (కరిపడు-ముద్రి.)

కఱపించు[1]. స. క్రి. (√కఱచు[1].) కఱవఁజేయు.
(పండ్లుమున్నగువానితోఁ బట్టికొనఁజేయు.)

ఆ. నెఱచి తల్లిఁ దోఁకఁ గఱపించుకొని దివిఁ,
బఱచువానిఁ జూచి పార్థుఁ డలిగి, వానితల్లి
శిరముతోన తత్పుచ్ఛంబు,దునిసి యగ్నిశిఖ
లఁ దొరఁగ నేసె. భార. ఆది. ౭. ౨౭౩.
(గ్రహింపఁజేయు, ఆకర్షింపఁజేయు.)

సీ. ఘననీలములఁ బూరిఁ గఱపించు నన వేఱె కు
రులమెఱుంగు వాక్రువ్వ నేల. పె. శకుం.
౧.౭౭.('కొఱికించు, అనిరెండవయర్థము.)

కఱపించు[2]. స. క్రి. (√కఱపు) కఱపఁజేయు.
(నేర్పించు.)

ఉదా: భీష్ముఁడు ద్రోణునిచే కౌరవపాండవు
లకు విలువిద్య కఱపించెను.

కఱపు. స. క్రి. (√కఱచు[2])౧. నేర్పు, బోధించు.

సీ. ద్రోణగాంగేయులు దురితవిదూరులు నిన్నెద్ది
గఱపిరి నెమ్మితోడ. భార. ఆది. ౭. ౪౩.

క. నిన్నుఁ గొలువంగ వచ్చితిఁ, గన్నియలకు నా
ట గఱపఁగా నోపుదు... భార. విరా. ౧.
౨౩౩.

వ. సమయోచితంబులగుభాషణంబులు చెలికత్తె
యకుం గఱపి పుత్తేర...నైష. ౪. ౯౯.

౨. కలిగించు.

సీ. వారక నేకావతారముల్ హరి కుకల్పంబు
లజునకుఁ గఱపువాని. కు. సం. ౨. ౧౭౩.

వ. అప్పాండవసైనికులు... గతప్రాణులై వదలు
కృపాణబాణాసనాదిసాధనంబులు వీరమో
ధయోధపతురంగమాతంగంబులం దొరఁగు
రుధిరప్రవాహంబులకు జలగ్రాహంబులయి
అపుగఱప... జై. భా. ౭. ౧౭౪.

వి. బోధనము; దుర్బోధనము.

ద్వి. నెఱనైన పెద్దలు నేరనియట్టి,కఱపులు గఱ
చె నీకతకారిబిడ్డ. అ. మ. క. ౧. ౩౪ పా.
౨౩ పం.

ఆ. శకునికఱపు విని యసన్మార్గవృత్తికిఁ, జొచ్చి
యిట్టిమెడకు దెచ్చుకొనియె. భార. భీష్మ.
౧. ౩౦.

క. నీకఱపుల నిక్కురుకుల,మూకుల్యముఁ బొందు
టేమి యాశ్చర్యము సౌ,మ్యాకృతులు గాని
వారల,వాకులు శిశులు నుపద్రవంబులు కా
వే. భార. ఆది. ౭. ౪౧.

కఱవ. వి. ఒకానొకమూలిక. (శ. ర.)

కఱవు[1]. వి. కాటకము, క్షామము; లేమి.

సీ. వహ్నియు భయమును వఱపును గఱవును నా
దిగాఁ గలయెగ్గు లడఁగెఁ బుడమి. భార.
సభా. ౧. ౨౭౧.

క. కఱవుపయిఁ గఱవు వొరయుచు, వెఱపుప
యిన్ వెఱపు దోఁప... భార. శాం. ౪. ౭౨.

క. కఱవుకుఁ దోడావపంట గలిగినకరణిన్.
కువల. ౧. ౧౦౧.

గీ... చతుర,రతులకఱవునఁ బడినట్టు లతులసౌ
ఖ్య,వారినిధిఁ దేలుచుండిరి వార లంత.సుక.
౨. ౩౪౪.

మ... శూరశ్రేష్ఠు లన్యుల్ జగం,బుల లే రెవ్వరుఁ
గయ్యపున్ గఱవు నన్ బొందెన్ ద్రిలోకైక
బా,హులు వే యాటడిమోపులై యెటులు
పో నోపుం దలం కయ్యెడిన్. హరి. ఉ. ౭.
౧౬.

విణ. అలభ్యము.

చ... తేరికి బృహన్నల సారథి యైన దీని నవ్వ

రె పురిలోన నింత కఱవా రథచోదకు లింత యేటికిఁ. భార. విరా. ౫. ౨౦.

క. తగవా మగవారికి నిటు, మగువయెడం దెగువఁ జూప మాదృశవీరుల్, జగతిం గఱవా దొర వా, మగఁటిమి గలరాచచందమా యిది యిహిహీ. రామా. ౪. ౧౫౭. నైష. ౧.౧౦౪.

జ: కఱపడు.

కఱవు[2]. వి. పూరియిండ్లకప్పు నేయునపుడు ఏర్పఱచుకొనుమిలి.

సీ. కఱవు గేస్తులయిండ్లకప్పు నేఁతలయంద సుడివడి కలఁగుటల్ మడుఁగులంద. అచ్చ. రా. బాల. ౫౭.

కఱి[1]=కఱియ, కత్తి, కత్తె. విశ. (క. త. కఱి.) నల్లనిది.

చ. దళముగ నందుఁ గోటలతుదన్ దవిలించిన మించుపైఁడివ్రాఁ, తలకఱిపెక్కెముల్ గని యెదన్ మెఱుఁగుల్ గలమబ్బు లంచు... యయా. ౧. ౭౯.

సీ. అందంపుటాఁబెయ్యమందలోపలఁ జొచ్చి క్రీడించుకఱివన్నెకోడె యనఁగ. బహు. ౨. ౧౯.

వి. కార్ష్ణ్యము, నల్లఁదనము.

సీ. కఱి కత్తి కాఱియ కఱియ నల్లన నల్పు కప్పు కం దనఁగను నొప్పఁ గృష్ణ, వర్ణంబు... ఆం. భా. ౧. ౧౦౭.

క. అఱపాలు సంజకెంపున, కిరవై తనరారి కడమ యిరులను సాఁబాల్, కఱిఁ బరఁగుచుఁ జదలత్తఱిఁ, గఱి గలగురువిందగింజకై వడిఁ దనరెన్. ప్రబంధ. ౬౨.

జ: కఱిజేజేయన్న, కఱిపక్కము, కఱిమానికము, కఱిమెడదొర, కఱియావు, కఱివేము, కఱివేలుపు, కఱివేల్పురిక్క, కఱివేల్పుహజ్జ.

కఱి[2]. వి. పసుమోవి. (శ. ర, బ్రౌ.)

కఱిజేజేయన్న. వి. (కఱి[1]+జేజే+అన్న)-విష్ణునియన్న-ఇంద్రుఁడు. ఆం. భా. ౧. ౫౬.

కఱిపక్కము. వి. (√కఱి[1]) కృష్ణపక్షము. (శ.ర.)

కఱిమానికము. వి. (√కఱి[1]) ఇంద్రనీలమణి, నీలము.

సీ. కఱిమానికంబులగముల తేటలను గూర్చిన మేలిపట్టంచు రెంటెములును. యయా. ౫. ౧౨౦.

ఇశ్లే:-కఱిరతనము.

సీ. కఱిరతనంపుఁజొక్కపుసిరుల్ తఱుకొత్త... నీలా. ౨. ౫౭.

కఱిమెడదొర. వి. (√కఱి[1]). శితికంఠుఁడు, శివుఁడు.

క. రాకొమరులార గుబ్బలి, రాకన్నియమగని యబ్బురపువి ల్లిది యుం, దాకఱిమెడదొర దీనిన్, డాకొని బలుటక్కరుల నడంచెన్ గడిమిన్. అచ్చ. రా. బాల. ౧౭౦.

కఱియ(ఱె)=కఱి[1].

(నల్లనిది)

ఆ. కఱియజీలకఱ్ఱ గఱివేము గురుజయిం, గువ ప్రవర్జనీయకోటి యగుట. భార. ఆను. 3. ౧౭౯. (కఱియజీలకఱ్ఱ=నల్లజీలకఱ్ఱ.)

సీ. కఱియరేవడిఁ బదాగ్రములు జిఱ్ఱన జాఱఁ బ్రాంతభూజము లూఁతపట్టువారు. చంద్ర. ౪. 3౯.

వి. కార్ష్ణ్యము, నల్లఁదనము. ఆం. భా. ౧. ౧౦౭.

కఱెవాఁక=యమునానది.

ముకుంద. ౧. 3౫ పా. ౨. పం.

కఱియావు. వి. (√కఱి[1]) నల్లావు, కపిలధేనువు.

ద్వి. కమ్మగాఁ గాఁచినకఱియాలనెయ్యి, తెమ్ములుగాఁ దెచ్చి దించువారలును. ప్రభు. ౪. ౧౪౧ పా. 3 పం. (చి. ని. పా-'గంగావు నేయి' ము ద్రి. పా.)

కటివేము. వి. (√కటి¹) కృష్ణనింబము.

వ...కుస్తుంబరీకిసలయవాసనలతోడం బిసాళించుకటివేఁపాకుపరిమళంబును ... కాశీ. ౭. ౧౮౪.

ఆ. కటియజీలకఱ్ఱ గటివేము గురుజ యిం,గువ ప్రవర్జనీయకోటి యగుట. భార. అను. ౩. ౧౮౯.

సీ. కటివేము నాఁగ నమరుఁ గృష్ణనింబము... ఆం. భా. ౨. ౫౦.

కటివేలుపు(ల్పు). వి. (√కటి¹) విష్ణువు.

నీలా. ౧. ౬౬.

ఇల్లే: కటివన్నె వేల్పు. సమీర. ౭. ౭౯.

కటివేల్పురిక్క. వి. (√కటి¹) విష్ణుదేవతాకమైననక్షత్రము, శ్రవణనక్షత్రము. (శ. ర.)

కటివేల్పుహజ్జ. వి. (√కటి¹) ౧. విష్ణుదేవునిపాదము. ౨. విష్ణుపదము, ఆకాశము.

సీ. వినుద్రిమ్మరులు కటివేల్పుహజ్జను బూజ సలిపినక్రొత్త చెంగలువ లనఁగ. గీ... సంజకెంజాయ లమరె. అచ్చ. రా. అయో. ౧౩.

కలుకు. స. క్రి. రాచు.

గీ. కలుకుటంఘ్రుల నిటికించి గజ్జె గదలఁ,గటికి నెటినెత్తెఁ గోలెమ్మకయును విఱుగ, విటిచె పడిఁ గైజు నొకపెద్దవేసడంబు. మనుచ. ౪. ౫౮.

వి. (సం. క్షారః. క. కలుకు. త. కలుక్కు.) భస్మవిశేషము. ('మూలికాదులు కాల్చిచేసినభస్మము. ఇది మందుగా నుపయోగించును' అని బ్రౌ.)

సీ. భస్మవిశేషంబు పరఁగును గలు కన...ఆం. భా. ౨. ౨౪౩.

కలు(ల్లు)కుట్లు=కలుకుట్లు. (√కల్లు)

క. కాలవో క్రొవ్వవో మాఁడం,గాలెనో చవిగావో కమ్మగావో నీకుఁ,జాలవో యలపడవో తిన,వేలా కలుకుట్లు పార్వతీశ్వర చెప్పుమా. కాళ. ౩. ౭౭.

సీ. నీరు నెల్లఁగ నొత్తి నిప్పుల నందంద కమ్మఁగాఁగాల్చినకల్లుకుట్లు. రుక్మాం. ౩. ౨౨౬. (శ. ర. పా. 'కల్లుకుట్లు' అనిముద్రి.)

కలుక్కు-(కు). వి. నలకుట మొదలగువానియందగు ధ్వనికనుకరణము. (దీనిఆమ్రేడితరూపము కలుకుకలుక్కు-కు)

వ...తలలు కలుక్కునఁ దెగ నలుకుసురవీరులును...ఉ. రా. ౪. ౨౯౧.

చ. శయజలజాతవిస్ఫురితచక్రముచే మధుకైటభారి దు,ర్నయుఁ డగుసైంహికేయునిశిరంబు గలుక్కునఁ ద్రుంచునంతలో ... దశా. ౨. ౩౬౯. చంద్రా. ౩. ౫౬.

చ. కలుకుకలుక్కున న్నలకి ... రంగా. ౩. ౧౨౩.

క. చెలకులు నలకినచాడ్పునఁ,గలుకుకలుక్కునఁగ నాత్మకరములు నాల్గుం,దఱిగికొనుచుం దలోనఁ. చెన్న. ౫. ౨౬౭.

వ...దుప్పులు కుప్పించి తత్కోటరకుటీరంబున నున్నపన్నగంబులఁ గొమ్ములం గ్రుమ్మి తిగిచి కలుకుకలుక్కునం జెఱుపఁ గొటికిన తెఱంగునఁ గొటికి...చంద్రా. ౨. ౭౪.

గీ. కలుకుకలుకునఁ గుత్తుకఁ గఱచి విటిచి. వేం. పంచ. ౪. ౫౭౭.

కల్లుగోల. వి. (కల్లు¹+కోల) వాఁత వేసెడియుపకమ్మి, చూఁడుఁగోడుపు. (శ. ర.)

కలుదులాఁడు. విశ. (కలుదులు+ఆఁడు) నేర్పరి.

సీ. కలుదులాఁ డగుచక్రి కపటంపుటనుప్రసదను మోసపుచ్చిన...హరి. ఉ. ౭. ౩౦.

కలుదులు. వి. బ. (క. కరుహు, కరుబు.) నేర్పులు.

క. కలుదులమాటల మమ్ముం,గులుచపడుగ యేల యింతగోసెక్కింపకఁ, నెఱయఁగ నీయిష్ట

ము మా, కెజేఁగింపుము వేడ్క నిత్తు మెయ్యా
ది యైనన్. హరి. ఉ. ౧౦. ౨౮౨.
వ...దీనికలుదు లెంతయరుదులు చూచితే యం
చు నాయంచపై నాదరాహ్లాదమేదురనిరీక్ష
ణంబుల నీక్షించి. ప్రభా. ౩. ౪౨.
జ: కలుదులాఁడు.

కట్టు[1](అ). విశే. (సం. కాలః. ల. కస్టై.)నల్లనిది.
గీ. కిట్టుఁజెప్పులు దొడి నున్న గట్టుతడుపు,లెలమి
తోఁ గట్టి...హరి. పూ. ౫. ౨౫౨.
ఉ. దట్టపువన్నెగుడ్డ కలదట్టిపొరన్ సవరించి
...రా. వి. ౨. ౫౫.
వి. ౧. కళంకము; మచ్చ; మఱక, డాగు.
క. తనసుతుఁ డగుళశి మెయికలఁ,గని చెచ్చె
రఁ గడిగిపుచ్చఁగా నని దుగ్ధాం,బునిధి న
భంబున కెగసెనో, యనఁ జంద్రిక పర్వె...
కు. సం. ౭. ౧౧౬.
మ...దివ్యప్రభావంబునన్,గఱయున్ మాఁగు
ను లేక పుట్టినశుభాంగం బద్భుతాపాదియై,
నెఱయం గన్నులు విచ్చి చూచుతనయున్
వీక్షించి మోదంబునన్. హరి.పూ.౪.౧౧౯.
చ. ప్రమదమదాలిరేకమునఁ బాశవిలాసవతీక
దంబకం,బుమిసినతమ్ములంపుఁగఱయో యన
...సంజ యంబరముకొంగున నూన్చెఁ గుసుం
భరాగమున్. భీమ. ౨. ౭౯.
౨. అపకీర్తి, దూఱు.
చ.కని కర మేది బిడ్డని నకారణ మూరక యిప్పు
డయ్యయో,కనికర మేది యాజ్ఞయిడెఁగా
తనబుద్ధికళాలసద్వివే, కనికర మేది మున్
వినుతగౌరవకీర్తి వహించి యింక నిం,కని
కఱ మేదినీవిభుఁడు గాంచెను నేఁ డని పొ
క్కి రందఱున్. సారంగ. ౩. ౨౨౦.
జ: కఱదూపము.

కట్టు[2](అ). వి. ౧. కొయ్య. (ఉదా: కట్టుపెట్టె.)
౨. దండము; పుల్ల, పుడుక; గంట, వరిమున్నగు
వానిదుబ్బు, సస్యగుచ్ఛము.
సా: కట్టులేనివానిని గొట్టె కఱచును.
చ...గూఁటికట్టు సగ మెత్తుచు...ఆము.౮.౧౧౫.
సీ... సస్యగుచ్ఛ మొప్ప,గంట కట్టయనంగ ...
ఆం. భా. ౨. ౨౩౭.
౩. చాఱ; రేఖ.
గీ. కూర్మిసతి పెట్టెలో డాఁచికొన్న నల్ల,గఱల
పండుగుచీరఁ బైఁ గప్పుకొనుచు,నతనుఁ డె
సకొల్ప దేవాలయంబుఁ జేరి,ప్రొద్దు గ్రుంకక
మున్నె సొంపులు జనింప. శుక. ౨. ౮౫౬.
క. అని యిట్లు చిలుక పలుకన్,విని మిక్కిలి వె
ఱఁగు చెంది వెస నంతటిలోఁ,దన చేతికఱలు
కనఁబడఁ,జనియెఁ బ్రభావతి రహస్యసదనం
బునకున్. శుక. ౮. ౫౫.
కట్టుతేనె=ఒకవిధమగు తేనె.
వ...పూఁదేనె జుంటితేనె పుట్టతేనె పెరతేనె
కట్టుతేనె కురుజు తేనె...ప్రబంధ. ౧౧౨.
జ: కఱకుట్లు, కఱనూనె, కట్టుజవ్వాది,కట్టుమడ.

కట్టుజవ్వాది(జి). వి. ($\sqrt{}$కట్టు[2])-కట్టుకు నంటుకొ
నియుండుజవ్వాది-పరిమళద్రవ్యవిశేషము, ప్ర
శస్తమైనసంకుమదము.
వ... హిమసలిలములు... కట్టుజవ్వాదికలయికలఁ
గలనిగ్గుల నగ్గలంబులై...వసు. ౨. ౧౧.

కట్టుమడ. వి. ($\sqrt{}$కట్టు[2]) త్రవ్వట కుపయోగించు
నొకపనిముట్టు.
గీ. గడ్డపాఱలఁ బాఱలఁ గట్టుమడల,నెడఁదగుద్దం
డ్ల నాపుట్ట విరియఁ ద్రవ్వ,నందు నిద్రించు
చున్న కాలాహి గెరలి,తూలి పాఱంగఁ గొం
దఱఁ దోలి తోలి. నా. పంచ. ౧. ౨౮౦.
(శ. ర. పా.)

కట్టె=కటి[1]
(నల్లనిది)
గీ...వారిలోనఁ,దెల్లదామర రేకుల ట్లుల్లసిల్లు,
కన్నుదోయి నొప్పారెడుకట్టెయూతఁ, డొకఁ

డు వెసఁ బుచ్చుకొనియె వి ల్లొక్క కేల. హరి. పూ. ౯. ౭౪.

సీ. కట్రి ప్రీడాశూన్యకటి గోపురద్వారపరిరక్షకుఁడు కాలభైరవుండు. కాశీ. ౧. ౨.

౨. అర్జునుఁడు.

సీ... గాండీవ మనునొకవి ల్లెప్పుడును వహించు.

ఆ. కట్రివిక్రమంబు గాల్పనే యిట్లు బన్నములు వడినధర్మనందనుండు, నేను రాజరాజుపీనుంగుఁ గన్నారఁ, గానఁ బడయ మైలి మేని కృష్ణ. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౧౭.

జ: కట్రినేస్తి.

కట్రినేస్తి. వి. (√కట్రి)-అర్జునునకు మిత్త్రుఁడు-కృష్ణుఁడు.

వ. కట్రినేస్తి తరిమలమోపరి తమ్మికంటి... ప్రబంధ. ౨౧౬.

ఇశ్లే:-కట్రినెచ్చెలి. ఆం. సం. దేవ. ౭.

కఱ్ఱు[1]. వి. నాఁగటిదుంపయం దమర్చెడియినుపపాళము, కృషకము.

జ: కఱ్ఱుగోల, కఱ్ఱుగుద్దలి.

కఱ్ఱు[2]. వి. ౧. తలుపు తీయునప్పుడు కలిగెడుధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. గడియ గ్రక్కునఁ బుచ్చి కఱ్ఱనఁ దలుపు, గడుఁబాఱఁ దెఱచుడు... పండితా. దీక్షా. ౪౪ పా.

౨. కాకధ్వనివిశేషమున కనుకరణము.

గీ. కాకి కఱ్ఱనెఁ దోడనె గాళి పలికెఁ, బొలిచెనట్టింటఁ గుమ్మరపుర్వు మెలఁగి, యిన్నియును గల్ల గాకుండ నేఁగుదెంచె, హృదయనాయకుఁ డోయన్న యిదియె చాలు. శుక. ౨. ౨౨౮.

౩. దగ్గుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. శ్లేష్మంబు కుత్తుక జిఱ్ఱుబుఱ్ఱనఁ గఱ్ఱుకఱ్ఱను దగ్గు లగ్గలముగాఁగ. శుక. ౩. ౩౦.

కఱ్ఱుగుద్దలి. వి. (√కఱ్ఱు[1]) తొల్లిక.

సీ. త్రవ్వటంబులతేఱఁ ద్రవ్వటంబులు వెట్టఁదగినట్టికఱ్ఱుగుద్దలి గడించి. కశా. ౪. ౭౯.

కఱ్ఱె(ఱ్ఱియ)=కఱి[1].

సీ. పల్లచీమల వక్రభల్లాతకియుఁ బోలె నెఱ్ఱుపుటి నొప్పుక ఱ్ఱెవాని. ఆము. ౬. ౧౯.

కల[1]. వి. (క. తు. కన. త. కనా.) స్వప్నము.

సీ... సాంగవేదవేది. గీ. యర్థిఁ గల వచ్చి వాత్సల్య మతిశయిల్ల, నస్మదీయప్రణామంబు నాదరించి, తుష్టి దీవించి కరుణార్ద్రదృష్టిఁ జూచి, యెలమి నిట్లని యానతియిచ్చె నాకు. భార. విరా. ౧. ౧౦.

చ ... చక్కని చిగురాకుఁబోండ్ల బిగికౌఁగిలియుం గల నైన లేదు... భర్తృ. ౩. ౪౭.

కల[2]. అప. (√కలుగు) ౧. భవిష్యదర్థకము.

వ. దేవకీదేవి కయ్యెడు నెనిమిదవచూలు నీకు మృత్యువు గాఁగలయది నిశ్చయంబు... హరి. పూ. ౫. ౭౪.

ద్వి... చెడిపోవఁగలవారు ... రం. రా. అర. ౧౮౩ పా. ౧౩ పం.

చ... ఉండఁగలాఁడ... భార. అశ్వ. ౪. ౧౯౩.

క... భస్మము గాఁగలారు ... భా. రా. శాం. ౪౧౨.

౨. (క) విధ్యర్థకము. (పలసిన అనునర్థమును తెల్పును.)

గీ. పృథునరేశ్వరుఁ డిటమీఁదఁ బేర్మి యెసఁగఁ, జేయఁగలకార్యములు సవిశేషకృతులు, నాత్మదృష్టిమైఁ గని... హరి. పూ. ౧. ౧౧౯.

వ. వీనిలోన దామక అమరెబోయుండు ఎంత దేనుగొటియలం జేకొని ఆచంద్రార్కముగాం దనపుత్త్రానుపౌత్త్రికమున నిత్యమానెండునేసి నేయి వోయంగలవాండు... అమరావతి. శా. ౧౧౦౯.

(చ) సమర్థతను దెలుపును.

ఉ...నీతమ్ములం,దెవ్వరు సూచిన౯ జగము లిన్ని యు గెల్వఁగలారు...భార. భీష్మ. ౨. ౧౧.

గీ. నిర్జితేంద్రియు లైనట్టినియమపరుల,నంతరా యంబు లేమి సేయంగఁగలవు. హర.౩.౬౩.

మ. కల నిక్కం బగునే యటన్న నిఁక నాఁగా దంచు మాటాడఁగాఁ,గలనా ...శుక. ౪. ౪౧.

(ట) ఉద్దేశమును దెలుపును.

వ. సౌవర్ణం డిటమీఁద నష్టమమనుభావంబు భ జియింపంగలవాఁడై మేరుశిఖరంబున గరిష్ఠ యగుతపోనిష్ఠ వసియించి యుండె. హరి. పూ. ౧. ౧౯౧.

(త) అర్హతను దెలుపును.

గీ.సొగసుచిన్నెలవాఁడు కోరఁగలవాఁడు,నంద ముల కెల్ల నొకయంద మైనవాఁడు, చారు తరమూర్తి గోపాలచక్రవర్తి. సుదంతా. ౧. ౭౭.

గీ. చూడఁగలవాఁడు మేలైన సొబగువాఁడు ... అర్జునుండు పరాక్రమోపార్జునుండు. విజ. వి. ౨. ౧౬౪.

౩. అస్త్యర్థకమగు 'కలుగు' ధాతువునకు వర్తమా నార్థమందు (లట్టుపరమగునపుడు) వచ్చు ఆదేశ ము. ఇది తద్ధర్మార్థమందును గానఁబడుచున్నది.

ఉదా:- కలఁడు, కలదు, మొ.

గీ. ... మున్న కల రబ్జనాభునకును, మహిషు లె నమండ్రు సమతాభిమానవతులు. పారి. ౧. ౩౭.

ఆ. లెక్కకెక్కుడైనరొక్కంబుఁ దఱుఁగని,కొ లుచుఁ గలదుప్రోలికోమటులకు.నీలా.౧.౩౭.

గీ. భామ పదరకు తెలవాఱ జాము గలదు.దశా. ౭. ౧౪౪.

మ...ఇట్టిదిం,గలదే...భార. ఉద్యో. ౩.౯౫.

మ. కలదే యిమ్మెయిపౌరుషంబు జగతిం గారు ణ్యా మేపార ని,ష్పలుఁ గిట్లిచ్చునె మేను... భార. శాం. ౩. ౩౫.

క. నొచ్చినవారికి నాపద,వచ్చిన నది పరిహరిం చువాని ప్రభుత్వం, బె చ్చోను గాని మతి పార,పొచ్చెము గావించిన౯ బ్రభుత్వము గలదే. దశా. ౨. ౨౧౭.

(ఈక్రిందిప్రయోగములుక్వాచిత్కములు.)

మ. పసి మొక్కంత గలాదొ లేదొ...మల్లభూ. నీతి. ౨౨.

ఉ. అక్కట లక్ష్మిఁ బాసి క్షణ మైనను నేను వియోగవేదనం,జిక్కఁ గలానె...దశా. ౨. ౭౪.

శా. ఔ లెండా యిటువంటిఛాందసము లెన్నె నం గలావు...దశా. ౩. ౬౬.

('కలదు'నకు 'కల్దు,కద్దు' అనురూపములు ఈ క్రిందిప్రయోగములందుఁ గనఁబడుచున్నవి.)

చ. ... కల్దు లేదు నా, నయము సూక్ష్మసూక్ష్మ ముగ నజ్జలజాననకొను మించి ... ప్రభా. ౨. ౭౨.

క. విద్దెలమే లెఱుఁగనినరుఁ, డెద్దేగా గడ్డి తినె డి దెద్దా పశులం, దెద్దుకుఁ గొంత వివేకము, గద్దప్పా కుందవరపుఁగవిచౌడప్పా.కవిచౌ. ౧౯.

విశ. ఉన్న.

చ. మదగజరాజకుంభముల మచ్చరికించు చురో జకుంభముల్, గదిసి కలంత మేరయును గై కొనియున్నవి ... నైష. ౭. ౬౫.

గీ. ఎంతయేనియుఁ దగ బుద్ధిమంతుఁ డయ్యు, మెఱయ నయవిధి దప్పక మెలఁగి చేయు, నేర్పుగలఁ డయ్యుఁ జెడువేళ నిహతమతి కిఁ, దవిలి సద్బుద్ధు లెవ్వియుఁ జెవులఁ జొ రవు. భా. రా. యు. ౧౪౭౪.

సీ. నీపాలశాంబరీగోపాలుఁడు గలాఁడు పరమ వైష్ణవధర్మపరత మెలఁగు. పాండు.౫.౪౪.

క. అన విని ముని దరహసితా,ననమున సురలోక

నాథ నానాదిశలం, జని భువిని జిత్ర మొక్కటి, గని వచ్చితి మీకుఁ దెలుపఁగాఁ బని గలనై. నిరం. ౪. ౭౯. (పనిగలనై=పనికల వాఁడనై.)

కలకాలము=ఎల్లకాలము.

మ.లలనా యేటికిఁ దెల్లవారె రవి యేలా తోఁ చెఁ బూర్వాద్రిపైఁ,గలకాలంబు నహంబు గాక నిసిగాఁ గల్పింపఁ డాబ్రహ్మ...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౭౯.

కలతెఱఁగు=యథార్థస్థితి.

సీ. ఈయేవురకుఁ గూఁతు నిచ్చి వివాహంబుఁ గావింపు మఱి దీనికలతెఱంగు...

గీ. వినఁగ నిష్టమేని వినుము ... భార. ఆది. ౭. ౨౪౪.

క.తలవరులు వానిఁ గొని ఛని,తలపాలమునఁ గొఱతేఁ దివ్వఁ దమకించుతఱిన్,గలతెఱఁగుఁ జెప్పి భిక్షుకుఁ,డలమంగలి నిరపరాధుఁ డని విడిపించెన్. వేం. పంచ. ౧. ౨౭౭.

కలపాటిన్ = ఉన్నదానితో, కలిగినపదార్థముతో.

సీ. కలిమిని విఱ్ఱవీఁగఁడు లేమిఁ గుందఁడు కలపాటి దినములు గడపెపుచ్చు. రాజ. చ. ౩. ౧౦.

కలయిండ్లు=ధనముగలయిండ్లు.

సీ.కలయిండ్ల కరిగెడుకన్నంపుదొంగల...కవిక. ౪. ౯౦.

కలరూపు=యాథార్థ్యము.

వ.మీకలరూపెఱింగి కాని యిక్కన్యవివాహంబు సేయనేరము...భార. ఆది. ౭. ౨౩౫.

కలవాఁడు=౧. ఉన్నవాఁడు, ధనికుఁడు; కుబేరుఁడు.

క. కలవానిసుతుల మనుచును,గలకంఠులతోడఁ గూడి కానరు పరులన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౩౯౬. ఆం. భా. ౩. ౩.

(సముద్రవర్ణనము.) సీ. మనుముద్దరాలికి మగటాలమొలనూలు కలవానిచెలికాని కలరుఁదోఁట. చం. రా. ౨.౩.

౨. అయినవాఁడు, ఆప్తుఁడు.

ఉ. శాంతనవుండు సర్వపురుసంతతికిం గలవాఁడు గాఁడె యత్యంతహితంబు లీపలుకులు ...భార. ఉద్యో. ౨. ౧౬౫.

౩. శక్తుఁడు, సమర్థుఁడు.

చ...అంతలం,తలు పడి వాని నీఁగ వలదా వినుమూపని కెల్లఁ బాంధుపుత్రులె కలవారు నీకెటులు దోఁచిన నట్టులు సేయువారు ... భార. ఉద్యో. ౩. ౨౦౧.

కల(ళ)ంకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుఱుతు, చిహ్నము; కఱ, మఱక. ౨. దూఱు,అపవాదము. ౩. దోషము, తప్పు.

శ్లో.విద్యా నాధిగతా కలంకరహితా.సం.భర్తృ. వైరా. ౪౭.

౪. ఇనుపచిట్టెము.

కలంకారి. హిం. వి. (హిం. కలంకారీ.) ౧. వస్త్రములపై వేసెడుఅద్దకము.

ద్వి. అలరారునవ్వసంతాగమవేళ... పల్లవకుసుమ, సరసకుంజంబులు స్మరుకలంకారి, పనిగుడారు లనంగ భాసిల్లె నపుడు. మృ.వి.౨.౫.

౨. వ్రాఁతపనివస్త్రము. (శ. ర, బ్రౌ.మిశ్రనిఘంటువు.)

కలంకురము. సం. వి. అ. పుం. నీటిసుడి.

కలంజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. (విషము పూసిన బాణముచేఁ జంపఁబడిన) మృగాదికము. ౨. పొగాకు.

(శ్లో. కలంజసంవేష్టన ధూమపానా,త్స్యాద్దంతశుద్ధిర్ముఖరోగహానిః, కఫఘ్నమామజ్వరహానికృచ్చ, గాన్ధర్వవిద్యాప్రవణైకసేవ్యమ్. కల్ప.)

కలందరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకసంకరజాతివాఁడు.

కలందాను. హిం. వి. (హిం. కలందాన్.) కలము లుంచుకొనుపెట్టె.

సీ. నడికట్టులో మొల నిడినకలందాను హస్తాగ్ర మున వ్రేలు దస్తరంబు. హంస. ౨. ౨౯.

సీ. ... కలందాన్పెట్టెలును ... వేణు. ౬౦.

కలంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧.బాణము. ౨.కడప చెట్టు. ౩. శాకనాడిక,కూరనార. ౪.బృందము, గుంపు. (త్రి. ని.)

కలంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తీఁగబచ్చలికూ.

కలంబిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గ్రీవాపశ్చాద్భాగస్థ నాడి, మెడయందలినరము. ౨. తీఁగబచ్చలికూ.

కలంబుటము. సం.వి.అ.న. ౧. హైయంగవీనము, సద్యోఘృతము. ౨. నవనీతము.

కలంబువు. సం. వి. ఉ. ఊ. స్త్రీ. హిలమోచిక, చిలుకకూరకూ.

కలఁక=కలఁకు². వి. (√కలఁగు-క. కలకు. త. కలక్కమ్.) ౧. వ్యాకులత, క్షోభము.

గీ. పుత్రశోకాపహంబును బుణ్యతమము, నైన యాఖ్యానమున నాదుమానసంబు,కలఁక యంతయుఁ బాసె నిష్కల్మషుండ, నైతి... భార. ద్రో. ౨. ౨౧౭.

సీ. చక్రవాకంబు లబ్జకుడుంగములు దూఱెఁ గామినీకాంతులకలఁక దేఱె. మనుచ. ౩. ౨౩.

౨. ఆవిలత, కాలుష్యము.

సీ. రాగహీనత మనోగ్రంథిఁ ద్రెంపఁగ నీళ్లకలఁక నిందువు రాచి తెలుచుభంగి, విజ్ఞానవశమున వెలయుస్వభావంబు నిత్యప్రసన్నమై నెగడుచుండు. వాసిష్ఠ. ౩. ౩౨.

౩. కలంకము, దూఱు.

సీ. కడుఁ గళానిధిఁ దమోగ్రస్తుఁ జేసినదూఱు ఘనుల వివర్ణతఁ గలుపుకలఁక. బిల్హ. ౧.౩౭.

౪. పాపము.

చ. వికలచరిత్రుఁ డైన ముదిమెంగలి యైనఁ గురూపియైననున్, త్రికరణశుద్ధిగా మగఁడె దేవుఁ డటంచని నిశ్చయించి యెుం,డొకఁ డెటువంటివాఁ డయిన నొప్పదు కోరఁగ సాధ్వి యిల్లెటుం,గక మదిఁదప్పె నేని కలఁక న్నిరయంబు రయంబున న్గనున్. శశాం. ౩. ౭౬.

౫. కామవికారము.

సీ...ఎండాఁక గుట్టు. ఆ. జరిపె దనుచుఁ దిరిగి తిరిగి పైకొనుకోర్కి,నతని నతనిమదవదసమ విశిఖ,దళితహృదయ యగుచుఁ దెలచి యంద నొకింత,గలఁకలేమి చూచి నెలఁత గనలె. రాఘవ. ౩. ౭౩.

౬. భయము, జంకు.

సీ. బంధుల కగపడ్డఁ బాయు నన్వయ మనుకలఁకమైఁ జెమటలు గ్రమ్ముదేర. భార. విరా. ౨. ౭౦.

చ....మనంబుకలంకలు దేర్చి జారకాం,తల సమయస్థలంబులకుఁ దార్చిరి దూతిక లట్టివే న్నెలన్. పారి. ౨. ౫౧.

౭. నేత్రరోగవిశేషము. (శ. ర.)

ఉదా:-అతనికంటికలఁక యింకను తగ్గలేదు.

కలఁకనీరు, కలకజలము = కలఁగిననీరు; మురికినీరు.

సీ. అద పేది కలఁకనీ రాని తమ్ములు ఘనకాలమహిమ చేత నోలిఁ బొలియ. రాఘవ.౩.౧౨౬. (రామాయణార్థమున-వర్షాకాలవర్ణనము.)

గీ...గర్భమండపిఁ గడిగినకలఁకజలము...ఆము. ౬. ౮.

కలఁకదేఱు. అ. క్రి. (కలఁక + తేఱు)ప్రసన్నత నొందు, అవ్యాకులమగు.

క. అనవుడు నప్పలుకులు విని,తనచిత్తము కలఁక దేఱ ధర్మతనూజుం, డనుజన్ములదెసఁ జూచి న, ననిలసుతుం డిట్టు లనియె నాతనితోడన్. భార. విరా. ౧. ౫౫.

మ. అని బోధింపఁ గలంక దేఱె రఘువంశాంభో ధిచంద్రుండు త, న్మునినెమ్మోము ప్రసన్నదృ ష్టిఁ గని ... ఉ. రా. ౬. ౩౪౧.

కలఁకపాటు. వి. (√కలఁక.) కలఁకనొందుట, వ్యా కులత.

వ. ...ఇక్కలంకపాటు తక్కనభయంబునకుఁ గాదు సుండు మిమ్ము నెప్పుడు గురుభావన నారాధింపుచుండ లేమికిం గాని ... కళా. ౮. ౧౭౭.

కలఁకపాఱు. అ. క్రి. (కలఁక+పాఱు.) వివర్ణము గు, పాలిపోవు.

సీ. పౌండరీకసమృద్ధిఁ బాపఁ గా శశికీర్తి మలఁ గె నా వెన్నెలల్ కలఁకపాఱె. ఉ. రా. ౮. ౨౮౨.

కలఁకు[1]=కలను. (చూ.)

(ప్రదేశము.)

సీ. కలుషదేశమ్ములు చెలఁగుఁ గలంకన ... ఆం. భా. ౩. ౪౧.

కలఁకు[2]. వి. (√కలఁగు)=కలఁక.

(కలుషము, కాలుష్యము.)

చ. అలమలయాద్రికుంభభవుఁ డన్కతకంబు శరత్తు కుండమం, డలిప్రతిబింబకైతవమునం దమ కిచ్చిన వారిదేవత, ల్తొలఁకులకేలఁ దా ప నిడి తోమఁ గలంకడఁగెం దదీయత,త్ఫ లతకు ప్రాస్వ మాటె కరి తారక లంబువుఁ దేర్చునే యనన్. ఆము. ౮. ౧౮౬.

సీ. ఇటు నిండుటేటిపాలిటికలంకులు దీర్చు గేస్తు గుబ్బలిఁ దిలకించినాఁడ. ప్రబంధ. ౧౮౯. ఆం. భా. ౩. ౪౧.

కలఁకువ. వి. (√కలఁగు-క. కలంకు. త. కలక్కం) కలఁత, సంక్షోభము.

ఉ. ... వాసనఁ బాయ నిస్పృహా,చారత సర్వ కర్మములఁ జల్పుము పెక్కకలంకువల్ మ దిం, గూరిన నైన... వాసిష్ఠ. ౪. ౭౯.

(పంపాసరోవరవర్ణనము.) గీ. నింగి కుప్పొంగు రంగత్తరంగసంచ,యములు నిందిందిరలపిసె విమలవారి, మత్స్యకచ్ఛపోరగశింశుమారచ టుల,జలచరమ్ములకలఁకువల్ గలుగుదాని. భా. రా. ఆర. ౨. ౮౨౨.

కలఁగఁబడు. అ. క్రి. (√ కలఁగు - స్వార్థమున 'పడు') చెదరు; తాఱుమాఱగు.

క. ఆకఠినపుఁగో ల్తలకుం, గాక కలంగఁబడి పా ల్గకడలకు విచ్చెం, జీకాకుపడుచు నంగము, హీకాంతుని సేన లెల్ల నెంతయు భీతిన్. కళా. ౮. ౬౦.

క. శరముల వేగంబున గద, పరుసదనంబునను గ లఁగఁబడి చేడ్పడ నా,కరులం దోలెను భీ ముఁడు...భార. భీష్మ. ౨. ౨౧౪.

గీ. కాలములకీడుకతమునఁ గలఁగఁబడిన, వేద ముల నీవు నాఁడును విమలబుద్ధి,నంచితవ్యా స మొందించి యఖిలదివిజ,మునిగణములకొ నర్తు సమ్మోద మనఘ. భార. శాం. ౬. ౪౨౨.

కలఁగఁబాఱు. అ. క్రి. (కలఁగన్+పాఱు)=క లఁగు.

(చెదరు)

మ. కలు ద్రావం బనిపూనుయాదవులు ఖడ్గాఖడ్గి బాటింతురే, కలఁగం బాఱుట గాక పంపేము లకుం గంసారి సైరించినం, గలనం బ్రాణము లోన పట్టువడు నింకన్ సాత్యకిన్ గీత్య కిన్, బలభద్రున్ గిలభద్రు నాయెదురఁ జె ప్పం జొప్పు దప్పుం జుమీ. ఉ. హరి. ౮. ౧౩౨. (వీరేశ. పా.)

(వ్యాకులమగు, క్షోభపడు.)

గీ. అడరుకాకవిగ్రామసింహములు గవియఁ,బ తులు నిజవచోదండసంహతుల బెదరు,పఱు పకుండిన ధారణీపాలసభలఁ, గలఁగఁబాఱు సుకవులు మెలఁగు టెట్లు.చంద్రా. ౧. ౧౬.

(కలుషమగు, ఆవిలమగు.)
సీ. కమలాకరం బెల్లఁ గలఁగఁ బాఱిన నొల్ల కరు
దెంచుకొదమరాయంచ లనఁగ. దశా. ౨.
౨౩౮.
(చలించు; పోవు, నశించు.)
(ముష్టుఁడు) చ...ఎయ్యది యెట్లయినం బ్రశాం
తిసం,పద నొకయింతయుం గలఁగఁ బాఱక
యుండఁడె నిర్వికారుఁడై ... భార. శాం.
౬. ౨౦౨.
చ. కలఁగఁగఁ బాఱె నాలనియఘుంబులు పంచ
హృషీకసంభవం, బులు బహుకాలసంకలిత
ము ల్దవవహ్నిచిటచ్చిటధ్వనిం, గలఁగఁగఁ
బాఱుపక్షులప్రకారమునం దొలుజాముపూ
జకై, బలుపటహమ్ము త మ్మనుచు భర్గుని గేహ
మునందు మ్రోసినన్. శివరా. ౪. ౪౨.
కలఁగించే=కలఁచే.
(చలింపఁజేయు)
సీ. ఘనవలాహకశక్తిఁ గలఁగించె నెవ్వాఁడు రు
తముచే వేగమారుతముచేత. చంద్రి. ౧.౮.
(ఆవిలముచేయు, కలుషముచేయు.)
సీ. సింధునాయకుపొందు సేయఁబోయెడితరంగి
ణి మదేభము గలఁగించినటుల. ఉ. రా. ౪.
౨౨౦.
కలఁగు. అ. క్రి. (త. కలంగు.)౧. చెదరు;చలించు.
క. నడిపింపఁగఁ బొడిపింపఁగ, నెడమడువై క
లఁగినప్పు డేర్పఱుపఁగ నేఁ,గడు నేర్తుఁ బే
ర్చునాదగు, కడిమియ నీసైన్యమునకు గాసె
న గాదే. భార. ఉద్యో. ౪.౨౧౪.
ద్వి. ... హరిశ్చంద్రుఁ డామునిచంద్రుఁ, గనుఁ
గొని ధైర్యంబు గలఁగక పలికె. ద్వి.హరిశ్చ.
పూ. ౧౬౩౩.
౨. వ్యాకులమగు, క్షోభపడు.
వ. ప్రియావాప్తివిఘాతంబున హృదయంబు గ
లంగిన ... నైష. ౪. ౭౬.

చ. ఎడఁద గలంగ రాముఁ డొకయించుకసేపు
మఱేమి మాటయున్, నొడువక మూనమూ
ని వెత నూల్కొన నివ్వెఱఁగంది...ఉ.రా.
౬. ౨౦౩.
౩. కలుషమగు, ఆవిలమగు.
క. కలఁగినపెద్దమడువు విను, తెలివిఁ బొరయు
నెట్లు దాన ధీరుం డట్ల,గ్గలము లయినదురితం
బులఁ, గలఁగియుఁ దనయంతఁ దేఱు గౌరవ
మొప్పన్. భార. శాం. ౩. ౩౪.
మ. కలఁగెం దోయధిసప్తకంబు గిరివర్గం బెల్ల
నూటాడె...భార. విరా. ౪. ౧౭౨.
౪. (కన్ను) కలఁకరోగము కలదియగు.
(వ్యవ) వానికన్నులు రెండును కలఁగినవి.
౫. భీతిల్లు, భయపడు.
చ. జలరుహమిత్త్రుఁ డాత్మరుచిసంపదఁ జీకటి
బందెకానికిం,గలఁగుచు వీనిలోన నిడి కైకొ
నె నమ్మికకాఁపులంచుఁ జు,క్కలదొర యెం
డదాడి విని గ్రక్కునఁ దానును గాంతి వీని
లో,పల నెలకొల్పె నాఁ బలుకఁబాఱెని
శాంతనిశాంతదీపముల్. పారి. ౨. ౫౯.
చ. గజపతి వచ్చె నంచు నొకగంధగజంబు గు
ఱించి యొక్కఁ డ,క్కజపడి పల్కినన్
నెఱచి కాననభూమికి వీటఁబాఱె దా,రి జ
డత నిద్రలోఁ గలవరింప నిజోక్తియ నేర్చి
కీరముల్, గజపతి వచ్చె నా విని కలంగుదు
రీతనిశత్రులచ్చటన్. నైష. ౫. ౧౩౩.
౬. కామవికారమునొందు.
చ. పనివడి నారికేళఫలపాకమునం జవి యైనభ
ట్టహ,ర్షునికవితానుగుంభములు సోమరిపోతు
లు కొంద ఱయ్యె లౌ,నని కొనియాడ నేర
రది యట్టిద లేజవరాలు చెక్కుగీఁ,టిన వస
వల్చుబాలకుఁడు డెందమునం గలఁగంగ నే
ర్చునే. నైష. ౧. ౧౭.
జః కలఁక, కలఁకదేఱు, కలఁకపాటు, కలఁక

పాఱు, కలఁకు², కలఁకువ, కలఁగఁబడు, కలఁ
గఁబాఱు, కలఁగించు, కలఁచియాడు, కలఁచు,
కలఁత, కలఁతపడు, కలగొను¹.

కలఁచియాడు. స. క్రి. (కలఁచి+ఆడు-స్వార్థ
మున) కలఁచు, క్షోభపెట్టు.

గీ. ఇట్లు కౌరవానీకంబు నెల్లఁ గలఁచి,యాడి
భీష్మునిదెసఁ బోవు క్రీడిఁ దాఁకె. భార. వి
రా. ౫. ౧౫౭.

కలఁచే. స. క్రి. (√కలఁగు) కలఁగఁజేయు.
(వ్యాకులపఱచు, క్షోభపెట్టు.)

క. పదునొకఁ డక్షోహిణులను,జదురున నడిపిం
తు నెదిరి సైన్యముఁ గలఁతున్. భార. ఉ
ద్యో. ౪. ౪౧౯.

గీ. అదియుఁ గాక వేఱొక్కండు మదిఁ గలం
చు,చున్నయది దాని నేర్పడ విన్నవింతు.
భార. శాం. ౧. ౬.

(కామవికారము గలవానినిగాఁ జేయు.)

సీ. సవలయధ్వని గాఁగ సారె ప్రేయునదల్పు
యతి నైన గుండె జల్లనఁ గలంప. ఆము. ౧.
౫౯.

శా... కలంచునే సతులమాయల్ ధీరచిత్తంబు
లన్. మనుచ. ౨. ౬౭.

కలఁత=కలఁక. వి. (√కలఁచే)క్షోభము. (శ. ర.)

కలఁతపడు. అ. క్రి. (√కలఁత.) కలఁగు, సంక్షో
భించు. (శ. ర.)

కలఁబడు. అ. క్రి. (కలయన్+పడు) కలయఁ
బడు, (కలహమునకు) డీకొను.

క. ఆలంకి యాడు కైవడిఁ, గోలాటం బేయుమా
డ్కిఁ గొదుకక కవలై,యాలమునఁ జిడుగు
డాడెదు, పోలిక నిరువాఁగు జగడమునఁ గ
లఁబడియెన్. చంద్రా. ౬. ౭౪.

క. చనుఁగవయును జఘనంబును,ఘనతమనై పో
రుచుండఁగాఁ గలఁబడకుం,డను మదనుఁడు
నడుమను ద్రవ్వినఖాత మనంగ నాభివివర
ము పొల్చెన్. చిత్రభా. ౩. ౫౫.

కలకంఠము. సం. విణ.(అ.ఈ,ఆ.అ.) మధురమగు
కంఠధ్వని గలది, ఇం పయినయెలుఁగు గలది. వి.
అ. పుం. ౧.ఇం పైనకంఠధ్వని. ౨. కోకిలము.
౩. పావురము. ౪. హంస.

కలకండ=కలకండము. (బ్రౌ, వా.)

కలకం(ల్కం)డము. వి. శర్కరా భేదము.

వ. ... చక్కెర కండచక్కెర జీనిచక్కెర క
ల్కండంబు పుల్కండంబు ద్వీపద్రాక్ష పన
సకదళీచూతఖర్జూరనారికేళాదిఫలంబులు...
ప్రబంధ. ౧౧౨.

కలకము. సం. వి. అ. పుం. శకులమత్స్యము, చేకి
సచేఁప.

కలకల. వి. ౧. నవ్వుటయం దగుధ్వనికి అనుకర
ణము.

క...ఎవ్వరొకో యీ,పిఱికితన మింత యలవడఁ,
గఱపినవా రనుచు శౌరి కలకల నవ్వెన్.భా
ర. ఉద్యో. ౩. ౫౭.

గీ. కలకలను నవ్వి యాకలకంఠి కలర,వమునఁ
దనప్రాణసఖి గారవమునఁ బలికె. చిత్రభా.
౫. ౧౩౩.

ఉ...కలకల న్నగుచుం డెడిసవ్యసాచి ... విజ.
వి. ౧. ౬౩.

౨. పక్షులు కూయుటయం దగుధ్వని కనుకర
ణము.

క...పులుఁగులు, కలకలఁ బలుకంగ...పద్మ.౩.
౩౫.

క. తెలతెల నయ్యెను దిక్కులు,పలపల నుడుగ
ణము మాయఁబాఱెను బక్షుల్, కలకలను
గూయఁ జొచ్చెను...హంస. ౧. ౧౩౭.

క. కలకల మని పలికెఁ బక్షిగణ మెల్లెడలన్.
భాగ. ౧౦ ఉ. ౧౦౦౨.

3. పలుకుటయం దగుననుకరణము.

క. మును గడియారంబునఁ గట్టిన పెనుజేగంటర
వము తే యనునెడ గ్రక్కున భోజుం డడు
గెత్తినఁ,గని నిలునిలు మనుచు బొమ్మ కల
కలఁ బలికెన్. ద్వా. ౨. ౧౭.

సీ. కలకలఁ బల్కుచిల్కలకొల్కిఁ దమజాతి
గాఁబోలు నని చిల్కకదుపు పొదువ. ఉ.
రా. ౬. ౨౭.

౪. నొప్పిగలిగించుటయం దగుననుకరణము.

చ ... కాయజునమ్ములగాయము ల్మదిం, గలకల
నొంప యామములు కల్పములై చెలి యుం
డె ఖిన్నతన్. అని. ౨. ౪౯.

కలకలలాడు=వికాసము కలదియగు.

ఉదా:-వాని మొగము కలకలలాడుచున్నది.

కలకలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుంపునందుపు
ట్టినపెద్దమ్రోఁత, అలబలము.

ఆ. వారు సంభ్రమించి వడిఁ గోలదివియలు,
గొనుచు నులివు మిగులఁ గూడఁబాఱి,నృత్త
శాలఁ జొచ్చి రత్తఱి నాకల,కల మెఱింగి
కీచకవ్రజంబు. భార. విరా. 3. ౪.

౨. వీణాదులధ్వని.

క. తలిరాకుఁబోఁడి యొక్కతి,జలకమునకు వేళ
యనుచు శౌరికి వీణా,కలకలములఁ గలకల
నగు,పలుకుల మెల పొలయ విన్నపముఁ గా
వించెన్. పారి. ౨. ౫.

3. సజ్జరసము, నల్లమద్దిజిగురు, ధూపద్రవ్యవిశే
షము.

కలకూజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కులట,ఱంకుటాలు.

శ్లో. ... లంజనీ తు స్యాల్లంజికా కలకూజికా.
(త్రి. ని.'కలకూలికా'అని పాఠాంతరము.)

కలక్వాణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దాత్యూహ
ము, కూకురుగుండెపెట్ట.౨.అళి,తుమ్మెద. (కే.ని.)

కలగర. వి. భృంగరాజము, గుంటకలగరకు.

ఆం.భా.౨. ౬౯. ('గలగర'అని బ్రా, చి. ని.)

కలగలపు(ల్పు). వి.(కలపు+కలపు.) ౧. కలుపుఁ
గోలుతనము.

సీ.పలువికారంబులఁ గలగల్పుఁజూపుల రాకపో
కల బయల్ ప్రాఁకఁజేయు. పాండు.3.౬౨.

౨. కొన్నికూరగాయలుకలిపివండినకూర.

సీ. ఒకకొన్నికలగల్పు లొకకొన్ని బజ్జులు ...
పాండు. ౪. ౧౮౪.

కలగలపు(ల్పు)నెయ్యి=నూనె మొదలగునవి కలు
పుటచే స్వచ్ఛముకానినేయి.(వా.)

కలగుండు[1]. వి. (కలఁగుధాతువుయొక్క భావా
ర్థకరూపమగు 'కలఁగుడు' అనునది వర్ణవ్యత్య
యముచేత నీరూపము నొందియుండును.) కలఁ
త, క్షోభము.

కలగుండుగొను=క్షోభపడు, కలఁతనొందు.

ఆ. చేదిమగధకేకయాదిసేన,లెల్ల బెదరఁ దరలఁ
దల్లడపడఁ గల,గుండుగొనఁగఁ జేసెఁ గుంభ
జుండు. భార. ద్రో. ౧. ౨౯3.

సీ. జలరాసు లేడును గలగుండుగొని యొడగడ్డల
పై దొరగడలు దొడర. హరి.ఉ. ౯.౨౨౦.

కలగుండగు=క్షోభపడు, కలఁతనొందు.

మ. కలగుండై నెల వేది యిట్లు వరటాకారండ
వాదిద్విజా,వళి ఘోషించుటకన్న మున్న
... వసు. ౨. ౧౪౨.

కలగుండిడు, కలగుండు చేయు, కలగుండు(డ్లు)
వెట్టు=క్షోభపెట్టు, కలఁచు.

క. సొలవక నిలువక మఱియును, గలదిక్కుల నె
ల్ల లంకఁ గలగుండిడి...భా. రా.సుం.౧౧౫.

('వెదకుటచేత కలఁతనొందించు'అనిభావము.)

చ... కొన్నిదినము లేఁగ భీకరవనీకిటి యొ
క్కటి పక్కణంబులో, మదమునఁ జొచ్చి
యందుఁ గలమానవులన్ గలగుండు సేయు
చున్. చెన్న. ౨. ౭౭.

సీ. సాత్యకి యేచి ధృష్టద్యుమ్నుఁడును దాను

గురుసైన్యములఁ గలగుండువెట్ట. భార.భీష్మ. 3. ౬౪.

వ.... సురాసురం బైనజగంబు బిసతంతుగుణం బైనకోదండంబునం గలగుండ్లువెట్టునిట్టిజగ జెట్టియుం గలండే. హర. 3. ౯3.

కలగుండువ(ప)డు=కలఁగు, క్షోభపడు.

క. నిజసింహనాదమున న,గ్గజములు గుండియలు వగిలి కలగుండువడన్, విజయాగ్రజుఁ డ ల్లేచి... భార. భీష్మ. ౨. ౨౦౭.

వ...గుటగుటార్భటుల భటులం గలగుండుపఱ చి...రా. వి. 3. ౬౫.

కలగుండు[2]. వి. గండశైలము, కొండనుండి జాఱి పడ్డపెద్దఱాయి.

కలగుండుప(వ)డు=కలగుండ్లుకలదియగు.

సీ.కలగుండువడి కుంచెఁ గులమహీధరపంక్తు లా కులపాటొందె నఖిలతరులు. రామా. ౫. 3౧౨.

సీ. సకియురోజములసాటికి గహ్వరముఁ బూని కుధరపాళిక కలగుండువడియె. చంద్రి. 3. ౧౫.

కలగూటులు. వి. బ. (క.కల=కలిసిన.గుండ=సే వకుఁడు)వివిధసేవకులు. (ఈయర్థ మింకను విచా ర్యము.)

సీ. కలగూటు లొక్కవంకను దొలంగుచునుండ గొండ్లికాండ్రును గెలంకుల నటింప. విక్ర. ౫. ౧౦.

కలగూర. వి. (కలపు+కూర.) కలిసియున్న పలుర కములఆకుకూర, మిశ్రితనానావిధపత్రశాకము. (చి. ని.)

ఉ.కూలికి నూనె లంటి కలగూరలకై పాలమెల్లఁ జుట్టి ... వ్రాలుడుప్రొద్దుతోడ గృహవాటికిఁ జేరు నతండు నిత్యమున్. శుక.౨.3౬3.

జ: కలగూరగంప.

కలగూరగంప. వి. (కలగూర+గంప.) విషయ సాంకర్యము.

సీ...అత్రిమాని. గీ. శాస్త్రసాహిత్యములు మాకె చాల జిత మ,టంచుఁ గలగూరగంప సేయకు ము బాద,రాయణ కవిత్వసందర్భరసము ని లుపు,మనుచు దౌవారికద్వార మపుడు దాఁ టె. బహు. ౧. ౧౧౦.

కలగొను[1]=కలఁగు. అ. క్రి. (కలఁక+కొను.) క్షోభించు, వ్యాకులపడు.

గీ. పక్షిమృగజాతు లెల్లను భ్రమసి యిట్టు,న ట్టుఁ గలగొని చెదరె...భార.విరా.౪.౧౬౯. (శ. ర. పా.)

కలగొను[2].అ. క్రి. (కలపు+కొను) వ్యాపించు, క్రమ్ము.

చ. కలుషముతోడ లోకములు గాల్చుమహాప్ర ళయానలంబుపైఁ,గలగొని సప్తవారిధులు గ ప్పినభంగి మహేశువీర్య మ,గ్గలముగ నష్ట హోదయుని గ్రక్కున ముంచిన నాఁడె ... కు. సం. ౧౦. 3౭3.

చ. ... ఎక్కువివర్ణతతోన లోపలం, గలగొనె నారటంబు పులకంబులతోఁ బొడతెంచెఁ గంపమున్. ఉ. హరి. ౫. ౧౧౨. (శ. ర, వీ రేశ.పాఠములు.)

స. క్రి. కలియు, కూడు.

క. అలనాఁటినుండి ద్విజునిం, గలగొని యిట రాక యుండెఁగా దానికి నా, యిలవేల్పె యిలువేలుపు, బలభేదన యేమి చెప్పఁ బని యున్న దిఁకన్. నిరం. ౪. 3౧.

సీ. ఎలమావిలతలపైఁ గలగొనఁ దారుచుఁ జెలఁ గుచిల్కలకల్కిపలుకులకును. మార్క.౫.౭.

కలగొనన్=౧. బాగుగా, చక్కఁగా.

క. నెల నిండుటయును దనయి,ష్టుల కన్నము వె ట్టి పుణ్యుఁ డురుతరజన్మం,బులఁ బొందక హరిపదమునఁ, గలగొన బహుకల్పశతము

గాఁపురముండుట౯. పద్మ. ౧౧. ౫౦.నవ.౧. ౧౭౯. ౪౩౦.

౨. అంతటను; నల్దెసలకు.

ఆ.కడుపులోన నుండి కలగొనఁ బాఱెడు,విబు ధవైరిగురుఁడు వెడలకుండు, నట్లు గాఁగఁ దెరువు లన్నియు మూసి...అంగజన్మరిపుఁడు. భార. శాం.౫.౪౭౨.

చ. చెలువలు మట్టిమ్రానిపయిఁ జిల్కలు మూవి రమింప వానిను,క్కులు గని మట్టిపండు లని కోయఁగఁ బోయిన వారిహస్తముల్,ద లిరులు సావి కీరములు దండడిఁ గుట్టిన ముగ్ధ లందఱుఁ౯,గలగొనఁ బాఱి రో యిదియ కా టులమ్రా ననుచు౯ భయంబున౯. కు. సం. ౯. ౩౧౬.

కలఘోషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అవ్యక్త మధురధ్వని గలది.వి. అ.పుం. ౧.కోయిల. ౨.అ వ్యక్తమధురధ్వని.

కలజోవ్వి=కలుజోవ్వి.

సీ. పతిమేన మకరికల్ వ్రాయని వేర్లను వే ళ్లే కలజువ్వి వేర్లు గాక. అహ. ౩. ౭౯.

వ. ... కలజువ్వి నెమ్మి జమ్మి మొదలగుతరుల... ఇందు. ౨. ౬౦.

కలటము. సం. వి. అ. న. ఇంటికప్పు.

కలధౌతము. సం. వి. అ. న. ౧. వెండి. ౨.బంగా రు. ౩. ఇం పైనస్వరము. (ఈయర్థమున 'కలధౌ తం కలధ్వనౌ' అని వి. ని. లో నపుంసకలింగము గాను 'కలధౌతం రౌప్యహేమ్నోష్షండస్త్రీస్తు కలధ్వనౌ'అని వై.ని.లో స్త్రీలింగముగాను కనఁ బడుచున్నది.)

కలధ్వని. సం. విణ.(ఇ)అవ్యక్తమధురధ్వని కలది. వి. ఇ. పుం. ౧. అవ్యక్తమధురధ్వని. ౨. పావుర ము. ౩. నెమిలి. ౪. కోకిలము.

కలన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గ్రహణము, పట్టుకొను ట. ౨. జ్ఞానము. ౩. ఆదానము, స్వీకరించుట. ౪. ఆమోచనము, తొడుగుట, ధరించుట. ౫. అవమోచనము, సడల్చుట. (వాచ) ౬. చేత, పని. (విల్యమ్సు)

కలనము. సం. వి. అ. పుం. వేతసము, ప్రబ్బలి౯. న. ౧. చిహ్నము. ౨. దోషము. ౩. గ్రహణము, పట్టుకొనుట. ౪. గ్రాసము, కబళించుట. ౫. జ్ఞా నము. (వాచ)

కలనాదము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.)కలధ్వని కలది. వి. అ. పుం. ౧. రాజహంస. ౨. కలధ్వని.

కలనితబిసి. వి. (√కలను) - కలహప్రియుఁడైన ముని-నారదుఁడు.

కలనితబిసితల్లి=నారదునితల్లి, సరస్వతి.

క. పలుకుఁజెలి లచ్చికోడలు, కలనితబిసితల్లి తూఁటిగాసపుఁదేజీ, గలబోటి యనఁగ భా షా,జలజాక్షికిఁ బేరులౌ...ఆం.భా.౧.౪౨.

కలను=కలఁకు[1]. వి. దే. (బ.కలఁకులు-దీని 'ను' వర్ణమునకు ఏకవచనమందు వికల్పముగాను బ హువచనమందు నిత్యముగాను బిందుపూర్వక 'కు'వర్ణము ఆదేశముగా వచ్చును. ఇట్లే: కెలను, కొలను, కొఱను, మొ.) ౧. (సం. ఖలమ్.) స్థాన ము, ప్రదేశము.

క. ఇంటం దెవులునఁ జచ్చుట,కంటెను బాపం బు లొండు గలవె నృపులకు౯, బంటకలను పొలికలనిది,గంట నిధానంబు గంట గాదే మనకు౯. భార. భీష్మ. ౧. ౯౯.

ఆ. ఏబలంబు దనకు నెక్కుడు గలిగె న,బ్బలము నేల పోరుకలను గాఁగ,నినుఁడు సీతుగాలి వెనుకగా మొన నడ,పించి పొడువ సంభ వించు జయము. భార. శాం. ౩. ౬.

క. దురమునకు న్మథురయుఁ బుష్కరముఁ బ్ర యాగంబుఁ దగినకలఁకులు మీా కే,దురపగు నది గొను మనె హరి...ఉ. హరి. ౪. ౨౦౩.

౨. (సం. ఖలమ్.) కళ్లము. మార్క. ౪. ౧౦౨.

క. పాల మిల్లు లోఁట గ్రామము, కలను పసులు మేయుకొఱను గాల్చిన నృపకాం,తలతో సంగము చేసినఁ, గలయం బిరి సుట్టి వానిఁ గాల్పఁగ వలయుకా. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦౪.

శ్లో. క్షేత్రవేశ్మవనగ్రామవివీతఖలదాహకాః, రాజపత్న్యభిగామీ చ దగ్ధవ్యాస్తు కటాగ్నినా. యాజ్ఞ. వ్యవ. ౨౭౨.

౩. (సం. ఖలః.) యుద్ధము.

క. పలభుక్కుల కన్యవన్యఫలభుక్కులకుకా, గల నయ్యె ...రామా. ౮. ౫౪.

క. అరద మిదె వచ్చె వచ్చిరి,దురమునకుం గడఁకఁ గదలి దోర్బలగర్వ,త్వరితులగుమ నిదె నక్తం,చరవీరులు గలని కరుగ సమయం బని నక్. భా. రా. ఆర. ౧. ౧౮౦. ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

కలనినక్క = పోరిలో నిజంబుకమువలె అశుభమును గోరువాఁడు.

గీ. కలనినక్కైనయధికారి గలనృపతికి, నేడు దీవులు గొన్న సమృద్ధి లేదు. ఆము. ౪. ౨౩౭.

కలనుచెప్పు = యుద్ధమును ప్రకటించు, ఉభయపక్షములవారును యుద్ధము చేయుద మని చెప్పుకొను.

వ. కలను చెప్పి మొనలఁ దీర్చి కదిసినసమయంబున...దశకు. ౨. ౧౦.

వ. రెండు తెఱంగులవారును గలను చెప్పి ... దశకు. ౧౨. ౫౩.

జ: కలనితపసి, కలనుదిండితపసి.

కలనుదిండితపసి. వి. (√కలను)-కలహాశనముని-నారదుఁడు.

గీ. అప్పనంబుగ నానేర్చునట్లొనర్పఁ, గడఁగు నిప్పున్నియపుబలుకబ్బమునకుఁ, గత తెఱంగెట్టు లన్న ము న్గలనుదిండి,తపసిఁ గని కల్లుకానుపుతపసి పలికె. అచ్చ. రా. బాల. ౨౭.

కలప. వి. ౧. నాఁగలి.

సీ. కలప యనంగను హాల మొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౨౩౧.

౨. ఇల్లు కట్టుకొనుట వంట చేసికొనుట మున్నగుప్రయోజనములకుపయోగించుదారుసామగ్రి. (వా.)

జ: కలపతాల్పు.

కలపడము. వి. (√కలయు) ఒకటితో నొకటి కలయుట, మిశ్రణము; మిశ్రితపదార్థము.

రగడ. కలపడంబులు గలయ వీచొక్కంపుఁగస్తురిరస్తువీ తెలు. సుక. ౧. ౧౩౩. (శ.ర.పా.)

కలపతాల్పు. వి. (√కలప)-హాలధరుఁడు-౧. బలరాముఁడు. ౨. శూద్రుఁడు, కాఁపు. (శ. ర.)

కలపన. వి. (√కలపు.) ౧. కలపుట, మిశ్రణము.

ద్వి. కలయంగఁ బన్నీటఁ గపురంబుతోడఁ, గలపనసేసినకలపంబు మెత్తి. ద్వి. పరమ. ౫. ౪౧౭ పా. ౧ పం. (కలపనసేయు=కలపు.)

౨. కలహము. (చూ. కలపనగంప.)

కలపనఁబిండి. వి. (కలపడము+పిండి) క్షోభము.

క. కలసెదఁ బతి నతేఁ డిచ్చట, మెలఁగుట మా తండ్రి విన్న మేలగునే ప్రే,వులలోన సురియఁ ద్రిప్పిన,కలపనఁబిం డైనఁ జెలిమికత్తెలు నగరే. ఉ. హరి. ౫. ౧౬౩. (శ. ర.)

కలపనగంప. విణ. (√కలపన.) కలహశీలుఁడు.

చ. కలపనగంప యీతపసి కాలును నోరును బాదు గాన కెవ్వలనఁ బరిభ్రమించుచు నుపాయపుఁ బ్రేలరిమాట లాడి ధీ,రులమది కైన నూరక విరోధ మొనర్చుచు నుండు...హరి. పూ. ౫. ౯౨.

కలపము. వి. (√కలపు-త. కలప్పు.) ౧. కలపుట.

సీ. సచ్చందనముకంటెఁ జందనంబునఁ గలపంబు చేసినకప్పురంబుకంటె. పి. శకుం. ౪. ౧౪౬. కలపంబుచేయు=కలపు.)

క. తలయం టె నొక తె ఱేనికిఁ,గలపంబునఁ జే
సి తావి గల్గిననూనెకా. యయా. ర. ౯౫.

౨. యక్షకర్దమము, లేపనద్రవ్యవిశేషము.

సీ. కలపంబు లభినవగంధంబులుగఁ గూర్చి తను
వున నలఁదుదు ననువు గాఁగ. భార. విరా.
౧. ౧౦౫.

సీ. యక్షకర్దమసంజ్ఞ యలరుఁ గడంబన్ను కలప
ము నాఁగను...ఆం. భా. ౨. ౧౬౩.

కలపు=కలుపు. స. క్రి. (√కలయు) చేర్చు, ఏకీ
భవింపఁజేయు.

సీ. గోధూమసేవికాగుచ్ఛంబు లల్లార్చి ఖండశ
ర్కరలతోఁ గలపి కలపి. నైష. ౬. ౧౨౦.

కలపికొను=కలయునట్లు చేసికొను.

గీ...అహితులఁ గలపికొనుట,ధర్మ వని రిది నయ
విరుద్ధంబు గాదె. భార.ఆది.౮. ౩౮.

వ...అని యనేక ప్రకారంబుల...గిరిపతి నమ్ము
నిపతులు యథోచితవచనంబులం గలపికొని
...కు. సం. ౭. ౯౬౬. ('లోఁబఱుచుకొ
ని' అని భావము.)

వి. కలయిక.

ఆ...ఇరువురమనముల,కలపు పూర్వసుకృతఫల
ము సుమ్ము. మార్క. ౫. ౭౨.

కలబంద. వి. ఘృతకుమారి, ఒకానొకమందు మొ
క్క. (శ. ర, వా.)

సీ. ... వెట్టికుందెన మంచికుందెన కలబంద గు
వ్వగుత్తి. హంస. ర. ౧౦.

('కలుబంద'అని ఆం. భా.౨. ౬౫, చి. ని.)

కలభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కరిశాబకము,
ఏనుఁగుపిల్ల. (అమరము—ఐదేండ్లయీడుగల
యేనుఁగుపిల్ల అని వాచ. ముప్పదియేండ్లయీ
డుగల యేనుఁగు. వై. ని.)౨.ధుత్తూరము, ఉన్మ
త్తకీ.

కలమము. సం. వి. అ. పుం. ౧.ఒక జాతివరిపైరు.
(ఇది జ్యేష్ఠమాసమున విత్తఁబడి మార్గశీర్షపుష్య
ములందుఁ గోయఁబడును.) ౨. లేఖిని, వ్రాసెడు
కలము. ౩. అంకురము, మొలక. (వై. ని.)

కలమరి. విశ. (కలము[1]+అరి) ఓడ యెక్కి పో
వువాఁడు.

గీ. రథికునకుఁ గలమరికి సారథియుఁ గర్ణ,ధా
రుఁడును బోలె...భార. శాం. ౫. ౫౮౯.

కలము[1]. వి. (త. మ. కలమ్) నావ, ఓడ,పోతము.

సీ.కలముపైఁ గీలించి గాలి కెత్తినచాఁపవోలె
మిన్నంతయు బూరటిల్లె. భార. ఉద్యో.
ర. ౧౧౬.

క. తులువలు గొందఱు నిన్నదిఁ, దలఁపరు నెఱి
దంట లెల్లఁ దమి నీయడుగుం,గలమునఁ బు
ట్టువుమున్నీ, రలరఁ గదిరి ముట్టఁ గడతు ర
న్నిట ఱేఁడా. అచ్చ. రా. యు. ౬౩.ఆం.
భా. ౧. ౧౫౭.

జ: కలమరి.

కలము[2]. వి. (త. కలమ్.) పండ్రెండుతూములపరి
మాణము.

గీ. అంత నారాజగోవిందుఁ డధికభక్తి,నల్లునకు
నాఁడుబిడ్డకు నరణ మిచ్చె, ముదముతోడ
మున్నూటఱువదికలముల, హేమతండులము
లు జను లెల్లఁ బొగడ. పరమ. ౩. ౧౫౬.

కలము[3]. వి. (సం. కలమః. హిం. కలమ్.) లేఖని,
వ్రాఁతకుపయోగించుసాధనము.

సీ. ... కలమను కలము నాఁగను దనర్చు. ఆం.
భా. ౨. ౧౮౯.

కలపకట్టియ=(కలము+ కట్టియ) వ్రాసెడుకల
ము. (శ. ర.)

కలము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) ౧. అజీర్ణము, అఱు
గనిది. (పదార్థము)౨.అవ్యక్తమధురము.(ధ్వని)

వి. అ. పుం. ౧.కోలి,రేఁగుకీ.౨.సాలము,మద్దికీ. న. రేతస్సు.

కలముఁడు. సం. వి. అ. పుం. చోరుఁడు, దొంగ.

కలయ. అవ్య. ద్రు. (√కలయు.) ౧. అంతటను; బాగుగా, పూర్ణముగా; మిక్కిలి, అధికముగా.

వ. అని పలికి కొలువుఁ గలయం గనుంగొని ... భార. ఉద్యో. ౪. ౨౩౯.

చ. కలయఁగ దుర్నిమిత్తములు గానఁగ నయ్యె మదీయచిత్తముం,గలఁగెడు ... భార. ద్రో. ౨. ౨౨౬.

వ. నారదుం డమ్మహనీయద్విజులం గలయం గ నుంగొని... భార. శాం. ౧. ౨.

గీ. బాలుఁ డొక్కఁడు కొండొకకోల సేతఁ, బ ట్టుకొని యేను రక్కసిఁ గిట్టి చంపి,చులుకఁ గా వత్తు మీ రేడ్వ వలవ దనుచుఁ, గలయ నూరార్చెఁ దనతొక్కుఁబలుకు లొప్ప. భార. ఆది. ౬. ౨౬౦.

ద్వి. కను మూసి తల వంచి కలయ లజ్జించి,ఘన తరశోకాశ్రుకలితాస్యుఁ డగుచు. బస. పు. ౩. ౧౧౪౭ పం.

కలయంపి=కలాఁపి. వి. ౧. స్థలశుద్ధికై గోమయ ములోఁ గలిపి చల్లెడునీరు; కస్తూరిమున్నగునవి కలిపి చల్లెడునీరు.

సీ. వరుస నేనుంగులు గురిసినదానధారావళి ద గుకలయంపి గాఁగ. భార. విరా. ౩. ౭౪.

సీ. లక్ష్మికెంగేలిలీలారవిందమ్మునఁ గలయంపి చిలి కించుఁ గమ్మఁదేనె. భీమ. ౩. ౬౨.

క. కలపడగ లెత్తి కస్తురి, కలయంపులు చల్లి యాణి గలముత్తెపుము,గ్గులు వెట్టి వీదివీదు లఁ,గలయంగా మేలుకట్లు గట్టిరి వేడ్కన్. యయా. ౪. ౧౫౨.

౨. గోముఖము, అలుకుపట.

సీ. కలపడంబు కలాఁపి కలయంపి చానపి యన గోముఖాఖ్య లైయలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౩.

కలయఁబడు. అ. క్రి. (కలయన్ + పడు-స్వార్థ మున)౧.కలియు,కూడు;ఎడను లేకుండ కూడు.

గీ. మధురగాననినాదముల్ మయిలక్రోల్లు, వెల యఁ బూరించునాదముల్ గలయఁబడఁగ. భా. రా. బాల. ౬౮౭.

గీ. కలయఁబడి మూఁపు మూఁపునఁ దలఁగఁద్రో య,రానిసందడి నడుచుపౌరవ్రజంబు, నర యుచు...జై. భా. ౩. ౬౨.

౨. కలఁబడు, కవియు.

క. కలయఁబడి పోరఁ దొడఁగిరి, బలరిపువృత్రు లకు వారు పాటి యనంగన్. భా. రా. యు. ౭౫౫.

కలయిక. వి. (√కలయు- త. కలప్పు.) కూడిక, సంబంధము; సంగమము, కూటమి.

క. అడవుల నవయుతపస్వికిఁ, గడుసౌఖ్యమె కోరుసతికిఁ గలయిక తగునే. పాండు. ౫. ౧౭౩.

గీ....అమ్మోహనాంగి, జాతివారాంబుజేక్షణల్ సైత మింత,నేర రనిపించెఁ గలయికయారజ ముల. శుక. ౪. ౨౬. ఆం. భా. ౨. ౧౭౮.

కలయు=కలియు. స. క్రి. ౧. చేరు, కూడు.

వ. నీలాంబరుండు ...పేరోలగంబున నున్నసీర వర్ణుం గలసె. ఉ. హరి. ౩. ౧౦౭.

౨. పొందు.

సీ. తల్లిదండ్రులఁ జంపి ధన మెత్తికొని పోయి చె లఁగి తొత్తులపొత్తు గలయువాఁడు. దశా. ౧౦. ౧౦౫.

౩. (రతియందు) కూడు, రమించు.

గీ. వలపు గలిగిననిండుజవ్వనిని వనిని,గలయుకం టెను సౌఖ్యంబు గలదె వేఱె.దశా.౩.౨౪.

చ. ... అన్నపాలునిం, గలయఁ దలంచి మేనన

యగారము గీల్కొనఁ జేసి ... శుక. ౧. ౫౪౮.

అ. క్రి. (తె. కల.) ఏక మగు, ఏకీభవించు.

క. అన్నరపాలుఁడు డానన్, జన్నమునకు వచ్చి నట్టిజగతీశులు భ, క్తి న్నమ్రులైరి దేహము, లు స్నేలయు ముదము మనములుం గలయం గన్. భార. శాం. ౨. ౫౮౩.

క. ఇత్తెఱంగున నయ్యిరువుర, చిత్తముగలి నొడలు గలసి సిద్ధాంతపరా, యత్తు లగుమునులయెలుకకు, విత్తై చెలువారె జమిలివేల్పని తెలుపన్. ఉ. హరి. ౨. ౧౭౭.

(వ్యవ) వారిలోఁ గలసి నీవును నన్ను బాధింపకు.

కలసి మెలసి=౧. స్నేహములోఁ గూడి.

క. తగుమాటలఁ జిత్తంబులు, సిగురొత్తఁగఁ గలసి మెలసి చెన్నగుగోష్ఠిన్, సొగియించుచునెడ ముకుందుని, మగువకు శచి యిట్టులనియె మంజులఫణితిన్. హరి. ఉ. ౮. ౧౯౨.

వ... పరస్పరసమేతంబు లగుపౌరజానపదజనంబులు కలసి మెలసి నడచునెడ... ఆము. ౮. ౩౪.

౨. రతియందుఁ గూడి.

వ...కలికితనంబునన్ గలసి మెలసి రతాంతంబునం బరిశ్రాంతి యడంగ నంగణంబుల నిలిచి ...మనుచ. ౩. ౫౭.

జ: కలఁబడు, కలగలపు, కలగూర, కలగూరగంప, కలగొను[2], కలపడము, కలపన, కలపనఁబిండి, కలపనగంప, కలపము, కలపు, కలయ, కలయఁబడు, కలయిక, కలవంటకము, కలవడు.

కలరవము. సం.వి.అ.పుం.౧.అవ్యక్తమధురధ్వని. ౨. పావురము. ౩. కోకిలము.

కలలజము. సం. వి. అ. పుం. రాళము, సజ్జరసము.

కలలము. సం. వి. అ.పుం. న. ౧. గర్భపిండము; గర్భాధానము పిదప ఏకరాత్రకాలపాకము నొందినగర్భభూతశేతోవికారము. ౨.మావి, గర్భవేష్టనచర్మము. ౩. తామ్రకలశము. ౪. కిట్టము. ౫. లోహమలము. న. ౧. ఎముక. ౨. తోలుసంచి (శే.ని.)

కలవ. వి. (√కలయు?) ౧. కలయుట. (శ.ర.) ౨. కలసినయిసుకయు సున్నమును. (శ.ర.) విణ. కలసినది. (శ.ర.)

కలవంటకము. వి. (కలపు+వంటకము) పెక్కుపదార్థములు కలిపి చేసినవంటకము, మిశ్రాన్నము. (పులియోగిరము, దధ్యోదనము, మొ.)

గీ. అనరెఁ బుప్పొడి దిప్ప లైయంతనంత, మెట్టదామరపాకులమీఁద జాతి, పైఁడిచూలాలి వేవిళ్లు వాయఁ దోఁట, కలిమిచెలి వెట్టుకల వంటకంబు లనఁగ. యయా. ౮. ౯.

సీ. కలవంటకం బనఁగాను మిశ్రాన్నంబు... ఆం. భా. ౨. ౫౪౭.

సీ. మీఁదిమీఁగడ మాత్రమే గ్రహించినదధియంటి నైచినకలవంటకములు. గీ. కొతికి విడిచినయార్గాయ... పాంచా. ౮. ౪౯. ఆము. ౫. ౧౮౩.

కలవడము. వి. గోముఖము, అలుకుట.

సీ. కలవడంబు కలాఁపి కలయంపి చానపియన గోముఖాఖ్యలైయలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౫౩. (బ్రా, ప్రాతప్రతి. పా.)

కలవడు. అ. క్రి. (కలపు+పడు.) కలయు.

క. కలవడి మాటలఁ బ్రియముల, నలయింపక యీవులందు నాదరణమునన్, గలకాలంబు పదాతుల, నలవున వశగతులఁ జేయ నగు నరపతికిన్. రుక్మా. ౩. ౬౮. (శ. ర.)

కలవరపడు. అ. క్రి. (కలవరము+పడు.) కలఁతపడు.

ద్వి. కలవరపడి పొర్లి కన్నులు దెఱచి, తలవర్లఁ గానక తల్లడించుచును. ద్వి. సారంగ. ౨. ౭౩పా. ౪పం.

కలవరపాటు. వి. (√కలవరపడు) ౧. క్షోభపడుట, కలఁత. ౨. చాంచల్యము.

క. జలచరములు తలచూపక, కలవరపాటునఁ జె
లంగుఁ గన్నులసమశేణ్. విప్ర. ౨. ౪౪.
(రెండర్థములకు నిదే యుదాహరణము.)

కలవరపోవు. అ. క్రి. (కలవరము+పోవు) కలవర
పడు. (శ. ర.)

కలవరము. వి. (త. కలవరం.) ౧. కలఁత, క్షోభ
ము. ౨. చింత. (శ. ర.) ౩. స్వప్నభాషణము,
కలవరింత.
సీ...కలవరిం పనఁగను గలవరింతే యనంగఁ గల
వర మనఁగను గళవళ మన, స్వప్నభాషణము
గా జరుగుచుండును...ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.
జ: కలవరపడు, కలవరపాటు, కలవరపోవు, కల
వరించు, కలవరింత, కలవరింపు.

కలవరించే. అ. క్రి. (√ కలవరము.) ౧. కలఁత
నొందు, క్షోభపడు.
(దివాంధము) గీ. కంఠఘూత్కారముల దిశల్
గలవరింప, గర్వదుర్ల్లోకమునకుఁ గాకమునక
నియె. వేం. పంచ. ౩. ౧౩౪.
గీ. ఒదిఁగి యలమందసములోన నున్న రాజ, క
న్యకామణి మేల్కాంచి కలవరించి, బహు
విధంబుల విలపించె...శుక. ౧. ౩౭౪.
౨. (నిద్రామోహాదులచే) మై మఱచి పలుకు.
గీ. కలవరించియుఁ గృష్ణాఖ్య తెలిసియున్న, య
పుడుఁ గృష్ణాఖ్య యేమఱినట్టివేళ, యందుఁ
గృష్ణాఖ్య దక్కంగ నంగనలకు, రాదు వేఱొ
కవాక్యంబు రసనతుదికి. హరి. పూ. ౭. ౨౦.
చ. గజపతి వచ్చె నంచు నొకగంధగజంబు గు
ఱించి యొక్కెఁడ, క్కజపడి పల్కినన్వె
ఱచి కాననభూమికి వీటిఁ బాఱె దా, రి జడ
త నిద్రలోఁ గలవరింప నిజోక్తియ నేర్చి కీ
రము, ల్గజపతి వచ్చె నా విని కలంగుదు రీతని
శత్రు లచ్చటన్. నైష. ౫. ౧౩౩.
సీ. చెలరేఁగి రాయంచ చేరువ మెలఁగుచోఁ గలి
కిఁ గెన్నడ లంచుఁ గలవరించు. అచ్చ. రా.
అర. ౯౫. (శ. ర. పా.)

కలవ(ల్వ)రించుకొను=కలవరించు-(స్వార్థమున
'కొను').
(కుంభకర్ణునినిద్రావర్ణనము.) సీ. కిన్నరాదులఁ
గిట్టి గెలుచునాందోళంబు మించఁ బల్మఱుఁ
గల్వరించుకొనుచు. ఉ. రా. ౨. ౭౫.

కలవరింత. వి. (√ కలవరించే) కలవరించుట.
(-నిద్రామోహాదులచే-మైమఱచి పలుకుట; మై
మఱచి పలికినపలుకు.)
వ... భవదీయ వదనవర్ణనాసంబంధికథలయందు
నాకుఁ గలవరింతలు సంతతంబును గలుగుట
నిజంబైనయది...కళా. ౫. ౫౩.
గీ. తనరుపులకలు కలవరింతలును మాట, వీడుపా
టులు చెలులకు నెఱిఁ గొనర్ప. కళా. ౬.
౨౧౪.
గీ. ఉద్వాహనకేళిఁ జింతింపు చునికిఁ జేసి, పలుకు
నిద్దురలోఁ బెండ్లికలవరింత. శుక. ౨. ౧౬౧.
వ. ఇది యేమయ్యా నెండియు మదాళయుందు
ను మధురలాలసయును గళాపూర్ణుండు నం
చుఁ బలుకుచున్నవారు దేవరకు నిప్పుడు
నవియు కలవరింతలై యున్నవి. కళా. ౫. ౫౩.
ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

కలవరింపు=కలవరింత.
(స్వప్నభాషణము.)
ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

కలవింకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చటకము, పిచ్చు
క. ౨. కూఁకటిమూఁగ అనుపక్షి. ౩. కళంకము,
కఱ. ౪. కళింగవృక్షము, నెమిలియడుగుకి.

కలశ(స)జన్ముఁడు. సం. వి. న్. పుం-కలశమందుఁ
బుట్టినవాఁడు-అగస్త్యుఁడు.

కలశ(స)ము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ఘటము, కుండ.
(వై. ని-'కలశాబ్ధి'మున్నగుచోట్ల 'తరికుండ' యని
యర్థము.) ౨. గుడిమీఁద నుండుకలశాకారశిఖ

రము. (విల్యమ్సు). పుం. ద్రోణము, పరిమాణవిశేషము. (కే. ని.)

కలశా(సా)బ్ధి. సం. వి. ఇ. పుం-అమృతమథనకాలమున తరికుండగా నుపయోగింపఁబడినసముద్రము-పాలసముద్రము.

(ఇప్లే: కలశపాథోరాశి, కలశోదధి, మొ.)

కలశి(సి). సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. పెరుఁగుఁ జిలుకుకుండ. (కే. ని.) ౨. కలశము, కుండ. (వై. ని.) ౩. పృశ్నిపర్ణి, కోలపొన్నకీ.

కలహంస(ము). సం. వి. అ. పుం. ౧. ధూసరవర్ణము లయిన ఱెక్కలు గలిగినహంస. (హలా. ని.) ౨. రాజహంస. (కే. ని.)

కలహంసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శ్రేష్ఠుఁడైనరాజు. (కే. ని.)

కలహకారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) జగడగొండి. (ఇప్లే: కలహకారుఁడు, కలహకృత్తు, మొ.)

కలహప్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శారిక, గోరువంక.

కలహప్రియుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) కలహమందు ప్రీతి గలవాఁడు. వి. అ. పుం. నారదుఁడు.

కలహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జగడము, వివాదము. ౨. యుద్ధము. ౩. కత్తిమొఱ. (కే. ని.)

కలహాంతరిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముందు కోపముచే ప్రియునివిడనాడి వెనుక పరితాపమునొందునాయిక.

కలహాశనుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కలహభోజనుఁడు-నారదుఁడు.

కలహించె. సం. అ. క్రి. జగడమాడు.

క. కులకాంతతోడ నెప్పుడుఁ, గలహింపకు...
సు. శ. ౩౭. వరాహ. ౩. ౯౮.

కలాంకురము. సం. వి. అ. పుం. సారసము, బెగ్గురుపక్షి. (త్రి. ని.)

కలాఁపి=కలయంపి. (కలఁత + ఆఁపు-సంధినివర్ణలోపవర్ణవికారములు. శ. ర.) ఆం. భా. ౨. ౨౩.

కలాకులము. సం. వి. అ. న-కొంచెముగా త్రాగినను వ్యాకులపెట్టునది - హాలాహలవిషము. (వాచ.)

కలాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముంజేయి మొదలు మోఁచేతివఱకు నుండుప్రదేశము, ప్రకోష్ఠము.

కలాచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కలాచి.

కలా(ళా)దుఁడు. సం. వి. అ. పుం. స్వర్ణకారుఁడు, కమసాలి.

కలానునాది. సం. వి. న్. పుం. ౧. చటకము, పిచ్చుక. ౨. తుమ్మెద. ౩. కపింజలము, కముఁజు. ౪. చాతకము, వానకోయిల.

కలాపకము. సం. వి. అ. పుం. ౧=కలాపము. ౨. ఏనుఁగు మెడత్రాడు, ఏనుఁగు మెడసంకెల. న. ౧. ఏకవాక్యముగా నున్నశ్లోకచతుష్టయము. ౨. నెమిళ్లు పురివిచ్చుకాలమున చెల్లింపఁ దగుఋణము. ౩. సొంటి. ౪. స్వాదుకటులిక్తకషాయమిశ్రిత మైనరుచి. (వై. ని.)

కలాపన=కలాపము. వి. కలఁత. (శ. ర-'కలహము, జగడము' అని చి. ని.)

కలాపము=కలాపన. (శ. ర, చి. ని.)

కలాపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సమూహము, గుంపు. ౨. మయూరపింఛము, నెమిలిపురి. ౩. భూషణము. ౪. తూణము, అమ్ములపొది. ౫. వ్యాకరణభేదము, కాతంత్రము. ౬. మొలనూలు, కాంచి. (మే. ని.)

కలాపి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కలాపము కలది. వి. న్. పుం. ౧. నెమిలి. ౨. మహాదేవుఁడు, ఈశ్వరుఁడు. (కే. ని.) ౩. ప్లక్షము, జువ్వికీ. ౪. నెమిళ్లు పురి విచ్చుకాలము.

కలాపుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విదగ్ధుఁడు, ప్రౌఢ. వి. చంద్రుఁడు. (మే. ని.)

కలాయనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నర్తకుఁడు. (కల్ప.)

కలాయము. సం. వి. అ. పుం. గుండ్రనిసెనగలు. (బటానీలు.)

కలాలాపము. సం. వి. అ. పుం. తుమ్మెద.

కలాలి. వి. (హిం. కలాల్) కల్లుసారాయి లమ్ము వాఁడు. (శ. ర.)

కలా(ళా)వంతుఁడు. సం. విణ. (త్. వతీ. త్.) అఱువదినాలుగు కళలు తెలిసినవాఁడు. వి.త్. పుం. చంద్రుఁడు.

కలా(ళా)వతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తుంబురునివీణ. (వై. ని.)

కలావికము. సం. వి. అ. పుం. కోడి. (త్రి. ని.)

కలావికలము. సం.వి.అ.పుం.చటకము, పిచ్చుక.

కలాహకము. సం.వి.అ.పుం.కాహళము.(శాకా)

కలి. వి. పులియఁబెట్టినకడుగు.

సీ. కూరాడు కలి నాఁగ మీఱు ధాన్యామ్లము ...ఆం. భా. ౨. ౨౫౦.

గీ. నీరినడుము దెంప... కలియుఁ ద్రచ్చివెన్న గొనఁగ...కు. సం. ౭. ౧౩౪.

క.కలియును నూనెయు బలె మును,కలయక క్షీ రోదకములకరణిం గొంతే,యులుఁ గౌరవు లిపు డెనసి స,కలనృపులను గూర్చినారు కరి నగరమునన్. చిత్రభా. ౬. ౮౭.

చ...కలవుకాల మెఱుంగక పూసబొట్టు లం,బ లి కలినీళ్లుఁ జందనపుమానికఁ గొల్చినమాళ్లు గర్గి శో,ఖిలుదురు రెడ్డిబిడ్డలు కుబేరునిపిల్ల లనంగ నచ్చటన్. శుక. ౨. ౮౦౬. (కలినీ ళ్లు=కలి.)

సా: కలి పోసి నాన్చినగ్రచ్చకాయలు.

సీ. కలి వోసి నాన్చినగ్రచ్చకాయలభంగిఁ గోలు మాలినట్టిదృగ్గోళకములు. కాశీ. ౩. ౧౩౭.

సా: కలి పోసినవెనుక నుట్లు గనుఁగొనుట.

–కలి పోసినప్పటికిని పెరుఁగు పోయుదు రనుచ ట్టియాసతో ఉట్టివంక చూచుట–కార్యము మిం చినతరువాతఁగూడ పట్టియాస పెట్టుకొని యుం డుట.

క. అలయింపఁగలంతయు న, న్నలయించితి చా లు మందరాద్రికిఁ జని య,మ్మలహరుఁ గొలి చెద నేలా, కలి పోసినవెనుక నుట్లు గనుఁ గొనఁగ నృపా. రుక్మా. ౮. ౭౫. సారంగ.౨. ౧౨౨.

కలి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కృతాదిచతుర్యుగము లలో తుదియుగము. ౨. జగడము, కలహము. ౩. యుద్ధము. ౪. విభీతకము, తాండ్రకా.౫.పా చికప్రక్కలలో ఒక్కచుక్కయున్నప్రక్క. ౬. శూరుఁడు. ౭. కలిపురుషుఁడు. స్త్రీ. కళిక, మొగ్గ.

కలింగలు. వి. (త. కలిఙ్గల్) అలుఁగు, పరీవాహ ము, చెఱువు లోనగువానిలో నెక్కువగా నుండునీరు పోవుటకు నేర్పఱచినదారి. (శ.ర.)

కలింజము. సం. వి. అ. పుం. కిలింజకము, చాఁప.

కలిక. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మొగ్గ.౨.వీణామూలము. ౩. కళ.

కలికము. వి. శైత్యనివారణార్థము కంటికి వేసెడు మందు. (శ. ర.)

సా: ఆప్రాంతమున బియ్యము కలికమునకైనను దొరకవు. (కొంచె మైనను దొరకవు అని భా వము.)

విణ. స్వల్పము, తక్కువది.

క. కలికపుమానిసి యని నీ,తలఁపున నిపుడల్ల నేలతాలుపుమిన్నన్, జులుకఁగఁ జూచెద వతనిన్, గెలువఁగ నీపంటివారికిం దర మగు నే. అచ్చ. రా. యు. ౨౧.

కలికారకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పూతికము, నె మిలియడుగుళ్ళ.(వై.ని.) ౨. ఘామ్యాటము, కూఁ కటిమూఁగకిట్ట.

కలికారకుఁడు. సం. విశ. (అ. రికా. అ.) కలహ కారకుఁడు, కలహము కలిగించువాఁడు. వి. అ. పుం. నారదుఁడు.

కలికారము. సం=కలికారకము.

కలికారుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కలహము కలిగించువాఁడు, జగడగొండి. వి. అ. పుం. నా రదుఁడు.

కలికి(ల్కి). వి. ౧. మనోజ్ఞురాలగుఆఁడుది; ఆఁ డుది.

గీ... కలికి యనఁగఁ, గొంగతలయాఁక దంట యుఁ గోమలియును, బొలుచును...ఆం.భా. 3. ౬౨.

వ. అని పలికి యక్కలికి తేనియ లొలుకుపూము లుకుల జగుకుఁ బుట్టించునించువిలుతు నుద్దే శించి...మనుచ. 3. ౪౫.

సీ. ప్రాఁబల్కుఁగల్కిపాపటకు సిందూరమై యె వ్వానిపదకాంతి యెసక మెసఁగు. గీ... అట్టి హరి వీనె...ఉ. రా. ౫. ౬౯.

౨. కొంగతలయాఁక. ఆం. భా. 3. ౬౨.

విశ. ౧. మనోజ్ఞము, అందమైనది.

సీ. దనుజశుద్ధాంతకాంతాకటాక్షములతోఁ గలి కికాటుకలకుఁ గానివావి. గీ. చేసి ... ఉ. హరి. 3. ౧౪౭.

చ. చిలుకలకొల్కి కల్కి యొకచేడియ...మ నుచ. ౫. ౬3.

౨. దంట, నేర్పరి. ఆం. భా. 3. ౬౨.

కలికితురాయి = కొంగతలయాఁకలతో చేసిన శిరోభూషావిశేషము.

సీ. కనకపుష్పముల నొప్పినకుసుంబాపాగ రా ణింపఁగల్కితురాయి మెఱయ. వేం.మా. ౧. ౧3౪.

జ: కలికితనము.

కలికితనము. వి. (√కలికి)

(దిట్టతనము, నేర్పు.)

గీ. అత్తెఅంగునరేఖయు నవ్విధంబు, గఱువచం దంబు నమ్మెయికలికితనము, నట్టిచెన్ను నసై రంధ్రియంద కాక, కలనె యొరులకు...భా ర. విరా. ౨. ౬౭.

సీ. ఉత్తరప్రత్యుత్తరోక్తినైపుణశక్తి గర్వంబు సూపినకలికితనము. నైష. ౭. ౧౬౦.

కలిగి(గ్గి)ంచే. స. క్రి. (√కలుగు) కలుగఁజే యు.

(ఉండఁజేయు; నిలుపు)

చ. అడఁగఁగనీక శంతనునియన్వయముం గలి గించి తీవ...భార. ఉద్యో. ౧. 3౭3.

గీ...భార్య లిత్తెరువునందు, నడవరే యోర్చి న్ దుమనమున నింత, యెఱిఁగి కలిగింపు వసు వేయు నేల తల్లి. భార. అశ్వ. ౪. ౬౯.

(ఇట 'బ్రతికింపుము' అని భావము.)

(వ్యక్తపఱుచు)

సీ... జనియించి యాబ్రహ్మ సకలసృష్టి, కాది భూతములుగ వేదముల్ నాలుగు గలిగించె నపుడు...భార. శాం. ౬. ౪౭౯.

(పుట్టించు, సృజించు)

ద్వి. వివిధభంగులవిందు వేడ్కఁ గావింప, వల యుఁ గావున నీవు వలయువస్తువులు, గలిగిం పు మనవుడుఁ గామధేనువును. రం. రా. బా ల. ౫3 పా. ౧౯ పం.

(లభింపఁజేయు)

సీ. వలసినవస్తు లవ్వారిగా శిబిరంబునందె కల్గిం చుమహావిభూతి. ఉ. రా. ౪. ౧౪౬.

కలిగొట్టు. వి. పాటలళ్ళ.

రగడ. కలిగొట్లు ప్రాఁకువేడ్కలె నీకుఁ దఱ చె

దను, నలినాక్షికడిమిగండమున కే వెఱచెద
ను. మనుచ. ౩. ౭౪.

(నిదాఘదినవర్ణనము) సీ. కలిగొట్టుచెట్టుగుంపు
ల కింటిచుట్టంబు గాలి మేపరికి వాకట్టుమం
దు. చంద్రా. ౨. ౧౬. ఆం. భా. ౨. ౪౭.

కలితనము. వి. (సం. కలిత్వమ్. క. కలితన - ఇది 'రాజుతనము' వలె మిశ్రపద మనియుఁ జెప్ప వచ్చును.) ౧. శూరత్వము, పరాక్రమము.

క. అనిలజునియత్వముఁ గూల్చినయప్పుడు
ళల్యునిం గలితనము మెఱయం,దనయంపవె
ల్లిచే ముంచె నకులుతమ్ముండు నీదు సేన దలం
కన్. భార. శల్య. ౧. ౧౬౨.

గీ. చెలులు పగతురు నెవ్వని చెలితనంబు,కలిత
నంబుఁ గీర్తింతురు కడఁగి యెపుడు. మా
ర్క. ౨. ౨౬౯.

౨. సామర్థ్యము.

చ.తలఁపరసాతలాంతరగతక్షితిఁ గ్రమ్మఱ నిల్పి
నట్టిసీ,కలితన మెన్న విస్మయము గాదు ...
భాగ. ౩. ౪౩౩.

౩. చాతుర్యము, నేర్పు.

క. కలితనమునఁ జని యలనా,పలుసుంబంతంబు
చెల్లుబడిగా రెడ్డిన్, గలసి యొక ముడుపుఁ
గైకొని, పిలిచిన నీ కిత్తు నేరపెట్టుము మగ
నిన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౯౪. కృ. శకుం.
౨. ౧౧౫.

కలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విదితము, తెలియఁబడినది. ౨. పొందఁబడినది. ౩. ఛేదింపఁబడినది. ౪. సంఖ్యాతము, లెక్కింపఁబడినది. ౫. గృహీతము, పట్టుకొనఁబడినది. ౬. ఉక్తము, చెప్పఁబడినది. ౭. విచారితము, అరయఁబడినది. ౮. బద్ధము, కట్టఁబడినది. ౯. మిశ్రితము, కలిసినది. ౧౦. సంపన్నము, (ధనాదులతో)కూడినది.

కలితి(ల్తి). హిం. వి. స్వచ్ఛము కానిది, మిశ్రితము. (శ. ర.)

కలిద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. విభీతకము, తాండ్రకాయ.

కలిపొత్తి. వి. గాయములు మున్నగునవి కాఁచుట కుపయోగించుగుడ్డముక్క.

మ. మకరాంకానలతప్యమానకుచకుంభద్వంద్వ
మధ్యస్థల,ప్రకటస్వేదజలప్లుతాంబుజదళప్రా
తంబు లొప్పారె ద,ర్పకశస్త్రంబుల గాఁడి
పాఱునవలాభావంపుబల్గాయ మా,దుక
గాఁపంగఁ జెలుల్ ఘటించుకలిపొత్తుల్ వో
లె నప్పట్టునన్. చంద్రా. ౪. ౧౨౬.

కలిమము. వి. మాంసము.

వ...తిత్తొలిచి గాలి గొన నైచినపుక్క కలిమం
బుఁ గనుంగొని...భార. శాం. ౩. ౨౪౫.

(శ.ర, ప్రాఁతప్రతిపా-'కడిమము' ముద్రి.)

కలిమారకము. సం. వి. అ. పుం. పూతికము, నెమిలియడుగు.

కలిమాలకము. సం=కలిమారకము.

కలిమాల్యము. సం=కలిమారకము.

కలిమి(ల్మి). వి.(√కలుగు) ౧.కలుగుట;ఉండుట.

క. మృతుఁడయి క్రమ్మఱ సంజీ,వితుఁడయ్యె ని
తండు కరము విస్మయ మిది భూ,నుత యిట్టి
మహిమ కలిమికిఁ,గత మెయ్యది యాన తిమ్ము
కారుణ్యమునన్. భార. ఆర. ౪. ౧౪౯.

సీ. మిముఁ గన్నమాత్రన విమలాత్మ బోధంబుకలి
మి నాకొంటిభాగ్యంబు గాదె. మార్క. ౩.
౩౬౨.

గీ. శాస్త్ర మను పేరియధికలోచనము కలిమి.
నైష. ౧. ౪౭.

సీ. సతికల్మి లేములు సన నిశ్చయింపక సంశయం
బునఁ బోవఁ జాలఁ గినిసి,పొండని వెడఁ

గఁ బుత్తెంచుఁ గ్రమ్మఱ...భా.రా.కిష్కిం.
౭౨౪.

౨. సంపద, ఐశ్వర్యము, సిరి.

క. కలిమియు చుట్టలఁ జేర్పుం, గలిమియ చెలులను ఘటించు...భార. శాం. ౧. ౫౧, విరా.
౧. ౧౪౦. ఆం. భా. ౨. ౨౧౦.

(ఇంద్రునిమాటలు.) చ...నా,కలిమి నిజోదరై
కభృతికార్యకదర్యతఁ జిన్నఁబోయెదుర్.
నైష. ౩. ౧౩.

సా: కలిమిలేములు కావడికుండలు.

౩. పుట్టుక.

ఉ.పౌరులు మానవేంద్రునకుఁ బాత్రుఁడు గల్మికి
మిన్ను మోసి సాం,పారఁగఁ జేసి రుత్సవ
ములు...మార్క. ౯. ౨౦౬.

౪. తటస్థించుట.

చ...నీ, వనఁగ జనార్దనుం డనఁగ నారయ భేద
ము లేదు కావునన్, విను వినిపింతు మాపని
యు నీదు ప్రసంగమునున్న కల్మియున్.ప్ర
భా. ౨. ౫౦.

౫. అగుట.

క. ఆబుషియాగమనం బపు,డారసి చని చెప్పి
రంబుజాక్షునకు బహి,శ్చారిణు లగుపరిచా
రిక, లాకీలిని జెప్ప నతనియానతికల్మిన్.
కళా. ౨. ౧౪.

కలిమి గలవాఁడు=౧. ధనికుఁడు. ౨. కుబేరుఁ
డు. వరాహ. ౬. ౯౯.

కలిమికొండ. వి. (కలిమి+కొండ) శ్రీశైలము.

గీ. కలిమికొండకు నేతెంచి నిలిచి తనుచు,వింటి
ముక్కంటి నినుఁ గనుఁగొంటి మంటి. ద్వా.
౯. ౧౫౨.

కలిమిచెలి. వి. (√కలిమి) లక్ష్మి.

గీ. అమరెఁ బుప్పొడికుప్పలై యంతనంత,మెట్ట
దామరపాకులమీఁద జాతి, పైఁడిచూలాలి
వేవిళ్లు వాయఁ దోఁట,కలిమిచెలి వెట్టుకల
వంటకంబు లనఁగ. యయా. ౪. ౯. (తోఁ
టకలిమిచెలి=వనలక్ష్మి.)

ఇట్లే: కలిమిగుబ్బెత, మొ. దశా. ౧. ౧౬౪.
కలిమితొయ్యలి. చంద్రి. ౨. ౩౪.
కలుములనవలా. అచ్చ. రా. బాల. ౬౩.

కలిమిచూపులపూఁబోఁడి= కటాక్షప్రసారము
చేత సంపదల నిచ్చుస్త్రీ, లక్ష్మి.

గీ. కలిమిచూపులపూఁబోఁడి కలశజలధి, నర్థిఁ
గొలువుండె రత్నసింహాసనమున. హర. ౬.
౭౯.

కలుముల చెలి=లక్ష్మి. ఆం. భా. ౧. ౪౧.
కలుములదొర=విత్తేశుఁడు, కుబేరుఁడు. అచ్చ.
భా. ౩. ౩౬.

కలిమిదండుగ. వి.(కలిమి+దండుగ.) నేరము లే
కున్నను ధనవంతునియొద్ద రాజు పుచ్చుకొనెడి
ధనము. (శ.ర.)

కలియు=కలయు.

అ. క్రి.(-బంధుత్వ మైత్ర్యాదులచే-ఏకమ
గు; చేరు.)

సీ. ఈరాజబింబాస్య కారణంబుగ నద్రికులను
దేవకులంబుఁ గలియుఁ గాక. హర.౪.౬౪.

గీ.కలిసి యొకకొంతసేపు శృంగాటకముల,నగరి
దెసఁ జూచుచునె మంతనంబు లాడి,చనిరి
విద్వాంసు లిండ్లకు...ఆను. ౪. ౯.

(వ్యవ) వారు ఒకరితో నొకరు కలిసి వెళ్లుచు
న్నారు.

స. క్రి. (రతియందు కూడు.)

క. ఎక్కువకులం బతనికిని, నిక్కపుటా లైన
దాని నీచకులుం డీ,సెక్కఁగ బలిమిం గలి
సినఁ,దక్కొని చంపుటయె రాజధర్మం బెం
దున్. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦౭.

నేలఁగలియు=నశించు, ధ్వస్తమగు.

ఆ. యాగకర్త లేనియాగంబు చెల్లునే, కలయ
గర్వ మెంత గలిగి యున్న, శిరము లేనితను

వు చెలరేఁగి యాడునే, పాలియుఁ గాక నే
లఁగలియుఁ గాక. వీర. ౪. ౧౩.

(ఇష్టే:అవనిఁగలియు,కాటఁగలియు,గంగలోఁ
గలియు, మొ.)

జ:కలువు[1],కలువుఁగోలు,కలువుఁగోలుతనము.

కలియుగమహిమలు. సం. వి. న్. పుం. బ. ధా
న్యవిశేషము.

వ... జున్నుఁబ్రాలు చిన్నిచుక్కలు కళింగలు
వంగవరులు జగన్నాథప్రియములు రామల
క్ష్మణులు కలియుగమహిమలు కాసరలు...
అనుమాటవాలుగువగలవైరులు ...ప్రబంధ.
౧౧౨.

కలిలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గహనము,
చొర రానిది ౨. మిశ్రము, కలిసినది. వి. అ.న.
౧. కాలుష్యము. ౨. సమూహము. ౩. శరీరము.
౪. పాపము. ౫. గాంభీర్యము. ౬. జీవాధిష్ఠిత
మగు శుక్రశోణితములముద్ద. (శే. ని.)

కలివ(ల్వ)డగ. వి. ఉత్సవసమయములం దెత్తెడు
ధ్వజము, జెండా.

క.కలధౌతహర్మ్యములపైఁ, గలివడగలు గలయ
నెగసి క్రాలె...కు. సం. ౭. ౪౩.

సీ. సితలోచనద్యుతుల్ సెదరి దిక్కులయందుఁ
బొలయుకల్వడగలపొలుపు గాఁగ. కు. సం.
౧౨. ౭౬౫.

కలివి=కలివె.

వ.... నేరేళ్ల మారేళ్లఁ గలువుల బలువులఁ గొడి
సెల నొడిసెల నందునుల నిందుగుల ... పి.
శకుం. ౨. ౧౪.

కలివిరి. వి. వృక్షవిశేషము.

సీ. కలివిరి గుండ్రయు గ్రచ్చ...హంస. ౪. ౯.

కలివె(ల్వె). వి. కరమర్దము, ఓఁకకి.

సీ.... కలివె,పంటులుఁ దొడివెందపండ్లుఁ దుమ్మి
కిపండ్లు జానపంటులు గంగరేనుపండ్లు. కాశీ.
౩. ౬౯.

ద్వి....వెలఁగ,కాయలు రేఁబడికాయలు గసివె,
కాయలు...పండితా. పర్వ. ౩౪౯ పా.

సీ. ... కలివె నాఁ గృష్ణపాకఫల మమరు. ఆం.
భా. ౨. ౫౧.

ద్వి. దేవదారువు కల్వె దేవకాంచనము. ద్వి. సా
రంగ. ౨. ౭౯ పా. ౨౦ పం.
(యా. కలివియ - చి. ని.)

కలిహారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. లాంగలి, తరిగొబ్బి.

కలు[1]=కల్లు[1]. వి.(ఇది 'ఇలు'శబ్దమువంటిది-చూ.
ఇల్లు[1]-సం. కల్యా. ప్రా. కల్లా. క. కళ్,కళ్లు.)
మద్యము, సుర.

క. పలువురకుఁ బుట్టి నిచ్చలు, గలు ద్రావుచుఁ
బెరిఁగి యెట్లు గఱుతురు శీలం,బులు...భార.
కర్ణ. ౨. ౪౯.

మ.కలు ద్రావం బని పూనుయావవులు ఖడ్గాఖడ్గిఁ
బాటింతురే, కలఁగంబాఱుట గాక ... ఉ.
హరి. ౪. ౧౩౨. రామా. ౨. ౯౭.

కలు[2]= కల్లు[2]. వి. (ఇది'ఇలు'శబ్దమువంటిది.చూ.
ఇల్లు[1]-క. కల్, కల్లు. త. కల్.) ౧. శిల,రాయి.

ఉ.అల్పపుబుద్ధిలోఁడ నకటా కలుకోటలమాత్రే
కేను సం,కల్పము ము న్నొనర్చితిని గాని మ
ణీమయముల్ రచింప సం,కల్ప మొనర్చినం
దిరముగా నెఱవేర్తునె కా ... పరమ. ౫.
౯౬.

సీ. ఇందుబింబముఁ జూచి చెందుప్పఁగలు పావి
యఱు లెత్తి నాకంగ నాసపడిన. కాశీ. ౩.
౧౨.

సీ. ఏను గ్రేఁగంట నొక్కించుక చూచినఁ గలు
డెంద మైనను గరఁగు ననిన. నృసిం. ౨. ౫౬
(శ. ర. పా.)

౨. బండిచక్రము.

సీ. ఆది మనోమయం బగునొక్కచక్రంబుఁ గ
ల్పించె బ్రహ్మ జగద్ధితముగఁ, గల్పించి యా

బండికలు దొల్చె సత్యలోకంబుననుండియా
కమలగర్భుఁడు...కాశీ. ౧. ౭౭.

కలుగుండు=తాలిగుండు. ఆము. ౧. ౬౫.

జ: కలుఁగానుగు, కలుక్రాంత, కలుఁగచ్చ, కలు
గానుఁగ, కలుజువ్వి.

కలుఁగానుగు. వి.(కలు² + కానుగు) త్రాయంతిక.
(శ. ర.)

కలుఁగు(ల్గు). వి. ౧. రంధ్రము, కన్నము.

గీ... వల్మీకజంబు,నెలుకకలుఁగుది గానిమన్నె
మకి పట్టి,యురుగునది శౌచ మొనరింప నవని
సురుఁడు. కాశీ. ౪. ౧౯౩.

౨. గుహ; గుహవలెఁ దొలిచినరంధ్రము, సారం
గము.

క. కడుపడి నక్కలుఁగు మొగం, బడు కొక్కటి
ద్రోచి వెనుకపను లాతని కేర్పడఁ జేసివీడు
నేరినఁ,గడఁకం బజ లెల్ల నన్నుఁ గనుఁగొని
యెలమిన్. అచ్చ. రా. కిష్కి౦. ౨౭. (శ.
ర. పా.)

క. తమవారిం బిలిచిన వైశమ చని వా రంద
ఱుం బొలసు మేపరిక,ల్గు మొగం దాపినపెను
తా,యి మొగిం బడఁదన్ని లోనికేఁగి కడం
కన్. అచ్చ. రా. యు. ౭౭౪.

కలుఁగు(ల్గు)కానుపుతపసి = వల్మీకసంభవుఁడు,
వాల్మీకిముని. అచ్చ. రా. బాల. ౨౭.

కలుఁగులా(ల్లా)యపుఁదేజి = మూషకవాహన
ము. శశాం. ౪. ౯౦, కుపల. ౧. ౭.

కలుఁజో. వి. ౧. తాకట్టు, శిలాబంధము. (చి. ని.)

సీ. కలుఁజుతాకట్టు నాఁగను శిలాబంధమూ...
ఆం.భా.౧.౧౬౨. (శిలాబద్ధమూ. ముద్రి.)

(చెఱువు లోనగువానినీరు పోవుటకు తాతితోఁ
గట్టినమార్గము. శ. ర.)

౨. నూతిగోడ.

గీ. ఓరఁ గలుఁజులు వడి తాప లూడి ప్రాఁచి,
బూరటిలి నీరు గననీక పూరి మొలచు,బావు
లును గల్గు నచట భూపాలసుతులు, చేరి యొ
కచోట నలంత వసించునంత. చంద్ర. ౩.
౭౫.

కలుకుక్క. వి. మనస్సు నొచ్చుటయందలియనుకర
ణము.

చ. కఱకుఁదనంబులోఁడఁ గనుఁ గందనియాత్మఁ
దలంపవైతి వి,త్తెఱఁగు వినం గలుకుక్క మన
దే పగవారిమనంబు...సారంగ. ౩. ౪౦.

కలుక్రాంత. వి. (కలు² + క్రాంత) త్రాయంతీలత,
కలుఁగానుగుక. (శ. ర, చి. ని.)

కలుగ(గ్ర)చ్చ. వి.(కలు² + గచ్చ)ఒకవిధమైన
గచ్చక. (శ. ర.)

కలుగానుఁగ(గు). వి. (కలు² + గానుఁగ) తాలి
గానుఁగు.

క. చెఱ కొకటి గలుగఁగా మఱు, చెఱకున్ లో
నైతి మనుచుఁ జెఱకులగమి నేఁ,తఁ గలు
గానుఁగ లాడుదు,రెఱఁగి ప్రజల్ సుగుణు
లన్నరేంద్రునివీటన్. రామా. ౧. ౧౨౭.

కలుగు(ల్గు),కలువు. అ. క్రి. (దీనికి 'కల,లే' అ
నురూపములగు నని యెఱుంగునది.)౧.అగు.

ఆ. ఏను జాల వృద్ధ నెవ్వఁడు నా కిప్డు, గన్య ని
చ్చు నెట్లు గలుగుఁ జెండ్లి. మార్క.౭.౧౫.

క. అని చెప్పెనఁ గలదు కలదు, నిను నట్ల వచించి
యందు నిలిపితి నని యా, యనిమిషవిభుం
డు చారుని, ననుపుచుఁ బిలిపించె రంభ నచ
టికి వేగన్. కళా.౨.౧౬౭. (కలదుకలదు=
జౌనౌను.)

౨. ఉండు; నిలుచు.

ఆ. ఏను గలుగ వెఱవ నేటికి నేనలఁ, గాతు నీవు
మెచ్చఁ గౌరవేంద్ర. భార. ఉద్యో. ౭.
౨౦౩.

ఉ. ... నీ, కేఁ గలుగంగ సంపదల కేల విచార
ము పద్మగంధి...ఉ. హరి. ౧. ౬౭.

వ. ... పలుదెసలనుండి వచ్చి కూడినవాహినులు మూఁ డక్షౌహిణులకుం గలిగె ... భార. ఉద్యో. ౧.౨౨౫.(కలిగె=చాలి యున్నవి.)

ఉ. చిత్తజుఁ డల్గి తూపు మొనచేసినఁ జేయఁగ నిమ్ము పైధ్వజం,బెత్తిన నెత్త నిమ్ము పచియింౘెదఁ గల్గినమాట గట్టిగా...విజ. వి.౩.౧౫. (కల్గినమాట=ఉన్నమాట, నిజమైనమాట.)

(పరిక్షిజ్జననము.) వ. ఇట్లు పుండరీకాక్షుండు పాండవసంతానంబు కలిగించె...భార.అశ్వ. ౩.౨౦౧.(కలిగించెన్=నిలిపెను)

౩. చాలు, ఓపు, సమర్థమగు.

చ.విరటుఁడు సూచుచుండ నిను వేవురముండట నట్లు ద్రోవ నొ,క్కరుఁడును గాదు గూడ దనఁ గల్గెనె...భార. విరా. ౨. ౨౫౭.

సీ. ఏకాండశిఖరాగ్ర మీక్షించినంతన భవబంధములఁ బెడఁబాపఁ గల్గు. విక్ర. ౧. ౯౭.

౪. పుట్టు.

క. ఆదంపతులకు సుకృత,ప్రాదుర్భావమున మంత్రిభాస్కరుఁడు దయా,పాదితబాంధవనికరమ,హోదయుఁ డగుజన్నమంత్రియును గల్గిరొగిన్. విక్ర. ౧. ౩౯.

క. నేసి మఱి తాన క్రమ్మఱ,గ్రాసము గొను నేఁత పురువుగతి నీకలుగం, జేసిన యీవిశ్వమును ర,మాసఖ మ్రింగుదువు నీవ మరలన్ లీలన్. కవిక. ౬. ౧౭౨.

ఉ.అన్నవపట్టి నిన్ గనినయన్న వసుంధర సింధుజాతిలో, వన్నియ కెక్క నీవు గలువన్ నియతోన్నతిఁ గాంచెఁ దంద్రియున్. వసు. ౫. ౧౫.

౫. కలది యగు; కలవాఁ డగు.

ఆ...ధరామరేంద్ర,వరులఁ దనుపు మఖిలవసుమతీప్రజ కెల్లఁ, గరుణ కలుగుమమ్మ కమలనేత్ర. భార. ఆది. ౮. ౪.

సీ. ఆరాధనముసేయు మత్తమామల నెప్డుఁ బరిజనంబులమీఁదఁ గరుణ గలుగు. నైష. ౭. ౯.

శా. నామీఁదం గృప యెప్డుఁ జాలఁ గల వన్నా యేను శోకాగ్నియం,దీమాడ్కిం బడఁగా నుపేక్ష నగునే...హరి. పూ. ౭. ౩౮.

౬. సంభవించు; లభించు, ప్రాప్తించు, దొరకు.

మ. బహుబాధల్ బడఁ గల్గు నంచుఁ దమలో భాషింపఁగా...హర. ౨. ౧౯.

సీ. దండపాణిని ఢుంఢి దక్షిణామూర్తిని గాలభైరవుఁ గొల్వఁ గలుగదయ్యె. కాశీ. ౫. ౬౮.

క. పరఁటెఁడురసంబు గలుగం, గరయంత్రం బాడ నెన్నిగడలు వలయు న,న్నిరసాలకాండకంబుల్...హర. ౨. ౧౦.

ఆ. తలిరుఁబోఁడి మంచిదానవు గలిగితి, ట్లుకుగుదెంతు రమ్మ యధిపుమనసు, విరస మయ్యెనేని వెర వెద్ది మఱి చక్కఁ,జేయ నీవ చింతచేసి చూడు. ప్రభా. ౫. ౧౯.

౭. అర్హమగు, తగు.

క. ఈయునికి వారకాంతకు, నాయమె యిది యాఁడుతోడుసు నాఁటికి నాయం, బాయెనిఁకం గలకాలము,పాయక యత్తపసిగొడవఁ బడఁగాఁ గలదే. విప్ర. ౪. ౧౭.

ఉ. సిరినొక్కప్పుడు కన్మొఱంగిహరి దన్ జేరన్ బ్రహర్షించును, ర్వరకు న్వంచనఁ గూడఁగాఁ గలుగుభాస్వచ్చంద్రశాలాపరం,పర లయ్యెన్ బఱ పైనయెవ్వనిఫణాపంక్తుల్..., ఆము.౧.౨.

౮. కడచు, గతించు.

క. అనుటయు నమ్ముని యిట్లను,వనజాయతనేత్ర నీవు వచ్చి ముహూర్తం,బును లేదు పోవఁ దమకిం,చిన నే మని నీకుఁ బ్రియము చెప్పదు గరిమన్. వి. పు. ౨. ౨౮.

స. క్రి. పొందు.

సీ.శ్రమమునకై యేను సకలాంబకములు నెక్కుడువెన నేయ నయ్యెడకు నొక్క, యాఁశెయ్య యుఱికి నాయజ్ఞానమున నంపతాఁకునఁ

గూలుకు దానిఁ గలుగు, బ్రాహ్మణుం డధిక
కోపంబున నిది హోమధేనువత్సం బిట్లు దీని
కల్య,నిహతంబుఁ జేసితి నీవు నావచనశల్యం
బున నిహతుండ వగుము... భార. కర్ణ. ౨.
౯౦.

శా. కానం గానిశరీరముం గలమహోగ్రగ్రాహ
ము౯...భార. ఆది. ౫. ౨౫౭.

(ఈక్రిందిపరశురామపంతులవారి కవిత్వమునం
దు ఈధాతువు సబిందుకము గాఁ గన్పట్టుచున్న
ది.కాని దానిసాధుత్వము చింత్యము.)

లయగ్రాహి. సంగముసు భంగముఁ గలుంగ కొక
భంగిని వెలుంగుచను నే నని కనుంగొనుము
పత్నా. సీతారా. ౨. ౧౩౩.

ఉ...ఆ,లీల ననేకజీవులు గలింగి జగంబులు
నిండి యుండిరి ...మనోహరశతకము. ౭.

ఉ...నీ,పాలఁ గలుంగు మోక్షము...మనోహర
శతకము. ౩౧.

సుగంధివృత్తము. రామ రామ రామ రామ రా
మ రామ యంచుఁ ద,న్నామకీర్తనంబుఁ జే
సిన౯ గలుంగు మోక్షము౯. సీతారా. ౧.
౬౭.

ఉ. వీనులకంటిజన్నిదము వ్రేలెడుబొజ్జ గలుం
గుగుజ్జువాఁ,డే నొనరించుకావ్యమున కెప్పు
డవిఘ్నము సేయుఁగావుత౯. శుకచ. ౧.
౧౫.

జ: కలిగించు, కలిమి, కలిమికొండ, కలిమిచెలి,
కలిమిదండుగ.

కలుచే. వి. (సం. కలుషమ్. ప్రా. కలుస.) ౧.కలఁత,
క్షోభము. (చూ. కలుచపడు.)

౨. దోషము.

క. కలుగుం దోఁపమి యమవసఁ,గలుగునె యం
తటనె యమృతకరునకు నాశం,బలఘుపరవ
స్తువునకుం, గలదె యభావంబు మనసు గాన
నికలుచ౯. భార. శాం. ౮. ౧౮౩.

౩. క్రోధము.

మ. కలుచం గోశబిలంబు వెల్వడి యవఃఖడ్గాహి
పైవచ్చుచోఁ, జలనం బించుక లేక యీతని.
రిపుత్మాపాలసంభూత మో, చెల హస్తాంబుజ
హాంగుళీమయమహాసిద్ధౌషధీపల్లవాం,చలము
ల్తేసె భజించు జాంగలికత౯ సంగ్రామరం
గంబుల౯. నైష. ౫. ౧౫౭.

జ: కలుచపడు.

కలుచేపడు. అ. క్రి. ($\surd$కలుచే) కలఁతపడు.

వ. ... తద్వధోపాయంబున కుపాయం బూహిం
చి యెద్దియుం గానక కలుచపడి పెలుచ నం
తిపురంబు వెలువడి కొలువుకూటంబునకు వ
చ్చి...నృసిం. ౫. ౮.

గీ. అంబునిధితీరమునఁ గులాయం బమర్చి,కొని
కలంగుచుఁ డిట్టిభి గ్రుడ్లఁ బెట్టి, పాదిగ నే
మఱిపాటులే కదనఁ బదనఁ,గలుచపడకుండ
నొండొంటిఁ గలపికొనుచు. వేం. పంచ. ౧.
౬౨౦.

కలుచే(ల్చే). స. క్రి. మోహించు,వలచు.

చ. కలువక కల్చినట్లు తమకం బెవ లేకయుఁ
గల్గినట్లు...తా నొరుఁ గల్వమి నేర్పు వేశ్య
కు౯. కు. సం. ౭. ౧౮౨.

గీ. ... కలిచె నా నలరు వలచె, ననుట...ఆం.
భా. ౩. ౯౬. ('కలచె' అపముద్రితము.)

జ: కలుపు[2].

కలుజే(ల్జే)వ్వి=కలజువ్వి. వి. (కలు[2]+జువ్వి.)
కూటపర్కటి, కొండజువ్వి.

గీ ... ప్లక్షసంజ్ఞ,నివ్వటిలు జువ్వి యనఁ గలుజు
వ్వి యనఁగఁ, గూటపర్కటి యగుచు ...
ఆం. భా. ౨. ౮౮.

ఉ. ... నో,ళ్లువ్విపులూరఁ ద్రేల్చి చము రట్టి
పడం గఱుకుట్లు గాల్చి క,ల్జువ్వులనీడ నొ
క్క పరిశుద్ధశిలాతలభూమి నందఱు౯. కాళ.
౩. ౫౦.

సీ. కలుజువ్వి వావిలి గండువావిలి యేఱుమద్ది మద్దియును...హంస. ౪. ౧౧.

కలుపు[1](ల్పు). స. క్రి. (√ కలియు) చేర్చు, కూర్చు.

గీ. అఖిలలోకైకనాథ నీయట్టిరూప, విక్రమౌదార్యశౌర్యవివేకనిలయు, నొకకుమారుని దయచేసి యుర్విలోనఁ, గడుపు చల్లనికాంతలఁ గలుపు నన్ను. ఉ.హరి. ౨. ౭౫.

సీ. సంప్రణయక్రోధజంపతినివహంబుఁ గలుప వచ్చినచెలికాఁ డనంగ. గీ...వ,సంత మేతెంచె సంతతోత్సవ మెలర్ప. విక్ర. ౫. ౩.

వి. ౧. కలయిక.

సీ. సితభానుఁ డాచార్యుచిగురాకుఁబోఁడిపైఁ గన్ను వైచిన కన్నెకలుపుమరులు. నైష.౭. ౧౫౧.(కన్నెకలుపు=ప్రథమసంగమము.)

౨. పైరుమున్నుగువానిలోఁ గలిసి మొలచినగడ్డి, మొ.

గీ. మెలపుతోఁ జెట్లపాదులకలుపు దీయు, నెమ్మి దోహదధూపధూమమ్ము లిడును. నైజ. ౨. ౧౨౧.

సీ. పైరు మునుఁగ గాద బలిసినచేలలోఁ దెరలక కలుపులు దీసి తీసి. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౩.

సీ. ... కలుపు నాఁ బెరుఁగుచు గాద మొప్పు. ఆం. భా. ౩. ౫౧.

౩. దధి, పెరుఁగు; మిశ్రదధి.

క. కలు పనఁ బెరగు దధికిన్. ఆం.సం.నానా. ౧.

గీ...కలు పన, మిశ్రదధి యొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

కలిపికొను=చేర్చుకొను.

వ. ...ధర్మంబులు దేటపడ నను గ్రహించుచుం బుయిలోటవాపి నన్నుం గలిపికొని కృపకు భాజనంబుగాఁ జేయుటం జేసి కొంకక యింకను నడిగెదను...భార. అను. ౩. ౨.

కలుపు[2](ల్పు). వి. (√కలుఁచే) మోహము,వలపు.

సీ. కర మర్థి నినుఁ జూచి కనుకలిఁ గలిచినపడఁతులకల్పు నిష్ఫలము గాఁగ. కు. సం. ౫. ౫౫౩.

కలుపు(ల్పు)ఁగోలు. వి.(√కలుపు[1])మైత్రి,ఐకమత్యము.

మ. నవపుంజుట్టము లెంద ఱేని గల రింటన్ వారు మాకై చలం,బునఁ బోరాడుదు రట్టివారలకుఁ గల్పుంగోలుఁ బుట్టింప నిం,పున మన్నింపవె నిత్యవైరము మృగంబు ల్మాని మేల్పొంద మ,న్ననఁ గావించినమంత్ర మైన మణియైనన్ మూలికైన న్మసీ.చంద్రా.౩.౧౦౭.

కలుపుఁగోలుతనము. వి.(√కలుపుఁగోలు) ఐకమత్యము.

వ. ... నటత్తటిద్వల్లీమతల్లియుంబోలె నుల్లసిల్లి యల్లిబిల్లిఁ దెచ్చుకోలువలపు దెలుపుకలుపుఁగోలుతనంబులు సలుపుచు ని ట్లనియె.రామా. ౫.౧౩౪.(ఐకమత్యపుఁజేష్టలు అని భావము)

కలుము. వి. కలుషగంధము.

ఆ. కలుము నాఁగఁ గలుషగంధ మభవ.ఆం.భా. ౧. ౧౦౬.

కలువ(ల్వ). వి. (సం.కైరవమ్. క.కలువె.) ఉత్పలము, కువలయము.

సీ.సొగసువాలు మెఱుంగుఁజూపు లాశావీథికలఁ గల్వవిరి మేలుక ట్లమర్ప. ఉ. రా. ౨.౧౨౪. నైష. ౩. ౧౬౬. ఆం. భా. ౧. ౧౬౪.

జ: కలువకంటి, కలువగొంగ,కలువ చెలి, కలువడము, కలువ ఱేడు, కలువలదొర, కలువవిందు, కలువవిల్తుఁడు.

కలువ(ల్వ)కంటి. వి. (√కలువ.) కలువలవంటి కన్నులు గలయాఁడుది, కువలయాక్షి; స్త్రీ.

సీ. చెవిలోనఁ బాఱంగఁ జిమ్మె గొజ్జఁగనీటఁ గాలభైరవు నొక్క కలువకంటి. భీమ. ౫.౧౧౩.

గీ. పుడమిలోఁపల మగవాఁడు పూని తనకుఁ, గో ర్కి యగుకల్వకంటిఁ గైకొనుచు నుండు. నీలా. ౨. ౭౭.

కలువగొంగ. వి. (కలువ + గొంగ) - కలువలకు శ త్రువు - సూర్యుఁడు.

సీ. కలువగొంగకు లేనిబలువగం గనుజీనివలువ రింగులు పైని గలుగువాని. ప్రబంధ. ౨౦౨.

ఇశ్లే: కలువ(ల)దాయ, మొ.

సీ... కలువదాయ, కూనతూ పేసి... అచ్చ. రా. యు. ౨౪౨. (కలువదాయకూనతూపు = యా మ్యాస్త్రము.) అచ్చ. రా. యు. ౭౯.

కలువచెలి. వి. (కలువ + చెలి.) కుముదబాంధవుఁ డు, చంద్రుఁడు.

గీ. కలువచెలియును బూవుదండలును మంచి, గంధమును గేళిసౌధంబుఁ గలికి మోముఁ, గా ముకునకు వికారంబు గలుగఁ జేయు. భర్తృ. ౨. ౨౯.

ఇశ్లే: కలువలయనుఁగు, మొ.

గీ. కలువలయనుంగు దూర్పుగుబ్బలిని బొడమె. అచ్చ. రా. అయో. ౧౨.

గీ. ...కల్వలయనుంగు. అచ్చ. రా. బాల. ౯౪. కలువలచెలిరేక = చంద్రరేఖ.

ద్వి. కలువలచెలిరేక కనకశలాక, తలిరులే మొ క్క మేల్ తళుకులచుక్క. మృ. వి. ౨. ౬౩.

కలువ(ల్వ)డము[1]. వి. (కలువ + వడము - సం. కై రవపటః. త. కలువటమ్.) ఉత్సవాదులందు ధ్వజ స్తంభాదులకు వ్రేలఁ గట్టెడుకలువపూదండ, ప్రా లంబమాలిక.

ద్వి. విరులచప్పరములు విరచించువారు, పురవీ థిఁ గేతనంబులు నిల్పువారు, కలువడంబులు మేలుగాఁ గట్టువారు. రం. రా. అయో. ౨౨ పా.

ద్వి. కలువడంబులు గట్టి కాంచనదండ, కలితప తాకలు గ్రందుగా నెత్తి. ద్వి. పారిజ్ఞ. ౨౨౯పం.

కలువ(ల్వ)డము[2]. వి. వితానము, మేలుకట్టు.

గీ. కలువడము చందువా మేలుకట్టనంగ, నతిశ యిల్లు వితానాహ్వయములు సాంబ. సాం. ని. మాన. ౧౯.

కలువ(ల్వ)ము. వి. మందు నూఱెడిరాయి. (శ. ర)

కలువ(ల్వ)ఱేకు. వి. (√కలువ) కువలయదళము.

సీ. కలువఱేకులయేపు ఖంజనంబులరూపు నిరసిం చువాల్చూపునీటుదాని. ఉ. రా. ౨. ౨౬౬.

(బ) పిఱుఁదులమీఁది నఖక్షతములు, ఉత్పలపత్ర ములు.

సీ. ...పిఱుందుపైఁ గానుపించిన యవి కల్వఱే కు, లనఁగ నెసఁగు... వేంక. మాన. ౭౫.

కలువలదొర. వి. (కలువలు + దొర) చంద్రుఁడు.

క. కనికరము లేక తనచక్కనికరముల గాసిఁ బెట్టెఁ గలువలదొర... రా. వి. ౪. ౪౪.

ఇశ్లే: - కలువలరాయఁడు, మొ. ఉ. రా. ౭. 3౫౬.

కలువఱేఁడు. దశా. ౨. 3౦౨.

కల్వలసామి. ముకుంద. ౨. ౧౨ 3.

కలువలఱేనితోడు = లక్ష్మి. ఆం. భా. ౧. ౪౧.

కల్వరారాయి = చంద్రకాంతశిల. అచ్చ. రా. బాల. ౨౧౪.

కలువ(ల)విందు. వి. (కలువ + విందు) కుముద బాంధవుఁడు, చంద్రుఁడు.

గీ. గరముతోఁబుట్టువగుటనో కలువవిందు, కం దు దనయందుఁ దాల్చె లక్ష్మణకుమార. రా మా. ౬. 3౦. విక్ర. ౭. ౧౦౨.

కలువవిల్తుఁడు. వి. (√కలువ) పుష్పధన్వుఁడు, మన్మథుఁడు. సానందో. ౫. ౯౧ పా.

కలుషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆవిలము, క లఁగఁబాఱినది. ౨. మలినము. 3. గర్హితము, నింది తము. ౪. అసమర్థము, చాలనిది. ౫. కృష్ణము, నల్ల

నిది. వి.అ.పుం. ౧.మహిషము, దున్నపోతు. ౨. నలుపు. (కే.ని.)న. ౧. మురికి, మాలిన్యము. ౨. పాపము.

కలుషించు. సం. అ. క్రి. కలఁగఁబాఱు, కలఁత నొందు; కోపించు.

సీ. ... బ్రహ్మఋషుల నేడ్వుర సృజియించి వారిఁ, గని నన్నుఁబూజింపుఁడనిన నాసంయము లాత్మలోపలఁ బరమాత్మఁ గొలువఁ, గలుషించి వైకారికస్వరూపుఁడు పద్మజన్ముండు మద్వ్యభిచారకారు.గీ.లారకాన దురాచారులారకాన,కితవకృత్యంబు లిట్లు చేసితిరి మీరు,బ్రహ్మవిజ్ఞానగర్వంబు పదటిపాలు, గావలయు నందు ఘోరంబుగా శపించె. వరాహ. ౫. ౧౨.

కలుషితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కలఁగఁబాఱినది, కలఁగినది. ౨. పాపయుక్తము.

కలుసుఁగూర. వి. (కలుసు + కూర) అనుపుగా వండినకూర.

సీ. కలుసుఁగూరలును బజ్జులుఁ దియ్యచేరులుఁ బంచదారలు నానవాలు జున్ను. జై. భా. ౩. ౫౦. (శ.ర. పా.'పులుసుఁగూర' ముద్రి. పా.)

కల్కనము. సం. వి. అ. న. శఠత్వము.

కల్కఫలము. సం. వి. అ. పుం. దానిమ్మ.

కల్కము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పాపి, దుష్టము. వి. అ. పుం. న. ౧. దంభము, కపటము. ౨. పాపము. ౩. విష్ఠ, పురీషము. ౪. కిట్టము, గులిమి మొదలగు దేహమలము. ౫. నెయ్యి నూనె లోనగువానిని కాఁచి పక్వము సేయునపుడు వానియందు వైచెడుఓషధిద్రవ్యవిశేషము; నెయ్యి నూనె లోనగువానియందు అడుగున నిలిచినమడ్డి. ౬. మురికి. ౭. తురుష్కమనెడుగంధద్రవ్యము. ౮. చూర్ణము, పొడి.౯.విభీతకము, తాండ్ర.

కల్కి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కల్కముకలది.వి. న్,ఇ. పుం. విష్ణుదేవునిపదియవయవతారము.

కల్జే. వి. కంసాలి, వడ్రంగి, మొ.

సీ. వ్యాపారివిత్తంబు వారకాంతలపాలు కల్జుని త్తము రంజకానిపాలు. రామలిం. ౨౩.

కల్పకము. సం.వి.అ.పుం. ౧=కల్పము.౨.కచ్చూరము,కచోరము. ౩. కల్పవృక్షము.

కల్పకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కల్పసూత్రకారుఁడు(కాత్యాయనాశ్వలాయనాది).౨.మంగలి. (వాచ.)

కల్పకుఁడు. సం. విణ. (అ.ల్పికా.అ.)౧.కల్పించువాఁడు, రచించువాఁడు. ౨. ఆరోపించువాఁడు. వి. అ. పుం. మంగలి, నాపితుఁడు.

కల్పన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నిర్ణయము, ఏర్పాటు. ౨. రచన; చేఁత, చేయుట. ౩. కైసేఁత, అలంకరించుట. ౪. ఆరోపణము, లేనిది మోపుట. ౫. లేనిది నిర్మించుట, క్రొత్తగాఁ గలిగించుట. ౬. ఊహ, భావన. ౭. (న్యాయ) వ్యతిరేకవ్యాప్తిజ్ఞానాధీన మగుఅనుమాన భేదము. ౮. (మీమాంస)అర్థాపత్తి యనుప్రమాణవిశేషము.౯.ఎక్కుటకై ఏనుఁగు నాయితముసేయుట.

కల్పనము. వి. కలాఁపి, కలయంపి.

సీ. పూనీరు కలువపుప్పొళ్లను దంపించి నునుపు మీఱంగఁ గల్పనముఁ జల్లి. ల.వి. ౫. ౨౨.

కల్పనము. సం.వి. అ. న. ౧.ఏర్పాటు,నిర్ణయము. ౨. రచన;చేఁత, చేయుట. ౩.ఛేదనము,కత్తిరించుట. ౪. ఆరోపము,లేనిది మోపుట. ౫. సాలెవానిమగ్గము. (వై. ని.)

కల్పని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కత్తిరించుసాధనము-కత్తెర.

కల్పనీయము. సం=కల్ప్యము.

కల్పనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ప్రపౌత్రునియొక్క ప్రపౌత్రుఁడు. (వై.ని.)

కల్పపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శౌండికుఁడు, గ వుండ్లవాఁడు. (హలా. ని.)

కల్పమానము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) కల్పించుచున్నది.

కల్పము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఉచితము, తగినది. ౨. సమర్థము, ఓపినది, చాలినది. ౩. ఈషదసమాప్తిని సూచించును. (ఉదా: విద్వత్కల్పుఁడు=పూర్ణముగా విద్వాంసుఁడు కానివాఁడు. ప్రభాతకల్పము, దీపకల్పము, మొ-ఇది యీయర్థమున ప్రత్యయము.) వి.అ.పుం.౧. న్యాయము. ౨. వికల్పము, పక్షాంతరము. ౩. విధి. ౪. వైదికవిధానములను దెలుపుశాస్త్రభేదము. (ఇది ఆశ్వలాయనాపస్తంబబోధాయనకాత్యాయనాదిసూత్రరూపముగా నుండునొక వేదాంగము.) ౫. సంకల్పము, ఉద్దేశము. ౬. ప్రళయము. ౭. బ్రహ్మదినము. (మనుష్యమానమున నాలుగుయుగములును వేయిమాఱులు తిరిగి వచ్చినచో బ్రహ్మకొకపగలు అగును. బ్రహ్మయొక్క దివాభాగమున జగత్తు చేష్టాయుక్తమగును. అతని రాత్రిభాగమున జగత్తు నిశ్చేష్టమై యుండును.) ౮. విభీతకము, తాండ్రకాయ. ౯. కల్పవృక్షము. ౧౦. మద్యవిశేషము.

కల్పయత్. సం. శత్రు. కల్పించుచున్న.

కల్పయిత. సం=కల్పిత.

కల్పయితవ్యము. సం=కల్పితవ్యము.

కల్పలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కల్పవృక్షము.

కల్పవృక్షము. సం.వి. అ.పుం. ౧. కోరినవస్తువు లిచ్చెడిదేవవృక్షసామాన్యము, వేల్పుమ్రాను.
శ్లో...కల్పద్రుమాణామివపారిజాతః. సం.రఘు. ౬. ౬.
౨. దేవవృక్షవిశేషము (ఇవి అయిదు:-మందారము, పారిజాతము, సంతానము, కల్పవృక్షము, హరిచందనము) - ఇట్లే: కల్పతరువు, మొ.

కల్పాంతము. సం. వి. అ. పుం ప్రళయము, త్రుంగుడు.

కల్పి. సం.విణ. (న్.నీ.న్.) ౧.రచించువాఁడు. ౨. ఆరోపించువాఁడు. వి. న్. పుం. మంగలవాఁడు.

కల్పించే. సం. స. క్రి. ౧. సృజించు.
గీ. బహుళజలమధ్యమునఁ జెనుఁబాఁపపాన్పు,
పైరజశ్శక్తి గైకొని పవ్వళించి, లీల నఖిల
లోకములు గల్పించు వినయ,ధుర్య నారా
యణాఖ్యచతుర్థమూర్తి. మార్క. ౧. ౧౧౫.
౨. రచించు. (శ. ర.) ౩. (లేనిది) కలిగించు, పుట్టించు.
(వ్యవ) ఇది కల్పించినకథ కాని నిజమైనది కాదు.

కల్పిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=కల్పకుఁడు.

కల్పితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. రచితము; చేయఁబడినది. ౨. వ్యంజితము, స్ఫుటపఱుపఁబడినది. ౩. ఆరోపింపఁబడినది, కల్పనచేయఁబడినది. వి. అ. పుం. ఎక్కుటకు ఆయత్తము చేయఁబడినయేనుఁగు.

కల్పితవ్యము. సం=కల్ప్యము.

కల్ప్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కల్పింపఁబడుచున్నది.

కల్ప్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. రచింపఁదగినది. ౨. ఆరోపింపఁదగినది. ౩.అనుష్ఠింపఁదగినది.

కల్మషము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.)౧.పాపము గలది. ౨. మలినము, మురికి గలది. వి. అ. పుం. న. ౧. పాపము. ౨. హస్తపుచ్ఛము, మనికట్టుక్రింది చేయి. ౩. మాలిన్యము. ౪. మడ్డి మొదలగుమలినపదార్థము. పుం. నరకభేదము.

కల్మాషకంఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఈశ్వరుఁడు.

కల్మాషపాదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకరాజు.

కల్మాషము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. చిత్రవర్ణముకలది. (అమరము-నలుపు తెలుపు కలిసినవన్నె గలది. వై.ని.) ౨. నల్లనిది.వి. అ. పుం. ౧.చిత్రవర్ణము. (అమరము-నలుపు కలిసిన తెలుపు. వై.ని.) ౨. నలుపు. ౩. గంధశాలి, ఒక జాతివరిక్.

కల్మాషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-నల్లనిది-యమునానది.

కల్మాషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

కల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సుర, మద్యము. ౨. హరీతకి, కరకక్.

కల్యజగ్ధి. సం.వి.ఇ.స్త్రీ. ౧. ప్రాతఃకాలమున భుజించుట. ౨. ప్రాతరాశము, చలిది.

ఇశ్లే:- కల్యాశము, మొ.

కల్యము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) ౧.రోగము లేనిది,నిరామయము. ౨. సజ్జము,ఆయితమైనది, సిద్ధమైనది. ౩. సమర్థము, నేర్పరి. ౪. ఉపాయము కలది. (మాట) ౫. శుభమైనది.(మాట) ౬. ఏడమూకము, చెవిటిమూఁగ.వి.అ.న. ౧.ప్రత్యూషము, వేకువ.౨. నిన్న. (కే.ని.) ౩. (జ్యోతి)లగ్నము. ౪. మధువు, కల్లు.

కల్యవర్తము. సం.వి.అ.పుం. ప్రాతరాశము.(త్రిని)

కల్యాణబీజము. సం.వి.అ.న. మసూరము,చిఱుసెనగక్. (రాజని.)

కల్యాణము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. అక్షయము, నాశము లేనిది. ౨. శుభయుక్తము;శుభకరము.వి.అ.న. ౧.ఉత్సవము, పండుగు. ౨. బంగారు. ౩.శుభము, మంగళము; వివాహము.

శా. ... రుక్మిణీకల్యాణంబు వినంగ నాకు మదిలోఁ గౌతూహలం బయ్యెడిన్. భాగ. ౧౦ పూ.౧౬౮-౨. (రుక్మిణీకల్యాణంబు=రుక్మిణీ వివాహకథ అని భావము.)

కల్యాణ మగు=పెండ్లియాడు.

గీ. అంబమాంబికఁ గల్యాణ మైననాఁడె, వాసి గలకీర్తిలక్ష్మికి నేసవెట్టె.పాండు.౧.౪౧.

కల్యాణి.సం.విశ.(న్.నీ.న్.) కల్యాణము గలది.వి. ఈ.స్త్రీ. ౧.మాషపర్ణి,కారుమినుముక్. ౨.గోవు. ౩. (సంగీ)రాగభేదము. ౪.భూమి. ౫.పార్వతి.

కల్యాణిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. మనశ్శిల,మణిసిల.

కల్యాణిని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.బల,ముత్తవపులగముక్.

కల్యా(ల్య)పాలుఁడు. సం.వి.అ.పుం. శౌండికుఁడు, గవుండ్లవాఁడు.

కల్ల. వి. (క.కళ్. త.కళ్లమ్.) ౧.అసత్యము,అనృతవచనము.

ఆ.వె. జల్లి బురుడ బొంకు పొల్లు దబ్బఱ కల్ల, దబ్బు తక్కు టక్కు తవలి తవలి, తసుకు నసుకు దుద్దు తటవట తవతవ, సట హుళిక్కి నానసత్య మభవ. ఆం. భా. ౧. ౧౧౬.

౨. తప్పు, నేరము, అపరాధము.

మత్తకోకిల. కల్ల లే దని విన్నవించుట గాదు వల్లభ యీతనిం, బ్రల్లదుం డెగఁ జూచి లేని ...మా, తల్లిదండ్రులు పుత్రశోకము దాల్చి చిక్కుదు రీశ్వరా. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౬౭.

గీ. కాశికాపట్టనద్రోహిఁ గావు మభవ, విశ్వపతి దూషితునిఁ బ్రోవు విశ్వనాథ, కల్ల చేసితిరక్షింపు కాలకంఠ, యనుచుఁ బ్రార్థించు భీమనాయకునిఁ దపసి. భీమ. ౩. ౧౯౩.

౩. పరుషవచనము.

సీ. తనతల్లి విసివి నిన్నను గొన్ని కల్ల లాడుటయు నే వెళ్లిపోవుటయుఁ గలదు.పరమ.౩.౫౭.

౪. భంగము, హాని.

వ. ఈధర్మానకు ఎవ్వరు కల్ల తలంచినారు పంచమహాపాతకాలు చేసినదోషమును పొందుదురు: ౧.౫౯౩. గు. జి.అమీనాబాదుశాసనము.

(యముఁడు తనకింకరులతో నన్నమాట.)గీ.శ్రీనాథ గిరీశ లక్ష్మీపతి త్రిపు,రారి వసుదేవసూ

నఁడ త్ర్యక్షు యనుచు, జపము సేయుదు రె
వ్వ రావిపులపుణ్యా,ఘనులఁ గదిసినప్పుడ మీ
కుఁ గల్ల వచ్చు. కాశీ. ౩. ౧౬౧.
౫. లోఁటలోనగుదాని వెలుఁగు, కట్టువ.
సీ. ... ప్రాచీనసంజ్ఞలు పరఁగుచుండు. గీ. వెలు
గు కల్ల యనంగను ... ఆం. భా. ౨.౧౨.
విశ. ౧. అసత్య మైనది, అనృత మైనది.
మ. గుణమా సెబ్ర వివేకమా నహి మనోగూఢత్వ
మా లేదు భాషణమా కల్ల విచారమా తవళి
వంశాచారమా నాస్తి ... హంస. ౫. ౧౧౧.
సీ. పాలు పిండని గొడ్డుబర్రె కాసులు మెండు కల్ల
పసిండికిఁ గాంతి మెండు. వేణు. ౧౭.
౨. పరుషము. (శ. ర.) ౩. మాయాకల్పితము;
మాయావి.
ఆ. పునుకతాల్పువిల్లు మునిమెఁ దాటకఁ జంపె,
ఖరునిఁ దేర్చె వాలిఁ గడవఁబనిచెఁ, గల్లజిం
కఁ ద్రుంచె గండగొడ్డలితాల్పు,గరువ మడఁ
చె నతనికడిమి యనదె. అచ్చ. రా. యు.
౫౭.
క. విను మేము కల్లసారెలు, గొని కపటపునెత్త
మాడుమశలతఁ గా దొ,ప్పనివారి నేపడంచు
ట, ఘనబాహుస్వైరకేళిఁ గాని దురాత్మా.
భార. శల్యా. ౨. ౭౮౧.
ఆ. అపుడు మొసలి వేల్పుటలివపమై తనతోఁటి,
కతయు నచట నున్నకల్లతపసి, తెఱఁగు నత
నితోడ నెఱిఁగించి పసిఁడిలే,రెక్క వేల్పు
ప్రోలి కేఁగె నంత. అచ్చ. రా. యు. ౪౧౭.
కల్లవెల్లి యగు=చెల్లాచెదరగు.
(రతివిలాపము.) గీ. అరితికాఁ డైనపూవిల్తు న
ట్టె కొట్టె,కల్లవెల్లిగఁ జేసె నాకాఁపురంబు.
పార్వ. ౩. ౧౧౭.
ద్వి. ఎదురను బసి గుబ్బి మేనుంగు బండి, యది
యేమి సోద్దెమో కదియంగ వెఱచు, నల్లంతఁ
బొడగని చల్లన నవసి,కల్లవెల్లై పాలు ...
బస. పు. ౮. ౩౮ పం.
జ: కల్లతనము, కల్లరి, కల్లరితనము, కల్లరీఁడు,క
ల్లరుజు, కల్లవాఁపు, కల్లవాటు, కల్లసేయు.
కల్లతనము. వి. (కల్ల+తనము) ౧. వంచన, మోసము.
ఉ. కల్లతనంబు గాక పొడగట్టినపూర్వపురీతి
నేఁడు నా, యుల్లమునందు నుండుము ...
భాగ. ౬. ౫.
ఉ. గట్టిపచేఁతలుం బసలుఁ గల్లతనంబులు నీవు
పుట్టఁగాఁ, బుట్టినవి ... పారి. ౧. ౧౨౭.
౨. నేరము, తప్పు, అపరాధము.
గీ. అధిప సంకల్పవైషమ్య మగుటఁ జేసి, హోత
కల్లతనంబున నువిద గలిగె,నైనఁ గలిగింతు నీ
కుఁ బ్రియాత్మజునిని,నీవు మెచ్చంగఁ జూడు
నా నేర్పుబలిమి. భాగ. ౯. ౧౮.
ద్వి. నృపునితో నొండను రెండుగాఁ జెప్పి, క
పట మేర్పడఁ బెట్టి కల్లతనంబు, నీమీఁద
మోపుట నిక్కంబు ... నవనాథ. ౧. ౫౫ పా.
౧౭ పం.
౩. దుశ్చేష్ట, చెడుతనము.
గీ. అన్న మీతండ్రి కోపగాఁ డౌనొ కాఁడొ,
యీవు పానరించుదుర్వృత్త మెఱిఁగె నేని,
కల్లతనములు పలుమాఱుఁ గప్పిపుచ్చు, నట్టి
నామీఁదఁ జంపంగ నలుగకున్నె. కాశీ. ౮.
౯౦.
(మూలము:-ఆచ్ఛాదయామి తే నిత్యం పశ్యా ర
గ్రే కుచేష్టితమ్.)
క. అల్లుండ్రఁ గూఁతు లందఱుఁ, బొల్లమతిం బి
లిచి తెచ్చి పూజన లిడుచుఁ, గల్లతనంబున
దక్షుఁడు, చెల్లింపఁ దొణంగెఁ గ్రతువు శివ
రహితముగ. వీర. ౧. ౯౭.
కల్లము. వి. ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి,
మల్లబంధవిశేషము; రతిబంధవిశేషము.
సీ. కల్లంబు రాటంబు కత్తి కొక్కిస ... గీ ...
నాఁగఁ జెన్నలరుచుండు,ముప్పదియు రెం

డు విన్నాణములకుఁ జేర్పు. ఆం. భా. ౨. ౨౮౯. ప్రబంధ.౭౭.(కర్లము అపముద్రి.)

సీ. మల్లవల్లభులట్ల మరుసాధనలపట్లఁ గల్లమ్ములకు వచ్చి కలిసి కలిసి. రాధికా. ౩.౧౩౭.

కల్లరి=కల్లరీఁడు. విణ. (కల్ల+అరి-త. కళ్లన్) ౧. అసత్యమాడునది.

సీ. తచ్చనగొండి పోతరకత్తె కల్లరి... చెన్న. ౨. ౨౮.

౨. అసత్య మైనది.

సీ. దొరలు గద్దింపఁ గల్లరివార్త నిజముగా నిర్వహింపని దేటినీటుకత్తె. శుక. ౧. ౫౪.

౩. వంచకుఁడు; మాయలాడు.

క. కల్లరితో లువేలుపుఱేఁ,డల్లనఁ జెఱవట్టి కొనుచు నరుగుచు నున్నాఁ,డు...అచ్చ. రా. అర. ౬౬.

క. వల్లభునిఁ బ్రోచురతిగతి, నెల్లప్పుడు ఱొమ్ము డించ కెంతయుఁ దమి న,ప్పల్లవమృదుపద పెనుపఁగఁ,గల్లరికృష్ణుండు దానిఁ గని మఱి సొక్కెన్. దశా. ౭. ౧౭౯.

౪. దుష్టుఁడు; దుష్టురాలు.

ఆ. మంచివారి కెల్ల మంగళప్రద లయ్యుఁ,గల్లరులకు మేలు గానియట్టి,తనువు లెన్నియైనఁ దాల్చి...భాగ. ౧౦ పూ. ౯౩.

క. అల్లదె తాటక యనియెడు,కల్లరిరాకాసి పొగరు గదురఁగ వచ్చెన్...అచ్చ. రా. బాల. ౧౧౨.

౫. తప్పు చేసినవాఁడు, అపరాధి.

చ. నృపతికుమార లోకమున నీసరిచక్కనివారు లేరు నీ,విపు డటు పోయినప్పుడె పయింబడి నిన్వలవంతఁ బట్టు న,చ్చపలమృగాక్షి నీ వది పాసంగక వచ్చితి వేని రాజులోఁ, గపటము గాఁగఁ జెప్పి నినుఁ గల్లరిఁ జేయుఁ జుమీ నిజంబుగన్. సారంగ. ౨. ౧౫.

గీ. తల్లి నామీఁద నటు లేనితప్పు మోపె, నట యలయనుంగుఁదండ్రి దా నదియ నిళ్ళ,యంబు సేసె నట యిఁకఁ గా దన్నఁ బోనె,యేమి నన నేల కల్లరి నేనె యగుదు. సారంగ. ౨. ౨౭౩.

౬. గద్దఱి, దిట్ట.

ఉ. మెల్లన వేఁటవేఁపులగమిం బడి సల్లులఁ జంప నేర్పితిం,గల్లరి యయ్యె నిప్పు డిది కానలఁ బందుల వేరువి త్తనన్. చంద్రా. ౨. ౭౮.

కల్లరితనము. వి. (√కల్లరి)కల్లరియొక్క భావము. (సాహసకృత్యము.)

సీ. కుంజరేంద్రంబుపైఁ గుప్పించుసింగంబుఁ జెల్లరే చని పండ్లు డుల్లఁ దన్ను. గీ. అధిప దేవరబంటు గన్నట్టిపట్టి,నిన్న పున్నమ కైదండ్లనిసువు సామి, వానికల్లరితనము లీశ్వరుఁ డెఱుంగు, నీరు తటకాపమదు రొక్కయింత గనిన. రా. వి. ౩. ౭౪.

కల్లరీఁడు=కల్లరి. (కల్లరి+ఈఁడు-స్వార్థమున) వి. (దొంగ.)

సీ. ... కల్లరీఁడు. గీ... తవళి మోసరి యనఁ జెల్లుఁ దస్కరునకు. సాం. ని. మాన. ౧౨.

కల్లరుజు. వి. (కల్ల+అరుజు) మత్స్యవిశేషము.

సీ.మిసి కల్లరుజు తేలుమీను...హంస.౪.౧౭౭. (బ్రౌ, శ. ర. పాఠములు.)

కల్లవాఁపు. వి. (కల్ల+వాఁపు) నొప్పి లేనివాఁపు, రోగవిశేషము.

ఆ. కల్లవాఁపు పసికిఁ గడు వచ్చె నేనియుఁ,జుట్టు వాఁతపెట్టు మట్టు గాను, కాఁగుగంజి పాలుఁ గలియంగఁ బోసియుఁ,బూయ వాఁపు మానిపోవుఁ బసికి. పశువైద్యశాస్త్రము. ౯౯.

కల్లవాటు. వి. (కల్ల+పాటు) కలఁత, కళవళము.

ద్వి. పెళ్లనుజంతుల బెదరి యాపిట్ట, కల్లవాట

డర నాకాశంబు ముట్టె. ద్వి. సారంగ. ౧. ౧౧పా.౧౬పం. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కల్లసేయు. స. క్రి. (కల్ల + చేయు) మోసపుచ్చు.

ద్వి. మాయకాఁ డేతెంచి మనలను గల్ల,సేయు చున్నాఁ డెడసేయక వీనిఁ, దెగటార్పుము ...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౯౫౩.

కల్లు¹=కలు¹. వి. (సం. కల్యమ్. ప్రా. కల్లం. క. కళ్లు. త. కళ్.) ౧. మద్యము, సుర.

ఉ. ఉల్పలగంధి నన్నడుగు మొడ్లను బంపుము కల్లు దేర...భార. విరా. ౨. ౯౩.

సీ. కల్లనంగ సురాఖ్య చెల్లును గైపు సారాయి సారా నాఁగ రహిఁ దనర్చుఁ. గీ.దద్విశేషం బు...ఆం.భా. ౨. ౩౦౩.

౨. మద్యవిశేషము.

ద్వి. సారాయి యొకయేలు సరవిని బాఱెఁ,బా ఱెఁ గల్లును నొక్కపావనతటిని. రం. రా. అయో. (శ. ర.)

కల్లటిక=సురాభాండము, కల్లుకుండ.

ఆ. కల్లటికకు భూతి గట్టిగాఁ బెట్టిన,నందులోని గదురు లడఁగనట్లు, మెడను ద్రాడు వేయ మెఱపులో ద్విజుఁ డౌనె, విశ్వ...వేమన. ౩. ౧౭౦.

జ: కల్లుపెంట, కల్లువెల్లి.

కల్లు²=కలు². వి. దే, అచా. (చూ. బడిగల్లు, సన్నికల్లు) ౧. ఱాయి.

గీ. గగనహరినీలశైలశృంగంబునుండి,దొర్లిపడెఁ బ్రొద్దు జేసుబుఁగల్లువోలె. నైష. ౮. ౧౪౨. ఆం. భా. ౨. ౨౯.

౨. (బండి) కన్ను, (బండి) చక్రము.

వ. పరశురామదత్తం బయినభార్గవాస్త్రం బనుపే రిటిమహనీయసాధనం బప్పుడు రాధేయున కుం బ్రతిభాసింపకుండె డాపటికల్లు గ్రుం గినఁ దేరు ఘూర్ణిల్లె...భార. కర్ణ. ౩.౩౮౧.

క. శకటము హరి దన్నిన దివిఁ,బ్రకటంబై యెగసి యిరుసుభరమునఁ గండ్లుక్, వికటంబు గ నేలం బడె...భాగ. ౧౦ పూ. ౨౪౧.

జ: కల్లుగాన్గు, కల్లుప్పు, కల్లువడు, కల్లేఱు.

కల్లుగాన్గు=కలుగానుఁగ. వి. (√కల్లు²) ఱాతిగానుఁగు.

సీ. కొండఱఁ గల్లుగాన్గులఁ బెట్టి రక్తముల్ బోరు కీలెడలంగఁ బొంక మఱఁచి. సానందో. ౩. ౯౭పా.

కల్లుపెంట. వి. (√కల్లు¹) కల్లు అమ్మెడుచోటు. (శ. ర.)

కల్లుప్పు. వి. (కల్లు² + ఉప్పు) ఱాతియుప్పు, సైంధవలవణము.

క. భల్లూకపురకత్తముతోఁ,గల్లుప్పును కుంతిపాడు ము గఱదూపంబుక్, నల్లని మేఁకల మూత్ర ము, తెల్లమ్ముగఁ బట్ట దొమ్మతెవులును మాను౯. పసువైద్యశాస్త్రము. ౯.

కల్లువడు. అ. క్రి. (కల్లు² + పడు) స్తంభించు, ఱాపడు.

వ. ...గుండె జల్లు మని కల్లువడి మునితల్లజుపద పల్లవంబులం ద్రెళ్లి యిట్లంటి...మనుచ. ౪. ౧౯.

క. భల్లం బొక్కటి వింటను, మెల్లన సంధించి నిలిచి మే నెంచి కిటిం,బెల్లులికిపడఁగ నేసినఁ, గల్లువడ౯ లేచి యంతఁ గడువడిలో డ౯. భల్లా. ౨౭. (ఇందు 'కల్లువడ౯' అను దానికి కర్త త న్నేసినబోయ-శ.ర.)

కల్లువెల్లి. వి. (√కల్లు¹) సురాసముద్రము.(చి.ని)

కల్లెడ. వి. తరంగము.

వ. గండశైలంబు లొండొండ గుభులు గుభుల్లనం దొల్లురభసంబున నభశ్చరులు తల్లడిల్ల నె ల్లెడలం బెల్లెగయుకల్లెడలును...శ్రీరం.౧. ౧౩౨. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడ లేదు.)

కల్లెడు=కల్లేడు. వి. జౌ. ఒకానొకపిట్ట.

సీ. కైఁజుకక్కెర గువ్వ కల్లెడు కేరజ మాడెలు తోఁగ గిజిగాఁడు కొరడు. సుద. ౩. ౧౯౪.

కల్లెలుక(ల్క). వి. మూషికవిశేషము. (పొలములలో కలఁగులయందుండెడు ఎలుక - శ.ర.)

గీ. ఉడుము గరిమిడి కొక్కు దండడియు వెల్ల, యెలుక కల్లెల్క తలుచును నేమిచెప్ప. మనుచ. ౪. ౨౫.

సీ. ... ఎలుక నా మూషకసామాన్యముగఁ జెలంగుఁ, గల్లెల్క యనఁగను వెల్లెలుక యనంగఁ జిట్టెల్క యనఁగను జెలఁగు నిట్లు, కొన్నితద్భేదముల్ ... ఆం. భా. ౨. ౯౬.

కల్లేడు=కల్లెడు. వి. జౌ. ఒకానొకపిట్ట.

సీ. గిజిగాఁడు లావుక కేర్జంబు పూరెడు కల్లేడు పొన్నంగి కొంజు పికిలి ... పార్వ. ౬. ౭౭.

సీ. ఇక్కతాఁకున స్రుక్క నిక్క ప్రక్కలు నొక్కి నులుక కల్లేటి నొక్కోరణంబు. మనుచ. ౪. ౫౭.

కల్లేఱు. వి. జౌ. (కల్లు2 + ఏఱు2) వీరభద్రపర్వత పాదమూలమున పాఱెడియొకనది.

సీ. పాఱు నేశైలంబుపాదమూలంబునఁ గల్లేటి తో వృద్ధగంగవారి. కాశీ. ౩. ౨౭.

కల్లోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పెద్దయల. ౨. సంతోషము.

కల్లోలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కల్లోలములు కలది-నది, ఏఱు.

సీ. గగనకల్లోలినీకల్లోలమాలికాహల్లీసకములతో నవఘులించి. నైష. ౧. ౩౭.

కల్లోలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) శత్రువు, పగవాఁడు.

కళ. వి. మూర్ఛ.

గీ. ధరము నీమీఁద నిడి వార్ధిఁ దరుచునపుడు, హరుని మెడ గందె హరియురం బందెఁ గెంపు, నమరసంఘము కళ నొందె నహహ తెలిసె, ఘనజగత్కుక్షి వగుటఁగా కమఠపర్య. చంద్రా. ౧. ౭౪.

క. అలుగువగ చూపువేళం, దలతల మను నింత సోఁకిన న్మగవానిం, గళ డాఁకఁ జెనఁగు నొకమొ, క్కలపుదొరక రాసి నీటుకత్తి యయగుటన్. కువల. ౨. ౧౩౯.

కళపట్టు=౧. మూర్ఛనొందు, సొమ్మసిల్లు.

వ. దనుజునిశిరోరుహంబులు వామహస్తంబునం జుట్టి పట్టి చరణంబులఁ గంఠంబు బిగియించినం గళవట్టి గ్రుడ్లు వెలికుఱికి కదల నేరక యున్నసమయంబున ... వి. పు. ౭. ౨౧౦.

క. కళవట్టి పడినభీముఁడు, దెలిసెన్ హరికరుణనంత దేవుఁడ నిన్నున్, దెలియక పోరితి నేరము, గల దనఁగా భీము సీరి గౌఁగిటఁ జేర్చెన్. దశా. ౯. ౧౬౦.

కళవాఱు=ఆళపడు.

సీ. మొగమోట యుడిగి సొమ్ములమీఁదఁ గళవాఱి వదలక యార్జించువారిఁ జూచి. విప్ర. ౪. ౧౬. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కళ(ల). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భాగము, పాలు, అంశము. ౨. చంద్రునిలోఁ బదునాఱవభాగము. ౩. ముప్పదికాష్ఠలకాలము. (కాష్ఠ=౧౮ ఱెప్పపాట్లకాలము.) ౪. రాశిచక్రమునందు ౨౧౬౦౦ భాగము, రాశిలో ౧౮౦౦ భాగము. ౫. శరీరమందలిసప్తధాతువులలో నేదే నొకటి. ౬. (ఛంద) ఏకమాత్రాత్మక మగులఘువర్ణము. ౭. మూలధనము మీఁద వచ్చువడ్డి. ౮. స్త్రీరజస్సు. ౯. నాక, ఓడ. ౧౦. కపటము. ౧౧. గీతవాద్యాదిచతుష్షష్టికళలలో నేదే నొకటి. ౧౨. శిల్పము. ౧౩. మణిసిల. ౧౪. సంఖ్యానము, లెక్కించుట. ౧౫. (ఆంధ్రవ్యాక) ద్రుతప్రకృతికము కానిపదము. (ఉదా॥-ఊరక, రాముఁడు, మొ.)

కళం(లం)కితము. సం.విణ. (అ.అ.అ.) కలంకము కలదిగాఁ జేయఁబడినది.

కళ(ల)త్రము. సం.వి.అ.న.౧. పెండ్లాము.౨. శ్రోణి.౩.దుర్గస్థానము,కోట.౪.భగము,ఆఁడుగుఱి. (త్రి.ని.)౫.(జ్యోతి) లగ్నమునకుఏడవస్థానము.

కళపెళ. వి. ౧. నీరు మొదలగునవి కాఁగుట ఉడుకుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. కాండముల్ చండమార్తాండతీవ్రకరాతపోద్వృత్తిఁ గళపెళ నుడుకుచుండ. శివధ. ౫. ౯౭.

సీ. కళపెళ నుడుకుచక్కనినూనియలు మీఁదఁ జిల్కఁ జెల్లునె మీకుఁ జెలియలార. నీలా. ౩. ౩౪.

౨. అటుచుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. కాలాభ్రభూతముల్ కళపెళ నార్చు,పోలిక గర్జితంబులు మింటఁ బొదలె. అ.మ.క. ౨. ౭౦ పా. ౨౦ పం.

కళవరము. వి. మల్లబంధవిశేషము.

గీ.కళవరానకుఁ జొచ్చి డొక్కరము హత్తి. ఉ.హరి. ౩. ౬౯.(శ.ర,చి.ని,వీరేశ.పాఠములు)

కళవళపడు. అ.క్రి.(√కళవళము)౧.కలఁతపడు, క్షోభపడు.

క. ... నిక్కం,బీవిన్నప మన రామ,త్మావల్లభుఁడాత్మలోనఁ గళవళపడుచున్. జై.భా. ౬. ౧౫౧.

౨. తొట్రుపడు.

క. పరబలుఁ డగుమనుమనుమని,శరసంధిన్నాంగులగుచు సమరవిముఖులై,హరిరాజముఁ గని పఱచెడు,కరిబృందము వోలెఁ జనిరి కళవళపడుచున్. భాగ. ౪. ౩౩౯.

క. లలితప్రియసంభోగా, కులవేషము చక్కదిద్దుకొన నెడ లేమిం,గళవళపడుచుఁ బ్రభావతి,యలుక నతర్క్యగతి వచ్చి రచటి కిరువురున్. ప్రభా. ౫. ౬౭.

కళవళపాటు. వి. (√కళవళపడు)కలఁత; తొట్రుపాటు.

చ. కళవళపాటులోఁ జెలిమికత్తెల దూఱుచు ...నీలా. ౩. ౧౪.

చ. ... పంచితివేరఘురామచంద్ర మా,స్థలములకంచు మూఢులవిధంబున నేడ్చుచుఁ బోయి రెంతయున్, గళవళపాటులోఁ గరుణగల్గినరాజును బాయఁ గూడునే. ఉ. రా. ౫. ౩౦౭.

కళవళమగు=కళవళపడు. అ.క్రి.(√కళవళము) (సంక్షోభించు, కలఁతపడు)

క. కులశైలంబులు వడఁకెను, గలఁగెఁ బయోధులు పయోజగర్భుఁడు సురలున్, దలఁకిరి మునులమనంబులు, గళవళమయ్యెన్ దదీయగర్వోద్ధతికిన్. నృసిం. ౪. ౧౩౯.

కళవళము,కలవలము. వి. (క.కళవళ.) ౧. వ్యాకులత్వము, క్షోభము.

గీ. ఇట్లు వర్తించియును నాతఁ డేమియందుఁ, గళవళముఁ జెందెఁ గూడుఁ గోకయును లేక. శుక. ౩. ౩౭౫.

క.అని యెంచ రానికోర్కులు,మనమునఁ దలపోసి భావమగ్నత చేతం, గనుమూయుఁ గలిసినట్లులు,గని సంతస మందుఁ దెలిసి కళవళ మందున్. విజ. వి. ౩. ౨౪.

చ. అలనిరివింటిదంట తదిలాధిపమోహము నెమ్మనంబునన్, గలవలమానభేదిమణికైశికఁ గెందలిరాకుములుకులన్, గలవల మాన నూన్చె నలుకన్ నవసంగరముద్ర నిల్పి మం,గలవలమానమీనతిలకధ్వజశోభిమరుద్రథంబునన్. చంద్రి. ౪. ౧౫. చెన్న. ౨. ౬౧.

౨. సంభ్రమము, తొందర; తొట్రుపాటు.

క. పిలిచి ప్రతివచన మొదవమిఁ, గళవళమున నిల్లు సొచ్చి కాననచరు న,న్నెలవునఁ గానక

వైష్యుఁడు, నలుమూలలు నెదకి నెమ్మనము దలఁ కొందక. కాశీ. ౫. ౬౬.

వ...నవ్వుటాలకు వెనుకపాటునం గదిసి ముసుంగు లెడలింప బెగడి కళవళంపుఁజూపుల వల్లభులం జూచి... మనుచ. ౩. ౨౭.

౩. నిద్ర మోహము మొదలగువానిచేఁ గలుగుకలవరింత.

సీ. కలవరిం పనఁగను గలవరింత యనంగఁ గలవరమనఁగను గళవళ మన,స్వప్న భాషణము గా జరుగుచుండును...ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

గీ. విరహవిభ్రాంతి నొక్కొక్క వేళయందుఁ, గళవళపువింతభాషలకతన నప్పు, డెవ్వఁడో యొక్క మాయావి యేఁగుదెంచె, నంతిపురమున కని లోఁగి రబ్జముఖులు. నైష.౩.౯౬.

జ: కళవళపడు, కళవళపాటు,కళవళమగు, కళవళించు.

కళవళించే. అ. క్రి. (√ కళవళము.) ౧. కలఁతపడు.

చ...నెట్టన తెగ నగ్గలించు నచటక జనులం బరికించు బుద్ధి మా,లిన వెస నెంతయుం గళవళించు మనోజవికారమగ్నుఁడై. భార. విరా. ౨. ౩౧.

వ. కళవళించుడెండమ్ములతో నందఱుఁ దరలరమ్మలై కూడి గోవిందుపిఱుందం దగిలి ... హరి. పూ. ౭. ౧౭౫.

౨. తొట్రుపాటు నొందు.

గీ. ముద్దుమోము లల్లాడ్చుచో మూఁపులందుఁ, గర్ణభూషణజాలంబు కళవళింప,మార్చి మార్చి చేతులవ్రేళ్ల మడఁచికొనుచు,నింక నెట్లమ్మ యంచు నయ్యింతు లేడ్వ. ఉ. హరి. ౫. ౨౭౬. (ఇట 'చలించు' అని భావము.)

౩. (కలఁతపడి) అఱచు.

సీ.... వానికాలిప్రే లొకనియంగంబు దాఁకెఁ, దాఁకిన వాఁడు దత్తఱపాటుతో మేలుకని మ్రుచ్చు మ్రుచ్చంచుఁ గళవళించె.కాశీ.౪. ౧౭౪.

కళవసము=కళాసము. వి. తోలు,చర్మము.

గీ. కళవసం బూడ జలకమండలువు వీడ,జడలు మహిఁ జీర జపమాలసరము జాఱ, దర్భముడి వ్రేల...శుసల. ౨. ౩౫.

కళాంజి=కాళాంజి.వి. తమ్మపడిగము,తమ్మయుమియెడుపాత్రము.

చ. ... వాలునుం, బలుక కళాంజి కుంచె యడపం బొకకొందఱు పూని కొల్వఁగక.అహ. ౧. ౫౯.

కళాచిక. వి. తమ్మపడిగము, పతద్గ్రహము.

సీ. ... పరఁగుఁ గళాచిక పడిగ మనఁగఁ, గాళాంజి యనఁ బతద్గ్రాహిణి...ఆం. భా. ౨. ౧౬౭.

కళా(లా)దుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧-నగలకొఱకిచ్చినబంగారములో కొంతభాగము నపహరించువాఁడు-స్వర్ణకారుఁడు,కమసాలి.(అమరము) ౨-దేవతలకు కళల నిచ్చువాఁడు-చంద్రుఁడు.

శా. ఈ వబ్జుండవు నీటఁ బుట్టితి సుమీ యే నంచు మోమోటపుం, ద్రోవ ల్చెప్పఁగ సిగ్గు గాదె మతి నీతోఁబుట్టు శ్రీదేవిలీ,లావాసంబుసిరుల్వారింతు వనుచో నయ్యో కళాదుండు చే, తోవీథిక సహజాధనాపహరణోద్యోగంబు నెగ్గించునే. వసు. ౪. ౩౪. (ఇది రెండర్థములకు నుదాహరణము.)

కళా(లా)ధరుఁడు. సం.వి.అ.పుం. చంద్రుఁడు.

ఇశ్లే:- కళానిధి, మొ.

కళాయి. వి. (సం. కటాహః. క. కడాయి.) ౧.నీలిమందు మొదలైనవి కాఁచెడుగంగాళము.

ఉదా: నీలిమందుకళాయి, పులుసుకళాయి.

౨.ఇత్తడిపాత్రలు లోనగువానికి పూసెడుతగరము మొదలగువానిపూఁత.

ఉదా: మాయింట నాలుగుగిన్నెలకు కళాయి పెట్టించితిమి.

కళాసము=కళవసము.

ఉ. లాలనఁ గ్రొత్త బెబ్బులికళాసము వెట్టిరి యాసనంబుగా. నైష. ౬. ౧౧౫.

గీ. పులికళాసము కకపాల బూదిపూఁత, జడలుఁ బొత్తంబు రుదురక్కసరులు కావి, పుట్టములు లాతమును జోగిపట్టియయును, దనర నయ్యింతిఁ జేరి దీవన లిడుటయు. అచ్చ. రా. ఆర. ౫౩.

కళాసి[1]. వి. నాట్యవిశేషము.

శ్రీరంగ. ౪. ౧౬౨.

జ: కళాసించు, కళాసిక.

కళా(లా)సి[2]. వి. (హిం. ఖలాస్సి). ఓడమీఁదిపనివాఁడు. (శ. ర, వా.)

కళాసించే. అ. క్రి. (√ కళాసి1). ౧. కళాసిక చేయు.

వ...మత్తవనమయూరమత్తకాశిని సకలమధుర కంఠకేకాగీతికాపసానంబునం గళాసించె... కాశీ. ౩. ౨౩.

ద్వి. అలమహానటుఁడు సంధ్యాతాండవంబు, లలి నటియించి కళాసించుగతిని. నవ. ౧౦౯పా. (బ్రౌ.)

౨. అలయు.

గీ. తోడల బెడఁగారు నునుపల్వతోడ నపుడు, రతిఁ గళాసించి వచ్చినరమణ మెఱయఁ, గొలని వెలువడి వచ్చి రాజలజముఖులు, వసుమతీనాయకానంగపతుల బలసి. విక్ర. ౫. ౬౧, ౪. ౨౨౬.

మ. తెలివిం గైకొని యొత్తు సాంగముగ నర్తించుచుఁ గళాసించు ను, గ్మలి యొ ర్తొక్క తెవ్రాలు సోలములతోఁ గాదంబరీగోష్ఠి చేఁ. కావ్య. ౩. ౧౨౦.

కళాసిక. వి. (√ కళాసి[1].) తాండవాదులచివరఁ గావించుకృత్యవిశేషము?

వ...విచ్ఛిన్నహారమండలం బగుసురతతాండవంబునకుం గళాసిక యగుపారవశ్యంబునం గుసుమకార్ముకనర్మకర్మకాండకేళీసమాపనాశర్మసారంబు సమసంవిభాగంబుగాఁ బంచికొని యనుభవించుచు... నైష. ౮. ౧౯౮.

సీ. శిఖి తాండవముకళాసికఁ జేసి సడలించెఁ గఱకుటేఁకలపేరికాసెబిగువు. పాండు. ౪. ౩౮.

కళి(లి)ంగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఁడుది. (మే.ని.)

కళి(లి)ంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకదేశము. ౨. ధూమ్యాటము, కూఁకటిమూఁగ యనెడుపక్షి. ౩. పూతికరంజము, నెమిలియడుగు. ౪. కుటజము, కొండమల్లె. ౫. శిరీషము, దిరిసెనము. ౬. ప్లక్షము, జువ్వి. ౭. కుటజఫలము, ఇంద్రయవము, కొడిసెకాయ.

(బ. కళింగలు) ఒకజాతివడ్లు.

వ. ... ఏడాకుమొలకలు గుజ్జురులు బిరుసులు జున్నుఁబ్రాలు చిన్నిచుక్కలు కళింగలు వంగవరులు జగన్నాథప్రియములు... ప్రబంధ. ౧౧౨.

కళింగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కళింగదేశపువాఁడు.

కళిందకన్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-కళింనపర్వతమునకు కన్యవంటిది, కళిందపర్వతమునఁ బుట్టినది - యమునానది.

ఇశ్లే:- కళిందసుత, కళిందగిరిజ, మొ.

కళిందము. సం. వి. అ. పుం. ౧. యమునానది పుట్టిన పర్వతము. ౨. విభీతకము, తాండ్ర, తాఁడి.

కళుకు(ళ్లు). విణ. ప్రకాశము గలది, తళుకు గలది.

సీ. తలచూపి మోసులై త్రాసులై తళుకెక్కి నిక్కి నక్కులవలె నెరసి బెరసి, గఱకట్టి కళుకులై కెరలి పోఁకంతలై వింతలై చెంతల విరివిఁ జెంది. నరస. ౫. ౧౧౩.

సీ. పాలిండ్లు కెంగేలఁ బట్టనిచ్చిన మేటికళుకు
బంగరుగిండ్లు కానుకిత్తు. రసిక. ౫. ౧౭౨.

చ. కళుకుమెఱుంగుఁగ్రొంబసిఁడికాంచికయై క
టిమించఁ జాలు...అనఁ గట్టిరి దివ్యదుకూల
మింతికిన్. వసు. ౫. ౧౧౩.

వి. ౧. కాంతి.

సీ. చిఱుతనవ్వులడాలు చేసున్నవలమురిఁ గల
మురిపెమునకుఁ గళుకు నించ. ఘటికా. ౧.
౧౨౮.

క. పనిచిరఁ గొందఱు నెలఁతలు, ననిచినసంతస
ములోడ నగవు దొలంకన్, జని యుదిరిపైఁ
డికళుకుల, పని మెఱవడి నలరుగరుడపచ్చల
చవికెన్. యయా. ౪. ౮౬.

౨. కిరణము.

సీ. మినుకు తళుకు నిగ్గు మించు కళు కనంగఁ గిర
ణనామంబులై కెరలుచుండు. ఆం. భా. ౧.
౮౨.

౩. పక్షి భేదము.

సీ. కూఁకటికువ్వె కుటాక కళ్కు కరడు నల్లచ్చి
కాఁడును జల్లపిట్ట. గీ. యనఁగ నిట్లని పక్షి భే
దాఖ్య లలరు. ఆం. భా. ౨. ౯౮.

౪. పాడి.

లయవిభాతి...తళ్కుం,గలమఃలుకుం బసిఁడిక
ళుకులకు నీ డగుచు నెలయఁగఁ బరాగములు
... కళా. ౧. ౧౦. (శ. ర. పా.)

కళేబర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శివశక్తులు తొమ్మండ్రలో
నొకతె. (కే. ని.)

కళే(లే)బరము. సం. వి. అ. న. ౧. దేహము, మే
ను. ౨. శవము. (కే. ని.)

కళ్యము=కళ్లెము.

సీ. కళ్యాలఁ బదిలంబు గానిగుఱ్ఱంబులఁ గ్రొత్త
ముట్టునకియ్యకొలుపువెరవు. భార. విరా.
౧. ౯౫.

సీ. కళ్యాలఁ దెగినసృక్కవముల గ్రొన్నెత్తురు లాన
నంబులకుఁ గెంపావహింప. కాశీ. ౩. ౧౧.

కళ్లె=కళ్లె. (చి. ని, శ. ర.)

గీ. పొగడమ్రాఁకులమొదలను బుష్పగసము,దొరఁ
గి నెత్తావియందును నెరయ నొప్పెఁ,బూచు
కొఱకునై మున్న యింపులు దలిర్పఁ,గడఁగి
వనలక్ష్మి యుమిసినకళ్లె యనఁగ. నృసిం. ౨.
౬౯.

కళ్లము=కళ్లాము. వి. (సం. ఖలః. ప్రా. ఖలో. త.
కళం) ధాన్యము నూర్చెడుచోటు.

గీ...కళ్లమనంగ ఖలాఖ్య నెలయు. ఆం. భా. ౨.
౨౩౩.

క. మిను కళ్లము తారలు చి,క్కినగింజలు పూర్ణ
తుహినకిరణుఁడు తూర్పె, త్తినకొలుచురాశి
గా లాం,ఛనము మషీరచితము ద్రచండము
దాల్చెన్. వరాహ. ౪. ౧౪౮.

గీ. సమ్మదదిదృక్షుఖస్థరక్షఃపిశాచ,పుంజమహిభు
క్పతత్త్రిప్రభంజనములు,సోఁకె వెఱఁబాఱె
గళ్లాన శూర్పవాత, ఘట్టనలఁ బొఱుపెమఁ
బొల్లకట్టు వోలె. ఆము. ౪. ౧౩.

కళ్లాము=కళ్లము. (శ. ర.)

కళ్లి, వి. (ప్రా,చి.ని-క.త.కళ్లి.) జెముడుకి.

ఉ. మామిడితోఁపునన్ దనరుమల్లిని భిల్లుఁడు
కళ్లిఁ జేర్చిన,ట్లామిషబుద్ధి వేఁపి యమరాల
యమాల్యము గాడు దార్చిన, ట్లామఘువాని
యాత్మపురి కాశ్రమధారణినుండి తెచ్చిదు,
ష్కామత నిల్పినట్టిమహికన్యను జూచె న
భూషణాకృతిన్. చం. రా. ౭. ౩౩.

శ్లో. మల్లీం చూతవనాదివ స్నుహీవనే మ్లేచ్ఛేన
సంస్థాపితాం. సం. చం. రా. సుం. ౧౭.

కళ్లియము=కళ్లెము.

ఉ. కత్తులకళ్లియంబొరయఁగా సెలవుల్ దెసిక్ర

మ్మునెత్తుటన్, జొత్తిలి నోర జొల్లలర ... కవిక. ౨. ౭౨. (శ. ర. పా.)

కళ్లె(ల్లియ). వి. (ఇట్లు ఎవంశముగా ప్రా, చి. ని, వా.) శైత్యముచే గట్టిపడినయుమ్మి.

సీ...శ్లేష్మంబు వెలయుఁ గళ్లె యనంగ... ఆం. భా. ౨. ౧౩౧.

సీ. కొమకొందు లెలినుర్వు లుగు యుకళ్లెలు గాఁగ...అచ్చ. రా. కిష్కి. ౦. ౬౬.

కళ్లెము=కళ్లియము, కళ్యము. వి. (సం. ఖలీనం. ప్రా. ఖలీణం.) ఖలీనము.

సీ.ముక్కున నసియాడుముసుఁదామరతూఁడు ముత్యాలకళ్లెంబుమురువు నెరప. దశా. ౨. ౬౬. ఉ. రా. ౨. ౩౩౧.

కవ. వి. ౧. జోడు, యుగళము.

ఉ...పైపయి విస్తరిల్లక, న్నుంగవ యాక్రమించుకొనునో ముఖచంద్రు నటంచు...మనుచ. ౨. ౩౨. హర. ౩. ౪.

౨. జత, మిథునము.

క. హాటకకలశంబులకును, బాటి యగువఘాటి మెఱుఁగుఁబాలిండ్లు నిరా,ఘాటస్ఫురణ ప్రభ యను,నేటికిఁ జక్కవలకవ యయి విరాజిల్లెన్. నైష. ౨. ౧౭.

సీ. కలికిజక్కవపిట్టకవఁ గూర్చ విప్పంగఁ దరమైనకనుదోయి దయఁ దలిర్ప. గీ.అమరమాతకు శౌరి ప్రత్యక్ష మయ్యె. దశా. ౫. ౪౬. ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

౩. యమళము, ఒకతల్లి కించుమించుగా సమకాలమున జనించినశిశుద్వయము.

సీ. సల్లలితాశోకపల్లవంబులుఁ శాదపల్లవంబులు నొక్కతల్లిప్రజలొ, ప్రణయాతిశయమునఁ బాయనిజక్కవకవయు నెవ్వలిసన్నుఁగవయుఁ గవయొ. కు. సం. ౬. ౧౨.

.(బ) ౧. నకులసహదేవులు.

మ. ... మేదినీ,ధవసందోహము ప్రీతిఁ బొంద మహిమోదాత్తోగ్రయానంబులన్,గవలేతెంచిరి వేడ్కనొండొరులకుం గయ్యంబు మైఁ జెప్పుచున్. భార. భీష్మ. ౧. ౧౦౯.

గీ. నకులసహదేవు లలరుమురు కవ లనఁగ.ఆం.భా. ౨. ౧౯౨.

౨. కుశలవులు.

గీ. కవలు కవవీణె లూని ప్రాక్షాఫలోప, మానమానితవాల్మీకిమానిరచిత,చారురామాయణశ్లోకసమితి గాన,లీలఁబఠియింప శత్రుఘ్నుఁ డాలకించి. ఉ. రా. ౭. ౧౬౪.

విశ. రెండు.

చ. కవదొన లేల పూనునొకొ కవ్వడి నా వలదు ... భార. విరా. ౫. ౪౫.

గీ. కవలు కవవీణె లూని...ఉ. రా. ౭. ౧౬౪.

కవలవారు=౧. ఒకతల్లి కించుమించుగా సమకాలమున జనించినశిశువులు.

సీ. కాశిరా జనువానిగాదిలికూఁతులఁ గవలవారల నతికాంతిమతుల. భార.సభా. ౧.౧౩౫.

౨. నకులసహదేవులు.

గీ. కవలవారు సూర్యేందుప్రకాశతేజు,లు ... భార. ఆది. ౫. ౧౩౩.

౩. కుశలవులు.

జ: కవగూడు, కవగొను, కవపిట్ట, కవవాయు, కవ్వడి.

కవకము. సం. వి. అ. పుం. గ్రాసము, కబళము.

న. పుట్టగొడుగుకి.

కవకవ. వి.౧.నవ్వుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. కవకవ నగకు జక్కవకవ బెదరు,నవలివారల్లన నంది పట్టెదరు. అ. మ. క. ౨. ౧౧౫. పా. ౧౯ పం. ఉ. హరి. ౧. ౭౦.

౨.పక్షులు కూయుటయందలిధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. కపటంపుఁబక్షులు కవకవ మనుచు, విపులేశుముందఱ వెఱవక వ్రాలె. ద్వి. నల. ౩.

౯౬౯.(వ్రాలుటయం దగుధ్వనికనుకరణము -అని శ.ర.)

కవకివ. వి. పావురములధ్వని కనుకరణము.

రగడ. ఇట్టులపురతివేళఁ గవకివ లెసఁగు నీబక దారిపిట్టలు. శుక. ౧. ౧౩౩.

సీ. బకదారికవకివ లొకదారిమైఁ జూపి తమిఁ గూడరా యంచు దరికి సేఁగు. హంస. ౨. ౧౦౪.

కవగూడు. అ. క్రి. (√కవ) జతగాఁ గూడు.

సీ. స్తనయుగచక్రముల్ జలజాతముకుళముల్ కవగూడి మొనచూపి కలహ మంద. ఇందు. ౩. ౫౬. (కవగూడి:-రెండుకక్షలుగా నేర్పడి అని భావము.)

కవగొను. స. క్రి. (√కవ)జతగూడు, కలియు.

క. అది మొదలు వానిఁ గవగొని,మదపతి యారామమధ్యమందిరమున నిం,పొదవఁగ రమింపఁ దొడఁగెను,మదనుఁడు విల్లెక్కు డించి మరలి చనంగ౯. హంస. ౫. ౩౦౭.

కవచపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం - స్తోత్రరూపమగుకవచమును వ్రాయుట కుపయోగించుపత్త్రమువంటిపట్ట కలది-భూర్జపత్త్రవృక్షము.

కవచము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. బొందళము, (యుద్ధకాలమందు తొడుగుకొను)ఇనుపచొక్కాయ. ౨.(తంత్ర)మంత్రసాధనాంగ మగుస్తోత్రవిశేషము.పుం.౧. పటహము,తప్పెట.౨.గర్దభాండము,కలుజువ్వి౯. ౩. నందివృక్షము.

కవచహరుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.)కవచము తాల్పఁ దగినవయస్సు వచ్చినవాఁడు.(తరుణుఁడు)

కవట[1]. విణ. లేఁతది.

ఉదా: కవటాకు. (శ.ర.)

వి. (త.కవట్టై.)స్కంధశాఖ, పెద్దకొమ్మ.

(శమీవృక్షవర్ణనము) సీ.కవట లొండొంటితోఁ గదియుచు నెడములు మ్రింగి ప్రబ్బఁగ సొంపు మిగులుదాని. భార. విరా. ౧. ౧౬౨.

కవట[2]. వి. పసురోగవిశేషము.

ద్వి. మొలవిడి సెలతెవుల్ ముకుబంతి కవట... ఆదిగా నెన్నఁ, గలపసరాలరోగములకు నెల్ల. నవ. ౧. ౪౧ పా. ౪ పం.

కవటము. సం.వి.అ.న.౧.ఉచ్ఛిష్టపదార్థము. ౨.అన్నము. (కే.ని.)

కవటి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.కవాటము,తలుపు.(కల్ప.)

కవటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. పుల్కసియందు శూద్రునికిఁ బుట్టినసంకరజాతివాఁడు. (కే.ని.)

కవడె. వి. (త. కవుడి.) వాద్యవిశేషము.

గీ. కవడె యన నురుమ యనఁగఁ గరిది యనఁగఁ, దప్పెట యనంగ వాద్యభేదములు చెలఁగు. ఆం. భా. ౧. ౧౨౭.

కవణకాఁడు. వి. మల్లగమనవేది, మల్లయుద్ధపునడక తెలిసినవాఁడు.

సీ. కవణకాఁ డన మీఱు గమనవేది. ఆం. భా. ౨. ౨౦౭.

గీ. కవులు బుధులును గాయకుల్ గవణకాండ్రు, హాంతకారులు దసువందు లుండ నండ. మల్లుపు. ౧. ౧౩.

కవణము[1]. వి. (సం. కబళమ్.) గుఱ్ఱము మొదలగువానికిఁ బెట్టు ఉలవలు లోనుగాఁ గలభక్ష్యము, దాణ; ఆహారము.

ఆ.బియ్యములును నేయుఁ బెరుఁగును గూరగా, యలును వంటకట్టియలును గడ్డి, కవణములును జెల్లుగా నొడఁగూర్చి ని,గూఢవృత్తిఁ దానుఁ గూడ నడచె. భార. ఉద్యో. ౧. ౯౩.

గీ...కవణ,మన హయాహార భేదమైచను మహేశ. ఆం. భా. ౨. ౧౯౯.(ప్రాంతప్రతి పా.)

సీ...కవణ మంచన గజాదిగ్రాస మమరుచుండు.
ఆం. భా. ౨. ౨౬౦.
(వసంతఋతువర్ణనము.) సీ.చిదుకుపలేఁజిగురాకుఁ
జేరడుబియ్యాలకవణంపుపేనుంగుగములు గ
దల. ఉ. హరిశ్చ. 3. ౧౨.
క. గాలికవణంపుమేపుకు,చాలుపులం బోలిత
రకసంబున నొఱపూ,న్నేలియపరంజిపింజల,
వాలారుందూపు లుఱక వామిగ నేసెన్.
అచ్చ. రా. యు. ౨౯3.

కవణము[2]. వి. చికిత్సార్థము కన్నులకుఁ గట్టిన
కట్టు.
ద్వి. కన్నులఁ గట్టినకవణంబు వుచ్చి. బస. పు.
౬. ౪౮౦. (ప్రయోగాంతరము లేదు.'కవ
శంబు, కమలంబు' అని పాఠాంతరములు.)

కవను. వి. (త. కవణై.) గడ్డి.
సీ... గడ్డి గాదము గవలము కసవు కవను, పుల్లు
పూరి యనంగఁ జెల్లును దృణసంజ్ఞ ... ఆం.
భా.౨. ౭౬.

కవపిట్ట. వి. (కవ+పిట్ట) చక్రవాకము.
చ. జలనిధిముద్దుఁగందు పెలుచం గవపిట్టలపెట్టు
మందు...సుదంతా. ౨. ౧౫౧.

కవయి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. మత్స్యభేదము.

కవయు. స. క్రి. (రతియందు) కూడు, రమించు.
క. అందుఁ దనదృష్టి నాటుడుఁ, గందర్పనిశాత
సాయకంబులు పెలుచన్, డెందముఁ గాఁడి
నధృతిసెడి,కంది మునీంద్రుండు దానిఁ గవ
యం దివిరెన్. భార. ఆది. ౪. ౪౪.
క. దినమున సురతం బెయ్యడఁ, జనదు చెడిపఁ
గన్యఁ గవయఁ జనదు...భార.అను.౪.౧౧౫.
క. గవయిం గవ యీడై తమిఁ,గవయం గవయం
బు. కృ.శకుం. ౧. ౬౬. ఆం.భా. ౨. ౧౭౮.

కవఱులు. వి. బ. పాచికలు.
సీ. కవఱు లనం బాచిక లనంగ నక్షముల్ ...ఆం.
శే. ౫౫.
గీ. కవఱు లుంకించి నైన ... పాత్రాళి నెత్తమా
డు. ఆము. ౧. ౫౯.

కవలు. వి. వేదాదిపఠనమునందు కొంతసామ్యము
చే ఒకటి విడఁబడి మఱియొకటి వచ్చి కలియుట.
క. పదవర్ణ సౌష్ఠవోన్నతి, యొనవఁగ రు వ్విచ్చి
యిచ్చి యొక్కెడను గవల్లుదయింపకుండ
గుఱుతులు,మదిఁ బట్టఁగఁ దెల్పుచును సమం
చితబుద్ధిన్. పరమ. ౨. ౧౦౯.
సీ. ఎడనెడలఁ గవల్లఁ దడఁబడకుండఁగ గుఱుతు
లు మదిఁ బాదుకొలిపి కొలిపి. కళా.౪.౪౧.

కవలుకొను=కవలువోవు.
గీ. కమలజునివేదపఠనంబు కవలుకొనియె.విక్ర.
౪. ౫౦. (శ. ర. పా. 'కవలువోయె'ముద్రి.
పా.)

కవలువోవు = వేదాదిపఠనమునందు కొంతసా
మ్యముచే ఒకటి విడఁబడి మఱియొకటి వచ్చి క
లియు.
గీ. పాఠ మొనరించుతఱిఁ దోడుపడు గురునకుఁ,
గవలువోకుండఁ బుత్రుఁ డోకలువకంటి.పాం
డు. ౨. ౧౯.

కవవాయు. అ. క్రి.(కవ+వాయు)-జతవిడుచు-
వియోగ మొందు.
సీ. కవవాసి యలఁదురుకలహంసరుతము నా నా
క్రందనారావ మతిశయిల్ల.కు.సం.౨.౨౨౧.

కవసము. సం.వి.అ.పుం. కవచము.

కవాటము. సం.వి.అ.పుం.న. తలుపు.

కవాటి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ.తలుపు.

కవాడము. వి.(త.కవాడమ్.)ఎద్దులు మోయు(గడ్డి
కట్టెలు మున్నగువాని)బరువు. (శ.ర.)

కవి. వి.(√కవియు?) పెట్టు, మొగి.(ఒకశబ్దపూర్వ
కము గాఁ బ్రయోగములందుఁ గన్పట్టుచున్నది.)
క. తారకుకింకరు లుగ్రా,కారులు శతకోటు లొ
క్కకవిఁ గవిసిరి...కు. సం. ౧౨. ౨౨౨.

క. తారకుసనుజులు ఘోరా,కారులు పదివేవు రొక్కకవిఁ గవిసిరి...కు. సం. ౧౨.౯౯౪, ౨. ౨౧౦.

కవి. సం. విణ. (ఇ. ఇ, ఈ. ఇ.) ౧. కవిత్వము చెప్పువాఁడు. ౨. పండితుఁడు. (కే. ని)-వి. ఇ. పుం. ౧. శుక్రుఁడు. ౨. వాల్మీకి. ౩. జలపక్షి. ౪. పండితుఁడు.౫.కావ్యకర్త.(మే.ని.)౬. బ్రహ్మ.ఇ,ఈ. స్త్రీ. ౧.ఖలీనము, కళ్లెము. ౨.అంగుళిత్రము, అత్తెము, గోధ. (కే.ని.)

కవిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కళ్లెము. ౨. మత్స్యవిశేషము.

కవిగొను. అ. క్రి.(√కవి?) కవియు,వ్యాపించు.

చ. కవిగొను దానియార్పులసెకన్ గసుగందె వనంబుపువ్వులున్. కవిక. ౪. ౩౦.

కవిచేయు. అ.క్రి.(√కవి?) సహగమనము చేయు.

గీ. తోడఁ గవిచేయుదురు వానితో రమించు, కాంత లందఱు...జై. భా. ౫. ౧౦౯. (శ. ర. పా-గతిచేయు ముద్రి.)

కవిజ్యేష్ఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వాల్మీకి.

కవిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కవిత్వము,కైత.

కవిత్వము. సం. వి. అ. న=కవిత.

కవిదల. వి. (√కవియు) తాఁకు.

వ. ఇట్లతిభీషణశాసను లైనగణాధీశ్వరులకవిదల కబ్బగింపక...కు. సం. ౨. ౨౦౨.

(ఇక్ష్వాకుఁడు.)వ. జంభాసురేంద్రుం గిట్టి ముట్టి మూదలించిన నతనికవిదల కబ్బగింపక గుండ్రించి జంభాసురేంద్రుఁ డెరల నెత్తి...కు. సం. ౧౨. ౭౪౫.

కవియము. సం. వి. అ. పుం. న. కళ్లెము.

కవియించే, కవించే. స. క్రి. (√కవియు) కవియఁజేయు.

౧. పఱపు, ప్రయోగించు.

క. కవిసినఁ గడంగి మేనును,గవియించితి నంపవెల్లిఁ గడుఁ గ్రూరత...భార. ఉద్యో. ౪. ౩౮౨.

౨. పైకొల్పు.

చ. అలుక సహించి మత్తకరి నట్టె పయిం గవియించి యార్చుచున్.ఉ.రా.౫.౧౦౫.

ద్వి. అనఘు వసిష్ఠు మహామునిసింహుఁ, గలఁచి నాదెస కేల కవియించుకొంటి. ద్వి.హరిశ్చ. ఉ. ౨౭౦౯ పం.

చ. జటమొదలంటఁగాఁ బెఱికి చక్కన దానవకృత్య నాయుధో, త్కటవరశూలహస్తయుఁ తఁగా నొసరించి కవించె రాజుపైన్. భాగ. ౯. ౧౦౨.

క. అరదము లయ్యును మత్త,ద్విరదము లగుకీరములఁ గవింతురె చెలిపై. ల.వి. ౪.౭౧.

౩. పడవైచు.

ద్వి. పవనుఁడు మీతండ్రి పరికించి నన్ను,నవలీల నీలవణాంబుధిలోనఁ, గవియించి పక్షము ల్గాచి రక్షించె. రం.రా.కిష్కిం. ౨౩౭ పా. ౧౨ పం.

౪. ఘటిల్లఁజేయు, కలిగించు.

ఉ. ఏలొకొ మాగృహంబునకు నిప్పుడు రారు మునీంద్ర భద్రశుం,డాలసమాను లైననరనాథతనూజులు మోముఁదమ్ములన్,వాలికపోటు గంట్లు చెలువంబు గవింపగఁ జేరురంబులన్, గ్రాలఁగ లీలమై దివిజకాంతలు వైచినపుష్పమాలికల్. నైష. ౩. ౧౦.

కవియు. అ. క్రి. (క. త. కవి.) ౧. పర్వు, వ్యాపించు.

క. ...భూసురాహుతిమంత్రో,ద్భవదారుణదహనశిఖల్,గవిసిన నెద్దియును జేయఁగా నెడ గలదే. భార. ఆది. ౨. ౧౩౨.

క. తిమిరము గవిసినఁ బాండవ,సమితియుఁ గౌరవులు రణము సాలించి నివా,సములకుఁ దగఁ జనిరి...భార. భీష్మ. ౩. ౧౬౪.

౨. పైపడు, పైకొను; పడు; ఉఱుకు.

క. ఇదె యేను గూడ వచ్చితిఁ, బదిలుఁడవై పో రు మింక బకమర్దన యీ,కదిసినవీరుల నెల్లం, గుదియించెద ననుచుఁ గవిసెఁ గురువితతిపయిన్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౭౧.

క. రవిబింబము రాహువు పయిఁ,గవిసినఁ బాసి నను దోఁపకయుండఁ దోఁచియు నుం,డువిధమ యజ్ఞానంబున,యవిరతివిరతులయధీనుఁ డగు నాత్మునకున్. భార. శాం. ౪. ౧౮౪.

సీ. క్రతురక్షకులఁ దాఁకి కనుకనిఁ బోఁదోలి ...వడి జన్నసాలనివాసంబు గొని వేదికలు గ్రొచ్చి గుండముల్ గవియఁ ద్రోచి. కు. సం. ౨. ౨౦౦.

ఆ. మదము మిగిలి కేతుమంతుఁడు గాంగేయు, పైకిఁ గవిసి యతనిబాణశిఖల,మ్రందిపోయెఁ గడఁగి మంటలో నుఱికిన,మిడుతవోలె ... భార. భీష్మ. ౨. ౬౨.

3. కలుగు, సంభవించు.

సీ. పితృకార్యవిధి సమీపించినఁ గడపని కడప ని ముట్టంటు గవిసె నేని. గీ...ఎట్లు,గడపె నింటింట నీకాశికాపురమునఁ,బుణ్యగేహిని ...కాశీ. ౭. ౧౩౯.

స. క్రి. ౧. ఎదుర్కొను, మార్కొను.

చ... వి,చ్చలవిడి భూవిభుం గవిసె సామజ మున్ వెస నేయుఁ డంచు జో,దులకును జేయి వీచి మును దోలె నతండు రథంబు బ ల్విడిన్. భార. భీష్మ. ౨. ౨౫౦.

౨. చేరు, సమీపించు.

గీ...డాసెను గదిసెఁ గవిసెఁ,జేరె డగ్గఱె ననఁ దారసించె ననఁగ,వెలయు...ఆం. భా. 3. ౧౨౪.

3. పాదుపు, క్రమ్ము.

గీ. పొదివెఁ గవిసెను గ్రమ్మె నాఁ బొలుచు నావ, రించె ననుమాట గాను...ఆం. భా. 3.౧౧౭.

జ: కవిదల, కవియించు, కవియుదెంచు.

కవియుదెంచే=కవియు.అ క్రి.(కవియు+ తెంచు - స్వార్థమున.)

(పైకొన వచ్చు, మార్కొనుటకు వచ్చు.)

క. రక్కసుఁడును దనమదిలో,నక్కపివీరులను జీరికైనఁ గొనక పే, రుక్కున రఘుకులవీరుల, దిక్కునకుం గవియుదెంచెఁ దీవ్రస్ఫురణన్. భార. ఆర. ౭. ౯౭.

వ. అట్టిమాయాసైన్యంబున కగ్రేసరుండై కవి యుదెంచుధేనుకుం గని సంకర్షణుండు... హరి. పూ. ౭. ౧౫.

(కూడవచ్చు, కలిసివచ్చు)

గీ. హస్తిపురిఁ బేరు గలమదహస్తి నెక్కి, క్రాలు కావలిరథములు గవియుదేర,నభ్రగజముపైఁ బర్జన్యుఁ డనఁగ నంప, వాన పరఁగ వికర్ణుం డు వచ్చి తాఁకె. భార. విరా. ౫. ౧౯౨.

(పర్వు, వ్యాపించు.)

గీ. జలరుహాంబులు పాండవసైనికుల మొ,గంబు లట్టుల విన్నసై కాంతి దఱఁగె, వారిమనముల భీత్యంధకార మడరు,కరణిఁ జీకటి యెడ నెడఁ గవియుదెంచె. భార. భీష్మ. ౧.౩౦౦.

కవిరి. వి. పోఁకచెక్కలు కాఁపఁగా అడుగునకు దిగినపదార్థము.(బ్రా.)

కవిరియుండ. వి.వీడియముతో సేవించుటకు చేసిన తావియుండ, ఖాదిరఘుటిక.

గీ. ఖదిరకర్పూరకస్తూరికాపటీర,వల్కముల చూర్ణములు సమభాగములుగఁ, గూర్చి పద నిడి చేసినఘుటిక లొప్పుఁ, గవిరియుండలు నా వీటికలను గూర్ప.(చి.ని.)

కవిల. విణ. (సం. కపిలం. ప్రా. కవిలం. క. కవిల.) కపిలవర్ణము గలది.

మధ్యా.అవసరజ్ఞుం డయివ్యాసుఁడే తెంచె నంత నత్తపసి,కవిలగడ్డంబును గవిలజడలును గవిల కన్నులును...భార. ఆది. ౪. ౨౫౩.

కవిలసంచి. వి. బంగారుపర్తకుఁడు మచ్చుముక్కలు ఒరపిడిరాయి మొదలగునవి వేసికొనెడు సంచి.

క. అకరులమచ్చులగుడి కర్ణికాసువర్ణంబు మధుపనికషము గలత,మ్మికవిలసంచి దివసవై, శ్యకులాగ్రణి వాయిగట్టె సంధ్యావేళన్. వరాహ. ౪. ౧౩౭.

కవిలె(లియ). వి. ౧. ఘట్టించిననీలపటపువర్గులెక్కపుస్తకము, కడితము; తాటాకులలెక్కపుస్తకము. (శ. ర.) ధనాగమవ్యయాదులలెక్కలు నానాఁడు వ్రాసి చేర్చినపత్రములకట్ట. (చి. ని.)

గీ. నలుమొగంబులవాఁడు వేల్పులకు ఱేఁడు, బ్రదుకుఁబ్రొద్దుల జనులకు నుదుటాకుఁ,గవిలెను లిఖింప నేర్చినకరణికంబు,గరిమ నొప్పారు ధాత జగద్విధాత. ఘుటికా. ౧. ౨౨.

సీ. కవిలెలో నున్నప్రకారంబు ప్రజపాపపుణ్యముల్ చిత్రగుప్తుండు తెలుప. ఉ. రా. ౩. ౩౧౬.

చ. కవిలియ విప్పి చూచి యనఘా యితఁడన్వయధర్మకర్మముల్, దవిలి యొనర్చెఁ గాని మఱి దానము లెవ్వియుఁ జేయఁడు...భోజ రా. ౩. ౫౪. పాండు. ౪. ౯౨.

౨. అయిదరఁటాకులబొత్తి. (వా)

కవుఁగిలి=కౌఁగిలి. వి. జౌ. (√కవుఁగిలు.) ౧. భుజాంతరము, క్రోడము.

చ.... ఎక్కుడుతమకంబుతోడఁ దల గ్రుచ్చి కవుంగిటఁ గూర్చె నత్తఱిన్. కళా. ౪. ౯౯.

౨. ఆలింగనము.

గీ. ... కౌఁగిలి యనఁ, గవుఁగి లనఁగ నాలింగనాఖ్య లగుసాంబ. సాం. ని. స్థా. ౫౧.

కవుఁగిలించే=కౌఁగిలించే. స. క్రి. (√కవుఁగిలు) ఆలింగనముచేయు.

చ. తిగిచి కవుంగిలించి జగతీవిభుఁ డక్కమలాయతాక్షి నె,మ్మొగము మొగంబునం గదియ మోపు...భార. విరా. ౧. ౨౮౭.

చ ... మేఘనాదునిన్, బిగియఁ గవుంగిలించి కడుఁ బ్రీతి వహించి దశాస్యుఁ డిట్లనున్. ఉ. రా. ౪. ౩౫౭, ౩. ౭౭.

కవుఁగిలింత=కౌఁగిలింత. వి. (√కవుఁగిలించే) ఆలింగనము.

ఉ. తానుఁ గుమారజంగమసుధాకరమౌళియుఁ గూడిమాడి యిం,పైనరతిప్రసంగముల నర్ధనిమీలితనేత్రపద్మముల్,మాననిచుంబనంబులును మాటలచొక్కులు వీడి వీడిపో,నీనికవుంగిలింతలు ననేకవిలాసములున్ జెలంగఁ గన్. కాళ. ౧. ౪౨.

కవుఁగిలింపు=కౌఁగిలింపు. (√కవుఁగిలించు.)

కవుఁగిలు=కౌఁగిలు. స. క్రి. కౌఁగిలించు.

చ...నవ్వ సురపొన్న ముఖాంబుజ మెత్తఁ జంపకం,బు నెఱిఁ గవుంగిలం గొరవి మూర్కొన వావిలి దన్న వంజుళం,బు నుడువ గోఁగునై తరుణి పూచు సురద్రుమ మన్నిపువ్వులన్. పారి. ౪. ౧౦.

జ: కవుఁగిలి, కవుఁగిలించు, కవుఁగిలింత, కవుఁగిలింపు.

కవుఁజో=కౌఁజో.

కవుచే=కాచే. వి. (క. కవుమ. త. కవిచ్చు.) ౧. ఆమమాంసగంధము, మాఁగుడుపాలకంపు.(చి.ని)

గీ. కవుచుగాలి వాఱ గవిఁ బాసి వెలువడి,వరుస మీలఁ దినుచు వచ్చి వచ్చి,పాముఁ జంపి పాదపముఁ బ్రాఁకి బకశిశు,ప్రకరభుక్తిఁ దనిసి నమల మరిగె. వేం. పంచ. ౧. ౭౫౧.

సీ. ఏవీటినతులపాలిండ్లపైగంబూర నవహారములు చిప్పకవుచు మాన్చు. ఆము. ౨. ౩.

౨. మాంసము.

సీ...నంజుడు పాల యెఱచి కవుచు పాలను కం
డ. గీ. చియ్యయం చన మాంసంబు చెలఁగు
...ఆం. భా. ౨. ౧౩౧.

కవుడీలు=కాడీలు.

కవుడు=కాడు. వి. (త. కవడు) ౧. కపటము.

సీ...కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గౌరు, గబుసు
కైపు కిటుకు కాడు డబ్బు కవుడు డం బనం
గ...ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

౨. ప్రమాదము, తప్పు.

చ. శ్రుతి గవు డొందినన్ గమలనూతికి నైనను
దీర్చి చెప్ప నేరుతురు...అప్పరివి ప్రసత్త
ముల్. పి. శకుం. ౧. ౭౬. (కవలొందు?
-చూ. కవలుకొను.)

కవుడువు=కాడువు.

కవును[1]=కాను[1]. వి. (వృత్తియం దిది పూర్వపదం
బగునపుడు నువర్ణమునకు వికల్పముగ లోపం
బగు. ఉదా: కవుఁదీఁగ, మొ. ఉత్తరపద మగు
నపుడు అంత్యోకారమునకు లోపము గొందఱు
చెప్పియున్నారు. నూదిజగాకవున్, లేఁగుట్ర
నునుంగవున్-శర.) ౧. మధ్యము, నడుము.

మ. ఝెళుకుం జూపులు సన్నపుంగవును శోభి
ల్లన్...దశా. ౨. ౭౯.

సీ...జిగిలేఁగవునుఁదీవ మొగులుఁ ద్రోవ. నీలా.౧.
౫౬.

౨. లస్తకము, వింటినడుము. (చూ. కాను[1])

కవును[2]=కాను[2]. వి. పాదరక్షావిశేషము, ఒకవిధ
మగుచెప్పు.

సీ. పాదరక్షాభిధ పరఁగును జెప్పన మలకడ
మ్షనఁగ సమ్మాళి యనఁగఁ, దద్విశేషమ్ములు త
గుఁభాయపోసు పాపో నూడు పుద్దము ము
చ్చెమెట్టు,కవును మోజా యనఁగా...ఆం.
భా.౨. ౭౯౭.

కవురు=కౌరు. వి. ముదురురంగు? (వర్ణాధిక్యము-
శ. ర.)

క.చివురా వాతెఱ నల్లని,కవురా నునుసోగవెం
డ్రుకలు పుత్తడిమేల్,నవురా దేహము ము
ద్దుల,దవురా యని జనులు పొగడ నాబిడ
యమరున్. హంస. ౩. ౧౯౩.

వ ...తొడిగినట్టిసరిగకంగులకూరుపుఁబనికవురు
పరకాశాయొంటిపార బిగువునిడుదకాసెల...
ప్రబంధ. ౭౭.

కవులు=కౌలు. (చూ) వి. (హిం. ఖవుల్) రాజు
లు లోనగువారు ప్రజలు లోనగువారి కిచ్చు
నట్టియొడంబడిక.(శ.ర.)

కవేరజ=కావేరి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దక్షిణహిందూ
స్థానమందలియొకనది. వైజ. ౧. ౭౨.
(ఇట్లే: కవేరకన్య, కవేరసుత, మొ.)

కవేరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకఋషి.
(కిటెల్)

మ...కవేరునిప్రియాత్మజ మత్ప్రతిబింబ మొ
క్కచో,ననువుగ నిల్పి భక్తి నెఱపార భజిం
చిన మెచ్చి యిచ్చెదం, గొనుము వరంబు నీ
కనినఁ గోమలి గోరెఁ ద్వదీయపాదసం,జనన
ఘనప్రతాప యగు జాహ్నవి మీఱుమహా
మహత్త్వమున్. శ్రీరం. మ. ౨. ౩౯౭.
(కవేరునిప్రియాత్మజ=కావేరి.)

కవేలము. సం. వి. అ. న. కువలయము, కలువ.
(కల్ప.)

కవోష్ణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఇంచుక వేఁడి
గలది, నులివెచ్చనిది.వి. అ. న. ఇంచుకవేఁడిమి-

కవ్యము. సం. వి. అ. న. (వ్యతి-హవ్యము.) పితృ
దేవతల కియ్యఁ దగినఅన్నము.

కవ్యవాలము. సం. వి.అ.పుం. ౧. అగ్ని. ౨. పితృ
గణభేదము.

కవ్యవాహనుఁడు. సం. వి. అ. పుం-పితృదేవతలకు కవ్యమును గొనిపోవువాఁడు-అగ్ని.

కవ్వడి. వి. (కవ + వడి)-రెండుచేతులయందును వడి గలవాఁడు-అర్జునుఁడు.

తరల... చెచ్చెరన్ ధరణీసులన్, విడిచిపుచ్చమ యేను కృష్ణుఁడ వీఁడు భీముఁడు వాఁడు గ,వ్వడి...భార. సభా. ౧. ౧౯౨.ఆం.భా. ౨. ౧౭౨.

విణ. రెండు చేతులయందును వడి గలవాఁడు.

సీ. ఉత్తుంగఘనవిశాలోరస్కుఁ డనియును గవ్వడి యనియును గరము వేడ్క,విప్పచ్చు నెప్పుడు వినియెడునది...భార.ఆది.౭.౧౭౪.

కవ్వపుగట్టు. వి. (కవ్వము + గట్టు)- కవ్వమైన కొండ-మందరపర్వతము,మంథాద్రి.

దండకము... మేటితా మేటిమై యెత్తి మవ్వంపుఁగవ్వంపుగట్టేపున న్వీఁపునం దాల్పవా ...నీలా. ౨. ౮౧. అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧.

ఇట్లే: కవ్వపుఁగొండ, మొ.

గీ. భద్రజాతియేనుంగు లప్పట్టనమునఁ,బ్రకటితస్ఫూర్తి నొప్పుసిబ్బములతోడ, విమలవారాశిఫేనఖండములతోడి,కవ్వపుంగొండబంధులో కాక యనఁగ. శివరా. ౨. ౧౦.ఆం. భా. ౨. ౨౭. వరాహ. ౧౧. ౩౧.

కవ్వము. వి. మంథానము, పెరుఁగుచిలికెడు సాధనము.

క. తరిత్రాడు చేతికవ్వము, దిరుగక యుండంగ బిట్టు తెమ్మని తినుచున్,బోరిఁబోరి గనయంబునముడి,విరియ వలువచెఱఁగు వట్టి వ్రేతల నీడ్చున్. హరి. పూ. ౪. ౧౯౬. ఆం. భా. ౨. ౨౬౮.

జ: కవ్వపుగట్టు.

కవ్వు. స. క్రి. (త. కవ్వు.) ౧. కబళించు. (శ.ర.) ౨. అపహరించు. (శ. ర.)

కవ్వుకొను=౧.ఆదుకొను.౨.ఆక్రమించు.(బ్రౌ.)

కశ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧. గుఱ్ఱములోనగువానిని కొట్టు చబుకు. ౨. మాంసరోహిణిక్.

కశము. సం. వి. అ. పుం. కుచ్చులోఁక గలమునిఁ. (వై. ని.)

కశిపువు. సం. వి. ఉ. పుం. న. ౧. సెజ్జ, శయ్య.౨. అన్నము. ౩. వస్త్రము. ద్వి. అన్నవస్త్రములు. (వై.ని.)

కశేరుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెన్నెముక.

కశేరుకము. సం. వి. అ. న. తృణకందము, ఒకజాతిగడ్డిదుంప.

కశేరువు. సం. వి. ఉ, ఊ. స్త్రీ. ఉ. పుం.న. తృణకందము, ఒకజాతిగడ్డిదుంప.ఊ.పుం. న. వెన్నెముక. పుం.జంబూద్వీపముయొక్క తొమ్మిదిఖండములలో నొకటి.

కశ్మలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మలినము. ౨.నింద్యము.వి.అ.న. ౧.మూర్ఛ. ౨.మోహము. ౩.పాపము.

కశ్మీరజము. సం. వి. అ. పుం. న. కుంకుమపూవు. (ఇట్లే: కశ్మీరజన్మము, మొ.)

కశ్మీరము. సం.వి.అ.పుం.కాశ్మీరదేశము. (ఇది శారదామతము మొదలు కుంకుమాద్రివఱకుఁ గల దేశము.)

కశ్యపము. సం.వి.అ.న. ౧.తాఁబేలు.౨.మత్స్యభేదము. ౩.మృగభేదము, ఒకజాతిలేడి.

కశ్యపుఁడు. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.)శ్యావదంతుఁడు, నల్లనిదంతములు గలవాఁడు. వి. అ. పుం. అదితికిని దితికిని భర్తయు బ్రహ్మమానసపుత్రుఁడు నగునొక ప్రజాపతి.

కశ్యము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.)కశతోఁ గొట్టఁదగినది. వి.అ. న. ౧. మద్యము. ౨. గుఱ్ఱముయొక్క నడుము.

కషణము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) పక్వము కానిది. వి.అ.న. ఘర్షణము, ఒరయుక, గీఁచుట; కండూయనము, గోఁకుట.

కషపట్టిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. నికషము, ఒరగల్లు.

కషము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) రాయునది, ఒరయునది, గీఁచునది. వి.అ.పుం. ౧.రాయుట. ౨. ఒరగల్లు, నికషము. ('కత్తి మున్నగునవి పదను పెట్టు సాన'అని కొందఱు.)

కషాకువు. సం.వి.ఉ.పుం.౧.అగ్ని.౨.సూర్యుఁడు.

కషాయ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. క్షుద్రదురాలభ,ఒకజాతి తీఁటకసిందరి.

కషాయము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ౧.ఒగరు గలది. ౨. సురభి, సువాసన గలది. ౩.లోహితము, ఎఱ్ఱనిది. ౪. అనురాగము గలది. ౫. ఇంపైనధ్వని గలది.(ఉదా:-కషాయకంఠము.)౬.ఎఱుపు పసుపు కలిసినది. వి.అ.పుం.న. ౧. ఒగరు. ౨. రాగము, ఎఱుపు. ౩. క్వాథము, ఓషధులు వేసి కాఁచిననీరు. ౪. నిర్యాసము,చెట్టుబంక. ౫. అనురాగము, విషయాభిలాష. ౬.విలేపనము, చందనాదులపూఁత. ౭.అంగరాగము, పూసికొనెడు చందనము, మొ. ౮. ఎఱుపు కలిసినపసుపు. పుం. ౧.శ్యోనాకము, దుండిగమురి. ౨. ధవమురి. ౩. పోఁకచెట్టు. ౪. కలియుగము.

కషాయి. సం.విణ.(న్.ఈ.న్.)-కషాయముకలది-౧.బంక నిచ్చునది. ౨.ఒగరు గలది. ౩.ఎఱ్ఱరంగు గలది. ౪. విషయాభిలాషము గలది. వి.న్.పుం. ౧.సాలవృక్షము,మద్దిరి. ౨.ఖర్జూరవృక్షము. ౩. లకుచమురి.

కషాయితము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ౧.ఎఱ్ఱవాఱిన ది. ౨. ఎఱ్ఱగాఁ జేయఁబడినది. ౩.కలుషితము. ఉదా:- రోషకషాయితమనస్కుఁడు, మొ.

కషి. సం.విణ.(ఇ) హింసక మైనది.

కషిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.౧.సస్యమురి. ౨.మక్షిక, ఈఁగ. (వై.ని.)

కషితము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧.రాపిడి పెట్టఁబడినది. ౨. బాధితము, పీడితము.

కషుఁడు. సం.వి.అ.పుం.సానపెట్టుట లోనగుపనులచే జీవించెడువొకనికృష్టపుజాతివాఁడు.

శ్లో. కిరాతహూణాంధ్రపుళిందపుల్కసా, ఆభీరకంకా యవనాః కషాదయః, యేన్యే చ పాపా యదుపాశ్రయాశ్రయా, శ్శుధ్యంతి తస్మై ప్రభవిష్ణవే నమః.సం.భాగ.౧౦స్క-౦.

కష్ట(ము)పడు. మి. అ. క్రి. ౧. దుఃఖపడు.

క. నీవును ద్రోణుఁడుఁ గలుగం,గా వైరులచేత నేను గష్టపడితిఁ గా,దే...భార. భీష్మ. ౩. ౧౩౭.

౨. శ్రమపడు.

(వ్యవ) వాఁడు పరీక్షకు కష్టపడి చదువుచున్నాఁడు.

కష్టప(అ)ఱుచు. మి.స.క్రి. కష్టపడఁజేయు.

ఆ.ఋణము నీఁగుపొంటె నిప్పుడ యీజరా,సంధుఁ గిట్టి పట్టి సమదబాహు,బల మెలర్పఁగష్టపఱచెద నీవు మెచ్చగ నొనర్చువాఁడఁ జూడు నన్ను. హరి.ఉ. ౧.౯౩.

కష్టపాటు. మి. వి. కష్టపడుట.

(భంగము, చెఱుపు.)

గీ. నందనమ్మునకును వజ్రనాభదైత్యుఁ, డపుడు చేసినకష్టపాటబ్జనాభ,యిపుడుఁ దలఁపునఁ బాటిన హృదయమునకు, నధికతర మైనపరితాప మావహిల్లు. ప్రభా. ౧. ౭౩.

కష్టపుఁబాటు. మి. వి. కష్టపడుట, ఇడుమలు పడుట.

చ. కౌరవకోటిచేత మనకష్టపుఁబాటు దలంపు వచ్చినం, గ్రూరవిచేష్టితంబునకు గొంతి యొ

డంబడె బంధువర్గముల్, ఘోరముగా వధిం
చుటకుఁ గోల్కొనకున్నది బుద్ధి మీరు ని,
ర్ధారణసేయఁడా హితము ధర్మము నయ్యె
డువృత్తి మెట్టిదో. భార. ఉద్యో. ౪.౯౦.

కష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దుష్టము, చె
డ్డది. ౨. దుఃఖము గలది, పీడ గలది. 3. పీడిం
చునది. ౪. కష్టసాధ్యము, ప్రయాసపడి సాధిం
పఁ దగినది.(శత్రురోగాది.)వి. అ. న. ౧. సెబ్బ
ర, కీడు, చెఱుపు. ౨. దుఃఖము, పీడ. 3. పా
పము. ౪. కస్తి, శ్రమము, ప్రయాసము.

కష్టముపాటు. మి.వి. కష్టపడుట, ఇడుమల నొం
దుట.

ఉ. ఎందును నెవ్వరుం బడనియెంతయుఁ గష్ట
ముపాటు వచ్చినన్.భార.ఉద్యో.౨.౧౭౯.

కష్టించే. సం. అ. క్రి. కష్టపడు.

ఆ. మగనికాలమందు మగువ కష్టించిన, సుతుల
కాలమందు సుఖముఁ బొందు. వేమన. ౧.
౧౨3.

కస[1]. వి. (సం. కశా.) గుఱ్ఱము మొదలగువానిని
గొట్టెడుచబుకు, కొరడా.

సీ... పగ్గములు చతుస్స్వరములు ప్రణవంబు
గసగోల బ్రహ్మ సూతుఁ,డు... కు. సం. ౨.
౧౬౦. (కసగోల=కొరడాకఱ్ఱ.)

కస[2]. వి.(సం.కషాయమ్. ప్రా.కసాఅమ్. క.కస.)౧.
రంజకద్రవ్యములు మున్నగువానిసారము.
ఉదా: పట్టుబట్ట తడుపఁగా రంగుకస దిగిపో
యినది.

౨. కసటు, మాలిన్యము.
ఉదా: నువ్వులు కస పోవుదాఁక కడుగవలెను.
కందకస పోవునట్లు కడుగకున్న దురదపెట్టును.

కసటు. వి. (సం. కష్టమ్. త. కసడు) ౧. అపరిశుద్ధి.

ఆ. అవతరించి కంసుఁ డాదిగాఁ గలదేవశత్రు
కోటి నెల్ల సమయఁజేసి, భరతకులముకసటు
వాపి సంశుద్ధప్రతిష్ఠఁ గూర్చి యరుగుదెంచి
తీశ. భార. మౌ. ౧౭.

౨. మలినపదార్థము.

సీ. కడు సంభ్రమమున నక్కడకు నేతెంచి యిం
పెసఁగ మైనుండినకసటుఁ దుడిచి.మనుచ.
౬. ౪౧.

ద్వి. మున్నుగా వగలనుమున్నీట మునిఁగి, కన్నీ
ట నాసొమ్ముకస టెల్లఁ గడిగి. రం. రా.
కిష్కిం.౨౦౨ పా. ౧౭ పం.

సీ. కాఁకలు దేరుబంగరుసలాక యనంగఁ గస
టు వాసినచంద్రకళ యనంగ. అని.3.౬౨.
(ఇట కళంకము అనిభావము.)

సీ. కన్నియవదనంబు కమలంబు బోల్తమా కమ
లంబు పుట్టుచోఁ గసటు గలదు. వీర. 3.
౬౬. (ఇట బురద అనిభావము.)

3. పాపము.

సీ. దోస మనంగను దొసఁగు దొసంగు నాఁగస
టు నాఁ బాపంబు గాఁ దనర్చు. ఆం.భా.౧.
౯౭.

సీ. దురితంబు లెన్నండుఁ బొరయక వెలుఁగొం
దుకమలాప్తకులమునఁ గసటు గలిపి. భార.
ఆర. ౬. 3౦౭.

౪. నిష్ఠురత్వము, పారుష్యము.

ద్వి. పొమ్మన్న విని మొగంబునఁ జిఱునవ్వు,గ్ర
మ్మ మాటల నొందు కసటు లేకుండ. రం.రా.
అయో. ౯౭ పా. ౨ పం.

౫. వెగటు, అరుచి.

గీ. విసము మెసవిననాఁటియక్కసటు వోవ.(శ్రీ
నాథునిచాటువు.)

౬. విషాదము, ఖేదము, దుఃఖము.

వ. పార్థున కుపనిషదర్థజాతం బవగతంబు నేసి మ

నసుకసటు వాపి వివేకంబునకుం జేవ గలిగిం
చి కృష్ణుండు...భార. భీష్మ. ౧. ౨౨౩.

విణ. మలినము.

సీ. కలువపుప్వాళ్లచేఁ గస బైనవెన్నెల వలిపవె
న్నెలలోన వడిచి తేర్చి. పారి. ౨. ౮౮.

కసనము. సం. వి. అ. పుం. కాసరోగము.

కసనోత్పాటనము. సం. వి. అ. పుం. వాసకవృ
క్షము, అడ్డసరముక్.

కసబెస. వి.బాగుగా నూఱుట మున్నగువానియం
దగునసుకరణము.

ద్వి. కలిపి రసంబులఁ గల్వంబులందుఁ, గసబెస
గా నూఱి...నవ. ౫. ౨౧౧ పా. ౨౦ పం.

కసమస. వి. ౧. వేగము, తొందర.

చ... నీప్రకటప్రతాపముం, గసమస దాఁటఁ
బోయి యతిఖంజత నొందె సహస్రపాదుఁ
డు౯. నైష. ౩. ౭౨.

క. ముసిముసినవ్వులు నవ్వుచు, మిసిమింతుఁడు
గాక యొక్కమిఱుత నిలిచి య,క్కుసుమశ
రహరుఁడు తపసులు, కసమసఁ దనుఁ బట్టు
కొనఁగఁ గడఁగినఁ బెలుచ౯. హర. ౫. ౫౭.

౨. తొట్రుపాటు, సంభ్రమము.

క. అంతట నిద్దఱమనసులు, కంతునిపసఁ గలసె
వింతకసమస లొలయ౯, మంతనములఁ బెద
వుల నిసి,జింతలు వాఱంగ నగవు లెప్పలు
గోర౯. విక్ర. ౮. ౮౭.

౩. తినుట మున్నగువానియందలియనుకరణము.

ద్వి. బుద్దివచ్చినమృగంబులమాంస మెల్ల,గద్దకు
త్తుకపడఁ గసమస మెసఁగి. నవ. ౧. ౮౭
పా. ౧౧ పం.

కసరు[1]. అ. క్రి. ౧. కోపపడు;విసుగుకొను.

గీ....ఓతండ్రియాకోడియలనుబట్టి, గట్టిచేసెద
నిఁక నింత కసర వలవ, దు...నీలా. ౨. ౬౨.

క. పెసరుంబ ప్పేమిటి కని,కసరు న్నొయి గొ
నఁడు పండుగను గొయగూరే, కొసరు౯...
బహు. ౫. ౮.

సీ. కసరి యెంగిలిచేతఁ గాకి వేయనివాఁడు సత
తాన్నదానప్రశస్తుఁ డయ్యె. పాండు. ౪.
౨౧౦.

౨. విజృంభించు, హెచ్చు.

సీ. జలరేఖ లంబరస్థలి విశాలము లయ్యెఁ గసరు
చుఁ దెమ్మెరల్ విసరఁ జొచ్చె. ఇందు. ౩.
౧౦౬.

గీ. కసరి యెవ్వానికంఠహుంకారరవము, కొండ
చిలువలకులము లోఁ గూర్చె నహుషు, నట్టిప
రమమహాశైవ్రు ననఘుతేజు, వెదకి రానందవన
ములో విబుధమునులు. కాశీ. ౨. ౮౦.

౩. చలించు.

ద్వి. పసిఁడిసలాక సుపాణిముత్తియము, కసరక
నిలుచుక్రొక్కారుమెఱుంగు.ద్వి. భాగ. ౭.
(శ. ర.)

స. క్రి. ఉపాలంభించు, తిట్టు. (చి. ని, ధాతు
మాల)

క. అంపఁ దగువారిఁ గసరుచు,నంపి...మనుచ.
౫. ౨౩.

కసరికొట్టు=తిట్టు. చంద్ర. వి. ౧. ౬౨.

వి. ౧. కోపము.

గీ. అలఁతఁ బానుపుపైఁ బొరలాట తెలుపఁ, తె
గువ లోలోననే నవ్వునగవు తెలుపఁ,గలఁక
మాచిఁదిపనిలేనికసరు తెలుపఁ,బొలఁతి రే
లు నీయున్కియే పులుగు గాదె. ఆము. ౫.
౬౦.

సీ. పసులగోడలు నాన్పి వసుధపైఁ గూల్పనిము
సురువానలమీఁదఁ గసరుఁ జూపు. శుక. ౨.
౫౦౪.

౨. పొగరు, గర్వము.

ద్వి. కసరెక్కి యంత ముష్కరము సేయంగఁ,
బొసఁగించి యొగవేయు బొంక నీ కెంత,ముం
గల వెనుకను మూఁడులోకముల, నంగన నీ

యంతయాఁడుది లేదు. ద్వి. సారంగ. ౩. ౧౦౫ పా.

౩. గాలివాన.

వ.... పెల్లడరునిట్టూర్పుగాడ్పువిసరులఁ గసరెత్తి... పొంగి చింతాసాగరంబు వేగిరంబ వెల్లివొడిచె నన...మనుచ.౩.౯. (కసరెత్తు=తుపాను కలిగి.)

గీ. బిట్టు కసరెత్తి మున్నీటినట్టనడిమి, కరుగఁ గా జీను వైచినతరణి యనఁగఁ,జక్క సాగి నరశ్మిచేఁ జుక్క పోఁడు, సమయవశమున గగనమధ్యమున నిలిచె. రా. వి. ౩. ౧౯.

౪. విజృంభణము, అతిశయము.

క. అసురసు రని సొలయుఁ రా,జసురేంద్రుఁడు మలయపవనుచలికసరునకుఁ.కవిరా.౫. ౨౭౫.

౫. దోషము.

క. ఈరత్నమునకుఁ బ్రుప్పియు, గారయుఁ గర్కశత యనఁగఁ గసరులు మూఁడే,పారనవి యెల్లఁ దెలియక, వారక ధరియింప జగతి వల దెవ్వరికిఁ. రత్న. ౨౮.

జ: కసరుఁదనము, కసరుకొను.

కసరు²=కసురు.

గీ.కాయ గస రేతికొని తించుఁ గానలోన,ఘోరదుఃఖముల్ గుడువంగఁ గోర నేల. భా. రా. సుం. ౧౬౮.

జ: కసరుఁగాయ.

కసరుఁగాయ. వి.(కసరు²+కాయ) లేఁతకాయ.

ద్వి. రసరసాన్నములను మెసవెడువాఁడు, కసరుఁగాయలఁ బ్రొద్దు కడపుచున్నాఁడు. రం. రా. అయో. ౧౩౬ పా. ౧౨ పం.

కసరుఁదనము. వి. (కసరు¹+తనము.) దోషము.

సీ. కులగోత్రముల కాదికొన్న చిన్నతనంబు విసములో నుదయించు కసరుఁదనము.కృ.శకుం. పీఠి. ౫౭.

కసరుకొను. అ. క్రి.(కసరు1+కొను-స్వార్థమున) =కసరు¹.

(౧. ఘోషించు, శబ్దించు. ౨. కోపపడు.)

సీ. జలదంబుగతి నిచ్చ వెలవెలఁబాఱక కలశాంబునిధిరీతిఁ గసరుకొనక. నరస. ౫. ౧౯.

కసవు(స్సు). వి. (సం. ఘాసః. ప్రా. కస్సో. క. కసవు.) ౧. గడ్డి, తృణము.

మ...నానాదివా,కసు లాస్థానము గూడి యాడుదురు శ్రీకాశీప్రదేశంబునఁ, గసవై పుట్టెడుభాగ్య మైన మనకుఁ గల్పింప దాదైవ మీ,కసుమాలం బగునాక మేల యనియుత్కంఠాతిరేకంబునఁ. కాశీ. ౬. ౨౦౭.

క.... మెచ్చెఁ బహువిసర మెసఁగి మెసవుకసవులఁ. కృ. శకుం. ౧. ౪౩.

ద్వి. సద స్ట్ర నలి స్ట్ర సరి గస్వు గట్ర, వెదకియుఁ గానక మది విచారించి. బస. పు. ౩. ౫౩౨పం.

౨. పెంట.

సీ. గల్లుగ ల్లని రత్నకంకణంబులు మ్రోయ గంధవాహునియాలు కసవు నూడ్చు. భీమ. ౩. ౭౨.

కసవుఁగుప్ప=౧.గడ్డిమేటి. (శ. ర.)

౨. పెంటకుప్ప. (శ. ర.)

కసవుపోఁచ=గడ్డిపరక.

సీ. కసవుపోఁచలు కసిగాట్లుగాఁ గొఱుకుచు వివృతాస్యమున జాఱ విడుచుకొనుచు.హరిశ్చ. ౨. ౪౯.

కసాయి. వి. (హిం. కసాయీ.) కటికవాఁడు,సౌనికుఁడు. (శ.ర.)

కసి¹. వి. ౧. తీఁట, దురద.

క. చేతులు దలలును బహువిధ,హేతులఁ దునియలుగఁజేసి యిలఁ దొరఁగించెఁ,జేతులకసివోవంగ న,రాతులు బెగ్గిలఁగఁ గ్రీడి ప్రకటస్ఫురణఁ. భార. కర్ణ. ౨. ౩౦౦.

క. చేరులకసి వోఁ గయ్యము,సేతవిలెడునట్టివిధ
ము చింతింపు...హరి.ఉ.౭.౧౫. ఆం. భా.
౨. ౧౪౯.

౨. తమి, అపేక్ష.

క. కన్నులకసివోఁ జూచితి, నెన్నఁడు నెచ్చో
టఁ బోరు లిట్టి నెఱుఁగ నో,యన్న...హరి.
ఉ. ౫. ౩౪.

ద్వి. బసవా యనిన బాలబసవఁ డోయనుడుఁ,
గసి వోవ నడుగుల నొసలిడి రాచు.పండితా.
పురా. ౧౬౬ పా.

౩. కోపము.

(వ్యవ) వానిని కసి తీఱఁ గొట్టితిని.

జ: కసిమసఁగు, కసిమిరి.

కసి[2]=అసి. విశ. అల్పము. (వృత్తియందు 'కసఁడి' శబ్దముయొక్క తుదివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపము.) ఉదా: కసిగాటు,మొ.

క్రి. విశ. ఇంచుక. (చూ. కసిగందు.)

కసింద. వి. (క. కసింద.) కాసమర్దముక్.

(దీని భేదములు:—ఒట్టికసింద, కమ్మకసింద,కొండకసింద, తీఁటకసింద.)

సీ. ఇడిసినయిడుపులయెడలఁ బొత్రే నుత్తరేను
గసిందకోరిందపొదల. ఆము. ౬. ౧౩.

కసిఁడి. విశ. అల్పము. (వృత్తియందు దీనికి వికల్పముగా అంత్యవర్ణలోపము. (చూ. కసికోఁత, కసిఁడికోఁత.)

జ: కసి[2], కసిఁడికోఁత, కసికోఁత, గసిగందు, కసిగాటు.

కసిఁడికోఁత=కసికోఁత, కసినికోఁత. వి. (కసిఁడి+కోఁత) - చిన్నచిన్నముక్కలుగాఁ గోయుకోఁత-సంతతము పెట్టెడుబాధ.

శా. తండ్రీ సారెకు రువ్వ నాగ్రహముమీఁదం
గన్నదే గాలి గా, గుండ్రాలం గొని దాయ
గాక యిది నాకుం దల్లియే యెన్నఁడుఀ,
వీండ్రం జూచినజాడ నన్ను యమునఀ వీ
క్షింప దంతంతకుం,బిండ్రం బయ్యెఁ గసిండి
కోఁత వలదా మీకు న్విచారింపఁగఀ. వరా
హ. ౫. ౯౩.

(పతివ్రతావర్ణనము.) సీ. కలహాళనుండు తర్క
క్రియాకుళలుండు సంగతోన్మాదోత్తమాంగ
కుండు. గీ. నగునయేనియు నటువంటిమగని
తోడఁ, గాఁపురముసేయు సతి దొడ్డగటిత
యగుచుఁ, గసిఁడికోఁతల నోర్చి లో విసిగి
కొనక,ధాత దూఱక తండ్రిసేఁతకు వగవక.
పాండు. ౪. ౧౪౫.

కసికోఁత=కసిఁడికోఁత. (కసి2+కోఁత.)

గీ. చెలువ యీబాము లనుభవించినను గాని, తె
లియదే ప్రేగులోపలితీఁటవంటి, వలపుకసి
కోఁత లివి పగవారి కైన, వలదుగా దీని కిపు
డేల వచ్చె నమ్మ. కువల. ౩. ౯౯.

కసిక్కు. వి. ముండ్లు లోనగునవి నాటుటయందగు ననుకరణము.

చ. చిటచిట మండుమంటలుఁ గసిక్కున నాటె
డు ముండ్లత్రోవలుఀ. సానందో. ౨. ౫.

కసిగందు. అ.క్రి. (కసి[2]+కందు)కొంచెమైనను కందు. (దీనికి వ్యతిరేకమందే ప్రయోగము.)

చ. అతఁడు మదీయసఖ్యపరుఁ డక్కట యేఁ గ
సిగందకుండ నా,క్షితిపతి యిమ్మెయిం బరుల
చేతఁ బరాభవ మొందె...భార.సౌ.౧.౨౦.
(కరాలప్రతిపాఠము.)

మ. అసురాధీశసమర్పితంబు లగులీలారామకల్ప
ద్రుమ, ప్రసవంబుల్ కసిగంద వయ్యె ...
భీమ. ౪. ౧౪౬.

చ....తపో,ధన ముడివోనిపూనిక వితాన మొన
ర్పఁ గడంగినాఁడు నీ, మనుకులకీర్తికామిని
కి మైకసిగందనిచాయ సంధిలఀ. చం. రా.
౨. ౬౬.

కసిగా(కా)టు. విణ. (కసి² + కాటు) ౧. చిన్న కాటులు గలది; అల్పము, కొంచెము.

గీ. భావ మొకరీతిఁ దత్తఱపడ హితంబు, గా దటం చును గసిగాటుగా భుజించి, వేగ ఘనసార మధికంబుఁ గాఁగ నపుడు, చేసెఁ దాంబూల మారాజశేఖరుండు. దిలీప. ౩. ౨౧౩.

గీ. మనసు దీరఁగ నొకనాఁటియునికి లేక, మో సపోయితిఁ గసికాటుముచ్చటలనె, యింత లోనవె నన్ను నీ వింత సేయు, టెఱుఁగ నేర నికతనఁ బూర్ణేందువదన. ప్రబంధ. ౭౪౦. పాండు. ౩. ౭౨.

వి. కొంచెపుపంటికాటు.

గీ. ఒఱలి తూఁడులు కసిగాట్లఁ గొతికి నిలుచు, నిలిచి పెనఁగొన్న నాఁచుతీఁగలను డాఁగు, ... కోక మొకటి. ప్రబంధ. ౪౯.

గీ. కృష్ణననుమతి రుక్మిణీకీరవాణి, వచ్చి భోజన మిడఁ దలవంచి యగ్గ,లం బయినచింత వలసి యొల్లమి నతండు, సొగటులను బోయి కసి కాటులు గ భుజించె. విజ. ౨. ౩.౮.

ఉ. కామిని నీదు మోవిఁ గసికాటులు చెక్కుల గోటినొక్కులున్, మోమునఁ జెమ్మరించుట లు ముంగురు లెంతయుఁ జిక్కు లొందు టల్. సురా. ౧౨౭. (కసికాటులు=దంతక్ష తములు.)

కసికాట్లు చేయు=కొంచెముగాఁ గఱచు, కొంచె ముగాఁ గొఱుకు.

ద్వి. మునుపు గాచినపాము మురియుచు వచ్చి, ఘన మైనయాపండు గసికాట్లు చేసి. ద్వి. సా రంగ. ౨. ౬౭ పా. ౩౭ రపం.

కసిని=కసిఁడి(చూ. కసినికోఁత.)

జ: కసినికోఁత.

కసినికోఁత=కసిఁడికోఁత. (కసిని + కోఁత)

గీ. తనకు ననుకూల యగు నొక్కదాసితోడ, మా లిమి యొనర్చుకొని యించిమంచి వెట్టి, దాని తో నొక్కనాఁడు మంతనమునందు, నింటి వారలకసినికోఁ తెల్ల నుడివి. శుక. ౩. ౫౭.

కసినికోఁతలుకోసికాపించు=మర్మస్పృశము లై నమాటలు మున్నగువానిచేత సంతాపము బాధిం చు.

సీ. కసినికోఁతలుగోసి గారింతు రని బూతు తెలి యఁగా వది నెలఁ దిట్టువారు. శుక. ౩.౧౨౧.

కసిబిసి. విణ. నలఁగినది.

వ. ...ముసలంబుల మోఁదులం గసిబిసి యగువా రును...భా. రా. యు. ౧౮౩౨.

వి. ౧. క్రోధము. ద్వి. భాగ. ౬. ౧౨౧. (ప్రా)

౨. బాగుగా నలఁగునట్లు నములుటయం దగునను కరణము.

చ. కసిబిసి నమ్మకంబునకుఁ గానివి చోళ్లు నమ ల్పొలంతితో ... పాంచాలీ. ౧. ౭౭.

కసిమస. వి. తొందరగా తినుటయం దగునను కర ణము.

క. కసిమస నాఁకట ఫలముల్, మెసవుచుఁ జలి విడిచి మేడిమీఁదన్ మోదం, బెసఁగ నటి యించువానరు, మసలక వీక్షించుకొంసమా రుం డనియెన్. వేం. పంచ. ౮. ౭౪.

కసిమసఁగు. అ. క్రి. (కసి¹ + మసఁగు) ౧. వి జృంభించు, చెలరేఁగు; అతిశయించు.

గీ... మెఱయుఁ గసిమ, సంగెఁ జెలరేఁగె నాఁగ ను సమములుగను. ఆం. భా. ౩. ౯౭.

క. వారల నందఱ రౌద్రా, కారుండై కసిమసంగి గాంగేయుఁడు దు,ర్వారపటుబాణనిహతి ని, వీరాహవరంగమునకు విముఖులఁ జేసెన్. భార. ఆది. ౮. ౨౦౧.

క. వెసఁ బెక్కమ్ములు మనపై, ముసుఁగువడం బ ఱపి యతఁడు మురభంజన సం,తస మందెదు నింతన యేఁ, గసిమసఁగెదఁ జూడు నన్ను గాండీవంబున్. భార. కర్ణ. ౨. ౫౮.

లయవిభాతి... ప్రాణి,ప్రసరములు నొండొకటి
మెసఁగఁ దొడఁగెఁ గఱవు గసిమసఁగె వి
శ్వమున...వరాహ. ౧౦. ౭౫.

౨. నిపుణుఁడగు, ఆరితేఱు.

గీ....గడితేఱె ననఁగఁ, గసిమసంగె ననంగ నా
ఖ్యలు దనర్చు,నిపుణుఁడయ్యె న టంటకు...
ఆం. శే. ౩౪.

స. క్రి. ౧. చంపు, సంహరించు.

క. అసురుల మాయోపాయములఁ,గసిమసఁగఁగనఁ
ట మఖంబుఁ గావఁగనఁట తా,పసుఁ డొకఁ
డఁట సిసువులఁ గ్రొ,న్నిసువుల నడిగెనఁట
మునులు నిర్ఘోషులు గా. రామా. ౮. ౯.

లయగ్రాహి. సింగము కురంగసమితిం గసిమసం
గెడుతెఱంగున నభంగజయసంగతిఁ జెలం
గెఁ. శశాం. ౪. ౩౯.

౩. నఱకు, ఖండించు.

క. నావుడుఁ గల్పాంతఫణి, గ్రైవేయకజా గ్ర
దుగ్రగతిఁ గదిసి దళ,గ్రీవుఁ డసిఁ గసిమ
సంగిన,లావరి యగుపులుఁగు ఱేఁడు లావఱి
పడియెఁ. రామా. ౪. ౨౦౩.

కసిమిరి. వి. (√కసి1) తీఁట, దురద.

శా. దేవా కయ్యమునోడి వేఁడుక మదిం దిట్టాడు
మర్త్యుండు నే,త్రోవం జేతులతీఁట వుత్తు నని
కోరుఁ దానవుం డైననా, కీవేచేతులు చేసి
తీకసిమి రిం కెట్లోర్తు...ఉ. హరి. ౪. ౨౧.

కసిమెంద=కసింద, కాసమర్దము.ఆం.భా. ౨.౬౩.

కసీదు. వి. (హిం.కసీద్)వస్త్రముమీఁద జరీ మున్న
గువానితోఁ బువ్వులు మొదలగునవి కుట్టుపని,
బుటాపని.

సీ. ముసు చెవిచాయ జాటినయోరసికను గసీదు
రుమాలు భాసిల్లఁ గట్టి. ప్రబంధ. ౧౭౯.

కసీసము. వి. (సం. కాసీసమ్. ప్రా. కసీసం.) ౧.
అన్న భేది. (బ్రౌ.) ౨. నల్లబట్ట.

సీ. జరబాజు నేరాజు బురుసా తగటి యనఁ గల
ధాతవస్త్రము ల్చెలఁగుచుండు, నవి నల్లచా
యచే నలరుచున్నను గసీసం బనఁగాఁ దగు
...ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.

విణ. నల్లనిది.

సీ. ఒక్కనాఁడు భవాని యుబుసుపోకకుఁ బైఁ
డిజలపోసనముకసీసంపుఁబట్టు,బంతి ... ఆ
స్ఫాలనము చేయు చాడుచుండ. కాశీ. ౬.
౧౬౧.

ఉ. ఇంగిలికంబునం దడిపి యెత్తుకసీసపురెంటె
మో యనఁ, నింగి గరుత్పరంపరలనిగ్గున
శేఁదొగ రెక్క...ఆము. ౮. ౧౦. మనుచ.
౪. ౮౪.

కసు. విణ. ('కసుఱు'శబ్దమునకు వృత్తియందు మిగి
లినరూపము.) లేఁత; అల్పము.

కసుఁగాయ=లేఁతకాయ.

క. ఏఱకుమీ కసుఁగాయలు, దూఱకుమీ బంధు
జనుల దోషము సుమ్మీ. సు. శ. ౨౧.

కసుఁగౌను=సన్నినడుము.

ఉ. మోమఖిలంబుఁ గన్నుఁగవ ముచ్చట మీ
ఱఁగ వక్షు మంతయుఁ, గామిడిచన్నుదో
యి కసుఁగౌను సమస్తము మిన్ను. బిల్హ. ౧.
౬౭.

కసుఁగందు. వి. (కసుఱు+కందు.) ౧. లేఁతబిడ్డ,
పసికూన.

దండ. ... నీ వంతలోఁ గావుకా వంచు నేడ్పు
ల్దలిర్పం గసుంగంద వై ...పారి. ౩. ౩౭.

ద్వి. కసుఁగందునకు నేమి గాని ప్రాయమున,వస
ము దప్పిననింద వచ్చె నేఁజెల్ల.ద్వి.సారంగ.
౨. ౪౭ పా. ౧౩ పం. ('కసిగందు' అపము
ద్రితము.)

౨. కందు, నలుపు.

ఉ. ... కసుఁగం దొకయించుక లేక లిన్న నై,

పున్నమచంద్రునొప్పిదముఁ బోలెడు మోము
ననవ్వు దేఱఁగన్. మై. ౧. ౧౩౪.

కసుగందు. అ. క్రి. (కందు+కందు-శ.ర.) మిక్కిలివాడు; బాధపడు.

వ. ... పొలుపు లేనియంగరాగంబుతోఁ దలఁప
రానిదీనభావంబుతోఁ గసుగందినబాహుల
తలతో... ఉ. రా. ౪. ౨౨౧.

క. కుసుమాయుధుబాణంబులఁ, గసుగంది భవద్వి
యోగకలుషిత నర్మా,వసరంబుల నర్చుకు లి
డు,కుసుమములకు నెఱచు వహ్ని కువలయ
నేత్రా. నైష. ౪. ౩౪.

కసుగందులుగందు=మిక్కిలి వాడు.

క. కసుగందులుగందిననవ,కుసుమలతికవోలె మి
గులఁ గోమలి యొప్పెన్. కళా. ౪. ౧౦౩.

కసుగు. అ. క్రి. సణుగు, గొణఁగు.

ద్వి. విసిగినఁ గసిగిన... మెఱుఁగులు గ్రమ్మునా
మేటిఖడ్గమునఁ, దటిగి రక్తము గాఱఁ దన
తల ద్రెంచి, నీపాదములమీఁద నిలుపుదు...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౪౧.

స. క్రి. అట్టిట్టు ఊఁపు, ఆడించు.

ద్వి... చెవులఁ, గనలుశూలము నాటి కసిగిన ట్లై
న,నుల్లంబు కలఁగి బిట్టులికి... నవ. ౨. ౧౪౭
పొ. ౧౨ పం.

కసుమాలము. వి. (సం. కశ్మలమ్. త. కసుమాలమ్. మ. కసమాల్.) మలినపదార్థము.

క. దేవా యీకసుమాలము, దేవెడుకేల్దోయి
నీదుదేహం బంటం, గా వెఱ పయ్యెడు...
కాళ. ౩. ౯౭.

విణ. ౧. రోఁత కలిగించునది.

మ... నానాదివో,కసు లాస్థానముగూడి యా
డుదురు శ్రీకాశీప్రదేశంబునన్, గసవై పు
ట్టెడుభాగ్య మైన మనకున్ గల్పింప దా
దైవ మీ,కసుమాలం బగునాక మేల యని
యుత్కంఠాలి రేకంబునన్. కాశీ. ౭. ౨౦౬.

౨. పాపిష్ఠము.

చ... దానధర్మముల్, గ్రతువు లొనర్చెనో యి
పుడకారణ మెట్లు విమాన మెక్క నమ్మక
ముగ నర్హమయ్యెఁ గసుమాలపుమాలకు దుష్ట
శీలకున్. బ్రహ్మో. ౨. ౭౯.

౩. క్రూరము.

క. పసిపాపఁ డనక నాసుతుఁ, గసుమాలపుఁ జె
డుగుఁ బురుగు కఱచెను దీనన్, ముసుఁగువ
డుపాపమున నది, దెసలం జరియించుఁగాలే
దీనతతోడన్. నా. పంచ. ౩. ౩౨౩.

కసురు. వి. (దీనికి వ్యుత్పత్తియం దంత్యవర్ణలోపముచే లేఁత యనునర్థమును గలుగును. ఉదా: కసుఁగందు, మొ.) లేఁతకాయ, పిందె.

చ... పెం, పెనసినపండు కాయ కసు రేమియు
నైనను నేఱె తించు... భా. రా. యు. ౧౧౭౯.
(శ. ర. పా.)

చ. ఒసఁగిన నిక్కమారు లవి యొల్లక పల్కిరి
మాకుఁ గాయలుం, గసురులు వేళ్లు వెల్లకులుఁ
గాక సముజ్జ్వలభూషణంబులుం, బసిఁడియు
నేల యుక్తమె తపస్విజనంబులకుం బరిగ్ర
హం, బసమభవద్గుణస్తుతికథైకపరత్వవిభూతి
సాలదే. నిర్వ. ౧౦. ౧౨౨.

జ: కసు, కసుఁగందు.

కసె(స్సె)ము. వి. (సం. కచ్ఛః. త. కసివు) జలప్రాయప్రదేశము. (నీళ్లు చిదచిద యనెడు నేల, చెమ్మనేల. శ.ర - కసెము=ఊటగుంట. చి.ని, బ్రౌ.)

కసేరుక. సం=కశేరుక.

కసేరువు. సం=కశేరువు.

కస్తి. వి. (సం. కష్టం. క. కస్తి.) ౧. కష్టము, శ్రమము.

మ. నను మన్నించెద వేని నీ విపుడు రా నావెం
ట రా కుండినన్, నిను నేఁ బాసి చనంగ

నోప నిచట నీ్నితోడిదే లాకమై,మనువాఁ
డంగనువాఁడ నీకరుణ నీమానంబు చిత్తంబు
వచ్చినచో మానుదు గాని నిన్నిపుడు కష్టిం
బెట్ట నా కేటికి౹౹. కాశీ. ౩.౭౨.
చ...డెందములోనికష్టి మం,తనమునఁ దెల్ప...
నీలా. ౨. ౧౧౭.
సీ. గాధిసూనుఁ డొనర్చుకష్టికి నోర్వఁడే సతి
యుఁదానును హరిశ్చంద్రనృపతి.రంగా.౨.
౨౩౨.
౨. శోకము, దుఃఖము.
ద్వి. కన్నవా రెల్లను గటకటా యనుచుఁ, గన్నీ
ళ్లు గ్రుక్కుచుఁ గష్టి పొందఁగను.ద్వి.సారం
గ. ౨. ౧౮౫. ౨౨ పం. ఆం.భా. ౧. ౧౩౫.
౩. విపత్తు.
క. ఇడుమ వెత కష్టి యంగద,కడగం డ్లనఁ జను
విపత్తు...ఆం.సం. మాన.౧౯.
జః కష్టిపడు.

కష్టిపడు. అ. క్రి. (√కష్టి) దుఃఖపడు.
గీ. పారలి యేడ్చుచు నుండ నబ్బోటు లేల,కష్టి
పడెదమ్మ యని యెత్తి కుస్తరింప. సారంగ.
౩. ౭౨.
ఉ...మానసికవ్యథల్ రుజలు మాన్పఁగ నోపిన
పుణ్యరాశి గం,గానదిఁ జేరి యుండియును
గష్టిపడం దగునయ్య...ఉ. రా. ౬. ౨౫౧.
గీ. కామసమ్మోహితక్రౌంచఘాతమునకు, వగచి
నీచాటుకవి చెంచువానిఁ గినిసె,గామమో
హిత యగునింతిఁ గష్టిపఱుప, ననుజుఁ బురి
కొల్పి తిది నీకుఁ జనునె రామ. నైష. ౮.
౧౩౦.

కస్తురి. వి. (సం. కస్తూరీ. ప్రా. కత్థూరి. క. కస్తురి.)
౧. మృగమదము,ఒకవిధ మైనపరిమళద్రవ్యము.
ఉ. సంకుమదంబుఁ గస్తురియుఁ జాఁదుఁ బటీర
రము...నైష. ౭. ౧౧.
సీ. సొగసు గా నొసలఁ గస్తురిబొట్టు సవరించి...
నీలా. ౧. ౮౧.
౨. కస్తూరీమృగము.
గీ. కన్ను దెఱవని కస్తురిగమిశిశువులు. పి. శకుం.
౧. ౯౮.
౩. ఒకానొక చెట్టు.
సీ. గొజ్జంగి యిజ్జాజిపజ్జం గిసల మొందు నెలకె
కస్తురియు గన్నెరయుఁ బూచె. బహు. ౨.
౨౧.
జః కస్తురిపట్టియలు,కస్తురిపసుపు,కస్తురి మెకము,
కస్తురివీణియ.

కస్తురిపట్టియ(ట్టె)లు. వి. బ. (√కస్తురి.) ౧. ధా
న్యవిశేషము. ౨. పుష్పవిశేషము.
గీ. పచ్చగన్నెరు కస్తురిపట్టియలును,గుత్తిమల్లె
లుఁ బ్రౌఢి గాఁ గూర్చి మఱియు, సకలజాతు
లఁ బోషింప శక్తి కలిగి, హాలికులు చైత్రుఁ
డెగడుదు రప్పరమున. భాను. ౧. ౯. (శ.
ర. పా. రెం డర్థములకును నిదియే యుదాహ
రణము.)

కస్తురిపసుపు. వి. (√కస్తురి)గంధహరిద్ర.(శ.ర.)

కస్తురిమెకము. వి. (√కస్తురి) కస్తూరీమృగము.
సీ. ఆహా పరాకు విదేహునికాను కీసాబగైనయ
ట్టికస్తురిమెకంబు. యయా. ౧. ౨౮.

కస్తురివీణియ(ణె). వి. (√కస్తురి)కస్తూరీమృగము
యొక్క బొడ్డుకాయ. (ఇందు కస్తూరి యుండు
ను.)
వ. ... కస్తురివీణియలును బిల్లిగడ్డలును...భల్లా.
౩ ఆ. (శ.ర.)

కస్తూరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. కస్తురి, మృగమదము.

కస్తూరినిగరాలు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.
సీ. బంగారుతీఁగెలు గంగాజలమ్ములు కస్తూరినిగ
రాలు కటకసరులు. హంస. ౪.౧౨౮. ప్రబం
ధ. ౧౧౨.

కస్తూరిపట్టియ(ట్టె)లు.మి.వి.బ=కస్తురిపట్టియలు.

(ధాన్యవిశేషము)

సీ. కుసుమపూరాజనా ల్లత్తిబల్లుత్తులు కస్తూరిప

ట్టెలు గంధసరులు. హంస. ౪. ౧౨౭.

కస్తూరిమల్లు. మి.వి.బ. స్త్రీలు కట్టుకొనెడు ఒకవిధ

మైనగళ్లచీర.

గీ. చిన్ని కస్తూరిమల్లును జిలుకచార్ల, పన్నియలు

మంచిబొమ్మంచువన్నియలును, మొదలు గాఁ

గలచీరలు ముదముతోడ. ధనా. ౩. ౩౭.

కస్తూరివీణియ(గ్రా). మి.వి=కస్తూరివీణియ.

సీ. కస్తూరివీణెలఁ గానుక గాఁ దెచ్చుకోయకు

జీతంబు గొప్ప చేయు. పార్వ. ౧. ౬౨.

కస్తూరీమృగము. సం.వి. అ.పుం. కస్తూరి బొడ్డునం

దుఁ గలయొక జాతి లేడి, గంధమృగము.

కస్వరము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. పోవునది.౨.పీ

డించునది.

కహకహ,కహకహకహ. వి. పెద్ద నవ్వు నవ్వున

పుడును వీరులు గర్జించునపుడును కలుగు ధ్వనికి

అనుకరణము.

చ. కహకహ నవ్వె ... శితికంఠుఁడు ...కాశీ.

౭. ౩౦. హంస. ౧. ౨౪౨.

సీ.కహకహకహ నవ్వుకతినాట్టహాసంబు సురలఁ

గాంతాశ్లేషసుఖులఁ జేయ.సమీర.౪.౪౪.

వ. తేరును వీరరసంబుదేరుచుం బోరు గోరుచుం

గహకహధ్వనుల గర్జించుచుండె...కకు. ౨.

౩౫.

కహ్లారము. సం.వి. అ.న. ఇంచుక యెఱుపు తెలు

పును గలిగి మిక్కిలి పరిమళించుకలువ, సౌగం

ధికము.

శ్లో...ఆహ్లాదికహ్లారసమీరణా హి తే. శిశు.౧౨.

౬౬.

కహ్వము. సం. వి. అ. పుం.బకము, వక్కులొంగ.

కా

కా[1]=క[3]. (కొన్ని యర్థములయందు మాత్రమే)-

అవ్య. ద్రు.అగు ధాతువుయొక్క నుజ్యంతరూపము.

౧. అగుటకు,అగునట్లు మొదలగునర్థములను దెలు

పును.

సీ. ధర్మాభివృద్ధి గాఁ దగువడువునకు నీ నిల్లడ బ్ర

హ్మచే నిడఁగఁబడిన, యిక్కన్య యతిబాల...

భార. ఆది. ౬. ౨౪౭.

౨.అర్థవిశేషము లేకయే తుమున్నంతములకు అను

ప్రయుక్తమగును.

శా.పాపాత్ముండు సుదాంభుఁ డాతులువ నీపం పె

ట్లునుం జేయఁగా, నోపండు... భార.ఉద్యో.

౩. ౪౫, ఆది. ౬. ౨౪౭.

౩. హేతువును దెలుపు 'కి,కు' లకు అనుప్రయు

క్తమగును.

క. ఆచపలాక్షికిఁ గా మన, కీచకు లందఱను రా

త్రి గీటడఁచె...భీముఁడు...భార.విరా.౫

౩౩౧.

గీ. బాడబము హాలహలము నీతోడఁగూడఁ,బడ

సె నోచంద్ర యెన్నఁడు నడల లేదు, కడలి

వానికిఁ గా నిన్నుఁ గన్నకతన, జడధియ

య్యెను భంగముల్ చాలఁ గాంచి. ఇందు.

౪. ౪౨.

౪. అయి. (ప్రయోజనమును దెలుపు 'కి,కు'లకు

అనుప్రయుక్త మగును.)

వ. ఇది యేమి సాహసంబు సేసితి రొడ్లకొడుకు

లకుం గాఁ దమకొడుకుల విడుచుదుష్బుద్ధు

లునుం గలరె. భార. ఆది. ౬. ౨౭౭.

సీ...పర మెద్ది యైన, నడుగుము నీకుఁ గా నని సే

యు టొక్కటి దక్కంగ... భార.భీష్మ.౧.

౧౫౭.

౫. అనుసరించి, పట్టి-అనునర్థ మిచ్చును.

చ....ఉపన్యసించిన వచనామృతంబు శ్రుతిసీ

మలఁ గా దిగి బోధభూజనే,చన మొనరిం
చుటఁ...పాండు. ౨. ౧౭౧.

గీ. ... ఒకనాఁడు కాక మొకటి, ప్రొద్దు గ్రుం
కిననచటు గాఁ బోయిపోయి. కేయూర.3.
3౫.

(వ్యవ) వాఁ డాదారి గా వెళ్లెను.

౬. 'అని' అనునవ్యయమునవలె పూర్వోక్తవిష
యమును సూచించును. (ఇది యీయర్థమున తఱ
చుగా ఏవార్థక మగు'అ' కారమునకు తరువాతఁ
గనఁబడుచున్నది.)

వ. భీమార్జునులు ద్రౌపదీసహితు లయిచను దెంచి
మ్రొక్కి మే మొక్కభిక్ష దెచ్చితి మని తల్లి
కి నివేదించిన నెఱుంగక యెప్పటియట్ల కా
వగచి కుంతీదేవి...భార.ఆది. ౭.౨౦౮.

వ. ఇట్లభిమన్యుండు మడిసెన కాఁ దలంచి దు
ర్యోధనుండు సంతోషింప ... భార. ద్రో.
౨. ౮౫. (మడిసెనకా=మడిసెనే అని-
నిశ్చయముగా మడిసెను అని.)

వ...అది తనసైన్యాపరాధంబున నయ్యెఁ గా వ
గచి...భార. అర. 3. ౧౭౮.

౭. విధేయవిశేషణములకును క్రియావిశేషణము
లకును అనుప్రయుక్త మయి'అగునట్లు' మొ.అర్థ
ముల నిచ్చును.

ఉ... ఎవ్వనిం, బ్రాకటధర్మతత్త్వవిదు బ్రాహ్మణ
ముఖ్యుఁ బురోహితుండు గాఁ,జేకొనువార
ము...భార. ఆది. ౭. ౧౫౫.

శా...కృష్ణద్వైపాయను నీ వెఱుంగుము విభుఁ
నారాయణుం గా ...భార.శాం.౬.౪౭౬.

(వ్యవ) ఆమె మెల్లగా నడచును. వ్యర్థముగా
మాటాడకుము.

కా[2]=కద[1].

(నిశ్చయమునకు)

సీ. నేఁడు గా మా కనిందితపర్వసామగ్రి సవ
రించె నీరాక కుచలయేశ. వసు. 3. ౫౫.

ఉ...పూర్వపక్షపుం,గంతుల కేమి చూచెదవు
గా తుది నీబహుశాస్త్రిభేదముల్. వసు. ౪.
౨౮.

చ. ఉడుపతి ... నాఁడు పాల్కడలి జనించిన
ప్పుడు దళంబుగ నంటిన మేనిజిడ్డువోఁ, గడు
గుకొనంగ నబ్బె నని కా శివునాదలయేట...
ఈఁదులాడెడిఁ. జై. భా. ౧. ౨౮.

కా[3]. ప్ర. (ఇది పెక్కునామవాచకములకు మహ
త్త్వవాచ్యం బగునపుడు మతుబర్థమందు వచ్చును.
కొన్నిటికి స్వార్థమందును వచ్చును. కొన్నిపట్ల
తిర్యగ్వాచకములందును గనఁబడుచున్నది. కొ
న్నియెడల దీనికి 'గా' నిత్యముగా నాదేశమ
గును.)

ఉదా:ఆటకాఁడు,చెలికాఁడు,బట్టికాఁడు,అంద
గాఁడు, మొ.

కాంక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇచ్ఛ, కోరిక.

కాంక్షకుఁడు. సం. విశ. (అ. క్షికా. అ.) కాం
క్షించువాఁడు.

కాంక్షణీయము. సం=కాంక్షితవ్యము.

కాంక్షత్ . సం. (శత్రు) కాంక్షించుచున్న.

కాంక్షించే. సం. స. క్రి. కోరు.

మ. కలకాలంబును నన్నదాన మొసఁగం గాం
క్షించి యామంబులో,పలనే సస్యము విత్తఁ
బండనితపఃప్రాధాన్య మేధాన్యము...వరా
హ. ౧౦. ౬౪.

కాంక్షిత. సం. విశ. (బు. స్త్రీ. బు)=కాంక్ష
కుఁడు.

కాంక్షితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కోరఁబడి
నది. వి. అ. న. అభిలాష, కోరిక.

కాంక్షితవ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కాం
క్షింపఁదగినది.

కాంక్ష్యమాణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కాంక్షింపఁబడుచున్నది.

కాంక్ష్యము. సం=కాంక్షితవ్యము.

కాంగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వచ, వసఁ.

కాంచనకదళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. స్వర్ణకదళి, ఒక జాతియరఁటిఁ.

కాంచనకము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదారవృక్షము. న. హరితాళము, అరిదళము.

కాంచనకారిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శతమాలి,పిల్లపీఁచరఁ.

కాంచనక్షీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.క్షీరిణి,రక్కెసఁ.

కాంచనగిరి. సం. వి. ఇ. పుం.బంగారుకొండ,మేరుపర్వతము.

కాంచనపుష్పి. సం. వి. ఈ.స్త్రీ.గణికారి, నెల్లిఁ.

కాంచెనము. వి. (సం. కాంచనః)కోవిదారముఁ. (శ. ర.)

కాంచనము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.)సువర్ణమయము, బంగారుది.

శ్లో...కాంచనీ వాసయష్టిః. మేఘ. ౨. ౧౬.

వి. అ. న. ౧. బంగారు. ౨. దీప్తి, కాంతి. ౩.పద్మకేసరము, తామరపూవులోని అకరువు. ౪. నాగకేసరపుష్పము. ౫. ధనము. ౬. హరిదళము. ౭. బంధనము, కట్టుట. పుం.౧. ఉమ్మెత్తఁ. ౨. చంపకము, సంపెఁగఁ. ౩. ఉదుంబరము, మేడిఁ. ౪. నాగకేసరముఁ. ౫. కోవిదారము, కాంచనముఁ. ౬. పున్నాగము, పొన్నఁ. ౭. మద్దిఁ.

కాంచనసంధి. సం.వి. ఇ.పుం - బంగారముపంటి (శ్రేష్ఠమైన) సంధి - పదునారుసంధులలో నొకటి యగు సంగతసంధి,యావజ్జీవమును సంపత్తునందుఁ గాని విపత్తునందుఁ గాని భేదము లేకుండ సమానఫలము నొందుపద్ధతిని ఇరుతెగలవారు చేసికొనినసంధి.

కాంచనార(ల)ము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదారము, పచ్చనిపూవులకాంచనముఁ.

కాంచని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. హరిద్ర, పసుపు. ౨. గోరోజనము.

కాంచనీయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోరోజనము.

కాంచనీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) బంగారుది, బంగారుతోఁ జేసినది.

కాంచి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. రశన, ఆఁడుదానియొంటిపేటమొలనూలు. ౨. హిందూదేశదక్షిణభాగమందలి యొకానొకపట్టనము. (ఇది మోక్షప్రదము లగునేడుపురములలో నొకటి.)

శ్లో. అయోధ్యా మథురా మాయా కాశీ కాంచిరవంతికా,పురీ ద్వారవతీ చైవ సప్తైతా మోక్షదాయికాః.

కాంచికము. సం. వి. అ. న. ఆరనాళము, కలి.

కాంచు=కానుచు. స. క్రి. ౧. దర్శించు, చూచు.

చ...యా,దవకులజారిజాతమును...కాంచి రాయతి,ప్రవరులు...ఉ. హరి. ౪. ౭౧.

సీ. గాంగేయధామశృంగవిటంకముల నీలకంధరోజ్జ్వలగతు ల్గాంచికొనుచు. వసు.౬.౫౭.

౨. (బిడ్డను) కను.

గీ. అతనియర్ధాంగలక్ష్మి శ్రీయన్నమాంబ, గాంచెఁ దనయుల నర్థార్థికల్పతరుల. కాశీ. ౧. ౨౪.

క. అంత ననుఁ గాంచి యది విపి,నాంతరమునఁ బాఱవైచి యరిగె...మనుచ. ౬. ౩౮.

౩. పొందు; (భాగ్యమును) పొందు.

ఉ...జగ,న్నాటకసూత్రి చేతఁ గృతినాథుఁడు గాంచుఁ జిరాయురున్నతుల్. వైష. ౧. ౩.

సీ. నగరీందిరాదేవి నడుమఁ బూనినకాంచికామరు గాంచినపైఁడికోట గలుగ. ఉ. రా. ౧. ౨౩౩.

క. ఎంతతపం బొనరించియు, సంతానము లేని వారు సద్గతిఁ బొందం,గాంతురె ... భార. ఆది. ౬. ౮౯౭. (సద్గతిఁ బొందుట యను భాగ్యమును బొందుదురె-అని యర్థము.)

చ...భవదీయదివ్యవచనామృత మాని యరోగ చిత్తతం,గని కృతకృత్యతం బొరయఁ గాంచితి...భార. శాం. ౬. ౩౨౧.

౪. ఆశ్రయించు. (చూ. కను. ౫. అర్థము.)

ఉ...మున్ను సురాసురాదులం,జేపలడంచి లావునఁ బ్రసిద్ధికి నెక్కిననేను లోకపాలావళి నవ్వ నవ్వనచరాశ్రితు నేగతిఁ గాంతు మానవుల్. భా. రా. యు. ౭౭౨.

౫. తలఁచు, ఎంచు.

గీ.రాజవర రాజు దెసఁ బ్రతిగ్రహము విషముఁ, గల్లఁగాఁ జూతు మిట్టులు గాంచి యున్న, యట్టిమాకు నీ విచ్చెద ననుట మావిధం బె ఱుంగమి యింతియ తప్పు గాదు.భార.అను. ౩. ౨౧౫.

గీ. కాళిదాసు మనంబులోఁ గాంచి మ్రొక్కి. నైష. ౧. ౭.

౬. గ్రహించు; కనిపట్టు.

ఉ. పూని ముకుందునాజ్ఞఁ గనుబొమ్మనె కాంచి ...ఆము. ౧. ౪.

క. నావుడు భూసురుఁడి ట్లను, దేవరయానతి యు నస్మదీయనియమముల్, భావించి యుభయసమ్మతి,గావించునుపాయ మొకటి గాంచితి వినుఁడీ. విక్ర. ౧. ౧౫౪.

కాంజి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కాంజికము,కలి. ౨. పెద్దతుమ్మిచెట్టు.

కాంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆరనాళము, కలి. ౨.జీవంతీలత. ౩. పలాశీలత.

కాంజికము. సం. వి. అ. న. ఆరనాళము, కలి.

కాండకటుకము. సం. వి. అ. పుం. కారవేల్లము, కాఁకరకాయ.

కాండకారము. సం. వి. అ. న. గువాకము, పోఁక చెట్టు.

కాండకీలకము. సం. వి. అ. పుం. లోధ్రము, లొద్దుగు. (రా.ని.)

కాండతిక్తము. సం. వి. అ. పుం. భూనింబము, నేలవేము.

కాండపటము. సం. వి. అ.పుం.తిరస్కరిణి, తెర.

కాండపుష్ప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తుమ్మి. (వాచ)

కాండపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. జలము, నీరు. (వై. ని.)

కాండపృష్ఠుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) శస్త్రాజీవుఁడు,ఆయుధములచేత బ్రదుకువాఁడు. వి.అ. పుం. ౧.కొనఁబడినకొడుకు,క్రీతపుత్త్రుఁడు. ౨. దత్తపుత్త్రుఁడు. ౩. శూద్రాసుతుఁడు.(వై.ని.)

కాండము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గ్రంథపరిచ్ఛేదము.(ఉదా: బాలకాండము,ప్రథమకాండము) ౨.అంకోలవృక్షము, ఊడుగు. ౩. వర్గము, గుంపు, సమూహము. ౪. బాణము. ౫. జలము. ౬. అవసరము, సమయము. ౭. ఆకులు లోనగువాని యీనె. ౮. తామర లోనగువానికాఁడ, నాళము. ౯. వరి లోనగువానిపోఁచ. ౧౦. దుబ్బు, స్తంబము. ౧౧.దండము,కఱ్ఱ.౧౨. వృక్షస్కంధము. ౧౩.పర్వము,గనుపు. ౧౪. గుఱ్ఱము. ౧౫.నిర్జనప్రదేశము. ౧౬. శరము, రెల్లు. (కల్ప.) ౧౭. శ్లాఘ,పొగడ్త. ౧౮.సంధియందువిడిపోయి ఏకఖండముగా నున్నయెముక.౧౯. పదియాఱు మూరలకొలత. ౨౦.నిందను తెలుపును.(ఈయర్థమున తత్పురుషసమాసమున ఉత్తరపదముగానే ఉండును. ఉదా: ప్రజాకాండము = కుత్సిత ప్రజ.)

కాండరుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కాండవీణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాలవీణె, కండో లవీణ.

కాండస్పృష్టుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) - గ్రహింపఁబడినబాణములు కలవాఁడు - శస్త్రాజీవుఁడు, ఆయుధములచేతఁ బ్రతుకువాఁడు. (సైనికాది)

కాండహీనము. సం. వి. అ. న. భద్రముస్తకముకే.

కాండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లంక యనెడుధాన్య భేదము. ౨. వాలుకి యనెడునొకజాతిదోసకే. (కల్ప.)

కాండీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఉత్తరేను, అపామార్గముకే. ౨. గజపిప్పలికే. (కే. ని.)

కాండీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మంజిష్ఠకే.

కాండీరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) - బాణములు ధరించువాఁడు - విలుకాఁడు.

కాండేక్షువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. కోకిలాక్షము, గొబ్బికే. ౨. కాశతృణము.

కాండేరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నాగదంతీవృక్షము.

కాండేరుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాండరుహా, కటుకరోహిణికే.

కాంద్ర. వి. ఒకవిధ మగుగడ్డి. (శ. ర.)

ఉ... కృపాగుణ యొోత్తులతాంగి ప్రేపెదు, రక్కట్టున ముంగిటం గసవుఁ గాంద్రయుఁ బుచ్చుచుఁ జేతిచీఁపురుం, గట్టయుఁ దానుఁ జొచ్చెఁ గఱకంఠుని నోంకృతినాదదేవునిన్, కాశీ. ౬. ౨౬౨.

సీ. అచ్చోటఁ గసవుఁ గాం ద్రంతయుఁ బుచ్చి యత్నంబున దివసత్రయంబు వెదక. వాసిష్ఠ. ౫. ౧౩౮.

కాండ్రించే. అ. క్రి. (√కాండ్రు) క్రాయు, ఉమియుటకు పూర్వము శ్లేష్మమును కంఠములోనికి తెచ్చుకొనుటకై 'కాండ్రు' అను ధ్వనిని చేయు.

కాండ్రు. వి. ఉమియుటకుఁ బూర్వము చేయుధ్వని కనుకరణము. (చూ. కాండ్రించు.)
జ: కాండ్రించు.

కాంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కోరఁదగినఆఁడుది; ఆఁడుది. ౨. పత్ని, పెండ్లము. ౩. ప్రియంగువు, ప్రేంకణముకే. ౪. పెద్దయేలకికే. ౫. రేణుక అనెడి ఓషధి. ౬. నాగరముస్తకే. ౭. (ఛంద) వృత్త భేదము.

కాంతపక్షి. సం. వి. న్. పుం - కుమారస్వామికి వాహన మైనపక్షి - నెమిలి.

కాంతపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదారము, కాంచనముకే.

కాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అభీష్టము, కోరఁబడినది. ౨. మనోజ్ఞము, ఇంపయినది. వి. అ. పుం. ౧. వసంతఋతువు. ౨. (చంద్రసూర్యాయశ్శబ్దములకును తత్పర్యాయశబ్దములకును తరువాత వచ్చునపుడు) ఱాయి. (ఉదా: చంద్రకాంతము, ఇందుకాంతము, సూర్యకాంతము, అయస్కాంతము.) ౩. హిజ్జలవృక్షము, ఎఱ్ఱగన్నేరుకే. న. ౧. కుంకుమముకే. ౨. లోహభేదము, సూదంటుఱాతినుండి పుట్టినఇనుము.

కాంతలకము. సం. వి. అ. పుం. తున్నవృక్షము, నందివృక్షము.

కాంతలోహము. సం. వి. అ. న. సూదంటుఱాయి. (రా. ని)

కాంతాయసము. సం = కాంతలోహము.

కాంతారకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిచెఱకుకే.

కాంతారము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. మహారణ్యము, పేరడవి. ౨. దుర్గమ మగుపథము, పోరానిత్రోవ. ౩. ఛిద్రము, రంధ్రము. వి. అ. పుం. ౧. కోవిదారము, కాంచనముకే. ౨. ఒకజాతిచెఱకుకే. ౩. వంశము, వెదురుకే.

కాంతారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకజాతిచెఱకుకే.

కాంతాళ(ల)పడు. అ. క్రి. (కాంతాళము + పడు) కాంతాళము నొందు.

(అధైర్యపడు.)
సీ. తాళవృంతానిలోత్తాలవేదన కోడి తాళక
మిగులఁ గాంతాళపడుచు,సారసౌరభగంధ
సారచర్చలఁ జేయుసారసానల వేసారి వి
నుచు. చంద్రా. ౪. ౨౭౫.
(ఈర్ష్యపడు)
రగడ. తాల మెక్కెడె తాల కిటు కాంతాలప
డుపంతాలదానవు. చంద్రా. ౪. ౨౩౪.
కాంతాళ(ల)ము=కాతాళము. వి. ౧. కోపము.
సీ.అలుక యనంగఁ జిం దనఁగఁ గాంతాళ మనఁ
గ దోస మనఁగఁ జింపఅ యనంగఁ. గీ. గన
రనంగను గస రనఁ దనరుఁ గోప,ము...ఆం.
భా. ౧. ౧౩౫.
ద్వి. కాంతాళమునఁ జేతికలశంబు గొట్టి. ద్వి.
పరమ. ౫. ౬౦౭ పా. ౧ పం.
ఉ ... శ్రీయలమేలుమంగకాం,తాళము దీర్చి
యొమ్మునను దాల్చినవేంకటభర్తఁ గొల్చె
దఁ. భాను. పీఠి. ౧.
౨. తాలిమిలేమి, అధైర్యము.
క. అని యువ్విళ్లూరుచు మది,ననయముఁ దలపో
యు నుస్సురనుఁ గాంతాళం,బునఁ బొరలు
నిట్లు విరహం,బున కోర్వక యవ్వధూటి
బోటిం బలికెఁ. ప్రభా. ౩. ౪౨.
౩. ఈర్ష్య.
రగడ. ఇంతి దివిలో నొరసె నిదిగొ హింతాళం
బు,లింత విరవాదివిరి కేలకాంతాళంబు.ఉ.
రా. ౬. ౬౧.
ద్వి. అంతట నిలువక హరిదిక్కుఁ జూచి, కాం
తాళమునఁ బల్కెఁ గ్రమ్మఱఁ గనలి. విష్ణు.
పు. ౨. (౪. ౮.)
జ: కాంతాళపడు.
కాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧ జిగి, దీప్తి. ౨. ఒప్పిద
ము, అందము. ౩. ఇచ్ఛ, కోరిక. ౪. స్త్రీలకు
శృంగారమువలనఁ గలుగుసౌందర్యగుణవిశేష
ము. ౫. చంద్రునికళలలో ఒకటి.
కాంతిద. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. సోమరాజి, కారుగచ్చకాయ.
కాంతిదము. సం.విశ. (అ. ఆ. అ.) కాంతి నిచ్చు
నది. వి. అ. న. ౧. పిత్తము. ౨. నేయి.
కాంతిదాయకము. సం.విశ. (అ.యికా.అ.)కాం
తి నిచ్చునది. వి.అ.న.కాలేయక మనుగంధద్రవ్య
ము, నల్లఅగలు. (ఇశ్లే: కాంతిదాయి.)
కాంతిలు(ల్లు). సం.అ. క్రి. ప్రకాశించు.
చ. కలువలఱేనిమండలము కాంతిలుచున్నది
తూర్పుఁగొండపై. బిల్హ. ౨. ౫౨.
కాంతుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. ప్రియుఁడు, చెలు
వుఁడు; మగఁడు. ౨. చంద్రుఁడు. ౩. కుమార
స్వామి.
కాందర్పికము. సం. వి. అ. న. కామవృద్ధికి సాధన
మైనవిధానవిశేషము.
కాందవము. సం.వి.అ.న. కందువునందు (పెనమం
దు) కాల్చినభక్ష్యము.
కాందవికుఁడు. సం.విశ. (అ. ఈ. అ.) పిండివం
ట లమ్మువాఁడు.
కాందారిమాందారి ప్రొద్దు =కాఁదారిప్రొద్దు,కాఁ
దారిమాఁదారిప్రొద్దు. వి. నిశీథము, నడిరేయి.
సీ....నడిరాతిరి యన, నడిరేయి యనఁగఁ గాం
దారిమాందారిప్రొద్దన సరిప్రొద్దన నద్దమరె
యి. గీ. యన నిశీథాఖ్య దగు... ఆం.భా.౧.
౧౪.
ఇశ్లే: కాందారిమాందారివేళ.
మ. ... శివశివా కాశీపతీ యంచు ను,త్కనినా
దంబుల బిగ్గనం బలుకుచుఁ గాందారిమాం
దారి వే,ళను ధన్యు ల్విహరింతు రా సురభిమ
ల్లా...మల్ల. నై. ౧౫.
కాందిగ్భూతుఁడు. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) ఏదిక్కు
నకుఁ బాఱిపోదు నని వ్యాకులపడువాఁడు.(కల్ప)

కాందిశీకుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ)-ఏదిక్కునకుఁ బోదు నని అనుకొనువాఁడు-భయద్రుతుఁడు,పలాయితుఁడు.

కాంపిల్యము. సం.వి.అ.పుం. ౧.ఒకానొక దేశము. ౨. ఒకానొకపట్టణము. ౩. కంపిల్లము.

కాంపిల్లము. సం.వి.అ.పుం. కంపిల్లము,రోచని.

కాంబలము. సం.విణ. (అ.ఈ.అ.)కంబలసంబంధమైనది. వి. అ. పుం. కంబళితోఁ గప్పఁబడినరథము.

కాంబవికుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧.శంఖకారుఁడు, శంఖములతో నగలు చేసిఅమ్మువాఁడు. ౨. శంఖమూఁదువాఁడు.

కాంబుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అశ్వగంధ,పెన్నేరు.

కాంబో(భో)జము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంబోజదేశపుగుఱ్ఱము. ౨. పున్నాగము, పొన్న. ౩. శ్వేతఖదిరము, వెలిచండ్ర.(కే.ని.)

కాంబో(భో)జి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శ్వేతఖదిరము,వెలిచండ్ర.౨. మాషపర్ణి,కారుమినుము. ౩.గుంజ, గురివెంద. ౪. వాకుచి, కారుగచ్చ. ౫. రాగవిశేషము.

క...రాగంబులలో, గాంభీర్యము గలరాగము, కాంభోజియె కుందవరపుఁ గవిచౌడప్పా. కవిచౌ. ౮. ౨౩. హంస. ౫. ౧౨౪.

౬. ధాన్యవిశేషము.

సీ. చంద్రవంకలు జీనిసరులు కాంభోజులు వంగాకుబొడమలు పొంగుఁబ్రాలు. తే...ఆదియగు పేరు గలుగువడ్లతనియింట,నుండు... హంస. ౪. ౧౨౭.

కాంబో(భో)జుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంబోజదేశనివాసి. ౨. కంబోజదేశపురాజు.

కాంబోది. వి. సస్యవిశేషము.

ద్వి. వీఁగెఁ గాంబోది వావిరివంకె డొంకె.విష్ణు. పూ. ౩. ఆ. (శ. ర.)

కాంస్యకారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కంచరవాఁడు.

కాంస్యనీలము. సం. వి. అ. పుం. అంజనభేదము.

కాంస్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంచుది. వి. అ. న. కంచు. పుం. న. కంచుపాత్రము.

కాఁక=క్రాఁక. వి. (√కాఁగు.) ౧. తాపము; బాధ. ఆం. భా. ౧. ౪౯.

ఉ...వలవంత నశ్రువుల్, జాలుగ నాల్గుజాలు నిఁకఁ జాలు భవం బనునంతకాఁకతో,బాలయి రాత్రి పంచశరుబారికిఁ జిక్కితి నీకు దక్కితిన్. మనుచ. ౩. ౯౩.

సీ. మలతాల్పు మెయిచాయమబ్బులు గ్రమ్మక యెదకాఁక పెన్నెండ వదలఁ గలదె.నీలా.౧. ౧౦౩.

ఉ...ఇంక నన్, గాఁకలఁ బెట్టకే విను ముఖాముఖిఁ బల్కెద దాఁపనేటికిన్. శకాం. ౩. ౬౧.

౨. కోపము.

ఉ. కాఁక నెదిర్చి సంగరముఖంబున హెచ్చిన రాజవంశముం,గూఁకటివేళ్లతోఁ బెఱికి గోత్రవధంబును జేసినట్టియా,ప్రేఁకపుఁగీడు... జై. భా. ౧. ౬౪.

సీ. కాఁకచేఁ బొరుగిల్లు గాల్చి రావచ్చునదయిల్లు గాచుకోఁ దరము గాదు. రామలిం. ౨౯. రుక్మాం. ౪. ౯౯.

౩. తపస్సు. (శ.ర.)

ఉ. ఇంతిమృదూక్తిమాధురికి నిష్ఠురసం బెనవోలఁ జాల కా,ద్యంతము నోడి మధ్యమసునాశ్రయమై నెఱకాఁక నెన్నిజ,స్వాంతరముల్ వహించియు...వసు. ౨. ౪౬.

౪. జ్వరము. (శ.ర.)

విణ. ఉష్ణము. (చూ. కాఁకవెలుఁగు.)

కాఁకదేఱు=తప్తమగు.

సీ. నిగమఘోటులలాటనేత్రానలజ్వాలఁ గాఁక దేఱినకాముకాండములును.కవిరా.3.౧౧౦.

కాఁకలనుదేఱు=అరితేఱు, గడుసుపాఱు.

గీ.వాఁడు నానాఁటి కభివృద్ధి వఱలఁ బెరిఁగి, కాఁకలనుదేఱి గడిమిాఱి గట్టిపాఱి, రాలు గాయపనాన బేరజపుదారి, నారితేఱియు బలుగుంటమారి యయ్యె. హంస. ౫. ౧౧౦.

కాఁకర. వి. (సం. కారవేల్లః.)కారవేల్లముక్. (దీని భేదములు:- అడవికాఁకర, కొమ్ముకాఁకర, గొడ్డుఁగాఁకర, పొట్టికాఁకర.)

క. రోఁకలికైదువవారలో, డాఁకలిదప్పులు హరించె నంచుం గన్నుం,గాఁకఱ బోట్లు హరింగని, కాఁకరపాట్లాదిగాఁగఁ గదియించి రెడక్. బహు. ౪. ౧౪. ఆం. భా. ౨. ౭౦.

జః కాఁకరవత్తి.

కాఁకరవత్తి. వి. (√కాఁకర) బాణసంచువిశేషము. (శ.ర-కాఁకరపూవత్తి. వా.)

కాఁకరా. వి. (కాఁక+రా) వెలుఁగులఱేఁడు,త్విషాంపతి, సూర్యుఁడు.

వ. ... తెల్లదీవిరాజ సుడివాలు కేలను దనరిన యొడయ కాఁకరావెన్నెలగుత్తికన్దోయిమన్నీఁడ...ప్రబంధ. ౨౧౬,౧౫3.

కాఁకవడు. అ. క్రి. (కాఁక+పడు) తప్తమగు, కాలు.

సీ. కర్బురేక్షణవహ్నికణవర్షములచేతఁ గసుబంతములు పెక్కు కాఁకవడఁగ. గంధ. ౨౦.

కాఁకవెలుఁగు. వి. (√కాఁక)ఉష్ణరశ్మి,సూర్యుఁడు.

క. చుక్కలరా జొక్కఁడ కాఁ, డక్కాఁకవెలుంగు హృదయమందు జనించెన్,నిక్కమని తెల్పుక్రియ నెవఁ,జక్కన్ గౌస్తుభముఁ దాల్చి శౌరి దలిర్చున్. రామా.3.౫౨.సుద. ౫. ౧౫౫.

కాఁగడా.వి.(కాఁగు+గడ)కరదీపిక,చేతిదివ్వటీ.

మ... కాఁగడాలు ... పగలొత్తు ల్దివటీలు... అగ్నిజ్యోతులున్ వెల్గఁగన్. హంస.3.౨౭.

కాఁగా(గ). అవ్య. ద్రు. (కాన్+కాన్) కనుక, కాఁబట్టి.

సీ.నీకుఁ గాఁగాఁ జేడె చేకూరినది గాక కొంచెగానికి సమకూడు టెట్లు. బహు. ౫. ౧౦౭.

గీ... కానఁగాఁగఁ,గావున నవంగ నన్నియేకార్థములగు. ఆం. భా. 3. ౭౦.

కాఁగాని. విశే. (కాన్+కాని) కూడని, కాని, తగని.

సీ. గారాపుఁగూఁతుపైఁ గాఁగానిపనిఁ బూను వనజసంభవునినెమ్మనము వెలిలి. నైష. ౭. ౧౫౧.

సీ. కాఁగానిచెలుల దగ్గఱి చరింపను మమ్మయుత్తమస్త్రీలపొం దుడుగ కమ్మ. వేం. పంచ.౪. 3౭౧.

కాఁగు=క్రాఁగు. అ. క్రి. (క.త. కాయ్) ౧. కాలు, తప్తమగు; బాధపడు.

గీ. అంపమున వీనికంఠంబు ద్రెంపి విడుఁడు,మదమతాఁపుల వీనిమర్మముల నొంపుఁ,డెఱ్ఱగానగ్నిఁ గాఁగినయినుపయినుకఁ, గులికి పోయుఁడు వీనిముక్కునను జెవుల. కాశీ. 3. ౧౫౨.

క. కాఁగెఁడుగుబ్బచనుంగవ, కాఁగెఁడువిరితేనె గురియఁ గలవాతెఱయున్, గాఁగెడు కుందనపుందళు, కాఁగెడు మెయిసోయగము నొయారి కయారే. బహు. ౫. ౫౬.

గీ. నిలిచి పెనఁగొన్న నాఁచుఁదీఁగలను డాఁగు, డాఁగి విరహాభరమ్మునఁ గాఁగి కుందు. ప్రబంధ. ౫౯.

౨. కోపించు.

గీ. అనినఁ బులిఁ గోల ద్రేసినయట్లు రేఁగి,కాఁగి హుమ్మని యసుర యంగంబు వడఁక...ఎ

లుఁగు నింగిఁ బొంగారంగ నిట్టు లనియె.నృ సిం. ర. ౧౩౦.

ద్వి. కాఁగి వస్త్రము లేనికవిపుత్త్రిఁ బట్టి,లోఁగక యొకనూతిలోఁ బడద్రొబ్బి...ద్వి. భాగ.౯. (శ. ర.)

వి. పెద్దబాన.

ఉ. ఆసలత్త్రంపి వెట్టి హృదయం బనుకాఁగున యోగవాసనా,భ్యాసపునీరు గాఁచుటకు నా గమపావకముం దగిల్చి. ఉ. హరి. ర. ౭౬.

చ...కాఁగెఁడుపెన్బొదుఁగు...దశా.౨.౨౪. పాండు. ర. ౨౧౧.

జ: కాఁక,కాఁకరా,కాఁకవడు,కాఁక వెలుఁగు, కాఁగడా,కాఁగుడు,కాఁచు[1], కాఁపించు,కాఁ పు[3],కాఁపుడు.

కాఁగుడు. వి. (√కాఁగు) తపించుట, తపనము. (శ. ర.)

కాఁచేర=కాసర. వి. కాసరి.

గీ. ... కాసర యనఁ గాఁచ,ర యనఁ గాశాదనీ సమాహ్వాయ మగు భవ. ఆం. భా. ౨. ౭౦.

కాఁచి. వి. (సం. కాకమాచీ) కాకమాచి, ఓషధివి శేషము.

సీ. కామ జిలుగు మెట్టదామర వెట్టిసెనగ జంబి రము కాఁచి నల్లకాఁచి. హంస.ర. ౧౦.ఆం. భా. ౨. ౭౦.

కాఁచే[1]=క్రాఁచే. స. క్రి. (√ కాఁగు) కాఁగఁ జేయు.

(తపింపఁజేయు; కాలునట్లు చేయు.)

సీ. గుజ్జుగాఁ గాఁచినగోక్షీరపూరంబు జమిలి మండెఁగలపైఁ జల్లి చల్లి. నైష. ౬. ౧౨౦.

గీ. పరకళత్త్రంబుకుచకుంభపాళియందు,నఖము దివిచినపాపాత్మునఖమునందు, నెట్టిగా నగ్నిఁ గాఁచినయినుపసూదు,లుగ్రదృష్టిని జొన్పఁ డత్యుగ్రహమున. కాశీ. ౩.౧౫౩.నీలా.౩.౩.

చలిగాఁచుకొను=నిప్పుదగ్గఱ నుండి శరీరము వె చ్చపఱుచుకొని చలి పోఁగొట్టుకొను. (వా)

కాఁచే[2]. వి. ఖాదిరము, కవిరి.

సీ. ...నెలయు ఖాది,రమ్ము కాఁ చన...ఆం.భా. ౨. ౧౬౭.

కాఁచువడియము=కవిరియుండ.

గీ. కాఁచువడియంబు లనఁగను గైరవ ల్లి,నంగ ఖాదిరఘుటికలు...ఆం. శే. ౫౫.

కాఁజేయు. స. క్రి. (√అగు)౧.అగునట్లు చేయు, కావించు, కలుగఁజేయు.

ద్వి. ఎక్కి తలంచిన నేరూపమైన, గ్రక్కున న ప్పుడ కాఁజేయుగిరులు. బస.పు. ౩. ౧౦౦౧ ౨౦.

౨. పోఁగొట్టు.

(వ్యవ) వాఁడు పిత్రార్జిత మంతయు కాఁజేసినాఁ డు.

౩. అపహరించు.

(వ్యవ) నాసొమ్ము వాఁడు కాఁజేసినాఁడు.

౪. సమాప్తముచేయు, ముగించు.

(వ్యవ) ఆపని కాఁజేసికొని త్వరితముగా రమ్ము.

కాఁడ. వి. కూరాకు లోనగువానికామ.

సీ... శాకనాళము పేరు చనును గమ్మ,కామ కాఁ డన...ఆం. భా. ౨. ౨౪౭.

కాఁడి[1]. వి. (త కాడి) ౧. (రథము బండి నాఁగలి మొదలగువాని) యుగము, ఎడ్లు మొదలగువాని మెడపై నుంచెడుకఱ్ఱ.

క.పలుపులుఁ గాండ్లుం బగ్గం,బులుఁ దనయస్త్రం బు లడరి పొడిసేసిన వి,చ్చలవిడిఁ బాఱెడు రథ్యం,బుల నేయఁడు దివిజరాజపుత్త్రుఁడు గృపతోఁ. భార. విరా. ౫. ౫౩.

చ. పవనజుచాపముక్త హరులపగ్గములుం దును మాడి కాఁడితోఁ,నవి పెనఁగాడఁగా నెడఁ దయమ్మునఁ గేతువు గూల్చి ... భార. ద్రో. ౪. ౨౩౩.

౨. యుగమువంటి ఆయుష్యవిశేషము.

వ...కాఁడి వంకిణి సబల యీఁటె సెలకట్టె... మల్లుపు. ౩. ౬౯.

జ: కాఁడిగట్టు.

కాఁడి[2]. వి. కాఁపుడుగంజి.

సీ...ఉష్ణిక కాఁడి నా నొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౧.

కాఁడిగట్టు. వి. (√ కాఁడి[1]) రెండుపొలములకు నడుమ నున్నగనిమ, చిన్నగట్టు. (ప్రా.)

కాఁడిగట్టువ్యవసాయము=నడుమఁ జిన్నగట్టు మాత్రము వ్యవధానముగా నున్న రెండుపొలములలో నిరువురు వేఱుగాఁ జేయుసేద్యము. (వా.)

కాఁడు. స. క్రి. నాటు, గ్రుచ్చుకొను.

గీ. కంకటము దూఱి యంగంబు గాఁడి పోవఁ, గ్రూరనారాచ మేసిన స్రుక్కి నతఁడు. భార. ద్రో. ౨. ౩౨.

గీ. ఈసుఁ దలఁచుమహాత్ములహృదయములును, గాఁడ నోపనిమృదుపుష్పకాండనికర, మతని భేదింప నోపునే యంగజన్మ. కు. సం. ౪. ౪౭.

గీ. వెస నురంబు గాఁడి వీఁపున వెడలె న, య్యాశుగంబు...హరి. ఉ. ౮. ౮౧.

అ. క్రి. నాటుకొను, గ్రుచ్చుకొను; స్థిరపడు.

గీ. మరునిపూఁదూపు లిందాఁకఁ గెరలి వెలికిఁ, గానరాకుండ నెదలోనఁ గాఁడుఁ గాని, కదఁగి యిపు డేమి మే నెల్లఁ గాఁడఁ జాగె, ననుఁగ యని సోలెఁ బై రాలుననల కులికి. రసిక. ౩. ౧౭౬.

ఉ. పాఁడియుఁ బంటయుం గలిగి పంకవిహీన మనోహరాంబువుల్, వేఁడిన నెల్లచోటఁ బ్రభవింపఁగ భానుఁడు శీతభానుఁడుఞ్, గాఁడినమేఘకాళిమవికారము దూరముసేయ నెంతయుఞ్, నాఁడెము చూపె శారద దినంబులు నిర్మలసూక్తికాకృతిఞ్. పాండు. ౪. ౪౩.

కాఁడఁబాఱు, కాఁడఁగఁబాఱు=కాఁడు.

ఉ. కామము క్రోధముఞ్ మనసు గాఁడఁగఁబాఱుట మాన్చి యింద్రియస్తోమవిమార్గవర్తనము ద్రుంచుచు... భార. శాం. ౧. ౧౪౭.

కాఁదారిప్రొద్దు=కాందారిమాందారి ప్రొద్దు. వి. అర్ధరాత్రము, నడురేయి.

మ. ...సంభోగేచ్ఛ నంతఃపురాం, గనలం గన్నుమొఱంగి యప్పరమునం గన్నెఱు కాఁదారి ప్రొద్దున భీమేసుఁడు సానివాడ కరుగుఞ్ ధూర్తప్రకారంబునఞ్. భీమ. ౧. ౧౧౧. (ప్రయోగాంతరము లేదు- 'కాందారిమాందారిప్రొద్దున' అనియుఁ జదువవచ్చును)

కాఁదారిమాఁదారిప్రొద్దు= కాందారిమాందారి ప్రొద్దు.

గీ. వడివడిం జని పట్టి యోవాలుఁగంటి, నీదుపేరేమి యెవ్వఁడు నీదుమగఁడు, పూని కాఁదారిమాఁదారిప్రొద్దుకడను, నెందు వోయెదు తలిదండ్రు లెవ్వ రనిన. యయా. ౨. ౮౯. (ఇట 'కాందారిమాందారిప్రొద్దు' అనియు ననవచ్చును.)

కాఁపించే. స. క్రి. (√ కాఁచే[1]) కాఁచునట్లు చేయు.

ద్వి. ప్రిదులక పేర్వేరఁ బిలిచి ధేనువులఁ, బిదికి కుండలపాలు బిండెలఁ బోసి, కాఁపించి నగరికిఁ గావళ్లఁ బనిపె. నవ. ౧. ౩౯పా. ౯పం.

కాఁపు[1]. వి. ౧. శూద్రుఁడు; కర్షకుఁడు, సేద్యకాఁడు.

క. ఓకాఁప యిందు ర మ్మని, సాకతమునఁ జేరఁ బిలిచి శకునవిధిజ్ఞుం, డాకసవుకట్ట డించి య, నావలమలి విచ్చి చూడ నప్పుడు నడుమఞ్. భోజరా. ౪. ౫౯.

సీ. శూద్రనామంబులు శోభిలు నాలవకొలము

వార లని కాఁపు లని పల్కు. ఆం. భా. ౨. ౨౭౨.

ఆ. కాఁపు లావు నెరవు గల్గి కర్షనముసే,యం
గ వృష్టి దగినయట్లు గలుగ,ఫలము గల్గు...
భార. సౌ. ౧. ౩౧.

సీ...కాఁ పనఁ గమ్మతకాఁ డనంగఁ, గమతకాఁ
డనఁగను గమ్మతీఁ డనఁగను దుక్కిముచ్చ
నఁగను దోఁచుచుండు,హాలికాభిధ... ఆం.
భా. ౨. ౨౯.

౨. శూద్రజాతి, పంటకులము.

మ...పాల మంబ ళ్లోయుచుం బట్టి పెన్మసురం
దీఁగెడుకాఁపుగుబ్బెతల...ఆము. ౪. ౧౩౩.

జ: కాఁపుది, కాఁపువాఁడు.

కాఁపు[2]. వి.౧.కాఁపురము, నివాసము.

క. ఇక్కడ నిను వీఁ డెవ్వఁడొ,యిక్కరణిన్
మోసపుచ్చి యేలుకొనంగా,నక్కట వలపని
శంకల,నక్కడనే పాడుకాఁపు లాగతి నుం
టిన్. కళా. ౩. ౨౬౦.

౨. గృహస్థు.

సీ. కెలఁకుల నున్నతంగెటిజున్న గృహమేధి...
దొడ్డిఁ బెట్టినవేల్పుగిడ్డి కాఁపు. మనుచ. ౧.
౬౬.

ఆ. తోలుతిత్తి వడసి తోరంపుఁగాఁపనై, నీవు
చిఱుమనేల నేఁటిరాత్రి,కంటఁ బిడుకప్రా
మి గర్వంబు గిర్వంబు, నుడుపనైతినేని నొ
ట్టు వెట్టు. దశకు. ౬. ౫౪.

కాఁపుండు, కాఁపులుండు=కాఁపురముండు, ని
వాసముండు.

గీ. కనకమయహట్టకుట్టిమకాంత మగుచు, వివిధ
మణిసౌధములును వస్తువులుఁ గల్గు, నిష్పరం
బునఁ గాఁపుండ కితర మైన,పురమునం దేల
నిల్చె నిర్జరవిభుండు. హర.౮. ౧౮౮. ఆము.
౧. ౧౦.

క. ఆపదలు గాఁపులుండవు, చూపులకుఁ గులా
ద్రియట్లు చుట్టుకొనుఁ దుదిన్, రూపేది
విరిసిపోవు మ,హాపవనాహతపయోధరావళి
భంగిన్. భోజరా. ౫. ౧౪౮.

కాఁపువచ్చు, కాఁపులువచ్చు = కాఁపురమువ
చ్చు, నివసించుటకు వచ్చు.

గీ...నాకంబు వేడ్క,నయ్యెడకుఁ గాఁపువచ్చి
నయట్టు లుండె.భార. అను. ౨. ౩౧౭.

క. విచ్చెం దిమిరము గాఁపులు,వచ్చె మధుపకు
లము లబ్జవనములకు...భార. విరా.౨.౨౩౮.

కాఁపుపోవు, కాఁపులుపోవు=కాఁపురమునెళ్లు,
నివసించుటకుఁ బోవు.

వ. పటగృహంబులు మొదలుగా వలయుసమస్త
వస్తువు లొడఁగూర్చి వెడలినదండు పఱపై
సముద్రంబు గాఁపుపోవుచందం బయ్యె. భా
ర. ఉద్యో. ౪. ౧౩౦.

ఉ. చిత్రము కృష్ణరాయనృపశేఖర నీదగుధాటి
కోడి స,ర్వత్ర నిలింపకామినులవాడకుఁ గాఁ
పులుపోదు రుత్కల,క్షత్రియపాత్రు లెల్ల...
ఆము. ౧. ౩౮.

కాఁపైయుండు=కాఁపురముండు, నివసించు.

మ. ధరకెంధూళులు కృష్ణరాయలచమూధాటీగ
తిన్ వింధ్యగ,హ్వరముల్ దూఱఁగఁ జూచి
తా రచటఁ గాఁ పైయుండుటన్ జాలన,
చ్చెరువై యెఱ్ఱనివింతచీకటులు వచ్చెన్
జూడరే యంచు వే,సారిదిన్ జూతురు వీర
రుద్రగజరాట్పుద్ధాంతముగ్ధాంగనల్. మను
చ. ౧. ౩౭.

జ: కాఁపురము, కాఁపురించు.

కాఁపు[3]. వి. (√కాఁచు[1]) కాఁచుట.

ఉదా: నాలుగువేడినీళ్లకాఁపులతో నొప్పి తగ్గి
నది.

కాఁపుడు. వి. (√కాఁచు[1]) కాఁచుట. (శ.ర.)

కాఁపు(ప)ది. వి. (కాఁపు+అది)శూద్రజాతిస్త్రీ.
(వ్యవ) ఆకాఁపుది చాల యోగ్యురాలు.

క.కాఁపది యనఁ దగునా యది,కా పదియార్వ
స్నె నలరుకనకముఁ బుటముల్,కాఁప దిగిన
డాల్రపతిమ...ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౩౩.

కాఁపురము. వి. (√కాఁపు²) ౧.నివాసము;నివా
సస్థానము.

క.కాఁపురముసేయ కిఁక లం,కాపుర మెడఁబా
య వలసెఁ గా యను...ఉ. రా. ౨. ౨౪౨.

ద్వి.బంగారుఁబోఁడులపాలిండ్లఁబోలు,బంగారు
కుండలపస మించి నుంటి, కాఁపురంబులవా
రు కని సన్నుతించు, గోపురంబులు ... ద్వి.
పరమ. ౧. ౩౩ పా.

సీ. ... లాఁగలఁ గ్రుస్సి యదవకాఁపురముండు
నాఖుతతుల. ఆము. ౬. ౧౩.

క.పుర మల్లదె యద్భుతగో,పుర మై వరణమిషల
సితపుణ్యస్త్రీనూ,పుర మై విభవములకుఁ గాఁ,
పుర మై శోభిలెడు నగ్రమునఁ గనుఁగొంటే.
కళా. ౫. ౧౦౦.

౨. సంసారము.

సీ. ఏమేటియుడు గుఁగెందామర బల్గాఁపురపుటే
ర్ల ఉలిక బ్రంపుఁదెప్ప.అచ్చ. రా.పీఠి.౧౧.

ఉ...సుఖులై తలిదండ్రులు గూడి దేవియున్,
దేవరవోలె నుండి యిలు దీర్పఁగఁ గాఁపుర
మొప్ప వానికిన్. మనుచ. ౧. ౫౩.

వ. మగలతోఁ గలిసి కాఁపురంబులు సేయుమహా
పురంధ్రుల...ఉ.రా.౪.౯౪.నీలా.౧.౬౫.

కంచంతటికాఁపురము, కంచంతకాఁపురము =
పెద్దకాఁపురము, గొప్పకాఁపురము. (చూ. కం
చి.)

కాఁపురించే. అ. క్రి. (√ కాఁపురము) కాఁపుర
ము చేయు.

(సంసారము చేయు)

మ...ప్రియం,బెదుగన్ మర్త్యుఁడు కాఁపురింపఁ
దగు లేదే యోగి యై యొక్కస్త్రై,లదరిం జేరి
కొనందగున్...మల్లభూ. వై. ౬౬.

కాఁపువాఁడు. వి. (కాఁపు¹ + వాఁడు) శూద్రుఁడు.

ఆ. పాలవంటివారు పన్ను వెట్టెడువారు, వాకె
ఱుఁగరు కాఁపువారు వేమ. వేమన. ౨.
౩౨౫.

కాఁబట్టి. అవ్య. (కాన్ + పట్టి) కనుక, కావున.

ఉ...సూతుఁడు తద్విదుండు కాఁ,బట్టి...కాశీ.
౧. ౭౬. ఆం. భా. ౩. ౭౦.

కాఁబడు. అ. క్రి. (కాన్ + పడు-స్వార్థమున)
అగు.

చ...నీవు న,న్నరదముఁ బుచ్చుకొ మ్మనెద వంది
న వందిన కాదె మీఁద సం,గరము ఘటిల్లునే
చెలిమి గాఁబడుఁగా కిటు మాటలాడినన్.
జై. భా. ౨. ౬౧.

కాఁబోలు, కాఁగఁబోలు. అవ్య. ద్రు.(కాన్ +
పోలు) ఔ నేమో.

(ఊహను దెలుపును)

సీ. గంగాప్రవాహంబు గాఁబోలు నని పసిస్థాదు
లనుస్థాన మాచరింప, నమృతంబువెల్లువ యని
నిలింపాదులు ముసుకొని దోసిళ్ల ముంచి క్రో
లఁ. గీ. దలఁప ... ఇట్టిలంబుగ వెన్నెల నిట్ట
వొడిచె. విక్ర. ౬. ౬౮.

గీ. కయ్యమిచ్చువాఁడును వీఁడె కాఁగఁబోలు.
హరి. ఉ. ౭. ౧౦౭.

కాక. అవ్య. (అగుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకక్త్వార్థ
కరూపము) ౧. కలుగక సంభవింపక చాలక
మొదలగు నర్థముల నిచ్చును. (చూ. అగు.)

౨. వికల్పమును (పక్షాంతరమును) దెలుపును.

క. దాకొని ఖడ్గాఖడ్గినొ, కాక కచాకచినో బా
ణకాళలమునవో,నీ కెద్ది యిష్టము...రామా.
౫. ౧౪౯.

సీ. ... కాక యనఁగ నుతార్థ మెసఁగు.ఆం.భా.
౩. ౭౨.

౩. 'కాని' అనునర్థము నిచ్చును.

మ...పురావిహితకర్మంబెట్టినో కాక ల,క్షణకా లుష్యము రాజయక్ష్మమును జక్కం బెట్ట లేఁ డయ్యెడుఁ. నైష. ౭. ౧౭౫.

౪. 'అంతమాత్రమేకాని' అనుఅర్థమును దెలుపును.

సీ.కమలించెఁ గాక యంగజవిశిఖశిఖాధిఁ దల కెక్కఁ జాలెనే హాలహలంబు,క్రాఁచెఁగాక పయోధికాండప్రకాండంబుఁ బైకిఁ బొం గించెనే బాడబంబు. వసు. ౪. ౭౯.

౫. 'లెక్క' అనుఅర్థమును దెలుపును.

క. నిర్బంధము దుర్మానము,దుర్బుద్ధికిఁ గాక లేగు నె దుర్యోధన...భార. ఉద్యో. 3.3౨3.

గీ. నీవు నలునకుఁ బేర్మిలో దేవి వైనఁ,గాక నీస ముజ్జ్వలరూప... లక్షణావళు లవి సఫలంబు లగునె. భార.అర. ౨.౨౦.

ఉ. ... నేనె కా,కెవ్వరు నీకుఁ బ్రాణపద మేటి కి దాఁచెదవే తలోదరీ. విజ. వి. 3. 3౦.

౬. ఆశీర్వాదమును దెలుపును.

క. ... ఓ,కుటిలాలక నీకు మగఁడు కోరినకో ర్కుల్,ఘటియించుఁ గాక...పారి.౨.౨౬.

౭. 'కానిమ్ము'అను నర్థము నిచ్చును .

ఆ. అనిన నట్లకాక యని సర్వసేనాధి,పత్యభార పట్టబంధమునను,నియ్యకొనియె భీష్ముఁడు... భార. ఉద్యో. ౪. ౧౫౫.

౮. శాపమును దెలుపును.

(వ్యవ) వాఁడు చచ్చుఁగాక.

౯. ప్రతిజ్ఞానిశ్చయాములను దెలుపును.

గీ...ఆతండు మూల మీహాని కెల్లఁ,గాన నాతని సాధింతుఁ గాక యేను. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౮౪.

క...సంధ్యాసమయం,బింకట నేఁటికి నని సా, లింతముగా కింకఁ బోర లెస్సై యున్నే. భార. భీష్మ. ౨. 3౪౦.

౧౦. కామచారానుజ్ఞను దెలుపును.

గీ. ప్రౌఢిఁ బరికింప సంస్కృతభాష యందు,ప లుకనుడికారమున నాంధ్రభాష యందు,రె వ్వ రే మన్న నందు గా కేల కొలఁది,నాకవి త్వంబు నిజము కర్ణాటభాష. భీమ. ౧. ౧౫.

సీ...ఇట్లలయించుట చాలక యింక నిలిపి,వాని నే మడిగె దెవ్వఁడుగాక నీ కేమి యిది కాక దంతపరీక్ష సుమ్ము. కళా. 3. ౨౭౨. (ఎవ్వఁ డుగాక=ఎవ్వఁడైన నగుఁగాక.)

జ: కామన్నె, కాకేమి.

కాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాకనాస,కాకిదొండ. ౨. కాకోలి, కాయకొల్లి. 3.కాఁచి,కాకమాచి. ౪. కాకోదుంబరిక, పుక్కమేడి. ౫. వెలమ సంది, కాకజంఘ. ౬. గుంజ, గురివెంద.

కాకకల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకిదొండ.

కాకఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పెద్దకానుగు.

కాకచించ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుంజ, గురివెంద.

కాకచించి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ=కాకచించ.

కాకచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. ౧-కాకిఱెక్క లవంటిఱెక్కలు కలది- ఖంజనపక్షి, కాటుక పిట్ట. ౨. కాకిఱెక్క.

కాకజంఘ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాకినొండ.౨. వెలమసంది.

కాకజంబుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలజంబువు, కాకి నేరేడు.

కాకజంబుకము. సం. వి. అ. పుం. భూమిజంబు వు, నేలనేరేడు.

కాకజంబువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. భూమిజంబువు, నేలనేరెడు. ఊ. స్త్రీ.జలజంబువు. (వాచ.)

కాకజాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోయిల. (వి ల్యమ్స్) ౨. కాకులగుంపు.

కాకణము. సం. వి. అ. న. మహాకుష్ఠభేదము.

కాకణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఏకకపర్దము, ఒక్క

గవ్వ. ౨. ఇరువదిగవ్వలవిలువ గలనాణెము. ౩.పణములో నాల్గవభాగము. ౪. మాషమునందు నాల్గవభాగము. ౫. మానదండమునందు నాల్గవభాగము. ౬.పాదుక.(కే.ని,వై.ని.) ౭.మానదండము; కొలతకఱ్ఱ. (మే. ని.)

కాకతాళీయము. సం.విశ. (అ. ఆ. అ.) ఆకస్మికసంభవము, అవితర్కితముగా కలిగినది. వి.అ. న. ఒకానొకన్యాయము. (చూ. న్యాయము.)

కాకతిందుకము. సం.వి.అ.పుం. కాకితుమికి, నల్లతుమికీ.

కాకతిక్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧.కాకిదొండకీ. ౨.గుంజ, గురివెందకీ.

కాకతుండఫల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కాకిదొండకీ.

కాకతుండము. సం.వి. అ.పుం. ౧. కాలాగురువు. ౨. కాహళము, బాకా. ౩. బాణవిశేషము.

కాకతుండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రాజరీతి, ఒకవిధమగు ఇత్తడి. ౨. కాకిదొండకీ.

కాకతుండిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. గుంజ, గురివెందకీ.

కాకదంతగవేషణము. సం. వి. అ. న. ఒకానొకన్యాయము. (చూ. న్యాయము.)

కాకధ్వజము. సం.వి.అ.పుం.బడబాగ్ని.(త్రి.ని.)

కాకనామము. సం. వి. న్. పుం. బకవృక్షము.

కాకనాస. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. కాకిదొండకీ.

కాకనాసము. సం.వి.అ.పుం. వికంటకము, ఒకజాతిముండ్లగొండికీ.

కాకనాసిక. సం.వి.ఆ స్త్రీ. ౧.కాకిదొండకీ. ౨.రక్తత్రివృత్తు, ఎఱ్ఱతెగడకీ.

కాకనిద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వల్పనిద్ర, గాఢముకానినిద్ర.

కాకనీల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలజంబువుకీ.

కాకపక్షము సం.వి.అ.పుం. ౧. కాకిఱెక్క. ౨. పిల్లలకుండెడిజుట్టు, బాలశిఖ. (హలా. ని, వై. ని-కాకిఱెక్కవలెనుండుకర్ణపార్శ్వస్థకేశభేదము, జుల్పా-వాచ.)

కాకపదము. సం.వి.అ.పుం. రతిబంధభేదము.న.౧. కాకియడుగుకొలఁది, కాకపదతుల్యపరిమాణము. (కాకపదమాత్రపుశిఖ యుంచుకొనవలయు నని స్మృతులందు విహితము) ౨. గ్రంథములు వ్రాయునపుడు బంతినడుమ విడిచినదానిని సూచించునట్టికాకపదాకార మగుగుఱుతు. (ఇది హంసపాదముపంటిది-వాచ.) ౩. వజ్రదోషము.

ఆ. నడుమ నడ్డనిడుపునల్లనిరేఖలు,గలిగె నేని నదియుఁ గాకపదము, వలదు విలువ నిట్టివజ్రంబు దాల్చిన,జముఁడుఁ దిట్టినట్లు చచ్చు నిజము. రత్న. ౨౮, ౨౭.

కాకపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముద్గపర్ణి,పిల్లపెసరకీ.

కాకపాణి. సం. వి. ఇ. న. మౌక్తికమణిదోషము.

సీ. పొరలు పైమూఁడున్న నరయఁ ద్రివృత్తంబు ఘననీలవర్ణంబు కాకపాణి. రత్న. ౫౦.

కాకపీలుకము. సం. వి. అ. పుం. కాకేందువు, కాకితుమికీ.

కాకపుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం- కాకితోఁకవంటితోఁక కలది- కోకిలము.

కాకపుష్టము. సం. వి. అ.పుం.(-కాకులచేఁ బోషింపఁబడునది- ఆఁడుకోయిలతనగ్రుడ్లను బొదుగుకొనలేక కాకిగూఁటిలో నున్నగ్రుడ్లను దీసివేసి తనగ్రుడ్లను ఆగూఁటిలో నుంచి కాకిచే పొదిగించును) కోకిలము.

కాకపుష్పము. సం. వి. అ. న. గంధపర్ణముకీ.

కాకపేయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧-కాకికి త్రాగఁ దగినది- పూర్ణోదకముచేత ప్రశస్తమైనది. (నద్యాది) ౨-కాకులే త్రాగఁ దగినది-స్వల్పోదకము కలది. (నద్యాది)

కాకఫలము. సం. వి. అ. పుం-కాకులకు ప్రియమైనపండ్లు కలది-నింబవృక్షము, వేముచెట్టు.

కాకబలి. సం. వి. ఇ. పుం. కాకులకు ఇడునట్టిఅన్నాదిబలి.

కాకభాండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మహాకరంజము, నిప్పువన్నెకానుగుచెట్టు.

కాకభీరువు. సం. వి. ఉ. పుం-కాకులకు భయపడునది-పేచకము, గ్రుడ్లగూబ.

కాకమద్గువు. సం. వి. ఉ. పుం. దాత్యూహము, కూకుడుగుండెపక్షి.

కాకమర్దము. సం. వి.అ.పుం.మహాకాళవృక్షము.

కాకమల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అడవిమల్లెచెట్టు.

కాకమాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాఁచిచెట్టు.

కాకమాత. సం. వి.ఋ.స్త్రీ. కాకమాచి,కాఁచిచెట్టు.

కాకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాకి. ౨. శిరోవక్షాళనము, (కాకివలె) తలనుమాత్రము నీట ముంచి చేయుస్నానము. ౩. మానభేదము. ౪. ఒకద్వీపము. న. ౧. కాకులసమూహము. ౨. సురతబంధవిశేషము. ౩. ఇంచుకజలము.

కాకముద్గ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముద్గపర్ణి,కాకిపెసర, పిల్లపెసరచెట్టు.

కాకయవలు. సం. వి. అ. పుం.బ. నిష్ఫలతృణధాన్యము, తండులశూన్యధాన్యము.

కాకరుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వందావృక్షము.

కాకరూకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రుడ్లగూబ. ౨. కపటము, దంభము.

కాకరూకుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ)౧.భీరువు, పిఱికివాఁడు. ౨. దిగంబరుఁడు, దిసమొలవాఁడు. ౩. దరిద్రుఁడు, బీదవాఁడు. వి. అ. పుం. స్త్రీజితుఁడు, భార్యకు వశుఁడైనమగఁడు.

కాకలకము. సం. వి. అ. పుం. గొంతుకపోఁక, గొంతుముడి. (కల్ప)

ఉదా: ఓష్ఠప్రభృతికాకలకపర్యంతం.(వ్యాక)

కాకలము. సం. వి. అ. పుం. ద్రోణకాకము,మాలకాకి. న. గొంతుముడి.(త్రి. ని.)

కాకలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. సూక్ష్మమును మధురమును అస్ఫుటమును అగుధ్వని. ౨. మనుష్యులు నిద్రించుటను నిద్రింపమిని దెలిసికొనుటకై దొంగ లుపయోగించుచున్న నిరవళి గలవాద్యవిశేషము.(విల్యమ్సు.) ౩. గుంజ, గురివెందచెట్టు.(వాచ)

కాకలీద్రాక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లఘుద్రాక్ష, చిన్నద్రాక్ష, కిసిమిసిచెట్టు.

కాకలీరవము. సం. వి. అ. పుం-సన్ననిఅవ్యక్తమధురమైనధ్వని కలది-కోయిల.

కాకవంధ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (కాకివలె) ఒకమాటే ప్రసవించి పిదప గొడ్డురా లయినస్త్రీ.

కాకవల్లభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జంబూభేదము.

కాకశింబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాకితుండి,కాకిదొండచెట్టు.

కాకశీర్షము. సం. వి. అ. పుం. బకవృక్షము.

కాకస్త్రీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బకవృక్షము. (వాచ)

కాకస్ఫూర్జము. సం. వి. అ. పుం. కాకతిందుకము, కాకితుమికిచెట్టు.

కాకాంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాకజంఘ,కాకిదొండచెట్టు.

కాకాంచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాకజంఘ, కాకిదొండచెట్టు.

కాకాండము. సం. వి. అ. పుం. మహానింబము, పెద్దవేముచెట్టు.

కాకాండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మహాజ్యోతిష్మతి,పెద్దమానేరుచెట్టు.

కాకాండోల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కోలశింబి, దూలగొండి.

కాకాక్షిగోళకన్యాయము. సం. వి.అ. పుం. ఒ కానొకన్యాయము. (చూ. న్యాయము.)

కాకాదని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧.గుంజ, గురివెంద౯. ౨. శ్వేతగుంజ, తెల్లగురివెంద౯.

కాకారి. సం.వి.ఇ.పుం. గ్రుడ్లగూబ.

కాకి. వి. (సం.కాకః.క. కాకె. త.కాక్కై.)వాయసము, కాకము.

గీ.పండ్లు వేర్వాసి కదలు చూపకయమున్న, కాకి కడకంటిపైచూపు రాకమున్న, కాలు సేయాడుతతియంద కదలవలయుఁ, దీర్ఘసేవకు దేహ మస్థిరము గాన. కాశి. 3. ౮౪.

సీ. కాకిపిట్టపుఁ జాలఁ గడ లేనిబ్రదు కిడి ... నీలా. ౧. ౧౧౧.

సీ. ... వాయసంబు కాకి నాఁ దగు.ఆం.భా. ౨. ౯3.

విశ. నీచము, అల్పము. (ఉదా: కాకిబంగారు, మొ-బ్రౌ)

జ: కాకికలువ, కాకిచావు, కాకిచిప్ప, కాకిచెఱకు, కాకితీపు, కాకితుమ్మికి, కాకితూకి, కాకిదొండ, కాకినేరేడు, కాకిపెంపుడు, కాకిపెసర, కాకిబంగారు, కాకిబాతు, కాకిబేగడ, కాకిమేడి, కాకిఱెక్కలు, కాకిఱెల్లు, కాకివెదురు, కాకిసొమ్ము.

కాకి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧.ఆఁడుకాకి. ౨.వాయసీలత. 3. కాకోలి, కారుకొల్లి౯.

కాకికలువ. వి. (√కాకి) అల్లిపువ్వు, కాకోత్పలము౯. (శ.ర.)

కాకిచావు. వి. (√కాకి-క.కాకిసావు) దిక్కుమాలినచావు, అగతికమరణము. ('ఆకస్మికమరణము' శ. ర, బ్రౌ.)

కాకిచిప్ప. వి.(√కాకి)శంబూక, నీటిగుల్ల, కప్పచిప్ప.

క. అప్పుడు చూచిన నేమని, చెప్పుదు నక్కడలి కాకిచిప్పలు నిసుముం, గుప్పలుఁ దెప్పలుఁ దిప్పలుఁ, గప్పలుఁ జిక్కంగ దుమ్ము గ్రమ్ముచు నుండె౯. యయా. 3. ౪౯.ఆం.భా.౧. ౧౬౧. హంస. ౪. ౧౮౬.

కాకిచెఱకు. వి. (√కాకి) శరము, తృణవిశేషము.

సీ. కాకిచెఱకనంగఁ గను మన శరమగు ... ఆం. భా. ౨. ౭౪.

కాకిణి. సం=కాకణి. (కల్ప, వాచ, విల్యమ్సు.)

కాకితము=కాగితము, కాగిదము. వి. (సం. కాగదమ్. క. కాగద. త. కాకితం. హిం. కాగజ్.) వ్రాయుట కుపయోగించుపత్త్రవిశేషము.

ఉ. ...పారసిభాష వ్రాసినం, గన్నులపండువైయమరుఁ గాకితమందలివర్ణపద్ధతుల్. భీమ. ౧. ౭3.

సీ. ఘుట్టితపటంబు వెలయును గడిత మనఁగ, వెలయుఁ గాకిత మనఁగఁ దద్భేదసంజ్ఞ.ఆం.భా. ౨. ౧౮౮.

కాకితీపు. వి. (√ కాకి) మూర్ఛావిశేషము, అపస్మారము, కాకిసొమ్మ. (శ. ర, చి. ని.)

కాకితుమ్మి(మి)కి. వి. (√కాకి) నల్లతుమికి, కాకతిందుకము౯. (శ. ర.)

కాకితూకి=కాకితుమ్మికి.

సీ.కాకితూ కందుగు కానుగు వరగోఁగు...హంస. ౪. ౧౧.

కాకిదొండ. వి. (√కాకి) కాకతుండి౯.

గీ. కాకిదొండ యనం జనుఁ గాకబింబి. ఆం. భా. ౨. ౬౦.

కాకినేరేడు. వి. (√ కాకి) నేలనేరేడు, కాకజంబువు౯.

సీ...కాకి, నేరే డనఁగ నక్క నేరే డనఁగ నేలనేరే డనఁగ జన్న నారహి గను, భూజంబునామంబు...ఆం. భా. ౨. ౪౬.

కాకిపెంపుడు. వి. (కాకి + పెంపుడు) పరభృతము, కోయిల.

ద్వి. కోఱకుఁబెంజెఱకువిల్కాని డాకలకు, మొఱకుఁబల్గాకిపెంపుడులకూఁకలకు. ద్వి.తి. సా. ౧. ౧౨ పా. ౬ పం.

కాకిపెసరు(ర). వి. (√ కాకి) పిల్లపెసర, కాకముద్గీ.

గీ. పిల్లపెస రనఁగాఁ గాకిపెస రనఁ దగుఁ గాకముద్గాఖ్య...ఆం. భా. ౨. ౫౭.

బ. (కాకిపెసలు.)క్షుద్రముద్గములు, పిల్లపెసలు.

సీ. కాకిపెసరు నాఁగఁ గనుపట్టు క్షుద్రముద్గము ...ఆం. భా. ౨. ౨౩౫.

కాకిబంగారు. వి. (√కాకి) అభ్రకము.(పీతాభ్రకము-శ. ర.)

గీ. కాకిబంగా రనంగ బేగడ యనంగ, నభ్రకము దోఁచు...ఆం. భా. ౨. ౨౭౭.

కాకిబాతు. వి. (√కాకి) ఒకవిధమైనఅడవిబాతు. (శ. ర.)

కాకిబేగడ=కాకిబంగారు.

ద్వి. కాకిబేగడబొట్టు కంచుమట్టియలు, కైకడసంకుటుంగరమునుం గలిగి. ద్వి. పరమ. ౪. ౩౨౩ పా. ౧౪ పం.

కాకిమేడి. వి. (√ కాకి) కాకోదుంబరిక, బమ్మమేడికి. ఆం. భా. ౨. ౪౨.

కాకిఱెక్కలు. వి. బ. (√కాకి) ధాన్యవిశేషము.

సీ. ఱెక్కపాలలు కాకిఱెక్కలు పుష్పమంజరులు సీతాభోగసరులు గౌరి,కుంకుమలు... హంస. ౪. ౧౨౭.

కాకిఱెల్లు. వి. (√ కాకి) ఒకజాతిఱెల్లుకి. (దీని పుల్లలను చెక్కి వ్రాయుట కుపయోగింతురు.)

కాకివెదురు. వి. తృణవిశేషము. హంస. ౫. ౪౪.

కాకిసొమ్ము=కాకిలీపు (శ. ర.)

కాకు. విశ. ౧. వ్యర్థము.

మత్త...నిను నేఁడుకార్యముఁ గాకు చేయక చేయుమీ. మైరా. ౧. ౭౨.

౨. చెల్లాచెదరు, చిందఱవందఱ.

క. ఆకులులై కాకులవలెఁ,గాకై చనఁ జొచ్చి రెల్లకడలకు నసురుల్. రామా. ౬. ౨౫౧.

౩. కళాహీనము.

ద్వి. వైకుంఠనగరఁబు వనజారికరము, సోఁకని కుముదంబుజోకఁ గా కయ్యె. విష్ణు. పు. ౨. ఆ. (శ. ర.)

వి. ౧. గాసి, బాధ.

క. కాకులలోఁ గోకిలములు, కాకులఁ బడ లేక గులముఁ గలయఁగఁ బవనుం,డాకులపాటొనరింపఁగ, నాకులపాటయ్యె విరహులకు లోకులకున్. ద్వా. ౭. ౯.

౨. నింద; అవమానము. (చూ. కాకుచేయు.)

జ: కాకుఁదనము, కాకుచేయు, కాకుపడు.

కాకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అతిధృష్టుఁడు. (కల్ప) ౨. కుంటివాఁడు. (విల్యమ్సు.)

కాకుఁదనము. వి. (√ కాకు) దుశ్చేష్ట, దుంఁగము.

ఉ...తల్లి బాష్పకలికాతరళీకృతలోచనాంతయై, కాకుఁదనంబు సేసెఁ గొడుకా యిఁక నేమన నేర్తుఁ గోడలికిన్. వేం. పంచ. ౪.౪౫.

కాకుచే(సే)యు. స. క్రి. (√ కాకు) ౧. నిందించు; అవమానపఱుచు.

క. పరతత్త్వ మెఱుఁగ కూరక,పరమర్షులతోడ నేన పరముఁడ ననుచున్,సుర లెల్లఁ గాకు సేయఁగ,దురహంకృతిఁ బలుకఁ దగునె లోయజగర్భ. కాశీ. ౫. ౭౭.

గీ. పిటికిప్రాణులఁ బొరిగొనుబిరుదుమగఁడ,పగుదు నీ పని యందంద మొగముమీఁదఁ, జప్పటలు వెట్టి యాతఁడు జమునిలావు, చేప

యను బొల్లు గాఁ గాకుచేసి విడిచె. హరి. పూ. ౮. ౧౫౫.

సీ. బిగువుఁజన్నులయొప్పు పృథులాబ్జకోరకకరి కుంభములనైనఁ గాకుసేయు. పరమ. ౨. ౩౭. (ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

౨. అణఁచు.

సీ.కాదంబనికురుంబకలితమై ప్రవహించుకాళిం దిగర్వంబుఁ గాకుసేసి. మనుచ. ౩. ౧౯.

సీ. ఒకటిచ్చి లోన వేఱొకటిఁ గోరినయట్టి కానీనుగర్వంబుః గాకుచేసి.చంద్రా.౧.౨౧.

౩. బాధించు; హింసించు.

ద్వి.కలికి పైఁబడి తద్దఁ గరఁగింపనిన్నుఁ, గా కున్న నెన్నైనఁ గల్లలు గూర్చి,కాకుచేయు ను రాజుగారితోఁ జెప్పి, నీవు నెమ్మేనితో నిలిచితి వేని,పావురాయులు లక్ష పదివేలు గలవు. ద్వి. తి. సా. ౧. ౬౫. ౧౨ పం.

కాకుత్థ్సుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కకుత్థ్సవంశపు రాజు.

కాకుదము. సం. వి. అ. న. తాలువు, దవుడ.

కాకున్నె. అవ్య. (కాక + ఉన్నె) నిశ్చయమును దెలుపును.

ఆ. అడవిఁ దన్నుఁ బాసి యరిగిన నలిగి కా,కు న్నె యిట్లు సేయ నువిద గడఁగె.భార.ఆర. ౨. ౧౬౮. (అలిగికాకున్నె=అలిగియే.)

కాకుపడు. అ. క్రి. (√ కాకు) వ్యాకులపడు, క లఁత నొందు.

క. చీకటికాటుకపిట్టలు, కాకుపడఁ భాస్క రుఁడు కరజాలకము,ల్వీఁక నిగిడింపఁ దా రలు,వ్యాకులతం దారె ఖగము లగుటఁ భీ తిఁ. శశాం. ౮. ౧౨౭.

సీ. మెల్లనినగవుల మేనులు మఱపించి కడుజాణ మాటలఁ గాకుపఱచి. భాగ. ౧. ౩౧౧.

కాకుభము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ) దిక్కునకు సంబంధించినది.

కాకువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ౧. శోకభయాదులచే త కలిగెడు ధ్వనివికారము. ౨. జిహ్వ, నాలుక. (కల్ప)

కాకేందువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాకితుమికి.

కాకేక్షువు. సం. వి.ఉ. పుం. కాశముకి. (త్రి.ని, రా. ని.)

కాకేమి. అవ్య. (కాక + ఏమి) మఱియొకదాని లేమిని దెలుపును, ఏవకారార్థకము.

వ. ఆవృషభగోమయభక్షణంబున నైనయశుచి భావంబునం గాకేమి యప్పరమపతివ్రత మదీయదృష్టిగోచర గాకున్నదయ్యె. భార. ఆది. ౧. ౯౭.(అశుచిభావంబునంగాకేమి= అశుచిభావముననే.)

కాకేష్టము. సం. వి. అ. పుం-కాకులకు ఇష్టమైనది-నింబము, వేముకి.

కాకోదరము. సం. వి. అ. పుం- ఉదరముతో కుటిలముగా నడచునది-పాము.

కాకోదుంబరము. సం. వి. అ. పుం. కాకిమేడి, బమ్మమేడికి.

కాకోదుంబరిక. సం.వి.అ.స్త్రీ=కాకోదుంబరము.

కాకోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ద్రోణకాకము, మాలకాకి. ౨.సర్పము. ౩. అడవిపంది. పుం. న. విష భేదము. న. నరక భేదము.

కాకోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాయకొల్లికి.

కాకోలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుమ్మరి. (వాచ)

కాకోలూకిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకికిని గ్రుడ్లగూబకును గలసహజవైరము.

కాక్షము. సం. వి. అ. న. (కోపాదులవలని)కుచ్చితపుచూపు. పుం. కడకంటిచూపు.

కాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తువరిక, తొగరికి. ౨. సౌరాష్ట్రమృత్తిక, తొగరిమన్ను. (మే.ని-

ఇది పరిమళించును. దీనిని గోపీచందన మం దురు.)

కాగదము. సం. వి. అ. న. కాగితము.

శ్లో. భూర్జే వా వసనే రక్తే క్షౌమే వా తాల పత్త్రకే, కాగదే వాష్టగంధేన... విలిఖ్యాధా రయేన్నరః. (మంత్రకల్పద్రుమము.)

కాగము. సం. వి. అ. పుం.-కా అనిధ్వని చేయు నది-కాకము, కాకి.

కాగితము=కాకితము.

గీ. ప్రాణనాయక యిదె చూడు పతులఁ గూడి, పాయకుఁ డటంచు సతులకుఁ బల్కుఁ దేజి, పాదుషా హుశికా చేసి పంపుకాగి, తంపుఫర మాను వోలె సుధాకరుండు. దశా. 3.౪౫. ఇందు. ౫. ౭.

కాగిదము=కాకితము. (చి. ని, బ్రౌ.)

కాగిస. వి. మత్స్యవిశేషము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కాచనకి. సం. వి. న్. పుం. వ్రాతప్రతి.

కాచనము. సం. వి. అ. న. కచేలము, వ్రాసినకాగితములను గాని వ్రాతప్రతులయాకులను గాని బంధించెడు దారము మొదలైనపుస్తకాదిబంధనము. (విల్స్యమ్సు.)

కాచమణి. సం. వి. ఇ. పుం. గాజుపూస.

కాచమలము. సం=కాచలవణము.

కాచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాజుమన్ను. ౨. గాజుపూస. 3. శిక్యము, కావడియుట్టి. ౪. త్రాసుచివరను దారములతో కట్టుఉట్టి. ౫. నేత్రరోగవిశేషము. ౬. కాసు, అత్యల్ప మగువిలువ గలఒకానొక నాణెము.

శ్లో. కాచాయ నీచం కమనీయవాచా, మోచాఫలస్వాదుముచా న యాచే, దయాకుచేళే ధనదత్కుచేళే, స్థితేకుచేళే శ్రితమాకుచేళే.

వ. గాజుప్పు, చౌటియుప్పు.

కాచలవణము. సం. వి. అ. న. గాజుప్పు, సౌవర్చలవణము, చౌటియుప్పు.

కాచసంభవము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) గాజువలనఁ బుట్టినది. వి. అ. న=కాచలవణము.

కాచస్థాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గాజుపాత్ర. ౨. ఫలేరుహా, కలిగొట్టుచెట్టు.

కాచాక్షము. సం. వి. అ. పుం. బకభేదము, ఒక జాతికొంగ.

కాచి(చే)కోలు. వి. (√ కాచేకొను) కాచికొనుట, రక్షించుకొనుట.

చ. ఇది దగదంచు నడ్డపడునింతకు నేరక సభ్యులందఱుఁ, మది మది నున్న యట్టియెడ మానినికిం దనుఁ దాన కాచికో, లొదవినదానఁ జేసి సభ నొచ్చెము దక్కెనఁ బాండునందనుల్, బ్రదికిరి గాక యయ్యెడరు రాచకొమరుల కోర్చునట్టిదే. భార. ఉద్యో.౧.3౪౭. (చి. ని. పా.) భార. ద్రో. ౪. ౧౬౬.

కాచిఘము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎలుక. ౨. బంగారు. (మే. ని.)

కాచిఘుఁడు. సం. వి.అ.పుం. భేమండుఁడు, తలిదండ్రులు లేనిబిడ్డఁడు. (మే. ని.)

కాచితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కావడియుట్టియందుంపఁ బడినది. (కుండ లోనగునది.)

కాచే[1]. అ. క్రి. ప్రతీక్షించు, ఎదురుచూచు.

ఉ...ఆళచీ, కాంతుఁడు గాచినాఁడు కుతుకంబున నీదుకటాక్షవీక్షకుఁ. దశా. ౭. ౭౬.

(కాచినాఁడు:-కాచుకొనియున్నాఁడనిభావము.)

స. క్రి. (త. క. కా.) ౧. కాపాడు, రక్షించు.

ఆ. గాడ్పుచూలి పిఱుఁదు గావంగ నర్జును, నోర్వ నమరులైన నోప రాజి. భార. ఆది. ౭. ౨3.

ఆ. ఏను గలుగ వెఱవ నేటికి సేనలఁ, గాతు నీవు మెచ్చఁ గౌరవేంద్ర. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౧3.

క...మముక్, గావుము ప్రోవుము...హరి. పూ. ౭. ౨౩౮.

౨. మన్నించు, క్షమించు.

ఉ...దూతలు నేరక యాడినప్పడుం, గాతురు దప్పు విశ్వసయకార్యధురంధరు లైనభూప తుల్. కాశీ. ౬. ౨౨౩.

క. ఆచోళనృపవరేణ్యుఁడు, వాచంయమవరు నిఁ జేర వచ్చి మునీంద్రా, నాచేసినయపరా ధము, గాచి ననుం గావవయ్య కరుణాజలధీ. విప్ర. ౪. ౮౧.

౩. ఆఁపు.

ఉ. ద్రోవది ... మనంబునఁ బొంగువిసాదరోప ముల్, గావఁగ లేక బాష్పములు గ్రమ్మఁగ ది గ్గన లేచి యార్తయై. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౧౪.

ఉ. కట్టకుఁ గాపుగా నిదుర గావఁగఁ జాలెడి వారిఁ గొండఱం, బెట్టుచు...భా. రా. యు. ౨౫౮.

నోరుకాచు=౧. రహస్యముగా నుంచు, (రహస్య విషయము) చెప్పకుండ నుండు.

ద్వి. చేరి నీ కొకమాటఁ జెప్పవచ్చితిని, నోరు గాచెద నన్న నుడువుదు నీవు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౩౨ పం.

౨. పథ్యము చేయు.

ఉదా:-నోరుకాచినఁ గాని వ్యాధి కుదురదు.

జ: కాచికోలు, కాచుకొను, కాపరి, కాపాడు, కాపించు, కాపు[1], కాపుకాఁడు, కాపుగడ, కా పెట్టు, కావలి, కావలికాఁడు, కావలివాఁడు.

కాచే[2]. అ. క్రి. ౧. (కాయ కిణము, మొ.) పుట్టు, బయలు దేఱు.

(వ్యవ) ఆచెట్టున పదికాయలు కాచినవి.

ఆమెకడుపున నాలుగు కాయలు కాచినవి.

రాపిడిచే చేతిమీఁద నొకకాయ కాచినది.

౨. బయలు దేఱినకాయలు గలది యగు.

మానిని. కాచి బెడంగుగఁ బండినయాసహకార ములం గదళీతతులం, జూచుచు...భార. ఆది. ౪. ౨౦.

౩. (ఎండ, మొ.) ప్రసరించు.

క. తలఁచిన డెందము గందుచు, బలికిన నోరెల్లఁ బొక్కఁ బ్రభ నూఁచిన ఱెప్పలు గమరు నసఁగఁ బటుతర, విలయానలభాతి నెండ వేసవిఁ గాచెన్. కు. సం. ౬. ౭౯౨.

ఉ...హరియె కావలెనంచుఁ దపించె దూరకే, కన్నెఱికంబు కాఱడవిఁ గాచినవెన్నెల సేసి యయ్యయో, నిన్నును ముంచె నీజనకునిం గుదియించినవెఱ్ఱి యియ్యెడన్. ఉ. రా. ౩. ౧౧౬.

స. క్రి. ౧. (కాయ కిణము మొదలగువానిని) కాంచు.

(వ్యవ) ఆచెట్టు పదికాయలు కాచినది.

వ...పెక్కువిధంబులఁ దమతమకై యెడపడని కావటిమోపులకతనం గంది కాయలు కాచి పంగినవలుఁదమూఁపులును...హరి. పూ. ౪. ౧౪౨.

(వ్యవ) నీ వెప్పుడు వత్తువో యని చూచి చూచి నాకన్నులు కాయలు కాచినవి.

౨. (ఎండ, మొ) కాయు, ప్రసరింపఁజేయు.

గీ. నిడుదత్రాళ్ళని బయల నెప్పుడుఁ దిరుగు చుఁ, బొసఁగ ముప్పొద్దు మువ్వేసములఁ జె లఁగుచు, నెలుఁగు లెల్లెడఁ గాచుచు నలుని ర్ల, వేఁటకాఁ డప్పు డెంతయుఁ దేట మీ ఱె. అచ్చ. రా. అయో. ౪౨.

జ: కాపు[2].

కాచే(చి)కొను=కాచే[1].

అ. క్రి. (ప్రతీక్షించు)

వ. నలకూబరుశాపానుభవంబునకుం గాచుకొని యుండువానికి నీదుష్కర్మంబున సాధించి నరాజ్యవైభవం బేమి కీర్తిసుకృతంబులకు సాధకం బయ్యెడు...కళా. ౪. ౧౭౭.

స. క్రి. (కాపాడు, రక్షించు.)

గీ. దోసమును నపకీర్తియుఁ దొలఁగఁ బెట్టి,నాఁడు గురుఁ గాచుకొంటివి...విక్ర.౩.౧౭౯.

కాచూకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడి. ౨. చక్రవాకము, జక్కవ.

కాజలము. సం. వి. అ. న. ఇంచుకనీరు.

కాజి. వి. ఒకానొకచెట్టు.

సీ. యువజనరాగపయోరాసు లుప్పొంగ వెలిదమ్మికాజిపువ్వులు ముడుంగ. పారి. ౨. ౪౯. (శ. ర. పా–జాజిపువ్వులు. ముద్రి.)

కాట. వి. పులిసినయంబలి?

చ. కని సతిఁ బిల్చి యిక్కటిని గ్రామిని చూచితె యెన్నఁ డిప్పురి,న్ననుఁగొనుపంది గా దిదిదినంబును గంజియుఁ గాట వోసి పెం,చిననిట నుండు నంచుఁ బతి చెప్పిన సంతస మందిదాని నొ,య్యన దరిఁజేరఁ బిల్చి పులియంబలి యించుక వోసె మూఁకుటన్. చెన్నబ. ౨. ౨౬.

కాటకము. వి. కఱవు, క్షామము. (శ. ర.)

కాటము. సం. వి. అ. పుం. కూపము, నూయి.

కాటా. వి. (హిం. ఖాటా) పెద్దత్రాసు. (శ. ర.)

కాటికాఁడు. వి. పక్షివిశేషము.

సీ.వంగపండు పికిలి వామనపాతుకాఁ డుల్లంకి కాటికాఁడు పగడంపు, జట్ట... గీ. అనఁగ నిట్లని పక్షిభేదాఖ్య లలరు. ఆం. భా. ౨. ౯౦.

కాటిపాపఁడు. వి. (కాడు[1] + పాపఁడు) ౧. గొల్లవాఁడు.

ద్వి. కాటిపాపఁడు పసిఁ గాచు చు నుండె.బస. పు. ౪. ౩౧౦ పం.

౨. శ్మశానపుఁగావలివాఁడు.

ద్వి. నీ కెంత గలిగిన నిన్నదలించి, మాకుఁ గైకొన రాదు మాడకు మిగులఁ, బాటలగంధినీపలు కియ్యకొనఁగఁ, గాటిపాపని కేల కరుణ నీవిూఁద. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౧౦౪ పం.

కాటిపాపలవాండ్రు. వి. బ. (√కాఁడు[1]) జాలవిద్య చేసెడిఆటవికజనవిశేషము. (శ. ర, బ్రా.)

కాటిపే(ప్రే)ఁడు. వి. (కాడు[1] + ఱేఁడు) మృగయులు మున్నగువారు కొలిచెడిశివరూపదేవత.

ఉ.అమ్మృగయుల్ వినోదగతి నందఱు నయ్యెడఁ గాటిఱేనికిన్,సమ్మతితోడఁ బూజ లిడి... ఇందు. ౨. ౭౧.

సీ. కాప్రేఁడ మెకములకదుపురాఁజేయుమీ జంక నొక్కటి నీకుఁ జేతి కిత్తు. యయా.౨. ౩. (చండాలిమాట.) ఉ. నేఁడు కృతార్థులైరి జననీజనకుల్ ఫలియించెఁ బుణ్యముల్, నేఁడు పురాకృతంబు లవనీరుహమూలనివాసి యైన కా,ప్రేఁ డిలువేలు పౌచు నొనరించె మనోరథసిద్ధిసంపదల్. శివరా. ౩. ౭౩.

కాటు[1]. వి. (√కఱచు-క. కాటు. త.కడి) దంశము, కఱచుట; కఱచుటవలనఁ గలిగినగాయము, గంటి.

చ.చెలువలు మఱ్ఱిమ్రానిపయిఁ జిల్కలు మూరిమింప వానిము,క్కులు గని మఱ్ఱిపండులని కోయఁగఁ బోయిన వారిహస్తముల్,దరులు సావి కీరములు దందడిఁ గుట్టిన ముగ్ధలందఱున్,గలగొని బాతిరో యిదియ గాటునుమ్రాననుచున్ భయంబునన్. కు. సం. ౯. ౩౧౬.

చ. ... మా,కఱచినకాట్లకున్ శిశువుకాయముతోలును నుగ్గదయ్యె...నృసిం. ౪. ౪౩.(శ. ర. పా.)

కాటు[2]. వి. మాఁడువాసన.

సీ. ముంజేతికంకణంబున కద్ద మేటికిఁ దంగేటిజుంటికిఁ దాప యేల,వెలికాటు గ్రమ్ముకూ

ల రుచుల్ గొన నేల పరు లెన్న నేల స్వభా
ర్యగుణము. రామలిం. ౫౫.

కాటునీళ్లు = మాఁడిచినఓమము మున్నగువాని లో పోసిపొంగించిననీళ్లు.

(వ్యవ) ఓమపుకాటునీళ్లతో అజీర్ణవిరేచనములు కట్టును.

కాటుపో(వో)వు=కాటువాసన గలది యగు.

(వ్యవ) పాలు కాటువోయినవి.

కాటుక. వి. కజ్జలము, కంటి కుపయోగించు లేపన ద్రవ్యము.

ఉ. మంకెనపువ్వుమీఁదియళిమాడ్కి నృపాధ
రపల్లవోదరా,లంకృతి యైనదంతపదలాంఛ
నముం గని కన్నుఁగోనలం, దంకురితంబు లై
నదరహాసలవంబులు పద్మనేత్ర యి,ట్టింకులు
సేసెఁ బత్నములయీఅమిఁ గాటుకచిమ్ముఁ
జీకటిన్. నైష. ౭. ౧౯౩.

చ. ఘనగతళంపఁ గంచ మిడి కాటుక దీర్చి...
ఆము. ౨. ౧౬.

కాటుకబరణి=అంజనకరండము. ప్రబంధ. ౬౪.

జ: కాటుకకొండ, కాటుకపట్టు, కాటుకపిట్ట, కాటుకరేకులు, కాటుకరాయి, కాటుక రేకులపాము.

కాటుకకొండ. వి.(√కాటుక)అంజనాద్రి.

ఉ. కాటుకకొండఁ బోలు మెయికాంతి...దశా.
౩. ౧౭౫.

కాటుకపట్టు. అ. క్రి. (√కాటుక)నలుపుపాఱు, నల్లఁబడు.

క. బహుళజలప్లవమాన, ద్రుహిణాండము చెమ్మ
యుటికి రూక్షార్కవిభా,రహితతఁ గాటుక
పట్టెను,రహి చెడి యన నంధతమసరాసులు
బెరసెన్. మనుచ. ౩. ౧౭.

కాటుకపిట్ట. వి. (√ కాటుక) ఖంజనపక్షి, ఖంజరీటము. (కాటుకపిట్టలు సంభోగముకొఱకు వ్రాలినభూమిలో ధన ముండు నని ప్రసిద్ధి—చూ. వసు. ౩. ౧౦౮.)

సీ...కాటుకపిట్ట రువ్వపులుఁ గనఁ దనరు,ఖంజ
రీటాభిధ. ఆం. భా. ౨. ౯౧.

కాటుకరేకులు. వి. బ. (√ కాటుక) ధాన్యవిశేషము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కాటుకరాయి. వి. (√ కాటుక) సౌవీరాంజనము. (శ. ర.)

కాటుకరేకులపాము. వి. (√ కాటుక) కాటుక వలె నల్ల నగుపొడలు గలయొకానొకపాము,పులిపెంజెర. (శ. ర.)

కాటులాడు. అ. క్రి. (√కాటు[1]) కలహించు.

సీ. అసుఖదం బైనరాజ్యామిషంబునకుఁ గుక్క
లఘంగిఁ దమలోనఁ గాటులాడి. భార. శాం.
౧. ౭౫.

కాట్రగడ. వి. కంపకోట. (శ. ర.)

కాఠిన్యము. సం. వి. అ. న. ౧. కఠినభావము, గట్టిగా నుండుట. ౨. దయలేమి, క్రూరత్వము. ౩. నైష్ఠుర్యము.

కాడు[1]. వి.దే. (క. త. కాడు) ౧. అడవి ,కాన.

సీ.నిరుపాధినిస్సీమనిర్నిబంధనవృత్తిగలమహాప్ర
తిభ యేకాటఁ గలసె. శివరా. ౨. ౧౧౯.

(ఏకాటఁగలసె=ఏయడవిలో కలసినది,ఏమైపోయినది.) హర. ౭. ౫౨.

౨. శ్మశానము, వల్లకాడు.

క. సొదపై నుండఁగ వారలు,పదుండ్రును జూ
చి దాని భక్షింపంగా, మదిఁ గోరి చేరి చు
ట్టుం, బొదివినసమయమునఁ గాటిపొంత తె
రువునన్. భార. అను. ౩. ౨౧౦.

క. ఎంత గడించినఁ గూటికి, నెంతటివాఁ డైనఁ
గాటి కిందునిభాస్యా. కుచేల. ౧. ౭౭. ఆం.
భా. ౨. ౨౨౫.

౩. నాశము; చేటు, కీడు.

ఉ. ఏడుదినంబు లన్నమున కెడ్డను పుట్టినయంత
మాత్రలో, నేడుచు చున్నవాఁడవు మునీ
శ్వర నేఁడును నీదుధీరతల్, పాడఁబోయె నే
శివునిభార్యకుఁ గాశికిఁ బుణ్యరాశికిం, గా
డొనరింపఁ జూచెదవు కంఠపుఁగ్రోధము పె
చ్చు రెచ్చఁగన్. భీమ. ౨. ౧౧౬. (కాడ
యొనర్ప. చి. ని. పా- కాడు నొనర్ప. ముద్రి. పా.)

కాటికిఁ గాళ్లుచాఁచు = చావునకు సిద్ధముగా నుండు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౫౭ పం.

జ: కాటిపాపఁడు, కాటిపాపలవాండ్రు, కాటిఱేఁడు, కాడు చేయు, కాడుపడు, కాడుపఱుచు, కాడుపాటు.

కాడు². అ. క్రి. కాలు ?

ఉ. వాడినవక్త్రపంకజము...కాడినకన్నునీరు... కు. సం. ౧౧. ౬౨౬.

కాడుచేయు. స. క్రి. (√ కాడు¹) చీకాకుపఱుచు.

గీ. ఒక్కనదిపొంత గార్హస్థ్యయుక్తమైన, పుణ్య
తప మాచరించుచుఁ బుణ్యజనులు, తారు
బంధులుఁ దామరతంప రగుచుఁ, గూడి
యుండంగ నెంతయుఁ గాడు చేసి.

గీ. ఋషులవెంబడి సంరంభ మెసఁగ వచ్చి, తటి
ని నడుత్రోవ వనములోఁ దపము సేయు, దై
త్యమునులపుణ్యాశ్రమస్థలము సొచ్చి, వఱ
దఁ గొనిపోయె నిండుసర్వస్వములును. భీమ.
౪. ౧౮౦, ౧౮౧.

కాడుప(డ్డు)డు. అ. క్రి. (√కాడు¹-త. కాడు పడు) ౧. నశించు; కనఁబడకపోవు.

చ. కరులు హయల్ రథంబులును గాడ్పడెఁ జే
డ్పడి రెల్లసైనికుల్. ఉ. రా. ౨. ౪౬.

గీ. ఘనబిడాలంబుచేఁ బడి కాడుపడిన, యపు
డు తనకుక్కుటంబునయందుఁ గలుగు, వంత
గలుగునె మది మమత్వంబు లేని, యెలుక
యందుఁ బిచ్చుకయందు నించుకైన. మార్క.
౩. ౩౦౧.

గీ. కటకటా మీవివేకంబు గాడుపడఁగ. భీమ.
౪. ౫౩.

చ. తనయుఁ డొకండ వాఁడు గుణధాముఁడు
క్రీడనవాంఛ సాంద్రకా, ననమున కేఁగి కా
డుపడినం దడవం జనుదెంచి యెంతుఁ గా,
నన మది యాశ ద్రిప్పకొనినన్ వెగడొందు
చు వచ్చినాఁడ...భార. శాం. ౩. ౧౫౮.

౨. క్షోభపడు, వ్యాకుల మగు.

ఉ. వృత్రునిఁ జంపినప్పుడె సురేంద్రుని మేనొనె
బ్రహ్మహత్య లగ్గాత్రము కంప మొందె
మది గాడ్పడియెన్...ఉ. రా. ౭. ౩౬౭.

ఆ. మకులఁ దీఁగె మెట్టి యుకు లన్నవో యని,
యెడుతమిన్నఁ గాడుపడి పొలంబు, లెల్లఁ
దిరిగి...ఆము. ౬. ౧౨. (కాడుపడు: -దిగ్భ్రమ
చెందు అనిభావము.) ఉ. రా. ౧. ౧౨౬.

౩. చెడ్డది యగు, దుష్ట మగు.

క. కూడమ్మి కొండ్రు జనములు, బాడబు లాగ
మము లమ్మి బ్రతుకుదు రెందుం, జేడియ ల
మ్ముదు రచ్చోటు, గాడుపడినకలియుగము
నఁ గౌరవముఖ్యా. హరి. ఉ. ౯. ౩౭.

కాడుపడిపోవు = కనఁబడకపోవు.

(గోరూపము దాల్చినరాక్షసస్త్రీలు) వ...అంభా
రవంబుల నొఱలుచుఁ బఱచి దూరం బరు
కాంతారంబు దూఱి కాడుపడిపోయె నంత.
హరి. పూ. ౬. ౮౯.

కాడుప(డ్డు)ఱు(ఱ)చు. స. క్రి. (√ కాడుపడు) కాడు పడఁజేయు.

(క్షోభపెట్టు, వ్యాకులపెట్టు.)

గీ. అబలఁ గడు నెడ యెఱుఁగని యాఁటదాన,
మెలఁత నతిభీత నన్ను నమ్మించి తెచ్చి, కాన
నంబులోఁ గన్నులు కట్టి కాడు, పఱచి నీ కి

ట్లు పోఁ జన్నె భావజన్మ. కు.సం.౪.౪౮౮.
సీ. మముఁ బాపఁ గాలుండు మాయాకురంగమై
పరుపాటవులఁ గాడు పఱిచె నకట. భా. రా. సుం. ౨౫౯.

(నశింపఁజేయు, చంపు; పాడు చేయు)

సీ... ప్రియంవదకొడుకులఁ గాంతార భూమి
లోఁ గాడుపఱచి. దశకు ౭. ౭౦.
గీ. కాపుఁగోడలు కంచంతికాఁపురంబుఁ, బాల
వంటికులంబుఁ గాడ్పఱచి యుతికె, మగని
నటు వెట్టి రెండవమగనివెంట. పాండు. ౩. ౧౧.

(భగ్నము చేయు.)

వ...నీవు నన్ను వరించునప్పు డన్యకాంతాసంగ
మంబు సేయకుండుటకును నన్ను వదలకుండు
టకునుం జేసినశపథంబు గాడుపఱిచితి పా
పకర్ముఁడా...భోజరా. ౭. ౧౭౦.
సీ. ఫాలకీలితహస్తవాలఖిల్యస్తవాకర్ణనోల్లాసం
బుఁ గాడుపఱచి.గీ...కవియ నేతెంచె మ
దిరాక్షిఁ గర్మసాక్షి. సమీర. ౧. ౧౯౬.

(అవమానపఱుచు.)

ద్వి. వీఁడు వో విష్ణుని విధిఁ గాడుపఱచి, నాఁ
డురులింగమై నలి నున్నవాఁడు. పండితా. దీక్షా. ౫౩. పా.

కాడుపా(డ్పా)టు. వి.(√కాడుపడు)క్షోభము, కలత.
క. అనిసిఁ బసియును నొండొక,మానిసియుం బ
డఁడు దృష్టిమార్గంబున న,ట్లేనును గాడ్పా
టునఁ జనఁ,గా నొకచో నుపరిభరము కంప
లఁ దవిలెఁ. వేం. పంచ. ౧.౪౭౨.

కాణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మూస. ౨. శబ్దము. ౩.గ
మనము. ౪. నిమీలనము. (శే. ని.)

కాణము. వి. (సం. ఖాదనం) కులుత్థాదిక మైన
యశ్వాదిగ్రాసము, గుఱ్ఱము మొదలగువానికిఁ బె
ట్టెడు ఉలవలు లోనగుభక్ష్యము, దాణ.
ఆ. బియ్యములును నేయి పెరుఁగును గూరగా,
యలును వంటకట్టియలును గడ్డి,కాణము లు
ను బెల్లుగా నొడఁగూర్చి ని,గూఢవృత్తి
దానుఁ గూడ నడచె. భార. ఉద్యో. ౧. ౯౩. (శ. ర. పా-'ఖాణము, కవణము' ము
ద్రితపాఠములు.)

కాణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఒంటికన్ను
గలది. ౨. తూఁటుపడినది, చిల్లిపడినది.
(ఉదా:కాణవరాటకము=చిల్లిగవ్వ.సం.భర్తృ.
౩. ౪. ఆ. ని.) వి. అ. పుం. కాకి.

కాణయాచి=కాణాచి. విశ. (క. కాణాచి. త.
కాణియాట్చి.) వంశపరంపరాగతము.
గీ...కాశాంజి కపురంపుఁబేటి గిండి,యడప
ములు మోచి మునులు నాబడిని గాణ,యా
చిబంటులువోలె రా నరుగుదెంతు.ఘటికా.
౨. ౯౪.
క. శ్రీకాళహస్తిపతిపద,కోకనదారాధనంబె కు
లధర్మము త,ల్లోకవ్యాపకచిద్వి,ద్యాకార
స్మృతియె కాణయాచి మదంబా. కాళ. ౪. ౩౭.
వి. చిరకాలవాసస్థానము.
క. తెరువున జఘనపయోధర,భరమున నడు గల
సి యిడఁగఁ బటియూఁతగ నై,కర మిచ్చు
నాకు నవ్వలి,కర మది నీకాణయాచి గా
యుంగరమా. రామా. ౬. ౧౯౩.

కాణాచి=కాణయాచి. విశ.వంశపరంపరాగతము;
చిరకాలానుభూతము.
గీ. అనిన గజగజ వణఁకుచు నయ్య రంగ,ధాము
కో వెల మున్ను తాతలతరంబు, నాఁటనుండి
యు మాకుఁ గాణాచి గాదె, యెన్నిగుండె
లు గలవయ్యా యింతపనికి. విప్ర. ౫. ౧౭.

క. ... తెక తేరగ నీ,కెగవిడిచి పోయెదనె ప్రా, వగ నాకాణాచి యైనవలపులపంటకా. కళా. ౩. ౧౯౧.

వి. ౧. చిరకాలవాసస్థానము.

(అజాతశత్రుఁడు.) శా. దేవబ్రాహ్మణభక్తిప్రోవు ప్రియవక్తృత్వంబుకాణాచి వి,ద్యావైదుష్య ముదిక్కు ధర్మమునకుం దార్కాణ మర్యాద కున్, తావు...విజ. వి. ౧. ౨౦.

౨. వంశాచారము.

మ. వెలయాం ద్రందఱు సన్నుతించిరి ననున్ వే న్నోళ్లఁ గాణాచికిన్, గలిగెన్ దిక్కని మీ రు పుట్టినపుడే గారాము నా కింకని, ష్ఫల మై పోఁ గులధర్మము ల్వదలఁగా భావ్యంబె యోయక్కలా,ర...కాశీ. ౮. ౨౫.

జ: కాణాచికాఁడు.

కాణాచికాఁడు. విశే. (కాణాచి + కాఁడు.) ౧. చిరకాలానుభవము కలవాఁడు.

సీ. సచరాచర ప్రపంచమ్మును బాలించురాచతీక మ్మకాణాచికాఁడు. వరాహ. ౧౧. ౧౪.

౨. చిరకాలనివాసి.

వ. ... చాపంచదుగకొండలకాణాచికాఁడా. ప్రబంధ. ౨౧౬.

కాణాదము. సం.వి.అ.పుం. కణాదఋషిప్రోక్త మగుతర్కశాస్త్రము.

కాణూకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. కాకి. ౨. కోడి. ౩. ఒకజాతిబాతు. ౪. చెట్లకొమ్మలయందు వ్రేలాడు గూండ్లను కట్టునొకజాతిపక్షి, గిజిగాఁడు.

కాణేయుఁడు. సం.విశే. (అ.ఈ.అ.) ఒంటికంటి దానికొడుకు.

కాణేరుఁడు. సం.విశే.(అ.ఆ.అ)=కాణేయుఁడు.

కాణేలి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧.కన్య, పెండ్లికానిస్త్రీ. ౨. కులట, ఱంకుటాలు.

వ. కాణేలీమాతః వామత స్తస్య సార్థవాహస్య గృహమ్. మృచ్ఛ. ౧. ౩౬ పా.

కాత=కావుత. (√అగు)

(ఆశీరర్థకము)

గీ. పల్కుననఁబోఁడి జానగుపల్కు లిడుచుఁ, గనికరం బెచ్చ మము నిచ్చఁ గాచుఁగాత. అచ్చ. రా. బాల. ౬.

(కాక అనుటకు మాఱుగాఁ గూడ నొకచోఁ గలదు.)

ఉ. జాతి తొలంగుఁగాత గుణశక్తి రసాతలసీమ కుం జనుం, గాత ... బహుభంగుల విత్తమె మాకు మేలు వి,ఖ్యాతగుణంబు లెల్లఁ దృణక ల్పము లొక్కధనంబులేవడిన్. భర్తృ. ౧. ౩౨.

కాతంత్రము. సం. వి. అ.న. కాలాపకవ్యాకరణ ము. (ఇది కార్తికేయప్రసాదమున సర్వవర్మచే రచింపఁబడినది.)

శ్లో. తతోంతః ప్రభుణా తేన స్కందేన మమద ర్శనం,దత్తం...అథాబ్రవీత్స దేవో మాం... అధునా స్వల్పతంత్రత్వాత్కాతంత్రాఖ్యంభ విష్యతి, మద్వాహనకలాపస్య నామ్నా కా లాపకం తథా. (వాచ)

కాతరము. సం.విశే.(అ.ఆ.అ.)౧.అధీరము,పిఱికి. ౨. భీతము,వెఱచినది. ౩. వివశము,వ్యాకులము, చెదరినది. (మనస్సు,మొ.) ౪.చంచలము, బెసు కు గలది. (ఉదా:కాతరాక్షి.) వి. అ. పుం-జల మందు తేలునది-౧. ఉడుపము. ౨. ఒకజాతి పెద్దచేప,కాతలమత్స్యము.

కాతరిల్లు. అ.క్రి. (క. కాతరిసు)ఉత్సహించు.

ఆ. ... కరిణులఁ దారును, నభినవంబుగా మ దాంధగంధ,సింధురములు మెఱయ శృంగా రములుచేసి, కామకేళి సలుపఁ గాతరిల్లి. కు. సం. ౧. ౯౮.

కాతర్యము. సం.వి.అ.న. ౧. వ్యాకులత. ౨.పిఱికి తనము. ౩. భయము. ౪. చాంచల్యము.

కాతలము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి పెద్దచేఁప.

కాతా. వి. (హిం. ఖాతా) వ్యాపారముతో సంబంధము, లెక్క. (శ. ర.)

కాతాళము=కాంతాళము. వి. ౧. కోపము.

క. మాతంగరథభటాశ్వప,రీతుఁ డగుచుఁ ద్రోవ పుండరీకుఁడు చూపన్, గాతాళంబున నిలువక, పాతాళంబునకుఁ బోయి పోఁజులు సేయన్. జై. భా. ౭. ౯౪.

౨. సామ్యము, పోలిక ?

క. కోఁతి నినువంటిమానిసి, క్రోఁతికి నామగనిఁ బేరుకొనఁ జక్కరకున్, జేఁతికిఁ గలవాసి సుమీ, కాతాళము గాదు నీకు ఘనుఁ డాతనికిన్. వేం. పంచ. ౩. ౨౯౧. (ఈ ప్రయోగమును బట్టి ఈశబ్దము సబిందుక మన రాదు. ఈకవి కట్టినియమము లేదు.)

జ: కాతాళించు.

కాతాళించే. అ. క్రి. (√కాతాళము) కోపించు.

సీ. తనుఁ దిట్టికొనక కాతాళించి గొణఁగక మ్రుచ్చిలింపక పాపమునకుఁ జొరక. నీతి. ౩౨.

కాతీయుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) కాత్యాయనునకు సంబంధించినవాఁడు. (ఛాత్త్రాది-రూ. కాత్యాయనీయుఁడు.)

కాత్యాయని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.౧.కాత్యాయనఋషి పత్ని. ౨.కాషాయవస్త్రములు ధరించినదియు సగమువయసు చెల్లినదియు నగువితంతువు. ౩.యాజ్ఞవల్క్యఋషిపత్నులలో నొకతె. ౪. పార్వతి.

కాత్యాయనుఁడు. సం.వి. అ.పుం. ౧.పాణినిసూత్రములకు వార్త్తికములు రచించినముని,వరరుచి. ౨. ఒకానొకధర్మసూత్రగ్రంథకర్త్త.

కాథంచిత్కము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) కష్టము చేత నిర్వర్త్తింపఁబడినది.

కాథికుఁడు. సం.వి.అ.పుం.కథలు రచించువాఁడు.

కాదంబకము. సం. వి. అ. పుం. బాణము.

కాదంబము. సం.విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. గుంపునకు సంబంధించినది. ౨. కడిమిచెట్టునకు సంబంధించినది. (పూవు,కాయ, మొ.) వి.అ. పుం. ౧.కలహంస,ధూమ్రవర్ణములైన ముక్కుకాళ్లు ఱెక్కలు గలహంస. ౨. బాణము. ౩. చెఱకు. ౪. కడిమిచెట్టు.

కాదంబరము. సం.వి.అ.న.కదంబపుష్పములనుండి తీసినమద్యము.

కాదంబరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కదంబపుష్పములనుండి తీసినమద్యము. ౨.మద్యము,సారాయి.౩. ఏనుఁగుచెక్కిలిమదము. ౪. సరస్వతి. ౫.ఆఁడుకోయిల. ౬.గోరువంక,శారిక. ౭.బాణుఁడు చేసినసంస్కృతవచనకావ్యము.

కాదంబిని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. మేఘపంక్తి.

కాదా=కద[1].

శా. ...నుయి దాఁటేవానికిం జింతయా,కంతైనం గడ మేనియుం గడమ గాదా యంచు నూహించుచున్. పాండు. ౪. ౨౭౫.

కాదాచిత్కము. సం.విణ.(అ.ఈ.అ.) ఎప్పుడో యొకప్పుడు కలుగునది,తఱచుగా సంభవింపనిది.

కాదు. అగుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకార్థకరూపము. (దీనికి ఒకయర్థ మీక్రిందఁ జూపఁబడినది. మిగిలినవి 'అగు'ధాతువునుబట్టి యూహించుకొనునది. ఇట్లే: 'కాఁడు' మొ.)

(తగదు, కూడదు.)

ఉ. ... భీ,ష్మాదులసన్నిధానమున నమ్మెయిఁ బల్కినపల్కు దప్పఁగాఁ, గా దని ధర్మనందనుఁడు గ్రమ్మఱిచెన్ యదువీరకోపముల్. భార. ఆర. ౩. ౧౭౦.

గీ. ఘనుఁడు మన కాశ్రయం బయి మనిచె మత్స్య,దేశపతి గాఁడె సేనాపతిత్వమునకు. భార. ఉద్యో. ౪. ౯౭.

కాదను=నిరాకరించు.

శా.గంగానందనుపోటు మెచ్చక గురుం గా దంచు రాధాతనూ,జుం గీడాడుచు ...భార. శల్య. ౧. ౭౭.

కాదు(గూడదు, కాదుగూడదు:-ఎంతమాత్రము కాదు అను నర్థము తెలుపును.

క.కాదుంగూడ దటన్నను,వాదునకుఁ విడుము నన్ను వారి...పరమ. ౫. ౬౬.

చ.విరటుఁడు నూచుచుండ నిను వేవురముందట నట్లు ద్రోవ నొ,క్కరుఁడును గాదుగూడ దనఁ గల్గెనె...భార.విరా. ౨. ౨౫౭.

కాదుకాదు:-నఖర్థకము,ఎంతమాత్రము కాదు.

సీ. ... లేదులే దనఁగను గాదుకాదు నాఁగను నఖర్థ.గీ. మొప్పచుండును... ఆం. భా. ౩. ౭౮.

కాదె(దే)=కద[1].

చ. వినుము తమోమయం బయినవిశ్వము దావెలిఁగించు నీశ్వరుం,డన నొకరుండు పర్ణతతి నాశ్రమకోటిని వాఁడు గాదె చే,సె ... భార. శాం. ౧. ౭౯.

క.ఏ నేమి తప్పు చేసితి,నో నళినదళాక్ష నీనియోగంబునఁ గా,దే వాఁడు జలధి నుండుట,మాని యిటకు వచ్చినాఁడ మగుపలుఁ దానుఁ. వి. పు. ౭. ౧౭౮.

కాద్రవేయుఁడు.సం.వి. అ.పుం-కద్రువకొడుకు-పడగయుఁ దోఁకయుఁ గలిగి నరాకారముతో నుండుసర్పభేదము. (అమరసుధ.)

కాన[1]=కోన. వి.(సం.కాననం.త.కానం) అడవి.

సీ...నలుఁ బ్రీతితోడఁ,గానరే కానలలోన లోకోత్తరు సని మ్రానిమ్రానికి నరిగి యఱిగి.భార. అర. ౨. ౯౮. ఆం.భా. ౨.౩౮.

కానసిరి=వనలక్ష్మి.

సీ. ఆమనితోడ సయ్యాటకై యచ్చోటి కరుగుదెంచినకానసిరి యనంగ.యయా.౩.౪౧.

కాన[2]. అవ్య. సంబోధనమున నను ప్రయుక్తమై ప్రేమ క్రోధాదులను సూచించును.

గీ. పలుక నేటికిఁ జిలుకలకొలికికాన. నైష. ౭. ౫౦.

సీ. కలుషించి నైకారికస్వరూపుఁడు పద్మజన్ముడు మద్వ్యభిచారకారు. గీ. లారకాన దురాచారులారకాన, కితవకృత్యంబు లిట్లు చేసితిరి మీరు, బ్రహ్మవిజ్ఞానగర్వంబు పదటిపాలు,గావలయు నంచు ఘోరంబుగా శపించె. వరాహ. ౫. ౫౨.

గీ...మునిముచ్చుకాన...విప్ర. ౪. ౩౧.

గీ...ఓరి నీచుకాన... ప్రబోధ. ౩. ౩౭.

ఉ. ఓసి గయాళికాన...శుక. ౨.౩౭౩.

గీ. ధర్మ మేమఱకుండుమీ తల్లికాన.నైష.౭.౯.

గీ...పాఱెడుబండ్లకెదురు,కాళ్లు సాఁతురె యొనెట్టికాన...కువల. ౨. ౩౭.

కాన[3]. అవ్య. ద్రు=కావున. (√ అగు-ఇది "కావునఁ" అనుదానిలో 'వు' లోపింపఁగా మిగిలినరూపము. కాని భారతమునందలి యొకనిర్ధారకప్రయోగములో కళ గాఁ గాన్పించుచున్నది.) కాఁబట్టి, కనుక.

మ. పడఁతీ యాజనుఁ డంధుఁడుం బధిరుఁడుఁ బంగుండు మూఁకుండు నై, పొడమఁ బొక్కుచుఁ దల్లిదండ్రులిచటఁ బోనైన నాయుస్థితిఁ,బడు గై యుండెడువీని మాని యజ్ఞంభ ద్వేషి భీతిల్లె సం,దడిఁ గఁ విచ్చఁడె మాని యేని యటు గానఁ మాని గాఁ దారయఁ. చంద్రా. ౩. ౧౧౫.

క. రసవత్ప్రియము లూర్జ, స్విసమాహితములును నిచట వివరింపఁగ లే, దసమరసప్రకరణమున,రసభావాద్యుపనిబద్ధరసములు గానఁ. నరస. ౫. ౨౩౦.

మ. ధృతరాష్ట్రుండును బుత్త్రులుʼ వనము గుం
 తీనందనుల్ సింహముల్, మఱి నూహింప న
 సింహ మైనవనముʼ మర్దింతు రెండుʼ వ
 నా,వృతవృత్తంబులు గానిసింహములకుʼ వే
 గంబ చే టొందుఁ గా,న తగం బొందుట
 కార్య మీయుభయము న్సంతుష్టిమై నుక్కి
 కిʼ. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౫౮.
 గీ. కనుకఁ గనుకను గాఁబట్టి కానఁ గాఁగఁ,గా
 వున ననంగ నన్ని యేకార్థము లగు. ఆం. భా.
 ౩. ౭౦.
కానఁబట్టు. అ. క్రి. (కానʼ + పట్టు) కనఁబడు.
 శా...భూ,నాకం బప్పర మేకొ అంతయును గా
 నంబట్ట చెప్పట్టునʼ. భా. రా. యు. ౧౫.
కానఁబడు, కానఁగఁబడు. అ. క్రి. (√ కను)
 కనఁబడు, చూపట్టు.
 క. స్వానుభవంబునఁ దథ్యము, గానంబడు ...
 కాశీ. ౧. ౮౦.
 సీ... ప్రతిబింబములు గానఁబడుటకతన. నైష.
 ౩. ౯౫.
 క. ఘనుఁడు మనోభవుఁడు నాకుఁ గానఁగఁబడి
 యెʼ. హరి. ఉ. ౬. ౬౩.
కానక. అవ్య. (కనుధాతువునకు వ్యతిరేకక్త్వార్థక
 ము-రూ. కనక.)
 (ప్రసవింపక)
 సీ. కానక కన్నసంతానంబు శిశువులు... నైష.
 ౧. ౧౦౭. (కానకకన్నసంతానము=లేక లేక
 పుట్టినసంతతి.)
 సీ. కానక కన్నసంతానంబు గావునఁ గానక క
 న్నసంతాన మయ్యె. రామా. ౫. ౧౨.
 (ఆలోచింపక)
 శుక. ౪. ౫౪. (చూ. కానిపోని.)
కాననగు. అ. క్రి. (√కను) అగపడు, కనఁబడు.
 గీ. అభవ నీకంఠమూలంబునందుఁ దెలిసి, కానన
 య్యెడు నిది యేమి కప్పు సెప్పు. హర. ౬. ౫.

కాననము. సం. వి. అ. న. ౧. అడవి. ౨. బ్రహ్మము
 ఖము. ౩. ఇల్లు. (మే. ని.)
కాననాగ్ని. సం.వి.ఇ.పుం.అడవినిప్పు,కారుచిచ్చు.
కాననివాఁడు. విణ. (√కను) అంధుఁడు.
 ఉ. కాననివాని నూఁతగొని కాననివాఁడు విశిష్ట
 వస్తువుల్, కాననిభంగిఁ గర్మములు పైకొని
 కొందఱు కర్మబద్ధులై,కానరు విష్ణు... భాగ.
 ౭. ౧౮౨.
కాననౌకసము. సం. వి. స్. పుం. కోఁతి.
కాననౌకసుఁడు. సం. విణ. (స్.) అడవిలో నుం
 డువాఁడు. (రూ. కాననౌకుఁడు).
కానమి. వి. (కనుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకభావా
 ర్థకము-రూ. కనమి.)
 (అజ్ఞానము.)
 ద్వి. దానవానీకంబు తలఁపులో నున్న,కానమి
 యెల్ల నొక్కట వెల్లివిరిసె, ననఁగఁ జీకటి
 కడు నగ్గలం బగుచు, వినువీథినడు మెల్ల విపు
 లమై నిండె. రం. రా. యు. ౩౫౮ పా. ౧౯
 పం.
కానరానిచేక్క. వి. (√ కను) అభిజిన్నక్షత్ర
 ము. (శ. ర.)
కానవచ్చు, కానʼ వచ్చు. అ. క్రి. (√ కను)
 అగపడు, కనఁబడు.
 శా. క్షోణీనాథుఁడు తీర్థవారిపయి వక్షోజస్ఫుర
 త్కాంచన,స్థూణాశృంగము గానవచ్చుట
 యు మెచ్చు లీఁగఁ గాఁ జొచ్చి త,న్మాణిక్యో
 జ్జ్వల పీఠ మెక్కి...విక్ర. ౨. ౧౦౮.
 ఆ. జాలలోనఁ గానరాకుండ డాఁగి...దశా.౧.
 ౨౬౬.
 శా... పెక్కాపదల్, గానవ్వచ్చె...వి. పు. ౨.
 ౧౦౬.
కాని[1] (ణి). వి. (సం. కాకణీ) రూపాయలో అ
 ఱువదినాల్గవవంతువిలువ గలరాగినాణెము.

క. కానివ్యయం బెన్నఁడు నొక, కానియుఁ జే యంగఁ దగదు కార్యము గలచోఁ, మానక ధనంబుఁ దృణముగ, మానవపతి చేయునది సమగ్రవిభూతిన్. దశా. 3. ౪౫.

సీ. కాణి యనంగను గాకణి విలసిల్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౭౨.

కానికిఁగొను, కానికిఁగైకొను=లక్ష్యము సేయు. (దీనికి వ్యతిరేకమునవే ప్రయోగము.)

క. ఏనుఁగులు సుట్టిరాఁ బే, రేనుఁగుపై మణిమయంపు టెల్లులు మెఱయం, గా నీవే తెంతువు మముఁ, గానికిఁ గొన వప్పు డిపుడు గాడిద వైతే. భార. శాం. ౪. 3౭౭.

శా. ఆనీలుండు వరూథినీపరివృతుండై పోయి తేజోనిధిన్, మానిం గానికి నైనఁ గైకొనక... వరాహ. ౫. ౧౯. హరి. ఉ. ౭. 3౧.

కాని². (అగుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకార్థకవిశేషణరూపము) విణ. సంభవింపని తగని మొదలగు నర్థములను దెలుపును.

ఉదా: కానిపని, కానికులము, కానిమాట, కానిత్రోవ, కానితలఁపు, కానివావి.

కానిబ్రదుకు=తగనిబ్రదుకు; కష్టజీవనము. భీమ. ౨. ౧౫౭.

అవ్య. ౧. తక్క అనునర్థమును దెలుపును. (దీనికి తర్వాత వచ్చుక్రియ వ్యతిరేకార్థకముగ నుండును.)

గీ...అన్నరపదుండు, దనకు నిన్నూఱు కాని లేవనిమొహరులు. భార. ఉద్యో. 3. 3౧౪.

చ...చక్రఘోషమున నించుక యించుక గాని యంత యేర్పడ విన నైతి... నైష. ౨. ౫౭. భార. ఉద్యో. ౨. ౧3౭.

౨. కొన్నిచోట్ల అర్థవిశేషము లేకయే ఊఁతపదముగా నుండును.

క...రమ్మా చూతము గాని నీగమన వేగంబున్. భాగ. ౧౦. ౨. ౭౯.

వ. నన్ననిచి వత్తువు గాని రమ్మని కరంబు సాఁచి చెయి వట్టి... భార. ఉద్యో. ౪. ౧౯.

గీ. వ్రాతఫల మేమియో కాని వనజగంధి. హంస. 3. ౧౫౦.

3. పూర్వోత్తరము లగువాక్యార్థములకుఁ గలభేదమును సూచించును.

చ. ప్రియములు వల్కి నిన్ననుసరింపఁగఁ బార్థుఁడు గాఁడు సుమ్ము దుర్జయభుజశక్తినిర్ధితశత్రుఁడు భీముఁడు గాని... భార. ద్రో. ౪. ౧౪౭.

గీ. జలదకాళిమఁ బాపంగఁ జాలెఁ గాని, సహజకాళిమఁ బాపంగఁ జాలదయ్యె. నైష. ౭. ౧౭౭.

౪=కానీ.

(క) బెదరించుటను దెలుపును.

ద్వి. ఆనందుకులకాంత యదు దెంచి కాంచి, కాని కానీ పోదు గాని లెమ్మనుచు, నొఱ పైనలేన కేల నొకకోలఁ బూని, తఱుచు బిత్తరము తత్తఱము రెట్టింప. అ. మ. క. ౧. 3౯ పా. ౧౭ పం.

(చ) వికల్పార్థమును దెలుపును.

(వ్యవ) వాఁడు నేఁడు గాని రేపు గాని వచ్చును.

కానిక=కానుక.

సీ...అరవిందభవుఁడు, నమరులుఁ జనుదెంచి ప్రార్థించి వృషముఁ గానిక యిచ్చి కరుణ జనింపఁ బలికి. భార. అను. ౪. ౪33.

సీ. కానుక కానిక... ఉపాయనసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౧౯3.

రగడ. కానిక పూవిలు కానిక యీఁ దగు. యయా. ౪. ౨౬.

కానిపిం(న్పిం)చే=కనిపించే. స. క్రి. (√కానుచే) చూపు, చూపించు, దర్శింపఁజేయు.

క. వానిం దోడ్కొని చని యా, భూనాథునిఁ గానిపించి పొందుగఁ దత్కా, ర్యానుష్ఠానవి

శేషము, దా నెఱిఁగించుటయు విభుఁడు
దద్దయు నలరెన్. భార. ఆర. ౭. ౭.

క. ఆసమయమునఁ గుమారిం, గై సేసి తదీయజన
నిఁ గాన్పించి చకో,రీసుదతి సుప్రయాణ,
శ్రీసూచన చేసి ప్రణతి సేయించుటయున్.
విక్ర. ౮. ౧౯౨.

మ. హరి తానే బలవంతుఁ డైన మును మీయ
య్యన్ విరోధించి యొ,క్కరుఁ డుగ్రాసి వ
ధింప నడ్డపడి దోర్గర్వంబు గాన్పించెనే. ఉ.
రా. ౩. ౧౧౭. (ఇట ప్రకటించు అని భా
వము.)

వ. అపూర్వాలోకనకుతూహలంబునం జనుదెం
చినయమాత్యులం గానిపించుకొని. దశకు.
౭. ౧౪౮. (అమాత్యులకు దర్శన మిచ్చి అని
భావము.)

అ. క్రి. కన్పడు; ప్రత్యక్షమగు.

సీ. జిలుఁగుఁబయ్యంటలోఁ గులుకుగుబ్బలు చూ
చి కనులఁ గాన్పింపనికౌనుఁ జూచి. దశా.
౨. ౩౦౮.

సీ. అపరంజిపసిఁడిచాయలఁ గులుకు-తనువల్లికల
యందు బడలికల్ గానిపించె. కవిరా. ౮.
౭౩.

శా. ఈచందంబునఁ బంక్తికంఠునకు వాణీశుండు
గాన్పించి...ఉ. రా. ౨. ౧౭౯.

కానిపోని. విణ. (√అగు) లేనిపోని, అసత్యమైన.

ఉ...యామినీ,కాంతముఖీ యరుంధతివి కానక
నీపయిఁ గానిపోనియా,వింత ఘటించినట్టి
యలివేణులనోరికి శాస్తి సేసి య,త్యంతయ
శంబు నిల్పితి కదా...శుక. ౮. ౫౮.

కానివాఁడు. విణ. (√అగు) ౧. పనికిమాలినవాఁ
డు, అసమర్థుఁడు.

క. నరు నద్దెసఁ గలవారిని, గురుబలముబ్బు సెడఁ
బొగడి కొలకొల గాఁగన్,గురుని గురుతన
యు మద్రే,శ్వరు నను నేమిటికిఁ గాని వా
రిం జేయన్. భార. ద్రో. ౫. ౧౦౫.

౨. అనిష్టుఁడు. (ప్రా) ౩. అనర్హుఁడు. ౪. సంబం
ధింపనివాఁడు.

వ ... దేవాసురగంధర్వయక్షాదులకు దుర్జయు
లైనయవ్వీరుల నిట్లు సేసి నీవు కానివాఁడవ
పోలెం దొలంగి యున్నవాఁడవు... భార.
ఆర. ౭. ౮౧౬.

కానిష్ఠినేయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కని
ష్ఠురాలికొడుకు.

కానీ. అవ్య. (√అగు-కాన్+ఈ-ఇది ప్రార్థనా
ద్యర్థక క్రియ యైనను క్రమముగా అవ్యయము
గా మాఱినది.) ౧. కానిమ్ము. (అంగీకారమును దె
లుపును.)

క. ఏకాంతంబునఁ గదిసిన, నాకాంతుం దలవసి
ష్ఠుఁ డైనం గానీ,యాకాంత సీత గానీ,వేక
రఁగరె యగ్గిపొంతె వెన్నయుఁ బోలెన్.
విక్ర. ౩. ౬౧.

౨=కాని[2].

(క) వికల్పమును తెలుపును.

మ. అకటా యేమని మాఱుదాన మిము నాథా
వేగుజామయ్యెఁ బొం,దికగాఁ బాదము లొ
త్తరమ్మనుట గానీ యొంటి యేమో కదా,ని
కటక్షోణికి నేఁగు దెమ్మనుట గానీ కొంత నె
య్యంపుఁబూ,నికతోఁ గన్నులు విచ్చి చూ
చుటయొ కానీ లేద యొక్కింతయున్. కళా.
౮. ౧౧౨. కాశీ. ౨. ౯.

(చ) బెదరించునపు డుపయుక్తము.

శా...ఆ,హా వేదంబులు యాగభాగము లమర్త్య
శ్రేణికే కాని మా,కేవంకం బని లేక యుం
డునటుగా నేర్పాటు గావించెఁ గా,నీ
వేగంబ హరించి తచ్ఛ్రుతులు భగ్నీభూత
ముల్ సేసెదన్. దశా. ౧. ౨౪౩.

కానీనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కన్యకకొడుకు.
౨. వ్యాసుఁడు. ౩. కర్ణుఁడు.

కాను. వి. నీరు కలియని మజ్జిగ, మథితము.

గీ... కా నన మీఱు మథితము. ఆం. భా. ౨. ౫౪౯.

ఉ. వెన్నెలకాను జుఱ్ఱుకొని వీథులయందుఁ జకోరదంపతుల్, మిన్నులుముట్టి వెన్నెలలు మేపుమఁ బిల్లలఁ దాము నాడఁగన్. కాశీ. ౪. ౯౩.

కానుక(న్క)=కానిక. వి. (క. కాణికె, కాణ్కె. త. కాణిక్కై) దేవుఁడు గురువు రాజులోనగువారికి గౌరవార్థముగా నిచ్చెడుద్రవ్యము, ఉపాయనము.

క... రత్నహయధనవస్త్ర,ప్రకరంబులు మొదల గుకా,నుక లందుకొనన్ సుమోహనుని నియమించెన్. భాగ. ౧౦ ఉ. ౭౭౦.

సీ. రాజమార్గ చిరత్నరత్నసౌధశ్రీలు గడు రక్తిఁ గుంకుమ కాన్కసేయ. ఉ. రా. ౧. ౨౩౫.

కానుగు(న్గు). వి. కరంజము. (దీనిభేదములు:- గంట్లకానుగు, తీఁగెకానుగు, నిప్పవన్నెగుత్తులకానుగు.)

సీ. కలిగొట్టు మోదుగు కానుగు గబ్బుగు వావిలి మేడి నేరేడు సెలసు బలుసు. వేం. పంచ. ౪. ౧౨౨.

గీ... కాన్గు సన్న,విరిగి సోమిందా... మొదలుగాఁ గల్గుబహువిధభూరుహములు ... హంస. ౪. ౧౧. అచ్చ. రా. యు. ౪౩౮. ఆం. భా. ౨. ౪౭.

కానుచే(న్చే.) =కాంచే. స. క్రి.

(చూచు, దర్శించు.)

క. మానంబులోడ నర్ఘ్య,స్నానం బొనరించుచున్నసాల్యవతేయుం, గానిచి యస్మాని యను, స్థానాంతమునందు నడుగఁ జనుఁ బడ లనుచున్. వి. పు. ౮. ౩౦౯.

(కనిపట్టు)

ఉ... అమ్మహోత్మ్రుల కరిష్టము లేమిట నెందు నేల పాటిల్లెడు వారిఁ గాన్చుట గడింది తదీయ మహానుభావతన్. భార. విరా. ౩. ౯౯.

(ఆశ్రయించు)

ఉ... భార్గవరాము నాశ్రితశ్రీకరుఁ గాన్చి మాపదలు సెందఁగనీఁ డతఁ డాశ్రయించినన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౮౯.

జ: కానుపు, కాన్క.

కానుపు(న్పు). వి. (√కానుచే) కాంచుట.

(దర్శనము; దృష్టి.)

ఉ. చిత్తము మెచ్చి నావలనఁ జిక్కఁగ వెండియు నాలతాంగి య,చ్చొత్తినయట్లు నాకఁ దనయుల్లము దెల్లముసేయ కుక్క దా,నల్తితఁ గ్రొత్తకాన్పగుట నడ్డము సొచ్చెనొ సిగ్గెంపు న,న్నల్తలమందఁజేయుటకునో తలపోసియెఱుంగ నయ్యెడున్. భార. విరా. ౨. ౭౪.

క. ఏపను బెద్దలచే ముదు,వీను లలరఁ దరతరంబ విన్నవిధంబున్, మానసమున నున్న తెఱఁగుఁ, గానుపువం గన్న క్రమముఁ గథన మొనర్తున్. నృసిం. ౧. ౨౪.

(భావించుట; జ్ఞానము.)

గీ. కానఁ దనయట్ల యెదిరిని గాన్ప కాన్పు,జీవులకుఁ దారతమ్యంబు సెప్పఁ దగదు. కాశీ. ౬. ౭౮.

(తలఁపు, అభిప్రాయము.)

క. ఇరువదినా ల్గనువారలు,నరసి మనస్సిద్ధి బుద్ధి యనుకాన్పున న,ప్పురుషునఁ బలికెద రేఁగను, తెరువున విను తత్త్వవిధము దేవస్తుత్యా. భార. అను. ౪. ౧౭౫.

(ప్రాప్తి, పొందుట; భాగ్యమును పొందుట.)

క... కా నేరదు మోక్షపదము, కానుపు పృథక్త్వయుండు గా కున్నేనిన్. భార. శాం. ౬. ౨౯౦.

ఆ. బ్రాహ్మణులకుఁ బ్రియము పాయక చేయంగఁ, గాన్ప చూవె పుణ్యకర్మఫలము. భార. ఆది. ౬. ౨౮౩.

సీ...కూఁతులఁ గన్న ఫలము దగిన,వరులకు సద్ధర్మచరితుల కీఁగాన్ప కాదె నావుడు సూర్యుఁడాదరించి. భార. ఆది. ౭. ౧౯.

(ప్రసూతి, ప్రసవించుట.)

గీ. ఘనతఁ జొచ్చినయిండ్లను దనయ లుండి,కాన్పనకుఁ బుట్టిని ల్చేరు క్రమము గనమె. ఆము. ౪. ౭౮.

సీ.బహువారములయందు బహువస్తువులు గాంచి కలశపాథోరాశి కానుపుడిగె. హర. ౬. ౧౩౫. ఆం. భా. ౨. ౧౧౯.

(సంతానము)

ఉ.అంచలతేరఁ బల్కుజవరాలును బొక్కిలి లేమ్మిరచ్చక్రొ, మ్మించుల నీను మేను నునుమిన్కుపాగడ్తయుఁ జివ్వబోన మా,సించినకాన్పు ముజ్జగము చేసిననేర్పును జన్నిదంబుఁ దీ,వంచ మొగంబులుం గలుగువాఁడు చెలంగును వేల్పుఁబెద్దయై. విప్ర. ౧.౨3.

సీ. ననవిల్తుతల్లి యై తనకు నెల్లను గూర్మిగాన్పగాఁ గాంచినకడిఁదిపడఁతి. అచ్చ. భా. ౧. ౧౪.

కానోపు=కాఁబోలు.

సీ. ఏకారణంబున నేమయ్యెనో వానయేపునఁ దెగియెఁ గానోపు నకట. భార. శాం.3. 3౧౦. కవు. ౧. ౧౪3.

కాన్కి(నికి). వి. (√కానుచే) చూపు.

చ. హరునకుఁ జూడఁగా మహిఁ జరాచరరూపము లెల్ల సమ్మతిక్, గిరిసుతరూప మై విరత భేదముఁ జెప్పఁ దొడంగె నట్ల కా,కరయఁగ నాదిశక్తి సచరాచరరూపమ కావునన్ మహా, పురుషులకన్న కాన్కి యనపోహ మ కావు డి దేమి చోద్యమో. వు. సం. ౬. ౯౨౧. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కాన్యకుబ్జము. సం=కన్యాకుబ్జము.

కాపంతము. వి. కుక్కమెడకుఁ గట్టెడికఱ్ఱ,శ్వగళకాష్ఠము.

గీ. శ్వగళకాష్ఠంబు వెలయుఁ గాపంత మనఁగ ఆం. భా. ౨. ౨౯౦.

కాపటికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కపటవ్యవహారము గలవాఁడు, వంచకుఁడు, మోసగాఁడు. వి. అ. పుం. రాజుయొక్క పంచవిధచారవర్గములో నొకఁడు. (కాపటికుఁడు, ఉదాస్థితుఁడు, గృహపతి, వైదేహికుఁడు, తాపసవ్యంజనుఁడు అను నేవురు పంచవర్గ మనఁబడుదురు.అందు పరమర్మజ్ఞుఁడును ప్రగల్భుఁడు నగుఛాత్రుఁడు కాపటికుఁ డనఁబడును.)

కాపట్యము. సం. వి. అ. న. కపటము, మోసము.

కాపథము. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితపుత్రోవ.

కాపరి. విశ. (కాపు[1] + అరి) రక్షకుఁడు, కాచువాఁడు.

ఉ. కాపరి లేనిగొఱ్ఱియలకైవడిఁ గంటకచోరకోటిచే, నేపటి యున్న దీభువన మీపుఁడు కృష్ణుఁడు లేమి...భాగ. ౧. ౪౭౨. నీలా. ౧. 3౯.

కాపాడు. స. క్రి. (కాపు[1] + ఆడు) కాచు ,రక్షించు.

క. మీపాడినహరిచందము, లేపాడిగఁ దలఁప వచ్చు నితఁ డేసతులం, గాపాడినవాఁ డనుఁగై,త్రోపాడినఁ దన్ను వలచి తొయ్యలులా రా. ఆను. ౫. ౪౦.

కాపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాయువిళంగముళ్.

కాపాలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక సంకరజాతివాఁడు. ౨=కాపాలుఁడు.

కాపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కపాలధారి యగు శైవమతస్థుఁడు.(ఈమతస్థులు శ్మశానమందుండి పుఱ్ఱెలమాలలు ధరించి పుఱ్ఱెలలో భుజింతురు.)

కాపించు. స. క్రి. (√కాచే[1]) కావఁజేయు. (రక్షింపఁజేయు.)

సీ. కట్టఁ గాపింప దక్షత లేమి నూహార బం

డెలఁ బడిపోయెఁ బసుగణంబు. మనుచ. ౩. ౧౨౯.

కాపికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) రూపమందుఁ గాని చేష్టలందుఁ గాని కోఁతివంటిది.

కాపిలము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కపిలప్రోక్త మైనది. ౨. కపిలునకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. పింగళవర్ణము. న. ౧. సాంఖ్యశాస్త్రము. ౨. ఒకానొకఉపపురాణము.

కాపిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సాంఖ్యశాస్త్రజ్ఞుఁడు.

కాపిశము. సం. వి. అ. న. కపిశా(=పువ్వులగురివెంద) పుష్పములనుండి తీయఁబడుమద్యము.

కాపిశాయనము. సం. వి. అ. న. మద్యము, కల్లు.

కాపిశేయము. సం. వి. అ. పుం-కపిశయొక్క అపత్యము-పిశాచము. (కల్ప)

కాపు[1]. వి. (√కాచే[1]) రక్షణము.

ఆ. విను మహింస విప్రజనులకు నెల్లభం, గులను వలయుఁ బ్రజలవలనఁ గరుణ, గలిగి వారిఁ గీడు గదురకయుండంగఁ, గాపు పతి కహింసకత్వ మనఘ. భార. శాం. ౫. ౨౯౯.

విణ. రక్షకుఁడు, కావలివాఁడు.

రగడ. అతివ మరుశరములకు నళిభటావళి కాపు, ప్రతి లేనివనసస్యపాళి కామని కాపు. ఉ. రా. ౬. ౬౧.

గీ. రాజముఖి కొంతవడికిఁ దారావధూటి, సాగసునెమ్మోముఁ దప్పక చూచి పేర్మి, నువిద నీ వెంత కొంచెకత్తెవె జయంతుఁ, గాపుఁ జేసి నగరితవు కావె నీవు. కువల. ౪. ౧౭౩. (కాపు:-విడువక కనుపెట్టుకొని యుండువాఁడు, వశుఁడు అని భావము.)

కాపువెట్టు=కావలియుండు.

సీ. ఈవిభీషణుఁ గొల్చి యేమఱ కీలంకఁ గావఁగాఁ దగునేనఁ గాపువెట్టు. ఉ. రా. ౪. ౧౩౦. విక్ర. ౧. ౮౬.

ఇక్లే:-కాపిడు.

ద్వి...కడగొట్టుపాపఁ దా రింటఁ, గాపిడి యిట నటఁ గదలకు మమ్మ...అని యప్పగించుచు నరిగిన...బస. పు. ౩. ౪౦౭ పం. (ప్రాఁత ప్రతిపా.)

కాపు[2]. వి. (√కాచే[2]) కాయలు కాచుట.

(వ్యవ) ఈచెట్టు సంవత్సరమునకు రెండుకాపులు కాచును. ఈచెట్టునకు కాపు ఉడిగినది. ఈ చెట్టు కాపునకు వచ్చినది.

కాపుకాఁడు=కాపరి. (కాపు[1]+కాఁడు.)

గీ. కడిఁది జడదారిజన్నంపుఁ గాపుకాఁడ, యింక నెన రొప్ప మాతప్పు లెల్ల సైఁచి, గట్లు చెట్లును దెప్పించి కట్టగట్టి, వేగిరమ దాఁటి చెడుతొలివేల్పుఁ బొడువు. అచ్చ. రా. యు. ౭౯.

కాపుగడ. వి. (√కాపు[1]) రక్షణము.

ద్వి. అన్యాయములు చేసి యర్థము ల్గొనక, మాన్యతఁ బ్రోతువే మతి కాపుగడల. రం. రా. అయో. ౧౩౮ పా. ౯ పం. (శ. ర-మతికాపుజనుల-ముద్రి. పా.)

కాపురుషుడు. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితపురుషుఁడు.

కాపెట్టు. స. క్రి. (కాపు[1]+పెట్టు) కనుపెట్టుకొను, కాచుకొను.

క. చలి విడిచి జారశేఖరు, కలయికచని మఱి తెరువు కాపెట్టుక ని, చ్చలు లేనిపనుల నెన్నే, నలవఱుచుక యుండు విరహ మగ్గల సైనకా. హంస. ౨. ౧౧౦.

కాపేయము. సం. వి. అ. న. ౧. కపిత్వము. ౨. కపికృత్యము, కోఁతిచేష్ట.

కాపోతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కపోతమునకు సంబంధించినది. ౨. బూడిదరంగు కలది. వి. అ. న. ౧. కపోతములసమూహము. ౨. సౌవీరాంజనము. పుం. ౧. బూడిదరంగు. ౨. సర్జక

షారము, రుచకము. 3. ఒకసంవత్సరమునకు సరి పడినవన్యాహారమును నిలువఁజేసికొనువానప్ర స్థుఁడు. (వై. ని.)

కాపోతాంజనము. సం. వి.అ.న. సౌవీరాంజనము.

కాప్యకరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) తాఁ జేసి నపాపముల నితరులకుఁ జెప్పువాఁడు.

కాప్యకారము. సం. వి. అ. పుం. తాఁ జేసినపా పముల నితరులకుఁ జెప్పుట.

కాప్యకారుఁడు. సం=కాప్యకరుఁడు.

కాఫలము. సం. వి. అ. పుం. కట్ఫలము, పేఁకుకీ.

కామ. వి. (క. కావు, కామ్పు. త. కాంపు. తు. కావు. మ.కాంబు.) ౧. ఛత్త్రము ధ్వజము మున్న గువానిదండము.

చ. గొడుగుగఁ జేసె...నగంబు...హస్త మనుకా మ తిరంబుగఁ దాల్చి పొల్చుటకా. హరి.పూ. ౭. ౧౭౮.

ఆ. సిడముకామ సూడు వడఁకెడు... భార.కర్ణ. ౨. ౧౧౮.

సీ. అలఁతిదంతంపుఁగామలపీలిసురఁటులు శో ధించి వడిచినజుంటితేనె. పి. శకుం.౧.౯౮.

ఉ. బంగరుకాముకుం చెలును... ప్రభా. ౧. ౨౪.

చ. కనకపుఁగామలోమరము గర్వ మెలర్పఁగ నెత్తి... భార. కర్ణ. ౧. ౧౬౯.

౨. కలువ తామర మున్నగువానికాఁడ.

గీ. కలుకు పెండ తాఁకినతొగకామభంగిఁ, బాఁ పఁడునిమే నెంతయు బలము తఱఁగి, స్రుక్కి ...హరి. పూ. ౭. ౪౧.

గీ. కామఁ బాసినకమలంబుకరణి... భార. కర్ణ. 3. 3౭౧.

గీ...కుమారి,గోఁగుకామవిధంబునఁ గొంత యె దిగె. పాంచా. ౧. ౪౮.

సీ. పువ్వులతొడిమలు పుచ్చునయంబునఁ జివు ళులకామలు సిదుము... కు. సం. ౪. ౬౧౮.

3. కూరకాఁడ, శాకనాళము.

సీ...శాకనాళముపేరు జనును గమ్మ. గీ. కామ కాఁడన...ఆం. భా. ౨. ౨౮౮.

వ. చల్లయుఁ గామలకూరయు మునగాకుచేరును గందికట్టును...చికి. ౨. (చి.ని.)

౮. మగగుఱి.

సీ. సైంధవలవణంబు సరిగాఁగ మర్దించి కామఁ బూసినవృద్ధి గలుగుచుండు. కళాశాస్త్రము. 3. ౬౮, ౬౨.

కామంగామి. సం=కామగామి.

కామ(వ)ంచి. వి. (క. కామంచి) తృణవిశేష ము, కత్తృణము, నిమ్మగడ్డి.

సీ...కామంచి కావంచి యనఁ దగుఁ గత్తృణం బు. ఆం. భా. ౨. ౭౬.

కామంధమి. సం. వి. న్. పుం. కాంస్యకారుఁడు, కంచరవాఁడు. (కల్ప)

కామకళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రతిదేవి.

కామకారము. సం. విణ. (అ.ఈ. అ.) తనయిచ్చ చొప్పునఁ జేయునది. వి. అ. పుం. బుద్ధిపూర్వక ముగాఁ జేయుట.

కామకూటము. సం. వి. అ. పుం. వేశ్యావిభ్రమ ము, వేశ్యావిలాసము. (మే. ని.)

కామకూటుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కామమే ప్ర ధానముగాఁ గలవాఁడు- వేశ్యాప్రియుఁడు, వి టుఁడు. (మే. ని.)

కామకేళి. సం. విణ. (ఇ) కాముకుఁడు. వి.ఇ.పుం. సురతము, మరుకేళి.

కామక్రీడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సురతము. ౨. (ఛంద) ఒకానొకవృత్తము.

కామగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కులట, ఱంకులాడి.

కామగతి. సం. విణ. (ఇ) కోరినచోటికిఁ బోవఁ జాలుశక్తి గలవాఁడు.

చెలఁ బడిపోయెఁ బకుగణంబు. మనుచ. 3. ౧౨౯.

కాపికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) రూపమందుఁ గాని చేష్టలందుఁ గాని కోఁతివంటిది.

కాపిలము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కపిలప్రోక్త మైనది. ౨. కపిలునకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. పింగళవర్ణము. న. ౧. సాంఖ్యశాస్త్రము. ౨. ఒకానొకఉపపురాణము.

కాపిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సాంఖ్యశాస్త్రజ్ఞుఁడు.

కాపిశము. సం. వి. అ. న. కపిశా(=పువ్వులగురివెంద) పుష్పములనుండి తీయఁబడుమద్యము.

కాపిశాయనము. సం. వి. అ. న. మద్యము, కల్లు.

కాపిశేయము. సం. వి. అ. పుం-కపిశయొక్క అపత్యము-పిశాచము. (కల్ప)

కాపు[1]. వి. (√కాచే[1]) రక్షణము.

ఆ. విను మహింస విప్రజనులకు నెల్లభం,గులను వలయుఁ బ్రజలవలనఁ గరుణ, గలిగి వారిఁ గీడు గదురకయుండంగఁ,గాపు పతి కహింసకత్వ మనఘ. భార. శాం. ౫. ౨౯౯.

విణ. రక్షకుఁడు, కావలివాఁడు.

రగడ. అతివ మరుశరములకు నళిభటావళి కాపు, ప్రతి లేనివనసస్యపాళి కామని కాపు. ఉ. రా. ౬. ౬౧.

గీ. రాజముఖి కొంతవడికిఁ దారావధూటి,సాగసునెమ్మోముఁ దప్పక చూచి పేర్మి,నువిద నీవెంత కొంచెకత్తెవె జయంతుఁ,గాపుఁ జేసి నగరితవు కావె నీవు. కువల. ౪. ౧౭౩. (కాపు:-విడువక కనుపెట్టుకొని యుండువాఁడు, వశుఁడు అని భావము.)

కాపువెట్టు=కావలియుండు.

సీ. ఈవిభీషణుఁ గొల్చి యేమఱ కీలంకఁ గావఁగాఁ దగునేనఁ గాపువెట్టు. ఉ. రా. ౪. ౧౩౦. విక్ర. ౧. ౮౬.

ఇట్లే:-కాపిడు.

ద్వి...కడగొట్టుపాపఁ దా రింటఁ,గాపిడి యుటనటఁ గదలకు మమ్మ...అని యప్పగించుచ నరిగిన...బస. పు. 3. ౪౦౭ పం. (ప్రాఁ ప్రతిపా.)

కాపు[2]. వి. (√కాచే[2]) కాయలు కాచుట.

(వ్యవ) ఈచెట్టు సంవత్సరమునకు రెండుకాపులు కాచును. ఈచెట్టునకు కాపు ఉడిగినది. ఈ చెట్టు కాపునకు వచ్చినది.

కాపుకాఁడు=కాపరి. (కాపు[1]+కాఁడు.)

గీ. కడిఁది జడదారిజన్నంపుఁ గాపుకాఁడ,యుం క నెన రొప్ప మాతప్పు లెల్ల సైఁచి,గట్లు చెట్లును దెప్పించి కట్టగట్టి, వేగిరమ దాఁటి చెడుతొలివేల్పుఁ బొడు వు.అచ్చ.రా.యు. ౭౯.

కాపుగడ. వి. (√కాపు[1]) రక్షణము.

ద్వి. అన్యాయములు చేసి యర్థము ల్గొనక,హ న్యతఁ బ్రోతువే మఱి కాపుగడల. రం. రా. అయో. ౧౩౮ పా. ౯ పం.(శ.ర-మఱికాపు జనుల-ముద్రి.పా.)

కాపురుషుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కుత్సితపురుషుఁడు.

కాపెట్టు. స. క్రి. (కాపు[1]+పెట్టు) కనుపెట్టు కొను, కాచుకొను.

క. చలి విడిచి జారశేఖరు, కలయికచని మఱి తెరువు కాపెట్టుక ని,చ్చలు లేనిపనుల న్నే,నలవఱుచుక యుండు విరహ మగ్గల మైనన్. హంస. ౨. ౧౧౦.

కాపేయము. సం. వి. అ. న. ౧. కపిత్వము. ౨. కపికృత్యము, కోఁతిచేష్ట.

కాపోతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కపోతమునకు సంబంధించినది. ౨. బూడిదరంగు కలది. వి. అ. న. ౧. కపోతములసమూహము. ౨. సౌవీరాంజనము. పుం. ౧. బూడిదరంగు. ౨. సర్జ్జ

క్షారము, రుచకము. 3. ఒకసంవత్సరమునకు సరిపడినవన్నాహారమును నిలువఁజేసికొనువానప్రస్థుఁడు. (వై. ని.)

కాపోతాంజనము. సం. వి.అ.న. సౌవీరాంజనము.

కాప్యకరుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) తాఁ జేసినపాపముల నితరులకుఁ జెప్పువాఁడు.

కాప్యకారము. సం. వి. అ. పుం. తాఁ జేసినపాపముల నితరులకుఁ జెప్పుట.

కాప్యకారుఁడు. సం=కాప్యకరుఁడు.

కాఫలము. సం. వి. అ. పుం. కట్ఫలము, పేఁకుళీ.

కామ. వి. (క. కావు, కామ్బు. త. కాంపు. తు. కావు. మ.కాంబు.) ౧. ఛత్త్రము ధ్వజము మున్నగువానిదండము.

చ. గొడుగుగఁ జేసె...నగంబు...హస్త మనుకామ తిరంబుగఁ దాల్చి పొల్చుటన్.హరి.పూ. ౭. ౧౭౮.

ఆ. సిడముకామ సూడు వడఁకెడు...భార.కర్ణ. ౨. ౧౧౮.

సీ. అలఁతిదంతంపుఁగామలపీలిసురఁటులు శోధించి వడిచినజుంటితేనె. పి. శకుం.౧.౯౮.

ఉ. బంగరుకామకుం చెలును...ప్రభా. ౧.౨౫.

చ. కనకపుఁగామతో మరము గర్వ మెలర్పఁగ నెత్తి...భార. కర్ణ. ౧. ౧౬౯.

౨. కలువ తామర మున్నగువానికాఁడ.

గీ. కఱకు టెండ తాఁకినతొగకామభంగిఁ, బాఁపఁ డేనిమే నెంతయు బలము తఱఁగి, స్రుక్కి ...హరి. పూ. ౭. ౫౧.

గీ. కామఁ బాసినకమలంబుకరణి...భార. కర్ణ. 3. 3౭౧.

గీ...కుమారి,గోఁగుకామవిధంబునఁ గొంత యెదిగె. పాంచా. ౧. ౫౮.

సీ. పువ్వులతొడిమలు పుచ్చునయంబునఁ జివుళులకామలు సిదుము...కు. సం. ౫. ౬౧౮.

3. కూరకాఁడ, శాకనాళము.

సీ...శాకనాళముపేరు జనును గమ్మ. గీ. కామకాఁడన...ఆం. భా. ౨. ౨౮౮.

వ. చల్లయుఁ గామలకూరయు మునగాకుచేరును గందికట్టును...చికి. ౨. (చి.ని.)

౪. మగగుజే.

సీ. సైంధవలవణంబు సరిగాఁగ మర్దించి కామఁ బూసినవృద్ధి గలుగుచుండు. కళాశాస్త్రము. 3. ౬౪, ౬౨.

కామంగామి. సం=కామగామి.

కామ(వ)ంచి. వి. (క. కామంచి) తృణవిశేషము, కత్తృణము, నిమ్మగడ్డి.

సీ...కామంచి కావంచి యనఁ దగుఁ గత్తృణంబు. ఆం. భా. ౨. ౭౬.

కామంధమి. సం. వి. న్. పుం. కాంస్యకారుఁడు, కంచరవాఁడు. (కల్ప)

కామకళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రతిదేవి.

కామకారము. సం. విశ. (అ.ఈ. అ.) తనయిచ్చ చొప్పునఁ జేయునది. వి. అ. పుం. బుద్ధిపూర్వకముగాఁ జేయుట.

కామకూటము. సం. వి. అ. పుం. వేశ్యావిభ్రమము, వేశ్యావిలాసము. (మే. ని.)

కామకూటుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కామమే ప్రధానముగాఁ గలవాఁడు- వేశ్యాప్రియుఁడు, విటుఁడు. (మే. ని.)

కామకేళి. సం. విశ. (ఇ) కాముకుఁడు. వి.ఇ.పుం. సురతము, మరుకేళి.

కామక్రీడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సురతము. ౨. (ఛంద) ఒకానొకవృత్తము.

కామగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కులట, అంకులాడి.

కామగతి. సం. విశ. (ఇ) కోరినచోటికిఁ బోవఁ జాలుశక్తి గలవాఁడు.

కామగమము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఎక్కినవాని యిచ్చచొప్పున కోరినచోటికి తనంతట పోవునది. (పుష్పకవిమానాది)

కామగామి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. యథేష్టముగా స్త్రీ గామి యగువాఁడు, యుక్తాయుక్తవివేకము లేక విచ్చలవిడిని స్త్రీలనుబొందువాఁడు. ౨. కామగమనము గలవాఁడు, ఇచ్చ వచ్చినచోటికి వెళ్లువాఁడు.

కామగుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) యథేష్టముగా స్త్రీగామి యగువాఁడు,విచ్చలవిడిని స్త్రీలను బొందువాఁడు.

కామగుణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాగము, కోరిక. ౨. విషయము, ఇంద్రియార్థము. ౩.ఆభోగము, పరిపూర్ణత. (మే. ని.)

కామచరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. విచ్చలవిడిగాఁ ద్రిమ్మరువాఁడు, త్రిమ్మరీఁడు. ౨. ఇష్టము వచ్చినట్లు నడచువాఁడు.

కామచారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తనయిచ్చచొప్పున తిరుగుట. ౨. బుద్ధిపూర్వకముగా చేయుట, కావలయు నని చేయుట. ౩. ఇంద్రియలోలత్వము, కామవశత.

కామచారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. విచ్చలవిడిగాఁ దిరుగువాఁడు; తనయిచ్చచొప్పునఁ బ్రవర్తించువాఁడు. ౨. కాముకుఁడు, కామి. వి.న్. పుం. ౧. గరుడుఁడు. ౨. చటకము,పిచ్చుక. (ఇది అతికామము గలది.)

కామచారుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ. అ.) విచ్చలవిడిగాఁ దిరుగువాఁడు,ఇచ్చచొప్పునఁ ద్రిమ్మరువాఁడు; యథేచ్ఛముగాఁ బ్రవర్తించువాఁడు.

కామజానము. సం. వి. అ. పుం– కామవికారమును గలిగించునది – కోకిలము.

కామజిత్తు. సం. విణ. (త్) కామమును జయించువాఁడు. వి. త్. పుం. ౧–మన్మథుని గెలిచినవాఁడు – శివుఁడు. ౨–రూపముచే మన్మథుని జయించినవాఁడు – కుమారస్వామి. ౩. జినదేవుఁడు.

కామతాలము. సం. వి. అ. పుం.పికము,కోయిల.

కామతిథి. సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. త్రయోదశి.

కామద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కామధేనువు. (మే. ని.)

కామదార్లు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. గొబ్బికాయలు బలుగుత్తులు పాలమీఁగడలు శ్రీరంగాలు కామదార్లు. హంస. ౪. ౧౨౫.

కామదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ.అ.) కామములను (=కోరికలను) ఇచ్చువాఁడు.

కామదుఘ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేల్పుటావు, కామధేనువు.

కామదుఘుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అభీష్టములను పిదుకువాఁడు, కోరికల నెల్ల నొసఁగువాఁడు.

కామదుహము. సం. వి. హ్. స్త్రీ. కామధేనువు. (రూ. కామధుక్కు.)

కామదూతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పాటల, కలిగొట్టుచెట్టు. ౨. ఆఁడుకోయిల.

కామదూతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కామదూతి.

కామదేవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

కామధేనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ–కోరినవస్తువుల నిచ్చెడియావు–వేల్పుటావు.

కామన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇచ్ఛ, కోరిక.

కామనీయకము. సం. వి. అ. న. రమణీయత.

కామనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఇచ్ఛగలవాఁడు, కామించువాఁడు, కాముకుఁడు.

కామపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బలరాముఁడు.

కామఫలము. సం. వి. అ. పుం. మహారాజామ్ర వృక్షము, ఒకజాతిమామిడికాయ. (కల్ప)

కామము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇచ్ఛ, కోరిక. ౨. కామితార్థము, కోరఁబడినవస్తువు. (శ్లో. సర్వాన్కామానవాప్నుతే. మను. ౨. ౫.) ౩. వలపు, ప్రేమ. ౪. ఒకపురుషార్థము ౫. మహారాజామ్రము, ఒకజాతిమామిడికాయ. ౬. రేతస్సు.
(ఈశబ్దము తుమున్నంతములతో సమసించినపుడు విశేషణమై పూర్వపదాంతానుస్వారలోపముకలదియగును. ఉదా:గంతుకామము=పోఁగోరునది.)

కామయమానుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కామించుచున్నవాఁడు; కాముకుఁడు.

కామయానుఁడు. సం=కామయమానుఁడు.
శ్లో. కామయానసమవస్థయా తులాం.రఘు.౧౯.౫౦.

కామయితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కోరువాఁడు; కాముకుఁడు.

కామయితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోరఁదగినది.

కామరసికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కాముకుఁడు.

కామరూపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకదేశము. (ఇది అస్సాముయొక్క పడమటిభాగము.) ౨. కోరినరూపము.

కామరూపి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. కోరినరూపమును గైకొనువాఁడు. ౨. సుందరుఁడు, చక్కనివాఁడు, రూపరి. వి. న్. పుం. ౧.విద్యాధరుఁడు. (త్రి. ని.) ౨. అడవిపంది. (వై. ని.)

కామరూపుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కోరినరూపమును గైకొనువాఁడు. ౨.సుందరుఁడు.

కామరేఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేశ్య. (వాచ.)

కామల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కామాల యను రోగము.

కామలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మగగుఱి. (వాచ.)

కామలము. సం. వి. అ. పుం. ౧.వసంతఋతువు. ౨. మరుభూమి, నిర్జలప్రదేశము. ౩. పిత్తప్రకోపాదులవలనఁ గలుగురోగభేదము, కామెర.

కామలి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కామలారోగము గలవాఁడు.

కామలుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) కాముకుఁడు.

కామవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దారుహరిద్ర, మ్రానిపసుపుకొమ్ము.

కామవరములు. సం. వి. అ. న. బ.వస్త్రవిశేషము.
వ... పూజాబంధంబులును జలపంజరంబులును గామవరంబులును సూరవరంబులును దారామండలంబులును... అను పేళ్లు గలపుట్టంబులు గట్టుకొని...ద్వా. ౩. ౧౮౭.

కామవల్లభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చంద్రిక, వెన్నెల.

కామవల్లభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వసంతఋతువు. ౨. మామిడిచెట్టు.

కామవల్లభుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు.

కామవాదము. సం. వి. అ. పుం. ఇచ్చవచ్చినట్లు ఏదేని చెప్పుట, వదరుట.

కామవృంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పాటల,కలిగొట్టుచెట్టు.

కామవృక్షము. సం. వి. అ.పుం. వృక్షాదని,వృక్షరుహ, బదనికచెట్టు. (రా. ని.)

కామవృత్తి. సం. విణ. (ఇ) తనయిచ్చచొప్పున వర్తించుట, స్వేచ్ఛాసంచారము.

కామవృత్తుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విషయములందు విచ్చలవిడిగా వర్తించువాఁడు,యథేష్టసంచారి.

కామశరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మన్మథునిబాణము. ౨. మామిడికాయ.

కామశాస్త్రము. సం. వి. అ. న. రతిశాస్త్రము.

కామసఖము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వసంతఋతువు. ౨. చైత్రమాసము. ౩. మామిడికి.

కామసువు. సం. విణ. (ఊ) కోరికల నీనునది. వి. ఊ. పుం. వాసుదేవుఁడు. స్త్రీ. రుక్మిణి.

కామసూత్రము. సం. వి. అ. న. కామవ్యాపారబోధక మగుశాస్త్రవిశేషము. (ఇది వాత్స్యాయనప్రణీతము.)

కామాంకుశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నఖము, గోరు. ౨. మగగుఱి.

కామాంగము. సం. వి. అ. పుం. మామిడిచెట్టు.

కామాంధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కస్తూరి.

కామాంధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కామముచేత గ్రుడ్డి యైనది, మదములుచేత కన్నుగాననిది. వి. అ. పుం. కోయిల.

కామాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దేవీమూర్తిభేదము. ౨. వాద్యవిశేషము.

వ. ... కామాక్షులు ముఖవీణలు పిల్లఁగ్రోవులు దండెలు డక్కీలు... ప్రబంధ. ౬౦౪.

౩. యోగులు ధరించు ఆభరణవిశేషము.

సీ. అపరంజిపసిఁడికామాక్షులు డామూఁపుపై గొండ్లి గావించుయోగపట్టె. వేం. పంచ. ౪. ౧౦౧. (౨, ౩. అర్థములు తెనుఁగుననే కాన్పించుచున్నవి. ఇది ౩. వ అర్థమున అచ్చతెనుఁగుప్రబంధమునను గనఁబడుచున్నది.)

సీ. కడునొప్పుసంపులు కామాక్షికవ గాఁగ... యయా. ౩. ౪౬.

కామాటము. వి. (క. కామాట) మోటపని, కూలిపని.

మ... భానుపుత్రాదులక్, వినుమీ చంపక పట్టి తెచ్చి దినము న్నీయింటికామాటపుం, బనికిం జొచ్చెద మన్నదాఁక నిదె చెంపల్ వైతు మత్యుద్ధతిన్. రామా. ౭. ౧౮౪.

జ: కామాటి.

కామాటి. విణ. (కామాటము + ఇ-త. కామాట్టి. క. కామాటి) మోటపని చేయువాఁడు, కూలిపని చేయువాఁడు.

కామాతురుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కామార్తుఁడు, విరాళి గొన్నవాఁడు.

కామాత్మజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ప్రద్యుమ్నుని కొడుకు, అనిరుద్ధుఁడు.

కామాధిష్ఠానము. సం. వి. అ. న-కామమునకధిష్ఠానము-ఇంద్రియమనోబుద్ధులు.

కామాయుధము. సం. వి. అ. న. ౧. మన్మథునికైదువు. ౨. మగగుఱి. పుం. మామిడిచెట్టు.

కామాయువు. సం. వి. స్. పుం. గరుడుఁడు. (త్రి. ని.)

కామారి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. విటమాక్షిక ధాతువు.

కామాల=కామెర. వి. (సం. కామలా. త. కామాలై) కన్నులు పచ్చనగురోగవిశేషము.

సీ... పసరిక యనఁ, గామాల యనఁగను గామలాభిధ మీఱు...ఆం. భా. ౨. ౧౨౭.

కామాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-కామోద్రేకమును కలిగించునది-సుర, మద్యము. (వాచ.)

కామాలు(ఖు)వు. సం. వి. ఉ. పుం. రక్తకాంచనముకి.

కామి, వి. (అగుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకభావార్థకరూపము.)

(కాకపోవుట)

ఉ. చీటికిమాటి కేకపథసీమ మెలంగఁగఁ జాటిగామి శృంగాటకవీథి కేఁగె ... నైష. ౩. ౯౩.

(తగకుండుట.)

క. విను హవ్యకవ్యములు మ,జ్జనభోజనములును విప్రజాతివనిత దాఁ, బనిసేయ నడపునది య,స్పనులకుఁ బెఱసతులు గామి బ్రాహ్మణుఁ డు నృపా. భార. అను. ౨. ౨౮౦.

కామి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. కాముకుఁడు, మిక్కిలి మరులు గలవాఁడు. ౨. కోరిక గలవాఁడు. వి. ఈ. స్త్రీ. రతిదేవి. న్. పుం. ౧. స్త్రీకి వశుఁడగుమగఁడు. ౨. సారసము, బెగ్గురుపక్షి. ౩. పావురము. ౪. చక్రవాకము, జక్కవ. ౫. చటకము, పిచ్చుక. ౬. ఋషభము అనుఓషధి.

కామించు. సం. స. క్రి. ౧. మోహించు, వలచు.

వ... తొల్లి యక్కామినిం గామించి దానిచేత నిరాకృతుం డైనవాఁడు కలి యనునొక్క గంధర్వుండు... మార్క. ౫. ౧౦.

౨. కోరు.

(శ్రీరంగపురవర్ణనము.) సీ. కామించు దేవర్షిగణము లేపెనుఁబ్రోల శ్వపచపక్షిమృగాదిజంతువృత్తి. వైజ. ౧. ౪౨.

కామిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుది. ౨. మిక్కిలి వలపు గలస్త్రీ, ప్రియసంగమమునందు మిక్కిలి యాస గలయాఁడుది. ౩. సుందరి, అందకత్తె. ౪. భీరువు, పిఱికియాఁడుది. ౫. మ్రానిపసుపుకీ. ౬. వంద, బదనికకీ. ౭. ఆఁడుజక్కవ. ౮. ఆఁడు పావురము. ౯. ఆఁడుబెగ్గురుపక్షి. ౧౦. మద్యము, సుర.

కామినీశము. సం. వి. అ. పుం. శోభాంజనవృక్షము, మునగకీ. (కల్ప.)

కామీనము. సం. వి. అ. పుం. రామపూగము, నిడుపులొడిమ గలపోఁకకీ.

కామీలము. సం=కామీనము.

కాముఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

కాముకకాంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాధవీలత, పువ్వులగురివెందకీ.

కాముకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిచ్చుక. ౨. అశోకవృక్షము. ౩. శింశుప, ఇరుగుడుకీ. ౪. తినాసము, నెమ్మికీ. ౫. మాధవీలత, పువ్వులగురివెందకీ.

కాముకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)-ధనాదులందు-ఇచ్ఛ గలవాఁడు. (అ.ఈ.అ.) మైథునేచ్ఛ గలవాఁడు.

కామెర=కామాల.

ఉ. కన్నులు వాఁచి తోయములు గాఱెడునేని మరీచిఁ బిప్పలిన్, నున్నగ నూఱి పెట్టనొక నొప్పియుఁ బుట్టదు కామెరైనయా, కన్నుల గుంటల్ రసము కాటుకపట్టుచుఁ దద్రసంబుతోఁ, గన్నులఁ బెట్టఁ గామెరలు గ్రక్కునఁ దీఱు దినాష్టకంబునన్. సహదేవశిక్ష. ౧. ౧౦౨. (చి. ని.)

కామేశ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గాభేదము.

కామేశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పరమేశ్వరుఁడు.

కామ్యకర్మము. సం. వి. న్. న. స్వర్గాదికామ్యవిషయములను గోరువాఁడు చేయఁ దగుకర్మము. (జ్యోతిష్టోమాది.)

కామ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోరఁబడుచున్నది.

కామ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కోరఁ దగినది. ౨. కోరికతోఁ జేయఁబడునది, ఐచ్ఛికము. (వ్యతి- నిత్యనైమిత్తికములు) ౩. కమనీయము, సుందరము, చక్కనిది. (కల్ప.) వి. అ. న. ౧. అశ్వమేధాదికామ్యకర్మము. ౨. రాగి, తామ్రము. (వై. ని.)

కామ్లము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ఇంచుక పుల్లనిది. వి. అ. న. ఇంచుకపులుసు.

కాయ. వి. (√కాయు. త. క. కాయ్. తు. కాయి. ను. కావు.) ౧. చెట్టు తీఁగ మున్నగునవి కాచెడు కాయ; శలాటువు, పచ్చికాయ.

శా... గుమ్మడికాయయంత యగుముత్తెం బై... ఆము. ౪. ౨౧౩.

ఉ. పాయక వేరు వెల్లఁకియుఁ బండులు నొండులు గూరగాయలుం,గోయుచు...కు.సం. ౬. ౬౫౨.

సీ. ... శలాటు వగును, గా యన ... ఆం. భా. ౨. ౩౯.

౨. వీణ కమర్చినసొఱకాయ.

సీ. వీణొలగవుసెనల్ వెడలించి చెఱఁగుల మెఱుఁగు రాఁ గాయలమీఁదఁ దుడిచి. హరిశ్చ. ౨ ౧౦౬.

సీ. శశికాంతమణిపేటి జాజువాఱఁగఁ గాయ లుత్తుంగకుచపాళి నత్తమిల్ల. మనుచ. ౨. ౨౭.

౩. కిణము, రాపిడివలన శరీరమునం దేర్పడిన కాయ.

ఉ. కన్నులసన్నలం బనులు గైకొని వారక చేయుచుండుటన్, మున్నటు లున్నపాణితలముల్ బలుగాయలు గాచెఁ జూచితే. భార. విరా. ౨. ౨౨౧.

వ. ... ఎడపనికావటిమోపులకతనం గంది కాయలు కాచి వంగినవలుదమూఁపులును ... హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

౪. శిశువు, బిడ్డ. (ఈయర్థ మాలంకారికము.)

ఉ...నాలు గేన్, గాయలు గాయ వచ్చెలువ గర్భమునం దెటువంటిపాపమో. వేం. పంచ. ౧. ౫౭౭.

౫. నేత్రరోగవిశేషము.

ద్వి. పల్లమీసములు నేర్పడుకాయకన్నుఁ,బిల్లిగడ్డంబును నల్లనిమేను. బస. పు. ౩. ౧౧౧౬ పం.

౬. చెడిపోయినధాన్యము.

(వ్యవ) కాయయు పొల్లును లేని వడ్లు.

౭. జూదము, మొ. ఆడునపు డుపయోగించుసారె లోనగునది. (శ. ర.)

కాయధాన్యము = కాయనుండి పుట్టుధాన్యము. (మినుములు పెసలు, మొ—వడ్లు వరగలు మున్నగునవి గడ్డిధాన్యములు.)

సీ. సెనగలు గోదుమల్ మినుములుఁ దిలలు ముద్గములు మున్నగఁ గలకాయధాన్యములు... ఉ. రా. ౮. ౧౬. శుక. ౩. ౪౮౧.

కాయోపండో (డొ) = సఫలమో విఫలమో.

క... కాయోపండో, కలహూపు చెప్ప మనవుడు,ఫలియించును గోర్కి పాఱఁగొట్టుము పగలన్. భోజరా. ౩. ౨౫౯.

సీ. పాలఁతి కాయోపండొ పోయినపని యన్నఁ జిలుకమాటకు నవ్వుసొలపుఁ దేట. విజ. వి. ౨. ౧౪౧.

(వ్యవ) నీకొఱకు చూచి చూచి నాకన్నులు కాయలు కాచినవి.

కాయపెండలము = పెండలపుకాయ, పెండలపుతీఁగయొక్కకాయ.

(చెంపకాయ తలకాయ పిల్లకాయ మొట్టికాయ మున్నగునవి యాయాస్థలములందుఁ జూచునది.)

జ: కాయకంటి, కాయకన్ను.

కాయకంటి. వి. (కాయ + కన్ను) కుబేరుఁడు. (శ. ర.)

కాయకన్ను. వి. (√కాయ) కాయకాచినకన్ను. (శ. ర.)

కాయకము. వి. (క. కాయక. త. కాయకమ్.) జీవనోపాయము, జీవనవ్యాపారము; వ్యాపారము, వృత్తి.

ద్వి. కాయకంబులు పెక్కు గఱచుటఁ జేసి,వేయు విధంబుల విత్త మార్జించి. బస. పు. ౫. ౯ పం.

గీ. అనఘుఁ డొకనాఁడు తొల్లిటియట్ల నేఁగి,లింగ మెప్పటిపాద నుంచి లీలఁ గాయ,కంబు సేయుచునుండంగఁ గష్టకర్మ,చిత్తు లొకకొం

దఅది చూచి చెలఁగి నగుచు. చెన్న. 3. ౨౦౨, ౧౯౫.

ఉ. కానకు నంపత ప్పెఱుఁగుగబ్బి మెకంబులు నేరఁ గారుపో, తేనుఁగుదాయ యెల్గు పులి యేసినయే టుసివోయెఁ బోయిన, న్నానిలి ని స్సిరో యనుచు మాకులకాయక మైన వేఁట... కపు. ౪. ౫౭.

కాయక్లేశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దేహమునకుఁ గలుగుబాధ. ౨. దేహపరిశ్రమము.

కాయజలము. సం. వి. అ. న. మూత్రము.

కాయజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు, మరుఁడు.

కాయబంధనము. సం. వి. అ. న. ౧. మొలదట్టి, నడుముకాసె. ౨. చేతనాధిష్ఠితమై దేహారంభ హేతు వగుసుక్లశోణితసంయోగవిశేషము.

కాయమానము. సం. వి. అ. న. ౧. దేహపుఁగొలఁది, దేహపరిమాణము. ౨. పర్ణకుటీరము, ఆకుటిల్లు. 3. పందిరి. ౪. వేశ్యాగృహము. ౫. కేళీగృహము. (వై. ని.)

కాయము. వి. బాలెంతలకిచ్చెడుమందు.

చ. చెలువకు బిడ్డకుట్లు విలసిల్లఁగ భిల్లపురంధ్రులంతలోఁ, బిలువరె మంత్రసానిఁ దలపెట్టరె కాయముఁ గూర్ప లేమకున్, జలకము గాఁ పరే కొలను చయ్యనఁ ద్రవ్వరె మందగామినిన్, నిలువఁగనీకురే యనుచు నేర్పరులై కడు సంభ్రమింపఁగన్. కాళ. 3. ౨౬. ఇందు. ౨. ౫.

కాయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ప్రజాపతి దేవతాక మైనది. (హవిరాది) వి. అ. పుం. న. ౧. దేహము. ౨. స్కంధము, చెట్టుబోదె. 3. సమూహము. ౪. మూలధనము, మొదలు, అసలు. ౫. స్వభావము. ౬. గృహము. ౭. లక్ష్యము, గుఱి. ౮. తంతులు తప్ప తక్కినవీణాభాగము. ౯. కనిష్ఠాంగుళిమూలస్థానము. (దీనిని ప్రజాపతితీర్థ మందురు.) పుం. ప్రాజాపత్య మనెడివివాహభేదము.

కాయవలనము. సం. వి. అ. న.-కాయమును గప్పునది-కవచము.

కాయస్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ధాత్రి, ఉసిరికకీ. ౨. హరీతకి, కరకకీ. 3. కాకోలి, కాయకొల్లికీ. ౪. ఏలకికీ. ౫. తులసికీ.

కాయస్థుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పరమాత్ముఁడు. (హేమ. ని.) ౨. కరణము, లెక్కలు వ్రాయునతఁడు. (పరశురాముఁడు క్షత్రియవంశసంహారమును జేసినపుడు గర్భిణి యయియున్న యొకక్షత్రియస్త్రీ దాల్భ్యుని శరణుచొచ్చి యతనియాశ్రమములో దాఁగుకొనెను. అతనికిని పరశురామునకును జరిగినసంభాషణముపిదప ఆమెగర్భమం దున్నశిసువును రక్షించుటకు పరశురాముఁ డంగీకరించెను. ఆశిసువు చిత్రగుప్తవంశమందలి వారిచేఁ బెంపఁబడి వారివృత్తి యైనలెక్కలు వ్రాయుపని వృత్తిగాఁ గైకొనెను. ఆశిసువుయొక్కవంశ్యు లప్పటినుండియు కాయస్థు లని చెప్పఁబడుచున్నారు.)

కాయాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. జీర్ణశక్తిని గలిగించుజఠరాగ్ని.

కాయికి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రత్యహవృద్ధి, రోజువడ్డి. (కే. ని.) ౨. తాకట్టు పెట్టినఎద్దులు ఆవులు మున్నగువాని నుపయోగించుకొని ఆరూపమునఁ బుచ్చుకొనువడ్డి.

కాయికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) శరీరమునకు సంబంధించినది. (పాపాది)

కాయు[1]. స. క్రి. (త. క. కాయ్.) ప్రసరింపఁజేయు.

వ.... చందురుండు కందర్పదిగ్విజయకీర్తిస్ఫూర్తియుం బోనియచ్చవెన్నెలవిచ్చలవిడిం గాయం దొడంగె. కాశీ. 3. ౨3.

క. ఇనుఁ డెండ గాయ శంకిలు. భా.రా.బాల. ౧౨౬. వరాహ. ౪. ౨౯.

అ. క్రి. (ఎండ, వెన్నెల) ప్రసరించు.

సీ...ఒకదీవిఁ బేరెండ యుబ్బి కాయు. కాశీ. ౧. ౧౨౯.

ఆ. పిండిఁ జల్లినట్లు పండువెన్నెలలు గా,యంగఁ దొడఁగెఁ జెలువ మమర నంత.కళా.౮. ౧౬.

కాయు[2]=కాచే[1] స. క్రి. రక్షించు.

గీ. ధీయుతుఁ డటంచు నలువ దీర్ఘాయు వొసఁగి,కాయు రఘునాథవిభు వజ్రకాయుఁ గాఁగ. విజ. వి. ౧. ౪.

మ...హయమేధంబుల్ఘటింపం దలం,చి విసంఖ్యధ్వజినీ పరంపర నుదీచీప్రాచ్యవాచీప్రతీ,చ్యవధిక్షోణికి యజ్ఞముక్తహరిఁ గాయం బంపి...వరాహ. ౧. ౧౨౯.

కాయు[3]=కాచే[2]. స. క్రి. (కాయలు, మొ.) కాచు.

(వ్యవ) ఆచెట్టు వేయికాయలు కాసినది.

శా. కాయం జొచ్చె రసాలముల్ విరహులాకంపింపఁ గాఁ గోయిలల్,గూయం జొచ్చె మనోజదిగ్విజయ మాఘోషించుచుం దుమ్మెదల్,మ్రోయం జొచ్చె. ద్వా. ౭. ౧౨.

అ. క్రి. (కాయలు, మొ.) పుట్టు, బయలుదేఱు.

ఉ....నాలు గేళ్ల,గాయలు కాయ వచ్చెలువ గర్భమునం దెటువంటిపాపమో. వేం.పంచ. ౧. ౫౮౮.

(వ్యవ) ఆచెట్టున నాలుగుకాయలు కాసినవి.

కాయువు(య్యు). వి. కాంక్ష, ఇచ్ఛ; అనురాగము, కామము.

సీ. ఇచ్ఛ కాయువు కోర్కి యేఁకట కోరిక యాస యం చనఁగఁ జెన్నలరుఁ గాంక్ష. ఆం. భా. ౧. ౧3౭.

చ. కర మనురాగ ముల్లమునఁ గ్రమ్మఁగ నమ్మృగిపుచ్ఛమూలము, న్గరమున నంటుచు న్నృపతి కామవికారము నొందె వీఁకఁ ద,త్పరమతియై తనుం దివుచుపార్థివుచిత్త మెఱింగి యేల నీ,కరమునఁ బుచ్ఛమూల మిటు కాయ్యునఁ బట్టెదు మేదినీశ్వరా.మార్క. ౫.౨3౨.

సీ. అంగుళంబుల నల్ల నలకలు గబళించి కెమ్మోవి యాని యెక్కింతుఁ గాయ్వు. భార. విరా. ౨. 3౧౦.

సీ. రాగోత్కటమున సైరణ లేక మానినిఁ గాయ్వునఁ బైపడి కవయఁ దలఁచు. కు. సం. ౫. ౫౨౪.

కార. వి. కాసమర్దముకే.

సీ...బలుసు కార కసివెంద యన నొప్పు కాసమర్దంబు...ఆం. భా. ౨. ౬3.

కార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చెఱ, బంధనము. ౨. చెఱసాల. 3. వీణకరివె, ప్రసేవకము. ౪. దూతిక. ౫. స్వర్ణము. ౬. కారిక, శ్లోకరూపమగు సూత్రము. (వి.ని.) ౭.పీడ,కాటియ.(త్రి.ని.)

కారంజము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కరంజవృక్షసంబంధ మైనది, కానుగుచెట్టునకు సంబంధినది (ఫలతైలాది)

కారండవము. సం. వి. అ. పుం. కన్నెలేడిపిట్ట.

కారంధమి. సం. వి. న్. పుం. ౧. కంచుపనివాఁడు. ౨. ధాతువాదరతుఁడు. (మే. ని.)

కారంభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రియంగువు, ప్రేంకణముకే.

కారకము. సం. విశే. (అ. రికా. అ-సమాసాంతములందే) కర్త, చేయునది.(ఉదా: శాంతికారక

ము,మొ.) వి. అ. న. ౧. (వ్యాక) క్రియానిష్పాదక మగుకర్తృకర్మాదిషట్కము. (ఇవి కర్త,కర్మము, కరణము, సంప్రదానము, అపాదానము,అధికరణము అని ఆఱు.) ౨. కర్త్రాదులను గూర్చి చెప్పువ్యాకరణభాగము. ౩. కరకాజలము, వడగండ్లనీరు.

కారకవిభక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. (వ్యాక) కర్మాదిబోధక మగువిభక్తిభేదము.

కారకహేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. కారకరూపమగుహేతువు, ఉత్పాదకహేతువు. (కుండకు మట్టివలె-వ్యతి.జ్ఞాపకహేతువు.నిప్పునకు పొగవలె)

కారగ్గి. వి. (కారు³+అగ్గి.) కార్చిచ్చు, దవానలము.

గీ. ఎగ్గతంబునఁ దాను గారగ్గిఁ గాలె, నటె... భార. ఆశ్ర. ౨. ౧౬౩.

ఉ. వెగ్గల మైనకూర్మి నరవిందదళాయతనేత్ర కొండకా,రగ్గి పటీరకాష్ఠములయందు రవుల్కొనఁ జేసి...కాశీ. ౫. ౧౪౯.

కారడుగు. వి. (కారు¹+అడుగు) రెండవపంట. (బ్రౌ.)

కారణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. యాతన, తీవ్రవేదన. ౨. ప్రేరణ, పురికొలుపుట.

కారణకారణము. సం. వి. అ. న. ౧. కారణమునకుఁ గారణము, దూరకారణము. (ఘటమునకు కులాలునితండ్రివంటిది) ౨. పరమేశ్వరుఁడు. ౩. పరమాణువు. సం. కిరా. ౧౭. ౩౫.

కారణమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకఅర్థాలంకారము. (ఇందు పూర్వపూర్వములకు ఉత్తరోత్తరములు గాని ఉత్తరోత్తరములకు పూర్వపూర్వములు గాని హేతువులుగా నుండును- ఉదా: నరకము పాపమువలనఁ గలుగును. పాపము దారిద్ర్యమువలనఁ గలుగును-నీతిచే ఐశ్వర్యము కలుగును. ఐశ్వర్యముచే ఈవి కలుగును.)

కారణము. సం. వి. అ. న. ౧. (క్రియానిష్పాదకమగు) హేతువు. ౨. వధము. ౩. సాధనము,కరణము. ౪. ఇంద్రియము. (కల్ప.)

కారణశరీరము. సం. వి. అ. న. (వేదాంత) అజ్ఞానరూప మగుశరీరము; స్థూలసూక్ష్మశరీరములకు లోపల నున్నదై దేహాంతరమును గలిగించుటకుఁ గారణ మగుశరీరము.

కారణికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)-కారణములను గొని విచారించువాఁడు-పరీక్షకుఁడు.

కారణోత్తరము. సం.వి. అ.న. వాది యుపన్యసించినవిషయమును సత్యముగా నంగీకరించి దానికిఁ బ్రాతికూల్యమును సాధించుకారణములను జెప్పు ఉత్తరము.

కారపుఁజెక్క. వి. (కారము¹+చెక్క) ప్రాతుత్వక్కు. (శ. ర-దాల్చినిచెక్క?)

కారపుఁబడుగు. వి.(కారము¹+పడుగు)గట్టినూలిపడుగు.(శ.ర.)

సీ. కారంపుఁబడుగులు కండెలకప్పెర...హంస. ౨. ౧౧.

కారపుఁబూస. వి. (కారము¹+పూస.) సెనగపిండిలో కారము కలిపి చమురులో వేఁచి చేయుభక్ష్యవిశేషము.

కారము¹. వి. (సం. క్షారః. ప్రా. కారం. క. కారవు. త. కారమ్) ౧. షడ్రసములలో నొకటి, కటువు.

క. తరుణికి ధాత్రీపతికిని, బరిచుంబనవేళ దంతపరిపీడన మి,క్షురసంపుఁ బానకములో, మిరియపుఁ గారంబు వోలె మెచ్చొనరించెన్. నైష. ౭. ౧౭౦.

౨. చాడు.

చ... బుద్ధితోఁ, బొరయనిపాతకంబులు సబుద్ధిక
పుణ్యములట్ల నశించు నం,బరమునఁ బట్టినట్టి
మలపంకము గారములోన నద్దఁగా,విరిసిన
యట్లు నమ్ము మిది వేదము సెప్పిన నేను జె
ప్పితిన్. భార. శాం. 3. 3౬౮.

3. నూలు తడిసెడునొకానొక ద్రవద్రవ్యవిశేష
ము. (శ. ర.) ౮. బిడ్డలకుఁ బోసెడునొకానొక
మందు.

సీ. బలుబూటకపుఁదల్లిప్రాణంబు లుగ్గుగా నెమ్మి
తోఁ జిటిబొజ్జ నిండఁ ద్రావి, పసిఁ దహ
తహపెట్ట ముసరెడుకార్చిచ్చుఁ గారంపు
మందుగా నారగించి. చమ. ౧. ౩౨.

విణ. కటువైనది.

చ. వలపులు గ్రమ్మఁగాఁ బొగచి వండినకార
పుఁగాయగూర ల,ప్పళములు ... అర్క-పు
త్రము,ఖ్యులు రఘురాముబంతిఁ బ్రియ మొ
ప్ప భుజించి సుఖించి రెంతయున్.ఉ.రా.
౫. ౨౧౧.

కారపుమన్ను=చౌడు. ఆం. భా. ౨. ౫.

జః కారపుఁజెక్క, కారపుఁబడుగు, కారపుఁ
బూస.

కారము[2]. ఒకానొక తద్ధితప్రత్యయము.

ఉదా: నుడికారము, కొలగారము.

కారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చేఁత, పని, కార్య
ము.(ఉదా: పురుషకారము)౨.యత్నము, పూని
క. (శిశు. ౧౯. ౨౭.) 3. బలము. ౪.సురతము,
రతి. ౫. వధము. ౬. నిశ్చయము. ౭. పూజోప
హారము, బలి. ౮. హిమాచలము. ౯. సుంకము,
పన్ను. ౧౦. ఒకధ్వనిని గాని వర్ణమును గాని
చెప్పునప్పుడు వచ్చుప్రత్యయము. (ఉదా:అకా
రము, ఫూత్కారము.)

కారయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) చేయించు
వాఁడు.

కారయితవ్యము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) చేయిం
పఁ దగినది.

కారయిల్లు. మి. వి. ఔ. (కార + ఇల్లు) కారా
గృహము, చెఱసాల.

తరలము. ఖలుఁడు గంసుఁడు పెద్దకాలము కార
యింట నడంచె... భాగ.౧౦.పూ.౧3౦.

కారవము. సం. వి. అ. పుం-'కా' అని కూయు
నది-కాకి.(త్రి.ని.)

కారవల్లి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. కారవేల్లము,కాఁ
కరకాయ. (వాచ.)

కారవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శతపుష్ప, సదాపకు.
౨. రుద్రజటకు. 3.ఇంగువమ్రానియాకు.(వై.ని.)
౪. నల్లజీలకఱ్ఱ. ౫. దీప్యము, ఓమము. ౬. క్షు
ద్రకారవేల్లము, పొట్టికాఁకరకాయ. ౭. ఆఁడుకాకి.

కారవేల్లము. సం. వి. అ. పుం. కాఁకరకాయ.

కారస్కరము. సం. వి. అ. పుం- చావును గలిగిం
చునది-విషముష్టి, ముసిఁడికాయ.

కారస్కరాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్ణజలౌకము,
చెవి దూఱుపాము, చిన్న జెట్టి.(త్రి.ని.)

కారాకు. వి. (కారు[1]+ఆకు) జీర్ణపర్ణము, పండు
టాకు.

క. వైరమున నులిచి త్రెంపక,కారాకులు డుల్లి
నట్లు కర్మము లెల్లం,దార పెడఁబాయ వల
యుట,సారకృపం దెలియఁ జెప్పె శౌరి య
తనికిన్. భార. భీష్మ. ౧. ౨౦౮.

ద్వి. కారాకు సుడిగాలి గడువడిఁ ద్రిప్పు,తీరున
వాని దిర్దిర మింటఁ ద్రిప్పి. రం. రా. సుం.
౨౬౨ పా. ౧౮ పం.

కారాకూరము. విణ. క్షుభితము, కలఁత నొంది
నది.

క.ఆరీతిఁ బారుపము పో,సారంగధరుండు తోడి
జననాథసుతుల్,సారెకుఁ గేకలు వేయఁగ,

గారాకూర మయి మనసు కళవళపడఁగ౯.
సారంగ. ౨. 3.

స్రగ్ధర. కారాకూరంబులై రాక్షసులహృదయ
ముల్ గాడ్పడ౯ రామునాజ్ఞ౯. ఉ. రా.
౧. ౧౨౬.

వి. నిర్బంధము; క్షోభము.

శా...కా,రాకూరంబులు చేసినం గదలి నే రా
నిచ్చట౯ బ్రాణముల్,పోకార్తుం దుది నా
దువేలుపునకై బొంక న్నిజం బింతయు౯.
కాళ. 3. ౮౨.

మ...ఏకడ నిను౯ వీక్షింపలే కున్కి మా,రద
శ౯ వేఁగెడుకాంత నింత పెనుఁగారాకూర
ముల్ సేసె నీ,నుదిపగ్గు...పరమ. 3. ౨౭౧.

(పెనుఁగారాకూరముల్ సేసె౯=ఎక్కువక్షోభ
పెట్టెను.)

కారాగారము. సం. వి. అ. న. చెఱసాల.

(ఇట్లే కారాగృహము, మొ.)

కారాగుప్తుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) చెఱఁ
బెట్టఁ బడినవాఁడు, బంది.

కారాట. వి. వ్యాపనము. (శ. ర.)

కారాడు. స. క్రి. తోలు, నడపు.

గీ. హైమరథములఁ దోలి గంధాంధభద్ర,కరు
లఁ గారాడి దుముదారుగా హయాళిఁ,జేరు
వకు నూకి భటులకుఁ జేయి వీచి,యభ్యమిత్రీ
యదైవసైన్యంబు గదిసి. దశా. ౨. 3౮౮.
(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కారాపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చెఱసాలయ
ధికారి.

కారామణులు. మి. వి. బ. (√కారు⁴?) నల్లబొ
బ్బరలు. (బ్రౌ)

కారాయిక. సం.వి.ఆ. స్త్రీ.బలాక,ఆఁడుకొక్కెర.

కారావరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతి
వాఁడు, నిషాదునకు వైదేహస్త్రీయందు పుట్టిన
వాఁడు.

కారావు. వి. (కారు³+ఆవు) అడవియావు.(బ్రౌ)

కారి. ఒకానొకతద్ధితప్రత్యయము.

ఉదా: మాటకారి,చలపకారి,కతలకారి.

కారి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్.) చేయువాఁడు.
(ఈయర్థమున నిది సమాసాంతముననే ఉండు
ను. ఉదా: కార్యకారి.)-ఇ-శిల్పి, కారువు.
(మే. ని.) వి. ఇ. స్త్రీ. క్రియ, పని.

కారించే. సం. స. క్రి. బాధించు, పీడించు.

సీ. కొంచక నీరిలో ముంచుచు నెత్తుచుఁ గారిం
చి తీరంబు సేరఁ బెట్టు.భార.ఆది.౪.౧౬౬.
(ప్రాఁతప్రతిపా.)

ఉ. ...నీ వడియాసలవచ్చి రిత్త గా,రింపక మా
ను మాతనిచరిత్రము నీకును మాకు వింతయే.
భార. ఉద్యో. ౧. 3౧౮. భాగ. ౧౦ ఉ.
౪౮౭.

కారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్రియ,చేయుట. ౨.శి
ల్పము. 3.శ్లోకరూపమగుసూత్రము. ౪.హింస,
యాతన. ౫. నటునిపెండ్లాము, నటయోష. ౬.
ఒకవిధమైనవడ్డి, వృద్ధిభేదము, కారిత.

కారికము. విశ. (క. కారికె.త.కారిక్కమ్.)అనా
హతము, చలువ చేయనిది, క్రొత్తది. (వస్త్రము-
శ.ర, బ్రౌ.)

కారిజేము. వి. (సం. కాలేయమ్) కడుపులో కుడి
ప్రక్క నుండెడుమాంసఖండవిశేషము, కాల
ఖండము.

ఆ...సన్నగూర కారిజంబు క్రొవ్వు,పొదలుమారి
షములు పొసఁగుకజ్జంబులు,నంబుజాతగంధు
లనువుపఱచి. రుక్మా. 3. ౨౨౬.(శ.ర.పా.)

వ...ఎఱచిలో మే లేటికారిజము౯ గందనకాయ
క్రొవ్వు మొదలగుమిగులమెత్తనిపలలభిత్తం

బు లందుఁ గ్రందుకొనం గ్రుక్కి...మనుచ. ౪. ౬౦.

కారిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అప్పు పుచ్చుకొన్నవాఁడు తనయక్కఱకొలఁదిని స్వయముగా ఏర్పఱచుకొన్న ఎక్కువవడ్డి, ఒడఁబాటువడ్డి. (శ్లో. ఋణికేన తు యా వృద్ధి రధికా సంప్రకీర్తితా, ఆపత్కాలే కృతా నిత్యం సా తు స్యాత్కారితా మతా. వాచ.)

కారితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చేయింపఁబడినది. ౨. హింసింపఁబడినది. ౩. చెఱఁ బెట్టఁబడినది.

కారిసము. వి. (సం. కార్శ్యం) బాధ.

గీ. ఓతపస్విని సుకృతసంయుతచరిత్ర, వినుము కడునార్త యగుదీనిఁ గనికరంబు, దొఱఁగి యే మివ్విధమున నత్యుగ్రభంగిఁ, గారిసంబులఁ బెట్టెడికారణంబు. శ్రీరం. ౪. ౭౭౭. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కారీరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కరీరసంబంధమైనది.

కారీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వర్షముకొఱకు చేయు ఇష్టిభేదము.

కారీషము. సం. వి. అ. న. ఏఱుపిడుకలప్రోగు.

కారు[1]. వి. (సం. కాలః. క.కారు.) ౧. కాలము, సమయము.

సీ. ఎచ్చోటఁ దీర్ఘంబు లేకారు జనుల కిచ్ఛామాత్ర భోగమోక్షప్రదములు. భీమ. ౩. ౬౫.

ఉదా:-ననకారు.

౨. (త. కార్. క. కారు.) వర్షాకాలము.

సీ.కారు చిత్తడి తొలుకారు తొలుకరి నా వర్షర్తు సంజ్ఞయై పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౭౬.

క. కారనువీరుఁడు మెఱుఁ గను,దోరసిఁ బాంథు లనురిపులఁ దునిమినఁ దద్దే, హారుణబిందులు దొరిఁగెనొ, ధారణి నన నింద్రగోపతతి విలసిల్లెన్. కు. సం. ౬. ౭౫౭.

క. దొరసినక్రొక్కారున భా,సురశాద్వలతలము లొలిఁ జూడఁగ నొప్పెన్,మరకతమణిగణములు భా,స్వరముగఁ దాపించియున్నజగతియుఁ బోలెన్. భా. రా. కిష్కిం. ౩౭౪.

౩. జ్యేష్ఠాదిమాసచతుష్టయము, కందాయము.

సీ. ఆయతి కారు కందాయ మనంగ జ్యేష్ఠాదిమాస చతుష్టయంబు దనరు. ఆం. భా. ౧. ౭౬.

మ... సారసారణులు తత్కేదారకోదారసస్యము ముక్కారును బండఁజేయు ... వసు. ౧. ౧౧౦.

౪. ఎండకాలమందు చల్లెడువరిధాన్యము.

ఉదా: కారువడ్లు. (శ. ర.)

౫. జీర్ణము, పండినది. (చూ. కారాకు.)

౬. వయసు.

ఉదా: వా రందఱు నొకకారువారు. (శ. ర.)

౭. ఏఁడు, సంవత్సరము.

(వ్యవ) ఇది నాలుగుకారులగిత్త.

జ: కారడుగు, కారాకు, కారుమెఱుఁగు, కారుమొగులు.

కారు[2]. వి. ౧. ఒగరు. ౨. ఉప్పు.

(వ్యవ) నూతినీళ్లు కారెక్కినవి.

విణ. ౧. ఒగరైనది.

ద్వి.కసుగాయ ద్రెంచినఁ గారగుఁ గాక.(ప్రా)

౨. ఉప్పనిది.

ఉదా: కారునీళ్లు.

జ: కారుకొను[1].

కారు[3]. వి. కాఱు, అడవి.

చ. అదియును గాక కోలుపులి నైనను గారెనుపోతు నైన ను,న్మదకరి నైన నుగ్రమృగవాఘుని నైనను గిట్టి ముట్టి ప,ట్టుము ... భార. విరా. ౧. ౭౩.

విశ. దున్ననిది. (పొలము.)

సీ...తఱచు వాన,కారుపొలంబునఁ గట్టె నేని యుఁ గొల్చు గావింప నేర్చునే యేవిధమున, వల నేర్పడఁగ దున్నఁ బొలములో నైనవ ర్షంబు లేకున్న ధాన్యంబు లగునె ... భార. సౌ. ౧. ౩౧.

జ: కారగ్గి, కారావు, కారుకంది, కారుకొను2, కారుకొమ్ముమెకము, కారుకొల్లి[2], కారుకోడి, కారుక్రమ్ము[2], కారుగచ్చ, కారుగోఁగు, కారుచిచ్చు, కారుజనము, కారుదున్న, కారునూవు, కారుపసరము, కారుపెసర, కారుపోఁక, కారుపోతు, కారుబుడమ, కారుమినుము, కారుమునగ, కారుసంపెఁగలు, కారూటి, కారూరు, కారెనుము, కారేలకి.

కారు[4]. వి. (క. కారు. త. కాల్) ౧. నలుపు. (చూ. కారుకొను3) ౨. తాంబూలము వేసికొనుటవలన పట్టెడుగార.

సీ.కోరమీసముతీరు నోర వీడెపుఁగారు నోరచూపులసౌరు నొఱపు దనర. చెన్న. ౪.౨౬౪.

కారుపాఱు=నలుపెక్కు.

ద్వి. పడఁతివీనులచెల్వుపడమంగరామి, నుడుగ కెంతయు గ్రేఁగుచుండె శష్కులులు, తెఱపమెఱుంగు వాతెఱజోక గాక, తఱి దప్పి చివురు లెంతయుఁ గారుపాఱె. ద్వి. తి.సా. ౧. ౭ పా. ౨౬ పం.

జ: కారుకొను[2], కారుక్రమ్ము.

కారుండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జలౌకసము, జలగ.

కారుండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కారుండి.

కారుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ.అ–ఇది సమాసాంతమందే ఉండును.) చేయువాఁడు.

ఉదా: గ్రంథకారుఁడు, కుంభకారుఁడు, మొ. వి. అ.పుం.౧.పతి.౨.యతి, సన్న్యాసి. (శా.ని.)

కారుకంది. వి.(√కారు[3])వనతువరి,అడవికందిక.

గీ. వనతువరి దోఁచుఁ గారుకందనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౬౪.

కారుకొ(ర్కొ)ను[1]. అ. క్రి. (√కారు2) ఒగరెక్కు.

సీ. తమ్మికెంపులకు నెత్తావి గూర్పనితప్పు చివురులు గార్కొనఁ జేయుఅవ్వ. అచ్చ. రా. ఆర. ౨౧.

కారుకొ(ర్కొ)ను[2]. అ. క్రి. (√కారు[3]–కాఱు కొను అని శ.ర. కాని దానికి నిర్ధారకప్రయోగములు లేవు) ౧. అతిశయించు.

మ. మదభృంగాలకకాంతి కారుకొన కుంభద్గుచ్ఛవక్షోజసం,పద రాణింపఁగ...జాహ్నవీ. ౨. ౧౦౯.

౨. విజృంభించు;వ్యాపించు, క్రమ్ము.

క. కరితురగసమితిఁ గార్కొని, కురువీరులమొనలు మొగులుకొమరునఁ గవియన్, శరవేగంబున నరుఁ డు,ద్ధురమారుతచండభంగి దోఁపఁ దెరల్చెన్. భార.విరా. ౪. ౨౭౦.

క. కారుకొని మేఘమాలా,కారంబునఁ జాలనొప్పెఁ గౌరవసైన్యం,బారూఢవీరరసవి,స్ఫారంబై యంతఁ దోఁచెఁ బాండవబలమున్. భార. భీష్మ. ౨. ౧౬౯.

కారుకొ(ర్కొ)ను[3]. అ. క్రి. (√కారు[4]) నల్లవాఱు.

గీ. గర్భగోళస్థితుం డైనకాలకంఠు,కంఠహాలహలచ్ఛాయకాళిమంబు, నాభిబిలమున వెడలి కన్పట్టినట్లు, కమలపత్త్రేక్షణను నారు గారుకొనియె. కాశీ. ౪. ౪.

కారుకొమ్ముమెకము. వి. (√కారు[3])దుప్పి. (శ. ర.)

కాఱుకొట్టి=కారుకొల్లి[1]. (శ.ర.)

కారుకొల్లి[1]. వి. (సం. కాకోలీ)కలిగొట్టుక.(బ్రౌ, శ. ర.)

కారుకొల్లి[2]. వి. (√కారు3) అడవియులవ, వనకు శుత్థముక్.

గీ ... తప్పెట కారుకొల్లి,మాడి యనఁగ వనకు శుత్థ మగు మహేళ. ఆం. భా. ౨. ౫౭.

కారుకో(రో్క)డి. వి. (√కారు[3]) వనకుక్కుట ము, అడవికోడి.

గీ.... కారుకోళ్లు,కన్ను దెబవనికస్తురిగమిశిను వులు ... ఆదిగాఁ దెచ్చి పతి కుపాయనము లిచ్చి. పి.శకుం. ౧.౯౭.

క. కుక్కలలో శబరులలోఁ, గక్కెరచిమ్మటల లోనఁ గార్కొడులలోఁ, బక్కణముగుడి సెనకుమను, గుక్కిపయిం జచ్చె నతఁడు ఘోరవ్యాధిఙ్. శివరా. ౪. ౪౬. ఆం.భా. ౨. ౯౨.

కారుక్రమ్ము[1]. అ. క్రి. (√కారు[4]) కార్కొను, నల్లనగు.

సీ. గరళంపుఁగప్పునఁ గారుక్రమ్ముచు నున్నయ ఱుత ముత్తెపుఁగంటసరి యమర్చి. జాహ్నవీ. ౧. ౧౩౧.

కారుక్రమ్ము[2]. అ. క్రి. (√ కారు[3]) దట్టముగా వ్యాపించు.

సీ.నిగిడి యీగులకెంపుసెలకట్టు గలచోటఁ గల్వ కావిరి కారుక్రమ్ముచోట. పాండు. ౩. ౧౫౭.

కారుగచ్చె. వి. (√కారు[3]) వాగుజి, బావంజిక్.

సీ. కారుగ చ్చనఁగను గ్రాలు వాకుచియును... ఆం. భా. ౨. ౫౫.

కారుగోఁగు. వి. (√కారు[3]) కొండగోఁగుక్.

వ... నిమ్మపండ్లయచ్చపుఁబచ్చడాలు చాల న్నీ ఱుచుం గారుగోఁగులపైఁ బర్వ...యయా. ౪. ౧౩.

కారుచి(ర్చి)చ్చు. వి. (కారు[3]+చిచ్చు) అడవి లో చెట్లు ఒండొంటితో రాచుకొనుటవలనఁ గలిగిననిప్పు, దవానలము.

చ. ... అ,క్కొలఁది నుదారసారరణకోవిదబా హులు లోకపాలకుల్, గలసిరి కారుచిచ్చు నకు గాడ్పులు దోడగుచంద మొందఁగఙ్. ఉ. హరి. ౧. ౨౨.

క. కార్చిచ్చు గవిసి మృగతతి, నేర్చుకరణి ... భార. భీష్మ. ౩. ౨౭౭.

కారుచే(ర్చు). స. క్రి. (√కాఁడు)కాఁడించు, నాటించు.

చ. కవచటు డించి యే గుచుకఁగా సురె గొంపు లఁ గార్చి...ఆము. ౬. ౭౧. (శ.ర,వ్రాఁత ప్రతి పా-తార్చి అని ముద్రి. పా.)

కారుజేనము. వి. (√ కారు[3]) శణపుష్పిక, గిలక చెట్టు.

కారుజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కలభము, ఏనుఁ గుపిల్ల. ౨. వల్మీకము, పుట్ట. ౩. నాగకేసరముక్. ౪. గైరికధాతువు. ౫. నురుఁగు. ౬.కారునువ్వు, అడవినువ్వుక్. (హేమ. ని.) ౭. శిల్పిచిత్రము, శిల్పక్రియ. (చెక్కుట చిత్తరువువ్రాయుట లో నగుపని.)

కారుణికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కనికరము గలవాఁడు, కృపాళువు.

కారుణ్యము. సం. వి. అ. న. దయ, కనికరము.

కారుణ్యముసేయు. మి.స. క్రి.దయసేయు,ఇచ్చు.

మ... ఈనరేం,ద్రసుతుం డొండొకభార్య నొ ల్లక ఘణీంద్రాయున్న వాఁ డమ్మహా,లసఁ గా రుణ్యము సేయు మీతనికి నుల్లాసంబు సంధిల్లఁ గఙ్. మార్క. ౩. ౭.

కారుదున్న. వి. (√ కారు[3]) అడవిదున్నపోతు,వ నమహిషము.

సీ. కారెనుపోతనఁ గారుదున్న యనంగ వనమ హిషం బొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౭౩.

కారునూవు. వి. (√ కారు[3]) అడవినువ్వు, జర్తిల ముక్.

కారుప(ర్ప)సరము. వి. (కారు[3] + పసరము.) అడవిపసువు.

చ...కాఁకల నిండి పొంగుకా,ర్పసరపుఁ బాల చే నివురఁ బాతినవివ్వరియోగిరంబుతో,మసలు నెలుంగురాచలుపమంటలఁ గాల్కఁఅకట్లినం జుడుల్, మెసవి...చంద్రా. ౨. ౪౬.

కారుపెసర. వి. (√ కారు[3]) అడవిపెసర, ముద్గపర్ణి. ఆం. భా. ౨. ౨౩౫.

కారుపోఁక. వి. (√కారు[3]) అడవిపోఁక, శైలపూగము.

కారుపో(ర్పో)తు. వి. (√ కారు[3]) వనమహిషము, అడవిదున్న.

మ. పులులున్ సింగములు న్మదేభములుఁ గార్పో తుల్...ఇందు. ౨. ౫౧.

ద్వి...పోరాడెడికారుపోతులును. నవ. ౧. ౪౭ పా. ౬ పం.

కారుబుడమ. వి. (√కారు[3]) అడవిబుడమ,తీవ్రగంధము.

కారుమినుము. వి. (√కారు[3]) మాషపర్ణి. ఆం. భా. ౨. ౬౮.

కారుమునగ. వి. (√కారు[3]) అడవిమునగ, వనశిగ్రువు. ఆం. భా. ౨. ౪౪.

కారుమె(ర్మె)ఱుఁగు. వి. (√కారు[1]) వర్షాకాలపుమెఱపు.

క. కారుమెఱుం గన మరుదే,వేరియుఁ దా ననఁ గఁ బైఁడివిరిదం డన బం,గారపుబొ మ్మనఁ గా సిం,గారంబున దేవయాన కడుఁ జెలువొందెన్. యయా. ౪. ౯౧.

సీ. కార్మెఱుంగున కిట్టికళ గలదే...ఉ. రా. ౪. ౧౮౯.

కారుమొ(ర్మొ)గులు. వి. (కారు[1] + మొగులు) వర్షాకాలమేఘము.

వ...ఉప్పరంబునన్ గప్పుకొని మిగుల మెఱయు కారుమొగుళులవలన దిగునగణితజలధారలతీరునన్...ఉ. రా. ౨. ౬౧.

వ. కార్మొగులు తెగలను గని...వసు. ౨. ౧౧.

కారువు. సం. విణ. (ఉ.ఉ,స్త్రీ.ఉ.) ౧. చేయువాఁడు. (హేమ. ని.) ౨. శిల్పి. వి. ఉ. పుం. ౧. విశ్వకర్మ. ౨. ఇంద్రుఁడు. (శే. ని.) ౩. శిల్పము. (హేమ. ని.)

కారుసంపెఁగలు. వి. బ. (√కారు[3]) ధాన్యభేదము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కారూటి. వి. (కారు[3] + ఊటి.) వన్యవృక్షవిశేషము. (దీనిపండ్లు నిమ్మకాయలంతలై నల్లనై యుండును. ఇవి యభక్ష్యములు. దీనిమ్రాను దూలములు మొదలగువాని కుపయోగించును. చి. ని.)

కారూరు. వి. ఔ.(కారు[3] + ఊరు-క.కాడూరు) అడవిపల్లె.

వ. ... వల్లియలు వైచి కోడెలం బట్టి పెనఁచి కారూళ్ల జట్టికాఱులకు వశంబు సేయుబరవసంబెసంగఁ గ్రుమ్మరువారును ... హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

కారె. వి. క్షారతృణము, ఒకవిధ మగుగడ్డి.

సీ. క్షారతృణం బగుఁ గారె నా ... ఆం. భా. ౨. ౭౬.

కారెనుము. వి. (√కారు[3]) వనమహిషము.

వ. ఉపరిప్రదేశంబులఁ గారెనుపపెంటపట్ల నీరాఱు నేఱుపిడుకలదా ళ్లిడి.మరుచ.౪.౬౦.

కారెనుపోతు=కారెనుము. ఆం. భా. ౨. ౮౩.

కారెము. వి. నీరుతోఁడుట కుపయోగించుకొక సాధనము. ద్వి. పరమ. ౪. ౨౬౫ పా.

కారెమెత్తు=కారెముతో నీళ్లు తోఁడు.

చ. బడలినవార లింపునకఁ బాదులు త్రవ్వియుఁ గారె మెత్తియున్,మడవలు దీర్చియుం బిద

ప మార్చియుఁ గాలువ లేర్పరించియుఁ.
విప్ర. ౩. ౭౪.

కారేణవము. సం. విశ. (అ.ఈ.అ.) కరేణువునకు సంబంధించినది. (పాలు, మొ.)

కారేలకి. వి. (కారు³ + ఏలకి) ఏలాపర్ణి. (శ.ర.)

కారోత్తరము. సం. వి. అ. పుం. సురామండము, కల్లుతేట. (రూ. కారోత్తమము.)

కార్కరకము. సం. వి. అ. పుం. పాలనురుఁగు.

కార్కవాకవము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కృకవాకువునకు (=కోడికి) సంబంధించినది.

కార్కశ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. కర్కశభావము, కఱకుఁదనము, కఠినత్వము. ౨. నిర్దయత్వము, క్రూరత్వము.

కార్చు(ఉచే). స. క్రి. (√కాఱు¹) కాఱఁజేయు, స్రవింపఁజేయు.

చ. అలికులవేణి యోష్ఠకనిహస్తముల న్ముఖమజ్జనాంబువుల్, గలఁతియ యెత్తిపోయ నవి గార్చుచు నుండె నతండు దోయిటన్. నైష. ౬. ౧౧౨.

సీ. కనుదోయి బాష్పముల్ గార్పఁ బోదు. గంధ. ౯౬.

కార్జము=కారిజేము. (శ. ర.)

కార్ణము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కర్ణమునకు సంబంధించినది. వి. అ. న. ౧. చెవిగులిమి. ౨. చెవిపోఁగు.

కార్తయుగము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కృతయుగమునకు సంబంధించినది.

కార్తవీర్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కృతవీర్యునికొడుకు-కార్తవీర్యార్జునుఁడు. (ఇతఁడు హైహయ దేశపురాజు. జమదగ్నికామధేనువును బలవంతముగా హరించుటచే నతనికొడుకగుపరశురామునిచే హతుఁ డయ్యెను.)

కార్తస్వరము. సం. వి. అ. న. ౧-కృతస్వర మనెడిగనిలోఁ బుట్టినది-స్వర్ణము, బంగారు. ౨. ఉమ్మెత్త. శ.

కార్తాంతికుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కృతాంతమును (=సిద్ధాంతమును) ఎఱిఁగినవాఁడు-జ్యౌతిషికుఁడు, జోస్యుఁడు.

కార్తికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కృత్తికానక్షత్రమునకు సంబంధించినది. ౨. కార్తికమాసమునకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. ఒకానొక మాసము.

కార్తికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కార్తికపూర్ణిమ.

కార్తికికము. సం. వి. అ. పుం. కార్తికమాసము.

కార్తికేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కృత్తికాపత్యము-కుమారస్వామి, కందుఁడు.

కార్తె. వి. (సం. కృత్తికా) ౧. కృత్తికానక్షత్రము.
సీ. కార్తెఁ బాయస మబ్జగర్భునితార మాషములు...భార. అను. ౨. ౩౭౭.
౨. (సం. క్రాంతిః=సంక్రాంతి) సూర్యుఁ డుండు నక్షత్రము; అందు సూర్యుఁ డుండుకాలము.
ఉదా: చిత్తకార్తె, మొ.

కార్త్స్న్యము. సం. వి. అ. న. కృత్స్నభావము, సాకల్యము.

కార్దమము. సం. విశ. (అ.ఈ.అ.) కర్దమముచేత వర్ణాంతరమును పొందినది. (వస్త్రాది)

కార్దమికము. సం=కార్దమము.

కార్పటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కర్పటము, చినిఁగినవస్త్రము. ౨. జతువు, లక్క.

కార్పటికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-చింపికావిగుడ్డ గట్టుకొని తిరిగెడివాఁడు-తైర్థికుఁడు. ౨. తీర్థము మోసికొని తెచ్చి యిచ్చుటచేత బ్రతికెడువాఁడు. ౩. తీర్థము మోసికొనిపోయెడు బాటసారి. ౪. కోమటి.

శ్లో.ద్విత్రాణ్యహాని సంభ్రామ్య స కార్పటికసత్త్మః. కాశీఖండము. ౩౦.అధ్యా. (శ.ర.)

కార్పటుఁడు. సం. వి. అ. పుం-జీర్ణవస్త్రము కట్టుకొని యాచించువాఁడు-అర్థి, యాచకుఁడు.

కార్పణ్యము. సం.వి.అ.న-కృపణభావము-౧. పేదఱికము. ౨. పిసినిగొట్టుతనము. ౩. దీనత్వము.

కార్పాసనాసిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తర్కు-వు, నూలు వడికెడుకదురు.

కార్పాసము. సం.విణ. (అ. ఈ. అ)-ప్రత్తికి సంబంధించినది-నూలు,-చీర, మొ. వి.అ.పుం. న. ౧. ప్రత్తికాయ. ౨. ప్రత్తి. ౩. నూలు. ౪. వస్త్రము. ౫. కాగితము.

కార్పాససౌత్రికము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.)ప్రత్తినూలిచేతఁ జేయఁబడినది. (వస్త్రాది.)

కార్పాసాస్థి. సం.వి.ఇ.న. ప్రత్తిగింజ.

కార్పాసి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ప్రత్తి చెట్టు.

కార్పాసిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రత్తిచెట్టు.

కార్పాసికము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.) ప్రత్తితో చేయఁబడినది. (నూలిబట్ట, మొ.)

కార్మణము. సం.విణ. (అ.ఈ.అ.) ౧. పనియందు సమర్థమైనది. ౨. నెఱవేఱుదాఁక పనిచేయునది. ౩. కర్మసంబంధమైనది. వి.అ.న. ఓషధ్యాదులచేత చేసెడియుచ్చాటనాదిక్రియ, చిల్లంగి

కార్మారకము. సం.వి.అ.న. కమ్మరిపని.

కార్మారుఁడు. సం.వి.అ.పుం.శిల్పి, కర్మకారుఁడు; కమ్మరి.

కార్మికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) చిత్రసూత్రములచే నిర్మింపఁబడినచక్రస్వస్తికాదిచిత్రములు కలది. (వస్త్రము.)

శ్లో.కార్మికే రోమబద్ధే చ త్రింశద్భాగః క్షయో మతః. యాజ్ఞ. వ్యవ. ౧౮౦. (కార్మికం కర్మణా చిత్రేణ నిర్మితమ్. యత్ర నిష్పన్నేపటే చక్రస్వస్తికాదికం చిత్రం సూత్రైః క్రియతే తత్కార్మికమిత్యుచ్యతే. మితాక్షర.)

కార్ముఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కర్మశీలుఁడు, కర్మముచేయుస్వభావముగలవాఁడు.

కార్ముకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పనియందు నేర్పరి. (మే. ని.) వి. అ. పుం. ౧. మహానింబము, పెద్దవేముచెట్టు. ౨. వెదురుచెట్టు. ౩. శ్వేతఖదిరము, వెలిచండ్రచెట్టు. ౪. హిజ్జలము, ఎఱ్ఱగన్నేరుచెట్టు. న.౧. విల్లు. ౨. (జ్యోతి) ధనూరాశి. ౩. తూలస్ఫోటనము, దూది యేకెడివిల్లు.

కార్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకివృక్షము,వాకుడుచెట్టు.

కార్యకరము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.) పని చేయునది.

కార్యకాఁడు. మి. విణ. (కార్యము+కాఁడు)కార్యము నెఱవేర్చుకొనువాఁడు.

ఆ. ప్రతిన వలదు వైరిపట్టున నృపతికి, దండు వెడలఁ దీరకుండుఁ దీరుఁ,గాక యుండి యుండి కాలాంతరమున నాఁ,గార్యకాఁడొ యంకకాఁడొ నృపుఁడు. ఆము. ౪. ౨౬౩.

కార్యకారణభావము. సం. వి. అ. పుం. ఒకటి కార్యముగాను మఱొకటి కారణముగాను ఉండెడిసంబంధము.

కార్యదర్శి. సం. విణ. (న్. నీ.న్.) పని నిర్వహించువాఁడు.

కార్యపుటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧.క్షపణకుఁడు. ౨. ఉన్మత్తుఁడు, పిచ్చివాఁడు. ౩. అనర్థకరుఁడు. (వి. ని, మే. ని.)

కార్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కర్తవ్యము, చేయఁదగినది. వి. అ. న. ౧. కర్మము, వ్యాపారము, పని. ౨. ప్రయోజనము. ౩. ఆవశ్యకత, అ

క్కఱ. ౪. వ్యాజ్యము, అభియోగము. ౫. హేతువు. (హేమ. ని.) ౬. జన్యము, పుట్టినది. (వ్యతి. కారణము.) ౭. (జ్యోతి) జన్మలగ్నమునకు దశమస్థానము. ౮. (నాటక)కథ తేల్చుట, కథాపర్యవసానము.

కార్యశబ్దికుఁడు. సం. వి. అ. పుం-శబ్దము నిత్యము కాదు జన్యమని వాదించువాఁడు-నైయాయికుఁడు. (వాచ.)

కార్యస్థానము. సం. వి. అ. న. కార్యము నడపు చోటు, కచేరి.

కార్యి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. పని కలవాఁడు, ఉద్యోగి. ౨. కార్యార్థి, ఒక ప్రయోజనమును గోరువాఁడు. ౩. వ్యాజ్యమునందున్నవాఁడు, వివాదయుక్తుఁడు. ౪.(వ్యాక) స్థాని, దేనికి ఆదేశము వచ్చునో అది.

కార్యికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కార్యి, వ్యాజ్యమునందున్నవాఁడు. (వాది లేక ప్రతివాది.) మను. ౭. ౧౨౪.

కార్వాకు, వి. క్షుద్రతృణవిశేషము. సాంస. ౫. ౪౫.

కార్శానవము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కృశానుసంబంధమైనది. (జ్వాల, వేఁడి, మొ.)

కార్శ్యము. సం. వి. అ. న-కృశత్వము-౧. బక్కతనము. ౨. తగ్గుదల. ౩. సన్నఁదనము, సూక్ష్మత్వము. పుం. ౧. సాలవృక్షము, మద్దికీ. ౨. లకుచముకీ. ౩. కచోరముకీ.

కార్షకుఁడు. సం. విణ. (అ. షికా. అ) దున్నుకొని బ్రతుకువాఁడు, కాఁపువాఁడు, కృషీవలుఁడు.

కార్షాపణము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పదియాఱుపణములయెత్తు. ౨. కర్షమెత్తువెండిటంకము. న. ధనము.

కార్షాపణికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.)-కార్షాపణమిచ్చి కొనినది.

కార్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సుకందరాలత, ప్రాఁచిలీఁగ, నాఁచుకీ.

కార్షికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. ఒకకర్షమునకుఁ గొనఁబడినది. ౨. కర్షమెత్తుగలది. ౩. కర్షణమునకు (=దున్నుటకు) అర్హమైనది. ౪. అ.పుం. కార్షాపణము, కర్షమెత్తువెండిటంకము.

కార్షికుఁడు. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.)=కార్షకుఁడు.

కార్షుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ.అ.)=కార్షకుఁడు.

కార్ష్ట్యము. సం. వి. అ. న. కృష్టత్వము, దున్నఁబడియుండుట.

కార్ష్ణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కృష్ణునకు సంబంధించినది. ౨. వ్యాసునకు సంబంధించినది. ౩. కృష్ణమృగమునకు సంబంధించినది. ౪. కృష్ణదేవతాకమైనది. (హవిరాది.)

కార్ష్ణి. సం. వి. ఇ. పుం-కృష్ణునిఅపత్యము-౧. మన్మథుఁడు, ప్రద్యుమ్నుఁడు. ౨. శుకుఁడు. ఈ. స్త్రీ. శతావరి, పిల్లపీఁచరకీ.

కార్ష్ణ్యము. సం. వి. అ. న. కృష్ణత్వము, నల్లఁదనము.

కాఱియ[1]. వి. (సం. కారికా. ప్రా. కారిఆ.) బాధ, కష్టము.

క. వేఱొకవిలు గొని విమతుఁడు,దూఱఁగ హరిమేన నాఱెఁ దొమ్మిదియమ్ముల్, మాఱెను బదింటఁ బొదివెం, గాఱియగా మఱియుఁ బఱపె గమికొనఁ దూపుల్. హరి. ఉ. ౧. ౧౪౭.

ఉ. పాటవఁ జూచి కారవనృపాలుఁడు నూతత
నూజాతోడ నీ, కాటియ మద్బలంబునకుఁ
గాఁదగునే వివిధాస్త్రసంపదల్, మీఱిననీవె
నూడఁగ...భార. కర్ణ. 3. ౧౦.

క. కాటియలఁ బడుచు... రసిక. 3. ౧౧౦. కే
యూర. 3. ౨౬౫.

జ: కాటియపడు, కాటియపెట్టు.

కాటియ². వి. నలుపు.

సీ. కటికట్టి కాటియ కటియ నల్లన నల్పు కప్పు
కం దనఁగను నొప్పుఁ గృష్ణ,వర్ణంబు...ఆం.
భా. ౧. ౧౦౭.

విణ. నల్లనిది.

కాటియవ(ప)డు. అ. క్రి.(√కాటియ1) బాధ
పడు.

క. మనుజు వరింపక మనుజాం,గన మనుజాళను
వరించి కాటియవడునే.భా.రా.సుం.౨౨౨.

కాటియవె(పె,బె)ట్టు. స. క్రి. (కాటియ¹+
పెట్టు.) బాధపెట్టు.

ఉ...మేల్, గాటియవెట్టి యైన నొడికంబుగ
వండుదు నెల్లకూరలున్. భార. విరా. ౧.
౭౭.

చ. కటికితనంబు మాన్చి చటుకాకువిడంబముఁ
గూర్చి లజ్జ సం,కటపడఁ జేసి యర్థిఁ గడుఁ
గాటియపెట్టినపాతకంబు... నైష. 3. ౫౪.
వ...కాటియంబెట్టు...మనుచ. 3. ౯.

కాలు¹. అ. క్రి. (సం. క్షర్.) ౧. స్రవించు.

శా. మోముల్ వెల్వెలఁబాఱఁ గన్నుఁగవ నా
మోదాశ్రువుల్ గాఱ...కన్గొనిరి దైత్యుల్
దంభనారాయణిన్. దశా. ౨. ౫౯.

చ...చెక్కులను దద్దయు ముద్దులు గాలు మో
మున,న్వల పలరారు...నీలా. ౨. ౧౯.

౨. రాలు.

ఉ...నయనకోణములన్ దహనస్ఫులింగముల్,
గాలఁగ...హరి.పూ. ౪. ౧౪౪.కేయూర.
౧. ౬౦.

జ: కార్చు.

కాలు². వి. (త. కాల్.) అజ్ఞానము.

క. వేలుగఁ గనినం బ్రకృతికిఁ, జూఱ విడిచిన
ట్లతనదుసుజ్ఞానము న,క్కాలు విడిచి తన
కంటెను,మీఱ నొకటి లేమి గాన్పు మెయి
కొనవలయున్. భార. అను. ౪. ౨౦౨.
(ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

బ. ౧. పరుషోక్తులు, కఠినోక్తులు.

ఉ. ఆఁడిపోకయున్ ఫలము నందుటయున్ గని
పల్కనేరమిన్, మాఱటనోరిదాన నయి
మాటలు చిత్తమునందు నిల్ప కేఁ,గాలులు
ప్రేలెదన్...భార. ఉద్యో. 3. ౧౦౭.

క. కడు నుడికి మదంబ కొన్నికాలులు వలికెన్.
పరమ. 3. ౫౪.

౨. అసత్యవచనములు.

ఆ. ఇవమునూడుకొలపు శేలికల్ ము న్నెందుఁ,
గాలు లాడి రనికత యెఱుంగ. అచ్చరా.
అయో. ౩౦.

విణ. ౧. నీచము, దూష్యము, నింద్యము; క్రూర
ము, పరుషము.

గీ. ఆతఁ డెఱుఁగఁడు గాక యీయద్రిభేది,
గౌతమునియింటఁ జేసినకాలుగోష్ఠి. హర.
౭. ౨౧.

సీ. ...ఇట్లు. గీ. గా వనెడివారి వేదముల్ గాలు
వేద,ములు మతంబు లసమ్మతంబులు...అని
గేలిగొందురు విమలమతులు. వరాహ. ౯.
౫౭.

ఆ. తల్లి పాఱవైచి తరల నన్యులపంచ,బ్రతికి
కూఁతపట్టి కొతుక కీవు, కన్ను లెఱ్ఱచేసి య
న్నులఁ గని కాలు,కూఁత లఱచె దేమి కోకి
లంబ. రసిక. ౪. ౧౭౦.

౨. వ్యర్థము.
(వైకుంఠవర్ణనము.) సీ. ఘట మంచుఁ బట మంచుఁ గాఱుయుక్తులఁ బెంచుమష్టతార్కికులకు దూర మగుచు. కళా. ౮. ౨౨౦.
జ: కాఱోడ్డెము, కాఱోడ్డెకాఁడు.
కాఱు[3]. వి.౧. సందంశకము, పట్టుకాఱు.
మ. ప్రతిసూర్యం డనుకమ్మటంబు మఘవద్భాణాస మన్కాఱు రో,హిత మన్పేరిటియూఁదుఁగ్రోవి... జలసాన్నారిబెడంగున న్దనరె వర్షావేళ విన్నంగడిక్. చంప్రా. ర.౧౭.
గీ. మీఱు సందంశకము పేరు కా ఱనంగ. ఆం. భా. ౨. ౭౯౮.
కాఱు[4]. విశ. దట్టమైనది, సాంద్రము.
క. కాఱడవిఁ బఱచుమృగముల...భార. ఆది. ర. ౧౯.
(శివవర్ణనము.)సీ. లోలుకడఱాఱాపసలు గెబ్బునర్తిఁ జేఁ డెద్దడిగుబురుకాఱిర్ల ప్రొద్దు.అచ్చ. రా. బాల. ౮.
కాఱోడ్డెకాఁడు. విశ. (కాఱోడ్డెము+కాఁడు) పరుషవచనము లాడువాఁడు.
క.చాడుఁడు కొండీఁడు దుర్వా,చాకి కృతఘ్నుండు నింద సలిపెడువాఁడున్,గాఱోడ్డెకాఁడు ఋణియును, బారము ముట్టంగ లేరు బహుదుఃఖములన్. శేష. ౩. ౨౬౯.
కాఱోడ్డెము. వి. (√కాఱు[2]) పరుషోక్తి.
సీ...కాఱోడ్డెము పరుసు పరుసన యనఁగ నిష్ఠురము వెలయు. ఆం.భా. ౧.౧౧౭.
శా. కన్నుం గ్రేవలఁ గెంపు దోఁప నదిరా కాఱోడ్డెమా నేను జెప్ప న్నీవిప్పని కొప్పకో మి యిది నీపాండిత్యమో...చం.రా. ౪.౬౧.
(ఇట 'ఎదురాడుట' అని భావము.)
కాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దుర్గ.౨.నీలిచెట్టు.౩. సుషేణిక, నల్లతెగడకీ. ర. సుషవి, నల్లజీలకఱ్ఱకీ. ౫. మంజిష్ఠకీ. ౬. అశ్వగంధ, పెన్నేరుకీ.
కాలంజరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పర్వతభేదము. ౨. యోగిచక్రమేళకము, యోగుల సమావేశమగుచోటు. (విల్యమ్సు.)
కాలంజరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చండి, పార్వతి.
కాలంజరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. భైరవుఁడు.
కాలక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాలకేయు లనుఅసురుల యొక్కమాత, దక్షునికూఁతురు.
కాలకంజము. సం. వి. అ. న. నీలోత్పలము, నల్లకలువ.
కాలకంటకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక పక్షి, దాత్యూహము, కూకురుగుండె. ౨. పీతసారము, వేఁగిసకీ.
కాలకంఠకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకపక్షి, దాత్యూహము, కూకురుగుండె.
కాలకంఠము. సం. విశ. (అ. ఆ, ఈ. అ.) నల్లని కంఠము కలది. వి. అ. పుం. ౧. నెమిలి. ౨. కలవింకము, పిచ్చుక. ౩. దాత్యూహము, కూకురుగుండె. ర. ఖంజనము, కాటుకపిట్ట. ౫. పీతసారము, వేఁగిసకీ.
కాలకంఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం-విషము త్రాగుట చే నల్లనికంఠము కలవాఁడు-శివుఁడు.
కాలకందకము. సం. వి. అ. పుం. నీరుపాము.
కాలకచువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. నల్లకందకీ.
కాలకము. సం. విశ. (అ. లికా. అ.) నల్లనిది. వి. అ. పుం. ౧. పుట్టుమచ్చ. ౨. అలగర్దము, నీటిపాము. ౩. జతుకము,లక్క. ర.కంటినల్లగ్రుడ్డు. ౫. (బీజగ)అవ్యక్తరాశిసంజ్ఞాభేదము.న. ౧. యకృత్తు, కారిజము. ౨. కాలశాకము, కతివేముకీ.
కాలకర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అలక్ష్మి, పెద్దమ్మ.

కాలకలాయము. సం. వి. అ. పుం. నల్లనిగుండ్రని సెనగలు, నల్లబటానీలు.

కాలకాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

కాలకీలము. సం. వి. అ. పుం. కోలాహలము, కలకలము. (నాచ.)

కాలకుంఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యముఁడు.

కాలకూటము. సం. వి. అ. పుం. న. పాలసముద్రమున పుట్టి శివునిచే త్రాగఁబడినహాలాహల విషము.

కాలకృతుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కృతకాలుఁడు-సూర్యుఁడు.

కాలకృత్తు. సం. వి. త్. పుం. సూర్యుఁడు. (త్రి. ని.)

కాలకేయులు. సం. వి. అ. పుం. బ. కాలకాపుత్రులగురాక్షసులు.

కాలక్షేపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాలము వెళ్లఁబుచ్చుట, ఉబుసుపోక. ౨. విలంబము, జాగు.

కాలఖంజనము. సం. వి. అ. న. కాలిజము.

కాలఖండము. సం=కాలఖంజనము.

కాలగ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం. సంవత్సరము.

కాలఘాతి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కాలక్రమమున చంపునది. (విషము, మొ-విల్యమ్సు.)

కాలచక్రము. సం. వి. అ. న. చక్రాకారముగా తిరుగుచుండుకాలము.

కాలచింతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కాలము నాలోచించువాఁడు-దైవజ్ఞుఁడు, జోస్యుఁడు.

కాలజ్ఞము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడి. ౨. కోయిల.

కాలజ్ఞానము. సం. వి. అ. న. ౧. జ్యోతిశ్శాస్త్రము. ౨. యుక్తకాలము నెఱుఁగుట. 3. మృత్యువును తెలుపుచిహ్నభేదము.

కాలజ్ఞుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఉచితసమయమును తెలిసినవాఁడు. వి. అ. పుం. జోస్యుఁడు.

కాలటుక. వి. (కాలు[2]+అటుక) కుండ లుంచుటకై రెండు మొనలు ఇరుప్రక్కలగోడలయందు పాదిగి యడ్డముగా కాల్లుంచి అడ్డముగా నమర్చినప్రాను. (శ. ర.)

కాలతాలము. సం. వి. అ. పుం. తమాలము, చీకటిచెట్టు.

కాలతిందుకము. సం. వి. అ. పుం. కాకితుమికి.

కాలత్రయము. సం. వి. అ. న. భూతభవిష్యద్వర్తమానము లనుమూఁడుకాలములు.

కాలధర్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మృతి, మరణము. ౨. కాలముయొక్కస్వభావము.

కాలనేమి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. (హనుమంతునిచేత హతుఁడైన) ఒకానొకరాక్షసుఁడు. ౨. (విష్ణునిచేత హతుఁడైన) ఒకానొకరాక్షసుఁడు.

కాలపక్వము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కాలముచేతనే పరిపాకము నొందినది. (ఫలము, మొ.) మను. ౬. ౨౧.

కాలపర్ణము. సం. వి. అ. పుం. తగరవృక్షము, నందివర్ధనము.

కాలపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముమ్మ్యాకుపావ్న, విదారిగంధ.

కాలపాలకము. సం. వి. అ. న. కంకుష్ఠమృత్తిక.

కాలపాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. యమునిపాశాయుధము. ౨. ఉరిత్రాడు.

కాలపాశికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. యముఁడు. ౨. ఉరితీయువాఁడు.

కాలపీలువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాకితుమికి.

కాలపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకజాతిఇఱ్ఱి. ౨. రాపులుఁగు. న. ౧. కర్ణునివిల్లు. ౨. విల్లు. (హేమ. ని.)

కాలవేషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్యామాలత, ప్రేంకణముక్.

కాలప్రభాతము. సం. వి. అ. న. శరదృతువు. (త్రి. ని.)

కాలభాండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మంజిష్ఠక్.

కాలభైరవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివాంశమున పుట్టి కాశియందున్న ఒకానొక దేవత.

కాలమానము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కృష్ణార్జకము, నల్లగగ్గెరక్. ౨. కృష్ణతులసిక్. (వాచ) న. కాలపరిమాణము, కాలముయొక్క కొలఁది.

కాలమాలము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణార్జకము, నల్లగగ్గెరక్.

కాలము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) నల్లనిది. (అ. ఆ. అ.) క్రూరము. వి. అ. పుం. ౧. నలుపు. ౨. వేళ, తఱి, ప్రొద్దు. ౩. కంటినల్లగ్రుడ్డు. ౪. కోయిల. ౫. (సంగీత.) ఒకకాలమానము, తాలప్రమాణవిశేషము. ౬. మరణము, చావు. ౭. ఎఱ్ఱచిత్రమూలముక్. ౮. తాటిచెట్టు. ౯. కాసమర్దము, కసిందక్. ౧౦. మూఁడు అనుసంఖ్య. ౧౧. రాలము, మద్దిచెట్టుజిగురు. న. ౧. ఇనుము. ౨. కాలీయక మనుగంధద్రవ్యము. ౩. కక్కోలకము, తక్కోలముక్.

కాలగోచరుఁడగు=మృతి నొందు.

ఆ. అట్లు తపముసేసి యద్దేవువరమునఁ, బుత్రదశ కలబ్ధిఁ బొంది కొంత, కాలమునకు వారు కాల గోచరులైన... వాసిష్ఠ. ౨. ౧౫౧.

కాలముఖము. సం. వి. అ. పుం- నల్లనిముఖము కలది-కొండముచ్చు.

కాలముచేయు. మి. అ. క్రి. (కాలము+చేయు) కాలధర్మము నొందు, చచ్చు.

క. అని నిశ్చయించి హస్తం, బున జలములు పూని తల్లి పాష్మని ప్రోక్షిం, చిన మాయగోవు పడుచుం, గను గ్రుడ్లం దిరుగవేసి కాలముచేసెఁ. వరాహ. ౧౦. ౪౦.

కాలమూలము. సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱచిత్రమూలముక్.

కాలమేషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మంజిష్ఠ, మంజిటితీఁగ. ౨. సుషేణిక, నల్లతెగడక్. ౩. సోమరాజి, కావుగచ్చక్.

కాలమేషిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కాలమేషి.

కాలయవనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక యవనరాజు. (ఇతఁడు కృష్ణుని తఱుముకొని వెళ్లి ఒకగుహలో నిద్రించుచున్న ముచుకుందుని కృష్ణుఁడనుభ్రాంతిచే కాలితో తన్ని అతఁడు కనువిచ్చి చూచుటచేత దగ్ధుఁడయ్యెను.)

కాలయాపనము. సం. వి. అ. న. ౧. కాలవిలంబము, జాగు. ౨. కాలము గడపుట, ఉబుసుపోక.

కాలయోగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాలముయొక్క కూడిక, కాలసంబంధము. ౨. విధి, దైవము.

కాలరాత్రి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. ప్రళయకాలము. ౨. చీకటిరేయి. ౩. దుర్గామూర్తిభేదము. ౪. భీమరథి అనెడునది. ౫. యమునిభగిని. ౬. దీపావళ్యమావాస్య. ౭. మనుష్యునియాయువున డెబ్బదియేడవసంవత్సరమునందు ఏడవమాసము లో ఏడవనాఁటిరాత్రి.

కాలరి. వి. (కాలు[2]+అరి) ౧. పదాతి, కాలిబంటు.

సీ. చేగలమెకములఁ జెండుబెండొనరించి కాలరిపౌఁజుల నేలఁ జమరి. అచ్చ. రా. సుం. ౧౦౮.

౨. దూత, వార్తాహరుఁడు.

వ... మనము వెనగలకాలరుల వేగంబుచ్చి శల్యకేకయజరాసంధతనయ ధృష్టకేతుప్రభృతులయినభూపతులకును వారివారిబంధుమిత్ర

జనంబులకు నెఱింగించుట కార్యంబు. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౭.

శ్లో. శల్యస్య ధృష్టకేతోశ్చ జయత్సేనస్య వా విభో, కేకయానాం చ సర్వేషాం దూతా గ చ్ఛంతు శీఘ్రగాః. సం. భార. ఉద్యో. ౪. ౮. ప్రబోధ. ౨. ౪౧.

౩. పథికుఁ డిచ్చుపన్ను, అనుపు.

సీ... కాలరి నాఁగ ననుపు నాఁగ, నభిగంతృభా గధేయము చెలంగును... ఆం. భా. ౨.౮౭-౨.

కాలరుద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కాలరూపుఁ డగు రుద్రుఁడు-కాలాగ్నిరుద్రుఁడు (కల్ప.) కాలరూప ప్రళయాగ్నిరూపరుద్ర భేదము. (వాచ.)

కాలలవణము. సం. వి. అ. న. బిడాలవణము.

కాలలుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కాలకము కలవాఁడు, పుట్టుమచ్చ గలవాఁడు.

కాలలో(లౌ)హము. సం. వి. అ. న. ఇనుము; ఉక్కు.

కాలవృంతము. సం. వి. అ. పుం. కులుత్థము, ఉలవలు.

కాలవృంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాటల, కలిగొట్టు.

కాలశాకము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణనింబము, కఱివేము.

కాలశేయము. సం. వి. అ. న-కలశమునం దుండునది-మజ్జిగ.

కాలసర్పము. సం. వి. అ. పుం. నల్లత్రాఁచు.

కాలసారము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణసారము, నల్లఇఱ్ఱి. న. పీతచందనము, పచ్చగందపుమ్రాను.

కాలసూత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. నరక భేదము. ౨. మృత్యుహేతు వగుసూత్రము. (ఉరిత్రాడు, మొ.)

కాలస్కంధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తమాలము, చీకటిమ్రాను. ౨. తిందుకము, తుమికి. ౩. వకుళము, పొగడ. ౪. జీవకము, వేఁగిస. ౫. ఉదుంబరము, మేడి.

కాలస్థాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాటలి, కలిగొట్టు.

కాలహరణము. సం. వి. అ. న. విలంబము, జాగు.

కాలహాని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=కాలహరణము.

కాలహీనము. సం. వి. అ. పుం. లోధ్రము, లొద్దుగు.

కాలాంజనము. సం. వి. అ. న. మిక్కిలి నల్లని దగు నొక యంజనవిశేషము.

కాలాంజని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రేచని, తెల్ల తెగడ. (ఇది విరేచనకారి.)

కాలాండజము. సం. వి. అ. పుం-మిక్కిలి నల్లని పిట్ట-కోయిల.

కాలాంతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

కాలాంతరము. సం. వి. అ. న. ౧. మఱియొక కాలము. ౨. కాలమునకు కాలమునకు నడుమ నుండు వ్యవధానము.

కాలాంతరవిషము. సం. వి. అ. పుం-కోపకాలమునందు మాత్రము విషముగలది-మూషికాది.

కాలాగ(గు)రువు. సం. వి. ఉ. న. కృష్ణాగరువు, నల్లఅగలు.

కాలాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ప్రళయాగ్ని. ౨. పంచముఖరుద్రాక్షము.

కాలాతిక్రమము. సం. వి. అ. పుం. యుక్తకాలము కడచిపోవుట. (ఇట్లే కాలాతిక్రమణము, కాలాతిపాతము, కాలాత్యయము, కాలాతిరేకము, మొ.)

కాలాతీతము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కడచిన యుక్తకాలము కలది, యుక్తకాలము దాఁటినది. (కృషి, మొ.) వి. అ. న. కాలాతిక్రమము.

శ్లో. కాలాతీతే వృథాసంధ్యా వంధ్యస్త్రీమైథు నం యథా. (వాచ.)

కాలాత్ముఁడు(త్మ). సం. వి. న్. పుం-కాలరూ పుఁడు-పరమేశ్వరుఁడు.

కాలానునాది. సం. వి. న్. పుం. ౧. తుమ్మెద. ౨. చటకము, పిచ్చుక. ౩. కపింజలము, కపుఁజు. ౪. చాతకము, వానకోయిల.

కాలానుసారకము. సం. విణ. (అ. రికా. అ.) కాలము ననుసరించి పోవునది. వి. అ. న. ౧. తగరము, నందివర్ధనముకీ. ౨. పీతచందనముకీ.

కాలానుసారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) కాలము ననుసరించి వెళ్లువాఁడు. వి. న్. న. ౧. శైలజము, జాతిపువ్వు, సిలాజిత్తు. ౨. సరళద్రవము, దేవదారునిర్యాసముతో చేసినధూపద్రవ్యము.

కాలానుసార్యకము. సం =కాలానుసార్యము.

కాలానుసార్యము. సం. వి. అ. న. ౧. శైలేయము, జాతిపువ్వు, సిలాజిత్తు. ౨. శింశుప, ఇరుగుడుకీ. ౩. తగరము, నందివర్ధనముకీ. ౪. సుగంధిద్రవ్యవిశేషము.

కాలాపము. సం. వి. అ. పుం. సర్పభోగము, పాముయొక్క పడగ.

కాలాయసము, సం. వి. అ. న. ఇనుము.

కాలావధి. సం. వి. ఇ. పుం. గడువు, మితి పెట్టిన కాలము.

కాలి(ళి). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. క్షీరకీటము, పాలలోఁ బుట్టుపురుగు. ౨. నల్లసిరా. ౩. పార్వతి. ౪. నల్లనిక్రొత్తమబ్బు, కృష్ణనవమేఘము. ౫. నల్లనియాఁడుది. ౬. సత్యవతి. (వ్యాసునితల్లి.) ౭. రాత్రి. ౮. అగ్నియొక్క సప్తజిహ్వలలో నొకటి. ౯. కాలరాత్రి. (యమునిచెల్లెలు.) ౧౦. నింద, దూఱు. ౧౧. బొగ్గు. ౧౨. వృశ్చికాళి, తేలుకొండికీ. ౧౩. ఉపోదకి, దుంపబచ్చలికీ. ౧౪. కారవి, నల్లజీలకఱ్ఱకీ. ౧౫. తువరి, తొగరిమన్ను. (వై. ని.) ౧౬. తొమ్మండ్రు శివశక్తులలో నొకతె. ౧౭. భ్రూకుటి, బొమముడి. ౧౮. సప్తమాతృకలలో నొకతె. ౧౯. పిప్పలికీ. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

కాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పార్వతి. ౨. ద్రౌపది. ౩. ఆఁడుకాకి. ౪. బొగ్గు. ౫. నలుపు. ౬. నూఁగారు, రోమావళి. ౭. మేఘావళి, మబ్బులగుంపు. ౮. వానమబ్బు; క్రొత్తమబ్బు. ౯. (ఘుద్రలోహములకూడికవలనఁ గలిగిన)బంగారునందలిదోషము. ౧౦. సుర, మద్యము. (కల్ప.) ౧౧. నెలనెలకు ఈయవలసినవడ్డి. ౧౨. జటామాంసికీ. ౧౩. పటోలశాఖ, పొట్లకొమ్మ. ౧౪. కరక, హరీతకికీ. ౧౫. కాకోలి, కారుకొల్లికీ. ౧౬. (క్రమముగా వాయిదాలమీఁద)ఇయ్యఁ దగినవస్తువెల. ౧౭. శ్యామాపక్షి, నల్లపిచ్చుక. ౧౮. క్షీరకీటము, పాలలోఁ బుట్టుపురుగు. ౧౯. హిమసంహతి. (త్రి. ని.) ౨౦. ఇంచుకనలుపుచాయ గలవస్తువు. ౨౧. నల్లసిరా. ౨౨. కుబ్జ, మఱుగుజగుకన్య. ౨౩. అళ్వదంతరేఖ. ౨౪. సూక్ష్మజీరకము, సన్నజీలకఱ్ఱకీ. ౨౫. (లజ్జాదులచేత) వెలవెలఁబోవుట, వివర్ణత. ౨౬. చిక్రోడము, ఉడుత. ౨౭. తువరి, తొగరిమన్ను. ౨౮. వృశ్చికపత్త్రము, తేలుకొండికీ.

కాలికంచేము. వి. (√ కాలు[2]) బాలక్రీడావిశేషము, ఇసుకలో కాలితో కంచమువలె పలుములు చేసి యాడుకొనునొకయాట.

సీ. కాలికంచంబును గట్టెగుఱ్ఱము ... గీ. అకటయగచాట్లప్రాతనైయాడుకొనుచు. హం. ౩: ౧౪౬.

కాలికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కాలముచేతఁ జేయఁబడినది. ౨. కాలభవము, కాలమువలనఁ బుట్టినది. ౩. కాలమునకుఁదగినది. వి. అ. పుం.

౧. క్రౌంచపక్షి. ౨. బొగ్గు.న. ౧. కృష్ణచందనముకే.
౨. వైరము, పగ.

కాలిడు. అ. క్రి. (కాలు^{2} + ఇడు) చొచ్చు, ప్రవేశించు.

(ద్యూతవర్ణన.) ఉ. నట్టులు రెండుఁ దాన జతనంబునఁ జేకొని యున్నయిండులం,గట్టి నృపాలుసారెలకుఁ గాలిడ నెందును జోటు లేక ...భోజరా. ౭. ౧౩౦.

కాలిత్రోవ, కాల్దోవ. వి. (కాలు^{2} + త్రోవ) -ఒకఁడుమాత్రము నడచిపోవుటకు వీలైనమార్గము-నడకమార్గము.

సీ...కాలిత్రోవ యన నేకపది...ఆం.భా. ౨.౯.

స్రగ్విణి. దండకారణ్యమధ్యంబుకాల్దోవలో, గుండ నేఁ గవ్వపుంగొండకుం బోవ...ప్రబోధ. ౪. ౯౨.

కాలి(ళి)దాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక సుప్రసిద్ధసంస్కృతకవి.

కాలినడ. వి.(కాలు^{2} + నడ.)పాదచారము.(శ.ర.)

కాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆర్ద్రానక్షత్రము.

కాలిపుట్టువు. వి. (కాలు^{2} + పుట్టువు) పాదజుఁడు, శూద్రుఁడు. (శ. ర.)

కాలిబంటు. వి.(కాలు^{2} + బంటు)పదాతి.(శ.ర.)

కాలిబోను. వి. (కాలు^{2} + బోను) మృగములకాళ్లు తగులుకొనుటకు ఒడ్డియుండెడియురితో సంతనపఱచినమ్రానియంత్రము.

వ...మృగయుండు బిస యొడ్డి సంఘటించినకాలిబోనులం బడి బెగడక యద్దారు వీడ్చుకొని యీరములఁ దఱియంబడి...మనుచ. ౪. ౩౭.

కాలిమ. సం. వి. న్. పుం. ౧. నలుపు. ౨.వివర్ణత. (రూ. కాలిమము.)

కాలిముల్లు. వి. (కాలు^{2} + ముల్లు) కాలిలో గ్రుచ్చుకొన్నముల్లు.

గీ. అనిమిషులగుండెలో గాల మఖిలలోక, నేత్రమున నాటి వేధించునెరసు గాలి,కాలిముల్లు కుభృత్పాలిపాలిపిడుగు, రావణుఁడు డిండె భువనముల్ రక్తిఁ జెందె. ఉ. రా. ౧. ౧౪౯. (కాలిముల్లు:- కాలిముల్లువంటివాఁడు, బాధకుఁడు అని భావము.)

కాలిమూఁక=కాలుబలము. (√కాలు^{2}.)

సీ. నూటి కొక్కఁడె చాలి మేటిమగంటిమిఁ గాలుద్రవ్వుచు నుండుకాలిమూఁక. రంగా. ౧. ౧౩౭.

కాలియ. వి. పిశాచము.

ఉ.కాలియ పట్టినట్లు గడుఁ గంది కృశుండయి వీడి వెండ్రుక,ల్దూలఁగ లాంఛనధ్వజముతో లగుడంబు తగ న్ధరించి ప్రే,తాలయ మెల్లఁ ద్రిమ్మరుచు నాయతు లన్నియుఁ గొంచు రాజు పె,న్మాలతనంబు నొందెఁ గొఱ మాలినదైవము చెయ్ది నక్కటా. మార్క. ౧. ౨౩౬.

కాలీకము. సం. వి. అ. పుం. క్రౌంచపక్షి.

కాలీచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యమునివిచారణస్థానము, యముఁడు పాపుల విచారణ సేయుపట్టు. (వై. ని. త్రి. ని.)

కాలీయకము. సం. వి. అ.న. సుగంధిద్రవ్యవిశేషము. పుం. దారుహరిద్ర, మ్రానిపసుపుకే.

కాలు^{1}. అ. క్రి. ౧. మండు, ప్రజ్వలించు.

గీ. సతివియోగాగ్ని మనములో సంతతంబుఁ, దగిలికొని కాల దానికిఁ దనుపు సేయఁ,దలఁచియో...హిమగిరికి నీళ్వరుఁడు వచ్చె. కు. సం. ౩. ౩౩౦.

౨. దగ్ధమగు; తప్తమగు.

చ. అడపాడ గాన రాక తెగటారియుఁ గాలినయట్టిప్రోడుకై,వడి...మనుచ. ౩. ౪౬.

ఉ. కాన ననర్థమూల మగుకాలిననీమమతావికారముల్,మానుట మేలు...ప్రబోధ. ౫. ౨౫. (ఇట నిందాసూచకము.)

ఆ. అధిపుఁ జెట్టలాడె నని దత్తుఁ గని సతి,కడ రుకోపవహ్ని నొడలు గాలె,వగవ నల్లె యెట్టివారికిఁ బ్రియనిరా,కరులఁ గాంచి యొడలు గాల కున్నె. కు. సం. ౨. ౧౭౯.

కాల్వడి=తుపాకులు ప్రేల్చుటయందలివేగము.

మ...తుపాకిమంది యెదురెక్కం బాటి వేట్లాడి కా,ల్వడి మీఱంగ ఢమంఢమంఢీమిఢీమి ధ్వానంబు మిన్నంటఁగన్. చంద్రా. ౬. ౭౩.

జ: కాలుకొను[1],కాలుకొల్పు,కాలుచు,కాల్పు.

కాలు[2]. వి. దే. (క. కాలు. త.కాల్.కు.కాడు.)

౧. పాదము, అడుగు.

ఆ.సాతులోని కుటికి జనముల నున్మద,లీల నేలఁ బెట్టి కాలఁ జమర. భార. శాం. ౩. ౪౭౪.

చ...అందినన్ సిగయు నందక యుండినఁ గాళ్లు వట్టుకొం,దువు...విజ. వి. ౩. ౫౧.

ఉ...కాళులు గడ్డి...హంస. ౩. ౧౦౬.

౨. నాల్గవవంతు, పాతిక.

ఉదా: ముక్కాలు.

గీ...వారి కుదయించెఁ దనయ యొార్తు,మూల నక్షత్రమునయందు మొదటికాలఁ, గేంద్రమున నాంగిరసుఁ డుండఁ జంద్రవదన. కాశీ. ౫. ౩౨౬.

౩. మంచము మున్నగువానికోడు.

ఉ. భృంగి దలంపఁగాఁ బరమభృత్యుఁడు నర్మసఖుల్ పిశాచముల్, కంగటికాలు నమ్మఁదగు కైదువు...జై. భా. ౫. ౮౫.

౪. పద్యచరణము.

సీ...ఈమూఁటి కక్షరంబులు సమం బన్నికాళ్ల. అప్ప. ౪. ౧౮౧, ౨౨౫.

కాలుకొన్నంత=కాలితోనడవఁగలిగినంత.

సీ. కాలుకొన్నంతయుఁ గడు వేగమునఁ బాటి కనుకని దెసలందుఁ గాడుపడియు. నిర్వ. ౪. ౭౬.

వ.అప్పేటి జోటియుం దానును ఘోటకంబునుం దత్కాలోచితాహారంబులం దృప్తి సలిపి కాలుకొన్నయంత నేల యరిగి. విక్ర. ౬. ౧౦౦.

కాలుతక్కువవాఁడు=పడిగా నడువ లేనివాఁడు.

గీ. కాలు తక్కువవారలు గలయఁ జెదరి,వెనుకఁ బడి పోవు చెడఁ దన్నుఁ గని భయమునఁ, బ్రాణదానంబు వేఁడినఁ బార్థుఁ డభయ, హస్త మిచ్చుచు దయ పెనుపారఁ బలుకు. భార. విరా. ౫. ౨౨౫.

కాలాఁగు=కాలునిలుపు, ఉండు, విశ్రమించు.

గీ...మధ్యాహ్న మయ్యెను దేవ యిచట,నేఁడు కాలాఁగి మామందపాఁడి చూచి,గోరసముఁ బాయసంబులు నారగించి, నిగ్రహం బయిన మము మన్నింపవలయు. పి. శకుం. ౧. ౧౨౩.

జ: కాలటుక, కాలరి, కాలికంచము, కాలిడు, కాలిత్రోవ, కాలినడ, కాలిపుట్టువు,కాలిబంటు, కాలిబోను,కాలిముల్లు,కాలిమూఁక,కాలుకొను[2], కాలుచ్చు, కాలుదివియ, కాలుద్రువ్వ, కాలుద్రొక్కు, కాలుపలము,కాలుబలము,కాలుమడఁచు, కాలుమానిసి, కాలురి, కాలువల, కాలుసాఁచు, కాలూఁదు, కాల్కడ, కాల్కడియము, కాల్గజ్జె, మొ.

కాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. యముఁడు. ౩. విశ్వేదేవవిశేషము. ౪. శని.

కాలుకొను[1]. అ. క్రి. (√ కాలు[1]) కాలు. (చూ. కాలుకొల్పు.)

కాలుకొ(ల్కొ)ను[2]. అ. క్రి. (కాలు[2] + కొను) కాలుమోపు; నెలకొను.

వ...విష్ణునిమాయవలన నెందును గాల్కొని నిలువ సంబళింపక శతసహస్రసంఖ్యలయేండ్లు చరియించి...హరి. ఉ. ౯. ౯౮.

గీ.అంత కంతకు నెక్కుచు సంతమసముఁ, గాలు
కొననీక చంద్రుండు గ్రాలె నధిప. భార. ద్రో. ౫. ౨౮౫.

గీ. కాలుఁ డాదిగ దేవసంఘంబు నెల్లఁ, గాలు
కొనకుండ నెగుచు విక్రమధనుండుఁ, గాల
వళమున నిజబాహుగర్వ ముడిగి, కాలగోచ
రుఁ డయ్యె నక్కాలనేమి. కు. సం. ౧౨. ౭౭౦.

కాలుకొల్పు. స. క్రి. (√ కాలుకొను[1]) కాలు
కొనఁ జేయు.

(మండించు)

మ. జలజాప్తోగ్రమయూఖపుంజెసనుకిన్ స
ప్తాశ్వకాంతోపల,మ్ముల సోఁకించి తదుద్గతా
గ్నిలవమున్ బోధించి వాత్యానవా, నిలవే
గంబునఁ గాలుకొల్పి పత గానీకంబు పాకం
బుగా, నలరించెన్ సమయాఖ్యపాచకుఁడు
భూతాహారసంప్రాప్తికిన్. శుక. ౩. ౪౪౯.

కాలుచే(ల్చే). స.క్రి.(√కాలు[1])కాలఁజేయు.

(దహించు)

చ...భూరిశిఖావళి ఖాండవంబున,ల్గడఁ గడుఁ
బర్వఁగాఁ బెటిగి కాల్పఁ దొడంగె హుతా
శనుండు...భార. ఆది. ౭. ౨౫౯.

క...బ్రహ్మబలము బల మిలఁ,గనుగొన నీక్షత్రబ
లము గాల్పనె యనుచున్. భా. రా. బాల.
౫౮౮. (ఇట నిందాసూచకము)

గీ. బ్రహ్మవిజ్ఞానమును నట్ల ప్రజ్వరిల్లి, శుభము న
శుభము నొకటిగా సుడిసి కాల్చు. భీమ. ౫.
౧౭౭. (ఇట 'నశింపఁజేయు' అని భావము.)

కాలుచ్చు. వి. (కాలు[2] + ఉచ్చు) ఒక వేఁటసాధ
నము, పశుపక్ష్యాదులకాళ్లు తగులుకొనునట్లొగ్గ
డు ఉరి.

క. మిడిబోనులఁ గాలుచ్చులఁ,బడఁదోలియు...
గేళ్లన్,వడి గలజింకల నెల్లన్, బొడిచిరి క
డుఁ జెంచులు ... యయా. ౨. ౧౯.

కాలుదివియ. వి. (కాలు[2] + దివియ) నడచువా
రికి దారి చూపుటకై యుపయోగించుకాఁగడా;
కాఁగడా.

ఆ. వారు సంభ్రమించి వడిఁ గాలుదివియలు,
గొనుచు...నృత్తశాలఁ జొచ్చిరి ... భార.
విరా. ౩. ౪.(ప్రాఁత ప్రతి. చి.ని. పా.)

కాలుద్ర(ల్ద్రి)వ్వు. అ. క్రి. (కాలు[2] + త్రవ్వు)
-వృషభాదులు దర్పాదులచే - కాలితో నేలను
త్రవ్వు; కారణము లేకయే (కలహమునకు) సిద్ధ
పడు.

ఆ. అధికదర్పయుక్తమై బలీవర్దంబు,నగముదరి
విదారణంబుసేయఁ, గాలుద్రవ్వునట్లు గడు
బలాఢ్యులతోడ, నేచి వీఁడు విగ్రహింపఁ
దొడఁగె. భార. సభా. ౨. ౧౭౩.

గీ...వ్యాఘ్రము...కాలుద్రవ్వుచు నుండెఁ ద
త్సాలవనాల,మున...విక్ర. ౩. ౭౦.

ఆ. కయ్యమునకు వలదు కాల్ద్రివ్వ నధిప సా,మ
మున భేదమునను మార్దవమున, మెత్తఁ జేసి
చెఱుచు మెయివడిఁ దప్పించు, కొను తెఱం
గెఱింగికొనుట మేలు. భార.శాం.౨.౨౭౨.

క...ముట్టినపగఅసొంపు నడఁచుట యొప్పున్,
విను కయ్యమునకుఁ గాల్ద్రి,వ్వనఁ బాటిలు
దురిత మెట్టివిభునకునైనన్.భార. శాం. ౩.
౧౫.

కాలుద్రొ(ల్ద్రొ)క్కు. స. క్రి. (కాలు[2] + త్రొ
క్కు) ౧. పెండ్లియాడు. (పెండ్లిలో వధూవరు
లొకరికొకరు త్రొక్కుట యాచారము. ఈ
యాచార మిప్పుడు శూద్రులలోఁ దఱచు కా
న్పించుచున్నది.)

సీ. దివివెలయాలికై తెగునన్నదమ్ములం దగ్రజుఁ
గాల్ద్రొక్కినట్టిజంత. చం. రా. ౨. ౮౪.

ఇట్లే: చరణముత్రొక్కు.

(గంగావర్ణనము)సీ.సకలరత్నాకరస్థానమై యు

ప్పాంగునంబుధీసుని జరణంబుద్రొక్కి. (అడి దము సూరకవిచాటువు.)

౨. వెంబడించు.

గీ. చెలువ నిను రాజకీరంబు చెట్టపట్టెఁ, గలికి నిను రాజహంసంబు కాలుద్రొక్కె, మంచిశకునంబు లివిగో నామాట చూడు, కన్నె యీ లోనఁ బెండ్లి గాఁ గలదు నీకు. విజ. వి. ౨. ౧౫౯.

అ. క్రి. కాలూఁదు, నిలిచియుండు.

గీ. పూసపాటిమహాస్థానభూమియందుఁ, గాలు ద్రొక్కఁగ నోడుఁ జండాలుఁ డైనఁ, గదలుమిట మాని దివిజగంగాఘవాని. (అడిదము సూరకవిచాటువు.)

వి. వివాహము, పెండిలి.

గీ...వి, వాసనామంబు పెండ్లి చేపట్టు కాలు, ద్రొక్కు పెండిలి యనఁగ ... ఆం. భా. ౨. ౧౭౭.

కాలుపలము. మి.వి.(కాలు² + పలము) పలములో నాల్గవభాగము.

సీ. కరిసె యనంగను గాలుపలం బొప్ప...ఆం. భా. ౨. ౨౬౯.

కాలుబ(ల్బ)లము. మి. వి. (కాలు² + బలము-క. కాలుబల) కాలితో నడచెడిసేన, పదాతిబలము.

ఆ. చదిసెఁ గాలుబలము చామరచ్ఛత్రకే, తువులు నాయుధములుఁ దునియ లయ్యె. భార. భీష్మ. ౨. ౧౬౫.

సీ ... కాల్బలముల గీటడంచి ... మార్క. ౭. ౧౦౮. హరి. పూ. ౮. ౯౭.

కాలుమ(ల్మ)డుఁచే. అ. క్రి. (√కాలు²) మూత్రవిసర్జనము చేయు. (శ.ర.)

కాలుమానిసి. వి. (కాలు² + మానిసి) పాదచారియైనమనుష్యుఁడు; పదాతి.

వ. ఆ కౌతుకు వీఁడు గాలుమానిసి యగుటం జేసి మనకు నొప్పింప వెరవు గాదయ్యెడు నను దుర్విచారంబున. భార. భీష్మ. ౩. ౯౭.

సీ... మొగ్గనేసుంగుఁ బడుకాలుమానిసియును. భార. ద్రో. ౩. ౪౭.

కాలురి=కాలుమ్చే. (కాలు² + ఉరి.)

క. వెలివాఋను గాలుపులును, వలలుఁ దెరలు దీమములును ... వేఁట కాడిండంబుఁ దెపుఁ గనె. ఉ. హరి. ౪. ౨౨.

కాలువ(ల్వ). వి. (సం. కుల్యా. క. కాలువె. త. కాల్వాయ్.) ౧. అల్పమైనకృత్రిమనది, కుల్య; కుల్య పాఱుటకు త్రవ్వినమార్గము.

గీ. లోనిజాతొట్టి నిండి కాలువగఁ జాఁగి. ఆము. ౬. ౭.

ద్వి. శ్రీరాముకార్యంబు సేయంగఁ బూని, వారిధి పిల్లకాల్వయుఁ బోలె దాఁటి. రం. రా. సుం. ౨౮౦ పా. ౧ పం.

(వ్యవ) నీరు వచ్చుటకై కాలువ త్రవ్వుచున్నారు.

౨. పరంపర.

సీ. అలిగి యర్జునుఁడు వాలంపకాలువ లోలి నడరించుటయు...భార. భీష్మ. ౩. ౨౩౪.

కాలువ(లు)గట్టు= కాలువవలె నెడ తెగక ప్రసరించు.

వ. ఇట్లు మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు గాలువలుగట్టి గట్టిమెయిను ఋవులు చించియు...ఉ. హరి. ౧. ౧౪౭.

కాలువల. వి. (కాలు² + వల) పసుపక్ష్యాదులకాళ్లకుఁ దగులుకొనుటకై వేఁటకాండ్రు పన్నెడు వల.

వ...కాలువలల నురుల బోనుల దీమంబులం జిగురుఁగండెల వేయించి సారమేయంబుల విడిపించిన...పి. శకుం. ౨. ౧౪. వరాహ. ౪. ౭౫.

కాలుష్యము. సం. వి. అ. న. ౧. (కోపాదులవలన

మనస్సునకుఁ గలుగు) కలఁక, అప్రసన్నత. ౨. (బురదలోనగువానివలన జలాదులకుఁ గలుగు) మాలిన్యము.

కాలుసా(చా)ఁచు, కాల్సా(ల్చా)ఁచు. అ. క్రి. (కాలు² + చాఁచు) ౧. ప్రయాణమగు.
(కైటభాసురుఁడు)మ. వరుణుఁ గుహ్యకనాథు గెల్చి తనకుఁ వారిచ్చుకై కానుకల్, కరుణంగైకొని బ్రహ్మపట్టనముపైఁ గాల్సాఁచి యద్దిక్కునన్.
వ. రాజర్షిగణసేవితుండై యున్నధాతకు నమస్కరించి... శేష. ౪. ౯౦, ౯౧.
౨. యత్నించు; సిద్ధపడు.
సీ. ఎవ్వండు నీచిత్త మెరిఁయించుచున్నాఁడు కైవల్యపదవికై కాలుసాఁచి. గీ. అనతిమ్ము మహేంద్ర...హర. ౩. ౪౪.
సీ. పాపాత్మునకుఁ బారుపత్తె మియ్యఁగ రాదు చాలనిపనికిఁ గాల్చాఁప రాదు. రామలిం. ౫౧.
కాటికిఁ గాళ్లు చాఁచుకొని యుండు=చావ సిద్ధముగా నుండు.
(వ్యవ) కాటికి కాళ్లు చాఁచుకొని యుండి వాఁడు మరల పెండ్లిచేసికొన్నాఁడు.

కాలూఁదు. అ. క్రి. (కాలు² + ఊఁదు) ౧. కాలు పెట్టు, కాలుమోపు.
వ... సౌధాగ్రంబునందు నటియించు కేతనపటాంచలంబునం జలంబు గొని యొక్కకాకి గాహనమునకై కాకారవంబుతోడం గాలూఁదఁ దలంచి యనువు గాక చీకాకుపడుచున్నయది. నైష. ౫. ౧౨౭.
౨. ఆఁగు, ఎక్కువకాల ముండు.
క... ఏ,పట్టునఁ గాలూఁదక నిజ,పట్టమున కరుగుదెంచి పార్థివుఁ గాంచెన్. విక్ర. ౨. ౨౨౬.
౩. ప్రవేశించు, చొచ్చు.
క. బాలత్వ మెడలి తరుణిమ,కాలూఁదఁగఁ బిత్త భవవికారంబులు మైఁ, గీలుకొని త్రుళ్లఁజేయఁగఁ, బాలసుఁడై దురితవితతి పాల్పడి పోవున్. వాసిష్ఠ. ౧. ౧౧౪.

కాలేయకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దారుహరిద్ర, మ్రానిపసుపు. ౨. నల్లఅగలు. (వాచ.)౩. పీతచందనము, పీతవర్ణసుగంధికాష్ఠము. (కల్ప.)

కాలేయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కలియుగమునకు సంబంధించినది. వ. ౧. యకృత్తు, కాలిజము. ౨. నల్లఅగలు. ౩. పీతచందనము, పీతవర్ణసుగంధికాష్ఠము. (వి.ని. కల్ప.)

కాలేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దైత్యభేదము, కాలకేయుఁడు.

కాల్క(ల్గ)డ, కాలికడ. వి. (కాలు² + కడ) కాళ్లకడ, పండుకొనునప్పుడు కాళ్లుంచుకొనుశయ్యాభాగము.
గీ. అతఁడు పవడింప మను కౌరవాధినాథుఁ, డరిగి తలయంపిదెస నున్నతాసనమున,నుండెఁ బదపడి కాల్కడయొద్ద కల్లఁ, జని వినమ్రుఁడై నిలుచుండె సవ్యసాచి. భార. ఉద్యో. ౧. ౬౫.
చ. అడుగులయందు శౌచవిధి యాత్మ నొనర్పఁ దలంప కీవు కాల్గడ దలయంపి గా నిదుర గైకొన...హరి. పూ. ౧. ౭౭.

కాల్క(లిక)డియము. వి.(కాలు² + కడియము) పాదవలయము, అందె.
క. అని చీనిచీనాంబర, ఘనమణిహారములు మేలుకాల్కడియంబు,ల్గొనబుఁగ మెఱుఁగుంగరములు, చన వమరఁగ నిచ్చి పనుప సముచితరీతిన్. హంస. ౧. ౭౯.

కాల్గ(లిక)జ్జ. వి.(కాలు² + కజ్జ) అడిగజ్జ, పాదుక.
ద్వి. సరణార్తి సరణార్తి సరణార్తి యనుచుఁ, గర మర్థి వారిచేఁ గాల్గజ్జ గొనుచు. పండితా. దీక్షా. ౪౧ పా.

కాల్ద(లుద)న్ను. అ. క్రి. (కాలు² + తన్ను) -కాలు నిలుపు-కదలక నిలుచు.

సీ. అచటికి వేగంబ యరుగక యిచటఁ గాల్దన్ని యుండెడునట్టిధైర్య మెందుఁ,గలదు...భా ర. మా. ౯౭.

కాల్న(లిన)డ. వి. (కాలు² + నడ) కాలినడక, పదసంచారము.

సీ. ఏ మెల్ల నుండ నీ విట్లొంటిఁ గాల్నడ నేఁగు చున్కి-కిఁ గత మెద్దియొక్కొ-. భార. భీష్మ. ౧. ౧౫౮.

విశ. కాలితో నడచి పోవుటకు వీ లయినది.

చ...సూర్యునిదీప్తికి వాఁడి మించెఁ గాఁ,ల్నడ లయి యేఁబు లింకె విపినంబు దహించె దవాగ్ను లత్తఱిన్. జాహ్నవీ. ౨. ౧౨౩.

కాల్పకము. సం. వి. అ. పుం. కర్చూరము, కచోరము౯.

కాల్ప(లుప)డు. అ.క్రి.(కాలు² + పడు)చిక్కు-కొను.

ఆ. జ్ఞానుల మని యెంచి చపలాత్ము లగువారు, తెలివిలేక తమ్ముఁ దెలియలేరు, కష్టగహనమం దుఁ గాల్పడి యున్నారు,విశ్వ... వేమన.౩. ౯౩. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కాల్పనికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కల్పితము, కల్పనచే పుట్టినది. ౨. ఆరోపితము, అసత్యము.

కాల్పము. సం. వి. అ. పుం. కర్చూరము౯.

కాల్బ(లిబ)ందము. వి. (కాలు² + బందము) -చెట్టెక్కుటకై-కాలికి వేయుబందము, బందపుత్రాడు.

(ఈడిగవానివర్ణనము.) మ...కట్లనిచ్చెన పిఱుందం గొమ్ము కాల్బందము౯. చెన్న. ౫.౨౫౨.

కాల్మ(లిమ)డి. వి. (కాలు² + మడి)- కాలు మడుఁచుకొని విడుచునది-మూత్రము, ఉచ్చ.

సీ. మనువులు పసులకాల్మడిఁ బ్రుచ్చె ... హరి. పూ. ౬. ౫.

సీ. కలిగొట్టువే రావుకాల్మడిచే నూతి విడెను లోఁ దగిలింప వెలఁది చిక్కు-. హంస. ౫. ౧౩౦.

కాల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎదపదను గలగోవు.

కాల్యకము. సం. వి. అ. పుం. కచోరము౯.

కాల్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రాప్తకాలము, దేనికి యుక్తమైనకాలము వచ్చినదో అది. (శీతాది) ౨. కాలభవము, కాలమున కలుగునది. న. ప్రాతఃకాలము,కల్యము, వేకువ. (కల్ప.)

కాల్పు(లుపు) వి. (√కాల్చే) కాల్చుట.

క. ఈకోఁతల కీరోఁతల,కీకాల్పుల కీయవస్థ కే మోపుదు మే,మీకన్న బిడ్డలము మా,కీ కాలము దిక్కు- మీరె యిఁకఁ బ్రోవఁ దగు౯. సానందో. ౪. ౧౭.

గీ. జననిజఠరాగ్ని కాల్పులఁ దనువు దూలి. సానందో. ౪. ౬౨.

కాల్పువడు=కాల్పఁబడు, కాల్పును బొందు.

చ. చిరముగ నొల్పు వడ్డవరసింహునికంటెను పెద్దవే... కాల్పువడ్డజనుకంటెను పెద్దవె నీవు ...కు. సం. ౪. ౪౩౨.

కాల్వురు. వి.బ.(√కాలు²)పదాతులు,కాలిబంట్లు.

సీ.వరరథ మొక్క-ండు వారణ మొక్క-ండు తురగముల్ మూఁడు కాల్వురును నేవు,ను... భార. ఆది. ౧. ౮౦.

వ. రథికులు రథికులం బొదివి కయ్యంబు సేయఁ గాల్వురు కాల్వురం బెరసి పోట్లాడ సంపడి నొండొండ యొదవుపెంధూళి లెగసి. హరి. ఉ. ౬. ౧౨౪.

కాల్దెరువు, కాలితెరువు. వి. (కాలు² + తెరువు)= కాలిత్రోవ.

ఉ... యూపసం,ఘంబులసంవడి న్నడుచఁ గా ద్దెరు వైనను లేక సాఘర,మ్యంబును శత్రుభీ షణము నై పుర మొప్పుచు నుండు నెప్పు డుఁ. జై. భా. ౨. ౫.

కాళ=కాశె.

సీ. కాశె కాళ యనంగఁ గాహళి విలసిల్లు. ఆం. భా. ౧. ౧౭౯.

ద్వి. తాళముల్ తాళముల్ దండడిగొనఁగఁ, గా ళలుఁ గాళలుఁ గలసి ఘూర్ణిల్ల. పండితా. ప ర్వ. ౩౫౮ పా.

కాళం(ళాం)జి=కాళంజిక. వి. (సం. కలాచీ. క. కాళంజి, కాళాంజి. త. కాళాంజి) తమ్మపడిగ ము, తమ్మ యుమియుపాత్రము.

సీ.కాళింది వేడ్కతోఁ గాళంజిఁ దాల్ప జాంబ వతి తములపాకు మడిఁచి యొసఁగ. ప్రభా. ౨. ౧౫.

సీ. కాళాంజి పట్టునిక్కలికి గాడేంద్రనందన దీని లెస్సగా మనుపవమ్మ. రాజ. చ. ౩. ౨౦౨. ఆం. భా. ౨. ౧౬౮. రా. వి. ౨. ౬౦.

కాళంజిక=కాళంజి.

వ.పన్నెలాఁడులు చిన్నారికెంగేలుఁజిగురులఁ గనకకలశంబులుఁ గాళంజికలు...ముసై నవి ధరించి. ఉ. రా. ౮. ౩౧౩.

కాళ(ల)యుక్తము. సం.వి.అ.పుం.ఒకసంవత్సర ము. (వాచ. విల్యమ్సు)

కాళి(లి)ంగము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కళింగ దేశమునకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. ౧. నేల గుమ్మడికాయ. ౨.గజము,ఏనుఁగు. ౩.సర్పము,పాము. న. కరబూజాకాయ.

కాళి(లి)ంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రాజకర్కటి, పె ద్దదోసకాయ.

కాళి(లి)ంగిక. సం. వి.ఆ. స్త్రీ. త్రివృత్తు, తెగడకాయ.

కాళి(లి)ంగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కళింగ దేశస్థుఁడు. ౨. కళింగదేశపురాజు.

కాళి(లి)ందము. సం. విశ.(అ.ఈ.అ.) ౧.కళింద పర్వతసంబంధమైనది. ౨. కాళిందీనదికి సంబం ధించినది. వి. అ. న. కాళింగము, కరబూజాకాయ.

కాళి(లి)ంది. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. ౧. యమునానది. ౨. ఎఱ్ఱతెగడకాయ. ౩.కృష్ణునిఅష్టభార్యలలో నొకతె.

కాళి(లి)ందీభేదనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బలరా ముఁడు.

కాళి(లి)ందీసువు. సం. వి.ఊ. స్త్రీ-కాళిందిని(= యమునను)కన్నది-సంజ్ఞాదేవి, సూర్యునిభార్య. పుం-కాళిందిని కన్నవాఁడు-సూర్యుఁడు.

కాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాలిక, పార్వతి.

కాళి(లి)యుఁడు. సం.వి. అ.పుం.సర్పవిశేషము. (పడగలమీఁద నాట్యము చేసి శ్రీకృష్ణుఁడు దీని పొగరడఁచెను.)

కాళె(ళియ)=కాళ.వి.(సం.కాహళికా.క.కహళె. త. కాళమ్.) బూరగొమ్ము, వాద్యవిశేషము.

క. పొలఁతుక చిఱుతొడలం గా, కెలు వోలమి ...యయా. ౪. ౫౦.

ద్వి. కనకతప్పెటఁ జిత్రగతుల వాయింపఁ,గా శెలు మించుహెగ్గాశెలు సన్న,గాశెలు కా తు లగ్గలముగా మొరయ. అ. మ. క. ౪. ౧౭౮ పా. ౨౨ పం.

కాళ్లజెట్టి. వి. (√కాలు²) కర్ణజలూక. ఆం. భా. ౨. ౮౮.

కావచికము. సం.వి.అ.న. కవచము దొడిగినవారిస మూహము.

కావచ్చె. అ. క్రి. (√అగు)౧.అగుటకు సిద్ధమగు.

క. ఈవంశము విచ్ఛేదము, గావచ్చినఁ గులము ని లుపఁగా సత్యవతీ, దేవివచనమున సంతతిఁ,

గావించెను వ్యాసుఁ డనుజగత్కర్త దయన్.
భార. ఆది. ౫. ౨. ఆము. ౬. ౬౬.
(వ్యవ) సూర్యోదయము కావచ్చినది.
౨. కానోపు.
(వ్యవ) ఆదొంగ వీఁడే కావచ్చును.

కావడి. వి. ఔ. అనా. (ప్రా. కావడీ. తు. క. త. కావడి.) నీళ్లు లోనగునవి మోయుటకై రెండుకొనలను ఉట్లమర్చినవెదురుబద్ద, వీవధము.
ఆ...కావళ్ల నెత్తించి...భార. మా. ౧౭౫.
సీ...బలుగావళులును...భార. మా. ౨౯.
వ...కావడుల నుంచియు...మనుచ. ౪. ౬౦.
ఉ...అతి, శ్రాంతుని నన్నుఁ గావట దిసంతులు గొట్టుచు మోచు కేఁగుచో. ఆము. ౬. ౨౪.
గీ...ఉదర, పోషణంబునకై యూరిపొంత దోస, తోఁటఁ గావించెఁ గావడిపాటు పడుచు. శుక. 3. 3౭౬.
ఉదా: కావడివట్లు.
జ: కావడించు.

కావడించే. స. క్రి. (√కావడి) కావడిలోఁ బెట్టు.
వ. భూయిష్ఠంబు లగుమృగములఁ దెగఁజూచి యేచి కన్నిచ్చకు వచ్చుపెక్కనంజుడులు చేవ డించక కావడించి ప్రొద్దస్తమించునంతకు నిజనిశాంతంబునకుఁ బఱతెంచునపుడు. పాండు. 3. ౨౯.
గీ. ఒకఁడు కుంతానఁ బగవానియురము గ్రుమ్మి, వెంటనే యాతఁ డీఁటెచే నెల్లఁ బొడువ, నెలసె నిద్దఱు నిలిచిననిలుపు కదన, కాళికై కావడించినకాను కనఁగ. కువల. ౨. ౧3౬.

కావరము=కావలము.
వి. (గర్వము, మదము.)
క, గోవింద యతఁడు మంత్రులుఁ, గావరమునఁ జక్క వినరు కార్యవచనముల్. భార. ఉద్యో. 3. ౭౨. (ప్రాఁతప్రతి పా-కావరములు. ముద్రి. ఖాల. వ్యా.)

క. అంబుధి జలంబు కణమా, త్రం బైనం గైటభుం డు దనకే ల్పాతా, ళంబున నిడి పయి వామ క, రం బునిచి ధరిత్రి కావరంబున మోచెన్. సిద్ధేశ్వరధర్మము. ౪౫. (చి. ని.)
గీ. కిన్నరస్త్రీలఁ జూచి లంఘింపఁ బాఱుఁ, గావరం బెత్తి యుద్దామకామవికృతి, వాయుజవములు రవి తేరివారువములు. కాశీ. 3. ౧౦. ఆం. భా. ౧. ౧33.
జ: కావరి, కావరించు, కావరుఁడు.

కావరి=కావరుఁడు. (కావరము + ఇ)
(ధూర్తుఁడు.)
సీ. చెడుగు గావరి నీచు చెరికి కేడ ములుచ శే రజ్ఞమన ధూర్తు పేరు వెలయు. ఆం. భా. 3. ౭.

కావరించే. అ. క్రి. (√ కావరము) కావరముగలవాఁ డగు, గర్వించు.
గీ. అంత నక్కాంత నింతంత యనఁగ రాని, తమకమున నవ్విభుండు గాంధర్వసంజ్ఞ, మను వివాహంబుచేత నిం పావహిల్లఁ, గావరించె మనోజుండు గావరించె. పరమ. ౨. 3౯.
వ...యుద్ధంబు సేయుకోలాహలంబు కౌతూహలంబుఁ గల్పింపఁ గావరించి విరించిపట్టి విపంచి పట్టి బెట్టుగాఁ బుట్టుగీతంబులం దలపెట్టె. ఉ. రా. ౨. ౬౧.

కావరుఁడు=కావలుఁడు. విఙ. (√కావరము) కావరము గలవాఁడు.
గీ. శతముఖుం డనుఘోరరాక్షసవరేణ్యుఁ, డప్రతిద్వంద్వదోర్బలుఁడై సరోజ, గర్భువరములఁ జేసి లోకములఁ గలఁచెఁ, గావరుండు ప్రతాపలంకావరుండు. సీతావి. ౧. ౬౨. భార. ఆర. ౬. ౬౨.

కావలము=కావరము. వి. ౧. దురాచారము.
ఉ. నావుడు దానవేశ్వరుఁడు నందనుఁ జూచి గురుండు చెప్పిన, ట్లీవు పఠింతు గాని యిఁక

నెన్నఁడు నాకు విరోధి యైనల,శ్రీవిభుఁ బ్రస్తుతించెదు సుమీ మనవంశములోన లేని యీ,కావల మేల నామహిమకంటెను వాని మహత్త్వమెచ్చు-డే. వి. పు. ౨. ౨౮౬.

౨. పాపము.

గీ. దేవపూజలఁ బొలివోనికావలములు, బ్రాహ్మణోపాస్తిఁ జెడిపోనిపాపచయము, లచ్యుతానంత గోవింద హరి మురారి, యని తలంచిన యప్పుడే యడఁగిపోవు. వి. పు. ౩. ౧౩౫. నైష. ౮. ౧౯౬.

౩. మదము.

విశ. మదించినది, కావరము.(ఇది 'బల్లిదము'వంటిది.)

కావలయు. అ. క్రి. (√అగు-కాన్ + వలయు.)

౧=వలయు. (ఇట "కాన్" అనుదానికి విశేషార్థము లేదు.)

(క) ఇష్టమగు.

క. కావలసినవర మిచ్చెద...విప్ర. ౫. ౭౨.

(చ) ఆవశ్యక మగు.

గీ...కాపు కావలయు నెడల. ఇందు. ౨. ౫.

౨. అగు, సంబంధము కలిగియుండు.

సీ. జనకుండు సుతుఁడును జన్నంబు సేసిన వనిత వా రేమి కావలయు నీకు. గీ.వావివరుసలు గణియింప వచ్చితేని,వనిత మాతోడ మాటాడ వశమె నీకు. ఉ. రా. ౮. ౨౧౬.|(ఏమి కావలయు=ఎట్టిబంధువు లగుదురు.)

౩. గర్హణమును దెలుపును.

క. మాతాపితృవర్జితుఁడగు, నీతని శే నెట్లు బిడ్డనిచ్చితి నకటా,నాతప్పు గాక యిది దా,నీతనితప్పెట్లు నాకు నిటు కావలయున్. కాశీ. ౭. ౮౯.

అవ్య. ద్ర. కాఁబోలు.

(ఊహను దెలుపును.)

వ. కచుండు ... నిహతుం డయ్యెం గావలయు. భార. ఆది. ౩. ౧౧౫.

కావలి. వి. (√కామే[1]-క. త. తు. కావల్) రక్షణము, కాపు. (బ్రా.)

విశ. రక్షకుఁడు.

క. వెలియుండుఁ డిచ్చటికిఁ గావలి నే నుండంగఁ జొచ్చువారుం గలరే. ఉ.హరి.౨.౧౩౮.

వ...ద్వారదేశంబులచావళ్లం గావళ్లుండి ప్రొద్దు వోక రక్కసులవేల్పులకయ్యంబులు నెయ్యంబులం జెప్పికొనుచున్న... మహాద్వారపాలకవీరులును...భాగ. ౮. ౪౪౭.

కావలియగు=రక్షకుఁడగు; రక్షకులగు.

వ. మీరెల్లను వలయు నెడల నిలిచి భీష్మునికిఁ గావలి గావలయు ననిన. భార. భీష్మ.౧.౧౭౪.

కావలియుండు=రక్షకుఁడుగా నుండు; రక్షకులుగా నుండు. మై. ౨. ౧౫౬.

కావలివె(పె)ట్టు=౧. రక్షకునిగా నుంచు; రక్షకులనుగా నుంచు.

వ.నీతమ్ముండు పెద్దమొగసాలం జాలుమానుసులం గావలివెట్టి యభ్యంతరంబు ప్రవేశించి యుండె. భార. శల్య. ౨. ౨౬.

౨. బంధించు.

శా. వ్రేలుంగొమ్మలు నేల దారసిలినన్ వెళ్లంగ రాకుండఁగా,లోలోఁ ద్రిమ్మరు నాలిగాడ్పులు పగల్లున్ రేలుఁ బూఁదావులన్,జాలన్ మ్రుచ్చిలిపోవఁ బట్టుకొని పజ్జన్ బచ్చగండార్లలో,సోలన్ గావలిపెట్టె నామని యనన్ జూపట్టె లేఁదోఁటలన్. యయా. ౪. ౮. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

కావళులువె(పె)ట్టు=రక్షకులనుగా ఉంచు.

గీ. పదిలముగఁ గావళులు పెట్టి...నిరం. ౪.౭౦.

కావలికాఁడు. విశ. (కావలి+కాఁడు-క. కావలిగాఱ) రక్షకుఁడు, కాచువాఁడు.

చ...రాజరత్నము పరమేశ్వరుండు వటునాథుఁడు కావలికాఁడు ...కాశీ. ౧. ౬౩.

మ...కన్న గాండ్రు విని రాజద్వారముల్ సొచ్చి
కా,వలికాండ్రం గనుఁబ్రామి ... కాశ. ర
౫౨.

కావలివాఁడు=కావలికాఁడు.(కావలి+వాఁడు.)

ఉ. కావలివారిఁ దోలి యెసకంబున గోవులఁ బ
ట్టికొంటి నం,చీవెడమాట లేల ... భార.
విరా. ర. ౧౯౨.

కావలుఁడు= కావరుఁడు. విశే. కావలము గల
వాఁడు.

(మదము గలవాఁడు, గర్వి.)

ఉత్సా.పోరి చూచి సత్తికన్ను బొత్తికన్ను నిం
గితా,కారముల నెఱుంగు దీవు కావలుండవై
యహం,కారవృత్తి నీకునల్కక న్నెఱింగి త
ప్పఁబో,నేర వైతి...కు. సం. ౫. ౫౫౯.

ద్వి. రావణుఁ డట ఘోరరణకళాకేళిఁ, గావ
లుఁ డగుచు దిక్పాలుర నెల్లఁ, బఱచినలో
ల్లింటిభంగముల్ ... రం. రా. సుం. ౨౭౧.
పా.౧౫. పం.

ఉ. కావలుఁ డైనవీఁడు తగుకార్యముపట్టునె వీ
నికెమ్మెయిం,జావు నిజంబు...భార. విరా.
౨.౭౯.(ప్రాఁతప్రతి పా-కావలమైన.ముద్రి.
భాల. వ్యా.)

కావలె=కావలయు. (చూ.వలె.)

(అవశ్యక మగు.)

(వ్యవ) ఆపుస్తకము నాకుఁ గావలెను. ఇమ్ము.

(గర్హణమును దెలుపును)

ఉ... భవిష్యదర్థముల్, గాననినా మనంబునకుఁ
గావలె నిట్టివిషాదవేదనల్. నరస. ౨. ర౭.

కావా. వి. (హిం. కావా) అశ్వములమండలాకార
గతి.

క. అపనములఁ గీరావలి,యావలితగతిన్ భ్రమిం
చునందం బలరెన్,గావా తిరిగెడుమారుని,
మావులు నా నపుడు నికటమండలగతులన్.

కెద్దనభద్రాపరిణయము. ౧. ర౧పా.(ప్రాఁత
ప్రతి.)

కావారము. సం. వి. అ. న. శైవాలము,నాఁచు.

కావారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గడ్డి మన్నగువానిచే
నిర్మింపఁబడినగొడుగు. (త్రి. ని.)

కావి. వి. (క. త. తు. కావి) ౧. ఎఱుపు.

గీ. కావి జా జెఱ్ఱన యెఱుపు జేవురు తొవ,రనఁ
గ రక్తాఖ్య నెలయు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౯.

౨. కాషాయవస్త్రము, ఎఱ్ఱబట్ట.

సీ. కావి యంచనఁగను గాషాయమై యొప్పు...
ఆం. భా. ౨. ౧౫ర.

(వేశ్య) సీ. కమలాతనూజరాగరసంపునడబావి
జలజాస్త్రుటెక్కెంపుసన్నకావి. వైజ. ౧.
౧౦౨.

ఉ. ఇందునిభాస్య మైతొడవు లేల ధరింపవు
నున్నకావు లీ,నెందును మాన లేవు దెలు పే
టికిఁ గట్టితి...పారి. ౧. ౧౧౫.

విశే. ఎఱ్ఱనిది, అరుణము.

గీ...పోటులఁ దొరఁగురక్తాంబుధార,లంగ మె
ల్లను గప్పిన నప్పు డొప్పెఁ, గావిసెలయేఱు
లెల్లెడఁ గలయఁ బర్వఁ,బొలుచుకులపర్వతం
బుచాడ్పున నతండు. భార. శల్య. ౨.౧౦౧.

వ...కావి యగుమోవియు...హర. ౩. ౨౩. వి
క్ర. ౧. ౧౩౬.

జ: కావిగొను, కావిగోఁచిదారి, కావితాలుప్ప,
కావిబాయి.

కావించే. స. క్రి. (√అగు) కాఁజేయు,అగునట్లు
చేయు.

౧. కలిగించు, లభింపఁజేయు.

క. సేవితమై జనులకు నది, గావించు ననూనధర్మ
కామార్థంబుల్. భార. అర. ౨. ౨౫౩.

౨. చేయు, చలుపు.

క. దురితము కావించి తొలఁగుదునె పరమున
కున్. ఆము. ౩. ర౭.

గీ. చంద్రగుప్తుండు గావించె సరసగోష్ఠి, వట్టి
మ్రాఁకులఁ జిగురులు పుట్టునట్టు. విక్ర. ౧.
౧౧౨.

౩. సిద్ధముచేయు.

గీ. ఓగిరంబులు గావించు నొప్పు గాఁగ. కాశీ.
౩. ౨౧౨.

౪. సృజించు; నిర్మించు; రచించు.

సీ. ప్రళయకాలంబున జలముల విష్ణుండు యోగని
ద్రారతి నొందిమేలు,కాంచి లోకంబులు గా
వింపఁ దలఁప నహంకార మెసఁగె...భార.
శాం. ౬. ౪౭౯.

సీ. పెలుచ నల్లిండ్లు నిల్పెద నన్న నదలించుఁ
జెలువు గావింప నెంచినను గసరు. విప్ర.
౩. ౧౫.

క. నీ విప్పు డాంధ్రభాషం, గావించుచు నున్న
చంపుకావ్యమ్ము...వి. పు. పీఠి. ౨౫.

౫. నెఱవేర్చు, సఫలము చేయు.

మ...భవదిష్టం బేను గావింతు...పారి.౪.౧౨.

౬. ఆరోపించు.

గీ. మిత్త్రభేదంబు సేయ నమిత్త్రుఁ డెవ్వఁ,డట్లు
సౌమిత్త్రికిని గోప మడర నన్ను, నహితుఁ
గాఁ జెప్పినాఁడొ నాయందు దోష, మొం
డు గావించి యాతండు మందువాఁడొ.భా.
రా. కిష్కిం. ౪౫౩.

కావిగొను. అ. క్రి. (కావి+కొను) ఎఱ్ఱనగు,ఎఱ్ఱ
పడు.

క. ఈవిధమున నతికరుణము,గా వనరుహనేత్త్ర
కన్నుఁగవధవళరుచుల్,గావిగొన నేడ్చి...
మనుచ. ౨. ౭౧.

కావిగోఁచిదారి=కావితాలుపు. వి. (కావి+గోఁ
చి+దారి) సన్న్యాసి. ఆం.భా.౨.౧౭౬.

ఇక్లే:-కావిపుట్టగోఁచులసామి. ఆం. సం. మాన.
౨.

కావితాలుపు(ల్పు). (కావి + తాలుపు) స
న్న్యాసి, కాషాయధారి. (శ. ర.)

కావిరి. వి. ౧. నలుపు, కృష్ణవర్ణము.

ఉ. నావుడు రోషవహ్నివలనం బొగ రేఁగినభం
గి మోమునం, గావిరి పర్వ నంగమునఁ గంప
ము నివ్వటిలంగ...ఉ. హరి. ౫. ౨౧౬.

౨. పొగవంటి నల్లనిపదార్థము. (ఇది ఉత్పాత
ములలో నొకటి.)

ద్వి. కప్పు మీఱినయట్టికావిరి విరిసెఁ,గప్పె నల్గ
డలఁ జీకట్లు సాంద్రముగ. ద్వి. పరమ. ౨.
౧౧౫. సౌ. ౯పం. (చి. ని. పా.)

సీ. తేరివాజులు మ్రొగ్గె దెసలఁ గావిరి గప్పె బ
హుచిత్త్రమేఘముల్ బయల నిండె. భా.రా.
అర. ౧. ౧౭౨.

తోటకము. మొరసెన్ సురగోముఖవాద్యత
తుల్,నెరసెన్ మలయానిలలోలగతుల్,విరి
సెన్ బలుకావిరి నల్దెసలన్,గురిసెన్ విరుల
గ్గురులగ్నమునన్. సమీర. ౨. ౧౨౨.

విణ. నల్లనిది.

ద్వి.కావిరిచీకటుల్ గవిసె లోకముల.విష్ణు.పూ.
౩ ఆ. (శ.ర.)

కావిరిబొట్టు. వి. (కావిరి + బొట్టు) పీడాపరిహా
రార్థము శిశువులకు పెట్టెడునల్లనిబొట్టు.

సీ. ఫాలభాగంబుపైఁ బరఁగుకావిరిబొట్టు కా
ముని గెల్చినకన్ను గాఁగ. ఆ... బాలలీలఁ
బ్రౌఢబాలకుండు, శివునిపగిది నొప్పె శివు
నికిఁ దనవును, వేఱు లేమిఁ దెల్ప వెలయు
నట్లు. భాగ. ౧౦. పూ. ౨౯౭. ("కావలి
బొట్టు" పాఠాంతరము అని శ. ర-అప్పుడు
కావలిగా నుంచుబొట్టు అని వ్యుత్పత్తి.)

కావిటాయి. వి. (కావి+టాయి) ఎఱ్ఱనిసుద్దటా
యి, జేగుఱుటాయి. (శ. ర.)

కావిళము. వి. చేఁప? మొసలి?

సీ. రమణీయ మైనట్టిరాచిల్క_కత్తళా విలసిల్లుడ
గరకావిళముపడగ. గంధ. ౧. ౬. (డగరకా
విళము=మగకావిళము.)

కావు[1]. వి. ౧. రోదనధ్వని కనుకరణము.

క...చంటిపాపఁడు, కాటుకకన్నీరు దొరుఁగఁ
గావున నేడ్చెన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౪౪.

ఉ. ఎత్తిలికావుకావు రని యేడ్చి తదీయపయో
ధరాగ్రముల్, కుత్తుకదాఁకఁ బీల్చికొని...
హరి. పూ. ౫. ౧౫౦.

కావు[2]. వి. ౧. తిలకవిశేషము.

(క) దొంగలు తా మితరులకుఁ గనఁబడకుండు
టకై పెట్టుకొనెడుతిలకము.

సీ...కావుబొట్టు, జిలుఁగుఁగన్నుఁగత్తి బలపం
బు... వేం. పంచ. 3. ౧౯౯.

గీ. కావు ములుబంతి సికముల్లు గద్దగోరు...ధరిం
చి. ప్రబంధ. ౨౫౯.

(చ) దయ్యాల విడిపించుమాంత్రికులు ధరించె
డుతిలకము.

క. కందుబలుకావుఁ బెట్టుక, చెందొవరామాం
త్రికుండు చీకటిదయ్యా,లం దఱుమ బూదిఁ
జల్లిన,పొందిక వెన్నెల చెలంగె బుధులు ను
తింపన్. ప్రబంధ. ౨౨.

-ట-(త.కావు)పిల్లలకు రక్షార్థము పెట్టుతిలకము.

సీ. కనుదోయిఁ దిన్నగాఁ గాటుక దీరిచి నుదు
టిపై నునుఁగావు కుదురుకొల్పి.చంద్రా.౨.3.

౨. బొట్టు, తిలకము.

సీ. తెల్లజిల్లెడు వేరు పిల్లారిది వెగూఁడు గాజుటద్ద
ము కావుకరపటంబు. బహు. ౫. ౧౨౯.(కా
వుకరపటము=బొట్టుపెట్టె, స్త్రీలు తిలకాది
సామగ్రి యుంచుకొనెడు పెట్టె.)

3. వశీకరణముకై పెట్టుకొనెడియంజనము.

శా...చెలి నేత్రాబ్జంబుల న్వాళ్యల,క్ష్మీమూలం బగు
కావు నించె నన నుంచెం గజ్జలం బింతికిన్.
వసు. ౫. ౧౧౭.

కావు[3]. వి. పాఁతఱ లోనగువాని పైకప్పు.

వ... ఎసరుగాఁ దేట లగు లేటినల్లలు గుమ్మరించి
లవణకణసంచయంబు నించి లావుగాఁ గావుఁ
గప్పి. మనుచ. ౪. ౬౦.

క. ఇం దుండి పోఁగువాఱుం,డం దందు న్వలల
నొడ్డుఁ డవ్వలియోదా,లం దుండి కావు గ
ప్పుఁడు,ముండటఁ గెలఁకులను నిలిచి యున్న
రక మెయిన్. కవు. ౪. ౨౨.

కావువేయు=గాలి చొరకుండ గడ్డి మున్నగునవి
కప్పి పచ్చికాయలు పండ వేయు.

(వ్యవ) వేయిమామిడికాయలు కావు వేసినారు.

కావువచ్చు=కావు వేయుటచే పండు.

(వ్యవ) బుట్టిలో పండ్లు కావువచ్చినవి. కావున
తీయవచ్చును.

కావుట=కావుడు. (√అగు) వి.అగుట. (ఇది అగు
ధాతువుయొక్క భావార్థకరూపము.)

చ...ఇది సిద్ధము గావు డెఱంగి భక్తి నెవ్వఁ
డు ధరణీసురోత్తములఁ బూజలఁ దన్పుచు
నల్ల నోడుదున్. భార. ఆది. ౧. ౧౩౭.

క. జీవుఁడు మత్స్యము వేతుఁడు, గావు దెఱుఁగ
వలయు దృఢముగా...భార.శాం.౬.౩౭౫.

కావుడు=కావుట.

చ...వారమృతాత్ములు గావు డొప్ప దే.కు.సః.
౨. ౭౯౪.

కావుత=కాత. ద్రు. అగుధాతువుయొక్క ఆశీరా
ద్యర్థకప్రత్యయాంతరూపము.(ఇది ప్రాయికము
గా ఆశీరర్థమున తద్ధర్మార్థకక్రియలకు అనుప్ర
యుక్త మగును.) ఆశీరర్థకము.

ఉ... అంబ కృతిప్రభుఁ బ్రోచుఁగావుతన్. శ
శాం. ౧. ౧౫.

ఉ...శాంబకీ,భిల్లుఁడు కృష్ణరాయల కభీష్టసు
ప్రతిపాది గావుతన్. మనుచ. ౧. ౨.

కావున=కాన. అవ్య. ద్రు. (√ అగు) హేతువు
దెలుపును.

ఉ. పోరిత మైన నింతకును బుట్టు మహాపద గా పునర్ధరి, శ్రీరమణాగ్రగణ్యా గణుతించి యవశ్యము పొం దొనర్పవే. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౬౨.

కావృకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడి. ౨. చక్రవాకము, జక్కవ. ౩. పీతమస్తకపక్షి, పచ్చతల గలయొక జాతిపిట్ట. (కల్ప)

కావేరము. సం. వి. అ. న. కుంకుమపుష్పి.

కావేరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧-కవేరపుత్రి-దక్షిణ హిందూస్థానమందలి యొకనది. ౨. వెలయాలు, వేశ్య. ౩. పసుపుచెట్టు.

కావ్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పూతన, ఒకరాక్షసి. ౨. బుద్ధి. (మే. ని.)

కావ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. కవికృత మగుగ్రంథము, కబ్బము. ౨. సుఖము.

కావ్యలింగము. సం. వి. అ. న. ఒకానొకఅర్థాలంకారము.

కావ్యార్థాపత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఒకానొకయర్థాలంకారము.

కావ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శుక్రుఁడు.

కాశకము. సం. విశ. (అ. శికా. అ.) ౧. ప్రకాశించునది. ౨. ప్రకాశింపఁ జేయునది. వి. అ. పుం. కాశము, రెల్లుగడ్డి. (కల్ప)

కాశగర్భము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వవాలకతృణము, ఒకవిధ మగు రెల్లుగడ్డి.

కాశము. సం. వి. అ. పుం. న. రెల్లుగడ్డి. న. రెల్లుపువ్వు. పుం. ౧. ప్రభ. ౨. తుమ్ము. ౩. కాసము, దగ్గు.

కాశాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాసరకి. ఆం. భా. ౨. ౭౦. (ఇది సంస్కృతనిఘంటువులలోఁ గానరాదు.)

కాశాల్మలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కూటశాల్మలి, కొండబూరుగుచెట్టు. (కల్ప.)

కాశి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) ౧. ప్రకాశశీలుఁడు, ప్రకాశించువాఁడు. (ఈయర్థమున సమాసాంతమున నుండును.) ౨. కాసరోగము కలవాఁడు. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. వారాణసి, గంగాతీరమందలి ఒకప్రసిద్ధనగరము. ఇ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. ప్రకాశము.

కాశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాశి. ౨. పాణినిసూత్రములకు వామనజయాదిత్యులు చేసినవృత్తివిశేషము.

కాశికము. సం. విశ. (అ. ఆ, ఈ. అ.) కాశియందు పుట్టినది, మొ.

కాశీనాథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విశ్వేశ్వరుఁడు, శివుఁడు.

కాశీప్రయాగలు. సం. వి. అ. పుం. బ. ధాన్యభేదము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కాశీస(శ)ము. సం=కాసీసము. (వాచ.)

కాశు(సు)వు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ౧. శక్తిరూపమైనఅస్త్రము. ౨. వికల మగువాక్కు, స్పష్టముకానిమాట. ౩. రోగము. ౪. బుద్ధి. ౫. దీప్తి, కాంతి.

కాశూ(సూ)కారము. సం. వి. అ. పుం-కాసువును(=వికలవాక్కును) కలిగించునది-గువాకము, పోఁకచెట్టు.

కాశూల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేశ్య.

కాశ్మద్విపము. సం. వి. అ. పుం. గంభారి, గుమ్ముడుచెట్టు.

కాశ్మరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గంభారి, గుమ్ముడుచెట్టు.

కాశ్మర్యము. సం. వి. అ. పుం=కాశ్మరి.

కాశ్మీరజన్మము. సం. వి. న్. న. కుంకుమపువ్వు.

కాశ్మీరము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కాశ్మీరదేశ సంబంధమైనది. వి. అ. పుం. ఒకానొక దేశము. న. ౧. కుంకుమపువ్వు. ౨. టంకము, కాసెయులి.

కాశ్మీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గుమ్ముడు. ౨. కపిల ద్రాక్ష. (రాజ. ని)

కాశ్మీర్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కాశ్మీరదేశ మందున్నది; కాశ్మీరదేశమందు కలిగినది. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు.

కాశ్యపము. సం. వి. అ. న. మాంసము.

కాశ్యపి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. అనూరుఁడు. ౨. గరుడుఁడు. ఈ. స్త్రీ. భూమి.

కాశ్యపుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కశ్యపునకు సంబంధించినవాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక ఋషి. ౨. కణాదుఁడను ముని.

కాశ్యపేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. గరుడుఁడు. ౩. వేల్పు, త్రిదశుఁడు. ౪. రాక్షసుఁడు.

కాశ్యము. సం. వి. అ. న. మద్యము.

కాషము. సం. వి. అ. పుం. ఒరగల్లు.

కాషాయము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కషాయవర్ణము గలది, ఎఱ్ఱనిది, కావివన్నె గలది. వి. అ. పుం. కషాయవస్త్రము, కావిబట్ట.

కాష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దిక్కు. ౨. పదునెనిమిది ఱెప్పపాట్లకాలము. ౩. సీమ, అవధి, మేర. ౪. స్థితి, ఉనికి. ౫. ఉత్కర్షము, అతిశయము. ౬. మ్రానిపసుపు. ౭. కశ్యపుని భార్యలలో నొకతె.

కాష్ఠకదళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అడవియరఁటి.

కాష్ఠకము. సం. వి. అ. న. అగరువు, అగలు.

కాష్ఠకీటము. సం. వి. అ. పుం. జీర్ణమగు మ్రాని యందు కనఁబడు నొకపురుగు, మ్రాను తొలుచు పురుగు, ఘుణము.

కాష్ఠకుట్టము. సం. వి. అ. పుం. పక్షిభేదము, వడ్రంగిపిట్ట, మ్రానిపోటుపులుఁగు.

కాష్ఠకుద్దాలము. సం. వి. అ. పుం. ఓడలోనినుజికి గోఁకుటకై కఱ్ఱతో చేసినగుద్దలి.

కాష్ఠజంబువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. నేలనేరేడు.

కాష్ఠతంతువు. సం. వి. ఉ. పుం. మ్రానియందు కనుపట్టుసన్ననితంతువువంటిపురుగు.

కాష్ఠతక్షుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వడ్రంగి.

కాష్ఠదారువు. సం. వి. ఉ. పుం. దేవదారువు.

కాష్ఠద్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. పలాశము, మోదుగు.

కాష్ఠపాటల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సితపాటల, తెల్లకలిగొట్టు.

కాష్ఠపాటలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కాష్ఠపాటల.

కాష్ఠమఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చితి, సొద.

కాష్ఠమల్లము. సం. వి. అ. పుం. శవయానము, పాడె.

కాష్ఠము. సం. వి. అ. న. కఱ్ఱ.

కాష్ఠమౌనము. సం. వి. అ. న. సంజ్ఞలచేతనైనను స్వాభిప్రాయమును దెలుపని మౌనము.

కాష్ఠలేఖకము. సం. వి. అ. పుం. కాష్ఠకీటము, మ్రాను తొలుచుపురుగు.

కాష్ఠలోహి. సం. వి. న్. పుం. ఇనుము మున్నగు లోహములపొన్నుతో కూడిన మ్రానిగుదియ.

కాష్ఠవల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుక, కటుకరోహిణి.

కాష్ఠశారిబ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెల్లసుగంధిపాల, తెల్లమామెన.

కాష్ఠాంబువాహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఓడలో చొచ్చిననీళ్లను వెలికి పాఱఁబోసెడుదొన్నె వంటిమ్రానిబొక్కెన.

కాష్ఠి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) బహుకాష్ఠయుక్తుఁడు, కఱ్ఱలు మిక్కుటముగాఁ గలవాఁడు.

కాష్ఠిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నకట్టె, చిదుగు.

కాష్ఠికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)=కాష్ఠి. వి. అ. పుం. కట్టెలమోపరి.

కాష్ఠీల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కదళి, అరఁటికి.

కాష్ఠీలము. సం. వి. అ. పుం. రాజార్కము, రాచజిల్లేడుకి.

కాష్ఠోదుంబరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకోదుంబరిక, కాకిమేడికి.

కాస=కాసె[1].

గీ. బొమిడికంబులు వెట్టి జోళ్లమరఁ దాల్చి, చల్లడంబులు దొడిగి కాసలు బిగించి, జముదళంబులు చెక్కి బల్లెములు పూని, వెడలి రప్పుడు పెక్కండ్రు వేఁటకాండ్రు. కవిరా. ౨. ౮౧.

శా. చల్లాడంబులమీఁదటన్ బిగువుకాసల్ కట్టి ...అని. ౪. ౩౪. (శ. ర. పా.)

జ: కాసించు.

కాసందీవటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేళవార భేదము, ఒకవిధ మగువంటసంబారము.

కాసఘ్నము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కాసమును హరించునది.

కాసఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కంటకారి, వాకుఁడుకి.

కాసజిత్తు. సం. వి. త్. స్త్రీ. భార్గి, బారంగికి.

కాసనాశిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కర్కటశృంగికి.

కాసమర్దకము. సం. వి. అ. పుం. కసిందకి.

కాసమర్దనము. సం. వి. అ. పుం. పటోలము, చేఁతిపొట్లకి.

కాసమర్దము. సం. వి. అ. పుం. పీతపుష్పి, కసిందకి.

కాసము. సం. వి. అ. పుం. క్షవథువు, దగ్గు.

కాసర=కాఁచర. వి. కాశాదనికి.

గీ...కాసర యనఁ గాఁచ,ర యనఁ గాశాదనీస మాహ్వాయ మగు భవ. ఆం. భా. ౨. ౬౦.

వ...అెల్లులసిల్లెఁ గాసర గాచె దోస దోరగిలంబాఅె...కాశీ. ౩. ౨౩.

కాసరము. సం. వి. అ. పుం. మహిషము, ఎనుపోతు.

కాసరలు. వి. బ. శాలిధాన్యవిశేషము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కాసలనా(ల్నా)డు. వి. ఔ. (సం. కోసలః?) ఒకానొక దేశము. (ఇందుండి వచ్చినబ్రాహ్మణులను కాసలనాటివా రందురు.)

ఉ...ఆ, కాసలనాటివారికనకాంగిని జూచితి నీళ్లరేవునన్. వీథి. ౧౪.

క. కాసల్నాటను శ్రేష్ఠుఁడు, మీసాలప్పయ్యగారి మేనల్లుఁడు...క్రీడా. ౪౪.

కాసా. వి. దాసీసంతతి.

సీ. సాదువిశ్వేశ్వరశర్మమాన్యంబుల నెలమిఁ గాసాలంజె కిచ్చినావు. చంద్ర. వి. ౧. ౩౨.

కాసారము. సం. వి. అ. పుం. సరస్సు, కొలను.

కాసారి. సం. వి. ఇ. పుం. కాసమర్దము, కసిందకి.

కాసాలువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాసకందము, కోంకణదేశప్రసిద్ధ మగుఆలుకభేదము, ఒకజాతిగెనసుదుంప.

కాసి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కాసరోగి, దగ్గు కలవాఁడు.

కాసించు. స. క్రి. (√కాస) కాసెగా కట్టు; కట్టు, ధరించు.

సీ. కరకంచువలిపెంబు గట్టిగాఁ గాసించి వెలిత్రాడు కాసెపై బలయఁ జుట్టి. ద్వా. ౬. ౪౫.

సీ. పులితోలు పచ్చడంబుగ మొలఁ గాసించి స
ర్వాంగములను భస్మంబుఁ బూసి. ద్వా. ౮. ౧౦౪.

కాసీఁడు. వి. (కాసె²+ఈఁడు) కాసెవాఁడు, జాతిపనివాఁడు.

ద్వి. సున్నంబు నిటిక రాసులుగఁ బెట్టించి, పను
లు సేయంగ నుప్పరలఁ గాసీల. ప్రభు. ౩. ౮౨ పా. ౧౩ పం.

గీ...ఒక్క, నాఁడు కాసీల కిట్లను నయము మీ
ఱ. పరమ. ౫. ౪౮.

కాసీసము. సం. వి. అ. న. కాశీసము, ఉపధాతుభేదము, అన్న భేది. (వాచ)

కాసు. వి. ౧. పదునొకండుఅణాల యెత్తు గలబంగారపునాణెము.

ఉదా: కాసులపేరు.

౨. (సం. కాచః. క. త. కాసు) దుగ్గాణిలో పదియవపాలు, దమ్మిడిలో నైదవవంతు. (దుగ్గానిలో నాల్గవభాగము. శ. ర)

గీ...తనకుఁ దా నచ్చినట్టి, కాసు పదివేలనిష్క
ముల్ గాఁ దలంచి. భాగ. ౧౦ ఉ. ౯౬౫.

ద్వి. మరగి చొచ్చినయట్లు మత్తపోవనము, సు
రుఁగక చొచ్చి కాసుగ నన్నుఁ గొనక. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౯౮. (కాసుగఁగొనక:- అణుమాత్రమైనను లక్ష్యముసేయక.)

గీ. తావు గాసంతె చాలు...రా. వి. ౨. ౭౦.
(కాసంత=కొంచెము.)

౩. పైకము, ధనము.

గీ. చల్లఁగాఁ జేతికా సెల్ల డుల్లి ... నిరం. ౨. ౧౨౮.

కాసె¹(సియ)=కాస. వి. (సం. కచ్ఛా) ౧. కాసెకోక, దట్టి.

మ. జిగిమైసొంపును దమ్మిమైమఱువు డాచేఁ గ
ల్వచేకత్తియుఁ, సిగఁ బూమొగ్గలతాయెతుల్
చిగురుఁ గాసెం జెక్కినం జాలఁ బొల్పగుచు
న్నేడఁగి తేఁకువంకియును జాయల్ మీఱఁ
గాఁ బూవుఁదీఁ, గెగుడెం దావలరాచయొం
టరి కడుం గేరించుచుం జిమ్మినన్. యయా.
౫. ౭౪.

క... కట్టె బిగియం, దనకాసియ వారిరాశి దాఁ
టెడు తెగువన్. రామా. ౬. ౮౩.

౨. కచ్ఛభేదము, కుచ్చెల.

సీ...కచ్ఛభేదాభిధాన మెసంగుఁ గాసె కుచ్చెల
కుచ్చె...అనంగ... ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.

జ: కాసెనిలుకడ, కాసెపోయు.

కాసె². వి. ౧. జాతిపనివాఁడు.

సీ. గ్రావకారుఁడు కాసె కాసెవాఁ డనఁదగు ..
ఆం. భా. ౨. ౨౮౪.

౨. రాయి తొలిచెడుపని. (శ. ర.)

జ: కాసీఁడు, కాసెయులి, కాసెవాఁడు.

కాసెనిలుక(ల్క)డ. వి. (√కాసె¹) మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

వ...గళకత్తెరయు నృసింహంబును గాసెనిలు
కడయు ననుముప్పదిరెండువిన్నాణములును
...ప్రబంధ. ౭౮. హంస. ౧. ౨౦౬.

సీ. కాసెనిల్కడ గళకత్తెర జోడింపు నరసింగ
ము...గీ. అంజమెడపట్టు నాఁగఁ జెన్నలరు
చుండు, ముప్పదియు రెండు విన్నాణముల
కుఁ బేళ్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

కాసెయులి. వి. (కాసె²+ఉలి.) టంకము, రాయి తొలుచుట కుపయోగించుపనిముట్టు.

ఆ. గట్టురాలఁ దెచ్చి కాళ్లఁ జేతులఁ ద్రొక్కి,
కాసెయులులచేత గాసిచేసి, మొరపరాల
కెఱుగుమొప్పెల సేమందు, విశ్వ...వేమన.
౩. ౨౩౮.

గీ...టంక మొప్పగును గాసెయులి యనఁగ
...ఆం. భా. ౨. ౩౦౦.

కాసెవాఁడు=కాసీఁడు. (√కాసె².)

సీ. గ్రావకారుఁడు కాసె కాసెవాఁ డనఁ దగు... ఆం. భా. ౨. ౭౦౪.

కాసెపోయు. అ. క్రి. (కాసె¹+పోయు)-వస్త్రము-గోఁచివలె వెనుక చెక్కు-. (శ. ర.)

కాస్మర్యము. సం. వి.అ.పుం.గంభారి, గుమ్ముడుకి.

కాహళ. సం. వి.ఆ.స్త్రీ.కాహళవాద్యము,బాకా.

కాహలా(ళా)పుష్పము.సం వి.అ.పుం. దుత్తూరము, ఉన్మత్తకి.

కాహళ(ల)ము. సం. విశ.(అ.ఆ.అ.) ౧. అసభ్యము, పామరము. (మాట.) ౨. చుక్కు-ము, ఎండినది. ౩. ఖలము, చెడ్డది. ౪. భృశము, పెల్లయినది. వి. అ. పుం. ౧. పిల్లి. ౨. కోడి. ౩.శబ్దము, సద్దు. న. ౧. అవ్యక్తవాక్యము. ౨.బాకా.

కాహళ(ల). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పెద్దఢక్కు-. ౨. బాకా. (వై. ని.)

కాహళి(లి). సం. వి. ఇ. పుం. శివుఁడు. ఈ.స్త్రీ. ౧.కాహళ, బాకా. ౨. జవ్వని, యువతి, తరుణి.

కాహళి(లి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాహళి, బాకా.

కాహళి(లి)కుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కాహళి యూఁదువాఁడు.

క. త్రికవులకుఁ జతుష్కు-వులకుఁ,బ్రకటంబుగ నెందు నీవ రాజ వనుచుఁ గౌ,తుకమునఁ గాహళికునిపో,లికఁ దాఁ దద్బిరుదకాహళి కపూరించెన్. పరమ. ౪. ౫౧.

కాహి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.కుటజము, కొడిసెచెట్టు.

కి

కి=కు. ప్ర. ద్రు. (షష్ఠీవిభక్తియందు 'ఇ, ఈ, ఐ, లకు తరువాత ప్రాయికముగా 'కి' యును మిగిలినయచ్చులతరువాత 'కు'ను వచ్చును. ఉదా: హరికి, స్త్రీకి, పైకి-ప్రాయికమనుటచే 'నీకు, ఈకు, మీకు' ఇత్యాదులయందు రాదు.)

౧. సంబంధసామాన్యమును తెలుపును. (ఈయర్థమున క్రియతో నన్వయముండదు.)

క...కరుణా,నిపుణుఁడ వై నీమఱఁదికి, నపరాధశతంబు సైఁపు మయ్య యుపేంద్రా.భార. సభా. ౨.౪౯. (మఱఁదికి=మఱఁదియొక్క-)

౨. సంబంధవిశేషమును దెలుపును.

(క) స్వస్వామిభావసంబంధము.

(వ్యవ) వాని కైదు మేడ లున్నవి.

(చ) అవయవావయవిభావసంబంధము.

(వ్యవ) పక్షికి ఱెక్కలు రెం డుండును.

(ట) జన్యజనకభావసంబంధము.

(వ్యవ) అతని కిద్దఱు కొడుకులు గలరు.

(త) తృతీయావిభక్త్యర్థకము.

చ...బుక్కభూ,పతికి సముండు లేఁడు తలఁపఁగా భువనంబున నేగుణంబులన్. కళా. పీఠి. ౨౧. (భూపతికి=భూపతితో.)

మ. సిరికిన్ జెప్పఁడు...భాగ. ౮. ౯౬. (సిరికి=సిరితో.)

క...అతఁడు దండ్యుఁ డండు రవనీపతికిన్.భార. అను. ౪. ౧౩౬. (అవనీపతికి=అవనీపతి చేత.)

(ప) చతుర్థీవిభక్త్యర్థకము. ఆము. ౪.౧౪౩.

(వ్యవ) ఇది తలనొప్పికి మంచిమందు. (తలనొప్పికి=తలనొప్పి పోవుటకొఱకు.)

(గ) పంచమీ విభక్త్యర్థకము.

క...దాని కధికము గలదే.భార.శాం.౬.౪౯౯. (దానికి=దానికంటె.)

క. ధర్మసుతుఁ డొడ్డి శకుని క,ధర్మస్థితి నోటువడియె...భార. సభా. ౨. ౨౪౯. (శకునికి= శకునివలన)

(జ) సప్తమీవిభక్త్యర్థకము.

గీ. ఎఱుకు విలువిద్యకలిమికి హీనుఁ డయ్యెఁ,

బార్థునకు...భార. ఆది.౫.౨౮౪.(విలువిద్య కలిమికి=ధనుర్విద్యాసంపద్విషయమున.)

(డ) నిర్ధారణార్థకము, లోపల.

గీ. అన్నదానంబు ధర్మంబు లన్నిటికిని, ముఖ్య ము...భార. అను. ౪. ౨౭౬.

(ద) పైకి, మీఁదికి; పైని, మీఁద.

గీ. కరికి లంఘించుసింహంబుకరణి మెఱసి. భా గ. ౧. ౨౨౨.

గీ...ఇది చాల నబల దీని,కలుగఁ జనదు...భా ర. ఆది. ౬. ౨౧౭.

మఱికొన్ని ప్రయోగవిశేషములు.

ఆయూరి కీయూరు అయిదు కోసులు.

వానికి వీఁ డెంతో వీనికి వాఁడును అంతే.

మాటిమాటికి లేచిపోకుము.

కింక=కినుక. వి. (√కినియు[1]) ౧. కోపము.

ఉ. పంకజనాభ మాపడినపాటులు రాజ్యము గోలుపోకయుం,గింకకు మూలమై...భార. ద్రో. ౩. ౧౩. భాగ. ౧౦ ఉ. ౨౬౫.

౨. బాధ, పీడ.

ఉ. పంకరుహంబకుండు మదిఁ బాయక లో వె తఁబెట్ట నాత్మప,ర్యంకలతాంతకోరకము లాతనికొప్మెఘుఁగారుతూపులై, కింకలఁ బె ట్టఁగా...వి. నం. ౨. ౨౦.

౩. రోగము, తెగులు. ('పసులను మేఁకలను చం పెడురోగవిశేషము' అని శ. ర. 'మారిమొదలై న అంటురోగము' అని బ్రౌ.)

గీ... తెవులు, కింక నా రోగసంజ్ఞయై కెరలు చుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౪.

కింకపట్టు=పోరుపెట్టు.

(వ్యవ)పిల్లవాఁడు కింకపట్టి యేడ్చుచున్నాఁడు

కింకనీళ్లుతీయు=పిల్లలు పోరుపెట్టుట మానుటకై ఎఱ్ఱనీళ్లు దిగఁదుడిచి పాఱఁబోయు.

(వ్యవ)పిల్లయేడ్చుచున్నది. కింకనీళ్లుతీయుము.

కింకరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కింకరునిభార్య.

కింకరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) పరిచారకుఁ డు, సేవకుఁడు, దాసుఁడు.

కింకిణి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. క్షుద్రఘంటిక,చి ఱుగంట; గజ్జె. ౨. వికంకతవృక్షము, పుల్లవెలఁ గ. ౩. ఘంటారవ, గిలకచెట్టు, గిలిగిచ్చ. ౪. పుల్లద్రాక్ష.

కింకిణీకము. సం. వి. అ. పుం. చిఱుగంట; గజ్జె. (శ్లో. కింకిణీకవిభూషితాన్. హరివంశము.)

కింకిర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రక్తము, నెత్తురు.

కింకిరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఎఱ్ఱనిది. వి. అ. పుం. ౧. గుఱ్ఱము. ౨. కోయిల. ౩. తుమ్మెద. ౪. ఎఱుపు, రక్తవర్ణము. ౫. ఏనుఁగుకుంభస్థలము.

కింకిరాటము. సం=కింకిరాతము.

కింకిరాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిలుక. ౨.కో యిల. ౩. అశోకవృక్షము.

కింకిరాతు(టు)ఁడు. సం.వి.అ.పుం. మన్మథుఁడు.

కింకిరాలము. సం.వి. అ.పుం. బర్బూరము,తుమ్మ.

కింకిరి. వి. (√కింక ?) ౧. కోపము, కింక. (చూ. కింకిరిపడు.) ౨. ఏవ, రోఁత; రోఁతపని.

ఉ. పంకజముఖ దొంఅంగి తదుపాంతచరన్నఖ పప్రసక్తికిన్,గొంకిరుపాదిరూపములకన్ జనునాథునివింతయక్కు-పైఁ, గింకిరి గాఁగ లచ్చి తిలకించి యజస్రము నుండుఁగాక ని, శ్శంకఁ జళుక్యవిశ్వమనుజప్రభుపుణ్యకటా క్షదృష్టులన్. కావ్యా. ౧. ౨.

ద్వి. అప్పుడు నందనుఁ డాయోగివరుని,చీరపైఁ గింకిరి చేయు గోరక్షుఁ, జేర రమ్మని పిల్చి చేతికిఁ బుత్రు, నిచ్చి గోరక్షక యీతోఁతఁ గడిగి, తెచ్చి యి మ్మనుటయు ... నవ. ౪. ౧౩౯ పా. ౪ పం.(కింకిరిచేయు:-విస్టించు, మలవిసర్జనముచేయు అనిభావము.)

జ: కింకిరిపడు, కింకిరిపాటు.

కింకిరిపడు. అ. క్రి. (కింకిరి+పడు.) ౧. కోపించు.

క. అతఁ డెంత రేఁగి తిట్టిన, మతిఁ గింకిరిపడక యపుడు మా టాడక యూ, నత యగుచు న స్పతివ్రత, యతని నతిశ్రేష్ఠుఁగాఁగ నాత్మఁ దలఁచుచుఁన్. మా ర్క. ౨. ౧౫౮.

ద్వి. భరతుండు నాకంటె భక్తుండు మీకు, నత నిఁ బట్టముగట్టుఁ డాత్మఁ గైకేయి, కృత కంబులకు నింకఁ గింకిరిపడకు. రం. రా. అ యో. ౧౧౪ పా. ౧౭ పం.

౨. అసూయపడు.

ద్వి. జగతిలోపల హరిశ్చంద్రభూవిభుఁడు, పొ గడొందె నేమి తాఁ బొగడొందఁ డేమి, బొంక కుండిన నేమి బొంకిన నేమి, కింకిరి పడి పరికింప నా కేల. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౭౧౩ పం.

౩. రోఁతపడు, ఏవగించు.

ద్వి. అడరుదుర్గంధాన కణుమాత్రమైనఁ, గింకిరి పడక శంకింపక ధైర్య, మింకక చండాలు నింటికి నేఁగి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౮౪ పం.

కింకిరిపాటు. వి. (√కింకిరిపడు) కింకిరిపడుట. (కోపపడుట, కోపము.)

సీ. నగుమొగంబుల కాని నాతి నీదెస నెప్డుఁ బ తులకుఁ గింకిరిపాటు లేదు. భార. అర. ౫. ౨౯౧. ఉ. హరి. ౩. ౧౪.

కింకిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు. (విల్య మ్స.)

కింక్షణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) - ఒకక్షణము పోయిన నేమి యని యనుకొనువాఁడు, కాల మువిలువ తెలియనివాఁడు - సోమరి, అలసుఁడు.

కింగళింపు. వి. మల్లవిద్యాసంబంధ మగుషోడశో పవీతములలో నొకటి. హంస. ౧. ౨౦౬.

కింగాణి. వి. కొలగానిపని.

ద్వి. కింగాణి మును చేయ దంగన చూడు. ద్వి. భాగ. ౪. ౧౧౦౪. (బ్రౌ.)

కింగిరి. విణ. అల్పము. (శ. ర.)

కించే. వి. మనోవ్యథ.

ఉ... ఈతని కుత్తరంబు నే, నెవ్వగ నిత్తుఁ జిత్త మున కేమియుఁ దోఁపదు కించ పుట్టె... సా నందో. ౩. ౩౮.

కించిజ్జ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కొంచెము తె లిసినవాఁడు, అల్పజ్ఞానము గలవాఁడు.

కించిత్కరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కొంచె ము చేయునది, కొంచెము ఉపయోగించునది.

కించిత్తు. సం. అవ్య. అల్పము, ఇంచుక; అల్పముగా.

(వ్యవ) ఇందు లాభము కించిత్తయినను లేదు.

క. కొంచక వేఁడుము తగ న, ర్పించెద నిపు డెద్ది నీయభీష్టము నాకున్, గించిత్తయిన మనోథ న, వంచన మిచ్చోట లే దవశ్యం బనినన్. జై. భా. ౭. ౨౧౯.

క. కించిత్తు నల్లి కుట్టిన, మంచమునకుఁ బెట్లు వ చ్చు మహిలో సుమతీ. సు. శ. ౩౯.

గీ. ఏల కించిత్తు న స్నెంచఁ డితఁ డటంచు. దశా. ౬. ౧౧౧.

కించిన్మాత్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కొంచె పాటిది.

కించిలికము. సం=కించులుకము. (కల్ప)

కించే=క్రించే. విణ. (సం. కించిత్. ప్రా. కించి.) అల్పము, నీచము.

వ... ఆజ్ఞాభంగంబు గావించునక్కించు నొక్కిం చు కంతయు విచారింపక పట్టుకొనిపోయి మత్పురోహితులముందఱం బెట్టి రండు... జై. భా. ౪. ౧౨౨. ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

కించులుకము. సం. వి. అ. పుం. మహీలత, ఎఱ్ఱ, వానపాము.

కింజము. సం. వి. అ. న. కింజల్కము, అకరువు.

కింజలము. సం. వి. అ. పుం=కింజము.

కింజల్కము. సం. వి. అ. పుం. కేసరము, అకరువు. న. ౧. ఆకాశము. (వై. ని.) ౨. నాగకేసర పుష్పము. (కల్ప)

కింతుఘ్నము. సం. వి. అ. పుం. బవాదికరణములలో నొకటి. (రూ. కింస్తుఘ్నము. విల్యమ్స్.)

కిందముఁడు. సం. వి. అ. పుం. పాండురాజును శపించినయొకానొకఋషి.

కిందాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితుఁడగుదాసుఁడు.

కిందు=క్రిందు. (క. త. మ. కీఱు.)

(వశము, అధీనత.)

ద్వి. చేకొని నామాటఁ జేసితి గాన,నీకింద రాజ్యంబు నిత్యమై యుండు,ననుచు నాపూరుని నభిషిక్తుఁ జేసి. రం. రా. ఉ. ౧౩౩ పా.

కింపచానుఁడు. సం=కింపచుఁడు.

కింపచుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.)-కొంచెము వండుకొనువాఁడు-లోభి, పిసినిగొట్టు.

కింపాకము. సం. వి. అ. పుం ౧. విషముష్టి, ముసిఁడి చెట్టు. ౨. మహాకాలము చెట్టు.

కింపాకుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.)-తక్కువమనఃపరిపాకము గలవాఁడు-మూఢుఁడు.

కింపురుషము సం. వి. అ. పుం. భారతాదివర్షములలో నొకటి.

కింపు(పూ)రుషుఁడు. సం. ౧=కిన్నరుఁడు. ౧.అర్థము. (కే. ని.)

శ్లో. పుష్పాసవాఘూర్ణితనేత్రశోభి, ప్రియాముఖం కింపురుషశ్చుచుంబ. సం. కు. సం. ౩. ౩౮.

౨. దేవయోనివిశేషము.

శ్లో. గంధర్వకింపూరుషకిన్నరా జగుః. సం. భాగ. ౮. ౨౧. ౨౧.

కింపురుషేశ్వరుఁడు. సం. వి అ. పుం. కుబేరుఁడు.

కింప్రభువు. సం. వి. ఉ. పుం. కుత్సితప్రభువు.

కింభర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నలి యనుగంధద్రవ్యము, గువ్వగుత్తుకచెట్టు.

కింరాజము. సం. విశ. (న్. న్, ఆ, జ్ఞీ. న్.)కుత్సితరాజు గలది. (దేశము.)

కింరాజో. సం. వి. న్. పుం. కుత్సితరాజు.

కింవదంతి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. జనశ్రుతి, లోకప్రవాదము. (కల్ప)

కింవరాటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం-ఒకగవ్వ పోయిన నేమి అనుకొనువాఁడు, డబ్బు విలువ తెలియవాఁడు-అతివ్యయము చేయువాఁడు.

శ్లో. నృపతే కింక్షణో మూర్ఖో దరిద్రః కింవరాటకః. హితో. ౨. ౯౧.

కింశారువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. సస్యశూకము,వరిమున్నగువానిముల్లు, యవాద్యగ్రము. ౨. బాణము. ౩. రాపులుఁగు.

కింశుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జ్యోతిష్మతి, మానేరు, ఎక్కుడుతీఁగచెట్టు.

కింశుకము. సం. వి. అ. పుం. ౧-చిలుకముక్కువంటి పువ్వులు గలది-మోదుగుచెట్టు.౨.నందివృక్షము.

కింశులుకము. సం. వి. అ. పుం. మోదుగు, పలాశముచెట్టు.

కిక(కా)కిక. వి. నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

చ. కికకికనవ్వెరి...భల్లా. ౨ఆ. (శ. ర.) చంద్రా. ౨. ౧౨౭, ౩. ౬.

చ...మఱుంగున నష్టు సుగ్రహుం,డునికి యె
ఱుంగమి న్నగిరియె నుండఁగ లే కితఁడుం గి
కాకిక౯. కళా. ౭. ౧౭౧.

కికి. సం. వి. ఇ. పుం. కొబ్బెరచెట్టు. ఇ, న్. పుం.
ఈ. స్త్రీ. పాలపిట్ట.

కికీదివము. సం. వి. అ. పుం=కికీదివి. (రూ. కికీది
వము. కల్ప)

కికీదివి. సం. వి. ఇ. పుం. చాషము, పాలపిట్ట.
(రూ. కికిదివి, కికిదీవి, కికీదీవి.)

కికురించే=కిక్కురించే. స. క్రి. (√ కికురు) ౧.
మోసపుచ్చు, వంచించు.

ఆ. కృష్ణుఁ జూడు మనుచుఁ గికురించి పరుమ్రోల,
మేలిభక్ష్యరాశి మెసఁగు నొకఁడు. భాగ.
౧౦ పూ. ౮౯౬.

సీ. కికురించి రిచ్చి పుచ్చుకొనుచో టులవార లాఁ
కకు లోను గా కప్పు లీక. మనుచ. ౩. ౧౨౯.
సారంగ. ౨. ౧౧౩.

౨. పోఁగొట్టు, హరించు.

సీ. చెలువ వేనలి చిమ్మఁజీకటిఁ గికురింపఁ జంద్ర
సూర్యుల నుంచెఁ జామ యొర్తు. వసు. ౪
౧౧౬.

అ. క్రి. తప్పించుకొని తిరుగు, నక్కినక్కి తి
రుగు.

క. తీపు గలకజ్జ మన్యుఁడు, గోపింపఁగ నొడిసి
పుచ్చుకొని త్రోపాడం, బైపడి యది గొని
యొక్కఁడు, క్రేపులలో నిట్టు నట్టుఁ గికురిం
చు నృపా. భాగ. ౧౦ పూ. ౮౪౭.

కికురింత=కికురింపు. వి. (√ కికురించే) ౧. మోస
ము చేయుట; మోసము.

గీ...కికురింపు కికురింత యనఁగఁ జెల్లు, వంచన
కరణ మగుచు...ఆం. భా. ౨. ౭౯౨.

౨. దాఁగుట. (చూ. కికురింతలాట.)

కికురింతలాట. వి. (కికురింతలు + ఆట) దాఁగిలి
మూఁతలాట.

సీ. స్వర్భాల లా చెట్లశాఖలచాటున సంతరింతు
రు కికురింతలాట,లు...చెన్న. ౪. ౩౭౭.

కికురింపు=కికురింత. ఆం. భా. ౨. ౭౯౨.

కికురు=కిక్కురు[1]. వి. వంచన, మోసము.

సీ...వంచన మెసంగు. గీ. జుడుఁగు క్రుక్కు కి
కురు పిక్కు జుణుఁగు మొఱఁగు, డనఁగ...
ఆం. భా. ౨. ౭౯౨.

జ: కికురించు, కికురింత, కికురింతలాట, కికురిం
పు, కికురువెట్టు, కికురువొడుచు.

కికురువె(పె)ట్టు. స. క్రి. (√ కికురు). కికురించు,
వంచించు; త్రోసివేయు.

గీ. దశరథకుమార నీవిడుతప్పుటడుగు, లుల్లమున
నమ్మఁగాఁ జాల మొండు రెండు, తప్పుటడు
గుల మును జగత్త్రయముఁ గొంటి, బలిఁ గికురు
వెట్టి యని బుధుల్ పలికి రపుడు. రామా. ౩.
౧౮౪.

ఆ. అతని చేత నున్న యమృతకుంభము నూచి, కె
రలు వొడిచి సురలఁ గికురువెట్టి, పుచ్చుకొనిరి
యసురపుంగవు లెల్లను, మాఱు లేనిబలిమి
మానవేంద్ర...భాగ. ౭. ౨౯౪.

కికురువొ(పొ)డుచే=కికురించే.
స. క్రి. (వంచించు.)

క. పోరుదురు కికురువొడుచుచుఁ, దూఱుదురు
భయంబు లేక తోరపుటిరవుల్, జాఱుదురు
ఘనశిలాతటి, మీఱుదు రెన్నంగ రాని మెలఁ
కువల నృపా. భాగ. ౧౦ పూ. ౮౩౧.

కిక్కస. వి. త్రోవివంటి తృణవిశేషము, నలుము.

సీ. కిక్కస యనఁగఁ బెంపెక్కును నలసంజ్ఞ...
ఆం. భా. ౨. ౭౪.

కిక్కిశము. సం. వి. అ. పుం. క్రిమివిశేషము. (ఇది
కేశనఖదంతములకు హాని కలిగించును.)

కిక్కురించే=కికురించే. స. క్రి. (√ కిక్కురు[1]).
వంచించు, మోసపుచ్చు.

ఆ. చేతికొండ యొకనిచే నిచ్చి తలనున్న, కొం
డదొంతి కుదురుకొన నమర్చి, మగుడ నడుగ
వాఁడు నగచయల్ నగ వానిఁ, గిక్కురించి
పోయి వెక్కిరించు. భా. రా. యు. ౨౬౪.

ద్వి. కిన్నరబ్రహ్మయ్యఁ గిక్కురించితివో, కన్నడ
బ్రహ్మయ్యఁ గను మొఱఁగితివో. పండితా.
మహిమ. ౩౦౬ పొ.

కిక్కురింత=కికురింత. (√కిక్కురించే)

కిక్కురు[1]=కికురు. వి. మోసము, వంచన. (చూ. కి
క్కురువెట్టు.)

జ: కిక్కురించు, కిక్కురింత, కిక్కురువెట్టు.

కిక్కురు[2]. వి. అల్పమైనకంఠధ్వని కనుకరణము.
కిక్కురుమనక=నిశ్శబ్దముగా.

క. కిక్కురు మన కమృతంబుం, గ్రుక్కలు పెట్టు
దురు సురలు...హర. ౬. ౧౨౨. వేమన. ౩.
౧౦౫.

కిక్కురువెట్టు=కికురువెట్టు. స. క్రి. (కిక్కురు[1]+
పెట్టు) వంచించు, మోసపుచ్చు.

ఉ. చక్కఁదనంబు జవ్వనము జాణతనంబును
గల్గితివిఁ బెం, పెక్కినదాన నంచు నొకయిం
చుక గర్వము పర్వ నన్నిటుల్, గిక్కురువె
ట్టఁ జూచెదు చెలీ పదమా మువ మార నింక
నా, చక్కెరవింటివంటునుఁ జాయలకోరుల
నేమి యయ్యెదో. రసిక. ౩. ౯౦.

కిక్కెస. అవ్య. ద్రు. గట్టిగా, బిగియునట్లు.

దండకము...భయభ్రాంతుఁడై పాఱ నుంకించు
నక్కించుఁ గంసుం ద్రిలోకీనృశంసు న్ని
యుద్ధక్రియాపద్ధతిం గిక్కెసన్ గొంకు క్రో
ల్నొక్కి...పారి. ౩. ౩౯. (ప్రయోగాంత
రము లేదు. వి. మిక్కిలి కదియిక అని శ.ర.)

కిశి. సం. వి. ఇ. పుం. కోఁతి. (త్రి.ని.) స్త్రీ. సృగా
లిక, కొంకనక్క, చిన్నజాతినక్క.

కిగ్గాడి. విశే. (సం. కీకటః. క. కిగ్గ్=అల్పము.) అల్ప
ము; నీచము; పనికిమాలినది, అప్రయోజకము.

గీ. పూని కర్ణాత్మజుఁడు వృషసేనుఁ డాశ్వ, హయ
ము దాఁటించినట్టివాఁ గల్లయదిగో, నాఁటి
కది యబ్బురము గాని వీటిలోని, నేఁటికిగ్గా
డిగుఱ్ఱాలు దాఁటుచుండు. కళా. ౮. ౧౩౩.

ఉ...కీ, లూడినయందెలోడ బిగి యూడినతాలి
మితోడ వచ్చెఁ గి, గ్గాడియుఁ బోలెఁ గాను
గవి గాఁడిఁ గలయ్య నృపాలువీటికిన్. సు
ద. ౩. ౪.

సీ. తనవిడిదికి రంభ నసువవై తని తిట్టుకిగ్గాడి
యసురకుఁ గేలు మొగిచి. ప్రభా. ౧. ౭౮.

సీ. అప్రయోజకసంజ్ఞ యలరుచుండును గొఱ
గానివాఁ డనఁగఁ గిగ్గాడి యనఁగ. ఆం. భా.
౩. ౨౭.

జ: కిగ్గాడికాఁడు.

కిగ్గాడికాఁడు=కిగ్గాడి. (కిగ్గాడి+కాఁడు-స్వార్థ
ము) (అప్రయోజకుఁడు.)

క. కిగ్గాడికాండ్రె యెపుడుం, దగ్గరిసంపదలఁ
బొదలఁ దా మని యకటా, బగ్గన మండెడు
...శుక. ౩. ౨౮౦.

కిచే. వి. ౧. (పక్షులు కోఁతులు లోనగువాని) కూఁ
తయందగుధ్వని కనుకరణము. (దీని యామ్రేడి
తరూపము కిచకిచ.)

ద్వి. అచలంబుపైకి గుం డనక చెట్టనక, కిచకిచ
ధ్వనులతోఁ గిచకొట్టుకొనుచు, నెగఁబ్రాఁకి
యెక్కుచో...రం. రా. కిష్కిం. ౧౯౮ పొ.
౨౫ పం.

౨. చక్కిలిగింత.

ఉదా: వీఁడు నాకు కిచకిచలు పెట్టుచున్నాఁడు.

౩. చక్కిలిగింతవలనఁ గలుగుజలదరము.

(వ్యవ) చక్కిలిగింత పెట్టినచో పిల్ల కెంలో కిచ
కిచ.

కిచకిచలాడు, కిచకిచమను=కిచకొట్టు.

జ: కిచకొట్టు.

కిచేకొట్టు. అ. క్రి. (కిచ + కొట్టు). కిచకిచమని ధ్వని చేయు.

ద్వి. కిచకిచ ధ్వనులలోఁ గిచకొట్టుకొనుచు. రం. రా. కిష్కిం. ౧౯౧ పా. ౨౫ పం.

సీ. పూవుగుత్తులవంటిపూపచన్నులు గోళ్ల నదిమినఁ గిచకొట్టునట్టివేళ. శుక. ౧. ౨౧౧.

కిచుకు. వి. ధ్వనివిశేషమున కనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము 'కిచుకుకిచుకు')

(పాము.) వ...నీరంబున ననర్గళప్రచారంబునఁ బేరెంబులు వాఱుచు నొడిసి యొడిసి బడలు పడం గఱచి కిచుకుకిచుకు రనక కతిపయదినంబులకు జలపాదావశేషంబుగా నిఖిలభేకంబులన్ భక్షించి... వేం. పంచ. 3.320.

కిచ్చడి. వి. (క. త. కిచ్చడి. హిం. కిచిడీ.) నానావస్తువులు చేర్చివండుచిత్రాన్నవిశేషము.

వ...చారులుఁ దియ్యగూరలుఁ బచ్చడులుం గిచ్చడులును బజ్జులుం గిజ్జులును... కాశీ. ౭. ౧౫౫.

సీ. సద్యోఘృతంబులుఁ జక్కెర లుక్కెఱల్ పచ్చళ్లు కిచ్చళ్లు పాయసములు. ఉ. రా. ౬. ౧౨౨.

కిచ్చిలి. వి. (క. కిచిలి. త. కిచ్చిలి.) ఒకజాతినారింజకే. (బ్రౌ)

కిటకిట. వి. (త. కిడుకిడు) పండ్లుకొఱుకుట మున్నగువానియందగుధ్వని కనుకరణము.

వ...జటిలుండు గిటకిటం బండ్లు గొఱికి హుమ్మని...మనుచ. ౪. ౧౯.

సీ. శ్రుతులు విజ్జోడైనచోఁ దంత్రి బిగువుగాఁ దీడించి కిటకిట బిరడఁ ద్రిప్పు. వైజ. ౧. ౧౧౫. దశా. ౨. ౨౬.

క. అటు నిటును జుణిఁగి మెల్లఁగఁ, గిటకిట యని మేను వడఁకఁ గికురించి కుభృత్కటకతటవిటపివిటపచ్ఛటముఱుఁగున కేఁగి డాఁగి శంకరుఁ డంతన్. పార్వ. ౪. ౧౨౪.

కిటకిటమను=కిటకిటయనుధ్వని చేయు.

క. కిటకిటమన రదనపటలి గీఁటుచుఁ బలికెన్. దశా. ౬. ౧౨.

కిటకిటలాడు = క్రిక్కిఱిసియు, సమ్మర్దముగానుండు.

(వ్యవ) అక్కడ జనులు కిటకిటలాడుచున్నారు. అతనియిల్లు బిడ్డలతో ఎప్పుడును కిటకిటలాడుచుండును.

కిటి. సం. వి. ఇ. పుం. సూకరము, పంది.

కిటికీ. వి. (హిం. ఖిడ్కీ.) గవాక్షము, సోరణము. (శ. ర, వా)

కిటిభము. సం. వి. అ. పుం-పందివలె నల్లగా నుండునది-౧. శేశకీటము, పేను. ౨. నల్లి. ౩. పాముకాటువలనియుపద్రవవిశేషము.

కిటుకు. వి. ౧. అకార్యము, దుష్కృత్యము.

చ. కటకట మిమ్మువంటిగుణగణ్యులఁ బుణ్యులఁ జెప్పరానిసం,కటములఁ బెట్టి యెట్టికొఱగాములు చేసితిఁ బెక్కు నాకు నీ,కిటుకున నేమి మేలు కలిగెన్...వి. పు. ౭. ౯౪.

౨. కపటము.

సీ...కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గొరు,గబును కైపు కిటుకు కాదు డబ్బు కవుడు దంబనంగ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౮.

౩. మర్మము, రహస్యము.

(వ్యవ) రామునకు విభీషణుఁడు లంకలోనికిటుకు లన్నియును చెప్పెను.

౪. చిక్కు.

ద్వి. కపటనాటకుఁ డైనకాశికుఁ డాత్మఁ, గృపమాలి నినుఁ బట్టి కిటుకులు వెట్టి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౯౭౨ పం.

కిట్టకము. సం=కిట్టము.

కిట్టము. సం. వి. అ. పుం. న. (వై.ని.) మలసామాన్యము.

(క) దేహమలము.

శ్లో.వసా శుక్రమ సృజ్మజ్జా కర్ణవిణ్మూత్రవిణ్ణఖాః, శ్లేష్మాశ్రుదూషికాస్స్వేదో ద్వాదశైతే నృణాం మలాః. (అమరసుధ.)

(చ) లోహాదిధాతుమలము, చిట్టెము.

(ట) నూనె మొదలగువానియడుగుమడ్డి.

కిట్టవర్జితము. సం. వి. అ. న. శుక్లము, రేతస్సు.

కిట్టాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తామ్రకలశము, రాగిపాత్ర. ౨. లోహమలము, ఇనుపత్రుప్పు.

కిట్టికోల. వి. ఇజికించుటకుఁగా నొకతట్టు కొనలఁ జేర్చికట్టి చిన్నకోలలతో నేర్పఱుపఁబడినసాధనము. (శ. ర.)

కిట్టిమము. సం. వి. అ. న. క్షారోదకము, ఉప్పునీరు.

కిట్టు. స. క్రి. ౧. చంపు.

ఉ. కిట్టుదుఁ గర్ణశల్యు లనుకీటములం గరతాడనంబులం,బెట్టుదు నేలఁ గౌరవులఁ బీనుఁగుపెంటలు గాఁగ...భార. కర్ణ. ౩. ౨౬౧.

౨. సమీపించు, కదియు.

చ...ఉగ్రమృగనాథుని నైనను గిట్టి ముట్టి బె,ట్టిదముగఁ గాలఁ గేలను గడిందిమగంటిమియుల్లసిల్లఁ బట్టుదు...భార. విరా.౧.౮౩.

గీ...కిట్టెను డాసెను గదిసెఁ గవిసెఁ, జేరె డగ్గఱె ననఁ దారసించె ననఁగ, వెలయు...ఆం. భా. ౩. ౧౨౪.

సక్రి. అక్రి. కవియు, తాఁకు.

మ. మురదైత్యుండు... దేవవ్రాతముం గిట్టి ము,ష్కరుఁ డై కుండలముల్ హరించె... ఉ.హరి. ౧. ౮౫.

(దుర్యోధనుఁడు ద్రోణునితో నన్నమాట.)

మ...భీమాగ్రజుం డాజిఁ గి,ట్టినఁ బట్టం గడునగ్గమైనయెడఁ గ్రేడింతెప్డు...భార. ద్రో. ౧. ౩౮౮.

సీ. ఉద్భటప్రతిభటవ్యూహంబుపైఁ గిట్టి యస్త్రశస్త్రముల నూటాడఁ గోరు. కృ. శసం. ౩. ౮౩.

కిట్టుకొను=చేరుకొను.

క.కుజుమూఁకలు గూడఁ గిట్టికొని తమలోనఁగా.

వ. మదీయవృత్తాంతంబు చెప్పికొనుచున్నంత. దశకు. ౬. ౧౧౦, ౧౧౧.

కిణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కఠినవస్తుస్పర్శముచే హస్తాదులందు కాచెడికాయ. ౨. శుష్కవ్రణము, ఎండినపుండు, గాయపుకాయ. ౩. మాంసపుగ్రంథి, కంతి.

కిణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. అపామార్గము, ఉత్తరేనుకీ.

కిణిహి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అపామార్గము, ఉత్తరేనుకీ. ౨. కటభి,నల్లగినియకీ. ౩. తెల్లగినియకీ.

కిణ్వము. సం. వి. అ. పుం. న. సురాబీజముకీ. న. ౧. పాపము. ౨. మద్యము చేయుట కుపయోగించునానావస్తుసముదాయము. ౩.పిణ్యాకము, తెలికపిండి.

కిత. వి. దేవతార్పణముకై కళ్లమున నొకదెసనుబోసెడుమూఁడుదోసిళ్లధాన్యరాశి. (శ. ర.)

కితవము. సం. వి. అ. పుం.దుత్తూరము,ఉమ్మెత్తకీ.

కితవుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వంచకుఁడు, మోసగాఁడు. ౨. ఖలుఁడు, దుష్టుఁడు. ౩. ఉన్మత్తుఁడు,పిచ్చివాఁడు. వి. అ. పుం. జూదరి.

కిత్తనార. వి. చాఁగనార.

కిత్తలి. వి. (క. కిత్తళె. తు. కిత్తలి) కిచ్చిలికీ. (బ్రౌ)

కిత్తి=కిత్తు.(శ. ర, చి. ని.)

సీ. అలికనేత్రుముకిత్తి యాఁజ్యమానమై యెప్ప
లసందుల నిప్పు లుమిసె. హర. ౭. ౭౯.

కిత్తు. వి. (ప్రా-క. త. కిచ్చు.) అగ్గి, నిప్పు.
సీ. నీటిబిడ్డఁడు కిత్తు నిప్పు...సాం.ని. దేవ.౧౨.
వేంక. దేవ. ౧౪. ఆం. భా. ౧. ౪౮.

కిదుకు. అ. క్రి. మూలుగు.
సీ. మేల్కొన్న తెఱఁగున మెల్లనఁ గను విచ్చి
త్రేఁగంటఁ జూచుచుఁ గిదికి నీల్గి. భాగ.
౧౦ పూ. ౨౨౫.

క. నిదురించినశిశు వాఁకొని, కిదుకుచుఁ జను గో
రికెరలి కిసలయవిలస, న్మృదుచక్రచాపరే
ఖా,స్పదపదమునఁ దన్నె నొక్కబండిన్
దండిన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౨౫౦.

ద్వి. వత్తు నేనును నన్ను వదలక తిగిచి, యెత్తు
కొమ్మనుచుఁ బెల్లైసఁగు దైన్యమునఁ, గిదు
కుచుఁ జిన్నికెంగేలఁ బైకొంగుఁ, గదియిం
చి బుడిబుడికన్నీరు దెచ్చి. ద్వి. హరిశ్చ.
పూ. ౨౩౪౨ పం.

కినియు[1]. స. క్రి. అ. క్రి.(క.కినిసు).౧.కోపించు.
గీ. అనిన ధృతరాష్ట్రుఁ డాపగాతనయు భక్తి,నను
నయించి రాధేయునిఁ గినిసి ప్రియము, దోఁ
పఁ దా నిట్టు లనియె...భార. ఉద్యో. ౧.
౨౫౫.

ఉ. అత్తఱి భీష్మముఖ్యు లగునచ్చటివృద్ధజనంబు
లెల్ల నో,రెత్తక యూరకుండిరి మహీశ్వరు
చిత్త మెఱుంగ కున్కఁ దా,నొత్తి కుమారు
లం గినియ నోపఁడ ... భార. ఉద్యో. ౧.
౩౪౬.

చ. అనిమిషనాథ ముఖ్య బదరికాశ్రమతాపస
పంక్తిముందటన్,గినిసి ప్రతిజ్ఞ చేసి రణకే
ళికి నప్పుడ పోవువాఁడనై, పనివడి నేఁద
లంచితి సుపర్ణుని...ఉ. హరి. ౧. ౧౩౭.

చ...భవ, తనయుఁడు గంధసింధురవితానము పై
నడరించి భీమసేనుని గినియించె...భార.
ద్రో. ౧. ౩౧౦.

సీ. కినిసి బిడౌజుఁ డాగ్నేయాస్త్ర మడరింప నది
శార్ఙ్గి తేజంబునందు డించె. పారి. ౫. ౩౦. వ
రాహ. ౧౧. ౧౦.

౨. ద్వేషించు.
గీ. అఖిలవిషయానభిస్నేహుఁ డగుచు శుభము,
నొంది మఱియక యశుభంబు నొంది కినియ,
కుండు నెవ్వాఁడు సమత నప్పుండితుండు,
సంస్థితప్రజ్ఞుఁ డగు సూరిజనవరేణ్యా. సీతా
రా. ౩. ౧౪౨.

శ్లో. యస్సర్వత్రానభిస్నేహస్తత్తత్ప్రాప్య శుభా
శుభమ్, నాభినన్దతి న ద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్ర
తిష్ఠితా. గీత. ౨. ౫౭.

జ: కింక, కినుక[1],కినుకకాఁడు,కినుపు,కినువడు.

కినియు[2]. స. క్రి. సమీపించు. (ప్రా, శ. ర.)
గీ. కినిసి పాణినాళీకంబు సోనుపుటయును,నంత
లోఁబడ కదియు మోహ ప్రకటన,మాని త
న్నినిచినయతిమానతుంగ,తరు నెనసి తోన
గ్రహణగోచరతఁ దొఱఁగె.హ.న. ౨. ౪౭.
(నలపక్షమున)

జ: కినుక[2].

కినుక[1](న్క)=కింక.
వి. (కోపము, అలుక, కనలు)
చ. కినుక మనంబునం గదిరి క్రీడి పితామహు
విల్లు ద్రెళ్ళిడిం, దునిమి...భార. విరా. ౫.
౧౭౬.

గీ. అనిన విని కిన్కఁ బూనినయలఁతినగవు, చె
లువు మొగమున,కొకక్రొత్తపొలు పొనర్పఁ,
బుండరీకాక్షుఁ డగు పెల్లఁ బోయి యప్పు,
డరుణకమలాక్షుఁ డగుచు మురాంతకుండు.
భార. ఉద్యో. ౩. ౩౬౪.

సీ...కినుక యనంగను గిన్క యనఁగ...గీ...త
వరుఁ గోప,ము...ఆం. భా. ౧. ౧౩౪.

కినుక². వి. (√కినియు²) అల్లాడుట.

చ...అవ్వికచపంకజలోచన పాంథ యిందు ర,
మ్మనుటయు నిల్లు చేకొనెద వద్దిర మత్పతి వ
చ్చువేళ నీ,కినుకలు సాగ విచ్చట జగే యన
నాతఁడు భీతచిత్తుఁడై. శుక.౩.౧౯౬.(చూ.
౧౯౪.)

కినుకకాఁడు. విశే. (√కినుక¹) కోపము గలవాఁ
డు, కోపశీలుఁడు. (శ. ర.)

కినుపు. వి. (√కినియు¹) కోపము.

క. అని సామంతులపంతపుఁ,బెనుగాడ్పులఁ దరత
రంబు పెరిఁగెడునసురే,శునికినుపుఁగడలి మొ
రసెనొ, యనఁ దగి ప్రస్థానభేరి యంతట
మ్రోసెన్. కవిక. ౨. ౧౪౩.కాశీ.౪. ౧౪౭.

కినువ(న్వ)డు. అ. క్రి. (కినుపు + పడు) కోప
పడు.

క. జన్నములు సేయునెడఁ బ,క్వాన్నంబులు
గుడుచు చుండు మధిపతి నిన్నున్, జన్నియ
విడిచె రణమునతఁడే, మిన్నక కినువడక పొమ్ము
మీగృహమునకున్. భార. విరా.౪.౨౧౭.

చ. జనకునిఁ గన్నఁ గిన్వడుదు సభ్యుల బంధులఁ
గాంచినం గడున్, గనలుదుఁ దల్లిదిక్కునను
గౌరవబుద్ధి యొకింత లేదు నా,వు... హరి.
పూ. ౯. ౭౧.

కిన్నర. సం. వి.ఆ.స్త్రీ.ఒకజాతివీణె. (విల్యమ్స.)

ఉ...మేల్కిన్నరఁ జెంతఁ జేరి యొకకిన్నర
కంఠి యొసంగ నయ్యెడన్. చంద్రికా. ౨.
౯౪.

కిన్నరకంఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కిన్నకంఠి.

కిన్నరకంఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కిన్నరులకంఠస్వర
మువంటికంఠస్వరము గలది-మధురకంఠముగల
స్త్రీ; స్త్రీ.

శ్లో. కిమిదం కిన్నరకంఠి సుప్యతే. సం. రఘు.
౭. ౬౪.

కిన్నరము. సం. వి. అ. న. భారతాదివర్షములలో
నొకటి.

కిన్నరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వీణాభేదము. (కే.ని,
నై. ని.) ౨. కిన్నరస్త్రీ.

సీ. తతనాదకసమీరహతకిన్నరీరుతుల్ కిన్నరీరు
తులు నేకీభవించె. వసు. ౧. ౧౪౯.

కిన్నరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. నరముఖమును అ
శ్వశరీరమును గలదేవయోనివిశేషము.

శ్లో. బింబోష్ఠం బహుమనుతే తురంగవక్త్ర,శ్చుం
బంతం ముఖమిహకిన్నరం ప్రియాయాః.శిశు.
౪. ౩౭.

౨. దేవయోనివిశేషము.

శ్లో. గంధర్వాకింపూరుషకిన్నరా జగుః. సం.భాగ.
౭. ౨౦. ౨౦.

కిన్నరేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు.

కిన్నెర. వి. (సం. కిన్నరా) వీణావిశేషము.

(సరస్వతీవర్ణనము.) సీ. శృంగారకుసుమంబు
చిన్నిచుక్కలరాజు పసిఁడికిన్నెరవీణ పట
కుఁదోడు. నైష. ౧. ౫.

సీ. వదరుపల్కులు గాక తుది సాటివచ్చునే కి
న్నెరకాయ లీచన్నుఁగవకు.హంస.౧.౨౧౨.

కిప్యము. సం. వి. అ. పుం. పురీషమున పుట్టుక్రి
మి భేదము.

కిమిచ్ఛకుఁడు. సం. విశే. (అ. చ్ఛికా. అ)-భోజ
నాదిసమయములందు-ఏమికావలెను ఏమికావ
లెను అని అడుగువాఁడు.

శ్లో. సుమనోమోదకై రన్నైర్భక్ష్యైరన్యైన చ భూ
రిణా,గోభిర్వస్త్రైశ్చ రాజేంద్ర వివిధైశ్చ కిమి
చ్ఛకైః. సం. భార. శాం. ౩౬.౧౭.(కిమిచ్ఛ
సి కిమిచ్ఛసి ఇతి పృచ్ఛద్భిః-వ్యాఖ్యా.)

కీముకా(ఖా)బు. వి. (హిం.కంఖ్వాబ్) బంగారు పువ్వులతోఁ గాని వెండిపువ్వులతోఁ గాని కుట్టినవిలువ గలయొకవిధమైనపట్టుబట్ట.

చ.కసుకుఁబసిండికట్ల పుజగాపయితాణి మెఱుంగుఁగండెపూ,వులకిముకాబుజంటిహరువుల్ బడఁగొట్టువెడందపావడల్ ... మల్లుపు. ర. ౧౮.

సీ. పులితోలుసరిగపూవులహెచ్చుకిముఖాబు గొప్పతమాసుగా నొప్పఁజేసి.పార్వ.౫.౧౪౯.

కీముడు. విశే. కొంచెము, అల్పము.

సీ. సైకంబు కొంచెము సన్నంబు తోడెము చిలు కిము డనదు లే చిఱుత లేఁత. గీ. కొద్ది యన్న వనంగను గొంఱలు వల్ప,ము... ఆం. భా. 3. ౧౬.

కీమ్మను. మి. అ. క్రి-ప్రశ్నవేయు-నోరెత్తు, మాటాడు. (దీనికి వ్యతిరేకమందే ప్రయోగము.)

సీ. కళలు వెచ్చము గాని కలువవెచ్చెలికానిమురువుఁ గిమ్మనదీని మోమువాని. సారంగ. 3. ౧౦౮.

ఉ...ఇందుబింబముల్, గిమ్మనదీదు మోము... మనుచ. 3. ౬.(ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

కిమ్మీరము. సం. విశే. (అ. ఆ.అ.) చిత్రవర్ణము గలది, నానావర్ణములు కలది. వి. అ. పుం. ౧. చిత్రవర్ణము. ౨.నాగరంగము,నారింజకాయ.

కిమ్మీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక రాక్షసుఁడు. (వీఁడు భీముని చే హతుఁ డయ్యెను.)

కీమ్మ=ఇమ్ము[1]. (౧. అర్థము. చూ.) ప్రీతి.

ఉ. కమ్మనిజున్ను మంచినెయి గట్టిది మీఁగడతోఁ బెరుంగు చొ,క్కమ్మగుజున్నుఁబాలు చిలుకల్ మిసి దీసినవెన్నముద్ద వె,చ్చమ్ముల కైదునాల్గుదివసాలకు మాడలముల్లె లిమ్మెయిం, గిమ్ములఁ దెచ్చి యిచ్చు రతికిం బతిమాలుచుఁ బిల్చు నిచ్చలున్. హంస. ౨. ౧౧౧.

కీయాహము. సం.వి.అ.పుం.ఎఱ్ఱగుఱ్ఱము.(వై.ని.)

కియ్య. వి. (కిందు+య) అక్షరముక్రింద వ్రాయు యకారము.

గీ...కియ్య యనఁగ, నడరుసు యకారనామంబు...ఆం. భా. ౨. ౧౮౭.

కియ్యవడి=కియ్య. వి. అక్షరము క్రిందియకారము. (శ. ర.)

కిరకము. సం. వి. అ. పుం. పందిపిల్ల.

కిరకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. లేఖకుఁడు, లేకరి. (వాచ.)

కిరడు. వి. బెస్తలు సవారి మోయునపుడు నడచునడకలలో నొకటి. ప్రబంధ. ౬౦౫.

కిరణమాలి. సం. వి. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

కిరణము. సం. వి. అ. పుం.మయూఖము,వెలుఁగు.

కిరత్. సం. శత్రు. ౧. కప్పుచున్న. ౨.చిమ్ముచున్న, చల్లుచున్న. 3. హింసించుచున్న.

కిరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) విక్షేపకము, చల్లునది.వి. అ. పుం. ౧. పంది. ౨. విష్ఠాదులు విసర్జించుప్రదేశము, మఱుఁగుదొడ్డి.

కిరాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శారిక, గోరువంక.

కిరాటుఁడు. సం.వి.అ.పుం.౧.వైశ్యుఁడు,కోమటి. ౨. మ్లేచ్ఛుఁడు.

శ్లో...ద్వే తు కిరాటస్స్యామ్లేచ్ఛే వణిజి చాపి. (కే. ని.)

కిరాతకము. సం. వి. అ. పుం. నేలవేముచెట్టు.

కిరాతతిక్తము. సం. వి. అ. పుం. నేలవేముచెట్టు.

కిరాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక దేశము. ౨. ఒకజాతి చేప. 3. భూనింబము, నేలవేముచెట్టు.

కిరాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గంగ. ఈ. స్త్రీ. ౧. కిరాత

స్త్రీ, బోయత. ౨. కుంటెనకత్తె. 3. దుర్గ. ౪. గంగ.

కిరాతిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జటామాంసికి.

కిరాతుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొట్టివాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. నెమిలిపించెము ధరించి యడవి యందు తిరిగెడిబోయ, ఎఱుకు. ౨. మ్లేచ్ఛుఁడు.

కిరి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧-నేలను త్రవ్వునది-పంది. ౨-నీళ్లను చిమ్మునది- మేఘము. స్త్రీ. అటని, ధను ష్కోటి (వై. ని.)

కిరీటము. సం. వి. అ. పుం. న. మకుటము, రాజులు తలను దాల్చు భూషణవిశేషము.

సా: కిరీటముపెట్టినతలకు సుళ్లడుగ నేల.

క. చెలులార మీదువిద్యా,విలసనములమహిమ నేఁడు వింతగఁ జూడన్, వలెనె కిరీటము వెట్టిన,తలకున్ సుళ్లడుగఁ బోవఁ దగునే యెందున్. వాల్మీకి. 3. ౬౭.

కిరీటి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కిరీటము దాల్చినవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. ఏనుఁగుయొక్క దంతమూలము. (వై. ని.) ౨. అర్జునుఁడు.

కిరీటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జీవక మనెడిగంధద్రవ్యముకి.

కిరీటిపచ్చ. వి. (కిరీటి + పచ్చ-కిరీటిశబ్దముగారుడశబ్దభవము అని శ.ర.) గరుడపచ్చ, మరకతము.

సీ. గోమేదకంబులకుట్టిమంబులతోఁ గిరీటిపచ్చలవితర్దికలతోడ. వరాహ. ౪. ౧౧౧. ద్వి.పరమ. 3. ౨౪౪ పా.

కిరుదెస. వి. (సం. గృధ్రసీ.) రొండియందు కలుగునొకవాతరోగము.

సీ. గృధ్రసి పేరగుఁ గిరుదెస యనఁగను...ఆం. భా. ౨. ౧౨౬.

కిరుసు. వి. (త. కిరుచు.) ఇరుప్రక్కల వాయి గలిగి వాట మగునొకవిధమైనకత్తి.

గీ. అనుచుఁ జెల్వపుఁజెంగల్వయరిదికిరుసు, దురుసుమాస్టీని బదరి యయ్యరుసుపట్టి,గురుసుమద్యోతనుని దూఱి గరుసు మీఱి, పేరెములు వాఱెడుమరుత్కుమారు నని యె.కుసల. ౪. 3౧. (చెంగల్వయరిదికిరుసుమరుసుమాస్టీఁడు= చెంగల్వకత్తిగాఁగల మొనగాఁడు, మన్మథుఁడు.)

గీ. విరహినెత్తుట జొత్తిల్లుకిరుసు లనఁగ, నరుణతరుణప్రవాళంబు లచటచటఁ, గ్రమ్మబుతురాజు నిండోలగంబుచేసె, మదనసేనాధిపత్యసంపదలఁ బొదలి. కార్తిక. ౪.౫౮పా.

కిరుసుఁగత్తి=కిరుసు. కళా. ౭. ౧౨.

కిరుసుఁగైదువు=కిరుసు. చంద్రా. ౨. ౭౫.

కిర్మి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. పలాలము, గింజలేని వరిపోఁచ, మొ. ౨. గృహము. 3. స్వర్ణపుత్తళిక, బంగారుబొమ్మ (మే.ని.)

కిర్మీరత్వక్కు-(చము). సం. వి. చ్. పుం.నాగరంగము, నారింజకి.

కిర్మీరము. సం=కిమ్మీరము.

కిర్మీరితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చిత్రవర్ణము గలదిగాఁ జేయఁబడినది.

కిర్మీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం=కిమ్మీరుఁడు.(వాచ)

కిఱుకిఱు. వి. రథనేమిధ్వన్యనుకరణము. (శ.ర.)

కిఱు[1]**=కిఱ్ఱు.** (చూ)

జ: కిఱుఁజెప్పు.

కిఱు[2]**=చిఱు.** విణ. (క. కిఱు) అల్పము. (దీనికి వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

సీ. నూఁగారు వొదలుమేనులతోడ నెరకునైకిఱుకూఁత లిడ నాలకింప లేదు. వేం. పంచ. ౧. ౨౮౭.

ద్వి... మోవి,కెందలిరాకుమైఁ గిఱునవ్వు నెఱ

య్యా. ద్వి. పరమ. ౨. ౮౪ పా. ౧౫పం.(చి. ని.పా.)

కిఱుంజెప్పు=కిఱ్ఱుంజెప్పు.వి.(కిఱు[1] + చెప్పు.)కిఱ్ఱుమని ధ్వనిచేయుచెప్పు.

మ. తతి నాక్రాంతసమస్తలోక బలిదైత్యధ్వంసి యోదేవ నీ,యఱకా లుద్ధతి రాహుమండలము బ్రహ్మాండంబులో నొత్తినం,గుఱుగు ఱ్ఱంచెడసంది బిట్టొఱలునఘోరాహి నీయంఘ్రికిన్,గిఱుంజెప్పైనవిధంబు నామనములోఁ గీలించినట్లయ్యెడున్. నైష. ౭. ౧౨౫. చెన్న. ౩. ౩౧.

కిఱుకు = కిఱ్ఱు. వి. చెప్పులు మున్నగువానిధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. కిఱుకుంజెప్పులు...అ. మ. క. ౧. ౪౯పా. ౧౭ పం.

క. అన విని వా రిది యగు నని, చనుటయు నానాఁటికేయి శయ్యాపయి న్నా,థుని ప్రక్కనుండి తమిరేఁ,గినఁ జిత్తిని చనియెఁ దలుపు గిఱు కనకుండన్. శుక. ౨. ౧౨౪.

కిఱుదు. విశ. (క. కిఱుదు) న్యూనము, తక్కువ.

గీ. ఒకట నుదయాద్రి కస్తాద్రి కొక్కజంగ, దాఁటఁ జాలియుఁ గిఱుదుగా దాఁటి యోడె, దానవుఁడు...దశా. ౭. ౧౪.

చ. యతివరులార నీలనిషధాద్రులు తక్కినవర్షభూధర,ప్రతతులలోన మిక్కిలియుఁ బ్రస్తుతి గన్నవి లక్షయోజనా,యతములు వీనిఁ గూర్చి కిఱు దైనవి చాఁపున హేమకూటప,ర్వతమును మంచుఁగొండయును ద్వాదశవింశతియోజనంబులన్. వరాహ. ౧౦. ౧౦౭.

జ: కిఱుదుకట్లు.

కిఱుదుకట్లు. వి. బ. (√ కిఱుదు) కుమ్మరవాఁడు కుండలపై చేయునొకవిధమైనపని.హంస.౫.౧౩.

కిఱ్ఱు. వి.చెప్పులు మున్నగువానిధ్వని కనుకరణము. (వృత్తియందు వికల్పముగా ద్విత్వలోపము.-చూ. కిఱుంజెప్పు, కిఱ్ఱుంజెప్పు.)

సీ. నిద్దమౌ కుచ్చులయుద్దాలు గిఱ్ఱని మ్రోయఁగా నుల్లాసమునఁ జెలంగి. ద్వా. ౧౦. ౭౩.

గీ. పాదములఁ గిఱ్ఱుకిఱ్ఱని పలుకుచుండుకుచ్చు లుద్దాలు...హంస.౩.౯౦. శుక. ౩. ౪౫౩.

గీ. గమనజవమున నుఱ్ఱాడుకావ డదరి,కిఱ్ఱుకిఱ్ఱని భుజమునఁ గేళి సల్ప. హంస. ౧. ౧౭౨.

సీ. తలుపు కిఱ్ఱనకుండ...కాశీ. ౪. ౧౦౧.

జ: కిఱ్ఱుంజెప్పు, కిఱ్ఱుంబాగాలు, కిఱ్ఱుగానుఁగత్రిప్పుళ్లు.

కిఱ్ఱుంజెప్పు=కిఱుంజెప్పు.(కిఱ్ఱు + చెప్పు)

ఇట్లే:- కిఱ్ఱుమెట్టు. (శ.ర.)

కిఱ్ఱుంబాగాలు. వి. బ. (కిఱ్ఱు+పాగాలు) కిఱ్ఱు పావుకోళ్లు. వైజ. ౨. ౪౫.

కిఱ్ఱుగానుఁగత్రిప్పుళ్లు. వి. బ. (కిఱ్ఱు+గానుఁగ + త్రిప్పుళ్లు.) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. గచ్చకాయలు కిఱ్ఱుగానుఁగత్రిప్పుళ్లు గుఱ్ఱపెక్కుడు మంటిగూండ్లు...హంస.౩.౧౪౬.

కిలకించితము. సం. వి. అ. న. (కిల=అలీకేన.కిం=ఈషత్. చితం=రచితం.కల్ప) స్త్రీలశృంగారచేష్టావిశేషము, అభీష్టతమసంగమమువలని యుబ్బుచేఁ గలుగు స్మితాదులకూడిక.

శ్లో. స్మితశుష్కరుదిత హసితత్రాసక్రోధశ్రమాదీనామ్, సాంకర్యం కిలకించితమభీష్టతమసంగమాదిజాధ్ధర్షాత్. సా. ద. ౩. ౧౦౧.

కిలకిల=కిలాకిల. వి. (క. కిలకిలా) నవ్వుట మున్నగువానియందగుధ్వని కనుకరణము. (ఇది 'కిల' కు ఆమ్రేడితరూపము.)

క. కలువలు కిలకిల నవ్వెన్.సారంగ.౨.౧౬౨.

చ...బలె, సకినలకూఁకలన్ గిలకిల న్నగుమోహనశయ్య నున్నెడన్...వసు. ౬. ౭౪.

సీ. వలసినయెడకుఁ గమ్మలు వ్రాయువ్రాయసంబు లవారిగంటాలకిలకిలలును. కువల. ౨.౧౧౦.

చ...గ్రక్కున బాహువు లప్పళించుచుఁ, గిల కిల నార్చుచుఁ జెలఁగి శేరుచు...ఉ. రా. ౭.౧౩౦.

సీ. చెలఁగుచుఁ గిలకిలల్ గులుకుకో వెలలకు... యయా. ౪. ౧౫, ౫. ౭౧.

జ: కిలకిలమను, కిలకిలలాడు, కిలకొట్టు, కిలారించు, కిలాడుచు.

కిలకిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. హర్షధ్వని. ౨. వీరుని సింహనాదము.

కిలకిలమను=కిలకిలలాడు. (కిలకిల+అను-వా)

కిలకిలలాడు. అ. క్రి. (కిలకిలలు+ఆడు) కిలకిల మనిధ్వని చేయు.

చ...సారెసారెకుం,గిలకిలలాడుచు న్నగులఁ గేకలు గొట్టుదు రింతె కాని...నీలా. ౨. ౭౧.

చ...దీనితోఁ,గిలకిలలాడుచుఁ మదనకేళిఁ బెనంగెడిభాగ్య మెన్నఁడో.మృ.వి.౨.౬౨.

కిలకొట్టు. అ. క్రి. (కిలకిల+కొట్టు.) కిలకిలధ్వని చేయు.

ద్వి. చెలికత్తియలపెండుఁ జేరఁ జీరుచును, గిల కొట్టి యంతలోఁ గేరి నవ్వుచును. ద్వి. పరమ. ౨. ౫౮ పా. ౧౪ పం.

సీ...కిలకొట్టి నవ్వి న వ్వాలయఁజేసి. చంద్రా. ౨. ౫. ఘటికా. ౨. ౧౧౪.

కిలము. సం. వి. అ. పుం. ఆట, క్రీడ.

కిలరము=కిలారము. వి. పసువులమంద.

వ... శ్రీభీమేశ్వరమహాదేవరకిలరమున చామియబోయువంటియయు ... కొమ్మబోలతల్లియయు బెరసినబోలవసమునం బెట్టిన ఎడ్లు ౫౦... ద.శా. ౪. ౧౦౧౨.

వ. ... శ్రీభీమేశ్వరమహాదేవరకిలరమున...బెట్టిన ఇన్నఎడ్లు౫౦ ...ద.శా. ౪.౧౦౧౭.

కిలాకిల=కిలకిల.

(నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.)

మ ... గౌరీకాంత సారెం గిలా,కిల నవ్వ న్మదమొందుదంతిముఖునిం గీర్తించి నర్తించెదన్. కువల. ౧. ౭.

చ... నలకూబరుఁ డేమి నేరమే, పలుకవె యంచు బొమ్మచెయి వట్టిన రంభ నగుం గిలాకిలన్. దశా. ౧. ౭౫.

కిలాటము. సం. వి. అ. పుం. ఇగురఁ గాఁగి గడ్డకట్టినపాలు.

కిలాటి. సం. వి. న్. పుం. వెదురు. ఈ. స్త్రీ=కిలాటము.

కిలాతము. వి. గుజ్జు.

ఉ. విన్నన నేఁగుతామరలవిందు కిలాతపునీడ లెప్పుడున్, వెన్నెలరాచతాలఁ గని వెళ్లక నీళ్ల మునింగి యున్న వీ,మన్ను లటంచుఁ జెంచెలలు మాటికి నమ్ముల నేసి నాటమిన్, మిన్నక సిగ్గునం గదలి మెల్లనఁ బోవుదు రిండ్లపట్లకున్. యయా. ౨. ౩౯.

కిలారము=కిలరము, కీలరము, కీలడు, కీలారము. వి. పసువులమంద.

సీ...అడరు గోవు,లమ్మ మంద యనఁ గిలారమ్మునా...ఆం.భా. ౨.౨౬౧. ద.శా.౪.౧౦౧౦.

జ: కిలారి.

కిలారి=కీలారి. వి. (కిలారము+ఇ) గొల్లవాఁడు.

సీ...గోపాలకుం డొప్పు గొల్లవాఁడు, గొల్లఁడు కీలారి గొల్ల కిలారి పసులగాపరి యనంగ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౧.

కిలారించే=కిలారుచే.అ.క్రి. (√ కిలకిల)౧.కిలకిల మనిధ్వని చేయు. (శ.ర.)౨.బొబ్బరించు.

వ...పండ్లు గొఱుకుచు నార్భటించుచుం గిలారించుచు దక్షిణోత్తరసముద్రంబు లుప్పొంగి

ఘోషించుచు వచ్చుభంగిఁ బోయు మండ ...
వేం. మా. 3. ౮౨.

కిలారు మే(ర్చు)=కిలారించే.
(బొబ్బరించు)
ఉ.సింగము గాలివెంబడిన చేరి కురంగముఁ బట్టు
నట్లు చం,ద్రాంగదు జీవములో గొని కిలార్చెద
బెట్టుగ నిన్నుఁ దీర్చెదఁ జా.చంద్రా. ౬.౧౦౨.
సీ. దేవతల్ డయ్యంగ దిక్కులు వ్రయ్యంగ న
ప్పటప్పటికిఁ గిలార్చుకొనుచు ... ఉ. రా.
౭. ౧౨౦.

కిలాసఘ్నము. సం. వి. అ. పుం-కిలాసరోగమును
పోఁగొట్టునది-ఆఁగాకరకాయ.

కిలాసము. సం.వి.అ.న. క్షుద్రకుష్ఠరోగము,సోబె.

కిలాసి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) సిధ్మలుఁడు, సోబె
రోగము గలవాఁడు.

కిలింజకము. సం=కిలింజము.

కిలింజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చాఁప,కటము.
౨.కాశాదిరజ్జువు,అల్లుమన్నగువానిలో పేనిన
త్రాడు. 3. సూక్ష్మదారువు. (త్రి. ని.)

కిలిమము. సం. వి. అ. న. దేవదారువుచెట్టు.

కిలు(ల)ము=చిలుము.(బ్రౌ,వా-క.కిలుబు,కిలబు.)

కిల్బిషము. సం. వి. అ. న. ౧. పాపము. ౨. అప
రాధము, తప్పు. 3. రోగము. (హేమ.ని.)

కిల్లా. వి. (హిం. ఖిల్లా. క. కిల్లె.) కోట.
శా.లాడూఖానుకుమంద మొక్కరుఁడె కిల్లా లె
ల్ల లగ్గల్ గొనెన్. రంగా. ౨. ౮౮.
క.హల్లాసేయుదు బొబ్బిలి,కిల్లా తజ్జయము నీకుఁ
గీల్కొల్పుదు...రంగా. ౨. ౫౮.

కిల్లాకు. వి.(కిల్లా+ఆకు? కిల్ల+ఆకు.శ.ర-త. కిళ్లా
క్కు.) ఖండపత్రిక, చీటి, పుర్జీ; ఆజ్ఞాపత్త్ర
ము.
సీ...కిల్లాకు చీటి,యన ఖండపత్త్రిక యలరును...
ఆం. భా. ౨. ౧౭౭.
ఉ...మనువంశచంద్రుకి,ల్లాకునఁ బంపు నేతురు
మహాహిసురాసురలోకపాలకుల్. ఉ. హరి
శ్చ. ౮. ౨౧౭.
సీ. మకుపులు చుట్టియేర్పడఁగ గోరులు వెట్టి
లలి మీటు మరునికిల్లాకు లనుచు. శకాం. ౨.
౭౬.
క. ముల్లోకంబుల నేలుదు, బల్లిదుఁడను గింకరు
లు సుపర్వులు నాకుం,గిల్లాకుపంపు నేయన్.
రామా. ౫. ౧౭౭.

కిల్లి. వి. మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నా
ణములలో నొకటి, ఒకవిధమైన జెట్టిపట్టు.
సీ...సరిబిత్తరము కిల్లి. గీ. చాగు సమసీసము త
డకాల్ సందుసీస, మంజమెడపట్టు నాఁగఁ
జెన్నలరుచుండు, ముప్పదియు రెండువిన్నా
ణములకుఁ బేళ్లు. ఆం.భా. ౨. ౨౧౯.('కిర్లి'
బ్రౌ, శ.ర. పా.)
వ...చేవయుఁ గందనంబును గిల్లియుఁ దుట్టును బ
రిపోటును...మల్లుపు.3.౬౯. ప్రబంధ.౭౭.

కివకివ. వి. కోకిల పావురము మున్నగుపక్షులధ్వని
కనుకరణము.
వ...కివకివఁ గూయు కోయిలలయారజంబులకు
ను...కువల. ౧. ౧౭.
సీ. కిచకొట్టబకదారికివకివల్ చెవిఁ గుల్కి...
శుక. ౧. ౨౧౮.

కివ్వు. అ. క్రి. మడియు, చచ్చు. (బ్రౌ)

కిశ(స)రము. సం. వి.అ.పుం.న. సుగంధద్రవ్యభే
దము.

కిశోరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుఱ్ఱపుపిల్ల;శిసువు,
శాబకము. (ఉదా:- సింహకిశోరము, మార్జాల
కిశోరము.) ౨. తైలపర్ణియనుఓషధి.

కిశోరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) పదునొకండే
డ్లకు పదునైదేండ్లకు నడుమనుండువయసు కల
వాఁడు. (వాచ.) వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

కిష్కింధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వానరరాజధాని.

కిష్కుపర్వము. సం. వి. న్. న- కిష్కువు ఎడము గలకణుపులు గలది-౧. చెఱకుꣳ. ౨. వెదురుꣳ. ౩. పోటగళ్ళము, కిక్కసకసవుꣳ.

కిష్కువు. సం. విణ.(ఉ.)కుత్సితుఁడు.వి.ఉ.పుం. స్త్రీ. ౧. జేన, వితస్తి. ౨. నలువదిరెం డంగుళములకొలఁది. ౩.మూర. ౪. ప్రకోష్ఠము,ముంజేయి. (మే. ని, వై. ని.)

కిసమస. వి. వ్యథ, బాధ.

క. గుసగుసలుపోయి వలపుల,కిసమస లని తెలిసి రసికకిసలయపాణుల్, బిసకిసలకుసుమవిసరము,వెస మసలక తెచ్చి శిశిరవిధిలాలస లై. విజ. వి. ౩. ౩౭.

కిసరు. వి. (క. కిసరు.) దృష్టిదోషము.

చ.కిసలయపాణి లేఁతనునుఁగెంజిగురాకు మెఱుంగుమోవికిꣳ, గిసరు దొలంగిపోవలసి కేళివనాంతరలక్ష్మి బోటియై,మసిఁ జిటిబొట్టుపెట్టె ననుమాడ్కిఁ దదాననవాససంపదꣳ, భసలకిశోరకంబు గనుపట్టెడు నల్లదె పల్లవాధరా. రాజ. చ. ౨. ౧౪౪.

ద్వి. ఎన్నిక శాస్త్రంబు లింతియ కాని, యన్నిశాస్త్రములు రావా మీకు ననుచుఁ, జదివింపవచ్చినశాస్త్రుల నెల్లఁ, జదివింపఁగాఁ జూచి సతియును బతియుఁ,గిసరు దాఁకకయుండఁగించిత్తు నొసల,మసిబొట్టుఁ బెట్టి ముమ్మాఱుఁ దూపాడువ. ప్రభు. ౨. ౪౨పా. ౨౩ పం.

కన్కిసరు=ఒకరికలిమిని చూచి సహింపలేమి, చూపోపమి.

క. ఒసఁగి రగస్త్యార్ఘ్యములం, గొసరి జను ల్వార్ధిసీరు గ్రోలితి వీసీర్, ససికై మా కిమ్మని క, న్కిస రుడుగం గావ నప్పగించెడుమాడ్కిꣳ. ఆము.౪.౧౭౫.

కిస(శ)లము. సం. వి. అ.న. పల్లవము,చిగురాకు. (త్రి.ని.)

కిస(శ)లయము. సం=కిసలము.

కిసాలము. సం. వి. అ. న=కిసలయము.

సీ. తరుణారుణాంశుబంధురరసాలకిసాలపటలివత్క్షఃకౌస్తుభంబు గాఁగ. ఇందు. ౨. ౪౨.

కిసాలు. వి. నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. (బ్రా)

సీ. కౌనుపై నలరారునూనూఁగునూఁగారు ననఁగఁ గస్తురిరేఖ యనుచుఁ దుడుచుఁ,దరుణులలోనాటతమిఁ గిసాలున నవ్వి చెలి చల్లువిరులఁ చేతు లొడ్డు. మృ. వి. ౧. ౯.

కిసిమిసి. వి. (హిం. కిష్మిష్) లఘుద్రాక్షꣳ.

వ...తిన్న నిసురపొన్న గున్నలనీడలజాడలఁ గిసిమిసితీవలత్రోవల నెత్తమ్మికొలంకులకెలంకుల వచ్చివచ్చి... మృ.వి. ౨. ౫౫.

కిసుక. వి. (సం. కృషిః) కృషి, సేద్యము.

సీ...కృషిసంజ్ఞ మీఱుఁ గిసుక దుక్కి యన... ఆం.భా. ౨.౨౩౩. (ప్రమాణాంతరము కనఁబడలేదు.)

కీ

కీఁచే. వి. (కోఁతులు మున్నగువాని) ధ్వని కనుకరణము.(దీనికి ఆమ్రేడితరూపము 'కీఁచుకీఁచు')

చ...వేదనꣳ, వనచరకాంత బెట్టులికి నాథునిꣳ కౌఁగిలి వాసి కీఁచుకీఁ,చని కడు బమ్మరించు...భోజరా. ౫. ౯౪.

జ: కీఁచుబిళ్ల, కీఁచుబుఱ్ఱ, కీఁచురాయి.

కీఁచేబిళ్ల. వి. (√కీఁచే.) అదిమినపుడు కీఁచుకీఁచనునట్లు లోపల ఈల్లుపెట్టి కుట్టిన బటువుతోలుగుడ. (శ. ర.)

కీఁచేబుఱ్ఱ(ఱ). వి. (√కీఁచే)అదిమినప్పుడు కీఁచుకీఁ చని ధ్వనిచేయుతలగడ.

వ... గిలుకుచప్పరకోళ్లమంచపుహళహళులును చెలిపక్కెఱక్కదూదిమెత్తలో నత్తమిల్లు కీఁచుబుఱ్ఱలకూఁతలును... రాధికా. ౮.౯౬.

బ. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ...గిలకలు చిటికలు కీఁచుబుఱలు...గీ. అక టయగచాట్లప్రాఁత నై యాడుకొనుచు.హం స. ౩. ౧౮౬.

కీఁచేరాయి. వి. (√కీఁచే). ఝిల్లి, ఇలకోడి, చిమ్మట.(బ్రౌ,వా.)

కీఁచేలాడు. అ. క్రి. (కీఁచేలు + ఆడు.) వాదులాడు, కలహించు. (బ్రౌ.)

(వ్యవ) అత్తకోడండ్రు ఇద్దఱును ఎప్పుడును కీఁచులాడుకొనుచుందురు.

కీకటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దేశవిశేషము. ౨. గుఱ్ఱము.

కీకటుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నిర్ధనుఁడు, లేద. ౨. అతిలోభి, పిసినిగొట్టు.

కీకశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చండాలుఁడు, మాలవాఁడు.

కీకసము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కఠినము. వి. అ. పుం. నులిపురుగు. న. అస్థి, ఎముక.

కీకసాస్యము. సం. వి. అ. పుం. పక్షి.

(ఇట్లే: కీకసముఖము, మొ.)

కీచకము. సం. వి. అ. పుం. బొంగువెదురు, గాలి పోసికొని మ్రోఁగెడివెదురుకఱ్ఱ.

కీచకుఁడు. సం.వి. అ.పుం. సింహబలుఁడు. (వీఁడు విరాటుని బావమఱఁది. భీమునిచే చంపఁబడెను.)

కీటకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కఠినము, నిష్ఠురము. వి. అ. పుం. క్రిమి.

కీటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మాగధుఁడు, వంశవీర్యాదులను స్తోత్రముచేసి జీవించువాఁడు.

కీటఘ్నము. సం. వి. అ. పుం-పురుగులను చంపునది-గంధకము.

కీటజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లాక్ష, లక్క. ౨. మాచికాయ.

కీటజము. సం. వి. అ. న-క్రిమికోశోద్భవము-పట్టు, కౌశేయము.

కీటపాదిక. సం వి. ఆ. స్త్రీ. హంసపదికఱ్ఱ.

కీటమణి. సం. వి. ఇ. పుం. ఖద్యోతము, మిడుఁగురుఁబురుగు. (వాచ.)

కీటమాత. సం. వి. ఋ. స్త్రీ. హంసపదికఱ్ఱ.

కీటమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. హంసపదికఱ్ఱ.

కీటము. సం. వి. అ. పుం. పురుగు. విణ. అ. పుం. నీచము. (చూ. ఋషభము.)

ఉదా: పక్షికీటము, ద్విపకీటము, మొ.

కీటరాజము. సం. వి. అ. పుం. పృథుకంఠము, కుమ్మరపురుగు.

కీటు. వి. గోడ పెట్టునప్పుడు ఒకతడవ వేయుమట్టిముద్దలవరుస, మట్టిగోడయొక్క ఖండము.

(కిరాతుఁడు రాజుతో నన్నమాట) సీ. కీటు దిద్దెడుచోటఁ గేవలమృగనాభి మనుముద్దసరిసుమ్ము మనుజనాథ... రా. వి. ౩. ౮౦.

కీడాడు. స. క్రి.(కీడు+ఆడు) నిందించు,దూఱు.

మ...నను దోర్లీలాసముగ్రుండ నై,యనిలో నిల్వఁగ లేనినీ విటులు కీడాడంగ నర్హుండవే. భార.కర్ణ. ౩. ౭౬.

ఆ...గురునిఁ గీ,డాడుటయ వధించు టగుటఁ జేసి. భార. కర్ణ. ౩. ౧౦౦. (ప్రాఁతప్రతి పా.) మనుచ. ౮. ౭౯.

కీడు. వి. (బ. కీడులు, కీఁడులు, కీళ్లు-క. కేట్. త. కీళ్. తు.కీడ్.) ౧. అశుభము.

క. కర్మములు మేలు నిచ్చును,గర్మంబులు కీడు నిచ్చు...భాగ. ౧౦. పూ. ౩౨.

సా: కీ డెంచి మే లెంచు మన్నాఁడు.
౨. అకార్యము, దుష్కృత్యము.
గీ. అడవి గోవులకై కాల్చు టధ్వరమునఁ, బసువుఁ జంపుటయును... కీడులు గావు వత్స. భార. శాం. ౧. ౩౦౨.
(చంద్రమతిని తెగవ్రేయ వలసివపుడు హరిశ్చంద్రుఁ డనుమాట) ద్వి... నాకేలు సాఁగ, దీకీడుఁ గావింప నిది తప్పత్రోవ,యేక్రియ గల దింక నేమి సేయుదును. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౩౫ పా. ౨౮౬౭ పం.
౩. నాశము; చేటు, హాని.
క. మనుసహితు లైన మునులం, గనుఁగొని యమ్మిను గరము గారవమున ని,ట్లనుఁ బ్రశయంబునకీడునఁ, జనకుండఁగ మీరు రక్ష సలిపితిఁ గరుణన్. భార. ఆర. ౮. ౨౩౧.
తరువోజ... మీఁదు పరికింపకున్నఁ గీ డ్వాటిల్లకున్నె. భార. స్త్రీ. ౨. ౫౮.
గీ. ఇంత పల్లు వాద మీకాకి యొక్కటి, యొక్కరాతి రిచట నున్నమాత్రఁ, గీడు సేరు ననుచుఁ గీనువగొట్టుట, యిద్ది నెఱపు గాక యెఱుక యగునె. కేయూర. ౩. ౪౧.
౪. అపకారము, సెబ్బర, చెడుగు.
సీ. పూజానమస్కారములకుఁ బాత్రములు బ్రాహ్మణులు వారలకుఁ గీ డాచరించి, వాసవుండును జెడు...భార. అను. ౫. ౩౩౬.
మ. గురుభీష్మాదులు సూచుచుండ సభ మీకుం గీడు నాఁ డట్లు ము,ష్కరులై చేసిరి యంత సేసియును బశ్చాత్తాపముం బొంద నో, పరు ...భార. ఉద్యో. ౩. ౩౬.
౫. తప్పు, నేరము, అపరాధము.
గీ. కృష్ణ కృష్ణ యనంత యేకీడు లేదు, వీరి దెస వెట్టులై వీరు తారు తమకుఁ, దీర్ప రానియీ పెనుఁజిచ్చుఁ దెచ్చుకొనిరి, కరుణ నీవిప్రవర్యులఁ గావ వలయు. నృసిం. ౪. ౧౧౮. పాండు. ౫. ౨౧౮.
౬. కసటు, మాలిన్యము.
గీ. తామ్ర మాదిగఁ గలయట్టిధాతుచయముఁ, గొలిమి నిడి యూఁదఁ గీ డెల్లఁ బొలియునట్లు, ప్రాణపవననిగ్రహమునఁ గ్రాఁగిపోవు, వనఘ యింద్రియజనితదోషాదు లెల్ల. మార్క. ౩. ౩౧౫.
౭. పాపము, దురితము.
సీ. అధ్యాత్మవిధులచే నడఁగనిదురితంబు దానము శ్చేసినఁ బోనికీడు. వి. పు. ౩. ౧౩౫.
క. అది పాపము దానికి నా, మది నెప్పడు వగతు విమలమానస యక్కీ, డు దొలంగునట్లుగా స, త్పదార్థదానములు సేయు తాత్పర్యమునన్. భార. అశ్వ. ౧. ౧౫౩.
విణ. ౧. దుష్టము, చెడ్డది.
క. తొమ్మిదిచిల్లులబొందిన్, గ్రమ్మెడుమలములను గీడుకంపులుఁ జెడుఁ బు,ణ్యమ్ము గలుగఁ బ్రాతస్స్నా,న మ్మెప్పడుఁ జేయుబుధజనంబుల కెల్లన్. విజ్ఞా. ఆచా. ౪౯. (కీడుకంపు = దుర్వాసన.)
ఉ. అక్కట ధర్మనందనునియాస్యమునం దొకనాఁడుఁ గీడుప, ల్కొక్కఁడు లేదు... భార. ఉద్యో. ౨. ౭౩.
౨. అధమము, తక్కువది.
సీ... సప్తప్రస్థునలఘుధర్మంబు నేమియుఁ బోం దీయశ్వమేధ మనిన. గీ... నీ వేమిట నిష్ఫలధ్వ,రంబుఁ గీ డంటి చెప్పుమ ప్రస్ఫుటము గ. భార. అశ్వ. ౪. ౨౧౮.
ద్వి. త్రిపురారిఁ గొల్వనిద్విజముఖ్యుఁ డైన, శ్వపచాధములకంటెఁ జాలంగఁ గీడు. బస. ప్ర. ౭. ౨౮౭ పం. కు. సం. ౩. ౨౫౧.
౩. హానికరము, అనర్థకరము.
(భీష్ముఁడు అర్జునునితో అన్నమాట) ఉ...నీవం నివైరము గీ డని చెప్పఁ జెప్ప నీ, కౌరవరాజు మానఁడు... భార. భీష్మ. ౩. ౪౩౩.

శా...కోమలి యోర్వలేక వలపంతం బద్దిసీజా తికిం,గీ డౌసుగ్రశిఖామణిం బలికె నత్తీణా నులాపంబులన్. వసు. ౪. ౨౭.

గీ. సురలయాఁకటికూడు మ్రుచ్చులకుఁ గీడు,రి క్కలకు ఱేఁడు వెలుఁగులయిక్కజోడు.క విజ. 3. ౭౯. దశా. ౨.౧౧౪.

౪. అనర్థము, అనుచితము, తగనిది.

గీ. కాన సత్క్షత్రియులకు భైక్షంబు కీడు. ఆము. 3. ౬౨.

జ: కీడాడు,కీడుపడు,కీడుపఱుచు,కీడుపాటు, కీడ్వెట్టు.

కీడుప(వ,డ్ప,డ్వ)డు. అ.క్రి.(కీడు+పడు) ౧. తక్కువపడు, లొజ్జగు.

క.తనకు నెడ రైవతటి మా,లనికం టెం గీడువడు నలజ్జత నది వా,సినయపుడ మఱచి కుజనుఁ డు,దనుఁ బట్టపురాజుగాఁగఁ దలఁచు మన మునన్. కేయూర. 3. ౨౮. (కీడువడు:-త క్కువ యని యనుకొను అని భావము.)

క...భీమునకు నం,దొఱుఁ గీడ్వడఁ దొడఁగి రు ద్ధతులు రాజసుతుల్. భార. ఆది. ౫.౧౬౪.

౨. వళమగు, లొంగు.

(భగవద్వర్ణన) మ...కాలంబుఁ గర్మంబు నా,త నికిం గీడ్వడియుండుఁ గావున నచింత్యం బుల్ తదాకారముల్. హరి. ఉ. ౯. ౯౨.

3. దైన్యమునొందు.

సీ. మనమున భీష్ముఁ డిట్లని వితర్కించుఁ బాండ వుల నాయొక్కవింటన కడంగి, గెలువనే వీరికిఁ గృష్ణుండు ప్రాపు గాకున్న నింకది యట్టు లుండనిమ్ము, కృష్ణుఁ దోడుగఁ గొని కీ డ్పడి వీరలు వచ్చినఁ జెప్పితి వధవిధంబు. భార. భీష్మ. 3. 3౯౬.

౪. అణఁగు, డాఁగు.

ఉ. బాహులచాయయున్ గమనభంగియు నర్జు నునట్ల దీనసం,దేహము లే దితండు తనతేజ ము డాఁపఁగ మత్స్యభూమిభృ,ద్గేహమునం దుఁ బేడి యనఁ గీడ్వడి యుండెనొ కాక యీకురు,వ్యూహముతోడికయ్యమున కొం డొకరుం డిటు లొంటి వచ్చునే. భార. వి రా. ౪. ౭౬.

౫. ఓడు, పరాజితుఁడగు.

సీ. ఉమరోమరాజితో నొరసి కీడ్పడినచందము న భూపాహులు తలలు వంప. వరాహ. ౬. ౪౬.

౬. చిన్నఁబోవు.

క. నకులసహదేవనయశా,స్త్రకళావేదిత్వమునకు జను లనురాగా,ధికు లై మిమ్ముం గొనియా, టకు నాతఁడు మనసు గీడ్పడం జింతిల్లున్. భార. శాం. ౧. ౧౭.

౭. క్రుంగు.

చ. కినిసితి నేని యిద్ధరణిఁ గీడ్పడఁ ద్రొక్కుదు నంఘ్రులన్ దివం,బును దిశలుం బగుల్తు... హరి. పూ. ౫. ౯౦.

౮. చచ్చు, నశించు.

శా. స్వర్ఘంటాపథసీమ నిల్చి యమరుల్ సంతో ష మందన్ మహా,నిర్ఘాతోగ్రరఘూత్తమా స్త్రనిహతి న్నీ కేటికిన్ గీడ్వడన్, దీర్ఘక్రోధ ము మాని మానిని ధరిత్రీపుత్రి నిమ్మా...రా మా. ౭. ౨౦3.

కీడుప(డ్ప)ఱు(అ)చే. స. క్రి. (√ కీడుపడు) కీడుపడఁజేయు.

(లొంగఁదీయు.)

గీ.అట్లు వచ్చునాగదఁ గని యచటియోధు,లలికి తమతమమీఁదన యడరు ననియుఁ, దలఁచి యొదిఁగిరి రారాజుఁ దలఁప రైరి,ప్రాణభయ మెట్టివారిఁ గీడ్పఱుపకున్నె. భార. భీష్మ. 3. ౫౮.

(పోఁగొట్టు.)

ద్వి. తెరువులు దొలఁగించి ధృతులు గీడ్పఱచి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౬౬౦ పం.

సీ. పట్టెనామంబుఁ గీడ్పఱచి నూతనవిభూతిని
త్రిపుండ్రంబులు దీర్పవచ్చు. శుక.౩.౯౯.
(ఇట 'తుడిచివేయు' అని భావము.)

(అణఁచు, అణఁగఁద్రొక్కు.)

క. వెఱపింపఁ బోయి వెఱచిన, తెఱఁగునఁ దా
వేఁడికొనఁ బలి న్వెనుకొనియెం, దెఱవ తన
యల్క కడుఁ గీడ్పఱచి విజృభించువిరహ
పరితాపము చేన్. ప్రభా. ౫. ౧౮౨.

క. శరనిధినినాదనిభ మగు, పురఘోషము గీడుప
ఱచి పొలుపుగఁ గడు న,స్వరవరమునను మ
హీసుర, వరవేదాధ్యయనరవ మవారిత మ
య్యెన్.భార.ఆది.౭.౭౫.(ప్రాంతప్రతిపా.)

(-స్త్రీని-చెఱచు.)

చ. చెఱగొనిపోయి యాత్మపురిఁ జేర్చి దశాననుఁ
డేసరేఁగి కీడ్పఱిచినసీతఁ దెచ్చుకొని భా
వజు త్రిక్కుల కొగ్గి యెగ్గు సి,గ్గెఱుఁగక కూ
డినాఁ డినకులేశ్వరుఁ డక్కట క్షత్రధర్మ
ముల్, మఱచెనో యంచు నన్నుఁ బ్రజ మా
టికి దూఱెదు నేమి దెల్పుదున్. ఉ. రా.
౬. ౨౧౦.

కీడుపా(డ్పా)టు. వి. (√కీడుపడు) కీడుపడుట.

(తక్కువతనము, హైన్యము.)

క. మే లొనరింపఁగ దొరకొను, మేలిమి గలచా
య కీడు మెయికొని చేయన్, లోలత్వరహి
త చాయకుఁ, జాలం గీడ్పాటు వొలయుచం
దము వచ్చున్. భార. శాం. ౫. ౪౧౫.

(కష్టము, శ్రమము.)

చ.ఇది గడుముద్దరాలు పను లేమియుఁ జేయఁగ
నేర దెంతయున్, మృదు వొకకీడుపాటునకు
మేకొనఁ జాలదు...భార. విరా. ౧. ౧౦౩.

(ఓటు, అపజయము.)

క. దనుజులకు మేలు చేయును, ననిమిషులకుఁ గీ
డుపాటు నగుచుండుట నెమ్మనమున నూ
హించి తలఁకి, ధనదుండు దొలంగె నా ప్తతతి
యుం దానున్. హరి. ఉ. ౧౦. ౧౮౬. (మే
లు+చే+ఉను=గెలుపును.)

(చేటు, హాని.)

మ. క్రియ గోల్పోయి తపంబు పెద్దతికమున్ గీ
డ్పాటునం బొంది య,న్యాయముం గంది క
లంగి ... నిన్ భక్తైకరక్షాస్ఫుర,ద్దయు దేవే
శు నుపాశ్రయించితిమి...హరి.ఉ.౪.౭౦.

(దైన్యము.)

సీ. ఎలుఁగు గద్గదికఁ దొట్రిల నేడ్చు విడు మని
ప్రార్థించు మాటఁ గీడ్పాటు దోఁప. భార.వి
రా. ౪. ౭౦.

(పరాభవము, అవమానము.)

శా. గంగానందనుఁ డాది గాఁగఁ గురుసంఘం
బెల్ల సంగ్రామధా,త్రిం గూలెం బలి యొ
క్కరుండుఁ బటుకాంతేయప్రతాపంబు పే,
ర్మిం గీడ్పాటున కోర్చి పాఱె విధి నామేఁ
బ్రాణముల్ నిల్పె...భార. శల్య. ౨. ౨౧.

(అశుభము.)

గీ. చేటు చేట్పాటు గీడ్పాటు చెట్ట కీడు, నేగి
చెడిది సిలుగు నాఁగఁ జెలఁగు నశుభ,ము...
ఆం. భా. ౧. ౯౯.

కీడేరము. సం. వి. అ. పుం. తండులీయశాకము, చి
త్రికూరకీ.

కీడ్పె(డుపె)ట్టు. స. క్రి. (కీడు+పెట్టు)=కీడ్ప
ఱుచు.

(తక్కువఁజేయు, అధఃకరించు)

సీ. విక్రమక్రమమున విప్వచ్చులోఁ బ్రతివెట్టి
న బలిమిఁ గీడ్వెట్టువాఁడు. దశకు. ౧. ౭౫.

కీత. విణ. (క. కీతు=చిన్నముక్క.)తక్కువ,నికృ
ష్టము. (ఉదా:-కీతనేల, కీతకుంచము.)

కీదృక్కు. సం. విణ. (శ్) ఎటువంటిది.

కీదృశము. సం.విణ. (అ.ఈ.అ.)=కీదృక్కు.

కీనము. సం.వి.అ.న. మాంసము. (వై.ని.)

కీనాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వానరము, కోఁతి. ౨. అగ్ని.

కీనాశుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ౧. కర్షకుఁడు, దున్నెడువాఁడు. ౨. పిసినిగొట్టు, లోభి. ౩. భృతకుఁడు, కూలివాఁడు. (కే. ని.) ౪. రహస్యముగాఁ జంపెడువాఁడు. ౫. కృతఘ్నుఁడు. ౬. క్షుద్రుఁడు. వి. అ. పుం. ౧. రాక్షసుఁడు. ౨. యముఁడు.

కీరకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వృక్షవిశేషము. ౨. చిలుకపిల్ల.

కీరకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. క్షపణకుఁడు, బౌద్ధసన్న్యాసి. (విల్యమ్సు.)

కీరము. సం.వి. అ. పుం. చిలుక. బ. కాశ్మీర దేశము.

కీరితి. వి. (సం. కీర్తి.) యశము.

సీ. ఎవనికీరితి కుభృద్ధవకుభృద్ధరబుధకరి సైంధవస
మిద్ధహారిణరుచిర, ము...హంస. ౧. ౧౫.

కీరేష్టము. సం.వి.అ.పుం–చిలుకలకుఁ బ్రియమైనది –౧. మామిడి క్రీ. ౨. ఆఖోటవృక్షము, కొండగోఁగు క్రీ. ౩. జలమధూకము, నీటియిప్ప క్రీ.

కీర్ణము. సం. :విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఆచ్ఛన్నము, కప్పఁబడినది. ౨. విక్షిప్తము, చిమ్మఁబడినది. ౩. హింసితము, నొప్పింపఁబడినది. ౪. చెదరినది.

కీర్ణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. విక్షేపము, చిమ్ముట. ౨. చెదరుట. ౩. కప్పుట. ౪. హింసించుట.

కీర్తకుఁడు. సం. విణ. (అ. ర్తికా. అ.) కీర్తించువాఁడు.

కీర్తన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కథనము, చెప్పుట. ౨. పొగడిక. ౩. యశస్సు, కీర్తి.

కీర్తనము. సం. వి. అ. న. ౧. కథనము, చెప్పుట. ౨. స్తుతి, పొగడిక.

కీర్తనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కీర్తింపఁదగినది.

కీర్తయత్. సం. శతృ. కీర్తించుచున్న.

కీర్తయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=కీర్తకుఁడు.

కీర్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఖ్యాతి. ౨. ప్రసాదము, అనుగ్రహము. ౩. నైర్మల్యము, తేట. ౪. కర్దమము, బురద. ౫. విస్తారము, విరివి. ౬. దీప్తి, జిగి. ౭. ధ్వని. ౮. కథనము, చెప్పుట.

కీర్తించు. సం. స. క్రి. స్తుతించు, పొగడు.

గీ. చెలులు పగతురు నెవ్వనిచెలితనంబు, కలితనంబుఁ గీర్తింతురు కడఁగి యెపుడు, నట్టిపుత్రునిచే సుగుణాఢ్యులార, పుత్రవంతుఁడు నాఁ బెంపుఁ బొందుఁ దండ్రి. మార్క. ౨. ౭౬౯.

కీర్తితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చెప్పఁబడినది. ౨. స్తుతింపఁబడినది. ౩. ఖ్యాతము, ఖ్యాతినొందినది.

కీర్తితవ్యము. సం=కీర్తనీయము.

కీర్తిభాక్కు–(జుఁడు). సం.విణ. (జ్). ఖ్యాతినొందినవాఁడు. వి. జ్. పుం. ద్రోణుఁడు. (కల్ప)

కీర్తిశేషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)–కీర్తియే శేషముగా కలది–మరణించినది. వి. అ. పుం. మరణము. (కల్ప.)

కీర్త్యమానుఁడు. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) కీర్తింపఁబడుచున్నవాఁడు.

కీర్త్యము. సం=కీర్తనీయము.

కీర్యమాణము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. చిమ్మఁబడుచున్నది. ౨. హింసింపఁబడుచున్నది.

కీల. సం.వి.ఆ. స్త్రీ=కీలము.

కీలక. సం. వి. అ. పుం. ప్రభవాదిసంవత్సరములలో నొకటి.

కీలకము. వి. కీలు, మర్మము. (శర, వా)

కీలకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. స్తంభము. ౨. పసులఁగట్టెడుకొయ్య, గుంజ. ౩. విస్ఫోటము, పొక్కు. (వై.ని.) ౪. మంత్రాంగములలో నొకటి. (మంత్రాంగములు మూఁడు:-బీజము,శక్తి, కీలకము.) ౫. చీల.

కీలకుఁడు. సం. విశ. (అ.లికా.అ.) కీలించువాఁడు.

కీలత్. సం.శత్రు. కీలించుచున్న.

కీలనము. సం.వి.అ.న. కీలించుట.

కీలనీయము. సం=కీలితవ్యము.

కీలము. సం.వి.అ.పుం. ౧.మంట,అగ్నిశిఖ.౨.కఫోణి, మోఁచేయి. ౩. మేకు, గసిక, శంకువు. ౪. స్తంభము. ౫. లేశము. ౬. బాహువు, చేయి.

కీలరము=కిలారము.

సీ. అమరారి తన పేరియచ్చులు వెట్టించి సురధేనుసమితిఁ గీలరము సేసె. కు. సం. ౪. ౩౬౭.
(కీలరము చేయు=మందగాఁ జేయు.)

కీలరి. విశ.(కీలు+అరి) కీ లెఱిఁగినవాఁడు.(శ.ర.)

కీలరు=కిలారము.

ద్వి. కీలరుఁ బొడగాంచి కినియుచు దొడ్డి,పలుగాఁడి నిడి...బస.పు. ౭.౮౧౫ పం.

కీలరువాఁడు=కీలారి, పసులకాపరి.

ద్వి. ఏ లేసు కేతయ్య కీలరువాఁడో, మోళిగమారయ్య మూలబండరువో. పండితా. పురా. ౧౫౬ పా.

కీలారము=కిలారము. వి.(సం.కీలాలః=పసువు. క. కీలార.) పసువులమంద.

గీ. నాఁటి మందారతరువులు తోఁటలందు, వలఁతిసురభులఁ గీలారములకు నిచ్చె. భీమ. ౫. ౮౭.

క. ఆరా జొకనాఁ డాకీ,లారముపసిఁ జూడవచ్చి లావణ్యతను,శ్రీరుచుల నొప్పి సింహకి,శోరము క్రియ నున్నత్రేపుఁ జూచి ముదమునన్. భోజరా. ౬. ౩౧౩.

జ: కీలారి.

కీలారి=కిలారి. వి. (కీలారము+ఇ) గొల్లవాఁడు.

సీ. ... గోపాలకుం డొప్పు గొల్లవాఁడు, గొల్లఁడు కీలారి గొల్ల కిలారి పసులకాపరి యనంగఁ జెలఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౬౧.

క. కీలారితనమునకు నేఁ,జాలుదు నని కొలిచి మత్స్యజనపాలుకడన్, మే లగునడవడిఁ దంత్రీ,పాలుం డను పేరితోడఁ బరఁగుదు నధిపా. భార. విరా. ౧. ౧౦౦.

సీ. కీలార్లు పెరుఁగునుం బాలు మందలనుండి వడిఁ తెపు మాపుఁ గావడులఁ దేర. చంద్ర. ౨. ౧౧౫.

కీలాలజము. సం. వి. అ. న. మాంసము.

కీలాలపుఁడు. సం.వి.అ. పుం-రక్తముత్రాగువాఁడు. రాక్షసుఁడు.

కీలాలము. సం.వి.అ.పుం. పసువు. (కల్ప). న. ౧. నెత్తురు. ౨. నీళ్లు. ౩. అన్నము. ౪. అమృతము. (కే.ని.)

కీలి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) కీలించువాఁడు.

కీలించు, సం.స.క్రి.(ఇది 'కీల' అను సంస్కృతధాతువునుబట్టి తత్సమముగా గ్రహింపఁబడెను.కాని ఆం. భా.యయాతి. గ్రంథములలో నుండుటఁబట్టి తెలుఁగుగా కూడ కనఁబడుచున్నది.) ౧.తగిలించు. (శ. ర.) ౨. పట్టుకొను.

వ. కుక్కురకుమారయుగళంబును...గళనిగళనియమితంబుగఁ గేలఁ గీలించి... పాండు.౩. ౮౯.

౩. కదియఁబట్టు, దగ్గఱగాఁ జేర్చు.

మ. కటిచేలంబు బిగించి పింఛమునఁ జక్కంగొప్పు బంధించి దో,స్తటసంస్ఫాలన మాచరించి చరణద్వంద్వంబుఁ గీలించి త,త్కుటశాఖాగ్రముమీఁదనుండి యుటికెన్ గోపా

సింహంబు ది,క్తటముల్ మ్రోయ ప్రదంబు లో గుభగుభధ్వానం బనూనంబుగన్.భాగ. ౧౦ పూ. ౬౩౭.

౪. ఘటిల్లఁజేయు, కూర్చు; పెట్టు.

సీ...కమ్మచెంగలువవిరుల,తో మాలె లలకలు దువ్వి...గీ...ధమ్మిల్లవలయంబునడుగునందుఁ, గొంలసే పర్ధిఁ గీలించి...ఆము. ౫. ౩౮.

సీ. ముత్యాలపేరులు మొగపుఁదీఁగెయు బన్న సరములు గీలించె జాణ యొర్తు.యయా.౪. ౯౦.

సీ. కేళియందనురక్తిఁ గీలించుఁ గూర్మినెచ్చెలి కత్తెయనఁగ నేలలితగాత్రి. చం. రా. ౬. ౧౦.

గీ. పెట్టెఁ గీలించె నాఁగను వెలయుచుండు,నుంచె ననుపల్కనకు...ఆం. భా. ౩. ౧౩౦.

క. ఆలలన యొక్కదినమునఁ, దాలవనంబునకుఁ బోవఁ దమకించి తలం,గీలించె మధుఘటము తన, నీలాలకబంధమునకు నెఱపుగ నెసఁగన్. సురా. ౩౩.

కీలిత. సం. విణ. (బు. స్త్రీ. బు)=కీలకుఁడు.

కీలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. బద్ధము,కట్టఁబడినది. ౨.మేకు గొట్టి బిగింపఁబడినది; జాతకీలము, మేకులు గలది. ౩. శూలప్రోతము, కొఱతవేయఁబడినది. ౪. స్థాపితము, నాటఁబడినది. (స్తంభాది) వి. అ. న. బంధము.

కీలితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కీలింపఁదగినది.

కీలు. వి. (క. కీలు. త. కీల్.) ౧. సంధి, అతుకు; మర్మస్థానము.

ఉదా: వానికి కీళ్లు పడిపోయినవి. ఇది కీళ్లనొప్పులకు మంచిమందు.

సీ. సడలుఛత్రములు కీలెడలుగాత్రములు మ్రగ్గెడుకరములు తునీఁగెడుశిరములు..ఉ.రా. ౪. ౩౩౨.

ద్వి. కీళ్లెల్లఁ దప్పి మ్రగ్గినరథంబులును.రం.రా. ౪౨౨ పా. ౬౦.

సీ. తేరిని మావులఁ దెగటార్చి మతియును నెతిఁ గీలు నో నేయ ... అచ్చ.రా.యు.౩౧౭.

౨. కీలకము, గుట్టు, కిటుకు, మర్మము.

వ. ఒక్కశాఖాగ్రంబు రెండుగాఁ జీరివైచి వాని నట్ల చీరి చంపు మని సంజ్ఞగాఁ జూపిన నతండు నాకీలు దెలిసి యవక్రపరాక్రముండై మాగధుం బడఁ ద్రోచి... భాగ. ౧౦ ఉ. ౭౪౨.

క. లోకంబున నాకీటం, బాకైటభవైరి యెల్ల యాత్మలకు నఖీ,ష్టాకాంక్ష యొక్కచందమ, యాకీ లెఱుఁగంగ వలదె హృదయములోనన్. నైష. ౩. ౧౩౯.

౩. కపటచేష్ట.

సీ....క న్ననఁ గీ లనఁ గపటచేష్ట. ఆం. శే.౫౫.

ఉ. కీలెఱుఁగున్ ఘటించి పరికింపక పండుకయుండి పల్కెయా,త్రాలసదుర్విచారులము రాత్రి జనించిన నేఁడు తావకీ,నాలయమందు మే మిదె సుఖాప్తిని సుప్తి యొనర్చి రే పుషః,కాలమునందుఁ బోయెదము కారుణికోత్తమ పండనీయవే. హంస. ౪. ౨౩౪. (కీలెఱుఁగు=కృత్రిమస్వరము.)

౪. సీల.

క. మనపెద్దతోఁటలోనికిఁ, జని యయ్యెడ మెలఁగఁ గీలు జరిగిన నచ్చోఁ,టన పడియె నొక్కయందియ. దశకు. ౧౦. ౧౪౯, ౧౬౩.

౫. మర.

మ. ఒకమాణిక్యముబొమ్మ యెట్టిపగకీలో జాఘు వాజాలవ,ల్లిక బాగాల్ కపురంపుటాకుమడుపుల్...అందీయ నతండు... వైకొనియె ...విజ. వి. ౧. ౧౦౬.

౬. ఉపాయము.

క. విని నృపకన్యారత్నము, తనమదిఁ దలపోసి

చూచి దానికి నొకకీల్, గనియెను బుద్ధి చతుర్గుణ, మనుట సతులయందు నిశ్చితార్థ మనంగల్. భోజరా. ౬. ౧౦౩.

క. లాలనము సేయుచుం దన,యాలయమున కెత్తికొని రయంబునఁ జని యే,కీలున నెవ్వరు నెఱుఁగం,జాలనియెడ డాఁచి దుఃఖిఁచాడ్పననుండెల్. కేయూర. ౩. ౧౮౯.

౭. రీతి, విధము.

ఉ. కిన్నరకంఠి యొట్టిడినకీలునఁ గాశిపురంబునందు భి,క్షాన్నము లేదు నీయడుగులాన నిజంబుగ విన్నవించెదల్. కాశీ. ౭. ౧౭౯.

౮. ముడి.

(కృష్ణుఁడు) గీ.ఒకత వలువకీ లెడలించి యొత్తు కడకుఁ, గొనుచుఁ బోయి యుల్లాస మింపారఁ గొఱలు. హరి. పూ. ౮. ౩౧.

౯.మ్రానులోనగువానిపై పూసెడియొకానొక ద్రవద్రవ్యము.

ఉదా: తాటిపట్టెలకు కీలుపూసినారా. (శ. ర.)

జ: కీలరి, కీలుఁగొప్పు, కీలుకత్తి, కీలుకాఁడు, కీలుకొను, కీలుకొలుపు, కీలుగంటు, కీలుచు, కీలుజడ, కీలుటోడ, కీలుబొమ్మ, కీలుబొమ్మరము, కీలుముడి.

కీలుఁగొ(గ్గొ)ప్పు. వి. (కీలు+కొప్పు) కేశబంధవిశేషము.

సీ. కీలుఁగొప్పు...నైష. ౮. ౧౧౨.

గీ. శ్రవణకహ్లారముకుళంబు జాఱకుండ, విరుల కీల్గొప్పు వదిలి కైపెక్కకుండ,నెత్తె శృంగారకందుకం బెత్తినట్లు, కైటభారాతి మందరక్ష్మాధరంబు. హర. ౬. ౮౪.

సీ. సొగసుగాఁ బూదండ చొన్పినకీల్గొప్పు జాఱఁగా నొకచేత సరదుకొనుచు. వీథి. ౨౪.

కీలుకత్తి. వి. (కీలు+కత్తి) మరకత్తి, మడతకత్తి. (బ్రౌ.)

కీలుకాఁడు. వి. (√కీలు) మర త్రిప్పువాఁడు.

సీ. కీలుకాఁ డెడలింపఁ గెడసినబొమ్మలకైవడిఁ బటుతురంగవ్రజంబు. గీ. వికటముగఁ ద్రెళ్లె...భార. ద్రో. ౩. ౬౨.

కీలుకొ(ల్కొ)ను. అ. క్రి. (కీలు+కొను) ౧.తగులుకొను, చిక్కుకొను, అంటియుండు.

క. తోలు దిగవిడిచి నాగము, లీలఁ బొలుచు మాడ్కిఁ గర్మలేపముఁ దనతోఁ, గీలుకొన నీక వెలుఁగు ని,రాలంబనబోధఘనుఁడు... భార. శాం. ౮. ౩౪౮.

(ఆదివరాహవర్ణనము.) సీ. ఖురపుటంబునఁ గీలుకొని మేరుకుధరంబు మువ్వలోపలికాలిమురువు వడయ. శివరా. ౧. ౬౧.

చ...చంచువునఁ గీల్కొనుచిల్వ ఖలీనమైతగల్. దశా. ౨. ౧౭౮.

౨. గ్రుచ్చుకొను, నాటు.

క. వాలిక మెఱుంగుఁదూపులు,నాళీకాసనుఁడు గినుక నారాయణుపైఁ,గీలుకొనఁ జేసి యార్చెను...శివరా. ౧. ౮౬.

గీ. బాహ్యమునఁ గొంత కొంత యభ్యంతరమునఁ, గీలుకొని యున్న మదనబాణాళిఁ బోలె. నైష. ౬. ౫.

౩. కూడుకొను, అతుకుకొను, కలిసికొను.

ఆ. సత్యతపునిప్రేలు సమిధలతోఁ గూడఁ, దెగనవిధము భస్మ మెగయువిధము, ధరణిఁ బడ్డతునుక తనుదానె కీల్కొన్న,విధముఁ దెలియ విన్నవించుటయును.వరాహ.౧౨.౫౯.

౪. ముడివడు.

చ.జనితరతిత్వరం జెలులసన్నిధిఁ బయ్యెదయంటుభర్తపైఁ,గినిసి యదల్పుమై బొమలు గీల్కొనఁ జేసి...కవిక. ౪. ౧౭౬.

౫. ఒప్పు; ఉండు.

క. వైతాళికు లప్పుడు మృదు,గీతామృతవచనరచన గీలుకొన యశో,దాతనయు మేల్కొ

ఉపఁ బ్రా,భాతికరమణీయరాగఫణితులు సె లఁగెన్. పారి. ౨. ౫౪.

గీ. మొలకచిగురులు మొగ్గలు పూలు తేనె,పింది యల్ గాయలు ఫలంబు లెందు వనులఁ,గీలు కొనెఁ బికభృంగముల్ కీరతతులు, మొద లుగాఁ గల్గుద్విజరాజి ముదముఁ జెంద. ఇం దు. ౨. ౪౧.

గీ. నృపతిచేతికి మీఁదుగా నెలఁత చేయి, గీలు కొనఁజేసె నొకపేరఁటాలపడఁతి. నైష.౬. ౯౦, ౮. ౧౭౧.

కీలుకో(ల్కొ)లుపు. స. క్రి. (√ కీలుకొను). కీలుకొనఁజేయు.

౧. లగ్నముచేయు, తగులుకొనఁజేయు; బంధించు.

శా...కౌతుకపరీతాలోకజాలంబులన్, బాలా రత్నము కీలుకొల్పె ముద మొప్పన్ విశ్వ భూపాలుపై. కావ్యా. ౪. ౫౭.

చ.కలికి యొకర్తు...కటిఁ బూని మేఖలా,వలయ ము గీలుకొల్ప మఱవన్ ... రామా. ౪. ౧౪౮.

౨. నాటుకొనఁజేయు.

క. వాలికతూపులు మేనం,గీలుకొలిపి నొంప... భార. కర్ణ. ౨. ౨౪౨. జై. భా. ౫.౧౮౦.

౩. పెట్టు; ఘటించు, కూర్చు.

గీ. ఒకతె ముంగరముత్తె మీ నొక్కయతివ, యందుకొని కేలికెంజాయ నరుణమైనఁ, గాంచి దాడిమబీజశంకను గరాగ్ర,కేళికా కీరముఖమునఁగీలుకొల్పె.రామా.౪.౧౪౯.

సీ. కీలుగంటిది యేల పోలఁగా నునుఁగొప్పుఁ గీ ల్కొల్పుకొమ్మంచు గీజుపోరు. శుక. ౨. ౪౫౬. నైష. ౫. ౨౪.

౪. నిలుపు.

గీ. అతనివామాంకమున రతి నావహించి, ప్రోల నుడురాజు ఋతురాజుఁ గీలుకొల్పి. వసు. ౩. ౧౬౯.

చ. గురువుల నాత్మఁ గీల్కొలిపి ఘోరతపోని యమానుషక్తుఁడై...వరాహ. ౭. ౯౫.

౫. తాల్చు, వహించు.

సీ. పసిదిండిమెకపురక్కసితోలు మొలఁ జుట్టి కేల ముమ్మొనవాలు గీలుకొలిపి. నీలా.౧.౧౩.

వ. త్రిశూలంబు కేలం గీలుకొల్పి. భీమ. ౫.౮.

౬. అమర్చు.

సీ. నీలికాసెలమీఁదఁ గీలుకొల్పినయట్టినెలవం కకత్తులతళుకు లెసఁగ. చిత్రభా. ౩.౧౨౮. చం. రా. ౬. ౩.

౭. కలిగించు.

శా. కీడొక్కింతయుఁ జెందనీక ప్రియము ల్గీ ల్కొల్పుచున్ వచ్చెదన్...హరి. పూ. ౭. ౨౪౦.

క. హల్లాచేయుదు బొబ్బిలి, కిల్లా తజ్జయము నీకుఁ గీల్కొల్పుదు...రంగా. ౨. ౫౪.

కీలుగం(ల్గం)టు. వి. (√ కీలు). కేశబంధవిశేషము, దూముడి, జాఱుముడి.

చ...కేశపా,శముఁ దడియొత్తికొంచుఁ గటిసంధి నటింపఁగఁ గీలుగంటు లం,దముగ నమర్చి ...కాళ. ౪. ౧౧౮.

సీ. వాల్గంటి కీల్గంటు వైచి వచ్చిన చెల్వు జడ య ల్లుకొనునాఁటిసౌరు జౌరు.విజ. వి. ౩. ౧౩. ఆం. భా.౨.౧౪౫.

కీలుచే(ల్చు). స. క్రి. (√కీలు)=కీలించే. (ధరించు, తాల్చు.)

(సిద్ధునివర్ణన) సీ. చిఱుత కెంజడలఁ గీల్చినజాతి పటికంబు గళమున రుద్రాక్షకంఠమాల. వేం. పంచ. ౪. ౧౦౧.

ద్వి. అసమానవదనచంద్రాంకురం బనఁగఁ, బసని ముత్తియపుఁబాపట చేరు గీల్చి. ద్వి. పరమ. ౫. ౪౨౯ పా.

కీలుజే(ల్జే)డ. వి. (√కీలు) స్త్రీలు వేసికొనునొకవిధమైనజడ.

చ...నీదుహృదయేశుఁడు వచ్చె నటంచు విన్న నెక్కుడు నెన రొందఁ గీలుజడఁ గోసి నివాళి యొనర్పుము...శుక. ౨. ౨౩౨.

సీ...సత్యకీల్జడకుఁ బూసరులు చుట్టి. ఉ. రా. ౧. ౪౪.

కీలుటోడ. వి. (√కీలు). యంత్రములచే నడిచెడి పడవ, నౌకావిశేషము.

వ...తురంగంబులు తరంగంబులుగా ... పల్లకీలు కీలుటోడలుగాఁ బాలసముద్రంబు...తరలివచ్చినట్లుండె. మృ.వి. ౩. ౪౩, ౩౭ పా.

కీలుపడు. అ. క్రి. తగులు. (చూ. కీలుపఱచు-శ. ర.)

కీలుపఱ(ఱు)చు. స. క్రి. తగులఁజేయు.

గీ...యావనలీలావికాసహాస, హేలనాదులఁ జిత్తంబు గీలుపఱచి. భాగ.౫. ౧. ఆ. (శ.ర.)

కీలుబొ(ల్బొ)మ్మ. వి. (√కీలు.) మరబొమ్మ, జంత్రపుబొమ్మ.

చ. తెలిమగతాలికంబములఁ దీరినబంగరుకీలుబొమ్మ. ఉ. రా. ౧. ౩౧౭.

(రుక్మిణీవర్ణన.) సీ. హరినీలమణిమనోహరమందిర స్తంభముల వినోదించుకీల్బొమ్మవోలె. ఉ. హరి. ౨. ౭౩.

కీలుబొ(ల్బొ)మ్మరము. వి. (√కీలు.) మరబొంగరము.

సీ. కీల్బొమ్మరము జాలె గిఱ్ఱునఁ ద్రిమ్మరు తెఱఁగున...ప్రబంధ. ౧౧౯, ౧౧౧.

కీలుము(ల్ము)డి. వి. (√కీలు.) కీలుగంటు, జాఱుముడి.

స్త్రీ... కేశబంధము పేళ్లు కీల్ముడి క్రొమ్ముడి కీలుగంటు. గీ. నూనెముడి వెన్నగంటన...సాం. ని. మాన. ౧౪.

కీల్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కీలింపఁబడుచున్నది.

కీల్యము. సం=కీలితవ్యము.

కీశపర్ణము. సం. వి. అ. పుం. అపామార్గము, ఉత్తరేను †.

కీశపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కీశపర్ణము.

కీశము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నగ్నము, దిస్సమొలది. వి. అ. పుం. కోఁతి.

కీశవల్లి. సం=కీశపర్ణి.

కీశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

కీస. విణ. (క. కీసు.) తక్కువ, అల్పము.

ఉదా: కీసయరఁటి, కీసపాలు.

అవ్య. కొంచెము, కించిత్తు.

గీ. రత్నపుర మని గల దొకరాజధాని, కిన్నరాధీశు నగరికిఁ గీస వెలితి. శివరా. ౨. ౩.

గీ...సంధ్య వార్వనిబ్రాహ్మణుండు, కీస తక్కువ శూద్రుండు కేవలంబు. కాశీ. ౫. ౨౧౪: రామా. ౩. ౧౩౦.

కీసర వి. తిత్తి లోనగువానిలోపలిపొర. (శ. ర.)

చ. ముదుకరుమాలుగుడ్డ భుజమూలమునం గడితంబు మీఁదఁ బ్రాఁ, తది యగుదుప్పటంబు మొలఁ ద్రాసును గీసర యుండుతిత్తి నన్నదె నెలవంక నామము...హంస. ౪. ౧౫౬.

విణ. అల్పము. (ఉదా: కీసరపాలు, మొ-శ.ర.)

కు

కు=కి.౧.(చూ.)సంబంధసామాన్యమును దెలుపును. (ఈయర్థమున క్రియతో నన్వయ ముండదు.)

శా. నాకుం దమ్ముఁడు మీకు నెచ్చెలి ... హిరణ్యాక్షుండు... భాగ. ౭. ౩౦. (నాకు=నాయొక్క.)

౨. సంబంధవిశేషమును దెలుపును.

(క) స్వస్వామిభావసంబంధము.

ఉదా: నాకు పదివేలరథము లున్నవి.

(చ) అవయవావయవిభావసంబంధము.

ఉదా: అండజమునకు పక్షములు రెండు.

(ట) జన్యజనకభావసంబంధము

ఉ. ధన్యుల కాసుభద్రకు శతక్రతుపుత్త్రున కు
ద్భవించె స,న్మాన్యయశుండు పుత్త్రుఁ డభిమ
న్యుఁడు...భార. ఆది. ౮. ౨౨౪.

(త) ద్వితీయార్థకము.

చ. చిరముగ బ్రహ్మకుం దపము సేసి యనంతుఁ
డనంతధారణీ,భరగురుకార్యసక్తుఁ డయి...
భార. ఆది. ౨. ౧౨౭. (బ్రహ్మకు=బ్రహ్మను
గూర్చి, బ్రహ్మనుద్దేశించి)

(ప) తృతీయార్థకము.

క...ఆంధ్రకవితా,పితామహుఁడ వెవ్వ రీడు
పేర్కొన నీకున్. మనుచ. ౧. ౧౫. (నీకు=
నీతో.)

చ... దేవకీ,తనయుఁడు పారిజాతవసుధాపుహ
ముం దనరాజధానికిం,గొని చనఁ బూని యా
తరువు కూఁకటివేళ్లకుఁ బెల్లగించి కై,కొని
బలమున్ జలంబు నొడఁగూడఁగఁ బోవఁగ
నున్నయత్తఱిన్. వి. పు. ౮. ౧౨౫. (వేళ్ల
కు=వేళ్లతోఁ గూడ)

క. శాంతనవుఁడు భీష్ముండు ప్ర,శాంతుఁడు ద
త్క్రతువు సూచి సంతుష్టుండై, యంతకత
నూజునకు ధృతి,మంతున కత్యంతధర్మ మతి
కిట్లనియెన్. భార.సభా. ౨. ౩. (తనూజున
కు=తనూజునితో)

(వ్యవ) ఆచేను ఎండకు ఎండుచున్నది. (ఎండ
కు=ఎండచేత)

(గ) చతుర్థ్యర్థకము.

చ. కురువిభురాజసూయమునకున్ ధన మిచ్చిరి
రాజు లెల్ల...భార. సభా. ౧. ౨౬౨.(రాజ
సూయమునకు=రాజసూయమునిమిత్తము.)

సీ. జాతినిద్దంపువజ్రాలకమ్మలడాలు గండపాండి
మకుఁ గైదండ యొసఁగ. దశా. ౨. ౭౭౩.

(జ) పంచమ్యర్థకము.

క...నాక కాదీ,త్రిలోకముల కధికుఁ జూచి
తిమి యొకయెలుకన్.భార.ఆది.౫.౭౩౯.
(నాకు=నాకంటె.)

క. నన్ను మును పీవు గాచితి,నిన్నుం జెఱ నేను
బాపి నిలిపితి నాకై,మున్ను గలకరుణ మఱ
వక, మన్నింపుము నాకు నంతమానమ చా
లున్. కేయూర. ౪. ౧౧౭. (చెఱకు=చెఱ
నుండి)

(డ) సప్తమ్యర్థకము.

శా. ఈపాండిత్యము నీకుఁ దక్క మఱి యెందేఁ
గంటిమే...మనుచ. ౨. ౬౪. (నీకు=నీయం
దు.)

చ...కోమలి నీకనురక్త...భార.అర.౨.౨౧౬.
(నీకు=నీయెడల)

(ద) పైని, మీఁద.

క. గొఱియలపిండునకుఁ గవియుకోల్పులిక్రియ
...భార. భీష్మ. ౧. ౨౯౬.

క. నీకడుపున జన్మించుట, నాకుం గొడు కయ్యె
నితఁడు నాసుతునకు సు,శ్లోకా యలుగంద
గునే,నీకు...భార. శాం. ౫. ౪౭౪.

(బ) మాఱుగా, బదులుగా.

చ. కనకము ధేనువుల్ మణినికాయము లిచ్చెద
నేమియైనఁ ద,క్కనను మది కిష్ట మైనయది
గోరుము గోవునకంచుఁ జేరి...భార. ఆను.
౨. ౪౨౯.

మఱికొన్నిప్రయోగవిశేషములు.

ఇంతకును వాఁడు వచ్చినఁ గదా పెండ్లి యగుట.

అంత కింత యైనది యింత కెంత కానున్నదో.

కు. సం. అవ్య.వృత్తియందు ఉండి పాపనిందాల్పా
ద్యర్థముల నిచ్చును.

ఉదా: కుజనుఁడు, కుతర్కము, కుగ్రామము, మొ. అజాదిపదములకును రథవదశబ్దములకును సముదాయము చేత జాతి వాచ్య మగునపుడు తృణశబ్దమునకును ముందున్న దీనికి కదాదేశము వచ్చును.

ఉదా: కదశ్వము, కదుష్ణము, కద్రథము, కద్వదుఁడు, కత్తృణము, మొ.

సందర్భానుసారముగా నొకానొకప్పుడు దీనికి కా కవాదేశములును వచ్చును.

ఉదా: కాపురుషుఁడు, (చూ. కుపురుషుఁడు) కోష్ణము, కవోష్ణము, కాక్షము, కాపథము, మొ.

వి. ఉ. స్త్రీ. భూమి. (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్త ప్రయోగము లేదు. ఉదా: కుజము, కుతలము, కుధరము, మొ.)

కుంక. వి. ౧. బాలవిధవ. (చి. ని, శ.ర-చూ. కుంకముండ.) ౨. విధవ.

ఆ. కాంత కుంక యైనఁ గానికులం బైనఁ, బాయ లేక విటుఁడు భ్రమసి యుండు. వేమన. ౨. ౧౫౦. సాం. ని. మాన. ౩౪.

౩. నిందావాచకముగా నుపయోగింపఁబడును.

(వ్యవ) ఓరికుంకా నీవు న న్నేమి చేయఁగలవు. ఆకుఱ్ఱకుంకలు అల్లరి చేయుచున్నారు.

జ: కుంకముండ.

కుంకటి=కూఁకటి. వి. ౧. జుట్టు. ౨. పిల్లజుట్టు. (శ. ర.)

విణ. ప్రధానము.

ఉదా: కుంకటివేరు. (శ. ర)

కుంకముండ. వి. (√కుంక) బాల్యమునందే వైధవ్యము ప్రాప్తించిన స్త్రీ.

ఉత్సా. కన్నవారివంకవారిఁ గానఁ బ్రాణనాథుఁడుజ్ఞ, మున్నె చచ్చె నేను గుంకముండ నెట్టు లేఁగుదుఙ్ఞ. వేం. పంచ. ౪. ౪౪.

కుంకుడు. వి. ఫేనిలముకీ. (దీనికాయలతో తలరుద్దుకొందురు.)

సీ... కుంకుడన ఫేనిలసంజ్ఞ యా... ఆం. భా. ౨. ౪౪.

గీ. ... కుంకుడుపండులనురువనంగఁ, బలపలని పాండురాంబువపంక్తు లమరె. ఆము. ౪. ౧౫౭.

జ: కుంకుడుఁబురుగు.

కుంకుడుఁబురుగు(వు). వి. (కుంకుడు + పురుగు) కుంకుడుకాయలకు పట్టెడు నొకానొకయెఱ్ఱని పురుగు.

కుంకుని. సం=కుంకుమి. (వాచ)

కుంకుమ. వి. (సం. కుంకుమమ్. క. కుంకుమ. త. కుంకుమం.) ఘుసృణము, లేపద్రవ్యవిశేషము; బొట్టు పెట్టుకొనురాగద్రవ్యవిశేషము.

ఉ. గుబ్బలిపట్టిగబ్బివలిగుబ్బల జొబ్బిలుతావి కుంకుమఙ్ఞ, గబ్బుకొనంగఁ జాలునెదఁ గప్పినబెబ్బులివన్నె పచ్చడం, బబ్బుర మైతనర్పఁ బ్రమథావలి యుబ్బుచు వెంట నంటఁగా, గిబ్బవయాళి తేజి దుమికించుచు వచ్చె మహేశుఁ డత్తఱిఙ్ఞ. దశా. ౨. ౬౯.

చ. ఉరమున నున్నకుంకుమ మదుజ్జ్వలరోషకషాయవీక్షణ, స్ఫురదరుణాంశుపుంజ మని బొంకితి... నరస. ౨. ౧౩.

గీ... ఘుసృణంబు దనరుచుండుఁ, గుంకుమ యనంగ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౦.

మ. పురసౌధోన్నతకేతుసుట్టనల నంభోజాతపద్మాప్తులం, దిరనై కప్పు దలిర్పఁ బద్మవదనల్ హేలాగతి నిత్త్రుఁడం, చు రవి న్గుంకుమ నింపఁగా నరుణుఁడై చూపట్టెఁ గాదేని భా, స్కరబింబంబునఁ గందు చెందునె గదా జాబిల్లియందు న్వలెఙ్ఞ. చంద్రా. ౧. ౧౭.

(శ. ర. 'కుంకుము' అను ఉదంతరూపమును గ్రహించి యీపద్యము నుదాహరించెను. కాని యి

టు'కుంకుమ'అనియు ననవచ్చును.అదంత మనుట కు ఆం. భా. యు, కుంకుమపువ్వు అనుపదమును నిర్ధారకములుగా నుండుటచే అదంతరూపమే గ్రహింపఁబడెను.)

జ: కుంకుమపువ్వు.

కుంకుమపూవు(పువ్వు). వి. (కుంకుమ+పువ్వు) కాశ్మీరజన్మము.

సీ. ... కుంకుమపూ వనఁ గుంకుమ మగు...ఆం. భా. ౨. ౧౬౧.

ఉ. సంకుమదంబుఁ గస్తురియుఁ జాఁదుఁ బటీర ముఁ గప్పురంబునుం, గుంకుమపువ్వునుం బు నుఁగు గొజ్జెఁగనీరు...నైష. ౭. ౧౧.

వ. ...పగడపుఁగోళ్లపట్టెమంచంబులు పఱపు గలకుంకుమపూఁబఱపులు...దశా.౧.౧౪.

కుంకుమము. సం.వి.అ.న. కుంకుమపువ్వు.

కుంకుమాద్రి. సం.వి. ఇ.పుం. కాశ్మీరదేశములో నుండునొకానొకపర్వతము.

కుంకుమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ–కుంకుమవర్ణము గలది– మహాజ్యోతిష్మతీలత, పెద్దమానేరుతీఁగ.

కుంగు=క్రుంగు. అ. క్రి.వంగు;తగ్గు. (చూ.కుంచు)

జ: కుంచు.

కుంచత్. సం. శత్రు. వంగుచున్న.

కుంచనము. సం. వి. అ. న. ౧. సంకోచము, ముడుఁగుట; ముడుఁచుట. ౨. వంగుట; వంచుట. ౩. వక్రత్వము, వంకర. ౪. నేత్రరోగవిశేషము.

కుంచనీయము. సం=కుంచయితవ్యము.

కుంచఫల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కూశ్మాండి, గుమ్మడి.

కుంచెము. వి. (త.కుంజం) ప్రస్థము, నాలుగుమాని కలప్రమాణము గలకొలతపాత్రము.

సీ. ప్రస్థనామంబుగాఁ బరఁగుఁ గుంచ మనంగ ...ఆం. భా. ౨. ౨౭౦.

క. విను మొకకుంచెఁడుధాన్యము, దన కాయతి గల్గునతఁడు దాని నొసఁగినన్,ధనకోటి గల్గు వాఁడ,ద్ధన మొసఁగిన నొక్కరూప తత్తత్ఫలముల్. భార. అను. ౫. ౨౧౧.

కుంచయత్. సం. శత్రు. వంచుచున్న.

కుంచయిత. సం. విశే. (ఋ. త్రి. ఋ.) వంచువాఁడు.

కుంచయితవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)వంపఁదగినది.

కుంచి. సం. వి. ఇ. పుం. అష్టముష్టిప్రమాణము, ఎనిమిదిపిడికిళ్లపరిమితి గలమానము.

కుంచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుంచెకోల, బీగము తీసెడిపంకరయినుపకమ్మి. ౨. గురిజ, గుంజ. ౩. వంశశాఖ, వెదురుకొమ్మ. ౪. మహీలత,ఎఱ్ఱ. ౫. కృష్ణజీరకము, నల్లజీలకఱ్ఱ. ౬. మేంథి, మెంతిచెట్టు.

కుంచిత. సం. విశే. (ఋ.త్రి.ఋ.) వంగువాఁడు.

కుంచితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ముడిఁగింపఁబడినది.౨.ముడిఁగినది.౩.వక్రము,వంకరైనది. వి. అ. న. ౧. తగరపుష్పము, నందివర్ధనపుష్పము.

కుంచియ(చె). వి. (సం. గుచ్ఛః? క. కుంచ. త. కుంజం.) ౧. కుచ్చు.

గీ. పీలికుంచెతలాటంబు పేరొజంబు,మణుల మొగముట్టు వన్ని సాహిణి యొకండు, కర్త యెదుటికిఁ గొనివచ్చె గంధవాహ, బాంధవం బగునొకమహాసైంధవంబు. మనుచ. ౪. ౨౮. (పేరొజములోని శ. ర. పా.)

వ... కొదమతట్టువగుంపుకాలికొలందికి వ్రేలులాలుకుంచెలు గీలించినగవ్వదండలగంటల నలంకరించి...ఆము. ౪. ౩౫.

౨. (సం. కుంచికా. ప్రా. కుంచి ఆ) చామరము; ఈఁగలుమున్నగువానిని తోలుకొనుసాధనము.

చ. అతులితభక్తిఁ బూర్వదిశయందు ననుగ్రహయన్ వధూటి దాఁ, గుతుకము మీఱఁగాఁ

బసిఁడికుంచియ వైచుచుఁ గొల్వుసేయు... కళా. ౪. ౨౩౦.

ద్వి. పాలసుకై జు మ్మనిపాలయునుక్షికలఁ, గుం చియతోఁ జోఁపుకొనుచు...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౩౯౯పం.

౩. గుత్తిగాఁ గట్టిననెమిలిపురికట్ట.

సీ. లావణ్యలహరి కళానిధి కనకాంగి మదకురంగి మదాళి మణిశలాక,కాలంజి యడపంబు తా ళవృంతము గిండి కుంచె విం జామరఁ గొంచు నడువ. రా. వి. ౨. ౬౩.

చ...తనకుంచెయుఁ గృష్ణమృగాజినంబునుఙా, బలువుగు వీచుచుం గలహబంధుఁడు నార దుఁ డాడె వేడుకఙా. భార. సభా. ౨.౩౧. దశా. ౨. ౨౬౦.

౪. సోలెవాఁడు పడుగు సరిచేసెడుసాధనము.

సీ. కుంచె మగ్గపుగుంత గూటంబు పగ్గంబు పరఁ పె త్రొక్కుడుపట్టె పలక దోనె. హంస. ౨. ౧౧.

సీ. ఆసువోసెడునానిహస్తంబుకీలిని గుంచెదీసె డుదానికొమరు మిగుల. హంస. ౧. ౨౨౦.

సీ. ...కుంచిక లనరును గుంచె యనఁగ.ఆం.భా. ౨. ౨౯౬.

౫. చిత్తరువులు వ్రాసెడుతూలిక. (శ. ర.)

౬. కుచ్చెళ్లు పెట్టినవస్త్రము.

ద్వి. స్థిరచిదానందవీచికఁ బోలుకుంచె, మఱి యొకభుజమున మార్చ లయుంగ. విష్ణు. ఉ. ౫. ఆ. (శ. ర.)

౭. గోడకు వెల్లవేయుట కుపయోగించుసాధన ము, మట్టి. (శ. ర.)

జః కుంచెకోల.

కుంచే=క్రుంచే. స. క్రి.(√కుంచు)కుంగఁజేయు. (వంచు)

ఉ. కొంచెముగా నిజాంగకము కుంచి ధరిత్రికి నంతయంత లం,ఘించిన లేచువంతిఁ బరికిం చుజనంబులు...కవిక. ౨. ౧౦౧.

(తగ్గించు.)

చ. అన విని వజ్రి మండిపడి యా నవు నారద... దానికి నేన గర్వమును, దెలిచితి నిన్నినాళ్లు నీకఁ బెద్దతికం బొకయింత కుంచెదఙా. ని రం. ౮. ౩౫.

సీ. కులగోత్రములవారి చెలువుఁ గుంచఁ డొకిం త ప్రాజ్యసామ్రాజ్యభారము వహించి. పె. శ కుం. ౧. ౧౩.

ఉ...చూపులుఙా,మించులఁ గుంచు...రా.వి. ౪. ౯౦. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

కుంచెకోల. వి. (√ కుంచె) ౧. కుంచిక, తలుపు లోపలిగడియ తీయుటకు వేయుటకు నుపయో గించు ఇనుపవంకరకోల.

ఆ.కొడవ లనెడుకుంచెకోలచే వక్షఃక,వాటమి పుడు తెఱచి వామదేవు,గర్భగేహమందుఁ గానంగఁ జేసితి, వౌర యెంతఘనుఁడ వాత్మ దేవ. చెన్న. ౩. ౪౩౬.

సీ. ఏదేవుకనుదోయి హిమధామసోదరీకుటికా కవాటంబుకుంచెకోల. శా. వి. ౧. ౨౪.

౨. ఒకవిధ మగుబాణసంచు.

గీ. రోచసీసరసీజాలపాదపద్మ, కుముదరూపము లై కుంచెకోలగములు, చెలఁగ బిరుసులు ప గలువత్తులును నమరఁ,బరఁగుబహుచిత్రబా ణవైభవము గనుచు. ప్రబంధ. ౭౭.

కుంచ్యమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.)వంపఁ బడుచున్నది.

కుంచ్యము. సం=కుంచయితవ్యము.

కుంజము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. నికుంజము,పొ దరిల్లు. ౨. గజదంతము, ఏనుఁగుకొమ్ము. ౩. గజ హనువు, ఏనుఁగుకటుమర.

కుంజర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ధాతకి, ఆరెకీ. ౨.పా టల, కలిగొట్టు కీ.

కుంజరచ్ఛాయము. సం.వి.అ.న. యోగభేదము.

(కృష్ణపక్షత్రయోదశినాఁడు సూర్యుఁడు హస్త యందును చంద్రుఁడు మఘయందును నుండుట.)

కుంజరము. సం.వి.అ.పుం. ౧-ప్రశస్తమైన హనువులును దంతములును గలది-ఏనుఁగు. ౨. కేశము, వెండ్రుక. ౩. -ఏనుఁగుతొండమువలె నుండునది-హస్తనక్షత్రము. విణ. అ. పుం. శ్రేష్ఠము. (ఈయర్థమున సమాసపూర్వపదముగా నుండదు)

కుంజరాలుకము. సం.వి.అ.న.ఆలుకవిశేషము,ఒకజాతిగెనసుగె.

కుంజరాశనము. సం.వి.అ.పుం.అశ్వత్థము,రావిచె.

కుంజరాసనము. సం. వి. అ. న. (యోగ) ఆసనభేదము.

కుంజరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. హస్తిని, ఆఁడేనుఁగు.

కుంజలము. సం.వి.అ.న. కాంజికము, పులియఁబెట్టిన కడుగునీరు.

కుంజవల్లరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.నికుంజికామ్లవృక్షము.

కుంట=గుంట. వి. (సం. కుండమ్. క. కుంటె. త. కుంటం.) ౧. అల్పతటాకము,నీరు నిలుచుపల్లము.

గీ. కుంట గుంట యనంగఁ జేరొక్కనఁగ వచ్చు, నల్పమైనతటాకము...ఆం.భా. ౧.౧౬౨.

ఉ. ... ఎందు మం,దాకిని నిర్ఝరాకృతి నుదారగతిం జనుదెంచు పెల్లర,త్నాకరుఁ బొందఁ గాక యహహా చన నేర్చునె చాటిపంటకున్. పి. శకుం. ౩. ౬౪.

౨. కొలను. (శ.ర.) ౩. చెఱువు. (శ.ర.)

ఆ. ఇంటనుండఁ గూడ దిప్పుడ కొని చని, గుంటనైనఁ బెద్దకుంటనైనఁ, బెంటనైన వైచి యింటికి నరుగుదెం, డనఁగ నద్దుసత్తు లాలకించి. వేం. పంచ. ౪. ౪౨.

౪. భూపరిమాణవిశేషము. (శ.ర, బ్రౌ.)

కుంటకుఁడు. సం. విణ. (అ.టికా.అ.) స్థూలుఁడు, బలుపుగలవాఁడు.

కుంటదూలము=గుంటదూలము. వి.కడదూలమునకును గోడకును అడ్డముగా నుంచుచిన్నదూలము. (శ. ర.)

కుంటముక్కు. వి. మత్స్యభేదము.

ద్వా. ౧. ౨౨౧. హంస. ౪. ౧౯౭.

కుంటి=కుంటు. విణ. పాదవికలుఁడు;పాదరహితుఁడు.

సీ. ఖంజుఁడు కుంటి నాఁగ...ఆం.భా. ౨.౧౨౨.

గీ. నీప్రతాపంబు దనవలె నిఖిలతమము,నడఁపఁగా లేదొ తా నేల యనుగుదెంచుఁ, గుంటిసారథితో నల్లకుముదవైరి. నరస. ౫. ౧౪౯.

కుంటికుదుపు=కుంటి, పంగువు.

గీ. కుంటికుదుపు లశక్తులు కుష్ఠరోగు,లంధులును వృద్ధులును బాలు రాదిగాఁగఁ,గాశి కరుగంగ లేనివికారు లెల్ల,మోక్షమును బొందుదురు గాక దక్షవాటి. భీమ. ౪. ౨౧.

శ్లో. అశక్తాః కాశికాం గంతుం పంగవోంధాశ్చ కుష్ఠినః. సం. భీమ.

ఉ. దేవత లెల్లఁ దక్కుఁగలదీవులపక్కి దివి శేఁగునట్టిచోఁ, బోవఁగ లేక కుంటికుదుపుంజిఱువేల్పులు దైత్యదానవుల్, సేవకులై మహీవిభునిచే నధికారనియోగవృత్తికై, జీవితమంది నిల్చిరి త్యజింపఁగఁ జాలక జన్మదేశముల్. కాశీ. ౪. ౫౯.

గీ. అపుడు జంబూతరుద్వీపవిపులయందు, వాసికెక్కినయద్దివోదాసునాజ్ఞ, గొంది సందిని నొకకుంటికుదుపుఁ బేద,యనవ బూతంబు నుండనీరైరి భటులు. కాశీ. ౪. ౨౯౭.

జ: కుంటిగాము.

కుంటిగాము. వి. (కుంటి+గాము) శనిగ్రహము. (చి. ని, శ. ర.)

కుంటు. అ. క్రి. (సం. కుంఠ్. క. కుంటు) ౧.పాదవైకల్యముచేత వక్రముగా నడచు.

(వ్యవ) ముల్లు విఱిగినదా యేమి అట్లు కుంటుచున్నావు.

౨-కుంఠితమగు-సోవు.

చ. తొలఁగెఁ గడంక శ్రీ లెడలె ధృతి దూలె వివేక మడంగె బుద్ధి బెగ్గిలె నభిమాన మేఁగెఁ ద్రప గెంటె నయంబు భయంబు గుంటె గా,సిలె బిగి తారె మేర కులశీలము గ్రుంగె...చంద్రా. ౮. ౧౭౦.

వి. కుంటుతనము.

సీ. ధర్మము నాల్గుపాదంబులఁ జరియించు నేయుగంబునఁ గుం టొకింత లేక. దశా. ౭. ౬౦.

గీ. గుంటికా లొందుధర్మువుకుంటు మాన్ప.కవి. ౧. ౬౦.

విశే. పాదవికలుఁడు; పాదరహితుఁడు.

క. వింటి కదా నీతనయుని, కొంటెతనము వీరి మాని కుటిలాలక న,క్కుంటునకు నిత్తు రఁట యిటు, వంటివి పో పెక్కునోళ్ల వారలమాటల్. భోజరా. ౫. ౩౩౧.

గీ. కుంటు వినతామహాదేవికొడుకుఁగుజ్జు, సవితృసారథి కట్టెఱ్ఱచాయఁ దెలుప, నరుణుఁ డుదయించెఁ బ్రాగ్దిశాభ్యంతరమున. కాశీ. ౧. ౧౨౧.

జూ: కుంటుగించు,కుంటుపఱుచు,కుంటుపిచ్చుక, కుంటువడు, కుంటువాఱు.

కుంటుగించే. అ. క్రి. (√కుంటు)కుంటు. (శ.ర)

కుంటుపఱుచే. స. క్రి. (√ కుంటుపడు) కుంటుపడఁజేయు.

(చెఱచు, పాడుచేయు.)

సీ. బ్రహ్మచర్యము గుంటుపఱుచుమాణవకుండు పాడి దప్పినధరాపాలకుండు. శివధ.౮.౭౬.

సీ... పెనుఁగొండ సాధించెఁ గోవెలనెల్లూరు గుంటుపఱిచెఁ, గుండాణి విదళించె గొడుగుచింత జయించె బాగూరు పంచముపాడుచేసె. పరాహ. ౧. ౩౦.

కుంటుపిచ్చుక=పిచ్చుకకుంటు,పిచ్చుకుంటు. విశే. (కుంటు+పిచ్చుక) పాదరహితుఁడు, పంగువు.

సీ. తా పన నెద్ది యాధార మా దివిఁ బ్రాఁకుపితృవర్యులకుఁ గుంటుపిచ్చుకలకు. గీ. నట్టిగృహమేధిధర్మంబునందు...పాండు. ౫.౨౬౧.

కుంటువ(ప)డు. అ. క్రి. (√కుంటు) ౧. కుంటియగు, నడుపలేని దగు.

క. అరయఁగ నాలుగువిధములఁ, బరఁగు జతుష్పాదవృత్తిఁ బరఁగినగోవుల్, దొరయుచునం దొకఁ డెడలిన, నరవర సద్ధర్మవర్తనము గుంటువడుల్. భార.అను. ౪. ౨౭౫. (గోపక్షమున.)

ఉ. వాలిక మించుఁ గన్దొనలవాకిట నల్లన సంచరింపనుం, జాలక చాలఁ గుంటువడెఁ జారునిరీక్షణఖంజరీటముల్. నైష. ౨. ౧౧౨.

శ్లో. అజని పంగురపాంగనిజాంగణ,భ్రమికనేపి తదీక్షణఖంజనః. సం. నైష. ౮. ౮.

౨. ఆఁగు, నిరుద్ధమగు.

(గంగావతరణము.) వ...కమఠపతివీఁపుచిప్పఁ దాఁకి యుప్పరం బెగసి జగదండకర్పరంబునఁ గుంటువడి మగుడు వేగం బడరఁ బుడమికి డిగి నలుగడల నెల్లివిరిసి...చం. రా.౩. ౨౫.

౩. తగ్గు, క్షీణించు, కుంఠిత మగు.

మ. గురుదగ్నోద్ధతి నిట్లు మర్మములు గీల్కొనేయఁగా శౌర్యవి,స్ఫురణాహంకరణంబు కుంటువడి యచ్చో నేదుచందంబునన్, శరసంవేధితదేహుఁడై నిలిచె విష్వక్సేనసూనుండు ...జై. భా. ౫. ౧౭౬.

క. తొంటినడ గుంటువడినం, బంటుతనము గుంటుపడక పరుషధ్వనితో, మింటికి నిమ్మగనంగిటి, గుంటదనుక నోరు దెఱచికొని యున్ముఖుఁడై. రామా. ౭. ౧౫౫.

౪. చెడు, భగ్న మగు.

మ. అపుడుద్దాలకుఁ డాగ్రహించి నిజభార్యం
జూచి నిర్భాగ్యురాలి పవిత్రం బగుపార్శ్వ
ణంబు నవలీలం బెంటపై వైచి కుంటువడం
జేసెతి శ్రాద్ధకర్మము...జై. భా. ౮. ౧౧౧.
సీ. ఉలపాంకురము లేర్చి యులుపవట్టెడుపూ
న్కిఁ గుళపల్లవాహృతి గుంటువడియె.పాం
డు. ౪. ౨౦౭.
౪. తెగు; ఖండితమగు.
గీ.ఘనభుజుండు సుమిత్రనందనుఁడు జిష్ణుఁడరిఁ
గరము గుంటువడ నేయ ననుజు గెలుపు, గాం
చి మోదించె నరత నటించుచక్రి. రాఘవ.
౮. ౧౮౯. (భారతార్థమున.)

కుంటువాఱు. అ. క్రి. (కుంటు + పాఱు) మొ
క్కపోవు, బలహీన మగు.
సీ. గుదియఁ జేకొనెఁ దద్దఁ గుంటువాఱి జముం
డు కుదిరె రక్కసుఁడు సోఁకుడుఁదనమున.
అచ్చ. రా. బాల. ౬౫. (శ. ర. పా.)

కుంటెన. విణ. (సం. కుట్టనీ.) నాయికానాయకుల
ను గూర్చువాఁడు; కూర్చునది. (చూ. కుంటెన
తనము.)
వి. తార్చుట, తార్పు, నాయికానాయకులనడుమ
చేయుదూతకృత్యము.
చ. తనసరిచాకెతల్ తనకు దాపుగ వారల కెల్లఁ
దాను గుంటెనలు వహించుకొంచు నెఱపె
క్కులు నిండి విడెంపుఁజొక్కులుక్...క
నఁబడ నవ్వధూటి పతికన్నులు మూసి చరిం
చు నిచ్చలుక్. శుక. ౩. ౧౧౯.
చ. నెలకొను జూటసారతటినీనవకైరవిణీవధూ
టితో, లలితసుధాంశుఁ గూర్చినతలంబునఁ
బార్వతిఁ గూడి యద్భికిం, గలయికకుంటె
నల్ నడుపఁగాఁ బని పూనినయాశపాలకుం,
డల శివుఁ డిచ్చుఁగావుతఁ జిరాయువు నార
నభూపమాళికిక్. కువల. ౧. ౩.

కుంటెననడచు=కుంటెనగాఁ బ్రవర్తించు, నా
యికానాయకులకు దూతకృత్యము నడపు.
సీ. గుఱు తంటిమా నీకు గుఱు తెక్కడిది భక్తి
నంబికిఁ గుంటెననడచినావు. నిరం. ౩.౫౯.

కుంటెనపంపు, కుంటెనయంపు = కుంటెనగాఁ
బంపు.
ఉ...నీచుపొత్తునక్,బ్రాఁతి మెసంగి తీవు మును
భర్తఁడు కుంటెనపంపఁ బోతి...కాశి. ౩.
౧౧౦.
సీ...కుంటెన నిన్నంపెఁ గోర్కె నొకఁడు.రా.
వి. ౨. ౭౦.

కుంటెనపో(వో)వు=కుంటెననడచు.
ద్వి. వేయేసిమాడలు వెల యొసంగుచును, గుం
టెనవోవుచుఁ గొలిచి యాలంజె,యింటికి
నంబెన్న యేఁగఁ దానేఁగుచు...పండితా.
మహిమ. ౨౫౧ పు.
ద్వి. ఎడపక ముప్పది యేండ్లు నిచ్చలును, గొన
కొని నంబికిఁ గుంటెనపోవుచును వచ్చుచు
ను సముత్సుకత మైనడచు. పండితా. మహి
మ. ౨౫౨ పు.
జ: కుంటెనకత్తె, కుంటెనకాఁడు, కుంటెనకు
చ్చులు, కుంటెనతనము, కుంటెనపని, కుంటెన
ముడి, కుంటెనీఁడు.

కుంటెనకత్తె(త్తియ). విణ.(కుంటెన+కత్తె) తా
ర్పుకత్తె.
సీ. ... కుట్టనీనామధేయంబు తాపికత్తియ యన
నెడఁ,కత్తియ యనఁ బొంతకత్తియ యనఁగఁ
గుంటెనకత్తియ యనంగఁ దనరు ... ఆం.
భా.౨. ౧౧౦.

కుంటెనకాఁడు. విణ.(కుంటెన+కాఁడు) తార్పు
కాఁడు.
క. మనసిజుఁ డిద్దఱకును గుంటెనకానితనంబు
చేసెడిక్...విక్ర. ౮. ౪౭.
సీ. సిగ్గింతయును లేక చెల్లెలికై దాను గుంటె
నకాఁ డైనకొంటె యితఁడు. కలు. ౪. ౮౩.

కుంటెనకుచ్చెలు. వి. బ. (√కుంటెన?) ఈఁదుప్ప లనెడుకర్ణభూషావిశేషము. (శ. ర.)

కుంటెనతనము. వి. (కుంటెన + తనము) నాయికానాయకులను దార్చుపని.

వ...ఏ నయ్యంగనం గోరి వరియింపం బోవుచున్నాఁడ నమ్మచ్చెకంటికిం గుంటెనతనం బెట్లు సేయ నేర్తు...నైష. ౩. ౬౬.

కుంటెనపని=కుంటెనతనము.

క. ఆరయ సమయోచితవా,చారచనప్రౌఢి మిగుల నడిసన్నది కా,వేరియ కుంటెనపని కదిగడి,దేటినయది పంపవలయు దీనినె యనుచున్. వైజ. ౪. ౨౯. అని. ౩. ౯౭.

కుంటెనముడి. వి. (√కుంటెన) తాటాకులపుస్తకముదారమునడుమ నుండెడుముడి. (శ. ర.)

కుంటెనీఁడు=కుంటెనకాఁడు.(కుంటెన+ఈఁడు)

సీ. కుంటెనీలకు నిచ్చి కోడిగీలకు నిచ్చి మిన్నకవారకామినుల కిచ్చి. విక్ర. ౭. ౧౨౪.

కుంటేళ్లు. వి. బ. స్త్రీకర్ణభూషావిశేషము.

సీ. కడియాలు కుంటేళ్లు గంటలొడ్డాణంబు ...

గీ. మొదలు గలసొమ్ములను దాల్చి మురిపె మమర. చంద్ర. వి. ౨. ౨౦.

కుంఠకుఁడు. సం. విశే. (అ.రికా.అ.) ౧. క్రియామందుఁడు, పనిచులుకుఁదనము లేనివాఁడు,సోమరి. ౨. మూర్ఖుఁడు.

కుంఠత్. సం. శత్ర. మొక్కపోవుచున్న.

కుంఠన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కుంఠనము.

కుంఠనము. సం. వి. అ. న. ౧. మొక్కపోవుట. ౨. మొక్కపోవునట్లు చేయుట.

కుంఠము. సం. వి. అ. న. మొక్కవోయిన ఆయుధము, మొనపోయినఆయుధము.

కుంఠయత్. సం. శత్ర. మొక్కపోఁగొట్టుచున్న.

కుంఠి. సం. విశే. (న్. నీ. న్)=కుంఠకుఁడు.

కుంఠిత. సం. విశే. (బు. త్రీ. బు)=కుంఠకుఁడు.

కుంఠితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మొక్కపోయినది, వాఁడి తగ్గినది. ౨. మూర్ఖము, మూఢము.

కుంఠుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧.సోమరి, క్రియామందుఁడు. ౨. మూర్ఖుఁడు, మూఢుఁడు.

కుంఠ్యమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)మొక్కపోఁ గొట్టఁ బడుచున్నది.

కుండ. వి. (సం. కుండమ్.క.కుండ. త.కుండం.) ౧. మృదాదిభాండము, మట్టి మున్నగువానితోఁ జేసినపాత్ర.

ఆ. కుండ పగిలెనేని క్రొత్తది కొన వచ్చు,భూతలంబునందుఁ బొందుగాను,గూలఁబడినవుఁడు కుదురుట యరు దయా. వేమన. ౧. ౭౪.

సీ...కుండ నాఁగ మృదాదిభాండ మెసఁగు.ఆం. భా. ౨. ౨౪౫.

క...పూఁ,జెండులపసయును బంగరు,కుండలమెఱుఁగు న్వెలందిగుబ్బల కడఁగున్.నీలా.౨. ౨౪.

౨. వర్తులమైనభాండము.

గీ...వర్తులభాండ మెసఁగుఁ, గుండ యన... ఆం. భా. ౨. ౨౪౬.

౩. మేడలు మున్నగువానిమీఁద ఎత్తెడు కలశాకారము గలయలంకారవిశేషము.

సీ. కంబాలఁ జీని-చీనాంబరంబులు చుట్టి గోపురంబులఁ బైఁడికుండ లెత్తి.విక్ర.౪.౧౩౬.

౪. ఇరుసు తగిలించెడుబండిచక్రమునడిమిగుబ్బ.

వ...మున్ను కొండొక క్రుంగినచక్రంబు కుండ మునుంగం దిగఁబడిన... భార.కర్ణ.౩.౩౫౦.

(బ) ఏనుఁగుకుంభములు.

సీ. కుండలు దాల్చి కర్ణావల నీరొలుకఁ జేతులఁ జాఁపుకడయేనుఁగులను రోసి. గీ. పుడమి చెలి నేరె సిరులఁ జెంపడరి యరిది, తేజు గాంచినయాచాల్పు తేర్లదొరను. అచ్చ.రా. బాల. ౪౬.

కుండకడుపు = బానకడుపు, కుండవలె గుండ్రముగా నుండుకడుపు.

మ. నిడుమోముం గుఱుగేలుఁ గుండకడుపు నీ్న లత్వముక్...మార్క. ౧. ౨౨౪.

జ: కుండగోఁకరి, కుండప్రోఁగులు, కుండబంతి, కుండమార్చు, కుండమార్పు, కుండవీనులజోదు, కుండానుగు, కుంపెరుఁగు.

కుండంగము. సం.వి.అ.పుం.కుడుంగము, పొదరిల్లు.

కుండకీటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧.పతితబ్రాహ్మణీపుత్రుఁడు, చెడిపోయినబ్రాహ్మణస్త్రీకొడుకు.౨. దాసిని కామించినవాఁడు. ౩. చార్వాకమతము ననుసరించువాఁడు, నాస్తికుఁడు.

కుండకీలుఁడు. సం. వి. అ.పుం. నీచుఁడు,అధముఁడు.

కుండగోఁకరి. విశ. (కుండ+గోఁకరి.) వంటవాఁడు, ఔదనికుఁడు.

ద్వి. కుండగోఁకరిఁ జేసి కువలయేశులకు,వండిపెట్టఁగఁ జేసి ... ద్వి. నల. ౨. ౭౦౦ పం.

కుండగోళకము. సం.వి.అ.న. ౧.కాంజికము,కలి. ౨. కుండగోళకులసముదాయము.

కుండగోళము. సం.వి.అ.న.కాంజికము,కలి.(విల్యమ్సు.)

కుండపాయ్యము. సం.వి.అ.పుం-దీనియందు కుండతో సోమపానము చేయుదురు-ఒకానొకయాగము.

కుండప్రోఁగులు. వి. బ. (√కుండ)ఒకవిధమైన చెవిపోఁగులు.

సీ. కుండప్రోఁగులు చిప్పగొడ్డండ్లు సెలగోలలొ ప్పారుపలువంకయుంగరములు. గీ. కలిగి... మొల్లముగఁ జేరి రచటికి గొల్ల లెల్ల. నీలా. ౩. ౪౯.

కుండబంతి. వి. (కుండ+బంతి) కందుకక్రీడావిశేషము,రెండు ఎత్తుకాలమీఁద ఒకకఱ్ఱయుంచి దానిని బంతితో కొట్టుచు ఆడెడియాట. (వా)

కుండమార్చు. స.క్రి. ఒకటి నిచ్చి మఱియొకటిని బుచ్చుకొను. (శ. ర.)

కుండమార్పు. వి. (√ కుండమార్చు.) ఒకటి యిచ్చి మఱియొకటి పుచ్చుకొనుట, వినిమయము.

సీ.చండాంశుసుతుపోల్కిఁ గుండమార్పులు గాక వాసవమణిభాతిఁ ద్రాస మంద. గీ. కొసఁగ నేర్తువు యాచకవ్యూహమునకు. నరస. ౫. ౧౯.

కుండము. సం.వి.అ.న. ౧.కుండ,మట్టి మున్నగువానితో చేసినపాత్రము.౨.నిప్పులగుండము. ౩. దేవఖాత మగుజలాశయము. (ఇది తఱచు దేవాలయములకు సంబంధించియుండును. ఉదా: అగస్త్యకుండము, మొ.) ౪. మానభేదము.

కుండలన. సం. వి. ఆ.స్త్రీ. సున్న చుట్టుట. సం. నైష. ౧. ౧౪.

కుండలము. సం.వి.అ.పుం. న. ౧. కర్ణభూషణము. ౨.పాశము, త్రాడు. ౩.వలయము,గుండ్రన.(మే. ని.)

కుండలి. సం.విశ.(న్.నీ.న్) ౧. పోఁగులు గలవాఁడు. ౨. గుండ్రనిది, వలయాకారము గలది. వి. న్. పుం. ౧.పాము.౨.నెమిలి.౩.చిత్రమృగము, చాఱలదుప్పి. ౪. వరుణుఁడు. ౫. కోవిదారము, కాంచనముకే. ఈ. స్త్రీ.౧.గుడూచి,తిప్పతీఁగకే. ౨. తీక్ష్ణపత్త్ర,ఉప్పికే. ౩.(యోగ)కుండలీశక్తి. ౪. కుండలాకారనృత్యము,గొండ్లి.

గీ. దండలాసకవిధమును గుండలియును,బ్రెక్క

ణంబు తెఱంగును చేరణంబు. భార.విరా.౧. ౨౮౦.

కుండలించే. సం. స. క్రి. ౧. సున్నచుట్టు.

గీ. అతనికీర్తిప్రతాపంబు లవనిఁ గలుగ, నేల యివి యంచు మదిలోన నెపుడు దలఁచు, న పుడ పరివేషమిషమున నబ్జసూర్య,మండల ముల విధాత్ర్యందు గుండలించు.నైష.౧.౫౬.

క. పురకాంతలకౌనులకుఁ, సరిపడ దని బ్రహ్మ యాకసము నారసి వే,సరి దానిఁ గుండలించి న,సరణిఁ దివి ముట్టి యచటిసాలం బమరుఁ. చంద్రా. ౧. 3.

౨. వలయాకార మగునట్లు వంచు.

గీ. కోపమునఁ జాపముం గొని కుండలించె. చం. రా. ౮. ౧౨౮.

కుండలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గుండ్ర నిభక్ష్యవిశేషము. (జిలేబి) ౨. గుడూచి,తిప్పతీఁగె.(కల్ప)3.మూలాధారమందలి షట్చక్రములనడుమ నున్న దేవీ భేదము.

కుండలీకరణము. సం. వి. అ. న. సున్నచుట్టుట.

కుండవర్ధనము. సం. వి. అ. న. ఒకానొకపుష్ప జాతి.

ద్వి.పొన్నలు బొగడలు బొండుమల్లియలు,కుండ వర్ధనములు కొండగోఁగులును, బండిగురివిందలు పారిజాతములు. ప్రభు. ౨. ౧౮పా. ౮ పం.

కుండవీనులజోదు. వి. (√కుండ) కుంభకర్ణుఁడు.

క. గుఱువెట్టుచుఁ గొండవలె,న్వెఱఁ గొప్పఁగ నున్నకుండవీనులజోదుఁ. అచ్చ. రా.యు. ౨౨౫.

కుండానుగు. వి. (కుండ+ఆనుగు) కుండవంటిగుండ్రనికాయలు కాచుఆనుగు, గోరక్షతుంబీ.

కుండాశి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కుండగోళకుల యన్నముచే బ్రతుకువాఁడు.

శ్లో.అమృతే జారజః కుండో మృతే భర్తరి గోళకః, య స్తయోరన్న మశ్నాతి స కుండాశీతి కథ్యతే.(వాచ)

వి. న్. పుం. ధృతరాష్ట్రపుత్రులలో నొకఁడు.

కుండి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧. కమండలువు, గిండి. ౨. స్థాలి.

కుండిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧.పిఠరము, స్థాలి.౨. కమండలువు, గిండి.

కుండినము. సం. వి. అ.న.విదర్భదేశపురాజధాని.

కుండీరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) బలవంతుఁడు. వి. అ. పుం. మనుష్యుఁడు.(కల్ప.)

కుండు. వి. ౧. మొక్కలు వేయుట కుపయోగించు మట్టిపాత్రము.

మ. అలమాకందము కుండ్ల దింపఁ దగు నియ్యంట్లొక్కచో వేయఁగా,వలె సంపంగికిఁ ద్రవ్వటం బిడ వలెఁ ...విప్ర. ౨. ౬౯.

౨. పాడుము మొదలైనవి నూఱుట కుపయోగించుపాత్రము. 3. నీరు నిలువచేసి యుంచుటకు కట్టినచిన్నకుండము.

కుండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మగఁడు బ్రదికి యుండఁగా అంకుమగనికి పుట్టినకొడుకు.

కుండ్యాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లబల్లి. ౨. ఒకజాతిపక్షి. (వై. ని.)

కుండోధ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుండవలె పెద్దపొదుఁగు గలయావు.

కుంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రాసము, ఈఁటె; బల్లెము.౨.గవేధుక,అడవిగోదుమకే. 3. మత్కుణము, నల్లి.౪. ఉగ్రత,కోపస్వభావము.(వి.ని.)

కుంతలపక్షము. సం. వి. అ. పుం.కేశసమూహము.

కుంతలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కేశము, వెండ్రుక. ౨. చషకము, పానపాత్రము. 3. లాంగలము, నాఁగలి. ౪. యవలు. ౫. హ్రీబేరము, కురువేరుకే. ౬. (సంగీ) ధ్రువకతాళభేదము. బ. ౧.

వింధ్యపర్వతమునకు దక్షిణముననుండు నొకా నొకదేశము. ౨. మధ్యదేశమునందలి యొక దేశము. (కే. ని, వై. ని.)

కుంతలవర్ధనము. సం. వి. అ. పుం. భృంగరాజము, గుంటగలగరకు.

కుంతలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెరుఁగు వెన్న లోనగువానిని కోయుకత్తి, ఛురిక. ౨. వాల మను గంధద్రవ్యము, కురువేరుకు.

కుంతలోశీరము. సం. వి. అ. న. వాల మను ఓషధి, కురువేరుకు. (వాచ)

కుంతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ఒకానొక దేశము. ౨. క్రథునికొడు కగుఒకరాజు. ఈ. స్త్రీ. ౧. పృథ, పాండురాజుభార్య. ౨. రేణుకయనుగంధద్రవ్యముకు. ౩. గుగ్గిలపుచెట్టు. ౪. సల్లకి, అందుగుకు.

కుంతిభోజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకయాదవరాజు, కుంతిని పెంచుకొన్నతండ్రి.

కుంద. వి. (క. కుంద) స్తంభము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుందకము. వి. (క. కుందక. త. కుందకమ్) ౧. అభ్యంతరము, అడ్డు. ౨. లోపము. (శ. ర, బ్రౌ.) ౩. సేద్యము చేయక విడిచిపెట్టినభూమి. (బ్రౌ.)

కుందకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుందము, మొల్లకు ౨. సంబరేను. కు.

కుందటీల. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. ...సాళ్వము డేగ గూడ బా తుల్లంగి కుందటీల...ఆ....ఆది యైనపక్షు లతఁడు దీర్చు. హంస. ౩. ౧౩.

కుందనము. వి. (క. కుందణ. త. కుందనమ్.) అపరంజి, పరిశుద్ధ మైనబంగారము.

సీ. ...పరిశుద్ధచామీకరాఖ్యలు చనుఁ గడాని, మేలిమి యపరంజి జాళువా కుందనం బుదిరి నా...ఆం. భా. ౨. ౨౭౬.

గీ. దళశతాఖుఁడు దొడుగుకుందనపుఁ బైఁడి, కంకటముఁ బోలు...వైష. ౬. ౧౧౬. ఆం. సం. స్థా. ౩౪. సాం. ని. స్థా. ౬౭.

కుందమము. సం. వి. అ. పుం. బిడాలము, పిల్లి. (త్రి. ని.)

కుందము. సం. వి. అ. పుం. న. మొల్లకు. న. మొల్లపూవు. పుం. ౧. కుబేరునినవనిధులలో నొకటి. ౨. ఒకానొకగంధద్రవ్యముకు. ౩. కరవీరము, గన్నేరుకు. ౪. శస్త్రమార్జకయంత్రము, ఆయుధములు సానఁబెట్టుయంత్రము.

కుంది. వి. (త. కుందాణి) ౧. దంచునప్పుడు ధాన్యము చెదరిపోకుండ గుంటచుట్టు నమర్చుకాతికుదుకు. (శ. ర, బ్రౌ.) ౨. కుందెన, ధాన్యము దంపుకొను ఱోలు.

గీ. కుంది కుందెన యనఁగను గొఱలు వ్రీహ్యు, లూఖలము...ఆం. భా. ౨. ౨౩౯.

౩. ఒకవిధ మగుదీపపాత్రము. (వా)

కుందించే. స. క్రి. (√కుందు) కుందఁజేయు. ౧. బాధపెట్టు.

వ...రేలునుం బగల్లునుం బాయక నిరంతరపథపరిశ్రాంతులం గుందించియు క్షుత్పిపాసాపరవశత్వంబు నొందించియు...హరిశ్చ. ౩. ౭౮.

వ... బాదరాయణుండు కాలోచితకృత్యంబులు నిర్వర్తించి గమనోన్ముఖుండై కాశీవియోగజనితవేదనాభరంబు దుస్సహంబై యంతరంగంబుఁ గుందింప నెట్టకేలకు నేటి కదురీఁదువిధంబున శిష్యులుం దానును...చనువాఁడై...భీమ. ౨. ౯౦.

౨. తక్కువపఱుచు, న్యూనపఱుచు.

శా. పాపాత్ముండు మదాంధుఁ డాతులువ నీపం పెట్లునుం జేయఁగా, నోపం డడ్డము సెప్ప రెవ్వరును మానోద్రేకముగ్ర గర్వముం, గోపంబుం దనుఁ ద్రిప్ప నాప్తజనులం గుందించుటం బోయిన, ట్లే పోనిత్తురు... భార. ఉద్యో. ౩. ౪౪.

౩. తపింపఁజేయు.

శా. క్రోధం బప్రతికారమై హృదయముం గుం
దింప...భార. విరా. ౨. ౨౭౫.

కుందిక. వి.(కుందు + ఇక - ఇది 'పొందిక' వంటిది.)
కలఁత, క్షోభము.

సీ. కలశపయోరాశి చిలుకుకవ్వపుఁ గామకుంది
కబ్బనినాఁడు మందరంబు. పి.శకుం.౧.౩౯.

కుందికట్టు=కుందికాళ్లు. వి. (√కుందు) బాల్యక్రీ
డావిశేషము.

సీ. పసిఁడిసోపనములపైఁ గుందికట్టుకై కడును
ద్దు లైనజక్కవలకవలు. యయా. ౩. ౫౫.

కుందికాళ్లు=కుందికట్టు. వి. బ. బాల్యక్రీడావి
శేషము.

సీ. కోలక్రోఁతులుఁ బిల్లఁగ్రోల్లుఁ దూరనఁగోల
లందలంబులు మఱి కుందికాళ్లు. గీ. ఆదిగా
శైశవక్రీడ లాడి రపుడు,రామకృష్ణులు గో
పదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

కుందిల్లు(లు). అ. క్రి.(√కుందు)కుందు నొందు.
(క్రుంగిపోవు, డిల్లపడు.)

మ... ఆమునీంద్రాంగనా,కుల మత్యాకులవృత్తి
నుండె వనటం గుందిల్లి చింతించుచున్. కు.
సం. ౧౦. ౪౦౭.

కుందు. అ. క్రి. (క.కుంను) ౧. చింతించు; శోకిం
చు, ఏడ్చు.

గీ. ఏకమై యట్లు మువ్వురహృదయములును, గుం
ద కానందవారిధియందుఁ దేలె. హర. ౨.
౧౧౫.

ఉ. బ్రహ్మచర్యమునఁ దపంబున నుత్తమ,దానము
లను బడయఁ దలఁచునట్టి, గతులకంటె సౌ
ఖ్యకారిణి యగుగతిఁ, బొందు నీసుతుండు
గుంద నేల. భార. ద్రో. ౨. ౨౩౪. (చూ.
౩౨౧.)

౨. తపించు, ఉడుకు.

గీ. అట్లు దమలోనఁ దగుమాట లాడి యాడి,క్రో
పరసవేగమునఁ గుంది కుంది పగలఁ, బొంది
పొంది పురందరనందనుండు, నచ్యుతుండు
నారాత్రి యె ట్లైకి చెపుమ. భార.ద్రో. ౨.
౩౧౯.

సీ. ...ముం దెంత పెనువంతఁ గుందెనో పిల్లఁగ్రో
వి. నీలా. ౧. ౧౦౯.

౩. బాధపడు, నొగులు.

క. బలవంతుఁడు పై నెత్తిన,బలహీనుఁడు ధనము
గోలుపడినయతఁడు మ్రుచ్చిల వేచువాఁడుఁ
గామా,కులచిత్తుఁడు నిద్ర లేక కుందుదు రధి
పా. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౧.

మ.నిఖిలస్తుత్యభుజప్రతాపనిధి వాసిమీఁద దం
డెత్తివచ్చె ఖలుం డైనదశాననుం డతనితో
సిద్ధంబు యుద్ధం బగున్, శిఖరిన్ మేషము
దాఁకి కుందుగతి నీచే వందురున్ ... ఉ.
రా. ౩. ౩౧౮.

౪. తగ్గు, క్షీణించు.

గీ. అలుక బొంకు క్రూరత శుచితాపగమము, గు
రువిరోధ మాయువుఁ గడుఁ గుందఁజేయు.
భార. అను. ౫. ౧౩౦.

సీ. పెనుమంచు మీఁదఁ బర్విన వికాసము దప్పి
చెలువు గుందినసరోజినివిధమున.భార.విరా
౧. ౨౯౪.

౫. క్రుంగు.

చ. సురవిశిఖప్రయోగములు సూపఁ దొడంగిన
నేల దిర్దిరం, దిరిగెఁ బయోనిధుల్ గలఁగె ది
గ్గజముల్ మద మేది గుందె ... భార. అర.
౪. ౯౪.

౬. కాంతిహీనమగు.

సీ. కైరవకాననోత్కరములు కడుఁ గుందఁ గం
జపుంజంబులు కణఁక నొంద. విక్ర. ౨.
౧౦౭.

గీ. రసికశేఖరుఁ డారాజు రాజవదన, కుందికుం

దినసెమ్మోముకళ లెఱింగి, కడుఁ బ్రియ మెలర్పఁ గౌఁగిట నిముడుకొని సు,ఖానుభవ లీలఁ బవళించె నంబుజాక్షి. శుక. ౧. ౨౧౬.

౭. కాలు చక్కఁగా నేల నానించక నడచు. (శ.ర,వా.)

వి. ౧. దుఃఖము.

గీ. ఉదయగిరిదుర్గమునఁ దమోభ్యుదయబలము, గూల్పఁగా నొడ్డివపెరంగిగుం డనంగ, గుందుఁబుల్గులమదికుందు చెండుమందు, తోఁచె నెత్తమ్మివిరివిందు తూర్పునందు. రా. వి. ౩. ౨౯.

గీ. కలువలకు విందు తామరగములకుందు,దీధితులసీమ రోహిణీదేవిప్రేమ, లోకహితకారి యాచక్రవాకవైరి. చిత్రభా. ౪. ౧౧౭.
(కుందు:-దుఃఖకారి అని భావము.)

౨. న్యూనత, తక్కువ; క్షీణత.

ఉ. వెచ్చము వెట్టు మన్నఁ బదివేలకు నుద్దరువొల్ల రర్థముల్, దెచ్చిన శేషనాదలలదివ్యమణుల్ వలె నన్న విల్వలన్, హెచ్చును గుందునాడుకొన కిత్తురు లాభము కోర కెన్నఁగా, నెచ్చటఁ గోటికిం బడగ యెత్తిని వైశ్యులు గల్గ రప్పురిన్. పి. శకుం. ౧. ౭౮.

ఉ. వచ్చినవాఁడు ఫల్గునుఁ డవశ్యము గెల్తు మనంగ రాదు రా,లచ్చికినై పెనంగిన బలంబులు రెండును గెల్వ నేర్చునే, హెచ్చగుఁ గుందగుం...భార. విరా. ౪. ౨౩౪. (కుందు:-అపజయము అని భావము.)

క. కావున వారలనటనా,ప్రావీణ్యము హెచ్చుఁ గుందుఁ బ్రకటించుటకై, దేవరఁ దోడ్కొని రమ్మని,దేవేంద్రుఁడు పనిచె...విక్ర. ౨. ౭౮.

ఉ. కందును గుందు లేనిశశికాంతి వహించిన నెమ్మొగంబులోఁ, జెందొవ ఱేకులం జులుకచేయుజటావళితో...భోజరా. ౧.౧౨౪.

విణ. ౧. న్యూనము.

గీ. తక్కువ కొంత పాచ్చెము తగ్గు కుందు,కొదవ లొచ్చు కొదుక యనఁ బొదలు న్యూనము...ఆం. భా. ౩. ౨౪.

౨. పొట్టి.

గీ. పొఱటివీఁపు నీఁచవోయిన చేతులుఁ, గుదియఁబడ్డమెడయుఁ గుందుకాళ్లు, గుజ్జుపాదవునైనకోమలి నొక్కతె, గంధపాత్రహస్తఁ గాంచె నెదుర. పద్మ. ౯. ౨౯౮.

జ: కుందించు, కుందిక, కుందికట్టు, కుందికాళ్లు, కుందిల్లు, కుందుకొను, కుందువడు, కుందెనగిత్తె, కుందెనగుడి.

కుందుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వెన్నుఁడు, విష్ణువు. (కల్ప.)

కుందు(ది)కొను. అ. క్రి=కుందు. (కుందు+కొను-స్వార్థమున.)

(చింతిల్లు)

సీ. ఇంక నాల్గావంబు లిడనైతిఁగా యంచుఁ గుమ్మరి నెమ్మదిఁ గుందికొనఁగఁ, గుడుము రూకల కెల్లఁ గొననైతిఁగా యంచు చేరి తీఱని యారివేర మంద. శుక. ౨. ౪౬౩.

కుందురము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకగంధద్రవ్యము.

కుందురు. వి. తృణవిశేషము.

గీ. కనుము కుందురు గరిమిడి గతిక ... మొదలుగాఁ బూరి రవళింపఁ బొదలు వెడలు. ప్రబంధ. ౨౦౧. హంస. ౪. ౪౪.

కుందురుకము. సం=కుందురువు.

కుందురుకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అందుగు, సల్లకి.

కుందురువు. సం. వి. ఉ. పుం. స్త్రీ. ఒకానొకగంధద్రవ్యము, కుందురము.

కుందుజెల్లు. వి. (√కుందు) కాళము. (త్రై)

కుందువడు. అ.క్రి.(కుందు + పడు) కుందునొందు. (డిల్లపడు)

వ... కొందఱు దుష్టమతులు లేమిఁ గుందువడిన భర్త నధిక కార్పణ్యంబు పచరించి సర్పిర్లవణతైలతండులాదులకై సిబ్బితివఱుతురు... కాశీ. ౨. ౭౯.

(బాధపడు, పీడ నొందు.)

సీ. కలికిగుబ్బలపెంపుఁ గనఁ జాలఁ దమి గాంచి కోకముల్ రాజాచేఁ గుందువడియె. చంద్రి. 3. ౧౪.

కుందువు. సం.వి.ఉ.పుం. మూషికము. స్త్రీ. ఒకానొకగంధద్రవ్యము, కుందురువుకీ. (కల్ప)

కుందె(దియ)న. వి. ౧. ఉలూఖలభేదము, ధాన్యము దంపెడుఱోలు, కుంది.

ఉ. భాసురరక్తిమైఁ గలమపాళికిఁ గుందెన నించి కంకణౌఘాసమనిస్వనాళి వెలయంగ నయోగ్రము లూని సువ్వి సువ్వీ సువి సువ్వి లాలి యని వింతగఁ బాడుచు దంచి పుణ్యగో,త్రాసురకామినుల్ సతిశిరంబున సుంకులు చల్లిర త్తఱిన్. చంద్రి. ౬. ౧౬.

ఉ. విప్పుగుతమ్మికుందెనల వేడుక నర్కకరప్రభాంగనల్, పుప్పొడిరాజనాలు వలపుల్ వెదచల్లఁగ నించి సారెఁ జాల్, దప్పక దంపనెత్తుముసలచ్ఛటలో యనఁ జూడ వింతయై, యొప్పెఁ దదంతరాళపతదుత్పతదుద్ధతషట్పదావళుల్. ల. వి. ౪. ౧౨౭.

గీ. కుంది కుందెన యనఁగను గొఱలు వ్రీహ్యు, లూఖలము...ఆం.భా. ౨.౨౩౯.

౨. కూర్చుండ లేనిపసిబిడ్డలు కూర్చుండుటకై యేర్పఱచు నొకవిధ మగుతొట్టె.

సీ. పసిఁడికుందియనలోపలఁ బట్టుపొత్తులయొత్తు న నొఱగి కూర్చుండ నేర్చె. వి పు.౭.౧౨౪.

3. ఒకానొక చెట్టు. (శ.ర.)

కుందెనగిఱె. వి. (√కుందు) కుందెనగుడి, బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. ... గుడుగుడుగుంచాలు కుందెనగిఱె. హంస. 3. ౧౪౬.

కుందెనగుడి. వి. (√ కుందు.) కుందెనగిఱె, బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. 'చిట్లపొట్లాకాయ సిరిసింగణావత్తి గుడుగుడుగుంచాలు కుందెనగుడి. కాళ. 3. 33.

కుందెలు=కుందేలు. వి. ఔ. (చూ. కుందేటికొమ్ము) శశము, చెవులపిల్లి.

ఉ... వంటయిల్, కుందెలు సొచ్చె ... భార. ఆది. ౬. ౧౫౬.

ఆ. వేఁటకానియిల్లు వెఱవక కుందెలు, సొచ్చినట్టు లెదిరి వచ్చి తీవు. కు. సం. ౧౨.౮౬౭.

జ: కుందెవల.

కుందెవల=కుందేటివల. వి. (కుందెలు+వల)

క. మెడవల సన్నపువల త్రోఁ, పుడువల డొంకవల మింటనుక్కిడివల దాఁ, టుడువల సింగిలవనుకువ, లెడవల కుందెవల లాదు లెసఁగెడిపలలున్. హంస. ౪. ౧౫౪.

కుందే(దె)టికొమ్ము. వి. (కుందేలు+కొమ్ము.) ౧. శశశృంగముకీ.

గీ... కుందేటికొమ్మనంగఁ, బరఁగు శశశృంగనామంబు గరళకంఠ. ఆం. భా. ౨. ౬౬.

౨. శశవిషాణము, చెవులపిల్లికొమ్ము; చెవులపిల్లికొమ్మువంటిది. (అసంభవమును దెలుపును.)

గీ. తిరిగి కుందేటికొమ్ము సాధింప వచ్చుఁ, జేరి మూర్ఖులమనసు రంజింప రాదు. భర్తృ.నీతి. ౪.

మ. వసుధన్ గుందెటికొమ్ము తెచ్చుకొనఁగా వచ్చుం బ్రయత్నంబునన్. మల్లభూ.నీతి.౫.

గీ. ఆచకోరాక్షి నిలు వెల్ల సాభిలాషఁ, దివి

వీక్షింపఁ గలిమి కుందేటికొమ్ము. తపతీ. ౨. ౬౦.

కుందేటితాల్పు. వి. (√ కుందేలు) శశధరుఁడు, చంద్రుఁడు.

గీ. వచ్చి యవ్వేఁడివేలుపువంగడంపు, నేల మొలత్రాటినిండుఁగుందేటితాల్పు, ప్రోల నిల్చి కరంబు ప్రేముడి దలిర్ప, వెరవుతోఁ బల్కెఁ గేలుఁదామరలు మొగిచి. అచ్చ.రా. యు.౧౪౫, ౫౧౦.

కుందేటివల. వి. (కుందేలు + వల). కుందేళ్లను పట్టుకొనుట కుపయోగించువల.

వ...దొడ్డివల లేటివల కుందేటివల పందివల... మొదలుగా వలయువలలును...కాశీ.3.౪౬.

కుందేలు. వి=కుందెలు.

గీ. జనకుఁ డగుమగ్ధవార్థి కుచ్చైశ్శ్రవంబు, గలిగె నైరావణంబును గలిగె నట్టి,తనకు గారాబుఁ బట్టికి వనజవైరి, కొక్కకుందేలు గలుగుట యువిద యరుదె. నైష. ౮. ౧౮౩.

గీ.... చెవుల,పోతు కుందే లనంగను ఖ్యాతి గాంచు, శశసమాఖ్యలు...ఆం.భా.౨.౮౫.

గీ... కుందేళ్ల నుందురువుల...మనుచ.౪. ౫౧.

జ: కుందేటికొమ్ము,కుందేటితాల్పు,కుందేటివల.

కుంపటి. వి. (క.కుంపటి. త.కుంపిడుసట్టి) అంగారధాని, నిప్పు లుంచెడుపాత్రము.

క. నీమగని తేజమున ను,ద్దామశమసమగ్రుఁ డనఁగఁ దగి కుంపటిలోఁ, దామర మొలచినక్రియఁ ద,న్వీ మునినిభుఁ డైనసుతుఁడు నీ కుదయించున్. నృసిం. 3. ౧౨౩.

క.... కుంపటిలోఁ,దామరలుం బోలె నట్టిశతి నొప్పారెన్. ఆము. ౨. ౬౯. ఆం. భా. ౨. ౨౪౧.

కుంపె=కంపె. వి. తాంబూలపాత్రము.

సీ. తాంబూలపాత్రంబు తబుకంచనంగను గంపె యంచనఁగను గుంపె యనఁగ. ఆం.భా. ౨. ౧౬౬.

కుంపెన. వి. కర్ణభూషావిశేషము.

సీ. చెవులపువ్వు బొగడ బవిరె రారేక కుంపెన రావిరేక మ ర్వనఁగఁ గర్ణ,భూషావిశేషము ల్పొల్పు...ఆం.భా. ౨. ౧౪౮.

కుంపెరుఁగు. వి. (కుండ+ పెరుఁగు- శ. ర.) ద్రప్సము, దధిభేదము.

గీ. కుంపెరుఁగు నాఁగ ద్రప్స మగును... ఆం. భా. ౨. ౨౪౯.

కుంబ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧. యజ్ఞభూమికి చుట్టునిడిన కంచె. ౨. ముదు గయినశాటిక.

కుంభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేశ్య.

కుంభకము. సం. వి. అ. పుం.౧. ఊపిరి బిగఁబట్టుట. (ప్రాణాయామమున కిది యొకయంగము.) ౨. స్థాలి, కుండ.

కుంభకర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కుండలవంటి చెవులు కలవాఁడు-ఒకానొకరాక్షసుఁడు, రావణునితమ్ముఁడు.

కుంభకామల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతికామాల రోగము.

కుంభకారము. సం. వి. అ. పుం. కుక్కుభము, గంపపులుఁగు, అడవికోడి.

కుంభకారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుమ్మరిపెండ్లాము; కుమ్మరది. ౨.కుళత్థిక, అడవిఉలవలు. 3. కుళత్థాంజనము. ౪. మణిసిల.

కుంభకారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కుంభకారి.

కుంభకారుఁడు. సం. వి.అ. పుం-కుండలు చేయువాఁడు-కులాలుఁడు, కుమ్మరి.

కుంభఘోణము. సం. వి. అ. పుం.తంజాపురమండలమందలి యొకప్రసిద్ధపట్టనము. (ఆ. ని.)

కుంభచక్రము. సం. వి. అ. న. (జ్యోతి) చక్ర భేదము, కుంభాకారచక్రము. (ఇది ప్రయాణ మందలి శుభాశుభములను దెలుపును.)

కుంభతుంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అలాబూ భేదము, ఒకజాతిసొఱకీ.

కుంభదాసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుంభిక, తీఁగ పాఁచి, నాఁచుకీ. ౨. కుట్టని, కుంటెనకత్తె.

కుంభపాదుఁడు. సం. విణ. (అ. పదీ. అ.) శ్లీపద రోగి, ఏనుఁగుకాలివాఁడు.

కుంభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఘటము, కుండ. ౨. ఏనుఁగుకుంభస్థలము. ౩. (జ్యోతి) ఒకానొక రాశి. ౪. ఇరువదిద్రోణములకొలత. ౫.(యోగ) ప్రాణాయామముయొక్క అంగవిశేషము, కుంభ కము.(దీనియందుశ్వాసము నిరోధింపఁబడును.) ౬.హృదయరోగవిశేషము. ౭.౧.గుగ్గిలపుచెట్టు. ౨. త్రివృత్తు, తెల్లతెగడకీ. (కల్ప.)

కుంభముద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.(యోగ) ఒకానొక ముద్ర.

శ్లో.దక్షాఙ్గుష్ఠం పరాఙ్గుష్ఠే క్షిప్త్వా హస్తద్వయేన తు,సావకాశామేకముష్టిం కుర్యాత్సా కుంభ ముద్రికా. (వాచ)

కుంభయోని. సం. వి. ఇ. పుం-కుండయందు పుట్టి నవాఁడు-౧. అగస్త్యుఁడు. ౨. ద్రోణుఁడు. ౩. వశిష్ఠుఁడు. (కల్ప)

కుంభల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బోడతరముకీ.

కుంభసంధి. సం. వి. ఇ. పుం.ఏనుఁగుకుంభస్థలముల నడిమిసందు, విదువు. (త్రి. ని.)

కుంభాండము. సం. వి. అ. న. గుమ్మడికీ.

కుంభాండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బూడిదగుమ్మడి, తెల్ల గుమ్మడికీ.

కుంభాధిపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శనిగ్రహము.

కుంభాభిషేకము. సం. వి. అ. పుం. క్రొత్తగా గుడి కట్టించి యందు ప్రతిష్ఠచేసినవిగ్రహమునకు కుంభమునం దుదకము నిండుగఁ బోసి మంత్రపూత మయినయాయుదకముచేత చేయించెడు స్నానము.

కుంభి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కుంభము కలది. వి. న్. పుం. ౧. ఏనుఁగు. ౨. కుంభీరము, మొసలి. ౩. కులాలుఁడు, కుమ్మరవాఁడు. ౪. గుగ్గిలముకీ. ౫. విషకృమిభేదము. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఉఖ, వంటకుండ. ౨. భూపాటలి, నేలకలిగొట్టు; కలిగొట్టుకీ. ౩. కుంభిక, తీఁగపాఁచి, నాఁచుకీ. ౪. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడుకీ. ౫. పర్పటము, పాపటకీ. ౬. పరివ్యాధము, నీటిప్రబ్బకీ.

కుంభించు. సం. స. క్రి. (ఊపిరి)బిగఁబట్టు,ఆఁపు.

వ...మఱియు నిడయందుఁ బూరించి కుంభించి పింగళనాడిని విడిచి మరలఁ బింగళనాడిఁ బూరించి కుంభించి యిడయందు విడువవలయును...వేం. మా. ౩.౯౪.

కుంభిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧.తీఁగపాఁచి,నాఁచుకీ. ౨. పాటల, కలిగొట్టుకీ. ౩. ద్రోణపుష్పి,తుమ్మికీ. ౪. ఒకానొకనేత్రరోగము. ౫. వేశ్య. ౬. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడుకీ.

కుంభిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. భూమి, నేల. ౨.కరిణి, ఆఁడేనుఁగు. ౩. జయపాలవృక్షము, క్షుద్రదంతికీ.

కుంభిపాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడుకీ. (కల్ప)

కుంభిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దొంగ. ౨.శ్లోకార్థమును దొంగిలించువాఁడు.౩.శాలమత్స్యము, వేగముగా పోవునొకజాతిచేఁప. ౪.శ్యాలుఁడు, పెండ్లాముతోడఁబుట్టినవాఁడు.

కుంభీకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పున్నాగముకీ. ౨. కుంభిక, తీఁగపాఁచి, నాఁచుకీ.

కుంభీకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నపుంసక భేదము.

కుంభీధాన్యకుఁడు. సం. వి. అ. పుం=కుంభీధాన్యుఁడు.

కుంభీధాన్యము. సం. వి. అ. న. సంవత్సరమునకు చాలునంత కుండలలో నిలువచేసుకొన్న ధాన్యము.

కుంభీధాన్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సంవత్సరమునకు కావలయునంత ధాన్యము కుండలలో నిలువ చేసికొను గృహస్థుఁడు.

కుంభీనసము. సం. వి. అ. పుం. పాము.

కుంభీనసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రావణునిపినతల్లి కూఁతురు. (లవణాసురునితల్లి.) ౨. ఆఁడుపాము.

కుంభీపాకము. సం. వి. అ. పుం. నరకవిశేషము. (ఇందు ఆవమండలికుండలవలె పాపులు కాల్పఁబడుదురు.)

కుంభీరకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చోరుఁడు, దొంగ.

కుంభీరమక్షిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతి ఈఁగ.

కుంభీరము. సం. వి. అ. పుం. నక్రము, మొసలి.

కుంభీరాసనము. సం. వి. అ. న. (యోగ) ఆసన భేదము.

శ్లో. పాదోపరి పదం దత్త్వా శీర్షోపరి కరద్వయమ్, తిష్ఠేద్దణ్డాకృతిర్భూమౌ కుమ్భీరాసనముచ్యతే. (వాచ.)

కుంభీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చోరుఁడు, దొంగ.

కుంభీలకుఁడు. సం=కుంభీరకుఁడు.

కుంభీలము. సం=కుంభీరము.

కుంభీలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుంభిలుఁడు, దొంగ. ౨. శ్లోకార్థమును దొంగిలించువాఁడు. (వై. ని.)

కుంభుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేశ్యాపతి, విటుఁడు. (వై. ని)

౨. కుంభకర్ణునికొడుకు.

కుకభము. సం. వి. అ. న. మద్యము. (కల్ప)

కుకరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కుణి, ఈచవోయిన చేతులు కలవాఁడు.

కుకీలము. సం. వి. అ. పుం-భూమికి మేకువంటిది-పర్వతము, కొండ. (త్రి. ని.)

కుకుందరము. సం. వి. అ. న. స్త్రీలపిఱఁదిమీఁది గుంట. పుం. కుక్కపొగాకు.

కుకుటము. సం. వి. అ. పుం. బూరుగు, శాల్మలి.

కుకురము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుక్కురము, కుక్క. ౨. గ్రంథిపర్ణము, గండిపనము. ౩. దశార్హదేశము.

కుకూటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ, న్. పుం. శాల్మలి, బూరుగు.

కుకూలము. సం. వి. అ. పుం. తుషానలము, కుష్మ, ఉముకనిప్పు. న. ౧. గసిక నాటినగుంట. ౨. కవచము.

కుకోలము. సం. వి. అ. పుం. కోలి, రేఁగు.

కుక్క. వి. (సం. కుక్కురః. ప్రా. కుక్కుర. త. కుక్కన్, కుక్కల్.) వేఁపి, శునకము.

క. వెడగోఁతల నెత్తు రోలుకఁ, బడఁద్రోచిన వచ్చి కుక్కపదుపు వెనుకకు, జడిసెఁ గబళింప నొల్లక ... భార. శాం. 3. ౧౦౮.

గీ ... కంకటి మైలచీరఁ, బఱచి విడె మొల్లరే యంచుఁ బలుకరింపఁ, గుక్కకూఁతుర వలదంచు వెక్కిరించు. శుక. ౨. ౪౧౭. (ఇట నిందావాచకము.) ఆం. భా. ౨. ౭౮౦.

ఇట్లే: -కుక్కలకొడుకు.

సా: కుక్కతోఁక పట్టుకొని గోదావరి యీఁదినట్లు.

విశే. అల్పము, నీచము. (ఇది 'కాకి' వంటిది)

ఉదా: కుక్కపొగాకు.

జ: కుక్కగొడుగు, కుక్కగొట్టె, కుక్కచ్చు, కుక్కతొలసి, కుక్కపాల, కుక్కబూరుగు, కుక్కమూతిపిందె, కుక్కమేడి, కుక్కలకట్టు, కుక్కల్లి, కుక్కవాయింట.

కుక్కగొడుగు. వి. (√కుక్క) ఛత్రాకము, పుట్టగొడుగుగీ. (శర, వా.)

కుక్కగొట్టె. వి. (√కుక్క) అడవిగొట్టె. (బ్రౌ)

కుక్కచ్చు, కుక్కయచ్చు. వి. (కుక్క + అచ్చు) కుక్కయాకృతి గలవాఁత, కుక్కముద్ర.

క. చంపినవానిని సరిగాఁ, జంపుట లగు విప్రుఁడైనఁ జంపక పతిత,త్సంపదఁ గొని తలగొఱిగి ప,దంపడి కుక్కచ్చు వేసి దండింపఁ దగుఙా. విజ్ఞా. ప్రా. ౬౪.

గీ. కల్లజూదరి మెడఁ బాసికలు దగిల్చి, కుక్కయచ్చిడి దండుగఁ గొనుట నీతి.విజ్ఞా. ప్రా. ౪౧.

కుక్కతొలసి. వి. (√ కుక్క) ఫణిర్జకము, మరువము గీ.

ఆ. తొలసి కుక్కతొలసి తోరపువాఁడుము, గలగరయును గుంటగలగరయును. చికి. ౨.(చి. ని-కుక్కతొళసి. శ.ర.)

కుక్కపాల. వి. (√ కుక్క) వటపత్రిగీ. (వన్యలతావిశేషము. ఇది పాలతీఁగను బోలి యుండును ఆకులు మాత్రము సోగవట్రువలై యుండును. చి. ని.)

సీ ... కుక్కపా లన వటపత్త్ర పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౬౬.

కుక్కబూరుగు. వి. (√కుక్క) ఒకజాతిబూరుగుగీ. హంస. ౪. ౧౧.

కుక్కముల్లు. వి. దద్రురోగవిశేష ము. (బ్రౌ)

కుక్కమూతిపిందె. వి. (√ కుక్క) కాపుడిగిన పుడు కలిగెడు కుక్కమూతివంటిమూతి గలపిందె. (శ. ర.)

ఉదా: చెట్టు చెడుకాలమునకు కుక్కమూతిపిందెలు పుట్టును.

కుక్కమేడి. వి. (√కుక్క) కాకోదుంబరిక, కాకిమేడిగీ. (శ. ర.)

కుక్కలకట్టు. వి. (√ కుక్క) చోరసాధనవిశేషము,కుక్కలు మొఱుఁగకుండఁ జేయువస్తువిశేషము. చెన్న. 3. ౨౯౪.

కుక్కల్లి. వి. (కుక్క + అల్లి) వన్యవృక్షవిశేషము. (చి. ని.)

కుక్కవాయింట. వి. (√ కుక్క) శ్వానబర్బరముగీ.

గీ. కుక్కవాయింట నాఁగఁ జెంపెక్క శ్వానబర్బరాభిధ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౭. (బ్రౌ. పా.)

కుక్కి. వి. త్రాళ్లు వదులై పల్లముపడినమంచము; అల్పఖట్వ.

ఉ. ...నీవు ని,స్తేజము నొంది యల్పునిగతిం గొఱమాలినకుక్కిమీఁద నీ,యోజ ననాథుపాటువడ నోగిత మైతె మదీయవల్లభా. భోజరా. ౫. ౨౭౭.

క. కుక్కలలో శబరులలోఁ, గక్కెరచిమ్మటులలోనఁ గార్కొఱులలోఁ, బక్కణముగుడిసెనడుమను, గుక్కిపయిం జచ్చె నెటఁడు ఘోరవ్యాధిఙా. శివరా. ౪. ౪౬. ఉ.హరిశ్చ. ౪. ౧3.

సీ. ...రాజిలు నల్పఖట్వ కుక్కియనంగ...ఆం. భా. ౨. ౧౬౪.

విణ. నిమ్నము, లోఁతైనది.

ద్వి. ఆకుక్కినూతిలో నారీతి నున్న,యాకవిసుతఁ గాంచి యద్భుతం బంది. ద్వి. భాగ. ౯స్కం. (శ.ర.)

జ: కుక్కివడు.

కుక్కిదము. విణ. (త్రుక్కు?) క్రిక్కిఱిసినది; దట్టము, సాంద్రము.

ఆ. ఉవిదమానసమున నుప్పొంగి పలరసం, బొక్కపెట్టతఱిమి కుక్కిదంబు, గాఁగ నిండి తాల్మికట్టవిసెనో యన, వెడలెనశ్రువారి వెల్లిగొనుచు. కు. సం. ౫. ౬౦౬.

ఉ. తారకుఁడుఁ భుజాబలమదంబున షణ్ముఖు మీఁద నేసె నా, నారుచిరాస్త్రసంహతి రణంబునఁ గ్రిక్కొని కుక్కిదంబు గాఁ.కు.సం. ౧౨. ౯౧౫.

కుక్కివడు. అ. క్రి. (కుక్కి + పడు) కుక్కియగు, నేఁతసడలి పల్లమగు, దిగఁబడు.

ఆ. కుక్కివడిన మిగులఁ గొంగోడువోయినఁ, గుఱుచయైన విఱిగి కొంచెమైన, మలినమైన నేఁత పలుచనైనను నల్లు,లున్న నుల్కమంచ మొప్ప దండ్రు. వి. పు. ౪. ౨౧౫.

కుక్కుటకము. సం=కుక్కుటము.

కుక్కుటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతివాఁడు, నిషాదస్త్రీయందు శూద్రునకుఁ బుట్టినవాఁడు.

కుక్కుటధ్వజుఁడు. సం. వి. అ. పుం‒కోడిపడగవాఁడు‒కుమారస్వామి.

కుక్కుటమండపము. సం. వి. అ. పుం. (కాశియందున్న) ముక్తిమండపము.

కుక్కుటమస్తకము. సం. వి. అ. పుం. చవ్యము.

కుక్కుటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడి. ౨. కుక్కుభము, అడవికోడి. (వాచ)

కుక్కుటవ్రతము. సం. వి. అ. న. భాద్రపదశుక్లసప్తమియందు చేయువ్రతవిశేషము. (ఇది సంతానార్థము స్త్రీలు చేయుదురు. దీనినే లలితాసప్తమీవ్రతము అనియు అందురు.)

కుక్కుటశిఖము. సం. వి. అ. పుం. కుసుంభవృక్షము, కుసుమచెట్టు.

కుక్కుటాండము. సం.వి.అ.న.కోడిగ్రుడ్డు.

కుక్కుటాసనము. సం. వి. అ. న. (యోగ) ఆసనభేదము.

శ్లో. నిజహస్తద్వయం భూమౌ పాతయిత్వా జితేన్ద్రియః, పద్భ్యాం బద్ధం యత్కరోతి కూర్పరద్వయమధ్యగం, సవ్యాపసవ్యయుగళం కుక్కుటాసనముచ్యతే. (రుద్రయామళము‒వాచ.)

కుక్కుటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. దంభచర్య, కపటపునడవడి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుకోడి. ౨. శాల్మలి, బూరుగు.

కుక్కుటీవ్రతము. సం=కుక్కుటవ్రతము.

కుక్కుభము. సం.వి.అ.పుం. అలజము, గంపపులుఁగు, అడవికోడి.

కుక్కురము. సం.వి. అ. పుం. కుక్క. న. గ్రంథిపర్ణి, గండివనము.

కుక్కురవాక్కు. సం.వి.చ్.పుం‒కుక్కవలె ధ్వనిచేయునది‒సారంగమృగము, ఒకజాతిలేడి.

కుక్కురి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ఆఁడుకుక్క.

కుక్షము. సం వి.అ.పుం. ఉదరము, కడుపు. (కౌముది.)

కుక్షి. సం.వి.ఇ.పుం. ౧.జఠరము, కడుపు. ౨.మధ్యభాగము. ౩. కత్తిఱొఱ.

కుక్షింభరి. సం.విణ.(ఇ) ఆత్మంభరి, స్వోదరమాత్రపూరకుఁడు.

కుక్షిరంధ్రము. సం.వి.అ.పుం. నలము, కిక్కసకసవు.

కుక్షిశూలము. సం.వి.అ.పుం.న.కడుపులోఁ గలి గెడురోగవిశేషము. (వాచ)

కుఖనకము. సం.వి. అ.పుం-భూమిని త్రవ్వునది-౧. ఎలుక. ౨. పంది.

కుగ్రామము. సం.వి. అ. పుం. పల్లెటూరు. (రాజు గాని ఆహితాగ్ని గాని వైద్యుఁడు గాని ధనికుఁడు గాని నది గాని లేనియూరు-విల్యమ్సు.)

కుచండి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. మూర్వాలత, చాఁగ.

కుచందనము. సం. వి. అ.న.౧-వాసన లేనిచందనము-ఎఱ్ఱగంధము,రక్తచందనము. ౨. కుంకుమపువ్వు. ౩. పత్త్రాంగము, రక్తచందనమువలె నుండు కాష్ఠవిశేషము.

కుచఫలము. సం.వి.అ.పుం. దానిమ్మ.

కుచము. సం.వి.అ.పుం. స్తనము, చన్ను.

కుచరుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) పరులదోషములను చెప్పువాఁడు.

కుచాంగేరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.చుక్కకూర.

కుచాగ్రము. సం. వి. అ. న. చూచుకము, చనుమొన.

కుచితము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ) పరిమితము,కొలఁది పాటిది.

కుచేల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విద్ధకర్ణి, చిఱుబొద్ది.

కుచేలము. సం. వి. అ. న. ౧-భూమికి వస్త్రమైనది-సముద్రము.

శ్లో. కాచాయ నీచం కమసీయవాచా, మోచాఫలస్వాదుముచా న యాచే, దయాకుచేలే ధనదత్కుచేలే,స్థితేఽకుచేలేశ్రితమాకుచేలే.

౨. కుత్సితచేలము.

కుచేలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)మాసినట్టిగాని చినిఁగినట్టిగాని వస్త్రములు కట్టువాఁడు. వి. అ. పుం. ఒకానొకఋషి, శ్రీకృష్ణునిమిత్త్రుఁడు.

కుచ్చెల=కంచెల.

చ. కలువలు కొప్పున న్నగు మొగంబునఁ గస్తురి బొట్టు పట్టుకుచ్చెలయును జంద్రకావిఋకు సాపనివల్వయు మైరహింపఁగా. శుక. ౧. ౮౯.

కుచ్చెలి=కుచ్చెలి. వి. కోలి, రేఁగు.

సీ. కుచ్చెలి యంచనఁ గుచ్చెలి యనఁగను గోళి యటన్నను గోలి యొప్పు. ఆం. భా. ౨.౭౪. హంస. ౪. ౧౩౨.

కుచ్చెలిగంత. వి. యోగులును యోగినులును ధరించెడుబొంత.

ఉ....వెలివన్నెపట్టునూలుకుచ్చులు గల్గి యొప్పుతనకుచ్చలిగంతయుఁ గక్షపాలలో,నచ్చపురల్నపేటి నిడినట్టి మహాఘుటికాప్రకాండముల్‌.పరమ. ౧. ౧౮౧.

సీ...గుబ్బ,చనుదోయి వన్నెకుచ్చలిగంత డాపలికరమునందు విభూతికక్షపాల.రాజ.చ.౨. ౯౪.

కుచ్చెలిబొంత=కుచ్చలిగంత.

సీ. నలువగుకలువమొగ్గలు జడల్గా నాఁచుపాలు పైనకుచ్చలిబొంత గాఁగ. గీ. జోగురాలును బోలెను సొబగు మీఱు,కొలను గాంచికి మదిలోనికోర్కు లలర. యయా. ౩. ౫౬. పరమ. ౧. ౧౮౯.

కుచ్చితము. విణ. (సం. కుత్సితః. ప్రా. కుచ్ఛిఓ. క.కుచ్చిత. త.కుచ్చితమ్.) నీచము, అల్పము, కుత్సితము.

ఆ. వలయుపదవియందు నిలిచి నారాజ్యమం,తయును జక్కఁబెట్టి నయము విక్రమంబు నడపునంతమానిసి నై యుండి, కుచ్చితంపు బ్రదుకు కోరఁ దగునె. భార. విరా. ౧.౨౮౨.

సీ. ...అధిప నీపలికినయట్లు కరముఁ, గుచ్చితంబైనట్టి కోమటికులమున జన్మింపు మీ వని శా

పమిచ్చి. మార్క. ౭. ౨౩౬. ఉ. హరి. ౪. ౩౦౧.

౨. నీచత్వము, కుత్సితత్వము.

ఉ. కుచ్చితమేమి గూడు సమకూడినరాజ్యము వీటిఁబుచ్చఁగా, వచ్చినలాభ మేమి... వేం. పంచ. ౩. ౧౩౭.

కుచ్చితుఁడు. విశే. కుజనుఁడు, దుష్టుఁడు.

గీ. కటకటీ యడిగొట్టు పలుక యేతెరిగ రాసు, చెనఁటి చెన్నఁటి కూళ కుచ్చితుఁడు మొండి, కట్టె నాఁగను గుజనాఖ్యగాఁ జెలంగు. ఆం. భా. ౩. ౭.

ఉ. అచ్చటఁ దొల్లి పార్వతి వయస్యలలో జలకేళిఁ దేలఁగాఁ, గుచ్చితులైన రక్కసులు కొందఱు కామినులై జలంబులోఁ, జొచ్చిన నిందుఁ జొచ్చి పురుషుల్ నిజమిట్టులె యాదురంచు లో, హెచ్చినకిన్క నట్లు శపియించి తిరోహిత యయ్యె నయ్యెడన్. ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

కుచ్చిళ్లు. వి.బ. (కుచ్చెళ్లు. శ.ర - కుచ్చిలి. చి. ని.) బాలికాక్రీడావిశేషము. (ఇదియే గూఢమణిక్రీడ యండ్రు అని చి. ని.)

మ. దినముల్ కొన్ని చనంగ నంతఁ గడు నర్థిం బొమ్మపెండిండ్లు గు, జ్జెనగూళ్లచ్చనగండ్లు పింపిళులు కుచ్చిళ్ గీరనంగింజ లో, మనగుంటల్ కనుమూసిగంత నలుగంబాలాట లోనైనఖే, లనముల్ ... కళా. ౬. ౨౦౨.

కుచ్చె. వి. (సం. గుచ్ఛః. ప్రా. గుచ్ఛ. క. త. మ. కుచ్చు. తు. కుచ్చి.) ౧. పువ్వులు మొదలగువానిగుత్తి.

సీ. ...కుచ్చని గుత్తి యన గుచి యనఁగ గుచ్ఛాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౮౦.

౨. పట్టు మున్నగువానికుచ్చు.

ఉదా: పాలకీకుచ్చు, కుచ్చుపాగా, మొ.

(బ) ౧. స్త్రీలు జడయందు చేర్చి అల్లుకొనెడిభూషణవిశేషము. (శ.ర.)

సీ. బటువుముత్యములపాపటబొట్టు రాకిడి జడబిళ్లలును గుచ్చులడరి వెలుఁగ. వేం. మా. ౧. ౧౩౦.

౨. కొనచెవి నుంచుకొనెడిభూషావిశేషము. (శ. ర.)

జ: కుచ్చుమీను, కుచ్చులమెకము.

కుచ్చుమీను. వి. (√కుచ్చె) పెద్దతోఁక గలచేఁప. (చి. ని, శ. ర.)

కుచ్చులమెకము. వి. (కుచ్చులు+ మెకము) చమరీమృగము. (శ. ర.)

కుచ్చె. వి. ౧. కుచ్చెల, పింజె, మడత.

సీ...కచ్ఛభేదాభిధాన మెసంగుఁ గానె కుచ్చెల కుచ్చె కచ్చె పింజె, చుంగు రింగు నెఱికచింగు నెఱి యనంగ...ఆం. భా. ౨. ౧౪౩.

౨. కెంపుపని.

సీ..: కెంపుపని కుచ్చె యనఁగ వెలయు. ఆం. భా. ౨. ౨౭౭.

కుచ్చెతీయు. స. క్రి. (రత్నములను) సానఁబట్టు. (శ. ర.)

కుచ్చెల. వి. (బ. కుచ్చెలలు, కుచ్చెళ్లు - సం. కచ్ఛః.)

౧. కుచ్చె, పింజె, మడత.

చ.... సరిగంచుచల్వకు, చ్చెల లపరంజిమెట్టియల జీరఁగ నందెలు మ్రోయ సోయగం, బొలుకఁగ వచ్చె నత్తఱి రఘూత్తముచిత్తము తత్తఱింపఁగన్. ఉ. రా. ౬. ౧౬౧.

మ. తళుకుంగుబ్బలఁ బైఁట వేయు మని కాంతల్ దూఱ హాలామదా, కలితస్వాంత యొకర్తు వేగ జిలుఁగుంగుచ్చెళ్లకొం గెత్తి గు, బ్బలపైఁ గప్పిన బైలువడ్డజఘనప్రాంతంబు వీక్షించి ... దశా. ౮. ౧౨౩. ఆం. భా. ౨. ౧౪౩.

౨. పావడ, గాగర.

సీ. మెఱుఁగుఁగుచ్చెలమీఁద జరతాబుపని మీ
ఱుచెంగావిరంగారుచీరఁ గట్టి. హంస. ౧. ౧౨౦.

౩. పిడుకలు చొప్ప మొదలగువాని ప్రోఁగు, రాశి.

గీ. ... రుబ్బు, ఱోలు పిడుకలకుచ్చెల దాలిగుం
త, దనర నిరతంబు వెలయు నాతనిగృహంబు.
శుక. ౨. ౪౦౫. (పిడుకలకుచ్చెల=పిడుకల గూడు.)

సీ. ... కుచ్చెల యన రాశి కొలుచుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౩౦.

౪. ఎనిమిదిగొఱ్ఱులకొలఁది, భూపరిమాణవిశేష ము. (శ్రా.)

కుచ్చెలి=కుచ్చెరి. ఆం. భా. ౨. ౭౪.

కుచ్ఛము. సం. వి. అ. న. కుముదము, తెల్లగలువ. (వాచ.)

కుజంభ(భి)లుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కన్నపుదొంగ, సంధిచోరుఁడు.

కుజనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితపురుషుఁడు.

కుజప్రియము. సం. వి. అ. పుం-కుజగ్రహమునకిష్టమైనది-విద్రుమము, పగడము.

కుజము, సం. వి. అ. పుం-భూమినుండి పుట్టునది-చెట్టు.

కుజలము. సం. వి. అ. న. పులికడుగు.

కుజవారము. సం. వి. అ. పుం. మంగళవారము.

కుజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-భూపుత్త్రుఁడు-౧. నరకాసురుఁడు. ౨. అంగారకుఁడు.

కుజ్ఝటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. పొగమంచు. (విల్యమ్సు)

కుటంకము. సం. వి. అ. పుం. ఇంటికప్పున కుపయోగించుగడ్డిలోనగునది.

కుటంగకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఛది, పటలము, ఇంటికప్పు. ౨. ఆకులు లోనగువానిచే ఆచ్ఛాదితమైనగృహభేదము.

కుటచము. సం. వి. అ. పుం. కుటజము, కొండమల్లెకి. (వాచ.)

కుటజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొండమల్లె, కొడిసెచెట్టు. ౨. అగస్త్యవృక్షము, అవిసెకి.

కుటజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కుండయందు పుట్టినవాఁడు-౧. అగస్త్యుఁడు. ౨. ద్రోణుఁడు. ౩. వశిష్ఠుఁడు.

కుటన్నటము. సం. వి. అ. పుం. శ్యోనాకము, దుండిగముకి. న. కైవర్తీముస్తకము, కైవడిముస్తెకి.

కుటపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇంటితోఁట. ౨. ధాన్యమానవిశేషము, కుడవము. న. పద్మము.

కుటపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ముని.

కుటము. సం. వి. అ. పుం. న. కలశము, కుండ. పుం. ౧. దుర్గము, కోట. (కల్ప.) ౨. చెట్టు. ౩. గృహము; క్షుద్రగృహము, గుడిసె. (శే. ని.) ౪. కొండ.

కుటరము. సం. వి. అ. పుం. తరిగంబము, చల్లరాడు.

కుటరుణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రివృత్తు, తెగడకి.

కుటరువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. పటగృహము, డేరా. ౨. ఒకజాతిసింహము. (వై. ని.)

కుటలము. సం. వి. అ. న. పటలము, ఇంటికప్పు.

కుటహారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దాసి, పనికత్తె.

కుటాక. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. కూఁకటికువ్వె కుటాక కళ్కు కరడు నల్లచ్చి
కాఁడును జల్లపిట్ట. గీ. యనఁగ నిట్లని పక్షిశ్రేదాఖ్య లలరు. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

కుటి. సం. విశ. (ఇ) కౌటిల్యము కలవాఁడు. (వై. ని.) వి. ఇ. పుం. ౧. దేహము. ౨. చెట్టు. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. కౌటిల్యము, వంకర. ౨. గుడిసె. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుంభదాసి, నీళ్లు మోయుపనికత్తె. ౨. మురయనుగంధద్రవ్యముకి. ౩. మద్యము. (హేమ. ని.) ౪. చిత్రగుచ్ఛము, పలురంగులు గల

పూలగుత్తి. ౫. ఇనుము. (వై. ని.)

కుటిచరము. సం. వి. అ. పుం-(జలములో) వంకర గా నడుచునది-జలసూకరము. (వాచ.)

కుటితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కుటిలము, వంకరైనది.

కుటిరము. సం. వి. అ. న. కుటీరము, క్షుద్రగృహము. (కల్ప)

కుటిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నది.(హేమ. ని.) ౨. స్పృక్క-యనుగంధద్రవ్యముకే. (మే. ని.)

కుటిలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧.వంకరైనది; మెలికలు తిరిగినది. ౨. ఋజువు కానిది, కపటము కలది. (ఉదా: కుటిలహృదయుఁడు, మొ.) వి. అ. న. తగరపుష్పము, నందివర్ధనపుపూవు.

కుటీచకుఁడు. సం.వి. అ. పుం-గుడిసెలో నుండుటచేతనే తృప్తి నొందువాఁడు - సన్న్యాసిభేదము. (కుటీచకుఁడు బహూదకుఁడు హంసుఁడు పరమహంసుఁడు అని సన్న్యాసులు నలువురు.)

కుటీరము. సం. వి. అ. పుం. గుడిసె.

కుటుంగకము. సం=కుటంగకము.

కుటుంబము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పోష్యవర్గము, పెండ్లాము బిడ్డలు లోనగువారు. ౨. బంధువు, చుట్టము. 3. జ్ఞాతి. ౪. సంతతి, సంతానము. ౫. నామము, పేరు. (వాచ.) ౬. వర్గము, సమూహము.

కుటుంబి. సం.విణ. (న్. నీ. న్)కర్షకుఁడు, దున్నుకొని బ్రదుకువాఁడు.(కల్ప.) వి. న్.పుం.గృహస్థుఁడు. (కల్ప.)

కుటుంబిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మగఁడును బిడ్డలును గలస్త్రీ. ౨. కుటుంబములసమూహము.

కుటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. శిలాకుట్టకుఁడు,జాలుమ లుచువాఁడు. (శే.ని.)

కుట్టకము. సం.వి. అ.పుం. (గణిత) గుణకాంకవిశేషము.

కుట్టకుఁడు. సం.విణ. (అ.ట్టికా.అ.) ఛేదించువాఁడు.

కుట్టడము. వి. (√కుట్టు.) కుట్టుపని.

సీ. అవికకుట్టడపుఁదోరపునిగ్గుజంటీలు తనులతాద్యుతికిఁ గైదండ యొసఁగ. శుక. ౧. ౨౦౦. (శ.ర.పా.)

కుట్టన. సం.వి.ఆ.స్త్రీ=కుట్టనము.

కుట్టనము. సం.వి.అ.న.౧.ఛేదనము. (చెక్కుట,మలుచుట, మొ) ౨.కుత్సనము, నిందించుట. 3.ప్రతాపనము, కాఁచుట, వెచ్చచేయుట. ౪. గుణనము,గుణించుట.

కుట్టని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧. కుట్టిని, కుంటెనకత్తె.౨. ఛేదనసాధన మగుకత్తిపీట,మొ.

శ్లో. కుట్టనీ పేషణీ చుల్లీ ఉదకుంభీ చ మార్జనీ, పంచసూనా ఇతి ఖ్యాతాస్తాభి స్స్వర్గం న గచ్ఛతి.

కుట్టనీయము. సం=కుట్టయితవ్యము.

కుట్టమితము. సం. వి. అ. న. దంతపీడనాదులచే కోపభావ మభినయించినను లోపల మిక్కిలి యానందము పొందునట్టిస్త్రీలయొక్క శృంగారచేష్టావిశేషము.

శ్లో. కేశస్తనాధరాదీనాం గ్రహే హర్షేపి సంభ్రమాత్,ప్రాహుః కుట్టమితం నామ శిరఃకరవిధూననమ్. సా. ద. 3. ౧౧౧.

కుట్టయత్. సం. శత్ర. ఛేదించుచున్న.

కుట్టయమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఛేదించుచున్నది.

కుట్టయిత. సం. విణ. (ఋ.త్రీ.ఋ)=కుట్టకుఁడు.

కుట్టయితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఛేదింపఁదగినది.

కుట్టహారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దాసి, పనికత్తె.(హ లా. ని.)

కుట్టాకము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఛేదించునది.

కుట్టారము. సం. వి. అ. పుం. కొండ. న. ౧. రతి. ౨. కంబళము.

కుట్టారుగ. వి.(కుఱు+ఆరుగ)క్షుద్రకోద్రవముళ్. (బ) ధాన్యవిశేషము.

మ. గురుగుం జెంచలిఁ దుమ్మి లేఁదగిరిసాకుం దిం త్రిణీపల్లవో,త్కరముం గూడఁ బొరంటి నూనియలలోఁ గట్టావికుట్టారుగో,గిరముల్ మెక్కి...ఆము. ర. ౧౩ర.

కుట్టావలు. వి. బ. (కుఱు + ఆవలు) సర్పవిశే షము. (శ. ర.)

కుట్టితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఛేదింపఁబడి నది.

కుట్టిని. సం=కుట్టని.

కుట్టిమము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. శిలారత్నాది నిబద్ధభూమి, నెలకట్టు. ౨. కుటీరము, గుడిసె. పుం. దానిమ్మశ్.(రా.ని.)

కుట్టీరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఛేదకము. వి. అ. పుం. కొండ.

కుట్టు. స.క్రి.(త.కుత్తు.)౧. (వస్త్రపర్ణాదులు)కుట్టు.

వ. ... మూరకొక్కండును జేనకొక్కండును గాఁ గుట్టినడొల్లుటుల్లార ఉల్లసిల్లఁ బల్లించి నపల్లంబులపై...ఆము. ర. ౩౪.

సీ. నునుఁబోఁకపొత్తిఁ గుట్టినదొప్పగమితోడ ... ఆము. ౧. ౭౬.

౨. (చీమ, తేలు, తుమ్మెద, మొ.) కుట్టు.

గీ. మధువుఁ గొన నుత్సహించినమనుజుఁ బట్టి, కుట్టె నిర్జించుమధుకరకులమునట్లు. భార.ఆర. ౧. ౨౪౧.

౩. గ్రుచ్చు.

వ. ...పిశితఖండంబు లొండొండ యుప్వెత్తుగా నాఁబొత్తరలం గట్టియు గదులు గుట్టియు ...మనుచ. ర. ౬౦.

ర. (చెవులు, మొ.) కుట్టు.

ఉదా: ఆపిల్లవానికి చెవులు కుట్టినారు.

౫. (అంకురము మున్నగువానిని) పొడుచు.

చ. గుమురులు గట్టి యీరికలు గుట్టి ప్రవాళము వట్టి కింకతో,నమలక మ్రింగి... ఆమనిని కే యుఁబవల్ వడిఁ గూయుఁ గోవెలల్. కు. సం. ర. ర౬౩.

వి. ౧. సీవనము, కుట్టుట; కుట్టినదారము.

సీ. జంటముత్తెపుఁగుట్టుజంటిసైకల నంటి చిగి గుబ్బచన్నులు పిక్కటిల్ల.ఉ.రా.౬.౧౩౧.

ఉ. గుత్తపుఁదాపితాలవికకుట్టు పటుక్కున వి చ్చె రంభకున్. కృ.శపం. పీఠి. ౧.౮౦.

౨. (కడుపులో పుట్టెడు) నొప్పి, బాధ.

క. అడుకులు దిన్నట్లగునే,కడుపునఁ గుట్టె తీవ పుసుగడుఁ బఱచితి నాఁ,డొడ లెఱుఁగక పాండుసుతుల, నుడిగి మడుఁగవలసె నిప్పు డొకసాత్యకిచేన్. భార. ద్రో. ర. ౮౯.

క. తలనొప్పి కడుపుఁగుట్టుం,బలుగుఱుపుం గాళ్ల తీపు పాటించుచు...శుక. ౨. ౨౦౫.

౩. ప్రొయ్యిలో క్రిక్కిఱిసియుండుబూడిదలో నగునది. (శ. ర.)

ర. కుట్టఁగా ఏర్పడి శరంధ్రము.

(వ్యవ) చెవికుట్లు మూసికొనిపోయినవి.

జ: కుట్టడము, కుట్టుకాఁడ, కుట్టుచేఁడు,కుట్టుదా కు, కుట్టుడు,కుట్టుతేలు,కుట్టుపోయు,కుట్టునూ.

కుట్టుకాఁడ. వి. (√కుట్టు) కుట్టుపోఁగు. (శ. ర.)

కుట్టుచేఁడు. వి. (√కుట్టు) కొరడా ?

చ. గురుసతిఁ గూడుకట్టునకుఁ గొంకనిమోహు వియోగినీసము,త్కరములకీడు చూచుటకు దర్పకురేఁ పెడుకుట్టుచేఁడు తె,మ్మెరలకుఁ దోడు చిత్రగతి మిన్నులఁ బాఱెడుమాయ

లాఁడు పెన్నిరు లనుపోడు కాలుకొని యే ర్చువెలుంగులవీడు వీఁడువో. వరాహ. ౪. ౨౪.

కుట్టుడాకు. వి. (కుట్టుడు+ఆకు) కుట్టినవి స్తరాకు.

కుట్టుడు. వి. (√ కుట్టు) కుట్టుట. (శ.ర)

కుట్టుతేలు. వి. (కుట్టు + తేలు) ౧. క్షుద్రుఁడు. ౨. కంటకము, ముల్లు.

గీ. కుట్టుతేలనఁ గంటకక్షుద్రు లగుదు,రు... ఆం. భా. ౩. ౪౬. (ప్రాంత ప్రతిపా.)

కుట్టుపోఁగులు. వి. బ. (√ కుట్టు) చెవులకు పెట్టుకొనుఉంగరమువంటి వట్టిపోఁగులు. (శ. ర.)

కుట్టుపోయు. స. క్రి. (కుట్టు + పోయు) కుట్టు. (శ. ర.)

కుట్టుసురు. వి. (కుఱు+ఉసురు) కొంచెము మిగిలియున్న ప్రాణము. (శ. ర.)

కుట్టూరుపు(ర్పు). వి.(కుఱు+ఊరుపు) కొంచెము మిగిలియున్నయూర్పు, కొనయూపిరి.

కుట్టె(ట్టియ). వి. గుదస్థానము. (శ. ర.)

కుట్మ(డ్మ)లము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విరియునది,వికసించునది.వి. అ. పుం. ౧. మొగ్గ; అరవిరిమొగ్గ. ౨. మొగ్గవంటిబాణపుములికి. ౩.నరకవిశేషము. (ఇందలివారు యంత్రరజ్జువులచే పీడితు లగుదురు-వాచ)

కుట్మ(డ్మ)లితము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.)జాతకుట్మలము, మొగ్గలుకలది;సగమువిరిసినమొగ్గలుకలది. (వాచ)

కుట్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఛేదింపఁబడుచున్నది.

కుట్యము. సం=కుట్టయితవ్యము.

కుట్ర. విణ. అల్పము.

ఉ. ... వెడంద సోగ యై,నట్రిలుకన్నుదోయి నిడువాలుఁగురుల్ బటువుంబిఱుందు లేఁ,గుత్రనుమంగవుల్ గలుగుకోమలి యై యది ప్రోల నిల్చినన్. విజ. వి. ౨. ౪౬.

౨. భయంకరము, ఘోరము.

శా. ఓసామీ యిటువంటికొండదరిలో నొంటింబులుల్ సింగముల్, గాసిం బెట్టెడుకుట్రనట్టడవిలోఁ గల్జువ్విక్రీనీడ నే,యాసం గట్టితి వేటిగడ్డ నిలు ... కాళ. ౩. ౬౫.

వి. మాయపన్నుగడ, ద్రోహబుద్ధితో చేసెడుపన్నిక. (బ్రౌ.)

ఉదా:- వారందఱును కలిసి వానిపై కుట్ర పన్నుచున్నారు.

కుట్రపువాఁడు. వి. కుట్టుపని చేయువాఁడు, సౌచికుఁడు. (శ.ర, బ్రౌ.)

కుఠరము. సం.వి.అ.పుం. ౧.కుటరము,తరిగంబము. ౨. తుంగముస్తెకి.

కుఠాకువు. సం.వి.ఉ.పుం.దార్వాఘాటము,వడ్రంగిపిట్ట.

కుఠాటంక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ=కుఠాటంకము.

కుఠాటంకము. సం.వి.అ.పుం. కుఠారము,గొడ్డలి.

కుఠారకము. సం.వి. అ.పుం. చిన్నగొడ్డలి.

కుఠారము. సం.వి.అ.పుం. ౧.పరసువు, గండగొడ్డలి; గొడ్డలి. ౨. చెట్టు. (కల్ప)

కుఠారి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. గండగొడ్డలి.న్.పుం-గండగొడ్డలి కలవాఁడు-పరసురాముఁడు.

కుఠారువు. సం.వి.ఉ.పుం. ౧.చెట్టు.౨.కోఁతి.౩. శస్త్రకారుఁడు,కైదువులుచేయువాఁడు.(వాచ)

కుఠి. సం.వి.ఇ.పుం. ౧.చెట్టు. ౨. కొండ.

కుఠికము. సం.వి.అ.పుం.కుష్ఠము, చెంగల్వకోష్టుకి.

కుఠేరకము. సం.వి.అ.పుం.౧.నందివృక్షము.౨. శ్వేతతులసికి. ౩. పర్ణాసము, నల్లగగ్గెరకి.

కుఠేరజము. సం. వి.అ.పుం. శ్వేతతులసికి.(కల్ప)

కుఠేరము. సం.వి.అ.పుం. ౧. అగ్ని. ౨.పర్ణాసము, నల్లగగ్గెరకి. ౩. శ్వేతతులసికి.

కుఠేరువు. సం.వి.ఉ.పుం. చామరవాతము, వింజామర వీచుటవలన పుట్టుగాలి.

కుడంగము. సం.వి.అ.పుం.న.పొదరిల్లు.(వై.ని.)

కుడతా. హిం.వి.చొక్కా. (శ.ర-కుడితిని.వా.)

కుడవము. సం.వి.అ.పుం.ధాన్యమానవిశేషము,మానిక. (ఇది ప్రస్థములో నాల్గవవంతు-రూ. కుడపము.)

కుడి. వి. (√కుడుచు-క. త. మ. కుడి.) ౧.కుడుపు, ఆహారపదార్థము. (చూ. కుడిముట్టు.)

క. కడుపున కందియునంచని, కుడి...నా.పంచ. ౪.౧౦౦.(శ.ర.పా-కుడుపుల.ము ద్రి.)

౨. కుడిభాగము.

క. వేదండముతొండముసరి, కోదండముఁ దివియ నెడమఁ గుడి నిబిడజ్యా,నాదము రోదసి నిండఁగ, భేదించుక్ గండశిలలఁ బృథుబాణములక్. మనుచ. ౪. ౯.

గీ. తొడరి బడిబడి నెడవింటఁ గుడియెడమల, నడరి వడి నేయుకతివేల్పుకొడుకు ... నీలా. ౩. ౧౫.

విశ. వామేతరము, దక్షిణము, వలపలది.

ఉదా:-కుడిచేయి, కుడికాలు, కుడివైపు, మొ.

సీ.తామరపగవాఁడు దయితుండుఁ గూడి నీబడి చూపుఁ గుడిచూపుఁ బరిఢవింప. ఉ. హరి. ౧.౧౧౯. భీమ. ౬. ౬౭.

కుడి. సం.వి.ఇ.పుం. దేహము.

కుడితి. వి.బియ్యము లోనగువానికడుగునీరు.

సీ. తండులక్షాళనోదకము రాజిల్లను గుడితి యనంగను గడు గనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౫౦.

సీ. వలఁ బడ్డమీను కైవడి నిప్పు ద్రొక్కినకోఁతి భాతిని వెఱ్ఱిగొన్నకుక్క,పద్ధతిఁ గుడితిలోఁ బడినమూషికమట్లు శ్లేష్మంబులో నీఁగలీల... చంద్ర. వి. ౧. ౯౨.

ఉదా:-మినుపకుడితి, మొ.

కుడినీరు. వి. (కుడి+నీరు) త్రావఁ దగినజలము, పానీయము.

ద్వి. ఎడనీరు నెడనెడ నింపుసొంపైన, కుడినీరు వరుసఁ జేకొనుచు వడ్డింప. అ. మ. క. ౫. ౨౪౯ పా. ౫ పం. దశా. ౭. ౨౭౮.

చ.తళుకుఁబసిండియోవరులు దంతపుఁజావడులర్చనాగృహం,బులు గుడినీరుమేడలును భోజనశాలలు...దాఁటి...వసు. ౪. ౭౨.

కుడిపి. విశ.(సం.కురూపి)కురూపి,అంగవికలుఁడు.

క. గ్రక్కున వెలువడి తనచేఁ,జిక్కలగుదివిరోలెనున్న సురుచిరహారం, బక్కుడిపియయుఱువైచుచుఁ,దక్కక చేతంద్రఁ బ్రాలు తలపైఁ బోసెన్. భోజరా. ౫. ౩౪౧.

కుడిపించు. స. క్రి=కుడుపు. (√కుడుచు) (తినిపించు)

గీ. హరిణవత్సంబులకు మీరు కరుణతోడఁ,బాయసాన్నంబు గుడిపింప భక్తిఁ జూచి.హర. ౧. ౭.

కుడిమివాఁడు. వి. ౧. పామువాఁడు. ౨. విషవైద్యుఁడు. (బ్రా.)

కుడిముట్టు. వి. (కుడి+ముట్టు) భోజనపాత్రము, కంచము.

క. తొడవులు చివికినయెమ్ములు, గుడిముట్టు కపాల మిల్లు గుడి ముడియెద్దె,క్కుడు ... కు. సం.౭.౮౭౦.

కుడియెడమగుపరువడి. వి. (√కుడి) పండ్రెండు పరువడులలో నొకటి. ('పదునాల్గువిసరులలో నొకటి' అని హంస.౧. ౨౦౬.)

వ...ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి...

మొదలుగాఁ గలపదిరెండుపరువడులును...
ప్రబంధ. ౭౭.

కుడియోరభృంగి. వి. వి. (√కుడి) పంద్రెండు దండలలో నొకటి.

వ...ఎడమయోరభృంగి కుడియోరభృంగి భృంగపటలము... మొదలుగాఁ గలపదిరెండుదండలును... ప్రబంధ. ౭౭.

కుడిశము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్యవిశేషము.

కుడుక. వి. (త.కుడుక్కై.) ౧.పాత్రము. (గిన్నె, మొ.)

క. కుడిచేత మాంసఖండము, లెడకేలను మద్యరసహిత మగుకంచుం,గుడుకయు ధరించి ముదమున,వడవడఁకులు గొనుచు నతఁడు వచ్చెం గుడికిన్. శివరా. ౪. ౩౭.

ద్వి. కడుపారఁ జనుఁబాలు గుడిపి పసిండి,కుడుకతో వెండియుఁ గొన్ని చే నిచ్చు.బస.పు. ౬. ౧౨౦ పం.

క. చాలఁగ నిచ్చలు వెన్నయుఁ,బాలుం గుడుకగొని తల్లి పట్టికి సెలవిన్, ప్రేలిడి యింతింతియకాఁ, గ్రోలించును వెరవుతోడ రుచి గొలుపుక్రియన్. హరి.పూ.౫.౧౯౩.('గుడుక' ౪.ర.పా.)

౨. తక్కెడశిట్ట, తక్కెడసిబ్బి.

గీ. గువ్వ యున్నట్టికుడుక యెక్కుడుగఁ దూఁగ, మాంసఖండంబు కుడుకలో మఱియు నించి, మఱియు న ట్లైన నీక్షించి మదిఁ జెలంగి, త్రాసుపై నిల్చెఁ దాన యద్ధరణివిభుఁడు. శేష. ౨. ౭౬.

కుడుచే(డ్చే). స.క్రి.(క.మ.త. కుడి)౧.తిను,భుజించు.

సీ....భీమ,దవ్వులఁ జూచి నిత్యము నాకు నియమించి కొనివచ్చుకూ డేల కుడిచె దీవు. భార. ఆది. ౬. ౫౯౨.

సీ. పన్నిరంబులఁ గుడ్చుబ్రాహ్మణు లతిపుణ్యు లెనిమిదివేలు సమిద్ధమతులు. భార.అర.౫.౩౦౬.

ఆ. మెసవెఁ దినియెఁ గుడిచె మెక్కె బోనేసెను, నమలె నారగించె నా భుజించె, ననుటకాఖ్య లగుచు నలరారుచుండును. ఆం. భా. ౩. ౧౧౭.

౨. త్రాగు, పానముచేయు.

ద్వి. మంచి గొ వ్వెపనకమండలువునను, గొంచకయుంచి తాఁ గుడుచునాపాలు, వాచేరఁ బట్టి భూవరకుమారునకు, వాచవిగా సిద్ధవరుఁడు ద్రాగించి. ద్వి. సారంగ.౨.౯౭పా. ౧౬పం.

సీ. మును మహీధేనువుచను వత్సమై కుడ్చి వస్తుసంపూర్ణమై వఱలువాఁడు. కు.సం.౭.౯౬౫.

చ...పాలు తమ కిచ్చునె యెచ్చట నైన లేఁగలన్,గుడువఁగ నీనిచోఁ గెరలి గోవులు తన్నును గాక భాస్కరా. భా.౪.౪.

౩. (సుఖదుఃఖాదులు) అనుభవించు; పొందు, చెందు.

గీ.కర్మఫలములు గుడిచినఁ గాని పోవ,వంటివానిఁ బ్రాయశ్చిత్త మపహరించు. భార. అను. ౫. ౧౧౬.

గీ. ...లొంటి,యట్ల యిడుమలఁ గుడువఁ బో నుడువ వలయు. భార. విరా. ౩. ౯౦.

వ...పితృధనం బగురాజ్యంబు ... ఈరెండుదెఱంగులవారికిం బంచి కుడువం దగుటయు... భార. ఉద్యో. ౧. ౧౨.

సీ. మేదినీనృపతి..క్రూరుఁ డగు నేని లోకంబు బెగడు గుడుచు. భార. శాం. ౨. ౧౭౭.

వ...మరులు గుడిచినపోల్కి...కాశీ.౨.౧౩౭.

కుడిచికూర్చుండి=తినికూర్చుండి, నిర్వ్యాపారముగా, పనిలేక, నిర్నిమిత్తముగా; పొగరెక్కి.

గీ. కుడిచికూర్చుండి క్రొవ్వునఁ బుడమి నేన్ని

పడఁతిఁ దెచ్చుట నిట్టిచేడ్పాటు లాదవె. అచ్చ. రా. యు. ౪౫౨.

గీ. ఆగడంబున బ్రహ్మస్వ మపహరించి, తెచ్చి పుణ్యంబు సేయంగఁ దివురు పెల్లఁ, గుడిచి కూర్చుండి శిలఁ దెప్పకొయ్యఁ జేసి, జలధి లో నీఁదులాడంగఁ దలఁచినట్లు. జై. భా. ౧. ౬౮.

గీ. కుడిచికూర్చుండి వెతఁ దెచ్చికొంటి మొక టి, యెన్న నెక్కడిద్వారక యెక్కడిగద, సాంబ లివి విన్నఁ బెనుచేటు స్వామిచేత, ననుచులకుఁ బగవీడఁట యాపురంబు. ప్ర భా. ౪. ౧౬.

జ: కుడి, కుడిసీరు, కుడిపించు, కుడిముట్టు, కుడి యదుగుపకుపడి, కుడియోరభృంగి, కుడుపరి, కు డుపు.

కుడుపరి. విణ. (కుడుపు + అరి) కుడుచువాఁడు.
(తినువాఁడు, భుజించువాఁడు)

సీ. తెలికడలిని గరువలికుడుపరిదొరపఱపుపయి నిదురఁ గొటలునుతీయ. అచ్చ. రా. ఆర. ౧౧౪.

కుడుపు(డ్పు). స. క్రి. (√కుడుచే.) కుడుపఁజేయు, కుడిపించు.
(అనుభవింపఁజేయు.)

క. ... అతులపుణ్యవతిఁ గృష్ణను మీ, వా రెల్లఁ జూడఁ బఱిచిన, క్రూరపుఁబాపము ఫలంబు గుడుపక యున్నే. భార. ద్రో. ౫. ౩౦.

వి. (తె. కుడిప్పు) ౧. భోజనము; భోజనపదార్థము.

గీ. కుల్యయందుఁ ద్రిరాత్రంబు గుడుపు దక్కి, శౌచి యై యఘమర్షణజపముఁ జేసి, యశ్వ మేధఫలముఁ బొందు ననఘ నరుఁడు. భార. అను. ౨. ౭౭.

క. కడుపునఁ బుట్టినకూరిమి, కొడుకుకుఁ సుకుమారమూర్తిఁ గులవర్ధనునిఁ, మెడఁ గోసి చంపి వంజూడు, గుడుపుల జోగులకుఁ బెట్టుక్రూరులు గలరే. హర. ౨. ౭౫.

క. బడబాగ్న్యనలాగస్త్యులు, కుడిచినకుడు పఱు గఁ జేసి కుశలప్రదుల, య్యొడు మాకు ననుచు వలచేఁ, గడుపు నిమిరి చదువ గట్టికంఠ్లుం గ మరుకఁ. విజ్ఞా. ఆచా. ౭౨.

వ... గనగననినిప్పులం జముకు చిప్పిలం గాల్చిన కమ్మకఱకుట్లుం జట్రాతిపయి గాత్రేనికిం గు డుపు పెట్టి... మనుచ. ౪. ౬౦. (ఇట నైవేద్య ము అని భావము.)

౨. అనుభవించుట, భుక్తి.

గీ. కొంచె మైనను దగఁ బంచి కుడుపు మేలు. భార. ఉద్యో. ౨. ౪౭.

క. కుడుపుం బత్త్రము సాక్షియుఁ, గడు మేల్ రెండైన మే లొకటియైనను మేఁ, లాడఁబడ నివి లేకున్నను, జెడ విడువక సత్య మర్థిఁ జేయిం పఁదగుకఁ. విజ్ఞా. వ్యవ. ౩౨.

గీ... మెసవుట యారగింత, యారగింపు కుడుపు నాఁగ నలరు భుక్తి. ఆం. భా. ౨. ౨౬౦.

౩. జీవిక, జీవనోపాయము.

వ... గంధచర్చావీటీచర్వణభూషణాంబరధారణం బెల్ల నన్యునికొఱకుఁ గాని యాత్మార్థం బు గాదు పడపు గుడుపు గాఁ బరఁగుపడం తుల కిది మర్యాద... జాహ్నవీ. ౪. ౫౪.

కట్టికుడుపు=బంధించి అనుభవింపఁజేయు, తప్పకుండ అనుభవింపఁజేయు.

క. తొలుజన్మంబునఁ జేసిన, కొలదియును బుణ్యంబుఁ గట్టికుడుపక యున్నే. సారంగ. ౨.౩౩.

కుడుపుడుగుట=పస్తు, ఉపవాసము.

ఆ. దైన్యమునకుఁ ద్రోవ దలఁప నసైన్యంబు, కుక్షి వంచనంబు గుడుపుడుగుట, బుద్ధి యైనయట్లు భోగింప నేర్చుట, సార మైనబోధిసత్త్వమతము. నైష. ౭. ౭౫.

కుడుము. వి. (క. కుడుబు, కడుంబు) మోదకము, భక్ష్యవిశేషము.

క. ఎదిరిం దమయట్టుల కా,మది౯ దలఁచిన౯ బొ
నఁగుఁ గాక మాకుం గుడు మిం,డిదె మీరు
ప్రక్కఁ గొనుఁ డని, చదు రడిచిన మనసు
పాండు చక్కఁంబడు నే. భార. ఉద్యో. ౧.
౩౧౨.

సీ...కుడు మన మోదకం బడరు...ఆం. భా. ౨.
౨౫౬.

కుడుముల తిండికాఁడు = మోదకభక్షకుఁడు, వి
నాయకుఁడు. ఆం. సం. దేవ. ౧౨.

కుడ్యమత్స్యము. సం. వి. అ. పుం. గృహగోధిక,
బల్లి. (కల్ప)

కుడ్యము. సం.వి.అ.న. ౧.భిత్తి, గోడ. ౨. లేపనము,
పూఁత. ౩.కౌతూహలము. (మే. ని.)

కుణంజము. సం. వి. అ. పుం. వనవాస్తూకము౯.
(వాచ.)

కుణంజరము. సం.వి.అ.పుం. చక్రవర్తికూర౯.

కుణకము. సం.వి.అ.పుం. పిల్ల.

వ....మఱియు నాభరతుండు నిత్యనైమిత్తిక క్రి
యాకలాపంబు నిర్వర్తించునెడ నంతనంత
లేచి హరిణకుణకంబుం జూచుచు... భాగ.
౫. ౧. ౧౦౫.

వ....లస్య హావా వైణకుణక ఉచ్చైస్తరాం త
స్మి౯ కృతనిజాభిమానస్య. సం. భాగ. ౫.
౮. ౫.

కుణపము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ) ౧.కుత్సితము, చెడ్డ
ది. ౨. పూతిగంధి, కంపుగొట్టునది. వి. అ. పుం.
౧. శవము,పీనుఁగు. ౨.అస్త్రవిశేషము. ౩.కృమి,
పురుగు. న. పూయము, చీము. (మే.ని.)

కుణపి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. విట్కారిక, పీతిగోరువంక.

కుణము. సం.వి.అ.పుం. కాకి.

కుణి. సం.విశ.(ఇ)కుకరుఁడు, ఈచవోయిన చేతులు
గలవాఁడు. వి. ఇ. పుం. ౧.నందివృక్షము. ౨. వి
కలహస్తము, ఈచవోయిన చేయి. (కే. ని.)

కుణిందము. సం.వి.అ.పుం. శబ్దము.

కుతకుత. వి. ఉడుకుట మొదలగువానియందలిధ్వని
కనుకరణము.

(వ్యవ) అన్నము కుతకుత ఉడుకుచున్నది.
వేసఁగిలో శరీరము కుతకుత లాడును.

కుతగుఁడు. విశ. దుష్టుఁడు ?

ద్వి. వ్రతతత్పరతఁ బ్రీతి వర్తింపుచుండఁ, గుతగు
లై జైనులు గూడి యయ్యార, భక్తుఁ డొ
క్కఁ డితని౯ బాఱఁగఁదోలు, యుక్తులెట్లని
పెక్కు లూహించి చూచి. బస. పు. ౬.
౨౩౩ పం.

కుతనువు. సం. విశ. (ఉ.) కురూపి, వికృతదేహ
ము గలది. వి. ఉ. పుం. కుబేరుఁడు.

కుతపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎద్దు. ౨.నువ్వులు.
పుం. న. ౧. వాద్యవాదకసామగ్రి. (వై.ని.) ౨.
మేఁకబొచ్చులో నేసినకంబళి. ౩. దర్భ. ౪. ప
గటియొక్క పదునేనుభాగములలో నెనిమిదవ
భాగము.౫. దేహళి, కడప. (కే.ని.)

కుతపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రాహ్మణుఁడు. ౨.
సూర్యుఁడు. ౩. అగ్ని. ౪. భాగినేయుఁడు, తో
డఁబుట్టినదానికొడుకు. ౫. అతిథి.(కే.ని.)

కుతి. వి. (క. కుది) శోకము, దుఃఖము.

సీ...చుమ్మ కుతి జాలి చూకురుకస్తి నా శోక
మొప్పు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౫. (ప్రాంతప్రతి,
వ్రాతప్రతి పా.)

కుతిక=కుతుక, కుత్తిక, కుత్తుక. వి. కంఠము, గొం
తు.

ఆ. కుతికఁ బిసికి చంపి గురువు ప్రాణముఁ గొని,
యావు నఱికి భ్రూణహత్య చేసి, నట్టినరులు
రౌధ మనునరకంబున౯, బడుదు రవధి లేని
పాపములను. వి. పు. ౩. ౧౧౨.

క...కుతికబంటితోయములు...శేష. ౪.౯౪.

గీ. కుతిక మోఘ౯ంగ నెత్తురుల్ గ్రోలి క్రోలి. దశా. ౨. ౪౩౫.

జ: కుతికంటు.

కుతికంటు=కుత్తుకంటు. వి. (కుతిక+అంటు) నాగవల్లినాఁడు పెండ్లికొమార్తకు మెడను గట్టెడి యాభరణవిశేషము.

సీ. ఉల్లిపూసలపేరు హురుముంజిముత్యాల కుతికంటుదాపునఁ గొమరుమిగుల. కవిరా. ౨. ౧౭౨.

సీ...కంఠభూషావిశేష. గీ.మాను గుతికంటు... ఆం. భా. ౨. ౧౪౭.

కుతికిలఁబడు=కుదికిలఁబడు. అ. క్రి. (కుతికిలన్ + పడు) క్రుంగఁబడు, కూలఁబడు.

వ...మేర మీఱన్ దిన్నయెరల నన్నుకొని యరగన్ను వెట్టి బోరకడన్ బొటమరింపన్ గూరుకుచున్ గుతికిలం బడునవియును... మనుచ. ౪. ౨౬.

ద్వి. మసలక యాతనిమణికట్టు పట్టి, కుదియఁదాఁకించినఁ గుతికిలఁబడియె. పల్నాటివీరచరిత్రము. ౨౫౧. (బ్రౌ.)

కుతికిలు=కుదికిలు. (చూ. కుతికిలఁబడు.)

జ: కుతికిలఁబడు.

కుతినీ=కుత్తిని. వి. (హిం. ఖుతినీ.) ఒకవిధ మగు పట్టుబట్ట.

సీ. కుతినీగుడారు తప్కాఁబసిండికుండలు జరబాజుచందువా...రసిక. ౩. ౧౪౧.

సీ. చందువా ముత్యాలజాలీలు కుతినీతలాడ దంతపుఁబావజోడు...రసిక. ౪. ౪. ప్రబంధ. ౬౦౫.

కుతిల(ము)=కుదిల. వి. బాధ, దుఃఖము.

సీ. విను నృపాలక యాళ్లవెంబడి దేవరగుళ్లపంచలఁ జేరి కుతిల గుడిచి. హరిశ్చ. ౪. ౧౯౧.

ఆ. అనుచు వెచ్చనూర్చు నయ్యింతిలోఁ బుట్టు, మతము లుగ్గడించుఁ గుతిల కుడుచు, మరలి పోవఁ జూచి విరహాగ్నిశిఖలచేఁ, దిరుగు మరులుకొనుచు దివిజవిభుఁడు. పద్మ. ౩. ౨౧.

చ. అతఁడును బుత్రపౌత్రవిలయంబునఁ బుట్టిన శోకవహ్నిచే, వెతవడి ప్రాణముల్ విడువవేఁడుచు నుండె నటన్న వానికిన్, మఱి నిజమయ్యె నేని మనమన్కితమంతయుఁ దీఱునాత్మకున్, గుతిలము మాను నాఖిలునకున్ మృతి గల్గదు గాని యేమిటన్. ప్రబోధ. ౫. ౫.

ఉ. ధీరుల నింద్రముఖ్యు లగుదిక్పతులం గుతిలాలఁ జెట్టున, వీరుఁడు బాణుఁ డేమిటికి వియ్యపుటిచ్చకుఁ దెచ్చు మర్త్యులన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౫౭.

జ: కుతిలగొను, కుతిలపడు, కుతిలపఱుచు, కుతిలపాటు, కుతిలవెట్టు.

కుతిలగొను. అ. క్రి. (కుతిల+కొను) కుతిలపడు, బాధపడు, దుఃఖపడు.

ఆ...దైత్యరాజతనయ, దొడరి దేవయానిఁ ద్రోపించె వలు వీక, క్రుంగి నూతిలోనఁ గుతిలగొనఁగ. భాగ. ౯. ౫౨౩.

కుతిలపడు=కుదిలపడు. అ. క్రి. (కుతిల+పడు) బాధపడు, దుఃఖపడు.

క. మితి గడచిన ఋణదాతలు, వెత వెట్టఁగ నూరు చొరక వెలివెలిఁ దిరుగున్, దతిఁ గూడు లేక యాఁకటఁ, గుతిలపడు నతండు గుప్పకుత్తుకతోడన్. పాండు. ౩. ౨౦.

క. అడుగక యున్నను నాలిం, గొడుకుల రక్షింపలేక కుతిలపడుచు నెప్పుడుఁ బేదలనుగలనరు, నెడ రుడుపఁగ వలయు ... భార. అను. ౨. ౩౪౦.

సీ...అద్దేవదేవుఁడు పోషకుఁడు సువ్వె మది వేల కుతిలపడఁగ. వేం. పంచ. ౨. ౧౬౭.

కుతిలపఱుచు. స. క్రి. (√కుతిలపడు.) బాధపడఁజేయు, బాధించు.

క. పాపంబు లేని కులసతిఁ, గోపంబునఁ గుతిలప

ఱుచుకుత్సితునకుఁ ద,త్పాపంబులు బహుతరపరి, తాపం బిహపరములందు దరికొల్పు నృపా. హరి. ఉ. ౯.౭౭.వరాహ.౪.౧౭.

కుతిలపాటు. వి. (√కుతిలపడు)బాధ.

సీ. ఎఱుఁగఁడు మత్తిల్లి పరఁటిపుట్టువు గ్రుక్క-గొనినయప్పుడు గలకుతిలపాటు. యయా. ౧. ౨౩.

కుతిలపె(పె)ట్టు. స. క్రి. (కుతిల + పెట్టు) పీడించు, బాధపెట్టు.

ఆ...అరాజకత్వ,దోషజాత మైనదురిత బాహుళ్యంబు, కుతిలపెట్ట భూమి యతలమునకుఁ, బోవ ...భార. శాం. ౨. ౪౯.

సీ. కయ్యాన జక్కులగ మికాని ముక్కంటిఁ గుతిలపెట్టుటయు నీకతనఁ గాదె. యయా. ౩. ౯౩.

కుతుక=కుతిక.

సీ. చేత ముమ్మొనవాలు చిలువసూడిగములు నొసల మిక్కిలికన్ను విసపుఁగుతుక. రాజ. వి. ౩. ౧౯౦.

కుతుకము. సం. వి. అ. న=కౌతుకము.

కుతుపము. సం. వి. అ. పుం. చేతిసిద్దె. పుం. న. కుతపకాలము. (కల్ప.)

కుతువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. సిద్దె.

కుతూణకము. సం. వి. అ. పుం. బాలురనేత్రరోగవిశేషము.

కుతూహలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రశస్తము, శ్రేష్ఠము. ౨. ఆశ్చర్యకరము, అబ్బురము. వి. అ. న. ౧. కుతుకము, అనుభవింపనిద్రవ్యమునందలియభిలాష. ౨. (అలం)నాయికకు మనోజ్ఞవస్తువును జూచుటయందుఁగల లోలత్వము. ౩. సంతోషము. ఉ. చ. ౧. ౨౦.

కుతూహలి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కుతూహలము గలవాఁడు.

కుతూహలితుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ)=కుతూహలి.

కుతృణము. సం. వి. అ. న. కుంభి, నాఁచుకీ.

కుత్కీలము. సం. వి. అ. పుం. కుకీలము,కొండ.

ఉ. వీలక కాలజిత్ప్రముఖవీరులు మున్న కుశాకుగాహలిన్, గూలిరి రక్తధారలు బుగుల్లొన లత్మణుమ్రోల ధాతుకుత్కీలము నాల్గవంకల నతిత్వరమాణసమీరవర్తనో, న్మాలితసంప్రఫుల్లసుమనోభరకింశుకవాటి కైవడిన్. జై. భా. ౬. ౧౭౭. అప్ప. ౩. ౧౨౬.

కుత్తిక=కుతిక. (క. కుత్తిగె.)

గీ. హత్తి మిత్తిచందంబున హత్తి వెడఁద,కత్తిఁ గుత్తికను బిశానఁ గత్తిరించి, సత్తి మత్తిల్ల బలిచేసె సత్తి నొక్కఁ, డవనిపతి యిచ్చ మేలుమే లనుచు మెచ్చ.చంద్రా. ౨. ౪౭.

కుత్తిని=కుతినీ.వి.(త.కుత్తిని.) ఒకరకముపట్టుబట్ట.

సీ. రత్నకంబళ్లు సూరత్తుకుత్తినిపట్టువెంళ్లు నేమంతిపూఁజెండ్లు గంద,వొడులు ధూపములు పుప్పొడులు...సానందో. ౧. ౧౭ పా.

కుత్తుక(ము)=కుతిక. వి. కంఠము.

క. ... శోకము,గూరన్ గద్గదిక నెలుఁగు గుత్తుకఁ దగులన్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౬౪.

లయగ్రాహి...కుత్తుకలబంటి యగు నెత్తురులు దోయిళుల,నెత్తి చవిఁ గ్రోలుచును...భార.స్త్రీ. ౧. ౭.

ఉ.ఒత్తుగ మాంసము న్నములుగుటోగిరమున్ ఘృతశర్కరాదులున్,గుత్తుకబంటిగా మెసఁగి ... హరిశ్చ. ౧. ౧౪౦.

సీ. నిరసనకాష్ఠసన్నిభకరంబులతోడఁ గడుఁబొడు వౌ కుత్తుకములతోడ. శ్రీరం. మా. ౧౦. ౨౦. ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.

ఒక్కకుత్తుకగు. (చూ. ఒక.)

జ: కు త్తుకంటు.

కుత్తుకంటు=కుతికంటు. (కుత్తుక+అంటు)

(అగడ్త వర్ణన) సీ. ధర కుంకుమాంకకంధరఁ డా ల్చికొన్నకట్టాణిపూసలకుత్తుకం టనంగ. రా. వి. ౧. ౬౨.

కుత్స. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. నింద, దూఱు.

కుత్సకుఁడు. సం. విశే. (అ.త్సికా. అ.) నిందించువాఁడు.

కుత్సన. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.నిందించుట,దూఱుట.

కుత్సనము. సం. విశే (అ.ఆ.అ.) నిందించునది. వి. అ. న. నింద, దూఱు; నిందించుట, దూఱుట.

కుత్సనీయము. సం.విశే. (అ.ఆ.అ.) నిందింపఁదగినది.

కుత్సయమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నిందించుచున్నది.

కుత్సయిత. సరి.విశే.(ఋ.త్రీ.ఋ)=కుత్సకుఁడు.

కుత్సల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలిచెట్టు.

కుత్సించే. సం. అ. క్రి. రోఁతపడు.

సీ. కుత్సింప కుం డెట్టు లుత్సర్గవిణ్మూత్రలాలాద్రవశ్లేష్మజాలమునకు. కాశీ. ౪. ౧౭.

స. క్రి. దూఱు. (బ్రౌ, శ. ర.)

కుత్సితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నిందితము, దూఱఁబడినది. ౨. నికృష్టము, కీడ్పడినది. వి. అ. న. ౧. నింద, దూఱు. ౨. కుష్ఠము, చెంగల్వకోష్టుకి. ౩. ఋణము, అప్పు. (శే. ని.)

కుత్సితవ్యము. సం=కుత్సనీయము.

కుత్స్యమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నిందింపఁబడుచున్నది.

కుత్స్యము. సం=కుత్సనీయము.

కుథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.కుథము,ఏనుగుమీఁదఁ బఱచెడిచిత్రకంబళము,

కుథము. సం. వి. అ. పుం. దర్భకి. పుం. న. ఏనుఁగుమీఁదఁ బఱచెడిచిత్రకంబళము.

కుథాకువు. సం. విశే. (ఉ) పరోత్తాపి, ఇతరులను తపింపఁజేయువాఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. కోఁతి. ౨. సూర్యుఁడు.

కుదప. వి. రొంపిదుక్క. (శ. ర.)

కుదరము. సం. వి. అ. పుం. గుబ్బము. (వై. ని.)

కుదాలము. సం. వి. అ.పుం-భూమిని చీల్చునది-కుద్దాలము, గుద్దలి.

కుదికిలఁబడు=కుతికిలఁబడు. అ. క్రి. చదికిలఁబడు, పిఱ్ఱలు నేల నానునట్లు కూలఁబడు.

ద్వి. తలకొన్నకోప మంతట నిల్వ లేక, వెఱచి వాపోవుచు వెసఁ బాటి తండ్రి, మఱుఁగు చొచ్చినసుకుమారుఁ గుమారుఁ, గుదికిలఁబడ రెట్టఁ గుదియించి తిగిచి. ద్వి.హరిశ్చ.ఉ. ౯౦౧ పం. పండితా. పురా. ౯౩ పా.

కుదికిలు=కుతికిలు. అ. క్రి. పిఱ్ఱలు నేల నానునట్లు కూలఁబడు.

వ...అచ్చో రవకు వాసుదేవుండు సీసకంబునం బొడిచిన శైనేయుండు కుదికిలి గదను డాకేలఁ దాపించిన...ఉ. హరి. ౩. ౬౪. (వీరేశ. పా.)

ద్వి. ఒక్కఁడు గుదికిల నుర్విపైఁ ద్రోచె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౯౪౯ పం.

జ: కుదికిలఁబడు.

కుదినము. సం. వి. అ. న. ౧-భూభ్రమణముచేతఁ గలుగుదినము - సావనదినము, సూర్యోదయము మొదలుకొని మరల సూర్యోదయమువఱకు పట్టు కాలము. ౨. చెడ్డదినము.

కుదియి(ది)ంచే=కుదుచే. స. క్రి.(√కుదియు) కుదియఁజేయు.

౧. అదుము, నొక్కు.

సీ. కుచము లురంబునఁ గుదియించి క్రమమున ని
 జేసినకౌఁగిట నింపొనర్తు. భార. విరా. ౨.
 ౩౧౦.

౨. తగ్గించు.

క. అనృతభయము నాజిజయముఁ, గొనియెడుత
 మకంబు పెంపు గుదియింపఁగఁ బాం,డున
 రేంద్రున గ్రతనయుం, డనుమానము వాయఁ
 బెట్టి యస్త్రగురునితోన్. భార. ద్రో. ౫. ౩౧౪.

ఆ. మొదలఁ బెనిచి పిదపఁ గుదియింప నెవ్వాఁ
 డుఁ, దనదులోంటిహీనదశఁ దలంపఁ, డలు
 గుఁ గాన శీల మరయుచుఁ గ్రమవృద్ధిఁ, బెని
 చి వేళవేళఁ బనులు గొనుము. అను. ౪.
 ౨౦౮.

౩. అడ్డగించు, ఆఁపు.

క. నదిరయము వారణేంద్రుఁడు, గుదియించినయ
 ట్లపోలెఁ గురువర దైన్యా,స్పద మగువిష
 యోల్లాసముఁ, గుదియించును యోగసిద్ధిగురు
 హృద్బలుఁడున్. భార. శాం. ౫. ౫౮౨.

శ్లో. తదేవచ మహాస్రోతో విష్టమ్భయతి వారణః,
 తద్వద్యోగబలం లబ్ధ్వా వ్యూహతే విష
 యాన్ బహూన్. సం. భార. శాం. ౩౦౬.
 ౨౩.

క. శరవర్షము నామీఁదం, గురిసిన నే నాకసము
 నఁ గుదియించితి నా, యరదంబు హాంతకును
 న,చ్చెరువుగ నొకబాణ మైనఁ జేరకయుం
 డన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౩౧౬.

సీ. కుదియించునది నెట్టుకొని యింద్రియవ్యాప్తి
 మనసుచాంచల్యంబు మాన్చునదియు. కాశీ.
 ౭. ౧౧౯.

౪. నియమించు, లొంగఁజేయు, వశపఱచు.

క. ... మనసు దూలకయుండన్, మృడ వినుము
 బుద్ధిఁ గొని యె,క్కుడునిష్ఠను వలయు దా
 నిఁ గుదియింపంగన్. భార. అను. ౪. ౨౦౮.

గీ. అనఘ శబ్దాదివిషయంబులందుఁ దగిలి, యి
 చ్చఁ జరియించు నెప్పుడు నింద్రియములు,
 బుధుఁడు దత్స్వభావముఁ దనబుద్ధి నెఱిఁగి,
 యేమఱక వానిఁ దగఁ గుదియింప వలయు.
 భార. ఆర. ౫. ౮౮.

శ్లో. ఇంద్రియాణాం ప్రసంగేన దోషమృచ్ఛత్య
 సంశయమ్, సంనియమ్య తు తాన్యేవ తతస్సి
 ద్ధిమవాప్నుయాత్. సం. భార. ఆర. ౨౧౫.
 ౨౧.

౫. బిగించు, బిగఁబట్టు.

ఉ. ఇంచుక కేలవాగె గుదియించిన సంభ్రమ
 దాఁటుచున్ జమా,యించిన నేల గ్రక్కు
 దల నిట్టటుగా వడిఁ ద్రొక్కుచున్ దువా,
 ళించిన గట్టు గుట్టనక లెక్కకు మిక్కిలి ద
 వ్వు వాఱుచున్, మించినవారువంబు లట
 మీఱుచుఁ ద్రిమ్మరు నెన్నియేనియున్. య
 యా. ౧. ౧౦.

శా. నానావీథిగతిప్రభేదవిహృతిన్ సంతృప్తుఁ
 డై కాంతుఁ డిం,పూనన్ వాగె గుదించినన్
 బురుషకప్రోన్నమ్రపూర్వాంగమై, కానంగాఁ
 బడియెన్ మరుజ్జవన మాగంధర్వ మర్కాశ్వ
 సం,తానస్పర్ధను మిన్ను ప్రాఁకెడు క్రియన్
 దా నెంతయుం జూడ్కికిన్. ప్రభా. ౨. ౩౭.

౬. మరలించు, త్రిప్పు.

సీ. ...ఏ నెట్లు పలికితి వది యట్ల కాక తప్పదు
 మహీశ, యెన్నఁడుఁ గావున నిచ్చినశాపంబు
 కుదియింప నెమ్మెయిఁ గొలఁది గాదు. మా
 ర్క. ౭. ౨౦౪.

౭. దుఃఖపెట్టు.

ద్వి. పగ్గెల నిచ్చలు బాములఁ బెట్టి, యిడుమలఁ
 గుదియించి యించుక సేపు, నెడపక పనులు
 సేయించుచు నుండె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
 ౧౨౦౯ పం.

౮. అణఁచు.

క. ... కోపో,ద్దీపితు లై వారలయా,టోపముఁ
గుదియించి రతిపటు ప్రదరములన్. భార. భీష్మ. ౩. ౧౩౦.

సీ. అలసతఁ జూపునొయ్యారంపునడపులు వనమయూరములగర్వముఁ గుదింప. జై. భా. ౮. ౭౩.

కుదియు. అ. క్రి. ౧. క్రుంగు, దిగఁబడు.

ఆ. ...కడును వ్రేఁగు,గలుగునట్టివంటకట్టియ మోపట్టు, గుదియ మోచి తెచ్చెఁ గురువరేణ్య. భార. అశ్వ. ౩. ౭౨.

సీ. తనయున్నగిరి బెట్టు తాఁచి బిట్టెగసిన నది శేషపడగలఁ గుదియ నదుమ. భా. రా. ఆర. ౨. ౧౧౮.

౨. ఆఁగిపోవు; ఉపశమిల్లు.

సీ. మది నిగిర్చినమాట మగువ నీ పెంపునఁ గుదిసి నానాలుకతుదికి రాదు. భార. విరా. ౨. ౪౭.

క. మరుదస్త్రమేయ గుహ్యక,శరమున వారించె నతఁడు సరభసముగ ను,ద్ధురశిఖిబాణం బేసిన,గురుఁడు వరుణవిశిఖనిహతిఁ గుదియం జేసెన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౩౨౫.

౩. వెనుదీయు, జంకు.

ద్వి. తెంపు మీఱఁగ నాశ దెగఁ గోసి దీనిఁ,గొంపలోపల వెళ్లఁగొట్టుదు ననుచుఁ, గుదియక కరతిత్తి గొని దాని వ్రేయ, నది చెడిపోవను నందంద మోఁదె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౨౮ పం.

౪. తగ్గు.

ద్వి. కుదియనికడకతోఁ గోరి యాకాశ,నది నాడఁ బోయిననాగకన్యకలు,చని చని మగుడ రసాతలంబునకుఁ, జనుదెంచుగతి వర్ష జలధార లమరె. రం. రా. కిష్కిం. ౨౧౯ పా. ౨౯ పం, అయో. ౧౨౩ పా. ౮ పం.

౫. చెడు, పాడగు.

సీ. నెట్టెంబు సుట్టిన నెమ్మిపించెముదండకొనరేక యొక్కింత కుదియకుండ. హర. ౬. ౪౫.

౬. నశించు, పోవు.

ద్వి. ... చన్నులవిూఁదఁ,గాఱెడుకన్నీరుఁ గరపల్లవమునఁ, గదిసినచెక్కును గలికిలేనవ్వు, గుదిసినచూపును ...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౦౮౦ పం.

౭. వ్యర్థమగు, పనికిమాలినదగు.

(వజ్రాయుధము) క. అది యొకఁడుఁ జేయఁజాలక, విదళితశైలమగుతనదువిలసన మచటం,గుదియుట తనకుం దెలిసిన, మద మఱి గిరిభేదికడకు మగుడం జనియెన్. భార. అను. ౧. ౨౫౮.

౮. కుందు, దుఃఖించు.

(చంద్రోపాలంభనము.) చ. ...పాంథకోటి నా,పదఁ గుదియంగఁ జేయునది పౌరుషరేఖయటంచు నెంచవే. కకు. ౩. ౧౧౬.

౯. సంకుచితమగు, ముడుఁగు.

ద్వి. పవనుఁడు కోపంబు పట్టలేకప్పు,డవయవంబులఁ జొచ్చి యాతలోదరులఁ, గుదియంగఁ దిగిచినఁ గుబ్జలై...రం. రా. బాల. ౩౩ పా. ౨౮ పం.

గీ. ...దృష్టి చక్కఁగా నిలిపి పిడికి,లించి కరములు తాఁ గుదియించి గునుకు,పరువునను దాఁటె బలుఁడు తొంబదియడుగులు. దశా. ౯. ౧౩.

కుదియఁబట్టు, కుదియఁగఁబట్టు = బిగియఁబట్టు.

గీ. కూల్చి వాలంబు మెడఁ జుట్టి కుదియఁబట్టి, జన్మభూమికి బలి ద్రిప్పి సకలభూత,కోటి వినుతింపఁ బెల్లార్చి కూఁకలిడఁగ,విసరివైచిన హతుఁ డయ్యె విహ్వలించి. మైరా. ౩. ౬౩.

ఆ. మేఁకఁ గుదియఁబట్టి మెడచన్ను గుడిచిన, నాఁకలేల దీఱు నాశ గాక. వేమన. ౧౨౨.

(శ్రా)

వ. ...లేచ్చయూసామజంబులం జూచి యేచిన
నెఱం బాఱుతమయెక్కిరింత లెక్కకొని వా
గె లిరుగేలం గుదియఁబట్టిన నిలువ కయ్యు
త్సవం బీక్షింప వచ్చిన ప్రజలం ద్రొక్కుచుం
బోవ...ఆము. ౪. ౩౫.

చ. ...మానసం,బనుతురగంబు బోధమహితాత్మ
వివేకపునూలిత్రాట న,ల్లన కుదియంగఁ బట్టను
దలంచుచు ... భాగ. ౧౦ ఉ. ౧౨౨౬.

కుదియఁబడు=దిగఁబడు, కూలఁబడు.

(వార్ధకవర్ణనము.) సీ.యౌవనస్తంభహైన్యంబున
దేహంబు గుమిలి గుడారు నాఁ గుదియఁబ
డఁగ. దశా. ౨.౧౩౯. (దుర్బలమగు అని భా
వము.)

ఆ. పాటిపీఁపు నీఁచవోయిన చేతులుఁ,గుదియఁ
బడ్డమెడయుఁ గుందుకాళ్లు, గుజ్జుపాదవు నై
నకోమలి నొక్కతె, గంధపాత్రహస్తఁ
గాంచె నెదుర.పద్మ.౯.౭౧.(కుదియఁబడ్డ
మెడ=పొట్టిమెడ.)

కుదియఁబెట్టు=క్రుంగఁజేయు, కూల్చు.

సీ. జముదాడి నుడుగక జముదాడి యుడిపించి
గుదియ నేఱులఁ ఱేనిఁ గుదియఁబెట్టి. అచ్చ.
రా. యు. ౪౮౪.

జః కుదియించు.

కుదిర. వి. (సం. కుదరః. క. కుదిరె.త.కుదిరై. తు.
కుదురె. మ. కుతిర.) గుఱ్ఱము.

సీ. వెలిపట్టునిద్దంపుఁదళుకులపుట్టంబు మెలపారు
పులుఁగుఖంజనులకుదిర.కవిస. ౧ ఆ. (శ.ర.)

కుదిరిక. వి. (√కుదురు) ౧. అమరిక, పొందిక. ౨.
నిలుకడ. ౩. నెమ్మది, స్వస్థత.

ఉదా: వాఁడు కుదిరిక లేనివాఁడు.
కుదిరిక లేనివానికి చదువురాదు.
మనస్సునకు అణుమాత్రపుఁగుదిరికయు లేదు.

కుదిల=కుతిల. (చూ. కుదిలపడు, మొ.)

జః కుదిలపడు, కుదిలపఱచు.

కుదిలపడు=కుతిలపడు. (చూ.కుదిలపఱచు.)

కుదిలపఱ(ఱు)చే=కుతిలపఱచే.(√కుదిలపడు)

(బాధపెట్టు.)

సీ. నృపతిపై మఱి యామినీచరపతి యెనుబదిచి
ల్కు లడరించి కుదిలపఱిచె. రసిక. ౬.౩౪.

సీ. బ్రహ్మాదులకుఁ జేయరాని కైంకర్యంబు లీడేఱ
నిట్లు రంగేశ్వరునకు, నొనరించి బుద్ధిమంతు
లు గాక వీరలు కూలికై నన్నిట్లు కుదిలపఱ
చు,చున్నారు...పరమ. ౫. ౪౭.

కుదిలించే. స. క్రి. (√కుదులు) విదుర్చు.

వ ..పాదపాద మని సౌవిదల్లులు హస్తపల్లంబులు
పట్టి తివిచిన నప్పంకజాక్షి కంకణఝుణఝుణ
త్కారంబుగాఁ గెంగేలు కుదిలించి తివిచి
కొని...కాశీ. ౬. ౨౨౮.

కుదిలిక. వి. (√ కుదులు) కుదులుట. (శ. ర.)

కుదుకనగోలు. క్రి. విణ అన్యాయ్యముగా?(వి.
వంచన-శ. ర.)

(హరిశ్చంద్రుఁడు నక్షత్రకునితో నన్నమాటలు.)

ద్వి...ఇంకనైనఁ, గుదుకనగోలు గైకొనక నా
ధనము వదలుము...ద్వి.హరిశ్చ.ఉ.౧౨౭౬.

ద్వి. ఆలిని బుత్రుని నంగడిఁ బెట్టి, కాలకౌశికుఁ
డనుకష్టునకమ్మి,కూర్చినధన మెల్లఁ గుదుకన
గోలు, నేర్పునఁ గైకొంటి. ద్వి.హరిశ్చ.ఉ.
౧౩౨౮ పం.

కుదుచే=కుదియించే.

(అణఁచు, పోఁగొట్టు.)

సీ. నాకాధిపతి యైననహుషుని తేజంబు గుదిచి
పాముగ భూమిఁ గూలనై చె. భా. రా. అర.
౧. ౭౬.

(బిగఁబట్టు;నొక్కు.)

గీ. తోఁకఁ ద్రొక్కినభుజగేంద్రువీఁక సటలు, గు
దిచి పెటికినసింగంబుకొదమమాడ్కి, దండ

తాడనకుపితో గ్రపుండరీక, భంగిఁ గృష్ణుండు రోషించి పలికె నిట్లు. చిత్రభా. ౬. ౧౬౫.

సీ. ఖలభేదికరి దొడ్డి పట్టఁ జే సాఁచుడు శివునూతి వెనఁచి చే సేతఁ బట్టి, కుదిచి రాఁ దిగుచుడు...కు.సం.౧౦.౪౩౧.యయా.౨.౨౪. (బంధించు)

క. నాపాదంబులు గుదిచిన, పాపంబున...దళకు. ౩. ౧౧౨. (చూ. ౩. ౧౩.)

కుదుచుకొను=విలవిలఁ గొట్టుకొను, తన్నుకొను.

ఆ. చేతఁ దొడికి క్రిందిసెలవి కేలను బట్టి, యసమలీల ముష్టి విసరి పొడువఁ, గులిశనిహతిఁ గూలుకొండ కైవడి నిలఁ, గూలి కాళ్లు గుదుచుకొనుచుఁ జచ్చె. పద్మ. ౯. ౧౯౩.

కుదుప[1]. వి. వంచన, మోసము.

చ. ఎఱుఁగనియట్ల యున్న నసురేశ్వరుఁడప్పుడు గాలుఁ జేయు లా, వతి రభసంబునం గుదుప నక్కడ నిక్కడ నూడఁ జూచి మై, గిఱుపఁగ నవ్విశక్తి యెఱిఁగించుట నెమ్మదిఁ గోరి వానిమై, నుఱుసుఱ స్రుక్క నొక్క బలసూదనసూనుఁడు ప్రక్కదాపునన్. నిర్వ. ౮.౭౪. (శ.ర.)

కుదుప[2]. వి. (నెత్తురు, పెరుఁగు, మొ.) పేరుకొన్న ముద్ద. (చిన్న ముద్ద.చి. ని-దుర్మాంసఖండము. శ. ర-రూ. కుదప. బ్రౌ, వా.)

క. అత్తఱి వెన్నెలచేఁ దళు, కొత్తున జాండమున బుక్షయుక్చంద్రుఁడు భా, స్వత్త క్రకలశిఁగుదుపల, మొత్తముతోఁ దేలువెన్న ముద్దం బోలెన్. బహు. ౩. ౫౮.

కుదుపు. (బ్రౌ, వా.) స. క్రి. కదలించు.

ఉదా: బండి కుదుపుచున్నది.

పొగపులో వేసి కూర కుదిపినారు.

వి. కదలిక, చలనము.

ఉదా: బండికుదుపుచే నడుము నొప్పి పెట్టినది.

కుదుము. వి. కందు, పాప.

క...తలమాసు(సి?) వోని నెత్తురుకుదుమున్, నేనానిఁ జేసి రజ్జున, దానవపతిమీఁద నడవఁదగునే నీకున్. కు. సం. ౧౦. ౫౩౦. ('ముద్ద' అని వ్యాఖ్య. ప్రయోగాంతరము లేదు. 'కందున్' అనియు ననవచ్చును.)

కుదురు. అ. క్రి. (క. కుదురు. త. కుదిర్.) ౧. కుదురుపడు, నెలకొను.

సీ. గుబ్బపాలిండ్లను గుదిరెఁ గ్రొంజెమటలు లీలైనచెక్కిళ్లు తెలివి దప్పె. గంధ.౨౧౨,౧౪౮.

౨. సరిపడు, పొసఁగు.

ఉదా: వానికిని వీనికిని సంధి కుదుర లేదు. వీనితో బేరము కుదురదు. ఆమె మెడకు ఈపట్టెడ కుదుర లేదు. వైశ్వదేవమునకును వారపుభోజనమునకును కుదురదు. ముసలిమగనికిని పడుచుపెండ్లామునకు నెట్లు కుదురును.

౩. స్థిరపడు.

ఉదా: మొన్ననే వానికి పెండ్లి కుదిరినది.

౪. లభ్యమగు, దొరకు.

ఉదా: వానికిఇంతవఱకును ఇల్లు కుదిరినదికాదు. ఆవిద్యార్థి కింకను వారములు కుదుర లేదు.

౫. చక్కఁబడు, బాగుపడు.

ఉదా: వానికి వ్రాఁత యింతవఱకు కుదురలేదు.

౬. ఉపశమిల్లు, మాను.

క. మందు దినఁ గుదురు రోగము. వేమన.౧.౬౦.

సీ. అతని పేరురమున నంటి కుమ్మక గాని గుబ్బెపొగ రెట్లు గుదురు నమ్మ. కలు. శ. ౧౯.

వి. జా, అనా. ౧. పాదు, ఆలవాలము.

క. పెనుఁగుదుట నిడిన మాత్రం, బున నవమాలికయుఁ బోలెఁ బొలుపొంది రతం, డును నస్నిగ్ధయు నేకా, సనమున నున్నపుడు నాల్ననౌభాగ్యమునన్. భార. విరా. ౫. ౪౦౨.

సీ. ఈనీరజాననదాన కుదురు చేసి వలయులీక ము లెల్ల మొలవఁ బెట్టె. కు. సం. ౮ ౭౫౦.

సీ. క్రొవ్వారుజవ్వాదికుదురునఁ బెరిఁగినచేమంతి యన్నదే కోమలాంగి. విక్ర. ౪. ౧౯.

౨. మొదలు, మూలము.

సీ. కులపర్వతంబులు కుదురులు కదలి సంఘులు వాసి తటములు దునిసి పడఁగ. హరి. ఉ. ౯. ౨౨౦.

సీ. కుదురు నిండినచిన్నిగుబ్బచన్నులమీఁదము త్యాలత్రిసరంబు ముసవుఁ జూప. భీమ. ౧. ౧౦౮.

౩. వంశము. (బ్రా)

(వ్యవ) వారందఱును ఒక్కకుదుటిలోనివారే.

౪. ఆస్పదము, స్థానము; ఆశ్రయము, ఆధారము.

ఉదా: ఇంతసేపటికి వానిప్రాణములు కుదుటఁబడినవి.

గీ. ఓపి ధర్మార్థకామంబు లొకటి నొకటి, నాశ మొందింపకుండంగ నడప వలయుఁ, గాక ధర్మంబు సెడ నర్థకామములను, గోరుపురుషుండు నిందకుఁ గుదురు గాఁడె. భార. శల్య. ౨. ౩౦౨.

క. ఆనెలఁత భాగ్య మెట్టిదొ, కాని ప్రవాసైక వృత్తిఁ గాంతుఁడు చనినం, దా నుండెఁ బుట్టినింట మ, నోనిగ్రహమునకు నెల్లనుం గుదురగుచున్. భోజరా. ౩. ౬౪.

క. కోపము గల్గినచోటను, బాపము వర్తిల్లుఁ బాపపరులకుఁ గోప, వ్యాపారంబులె తోఁచును, గోపము పాపంబు నొక్కకుదురై నడచున్. వి. పు. ౧. ౧౯.

క. కరితురగరథపమితిఁ బొం, పిరివోయెడు నాదులక్ష్మి పెంపున కెల్లన్, సరసిరుహవదన నీవ కుదురుగా నొనరించెదం గుతూహల మెసఁగన్. భార. విరా. ౨. ౧౨౨.

౫. నెలవు, ఉనికిపట్టు.

ద్వి. వే యేల తగ బసవా యనఁ బరఁగు, నీయక్షరత్రయం బిటు లొక్కమాటు, చదువు నెవ్వం డేని ముదముతో నతని, వదనంబు శివునకుఁ గుదురు తాను...బస. పు. ౧. ౧౦౩ పం.

చ. అలఘువినూత్నరత్నముల కన్నిటికిం గుదురై నరోహణా, చలపతిరీతి నీ వఖిలసద్గుణరాసుల కాలవాలమై...విక్ర. ౪. ౧౪.

౬. అగసాలెవానికుంపటి.

గీ. బొమ్మయను పేరియగసాలె పూఁటచెలిని, గోరి యలరించుటకుఁ జవుల్కుడుటఁ గాంచి, నీట ముంచినమేటివన్నియపసిండి, పూదె యనఁ గ్రుంకుకడలిలోఁ బ్రొద్దు వ్రాలె. నీలా. ౩. ౩.

౭. చుట్టకుదురు. (బ్రా.)

౮. నిలుకడ, స్థైర్యము, స్వస్థత.

ఉదా: వానిమనసున కెంతమాత్రమును కుదురు లేదు.

౯. కుదిరిక, పొందిక.

మ. ... ఈ మేనిలోఁ, గుదురీకన్నులబెళ్కు లీ తళుకుఁగిల్లో ప్పున్నశృంగారము...ఉ. రా. ౪. ౧౯౦.

౧౦. వరుస.

క. అరచందమామ నేలిన, దొరగా నెన్నుదురు నెన్నుదురు బిత్తరికిన్, బరువంపుమొల్లమొగ్గల, దొరగాఁ బల్కుదురుఁ బల్కుదురు జవ్వనికిన్. విజ. వి. ౨. ౭౮.

విశే. ౧. స్థిరము, కదలనిది.

క. కుడితొడపై వామపదం, బిడి యితరముమీఁద నితర మిడి నిశ్చలతం, గడుఁ గుదురై కూర్చుండుట, పుడమి న్వీరాసనాఖ్యఁ బొలుచు మహాత్మా. కళా. ౪. ౧౪౪.

ఉదా:- వాఁడొకచోట కుదురుగాఁ గూర్చుండఁడు.

జ: కుదిరిక, కుదురుకొను, కుదురుకొలుపు, కుదురుచు, కుదురుపడు, కుదురుపఱుచు, కుదురుపాటు, కుదురుసేయు.

కుదురుకొ(ర్కొ)ను. అ. క్రి. (√కుదురు) ౧. నెలకొను, ఉండు; ప్రవర్తిల్లు.

సీ. కేతకీతతిఁ గల్గుకృతవికాసస్ఫూర్తి కుందవాటి కలప్పైఁ గుదురుకొనియె. కవిక. ౨. ౬౧.

క. ఉదరము లోకంబులకును, సదనం బగు పెఱిఁగి శివుఁడు చటులవిషాగ్నిం, గుదురుకొనఁ గంఠబిలమునఁ, బదిలంబుగ నిలిపె సూక్ష్మఫలరసముక్రియన్. భాగ. ౮. ౨౪౫.

ఉ. వన్నియ మీఱ నన్నగరివాడలమేడలఁ గ్రీడలం గుదు,ర్కొన్న మెఱుంగుమిన్నలతకూనలకుం జెలు లై నిలింపవి, ద్యున్నిభదేహళిత్తు రళితుండవియుక్తవితీర్ణిభూరుహా,త్పన్నసమగ్రసౌరభనితాంతలతాంతగుళుచ్ఛకచ్ఛటల్. వేం. పంచ. ౧. ౯౨.

౨. స్థిరపడు, పాదుకొను; స్వస్థమగు.

చ. కుదురుకొనెన్ గిరీంద్రములు కూర్మకులాగ్రణి జీవనస్థితిం, బొదలె...విక్ర. ౨. ౭౦.

(రెండర్థములకును ఇదియే యుదాహరణము.)

౩. నిలుచు, నిలుకడ గలిగియుండు.

సీ. అడవిలోఁ గడుపడి యుడుగనియడుగులు కదలక యాచాయఁ గుదురుకొనెనె. వాల్మీ. ౨. ౧౨౧.

౪. కలుగు.

గీ. అధ్వగులు కోడిగములకై యాకు లెల్లఁ, ద్రెంచి శాఖావితానము ద్రుంచి వైవ, మోడుపడియుండె నది నిల్వ నీడ పట్టుఁ, గొమ్మయును లేమి తనయందుఁ గుదురుకొనఁగ. శుక. ౩. ౪౩౯.

కుదురుకొలుపు(ల్పు). స. క్రి. (√కుదురుకొను) నిలుపు, నెలకొల్పు.

గీ. తురగమేధంబుఁ జేసి కౌతుకముతోడఁ, గురుకులంబున సత్కీర్తి గుదురుకొలుపు. జై. భా. ౧. ౬౧.

గీ. మానసాంబుజకర్ణికామధ్యమునను, గొన్ని దినములు శశిమౌళిఁ గుదురుకొల్పి, మీఁదిగాడ్పుఁ గ్రిఁగాడ్పుతో మేళవించి, భానుశశిమార్గములు గట్టువఱపి తగను. పి. శకుం. ౨. ౧౧౩.

సీ. కనుదోయిఁ దిన్నగాఁ గాటుక దీరిచి నుదుటిపైనునుఁగావు కుదురుకొల్పి. చంద్రా. ౨. ౩.

కుదురుచే(ర్చే). స. క్రి. (√కుదురు) కుదురఁజేయు.

(ఉపశమిల్లఁజేయు, మానుపు.)

ఉదా: ఆవైద్యుఁడు మూఁడుదినములలో వానికి వ్యాధి కుదిర్చినాఁడు.

కుదురుప(ర్ప)డు. అ. క్రి. (కుదురు+పడు) ౧. స్థిరపడు.

సీ. మత్పాదభక్తి యాత్మను జనించినమాత్రఁ గొనసాగి జ్ఞానంబు గుదురుపడును. దశా. ౧. ౨౨౨.

౨. కట్టుపడు.

గీ. పరమమునిమానసాలానబంధనమునఁ, గుదురుపడ కుండుయాదవకుంజరంబు. పారి. ౫. ౮౦.

౩. తేలు, స్వస్థమగు.

చ. వెలలి హజార మాన్యపతి వేల్పులు దవ్వగు దాఁకఁ జూచి మూ,ర్ఛిలి సచివోపచారములఁ జేసి కుదుర్పడి...కవు. ౪. ౧౬౧.

౪. నెలకొను.

సీ. కుదురుపడెను నెలకొనెను డెక్కొనెనన సేకార్థములు గాఁగ నెసఁగుచుండు. ఆం. భా. ౩. ౯౯.

కుదురుప(ర్పా)టు(ఱ)చు. స. క్రి. (√కుదురుపడు.) ౧. నెలకొల్పు, నిలుపు.

సీ. భూభృదుద్ధరణవిస్ఫూర్తి నాఁడును నేఁడు గోరక్షణఖ్యాతిఁ గుదురుపఱిచె. పారి. పీఠి. ౧౮.

క. అన విని కిరీటి కర్ణను, తునిమ స్తము రథముపైఁ

గుదుర్పఱచి మదిం, గనలుచు ...జై. భా. ౩. ౩౮. (ఇట'పెట్టుకొను'అని భావము.)

గీ...ఎదఁ దాల్మి గుదురుపఱుపఁ,జాల కసురులు పఱచి రిత్వాకుతిలక. ఉ.రా. ౩.౩౪౭.

౨. ధరించు, తాల్చు; పెట్టు, అమర్చు.

సీ....ఎదఁ బున్కసరములు కుదురుపఱిచి.నీలా. ౧.౧౩.

సీ. కీలుఁగొప్పునఁ బైఁడి గేదంగి రేకులు గొనలు గానంగరాఁ గుదురుపఱచి. నైష. ౮. ౧౧౨.

౩. కలిగించు, ఘటించు.

సీ. వసివాడు దేరియున్న సరోజరాజికిఁ గుముద సౌభాగ్యంబుఁ గుదురుపఱిచి. కవిరా. ౫. ౨౧౮.

కుదురుపాటు. వి. (√కుదురుపడు) స్థైర్యము,నిలుకడ.

గీ. కొసర నెఱుఁగనికూరిమి కుదురుపాటె,ఱుఁగనిదిట్టంబు నిలుక డెఱుఁగనిమనము,నై పతికిఁ దమి రేఁచె నత్యధిక లీల, నంగనామణి నూతనసంగమంబు. చంద్రా. ౬. ౧౪౮.

కుదురుసే(చే)యు. స. క్రి. (√కుదురు)చక్కఁజేయు, బాగుపఱుచు.

సీ. ప్రేలివంకరమాత్ర వీఁగ నొత్తఁగ లేఁడు కుదురుసేయఁ గలండె గూనువీఁపు. రామలిం. ౭౩.

కుదులు. అ. క్రి. ౧. (నిద్రనుండి మేలుకొనునపుడు) కదలు.

ద్వి. నాపతి భూపతి నాపాటుఁ జూడ,నోపక నాచీర నొకసాము చించి, యది కట్టి నను విడనాడి పోయినను, గుదులుచు నే మేలుకొని లేచి విభుని,గానక యేడ్చుచు...ద్వి. నల. ౪. ౨౨౨.

౨. అదురు, చలించు. (శ. ర.)

జ: కుదిలించు, కుదిలిక, కుదులుకొను.

కుదులుకొను. అ. క్రి. (√ కుదులు-స్వార్థమున 'కొను') ౧. కంపించు, వడఁకు.

క. అది యత్తెఱఁగున నలనిం, గదియంబడనిచ్చి వెఱపు గలదానిగలిౘ్, గుదులుకొను నేల బుసకొ,ట్టెద వను నే నెట్లు చేపడిలి నను నడలుౘ్. వేం. పంచ. ౪. ౫౦౨.

౨. విలవిలఁగొట్టుకొను ?

ద్వి ... బాలుఁ,బడవైచి కుదులుకోఁ బదముల నూఁది, మెడ ద్రొక్కి...నవ. ౪. ౧౩౯ పా. ౧౧ పం.

చ...వెలంగమ్రానితోఁ, జదియఁగ నొక్కపెట్టుగొని చంపెఁ గుమారుఁడు వేఁగ రక్కసుం, గుదులుకొనంగ బాలకులు కో యని యార్వ నఖర్వలీలతోౘ్. భాగ. ౧౦ పూ. ౪౩౫.

కుదువ. వి. (త. కుదువై.) ౧. తాకట్టు, ఆధి.

సీ. తాకట్టు కుదువ యుద్దర వారకం బీ డనంగ ను నాధి చెలంగుచుండు.ఆం.భా.౨.౨౯.

సీ. ధనవారములు చోరతతులపా లయ్యెను సామ్ములు కుదువను సాగసి చనియె. శుక. ౨. ౩౬౦.

౨. న్యాసము, దాఁచుకొన్న ధనము.

గీ. కుదువ యనఁగను నుపనిధి పొదలు శర్వ. ఆం. భా. ౨. ౨౬౭.

కుదువపెట్టు=తాకట్టుపెట్టు,ఆధివెట్టు.

సీ. విత్తంబు చాలనివిభవంబు కొఱగాదు కుదువ పెట్టఁగ రాదు కుందనంబు. రామలిం.౪౯.

కుదృష్టి. సం..విణ. (ఇ) కుదృష్టికలవాఁడు. వి.ఇ. స్త్రీ. ౧. దుర్బలమగుచూపు. ౨. దృష్టిదోషము,కనుఁబాటు. ౩. పాషండాదిదర్శనము, అవైదికసిద్ధాంతము.

కుదేహుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కుత్సితదేహము గలవాఁడు. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు.

కుద్దాల(ర)ము. సం. వి. అ. పుం-భూమిని చీల్చునది-౧.గుద్దలి. ౨. కోవిదారము, కాంచనము.

కుద్రంక(గ)ము. సం. వి. అ.పుం. ౧. కావలికా చుటకై మంచెమీఁదఁ గట్టినయిల్లు.

కుద్రవము. సం. వి. అ. పుం. కోద్రవము, ఆరుగలు, ఆర్లు.

కుధరము. సం. వి. అ. పుం-భూమిని ధరించునది-కొండ.

కుధాన్యము. సం. వి. అ. న. కుత్సితధాన్యము. (ఆర్లు, చామలు, కొఱ్ఱలు, మొ.)

కుధ్రము. సం.వి. అ.పుం-భూమిని ధరించునది-కొండ.

కునఖము. సం.వి.అ.పుం.గోళ్లకు పుప్పి కలిగించెడి రోగవిశేషము.

కునఖి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కునఖరోగము గలవాఁడు.

కునటము. సం. వి. అ.పుం. శ్యోనాకభేదము,ఒకవిధమగుదుండిగముఁ.

కునటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మణిసిల. (నేపాలదేశపుమణిసిల. వై. ని.) ౨. ధన్యాకము, దనియాలు. 3. నైపుణ్యములేని ఆటకత్తె. (కల్ప.)

కునదిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నయేఱు. సం.పంచ. ౧. ౨౬.

కునలి. సం. వి. న్. పుం.అగస్త్యవృక్షము,అవిసెఁ (త్రి. ని.)

కునాభి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. వాత్య, సుడిగాలి. (త్రి. ని, వాచ.) ౨. నిధిభేదము.

కునాశకము. సం. వి. అ. పుం. యాసము, తీఁటకసిందఁ.

కునాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పక్షిశాల. (వై.ని.)

కునికిపడు. అ. క్రి. నిద్రచే తూఁగిపడు. (చూ. కునికిపాటు.)

కునికిపాటు. వి. (√కునికిపడు) నిద్రచే తూఁగిపడుట, ప్రమీల, తంద్ర.
(వ్యవ) కూర్చుండి వాఁడు కునికిపాట్లు పడుచున్నాఁడు.

కునిస్టి. విణ. కుంటివాఁడు.
సీ. ఖంజుఁడు కుంటి నాఁగఁ గునిస్టి నాఁగఁ దోఁచును...ఆం. భా. ౨. ౧౨౨.

కునుకు(న్కు). అ. క్రి. ౧. నిద్రచే తూఁగు, తూలు.
ఉదా: వాఁడు కూర్చుండి కునుకుచున్నాఁడు.
౨. తగ్గు, నిస్తేజమగు.
ఉదా:- దీపము కునుకుచున్నది ఎగసనఁ ద్రోయుము.
వి. అల్పనిద్ర.
సీ. ధన మున్న నృపవహ్నితస్కరభయచింతఁ గునుకు కంటికి రాక కుందుచుండు. రామలిం. ౭.
ఆ. ఈతఁ డనెడుమాట లెల్ల బూటకములు,కూలి సేయుచుండి కున్కుఁ జెందె. చెన్న. 3. ౪౨౫.
(దుర్జనవర్ణనము) సీ. చోర నేమఱించి ముంచు కొను ప్రవాహంబు కునుకువట్టినఁ జుట్టుకొను దవాగ్ని. రామలిం. 3౧.
జ: కునికిపడు, కునికిపాటు.

కున్న=కున్నె, కూన. వి. (సం.కుణకః. క.కున్ని.త. కుంచు. తు. కిన్ని.) బుడుతఁడు, శిశువు.
క. నిన్నింతవానిఁ జేసిన, యన్నాలుగుమోములతఁడు హరిపాక్కిటియం, దున్నవెలిదమ్మియీనిన,కున్న యగుట తెలిసి విడువు కోపము తండ్రీ. నృసిం. ౪. ౨౭.
ద్వి. పున్నెంబు నేసినపాలఁతులు నెలల, నెన్నఁదొమ్మిది మోచి కున్నలఁ గంద్రు. బస. పు. ౧. 3౫౯ పా.

జః కున్నఁడు.

కున్నఁడు. వి. (√ కున్న) బాలుఁడు, బిడ్డఁడు. (బ్రౌ, శ.ర.)

కున్నె=కున్న.

ఉ. వెన్నెలవన్నెలాఁడి సెలవి న్నెలకో ల్పెడు నవ్వుఁబువ్వుచాల్, క్రొన్నెలకున్నెలాగునఁ దళుక్కను నిక్కనయన్నునెన్నొసల్, పె న్నెలమన్నెలందమును చేర్కొను బిత్తరిమో ముఁదమ్మియుఁజ్, మి న్నెలమి న్నెలంతతలమి న్నమిటారపుఁగౌనుదీఁగయుఁజ్. రా. వి. ౪. ౯౧.

కుపకము. వి. శకటభేదము.

ద్వి. కొల్లారుబండ్లును గుపకపుబండ్లు,గొల్లెనలందు నెక్కొనుచాఁపబండ్లుఁ, గర మర్థిలో నెక్కి...ద్వి. భాగ. ౨. ౩౭ పా.

వ... ద్రౌపదీప్రముఖవధూజనంబులనుం దక్కనుం గలభరతభార్యల నందలంబులను గుపకంబుబండ్లను నిడికొని...భార. ఆశ్ర.౨.౨౭.

(ప్రాంతప్రతులపాఠము.)

కుపథము. సం. వి. అ. పుం. కానిత్రోవ, చెడ్డదారి.

కుపసము=కుప్పసము.

(అవిక)

సీ.గురుపత్ని నా కొక్క కుపసంబుఁ గుట్టుము చలిగాలి యొడలిపైఁ బొలయకుండ. కాశీ. ౭. ౪౦.

(పాముకూసము)

ద్వి. తనరారునాయంపతండంబుఁ జూడు, కుపసంబు లూడ్చినక్రూరసర్పముల, నుపమింప ననువులై యొడియు రాఘవుని. రం. రా. యు. ౩౮౪ పా. ౯ పం.

కుపితుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ) కోపించినవాఁడు.

కుపిని. సం. వి. న్. పుం. కైవర్తుఁడు, జాలరి, చేఁపలవాఁడు. (త్రి. ని.) ఈ. స్త్రీ. చిన్న చేఁపలను పట్టువల, మావు. (విల్యమ్సు)

కుపీలువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాకేందువు, కాకితుమికి.

కుపూయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కుత్సితుఁడు, అధముఁడు, నిందితుఁడు.

కుప్ప[1]. వి. (క. కుప్ప. త. కుప్పల్) ౧. (ధాన్యము మన్ను మున్నగువాని) రాశి, ప్రోగు.

ఉదా: వడ్లకుప్ప, మట్టికుప్ప, పేఁడకుప్ప, మొ.

సీ. చక్రవాకంబులచందంబు గొనివచ్చి కుప్పలు సేసిన ట్లొప్పు మెఱసి. భార. విరా. ౨. ౫౨.

గీ. ప్రోక యనఁ బ్రోవనంగను బ్రోగు నాఁగఁ, గుప్ప యన రాసి యనఁగను గువ్వ యనఁగ,రాశి యగు...ఆం. భా. ౨. ౧౦౧.

ఉ. పప్పును బిండివంటలును బాయసముల్ ఘృతముల్ గుడంబులుం, గుప్పలు గాఁగఁ జుట్టునను గూర్పఁగ...భీమ. ౨. ౧౩౯.

కుప్పలుగట్టు=కుప్పలుగా నేర్పడు, ప్రోగులుగా నేర్పడు.

ఉ...పెక్కులు త్రెళ్లెఁ బీనుఁగుల్,కండలుఁ బ్రేవులుం గలిసి కాలువలై యెసలారె నెత్తురుల్, కుండలచారుహస్తములు కుప్పలుగట్టెఁ బురంబువీథులజ్. కేయూర. ౨. ౧౧౬.

కుప్పలుగొను=కుప్పలగు, రాసులగు.

ద్వి...రాక్షసులఁ,జప్పళ్లు తఱుదుగా సంగ్రామభూమిఁ, గుప్పలుగొన సురల్ గూల్చుటఁ జూచి. రం. రా. ఉ. ౭౭ పా. ౧౦ పం.

కుప్ప తెప్పలుగా=ప్రోగుప్రోగులుగా.

గీ. కప్పురపుగంది వనిలోనఁ గలయ మొలఁగుఁ, గప్పురపుటంటిబోదెల నుప్పతిల్లి, కుప్ప తెప్పలుగా రాలుకప్పురంబుఁ,దననగపుఁగప్పురంబును దడఁబడంగ. మృ. వి. ౨. ౧౫.

కుప్పలుఱుకు= కుప్పలుకుప్పలుగా ఉఱుకు; మిక్కిలి వ్యాపించు.

సీ. తాటంకమణిభానుధాళధళ్యంబులు చెక్క

ఉద్దములపైఁ జిందులాడ, నవ్యహారప్రభా నై
గనిగ్యంబులు కుచపర్వతంబులఁ గుప్పలుబు
క. చిత్రభా. ౨. ౭౬.

జః కుప్పఁగూర, కుప్పకోలుగొను, కుప్పగూలు, కుప్పగూల్చు, కుప్పతించు, కుప్పతిలు, కుప్పనఁగూర, కుప్పనఁగూరు, కుప్పవడు.

కుప్ప². వి. (ఇది ప్రతు లన్నిటియందును పరుసాది గాఁ గనఁబడుచున్నది. కుప్ప?) పాణివిశేషము. (ఇది 'పుడిసిలి, కమికిలి' వంటి మానవిశేషము.)

సీ ...పాణివిశేషంబు పరఁగును గమి, కిలి కుప్ప లప్ప పట్టిలి యన...ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.

కుప్పఁగూర(లు)=కుప్పనఁగూర. క్రి. విశే. (√కుప్ప¹). కుప్పకుప్పలుగా, ప్రోగుప్రోగులుగా.

చ. ఎడగని యబ్బలంబు గడు నేడ్తెఱఁ గిట్టి మహాస్త్రశస్త్రముల్, గడువడిఁ గుప్పఁగూరగఁ జలంబునఁ బైఁ దొరఁగింప ... భార. ద్రో. 3. ౧౫౨.

గీ. నీవు భీష్మునకలికినఁ బోవ దేను, గలుగ నెఱపేల యతనిపైఁ గవియు మెయిది, కొని మదీయబాణంబులఁ గుప్పఁగూర, పఱపి కూల్చెద నీతనిఁ బటురయమున. భార. భీష్మ. 3. 33౫.

మ. ...సముద్యద్వేగుఁడై తోలి తొ, ప్పఱఁ బెట్టెన్ శరజాలమున్ బిఱుదఁ గుప్పంగూర నాటించుచున్. నిర్వ. ౫. ౮౭.

చ. హిమగిరిసానుదేశమున నెక్కుడు వైభవము ల్లసిల్ల యజ్ఞము దగఁ జేసి భూమిసురసంఘము లెల్లను దృప్తిఁ బొంద హేమమొసఁగెఁ గుప్పఁగూరలు సమగ్రకుతూహలుఁడై కనత్సువర్ణమయగృహక్రియోపకరణప్రకరంబులు నిచ్చె భక్తితోన్. భార. అశ్వ. ౧. 3౧.

కుప్పకోలుగొను. అ. క్రి. (√కుప్ప¹) నిండుకొను, మెండగు.

వ... ఆర్తరవంబులు కుప్పకోలుగొన గర్జించు తెఱంగు లెఱింగికొని ... కంచివీరశరభకవికృతహరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము. 3.౬౧.(బ్రౌ)

కుప్పగూలు. అ. క్రి. (కుప్ప¹+కూలు) కుప్పగా కూలు, ప్రోగుగా పడు.

సీ. అస్తోకతరతారకస్తోమములతోన గోపురంబులమణుల్ గుప్పగూల. భా. రా. యు. ४౯౭.

ఉ. వాహనసూతయోధరథవర్గము లొక్కటఁ గుప్పగూల నా, కోహకపాతముల్ బెరయ ద్రోయుచు దంతుబు మ్రొగ్గ... భా. రా. యు. ౫3౧.

సీ. మీఱుచు నేట్లామకారుపోతులకొమ్ముచప్పళ్లఁ బులుఁగులు కుప్పగూల. యయా. ౧. ४४.

కుప్పగూల్చు. స. క్రి. (√కుప్పగూలు) కుప్పలుగాఁ బడవేయు, రాసులుగాఁ గూల్చు.

గీ. నిరతిశయముగ నాప్పలు నింగి ముట్టఁ, గుప్పగూల్చె నిశాచరకోటి నపుడు. భా. రా. యు. ౧౯౬౫.

ద్వి. సేనాసమేతుఁడై చెలఁగి ప్రేరేప, వానినాతనిసేన వడిఁ గుప్పగూల్చె. రం. రా. ఉ. ౭४ పా. ౨४ పం.

కుప్పట. వి. ఒకవిధమైనకూలి? (ఇది 'కూలి' శబ్దమునకు అనుప్రయుక్తమై కన్పట్టుచున్నది.)

క. ఆయిండ్లఁ గూలి కుప్పట, లాయముగా నొరుల నధీనరయై మనునొకవ, స్థీయసి వేఁగినమబ్బులోఁ, బాయనితమి మ్రొక్కి నిలువఁబడి యిట్లనియెన్. వేం. పంచ. ౫. ४3.

కుప్పటగురిగింజే. వి. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. దాఁగిలిమూఁతలు తేనుబిల్ల యాలంకి కుప్పటగురిగింజ కొండకోఁతి. హంస. 3. ౧४౬. (బ్రౌ. పా. 'గుబ్బటగురిగింజ' ముద్రి. పా.)

కుప్పతించే. స. క్రి. (√కుప్ప¹) కుప్పలుగా పడఁజేయు.

మ...క,న్గొలుకుల్ నిప్పులఁ గుప్పతింప...సమీర. 2. ౧౨2.

కుప్పతిలు(ల్లు). అ.క్రి.(√కుప్ప[1]) కుప్పలు గాఁ బడు,ప్రోగుగాఁ బడు.

క. అప్పుడు కన్నుల నిప్పులు,గుప్పతిలఁగఁ గెరలి పండ్లు గొఱుకుచు వాఁ డా,చొప్పునన వచ్చి నన్నిటఁ, దప్పక వీక్షించి ప్రల్లదంబునఁ బలికెన్. వేం. పంచ. ౧. ౬౦2.

కుప్పతిలఁబడు=కుప్పతిలు.

ఉ. కూలినభద్రనాగములు కుప్పతిలంబడు తేరులున్ ధరన్,వ్రాలెడుఘోటకంబులు నవారణ మ్రగ్గెడువీరయోధులున్...జై.భా.౪.౪2.

కుప్పనఁగూర(లు)=కుప్పఁగూర. క్రి.విశే. కుప్ప కుప్పలుగా, ప్రోగు ప్రోగులుగా.

క. అప్పుడు గురుతనయాద్రిం, గప్పఁగ వజ్రోపమానకాండములు వెసం,గుప్పనఁగూర వఱపనరుఁ, డప్పరుసఁదనమున కోర్చి యతఁడు పెనంగన్. భార. కర్ణ. ౨. ౭౯౭.

క. అప్పుడు సతియును బతియును, నొప్పుగ సమదృష్టి నుండి రుచితానసులై,కుప్పనఁగూరలుగా మరుఁ,డప్పువ్వులకోల లేయ నద నయ్యెననన్. భోజరా. 2. ౧౨౪.

కుప్పనఁగూరు. స.క్రి.(√కుప్ప[1]) గుంపుగూడు.

ఉ. అప్పుడు శౌరిఁ జూచు ప్రమదాతిశయంబు హృదంతరంబులం, జిప్పిల సంభ్రమించి కయిసేయుతెఱంగయథాతథంబు గాఁ,గుప్పనఁగూరి యొండొరులఁ గూడఁగ నీక కడంగి వేలుపుం, గప్పురగందు లెక్కిరి ధగద్ధగితో న్నతహర్మ్యరేఖలన్. పారి. 3. ౧౧.

కుప్పము. వి. (క.కొప్ప.త.కుప్పమ్.) ౧.గ్రామము, ఊరు.

సీ. ఊరు కుప్పము గ్రామ మొప్పు ... ఆం. భా. ౨. ౨3.

౨. పల్లెవాండ్రగూడెము, బెస్తపల్లె. (శ.ర.)

కుప్ప(లు)వడు. అ.క్రి.(√కుప్ప[1])౧. కుప్పగాఁ గూడు, ప్రోగగు, పుంజీభవించు.

క. నరపతి గని యరు దందఁగ,ధరఁ బ్రేవులు గుప్పవడఁగఁ దనుఁ గొట్టినచు,ల్లరముపతికి గ అచుక తా,సరిచావుగఁ జచ్చె నొక్కజాగిల మచటన్. చంద్రా. ౨. ౯౮.

క. అప్పుడు తపసులు తమలో, డెప్పరమా తీరె నేమిటికి నీక నిచటం, గుప్పలువడి నిలువఁ గ రం,డెప్పటి తావులకె పోద మిందఱ మనుచున్. వరాహ. ౧౦. 3౮. అచ్చ. రా. యు. ౯౦.

౨. స్తంభించు.

సీ. కాళ్లు కుప్పవడంగఁ గదలఁజాలక యట్టె నిడుముసుం గిడి శయనించు చెలువ. దశా.౮.౮౪.

కుప్పసము=కుపసము,కుబుసము[1],కూసను. వి. (సం. కూర్పాసః. ప్రా. కుప్పాసో. క. కుప్పస. త. కుప్పాయమ్.) ౧.కంచుకము.

(క) చొక్కా.

సీ. తపసుఁ గ్రొవ్వాఁడి బెబ్బులికో అ చేయమ్ము గుత్తంపు టెలుఁగుతో లుక్కుప్పసంబు. చంద్రా. ౨. 3౭.

క. తొడిగినకుప్పస మూడ్చిన,పడువున నారాజు మేన పసియించినయా,కడిఁదిరుజ ల్లెల్లఁ బాసిన,నొడ లొప్పె సువర్ణభాతి నుజ్జ్వల మగుచున్. భోజరా. ౧. ౧3౭.

ఉ. వెన్నెలకుప్పసం బిడినవింతవిలాసము వావెకెక్కఁగాఁ, గిన్నరకంతి యొత్తు మరుకీర్తియుఁ బోనిపటీరపంకము, న్విన్నను వొప్పఁగా నలఁదె నిద్దపుఁజాయ మెఱుంగునం బదా,ర్వన్నె పసిండితోడ నొరవచ్చు నృపాలునియంగకంబులన్. నైష. ౬. ౪౦. (వెన్నెలకుప్పసము = వెన్నెలవంటి సన్నని తెల్లచొక్కా.)

(చ) ఱవిక.

ఉ. కుప్పసము ల్విడల్చి వలిగుబ్బల నొత్తిరి...అధీశు...కామినుల్. ఆము. ౫. ౧౦౮. రా. వి. ౫. ౭౫.

౨. పాముకూసము.

క. మంగళచరిత్ర యగుసీ, తాంగన నపవాదభీతుఁ డగునాఁకుఁ ద్యజింపంగ నగు నేఁడు దుష్టభు,జంగము తనప్రాఁతకుప్పసం బూడ్చుగతిఁ. జై. భా. ౬. ౮౨. విప్ర. ౧. ౭౫. ఆం. భా. ౧. ౧౮౯.

కుప్పి[1]. వి. అవాక్పుష్పి, సదాపకీ.

ఆ. కుప్పియాకు నూఱి గొంతుపోఁకం తేసె, మూఁడుదినము లియ్య ములుచయుఁన, చలువ వేఁకి దీఱు ఛర్ది గాకున్నను, నిది విచిత్ర మనుచు నెల్ల రనఁగ. చికి. (చి. ని.) హంస. ౮. ౧౦.

కుప్పి[2]=కుప్పె.

సీ...కాచము విలసిల్లు గా జనంగఁ, బింగాణి కుప్పికుప్పియ కుప్పె యనఁగను దత్కృతచషకాఖ్య తనరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౯౦.

కుప్పించు. అ. క్రి. (క. కుప్పిసు.) ౧. దూఁకుటకు ముందు కాళ్లు కదియఁబట్టి నేల నదుము.

సీ. బిట్టూని కుప్పించుపృథుపాదములవడి శేషాహిఫణములు సెదరిపాఁ. భా. రా. సుం. ౫౧౯.

(మాయాకురంగము) సీ. చందురునిట్టితో సమరంబునకు నేఁగుపగిదిఁ గుప్పించి యుప్పర మెగయును. భా. రా. ఆర. ౨. ౫౩.

సీ. కుప్పించి యెగసినఁ గుండలంబులకాంతి గగనభాగం బెల్లఁ గప్పికొనఁగ. భాగ. ౧. ౨౨౨.

౨. దుముకు, దూఁకు.

మ...అంఘ్రు లిఱియంగాఁ బెట్టి బిట్టూఁది గ్ర, క్కున నక్కొండ యడంగఁ ద్రొక్కి పయికిం గుప్పించి లంఘించుచోఁ. రామా. ౬. ౯౩.

వ...అప్పాలదిండి యొడయఁడు కొండపైనుండి కుప్పించుకోదమసింగంబు తెఱంగునఁ బుడమి కుఱికి...అచ్చ. రా. యు. ౩౯౫.

సీ. ఉప్పరం బెగసి వే కుప్పించి రథరథ్యరథికులఁ దుముకుగా రాచి వైచు. రాజ. చ. ౨. ౭౫.

కుప్పిగంతు. వి. (√కుప్పించు?) చిన్నదుముకు, చిన్నగంతు.

శా...ఈవీటఁ బోరాడుటల్, వ్రేతల్ నూడఁగఁ గుప్పిగంతు లిడుటే వీక్షింపు గోపార్భకా. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౩౭.

సీ. అబ్ధి లంఘించినహనుమంతు ముందఱ గణనకెక్కునె కుప్పిగంతు లెల్ల. హరిశ్చ. ౧. ౧౮౬.

(బ) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కుప్పిగంతులు పిడిగుద్దులాటలు పిల్లదీవులు గొబ్బిళ్లు గూవనాలు. గీ. ఆదిగా శైశవక్రీడలాడిరపుడు, రామకృష్ణులు గోపదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

జ: కుప్పిగంతుగొను.

కుప్పిగంతుగొను. అ. క్రి. (కుప్పిగంతు+కొను) దుముకు, గంతువేయు.

ఆ. వ్యోమకేశుజడలనుండి యవ్వాహిని, కుప్పిగంతు గొనినఁ గ్రుంగె ధరణి. భోజరా. ౭. ౩౯.

కుప్పీలు. వి.బ. బాలికాక్రీడావిశేషము. (శ.ర.)

కుప్పె(ప్పియ)=కుప్పి[2]. వి. (సం. కూపీ. క. త. కుప్పి.) ౧. కాచాదిపాత్రవిశేషము.

గీ. గాజుకుప్పెలఁ గస్తూరికాజలంబు, కర్ణికారాంబపై నించెఁ గర్ణమోటి. భీమ. ౫. ౧౧౫.

వ. ...కప్పురంపుఁగుప్పెలం గొప్పరించినసరసమధురసంబులు...పారి. ౨. ౫౨.

ఆ. గాజుకుప్పెలోనఁ గడఁగుమ దీపం బ, బెట్టులుండు జ్ఞాన మట్లు లుండుఁ, దెలిసినట్టివారి దేహంబులందును... వేమన. ౧. ౯.

౨. గిండి లోనగువానిమీఁదిమూఁత.
క. చాలఁగ నమృతము వాలుఁడు, గ్రోలుటకై ని
నిచి కనకకుంభంబులపైఁ, నీలపుఁగుప్పెలు
నిలిపిన,పోలికఁ జను మొనలఁ గప్పు పాలఁతి
కి నొప్పెన్. నృసిం. ౩. ౧౩౨.
౩. సవరమునకు మొదట నుండు గ్రంథి.
గీ.అడర బెడఁ గైననిడువాలు జడ సడల్చి,కుప్పె
గన్పడ సవరంపుఁగొప్పుఁ బెట్టి, మురియు
ముంగిట నిలుచుండి మొలకనగవు,లెసఁగ వి
టభాగ్యరేఖ యా హేమరేఖ. హంస. ౧.
౨౧౬.
గీ. కడియములు కెంపురవలయుంగరము వెండి,
కుప్పెసవరంబు కుంకుమాపుకూనలమ్మ,చీర...
శుక. ౨. ౪౧౧.
౪. గొడుగుమీఁదిగుబ్బ, బొగడ.
ద్వి. పెద పెద్దపసిఁడికుప్పెలు మీఁద నొప్పఁ, బ్ర
విమలం బగునెనుబది వేలసంఖ్య,ధవళాతప
త్రముల్ దనుజులు పట్ట. రం.రా.యు.౩౪౯
పా. ౨౨ పం.
౫.ఇత్తడి లోనగువానిలోఁ జేసి యెద్దుకొమ్ముకొ
నఁ దగిల్చెడితొడుగు. (శ. ర.)
౬. కత్తియొఱకు చివర నమర్చుతొడుగు.
సీ. కోశాంతకోశాదిగుప్తిభూషలు కుప్పె యన
నరడాయన నగుఁ గ్రమముగ. ఆం.భా. ౨.
౨౧౫.
౭. (ఔషధముయొక్క) ఉండ.
(వ్యవ) వసంతకుసుమాకరము కుప్పెలుకట్టి య
మ్ముచున్నారు.
జ: కుప్పెకోల.

కుప్పెంట. వి. హరితమంజరి, మూరుకొండకీ. (శ.
ర, వా.)

కుప్పెకోల. వి. (కుప్పె+కోల.) బాణవిశేషము,
క్షుద్రకము. ('అలుఁగు లేని బాణము' అని బ్రౌ.)
సీ. కవిసిన నతఁడు వికర్ణురథ్యంబులఁ గూల్చి
యాతనిపయిఁ గుప్పెకోల,లిరువది నాటింప
...భార. భీష్మ. ౨. ౩౯౩.
వ...సాత్యకి తఱిమి మనమొన నుఱుము చేయం
దొడంగిన ద్రోణుండు మార్కొని యిరువదే
నుకుప్పెకోలల నతనిచేత నేటులువడి ...
భార. ద్రో. ౩. ౨౭౦.
శ్లో. సాత్యకిః పంచవింశత్యా క్షుద్రకాణాం స
మార్పయత్. సం. భార. ద్రో. (శ. ర.)
ద్వి. అప్పటనుండి యాయతనుండు నృపునిఁ, గు
ప్పుచున్నాఁడు పూఁగుప్పెకోలలను. ప్రభు.
౬౬ పా. ౨౦ పం.

కుప్యత్. సం. శత్రు. కోపగించుచున్న.

కుప్యము. సం. వి. అ. న. వెండి బంగారు కాక
తక్కినలోహము.

కుప్యశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెండి బంగారు కాక
తక్కినధాతువులచే పాత్రాదులు చేయుకొట్టు,
కాంస్యాదిపాత్రనిర్మాణశాల.

కుప్రియము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.)జఘన్యము,
అధమము, నింద్యము. (హలా. ని.)

కుప్లవము. సం. వి. అ. పుం. తృణాదులచే నిర్మిత
మగు తెప్ప.

కుబుసము[1]=కుప్పసము.

(చొక్కా.)

ఆ. పుణ్యపాపకర్మపుంజనిబద్ధమై, తొడిగినకుబు
సంబువడువు దాల్చి, జీర్ణ మగుచు నుండుచె
నఁటిదేహంబున,యందు నీవు మమతఁ బొం
ద వలదు. మార్క. ౩. ౧౦౪.

(నిలువుటంగీ.)

గీ. కావికుబుసంబు జలకుండికయును బూని. మ
నుచ. ౧. ౫౯.

(పాముయొక్కకూసము; చర్మము.)

సీ. కుప్పస మనఁగను కుబుసం బనంగను గంచుక
నామంబుగాఁ జెలంగు. ఆం.భా. ౧.౧౪౭.

సీ. కుబుసంబు విడిచినకోడమనాగము శేవదోన వెడల్చినపువ్వుఁదా పుసరణి. పరమ. ౨. ౩౧.

(వాసుకివర్ణనము) సీ. పగిలి బీఁటలువాఱి తగడై త్తెఁ గుబుసంబు తోరంపువెల్లుల్లితునుకలట్ల. భీమ. ౪. ౧౩౦.

ఉ. ... మహా,భీలముగాఁగ వ్యాళవిభుఁ బెన్బులుఁ గీడ్చినమాడ్కి నీడ్చె న,బ్బాలిశుఁ గాలభైరవుఁడు పైకుబుసం బొకపోరువెత్తఁగన్. పాండు. ౪. ౨౯౪.

కుబుసము². వి. తలుపునకు క్రిందుమీఁదుల నుంచెడికూచము. (శ.ర-తలుపు ఉతక.అని బ్రౌ.)

కుబేరకము. సం. వి. అ. న. కుత్సితదేహము,కురూపము. (వై.ని.) పుం. నందివృక్షము.

కుబేరాక్షము. సం. వి. అ. పుం. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. క్రీడించు నొకవేళఁ దోడిబాలురఁ గూడి యక్షిణగతిఁ గుబేరాక్షకేళి. పాండు. ౪. ౧౩౪.('వెన్నెలకుప్పలయాట'అని వ్యాఖ్య)

కుబేరాక్షి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.పాటల,కలిగొట్టుకీ.

కుబేరాద్రి. సం.వి.ఇ.పుం. కైలాసము.

(ఇట్లే: కుబేరగిరి, మొ.)

కుబేరుఁడు. సం.విశ.(అ. ఆ. ఆ.) కుత్సితదేహము గలవాఁడు. వి.అ.పుం.ధనదుఁడు,పైఁడిఱేఁడు. (ఇతఁడు విశ్రవసునకు ఇలబిలయందుఁ బుట్టినవాఁడు. రావణునకు సవతితల్లికొడుకు. మూఁడు కాళ్లును ఎనిమిదిపండ్లును మెల్లకన్నును గలవికృతదేహమువాఁడు-కల్ప)

కుబ్జ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కంసునిగట్టువాలు,కంసునినగరి సైరంధ్రి.

కుబ్జకంటకము. సం. వి. అ.పుం. శ్వేతఖదిరము,వెలిచంద్రకీ. (రా. ని.)

కుబ్జకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తినిశము, నెమ్మికీ. ౨. మిక్కిలి పరిమళము గలపువ్వులతోఁ గూడిన వృక్షవిశేషము, గోజ్జఁగకీ. (ఇదియే 'గులాబి' అని యొకరు.)

కుబ్జము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గూను. ౨. వంపుకత్తి. ౩. అపామార్గము, ఉత్తరేనుకీ.

కుబ్జిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎనిమిదేండ్లయీడు గలకన్య.

కుబ్జుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) గడుసుఁడు,గూనువాఁడు.

కుబ్రము. సం. వి. అ. న. ౧. వనము, అడవి. ౨. హోమకుండము. ౩. కుండలము. ౪. తంతువు. ౫. శకటము, బండి. ౬. గృహము.

కుబ్రహ్మ. సం. వి. న్. పుం=కుబ్రహ్మఁడు.

కుబ్రహ్మఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితబ్రాహ్మణుఁడు.

కుభృత్తు. సం. వి. త్. పుం. ౧-భూమిని భరించువాఁడు-రాజు. ౨-భూమిని భరించునది-కొండ.

కుమారకము. సం. వి. అ. పుం. తిక్తశాకము, ఉలిమిరిచెట్టు.

కుమారజీవము. సం. వి. అ. పుం. పుత్రజీవకవృక్షము.

కుమారపాలనుఁడు. సం.విశ. (అ. ఆ. అ.) పిల్లలను రక్షించువాఁడు. వి. అ. పుం-పిల్లవాఁడుగా నుండి ప్రజాపాలనము చేసినవాఁడు-శాలివాహనుఁడు.

కుమారభృత్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (వైద్య) కుమారరక్షణోపాయము, బాలకులను బెంచువెరవు.

కుమారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిలుక. ౨. వరుణవృక్షము, ఉలిమిరికీ. ౩. సింధునదము. ౪. బాలగ్రహభేదము. ౫. శుద్ధసువర్ణము, చొక్కపుబంగారు.

కుమారయువు. సం. వి. ఉ. పుం. యువరాజు.

కుమారవాహి. సం. వి. న్. పుం. నెమిలి.

కుమారవ్రతము. సం. వి. అ. న. నిత్యబ్రహ్మచర్యము, మరణపర్యంత ముండు బ్రహ్మచర్యనియమము.

కుమారసువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ-కుమారస్వామిని కన్నది-౧. పార్వతి. ౨. గంగ. పుం. అగ్ని.

కుమారి. సం. విశ. (న్. ఈ. న్) =కుమారులుగల వాఁడు.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧.కూఁతురు. ౨.కన్య, పెండ్లి కానిపడుచు. ౩.ఆఁడులేడి.(వై.ని.)౪.పార్వతి. ౫. నదీభేదము. ౬. శ్యామాపక్షి. (రా. ని.) ౭. జంబూద్వీపముయొక్క అంశ మగుకుమారికాఖండము. (కన్యాకుమారి. హేమ. ని.) ౮.నవమాలిక, విరజాజి. ౯.ఘృతకుమారి, కలబంద. ౧౦. అపరాజిత, విష్ణుక్రాంత. ౧౧. పిన్న గోరంట. ౧౨.పీతసహ,పచ్చగోరంట. ౧౩.పెద్దయేలకి. ౧౪. కుస్తుంబురువు, కొత్తిమిరి. (శే. ని.)

కుమారిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ=కుమారి. వి.

కుమారిలు(ల్లు). అ. క్రి. ౧. కుములు, రాఁజు.

ఆ. జ్ఞాతికులము నూర్చి నూతఁ బోయక నాదు, డెంద మించుకైన డిందుపడదు, కానరాదు గాని లోనఁ గుమారిలు,చున్న దిపుడు రోష హుతవహంబు. ప్రబోధ. ౨. ౬౮.

౨. (లోలోపల) తపించు, ఉడుకు.

క. మానవతి యిట్లు మానని, మానక్రోధములచేఁ గుమారిలి చింతా,ధీనగతి నుండ...పారి. ౧. ౧౧౪.

ఉ. మాను దురంత వేదనఁ గుమారిల నేల పసిండి కొండవి,ల్కానివర ప్రసాదమునఁ గల్గినవానికి హాని వచ్చునా. సారంగ. ౩. ౨౭౬. ప్రభా. ౩. ౧౨౪.

కుమారుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. అ)-అందమున మన్మథుని క్రిందుపఱచువాఁడు- సుందరుఁడు. వి. అ. పుం. ౧. కొడుకు. ౨ (నాట్యోక్తియందు) యువరాజు. ౩. స్కందుఁడు, కొమరసామి. ౪. అయిదేండ్లలోపలిబాలుఁడు. ౫. అశ్వారకుఁడు, గుఱ్ఱపువాఁడు.

కుమారోపవాహము. సం. వి. అ.పుం-కుమారస్వామి రెండవవాహనము-కుక్కుటము, కోడి.

కుమాలకము. సం. వి. అ. పుం. సౌవీరదేశము.

కుమి=కుమ్మి. వి. కుసూలవిశేషము, ధాన్యాదు లుంచుకొనునొకవిధమగుపాణక.

సీ...కుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె యనఁగఁ, గీ. దద్విశేషసమాఖ్యలు దనరుచుండుఁ, గొట్టు కూటు పాడక కుమి బొట్ట యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

కుమిలించే. స. క్రి. (√కుములు) కుములఁజేయు. (ఉడికించు.)

సీ. చెలిపాదములఁ బెట్టి చిగురులు గుమిలించి ఘనభీతిఁ గనెఁ బికకంఠి యొకతె. చంద్రా. ౪. ౧౬౫.

కుముఖము. సం. వి. అ. పుం. సూకరము, పంది. (వై. ని.)

కుముటు. వి. ౧. కాసభేదము.

గీ...కాసంబు పేరు దనర్చుచుండు,నుబ్బస మనం గ దగ్గన నుక్కిస మనఁ,గాసభేదము కుముటు నాఁగను దనర్చు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౬.

౨. వాంతికి ముందు కంఠబిలమున నెత్తువికారము. (శ. ర.)

అ.క్రి.వాంతికి ముందు కంఠమున వికార మెత్తు. (శ. ర.)

కుముద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గంభారి, పెనుగుమ్ముడు. ౨. కుంభిక, నాఁచు. ౩. సాలపర్ణి, ముయ్యాకుపొన్న. ౪. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడు. ౫. ధాతకి, ఆరె.

కుముదఖండము. సం. వి. అ. న. ౧. కుముదషండము, తెల్లగలువతంపర. ౨. తెల్లగలువతునక.

కుముదఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - కలువలను చంపునది - ఒకానొక విషక్షీరవృక్షము.

కుముదబాంధవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు.

కుముదము. సం. వి. అ. పుం. న. (శే. ని.) ౧. కైరవము, తెల్లగలువ. ౨. రక్తపద్మము, ఎఱ్ఱదామర. ౩. రూప్యము, వెండి. ౪. దమనకము, బ్రహ్మజట యనెడియోషధిꣳ. పుం. ౧. నిరృతి దిక్కునందలి యేనుఁగు. ౨. కర్పూరము. ౩. శివునిశంఖము.

కుముదాకరము. సం. వి. అ. పుం. కలువ లుండు చోటు. (సరస్సు, మొ.)

కుముదాభిఖ్యము. సం. వి. అ. న. వెండి.

కుముది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడుꣳ.

కుముదిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కుముది.

కుముదికము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) కుముదములు గలది. (సరస్సు, మొ.)

కుముదిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లగలువతీఁగꣳ. ౨. తెల్లగలువ లుండుచోటు. (కొలను, మొ.) ౩. తెల్లగలువతంపర, కుముదసమూహము.

కుముదినీనాయకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు, కలువలఱేఁడు.

కుముదుఁడు. సం. విశ. (ద్). ౧. సంతోషహీనుఁడు. ౨. కృపణుఁడు, లోభి. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకవానరుఁడు. ౨. ఒకానొకనాగుఁడు. (వీనిచెల్లెలు కుముద్వతి రామపుత్త్రుఁడగుకుశునిభార్య.) ౩. ఒకానొకదైత్యుఁడు.

కుముద్వంతము. సం. విశ. (త్. ద్వతీ. త్.) చాల కుముదములు గలది. (సరస్సు, మొ.)

కుముద్వతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లగలువతీఁగ. ౨. తెల్లగలువలసమూహము. ౩. తెల్లగలువ లుండుచోటు (సరస్సు, మొ.) ౪. ఒకానొకనది. ౫. కుశునిభార్య. (కుముదనాగునిచెల్లెలు.)

కుములు. అ. క్రి. ౧. రాఁజు, రవులు.

సీ. పూరజం బని చాల భొంకించి యమ్మోకు మిలి నిగ్గులు దేరుకుమ్ము గుప్పి. చంద్రా. ౪. ౧౮౭.

౨. (లోలోపల) తపించు, ఉడుకు.

గీ. సవతి యాడినమాటలు సారెఁ దలఁచి, కొనుచుఁ జేర్చినదుఃఖాగ్నిఁ గుములు చుండె. భాగ. ౪. ౨౨౮.

ద్వి. వాలుఁగన్నుల నీళ్లు వఱదలై పాఱఁ, గోడుకున్నచందంబుఁ గుములుచుఁ జూచి. ద్వి. సారంగ. ౨. ౭౨ పా. ౧౮ పం.

క. అని బుజ్జగించి యొయ్యన, నెన రంటినమనముతోడ నెచ్చెలి పలుకఁ, దనలోఁ గుములుచు నీమం, తిని పై నిగనిగ వెలుంగు నెలఁగని పలికెꣳ. చంద్రా. ౫. ౭౨.

౩. సడలు, బిగివీడు.

సీ. యౌవన స్తంభ హైన్యంబున దేహంబు కుమిలి గుడారు నాఁ గుదియఁబడఁగ. దశా. ౨. ౧౩౯.

కుమ్మకు. వి. (హిం. కుమ్మక్.) సహాయము, లోడు. (శ. ర - 'కుమ్మక్కు' అని వా.)

కుమ్మర. వి. కుండలు మున్నగునవి చేసి జీవించెడి జాతి, కులాలజాతి.

ఉదా: కుమ్మరవాఁడు, కుమ్మరది, మొ.

విశ. నలుపు, నల్లనిది.

ఉదా: కుమ్మరగువ్వ, కుమ్మరపానిక, మొ.

కుమ్మరస్వరూపములు = కుమ్మరి చేయుకుండలు మున్నగుపాత్రములు. (బ్రౌ)

జ: కుమ్మరగువ్వ, కుమ్మరచెట్టు, కుమ్మరత, కుమ్మరపురుగు, కుమ్మరపానిక, కుమ్మరపోలికి, కుమ్మరసాన, కుమ్మరసారె, కుమ్మరసారెచుక్క, కుమ్మరావము, కుమ్మరి.

కుమ్మరగువ్వ. వి.(కుమ్మర+గువ్వ.)పక్షి విశేషము, ఖంజరీటము. (శ. ర.)

కుమ్మరచెట్టు. వి. (√కుమ్మర) ఒకానొక చెట్టు.(శ. ర, బ్రౌ.)

కుమ్మరత. వి. (కుమ్మర+త) కుమ్మరది, కులాలస్త్రీ. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుమ్మరపురుగు(రువు, ర్వు). వి. (√ కుమ్మర) కుమ్మరవానివలె ఎల్లప్పుడు మట్టిలో నుండుపురుగు, యమకీటము.

ఉ. కుట్టకయున్న వృశ్చికముఁ గుమ్మరపు ర్వని యందురే కదా. (భట్టుమూర్తిచాటువు.)

కుమ్మరపానిక. వి. (కుమ్మర+పానిక) కృష్ణముంజముకీ.

సీ...కుమ్మరపానిక నాఁగను గృష్ణముంజ మొప్పు. ఆం. భా. ౨. ౬౪.

కుమ్మరపోలికి(ల్కి). వి. (కుమ్మరపోలిక-శ. ర.) వృక్షవిశేషము.

సీ...గుమ్మడు మోవి తపసియుఁ గుమ్మరపోల్కి గుగ్గిల మెజ్జిపోల్కి వేగి. హంస. ౪. ౧౧.

కుమ్మర(రి)సాన=కుమ్మరసారె. వి.(కుమ్మర+సాన) కులాలచక్రము. (బ్రౌ)

సీ. ఘనవర్తులావర్తగర్తభాగముల దిర్దిరను గుమ్మరసానరీతిఁ దిరుగు. దశా. ౧. ౧౯౫.

కుమ్మర(రి)సారె=కుమ్మరసాన. వి. (కుమ్మర+సారె) కులాలచక్రము, కుమ్మరవాఁడు కుండలు చేయుట కుపయోగించుచక్రము.

గీ. ధాత్రి కుమ్మరిసారెవిధమునఁ దిరిగె. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౧౬.

చ. ... అత్తురగ ముల్మకచక్రనయావలంబిసై, తిరుగురయంబుచేత నెడ త్రెవ్వక కుమ్మరిసారెచాడ్పునం, బరఁగె... ప్రభా. ౨. ౩౪.

ఉ. కుంభిని దిద్దిరం దిరిగెఁ గుమ్మరిసారెవిధంబునన్ ...హరిశ్చ. ౧. ౧౭౧.

(బ) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. తుమ్మెదరేఁపుల్లు కుమ్మరసారెలు బందారుబసవన్న పత్తికాయ. గీ...ఆడుకొనుచు.హంస. ౩.౧౪౬.

కుమ్మరసారెచుక్క. వి-కులాలచక్రాకృతి గలనక్షత్రము-విశాఖానక్షత్రము. (బ్రౌ, శ.ర)

కుమ్మరావము. వి.(కుమ్మర+ఆవము)కుమ్మరి కాల్చుట కేర్పఱచినకుండలు లోనగువానిదొంతర.

గీ. చక్రి పాదమంగఁ బార్థివస్థానమయ్యె, నోరి మీవంశమందుఁ దాఁ గోర్వఁ జాలు, వారిఁ జూపుము కుమ్మరావమున రాగి,మంత లేఁబఁగఁ గలవె నీకింత యేల. ఉ. హరి. ౩. ౪౭. రా. వి. ౫. ౯౯.

కుమ్మరి. వి.(కుమ్మర+ఇ-సం. కుంభకారః. ప్రా. కుంభఆరో, కుంభారో. క. కుంబఱ, కుంబాఱ) కుంభకారుఁడు, కుమ్మరవాఁడు.

సీ. ఇంక నాల్గావంబు లిడనైతిఁగా యంచుఁ గుమ్మరి నెమ్మదిఁ గుందికొనఁగ. శుక. ౨. ౫౬౩. ఆం. భా. ౨. ౨౭౨.

కుమ్మరి కొకయేఁడు గుదె కొకపెట్టు=కుమ్మరి యొకయేఁడు పడినశ్రమము ఒక్కకఱ్ఱదెబ్బతో వ్యర్థమగును.

క. ఇది పెక్కేఁడులు పట్టెన్,సదనంబులు గట్టనాకు శంభునికొఱకున్, దుదిఁ గుమ్మరి కొక యేఁడును,గుదె కొక పెట్టన్నమాటకున్ సరి వచ్చెన్. కాశి. ౨.౯౯.

కుమ్మరి కొకయేఁడు గుదియ కొకనాఁడు=కుమ్మరి యొకయేఁడు చేసినపని కఱ్ఱ ఒక్కనాఁడు చెఱుపఁ గలదు.

ఆ. గతము చేసినట్టికర్మబంధము లన్ని,విరిసిపోవు సత్యగురునివలన,కుమ్మరి కొకయేఁడు గుదియకు నొకనాఁడు. వేమన. ౨. ౧౨౭.

కుమ్మరించే=క్రుమ్మరించే. స. క్రి-కుమ్మరిలఁ జేయు-

కుండ మున్నగువానినుండి జలాదిపదార్థములను అధికముగా వెలువఱుచు; మిక్కుటముగా వెలువఱుచు.

మ. తనతోయం బినరశ్మి లెత్త నిల వాత్యారేణు మూర్తి న్నహేం,ద్రునకుం జెప్పఁగ మ్రుచ్చఁ బట్టి దివమందు న్విల్ఘటింపన్ భయం,బునఁ దద్రశ్మిసహస్రము న్వెస డిగెంబో డాఁగివే గుమ్మరిం,ప ననన్ ధారలు దోఁచె మించు వెలిఁగింప న్మబ్బు లన్వొల్లిపై. ఆము. ౪.౭౩. (వ్రాఁతప్రతి పా.)

వ... గంధపాడిపాలుపును గుమ్మరించుభమ్మిల్లమల్లికాహల్లకవాసంతికాజాతికేతకీకుందకుసుమ గంధంబులును...భీమ. ౧.౧౧౮.

సీ. గ్రుచ్చి చేతుల మేను ముచ్చట్లు రాఁ జుట్టి దొమ్మియూర్పులతావి గుమ్మరించి. కవిక. ౪. ౧౬౬.

(వ్యవ) బిందెలోని అన్న మంతయు చాఁపలో కుమ్మరించినాఁడు.వర్షము కుండలతో కుమ్మరించినట్లు కురియుచున్నది. వండినకూర యంతయు వానికే కుమ్మరించినాఁడు.

జ: కుమ్మరింపు, కుమ్మరిలు.

కుమ్మరింపు. వి. (√కుమ్మరించే.) ౧. కుమ్మరించుట. (బ్రౌ.) ౨. మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.హంస.౧.౨౦౬.ఆం.భా. ౨. ౨౦౯.

కుమ్మరిలు(ల్లు)=క్రుమ్మరిలు.అ. క్రి.(√కుమ్మరించే) కుండలు లోనగువానినుండి జలాదులు ఒక్కసారి గాపడు; రాలు. (శ.ర.)

సీ. ... మిడిగ్రుడ్డుల నిప్పులు కుమ్మరిలఁగ. హరి. పూ. ౫. ౧౪౯. (శ. ర. పా.)

కుమ్మి=కుమి. వి. కుసూలవిశేషము, ఒకవిధ మగుపాణక.

(లోభివర్ణనము) సీ. మూసి ము ల్లడిచి కుమ్ములకొబ్బిపై మెత్తు లూడ్వఁడు పస్తైన నుండుఁగాని. పాండు. ౪. ౧౪౯.

చ. పడఁతిరో నిత్యమైమగుగుభక్తుల కన్న మొసంగి కాని వే,కుడువవు నీగృహంబునను గుమ్ములు గాదెలు లేవు... చెన్న.౪.౯౯.పండితా.దీక్షా. ౪౪ పా.

కుమ్ము[1]=క్రుమ్ము. స క్రి. (క. త. కుమ్ము.) ౧.నలఁగఁ గొట్టు; దంచు.

సీ. గోడలు ప్రాయంగఁ గుమ్మి గందంబున మేదించినట్టిజవ్వాదియదుసు. యయా. ౧. ౪౮.

గీ. భూసురక్షేత్రము హరించుబుద్ధి నెవ్వఁ, డడ్డపెట్టును వానిని యమునిదూత, లినుపరోళ్లను బడవైచి యినుము గాఁగఁ, గుమ్ముచుందు రు సతతంబు గోడు కుడుప. శేష. ౩. ౩౮.

క. తమ్మాకు రెండుపట్టలు,కుమ్మి యజాక్షీరములను గూర్చి వడిచి చా,రొమ్ముగఁ ద్రిదినంబులు గొనఁ,బమ్మినరేచీక పెల్లఁ బాయున్ వేగన్. చికి. (చి. ని.)

౨. పొడుచు.

సీ. ఈవంకి నేవంక నే వంకవోకుండఁ గోటానఁగోటులు గుమ్మినాను. ష. చ. ౨. ౫౯.

ఉదా: ఆవు నన్ను కుమ్మినది.

వి=కుమ్మె. పోటు, దెబ్బ.

సీ. గుబ్బకుమ్ముల నెదల్ గుమ్మెలువోఁ గ్రుమ్మి గట్టిగా బిగియారఁ గౌఁగిలించి. ఘటికా. ౨. ౧౧౬.

గీ. ప్రతిబలము వ్రేయుతిరుగుడుకాళ్లకలనఁ,గుమ్ములానినబంగారుగోడలు... కువల. ౩.౧౭.

జ: కుమ్ముపురువు, కుమ్ములాడు.

కుమ్ము[2]. వి. పొట్టునిప్పు, కుసూలము.

సీ. పూరజం బని చాల బొంకించి యమ్మరో కుమిలి నిగ్గులు దేరుకుమ్ము గుప్పి. చంద్రా. ౪.౧౬౮.

ఆ. చేతరాసియయినఁ జించలం బయినను, గుమ్మునందుఁ గ్రుక్కి సమ్మదమునఁ,గట్టఁ బొలిసి

పోవుఁ గరి నపవిత్రంపు,గడ్డ లైన నీరు గా
ఱుచున్న.చికి. (చి. ని.) ఆం. భా. ౨.౨౮౨.
కుమ్ముగాఁచు=కుమ్ముదగ్గఱ చలి పోవుటకై శరీర
ము కాఁచుకొను.
గీ.అత్తయును గోడలును గుమ్ములాడుఁ గుమ్ము,గాఁ
చుచోటికి మకరసంక్రాంతివేళ. శివరా. ౪.
౨౭.
కుమ్ముపురువు(గు). వి. (√ కుమ్ము1.) ఒకజాతిపు
రుగు.
గీ. కుమ్ముపురువు చిక్కు పురువు గుంతపురువు.ప్ర
బంధ. ౧౩౦.
కుమ్ములాడు=క్రుమ్ములాడు. అ. క్రి. (కుమ్ము1లు +
ఆడు) పోట్లాడు, పోరు.
గీ.అత్తయును గోడలును గుమ్ములాడుఁ గుమ్ము,కాఁ
చుచోటికి మకరసంక్రాంతివేళ. శివరా. ౪.
౨౭.
సీ. కూలె నొక్కమ్మడిఁ గొమ్ముకత్తులకొద్దిఁ గుమ్మ
లాడి మదాంధకుంజరములు. చంద్రా. ౬.
౭౫.
కుమ్ముసుద్ది. వి.సంకేతవృత్తాంతము,గూఢార్థము గ
లవృత్తాంతము. (శ.ర, బ్రౌ.)
కుమ్మె=కుమ్ము1. వి. పోటు, పొడుపు; నొక్కు.
క. కుమ్మెలు దాఁకినబంగరు,బొమ్మరములయొమ్మెఁ
గడకుఁ బొమ్మనురేఖా,సమ్మిళిత స్తనకుంభత,
టమ్ము దిటమ్ముగను జూపి డగ్గుత్తికలోఁ. సా
రంగ. ౨. ౨౩౦.
ఉ. క్రమ్మి చతుష్కరిం జమురు కాలువలై ప్రవ
హింప రోమపుం,గుమ్మెలఁ శార్కృభూజము
లు గూకలు వత్తులు గా ముఖంబునం,దుమ్ము
లు రేగ మై మఱచి దున్నుచు ముస్తలఁ దె
చ్చి కుంజముల్,గొమ్ములఁ జిమ్ముదాని నొక
ఘోరవరాహముఁ గాంచి యాత్మలోఁ.
వేం. పంచ. ౨. ౧౦౫.

సీ. క్రొవ్వాఁడికొనగోటికుమ్మెలు బిగియించు చెం
పపెట్టు కపోలసీమ వెలుఁగ. చంద్రా. ౫.
౨౭.
కుమ్మెలువోవు=నొక్కులుపడు; గంటులువడు.
సీ. బిగువుఁగౌఁగిళ్లచేఁ బ్రియుబాహుపుర లొ
త్తి కుమ్మెలువోయినకుచతటములు. ప్రభా.
౫. ౬౨.
సీ. గుబ్బకుమ్ముల నెదల్ గుమ్మెలువోఁ గ్రుమ్మి గట్టి
గా బిగియారఁ గౌఁగిలించి. ఘటికా. ౨.
౧౧౬.
చ. ఎఱుఁగదు లేఁతమోవిచిగు రెంతయుఁ గుమ్మె
లువోవ నొక్కుటల్. శకాం. ౩. ౯౬.
కుయి=కూయి. వి. మొఱ.
ఆ. ఎట్లు బ్రదుకువార మెందుఁ జేరెదువార,మ
ధిప వినఁగఁ దగదె యాడుకుయులు. భాగ.
౧౦ పూ. ౯౯౫. కృ. శకుం. ౩. ౧౮౭.
విణ. రక్షకము. (చూ. కుయిపోవు.)
జ: కుయిపోవు, కుయోమొఱ్ఱో.
కుయిపోవు. అ.క్రి.(కుయి + పోవు) రక్షకముగా
పోవు.
సీ. పసులకై కుయిపోయి పరులశస్త్రములచే నని
లోన సమసినయట్టివాఁడు. గీ. దినకరాత్మజు
నిపురంబునకు రాఁడు. రుక్మా. ౨. ౧౧౧.
కుయోమొఱ్ఱో=కుయ్యోమొఱ్ఱో.
ద్వి. రక్కసిపలెనె ధారణి పిక్కటిల్ల, మొక్క
లంబునఁ గుయోమొఱ్ఱో యనంగ.ద్వి.సారం
గ. ౩. ౧౫౮ పం.
కుయ్యి=కూయి.
(మొఱ, ఆర్తధ్వని.)
ఆ. అనద నైతి నిచట నాలికు య్యాలింపుఁ, దక్క
ట మీరు గలుగ నాక్రమించి, నన్నుఁ గట్టి
నూతనవందను లిమ్మెయి,వెఱపు లేక భంగపఱ
చువారు. భార.విరా.౩.౧౯.

(దీనాలాపము; అల్పవచనము.)

క. కుయ్యాడక నాముందఱ,గయ్యమునకుఁ గాలుదువ్వఁ గడఁగెను దీనిన్, దయ్యాలకు బలి వెట్టెద, ప్రయ్యాలుగా నఱికి యెల్లవారును జూడన్. మొ. రా. సుం. ౭౦.

క. ఇయ్యెడవి వీని నేబలు, దయ్యంబులు ప్రేసె నొక్కొ తెరలక యుండన్, డయ్యఁ డొకింతయు మనతోఁ, గుయ్యన నొల్లండు కన్నుఁ గొన తెఱవంగన్. వాల్మీ. ౨. ౧౨౦.

జ: కుయ్యిడు, కుయ్యో మొఱ్ఱో.

కుయ్యిడు=కూయిడు. అ. క్రి. (కుయ్యి+ఇడు.) _కోపాములచే _ కేకలువేయు, అఱచు; మొఱపెట్టు.

ద్వి.అంత్యజుఁ డంత్యజుఁ డనుచుఁ గుయ్యిడెద, రంత్యజునకుఁ జోర నది యెట్లు వచ్చు.పండితా. దీక్షా. ౮౩ పా.

మ. అవు బావా యమృతంబు ముందు మనదైత్యశ్రేణికిం బంతునో,దివిజుల్ కుయ్యిడకుండ ముం దొసఁగి యందే కొంత తర్వాత దా,నవదైత్యాసురరాక్షసావళులకున్ వడ్డింతునో ... దశా. ౨. ౩౫౮.

ఉ. కుయ్యిడశక్తి లే దుదరగోళములోపల నున్నవాఁడ ది,క్కెయ్యది...భాగ. ౧. ౨౮౦.

స. క్రి. మొఱవెట్టియడుగు.

క. ఆఁకట మలమల మాఁడుచుఁ, దేఁకువ చెడి చేతు లొగ్గి దీనత్వమునన్,గాకముగతి వాపోవుచు, గోకర్ణక్షేత్రజనులఁ గుయ్యిడఁ దొడఁగెన్. బ్రహ్మో. ౨. ౬౮.

కుయ్యోమొఱ్ఱో(ఱో)=కుయోమొఱ్ఱో. వి. (భయదుఃఖాదులందు చేయు) ఆర్తధ్వనియొక్క అనుకరణము.

ఉదా: కొట్టక పోయినను వాఁడు కుయ్యోమొఱ్ఱో యనుచున్నాఁడు.

మ...ఈ,శునిదౌవారికు లడ్డపడ్డఁ దల మంచుం జొచ్చి కుయ్యోమొఱో,యిను మాలింపుము చిత్తగింపుము దయన్ వీక్షింపు మం చంబుజా, ననముఖ్యుల్ గని రార్తరక్షణకళాసంరంభునిన్ శంభునిన్. భాగ. ౮. ౨౧౯.

కురంక(కు)రము. సం. వి. అ. పుం. సారసపక్షి, జెగ్గురుపిట్ట.

కురంగకము. సం=కురంగమము.

కురంగనాభి. సం. వి. ఇ. పుం.మృగనాభి,కస్తూరి.

కురంగమము. సం. వి. అ. పుం. కురంగము,జింక.

కురంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జింక. ౨. ఇంచుకంత యెఱుపువన్నె గలపెద్దయిఱ్ఱి.

శ్లో. కురంగ ఈషత్తామ్రస్స్యాద్ధరిణాకృతికో మహాన్.(అ. ని)

౩. కోఁతి. న. ౧.వెండి. ౨. తీర్థభేదము.

కురంగాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. లేడికన్నులవంటి కన్నులు గలస్త్రీ; స్త్రీ.

కురంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడులేడి.

కురంగిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముద్గపర్ణి, పిల్లపెసరకి.

కురంజి.వి. ఇరువదినాలుగుస్త్రీరాగములలో నొకటి.

సీ... సలలిత బిలాహరి కురంజి ధన్యాసి...హంస. ౫. ౧౨౩. ప్రబంధ. ౯౫.

కురంజియోమము. వి.ఒకానొకయోమము.(శ్రా, వా.)

కురంటకము. సం=కురంటము.

కురంటము. సం.వి.అ.పుం.పీతఝింటి,పచ్చపువ్వులగోరంటకి.

కురంటిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. పచ్చపువ్వులగోరంటకి.

కురండము. సం.వి.అ.పుం.౧. సాకరుండవృక్షము. ౨. అండవృద్ధి, బుడ్డ.

కురక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. సల్లకి,అందుగుకి.

కురచిల్లము. సం.వి.అ.పుం. కర్కటము, ఎండ్రి.

కురటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. చర్మకారుఁడు, మాదిగ వాఁడు.

కురము[1]=**కురుము**[1]. వి. పసువులకుఁ గలుగు శీతరోగము. (శ.ర.)

కురరము. సం.వి.అ పుం.ఉత్క్రోశము, పక్షివిశేషము.(లకుముకిపిట్ట అని కొందఱు. పెన్నడపులుఁగు అని కొందఱు.)

కురరాంఘ్రి. సం.వి.ఇ.పుం. దేవసర్షపము.

కురరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧. స్త్రీపక్షివిశేషము.(ఆఁడులకుముకి అని కొందఱు. ఆఁడు పెన్నడపులుఁగు అని కొందఱు.) ౨. మేషి,ఆఁడుగొఱ్ఱె.(వై.ని.)

కురవకము. సం.వి.అ.పుం. ౧.ఎఱ్ఱగోరంట. ౨.ఎఱ్ఱచేమంతి.

కురస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోజిహ్వా, బెండ.

కురసము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) చెడ్డరసము గలది. వి.అ.పుం. ౧.మద్యవిశేషము. ౨.చెడ్డరసము.

కురాడ(ళ)ము. వి. మంచపుపందిరిగుడ్డ.

ఉ. పట్టుతలాడయున్ హళఁదిపచ్చనునుంబఱపింద్రగోపపుం, బట్టుకురాడముం ...కన్న యానృపతిమంచముపై సతు లుంచి రచ్చెలిన్. పాంచా. ౫. ౧౦.

చ. బటువులు తాపితాపఱపుపట్టుతలాడయు మీఁదఁ జల్వదుప్పటి పయిఁ జప్పరంపుజిగి బంగరువ్రాతకురాళముం గుఱం,గటఁ బడి గంబుఁ గంచుదివెగంబుఁ గల్గినపట్టెమంచము,త్కటరుచి నించ మించురతిధామముఁ జేరితి నిర్భయంబునన్. శుక. ౪. ౨౨. చంద్రా. ౪. ౭౦.

కురాసాని. వి. ఒకానొకదేశము.

మ. అలుకన్ ఘోటకధట్టికాఖురపుటీహల్యన్ గురాసాని పు,చ్చలువో దున్ని చలచ్చమూగజమదాసారప్లుతిం గీర్తిపు,ష్కలసస్యం బిడి యేకధాటి బలిరా కట్టించి తౌ దృష్టికే, దులఖానోగ్రకపాల మర్థపహరిద్భూభాంగలక్ష్మీశ్రేణికన్. ఆము. ౧. ౪౨.

కురాసానిగందవొడి = కురాసానిదేశసంబంధమైనబుక్కా.

ఉ. ఆనగరంబుగంధవహుఁ డంగడివీథుల నాడుచుం గురా,సానిపిసాళిగందవొడి సన్నపుఁగుంకుమపూవుఁబోఁచ లే,మేనియుఁ జొచ్చి యెత్తికొని యిచ్చకు వచ్చినత్రోవఁ బోవఁగా,నా వని కట్టి పెట్టి యొకఁడైన మఱుంగిడఁ డెంత ముద్దొకో. కకు. ౧.౧౩౯.

కురాసానియోమము=కురాసానిదేశములోఁ బుట్టుఓమము.

గీ. చనుఁ గురాసానియోమ మం చన యవాని, కాభిధ...అం.భా.౨.౫౭. ప్రబంధ.౬౪౦.

కురాహము. సం. వి. అ. పుం. నల్లనిపిక్కలును ఇంచుక తెల్లనివన్నెయుఁ గలగుఱ్ఱము. (కల్ప.)

కురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తృణధాన్యభేదము.

కురిచీ(ర్చీ). వి. (క. త. కుర్చి. హిం. కుర్సీ.) కూర్చుండుట కుపయోగించునున్నతపీఠవిశేషము.

సీ...పట్టివేళ్లసురఁటీలు మేలైవ్రేఁడికురిచీలు... రసిక. ౧. ౬౧.

కురిచీపీఁట=కురిచీవలె ఎత్తుకాళ్లు గలపీఁట. మృ.వి. ౩. ౭౫.

కురిడి. వి. లోపల నీరింకినకొబ్బెర. (శ. ర, బ్రౌ. 'కురిడీ' వాడుక.)

కురిమిండ. వి. ఒకవిధ మగునత్తగుల్ల, శంబూకవిశేషము.

సీ...నత్త,గుల్ల చుట్టుకుగుల్ల కురిమింద నాఁచుడుగవ్వ ముఱుండము కాకిచిప్ప. హంస.౪. ౧౮౬.

కురిమిడి. వి. మడిచుట్టు వేసినకట్ట, గనిమ. (శ.ర, బ్రౌ.)

కురియించే,కురించే. స. క్రి. (√ కురియు. ఇది కుదియించు,కుదించు-కదియించు, కదించు వంటిది.) ౧. వర్షింపఁజేయు, కురియఁజేయు.

మధ్యా. భూమి కనావృష్టి యైన... లేనదివ్యపృథుసాయకముల,సామజావలి నేయునట్లు మేఘసంచయముల నేసి, భూమికిఁ గురియించె వర్షములు సస్యముల్ వృద్ధిఁ బొంద.భార.ఆర. ౩.౨౦౮.

చ. ...వేలుపుం, గొమిరెలు కల్పభూజనవకోరకముల్ గురియించిరో యనన్. విక్ర. ౪. ౨౦౪.

క. పరుసఁదనము మెయి నరి గొనఁ, జోరఁ దగదది పొదుఁగు గోయుచొప్పగు విను పాల్గురియించుకొనఁ దలంచిన, నరయ వలదె గోవుఁ బ్రజయు నట్టిద యధిపా. భార. శాం.౨. ౨౯౯. (ఇట 'పుష్కలముగా నిచ్చునట్లు చేయు' అని భావము.)

ఉ. అంతఁ బతివ్రతాగుణమహత్త్వముఁ జూచి సురల్ ప్రమోదిత,స్వాంతత యొప్పఁ గ్రొవ్విరులవానఁ గురించిరి భామమీఁద ... భోజరా. ౫. ౩౨౩.

చ. ... దేవత లెల్ల వారిపై,సుకరముగాఁ గురించి రతిచోద్యముగా నమృతంపువర్షముల్. సీతా. బి. ౪. ౧౫౦.

కురియు(ర్యు). అ.క్రి. ౧. వర్షించు.

సీ. వలసినయప్పుడ వానలు కురియుట సస్యసమృద్ధి ప్రశస్త మయ్యె. భార.ఆది. ౫.౩.

క. మినుమినుకుమినుకు మనియెం, బెను మినుకుల బరణి ధరణి బిట్టూటాడెన్,వననిధులు విరిసెఁ గురిసెన్, గనగనగన మనుచు నిప్పుకలు గుప్పలుగన్. పాండు. ౫. ౧౭౭.

మ. చెవికిం గేలివసంతకోత్పలదళశ్రీలై కపోలంబులన్, నవకాలాగురుపత్త్రరేఖలయి మేనం గమ్మకస్తూరియై, ధవళాంభోరుహనేత్రపైఁ గురిసె నుద్యల్లీల సీమంతపుల్, నవనాజ్యాహుతిహోమసంప్రభవచంచద్వహ్నిధూమచ్ఛటల్. శివరా. ౨. ౫౭. (ఇట 'అధికముగా వ్యాపించు' అని భావము.)

చ. ఉడుగక యేడురాత్రులు మహోద్ధతి వానలు గుర్యఁ జూచి...పద్మ. ౯. ౨౩౧.

ద్వి. శివదుందుభులు మ్రోయ దివిఁ బుష్పవృష్టి యవిరళంబై కుర్య నంత భర్గుండు. పండితా. దీక్షా.౪౭ పొ.

౨. (జీర్ణమైనగృహాదులు) ఉఱియు.

ఉదా: ఆయింటిపెణక కురియుచున్నది.

స. క్రి. వర్షింపఁజేయు, కురియించు.

వ. నందినియు...అంగవిక్షేపంబున నంగారవృష్టిఁ గురియుచు...భార. ఆది. ౭. ౧౦౬.

చ...వాఁ,డుపలమహోగ్రవర్షము నుమద్ధతిమైఁ గురిసెన్ గుమారుపై. నిర్వ. ౧౦. ౨౬.

సీ. పలుకంగ నేర్తురు పాటలాధరముల మొల్కలేనగవులు ముద్దు గురియ. భీమ. ౧. ౯౪. (ఇట 'అధికముగా కలిగించు'అని భావము.)

వ...విశ్వామిత్త్రు నతిప్రీతిం బూజించి వానికిని వానిసేనకును నభిమతంబు లైనయాహారంబులు గురియ నందిని యనుతేనహోమధేనువుం బంచిన...భార.ఆది. ౭. ౯౫. (ఇట 'అధికముగా నిచ్చు' అనిభావము.)

చ. సురలకుఁ గల్పభూరుహముచొప్పునఁ గోరినకోర్కులన్నియుం,గురియుదు వీవు నీలపమగోచర మిట్టిదనంగ...హరి.ఉ.౨.౧౫౬.

(ఇట 'అభీష్టార్థములను పుష్కలముగా నిత్తువు' అని భావము.)

మహాస్రగ్ధర... రుష నయ్యమరాగ్రేసరుం డంపమ్రబ్బుల్,ధృతిమై బాల్వానఁ గుర్యన్ ...అప్ప. ౪. ౨౩౩ పొ.

జ: కురియించు.

కురీరము. సం. వి. అ. న. మైథునము.

కురుంటకము. సం.వి.అ.పుం. కురంటకము, పచ్చ గోరంటఁ.

కురుంటము. సం=కురంటము.

కురుంటి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧.దారుపుత్తలిక, కఱ్ఱబొమ్మ. ౨. బ్రాహ్మణి, బ్రాహ్మణునిభార్య. (విల్సన్సు)

కురుండము. సం=కురుంటము.

కురుంబ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ద్రోణపుష్పి, ఏనుఁగుతుమ్మిఁ.

కురుంబము. సం.వి.అ.న.జంబీర భేదముఁ.(వాచ.)

కురుంబి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. సైంహళీవృక్షము,సింహళపిప్పలిఁ.

కురుంబిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧.సైంహలి, సంహళపిప్పలిఁ.౨.ద్రోణపుష్పి,ఏనుఁగుతుమ్మిఁ.

కురుజే. వి. ౧. దూలము మీఁదిగుజ్జు.

చ....మదనచేతులచాతురి నెయ్యపుంగురుం,జువిదలు దార్చ విష్ణుపద మొత్తుఁ బురిꣳగృహలక్ష్మి నూత్నతꣳ. ఆము. ౨. ౧౭.

౨. (క.కురుజు) స్థిరరథము, రథమువలె ఎత్తుగా కట్టినయొకవిధమైనకట్టడము. (మంచె-శ.ర)

సీ. ...కురుజు నా స్థిరరథ మగు.ఆంభా.౨.౧౬.

చ.పసిఁడికురుంజులꣳ మెలఁగుబంగరుబొమ్మలఁ జూచు దేవతా,ప్రసవసుగంధులꣳ ధ్వజపరంపరఁ బిల్చి వివాహవీటికా,విసర మొసంగ ... వసు. ౫. ౬౬.

చ. అరు దటు చూడఁగా నమరె నంచులఁ గ్రందుగఁ గుందనంపుఁ బెꣳ, గురుఁజులమీఁదఁ దార్కొనినక్రొత్తగుపుత్తడిబొమ్మ లెల్లెడꣳ, సారిదిని ఁనిసోబనపుసొంపు గనుంగొన వచ్చినట్టియ,చ్చరపువుఁబోండ్లచందమునఁ జక్కఁదనంబులసొంపు పెంపునꣳ. యయా. ౪. ౧౫౩.

సీ. శృంగారము లెసంగ బంగారపు మెఱుంగుఁ బోండ్లు కురుఁజులపై గొండ్లి సలుప.సారంగ. ౨. ౧౯౦.

ఉ. అప్పుడ వారు తీర్పరుల నందులకుꣳ సమకూర్ప జాళువా, యొప్పులకుప్పలై మెఱయుచుండెడు మేరువులుꣳ గురుంజులుꣳ,జప్పరముల్ వితానములు సర్వము నాయితపెట్టి ... విజ. వి. ౨. ౮౯.

విశ. (క. కుఱుజు) వామనుఁడు, గుజ్జు, పొట్టివాఁడు.

సీ. కుఱుచ కొట్ర కురుఁజు కొటిక ...తింగణా యనఁగను వామనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩. (బ్రౌ. పా.)

కురుకందకము సం. వి. అ. న. మూలకము, ముల్లంగిఁ.

కురుకు=కూరుకు. వి. నిద్ర.

గీ...కూర్కొన నిదుర నా నిద్దు రనఁగఁ, గురుకనఁగ నిద్ర ... ఆం. భా. ౧. ౧౪౧. (బ్రౌ. పా.)

కురుక్షేత్రము. సం. వి. అ. న. ఒకపుణ్యక్షేత్రము. (ఇది ఇప్పటిఢిల్లిప్రాంతమున నున్నది.ఇందే భారతయుద్ధము జరిగెను.)

కురుక్షేత్రయోగము. సం.వి.అ.పుం. ౧. (జ్యోతి) యోగభేదము. (ఒకసావనదినమందు తిథిత్రయము నక్షత్రత్రయము యోగత్రయము కూడి యుండుట.)౨.కురుక్షేత్రమందు మృత్యువు కలుగు ననిసూచించు గ్రహయోగభేదము.

కురుచిల్లము. సం. వి. అ. పుం. కర్కటము, పీత, ఎండ్రి.

కురుజాంగలము. సం=కురుక్షేత్రము. (వాచ)

కురుజే. వి. చిన్నకంట్లము. (శ. ర.)

కురుజే. వి. ౧. ఒకజాతి డేగ.

గీ. మృగయు లంతటఁ దెచ్చిరి లగుడు గిడ్డు, జాలె జలకట్టె కఱుజు వేసడము బైరి,కురుజా

నోరణ మను డేగకొలముసాళు,వములఁ బిలు
పుకు వేఁటకు వచ్చువాని. పి.శకుం.౧.౧౧౦.

౨. ఈఁకలు రాల్చినపక్షి.

గీ. గూఁటిగు వ్వన నణు జనఁ గురు జనంగ,నీఁ
కరాల్చినపక్షి యా నిందుమాళి. ఆం. భా.
౨. ౯౫.

3. ఒకవిధమైనబాణసంచు.

వ... కురుజులు కుండబిలుసులు సంపెంగపూల
బిలుసులు... మొదలైనబాణవిద్యలవైఖరులు
...హంస. 3. ౨౯.

కురుజుతేనె. వి. ఒకరకపుతేనె.(స్వచ్ఛ మైన తేనె.
బ్రౌ.)

గీ. కురుజు తేనెయుఁ గా దిది కుసుమరసము. శ
శాం .3. ౪3.

వ. ... మసురతేనె పూఁదేనె జుంటితేనె పుట్ట
తేనె కట్టుతేనె కురుజుతేనె...ప్రబంధ.౧౧౨.

కురుటి. సం. వి.న్. పుం. గుఱ్ఱము.

కురుడి. వి. (సంగీ) స్వరస్థాయిభేదము.

ద్వి. కురుడి మోడామోడి పారి రవాళంబు...అ
దిగా సాగయుతాయములు... బస. పు. 3.
౯౪౨ పం. ('కురడ మోడామోడి పారి ధు
వాలంబు' ప్రాఁతప్రతి.౭౧ పొ. ౧౪ పం.)

కురుత. వి. ఒకవిధ మైనచేఁప. (బ్రౌ)

కురుతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పెద్దవెదురుగంప.
౨. పెద్దధ్వని.

కురునదిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. చిన్న యేఱు.

కురుప. వి. అజాజీవుఁడు,మేకలవాఁడు.

గీ. ... కురుప యనఁగఁ,దగును మేఁకలవానిపే
రు...ఆం. భా. ౨. ౨౫౪.

కురుపిశంగిల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.గోధ,ఉడుము.

కురుబిల్వము. సం. వి. అ. పుం. పద్మరాగమణి,
కెంపు.

కురుము[1]=కురుము. వి.పసురోగవిశేషము. వస. ౧.
౪౧ పొ. ౧ పం.

కురుము[2]. వి. (క.కుఱుంబ,కుఱుబ.) ౧. గొఱ్ఱెబొ
చ్చుతో కంబళ్లు నేయుగొల్లజాతి.
ఉదా: కురుమవాఁడు. (శ. ర.)
౨. నిడు పైన గొఱ్ఱెబొచ్చు. (బ్రౌ)
కురుమపొట్టేలు = దేహమునందు నిడుదబొచ్చు
గలమగగొఱ్ఱె. ప్రబంధ. ౧33.

కురుమము. సం.వి.అ.పుం. ౧. శిల్పి.౨.భాజనము,
పాత్రము. (కే.ని.)
కురుమగొఱ్ఱె=దేహమునందు నిడుదబొచ్చు గల
గొఱ్ఱె. (చి.ని,బ్రౌ-కురుపగొఱ్ఱె-శ.ర.)

కురురాజు. సం.వి.అ.పుం. దుర్యోధనుఁడు.

కురురాట్టు. సం.వి.జ్.పుం.దుర్యోధనుఁడు.

కురులము. సం. వి. అ.పుం. ఫాలస్థితచూర్ణకుంతల
ము, ముంగురులు.

శ్లో. తే లలాటే భ్రమరకాః కురులా భ్రమరా
కాః. వై. ని. కే. ని.)

కురులి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.లక్ష్యవేధము,(విలుకాండ్రు)
బాణములతో లక్ష్యమును గుఱిచూచి కొట్టుట.
(కే.ని.)

కురులు. వి.బ.(సం.కురులః.ప్రా.కురిలో.క.కురుల్.
త.కుఱుళ్.) ౧.అలకములు;శిరోజములు,తలవెం
డ్రుకలు.

సీ. అలకలు కురు లన నలరును బహుతచే...ఆం.
భా. ౨. ౧౪౫.

సీ. ఇందుబింబముమీఁదికందుచందంబునఁ గురు
లు నెమ్మొగమున నెరసియుండ. భార. విరా.
౨. ౧3౮, ౧౫౬.

సీ ...కొదమతేఁటులఁ గేరుకురులవాఁడు.నీలా.
౧. 33.

సీ. కొప్పు మెల్లన విచ్చి కురులు చిక్కుడలించి
తల యంటె నేర్పుతోఁ బొలఁతి యొర్తు
యయా. ౪. ౯౯.

జ: కుఱువేరు.

కురువ. వి. (క. కుఱుప=కొండ.) మెరక, ఉన్నత స్థలము? (కొండమీఁద నేర్పడినకాలిత్రోవ. శ. ర, ప్ర.)

ద్వి. మెల్లన సాగుచు మెట్టుమెట్టుచును, గొల్ల ముల్ డిగ్గచుఁ గురువ లెక్కుచును.పండితా. పర్వ. ౩౭౮ పొ.

కురువకము. సం=కురవకము. (వాచ)

కురువడములు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. నివ్వరుల్ ... కురువడాల్ కంటసరులు హంస. ౪. ౧౨౭.

కురువర్షము. సం.వి.అ.న.ఉత్తరకురుభూమి.(నవ వర్షములలో నొకటి.)

కురువిందము. సం.వి.అ.పుం.౧.కోలతుంగముస్తె, నిడుముస్తెకీ. ౨.మాషము,మినుములు. ౩. దర్పణము, అద్దము.౪.హింగుళము, ఇంగిలీకము.౫.వ్రీహివిశేషము. ౬.పద్మరాగమణి.

సీ. సలలితమత్తకోకిలలోచనద్యుతి నలరారుఁ గురువింద మనెడికెంపు. రత్నపరీక్ష. ౧౧.

కురువి(బి)స్తము. సం. వి. అ. పుం. పలమెత్తుస్వర్ణము, నాలుగుకర్షములయెత్తుబంగారము.

కురువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. అజమీఢునిమనుమఁడగునొకచంద్రవంశపురాజు. ౨. ఒకానొకఋత్విక్కు. ౩. జంబూద్వీపమండలినవవర్షములలో నొకటి. ౪. అన్నము. ౫. కంటకారిక, వాఁకుడుకీ. ౭. ఒకదేశము. (కే. ని-ఇది డిల్లిప్రాంతమున నున్నది.)

కురువృద్ధుఁడు, సం.వి. అ.పుం. భీష్ముఁడు.

కురువేరు. వి. (కురులు+వేరు-క. కుఱువేరు.) కేశము, హ్రీబేరముకీ.

గీ. ... హ్రీబేరవాచకముగఁ, బొసఁగుఁ గురువేరనంగ...ఆం.భా.౨.౬౧.

సీ. కల్వారేకులమిద్దెఁ గావించి యాచుట్టుఁ గురువేరువడి గట్టి విరులతేనెఁ,బూసి...యమా. ౫. ౯౭. ఉ.రా. ౩. ౨౦౧.

కురూపము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.) వికృతరూపము గలది. వి.అ.న. వికృతరూపము.

కురూప్యము. సం.వి.అ.న. రంగము, తగరము.

కుర్కుటము. సం. వి. అ.పుం.కుక్కుటము,కోడి.

కుర్కురము. సం.వి.అ.పుం. కుక్క.

కుర్ణజము. సం.వి.అ. పుం. కులంజనవృక్షము,దుంపరాష్ట్రముకీ.

కుర్దనము. సం=కూర్దనము.

కుర్పరము. సం. వి. అ. పుం. ౧.కూర్పరము,మోఁచేయి. ౨. జానువు, మోఁకాలు. (మే.ని.)

కుర్వత్. సం. శతృ. చేయుచున్న.

కుర్వాణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) చేయుచున్నవాఁడు. వి. అ. పుం. భృత్యుఁడు, పనిచేయువాఁడు.

కుఱంగలి. వి. ఔ. సమీపము, చేరువ.

వ. అనిన గంధర్వుండు పెద్దయుం బ్రొద్దు విచారించి యిచ్చోటికిఁ గుఱంగట నుత్కచం బను పుణ్యతీర్థంబునం దపంబు నేయుచున్నవాని ధౌమ్యుం డనుబ్రాహ్మణుని...భార. ఆది. ౭. ౧౫౬.

చ...అక్కుఱంగట శోకజాస్రువులుఁ గోయను నేడ్పులు నుప్పతిల్లెడుఁ. జై.భా.౧.౫౩.

విణ. సమీపస్థము, చేరువైనది.

వ...ప్రభాసం బనుతీర్థంబునకుఁ జని యందులకు ద్వారావతిపురంబు కుఱంగలి యని వి ని...భార. ఆది. ౭. ౧౬౩.

క. చాలఁ గుఱంగటిమడుఁగుల,గాలాపు న్వేఁటలాడఁగా దొరకినబ,ల్మీలు చవిఁ దేల్చె నపుడా,పాలెంబునడిగినబక్కబంప్రొతులనుఁ.

కువల. ౨. ౧౦౯.

కుఱకుఱ. విణ. (√ కుఱ్ఱ) అత్యల్పము, మిక్కిలి తక్కువైనది.

క. కుఱకుఱవేలుపుఁదెఱవలఁ, జెఱపట్టినయటు లె తెలివి చెడి రామునితో,నుఱక పగ దెచ్చుకొంటివి,కొఱవిం దల గోఁకుకొనఁగఁ గోరెడుకరణిన్. అచ్చ. రా. సుం. ౫౦.

క. ఈకవితాదోషోత్కర, మేకడ నీ వొసఁగు మాడ్కి నియ్యక ఖలులౌ, నాకుఱకుఱదాత లకు మ,హాసుకవు లొనర్చుకృతులయందు వ సించున్. నరస. ౪. ౪.

క. పఱతెంచి వనము వెఱుకుటు, కుఱకుఱరక్క సుల నొక్కకొందఱఁ గేలన్, విఱుచుట యిటు చిక్కుట ని,న్నెఱుకపడం జూచు టకుఁ జుమీ దనుజేశా. రామా. ౬. ౨౩౪.

:**కుఱు.** విణ. (క. త. కుఱు-వృత్తియందు 'కుఱుచ' శబ్దముయొక్క అంత్యవర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపము. అచ్చులు పరమగునపుడు 'ఱ' వర్ణమునకు 'ద్విరుక్తటకారము' ఆదేశ మగును. ఉదా: కుఱుమొల్ల, కుట్టుసురు, మొ.) పొట్టి.

సీ...అరుణాయతాక్షుఁడై కుఱుగద్దబిల్లఁ బ్రకోష్ఠమునిచి. ఆము. ౪. ౫౭.

సీ. దూడలు పెనుమావకోడెలు కుఱు గాఁడిగిత్తలు...శుక. ౨. ౪౦౭.

క్రి. విణ. కొంచెముగా.

ద్వి. ముఱముఱమని పట్టుఁబుట్టంబు విడిచి,కుఱుమాసి యున్నట్టికోకను గట్టి. ద్వి. సారంగ. ౩౫పా. ౬౨౨ పం.

కుఱుమాపు(డు)=కొంచెము గా మాసినది.

సీ. నిసువుపై పసుపునూనియజిడ్డు లంటినచిటికమ్మికుఱుమాపుఁజీరతోడ. శుక. ౪. ౩౭.

క. వలపలిదిక్కున కించుక, మలఁగం గాఁ దుఱుమిడి కుఱుమాపుడుఁబుట్టం,బలవడఁ గట్టి జరఠవ,ల్కలమున నెవ్వేఁగుఁజన్నుఁగవ గప్పి తగన్. భార. విరా. ౧. ౨౯౧.

వ... సంధ్యాకాలంబున మసకమసకచీకటిం గుఱుమాపుడుంబుట్టంబు ముసుంగువెట్టుకొని ...నైష. ౬. ౧౪౧.

కుఱుకు. వి. ప్రోగు, రాశి.

మ.కుఱుకుల్ గట్టె భటాంగకంబులు రణక్షోణిం బ్రవాహంబులై,పఱచెన్ నెత్తురు భూతకోటి విహరింపన్ బ్రస్తుతింపన్ సురల్.భార. ద్రో. ౪. ౭౩.

ద్వి. కొఱఁకులు మాని పక్షులు గూండ్లు సేరెఁ,గుఱుకులు గట్టె చీకురువాయు లడరె. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౭౪౨ పం. భార.స్త్రీ.౨.౩.

కుఱుకొను. అ.క్రి.త్వరపడు.(ఆంధ్రధాతుమాల.)

సీ. ...కుఱుకొని కుఱుఁగలి కుఱుపు వ్రణము... అప్ప. ౨. ౧౯౬.

కుఱుగడ. వి. (కుఱు+గడ) ఒకానొక యుద్ధసాధనము.

వ. ... విఱిగి పడినకుఱుగడలును...జై.భా.౫.౨౦.

కుఱుచ. వి. (క.కుఱు మ.) ౧.అచిర కాలము,అల్పకాలము.

వ....ప్రాణభయంబు మనుష్యుల మగువాకు నేఁడైన మీకు మఱునాఁడైన నవలినాఁడైనఁ దుద యుగాంతంబునం దైన నిడుపుగుఱుచలనెప్పుడుఁ దప్ప దంతవత్త్వంబునకుఁ దారతమ్యం బేమి...ఆము. ౬. ౩౧.

౨. హ్రస్వ మైనయచ్చు.

క. కుఱుచలపైయరబిందులు, నెఱయఁగ నూఁదినను జెల్లు... ఆంధ్రభాషాభూషణము. ౫౬.

౩. అశ్వగతి భేదము.

చ. పతి యలతేజి నెక్కి నరపాలురు గొల్వ హయాధిరోహపాం,డితి సరిదాఁట్లు జోడనలు నిబ్బరమున్ రవగాలు వేడెముల్, జవనము

మీఁఱఁ జూపి కుఱుచల్ వడి నూకి మలంచి
వైచుచుఁ, జతురులు మెచ్చఁగాఁ జనియె
శైలనివాసులు ద్రోవ నూపఁగన్. చంద్రా.
౨. ౭౦.
సీ. ఇలమీఁదఁ దనయాజ్ఞ చెలియలికట్టగా నిలిపి
నగతిఁ గుఱుచలను మలఁచి. ప్రబంధ. ౧౮౪.
౮. న్యూనత, కొదవ.
సీ. ... లొచ్చు కొద కడమ, కుఱుచ యొచ్చెము
తగ్గు కొంచెము తక్కువ కుందు కొదవ లో
ను కొద్ది యనఁగ, మెఱయు న్యూనత పేళ్లు...
సాం. ని. మాన. ౮౦.
విశ. (వృత్తి యందు దీనికి కొన్ని యెడల అంత్య
వర్ణలోపము - చూ. కుఱు.) ౧. హ్రస్వము, పొట్టిది;
చిన్నది; లఘువు, చులుకనిది.
సీ. కుఱుచ చేతులు మిడిగ్రుడ్లును గడుకొన్నతఱ
టులు మఱి చుంచుతలలు నమర. భార. ఆర.
౧. ౩౦౦.
సీ. కుఱుచ కొట్ర కురుఁజు...గీ...అనఁగను వా
మనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩. సాం.
ని. మాన. ౪.
ద్వి. కుఱుచమంటల జీబుకొని యున్నకసవు,
చుఱచుఱఁ గమరంగ ... ద్వి. హరిశ్చ. పూ.
౨౨౩౧ పం.
ద్వి. నిను విచారింపక నీపుత్త్రి నైన, ననుఁ గుఱు
చగఁ జేసె నరనాథుఁ డనిన. రం. రా. ఉ.
౧౩౨ పా. ౪ పం.
కుఱుచలు ద్రొక్కు=చిందులు ద్రొక్కు, నర్తించు.
చ...హారముల్, కుఱుచలు ద్రొక్క ముంగురులు
గ్రొం జెమటన్ బదనెక్క వేలుపుం, దెఱవ
యొకర్తు చేదిజగతీపతికిన్ శిర సంటె వేడు
కన్. వసు. ౪. ౭౪.
కుఱుచ సేయు, కుఱుచకావించు = తక్కువప
ఱుచు.
వ...నీవును నాపలుకులు గుఱుచ సేయక నీపెం
పునుం బ్రకటంబుగా నయ్యుత్తరకుమారు
నకు రథంబు గడప నియ్యకొని ... భార. వి
రా. ౮. ౨౯.
ఉ. సత్తుగ నోఁచ నెట్లుఁ బలిసంగతికిం బ్రతి
రూపమేని నా, చిత్తముపూనికం గుఱుచసే
సినసోలముతో డివన్ బ్రియో, ద్వృత్తవిశాల
వక్షమునఁ దే జెడునట్లుగ వ్రాసి చూపి నా,
యుత్తలపాటు మాన్పు మది నూఱడి వెన్నె
లచిచ్చు చొచ్చెదన్. కవిక. ౩. ౧౦౭. విక్ర.
౨. ౩౪.
శా...ఈబుడు తెంత న గ్గుఱుచకావింపన్ దను
న్నైత్తురే. అను. ౬. ౧౦౯.
జ: కుట్టారిక, కుట్టుసురు, కుట్టూపపు, కుఱుగడ,
కుఱుచపడు, కుఱుచపఱుచు, కుఱునువ్వు, కుఱు
పంది, కుఱుమట్టము, కుఱుమాఁడు, కుఱుముష్టి,
కుఱుమొల్ల.

కుఱుచేపడు. అ. క్రి. (√కుఱుచే) తగ్గు. (శ. ర.)

కుఱుచపఱుచే. స. క్రి. (√ కుఱుచేపడు) కుఱు
చపడఁజేయు.

(తగ్గించు)

గీ. వివృతవక్త్రంబు నూప నవ్వీరవరుఁడు, మఱి
పయోదముగతి మేను కుఱుచపఱిచి. భా.
రా. సుం. ౮౫.

కుఱునువ్వు. వి. (√కుఱు) తిలసస్య భేదము, చిన్న
జాతినువ్వుᳫ. హంస. ౮. ౧౭౭.

కుఱుపంది. వి. (కుఱు + పంది) వనవరాహ భేదము,
ఒకజాతి అడవిపంది. (ఇది జేనెఁడుపొడ నై పిడి
వెల్తి మూరెఁడునిడుదయై యుండును. పచ్చికమా
త్రము మేయును. చి.ని - 'ఒకవిధ మైనలేడి' అని
బ్రా.)

కుఱుపు. వి. (క. కురు. త. కురుప్పు.) అల్పవ్రణము.
గీ. వఱలుఁ గుఱు పనఁగాను నల్పవ్రణంబు. ఆం.
భా. ౨. ౧౨౯.

కుఱుమట్టము. విశ. (√ కుఱు) పొట్టిగాను పుష్టి

గాను ఉన్నది ('కుదిమట్టము' అని వా.)

క. వెఱచుచు వంగుచు వ్రాలుచు ... కుఱుమట్ట పుఁబొట్టివడుగు కొంత నటించెన్. భాగ. ౭. ౪౩౭.

మహాస్రగ్ధర. మెఱుఁగారుంగోరఁ జిమ్మున్ మిడుఁగుఱు లెగయన్ మేదినీభృద్ద్రుషత్తుల్, కుఱుమట్టంబైనతోఁకం గొని విసరు వెసం గూలఁగా సాలపంక్తుల్ ... వరాహ. ౧౨. ౩౨.

ద్వి. ఉన్మత్తవేషంబు నొప్పుగాఁ దాల్చి, కుఱుమట్టపంగంబు కుంటిపాదంబు, పరికివిూసంబులు పల్లవెండ్రుకలు... ప్రభు. ౮.౧౮౮ పా. ౧౨ పం.

కుఱుమాఁడు. వి. (కుఱు+మాఁడు) ఇంటిమూలకప్పు. (శ.ర, బ్రౌ.)

కుఱుముష్టి. మి. వి.(√కుఱు) చిన్నజాతిముసిఁడిచెట్టు. ద్వి. సారంగ. ౨. ౭౦ పా. ౨ పం.

కుఱుమొల్ల. వి.(కుఱు+మొల్ల)ఒకజాతిమొల్లకీ.

సీ. ఘనసారగుణ యిదే కర్పూరపేటిక కుఱుమొల్లవిరు లివే కుందరదన. ఇందు.౬.౧౨౦.

కుఱువు. వి. ఊరువు, తొడ.

గీ. కుఱువు తొడ యన నూరువు పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౩౪.

వ...మఱియదియునుం గాక స్త్రీభాగంబైన డాపలికుఱు వెక్కక పురుషభాగంబై పుత్త్రారోహణయోగ్యంబైననావలపలికుఱు వెక్కితి గావున నాపుత్త్రునకు భార్య వగు మనిన... భార. ఆది. ౮. ౧౩౭.

గీ. పాణిపుటశీఘ్రపాత్త్రంబుఁ బాఱవైచి, కుఱువుపై నున్నకిన్నర నుఱుకఁ ద్రోచి. పాండు. ౪. ౧౩౬.

కుఱ్ఱ. విశే. ౧. చిన్నది, లేఁతవయస్సు గలది.

ఉదా: కుఱ్ఱవాఁడు, కుఱ్ఱది, మొ. (కొన్నిచోట్ల సమాసోత్తరపదముగా నుపయోగింపఁ బడినది. చూ. అల్లుఁగుఱ్ఱ, కొడుకుఁగుఱ్ఱ, మొ.)

వి. ౧. బాలుఁడు, పిల్లవాఁడు. ఆం.భా.౨.౧౧౭.

ఆ. కోరు మెద్దియైనఁ గుఱ్ఱ నీవు. భాగ.౫.౩౫౦.

౨. కొడుకు.

గీ. ఎన్నఁ గొమరులు కల్గక యున్నవారి, కింపు నందును నెమ్మది పొందదనుచుఁ, బుడమివేలుపుఁ బెద్దలు నుడువుచుందు; రట్లగుటఁ గుఱ్ఱ లేక నాకు నబ్బ వలయు. అచ్చ.రా. బాల.౪౧.

ద్వి. మాకుఱ్ఱఁ జూడక మముఁ గొని కాలు, శోకాగ్ని లాఱవు చూపవే వాని. రం.రా.అయో. ౧౨౪ పా. ౨౯ పం.

జ: కుఱకుఱ.

కుఱ్ఱఁడు. వి. బాలుఁడు, పిల్లవాఁడు.

క. గుఱ్ఱముఁ గొనిపో బుద్ధుల, కుఱ్ఱఁడ మీతాతయొద్దకున్ నీతండ్రుల్, వెఱ్ఱులు నీపై రరెయీ, మిఱ్ఱున గంగాజలంబు మెలఁగ కుధ మగున్. భాగ. ౯. ౨౧౪.

క. తొఱ్ఱులఁగాచిననందుని, కుఱ్ఱనిచరితామృతంబు గొనకొని చెవులం, జుఱ్ఱంగఁ దనివి గలుగునె. భాగ. ౧౦పూ. ౬౩౩.

విశే. చిన్నవాఁడు, లేఁతవయసువాఁడు. (చూ. కుఱ్ఱ. విశే.)

సీ. కొడుకుఁగుఱ్ఱఁడు చన్ను గుడువ కట్లుంట విచారించి మేదరసాని యపుడు. పరమ. ౧. ౧౩౯.

కుఱ్ఱి. వి. గోవు, ఆవు.

చ. ... రాజ్యముం, గొన నగునయ్య యిచ్చెడిపెకుఱ్ఱికి...భార.ఆది.౫.౧౦౧.

సీ. జగములు మూఁడును సంతోషమును బొందెఁ గుఱ్ఱులు చన్నులఁ గురిసెఁ బాలు. భాగ.౧౦పూ. ౯౪౦.

మత్త. ... నాలుగే న్నాఁడికుఱ్ఱుల నీఁడె పీనికిఁ

బాలు ద్రావుచు నుండఁగా౯. భార. ఆది. ౫. ౨౧౮.

గీ...గోవు కుట్టి,యావు నాఁగను ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

వలపులకుట్టి=కామధేనువు.

క. వనచరులనుజూచుచు నటఁ,జని జనపతి కాం చెనొక్కచక్కనియిట్టి౯, మునిపతిపెంపు డుబుట్టిని,వనమునఁ జరియించు వేళ వలపుల కుట్టి౯. పి. శకుం. ౨. ౧౮.

కుట్టు, అ. క్రి. (లే. కుట్టు) కూయు, అఱచు. (శ. ర, బ్రౌ.) వి. కూఁత.

సీ. పెల్లుగాఁ బొలుచుపూరేళ్ల కుట్టులసద్దు దొడ్డ యాబెళగువ్వ లొడ్డురవళి. చంద్రా. ౨.౮౧.

కులంజనము. సం=కులంజము.

కులంజము. సం. వి. అ. పుం. దుంపరాష్ట్రముశీ.

కులంభర(లు)ఁడు. సం. వి. అ. పుం.చోరుఁడు, కన్నపుదొంగ. (వాచ.)

కులకంటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వంశమునకు కంటకమువలె బాధహేతు వైనవాఁడు.

కులకము. సం. వి. అ. న. ౧. నాలుగింటికి పైఁగా నుండి ఒకక్రియతో ముగిసెడు పద్యసమూహము. ౨. పటోలలత, చేఁదుపొట్లశీ. 3. సమూహము. ౪. అల్పసమాసములు గలగద్యబంధము. పుం. ౧. కాకేందువు, కాకితుమికిశీ. ౨. వల్మీకము, పుట్ట. 3. మరువకము, మరువముశీ.

కులకరుఁడు. సం.వి. అ.పుం. కులమునకు మూలపురుషుఁడు.

కులకర్కటి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. చిత్రకూటప్రాంతమందలి యొకజాతిదోసశీ.

కులకుండలి. సం=కులకుండలిని.

కులకుండలిని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. (తంత్ర)మూలాధారమందు ఆఁడుపామువలె నున్న శివశక్తి భేదము.

కులకుఁడు. సం.విశ.(అ.ఆ.అ) ౧.కులశ్రేష్ఠుఁడు.౨. శిల్పికులప్రధానుఁడు, పనివాండ్రలో పెద్ద.

కులకుల. వి. క్షుద్రక్రిములబాహుళ్యమును సూచించుటయందు దుపయోగింపఁబడుఅనుకరణము. (వ్యవ) వానితలనిండ పేలు కులకులలాడుచున్న వి. ఈపుచ్చుపండ్లలో పురుగులు కులకులలాడుచున్నవి.

కులక్కము. సం.వి.అ.పుం.కరతాళి,తాళమువేసెడి కంచువాద్యము.

కులక్షయ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.శూకశింబి,దూలగొండిశీ.

కులగిరి. సం.వి.ఇ.పుం.కులాచలము,కులపర్వతము.

కులగురువు. సం. వి. ఉ. పుం. కులాచార్యుఁడు.

కులఘ్నుఁడు. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) వంశఘాతకుఁడు, వంశమును నాశముచేయువాఁడు. (మనుష్యుఁడు)

కులజము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) ౧.గొప్పకులమునఁ బుట్టినది,గొప్పకులముది.౨.కులక్రమమునఁ గలిగినది,వంశపరంపరలచే లభించినది.

కులట. సం.వి. ఆ.స్త్రీ.౧-కులము విడిచి పోవునది-అసతి, అంకుటాలు. ౨. పతివ్రత యగుభిక్షుకి.

కులటి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. మనశ్శిల. (కల్ప)

కులటుఁడు. సం.వి. అ.పుం-ఒకకుటుంబమునుండి మఱియొకకుటుంబమునకు వెళ్లువాఁడు- దత్తపుత్రుఁడు.

కులతంతువు. సం. వి. ఉ. పుం. వంశవర్ధకుఁడు, వంశమందుఁ బుట్టి సంతానముచే ఆకులమును వర్ధిల్లఁజేయువాఁడు.

కులతిథి. సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ.చతుర్థి,అష్టమి,ద్వాదశి, చతుర్దశి-వీనిలో నే దేనియొకతిథి.(తిథులు కులము లనియు అకులము లనియు కులాకులము లనియు మూఁడువిధములు.ద్వితీయాదశమిషష్ఠ

లు తప్ప తక్కిన సరితిథులు కులతిథులు. పాడ్యమి మున్నగు బేసితిథులు అకులతిథులు. ద్వితీయాదశమిషష్ఠులు కులాకులతిథులు.)

కుల(శ)త్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వనకులత్థము, అడవియులవలు. (పాఠాంతరము. కుసత్థ.)

కుల(శ)త్థము. సం. వి. అ. పుం. ఉలవలు. (పాఠాంతరము. కుళుత్థము.)

కుల(శ)త్థిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (పాఠాంతరము. కుళుత్థికా.) ౧. చక్షుష్య, కులత్థాంజనము. ౨. వనకులత్థము, అడవియులవలు. 3. ఉలవగింజవలె నుండుకాటుకరాయి.

కులదీపకుఁడు. సం. విశే. (అ. పికా. అ.) కులమును ప్రకాశింపఁజేయువాఁడు, కులమునకు వన్నె తెచ్చువాఁడు.

కులదేవత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇలువేల్పు, కులక్రమముగా నుపాసింపఁబడు దేవత.

కులద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. శ్లేష్మాతకము మొదలగువానిలో నొకటికి.

శ్లో. శ్లేష్మాతకః కరఞ్జశ్చ బిల్వాశ్వత్థకదమ్బకాః, నిమ్బో వటోదుమ్బరౌ చ ధాత్రీ చిఞ్చా దశ స్మృతాః. (వాచ.)

కులనక్షత్రము. సం. వి. అ. న. శతతార, ఆర్ద్ర, మూల, అభిజిత్తు - ఇవి తక్క మిగిలినవానిలోని సరినక్షత్రములలో నొకటి. (నక్షత్రములు కులము లనియు అకులము లనియు కులాకులము లని యు మూఁడువిధములు. భరణి, రోహిణి, పుష్యము, మఘ, ఉత్తర, చిత్త, విశాఖ, జ్యేష్ఠ, పూర్వాషాఢ, శ్రవణము, ఉత్తరభద్రపద ఈ పదునొకొండును కులనక్షత్రములు. అశ్విని, కృత్తిక, మృగశీర్షము, పునర్వసువు, ఆశ్లేష, పుబ్బ, హస్త, స్వాతి, అనూరాధ, ఉత్తరాషాఢ, ధనిష్ఠ, పూర్వభద్రపద, రేవతి ఈ పదుమూఁడును అకులనక్షత్రములు. ఆర్ద్ర, మూల, అభిజిత్తు, శతతార ఈనాలుగును కులాకులనక్షత్రములు.)

కులనాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వంశముయొక్క నాశము. ౨. లొట్టియ, ఉష్ట్రము. (వాచ)

కులపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. వంశశ్రేష్ఠుఁడు. ౨. పదివేలశిష్యులను అన్నదానాదులచేఁ బోషించి యధ్యయనము చేయించు బ్రహ్మర్షి.

శ్లో. మునీనాం దశసాహస్రం యోఽన్నదానాదిపోషణాత్, అధ్యాపయతి విప్రర్షిరసౌ కులపతిః స్మృతః. (వాచ.)

కులపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం. దమనకము, దవనముకి.

కులపరంపర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వంశక్రమము.

కులపర్వతము. సం. వి. అ. పుం. కులగిరి. (ఇవి యేడు)

శ్లో. మహేన్ద్రో మలయస్సహ్యశ్శుక్తిమాన్ గన్ధమాదనః, విన్ధ్యశ్చ పారియాత్రశ్చ సప్తైతే కులపర్వతాః. (త్రి. ని.)

కులపాలకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతినారింజ, కమలాఫలముకి.

కులపాలకుఁడు. సం. విశే. (అ. లికా. అ.) వంశపాలకుఁడు.

కులపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కులవతి, కులస్త్రీ, మంచికులమును శీలమును గలయాఁడుది.

కులపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = కులపాలి.

కులపుత్త్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వంశోద్ధారకుఁడగుపుత్త్రుఁడు.

కులపురుషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కులీనుఁడు, మంచికులమువాఁడు. ౨. కులమునకు మూలపురుషుఁడు.

కులభార్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సాధ్వి యగుపెండ్లాము.

కులభృత్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గర్భిణికి చేయు పరిచర్య. ౨. వంశమును బోషించుట.

కులము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తిలకకుసుమపరిమళము గలది. (వై. ని.) వి. అ. న. ౧.వంశము, అన్వయము. ౨.సజాతీయప్రాణిసమూహము, తెగ. (ఉదా: విప్రకులము, పక్షికులము.) 3. గృహము, ఇల్లు. ౪.జనపదము. ౫. దేహము. ౬.ఋషులకు చేయుజలతర్పణము. పుం. ౧. తిలకపుష్పపరిమళము. (వై. ని.) ౨. మార్జాలము, పిల్లి. (కే. ని.)

కులవంతుఁడు. సం. విణ. (త్. వతీ. త్.) కులీనుఁడు, గొప్పకులమువాఁడు.

కులవారము. సం. వి. అ. పుం. మంగళవార శుక్రవారములలో నేదేనియొకటి. (వారములు అకులవారము లనియు కులవారము లనియు కులాకులవారము లనియు మూఁడువిధములు. ఆది సోమ, గురు, శని వారములు అకులవారములు. మంగళ,శుక్రవారములు కులవారములు. బుధవారము కులాకులవారము.)

కులవిద్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వంశక్రమాగతమగు విద్య.

కులవిప్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం.వంశక్రమముగా వచ్చినపురోహితుఁడు. (ఇట్లే: కులబ్రాహ్మణుఁడు, మొ.)

కులవృద్ధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుటుంబమునందు పెద్దవాఁడు.

కులవ్రతము. సం. వి. అ. పుం. న. వంశపరంపరగా ఆచరింపఁబడువ్రతము.

కులశ్రేష్ఠి. సం. వి. న్. పుం. శిల్పికులప్రధానుఁడు, పనివాండ్రలో పెద్ద. (అమరము)

కులసంభవుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మంచివంశమందుఁ బుట్టినవాఁడు, బీజ్యుఁడు.

కులసత్త్రము. సం. వి. అ. న. పిత్రాదిక్రమముగా సహస్రవర్షము లనుష్ఠింపఁ దగుయాగవిశేషము.

కులసౌరభము. సం. వి. అ. న. మరువకము, మరువము.

కులస్త్రీ. సం.=కులపాలి.

కులహం(హుం)డకము. సం. వి. అ. పుం. జలావర్తము, నీటిసుడి.

కులాంకురము. సం. వి. అ. పుం. కులముయొక్క ఉత్తరాభివృద్ధికి హేతువైనసంతానము.

కులాంగన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కులస్త్రీ.

కులాంగారుఁడు. సం. వి. అ. పుం - కులమునకు బొగ్గువంటివాఁడు- వంశదూషకుఁడు, వంశమునకు అపకీర్తి తెచ్చువాఁడు.

కులాయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నీడము, పక్షిగూఁడు. ౨.గృహము, ఇల్లు.3.స్థానము,చోటు.

కులాయిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ-గూండ్లు కలది-పక్షిశాల, పశువు లుండుటకు కట్టినశాల.

కులాలము. సం.వి.అ.పుం. ౧.కుక్కుభము,గంపపులుఁగు, అడవికోడి. ౨. కౌశికము, గుడ్లగూబ. (హేమ. ని.)

కులాలి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.౧.కుల్థవిశేషము. (అమరసుధ.) ౨. వనకుల్థము,అడవియులవలు. (రా.ని.) 3. కుమ్మరవానిభార్య. ౪. కుమ్మరది.

కులాలిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.౧.కుమ్మరిపెండ్లాము. ౨.కుమ్మరది.

కులాలుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కుంభకారుఁడు,కుమ్మరవాఁడు.

కులాహము. సం. వి. అ. పుం. ౧.ఇంచుక పసుపువన్నెయు నల్లనిమోఁకాళ్లును గలఅశ్వము.౨.కృకలాసము, తొండ. 3. శాకభేదముసీ.

కులి. సం. విణ. (న్.నీ.న్.) మంచికులమువాఁడు.

వి.న్.పుం.కొండ.(వాచ)ఇ. పుం. చేయి. (శ్లో. కులిర్వాస్తో భుజాదళః.త్రి.ని.)ఇ,ఈ. స్త్రీ. కంట కారిక,వాఁకుడుకే. ఈ. స్త్రీ. పత్నియొక్క-జ్యేష్ఠ భగిని, వదినె. (వై. ని.)

కులింగదృక్కు. సం.వి.శ్.స్త్రీ. యక్షాక్షి,గచ్చచెట్టు.

కులికము. సం.వి.అ.పుం. ౧.ఒకానొక చెట్టు. ౨.అష్టమహానాగములలో నొకటి.౩.రవ్యాదివారము లందు వచ్చుదుష్టకాలము.

ఉదా: కులికవేళ, కులికకాలము.

కులికి(ల్క)ంచే. స.క్రి. (√కులుకు.) కులుకఁజేయు.

(ఒయ్యారముగాఁ గదల్చు.)

మ....గుబ్బచ,న్నులు గుల్కించు మెలంతలు౯ ...మల్లభూ. వైరా. ౫౬.

కులికుఁడు. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) కులశ్రేష్ఠుఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. శిల్పికుల ప్రధానుఁడు, పనివాండ్రలో పెద్ద. ౨. సమానవంశమునఁ బుట్టినవాఁడు, జ్ఞాతి.

కులిరు. వి. (క. కుళిర్) చల్లఁదనము.

కులిరుగొను=శీతల మగు, చల్లఁబడు.

క. కొలవేసలు నెలదూఁడులుఁ,దలిరులు నీహార వారిఁ దడిపి నయమున౯, గులిరుగొన మేన నొత్తిరి,లలనలు పార్వతికి శీతలక్రియ లెలయ౯. కు. సం. ౫. ౬౨. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

కులిశద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. స్నుహి, జెముడుకే.

కులిశధరుఁడు. సం. వి. అ.పుం-వజ్రమును ధరించినవాఁడు-ఇంద్రుఁడు.

కులిశనాయకము. సం. వి. అ. పుం. సురతబంధ భేదము. (కులిశనామకము అని కొందఱు.)

కులిశము. సం. వి. అ. పుం. న-ఇంద్రునిచేతియం దుండునది; పర్వతములను పగులఁగొట్టునది-వజ్రాయుధము. పుం. ౧. మత్స్యవిశేషము. ౨. అస్థిసంహారవృక్షము, నల్లేరుకే.

కులీనకము. సం. వి. అ. పుం. వనముద్గము, అడవిపెసరకే.

కులీనసము. సం. వి. అ. న. నీరు. (వై.ని.)

కులీనుఁడు. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) ఉత్తమకులమునఁ బుట్టినవాఁడు.

కులుఁడు. సం.వి.అ.పుం.కులికుఁడు,శిల్పికుప్రధానుఁడు, పనివాండ్రలో పెద్ద. (కల్ప)

కులుకము. సం. వి. అ. న. జిహ్వామలము, నాలుకపాఁచి. (త్రి. ని.)

కులుకు(ల్కు). అ. క్రి.(క.కులుకు.త. కులుక్కు)

౧. శృంగారముగా కదులు, నీటుగా కదలు, గునియు.

వ. ... చెదరినముంగురులు చక్క దువ్వుచు నల్లనల్లనం గులుకుచు...శకాం.౩.౨౧.

చ. బలువగపారువాపలుకు పల్కఁగ వచ్చునో కుల్క వచ్చునో, చెలువుని చెంగటం బకుని చెంగటఁ బోలెఁ గురంగలోచనా. శుక. ౧. ౪౪౦. ఇందు. ౫. ౧౦౩.

౨. మురియు.

క. కొండయనుఁగుఁగూఁతుఁ గలిసి కులికెడునో రకు౯. ఆచ్చ. రా. బాల. ౨౩. వేం. మా. ౧. ౬౭.

౩. ప్రకటమగు.

గీ. వాసుకి ననంతశక్తినివాసుఁ బిల్వ,నంపి యిట్లని పలికెఁ బ్రియంబు గులుక.దశా.౨.౧౭౭.

గీ. అనుచు నఖిలాంగశృంగార మభినుతించు, గతిఁ దులాకోటిమణికోటికాంచిదామ, కింకిణీగణకంకణాకీర్ణకలక,లారవమ్ములు గుల్క నొయ్యార మొలుక. సారంగ. ౨. ౪౩.

౪. ఒప్పు, ప్రకాశించు.

వ. ... సంక్రందనచందనగంధ్యలికఫలకంబునం గులుకుకర్పూరతిలకంబులోఁ దులఁదూఁగి ...ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

దరువు. ఉరమున వల్లకి గుల్క, నదియు హరినా మమే వరుసఁ బల్క. మృ. వి. ౧. ౧౩.

స. క్రి. ౧. వెదచల్లు, చిమ్ము; బయలుపఱుచు, ప్రకటించు.

(నరసింహస్వామి) చ...ద్విజవేషములోడ వచ్చె నా,గరదధిగంధముల్ గులుకుకట్టు ప్రసాదపుమాటలోడుతన్. పరమ. ౪.౨౨౭. (శ. ర. పా.)

సీ. కొదలుమాటలు లేనె గులుకుచుఁ బలుకుచో మోహనం బగువింతముద్దుఁ జెలువు. గీ. కలిగి ... కళా.౬.౧౯౬.

చ...చీకటుల్,గులికెడుసీలిడట్టి... కువల. ౪. ౨౦౨.

సీ. వలపులు గులుకుచెంగలువ క్రొవ్విరుల తేఁకులు గానరా నేసకొప్పు ముడిఁచి. వరాహ. ౩. ౧౧౧.

ఉ. భూవరముఖ్యుసన్నిధికిఁ బోయెడుమామిడి పండ్లపుట్టికల్, మోవఁగఁ గూలిఁ బుచ్చుకొని మాధతఁ గుల్కెడుగ్రామ్యచేష్టితం, శావహిలంగ నేఁగి...కళా. ౬. ౧౪౭.

౨. పోయు; వేయు.

సీ. గొజ్జంగపూఁదేనె కులికి మేదించినకమ్మఁగస్తురి మేనఁ గలయ నలఁదు. కాశీ. ౩. ౧౧౭. క్రీడా. ౪౩.

క. గంబూర కులికి...పన్నీటన్, బింబోష్ఠి యతనిపాదా,బ్జంబులు గడిగించెఁ గూర్మిసకియలచేతన్. సారంగ. ౨. ౪౪. విక్ర.౮.౯౬.

౩. కదలించు.

సీ. ఉబ్బుబుగ్గల నొక్కి యొయ్యనొయ్యనఁ గేలఁ గెమ్మోవిఁ గులికి సీత్కృతులు సలిపి. చంద్రా. ౨. ౪.

గీ.ఎట్టిగా నగ్నిఁ గాఁగినయినుపయిసుకఁ,గులికిపోయఁడు వీనిముక్కనను జెవుల. కాశీ.౩. ౧౪౨.

౪. రంగరించు.

గీ. పల్లఱును దేఁటిచిన్నిపాపలకుఁ గులికి, ప్రవ్వఁదేనియ నుగ్గులు పోసి పోసి. యయా.౪. ౨౪.

౫. పూయు.

చ. అలఘుతదీయఖేయముల నాడెడునన్నులగుబ్బచన్నులన్, గులికినయేణనాభినవకుంకుమసంకుమదాంకపంకసం,కలితవిలేపము ల్గరఁగి గమ్మని కమ్మనితావు లీన...హ. న. ౧. ౧౦.

౬. తాఁకించు ?

క. తల దలతోఁ దాఁకించినఁ,దల మీఱుం గాలు గాలఁ దాఁకించిన మి,క్కిలికాలు గలుగుఁ జేతులఁ, గులికినఁ దనచేయి మీఁ దగున్ ప్రేటునకున్. ఉ. హరి. ౬. ౧౦౬.

వి. ౧.శృంగారపుఁగుదిలిక.

గీ. దానితిన్నినునుఁబల్కు దానికుల్కు, దాని యొయ్యారమును మెచ్చి తాల్మి నిలుప, లేక వరుణుండుగూడ స్ఖలించెఁ దేజ, మదియు మునుపటిఘటమంచె యతివ యుంచె. ఉ. రా.౬. ౩౮౪.

వ. ... మేలి మైనకులుకుల రసికజనంబులమనంబుల మరులుకొలుపన్ జాలి... మను చ. ౫. ౧౦౧.

౨. విలాసము; అందము, ఒప్పు.

సీ. బిత్తరము కులుకు బెడఁగు...హొయ లనఁగ విలాస మొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

సీ. ఫలభంగములు నేయుపనిఁ బూనెదరు గదా కులుకులా యివి మీకుఁ జిలుకలార. కృ. శకుం. ౨. ౨౧౯.

మ...ఏరా యధరామృతం బొసఁగి న న్నన్నింప రా యంచు దైన్యరసం బుప్పతిల న్నెలంత వలవంతం గుల్కులం జిల్కుపాం,డరగండ చ్యుతబాష్పధార కొనగోటన్ మీటుచుం బల్కుఁగన్. సారంగ. ౨. ౧౭౯.

చ...కులుకు చల్లెడుచూపులు...కవిరా. ౪.3౧.

(బ) కుమ్మరి కుండలపై చేయుశిల్పము. (ఒకవిధ మగునకిషీపని) హంస. ౪. ౧3.

విణ. ౧. శృంగారపుఁగుదిలిక గలది.

సీ. గుత్తంపుఅవిక దా హత్తకుండఁగఁ జేసి కల పంబు కులుకుగుబ్బలను బూయు. హంస. ౧. ౧౨౬.

వ. కొందఱు కులుకులాఁడులు తమకులుకుగుబ్బ లం బోలకున్న నీళ్లు మోయించి రనఁ జాలు జాలువాగిండ్లు పూని కెలంకులం గొలువు సే య...ఉ. రా. ౪. ౨౭౮.

సీ. వసివాళ్లు వాడెకువదనాబ్జములతోడ వలపుఁ దెల్పెడుకుల్కు తెలుఁగుతోడ. పరమ. ౪. ౧౦౧.

౨. మనోజ్ఞము, ఒప్పిదము, అందమైనది.

సీ. కులుకుఁబాయపురాచతలిరాకుఁబోఁడులు... నీలా. ౧. ౨౭.

సీ. నగుముద్దుమోమున మృగనాభితిలకంబు కులు కుడాల్ సిరులు ముంగురుల నొరయ.దశా.౧. ౭౧.

కుల్కుఁదనము=అందము.

గీ. కుందనముఁ గేరుచెక్కుకుల్కుందనంబు, ప ల్లవము నవ్వుచరణసంపల్లవంబు. చంద్రా.౪. ౧౨౪.

జ: కులికించు, కులుకులాఁడి.

కులుకు(ల్కు)లాఁడి. వి.(√కులుకు) విలాసములు గలస్త్రీ;స్త్రీ.

గీ. ... సింగార మొలుక ముద్దుఁ,జిలుకకడ ని ల్చెఁ గోమటికులుకులాఁడి. శుక.౧.౧౫౭.

వ. ... చిలుకలవలెఁ బలుక నేర్చినకొందఱు కు లుకులాఁడులు...ఉ.రా.౪.౨౭౮.

చ. ... అ,ప్పలుకులకుల్కులాఁడి నను భవ్యకవి త్వధురీణుఁ జేయుతన్. భోజసుతా. ౧. ౬. (పలుకులకుల్కులాఁడి=పలుకులవెలంది, స రస్వతి.)

కులుక్కగుంజ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ఉల్కాగ్ని,కొఱవి నిప్పు. (కల్ప)

కులుప. వి. (త. కుసుప్పై=వాఁపు.) శోఫవ్యాధి, వాఁపు.

(వేశ్యామాతృవర్ణనము.)

ద్వి. వెలికుఱికినకండ్లు వ్రేలుచన్నులును, గులుప వట్టినమేను కోఁతి మొగంబు. ద్వి. పరమ.౪. ౭౯ పా.

కుల్మాషము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ)శబలము,చిత్రవ ర్ణము గలది. (కే.ని.) వి.అ.న. కాంజికము, పులి యఁబెట్టిన కడుగునీరు. పుం. ౧. అలసందెలు,బొ బ్బరలు. ౨. మినుములు లోనగువానిగుగ్గిళ్లు. 3. కురువిందమణి.౪.యవపిష్టము.౫.సూపభక్తము, పులగము. ౬. శబలము,చిత్రవర్ణము. (కే.ని.)

కుల్యా. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧.కృత్రిమసరిత్తు,కాలువ. ౨. జలప్రణాళి, తూముకాలువ. 3. జీవంతిక,తిప్ప తీఁగె. ౪. నది,ఏఱు. (వై.ని.) ౫. సాధ్వి, క్రొ త్తడి. (హలా. ని.)

కుల్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సత్కులము నఁ బుట్టినది. ౨. మాన్యము, గొప్పది. 3. కుల మునకు హితమైనది. వి. అ. న. ౧. అస్థి,ఎముక. ౨. మాంసము. 3. శూర్పము, చేట. ౪. అష్టద్రో ణపరిమాణము.

కుల్లిమి=కుల్లెము. వి.ఒకజాతిమలుఁగుపాము, పాఁ పమీను. (బ్రా.)

కుల్లెము=కుల్లిమి. (బ్రా.)

కుళము. వి.(త.కుళమ్=చెఱువు)కొలను,చెఱువు.

గీ. ఇవి మహాశక్తు లివి జ్యోతు లివి మతంబు, లివి

య మణిమయపుండంతు లివి కుళంబు,లివి సు
వర్ణాశ్మసముదయం బివి తటంబు, లనుచుఁ
బేర్వేరఁజూపుచు నరిగి యంత. చెన్న. 3.
౮౫.

కుళాయ=కుల్లాయి.
మ. తలపాగంబట్టుకుళాయలుం దగుకునిద్దాయొం
ట్లు...దశా. ౭. ౧. ౩౩. ఉ. రా. ౫. ౨౭౦.

కుళాయి=కుల్లాయి.
గీ. పొత్తములు మేల్కుళాయి పల్ముత్తియం
పుఁ,బోఁగులును ... కల్గి ముంగిటికి వచ్చి,
నిలిచె వడి నొక్కనాఁడెంపు నేలవేల్పు. నీ
లా. ౧. ౬౦. ఆం. భా. ౨. ౧౫౫. భాను.
౮. ౬౦.

కుళి(లి)ంగము. సం. వి. అ. పుం. చటకము, పి
చ్చుక.

కుళి(లి)ంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కర్కటశృంగి.

కుళీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧.కర్కటము,ఎండ్రి.
౨. (జ్యోతి) కర్కటరాశి.

కుళీరము. సం=కుళిరము.

కుళుపు. వి. రాజావర్తమనుమణివిశేషము. (బ్రా.)
ఉంగరమునకు పొదిగెడువిశాల మగుమణివిశేష
ము. (శ. ర.)
చ. సరసిజసంభవుండు పురసారసగేహినికిన్ ర
చించున,చ్చెరు వగునీలపుంగుళుపు చెక్కిన
మేలిపసిండిముద్దుటుం,గర మన మింటితో
నొరయికన్ గనుపట్టెడు గోపురస్ఫుర,ద్గురు
తరశాతకుంభరుచిగుంభితసాలము వీట మీ
టుగన్. చంద్రా. ౧. ౮.

కుల్లా(ల్లా)=కుల్లాయి.
లయగ్రాహి...దోర,త్నాంగదము కుంకుమతరం
గముల గుప్ప జిగి వొంగుబురుసాపనిబెడం
గు గలకుల్లా, నింగికిఁ దళత్తళ లొసంగ ...
రా. వి. ౨. ౩౯.
శా. కుల్లా వెట్టితిఁ గోక సుట్టితి మహాకూర్పాస
ముం దొడ్గితిన్ ... తల్లీ కన్నడరాజ్యలక్ష్మీ ద
య లేదా నేను శ్రీనాథుఁడన్.(శ్రీనాథుని
చాటువు.)
గీ. ప్రబలు వస్త్రముకుటము కుల్లా కుళాయి,యనఁ
గ...ఆం.భా. ౨. ౧౫౫.

కుల్లాయి=కుళాయ, కుళాయి, కుల్లా, కుల్లాయ. వి.
(సం. ఖోలకః.క.కుల్లాయి.త.కుల్లా) చిన్నటోపి.
సీ. పరిజనంబులు వీఁచుసురఁటితెమ్మెరల బంగరు
ప్రాఁతకుల్లాయికళలు గదల.చంద్ర. ౨.౯౩.
ద్వి. తల యున్నఁ గుల్లాయి తగిలింపవచ్చు. ద్వి.
సారంగ. ౧. ౧౯ పా. ౧౨ పం.

కుల్లాయ=కుల్లాయి.
క. తల గలిగినఁ గుల్లాయలు, గల వేవగనైన నీవు
గలిగినఁ దాదృ,క్కులరవము లెన్ని యైనం,
గలిగెడుఁ బోకు మని యడ్డకా ల్వేయంగన్.
సారంగ. ౨. ౧౬. (శ.ర. పా-కుల్లాయులు.
ముద్రి.)

కుళ్లు=క్రుళ్లు. అ. క్రి. ౧. (కాలాతిక్రమణముచే
ఫలాదులు) చెడు, పాడగు.
ఉదా: మామిడిపండు కుళ్లినది.
గీ. రాజముఖులార వరముఖాంభోజలార,చారు
బిసబాహులార రంభోరులార, కందఁగా
నేల ముడుఁగుచుఁ గుంద నేల,కుళ్లఁగా నేల
తలవంపుగొళ్లవేల. చంద్రా. ౮. ౨౫౭. (రెం
డవయర్థమునకుఁ గూడ ఇది యుదాహరణ
ము.)
౨. (మనస్సులో) దుఃఖించు, తపించు.
ఆ. కొండఱాళ్లు దెచ్చి కోరికఁ గట్టిన,గుళ్లలోనఁ
దిరిగి కుళ్ల నేల,పాయ రానిశివుఁడు ప్రాణి
గానై యుండంగ. వేమన. ౨. ౧౮౯.
వి. ౧. చింత, అంతస్తాపము.

(వ్యవ) ఆకుల్లుతో వాఁడు సగమయి పోయినాఁడు.

౨. కాపట్యము, కాలుష్యము.

ఉదా: వాఁడు మనస్సులో కుల్లుపెట్టుకొని మాటలాడుచున్నాఁడు.

3. కుల్లినపదార్థము; మాలిన్యము.

(వ్యవ) ఆతూములో కుల్లు అంతయు తీసివేయుము. ఒడలికుల్లు. జట్టలకుల్లు.

విశ. కుల్లినది, చెడిపోయినది.

గీ. కుల్లుఁదిల్తికిఁ గవిసినకుక్క వోలె. రామలిం. ౧3.

కుల్లుకుల్లు. వి. దగ్గునప్పుడు కలుగుధ్వనియొక్క అనుకరణము.

గీ... కుల్లుకుల్లున దగ్గుకొనుచు,నుండు మనుజుండు జర తన్ను నిండ ముంప. శివధ. ౪. ౬౧.

కుల్లుకొను=క్రుల్లుకొను. అ. క్రి. (√కుల్లు-స్వార్థమున 'కొను') కుల్లు,(మనస్సులో)దుఃఖించు,పరితపించు.

సీ. గొటియమందల నించుకొననైతిఁగా యంచు గొల్లవాఁ డూరకే కుల్లుకొనఁగ. శుక. ౨. ౪౬3.

కుల్లుపోతు=క్రుల్లుపోతు. విశ. దుఃఖశీలుఁడు,మనస్సులో నెప్పుడును తపించువాఁడు. (శ. ర.)

కువ=కువ్వ. వి. (త. కువై.) ౧. కుప్ప, రాశి.

క. వివిధాస్త్రకోవిదుఁడు వా,సవి వానిరథంబుఁ బార్శ్ని సారథుల మహిం,గువలుపడ నేసె... భార. ఆది. ౬. ౧౨.

౨. పాఁతఱ. (బ్రౌ.)

కువంగము. సం.వి.అ.న. సీసము.

కువకాలుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఘోలీశాకము, చేతరాసిక.

కువకువ. వి. కోకిలధ్వన్యనుకరణము.

చ. నునుఁజిగురాకు మేయుటతి నోరికెలంకులఁ దేటి గుట్టినన్, వనతరుశాఖలన్ గువకువ ధ్వనిఁ బాఱు పికాంగనన్ బికం, బనునయ మొప్ప మాన్పగతి నాత్మముఖంబు ముఖంబుఁ జేర్చి చుం,బన మొనరించె... మనుచ. 3. ౧౨.

కువజ్రము. సం.వి.అ.న. వైక్రాంతమణి.

కువము. సం.వి.అ.న. ౧.ఉత్పలము,కలువ.

కువరము. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) ఒగరు గలది.వి.అ. పుం. తువరము, ఒగరు.

కువలము. సం.వి.అ.న. ౧.ఉత్పలము, కలువ.

౨. బదరీఫలము,రేఁగుపండు. 3.ముత్యము.(మే. ని.) ౪. జలము. ౫.సర్పోదరము, పాముకడుపు. (వాచ.)

కువలయము. సం. వి. అ. న. ౧. ఉత్పలము,కలువ.

౨. నల్లగలువ. పుం. న. భూమండలము.

కువలయాపీడము. సం.వి.అ.పుం. ఒకయేనుఁగు. (ఇది కృష్ణునిచే చంపఁబడిన కంసునియేనుఁగు.)

కువలయాశ్వుఁడు. సం.వి. అ.పుం. ధుంధుమారుఁడను రాజు.

కువలయిని. సం.వి. ఈ. స్త్రీ.నల్లగలువతీఁగె.౨.కువలయసమూహము.

కువలయేశుఁడు. సం.వి.అ.పుం.౧.కలువలఱేఁడు, చంద్రుఁడు. ౨.భూమండలాధిపతి,రాజు.

కువలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రేఁగుచెట్టు.

కువలేశయుఁడు. సం. వి. అ. పుం-నీటియందుఁ బరుండువాఁడు-విష్ణువు.

కువాటము. సం. వి. అ. పుం. తలుపు, కవాటము. (వై. ని.)

కువాడము=కువ్వాడము, కువాళము[1]. వి. ౧. కపటచేష్ట.

ద్వి. లోకంబులో లేనిలోటతాఁటకత్తె, నీకువా
డమ్ము లన్నియు మాకుఁ దెలియుఁ, గైకొని
మేఁకలఁ గాచిరా పొమ్ము, నీకంటె మిక్కిలి
నెఱజాణ నేను. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౯౦౪
పం.

౨. కాపట్యము.

ఆ. నీకువాడ మెల్ల నిన్న రాతిరి గంటి, నమ్మ చెల్ల
నిన్ను నమ్మరాదు, నవ్వు గాదు రేయి నాప్ర
క్కలోనుండి, కలవరింప లేదె చెలుల నెల్ల.
శృంగారరాధామాధవసంవాదము. ౧. ౪౧.

కువాడి=కువాళి. (కువాడము+ఇ.)

ద్వి. క్రచ్ఛఱ ద్వీపాంతరంబుననుండి, వచ్చిన
యట్టికువాడివడ్రంగి, యవగడం బైనయా
యాలయం బిట్లు, నవరించె నని సవసవ గాఁ
గ వింటి. ద్వి. పరమ. ౭. ౫౨౩ పం.

కువాదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పరులదో
షమును ప్రకటించువాఁడు. ౨. దుర్భాషలాడు
వాఁడు. ౩. కుత్సితవాదము చేయువాఁడు.

కువాళము[1]=కువాడము. వి. కపటచేష్ట.

చ. తెలిసితి హా యిదంతయును దేవరపట్టపుదేవి
కైతవం,బలసుతుఁ ౘాడి దప్పినను నాజ్ఞయొ
నర్పఁగ లంచ మిచ్చి వే, పిలిచి తలార్ల చేత
ననిపించిన దిట్టుల నీకువాళముల్, దెలియక
వెట్టిరాజ యిది లెస్స నిజం బని నమ్మినాఁడ
వే. సారంగ. ౩. ౨౦౭.

విణ. కపటి, కుత్సితుఁడు.

గీ. తాడిమ్రానుక్కు మీఱంగ నూడఁ బెఱికి,య
క్కువాళంపురక్కసుఁ డెక్కుకొన్న,యర
ద మఱపఱ లోనరింప నలిగి వాఁడు, వాని నె
న్నొసలుఱక నొవ్వంగ నేసె. అచ్చ. రా.
సుం. ౧౯౯.

జః కువాళి.

కువాళము[2]. వి. వాహనము లోనగువానిగొ సెన.

సీ... వాహనాద్యాచ్ఛాద్యవస్త్రసంజ్ఞ,తనరుఁ గు
వాళ మంచనఁగ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౯.

జః కువాళించు.

కువాళి=కువాడి. విణ. (కువాళము[1]+ఇ) మోస
గాఁడు.

చ... వేడ్కఁ గాఁ డగుచు నక్కట యాకొఱగా
మిచే మమ్మం, జెఱుప నుపాయ మెంచి యి
లు చేర్చెను దేవరసొమ్ముఁ దెచ్చి యీ,యఱ
వకువాళి యింత యురి యా నని కానక మో
సపోయితిన్. వైజ. ౪. ౯౫.

కువాళించు. స. క్రి. (√ కువాళము[2])- గొసెన
గాఁజేయు-కప్పు.

మ. ప్రకటస్నేహ మెలర్ప నాతనిపయిం బద్మా
వతీకాంత వా, లికక్రొవ్వాఁడి మెఱుంగుఁ
జూపుల నివాళించెన్ గువాళించుచున్. వి
క్ర. ౭. ౨౪.

కువాహలము. సం. వి. అ. పుం. లొట్టియ.

కువిందుఁడు. సం. వి. అ. పుం.తంతువాయుఁడు,
సాలెవాఁడు.

కువిచిలు. వి. మృత్పాత్రవిశేషము.(బ్రా). హంస.
౫. ౧౨.

కువృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. చెడ్డనడవడి.

కువృత్తికృత్తు. సం. విణ. (త్) కువృత్తిని చేయు
వాఁడు. వి. త్. పుం. పూతికరంజము, నెమిల
డుగు కీ.

కువేణి. సం.వి.ఇ,ఈ.స్త్రీ.మత్స్యధాని, చేఁపలబుట్ట.

కువేలము. సం. వి. అ. న. కువలయము, కలువ.
(కే. ని.)

కువ్వ=కువ. వి. ౧. రాశి, ప్రోగు.

వ... పెన్నెలఁ జెన్నలయ వెన్నెలకువ్వలమవ్వం
బున నివ్వటిల్లు తెల్లజల్లుల నుల్లసిల్లుబల్లిదంపు
జల్లి మెకంబులును... ప్రబంధ. ౧౪౬.

గీ. ప్రోక యనఁ బ్రోవనంగను బ్రోగు నాఁగఁ,గు
ప్ప యన రాసి యనఁగను గువ్వ యనఁగ,
రాశి యగు... ఆం. భా. ౨. ౧౦౧. అ. మ.
క. ౫. ౨౨౨ పా. ౨౮ పం.
౨. పాఁతఱ. (బ్రౌ)

కువ్వాడము=కువాడము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుశ. సం. వి. అ. పుం. న. దర్భ.ఆ. స్త్రీ.౧.గుజ్జుపుకల్లె ము, వాగె.౨.అరణి. (వై.ని.) 3.రజ్జువు,త్రాడు.

కుశపము. సం.వి.అ.పుం-దీనితో నీరు త్రాగుదురు-పానపాత్రము.

కుశము. సం.వి.అ.పుం. ౧.ఒకద్వీపము. ౨.యోత్ర ము, పలుపు. న. ౧. జలము. ౨. హ్రీబేరము,కురు వేరు. (కే. ని.)

కుశలప్రశ్నము. సం.వి. అ. పుం. క్షేమము నడు గుట.

కుశలము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ) ౧.చతురము, నేర్పు గలది. ౨. క్షేమము గలది. 3. శుభమైనది. ౪. పుణ్యమైనది. వి. అ. న. ౧. క్షేమము. ౨. శుభ ము. 3. పుణ్యము. ౪.పర్యాప్తి,సమృద్ధి,పూర్ణత.

కుశలి. సం.విశ.(న్.నీ.న్.) కుశలము గలవాఁడు.

కుశస్థలము. సం.వి. అ.న. కన్యాకుబ్జదేశము.

కుశస్థలి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ద్వారక.

కుశాంగుళీయము. సం.వి.అ.పుం.పవిత్రము,దర్భ లతో చేసినయుంగరము.

కుశాక్షము. సం.వి.అ.పుం. కోఁతి. (వాచ.)

కుశాగ్రబుద్ధి. సం.విశ.(ఇ)-కుశాగ్రమువంటిబు ద్ధిగలవాఁడు-చుఱుకైనబుద్ధి గలవాఁడు.

కుశాగ్రము. సం. వి. అ. న. దర్భమొన.

కుశాగ్రీయము. సం.విశ. (అ.ఆ.అ) కుశాగ్రము వంటిది, వాఁడి యైనది. (బుద్ధి, మొ.)

కుశాసనము. సం. వి. అ. న. దర్భాసనము.

కుశి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. ౧. ఫాలము,నాఁగటికఱ్ఱు. ౨.ఇ నుముతో చేసినవస్తువు. (కే.ని.) 3. భగ్నాస్థిబం ధము, విఱిగినయెముకలు అతుకుకొనుటకు కట్టిన కట్టు. (వై. ని.)

కుశిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.౧.ఫాలము,నాఁగటికఱ్ఱు. ౨.గ వేధుక, అడవిగోదుమచెట్టు.

కుశికము. సం.వి.అ.పుం. ౧. నూనె మొదలగువాని మడ్డి. ౨. అక్షము, తాండ్రచెట్టు. 3. సర్జవృక్షము, మద్దిచెట్టు.

కుశికుఁడు. సం. విశ.(అ.ఆ.అ.) మెల్లకంటివాఁడు. వి. అ. పుం. ఒకానొకఋషి. (ఇతఁడు విశ్వామి త్రునితాత. వాచ)

కుశీదము. సం. వి. అ. న. ౧. కుసీదము, ధనము వడ్డి కిచ్చి బ్రతుకువృత్తి. ౨. రక్తచందనముచెట్టు.

కుశీలవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. నటుఁడు. ౨. వంది, బట్టువాఁడు. 3. గాయకుఁడు. ౪. యాచ కుఁడు. ౫. వాల్మీకి.

కుశుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. పాపిష్ఠుఁడు, కుత్సితకర్మము చేయువాఁడు. ౨. మత్తుఁడు, మ దించినవాఁడు. వి.అ.పుం.రామునిపెద్దకొడుకు.

కుశేశయము. సం. వి. అ. న- నీటియం దుండు నది-పద్మము, తామర. పుం. ౧. సారసపక్షి. ౨. కర్ణికారముచెట్టు.

కుషాకువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧.కోఁతి. ౨.అగ్ని. 3. సూర్యుఁడు.

కుషితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.)జలమిశ్రితము, నీటితో కలపఁబడినది.

కుష్ఠకేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. మార్కండిక,నేల తంగేడు చెట్టు.

కుష్ఠగంధి. సం. వి. ఇ. న. ఏలావాలుకము, నూఁ గుదోసచెట్టు.

కుష్ఠగంధిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అశ్వగంధ, పెన్నేరుకీ.

కుష్ఠఘ్నము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కుష్ఠవ్యాధి నిపోఁగొట్టునది. (ఔషధము.) వి. అ. పుం. ౧. హితావలికీ. ౨. ఖదిరము, చంద్రకీ. చేఁతిపాట్లకీ.

కుష్ఠఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వాయువిళంగముకీ. ౨. కాకోదుంబరికకీ. ౩. వాకుచి, కారుగచ్చకీ.

కుష్ఠనాశిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సోమరాజి, కారుగచ్చకీ.

కుష్ఠనుత్తు(దము). సం. వి. ద్. స్త్రీ. భారద్వాజి, అడవి ప్రత్తిచెట్టు.

కుష్ఠము. సం. విణ. (అ.ఆ. అ.) భూమియందుండునది. వి. అ. పుం. న. ౧. వ్యాధివిశేషము. (ఇది పదునెనిమిదివిధములు గలది.) ౨. చెంగల్వకోష్టుకీ. (శే. ని.)

కుష్ఠసూదనము. సం. వి. అ. పుం. ఆరగ్వధము, రేలకీ.

కుష్ఠహంత. సం. వి. ఋ. పుం. హస్తికందము, ఒకవిధ మగుకందకీ.

కుష్ఠహంత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాకుచి, కారుగచ్చకీ.

కుష్ఠహృత్తు. సం. వి. ద్. పుం. విట్ఖదిరము, దుర్గంధము గలచంద్రకీ. (వెలితుమ్మ. అనికొందఱు.)

కుష్ఠారి, సం. వి. ఇ. పుం-కుష్ఠమును పోఁగొట్టునది-౧. గంధకము. ౨. విట్ఖదిరము, దుర్గంధము గలచంద్రకీ. (వెలితుమ్మ అనికొందఱు.) ౩. చేఁతిపాట్లకీ. ౪. ఖదిరము, చంద్రకీ.

కుష్ఠి. సం.విణ.(న్.నీ.న్) కుష్ఠరోగము గలవాఁడు.

కుష్ఠితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కుష్ఠరోగము గలవాఁడు.

కుష్మలము. సం. వి. అ. న. ౧. ఛేదనము, కోఁత. ౨. ఛాదనము, కప్పుట. ౩.వికాసము,విరియుట.

కుష్మాండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కర్కారువు, గుమ్మడికీ. ౨. దేవతాగణవిశేషణము. ౩. భ్రూణము, గర్భపిండము.

కుష్మాండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కర్కారువు, గుమ్మడికీ. ౨. ఉమ, నల్లఅగిసెకీ.

కుసి. వి. (క. కుసి.) మంచపుకోడు మున్నగువానిరంధ్రములలో చొనుపుటకు సన్నముగా చెక్కఁనపట్టె మున్నగువానిచివర, పట్టికాగ్రము; అవయవములసంధి.

సీ...కుసి కూచ మనఁ బట్టికాగ్రమై యలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౬౪.

సీ. పసిబాలుఁ డగునాఁడ బండిరూపముదైత్యవీరునిఁ గుసులకు విఱుగఁ దన్నె. చిత్రభా. ౫. ౧౭౨.

క. కసరి పొదరిల్లు వెడలఁగ,నొస లొకతలిరాకు దాఁకె నునుగాడ్పునకు౯, భసలగుణ మెక్కుఁవెట్టఁగఁ, గుసుమశరాసనునివిల్లు కుసులకువిటిగె౯. కకు. ౧. ౧౭౯.

గీ. కొమ్ముతాఁకులఁ గుసులకుఁగూల మబ్బులు... చిక్కుఁవడక చరించు నం దొక్కఁకరటి.రా. వి. ౩. ౪౯.

కుసిగుంపు. వి. (√కుసి?) శ్రమము, బాధ.

ద్వి. అని తనకొంగు చయ్యనఁ జుట్టి పట్టి,కొని పోకు మని కుసిగుంపు గావింప. ద్వి. పరమ. ౭. ౫౪౫ పా. ౪ పం.

చ...నాకు నీ,కొలు వికఁ జాలు నన్నఁ గుసిగుంపులఁబెట్టు వధింపఁ జూచుఁ గే,వలనరకంబు గా కొలుచువారికి దుష్ప్రభుసంశ్రయం బిసీ. వేం. పంచ. ౧. ౪౨౯.

క. రుసివంటిదాన న న్నీ,కుసిగుం పొనరించి యేమి గుడిచెదు పాపం,బసివోలెఁ దాఁకు నిను

నే, నుసురన్నం జాలుఁ జాలు నోహో యను డుఁ. వేం. పంచ. ౧. ౨౫౨. (కుసిగుంపాన రించు=బాధపెట్టు.)

కుసిగుంపునడక=అలసగమనము, మందగమనము.

ద్వి. కుసిగుంపునడకలతో డెశాఁ పతలు,అసమాన గతి వచ్చి...అ. మ. క. ౫. ౨౩౬ పా. ౨౪ పం.

కుసితము. సం. వి. అ. పుం. జనపదము, దేశము.

కుసితాయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కుసిదాయి.

కుసితుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వడ్డివ్యాపారమువలన బ్రదుకువాఁడు.

కుసిదము. సం=కుసీదము.

కుసిదాయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుసిదునిపెండ్లాము.

కుసిదుఁడు. సం=కుసీదుఁడు.

కుసిలించే=కుసులు. అ. క్రి. (√కుసులు) అతృప్తిచే ఖేదపడు, మనోవ్యాకులత నొందు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుసిలింత. వి. (√ కుసిలించే) అతృప్తిచేఁ గలిగిన ఖేదము, మనోవ్యథ. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుసీద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ధనము వడ్డి కిచ్చి బ్రదుకు స్త్రీ.

కుసీదము. సం. వి. అ. న. వడ్డివ్యాపారమువలన జీవించుట.

కుసీది. సం. విశే. (న్. నీ. న్)=కుసీదుఁడు.

కుసీదికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ)=కుసీది.

కుసీదుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) వృద్ధిజీవి, వడ్డిచేత బ్రతుకువాఁడు.

కుసుంబా. వి. (సం. కుసుంభః. త. కుసుంబా.) కుసుంభవర్ణము, ఎఱుపు మించినపసుపువన్నె.

సీ. కనకపుష్పముల నొప్పినకుసుంబాపాగ రాణింపఁ గల్కితురాయి మెఱయ. వేం. మా. ౧. ౧౩౪.

ద్వి. పసిమి గుల్కెడుకుసుంబాపాగఁ జుట్టి,వెస బంగరపురంగువిరులంగి దొడిగి. మృ. వి. ౧. ౩౨.

కుసుంభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మహారజనవృక్షము, కుంకుమచెట్టు. ౨. కమండలువు. స. ౧. కుంకుమపువ్వు. ౨. బంగారు.

కుసుంభరాగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుంకుమపూవుయొక్క ఎఱుపు. ౨. కుంకుమపూవువలనఁ గలిగినయెఱుపు. ౩. కుంకుమపూవువంటి యెఱుపు. ౪. నాయికానాయకులపూర్వానురాగభేదము, కుసుమపూవువన్నెవలె పైకి శోభించినను హృదయమున గాఢముగా లేకతుదకు వీడిపోవు అనురాగము. (నాయికానాయకులపూర్వానురాగము త్రివిధము:-౧. నీలీరాగము=పైకి మిగుల శోభింపకున్నను హృదయమున గాఢముగా నుండి ఎన్నటికిని చెడనియనురాగము. ౨. మంజిష్ఠారాగము=పైకి మిగుల శోభించునదియు ఎన్నటికిని చెడనిదియు నగుననురాగము. ౩. కుసుంభరాగము. చూ. ౪.అర్థము.)

కుసుని. విశే. వామనుఁడు.

సీ. కుఱుచ కొట్ర కురుఁజు కొటిక కుసుని... వామనాఖ్య దనరు. ఆం.భా. ౨.౧౨౩.(బ్రౌ. పా-కుసులి. ము ద్రి. పా.)

కుసుమ=కుసుమము. వి. (క. కుసుమ్బె.త. కుసుంబం.) ౧.ఒకజాతిపూలమొక్క. (బ్రౌ-ఒకజాతి చెట్టు. శ. ర.) ౨. సస్యవిశేషము. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. గోదుమ పెదనువ్వు కఱునువ్వు తెలినువ్వు కుసుమ వెల్లగిసెయు గోఁగు జనుము. హంస. ౪. ౧౨౭.

౩. సస్యకుసుమము, సుంకు.

సీ. సస్యకుసుమసంజ్ఞ చను సుంకనంగను గుసుమ నాఁగను...ఆం. భా. ౨. ౨౩౭.

౮. (సం. కుసుంభః) కుసుంభవర్ణము, ఎఱుపు మించినపసుపువన్నె.

మ. కుసుమం జెట్టినచీరకొంగు వొలయం గ్రొవ్వారుఫాలిండ్లపైఁ, ద్రిసరంబుల్ పొలుపార ...క్రీడా. ౮౬.

గీ. కుముదకేదారముననుండి క్రొత్తవిరియు, కమలషండంబులకు వేడ్కఁ గాఁపువచ్చు, కొదమతుమ్మెదకడకెక్కఁ గుసుమవెట్టె, నభినవం బైనప్రథమసంధ్యాగమంబు. నైష. ౮. ౫.

౫. పుండునందలి మెలక. (బ్రౌ.)

కుసుమపూవు=కుసుంభపుష్పము.

సీ. కంకేళిచిగురాకు గర్ణపూరముఁ జేసి కుసుమపూవులధూళి కురులఁ దాల్చి. ౫. ౩౭.

సీ. కుసుమపూ వనఁగఁ దగును గుసుంభాభిధ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౧.

జ: కుసుమపూరాజనాలు.

కుసుమధన్వుఁడు. సం. వి. న్. పుం. మన్మథుఁడు, పూవిలుతుఁడు.

కుసుమపురము. సం. వి. అ. న. పాటలీపుత్ర మనుపట్టనము.

కుసుమపూరాజనాలు. వి. బ (కుసుమపూ+రాజనాలు.) ధాన్యవిశేషము. హంస. ౮. ౧౨౭. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కుసుమము=కుసుమ.

(ఎఱ్ఱరంగు.)

క. కుసుమం బద్దినవిధమునఁ, బసుపున హత్తించినట్లు బంగారమునం,బసనిచ్చినగతి సంధ్యా,వసరంబున నింగి యరుణవర్ణం బయ్యెన్. నైష. ౮. ౧౫౭.

చ. అలకనిజీబులోఁ గుసుమ మద్దినపావడ దోఁప...మనుచ. ౬. ౩౧.

(బ) ధాన్యవిశేషము.

సీ. బలుతీఁగెమల్లెలుపార్జించితిమి చాలఁ గుసుమముల్ చులుకఁగాఁ గూర్పలేమె. కవిజ. ౧. ౧౩. ఆము. ౧. ౬౬.

కుసుమము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పువ్వు. ౨. స్త్రీరజస్సు. ౩. ఫలము, పండు. ౪. నేత్రరోగవిశేషము, కంటిలో వేయుపూవు. (శే. వి.)

కుసుమాంజనము. సం. వి. అ. న. ఇత్తడిమలము నుండి తీయఁబడిపుష్పాకారముగనుండుకాటుక.

కుసుమాకరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తోఁట. ౨. పూగుత్తి. ౩. వసంతర్తువు.

కుసుమాగమము. సం. వి. అ. పుం. వసంతర్తువు, ఆమని.

కుసుమాధిపము. సం. వి. అ. పుం. చంపకము, సంపెఁగ.

కుసుమాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దొంగ. (కల్ప)

కుసుమాస్త్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు, పూవిలుతుఁడు.

(ఇట్లే: కుసుమాయుధుఁడు, కుసుమబాణుఁడు, కుసుమశరుఁడు, మొ.)

కుసుమించే. సం. అ. క్రి. పుష్పించు. (బ్రౌ.)

కుసుమితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) జాతకుసుమము, పువ్వులు పూచినది.

కుసుమేషువు. సం. వి. ఉ. పుం. మన్మథుఁడు, పుష్పబాణుఁడు.

కుసురుకొను. అ. క్రి. (త. కుసూర్=ఉపేక్ష, అలక్ష్యము.) ఉపేక్ష వహించు?

వ. అని తత్తిమి యడుగుచున్నరతిముఖవికారంబు గని మనసిజుండు మనంబునం గుసురుకొనుచుఁ జిఱునవ్వు నవ్వుచు నిట్లనియె. కు. సం. ౪. ౪౧౪.

కుసులు=కుసిలించే. అ. క్రి. అతృప్తిచే ఖేదపడు, మనోవ్యాకులత నొందు. (శ. ర, బ్రౌ.)

జ: కుసిలించు, కుసిలింత.

కుసుల్లు. వి.బ. దండకడియములు, స్త్రీభుజాలంకారములు. (ప్రా.)

సీ. అలికభాగమునఁ జింతాకువెడల్పుగఁ బొసఁగించుకొన్నవిభూతిరేఖ, సందిట నిరువంక నొందుపైఁడికుసుళ్ల నందంబు నొందురుద్రాక్షపూస. గీ. అమరజంగమురా లయ్యో నఖిలపల్ల,వావశీకృతసమ్మోహ యలయకోవ.శుక. ౨. ౩౨.

కుసువు. సం.వి.ఊ.పుం. గండుమూషకము, ఎలుక,వానపాము.

కుసూలము. సం.వి.అ.పుం. ధాన్యముపోసెడుగాదె; పాణక, మొ.

కుసృతి. సం.విశ.(ఇ) దుర్వ్యాప్తి కలవాఁడు, చెడ్డనడవడి గలవాఁడు. వి.ఇ.స్త్రీ. ౧. చెడ్డనడవడి,శాఠ్యము. ౨. ఇంద్రజాలము. (కల్ప)

కుస్తు. కుష్ఠరోగము.

సీ. ... కుష్ఠములు మనఁ గుస్టవఁ బులు మన విలసిల్లు...ఆం.భా. ౨.౧౨౫.(ప్రాఁత ప్రతిపా)

కుస్తరించే. స.క్రి. ౧. లాలించు, బుజ్జగించు.

గీ. సహ్యకన్యాతటోద్యాన చందనద్రు,కుంజముల నీలకుంతలఁ గుస్తరించి, కంతుసామ్రాజ్య మేలించి...ఆము. ౬. ౧౩౪.

వ. ... కందంబుఁ జఱచి మొగంబు దుడిచి ప్రస్తుతులఁ గుస్తరించి...మనుచ. ౪. ౧౧౪.

౨. ఊఱడించు, అనునయించు, ఓదార్చు.

గీ. కూఁతు నొండొకచందానఁ గుస్తరించి, యార్తి వారించి... వేం. పంచ. ౪. ౩౩౩.

గీ. పారలి యేడ్చుచు నుండ నబ్బోటు లేల,కన్నెపడెదమ్మ యని యెత్తి కుస్తరింప. సారంగ. ౩. ౪౨. రం.రా. ఉ. ౧౩౨పా. ౭ పం.

౩. శాంతిపఱుచు.

ఉ. ఇంచుక ప్రొద్దుపోకడప నెవ్వరితో నుబుసేమి చెప్పుదు౦, బంచశరవ్యథం దలఁకుభావము నేగతిఁ గుస్తరింతు...విక్ర. ౬. ౩౮.

౪. సమాధానపఱుచు,ఒప్పించు.

గీ. సమ్మదంబున వసుమంతుఁ డుమ్మలించి, కూర్మిబంధుల నందఱఁ గుస్తరించి, గోలయుఁ బతివ్రతాధర్మశీల యగుచుఁ, బ్రాణపద మైన యిల్లాలిపజ్జఁ జేరి. శుక. ౧. ౯౮.

ఆ. దానిఁ బట్టఁ బూనువేజిబీజు గనుఁగొని,సానినిట్లు సేయఁ జనదు నాఁకఁ, గూర్మి మీఱ మీరు కుస్తరించిటు తోడి, తెచ్చి కూర్పవలయు నిచ్చలముగ. చంద్ర. వి. ౩. ౩౨.

౫. (లాలనార్థము) చఱచు, చేతితో తట్టు.

చ. కనఁదగు తెల్లమానికపుఁగవ్వల నొప్పెడుచప్పరాలలోఁ,దనపాడ పైనసిడఁ గని తాళకయేనుఁ గటంచుఁ గొమ్ములన్,జెనకఁగ వచ్చి కోటపయిఁ జేసినము త్తెపుసింగపుంగమిన్, గనుఁగొని తాలు వేల్పువొరగా రలఁ డౌదలఁ గుస్తరింపఁగన్. యయా. ౧. ౭౭. (శ. ర. పా.)

గీ. మస్తకము దువ్వి పలుమాఱుఁ గుస్తరించి,సమరసముఁ జూపి మెల్లనె సముకుపఱచి, వాగె బిగియించి తమ్మినూల్ వాగె సడలి,పన్నెసోఁకిన ముందఱఁ బఱవ దయ్యె.చంద్రా.౩.౬౬.

౬. సేవించు.

గీ. కోటిపల్లీశు కోమలాంఘ్రులకు మ్రొక్కి, కుండలాముఖతీర్థంబుఁ గుస్తరించి, భీమమండలి దాపలఁ బెట్టుకొనుచు, గౌతమీగంగలవణాబ్ధిఁ గాఁగిలించె. భీమ. ౧. ౨౧.

౭. తాల్చు.

రగడ. కుటిలాలకములమీఁదఁ జిన్నిపువుఁ గుస్తరించు నచ్చుగ మణికర్ణిక. కాశీ. ౬. ౧౨౬.

సీ. సీమంతపథమునఁ జేర్చుచక్కఁ నవరించి మకుల పైఁ జిన్నిపూ గుస్తరించి. కాశీ. ౭. ౧౮౭.

౮. ఆచ్ఛాదనముచేయు, కప్పు.

సీ.హురుముంజినుత్యాలయొరగుపాగమెఱుంగు
నొసలిబిత్తరిబొట్టు మురుఁగువేయ, జాతినీల
పుఁదాళిచాకచక్యప్రభల్ కస్తూరినెఱివుఁ
లేఁగుస్తరింప. సారంగ. ౧. ౭౯.

౯. ఉల్లాసపెట్టు, సంతోషపెట్టు. (చూ. కుస్తరింపు.)

౧౦. ఆజ్ఞాపించు.

సీ. బిరుదువస్త్రాదులఁ జేర్వేర నాడాడ ముస్తాదు
గా నిల్వఁ గుస్తరించి. రంగా. ౨.౯౭.

జ: కుస్తరింపు.

కుస్తరింపు. వి.(√కుస్తరించే.)ఉల్లాసము.

ఉ.మారునిమాయపంపు దినమానము మేల్ సడలింపు జారిణీ,జారులకుస్తరింపు జలజంబులకుం
డలవంపు...కనఁగాఁదగెఁ జీకటిగుంపు పెంపుగాణ. ల. వి. ౪. ౪౧.

కుస్తుంబరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.ధాన్యాకము,కొత్తిమిరి.

కుస్తుంబురువు. సం. వి. ఉ. న=కుస్తుంబరి.

కుస్తుభుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧.విష్ణువు. ౨.సముద్రుఁడు.

కుహ. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కుహకజీవి. సం. విశ. (న్.నీ.న్) మాయాజీవి.

కుహకము. సం. వి. అ. న-ఆశ్చర్యమును కలిగించునది-౧. ఇంద్రజాలము, మాయ. ౨. వంచన, మోసము.

కుహకస్వనము. సం.వి.అ.పుం-ఆశ్చర్యకర మగు ధ్వని కలది-కుక్కుటము, కోడి.
(ఇట్లే: కుహకస్వరము.)

కుహకుఁడు. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) ౧. ఇంద్రజాలికుఁడు. ౨. వంచకుఁడు, మాయకాఁడు.(వాచ.)

కుహన. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కపటచర్య,దంభచర్య.
(దంభముచే కావించుధ్యానమానాది.)

కుహనము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) ౧. ఈర్ష్య గలది. ౨. మాయ గలది, వంచకము. వి. అ. పుం. ౧. ఎలుక. ౨. వల్మీకము, పుట్ట. న. ౧. ఒకరకముమట్టికుండ. ౨.కాచభాజనము, గాజుపాత్ర.(మే. ని.) ౩. మాయ.

కుహరము. సం. వి. అ. న. ౧. రంధ్రము, బెజ్జము. ౨. గుహ. ౩. కోటరము, తొఱ్ఱ. ౪. కంఠము, గళము. ౫. కంఠధ్వని, ఎలుఁగు. ౬. చెవి. ౭. సామీప్యము. (కల్ప.)

కుహరితము. సం. వి. అ. న. ౧. శబ్దము. ౨. పికాలాపము, కోయిలకూఁత. ౩. రతికూజితము.

కుహళి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. పూగపుష్పిక, వివాహాదులందు ఈయఁబడుతాంబూలము, మొ.(విల్యమ్సు)

కుహాళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాహళి, బాకా.
శ్లో. కాహళీ తు కుహాళా స్యాత్. అ. పా. ప్ర. నాట్య. (శ. ర.)

కుహికుహి. సం. వి. ఇ. పుం. కాసరోగులు దగ్గునపుడు పుట్టెడుధ్వనియొక్క అనుకరణము.

గీ. ఘూకరవములచాడ్పున ఘోరవృత్తిఁ, దనరు
ఘనకాసకుహికుహిధ్వనులవలన, భావజుఁడు
వెళ్లిపోయినపాడుమేడ, పగిదిఁ గాన్పించు
ముదుసలిపడఁతి యొకతె. కళా. ౩.౭౩.

కుహుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు.

కుహువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ౧. చంద్రకళ కానరానియమావాస్య. ౨. కోకిలధ్వని. ౩. హిమవత్పర్వతజాతనదీవిశేషము.

కుహూకంఠము. సం. వి. అ.పుం-కుహూ అనెడి ధ్వని కంఠమునఁ గలది-కోకిల.
(ఇట్లే: కుహూముఖము, మొ)

కుహూలము. సం. వి. అ. న. సశల్యభూమిచ్ఛిద్రము, గసికలు నాటినగుంట. (వాచ)

కుహేళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దట్టమైనమంచు,మూడ మంచు.

కూ

కూ=కూయి.

(మొజ్జి)

ఆ. అకట యాఁడుకూయు నాలకూయును లాఁతి, వారికైన నరయ వలయు ననిన, నన్నుఁ గీచకుండు దన్నంగ నెట్టులు,మూడ నేర్చె ధర్మసూనుఁ డపుడు. భార. విరా. ౨. ౧౭౭.

జ: కూపెట్టు, కూయిడు.

కూఁక. వి. ౧. కూఁత.

ఉ. క్రొవ్వునఁ గూయుకోయిలలకూఁకలు శారికలాడుమాటలున్.సుక. చ. ౨. ౧౯. యయా. ౪. ౧౨.

౨. అఱపు, బొబ్బరింత.

గీ. తోఁక యల్లార్చి కేవునఁ గూఁకఁ బెట్టి, దోరణము డిగ్గి పోరికిఁ దొడరు నెడల. అచ్చ. రా. సుం. ౧౦౭.

3. ఆర్తధ్వని.

సీ.ఒకమూల డాఁగి మేదకులకూఁకలు విని కలఁగి పయ్యెద మేనిఁ గప్పువెలఁది. దశా. ౪. ౪౫.

(బ) చీవాట్లు.(చూ. కూఁకలువేయు.)

అరగూఁక పెట్టు=అర్ధక్రోశ ప్రమాణము.

గీ. ఇంక వణీశైలమునకు వైకంకమునకు,నడుమ బిల్వవనం బంత నిడుపు నెడలు,పునను గను పట్టుఁ బంకజవనము దాని, చెట్టులకు నెల్ల నరగూఁక పెట్టు పొడుపు.వరాహ. ౧౦.౧౨౬.

కూఁక(లు)పెట్టు=౧. అఱచు, బొబ్బపెట్టు.

క. ఆఁకట మలమలమాడుచుఁ, గూఁకలు వెట్టుచును బయటఁ గుపలయసురుల,ట్టాఁకల నుండఁగ నీకీ,వీఁకన్ భుజియింపఁ దగునె విప్రవరేణ్యా. శేష. ౧ ఆ. (శ. ర).

ఉ. ... దిశల్ వడఁ గూఁక వెట్టుచున్. రామా. ౮. ౧౯.

౨. కూయు.

క. సురగాలి యెదురు వీచెను,వఱ డొక్కటఁ గూఁకవెట్టె వసుమతి వణఁకెన్, ఉరగంబులు పొడచూపెను, హరిణసమూహంబు త్రోవ కడ్డము దాఁటెన్. మై. ౨. 3.

కూఁకలిడు=౧. కూయు.

గీ. తలిరుఁబోఁడులడెందము త్రుల్లడిల్లఁ, గూఁకలిడుకొంచు నెంతయుఁ గొంతలేక, యాగడంబునఁ బురి విచ్చి యాడెదేమి, యక్కటా నెమ్మి నీయాట యడవిఁ గలయ. నీలా.3. ౨౭.

౨. కేకలువేయు.

క. నాకొడుకును నాకోడలు, నేకతమునఁ బెనఁగఁ బాము నీతఁడు వైవం, గోక లెఱుంగక పాతినఁ,గూఁక లిడెన్ నీసుతుండు గుణమె గుణాఢ్యా. భాగ. ౧౦ పూ. 3౨౫.

కూఁకలువేయు=౧. (పిలుచుటకు) కేకలు వేయు.

సీ. తెరువడ్డుకట్టంగ మరునికింకరులకుఁ గూఁకలు వేయునో కోకిలంబు. పి. శకుం. 3. 3౫.

౨. చీవాట్లుపెట్టు.

ఉదా: వానిని నేను కూఁకలువేయుదును లే.

జ: కూఁకరించు, కూఁకవేటు.

కూఁకటి=కుంకటి. వి.(సం.కూటకః)౧.శిఖ,జుట్టు.

ఆ. వాఁడి యైనకత్తివాతి యమ్మునఁ గొని, పగతు శిరము చెక్కు లెగయ గొట్టెగి, నరుల కెల్లఁ జూడ నవ్వగునట్లు గాఁ,గలయ నైదుగూఁకటుల నొనర్చె. భార. ఆర. ౬. ౨౫౦.(చూ. సం. భార. ఆర. ౨౭3. ౧౦, ౧౯.)

ఉ. ముద్దులమాటలున్ జిఱుతమోమున నున్నని లేఁతచెక్కులున్,గొద్దిగ నున్న నెన్నడుముఁ గూఁకటికందక ఫాలపట్టికన్,విద్దెము సేయు ముంగురులు వి ప్పగు ఱెప్పలగొప్పకన్నులున్, బ్రొద్దొకవింతయై యమరెఁ బుష్పసుగంధికి బాల్యవేళలన్. అని.౨.౨౧.

౨. నెమిలిజుట్టు, చూడ.

సీ. పురి యనఁ బింఛంబు మెఱయు జుట్టు సిక
మంచు సిగ కూఁకటన నుల్లసిలును శిఖ.ఆం.
భా. ౨. ౯౬.

3. జుట్టువెండ్రుకలు, శిరోజములు.

సీ. జడలయల్లిక యూడ్చి సంపెంగనూనియఁ
బిన్నకూఁకట్ల జొబ్బిలఁగ నంటి. హర. ౨.
౧౦౭.

4. కాకపక్షము, జుల్పా.

సీ. ఉదకబిందుకలాప ముట్టియుట్టిపడఁగఁ గ
ర మొప్పుముద్దుకూఁకట్లతోడ. కాశి. ౪.
౬౯.

శ్లో. లోయార్ద్రికాకపక్షాగ్రమ్. సం. కాశి.

సీ. కూఁకటి యనఁ జిప్పకూఁకటి యనఁ గాక
పక్షంబు...ఆం. భా. ౨. ౧౪౫.

5. కూఁకటివేరు, తల్లి వేరు.

ఉ.ఇత్తరశాక్షి మేనిజిగి యేలిక మేలిక డానిపైఁ
డి కీ,గుత్తపుగుబ్బలాఁడిజడ కూఁకటి చీఁక
టిమూలదుంప కీ, పుత్తడిబొమ్మకన్నుఁగవ
పోలిక వాలికగండుమీల కీ,బిత్తరిముద్దుసె
మ్మొగము పిన్నమ పున్నమచందమామకున్.
విజ. వి. ౨. ౧౧౮.

విణ. ప్రధానము. (చూ. కూఁకటివేరు.)

కూఁకటిప్రాయము = పిల్లజుట్టువయసు, లేఁబ్రా
యము.

క. ఈరీతి మనిరి క్రమమున, నారఘుకులతిలకు
లనుదినాభ్యుదయలీలనూ,చారిమఁ గూఁకటి
ప్రాయము, వారైరి గురుమాతృభక్తివశమాన
సులై. రామా. 3. ౧౪౭.

కూఁకటిరత్నము=చూడామణి, తలమానికము.

ఉ.చీఁకటికానచిచ్చు భవుచేలకుసుంభము తూ
ర్పుఁగొండకున్,గూఁకటిరత్న మబ్జరమకూరి
మిపంట చకోరరాజిపే, రాఁకటిమంట శో
ణకిరణావళిగంట రథాంగకేళికిన్, దేఁకువ
పెంట మింటఁ జనుదెంచె దినేంద్రుఁడు
కాలఘంటయై. కాశి. ౪. ౯౭.

కూఁకటివేళ్లతోఁ బెఱుకు=నిర్మూలము చేయు.

ఉ. కాఁక నెదిర్చి సంగరముఖంబున హెచ్చిన
రాజవంశముం, గూఁకటివేళ్లతోఁ బెఱికి...
జై. భా. ౧. ౬౪.

కూఁకటుల్ గొలిచి చేయుట=జుట్లు(=తలలు)కొ
లిచి పెండ్లి చేయుట,వధూవరులు ఈడుజోడుగా
నుండునట్లు చూచి పెండ్లి సేయుట.

ఉ. ...కమనీయకౌతుక,శ్రీవిధిఁ గూఁకటుల్
గొలిచి చేసినకూరిమిసోమిదమ్మ సౌ,ఖ్యావ
హయై భజింప...మనుచ. ౧. ౫3.

జ: కూఁకటికువ్వె, కూఁకటిమువ్వ, కూఁకటి
మూఁగ, కూఁకటివేరు.

కూఁకటికువ్వె. (శ. ర-కూఁకటిగువ్వ. బ్రౌ.) వి.
(√ కూఁకటి) ఒకానొకపక్షి.

సీ. కూకటికువ్వె కుటాకకన్కు...గీ. అనఁగ ని
ట్లని పక్షిభేదాఖ్యలలరు. ఆం.భా.౨. ౯౭.
(కూఁకటిగువ్వ-ప్రాఁత ప్రతిపా.)

కూఁకటిమువ్వ. వి. (√కూఁకటి)ఒకానొకపక్షి,
ధూమ్యాటము.

సీ. ... ధూమ్యాట మెసఁగును గూఁకటిమువ్వ
నాఁ గూఁకటిమూఁగ యనఁగ. ఆం. భా.౨.
౯౧.

క. గువ్వలు కొంజులు కూఁకటి,మువ్వలు లావుక
లు కోళ్లు పూరేళ్లు మొదల్, క్రొవ్వినపులుఁ
గులగమి నో, ళ్లువ్విళ్లూరంగ నవ్వు దుర్విన్
ప్రాలెన్. ఇందు. ౨. ౭౦.

కూఁకటిమూఁగ. వి.౧=కూఁకటిమువ్వ. ఆం.భా.
౨.౯౧. ౨. భరద్వాజపక్షి. ఆం.సం.తిర్య.౧౫.

కూఁకటివేరు. వి. (√ కూఁకటి) పుంకటివేరు, తల్లి
వేరు.

క. ... మోహముఁ బట్టి తునుమాడక యీ,పిల్లలఁ
దునుముట కూఁకటి, వేళ్లుండన్ మునిఁడికొ
నలు విఱుచుట గాదే. ప్రబోధ.౫.3. పండి
తా. పర్వ. 3౧౨ పా.

కూఁకరించు. స. క్రి. (√కూఁక) కూఁకలు వేయు, చీవాట్లు పెట్టు.

సీ... లేఁచి వారలఁ గూఁకరించి పోవు. సత్య భామాసాంత్వనము. ౮. ౫౯.

కూఁకవేటు. వి. (√కూఁక) ఒకజాతిపాము.

సీ. కూఁకవేటులు చిల్మగులియలు త్రాఁచులు పె రజాలు గుఱ్ఱపుఁబెరజా లచటఁ. గీ. గలవు తక్కినజెఱ్ఱిపోతులును ... ద్వా. ౯. ౬౯. (కూటబెట్టు-బ్రా. పా.)

కూఁకు=క్రుంకు. అ. క్రి. అస్తమించు.

సీ. ... కూఁకె నాఁ గనుపట్టుఁ గ్రుంకె ననుట. ఆం. భా. ౩. ౬౪.

ఆ. మూఁక గూడి ప్రొద్దు గూఁకుదాఁక. ష. చ. ౩. ౧౨౫. ఉ. హరిశ్చ. ౮. ౧౩.

కూఁకుడు=కుంకుడు. వి. (క. కూగటి.) కుంకుడు చెట్టు. (చి. ని.)

సీ. ... చీకిలేను కూఁకుడు నెమ్మి ప్రేంకణమ్ము. హంస. ౮. ౧౧.

కూఁత. వి. (√కూయు) ౧. అఱపు, కేఁక.

సీ. మొన్నఁ బారాశర్యముని కోట రాఁ గూఁత లెగయించి నెరవేఁకి యెత్తఁజేసె. కువల. ౨. ౯౦.

సీ. పాటఁ బాటిగఁ బాడి పరభృతమ్ముల లేఁచి కూఁతలు వేయించెఁ గొమ్మ యొకతె. చంద్రా. ౩. ౬౪.

౨. మొఱ, ఆర్తధ్వని.

వ...అట్లు కూఁత మట్టి పట్టుకొని...కళా. ౩. ౧౫౩. (కూఁతముట్టి = కూఁతననుసరించి వచ్చి.)

గీ. మొఱ్ఱ యన మొఱ యనఁగ వాపోక యనఁ గఁ, గూయి నాఁ గూఁత నాఁగ నాక్రోశ మొప్పు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

౩. ప్రలాపము, ప్రేలుడు.

చ. తలఁకక యోసి యేమిటికతల్ దల పెట్టినదాన విచ్చటం, దెలియము గాని ప్ప పెనుఁ ద్రిమ్మరికూఁతలదానవే కదా. కళా. ౫. ౫౦.

గీ. ఇచ్చినను నేమి వినయోక్తు లెఱుఁగ వలయు, గడుసుఁగూఁతల సత్కీర్తి గలుగఁబోదు. వేణు. ౫౪.

పోటుకూఁత=వీరాలాపము.

క. అని పలుక మఱియు నాతఁడు, మన సీయక యున్నఁ జూచి మంచిది పతిచే, నిఁదుని మించెద ననుఁ గనుఁ,గొనరా యని బోటి పోటుకూఁతలు వెట్టెన్. శుక. ౨. ౫౩౨.

సా: ఇతఁడు కూఁతకరణము గాని వ్రాఁతకరణము గాఁడు:- మాటలప్రోగు గాని పనిచేయ లేఁడని భావము.

కూఁతలిడు=కూయు.

వ...దుంపదూండ్లు మెసవి విసువక కూఁతలిడు కొదమరాయంచలును... నీలా. ౩. ౧౦.

కూఁతలువెట్టు=కేఁకలు వేయు, అఱచు.

ఉ. బందులఁ బట్టి చోరకులు బాధ యొనర్పఁగ ధారణీసురుల్, గుంది సమస్తసంపదలు గోల్పడి కానలలోన నుండఁగాఁ,గొంద ఱెక్కిం గి కట్టి వెసఁ గొట్టుచు భంగము లెల్లఁ జేయఁ గాఁ,గొందల మంది యేడ్చుచును గూఁతలు వెట్టెద రాలకింపుఁడీ. వి. పు. ౨. ౧౩౦.

కూఁతకెదురు. వి. (√కూఁత) శంఖము. (శ. ర.)

కూఁతనేల. వి. (√కూఁత) కూఁతవేటుమేర, కోసు నేల, క్రోశము.

సీ. ... కూఁతపట్టునేల యనంగఁ గూఁతనేల యనంగఁ గ్రోశము...ఆం. భా. ౨. ౬.

కూఁతపట్టు. వి. (√కూఁత.) కూఁతవేటుమేర. (శ. ర.)

కూఁతపట్టునేల. వి. (√కూఁత) కూఁతనేల, క్రోశము. ఆం. భా. ౨. ౬.

కూఁతవేటుమేర. వి. (√కూఁత)-కూఁతవేసిన చో వినఁబడునంతదూరము-కోసుదూరము.

సీ. బ్రహ్మర్షు లధివసింపఁగఁ గోరుకొనుచోట
వీటికోటకుఁ గూఁతవేటు మేర. గీ. విరివినగ
రు వినిర్మించె విశ్వకర్మ. కకు. ౨. ౮.

ఇట్లే: కూఁతవేటుదూరము.

సీ. విను మిచ్చటికిఁ గూఁతవేటుదూరంబునఁ
గల దొక్క హ్రదము నిర్మలజలంబు. హరిశ్చ.
౩. ౬౫.

కూఁతు=కూఁతురు. వి. (ఈశబ్దమునకు మొదట 'ఆఁడుశిసువు' అనునర్థమే యుండి కాలక్రమమున 'పుత్రిక' అనులాక్షణికార్థము కలిగినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇట్లే 'కొడుకు' శబ్దమునకు మొదట 'బాలుఁడు' అనునర్థమే యుండి పిదప 'పుత్త్రుఁడు' అనులాక్షణికార్థము కలిగినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈరెండుశబ్దములకుఁ గలరెండర్థములును భట్టారకుని కవిత్వమందే కానవచ్చుచున్నవి. ఇటీవల వీనిలాక్షణికార్థములే ప్రచారములోనికి వచ్చినవి.) ౧. ఆఁడుశిసువు, బాలిక.

వ. అంత నేము శిష్యగణంబులతోడ ... చని
యమ్మాలినీపులినతలంబున శకుంతరక్షితయైన
కూఁతును... ఎత్తికొని వచ్చి శకుంతరక్షిత
యగుటంజేసి శకుంతల యను నామం బిడి క
రంబు గారవంబునఁ బెనిచితిమి. భార. ఆది.
౪. ౪౭.

౨. పుత్రిక, కొమార్తె.

సీ. పడసిరి పలువురఁ గొడుకులఁ గూఁతుల...
భార. ఆది. ౩. ౫౧.

మ. వినుమీ మానవనాథుకూఁతునకు నువ్విళ్లూ
రు నీరాజనం,దనుఁడు...దశకు. ౪. ౪౩.

సీ...గంధర్వనాథులకూఁతులు...హరి. ఉ. ౪.
౧౭౮. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

కూఁతురు=కూఁతు. చూ. (ప్రాచీనశాసనములు పెక్కింటిలో నీశబ్దము గురురేఫయుతముగా నున్నది.) వి. ఔ. ౧. ఆఁడుశిసువు, బాలిక.
(చెలికత్తెలు సుగాత్రితో అనినమాటలు.)

ఆ. నలినవదన యెన్ని నాళ్లైనఁ జిన్నికూఁ,తుర
వుగావు నీవు తొడఁగి పతికిఁ, దగిననేవ
నేయ కగునె...కళా. ౪. ౬౭.

౨. పుత్రిక, కొమార్తె.

సీ...పుత్రికాహ్వాయ మొప్పఁ గూఁతు కొమా
రిత కూఁతు రనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

గీ. ఆతనూజుల కంచలి కనుజ యైల,తాంగి దు
శ్శల యనుకూఁతు రమరఁ బుట్టె.భార.ఆది.
౫. ౧౦౮.

ఉ...నీ,కూఁతురి నీయఁ జూడఁ గలుగుం గద...
పార్వ. ౫. ౭౨.

చ...ఇత్తు నీ,తనియనుజత్రయంబునకుఁ దక్కిన
కూఁతురులన్ భవత్కృపన్. రామా. ౪.
౮౬. (చి. ని. పా.)

౨. స్త్రీ, ఆఁడుది.

ఆ.కొడుకుఁ గాంచు రాచకూఁతు రెద్దానికి,నట్టి
పనికి నుచిత మైనసమయ,మొదవెఁ దడయ
టింక నొప్పదు...భార. ఉద్యో. ౩. ౧౮౮.

సా: కూఁతుర్లఁ గన్నమ్మకు కుర్చీపీఁటలు కొడు
కులఁ గన్నమ్మకు గోడపంచలు.

పెండ్లికూఁతురు=వధువు, పెండ్లికొమార్తె.

మ... పెండ్లికూఁ,తురిఁ గావించిరి పేరటాండ్రు
మహిభృత్పుత్రిన్ బ్రమోదంబునన్. కులశే
ఖరమాహాత్మ్యము. ౪ ఆ. (చి. ని.)

జ: కూఁతురుబుడమ.

కూఁతురు(రి)బుడమ. వి. (కూఁతురు+బుడమ)
ఏలావాలుకము, నూఁగుదోసకీ.

సీ... తెలియంగఁ దగును నూదోస రేణుకలు కూఁ
తురుబుడమన. గీ. వాలుకమ్మని...ఆం. భా.
౨. ౬౧.

గీ. బొల్లిపూసరయును సోమవల్లి చేఁతి,పొట్ల బి
ల్వంబు కూఁతురిబుడమ పెసలు,గాఁచి గుడ
మున లేహ్యపాకముగఁ జేసి,ఘృతయుతం బై
నఁ గాసలు క్రిందుపడును. చికి. (చి.ని.)

కూకి(కీ). వి. ౧. పారావతము, పావురము.

గీ. కూకివగపల్కు పల్కు బెళ్కుచును గుల్కు, నట్టె మెఱు వ్రాలు సుఖపులాహరిని సోలు, ముద్దులను బెట్టు దబ్బఱమోడి పెట్టు, నంత మెల్లఁగ గడిదేరి యాయొయారి. మల్లుపు. ౪. ౯౨.

గీ. పరఁగు నొడ్డీలు కూకీలు పల్లటీలు, పావురాలును బకదార్లు పావురములు, నాఁగఁ గలరవ పక్షిబృందముల పేళ్లు. ఆం. సం. తిర్య. ౧౩. అహ. ౩. ౧౯. వేంక. తిర్య. ౯౭.

౨. పారావతవిశేషము.

క. మేలైనలకోరీ లొ,డ్డీలున్...బకదార్లను గూ, కీలు ననెడు పేరులం దగినపార్వములన్. సారంగ. ౧. ౧౧౬.

సీ. పారావతంబగుఁ బావురాయి యనంగ ... తద్భేదములుగాను దనరుచుండును...ఒడ్డీకూకి బకదారిదూరబారు లనంగ...ఆం. భా. ౨. ౭౯.

కూకీపల్కులు=మణితధ్వనులు, రతికూజితములు.

సీ. మణితవాచకము లై మనుఁ బావురాపల్కు లనఁగఁ గూకీపల్కు లనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౧౭౦.

కూకు. వి. ఆమిక్ష, పాలవిఱుగు.

సీ. ... ఆమిక్షసంజ్ఞ యై యలరుఁ గూకు, పాలవిఱుగు నాఁగ ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

జ: కూకులువత్తులగు.

కూకుదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అలంకృతురాలగు కన్యను వరునకు సత్కారపూర్వకముగా దానము సేయువాఁడు.

కూకురుగుండఁగి= కూకురుగుండె. (శ. ర, బ్రౌ, చి. ని.)

కూకురుగుండె. వి. దాత్యూహము, పక్షివిశేషము.

సీ. దాత్యూహసంజ్ఞ యై తనరుఁ గూకురుగుండె నాఁగ...ఆం. భా. ౨. ౯౩.

కూకులువత్తులగు. అ. క్రి. (కూకులు+వత్తులు+అగు). తుత్తునియలగు; చెదరు.

ఉ. క్రమ్మి చతుష్కరిం జముదు కాలువ లై ప్రవహింప రోమపుం, గుమ్మెలఁ బార్శ్వభూజములు గూకులువత్తులుగా ముఖంబునన్, దుమ్ములు రేఁగ మై మఱచి దున్నుచు ముస్తలఁ దేల్చి కుంజముల్, గొమ్ములఁ జిమ్ముదాని నొక ఘోరవరాహముఁ గాంచి యాత్మలోన్. వేం. పంచ. ౨. ౧౦౫.

ఉ. కుంభిరదప్రహారములఁ గూకులు వత్తులునైన మిన్ను...వేం. పంచ. ౧. ౪౯. (చి. ని. పా.)

ద్వి. నెట్టన నిప్పలు నిలిపెడుబుషుల, గుట్టు లన్నియును గూకులువత్తు లయ్యె, నిట్టి దుర్దశ రాకకేమి కారణము. ప్రభులిం. ౧. ౩. ౨౦పా. ౨౦ పం.

క. చిలువదళవాయు లప్పుడు, తలబీకనకాయ లై యథాయథ లై కూ, కులువత్తులు నై మొనకల, నిలువక శేషాహికడకు నెఱి చెడి పాఱన్. జై. భా. ౬. ౧౦౨.

కూగు. వి. (క. కూగు=కూఁత) కూఁతవేటుదూరము, క్రోసు?

ద్వి. కూగెంట నొక్కొకకూటంబు గలదు, యోగీంద్రసిద్ధనియుక్తంబు లవియు. పండితా. పర్వ. ౩౭౪ పా.

కూచేము. వి. (క. కూచ.) ౧. గుంజ, స్తంభము.

సీ. గందంపుఁగూచముల్ పొందించి కుసువేళ్ల నిలుపగాఁ గట్టినయట్టిమహిమ. రా. వి. ౩. ౭౧.

౨. కుసి, మంచము మున్నగువానిపట్టెయొక్క సన్నని చివర, పట్టికాగ్రము.

సీ. పట్టె యంచనఁ దగుఁ బట్టిక కుసి కూచ మనఁ బట్టికాగ్ర మై యలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౮౪.

కూచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుచము, స్తనము.
. (కల్ప)౨.హస్తి,ఏనుఁగు. (కే.ని.)

కూచి[1]**.** విశ. (క. కూచి.) ౧. విరిసినది, వికసించినది.

గీ. నల్లప్రజపై సరగ దండు వెళ్లఁ దలఁచి, రాజు వేయించు వెలిగుడారం బనంగఁ, దోఁచెఁ బాండిమ ప్రాచిఁ దోడ్తోన యందుఁ, గువలయదళమ్ము లప్పుడు గూచి యయ్యెఁ. సారంగ. ౨. ౧౬౧.

౨=కూచీ.(హిం. కూచ్) దండ యాత్ర. (చూ. కూచి చేయు.)

జ: కూచి చేయు.

కూచి[2]**.** విశ.(త.కూచ్చు) వాఁడియైనది,నిశితము.

ఉ. చూచుతఱి న్మనోభవుఁడు చొచ్చి పరస్పర వీక్షణంబు లన్,గూచి మెఱుంగుబల్లిలుకుఁ గోలలపాలయి నొచ్చి యెందు నా,హా చన లేనియానరవరాత్మజాలం జిగురాకుఁగత్తి చేఁ, గాచుట లేక యప్డు నటుక న్దోడఁగె న్వడి నజ్జునజ్జుగన్. చంద్రా. ౨. ౧౩౯.

౨. వాఁడిమి,శౌర్యము.

శా. ఔనే తార సెబాసు మెచ్చ వలె నాహా నీ గుణం బిం కిటన్, వానిం జూచిన నీకు నిన్నుఁ గనుఁగొన్న న్వానికిన్ శోకసం,ధానం బొందఁగఁ జేసినప్పుడు గదా నాకూచి లేకున్నచో, నేనే రంభనె యచ్చరల్ వొగడఁగా నీపేరువం బిల్వవే. కువల. ౪. ౮౭.

కూచి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.౧.కూచిక,తూలిక.(కౌముది) ౨.స్త్రీ. ౩. ఆఁడేనుఁగు. (కే.ని.)

కూచిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.౧.తూలిక,చిత్రరువు వ్రాయు వాగలు. ౨. తాళపుఁజెవి.

కూచి(చీ)చేయు. అ. క్రి. (√కూచి[1]) దండువెడలు.

వ. ... అపు డుభయపార్శ్వవర్తులై బలసి కలసి కొలిచి యున్న చంద్రాదుల విలోకించి పయనంబై రండు పొండని పంచి కూచిసేయ నియమించి యంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించి ... చంద్రా. ౩. ౪౨.

సీ. కూచిసేయింపఁగాఁ జూచె నందమె యేల చైద్యుఁ డెఱుంగఁడే శార్ఙలతిక, వెలిగుడారంబుల నిలిపె నందమె యేల బాణుఁ డెఱుంగఁడే బంధురగద. చంద్ర. ౪. ౧౨౪.

శా. రాచక్రంబున మేలుబంతి యనఁగా రాజిల్లునారాజు కూ,చీచేయించి సమంచితాత్మబలవత్సేనాసమేతంబుగా. రంగా. ౨. ౪౯.

ఇట్లే:-కూచిగావించు.

గీ. . . కూచిగావింప. . . రా. వి. ౨. ౬౭

కూచిమతము. వి.సాతాని మతములలో నొకమతము. (బ్రౌ.)

సీ.తనది కూచిమతంబు తమ్ముఁడు బౌద్ధుండు సర్వేశ్వరమతంబు షడ్డకునిది. వేఱు. ౬౯.

కూచిమారము. వి. పోకిరితనము. (బ్రౌ)

ద్వి. కుటిలకుత్సితములు కూచిమారములు, మటుమాయతనములు మందువ్రాఁకులును, నటమటంబులును మునై్నన చెయ్దములు. ప్రభులిం. ౨. ౪౦ పా. ౭ పం.

కూచిమారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పురుషజాతులు నాల్గింటిలో నొకజాతివాఁడు.

సీ. మన సీక మందుల మాయల మరగించి కారించు నాకూచిమారు నొల్ల. కు. సం. ౭. ౧౮౪.

౨. కామశాస్త్రగ్రంథకర్తలలో నొకఁడు.

మ. స్మరవాత్స్యాయనకూచిమారకృతశాస్త్రగ్రంథసందర్భముల్, పరిశీలించినవాఁడ . . . నైష. ౨. ౪౬.

కూచీ=కూచి[1]. (చూ. కూచిచేయు)

కూజనము. సం=కూజితము. (వై .ని.)

కూజము. సం. వి. అ. పుం=కూజితము.

కూజే. వి.(హిం.కూజా) పాత్రవిశేషము. (శ.ర)

కూజితము. సం. వి. అ. న. అవ్యక్తధ్వని.

కూటకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కపటమై నది. ౨. కల్లయైనది, నిజముకానిది. వి. అ. పుం. ౧. మురయను గంధద్రవ్యము. ౨. కఱి, కొప్పు. న.౧. నాఁగటిదుంప,గొడగ,ఏఁడికోల లేనినాఁగలి. ౨. ఫాలము, కఱ్ఱు.

కూటకృత్తు. సం. విణ. (త్) ౧. కపటము పన్ను వాఁడు, వంచకుఁడు. ౨. తప్పుపత్రము తప్పునాణెము లోనగు నవి కల్పించువాఁడు. వి.త్. పుం. ౧. కాయస్థుఁడు. ౨. శివుఁడు.

కూటఖడ్గము. సం.వి. అ. పుం. లోపలఖడ్గము గల కఱ్ఱ, కఱ్ఱకత్తి.

కూటజము. సం. వి. అ. పుం. కుటజము, కొండమల్లె.

కూటపాకలము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగులకు వచ్చెడి ఒకవిధ మగుజ్వరము.

శ్లో. అభిహన్తిహన్త కథమేష మాధవం,సుకుమారకాయ మనవగ్రహ స్స్మరః. అచిరేణ వైకృతవివర్తదారుణః, కలభం కఠోర ఇవ కూటపాకలః. మాలతీ. ౧. ౪౨.

కూటపాలకము. సం. వి. అ. పుం. కుమ్మరి ఆవము. (వాచ)

కూటపాలకుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కుమ్మరి. (వాచ)

కూటపాశము. సం=కూటబంధము.

కూటబంధము. సం. వి. అ. పుం. బోను;వల;గాలము.

కూటమానము. సం.వి.అ.పుం. ౧.తప్పుతూనిక; తప్పుకొలత. ౨. తప్పుమానము. (తప్పుతూనికత్రాయి,తప్పుమానిక, మొ.)

కూటమి. వి. (√ కూడు[2]-క. కూట.త. కూటం.) ౧. కూడిక, చేరిక; స్నేహము, చెలిమి.

సీ. ఎలమిఁ బొల్పగుయూథికలకు సంతలకూటములకును మఱి విచ్చు మొగ్గ లొదవె. ఆము. ౪. ౧౨౩.

మ. ...ప్రకృతి నచ్చుం డైనసన్నాగ్ని యెన్నఁటికిన్ గూటమి వంకవచ్చు వికృతిన్ మన్నుండుగా నేర్చునే.మనుచ.౩. ౨౪. దశా.౨.౧౬౪.

౨. స్త్రీపురుషులకలయిక, సంభోగము.

గీ.చంద్రముఖిలోడి కూటమి జన్మఫలము.విక్ర. ౩. ౪౮.

చ. సరిపల పైనకూటమికి సాటిఁక లేదు గదా తలంపఁగన్. సారంగ. ౩. ౧౪౦.

గీ.కొఱలుఁ గవయుట కూడిక కూటమి కలయిక యనన్ రతి...ఆం. భా. ౨. ౧౭౮.

కూటము. (రూ. కూటాము. అని శ. ర, బ్రౌ). వి. (√కూడు[2]) ౧. చావడి.

క. ...భూపాల తిలకము వచ్చెన్ హితనృపకులకముతో భోజనంపుఁగూటంబునకున్. రా. వి. ౨. ౯౬.

క. చని యది వడ్డింపఁగ భో,జనకృత్యము దీర్చి యంత జలజాప్తుఁడు గ్రుంకిన దానికన్నుసన్నం,గని కూటములో వసించెఁ గంకటిమీఁదన్. శుక. ౨. ౪౨౪.

౨. కొలువుకూటము, సభాభవనము.

క. అలుకఁడు మృగమదమున మ్రుగ్గులు పెట్టుఁడు గప్పురమునఁ గుంకుమమున గోడలు పూయుఁడు మణిదామకములు గట్టుఁడు పెద్ద కూటమున సొంపారన్. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౪౨.

౩. కూటమి, స్త్రీపురుషులకలయిక, సంగమము.

క. చని తత్కేళీగేహం,బున నొకమగనాలికూటమునకై కనుగూ, ర్కనియొక్కజాములోనిం,పునఁ బొదలుచు నుత్తరంపుమాలి రమించెన్. శుక. ౩. ౭౧౨.

కూటము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. మిథ్యాభూతము, అసత్యము, కల్లయైనది; కృత్రిమమైనది. ౨. కపటము గలది. ౩. నిశ్చలము, చలింపనిది. ౪. నిందితము, తుచ్ఛము. ౫. కొమ్ములు విఱిగినది. (పసువు-శే.ని). వి. అ. పుం. న. ౧. కపటము, కైతవము. ౨. అసత్యము, బొంకు. ౩. డంభము, డాబు. ౪. మాయ, గారడము. ౫. పాపము. (శే.ని) ౬. పర్వతశృంగము, కొండకొమ్ము. ౭. (అన్నాదుల) ప్రోగు, రాశి. (ఉదా: అన్నకూటము, అభ్రకూటము, మృత్కూటము, మొ.) ౮. కఱ్ఱు, ఫాలము. (శే. ని). ౯. లేళ్లు లోనగువానిని పట్టుయంత్ర భేదము, బోను. ౧౦. పురద్వారము, గవను. ౧౧. దాగలి. ౧౨. సమ్మెట. ౧౩. ఆకాశము. (శే. ని.) ౧౪. ఒకవిధమగు బాణము. ౧౫. అగ్రము, కొన. ౧౬. పుంజము, సమూహము. సం. భాగ. ౧౧. ౬౩. పుం. ౧. ఇల్లు. ౨. కాసెయులి.

కూటముత్యము. మి. వి. (కూటము + ముత్యము.) కృత్రిమమౌక్తికము, చేతముత్యము. (బ్రా-కూటిముత్యము. శ. ర.)

కూటయుద్ధము. సం. వి. అ. న. ౧. వినోదార్థము చేసెడియుద్ధము. ౨. అధర్మయుద్ధము.

కూటశాల్మలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ఇ. పుం. కృష్ణశాల్మలి, కొండబూరుగుచెట్టు.

కూటసాక్షి. సం. వి. న్. పుం. తప్పుసాక్ష్యము చెప్పువాఁడు.

కూటస్థము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-కూటమువలె నిర్వికారముగా నుండునది-ఎల్లకాలము పరిణామాదులు లేక యేకరూపముగా నుండునది. వి. అ. న. వ్యాఘ్రనఖ మనుగంధద్రవ్యము, పులిగోరుచెట్టు.

కూటస్థుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-కూటమందు (=అగ్రమందు) ఉండువాఁడు - వంశమునకు మూలపురుషుఁడు. ౨-కూటమువలె నిర్వికారముగా నుండువాఁడు-పరమాత్మ.

కూటాఖ్యానము. సం. వి. అ. న. ౧. కల్పనాకథ. ౨. అసత్యము చెప్పుట.

కూటాగారము. సం. వి. అ. న. ౧. మేడమీఁది యిల్లు, చంద్రశాల. ౨. క్రీడాగృహము. ౩. కపటగృహము, కల్లయిల్లు. (వాచ.)

కూటాయువు(స్సు). సం. వి. స్. పుం. గుగ్గిలపుఁ జెట్టు.

కూటార్థభాష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కల్పనాకథ. (వాచ.)

కూటార్థము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లోపల మఱియొకయర్థము గలిగియున్న బాహ్యార్థము. ౨. కల్పితార్థము.

కూటికుప్పలు. వి. బ. (√ కూడు1) ధాన్యవిశేషము.

వ... ఏఱుమల్లెలు మునిమనోహరాలు వెండిగుండ్లు బొంతమడమలు కూటికుప్పలు కారుసంపెగలు ... ప్రబంధ. ౧౧౨.

కూటినీళ్లు. వి. బ. (√కూడు1) పుల్లనీళ్లు, ఆరనాళకము. (శ. ర, బ్రా.)

కూటు. వి. ధాన్యము పోయుటకు వెంటితో నేర్పఱచినగాదె, పురి. (శ.ర.)

సీ. ... తగుఁ గుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె యనఁగ. గీ. దద్విశేషసమాఖ్యలు దనరుచుండుఁ, గొట్టు కూటు పాడక కుమి బొట్ట యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

కూటువ. వి. (√కూడు2-సం. కూటః) ౧. గుంపు; ప్రోగు, రాశి.

క. తొవలార కొదమజక్కవ, కవలార కడిందిసోయగపుఁదుమ్మెదకూ, టువలార మీ రిపుడు మా, నవలారతనంబుఁ జూచినారే చెపుఁడా. అచ్చ. రా. ఆర. ౯౭.

క. తులువతొలువేల్పుకూటువ, బలితపుఁ బెన్నొగులుఁజాలుపయ్యెరకుఁ దగఁ. నీలా. ౧. ౨౦.

ద్వి. గుగ్గులుతరువులకూటువ లరసి, యగ్గలంబుగ మహిసాక్షిసాధించి. పండితా. పురా. ౧౨౬ పా.

క. వీటీపాటీరాగరు, హాటకతాటంకమణిమయాభరణంబుల్, గూటువలుగ నిడియెద నీక, జోటీ మా టాడి ముద్దు చూపంగదవే. రసిక. 3. ౨౦.

౨. సాంగత్యము, కూటమి.

(వెన్నెల) వ. ... చుంబనం బిడఁబోయి కెంగేల నదరంట వాటువడుకాముకులవెలవెలపాటుకూటువం గోటికిఁ బడగ లెత్తి ... మనుచ. 3. ౨౭.

కూటువలుగొను, కూటువలుగూడు = గుంపులుగూడు.

క. వీటఁ గలచేడె లెల్లను, హాటకమణిఘటితతుంగహర్మ్యాగ్రములం, గూటువలుగొనుచుఁ జూచిరి, పాటించి విశాలవక్షుఁ బద్మదళాక్షున్. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౨౪౭.

మ. ...క్ష్మాదేవతాముఖ్యు లెల్లను మోదంబున నవ్యథూవరుల మ్రోలం గూటువల్గూడి డా, కొని సర్వే మునయస్సురా గ్రహయుతాః కుర్వంతు వామ్మంగళ, మ్మని లగ్నాష్టకము ల్పఠించిరి ... రసిక. ౬. ౧౯౭.

కూటువమూఁక. వి. (కూటువ + మూఁక) ప్రోత్సాహపఱిచి యక్కడక్కడ వెదకి తెచ్చినపిఱికిబలము.

చ. అడవులఁ గొండలం బడి మహాపద రూపఱిచన్నవారి ని, ప్పుడు గొనివచ్చి గృష్ణుఁ డొకప్రోవుగఁ గూటువమూఁకఁ గూర్చినం, బొడుతురె పాండునందనులు భూవర యేటికి నింతభీతి ... భార. ఉద్యో. ౨. ౨౦౭.

ద్వి. కూటువమూఁకలు పాటి యై కూడఁ, జాటించి తెచ్చినసభలును సభలె. పండితా. వాద. ౧౩౬ పా.

కూటువసరులు. వి. బ. (√కూటువ) ఒకవిధ మగుహారము.

ద్వి. కాటుకఁ చెదరి కన్నవనీరు జాఱఁ, గూటువసరులఁ జిక్కువడ హారములు, జమిలిముత్యపుబొట్టు సరి దూలి చెదర. పద్మ. 3. ౨౧. (ప్రా)

కూటువు=కూటువ.

(గుంపు.)

సీ. చవులతోఁ జెంగావపువులతో నసుఁబుట్టువులతోఁ జిలుకకూటువులతోడ. ఆచ్చ. రా. ఆర. ౨౬.

(స్త్రీపురుషులసాంగత్యము)

కళాశాస్త్రము. ౧. ౯.

కూడ. అవ్య. ద్రు. (కూడుధాతువుయొక్క ఋమన్నాద్యర్థకరూపము-త. కూడ. క. కూడె.) ౧. సహార్థకము.

క. భీమునిఁ దలోన్దరులను, భూమీశ్వర యుప్పడ పట్టి హారివుచ్చెద ను, ద్దామత మ్రింగెదఁ గృష్ణుని, లో మిత్రగణంబులో సుతులలోఁ గూడన్. భార. ద్రో. ౫. ౨౧౦. ఆం. ఖా. 3. ౭౦.

౨. సముచ్చయార్థకము.

గీ. తారకాధీశ్వరుండుఁ జింతామణియును, కూడ దుగ్ధాంబునిధిలోనఁ గూలుఁగాత. హర. ౬. ౨౪.

క. మదిరాక్షీ యేతత్కథ, కొదవ యగుట లేగదు కడమ గూడఁ బలికెద, న్మదమున విని హామ్మని ... శుక. ౧. ౨3౭.

3. సైతము, ఏనియు, ఐనను.

(క) అపకర్షమునకు.

ఉదా: ఉండ నిల్లు కూడ లేదు. వారు గ్లాసుడు మంచినీళ్లు కూడ నీయరు.

(చ) ఉత్కర్షమునకు.

ఉదా: వాఁడు రాజును గూడ ధిక్కరించినాడు

టలాడును. జ్ఞానులు స్వర్గభోగమును గూడ లెక్క సేయరు.

కూడఁబడు. అ. క్రి. (కూడన్ + పడు - స్వార్థమున) ౧. కూడు, చేరు.

క. అభిమన్యువివాహమునకుఁ, బ్రభువర్గం బెల్లఁ గూడఁబడి యుండఁగ నా,సభ నీకై యేఁ బలికితి...భార. ఉద్యో. ౧. ౪౯.

క. ఇత్తెఱఁగున సభలోపలఁ, దత్తఱమునఁ గూడఁబడినదర్పితసామం, తోత్తములలో నవిప దుఁడు,మత్తద్విపలీల మనసు మండ నిటు లనున్. ఉ. హరి. ౫. ౨౭౬.

౨. ముడుఁగఁబాఱు, ముడుఁగు.

గీ. కొన్ని దేశంబు లీఁదచేఁ గూడఁబడియె. కాశీ. ౧. ౧౩౪.

౩. స్వస్థమగు, కుదురుపడు.

వ...తండ్రి యాదాదిమాటకుం జెవి యొగ్గి చెదరినచిత్తంబు కూడంబడ నచ్చెరువడి యుపలక్షించుచు నుండె...దశకు. ౩. ౫౨.

కూడఁబాఱు. అ. క్రి. (కూడన్ + పాఱు - స్వార్థమున) కలిసికొను, ఏకమగు.

ఆ. వారు సంభ్రమించి వడిఁ గాలుదివియలు, గొనుచు నులివు మిగులఁ గూడఁబాఱి,నృత్తశాలఁ జొచ్చిరి... భార. విరా. ౩. ౮. (ప్రాఁత ప్రతి. చి. ని. పా.) ఉద్యో. ౧. ౧౮౨.

కూడఁబెట్టు. స. క్రి. (కూడన్ + పెట్టు - త. కూట్టివై.) ౧. సమావేశముచేయు, ఒకచోఁగూర్చు.

చ. అని తనవంగడం బగుధరాధిపమంత్రిపదాతివర్గముం,బనివడి కూడఁబెట్టి...ఉ. హరి. ౩. ౫.

సీ...పజలు, మిడుక నవ్వెండ్రుకయడుగులదొర యెల్లనా డెంపుఁబాఱులఁ గూడఁబెట్టి.అచ్చ. రా. బాల. ౫౮.

౨. నిలువచేయు.

క. కట్టక కుడువక యొరులకుఁ, బెట్టక తమతండ్రి గూడఁబెట్టినసిరి...విక్ర. ౨. ౧౬౩.

ద్వి...కొలుచులు గూడఁబెట్టు...ఆ. మ.క. ౧. ౭ పా. ౧౨ పం.

సీ...కుశపవిత్రంబులు గూడఁబెట్టు. హర. ౩. ౩౬.

౩. సంధానముచేయు, కలుపు, తార్చు.

(వేశ్యామాతృవర్ణనము)వ...తగవు గోరియుంబోలెఁ గూడఁబెట్టుచు...కవిక. ౮. ౧౧౩.

కూడముట్టు. స. క్రి. (√కూడు[2]) - తఱిమి - కలిసికొను.

ఆ. ఆత్మజవము నచ్చి హరిణంబు డిగి భీతిఁ, బాఱఁ గాళ్లు రాక పవనుఁ డసుర, లెగిచి కూడముట్టనెకిరింతయుఱినోరి,గఱిక దిగిచి నోరఁ గఱచుకొనియె. కవిక. ౨. ౧౨౦.

వ. ... హేమాంగదుండు చనినజాడ యరసి యతిత్వరితగతిం జని కూడముట్టిన నాఖీలంబైన యాకలకలం బాలించి...విక్ర. ౬. ౪౭.

కూడలి. వి. (త. కూట్టల్. క. కూడల్.) ౧. నద్యాదులు కలసినచోటు.

సీ. కయ్య కాలువ యనఁ గనుపట్టుఁ గుల్య కూడలి యన సంభేన మలరుచుండు. ఆం.భా. ౧. ౧౬౮.

ద్వి. వినియె నంతయు నట సనియెఁ గూడలికిఁ, గనియె సద్గురువు సంగయదేవు నచట. బస. పు. ౪. ౯౪౩ పం,౧.౬౨౨,౫౭౧ పం.

౨. ఎల్ల, అవధి.(చూ. కూడలిఱాయి.)

జ: కూడలిఱాయి, కూడలివాయి.

కూడలిఱాయి. వి.(కూడలి+ఱాయి)ఎల్లఱాయి, సరిహద్దుఱాయి. (శ. ర.)

కూడలివాయి. వి. (కూడలి+వాయి)రెండుపంచలు కలిసినమూలయం దేర్పఱచిననీటిదారి. (శ. ర.)

కూడిక. వి.(√కూడు[2]-త.కూడుకై) కూడుట.

(పొందిక.)

క. ...మారెటె,పండులసోయగను జక్కవలకూ
డిక ... వెలఁదిగుబ్బల కడఁగున్. నీలా. ౨. ౨౮.

(రతి, సంభోగము.)

గీ. కౌఁగిలుఁ గవయుట కూడిక కూటమి కల,యిక
యనన్ రతి...ఆం.భా. ౨.౧౬౭.

కూడిమాడు. అ. క్రి. (√కూడు[2]) కలసి మెలసి యుండు, అనఁగి పెనఁగి యుండు.

గీ. ... మృగేంద్ర, పోతకంబులు నాలక్రేపులు
ను గడుపుఁ,గట్టికొని కూడిమాడ నక్కజము
చెంది. సి. శకుం. ౨. ౪౯.

చ. తలఁపఁగ రాజశేఖరుఁ డతండు తలోదరి
సర్వమంగళా, కలితవు నీవు మీర లోకగా
త్రము కైవడిఁ గూడిమాడుచున్, జెలఁగుట
యొప్పుఁ గా కలుగఁ జెల్లునె నీకు...నరస.
౩. ౧౪౭.

సీ. తోడికన్నెలు దానుఁ గూడిమాడి చరించు
సురపొన్నసీడలఁ జూచిచూచి...గీ. హృద
యవీథిక నెట్లు భరించువాఁడ. రాజ. చ. ౨.
౩౫.

స. క్రి. రమించు, కూడు.

సీ. కలధన మెల్లఁ బోకడఁ బెట్టి సన్న్యాసి యై
బిచ్చ మెత్తనియగ్రజుండు. గీ. లేఁడు ధర
లోన రతిసేనఁ గూడిమాడి, యున్నవిటులం
దు...హంస. ౫. ౧౨౦.

కూడివచ్చు. అ. క్రి. (√కూడు[2]) లాభము కలుగు, కలిసివచ్చు.

ఉదా:- వాని కావ్యాపారములో నాలుగువేలు కూడివచ్చినవి.

కూడు[1]. వి. జా. (√ కుడుచు-క. త. కూళ్) అన్నము, తిండి.

గీ. కుడుచు నెడ నాని పెనువ్రేలు కూటిలోనఁ,దు
నిసిపడి యున్న...భార. ఆది. ౭. ౨౫౬.

క. పేరు పలలుండు గూడుం,జీరయు నిడి పాక
తంబు సేసినఁ జాలున్. భార. విరా. ౧. ౨౧౯.
ఆం. భా. ౨. ౨౫౭.

సా: కూటికి తక్కువ యైన కులమునకుఁ దక్కువ యగునా? కానికూడు తిన్నను కడుపు నిండ లేదు.

కూటిపే(బీ)ద = తిండిలేనిది; తిండిలేనివాఁడు.
(ఇది 'పాలబీద' వంటిది.)

సీ. రతుల నేరుపులేనిరామ జారయుఁ జోరకు
మతి యగా నెలనాఁగ కూటిపేద. గీ.యైనమృ
గనేత్ర... రతి యొనర్పఁగఁ గొఱగాదు ర
సికులకును. వి. పు. ౮. ౨౨౦.

చ. పడమర పెట్టునయ్యుడుకుఁబ్రాలన మొల్లక
కూటిపేదలై, బడలిక నూడునచ్చిలువప్రగ్గ
ములన్...ఆము. ౨. ౪౯.

క. అంతట మగనికి సన్నం, బింత యిడక వండి
నట్టి దెల్లను జారో,పాంతములఁ జేర్ప నాతఁ
డ,నంతవ్యథఁ గూటిబీద యై నెవ్వగలన్.
శుక. ౩. ౩౫౫.

జ: కూటికుప్పలు, కూటినీళ్లు, కూడునీరు.

కూడు[2]. అ. క్రి. (క.త.కూడు) ౧. గుమిగూఁడు, సంఘీభవించు.

వ. ... అకూడినపాషండషండంబు తలవంచు
కొని పోయిన...ఆము. ౮. ౭౫.

౨. కలిసియుండు.

వ. ...దివ్యాభరణంబులతోడం గూడి పార్వతి
సర్వలోకనయనోత్సవకర యయ్యె...హర.
౮. ౮౩.

౩. కలుగు, సంభవించు.

ఉ. అరసపాను లై గరిమ నచ్చటఁ ద్రిమ్మరుచు
న్నవారికిం, జేరవు రోగముల్ చెమట చెం
దదు మేనులఁ బూతిగంధమున్,ఘోరజరా
దిదోషములుఁ గూడవు...వి.పు. ౩. ౩౦.

సీ. కుహనాకిటికి లక్ష్మికుచకుంభములమీఁదికుంకు

మంబున నుసుళ్‌కొనఁగఁ గూడె. భీమ. ౧. ౩౮.

౮. సమకూడు, లభించు.

చ. బలము లపారముల్ ధరణిభర్తయుఁ బర్యట నంబువంక నాఁ, కలిఁగొని నాఁడు వేగిర మె కావలె భోజన మెట్లు కూడు... వరాహ. ౮. ౧౦౩.

౯. శక్యమగు, సాధ్యమగు.

గీ. వచ్చి యరరనిరోధంబువలనఁ జూచి, కాంతు చేష్ట యెఱింగి చేగడియ దివియఁ, గూడ దె త్తఁగ రా దింకఁ గోరివచ్చు, చెనఁటిచుట్టాల చేత బఱీత నగుదు. శుక. ౨. ౧౨౭.

మ....సహియింపం గూడునే యింద్రజి, ద్బల మవ్వీరుఁడు నచ్చె నీకు హిత మాపాదించు సౌమిత్రిచేఁ. ఉ. రా. ౧. ౧౫౭.

౬. యుక్తమగు, తగు.

పద్మకము. కొడుకుపలుక్రు విని కూడదు నాక దు రాత్మఁడై, కడఁగి మీకు నపకారము సేసి ధ రిత్రి వెళ్ళడఁగఁ బంచెఁ గడుఁ బాపమ తిఁ ధృతరాష్ట్రుఁ డె, య్యెడల దుర్జనుల నే మఱి నమ్మఁగఁ బోలునే. భార. ఆది. ౬. ౨౨౭.

ఉ. రాజగృహంబుకంటె నభిరామము గా నిలు గట్టఁ గూడ, దు... భార. విరా. ౧. ౧౨౩.

క...కూడునె యిల్లాలి నన్నుఁ గొట్టం దిట్టఁ. వేం. పంచ. ౮. ౮౨౯.

౭. చాలు, సమర్థమగు.

వ...గుట్టు చెడి యి ట్టట్టు మెదలం గూడక త ట్టింబడినపులుఁగులగతిఁ గొట్టుమిట్టాడి ... కృష్ణ. ౩. ౩౭.

వ...నిప్పు ద్రొక్కినచందంబున మిట్టిపడి...ఇ ట్టట్టు తరలి పోఁ గూడక యావ ద్రావినవాని గతి నారటించుచున్న... సారంగ. ౩. ౨౯.

౮. సంబంధించు.

ఉదా: అది నలుగురతోఁ గూడినపని గాని యొ కనిపని గాదు. ఇది పెద్దవారితోఁ గూడినవ్యవ హారము.

స. క్రి. ౧. పొందు, చెందు.

క. వాడక వ్రాలక తెవుళులఁ, గూడక తగ నల్ల గెఱలు కొని నవకము లై, చూడఁగ భద్ర ము లగుచును, వీడెఁ సస్యంబు లిదుమ వీ డెం బ్రజకుఁ. భాగ. ౧౦ పూ. ౭౫౭.

చ...నేఁడు నా, కుసుముల మెల్లఁ బావనతఁ గూ డె నిజం బని కౌఁగిలించినఁ. జై. భా. ౮. ౧౩౧. ఆం. భా. ౩. ౧౯.

౨. కలుపు, సంకలితముచేయు.

సీ. లఘువులక్రింది వెల్లను గూడి వెండియు నొ క్కటి గలుపుక యుగ్గళింప. గీ. నైనసంఖ్య వృత్తము...అప్ప. ౮. ౧౮౯.

ఉదా: ఈమూఁడంకెలను కూడి మొత్తము చెప్పు.

స. క్రి. అ. క్రి. ౧. చేరు; కలియు.

గీ. త్రుంకఁ బాఱుసహస్రాంశుఁ గూడ లేక, వెను కఁ జిక్కినజరదంశువితతి వోలె. నైష. ౨. ౮౦.

మ. మరువాలారుశరంబులం దొరఁగుకమ్మం దేనె తోఁ గూడి య, య్యరవిందాక్షికిఁ బక్షిపుం గవగవీహైయంగవీనంబు ని, ర్భరహర్షంబు నొనర్చె మున్ను రుచిసౌరభ్యంబులం బిమ్మ టఁ, మరియం ద్రోయుచు నించె నెమ్మనము నఁ మూర్ఛాసముచ్ఛాయముఁ. నైష. ౨. ౯౯.

౨. రమించు, సంభోగించు.

క...లోపాముద్రం, జూచి మునీంద్రుఁడు మ న్మథ, గోచరుఁడై దానిఁ బ్రీతిఁ గూడఁగఁ దివిరెఁ. భార. అర. ౨. ౩౩౧.

గీ. పిడుతలో నాయకుఁడు దాఁచిపెట్టినట్టి, మా డ లర్పించి వానితోఁ గూడి మెలఁగె. శుక. ౩. ౧౩౧.

జ: కూటమి, కూటము, కూటువ, కూటువమూఁక, కూటువసరులు, కూటువు, కూడ, కూడఁబడు, కూడఁబాఱు, కూడఁబెట్టు, కూడనుట్టు, కూడిక, కూడిమాడు, కూడీవచ్చు, కూడుకొను, కూడుదల, కూరిచి, కూరిమి, కూరిమికత్తియ, కూరిమికాఁడు, కూరుచు, కూరుచుండఁబడు, కూరుచుండఁబెట్టు, కూరుచుండు, కూరుచుకొను, కూరుచుకోలు, కూరుపరి, కూరుపు, కూర్పించు.

కూడుకొ(డ్కొ)ను=కూడు.

స. క్రి. (కూడు, చేరు; స్నేహితునిగాఁ జేసికొను.)

వ...అనిలనందనుం డొక్క మడువున మధురశిశిరజలంబులఁ బానంబుసేసి యుల్లసిల్లి యాద్రుపదపుత్రుం గూడుకొనియె...భార.భీష్మ. ౨. ౩౭౩. ద్వా. ౧. ౧౬౬.

గీ...నిహీనులఁ గూడుకొంట,వ్యసనియై యుంట చల ముంట వలదు పతికి.ఆము.౪.౨౧౨. (రమించు)

ఆ. అతని కేమి కొఱఁత పతిహితంబునఁ బ్రాణ, మిచ్చినాఁడు దివికి నేఁగినాఁడు, రమణుఁ డగుచు నచట రంభాదిసతులఁ గూడ్కొన కమున్న నన్నుఁగూడ ననుపు. ద్వా. ౧౧. ౧౫౧.

కూడుదల. వి. (√కూడు²-క. కూడుపలె. త.కూడుదల్.) లాభము.

క. వేదు కలర భూదేవికిఁ, గ్రోడాకారంబుఁ జూపి కులికెదుహరికిం, గ్రీడాచల మొప్పిన చోఁ, గూడుదలయ గాదె యటకుఁ గొనిచో మ్మింకన్. వేం. మా. ౧. ౬౭.

కూడునీరు. వి. (√కూడు¹) గంజి.శుక.౩.౧౦౩.

కూడ్యము. సం=కుడ్యము.

కూణి. సం. విణ. (ఇ) కుణి, ఈచవోయినచేతులవాఁడు.

కూణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వీణకొరడ.(వై.ని.)

కూణితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మూయఁబడినది. ౨.ముడువఁబడినది.

కూణితేక్షణము. సం. వి. అ.పుం-మూయఁబడిన కన్నులు గలది-శ్యేనము, డేగ.

కూదరుఁడు. సం.వి. అ. పుం-కుత్సితజన్మము గలవాఁడు-జాతివిశేషము. (ముట్టుత యగుబ్రాహ్మణస్త్రీకి మొదటిదినమున ఋషిసంగమమువలనఁ బుట్టినవాఁడు-కల్ప.)

కూద్దాలము. సం.వి.అ.పుం.కుద్దాలవృక్షము,కాంచనము?.

కూన[1]=కున్న. వి. (చూ.కొంచెము-సం. కుణక?.)

౧. పశుపక్ష్యాదుల శిశువు; శిశువు.

గీ. నిసు వనంగను బిల్ల నా నిసుఁ గనంగఁ, గూన యనఁ గందు నాఁగను గొదమ యనఁగఁ, దిర్యగర్భకములుగాను దెలియవలయు, నాప చారిక మన్యాఖ్య లౌట శర్వ. అం. భా. ౨. ౯౯.

ద్వి. ...పులులను వాని,కూనలకును జన్నుఁగుడిపెడులేళ్లు. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౭౮౩ పం.

సీ. పందిపెంటికి నైదు పదియుఁ గూనల నిచ్చి ... నీలా. ౧. ౧౧౧.

ద్వి. గట్టిగా భాగ్యంబు గలవధూమణికిఁ, బుట్టక నా కేల పుట్టితి కూన. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౩౬ పం.

క. కూనలఁ గానలకుఁ బనుపుకొన నేరుతునే. అచ్చ.రా. బాల. ౧౦౨.

క...తొలఁగిపోవ రాదా యెట కే,నో కూన... కళా. ౩. ౮౬. వాసిష్ఠ. ౨. ౧౨౦.

విణ. చిన్నది, లేఁతది.

నెలకూన=బాలచంద్రుఁడు.

గీ. పగడ మిగురాకు నిలఁజట్టుఁ బసఁటులఁ గరి, కుంభములఁ దమ్మి నెల నెలకూనఁ గపుర,ము

బ్జముల మీాల మొగులుఁ గాలాహిఁ బసిఁడి, సంపెఁగలఁ గూర్చి నలువ నిర్మింపఁ బోలు. వసు.౨. ౩౩.

లతకూన=౧. లేఁదీఁగ.

సీ. కనుఁగొంటి లతకూన నని డాయుఁ గాకున్న నభినవతరలతాప్తిఁ దెలుపు.వసు.౩.౮౨.
(మూఁడవయర్థమునకును నిదియే యుదాహరణము)

౨. తీఁగ.

గీ. తీఁగ తీఁగియ లతకూన తీఁగె యనఁగఁ,దనరు లతపేరు...సాం.ని. స్థా. ౫౭.

౩. కన్నెపడుచు.

జ: కూనగుంత, కూనరాగము, కూనలమ్మ, కూనలమ్మచీర.

కూన². వి. కంటిలో పెరుఁగుదుర్మాంసవిశేషము.

(వ్యవ) వానిరెండుకన్నులలోను కూనలు పెరిఁగినవి.

కూనగుంత. వి. (√ కూన¹) మిాటమొదలు ఆనెదుపల్లము. (శ. ర.)

గీ. మ్రాను మిాటుగ నెగయ గోమాయువప్పు, డేకతాళప్రమాణ మల్లెగసి కూన, గుంతలోఁబడి గ్రుడ్లు వెల్కుఱుక నాల్కు, నడుము గఱచుక యఱచుచు బెడిసి మడిసె. హంస. ౧. ౧౯౩.

కూనరాగము. వి. (√కూన¹) లోలోపల మెల్లఁగా పాడుకొను రాగము.

(వ్యవ) కూనరాగము తీయలేనిమగవాఁడును కుడుములు వండలేనియాఁడుదియును ఉండరు.

కూనలమ్మ. వి. (కూన¹లు+అమ్మ=సంతతి నిచ్చు దేవత.) ఒకానొక గ్రామదేవత. (చూ. కూనలమ్మచీర.)

కూనలమ్మచీర. వి. (కూనలమ్మ+చీర) కూనలమ్మకు ఇష్టమైనచీర, గళ్లు గలఒకవిధమగుచీర.

గీ. ... కుఱుమాపుకూనలమ్మ,చీర కుడిపైఁటలో పలిసిస్తుఅవిక, యొసఁగఁ జరియించు నిట్టుల య్యెమ్మెలాఁడి. శుక. ౨. ౮౧౧.

ఇట్లే:- కూనలమ్మపటము.

సీ. క్రొత్తకమ్ములతోడి కూనలమ్మపటంబుఁ గటివిప్పుగా రెండు కట్లు కట్టి. వైజ. ౩. ౧౦౦.

కూపకచ్ఛపము. సం=కూపకూర్మము.

కూపకము. సం.వి.అ.పుం. ౧.చెలమ. ౨.గుంత;పిఁదిమిాఁదిగుంత,కుకుందరము. (హేమ.ని.) ౩. తెరచాఁపకొయ్య. ౪. చితి,శవమును దహనము చేయుటకు పేర్చినకట్టెలప్రోగు. ౫.నూనెసిద్దె.

కూపకూర్మము. సం .వి. అ. పుం. ౧. నూతిలోని తాఁబేలు. ౨-నూతిలోనితాఁబేలు తా నుండు నూయి తప్ప ఇతరప్రపంచ మెఱుఁగనట్లు తా నుండుతావు తప్ప ఇతర ప్రపంచము నెఱుఁగనివాఁడు-అల్పవిషయాభిజ్ఞుఁడు. (వాచ.)

కూపమండూకము. సం.వి.అ.పుం. ౧.నూతిలోని కప్ప. ౨-నూతిలోని కప్ప తా నుండు నూయి తప్ప ఇతరప్రపంచ మెఱుఁగనట్లు తా నుండు తావు తప్ప ఇతరప్రపంచము నెఱుఁగనివాఁడు-అల్పవిషయాభిజ్ఞుఁడు.

కూపము. సం.వి. అ. పుం. ౧.నూయి. ౨. గుంట. ౩. గుణవృక్షకము,ఓడ తెరచాఁపకొయ్య. ౪. దానము చేయుటకు నలంకరించినకన్య, పెండ్లికూఁతురు. (కే. ని, వై. ని.)

కూపయంత్రఘటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గిరకకు సంబంధించిన చేఁద, కుండ, బొక్కెన, మొ.

కూపయంత్రఘటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ= కూపయంత్రఘటి.

కూపయంత్రఘటికాన్యాయము. సం. వి. అ. పుం. న్యాయవిశేషము. (చూ.న్యాయము.)

కూపయంత్రము. సం. వి. అ. న. నూతిగిరక ఏత ము, మో.

కూపాం(గ)కము. సం. వి. అ. పుం. రోమాంచ ము, గగుఱు. (వాచ)

కూపా(వా)రము. సం. వి. అ. పుం. సముద్రము. (కల్ప.)

కూపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పాత్రవిశేషము, కుప్పె. (కల్ప.) ౨. అల్పకూపము. (శే. ని.)

కూపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలమధ్యస్థితశిల. (మే. ని.)

కూపెట్టు. అ. క్రి. (కూ + పెట్టు) ౧. (భయదుః ఖాదులచే) అఱచు.

క. తాపించె ధనదువదనముఁ, గూపెట్టఁగఁ గాల కంపుకాఁడు కుత్తరవే, దీపాపాణాంచలమున ...కాశీ. ౭. ౯౦.

శా. కూపెట్టంగ మహీసుపర్వుల మెడల్ గోసెం బరస్త్రీరతిం, బ్రాపించెన్... నీపితామహుఁ డు...వరాహ. ౨. ౯౮.

౨. మొఱపెట్టు.

క...విపన్నుల్, కూపెట్టిన విని తీర్పుము... ఆ ము. ౮. ౨౦౮.

క. చుట్టాలకుఁ దెల్పుదు మదిఁ, దొట్టినకినుకం ద లార్లతోఁ జెప్పుదుఁ గూ, పెట్టుదు దొరముం దర నసుఁ, బట్టుకు మని పఱవ నతఁడు బరు వ గుభీతిన్. శుక. ౧. ౮౫౨.

స. క్రి. ౧. (బిగ్గరగా) పిలుచు.

క. తలుపు సడలింపు మనుచుం, గులభామను మాంత్రికుండు కూపెట్టినచోఁ, దలఁకెడివ్యా పారిమన, శ్చలనము పో వీఁపుఁ జఱచి సం భ్రమ మొదవన్. హంస. ౩. ౧౦౫.

౨. (స్తుత్యాదులు బిగ్గరగా) చేయు.

ఉ...పద్మజుఁ గూర్చి యేఁగి కూ, పెట్టిరి హస్త ముల్ మొగిచి పెద్దయెలుంగునఁ దద్గుణస్తు తుల్. హర. ౩. ౧౧.

కూప్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నూతియందలిది; నూతిలో పుట్టినది. వి. అ. పుం. పాంసులవ ణము.

కూబరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) రమ్యము, సుందరము. వి. అ. పుం. న. ౧. యుగంధరము, నొగ. ౨. గంత్రి, కంబలావృతరథము. (వై. ని, శే. ని.)

కూబరి. సం. వి. న్. పుం. రథము; బండి. ఈ. స్త్రీ. కంబలావృతరథము. (హలా. ని.)

కూమము. సం. వి. అ. న. కొలను, సరస్సు.

కూయి=కుయి, కుయ్యి, కూ. వి. (√కూయు). ౧. కూఁత, అఱపు.

ఉ. కూ యఱఁ జంపి యేనుఁగులకొమ్ములు నె మ్ములు గొంచు...కు. సం. ౬. ౬౮౨. (కూయ అన్=కూఁత రాకుండునట్లు.)

౨. మొఱ, ఆర్తధ్వని.

గీ. మమ్ము రక్షింపు మని పలుమాఱుఁ గూయు, నాఁడుకూయి వీతెంచిన నానరవరుఁ, డోడ కోడకుఁ డే నుండ నొకఁడు మిమ్ము, నకట యన్యాయవృత్తిమై నలఁపఁగలఁ డె. మార్క. ౧. ౧౮౬. ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

౩. ఆర్తిసందేశము, భయవార్త.

వ... నేఁడు కౌరవులు పసులం బట్టిరని కూయి వచ్చిన...భార. విరా. ౮. ౨౭.

ఉ. ఇక్కడఁ గూయి చెప్పుటకు నెంతయు మా రపుఁజొప్పు మార్చి పో, నిక్కడ వైపు నట్ట డవి యిక్కడఁ జేరువ నూరు పల్లె లేదు... కాశీ. ౮. ౬౬.

విశే. రక్షకము, కుయి.

చ. అసమున మీఁ దెఱుంగక మహాగ్రహవృత్తిఁ గడంగి చెచ్చెరం, బసులకుఁ గూయిగాఁ జని యెఁ బాపఁడు ... భార. విరా. ౫. ౨౩౮.

కూయివచ్చినవారు = ఆర్తిసందేశమును దెచ్చిన వారు.

వ...అప్పశుపాలపుంగవుం డెక్కడెక్కడ యు

...నియక్కూ యివచ్చినవారు తెరువువెట్టనతి
త్వరితంబుగ నరిగె...హరి. పూ. ౭. ౨౯.

కూయిడు. అ. క్రి. (కూ + ఇడు)-భయదుఃఖాదు దులచే-అఱచు; మొఱపెట్టు.

క. ఆయెడ సఖు లొకఁ డొక్కఁడు, కూయిడి జతగూడ కడసి గునుకుపరువులం, బోయిరి చెంగటియూరుల, కాయూరవ్యుఁడు హిరణ్యుఁడ ట్లతిగతితోడన్. హంస. ౪. ౨౨౨.

ఉ...జయ, శ్రీకమనీయ హారఘువరేణ్య త్రిలోకశరణ్య నాయెడన్, నీకుఁ బరాకు సేయఁదగునే యని యాపికవాణి కూయిడన్. చం. రా. ౫. ౭౧.

ఉ. కూయిడఁ జొచ్చె మన్మథునకుం గలకంఠమ దాళిదంపతుల్, కో యని... రామా. ౧. ౧౯౭.

కూయు. అ. క్రి. (క. కూగు. త. కూవు.)౧. అఱచు.

చ. తెరువరులైనయట్టిపరదేశమహీసురు లర్థవాంఛఁ దత్పురమున కేఁగుదేర వెడదోస్యములం బచరించి వారు ని,ర్భరగతి నోడఁ గూయఁ దమబాపఁడె గెల్చె నటంచుఁ గాఁపుల,చ్చెరువడ నాడుకంటికి దిసింతురె వీరని యాతఁ డుబ్బునన్. శుక. ౨. ౪౩౭.

క. మాసె నభోమణి నక్కలు,గూసెన్...భార. విరా. ౪. ౭౬.

గీ. కొక్కరోకో యటంచును గోళ్లు గూసె. హర. ౭. ౧౩౭.

సా: కూసెడుగాడిద వచ్చి మేసెడు గాడిదను చెఱచినది.

౨. మొఱపెట్టు.

గీ. తలలు దఱిగి పూజించినదర్పలీల, నెసఁగువీరుఁడు నీశైల మెత్తఁ బోయి, బాహులిఱుకంగఁ దాల్మిని బాసి కూసె. హరి. ఉ. ౬. ౯. హంస. ౩. ౧౪౪.

౩. వదరు, ప్రేలు.

గీ. నూనృతమె కాని నాలుకఁ జొనుపనట్టి, నాయకాగ్రణి దబ్బఱల్గూయ సాగె. నిరం. ౪. ౬౭.

(వ్యవ) ఇప్పుడు కూసినకూఁతలు మరలఁ గూయుము.

జ: కూఁత, కూఁతకైదువు, కూఁతనేల, కూఁతపట్టు, కూఁతపట్టునేల, కూఁతవేటుమేర.

కూర. వి.(త. కఱి.)౧. తోఁటకూర వంకాయ మొదలగు అపక్వశాకపదార్థము. (దీని భేదములు:- ఆకుఁగూరలు, పూవుఁగూరలు, కాయకూరలు, దుంపకూరలు.)

సీ.ఆకు పువ్వును గాయ లాదిగా నివియెల్లఁ గూర యం చనఁగను మీఱుచుండు.ఆం. భా. ౨. ౬౭.

ఉ...కూరగాయలుం, గోయుచు...కు.సం. ౬. ౬౬౨.

గీ. కూరగాయ కట్టియ విల్చికొనఁగ వలసి, యొనికి...హరి. పూ. ౬. ౫. జై. భా. ౪. ౯౬.

౨. వండినశాకము, పక్వశాకము.

మ...కూరలు చల్లనారవె మహాత్మా యోగిచూడామణీ. హర. ౨. ౧౩౧.

చ...ఓరి మనుజాధమ నిచ్చలుఁ దెచ్చువంటకం, బును నులివేఁడికూరలు నపూపములున్ గొని రాకసహంకృతిన్.విక్ర. ౫. ౨౧౯.

కూటికూరకు చంద్రహాసము పూనుట=అల్పకార్యముకై యధికసాధన ముపయోగించుట.

గీ. ఒండు విలు పూని యతిదర్ప మొలయ నగ్ర, జన్ముఁ గని కూటికూరకుఁ జంద్రహాస,మలవుమైఁ బూనఁబడె నంచు నళనికల్ప,మగుళరం బేసి యార్చె నయ్యసురవరుఁడు. రుక్మా. ౫. ౨౬.

కూరాకుచేయు=వధించు,చంపు.

గీ. పులులఁ జట్టలుచీరి దుప్పులను లేళ్ల, నేకలమ్ములఁ గ్రుమ్మి కూరాకుసేసి, యమరఁ జమరులఁ బట్టి పాలార్తు మిపుడు, సామి చూడుము నీబంట్లసత్తు పనుచు. సారంగ. ౧. ౯౦.

కూరాకైయుడుకు=కూరాకువలె నుడుకు, తపించు.

క. ఈరీతిఁ గడుపునొప్పిం, గూరాకైయుడికి గోడు గుడుచుచు నుండా, లారి యొకనాఁడు నిజర, క్షారససంఘటకు ఘటకుఁ గనుఁగొని పలికెన్. వేం. పంచ. ౪. ౫౬౦.

జ: కూరపసుపు.

కూరట. వి. పొరలుట. (శ. ర, బ్రా.)

కూరపసుపు. వి. (√ కూర) కూరలలోఁ జేర్చెడు పసుపు. (శ. ర.)

కూరము. సం. వి. అ. పుం. న. అన్నము.

కూరముక్కు. వి. మత్స్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౮౨.

కూరాడు. వి. ఔ. ధాన్యామ్లము, కలి, పులియఁ బెట్టినకడుగునీరు.

సీ. కూరాడు కలి నాఁగ మీఁఱు ధాన్యామ్లము... ఆం. భా. ౨. ౨౫౦.

గీ. తేరు లన్నియుఁ గూరాటి తేరులుగను, గుఱ్ఱముల నెల్లఁ గావేరిగుఱ్ఱములుగ, నేనుఁగుల నెల్ల వెడరూపు టేనుఁగులుగ, దళము లన్నియు మఱి హరిదళము గాఁగ.

వ. ఇట్లు సమయింపం జూచి బలంబుపై కుఱికి ... మొ. రా. సుం. ౧౨౪, ౧౨౫.

కూరిచి(ర్చి)=గుఱిచి, గుఱించి. అవ్య. ('కూరుచు' ధాతువునకు క్త్వార్థకరూపము. ఇది ద్వితీయావిభక్తిపై చేరియుండును.) గుఱించి, ఉద్దేశించి.

క. వనజాక్షుఁ గూర్చి జన్నము, లొనరించిన సుగతి గలుగు...దశా. ౩. ౧౨౮.

క. అమ్మగువ చపలఁ గూరిచి, యమ్మా భువి నాఁట దానవైన న్నీవే, యమ్మహితసాహసము నా, కిమ్మా నాకోర్కు లెల్ల నీడేఱుటకున్. శుక. ౩. ౯౫౩.

(ఈక్రింది ప్రయోగమునందు వ్యవహితముగాఁ గూడఁ గానిపించుచున్నది.)

క. జనవినుతముగాఁ బెక్కు స, వనములు దనుఁ దాన కూర్చి వైదికయుక్తిం, బొనరించుచు ననురాగము, మనమునఁ దళుకొత్త దైత్యమర్దనుఁ డెలమిన్. భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౩౨౦.

కూరిమి(ర్మి). (√కూర్చు-క. కూర్మె.)౧.ప్రేమ, స్నేహము; వాత్సల్యము.

సీ. నెయ్యము నెయ్యమి నెమ్మి నేస్తము నెనరెలమి మే లుక్కూరిమి చెలిమి యరితి. గీ... అనఁ బ్రేమ దోఁచును...ఆం. భా. ౧. ౧౩౬.

క. కూరిమి గలదినములలో, నేరము లెన్నఁడును గలుగ నేరవు మఱి యా, కూరిమి విరసంబైనను, నేరములే తోఁచుచుండు...సు.శ. ౩౮.

ఆ. బుజ్జగించి కూర్మి పొంపిరివోవఁగ, హితమిలోక్తిఁ బుత్రి కిట్టు లనియె. హర. ౪. ౫.

౨. స్త్రీకి పురుషునిమీఁదఁ గాని పురుషునకు స్త్రీమీఁదఁ గాని యుండుననురాగము, వలపు.

క. వారిజలోచన నీపైఁ, గూరిమి గలమగని వెదకికొను మొరు ననఁడే. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౫౦.

విణ. కూరిమి గలది, ప్రియము.

గీ. కూర్మియనుజన్మహృదయంబుకోర్కి యెఱిఁగి. కాశీ. ౧. ౧౨.

ఉ. ... మా, యమ్మ భవాని సంయమికులాగ్రణి కూరిమిబిడ్డ నిచ్చి రా, పొమ్మన వచ్చితిన్ ...రాజ. చ. ౨. ౯౫.

కూరిమి(ర్మి) కత్తియ(త్తె). విణ. (√కూరిమి) కూర్మి గలది.

క. అటువంటికూర్మికత్తియ, కుటిలాలక నెడపె నేమొకో యది విధిసం, ఘటనము గావలె... కువల. ౪. ౧౬౫.

కూరిమి(ర్మి)కాఁడు. విణ. (√ కూరిమి) కూర్మి గలవాఁడు.

(ప్రియుఁడు)

చ. అడుగుల నంటి యూరువుల నాని నితంబము లంది నాభినిం, బుడికి వళుల్ స్పృశించి కుచముల్ వడి ముట్టి సరోవతంస మ,ప్పడఁతులఁ గూర్మికానివలె బంధురకంకణకర్ణికావళిం,దడవుచు నిల్పి చైకొనియెఁ దన్మయతం బ్రతిబంధవైఖరిన్. కృ. శకుం. ౨. ౧౬౭.

కూరు[1]. అ. క్రి. ౧. కలుగు.

క...శోకము,గూరన్ గద్గదిక నెలుఁగు గుత్తుకఁ దగులన్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౬౪.

క...వగ మనమునఁ గూర...నిర్వ. ౩. ౧౦౪.

౨. మునుఁగు, నిమగ్నమగు.

ఉ. దారుణపాశబంధనవిధానములన్ నరకార్ణవంబులోఁ, గూరినవన్ను నేఁడు సెడకుండ నొనర్చినపుణ్యమూర్తులన్. భాగ. ౬. ౧౪౨.

౩. క్రుంగు, అడఁగు.

క. ఓరమణి యిట్టు లేటికి,హారమణీభూష లిడక యసురుసు రనుచున్, దీఁనిచింతాభరమునఁ, గూరెద విత్తెఱఁగు పేరుకొనుమా తెలియన్. ప్రబంధ. ౭౩౩.

౪. చొచ్చు, దూఱు.

సీ. ఎమ్ములఁ గూరి మాత్రమ్ములలో నూరి ప్రేవులలో నక్కి మావిఁ జిక్కి గీ. తల్లిగర్భంబులోఁ బ్రాణి తల్లడిల్లు. శివధ. ౫. ౧౨.

ఉ...కడు నొప్పెడు మేనులు వాఁడికైదువుల్, గూరఁగ నాటినం బుడమిఁ గూలుట కక్కట యోర్వ వచ్చునే. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౬౮.

స. క్రి. ౧. పొందు.

చ...చైకొను మన్న నతండు ప్రీతి నె,క్కొన భుజియించి వెండియును గూరఁడ తృప్తి... భార. ఆశ్వ. ౪. ౨౩౩.

క...కుజనులు వృద్ధిం,గూరుదురు సాధుజనులకు, దారుణదుర్దశలు పొందు...హరి.ఉ.౯.౩౯.

౨. (మందు మొదలగువానిని) గట్టించు, దిట్టముగా నొక్కు; క్రుక్కు.

ఉదా: పిరంగిలో మందు కూరినారు.తల్లి బిడ్డకు కూరికూరి అన్నము పెట్టినది.

జ: కూరుకొను.

కూరు[2]=కూరుకు. అ. క్రి. నిద్రించు.

లయగ్రాహి...కా,శ్మీరకృతసేతువులదారిఁ జనుచోఁ నచటఁ గూరుకలహంస లగడై రొదలు సేయన్. వసు. ౨. ౨౨.

కూరుమొన=నిద్రించుసేన.

గీ. కూరుమొన పెట్టినట్టులు గొంద ఉజ్జ్వ,లాయుధములు గంకటములు నమర నున్నఁ, జూచి చావనివా రని చూడు చేర, నరుగకున్నవి కంకగృధ్రాదు లలికి. భార.స్త్రీ.౨. ౨౦. (కూరుమొన=వాఁడియైనమొన అని శ. ర-'కూరుకుచునున్నయట్లులు' అని కరాల,భా.ల. వ్యా.పా.)

జ: కూరుకు, కూరుకుపాటు, కూర్కువాఁడు.

కూరుకు(ర్కు)=కూరు[2]. అ. క్రి. ౧. నిద్రించు; కునుకు, కాంతిమాంద్యము నొందు.

మ. అదె నాబిడ్డలఁ బట్టి దొంగలు మహాహంకారులై కొంచు ను,న్మదులై పోయెద గడ్డపాటునకు సామర్థ్యంబునన్ హీనుఁడై, కదలం డీమగపంద కూరుకుగతిం గన్మూసి గుర్వెట్టుచున్. భాగ. ౯. ౪౦౫.

చ.కుడుచుచుఁ బవ్వళించుచును గూర్కుచు మేల్కనుచున్ రమించుచున్, బడుచును లేచుచు స్మరుఁడు భావమునం దవిముక్తిసీమసం,గడిఁ బ్రవహించుశ్రీగగనగంగఁ దలంచి త్యజించుఁ బాపముల్. కాశీ. ౫. ౪౦.

ఉ... ఘృత మతిమాత్ర వోసినం, గూరికిగూర్కి యాక్షణమ గొబ్బున మండినదీపమో యనన్. నైష. ౩. ౧౧౬. (శ. ర. పా.)

౨. మూఁతపడు, నిమీలితమగు.
గీ. ఆదిగర్భేశ్వరుం డైనయవ్విభునకు, మ్రాను పడి మేను బహుతరగ్లాని నొంది, కన్ను గూర్కెడునంత నగ్గహనభాగ, మేలు బేతాళుఁ డతిదుర్నిరీక్షుఁ డగుచు. శుక. ౧. ౧౯౦.
వి. నిద్ర.
క. కంటికిఁ గూరుకు రా దాఁ,కంటికిఁ దుది లేదు చిక్కకయె యెట్లుందుక్. శుక. ౩. ౪౧౧.
సీ. నగఘర్షకండూయనముసౌఖ్యమునఁ గూర్కుపట్టుకూర్మము గుటుపెట్టె ననఁగ. వరాహ. ౭. ౬౧. అం. భా. ౧. ౧౪౧.
కూరుకి(ర్కి)డు=కన్నుమూఁతవేయు.
చ. వనిఁ జరియించి యిచ్చటికి వచ్చి ముదంబునఁ బువ్వుసెజ్జ నింపున శయనించి యుండుతఱిఁ బొందుగఁ గూర్కిడినంతలోపలన్.
చ. ఒకకలఁ గంటి... బిల్హ. ౨. ౩౬, ౩౭.

కూరుకు(ర్కు)పాటు. వి. (√ కూరు[2]) కునికిపాటు, తంద్ర.
సీ. శత్రులఁ దలయూఁచి జంకించుటలు మాని కూర్కుపాటులఁ దూఁగి కూరువారు. వరాహ. ౧౧. ౧౨౬.

కూరుకొ(ర్కొ)ను. అ. క్రి. (√కూరు[1]-స్వార్థమున 'కొను'-త. కూఱుకొళ్.) ౧. కలుగు.
మ...కూర్కుల్ కూర్కొనెన్ గంట వెల్వెలఁబాఱెన్ ముఖచంద్రమండలము పాల్పెన్ నోరు మృద్గంధగంధిలమై కోసలకన్యకున్...రామా. ౩. ౯౩.
౨. దిగఁబడు, దించుకొని పోవు.
ఉదా: వానికాలు ఇసుకలో కూరుకొని పోయినది. బండిచక్రములు ఊబిలో కూరుకొని పోయినవి.
స. క్రి. క్రుక్కు.
సీ. ఏగురార్ధ్రనచల్లు లెలమిఁ బన్నిదమాడి కూర్కొని కూర్కొని కుడుచు నొక్కఁడు... భాగ. ౧౦ పూ. ౪౯౬.
ఉ...శకుంతలాధరపుటామృతపూరము లూర్పు పుచ్చు కేఁ, గుత్తుకబంటిగాఁ గడఁగి కూర్కొని కూర్కొని త్రావకుండినన్. పి. శకుం. ౩. ౧౬౪.
సీ...ఏను శంతనుసుతుండు,గురుఁడును విదురుండుఁ గూర్కొని కూర్కొని చెవులఁ బోయమె సవిశేషకార్య. గీ. వచనములు...భార. స్త్రీ. ౧. ౧౪౨.

కూరుచే(ర్చు). స. క్రి. (√కూడు[2])౧. చేర్చు; కలుపు.
చ...ఉద్ధుర,ధ్వనిఁ బఠియింపఁ జొచ్చెఁ బ్రణవంబునఁ గూర్చినమంత్రరాజమున్. కాశీ. ౨. ౧౪౭.
చ... ఎక్కుడుతమకంబుతోడఁ దల గ్రుచ్చి కవుంగిటఁ గూర్చె నత్తఱిన్. కళా. ౪. ౯౯.
సీ. భసిత మెన్నఁడొ కాని ప్రతిదినంబు నలందు మలయజంబు కురంగమదముఁ గూర్చి. భీమ. ౧. ౧౧౫.
౨. సంధానముచేయు, సంఘటనచేయు.
(సుదేష్ణ కీచకునితో నన్నమాట.) ఆ. ఇంత దలర నేల యెమ్మెయినైనను, గొమ్మ నలవరించి కూర్చు టరుదె. భార. విరా. ౨. ౭౦.
గీ. నలుని దమయంతితోఁ గూర్పఁ దలఁచియున్న,ధాత...నైష. ౧. ౭౦.
౩. మిత్రులుగాఁ జేయు, మైత్రిచేఁ గలుపు.
ఉ. కాననభూమికిం జనుట కారుణికోత్తమ నీ వెఱుంగవే,కాన సహించి పాండవులఁ గౌరవులం దగఁ గూర్పఁ నేర్పునన్. భార. ఉద్యో. ౩. ౭౫.
౪. అదుకు; ఏకముచేయు.
క. తనుమధ్యవళీభంగము,లను గూర్పఁగ నవియుఁ దత్కులముల యగుటఁ గం,తునియిడి

నపత్త్రి తే కనఁ, జనునొడ్డాణమున నడుము
చామకు నమరుఁగా. ఆము. ౫. ౨౭.
సీ. చందురుననుఁగాంతి కం దేర్చి కూర్చి బాగు
నకుఁ దెచ్చినయట్లు గొమరు మిగిలి. భార.
విరా. ౨. ౫౨.
౫.అంటించు;(వింట)సంధించు;లగ్నము చేయు.
గీ. వస్త్రములు తైలమున ముంచి వహ్నిఁ గూర్చి.
హర. ౨. ౩౦.
ఉ.భావజుఁ డప్పు డున్మదనబాణము తియ్యనివిం
టఁ గూర్చుచో. నైష. ౧. ౭౯.
ఉ...షడక్షరమంత్రము జిహ్వఁ గూర్చివా,చా
టత సత్యసత్త్వఁ డగుశాంభవయోగివరేణ్యుఁ
డు...భీమ. ౬. ౨౬.
౬. (అలంకారముగా) పెట్టు.
(శివు నలంకరించుట) సీ...మాహేశి రుద్రాక్ష
మాలఁ గూర్చె. హర. ౪. ౮౭.
ఉ...సురాంగనాజనం, బజ్జగతీమహేంద్రు శిర
సంట నలుం గిడ బుజ్జవంబునఁగా, మజ్జనమా
ర్పఁ గల్పకుసుమంబులు గూర్పఁ గడంగి ర
య్యెడఁగా. వసు. ౫. ౭౩.
౭. కూడఁబెట్టు, నిలువచేయు.
గీ. కొంద అర్థము వారిక కూర్చి యిచ్చి,రి....
భార. ఆది. ౭. ౧౩౨.
క. మీపెద్దలు కూర్చినని, క్షేప మొకటి...ఆము.
౪. ౧౯౮.
౮. పొందించు; చెందఁజేయు.
గీ.దండ్యు దండింపకుండు టదండ్యు దండ,నంబు
గూర్చుట విప్రమనంబు నొచ్చు, నట్టిపని సేఁ
త...నూ హింస ధరణిపతికి. భార. అను.
౫. ౬౬.
ఉ. చెప్పెడి దేమి నాకుఁ గలజీవన మంతయు
నీక కూర్చి యెల్లప్పుడు నిన్నుఁ బాయక
ప్రియాచరణం బొనరింప నేర్తు...వసు. ౨.
౧౩౦.

౯. సమావేశము చేయు, ప్రోగు చేయు.
గీ. రయముతో వారు నాత్మీయ మయినమిత్ర,
బంధుపరివారతతిఁ గూర్చి ప్రాఢి మెఱయ.
రాఘవ. ౪. ౭౭.
క. మన కిదియే సమయం బిఁక,నని నన్యనిశాట
కోటి నణఁగింప నటం,చును వజ్రి కుమారు
నిఁ జూ,చిన మంచిదె యనుచు నతఁడు సేన
లు గూర్చెఁగా. దశా.౪. ౩౬.
౧౦.(కార్యమును)సంఘటన చేయు, ఒడఁగూర్చు.
గీ. బుద్ధిమంతుండు పోకలఁ భోయినాఁడు, కూ
ర్ప విప్పంగ నోపు నాకొడుకుఁగుఱ్ఱ. కాశీ.
౬. ౫౬.
౧౧. రచించు; కల్పించు.
సీ. శ్రుతిపురాణోపసంహిత లేర్చి కూర్చితి సక
లకథాసారసంగ్రహంబు. ఆము. ౧. ౧౩.
సీ. పటుచమత్కారగుంఫన మొప్ప ద్రౌపదీపరి
ణయం బేజాణ ప్రౌఢిఁ గూర్చె. జాహ్నవీ.
౧. ౧౬.
క...కన్గవ,తళుకులు వేటొక్క పుష్పదామముఁ
గూర్పఁగా. దశా. ౨. ౧౪.
౧౨. కలిగించు; కావించు, చేయు.
క. అఱకాలను విఱిగినములు, ములు చైనను బిద
పఁ జీము గూరిచెడుగలిఁగా. ప్రబోధ. ౨.
౪౯.
సీ. కువలయానందంబు గూర్చుచల్లనిరాజు ...
వసు. ౧. ౨౧.
సీ. కలపంబు లభినవగంధంబులుగఁ గూర్చి తను
పున నలఁదుదు నను పు గాఁగ. భార. విరా.
౧. ౧౦౭.
ఉ. కొందల మేల బాల మనకూర్చుసపర్యకు
మెచ్చి యుందిరా,నందనుఁ డిందు సన్నిధి
యొనర్చెఁ జామీ...వసు. ౩. ౧౮౪.
౧౩. (వస్త్రాదులు) కుట్టు.

ద్వి. ఇంతవానికి నీకు నిట నూదిఁ బూని, గంత
బొంతయుఁ గూర్పఁ గారణం బేమి. ద్వి. పరమ. ౨. ౭౮ పా. ౮ పం.

ఆ. క్రి. ౧. ఇష్టుఁడగు; ప్రియపడు.

క. కౌరవులకుఁ బాండవులకు, నారయ నీ వొ
క్కరూప యసదృశధర్మా, చారుండవు రాజు
నకుం, కూరుతు కత మేమి యి ట్లగుటకుం జె
పుమా. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౧౯.

క. ధనలుబ్ధుల మ్రుచ్చులఁ గూ, ర్పనివారలఁ బగ
ఱవలనివారల ధృతి చా, లనివారల దుర్జను
లం, బనుపవుగా రాజకార్యభారము దా
ల్పన్. భార. సభా. ౧. ౮౦.

మ. హరి మేనల్లుఁడు గొంతికూర్చు మనుమం డస్మ
త్తనూజుండు... భార. ద్రో. ౨. ౨౩౬.

గీ. వాఁడు నాకూర్చి రక్షింపవలయువాఁడు. భా
గ. ౭. ౬౬౧. (నాకూర్చి రక్షింపవలయువాఁ
డు=నేను ప్రియపడి రక్షింపవలసినవాఁడు.)

౨. కూడిక గావించు, సంఘటన చేయు.

ఉ. కూర్చుట నాత్మరత్నమునకుం గనకంబున
కుం దగున్ జనా, భ్యర్చిత మైనభారత మ
పారకృపాపరతంత్ర వృత్తిమైఁ, బేర్చినదేవ
దేవునకుఁ బ్రీతిగ నిచ్చుట సర్వసిద్ధి నా, నే
ర్చినభంగిఁ జెప్పి వరణీయుఁడ నయ్యెద భ
క్తకోటికిన్. భార. విరా. ౧. ౨౭.

కూరుచే(ర్చ్చ)ండఁబడు. అ. క్రి. (√ కూరు చేండు-స్వార్థమున 'పడు') కూలఁబడు, చతికి లఁబడు.

ఆ. వలుఁదనారసంబు వక్షంబు దూఱంగ, నే
యుటయును బాండవేయుఁ డార్తిఁ, గూరి
నిలువలేక కూర్చుండఁబడి నాతు, నరద
మెగువు లోలఁగ ననియె నధిప. భార. క
ర్ణ. ౨. ౩౭౧.

గీ. ఇంత పాపంబు సేయంగ నెత్తికొందు, మ
య్య రాజ్యలోభఁబున నఖిలబంధు, జనుల
వధియింపఁ దొడఁగితి మని రథంబు, మీఁ
దఁ గూర్చుండఁబడియెఁ జే యూఁదికొను
చు. భార. భీష్మ. ౧. ౧౭౭.

కూరుచే(ర్చ్చ)ండఁబెట్టు. స. క్రి. (√ కూరు చేండు) కూర్చుండఁ జేయు.

గీ. అప్పు డొకబోటి నృపునిపాదాంతికమున,
రెండుసందిళ్లు పట్టి కూర్చుండఁబెట్టి. కళా.
౭. ౧౮౫.

ఇట్లే: కూర్చుండఁగఁబెట్టు.

మ... అనేకరత్నఖచితస్వర్ణాగ్రసింహాసనం, బు
న్నఁ గూర్చుండఁగఁబెట్టి భక్తిపరతం బూ
జించి రవ్యగ్రులై. భీమ. ౮. ౭౯.

కూరుచే(ర్చ్చ)ండు. అ. క్రి. (√ కూరుచే) ఉప విష్టుఁడగు, ఆసీనుఁడగు.

చ. నడచుచుఁ గూరుచుండుచును... కాశీ. ౫.
౮౦.

క. చని ధర్మసుతుఁడు సింహా, సనమున భీమాదు
లాత్మసముచితరుచిరా, సనముల సభాస్థలిం
గయి, కొని పంచాగ్నులును బోలెఁ గూర్చు
న్నంతన్. భార. విరా. ౫. ౩౧౬.

గీ... జన్నయసిద్ధమంత్రి, కొలువు గూర్చుండి
నను వేడ్కఁ బిలువఁ బంచి. విక్ర. ౧. ౧౯.

కూరుచే(ర్చ్చ)కొను. స. క్రి. (√ కూరుచే) ౧. సంపాదించు.

సీ. మెఱుఁగుఁజుక్కలచాయ మించు నీ తెల్లని
గురువెంద పే రెందుఁ గూర్చుకొంటి. కై. భా.
౩. ౭౮.

౨. సమావేశము చేసికొను, ప్రోగు చేసికొను.

వ. అచ్యుతుండు సురాసురులం గూర్చుకొని మం
దరాచలంబు పెఱికి తెచ్చునది... హర. ౬.
౮౦.

3. మిత్త్రునిగాఁ జేసికొను.

క. బలవంతు లైన దైత్యులు, గొలువఁగ నున్నాఁ
డు బలిని గూర్చుక కలశీ,జలధి మథియింపుఁ
డు...దశా. ౨. ౮౭.

౪. అనుగ్రహపాత్త్రునిగాఁ జేసికొను.

క. నేరిచిన నేరకున్నను, గూరుచుకొని రాక
మీరె కోపించిన నె,వ్వా రిఁక మాకు శర
ణ్యులు. దశా. ౨. ౩౭.

౫. వెంటఁబెట్టుకొను.

వ. ... ఆనలినాసనుండు వెన్నునిం గూర్చుకొని
మానసమీపమునకు వచ్చి మమ్మిట్లు సన్నుతిం
చె. హర. ౬. ౩౨.

కూరుచే(ర్చే)కోలు, కూరిచి(ర్చి)కోలు. వి.
(√కూరుచేకొను.) కూర్చుకొనుట.

(కలియఁగట్టుకొనుట)

చ. నరవరుఁ డేము సంగరమునం బడకున్కి యె
ఱుంగఁ డక్కటా, బరవసమేది వచ్చెఁ బిద
పక్ విినియుక్ మనుఁ గూర్చికోలు దు,స్త
ర మనుబుద్ధి నిప్పటికి శత్రులఁ గన్గొంగం ద
లంచి యీ, వెరవున డాఁగె సర్వపృథివీపతి
దుర్దశ నిట్లు పొందునే. భార. శల్య. ౨.౧౭.

కూరుప(ర్ప)రి. విశ. (కూరుపు + అరి) కూర్చు
వాఁడు.

(రచయిత)

క. అని యెల్లవేల్పులం జే,ర్కొని కబ్బము కూ
రుపరుల గురునిఁ గడంకం, గొనియాడి య
చ్చతెలుఁగునఁ, బనివడి కబ్బంబుఁ గూరు
పక్ గడఁగునెడక్. అచ్చ.రా.బాల.౧౨.

వి. పూర్వమధ్యతంతుబంధము, నారియందు బా
ణము సంధించెడుచోటు. ఆం.భా.౨.౨౧౧.

కూరుపు(ర్పు). వి. (√కూరుచే) కూరుచుట.

(కుట్టు)

వ. ... తొడిగినట్టిసరిగకంగులకూరుపుఁబనికవు
రుపరకాశామొంటిపొరబిగువునిడుపుఁగానె
ల... ప్రబంధ. ౭౮.

కూర్కు(రుకు)వాఁడు. విశ. (కూర్కు+వాఁ
డు) నిద్రాళువు, నిదురపోతు.

గీ. ...కూర్కు,వాఁ డనంగను నిద్రాపువర్తి పేరు.
ఆం. భా. ౩. ౧౧.

కూర్చము. సం.విశ. (అ. ఆ. అ.) కఠిన మైనది.
వి.అ.పుం.న. ౧.కుశముష్టి,పిడికెఁడుదర్భలు. ౨.
మయూరపుచ్ఛము. ౩. భ్రూమధ్యము, కనుబొ
మలనడిమిభాగము. ౪. కనుబొమలనడిమివెం
డ్రుకలు. ౫. శ్మశ్రువు, పెరిఁగినగడ్డము మీసమును.
౬. తల. ౭. కైతవము, మిష. ౮. దంభము, డం
బము. ౯. వికత్థనము,పొగడికొనుట.౧౦.ముఱికి
తుడిచివేయుటకై వట్టివేళ్లు వెండ్రుకలు లోనగు
వానితో ఏర్పఱిచినకుంచె.

కూర్చలుఁడు. సం.విశ.(అ.ఆ.ఆ.) మీసమును గ
డ్డమును గలవాఁడు.

కూర్చశిరస్సు. సం.వి. స్. న. ౧.పాదస్కంధము,
మీఁగాలు. ౨. కరస్కంధము, మీఁజేయి. (వి
ల్యమ్స)

కూర్చశీర్షము. సం.వి.అ.పుం. ౧.నారికేళము,కొ
బ్బెరకాయ. ౨. జీవక మనుగంధద్రవ్యముకాయ.

కూర్చశేఖరము. సం. వి. అ. పుం. నారికేళము,
కొబ్బెరకాయ.

కూర్చిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుట్మలము, మొగ్గ.
(మే. ని.) ౨. కుంచెకోల. ౩. చిత్త్రరువువ్రాసెడి
తూలిక. ౪. సూచి, సూది. ౫. మస్తుపిండము,
గడ్డకట్టినమీఁగడ.

శ్లో. కూర్చికా మస్తుపిండే స్యాత్సూచి తూలిక
యోరపి, కవాటస్యాంకుశే చాపి. (కే.ని.)

కూర్దనము. సం.వి.అ.న. ఖేల, క్రీడ.

కూర్దని. సం.వి. ఈ. స్త్రీ. చైత్రపూర్ణిమ.(ఆనాఁడు

జనులు కామదేవోత్సవము చేయుదురు.)

కూర్పము. సం.వి. అ. పుం. కనుబొమలనడిమిభాగము.

కూర్పరము. సం.వి.అ.పుం.౧. మోఁచేయి.౨. మోఁకాలు.

కూర్పాసకము. సం. వి. అ. పుం. ౧.అవిక.౨.అరచట్ట,పొట్టిచొక్కా.

కూర్పాసము. సం.వి.అ.పుం. ౧.కంచుకము, అవిక. ౨. అరచట్ట,పొట్టిచొక్కా.౩.వారవాణము, కవచము.

కూర్పించు, స.క్రి.(√కూర్చు) కూర్పఁజేయు. (నిర్మింపఁజేయు.)

సీ. మలిపించె బంగారముల దేవగృహములు కూర్పించె నట్టిండ్లు కుందనమున. భీమ. ౪. ౮౭.

కూర్నీనిసాతు. వి.(హిం. కూర్ణిశాత్.) సలాము, వందనము.

గీ. గుడిగుడీధూమపానవిఘూర్ణమాన, చకితదృగపాంగు హైదరుజంగుఁ గాంచి, నజరు గుజరానుపఱచె సొన్నాకడాని,జాలె మాతఁడు కూర్నీనిసాతు చేసి. రంగా. ౨. ౮౪.

కూర్మపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. అమ్లానము, తెల్లపెద్దగోరంటకే. (చేమంతికే.అని కొందఱు.) న. ౧. శరావము, మూఁకుడు. ౨. తాఁబేటివీఁపు చిప్ప.

కూర్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧-మందమైననడకగలది-కచ్ఛపము, తాఁబేలు. ౨. ఒక ఉపవాయువు. ౩. విష్ణునిద్వితీయావతారము. ౪. (మంత్ర) ఒకానొకముద్ర. ౫. (నాట్య) అభినయహస్తవిశేషము. ౬. గొలుసు మున్నగువాని చేత కట్టుపడునఁగుపాదముయొక్క భాగము.

శ్లో. కూర్మస్సంధానభాగస్స్యాత్. (వై. ని.)

కూర్మి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుతాఁబేలు.

కూలంకష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-ఒడ్డును ఒరయునది-నది, ఏఱు.

కూలంకషము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ఒడ్డును ఒరయునది.(వెల్లువ, నది, మొ.)—('కూలంకష ప్రజ్ఞ' మొదలగుచోట్ల కూలంకషశబ్దము లక్షణచే పూర్ణార్థకము.) వి. సముద్రము. (త్రి.ని.)

కూలఁబడు. అ. క్రి. (కూలన్ + పడు) కూలు. (విఱిగిపడు.)

ఉ. కూలఁబడెన్ దిశల్ కుధరకూటము లుర్వికి రాలె నేల పా,తాళము వాఁక వ్రీలె...రామా. ౮. ౬౧.

సీ. ఆజానులంబివక్షోజతాడనములఁ గులభూధరంబులు కూలఁబడఁగ. దశా. ౪. ౨౦౨.

(చదికిలఁబడు)

మ. అలరెం దత్తనువుల్ ధరం బడుట భూశాఖాక్షిప్తిచే నెట్టిమో,పులు నేలం బడవైచి కూలఁబడు కాపు ల్పోలె నప్పట్టునన్. కుపల. ౨. ౧౪౧.

(చచ్చు)

చ. పలుకఁ దొడంగి రప్పుడమిపట్టిఁ గనుంగొని నీకి దేటికిం, జలమునఁ జావ నీమగనిసత్తువ యీపాలిమేరఁ జొచ్చి రాఁ,గల దని చూచితో ఖరుఁడు గాఁ డటు గూలఁబడంగ శంకరో, జ్వలరజతాచలోత్థననశాలిశిఖోన్నఖరుండు మానినీ. రామా. ౬. ౧౩౯.

కూలము. సం.వి.అ.న.౧.గట్టు,ఒడ్డు.౨.ప్రాంతము, సమీపప్రదేశము. ౩.తటాకము, చెఱువు.౪.సేనయొక్క వెనుకటిభాగము. ౫. స్తూపము, మట్టిలోనగువాని దిబ్బ.

కూలముద్రుజము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) ఒడ్డును భేదించునది. (నదీగజాదికము)

కూలముద్వహము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.)గట్లనంటి ప్రవహించునది. (నద్యాది)

కూలమ్ము. వి. (కూలు2 + అమ్ము) బాణవిశేషము.

క. కూలమ్మున నొకఁడు సరి,తూ్కలమ్మున ఖడ్గి నేసి కోయని యార్చెన్. చంద్ర. ౨.౮౧.

కూలవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నది, ఏఱు.

కూలార్చు. స. క్రి. (√కూలు1.)కూల్చు, చంపు.

ద్వి. కుటిలు గజాసురుఁ గూలార్చి ప్రచ్చి, నటనముఁ జొచ్చుట నాల్గవలీల. పండితా. వాద ౨౨౫ పా.

కూలి. వి. (క.త.మ.తు.కూలి)౧.చేసినపనికి ప్రతిఫలముగా నిచ్చెడుధనము, భృతి, జీతము.

ఉ.కూలికి నూనె లంటి కలగూరలకై పొలమెల్లఁ జుట్టి...శుక. ౨. ౩౬౩.

చ. చదువులు చెప్పి చూచి మఱి సారెకుఁ గూలికి లెక్క వ్రాసి చూ,చి...హంస.౪.౩౦.

సీ. బాడిగ కూలి సంబళము జీత మనంగ వేతన సంజ్ఞమై ఖ్యాతిఁ జెందు. ఆం.భా.౨.౩౦౩.

౨. పన్ను.

గీ. నీవు మాధర్మములలోన నృపవరేణ్య, కూలి యాఱవభాగంబు గొనుచు మమ్ముఁ, గావఁ బూనినకలెమునఁ గాదె యొందు,చింత యెఱుఁగక రేలు నిద్రింతు మేము. మార్క.౫. ౧౩౭.

కూలిచదువు చెప్పువాఁడు = డబ్బు పుచ్చుకొని విద్య గఱపువాఁడు, భృతకోపాధ్యాయుఁడు.

గీ. ... గ్రామయాజ,కుండు పరపూర్వపెనిమిటి కూలిచదువు,చెప్పవాఁడును శ్రాద్ధవర్జితులు సుమ్ము.వరాహ. ౫. ౫౫.

కూలిపని=కూలికి చేయుపని, భృతకవృత్తి.

సీ. కూలిపనులు చేయ హాలికవృత్తికి నోపుదు వీకృత్య ముచిత మగునె. హరిశ్చ. ౪. ౧౦౭.

కూలిపనివాఁడు=కూలికిఁ బనిచేయువాఁడు,భృతకుఁడు.

క. దాసుఁడు భృత్యుఁడు నెంతయు, వాసిగఁ బనిచేయువారు వారలలోనన్, దాసుఁడు విలిచినభటుఁ డు,ద్భాసితభృత్యుండు కూలిపనివాఁ డెందున్. విజ్ఞా. ప్రా. ౩౬.

(వ్యవ) వాఁడు కూలి నాలి చేసికొని బ్రదుకుచున్నాఁడు.

జ: కూలికాఁడు, కూలియాలు, కూలివాఁడు.

కూలి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కూలములు గలది. (నదము, మొ.)

కూలించే=కూలుచే.

(డుల్చు, రాల్చు.)

సీ. ఆళరముఖనిభం బాళర మటు దాఁకఁ బవనాభిహతిఁ దూలుబంధుజీవ,కుంజంబుపువ్వులఁ గూలించువిధమున నవనవక్షతజబిందువులు దొరఁగఁ, జేయుచు...పాండు. ౫. ౧౭.

కూలికాఁడు. వి. (√ కూలి-క. కూలికాఱ) కూలిపని చేయువాఁడు, కూలివాఁడు.

చ...ఘాసము లూడ్చుకూలికాం,డ్రకు...వేం. పంచ. ౧. ౬౮౧.

కూలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. నది. ౨. సౌవీరాంజనము.

కూలియాలు. వి. దౌ. (కూలి+ఆలు)వెలయాలు, వేశ్య.

చ...రొక్క మీఁ గలుగువాఁడె మనోజుఁడు కూలియాలికిన్. కు. సం. ౭. ౧౪౩.

కూలివాఁడు. వి. (√కూలి.) కూలిపని చేయువాఁడు, జీతగాఁడు.

సీ. వైతనికుండు సంబళకాఁ డనఁగ జీతగాఁ డనంగను గూలివాఁ డనఁ దగు. ఆం. భా. ౨. ౨౭౭.

కూలు1. అ. క్రి. ౧. పడు.

మ. ...వామాక్షి తత్సూతు ను,ద్ధతి నేసెన్ దల నేలఁ గూల నొకటన్...ఉ.హరి. ౧.౧౬౭.

గీ. పక్షపాతులు నరకకూపానఁ గూలు,మును...
వరాహ. ౧౦. ౭౮.

క. ...వెస రోఁజుచుఁ గీ,లాలము ముక్కున వా
తం, గూల నలేఁడు గూలి తన్నికొనుచుం జ
చ్చె౯.భా.రా.యు.౯౯౧.(కూలు:-కాలు
అని భావము.)

౨. భగ్నమగు, విఱుగు.

ఉ. అన్నలు దమ్ములైనమను వంచఱ నొక్కవిధం
బునం గృప౯, మన్ననసేయ వేలయనిన౯
నను నూరక తిట్టెఁ దిట్టిన౯, దన్నిలిఁ దన్ని
న౯ దనపవంబులు గూల శపించె నిట్టికో,
ఛోన్నతి బుద్ధిఁ దల్లులకు యుక్తమె పుత్రకు
ల౯ శపింతురే. వి. పు. ౪. ౩౨.

౩. ధ్వస్తమగు, పాడగు.

గీ. వెడలిపోయితి నిర్వీథివెంట నరుగు, పెండ్లివా
రలఁ జూడ నాపిన్నతనము,గూల నింతటిలో
వట్టికోప మెత్తి,తలుపు బిగియించె మగఁడే
మి తలఁచినాఁడొ. శుక. ౨.౧౩౧, ౨౫.

౪. చచ్చు, మరణించు.

ఉ. కూలెడువారె పాండవులు ఘోరపుఁబోర
నొకం డొకండ యీ, చాలెడువార లెల్ల
మును చావఁ గ్రమంబున సేన లన్నియుం,
గూలఁగఁ గౌరవుల్ పిదపఁ గూలుదురు...
భార. ఉద్యో. ౨. ౨౭౧.

ఉ. బాలకులార రండు మనప్రాయపుబాలురు
గొండ ఱుర్విపై, గూలుట గంటిరే గురుఁడు
క్రూరుఁ డసర్థచయంబునందు దుశ్శీలతనర్థ
కల్పనము చేసె...భాగ. ౭. ౨౧౨.

జ: కూలఁబడు, కూలార్చు, కూలించు, కూలుచు.

కూలు². వి. లవిత్రమూలము; పిడిలో నమర్చెడు
కత్తిలోనగువాని మొదటిభాగము.

సీ. ... కూలు నాఁగలవిత్రమూల మొప్పు. ఆం.
భా. ౨. ౨౩౧.

(వ్యవ) బల్లెము కూలులోనికి విఱిగినది.

జ: కూలమ్ము.

కూలుచే(ల్చే)=కూలించే. స. క్రి. (√కూలు¹)
కూలఁజేయు.

(పడఁగొట్టు)

క. వాలమ్ములు పది మేనం, గీలించిన నాతఁడత
నికేతనము ధరం, గూలిచి చాపము ద్రుంచి
న. భార. ద్రో. ౧. ౯౭.

సీ. ...పక్వఫలాగతతులఁ గూల్చు. ఉ. రా. ౨.
౧౪౮.

(త్రోయు, పడవేయు.)

సీ. ... పరిపాటికొంపలోఁ గూల్పక యీమర్గ
మునఁ ద్రోయ నేల యనుచు. శుక. ౩. ౪౨.

(భగ్నము చేయు; ధ్వస్తమొనర్చు; చెఱచు, పా
డుచేయు.)

గీ. నందకము గూల్చు యాదవునందకంబు,శాం
చజన్యంబుచేతఁ దత్పాంచజన్య, మడఁగు
శార్ఙ్గంబుచేఁ జెడు నతనిశార్ఙ్గ, మిసుమునేయు
దెగద గోపుఁ జెత్తుగదను. ఉ. హరి. ౩. ౭.

సీ. ...జల్లిపల్లె సమగ్రశక్తిఁ గూల్చె. పారి. పీఠి.
౨౩.

గీ. ...ఎన్ని,కాఁపురంబులు కూల్చితో కద య
టంచుఁ, బలుక ...శుక. ౩. ౨౦౧.

(పోఁగొట్టు, అడఁచు, శమింపఁజేయు.)

గీ. ఇతనియధరామృతంబు నాయిచ్చ దీరఁ,గ్రో
లఁగాఁ గాని తాపంబుఁ గూల్పఁజాల.బిల్హ.
౨. ౧౨౪.

(చంపు, వధించు.)

ఆ. ...బొంకుమాట లాడి గురునిఁ,గూల్ప నేర్చిన
ట్టిక్రూరాత్ముఁ డేగతిఁ, బోవువాఁడు చెపుమ
బుధవరేణ్యా. భార. శాం. ౧. ౯౯.

క. మండెడుబలునారసమున, గుండియ పగులంగ
నేసి కూల్చితి దీని౯. హర. ౭. ౪౩.

కూల్యము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ) ౧. కూలభవము,గ
ట్టున నున్నది. ౨. కూలజాతము,గట్టునపుట్టినది.

కూళ=కూళఁడు.విణ (సం. క్రూరః.క.కూళ. త.కూళై.) ౧. క్రూరుఁడు.

చ. ...పూ,విలుతుఁడు కూళ వాఁ డిడెడు వేదన
కోరువఁ జాల... రసిక. ౩. ౮౯.

సీ. కూళతో ల్వేలుపుఁగూటువ గాటంపుటడవుల
మేటిపయ్యెరయసుంగు.అచ్చ.రా. బాల. ౬౩.

౨. కుజనుఁడు, చెనఁటి, కుత్సితుఁడు.

మ. ...వక్తఁ బ్రల్లదుఁ డసుఁగా దేజస్వి గర్వాధి
కుం, డనుఁ గూ కెవ్వరి మేలనుఁగా సురభిమ
ల్లా...మల్లభూ. నీతి. ౪౩.

శ్లో. తల్కోఁ నామ గుణో భవేత్స గుణినాం
యో దుర్జనై ర్నాంకితః. సం. భర్తృ. నీతి.
౪౩.

గీ. కఅటి యడిగొట్టు పలువ యేతరి గరాసు, చె
నఁటి చెన్నఁటి కూళ కుచ్చితుఁడు మొండి,
కట్టె నాఁగను గుజనాఖ్యగాఁ జెలంగు.ఆం.
భా. ౩. ౭. హంస. ౫. ౧౧౩.

౩. మూఢుఁడు, అవివేకి.

గీ. పాణియాహారకబళంబు పాఱనైచి, కూర్పర
ము నాకు పెనువెట్టికూళ వోలె. కాశీ. ౨.
౧౧౦.

క. లోలత విటుఁ డైనం దా, నేలా తల్లులసృ
జించు నిటు వేశ్యలకుం, గీ లెఱుఁగక చెటి
చెను విధి, కూళయి గొడ్రాలు బిడ్డకు ట్టే మె
ఱుఁగుగా. వైజ. ౩. ౧౨౬.

౪. దీనుఁడు, కృపణుఁడు, దరిద్రుఁడు.

ఉ. కూలికి నూనెలంటి కలగూరలకై పాల మె
ల్లఁ జుట్టి ప్రాల్మాలక యాత్మబంధుజనులం ద
ఱియం జని ప్రాఁలబట్టకై, కూళతనంబునం
బ్రభులకుం దనుమర్దన మాచరించియుఁగా, వ్రా
లుకు ప్రొద్దులోడ గృహవాటికిఁ జేవ నతం
డు నిత్యముఁగా. శుక. ౨. ౩౬౩.

జః కూళఁడు, కూళమారి.

కూళఁడు=కూళ. (√ కూళ - ఇది అన్వర్థ్యముగా కొన్ని ముద్రితపాఠములందు కలదు. చి.ని,శ.ర. లందును కొన్నిముద్రితపాఠములందును ఉన్మధ్యముగాఁ గలదు. దేనికిని నిర్ధారకప్రయోగములు కనఁబడవు.) విణ. ౧. అవివేకి, మూఢుఁడు.

మ. చతురుం డంచు నిలింపసంయమి దెసఁగా స
స్నేహమై యుండు మా,మతి ము న్నెప్పడుఁ
గూళఁడయ్యె నకటా మాబోఁటిసత్త్వాఢ్యు
లం,దలిహాస్యంబుగ నిట్లు పల్కఁ దగునే...
హరి. పూ. ౫. ౮౮. (ప్రాఁతప్రతి. పా.)

ఉ. లాలితరూపయావనవిలాసమనోహరయై తన
ర్చునీ,లాలక నిద్రవోవఁ గని యాదటఁ గాఁ
గిట మేలుకన్నఁగాఁ,జాలక యాత్మఁ దక్కఁ
నవిచారము లొందఁగ నూరకుండునా,కూ
ళఁడు కామరాజ్యమునకుఁగా వెలి గాఁడె
తలంచి చూడఁగఁగా. షోడ. ౨. ౫౧.

౨. లుబ్ధుఁడు, పిసినిగొట్టు.

క. పండుగ పబ్బం బైనను, గొం డని యొకకా
సు నీనికూళని సీసీ,లండును వెడలఁగఁ దోలు
ము,బండాటము వీనివలపు పనికా దిచటఁగా.
భల్లా. ౫౩. (శ. ర.)

కూళమారి. విణ. (√ కూళ.) దుష్టశీలుఁడు.

గీ. కూళమారి విధాత చేకూర్చె నిటుల. ప్రబంధ.
౬౫౫.

కూవరము. సం=కూబరము.

కూష్మా(శ్మా)ండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిశాచభేదము. ౨.గుమ్మడికి. ౩.గర్భస్థపిండవిశేషము.

కూసము=కుప్పసము.

(నిర్మోకము, పాముయొక్క పైతోలు.)

ఉ. బచ్చెన లూడి ధూసరవిభా పరిభాసురలీలఁ
గన్గొనఁగా, మెచ్చు ఘటింప లేనిరమణీయపుఁ
గంబములఁగా దనర్చుచు,దృచ్ఛపలేక్షణా ప్ర
తిమలందు సడల్చినపాముకూసముల్, గ్రచ్చ

అ నుత్తరీయతను గాంచుచు నున్నవి తత్కు-
చోపరిక్. రఘు. ౯. ౧౧.

(చోకా్కా.)

ఆ. పాగ పచ్చడంబు పైకిఁ గూసంబును, పోఁగు
లుంగరములు బొజ్జకడుపు, గలిగినట్టివానిఁ
గందురు చుట్టముల్. వేమన. ౨. ౨౧.

కూహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుజ్ఝటి, మంచు.

కూహాకుఁడు. సం=కుహకుఁడు.

కూహన. సం=కుహన.

కృ

కృంతత్. సం. శ. త్రి. కత్తిరించుచున్న; ఖండించు
చున్న.

కృంతత్రము. సం.వి.అ.న. లాంగలము, నాఁగలి.

కృకణము. సం. వి.అ.పుం. ౧. క్రకరము, కక్కెర
పక్షి. ౨. క్రిమి. 3. కృకరము, దేహమందలివా
యుభేదము.

కృకము. సం. వి. అ. పుం. కంఠము, కుత్తుక.

కృకరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కక్కెరపక్షి. ౨.
తుమ్మును గలిగించుదేహస్థవాయువిశేషము. 3.
చవ్యము ¶. ౪.కరవీరము, గన్నేరు ¶. (వై.ని.)

కృకల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిప్పలి ¶.

కృకలాస(శ)ము. సం. వి. అ. పుం. సరటము,
తొండ; ఊసరవెల్లి.

కృకవాకువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. కోడి. ౨. నె
మలి. 3. సరటము, తొండ; చిత్రబింబము, ఊస
రవెల్లి.

కృకాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కంఠపశ్చాద్భాగము,
మెడయందలి ఎత్తైనప్రదేశము.('ఘాట,ముచ్చి
లిగుంట' అని కొందఱు.)

కృకూలాసము. సం=కృకలాసము. (కల్ప)

కృచ్ఛ్రప్రాణుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧.
ప్రాణాపాయములో నున్నవాఁడు. ౨. కష్టపడి
జీవించువాఁడు. (విల్యమ్సు)

కృచ్ఛ్రము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. కష్టమైన
ది. ౨. పాపయుక్తము. వి. అ. పుం. న. ౧. సాం
తపనాదివ్రతము. ౨. కష్టము,దుఃఖము; బాధ,
పీడ. పుం. మూత్రకృచ్ఛ్రరోగము. న.పాపము.

కృచ్ఛ్రారి. సం. వి. ఇ. పుం. బిల్వభేదము, ఒక
జాతిమారేడు ¶.

కృచ్ఛ్రార్ధము. సం. వి. అ. పుం. ఆఱుదినములు
చేయఁదగినవ్రతవిశేషము.

శ్లో. సాయం ప్రాత స్తథైకైకం దినద్వయమయా
చితం, దినద్వయం చ నాశ్నీయాత్ కృ
చ్ఛ్రార్ధస్సోభిధీయతే. (కల్ప.)

కృణువు. సం. వి. ఉ. పుం. చిత్రకరజాతి, ముచ్చి
జాతి.

కృతకము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కృత్రిమ
ము, కల్పితమైనది. (ఉదా:కృతకపుత్త్రుఁడు=
కల్పితపుత్త్రుఁడు,పెంపుడుకొడుకు.) ౨. నిజము
కానిది, కపటమైనది.

కృతకాద్రి. సం. వి. ఇ. పుం-క్రీడించుటకొఱకు
నిర్మింపఁబడినపర్వతము-చేఁతగట్టు.

కృతకాముఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) అవాప్త
కాముఁడు, కోరికలు నెఱవేఱినవాఁడు.

కృతకృత్యుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) విహిత
కృత్యమును చేసినవాఁడు, కృతార్థుఁడు.
(ఇట్లే: కృతక్రియుఁడు, కృతకార్యుఁడు.)

కృతక్షణుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. లబ్ధా
వకాశుఁడు, సమయము దొరకినవాఁడు. ౨. ని
యతసమయముకొఱకు తహతహతో నెదురుచూ
చువాఁడు.

వ. వయం సర్వే సోత్సుకాః కృతక్షణా స్తిష్ఠా
మః. సం. పంచ. ౧.

కృతఘ్నుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) చేసిన మేలు మఱచువాఁడు.

కృతచ్ఛిద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.-లోపల రంధ్రము గలది-కోశాతకి, బీఱకి.

కృతజ్ఞము. సం. వి. అ. పుం-చేసిన మేలు మఱవనిది-కుక్క. (మే. ని.)

కృతజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చేసిన మేలు స్మృతియం దుంచుకొనువాఁడు.

కృతత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రాయమాణలత, కలుఁగానుగుకి.

కృతదాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నియతకాలము వఱకు దాసుఁడనుగా నుందు నని చేరినవాఁడు.

కృతనిశ్చయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)- చేయఁబడిన నిశ్చయము గలవాఁడు-నిశ్చయము చేసికొన్నవాఁడు.

కృతపడు. మి. అ. క్రి. (కృతము + పడు) గతించు, కడచు.

వ... దేవా వినుము వగచినం గృతపడినకార్యం
బు గ్రమ్మఱం బొడమునే డెందంబు గుందు
నంతియ కాక... భార. కర్ణ. ౧. ౨౭.

కృతపుంఖుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) శరాభ్యాసమందు నిపుణుఁడు, విలువిద్యయందు నేర్పరి యైనవాఁడు.

కృతపూర్వము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పూర్వకృతము, పూర్వము చేయఁబడినది.

కృతపూర్వి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) పూర్వము చేసినవాఁడు.

కృతప్రతిజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ప్రతిజ్ఞ చేసినవాఁడు.

కృతఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోలశింబి, ఒకానొక లతకి. (విల్యమ్సు)

కృతఫలము. సం. వి. అ. న. కక్కోలముకి. (వాచ)

కృతబుద్ధి. సం. విణ. (ఇ) ౧. శిక్షిత మైనబుద్ధి గలవాఁడు, పండితుఁడు, ప్రాజ్ఞుఁడు. ౨. స్థిరచిత్తుఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. శిక్షిత మైనబుద్ధి. ౨. స్థిరచిత్తము.

కృతమతి. సం. విణ. (ఇ) ౧.నిశ్చితమనస్కుఁడు. ౨. విద్వాంసుఁడు.

కృతమాలము. సం. వి. అ. పుం. ఆరగ్వధము, రేలకి.

కృతము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ)౧. చేయఁబడినది. ౨. సంపాదింపఁబడినది. 3.జనితము, పుట్టింపఁబడినది. ౪. అభ్యస్తము, అలవాటు చేయఁబడినది. (ఉదా:కృతాస్త్రుఁడు.) ౫. సిద్ధము చేయఁబడినది, పక్వము. (ఉదా: కృతాన్నము) ౬. హింసితము,నొప్పింపఁబడినది. ౭. పర్యాప్తము, చాలినది. ౮. నియమితము. (ఉదా: కృతకాలము.) వి. అ. పుం. న. కృతయుగము. న. ౧. ఉపకారము, చేసినమేలు. ౨. ఫలము. 3.కృత్యము, చేఁత, పని. ౪. అన్నాదిరూపహవ్యము. (వై. ని.)

కృతముఖుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ, ఆ. అ.) ౧. పండితుఁడు. ౨. నిపుణుఁడు, నేర్పరి.

కృతలక్షణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. గుణములచేత ప్రసిద్ధి చెందినవాఁడు. ౨. కృతయుగలక్షణములు గలవాఁడు.

ఉ. కోప మొకింత లేదు బుధకోటికిఁ గొంగుఁ
బసిండి సత్యమా,రూపము తారతమ్యము లె
ఱుంగు స్వతంత్రుఁడు నూతనప్రియా,టోప
ము లేనినిశ్చలుఁ డిటుల్ కృతలక్షణుఁడై

చెలంగఁగా, ద్వాపరలక్షణుం డనఁగ వచ్చు నొకో యలధర్మనందనుఁ. విజ. వి. ౧. ౨౩. (ఇది పైరెండర్థములకు నుదాహరణము.) ౩. కృతచిహ్నుఁడు, గుఱుతిడఁబడ్డవాఁడు.

కృతవర్మ(ర్ముఁడు). సం. వి. న్. పుం. యదువంశ్యుఁ డగు ఒకానొకక్షత్రియుఁడు.

కృతవిద్యుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) అభ్యస్తవిద్యుఁడు, విద్య నభ్యసించినవాఁడు, పండితుఁడు.

కృతవీర్యుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) వీర్యవంతుఁడు. వి. అ. పుం. చంద్రవంశ్యుఁ డగునొకరాజు, కార్తవీర్యార్జునునితండ్రి.

కృతవేతనుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) చేసిన పనికి కూలి పుచ్చుకొనువాఁడు. (దాసాది) ఇట్లే: కృతభృతికుఁడు.

కృతవేది. సం. విశ. (న్. నీ. న్) చేసినమే లెఱిఁగినవాఁడు, కృతజ్ఞుఁడు.

కృతవేధకము. సం. వి. అ. పుం. శ్వేతకోశాతకి, తెల్లబీఱకీ.

కృతవేధన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోశాతకి, బీఱకీ.

కృతశిల్పుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) అభ్యసింపఁబడినశిల్పవిద్య గలవాఁడు; శిల్పమునందు నేర్పరి.

కృతశ్రముఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) -శాస్త్రశిల్పాదులందు-పరిశ్రమము చేసినవాఁడు.

కృతసాపత్నిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అధివిన్న, తాను బ్రతికియుండఁగా మరల పెండ్లాడినభర్తగలస్త్రీ.

కృతహస్తుఁడు. సం.విశ. (అ. ఆ. అ) గుఱితప్పక యేయువాఁడు, విలువిద్యయందు నేర్పరి; నేర్పరి.

కృతాంజలి. సం. విశ. (ఇ) చేమోడ్చినవాఁడు. వి. ఇ. పుం.౧. లజ్జాలువు, సోఁకుడుముడుఁగు.కీ. ౨. కూర్చినదోసిలి.

కృతాంతము. సం. విశ. (అ.ఆ. అ) - చేయఁబడినఅంతము గలది-౧. ముగింపఁబడినది. ౨.నశింపఁజేయఁబడినది. వి. అ. పుం. ౧. సిద్ధాంతము. ౨. పాపము, అశుభము. ౩. దైవము, భాగ్యము, అదృష్టము. ౪. శనివారము. ౫.భరణీనక్షత్రము.

కృతాంతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. యముఁడు. ౨. శని.

కృతాత్ముఁడు. సం. విశ. (న్. ఆ, న్. న్) ౧. శిక్షిత మగుమనస్సు గలవాఁడు, మనస్సును లోఁబఱచుకొన్నవాఁడు. ౨.శుద్ధాంతఃకరణుఁడు, నిర్మల మగుమనస్సు గలవాఁడు.

కృతాయాసుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఆయాసము నొందినవాఁడు.

కృతార్థుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) -నెఱవేర్చుకొన్నపని గలవాఁడు-కృతకృత్యుఁడు.

కృతాలయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) వాసస్థానము నేర్పఱచుకొన్నది. వి. అ. పుం. కప్ప.

కృతావధానుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) సావధానుఁడు, ఎచ్చరిక గలవాఁడు.

కృతాస్త్రుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) అస్త్రములందు శిక్షితుఁ డైనవాఁడు, అస్త్రవిద్యయందు నేర్పు గలవాఁడు.

కృతాహారుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఆరగించినవాఁడు, భోజనము చేసినవాఁడు.

కృతి. సం. విశ. (న్. నీ. న్) ౧-నెఱవేర్చికొనిన పని గలవాఁడు-ధన్యుఁడు. ౨. కుశలుఁడు, నేర్పరి. ౩. పండితుఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. చేయుట. ౨. క్రియ, పని. ౩. ప్రబంధము, గ్రంథము. ౪. ప్రయత్నము. ౫. హింస. ౬. ఇర్వది యను సంఖ్య. (ఉదా: కృతికరుఁడు=ఇరువది చేతులు గలవాఁడు, రావణుఁడు.) ౭.(ఛంద)ఒక్కొక్క-

పాదమునకు ఇరువది యక్షరములు గల ఒకానొక ఛందస్సు.

కృతుఁడు. సం. వి.అ. పుం. కూటికి పని సేయుదాసుఁడు. (నై. ని.)

కృతోదకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. స్నానము చేసినవాఁడు. ౨. ఉదకకర్మ మాచరించిన వాఁడు, తర్పణము విడిచినవాఁడు.

కృత్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఛేదింపఁబడినది.

కృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. (మృగాదుల) తోలు, చర్మము. ౨. భూర్జపత్త్రము, బుజపత్రిరి. ౩. చెట్టుపట్ట. ౪. కృత్తికానక్షత్రము. (మే. ని.) ౫. కత్తిరించుట, ఖండించుట.

కృత్తిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అశ్విన్యాదులయందు మూఁడవనక్షత్రము. (వాచ – ఇది నిత్యబహువచనాంతమని నై. ని.)

కృత్తికాభవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కార్తికేయుఁడు, కుమారస్వామి.

కృత్తివాసుఁడు. సం. వి. స్, అ. పుం. తోలుదాలుపు, శివుఁడు. (సకారాంతమైనపుడు రూ. కృత్తివాసఁడు.)

కృత్తు. సం. విణ. (త్) చేయువాఁడు. (ఈయర్థమున సమాసాంతమునందే యుండును. ఉదా: పుణ్యకృత్తు, మొ.) వి. త్. పుం. (వ్యాక) విశేష్యవిశేషణరూపములు ఏర్పడుటకై క్రియలపై వచ్చు ప్రత్యయము. (కృదంతములు=క్రియాజన్య విశేష్యవిశేషణరూపములు. ఉదా: మొలక, వాలిక, గమనము, బంధకుఁడు, మొ.)

కృత్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్రియ, పని. ౨. అభిచారక్రియవలనఁ బుట్టిన దేవతామూర్తి భేదము.

కృత్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చేయఁదగినది. ౨. క్రుద్ధము, కోపగించినది. ౩. లుబ్ధము, లోభయుక్తము. ౪. భీతము, జడిసినది. ౫. విద్విష్టము. ౬. అవమానితము, పరాభవింపఁబడినది. ౭. ఛేదింపఁదగినది. (శే. ని.) వి. అ. న. కార్యము, పని; ప్రయోజనము. (కల్ప) పుం. (వ్యాక) తవ్యదాదిప్రత్యయము.

కృత్రిమధూపకము. సం. వి. అ. పుం. అనేక పరిమళవస్తువులు కూర్చి చేసిన ధూపద్రవ్యము.

కృత్రిమపుత్రకము. సం. వి. అ. పుం. వస్త్రాదుల చేత చేయఁబడినబొమ్మ.

కృత్రిమపుత్త్రుఁడు. సం.వి. అ. పుం. ధనక్షేత్రాదులందు ఆశ కలిగించి పెంచుకొన్న మాతాపితృవిహీనపుత్త్రుఁడు.

ఇట్లే: కృత్రిమసుతుఁడు, మొ.

కృత్రిమము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) స్వాభావికము కానిది, కల్పితము. (ఉదా: కృత్రిమమైత్రి.) వి. అ. పుం. సిహ్లకము, చిల్లమడ్డి. న. ౧. బిడలవణము, ఒకరకముఉప్పు. ౨. కాచలవణము, గాజుప్పు. ౩. రసాంజనము.

కృత్స్నము. సం.వి. అ.న. ౧. నీరు. ౨. సమూహము. (వాచ.)

కృత్స్నము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) సమస్తము, అంతయు. వి. అ. న. ౧. నీరు. ౨. కుక్షి, కడుపు.

కృదంతము. సం.వి. అ. పుం.కృత్ప్రత్యయము కడపటఁ గలపదము. (చూ. కృత్తు.)

కృదరము. సం. వి. అ. పుం. కుసూలము. (పాణక, గాదె, మొ.)

కృప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రత్యుపకారమును గోరక పరులదుఃఖమును బోఁగొట్టవలెననెడి యిచ్ఛ, దయ, కనికరము.

కృపణము. సం. వి. అ. పుం. క్రిమి, పురుగు. న. దైన్యము.

శ్లో. వక్తుం నత్వహముత్సహే సకృపణం దేహీతి దీనం వచః. (వాచ)

కృపణుఁడు. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧.నిర్ధనుఁడు,బీద. ౨.లోభి,పిసినిగొట్టు.౩.కుత్సితుఁడు.౪.మందుఁడు, వివేకము లేనివాఁడు.

కృపవాఁడు. మి. విణ. దయను బొందినవాఁడు, అనుగ్రహపాత్రుఁడు.

ఉ. ఎవ్వనిమూర్తి నార్తి యొకయించుక లేదు సభాంతరంబులం,దెవ్వఁడు పూజ్యుఁడై మెఱయు నీజను లెల్ల సదా విధేయులై, యెవ్వని నాశ్రయింపుదు రహీనవచోవిభవాభిరాముఁడై, యెవ్వఁడు తేజరిల్లు నతఁ డెప్పుడు నీ కృపవాఁడు భార్గవీ. వి. పు. ౧. ౨౦౩.

కృపసే(చే)యు. మి. స. క్రి. దయచేయు, దయతో నిచ్చు.

చ. ...అమ్మకుండుఁడే, తనయుఁగ నాకు నీశిశువుఁ దాఁ గృపసేసె నటంచు హృష్టుఁడై. ఆము. ౫. ౫.

౨. దయతో నుపదేశించు.

సీ. మ్రొక్కి నా కైహికాముష్మిక సౌఖ్యప్రదాయి మంత్రము కృపచేయ వలయు. వరాహ.౧౨. ౪౬.

కృపాణము. సం. వి. అ. న-కృపను పోఁగొట్టునది-ఖడ్గము, కత్తి.

కృపాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కర్తరి, కత్తెర. ౨. ఛురిక, చురకత్తి.

కృపాణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఛురిక, చూరకత్తి.

కృపాళు(వు)ఁడు. సం. విణ. (ఉ) కనికరము గలవాఁడు.

కృపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కృపాచార్యుని చెల్లెలు, ద్రోణుని భార్య.

కృపీటపాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కేనిపాతము, ఓడ తెడ్డు. ౨. సముద్రము. ౩. వాయువు.

కృపీటము. సం. వి. అ. న. ౧. ఉదరము, కడుపు. ౨. జలము. ౩. ఇంధనము, కట్టియ, సమిధ.

కృపీటయోని. సం. వి. ఇ. పుం. అగ్ని, నిప్పు.

కృపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కృపాచార్యుఁడు. (అశ్వత్థామకు మేనమామ, చిరంజీవులలో నొకఁడు.)

కృమి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. క్రిమి, పురుగు. ౨. కడుపులో నులిపురుగులు పుట్టెడురోగము. ౩. గాడిద. ౪. లక్క.

కృమికంటకము. సం. వి. అ. న. ౧. వాయువిడంగము. ౨. ఉదుంబరము, మేడి.

కృమికము. సం. వి. అ. పుం. చిన్నక్రిమి.

కృమికర్ణము. సం. వి. అ. పుం. చెవిలో క్రిములు పుట్టురోగము.

కృమికోశము. సం. వి. అ. పుం. పట్టుకాయ.

కృమికోశోత్థము. సం. వి. అ. న. కౌశేయము, పట్టుబట్ట.

కృమిఘ్న. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.హరిద్ర,పసుపు.(కల్ప)

కృమిఘ్నము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) క్రిములను చంపునది. (మనుష్యేతరము—మనుష్యకర్తృకమైనపుడు-అ. ఆ. అ.) వి. అ. పుం. ౧. వాయువిళంగము. ౨. పలాండువు. ౩. కోలకందము, ఒకజాతిదుంప. ౪. పారిభద్రము, వేము. ౫. భల్లాతకము, నల్లజీడి.

కృమిఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ధూమపత్ర, పొగాకు. ౨. విడంగము.

కృమిజ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. లాక్ష, లక్క.

కృమిజగ్ధము. సం. వి. అ. న. అగురువు,అగలు.

కృమిజము. సం=కృమిజగ్ధము.

కృమిజలజము. సం=కృమిశంఖము. (రా. ని.) (ఇట్లే: కృమివారిరుహము. రా. ని.)

కృమిణము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) క్రిములు గలది.

కృమిదంతకము. సం.వి.అ.పుం. పంటిలో క్రిములు గలిగించురోగము, దంతరోగ భేదము.

కృమిపర్వతము. సం. వి. అ. పుం. పుట్ట.

కృమిఫలము.సం.వి.అ.పుం.ఉదుంబరము, మేడికి. న. మేడిపండు.

కృమిరిపువు. సం.వి.ఉ.పుం. వాయివిళంగముకి. ఇట్లే: కృమిశత్రువు.

కృమిల. సం. వి. ఆ.స్త్రీ. బహుప్రసవ యగుస్త్రీ, పెక్కు బిడ్డలు గన్నయాఁడుది.

కృమిలము. సం=కృమిణము.

కృమిలిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ఎఱ్ఱరంగు వేసినదారబట్ట.

కృమిశంఖము. సం. వి. అ. పుం. శంఖ భేదము.

కృమిశుక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. జలశుక్తి,నీటియందలి గుల్ల, శంబూక.

కృమిూలకము. సం.వి. అ.పుం. వనముద్గము,అడవి పెసరకి.

కృశము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) ౧.బక్కది,చిక్కినది. ౨.సూక్ష్మము, సన్నము. ౩.అల్పము,కొంచెపాటిది, చిన్నది. ౪. క్షీణదశలో నున్నది.

కృశర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కృశరము. (కల్ప)

కృశ(స)రము. సం.వి.అ.పుం. నూవులు బియ్యము కలిపి వండినపక్వాన్నము.

కృశల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కేశము, వెండ్రుక.

కృశశాఖము. సం. వి. అ. పుం. పర్పటము, పాపటచెట్టు.

కృశాంగము. సం. విశ. (అ. ఈ, ఆ. అ.) కృశించిన అంగములు కలది.

కృశాంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.ప్రేంకణము, ప్రియంగులతకి.

కృశానురేతసుఁడు. సం. వి. స్. పుం-అగ్నియందు రేతస్సును వైచినవాఁడు- శివుఁడు. (రూ కృశానురేతుఁడు.)

కృశానువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. అగ్ని, నిప్పు. ౨. చిత్రమూలముకి.

కృశాశ్వి. సం.వి.న్. పుం-కృశాశ్వుఁ డనువానిచే రచింపఁబడినసటసూత్రము అధ్యయనముచేసినవాఁడు-నటుఁడు, నట్టువుఁడు.

కృశి(యి)ంచు. సం. అ.క్రి.క్షీణించు, సన్నగిల్లు.
మ... కృశించె మే నరుచి యాలో మించె నారుల్లసిం,చె నురుశ్రాంతి జనించె గర్భము రహించె న్నించె నిట్టూరుపుల్. ఉ. రా. ౧. ౧౪౧.
గీ.తనువు కృశియింప శాంతితోఁ దపము సేయు. ఉ. రా. ౫. ౧౪౩.

స. క్రి. కృశింపఁజేయు, క్షీణింపఁజేయు.
(యమునిమాట) క. హరిపాదభక్తులై యీ,శ్వరనిందయు శంభుచరణసంసేవకులై, హరినిందయుఁ గావించిన,దురితాత్ముల లేదు దప్పిలోఁ గృశియింపక౯. రుక్మా. ౨.౨౮, ౨౭.

కృశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఖుకర్ణిలత,ఎలుకచెవికి.

కృశోదరము. సం. విశ. (అ. ఆ, ఈ. అ.) సన్నని నడుము కలది.

కృశ్యత్. సం. శత్రు. కృశించుచున్న.

కృషకము. సం. వి. అ. పుం. ౧ వృషభము, ఎద్దు. ౨. ఫాలము, నాఁగటికఱ్ఱు. (మే. ని.)

కృషకుఁడు. సం. విశ. (అ. షికా. అ.) కర్షకుఁడు, దున్నువాఁడు. (మే. ని.)

కృషత్. సం=కర్షత్.

కృషాణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సేద్యగాఁడు, కర్షకుఁడు. (వాచ.)

కృషి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కరిసనము, సేద్యము.

కృషికము. సం.వి.అ.పుం. ఫాలము,నాఁగటికఱ్ఱు.

కృషికుఁడు. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) సేద్యకాఁడు.

కృషీవలుఁడు. సం=కృషికుఁడు.

కృష్టపచ్యము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) దున్నినపొలమునందు పండునది. (ధాన్యాది.)

కృష్టపాక్యము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) దున్నినపొలమున పండింపఁబడునది. (ధాన్యాది)

కృష్టము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ) ౧.ఆకర్షింపఁబడినది, ఈడ్వఁబడినది. ౨. దున్నఁబడినది.(నేల) వి.అ.న. ౧. కర్షణము,దున్నుట. ౨.లాగుట. ౩.కృశించుట.

కృష్టి. సం.వి.ఇ.పుం.పండితుఁడు. స్త్రీ. ౧. ఆకర్షణము, ఈడ్చుట, లాగుట. ౨. దున్నుట. ౩. కృశించుట.

కృష్ణ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧.కృష్ణానది. ౨.ద్రౌపది. ౩. యమునానది. ౪. దుర్గ. ౫. అగ్నిజిహ్వాభేదము. ౬. ద్రాక్షకీ. ౭. నీలికీ. ౮. పిప్పలికీ. ౯. నల్లగలిజేరుకీ. ౧౦.నల్లజీలకఱ్ఱకీ.౧౧.గుమ్మడికీ.౧౨.కటుకరోహిణికీ.౧౩.శారిబాభేదము,ఒకజాతిమామెనకీ.౧౪.రాజసర్షపముకీ. ౧౫.పర్పటికీ.౧౬.కాకోలి,కారుకొల్లికీ.౧౭.సోమరాజి, కారుగచ్చకీ. ౧౮. కృష్ణతులసికీ. ౧౯. అతివిష, అతివసకీ. (శే. ని.)

కృష్ణకందము. సం.వి. అ.న-నల్లనిదుంప గలది-ఎఱ్ఱగలువకీ.

కృష్ణకము. సం.వి.అ.న. నల్లయిఱ్ఱితోలు.

కృష్ణకర్ముఁడు. సం.విణ.(న్)దురాచారవంతుఁడు, పాపకర్ముఁడు.

కృష్ణకాకము. సం. వి. అ. పుం. మాలకాకి, బొంతకాకి.

కృష్ణకాయము, సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) నల్లని దేహము గలది. వి.అ.పుం. ౧.మహిషము,దున్న. ౨.నల్లని దేహము.

కృష్ణకాష్ఠము. సం. వి. అ. న.కాలాగురువు,నల్లనియగలు.

కృష్ణకోహలుఁడు. సం.వి.అ.పుం. జూదరి.(త్రి. ని.)

కృష్ణగంగ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కృష్ణానది. (రా. ని.)

కృష్ణగంధ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.శోభాంజనము,మునగకీ.

కృష్ణగతి. సం.విణ.(ఇ) దురాచారుఁడు.వి.ఇ.పుం. కృష్ణవర్త్మ, అగ్ని.

కృష్ణగర్భము. సం. వి. అ. పుం. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడుకీ.

కృష్ణచంచుకము. సం. వి. అ. పుం-నల్లనిముక్కుగలది-చణకము, సెనగకీ.

కృష్ణచూడిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-నల్లనిఅగ్రము గలది-గురిజ, గురివెందకీ.

కృష్ణచూర్ణము. సం. వి. అ. న. లోహమలము, ఇనుపత్రుప్పు.

కృష్ణజట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జటామాంసికీ.

కృష్ణజీరకము. సం. వి. అ. పుం. నల్లజీలకఱ్ఱకీ.

కృష్ణతండుల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్ణస్ఫోటాలత.

కృష్ణతామ్రము. సం. వి. అ. న. గోశీర్షచందనము, నల్లగాను ఎఱ్ఱగాను నుండుచందనము.

కృష్ణతారము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) నల్లనికనుగ్రుడ్లు గలది. వి. అ. పుం. హరిణము, ఇఱ్ఱి.

కృష్ణత్రివృత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లతెగడకీ.

కృష్ణదంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాశ్మరీవృక్షము, గుమ్ముడుకీ.

కృష్ణదేహము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నల్లనిదేహము గలది. వి. అ. పుం. ౧. తుమ్మెద. ౨. నల్లనిదేహము.

కృష్ణద్వైపాయనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వ్యాసుఁడు.

కృష్ణధ(ధు)త్తూరము. సం. వి. అ. పుం. నల్లయుమ్మెత్త.

కృష్ణధనము. సం. వి. అ. న. ద్యూతాదిదుర్వ్యాపారములచే గడించినధనము.

కృష్ణనింబము. సం. వి. అ. పుం. సురభిచ్ఛదము, కఱివేఁపచెట్టు.

శ్లో. కృష్ణనింబః కాలశాకః కైడర్యః సురభిచ్ఛదః. (షట్స్కంధనిఘంటువు.)

కృష్ణనీలా(లము)లు. సం. వి. అ. పుం. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. మంచిగంధ్రలు నాగమల్లెలు తీఁగెమల్లెలు కృష్ణనీలాలు వెలువడాలు. హంస. ౪. ౧౨౭.

కృష్ణపర్ణము. సం. వి. అ. పుం. మహాపిండీతకము, పెద్దమంగ.

కృష్ణపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కృష్ణతులసి, నల్లతులసి.

కృష్ణపాకఫలము. సం. వి. అ. పుం. కరమర్దము, కలివె.

కృష్ణపాకము. సం=కృష్ణపాకఫలము.

కృష్ణపుష్పము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) నల్లనిపువ్వులు గలది. వి. అ. పుం. నల్లయుమ్మెత్త.

కృష్ణపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రియంగువు.

కృష్ణఫల. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. సోమరాజి, కారుగచ్చ.

కృష్ణభూమము. సం. వి. అ. పుం. నల్లరేగడనేల గలదేశము.

కృష్ణభేద. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కృష్ణభేది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కృష్ణభేద.

కృష్ణము. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) ౧. నల్లనిది. ౨. భీతము, వెఱచినది. ౩. అశుభము. వి. అ. పుం. ౧. నలుపు. ౨. కాకి. ౩. కోయిల. ౪. కలివెచెట్టు. ౫. అగ్ని. ౬. బహుళపక్షము. ౭. వ్రీహిభేదము. ౮. మేఘము. ౯. కలియుగము. ౧౦. నల్లత్రాఁచు. ౧౧. నల్లయిత్తి. ౧౨. ఒకజాతియెలుక. న. ౧. మరిచము, మిరియము. ౨. ఇనుము. ౩. నీలాంజనము, సౌవీరాంజనము. (రా. ని.) ౪. కాలాగురువు, నల్లఅగలు. (కల్ప) ౫. సీసము. ౬. పాపము. (కే. ని.)

కృష్ణముఖము. సం.విశ. (అ.ఆ, ఈ.అ.) నల్లనిముఖము గలది. వి.అ.పుం. కొండముచ్చు.

కృష్ణమూలి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. శారిబావిశేషము, ఒకజాతిమాచన.

కృష్ణయజుర్వేదము. సం.వి. అ.పుం. తైత్తిరీయకయజుర్వేదము.

కృష్ణరక్తిక. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. గుంజ, గురివెంద.

కృష్ణరాయఁడు. సం. వి. అ. పుం. విజయనగరాధీశుఁడగు ఒకప్రభువు.

మ... దీర్ఘాయువు నిచ్చుఁగావుత గుణాంభోరాశికిం కృష్ణరా,యనికిన్ వారణరాజవక్త్రుఁడు కృపాయత్తైకచిత్తాబ్జుఁడై. పారి. ౧. ౩.

గీ. ...అచ్యు,తాంశసంభవుఁ గృష్ణరాయక్షితీంద్రు. మనుచ. ౧. ౩౧.

మ. అలపోత్రిప్రభుదంష్ట్ర భోగివరభోగాగ్రాళిరా లుద్భటా,చలకూటోపలకోటిరూపుచెడ నిచ్చల్ రాయఁగా నైనమొ, క్కలు భూకాంతకు నున్న నయ్యె నరసక్ష్మాపాలు శ్రీకృష్ణరా,యలబాహామృగనాభిసంకుమదసాంద్రాలేపపంకంబునన్. మనుచ. ౧. ౩౫.

కృష్ణల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గురివెంద.

కృష్ణలవణము. సం.వి.అ.న. ౧. గాజుప్పు. ౨. సౌవర్చలవణము.

కృష్ణలోహము. సం. వి. అ. న. అయస్కాంతము, సూదంటుఱాయి.

కృష్ణలోహితము. సం. వి. అ. పుం. నలుపును ఎఱుపును కలసినరంగు, ధూమ్రవర్ణము, బూడిదరంగు.

కృష్ణవర్త్మ. సం. విశ. (న్. న్, ఆ. న్) ౧. దుష్టవర్తనము గలవాఁడు, చెడ్డనడవడిగలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧-నల్లనిమార్గము గలవాఁడు-అగ్ని. ౨. రాహువు. ౩. చిత్రమూలము, చిత్రకము ౖ.

కృష్ణవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కృష్ణతులసి ౖ. ౨. కర్కటి, దోస ౖ. ౩. శారిబా భేదము, ఒక జాతి మామెన ౖ. ౪. ఒకజాతిదూడపాల ౖ.

కృష్ణవల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జతుకాలత, కోరింద ౖ.

కృష్ణవానరము. సం. వి. అ. పుం. కొండముచ్చు.

కృష్ణవృంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుబేరాక్షి, కలిగొట్టు ౖ. ౨. మాషపర్ణి, కారుమినుము ౖ.

కృష్ణవేణ(ణ్ణ). సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కృష్ణవేణి. రా. ని. కాశికావృత్తి. ౨. ౧. ౨౧.

కృష్ణవేణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కృష్ణానది. సం. భాగ. ౫. ౧౯. ౧౮. సం. భార. సభా. ౯. ౨౪.

కృష్ణశకుని. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కాకి. ౨. నల్లని పక్షి.

కృష్ణశృంగము. సం. వి. అ. పుం. దున్నపోతు.

కృష్ణసఖము. సం. వి. అ. పుం. అర్జునవృక్షము, మద్ది ౖ.

కృష్ణసఖి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నల్లజీలకఱ్ఱ ౖ.

కృష్ణసఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అర్జునుఁడు.

కృష్ణసర్పము. సం. వి. అ. పుం. నల్లాప ౖ.

కృష్ణసార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శింశుప, ఇరుగుడు ౖ.

కృష్ణసా(శా)రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నల్లయిఱ్ఱి. ౨. ఇరుగుడు, శింశుప ౖ. ౩. జెముడు ౖ.

కృష్ణస్కంధము. సం. వి. అ. పుం. తమాలము, చీకటిమ్రాను.

కృష్ణాంజని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాలాంజనీవృక్షము, అడవిప్రత్తి ౖ.

కృష్ణాగురువు. సం. వి. ఉ. న. నల్లయగలు.

కృష్ణాచలము. సం. వి. అ.పుం-కృష్ణునకు ప్రియమగుకొండ-రైవతకపర్వతము. (కల్ప)

కృష్ణాజినము. సం. వి. అ. న. నల్లయిఱ్ఱితోలు.

కృష్ణాధ్వుఁడు. సం. వి. న్. పుం. కృష్ణవర్త్మ, అగ్ని.

కృష్ణాభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాలాంజని, అడవిప్రత్తి ౖ.

కృష్ణామిషము. సం. వి. అ. న-రంగునందు కృష్ణునితో స్పర్ధగలది-ఇనుము.

కృష్ణాయసము. సం. వి. అ. న. ఇనుము.

కృష్ణార్జకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నల్లగగ్గెర ౖ. ౨. నల్లతులసి ౖ.

కృష్ణాలువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాలాలువు, నల్లగెనసు ౖ.

కృష్ణావాసము. సం. వి. అ. పుం-కృష్ణునినివాసస్థానము-అశ్వత్థము, రావి ౖ.

కృష్ణాష్టమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్రావణకృష్ణపక్షాష్టమి, గోకులాష్టమి.

కృష్ణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లావ ౖ.

కృష్ణిమ(ము). సం.వి.న్.పుం. నల్లఁదనము.

కృష్ణుఁడు. సం.వి. అ.పుం. ౧. దేవకీవసుదేవులకొడుకు. ౨. వేదవ్యాసుఁడు. ౩. అర్జునుఁడు. ౪. పర

మార్త్ము. ౪.శూద్రుఁడు. (శే.ని.)

కృష్ణేక్షువు. సం.వి.ఉ.పుం. నల్ల చెఱకు.

కృష్ణోదుంబరిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కాకోదుంబరి, కాకి మేడి.

కృష్యమాణము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ) ౧.దున్నఁబడుచున్నది. ౨.లాగఁబడుచున్నది.

కృష్యము. సం=కర్షణీయము.

క్లృ

క్లృప్తకీల. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. వ్యవస్థాపత్రము, నియమ పత్త్రము. (దస్తావేజు, మొ.)

క్లృప్తధూపము.సం.వి.అ.పుం. సిహ్లకము, చిల్లమడ్డి.

క్లృప్తము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ౧. రచితము, నిర్మితము. ౨. సమర్థము. ౩. ఛిన్నము, ఖండింపఁబడినది.

శ్లో. క్లృప్తకేశనఖశ్మశ్రుః...మను.౪. ౩౫.

క్లృప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. కల్పనము, రచించుట. ౨. అవధారణము, నిశ్చయము. ౩. ఏర్పాటు.

క్లృప్తికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ప్రక్రయము, కొనుట. (హలా. ని.)

కె

కె. విణ. వృత్తియందు 'కెంపు' శబ్దముయొక్క లుప్తశేషము. (చూ. కెంపు. విణ.)

కెంగట. (చి. ని.) వి. తాటిటెంక.

సీ...కెంగటంచనఁగఁ జెలంగుఁ దాళ, బీజాభిధానంబు...ఆం. భా. ౨. ౭౮.

కెంచేము. విణ. దిట్ట?

క. కాంచిన ననసానాగడ, కెంచపుమాస్టీఁడు బెట్టు గెరలుచుఁ జెలీఁ బై, కొంచు నెదఁ దటాయించక, గొంచించక మొగలిఁ జేకుగు మ్మితిఁ జిమ్మెక్. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౧౪.

వ. వారాంగనలకటాక్షమార్గం బపేక్షించుచిరుదుకెంచపుమాస్టీలచాలును ...ప్రబంధ.౭౮.

కెందమ్మి. వి. (కెంపు+తమ్మి.) ఎఱ్ఱదామర, రక్తోత్పలము.

సీ. కెందమ్మి చెందమ్మి కెందామర యన రక్తోత్పలసంజ్ఞ రైయొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౬౪. పారి. ౩. ౨౪.

కెందామర=కెందమ్మి. నైష. ౮. ౭౧. ఆం. భా. ౧. ౧౬౪.

కెందొగ(వ). వి. (కెంపు + తొగ) ఎఱ్ఱకలువ, హల్లకము. ఉ. రా. ౬. ౬౧.

కెంపు. వి. ౧. పద్మరాగమణి.

సీ. మృగనేత్ర పెదవితో సాగనుఁ బూనఁ గడంగి కెంపు నీరసము చెక్కించుకొనియె.వసు. ౨. ౪౫.

సీ. పద్మరాగాభిధ పరఁగుఁ గెంపన...ఆం.భా. ౨. ౨౭౭. శకాం. ౩. ౪౩.

౨. రక్తిమ, ఎఱుపు.

క. వెండియు నుడుగక రవిసుతుఁ, డొండొండ నిశాతసాయకోత్కరము సముద్దండతఁ బై నించిన నా, ఖండలనందనుఁడు గెంపు గనుఁగవఁ గదురన్. భార. విరా. ౫.౧౦౬.

సీ. కెంజడల్ పై వ్రాలి కెంపు లీన విపంచి మొరయించునారదముని యనంగ. రా. వి. ౩. ౯.

౩. దంతక్షతము.

చ....విడికెంపుకెంపు మీ, ఱు మెఱుఁగు మోవి పైఁ జూఱుచుఱుక్కను కెంపులకుం దలంకఁ గన్. దశా. ౭. ౧౫౬.

సీ.దంతక్షతంబు రత్నం బగుఁ గెంపు నాన్... ఆం. భా. ౩. ౫౪.

విణ. (క.త. కెమ్బు. మ. కెంబు—వృత్తియందు మీఁదివర్ణములు వైకల్పికముగా లోపించి 'కె' యనునది మిగులును. దానికి కొన్ని

యెడల సమాగమమును, కొన్నియెడల పర మగుహల్లునకు ద్విత్వమును వచ్చును. ఉదా: కెంగేలు, కెంజడ, కెంధూళి, కెన్నురువు, కెమ్మోవి, మొ.) ఎఱ్ఱనిది.

చ... మేటివిల్లు వే, కొని కనుదోయి గెంపుగ న కుంఠితవిక్రమ మొప్పఁ ద్రుంచె నా, తని ఘనకార్ముకంబు...భార. కర్ణ. 3. ౧౬3. (కెంపుగ౯=ఎఱ్ఱనిదికాఁగా.)

సీ. తెలిదమ్మివిరియింటి తెలిగంటి కెంపువా తెర సొంపె పవడంపుఁదీఁగెగుంపు. దశా. ౧. ౧౬౪.

కెంగుచ్చు. ఆము. ౪. ౯౨.

కెంగేలు. భార. విరా. ౨. 3౧౦.

కెంజడ. మనుచ. ౧. ౪౯.

కెంజాయ. భార. భీష్మ. ౨. ౨౨.

కెంజిగు(వు)రు. ఉ. రా. ౬. ౧౭. కకు. ౫.౪౫.

కెంపారు=ఎఱ్ఱనగు.

మ. ఘనకార్యోద్ధతి భద్రకాళిక కటాక్షజ్యోత్స్న గెంపార నుష్ణాని వక్త్రంబు బిగించి యాఁడుటయు...కాశీ. ౬. ౨౨౭.

కెంపెక్కు=కెంపారు.

ఉ... నేల కెం, పెక్కుచు వచ్చె...భార. విరా. ౨. 3౧౯.

కెంబువ్వు. అచ్చ. రా. యు. 3౨3. బిల్హ. ౨. ౧౯.

కెన్నురువు. ఆము. ౪. ౧౦౦.

కెమ్మోము. దశా. 3. ౧౦౪.

కెమ్మోవి. నైష. ౨. ౨౬.

జ: కెందమ్మి, కెందామర, కెందొగ, కెంపుకంటి, కెంపుగాము, కెంపుసవతు, కెంబసుపు.

కెంపుకంటి. వి. (కెంపు + కన్ను)-ఎఱ్ఱనికన్నులు గలది-కోయిల. (శ. ర, బ్రౌ.)

కెంపుగాము. వి. (కెంపు + గ్రాము)- ఎఱ్ఱనిగ్రహము-కుజుఁడు, అంగారకుఁడు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కెంపుసవతు. వి. (కెంపు+సవతు)-కెంపుతో సమాన మైనది-స్వాతీనక్షత్రము. (శ. ర.)

కెంబసుపు. వి. (కెంపు+పసుపు) కుంకుమము.

సీ. నునుపుగా దువ్వి తీర్చినకెంపు బాలేందుపస మీఱునొసటికెంబసుపుబొట్టు. శుక. ౨. ౪౨3.

కెకరించు. అ. క్రి. అభిలషించు, కోరు. (బ్రౌ.)

ద్వి. లోలత నఱచేతిలో నిమ్మపండు, లీలఁ బోషింప లాలితనైభవమున, సుకసుకంబున నుండి స్రుక్కక చావఁ, గెకరించెదవు విధి గెలువ నీవళ మె. నవ. ౧. ౬౭పం. ౧౬పం.

కెచ్చెలితనము. వి. అల్లరి, దొమ్మి, (బ్రౌ.)

కెడ=కడ. వి. (ఇట్లు పరుసాది గా శ. ర—గెడ? చూ. అగ్గెడ.) ౧. పార్శ్వము, ప్రక్క.

గీ. కృపుఁడు వృషసేనుఁడును వారికెడన కూడి, పార్థతనువునఁ దూపులు పఱపిరి...భార. ద్రో. ౪. 3౦3. (శ. ర, ప్రాంతప్రతులపాఠము. 'గెడన' అని వావిళ్లప్రతిపాఠము.)

గీ. లలితకలకంఠకోలాహలంబు లెసఁగ, దళముకొని రెండుగెడలఁ గాదంబకోటి, గొల్వ రాచిల్కసాంబ్రాణిగుఱ్ఱ మెక్కి, దర్పకుఁడు పాంథజనులపై దండువెడలె. ఉ.రా. ౪. ౧౪౬.

సీ...పార్శ్వసంజ్ఞ, కెల ననఁ గెలఁ కనఁ గెడ యన బగి యనఁ బ్రక్కయనంగఁ గన్పట్టు...ఆం. భా. ౨. ౧3౭. (ప్రాంతప్రతిపా)

౨. దిక్కు.

సీ. ఇటు వల్లెత్రాటిమిక్కుటపుఁ డెక్కురికీబుకెడ గొప్పతిప్ప వీక్షించినాఁడ. ప్రబంధ. ౧౪౯.

జ: కెడగూడు.

కెడగూడు. అ. క్రి. (√ కెడ) ౧. కూడు, గుంపగు.

ద్వి. గుడికి నే తెంచునయ్యెడఁ బురజనులు, గెడ
గూడి తన్నిరుగెలఁకులఁ గొలువ. బస. పు.
౪. ౭౧౯ పం.

౨. ప్రక్క నుండు.

సీ. నెతి లేక నీతోడు నీడ రై గెడగూడి పరఁగి
నన న్నింత యెరవు నేసి. కు. సం. ౫. ౬౦౨.

కెడపు. స. క్రి. (√ కెడయు-త. కిడప్పు) కెడయఁ
జేయు.

౧. పడఁజేయు, పడవేయు, కూల్చు.

చ. మిడుక మదగ్రజన్ముఁ గుళమీఁదికిఁ గట్టుక
పోయి బావిలోఁ, గెడపితి పట్టిని న్నిపుడు
గీటణఁగింపక పోవ నిత్తునే. జై. భా. ౩.
౧౦౯.

(చంద్రకిరణములు) సీ. కెరలి చీకటిమ్రాను గెడ
పంగ నిక్కినసమయగజంబుదంతము లనంగ.
పారి. ౨. ౩౬.

౨. విసరివేయు, త్రోయు.

క. ఒకతూపున రఘువీరుఁడు, మకరాకరమధ్య
సీమ మారీచు సురాం,తకుఁ బడఁ గెడపి సు
బాహున్, బ్రకటశిలీముఖముఖాగ్ని భస్మ
ము చేసెన్. రామా. ౪. ౫౦.

౩. చంపు.

క. తొడిగిననాపటుబాణము, కడుఘోర మమో
ఘ మంతకర మగుటను నే, విడువను దొడిఁ
బడ నెవ్వనిఁ, గెడపునో యని సంశయమున
గిరిచరవర్యా. భా. రా. కిష్కిం. ౧౯౩.

క. ఈహరిణనయనఁ గెడపిన, స్త్రీహత్యయుఁ గె
డప కున్నఁ జెచ్చెర స్వామి, ద్రోహంబును
బాటిల్లెదు, నూహించిన నాకు నెద్ది యుచి
తము చేయన్. హరిశ్చ. ౫. ౧౪౩.

౪. పాడుచేయు, నాశనముచేయు.

స్రగ్ధర. చించెం జెండాడె మట్టెం జిదిమె విటి
చెఁ గ్రొచ్చెన్ విఘట్టించె దంచెన్, ద్రుంచెం
జక్కాడె మోఁదెం దొడసెఁ గెడపె నత్యు
ద్ధతిం గాశికాపూః, పంచక్రోశీధరిత్రీపరిధిఁ
గరిసుర ప్రత్యనీకుండు హేలా, సంచారోద
గ్రభంగిన్ జలముకొని వనీసౌధవప్రాట్టవీ
థుల్. కాశీ. ౬. ౧౭౬.

౫. హరించు, పోఁగొట్టు.

గీ. అచ్యుత యనంత గోవింద యనెడునామ, కీర్త
నం బాపథం బాచుఁ గెడపఁ జాలు, రోగజా
లంబు లెల్ల నారూఢిగాఁగఁ, దథ్య మీమాట
దప్పదు ధర్మపుత్ర. శేష. ౧. ౫౧.

కెడయాడు. అ. క్రి. (కెడ+ఆడు.) నడయాడు,
సంచరించు.

సీ. ఈహంసయానంబు నింతయొప్పయి యున్నె
యతివ యిక్కడఁ గెడయాడె నేని. పోడ.
౭. ౩౯.

కెడయిక. వి. (√ కెడయు) ౧. పాటు, పతనము.
(శ. ర.) ౨. చావు, మరణము. (శ. ర.)

కెడయు. అ. క్రి. (క. త. కెడు) ౧. విఱిగిపడు;
పడు, కూలు.

క. కూలెడుగుఱ్ఱంబులు ధర, వ్రాలెడు నేనుఁగులుఁ
గెడయురథములు నై ... భార. భీష్మ. ౩.
౩౫౩.

ద్వి. ఉత్తరుఁడును మూర్ఛ నొరగె వావురము,
లెత్తలేకను నప్పు డిలమీఁదఁ బడియెఁ, గెడ
సిన వీక్షించి క్రీడి యేతెంచి, కడు వేగ హ
రులవాగలు పట్టి యెత్తి. ద్వి. భార. విరా.
౨. ౪౪ పా.

క. రక్కసకుఁ దాను నెక్కుడు, రక్కసయై
కృష్ణుఁ డిట్లు క్రౌర్యావేశం, బక్కజముగఁ
బచరింపఁగ, నక్కటిలాసురియుఁ గెడసె
హా యనుచు భువిన్. హరి. పూ. ౫. ౧౫౧.

౨. ఛిన్నమగు, తెగు.

సీ. పరములు వడయంగ శిరములు గెడయంగఁ
బంక్తికంఠుఁడు వీరిపాలఁ గనియె. ఉ. హరి.
౨. ౧౭౧.

౩. చచ్చు, మరణించు.

మ. కెడసెన్ దుప్పులు డింకవేసి వెలుఁగుల్ గి
ట్టెన్ బులుల్ సింగముల్, కడగొట్టెన్ ...
సారంగ. ౧. ౧౦౭.

క. అంగిరసుఁడ నీకేటికి, సంగరము తపస్వివరు
లసవనముహుతముల్, మ్రింగినలా వకట యి
చటి,కిం గోఱయే తోలఁగు మెదిరి కెడయక
నాచేన్. హరి. ఉ. ౨. ౭౯.

౪(=ఎడయు.)పాయు, ఎడ మగు.

గీ. ఎడసెఁ బురివిచ్చె నెడమయ్యెఁ గెడసెఁ జెం
గెఁ, బాసెఁ గేడించె నాఁగను బరఁగుచుండు,
వీడె ననుటకు...ఆం. భా. ౩. ౨౫.

జ: కెడపు, కెడయిక, కెడవు, కెడ్బెరసు.

కెడవు. వి. (√కెడయు) పాటు, పతనము. (శ. ర, బ్రా.)విణ. ప్రక్కకు పడినది, ఒఱగినది. (చూ. ఒడ్డగెడవు.)

క. విడువిడుఁ డని ఫణి పలుకఁగఁ, గడుభరమున
మొదలఁ గుదురు గలుగమిఁ గెడవై, బుడబుడ
రవమున నఖిలము, వడవడ వడఁకఁగ మహా
ద్రి వనధి మునింగెన్. భాగ. ౭. ౧౯౯.

తలకెడవుగన్=తలక్రిందుగా.

వ. భగ్నచరణంబులై తలకెడవుగం ద్రెళ్లినతు
రంగకళేబరంబులం గవుంగిలించుకొని ...
పారి. ౫. ౧౩.

కెడ్బెరసు. విణ. (కెడ+బెరయు=కెడగూడు?-క. బెరసు=కూడిక, కలయిక.) సంకీర్ణము, కలసినది.

క. దురమున మెడ దొడ దల మొల, బరి శిర ము
ర మక్క ప్రక్క... కె,డ్బెరమై యేర్పడ
కలిభీ,కర మయ్యె జముండు కుడిచి క్రక్కి
నభంగిన్. ప. సం. ౧౧. ౭౬౦, ౬౯౪.

కెరగొట్టు. అ. క్రి. (కెరలు+కొట్టు. శ. ర.) కిలకిలఁ బలుకు.

సీ... కెరగొట్టె ననఁగను గిలకిలఁబలి, కెనసెడి
మాట యా...ఆం. భా. ౩. ౯౭.

కెరలించే=కెరలుచే.

(ప్రకోపింపఁజేయు, ఉద్రేకింపఁజేయు.)

గీ. సోయగము గాంచి తిలకించి సొబగుమించి,
మరులు గెరలించి కెరలించి మదిఁ గరంచి,
యాఱమరలు దీఱ లాలించి యామతించి,కలి
కితోలికూటమి విభుండు తులకరించె. కృ.
శకుం. ౩. ౫౦.

సీ. కొనగోరు నాటించి కూర్మి పాటించి నాతమ
కంబుఁ గెరలించుతలిరుఁబోఁడి. శశాం. ౪.
౫౯.

(కోపింపఁజేయు.)

ఉ. ఇంకిటు నిన్ను నమ్మ నను నేమిటికిం గెరలిం
చె దెంతయుం, బొంకము గానియీవలనిబొం
కులు మాచవి గావు రుక్మిణీ,పంకజపత్త్రనే
త్రకును బ్రాణపదంబులు గాని వల్లవీ,కింకర
చాలుఁ జాలు నడికింపకు నింపకు లేనికూయు
ముల్. పారి. ౧. ౧౨౬.

(బాధించు.)

క. రాచిలుకా కోమలిదెసఁ, జూచితె శ్రుతికటు
వు లనెడు శుకనామము నీ, కేచాడ్పునఁ ద
గు వల దిఁక, మాచెలిఁ గెరలించి తేని మాట
లు వచ్చున్. విజ. వి. ౩. ౫౭.

గీ. కీలిఁ గబళించి యాతమ్మిచూలి మించి, కూ
లిఁ గెరలించి యుగ్రగ్రహాలి నొంచి, యెం
దు నున్నను దెత్తు నీయిందువదన, వదన నుఁ
జూడు మదవద వదలి యధిప. రామా. ౫.
౨౭౭.

కెరలియాడు. అ. క్రి. (కెరలి+ఆడు) ఉత్సహించు.

గీ... బాణాసురుండు, దనుజసుందరీసహితుఁ డై
మనసులోనఁ, గెరలియాడుచు మధుపానకే
ళిఁ దేలి, యాహవముఁ గోరు చుండె... ఉ.
హరి. ౫. ౪౭.

కెరలు(ర్లు). అ. క్రి. (క. కెరళు) ౧. ప్రకోపించు; అతిశయించు; పొంగు.

గీ. కడుపుపైఁ గుద్దు దినని ద్రఁ గూరు సురత, పరత నొందుఁ బెల్లాయాసపడు విమూఢుఁ, డతని బాధించు దోషత్రయంబు గెరలి. భా ర. అశ్వ. ౧. ౧౧౬.

గీ...అవ్వధూటిఁ, బర్ణశాలాంతరముఁ జేర్చి బ్రాహ్మణుండు, కెరలుకోర్కులఁ గందర్పకేళిఁ దేలె. మనుచ. ౬. ౩౫.

చ. కెరలుస్రవంతి...ఆము. ర. ౧౫౦.

(వ్యవ) పసరు కెర్లి వాంతిరూపముగాఁ బైకి వచ్చినది.

౨. విజృంభించు, చెలరేఁగు.

సీ. ఒండొరులసరోషహుంకృతిఁ గెరలుచుఁ గెరలి తూపులవాన గురిసి కురిసి. రాఘువ. ర. ౨౨౫, ౨౩౧.

గీ. గొంతుగాఁ గోయిలలు రేఁగి కుమ్ములాడు, మొనసి వలితెమ్మెరలు కెర్లి పెనఁగులాడు. కువల. ౩. ౯౫.

౩. కోపించు, చిరాకుపడు.

చ...మాంసముల్, నెరపుచు యజ్ఞవిఘ్న మవలీల నొనర్తురు సారెసారెకుం, గెరలి శపింప వారిఁ బరికించి తపోవ్యయ మోర్వలేమి చేన్. భా. రా. బాల. ౧౭౩.

గీ. అనఘచారిత్ర యెవ్వ రేమన నొకింత, కెరల నిసుశీల సంపన్న గేస్తురాలు. సారంగ. ౩. ర౬.

పంచచామరము...మ జిట్ల వచ్చి సారెసారె నన్నుఁ గెర్లఁ జేయ రాక పొమ్మికన్.విప్ర. ర. ౫౯.

ర. సంభ్రమించు, తత్తఱపడు.

చ. కెరలక క్రమ్మఱింప నడుగెంటనె నిల్చు నొకింత నూకినన్, శరనిధు లేడు దాఁటు మెయి చాఁచి చివుక్కున నుక్కు మీఱి సంగరమున గాయ మైనవతిఁ గాచుఁ జళింపక తత్తురీహరుల్...పాండు. ౧. ౧౧ర.

ద్వి. వరకపీంద్రులు మహావంశవర్ధనులు, కెరలి పాఱుదురె ప్రాకృతులచందమున. రం. రా. యు. ర౦౭ పా. ౬ పం.

౫. ఒలుకు.

క...వినోదమ్మగుకథ వినియెదె యని, కమ్మనిచక్కెరలు కెరలఁగా నిట్లనియెన్. శుక. ర. ౧౦౭.

౬. వ్యాపించు, ప్రసరించు.

గీ. నియతిచేతఁ గదర్థితుం డయిన ధైర్య,వరుని ధైర్యగుణంబు మాన్పంగఁ దరమె, క్రిందు సేయంగఁబడినట్టికృష్ణపథుని, కీల లెం దైన మీఁదుగాఁ గెరలుఁ గాదె. భర్తృ. ౧. ౭౭.

౭. భ్రమించు, తిరుగు, దొర్లు.

చ. పరిమిళితప్రవాళనవపట్టపటధ్వజచూతనూతన,స్మరరథరాజమున్ భ్రమరజాలగుణాంచితపాంసుచక్రముల్, గెరల మహాబలంబు దరలింప లతావనితాళి ఉవ్వులే, మరువపు బంతులట్ల శుకమండలి యాడెడిఁ గంటె పై పయిన్. వసు. ౩. ౧౩౫.

౮. కూయు, రుతము చేయు.

గీ. ప్రమదమునఁ దేఁటు లెలుఁ గెత్తి పాడుచోట, శారిక లనంగశాస్త్రముల్ చదువుచోటఁ, గీరకలకంఠములు క్రొవ్వి కెరలుచోటఁ, బావురములారజంబులు పలుకుచోట. మనుచ. ౩. ౧౧౧. (శ. ర. పా-'కేరు' ముద్రి.)

జః కెరగొట్టు, కెరలించు, కెరలియాడు, కెరలుకొను, కెరలుచు, కెరలువోడుచు.

కెరలు(ర్లు)కొను. అ. క్రి. (కెరలు+కొను.) చెలరేఁగు.

గీ. పఱలదిక్కుల నెంచి దుర్వార మైన, కీడు మేలును దెల్పుచుఁ గేక లిడుచుఁ, గెర్లికొను

చును దనపేరు కేరికొనుచు, వచ్చె నచటికి
డుబుడక్కవాఁడొకండు. హంస. ౨. ౨౭.

కెరలుచే(ల్చే)=కెరలించే. స. క్రి.(√కెరలు)
కెరలఁజేయు.

౧. ఎగయఁజేయు.

సీ. విరహచింతాగ్ని నివ్విధిఁ గెరల్చెదు నన్నప
గిదిఁ బద్మపరాగ మెగయఁగొట్టె. గీ... విహ
రింపఁ దొడఁగె మందానిలంబు. వరాహ. ౩.
౭౫.

౨. వ్యాపింపఁజేయు.

ఉ...ధైర్యముం జెదరి చెంత సఖీమణిఁ గాంచి
వింటివే, తమ్ములదాయరూపు నెఱతావిఁ గెర
ల్చువసంతునేపు నా, కమ్మనివిల్తుకోపుఁ జెన
కం గలచక్కనిమోహనాంగునిన్, గొమ్మరొ
చూడవమ్మ నలకూబరుఁడా యితఁడంబుజా
ననా. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౧౫.

౩. ఉత్సాహపెట్టు.

చ... పృథుభీషణబాహుల సాళువంబులన్, ద
డవి కెరల్చుచున్ జనిరి నాథుని మ్రోల నృ
పాలనందనుల్. మనుచ. ౪. ౩౦.

౪. తమకింపఁజేయు.

ఉ. ఆమధురంపుసొంపు కడు నాత్మఁ గెరల్చ...
కళా. ౬. ౧౨౪.

౫. కోపింపఁజేయు.

చ. హరి నరయన్ గుఱం డనుప నత్తఱి సాగరు
లుర్వి రోసి వే,సరి ధరఁ ద్రవ్వి త్రవ్వి బలిస
ద్మగులై హరిబుద్ధి దక్కి చి,క్కెర మునిము
చ్చ టంచు గమకింపులచేఁ గపిలుం గెరల్చి
త,ద్గురుతరకోపదీపమునకున్ శలభాకృతిఁ
జెంది రందఱున్. చం. రా. ౩. ౧౪.

కెరలువాఁడుచే. అ. క్రి. (కెరలు+పాఱుచు) ౧.
విజృంభించు.

ఆ. అతని చేత నున్నయమృతకుంభము నూచి, కె
రలువాఁడిచి సురలఁ గిఱుకువెట్టి, పుచ్చికొనిరి

యసురపుంగవు లెల్లను, మాఱు లేనిబలిమి
మానవేంద్ర. భాగ. ౮. ౨౯౫.

౨. వర్ధిల్లు, పెరుఁగు (శ. ర.)

(లేడిపిల్ల) గీ. గరిమ నీగతి మెల్లనఁ గెరలువొడి
చి, చెలఁగి యాడంగ భరతుండు చిత్తమం
దు, సంతసిల్లుచు నుండె... భాగ. ౫. ౧. ౧౦౭.

కెలఁకు. స. క్రి. ౧. కదలించు, రేఁపు.

వ... ఇందులకుం బొందుపడు ప్రత్యుత్తరంబుల
వీనిఁ గెలఁకిన బుద్ధిక్షోభంబుగా నింతకంటె
నేమి యబద్ధంబు వినంబడునో... ఆము. ౬.
౩౬.

ద్వి ... ఆఱినపుండ్లు గోలలను, గెలఁకినక్రియ...
పండితా. మహిమ. ౨౯౧ పా.

ద్వి... కెలఁకెదు సుతుచావు... పండితా. మహి
మ. ౨౯౧ పా. (ఇట 'స్మృతికిఁ దెచ్చు' అని
భావము.)

౨. ఊడఁబెఱుకు, పీఁకు.

వ ... భగునికన్నులు కెలఁకి పూషుపండ్లు వెకి
కి... కాశీ. ౭. ౯౫. (శ. ర. పా-'కెలికి'
ముద్రి.)

సీ. పరదారదర్శనాదరము లౌనీకనుల్ కెలఁకఁ
గఁ గాని నాకినుక పోదు. మల్లుపు. ౩. ౩౫.

కెలను. వి. జొ. (దీని 'ను' వర్ణమునకు ఏకత్వమున
వికల్పముగాను బహుత్వమున నిత్యముగాను బిం
దుపూర్వక 'కు' వర్ణము వచ్చును.) ౧. పార్శ్వ
ము, ప్రక్క.

సీ ... పార్శ్వసంజ్ఞ, కెల ననఁ గెలఁకన... కన్న
ట్టు... ఆం. భా. ౨. ౧౩౮. (ప్రాఁత ప్రతిపా.)

క. కెలఁకులఁ బిఱిందిదెసయుం, గలయం బరికిం
చి... భార. విరా. ౨. ౩౨౭.

క. బలఁగము గలభూపాలుఁడు, గెలనిమహీశ్వ
రులబుద్ధికిని వ్రేఁగగుచున్. భార. శాం. ౨.
౩౫౮.

మ. తళుకున్ ముత్తెపుఁగొల్వుకూటమున నిద్రాసిం
గపుంగద్దెపై, గొలువై యుండె నురాసురా

దులు కెలంకులఁ జేరి సేవింపఁగా ... దశా. ౫. ౭౯.

౨. దాపు, సమీపము.

గీ. కెలను దా పంజ దగ్గఱ చ్రేవ పొంత, యంచ యొద్ద నాతికటాఖ్య లగు మహేళ. ఆం. భా. ౩. ౨౧.

గీ... కెలన నున్న, చిన్నముద్దులసిరియాళ సెట్టి కనియె. హర. ౨. ౭౩.

౩. దిక్కు, దెస.

చ. కురిసెఁ బ్రచండవృష్టి ఘనఘోషము లెల్ల కెలంకులన్ భయం,కరములుగా... భార. అర. ౩. ౭౯౭.

విశ. ౧. సమీపస్థుఁడు.

ఆ. ఆవులింత తుమ్ము హాసంబు నిష్ఠీవ,నంబు గుప్త వర్తనములు గాఁగఁ, జలుప వలయు నృపతి గొలువున్న యెడల బా,హిరము లైనఁ గెలని కెగ్గులగుట. భార. విరా. ౧. ౧౩౭.

౨. ఎదుటివాఁడు, పోటిగాఁడు.

గీ. కెలని నోడించువిధముఁ దా గెలుచువిధముఁ, దలఁచుకొనుచును రాజ్యతంత్రంబు చాగు, రీతిఁ గోల్పడి యంచితఖ్యాతిఁ బాయు,నెర పనొప్పదు జూదంబు నృపకుమార.పి.శకుం. ౪. ౧౬౪.

కెలయు. అ. క్రి. ౧. కేరు, చెలరేఁగు.

సీ... కట్టుకొంగు. గీ. తొలఁగి జఘనంబు కనిపింపఁ గెలసి నవ్వు. దశా. ౮. ౧౯౦.

క. జగడాఁగ యొకతె దిట్టుచు, మగువా నాసరికి నీఁదుమా యన నదియున్, మొగ మెగఁ జేయుట కెలయుట,తగినది గద యాఁతనీళ్లఁ దగుసతి కనియెన్. రా. వి. ౩. ౧౨౦.

౨. వేడుకపడు, ఉత్సాహము నొందు.

గీ. కెలసి వెలపుల్గగములు గ్రుక్కిళ్లు మ్రింగఁ, గ్రమ్ముకొని వచ్చువెన్నెలచెమ్మ యనఁగఁ, దొలుతెలుపు దోఁచెఁ దూర్పునఁ ద్రుళ్లుమబ్బ,నుసురుసనుఁ జెట్టుబలితంపుటెసరువోలె. చంద్రా. ౫. ౫౩.

౩. విఱ్ఱవీఁగు, గర్వించు, నిక్కు.

సీ. నిలుచుండి చంకచేతులు కట్టుకొనువాఁడె కొలువ రారే మంచుఁ గెలయ సాగె. కువల. ౨. ౨౪.

ద్వి. కెలయుచు నిను నీవె కీర్తించుకొనెదు, కులజుండు తనుఁదానె కొనియాడుకొనునె.రం. రా. అర. ౧౬౬ పా. ౧౫ పం.

౪. కసరుకొను, కోపపడు.

సీ. స్త్రీలఁగా నందఱ సృష్టింపరైతి రంచును నుపధాతలఁ జూచి కెలయు. దశా. ౪. ౧౧౯.

కెలవు. వి. అనురాగము, వలపు.

క. పలువుర కొక భామినిపైఁ,దలఁపును నొకవారసతికిఁ దగఁ బలువురపై, వలపును మృగవిహగాదుల, కెలవు రసాభాసమయ్యె క్షితి నెట్లన్నన్. నరస. ౩. ౧౪౪.

క. గుఱిచేసి గిన్నెఁ బంపిన, తరువాతను మల్లి పంపఁ దగ దంపినచో, మఱి మిమ్ముఁ గొదవ చేసిన,తెఱఁగగుఁ గెలవులును మీమదిం గడు నెడయున్. విప్ర. ౪. ౭౩.

కెలసము. వి. (క. కెలస) ౧. పని, కృత్యము.

వ. పాండవులం బరిమార్చుపని నేఁడ చేయక మఱి చేసిన రారాజు నిర్గతప్రాణుం డైన నాకెలసం బెవ్వరి కెక్కెడు ... భార. సౌ. ౧. ౨౪.

వ. నాకుం దగినకెలసంబు గంటి దీని కింతకు మైకొంటిఁ దాంబూలంబు దయసేయుము...కు. సం. ౪. ౪౧౦.

క. చిక్కినలగుడంబునఁ దల,వ్రక్కలుగా మోఁది చంపి వైచిరి మఱియుం, బెక్కుఱ్ఱుషంబులఁ బట్టిరి, యక్కెలసము మాని తనిసిరి ... వేం. పంచ. ౧. ౬౧౯.

౨. అక్కఱ, కావలసినపని, అభీష్టకృత్యము.

ఉ...ఏను నీ,చుట్టమనై భుజాబలముసొంపున నీకెలసంబు దీర్చెదం,జట్టన నన్నుఁ బంపుము భృశంబుగ నెయ్యది కార్య మిత్తఱిన్.భార. ఆర. ౫. ౨౫౭.

చ...భవచ్చరణంబులఁ గొల్వ వచ్చితిం, గెలసము దీనికంటెఁ బరికింపఁగ నెయ్యది నాకుఁ జెప్పుమా. వేం. పంచ. ౧. ౧౬౬.

౩. నిమిత్తము, హేతువు.

చ.బలుసెగ నించువిల్లడుగుఁబట్టినదే యిపుడా కుబూదిగెం,పులఁ ద్రిరుచిత్వ మూఁదిమరు ముష్టిబిగిం దివిఁ గ్రాయుమా క్తికం,బులజడి జొమ్మనం దొరఁగుఁబో యిదియింద్రుని దేని పుట్టరాఁ,గెలసమొ నాఁగఁ బోల్విలుజిగింగ రకాస్త్రుతి నొప్పె మేఘముల్. ఆము. ౪. ౯౬.(కెలసమొ=హేతువేమి.)

౪. సేవ, ఉపచారము.

సీ...దివిజగణంబులు నెరవులై యీశుండు పురము లేయఁ. గీ.దలఁచినంతన బోరనఁ దమకుఁ దార,వచ్చి కెలసంబు సేసినవారె కారె. కు. సం. ౨. ౧౬౦.

ద్వి. ఏకాంతమున హాటకేశ్వరం బేఁగి,యాకాంక్షఁ గెలసంబు లర్పించువారు. పండితా. పర్వ. ౩౬౨ పొ.

కెల్లగించు. స. క్రి. ౧. పెల్లగించు. (శ. ర.) ౨. రేఁచు. (శ. ర.)

కెల్లుమలఁగు. అ. క్రి. పరాఙ్ముఖమగు, పెడమొగముపెట్టు.

గీ. శైలసుతయును... శేకరాలోకనంబులఁ గెల్లుమలఁగి. హర. ౩. ౭౧.

కెళకుళి=కేళాకూళి.

(క్రీడాసరస్సు).

సీ. ఈకెళకుళిలోన నెలనాఁగ ప్రోదిరాయంచలకవల నిందించియాడె. షోడ. ౭. ౩౭.(శ. ర.పా.)

కెళవు. వి. ౧. ప్రక్క, పార్శ్వము.

చ. అని వినిపింప నప్పు డమరాధిపసూనుఁడు వచ్చి ధర్మనం,దనునకు నమ్రుఁడై కెళవునన్ భజియింప ముదస్రుపూరలో,చన యయి కుంతి...జై. భా. ౭. ౧౨౩.

గీ. ఊరు పాడైనఁ గెళవులయూళ్ల కుతికి, మెసవ దొరఁకొంటెఁ బ్రజ మారి మసఁగినట్లు. మనుచ. ౫. ౨౬.

౨. దూరము.

క.అనఘుఁడు సత్త్వమె రూపై,జనియించినవాఁడు వీఁ డసాధ్యుం డీవే,శను బ్రద్యుమ్నాదుల నిట,నునిచి మనము కెళవు లోలఁగి యుండుద మనుచున్.జై.భా.౫.౫౩.(చూ. ౫౪.)

కెళాకుళి=కేళాకూళి.

(క్రీడాసరస్సు.)

సీ. ఈకెళాకుళిచెంత రాకేందుబింబాస్య లివిళియంచకు నడ ల్దిద్దుమండె. రసిక. ౩. ౧౧౭.

కెళాకూళి=కేళాకూళి.

(క్రీడాసరస్సు)

గీ. తావితమ్మికెళాకూళిదండ నొప్పు, గొప్పపన్నీటికాల్వకు నుప్పరిగకు, నతులజలయాత్రమిడినట్టియదుభుతంబుఁ, గాంచి రాజన్యమూర్ధన్యకన్యఁ బొగడె. రా. వి. ౩. ౭౧.

కెళ్లుకొను. స. క్రి. (త. కెళ్లు=తిను.) నోటవైచుకొను.

వ. వెండియు నొండెడలం గుంభముక్తముక్తాఫలశర్కరిలంబు లగు సేనికమెదళ్లు కెళ్లుకొని యు నమలి చవిగొన లేక మరల వెడలఁ గ్రక్కుడాకినీగణంబులును...కవిక.౨.౧౯౭.

కెవనిబంటు. వి. (త. కెవుని=గవను, కోటగుమ్మము.) గవనిబంటు, కోటగుమ్మము కాచువాఁడు, ద్వారపాలకవిశేషము.

వ... రాయబారులు నుగ్రాణంపుఁదెగలు కెవని బంటులు వేశ్యాజనంబు లనియెడు దెబ్బది రెండు వినియోగంబులవారలు నలుచెఱఁగు లఁ గొలిచి రాఁ... ప్రబంధ. ౭౮.

కెవ్వు. వి. ఆర్పుటయం దగునుల్లాసాదిసూచకధ్వని కనుకరణము.

గీ. శంకరుఁడు నందిపై నెక్కి హుంకరించి, యతిశయార్భటిఁ గెవ్వన నార్చి పేర్చి. అని. ౪. ౪౬. (బ్రౌ, ముద్రి. పా. 'క్రేవు' శ.ర. పా.)

వ....ఉఱుము లురుముఖబృంహితంబు లనియు శేసి యేసగాఁ దివిసి తడవిండ్ల నేసి కెవ్వనం గూసి డాసి...వసు. ౨.౧౧. ('క్రెవ్వు' ముద్రి. పా.)

కే

కే. వి. ఉత్సాహమును దెలుపుధ్వనికనుకరణము.

క. .... నీప్రియతనయుం,డోయమ్మ కడవ లన్నియుఁ,గే యని బోరగిలఁ ద్రోచి కేరుచు వచ్చుఁ. హరి. పూ. ౫. ౨౧౨.

ఉ...భస్మము మేన నలంది కెంజడల్, భూమిని వ్రాల శూలమును బూనుక కే యని గంతు లేయునా, స్వామినిఁ జూచునెచ్చెలికిఁ బైనెవ రావెఱవేఁకిఁ దీర్పఁగఁ. పార్వ. ౪. ౯౪.

కేందుకము. సం. వి. అ. పుం. గాలవవృక్షము, లొద్దుగుకీ.

కేందువు. సం. వి. ఉ. పుం. తిందుకము, నల్లతుమికీ.

కేంద్రము. సం. వి. అ. న. (జ్యోతి) ౧. వృత్తక్షేత్రముయొక్క మధ్యస్థానము. ౨. లగ్నమును దానికి చతుర్థసప్తమదశమస్థానములును.

కేఁగో. వి. నెమిలికూఁతకు అనుకరణము.

క. కేఁగొదమనెమిలి పల్కెడుఁ, గేఁగో యని వైశ్య మనకు గెలు వగుఁ జుమ్మీ. క్రీడా. ౫౨.

కేక. వి. (సం. ప్రా. కేకా. క. కేకె.) ౧. నెమిలి కూఁత.

సీ...కేక కేక యనంగను దనదు...అం. భా. ౨. ౯౬.

౨. అఱపు, పెద్దకూఁత.

క. ఆకేతిఁ బారువము పో, సారంగధరుండు తోడిజననాథసుతుల్, సారెకుఁ గేకలు వేయఁ గఁ, గారాకూర మయి మనసు గళవళపడఁ గఁ. సారంగ. ౨. ౩.

జ: కేకరించు, కేకరింత, కేకించు.

కేక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నెమిలికూఁత.

కేకటగెమ్మటలు. వి. బ. వేశాకోశములు.

ద్వి. కర మనురక్తియు కారణంబుగను, గిరిజేసఁ గేకటగెమ్మట లాడి, యును సరసము చేసియును గేలి చేసి, యును...పండితా. మహిమ. ౨౭౩ పా.

కేకయము. సం. వి. అ. పుం. ఒకదేశము.

కేకయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కేకయదేశాధిపతికూఁతురు; కైక. (దశరథునిభార్యలలో నొకతె. భరతునితల్లి.)

కేకరము. సం. వి. అ. న. మెల్లకన్ను. (వాచ.)

కేకరాక్షి. సం. వి. ఇ. న. మెల్లకన్ను; కడకన్ను.

శా. మానిక్రోధవిధూతపత్రముల మామాతో సపత్రల్గదా, కానీ రం డని కేకరాక్షిరుచి మొక్కల్ ప్రక్కలఁ శార్ఙ్గతూ, ణానల్పాహిపకల్పకాండశతులం దారం బురిం బొల్చునా, జానేయంబులు ఫేనహాస మిడికై జామోర లల్లాడ్చుచుఁ. ఆము. ౨. ౫౬.

కేకరాక్షుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) మెల్లకంటివాఁడు.

కేకరించే. అ. క్రి. (√ కేక - క. కేకరిసు.) ౧. కేకలు వేయు.

ద్వి. క్రీడించి మలయుచుఁ గేకరించుచును. నవ. ౩ భా. (శ. ర.)

౨. గొంతుక సవరించుకొనుచు సకిలించునట్లు ధ్వనిచేయు.

ఆ. వచ్చి మదికి మెచ్చువచ్చునచ్చెలిబడా, వగలఁ జూచి వింతపదము వాడి, కేకరించి కొన్నిపోకలు పోయి య,చ్చేడెచూపు దన్నుఁ జేరకునికి. శుక. ౧. ౪౨౭. ప్రబంధ. ౭౯౯.

స. క్రి. గద్దించు, అదలించు.

సీ. ఇంచునీటిని గేకరించుచల్లనిమాట జాబిల్లితోఁ బొందుఁ జలుపుమోము. గంధ. ౧౯౯. (ఇట ఔపమ్యమును దెలుపును.)

కేకరించే. సం. అ. క్రి. కడగన్నుపెట్టు.

గీ. కనియుఁ గాననివిధమున ననఘు తేజుఁ, డెఱిఁగియును నెఱుంగనిభంగి నింద్రుదిక్కుఁ, గేకరించియుఁ జూడక కృష్ణుఁ డంచి, తాన నుండయి యుండె ననాదరమున. హరి.పూ. ౭. ౧౯౬. (శ. ర. పా.)

కేకరింత. వి. (√ కేకరించే). ౧. కేకలు వేయుట. (శ. ర.) ౨. గొంతు సరి చేసికొనునపుడు కలుగుశబ్దము.

సీ. ఒదవెడుగాద్గద్య మదిరిపాటునఁ బల్కరింపఁ బుట్టెడు కేకరింత దెలుప. ఆము. ౫. ౬౦.

కేకరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మెల్లకంటివాఁడు. (వాచ.)

కేకాలి. సం= కేకావలము. (వై. ని.)

కేకావలము. సం. వి. అ. పుం- కేకలుగలది - నెమిలి.

కేకి. సం. వి. న్. పుం= కేకావలము.

కేకించే. అ. క్రి. (√ కేక) కేకలువేయు, (మయూరము) ధ్వనిచేయు.

గీ. మెఱసి క్రొవ్వేణివెంటిపై నెఱసి పొలయు, నడలు దరికొని వావిరి నఱచుచుండెఁ, గాన నెల్లఁ జెలంగ గ్రక్కదల మదము, దగిలి కేకించుపురినమ్మిపగిది వోలె. కు. సం. ౫. ౫౬౫.

కేకి(క)సలు. వి. బ. ౧. పరిహాసము చేయునపుడు కేకలు వేయుచు కొట్టుచప్పటలు.

మత్తకోకిల... దొడ్డక్రొవ్విరిబంతులన్, వాలి రువ్వుచు లీల నవ్వుచు వారివారికి వారిలోఁ, గేలిఁ దేలుచుఁ జాలఁ బ్రేలుచుఁ గేకసల్ వడిఁ గొట్టుచున్. రాజ. చ. ౨. ౧౬౦.

౨. నమస్కారములు, మ్రొక్కులు.

రగడ. శ్వేతాద్రిస్థలి సింహాలోచనున కెలమిని గేకిస లిచ్చుచు భక్తిని. హంస. ౪. ౨౧౩.

గీ. విరుల కేటికిఁ జేరెద విరులతరులఁ, గిసలముల కేల యింత కేకిసల మసలఁ, బొగడ దండజయాన యీపొగడదండ, దవన మవనంబుసవరింప దవనతాంగి. బహు. ౨. ౪౧.

కేకి(క)సగొట్టు, కేకి(క)సలుగొ(ల్గొ)ట్టు= పరిహాసము చేయునపుడు కేకలు వేయుచు చప్పటలు కొట్టు; కేకలు వేయుచు చప్పటలు గొట్టి నవ్వు.

ఉ. కేకిసగొట్టి యొత్తగిలిగించిన నొక్కవిలోలనేత్ర లీ, లాకలకంఠకూజితముల న్నగ... చంద్ర. ౪. ౧౭.

చ. వనిత యొకర్తు మున్నొకని గవాక్షతలంబున నింతు లుండుటం, గనుఁగొనఁ బోటు లేమి నొకకార్యము పేరిట బాల నోర్తు వం, చనఁ దొలఁగంగఁ బిల్చి రభసంబునఁ దత్ప్రతిజాలకంబు చే,కొని హరిఁ జూచెఁ గేకిసలుగొట్టుచు బోటులు దాని నవ్వఁగన్. పారి. ౩. ౧౨. ('కేకసలుగొట్టు' బ్రౌ.పా.)

వ. ఆకసంబుఁ గేకసల్గొట్టి కాకుసేయుట గానునుఁగొనులు... ప్రబంధ. ౪౦.

సీ. ...కేకసల్గొట్టెనాఁ గేకలువేయుచుఁ గేలు దట్టి. గీ. నవ్వుట చెలంగు ... ఆం. భా. 3. ౯౭.

కేకి(క)సలాడు=కేకిసలుఁగొట్టు.

గీ. వృష్ణిభోజాంధకులు కురువీర యిట్లు,రేఁగి మద్యపానం బొనరించి ముదముఁ, బొంది కేకిసలాడుచుఁ బోఁదువడని, పలుకు లెసఁగంగఁ దిరిగి నవ్వులు సెలంగ. భార.మా. ౪౧.

ఉ. కాక మదీయవాక్యములు గైకొన నొల్లక మోరత్రోపునన్, గేకసలాడుచుం జనినఁ గింకరసైన్యములోడఁ గూడి యేఁ, జేకొని మిమ్ము గెల్చి యతిచిత్రమహాఘనమేతుఁ డైనయా, లోకవినిందితున్ నరకలోకముఁ జేర్చెదఁ బంత మొప్పఁగన్. మత్స్యపురాణము. 3. ౯౦.

కేటత్రాడు. వి. ఔ. యమపాశము.

క. పితరదొర కేటత్రాటం, జతనంబునఁ దివియ మిగుల జడుపున నెదలో, వెత కుదుచుతపసి బిడ్డని, బ్రతికించి యసంబు గన్నబల్లిదున కొగిన్. నీలా. ౧. ౨౨.

కేటాయించే=ఖేటాయించే. స. క్రి. వేఱుపఱుచు. (శ. ర, వా.)

కేడ. విఀ. (త. కేడన్.) ధూర్తుఁడు.

సీ. చెడుగు గావరి నీచు చెరికి కేడ ములుచ బేరజమన ధూర్తుపేరు వెలయు.ఆం.భా.3.౭.

కేడించే=క్రేడించే. స. క్రి. ౧. తొలఁగించు.

గీ. లేచి మెలపునఁ దాను గీలించియున్న, మెట్టుసడలించి వాకిటఁ బెట్టినట్టి, తడకఁ గేడించి పాదరునఁ దార్చిభూమి,సురశిఖామణి యటు తొంగి చూచునపుడు. విప్ర. 3. ౬౦.

ద్వి. క్రిందటిగాలిగాఁ గేడించి రథము,నందు పాటునఁ దోలు మనుచుఁ దోలించి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౬౯౫పం.

౨. అలక్ష్యముసేయు, సరకుగొనకుండు.

వ...బాణుండు సాత్యకిం గేడించి ప్రళయాగ్నియుం బోలె విజృంభించి ... భాగ. ౧౦ ఉ. ౪౧౦.

శా.శృంగారాదిరసోదయంబునకు సంసిద్ధాస్పదం బైనతత్,ద్రంగన్నాయకనాయికానిచయముం దత్తద్గుణశ్రేణిచేఁ,బొంగార న్వివరింతు నే ర్పడ సముద్భూతప్రబోధాత్ము లెల్లం గేడింపక యాదరింపుఁడు దృఢోల్లాసంబు శోభిల్లెడున్. కావ్యా. 3. ౨.

అ. క్రి. ౧. తొలఁగు, అపసరిల్లు;యుద్ధమునుండి తొలఁగు.

సీ. పట్ట రా దీతనిపరు వగ్గలం బని భావింపఁగా సమీపమున నిలుచు, నడరి పార్శ్వంబుల క డ్డంబు వచ్చినఁ గేడించి యిట్టటుఁ గికురువెట్టు. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౬౨౭.

సీ. ఘృతశుద్ధి గావించి కేడింపఁజేయక కులటను సతిగఁ గైకొనెడువారు. పార్వ. ౨. ౧౨3.

(కేడింపఁజేయక:-బహిష్కరింపక.)

(చాణూరుఁడు కృష్ణునితో నన్నమాటలు)

సీ. కేడించి కుంభినిక్రిందికిఁ బోరాదు మనుజసింహుఁడ నని మలయ రాదు. భాగ. ౧౦ పూ. ౧3౪౦.

సీ. మొన పేర్చి వైరులు మోహరించినవేళఁ గేడింప కప్పుడె గెలుచు టొండె. నా. పంచ. ౧. ౨౯౧.

జ: కేడించుకొను.

కేడించేకొను= కేడించే. (కేడించే + కొను - స్వార్థమున.)

(పాతిపోవు.)

సీ. జోడించినసివంగి కేడించుకొనునిట్టి వెనుకగాఁ గుట్టూర్పు విడిచి త్రెళ్ళ. గీ...ఒకమహానినద మెగసె. కకు. ౪. ౯౦.

కేడువాఱు. అ. క్రి. (క. త. కేడు=నాశనము.) నశించు, చచ్చు.

గీ. సారథులు వ్రాలఁ గొమ్ములు చదిసి కూలఁ, బ క్కరలు వ్రీలఁ గరవాలపటలి తూలఁ, గే డువాఱంగ నవి పోరు ఖేచరాళి, హర్షమునఁ జూడఁగాఁ బొమ్మ లాడినట్లు. కువల. ౨. ౧౪౫. (కేడివాఱు-ముద్రి)

కేడెము=కేవడము. వి. (సం. ఖేటకమ్. ప్రా. ఖేడ అం. త. కేడయం.) ఖేటకము, డాలు, పలక.

సీ. తలబొమిడికము కత్తళము కేడెము కత్తి యా దిగాఁ గలవి ముష్టి దొనర్ప. ఉ. రా. ౪. ౨౭౭.

సీ... ఖేటక మెసఁగును గేడె మనఁగ... ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

కేణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పటకుటి, గుడారము.

కేతకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మొగలిచె. ౨. ధ్వజము, జెండా. న. మొగలిపువ్వు.

కేతకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పచ్చపూమొగలి, గేదఁగిచె. ౨. గేదఁగిపూవు. 3. మాలతి, జాజిచె. ౪. నదీవిశేషము, సువర్ణముఖి.

శా. మాలూరచ్ఛదనోత్పలాబ్జసితపద్మశ్రేణిభారంబు శుం, డాలగ్నం బొనరించి హస్తి శశిజూటప్రాంతమం దుంచి త, త్కాలన్యస్తమణుల్ పడం దుడిచి కేతక్యాపగం గ్రుంకుచుఁ, గే లన్నీరముఁ దెచ్చి మై దొడసి భక్తిం బూజనల్ సేయఁగన్. కాశి ౪. ౧౭3.

ఉ. ఆతఁడు కేతకీతటినియందు నిజాంగము దోఁచి తత్పయో, ధాతసమస్తదేహుఁ గలధౌతమహీధరగేహు నర్చనో, పేతునిఁ జేయ ... కాశి. ౪. ౧౫౦.

కేతనము. సం. వి. అ. న. ౧. గృహము, ఇల్లు. ౨. నిమంత్రణము, శ్రాద్ధాదులందు భోజనమునకు పిలుచుట. 3. ధ్వజము. ౪. చిహ్నము. ౫. కృత్యము, కర్జము. ౬. చాపము, విల్లు. (శే. ని.)

కేతుతార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ధూమకేతువు, తోఁక చుక్క.

కేతుభము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము.

కేతుమాలము. సం. వి. అ. పుం. న. నవవర్షములలో నొకటి. (కల్ప.)

కేతురత్నము. సం. వి. అ. న. వైడూర్యమణి.

కేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. నవగ్రహములలో నొకటి (ఇది ఛాయాగ్రహము.) ౨. టెక్కెము, జెండా. 3. చిహ్నము. గుఱుతు. ౪. కాంతి. ౫. ధూమకేతువు. ౬. అగ్ని. ౭. కిరణము. ౮. రోగవిశేషము. ౯. శత్రువు. ౧౦. తక్కిలిచెట్టు, వైజయంతిక చె. విశే. ఉ. పుం. శ్రేష్ఠుఁడు.(విలక్ష్మ్య) శ్లో. మనువంశకేతుం. సం. రఘు. ౨. 33.

కేదరము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకవృక్షము. (కల్ప)

కేదరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) శేకరుఁడు, మెల్లకంటివాఁడు. (అమరసుధ.)

కేదారకటుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతికటుకరోహిణి చె.

కేదారకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతివడ్లు.

కేదారగౌళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముప్పదిరెండువపుసకరాగములలో నొకటి.

సీ. కాంభోజి కేదారగౌళ శోకవరాళి పున్నాగ గుమ్మకాంభోజి ... హంస. ౫. ౧౨౪.

కేదారజము. సం. వి. అ. న. ౧. ఒకజాతివడ్లు. ౨. పద్మకాష్ఠము, ఓషధివిశేషము చె.

కేదారము. సం. వి. అ. పుం. న. వరిమడి. పుం. ౧. హిమవత్పర్వతప్రాంతమం దున్నఒకానొక కొండ. ౨. ఆలవాలము, పాదు. 3. ఒకానొకపుణ్యక్షేత్రము.

కేదారుఁడు. సం. వి. అ. పుం-భార్య తలయందు గలవాఁడు - గంగాధరుఁడు, శివుఁడు.

కేనము. వి. ౧. మాయ, వంచన.

వ. నిజనందనలం బుజ్జగించి వెలయాలి కేనంబు లలవడ నోజగొల్పుచు...కు. సం. ౮.౧౪౧.

ద్వి. కేన మేటికిఁ గందిగింజను గాఁపు, వానిని వేఁప కెవ్వలఁ జవి గాద, యనుమాట నిజమ య్యె...ద్వి. పరమ. ౫౩౨ పా. ౧౧ పం.

౨. (క. కీన=అల్పము.) న్యూనత, కొఱఁత.

ఉ...గాం, గేయుఁడుఁ దారకాసురుఁడుఁ గేన ము లేకని సేసి కీసునన్.కు.సం.౧౨.౯౨౫.

కేనారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తల. ౨. కపోల ము, చెక్కిలి. ౩. సంధి, కీలు. ౪. కుంభినరకము. (మే.ని.)

కేనిపాతకము. సం=కేనిపాతము.

కేనిపాతము. సం. వి. అ. పుం- పడవ నడిపించు నపుడు నీటియందు వేయఁబడునది-అరిత్రము, ఓడత్రెడ్డు.

కేమద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక జాత కయోగము.(చంద్రునకు ధనవ్యయస్థానములయం దు గ్రహములు లేకుండుట.)

కేయూరము. సం. వి. అ. న - భుజశిరస్సున నుం డునది-అంగదము, భుజకీర్తి. పుం.రతిబంధవిశే షము.

కేరజే(ర్జె)ము=కేరిజే. వి. పక్షివిశేషము.

గీ. కారుకోళ్లను గాఁజులుఁ గక్కెరలును, బా రువములుఁ బూరేళ్లను గేరజములు, గువ్వ లును మొదలుగ లెక్కకొలఁది మీఱఁ,గల వు పులుఁగులు నేతులు గ్రక్కఁ గ్రొవ్వి. చి త్రభా. ౩. ౧౨౨.

గీ. అంచలు నెమిళ్లు కేర్జము ల్పంచవన్నె, చిలు కలు పికాదిశకునము ల్గలసి పలుక. హంస. ౫. ౧౪౩.

సీ. గిజిగాఁడు పూరేడు కేర్జంబు పొన్నంగి ....

గీ. అనఁగ నిట్లని పక్షి భేదాఖ్య లలరు. ఆం. భా. ౨. ౯౮.

కేరడము. వి. (√ కేరు.) ౧. వక్రోక్తి, వంకర మాట; పరిహాసము, గేలి.

గీ. తప్పు గలభర్తమ్రోల సోత్ప్రాసఫణితిఁ, గేర డము లాడుసతి మధ్యధీర...నరస.౨.౨౯.

శ్లో. ప్రియం సోత్ప్రాసవక్రోక్త్యా మధ్యా ధీరా దహేద్రుషా. సా. ద.౩. ౬౧.

గీ. క్ష్వేళియనఁ దచ్చన యనంగఁ గేరడ మన, గేలి యన మేల మన మందె మేల మనఁగ,నా ట యనఁ ద్రస్తరి యనఁగ హాళి యనఁగఁ, బొలుచుఁ బరిహాసములు ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

చ ... నెచ్చెలులొ, పకపక నవ్వి కేరడపుఁబ ల్కులు పల్కఁగ నెట్టకేలకున్ ...చంద్రా. ౨. ౧౪౫.

౨. చతురోక్తి, చమత్కారపుమాట.

గీ. ఇటుల నజ్జారశేఖరుఁ డేలఁ బట్టి, యింటిలో నున్నవస్తువు లెదురువెట్టి, వలపులకుఁ జిక్కి కేరడములకుఁ జొక్కి, సంగమసుఖంబు కొ న్నాళ్లు జరిపెఁ గన్నె. హంస. ౨. ౧౧౨.

౪. తిరస్కారము,

సీ. యదుపుంగవున కింత యపకార మొనరించి దేవతావిభుఁ డైన దిగులు చొరఁడె ... అ ద్దేవుమనుమని నద్దిరా యెటు చూతు ననక కేరడ మెవ్వఁ డలవరించె. ఉ. హరి. ౫. ౨౮౨.

౫. తిరస్కారపుమాట.

ఉ. బాడబశూరునిం జెనకుపార్థివు లెవ్వరటం చుఁ గేరడం,బాడ బలా యి దేటిమద మం చు భృగూద్వహగర్వవార్ధికిన్, బాడబ మా ప్రతాపము గనంబడఁజేసి... ఉ. రా. ౧. ౯౦.

క. అనవుడు నడుగక మిక్కిలి, కినుకం గేరడ ము లాడ గేలిగఁ గొనుచున్, విని విని వేసరి

యొార్వక, యెనసినవగతోడఁ గూడ నీపడు
చనియెన్. యయా. 3. ౭౮.

గీ. ఇలని కెక్కడిసామ్రాజ్య మేడ బ్రదుకు, చెడి
యెఁ దెక తేర యనుచుఁ గేరడము లాడె.
వేం. పంచ. ౧. ౩౬౯.

(పావురము) లయగ్రాహి. పేరెములు వాఱుచు
సమీరునిహుటాహుటినిఁ గేరడము లాడు
చు మహారయముతో న,య్యారె యన మీఁటి
...సారంగ. ౧. ౧౭౧.(ఇట ఔపమ్యద్యో
తకము)

కేరడము చేయు=తిరస్కరించు.

సీ. అయ్యింతి తనపాపలందు మిక్కిలికూర్మి బెర
య సంజ్ఞాదేవిబిడ్డ లయిన. గీ. ముప్వురను గే
రడముసేయ నవ్విధంబు, సైఁప లేక యొక
ప్పుడు శమనుఁ డలిగి, చరణ మమ్మాఱుదల్లి
పైఁ జాఁచెఁ దన్న. హరి. పూ. ౧. ౧౭౭.

కేరడించు. స. క్రి.(√కేరడము) కేరడము చేయు.
(వక్రార్థము కలదానినిగాఁ జేయు; పరిహసించు.)

సీ. కడు మెఱయింపకే కటకంబు లన మ్రోయుఁ
గటకము ల్బభయత్నగరిమ ననుచుఁ. గీ. జెలి
పలుకుఁ గేరడించుచు...వసు. ౪. ౭౬.

సీ. తక్షకసముదగ్రదంష్ట్రాగళద్విషకీలికీలాక్రీడఁ
గేరడించి. గీ. యబ్ధి నావిర్భవించి యాహర
విరించి, మఘవదమరాళరవరాశిమదికి జాలి,
గ్రుచ్చె...హాలాహలంబు. లక్ష్మీ. ౧. ౧౨౮.
(ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

కేరళము. సం. వి. అ. పుం. దేశవిశేషము.

కేరళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కేరళస్త్రీ. ౨. జ్యోతిర్గ్రం
థవిశేషము. ౩. హోర, రాశిలో సగముభాగము.

కేరళుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కేరళదేశస్థుఁడు.

కేరించు. అ. క్రి. (√కేరు) విజృభించు, చెలరేఁగు.

మ...పూవుఁదీఁ, గెగుదెం దా వలరాచయొంటరి
కడుం గేరించుచుం జిమ్మినన్. యయా. ౪.
౭౮. (శ. ర. పా.)

కేరింత. వి. (√కేరించు) నవ్వు.

గీ. నగవు నవ్వు కేరింత నాఁ దగును హాస,ము
...ఆం. భా. ౧. ౧౩౧.

కేరింతలుగొట్టు=ఉత్సాహముతోఁ గూడినకేక
లువేయు.

(వ్యవ) వాఁ డూరక కేరింతలుగొట్టుచున్నాఁడు.

కేరిజే=కేరజేను.

సీ. పిచ్చుక కేరిజ బెగ్గురు వడ్రంగి...ప్రబంధ.
౨౩౮.

కేరు. అ. క్రి. ౧. ఉత్సాహపడు.

క. భృత్యులఁ దీర్పరు లైనయు, మాత్యులఁ గన్గొని
ప్రమోదమతి నఖిలజన, స్తుత్యముగ మంగ
ళోచిత, కృత్యము లొనరింపుఁ డనినఁ గేరు
చు వారున్. రుక్మి. ౨. ౧౬.

౨. ఉల్లాసముతో నుండు.

సీ. కోరి కాంతులతోఁ జకోరికల్ రతిఁ గేరె...
మనుచ. ౩. ౨౩.

క. పొంగుచు మూఁడు జగంబులు, రం గెసఁగఁగ
నేలుచుండి వ్రాలనిబలుదీ, విం గేరెడు నీకిపు
డా, బంగరుఁజిటిపాప చెలిమి పాటిల వలదే.
అచ్చ. రా. ఆర. ౩౨.

౩. ఉల్లాసముతో పలుకు; ఉల్లాసముతో కూ
యు.

చ...కుచంబు లోరగా, వెలువడఁ బైఁట వేయు
నెఱవింతగఁ గేరు మరుల్కొనంగ బెస్కు
లు గొనఁ జూచు లేనివగలుం గొని మాటికిఁ
గుల్కు గోటిచి,మ్మలు నొనరించు నవ్వెలఁది
మోహపుఁబాయమువానిఁ జూచినన్. హం
స. ౧. ౨౧౭.

గీ. కీరకలకంఠములు క్రొవ్వి కేరుచోట. మనుచ.
౩. ౧౧౧.

౪. కుతూహలపడు, తమిగొను.

చ... ఉ,గ్మలి మటిమొర్తు వేసలిని గంధము మెత్తి మిటారిగుబ్బలన్, గలయఁ బ్రసూన మాలికలు గట్టి హారింగనఁ జేరెఁ గేరుచున్. రుక్మి. ౪. ౨౬.

౪. చెలరేఁగు.

చ... కువలయాధిపుపాటలు పాడినం గరం,బల రుచుఁ గేరికేరి నగు నన్యులపాటలు పాడినం గరం,బలయుచు నేడ్చు లోకు లవురా పతి భక్తి యటంచు నవ్వఁగన్. కళా. ౬.౧౯౪.

చ... నీ,కిల నొకరుండు సాటి గలఁడే యన బె ట్టుగఁ గేరి నవ్వుచున్. ఉ. రా. ౪. ౧౯౯.

స. క్రి. ౧. ఎగతాళిచేయు.

వ... సంగడీలం జీరువారును సంగరభీరులం గేరువారును ...పారి. ౮. ౬౬.

ఉ. ఊరక చుట్టుకొన్నఁ గమలోత్పలపంక్తులు వాడు నంచునో, యేటును గూర్చి చుట్టితివ యెంతటిజాణవు మేలుమేలు నీ,నేరుపు మె చ్చవచ్చు నని నిచ్చలు మచ్చిక శుంభుఁ గేరు నీ,హారగిరీంద్రకన్యక దయామతిఁ గోర్కు లు మా కొసంగుతన్. ఉ. రా. ౧. ౮.

౨. నిందించు, దూషించు.

శా. మారుం జేర్కొని దూఱు గంధవహుఁ బల్లా ఱుం దుటారించి వే,సారుం జైత్రునిఁ గేరు ... శుక. ౧. ౩౧౮.

౩. చులుకఁజేయు, లాఘవపఱచు, తిరస్కరించు.

గీ. వారకన్యక యని నీవు కేరవలదు, దీనితో నా కు నేస్తంబు పూని కూర్చెఁ,గడఁక మైమిత్ర వరుఁడు సంకరమనీషి. చంద్ర. వి. ౧. ౨౩.

క. రంగుగ నెన్నడుమున ని,న్నుం గేరె నటంచుఁ గినుక నూల్కొన గరితన్, బ్రింగితివో ని క్కంబుగ, సింగమ కలచంద మెల్లఁ జెపు మా సరగన్. అచ్చ. రా. అర. ౯౧.

చ... క్రొమ్మొగులువన్నియఁ గేరును గొప్పుతీర హా...నీలా. ౨. ౧౯. (ఇట ఔపమ్యార్థో తకము.)

వి. శిశురోదనధ్వన్యనుకరణము.

ఉదా: పాలు లేక పసివాఁడు కేరుకేరు మని ఏ డ్చుచున్నాఁడు. కుక్కను జూచినతోడనే పిల్ల వాఁడు కేరుమన్నాఁడు.

జ: కేరడము, కేరడించు, కేరించు, కేరింత, కే రుకొను, కేరుచు, కేరుపు.

కేరుకొను. స. క్రి. (√ కేరు) ఉత్సాహముతో చెప్పుకొను.

గీ... కీడుమేలును దెల్పుచుఁ గేక లిడుచుఁ,గర్లి కొనుచును దన పేరు కేరికొనుచు, వచ్చె నచ టికి దుబుడక్కవాఁ డొకండు. హంస. ౨. ౨౭.

అ. క్రి. ఉత్సహించు.

వ...ఒండొరులఁ గడవం గేరికొను బేతాళబాలి కాజనంబులవలనను...పారి. ౪. ౧౩.

కేరుచే=కేరు. (చూ. కేరుపు.)

కేరుపు. వి. (√కేరుచే) కేరుట, విజృంభణము.

క. గారాబునఁ జెరిఁగినళ్ళం,గారాంబుధి గాని గడుసు గా దొక నాఁడున్, గేరుపుల గానిఁ బెట్టెదు,నూ రాసుత చూడ నూననుకుమార సుమీ. పాంచా. ౪. ౧౪. (శ. ర. పా.)

కేలకుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ప్లవకుఁడు, కత్తివాదర మున్నగువానిపై నాట్యముచేయు నర్తకుఁడు. (కల్ప.)

కేలాసము. సం. వి. అ. పుం. స్ఫటికము. (వాచ.)

కేలికుంచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భార్యానుజ, స్యాలి క, మఱఁదలు. (వై. ని.)

కేలు. వి. ఔ. అనా. (సం. కలిః.) ౧. హస్తము, చేయి.

సీ. నడు మింత యని కేలఁ దొడికి పట్టినధాతయుం గుళిరేఖ లబ్జాస్యవళులు. నైష. ౨. ౧౪.

చ. అన విని నవ్వి యవ్వికసితాంబుజలోచన

పైఁటకొంగు కేలున నులివెట్టుచుం దళుతళు
క్కనుచూపులఁ జూచి...శుక. ౨. ౪౬౯.
గీ. కట్టినాఁడఁ గేలఁ గంకణంబు. పాండు. ౪.
౧౦౫.
క ... ఇరు, గేలులఁ గనుపట్టు నతనికిని దివ్యము
లై ... వి. పు. ౩. ౧౦౧.
మ. తళుకొత్తుఁ ... కే ల్లింతికిఁ. ఆము. ౫.
౨౦. కళా. ౧. ౩.
౨. తొండము.
(గజవర్ణనము). సీ. చలువచే ద్వార వేదు లెతెంగి
నిల్చి తజ్జనజిఘృక్షుఁ గేలు సాఁచి సాఁచి.
ఆము. ౨. ౨౪. వసు. ౧. ౧౦౭.
జ: కేలుదండ, కేలుమెకము, కేలుమొగుచు, కేలు
మొగ్గ, కేలుమోడుచు, కేలుమోడ్పు, కేలువి
డుచు, కేలుసాఁచు, కేలొసఁగు.

కేలుదండ=కైదండ. వి. (√ కేలు)
(హస్తావలంబను.)
చ... రఘూద్వహుం డతిరయంబున లక్ష్మణుకే
లుదండతో ...
సీ...అందలం బెక్కి.... దశా. ౭. ౨౮, ౨౯.

కేలుమెకము. వి. (కేలు + మెకము) ఏనుఁగు, హస్తి.
గీ. పద్మరాగంపుబోదెలపడుకటింటి, సన్నసు
న్నంపుఁదిన్నియచందుచుట్టు, మెట్టికలనీల
పుంగేలు మెకముదోయి, పరఁగి యొప్పారు
గొప్పయుప్పరిగ కరిగె. రా. వి. ౫. ౮౫.

కేలుమొగుచు. అ. క్రి. (√ కేలు) నమస్కరించు.
గీ. ... ఉత్పలాక్షి, కృష్ణవర్త్మకు భక్తిమైఁ గేలు
మొగిచి. హరిశ్చ. ౩. ౧౩౦.

కేలుమొగ్గ. వి. (కేలు + మొగ్గ) అంజలిబంధము,
చేమోడ్పు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కేలుమో(ల్మో)డుచు(డ్చు). అ. క్రి. (√ కే
లు) కేలుమొగుచు, నమస్కరించు.
గీ. కప్పురము దబ్బపండులు నిప్పపువ్వు, మొద
లుగాఁ గానుకలు పెట్టి మ్రోల నిలిచి, పలికి
రిట్లని కేల్మోడ్చి ప్రభునిఁ గూర్చి. రసిక. ౧.
౬౪, ౨. ౧౦౬.

కేలుమో(ల్మో)డ్పు. వి. (కేలు + మోడ్పు) నమ
స్కారము. ఆం. భా. ౨. ౧౭౫.

కేలువిడుచు. అ. క్రి. (√ కేలు)-హస్తసంజ్ఞచేత
అనుజ్ఞయిచ్చు-అజ్ఞాపించు.
ఆ. పన్ని వేగిరించుపరనిజధ్వజినులఁ, జూచి కో
ప మేచి త్రోచి యపుడు, పోర నొండొకం
టిఁ బొడుచుట కవనీశ, విబుధరిపులు గేలు
విడుచుటయును. కవిక. ౨. ౧౫౧.

కేలుసాఁచు. అ. క్రి. (కేలు + చాఁచు.) యాచ
నార్థము చేయి చాఁచు.
సీ. శ్రీకాంత దా నయ్యుఁ బ్రియు నిరోధింపదు
క్రిందై విరోధికిఁ గేలుసాఁప. వసు. ౧. ౬౫.

కేలొసఁగు. అ. క్రి. (కేలు + ఒసఁగు.) కేలుమో
డ్పొసఁగు, నమస్కరించు.
రగడ. వ్యాఘ్రపురస్థలియందు మహాబాహుస్వా
మికిఁ గేలొసఁగెద హితముగ. హంస. ౪.
౨౧౩.

కేళకుళి=కేళాకూళి.
గీ. కేళికాగారములపొంతఁ గేళకుళులఁ, జొర
నెఱచుజోటి యెట్టులిచ్చోటిమేటి, లేటగా
జ్జంగపూనీటియేటికాల్వ, దాఁట నోపెకా
కదరమ్మ బోటులార. రసిక. ౪. ౪౪.

కేళకూళి=కేళాకూళి.
సీ. కుక్కుటేశ్వరుకేళకూళి నుద్భవ మైనమణిక
ర్ణిక నొనర్చి మజ్జనంబు. భీమ. ౩. ౧౮౯.

కేళాకుళి=కేళాకూళి.
సీ ... క్రీడాఖాతమై కనుపట్టుఁ గేళాకూళి య
నఁగఁ గేళాకుళి యన. ఆం. భా. ౧. ౧౬౩.

కేళాకూళి=కేళాకుళి, కేళకూళి, కేళకుళి, కేళా

కుళి, కేళాకూళి, కేళకుళి. వి. క్రీడాఖాతము, క్రీడాసరస్సు.

శా. ఆకప్రంపుటనంటిమూఁకనడిచాయన్ మించుపస్నిటికే,కేళాకూళిన్ దిలకించి యాదరిని జెల్వంబైన చెంగల్వరా, తాకట్టుం దెలిచల్వదిన్నె గని యారా యెంత సౌఖ్యప్రదం, బై కన్పట్టిన దీర్ఘలం బనుచు దైత్యస్వామి యందుండఁగన్. ఉ. రా. ౪. ౧౬౬.

కేళి. సం. వి. ఇ. పుం. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆట, క్రీడ. ౨. స్త్రీపురుషులవిహారక్రీడ. ౩. పరిహాసము. ఇ. స్త్రీ. భూమి. (వాచ.)

కేళిక. వి. (శ. ర. ను బట్టి యిది తెనుఁగుగా గ్రహింపఁబడినది – సం. కేళికా. త. కేళిక్కై.) నృత్యము, నాట్యము.

చ... జక్కిణికొరవంజి మేళములఁ గేళిక సల్పిరి... రామా. ౨. ౧౩౧. (శ. ర. పా.)

ద్వి. చాఁగు బళా యనుశబ్దముల్ మ్రోయఁ, గాఁ గేళికలతోడఁ గర మర్థి నేఁగి. బస. పు. ౭. ౧౫౪.

కేళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కేళి.

కేళికము. సం. వి. అ. పుం. అశోకముకీ.

కేళికల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సరస్వతివీణె, కచ్ఛపి. (వాచ)

కేళికిల. సం. ఆ. స్త్రీ. రతి, కామునిపత్ని.

కేళికిలుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) పరిహాసము చేయువాఁడు. వి. అ. పుం. (నాటక) విదూషకుఁడు.

కేళికీర్ణము. సం. వి. అ. పుం. లొట్టియ, ఉష్ట్రము.

కేళినాగరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భోగప్రధానుఁడగు నాగరనాయకుఁడు.

కేళిముఖము. సం. వి. అ. పుం. పరిహాసము. (త్రి. ని.)

కేళివృక్షము. సం. వి. అ. పుం. కదంబవృక్షవిశేషము. (కల్ప.)

కేళిశీలుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) పరిహాసకుఁడు, పరియాచకము చేయుస్వభావము గలవాఁడు.

కేళిశుషి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. భూమి.

కేళిసచివుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఆటచెలికాఁడు, నర్మసఖుఁడు. (విదూషకుఁడు, మె.)

కేవడము. వి. ఒకవిధమైనడాలు, ఖేటకభేదము.

సీ... ఖేటక మెసఁగును గేడె మనఁగఁ, దద్భేద నామమై తనరును జిల్లోటి కేవడ మంచన ...ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

సీ. మిహిపసిండిపరుంజు మొహదా కెలంకుల తావు గుజ్జరి నేఁత కేవడంబు. మనుచ. ౪. ౨౭.

కేవరి. విశ. (కేవు[2] + అరి) కేవు పుచ్చుకొనువాఁడు. (బ్రౌ.)

కేవర్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం– నీటియందు వర్తించువాఁడు – కైవర్తుఁడు, జాలరి. (కల్ప)

కేవలద్రవ్యము. సం. వి. అ. న. మరీచము, మిరయము.

కేవలము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. కృత్స్నము, సమస్తము. ౨. ఏకము, అద్వితీయము; అసహాయము. ౩. అచ్చము, మఱియొకదానితోఁగూడనిది.

శ్లో. కాతర్యం కేవలా నీతిః శౌర్యం శ్వాపదచేష్టితం. సం. రఘు. ౧౭. ౪౭.

వి. అ. న. అవధారణము, నిర్ణయము.

కేవలుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) సామాన్యుఁడు, సాధారణుఁడు.

క. ఈమత్స్యపతి సహాయము,గా మాకుం దీర్ప రానికార్యము గలదే, సామాద్యుపాయపరుఁ డు,ద్దామభుజాబలయుతుం డితఁడు కేవలుఁ డే. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౦.

క... సాత్యకియు... కృష్ణాసోదరులుఁ దలఁపఁ గేవలులె నృపా. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౭౮.

కేవు[1]=కవ్వు. వి. అర్చుటయం దగుఉల్లాసాదిసూ చకధ్వని కనుకరణము.

ఉ. ఆవలరాయరాహుతుఁ దహంకృతిఁ బచ్చని ఱెక్కపక్కరల్, తీవి వహించుతేజిని వడిం దుమికింపుచు నుగ్రమూర్తియై, కేవున నార్చి తూఁటి నటికెల్ యతిహృద్ధృతి ఖండఖండముల్, గా వరకేతకీకుసుమగర్భదళోజ్జ్వలఖడ్గధారచేత్. కవిరా. ౪. ౧౨౬. అచ్చ. రా. యు. ౭౫౪.

కేవు[2]. వి. (హిం. కేవు) ఓడకూలి. (శ.ర,బ్రౌ,వా.) జ: కేవరి.

కేశకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుబ్బమువెంట్రుకలను కత్తిరించుకత్తెర. (వై.ని.) ౨. ఇక్షుభేదము, ఒకజాతిచెఱకుత్.

కేశకీటము. సం. వి. అ. పుం. పేను.

కేశగర్భము. సం.వి.అ.పుం. కబరి, కొప్పు.

కేశఘ్నము. సం. వి.అ.న-వెంట్రుకలు పోఁగొట్టునది-ఇంద్రలుప్తకము,బట్టతల; పేనుకొఱుకుట.

కేశచ్ఛిత్తు. సం.వి.ద్.పుం. మంగలి. (రూ. కేశచ్ఛిదుఁడు.)

కేశచ్ఛిదుఁడు. సం.వి.అ.పుం. మంగలి. (వాచ)

కేశజాహము. సం.వి.అ.న. కేశమూలము,వెంట్రుకకుదురు.

కేశటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఛాగము, మేఁక. ౨. పేను. ౩. మన్మథునిశోషణబాణము. ౪. శోణకవృక్షము, దుండిగముత్.

కేశటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. భ్రాత. ౨.విష్ణువు.

కేశనామము. సం. వి. న్. న. హ్రీబేరము, కురువేరుత్.

కేశపక్షము. సం.వి. అ.పుం. కేశసమూహము.

కేశపర్ణి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. అపామార్గము,ఉత్తరేణుత్.

కేశపాశము. సం=కేశపక్షము.

కేశపాశి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. సిగ.

కేశబంధము. సం.వి.అ.పుం. ౧. క్రొమ్ముడి, కొప్పు, కీలుగంటు, జడ, మొ. ౨. కేశములను బంధించు సాధనము. (త్రాడు, మొ.)

కేశభారము. సం=కేశపక్షము.

కేశమథని. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. శమి, జమ్మిత్.

కేశమార్జకము. సం. వి. అ.న -కేశములను దువ్వునది-దువ్వెన.

కేశమార్జనము. సం.వి.అ.పుం. కంకతిక,దువ్వెన.

కేశము. సం.వి.అ.పుం. ౧.తలవెంట్రుక. ౨.గుఱ్ఱము సింగము లోనగువాని మెడవెంట్రుక,జూలు. ౩. కిరణము. ౪.యోని,ఆఁడుగుఱి. పుం.న. హ్రీబేరము, కురువేరుత్. (కే.ని,మే.ని.)

కేశముష్టి. సం. వి. ఇ. పుం. మహానింబము, పెద్దవేముత్.

కేశరంజనము. సం.వి.అ.పుం. భృంగరాజము,గుంటగలగరత్.

కేశరచన. సం.వి. ఆ.స్త్రీ. వెంట్రుకలు దువ్వి కొప్పు మొదలగువానిని పెట్టుట.

కేశరచనము. సం.వి. అ.న=కేశరచన.

కేశరాజము. సం.వి.అ.పుం. భృంగరాజము,గుంటగలగరత్.

కేశరుహ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ఒకజాతిదంతీవృక్షముత్.

కేశవము. సం.వి.అ.పుం. పొన్నచెట్టు. (కల్ప)

కేశవర్ధని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. సహదేవీలతచెట్టు.

కేశవాలయము. సం.వి.అ.పుం.అశ్వత్థము, రావిచెట్టు.

కేశవావాసము. సం=కేశవాలయము.

కేశవుఁడు. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) ప్రశస్తమైనకేశములు గలవాఁడు. వి. అ. పుం- కేశియనురాక్షసుని చంపినవాఁడు-విష్ణువు. (వాచ)

కేశవేశము. సం.వి.అ.పుం. కేశబంధము. (కొప్పు, సిగ, ముడి, జడ, మొ.)

కేశహంతృఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-రోమములను పోఁగొట్టుపండ్లు గలది-శమి, జమ్మిచెట్టు.

కేశహస్తము. సం=కేశపక్షము.

కేశాంతము. సం. వి. అ. పుం. కేశచ్ఛేదనకర్మము, గోదానము. (ఇది బ్రాహ్మణులకు పదియాఱవయేఁటను క్షత్రియులకు ఇరువదిరెండవయేఁటను వైశ్యులకు ఇరువదినాలుగవయేఁటను చేయుకేశచ్ఛేదనసంస్కారము.) మను. ౨. ౬౫.

కేశాంతికము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) వెండ్రుకలవఱకు నుండునది, తలయెత్తుపాడుగు గలది.

కేశాకేశి. సం. అవ్య. ఒండొరులవెండ్రుకలు పట్టుకొని చేయునది. (యుద్ధము-చూ. కచాకచి.)

కేశారుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సహదేవీలత. (వాచ)

కేశార్హా. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. మహానీలి, పెద్దనీలిచెట్టు.

కేశి. సం.విశ. (న్. నీ. న్.) మంచివెండ్రుకలు గలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. కృష్ణునిచే చంపఁబడిన ఒకరాక్షసుఁడు. ౨. సింహము. ఈ. స్త్రీ. ౧. నీలిచెట్టు. ౨. భూతకేశిచెట్టు. 3. అజలోమచెట్టు.(కల్ప.) ౪. చూడ, సిగ. (వై. ని.)

కేశిక. సం.వి.ఆ. స్త్రీ.శతావరి,పిల్లపీఁచర,చల్లగడ్డచెట్టు.

కేశికుఁడు. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) మంచివెండ్రుకలు గలవాఁడు.

కేశిని. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. ౧. మంచివెండ్రుకలు గలస్త్రీ. ౨. ఒకరాక్షసి, కైకసి. (రావణకుంభకర్ణాదుల తల్లి.) 3. దుర్గ. ౪. చోరపుష్పి, కడిలముచెట్టు. ౫.జటామాంసిచెట్టు. (కల్ప.)

కేశుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. వరుణుఁడు. (హే మ. ని.) ౨. విష్ణువు.

కేశ్యము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) కేశములకు హితమైనది, వెండ్రుకలకు నలుపు లోనగువానిని గలిగించునది. వి. అ. పుం. భృంగరాజము, గుంటగలగరచెట్టు. న. కృష్ణాగురువు, నల్లఅగలు.

కేసర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కార్పాసము, ప్రత్తిచెట్టు. (కే. ని.)

కేసరము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. సింహములోనగువానిమెడమీఁదిజూలు. ౨. కింజల్కము. పుం. ౧. నాగకేసరముచెట్టు. ౨. పున్నాగము, పొన్నచెట్టు. 3. వకుళము, పొగడచెట్టు. (కే.ని.) న. ౧.ఇంగువ. ౨. బంగారు. 3. కాసీసము, అన్నభేది. (కల్ప.)

కేసరపూరకము. సం.వి.అ.పుం. మాతులుంగము, మాదిఫలముచెట్టు.

కేసరాచలము. సం. వి. అ. పుం. మేరుపర్వతము. (వాచ)

కేసరామ్లము. సం.వి.అ.పుం. మాతులుంగము,మాదిఫలముచెట్టు.

కేసరి[1]. వి. మృగవిశేషము, ఖేచరము.

సీ. ... కేసరి యన ఖేచర మగు...ఆం. భా. ౨. ౬౫. (బ్రా, శ. ర. పా- కిసరి. ప్రాఁతప్రతి వ్రాఁతప్రతులపాఠము.)

కేసరి[2]. వి. ఒకవిధ మగువరిపైరు.

(బ. కేసరులు-ర్లు-) ఒకజాతి ఎఱ్ఱవడ్లు. (బ్రౌ.)
వ. ...కస్తూరినిగరాలు ముత్తెసరు లేనుఁగుకొమ్ములు గంగాజలములు కేసరులు చంద్రవంకలు ...ప్రబంధ. ౧౧౨.
సీ. సన్నమామలు పచ్చగన్నేర్లు గోదండరామము ల్కేసర్లు రాయసర్లు. హంస. ౪. ౧౨౭.

కేసరి. సం. వి. న్. పుం. ౧. హనుమంతునితండ్రి. ౨. సింహము. ౩. గుఱ్ఱము. ౪. పొన్నకే. ౫. నాగకేసరముకే. ౬. రక్తశిగ్రువు, ఎఱ్ఱమునగకే. ౭. బీజపూరము, మాదిఫలముకే. విణ. న్. పుం. శ్రేష్ఠుఁడు. (ఈయర్థమున సమాసపూర్వపదముగా నుండదు. చూ. ఋషభుఁడు.)

కై

కై[1]=కయి[1]. వి. (క. కై, కయి. త. కై.) హస్తము, చేయి.
మ. ...చిలుకన్ గైనుంచకే చిల్కపల్కులో నీపల్కులో కాంచలేము ... ఉ. రా. ౬. ౫౬.
క. కైకా నీపూనినపని, కై కా కై కందినట్టియనుఁగుంగొడుకి, ట్టైకానల కేఁగెడు ... అచ్చ. రా. అయో. ౯౪. ఆం. భా. ౨. ౧౩౭.
౨. తొండము. (చూ. కేలు, చేయి.)
జ: కైకట్టు, కైకలవాఁడు, కైకానుక, కైకాసము, కైకూడు, కైకొను, కైకొలుపు, కైకోల, కైకోలు, కైచాఁపులు, కైచెఱ, కైజీతగాఁడు, కైజీతము, కైతప్పు, కైదండ, కైపదు, కైపదను, కైముడి, కైమోడుపు, కైలాగు, కైలాటము, కైవడి, కైవసము, కైవీఁగు, కైసదు, కైసాటిమక్క, కైసేఁత, కైసేయు.

కై[2]=కయి[2]. ప్ర. (కు+ఐ-ఇది ఉభయయతుల లోనిది)-చతుర్థీవిభక్తిప్రత్యయము-కొఱకు.
(క) ప్రయోజనమును తెలుపును.
క. కమలాపతిఁ గొల్తు ముక్తికై విభు ననఁగన్. నరస. ౪. ౨౪.
గీ. అనఘ మామామ శకుని నాకై కడంగి, జూదమాడెడు నీతోడ...భార. సభా. ౨. ౧౭౪.
గీ. అమరతటినీతనూజుపైయలుకఁ జేసి, యనికిఁ జొరవ టె యట్లైన నతఁడు సచ్చు, నంతదాఁకఁ బాండవులకై కొంత సమర, కేలి వేడుకఁ జలుపుట వోలదొక్క. భార. భీష్మ. ౧. ౧౬౩. (ఇట 'పక్షమున' అని భావము)
(చ) హేత్వర్థకము.
గీ. అదియుఁ గాక మరుత్తుండు యజ్ఞవేళ, నుచితదక్షిణ లర్పించి యున్నధనముఁ, గొల్లవిడిచిన బ్రాహ్మణు లెల్లఁ దనిసి, విడిచి రర్థంబు దీనికై వెఱవ నేల. జై. భా. ౧. ౭౩.
(ట) దెసకు, వైపునకు.
ఉ ... అత్యంతముఁ దత్తఱిల్లఁగఁ దదాననముం దనకై మరల్చుచున్. కళా. ౫. ౧౪.

కై[3]=కయి[3].

కైంకర్యము. సం. వి. అ. న. సేవ, ఊడిగము.

కైక=కయిక. వి. (సం. కైకేయీ.) దశరథుని భార్యలలో నొకతె.
క. కైకా నీపూనినపని, కై కా కై కందినట్టియనుఁగుంగొడుకి, ట్టైకానల కేఁగెడు నిఁక, నే కడ నీవంటితులువ లేరీ పుడమిన్. అచ్చ. రా. అయో. ౯౪.
సీ. ... కైకేయి వెలయును గైక యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౧౦౫.

కైకట్టు=కయికట్టు. వి. (కై[1]+కట్టు) సందర్భము.
సీ. సందర్భసంజ్ఞయై చనును గైకట్టన ... ఆం. భా. ౧. ౧౧౨.

కైకయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కేకయరాజుకూఁతురు; కైక, కైకేయి.

కైకయుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కేకయదేశపురాజు. (రూ. కేకయుఁడు.)

కైకలవాఁడు=కయికలవాఁడు.వి.(√కై¹.) తంతువాయభేదము.

సీ. తంతువాయాభిధ దనరు మగ్గరి యన...తద్భేదము ల్తొగటవాఁ డనఁగను సాలీఁ డనంగను సాలె యనఁగ ... కైకలవాఁ డనఁగను ... ఆం. భా. ౨. ౨౮౩.

కైకసి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. రావణాదులమాత, కేశిని.

కైకానుక(న్క)=కయికానుక.(కై¹+కానుక-త. కైక్కాణి.)

(రాజాదులఁ జూడఁ బోవునపుడు కొనిపోయెడుద్రవ్యము, ఉపాయనము.)

మ. పులిగోరుల్ పెరతేనె కస్తురి మెకంబుల్ పుస్గుజవ్వాజిపిల్లులు... సెలవిండ్లుఁ బాఱివాతంపక,ట్టులుఁ గైకానుక లిచ్చి బోయదొరబిడ్డల్ గాంచి రాభూవిభుణ్. రామా.౨.౫.

గీ. నీకుఁ గైకాన్కఁ జేసెద నేఁడు దానిఁ,దత్తనూజులకంఠరక్తంబు గ్రోలు.శుక.౨.౨౯౯.

(బహుమానము; లంచము.)

గీ. గుండ్లపేరును గైకాన్క కోరి సేతు,నమ్మ నా విన్నపంబు నీ వాలకించి,వాని ననుఁ గూర్పు నీనేర్పు పూని మెఱసి. హంస. ౨. ౩౭.

కైకాసము=కయికాసము. వి.(√కై¹) రాయిడి, బాధ.

క. చేసెదువలరాయనికై,కాసములకుఁ గాక జడిసెఁ గాఁపుంగొడుకుణ్, లో సుదతిఁ దెచ్చుటకు ని,ద్రాసక్తుని మిాఁటెఁ జన్నుద్రావెడుకొడుకుణ్. వేం. పంచ. ౪. ౪౮౮.(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కైకూడు=కయికూడు. (√కై¹)

కైకేయి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.కేకయరాజుకూఁతురు; కైక, దశరథునిమూఁడవభార్య, భరతునితల్లి.

కైకేయుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కేకయదేశపురాజు.

కైకొను=కయికొను. స. క్రి. (√కై¹. త. కైక్కొళ్.) ౧. ధరించు;స్వీకరించు,పుచ్చుకొను; పట్టుకొను, గ్రహించు.

శా. శ్రీకంఠా నిను నీవు నేమఱకుమిా చిత్తంబు రంజింపచెదణ్, నాకద్వేషుల డాఁగురించుటకునై నాఁ డేను గైకొన్న కాం,తాకారంబు జగన్నిమజ్జనము నీకై చూచెదేఁ జూపెదణ్ ...భాగ. ౮. ౩౯౧.

చ. పొదువుగ నెల్లయంగదులఁ బ్రోవులువోసిన నూత్నరత్నముల్, కడఁక ననేకవేషములు గైకొని వచ్చినయర్థికోటికిణ్,బిడికిళు లాదిగాఁగ బలినెట్టుదు రెప్పుడు వైశ్యభామినుల్...విక్ర. ౧. ౭౪.

గీ. కైకొనుము దీని నని యిచ్చె నాకవనిత, పూర్ణచంద్రనిభాస్య కప్పావుదండ. నైష. ౩. ౧౨౦.

చ. ... ప్రదక్షిణార్చియై,యకలుషలీలఁ గైకొనియె హవ్యవహుండు హవిర్విభాగముణ్. భీమ. ౫. ౩౯.

ఉ. ...తా గురుజనంబులు కుంకుమ సంకుపంకముం, బోలెడుచల్వయుం బసుపుముద్దయుఁ గైకొని తోడ రా మహా,కేళిరథాంగయైన నదికిం జని మజ్జనమాడి వేడుకణ్. శుక. ౧. ౪౨౨.

చ. అనవుడు బోయ యిట్లను శుకాంగనతో నడలంగ నేల నీ,తనయులఁ జంప నేను బిసితంబులు బ్రాఁతియె నాకు వీనిఁ గై,కొని వెలవెట్టువారికడకుం జని యమ్ముదు... కేయూర. ౪. ౬౭.

౨-పాణిగ్రహణముచేయు-వివాహమగు, పెండ్లియాడు.

చ. భవదనుజాత్మజ న్వసునృపాలుఁడు గైకొను
నెల్లి నేఁట...వసు. ౪. ౪.

ఆ. తనకు సదృశుఁ డైనతరుణునిఁ గైకొంట,రా
జసుతకుఁ దగవు రాజవదన. భాగ. ౯. ౬౨౦.
విక్ర. ౪. ౫౪.

౩. భావించు, ఎంచు.

గీ. ... గెల్పు గెల్పుగ మదీయ,బుద్ధి గైకొనద
య్యెడు సిద్ధముఖ్య. భార. శాం. ౧. ౬.

సీ. అఖిలసైన్యములు సహాయులు గూడంగఁ గృ
ష్ణుచే నపజయక్లేశ మొంది, యే మని తనవీటి
కేఁగె నమ్మగధేశుఁ డకట యిమ్మెయిఁ దన
యంత మేటి, యవనీపతుల కెల్ల నగ్రణి య
నిఁ బాటిపోక కర్జంబుగఁ గైకొనంగఁ, జను
నె...హరి. ఉ. ౨. ౩.

౪. ధ్యానించు.

శా. ... శృం,గారాగారము మంగళాచలపతిం
గైకొందుఁ జిత్తంబునన్. గంధ. ౧.

౫. లక్ష్యపెట్టు,సరకుగొను,పాటించు;ఆదరించు.

క. తనకొలఁది నుపాయంబులు, పొనరిచి ధనవం
తుఁ డగుట భూపగుణము ని,ర్ధనుని నిజప్రజ
యును గై,కొనదు విరోధులును సరకుగొనరు
కుమారా. భార. శాం. ౩. ౧౭౩.

మ. దయ నాయాడినమాట గైకొనవు సంతాపం
బుఁ దెచ్చెం జుమీ. భార. ఉద్యో. ౪. ౪౭.

క. ఏకాధివాసమైత్త్రిం, జేకొను మేఖలకు హితము
చెప్పుతలఁపునం,బోకుము నీ వెన్నఁడు నది,
కైకొనదు హితోక్తి తెలియఁగా లేదు మ
దిన్. కేయూర. ౩. ౨౬౪.

గీ. తప్పు సేసితి రిట్టులు దగునె వీర,లేమిగతిఁ బ
ల్కినను నది యెల్ల మనము,గైకొన వలయుఁ
గా కిట్లు గాదుగూడ,దని నిషేధించు టొ
ప్పునె మనుజనాథ. భార. విరా. ౫. ౨౭౫.

౬. అంగీకరించు, ఒప్పుకొను.

క. ఆకుహనాభూసురుఁ డపు, డాకాంతలసరస
సమ్మదాలాపములన్, గైకొనుచు ముదితహృ
దయుం,డై కేళీవనము వెడలి యరిగి కుఱఁగ
టన్. మనుచ. ౩. ౧౧౦.

క. తగుమాట లాంబికేయుం,డగు నని కైకొనునె
యెన్నఁ డైనను...భార. ఉద్యో. ౧. ౩౧౫.

౭. ఆక్రమించు, వశపఱచుకొను.

చ. మదగజరాజకుంభముల మచ్చరికించు చకో
జకుంభముల్,కదిసి కలంత మేరయునుఁ గై
కొని యున్నవి యెల్లవారికిన్,విదితము గాఁ
గ నిట్టితటి నీ చెలి డెందమునందు నేమియుం,
గదలక మాకు నుండ నవకాశము లేదు గదే
కళావతీ. నైష. ౮. ౬౫.

వ...వారి ప్రధానులు స్వామిద్రోహంబులు చేసి
రాజ్యంబులు గైకొని యేలం గలవారు...వి.
పు. ౬. ౩౯౫.

మ. కొనియెం గంచుకముల్ సముద్భటనటద్ఘోటీ
భటప్రౌఢిఁ గై,కొనియె న్వేడుక జీడికోట
యహితక్షోణీశు లల్లాడ...కాశీ. ౧. ౩౩.

౮. అవలంబించు, పూను.

సీ. ఏఁడు గాలం బయ్యె నేను నిరాహారఘోర
వ్రతంబుఁ గైకొన్నవాఁడ. హర. ౨. ౫౩.

౯. పొందు, చెందు.

చ. అశుగులయందు శౌచవిధి యాత్మ నొనర్పఁ
దలంప కీవు కా,ల్గడ దలయింపి గా నిదుర
గైకొన నే నది యంతరంబు గాఁ, గడఁగి మ
దంతహేతు వగుగర్భము నొంచితి...హరి.
పూ. ౧. ౮౭.

మ...కాశీశ్వర నీలకంఠ యనుచున్ మ్రాఁగన్ను
వాటిల్లఁ ద,త్కాలశీనూనుఁడు మూర్ఛఁ గై
కొనుఁ గ్రమక్షామాక్షరోల్లాసియై. కాశీ.
౨. ౧౫౪.

౧౦. అనుభవించు.

చ. అదియును గాక పూర్వకృత మైనయఘంబు

లు వ్యాధిరూపమై,పొదివినఁ దాను గైకొనక పోవునె... భోజరా. ౧. ౧౦౬.

సీ. ప్రాణేశ పతికి మున్పరలోక మరిగెడు చెలువ లేతపములు చేసిరొక్కొ,వల్లభ చూచితే వై ధవ్య మెక్కింతవడియైనఁ గైకొన వలసె నాకు. భా. రా. యు. ౩౯౨.

సీ. అసమసింహాసనస్థుఁడై యఖిలరాజ్య,వైభవంబులు గైకొంచు వఱలువాఁడు, నియతిమై గాలిఁ గ్రోలెడు నేఁడు నహహ, యధిప య తఁడు మహాభోగి యనుట నిజము.కవిక. ౬. ౩౯.

౧౧. భక్షించు, తిను.

ఉ. కల్లరిత్రాఁచు నిప్పుకలు గైకొనుకేకిచకోర పాళికిం,జెల్లినఁ జెల్లుఁ గాక సరసీజబిసంబు లిగుళ్లు మేసి భా,సిల్లెడుమీ కయో విషము చిల్కఁగ వేఁడిమి గుల్కఁ బల్కఁగాఁ, జెల్లునె యోమరాళపికశేఖరులార వచింపుఁ డింపుగన్. విజ. వి. ౩. ౫౭.

ఉ ... వాడుమోములం, బొందువడంగ సాం ద్రతరభూరుహపంక్తులచల్లనీడలం, గందఫ లాదిఖాద్యములు గైకొని కొండొక నిల్చి వెండియున్. భా. రా. యు. ౨౭౧. శుక. ౧. ౪౨౩.

౧౨. పట్టు, అనుసరించు.

వ. మాధవుండు ... కరినగరంబు పెంచెరువు గై కొని... చనిచని...భార. ఉద్యో.౩.౧౮౫.

మ. చరమాశాంతరవీథిఁ గైకొని సరోజాతప్రి యుం డేఁగఁగా...విక్ర. ౨. ౧౧౫.

అ. క్రి. ౧. పూను, ఉద్యమించు.

శ. మాకుం బుణ్యము సాలమి,గా కేమి జగత్త్ర యంబుఁ గావం బ్రోవం,గైకొన్న నీవు సకల వి,వేకివి మాదుఃఖ మెఱుఁగవే మధుమథనా. ఉ. హరి. ౪. ౯౬.

౨. కలుగు ?

క. ఏకరి దనకు నపాయము, గైకొనఁగాఁ దనదు మూర్ధకంపము సేయన్, లోకమున కపుడు సకలమ,హీకంపము పుట్టు నట్టియిభరాజం బున్. భా. రా. బాల. ౪౨౦.

కైకొలుపు=కయికొలుపు. స. క్రి. (√కైకొను) కైకొనఁజేయు.

(సమ్మతింపఁజేయు)

క. నావుడు మానరనాథుఁడు,గేవలపురుషుండె వాఁడు కీడొందుపనుల్, గావించునె మది బెదరం,గా వల దని చెప్పి దొరలు గైకొలు పుటయున్. భోజరా. ౪. ౭౪. (చూ.౭౩.)

కైకోల=కయికోల. వి. (కై¹ + కోల-ల. కై కోళన్.) గుడ్డలు నేసికొని బ్రతికెడు ఒకా నొకజాతి. (ఉదా: కైకోలవాఁడు, కైకోలది. శ. ర.)

కైకోలు=కయికోలు. వి. (√ కైకొను). కైకొ నుట.

(అంగీకారము)

సీ. నీవ కా కెవ్వరు నేర్తు రీపని కియ్యకొ మ్మని యతని కైకోలు వడసి. భాగ. ౮. ౧౯౨.

(గ్రహణము, గ్రహించుట)

శా. గంగం దాల్చితి వుత్తమాంగమున నన్ గై కోలు గావించి త,ర్ధాంగీకారము...నరస.౧. ౫. (శ. ర. పా- కైకోలుగావించు = గ్ర హించు.)

(ప్రతిజ్ఞ)

క. నేలయు నుదకముఁ దేజము, గాలియు నాక సము నెఱుఁగఁ గాచితి నాకై,కో లిదె రెం డాడఁగ నా,నాలుక మీపలుమువారినాలుక యటులే. ద్వా. ౫. ౧౯౮.

కైచోఁపులు. వి. బ. (కై¹ + చాఁపులు) నమ స్కృతి. (శ. ర.)

రగడ...నిబిడస్థలిలో నిబిడాకార, స్వామికి మతిఁ గైచాఁపు లొసంగుచు. హంస. ౪. ౨౧౩.

కైచెలి=కయిచెలి. విణ. (కై[1]+చెలి) చేతిలో బంది యైనది.

క. ఏచినతననిడువాలువి,లోచనముల చెలువమునకు లొంగి జలజముల్, కైచెలియిచ్చెనసం గే,లీచాలితనలిన మాకలికి ధరియించుచ౯. వరాహ. ౧౧. ౫౦.

కైజా=కయిజా. వి. (పార్సీ. ఫైజ్.) వాఁగెను వెనుక కీడ్చి కట్టుట. (శ. ర)

క. ఆకోలాహల మరు దని, యాకర్ణింపుచు విభుండు హయము డిగి హుసా,రై కైజా చేసి మహా,నోకహతలమున నిలిచి కనుంగొనుచుండ౯. చంద్రా. ౨. ౧౧౧.

శా. కైజా చేసినబొండుమల్లెవిరిబల్లుండాజగా జోదుతే,జీజాడం దల వాంచి బోటిచెలఁగుం జే గట్టిగాఁ జుట్టి ను,న్గాజుంగంబముచాటున న్నిలిచి క్రేఁగంట న్ననుం జూచునం, భోజాతాక్షిని సెజ్జకుం దిగుచు నేర్పుల్ గల్గునే మీఁదట౯. కుపల. ౪. ౯౯.

సీ. లాయంబులోనిలులాయంబుపైఁ గాలుఁ డెక్కుడునరునిపై రక్కసుండు, కైజా యమర్చి నక్రంబుపై వరుణుండు...శ్రీరం. మా. ౪. ౯౧.

జ: కైజామోర.

కైజామోర=కయిజామోర. వి. (కైజా + మోర.) ౧. హయశీర్షకంపనము.

సీ...కైజామోర యన హయశీర్షకంపనము వెలయు...ఆం. భా. ౨. ౨౦౦.

౨. కళ్లెముతో వెనుకకు బిగించినమూతి.

సీ. హయనాథుఁ డంపినహరులు కైజామోర లార్చుచుఁ బతికి జోహారుసేయ. వసు. ౧.౧౫.

సీ. అనికి వేలుపుఁదేజి నలరు కైజామోరయల్లార్చుచేఁ జీరుహయకులములు. చంద్రి. ౬. ౮౫.

శా... పురిం బొల్చు నా,జానేయంబులు ఫేనహాస మిడి కైజామోర లల్లార్చుచు౯. ఆము. ౨. ౨౬.

కైజీతగాఁడు=కయిజీతగాఁడు. విణ. (కైజీతము + కాఁడు) భృతకుఁడు; భృతకయోధుఁడు.

ఆ. కాననంబుబలముఁ గైజీతగాండ్రును, సైనయట్టిబలము లాలు నరసి. భార. ఆశ్ర. ౧. ౭౩.

కైజీతము=కయిజీతము. వి. (కై[1]+ జీతము) ఎప్పటి కప్పు డిచ్చుజీతము.

గీ. ఒకని నొకఁ డెచ్చరించుచుఁ జికిలియొఱలు, పొఱవైచుచు వడిఁ జోరఁ బాఱువారు,నగుచుఁ గైజీతములవార లనికి నిగిడి. కుపల. ౨. ౧౪౩.

సీ.అఖిలసీమామూల మైనదుర్గమ్ము లుంబళికలు గలకమ్మవెలమదొరలు,చేతి కై దేసివేల్ శివరాయలవరాలనెలకట్టడలపటాణీల్ గరీబు,లూళ్లాయములమీఁద హూరపుత్తరువు గన్నరాయకైజీతంబురాయవారు... రా. వి.౫.౧౩.

విణ. శపథాయుధనిషేవి, వెనుకకు తిరుగ నని యొట్టుపెట్టుకొని యుద్ధము చేయువాఁడు, సంశప్తకుఁడు.

సీ. శపథాయుధనిషేవి చనును గైజీత మంచనఁ గను...ఆం. భా. ౨. ౧౮౫.

మ...బోయల్ దాయలై పాయక,స్వరవీథి౯బరవీరుల న్గదుమ గుంపుల్ గూడి కైజీతముల్, దఱుమ౯ బర్విడి స్వామిపుష్కరిణితీర్థంబందు వే గ్రుంకిన౯. ప్రబంధ. ౭౯౭.

కైజో=కయిజో, కైదు, కయిదు. వి. కపింజలము, కాఁజు.

సీ. కాఁ జనఁ గై జనఁగాఁ గపింజల మొప్పు...
ఆం. భా. ౨. ౯౪. సుద. ౩. ౧౯౪.

గీ. కటకటంగ్రుల నితికించి గజ్జె గదలఁ,గతికి నె
తినెతికో లెమ్మకయును విఱుగ,వితిచె వడిఁ
గైజు నొక పెద్ద వేసడంబు. మనుచ. ౪.౫౭.

కైటభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుర్గ. (త్రి. ని.)

కైటభారి. సం. వి. ఇ. పుం. విష్ణువు, వెన్నుఁడు.

కైటభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కైటభ. (త్రి. ని.)

కైటభుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒక రాక్షసుఁడు. (విష్ణుదేవుఁడు నిదురించుచుండఁగా నతనికర్ణము లనుండి కైటభుఁడును మధుఁడును పుట్టి బ్రహ్మ దేవుని చంపఁ బోవఁగా విష్ణువు వారిని సంహ రించెను.)

కైటర్యము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భూనింబము, నేలవేము కీ. ౨. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడు కీ. ౩. పూతికరంజము, నెమిలియడుగు కీ. ౪. మదన వృక్షము, ఉమ్మెత్త కీ.

కైడర్యము. సం. వి.అ. పుం. ౧=కైటర్యము. ౨. కృష్ణనింబము, కతివేము కీ.

శ్లో. కృష్ణనింబః కాలశాకః కైడర్యః సురభిచ్ఛ దః. షట్సు-ంధనిఘంటువు.

కైత=కయిత.

ఉ. పూఁత మెఱుంగులుం బసరుఁబూపబెడంగులు
చూపునట్టి వా, కైతలు... (పెద్దన చాటువు)

జ: కైతగాఁడు.

కైతకము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ) మొగలిసంబం ధమైనది. (పువ్వు, మొ.)

కైతగాఁడు=కయితగాఁడు. వి. (కైత+కాఁడు.) కవిత్వము చెప్పువాఁడు, కవి. వేణు. ౨౨.

కైతప్పు=కయితప్పు. వి. (కై[1]+తప్పు). చేతిపొ రపాటు; పొరపాటు, ప్రమాదము.

సీ. కంగుకంగున నేలఁ గైతప్పఁగాఁ బడువేఁట
మ్ము లేఱక దాఁటి దాఁటి. మనుచ.౪.౧౦౩.

ఉ. అప్పుడ మూర్తికాంజలిఁ బ్రియంబునఁ జే
యుచు దేవ నిన్న కై,తప్పునఁ జేరె నీహయ
ము తండ్రికి నోర్వక పోదు బిడ్డఁడే,యొప్పు
మిఁ జేసెనేనియు ననూనకృపామతి నన్నుఁ
జూచి యీ,తప్పు సహింపు మంచు వసుధా
స్థలిఁ జాఁగిలి మ్రొక్కె-ఁ గ్రమ్మఱన్. జై.భా.
౫. ౧౬౭.

కైతవము. సం. వి. అ. పుం. ధుత్తూరము, ఉమ్మె త్త కీ. న. ౧. వైడూర్యమణి. - కితవుని ధర్మము- ౨.జూదము. ౩.పందెము,పణము. ౪.కపటము.

కైతవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జూదరి.౨.మో సగాఁడు. (వాచ.)

కైదండ=కయిదండ. (కై[1]+దండ.)
(హస్తావలంబము, చేయూఁత; ఊఁత.)

సీ. అర్ధరాత్రంబున నల్లాడనాథుండు దానె యొ
వ్వనికిఁ గైదండ యొసఁగె. హర. ౧. ౧౫.

సీ. కైదండ లిచ్చి రాకలువరాయనిఁ దెచ్చియం
దు మీఁదట నుంచె నతివ యోర్తు. యయా.
౪. ౯౩.

సీ. గంధేభఘంటికాఘణఘణల్ ఘనబృంహిత
ధ్వానములకుఁ గైదండ యొసఁగ. దశా. ౨.
౩౭౭. (ఇట 'బృంహితములను హెచ్చుచే
యు' అని భావము.)

కైదారకము సం. వి. అ. న. కేదారసమూహము.

కైదారికము. సం=కైదారకము.

కైదార్యము. సం=కైదారకము.

కైదు=కయిదు. వి. కైజు.

క. కళుకును గంకముచు గాకి కక్కె-ర కైదుల్.
ప్రబంధ. ౨౩౦.

కైదువ(వు)=కయిదువ. వి. ౧. ఆయుధము.

సీ... కైదువ యనఁగను గత్తి యనఁగ, నాయుధ మొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౨౧౧.

చ. కరమున శైలభేది యగుకైదువ యున్నశచీకళత్రుఁడో... హరిశ్చ. ౪. ౮౧.

క. ...పారి మిడుఁగులు లెగసి కైదువులపాడి రాలెన్. భార. ద్రో. ౫. ౫౧.

క. పొడిచినకైదువునకుఁ జమురిడఁగా వలదు ...మనుచ. ౪. ౧౯.

ఉ... తెల్లనిమోముగుజ్జమును తెల్లనిమామయుఁ దెల్లకైదువున్, దెల్లనికోడలుం గలుగుతెల్లనికూఁతురితండ్రిఁ గొల్చెదన్. రుక్మా. ౧. ౬౦.

౨. వాఁడి యైనఅంచు.

చ. జిలిబిలిపాలు జాలుకొను చెక్కుల టెక్కును మద్దికాయలున్, గళుకులరావిరేక చిఱుగజ్జియ లందియ లైదుకైదువల్, గలయపరంజిబిళ్ల తుది గన్ బులిగోరును బుట్టువెండ్రుకల్, చెలఁగెడుపట్టి పండువులు చేసెఁ ద గన్ దలిదండ్రికంటికిన్. రా. వి. ౨. ౨౧.

౩. శ్యేనవిశేషము, ఒకజాతిడేగ ?

సీ. ఈమించుకైదు వాళ్లెన్ని గల్గినసైనఁ దిత్తిదీసినమాడ్కిఁ ద్రెంచి పట్టు. చంద్రా. ౨. ౮౮.

పిడుగుకైదువు=వజ్రాయుధము. వసు. ౫. ౩౬.

కైప(వ)డు=కయిపడు. అ. క్రి. (కై[1] + పడు) కైవ్రాలు, క్రిందికొఱగు.

వ ... ఒకయింటిమచ్చెకంటి పంచాశద్వర్షదేశీయ పలితసారం బైనవేణికాభరంబు కైపడ... కలమధురవీణాక్వాణపాణింధమం బైనయెలుంగత్తి ... చేరం బిలిచిన ... భీమ. ౨. ౧౧౦.

కైపదము=కయిపదము. వి. (కై[1] + పదము - ప్రా. కయిపద.) కవితాశక్తిని పరీక్షించుటకై పూరింప నిచ్చెడిపద్యాంశము, సమస్య.

ఉ. కైపద మిచ్చువారలును గ్రక్కునఁ బద్యము చెప్పువారలున్, రూపితసంస్కృతాది పదరూఢి యెలర్ప మహాప్రబంధముల్, వేపొసఁగంగఁ బల్కి పృథివిం బ్రథితంబుగఁ జేయువారు ధా, రాపురమందె కాక కలరా మఱి తక్కినపట్టనంబులన్. భోజరా. ౨. ౫౦.

కైపు=కయిపు. వి. (త. కయిప్పు) ౧. మత్తు, మైకము, లాహిరి.

గీ. విరహకాలంబు మరుబాణవితతిఁ గొన్న,గంటు లన్నియుఁ బ్రియుఁ గూడి కైపు మిగిలి, పెనఁగునెడ నెట్టవిరిసె నా వనితమేనఁ, గలయ నవనఖదంతవిక్షతము లడరె. కు.సం. ౭. ౧౮౭. రా. వి. ౨. ౨౮.

౨. సురాభేదము, సారాయి.

సీ. కల్లనంగ సురాఖ్య చెల్లును గైపు సారాయి సారా నాఁగ రహిఁ దనర్చుఁ, దద్విశేషంబు... ఆం. భా. ౨. ౩౦౩.

౩. కపటము.

సీ... కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గారు, గబును కైపు కిటుకు కొడు డబ్బు కవుడు డంబనంగ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

౪. ఉద్రేకము, విజృంభణము.

క. దీప మణఁగఁ జీకటియును, గోప ముడుగ శాంతిగుణముఁ గోల్కొనుక్రియ నాటోపోద్భటముగ వేసవి, కైపు సడలఁ దోఁచెఁ గారుకాలము దళమై. పాండు. ౪. ౧౯.

చ... తేఁకువ వచ్చువిరోధిసేనలన్, మరలఁగఁ దోలుచో నిలిచి మార్కొనువీరులఁ దాఁకి వీఁక జర్జరితముగాఁ బడం బొడిచి చంపక చిత్తముకైపు వోవునే. కు.సం. ౧౧.౬౯. (ఇట 'కోపోద్రేకము' అని భావము)

౫. అందము, సౌందర్యము, ఒప్పిదము.

ఉ. కారుమెఱుంగులం దెగడుకైపున నొప్పునెలంత లంత బం,గారపుఁబళ్లెరంబుల పగన్

ననుముత్తెపుముగ్గులోన నిం, పారెడుకెంపు
దివ్వియల నందపుఁగెందొడవుల్ చెలంగఁ
గా,నారతు లిచ్చి రప్పుడు యయాతికి లేనగ
వొప్ప నర్తకీల్. యయా. ౪. ౧౦౩.

సీ. పేరోలగంబున్నఁ జేర్చు కైపులతోడ నచ్చర
పూఁబోఁడు లరుగుదేర. యయా. ౫.౧౫౫.

ఉ.ఎల్లరు నంత మేలుకొని యిందుముఖుల్ ముఖ
మజ్జనాదికం,బల్లనఁ దీర్చి కైపుగఁ దులాంబ
రముల్ మణిభూషణావళుల్, మల్లెసరంబు
లున్ బరిమళంబులుఁ దాలిచి...రామా. ౨.
౧౦౭.

౬. విధము.

సీ. పొల్లు గావించు కైపున రథుల్ రథముల నడిపి
నుగ్గాడిరి కడఁకఁ గరుల.చంద్రా. ౬. ౧౦౦.

గీ.రావణునిఁ జెట్టవట్టినరాజ్యలక్ష్మి,కైపు తోఁ
పించులంకపొంకంబు గాంచి. రామా. ౬.
౧౦౩.

కైపెక్కు= ౧. మత్తిల్లు; అలసుఁ డగు, సోమరి
యగు.

ఉదా: వాఁడు కైపెక్కి యున్నాఁడు.

గీ. జనులు మున్న కైపెక్కి యశక్య మని మ,నం
బులోపల స్రుక్కి కార్యంబునందుఁ, బూని
యుద్యోగ మొనరింపలేని యెట్లు,దానిసఫల
తాఫలతలు దారు గంద్రు. మార్క. ౩. ౪౭.

౨. వీడు, వదలు; చెదరు.

సీ. కబరికాభారంబు గైపెక్కి విరులతో నవటు
భాగంబుపై నత్తమిల్ల. కాశీ. ౧. ౩.

గీ. శ్రవణకహ్లారముకుళంబు జాఱకుండ, విరుల
కీల్గొప్పు వదలి కైపెక్కకుండ, నెత్తె శృం
గారకందుకం బెత్తినట్లు, కైటభారాతి మం
దరత్నాధరంబు. హర. ౬. ౪౫.

కైముడి=కయిముడి. వి. (కై¹ + ముడి) వాద్యవి
శేషము, తాళము.

గీ. తనరుఁ జుయ్యంకి కైముడి యనఁగఁ దాళ,
ము...ఆం. భా. ౧. ౧౫౯.

సీ. గాలికొమ్ములు డోళ్లు కైముళ్లు రుంజలు ...
మై. రా. యు. ౩. ౨౬.

కైముతికన్యాయము. సం=కైముత్యన్యాయము.

కైముత్యన్యాయము. సం. వి. అ. పుం. ఒకా
నొకన్యాయము.(చూ. న్యాయము.)

కైమోడుపు(డ్పు)=కయిమోడుపు. వి. (కై²
+ మోడుపు.) నమస్కారము.

రగడ. మాహురమం దనమానలె విడిసినకాలమే
ఘునకుఁ గైమోడుపు లని. హంస. ౪. ౨౧౩.

కైరఁడు=కయిరఁడు. వి. (క. కయిర) అశ్వవిశే
షము. (శ. ర.)

మ...మాహేంద్రచాపంబు మో,హనరత్నంబుల
వాగెత్రాడు వడగం డ్లాస్యస్రవత్ఫేన మై,త
నరం దజ్జలదంబుకైరఁ డెగయున్ ధారావి
హారంబులన్. వరాహ. ౧౦.౯౩.

గీ.బిగువుపదిలంబు చూచి గంభీరవృత్తి,మొక్క
పొన్నంకవన్నియ ద్రొక్కి నిక్కి,సరవిఁ గై
రని నెక్కి యుత్సాహలీల, పిక్కటిల్లఁగఁ
ద్రొక్కించి యెక్కవగను. ప్రబంధ.౧౮౪.

కైరవడీ=కయిరవడి. వి. (సం.ఖాదిరవటీ.) తాం
బూలముతోఁ గూడ నుపయోగించుకొనుటకు
కాఁచు లోనగువస్తువులు చేర్చి చేసినయుండ,
కాఁచువడియము, ఖాదిరఘుటిక.

సీ...ఖాదిరవట మొప్పును గైరవడి యన ...
ఆం. భా. ౨. ౧౬౭.

సీ. కప్పురగందంబు కైరవళ్ పట్టీలు తట్టు పునుం
గును...ప్రబంధ. ౫౭.

గీ. కాఁచువడియంబు లనఁగను గైరవ ళ్లనంగ
ఖాదిరఘుటిక లనంగదమన. ఆం. శే. ౫౫.

కైరవము. సం. వి. అ. న. తెల్లగలువ.

కైరవి. సం. వి. ఈ. పుం. చంద్రుఁడు. ఈ. స్త్రీ.
వెన్నెల.

కైరవిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లగలువతీఁగ. ౨. తెల్లగలువలసమూహము. ౩. తెల్లగలువ లున్న కొలను.

కైరవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కితవుఁడు, జూదరి. ౨. శత్రువు. (మే. ని.)

కైరాతము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కిరాత సంబంధ మైనది. ౨. కిరాత దేశభవము. వి.అ.న. ౧. ఒకజాతిచందనపుమ్రాను. ౨. భూనింబము, నేలవేముకీ.

కైరాతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బలవంతుఁ డగు పురుషుఁడు. (కల్ప.)

కైలాగు=కయిలాగు. వి. (√కై¹ -త. కైలాగు.) హస్తావలంబము, చేయూఁత; ఊఁత.

క. మునుకలు గంగానదిలో, నొనరించుటకన్న భాగ్య మున్నదె యనుచుకా, మును కలుగంగా దిగి పరి,జనములు కైలా గొసంగ స్నానోన్ముఖుఁడై. విజ. వి. ౧. ౫౫.

మ. అని సంతోషితచిత్తుఁడై బహువిధవ్యాపార మాధుర్యలీ,ల నుతింపం దనపాణిపల్లవము కైలా గిచ్చి యమ్మానిఁ ద,ద్ఘనగేహ ప్రతిహార గేహళిఁ జేరంగాఁ బంపి తా నాత్మ్క ర,మ్యానిశాంతంబున నుండె రంగపతి పద్మాదిప్రియాసక్తుఁడై. విప్ర. ౪. ౭౬.

కైలాట(ము)=కయిలాట. వి. ౧. మాయోపాయము; మాయ, మోసము.

ఉ ... తానును గజాస్యుఁడు లక్ష్మియుఁ జేసినట్టి కై,లాటమునకా ఘటిల్లె సకలార్థము దేవర యాజ్ఞ పెంపునకా. కాశీ. ౬. ౧౪౧.

ఉ ... కై,లాటము చేసె దేటికి బళా పికమాయిఁక మాను ... వేం. పంచ. ౪. ౧౯౨.

మ. కని చిల్కుం దన పెంటిగాఁ దలఁచి యాకైలాటపుంబుల్లు గ్ర,క్కున మి న్నందిన మేడమీఁదికిఁ దపుక్కుంగాంతితో జాతి ... సారంగ. ౧. ౧౭౯.

వ.అవ్వో యవ్వ కడుపుకూటికి దబ్బ ఱాడితి నని తలంచి యుండావే అది కల్ల గాదు కైలాట గాదు తరకటబరకట గాదు తబ్బిబ్బు గాదు... వేం. మా. ౫. ౩౭.

౨. కీడు.

గీ. చూడక మొగంబు త్రిప్పి మాటాడ కిపుడు, చే దిగిచి పట్టుక పరాకు చేసినపుడె,యేమి పుట్టునో కైలాట మింక మీఁద, మగువ దయలేక విడనాడఁ దగునె నీకు. విజ. వి. ౨. ౧౯౭.

జ: కైలాటకత్తె, కైలాటకము, కైలాటకాఁడు.

కైలాటకత్తె(త్తియ)=కయిలాటకత్తె. విశ. (√కైలాట) మాయలాడి, మాయావిని.

కైలాటకము=కయిలాటకము. వి. (√కైలాట) మాయోపాయము; మాయ, మోసము.

సీ. పనిలేనిపనికై నఁ బాటి కైలాటకంబులు నేయుమునిఁ గన్న ప్రోడవేల్పు. చిత్రభా. ౪. ౧౨౦. ప్రబంధ. ౫౨.

కైలాటకాఁడు=కయిలాటకాఁడు. విశ. (కైలాట + కాఁడు) మాయాశీలుఁడు, మాయావి; దుష్టుఁడు.

సీ.... తపళికాఁ డనఁగఁ గైలాటకాఁ డనఁగను డక్కరి యనఁ. గీ. డం కనంగను మాయావి పొంక మగును. ఆం.భా. ౨. ౭౬.

గీ. కల్లరియు గొంటు కైలాటకాఁడు చెడును, ...కూళ గడు సన వర్తిల్లుఁ గుజువుపేర్లు. ఆం. సం. మాన. ౧౧.

కైలాటము=కయిలాటము.వి.(√కై¹)నమస్కారము.

రగడ. ఉత్తలతలమున నుత్తమహరికిని ఘనతరభక్తిని గైలాటము లని. హంస. ౪. ౨౧౩.

కైలాసకి=కయిలాసకి. వి. నాట్యవిశేషము.

ఉ.... కై,లాసకి పేరణీవిధము లాఁగులు జక్కిణి చిందుకొల్వణుల్, బాసలు కోపుఁజూపులును బాట పదాభినయంబు లేకయుక్, వాసికి మీఱ నాట్యకలనఁ బ్రకటించెను హావభావముల్. శ్రీరం. మా. ౪. ౧౬౨.

కైలాసము. సం. వి. అ. పుం-కేలాసము(=స్ఫటికము)వలెఁ బ్రకాశించునది-వెండికొండ.(ఇది శివునకును కుబేరునకును ఉనికిపట్టు.)

కైలు=కయిలు. వి. (హిం. కైల్) పండినధాన్యము కొలత. (శ. ర.)

జ: కైలుదారుఁడు.

కైలుదారుఁడు=కయిలుదారుఁడు. వి.(√కైలు) కైలు చేయించెడియధికారి.

కైళము. సం. వి. అ. న. ౧. వేడుక, వినోదము.౨. కేళీసమూహము.

కైవడి=కయివడి. వి. (కై[1]+వడి) ౧.కరజవము, చేతివడి, చేతిచురుకు.

గీ. కైవడి యనంగఁ దగు రీతి కరజవంబు.ఆం.భా. ౩. ౫౨.

క. కైవడి మెకములఁ గ్రుమ్మెడి,కైవడి మాయావ చేవ కనఁబోయెదుగా, దేవర మాదేవరవలె, వేవేగమె సామి వేఁట విచ్చేయవయా. సారంగ. ౧. ౭౬.

౨.ప్రకారము,రీతి; పోలిక,సామ్యము.

క. ... మెకములఁగ్రుమ్మెడి,కైవడి...సారంగ. ౧. ౭౬. ఆం. భా. ౩. ౫౨.

చ...పొలలోఁ బడినబల్లులకైవడి నెల్లవెంటలన్, జెడితిమి వేయు నేల సరసీరుహసంభవ దుష్ట దైత్యుచేన్. హర. ౩. ౧౫.

క. విను మలుక వొడమి మిక్కిలి, కను దెఱచిన త్రిపురవైరికైవడి యీయ,ర్జుననందుఁ దోఁచుచున్నది....భార. భీష్మ. ౨. ౯౩.

ఆం. భా. ౨. ౩౦౨.

కైవడిముస్తె=కయివడిముస్తె. వి.(సం. కైవర్తముస్తా.) తుంగముస్తె కీ.(శ. ర.)

కైవర్తకుఁడు. సం. వి. అ. పుం=కైవర్తుఁడు.

కైవర్తము. సం. వి. అ. న. కైవడిముస్తె, తుంగముస్తె.

కైవర్తి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కైవడిముస్తె. (కల్ప)

కైవర్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం-నీటియందు వర్తించువాఁడు-చేఁపలఁ బట్టువాఁడు, జాలరి.

కైవల్యము. సం. వి. అ. న-కేవలత్వము, ఐక్యము-౧.ఒంటరి యగుట,ఏకాకిత్వము.౨.(రెండు పదార్థములు) ఒకటిగా అగుట. ౩. నిర్వాణము, మోక్షము.

కైవళి=కైవడి.

(ఉపమ, పోలిక.)

సీ. కైవడి కైవళి కయివడి కాఁదువు ... పోలిక యనఁగఁ బొల్పొందు నుపమపేరు.ఆం.భా. ౨. ౩౦౨.

కైవసము=కయివసము. విశ. (కై[1]+వసము) -హస్తగతము-వశము, స్వాధీనము.

క. కావేరిని స్మరియించినఁ, గావేరిని దీర్ఘమాడి కావేరినదిన్, సేవించిన వారలకున్, గైవసమగుఁ గ్రతుఫలంబుఁ గైవల్యంబున్. శేష. ర. ౧౮౨.

సీ. వరుఁడు గైవస మైనవనిత స్వాధీనభర్తృక ... నరస. ౨. ర౦.

కైవారపుఁజెయ్యి=కయివారపుఁజెయ్యి. వి. (కైవారము[1]+చెయ్యి) నమస్కారవిశేషము.

రగడ. తనరుశరణ్యస్థలముశరణ్యస్వామికి నిడె కైవారపుఁజెయ్యని. హంస. ర. ౨౧౩.

కైవారము[1]=కయివారము[1]. వి.(త. కైవారమ్.) స్తోత్రము,పొగడ్త.

వ...హరసఖవీరభటహరిణశార్దూలుండును సుర రాజశూరపరివారవారివాహపవనుండును న నుకైవారంబులు సెలంగ నరకాసురుఁడు... ఉ. హరి. ౧. ౪౯.

సీ. కైవార మనఁగఁ బొగడ్త యనఁగఁ. గీ. బొగడిత యనంగఁ బొగడు నాఁ బొగడిక య న, మెప్పు నా మెచ్చు నాఁగను మీఱు వి నుతి. ఆం.భా. ౧. ౧౧౪.

సీ. మొనలకైదువవాఁడు మినుకుఁగైవారముల్ మెచ్చువాఁడని బీర మెచ్చువాఁడు.అచ్చ. రా. బాల. ౧౩.

గీ. అనుచుఁ గైవార మొనరించునవ్వలంతి, మ న్ను వేలుపు మేల్పంతిమదికి మీఱ, వేడ్క లొనగూర్చి పనిచి ... నీలా. ౨. ౪౨.

మ. బలభిద్వహ్నియమప్రచేతసులకున్ బ్రహ్మే యు వే మెల్లనుం, గలిభూపాలునియొద్దిపాత కుల మీకైవారదుర్భాషణం, బులకుం గాని యతండు మెచ్చఁడు దయాబుద్ధిం బరాధీన వృత్తుల నిశ్చేదల మమ్ముఁ గావఁ దగు నీద్రో హంబు లేకుండఁగన్. నైష. ౭. ౮౯.

(ఈప్రయోగములో.శ.ర.దీనిని తత్సమమునుగా గ్రహించెను. కాని శ్రీనాథునకు సంస్కృత సమాసమున సంస్కృతేతరపదములఁ జేర్చునల వాటు గలదు. ఇట్లే 'హేరాళ'పదమునుగూడఁ బ్రయోగించినాఁడు.

క... వసియించున్, హేరాళక్రీడాసం,చారిణి నూకాంబ భక్తజనరక్షణకై. భీమ. ౧.౧౦౦.

'కయివారము' అను రూపాంతర ముండుటచేత ను అచ్చతెనుఁగుగ్రంథములలో నుండుటచేతను సంస్కృతనిఘంటువులలో లేకపోవుటచేతను దీనిని అచ్ఛికముగా గ్రహించుటయే యుక్తము)

కైవారముచే(సే)యు=స్తుతించు, పొగడు.

శ. నావుడు నిది యా సంజయ, కైవారముసేసె దీవు కొంతేయుల... భార.ఉద్యో.౨.౨౨౭.

క. మీవా రెల్లను బెలుచం,గైవారముసేసి రత నిఁ గౌరవనాథా. భార. ద్రో. ౩. ౧౩౬. ,

జ: కైవారవుఁజెయ్యి, కైవారి.

కైవారము[2]=కయివారము[2]. వి.చుట్టుసంఖ్యో లఁది. (చి.ని.) పరిధి,గుండ్రనివానిచుట్టుకొలఁ ది.(బ్రౌ)ఉదా:నూతికైవారము, ప్రహరికైవార ము, నెు.

కైవారి=కయివారి. వి.(కైవారము[1] + ఇ-ఇది ఒ యారివంటిది.) స్తోత్రపాఠకుఁడు, కైవారముచే యువాఁడు, వంది.

మ. కమలాక్షుస్మరఘస్మరాబ్జభవులుం గైవార లంభోధిపూరములుం బుక్కిటిసాము గో త్రగిరివర్గమ్ముం గనత్కంముకా,భము...హరి. పూ. ౧. ౪.

సీ. సారిది సంజాతుఁడై సూతుండు నాఁ జనుసు నియుఁ దన్మఖకాలమునన జనన, మొంది మా గధుఁడు నా నొప్పనంయమియు నయ్యజా నాజ్ఞఁ గైవారులై దివిజుల,నలరించపని ను న్కి...హరి. పూ. ౧. ౧౧౯.

కైవా(వ్రా)లు=కయివాలు. అ. క్రి. ౧. వంగు, ఒఱగు.

ఉ...బలుసుఁబండులచాయఁ దనర్చి పండికై, వ్రాలినరాజనంబులకు వచ్చుశుకంబులఁ జేర నీక...విక్ర. ౪. ౩౯.

గీ. ప్రొద్దు కైవాలువాఁక నప్పాలఁతు లుండి, యే మొ సర్వేశ్వరుం డిట్లు తామసించె, ననుచుఁ జింతించుమన్న ... శుక. ౩. ౯౩.

౨. పశ్చాదులు క్రిందికి దిగు, వ్రాలు.

సీ. నఖపాళి బెడఁగు మాన్పకు మంచు నుడుగు గై వ్రాలె నా స్ఫటికాక్షమాలిక దగ. ఉ. రా. ౩. ౧౦౩.

౩. పడు.

శా. కంఠేకాలపదారవిందములపైఁ గైవ్రాలి లో లాక్షునిన్, ధుంఠీశ న్నియమించి భైరవుని

మోమ్పుం గేలుతో డాసి వై, కుంఠస్వామికిం జాఁగి మ్రొక్కి ... చంద్ర. ౩. ౭౨.

వ... పన్నీరు నించినయన్నీరుతిత్తు లొత్త వియత్తలంబునం బాఱి కై వ్రాలుధారల వాద్యంబులు దడిసిన ... ఆము. ౪. ౩౫.

౪. గలించు, కడచు.

గీ. ప్రాయ మింతకు మిగులఁ గై వ్రాలకుండఁ, గాశికాఖండ మనుమహాగ్రంథ మేను, దెనుఁగు చేసెద ... కాశీ. ౧. ౭.

౫. మ్లానమగు, వాడు.

క. వ్రాలిన యొప్పులు వెలఁ గై, వ్రాలినహృదయాంబుజంబు వసుమతి మీఁదన్, వ్రాలినచూపులు మొగమున, వ్రేలంగను ముక్కు మీఁది వ్రేలుం దనరన్. సారంగ. ౨. ౨౫౫.

౬: కై వాలుచు.

కైవా(వ్రా)లుచే(ల్చె)= కయివాలుచే.
స. క్రి. (√కైవాలు) కై వ్రాలఁ జేయు. (శ. ర, శ్రీ.)

కైవీఁగు=కయివీఁగు. అ. క్రి. (కై[1] + వీఁగు.)
చేయుచున్న పని నుండిమరలు, పనిమాను.

వ. అంత నుభయబలంబులుం గైవీఁగి నిజశిబిరంబుల కరుగునవసరంబున...కు.సం.౧౧.౭౭౩.
(ఇట 'యుద్ధకృత్యము మాని' అని భావము.)

కైవు=కయివు. వి. కైపు, మత్తు.
కైవెక్కు=మత్తిల్లు.

క. నావుడు మురారి నవ్వుచు, నా వేఁదుఱు నూఱడించి యనుచితము మహీ, దేవునిఁ జంపుట యనుచుం, గైవెక్కినవాని మేను కరమున నిమిరెన్. ఉ. హరి. ౨. ౧౫౦.

కైశికము. సం. వి. అ. న. వెండ్రుకలసమూహము. (కొప్పు, సిగ, మొ.)

కైశికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శృంగారకరుణరసానుకూల మగునొక కావ్యవృత్తి. ౨. దుర్గ.

కైశోరము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) కిశోరసంబంధమైనది. వి. అ. న. వయోవిశేషము. (పదునొకండు మొదలు పదునేనేండ్లవఱకు ఉండువయస్సు అని కొందఱు. పదునొకండు మొదలు ఇరువదియేండ్లవఱకును ఉండువయస్సు అని కొందఱు. పండ్లు వచ్చినది మొదలు మూఁడుసంవత్సరములవఱకును ఉండువయస్సు అని మఱికొందఱు.)

కైశ్యము. సం=కైశికము.

కైసడలు=కయిసడలు. అ. క్రి. (కై[1] + సడలు)
కైవ్రాలు, ఒఱగు, వంగు.

ఉ. వేనలి పాటపాటనరనెంద్రుకతోఁ దిలతండులాన్వయ, శ్రీ నటియింపఁ గైసడలి వ్రేఁకని చన్నులు పాలవంకలై, కానసియార్ప... కాశీ. ౭. ౧౫౯.

కైసరుఁడు. వి. (సం. కవీశ్వరః.) కవి.

సీ. కబ్బపుఁజేఁతరి కయి కైసరుఁడు మాటలల్లువాఁ డను పేళ్లు చెల్లుఁ గవికి. సాం. ని. మాన. ౬.

కైసాటిచుక్క=కయిసాటిచుక్క. వి. (కై[1] + సాటి + చుక్క)-చేతియాకృతి గలనక్షత్రము-హస్తనక్షత్రము. (శ. ర.)

కైసేఁత=కయిసేఁత. వి. (√కైసేయు) అలంకరించుట.

క. గరిత లలంకృతి సేయఁగ, గరువపుముసు వపుసు హెచ్చి కన్నియ దనరెం, బరియణపుం గైసేఁతల, నరపతి యొఱపతిశయిల్లునటనఁ జెలంగెన్. విజ. వి. ౨. ౧౩. ఆం. భా. ౨. ౧౪౬.

కైసేయు=కయిసేయు. స. క్రి. (కై[1] + చేయు.)
౧. అలంకరించు.

క. ఆసమయమునఁ గుమారిం, గైసేసి తదీయజననిఁ గాన్పించి చకో, రీసుదతి సుప్రయాణ, శ్రీసూచన చేసి ప్రణతి సేయించుటయున్. విక్ర. ౪. ౧౯౨.

ఉ...కై,సేసికొనం గడంగె... విక్ర. ౭. ౭౨.
ద్వి. పురము కైసేయించి...అ.మ. క. ౫. ౨౫౩ పా. ౨. పం.
౨. పూజించు, అర్చించు.
మ. తనకుం దాన ప్రతిష్ఠితుం డయినయాదక్షా ధ్వరధ్వంసి నే,మును పూజించితిఁ బిమ్మటన్ హరియు నంభోజాతగర్భుండునుం, గని కైసేసిరి యంతమీఁద సురలున్ గంధర్వులుం జేరి య,ర్చనముల్ సేసిరి మీరు చేయుఁడు తగన్ సమ్యక్సమారాధనల్. భీమ. ౪. ౨౦౩.

కొ

కొంకనక్క. వి. (కొంకు + నక్క=పిఱికినక్క-బ్రౌ.) క్షుద్రజంబుకము, చిన్న జాతినక్క.
ఉ. చీమలుఁ గాకులుం గ్రిములు జింకలు నక్కలుఁ గొంకనక్కలున్. భార. అశ్వ. ౨. ౧౧౭.
గీ...కొంకనక్క యనఁగ, క్షుద్రజంబుక మంచు నెంచుకొనఁ దగును. ఆం. భా. ౨. ౮౩.
ఆ. కొంకనక్క చావ గొట్టి లేమిటి శేడ్చు. వేమన. ౨. ౫౮.

కొంకర. వి. (క. కొక్కి) వంకర, వంపు, వక్రత్వము. (చూ. కొంకరలుపోవు.)
విణ. వక్రము, వంకర యైనది.
క. ఎక్కడి మెఱగ మెక్కడిపాడు, వెక్కడిరూ పేడగమన మెక్కడికంఠం, బెక్కడ వినము కనుంగొన,మిక్కొంకర మెకము ననుచు నేడ్తెఱ దానిన్. వేం. పంచ. ౧. ౪౭౬.
వంకరకొంకరమాటలు=అడ్డదిడ్డపుమాటలు.
వ...ఈబ్రహ్మచారి శంకరునిగుఱించి యింకను వంకరకొంకరమాట లాడ నుంకించుచున్న వాఁడ ... హర. ౪. ౩౩.

జ: కొంకరలుపోవు,కొంగోడు,కొంగోడుపడు, కొంగోడువోవు.

కొంకరలుపోవు. అ. క్రి. (√ కొంకర.) శైత్యాదులచే వంకర యగు, మెలికలుతిరుగు.
చ. నినుఁ డనచంక నైచుకొని నీరనిధానచతుష్టయంబునన్, జని చని సాంధ్యకృత్యములు సల్పెడునంతఁ ద్రిప్పి తెచ్చి పెం,పున నటు వైచి కొంకరలుపోయిననీ మెయి చక్కనొక్కి పో, ననిచిన వాలినందనుఁడ నంగదుఁడన్ దళకంఠ వింటివే. రామా. ౭. ౨౫౮.
కొంకరవంకరలువోవు=కొంకరలుపోవు.
ద్వి ... ఈశ్వరుని, నడు మటు వీఁగి యున్నది యొక్క దెసకు, వారక కొంకరవంకరల్పోయి, గారీసు చేతులు పూరించినవియు. బస. పు. ౩. ౫౬౩. పం.

కొంకి=క్రొంకి. వి. (క. కొంకి) ౧. వస్తువును లాగికొన నుపయోగించునట్లు వెదురు మున్నగువానికి చివరఁ గట్టుపుల్ల, మొ.
వ. ఇవ్విధంబున వెడలం దిగిచి బ్రదికించి కొంకి గలనిడుపువెదురునం జేఁద పుచ్చి నీరు దిగిచి యబ్బాలునిదప్పి దీర్చి... దశకు. ౧౧. ౭౮.
౨. అందనిపండ్లులోనగువానిఁ గోయుటకు ఉపయుక్తముగా వంకరచిల్లదోఁపినకోల, దోఁటి. (శ. ర.)
౩. చోరసాధనవిశేషము;యుద్ధసాధనవిశేషము.
ఉ. కత్తియు నీలిచీరయును గంకటి రజ్జువు వారసంబు ముల్,గుత్తియు వాటురా లినుము గొంకియు నక్షుత లొల్కిబూదియున్. చెన్న. ౩. ౘ౭౪. బస. పు. ౫. ౩౩౮ పం.
వ...పౌండ్రభూపాలుండు యదువీరునగరంబు కలుఁగోట వికటంబుగా వలుఁదటంకంబుల నటకించియు దంచనపుగుండ్లం బడవైచియుఁ గొంకి క్రమ్మడు దగరు మొదలుగాఁ గలసాధనంబులచేఁ జీకాకు పఱచియు...ఉ.హరి. ౩. ౩౬.

౪. వంపుచీల. (శ. ర.)

౫. కాలిమడమపైభాగము.

సీ. మడమ యం చనఁగను మనుఁ బార్ష్ణి కొంకి నాఁ డదుపరి దేశమై తనరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౩౫.

చ. కవవటు డించి యే గునుకఁగా సురెఁ గొంకు లఁ దార్చి కూలుడు, న్నివిడినబొజ్జపై మిగు లునిద్దపుదోవతిదట్టి డొల్లి రాఁ, దివిచి పెనం గ వల్లుపముఁ ద్రెంచి యనంతునిగంట్ల కూన పుం, జెవులు గ గావ కట్టు గనె చేరుల పెక్కి యు దోఁపు నొల్చి పోక. ఆము. ౬. ౭౧.

(బ) ౧. ముచ్చిలిగుంటకు ప్రక్క నుండెడియె ముకలు. (ఉదా: మెడకొంకులు. శ. ర, బ్రా.)

౨. మోఁకాలిచిప్పకు లోతట్టు రెండు ప్రక్కల నుండెడియెముకలు. (శ. ర.)

కొంకిగోరు=కొంకివంటిగోరు, వంకరగోరు.

సీ. బూరుగుకాయఁ బోల్ బోరలు లవిటులకొన కత్తెరలకట్లు కొంకిగోళ్లు. ప్రబంధ. ౧౩౦.

ఇప్లే: కొంకిప్రేళ్లు.

సీ. బొక్కబొమ్మలు లోఁతుఁబొట్టలు మిడిగ్రు డ్లు గూనివీఁపులు నిడుఁగొంకిప్రేళ్లు. ఉ. హరి. ౨. ౧౨౨.

కొంకిసిగ=కొంకివలె వంకరగా నుండుసిగ.

వ... చెవులసంకులు లోవంకభుజంబులు కొంకి సిగలు గావిదుప్పటులు నొప్ప... ఆము. ౪. ౩౫.

కాలికొంకులు=డేగ మొదలగుపక్షులకాళ్లయం దలి కొంకివంటివంకరగోళ్లు. (బ్రా.)

కొంకి(కు)కొను. అ. క్రి. =కొంకు. (√కొంకు-స్వార్థమున 'కొను')

(వెనుదీయు)

ఉ... అనుమానములో నొకకొంత గొంకికొం, చ క్కట నీ కొకందులకు నచ్చిక లేక మెలంగ విష్ణుదా, సెక్కడిభర్త గాఁగ సృజియించె వ జుం డని హేల నవ్వుచుక్. హంస. ౧. ౯౯.

కొంకు. అ. క్రి. ౧. భయపడు, జడియు, ఉలుకు.

గీ. వచ్చి యచ్చండశర్మ తా వాకిటికడ, నిలిచి తనయగ్రమహిషినిఁ బిలువఁగా నె, గుండె జ ల్లని చతురుండు కొంకుచుండ, నతని నె ట్లిం తి యిలు వెళ్ల ననుప వలయు. హంస. ౩. ౧౭౪.

గీ. కుచభరంబున నడుము కొంకుచు వడంక, నూ లు దోఁదుసు వేడ్క నవ్వాలుఁగంటి. హంస. ౨. ౨౨.

క.... కాననాంతమున ముచ్చులకుం, గొంకి యస హాయతను నే, వంకకు నరిగితివో ... విక్ర. ౭. ౧౨౭.

౨. సంకోచించు; వెనుదీయు.

ఉ. ఇట్టిది క్రూరకర్మ మని యించుక కొంకక ల క్కయింటఁ జి, చ్చొట్టితి మాయజూదమున నుత్తము ధర్మజుఁ దూలఁబుచ్చితి ... భార. శల్య. ౨. ౧౩౪.

శా... ఆచిర్తొండనంబీశ్వరుం, డేమిక్ గొంకక పెట్టు జంగములకుక్ హేరాళ మిష్టాన్న ముల్. హర. ౨. ౨౯.

క. క్రుంకె నెల మరుఁడు వేటకుఁ, గొంకె ను దూచ్చయము డొంకెఁ గుముదంబులడా, లింకెఁ దిమిరోత్కరంబు త, లంకె రవిచ్ఛవి యు దివిఁ దొలంకెఁ గడంకక్. బహు. ౨. ౧౦.

వి. ౧. భయము, జడుపు, బెదరు.

ఆ. తలఁకు పుట్టెఁ గొంకు గొలఁదికి మీఱె వె, న్నాటు దోఁచె ముట్టుపాటు దొడరె. భార. విరా. ౨. ౧౦౬.

ఆ. ఓరి దోసకారి యుడుగనికొ్రవ్వునఁ, బెల్లు మీ టి జగముతల్లి యైన, ప్రొద్దుఁగొలపుసామిముద్ది య నిటు తేల, కొంచుఁ బోయె దిపుడు కొం కు లేక. అచ్చ. రా. ఆర. ౬౯.

౨. సంకోచము.

క. తెలివ యొడఁబాటుమాటం, బలిమోయిన కొంకుతోడ బ్రాహ్మణుఁ గొని కన్యఁ గగు నెడకు నరిగె...భార. అను. ౧. ౭౮.

చ ... మానక వేచని మంతనంబున, న్వనితలు కొంకులో భయమునన్ వినిపించిరి యేమి మాయయో, మనుజవరాగ్రగణ్య మణిమాలిక గర్భముఁదాల్చె వింతగన్.ఉ.హరిశ్చ.౨.౯౮.

౩. వంకర, కొంకర. (చూ. కొంకువోవు)

చ. పదములకొంకువోఁ బిసికి ప్రక్కలస్రుక్కడలించి దంశవం,శదమనవృత్తి నింపొసఁగి సాస్న నఖంబుల దువ్వి నెత్తురుల్, చిదికెడు గండ్ల భూరజముచిల్కి...పాండు.౫.౨౩౬.

కొంకుకొసరు=సంకోచము;జంకు. (ఈరెండుపదములును సమానార్థకములు. చూ. కొసరు. ౪. అర్థము.)

గీ. సింహబలుఁ డత్యుదగ్రుఁడై చిగురుఁబోఁడి, పజ్జఁ గడువడిఁ దగిలి కోపంబు గదుర, నొడిసి తల పట్టి తిగిచి మహోగ్రవృత్తిఁ, గొంకుకొసరించుకయు లేక కూలఁ దాఁచె. భార. విరా. ౨. ౧౨౨.

గీ. గోత్రపరిపంథిలోఁ గొంకుకొసరు లేక.కువల. ౪. ౬౬.

క. అని రంభ సిగ్గుపడఁ బల్కిన దానికిఁ గొంకుకొసరు లేక దశముఖుం, డనుమానింపక యిట్లను...నిర్వ. ౬. ౬౨. విక్ర. ౩. ౯౭.

జ: కొంకనక్క, కొంకికొను, కొంకుపడు, కొంకుపాటు, కొంకువోవు.

కొంకుప(వ)డు. (గ్రా.)అ. క్రి. (√కొంకు)భయపడు; సంకోచించు; వెనుదీయు.

కొంకుపాటు. వి. (√కొంకుపడు)౧.భయపడుట; భయము.

సీ. పరులు తిట్టినచోటఁ బ్రత్యుత్తరము లేక ప్రాణహానికిఁ గొంకుపాటు లేక.గీ...అపుడ విద్వత్ప్రబంధంబు ననుకరించె,జారిణీజార నవరహస్యంగమములు. కవిక.౪. ౧౦౭. (శ. ర. పా.)

౨. సంకోచపడుట; సంకోచము.

చ...వానిచెంతకున్, గుతుక మెలర్పఁగాఁ జని శశంగని కోమలి కొంకుపాటులోఁ, గొతుకుచుఁ బల్కె...హంస. ౩. ౨౨౦.

కొంకు(లు)వోవు. అ. క్రి. (√కొంకు). ౧. (శీతబాధాదులచే) కొంకరలుపోవు, వంకరయగు.

గీ. కొన్ని దేశంబు శీతముచేఁ గొంకువోయె. కాశీ.౧.౧౩౭. (దేశములు=దేశములోనిప్రాణులు.)

చ...ఆపదం, బొరయకయుండఁ జేయును ప్రభూతపుసీతునఁ గొంకువోయెదున్. భార. శాం. ౩. ౩౧౩. (ఈతఁడు అనుకర్తృపదము అధ్యాహార్యము.)

ద్వి. కొంకులువోక లోవంకలు గాక,పొంకంబు దప్పక పొందులు చెడక ...అక్కజం బగుచుఁ, బాదములొప్పింటిభాతిని నమర. పండితా. పురా. ౯౩. పా.

కొంగ. వి. (సం. క్రుఞ్.) ౧. క్రౌంచపక్షి.

గీ. కొంచ కొంగ యనంగను గ్రౌంచ మెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౯౩.

౨. బకము.

సీ. కొక్కెరా లనఁగను గొక్కు లనంగను గొక్కెర లనఁగను గొంగ లనఁగఁ, బరఁగు నఖిఖ్యలు బకవిహంగములకు...ఆం. సం. తిర్య. ౧౨.

గీ...కొంగ యన బకంబు. సాం. ని. తిర్య.౭౯.

(గెలుకొంగ, గుడికొంగ, పినిగలకొంగ, పూఁగొంగ, సంకుబుడ్డికొంగ, దోసికొంగ-ఇవి కొంగలలోని భేదములు అని క్రొత్తబ్రా.)

కొంగమెడ=పొడుగుమెడ.

కొంగకాళ్లవాఁడు = ఎత్తైనమోఁకాళ్లుగలవాఁడు, ఊర్ధ్వజానువు.

జ: కొంగగొడ్డలి, కొంగవాలు.

కొంగగొడ్డలి. వి. (కొంగ+గొడ్డలి) త్రవ్వెడుసాధనవిశేషము. (దీనిచివర కొంగముక్కువలె నుండును. బ్రా.)

కొంగవాలు. వి. (√కొంగ) మాలమాదిగలు ధరించెడికత్తి; ఒకవిధమైనకత్తి.

క. సురియాళుచేతికత్తికి,నరు లందఱు పేరువెట్టినారు ధరిత్రిన్,మఱి కొంగవా లనంగను,దిరుమలపై నుండు దేవదేవ ముకుందా. (దేశ్యనామార్థకోశము.)

సీ. మాతంగుఁ డగువానిచేత నుండెడికత్తి కొంగవా లనఁగఁ జెలంగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౯.

(పందివేఁట) ఉ. పక్కుల నొంపఁ జూచి మఱి కొందఱు కొన్నిటిఁ గొంగవాలులన్,బక్కలు సించినన్...యయా. ౨. ౧౦.

సీ. పంకిలిబ్బిదొరలా వంకిలి నొందించి కొంగవాలున గట్లగొంగ గెలిచి.అచ్చ.రా.యు. ౪౭౪.

(వేశ్యావర్ణనము) వ...మదనుముద్గరంబు లన శంబరారికతారంబు లన నంగభవుకొంగవాలు లన...భీమ. ౧. ౧౧౭.

కొంగు. వి. చెఱఁగు, చేలాంచలము.

గీ. అట్టికర్ణునిఁ గొంగున నగ్ని డాఁచి,నట్టు లెమ్మెయి డాఁచితో యమ్మ చెపుమ. భార.స్త్రీ. ౨. ౧౭౪.

ద్వి. పొంగి చిచ్చులుకంగఁ బోవుచుఁ జీర,కొంగోసరించుపెన్వెంగలియట్లు. బస. పు. ౩. ౧౧౪౦ పం. ఆం. భా. ౨. ౧౫౨.

సా: కొంగు తగిలినను కొంత వాసియే.

కొంగుపసిఁడి,కొంగుబంగ(గా)రము= -కొంగునఁగట్టినబంగారము- ఇది ఒకరు ఈయ నక్కఱ లేకుండ తనకు తానే లభించు ఉత్తమపదార్థమునకు ఉపమానముగా ఉపయోగింపఁబడును.

క. తనుఁ గన్నతండ్రి సెప్పిన, పని సేసిన సుగతి కొంగుపసిఁడియ కాదే.భాగ. ౯.౫౫౭.

చ. విటులకుఁ గొంగుబంగరము వేడుకకాండ్రకుఁ బట్టుఁగొమ్మ యు,త్కటతరమన్మథార్తులకుఁ గల్పకుజంబు...హంస. ౧. ౨౧౫.

క. రామానుజయ్యదాన, ప్రామాణికముద్ర కొంగుబంగార మగున్. పాండు. ౧. ౬౫.

కొంగుబత్తెము = కొంగున ముడుచుకొనుబత్తెము,ధాన్యరూపమైనకాపుకూలి.(దీనిని వినాయకుని చేట యందురు)

చ...నిలిచినకుప్పకావలికి నిల్పుదు రప్పురిఁగొంగుబత్తెపుం, గొలువున కీయకొల్పి హాలికుల్ బికిరంబు పొసంగు వేలుపున్. చంద్రా. ౧. ౨౫.

కొంగుముడి= ౧. భార్యాభర్తలు నద్యాదులందు స్నానము చేయునపుడు ఇరువురబట్టలకొంగులు కలిపి వేయుముడి.

చ. తిరుమలకంచిపుష్పగిరితీర్థములుం జని కొంగుముళ్లతో, వరములు దంపతుల్వడయ వారక కాన్కలు వైచి...హంస. ౨. ౯౫.

౨-కొంగున వేసికొనినముడి- ఇది సిద్ధముగా నున్నపదార్థమునకు ఉపమానముగా ఉపయోగింపఁబడును.

ఉ. అంగన నాకుఁ గొంగుముడియై తగు నీ విపుడిచ్చునీవి త,న్వంగి భవన్మనోజ్ఞమధురాధరకాంచనకాంచికాస్థలుల్,తంగెటిజున్ను ముంగిటినిధానము నా నటుగానఁ బాయకే, నంగజునాన నాదుహృదయం బెఱుఁగున్ వలపంబుజావనా. రామా. ౪. ౧౬౨.

చ...శుభప్రసంగ మం,గనకు నొసంగఁ గొంగుముడి గాదె భవద్వచనంబు నావుడున్.వసు. ౩. ౪౩.

కొంగుముడి వేసికొను=నిశ్చయ మని యెంచుకొను.

క. మది తహతహ విడిచి యిఁకఁ, ముదమున సతులార కొంగుముడి వేసికొనుం,డిదె నేఁటి మాపటికిఁ గూ,ర్చెద వాలాయముగ నేను బ్రియులను మిమ్ముఁ. ప్రభా. ౪. ౮౪.

జ: కొంగుపఱచు, కొంగుమాయు.

కొంగుపఱ(ఱు)చు. అ. క్రి. (√కొంగు) రతికి సిద్ధ మగు; సిద్ధ మగు.

గీ. వార లెల్లను బంగారువంటినిన్నుఁ, బాసి పలుగాకులకుఁ గొంగుపఱచు చెలుల, నంటి వర్తింప వాని కేమాయె...సుక. ౨. ౧౨౦.

గీ. గుట్టు నానయు విడనాడి కొంగుపఱిచి, యగడుపడి పడిచి పడసినట్టిపసిఁడి, కటకటా యేమిటికి నెక్క గడనవంక, నేమి గంటిని దొడుసు నా కేమి యనుచు. విప్ర. ౩. ౬౧.

గీ. కవుల కీఁగలజాతి యొక్కటియు లేదు, వితరణము వైశ్యులకుఁ బెండ్లివేళఁ గలదు, కొంగుపఱచిరి నృపతు లాకూటికొఱకు. రామలిం. ౨౩.

ఇట్లే:-కొంగొడ్డు.

గీ ... కాసువీసములకై యబ్బినట్టి, పురుషులకు నెల్లఁ గొంగొడ్డి పాట్టపోసి, కొనెడి వెలయాలి బ్రదుకిట్టి దనఁగ నేల. పరమ. ౩. ౨౦౬.

కొంగుమాయు. అ. క్రి. (√ కొంగు) చెఱఁగు మాయు, బహిష్ఠ యగు. (శ. ర.)

కొంగొంగు. వి. కొంగలు చేయుధ్వనికి అనుకరణము.

సీ...కొంగలు చెలఁగి కొంగొంగు రనఁగ. హర. ౪. ౧౯.

కొంగోడువడు=కొంగోడువోవు.

(ఒడ్డగిల్లు, ఒఱగు.)

సీ. కలఁగి వారిధులపంకము నివ్వటిల్లెను గులపర్వతములు కొంగోడువడియె. మై. ౨. ౩౬.

కొంగోడువోవు=కొంగోడువడు. అ. క్రి. (కొంగోడు + పోవు) కోడు విషమముగా నుండుటచే మంచము మున్నగునవి యొఱగు.

ఆ. కుక్కవడిన మిగులఁ గొంగోడువోయినఁ, గుఱుచ యైన మిగులఁ గొంచె మైన, మలిన మైన నేఁత పలుచ నైనను నల్లు,లున్న నుల్కమంచ మొప్ప దండ్రు. వి. పు. ౩. ౨౧౪.

కొంచె=క్రొఁచె. వి. (సం. క్రౌంచః. ప్రా. కొంచో. క. కొంచ.) క్రౌంచపక్షి.

సీ. పసిఁడికీల్బొమ్మ మీపజ్జ నేఁగదు!గదా కొంచలార కొలంకుటంచలార. అచ్చ.రా.ఆర. ౮౯. ఆం. భా. ౨. ౫౩.

కొంచగట్టు=క్రౌంచపర్వతము. అచ్చ.రా.యు. ౨౦౫.

ఇట్లే: కొంచగుబ్బలి. ఆం. సం. దేవ. ౧౩.

కొంచదీవి=క్రౌంచద్వీపము. (శ. ర)

కొంచ మొగ్గరము=క్రౌంచవ్యూహము. (శ. ర)

కొంచసారము=(క్రౌంచపక్షిధ్వనివంటిధ్వని గలది.) సప్తస్వరములలో నాల్గవది, మధ్యమస్వరము. (శ. ర.)

కొంచించు= కొఁచు. అ. క్రి. (√కొంచు-స్వార్థమున 'ఇంచు') సంకోచించు,

క. కొంచింపక వడిఁ బెన్నిధిఁ, గాంచిన పేదయును బోలె ఘనతరహర్షో, దంచితమానసుఁడై యా,పంచాననమధ్యఁ జేరి పలికెఁ బ్రేమఁ. రసిక. ౪. ౧౩౫.

మ ... పుత్రుం డటం,చును గొంచింపక వీని నొంచుఁ డిపుడు...దశా. ౮. ౧౬౧.

కొంచు=కొంచించు, కొఁజు. అ. క్రి. (సం. కుఞ్చ్) ౧. భయపడు; సంకోచించు.

లయగ్రాహి....పతిక్ బ్రా,ర్థించుచు జలేభుల
కుఁ గొంచుచు ఖగాళి బెదరించుచుఁ జెలంగి
రి వాసించుచు లతాంగుల్. ఉ. రా. ౩.
౨౧౪.

క. క్రోధుఁడు హింసను గని దు,స్సాధాటోప
మున మల్లచఱచుచు వినుమా, యోధర్మపత్ని
నీ వను, సాధనమున నెట్టివారిఁ జంపుదుఁ
గొంచక్. ప్రబోధ. ౨. ౬౬.

రగడ. కొమ్మ యిది నిజంబు పలుకఁ గొంచెఁ
గొంచెపఱచి ప్రేమ. వరాహ. ౩. ౯౨.

ఉ. కొంచక యంబుధిం బడినకొండలపత్త్రము
లూడ్చదయ్యె నూ,అంచులకత్తి...వసు. ౩.
౧౦౭.

౨. మందగించు.

మ.కనుఁగొన్నంతనె కన్యకామణికి లేఁగా నింత
గాన్పించెఁ జ,న్నోనలక్ నీలిమ యావరించె
ముఖపాండుశ్రీ మిటారించెఁ గు,ల్కునడల్
గొంచె...ఉ. రా. ౧. ౧౮౧.

వి. ౧. కొంకు, సందేహము.

ఆ. ఓరి దోసకారి కూరిమిమై దోడ,వనుచు నిన్ను
నమ్మి యకట పగతు,తోడఁ బో రొనర్పఁ
దొడఁగినచోఁ గికు,రించి రాఁగఁ జనునె
కొంచు లేక. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౨౯.

౨. తక్కువ, లోపము.

గీ. వేలుపులఱేఁడు దన కొకనెల్లమొదనె,గల
దనుచు నిక్కు నింతియు కాని యిట్లు,గలవె
పలువన్ని యలగిడ్డికదుపు లంచు, నెంచుచుం
డు నతం డెందుఁ గొంచు లేక. నీలా. ౧.
౪౮.

౩. మదము, గర్వము.

మ.ముదితల్ కొండలు కెంపురాబురటకొమ్మల్
పూని యేతేర నీ,ట దళత్పంకజనేత్ర యో
ర్తు తననీడక్ జూచి యాకార కొం,చు దలి
ర్పక్ జెలి యెవ్వతో పగలు పంజుల్ మించ
నే తెంచె నే,నిదిగో దాని జయింతు నంచు
దుమికెక్ హేలావతుల్ నవ్వఁగక్. చం
ద్రా. ౪. ౨౪౫.

౪. ముఱికి చెమట.

సీ...పరఁగుఁ గొం చనఁగను ముఱికి చెమట.ఆం.
భా. ౧. ౧౪౦.

విణ. తక్కువ, అల్పము.

ఆ. ఆట్ల పఱచువారిఁ బొల్లెముగా మర,లించి
సోఁకుఱేఁడు గొంచు గాని,కినుకతోడ న
తనిఁ గనుఁగొని బొమముడు,లదర నిట్టు ల
నుచు నుదరి పలికె. అచ్చ. రా. యు. ౧౦౦.

జ: కొంచించు, కొంచుఁడు.

కొంచేఁడు. విణ. (√ కొంచే) అల్పుఁడు, కించు.

శా ... ప్రత్యర్థిసంహారుఁ డా,భల్లూకేంద్రుఁడు
జాంబవంతుఁడు తలంపక్ గొంచుఁడే ...
సీతావి. ౧. ౧౦౫.

కొంచెకత్తె. విణ. (కొంచెము + కత్తె.) అమాయి
కురాలు.

గీ. రాజముఖి కొంతపడికిఁ దారావధూటి, సా
గసునెమ్మోముఁ దప్పక చూచి పేర్మి, నువిద
నీ వెంతకొంచెకత్తెవె జయంతుఁ,గాపునేసి
నగరితవు కావె నీవు. కువల. ౪. ౧౭౩. (ఇట
వ్యతిరేకలక్షణచే 'జాణ, నేర్పరి' అని భా
వము.)

కొంచెకా(గా)ఁడు. విణ.(కొంచెము+కాఁడు)
అల్పుఁడు, సామాన్యుఁడు.

వ... కించిజ్జ్ఞునై జడమతి నన్నుం గొంచెగానిం
గాఁ దలంచి నీతం జూడఁబోవఁ దెరువైన
నొసంగవైతివి...ఉ. రా. ౮. ౧౧౨.

సీ. నీకుఁగాఁగాఁ జేడె చేకూరినదిగాక కొంచె
గానికి సమకూడు నెట్లు. బహు. ౫. ౧౦౮.
శుక. ౨. ౨౮౫.

కొంచెతనము. వి. (కొంచెము+తనము) తక్కువ తనము, సూక్ష్మత్వము.

ఆ. కలికికురులనిడుపు కన్నులవెడలుపు, గుబ్బ దోయిహెచ్చు గొనబుఁగౌను,కొంచెతనము పిఱుఁదుఁగొప్పుతను బొక్కిలి,లోఁతు నెన్న నెన గలుగుట యరిది. అచ్చ. రా. అర. ౨౩.

కొంచెతనముసేయు=అవమానపఱచు.

గీ. అలిక మరచందురునిలోఁడఁ జెలిమిచేయఁ, దియ్యపలుకులఁ దేనెలు వియ్యమంద, నడపు లంచలఁ గొంచెతనంబుచేయఁ, గమలగంధిమనోహరాకార మలరె. కేయూర. ౪. ౧౩౫.

కొంచెపడు. అ. క్రి. (కొంచెము+పడు) ౧. తక్కువయగు, కొఱఁతనొందు.

వ. తండ్రీ నీప్రసాదంబున నన్నియు సమకూరెడుంగాక కొంచెపడియెడునే... భోజరా. ౬. ౧౯౧.

౨. సన్నగిల్లు, కృశించు.

సీ. కడుకొద్దికటిపటి కడుఁ గొంచెపడియుండె నతనాభి యొకటి యున్నతి వహించె. చంద్రా. ౧. ౯౭.

౩. లాఘవము నొందు, తేలికయగు.

క. ఒరునొద్ద కేఁగి హైన్యము, పరికింపక వేఁడి కొంచెపడియెడుకన్నన్,మరణం బుత్కృష్టంబు...శివధ. ౫. ౯౪.

గీ. నీదుపరమపతివ్రతానియతి కెదిరి, కొంచెపడెఁ దారకలలోనఁ గాంచు మనెడి,కరణి నిజపత్నిలోన భూవరసుతుండు, తగ నొనర్చె నరుంధతీదర్శనంబు. ఇందు. ౬. ౬౨.

౪. తగ్గిపోవు, క్షీణించు.

గీ. క్రూరసంతతి చెలయునే కొంచెపడక, విరివిగా ధర్మసంతతి వెలసినట్లు. నీతి. ౫౯.

౫. వ్యర్థమగు, నిష్ఫలమగు.

గీ. తరుణి నీచేత మదనతంత్రంబు లెఱుఁగఁ గోరి యున్నాఁడ నాయాస కొంచెపడక, యుండ సురత సుఖాంభోధి నోలలార్చి,యిం, పు సొంపార నన్ను మన్నింప వలయు.వి.పు. ౨. ౨౧౭.

కొంచెపఱుచు. స. క్రి. (√కొంచెపడు) కొంచెపడఁజేయు.

(తగ్గించు, తక్కువచేయు)

క. అప్పుడు చతురంగంబుల,నుప్పులు పలగోత్ర గరిమఁ గొంచెపఱుపఁగా, నుప్పొంగి మానసంబులఁ, గప్పరపడి భూతములు జిష్ణుకృపేక్షన్. జై. భా. ౫. ౧౯౩.

(తక్కువపఱచు, లాఘవపఱచు; చెఱచు,పాడుచేయు.)

సీ. భూభరణక్రియాస్ఫురణఁ గుంభీనసక్రోడేన ములనైనఁ గొంచెపఱచు. వి. పు. ౫. ౬౫.

గీ. మానసంబున ధర్మ మేమఱకుమమ్మ, నతికి నెక్కువనీసరిసతులలోన, వారి గనుమమ్మ కులశీలవర్తనములు, కొంచెపఱుపక మము విచారించుమమ్మ. వరాహ. ౨. ౧౨౪.

కొంచె(చియ)ము. విణ. (కొంచెము, కొండిక, కొండుక, కొండొక, కొంత, కొందఱు, కొన్ని అను శబ్దములలోనిపూర్వభాగ మైన'కొన్'అనునది కించిదర్థక మగుఒకానొకశబ్దముయొక్కలుప్తశేషరూప మనియు, అందలికారముమీఁది ఒకారము ఉకారముగా మాఱి 'కుంచు' శబ్దమందును, ఊకారముగా మాఱి 'కూఁతు,కూఁతురు, కూన' శబ్దములందును, చేరినట్లును ఊహింపఁదగి యున్నది - సం. కించిత్. క. కొంచ, కొంజం. త. కొచ్చె.) ౧.(ప్రమాణామునందు) అల్పము, తక్కువది.

సీ.కొంచెపుటశనంబు గొనుచు సంగంబులఁ బాసి యింద్రియములపజ్జఁ జనమి. భార. శాం. ౬. ౩౮.

క. లేమ మొనలు కరము గొంచెము, లమేయము
లు పగఱమూఁకలు...హరి. ఉ. ౨. ౧౯.

గీ. చింత యేటికి మన కింక నెంతకార్య,మైనఁ
బవమానసూనుఁడు పూనుకొన్న, సులభత వ
హించు నితఁడె కావలయు నన్న,గోష్పదము
కంటె మున్నీరు కొంచియంబు. చం. రా.
౬. ౯౨.

౨. సుకరము, తేలిక యైనది, చులుకనిది.

క... అప్పానినితోఁ బొందు కొంచెమా యొన
గూడన్. శుక. ౪. ౧౬.

క. తెలిసిన నేఁగుము తెలియని,యలవైనం బో
కు కొంచెమా పరపురుషుం,గలయూటలు...
శుక. ౧. ౪౪౮.

వి. ౧. న్యూనత, కొఱఁత, లోటు.

ఉ...నీకు నీ,కొంచెము వచ్చు బెల్ల హరిఁ గోరి
నుతింపుమి నార్యపూజితా. భాగ. ౧. ౯౫.

ఉ...నూనులన్, గాంచనివారు సద్గతులు గాం
చరటంచు శ్రుతుల్ వచించు నా,కొంచె
ము దీసివేసి సుతుఁ గోవిదు నిచ్చి కృతార్థుఁ
జేయవే. శేష. ౪. ౨౧. వి. పు. ౧. ౬౫.

౨. అల్పకాలము, అచిరకాలము.

ఉ. మేరుగిరీంద్రచాపునియ మేయకృపారసపూ
ర్ణదృష్టి నీ,కూరిమిపట్టిపైఁ గలదు కొంచెము
లోనసె కాయసిద్ధికిం, గారణ మున్న దాత
నికిఁగా మదిఁ గుందకుఁడీ...సారంగ. ౩.
౨౫౧.

౩. సంక్షేపము, సంగ్రహరూపము.

క. అని మన్వాదులు విస్తర,మునఁ జెప్పినమర్మ
ధర్మములు గొంచెమునన్,వినిపించిన ... వ
రాహ.౯. ౧౩౧.

కొంచెపువాఁడు=అల్పుఁడు.

క. వీరితలం పెఱిఁగిన గాం,ధారితనయుఁడు సు
హృద్వితానముఁ గూర్చుం,బోరఁబరిమార్తుఁ
గొంచెపు,వారై యున్నెడన యని యవశ్య
ముఁ గడఁగన్. భార. ఉద్యో. ౧. ౧౪.

ఉ. వంచన నన్యకాంతఁ గొనివచ్చినతుచ్ఛుని మీ
దశాననుం, గొంచెపువానిఁగాఁ దలఁచుకొ
మ్మిట నల్పులు లేరు...భా.రా.యు.౧౦౩౭.

జ: కొంచెకత్తె, కొంచెకాఁడు, కొంచెతనము,
కొంచెపడు, కొంచెపఱుచు, కొంచెముచే
యు, కొంత, కొందఱు, కొందాఁక, కొని,
కొన్నాళ్లు, కొన్ని, మొ.

కొంచె(చియ)ముచేయు. స. క్రి.(కొంచెము+
చేయు.) ౧. తక్కువపఱుచు, అవమానించు.

సీ. శ్యామోదయము కొంచియముచేయ నేతెంచి
శ్యామోదయమును హెచ్చఁగఁ దనర్చె. చం
ద్రి. ౪. ౪౫.

౨. వంచించు, మోసపుచ్చు.

ఉ... ఈమమున్,గొంచెముచేసి ప్రాగ్జ్యోతికికోఁ
దలపోసెదు మెచ్చితి న్ననున్. ఆము.౬.౪౦.

కొంజె=కొంచే. అ. క్రి.భయపడు; సంకోచించు.

క. కంజదళాక్షుఁడు వెదకెను, గొంజక తేఁగల
నపారగురుతృణవనికా,పుంజంబుల...భాగ.
౧౦ పూ. ౫౦౫.

క. అంజక బాలకుఁ డనియును, గొంజక దయ
మాలి రాజకుంజర యంతన్, గుంజరమును
డీకొలిపెను,గుంజరపాలకుఁడు గోపకుంజరు
మీఁదన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౧౭.

కొంట. వి. (√ కొను) కొనుట. (అనుప్రయుక్త
మైన 'కొను' ధాతువునకును రూప మిట్లైఱుం
గునది. ఉదా: కనుఁగొంట,కైకొంట, పైకొంట,
మొ. శ. ర)

కొంటె. విశ. (త. కొండి.)అకార్యకరణశీలుఁడు,
దుష్టుఁడు, ధూర్తుఁడు.

క. కొంటెవి మాహృదయంబులు, గొంటెవి మానం
బు లజ్జఁ గొంటెవి వలువల్,గొంటి వీఁక నెటు

నేసెదో, కొంటెవు గద నిన్ను నెఱింగికొం టిమి కృష్ణా. భాగ. ౧౦ పూ. ౭౨౨. హంస. ౫. ౧౧౩.

జ: కొంటెతనము.

కొంటెతనము. వి. (√కొంటె) దౌష్ట్యము, ధార్ష్ట్యము, అకార్యము.

ఉ. తుంటఁట కార్ముకంబు కఱదొట్టిన తేంట్లఁట వింటినారి చే, యంటిన వాడుతూపు లఁట... కాయము లేదఁట నీకు లోకముల్, కొంటెతనంబునన్ గెలిచికో లిది యచ్చెరియంబు మన్మథా. కృ. శతం. ౨. ౧౭౯.

క. వింటి కదా నీతనయుని, కొంటెతనము వీరి మాని కుటిలాలక న, క్కుంటునకు నిత్తు రఁట యిటు, వంటివి పో పెక్కునోళ్ల వారలమాటల్. భోజరా. ౫. ౩౩౧.

కొండ. వి. (క. కొండ) ౧. పర్వతము.

సీ. ఏకొండశిఖరాగ్ర మీక్షించినంతన భవబంధములఁ బెడఁబాపఁ గల్గు. విక్ర. ౧. ౧౯౭.

౨. ఆకాశము.

(వ్యవ) కొండమీఁదిచుక్కలు. కొండంతయు ఎలుపెక్కినది.

౩. ఘనకార్యము, గొప్పపని.

క. కొండ ధరించుట నాకొక, కొండా ...హరి. పూ. ౭. ౧౭౯.

క. దండిని బ్రహ్మాండంబులు, చెండులక్రియఁ బట్టి యెగురఁ జిమ్మెడుహరికిన్, గొండఁ బెకలించి యెత్తుట, కొండొకపని గాక యొక్కకొండా తలఁపన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౧౮.

విణ. గొప్పది, ఘనము.

గీ. తా నెఱింగియు నీజాతి గానిదాని, మాట లెల్లను గొండగా మదిఁ దలంచి, యల్ల నడురేయి గిన్నె యి ట్లంప నేల, కుడిచి కూర్చుండి నను బాళి గొలుప నేల. విప్ర. ౪. ౭౭.

కొండఁ ద్రవ్వి యెలుకను బట్టు (కొను)=స్వల్ప ఫలముకై యెక్కుడుశ్రమ నొందు.

ఉత్సా. ... ఇప్పు డీవు చెప్పినట్టికష్టపా, టెంత దానవైన ఘుటిక నినుము పసిఁడి యౌటకా, నెంత వినుము కొండఁ ద్రవ్వి యెలుకఁ బట్టుటిది సుమీ. పరమ. ౧. ౧౭౭.

గీ. ఎంతదవ్వులనుండియో యేఁగుదెంచి, కడఁకు నెటుకులకై యింత కష్టపడెదు, గటకటా యమ్మహీసురాగ్రణివిధంబు, కొండఁ ద్రవ్వియు నెలుకను గొనుట యయ్యె. కుచేల. ౨. ౧౧౨.

గోరంతలు కొండం (దలం)తలు చేయు=అల్పవిషయమును అధికముగాఁ జేయు.

(వ్యవ) వాఁడు గోరంతలు కొండంతలుచేయును.

ఉ. ... గో, రంతలు కొండలంత లగునట్లుగఁ జేసితి మంచు...అము. ౫. ౭౭.

కొండఁజేయు=పెద్దచేయు.

సీ. ఈకొండ మణికాంచనాకారరుచి గాంచెఁ గొండ లెల్లను దనుఁ గొండఁజేయ. విక్ర. ౨. ౧౫.

కొండపట్టు=పర్వతములకుఁ జాటిపోవు.

ఉ. గద్దియ డిగ్గి కశ్యపునిగాదిలినూనుఁడు గొండపట్టినన్ ...కాశీ. ౬. ౨౧.

సా: కొండ తలక్రిందఁ బెట్టుకొని వాలకొఱకు నెదకినట్లు.

జ: కొండంగి, కొండఁజేయు, కొండకంది, కొండకాకి, కొండకాలువ, కొండకోఁతి, కొండగుమ్మడు, కొండగుఱుసు, కొండగోనుగు, కొండగోఁగు, మొ.

కొండంగి. వి. (√కొండ) కొండముచ్చు, గోలాంగూలము.

సీ. కొండముచ్చనఁగను గొండంగి యనఁగ గోలాంగూల మెసఁగును...ఆం. భా. ౨. ౭౩.

ద్వి. కటకటా కాటికిఁ గాష్ఠ సాఁచియును, విట
లీనంబులజాడ విడువఁ డీబడుగుఁ,గొండంగి
వీని వెక్కుఁ డుఁ దలదఱుగ. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౧౦౫౯. ('కొండెంగ' శ.ర. పా.)

కొండకంది. వి. (√కొండ) సస్యవిశేషము,ఒకజా
తికంది. (బ్రౌ, శ. ర.)

కొండకాకి. వి.(√కొండ)ఒకజాతికాకి,అద్రికా
కము.('మాలకాకి' అని చి. ని.)

కొండకాలువ. వి. (√కొండ) సెలయేఱు, ఝుర
ము.

కొండకోఁతి. వి.(√కొండ)బాలక్రీడావిశేషము.
సీ. దాఁగిలిమూఁతలు లనువిల్ల యాలంకి గుబ్బట
గురిగింజ కొండకోఁతి. హంస. ౩. ౧౪౬.

కొండగుమ్ము(ము)డు. వి. (√కొండ) ఒకజా
తిగుమ్ముడు. హంస. ౪. ౧౧.
గీ. మూఁడువేళ లపామార్గమూలములును, గుండ
లీమూలరజమును గొండగుముడు, వేఁడినీళ్లను
సేవింప వికృత మైన, కఠినశూలలు పాలివో
వు గ్రంథు లణఁగు. (చికి-చి. ని.)

కొండగుఱుతు. వి. (√కొండ) సాధారణ మైనగు
ఱుతు. (శ.ర,వా.)

కొండగోనుగు. వి. (√కొండ) వృక్షవిశేషము,
అక్షోటము. (శ. ర.)

కొండగొఱ్ఱె (ఱ్ఱియ,ఱె,ఱియ.) వి.(కొండ+
గొఱ్ఱె.) రోహిషము, కొండలయం దుండెడు
ఒకజాతిగొఱ్ఱె.
సీ...కొండగొఱ్ఱెల మన్ని గొనియెఁ గొన్ని. పి.
శకుం. ౨. ౧౫.
సీ. కొండగొఱియ నాఁ దగును రోహిషాభిధ...
ఆం. భా. ౨. ౮౫.
గీ. కోఁతితో మైత్రి వాటించుఁ గొండగొఱియ,
యార్వశేయునిపుణ్యాశ్రమాంతరమున. కా
శీ. ౨. ౪౩.
స్రగ్ధర. చెండాడెన్ గొండగొర్లన్ శెలగె సె
లుఁగులన్ ... యయా. ౨. ౩౨. (ఇందలి
'గొర్లు' అను రూపము చింత్యము.)

కొండగోఁ(ఁగు)ను. వి. (√కొండ-బ.కొండగోఁ
గులు.) ౧. కర్ణికారము, ఒకానొకచెట్టు. (చూ.
వసు. ౩. ౧౪౬, ౧౪౭.)
సీ. కొనరి వావిలిఁ గొండగోఁగును ననిపించె
మూర్కొని మాటాడి ముదిత యోర్తు. య
యా. ౪. ౧౯.
౨. కందరాళము.
గీ. కందరాళము కొండగోఁ గనఁగఁ గొండ,గో
ననఁగఁ బరఁగు...ఆం.భా. ౨. ౪౩.

కొండచిలువ. వి. (కొండ + చిలువ.) కొండపా
ము, గోనసము.
వ ... యాతుధానుం డనుకొండచిలువ నొడియ
...మనుచ. ౪. ౧౧౫.
సీ. కొండచిలువ యన గోనసం బగు...ఆం.భా.
౧. ౧౪౭.

కొండచీమ. వి.(√కొండ)ఒకజాతిచీమ.(శ.ర.)

కొండచూలి. వి. (కొండ+చూలి.) హిమవత్పు
త్రి, పార్వతి. వేమన. ౨. ౨౨౨.
ఇట్లే: కొండరాచూలి: వీర. ౧. ౧.
కొండపట్టి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౬౭౩ పం.

కొండజువ్వి. వి. (√కొండ) ఒకజాతిజువ్వి, కలు
జువ్వి.
ద్వి. గుది గొన్న జువ్వులు కొండజువ్వులును,ము
దిరినమోదుగుల్ ములుమోదుగులును. ద్వి.
పరమ. ౨. ౫౪ పా. ౮ పం.

కొండజెఱ్ఱి. వి. (√కొండ) ఒకజాతి పెద్దజెఱ్ఱి.
(ఇది మూఁడుమూళ్లనిడుద యై యెఱ్ఱనల్లకట్లు
గలిగి అరజేనకొలఁదికాళ్లు గలిగి యుండును.ఇది
జంతువులను దఱిమి కఱచును. దీనివిషముచే జం
తువు మేను బ్రద్దలై చచ్చును-చి. ని.)

కొండజొన్న. వి. (√ కొండ) ఒకవిధ ముసుజొన్నకి. (శ. ర.).

కొండతంగే(గె)డు. వి. (√కొండ) ఒకజాతితంగేడుకి. (శ. ర.)

కొండత్రిమ్మరి. వి. (కొండ+త్రిమ్మరి) కోఁతి. ఇట్లే: తిప్పత్రిమ్మరి, మలత్రిమ్మరి, మొ. (బ్రౌ, శ. ర.)

కొండదాసరి. వి. (కొండ + దాసరి) ముష్టి యెత్తుకొని జీవించు ఒకజాతిదాసరి.

గీ. తనదుచెల్లెలి దొడ్డభూధవున కిచ్చి, యతనివలనను సిరి గాంచునంతకంటె, సారమై తోఁచుఁ గొండదాసరితనంబు. రామలిం. ౭౮.

కొండనాలుక(ల్క). వి. (కొండ + నాలుక) -పైనుండునాలుక - ఉపజిహ్వక, ఘంటిక.

సీ. ఎచ్చోటఁ జొచ్చుచ్చునేఁ డేసినాల్కలు కొండనాల్కలదాఁకఁ గోఁతపడియె. భీమ. 3. 3౭.

కొండపగతుఁడు. వి. (√కొండ) ఇంద్రుఁడు.

సీ. కొండపగతుపట్టికోడలినిండువేఁకటిఁ గాచినట్టిచేకత్తివాఁడు. రా. వి. ౧. ౭౧. (శ. ర. పా.)

కొండపలుకు. వి. (కొండ+పలుకు) పర్వతగుహయందలి ప్రతిధ్వని.

గీ. కొమరుఁ బిల్వనియలపల్కు కొండపల్కు, పట్టిఁ జూడనినును గ్రుడ్లు పెట్టుగ్రుడ్లు. చంద్రా. ౧. ౫3.

కొండపిరడి. వి. (√కొండ) పిండికొండచెట్టు. (దీనియాకులు రాలను పిండిచేయును.)

సీ. కొండపిండి యనంగఁ బిండికొండ యనంగ నగభేదిసంజ్ఞగా నలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౬౫.

కొండపిచ్చుక. వి. (కొండ+పిచ్చుక) ఒకజాతిపిచ్చుక.

సీ... కొండపిచ్చుక పానకోయిలయును. హంస. 3. ౧౨.

కొండప్రత్తి. వి. (√ కొండ) ఒకజాతిప్రత్తికి. (శ. ర.)

కొండబరిగె(వరిగ?) వి. (√ కొండ) సస్యవిశేషముకి.

సీ. జడకొఱ్ఱ కొఱ్ఱలు చామలు వెలిచామ కట్టారికారికె కొండబరిగె, బరిగె ... హంస. ౪. ౧౨౭.

కొండబూరుగ. వి (కొండ + బూరుగ.) కూటశాల్మలికి.

వ... కొండబూరుగమ్రానిచేవకొఱడులద్రిప్పుడులును పూలతురాయీల రాణించుచేకత్తుంగిలగిలలును ... ప్రబంధ. ౭౮.

గీ... కొండబూరుగ యనఁ, గాను జనుఁగూటశాల్మలి ... ఆం. భా. ౨. ౪౭.

కొండబెండ. వి. (√ కొండ.) ఒకజాతిబెండకి. (బ్రౌ.)

కొండమల్లయ్య. వి. (కొండ + మల్లయ్య.) శ్రీశైలమల్లికార్జునుఁడు, శివుఁడు.

సీ. కొండమల్లయ్యచే నుండు నందురు గాని జింకను గాన మేవంక నైన. యయా. ౧. ౧౧౬.

కొండమల్లె(ల్లియ). వి. (√ కొండ) ఒకజాతిమల్లె, గిరిమల్లికకి. (శ. ర.)

కొండమామిడి. వి.(√కొండ) ఒకజాతిమామిడి, కోశామ్రముకి. (శ. ర.)

కొండమారేడు. వి. (√ కొండ) ఒకజాతిమారేడుకి. (శ. ర.)

కొండము. వి. (ఇట్లే పరుషాదిగా. బ్రా- సం. కుండమ్. ప్రా. కొండమ్. త. కుండం.) గుండము.

గీ. ...కుండాఖ్య నెలయు, చుండు గుండ మనంగ ను గొండ మనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౧.

కొండముక్కిడి. వి. (√ కొండ) ఒకజాతిముక్కిడి, వృక్షవిశేషము. హంస. ౪. ౧౧, ౧౩౪.

కొండముసువ. వి. (√ కొండ.) కొండమ్రుచ్చు. (చి. ని, శ. ర)

కొండమ్రు(ము)చ్చు. వి. (కొండ + మ్రుచ్చు.) నల్లనిముఖము గలపెద్దకోఁతి, గోలాంగూలము.

చ. ...నేల యీనినటుల మున్నీరు వెల్లివిరసినవై ఖరిఁ బుట్టయిసుళ్లకరణిఁ గాకులజోకఁ గొండమ్రుచ్చులబాగున... ప్రబంధ. ౭౮౯.

ఆ. కోఁతిఁ బట్టి తెచ్చి కొత్తపుట్టము గట్టి, కొండముచ్చు లెల్లఁ గొలిచినట్లు, నీతిహీనులొద్ద నిర్భాగ్యు లుందురు... వేమన. ౨. ౬౪.

కొండయల్లుఁడు. వి.(√కొండ)-హిమవంతునియల్లుఁడు-శివుఁడు. చిత్రభా. ౫. ౧౦.

కొండయిప్ప. వి. (√కొండ) గిరిమధూకము. (చి. ని.)

కొండయెక్కు, కొండెక్కు. అ. క్రి. (కొండ+ఎక్కు) ౧. ఉన్నతస్థితికి వచ్చు, అతిశయము నొందు.

ద్వి. బ్రహ్మచారిని లోకపావనాత్ముండ, బ్రాహ్మణుఁడను బీదబాపఁడఁ గాను, హరికృపఁ గల్గు సర్వైశ్వర్యములును, గొఱఁత లేదిప్పుడే కొండయెక్కెదవు, ఇపుడేమి చెప్పెదు నీమేను నీది, తపము చాలెమ్ము నాతరుణివి గమ్ము. మృ. ౨. ౨. ౬౭.

౨. మిట్టెక్కు, గర్వముచే బిఱ్ఱబిగియు.

గీ. కరుణ జగములఁ బ్రోచుటో తురగ మెక్కి, ఘనరిపులఁ గొట్టుటో తురుష్కవధ యెంత, కొండ యెక్కెదు బతిమాలుకొనినకొలఁది. సిం. నార. ౧౭.

౩. (వ్యతిరేకలక్షణచే) అఱు, అఱిపోవు.

(వ్యవ) దీపము కొండెక్కినది.

కొండరాగి. వి. (√ కొండ) ఒకజాతిరావిచెట్టు. (ఇది ఫుల్లమామిడివంటిది. దీనికాయలు ఉప్పున ఊరఁబెట్టి అన్నములో నంజుకొందురు -చి. ని.)

కొండరాయఁడు. వి. (√కొండ)పర్వతరాజు, హిమవంతుఁడు. వీర. ౩. ౧౦౮.

కొండరావి=కొండరాగి. (√ కొండ) హంస. ౪. ౧౧.

కొండరి. వి. (కొండ+అరి) పర్వతీయుఁడు, కొండవాఁడు, కిరాతుఁడు, బోయ.

చ. వెఱవక యున్నవారలిట నెట్టితనం బిది గాదె కొండరుల్ చు, ఱుకొక యింత లేక మనుజుం దమదేవత కిందు నిత్యముం, జెఱు పొనరింతు రిప్పుడది సేగి విదేసులఁ బట్టుచున్నవా, రెఱుఁగఁగఁ జెప్పితి న్వెడలి యేఁగుఁడు ప్రాణముసద్దగల్గినన్. ద్వా. ౧౧. ౧౯, ౨౬.

కొండఱేఁడు. వి. (కొండ+ఱేఁడు) హిమవంతుఁడు.

ఆ. కొండఱేనికూఁతు కుసుమాపచయకేళిఁ, బోవుఁ బ్రతిదినంబు... భోజరా. ౫. ౧౯౧. వేమన. ౨. ౨౨౨.

కొండలరాయఁడు. వి. (√కొండ)-ఏడుకొండలకధిపతి-వేంకటేశ్వరుఁడు.

సీ. కొండలరాయనిఁ గొలుమకవులకు బంగారంబుముడుపు మోఁకాళ్ల ముడుపు. ప్రబంధ. ౨౪.

కొండల్లము. వి. (√కొండ) ఒకజాతిఅల్లము, తృణపుష్పిక. (శ. ర.)

కొండవంగ. వి. (√కొండ) ఒకజాతివంగ. (బ్రా)

కొండవాఁడు. వి. (√కొండ)పర్వతీయుఁడు, కిరాతుఁడు, బోయ. ('కొండవారు' అని శ.ర.)

కొండవీడు. వి. షా. (కొండ+వీడు) ౧. కైలాసపట్టనము.

గీ. కొండవీ డేలువేలుపుఁ గూడి పాల,కడలినడు చక్కి బలుమానికములవీవిఁ,బుడుకుమ్రాఁకులు మాకేళ్లు వొదలి పొదలు,కడిమిపూఁదోఁటలోనాడుగరితఁ దలఁతు. అచ్చ.రా. ౧.౨.

౨. ఆంధ్రదేశములోని ఒకపట్టనము.

సీ. మఱి కొండవీ డెక్కి మాకొక్కని నలి హైనయలకసవాపాత్రు నంటి రాఁజె. ఆము. ౧. ౩౬.

కొండవీటిచేఁత్రాడు = కొండవీటిలోని లోఁతునూతులనీరు తోఁడుట కుపయోగించుచేఁత్రాడు. (ఇది అతిదీర్ఘవిషయమునకు ఉపమానముగా వాడఁబడును)

ఉదా: ఈకథ ఎప్పటికిని తెగక కొండవీటిచేఁత్రాడువలె నున్నది.

కొండసంపెఁగ. వి. (√కొఁడ)ఒకజాతిసంపెఁగ¶. హంస. ౪. ౧౧.

కొండసూడు. వి. (కొండ + సూడు) గోత్రవైరి, దేవేంద్రుఁడు. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౨౫.

కొండాట[1](ము). వి. (√ కొండాడు[1]) ౧.స్తుతి, పొగడిక.

శా... ఉన్నపురముల్ గొండాటకర్హంబులే.కాశ. ౧. ౧౯.

వ. వృథా కొండాటములు మాని శౌర్యంబులు పూని యనిఁ జేసినఁ గాని పోనీయ మనువారును ... ల. వి. ౧. ౭౬.

౨. అన్యచింత లేక ఒకదానియందు మనస్సు లగ్నముచేయుట, వ్యాసంగము.

ద్వి. ...తదంగ,సౌకుమార్యంబు లోచనపర్వ మొదవఁ,గైకొని చూడవు గాని చూచినను, నదియె కొండాటమూ నన్నియు మఱచి. నప. ౪. ౧౩౬ పా. ౧౪ పం.

గీ. హరునితోడిద కొండాటమై లతాంగి, యుగ్రతాపంబు సైరింపకున్నఁ జూచి. వీర. ౧. ౧౯౫.

కొండాట[2](ము). వి. (√కొండాడు[2])కలహము, పోరు.

క. అని కెలసి పులుకుపులుకునఁ, దనుఁ జూచుజూడఁ బట్టి తన్నెం గొట్టెన్ ,దనివి సనఁ దిట్టెననలుం, గొనలుగ రొద మగనిఁ దెగనికొండాటమునన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౬౯.

౨.ణ. బాధకము.

శా... చూడు నేఁ, డీకొండాటపు బెల్లుయుల్కొలుఁగ కిక్లేపార భక్షించెడిన్. వేం.పంచ. ౨. ౯౦.

కొండాడు[1]=కొనియాడు. స. క్రి. (√ కొను-సే. కొండాడు.) పొగడు, స్తుతించు.

ఉ. చేడియ యీనృపాలకులశేఖరు సంతతదానకేలుఁ గొం, డాడఁగ వేయి నోళ్లు వలె నంచువచించితి నప్పుడు ... రాజ. చ. ౩. ౧౩౩.

సీ. కొనియాడెఁ బొగడెను గొండాడె నగ్గించె నఁగను వినుతించె ననుట దోఁచు. ఆం. భా. ౩. ౧౨౪.

కొండాడు[2]=కోరాడు. అ. క్రి. ౧. కొట్లాడు, జగడమాడు. (చూ. కొండాట[2])

(వ్యవ) నీపెండ్లికోసము నేను నెలదినములనుండి వానితోఁ గొండాడుచు నేయున్నాను.

౨. దుమ్మురేగఁజేయు.

సీ. కోరాడెఁ జిరిమెను గొండాడె నాఁగనుమమ్మురేఁచె నటంచుఁ దోఁచు మంత. ఆం. భా. ౩. ౧౩౨.

జ: కొండాట[2].

కొండి. వి. ౧. తేలుతోఁక.

సీ ... తేలనఁగను వృశ్చికంబు ... తద్భవనామమై తనరుఁ గొండి యనంగ ... ఆం. భా.౩. ౯౯.

౨. తేలుతోఁకచివర నుండుముల్లు. (బ్రౌ.)

౩. పీలదెక్క.

క. అక్కర్కట ముండఁగ నల,కొక్కెర దత్తరన
మెలిచికొని తినుసదియై, ముక్కెత్తి చూచు
నాలో, నొక్కుఁకునఁ గొండ్ల నితికి యొ
త్తెఁ గళముఁ. వేం. పంచ. ౧. ౩౨౬.

ర. ఱెక్కతలుపునంచులయం దమర్చు తేలుతోఁ
కవంటియినుపగొండ్లెము. (శ. ర.)

కొండిక=కొండొక. (చూ. కొంచెము.) విశ. (ప్ర
మాణవయోభాగ్యాదులందు) కొంచెము, అల్పము.

క. దండితబలినై జగములు, నిండఁ బెరుఁగుచున్న
వేళ నీయడుగున భూ,మండల మతినూత్మాకృ
తిఁ,గొండికమచ్చయును బోలెఁ గొమరొందు
హరి. పాండు. ౨. ౬౦.

సీ. మెండుగా బలిసి భూమండలాఖండల కొండిక
కుండిక నుండఁగూడ. గీ. దింత నిర్బంధ మై
నచో నెటుల నోర్తు. దశా. ౧. ౧౪౧.

సీ. మాతండ్రియింట నేఁ బ్రీతిఁ గొండికనాఁడు
చెలులతో నాడుచు ... మార్క. ౫. ౨౪౦.

క. కొండికప్రాయంబు ... వరాహ. ౪. ౧౩౫.

క. కొండికలను మన కెంతటి, దండి గలుగు నధిక
వస్తులతి హరి కొసఁగఁ, గొండంత దేవునకు
మజ్జే, కొండంతయుఁ బత్రి యిడెడుకుశలులు
గలరే. కుచేల. ౧. ౧౧౦.

వి. బాలుఁడు; బాలిక.

సీ. దొర దాల్చురవణముల్ తొడుగఁ డే భృత్యుం
డు కొండిక ప్రాయఁ డే గురుఁడు ప్రాయ. రా
మలిం. ౩౫.

క. ఒందుకొద లేదు తూరుపుఁ, గొండపయిం బ్రొ
ద్దు వొడిచెఁ గొమ్మా యిఁక నేఁ, డెండఁ బడ
కుండఁ గూఁతుం, గొండిక యన కంపవల
యుఁ గూరిమి ననుడుఁ. యయా. ౪. ౧౨౬.

కొండికనగవు=మందహాసము. వరాహ. ౧౦. ౮౪.

కొండికవాఁడు=చిన్నవాఁడు, బాలుఁడు.

ఉ. ... ఇప్పు డీ,కొండికనాని నమ్మి పగగొలిది
కార్యమె మీకు శౌర్యమే. కు. సం. ౧౦.
౫౭.

కొండియుఁడు. వి. (√ కొండియము.) కొండెము
చెప్పువాఁడు.

ఉ. క్రూరుఁడు లోభియుఁ శఠుఁడుఁ గొండియుఁ
డుఁ జడుఁడుఁ గృతఘ్నుఁడుఁ, నేరని
వాఁడు బొంకరియు నిండకు నోర్చునలెండుఁ
బందయుఁ, ధీరత లేమి దుర్నయ మతివ్యసన
త్వముఁ గల్గువారలుం, జేరువ నున్కి భూపతి
కిఁ జెట్ట యొనర్చు నరేశ్వరోత్తమా. భార. శాం.
౩. ౪౬౭.

సీ. కొండెకాఁ డనఁగను గొండెగీఁ డనఁగను గొం
డియుఁ డనఁ బిశునుండు పెలయు. ఆం. భా.
౩. ౧౩. ప్రబంధ. ౬౨౩.

కొండీ. వి. కొక్కెము. (బ్రౌ.)

కొండీఁడు. విశ. (కొండెము+ ఈఁడు-క. కొండెగ.
త. కొండుణి.) కొండెము చెప్పువాఁడు.

సీ. కొండీనినాలుక రెండుగాఁ జీరెడునలఖగంబు
లఁ జూడు మనని నాథ. మార్క. ౨. ౯౫.

గీ. అనృతవాదుల కొండీల యన్యమంది, రాన్నభో
క్తల మర్యాద నడఁచువారి, విశ్వసించినచోఁ
ద్రుంచివేయునట్టి, ఖలుల జిహ్వలు గోతురు
కాలభటులు. శేష. ౩. ౩౩.

ద్వి. వికలుండు గొండీఁడు వెదకిన నైన, నొకఁడు
మందున కైన నూరిలో లేఁడు. బస. పు. ౧. ౫౪౯
పం.

కొండుక=కొండొక. (చూ. కొంచెము.)

విశ. (చిన్న; చిన్నవాఁడు.)

వ. ... అర్జునుకొండుకనాఁటిపరాక్రమగుణసం
పదలు వైశంపాయనుండు జనమేజయునకుం
జెప్పె... భార. ఆది. ౫. ౨౪౯.

వ. ... చిత్రాంగదుండు బాల్యంబున గంధర్వునిహ

తుండయిన వానికిం గొండుకవాని విచిత్రవీ
ర్యు రాజ్యాభిషిక్తుం జేసి ... భార. ఆది. ౮.
౧౧౩.

ఆ. ... వారిలోఁ, బరశురాముఁ డాదిపురుషమూ
ర్తి, దండితాహితుండు గొండుక యయ్యును,
దద్ద గుణములందుఁ బెద్ద యయ్యె. భార.ఆది.
౩. ౭౦.

కొండె(డియ). వి. స్త్రీ పురుషులు తలయొక్క పురో
భాగమున వేసికొనెడుసిగ, ముందుసిగ.

చ... కొం, డెలపయి కమ్మ గ్రామ్యతరుణీశతి
డించిన పేఁపగంపలం, దళ మగుమన్న చెంగ
లువదండల ... ఆము. ౧. ౭౫.

గీ. కురులు సవరించి విరులతోఁ గొండెఁ గట్టి, మే
లుచందురకావిరుమాలు చుట్టి, సరిగెజిగివల్వ
మేన మెచ్చంగఁ దాల్చి, మెఱయుభూషల
నొడలిపై మెఱయఁజేసి. వేం. మా. ౮. ౨౮౫.

సీ. చందురులో నున్నకందుఁ దా మఱఁగించుతేపఁ
జెందలలకొండియలు చెలఁగ. విప్ర. ౧. ౬౭.

గీ. శేశబంధవిశేషాఖ్య గేరుఁ గ్రొమ్ముడి యన వెద
యన నూనెముడి యనఁ గొండె, యనఁగఁ
గీల్గంటనఁగఁ జొల్లె మనఁగ నభవ. ఆం. భా.
౨. ౧౮౫. రా. వి. ౧. ౬౨.

కొండెఁడు. విణ. (కొండెము+వాఁడు) కొండెము
చెప్పువాఁడు, చాడీ చెప్పువాఁడు.

క. ధరఁ గాఁపు కొండెఁడైనను, గరణాలకు బ్ర
తుకు లేదు గదరా సుమతీ. సు శ. ౭౫. వేమ
న. ౩. ౧౮౯.

కొండెకత్తె(త్తియ). విణ. (కొండెము + కత్తె)
చాడీలు చెప్పునది. (ఆఁడుది-శ. ర.)

కొండెకా(గా)ఁడు. విణ (కొండెము+కాఁడు)
చాడీలమారి, కొండెములు చెప్పువాఁడు.

సీ. కుమతియుఁ జుట్టంబుఁ గొండెకాఁడు ప్రియుం
డు కరుణావిహీనుండు కార్యదక్షుఁ,డు ...
రామలిం. ౧౧.

ఆ. కొండెగాఁడు చావఁ గొంపదనుకఁ బోవ, వం
తు కింతె గాని వగపు లేదు, కొంకనక్క చావ
గొఱ్ఱె లేమిటి కేడ్చు... వేమన. ౨.౫౭. ఆం.
భా. ౩. ౧౩.

కొండెగీఁడు. విణ. (√కొండెము-క.కొండెగ.)
కొండెము చెప్పువాఁడు.

సీ. కొండెకాఁ డనఁగను గొండెగీఁ డనఁగను గొం
డియుఁ డనఁ బిసునుండు వెలయు. ఆం. భా.
౩. ౧౩.

కొండె(డియ)ము. వి. (క.కొండె.త.కొండియమ్)
చాడీ, ఇతరులపై లేనిపోని నేరములు చెప్పుట, పై
శున్యము.

సీ. ... గురుజనంబుల, నిందించు టాగమనిందతవీ
యవిక్రయవిధి తద్వ్రాలేఖనము గొండి,యము
...గీ...ఆర్యకోటి, నిరయహేతువులుగఁ జె
ప్పు నృపవరేణ్య. భార. అను. ౨. ౬౧.

గీ. విను మరక్షితమంత్రంబు విరిసిపోవుఁ, గొండి
యంబున సఖ్యంబు గ్రుంగిపోవు. నా. పంచ.
౧. ౧౮౮.

సీ వినఁగోరఁ డొకనాఁడు వీనుల కింపుగాఁ గొ
లుమవారలవిఁదికొండెములను. మొ.రా.బా
ల. ౨౧.

సీ. అత్తమామల కెదురాడుదుశ్చారిణి వావివర్తన
లేనివాడవనె, కొండేలఁ గొంపలు గూల్చు
పాతకురాలు బలి భిక్ష మిడనినిర్భాగ్యురాలు.
శ్రీరం. మా. ౫.౩౮.

ఉ. ఓనృప నాకుఁ జూడ నలయుగ్మలి నీసుకు
నిక్ మనోహరా, నూనవిలాసుఁ జూచి నిలు
పోపక పట్టిన లోను గామి నెం, తే నెకలూ
ని వానిఁ బొలియింపఁగ మాయలు వన్నె నిట్లు
కొం, డేనను ధర్మరాజులను నిక్కముగా మి
ముఁ జెప్ప నేటికిక్. సారంగ. ౨. ౨౨౭.

కొండెపుఁగొఱవి=కొండెములమారి.

ద్వి. మిండతల క్కాత్తికి మిగిలినగొంట్లు,కొండెపుఁ గొఱవులు... పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

కొండెపుఁదపసి=(కొండెములు చెప్పుమని)నారదుఁడు.

సీ. చలిగొండ వెలిగట్టుచాయల గిలుబాడి కొండెం పుఁదపసిఁ గైకొనక చెలఁగి. గీ ... పాఁపరాయఁడు నెగడె నీప్రాంతమందు. చిత్రభా. ౫. ౧౦.

జ: కొండియుఁడు, కొండీఁడు, కొండెఁడు, కొండెకత్తె,కొండెకాఁడు, కొండెగీఁడు, కొండేలమారి.

కొండెవల. వి. చేఁపలు పట్టుటకు ఒక్కఁడే వేసెడు వల. (శ. ర.)

కొండేలమారి. విణ. (√కొండెము.)చాడీగొట్టు.

సీ. కడకుఁ బోయిన నొక్కకడఁ బరుండఁగ రాదు మఱఁదలు కొండేలమారిబసివి. అహ. 3. ౪3.

కొండొక=కొండిక, కొండుక. విణ. (చూ. కొంచెము-సం. కణకః.)౧. చిన్నవాఁడు; చిన్నది.

క. అకటకట యుత్తరుఁడు కొం,డొక కాంభోజుండునుం గడుఁ బాలుఁడు... భార. స్త్రీ. ౨. ౮౪.

సీ. ఇవ్విధంబునఁ గాంచి హృదయేశుమన్ననఁ బెనుచుచు నుండ నబ్బిసరుహాక్షి, కొండొకసవతియు గురుతరధర్మరక్షణశీలత న్ననుగుణవిధేయ. రాఘవ. ౪. ౭౪.

౨. కొంచెము, అల్పము.

క. ద్యూతజ్ఞులదెసఁ గొండొక, ప్రీతియుఁ గలదు ,..భార. విరా. ౧. ౨౦౭.

వ. ... కొండొకయు నుపేక్ష లేక ... భార. విరా. 3. ౮౭.

శ. దండిని బ్రహ్మాండంబులు,చెండులక్రియఁ బట్టి యెగురఁ జిమ్మెడుహరికిన్, గొండఁ బెకలించి యెత్తుట,కొండొకపని గాక యొక్క కొండా తలఁపన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౧౪.

3. పొట్టి, హ్రస్వము.

గీ. బాలుఁ డొక్కఁడు కొండొకకోల నేలఁ,బట్టుకొని ... భార. ఆది. ౬. ౨౬౦.

ఉ. కొండొకవాలమున్ గుబురుకొమ్ములు నన్నువలైనవీనులున్ ...క్రాలఁగాఁ, దొండము లేని భద్రకరితో నెనయైనవనీవరాహమున్.విక్ర. 3. ౭౫.

క్రి. విణ=ఒండొకచో. ౧. ఇంచుక, కొంచెము.

క. ద్యూతక్రీడకుఁ గొండొక, నేతుం గపటమున నొవ్వనిజనంబులు నా,చేతిధన మెల్లఁ గొని పరి,భూతి యొనర్చిన విరక్తి పుట్టె నెడలితిన్. భార. విరా. ౧. ౧౯౬.

వ. కౌంతేయాగ్రజుఁడు గురుబలంబు గనుంగొని కొండొక విన్ననై విచ్చు నాలోకించి... భార. భీష్మ. ౧. ౧౨౪.

౨. కొంచెము సేపు; కొంచెముదూరము.

వ. ...లోలంగఁ ద్రోవ రాని లేమికి నొండొకయుపాయంబు మదిం దోఁపమికిం గొండొక చింతించి...విక్ర. ౨. ౧౮౭.

వ. ఏనును భక్తిమయం బగుసాష్టాంగదండప్రణామం బాచరించి కొండొక దొలంగి... భార. విరా. ౧. ౧3.

కొండొకనవ్వు=చిఱునవ్వు, మందహాసము.

గీ. అనినఁ గొండొకన వ్వొలయంగఁ జూచి,యింద్రనందనుఁ డాతని కిట్టు లనియె, నేను గలుగంగ నీ కేమి...భార.విరా. ౫. ౧౧౫.

కొండ్ర. వి. ఒకసారి చాలు చుట్టినకొలఁది గలపొలము, చుట్టు దున్నినచాలునడిమి నేల; పొలము.

క. కురియును నెల మూఁడువానలు,సురభులు చన్నవిసి పితుకు సుకృతముజరుగున్,ధరఁ గొండ్ర వేలు పండును, బరఁగుం బురుపాయుషంబు

ప్రజలకు నెల్లన్. కాశీ. ర. ౭౯౯.

గీ. వఱపుదోసంబు వాయంగ వాన గురియఁ, గొం
డ్రలం బండు నారంభకోటు లెల్ల. భీమ. 3.
౧౭౨. రా. వి. ౫. ౦౨. అం. భా. ౨. ౨33.

ఒకకొండ్రయెత్తు=ఒకచాలుదున్ను.

సీ. ఓర్చునాఁగలి గూర్చి యొకకొండ్రయెత్తిన ఫ
ణిరాజుతలగుట్టు బయలుపడ దె.కకు.౧.౧౭౯.

జ: కొండ్రకైదువు.

కొండ్రకైదువు. వి. (కొండ్ర + కైదువు) హలము, నాఁగలి.

గీ. కొండ్రకైదువుబల్లిదుకూర్మితోడు. రా.వి. ౧.
౭౧. (శ. ర. పా.)

కొంత. స. (చూ. కొంచెము- కొంచెము + అంత) ఇంచుకంత.

క. కొంతేయులచారిం బడ, నింతియ సిరి చాలు
రాజ్య మెల్లను దారై, సొంత ననుఁ బెట్టుకొని
యొక, కొంత యొసఁగి కేని సట్టికూ డేమిటి
కిన్. భార. శల్య. ౨. ౧3.

గీ. క్రూరబుద్ధియై తొడఁగినఁ గొంత కొంత, విని
యు వినమి ... దశకు. ౧౧. ౧3౬.

వ. అమ్మంత్రిమాటను గొంత గాఁ బ్రసంగించి యి
ట్లనియె. దశకు. ౧౧. ౦౦.

కొంతము. వి. (సం. కుంతః. ప్రా. కొంతో. క. కొంత. త. కుందం.) ఈఁటె, బల్లెము.

క. ఎంత జితేంద్రియు లైనను, నెంత సదాచారు
లైన నేకాంతమునం, గాంతలసంగతి నుండినఁ,
గంతునికొంతాలపాలు గా కుండుదురే.విక్ర.
3. ౬౦.

క. గొంతాన నొకఁడు బెబ్బులిఁ, గొంతానం జి
దిమి మెచ్చికొనఁ జేసినచో ... శుక. ౧.
౧౭౨.కు.సం.౧౧.౬౯౬.

కొంతపు మొగ్గరము = కుంతాకారముగా నుండు వ్యూహము.

సీ. పొలుపొందఁగా నెల్లఁ పూఁచినవిధమున మును
కొని కొంతంపుమొగ్గరంబు. కు. సం. ౧౧.
౬౬౦.

విరికొంతపువేల్పు=పుష్పాయుధుఁడు,మన్మథుఁడు.

క. అంతట నొకనాఁ డింతులు, సంతసమునఁ గొ
ల్వఁ బైఁడిజగ్గిలెపైఁ జే,మంతులమాడువులో
విరి, కొంతపువే ల్పనఁగ రాజు కొలువున్నయె
డన్. యయా. ౫ ౨౫.

కొందఱు. స. బ. (చూ.కొంచెము- 'కొంచె' శబ్దమునకు మహన్మహత్వార్థకరూపము) కొంతసంఖ్య గలవారు.

మ. మును నీ వెన్నితి విక్రమాఢ్యు లని మమ్ముం గొం
దఱన్ ... భార. ద్రో. ౨. ౨౯౮.

చ. ... చిట్టకంపుఁ ద్రాగుడు గని సన్నల న్నగిరి
కొందఱు పాంథుఁ బ్రపాప్రపాలికల్.ఆము.
౨. ౯౯.

గీ. అంద టెందఱు కొందఱు ముందఱ యన...శక
టరేఫంబు లుడురాజ శకలనాళి. సర్వలక్షణ
సారసంగ్రహము.

కొందలపడు. అ. క్రి. (కొందలము + పడు) ౧. కలఁతపడు, సంక్షోభించు.

(సైంధవునిమాటలు) క. పెదవులు దడుపుచుఁ గా
ళ్లన్, గుదివడ వడఁకుచు మనంబు గొందలప
డఁగా, నిది యేటిమాట లాడెదఁ, దుదిఁ శా
ర్ఙుఁడు గానకుండఁ దొలఁగన వలయున్. భా
ర. ద్రో. ౨. ౨౯౨.

చ. నలువురు గుప్పుగుప్పనను నాలుగుమూలలమం
డి దూఁకి విచ్చలవిడిఁ బాఱసాగినను సాహస
మొప్పఁగఁ దద్విభుండు గొందలపడి చూచి
వీ రెవరు దాఁచక చెప్పుము చెప్పకున్న నగ్గ
లమున నిన్వధింతు నని కత్తిని దానొఱ దూ
సి పల్కినన్. హంస. 3. ౧౧౦.

౨. దుఃఖించు, శోకించు.

చ. అలఘుఁడు వాలి రామవసుధాధిపుఘోరశరి

ముఖంబుచే, నిలిగినవేఁడిమాట విని యెంతయు నుల్లము జల్లనంగఁ గొం,దలపడి తార యంగ దుఁడుఁ దాను మహీస్థలి వ్రాలి...భా. రా. కి ష్కిం. ౨౬౬.

క. అందులమఁ జాల భయపడి, యందఱు మడుగుల కు వ్రాలి యతిదీనతతోఁ, గొందలపడ నపు డాతని, డెందము గైకొనియె నక్కటికపుం జెంపుల్. విజ. వి. ౨. ౫౭.

కొందలపఱుచు. స. క్రి. (√ కొందలపడు) కలఁత పెట్టు.

క ...విభుం డమానుష తేజో,ధనుఁ డగుసహదేవుఁ గనుం,గొని యిట్లను పగలు మిగిలి కొందలప ఱుపన్. భార. విరా. ౧. ౯౭.

కొందలపాటు. వి. (√కొందలపడు.) కలఁత, సం క్షోభము.

సీ. అందంద కదిరెడుకొందలపాటుచేఁ దలఁకుచు ననికికి నిలుకడయును. భార. విరా.౨.3౧౫.

చ. మదిపాలదిండిచేటు తమమూఁకల కొందలపా టు వేల్పుమ,న్నెదొరలగెల్పునీటు గని...ఉ. రా. ౮. 3౦౬.

కొందలపెట్టు. స. క్రి. (కొందలము+పెట్టు.) ౧. కలఁత నొందించు, కలవరపెట్టు.

సీ. రాజ్యాంగములయందు రమణ మమత్వంబు ప్ర బలమై పాటునఁ బడఁగ నీక, డెందంబు నెవ్వ గఁ గొందలపెట్టెడు నకట ... మార్క. ౬. ౨౨.

క. మీవెంట వత్తు నే నై, రావణనాగంబు నెక్కి రయ మొప్పంగా, దేవగణంబులతోడను, గో విందునిమంద లెల్లఁ గొందలపెట్టన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౦3.

౨. బాధపెట్టు.

చ...నీవలన వరంబు లిట్లు గని వాలినదైత్యుఁ డు మమ్ము నింక నే,కొలఁదుల నైఁచునే కర ము కొందలపెట్టక యెట్లుఁ గావునం, దలఁపు మొకింత శాత్రవవధంబువిధంబు త్రిలోకనా యకా. హరి. పూ. ౮. ౨౨.

కొందలము. వి. (త. కొందళం.) ౧. క్షోభము, కలఁత.

మ. కలఁగెం దోయధిసప్తకంబు గిరివర్గం బెల్ల నూ టాడె నం, చలతం బొందె వసుంధరావలయ మాశాచక్ర మల్లాడెఁ గొం,దల మందెం ద్రిద శేంద్రుపట్టనము పాతాళంబు ఘూర్ణిల్లె ... భార. విరా. ౪. ౧౭౨.

ఉ. ఎందును నెవ్వరుం బడనియెంతయుఁ గష్టము పాటు వచ్చినం, గొందల మంది పాండువిభు కోడలు దవ్వుల నున్న నన్ను గో,విందుఁడ కా వు మంచుఁ బలవించుట యోఁగఁగ రానియ వ్వవో, లెందలపోయ వ్రేఁగయి చలింపక యున్నది యెప్పుడున్ మదిన్.భార.ఉద్యో. ౨. ౧౫౯.

౨. సంతాపము, విచారము.

చ. కలఁగుచు నేయుపాయమును గానక నిన్నును నీతనూజుఁ గొం,దలమున విక్రయించు వసు ధాధవుఁ డెవ్వరికైనఁ జెచ్చెరన్. హరిశ్చ. 3. ౨౫౮.

3. బాధ.

చ. ... తనకుఁ దోడ్పడువారలు లేక నన్ మదిం, దలఁపఁడె యత్తఱిన్ రిపువధంబున కెద్దియును తండ్రి యేను గొం,దలమునఁ బొందకుండ నని తాఁ బలుమాఱును జీర కుందునే. భార. ద్రో. ౨. ౨౪౭.

సీ. ... కొందలంబు, సలుపు నోవి యనంగఁ జను వ్యథ...ఆం. భా. ౧. ౧౫౦.

౪. సందియము, సంశయము.

క. కొందఱు గలఁ డందురు నినుఁ, గొందఱు లేఁ డందు రతఁడు గుణి గాఁ డనుచుం, గొందఱు గలఁ డని లేఁ డని, కొందల మందుదురు నిన్ను గూర్చి మహేశా. భాగ. ౧. ౨౨౫.

జ: కొందలపడు, కొఁదలపఱుచు, కొఁదలపాటు, కొందలపెట్టు, కొందలించు.

కొందలించే=కొఁదలపడు. (√ కొఁదలము.) (కలఁతపడు.)

వ. అప్పుడు పందికదుపులనెనువెంటం దనిలి కొం దలింపం జిందఱవందఱగాఁ జేసి యేసి యట చనఁ జన...ఉ. హరి. ౪. ౨౫.

కొందాఁక. అవ్య. ద్రు. (కొంత+దాఁక) కొంతప ర్యంతము, కొఁతవఱకు.

మ. కులకాంతాకరసంగమంబు మఱియుం గొం దాఁక నాకాంక్ష సేఁ,యులలాటాక్షుని ... వ రాహ. ౬. ౨౭.

కొందు. స. క్రి. (త. కొందు=పాడుచు) పాడుచు. ('నజ్జుగా నఱకు,నలినలిగాఁ గొట్టు' శ.ర, బ్రా.)

గీ. మొదమున నైదుతూపులపాదుసాహి, తమ్మిదో దుమ్మిఁ గొంది డెందమ్ము గ్రుమ్మి, క్రమ్ముకొని దొమ్మి సేసిన సొమ్మసిల్లి, యమ్మహామహుఁ డి ట్లను నెమ్మనమున. ఉ. రా. ౭. ౪౫౬.

కొంప. వి. లొంప, అల్పగృహము, బీదయిల్లు; ఇల్లు.

సీ. ... అల్పగృహము, కొంప లొం పనఁ దగు... ఆం. భా. ౨. ౧౪.

సీ. అరిభయంకరలంక యం బేదకొంపయే కోపిం చుకొనిపోయి కొఱవిఁ జూఁడ. రామా. ౭. ౭.

శా. కొంపం బో రుదయించి రావు గద నాకుం జెప్పవమ్మా నీకథల్. వేం. పంచ. ౪. ౪౨౫.

(వ్యవ.) ఇంతపని చేయుటకు నీకొం పేమి మునిఁ గినది. వాఁడు దానికొంప తీసినాఁడు.

జ: కొంపచెఱుపు.

కొంపచెఱుపు. విశే. (√కొంప)-కొంప చెఱుచు వాఁడు-పలుగాకి, దుష్టుఁడు.

గీ. కొంటె కసుమాలమును దూబ కొంపచెఱుపు. హంస. ౫. ౧౧౩.

కొకిబికి. విశే. వికృత మైనది.

సీ. కొకిబికివేసంపుగూనిమూఁపులవాఁడ మూఁడు పంగలయూఁటె మోపినాఁడు. మనుచ. ౪. ౭౩.

వ. ... కొకిబికిమొకంబునఁ జికిబికినెండ్రుకలు జుంజుఱుఁగొప్పునం జెదరి యుప్పరం బెగ య...విప్ర. ౪. ౨౪. జాహ్నవీ. పీఠి. ౨౦.

కొకిబికికాలు=తప్పటడుగు, తప్పనాట్యము.

క. తకిట తకతక యటం చని, యొకజతి యేడక్ష రాల నున్నది యది యా,దికి సరిపడ నటి యింపుము, గొకిబికిగా నైన బిరుదు గొనుమా వెన్కాక్. పార్వ. ౫. ౧౯౯.

కొక్కరాయి. వి. (త. కొక్కు) బలాక, కొక్కెర.

సీ. పాటిపిట్ట యుల్లంకి పొన్నంగి తీతువు గున్నం గి యేట్రింత కొక్కరాయి. ప్రబంధ. ౨౩౪.

సీ. ... బలాక కొక్కెర యనంగఁ, గొక్కరాయి యనఁ బెంపెక్కను...ఆం. భా. ౨. ౯౪.

కొక్కరించే. స. క్రి. (క. కొక్కరిసు=౧. పరిహా సము చేయు. ౨. బెదరించు.) ౧. (కోఁతులు)వెక్కి రించు; వెక్కిరించు.

(వానరవర్ణనము.) ద్వి. కొనచెవుల్ ఱిక్కించి కొక్కరించుచును...రం.రా.సుం.౨౭౪పా. ౫పం.

(నటవర్ణనము) ద్వి. మోఁకాళ్లు దొడలును ముడివ ర్చుకొనుచుఁ, గూఁకటి గిలుపుచుఁ గొక్కరిం చుచును. పండితా. పర్వ. ౩౭౧ పా.

౨. బెదరించు, జడిపించు.

చ. మనుకులచంద్రుఁ డట్టియెడ మాతలి దెచ్చినవా సవీయకాం,చనరథ మెక్కి యెక్కిడినచా పముతోఁ బ్రతిఘాచలద్విలో,చనములలో యుగాంతయమశాసను కైవడి మించువేల్పు లక్, గనుఁగొని కొక్కరించుదశకంఠు నెదు ర్పడి పోరునయ్యెడన్. దశా. ౭. ౨. ౧౫౧.

౩. (పక్షులు) కాళ్లతో కెల్లగించు.

గీ. కుప్పలై యున్న యెరువెల్లఁ గొక్కరించి. నా. పంచ. 3. ౨౬౧. (శ. ర. పా.)

జ: కొక్కరింత.

కొక్కరింత. వి. (√కొక్కరించే.) కొక్కరించుట. (శ. ర.)

కొక్కి=గొగ్గి. విశే. ఎచ్చుతగ్గులు గలది.

సీ. కాంతరో నీతావికావిహో విటు ష్ఠవానికొక్కి దంతంబుల నొక్కఁ దగునె. హంస. ౧. ౯౧.

వి. విషమస్థితి.

చ.... ఫణిపుంగవుఁ జేఁదు దలంగ మట్టి దిక్కులు పగిలించి బ్రహ్మ నొకకొక్కికిఁ దెచ్చెద వీక్షణంబునన్. మై. 3. 3౬.

కొక్కిరిబిక్కిరి. వి. చీకిలిమాకిలి, వంకరటింకర.

ఉదా: వాని వ్రాంత కొక్కిరిబిక్కిరిగా నుండును.

కొక్కిస=కొక్కెస¹. వి. మల్లబంధవిశేషము.

వ. ... కక్కి కొక్కిస డొక్కెర ... ఆది యగు ముప్పదిరెండువిన్నాణంబులనాణెంబు పరీక్షించి ... హంస. ౧. ౨౦౬. ఆం. భా. ౨. ౨౯౯. ప్రబంధ. ౪౯౦.

కొక్కు¹. వి. పందికొక్కు.

సీ. ...కొక్కన గరిమిడికొక్కనంగను బందికొక్కనంగ. గీ. మూషికాభిధలగు...ఆం. భా. ౨. ౭౬. రం. రా. సుం. ౨౬౪ పా. ౨౪ పం.

ఆ. కొక్కు తిండియాసఁ జిక్కి చచ్చినయట్లు. వేమన. ౧. ౨౦౧.

జ: కొక్కురాతు.

కొక్కు². వి. ఒకానొకయాట. (వా.)

కొక్కురో(రొ)కో=కొక్కొరోకో, కొక్కొక్కొ, కొక్కొక్కొకో. వి. కోడికూఁతయొక్క అనుకరణము.

గీ. అప్సరస్త్రీనికేతనాభ్యంతరములఁ, గొక్కురోకో యటంచును గోళ్లు గూసె. హర. ౪.౧3౪.

క. ఱెక్కలు విదిల్చి లావులు, ముక్కున్నొనందువ్వి మోదమునఁ గంధరముల్, మిక్కిలి దిక్కు గనుంగొనఁ, గొక్కురొకో యనుచుఁ గోళ్లు కూయం దొడఁగెన్. శుక. ౧. ౧౪౫. నైష. ౭. ౪౯.

కొక్కురాతు, కొక్కుహుజోమాదు. వి. (√కొక్కు.) మూషకవాహనుఁడు, విఘ్నేశ్వరుఁడు.

గీ. గుజ్జువేలుపు పిళ్లారి కొక్కురాతు ... అన వినాయ,కునకుఁ బేళ్లొప్పును సుగంధికుంతలే శ. ఆం. భా. ౧. ౪3. అచ్చ. రా. బాల. ౨౧.

కొక్కెర. వి. పెద్దకొంగ, మహాబకము; బలాక.

వ. ఒక్కమహాబకంబు వచ్చె. అది పద్మభవునకుం బ్రసాదపాత్రంబగుచు నాళీజంఘుండును రాజధర్ముండు నను పేళ్లం బరఁగు. ఆకొక్కెరకు నమ్మత్తి నివాసంబై యుండు...భార. శాం. 3. ౪౪౭.

ద్వి. కొక్కెర బెగ్గురు కొంగ రాపులుఁగు, కక్కెర యాడెలు కన్నియలేడి, వెలిచె లావుక యాదివేర్వెఱుజాతి, పులుఁగు లన్నిటిఁ బొరివుచ్చి ...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౬౯౯.

సీ...బలాక కొక్కెర యనంగఁ, గొక్కెరాయి యనఁ బెంపెక్కును...ఆం. భా. ౨. ౯౪.

కొక్కెస¹=కొక్కిస. వి. మల్లబంధవిశేషము.

సీ. కలియక తాలుమాలుల డింకి దొరలించి మిసిమినున్దొడలఁ గొక్కెస ఘటించి. కవివేల్పుశతకము. ౫౪. (చి. ని.) మల్లుపు. 3. ౬౯. ప్రబంధ. ౭౪ పం.

కొక్కెస². వి. ఒకానొక చెట్టు. (శ. ర.)

కొక్కొక్కొ=కొక్కురోకో.

క...కొక్కొక్కొ యనుచుఁ గోడి కూయఁ దొడంగెన్. వరాహ. ౪. ౧౬౪.

కొక్కొరో(రొ)కో=కొక్కురోకో.

ఉ...మ్రోసెఁ గొక్కొరో,కో యని కుక్కుటస్వర

దకుంతిలకంఠక ఘోరనాదముల్. విక్ర. ౬.౭౩.

సీ. కొక్కొరొకో యని కుక్కుటంబులు కూసె. కాశీ. ౩. ౨౩౫. (శ. ర. పా.)

కొక్కోకో=కొక్కురొకో.

శా. కొక్కోకో యని కుక్కుటచ్ఛటలెలుంగుల్ రెచ్చె నల్దిక్కులన్. బహు. ౩. ౯౪.

కొజ్జా. వి. (హిం. ఖోజా.) షండుఁడు, రాణివాసపుఁ గావలివాఁడు.

సీ. వీథులఁ దిరుగంగ వెనఁ దలారులు పట్టి కొజ్జాను జేసిరో...భోజరా. ౪. ౩౧౯. వేంక. మాన. ౩౧. (ఖొజ్జా. ముద్రి.)

కొటారము=కొటారు.

(కళ్లము)

క. వింటె యిటువంటిత్రిమ్మరి, పంటకొలంబున నెకాదు పాటింపఁగ వాల్గంటులఁ గలదా సాబగుల,పంటకొటారంబు కళలపంజర మనఘా. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౭.

గీ. తోఁట చేను కొటారంబు దొడ్డి యనెడు,నాసలన్నియు నిసుమంత లయ్యె...వసు.౨. ౧౪౯.

జ: కొటారి.

కొటారి. వి. (కొటారము+ఇ) ఉగ్రాణపువాఁడు, కోష్ఠాధికారి. (శ. ర.)

కొటారు=కొటారము, కొట్టరువు. వి. (సం. కోష్ఠాగారమ్. క. కొట్టార. త. కొట్టారమ్.) ౧. కొట్టు.

సీ. ... కొటారు. గీ. కొట్ట మని పల్కఁగాఁ దగుఁ గోష్ఠగృహము. ఆం. భా. ౨. ౧౫.

సీ. కాయధాన్యంబులకణఁజముల్ బియ్యంపుగరిసెలు దినుసులు గలకొటార్లు. హంస. ౨. ౨౭౬.

౨. ఉప్పు మొదలగునవి రాసులుగానుండెడుచోటు, కళ్లము.

ఉదా: ఉప్పుకొటారు, మొ.

ఉ. చూతమె డాసి పక్వతరశుక్తిపుటాంతరదృశ్యమౌక్తిక,వ్రాతము లై వెలుంగుగరువంపుఁ గొటారుల నొప్పుతామ్రపర్ణీతటమట్లు జీర్ణదళబృందసమావృతపాండురప్రసూ, నాలిమనోజ్ఞమూలముల నర్థి నెసంగుమఘూకసాలముల్. మనుచ. ౩. ౭౦. వసు. ౧. ౯౪.

౩. ఆస్పదము, స్థానము.

సీ... జూదరి యెబ్బెరాసి గాఁతలకొటారు, మగని కంటి నెరసు... చెన్న. ౨. ౨౪.

చ... ప్రాయపుం,గలిమికొటారి దే కద జగాజిగిపైఁడిపెటారి మారుచే, నలుకుకటారి యంచు శకటారి నుతించు మిటారి మిం మగన్. ముకుంద. ౩. ౨౦౬.

కొటి(ట్టి)క[1]. వి. (సం. కుటీ. త. కుడి). గ్రామము; పట్టనము.

గీ. పల్లె కొట్టిక కొటిక పుప్పమ్ము నాఁగ,నూ రనఁగ గ్రామనామంబు లొప్పుచుండు. ఆం. సం. స్థా. ౪.

సీ. నిటలాక్షుగుడి లేనికొటిక నున్న యతండు నిల్ల డఘన మీకు యేఁచునతఁడు. జై. భా. ౧.౮౬.

ద్వి. ఈకొట్టికకు విప్రుఁ డెట్లు చేరెడిని, గైకొని బ్రతుక నేగతి గల దెంక: ద్వి. హరిశ్చ. ఉ ౫౨౭ పం.

సీ. జక్కులరాయిక్కఁ జొక్కునెక్కటియుద్దికడిఁది ముక్కొటికసోఁకుడులవెగులు. అచ్చ. రా. బాల. ౭.(ముక్కొటికసోఁకుడులు=త్రిపురాసురులు)

కొటిక[2]. విణ. వామనుఁడు, పొట్టివాఁడు.

సీ. కుఱుచ కొట్ర మరుఁజు కొటిక కుసుని...ఆ నఁగను వామనాఖ్య దనరు. ఆం. భా.౨.౧౨౩.

కొటికాఁడు=కొట్టికాఁడు. (√కొటి)

(వధ చేయుకింకరుఁడు.)

ఉ... కుమారుఁడు శౌరి నెమ్మదిన్, గట్టిగ నిశ్చ నప్డు గొటికాండ్రు కృపన్ వలకాలిపిల్లవ్రేల్, ముట్టఁగఁ గోసి మంత్రివరుముందటఁ బెట్టికృతప్రణాములై. జై. భా.౭.౪౧. (శ.ర.పా.)

కొట్టకొన. వి. (√కొన) అన్నిటికి కొన. (శ. ర.)

కొట్టడి(డీ). వి. (సం. కోష్ఠః. ప్రా. కొట్ఠ. త. కొట్టడి.) సరకు లుంచెడుగది, కొట్టు.

చ. పరఁగెడుఁరత్నకొట్టడులు భద్రముగా నొగి బీగముద్రలక్, గరిమ నొనర్చి ... హంస. ౧. ౧౧౯.

సీ. గౌళముల్ పచ్చాకు కచ్చూరములు చాల నించినకొట్టడీ ల్మించి యేఁగి. హంస. ౧. ౮౧.

కొట్టము=కొట్టాము. వి. (సం.గోష్ఠమ్.ప్రా. గొట్ఠం) ౧. గోవులు ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు మొదలగువాని నుంచెడిసాల, పశుశాల; శాల, చావడి.

ఉ. ఏ నిఁక నేమి సెప్పిన మహీపతి బొంకుగ నెంచు నెందు రా,జానుమతంబు ధర్మ మని యంత్రు గదా బుధు లైన నేమి యె,ద్దీనె నటన్నఁ గొట్టమున నేర్పడఁ గట్టు మటన్న చంద మే,కానఁగ నయ్యె...సారంగ. ౨. ౨౭౮.

సీ. పాడు వైనముప్పంచఁ బొలుమనట్లుగ నేనుఁగులకు గుఱ్ఱములకుఁ గొట్టములును. భార. ఉద్యో. ౧. ౯౩.

గీ. ... తగు శాల కొట్ట మంచనఁగ సభవ. ఆం.భా. ౨. ౧౩.

గీ. ముమ్మర మ్మైనయారివేరమ్ము మదికిఁ,బుట్టి యతఁడేఁగెఁ దలపరికొట్టమునకు. నైజ. ౪. ౭౭.

౨. కొట్టు, సరకు లుంచెడిగది.

గీ. కొట్ట మని పల్కఁగాఁ దగుఁ గోష్ఠగృహము. ఆం. భా. ౨. ౧౪.

కొట్టరువు=కొటారు. వి.ధాన్యాదు లుంచెడికొట్టు.

ద్వి. బోరన మ్రోయుచప్పుడు వినఁబడఁగ, సారా ప్రనాథుఁ డాశ్చర్యం బెలర్పఁ, దివిరి కొట్టరువుగాదియ ప్రచ్చికొనుచు, భువిఁ బ్రతిష్ఠండయ్యె...బస. పు. ౭. ౭౭౧ పం.

ద్వి. ... సోమేశుఁ డాదినముతొల్నాఁడు, మడఁపులేఖయు నందిపడగయుఁ గొనుచుఁ,బడిహారి క్రియఁ బట్టపగలె యేతెంచి, కొట్టరువునఁ బల్లు గొలిపించుచుండ.బస.పు. ౭. ౭౪౭ పం.

కొట్టాము=కొట్టము.

(పసుశాల)

క.సానులకు గబ్బిదెబ్బలి,పూని కనుంగొనిన వాఁడు పోనీఁడు గదే,హాని యొనరించు హాలత, కూన సరగఁ బాటిపొమ్ము కొట్టామునకున్. చంద్ర. వి. ౨. ౭౪.

కొట్టి(టి)=కోటి². (చూ. కొట్టికాఁడు, కొటికాఁడు.)

జ: కొటికాఁడు, కొట్టికత్తె, కొట్టికాఁడు.

కొట్టికత్తె. వి. (√ కొట్టి) పరిచారిక, సేవకురాలు.

వ...గుత్తులమొడచిగుర్లు వలవంత వేఁడిమిం బొరలుకాంతలయిగురుఁబాస్పలకుఁ గొట్టికత్తెలు పుడికినన్...పూచినయశోకభూజాతపోతంబులును...కేయూర. ౪. ౫౦.

కొట్టికాఁడు=కొటికాఁడు. వి. (√ కొట్టి) వేగులవాఁడు, చారుఁడు.

క. హరిణాజినోత్తరీయుఁడు, నిరాయుధుఁడు నగుచు నతని నెల వగునడవిన్,జొరఁ గొట్టికాండ్రు డెక్కెముఁ, బరికించి యెఱింగి కలయఁబడి కూఁత లిడన్. ఆను. ౩. ౨౭. ('కోటికాఁడు' పాఠాంతరమని శ. ర)

వ...మృగనులు నెలువడుటకు హరిచ్ఛదచ్ఛటావృతశిరఃకటిధనుష్కోటులై కొట్టికానిం జూపెట్టుకొని యెదురుమాటలు గాపండ నుండి... మనుచ. ౪. ౩౭.

కొట్టించె. స. క్రి. (√కొట్టు¹) కొట్టఁజేయు.

(పడఁగొట్టించు.)

సీ. నట్టింట దేవళ్ల పెట్టెఁ బెట్టినలిన్నెఁ గొట్టించి నెనఁ బందిగూఁడు చేసె. శుక. ౩. ౫౦.

(మ్రోఁగింపఁజేయు)

వ...పణవమృదంగదుందుభిప్రముఖతూర్యంబులు

గొట్టించియుఁ గావసులు పట్టించియు...మను
చ. ౪. ౩౭.

కొట్టివేయు. స. క్రి. (√కొట్టు[1]) ౧. పడఁగొట్టు, కూల్చు.

క. దళవాయితోడఁ గోటకు, వెలుపటియిల్లిల్లు గొ
ట్టివేయించి పిరంగులు లగ్గంబులవీఁద,న్నిలి
పింపఁగఁ బని చి నిగుడు నెవ్వగతోడన్. కువల.
౩. ౩.

౨. తగ్గించు, తీసివేయు.

(వ్యవ) వడ్డి కొట్టివేసి నాయొద్దనుండి మూలధన
ము మాత్రమే పుచ్చుకొన్నాఁడు.

౩. (గణిత) వ్యవకలనము చేయు.

ఉదా: ఎనిమిదిలోనుండి మూఁడు కొట్టివేయఁగా
అయిదు మిగులును.

౪. అననుకూలముగా పరిష్కరించు.

ఉదా: వ్యాజ్యెము కొట్టివేసినాఁడు.

కొట్టు[1]. స. క్రి. (త. కొట్టు) ౧. తాడించు, ప్రహ
రించు.

క. జననాథ యేమి చెప్పదుఁ,గనలుచ నవ్వగ్గలప
సి కటము లదరఁగాఁ, దనచేతి నాగబెత్తముఁ,
గొని పసరముఁ గొట్టినట్టు గొట్టె నదయుఁడై.
మనుచ. ౪. ౮౫.

వ...సముల్లోలకల్లోలహల్లీసకప్రభూతఘుంఘూ
నిలంబులు చఱచి కొట్టినం గూలువారును ...
వరాహ. ౭. ౫౯.

(క) చఱచు.

చ.పొలమరు లందుఁ గూఁత లిడ భూసురు లన్నది
వార్చి వార్చి మ్రాఁకులతుద లెక్కి చప్పటలు
గొట్టి యదల్పఁగ...ఆము. ౩. ౨౨.

(చ)-కొట్టి-వాయించు, మ్రోఁగించు.

ఉదా: డంకాకొట్టు, డప్పుకొట్టు, జేగంటకొట్టు.

౨. (కొట్టి) చంపు.

ఉ. ...దైత్యుల నూఁచముట్టుగాఁ, గొట్టినశౌర్య
ధుర్యునకుఁ గోసలరాజతనూజనెయ్యపుం, బట్టి
కి రామభద్రునకుఁ బ్రైపయిఁ జేకుఱుఁగాక భ
ద్రముల్. జై. భా. ౬. ౫౫.

గీ. ... హాయి యనుచు, నిందిరను గూడియుంటి
వీ వింటికన్న, గుడి పదిల మంచు యవవులఁ
గొట్టవయ్య. సిం. నార. ౨.

౩. కూల్చు, పాడుచేయు.

గీ...చుట్టు,ముట్టి శెట్టుగఁ దురకలపట్టనములు,
గొట్టి సాధించ వలయు గగ్గోలుపడఁగ. కృష్ణ.
౨. ౯౬.

౪. వెళ్లఁగొట్టు, పోఁద్రోలు.

క. పెట్టితిరి చిచ్చు గృహమునఁ, బట్టితిరి తదీయ
భార్యఁ బాడవులకుం, గొట్టితిరి వారు మను
పఁగ,నెట్టన భరియింప వలెనె యీప్రాణము
లన్. భాగ. ౧. ౩౧౨.

గీ. ఇటుల నయ్యంబ మనసులో నీపుఁ బెట్టి, యాఁ
కలిని గట్టి దప్పుల నవలఁ దట్టి, నిద్దురను గొట్టి
వైరాగ్యనియతిఁ బట్టి, యుగ్రతపమును జే
యుచు నుండె నచట. పార్వ. ౪. ౪౨.

౫. పగులఁగొట్టు, బ్రద్దలుగొట్టు.

సీ. నీళ్లు వెల్లువగట్ట నికటాగ్రహారధరానురల్న
ళికేరములు గొట్ట. శుక. ౩. ౪౪౨.

౬. కొఱికివేయు.

చ ... అవ్వని నేమఱి నిద్రవోవఁగా, నెలుకలు
గొట్టె నేమొ సిగలు...కకు. ౫. ౧౭.

(వ్యవ) పుస్తకము లన్నియు చెదలు కొట్టినవి. చి
మ్మట చీర కొట్టివేసినది.

౭. చేయు, కావించు.

మ. భరమై తోఁచుకుటుంబరక్షణకుఁగాఁ బ్రాల్మా
లి చింతన్ నిరంతరతాళీదళసంపుటప్రకర
కాంతారంబునం దర్థపున్, దెరువాటుల్ దె
గి కొట్టి తజ్జపరిషద్విజ్ఞాతచార్యక్రియా, నిర
సుండై కొఱఁతంబడున్ గుకవి పృథ్వీశ్వరు
నీపక్షితిన్. మనుచ. ౧. ౯.

ఉ...వనిఁ జెరువాటులు గొట్టి కొట్టి మేఁ, న్వెం చి విరక్తి దాసరిని నిన్నఁ గదా యయినాఁడ వు...ఆము. ౬. ౪౦.

౮. ఛేదించు.

ఉదా: పూలతోను కాయలతోను ఉన్న చెట్టు కొట్టఁగూడదు.

౯. ఇది ప్రేరణార్థమందు 'చేయు' ధాతువవలె కొన్నితుమున్నర్థకముల కనుప్రయుక్తమగును.

ఉదా: చెడఁగొట్టు, పోఁగొట్టు, చెదరఁగొట్టు, విడఁగొట్టు, మొ.

౧౦. అనుకరణశబ్దముల కనుప్రయుక్తమై 'ఉచ్చరించు, అను, పలుకు' అనెడియర్థము నిచ్చును.

(చూ. రాకొట్టు, చీకొట్టు, కిలకొట్టు, కిచకొట్టు, బుసకొట్టు, ఊఁకొట్టు, మొ.)

౧౧. ఆడు, తిట్టు.

ద్వి. ఈసొన్నలాపురి యిటు గాలకుండఁ, జేసిన వాఁడె పో శివయోగివర్యుఁ, డనుచు వీతెఁడిగొట్టు లందఱుఁ గొట్ట, వినుచుండె రామయ్య విన్నఁ దనమున. ప్రభు. ౩.౮౩ పా. ౨ పం.
(చూ. పద్యప్రభు. ౩. ౪౧ పా.)

అ. క్రి. ౧. తగులు, తాఁకు.

తరల. అరిగి తక్కపటంపుధేనువు నల్లనల్లన మళ్లలోఁ, దిరుగుచుఞ్ వడి గాలి గొట్టినఁ ద్రెళ్లుచుఞ్ మఱి లేచుచుఞ్. వరాహ. ౧౦. ౩౮.

(వ్యవ) వానికి వడ గొట్టినది, ఎండ కొట్టినది, బిడ్డకు సందు కొట్టినది, మొ.

౨. ఎక్కువగా కలుగు.

సీ. ... పార్థివేంద్ర, యాఁకలి గొట్టి నే నడిగిన యన్నంబుఁ బెట్టింపుము ... దశా. ౬. ౭౧.

వి. ౧. దెబ్బ, ప్రహారము; తాఁకుట.

గీ. ఇట్లు కొట్టినకొట్టున నెఱ్ఱవాఱె, పుష్పకోమలధవళకపోలతలము, కరుణ పుట్టించె రాహువు గఱచి విడువఁ, దొరఁగునెత్తురుతోడిచందురునిపగిది. వరాహ. ౨. ౧౩౪.

గీ. కలికిచందోయి నెదిరెడికతన నేమొ, గంధగజకుంభపాళికిఁ గలిగెఁ జెట్లు, కలిగె బంగారుబొంగరమ్ములకుఁ గట్లు, కలశముల కెల్ల మునుమున్నె గలిగెఁ గొట్లు. ఇందు. ౨. ౧౮౯.

చ. మిడిమిడియెండ కొట్టునను మేనులు పెట్లుచునుండ నేలపై, నడుగుల దుమ్ము కుమ్మువలె నంటుకొనఞ్ ...వాల్మీకి. ౨. ౯౦.

౨. దండోపాయము.

సీ. ...కొఱలు నవలఁ, జతురుపాయంబులసంజ్ఞమైమం చీగి వేలు కొట్టన నాల్గు వేలువేఱ. ఆం. భా. ౨. ౧౯౦.

కంపుకొట్టు=వాసనవేయు.

దారులుకొట్టు=దారిదోఁపిడి చేయు.

అచ్చుకొట్టు=ముద్రించు.

సున్నముకొట్టు=వెల్లవేయు.

డాబులుకొట్టు=బడాయులుకొట్టు, బడాయిమాటలాడు.

ఈఁతకొట్టు=ఈఁదు.

ఊరుకొట్టు=ఊరు దోఁచుకొను.

వానినోటిలో మన్ను గొట్టినాఁడు=వానిజీవికకు భంగము కలిగించినాఁడు.

కొట్టినపిండి=బాగుగఁ దెలిసినది, అతిపరిచితమైనది.

ఉ. కోమలి నాకు నెట్టియెడఁ గొట్టినపిండి సమస్తలోకముల్, నీమది కింపులైనయవి నిర్భరశక్తిని దే సమర్థుఁడఞ్. కళా. ౬. ౩౬.

ఉదా: రామాయణము వానికి కొట్టినపిండి.

జ: కొట్టించు, కొట్టివేయు, కొట్టుకొను, కొట్టుపడు, కొట్టుమిట్టాడు, కొట్టుమిట్టిపడు, కొట్టులాట, కొట్టులాడు, కొట్లమారి.

కొట్టు[2]. వి. (సం. కోష్ఠః) సామగ్రు లుంచెడుగది.

సీ. కొట్లు బేహారులగొనబుటంగడులంద తఱచుగా గొందెము ల్తలుపులంద. అచ్చ. రా. బాల. ౪౭.

కొట్టు³. వి. ఒకానొక చెట్టు.

వ...కొడిసెల నొడిసెల నందుగుల నిందుగులఁ గ

లుగొట్లఁ గొట్ల...పి. శకుం. ౨. ౧౪.

కొట్టుకొను. అ. క్రి. (√కొట్టు¹) ౧.సంచలించు, కదలు.

(వ్యవ) గాలిలో బట్ట కొట్టుకొనుచున్నది.

౨. ఆందోళించు, డోలాయమానమగు.

(వ్యవ) కొడుకే మగునో యని వానిప్రాణాలు కొట్టుకొనుచున్నవి.

౩. శ్రమపడి పనిచేయు.

(వ్యవ) నీ వెంత కొట్టుకొనినను ఇంతకంటె నెక్కువ ధనము రాదు. కొట్టుకొని కొట్టుకొని వచ్చి వాఁడు గనుక పండుకొనినవెంటనే వానికి నిద్ర పట్టినది.

౪. బాధపడు.

(వ్యవ) వంట కొంచె మాలస్య మైనయెడల పిల్లలు ఆఁకలిచే కొట్టుకొందురు.

సా: బట్ట కొట్టుకొనిపోవుచుండఁగా పోఁగులకేడ్చినట్లు.

(వాడుకలోని విశేషప్రయోగములు.)

వాఁడు వాకిటఁ గొట్టుకొనుచున్నాఁడు కొంచెము బిచ్చమువేసి పంపుము. వారును వీరును కొట్టుకొనుచున్నారు. ఉప్పెనచే ఊళ్లు కొట్టుకొనిపోయినవి. పేలపిండి గాలికి కొట్టుకొనిపోవుచున్నది. ప్రవాహములోఁబడి వాఁడు కొట్టుకొనిపోవుచున్నాఁడు.

కొట్టుప(వ)డు. అ. క్రి. (కొట్టు¹ + పడు) ౧. దెబ్బలుపడు, తాడితమగు.

ఉ. కూలినచోటఁ గొట్టుపడి కుందినచోట...

విష్ణుభవదూరునిఁ జేర్కొనిరేని మీఁద స,

క్కాలుని యాతనావితతిఁ గానరు పూనరు

దుఃఖభారముల్. భాగ. ౬. ౧౨౩.

క. కొట్టువడి యటకు మునుపే, తిట్టుంబడి యేడ్చునాడు దెసఁ గని మదిలోఁ, గట్టలుక వొడమి నాసఖు, లిట్టనిరి మునీంద్రులోడ నెత్తిన చెలుచకా. మనుచ. ౪.౭౬. వేం. పంచ.౪. ౪౭౩.

౨. బాధపడు, పీడితమగు.

క. అట్టిమహాదారిద్ర్యము, దొట్టిన హరిశర్మ ధృతి యుఁ దూలక తృష్ణం, గొట్టుపడకుండఁగాఁ దన, పట్టపుటిల్లాలిఁ గష్టపడి పోషించెన్. హంస. ౨. ౧౫౧.

౩. వ్యయమగు. (శ. ర.)

కొట్టుమిట్టాడు. అ. క్రి. (కొట్టు¹ + మిట్టి + ఆడు) అతిశయించు; నిరంకుశముగా మిట్టాడు, స్వేచ్ఛగా సంచరించు.

సీ... ఆఁకలి కొట్టుమిట్టాడంగ ... భాగ. ౯. ౧౦౧.

క. రక్కసులు వేడబంబుల, మిక్కిలి నామకొని కొట్టుమిట్టాడంగా, నక్కట యొక మెకమువలె, యిక్కానల నొంటిఁ దిరుగు టిదితగవగునే. యయా. ౨. ౫౭.

కొట్టుమిట్టిపడు=కొట్టుమిట్టాడు. అ. క్రి. ఎగిరిపడు, మిడిసిపడు.

ఉ. దిగ్గన లేచి నిబ్బరము దీటుకుచంబుల నాఁపలేక తాఁ, బగ్గెకుఁ గొట్టుమిట్టిపడు పైఁటచెలుగఁ జేల జాఱఁగన్. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౭౬.

కొట్టులా(ట్లా)ట. వి. (√కొట్టులాడు) కలహము, జగడము.

క. నీ కేమి యాతఁ డాతఁడుఁ, బైకొని మార్కొనిన నిన్నుఁ బ్రార్థించి రటో, యీ కొట్లాటలు దీర్పఁగఁ, నాకాధిపతనయ యనుచు వారుఁ డనియెన్. అహ. ౧. ౧౦౫.

గీ. పికిలిపిట్టలఁ గొట్లాటఁ బెట్టి చూచు. కువల. ౫. ౯.

కొట్టులా(ట్లా)డు, కొట్టాడు. అ. క్రి. (√కొట్టు¹) ౧. ప్రహరించుకొను; జగడమాడు, పోట్లాడు.

రగడ. జలజనాళములఁ విశాలసరసలీలఁ గొొట్టులా
డి. రా. వి. 3. ౧౭౧.

సీ. అంత కంతకు నంపురాది సకర్తృక మనుచుఁ
గొొట్లాడువేదాంతికులును. రా. వి. ౨. ౭౫.

గీ. చుట్టములలోన నొప్పమి పుట్టినప్పు, డడ్డపడి
వారిలోఁడఁ గొొట్లాడియైన, దాని నుడుపంగఁ
జొరకున్నవానిఁ గ్రూర,కర్ముఁ డని చెప్పుదు
రు కర్మకాండవిదులు. భార. ఉద్యో. 3. ౨౮౨.

౨. బాధపడు.

క. కట్టా త్రికరణ మెఱుఁగఁగఁ,బుట్టినదుకితే ముల
నపుడ పాలియింపనియా,కట్టేఁడి దేహం బుడి
గినఁ,గొొట్టాడును బిట్టు నరకకూపంబులలోన్.
భాగ. ౬. ౪3.

కొొట్టె. వి. (త. కొొట్టు.) ఒకవిధ మైనగాదె.

సీ...లగుఁ గుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె
యనఁగఁ. గీ. దశ్వికోషసమాఖ్యలు లనరుచుం
డుఁ, గొొట్టె కూటు పాడక కుమి బొట్ట యనఁ
గ...ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

కొొట్నము. వి.(ఇది 'కట్టు' ధాతువునకు 'కట్నము' వంటిది. √ కొొట్టు[1]-క. కొొట్టణ, కొొట్ణ.) ౧. వడ్లు మున్నగువానియొక్క దంపు.

ద్వి... నేఁ డాదిగా మీరు గూడి, చని వీరబా
హునిసదనంబునందు, వెట్టిఁ గొొట్నము నీళ్లు వె
లయంగఁగనవు,కట్టెలు నివి యాదిగాఁ గలప
నులు, పగ లెల్లఁజేసి ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౧౬౬౧ పం.

మ. సొలపుం దెమ్మెరసోగలేదలిరు మోసుల్ పూర
జం బెంతయున్,గలయం బర్వఁగఁ దావిక్రొ
వ్విరిఁ గడంకన్ వ్రాలుమన్ దేలుమన్, వెల
సెన్ మాధవకాన నేందిరలపెండ్లిం దీవపూఁ
బోఁడులు,త్కలికన్ గొొట్నము తేఁటిపాట
లెసఁగంగా దంచుకీలిం జెలీ. చంద్రా. ౪.
౨౧౫.

౨. ఊడిగము. (శ. ర.)

శా. ఇట్టట్టెందును బోవ రాక వగతో నెల్లప్పు
డున్ వేలుపుల్,వెట్టిం గొొట్నముఁ జేయ...
యయా. ౨. ౬3.

క. అనవుడు భూతంబులు మా,కును మీకృపఁ జే
య నెట్లు కొొట్నంబుల మ,మ్మును బట్ట నోపునే
యవి, యని పదముల కెఱఁగి పలికి రంతయుఁ
దెలియన్. మై. 3. ౭౯.

కొొట్నములపాటలు = పెండ్లిలో కొొట్నములుదంచునపుడుపాడుపాటలు.

వ. అప్పుడు గప్పురగంధులు పెండ్లికొొట్నంబులపా
టలు పాడి రఁట యెటువలెను. మృ. వి. 3.
౫౯.

కొొట్నము(లు)దంచు = పెండ్లిలో స్త్రీలు పలురకములవడ్లు కలిపి పాటలు పాడుచు దంచు.

పాట. చెలియ రావె చేడె రావె చిన్ని రావె పొ
న్న రావె, నెలఁది రావె కొొట్నములు వేగ దం
చుము॥ గరుడవాహనములు మంచి గొరికుంకు
మములు రత్న,నసులు పచ్చగన్నేరులు సన్నది
నుసులు, కలయఁ గూర్చి ... దంచిరి. మృ. వి.
3. ౬౦.

కొొట్ర[1]. వి. పిండి లోనగువాని నుడుకఁ బెట్టుటకు పెట్టినయెసరు.

వ...కీచకతండులంబులం బిండికొొట్టి కొొట్రఁ బో
సి యుప్పి గొప్పులుగాఁ జేసి యావించినకుడు
ములబానలు...కాళ. 3. 3౬.

కొొట్ర[2]. విణ. వామనుఁడు.

సీ. కుఱుచ కొొట్ర కుఱుఁజు...గీ...అనఁగను వా
మనాఖ్య దనరు...ఆం. భా. ౨. ౧౨3.

కొొట్ల(ట్టుల)మారి. విణ. (√కొొట్టు[1]) కొొట్లుపడు స్వభావము గలవాఁడు, దెబ్బలు తినుస్వభావము గలవాఁడు.

సీ. తాళముల్ చూడఁ గీర్తనపాత్రము లటంచుఁ
గొొట్లమారుల జోడుగూర్పఁ దగునె. గీ...గ
బ్బిచన్గుబ్బగవకు, చంద్రా. ౪. ౧౨౭.

కొడతము=కొణతము[1]. వి. కుక్క మున్నగువాని మెడకుఁ గట్టి పట్టుకొనుకట్టి.

క. కొడతములు విచ్చి కుక్కల, విడుచుచుఁ బెను వలల నిగుడ విప్పుచుఁ గడఁకన్, వెడవెడ నార్చుచు నతిముదిఁ, గడువడి వలవేఁటకాండ్రు గవిసిరి పెలుచన్. పద్మ. ౧. ౧౧౩.

కొడమ. వి. ముఖభాగమునందు కట్టు లేక నడుమ వలవలె నల్లిక గలమూఁతవంటి మత్స్యగ్రహణ సాధనవిశేషము.

గీ. కొడమ తి ఱ్ఱడ్డకొడను ద్రొబ్బుడుపటంబు, చాఁప యెత్తెల గూడయు... హంస. ౪. ౧౭౪.

క. వలలం గాలంబులఁ గొడ, ముల నూఁదులఁ జువ్వలను గ్రమంబున... ప్రబంధ. ౧౯౪.

కొడవలి. వి. జా. అనా. (బ. కొడవలులు, కొడవళులు, కొడవళ్లు, కొడవండులు, కొడవండ్లు) లవిత్రము, కక్కులు గలిగి వక్రాకారమై గడ్డి మున్నగునవి కోయుట కుపయోగించునొకానొక పనిముట్టు.

క. కడునియతిఁ దపము చేయుచు, నడవికి నొకదినమునందు నరిగి సమిత్తుల్, కొడవంటఁ గోయునురవడిఁ, దడఁబడి తనవామహస్తతర్జని తెగినన్. వరాహ. ౧౨. ౨౪.

గీ... సత్త్వమును రజస్సును దమస్సు, ననఁగ గుణములు... ఒండుమెయిఁ దెగ విట్టలముగ, నొలయు వైరాగ్య మనుకొడవలిన కాని. భార. శాం. ౪. ౧౯-౨. ఆం. భా. ౨. ౨౩౧.

కొడస=కొడిసె. వి. (సం. కుటజః) కుటజము, కొండమల్లెకి.

గీ... కొడస, కొడిసె యనఁ గుటజం బగు... ఆం. భా. ౨. ౫౦.

కొడి. వి. (సం. కోటిః. ప్రా. కోడి. క. కుడి) ౧. దీపశిఖ; దానినుండి వెడలుపొగ.

సీ. కొడిఁ బుట్టుకాళిమాంకురపు మేఘములను మెఱుఁగులై చూపుఁ గ్రొమ్మించు లుబర... గీ. అరతులొసంగు దివ్యకన్యకలు ధన్య, మతులు గ్రీడింతు రయ్యుత్తమస్థలమున. పాండు. ౨. ౧౩౭.

క. శ్రీకమలగృహము మోము వి, లోకింపఁగ దీపకళికలు కనుంగవ యౌ, నాకొడి వాటినసన్నపు, రేకలు నా బొమలు సుందరికిఁ జెలువొందున్. పి. శకుం. ౨. ౧౪౯.

౨. దీపపువత్తి మున్నగువానియొక్క దగ్ధాగ్రము, కాలినచివర.

ఉదా: దీపపుకొడి, పొగచుట్టకొడి.

(వ్యవ) కొడి కత్తిరించుటచేత దీపము బాగుగా వెలుఁగుచున్నది.

౩. లక్షణము, చిహ్నము.

ఉదా: చవుటికొడినేల. (బ్రా.)

౪. జెండా?

ఉదా: కొడిస్తంభము=ధ్వజస్తంభము. (బ్రా)
కొడివేయు=జెండాయెత్తు. (బ్రా)

జ: కొడివడు.

కొడిగ(గె)=కొణిగ. వి. ముంజూరు, చూరుముందుభాగము.

ద్వి. అది మీఱఁగానీక యపరంజికొడిగ, ముదురుఁగెంపులపాళముగ నెండ గాయ. రం. రా. సుం. (చి. ని.)

సీ. పాడిమగఱాచందుకొడిగె నంటినజాతిరేకోటి ఱాగోడజాజుటాకు. ఘటికా. ౨. ౬౬.

కొడిద=కొడిసిలి. వి. బొట్టనవ్రేలు కాక తక్కిననాలుగువ్రేళ్లను వంపఁగా నేర్పడినచేర.

గీ. భాసిలు నికుబ్జచతురంగుశీసమాఖ్య, కొడిదకొడిదిలి యనఁగ రక్షోవిదారి. ఆం. భా. ౨. ౧౪౦.

కొడిది(ద్ది). వి. ఒకానొక చెట్టు. (శ. ర, బ్రా.)

సీ. కొడిదిపూసల నంటుకొలిపిన మొలత్రాడు తలదుడ్డు చీరణంబులపాదియును. ఆ... అమరనాకస్మికంబుగా, మందనుండి యింటిమగఁడు వచ్చె. వేం. పంచ. ౧. ౮౧౭.

సీ. నగుబు గప్పనిచంద్రనిప్పుకైపడి నున్న దీకొ
డ్డిపూసనీ కెవ్వఁ డిచ్చె. జై. భా. ౩. ౭౮.

కొడిదిలి=కొడిద, కొఁణిద[1], కొఁణిదిలి. వి. ౧.బొ
టనవ్రేలు కాక తక్కిననాల్గువ్రేళ్లను వంపఁగా
నేర్పడినచేర.

గీ. భాసిలు నికజ్జచతురంగుళీసమాఖ్య, కొడిద
కొడిదిలి యనఁగ రక్షోవిదారి. ఆం. భా. ౨.
౧౭౦.

చ. పుడమిని రాచయిండ్ల మఱి పుట్టునె యీవగ
కొమ్మ యమ్మరో, కొడిదెఁడు నెమ్మొగంబు
తళుకుందెలికన్నులు చేరెఁడేసి గా... బహు.
౮. ౧౦౬. చంద్రా. ౧. ౭౯.

కొడిమె[1]. వి. ౧. అపనింద.

సీ... అయ్యాబ్జముఖియు. గీ. మిగుల వెఱఁ గంది
యంతట నగుచు మీరు, సృష్టికర్త లెట్టైనను
జేయఁ గలరు, మదికి వలసినయట్ల చేయుదు
రుగాని, పట్టికొడిమెలు నాకును గట్టఁ జన
దు. కళా. ౫. ౫౬.

౨. అన్నృతము, అసత్యము.

సీ. బూతు నా బూమె నా బూక నా బూటక
మ్మనఁగను వేడబ మనఁగఁ గొడిమె. గీ.యనఁ
గను నబద్ధసంజ్ఞయై యలరుచుండు. ఆం. భా.
౧. ౧౧౭.

౩. పాపము, దోషము.

క. కడు నరుదుగ నీయెడ నీ, యడుగుంగొన యం
త సోఁకినంతనె చెడుగుం,గొడిమెలు విడి
చని క్రమ్మఱ, మడఁతితనం బొదవె నాకు
మానిసిమిన్నా. అచ్చ. రా. బాల. ౧౭౯.

జ: కొడిమెలాఁడు.

కొడిమె[2]. వి. చేఁపలబుట్ట, కువేణి.

సీ...కువేణి చెలంగుఁ గొడిమె యంచనఁగను...
ఆం. భా. ౧. ౧౪౯.

కొడిమెలాఁడు. విఠ. (కొడిమె[1]లు + ఆఁడు.)
పాపాత్ముఁడు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొడివడు. అ. క్రి.(√ కొడి) క్రుంగు ?

సీ ... దృష్టి కధికగోచరంబు. ఆ. గాఁగఁ బన్ని
నిలిచెఁ గాయ్యుతో దానవ, కులబలంబు సే
లకొడివడంగ. కు. సం. ౧౧. ౬౭౯. (ప్ర
యోగాంతరము లేదు. ఇంకను విచార్యము.)

కొడిసె[1]=కొడస.

గీ. కొడిసెవిరులకమ్మఁదనంబు గొఱలి కొండ,సె
లల జాఱుతుంపురు మోఁచి మెలఁగుచున్న
గాడ్పు మురిపంబు నెందును గలిగి యెల్ల,వా
రిమనసులు వేడ్కల మూరిఁబోయె. హరి.
పూ. ౯. ౬౭.

గీ... కొడస, కొడిసె యనఁ గుటజం బగు ...
ఆం. భా. ౨. ౫౦.

జ: కొడిసెపాల.

కొడిసె[2]. వి. మత్స్యవిశేషము, ఒకవిధ మగు చేఁప.

సీ. కొఱ్ఱమీలను దండ్రికొలువు లెంకల కిచ్చె వా
లుగలను సంగడీల కిచ్చె ...కొడిసెలఁ బరిహా
సకులకు నిచ్చె. ద్వా. ౧. ౨౮౦.

కొడిసెపాల. వి. (√కొడిసె[1])కొడిసెకాయ, ఇం
ద్రయవము.

గీ...కొడిసెపాల,నాఁగ నింద్రయవము దోఁచు
నాగభూష. ఆం. భా. ౨. ౫౦.

కొడుఁగురు=కొణుఁగురు. వి. ౧. దీపముయొక్క
చిట్టెము, దీపకిట్టము. (చి. ని, శ.ర.)

౨. (శైత్యాదులచే శరీరమునకుఁ గలుగు)వంకర.
(చూ. కొడుఁగురువోవు)

జ: కొడుఁగురువోవు.

కొడుఁగురువోవు=కొణుఁగురువోవు. అ.. క్రి.

(కొడుఁగుసు+పోవు) - శైత్యాదులచే-వంకర పోవు, మెలికెలుతిరుగు.

(గిజిగాఁడు) చ... నీతునం, గొడుఁగుసుపోయి యున్నసఖుఁ గ్రోఁతిఁ గనుంగొని చాలఁ గుందుచున్. కేయూర. 3. ౨౬౦.

కొడుకఁడు=కొడుకు. వి. బిడ్డఁడు, కొడుకు.

క. కొడుకఁడు నాపాదెగిటిలోఁ, జెడి పోయిన నాఁటనుండి చెలియా తెలియం,బడ దేవార్తయు నతఁ డే,పడుపున నెచ్చోట నిలిచి వర్తించెడినో. భాగ. ౧౦ ఉ. 3౨.

కొడుకు=కొడుకఁడు. వి. (చూ. కూఁతు.) ౧. మగశిశువు, బాలుఁడు.

ఆ. ఘనభుజుండు రాధ యనుదానిపతి యొక్క, సూతుఁ డసుగుదెంచి చూచి రత్న, పుంజభరిత మయినమంజసలో నున్న, కొడుకు దాని తోన కొనుచు వచ్చి. భార. ఆది. ౫. 3౧.

వ ... సాత్వతియు నబ్బాలు బలదేవుచేతికి నెత్తుకొన నిచ్చి తదనంతరంబ నారాయణు చేతికి నిచ్చిన.

క. అక్కొడుకు నబ్జనాభుం, డక్కజముగ నెత్తికొనుచు నందఱుఁ జూడన్, గ్రక్కున నొక్కట నడఁగెను, మిక్కిలిచేతులును వానిమిక్కిలికన్నున్. భార. సభా. ౨. ౫౬, ౫౭. అం. భా. ౨. ౧౧౭.

౨. పుత్త్రుఁడు.

క. పొడుపునఁ బ్రాయంబునఁ గడుఁ, గడిఁదిబలంబునను జూడఁగా నసదృశు నీ,కొడుకని యీతని నెంతయు, నెడమడుగుగఁ జూపఁ దెత్తె యుండఁబు నగఁగాన్. భార.ఆది. ౮. ౧౦౦.

గీ. కూఁతురై పుట్టి పదపడి కొడుకుఁదనము,గాంచి భీష్ముని నాజిరంగమునఁ జంపు, నట్టియు జ్జ్వలాపత్యంబు పుట్టు నీకుఁ, దప్ప దిది యని రుద్రుండు చెప్పి చనియె. భార. ఉద్యో.౮. 3౭౦.

3. పురుషుఁడు, మగవాఁడు.

క. చేసెడునలరాయనికై, కానముకుఁ గాక జడిసెఁ గాఁపుఁగొడు కా,లో నుదతిఁ దెచ్చుటకని,ద్రాసత్తని మాటెఁ జన్నుద్రావెడుకొడుకున్. వేం. పంచ. ౮. ౮౮౨.

కొడుకుఁగుఱ్ఱ=కుఱ్ఱవాఁ డైనకొడుకు.

గీ. ధర్మతనయాదు లైననీతమ్ములకును, ధార్తరాష్ట్రులకును నీవ తగువిభుండ, వేలు మాలోక మెల్ల నీ కేల రాధ, కొడుకు కితండనుకొక్కవ కొడుకుఁగుఱ్ఱ. భార. ఉద్యో. ౮. ౫౯.

క. కొడుకుంగుఱ్ఱుకుఁ జనుఁబా,లిడి ... వేం. పంచ. ౮. ౮౯౧.

సా. కొడుకు బ్రదికియుండవలె కోడల్లు ముండమోయవలె నన్నట్లు.

జ: కోటరము, కోటవికము, కోడంత్రము, కోడంత్రికము, కోడవికము,కోడలిలినము, కోడలు.

కొడుపు. వి. డంకా జేగంట మున్నగువానిని వాయించుకోల, కోణము.

గీ. క్రొమ్మెఱుఁగుఁదీఁగె తళుకులకమ్మపసిఁడి,కొడుపుతాఁకుల ఘూర్ణిల్లె ఘూర్ణిల్లె ఘోరభంగి,దర్పకోద్దండదండయాత్రకును బోలె, భూరితరమేఘమాళిక పేరిభేరి. రామా. ౬. ౭.

సీ. మసిబొట్టుబోనాన నసలుకొల్పినకన్ను కొడుపుచేఁ దాటించు నెడపఁదడప. క్రీడా. ౧3౬.

ఉ. అంగదఁ దళ్స్వయంవరమహామహవైభవకేళిహజాతికిన్, గ్రంగన ఘంటపైఁ గొడుపు ప్రాలుట యెన్నఁడొ నాఁటనుండియున్, సంగరమున్ గిరఁబుగ మనంబున భావనసేయ నైరి యా,మంగళకార్యనిష్ఠు లయి మన్యమలోకమున న్మహీపతుల్. నైష. 3. ౨౫.

౨. బలపము లోనగువానికడ్డి.

వ. ఈబలపపుఁగొడుపున వలసినయన్ని లెక్క-

లొడ్డి వ్రాసి యీలాతపుఁగోల సవ్యహస్తం
బునఁ బట్టి మట్టించిన నన్నియు నీవు దలం
చినప్రాణులై నిల్చి నీవు చెప్పినపని చేయు
...ద్వా. ౭. ౧౧౩. ఆము. ౨. ౫౪.

౩. తంబుఱ వీణె మున్నగుతంత్రీవాద్యములు వాయించుటకు వ్రేలికిఁ దగుల్చుకొనులోహపు గోరు. (శ. ర, బ్రా.)

౪. జంతికలు చేయుగొట్టము (బ్రా.)

౫. అప్పడాలు మున్నగునవి ఒత్తుగుండ్రనికఱ్ఱ. (బ్రా.)

ప్రత్తికొడుపు=ప్రత్తికాయలోనిజడ, విడి.

సీ. శయనించె నొకచోట శ్రవణనక్షత్రంబు
గుంటిమీఁదటి ప్రత్తికొడుపువోలె. కాశీ. ౧. ౧౩౭.

జమ్ముకొడుపు=జమ్ముకండె, జమ్ముకంకి, జమ్మువెన్న. (బ్రా.)

కొడుము. వి. తీర్థపుబిందె.

క. కొడు మెత్తుకొఱకు గుడికిన్, నడుచున్ వె
లపడుచు నాభినామమునం గ్రొ,మ్ముడిసౌరు
న్మడి చేరు, న్వడి జాఱుంబైఁట వింతవగఁ
గనిపింపన్. శుక. ౩. ౧౮. ('కొడు మెత్తుకొఱకున్=తిరుమజ్జనపుసేవయందు తీర్థపు బిందె నెత్తునప్పుడు కావించునుత్సవమునకు' అని కథాసందర్భమును బట్టి తోఁచుచున్నది.)

కొణజేము=కొణజా. (బ్రా.)

కొణజా. వి. వాకిటికావలియిల్లు, ద్వారమును మాత్రము సంరక్షణముచేయుపంచ. (బ్రా, శ. ర. "కొంజా" అనివాడుక.)

కొణతము[1]=కొడతము.

సీ. బిరుదు గల్గినయింటఁ బెరిఁగినం గొణతంబు
విప్పినంతనె కుక్క వెదకుఁ జెప్పు. వేను. ౩౬.

కొణతము[2], కొణాత. వి. మల్లసాధనవిశేషము.

మ. అమరం గ్రొవ్వరితేనెజాలుకొణతా లందంద
లాగించి పాం,కముగం బుప్పొడిమట్టిలోఁ
బొరలి పిఁకన్ బోఁకపూమొగ్గగో,తములం
ద్రొబ్బి సమీరమల్లుఁ డనువొందన్ మావి
పూలోడిఁ ద్రి,ప్పుమెయిన్ గోకిలబాలుఁ
డెంచికొను సొంపుల్ గుల్కునాదంబులన్.
శశాం. ౨. ౧౧౮.

సీ. మనును జెట్టి యనంగ మల్లాభిధానంబు...త
త్సాధనంబులై తగుఁ గంబము కొణత...ఆం.
భా. ౨. ౨౦౮. ప్రబంధ. ౭౨.

కొణిఁగె. వి. దిబ్బ, కుప్ప.

వ...మగరాలగోడలనీడలం దుఱంగలించుక్రీడా
పులినంపుఁ గొణింగెలఁ జెలంగురంగుల మె
లంగువెలుంగులు...కృష్ణ. ౧. ౨౦.

కొణిగ(గె)=కొడిగ. వి. ముంజూరు, చూరుముందటిభాగము.

సీ. పగడాలకొణిగలనిగనిగ ల్వజ్రంపుజగతిత్రే
వల నెఱజాజు నింప. వసు. ౨. ౨౩.

సీ. నెలవులై చెలువారునిలువుల విలసిల్లి కొణిగఁ
బారావతకులము వదర. మనుచ. ౬. ౩.

ద్వి. గోమేదకంబులకొణిగెలుబవిరి,గా మల్చి పై
వజ్రగార యొసంగి. రం. రా. బాల. ౮౩పా.
౭పం.

చ. చెదరి కపోతముల్ గొణిగ చేరక తారకవీ
థిఁ బాఱఁగా...వసు. ౪. ౬౩.

కొణిగచూరు=కొణిగ.

సీ. దోఁపుచూరనఁగను దోఁచు నంతళ్ళది కొ
ణిగచూరనఁగ నగు న్వలీక,ము...ఆం.భా.
౨. ౨౧.

కొణిగె. వి. నమస్కారము.

శగడ. గోవర్ధనమునఁ గొలునై గన్పడు, గోపవే
షునకుఁ గొణిగె లొనర్చుచు ... హంస. ౪.
౨౧౩.

వ...తులసీవనముంపలిగ వాసరునకుః గొణిగె...
ప్రబంధ. ౭౭౦.

కొణిద[1]=కొడిద. (బ్రా)

కొణిద[2]. వి. మనుష్యజాతివిశేషము. (శ. ర, బ్రా.)

కొణిదిలి=కొడిదిలి.

ద్వి. ఎనయు నిద్దర నెల్ల నేలినన్నృపుఁ, గొనిపో
యిరే నేలఁ గొణిదెఁడం తైన. ద్వి.హరిశ్చ.
పూ. ౧౪౨౮ పం. భా. ౫. ౭.

కొణుఁగురు=కొడుఁగురు. వి. ౧. దీపముయొక్క
చిట్టెము. (శ. ర.) ౨. (శైత్యాదులచే శరీరము
నకుఁ గలుగు) వంకర. (చూ. కొడుఁగురువో
వు.)

కొణుజో=కొనుజో. వి. పిడుఁజు, పశువులదేహమం
దు చేరి రక్తము పీల్చెడిజంతువిశేషము. (శ. ర,
బ్రా.)

కొతి(త్తి)మిరి. వి. (సం. కుస్తుంబరీ. ప్రా. కొతుం
బరి. త. కొత్తమల్లి. క. కొత్తుమిరి.) దనియపు
మొక్క, ధాన్యాకముః.

సీ...కుస్తుంబరి దనర్చుఁ గొతిమిరి యన. ఆం.
భా. ౨. ౨౪౯. అ. మ. క. ౫. ౨౪౭ పా.
౧౬ పం.

జః కొతిమిరిపురుగు.

కొత్తిమిరిపురుగు. వి. (√ కొతిమిరి) దీపముఁలో
పడి చచ్చునొకవిధ మైనపురుగు. (ఇది దీపము
లోఁ బడికాలునప్పుడు కొత్తిమిరివాసన కొట్టు
ను గనుక ఇట్టిపేరు వచ్చినది. బ్రా.)

కొతుకు=కొదుకు. అ. క్రి. ౧. జంకు, వెనుదీయు.

ఆ. తల్లి పాఱవైచి తరల నన్న్యులపంచ, బ్రతికి
కూఁతవట్టి కొతుక కీవు, కన్ను లెఱ్ఱచేసి య
న్నులఁ గని కాఱు,కూఁత లఱచె దేమి కో
కిలంబ. రసిక. ౪. ౧౮౦.

చ. అతితరమారఘోరవిశిఖాగ్నిశిఖాపరితాపభీ
తి న,య్యతివలమిన్న నిన్నిచటికంపెడిచో
మఱి యేమి పల్కె నీ,మతిఁ గొతుకంగ నే
ల చెపుమా...శుకమా రయంబునన్. రసిక.
౫. ౪౬.

౨. వర్ణలోపముగా మాటాడు, మాటలునమలు.
(శ. ర.)

వి. సంకోచము, జంకు. (శ. ర.)

విణ. వర్ణలోపము గాని పదలోపము గాని కల
ది, గ్రస్తము (౧. పదము. ౨. వాక్యము.)

సీ. గచ్చు కొతుకు నాఁగ గ్రస్తాఖ్య విలసిల్లు.
...ఆం. భా. ౧. ౧౧౭.

జః కొతుకుపడు.

కొతుకుపడు. అ. క్రి. (కొతుకు+పడు) ౧. (మా
ట) లుప్తవర్ణము గాని లుప్తపదము గాని అగు.
(శ. ర.)

౨. తగ్గు, తక్కువ యగు.

క. అతనికి మంజుల యనఁగా, సతి యొక్క తెగ
లదు దానిసరి యెన్నుటకుం, గొతుకుపడు రతి
కిఁ జతురత, యితరల నిఁక నెన్న నేల యిం
దునిభాస్యా. హంస. ౨. ౭౦.

కొత్తడ(ళ)ము=క్రొత్తడము. వి. (త. కొత్తళమ్.
క. కొత్తళ.) కోటబురుజు.

ద్వి. లఱు చైనయట్టికొత్తడములతోడ, నిరవైన
ముందఱియిట్టికకోట,పడమటివాకి టేర్పడఁ
గాచి యుందు, రెడపక రాక్షసు లెనుబదికో
ట్లు. రం. రా. యు. ౩౦౩ పా. ౧౭ పం.

చ. తలఁకునఁ గోటనల్గడలఁ దల్పులు వేల్పులు మూ
సి డాసి కొ,త్తళములపై నలంగములఁ దా
ర్కొని మార్కొని...ఉ. రా. ౪. ౨౮౨.

సీ...సాలావయవాఖ్య కొత్త,ళ మ్మన...ఆం.భా
౨. ౧౨.

కొత్తెము. వి. తాటిపండునందు విత్తు లేనికండ. (శ. ర.)

కొత్తెమ్మ(మ). వి. యోగిని, యోగాభ్యాసము చేయునాఁడుది. (ప్రా.)

కొత్తెమసాని=యోగిని యగుస్త్రీ.

వ... ప్రత్యక్షీకృతమోక్షలక్ష్మీవిశేషంబులం బోని యనశనవ్రతశుష్కీభూతంబు లగు మేనులుం గలకొత్తెమసానులును ... విప్ర. ౨. ౧౪.

కొత్వాలు. వి. (హిం. కోత్వాల్) పోలీసుఅధికారి. (శ. ర.)

గీ. ఎఱుకగలవారిఁ దరలఁడి నేఁడునపుడు, కరములసిఖాలుచేసి ముష్కరతురుష్కు, లవలఁ బొమ్మని కొత్వాలు కప్పగింతు, రచ్చటికిఁ జేరఁ బరులవ నలవి కాదు. కృష్ణ. ౨. ౧౨౩.

కొద=కొదవ. వి. (√కొదవ) ౧. కొఱఁత, లోపము, న్యూనత.

సీ. కూడుసీరకు నింటఁ గొద లేక యుండునే ... హర. ౨. ౪౧.

క. చదలేటినీటఁ దడుపక, కొద లేటికిఁ దీఱు సగరుకొమరుల కని ప్రే,మ దిగంతచరుఁడు గరుడుఁడు, మది వంత యడంప నంతమంతుం డంతన్. చం. రా. ౩. ౧౬.

౨. అక్కఱ, తమి, ఆశ.

క. ఇది గాంధర్వవివాహము, సుదతీ మన కిపుడు సాక్షి సూర్యుఁడె యన నో,ముదుకఁడ నీకొద తీఱిన, వద లెద వే నొల్ల ననుఁ బ్రవాళాధరయున్. భోజరా. ౭. ౧౧౪.

వ... జాతినపయ్యెదలు దారినపేరెదలు కొలఁది గడచినసద్దులు కొద దీఱనిసుద్దులు గలిగి యయ్యెడ ... సవిూర. ౩. ౧౭౮.

౩. సంకోచము, జంకు.

చ. ఎదఁ గొద లేక మ్రుచ్చు లని యెట్లు వచించితి రెల్లధర్మసం,పదలకు మూల మైనహరిభక్తులకు కిప్పుడ కాదు వారికిం,దుద నొకచోటఁ బాటిలదు దొంగతనం బని యేను బాస చేసెద ... పరమ. ౩. ౭౧.

౪. శేషము, మిగులు.

గీ. అనిన లాఁతుగఁ గోల్పోక నతఁడు రాజా, రడ్డిఁ గను నని కొదయుఁ దీర్పంగ మగిడి, యంతఁ బరియును బైప్రజ కలికి పాఱి, పోవ వాఁడును వెడపోట్లు పొడిచి చనియె. ఆము. ౬. ౯౩. (శ. ర. పా.)

కొదమ. వి. తిర్యగర్భకము, పశుపక్ష్యాదులపిల్ల; శిశువు.

గీ. నిసు వనంగను బిల్ల నా నిసుఁ గనంగఁ, గూన యనఁ గందు నాఁగను గొదమ యనఁగఁ, దిర్యగర్భకములు గాను దెలియ వలయు, నాపచారిక మన్యాశ్య లాట శర్వ. ఆం. భా. ౨. ౯౯.

సీ. త్రాళ్లఁ బట్టింపంగఁ దటి యైనకొదమల సంచులెఱింగి శిక్షించు నేర్పు. భార. విరా. ౧. ౯౪.

పులికొదమ. భార. ద్రో. ౨. ౮౯.

అంచకొదమ. నైష. ౬. ౨౨.

తేఁటికొదమ. పారి. ౨. ౬౩.

లేడికొదమ. హర. ౪. ౪౪.

వేఁడివేలుపుఁగొదమ = సూర్యశిశువు.

చ ... వేఁడివేలుపుం, గొదమలు దావపావకునికుఱ్ఱలు ... వానరవీరులు ... రామా. ౭. ౧౭౦.

విశే. ౧. తరుణము, పసుమది. (పశుపక్ష్యాదికము)

సీ. గోడిగజాతిలోఁ గొదమపెంటుల నేర్చి మావుల హత్తించుమార్దవంబు. భార. విరా. ౧. ౯౪.

కొదమతుమ్మెద. నైష. ౮. ౪.

కొదమపులి. కళా. ౧. ౧౨౭.

కొదమపాయము. ఘటికా. ౨. ౨౬.

౨. బలిష్ఠము, దృఢము.
సీ. కొదమగుబ్బలదానిఁ గ్రొమ్మించుఁ గ్రమ్మించు నెమ్మేనినిగనిగన్నిగలదాని. దశా. ౨. ౧౦.
౩. లేఁత; పిన్న, చిన్న.
సీ. సౌరభోల్లాసముల్ జాతి గ్రుంగఁగఁ జేరె నలరారుకొదమక్రొవ్వులను నెలను. ఆము. ౫. ౧౩౯.
సీ. ఢుంఢివిఘ్నేశునిష్ఠురకంఠవేదిపైఁ గొదమచుక్కలరాజుఁ గుస్తరించు. భీమ. ౨. ౪౪.
ఉ. సోరణగండ్ల రాఁ గొదమచుక్కలు పట్టస తుల్కవాటముల్, చేరుప ... ఆము. ౨. ౧౩.
కొదమతనము = చిన్నతనము, లేఁబ్రాయము.
గీ. కొదమతనమున నొప్పారి పిదప గండు, మెఱసి పొదలెడుమృగనాథులైఱఁగు దోఁప. హరి. పూ. ౬. ౧౭౫.
కొదమయెండ = ఈరెండ, లేఁతయెండ.
గీ. కొమరుఁబ్రాయంపునూనూఁగుఁగొదమయెండ, ప్రాచి కభినవమాణిక్యపదక మయ్యె. కాశీ. ౧. ౧౨౩.
కొదమపిడుగు = తీక్ష్ణమైనపిడుగు. (బ్రౌ.)
పిడుగుఁగొదమ = కొదమపిడుగు.
ఆ. కొడుకుపాటుఁ జూచి కోపించి కాళింగ, పతి రయమునఁ దేరు వఱపి భీముఁ, బొదివి పిడుగుఁగొదమపోనినారసము బిట్టేసె నదియతండు వేసెఁ దునియ. భార.భీష్మ.౨.౬౫.
జ: కొదమరి.

కొదమరి. విశే. (కొదమ + అరి) పిల్లలు గలది.
ద్వి. మద మతి ధృతి మాలి మదగజేంద్రంబు,కొదమరిపందిచన్గుడుచునే దేవ. పండితా. మహిమ. ౨౬౦ పౌ.

కొదరు. అ. క్రి. ౧. అతిశయించు.
(ఉపాకన్యవర్ణనము) సీ. కోర్కులతమకంబు కొదరియుఁ దాలిమిపొందున నందంద క్రిందువడంగ. హరి. ఉ. ౭. ౧౭౩.
౨. చెదరు. (శ.ర.) ౩. లేఁగు (శ.ర.) ౪. ప్రాపిడికలమునుండి సిరావలె చిందు. (బ్రౌ.)

కొదలించే. స. క్రి. (√కొదలు) కుదించు, తగ్గించు, సంకుచితముచేయు.
సీ. నెడతొక్కుఁబలుకుల వినిపించుఁ గొదలించుఁ గలయ వల్లభుపల్కు పలుకుపొంత. కు.సం.౯. ౩౪౬.

కొదలు. విశే. (క. కొదలు.) ౧. మందము, అలసము.
గీ...సారెఁ జెల్లుబ్బుచుయువజనశ్రమజలాబ్ధినిమడుకొన దక్షిణము వాసి యేఁగుదెంచె, గొదలునడతోడఁ బవమానకుంభజుండు. చంద్ర. ౩. ౧౦౭.
౨. అవ్యక్తము, అస్ఫుటము.
సీ. కొదలుమాటలు తేనె గులుకుచుఁ బలుకుపో మోహనం బగువింత ముద్దుఁజెలువు కళా.౬. ౧౯౬.
గీ. సుకవిసంస్తుత్యు శంభుదాసుని నుతింప, నేర్తునే నైన నేను వర్ణింతు నతని, చిన్నిమనుమఁడఁ గావునఁ జిఱుతవాండ్ర, కొదలుపలుకులు ముద్దునేయఁదురు గాదె. విప్ర. ౧. ౧౨.
జ: కొదలించు, కొదలుపడు.

కొదలుప(ల్ప)డు. అ. క్రి. (కొదలు+పడు)= కొదపడు.
(న్యూనత నొందు, కొఱఁతపడు)
ఉ. ఇమ్ములఁ దోడ నాడుచెలు లేమను చుండుదురొక్క యిప్డు నా, తమ్మునిముద్దుమాటలు గొదల్పడఁ బల్కెడుచిల్కబోద నిర్యమ్ముబొత్తునం గుడుచునర్మిలి చేద్పడు ... విర్వ. ౫. ౧౦౫.

కొదవ=కొద. వి. ౧. కొఱఁత, లోపము.
గీ. నేను మీదాన నగుట మీగానకథలు, పడిన

నన్వేళఁ గొదవలు దడవ రేమొ. కళా. ౨. ౮౩.

గీ. ఇది యెఱుంగక యున్న నా కేమి కొదవ, నీ కుఁ దెలియక యుండుట నీతి గాదు. శుక. ౩. ౨౬౩.

౨. లేమి, దారిద్ర్యము.

సీ. ఉదరపోషణమున కుర్వీశులను వేఁడి కొదవచేఁ గుందుమఁ గొన్ని నాళ్లు. వేఙ. ౩౩.

౩. తక్కువపాటు, న్యూనత, అవమానము.

ద్వి. ఇదె నాదుముఖభంగ మీక్షింపు నాదు, కొద వ నీకొదవగాఁ గోర్కి భావింపు. రం. రా. ఆర. ౧౬౯ పా. ౪ పం.

గీ... ఆర్తశరణ్యా నీప్రాపు గలిగి, యుండఁగా నిట్టి కొ వ మా కొదవ నేల. రామా. ౩. ౬౫.

౪. సంశయము, సందేహము.

గీ... అతని, తీర్థయాత్రయుఁ దపమును దేటపఱి ప, నొదవినపుడు గదా మదికొదవ దీఱు. కళా. ౨. ౧౫౭. (చూ. ౧౫౬)

౫. అపరాధము, నేరము, తప్పు.

గీ. బుజముపై నొక్కరొకలి పూని పట్టి, వదరు కొనుచును గసరుచుఁ బెదవు లదరఁ, గొదవ లెన్నుచుఁ దాఁ గన్నకూఁతు రున్న, తావు నకు వచ్చె నలదేవ దేవితల్లి. విప్ర. ౪. ౧౯.

చ. అన విని యంత యేమిటికి నానతి యిచ్చెద రి న్నినాళ్లుఁ ద, ద్దను జుని నొంచి మీపద ముదా రముదాకృతి నొందఁజేయఁగం, డినయది నా కు నేర మవునే కద యీకొదవన్ సహించి న, న్ననుపుఁడు వానిఁ బట్టి నుఱుమాడెద నొద్దికఁ జెల్లఁజేసెదన్. కువల. ౨. ౮౧.

౬. న్యూనము.

గీ. తక్కువ కొఱంత పొచ్చెము తగ్గు కుందు, కొదవ లొచ్చు కొదుక యనఁ బొదలు న్యూనము... ఆం. భా. ౩. ౨౪.

జ: కొద, కొదవచేయు, కొదవడు, కొదవపడు.

కొదవచేయు. స. క్రి. (కొదవ + చేయు) చిన్నఁ బుచ్చు, అవమానించు.

క. గుఱిచేసి గిన్నెఁ బంపిన, తరువాతను మళ్లి పం పఁదగ దంపినచో, మఱి నిన్నుఁ గొదవచేసిన, తెఱఁ గగుఁ గెలవులును మీమదిం గడు నెడయున్. విప్ర. ౪. ౬౩.

కొదవ(ప)డు. అ. క్రి. (కొద + పడు) ౧. న్యూ నత నొందు, కొఱఁతపడు.

క. యాగము కొదవడకుండఁగ, సాగింపుఁడు యుష్మదీయసవనానలకుం, డాగతవినీలధూమస, మాగమమున దనుజమశకమండలి ప్రగ్గున్. పి. శకు. ౩. ౧౦౭.

౨. తగ్గు, క్షీణించు; ఎత్తువడు.

సీ. ముదిమిచే లా వెల్లఁ గొదవడ్డఖరుని ద్రుంపుట యు నీళ్లకు నడ్డువోయుటయును. అచ్చ. రా. యు. ౨౫౫.

క. కదలు రదనములు పదములు, గుదివడు జవసత్త్వ మింకుఁ గొదవడుఁ జూపుల్, వదనంబు స్రుక్కుఁ జిక్కున్, ముదిమి సుమీ రోఁత ... సుద. ౨. ౧౩౭.

సీ... కొఁడవడ్డయేనుఁగుఁ గొదమవో లె. దశకు. ౩. ౪.

౩. విచ్ఛిన్న మగు, ఎడలెగు.

సీ. కొదవడ్డకౌరవక్షోణిపాలవతంసవంశంబు నిలి చె నెవ్వానివలన. వరాహ. ౧. ౯.

౪. మిగులు, శేషించు.

క. కలయం ద్రిమ్మరి మేదినిఁ, గలవీరుల నోర్చి జ యముఁ గైకొంటి మనుష్యులు నీకెదురే యిం కం, గలదే కొదవడ్డచో టఖండితశౌర్యా. నిర్వ. ౫. ౩౯.

కొదవపడు=కొదపడు. అ. క్రి. (√కొదవ) (కొఱఁతపడు, తక్కువపడు)

సీ... తత్రపతిమ యంతయు మన కబ్బినఁ బను లన్నియుఁ గొదవపడక సాగు. పరమ. ౫. ౧౪.

క. రంగద్విలాసకుబ్జా,లింగనతోషిత మదీయలీలా సేవా, సాంగత్యవచనరచనల, భంగుల నే మైనఁ గొదవపడెనొ యుపేంద్రా. విప్ర. ౪. ౩౭.

(భంగమగు, చెడు.)

క. కొదవపడియెఁ బని యనుచు, న్మది జాలిం దూలి వర్ధమానుఁడు దానిన్, వదినుండి మనుచు నందుల,కు దయాపరతంత్రుఁ డగుచుఁ గొండఱ నిలిపెన్. వేం. పంచ. ౧. ౯౬.

కొదుక. విశ. న్యూనము, తక్కువ.

గీ. తక్కువ కొఱంత పొచ్చెము తగ్గు కుందు, కొదవ లొచ్చు కొదుక యనఁ బొదలు న్యూనము...ఆం. భా. ౩. ౨౪.

కొదుకు=కొతుకు. అ. క్రి. ౧. జంకు, భయపడు; వెనుదీయు.

క. ఆలంకి యాడుకైవడిఁ, గోలాటం బేయువాడ్కిఁ గొదుకక కవలై, యాలమునఁ జిడుగుడాడెడు,పోలిక నిరువాఁగు జగడమునఁ గలఁబడియెన్. చంద్రా. ౬. ౭౪.

క. తనకు ననిష్టం బగునో, యని కొదుకుట శంక ...నరస. ౩. ౫౭.

సీ. అడిగినఁ గొదుకక పుడమివేల్పులకు నిచ్చలుఁ బాఁడిమొదవులఁ జాల నొసఁగు. నీలా. ౧. ౪౯.

ద్వి. ఇది యుడుగఁగ వచ్చు నిది రా దటంచుఁ, గొదుకక వర మేటికొను మిత్తు ననిన. ద్వి. పరమ. ౨. ౧౦౦ పా. ౨౦ పం.

౨. వర్ణలోపముగా మాటాడు, మాటనములు.

క. బ్రదికినబలిదైత్యేంద్రుం, డెదఁ దనయపజయముఁ దలఁచి యెంతయు వెతచేఁ, గొదుకుచు నిట్లని పలికెన్, ద్రిదశాహితగురుని న్యాయనిష్ఠురఫణితిన్. దశా. ౫. ౫.

జ: కొదుకుకొను.

కొదుకుకొను. అ. క్రి. (కొదుకు+కొను- స్వార్థమున.)

(జంకు, భయపడు.)

గీ. అల్లనల్లన హరి హరి హరి యటంచు, గోఁయునఁబోలె నొదుఁగుచుఁ గొదికికొనుచు, ఓష్ఠపదభక్తి మూర్తీభవించె ననఁగఁ, జకితహరిణాక్షి దాసరిసాని యయ్యె. విప్ర. ౩. ౩.

కొదుపు. స. క్రి. (త. కుదప్పు) ఏదేని నోట వేసికొని మ్రింగకుండ ఊరక నమలు. (శ. ర-ఊకిం చు.-బ్రా.)

కొద్ది=కొలఁది.

వి. (పరిమితి, పరిమాణము.)

ద్వి. ఇలువేల్పులకుఁ బూజ లిచ్చెదువారు, కలకొద్ది దానముల్ గావించువారు. రం. రా. అయో. ౭౭ పా. ౧౯ పం.

ఉ. ముద్దియమోహ మెంతటిదొ మోహనరూపవిలాస వింటె యే, సుద్దుల నొల్ల దెవ్వరినిఁ జూడఁగ నొల్లదు సొమ్ము లొల్ల దే,ప్రొద్దు విడెంబు చల్వలును భోజన మొల్లదు నిద్ర యొల్ల దీ, కొద్దికిఁ బచ్చవిల్తునిలకోరుల నేమగుచున్నదొ కదా. శకాం. ౪. ౧౦౬.

సీ. తమికొద్ది నధరబింబము గంటిపడనీక మొనపంటి నొక్కింత మోపు మనుచు.అని.౩.౧౬. జాహ్నవీ. ౩. ౯౬. దశా. ౫. ౨౭.

(శక్తి)

గీ. వైచి సరగునఁ గ్రమ్మఱ వచ్చి తలుపు, మూసి గడె పెట్టి యిఁక మునిముచ్చుకాన, యిటు మొగం బైన నాకొద్ది యెఱిఁగె దనుచు,నింటికిని వచ్చె నవ్విటకంటకియును.విప్ర.౪.౩౧.

వ...రాళ్ల నొడిసెలలఁ బెట్టి చేకొద్దిఁ ద్రిప్పి త్రిప్పి వ్రేయుచు...సానంకో. ౨. ౨౪ పా.

సీ. మొలవంకికొద్ది బెబ్బులిని గెల్చిననాఁడు గరిగె నీముంజేతిగవ్వదండ. చంద్రా. ౨. ౫౭.

విశ. (అల్పము, కొంచెము.)

ద్వి. కొద్దిగా ముత్తెంపుగొనబువజ్రాల, మద్దికాయ

లడాలుమలయఁ జెక్కల్లి. రం. రా. బాల. ౨౦ పా. ౩౦ పం.

(పాటిది, ప్రమాణము కలది.)

సీ. తాళములంతలై తగ నిమ్మపండులకొద్దులై బొం గరాలుద్ది గాంచి. ప్రబంధ. ౭౧౦.

(వ్యవ) కొద్దివారు గొప్పవారు. కొద్దిమంది.

జ: కొద్దికాఁడు.

కొద్దికాఁడు. విశ. (కొద్ది+కాఁడు.)క్షుద్రుఁడు, అల్పుఁడు.

సీ. కొద్దికాఁడనఁగను క్షుద్రుండు తగు ... ఆం. భా. ౩. ౧౩.

కొన. వి. (క. కొనె. త. కొనై.) ౧. చివర, కొస.

ఆ. వెలరువాలుదీవియల సల్లసల్లార్చు, సోర్ణగండ్ల యందుఁ జొచ్చి సుడిసి, తిరిగి వేగుఁబోకతె మ్మెర లెలవేఁగ, కొనలవంక లొత్తు సనలఁ బ్రో చు. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౧౨.

ద్వి. కని బొద్దుఁడంత నుత్కటకోపవహ్ని, కొన లను దనుదాన గొని కాలుచుండ. పండితా. వా ద. ౧౭౬ పా. (వహ్నికొన=అగ్నిశిఖ.)

క. కొనఁ గననిపాపకర్ముఁడు,తను నాహారాదివిధు లఁ దనుపఁడు మేయక, జననీఁడు కాలు గ ట్టుక,మనుటయుఁ జచ్చుటయుఁ గాదు మద్వి ధమనఘా. వేం. పంచ. ౪. ౫౬౫.

౨. వృక్షాదులచివరకొమ్మ, అగ్రశాఖ.

చ. భయ మనులొల్లికక విమలభావవసుంధరఁ బె ల్లగించి భ,క్తి యనెడువిత్తుఁ బెట్టి ప్రతధీనది సమ్మదవారిఁ జల్లఁగా,నయమున నంకురించుచు ననల్ గొనలై యెలమిం జెలంగి త, న్మయము గఁ బ్రాఁకె నం చనఁగ నారులమైపులకంబు లే ర్పడెక. కాళ. ౪. ౧౨౨.

చ. ... ఉగ్రత మహాబలురాకకు నోర్వఁ జాల నా,తని నొకభంగి గెల్తు నని తాఁ దలపోసి మ రించె నాకులుం, గొనలును బొంపముల్ నిడు దకొమ్మలు లే యగుడుఁక రయంబునక. భార. శాం. ౩. ౩౯౪.

౩. గుఱ్ఱపుజూలు, కేసరము.

సీ. తేజినా నున్నతవాజియై విలసిల్లు... గీ. కొన యనఁగఁ గేసరం బొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౧౯౭.

కొనచీకటి=వేకువ నుండులేఁజీకటి.

గీ. అంతఁ దొలుకోడి గూయ నయ్యత్రిపాదుఁ, డా త్మశిష్యులఁ జెలుపుచు నరిగె నదికి, నింద్రుఁడు ను గొనచీకటి నింతియిల్లు,సొచ్చి నెమ్మేను బా ణాకంగ సుందరియును. జాహ్నవీ. ౪. ౯౬.

నడుకొన=నడిమిప్రదేశము.

క. అనుచు నొడఁబాటు లేకున్నను నయ్యశ్వ రుని నొగలనడుకొన నిడి తా, నును రథ మె క్కి రథికుఁడయి, చనియె నరుఁడు జమ్మి సేర సమ్మదలీలక. భార. విరా. ౪. ౯౪.

వ. ...సకలచతురంగంబులం బూఁచున ట్లొనర్చి యొక్కమోహరంబుగా నమర్చి యం దగ్ర భాగంబునం దాను నిలిచి యిరుగెలంకుల నశ్వ త్థామసౌబలుల నునిచి నడుకొన శల్యు నిలిపి యన్న లేంద్రుండు వెన్నుదన్ని నిల్చునట్లు సే సె ... భార. ద్రో. ౫. ౧౪౨.

సీ. కుతలంబునడుకొనఁ గొలకొండగా నిల్పి శర నిధి గ్రొచ్చిరి సగరసుతులు. కు. సం. ౧. ౫౨.

కొనరిక్క = రేవతీనక్షత్రము.

క. కొనరిక్క పేరిపొలఁతుక, పెనిమిటి వై నాఁగలి యును జెనుఁదాటిసిడం,బును బూని శవలి కాంద్రక, దునిమి పుడమిపఁతి ద్రేఁగు ద్రో యుదువు గదా. అచ్చ.రా. బాల. ౧౫౯.

కొనగోరు = గోటికొన, నఖాగ్రము. భీమ. ౧. ౧౧౦. రాజ. చ. ౨. ౧౦౭.

కొనముక్కు = నాసికాగ్రము. వైజ. ౪. ౬౭.

కొనరెట్ట=హస్తాగ్రము. రం. రా. అయో. ౯౯ పా. ౫. పం.

కొనబావిలీ = చెవికొనయందు ధరించెడిభూషావి శేషము. (వా)

జ:కొట్టకొన, కొనలిడు,కొనలునిగుడు, కొనలువా ఱు, కొనలుసాగు, కొనలొత్తు,కొనసాగించు, కొనసాగు.

కొనటి, కొనటివాఁడు. విణ. కురూపి.

గీ... రూపవిహీనులు దారు రూపు, గలిగి తోలు మేనఁ గొనటులఁ బలికినారు. భార. ఆను. ౫. ౯౩.

గీ. ...కన్యఁ, గులజ నైనను రోగిణిఁ గొనటిఁ జె నఁటిఁ, బరిణయంబగు టొప్పదు...మార్క. ౩. ౨౩౯.

గీ.బుద్ధిమంతునివలన దుర్బుద్ధు లధికు,వలన హీనులు రూపసివలనఁ గొనటి, వా రసూయలు సేయుదు రీరసమున... భార. శాం. ౩. ౭౦.

కొనకొనఁగోడి. వి. బొల్లికోడి, జలకుక్కుటము.

గీ. కొనకొనంగోడి యేత్రింత కొంకనక్క, నమి లి యీనాలుగిటిదర్శనంబు లెస్స. క్రీడా. ౫౨.

సీ. చక్రస్తన ప్రకాశమునకు ఫేనంపుఁగొం గిడి కొనకొనఁగోళ్ల గొణఁగి. ఆము.౪.౧౯౩.సుద. ౩. ౧౯౪.

కొనలిడు. అ.క్రి (కొనలు+ఇడు) వర్ధిల్లు, అతిశ యించు.

క. ... త్రయ్యా దొకయించు కైనన్, డయ్యెదు కొనల్డిమోఁ దృష్ణ...భాగ. ౯. ౫౭౭.

కొనలునిగుడు. అ. క్రి. (కొనలు+నిగుడు.) కొన లొత్తు, వర్ధిల్లు, అతిశయించు.

ఆ. వాఁడు నతనిరాక పోఁడిగ నిజబుద్ధి, నెఱిఁగి యతనియున్న యెడకు వచ్చి, పరమభక్తి మ్రొ క్కి ధరణీసురేశ్వరుఁ,గుశల మడిగి ప్రియము గొనలునిగుడ. భార. ఆర. ౫. ౨౮.

క. అర్తులకు మ్రొక్కి తక్కటి, క్రొత్తదులందఱుఁ బ్రియము గొనలునిగుడఁ గాఁ,న త్తఱిఁ దిలకించె

వరవ,నూత్తమ యై సత్యభామ యుజ్జ్వలగతి మన్. హరి. ఉ. ౪. ౨౭౧.

కొనలువాఱు. అ. క్రి. (కొనలు+పాఱు)వ్యాపిం చు, ప్రసరించు.

వ...నిజగరుత్కనకరేఖామయూఖంబు లాఖండ లారిదిక్కునకు నక్కజంపు టెలమిం గొనలు వాఱి యుద్దీపించు ప్రద్యుమ్న ప్రతాపవైభ వంబునుంబోలెఁ జాల నాలోకనీయంబు లగు చుండ. ప్రభా. ౭. ౧౦౫.

కొనలుసాగు. అ. క్రి. (కొనలు+సాఁగు?)౧. కొన సాగు,వర్ధిల్లు.

గీ. గోపకాంతలయాసలు కొనలుసాగు,చందమునఁ గోర్కె లెంతయు సందడించెఁ, గడుపులోప ల సర్వలోకములు నిడిన,బాలకునితల్లి యైన యప్పద్మముఖికి. వి. పు. ౭. ౪౭.

గీ. ఇవ్విధంబున బ్రాహ్మణుం డెఱిఁగియెఱిఁగి, తిరు గుచుండఁగఁ బెక్కువత్సరము లరుగఁ, గలుగు దురు పుత్రు లిద్ద ఱక్కాలమునకుఁ, గుండగో ళకవంశంబు కొనలుసాగ. కాశీ. ౭. ౨౩౪.

౨. వ్యాపించు, ప్రసరించు.

వ. ... అనవుడుఁ గనుంగొనలఁ గొనలుసాఁగకన లున కనుకూలం బైనహృదయంబు సదయంబు గా నొనరించి...కాశీ. ౧. ౫౭.

కొనలొత్తు. అ. క్రి. (కొనలు+ఒత్తు) వర్ధిల్లు.

ద్వి. కొనిపోయి వేడ్కలు కొనలొత్త నపుడు, వి నుతార్ఘ్యపాద్యాదివిధులఁ బూజించి. రం. రా. బాల. ౨౫ పా. ౨౦ పం.

కొనసాగించే. స. క్రి. (√కొనసాగు) కొనసాఁగఁ జేయు.

(వృద్ధిచేయు, పెంచు.)

మ. ధన మార్జింపుము నార్జితం బయినతద్ద్రవ్యంబు బేరంబుచేఁ, గొనసాగింపుదు వడ్డివాసివలనన్ గూర్తున్ మఱింత గొంత... ప్రబోధ. ౪. ౩౩.

కొనసాగు. అ. క్రి. (కొన + సాఁగు?) ౧. ప్రసరించు, వ్యాపించు; ప్రవహించు.

గీ. కాల మనుకువిందుఁడు చంద్రికాపటంబు, నేయఁ బన్నినమగ్గ మెకో యనంగ, నవమయూఖాళి గొనసాగి మిన్నుల నొప్పె, విధుఁ డమరవానిగృహభిత్తి వివర మనఁగ. కళా. ౮. ౧౫.

చ. నొసలను ముంగురుల్ చెదర నూల్కొని ముక్కరడాలు మోవిపై, వెసఁ గొనసాగ ... జాహ్నవీ. ౧. ౧౭౬.

సీ. ముజ్జగమ్ముఁ బవిత్రముగఁ జేయుతీర్థమ్ముఁ గొనసాగఁ జేసినయనఘమూర్తి. విజ. వి. ౧.౧౨౭.

౨. వర్ధిల్లు, పెరుఁగు, అతిశయించు.

ఆ. కొడుకుఁ గన్న వేడ్క గొనసాగ రోహిణిఁ, జీరఁ బంచి చిత్రచేలములను, మండనముల నిచ్చి మన్నించె నందుండు. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౯౭.

వ. నాబంధువర్గంబు బంధువర్గపుఁదీఁగయుంబోలెఁ గొనసాగి బ్రదుకుం గాక యని యాశీర్వదించి ... కాశీ. ౫. ౧౬౯.

సీ. మత్పాదభక్తి యాత్మకు జనించినమాత్రఁ గొనసాగి జ్ఞానంబు గుదురుపడును. దశా. ౧.౨౨౨

3. పూర్తియగు; నెఱవేఱు, సఫలమగు.

గీ. అమ్మహాపూజ గొనసాగినట్టు లైన, సంగరంబున గెల్చునేశత్రు వైన, విఘ్న మెందిన నోడు నవ్విధము మత్త, చిత్తుఁ డౌట గణింపక చేయఁ దొడఁగె. ఉ. రా. 3. ౨౦౫.

గీ. ...అశక్తు లైన,వారిచేతలు కొనసాగి వచ్చు నెట్లు. వరాహ. ౧౧. ౨౬.

గీ. వేలుపులవేల్ప మామొఱ యాలకించి, కనికరపుఁజూడ్కిఁ గనుఁగొని;గాట మగుచు, నెదలఁ బొదలెడునఘ కల్లఁ ద్రిదిలపఱిచి, సాఁకవే కోర్కి లికఁ గొనసాగఁ జేసి. అచ్చ. రా. బాల. ౬౯.

కొని=కొన్ని.

క. మనుజపతి యివ్విధంబునఁ, దనచెలియింటికిని మ్రుచ్చుఁ దప్పన నొప్పిం,చినయట్టుల మదిని సరకు, గొనక మఱచి యున్న యెడను గొనిదిన ములకున్. నిర్వ. ౭.౬3.

(హల్లు పర మగుచో 'ఇ'కారము లోపించుటయుఁ గలదు)

ఉ. కొన్ని గొణంగి కొన్గినిసి కొన్ని తుటారము లాడి...పాండు. ౪. ౧౪౭.

కొనితెచ్చు. స. క్రి. (కొని+ తెచ్చు) తీసికొనివచ్చు.

వ. భగీరథుం డనురాజన్యుండు కపిలముని ప్రదీప్త కోపానలదగ్ధు లగుసాగరుల నిరయంబువలన నుద్ధరించుటకై తపోవిశేషంబున మందాకినిం గొని తేర...కాశీ. ౫. ౨౮.

క. తోరపులత్తుకచాయల,వారువములు గట్టి మహిషవరకేతువు నె,ల్వార సమకట్టి తే రా,సారథి గొని తేర నెక్కి సంరంభమునన్. ఉ. రా. 3. 3౪3.

చ. ఇతరులు రాకమున్న యది యెక్కడఁ బెట్టిన దానవో సుశీ,ఘ్రతఁ గొనితెమ్ము తల్లిఖుతుఁ గన్నులఁ జూచినదాఁక నామనం,బతిముదితంబు గాదు... ప్రభా. ౧. ౧3౬.

కొనిపించు. స. క్రి. (√ కొను) కొనఁజేయు.

(విలువకు పుచ్చుకొనఁజేయు.)

ఉదా: మగనిచే ఆమె జరీచీర కొనిపించినది.

కొనిపెట్టు. స. క్రి. (కొని+ పెట్టు) కొనియిచ్చు, విలిచియిచ్చు.

సీ. మురువుతో నామేలిమునుఁగు దీసినవేళఁ గొని పెట్టు మందునో కుప్పసంబు. గంధ. ౧3౧.

కొనిపోవు,కొంపోవు స. క్రి. (కొని+పోవు) అపహరించు; తీసికొనిపోవు.

క. నాచిన్నిముద్దుఁగూఁతురు, నాచక్కనితల్లి వీథి నడయాడఁగ న,న్నిచు కొనిపోయె సాళ్వము, రాచిలుకం గొంచుఁ బోవుక్రమమునఁ దంధ్రీ. రాజ. చ. ౨. 3౧.

క. చంపినఁ జంపుము నన్నటు, గొంపోవుండినను జాలు కొసర కదయరేన్, జంపిన నన్నొకటిన మతి, కొంపోయిన నెంద ఱెట్లగుదురో యెఱుఁగన్. ప్రభా. ౩. ౧౪౩.

ఇట్లే: కొనిచను, కొంపఁజను, కొంచేఁగు, కొంచుఁబోవు.

క. శౌరి యిదె పారిజాతము, గోరికఁ గొనిచనుమ మనలఁ గొనిపోఁ డని లోఁ, గూరిన నెవ్వగఁ దక్కిన, భూరుహములు మసురసాత్రపూరము నించెన్. పారి. ౪. ౫౨.

చ. భామినితోడ నిట్లనియెఁ బన్మదళాక్షుఁడు గానఁ బోయెదన్, గోమలి బల్దరిద్రులము కొంచుఁ జనన్ మన కద్ది వస్తువా, స్వామికి నిష్టమైన యది సంగతి యే చన రిత్తచేతులన్, భూమిపులొద్దకున్ సతులపొందులకున్ గుదు లున్నచోటికిన్. కుచేల. ౧. ౧౦౩.

శా. ... నా, కుం గాంతాజనులం దగంగఁ బురికిం గొంచేఁగు టర్హం బగున్. భార. శల్య. ౨. ౨౧.

క... రాచిలుకం గొంచుఁబోవు... రాజ. చ. ౨. ౩౧.

కొనియాట. వి. (√కొనియాడు) కొనియాడుట.

(శ్లాఘనము)

ఉ. ... ఆ, త్మాదరవృత్తి మీరు విజయాశ ననుం గొనియాటఁ జేసి యా, గాదన కియ్యకొంటి ... భార. ద్రో. ౧. ౮౩.

క. నకులసహదేవనయశా, స్త్రకళావేదిత్వమునకు జను లనురాగా, ధికులై మిమ్ముం గొనియా, టకు నాతఁడు మనసు గీడ్పడం జింతిల్లున్. భార. శాం. ౧. ౧౭.

(ఆచరించుట)

సీ. తలఁపంగ నాద్యమై తనరుధర్మమ యెప్డుఁ గొనియాట నాస్తికగోష్ఠిఁ జనమి... గీ... ఇన్నియును శిష్టచరితంబు లిద్ధచరిత. భార. ఆర. ౫. ౪౪.

(కొలుచుట)

క. కడుఁ గ్రొత్తలు నీ విటు నను, బడుగుం బాటించి మిన్ను ప్రాఁకించెదు నీ, యడుగులఁ గొనియాటకుఁ బను, పడినారము నీకు మమ్ముఁ బాడియె పొగడన్. హరి. ఉ. ౯. ౫౨.

కొనియాడు=కొండాడు. స. క్రి. (కొని + ఆడు.)

౧. మెచ్చు, పొగడు, స్తుతించు.

క. తనపలుప లోక మెల్లను, గొనియాడఁగఁ దగిన లోకగురుఁడు... భార. ఆది. ౭. ౨౪౬.

చ. హరుఁ జెడనాడి వీరిఁ గొని యాడెదు పెద్దయు నీవు... కు. సం. ౨. ౧౬౬.

౨. గౌరవించు, ఆదరించు; పాటించు, లక్ష్యపెట్టు.

చ. ... నీగురువుఁ బొల్తి తగం గొనియాడు మెట్లు నె, ప్పె నటుల భక్తిమై నడవు... భార. విరా. ౧. ౨౫౨.

సీ. కుంతీమహాదేవికోడండ్రలోపల నగ్గలంబుగఁ గొనియాడఁ బరఁగి. భార. విరా. ౨. ౨౧౬

క. అనినఁ బితృదేవతలు మా, కును నీకును నరకగతి యగుం జూమ్మీ నీ, మనమున మావచనంబులు, కొనియాడక విడిచితేని కులజలధిశశీ. మార్క. ౭. ౧౯.

౩. భజించు, సేవించు, కొలుచు.

క. ... నీవు నివ్విధపుజనములం, గొనియాడుము వారలు శో, భనము లొసంగుదు రఘంబుఁ బాపుదురు కృపన్. భార. అను. ౨. ౧౩౬.

సీ. స్వర్గకాములు పితృవర్గంబుఁ గొనియాడి యిహలోకసుఖలీల లెల్లఁ గాంచి. హరి. పూ. ౨. ౧౩౦.

౪. కాపాడు, రక్షించు, పోషించు.

గీ. ...అతనిపుత్రకులు దాని, నెంగిలులు పెట్టి కొనియాడ నెలమిఁ బెరిఁగి. భార. కర్ణ. ౨. ౫౪.

క. విను మగ్గోవిందుఁడు సఖుఁ, డును బంధుఁడుఁ గార్యకర్తుఁడునై నిన్నుం, గొనియాడుచుండ దురితం, బను పేరును గలదె నీకు ననఘచరిత్రా. భార. శాం. ౩. ౪౮.

క. విను భక్తియు వెలిపుఁ గలిగి, యఘజన్ములు వె

ద్దవాని నారాధింపక్, జనవర యతేందు తమ్ము
లఁ,గొనియాడక సిరికిఁ బట్టగుసు రుజ్జ్వలులై.
భార. అను. ౪. ౧౩౨.

మూ: సహ్యేషాం వృత్తిదాతా స్యాత్సచైతాన్
ప్రతిపాలయేత్, కనిష్ఠాస్తం నమస్యేరన్ సర్వే
ఛందానువర్తినః. సం. భార. అను. ౧౬౨. ౧.
రం.రా. కిష్కి౧. ౨౧౬ పా. ౨౩ పం.

౫. అవలంబించు; ఆచరించు.

చ. ఇది శతవృద్ధ మాజనని యిప్పుడు మృత్యువుఁ
బొందె నిట్లు సే,యుదుము తుల్యప్రయుక్త మ
గుచున్న సనాతనధర్మ మిత్తెఱం,గ దహనకర్మ
మెల్ల మది గానిదిగా మును నిశ్చయించి మా,
మొదలిటివా రొనర్చువిధమును గొనియాడితి
మేము నియ్యెడన్. భార. విరా. ౧. ౧౭౯.

క. విను రాజు లెట్టిధర్మము, గొనియాడుదు రట్ల
నడచు గుబుకొని ధాత్రీ, జనము ...హరి.పూ.
౨. ౭౭.

క. అనిన నతఁ డిట్టిధర్మము, కొనియాడక వ్రతము
లొండు గోరి నడపఁ గాఁ,బని యేమి...భార.
శాం. ౬. ౫౦౪.

౬. తలపోయు.

క.విధివశమునవచ్చినకీ,డనములు గొనియాడి వ్రేఁ
గులై విపులభవాం, బుధి మునుఁగుదురు ...
భార. అను. ౧. ౯.

శ్లో. కోహ్యాత్మానం గురుం కుర్యాత్ ప్రాప్తవ్యే
సతి చింతయన్, ప్లవంతే ధర్మలఘవో లోకేం
భసి యథా ప్లవాః, మజ్జంతి పాపగురవః శస్త్రం
స్కన్నమివోదకే. సం. భార. అను. ౧. ౨౨,
౨౩.

కొనివచ్చు. స. క్రి. (కొని + వచ్చు) తెచ్చు.
(తీసికొనివచ్చు)

గీ....సాహిణి యొకండు, కర్తయెదుటికిఁ గొనివ
చ్చె గంధవాహ, బాంధవం బగుకొకమహాసైం
ధవంబు. మనుచ. ౪. ౭౭.

(పైఁడిచేఁప) సీ. తనసంతతికి పేఁతఁ గొనివచ్చు
రీతి దిక్కరిశరీరంబులగరుల నాను. దశా. ౧.
౭౫౯.

కొను. స. క్రి. (త. కొళ్.) ౧. గ్రహించు.

(క) పట్టుకొను.

తరళము...ఏను తీర్థము లీసము ద్రతటంబునన...
వీని నెన్నఁడు నాడనో,డుదురు సన్మను లిందుఁ
గోల్మొసదుల్ గొనున్ వడిఁ జొచ్చుదున్.భా
ర. ఆది. ౭. ౧౪౭.

సీ. గంధర్వకామినీకాముకవ్రాతంబు లాతాలఁ గొ
ని మోఁది లజ్జఁ గొం.ద్రు. హర. ౫. ౧౦.

ఉ. ముందల వట్టినట్లు తనముఖ్యతరాస్త్రము గొన్న
దేవకీ,నందనుఁ జూచి...పారి. ౫. ౩౭.

(చ) తీసికొను; తీసికొనిపోవు.

ఆ. ... అతినవపిండుఁ, గరులఁ దురగములను నరదం
బులను గొని, యరుగు జెంచె ... భార. మూ.
౧౧౫.

క. చని సంప్రార్థించి యతనిఁ,గొని రుద్రునిఁ గాం
చి నీసఖుం డీతఁడు వ,చ్చినకార్యము కృపతో
డను,విను మని దండంబు లెఱఁగు వినిపించెఁ ద
గన్. భార. శాం. ౩. ౧౧౭.

(ట)-ధనాదులు- ప్రతిగ్రహించు; పరిగ్రహించు,
స్వీకరించు.

గీ. కపిల యిచ్చినవానిన కాదు నిజము, కొన్నవా
నిని బుణ్యాత్ముఁడుగఁ జేయు. భార. అను.
౩. ౧౦౩.

క. విను మిచ్చెద నని యీమియుఁ, గొనియెద నని
పలికి పిదపఁ గొనవునికియు న,త్యనృతంబులు
సత్యవ్రత,మునకుం దొలఁగంగ మనకు భూవర
తగు నే. భార. శాం. ౪.౧౫౦.

క. కా కేమి తన్నుఁ దిట్టెనె, కోకిల తన కేమి ధన
ము కో కొమ్మనెనే,లోకము పగ యగుఁ బరు
సని, వాకునఁ జుట్ట మగు మధురవాక్యమువల
నన్. కవిక. ౨. ౭.

క. వే కందమూలఫలములు, కో కొం డని యొసఁగ నందికొని నమలి కపుల్. భా. రా. కిష్కి. ౮౹౫.

(త) లోఁగొను, ఇముడ్చుకొను.

గీ....సముద్రంబులోన బుజ్జి, నైవఁ గొన్నంత గొనుఁ గాక...భార. భీష్మ. ౨. ౭౨.

౨. అపహరించు; హరించు.

క. ఆమిష మని దానిం గొనఁ,గా మది సమకట్టి యొక్క ఖగ మాఖగపుల్, వ్యోమమునఁ దాఁక...భార. ఆది. 3. ౭౯.

గీ. ... బ్రాహ్మణధనంబు గొనుట ధర్మంబు గాదు, మనుజపతులకుఁ దగియెడిమానికంబు, గాన విడుచుట నీతిమార్గంబు గాదు. వరాహ. ౫. ౫.

క. ఉన్నఁ గని యప్పడఁతి యో,యన్న విడువు భుజగనాథు ననవుడు నతఁ డీ,పిన్నాతని ప్రాణంబులు, గొన్నది యిది దీనియసువుఁ గొని యెద ననియెన్. భార. ఆను. ౧. ౪.

3. ఆధారముగాఁ జేసికొను; అనుసరించు.

గీ. ... ఎవ్వరిఁ గొని యతండు, కౌరవులమీఁద నెత్తి రాఁ గలుగువాఁడు. భార. ఉద్యో. ౨ ౧౬౯.

క. తమతమదేశంబులకై, మిముఁ గొని పాండవుల గెలుచుమెయికోలున భూ,రమణులు గొందఱు వచ్చిరి...భార. భీష్మ. ౧. 3౧.

గీ. పురము వెడలి గోమతి యనుపుణ్యతటిని,నడుము కొని చని యారాజనందనుండు, దీనియావల దెసనొక్క ద్విజకుమార,వరులయూరని యడుగంగ వారు సేరి. మార్క. 3. ౬౬.

౪. కావించు, చేయు.

క. వడి దొనఁ దిగుచుట దొడుగుట,వెడలం దెగ గొనుట శరము విడుచుట గానం,బడక విలు గుడుసువడుటయు,నుడుగక రక్కసులు పడుటయును గానఁబడున్. భా. రా. అర. ౧. ౨౪౪. (తెగగొను=జ్యాకర్షణ్ చేయు.)

చ. ధనువుల నిట్లు బాణములు దారుణలీల సమర్పి బద్దెగల్,గొని నిగిడింప...భా. రా. అర. ౨. ౨౪౪.

౫. పొందు, ప్రాపించు. (ఇది పెక్కుపట్ల విశేష్యముల కను ప్రయుక్తమై ఈయర్థముతో శబ్దపల్లవ క్రియగా ఏర్పడుచున్నది. ఉదా: తెవులుగొను, భయముగొను, ముదలుకొను.)

గీ.కుసుమధనువున నెవ్వండు గొను విజయము.భాగ. ౧౦ ఉ. ౧౦.

ఉ. ... సురేశ్వరాదులం, బన్నములాడి నీమగని పక్షము పల్కెదు గాక చేల నీ,కొన్నమద లజ్జజనులు గొందుఱె వ్రాత్యులఁ బూజ్యులందురే. కు. సం. ౨. ౧౬౯.

క.... ఈతటినిం,గనుఁగొనుపుణ్యుఁడు మిక్కిలి, కను గొను నెన్నుదుట నెన్నఁగాఁదరమగునే. దశా. ౧. ౧౨3. పాండు. ౧. ౭౧.

౬. లక్ష్యముగాఁ జేయు, గుఱిగాఁ జేయు.

ద్వి. ... ఇంద్రజిత్తు, పసిఁడిపింజల నొప్పుబాణము ల్దొడిగి, గోముఖుం డనువానిఁ గొని కాఁడనేసె. రం. రా. ఉ. ౭౫ పా. ౧౭ పం.

౭. లక్ష్యపెట్టు, సరకుసేయు.

క. కొనరు బుసులమాట నాస్తికులు వినయనిధీ. భార. శాం. ౬. ౨౨౫.

చ. ... భుజశక్తి నెవ్వరిం,గొనక కఠంగి రజ్జపులు కుల్ గడుఁ బెక్కులు వల్కు చెప్ప నీవు ... భార. మహా. ౪౪. భార. ద్రో. ౫.3౭.నృసిం. ౪. ౨౧.

౮. వశపఱచుకొను, ఆక్రమించు, స్వాధీనపఱుచుకొను.

సీ.అభయంబు వేఁడిన నందఱఁ గృపఁ గాచి యేచి యీపెన్నేలయెల్లఁ దాన,కొని యధ్వరములు పెక్కొనరించి ... భార. శాం. ౧. ౨3౮.

చ.బలిమిఁ దదీయు లప్పుడు సభాముఖ్యుల కట్టఁ బట్టి యా,తలఁ బడవైచుచుం దమకుఁ దా

మె యవారణఁ దత్త దాసనం,బులు గొని కూరుచుండిరి ...ప్రభా. ౧. ౮౨.

గీ. ఇందు ర మ్మన్నచోట ని ల్లెల్లఁ గొనుట. కుచేల. ౨. ౨౩.

౯. తాల్చు, ధరించు.

క. నలువదితొ మ్మిది రూపం,బులు గొనియుం బుష్ప గంధములు మోవఁగ లే, కలసియుఁ దమ్మెర లానుం,బలుమఱు యువజనము మేనిపలుచని చెమటల్. పాండు. ౧. ౧౮౫.

సీ. కొమ్ముకత్తుల మెఱుంగులనెల్ల పావడల్ గొనునది మస్తేనుఁగులచయంబు. కుచేల. ౨. ౧౨౭.

౧౦. పూను.

క. విను మప్పలుకులు పాటిగఁ, గొని దుర్యోధనుని తోడఁ గొంటిని బగ...భార. కర్ణ. ౩. ౬౦.

ఆ. హితజనంబు లెదుర నీతని కెడ లైనఁ, బ్రాణమిత్తు ననుచుఁ బ్రతినఁ గొంటి. జై. భా. ౮. ౯౦.

౧౧. కలియు, కూడు, చేరు.

సీ. కమలకాననమధ్యకలహంసవిభుభాతిఁ గూర్మి నెచ్చెలిపిండు గొని చెలఁగుచు. పాండు. ౨. ౩౧. కేయూర. ౪. ౧౬౫.

౧౨. తలఁచు, ఎంచు.

క. అది రవి గ్రుంకుటగాఁ గొని,మద మెసకంబెసఁగ నార్చి మనసైన్యంబుల్, వొదలె...భార. ద్రో. ౪. ౩౧౬.

ఆ. దనుజుఁ డనుచు మనుట తప్పుగాఁ గొనకుమీ. రుక్మా. ౫. ౧౬.

క. కటకట మనవారిది దు,ర్ఘటముగఁ గొని యెంత చింతఁ గావించెద రె,ప్పటికి కింక నేము మేమెం,తటిపగయును దీర్ప లేమె తమయాజ్ఞపనన్. ప్రభా. ౨. ౫౫.

౧౩. నెఱవేర్చు, సాధించు.

క. రాణింపఁ బల్కి తనపని, జూనై కొను ... ఆము. ౪. ౨౬౯.

ద్వి. పెనుపొందఁగా సామభేదదానములఁ,గొన రానికార్యంబు గొనకొనె నేని,మఱిగదా దండం బు. రం. రా. యు. అర్ణ్యా. ౧ పం.

౧౪. తెచ్చుకొను, తెచ్చిపెట్టుకొను.

చ. కిలకిల నవ్వు మోవిపలుగెంటుల దీటుఁ గుచంబు లొరగా, వెలువడఁ బైఁటవేయు నెఱివింతగఁ గేరు మరుల్కొనంగ బె,ళ్కులు గొనఁ జూచు లేనివగలుం గొని మాటికిఁ గుల్కు...హంస. ౧. ౨౧౭.

౧౫. చేరనిచ్చు.

వ. ... క్రేపులం గొననియావులం దొలఁగంగట్టి పిల్లపెట్టియు మందులు సల్లియుం జాల దుఃఖపఱిచి చేఁ పెఱింగించువారును. హరి.పు. ౫. ౧౪౨.

౧౬. (నృత్తాదులను) ప్రయోగించు.

క. మద్దెలసద్దున నీతని, నిద్దురమ బ్బెల్లఁ బోవ నేర్పు మెఱయ నే,నిద్దముగ దేశిఁ గొనియెద,నొద్దిక గా నుండుఁ డనుచు నొనరిచి సఖులన్. వాల్మీకి. ౩. ౧౨౨.

౧౭. భుజించు, తిను.

క. విను మధురాహారంబులు, గొనుటయుఁ బెక్కండ్రు నిద్రగూరినయెడ మేల్కొని యునికియుఁ గార్యాలోచనముఁ దెరువు నడచుటయును జన దొక్కనికిన్. భార. ఉద్యో. ౨. ౩౮.

క. తనుయాత్రకుఁ గా నశనము, గొనుఁ బూర్ణముగాఁ గొనండు...భార. శాం. ౫. ౩౨౧.

౧౮. త్రాగు.

క. శ్రీపాదంబులు గడిగెను, శ్రీపాదోదకము గొనియె...హర. ౨. ౧౨౪.

క. ఎనుబదియేఁడులవార్ధక,మునఁ బ్రాక్తనశక్తి యుడిగిపో దాతనికిన్, దినియెడిది పెద్దమాంసము, కొనియెడియది కల్లు మనసుకొ వ్వెట్టుడుగున్. శివరా. ౪. ౧౫.

చ... అన్న మేమియుం, గుడువదు నీరముం గొ
నదు...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౭౭.

౧౯. నెలకుదీసికొను, విలుచు.

క. ఏ మస్మైద మనినఁ బృథివి,యొమనుజాధీశ కొ
నుట యొప్పెదు తెరు విం, దేమియును నెగ్గు లే
దీ, భూ మిసురులకొర్కు దీర్చిపుచ్చుమ ప్రీ
తిన్. భార. అశ్వ. ౮. ౧౯౪.

సీ...అస్మైద నూఱుగోవుల కెవ్వరేఁ గొనుఁడు...
హరి. పూ. ౨. ౪౦.

౨౦. ఖండించు, నఱకు.

చ... ఎక్కుడు నెస రాహుమస్తకముఁ గొన్న సు
దర్శనదేవుఁ గొల్చెదన్. ఆము. ౧. ౯.

౨౧. కొట్టు, వ్రేయు.

సీ. కొనె మారెఁ జదిపె నాఁగను గొట్టె నని తోఁ
చు...ఆం. భా. ౩. ౧౩౨.

మ...భీమపార్థులును గోకొ మ్మంచు నొక్కుమ్మ
డిన్, గవియన్ ... భార. భీష్మ. ౩. ౩౯.
మార్కు. ౧. ౧౩౪.

౨౨. నాటు, కాఁడు.

చ. ఒకబలుతూపు రంబు గొని యుచ్చిచనం గర
మల్గి యేయుడున్. భార. ద్రో. ౪. ౧౭౩.

చ. హలధరుఁ డేకలవ్యహృదయంబు గొనన్ ఘు
నశక్తి వైచినన్. ఉ. హరి. ౩. ౧౧౬.

ద్వి.పరతేర నొకకొయ్య యరకాలు గొన్నఁ, జుర
చుర నరములు నుక్కుఁ దివుచుడు. పండితా.
పురా. ౧౩౨. పా.

అ. క్రి. ౧. నెలకొను, ఉండు.

చ.మనమునఁ గొన్న నెవ్వగలు మాన్పి ఘటించుతురు
కావ్యసమ్మదం, బనఘకథాముఖంబున హితా
హితబోధ మొనర్తు రింపుగాఁ,గనుఁగొనుకం
టె నద్భుతముగా నెటిఁగింతు రతీంద్రియా
ర్థముల్, ఘనమతు లెల్లవారికి నకారణమిత్రు
లు గారె సత్కవుల్. కవిక. పీఠి. ౭.

౨. పనికివచ్చు, చెల్లు, సాగు.

ఆ. కుటిలబుద్ధు లిచటఁ గొనవు నెట్టన ఘన, దో
ర్బలంబు మెఱసి తొడర వలయు, నటఁడు గాం
డివమున నడ్డసాళులు వైవఁ, దురల సంపవా
న గురియుఁ గాని. భార. విరా. ౪. ౧౯౭.

మ. అనిసం గ్రోధకపాయితాక్షుఁడయి మిథ్యాశి
ల్ప నీవాఁడుముల్, గొన విచ్చో నని మండలీ
కృతశరతోఁ దండనిర్ముక్తశ,స్త్రనికాయంబుల
సేసలన్ గడపి...జై. భా. ౫. ౧౦.

౩. అతిశయించు, విజృంభించు; వ్యాపించు.

సీ. పరితాపకిశిఖశిఖ ల్దరికొని వనములోఁ గార్చి
చ్చులై కొని కాలుచుండు. కు.సం. ౫. ౬౫౧.

చ. గనగన నెల్లప్రొద్దుఁ గొని క్రాలెడువేఁడిమిఁ
బేర్చుభర్త మే, నెనయును దగ్గఱన్ నయఁప
కెంతయు భీతి నొదుంగుచున్ ... హరి. పూ.
౧. ౧౬౭.

౪. అగు, ఏర్పడు.

ద్వి.గుంపులుగుంపులుగొని తన్ను దూఱ,సాం కేరి
రామునిసుద్ది చెప్పచును. రం. రా. అయో.
౧౨౧పా. ౭౫౦. (గుంపులుగుంపులుగొను=
గుంపులుగుంపులుగా ఏర్పడు.)

౫. ఇది సకర్మక క్రియలకు ఆత్మనేపదార్థమునందు
ను అకర్మక క్రియలకు స్వార్థమందును అనుప్ర
యుక్తమగును.

ఉదా: చంపికొను, కొట్టుకొను, దాఁగుకొను,పం
డుకొను, మొ.

చంపికొను:-

చ. ... భీష్ముని నెనకొల్పి సేనలను ముఖ్యుఁడ వీ
వని యుబ్బఁజేసి యీ,నునఁ దలపెట్టి చంపికొ
నఁ జూచె సుయోధనుఁ డింత నేమనున్.భా
ర. ఉద్యో. ౪. ౨౧౭.

రవులుకొను:-

సీ. ...అవుల నాపాట్మూన్నరు రవులుకొనియె. ఆ
ము. ౧. ౩౬.

(కోన్, కోఁగన్, కోఁగాన్, కొంచు, కొన్న,
కోక, కోని, కొందును, కొండ్రు, కొందురు, కొం
డ్రు, కొమ్ము, కో, కోకొమ్ము, కోవయ్య మొదలగు

విశేషరూపములు వ్యాకరణములనుబట్టియు ప్రయోగములనుబట్టియు గ్రహింపవలయును. కొన్ని ప్రయోగము లీక్రింద ఈయఁబడినవి.

చూచికొండము=చూచికొందము.

ఆ. ... చూచి,కొండ మెల్లపనియు రండు వేగ. భార. మా. ౧౭౩.

కొండ్రు=కొందురు.

సీ. ... మీాలయట్టుల బలపంతు లల్పులఁ దమకు నాహారములుగఁ, గీ. గొండ్రు భూపతి లేకున్న మండ్రె జనులు... భార. శాం. ౨. ౨౧౫.

కొండు=కొనుఁడు.

ఉ. కొండని వేడ్కతోఁ బసిఁడికొండ ధనార్థుల కెల్లఁ బంచి యీ, కుండుట... నైష. ౧. ౫౧.

కొంద్రు=కొనుదురు.

శా. స్వామిద్రోహము వాపికొంద్రచట... కాశీ. ౬. ౩౭.

చవిగొను=౧. రుచిచూచు, ఆస్వాదించు.

సీ. ఏమి దాఁ జవిగొన్న హృదయేశుకెమ్మోవి దోఁపక యది మున్ను దోఁపకుండె. కళా. ౬. ౨౧౪.

౨. తిను; అనుభవించు.

మ. వివిధాజ్యాహుతిధూపదీపములు నైవేద్యంబు నీయగ్ని ముల్, జవిగొన్ బిమ్మట భుక్తిముక్తులు నవశ్యప్రీతిగా నెప్పడుల్, జవిగొండ్రం బురుహాసనాచ్యుతమహేశానాదిబృందారక, ప్రవరుల్ ...కాశీ. ౩. ౨౦౬.

తెవులుగొను, తెవుళులుగొను=రుగ్ణమగు, వ్యాధిగ్రస్తమగు. భార. ఆది. ౫. ౫౩, ఆను. ౫. ౨౧౪.

భయముగొను=భయపడు. భార. ఆర. ౨. ౮౪.

భుక్తిగొను=భుజించు. కాశీ. ౨. ౭౫.

౨: కొంట, కొండాట[1], కొండాడు[1], కొనితెచ్చు, కొనిపించు, కొనిపెట్టు, కొనిపోవు, కొనియాట, కొనియాడు, కొనివచ్చు, కొనుగోలు[1], కొనుబడి, కొనుమొదలు, కొలువు[4], కో[2], మొ.

కొనుగోలు[1]. వి. (√కొను) కొనుట, క్రయము. (శ. ర.)

కొనుగోలు[2]. వి. నాట్యయోగ్యతద్ధిత్తాదిశబ్దోచ్చారణము.

మ. ఎకతాళంబున వీరమర్దళరవం బేకంబుగా నట్టువుల్, ధికతోంతత్తకఝుంకుఝుంకుకిణతోం ధత్తాంకియల్లోధకు, ధ్ధికుతెత్తెయ్య ధిమికుక్కుతక్కుధిగుతాంధిత్తాత్తతాళంబులన్, గకుబంతంబులు మాఱుపల్కు కొనుగో ల్గన్పట్టనప్పట్టునన్. ప్రబంధ. ౯౪.

కొనుజో=కొణఁజో. వి. పిడుఁజు, పసులదేహమందు చేరి రక్తము పీల్చెడిజంతువిశేషము.

సీ. ఎరువు తిప్పలు గొని యెల్లమఁదలు గొనుజెక్కు మేఁపులచోటు ద్రొక్కఁబడియె. హరి. పూ. ౬. ౫. (శ. ర. ప్రాఁత ప్రతిపా-కొనుజెక్కు=కొనుజలుపట్టి.)

కొనుబడి. వి. (√కొను) కొనుగోలు, క్రయము. (శ. ర.)

కొనుమొదలు. వి. (√కొను) క్రయధనము, కొనుటకిచ్చినసొమ్ము. (శ.ర, బ్రా.)

కొన్నాళ్లు. వి. బ. (కొన్ని+నాళ్లు) కొన్నినాళ్లు, కొన్నిదినములు, కొంతకాలము.

గీ. మున్ను కొన్నాళ్లు పలుగాకిమూఁకలోనఁ, గలసిమెలఁగినతెఱఁ గెల్లఁ గానిపింపఁ, జేడియలమీాద గ్రుడ్లిడ్డుసేయ రాకు, కోయిలా యింక నీయిల్లు గూలిపోను. నీలా. ౩. ౨౫. వసు. ౧. ౧౨౩.

కొన్ని=కొని. స. ఔ. (చూ. కొంచెము-'కొంత' శబ్దమునకు అమదర్థకబహువచనరూపము) కతిపయార్థకము.

సీ. బాగాలు వెస నొక్కపద్మాక్షి యొసఁగిన వెగ్గ లం బని కొన్ని వెడల నుమిసి. మనుచ. 3. ౬౬.

ఉ. కొన్నిటిఁ బాగ్యములఁ నలియఁ గొన్నిటి వీపులు పిండిపిండిగా,నన్నిటి భీముఁ డుద్ధ టగదాహతి నేనిక వేఁటలాడఁగన్. భార.భీష్మ. ౨. ౨౧౧. (ప్రాఁతప్రతులపాఠము.)

ద్వి. ... మఱికొన్ని వేల్పులు...బస.పు.౪.౩౧౩. (ఇట మహన్మహాత్త్యర్థకముగా నుపయోగింపఁబడినది.)

కొపురు. వి. (సం. గోపురమ్.) ౧. శిఖరము.

క. దాఁటుటయుఁ గొండకొపురులు, బీటలువాఱెం గడిందిబీతున జేజే,దాఁటు పడంకం బాఱెను,గాటపుఁబయ్యెరల మొగులు గడలకుఁ బాఱెన్. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౧౦౨.

౨. ఉన్నతి.

ఆ. ... గొనబుఁగొను,గొంచెతనముఁ బిఱుఁదుఁ గొపురును బొక్కిలి,లోఁతు నెన్న నెన గలుగుట యరిది. అచ్చ.రా.అర.౨౩. (శ.ర.పా)

కొపెర=కొప్పెర. వి. పెద్దమూతి గలపాత్రము.

సీ. సారాయికొపెరగంజాపాడుల్ దెమ్మంచు హరిణితోఁ గడు నెగ్గులాడి రనుచు.కువల.౧. ౪౧.

కొప్పరము=కొప్రము. వి. ౧. శిఖరము, అగ్రము. (శ. ర.) ౨. మూఁపు.

గీ. కొప్పరము మూఁ పటంచన నొప్పు నంస,ము ... ఆంభా. ౨. ౧౩౭.

క. అప్పుడు భయవిస్మయములు, ముప్పిరిగొన నశ్వశిరుఁడు ముందటఁ బైపై,నుప్పరము లెగయుగరుడుని,కొప్పరమున నున్న కపటగోవిందునకున్. వరాహ. ౧. ౧౪౨. ఉ. హరి. ౬. ౧౦౮.

విణ. విజృంభితము, ముమ్మరము.

ఉ. ... రోగములఁ,కొప్పర మైనచో...దా.శ. ౧౬.

జ: కొప్పరించు, కొప్పరింత.

కొప్పరించే. అ. క్రి.(√కొప్పరము) ౧. విజృంభించు; అతిశయించు.

వ. ...అడిదంబులు జళిపించిన ఝుణఝుణఝుంకారంబులుం దదీయపరస్పరఘర్షణక్రేంకారంబులుం బిమహుంకారంబులును ముప్పిరిగొనం గొప్పరించియు... అదలించియుం గదలించియుఁ బోరునవసరంబున... అవ్వీరద్వయంబు గనుంగొని...ఉ. హరి. ౪. ౨౪౬.

వ. రేవెలుంగు రాచిప్పలం గప్పురంపుఁగుప్పెలం గొప్పరించిననరసమధురసంబులు నించి ... పారి. ౨. ౯౨.

౨. (కోపాదులచే) రోమాంచము కలది యగు.

సీ. కొప్పరించఁగ మింటఁ గ్రొవ్వాఁడి రోమముల్ చొచ్చి వచ్చినతోలు లుక్కగుంపు. చంద్రా. ౧. ౭౯.

సీ. గాలి సోఁకిననైనఁ గనలి మైఁగొప్పరించి తటాన నట బయల్ సెలసికొనుచు. చంద్రా. ౨. ౯౨. ఉ. రా. ౭. ౪౧౩.

౩. పండ్లిగిలించు. (బ్రౌ)

ద్వి. కొప్పరింపుచుఁ బందుకోఁఱి యై యుండె. అభిమన్యుచరిత్ర. ౧౭౪.

స. క్రి. నిండుగాఁ బోయు.

సీ. దైవతైర్థికులు మందాకినీతోయముల్ గొప్పరించిన గాజువ పెప్లనఁగ...గీ...కనుపట్టెఁ దారకాసముదయంబు. విప్ర. ౩. ౭౦.

కొప్పరింత. వి. (√ కొప్పరించే) అతిశయము; విజృంభణము. (శ. ర.)

కొప్పు[1]. వి. (త. కొప్పు.) ౧. స్త్రీధమ్మిల్లము,కబరి, వేనలి.

చ....మోమున, న్వల పలరారుఁ గ్రొమ్మొగులన

న్నియఁ గేరును గొప్పుతీ రహో,చిలుకలకొ
ల్కి-సౌరు నెతేఁ జెప్పఁగ నల్పుకునైనఁ దీరు
నే. నీలా. ౨. ౧౯. దశా. ౬. ౩౪.

౨. మగవానిసిగ, జుట్టుముడి.

ఆ. అగ్నిదాహభీతి నంగారపర్ణుండు,బమ్మరిల్లి నే
లఁ బడిన వానిఁ, గొప్పు పట్టి యీడ్చుకొని ప
చ్చె ధర్మజు, కడకు నింద్రసుతుఁడు కడిమి
మెఱసి. భార. ఆది. ౭. ౪౪.

౩. ఇంటికప్పుయొక్క-యూర్ధ్వభాగము; ఉన్నత
స్థానము.

గీ.చని యధిశ్రయణిని పహ్నిసంగ్రహించి,యిం
టినడికొప్పు తగిలించి యెఱుఁగనట్లు, ముంగి
టికిఁ బోయి...శుక. ౩. ౩౧౪.

క.లలిఁ గొప్పెక్కించితి మధు,పుల శుకుల నడు
గుపఱచితి పుష్పాస్త్రా మా,లలకును మంచం
బులు శాఁ,పలకును బీఁట లనుమాట బళి నిజ
మయ్యెన్. చంద్రా. ౫. ౯౧.

౪. (వింటి) కొన, గనయము, కోపు.

చ. తెగువ మనోభవుండు తియతియ్యనిసింగిణి
వింటికొప్పునన్, దగిలిచె దక్షవాటిపనితాచి
కురంబులఁ బోలుశింజినిన్. భీమ. ౫. ౯౫.

సీ. కబరియు శిఖయును గార్ముకాగ్రంబును గొ
ప్పని పల్కఁగా నొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౩.
౬౧.

జ: కొప్పుగొలుసులు, కొప్పువల.

కొప్పు². వి. నాట్యవిశేషము, కోపు.

గీ. పెక్కుపగజక్కిణీ కొప్పు ద్రొక్కి నొక్కి,
చక్కనిమిటారి నరపతు ల్సొక్కి చూడ.
దశా. ౭.౧.౨౨౭. ('కోపు' అనియును చదు
వవచ్చును.)

కొప్పుగొలుసులు. వి. బ. (√ కొప్పు¹) కొప్పు
నకు నుభయపార్శ్వములయందు పెట్టుకొనుగొ
లుసులు, ఆభరణవిశేషము. (వా)

కొప్పువల. వి. (కొప్పు¹+వల) వాలపాశ్యావిశేష
ము. ('తలవెండ్రుకలను బంధించునట్టిముత్యాలస
రము' బ్రౌ.)

సీ....తనరును వాలపాశ్యావిశేషములు నూసక
తురాయి, ముత్యాలకుచ్చు కొప్పువల పాపట
బొట్టు జిలిబిలి జల్లియుఁ జేరుచుక్క, య
నఁగ...ఆం. భా. ౨. ౧౪౭.

గీ. చెవులపూవులు బవిరలు చేరుచుక్క, కొప్పు
వలయును సవరించి కొప్పు మీఱ,భూషణము
లకుఁ దా నొకభూషణ మయి, పడఁతి యపు
డొప్పెఁ గన్నులపండు వగుచు. కళా. ౭.౬౬.

గీ. బవిరలును గొప్పువలయును బడఁతి యొత్తు,
దిద్దె...యయా. ౪. ౯౯.

కొప్పెర=కొపెర. వి. (సం. కర్పరః.) ౧. కటాహ
ము, కాఁగు, వెడల్పుమూతి గలచిన్నపాత్రము.

గీ. ఇట్టిసేవలతో నమ్మహీశ్వరుండు, వెడలుచును
శంఖలిఖితు లనెడిపురోహి,తుల నియోగించి
రానివారలను వైవ,డరసి కాఁగినచమురుఁ
గొప్పెరలలోన. జై. భా. ౪. ౧౧౦.

సీ. ధనముకొప్పెరదండఁ బెనుభూతె మున్నట్లు
గంగదరిని మొసలి గాచినట్లు. వైజ.౩.౧౨౫.

గీ. పసిఁడికొప్పెర లాతంబు పచ్చకోల, జోగప
ట్టియు కకపాల జోలెనంచి, కలికికాటుక గీ
ర్పొట్టు పలుఁగుపేరు, జాతి గాఁ దాల్చి నెఱ
మిండజంగ మగుచు. హర. ౫. ౪౦.

౨. తలపుర్రె.

క. అప్పుడు విడువక వ్రేసెం, గుప్పున నడునెత్తి
పగులఁ గొట్టఁగ వెడలెం, గొప్పెర నెత్తురు
భీమున, కప్పాండవలోచనముల నశ్రులు గా
ఱన్. దశా. ౯. ౧౨౭.

కొప్రము=కొప్పరము. వి. శిఖరము.

ఉ. పున్నమచందురుం డెగడుపొంకపుమోముల
రాచకన్నియల్, గ్రొన్నెలతాలమేలిపనికొ
ప్రపుమేడల నాటలాడ...నీలా.౧.౨౭.

కొబ్బెర=కొబ్బెర. వి. ౧. నారికేళముగ.

ఉదా: కొబ్బెరకాయ, కొబ్బెరపండు.

సీ. కోఁతి కొబ్బెరకాయ కొన కెక్కి పడఁ ద్రో
యు దానిజలంబులు ద్రావఁగలదె. రామలిం.
౧౭.

ఉ. మ్రొక్కి లొసఁర్తు...చక్కెర కొబ్బెరపండు
లుండ్రముల్, మెక్కెడుపాఁపజంబెములమే
టికి...నీలా. ౧. ౭.

౨. కొబ్బెరకాయలోనిభోజ్యపదార్థము, పేశము.

గీ. చాఅపప్పును గసగసాల్ జాజికాయ, సెనగ
లనుములు పత్రియు మునగపువ్వు, కొబ్బెర
యు మందపాలతోఁ గూర్చి త్రావి, యుబ్బుద
బ్బరకాఁడునీ కబ్బు టగునె. ప్రబంధ. ౯౮౧.

సీ. ... కొబ్బెరనఁ గొవ్వెర యటంచనఁగఁ ద
త్పేళ మెసఁగు...ఆం. భా. ౨. ౭౮.

క. తరణిదళరసమునను గొ,బ్బెర నిండన్ రాచి
రాచి పెట్టిన దళవా,సరములకు మస్తకీటక,
మురలి సుకేశములు మొలచు మొదలిటినియ
తిన్. చికి. (చి. ని.)

జ: కొబ్బెరపూవు, కొబ్బెరయుండ.

కొబ్బెరపూవు. వి.(√కొబ్బెర) మొక్క మొలచిన
కొబ్బెరకాయలో ఉండపలె నుండుమెత్తనిపదా
ర్థము. (బ్రౌ)

కొబ్బెరయుండ. వి. (√కొబ్బెర.) భక్ష్యవిశేష
ము, పూండము. (శ. ర.)

కొమ[1]=కొమ్మ[1]. వి. శాఖ. (శ. ర.)

కొమ[2]=కొమ్మ[2].

(ఆఁడుది, స్త్రీ.)

క. కమలముల నుజ్జగించుం, గుముదంబుల బుజ్జగిం
చుఁ గొమచూపులు పున్నమచందమామవె
లుఁగుల, కొమ రంతయుఁ బుణికి పుచ్చుకొనఁ
బోలుఁ జూమీ. విజ. వి. ౧. ౧౩౩.

క. కొమ నాము మీఁజఁ బైకొని, సుమనారాచం
బు లేసి స్రుక్కింపకు... మదకీరగమన శంబ
రదమనా. రసిక. ౪. ౧౬౬.

కొమరసామి. వి. (చి.ని,శ.ర-సం.కుమారస్వామి)
కుమారస్వామి.

లయగ్రాహి. హైమవతిపట్టి నఖిలామరశరణ్యు
నతకామితకరున్ గొమరసామి భజియిం
చెన్. కాశీ. ౪. ౩౦౨.

సీ. కొక్కరోకో యని కొమరసామిరథంబు కం
ఠంబు సాఁచి క్రేంకార మిచ్చె. భీమ. ౨. ౫౫.

సీ. ... అల్లదె కొమరసామయ్యనగరు. క్రీడా.
౧౪౯. ('కొమరుసామయ్య' ముద్రి.)

కొమరాలు. వి.బౌ. (కొమరు+ఆలు) ౧.యువతి,
జవరాలు; స్త్రీ.

సీ.కొమరాలిసిబ్బెంపుగుబ్బపొందమ్మి మొగ్గలు పే
రెదకుఁ జేర్పఁ గలిగెనేని. పె. శకుం. ౨. ౭౭.

గీ. ... మిత్రమోహార్తిఖిన్న, తమ్మికొమరాలుప
త్రనేత్రములు మోడ్చె. వేం. పంచ. ౪.
౨౩౪.

౨. సుందరి, అందము గలస్త్రీ.

ఆ. చాల ముద్దరాలు జవరాలు కొమరాలు. భాగ.
౯. ౭౨.

క. ఆలవు బాలవు గదుఁ గొమ, రాలవు గోమలివి
ముద్దరాలవు...కు. సం. ౬. ౬౭౨.

కొమరిత=కొమారి,కొమారిత, కొమార్త. వి.(సం.కు
మారీ. త. కుమరి)కూఁతురు, దుహిత.

గీ...అతనునారాచ మైన, రాచకొమరితఁ బాం
చాలిఁ జూచునపుడు. పాంచా. ౨. ౩౧.

కొమరు[1]. వి. (సం. కూబరః. త.కొమ్మై.) ౧.మనో
జ్ఞత, సొంపు, ఒప్పిదము.

ఆ. సోయగంబు సొబగు జోక మురువు కొమరు, చె
లువు తీరు సొరు పొలుపు చెన్ను, చక్కఁదన
మనంగ సౌందర్య మొప్పును...ఆం. భా. ౩.
౪౧.

సీ. వదనంబు కొమరు భావనఁ జేసి వేలుగా నుదుటి
పెం పలకలఁ బొదువఁబడఁగ. భార. విరా.
౧. ౨౭. ఉ. రా. ౧. ౨౧౦.

౨. విధము.

క. కరితురగసమితి గాఱ్ఱని, కురువీరుల మొన
లు మొగులు కొమరునఁ గవియన్. భార. వి
రా. ౪. ౨౬౦.

ద్వి. రెండుహస్తము లెత్తి రెక్కలతోడి, కొండ
త్రివ్వన వచ్చు కొమరు దీపింప. రం. రా. బాల.
౨౭ పా. ౯ పం.

విశ. ౧. మనోహరము, మనోజ్ఞము, చక్కనిది.

క....హయరత్నము త,ద్విమలోదధితీరంబునఁ,
గొమరుగ నేకతమ యిచ్చెఁ గ్రమ్మరుచున్నన్.
భార. ఆది. ౨. ౨౬.

గీ. చిఱుచెమటఁ జేర్చువింత క్రొమ్మెఱుఁగుతోడఁ,
గొమరు మేనొప్ప... కళా. ౪. ౯౬.

౨. (సం. కుమార:) పడుచువాఁడు; పడుచుది.

గీ. పాటితూముల రసము దైవాఱఁ గొలిచి, కొమ
రుజంగమునకు నిచ్చెఁ గోర్కి తీఱ. హర. ౧.
౨౩.

లయగ్రాహి. లేనికొమరుందనము లేని చెలువంబు
ను...కళా. ౪. ౪౯. (కొమరుందనము=యౌ
వనము.)

కొమరుమిగులు=అందగించు, ఒప్పు, చెన్నొందు.

సీ. చందురునుఁ గాంతికిం దెచ్చి కూర్చి బాగు
నకుఁ దెచ్చిన యట్లు గొమరు మిగిలి. భార. వి
రా. ౨. ౫౨.

సీ. రమణీయమహార్ఘకరత్నహారంబులు కుచకుంభ
ములమీఁదఁ గొమరుమిగుల. విక్ర. ౧. ౮౭.

కొమరారు=కొమరుమిగులు.

(సూర్యోదయవర్ణనము) సీ. చక్రవాకద్వయసం
తతి యెఱకలకొమరారు కెంజాయఁ గ్రొత్తఁ
జేసి. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౧౪.

సీ. కొండంతకల్మిచేఁ గొమరారియుండియు నుప
వాసమున నుండె నువిదకు పదము,లు...చంద్రా.
౨. ౧౨౩.

కొమరొందు=కొమరుమిగులు.

క. కొమరుం బ్రాయము మిక్కిలి, కొమరొందెడు
దినముఁ గ్రొత్తక్రొత్తగ నెలమిన్. కళా. ౪.
౪౬.

సీ. సర్వపర్వతకులసార్వభౌముం డనఁ గొమరొం
దుపడమటికొండదండ. విక్ర. ౨. ౧౦౨.

జ: కొమరుఁదనము, కొమరుఁబాయము.

కొమరు². వి. (చూ. కొమరేలు-సం. కుమార:.)
కుమారస్వామి.

క. కొమరు సామ నేనాని కొమరుమిగులు...
ఆం. సం. దేవ. ౧౩. సాం. ని. దేవ. ౭.

కొమరుఁడు¹=కొమారుఁడు. (సం.కుమార:. ప్రా.
కుమారో.) ౧. పుత్త్రుఁడు, కొడుకు.

సీ. ... కన్నకొడుకు కొమారుఁడు కొమరుఁ డ
నఁగఁ బుత్త్రాభిధానంబు... ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

ద్వి. అమలకీర్తులఁ బుణ్యుఁ డగువిభాండకుని, కొ
మరుండ బుశ్యశృంగుండు నా పేరు. రం. రా.
బాల. ౧౨ పా. ౭౪ పం.

౨. పురుషుఁడు, మగవాఁడు.

ఉ. కొండొకసేపు నిల్చి చనుకోరిక రాకొమరుం
డు... విక్ర. ౩. ౭౮.

౩. కౌమారవయస్సువాఁడు, యౌవనమునకు పూ
ర్వవయస్సువాఁడు. ఆం. భా. ౨. ౧౧౮.

కొమరుఁడు². వి. (సం. కుమార:) కుమారస్వామి.

చ. కొమరుఁడు సామి కొంచమల గొట్టినజాణఁ

డు...బారకే,ళ్లమరినవాఁడు వా నగు గుహో
ఖ్యలు...ఆం. భా. ౧. ౪౪.

కొమరుఁదనము. వి. (√కొమరు[1]) యౌవనము.
లయగ్రాహి ... తోఁచుఁ, లేనికొమరుందనము
లేని చెలువంబు...కళా. ౪. ౪౯.

కొమరుఁబాయము. వి. (కొమరు+పాయము.)
యౌవనము, పడుచుఁదనము.
వ. ... గాటంపుమరు నాటలకుం దివురుకొమరుఁ
బాయంపుందుటారికత్తియలును...నీలా. ౩.
౧౦.
ఇట్లే: కొమరునాఁడు, కొమరుఁబ్రాయము.
మ. ...కొమరునాఁడే చెల్లె మా వైఖరుల్. కకు.
౪. ౨౬.
క. ... కొమరుంబ్రాయము మిక్కిలి, గొమరొం
దడు...కళా. ౪. ౪౬.

కొమరులు. వి. బ. మేలుదూలముమీఁదిగుజ్జులు.
(శ. ర, బ్రౌ-కొమరలు అని వాడుక.)

కొమరేఱు. వి. దే. (√కొమరు[2].) పీఠికాపురస
మీపముననుండు కుమారారామగ్రామమున నుం
డుదివ్యవాహిని, స్వామిపుష్కరిణి.
సీ. కొమరేటికల్యాణకమలషండంబుల సౌరభ్య
భారంబు సంతరించి. భీమ. ౨. ౬౨, ౬౩.

కొమారి=కొమరిత.
(స్త్రీ)
గీ. ఆకొమిరెప్రాయపుమిటారిరాకొమారి,యడుగు
లను వ్రాలి ... చంద్రా. ౪. ౯౧.

కొమారిత=కొమరిత.
(పుత్రిక, కూఁతురు.)
క. చెలువంబు గలకొమారిత,గలిగినయందులకు ఫ
లము గాదే విభవో,జ్జ్వలమతిబలధృతిలీలా,
కలితుఁడ వగునీకు నొసఁగఁ గాంచుట లనఁ
గన్ .సమీర. ౨. ౫౩.
ఉ. ... బోటి వచ్చి యో,పల్లవపాణి ని న్బిలుపఁ
బంపిరి వ న్నిట రాజుగా రనం,బల్లకి యెక్కి
యాదొరకొమారిత...పాంచా. ౨. ౧౦.

కొమారుఁడు. వి. (బ. కొమారులు,కొమార్లు)౧. కు
మారుఁడు, పుత్త్రుఁడు.
సీ....కన్నకొడుకు కొమారుఁడు కొమరుఁడనఁ
గఁ, బుత్త్రాభిధానంబు... ఆం. భా. ౨.
౧౧౧.
మ ...తల్లిదండ్రుల్ మనం,బు విరాజిల్లఁగఁ గూ
డఁబెట్టినధనంబుల్ లోకమందుఁ గొమా,ళ్ల
విగా కెవ్వరి వమ్మ...సారంగ. ౨. ౭౫.
౨. పురుషుఁడు, మగవాఁడు.
గీ. కన్య దనకంటె కింపైనధన్య నొకనిఁ, గోరికొ
నుఁగాక రాచకొమారులందు.భోజసుతా.౨.
౫౨. కళా. ౩. ౧౩౦.

కొమార్త=కొమరిత.
(కన్య)
చ. చెలువలచెంతకుం జనియె సిగ్గులపెండ్లికొమా
ర్తయుంబలెన్. కువల. ౨. ౨౭.

కొమిరె. వి. (సం. కుమారీ) ౧. కౌమారవయస్సున
నున్నస్త్రీ, యౌవనమునకుఁ బూర్వవయస్సున ను
న్నస్త్రీ. ఆం. భా. ౨. ౧౦౬.
౨. యువతి, యౌవనము గలస్త్రీ.
క. అమరావతిఁ గలవేలుపుఁ,గొమిరెలలోనెల్ల
రూపగుణశీలములం, గొమరారుదు...విక్ర.
౨. ౨౪౫.
ఉ. కొమిరెలు నీకు లేరె పది కోటులు వత్తువ
కోరితేని...ఉ. రా. ౪. ౨౧౦.
౩. కూఁతురు, పుత్త్రిక.
చ. కొమిరె మనోవ్యథం బొగుల గ్రుచ్చి కవుం
గిటఁ జేర్చి తల్లి...వసు. ౩. ౧౦౫.
౪. స్త్రీ.
గీ. మాను మీమోహ మని తెల్పి మానవేంద్రు,
చిత్త మెగ్గించి యొకమాటఁజేసి రాచ,కొ

మిరె నిదురించుతతి మందసమున నుంచి,వీడు నెడలించుకొని తెచ్చువేళ నెదుట. శుక. ౧. ౩౭౪.

విణ. యౌవనముగలది.(స్త్రీ)

వ... కొమిరెహరిణలోచనలచలితకంకణసంకుల క్రేంకారంబు లాననామోదమేదురాళిఝుం కారంబులబింకంబు లడంప...ఆము. ౪.౩౫.

కొమ్మ[1]=కొమ[1]. వి.(త.కొంబు,కొంబర్.) ౧.శాఖ.

సీ. అభ్రంకషాభోగ మగుమఱ్ఱికొమ్మను గట్టినవ్రే లెడునుట్టి యెక్కి. విక్ర. ౨. ౪౪.

మ. హరిశౌర్యం డగురామభూవిభునితీవ్రాటో పవద్వాహినీ, శరవేగంబున నాత్మమూలబల ముల్జాఱఁ దళాడంబరం, బరుగం గొమ్మలు వోవ లావతి నిజామాదుల్ వజీరు ల్భజిం, తురు నమ్రత్వముఁ గానలో ముసలిమాను ల్గా వితర్కింపఁగఁ.వసు. ౧. ౪౫. ('పుత్రపా త్రాదులు' అని ధ్వని.)

౨. (కోట గోపురము మున్నగువాని) శిఖరము, శృంగము.

సీ. చీలలు చెదరి బచ్చెన చిట్లి వానలఁ గూలు కొమ్మలతోడిగోపురములు. చంద్ర.౩.౪౭.

సీ. శ్రీకలితానూనచిత్రరేఖాయుక్తి కొమ్మలం దును గోటకొమ్మలందు. విక్ర. ౭. ౧౩౩.

లయగ్రాహి. అన్నగముపై జరతపన్నగపతిస్ఫుట లన న్నెగసి కోటతుదల న్నెగడుకొమ్మల్. మనుచ. ౫. ౩౦.

జ: కొమ్మత్రిమ్మరి, కొమ్మదాసరి, కొమ్మమెకము, కొమ్మలువోవు.

కొమ్మ[2]=కొమ[2]. వి. ఆఁడుది, స్త్రీ; భార్య.

క. అమ్మేటివిద్య నాచే,నిమ్ముగ నంతయుఁ నెఱిఁగి నృప నన్ను వివాహమ్మగు మనవుడు రెండ వ, కొమ్మ మదిఁ బ్రేమ గడలుకొన నిట్లని యెఁ. మనుచ. ౬. ౧౭.

గీ. సేవకులపాలిసురశాఖిపూవుఁగొమ్మ, కోమలా ర్ధేందుధరుకొమ్మ నోఁగులమ్మ. భీమ. ౧. ౯౭.

కొమ్మచెట్టు. వి. (√కొమ్మ[1]?) వృక్షవిశేషము.(దీని కఱ్ఱ కాఁగడావలె వెలుఁగును-బ్రౌ.)

కొమ్మత్రిమ్మరి. వి. (కొమ్మ[1]+త్రిమ్మరి) వానరము, కోఁతి.

గీ. మమ్ముఁ గొలువుము సుగ్రీవు మడిపి నీకుఁ, గొ మ్మత్రిమ్మరినా డొనగూడఁజేతు. అచ్చ. రా. యు. ౧౨౩. (శ. ర. పా.)

కొమ్మదాసరి. వి. (కొమ్మ[1]+దాసరి) ఊరినడిమిచె ట్టెక్కి బిచ్చముకొఱకుఁ గేకలువేయు ఒకజాతి దాసరివాఁడు. (వా)

కొమ్మనగొట్రపిండిచెట్టు. వి. పూతికకీ. (శ. ర.)

కొమ్మనగొలిమిడి. వి. మూలఫలకీ. (శ. ర.)

కొమ్మనగోర. వి. వృక్షవిశేషము. (శ. ర-ఉపలభే దకము, కొండపిండిచెట్టు. బ్రౌ)

కొమ్మనఁటి=కొమ్మనరఁటి. వి.(√కొమ్ము)-కొమ్ములవ లె నుండుకాయలు గలఅనఁటి-కదళీవిశేషముకీ.

గీ. పనసపం డ్లీడపండ్లు కొమ్మనఁటిపండ్లు,కప్పుర పుదబ్బపండులు నిప్పపువ్వు, మొదలుగాఁ గానుకలు పెట్టి ప్రోల నిలిచి,పలికిరి...రసిక. ౧. ౬౪.

కొమ్మనరఁటి=కొమ్మనఁటి. వి. (ఇది 'కొమ్మనగోర, కొమ్మనగులిమిడి'వంటిది.) కదళీవిశేషము కీ.

ఆ. తొలఁగఁబెట్టె రోషకలికించితంబుతోఁ, గొ మ్మనరఁటిపండ్లు గూర్మిమఱఁది. నైష. ౬. ౧౩౯.

కొమ్మమెకము. వి. (కొమ్మ+మెకము.) శాఖామృ గము, వానరము, కోఁతి.

క. అనిన విని రాముతమ్ముఁడు, నెన రొదవఁగ నత నిఁ జూచి నేర్పునఁ బలికెఁ, విను కొమ్మమె

కపుబలియుండ, గొనకొని మాచంద మెల్ల గు
లు తెఱఁగింతుఁ గా. అచ్చ. రా. కిష్కిం ౧. ౮.

కొమ్మలువోవు. అ. క్రి. (కొమ్మలు[1] + పోవు.) అతిశయిల్లు.

చ. ... రతికోర్కులు గొమ్మలువోవ... విభుండు
ను వారిజపత్ర నేత్రయుఁ గా, గడపల లేని కేలి
తమకంబున నుల్లము లుల్లసిల్లఁ గాఁ. నిర్వ. ౮. ౨౩.

కొమ్మి. వి. అడవిలో పెరుఁగునొక విధ మైనఫలవృక్షము. (దీనిపూవులు సువాసన గలవిగను ఆకులు కలకు గలవిగను ఉండును. బ్రౌ)

గీ. కొమ్మిపం డ్లీఁతపండ్లును గొంజిపండ్లు, మేడి
పండ్లును మొదలుగాఁ గూడిమాడి, చెంచెత
లు దెత్తు రిత్తు విచ్చేయవయ్య. కళా. ౩. ౬౯.

సీ. మామిడికాయయు మారేడుకాయయుఁ గొం
డముక్కిడికాయ కొమ్మికాయ. గీ. ... ఆది,
యైనయూరుఁగాయలు గల వతనియింట. హం
స. ౪. ౧౩౫.

కొమ్ము. వి.(క. త. కొంబు) ౧. పశుశృంగము, విషాణము.

ఉ. కొమ్ములఁ గ్రుమ్ములాడు మదఘోరవృషంబుల
మాడ్కిఁ బోరుచో ...ఉ. రా. ౩. ౨౫౦.

క. పొడ చెదరి బూది చఱచిన, యొడళ్లలో నా
ల్గు రెండు నొకటియుఁ బ్రంగల్, వెడలినకొ
మ్ములబరువున, నడుగిడఁగా లేవు బలిసి యం
దలిదుప్పుల్. మనుచ. ౪. ౨౧.

సీ. ...శృంగంబు కొ మ్మనఁ జెలఁగుచుండు. ఆం.
భా. ౨. ౨౬౨.

౨. ఏనుఁగుదంతము.

ఉ. కొమ్ములు ద్రుంపఁబడ్డనవకుంభివిధంబునఁ గూ
లెఁ గుంభినిఁ గా. భా. రా. ఆర. ౧. ౨౨౪.

సీ. మదహస్తి నయినను నెదిరి కొమ్ములు పట్టి చది
కిలఁబడఁ ద్రోచుసత్త్వములును. విక్ర. ౧.౭౭.

౩. పందికోఱ, వరాహదంష్ట్ర.

సీ. నీటిలో మునిఁగిన నేలచేడియఁ గొమ్ముకొన సు
బ్బ నెత్తినఘోణి పీవ. పారి. ౧. ౪౯.

౪. చౌఱ మున్నగు చేఁపలముఖభాగమున అంపముపలె నుండుఅవయవము.

సీ. తిమితిమింగిలముఖ్యదీర్ఘ మత్స్యంబులఁ గొమ్ము
న గుములుగా గ్రుచ్చి యెత్తు. దశా.౧.౫౯.

సీ. బిరుదువజ్రపుగండ పెండార మై మీఱఁ గొమ్ము
న శేషాహి గ్రుచ్చి యెత్తు. దశా. ౧. ౨౨౫.

౫. బాలచంద్రరేఖయందలి రెండుకొనలలో నొకటి.

సీ. వర్షగర్భము నడపక పోయె విదియలఁ గుముదా
ప్తుదారణకొమ్ము దఱిఁగె. కాళ.౩.౧౪౯.(దా
రణకొమ్ము = నెలహెచ్చుతగ్గులను సూచించు
కొన.)

౬. (విల్లు కావడిబద్ద తక్కెడదండె మున్నగువాని) కొన.

క. మృడుఁడు కనకాద్రిచాపము, గుడుసుపడం
దివియఁ గూడి కళలప్రశ్నం, బడిగిరి యొం
డొరులను గని, కడకొమ్ముల నున్నయదితిక
ద్రూతనయుల్. భీమ. ౪. ౧౩౪.

సీ. ధనువుక్రిందటికొమ్ము ధరణిపై మోపి మీఁదటి
కొమ్ము వామహస్తమునఁ బట్టి. భోజరా. ౫.
౭౭.

సీ. పెల్లులోహండికావళ్లకొమ్ముల వ్రేలుగిడ్డిమొత్త
ము నేతిలడ్డిగలును. ఆము. ౨. ౯౭.

౭. పసుపు లోనగువానినిడు పైనదుంప.
ఉదా: చాయపసుపుఁగొమ్ము, అల్లపుఁగొమ్ము, సొంటికొమ్ము, మొ.

౮. చిమ్మనగ్రోవి.

గీ. అనుచు నొకదిక్కు చేరి లావునను మీఱి కొమ్ము
దగఁ బూని యుడుపాళిఁ గోర్కి నాని, చల
ము దొరలంగ నాడునెచ్చెలులఁ గదిసి, సఖులు
సరసత జలకేళి సల్పి రపుడు. చంద్రా. ౪. ౨౪౭.

చ...జీవితేశసమితి గొమ్ములం గరఁచి చల్ల... ఆము. ౫.౧౧౩.

౯. (పర్వత) శిఖరము.

క. గుబ్బలికొమ్మెక్కటి గడు,నిబ్బరమునఁ జెఱికి యాతనికి నైచిన వాఁ,డుబ్బు సెడక మలద్రిమ్మరి,జెబ్బలిపై మొనలవాలు వేర్మికి నైచెఁ. అచ్చ. రా. యు. ౨౪౧.

౧౦. కోటశృంగము, కోటకొమ్ము.

క. ఇమ్ముల సప్పరివప్రము,కొమ్ములపై నుండి పురముకొమ్మలు వేడ్కన్, దమ్ములచుట్టముపదజల,జమ్ములఁ బూజింతు రొగి నజస్రముఁ బ్రీతిన్. మొ. రా. బాల. ౪.

సీ...వరణశృంగ మ్మగుఁ గొమ్ము నా... ఆం. భా. ౨. ౧౨.

౧౧. కొమ్మ, వృక్షశాఖ.

ఉ. అం దొకకొండచేరువ సితాబ్జవనంబులతీరభూమి మా,కందముకొమ్మునన్ బిగియఁ గాళులు రెండుఁ దగిల్చి వ్రేలుచున్, గ్రింద హుతాశనార్చుల నఖేదమునం గబళించి మ్రింగుచు,న్నెందము కాంతి నొంద మహనీయతపంబొకఁ డాచరింపఁగన్. నిర్వ. ౧౦. ౭౧.

సీ. కలఁచుఁ బున్నాగంబు లలరుఁగొమ్ముల మహోన్నతి గలయనభీకమతుల నైన. హ.న.౨.౧౬. (నలార్థమున)

౧౨. చెలువుకొన, కలుఁజు, మఱిగొమ్ము.

వ. సుకుమారుండు చెలువుకొమ్ముదాపలం బట్టుకొని విపినషండంబునడుము గాఁ బక్కణంబునకు దక్షిణంబుగా నొరసికొని పోయి ...శివరా. ౩. ౧౦౨.

గీ. పరమగర్వోన్నతము లురభ్రములు రెండు,చెలువుకొమ్మునఁ గయ్యంబు సేయుచుండె. వేం. పంచ. ౧. ౨౩౨.

౧౩. ఆందోళికాదండము, పల్లకీ మున్నగువానికి ముందువెనుకల నుండుదండె.

సీ. అపరంజిమొసలివాయనుసులశిరసుతోఁ గనుపులు తొమ్మిది గలుగుకొమ్ము,నలసూర్యపటముపొన్నాజెంపుసరిగమేలుకట్టుపనులహెచ్చుపట్టుఁగుచ్చు. రా. వి. ౨. ౪౩.

గీ...ఆందోళికకు సంజ్ఞ యందల మనఁ, గొలుఁదదుభయదండంబు కొమ్మనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౦౧.

(వ్యవ) ఆనవారి ముందుకొమ్ము ముగ్గురును వెనుక కొమ్ము ఇద్దఱును పట్టి మోయుచున్నారు.

గీ. ఈచెలువ నన్నుఁ జేరిన నింక నెపుడుఁ, గొమ్ము దించకయుందు ముదమ్ము విఱ. దశా. ౨. ౨౭౪. (కొమ్ముదించకయుందున్=ఎప్పుడును అందలములోఁ బెట్టి మోయుచునే యుందును.)

౧౪. ఊఁదెడివాద్యవిశేషము.

మ...వేణుస్వనం,బులు గావించుచుఁ గొమ్ము లూఁదుచు...భాగ. ౧౦పూ. ౭౨౫.

క. కొమ్ములనినదమ్ములు శం,ఖమ్ములశబ్దములు...రా. వి. ౫. ౬౦.

సీ. కొమ్ము నా వాద్యభేదమ్ము శృంగ నా...ఆం. భా. ౩. ౫౨.

౧౫. గొండ్లవాఁడు బండము తగిలించుకొనుటకై నడికట్టునకు అమర్చినవంకరకొయ్య. (వా.)

౧౬. బలము, సేన.

క. కొమ్మా దానవనాథుని, కొమ్మావమునకుఁ దొలఁగె గురువిజయము నై,కొమ్మా మెచ్చితి నిచ్చెదఁ,గొమ్మాభరణములు నీవు కోరిన నెల్లన్. భాగ. ౧౦ ఉ. ౧౮౭.

౧౭. ఉత్సాహము.

ఆ. అంత గోపసింహుఁ డసురకొమ్ములు పట్టి,ధరణిద్రొబ్బి త్రొక్కి దైత్యభటుల, కొమ్ము వీడ సురలకొమ్ము వర్ధిల వాని,కొమ్ము నెఱికి మొత్తి కూల్చె నధిప. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౪౪.

౧౮. హల్లునకుఁ జేర్చు 'ఉ'కారచిహ్నము.

గీ. కొమ్ముక్రారలు మఱి ద్వివర్ణమ్ము లగుట, వానియె డమని గురువులు వట్రుసుడులు, ప్రాణములు గాన వానిడాపలను గల్గు, నక్కారము లెల్ల లఘువులు నిక్కముగను. అప్ప. ౪. ౪౯.

వాఁడు కొమ్ములు తిరిగినపండితుఁడు = వాఁడు గొప్పపండితుఁడు, పాండిత్యప్రౌఢి గలవాఁడు.

వానికి కొమ్ములు వచ్చినవి = వానికి పొగరెక్కినది.

ఉదా: ఇప్పుడు వానికి కొమ్ములు వచ్చినవి మనతో వాఁడు మాటలాడునా.

చెఱకుఁగొమ్ము = మరల మొక్క యగుటకు నాటెడుచెఱకుముక్క. (వా.)

జ: కొమ్మనఁటి, కొమ్ముకాఁకర, కొమ్ముకాఁడు, కొమ్ముచేఁప, కొమ్ముచోఱ, కొమ్ముటుడుము, కొమ్ముటేనుఁగు, కొమ్ముతేజి, కొమ్ముపెసర, కొమ్ముమాచకమ్మ, కొమ్ములుగలవేలుపు, కొమ్ములుసూపు, కొమ్మువాఁడు.

కొమ్ముకాఁకర. వి. (√ కొమ్ము) ఒకజాతికాఁకర, కారవేల్లవిశేషము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొమ్ముకాఁడు. వి. (కొమ్ము+కాఁడు) ౧. అగసాలెవాఁడు, కంసాలవాఁడు. ౨. వరాహము, పంది.

సీ. నరకహేతుహిరణ్యాహరణవృత్తిఁ జరించుకొమ్ముకాని భజించుకొదవ లెల్ల. వసు. ౧. ౬౨.
(పైరెండర్థములకుఁగూడ నిది యుదాహరణము.)

క. ఆకొమ్ముకాఁడు తొల్లిటి, యేకలమో కాక యముఁడొ... ద్వా. ౮. ౧౯. (చూ. ౧౭.)

౩. కొమ్మూఁదెడువాఁడు, మాతంగసదృశుఁ డగు నొకజాతివాఁడు.

సీ. మాతంగసదృశుఁ డౌమనుజుండు తగు బోయఁ డనఁగను గొమ్ముకాఁ డనఁగ... ఆం. భా. ౨. ౫౯. (శ. ర, బ్రౌ. పా.)

కొమ్ముచేఁప. వి. (√కొమ్ము) ఒకానొకయాఁడు మత్స్యము, శృంగి. (శ. ర.)

కొమ్ముచోఱ. వి. (√కొమ్ము) ముఖభాగమందు అంపమువంటికొమ్ము గలచోఱమీను.

క. కరములు ద్రెవ్వినఁ బండులఁ, గరాసి గఱచుకొని కాద్రగతి నని మేషోత్కరముఁ దెగఁ బఱచె నొక్కఁడు, సురవాహినిఁ దఱియుకొమ్ముచోఱయుఁ బోలెన్. సు. సం. ౧౧. ౭౩౬.

కొమ్ముటుడుము, కొమ్ములయుడుము. వి. (కొమ్ము+ఉడుము) కొమ్ము గలఉడుము, గోధికావిశేషము.

ఆ. కాలు ద్రవ్వి యునికిఁ గని కొమ్ముటుడుములఁ, గఱచి తిగిచెఁ గొన్ని మొఱసడములు. చంద్ర. ౨. ౪౫.

క. ఒడలుబ్బ నిక్కి ముందఱి, యడుగులు ధర నూఁది చిందునలబలమునకున్, జడియ కొకగబ్బిగండె, క్కుడుకడిమిన్ దివిచెఁ గ్రుంగి కొమ్ములయుడుమున్. మనుచ. ౪. ౫౩.

కొమ్ముటేనుఁగు. వి. (కొమ్ము+ఏనుఁగు) పురుషగజము, మగయేనుఁగు.

గీ. కొమ్ముటేనుంగు మొగమైనకొడుకుఁ గుఱ్ఱహర. ౩. ౨౫.

చ. మునుకొని దంష్ట్రికారుచులు ముందటిచీకటినెల్లఁ బాపఁగా, వెనుకఁ దమాలనీలనిజవిగ్రహదీప్తులు చిమ్మఁజీకటిం, బెనుపఁగఁ గొమ్ముటేనుఁగు విభీషణశం జను దెంచు కైవడిన్, దనుజవరుండు వచ్చె... విక్ర. ౫. ౧౮౭.

ఉదా: పండితులలోఁ గొమ్ముటేనుఁగులు సభకు వచ్చిరి. (కొమ్ముటేనుఁగులు = కొమ్ముటేనుఁగులవంటివారు, గొప్పవారు.)

కొమ్ముతేజి. వి. (కొమ్ము+ తేజి = కొమ్ములు గలవాహనము) ఎద్దు, వృషభము.

సీ. పులితోలుహొంబట్టుఁబుట్టముల్ గలవారు కొమ్ముతేజుల నెక్కి గునియువారు. గీ... ప్రమథవీరులు గొల్చి రాబాహులేయు. పాండు. ౧. ౧౬౫.

కొమ్మపెసర. వి. (√కొమ్మ) ఒకజాతిపెసరకి. (శ. ర.)

కొమ్మమాచేకమ్మ. వి. (√కొమ్మ) కొమ్మలు గల మాచకమ్మ. (శ.ర.- స్తనములు వచ్చియు ముట్టురానిది. బ్రౌ.)

కొమ్ములుగలవేలుపు(ల్పు). వి. (√కొమ్మ) విఘ్నేశ్వరుఁడు.

చ.... కొమ్ములు గలవేల్పు విఘ్నతరుమూలములం జెకలించుబల్లిదుం, డలగణభర్త యప్పనచివాగ్రణి కీవుత మీప్సితార్థముల్. రాజ.చ.౧.౨.

కొమ్ములుసూపు. అ. క్రి. (కొమ్ములు + చూపు) ౧. కొమ్మలువేయు. ౨. ఎదిరించి మార్కొను.

సీ. కుంభోదకముఁ బోసి యంభోజముఖి పెంపఁ జాతంబు కొమ్ములుసూపఁ దొణఁగె. విక్ర. ౪. ౧౨౬. (ఇది రెండర్థములకుఁ గూడ నుదాహరణము.)

కొమ్మువాఁడు. వి. (√కొమ్మ) =కొమ్మకాఁడు. (శ. ర.)

కొయగూర=కొయ్యగూర. వి. (కొయుగూర- శ.ర.) కొయ్యతోఁటకూర.

క. పెసరుంబప్పేమిటికని, కసరు న్నెయి గొనఁడు పండుగను గొయగూరే, కొసరుం బలుచని చల్లయె, మెసరుం గనఁ డతనిలోభమున కేమందుక్. బహులా. ౫. ౭.

గీ... కొయ,గూర చక్రవర్తము చిల్కకూర గోళి, కూర... హంస. ౪. ౧౩౩.

కొయ్య. వి. (√కోయు?) ౧. కఱ్ఱ, దారువు.

వ... నెల్లికొయ్యలు ద్రచ్చి నుచ్చులంటించినక్ బెచ్చువెరుఁగుచిచ్చు లాత్రంపులక్ దవిలించి చిముడ నుడికిన వెలువరించి... మనుచ.౪. ౬౦.

సీ. తసరుఁ గొయ్య యనంగ దారుసమాఖ్యయై... ఆం. భా. ౨. ౩౭.

ఆ. కొయ్యబొమ్మ తెచ్చి కొట్టిన గుణి యౌనె... వేమన. ౨. ౧౩.

౨. స్తంభము, గుంజ.

ఉదా: ఓడకొయ్య, కట్టుఁగొయ్య, మొ.

౩. (=కొయ్యకాలు) కోఁతకోసినవరి మున్నగు సస్యములమ్రోడు.

గీ. వాడఁబాఱినయవి వక్రవనరుహములు, భాజనంబులలోన నిప్పచ్చరంబు, మీకు భిక్షాన్నములు లేమి నాకుఁ దెలిసెఁ, జేలపంటలఁ గొయ్యలే చెప్పఁ గాదె. కాశీ. ౭. ౧౮౩.

౪. దంతము, పల్లు. (ఈయర్థము పాములవాడుకలోనిది-అని బ్రౌ.)

గీ. కొయ్య లూడినపెండ్లికొడుకుకుఁ దెలినవ్వు విపినమండలిఁ గాయునెన్నె లయ్యె. వేం. పంచ. ౩. ౧౭౫.

విశే. మొద్దు, మూర్ఖుఁడు.

ఆ. ఆలుబిడ్డ లేనియట్టిత్రిమ్మరి యగు, కొయ్యగాక కుదుటఁ గూడునెట్టి, కుడుచువార లిట్టి క్రొవ్విదంబులు సేయఁ, జొచ్చు టిచ్చగించి చూతు రయ్య. భార. ఉద్యో. ౨. ౯.

ద్వి. మాయలు పన్నక మాదిగకొయ్యఁ, జూపుము చూపు మెచ్చోట డాఁచితివో. పండితా. దీక్షా. ౪౫ పా.

వినుపరానికొయ్య=వినిపింపరాని మొద్దు, చెప్పిన మాట విననికఠినహృదయుఁడు. (వా)

కొఱుకరానికొయ్య=కఠినహృదయుఁడు. (వా)

విఱుగఁబాటుకొయ్య=గర్వశీలుఁడు. (వా.)

గుండగొయ్య=దుష్టుఁడు. (శ.ర-మొండివాఁడు, మూర్ఖుఁడు. బ్రౌ.)

జ: కొయ్యకాలు, కొయ్యగండ, కొయ్యగూర, కొయ్యబోడు, కొయ్యతనము, కొయ్యనగాఁడు.

కొయ్యకా(గా)లు. వి. (కొయ్య+కాలు) కో-

న్న వరి మున్నగుసస్యములు కోయఁగా మిగిలిన మ్రోడు.

సీ... చేలపంటలు కొయ్యకాలె తెలుపు. రామ లిం. ౫౩.

కొయ్య(య)గండ. వి. (కొయ్య + కండ) కన్ను లు మున్నగువానియందు పెరుఁగుదుర్మాంసము. (వా.)

కొయ్యగూర, కొయ్యతోఁటకూర = కొయ గూర. వి. (కొయ్య + కూర=ఒకవిధ మగుతోఁట కూర. బ్రౌ. కోయు + కూర=కొయ్యగూర. శ. ర.)

ఆ. కొయ్యగూరవేళ్లు కొమరు మించినపాట్లు, వేళ్లు వేలువేల వేఁడినీళ్లు, నూతి... చికి. ౨. (చి. ని.)

సా: కొయ్యతోఁటకూరకును సిగ్గులేదు కొడవటి కిని సిగ్గులేదు. (కలహించుకొనినమనుష్యులు మర లఁ గలసికొన్నప్పుడు ఆక్షేపార్థ ముపయోగింపఁ బడుసామెత.)

కొయ్యజోడు. వి. (కొయ్య + జోడు) బొండ, ద్రు పదము. (బ్రౌ.)

కొయ్యతనము. వి. (√ కొయ్య) ౧. ధార్త్యము, దౌష్ట్యము.

గీ. గోపికలఁ గృష్ణుఁ డలయించుకొయ్యతనము. ధనా. ౨. ౭౬.

గీ. కొయ్యతనమునఁ గోపించుఁ గొంతతడవు. వ రాహ. ౧౧. ౮౬.

౨. దుష్టచేష్ట, కొంటెపని.

గీ. పట్టనములోన నీవు దర్పమునఁ జేయు, కొయ్య తనములు వీక్షించి కూర్మితనయ, నవ్వుదురు నిన్ను మొదల నానావిధముల, నవ్వుదురు దీక్షి తుని ననంతరమ జనులు. కాశీ. ౪. ౯౪.

కొయ్యనగాఁడు=కొయ్య. విశే. (√కొయ్య.) (మూఢుఁడు)

ద్వి. కొఱగానిజఱిభులకొయ్యనగాండ్ర, గొజ్జియల వార్తలు గూడునే త్రవ్వ. బస. పు. ౫. ౯౧ ౦.

కొరటబండి. వి. సివ్వంగులను దెచ్చెడుబండి.

ఉ. పన్నినసన్న పుం గొరటుబండ్లపయిన్ గొనివ చ్చుసివ్వఁగుల్. ఉదయనోదయము. ౩. ౮౩.

కొరడా. హిం. వి. చబుకు, జాటి.

క. రూకలకోమటికొడుకా, పోకలఁ బోమెదవ దేల పోరా పోరా, నీకుం గత్తె కొరడా, చే కొని కొట్టింతుఁ గొంటె చెనఁటి గరాసా. అ హ. ౧. ౧౦౦.

కొరడు[1]. వి. (క. కొఱడు, కొరడు) వంకరగాఁ గాక ఋజువుగా నుండుశాంద్రకమున్న, రోహి తము.

గీ. గుండె లవియ మింటఁ గొరడు వోఁచె. మై. ౨. ౪. ఆం. భా. ౧. ౮౨.

కొరడు[2]. వి. పక్షివిశేషము. ('గ్రుడ్లగూబ' అని శ. ర.)

సీ... ఆడెలు తొగ గిజిగాఁడు కొరడు. సువ. ౩. ౧౯౪.

కొరద. వి. మత్స్యవిశేషము.

సీ. కొరదయుఁ గడిసె పాపర మట్టు మచ్చంగి... వేం. పంచ. ౧. ౨౯౪.

సీ. కొరద దాసరికొయ్య కొఱ్ఱమీ నులస మచ్చంగి బేడిస జెల్ల చాఱమీను. హంస. ౪. ౧౭౮. (శ. ర. పా.)

కొరనాసిగండు=కొర్నవగండు. వి. క్రూరమృగవిశే షము, దుమ్ములగొండి. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొరవంజి. వి. (ఇట్లు దీనిని లఘురేఫముతో చి. వి, శ. ర- √ కొఱవ ?. క. కొఱవంజి=కొఱవజాతి స్త్రీ. త. కుఱవంజి=కొఱవజాతిస్త్రీ.) ౧. ఎఱుకుసాని; ఎఱుకువాఁడు, కిరాతుఁడు.

శా. ఏయేభూములు చూచినావె కొరవంజీ మావ లావణ్యాశే, ఖాయుక్తిం దగుకొమ్మ లెందుఁ గ ల రీక్ష్మామండలిన్... శుక. ౧. ౧౮.

గీ. వేయు నేటికిఁ దరిమలవెండికొండ, లావినున్న

లికడఁగట్టు తావులందు, నప్పసం బుప్పతిల్లుచు
మెప్పుఁ గన్న, యట్టికొరవంజు లెల్ల మానుట్టె
లయ్యె. ప్రబంధ. ౧౬౦.

క. పాదనుండి రొప్పు బెబ్బులి, కొదమం జే యిచ్చి
పిలిచి కొరవంజి యొకం, డదరక కను చెదరక
మది, బెదరక పదరకయ కుఱుచపి డెమునఁ గెడ
పెక్. చంద్రా. ౨. ౯౦.

౨. ఎఱుకలు చేయు నాట్యము; నాట్యవిశేషము.

క. ఎఱుకో యెఱుక యటం చుం, గొరవంజి నటిం
చె నొక్కరుడుపుచ చంకక్, బురుడుఁడు బం
గరుబుట్టియు, సారిదిం గొల్లాపురమ్మనుద్దులు
వెలయక్. దశా. ౭. ౧. ౭౮.

సీ. చలుపుచున్నది ప్రోడజాడలఁ గొరవంజి యలతి
లోత్తమ నృత్యనిలయసీమ. కవిరా. ౩. ౭౮.

కొరవి. వి. (సం. కురవకః) ఎఱ్ఱగోరంట, కురవకముక్.

సీ...కొరవి నాఁ గ్రోవి నాఁ గ్రొమ్మి నాఁగఁ, గుర
వకనామ మా...ఆం. భా. ౨. ౫౩. పి.శకుం.
౨. ౧౩౭. కాశీ. ౧. ౧౩౭.

కొర్నవగండు=కోర్ణగండు, కొరనాసిగండు. వి.
క్రూరమృగవిశేషము, దుమ్ములగొండి.

చ...చెవులపోతులు కొర్నవగండ్లు... కస్తురిపిల్లు
లాదిగాఁ, గలమృగరాజి ... కానుక లం పెఁ
దంద్రికిక్. కాశ. ౩. ౪౭.

కొఱ[1]=కొఱఁత. వి. (త. కుఱై) ౧ కొఱఁత, తక్కు
వ, లోపము, న్యూనత.

సీ. ... కొఱ యన నొప్పు తక్కువ చెలంగు. ఆం.
భా. ౩. ౪౬.

౨. శేషము, మిగులు.

క. ముఱిముఱి చీకటిలో నం,దఱు రాజులు సమర
ముడిగి తగ నెల్లిటికిం, గొఱ గలకల నగు నడు
వుఁడు, నెఱ వగుగోవర్ధనాద్రి నేలకు నను
చుక్. ఉ. హరి. ౪. ౨౭౨.

విశ. (చూ. కొఱయగు) ౧. చిన్నది; తక్కువయై
నది, అల్పము.

సీ. మునులభార్యల దోఁచుకొని పురోడాశంబు మె
క్కి వేదులు గొఱచక్కలాడి. వరాహ. ౫.
౧౧౫. (కొఱచక్కలాడి=చిన్నచిన్నముక్క
లు చేసి.)

రగడ. కొఱవివేక మగుఁ గొరవిక్ నన గొన.ఇందు.
౩. ౩౫. ప్రబోధ. ౫. ౧౭.

కొఱనెల=అర్ధచంద్రుఁడు, బాలచంద్రుఁడు. నవ
నాథ. ౨. ౭౯పా. ౧౧ పం.

కొఱనెలతూపు=అర్ధచంద్రబాణము.

చ. ... మహుదైత్యహరుండు మహేంద్రుశింజినిం,
గొఱనెలతూపునం దునిమి...పారి. ౫. ౩౧.

కొఱనోము=అల్పవ్రతము.

కొఱనోమునోఁచు=అల్పసుకృతము చేయు,తక్కు
వపుణ్యము చేయు.

గీ. జగతిఁ గొఱనోమునోఁచినజలజముఖుల,కూరిమి
గణించి యతఁ డేల గారవించు.వసు.౪.౧౧౧.

జ: కొఱనవ్వు, కొఱప్రాణము, కొఱవోవు, కొఱ
సంది.

కొఱ[2]. వి. ౧. శ్రేయస్సు, మంచి, మేలు.

క...ఏ, మోయి యిది నీకు మంచిదో,కో యాఁడుది
యునురుమన్నఁ గొఱ గాదు సుమీ. సారంగ.
౨. ౧౨౩.

క... పెం,గట్టడవి కయిన వెడలం,గొట్టింపును చే
యవేని గొఱ గాదు సుమీ. నీలా. ౨. ౬౦.

౨. వ్యాపారము, చేష్ట.

ద్వి. కంతునికొఱ రోసి కన్నులు మూసి,చింత లో
క్కటిచేసి శివుఁ దలపోసి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౬౩ పం.

౩. ప్రయోజనము, పని.

సీ. ... కొఱ యనఁగాఁ బని... అప్ప. ౨.౯౩౭.

(చూ. కొఱమాలు, కొఱముట్టు, మొ.)

౪. శిల్పము. (శ. ర.)

సీ. కొఱ మించుపగడంపుగుంద్రగంబంబులు ...
అచ్చ. రా. అయో. ౪. ౪.

౫. అందము, ఒప్పిదము.
మణిగణనికరము. కలువలదొర కొఱగలతలవిరిగా ...మలయుచు జగముల మనుచునొడయఁడా. అచ్చ. రా. అయో. ౧౯౯. ఆం.భా. ౩.౭౬.

విణ. ౧. ప్రయోజనకారి, ఉపయోగకరము, పనికి వచ్చునది.

క. జవ్వనముం గలపుడు వెల, పువ్వుంబోడులకు ద్రవ్యములుగా కకటా, యెవ్వారికిఁ గొఱ యగుదురె, దవ్వై ప్రాయంబు చనినతతి నెలపడఁతుల్. పరమ. ౩. ౨౭౭.

క. అంధునకుఁ గొఱయె వెన్నెల. మనుచ. ౨.౫౬.

౨. ప్రియము, మనోహరము.

క. ... నీకున్, మడవక మాయట్టివారిమాటలు కొఱయే. భార. సభా. ౨. ౧౯౦.

క. తమ్ములదొర కైరవజా,తమ్ములచెఱ చక్రసంయుతమ్ములకొఱ...తపనుఁడు పొడమెన్. రా.వి. ౧.౭౦.

మ. ... గుబ్బచన్నులు గుల్కించు మెలంతలున్ సొగసుకాండ్రున్ గూడ నానాటపాటలవాండ్రుం గొఱ గాక రాజులకు నిస్సారవంతు లౌత జ్ఞ లేల...మల్లభూ. ౩.౫౬.

౩. శ్రేయస్కరము.

వ. ...గురుభృత్యసామంతకాంత లగమ్యలు విష్ణుండు సర్వలోకగురుండు తత్పత్నీహరణప్రయత్నంబు కొఱ గాదు...వరాహ. ౧౧. ౫౭.

క. తలచుగ మెకములఁ బొరిగొను,మఱపున వచ్చితిమి దవ్వు మనపాల మిట కి, త్తతి నగునిమిత్తములు నృప,కొఱ గా విచె మనకుఁ బెద్దగొడ వగు ననినన్. మనుచ. ౪. ౬౩.

౪. అర్హము, యుక్తము.

క. చెలిమియు సంభాషణమును, బలిమి వివాహంబుఁ ద్రోపుఁ బాడియుఁ దమయం,తలవారితో న తగు నధి, కులహీనులతోడనైనఁ గొఱ గాదధిపా. భార. ఉద్యో. ౨. ౭౬.

క. ఈరీతిని మద్వల్లభుఁ, గోరిక మెడఁ గౌఁగిలించుకొని నీ వుండఁగ, సైరించుట కొఱ గా దిది, రా రమ్మిఁక నోర్వఁ జుమ్ము రావే యనుచున్. కళా. ౩. ౧౯౧. శుక. ౨. ౫౯౯.

౫. సమర్థము, చాలినది.

చ. ఒకఋషిచేత నాయుధసమస్కారమెల్లను సప్రయోగమం, త్రకముగ నభ్యసించి సమరంబునకుం గొఱ యైనవాఁడ... భార. విరా. ౩. ౧౫౦.

మ. సకియా నీమదిలోనికోరిక ఘటించన్ లేక మోహాబ్ధిపై,లకుఁ జేరం గొఱ గాక పంచపటిఁజుట్లం జెట్టునా మీఁదికి, న్కకు నీకున్ సమయంబె...చం. రా. ౫.౭౦.

కొఱగానివాఁడు=అప్రయోజకుఁడు.

సీ. అప్రయోజక సంజ్ఞ యలరుచుండును గొఱగానివాఁ డనఁగఁ గిగ్గాడి యనఁగ. ఆం.భా.౨.౨౭.

జ: కొఱకు, కొఱగామి, కొఱమాలు, కొఱముట్టు.

కొఱ[3]=కొఱ్ఱ[2]. వి. పాఠీనము, ఒకజాతిచేప.

సీ. కొఱ కొఱ్ఱ యనఁగను బరఁగుఁ బాఠీనంబు... ఆం. భా. ౧. ౧౬౦.

కొఱఁకు=కొఱను. వి. బీడు, విహీతము.

గీ...కొఱఁ కనంగను బీడు నాఁ గొఱ ననంగఁ, గంచె యన నప్రహతభూమి కాఖ్య లెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౬.

కొఱఁత[1]=కొఱ[1]. వి (త. కుఱై)తక్కువ,లోపము.

ఆ. ఎల్లచుట్టములును దల్లియుఁ దోడును, జెలియుఁ బరిజనంబుఁ జెలువ నీకు,గురువ యింక నొక్క కొఱఁతయు లే దిందుఁ, జేరి బ్రదుకు బుద్ధిగా రవమున. భార. విరా. ౧. ౨౫౩.

సీ. ఎక్కువదక్కువ లెన్నండు నొందక నిర్గుణత్వంబున నెఱయుఘనుఁడు, గురుతయుఁ గొఱఁతయు గుణసంగతి వహించు మనుకేళి చొ

ద్యమే మత్స్య మగుట. భాగ. ౭. ౬౯౩. ఆం. భా. ౩. ౨౪.

౨. అవమానము, అగౌరవము.

సీ. పారయఁ గల్గెనె పాండుపుత్రులనలి దుస్ససే నుండు సభను జేసినకొఱంత. విప్ర. ౪. ౪౯.

మ...తజ్జపరిషద్విజ్ఞాతచౌర్యక్రియా, విరసుండై కొఱంతం బడుం గుకవి పృథ్వీభృత్సమీపక్షితిన్. మనుచ. ౧. ౯.

౩. దోషము, తప్పు.

గీ. అనిన సంజయుఁ డిట్లను నకట కొడుకు, మీఁదఁ దప్పు పెట్టెదవు నీమీఁదికొఱఁత, నీకుఁ గానం గ వచ్చునె...భార. ఉద్యో. ౪. ౧౨౬.

క. నీకొడుకు నీకు నిచ్చితిఁ, గైకొనుము విరించి చిట్టకాలకు లోనై, నాకుఁ బగ యగుట నంగము, లేకున్నాఁ డతఁడు కొఱఁత లే దతనిప యిన్. ఉ. హరి. ౨. ౧౭౪.

౪. తరువాయి, శేషము.

వ. నియమాచరణంబునకు నొక్కసంవత్సరంబు గొఱంత గలదు...భార. విరా. ౧. ౩౦౩.

సీ...అన్న నీ విం తేల యడ లెదు కాలపర్యయము నుడుప, వళ మె య్యెవ్వరికిని వార్తలకొఱఁతఁ జెప్పము మాకు...భార. మా. ౧౯౭.

విశే. ౧. తక్కువ, న్యూనము, అల్పము.

గీ...కెరలి పండ్రెండువాలమ్ము లేసి, పద్మనాభుని నొప్పించి పార్థు నొకటి, కొఱఁత గా నూఱుశరముల నుఱక నొంచె. భార. కర్ణ. ౩. ౩౨౧.

గీ. శౌరి మేను కులస్థానపౌరుషముల, నేమిటఁ గొఱంత తెల్పుమా...దశా. ౨. ౧౯౦. ఆం. సం. మాన. ౭౩.

౨. మిగిలినది, శేషించినది.

క. కావింపు కొఱఁతకార్యము...దశకు. ౬.౧౨౭.

జః కొఱఁతపఱచు, కొఱఁతపడు, కొఱఁతవోవు.

కొఱఁత[2]. వి. కొఱ్ఱు, శూలము.

సీ... కొఱఁత నాఁ దక్కువ కొఱ్ఱు వెలయు.ఆం. భా. ౩. ౪౬.

సీ...కొఱ్ఱుకుఁ గడమ కాఁ గొఱఁత యనఁగ.సాం. ని. నానా. ౭౬.

మ.భరమై తోఁచుకుటుంబరక్షణకుఁ గాఁ బ్రాల్మాలి చింత న్నిరం, తరతాళీదళసంపుట ప్రకరకాంతారంబునం దర్థపుం, దెరువాటుల్ దెగి కొట్టి తజ్జపరిషద్విజ్ఞాతచౌర్యక్రియా, విరసుండై కొఱంతంబడుం గుకవి పృథ్వీభృత్సమీపక్షితిన్. మనుచ. ౧. ౯. (పైమూఁడు ప్రయోగములు నిర్ధారకములుగా నున్నను చూప మింకను విచార్యము.)

కొఱఁతప(వ)ఱచు. స. క్రి. (√కొఱఁతపడు) తక్కువపఱచు, న్యూనముచేయు.

సీ. కమలాక్షి నిడువాలుఁగన్నులు కుసుమాస్త్రుక్రొవ్వాఁడితూపులఁ గొఱఁతపఱుప. వి. పు. ౨. ౧౯౬.

కొఱఁతవ(ప)డు. అ. క్రి. (కొఱఁత[1] + పడు) తక్కువపడు, న్యూనమగు, హీనమగు.

క...విక్రమలీలం, గొఱఁతపడనీక కర్ణుఁడు, మెఱుఁగు లడరుశక్తి సురలు మెచ్చఁగ వైచెన్. భార. విరా. ౫. ౧౦౦.

సీ ...తద్వృత్త మొకటి కొఱఁత, వడకుండఁ బ్రత్యక్షపరిచితం బైనది గాదె నీబుద్ధికి...హరి. పూ. ౧. ౪౭.

కొఱఁతవోవు అ. క్రి. (కొఱఁత[1] + పోవు) తక్కువపడు, న్యూనమగు. (ఒకపట్టున నిది వ్యవహితము గాఁగూడఁ గనుపట్టుచున్నది)

ఉ...విదిశాపురి మించు నందు నే, వెంటఁ గొఱంత వోనిపృథివీసురుఁ డొక్కఁడు సోమశర్మ పే, రింట నెసంగు...శుక. ౨. ౧౪౪.

సీ. ఏమని మాటాడ నెన్నంగఁ దోడనే పోయెనే తన వ్రతంబులు కొఱంత. విప్ర. ౨. ౭౪.

కొఱకచ్చు. వి. (క. కొఱ.) కొఱవి,అలాతము,ఉల్కకము.

చ.అలమరునాజ్ఞ శీతకరు నవ్వల ర మ్మని చెప్పి గుంపులై, యలిబలముల్ వియోగిహృదయంబులు చూఁడఁగఁ దెచ్చినట్టివె,న్నెలకొఱకచ్చులో యనఁగ నిండినచీకటిమీఁద నింగిఁ జు,క్కలు గనుపట్టె వచ్చి పొడకట్టె శశాంకుఁడు నంతఁ దూర్పునన్. రామా. ౨. ౯౪.

సీ...దర్పాంధ మద్దివాంధంబు గనలి. గీ. పసుపుజేగుఱుకొఱకచ్చు మిసిమి దేఱు, మిట్టకనుగ్రుడ్లు మిడిమిట్లు మిడిసిపడఁగఁ,గంతఘూత్కారముల దిశల్ గలవరింప, గర్వదుర్లోకమునకుఁ గాకమున కనియె. వేం. పంచ. ౩. ౧౩౪.

కొఱకు. ద్రు. (కొఱ² + కు-చతుర్థీవిభక్తియందు వచ్చుప్రత్యయము.)౧. కై,కోసము.(ఉద్దేశనిమిత్తాద్యర్థములను దెలుపును.)

చ...మాకొఱకుఁగాఁ జనుదెంచి...భాగ.౧౦ఉ. ౧౦౦౪.

సీ. పరిభవంబునకునై ప్రతికారముగ వైరిఁ గూల్చితిఁ గాని నీకొఱకుఁ గాదు. భార. ఆర.౭. ౧౫౭. రం.రా.బాల.౧౦పా.౨౭ పం.

క...భవార్తి యడఁచెడుకొఱకై. కాళ. ౧. ౬౭.

౨. సంప్రదానార్థకము.

క. వేదోక్తవిధిని మే మా,యాదివిజులకొఱకె యిత్తు మధ్వరభాగం,బు...దశా. ౧. ౨౪౨.

కొఱకొఱ. వి. ౧. కోపము.

క. తెఱవలకడుపులలో నే,త్తెఱఁ బెరిఁగెడుప్రోడ శేయి ద్రిమ్మరిదొరపైఁ, గొఱకొఱ నూర్పులు నిగుడుచు, తెఱఁగున గాటంపుటూర్పుఁ దెమ్మెర లడరెన్. అచ్చ. రా. బాల. ౬౨.

క. పిఱికితనంబును జలమును, గొఱకొఱ యాలేని గొనము... ఎఱుఁగఁ డతం డించుకయిన నెల్లెడలందున్. నీలా. ౧. ౪౪.

౨. ద్వేషము, విరోధము.

వ...ఆమహాయోగిని విష్ణుభక్తి యది సదా మాతోడికొఱకొఱ మానదు కటకటా దాని నెన్నండును సాధింపలేక పోయితిమి ... ప్రబోధ. ౨. ౪౬.

విణ. కొఱకొఱ కలవాఁడు.

ఆ. ... పారిజాతంబు గొను నెడఁ, దొడరి వృత్రభేది నొడిచి తతఁడు, గొంత మనసునందుఁ గొఱకొఱ గాకున్నె, యోట సైఁచునే మహోన్నతుండు. హరి. ఉ. ౬. ౧౯.

ద్వి. కురునాయకునికొఱకొఱమాటలకును, హరి మేనబావను నాత్మఁ గైకొనక. అ. మ. క.౫. ౨౫౫ పా. ౨ పం.

జ: కొఱకొఱలాడు.

కొఱకొఱలాడు. అ. క్రి. (కొఱకొఱలు+ఆడు) చిరాకుపడు, విసుగుకొను.

క. బిఱబిఱ విభుకడ కరుగక, కొఱకొఱలాడెద వ దేమి గోరము మేల్మేల్, వెఱఁ గయ్యెడిఁ గద నీచెడు, కఱదలు గనుఁగొన్న నెన్నఁగ న్నెలమిన్నా. రసిక. ౫. ౧౭౩.

ద్వి. కొఱకొఱలాడుచుఁ గోపంబుతోడఁ,బరువిడి చనుదోయిబరువున నడుము, గడగడ వడఁకంగఁ గచభృంగపాళి, ముడివిడి యడుగుఁదమ్ముల మీఁదఁ గవియ. మృ. వి. ౩. ౯౨.

కొఱగామి. వి. (√ కొఱ²) ౧. అప్రయోజకత్వము, పనికిమాలినతనము.

క. కొఱ గానికొడుకు పుట్టినఁ, గొఱగామియ కాదు తండ్రి గుణములుఁ జెఱుచున్... సు.శ. ౪౧.

౨. అకార్యము, దుష్టకృత్యము, చెడ్డపని;కొంటె చేష్ట.

సీ. ధార్త రాష్ట్రులకీడు దలఁపక సైంధవుకొఱగాము లెల్లను మఱచి తండ్రి, లేనియాశిశువుపై మానితం బైననీయక్కటికంపుఁజూ పడరఁజేయు,ము...భార. అశ్వ. ౪. ౪౭.

క. వెఱవకు కలలోఁ జేసిన, కొఱగామికి వగచు చోట గుణరత్నను చేఁకుఱె నీకు నలిగి త న్నినఁ, బఱపుపయిం బడినయట్లు పద్మదళా క్షీ. ఉ. హరి. ౫. ౧౫౩.

క. వఱువాత లేచి నీదగు,కొఱగాములు చక్కఁ ద్రోచికొనఁ బోయె దినం,బు ... హరి. పూ. ౫. ౨౩౯.

౩. ధౌష్ట్యము, చెడ్డతనము.

క. ఎఱుఁగుదు నేను సుయోధను, కొఱగామి యు నతనితోడఁ గూడినన్నృపు లం,దఱుఁ బ గ మనమున నిడికొని,యఱుమటయును సం ధి పొసఁగ దనియు మహాత్మా.భార.ఉద్యో. ౩. ౨౩౭.

శ్లో. దౌరాత్మ్యం ధార్తరాష్ట్రస్య క్షత్రియాణాం చ వైరితాం,సర్వమేతదహం జానన్ క్షత్తః ప్రాప్తోద్య కౌరవాన్. సం. భార. ఉద్యో. ౯౩. ౫.

సీ. చూచితే లక్ష్మణ సుగ్రీవుకొఱగామి యమ్మై యిఁ దనపగ యడఁచి మనము, కపిరాజ్య మిచ్చినఁ గైకొని యింద్రియసుఖముల నెం తయుఁ జొక్కి నేఁడు, మనదిక్కు దలఁపఁ డు...భార. ఆర. ౭. ౩.

౪. దోషము, లోపము; తప్పు, నేరము.

క. ఇక్కొఱగాము లలోపల, నొక్కటి నీచిత్త వృత్తి నొందెనొ...భార. ఉద్యో. ౨.౨౧.

శ్లో. కచ్చిదేతైర్మహాదోషైర్న స్పృష్టోసి నరా ధిప. సం. భార. ఉద్యో. ౩౩. ౧౫.

సీ. ...కొఱగాము లెన్నియో యెన్ని ... దశకు. ౪. ౧౨. కాశ. ౩. ౨౧౬.

౫. అపాయము, హాని, విపత్తు.

వ...నన్నుఁ బ్రభావతి చూచి గుఱుతెఱింగె నేని చంద్రవతీగుణవతులకు నేమి కొఱగా మి సంఘటిల్లునో యని తలంకెద...ప్రభా. ౪. ౨౨.

వ. ... శారదానందగురుం డొక్కరుండును ద క్క నిక్కొఱగామి సక్కఁజేయ నెక్కడి వాఁడునుం గొఱ గాఁడ...విక్ర. ౩. ౧౦౬.

౬. దుర్నిమిత్తము, దుశ్శకునము.

క. ఆకొఱగాములఁ గనుఁగొని ... మనుచ. ౪. ౬౨. (చూ. ౬౧.)

ఉ. శాకునికప్రసంగ మిది సాహసికాదరణీయ మౌనె చీ,కాకయి యూరకే యెగదిగం ద లపోయుచు నున్నవారికిన్, గాక సదా మ నోజయము గల్గినధీరులకున్ భయంబు లే,దే కొఱగాము లైన మము నింత యెఱుంగక మించి వచ్చునే. రామా. ౭. ౬౯.

కొఱడు. వి. జా. (త. కుఱడు) ౧. మ్రానిమ్రోడు, స్థాణువు.

ద్వి. ఈకొఱటన పత్తి కీగొడ్డునంద,ప్రాకటంబు గఁ బాలు వడయుదు ననుచుఁ,గుండ వేగ మె కడ్డికొని వచ్చి పిదుకఁ,గుండ నిండఁగఁ బాలు గురిసె నాగొడ్డు,కొఱటనె పత్రి యం కురితమై పరఁగె ... బస. పు. ౨. ౪౪౭, ౪౪౯ పం.

ద్వి. అంకింప నీదుఘృణావిలోకనత, నంకురింప దె కొఱడైన నాతుణమ...పండితా. పురా. ౧౫౦.

౨. స్తంభము ?

సీ. ఒకచోఁ దగుల్పడె నుపకార్యకొఱటికిఁ దర మైనరోహిణీతారకంబు. కాశీ. ౧.౧౩౦.

౩. ఆయుధవిశేషము, కొఱడుకోల.

ఉ. భూరిధృతిం బసిండిజలపోఁతకటార్లఁ గొఱ ళ్లఁ బూని యు,వ్వీరవరుల్ ...కళా.౧.౯౯.

విశ–స్థాణువువంటివాఁడు–మూర్ఖుఁడు.

క. ఎఱిఁగి యెఱిఁగి నీముందఱ,నఱగొడ్డెము చేసి పోయి రది గైకొన నీ,తెఱఁ గయినహంసడిభకులు, కొఱవిం దల బరికికొన్నకొఱడులు గారే. ఉ. హరి. ౪. ౧౦౬.

జ: కొఱడుకోల, కొఱడుపాఱు, కొఱడువడు.

కొఱడుకోల. వి. (కొఱడు+కోల.) ఆయుధవిశేషము, కొఱడు.

చ. కొనలు మొనల్పడం గొఱడుకోలవిధంబున దూయఁ జెక్కుచక్కనికుఱుమట్టపుంజిఱుతకట్టియ నోరికొసంగి కొట్టనెత్తినమునికాళ్ల గోళ్లు వడిఁ ద్రెంచి తటాలునఁ గుక్కపట్టైడం, గొని పులిఁ గట్టి పట్టె నృపకుంజరు చెంగట నొక్కఁ డుద్ధతిన్. చంద్రా. ౨. ౯౫.

కొఱడుపాఱు=కొఱడువడు. అ. క్రి. (కొఱడు+పాఱు=కొఱడువలె నగు) కొయ్యపాఱు, చైతన్యహీన మగు. (శ. ర, బ్రౌ.)

ఇట్లే 'కొయ్యపాఱు, మొ. (వా)

కొఱడువడు. అ. క్రి. (కొఱడు+పడు) మ్రాన్పడు, నిశ్చేష్ట మగు.

సీ... కొఱడువడుట... అప్ప. ౨. ౧౯౭.

కొఱనవ్వు. వి. (√కొఱ[1]) చిఱునవ్వు, మందహాసము.

సీ. కొఱనవ్వు కపురంపుఁగ్రోవి యా నన నేల గొనబువెన్నెలరాశి యనఁగ రాదె. బహు. ౫. ౫౨.

కొఱను=కొఱఁకు. వి. దే. (చూ. కలను) దున్నకుండ పసువులమేఁతకై విడిచిపెట్టిన నేల, బీడు, వివీతము; అడవి.

గీ... కొఱఁ కనంగను బీడు నాఁ గొఱ ననంగఁ, గంచె యన నప్రహతభూమి కాఖ్య లెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౬.

క. కొఱనుగ నాఁగినపాలమును, నెఱయం గఠిననము గల్గునేలయు సరి... విజ్ఞా. ప్రా. ౧౫.

క. సరసీరుహసంభవుచే, నరకుం డేవరము వడసి నమ్మినవాఁడో, పురములు గైకొని కొఱఁకుల, తెరువులఁ బట్టించె నన్ను దిక్పాలకులన్. ఉ. హరి. ౧. ౧౨౯.

కొఱపము=గొఱపము. వి. (సం. క్షురప్ర. ప్రా. ఖురప్ప) గుఱ్ఱములను తోమెడుసాధనవిశేషము.

గీ. కొఱప మనఁగ క్షురప్రము వరఁగు ... ఆం. భా. ౨. ౧౯౯. హంస. ౫. ౮౧.

కొఱప్రాణము. వి. (√కొఱ[1]) కొనయూపిరి, కుట్టుసురు.

క... అతితిరియొడపిన యాూవ్పల్, పఱవ మిడిగ్రుడ్లు వడఁకఁగఁ, గొఱప్రాణముతోడఁ దన్నికొనునమ్మెదవున్. ఆము. ౩. ౨౩.

ద్వి. అతిమి కొందఱు చచ్చి రాహవక్షోణిఁ, గొఱప్రాణములతోడఁ గొందఱు పడిరి. రం. రా. ఉ. ౭౭ పా. ౧౨ పం.

కొఱమాలు. అ. క్రి. (కొఱ[2]+మాలు) ౧. పనికిమాలినదగు, నిరుపయోగమగు.

క. ఎఱిఁగినవారల మనుచును, గొఱమాలినయెఱుక లెఱిఁగి కొందఱు నీపై, రెఱిఁగియుఁ దలఁపఁగ నొల్లరు, పఱతు రధోగతులజాడఁ బద్ధదశాత్మా. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౮.

(శీతకాలవర్ణనము) క. నెఱసురఁటి విశ్రమింపం, దఱి రైయి నెఱి మించుమంచుతాఁకుల జిగివా, తెఱ పిల్లగ్రోవిఁ బూనం, గొఱమాలెన్ వెలమిటారికూఁతురి తెగకున్. చం. రా. ౫. ౨౫.

౨. నీచమగు.

సీ. కొఱమాలి విస మిడ్డకఱురక్కసిఁ జెండి పఱపు మీఁజెడిబండి విఱుగఁద్రొక్కి. నీలా. ౧. ౩.

౩. వికృతమగు.

(పిశాచవర్ణనము) సీ. కలి వోసి నాన్చినగ్రచ్చకాయలభంగిఁ గొఱమాలినట్టివృగ్గోళకములు. కాశీ. ౩. ౧౩౭.

కొఱముట్టు. వి. (√కొఱ[2]) పనిముట్టు, ఉపకరణము. (శ. ర, వా.)

కొఱలు. అ. క్రి. ౧. కోపించు, రోషించు.

క. పిఱుఁదం గురుధరణీపతి, నఱచేతం బ్రాణములు ఘనారాతిబలం, బుఱని తెగువ మునుఁదటఁ బెన్గొఱలుట చిత్తమునఁ బెట్టికొని విహరించెన్. భార. స్త్రీ. ౨. ౭౮.

౨. ఉండు, వసించు.

గీ. తపసిజాబిల్లిజవరాంద్రదండ నుండఁ, బుడమిపట్టికి మదిఁ గోర్కి పుట్టు టెఱిఁగి, వేడ్క నొకపర్ణశాల గావించి యచటఁ, గొఱలె నారాచసింగంపుఁగొదమదోయి. రామా. ౫. ౬౫.

౩. వెలుఁగు, ప్రకాశించు.

సీ. క్రుంకుగుబ్బలిఁ బుట్టి కొఱలుచుఁ గడలవెంబడిఁ బ్రాఁకునెరగలిమంటలనఁగ. అచ్చ. రా. అయో. ౧౩.

చ. కొఱలెడి తేజుచేఁ బసిఁడిగుబ్బలియున్ మఱి వెండికొండయున్, గరఁగు నటంచు సంద్రములు కాఁకల నింకు నటంచు...యయా. ౩. ౧౫౯.

౪. అతిశయించు, మించు.

సీ...కొఱలురజస్తమోగుణములందు, వర్తించునీపాపవర్తికి నేరీతి మాధవుపదభక్తి మది వసించె. భాగ. ౬. ౪౪౦.

రగడ. కులుచలైనను నిచ్చ మదమునఁ గొఱలు నీయేనుంగుగున్నలు, దొరయ నొకపరిపాటి దొరలకు దొరకవు...శుక. ౧. ౧౩౩.

౫. ఒప్పు.

ద్వి. కొఱలుమనోమయకోశంబులోన, మఱి తోఁచు విజ్ఞానమయకోశ మదియు. పండితా. వాద. ౧౯౭ పొ.

సీ. తవణిల్లెఁ గొఱలె నడరెను...చనె నలరె ననంగ నొప్పె నన్మాటగాఁ జెప్పఁబడును. ఆం. భా. ౩. ౭౩. రాఘవ. ౧. ౧౨.

౬. నిండు, పూర్ణమగు.

సీ. కొఱ యనఁగాఁ బని కొఱలుట నిండుట. అప్ప. ౨. ౧౯౮.

స. క్రి. ౧. పొందు, పడయు.

క...బిడ్డ లీముప్వురకున్, నెఱసినగారా మేమియుఁ, గొఱఁతపడకయుండ నడపి కొఱలుమీ శుభమున్. హరి. పూ. ౧. ౧౮౧.

సీ ... శాంతిఁ గొఱలి విప్ర. గీ. కులము దైవస్వరూపం బగుట మనంబు, నందు దృఢముగ నిల్పి తదాశ్రయమున, వెలయువాఁడ వైనను మేలు...భార. అను. ౫. ౩౫౩.

౨. కోరు, అభిలషించు.

క. ఎఱిఁగెడువారికి నైనను, గఱపక తక్క రుచితప్రకారము శుభముం, గొఱలుహితు లట్లగుట నం,దఱకును జెప్పంగ వలయుఁ దగియెడుబుద్ధుల్. భార. విరా. ౧. ౧౧౬.

చ....సనా,తన మగుమోక్షముం గొఱలి తా విడుచున్ గృహధర్మవర్గమున్. భార. శాం. ౫. ౩౧౦.

కొఱలుకొను=కొఱలు, ఒప్పు.

సీ. కలయంగఁ గుముదినీకుల మెల్ల నభినవశోభసంపత్తిచేఁ గొఱలుకొనఁగ. కవిక. ౪. ౧౯౮.

కొఱవ. వి. ఒకానొక కొండజాతి.

ఉదా: కొఱవవాఁడు, కొఱవది. (శ. ర, బ్రా.)

జ: కొఱవత.

కొఱవత. వి. (కొఱవ + త) కొఱవజాతి స్త్రీ, కొఱవది. (శ. ర.)

కొఱవి. వి. కొఱకచ్చు, అలాతము, ఉల్ముకము.

గీ. కొఱవి ద్రిప్పినయొప్పున మెఱసెఁ బార్థుగాండివము ...భార. ఆర. ౬. ౨౨౬.

గీ. కోఁతిఁ దెచ్చితి ననఁ బోయి కొఱవిఁ దెచ్చినాఁడ ననవుడు ముక్కలు నలుచుకొనిరి, కొలువువా రెల్ల నపుడు పక్కనను నగుచు. దశా. ౮. ౨. ౯౭. ఆం. భా. ౨. ౨౪౨.

కొఱవితోఁ దలగోఁకుకొను, కొఱవితోఁ దలబరికికొను=బుద్ధిపూర్వకముగా కీడు తెచ్చుకొను.

గీ. ధరణి మఱియును బెక్కువిధంబులందు, బ్రహ్మనిదులైనబ్రాహ్మణప్రభులమహిమ, వినమె యెఱిఁగి యెఱింగి సద్వినుతచరిత, కొఱవిగొని వెట్టినేతలగోఁకికొనఁగ. భార. ఆర. ౫. ౨౦.

క. ఎఱిఁగి యెఱిఁగి నీముందఱ, నఱగొడ్డెము చేసి పోయి రది గైకొన నీ, తెఱఁగయినహంసడిభకులు,కొఱవిం దల బరికికొన్న కొఱఁదులు గాకే. ఉ. హరి. ౮. ౧౦౬.

జ: కొఱవికోల, కొఱవిచీమ, కొఱవిదయ్యము.

కొఱవి(ర్వి)కోల. వి. (√ కొఱవి) ఆగ్నేయాస్త్రము.

చ. చెలఁగి చెలంగి మానసము చిల్లులువోవఁగ నేసె బాలికన్, వలపులరాచజోదు ప్రసవంబులపేరిటికొర్వికోలలన్. పి. శకుం. ౩.౧౬౯.

కొఱవిచీమ. వి. (కొఱవి+చీమ) పెద్దయెఱ్ఱచీమ. (శ. ర-ఇది కుట్టినయెడల కొఱవితో అంటించినట్లు మంట పెట్టును.)

కొఱవిదయ్యము. వి.(కొఱవి+దయ్యము)పిశాచభేదము.

గీ. గగన మనురుద్రభూమి నేకతమ తిరుగు, నదరు లుమిసెడికొఱవిదయ్యంబు వీఁడె. నైష. ౨. ౧౨౨. హరిశ్చ. ౫. ౧౦౧.

కొఱవోవు. అ. క్రి. (కొఱ¹+పోవు) డిల్లపోవు, సత్త్వహీనమగు..

వ. ... బ్రహ్మమాటకుం గొఱవోయినవాణి యేమిటం దేలె నని యడిగిన బ్రాహ్మణుం డిట్లనియె.

క. ప్రాణాపానంబులయెడ,వాణి నిలుచుఁ గానఁ బ్రాణవాయు వొదవి తలఁ,క్షీణత్వ ముడిపె ... భార. ఆశ్వ. ౨. ౨౨, ౨౩.

కొఱసంది. వి. (కొఱ¹+సంది) ఆయము, జీవస్థానము.

క. పఱతెంచి కరి మదమునే,డ్రెఱఁ దొండం బెత్తి వ్రేయ దెప్పతికమునన్, గొఱసంది తాఁకి నేలకు, నొఱగినసింగంపుఁగొదమయొప్పమరంగన్. నిర్వ. ౧౦. ౭౯.

క... పిడికిటఁ గొఱసం,ది గడు బెడిదముగఁ బొడిచెం, బగతుఁడు గను మిడిసి నేలఁ బడి తన్నికొనన్. భార. విరా. ౨. ౩౫౧.

కొఱుకు. స. క్రి. (క. కొఱుకు. త. కొఱి.) కఱచు, దంశనము చేయు.

గీ. పటపటఁ గపాలపంక్తులఁ బగులఁ గొఱికి,బలము నెల్లను గడియలోపలను మ్రింగె.మనుచ. ౮. ౧౧౩.

వి. ౧. ఆహారము, ఎర, మేఁత; తినుట.

సీ. వడి సావియెఱుకు విన్ బడిగంట బఱుమబ్బుఁ గొక్కుగుంపుల కిడ్డకొఱుకు లనఁగ. గీ...చుక్కలు వెలింగె. చంద్రా. ౪. ౫౨.

గీ.కొఱుకునకుఁ బోయి బడిగంటఁ గూలుకరణి. నీతి. ౧౩. ('కొఱఁకు' ముద్రి.)

ఉ...కొఱుకు చూపుచు నొడ్డినబోను మేలుగా, బో నని కాన కాసపడి పోవుచుఁ గూలదె కొక్కు భాస్కరా. భా. శ. ౩౦. ('కొఱఁకు' ముద్రి .)

(కలభాషిణిమాటలు) గీ... ఆకోర్కి సాధించు చింతఁ దక్కు,చింత యెఱుఁగక యేఁగుదెంచితిఁ గొఱుకుకుఁ,బోవ బడిగల్లు వడియె నోహలఁతి...కళా. ౩.౯౭. ('కొరక' ముద్రి)

గీ. కొఱుకునను లేక మూషకకోటి చేర,మనికి... శుక. ౩. ౨౮౪.

౨. మేహరోగవిశేషము. (శ. ర)

ఉదా: కొఱుకుసవాయి.

పండ్లుకొఱుకు = కోపము చే పండ్లు పటపటలాడించు.

క. నేటుకొని పండ్లుకొఱుకుచుఁ, జీటికిమాటికిని గసరు చిలుకం జెలుకా,బోటుల నలయించెదు...నీలా. ౩. ౨౬.

సీ. కలలోనిదిక్పాలకులమీఁదఁ జని మాఱుకొను
వారిఁ గని పండ్లుగొఱికికొనుచు. ఉ. రా. ౨. ౭౯.
(వ్యవ) డబ్బిమ్మని కొఱ్ఱవాఁడు నాప్రాణాలు కొఱుకుచున్నాఁడు. నన్ను వాఁడు కొఱుకుకొని తినుచున్నాఁడు(=మిక్కిలి బాధించుచున్నాఁడు.)

కొఱతనుఱుకు. అ. క్రి. (√కొఱ్ఱు) సాహసకృత్యము చేయు.

ఆ. కొఱుతేనుఱుకుఁ గాని కోడు కెన్నఁడును గార్య,శంత్రమునకుఁ జొరఁడు... భార. స్త్రీ. ౧. ౧౭.

వ...కృష్ణుఁ డెప్పుడుం గొఱుతేనుఱుకుఁ బిన్ననాఁడునుం బిన్నకొలందులం బోయెడువాఁడు కాఁ డనువారును...హరి. పూ. ౭. ౭౯.

విశే. ౧. సాహసికుఁడు.

వ...నీచెప్పెడిధర్మంబులు కౌరవులకుం జెప్ప వలవదా వారలుగదా మీఁ దెఱుంగక కొఱుతేనుఱుకులై చెడు తెరువునం బోయెడువారు ...భార. ఉద్యో. ౧. ౩౪౩.

గీ. చుఱుకుఁజూపునఁ గాలినకొఱుతేనుఱుకు, నుఱుకుఁజూపులఁ బుట్టించునెఱుకువారి,యిఱుకువలిగుబ్బపాలిండ్లయిగురుఁబోండ్ల, సేవ కిచ్చెద నీకు విచ్చేయవయ్య. కాళ. ౩.౭౧. (చుఱుకుఁజూపునఁ గాలినకొఱుతేనుఱుకు=మన్మథుని.)

౨. క్రూరుఁడు.

గీ. ముక్కు లేనిబోసిమొగమున వెడలెడి, నిడుద యూర్పుతోడ నెత్తురొలుకఁ, జెలువ మగని దిక్కు చేసన్నఁ జూపి యా,కొఱుతేనుఱుకు ముక్కు గోసె ననియె. విక్ర. ౭. ౧౬౦.

కొఱ్ఱు[1]. వి. సస్యవిశేషము, ప్రియంగువుక్.

ఆ. కొఱ్ఱగింజ నోరఁ గొఱికియు నొకప్రొద్దు, చెఱుచుకొన్నవిధము కొఱఁతలైన, సిరులు నమ్మి నీదుశ్రీపాదచింతన, మఱచి నాఁడ నెంత మందమతిని. కుచేల. ౩. ౫౨.

గీ. కొఱలుచుండుఁ బ్రియంగువు కొఱ్ఱ యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౩౪.

బ. ప్రియంగుధాన్యము.

సీ...కొఱ్ఱలు చామలు...హంస. ౪. ౧౨౭.

కొఱ్ఱు[2]=కొఱ[3]. వి. (త.కుఱవై) మత్స్యవిశేషము.

సీ. కొఱ కొఱ్ఱ యనఁగను బరఁగుఁ జాఱినంబు... ఆం. భా. ౧. ౧౬౦.

కొఱ్ఱమీను=కొఱ్ఱచేప.

సీ. కొరడు దాసరికొయ్య కొఱ్ఱమీ నులస మచ్చంగి బేడిస జెల్ల చాఱమీను. హంస. ౪. ౧౯౭. ప్రబంధ. ౧౯౫.

కొఱ్ఱు. వి. జా. (కొఱ్ఱులు, కొఱులు, కొర్లు, కొఱతిన్,కొర్తిన్,కొఱుతెన్,కొర్తన్, మొ.దీని రూపములు.చూ.అఱ్ఱు.త.కొళు.)౧.ముల్లు;ఇనుపముల్లు.

క. సొలయక తూనిఁగలం గొ,ఱ్ఱులఁ బెట్టితి నీవు నీచిఱుతకాలము...భార. ఆది. ౪. ౨౭౦.

సీ. లికుచావళికి వృత్తలీల చెన్నగుఁ గాక బొంగరంబులఁ గొర్తఁ బూన్ప వలదె...గీ. తెఱవపాలిండ్లతోడ వాదించెనేని ... పె. శకుం. ౨. ౭౫.

౨. మేకు, శల్యము.

చ...ముల్లు వుచ్చి కొఱ్ఱడిచినచంద మయ్యె... మనుచ. ౩. ౩౪.

౩. శూలము, వధసాధనవిశేషము.

గీ. పాతకులకొఱ్ఱు నట్టువపాలియదుగుఁ, గ్రోవి భరతంపుటయగారిగుండెదివులు...శుక.౩.౨౦.

సీ ... యదువృష్ణిభోజాంధకవీరవరులఁ, గొఱ్ఱుల నిడుఁడు...వి. పు. ౭. ౪౧౩.

క. నెఱి మాలి బందెవట్టిన,నతిముతిఁ జంపినను గజము నళ్వము మ్రుచ్చె,పతిగొనిన నట్టివారలఁ, గొఱులఁ దిగిచి చంపు టొప్పుఁ గువలయపతికిన్. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౧౪.

ద్వి. పశుపరించుచుఁ గొర్లపాలు సేయుచును. బస. పు. ౬. ౨౫౪ పం.

ఆ. కొర్త వేయ దొంగ కోరినచంద మా. వేమన. ౨. ౩౧౩.

సీ. కొర్తిమీఁదను గొంతుకూర్చుండుకొనినట్లు ...వేణు. ౫౦.

కొర్తఁబడు=శూలప్రోతుఁడగు.

ద్వి. చంపి మాండవ్యుండు సరి గొర్తఁ బడియె. బస. పు. ౫. ౩౭౨ పం.

జ: కొలుతనుఉకు.

కొల[1]. వి. (√కొలుచే[1]) కొలత, (ధాన్యాదులను) కొలుచుట.

(వ్యవ) ధాన్యమును చౌకగానే యిచ్చును గాని వాఁడు కొలలో మోసము చేయును.

(సా) అంబటియేఱు వచ్చుచున్నది అత్తగారా యన కొలబుట్ట నాచేతిలోనే యున్నది కోడలా యన్నట్లు.

కొల[2]. వి. (క. కొలె. త. కొలై.) ౧. హింస, వధ.

చ. మనసిజ దోస మాఁడుకొల మానఁగదయ్య తలంచి మ్రొక్కెదన్. చంద్ర. ౪. ౭౪.

౨. దోషము, పాపము.

క. తొలుజన్మంబునఁ జేసిన,కొలయును బుణ్యంబుఁ గట్టికుడుపక యున్నే. సారంగ. ౨.౩౩.

క. కొల యన దురితంబు పేరు ... ఆం. శే. ౨౧. శశాం. ౩. ౭౭.

౩. పగ, వైరము.

ద్వి. వనచరాధమ యోరి వాలికి నీవు, తనయుండవై తేని దశరథాత్మజుని, గొలిచితి బంట నై కొల యీఁగ వైతి, చలమున నీతండ్రిఁ జంపి నాఁడతఁడు.రం.రా.యు. ౩౪౭ పా.౧ పం.

కొలఁకు=కొలను.

(చెఱువు, సరస్సు)

సీ...కొలను, కొలఁకు నాఁగ సరసి వెలయును... ఆం. భా. ౧. ౧౬౩.

చ... కమ్మనితమ్మికొలంకు తెమ్మెరల్, వొలయఁగ ...పారి. ౧. ౭౨.

కొలఁకువు=కొలను. వి. చెఱువు.

శా...వచ్చి నీటన్ గుభుల్,గుంభధ్వానములోఁ గొలంకువు గలంకుం బొందఁగాఁ జొచ్చి... భాగ. ౮. ౧౧౧.

ఉ...ఒకతమ్మికొలంకువుఁ గాంచి యచ్చటన్. కృ. శకుం. ౨. ౧౬౬.

కొలఁది=కొల్ది, కొద్ది. వి. ౧. పరిమాణము, మితి.

వ. జంబూద్వీపవిష్కంభంబుకొలఁది యెనుబది వేలు నాలునూఱుయోజనంబులు ... భార. భీష్మ. ౧. ౨౭.

క...అతనిబోధము, కొలఁది పరీక్షింపఁ దనకుఁ గోర్కి వొడమినన్. భార. శాం. ౬. ౧౭౧.

ఆ. నిద్ర పెంపు నిద్ర నిగ్రహించుటయును, గొలఁది మీఱుకుడుపుఁ గుడువమియును. భార. అను. ౫. ౨౬౩.

గీ...కొలఁది కెక్కు, డైనరిపుసైన్యకోటిలో... హరి. ఉ. ౩. ౧౧౨.

సీ. పన్నిరి మేరువు ల్బహుసంఖ్యలకొలందిఁ జంద్రసూర్యాకల్పశతముతోడ. వసు. ౫.౬౪.

క. తలవెండ్రుక లెగఁగట్టెడు,కొలఁదిని నాన్నవ కుమారకుఁడు కడిమి మెయిన్, నలుదెసలకరు లగండ,స్థలఫలకములన్ లిఖించె జయశాసనముల్. నైష. ౧. ౬౨. (ఇట వయఃపరిమాణము.)

౨. అవధి, మేర.

క. తలఁపఁగ రిపులకు నిమ్మగు,కొలఁది గడచివచ్చితిమి యకుంఠితశౌర్యా, బలము సెలవఁ దటి యయ్యెను...భార. విరా. ౪. ౯౩.

గీ. లస్తకంబునకొలఁదికి లక్ష్మణుండు, వెడఁదయమ్మున నభిమన్యువిల్లు దునియ, నేసి యార్చిన... భార. భీష్మ. ౨. ౭౫.

౩. శక్తి, సామర్థ్యము; శక్తితారతమ్యము; మహిమ, మహత్త్వము.

ఆ. ఇట్లు దొరలు నొవ్వ నేడ్తెఱఁ దనచేతి,కొలఁది సూపి క్రీడి సెలఁగి...భార. విరా. ౭. ౬౬.

ఆ. ఆఁడుదాన నబలనైన నే నించుక,యలిగి చూచుడును భయమునఁ దలరు, దుగ్రనుగ్రలోచనోద్భూతవహ్నికి, నెదిరి నిలువ నీకు నెంతకొలఁది. కు. సం. ౪. ౪౩౦.

క. కొలఁది యెఱుంగక కృష్ణులఁ,గలన గెలుతు ననియెదవు...భార. కర్ణ. ౨. ౩౫.

చ. కొలఁది యెఱుంగ కిట్టిపలుకుల్ పలుకం దగుఁగాదు నాక...భార. ఆది. ౫. ౨౦౩.

క. నెలకొని వేసవిఁ జలువయుఁ, జలివేళల నుష్ణగుణము సముచితభంగిం, గలిగించునీలతాంతము, కొలఁదులు చెప్పంగ నిచ్చ క్రొత్తలు సుమ్మీ. పారి. ౧. ౬౩.

౪. స్థితి, అవస్థ.

వ...హయదైత్యుఁడు...కుత్తుక యదరఁ దోఁకయెత్తి శకృన్మూత్రంబులు విడుచుచు నడిచిపడి యుసుఱు విడుచుకొలందికిఁ జేరి చేష్టఁదక్కె...హరి. పూ. ౮. ౧౧౩.

౫. విధము, తెఱఁగు, రీతి.

క. నాకొడుకుల కెక్కుడిబ్బ్రదు,కేకొలఁదిఁ దలంప నిప్పు డెన్నినవీరా,నీకంబు నోర్వ వచ్చునె,యీకూడినసైనికులకు నే మనువాఁడన్. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౩౭.

సీ. వెడత్రోవ మును చెప్పి వడి నవ్వఁ దిరుగునధ్వగుకొలందినె యపత్రపయు మరల. ఆము. ౪. ౧౬౩.

విశే. ౧. పరిమాణము గలది.

క. మెడ యొఱగఁ జేతికైదువు, వడ నిను నీ వెఱఁగకున్నభంగి గనియెఁ గ,వ్వడి యూరకుండునటె చె,ప్పెడుకొలఁదియె వానికరుణ పెంపు కుమారా. భార. విరా. ౫. ౨౧౬.

స్రగ్ధర. ఖద్దిన్ జెండాడు మ్రాఁకుల్ కవుఁగిటికొలఁదుల్ కత్తి నొక్కొక్కఘాతన్. మనుచ. ౪. ౮.

౨. సాటి, సమానము.

చ...గు,బ్బలసిరు లన్నఁ జోద్యములు భవ్యతరాగ్రత నొప్పనవ్వియే, కొలఁదులు వాని కింకనొనగూడునె యున్నవి యెన్నియేనియున్. చమ. ౨. ౭౧.

గీ. కొమ్మనామాత్యుతిక్కనికొలఁదిసచివుఁ,డింకనొక్కరుఁ డెన్నంగ నెందుఁ గలఁడు.దశకు. ౧. ౯౨.

౩. అల్పము, కొంచెము, తక్కువది; అల్పసంఖ్యాకము.

క...గంగాస్నానంబునఁ, దొలఁగం గలపాతకము చతుర్దశభువనం,బులుఁ గూడి చేయఁ జాలవు,కొలఁదియె గంగాతిశయము గుణరత్ననిధీ. జాహ్నవీ. ౩. ౮౨.

ద్వి. ఉన్నతస్తనకుంభయుగళభారమున,నన్నువుకొఁదీఁగెయసియాట కులికి, చెలువున నేమంబు చింతించె ననఁగఁ, గొలఁదిభూషణములు కొమరారఁ బూని. రం. రా. ఉ. ౮౦ పా. ౧౧ పం.

౪. శక్యము, సాధ్యము, తరము.

చ. దళితవిరోధి యిట్టి దని దాని తెఱం గెఱుఁగంగ బ్రహ్మకుం,గొలఁదియె తా నవాఙ్మనసగోచర మద్భుతరూపము...భార. సభా. ౧. ౮౯.

గీ. కుండములసంఖ్య లెక్కింపఁ గొలఁది కాదు, వాపికలసంఖ్య లెక్కింప వలను గాదు, పద్మలోచన కాశికాపట్టణమున. కాశీ. ౮. ౨౦౫.

గీ. వలదు చాటితి నతఁడు నీకొలఁది గాఁడు,చేటుతటి గాన నీ కిట్లు చెడ్డబుద్ధి, పొడముచు

న్నది... భా. రా. యు. ౧౮౩. (నీకొలఁది= నీకు సాధ్యుఁడు.)

కొలఁదికిడాయు=దగ్గఱకువచ్చు.

చ. నిలువక మెల్లఁ దాఁటు నటు నిల్చిన మెల్పు న టించుఁ బట్టఁ జే,యలఁతికిఁ జేరినం జిదిమిన ట్టులు దూరము దాఁటుఁ గ్రమ్మఱం,గొలఁదికి డాసినం బొదలు గొందులు సొచ్చు నడంగె నన్న న,వ్వలఁ బొడసూపు మాటు గొని వ చ్చిన వెండియు నుండు నొండెడన్.భా.రా. అర. ౨. ౮౬.

నోరికొలఁదులు=నోటికివచ్చినమాటలు.

సీ. తొడిఁబడి సామ్ముపోబడి యెఱుంగక నోరికొ లఁదు లొక్కనిఁ జూచి పలికితేని. వి ప్ర. ౫. ౮౦.

ద్వి. ఈరీతి సాధింప నెవ్వరివశము, నోరికొలం దుల నుడువంగ నేల. ద్వి. ప్రభు. ౧౧౫పా. ౨౦ పం.

వేలకొలఁదులు=సమయానుకూలములు.

చ. శివుఁ డిటు ర మ్మటంచు దయ చేసినచోఁ దల కెక్కి తు గ్రవై,భవమునఁ జూచుచో నడుగు వట్టితి వే మనవచ్చు నీగుణం, బవు నవు నం దిన న్నిగయు నందక యున్నను గాల్లఁ బట్టు కొం,దువు హరిణాంక వేలకొలఁదు ల్గద నీ నడకల్ దలంపఁగన్. విజ. వి. ౩. ౫౧.

ఆకొలఁదులవాఁడు=అట్టివాఁడు.

క. అక్కట తప్పఁ దలంచితి, నక్కొలఁదుల వాఁడె కృష్ణుఁడల్లుఁడు పోరన్, స్రుక్కెనె బాహాగర్వము, దక్కెనె నాకొడుకు మిన్ను దలపైఁ బడినన్. భార. ద్రో. ౨. ౨౮౫. (సామాన్యుఁడు అని భావము.)

ఏకొలఁదులవాఁడు=ఎట్టివాఁడు.

శ. బలవంతులబలములు న,గ్గల మగుబల మెదురఁ గలుగఁగాఁ దీర్పడు నే, కొలఁదులవారికి గర్వము,నిలుచునె నయమార్గవృత్తి నిలిచినభం గిన్. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౦౩. (ఏకొలఁదుల వారికి=ఎంతగొప్పవారికిని.)

మాకొలఁదులు=మావంటివారు.

క. ఏ నొక్కటి యడిగెదఁ జెపు,మా నలినదళా క్షి యనుడు మాకొలఁదులప,ల్కైన నదుత్తర మిచ్చెద, నానతి యి మ్మనియె నది ప్రియం బెసఁగంగన్. భార. అను. ౨. ౧౬౭. (మా కొలఁదులపలుకు = మావంటివారు చెప్పఁదగినప లుకు.)

ఎడకొలఁదిన్=అవకాశమునుబట్టి.

గీ. అసుర వధసాధనము రోయునపుడు గ్రద్ది, తాఁచి తిరిగినఁ గృతముష్టి దండ నిలిచి,యెడ కొలఁది వెన్కనడ నొయ్య నడచి నడచి... ఆము. ౬. ౨౨.

శక్తికొలఁదిన్=శక్త్యనుసారముగా.

వ...శక్తికొలఁది శ్రుతదృష్టంబు లుపేక్షింపక ర క్షణశిక్షణంబు లాచరించుచు ... ఆము. ౪. ౨౧౫.

సా: విత్తముకొలఁది వైభవము. పిండికొలఁదిరొట్టె.

జ: కొలఁదియిడు, కొలఁదివెట్టు, కొలఁదివేసు, కొలవేరు.

కొలఁదియిడు=కొలఁదివెట్టు.

(లెక్కించు, గణించు)

క. కొలఁదియిడ రానిశరతతిఁ, బొలివోవక దేవ శిల్పిఁ బొదివిన...హరి. ఉ. ౧౦. ౬౬.

కొలఁదివెట్టు. స. క్రి.(కొలఁది+పెట్టు) ౧.ఎంచు, గణించు, లెక్కించు.

ఆ. వర్షధార లెన్న వచ్చు గంగావాలు, కలు గ ణింప వచ్చు గగనవీథి, నెలుఁగుతారకములఁ గొలఁదివెట్టఁగ వచ్చుఁ, గాని సతుల మనసు గాన రాదు. భోజ. రా. ౪. ౨౮౫.

వ. కారవు లున్నచక్కటికిం గట్టెదురుగా నిలిచి యెల్లవారిసైన్యంబులుం గ్రమంబునఁ గొలంది వెట్టుకొనుచు నందఱకు సంజ్ఞలు నడియాలంబు లుం గల్పించి...భార. భీష్మ. ౧. ౧౨౨.

సీ. కొలఁదివెట్టఁగ రానికోలలు హరిమీఁద నేసె దిగ్భాగంబు లెల్లఁ గప్ప. హరి. ఉ. ౪. ౧౭౪.

౨. పరిమితము చేయు, కొంచెపఱచు.

సీ. పాడవుల సడిసన్నయొడళుల కెక్కుయమ్ముల పెంపు గగనంబు గొలఁదివెట్ట. భార. విరా. 3 ౧౬౭. (ప్రాఁత ప్రతి పా.)

కొలఁదివేరు=కొలవేరు. వి. (కొలఁది+వేరు) వట్టివేరు?

సీ...అరఁటి, మోసుల వీజనంబులు సేయు కొలఁది వేళ్లిరవుగాఁ గూర్చి చామరలు సేయు. కు. సం. ౫. ౬౧౧.

కొలకొండ. వి.(కొల[1]+కొండ) త్రవ్వినసేలలోఁతు తెలిసికొనుటకై నడుమ త్రవ్వకుండ వదలిపెట్టెడుమిట్ట.

సీ. కుతలంబునడుకొనఁ గొలకొండగా నిల్పి శర నిధి గ్రొచ్చిరి సగరసుతులు. కు. సం. ౧. ౫౨.

కొలకొల=గొలగొల. వి. (సం. కలకలః)

(పక్షులు మున్నగువానిధ్వనికి అనుకరణము.)

చ. కొలకొలఁ గూయు...కోకదంపతుల్. మను చ. 3. ౬౨.

చ. అలరుఁ బురంబునన్... నీరుకోళ్ళ,క్రొంకొలకొల మంచుఁ గ్రుంపమెడగుంపులవంపులు దోఁప... పాల్చుపురాతనతీర్థకుండముల్. ఆము. ౧.౭౧.

చ. కొలకొల మంచు మేఁతలకు గూఁడుల వెల్వడు పక్షిరావముల్. పారి. ౨. ౬౯.

సీ. సందడించుచు దశాక్షౌహిణీసైన్యంబు లనిశం బుఁ గొలకొల మనుచు నుండు. జై. భా. ౧. ౧౪.

చ. కొలకొల మంచు నుండు సితకోకనదప్రభవప్రసూతనా, కొలు విది తొంటినాఁ డతిథికోటులసందడి... నైష. 3. ౧3.

కొలగాఁడు. వి. (కొల[1]+కాఁడు) ధాన్యాదులు కొలుచువాఁడు.

కొలగారము. వి. (√కొల[1]) ౧. ధాన్యాదులు కొలిచినందుల కిచ్చుకూలి. (శ. ర, బ్రౌ.) ౨. కొలుచుట, కొలత. (బ్రౌ.)

కొలత. వి. (√ కొలుచే[1]) ౧. పరిమాణము. (శ.ర.) ౨. (ధాన్యాదులను) కొలుచుట. (శ.ర.)

కొలనాడు. అ. క్రి. (కొలను+ఆడు.) తీర్థమాడు, స్నానము చేయు.

గీ. మేలితేనియ నిండిన మెట్టతమ్మిఁ జేరి కొలనాడి పుప్పొడి పేరిరక్షు, పాసఁగ నవ్వలిక్రొవ్విరి పురుటియిల్లు, వింతగాఁ జెందుఁ దేఁటి బాలెంత కంపె. కువల. 3. ౧౨౪.

సీ. పితృవనంబునదాఁకఁ బతివిమానము వెంటఁ గైసేసి కొలనాడఁ గదలుభంగి. గీ... చి చ్చులుకఁ బోవు వికచరాజీవనేత్ర, కళ్వమేధంబు ఫలము తథ్యంబు గలుగు. కాశీ. ౨. ౭౬.

కొలను(లు)=కొలఁకు, కొలఁకువు. వి. దే. (సం. కూలం. త. కుళమ్. క. కొళ - చూ.కలను.) ౧. చెఱువు, సరస్సు.

సీ. మరకతశైవలోత్కరముల విలసిల్లఁ గొల నని సన్మణిస్థలము సూచి. భార. సభా. ౧. ౧౨.

ఉ. వీటికి నాల్గువంకలను వెన్నెలతేటలఁ బోలు నీళ్లతో, హాటకపద్మమండితము లైనకొలంకులు చూడ నొప్పగున్. భీమ. ౧. ౯౬.

చ. పరిఖ నిజాశ్రయంబుపరిపాటిఁ దలిర్పఁ బదాలువన్నెబం, గరువున నైనరాజ్యగృహకల్పన కర్ణికగాఁగ గంధసిం, ధురములు తేఁటులై మొరయఁ దోరపుఁగొమ్మలు ఱేకులట్లు గా, ధర యనుకొల్నిలో మొలచు తామరపూవనఁ గోట మీటగున్. పాండు. ౧. ౧౧౬.

గీ. కొలనఁ గరిదంపతులు పద్మకళికలొకటి, కొకటి యొసెత్తమకరంద మొలుక నమరె, సలక్ష రత్నపద్మనిలయను నెలమితోడఁ, గవగ నభిషేకమున కెత్తుకడవ లనఁగ. ఆము. ౪. ౧౭3.

౨. పుట్టినశిసువును స్నానము చేయించునపుడు ఆ స్నానోదకము పడుటకై కొలనివలెత్రవ్వినచిన్న గుంట.

గీ. కాయ మొనరింప జలకంబుఁ గాఁపఁ గెలనఁ, గొలను ద్రవ్వింపఁ గాపు కావలము నెడల, నరసి వేఁపాకు పురుటింట నెరయఁ జెక్కి, హెచ్చరిక గల్గి యుండరే యింతులార. ఇం దు. ౨. ౫.

ద్వి.... అతివ యొకర్తు... కొలని చక్కటిఁ బాదు కొనుగద్దెపేఁట, నాసీనయై చరణాబ్జముల్ సాఁచి... అ.మ.క. ౨౪పా. ౧౦ పం.

వేలుపుఁగొలను=సురదీర్ఘిక, ఆకాశగంగ.

గీ. కాంచి చేరంగఁ జని మధుకైటభారి, రత్నసోపానకలితమార్గముల డిగ్గి, కులసతియుఁ దాను వేలుపుఁగొలను దఱిసె. పా౩. ౪. ౨౭.

జ: కొలనాడు.

కొలపగ. వి. (కొలము + పగ) జాతివైరము.

చ. కొలపగ దీర్చుకోఁ దలఁచి... శుక. ౨ ౫౪. వేం. పంచ. ౩. ౧౯౫.

కొలపగతుఁడు. వి. (కొలము + పగతుఁడు) సహజ శత్రువు

క. తల యెత్తి చూడ వెఱతురు, వెలవెలనై మాఱు పలుక వెఱతురు నెఱయన్, జలియించి పఱతు రిస్సీ, కొలపగతురు గాక యాచకులు లోభుల కున్. వేం. పంచ. ౨. ౧౪౧.

కొలపెట్టు. స. క్రి. (కొల[1] + పెట్టు) కొలతవేయు, కొలుచు.

వ... శేషవాసుకిముఖ్యమహానాగంబుల ముళ్లువేసి చుట్టినం గాని దీని మొదలివలము కొలపెట్ట రాదు... వరాహ. ౧౨. ౪౩.

కొలము. వి. (సం. కులమ్.) ౧. వంశము, అన్వయము. (వృత్తియందు వికల్పముగా అంత్యవర్ణలోపము-చూ. కొలసామి, మొ.)

ఉ. పుట్టువు నన్వవాయమును బుద్ధి నెఱుంగము రాకొలంబునన్, బుట్టినవాఁడొ ... కిరా. ౨. ౮౯. (రాకొలము=క్షత్రియవంశము.)

గీ. మానికంబపు గద కూచిమంచికొలము, నం దర య... నీలా. ౧. ౧౫.

౨. సజాతీయప్రాణిసముదాయము.

గీ. సడలువడనిక డిందివొసఁగుగయాళి, బోరప్రాఁకుడుఁగొలములపులుఁగు ప్రోఁడ. అచ్చ. రా. బాల. ౬౩.

సీ. కలకలఁ బల్కు చిల్కలకొలంబులఁ జాల నలరు పొన్నల మూఁగి యలరు లాఁగి. యయా. ౪. ౧౫.

జ: కొలపగ, కొలపగతుఁడు, కొలసామి.

కొలవేరు=కొలఁదివేరు. (√కొలఁది)

క. కొలవేళులు నెలదూఁడులు, దలిరులు నీహారవారిఁ దడిపి నయమునన్... కు. సం. ౫. ౬౫.

కొలసామి, కొలముసామి. వి. (కొలము + సామి.) కులస్వామి, కులశ్రేష్ఠుఁడు.

క. అది యొక నాఁ డంబరమునఁ, బదివేలు బకాదివారిపక్షులు సనఁగా, నదె నాకొలసాములు వో, యెద రని యడ్డముగఁ బాఱి... శేయూర. ౩. ౧౫౦.

క. జాలము నశ్రీకి విహంగమ, జాలము బ్రదికించి కొలముసాముల హేలా, లీలం గలపుట గమఁ గొని, యాలఘుపతనకుఁడు మూషకాగ్రణి కనియెన్. వేం. పంచ. ౨. ౪౩.

కొలారకము. వి. (√ కొల[1]) కొలత.

గీ. కొలువడి కొలారకం బనఁ గొలుచుట కను. వేంక. మాన. ౬౫. (శ.ర.పా.)

కొలారము=కొల్లారు. (√ కొలారు-శ. ర.)

కొలారికము. వి. (√ కొల[1]) ద్వంద్వయుద్ధము చేయ నున్నమల్లురకు కొలత చూచి కయిదువు లేర్చుట.

గీ. ఒంటిపోట్లాటఁ గోరుచు నున్నయట్టి, మానటీలకుఁ గైదువు ల్లట్టుఁ జూచి, యేరుపఱచుట వెలయఁ గోలారిక మన. ఆం. భా. ౨. ౨౦౬.

కోలారికమంపు=ద్వంద్వయుద్ధమునకై ర ప్పుని(కటారిని) పంపు.

ఉ. పంద గులామ నీవు నాకబంటవె గెంటనికిన్కతోడఁ బారంగరి చిక్కటారిని గోలారికమంపినసాఁటి కెచ్చటన్, బొందుగ దాఁగి యుంటివిర... అహ. ౧. ౧౦౨.

కోలారు=కొల్లారు. (శ. ర.)

జ: కోలారము, కోలారుబండి.

కోలారుబండి=కొల్లారుబండి. (√కోలారు)

సీ. తండోపతండమై గండోపలము లుండుపథము లందుఁ గొలారుబండ్ల నాఁగి. శుక. ౧. ౧౭౨.

కోలి. వి. బిల్లగోడు ఆడునపుడు బిల్లఁ బెట్టి కొట్టుటకుఁ ద్రవ్వినచిన్న పల్లము. (శ. ర.)

ఆ. కూడిగిరులఁ దరులు గొల్లంబుఁ బల్లంబు, నర సిమిట్ట పుట్ట లడవిఁ దడవి, యోపి తోలులఁ గోలులు నోలంబు సాలంబు,సూచి క్రంతె గుంత చొచ్చి వచ్చి. ఉ. హరి. ౫. ౩౧౧. (శ. ర. పా.)

కోలికి(ల్కి). వి. ౧. కంటికొన. ('ముక్కునంటిన కంటిమూల' అని శ. ర.-కాని బసవపురాణమును బట్టి కంటియీవలితుద ఆవలితుద కూడ నర్థ మగుచున్నది.)

ద్వి. కోలుకులు రెండు నంగుళముల నడుమఁ, గల యఁగఁ గన్నెల్లఁ గొలుకులై కాఱె,నక్కన్నుఁగొలుకులు నరచేత మూయఁ, బక్కిళ్లఁ బింజించి పాఱంగఁ దొడఁగె. బస. పు. ౩. ౭౭౮పం.(చూ. బస. పు. ౮౦౭ పం.)

ఉ. కోఱలు చప్పరించి కనుఁగొల్కుల నిప్పుకలొల్కు నల్కమై, బోరున రొప్పి పైఁబడిన పోతరపుంగిటి...శుక. ౧. ౧౭౯.

౨. కొక్కెము, హారాదులకు ముఖభాగమున వంపుగా నుండుబంధనసాధనము; బంధము.

సీ. ఘనకిరీటంబులు గట్టిగా సవరించి కలితకుండలములకోలుకు లదిమి. దశా. ౨. ౧౭౩.

(ఉదా: తాపళపుఁగొలికి, పలుపుఁగొలికి.)

క. పలుకుల నగవుల నడపుల,నలుకల నవలోకనముల నాభీరవధూ, కులములమనములతాలిమి, కొలుకులు వదలించుఘనునిఁ గొలిచెద మదిలోన్. భాగ. ౧. ౨౨౮.

౩. కంఠము, గొంతుక.

గీ. గొంతు గొంతుక కుత్తుక కోలికి బొండు, గనఁగఁ గంఠంబు చెలఁగును...ఆం. భా. ౨. ౧౮౧.

కోలికికిఁ దెచ్చు=లొంగఁదీయు.

ద్వి. అలవి మీఱినను త్తియంబుల నొక్క, కొలికికిఁ దెచ్చు నీకొమ్మపల్వరుస. అ. మ. క. ౨. ౯౭పా. ౨పం.

కోలికికివచ్చు=౧. ఫలోన్ముఖమగు.

వ. ఇద్దఱకు నీడయి యున్నది కార్యంబును గొలికికివచ్చినది శుభస్య శీఘ్ర మ్మని పెద్దలు పలుకుదురు గావున దీనికిఁ దడయ నేల. వీర. ౩. ౫౪.

౨. లొంగు.

ద్వి. నిను నేఁడు ముఖమున నెత్తురు ప్రామి,కొనిగుల్లపటుపక కొలికికిరావు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౭ పం.

జ: కోలికిచెప్పు, కోలికిపూస, కోలికిముడి.

కోలికిచెప్పు. వి. (కోలికి+చెప్పు) కోలికి గలపాదరక్ష, పాదరక్షాభేదము.

సీ. ...కొలికిచెప్పులు జమ్మగూడ లలఁతి, పిల్లఁగ్రోవులు...శుక. ౨. ౫౮౫.

కోలికి(ల్కి)పూస. వి. (√కోలికి) కొలికికిఁ దగిలించెడుపూస.

మ. పాలుపారన్ శరదంగనాతిలక మంభోజాకరంపుంజొకా, కొలికిన్ దామరకొల్కిపూస వెసఁ గీల్కొల్పఁజేసి క్రౌంచాద్రిఁ దారలతో

లం దగుకొండుదార్ల(జెలువారక్ వచ్చురా యంచబో, దలపేరక్ ధరియించి...చంద్రా. ౪. ౩౨.

కొలికిముడి. వి. (√ కొలికి) జాఱుముడి,వదులుము డి. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొలి(ల్పి)పించే[1]. స. క్రి. (√ కొలుచే[1])-ధా న్యాదికము-కొలువఁజేయు.

(వ్యవ) వాఁడు నాకు పుట్టెఁడుధాన్యము కొలిపిం చినాఁడు.

కొలి(ల్పి)పించే[2]. స. క్రి. (√ కొలుచే[2]) కొ లువఁజేయు.

(సేవింపఁజేయు.)

వ...కులగురుం డగునమ్మందాకినీనందనుండు వారి నభినందించి కొలిపించుకొని యుండె...భార. భీష్మ. ౩. ౪౨౦.

వ... ఇవ్విధంబున సుఖిం జేసి ననుం గొల్పించు కొని మఱియు దవ్వు సని యాకాశంబున కెగ సిన...భార. అను. ౧. ౩౬౯.

కొలి(ల్పి)పించే[3]. అ. క్రి. (√ కొలుపు[3]) నా ట్యయోగ్యతద్ధిత్తాదిశబ్దముల నుచ్చరించు.

కొలిమి(ల్మి). వి. (క. కొలిమె.) కమ్మరి మున్నగు వారు లోహములు కాల్చుటకు నిప్పుంచెడిగుంట.

సీ. కోపంబు గదిరినఁ గొలుముల కెన యైనకన్నుల నిప్పులు గడలుకొనఁగ. భా. రా. యు. ౧౩౭౫.

సీ. పనమహీస్థలి కొల్మి ఘనకింశుకప్రసూనంబు లంగారవారంబులు...ప్రబంధ.౪౪.

గీ. తామ్ర మాదిగఁ గలయట్టిధాతుచయముఁ, గొ లిమి నిడి యూఁదఁ గీ డెల్లఁ బొలియునట్లు, ప్రాణపవననిగ్రహమునఁ గ్రాఁగిపోవు, ననఘ యింద్రియజనితదోషాలి యెల్ల. మార్క. ౩. ౩౧౫. ఆం.భా.౨.౪౯.

జ: కొలిమితిత్తి.

కొలిమితిత్తి. వి. (√కొలిమి) కొలిమి యూఁదెడి తిత్తి, భస్త్రి.

గీ. కొలిమితిత్తి యనంగను దెలఁగు భస్త్రి. ఆం.భా. ౨. ౪౯.

కొలుచే[1](ల్చే). స. క్రి. కొలతవేయు.

గీ. పాటితూమున రసము దైవాఱఁ గొలిచి. హర. ౧. ౨౩.

మ...త్రైవిక్రమ,స్ఫురణక్ మించఁ బదాంబుజం బొకటిచే క్షోణీస్థలిం గొల్చి...దశా.౫.౧౧౪.

ఉ...అవ్వధూటిక్రాల్గన్నులు చేరలం గొలువ కైవడి...నైష. ౭. ౩౯.

చ.... చందనపుమానికఁ గొల్చినమాల్లగర్ది శో, భిలుదురు రెడ్డిబిడ్డలు...శుక. ౨. ౪౦౬.

వి. ౧. ధాన్యము; వరిధాన్యము.

క. కొలు చపహరించు మనన్నరుఁ, డెలుకయుఁ బంది యును నైనయాదుర్జననం,బులఁ బొందు... భార. అను. ౪.౨౬౧.

గీ. నెట్టుకొని కొల్చు పోఁకకుఁ బుట్టెఁ డమ్మె, శ్రీరఘుస్వామి రాజ్యంబు సేయునపుడు. ఉ. రా. ౭. ౧౪౧.

సీ. దపసంబు కొలుచు నా ధాన్యంబు రాజిల్లు... ఆం. భా. ౨. ౨౩౬.

క. కొలుచు యవలు సెనగలు మినుములు తిలలా వలు కసుత్థములు మ్రుచ్చిలినక్. మార్క. ౨. ౧౧౪.

జ: కొల[1], కొలకొండ,కొలగాఁడు, కొలగారము, కొలత, కొలపెట్టు, కొలారకము, కొలారికే ము, కొలిపించు[1], కొలువడి.

కొలుచే[2](ల్చే). స. క్రి. ౧. ఉపాసించు, ధ్యా నించు.

ఉ ... నూరిచే,తోరుచిరాబ్జబోధనరతుం డగుచి వ్యపరాశరాత్మజాం,భోరుహమిత్త్రుఁ గొల్చి... భార. ఆది. ౧. ౨౨.

క...నా,రాయణుఁడె పరంబు కొల్వ మతని న
టించుకా. ఆము. ర. ౭ర.

౨. సేవించు, ఓలగించు.

ఆ. గురుని గురుతనూజుఁ గొలిచి యయ్యిరువుర, నె
మ్మి వడసెఁ దనదు నేర్పుపేర్మి. భార. ఆది. ౩.
౧౧౦.

క. శైలసుతాపతి భక్తుల,పాలిటి పెన్నిధి వసించు
భక్తిం గొలువిూ. కాశ. ౩. ౫౬.

౩. నమస్కరించు.

గీ...కేల్మోగిచెఁ గొలిచె, నెఱిఁగెఁ జేమోడ్చె నన
నమస్కృతి యొనర్చె, ననుట...ఆం. సం.మా
న. ౩౧.

జ: కొలిపించు², కొలుపు², కొలువు,కొలువుకాఁ
డు, కొలువుడుకాఁడు.

కొలుపు¹(ల్పు). అ. క్రి. ౧.ఇష్టపడు,సమ్మతించు.

క. ఈయనతో రణ మిప్పుడు, సేయఁగ మది గొ
ల్పదస్తశిఖరికిఁ జేరం, దోయజమిత్రుఁడు నేఁ
టికిఁ, బోయి మనము వత్తమెల్లిప్రొద్దున నని
కిన్. భార. భీష్మ. ౨. ౨౫౨.

క. కావున నినుఁ బెడఁబాయఁగ,నో విహగవరేణ్య
కొలుపదుల్లంబు...కళా. ౨. ౧౭౯.

౨. సమ్మత మగు, ఇష్ట మగు.

క. ఈ వేదమాట లెల్లను, గోపవివనుఁ డైననాకుఁ
గొలుపవు... భార. ఆను. ౧. ౧౧.

ఉ...మత్స్వరో,దీరణమెత్తి కొలునకు నీడుగఁ బ
ల్కెడువీణ లేద యెం,దారసి చూచినం గొ
లుపదాత్మకు దానను బాట మిక్కిలిన్.కళా.
౭. ౧౯౬.

౩. పనికివచ్చు, చెల్లు, సాగు.

ద్వి. తక్కువ నీపట్టితానకంబులును,గొలుపవు మా
యెడఁ గుటిలవిచార. ద్వి. హరిశ్చ. పూ.
౧౧౫౭.

ఉ. మాయలు గల్గుదుష్టులకు మాయపుభంగుల లె మం
దు గాక ని,ర్మాయత నుల్లసిల్లెడుపరాక్రమలీ
లలు గొల్పు నెట్లు...భార.శల్య.౨.౫౨.

కొలుపు²(ల్పు). వి. (√ కొలుచే²) ౧. సేవ.

ఆ.... జంగమమల్లికా,ర్జునునికొలుపు మొసరు ము
నుఁగఁ గొనుట. కు. సం. ౧. ౧౨.

గీ. హరి యొకండ జగత్కర్త యఖిలభర్త,విశ్వసం
హర్త భోక్త వివేకయోక్త, తలఁపుబలుపును
గొలుపును దెలుపు నతని, దెసన కావింప నగు
నొండుదిక్కు కోక. నృసిం. ర. ౧౦౩.

౨. నమస్కారము.

సీ. జోత చాఁగిలి కొల్పు జోహారు గిడిగిడి పొ
డుపు చేకూర్పు మ్రొక్కు మొగుపు...అమరు
దండము పేళ్లు...సాం. ని. మాన. ౨౫.

వ...ద్వారవతియందలియాదవేంద్రునకుఁ గొలుపు
వ జస్థానమందలిగోపీజనప్రియునకు గొబ్బిళ్లు
...ప్రబంధ.౫౫౦.

౩. గ్రామశక్తికి చేసెడియుత్సవవిశేషము.

గీ....తద్విశేషంబు లొప్పు...జాతర కొలు పన
...ఆం.భా.౧.౧ర౩. (వ్రాతప్రతి పా.)

కొలుపు³(ల్పు). అ. క్రి.(శ.ర.) నాట్యయోగ్యతద్ధి
త్తాదిశబ్దముల నుచ్చరించు.

వి. కొనుగోలు, నాట్యయోగ్యతద్ధిత్తాదిశబ్దోచ్చా
రణము.

వ. కలమధురకిన్నరీనిక్వాణంబులరాణం ద్రాణఁ
జెలుచువిన్నాణంపుఁగొల్పు పెలుంగులును...
మనుచ. ౫. ౭౧.

జ: కొలిపించు³.

కొలుపు⁴. స. క్రి. కొనుధాతువునకు ప్రేరణరూప
ము.

(పురికొల్పు.)

క. అలిగి దశార్ణాధీశుఁడు,కొలిపెను భగదత్తుమీఁ
దఁ గ్రూరగజము...భార. భీష్మ. ౩. ౧౫౧.

ఆ. పోరు నడపె దృఢమనోరథహరికుంజ, రోగ్ర
బలము గొలిపి యాగ్రహమున. రాఘవ. ర.
౧.౨౧.

(పుట్టించు, కలిగించు.)

క. చాలఁగ నిచ్చలు వెన్నయుఁ, బాలుం గుడుక గొని తల్లి పట్టికి నలవిన్, ప్రేలిడి యింతింతి యకాఁ, గ్రోలించును నెరవుతోడ రుచి గొలు పుక్రియన్. హరి. పూ. ౫. ౧౯౩.

మ...అ,గ్గలికన్ దార్కొని తీవ్ర బాణతతి యాకాశంబునన్ జీకటుల్, గొలుపన్ నిల్చి పెనంగి రయ్యహితులన్ ఘోరప్రకారంబులన్. హరి. ఉ. ౩. ౧౧౦.

చ...రామభద్ర చెవికిన్ జవి కొల్పు భవత్కవిత్వముల్. రామా. ౧. ౧౩౦.

(-కను-గీఁటు, గిఱుపు.)

చూ. కనుగొలుపు.

(వ్యాపింపఁజేయు, ప్రసరింపఁజేయు.)

ఉ. ఏటి గుఱించి పల్కెదను నేటికి నీభయమోహభంగి యె, ప్పాటి భవత్సమాన మగుపాటి సరిన్నికరంబు లేదు వాఁ, పాటవ మెప్ప మత్పదముపైఁ బ్రవహింపు మదాజ్ఞ నన్న న, చ్చోట సపాటమై కడలిజోటియుఁ గొల్పె నిజప్రవాహమున్. పాండు. ౨. ౧౩౫.

కాటుకొల్పు=కాటుకొనఁ జేయు, కఱవఁజేయు, ఉసికొల్పు.

సీ. ఇవి కాటుకొల్పిన వృద్ధకూర్మముఁ బీపుచి పైపైన నెఱిచికై చింపఁ జాలు. మనుచ. ४. ౩౧.

కొల్పుడుచేతులు = చేమోడ్పులు, నమస్కారములు.

రగడ. చైత్రకూటమున సరసతఁ గొల్వగు, గోవిందునకును గొల్పుడుచేతులు. హంస. ४. ౨౧౩.

కొలువడి. వి. (√ కొలుచే[1]) కొలత.

సీ. కొలువడి కొలారకం బనఁ గొలుచుట కగు. వేంక. మాన. ౭౨.

కొలువాసములు. వి. ఒకవిధ మగుచేఁప, రాజీవము. (శ. ర.)

కొలువు(ల్వు). వి. (√కొలుచే[2]-త. కొలు) ౧. సేవ, పరిచర్య.

చ...ఏ,వపుఁగొలు వైన నాకు నిలువన్ వది గొల్వదు గాన నిన్ను భూ,మిపతులలోన సాధుజనమిత్త్రుఁడు నా విని కొల్వ వచ్చితిన్. భార. విరా. ౧. ౧౯౭.

సీ. కొలువటం చనఁగను నెలయు సేవావృత్తి... ఆం. భా. ౨. ౨౨౭.

౨. ఆస్థానము, రాజసభ.

క. అలయక యందఱుఁ జెప్పం,గలయంతయుఁ జెప్పి రతఁడు గటకటఁబడి య,క్కొలువు వెడలి పోయెన్...భార. ఉద్యో. ४. ౨౦.

చ...కొల్వున కేఁగుదెంచి మ,న్ననఁ బ్రజవిన్నపంబులు వినంగదవయ్య...విక్ర. ౩.४४.

సీ...ఆస్థానసంజ్ఞమై యలరు నోల. గీ. గమ్మి కొలువన...ఆం. భా. ౨. ౧౭౧.

౩. ఆస్పదము, స్థానము.

క. ఈపసిపాపని నిచ్చట, నీ పెనుఁబాము నకు నిట్లు లెర సేసిన యీ,యాపదకుఁ గొలువుగాఁ గల, యీపాటున కేమి పాప మేఁ జేసితినో. హరి. పూ. ౭. ౩౨.

క. పాలఁతి సుపుత్త్రయు నిడుమకుఁ, గొలువుగ నట్టడవిలోనఁ గొడుకుం గాంచెన్. దళకు. ౨. ౯౦.

కొలువగు=సభ కలవాఁడగు, సభచేయు.(చూ. అగు. ౧౫ అర్థము.)

మ. ఖుసి మీఱన్ సురధాణ నిండుకొలువై కూర్చున్నచో...హర. పీఠి. ౨౨.

శా...సనకాదిసంయములు శశ్వద్వేదవేదాంతవి,ద్యావేదుల్ ప్రమదంబునం గొలువఁ గొల్వై యున్న యద్దేవునిన్. వి. పు. ౧. ౧౬౫.

కొలువిచ్చు, కొలువొసఁగు=కొలువగు,సభచేయు.

వ. విరాటుండును వెడలి వచ్చి బయలికొలువిచ్చుటం జేసి తదాస్థానంబు సేరం బోవునప్పుడు. భార. విరా. ౧. ౧౭४.(బయలికొలువిచ్చు=బహిరంగసభచేయు.)

సీ. మిసిమిదువ్వలువ బన్న సరంబు మొగలి రేకులుఁ దాల్చి జామెక్కె కొలువొసంగి. ఆము. ౪. ౧౩౫.

కొలువుకూటము, కొలువుసాల, కొలువుహజారము=ఆస్థానమండపము, సభామందిరము.

క... కురురాజే తెంచె గొలువుకూటంబునకున్. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౩౭.

ఆ. భావములు దలిర్ప సేవించియుండ న, క్కొలువుసాల యొప్పెఁ గురువరేణ్యా. భార. శాం.౧. ౩౭౨.

చ. అలరులపాన్పు పచ్చడముసై నవరత్నమయాతపత్రమై, కొలువుహజారమై యలముకుందుని యిచ్చకు వచ్చినట్లనే, యలరుననంతకుండలి సహస్రముఖంబుల నాకు సూక్తిమం, డలి కృప చేసి ప్రోచుఁ గృతినాయకు గొబ్బురినారసింహునిన్. రామా. ౧. ౪.

కొలువుగూర్చుండు=కొలువునందుఁ గూర్చుండు, సభాసీనుఁ డగు.

గీ... జన్నయసిద్ధమంత్రి, కొలువుగూర్చుండి నను వేడ్కఁ బిలువఁ బంచి. విక్ర. ౧. ౧౯.

కొలువుసేసికొను = కొలువు కుదుర్చుకొను, సేవ సంపాదించుకొను.

క. కని కొలువుసేసికొని మా, లిని నాఁ జని సాధ్వి యిది మలీమసవృత్తం, బునపొంతఁ బోవ దెన్నఁడు, నను ద్రేఁకఁ దనంబు దోఁచునట్లు చరింతున్. భార. విరా. ౧. ౧౦౬.

కొలువుదీర్చు=సభ చేయు.

చ... పెద్దకొల్వుదీ, ర్చె నలువ యంచు నెంచి... దశా. ౧. ౨౬౩.

కొలువుమ్రొక్కు = సభ తీర్చియున్న రాజాదులకు మ్రొక్కెడిమ్రొక్కు; మ్రొక్కు.

గీ. చేరి వేర్వేఱ భారులు తీరి కొల్వు, మ్రొక్కు మ్రొక్కిన వారలముఖముఁ జూచి. దశా. ౨. ౩౮౧.

వ. ధర్మపురియందలి యోగానందునకుఁ గొల్వుమ్రొక్కు శ్రీకాకుళమందలి తెలుఁగురాయనికి దండము.... ప్రబంధ రా౦.

కొలువుగిరియు=సభ చాలించు.

గీ. కార్య మొక్కఁడు గనిన మాత్సర్యమున నో, కండు గాదని ఖండించుఁ గ న్నెఱింగి, యిరువురను గాదనక కొల్వువిరిసి మీఁద, నల్లవాఁ డెన్నినది సేయ నగు శుభంబు. ఆము. ౪. ౨౨౭.

కొలువుసింగారమగు = కొలువుండుటకై (రాజాదులు) అలంకరించుకొను.

గీ. పొసఁగఁ గుంకుమగంధపుఁబూఁత రత్నహారములు గానరా ముత్తియంపుటంగి, రహిఁ దొడిగి పెద్దపీతాంబరంబు నెలయఁ, గొలువుసింగారమయ్యె రఘుప్రభుండు. ఉ. రా. ౫. ౨౮౭.

కొలువుసేయు=సభ చేయు; నివసించు.

గీ. భోగివశమైన గేదంగిపూవునకును, వగచు మదిఁ గొన్ని బంధుజీవకలతాంత, గుచ్ఛములలోన నొకకొన్ని కొలువుసేయుఁ, దేఁటులఖిలర్తుమయవనీవాటిఁ గమిచి. పాండు. ౧. ౧౮౧.

కొలువుకాఁడు=కొలువుడుకాఁడు. వి. సేవకుఁడు. (శ. ర.)

కొలువు(ల్వు)డుకాఁడు=కొలువుకాఁడు.

గీ... సేవకాఖ్య లగు జీత, గాఁడు కొల్వుడుకాఁడనఁ గాను... ఆం. భా. ౨. ౧౮౪.

కొలె=కోలె. అవ్య. ద్రు.

(మొదలుకొని.)

శా... భూపాలుఁ డా, రామక్షోణికిఁ జన్న నాఁటఁ గొలె నిద్రాసౌఖ్యము ల్మానినాఁ, డేమో యంచు వచింప వింటిఁ దమలో నేకాంతలీలాగతిన్. వసు. ౪. ౭౬.

(ఉండి–పంచమ్యర్థకము)

చ. నృపవర పెక్కునాళ్లఁ గొలె నిన్నుఁ గనుంగొ

నకున్న యట్టి మా,తపములు పండె ... భాగ. ౯. ౩౧౮.(ప్రాఁతప్రతి. పా)

క్రొల్ది=కొలఁది.

(విధము, రీతి.)

స్రగ్విణి....ఓపుత్ర నీవార్త దంభోళిరై, కూలఁ గా,వ్రేయ కీకొల్ది నన్నేటికిన్, జాలినొందించె నాజాడ యింకెట్టిదో, తూలుమీతల్లికిన్ దుఃఖ మెట్లా టునో. భాగ. ౬. ౪౫౩.

(పరిమితి, పరిమాణము)

ఉ...తమ్మిపై,న్గేడెము చాటు చేసి తొవనేజము కొల్దికిఁ గ్రమ్మి దిక్కు ల,ల్లాడఁగ జాజిపూస బళ మంది ఘునధ్వని మీఱ నార్చుచున్. చంద్ర. ౨. ౧౫౮. (తొవనేజముకొల్దికిన్=కలువబాఁకు అంతయును శరీరములోనికిఁ దూఱునట్లు.)

(శక్తి, బలము.)

మ...మేలుక్కునన్ బోసి తె,చ్చినదుడ్లన్ గుది కోలలం దటుముచున్ జేకొల్దులన్ మోఁది ...శ్రీరం. మా. ౩. ౯౮.

మ. నెడవింట న్నునువాఁడిపూఁములుకు లోలింగూర్చి బిట్టార్చి నె,వ్వడిఁ జేకొల్దిగఁ దీసి... నీలా. ౩. ౧౩. (చేకొల్దిగన్ = చేతియొక్కయావచ్ఛక్తితోడను.)

క్రొల్ల. వి. (త. కొళ్లై. క. కొళ్లె) దోఁపుడు.

ద్వి. ఏచి కొల్లకుఁ బోయి యెదు రెదు ర్గాను, బైచీర గోల్పడ్డభావన దోఁచు. బస. పు.౭.౫౯౯పం.

సీ. చెఱయుఁ గొల్లయు లూటి సీమలో లేకుండ దండెత్తవలయు శాత్రవులమీఁద. నీతి. ౩౦. ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

విశ. అతిమాత్రము, సమృద్ధము, పుష్కలము.

ఉ...ఫలియించెను గోరిక లెల్లఁ గొల్లగా. దశా. ౨. ౧౫.

క. ఎల్లరు మెచ్చనిమశ్కృతి,సుల్లంబున మెచ్చఁగాక యొకఁ డుస్తకులం, బొల్లనిపల్లవితామ్రము, గొల్లలుగాఁ బొగడ నొక్కకోయిల లేదే. కవిక. పీఠి. ౨౦.

ఉదా: పదిరూపాయలు నాకు కొల్లకొల్ల (బ్రౌ)

కొల్లలుఁగొమ్ములుపోవు=అధికమగు,అతిశయించు.

ఉ. ఇమ్మెయి నేమిటం గొఱంత యించుక లేక చరించు చున్కికిన్, సమ్మద మంది నాదుగృహసంపద పొంపిరిపోవనీక ము,ఖ్యమ్ముగ నిర్వహింపు మని యైహికభూరిసుఖంబు గొల్లలుం, గొమ్ములుపోవఁగాఁ బనిచె గోమిని శక్తిపహుఁ డర్థితోన్. దశకు. ౧౦. ౧౧౧.

కొల్లవట్టు=దోఁచు.

మ... ఈశ్వరభూభర్త బెడందకోటయవనాశ్వవ్రాతమున్ భీమసం,గరరంగంబునఁ గొల్లవట్టుకొని వీఁకం గందుకూరీపురాం, తరసీమంబునఁ జక్కఁగా నఱికె దుర్దాంతారిసంతానమున్. వరాహ. ౧. ౩౧.

జ: కొల్లకత్తె, కొల్లకాఁడు, కొల్లగొట్టు, కొల్లగొను, కొల్లపడు, కొల్లపఱుచు, కొల్లపుచ్చు, కొల్లపెట్టు, కొల్లరి,కొల్లవిడుచు,కొల్లవోవు, కొల్లాడు.

క్రొల్లకత్తె. విశ. (√కొల్ల) కొల్లపెట్టునది(ఆడుది-శ. ర.)

క్రొల్లకాఁడు. విశ. (√కొల్ల)కొల్లపెట్టువాఁడు.

గీ. బల్లిదుం డయి చీకటికొల్లకాఁ డ,వక్రవిక్రమగతి దిశ లాక్రమింప. ఘటికా. ౨.౧౪౦. (చీకటికొల్లకాఁడు=చంద్రుఁడు)

క్రొల్లకొట్టు. స. క్రి. (√కొల్ల) ౧. కొల్లపెట్టు, దోఁచుకొను. ౨. కొల్లగా సంపాదించు. (శ. ర, బ్రౌ.)

క్రొల్లగొను. స. క్రి. (కొల్ల + కొను) కొల్లపెట్టు, దోఁచుకొను; పుష్కలముగా పడయు.

మ. అవనీశ త్రిదశేంద్రుచూపుబరికన్యాగండపా

శిద్వయీా, నవలావణ్యరసంబుఁ గొల్లగొని యంతటఁ జెంత ఫాలంపురా,జు విలోకించి చలించి కైకొనినయీాసా మ్మెల్ల ఘర్మాంబు కై, తవ మెప్పఁ జెవ డించి తూఁ గబరీతా పింఛకుంజాంతముఁ. మను చ. ౫. ౭౨.

గీ. ఇవ్విధంబున నిశ్శంక నేనకేఁగి, యెల్లవారును మోక్షంబుఁ గొల్లగొనఁగఁ, జూడఁ జాలక యింద్రాదిసురలు గూడి, కదలి వైకుంఠపతి సమ్ముఖమున కరిగె. వరాహ. ౧౦. ౧౩, ౨. ౭౬.

కొల్లపడు. అ. క్రి. (√కొల్ల) కొల్లవోవు, అపహృతమగు. (చూ. కొల్లపఱచు.)

కొల్లపఱ(ఱు)చు. స. క్రి. (√కొల్లపడు) కొల్లపెట్టు, దోఁచుకొను.

గీ. ఆభిరంగులరవళికి నానృపాలు, శిబిర మెల్లఁ జికాకయి చెదరఁ దొణఁగె, నపుడరాజక మైన తదావసథముఁ,గొల్లపఱచిరి కొల్లరు ల్గొల్లగాను. రంగా. ౩. ౨౬౫.

కొల్లపుచ్చు. స. క్రి. (చూ. కొల్లవోవు-√కొల్ల పోవు) ౧. చూఱగొను, అపహరించు.

గీ. విమలకాంచనరత్నాదివివిధవస్తు, కోటి నెల్లను నందంద కొల్లపుచ్చి, ప్రజలఁ జెఱపట్టి ... భాగ. ౧౦ ఉ. ౭౩౭.

౨. చెఱచు, భ్రష్టము చేయు.

గీ. స్త్రీలు దుర్జనగోష్ఠి వర్జించి కులము, శీలమును గొల్లపుచ్చక యెాలి భర్తృ,వశత వర్తించిరేని వైవస్వతాల,యంబుఁ జొరక ప్రవేశింతు రమరపురిని. జాహ్నవీ. ౩. ౭౮.

కొల్లపె(వె)ట్టు. స. క్రి. (√కొల్ల) ౧. దొంగిలించు; దోఁచుకొను, కొల్లకొట్టు.

మ...ఏరా కృష్ణ వ్రేపల్లెలో, నను బాల్యెన్నలు కొల్లపెట్టితని యన్నఁ ..దశా. ౯. ౧౯౬.

మత్తకోకిల. ప్రల్లదంబున వేల్పు లుద్ధతిఁ బాటి రాజనివాసముం, గొల్లవెట్టి సమస్తవిత్తముఁ గ్రూరతం గొనిపోవఁగా. భాగ. ౭. ౨౨౫.

౨. పుష్కలముగా పడయు, అధికముగా సంపాదించు.

చ. దురితము లెన్ని చేసితినొ తొల్లిటిజన్మమునం దుఁ గాశికా,పురమున సర్వజంతువులు భూరివిముక్తులు గొల్లవెట్టఁగా, హరహర నెత్తిఁ జేతు లిడి యశ్రులు గన్నుల నుప్పతిల్లఁగాఁ, గరినిభయానతో నిదె పాకాలెద మిన్నులు పడ్డచోటికిఁ. కాశీ. ౨. ౧౫౬.

కొల్లరి. విశే. (కొల్ల+అరి-ఇది 'కల్లరి'వంటిది) కొల్లగొనువాఁడు, దోఁపుడుకాఁడు.

గీ. కొల్లపఱచిరి కొల్లరు ల్గొల్లగాను. రంగా. ౩. ౨౬౫.

కొల్లవిడుచు. స. క్రి. (√కొల్ల)-కొల్లగాఁ గొన విడిచిపెట్టు- ౧. యథేచ్ఛముగా ననుభవింపనిచ్చు; పుష్కలముగా నొసఁగు.

గీ. అదియుఁ గాక మరుత్తుండు యజ్ఞవేళ,నుచిత దక్షిణ లర్పించి యున్నధనముఁ, గొల్లవిడిచిన బ్రాహ్మణు లెల్లఁ దనిసి,విడిచి రర్థంబు... జై. భా. ౧. ౨౩.

గీ. కుమ్మరావంబు కడవలు కొల్లవిడుచు, బాలురకుఁ దియ్యపండులు పంచియిచ్చుఁ, జెలులుఁ దానును వ్రతములు సలుపుచుండుఁ, దామరసనేత్ర పుత్రసంతానకాంక్ష. శివరా. ౨. ౪౦.

౨. వశపఱచు, అధీనము చేయు.

గీ. కుంది తలపోఁతలకు మదిఁ గొల్లవిడుచు,విడిచి దరి దాపు లేమిఁ బెన్వెతల మునుఁగు,మునిఁగి యెవ్వరు పిలిచినఁ గినియు మిగుల,హరినుతుండు ప్రభావతీవిరహవశత. ప్రభా. ౨.౧౧౧.

కొల్లవో(పో)వు. అ. క్రి. (శ.ర.కాని కాశీ.లోని సాధక ప్రయోగమునుబట్టి 'కొల్లఁబోవు' అని గ్రహించుట యుక్తము-కొల్ల+పోవు) ౧. చూఱపోవు, అపహృతమగు.

సీ. వాడకంబులు గొన్న వార లేఁగిరి తోఁట లెల్లను బరులచేఁ గొల్లవోయె. శుక. ౨. ౩౬౦.

౨. చెడు, భగ్నమగు.

మ...నా,ది వృథాజన్మము గాదె నాతపము భ క్తిం బాడు గాకున్నె యేృల విచారింపఁగ నెల్లియుఁ బ్రతము కొల్లంబోయినఁ జూ చెదఁ. కాశ. ౨. ౧౧౮.

కొల్వణి. వి. నాట్యవిశేషము.

ఉ. దేశివిధంబు రట్టణము దివ్యకళాసెయుఁ గోల చారి కై,లాసకి పేరణీవిధము లాఁగులు జ క్కిఁణి చిందుకొల్వణుల్, బాసలు కోపుఁ జూ పులును బాట పదాభినయంబు లేకయుఁ, వాసికి మీఱి నాట్యకలనం బ్రకటించెను హా వభావముల్. శ్రీరం. మా. ౪. ౧౬౨.

కొల్లాడు, కొల్లలాడు. స. క్రి. (కొల్ల + ఆడు)

౧. దొంగిలించు; దోఁచుకొను; హరించు.

గీ. మహిమ దీపింప విటవిటీమానధనము,కి లికితన మునఁ గొల్లాడుకన్నగాఁడు. ధనా. ౧. ౩౪.

సీ. ఉపవీతములు ద్రెంచి యుర్వీసురుల నొంచి యగ్రహారములు కొల్లాడి కాల్చి. ఉ. హరి శ్చ. ౪. ౮౪.

మ...గొల్లగు బ్బైతలమానం బెల్లఁ గొల్లాడఁ దో. దశా. ౧౦. ౮౦.

సీ. నల్లగల్వలచెల్వు కొల్లలాడుచు రూఢి కెక్కు చొక్కపుమేనిచక్కఁదనము. పరమ. ౩. ౮౦. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

ద్వి. గోవిందుచీరంబుఁ గొల్లలాడెంతు. ద్వి. హరి శ్చ. పూ. ౧౨౮౦. (ఇట 'ఉడిగించు, పోఁ గొట్టు' అని తాత్పర్యము.)

౨. కొల్లగా సంపాదించు, యథేచ్ఛముగాఁ బడ యు.

క...కొ,ల్లాడిరి కైవల్యలక్ష్మి నమరులు మునులుఁ. కాశి. ౨. ౩౭.

౩. యథేచ్ఛముగా ననుభవించు.

గీ. ఎనసెఁ గదవమ్మ నీమనోభీష్ట మితని, యలరుఁ

బ్రాయంబు కొల్లాడు మనుమఁ బలికె. శుక. ౪. ౨౩.

కొల్లాబండి=కొల్లారుబండి. (శ. ర.)

కొల్లాయపంచె. వి. చిన్నయంగవస్త్రము.(శ.ర.)

ఇట్లే 'కొల్లాయగుడ్డ' (వా.)

కొల్లారము=కొల్లారు. (√కొల్లారు-శ. ర.)

కొల్లారు=కొల్లారము, కొలారము, కొలారు. వి. చతుశ్శాలము, నాలుగిండ్లబవంతి, నడుమ బయలు ను నాలుగుప్రక్కల కట్టడమును గలయిల్లు. (శ. ర, బ్రౌ.)

జ: కొల్లాబండి, కొల్లారుబండి, కొల్లారము.

కొల్లారుబ(ర్బ)ండి=కొలారుబండి, కొల్లాబండి. వి.(కొల్లారు + బండి-క.కొల్లారు. త.కులారి.) కం బళవాహ్యకము,కంబళముచేఁ గప్పఁబడినబండి.

గీ. పావ లటు మీఁటి కొల్లారుబండి యెక్కి, దుర దురన రంభయింటికి నరిగి తనను,పయన మె ఱింగించి సమ్మనపడనిదానిఁ, గుస్తరించుచు న నిపించుకొని యతండు. కువల. ౪. ౨౧౩.

సీ. కంబళవాహ్యకాఖ్య లగుఁ గొల్లార్బండి పా టబండి పహాయుబండి యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౦౧.

కొల్లి. వి. ఒకానొక చెట్టు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొల్లు, కొల్లుకట్ట, కొల్లుగుంట. వి. నీళ్లగుంట. (బ్రౌ.)

కొళ్లు[1]. వి. దగ్గుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. (ఆమ్రేడితమున 'కొళ్లుకొళ్లు')

సీ. గుజ్జుగుజ్జని కొళ్లుకొళ్లున దగ్గుచోఁ దవిలినచెప్ప లు చిందర్లుపోవ. విప్ర. ౪. ౧౯.

కొళ్లు[2]. వి. బ. (సం. కుళుత్థః. త. కొళ్లు) ఉలవలు. (బ్రౌ.)

సీ. రవయుప్పు నీరుల్లిరసము నించినకొళ్లగంజి

కాఁగులగుంపు కడు రహింప. గీ...పానీయ
శాల యొప్పె. హంస. ౨. ౧౫౯.

సీ. కలదండిపసిఁ బిండి కాఁచి చేమిరి పెట్టి యు
ఱఁగకుండఁగఁ బట్టి యుట్టి నొట్టి,కొల్లసంకటి
తోడఁ గూడునీళ్లిడి జాగు సెరపక బంటు
బానిసలఁ బనిచి. వేం. పంచ. ౪. ౪౫౫.

కొవ్వెర=కొబ్బెర.వి. కొబ్బెరకాయయందలి పేసెము, గుంజు.

సీ...కొబ్బె రనఁ గొవ్వెర యటం చనఁగఁ దత్పే
శి మెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౭౮.

కొస. వి. ౧. కొన, అగ్రము, చివర.

సీ. కొసవెండ్రుకలఁ బట్టి కూపెట్ట సింగంబుఁ బ
ట్టి లేకున్న నీబంటఁ గాను. వేం. పంచ. ౨.
౯౪.(కొసవెండ్రుకలు=వెండ్రుకలకొనలు)

౨. కొంగు.

గీ. కట్టి తోడి పూసి పైకేసి కౌతుకమునఁ,గొస
దిగఁగ నీలిపుట్టంబు మునుఁగువెట్టి,గాజు లెగఁ
ద్రోసి చప్పుడు గాకయుండ,వచ్చె నూర్వశి
యర్జునావాసమునకు. హర. ౭. ౧౯౯.

విశ. కడపటిది, చివరది.

గీ. నిన్నుఁ జంపఁగఁ దలపోసి నీదుమంత్రి,వరు
లు గాచుచు నున్నారు వలదు గోత్ర,కలహ
మీ చెడుబుద్ధి యేకరణి నబ్బె,నన్న యింకొ
క్కకొసమాట యాలకింపు. మొ. రా. యు.
౧. ౨౩.

జః కొసగలముత్తెము.

కొసగలముత్తెము. వి. (√ కొస) ముంతమామిడి
పండువలె నుండుముత్యము. (ఈజాతిముత్తెము
చాల విలువ గలది. బ్రౌ.)

కొసరు. అ. క్రి. ౧.మాటిమాటికి కూయు.(చూ.వి.
౧. అర్థము.)

సీ. పారిజాతకలతాపల్లవంబులు మేసి కొసరె ను
ద్యానపుంస్కోకిలములు. హర. ౭. ౧౩౫.

గీ. కోకిలము పంచమశ్రుతిఁ గొసరినట్లు.క్రీడా.
౧౦౧.

౨. విజృంభించు.

చ. కొసరి వసంతకాలమునఁ గోయిల గ్రోల్చినభం
గి నేడ్చె న,బ్జసరుహనేత్ర ... కాశీ. ౫.
౧౬౭.

గీ. కల్పతరుపల్లవంబులు గమిచి మేసి, కోకిలం
జెప్డు గూయునో కొసరి యనుచు. నైష. ౪.
౨౦.

౩. సంకోచించు; జంకు.

క. బోరనఁ బ్రత్యక్షంబై,కోరినవర మేమి యైనఁ
గొసరక యిత్తుఁగా. భాగ. ౧౦ ఉ. ౭౩౪.

ద్వి. అసమంజసుం డనునగ్రనందనునిఁ, గొసరక
పురి వెళ్లఁగొట్టఁగా లేదె. రం. రా. అయో.
౧౧౦ పా. ౧౩ పం.

గీ. అనుచు హరిణాంకమూర్తి లీలాంశుబోలెఁ,
గొసర కగ్నిఁ బ్రవేశించెఁ గువలయాక్షి. కా
శీ. ౫. ౧౭౦.

స. క్రి. (క. కొసరు) ౧. అపేక్షించు,కోరు; ప్రా
ర్థించు, వేఁడు.

క. పెసరుంబ ప్పేమిటి కని,కసరు న్నెయి గొనఁ
డు పండుగను గొయకూరే,కొసరుఁగా...బహు.
౫ ౭.

సీ. ధవుఁ గూర్మి కొసరుచున్న వివోలె ముఖరాళివ
నరుహాస్యములఁ బద్మినులు తెఱచె. మనుచ.
౫. ౪౦.

సీ. చెలికత్తెవలె లెస్స పలుకుచున్నది మావి నలచి
ల్కఁ బట్టి యి మ్మనుచుఁ గొసరు. దశా. ౭.
౧౨.

౨. (కొనువాఁడు) తా నిచ్చిన వెలకు సరిపడినసరు
కుకంటె ఎక్కువగా నడుగు.

ఉ. ఎత్తులయొప్పుకంటె సర మెత్తుట యొప్పఁగఁ
జొక్కి విల్వకా,బ్లొత్తిడిఁ బుప్పముల్ కొస
ర కూరక యున్కికి నల్ల నవ్వుచుఁగా,వెత్తము

తోన చిత్తములు వేగ హరింతురు నేర్పు మీ
ఱంగా...పుష్పలావికల్. విక్ర. ౧. ౭౩.
౩. ఆస్వాదించు, అనుభవించు.
(తుమ్మెదలు) గీ...సలిమోముతావిఁ గొసర ...
కాంచె నని యుస్సురను మహీకాంతుఁ డ
పుడు. వసు. ౩. ౭౫. (ప్రయోగాంతరము
లేదు.)
వి. ౧. అనులాపము, మాటిమాటికి పలుకుట.
గీ. కొసరు నా ననులాప మెల్లసిలుమండు. ఆం.
భా. ౧. ౧౧౫.
౨. వాంఛ, కోరిక; ప్రార్థనము.
చ. కిసలయపత్త్రికన్ మకరకేతననూతనవార్త ల
న్నియుం,బొసఁగ లిఖించి యందుఁ దలపూవు
లుఁ దమ్మయు నాసచేయునా,కొసరు తెఱం గె
ఱింగి కుచకుంభములం బతిఁ దాల్చు నన్ను
సంతసమున వ్రాసి యిచ్చినఁ గదా చెలికత్తె
ల కేను మ్రొక్కెదన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౨౫.
ఉ. మ్రొక్కులు పల్కుమోడి విసరుల్కొసరు
ల్కొసరుల్ సెలంగ...శశాం. ౩. ౯౭.
గీ...ఆత్మవిటులు, కొసరుఁబల్కులతో గ్రుచ్చి
గ్రుచ్చి యడుగ...కువల. ౫. ౧౦, ౩౭.
౩. సరకులు కొనువానికి అమ్మువాఁ డిచ్చు పెచ్చు.
(శ. ర, వా.)
౪. సంకోచము; జంకు. (ఈయర్థమునఁ బ్రాయిక
ముగాఁ బ్రయోగములందు 'కొంకు' పదముతోఁ
గూడి కన్పట్టుచున్నది - చూ. కొంకు.)
ఆ. వరుణదేవ నాకు వరవీరగుణముల,కొడుకు వు
ట్టెనేని గొడుకుఁ బట్టి,పసువుఁ జేసి నీవు పరి
ణమింపఁగ వేల్తుఁ,గొడుకు నీఁగదయ్య కొస
రు లేక. భాగ. ౯. ౧౯౪.
౫. సంశయము, సందేహము.
ద్వి. బసవనసుజ్ఞానభక్తిమార్గముల,కొసరులు దీర్ప
మాకును వశ మగునె. ప్రభులిం. ౪. ౧౦౫
పొ. ౧౭ పం.

౬. విజృంభణము.
(కోడిపందెమువర్ణనము.) సీ ... ఒంటిసేన్నునఁ
గొసరుడిపి యుడిపి. దశకు. ౯. ౩౩.
కొస్సె. వి. (సం. కుశః) దర్భ.
గీ. కొస్సెదబ్బన దర్భ లగున్ మహేశ. ఆం.
భా. ౨. ౭౫. (ప్రాఁతప్రతిప్రాఁతప్రయుపాక
ము.)

కో

కో[1]. వి. ౧. (యుద్ధాములందు) ఉత్సాహసూచక
ముగా చేయుఅఱుపునకు అనుకరణము. (దీనిద్వి
రుక్తరూపము 'కోకో')
క. ఏయుఁడు పొడుపుం డడుపుఁడు, ప్రేయుఁ
డనుచు వారు జాహ్నవీతనయుఁ గదున్,దా
యుడు మనసైనికులున్,గో యని తలపడ్డఁ
బోరు ఘోరం బయ్యెన్. భార. భీష్మ. ౩.
౪౧౯.
సీ.కో యని యార్చుచుఁ గుప్పించి దాఁటుచు నే
లలు వాడుచు నీల లిడుచు. అచ్చ. రా. యు.
౯౦.
౨. ఏడ్పునందగుధ్వనికి అనుకరణము.
చ...అక్కఱఁగట శోకజాత్రవులఁ గోయ
ను నేడ్పులు నుప్పతిల్లెడున్. జై. భా. ౧.౫౭.
క. అనుచుఁ దనూజుల నిద్దఱఁ, గొనగోటం గిల్లి
వారు కో యని యేడ్వన్. శుక. ౨. ౨౫౭.
ఉ...కో,కో యని కూయఁగాఁ గుతిక కోసిన
లోకఘువారు తిట్టరే. వి. పు. ౭. ౧౧.
౩. భయంకరముగా అఱుచుటయందలిధ్వనికి అను
కరణము.
క. పని గల్గి నీరపాత్రము,గొని నుంగిటి కేఁగు
దెంచి కో యనుకూఁతల్,విని చేరిన వికృతా
కృతిఁ, గని యున్నాఁ డన్న యేమికలమో
యెఱుఁగన్. శుక. ౨. ౫౩౭.
౪. కోయిలకూఁతయందగుధ్వనికి అనుకరణము.
క. కోయిల లంతయుఁ గనుఁగొని,కో యని కూ

యంగఁ జిలుకగుంపులు కినుకం, బాయనినె
మ్మిగములఁ గెం,జాయలు దులకింప వెక్క
సంబుగఁ బల్కెన్. చిత్రభా. 3. 32.

౫. ఘోషకుఁడు (=చాటించువాఁడు) అఱచుచు చేయుధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ...అంబుజబాంధవుఁ డస్తసీమకున్, బోయి నఁ జూచి వేచినతమోవిభుఁ డంప దినాంత యోధుఁ డీ,చాయఁ దదీయపత్నిఁ బెలుచం బడసీడిచికొంచుఁ బోయెడుం,గో యనుమా డ్కి నంతట శకుంతరవంబు సెలంగె నెల్లె డన్. పారి. ౨. ౩౦.

కో². (√కొను) కొన్నిపట్ల కొనుధాతువునకు ఆదేశముగా వచ్చునది. (ఉదా: కోవయ్య, కోకొమ్ము, కోరు, కోను, కోము, కోక, కోన్, మొ- చూ. కొను.)

ఉ. పమ్మినరక్తిచే నెనయుపల్లవకోటుల దూఱ నేల కో,కొమ్మని కూడి క్రొవ్వలపుఁ గూర్చె బళీ సుమనస్సమూహముల్. కృ. శకుం. ౧. 23.

మ...కన్గోఁ జాలక...వసు. ౨. ౪౧.

ఉ...సద్గురుఁడు ముందుగఁ గైకొన కేను గోన టం, చాజగతీశచంద్రుఁడు మహానియమం బొనరించె మించుగన్. చెన్న. ౨. ౨౦౨.

కోంకణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రేణుక, జమదగ్నిభార్య, పరశురామునితల్లి.

కోంకణము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక దేశము. (ఇది సహ్యాద్రికిని సముద్రమునకును నడుమ నున్నది.)

కోంకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. (కోడియొక్క) కోం అనుకూఁత.

ఉ. కోంకృతి పట్టనాంగణనికుంజకుటీకృకవాకురాజిచే...వినంబడెన్. రామా. ౨.౧౦౪.

క..కుక్కుటములు పక్కణమునఁ గోంకృతి సలిపెన్. రామా. ౨. ౧౦౩.

కోఁగు. స. క్రి. గొలుగు. (శ. ర, బ్రౌ)

సీ...ముండనసంజ్ఞ యలరుచు నుండును గోఁగుట బోడింపు గొలుగుట యన. ఆం. భా. ౨. ౧౭౭.

కోఁచే. విణ. (త. కోశై.) పిఱికి, భీరువు.

ఆ. ఓరి కోఁచబంట యొక్కించు కేనియు, మగతనంబు లేక పగతుఁ జేరి,కాలుచుచుండి వాలికొడుకు నం చిటువలెఁ, జెప్పకొనఁగ నీకు సిగ్గు గాదె. అచ్చ. రా. యు. ౧౨౦.

క. అని తమవార దూఱెనుధన,దుని మారీచప్రహస్తధూమ్రాక్షుకా, ద్యనిమిషరిపుమంత్రులు మా,ర్కొని నిలువఁగ లేక చనిరి కోఁచతనమునన్. ఉ. రా. 3. ౪౯. ఆం. భా. ౨. ౨౨౧. వేంక. మాన. ౫౭.

వి. పిఱికితనము, భయము.

గీ.... ఉద్ధతులముల్కు,గారిసందర్శన మొనర్చె గారవమునఁ, గోఁచ యొక్కింత లేక యా రాచపట్టి. రంగా. ౧. ౧౬౭.

జ: కోఁచవాఱు.

కోఁచేవాఱు. అ. క్రి. (కోఁచ+పాఱు) భయపడు, భీతిల్లు.

గీ...ఒకవానరంబు...ఆడెడుఁ దనుఁ జూచి కోఁచవాఱు,రక్కసుల నొక్కళోరణం బెక్కి నగుచు. రామా. ౬. ౨౦3.

గీ... వేల్పు,రాచవారలు నాకత్తిఁ గోఁచవాఱ, నితఁ డనఁగ నెంత బలహంత యేల వంత. చంద్రా. 3. 33.

చ. భిదురధరుండుఁ జక్రియును బెట్టుగ దీర్ఘవిచార మింత చే,యుచురఁట దైత్యుఁ డెంత బలియుండో కదా యని కోఁచవాఱ కిట్లు దుటున వానిఁ ద్రుంతు నను నొక్కనిఁ బంపిన నంటి చాలదే, యిది నెర వైనబంటుతన మిట్టిది నీక తగున్ గుమారకా. ప్రభా. ౨. ౫౮.

కోఁడు. స. క్రి. బియ్యము మొదలగువానిని చేట లోఁ బోసి ప్రక్కవాటుగా ఇటు నటు త్రిప్పు.
చ...కపర్దికొనలు చూఁడుచుం దనుజాప్రేవులు దోఁడుచు గాడ్పుకడ్పులో, గునుకులు గోఁడుచు న్వరుణుగుండియఁ దేఁడుచు...కకు. ౫. ౧౩౩. (గునుకులు=ధాన్యవిశేషము. గునుకులుగోఁడుచున్:-బాధ కలిగించుచు.)

కోఁత. వి. (√కోయు.) ఛేదనము, ఖండనము; హింస, బాధ.
క. వెడగోఁతల నెత్తు రొలుకఁ, బడఁ ద్రోచిన వచ్చి కుక్కపదుపు వెనుకకున్, జడిసెఁ గబళింప నొల్లక...భార. శాం. 3. ౫౦౭.
ద్వి. కమలాక్షి తుచ్ఛభోగముల కాసించి, యను నిచేఁ గోఁతల కమ్మ నే నోర్వ. ద్వి. సారం గ. ౧. ౭౭ పా. ౨౨ పం.
(వ్యవ) అత్తగారికోఁతలు ఆమె పడలే కున్నది.
కోఁతపట్టు=కోఁతకోయ నారంభించు.
(వ్యవ) వారిచేను మొన్ననే కోఁతపట్టినారు.
కోఁతకువచ్చు=కోసెడిపదనికి వచ్చు.
(వ్యవ) ఇంక నెలకుఁ గాని యీచేను కోఁతకు రాదు.

కోఁతప(వ)డు. అ. క్రి. (కోఁత+పడు) ౧. ఖండితమగు, నఱకఁబడు.
సీ. ఎచ్చోట ముచ్చిచ్చు నేడేసినాల్కలు కొండ నాల్కలదాఁకఁ గోఁతవడియె. భీమ. 3.3౭.
క. ఏయంగము గొని శూద్రుఁడు, పాయక విప్రునకుఁ దాను బాధకుఁ డగు వాఁ, డాయంగము కోఁతపడక, పోయెద నన రాదు తనకు భూపతిచేతన్. విజ్ఞా. ప్రా. ౮౭.
౨. హింస నొందు, బాధిత మగు.
గీ. కుపితమానసుఁడై పృథా కోయఁ బనిచె, నకట యిటువంటికువిభుఁ డెందైనఁ గలఁడె, కాలుచేఁ గోఁతపడలేక కడకుఁ దొలఁగఁ, గాలు చేఁ గోఁతపడఁజేసె నాలతాంగి. సారంగ. 3. ౧౨౦.

కోఁతి=క్రోఁతి. వి. (క. కోతి. త. కోంది) ౧. మర్కటము, వానరము.
సీ. కోఁతికి జలతారుకుళ్లాయి యేటికి విరజాజి పూదండ విధవ కేల. రామలిం. 33.
సీ. కోఁతి కొబ్బెరకాయ కొన కెక్కి పడఁద్రోయు దానిజలంబు లు ద్రావఁ గలదె. రామలిం. ౧౭.
ఉ...అకట కోఁతికి మానిక మేల...దశా. ౧. ౭౯౫.
సా: కులమింటికోఁతినైనను పెండ్లాడుట మంచిది(:-అందము లేకపోయినను కులీనురాలిని పెండ్లాడుట శ్రేష్ఠము.) తాఁ జెడ్డకోఁతి వన మెల్లఁ జెఱచినట్లు(:-తాను చెడుటయే కాక తక్కినవారిని కూడ చెఱచుటను దెలుపును.) కోఁతిపుండు బ్రహ్మరాక్షసి యైనట్లు(:-చిన్నకష్టము పెద్దకష్టముగా పరిణమించుటను దెలుపును.) కోఁతికి కొబ్బెరకాయ దొరకినట్లు(:-అనుభవింప లేనివానికి అనుభవయోగ్య మగుపదార్థము దొరకుటను దెలుపును.) నిప్పు ద్రొక్కనకోఁతికి నిప మెత్తినట్లు(:-స్వభావముచే చపలుఁ డైనవానికి మత్తి యొకచాపల్యకారణము గలుగుటను దెలుపును.)
చ...నిప్పు ద్రొక్కుకోఁతికి నిప మెత్తుచందమది త్రిప్పుట కేరితరంబు భూవరా. రంగా. ౨. ౨౨౬.
జ: కోఁతికొమ్మంచి, కోఁతిగుమ్మకట్టు, కోఁతిపుల్లలు, కోఁతిమామిడి.

కోఁతికొమ్మంచి. వి. (√కోఁతి) బాలు రాడెడి యొకయాట. (బ్రౌ, వా.)

కోఁతిగుమ్మకట్టు=కోఁతికొమ్మంచి. (బ్రౌ.)

కోఁతిపుల్లలు. వి.బ. (√కోఁతి) మగ్గపుపలకదారములను మీఁదికిఁ దగిల్చెడిపుల్లలు.(శ. ర, బ్రౌ.)

కోఁతిమామిడి. వి. (√ కోఁతి) కపీతనము, అంబాళముకీ. (దీనిపండ్లు కోఁతికి ప్రియములు.)

కోఁదాము. వి. జా. తాళవృక్షవిశేషము.

సీ. ముక్కు-దాడిమ బీజ మొగలింగ కోఁదాము ...హంస. ౪. ౧౧.

సా: ఈఁదా డన్నచోఁ కోఁదా డనుట=ఎమరెత్తుగా ప్రవర్తించుట. (చూ. ఈఁదాము.)

కోక. వి. వస్త్రము, బట్ట (వాడుకయందు స్త్రీవస్త్రపర్యాయమై యున్నది.)

ద్వి. కోక లుడుకుచుఁ జాకి క్రొవ్వి...బస. పు. ౪. ౧౦౧ పా. ౪౦ పం.

గీ. ఇట్లు వర్తించియును నాతఁ డేమియందుఁ, గళవళముఁ జెందెఁ గూడుఁ గోకయును లేక. శుక. ౩. ౩౮౫.

గీ. అపుడు గుణభామ చిత్రాంగి యలమి బలిమి, నొడిసి పట్టినఁ బైకోక విడిచి చనియె. సారంగ. ౨. ౧౩౨.

సీ. కులటలఁ గూడదు తొలఁగనీయదు పైఁట మీఁగాళ్లపైఁ గోక మెలఁగనీదు. దశా. ౧౦. ౧౦౯.

కోకదేవము. సం. వి. అ. పుం. పావురము. (రా. ని.)

కోకనదము. సం. వి. అ. న. ౧-చక్రవాకములను కూయునట్లు చేయునది-చెంగలువ, ఎఱ్ఱకలువపూవు. ౨. చెందమ్మి, ఎఱ్ఱతామరపూవు. (మే. ని.)

కోకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జక్కవ, చక్రవాకము. ౨. తోఁడేలు. ౩. కప్ప. ౪. ఈఁతచెట్టు.

కోకిలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పికము, కోయిల. (నైష. ౪. ౨౦.) ౨. కొఱవి. ౩. ఛందోవిశేషము.

కోకిలాక్షము. సం. వి. అ. పుం. ములుగొలిమిడికీ.

కోకిలావాసము. సం. వి. అ. పుం. మామిడిచెట్టు.

కోకిలేక్షువు. సం. వి. ఉ. పుం. నల్లచెఱుకు కీ.

కోకిలోత్సవము. సం=కోకిలావాసము.

కోగెల=కోయిల², కోవెల². వి. (సం. కోకిలః. తు. కోగిల్) పికము, వనప్రియము. (చి. ని, శ. ర.)

కోచము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సంకుచిత మగునది, ముడుఁగునది. ౨. సంకోచింపఁ జేయునది, ముడుఁగఁ జేయునది. వి. అ. పుం. సంకోచము, ముడుఁగుట.

కోచే. వి. జలజంతువిశేషము. హంస. ౪. ౧౯౬.

కోచుఁడు. సం. వి. అ. పుం. జాలరివానికి కటికదానియందు పుట్టినసంకీర్ణజాతివాఁడు.

కోజాగరము. సం. వి. అ. పుం. ఆశ్వయుజపూర్ణిమ. (కోజాగర్తి=ఎవఁడు మేలుకొని యున్నాఁడు? అని లక్ష్మి ఆనాఁటిరాత్రి ప్రశ్నించును-కల్ప)

కోట. వి. (సం. కోటః. ప్రా. కొట్ట, కోట. క. కోటె) ౧. దుర్గప్రాకారము, రాజధానిచుట్టునుండు ప్రహరి.

గీ. అమరు హాటకమయకవాటములతోడ, గుణతరం బైనయవ్వీటికోటగవను. నైష. ౨. ౪౨.

సీ...ప్రాకార మగుఁ గోట యన ... ఆం. భా. ౨. ౧౨.

౨. చుట్టును ప్రాకారము కలిగి రాజవాసస్థాన మగుపురము.

సీ. కోట యేమఱి కెప్డుఁ బాటించి గడ్డియు ఖాణంబు గొల్చును గట్టియలును, నేయి నూనెయును నానాయుధమ్ములు నౌషధములు నాభీలయంత్రములుఁ గూప, ములు లోనుగానందు వలయువాని సమగ్రములుగ సంపాదించి...భార. శాం. ౨. ౨౯౪.

పెట్టనికోట=కట్టక యేర్పడినకోటవంటిది, అయత్నముగా లభించినరక్షణసాధనము.

ఉ. పెట్టనికోట నీకు హరి....భార. ఉద్యో. ౧. ౨౯౭.

తరల. వినుము కౌరవకోటికిం దనవిల్లు పెట్టని
కోటగా, నని యొనర్చి....భార. స్త్రీ. ౨.
౧౭౪.

కోటకొమ్మ=దుర్గ ప్రాకార శిఖరము.

గీ...పొల్పుఁ జూడఁ, బట్టనముకోటకొమ్మలపం
క్తి గగన, మండలశ్రీకి సంపంగిదండవోలె.
ఆము. ౨. ౫.

గీ...చెలఁగి కోట, కొమ్మలం దాడుతెఱఁగంటికొ
మ్మ లిడెడు, వేల్పుదొరవమానికములు నవ్వీటఁ
దనరు. నీలా. ౧. ౩౧.

కోటఁడు. వి. (త. కోట్టాన్.) గ్రుడ్లగూబ.

క...కోటఁడు, పావకకీలాళిఁ గాలి భస్మం బ
య్యెన్. వేం. పంచ. ౩. ౩౪౧.

ఉ. ఘుక్కని మాటిమాటికిని గోటఁడు బల్కెడు
వామదిక్కునం, జొక్కటమై ఫలించు మన
శోభనకార్యము లెల్లఁ డిట్టిభా. క్రీడా. ౫౧.
ఆం. భా. ౨. ౯౧.

కోటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకసంకీర్ణజా
తివాఁడు. (వీనికి గృహకారకత్వము వృత్తి.)

కోటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దుర్గము, కోట.
(కల్ప.) ౨. కౌటిల్యము, కుటిలత.

కోటర(ట్ర)ము=కోడంట్రికము. వి. (√ కో
డలు.) కోడలితనము.

(స్నుషాత్వము, కోడంట్రికము.)

చ. అరయమిఁ జేసి కోడలన కప్పుడు దాసిగఁ
జేసె నమ్మహా, పురుషునిపాలికిన్ బతులు వో
వఁగ వీరలతోన యేను జె, చ్చెరఁ జని కో
టరంబు దగఁ జేయుదునో యటుగాక పాడి
మై, పరవుడ మోపి చేయుదునొ వారికి మా
ధవ నిశ్చయింపుమా. భార. ఉద్యో. ౩.
౧౧౨.

సీ. వైవాహిక క్రియావ్యసనంబు గొన్నేండ్లు గొ
న్నేండ్లు కోడంట్రకోట్రములును. వి. పు.
౫. ౧౮౭.

ఉ. రాయిడికత్తె పైనపెనుఁద్రాణిడియత్తలయిం
డ్లఁ గోట్రముల్, సేయఁవిలాసిను ల్మనకు
సెందఁగ...విక్ర. ౬. ౭౩.

కోటరము. సం. వి. అ. పుం. న. నిష్కుహము,
చెట్టుతొఱ్ఱ.

కోటరావణము. సం. వి. అ. న. తొఱ్ఱలున్నచె
ట్లు గలయడవి.

కోటరించు=కోరాడు.

(పంది ముట్టెతో నేల కెల్లగించు.)

సీ. చిఱుతలై గురుతరస్థితి రొప్పి కప్పింపఁ
గోలమై లీలమైఁ గోటరించు. ల.వి.౨.౧౦౨.

కోటటికము=కోడంట్రికము. వి. (√ కోడలు.)
(కోడంట్రికము, స్నుషాత్వము.)

చ. పలుకుఁబడంతి యేయువిధపజ్జలఁ గోటటీకం
బు సేయు. రామా. ౧. ౨. (శ.ర.పా)

కోటవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దిసమొలగలయాఁ
డుది, నగ్నిక. ౨. దుర్గాదేవి. (కల్ప)

కోటానఁగోటులు. వి. బ. (కోటులు + కోటు
లు-శ. ర.) పెక్కుకోటులు.

క. కాటుకకొండలకైవడిఁ, గోటానంగోట్లు మిం
ట ఘూర్ణిల్లుచు సం,స్ఫోటించు మేఘగణములు,
గాటంబుగ వృష్టి గురియఁ గరఁగి జగంబుల్.
మత్స్యపురాణము. ౨. ౩౧.

క. హాటకములు దక్షిణగాఁ, గోటానంగోటు లొ
సఁగి కుంభిని యెల్లం, బాటించి ధారవోసె
ను, హాటకగర్భప్రభావుఁ డగువరరుచికిన్.
విక్ర. ౫. ౧౩౦.

సీ. కొండలు వ్రాఁకులుఁ గోటానఁగోటులు వృథి
వి బీఁటలువాఱఁ బెలుకువారు.భా. రా.యు.
౨౬౩.

కోటి[1]. వి. (సం. కోటిః.) నూఱులక్షలసంఖ్య.

(ఈక్రింది ప్రయోగమునుబట్టి తెనుఁగుపదముగా గ్రహింపఁబడినది.)

క. లేడవఁగ వసమా యందుల, నెడపనిసిరు లేరికైన నెఱుఁగఁగ వచ్చున్, నోడువక కోటికి నెత్తిన, పడగలచేఁ గోమటిండ్లబంగరుమళిగల్. యయా. ౧.౭౭.

కోటికిఁబడగయెత్తు = కోటీశ్వరుఁడైనట్లు జెండా యెత్తుకొను, ధనాఢ్యుఁడగు; ఘనుఁడగు.

క. అన నిట్టిపలువయఅపుల,కును గోటికిఁబడగ యెత్తి గుఱి యగుపెద్దన్, నిను నమ్మరాదుగా కట్లొనరిచితే నిట్టిలంచ మొసఁగనె నీకున్. కళా. ౭. ౨౭.

కోటి². వి. వేగు, చారుఁడు.

కోటియిడు=చారుల నియమించు.

క. చెడ విఱిగి యడవిఁ బడి యెడ, నెడ గట్టులతుదలఁ గోటియిడి లోఁగడకున్, దడుకు వొడిపించి యాకుల,గుడిసెల వసియించె మంత్రి గురుభటయుతుఁడై. ఆము. ౩.౧౭.(శ.ర.పా.)

జ: కోటికాఁడు.

కోటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. కోణము, అంచు. ౨. అగ్రభాగము, చివర. ౩. చాపాగ్రము, వింటికొప్పు. ౪. అతిశయము, పెంపు. ౫. సంఖ్యావిశేషము, నూఱులక్షలు. ౬. వర్గము, సముదాయము. (ఉదా: మనుష్యకోటి, ప్రాణికోటి, మొ.) ౭.వాదమునందు ఒకపక్షము. (ఉదా: పూర్వపక్షకోటి. కల్ప.) ౮. (గణిత.) భుజకర్ణభిన్న మగుక్షేత్రావయవరేఖా భేదము.

కోటికాఁడు. వి. (కోటి² + కాఁడు-స్వార్థమున.) వేగువాఁడు,చారుఁడు. (శ. ర.)

కోటిజిత్తు. సం. వి. త్. పుం-పండితకోటిని జయించినవాఁడు-కాళిదాసకవి.

కోటిపాత్రము. సం. వి. అ.న. కేనిపాతము, త్రెడ్డు.

కోటిరము. సం. వి. అ. పుం. ౧.జటాజూటము,బుషులు తలపై కొమ్మువలె వేసికొనుజడలముడి. (ఆ.ని.) ౨. నకులము, ముంగిస ౩. ఇంద్రగోపకీటము, ఆరుద్రపురుగు.

కోటిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

కోటివర్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్పృక్క యనుగంధద్రవ్యము.

కోటిశము. సం. వి. అ. పుం. మట్టిగడ్డలు పగులఁగొట్టెడికొయ్య, లోష్టభేదనము.

కోటీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కిరీటము,బొమిడికము. ౨. ఋషులు శిరసున కొమ్మువలె వేసికొను జడలముడి, జటాజూటము.

శ్లో. పాణౌ ఫణీ భజతి కంకణభూయమైశే,సోయం మనోహరమణీరమణీయముచ్చైః,కోటీరబంధనధనుర్గుణయోగపట్ట, వ్యాపారపారగమముం భజ భూతభర్తుః. సం. నైష. ౧౧. ౧౭.

కోటీశము. సం=కోటిశము.

కోటేరు. వి. విపరీతబద్ధలాఁగలము,దుక్కికి పోవునపుడు గాని దుక్కియై మరలివచ్చునపుడు గాని పణత మీఁదుగా కాఁడికి తగిలించిననాఁగలి. (దీనిని కవులు చక్కనిసొగముక్కున కుపమానముగా గ్రహింతురు.)

సీ. కోటే రనంగను గొఱులు విపర్యయబద్ధలాంగల సంజ్ఞ...ఆం. భా. ౨. ౨౩౨.

ద్వి. మీఁదైనయెద్దులమెడకాఁడిమీఁదఁ, గోటేరు నైచి...పరమ. ౭. ౫౩౧ పా.

క. కోటేరు నెట్టిన ట్లా,పాటీరసుగంధినాస భాసిలు ననఘా. ఇందు. ౨. ౧౬౪.

సీ. మీ టేరుపడి మంచికోటేరు నెట్టినముదుపు చూపట్టెడుముక్కు మెక్కు. వాల్మీకి. ౩. ౧౧౭.

కోట్టము. సం.వి.అ.పుం.దుర్గపురము.(అమరసుధ.)

కోట్టారము. సం. వి. అ. న. ౧. దుర్గపురము. ౨. పావంచ, కొలనిమెట్టు. ౩. నూయి. (విల్యమ్సు.)

కోరము. సం. వి. అ.పుం.మండలాకార మైనమచ్చలు కలిగెడు ఒకజాతికుష్ఠరోగము.

కోరరము. సం. వి. అ. పుం. అంకోలము, ఊడుగుచె.

కోరరపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వృద్ధదారకము, బొద్దిచె.

కోడ. వి. ఒకవిధమగు నాఱు.

సీ. నాఱటంచనఁగను మీఱు వాప్యాంకురావళి కోడయనఁగను బొలుచుఁ దద్వి,శేషనామంబు....ఆం. భా. ౨. ౩౫.(బ్రౌ.పా.)

కోడంగి=కోణంగి. (క. కోడంగి.)

ద్వి. కోడంగిగతి బాలుఁ డాడు మనంగ, వేడుక మతిఁ దొలఁకాడంగ నాడు. పండితా.పురా. ౧౬౬ పా.

కోడంట్రము=కోడంట్రికము. వి. (√ కోడలు.) (కోడట్రికము, కోడలితనము, స్నుషాత్వము.)

క...ఓ,రమణీమణి నీకోడం,ట్రము నెఱుఁగరు వారు యోగరసనిశ్చలతన్. కళా. ౭. ౪౯. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

కోడంట్రికము=కోడంట్రము, కోడట్రికము, కోటట్రికము, కోటరము. వి.(√ కోడలు) ౧. కోడలితనము, స్నుషాత్వము.

క...సకి నాతనుజునకు నీవు సతివై కోడం,ట్రికమెపుడు చేసితివి నీ,మొకమే నే నెఱుఁగఁ దెల్పుము నిజంబు...ఉ. రా. ౪. ౨౦౬.

౨. కోడలిని అత్తవారు పెట్టుబాధ. (వా.)

కోడబడి. వి. భక్ష్యవిశేషము. హంస. ౧. ౧౦౫. (ముద్రి, బ్రౌ. పా-కోడిబడి. శ. ర. పా.)

కోడట్రికము=కోడంట్రికము. (కోడలు+ట్రికము) వి. (కోడంట్రికము, స్నుషాత్వము.)

సీ...కోడంట్ర మనఁగఁ గోడట్రిక మంచన స్నుషాత్వ మలరును...ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

కోడలితనము. వి. (√ కోడలు.) స్నుషాత్వము, కోడంట్రము.

సీ. అత్తగారని బత్తి నడుగు లొత్తుచు శచీపన జాక్షి కోడలితనము నెఱప. దశా. ౩. ౪౯.

కోడలు. వి. దే. (కొడుకు+ఆలు-శ. ర.) కొడుకుయొక్క భార్య, స్నుష.

క. సుందరి నాకోడంట్రుర,యం దభ్యర్హితవు నీవు...భార. సభా. ౨. ౨౫౭.

క. లలితాంగిఁ బడసెఁ దనకో,డలిరూపముకంటెఁ గడు బెడం గగురూపో,జ్జ్వలకాంతి గలుగుదానిన్...భార. ఆర. ౩. ౨౬౬.

సీ. అక్కటా హింసాదు లైనకోడంద్రార యెక్కడ నున్నారు...ప్రబోధ. ౫. ౯.

క. కల దాహా ద్రవసతి శశి,కల దా ననఁ జాలు నొకవికారపుఁగోడల్,వలదాలోలకటాక్షాం, చలదామనిబద్ధతరుణజనఖంజనయై.పాండు.౩. ౬౦. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

సా. కోడలు నలుపైనచో కుల మెల్ల నలుపు. కొడుకు బ్రదితికియుండ వలెను కోడలు ముండమోయ వలెను.

కోడాడు=క్రోడాడు, కోరాడు.స. క్రి. ౧. కొమ్ములతో పొడుచు.

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వేదండంబు లొండొండ చండక్రీడన్ గోడాడుచుండ. నృసిం. ౪.౪౭.

౨. అపహరించు.

మ...అమ్మాని శూలంబు చే,కొని నారాయణుప్రాణముల్ రణములోఁ గోడాడఁ జూడన్... ఉ. హరి. ౬. ౪౫.

కోడి. వి. (సం.కుక్కుటః. ప్రా.కుక్కుడో.క. కోటి) కుక్కుటము, అజ్జవాలు.

గీ. కొక్కరోకో యటంచును గోళ్లు కూసె.హర. ౭. ౧౩౭.

సీ. ద్రవిణము పైపన్నిదము లొడ్డి మాత్సర్యగతిఁ గోడిపందెము లాట్టువారు. వైజ. ౩. ౬౯. ఆం. భా. ౨. ౯౨.

జ: కోడిపేఁట, కోడిజెప్పు, కోడిపోరు.

కోడిగ=కోడీ. వి. (త.కోడి=హాసము) ౧. హాసము,

సరము ?. (రత్నములు వస్త్రములు మున్నగువాని యొక్క ఇరువదింటిసమూహము. బ్రౌ. రత్నముల యిరువదింటిసంజ్ఞ. శ. ర.)

సీ. కోయచేడెకుఁ గెంపుకోడిగల నొసంగి గురిగింజలను దీసి సరము గూర్చు. పార్వ. ౨.౨౩.

కోడిగము. వి. ౧. వంచన.

గీ... ఉర్వి చేరె, నడుగు చూపరిజడదారియెడయ నింటి, కోడి కోడిగములవేల్పుప్రోడ యపుడు. దశా. ౫. ౨౬.

క. వీడక యిట్టుల నాగ్లై, దేఁడులు విహరించ గర్భమిరవుగ నిలిచెఁగా, ప్రీడావతికిని నాహరి, కోడిగ మే మనుచుఁ దెల్ప గుణరత్ననిధీ. ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౯౧.

౨. విలాసచేష్ట, శృంగారచేష్ట.

సీ. కడఁకఁ జేసినకోడిగముల కెల్లను బ్రతి చెనకుట లొకకొన్నిదినములందు. అని. ౧. ౧౧౯.

ఉ... ఈ,కోఁలివిటుండు చేయునెడకోడిగముల్గని మాటి వత్తురే. భల్లా. ౫. (శ. ర.)

ఉ. కుక్కయుఁ బోలె వెంటఁబడి కోడిగ మాడక భావజార్తిచే, నిక్కడ నిల్వఁగాఁ దరమె ...చంద్ర. వి. ౧. ౮౦.

౩. గేలి, పరిహాసము.

సీ. అతులితవేదవేదాంతచర్చల బ్రహ్మ నైనఁ గోడిగమాడుహంసతతులు. చెన్న. ౧. ౨.

౪. కొంటెతనము.

గీ. అధ్వగులు కోడిగములకై యాకు లెల్లఁ, ద్రెంచి శాఖావితానము ల్దుంచినైన, మోడుపడియుండె...శుక. ౩. ౪౩౯.

ద్వి. కినిసి బ్రాహ్మణుని శిక్షింప లే రనుచుఁ, జెనఁటి కోడిగములు సేసి పోయెదవా. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౭౫౫ పం.

విణ. దుష్టము.

గీ. కోడిగపుఁగంతుయాతన కోడి వజ్రి,కోడియై కూసెఁ గొక్కొరోకో యటంచు.అహ. ౩.౭౧.

చ. ఇనవిభుఁ డైనగౌతమమునీంద్రు వివేకము వీటిఁబుచ్చి యా,యనఘునిధర్మపత్నికి నహల్యకు నాఁడె దేఁ దలంచి వం,చనగతిఁ గూయు కోడిగపుజాతి...విప్ర. ౩.౪౮.

౨. వ్యర్థము, నిరుపయోగము.

చ. పని మఱి లేనికోడిగపుబాఁపని నీ వొకప్రోది సేసి పేర్కొని మును నావిలాసగుణరూఢి నెఱుంగనియట్లు పన్నిదం,బని కడు మించ నాడితివి యాడినమాటకుఁ దారసిల్లినన్, వెనుకకుఁ బోకు మందుఁ జెలి వెండియు జంకెన లుల్లసిల్లఁగన్. విప్ర. ౨. ౮౩.

వ. అతం డొక్కనాఁడు ... దాసీజనంబులు తన కాచరించునాడిగంబులఁ గోడిగంబులం జేసి కూడునీళ్లకుం బాసి గాసిపడుసమయంబున... వేం. పంచ. ౩. ౧౮౭.

జ: కోడిగించు, కోడిగీఁడు.

కోడిగించు. అ. క్రి. (√ కోడిగము.) శృంగారచేష్టలు చేయు.

సీ. గొల్లయిల్లాండ్రతోఁ గోడిగించుటఁ జేసి పరకామినీసహోదరతఁ జూప...గీ.కోరి తొలుమేనఁ దన కైనకొదువ లెల్ల, మాన్చుకొనవచ్చి భువనైకమాన్యలీల, నవతరించినకృష్ణుఁడౌ ననఁగ మించె, నరసవిభుకృష్ణరాయభూనాయకుండు. పారి. పీఠి. ౧౭.

స. క్రి. కోడిగముచేయు, పరిహసించు.

సీ. మండువేసవినాఁటిమార్తాండబింబంబు గోడిగించుపసిండిగుబ్బతోడ. కాశి. ౪. ౨౯౪.

కోడిగీఁడు. విణ. (కోడిగము + ఈఁడు) కోడిగము చేయువాఁడు.

(కొంటెవాఁడు.)

సీ. తనరథంబునకు మాధవసత్యభామల గుజ్జాలఁ జేసినకోడిగీఁడు. వరాహ. ౨. ౧౮౦.

గీ. నాల్కపై నువ్వుగింజైన నానసట్టి,యారివేరంపుఁదపసి కయ్యంబు కడుపు,కూడుగాఁ

చేసి మెలఁగెడుకోడిగీఁడు...చిత్రభా.౪.౮౩.
(శృంగారచేష్టాపరుఁడు, విలాసవంతుఁడు.)
సీ. కుంటెనీలకు నిచ్చి కోడిగీలకు నిచ్చి మిన్నక వారకామినుల కిచ్చి. విక్ర. ౭. ౧౨౮.

కోడిపీఁట. వి. (కోడి+పీఁట) బండిపోలుగట్టుచివర క్రింద ఎత్తుగా నుంచెడుమోపుడుకొయ్య, అను కర్షము.
సీ. పంకరుహంబులు బండికన్నులు ... అశోకము ల్గోడిపీఁట...కు. సం. ౬. ౮౩౯.

కోడిపోరు. వి. (√కోడి) కుక్కుటకలహము, ద్యూతభేదము. ఆం. భా. ౨. ౩౦౬.

కోడియ=కోడె.
వి. (కోడెదూడ, గిత్త, వత్సతరము.)
గీ. తలఁకి యోతండ్రి యాకోడియలను బట్టి.నీలా. ౨. ౬౨.
చ. గొఱియలమంద యాఁబసులగుంపు ... తఱుపు లగాడి కోడియలదా మెన గాదెలఁ గొల్చు గల్గి యే,కొఱఁతయు లేక యుండు నొకగొల్ల త...వేం. పంచ. ౧. ౫౭౬.

కోడిఱె(డ్రె)ప్ప. వి.(కోడి+ఱెప్ప.)కనుఱెప్పల యందు కలుగుకోగవిశేషము.
ద్వి. చెప్పఁ జిత్రము గోడిఱెప్ప వెర్గినదొ,తప్ప వోనోపునో తడికంటివిధము. బస పు. ౩. ౭౭౭ పం.
ద్వి. గ్రుడ్డిక న్నొరకన్ను కోడెఱెప్పకన్ను. పండి తా. మహిమ. ౨౭౩. పా.

కోడీ=కోడిగ. (శ. ర.)

కోడు¹. వి. జా. (మంచములు మున్నగువాని) కాలు.
వ... పగడపుఁగోళ్లపట్టెమంచములు...దశా. ౧. ౧౪.
సీ....కోడనఁగ ఖట్వాంగ మెసఁగు.ఆం.భా.౨. ౧౬౪.

కోడు². వి. జా. ఊరిచరినీటిపల్లము. (శ. ర, వా- కుల్యావిశేషము. చి. ని.)
ఉ... కాల మెడచేసిన నేతము లెత్తి కాల్వలుం,బావులు కోళ్లు నూతులును బావులు రాట్నములుం జలార్ద్రమై,చేయఁగ నాయెఁ గాక మతి చేయ నినాఁడవి తామె పుట్టునే. ద్వా. ౬. ౨౦. శ్రీ మ. ౩. ౨౨.
ఉదా: ఏళ్లను కోళ్లను ఏక మగునట్లుగా వర్షము కురిసినది.

కోడు³. వి. రేఖ, గీఁత.
సీ. ఖట్వాంగరేఖలు గనుపట్టుఁ గోడు నా...ఆం. భా. ౩. ౫౩.

కోడుతాఱు. అ. క్రి. పండినపైరు మిక్కిలి యొడు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కోడె=కోడియ. వి. ౧.కాఁడికి మరపఁ దగినమగదూడ, గిత్త. (శ. ర.) ౨.గోవుమున్నగువానిమగదూడ; ఎద్దు, వృషభము.
సీ... కోడె యనఁగఁ జెయ్య యనఁగ. గీ. గో ప్రభృతి పుంస్త్ర్యపత్యముల్ ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.
సీ. ఆదిశాక్వరము విహారంబు సలుపు నీకొండచెంపల గోవుకోడెవోలె. వరాహ. ౬. ౭౭.
ఉ...శూలపాణికిం, గా లొకటేమొ కుంటి వలెఁ గన్పడుచున్నది లేక కోడె నే,వేళల నెక్కుచుం దిరుగ నెట్టియె... పార్వ. ౪.౯౨.
౩. విటుఁడు.
గీ. అడిగినంతయు రో యిచ్చినట్టిక్రొత్త, కోడెఁ జేకొని తను వెళ్లఁ గొట్టుటయును,బ్రాలిఁదన వల్పులంజియఁ బాయలేక, వ్రీడ యించుక లేనిచేబోడిబొజుఁగు. కవిక. ౪. ౯౯.
విశ. తరుణము, పడుచుది.
క. మదమెదవుకోడెవిటులకు, హృదయపుటాంతరములోన హేమాహేమిక, బదివేలమన్న

ధులు పుట్టుదు రాసీమాటికుచపటుత్వము గ న్నన్. హంస. ౧. ౨౧౨.

శా. కామాంధల్ వెలనాటికోడెవిధవల్... క్రీ డా. ౨౧౯.

సీ. కోడెజక్కవగబ్బిగుబ్బచన్నులమీఁదఁ దరఁగ పయ్యెదకొంగు పారలి పడఁగ. దశా. ౯. ౧౩౦.

౨. మగది.

గీ...ఎవరి, నెదిరి కొమ్ములఁ గ్రుమ్ముచుఁ గదిసి కోడె, లఱపులను బొడ్చుచు...నీలా. ౨. ౮౩.

(వ్యవ) ఆయావునకు పుట్టినది కోడెదూడా? పెయ్యదూడా?

కోడెపాయము=తారుణ్యము, యౌవనము.

మత్తకోకిల. కోడెపాయపుగబ్బిగుబ్బెతఁ గూర్చి వేలుపుఁబ్రోడ దాఁ,గోడియై యొకరేయి కూయిడ...సమీర. ౧. ౨౧౮.

జ: కోడెకాఁడు, కోడెకొండ, కోడెగాడ్పు, కోడెతనము, కోఁడెత్రాఁచు, కోడెరాతు.

కోడెకాఁడు. వి. (√కోడె) ౧. యువకుఁడు, తరుణుఁడు, పడుచువాఁడు.

ఆ. కోడెకాఁ డనంగ గోవాళ్లు నాఁగను, యువజనాఖ్య లొప్పచుండు రెండు. ఆం. సం.మాన. ౭.

గీ...మించుఁబోండ్లఁ,గూడి జలకేళిఁ గావించు కోడెకానిఁ, దలిరువిల్కాని నగుచక్కఁదనమువాని. దశా. ౬. ౭౮.

౨. యౌవనమునకు పూర్వదశయం దున్నవాఁడు.

గీ. కోడెకాఁడు కొమరుఁ డనఁ గొండి కనఁగఁ, దగుఁ గుమారుఁడు తరుణుఁడు దనరు వయను, వాఁ డనుచుఁ బలుకంగ...ఆం.భా.౨.౧౧౮.

౩. విటుఁడు, పల్లవుఁడు.

ఉ. ఎన్నఁడుఁ గాను వీస మొక టిచ్చినవాఁడవు గావు వీట నీ,వన్నియకోడెకాండ్రు తగ వార వధూటులకై యొసంగునా,చిన్నెలు నీవు చూచియు నినీ తల వంపఁగ నేర వన్నిటన్, బిన్నతనంబు దాల్చితివి పెద్దగ నిన్నిఁక నాడ నేటికిన్. విప్ర. ౨. ౨౭.

సీ...గోవాళ్లు బొజుఁగు నాఁ గోడెకాఁడు. గీ.వెచ్చకాఁడు ననుపుకాఁడు వేడ్కకాఁడు,లంజెకాఁడు మిండఁ డనఁబల్లవుఁడు దనరు.సాం. ని. మాన. ౭.

కోడెకొండ. వి. (కోడె+కొండ) హిమాలయపర్వతము. (పృథుచక్రవర్తి భూమిని ధేనువును గాను హిమవంతమును దూడనుగను జేసి రత్నములు నోషధులును పిదికె నని పురాణప్రసిద్ధి.)

ఉ. ఎన్నఁటిమాట నీ వెఱుఁగుదే తుహినాచల మాట మేనకం, గన్నులఁ జూపి యంపసెగఁ గ్రాఁచినకాఁకకుఁ జల్లఁజల్లఁ దా,రొక్కన్న విరాళినాఁటివలిగొజ్జఁగనీటఁ జూమయ్య ధాత్రికిం, బన్నినకోడెకొండ యొడఁబాటునఁ దాల్చెఁ దదంక మిప్పడున్. కకు. ౧.౧౯౮.

కోడెగాడ్పు. వి. (√కోడె) లేగాలి, మందమారుతము.

సీ. నులుప కే లున్నవి నెఱయ ధైర్యంబును గందంపుమలకోడెగాడ్పుగములు. ప్రభా. ౫. ౧౭౮.

కోడెతనము. వి.(√కోడె) ౧. పడుచుఁదనము.౨. విటత్వము.

ఉ. వచ్చి పురంబువాకిట రువారపుఁగోడెతనంబుతోడఁ గ,న్నిచ్చకు వచ్చు చేడియల నెచ్చరికించుచు...విక్ర. ౭. ౭.

౩. జాణతనము, ప్రౌఢి.

(సీతారాములకేళీవర్ణనము.) సీ. సకులు చిక్కులు దీర్చి జవ్వాజి కస్తూరి కులుకుగుబ్బలఁ బూయు కోడెతనము. ఉ. రా. ౬. ౧౬౭.

కోడెత్రాఁచు. వి. (√కోడె.) పడుచుత్రాఁచుపాము.

సీ.మంగలకత్తిపై నంగ ముంచినయట్లు కోడెత్రాఁ
చును ముద్దులాడినట్లు. వేణు. ౨౦.
(ఇట్లే కోడెపాము, కోడెనాగు.)
ద్వి. ఘన మైనయాపండు గసికాట్లుచేసి, యాడు
చు మనుపటియవిధి పోనాడి, కోడెపామై
యాడుకొనుచుండె నంత. ద్వి. శ. సా. ౨.
౬౬ పా. ౧౦ పం.
సీ. తమి నీలకంఠకంఠముల హారంబులబాగుఁ జూ
పెడుఁ గోడెనాగు లీడ. వాల్మీకి. ౩. ౧౮౩.

కోడెరాతు. వి. (√ కోడె) వృషభవాహనుఁడు,
శివుఁడు.
సీ. ఇటు కోడెరాతు మై నిడ్డపాముల మేఁతసాం
పు లీనెడుకొండఁ జూచినాఁడ. నరస. ౫.
౨౨.
(ఇట్లే కోడెవయాళివజీరుఁడు.)
చ. అలవి యెఱుంగ కొక్కపులి కల్గినవాఁడయి
భీతిఁ జెంది యక్కొలపగఁ దీర్చుకోఁదలఁ
చి కోడెవయాళివజీరుఁ డెప్పుడుఁ, మెలఁగె
డు వ్యాఘ్రచర్మ మనుమీనెఱడాగు ధరించి
శూరతాకలన భవత్కులంబునకుఁ గల్గదు జో
డు మృగాన్వయంబునన్. శుక. ౨. ౨౭౮.

కోణంగి=కోడంగి. వి. (త. కోణంగి.) అంగములను
వికారముగా చూపి జనులను నవ్వించుచు బిచ్చ
మెత్తుదాసరి.
ఉదా: కోణంగిచేష్టలు, కోణంగియాటలు.
సీ. ఆశించు నెపుడు నత్యాసక్తి నమ్మహానటుఁడు
నేనగరిఁ గోణంగి యగుట. నైజ. ౧. ౮౨.
వ...గోవింద లిడుచు నెద్దులపైఁ దమ్మటమ్ములు తిడి
మి తిడి మని మ్రోయ మ్రేయుచు వచ్చుకోణంగి
దాసరులగంతులు గని. ప్రబంధ. ౭౮. హంస.
౩. ౨౯.
జ: కోణంగితనము.

కోణంగితనము. వి. (√ కోణంగి) కోణంగిచేష్ట,
వెక్కిరింత. (బ్రా.)

కోణకుణము. సం. వి. అ. పుం-మంచపుమూలలఁ
దిరుగునది-మత్కుణము, నల్లి.

కోణపుఁడు. సం. వి. అ. పుం-విదిక్కు పాలించు
వాఁడు-నైరృతుఁడు, మూలఱేఁడు.

కోణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇల్లు లోనగువాని
మూల. ౨. (క్షేత్రగ) రెండురేఖలు కలియుచో
టు. ౩. విదిక్కు, మూల. ౪. వీణ మొదలగువా
ద్యముల వాయించువింటివంటిసాధనము (కమాను
మొ); గంట లోనగువాని వాయించెడుకోడుపు.
౫. అంచు, మొన. ౬. కుజగ్రహము. ౭. లగుడ
ము, దుడ్డుఁగఱ్ఱ. ౮. వాద్యభేదము. (కల్ప) ౯. శ
నిగ్రహము.

కోణాఘాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కమాను మొ
దలగువాదనసాధనములతో సారంగి మొదలగు
వానిని వాయించుట. ౨. బహుఢక్కలను బహు
భేరులను ఒక్కసారిగా వాయించుట.
శ్లో. ఢక్కాశతసహస్రాణి భేరీశతశతానిచ, ఏక
దా యత్ర హన్యన్తే కోణాఘాత స్స ఉచ్య
తే. (భరతుఁడు.)

కోణాలగొంది. మి. వి.మిక్కిలి యిఱుకై నచీకటి
మూల
మత్తకోకిల. జాలి దక్కి మతాంతరాళవిశాలవే
దులయందుఁ గోణాలగొందిఁ దపంబు సల్పు
జనంబుతాల్ములు దూలుఁ దద్బాలికాకులనిస్తు
లస్తనపాలికామృగనాభివాతూలికాహతిఁ బ
క్వశాల్మలితూలికాశకలాకృతిన్. పాండు.
౫. ౨౯౬. (కోనాలగొంది.ముద్రి-ప్రయో
గాంతరము లేదు.)

కోణిగి. వి. నతి, నమస్కారము.
వ... తులసీవనమందలిగదాధరునకుఁ గోణిగి కృ
తశౌచమందలి పాపహరునకుఁ దెలుపుట...
ప్రబంధ. ౭౨౦.

కోణే. వి. (క. కోణే.) అంతఃపురము.

శా. కోణేవాకిట వారి నిల్పి కులుకుంగుత్తంపుఁజ
న్గుబ్బలే, జాణల్ కొందఱు కుంచెగెండియడ
పాల్గాగింప...నృపాలుఁ డంతిపురముం జే
రెం బ్రమోదంబునన్. కుచల. ౨. ౪౮.

కోథము, సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మథితము, త
రువఁబడినది. ౨. గళితము, జాఱినది.వి. అ. పుం.
౧. నేత్రరోగభేదము. ౨. భగందరరోగవిశేష
ము. ౩. జాఱుట. ౪. మథించుట, చిలుకుట.

కోదండము. వి. (త. కోదండం. క. కోదండ.)బా
లదండనసాధనము, నేరము చేసినబాలురు పట్టు
కొని వ్రేలాడుటకై మీఁదఁ గట్టినత్రాడు.
గీ. తొడలు పడిపెట్టి కోదండ మడరఁ గట్టి,రెట్ట
లెగఁబెట్టఁ బట్టించు రేపు మాపు. హంస. ౩.
౧౪౧.

కోదండము. సం. వి. అ. న. ౧. విల్లు, ధనుస్సు.
౨. ధనూరాశి. పుం. ౧.కనుబొమ్మ. ౨. ఒకానొక
దేశము.

కోదండి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) విల్లు కలవాఁడు,
విలుకాఁడు.

కోదండరామములు. సం. వి. అ. పుం. బ. ఒక
జాతివడ్లు.
సీ. సన్నసూదులు పచ్చగన్నేర్లు గోదండరామము
ల్కెసర్లు రాయసర్లు. హంస. ౪. ౧౭౬.

కోదారము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిధాన్యము.

కోద్రంగము. సం. వి. అ. పుం. మంచె.
శ్లో. కోద్రంగస్తు తమంగస్స్యాత్. అమరపద
పారిజాతము. (శ.ర.)

కోద్రవము. సం. వి. అ. పుం.కోరదూషము,అళ్లు.

కోన[1]=కాన[1]. వి. ౧. అడవి; తోఁట.
ఆ. గోల యిట్టికాఱుఁగోనలో ని న్నొంటి,డించి
చనఁగఁ జనునె,..అచ్చ. రా. అర. ౪౯.
చ...తిన్ననికన్నెమావిగుం,పునఁ బెనఁగొన్నమ
ల్లియలు పూచినకోనలు గాంచి యెుక్క-
చోట్. వసు. ౨. ౨౦.
౨. కోన యనుదేశవిశేషము.
సీ. కోన బిట్టేర్చెఁ గొట్టానఁ దగిలె ... మనుచ.
౧. ౩౭.
జ: కోనతెంకి, కోన త్రిమ్మరి,కోనమనికిపట్టు,కో
నమెకము.

కోన[2]. వి. (సం. కోణః. క. కోణె. త. కోణమ్.)
౧. మూల.
ఉ...ఇండులకందువ కేఁగి గొందులుం, గోనలుఁ
జూచునంత...దశకు. ౫. ౭౧.
సీ. క్రొంజీకటులు గ్రమ్ముకోనలకోనల ఘన మైన
యోగిపుంగవులగవుల. సారంగ. ౩. ౨౩౨.
ఆంభా. ౨. ౩౦.
౨. లోయ, కొండసందు.
సీ. మందరశైలంబునందు నొకానొకకోనలోఁ గా
నలో గుముఱు గాఁగ,బలసినవెదురుజొంపము
క్రింద...దశా. ౪. ౭౯.
వ...కారుపోతులకోలాహలంబులం బ్రతిశబ్దంబు,
లీనుకోనలును...మనుచ. ౪. ౩౭.
౩. కొన, అగ్రము.
గీ... తెలికన్నుఁగోనలయెక్కిరింత,నెక్కి బలు
కొండఁ దాఁటువో నేయు మేటి.పాండు.౧.
౧౬౧. (తెలికన్నుఁగోనలయెక్కిరింత=శుక్లా
పాంగ-మయూర-వాహనము)
ద్వి. తోన శ్రీరంగనాథుఁడు తెలిగన్నుఁ,గోనల
నమృతంబు గురియ నిట్లనియె. ద్వి. పరమ.౫.
౪౨౫ పా.
జ: కోనతేఁడు.

కోన[3]. వి. గోసమూహము.
క... గో,బృందాహ్వాయంబు లలరన్, మందనఁ
గోన యన. ఆం. శే. ౩౨.

కోనతె(టె)ంకి=కోనమనికిపట్టు.

క...రక్కసుఁ, డరు దందుచు...ఒకయినుపద్రు డ్డునఁ, బరిగొని యక్కోన తెంకిబంట్లఁ జదు ముచుక్. అచ్చ. రా. యు. ౨౪౪.

కోనత్రిమ్మరి. వి. (√ కోన[1]) వనచరము, కోఁతి.

గీ. మంచి మెడకోనత్రిమ్మరిమన్నె గాని, కత యెఱింగింప...అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౯. (మంచి మెడకోనత్రిమ్మరి=సుగ్రీవుఁడు.)

కోనమనికిపట్టు. వి. (√ కోన[1])వనౌకము, కోఁతి.

గీ ... కేసరి యనుకోనమనికిపట్టు,కలికి యంజన యనునది గన్నవాఁడ. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౧౧.

కోనమలహారి. మి. వి. (సంగీ) రాగవిశేషము. ప్రబంధ. ౯౭.

కోనమెకము. వి. (√కోన[1]) వానరము, కోఁతి.

సీ...మొసలి, కన్నులరాకాసిమిన్న కోనమెకంపుగుంపులఁ దార్కొని యంపవాన, గురిసె ...అచ్చ. రా. యు. ౩౧౧.

కోనఱేఁడు. వి.(కోన[2] + ఱేఁడు.) కోణపుఁడు,నైరృతుఁడు. (శ. ర.)

కోనాలకము. సం. వి. అ. పుం. న. సంఘసంచారియై నల్లతోఁకయు తెల్లకడుపును గలఒక జాతిజల పక్షి.

కోనాలక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కోనాలకము.

కోనాలి. సం.వి.ఇ.పుం.ఇ,ఈ.స్త్రీ=కోనాలకము.

కోనెఱు=కోనేఱు.

క...చెఱువు మడువు లొండు కుంట చెలమ పడియ కో,నెఱు బుగ్గ వాఁగు...హంస.౪.౨౧౦.

కోనేఱు=కోనెఱు. వి. దే. (కోన[1] + ఏఱు-త.క. కోనేరి) చుట్టు మెట్లు కట్టినసలుచదరపుఁజెఱువు, పుష్కరిణి.

సీ. నెగడుఁ బుష్కరిణి కోనే ఱనఁగ...ఆం.భా. ౧. ౧౬౨.

కోపకత్తె. మి. విశే. (కోపము+కత్తె.) కోపముగలది (స్త్రీ.)

సీ. సుక్షత్రియకులంబు నిక్షత్రముగఁ జేయుకొడుకుఁ గాంచినయట్టికోపకత్తె. క్రీడా.౧౨౯.

కోపకుఁడు. సం. విశే. (అ. పికా. అ.) కోపించువాఁడు.

కోపగాఁడు. మి. విశే. (కోపము+కాఁడు) కోపము గలవాఁడు.

గీ. నినుఁ గలయుభర్త కోపగాఁ డనఁగ నేల. సారంగ. ౨. ౧౧౫.

క.ద్వైపాయనముని వెడలం, ద్రోపించినకోపగాఁడు ధూర్జటి...భీమ. ౪. ౧౩.

గీ. అన్న మీతండ్రి కోపగాఁ డౌనొ కాఁడొ. కాశీ. ౪.౯౦.

కోపగించు. అ. క్రి. (సం.కోపః-ఇది 'చిత్తగించు' వంటిది.) కోపించు, కోపపడు.

సీ. మధుపసంగతిఁ గూడిమాడి నిద్రింపఁగాఁగినుకఁ బద్మిని కోపగించె ననఁగ.తపతీ.౪.౨౧.

గీ...ఆపడంతుక చెల్పినఁ గోపగించి. సారంగ. ౨. ౨౬౦.

కోపగిలు(ల్లు). అ.క్రి.(సం. కోపః) కోపగించు.

సీ. వేగ మూహింపు మీ విధుబింబముఖి కోపగిలిన భావము సమ్మతిలినభావ. గీ. మనుచుఁ దను నెచ్చరింప...చంద్రా. ౩. ౭౬.

కోపన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోపము గలయాఁడుది,భామిని.

కోపనకము. సం. వి. అ. న. చోరక మనుగంధద్రవ్యము కీ.

కోపనకుఁడు. సం. విశే. (అ. నికా. అ.) కోపశీలుఁడు, కోపము గలవాఁడు.

కోపనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కోపశీలము, మండిపడునది. ౨. కోపము గలిగించునది. ౩. వాతాదిదోషములను మిక్కుటముగా రేఁచునది. వి. అ. న. కోపగించుట.

కోపనీయము. సం=కోపయితవ్యము.

కోపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. క్రోధము, కినుక. ౨. దేహమందలివాతాదిదోషములలో నేదేని మిక్కుటమగుట, ప్రకోపము. (ఉదా: పిత్తకోపము, వాతకోపము.)

కోపయితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కోపింపఁజేయువాఁడు.

కోపయితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోపింపఁజేయఁ దగినది.

కోపలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్ణస్ఫోటాలత.

కోపి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. మిక్కుటమగు కోపము గలవాఁడు. ౨. కోపము గలిగించువాఁడు. ౩. వాతాదులను రేఁచునది. వి. న్. పుం. జలపారావతము, నీటిపావురాయి. (కల్ప)

కోపించు. సం. అ. క్రి. కోపగించు.

క. రక్కసులరాజు నీతో, మిక్కిలి కోపించినాఁడు...భా. రా. యు. ౧౪౨.

ఆ. కొడుకుపాటు చూచి కోపించి కాళింగపతి రయమునఁ దేరు వఱపి ... భార. భీష్మ. ౨. ౬౪.

స. క్రి. కినియు.

మ. గురుశాస్త్రార్థగరిష్ఠులైనబుధులన్ గోపింపఁగా రాదు ..మల్లభూ. నీతి. ౧౩.

క. ఆపడవాలును దమభటులఁ, గోపించుచుఁ గవులఁ బాతకుల ఘోరుల నా, లోపలఁ గూర్చుండఁగ నిడి, యాపాడి తగంగఁ దీర్పుఁ డని నియమించెన్. ద్వా. ౭. ౩౩.

కోపిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.)=కోపకుఁడు.

కోపితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కోపింపఁజేయఁబడినది. ౨. మిక్కుటముగా రేఁపఁబడినది. (వాతాది.)

కోపు. వి. (క. కొపు. త. కొప్పు.) ౧. నాట్యముతీరు, నాట్యగతిభేదము.

మ...నాలిగా, డ్డ్వల పేరంగలనట్టువల్గుఱపఁ గోపుల్ చూపులేఁదీవపా, త్రలకయ్యామని పూవుముత్తెపుసరుల్దాల్పంగ నిచ్చెం గడున్. యయా. ౪. ౧౨.

గీ. లాస్య మొనరించె నక్కమలాస్య యపుడు, కోపుకోపున దొరఁ జెల్ల గోఁపు లొసఁగ. వైజ. ౧. ౧౯౯. ఉ. రా. ౪. ౧౭౫. ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

౨. సౌందర్యము, అందము, చక్కఁదనము.

ఉ. కమ్మనిపల్కుకోపుఁ జెనకం గలచక్కనిమోహనాంగునిన్, గొమ్మరో చూడవమ్మ నలకూబరుఁడా యితఁ డంబుజాననా. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౧౫.

గీ. కత్తలానులయేపు మేల్కట్లకోపు, మదురుగోడలమెఱపు వాల్మగలయొఱపు. రసిక. ౧. ౩౬. చంద్రా. ౩. ౨౮.

౩. బలము, శక్తి, సామర్థ్యము.

దండకము...మందరాగంబుఁ జెన్గోపున న్మోఁపునం దాల్పవా...కృ. శతం. ౩. ౧౫౭.

గీ. ఏలికలవెంట వెస నంట నేపు రేఁగి, కోపు మీఱి జనోద్వృత్తిఁ గూడఁ బొంచి, యెందుఁ జొచ్చినఁ జొరనీయ కీడ్చి తెచ్చి, సలుగులను గూల్చె నొకకొన్ని జాగిలములు. శుక. ౧. ౧౭౦.

౪. నిమిత్తము, ప్రయోజనము.

చ...నే నహుషుబిడ్డఁడఁ బేరు యయాతి వేఁటకో, పున నపరించినన్ దెరలు బోనులు గైకొన కొక్కయిట్టి వచ్చినఁ జనుదెంచినాఁడ...యయా. ౨. ౫౫.

౫. కడ, దిక్కు; పార్శ్వము, ప్రక్క.

ద్వి. భూపాల యీకొండపొంతపశ్చిమపుఁ, గోపున నొకమట్టి కొమ రొందుచుండు. రం. రా. అయో. ౧౨౪ పొ. ౧౮ పం.

సీ. కరకంకణంబులు గల్లనఁ జెలు లిరుకోపులఁ జేరి వీచోపు లిడఁగ. శకాం. ౪. ౧౪౨.

౬. విధము, రీతి.

ఉ. క్రోధము మూర్తిఁ గైకొనినకోపునఁ గాంచ నవేష్టనోజ్జ్వలో,త్సేధగదాధరుం డగుచుఁ జెచ్చెర రావణుమీఁది కేఁగఁగన్. ఉ. రా. 3. ౭౪౧, ౮. ౧౧౨.

౭. పలకమీఁద వ్రాసెడికడ్డి, బలపము; కడ్డి. (శ. ర.) ౮. (వింటియొక్క) కొప్పు, కొన, కోటి.

సీ. ధనురగ్రమద్యనృత్తావయవమ్ములు గొఱలుచు నుండును గోపు నాఁగ. ఆం. భా. 3. ౬౨.

సీ...కోపు కొప్పు, నాఁ జను ధనురగ్రనామంబులు...సాం. ని. మాన. ౪౫.

చ...మృలసర్పము నొక్కటి వింటికోపునం,బనిపడ తెచ్చి వైచెనటు బ్రహ్మమునీంద్రునియంసవేదికన్. భాగ. ౧. ౪౬3. (శ. ర. పా.)

౯. మద్యము.

సీ...మద్యమ్ముపేళ్లు. గీ. తనరు సారాయి కోపు న...వేంక. ౭౦. (శ. ర. పా.)

సీ...కోపు, సారాయి యనఁ జెల్లు వారుణీనామముల్...సాం. ని. మాన. ౪౭.

౧౦. సమయము. (శ. ర, బ్రౌ.)

౧౧. చేపలను గ్రుచ్చెడినూవి. (శ. ర, బ్రౌ.)

౧౨. దుకాణము. (బ్రౌ. చూ-కోపుదారుఁడు.)

౧3. నిడివి, పొడుగు.

సీ. అష్టదిఙ్ముఖములం దష్టాంగములు మించఁ గోపు గాంచినవజ్రకూబరములు. దశా. ౫. ౧౪.

౧౪. (త. కూప్పదల్.) నమస్కారములు.

వ...పినాకీ నీకు నమస్కారంబు కైలాసనిలయా నీకుఁ గోపులు పశ్యల్లలాటా నీకు నేటికోళ్లు ...భీమ. 3. ౭౧౧.

౧౫. మనోహరము.

ద్వి. దాఁపుర మేల బృందావనమందుఁ,గో పైన చెంగల్వకొలనిలోపలను. ద్వి. శ. సా. ౧. ౨౬ పా. ౧ పం.

చెఱువుకోపు = అలుఁగు, తటాకజలనిర్గమనమార్గము.

సీ. ముల్కికిఁ జెఱువుకోపువకు నల్గనఁ బొల్చు... సాం. ని. నానా. ౮౭.

జ: కోపుదారుఁడు, కోపుపరువడి, కోపువాఱు.

కోపుదారుఁడు. వి. (√కోపు) దుకాణము పెట్టువాఁడు. (పైనుండి సరకులను తెచ్చి యమ్మెడివాఁడు. శ. ర-వర్తకుఁడు. చి. ని.)

కోపుపరువడి. వి. (కోపు+ పరువడి.) పంద్రెండు పరువడులలో నొకటి.(పదునాల్గువిసరులలో నొకటి-అని హంస. ౧. ౭౦౬.)

వ...ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి దాఁటడుగుపరువడి కోపుపరువడి ... మొదలు గాఁగలపది రెండుపరువడులను. ప్రబంధ. ౭౮.

కోపువాఱు. అ. క్రి. (√ కోపు) అందగించు,రమ్య మగు. (శ.ర, బ్రౌ.)

కోప్యము. సం=కోపయితవ్యము.

కోమ[1]. వి. వల్మీకాగ్రము, పుట్టచివర.

సీ.... పుట్టన వల్మీక మొప్పుచుండుఁ. గీ. గోమ యనఁ దదగ్రభూమి యౌ...ఆం. భా.౨.౮. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౯౬౨ పం.

కోమ[2]=కొమ్మ. వి. స్త్రీ, ఆఁడుది.

ఉ. మాయనుఁగుంజెలిన్ వెదకుమా యను నొప్పుఁ దుటారి చిక్కులే,మా యను...గద్దకికారుజింకకో,మా యను...అచ్చ.రా.౩౪౯౬. (శ. ర. పా-ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కోమటి. వి. (సం. కార్పటికః. క. కోమటి. త. కోమట్టి.) వైశ్యుఁడు.

సీ. కోమట్లు మూఁడవకొలము వా రన బేరులన వైశ్యనామము ల్దనరు నధవ. ఆం. సం. మాన. ౨.

చ. కొనుఁడు పరార్థ్యరత్నములు గోరినవానిన
యిత్తు మట్టెఱుం,గునఁ బచరింతు రంగడులఁ
గోమటు లప్పురి సిద్ధరత్నముల్. భార. ఆది.
౮. ౭౩.

జ: కోమటీఁడు.

కోమటీఁడు=కోమటి. వి. (కోమటి+ ఈఁడు-స్వార్థమున.) వైశ్యుఁడు.

సీ...సంచిమూల్యము నిచ్చి సడి కోర్చి త్రైవర్ణికు
లజంటఁ దిరుగనికోమటీఁడు...గీ. లేఁడు ధర
లోన రతిసేనఁ గూడి మాడి,యున్నవిటులం
దు...హంస. ౫. ౧౨౦.

కోమలకము. సం. వి. అ. న. తామరతూఁడు.

కోమలము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.) ౧.మృదువు,మెత్తనిది. ౨. అంద మైనది, సొగసైనది. ౩. ఇం పైనది, మనోజ్ఞము. వి. అ. న. ౧. నీరు. ౨. పగడమునందలి యొకానొకదోషము; కోమలదోషము గలపగడము.

వ. మఱియు జర్జరంబును గోమలంబును మలినం
బును బ్రుప్పియు ననంబడు నాలుగుదోషంబు
లు గలవవి యెఱింగించెద. రత్న. ౭౫.

చ. బుడుపులు గల్గుజర్జరముఁ బూనినఁ బ్రాణము
లుత్తరించు లే,మిడి నొదవించు వేదనలు మీ
ఱఁగఁ గోమలనామవిద్రుమం, బెడపక ...
రత్న. ౭౬.

కోమలి. వి. (సం. కోమలా. క. కోమలె.) చక్కఁదనము గలఆఁడుది; ఆఁడుది.

ఉ. తామరకెంపు లంతటను దాచినముక్కలిపీఁ
టమీఁదటన్,గోమలు లంతఁ బెండ్లికొడుకుం
దగ నుంచిన...యయా. ౪. ౧౦౪.

క...ఇట్టెఱుఁగునఁ బలికిన నాలకించి కోమలి
మిగులన్. నీలా. ౨. ౯౫.

సీ. ఎలనాగ కోమలి యింతి చెలువ చెలి వెలఁ
దుక మెలఁతుక వెలఁది మెలఁత...గీ...అన
స్త్రీసమాఖ్యలు...ఆం.భా.౨. ౧౦౪.

జ: కోమలికము.

కోమలికము. వి. (√. కోమలి.) సౌందర్యము, చక్కఁదనము.

క. ఈముక్కీచెవు లీమెఱుఁగ,మీమేలిమిపోలుపు
గలదె యేచెలువకు నీ,కోమలిక మెఱుఁగుట
కునై, రాముఁడు మెలఁగించి చూచె రమణీ
నిన్నున్. భా. రా. ఆర. ౧. ౧౪౮.

సీ. మెఱుఁగాఱుముంజియు మేనికోమలికంబుఁ
గడు దిట్టగుణము గుల్కెడు మెఱుగంబు. కళా.
౪. ౪౪.

కోయ. వి. ఒకజాతికిరాతుఁడు, ఆటవిక భేదము,ఒకజాతిబోయ.

గీ. బోయ నాఁగఁ గిరాతుఁ డాఁ గోయ చెంచు,
పరికి యేనాది...అనఁ దద్భేదములుగఁ, బొ
ల్చును వినంగ... ఆం. భా. ౨. ౨౮౬.

క. ఒడయా నీ షేరిటియా, బుడుతని కెన గానఁ
గానఁ బురుడింపఁగ ని,క్కడిబోయలలో మ
ఱి యె,క్కుడుచాయలమలల మెలఁగుకోయ
లలోనన్. చంద్రా. ౨. ౪౭.

జ: కోయత.

కోయత. వి. (కోయ+త.)కోయజాతిస్త్రీ.

గీ...కోయతల్ చెప్పుకొనఁగ, సకలమును విన్న
వారము...ప్రబంధ. ౧౭౪.

కోయష్టి. సం. వి. ఇ. పుం. నీటిగంపపులుఁగు, నీటిబెళగువ్వ.

కోయష్టికము. సం. వి. అ. పుం. చీకుఁగొక్కెర, గ్రుడ్డికొంగ.

కోయిల[1]=కోవెల[1]. వి. (త. కోయిల్)౧. దేవాలయము, గుడి.

ఉ... జైనుఁడున్, గొంచక యోరి సౌగతుఁడ
కోయిలతొత్తులమారికాన మా,మంచిమతంబు
గైకొనుము మానుము నీమత మన్న బౌద్ధుఁ
డున్. ప్రబోధ. ౩. ౨౯.(కోయిలతొత్తు

మారి=వేశ్యాలంపటుఁడు.)

౨. ఒకానొకదివ్యస్థలము.

క. కోయిలఁ దిరుమలఁ బెరుమా, కోయిలఁ దిరుపతులఁ గుంభకోణాదికపు, ణ్యాయతనంబుల మాయం, బై యెక్కడఁ బోయెనొకొ మురాంతకుప్రతిమల్. కాశీ. ౫.౨౮౭.

కోయిల[2]=కోవెల[2], కొగెల.వి. (సం.కోకిలః.ప్రా. కోఇల. త. కుయిల్. క.కుకిల్.) పికము.

చ. అలరులు గోసి కోసినవయస్యలఁ బల్మఱుఁ గౌఁగిలించి కో, యిలలయెలుంగులోలిఁ గొని ... డాఁగురింతలు వారితోడ నాడుదురు తద్వనవీథులయందు గోపికల్.హరి. పూ. ౭. ౩౫.

క. తలిరాకుగుత్తిఁ దమిఁ గో, యిల చంచునఁ జించి క్రోల్చె నీరీతి వియో, గులగుండియ లవియింపుదు, బలువిడి నని మరునియెదుటఁ బచరించె ననన్. పారి. ౩. ౪౯.

కోయు. స. క్రి. (క. త. కొయ్.) ౧. ఖండించు, భేదించు, నఱకు.

గీ. అపుడు మెడ గోయ ముని రోఁజు టాలకించి. మనుచ. ౬. ౫౧.

ఉ. కానకుఁ గొంచుఁ బో యిపుడు కాళ్లను జేతులఁ గోయుఁ డంచు లో, నూనినకిన్క రాజు మదుటుంగర మిచ్చెను...సారంగ. ౩. ౩౬.

గీ. ఆస లన్నియు మొదలంటఁ గోసియున్న, గోఁచికట్టున కటువంటిగొడవ గడవ, రాక మెడఁ జుట్టుకొనియె...పాండు. ౫. ౨౩౭.

౨. (పువ్వులు కాయలు ఆకులు మున్నగునవి) త్రుంచు.

రగడ. చనకుఁ డిఁక దవ్వులకు సఖులార పువ్వులకు, ననుచు నలరులు గోసి రతివ లల్లన డాసి. మనుచ. ౩. ౭౪.

వ...అందనిమ్రాఁకులపండ్లు గోయం దలంచెద ... నైష. ౨. ౬౩.

ఉ. అంటలు గట్టి చెక్కలకు నాండ్రను బిడ్డలుఁ గూరఁ గోయఁ బో...ఆము. ౩. ౩౩.

కోసికొని (సుక)తిను=మరణబాధపెట్టు,మిక్కిలి బాధించు.

ఉ...నీగళము రాట్నమునం బిగియించి యుంతునో, కోసుకతిందునో యనినఁ గోమలినిశ్చలధైర్యసుస్థయై. శుక. ౨. ౩౭౩.

కోఁతలుకోయు, సాఅకాయకోఁతలుకోయు=ప్రజ్ఞలు పల్కు, బడాయిమాట లాడు. (వా)

జ: కోఁత, కోఁతపడు.

కోర. వి. (త. కోరం.) ౧. మద్యము మున్నగునవి త్రాగుపాత్రము; పాత్రము.

ఉ...కాంతయుఁ దాను నొక్కకో, రందపుహార దివ్యమదిరామధురామృతపానకేళి యుప్పొంద యొనర్పఁగా ... నృసిం. ౩. ౯౪. భార. మా. ౩౯.

సీ. సురవరు లమృతంబు వరుసఁ గ్రోలెడుకోర కాముకశ్రేణికి ఖడ్గధార. చిత్రభా.౪.౧౧౦.

సీ. చంద్రకాంతపుఁగోరఁ జల్లనిపన్నీరఁ దొరఁ గెడుకన్నీరు తుడిచి తుడిచి.విక్ర.౪.౧౬౨. వి. పు. ౭. ౩౭౭.

౨. పళ్లెము.

గీ. లాస్య మొనరించె నక్కమలాస్య యపుడు, కోపుకోపున దొర లెల్ల దోఁపు లొసఁగ, నాయకుఁడు బాపురే బాపురే యటంచుఁ, గన్నులు పైఁడికోర బాగాలు నంప. వైజ. ౧. ౧౪౯.

ఉ. కూరిమిమంత్రితోడ నలకూబరుఁ డేకతమాడి పెద్దబం, గారపుఁగోరఁ గల్పవనికాజనికాంతము లైనచీరలున్, హారవిభూషణావళియు నమ్మిథునంబునకుం బ్రియంబులో, నారదమౌని చేత నదనం జదివించెఁ గుబేరుపేరుగాన్.మనుచ. ౫. ౯౬.

విణ. పెద్ద. (మ్రుచ్చుగోర.)

(మఱికొన్ని యర్థములకు-చూ. కోరదాడ, కోరసిగ, మొ)

జ: కోరకావడి, కోరకొండె, కోరకొమ్ము, కోరగొను, కోరచూపు, కోరదాడ, కోరపాగ, కోరమీసము, కోరవాయి, కోరవాలు, కోరవోవు, కోరసిగ.

కోరంగి. సం.వి. ఈ.స్త్రీ ౧.చిట్టేలకికి. ౨.పిప్పలికి.

కోరకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. మొగ్గ. ౨. తామరతూఁడు. ౩. తక్కోలము కి. ౪. చోర మను గంధద్రవ్యము కి.

కోరకావడి. వి.(కోర+కావడి.)కొనలు పైకి వంగి ధనురాకారముగ నుండుకావడి బద్ద. (వా)

కోరకితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సంజాతకుట్మలము, మొగ్గలొడిగినది. (లత, మొ.)

కోరకొండె=కోరసిగ. వి. బిడ్డలు లోనగువారికి ముఖపార్శ్వమున వేసెడుకొండె. (శ. ర.)

కోరకొమ్ము. వి. (√కోర) వాఁడియైనకొమ్ము.(బ్రౌ)
సీ. హోమకుండములపై కుతికి కొంకరకోరకొమ్ములఁ గోరాడుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ౭౬.

కోరగించె. అ. క్రి. (ఇది'కోపగించు'వంటిది-సం. కోరక.) ౧. మొగ్గలొడుగు, కోరకిత మగు.
సీ. జలదానిలంబునఁ బులకించెనో యనఁ గుటజ భూజంబులు కోరగించె. విక్ర. ౪. ౩౧. హర. ౨. ౨౦.
౨. ఉదయించు, పొడుచు.
శా. నాళీకాప్తుఁడు గోరగించునటముఙ్ బ్రత్యూషకాలంబునఙ్ ...శృంగారపుం,గేళాకూళిని దీర్ఘమాడి...తపతీ. ౩. ౬.
౩. (కోపముచే) ఎఱ్ఱవాఱు, ఎఱ్ఱనగు.
ఉ. నా విని కోరగింప నయనంబులు విస్ఫురితాధరోష్ఠయై,యా వెడమాయలాఁడి...వేం.పంచ. ౪. ౪౬౬. (చూ. ౪౬౭, ౪౬౮.)
౪. (క. కోరయిను=మిఱుమిట్లుగొను.) మిఱుమిట్లుగొను, మిక్కిలి చెదరు.
సీ. మించుకన్నులు కోరగించు రాజాన్నంబు నుపమింప రానిసద్యోఘృతంబు. విక్ర.౪.౧౮౮.
చ. కనుఁగవ గోరగింపఁ బొడకట్టె సముజ్జ్వల సాంధ్యరాగముల్. పారి. ౨.౩౧.
౫. ముడుఁగు, ముకుళిత మగు.
గీ. కోరగించినకడకంటికొలికిఁ జూచి,వాఁడివాలికపూఁదూపువంక దీర్చు, చొరగి రతిదేవి పాలిండ్ల నొత్తగిలిన, యించువిలుకాని వ్రాసినా రిడుపునందు. నైష. ౭. ౧౫౦. (చూ:-వ...కోరకితనేత్రత్రిభాగుండై...హర. ౫. ౩౯.)
౬. ఏడ్చు ? (స. క్రి. బాధించు ?)
గీ. కళ మిలేము లెఱుంగక గడుసువగల, బిడ్డలింపైనవస్తువు లడ్డులేక, కొంటెతనమునఁ దమ్మంచుఁ గోరగింపఁ, దల్లి యేమియు నన లేక తల్లడించె. కుచేల. ౧. ౩౯.

కోరగొను=కోరవోవు. (కోర+కొను.)
(హేమంతర్తువునందు) ఉ...కాళ్లు నేలపైఁ,ద్రొక్కఁగ రాక కోరగొని తొట్రుపడంగ ... పద్మ. ౩. ౭౯.

కోరచూపు. వి. (√కోర.) క్రూరదృష్టి.
(కిరాతవర్ణనము.) సీ. కోర చూపులయెఱ్ఱచేరుగ్రుడ్డులవాఁడు...వరాహ. ౨. ౪౫.

కోరడి. వి. ఆవరణముగా వేసినపొడిమట్టిగోడ, కరగోడ.(శ. ర.)

కోరదూషము. సం. వి. అ. పుం. కోద్రవము, ఆరిక కి.

కోరదాడ. వి. (√కోర.) చప్పిదౌడ,లోని కణఁగినదౌడ. (బ్రౌ.)
సీ. ఆరేయి గల నెల్లవారును గోరదాడలును నల్లని మేను గలనెలంత, యొక్కతె యిలు సొచ్చి యువిదల నీడిచికొని పోవ ... కనిరి. భార. మా. ౨౫.

వ... కోరదాడలును బల్లమీసంబులును గుబురుచే తులును... గలయొక్క బ్రహ్మరాక్షసుండు... జాహ్నవీ. ౪. ౨౦.

కోరపాగ(గా). వి. (√కోర) ఒకచెంత కొరగున ట్లు చుట్టినతలపాగా. (వా)

కోరమీస(ము). వి. (√కోర.) పెద్దమీసము. (శ. ర - సూక్ష్మాగ్రము గల మీసము. బ్రౌ)

ఆ. మనుజరక్తసిక్తతనువును గోరమీసములు వృత్తలోచనములు... భార. అశ్వ. ౩. ౮౭.

గీ. కోరమీస మిడిగ్రుడ్లు... కలిగి. నైష. ౭. ౯౩.

కోరము. వి. (√కోరు².) కొబ్బెర మున్నగునవి కోరుటకు ఉపయోగించుసాధనము. (వా)

కోరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అవయవాస్థిసంధివిశేషము.(వాచ) ౨. కోరకము, మొగ్గ. ౩. పృష్ఠాంకురము, చెట్టు మొలక. (శే.ని.)

కోరవాయి. వి. (కోర + వాయి) కోష్ఠమునందును శిరస్సునందును పుట్టువాతరోగము.

గీ... కోర,వాయి యనఁ గోష్ఠశీర్షవాయు వొప్పు ... ఆం. భా. ౨. ౧౨౫.

కోరవాఱు. అ. క్రి. (కోర + పాఱు)-కోపముచే-ఎఱ్ఱవాఱు, ఎఱ్ఱనగు.

స్రగ్ధర. ఆసద్యూమ్నాగ్రజన్ముండు... నేత్రాంతముల్ కోరవాఱన్, మీసంబుల్ దీటి పల్కెన్ మృగపరివృఢగంభీరనాదంబులోడన్. పరాహ. ౩. ౨౦.

కోరవోవు. అ. క్రి. (కోర + పోవు) కొంకరలుపోవు.

ఉ... కే,దారజలంబు లర్థిమెయిఁ ద్రావి శరీరము కోరవోవఁగా, నాఱడి వొంద నేల... విక్ర. ౧. ౨౦౦.

గీ... ప్రత్యుద్గమాభివందనము లెలమి, నడపకుండిన మాననీ నన్నుఁ గన్న, నోరిమాటకుఁ దన కేమి గోరవోయె. భాగ. ౪. ౪౨.

కోరసిగ=కోరకొం డె. వి. (√కోర) ఓరసిగ, ముఖపార్శ్వమున వేసెడుజుట్టుముడి.

(వేశ్యలు బుళ్యాళ్ళంగుని గూర్చి యనుకొనుమాటలు) గీ. కోరసిగ వేయఁచోటనే కొమ్ము పుట్టి,చెడిచినది... రామా. ౨. ౧౧౦.

(దండనాయకవర్ణనము) సీ. చెవిచెంత కొరగ వేసినకోరసిగసందు తెల్లచెంగులబట్ట వెళ్లఁ గట్టి. నైజ. ౪. ౬౭.

కోరా. విణ. సంస్కరింపనిది, బాగుచేయనిది. (వస్త్రము, లోహము, మొ.)

మ. తలఁ గోరా ముడిగుడ్డయున్ దనరఁ బ్రాఁకాలమం దెప్పుడున్. చెన్న. ౫. ౨౫౨.

జ: కోరాబంగారు.

కోరాడు=క్రోడాడు. స. క్రి. (కోరు² + ఆడు.) ౧. (ఏనుఁగులు క్రీడార్థము దంతములతో గట్టు మున్నగువానిని) త్రవ్వు.

క. జేగురుఁ గోరాడినమద, నాగంబులకేళి... కై. భా. ౭. ౧౬౭.

(కరులు) సీ. దిక్కూలములు మోచి రెక్కొండమని సుమీ యలదరుల్ దాము గోరాడుచుండు. సారంగ. ౧. ౭౨.

౨. (ఎద్దులు దున్నలు మొదలగునవి మదోత్సాహములచేతఁ గొమ్ములతో) కొట్టు.

సీ. ఈకొండ సెలయేఱు లీశ్వరుపృషభంబు గోరాడుకూలముల్ గూడి యొప్పు. హరి. ఉ. ౬. ౮.

సీ. కొమ్ముల నుదకమ్ము గోరాడి వే చల్లి కలఁచి క్రీడింపనీ కాసరములు. పి. శకుం. ౩. ౪.

సీ. హోమకుండములపై కుప్తికి కొంకరకోరకొమ్ములఁ గోరాడుఁ గొంతతడవు. పరాహ. ౧౧. ౭౬.

౩. (పంది ముట్టెతో నేల మున్నగునవి) కెల్లగించు.

సీ. అవనీతలము మోర నలవోకఁ గోరాడుఁ ద్రోవ గట్టినఁ దప్పఁ ద్రోవ నలుకు... గీ...అమ్మహా కోల మవనిగహ్వరము చొచ్చె. విక్ర. ౨. ౧౩౫. రామ. ౩౭౭.

౪. (ఎలుఁగులు, మొ నఖాదులతో) చీరు, చీల్చు.

వ...ఎలుంగులు గుంపులుగుంపులం బుట్టలు నిశితనిజనఖర కులిశకోటులం గోరాడ...మనుచ. ౪. ౩౭.

౫. (దుమ్ము లోనగువానిని) రేఁగఁజేయు.

గీ. ప్రాభవంబున దోర్దండబలము మెఱసి, గ్రొచ్చి కోరాడి త్రవ్వి రి కుతల మెల్ల. భాగ. ౯. ౨౦౫.

ఉ... క్రేళ్లుదాఁటెడుమబాళ్లులతోఁ దెలిదమ్మి ధూళి గో,రాడిరి...లతాంగులు రాగరసైక మగ్నలై. రామా. ౧. ౨౦౬. ఆం. భా. ౩. ౧౩౨.

౬. పాడుచేయు.

(ద్వివిదుఁ డనువానరుఁడు) సీ. సరిదుపవనసరోవ రములఁ గోరాడి మందలఁ గొందల మందఁ జే సి. భాగ. ౧౦. ఉ ౫౪౧.

కోరాబంగారు. వి. (√కోరా) అపరిశుద్ధమైన బం గారము, ఇతరలోహములతో కలసి వన్నె తగ్గిన బంగారము. (బ్రౌ, శ. ర.)

కోరింద. వి. లక్కగలిగెడియొకానొకతీఁగ. (శ. ర.)

సీ. ఇడిసినయిమ్మపులయెడలఁ బొప్రేనుత్తరేనుగ సిందకోరిందపొదల. ఆము. ౬. ౧౩.

సీ. ఎడ నెడఁ బికిలిపూ లిడినసంకులపేర్లు కోరిం దపూసలఁ గూడఁ దాల్చి. యమా. ౧. ౩౦.

కోరిక=కోరికి, కోరికె. వి. (√కోరు[1]. త. కోరి క్కై. క. కోఱికె.) ౧. కోరుట; ఇచ్ఛ, వాంఛ, కామము.

క. కోరికయు నొల్లమియు లే, కేరూపున భూత ములకు నెగ్గగు తెఱఁగుం, జేరక యకామవృ త్తిఁ ద,పోరతి నున్నతఁడు బ్రహ్మముం బ్రాపిం చుక్. భార. శాం. ౬. ౨౨౪.

క. ఈకథ యెవ్వరు చదివినఁ, గైకొన్నను విన్నఁ గోరికను వ్రాసిన వా,రేకాలము శంభునికృప, నాకల్పము గందు రైహికాముష్మికముల్. భ ల్లా. ౫. (శ. ర)

క...మీర లిచ్చట నునికిఁ, సారెకుఁ గొల్వఁగ వ త్తును,గోరికతోఁ గంసహర ముకుంద మురారీ. పారి. ౧. ౫౧.

౨. అభీష్టార్థము, వాంఛితార్థము; వరము.

ఉ. ఎక్కుడుభక్తితోఁ గొలువ నిచ్చెదఁ గోరినవా రికోరికల్. దశా. ౧. ౨౫౪.

క...నీకు నెయ్యది, కోరిక యేతెంచినాఁడ గురు దక్షిణ యీ, భూరమణ వేఁడుము...ఆము.౩. ౫౪.

గీ. నలువ కోరిక లొసఁగెడినాఁడు...అచ్చ.రా. యు. ౮.

కోరికి(ర్కి)=కోరిక. వి. (√కోరు[1]) ౧. వాంఛ, ఇ చ్ఛ, అభిలాషము.

క. నీకోరికి యప్రతిహత,మేకార్యము గోరి వచ్చి తెఱిఁగింపుము...భార. ద్రో. ౨. ౧౬౧.

చ...ఇత్తెఱంగుగో,ర్కికిఁ గత మేమి పాండవుల గెల్చి ధరక్ సగ మీఁ దలంచితే. భార. ద్రో. ౧. ౧౧౯.

౨. వాంఛితార్థము, అభీష్టార్థము.

క. నాకోర్కి పిదపఁ జెప్పెద,లోకనుతా యొకటి యడుగ లోలత్వము చి,త్తాకలిత మయ్యె... భార. శాం. ౬. ౫౯౬.

క. కొలిచినబంటులకోర్కులు, పాలు పొనరఁగఁ బిడుకవేలుపున్నాదవునకుక్. నీలా. ౧. ౨౧. హ రి. ఉ. ౨. ౧౫౬.

౩. చిత్తము, మనస్సు, ఇచ్ఛ.

ద్వి. ఇదె నాదుముఖభంగ మీక్షింపు నాదు, కోద వ నీకొదవఁ గాఁ గోర్కి భావింపు,మనిన నచ్చె రు వంది యాత్మ భావించి, దనుజాధినాధుఁ

డాదానవి కనియె. రం. రా. ఆర. ౧౮౯ పా. ౪ పం.

కోర్కులపంట=వాంఛితముల నిచ్చునది.

ఉ... ముం,గొంగుపసిండి భక్తులకుఁ గోర్కులపంట జగంబులందు మా,మంగళశైలవల్లభుసమం బగుదైవము లేదు చూడఁగన్. అని. ౧.౪౨.

కోరికిపడు=అపేక్షపడు, తమకించు.

మ. విని వీక్షించినదాఁక ముచ్చటపడున్ వీక్షించి గాఢోపగూ, హనలాభం బగుదాఁకఁ గోరికిపడున్... మల్లభూ. శృం. ౨౨.

కోరికె=కోరిక.

(ఇచ్ఛ, వాంఛ)

క. కేదారశ్రీగురువర, పాదాంభోజాతమునకుఁ బ్రణుతి యొనర్తున్, మేదిని మామకమానస, కేదారములందుఁ గోరికెలు ఫలియింపన్. తప తీ. ౧. ౭.

కోరితము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) కోరకితము, మొగ్గ తొడిగినది.

కోరు[1]. స. క్రి. (క. త. మ. తు. కోరు.) ౧. వాంఛించు, కామించు; వరించు.

క. కోరినవంటకములు నా, నేరిమిఁ దగ నెఱపి కొలుతు నిశ్చలభక్తిన్. భార. విరా. ౧. ౨౧౯.

ఉ... పరదారధనాదులఁ గోర నేని... మను చ. ౨. ౭౬.

ఉ. ఔర యి దేటియోజన మృగాయతలోచన నన్నుఁ గోరునో, కోరదొ... దశా. ౨. ౩౧౩.

౨. ప్రతీక్షించు, నిరీక్షించు, ఎదురుచూచు.

గీ... కొంత ధైర్య, శాలినై యుంటిఁ దన్నిదర్శనముఁ గోరి. దశా. ౧. ౧౭౫.

జ: కోరిక, కోరికి, కోరికె.

కోరు[2]. స. క్రి. చీరు; గీఱు.

సీ. తోరంపుఁగొమ్ములఁ గోరి చెండాడుచోఁ గడిఁదిచిచ్చునఁ ద్రోచి కాల్చుచోట. నృసిం. ౪. ౧౨౧.

(వ్యవ) కొబ్బెరకాయలు కోరి కూరవండుదురు.

౩. కామదండము, మగగుఱి.

గీ. గురునిసతి దాదియు ననంగఁ బరఁగువారిఁ, గవయుకష్టుండు గురుతల్పగామి వాఁడు, ఉత్తమబ్రాహ్మణుఁడు గాక యుండె నేని, చంప కాతనికోరును ద్రెంప వలయు. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦౬. (ఇట 'కోలను' అనియు చదువవచ్చును.)

శ్లో. ఆచార్యపత్నీం స్వసుతాం గచ్ఛంస్తు గురుతల్పగః, లింగం ఛిత్త్వా వధస్తస్య... యాజ్ఞ. ప్రా. ౨౩౩.

౨. గీఱినకొబ్బెర మున్నగుపదార్థము.

(వ్యవ.) కొబ్బెరకోరుపూరణముపెట్టి బూరెలు వండినారు.

3. (క. కోలు) - పంట మున్నగువానియందలి-భాగము, పాలు, వంతు.

క. కోరనఁ బాలన నంశం, బు... ఆం. శే. ౪౫.

ఉ. వైరులఁ జంపి భూప్రజకు వర్ధనముం గలిగించి పాడిమైఁ, గోరరి గొంచు సద్వ్యయము గోరి యొనర్చుట రాజధర్మవి, స్తారముగా బలారికి వచస్పతి చెప్పుట యప్రసిద్ధమే. శార. భీష్మ. 3. ౩౦౯.

క. దున నియ్యకొన్నకృషికుఁడు, దునకయ యున్నేని యొకని దున్నింపఁ దగున్, దునక దున నీయ కాఁగినఁ, గొనఁగా నగుఁ జేనియరియుఁ గోరు నతనిచేన్. విజ్ఞా. వ్యవ. ౧౫౧.

సంగోరు=సగముపాలు.

మేటికోరు=పెద్దభాగము. (రైతునకు నెల్లభాగము. బ్రా.)

౪. (సం. కారః.) రాజాదులకిచ్చుధనేతరవస్తురూప మైనకప్పము.

చ. అరులకుఁ గోరువెట్టితిఁ గదా నిమఁ దమ్ముఁడ వైరిఁ జంపి యె,వ్వరివలమూఁపుమీఁద విలు

నైతు నయోధ్యకు నెట్లు పోవుదుర్, మరలి
సుమిత్ర న న్నడిగినం దలవంచుట యుత్తరం
బె... రామా. ౭. ౩౭.

జ: కోరము, కోరాడు.

కోరురాజనాలు. వి. బ. ధ్యానవిశేషము. (బ్రా)

సీ.... జిలకఅరాజనా ల్చింతపువ్వులు గోరురాజ
నా ల్బుదపోల్ రాజనాలు. హంస. ౪.౧౭౭.

కోర్ణగండు=కొర్నవగండు. వి. క్రూరమృగవిశేష
ము, దుమ్మలగొండి.

మ.... కోర్ణగండ్లు గుఱపోతు ల్కొండగొఱ్ఱె
ల్కారం,గులు నెందెందుఁ గనుంగొనంగ వని
లోఁ గోటానఁగోటుల్ నృపా. ఇందు. ౨.
౫౧.

కోఱ. వి. (సం. ఖురః. త. కోరప్పల్.) ౧. పల్లు,
దంష్ట్ర.

చ. తమలము కెంపున న్మెఱుఁగు దాఁకినచెందిర
కావికోఱలున్ ...ఒప్పమిండజం,గము చను
దెంచె... హర. ౧. ౧౫.

సీ. మెఱుఁగుఁగోఱలు డుల్ల మృత్యుదేవతనోరు
దట్టించి యముకాలఁ దన్ని నాఁడు. భీమ. ౧.
౧౧౦.

(కాలనేమి) ఉ. కోఱలు దీటుచున్ నయనకోణ
ములన్ దహనస్ఫులింగముల్, కాఱఁగ... హ
రి. పూ. ౪. ౧౪౪.

గీ... వాసుకికోఱలు వెఱుక... భార. విరా. ౪.
౨౧౩.

చ. బరవస మొప్ప గాలితడఁబాటు మెయిన్
గవి దూటి యొక్కకు, ఱుక్కరము తమంబు
లో వెరఁజి కోఱలచేఁ గబళించి పొట్టపెం, జె
ర నుడుమంచుఁ దెచ్చి కని చేవ దొఱంగక
ద్రుంచి వైచె...మనుచ. ౪. ౫౭.

కోఱలుతీసినపాము = కోఱలు తీసినపామువంటి
ది. (వా.)

కోఱకైదువ=దంష్ట్రాయుధము, పాము.

గీ. చలువ గలమత్తిరొల్లిక్రీఁడట్టుమీఁద, నిలువ
నందఱితోఁ గూడఁ బాలసు మెసవి, కోఱకై
దువదు నెదారిగుఱుతుగట్టు,సామి సంతోసమున
నున్న సమయమునను. ప్రబంధ. ౨౧౦. (కోఱ
కైదువదు నెదారి=సర్పరాజు, శేషుఁడు.)

జ: కోఱకొమ్ము, కోఱపల్లు.

కోఱకొమ్ము. వి. (కోఱ+కొమ్ము) సూదికొమ్ము,వాఁ
డిమొన గలకొమ్ము. (బ్రా)

సీ. మీఱిజినక్రొవ్వాఁడికోఱకొమ్ములఁ బుట్ట లాడ
కాడకును గోరాడి యాడి. వి. పు. ౭.౩౦౪.

క్రోఱడము. వి. ౧. క్రోధము, కోపము.

చ. పడిగొని కాలకేయభటవర్గము ద్రోచినఁ దాను
సేనలుం,గడఁగి నిశాచరేశ్వరుఁడు గ్రందుగఁ
దాఁకి రణంబునందడిం, దొడిఁబడ ప్రేసెఁ దీ
వ్రతరదోశశనిం దను నీడఁబోక కో,ఱడము
న బిట్టు గిట్టినముఱంది నెఱుంగక దుర్మదాం
ధుఁడై. నిర్వ. ౫. ౭౭. (చూ. ౭౬.)

౨. క్రౌర్యము.

గీ. బాలకునిఁ జంపఁ దలఁచుట పాప మనక, కో
ఱడంబున నొండొరు మీఱఁ బాఱి, వేఱు వే
ఱు యుపాయముల్ వెదకి వెదకి, కలయఁ బ
ల్కకిరాతులఁ గాంచి యచట. దశకు. ౨.
౭౧.

౩. ప్రతికూలవచనము.

చ. ధనదునియొద్ద కేఁగి యుచితంబుగఁ బల్కి
పురంబుఁ బాసి పొమ్మని మును చెప్ప కోఱ
డము లాడిన మద్భుజశక్తి యంబుజా, సనవర
శక్తి మూలబలశక్తి యెఱుంగఁగఁ జాటి చెప్పి
రమ్మని చతురాతిభాషణుఁ బ్రహస్తునిఁ బు
చ్చె సురారి లంకకున్. నిర్వ. ౩. ౯౯.

ఉ. జీఱికకల్లు ద్రావి మదసింధురగామిను లన్ని కే
రియ,ల్వాఱుచు గొఁడుగీతములు వాడుచుఁ
బొల్పుగఁ గ్రాలి యాడుచున్, గోఱడమాడు

చం బతులకు న్వళవస్తులు గాక మేరకున్, మీఱుచు వన్యకాంతలు రమింతురు తద్విపి నాంతరంబునన్. కు. సం. ౬. ౭౦౨. (ప్రాక్తప్రతిపాఠము.)

కోఱపల్లు. వి. ఔ. (√కోఱ) మృగదంష్ట్రవలె వాఁడి మొనగలిగి పలువరుసలో ప్రక్క నుండుపల్లు.
(వ్యవ) పిల్లవానికి ముందఱిపండ్లు వచ్చినవి కాని కోఱపండ్లు రాలేదు.
సీ. దేవేంద్రమదభేది తెలిచాయ గలకోఱపంటి మొనల్ సానఁబట్టుకొమ్ము. కువల. ౨. ౧౦౨.

కోల. వి. (క. త. మ. కోల్.) ౧. చేతికఱ్ఱ; కఱ్ఱ; బెత్తము.
గీ. బాలుఁ డొక్కఁడు కొండొకకోల నేతఁ, బట్టుకొని...భార. ఆది. ౬ ౨౬౦.
చ. కలికిపిసాళినవ్వు లెసఁగన్ వటుధూర్తులు కొంద ఱొండొరుం, దలకొన నెచ్చరించి తమదండపుఁగోలల నున్నమాఱుగోఁ, చులు వెసఁ బుచ్చి వైచి...ప్రభా. ౧. ౧౦౨. (దండపుఁగోల=దండముగా నుపయోగించుకఱ్ఱ.)
గీ...హెగ్గడికత్తె లరిది, పైఁడికోలలు పూని వే పదఁ డటంచుఁ, బల్లకీముందఱను బరాబరులు సేయ. యయా. ౪. ౧౫౮.
౨. (చెఱకు) గడ. (చూ. చెఱకుఁగోల.)
౩. (గొడుగు మున్నగువాని) కామ, దండము.
చ. గొడుగుల గాలిఁ గూల్చి మఱి కోలలతో డనపాఱనాన్చెఁ జే, ద్వడ జడి మేఘుఁ డట్లకట పాంథులపైఁ దన కెంత వైరమో. ఆము. ౪. ౧౨౯.
౪. పుల్ల, పుడుక.
క. వాలికపూములుకులఁ ద, త్కాలంబునఁ దొంటి యంపగంట్లును రేఁగెన్, జాలఁగ నురిసినపుండులు, కోలలఁ గెలఁకు టని యాళకుంతల కయ్యెన్. పి. శకుం. ౩. ౧౭౦.
౫. బాణము.
శ. విందునిసారథి నొకకో, లం దునిమిన వాహములు గలంగంబడి...భార. భీష్మ. ౩. ౩౩.
ఆ. కుండనీరు ముంప ఘుమఘుమధ్వని వినిఁ, గుంభినిన దబుద్ధిఁ గోలఁ దొడిఁగి, కడిమి నేయ...భా. రా. అయో. ౧౭౬.
౬. కఱ్ఱకుట్లు కాల్చుట కుపయోగపడుసాలము, ఇనుపసలాక.
సీ. చట్టువం బొకచేతఁ బట్టి ఖడ్గము సంకఁ దగిలించి సురియతో బిగియ ద్రిండు, గట్టినసుఁజేలక ప్పెంతయును జెన్ను సేయంగ డాపలిచేతియందు, జెడిదంపుఁగోలలు బెడఁగొంద...భార. విరా. ౧. ౨౧౧.
౭. శిశ్నము, మగగుఱి.
గీ. గుదమునం దేనుమాఱులుఁ గోల నొక్క, మాఱు డాపలిచేఁ బదిమార్లు రెండు, చేతులను నేను మాఱులుఁ బ్రీతి మన్ను, చమికి శౌచంబు చేయుట చదురుఁదనము. విజ్ఞా. ఆచా. ౩౯.
విశే. దీర్ఘవృత్తము. (వ్యతి. గుండ్రము.)
ఉదా: కోలమొగము, కోలనిమ్మ, మొ.
కోలమూఁపు=ఎత్తైనమూఁపు.
సీ. బూరకాళులు నీచవోయిన చేతులుఁ గోలమూఁపులు గుదిగొన్నతొడలు. ఉ. హరి. ౨. ౧౩౨.
నేలకుఁగోలకుఁ దెచ్చు=(కొందఱను నేలఁ బడవైచు కొందఱను బాణములతో కొట్టు) పలువిధముల క్షోభపెట్టు. (క్రిందుమీఁదుచేయు. శ.ర, బ్రౌ.)
క. నకులుఁడు సహదేవుండును, బ్రకటభుజాస్ఫురణమున నరాతిబలము నేలకుఁగోలకుఁ దెత్తురనో, రికివచ్చినయట్టు లాడిరే యిబ్భంగిన్. భార. కర్ణ. ౩. ౮౮.
గీ. కోలుమసఁగి గురుండు పాంచాలసేన, నేలకును గోలకును దెచ్చె...భార. ద్రో. ౫. ౩౦౧.
కోలకుఁ దెచ్చు=బాణమునకు గుఱిసేయు.
(శ్రీరామావతారమున) గీ. కడలిఁ గోలకుఁ దెచ్చి నగబ్బి వీవ. పారి. ౧. ౪౯.

పా: కోల లేనికొట్టు, త్రాడు లేనికట్టు. (బ్రౌ)

జ: కోలకాఁడు, కోలక్రోఁతులు, కోలగగ్గెర, కోల జున్ను, కోలజెముడు, కోలదబ్బ, కోలదివియ, కోలదివ్వె, కోలనిమ్మ, కోలపాల, కోలపాన్న, కోల మెఱుఁగు, కోలలవారు, కోలవస, కోలాకుపాన్న, కోలాట, కోలాటపుఁగమ్మ, కోలెమ్ము.

కోల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.౧. చవ్య మనుగంధద్రవ్యము శీ. ౨. పిప్పలి శీ.

కోలంబకము. సం. వి. అ. పుం. వీణాశరీరము, వీణయొక్క సర్వాంగము.

కోలకందము. సం. వి. అ. పుం. కృమిఘ్నము, ఒక జాలిదుంప శీ. (రా. ని.)

కోలకము. సం. వి. అ. న. ౧. తక్కోలపుఁజెట్టు. ౨. మిరియము శీ. పుం.౧. అంకోలము, ఊడుగు శీ. ౨. బహువారకము, విరిగి శీ.

కోలకాఁడు. విణ. (కోల+కాఁడు.) వేత్రధరుఁడు, చోపుదారుఁడు.

ద్వి. వెడనవ్వు గదుర భూవిభుని డాయుటయుఁ, గడు రయంబునఁ గోలకాండ్రదలింప, వడి వ్రేయవచ్చినవారి వారించి, పుడమిఱేఁ డాతనిపోలిక దెలిసి. నవనాథ. ౪. ౧౩౧ పా.౧౩ పం.

సీ. అఖిలజీవుల నేర్చుయముఁడు నాముందఱఁ గోలకాఁడై యుండు వేళ యెఱిఁగి. సీతావి.౪. ౧౧౧.

కోలక్రోఁతులు. వి. బ. (కోల+క్రోఁతులు) బాల క్రీడావిశేషము, కోఁతికొమ్మంచి.

సీ. కోలక్రోఁతులు బిల్లగోళ్లు దూరనగోల లందలం బులు మఱి కుందికాళ్లు...గీ...ఆదిగా శైశవ క్రీడ లాడి రచట, రామకృష్ణులు గోపదార కులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

కోలగగ్గెర. వి. (√ కోల) కాళ్లకు త్రాడు తగిలించి ఏద్దులను మూటకట్టుగా కట్టి పడవేయుట.

గీ. ఎద్దులను గాళ్లు గట్టి క్రిం దేయు టొప్పఁ, గోలగగ్గెర యనఁగ...ఆం. భా. ౩. ౩౨.

గీ. అసియుఁ శాత్త్రయుఁ దేఁ బంపి యాంత్రపల్లిఁ, గోలగగ్గెర ద్రోయఁ దక్కుజముతోడ, నొరగి రక్కసులో దైన్యవిరహితముగ, ధర్మ మెఱింగించుసూక్తి నాతండు వలికె. ఆము. ౬. ౨౭. (శ. ర, బ్రౌ. పా-కోలగగ్గెరద్రోయక=పసరమును కట్టి పడవేయునట్లు పడవేయఁగా)

కోలచ్చౌరి. వి. నాట్యవిశేషము.

ఉ. దేశివిధంబు రట్టణము దివ్యకలాసియుఁ గోలచారి... శ్రీరం. మా. ౪. ౧౬౨.

కోలజొన్న. వి. (√ కోల.) ఒకరకము తేనె, ఔద్దాలకము. (శ. ర)

కోలజెముడు. వి. (కోల+జెముడు) ఒకవిధ మగు జెముడు, సింహుండభేదము శీ.

గీ. నేలతీఁటకసిందయుఁ గోలజెముడు ... మొదలు, గాఁ గలుగునట్టిచిఱుచెట్లఁ గాంచి యంత. హంస. ౪. ౧౦.

కోలదబ్బ. వి. (√ కోల.) ఒకజాతిదబ్బ శీ. (శ. ర.)

కోలదలము. సం. వి. అ. న. నఖ మనుగంధద్రవ్యము శీ.

కోలదివియ. వి. (√ కోల) కాఁగడా.

గీ. కోలదివియలవెలుఁగు దిక్కులకు నిగిడి, తొడరి పురవీథిఁ జీకటిఁ దొలఁగఁ దోల. దశకు. ౫. ౯౦.

కోలదివ్వె(వ్వియ)=కోలదివియ.

ద్వి...తలవరులు, కోలదివ్వెలవారిఁ గొంచు నవ్వీథిఁ, బదపదఁ డిదె దొంగపదపంక్తి చొప్పు, వదలకుం డని రాఁగ...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౩౯౯ పం.

కోలనిమ్మ. వి. (√ కోల) నిడుపుగా నుండుకాయలు గలఒకజాతినిమ్మ శీ. (శ. ర.)

కోలపాల. వి. (√ కోల.) అక్కుపుష్పిక ఌ. (శ. ర.)

కోలపుచ్ఛము. సం. వి. అ.పుం-పందితోఁకవంటి తోఁక గలది-రాపులుఁగు.

కోలపొన్న=కోలాకుపొన్న. (కోల+పొన్న.)

సీ. కోలపొన్న యనంగఁ గొమరారుఁ బృశ్నిపర్ణి యు...ఆం. భా. ౨. ౫౫.

కోలము. వి. (త. కోలమ్=ఆట.) నాట్యభేదము. (బ్రౌ.)

గీ. గగనరంగస్థలంబున మిగులఁ బ్రౌఢి, మమునఁ గాళిక నిల్చి కోలము నటింపఁ, బొరి మొగంబున రాలునిప్పుకలనంగ, గుంపులై రాలె మహి నింద్రగోపతతులు. ఆము. ౪. ౯౭.

కోలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఖంజము, కుంటిది. వి. అ. పుం. ౧. పంది. ౨. తెప్ప. ౩. శనిగ్రహము. ౪. ఒడి. ౫. కౌఁగిలి. ౬. మూషికము, ఎలుక. న. ౧. అర్ధకర్షమెత్తు. ౨. తక్కోలము ఌ. ౩. రేఁగుఁబండు. ౪. త్రికటుకము. ౫. శుంఠి, సొంటి.

కోలమెఱుఁగు. వి. (కోల+మెఱుఁగు) నిలువుమెఱుపు, ఐరావతి.

సీ. శివుదిక్కునందు వేకువఁ గోలమెఱుఁగులు మెఱసె...హరి. పూ. ౭. ౧౬౦.

వ. కోలమెఱుంగులతెఱంగున రంగు మీఱుబంగారుజలపోఁతబెత్తంబులనటున ఘటిల్ల ...కళా. ౭. ౬౯.

కోలలవారు. వి. బ. (√ కోల) వేత్రధరులు, చోపుదారులు.

వ. సైనికులం జేరుకొని వాసి యెక్కించి పురికొలుపుకోలలవారియెలుంగులును...ఉ. హరి. ౩. ౨౭.

కోలవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గజపిప్పలి ఌ.

కోలవస. వి. (√ కోల) జటిల ఌ. (శ. ర.)

కోలశింబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఖుట్వా, కంబళిచిక్కుడు ఌ.

కోలాకుపొన్న. వి. (కోల+ఆకు+పొన్న) పృశ్నిపర్ణి, అంఘ్రిపర్ణిక ఌ.

సీ...చిత్రమూలము నల్లతీఁగె కోలాకుపొన్న... హంస. ౪. ౧౦.

కోలాట(ము). వి. (కోల+ఆట-త. కోలాట్టం.) హల్లీసకము, స్త్రీలు చేతికోలలతో తాళము వేయుచు పాడుచు చుట్టును తిరిగి ఆడెడు ఒకవిధమగు ఆట.

సీ...కోలాట మనఁగ హల్లీసకం బలరుమారు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

గీ...నిద్దంపువేడ్కఁ, దవిలి కోలాట మాడుగంధర్వసతుల. చంద్రి. ౨. ౨౦.

వ... మోహనాంగులపాంశుళ్యంగారంబులు వెలపుచుఁ గోలాటలాడ. ల. వి. ౫. ౭౪.

(ఈ క్రింది ప్రయోగమున పురుషుల ఆటగా కూడ కనఁబడుచున్నది.)

సీ. కోలాటములు పిల్లఁగ్రోవులు గుమ్మడిక్రోవిహూఁతలు నూఁదుఁగ్రోవులు...గీ...ఆడుకొనుచుఁ, జమువుపై సంధ్యపై నాస్థ చాల లేక, పాలఁతియాకీలి నేఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచుండ. హంస. ౩. ౧౪౬.

కోలాటమునైచు=కోలాటమువేయు.

శా. గీర్వాణబాలామణుల్ ...పాడుచుం, గోలాటంబులునైచి రామతిశ్రమం గూర్తింగలాక్షింపఁగన్. చంద్ర. ౨. ౧౩౯.

కోలాటపుఁగమ్మ. వి.(కోలాటము+కమ్మ) ఒకవిధమైననగ, కర్ణాభరణవిశేషము.

సీ. కడియాలుఁ బెక్కుజోకలయుంగరములు ముంగరయుఁ గోలాటంపుఁగమ్మతోడు. కళా. ౭. ౬౬. (ముంగరయును గోలాట కమ్మతోడు. పాఠాంతరము-శ.ర.)

కోలారికము = కోలారికము. చూ. (త. కోలారి క్కమ్.)

కోలారికమంపు=ద్వంద్వయుద్ధమునకు రమ్మని (క టారిని) పంపు.

క. నూఱెలను నింద్రజుఁడు కో,లారికమంపిన న లందు లలితోల్లాసం, బారంగఁ గొదవపడె నా, యారీతియు మంచి దని ప్రియంబునఁ బలికెన్. కువల. ౫. ౫౫.

కోలాస. వి. (కోలు²+ఆస.) పేరాస, అత్యాశ.

ద్వి. కనుకనిఁ బ్రాణలింగప్రసాదంబుఁ, గొన ని త్తురే మీకుఁ గుటిలాత్ములార, కోలాస లేల పైఁ గొసరఁ గుంచంబు, గూలబడ్డ ట్లగు...బ స. పు. ౭. ౫౭౯.

సీ...దర్శనములు కోలాసఁ గొనక...పి.శకుం. ౪. ౧౭౫.

కోలాసకత్తియ(త్తె). వి. (√ కోలాస) అత్యాశ గలయాఁడుది.

ద్వి. పుట్టినప్పుడ నేర్చుబుద్దులపోక, కోలాసక త్తియ...ఆలంజెతల్లి. పండితా. పురా. ౧౨౨ పా.

కోలాహలము. సం. వి. అ. పుం. కలకలము, అల బలము, పెద్దరొద.

కోలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. రేఁగుకీ. ౨. గంగ రేఁగు కీ.

కోలు¹. వి. (√ కొను) ౧. అనుప్రయుక్తమైన కొనుధాతువునకు భావార్థకరూపము.

గీ. తమి నెమకుక్కోలుసేయు మాతల్లి చెలుల. క శా. ౭. ౭౨.

సీ. పొంగారు మైఁ దోఁచుళ్ళుంగార చేష్టలతమిఁ దెచ్చికోలుమూర్ఛ్యమున డాఁచి. మనుచ. ౩. ౯౭.

౨. కొల్ల.

క. మున్నను నేఁ గారణముగ, నన్నియుడుమల నుభవించి రనుజులు వీరిం,గన్నారఁ జూతుఁ గాని జగన్నుత భీష్మునకుఁ గోలుగా నీఁ జా లన్. భార. భీష్మ. ౩. ౨౫౧.

జ: కోలుపడు, కోలుపుచ్చు, కోలుపోక, కోలు పోవు, కోల్పాటు.

కోలు². క్రి. విణ. (క. కోల్) మిక్కిలి. (చూ. కోలుమసఁగు.)

విణ. పెద్ద. (ఈయర్థమునఁ గొన్నిముద్రితప్రతు లలో 'క్రోలు' అని గలదు.)

ఉదా: కోల్పులి, కోలుమొసలి, మొ.

జ: కోలాస, కోలాసకత్తియ, కోలుకాఁడు, కోలు కోను, కోలుకోలుపు, కోలుతల, కోలుపులి, కో లుమసఁగు, కోలుముందు, కోలుమొసలి.

కోలు³=కోలె². అవ్య. మొదలుకొని, ఉండి.

గీ. ఇప్పు డేఁడాదిగోల్ సామి యేఁగుదేమి, నేల యీనినతెఱఁగున నోలి నెపుడుఁ,గడిమి నెడ యాక తిరుగు మెకంబు లడవి. యయా. ౧. ౧౦౬.

కోలుకాఁడు. వి. (శ.ర- √కోలు²?- క. కోలు గాఱ=బంటు. కోలకాఁడు?) ౧. సుంకరి క్రింది బంటు.

(సంతవర్ణనము) సీ. పెనుఁగోలుకాండ్రకు జనన మూహంబులగణుతి చూపెడు నాయకప్రభుం డు. హంస. ౨. ౪౮.

౨. కావలివాఁడు, కాపరి.

క. కనుఁగొనినమాత్ర నొండొరు, మనములు నొ డఁబడిన వారి మఱియెక్కడకుం, జనకుండ న డ్డుపెట్టఁగ, మనసిజుఁ డను కోలుకాఁడు మా టికిఁ దటిమెన్. విక్ర. ౭. ౨౫.

3. నియమించెడియధికారి.

క. పులి కోలుకాఁడు గావున, నలయక పరువె త్తిగి వాని ననుపఁగ నోకనాఁ, డోలసి యొ క చెవులపోతుకుఁ, గలయఁగ నీవరుస యను

చుగ్రక్కునఁ జెప్పెన్. నా. పంచ. ౧. ౨౮౬.

కోలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతివాఁడు.

కోలుకొ(ల్కొ)ను. అ. క్రి. (√ కోలు².) ౧. ఉత్సహించు.

ఉ. ...నీకటాక్షదృ, క్కోణముప్రాపున న్మరుఁడు గోల్కొని పంత మెలర్పఁగాఁ గొనెన్, బాణదశార్ధపాతమునఁ బావకుభూరిమనోభిమానముల్. నైష. ౮. ౩౧.

సీ. భద్రేభములు వీడుపడఁ దాఁకఁ గోల్కొని గుండెలు వగులంగఁ గ్రుమ్మి క్రుమ్మి. గీ...రణంబులో నేపు చూపె, భట్టి జగజెట్టి డీకొల్పు భద్రగజము. విక్ర. ౮. ౧౧౧.

౨. వర్ధిల్లు, వృద్ధి నొందు.

క. దీప మణఁగఁ జీకటియును, గోప ముడుగ శాంతిగుణముఁ గోల్కొనుక్రియ నా, టోపోద్భట మగువేసవి, కై పు సడలఁ దోఁచెఁ గారుకాలము దళమై. పాండు. ౮. ౧౯.

చ. తనయుదరంబునం బొడమి తామ్రరుచిచ్ఛటలుల్లసిల్లఁ గో, ల్కొనుధరణీజసంతతికి...ఆము. ౫. ౧౧౬.

౩. (మూర్ఛాదిబాధలనుండి) తేఁటుకొను, స్వస్థత నొందు.

క. నరసూను నపుడు కర్ణుఁ, డిరుమూఁడుశిలీముఖంబు లెద నించిన నొ, చ్చి రయంబునఁ గోల్కొని వా, నరదముఁ దునిమెన్ సకేతుహయసూతముగాన్. జై. భా. ౭. ౧౯.

క. దనుజేంద్రుఁడు గోల్కొనసీ, కనిశముఁ బోఁద్రోలుచుండు సమరగణంబుల్. కు. సం. ౮. ౩౬౯.

గీ. కొంతమాత్రపుటేవి గా కింత లేసి, తలము తప్పి నయీవులు తగునె యియ్య, నిచ్చి మఱి కోలుకొన లేక యేపు దఱిఁగి, పోవఁ దెగడరె జనులు దుర్బుద్ధి యనుచు. హరిశ్చ. ౮. ౭౩.

కోలుకొలుపు. స. క్రి. (√ కోలుకొను) కోలుకొనఁజేయు. (ఉత్సహింపఁజేయు, ప్రోత్సాహపఱచు.)

సీ. రవిఁ దెత్తుమే నీకు రమణుఁడు గా నలకూబరుఁ దెత్తుమే కోలుకొలిపి. కు. సం. ౬. ౬౭౪.

కోలుకోలన్నలు. వి. బ. బాలికాక్రీడావిశేషము.

సీ. గుజ్జెనగూడులు కోలుకోలన్నలు గీరనగింజలు ...హంస. ౫. ౧౫౫.

కోలుత(ల్త)ల. వి. (కోలు² + తల-త. కోలుదల్.) ఎదుట నిలిచి చేయుయుద్ధము; యుద్ధము; దెబ్బ.

వ. శకుని కడంగి యోధవరులతో వీరు కోల్తల సేయుం డేను బెడమట్టునఁ దాఁకి ధర్మనందనాదుల సమయించెద నంచు సముద్ధతిం గదిసె. భార. శల్య. ౧. ౩౩౭.

శ్లో. యుద్ధ్యధ్వమగ్రతో యావత్ పృష్ఠతో హన్మి పాండవాన్. సం. భార. శల్య. ౨౨. ౨౬.

ఆ. అతఁడు పడిన వెండి యానేనఁ గోల్తల, సేయ నొకఁడు లేమి సిద్ధము...భార. ఉద్యో. ౨. ౨౧౯.

శ్లో. భీమసేనే చ నిహతే కోఽన్యో యుధ్యేత భారత, పరేషాం తన్మమాచక్ష్వ యది వేత్థ పరంతప. సం. భార. ఉద్యో. ౫౫. ౬౧.

మ ...దనుజేంద్రుం డాత్మఁ జింతించి కో, ల్తలనేఁ జేసి జయింతు వైరి నని యాత్రాభేరి ప్రేయించినన్. రామా. ౭. ౬౦.

క. భూరిబలఘోర మగునా, భూరమణునికోలుతలకుఁ బోవక భీష్మ, స్ఫారబలము ద్రోణునిదో, స్సారంబును నచ్చి నీదుసైన్యము పెనఁగెన్. భార. భీష్మ. ౨. ౧౦౯.

చ. గురుఁ డనుతీవ్రమారుతముకోల్తల కోర్వక ధర్మపుత్రబం, ధురబలవారిదోత్కరము దూలుడు...భార. ద్రో. ౧. ౨౬౯.

క. ఆకతినపుఁగోల్తలకుం, గాక కలంగఁబడి నాల్గు గడలకు విచ్చెం, జీకాఁకుపడుచు నంగము, హీకాంతునిసేన లెల్ల నెంతయు భీతిన్. కళా. ౭. ౬౦.

కోలుత(ల్త)లసేయు = ౧. యుద్ధసన్నాహము చేయు; (యుద్ధమునకు) సన్నాహము చేయు.

గీ. మోహరించెను దండెత్తె మొనసె దాడి, చేసెఁ బోటాగ్రఁ గోల్తలచేసె ... అనఁగఁ బేర్లొన రుచుండు, నాహవోద్యోగ మొనరించె ననుట కు...ఆం. శే. ౧౩.

వ. సుశర్మ తమ్ముండు సంగతంబుగాఁ గోల్తలసేసి రథసమూహంబుతో విరాటవ్యూహంబు నెదు రుకొని...భార. విరా. ౩. ౧౫౨.

మ. అనికిం గోల్తలసేయ వార్నడచుచో ... అ చ్చ. రా. యు. ౨౩౭.

౨. యుద్ధము చేయుటకు ప్రోత్సహించు.

గీ. ఉన్నచోటన కదలక యున్నద్రోణ, భీష్ములును గోలుతలసేయఁ బెజిగి సేన, చంద్రుఁ డుద యింపఁ బెరిఁగినశరధియట్లు, తోడుతోడుతఁ బొంగారి చూడ నొప్పె. భార. భీష్మ. ౨. ౧౧౭.

౩. (సేనలను) నడపు.

శ. సమరథుఁడు బిరుదు లక్ష్మణ, కుమారకుం డేచి మొనలఁ గోల్తలసేయుక్, మిను నెల్ల మిగు లుభుజగర్వము మదముం గలఁడు కొనఁ డ రాతుల నధిపా. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౨౪.

శ్లో. లక్ష్మణస్తవ పుత్రశ్చ తథా దుశ్శాసనస్య చ. యుద్ధానాం చ విశేషజ్ఞౌ ప్రణేతారౌ చ స ర్వశః. సం. భార. ఉద్యో. ౧౬౬. ౧౪, ౧౫.

కోలుప(ల్ప)డు. అ. క్రి. (కోలు[1] + పడు) ౧. క్షీ ణించు, తగ్గు.

క. అలకాఁపువగలచిలుకల, కొలికికిఁ దమి యిం త యైనఁ గోల్పడక మదం, బలరారి యుండ ...హంస. ४. ౧౫౫.

౨. హింసింపఁబడు.

క. ద్రోణాచార్యునియుగ్రపు, బాణంబుల కోర్చి యతఁడు పకునంతకు నక్షీణధృతి నసమసమ ర, క్షోణి నిలిచి కర్ణుచేతఁ గోల్పడియెఁ గదే. భార. కర్ణ. ౩. ౨౪. (శ.ర.పా.)

మ. అడవిం గోల్పడు ప్రాణి యెయ్యదియు లే కా టోప మేపారన, చ్చెడుగం డుగ్రతఁ ద ద్వ్ర జంబు దెసకుక్ శీఘ్రంబ యేతెంచె ... హరి. పూ. ౮. ౧౦౪.

౩. అపహృత మగు.

క. హరిభార్యలు బోయలచేఁ, బరిభవమునఁ బొం ది కోలుపడి రని మదిలోఁ, బరితాప మొంద కుము భూసురశాపము మున్ను గలదు నూ వారలకుక్. వి. పు. ౮. ౨౮౩.

స. క్రి=కోలుపోవు.

(పోఁగొట్టుకొను.)

చ...నిన్ననుం, బుడమిని దమ్ముఁ గోల్పడిరి పార్థి భవత్పతు లైనపాండవుల్. భార. సభా. ౨. ౧౪.

చ...కోల్పడి తీవును నీదుశీలముక్. భార. శాం. ౩. ౧౪౫.

క. బలవంతుఁడు పై నెత్తిన, బలహీనుఁడు ధనము గోలుపడినయతఁడు మ్రుచ్చిల వేఁచువాఁడు గామాకులచిత్తుఁడు నిద్ర లేక కుందుదు ర ధిపా. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౧.

ఆ. ఆలికొఱకు ననుజుఁ గోలుపడితి. భా. రా. యు. ౫౯౪. భార. భీష్మ. ౧. ౮౦.

కోలుపుచ్చు. స. క్రి. (√కోలుపోవు.) కోలుపోవఁ జేయు.

(పోఁగొట్టు; చంపు.)

చ. అనవుడుఁ గీచకుండు హృదయంబునఁ బొంగి లతాంగితోడ నిట్లను ధృతి గోలుపుచ్చెఁ గు సుమాయుధుఁ డేటివిచార మిట్టు వేఁప నగు నె...భార. విరా. ౨. ౨౬౩.

ఉ. ఏమతి రక్షసాలనిమృగేంద్రుని నక్కయుఁ గోలుపుచ్చు సంగ్రామములోనఁ గ న్గలిగి కా నక తక్కిన నాశిఖండిచే, నీమను జేంద్రుఁ గో

ల్పడమె...భార. భీష్మ. ౧. ౮౦.

చ...పూ,రుఁ గురుని రంతి రాఘువు మరుత్తునిఁ గాలము క్రోలుపుచ్చదే. ఆము. ౨. ౮౦.

క్రోలుపు(ల్పు)లి. వి. (క్రోలు[2] + పులి) పెద్దపులి, వ్యాఘ్రము.

చ. అదియును గాక క్రోలుపులినైనను గారెనుపో తునైన నున్మదకరినైన నుగ్రమృగనాథునినై నను గిట్టి ముట్టి...పట్టుదు ... భార. విరా. ౧. ౮౩.

క... గొజియలపిండునకుఁ గవియుక్రోల్పులిక్రియ...భార. భీష్మ. ౧. ౨౯౬.

క్రోలుపోక. వి. (√క్రోలుపోవు)పోఁగొట్టుకొనుట.

సీ...అధిక,గుణుని సౌభద్రునిఁ గులభూషణంబుఁ బాంచాలితనూజపంచకముఁ గోలు. గీ.పోకఁ జేసియు గెల్పు గెల్పుగ మదీయ,బుద్ధి గైకొన దయ్యె...భార. శాం. ౧. ౬.

సీ. భూసుర దేవార్థములు పుచ్చికొనుట యర్థము గోలుపోక బాంధవులచావు...గీ...వీన నొకటఁ, గార్శ్యపాండురత్వంబులు గలుగు నన ఘ. భార. ఆను. ౪. ౩౮౬.

క్రోలుపో(ల్పో)వు=క్రోలుపడు. స. క్రి. (క్రోలు[1] + పోవు) పోఁగొట్టుకొను.

గీ... తొల్లిటిరాజవరులు, కాలవశమున నాయువుల్ గోలుపోయి...భాగ. ౧౨. ౧౪.

గీ...జంభారియెదురఁ, గాంతిసంపద గోల్పోయి కలియుగంబు, సాధ్వసాతిరేకంబున జలదరించె. నైష. ౪. ౯౫.

సీ. తాతలచేఁ బాలితం బైనమత్పురం బిటు క్రోలుపోదునే హీనవృత్తి. మార్క. ౬. ౧౧.

అ. క్రి. చెడు.

గీ. ఇట్టు లగుట యెఱిఁగి యెల్లభంగుల రహస్యంబు క్రోలుపోనియట్లు గాఁగ,నడరునీదుకోర్కి కనురూప మెట్టిది,యట్టిభోగభంగి ననుభవింపు. భార. విరా. ౨. ౨౬౨. (రహస్యము క్రోలుపోనియట్లు:-రహస్యము బయల్పడకుండునట్లు.)

చ. కినియుట మాను మే లె మునికిన్ గుపితత్వము శాంతవృత్తి నా,యనునయ మాదరింపు వినుమల్పతపంబులచేతఁ గోలుపో,దునె మత్రి యట్లు గాక యతిదుష్కర మైనతపంబు సంచితం, బనఁ దగుబ్రహ్మచర్యమును నాఅడిపోనె కటా శపించినన్. భార. అశ్వ. ౩. ౩౫.

శ్లో. న చ మాం తపసాల్పేన శక్తోభిభవితుం ప్రమాన్. సం. భార. అశ్వ. ౫౩. ౨౪.

౨. మోసపోవు.

సీ. క్రోలుపోయె ననంగ బేలుపోయె ననంగ మోసపోయె ననుట పాలుచు...ఆం. భా.౩.౯౪.

క్రోలుమ(ల్మ)సఁగు. అ. క్రి.(క్రోలు[2] + మసఁగు) కసిమసఁగు, మిక్కిలి విజృంభించు;అతిశయించు.

చ.కుపితయు గాంతరుద్రుగతిఁ గోలుమసంగినవాఁడు భీష్ముఁ డేఁ,చి పటుభుజాబలంబు విలసిల్లఁగ మార్కొనకున్కి యొప్పునే. భార.భీష్మ. ౨. ౧౩౮.

చ...ఆదినూ,కరములుపోలెఁ గోల్మసఁగి కైపుఁ గొన్ని మదాంధగంధసిం,ధురములు..కు. సం. ౧౧. ౪౨౩.

సీ. క్రోలుమసంగెడుకోర్కుల వెనువెంటఁ బాఱుచు నునికికి నూఱటయును. ఆ. లేమిఁ దాల్మి గొనఁగ లేక యలంమరి...భార. విరా. ౨. ౩౧౫.

స. క్రి. చంపు, కసిమసఁగు.

సీ. తండ్రి యధ్వరవిఘాతకు బారిసమరినఁ గొడుకు శంఖనఖాఖ్యుఁ గోలుమసఁగె. కవు. ౨. ౧౧౮.

క్రోలుముందు. వి.(క్రోలు[2] + ముందు) మిక్కిలిముందు, మున్ముందు.

గీ. లలితలావణ్యతారుణ్యలక్షణముల, నవరలక్ష్మి యటంచు నయ్యబలమీఁద, నలిననాభుండు

. కనువేసినాఁడు గానఁ,గోలుముందుగ నీవ చే
కొనఁగ వలయు. వరాహ. ౧౧. ౫౨.

కోలుమొ(ల్సో)సడి, కోలుమొ(ల్సో)సలి. వి. (కోలు+ మొసడి) పెద్ద మొసలి.

తరలము...వీన నెన్నఁడు నాడ నో,డుదురు సన్నునలిందుఁ గోల్మొసడుల్ గొను న్వడిఁ జొచ్చెదుఙ్. భార. ఆది. ౮. ౧౪౮.

సీ. మునుఁగుచో నడుమఁ గోల్మొసలి మ్రింగె... కళా. ౪. ౧౪౨.

కోలె[1], వి. కొయ్యకాలు, వెన్ను కోసినకాఁడ. (శ. ర, ప్రా.)

కోలె[2] = కొలె. అవ్య. ద్రు. మొదలుకొని,ఉండి.

సీ. జనసుత దానివత్సంబు నిన్నటఁగోలె నుడుగక యఱచుచు నున్న యదియు. భార. ఆది. ౮. ౧౧౮.

సీ. గోగ్రహణంబునఁ గోలె ....భార. ఉద్యో. 3. ౯౨.

క. నినుఁ గనినప్పటఁ గోలె...భా. రా. అర.౧. ౧౪౯.

గీ...పుట్టినకోలెను...భార. విరా. ౧. ౭౪. (పుట్టినకోలెను=పుట్టినది మొదలుకొని.)

కోలెమ్ము, కోలెమ్ముక, కోలెముక. వి. (కోల + ఎమ్ము) కశేరుక, వెన్నెముక.

ఆ. నేలఁ బెట్టి వానికోలెమ్ము బల్లున, విఱిచి నడుము ద్రుంచి వీచి వైచె. భార. ఆది.౬.౨౧౫.

గీ. కఱకుటంఘ్రుల నిఱికించి గజ్జె గదలఁ, గఱికి నెఱినెఱిఁగోలెమ్ముకయును విఱుగ,విఱిచె వడిఁ గైజు నొక పెద్ద వేసడంబు. మనుచ. ౪.౫౮.

ఉ. కొన్నిటి నప్పళించుకొని కోలెముకల్ నుఱుమాడు నిట్టు ల,య్యన్నిటి నయ్యులూకము రయం బెసఁగ న్వధియించె భూవరా. భార. సౌ. ౧. ౧౮.

కోల్పా(లుపా)టు. వి. (√ కోలుపడు) కోలుపడుట.

(భంగము, చేటు.)

శా. కుంతీసూనునిచేతఁ గర్ణున కనిం గోల్పాటు వాటిల్లునే. భార. కర్ణ. 3. ౭౭౫.

శ్లో. న చార్జునో జేష్యతి కర్ణమాహవే. సం.భార. కర్ణ. ౯౪. ४४.

(పోఁగొట్టుకొనుట.)

గీ. ధరణిరాజ్యముగోల్పాటుఁ దండ్రిచావు, నిష్టబంధువియోగంబు ... భా. రా. అర. ౧. ౨౧.

కోల్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిప్పలి కి.

కోళము. వి. (క. కోళ)బొండ,ద్రుపదము.

ద్వి. నూలిసంకెలఁ బాఱనూఁకి బంగారు, కోళంబులోఁ గాలు గ్రుచ్చిన ట్లయ్యెఁ,జిన్నసంసారంబు చీయని రోసి, చన్నుగాఁ బెట్టెఁ గా బాహ్యాలంపటము. ప్రభులిం. 3. ౮3 పా. ౬ పం.

కోళిగి. వి. నతివిశేషము, నమస్కారభేదము.

వ...మాయాస్థలమందలిమధుసూదనునకుఁ గోళిగి ...ప్ర బంధ. ౮౭౦.

కోళ్లె. విణ. వెఱఁగుపడువాఁడు, విస్మితుఁడు.

సీ. కోశె నాఁగను వెఱఁగుపడువాఁ డనఁగను విస్మయావిష్టసంజ్ఞ వెలయుచుండు. ఆం. భా. 3. ౯.

కోవ=క్రోవ. వి. ౧. (ముత్తెములు మున్నగువాని) సరము, హారము; పేట.

ఉ. క్రొత్తమెఱుంగుముత్తియపుఁ గోవయొ వాలు మెఱుంగుఁదీవయో...సుప. ४. ౬౨.

సీ. అతిభోగభాగ్యంబు లనుముత్తియంబులసరులఁ గూర్చినకోవ శంభుసేవ. రాజశే. ౧. ౬౭.

౨. బిడ్డలకు గొంతుకయందుఁ గలిగెడుకోగవిశేషము.

ద్వి. అజేమియో కోవయో యంగిటిముల్లో. బస. పు. 3. 3౬౫ పం.

౩. కోమ, గోపురాకారముగా నుండుపుట్టచివర. (శ.ర.) ౪. వంశానుక్రమము.

ఉదా: ఆపిల్లకోవ మంచిది కాదు. (బ్రా.)

కోవలుపడవ్రాయు=పూసగ్రుచ్చినట్లు లిఖించు.

క. ఆవృషలీపతి యావజ్జీవంబుగ నంతనంతఁ జేసిననానాంహోవిసరంబులు పటమునఁ, గోవలుపడ వ్రాసి చిత్రగుప్తుఁడు దాఁచెన్. పాండు. ౫. ౭౪.

కోవరము. విణ. గాఢము, అధికము.

క...వానిమాటలకు లో,లో వెడవెడ నగుచు నింటిలోపలి కలయి,చ్ఛావతి పోయెం బోయినఁ, గోవరపుంబ్రేమఁ గాఁపుఁగొడుకవ్వేళన్.

ఉ. కే లగలించి పట్టి రతికిం బిరువీఁకులు సేయ ...వేం. పంచ. ౪. ౯౯౭, ౯౯౮.

కోవి. వి. జాడు,క్షీణసస్యము.

సీ. కోవి యనఁగను గ్రోవి యనఁగ జాడనంగను క్షీణసస్యంబు దగును. ఆం. భా. ౨.౨౩౭.

కోవిదారము. సం. వి.అ. పుం. ఎఱ్ఱకాంచనముచెట్టు.

కోవిదుఁడు. సం.విణ. (అ. ఆ. అ) పండితుఁడు, విద్వాంసుఁడు.

కోవు. వి. అర్చుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ. కో వని యార్చినం జెసలఁ గుంజరముల్ చెదరెన్...కాశీ. ౨. ౩౫.

ఉ. ...కంతుఁడు గ్రుఁడై, కో వని యార్చి లేఁజిగురుఁగుంతముఁ గైకొని యడ్డగించునో. పి. శకుం. ౩. ౩౪.

ఉ. కోవున నార్చి ... కకు. ౨. ౯౧.

కోవురము. వి.౧.ఉక్కళము,శత్రువులరాకను దెలిసికొనుటకై ఉన్నతస్థలములందు ఉంచుకావలి. (శత్రువును పట్టుకొనుటకై పొంచెడిపొంచు. శ. ర, బ్రా.)

గీ. ఉదయగిరిమీఁదఁ గోవురంబుండి నిగుడు,నహితకవిరశ్మి చే బద్ధుఁ డగుచుఁ దోడి,బలగ మైనట్టిచుక్కలవలన త్రోవఁ, జూప నేతెంచె ననవేగుఁజుక్క వోడి చె. మనుచ. ౩. ౫౪.

౨. చెట్లపై కెక్కి వైరులనుచూచుట.

సీ. కోవురం బనఁ జెట్లకొన కెక్కి వైరులఁ జూచుట యర్థమై తోఁచియుండు. ఆం. భా. ౩. ౨౯.

కోవెల[1]=కోయిల[1]. వి. గుడి, దేవాలయము.

మ. అలచట్టుం దలచుట్టుఁగన్గలికిఁ జేయం జాలురావేల్పుఁ గో,వెలచుట్టున్ సుమనోవతంససరణిన్ వేంచేయఁగాఁ జేసి... బహు. ౫. ౬౦.

ఉ. కోవెలపారుపత్తెమునకుం బనిఁ బూనియునేను సాధుసం, సేవయు దీనపోషణముఁ జేసితిఁ గావున నీభవంబునన్, భూవర జాతిసంస్మరణము న్వహియించితి ... ఉ. రా. ౭. ౨౬.

క. దేవాలయాహ్వయంబులు, కోవెల యన దేవళంబు గుడి నా వెలయున్.ఆం.సం. దేవ. ౨౬.

కోవెల[2]=కోగెల, కోయిల[2]. వి. పికము.

సీ. తులకించుమూఁడపతోలిపల్లురవళి కోవెలకూఁతలకు నొక్కవింత నెఱప. యయా. ౨. ౫౦.

సీ. కోవెల చిగురాకుఁ గొఱికిన నాథునియధరంబుః గంటుసేయంగ నెంచు. దశా. ౩. ౧౭.

కోశకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పట్టుకాయలోనిపురుగు, పట్టుపురుగు. ౨.ఒకజాతి చెఱకు.

కోశకారుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧.కత్తియొఱలు చేయువాఁడు. ౨. నిఘంటువు చేయువాఁడు.

కోశకృత్తు. సం. వి. త్. పుం. ౧= కోశకారుఁడు. ౨=కోశకారము.

కోశచంచువు. సం.వి.ఉ.పుం. సారసపక్షి, బెగ్గురుపిట్ట.

కోశపాలుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కోశరక్షకుఁడు,బొక్కసముపై అధికారి. (వాచ)
(ఇక్లే:కోశపాలకుఁడు,కోశనాయకుఁడు, మొ.)

కోశఫల. సం.వి.అ.స్త్రీ.మహాకోశాతకి, పెద్దబీఱకీ.

కోశఫలము. సం. వి. అ. న. కక్కోలక మనుగంధద్రవ్యము. (కల్ప.)

కోశము. సం.వి.అ.పుం.న.౧.పాత్రము;పానపాత్రము. ౨.మందస, పెట్టె.3.కత్తియొఱ. ౪.కప్పు, ఆచ్ఛాదనము. ౫. శింబ,మినుములు మొదలగువాని పొట్టు. ౬. సమూహము,రాశి. ౭.ఉగ్రాణము, కొట్టు.౮.భాండాగారము,బొక్కసము ఉండు చోటు. ౯.బొక్కసము,ధనాఘము.౧౦.వెండిబంగారములు. ౧౧. నిఘంటువు. ౧౨.పుస్తకము. ౧3. మొగ్గ. ౧౪. జాజికాయ. ౧౫. జాజికాయ మున్నగువానిపైబరడు. ౧౬.పట్టుకాయ.౧౭.అండుగుజీ. ౧౮. ముష్కము, వృషణము. ౧౯. గ్రుడ్డు. ౨౦. (వేదాంత)పంచకోశములలో నేదే నొకటి.(అన్నమయము,ప్రాణమయము, మనోమయము, విజ్ఞానమయము,ఆనందమయము – ఇవి పంచకోశములు) ౨౧. ఇల్లు. ౨౨. ఆశయము,లిత్తి. (శ్వాసకోశము, మొ.) ౨3. దివ్యములలో నొకటి, స్నానము చేసి తడిబట్టలతో ఉగ్రదేవతలను పూజించి దేవతల ను స్నానము చేయించినయుదకము త్రావుచు చేయుప్రమాణము. ౨౪. మామిడికాయ మున్నగువానిలో నుండు టెంక. న. మేఘము, మబ్బు. (కే.ని.)

కోశలికము. సం.వి.అ.న. కౌశలికము,లంచము.

కోశాగారము. సం.వి.అ.పుం.న. భాండాగారము, బొక్కసము.

కోశాతకి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.౧.ఆపదకీ. ౨.పొట్లకీ.3. బీఱకీ.

కోశాధ్యక్షుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. బొక్కసముపై అధికారి. ౨. కుబేరుఁడు.

కోశామ్రము. సం. వి. అ. పుం. కొండమామిడికీ.

కోశి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. పాదుక, చెప్పు.

కోషము. సం=కోశము.

కోషి. సం=కోశి.

కోష్ఠపాలుడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఉగ్రాణముపై అధికారి, కొట్టున కధికారి. ౨. కొట్టుకావలివాఁడు.

కోష్ఠము. సం.వి.అ.పుం. ౧. ఉదరమధ్యము,కడుపులోనిభాగము. ౨. గృహమధ్యము,ఇంటిలోపలిభాగము. 3. సామగ్రులుంచెడుకొట్టు. ౪.గాదె, పాణక, మొ.

కోష్ఠాగారము. సం. వి. అ. న. సామగ్రులుంచు కొట్టు.

కోష్ఠాగారికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సామగ్రులకొట్టుపైఅధికారి.

కోష్ఠాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. జఠరాగ్ని.

కోష్ణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ఇంచుక వేఁడిగలది, నులివెచ్చనిది. వి. అ. న. ఇంచుక వేఁడి, నులివెచ్చన.

కోసము=కోసరము. అవ్య. ౧. కొఱకు, నిమిత్తము.

ఉ. భూసుతకోస మేఁ గనుక బొంకితి నేనియుఁ బెద్దకాలముం,జేసిననాతపంబు రహిఁ జెందక నిష్ఫల మా...ఉ. రా. ౮. ౭౬.

సీ. వలరాజుకోసమై యలవసంతుఁడు గుంపునేసి నచిలుక తేజీ లనంగ. ఉ. రా. ౧. ౧౬౯.

ద్వి. కోరికతో దీనికోస మిందులకు, సారంగధరుఁడు రా సం దాయె నేఁడు. ద్వి. శ. సా. ౧. ౧౪ పా. ౨౨ పం.

౨. కారణముచేత.

క. పాది నప్పయు నేనను బన్నిదమాడినకోస

మీతనిం దెచ్చితి నా, కొదవపని దీఱె ...
వైజ. 3. ౯౬.

క్రోసరము=కోసము. (క. కోసర.)
(నిమిత్తము, కొఱకు.)

సీ. కూటికోసరము నేఁ గొఱగాని జనులచేఁ బలు
గద్దరింపులు పడఁగవలసె. నరసింహశతకము.
౫౨.

సీ. ముక్తికోసరము నేమ్రొక్కెఁ వేఁడెదఁగాని దం
డిభాగ్యమునిమిత్తంబుగాను. నరసింహశతక
ము. ౭.

క్రోసల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. అయోధ్యాపురము.

క్రోస(శ)లము. సం.వి.అ.పుం. ఒకానొక దేశము.

క్రోస(శ)లుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. కోసలదేశవా
సి. ౨. కోసలదేశాధిపతి.

కోసు[1]=క్రోసు. వి.(సం. క్రోశః.ప్రా.కోసో.) క్రోశ
ము.

గీ. ఎట్టు పాసితి వాస్థలం బేనుకోసు,లు...భీమ.
౨. ౯౫.

కోసు[2]. విశ. దీర్ఘము, పొడుగైనది.

ఉదా: కోసుముత్తెము. ఇల్లు కోసుగాఁ గట్టినా
రు. (బ్రౌ)

కోస్టు. వి. (సం. కుష్ఠమ్.) చెంగల్వకోష్టు,ఒకానొక
మందుచెట్టు, పారిభావ్యముకీ. ...

క్రోహళము. సం.వి.అ.పుం. ౧.కాహళ మనువాద్య
ము. ౨. ఒకజాతిమద్యము.

క్రోహళుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నాట్యశాస్త్రప్రవ
ర్తకుఁ డైనయొకముని.

కోహో. వి. పరిహాసము చేయుటయందగుధ్వని కను
కరణము.

వ. ... కేలు చఱచి కోహో యని గేలిసేయుగణి
కాకదంబంబులచప్పటులు...ఆము. ౪. ౩౫.

క్రౌ

కౌంకణము. సం.వి.అ.పుం. కోంకణదేశము.

కౌంకణుఁడు.సం.వి.అ.పుం.౧.కోంకణదేశాధిపతి,
౨. కోంకణదేశవాసి.

కౌంతి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ-కుంతిదేశమున నుండునది.
రేణుక యనుగంధద్రవ్యముకీ.

కౌంతికుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ఈఁటెకాఁడు, కుంత
మును ఆయుధముగా పట్టువాఁడు.

కౌంతేయుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కుంతికొడుకు.

కౌంభకారి. సం.వి.ఇ.పుం. కుమ్మరవానికొడుకు.

కౌఁగిలి=కవుఁగిలి. వి. ఔ. ౧. భుజాంతరము, క్రో
డము.

సీ. ఇటరమ్ము నన్నుఁ గౌఁగిటఁ జేర్పు కొడుక
... భార. శల్య. ౧. ౧౯.

మ. పొలఁతుల్ గౌఁగిట గ్రుచ్చియెత్తి తలఁబ్రా
లొప్పించునవ్వేళ...పారి.పీఠి.౪.

ఉ. కౌఁగిటి కాన చేసి నొడికారితనంబున ని
న్నుఁ దేల్చి రా,రాఁ గొఱగానివాఁడ నను
...ఉ. హరి. ౧. ౬౪.

౨. ఆలింగనము.

ఉ. మో మటు ద్రిప్ప నేమి యొకము ద్దిడరాదె
లతాంగి ప్రేమమై, వేమఱుఁ గౌఁగి లియ్యఁ
గదవే బిగిచన్గవ లొమ్మఁ గ్రుమ్ముచుకా. ఇందు.
౬. ౧౩౫.

జ: కౌఁగిలించు, కౌఁగిలింత, కౌఁగిలింపు.

కౌఁగిలించే=కవుఁగిలించే. స. క్రి. (√కౌఁగిలి.)
౧. ఆలింగనము చేయు.

గీ. ఇష్టమానస మైనయాహేమఖగము, నలుని
మానస మానందజలధియందుఁ, గర్ణశష్కులి
కలశంబుఁ గౌఁగిలించి, యీఁదజేయుచు మృ
దుభాష నిట్టు లనియె. నైష. ౨. ౭.

సీ. తరళతాటంకరత్నప్రభారింఛోళి గండస్థలం

బులఁ గౌఁగిలింప. కాశీ. ౧.౩. (ఇట 'ఆవరించు' అని భావము.)

కౌఁగిలింత=కవుఁగిలింత. వి.(√కౌఁగిలించు)ఆలింగనము.

చ. హృదయము లెప్పుడుం గదియుకే తఱచావెడకౌఁగిలింతలన్. ఆము. ౨. ౬౨.

చ. ... వేమఱుఁ గౌఁగిలింత చేన్, గలయక యున్నఁ దాళఁ గలనా... చంద్రి. ౪. ౪.

కౌఁగిలింపు=కవుఁగిలింపు. వి. (√కౌఁగిలించు.) ఆలింగనము.

సీ. ... కరఁగింప నేరనికౌఁగిలింపు. చంద్రా. ౯. ౧౪౮.

కౌఁజు=కవుఁజు. వి. (సం. కపింజలః) కపింజలము, పక్షివిశేషము.

ఆ. కారుకోడి కౌఁజు కక్కెర పూరేడు... పిట్టలెల్ల గూండ్ల బిట్టు చెలఁగ. యయా. ౧. ౧౧౩. హంస. ౩. ౧౨.

కౌఁగిలు=కవుఁగిలు.

కౌకృత్యము. సం. వి. అ. న. ౧. అకార్యము చేయుట. ౨. పశ్చాత్తాపపడుట. (మే. ని.)

కౌకా. వి. కాకధ్వని కనుకరణము.

శా. ప్రాతఃకాలము వాయసంబు పఠినాపత్యోక్తశాస్త్రంబులో, దాతత్త్వానులు చెప్పఁ డెవ్వి యనుచందం బొప్పఁ గౌ కౌ యనం, జాతుర్యం బలరార నుత్తరము విస్పష్టంబుగాఁ గోకిలవ్రాతం బిచ్చెఁ దుహీ తుహీ యని గృహారామప్రదేశంబులన్. నైష. ౭. ౧౯.

కౌక్కుటము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.) కుక్కుటసంబంధమైనది.

కౌక్కుటికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. (పురుగులు మొదలగువానిని త్రొక్కకుండుటకై) కుక్కుటమువలె క్రిందికిఁ జూచుచు నడచునట్టియతి. ౨. కపటము కలవాఁడు, వంచకుఁడు, దాంభికుఁడు.

కౌక్షము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.) కుక్షిసంబంధమైనది.

కౌక్షింభర్యము. సం. వి. అ. న. కుక్షింభరిత్వము, పొట్టపోసికొనుట.

కౌక్షేయకము. సం. వి. అ. పుం-కుక్షికి దగ్గఱగా ఉంచుకొనఁబడినది-ఖడ్గము,కత్తి.

కౌచు=కవుచు.

(చేఁపమీఁదిపొలుసు, శల్కము; జంతువులచర్మముపొట్టు.)

మ. దివిజద్వేషి సుదారనారిచరమూర్తిం ద్రుంచి చాతుర్యమొప్ప వడిం జౌకపుఁదెల్లకౌచు గమిదంభం బొందమైఁ దాల్చివే,దవిసుద్ధాక్షురపంక్తి ... ఆము.౪.౧౭.

సీ. క్రొవ్వినపందులఁ గొన్నిటిఁ గమలిచి కత్తితాలను జివ్వి కౌచు గడిగి. ప్రబంధ. ౨౧౦.

(మాంసము.)

మ. ... కౌచుదొ,బ్బగుదుల్ చన్నులు హేమకుంభములె... మల్లభూ. వై. ౧౬.

శ్లో. స్తనౌ మాంసగ్రంథీ కనకకలశావిత్యుపమితౌ. సం. భర్తృ. వై. ౧౬.

(దుర్గంధము)

సీ. ఏరాజువివిధపుష్పారాధనమున గంగాధరుతలమీఁదికౌచు మానె. నరస. ౧. ౩౫.

కౌచుమేపరి=మాంసము తినువాఁడు.

సీ... పలలాశి కౌచుమేపరి యనఁదగు. ఆం. భా. ౩. ౬.

కౌటకికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మృగపక్ష్యాదులను చంపి మాంసమును విక్రయించి జీవించుకసాయివాఁడు.

కౌటతక్షుఁడు. సం.వి.అ.పుం. తనయింటనే యుండి పని చేయువడ్రంగి, స్వతంత్రుఁడైనవడ్రంగి. (వ్యతి. గ్రామతక్షుఁడు.)

కాటికుఁడు. సం.విణ. (అ.ఈ.అ.) ౧. వలతో తిరుగువాఁడు. ౨. కపటముతో వర్తించువాఁడు. వి. అ. పుం. మృగపక్ష్యాదులను చంపి విక్రయించి జీవించుకసాయివాఁడు.

కాటిలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-కుటిలగతిచే మృగములఁ బట్టువాఁడు-వేఁటకాఁడు. ౨-కాఱుతో నిప్పులను గ్రహించువాఁడు-కమ్మరి.

కాటిల్యము. సం.వి.అ.న. ౧.వంకర. ౨.కపటము.

కాటిల్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కుటిలుఁడు-చాణక్యుఁడు.

కౌటుంబము. సం.విణ.(అ.ఈ.అ.) ౧. కుటుంబమునకు కావలయునది. (ద్రవ్యము, మొ.) ౨. కుటుంబసంబంధమైనది.

కౌటుంబికుఁడు. సం. విణ.(అ.ఈ.అ.) ౧.కుటుంబభరణము చేయువాఁడు. (ఇంటిపెద్ద, యజమానుఁడు.) ౨. కుటుంబములోనివాఁడు.

కౌటుఁడు. సం.విణ. (అ.ఈ.అ.)౧.సొంతయింటవసించునది; స్వతంత్రమైనది, స్వేచ్ఛ గలది. ౨.ఇంటఁ జెరఁగినది, పెంపుడైనది.౩.కపటముతో కూడినది. ౪. బోనులో నున్నది.

కౌడీలు=కవుడీలు. వి. బహు. నమస్కారము.

వ. ... భక్తులోచనమందలిభవఘ్ను స్వామికిఁ గౌడీలు గోమంతపర్వతమందలిశౌరికి మొడ్పుఁగేలు...ప్రబంధ. ౧౨౦.

కౌడు=కవుడు.

(కపటము)
ఆం. భా. ౧. ౧౩౪.

కౌడువు=కవుడువు. వి. మాదిరి, కైవడి.

సీ. కైవడి కైవలి కయివడి కౌడువు మాదిరి పోలిక మాడ్కి పురుడు, పోలిక యనఁగఁ బొల్పొందు నుపమపేరు...ఆం.భా. ౨. ౩౦౨.

కౌణపదంతుఁడు. సం.వి. అ.పుం. శాంతనవుఁడు, భీష్ముఁడు. (త్రి.ని.)

కౌణపుఁడు. సం.వి.అ. పుం-శవములను తినువాఁడు-రాక్షసుఁడు, రక్కసి.౨-కోణమును పాలించువాఁడు-నైరృతుఁడు,మూలఱేఁడు.

కౌణ్యము. సం.వి.అ.న. చేతులు ఈచవోవుట.

కౌతుకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. అనుభవింపనిద్రవ్యమును గూర్చినయాశ, తహతహ. ౨. పెండ్లియందు చేతఁ గట్టుకొనెడితోరము. ౩. ఉత్సవము, పండుగ. ౪. సంతోషము. ౫. వేడుక,వినోదము. ౬. వరుసగా వచ్చినమేలు, కల్యాణపరంపర. ౭. ఇచ్ఛ, కోరిక.

కౌతుకాగారము. సం.వి.అ.న. క్రీడాగృహము.

కౌతుకి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కౌతుకము గలవాఁడు.

కౌతుకితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కౌతుకము గలవాఁడు, తమి గలవాఁడు.

కౌతూహలము. సం=కుతూహలము.

కౌదాలీకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతివాఁడు.(జాలరివానికి చాకలదానియందు పుట్టినవాఁడు-కల్ప.)

కౌద్దాలికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గుద్దలితో త్రవ్వుకొని జీవించువాఁడు.

ఉ...సత్కవుల్, హాలికులైన నేమి గహనాంతరసీమలఁ గందమూలకౌ,ద్దాలికులైన నేమి నిజదారసుతోదరపోషణార్థమై. భాగ.పీఠి.

కౌద్రవికము. సం. వి. అ. న. సౌవర్చలవణము.

కౌద్రవీణము. సం.వి.అ.న. ఆర్లు పండుభూమి.

కౌను[1]=కవును[1]. (చూ.) వి. ౧. నడుము,మధ్యము.

ఉ...ఇందుబింబముఁగ్,గి మ్మనఁదు మోము కిక్రొ పులు మూఁపులు కౌను గానరా,దమ్మకచెల్లి వానివికచాంబకముల్ శతపత్రమైత్రముల్. మనుచ. ౩. ౬.

సీ. అన్నవకౌఁదీఁగయందంబు మది నిల్పు జఘన చక్రంబుపైఁ జలుపు దృష్టి. భార. ఆది. ౩. ౩౮.
చ. అను వగకౌనుఁదీఁగె లసియాడఁ బయోధర ము ల్వణంకఁగా. భీమ. ౫. ౧౦౩.
౫. లస్తకము, ధనుర్మధ్యము, వింటినడుము.
చ. పిడికెఁడుకౌనుఁ గొప్పఁ గని ప్రేమఁ ద్రివక్ర సమాంగిఁ జేసి తేఁ, బిడికెఁడుకౌనుఁ గొప్పఁ బయిపెచ్చుగుణంబును గంటి నంచు నే, ర్పడఁగ నిజత్రివక్రతయుఁ బాపఁగ మ్రొక్కెడునాసుమాలిపై, జడిగొన నమ్ము లీను హరిశార్ఙ్గధనుర్లత గామఁ గావుతన్. ఆను. ౧. ౮.

కౌను²=కవును².

కౌపము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ) కూపసంబంధమైనది. (జలము, మొ.)

కౌపీనము. సం. వి.అ.న. ౧. అకార్యము, పాపము. ౨. గుహ్యాంగము. ౩. గోఁచి.

కౌబేరము. సం. విణ. (అ. ఈ.అ.) కుబేరసంబంధమైనది. (దిక్కు, మొ.) వి. అ. న. ౧. చెంగల్వకోష్టు కీ. ౨. ఒకదినుసుపిండివంట.

కౌబేరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుబేరుఁ డున్నదిక్కు, ఉత్తరదిక్కు.

కౌబ్జము. సం.విణ. (అ. ఈ.అ.) కుబ్జునకు సంబంధించినది.

కౌంభకార్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుమ్మరవానికూఁతురు.

కౌమారకము. సం.వి.అ.న.వయోవస్థాభేదము, కౌమారము.

కౌమారము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.) ౧. కుమారునకు సంబంధించినది. ౨. కుమారస్వామికి సంబంధించినది. వి.అ.న. ౧. అయిదేండ్లవఱకు నుండు వయస్సు. (మూఁడవసంవత్సరము మొదలుఎనిమిదవసంవత్సరమువఱకు నుండు వయస్సు అని కొందఱు. పదునాఱు సంవత్సరములవఱకునుండు వయస్సు అని కొందఱు. ముప్పది సంవత్సరములవఱకు నుండువయస్సు అని మఱికొందఱు.)

కౌమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. బ్రహ్మచర్యమున నుండువానిని పెండ్లియాడిన స్త్రీ. ౨. సప్తమాతృకలలో ఒకతె.

కౌమారికేయుఁడు. సం. వి. అ.పుం. కానీనుఁడు, పెండ్లికానిదానికి పుట్టినకొడుకు.

కౌమారుఁడు. సం.వి. అ.పుం. అవివాహితకన్యను పెండ్లియాడినపురుషుఁడు.

కౌముదము. సం.వి.అ.పుం. కార్తికమాసము.

కౌముది. సం.వి. ఈ.స్త్రీ. ౧–కుముదములను ప్రకాశింపఁజేయునది–వెన్నెల.–భూజనులను సంతోషపెట్టునది–౨. కార్తికపూర్ణిమ. ౩. ఆశ్వయుజపూర్ణిమ. ౪. ఉత్సవము, పండుగ. ౫. కార్తికోత్సవము. (త్రి. ని) ౬. దీపోత్సవతిథి.

కౌముదీవృక్షము. సం.వి.అ.పుం. దీపపుసెమ్మె, దీపస్తంభము.
(ఇట్లే: కౌముదీద్రుమము, మొ.)

కౌమోదకి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. విష్ణుని గద.

కౌరవము. సం.విణ. (అ. ఈ.అ.) కురువులకు సంబంధించినది.

కౌరవుఁడు. సం.వి. అ. పుం. కురువంశపువాఁడు.

కౌరవ్యుఁడు. సం.వి.అ.పుం.౧. కురువంశపువాఁడు. ౨. కురుదేశపురాజు.

కౌరు=కవురు.

కౌర్ప్యము. సం.వి.అ.పుం. వృశ్చికలగ్నము.

కౌలటినేయుఁడు. సం.వి.అ.పుం. భిక్షుకియు పతివ్రతయు ఐనదానికొడుకు.

కాలఁటేయుఁడు. సం. ౧=కాలటిసేయుఁడు. ౨= కాలటేరుఁడు.

కాలటేరుఁడు. సం. వి. అ.పుం. కులటాపుత్త్రుఁడు, లంకుటాలికొడుకు.

కౌలము. సం.విణ. (అ.ఈ.అ.) కులమునకు సంబంధించినది. (ఆస్తి, మొ.) వి. అ. న. శాక్తేయమతము; శాక్తేయమతగ్రంథము.

కౌలవ. సం.వి.అ.పుం. (జ్యోతి.) బవాదికరణములలో ఒకటి. (చూ. కరణము.)

కౌలాలకము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ) కుమ్మరిచే చేయఁబడినది. (మూఁకుడు, మొ.)

కౌలికము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.) వంశపరంపరగా వచ్చినది. (ఆచారము, మొ.)

కౌలికుఁడు. సం.వి. అ.పుం. కౌలుఁడు, పాషండుఁడు.

కౌలీనము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) కులక్రమాగతము, వంశపరంపరగా వచ్చినది. (ఆచారము, మొ.) వి. అ. న. ౧. నింద, అపవాదము. ౨. కుకార్యము, నిందింపఁదగినపని. ౩. పశుపక్షిసర్పములపోట్లాట. ౪. యుద్ధము, జగడము. ౫. కులీనత్వము, గొప్పవంశమునందలిపుట్టుక. ౬. గుహ్యావయవము.

కౌలు=కవులు. వి. (హిం. ఖౌల్. క. కవులు, కౌలు. త. కవుల్.) ౧. రాజాదులు ప్రజలు మున్నగువారికిచ్చునొడంబడిక, అభయపత్త్రము.

సీ... కౌలన నభయపత్త్రాభిధ యలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౮.

గీ. సాహెబును బావు నీ వనుజంకు వొడమి, కౌలు గావలె ననుటయే కంటకంబె. రంగా. ౨. ౧౭౧, ౧౫౫.

క. మే లైనసరకు లాతని, కౌలున దిగుమాట నిజము కలవాఁ డగుటన్. శుక. ౧. ౨౭.

కౌలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శాక్తేయమతావలంబి. ౨. శాక్తేయమతాచారము నెఱిఁగినవాఁడు. ౩. సత్కులమున పుట్టినవాఁడు. (వాచ.)

కౌలేయకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మంచికులమున పుట్టినది. (మే.ని) వి. అ. పుం. కుక్క.

కౌళ(ళు)త్థము. సం. విణ. (అ. ఈ.అ.) ౧. ఉలవలకు సంబంధించినది. ౨. ఉలవలతో చేయఁబడినది. (భక్ష్యాది.)

కౌళ(ళు)త్థీనము. సం. వి. అ. న. ఉలవలు పండు భూమి.

కౌశలము. సం. వి. అ.న. ౧. క్షేమము, సుఖస్థితి. ౨. నేర్పరితనము.

కౌశలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుశలప్రశ్నము, క్షేమాదుల నడుగుట. ౨. కానుక.

కౌశల్యము. సం=కౌశలము.

కౌశాంబి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ-కుశాంబుఁ డనువానిచే నిర్మింపఁబడినది-ఒకపట్టనము.

కౌశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పానపాత్త్రము. (వాచ)

కౌశికఫలము. సం. వి. అ. పుం-కోశమం దున్నఫలము కలది-నారికేళము, కొబ్బెరచెట్టు.

కౌశికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. ఒఱయందుంపఁబడినది. ౨. గ్రుడ్లగూబకు సంబంధించినది. ౩. కుశికవంశమున పుట్టినది. వి. అ. పుం. ౧. గ్రుడ్లగూబ. ౨. గుగ్గిలపుఁజెట్టు. ౩. ముంగిస. ౪. మజ్జ, నెనడు. ౫. శృంగారరసము. (త్రి.ని)

కౌశికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఒకనది. ౨. దుర్గ.

కౌశికుఁడు. సం. వి.అ.పుం. ౧. విశ్వామిత్త్రుఁడు. ౨. పాములవాఁడు. ౩. ఇంద్రుఁడు. ౪. కోశాధ్యక్షుఁడు. ౫. నిఘంటువు తెలిసినవాఁడు. (హేమ.ని.)

కౌశేయము. సం. వి. అ. న. ౧-పట్టుకాయనుండి బయలుదేఱినది-పట్టు. ౨. పట్టుబట్ట. (రూ. కౌషేయము.)

కౌసలేయుఁడు. సం. వి.అ.పుం- కౌసల్యకొడుకు- రాముఁడు. (కల్ప)

కౌసల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోసలదేశపురాజుకూఁతురు, దశరథుని జ్యేష్ఠపత్ని, రామునితల్లి.

కౌసల్యాయని. సం. వి. ఇ. పుం. రాముఁడు, కౌసల్యకొడుకు.

కౌసీదము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) కుసీదసంబంధమైనది.

కౌసీద్యము. సం. వి. అ. న. ౧. కుసీదభావము, వడ్డిజీవనము. ౨. ఆలస్యము. 3. తంద్ర, కునికిపాటు.

కౌసుంభము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. కుంకుమపూవులో చేయఁబడినది. ౨. కుంకుమపూరంగు వేయఁబడినది.వి.అ.పుం.అరణ్యకుసుంభముకే(రా.ని)

కౌసుమము. సం. విణ.(అ.ఈ.అ.) కుసుమసంబంధమైనది. వి. అ. న. ౧. మకరందము, పూఁదేనె.౨. పుష్పపరాగము, పుప్పొడి. 3. పుష్పాంజనము,ఒకవిధమైనకాటుక.

కౌసృతికుఁడు. సం. వి. అ. పుం -కుమార్గమున పోవువాఁడు-తవలికాఁడు,వంచకుఁడు, మోసకాఁడు.

కౌస్తుభము. సం. వి. అ. పుం. ౧-కుస్తుభమందు(=సముద్రమునందు) పుట్టినది- విష్ణువక్షస్థలమునందలిమణి. ౨. ఒకజాతినూనె. 3.(తంత్ర.) వ్రేళ్లతో పట్టునొకవిధమగుముద్ర.

క్ర

క్రంగు=కంగు౨. వి. (త. కఱంగు=మ్రోఁగు) గంటమొదలగువానిధ్వని కనుకరణము.

ఉ. అంగదుఁ దత్స్వయంవరమహామహావైభవకేళిహూతికిన్, గ్రంగన గంటపైఁ గొడుపు వ్రాలుట యెన్నఁడొ నాఁటనుండియున్. నైష. 3. ౨౫.

ద్వి. క్రంగున వజ్రంబు గదిసినకొండ, భంగి శబ్దము పుట్టఁ బ్రభు విట్టు లనియె. ప్రభు. ౯. ౧౨౫ పా. ౨౦ పం.

చ...క్రం,గనఁ దనుదాన మ్రోయుజయఘంటిక ...విక్ర. ౫. ౧౨౫.

క్రంచేఱి=క్రచ్చేఱు. క్రి. విణ. ద్రు. (క్రంచు+అఱన్)

(శీఘ్రముగా)

క...ఉమేశాస్త్రమునం, గ్రంచఱ నంతకుపురికేఁ, గించితిఁ బొలోమకాలకేయాసురులన్. భార. అర. ౪. ౭౬.

(ఎడతెగకుండ)

సీ. క్రంచఱ నీరిలో ముంచుచు నెత్తుచుఁ గాకించి తీరంబు సేరఁ బెట్టు. భార. ఆది. ౫. ౧౬౬.

క్రంత[1]. వి. పెండ్లికొడుకువారు పెండ్లికూఁతునకుఁ దీసికొనుపోవు ప్రధానద్రవ్యము.(కంతె-వా.)

వ...అభిమన్యునకు శృంగారంబు సేయించి... మణిగణంబులు నంబరనికరంబులుఁ బుష్పపుంజంబులు ఫలప్రచయంబులు లోనుగాఁ గలయోగ్యవస్తువుల విస్తరిల్లిన క్రంత నడవ... భార. విరా. ౫. 3౭౯.

గీ. దగ్గఱె ముహూర్తవేళ యోదశరథేంద్ర,యేల యాలస్య మని మాను లెచ్చరింప, మహితమణిహేమవస్తుసామగ్రి మెఱయఁ, గ్రంత నడిపించి తామును గదలి రపుడు. రామా. ౪. ౧౧౪.

ద్వి. క్రంతలు గొని పుణ్యకాంతలు నడువ. రం. రా. బాల. ౭౫ పా. ౨౧ పం. నైష. ౬.౬౭.

క్రంత[2]=కంత. వి. (సం. గర్తః) ౧. సందుత్రోవ; త్రోవ; రథ్య, రాజవీథి.

సీ. రచ్చలు క్రంతలు రాజమార్గంబులు విపణిదేశంబులు విశదములుగఁ, జేసిరి... భాగ. ౧౦ పూ. ౧౭౧౭.

చ. చొరనిబిలంబులున్ వెదలఁ జూడని క్రంతలుఁ గాలు రాపడం, దిరుగనిత్రోవలున్...జ

రుఁగనిచీరలుం గలవె చేరినయీాసురకోటి క
చ్చ్యతా. ఉ. హరి. ౧. ౧౩౧.

ఉ. అంతటలంకలోనఁ దగ నక్కడ నక్కడ వా
డవాడలం, గ్రంతలఁ గ్రంతల న్నిలిచి క్రచ్చ
ఱ మూఁకలు గట్టి...భా. రా.యు. ౧౪౬౧.

వ...ఈమహోత్సవంబులలో నిట్టిగలబలు సేయు
దురే మీాయట్టి బలుబంట్లకు సందిక్రంతలజ
గడంబులు వల దని తోడ్కొని చని...ద్వా.
౨. ౩౦. (సందిక్రంతలజగడములు:-అల్పకల
హములు అని భావము.)

మ. ప్రజ లెల్లం బురిఁ గ్రంతక్రంతల మహోపా
పంబుగాఁ బల్కెడు౯. హర. ౨. ౮౯.

సీ...క్రంతలఁ బన్నీరు గలయఁ జల్లి. నీలా. ౩.
౮౭.

౨. రంధ్రము, చిల్లి.

మ. ఇనజుం డేకళరాసుఁ డయ్యుఁ బదివే లేసె౯
శితాస్త్రంబు లం,దున మే నంతయుఁ గ్రంత
లైన దశవక్త్రుం డంత మూర్ఛిల్లి...ఉ. రా. ౩.
౩౫౩.

ఉ...నృపాలదేహము౯, గ్రంతలు చేసి చొచ్చె
విశిఖంబులు...జై. భా. ౨.౬౭.

చ...కనుఁ గ్రంతల ముంతలఁ బోసినట్లు బో,రనఁ
గడుబాష్పపూరములు గ్రమ్మఁగ నేడ్చుచు
...పాండు. ౩.౯౧.

౩. రచ్చ, సభ.

ద్వి. తనజాడ తెలిసి క్రంతకుఁ దీసి రేని,మనము
న బెదరక మానంబు విడిచి,కట్టుఁ గొట్టును బ
డి...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౮౩ పం.

క్రందకుఁడు. సం. విణ. (అ.దికా.అ) ౧. ఏడ్చు
వాఁడు. ౨. ఏడ్పించువాఁడు.

క్రందత్. సం. శత్ర. ౧ స్పర్థచే యోధులు యుద్ధ
మునకుఁ బిలుచుకొనుచున్న. ౨. ఏడ్చుచున్న.

క్రందనము. సం. వి. అ. పుం. పిల్లి. (వాచ.) న.
౧. రోదనము, ఏడ్పు. ౨. ధ్వని. (వై. ని.) ౩. స్ప
ర్థచేత యోధులు యుద్ధమునకు పిలుచుకొనుట.
(అమరసుధ.)

క్రందనీయము. సం=క్రందితవ్యము.

క్రందయత్. సం. శత్ర. ఏడ్పించుచున్న.

క్రందయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)ఏడ్పించు
వాఁడు.

క్రందిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ఏడ్చువాఁడు.

క్రందితము. సం. వి. అ. న=క్రందనము.

క్రందితవ్యము. సం విణ. (అ. ఆ. అ.) స్పర్థచే
యోధులు యుద్ధమునకుఁ బిలువఁ దగినది.

క్రందిల్లు(లు). అ. క్రి. (√క్రందు)౧.మ్రోఁగు

క. అందముగ వీరకాహళ, దుందుభినిస్సాణశంఖ
తూర్యంబు లొగి౯, గ్రందిల్లె ... వీర. ౮.
౧౬౧.

౨. కేకలు వేయు.

క. స్కందగణేశులు దోడై, క్రందిలి యురదెసలఁ
దఱుమ గణనాథబలం, బందంబు చెలఁగి యా
ర్పుల, సందడి మి న్నంది కృష్ణుసైన్యముఁ దాఁ
కె౯. పద్మ. ౧౦. ౧౬౩.

క్రందు. అ. క్రి. (సం. క్రంద్)౧.మ్రోఁగు (చూ.
క్రందిల్లు) ౨. విలపించు.

గీ ... కృతఘ్ను నుగ్రకంటకసముదయముమీఁ
దఁ, గ్రంద నదిమియు మఱియు దుఃఖములఁ
బెట్టు, తెఱఁగు లెన్ని యన్నింటను బఱుసు
రథిప. భార. అను. ౮. ౨౬౩.

వి. ౧. క్రందనము, మొఱ్ఱ.

సీ...క్రందనఁ గాఁ దగుఁ గ్రందనంబు.ఆం.భా.
౨. ౨౨౩.

౨. అతిదారుణ మైనధ్వని.

సీ. సిరిఁ బాసియును నొక్కచింతయు లేక వీచు

క్రందడంగిన జలధివోలె. భార. శాం. ౪. ౪౧౨.

సీ...అతిదారుణధ్వని అంపన అంతన అంపియ నఁగఁ గ్రందన విలసిల్లు...అం.భా.౧.౧౨౧. భార. ద్రో. ౨. ౩౩౫.

౩. సందడి, సమ్మర్దము.

సీ. ఉత్సవసందర్శనోత్సుకులై పోయి కడుఁబెద్ద ప్రొద్దయ్యెఁ గొడుకు లేల, మసలిరో కార వుల్ విసువక నైరంబు గావించుపాపస్వభా వులెటేఁగి, క్రందునఁ జంపిరో...భార.ఆది. ౮. ౨౦౮.

ఉ. కామవిలోభకస్పృహల గర్వపరంపర క్రందు వాసి హృ,త్తామరసస్థితుండగుసదాశివుఁగాంచి...హరి. పూ. ౧. ౧౦.

౪. ఉపద్రవము.

గీ. బహువిధంబులఁ బగతుర బరవసమున, నిత్తెఱంగునఁ గలుగుక్రందెల్ల నోర్చి,నిల్చి గెల్చిన సత్కీర్తి నెగడుఁ గాక. భార. విరా. ౪. ౬౨.

గీ. ఏల వ్రేపల్లెపెద్దవారిట్లు వెఱ్ఱిగొనిరి కృష్ణుఁ బోనిచ్చినఁ గ్రూరులైన, రక్కసులు లోను గాఁ జేయుక్రందులెల్ల, నుడుపఁ దమకు దిక్కైనవాఁ డౌరుఁడు గలఁడె. హరి. పూ. ౭. ౧౭౧.

ద్వి.కలహంబు గానోపుఁ గ్రందు గానోపుఁ,బ్రళయంబు గానోపుఁ బ్రజలకు నింక. పండితా. మహిమ. ౨౫౯ పా.

౫. అతిశయము.

చ. ... చూడ్కులా,కులపడి చూపుపండువులు గోరఁగఁ గోర్కుల క్రందు చేష్టితం,బులఁ దడఁబెట్ట భావములపూఁపు బయల్పడ వారి నిద్దఱన్, బలసి మరుండు తుల్యరసపాకమతీపులు ప్రోల్చె విన్కలిన్. హరి. ఉ. ౩. ౭.

క. ... ప్ర,స్పందితపాతకరవముల, క్రందునధర్మజుఁడు మేలుకనియె నరేంద్రా. భార. ద్రో. ౩. ౬.

క్రందుగన్=౧. అధికముగా.

వ. ... అందంద క్రందుగా మందుచేదివియలు చెందొవలును గా...మనుచ. ౫. ౮౧.

౨. ఒక్కుమ్మడిగా.

సీ. విందానువిందులు గ్రందుగ వెసఁ గుంతిభోజుని నాతనిపుత్రుఁ దాఁకి,రి...భార. భీష్మ. ౧. ౨౬౬.

క్రందగు=గుంపగు.

మ...గుభాలునన్ లకుముకుల్ క్రందై పడున్ లేచు...ఆము. ౧. ౫౮.

క్రందుసేయు=భేదముపుట్టించు.

ఆ. సూతపుత్రుయితఁడు నాతలఁ బెద్దమో, పెత్తి నమ్మియున్నయిట్టిచోటఁ, గ్రందు సేయ నాకుఁ గాదని సైరించి,యున్న బ్రతికితింక నూరకుఁడు. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౪౧.

శ్లో. సముద్యతోయం భారోమే సుమహాన్ సాగరోపమః, మిథో భేదో నమే కార్యస్తేన జీవసి సూతజ. సం. భార. ఉద్యో. ౧౬౭. ౩౧.

క్రందొనరించు=విరోధించు.

ఉ... వారి త్రిప్పలం,గ్రందొనరించి... దశకు. ౯. ౪౫.

జ: క్రందిల్లు, క్రందుకయ్యము, క్రందుకొను, క్రందుపఱుచు, క్రందుపాటు, క్రందువడు.

క్రందుకయ్యము.వి. (√క్రందు) సంకులయుద్ధము, దొమ్మిజగడము.

చ. అనవుడుఁ గ్రందుకయ్యమున నప్పటికిన్ మనవారు లాఁతివా,రని మది నేర్పరింప వసమమ్మ...నిర్వ. ౫. ౧౨౪.

వ... ఉభయబలంబులు నురవడించి కలయన్ బెరసినం గ్రందుకయ్యం బయ్యె ... భార. కర్ణ. ౧. ౧౭౬.

క. వడిఁ గదియ రెండు మొనలకుఁ, గడు నచ్చెరు
వయిన క్రందుకయ్యం బయ్యెన్. భా. రా.
యు. ౬౫౧.

క్రందుకొను. అ. క్రి. (క్రందు+కొను) ౧. అతిశయించు; బహుళ మగు, తఱచగు.

చ. కని వినయంబు గ్రందుకొనఁగాఁ బ్రణమిల్లి
...జై. భా. ౭. ౭౪.

సీ. భీషణోత్తమహాయహేషావిఘోషంబు గరి
బృంహితస్ఫూర్తిఁ గ్రందుకొలుప. భాగ. ౬.
౩౬౯.

వ. సమయసముత్థానంబునం గ్రందుకొను రాజనం
దనులయందియల మొరపంబులతోడ గెడ బెర
సి. నైష. ౬. ౨౯.

గీ. సంతతశిరంసపరమహంస ప్రమోద, కారణమ
హావికస్వరకమలచక్ర, పూర్ణసదమలసరసు లే
పురమునందుఁ, గ్రందుకొనుచుండు నాచిదా
నందనగరి. ప్రబోధ. ౧. ౩౯.

౨. నిండు.

ఉ. ... ఎల్లచోటులుం, గ్రిక్కిఱియంగఁ గ్రం
దుకొని కీశబలంబులు ... భా. రా. కిష్కిం.
౫౧౩.

సీ. చూడ్కికి ప్రేఁకమై సురవిమానములచే గగన
మార్గం బెల్లఁ గ్రందుకొనియె. పారి. ౫. ౬౭.

౩. మూఁగు, గుమిగూడు.

చ. పొడగన వేళ యబ్బె నని పొంగి కళింగశకాం
గముఖ్యుల,య్యెడ నెడ యీక క్రందుకొని
యెల్లెడల న్వెడలంగ...వసు. ౧. ౧౪౭.

వ. ద్రవ్యంబుఁ దెచ్చి యిచ్చుమనుస ల్లగువర్షధ
రులచేతులకుం గ్రందుకొని చేసాఁచిన ...
ఆము. ౪. ౫౩.

క్రందుపఱుచు. స. క్రి. (√ క్రందుపడు) కప్పు.

సీ. తులసీపలాశమంజులదామకంబులు గౌస్తుభప
దకంబుఁ గ్రందుపఱుప. కాశీ. ౫. ౧౧౨.

క్రందుపాటు. వి. (√ క్రందుపడు) సమ్మర్దము, క్రందు.

గీ. ఇవ్విధంబునఁ గ్రందుపాటింత యైన,భీష్మ
కడఁక నీసైన్యంబు భీముబలిమిఁ,జేసి యాసేన
యును నష్టసిక్కువడక,పోరె నే మని చెప్ప
దుఁ గౌరవేంద్ర. భార. భీష్మ. ౨. ౧౦౩.

క్రందువ(ప)డు. అ. క్రి. (క్రందు+పడు) ౧. సంకులము గాఁ బడు, గుంపు గాఁ బడు.

సీ. ధరణీతలంబు పాతాళంబునకుఁ గ్రుంగ నడువ
నింగికి నెత్త నతఁడె చాలు, గ్రహతారకౌఘం
బు మహిఁ గ్రందువడ రాల్ప నవి పొందువడ
నిల్ప నతఁడె చాలు. భా. రా. అర. ౧. ౨౪౯.

౨. మూఁగు, గుంపగు.

క. ఇలఁ గోలఁ దట్టుమన్ సం,బళి సంబళి యను
చుఁ గ్రందుపడుజనములకున్,దొలఁగుమ కొ
దుఁగుచు నాభూ,తలపతికడ కరుగుదెంచి తా
నిట్లనియెన్. మార్క. ౧. ౨౨౫.

క్రంద్యమానము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. యుద్ధమునకుఁ బిలువఁబడుచున్నది. ౨. ఏడ్పింపఁబడుచున్నది.

క్రంద్యము. సం=క్రందితవ్యము.

క్రంప=కంప.

చ. కడఁక యెలర్ప వొడ్డకును గ్రంపలు వైచియు
...హరి. పూ. ౬. ౨౫. భార. అను. ౩. ౨౩౫.

క్రకచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కేతకి, మొగలి. (త్రి. ని.)

క్రకచచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం-రంపమువంటి ఆకులు గలది- మొగలి.

క్రకణము. సం. వి. అ. పుం. కక్కెరపక్షి. (కల్ప)

క్రకచపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శాకవృక్షము, తేఁకు. (రా.ని.) ౨. మొగలి (వాచ)

క్రకచపాత్తు. సం. వి. ద్. పుం-రంపమువంటిపా

దములు గలది-ఊసరవెల్లి; తొండ.

క్రకచము. సం. వి. అ. పుం. న. అంపము. పుం. వెణుతురుకి.

క్రకరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దీనము. వి. అ. పుం. ౧. కక్కెరపక్షి. ౨. అంపము. ౩. వెణుతురుకి.

క్రక్కస=కక్కసము. విణ.

(కఠినము)

ఉ... తామరచూలి దేని యా, క్రక్కసజవ్వనిం గరము గారవ మొప్పఁగఁ జూచి యిట్లనున్. నైష. ౫. ౧౧౬.

జ: క్రక్కసపడు.

క్రక్కసపడు=కక్కసపడు. అ. క్రి. (క్రక్కస+పడు.)

(కఠినమగు)

క. తక్కనయాదను జాంశ జు, లక్కడఁ బడియున్న శవము లటు ద్రొక్కుచుఁ బో, నిక్కుచుఁ జని గంధర్వులు, గ్రక్కసపడి కొట్టి రమితగదలం దలలన్. వేం. మా. ౩. ౧౧.

క్రక్కించే. స. క్రి. (√ క్రక్కు) క్రక్కఁజేయు.

(కడుపులోనిది వెలిపుచ్చు; వెడలించు)

ఉ... బాధించి మనుష్యమాంసములు దింమను గ్రొవ్వితి వాని నెల్లఁ గ్రక్కించెద... భార. ఆది. ౬. ౨౯౪.

ద్వి. ఈప్రొద్దు వానిఁ గుయ్యిడ సిగఁబట్టి, వీపుతీఁటంతయు విడిపించి యెదుట, దక్కించి పోయి నధన మెల్ల మగుడఁ, గ్రక్కింపకున్న నే కల హకంఠికనె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౨౭౨ పం.

మ... భవద్దర్పంబు గ్రక్కింతు... ఉ. హరి. ౪. ౨౬౫. (పోఁగొట్టు అని భావము)

క్రక్కు=కక్కు[1]. స. క్రి. కడుపులోనిది వెలిపుచ్చు; వెడలించు.

క. నలుఁ దొల్లి యాక్రమించిన, కలి కర్కోటక విషంబు గ్రక్కుచు నోడలన్, వెలువడి నలునకు విహితాం, జలియై తన్నెఱుఁగఁ జెప్పెఁ జంచలుఁ డగుచున్. భార. ఆర. ౨. ౧౭౮.

గీ. కఱకుమిడిగ్రుడ్లు నిప్పులు గ్రక్కుదృష్టి. భాగ. ౧౦ ఉ. ౯౩౯.

మ. గద లన్యోన్యసమాహతిన్ మిడుఁగుఱుల్ గ్రక్కంగ సారించుచున్. భార. ద్రో. ౧.౧౭౫.

వి. వ్యాధివిశేషము, ప్రచ్ఛర్దిక.

గీ... క్రక్కనఁ జరిది యంచనఁగఁ దనరు, చుండుఁ బ్రచ్ఛర్దిక... ఆం. భా. ౨.౧౨౭.

జ: క్రక్కించు, క్రక్కుపడు.

క్రక్కుప(వ)డు. అ. క్రి. (√ క్రక్కు) స్ఖలితమగు, తొట్రుపడు.

సీ. ఆక్రోశపరిదేవనాక్షరవ్రాతంబు కంఠగద్గదిక చేఁ గ్రక్కువడఁగ. హర. ౩. ౯౨.

క్రక్కెర=కక్కెర. (శ. ర)

క్రచ్చఱ=క్రంచేఅ. క్రి. విణ. ద్రు. (క్రచ్చు+అఱ్-ఇది ఉభయవసులలోనిది. చూ. కావ్యా. ౭. ౬౯) ౧. అమోఘముగా, నిష్ఫలము గాకుండ

ఉ. ఇచ్చెద శక్తి నీకు విను మేర్పడ నాజి మదీయ శత్రులం, గ్రచ్చఱఁ జంపి చంపి యది గ్రమ్మఱ చేతికి వచ్చుచుండు... భార. ఆర. ౭.౩౬౯.

౨. స్పష్టముగా.

చ. అహిపతికంకణుండు తనయుల్లుఁడు గా మదిఁ గోరి నిష్ఠతోఁ, దుహినధరాధరేంద్రుఁడు చతుర్దశదివ్యమహాబ్దముల్ సుము, స్సహముగఁ జేసెనయ్యెడఁ బ్రచండతపం బచటన్ శివుం డను, గ్రహమున నుద్భవించె నని క్రచ్చఱఁ బల్కఁ బురాణసంహితల్. భీమ. ౩. ౧౬౦.

౩. ఎల్లప్పుడు, సతతము.

చ. ఎక్రిఁగితి నేను నిన్ను విబుధేంద్రుఁడ వీవు జగత్త్రయంబు గ్రచ్చఱ భవదీయరక్షణమునందు వెలుంగుచునుండు... భార. ఆర. ౭.౩౬౬.

౪. శీఘ్రముగా.

చ. తటి యగునంతకుఁ రిపునద గ్రత నైఁచుట నీతి నీవు నా,క జెపినయట్ల చేయుము తగం జని యాతనిఁ గాంచి నన్ను నే, తెఱఁగున నైనఁ బొందఁగ మదిం దలపోఁతయ కర్గె నేని క్ర, చ్చఱమునివర్గవాహనుఁడనై చనుదె మ్మను మంతఁ దీకెఁడుఁ. భార. ఉద్యో. ౧.౧౭౬.

చ... క్ర,చ్చఱఁ దనక్రేవ నున్నఘనచాపముఁ దాల్చి...భా. రా. యు. ౧౪౪౧. ఆం.భా. ౩. ౭౧.

౫. అనాలోచితముగా.

చ. చిఱుతతనంబునం దగవు చిత్తమునం దలపోయలేక మం,డఱ నటు వోవనిచ్చితిఁ బితామహుఁడుఁ జనకుండు నింకఁ గ్ర,చ్చఱ నిలఁబంచి చక్కఁగ మక్కఁడ నెవ్వరి కేని మద్బలం, బెఱుఁగక యీఁదలంచినను నే నది యేటికి సమ్మతించెదఁ. భార.ఉద్యో ౩. ౩౬౧.

౬. ఇది సందర్భమునుబట్టి సవిలాసముగా మున్నగునర్థముల నిచ్చును.

ఉ. క్రచ్చఱ వేఁట వచ్చి యిట కణ్వమహామునిఁ జూచి పోవఁగా, వచ్చితిమి ... భార. ఆది. ౪. ౨౭.

క్రచ్చే. వి. ౧. ధాన్యాదులం దలిపనికిమాలినపదార్థము. (పొల్లు, మొ.)

గీ. గూనివాఁడును బిచ్చుకకుంటు గుజ్జుఁ,గొలుచులమ్ముచోఁ గ్రచ్చులు గలిపి...పూర్వభవమున లాభఁబుఁ బొందినారు. భార.అను.౫.౧౦౪.

౨. పేనినత్రాడు లోనగువానియం దుపయుక్తము కానితృణాదులయంశము. (శ. ర)

౩. కోపము.

క. వచ్చుటయుఁ గాక నోరికి, వచ్చినయ ట్లేపురేగి పదరుచుఁ జూడ్కిఁ,గ్ర చ్చెగయఁ బోవుచున్నాఁ, డచ్చెరు విది తెలియఁ జెప్పుమా నా కనుడుఁ. వేం. పంచ. ౧. ౬౦౨.

౪(=కచ్చు4.) కాంతి, కోఁక.

గీ. మెట్టవాల్చిట్టరాఁ మేనిదిట్టవేల్పు, క్రచ్చులోడఁగూర్చి మము నిచ్చ గాచుఁ గాత. అచ్చ. రా. బాల. ౧.

సీ. కటివేల్పుచూడ్కిఁజక్కర లుబ్బిపాఱక బలు గ్రచ్చుఁ బైరులు పండఁ గలవె. నీలా.౧.౧౦౩.

స. క్రి. చుట్టుకొను.

వ...మచ్చరం బిచ్చం జెచ్చుపెరుఁగం జెచ్చెరం జొచ్చి క్రచ్చి...పులుఁగు కలగుండువడఁజిచఱచినం గనలి దనుజుండు ... రామా. ౫. ౧౯౯.

జ: క్రచ్చఱ, క్రచ్చుకొను.

క్రచ్చేకొను. స. క్రి. (√ క్రచ్చే) ౧. చుట్టుకొను; ఆక్రమించు, ఆవరించు.

క. వచ్చి వసురాజశేఖరుఁ,డిచ్చినముద్రిక లతాంగిఁయెదుట నిడి చెలుల్, గ్రచ్చుకొని యడుగ నిట్లను, నచ్చేడియ దనయుదంత మద్యంపము గఁ. వసు. ౪. ౫౭.

ఉ. వచ్చుసువర్ణగౌరి జనవర్యకుమారి విలోచనంబులఁ, గ్రచ్చుక పట్టి యచ్చటిధరాపతినూనునికాయ మయ్యెడ, నైచ్చి నుతించె...చంద్రి. ౫. ౩౬, ౪. ౧౦౭.

౨. కదియు, చేరు.

వ...పెచ్చుపెరుఁగునచ్చపుఁబచ్చలచాయలు మెచ్చులు నేయఁ బచ్చికల మచ్చికల విచ్చలవిడిఁ గ్రచ్చుకొని మెసవ నుంకించునంకంపురాజింక జంకించి...వసు. ౨. ౧౧.

క్రతుద్రుహుఁడు. సం. వి. హ. పుం-క్రతువులను పాడుచేయువాఁడు- రాక్షసుఁడు.

క్రతుధ్రుక్కు. సం=క్రతుద్రుహుఁడు.

క్రతుధ్రుట్టు. సం=క్రతుద్రుహుఁడు.

క్రతుధ్వంసి. సం. వి. న్. పుం-దక్షయజ్ఞమును ధ్వంసముచేసినవాఁడు-శివుఁడు, జన్నపుగొంగ.

క్రతుపతి. సం. వి. ఇ. పుం. యజ్ఞకర్త, యజమానుఁడు.

క్రతుభు(క్కు)జుఁడు. సం. వి. జ్. పుం. దేవత, జన్నపుదిండి.

క్రతురాజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాజసూయము. ౨. అశ్వమేధము.

క్రతురాట్టు(టు). సం. వి. జ్. పుం=క్రతురాజము.

క్రతువిక్రయి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్) ధనమును దీసికొని క్రతుఫలమును ఇతరులకు ధారపోయువాఁడు.

క్రతువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. యజ్ఞము. ౨. విష్ణువు. ౩. ఒకానొక ప్రజాపతి.

క్రథత్. సం. శత్ర. హింసించుచున్న.

క్రథనము. సం. వి. అ. న. ౧. హింస. ౨. ఛేదనము, నఱకుట.

క్రథనీయము. సం=క్రథితవ్యము.

క్రథిత. సం. విణ. (బు. త్రీ.బు.)=క్రాథకుఁడు.

క్రథితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) హింసింపఁ దగినది.

క్రథ్యమానుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) హింసింపఁబడుచున్నవాఁడు.

క్రథ్యము. సం=క్రథితవ్యము.

క్రన్న=క్రన్నన. క్రి. విణ. ద్రు. ౧. శీఘ్రముగా.

తరల.తరుణి ద్రౌపది యిట్లు పాండవధార్తరాష్ట్రుల
దైనఖీ,కరపరస్పరకోపవేగము గ్రన్నఁ బా
చి విపత్తిసా,గరనిమగ్నుల నుద్ధరించె...నిజేశుల...భార. సభా. ౨. ౨౬౮.

౨. పిమ్మట.

గీ...మున్ను త న్నోటు,పడియెనో నన్ను ము న్నోటువడి విభుండు, గ్రన్నఁ ద న్నోటువడియెనో యన్న నాకు, నెఱుఁగఁ జెప్పుము దీని నీ వెఱుఁగుదేని. భార. సభా. ౨. ౨౦౯.

౩. మరల.

ఆ. ఇన్న రేంద్రుచేత మున్న గృహీతమై, యున్న
నాకరంబు గ్రన్న నింక, నొరుల కర్హ మగు
నె...భార. ఆది. ౩. ౧౬౮.

క్రన్నన=క్రన్న.

(శీఘ్రముగా, చయ్యన.)

గీ... క్రన్నన నన,నప్పళ మన విరాన నా నొ
ప్పుచుండు, ఝుడితిపదతుల్యములు గాను జం
ద్రమాళి. ఆం. భా. ౩. ౭౧.

(పిమ్మట)

మానిని. కన్నుల నిప్పులు రాలఁగ నిట్లను గర్వమున
న్విహగాధమ నీ,యన్నకు మృత్యువు నన్ను నె
ఱుంగవె ప్రాణము లిప్పుడు వ్రాల్చెద నం,చు
న్నతశాతకృపాణము ద్రిప్పుచు నుగ్రతఁ దాఁ
కిన నిద్దఱకున్, గ్రన్నన శక్రసుపర్ణులకయ్యము కైవడి ఘోరరణం బొదవెన్. మార్క.౧.
౩౭.

క్రమకము. సం. విణ. (అ. మికా. అ) ౧. సక్రమము, క్రమము కలది. ౨. పోవునది, వెళ్లునది.

క్రమకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేదమందలిక్రమపాఠమును దెలిసినవాఁడు. ౨. వేదమందలి క్రమపాఠమును జదువుచున్నవాఁడు. (కల్ప)

క్రమణము. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము. న. ౧.పాదము. ౨. పాదవిక్షేపము, అడుగిడుట. (శే. ని.)

క్రమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అడుగిడుట, పాదవిక్షేపము. ౨. అడుగు. (శే. ని.) ౩. జరుగుట. (ఉదా: కాలక్రమము) ౪. వరుస. ౫. అనుష్ఠానము, ఆచరణము. (శిశు. ౧౪. ౫౩. వితతక్రమే =విస్తృతానుష్ఠానే-మల్లి. వ్యా.) ౬. కల్పము, విధి. (మే. ని-శే. ని.) ౭. అఱుముట, ఆక్రమించుట. ౮. బలిమి, శక్తి, సామర్థ్యము. (వి. ని.)

౯. పద్ధతి, ప్రకారము, విధము.
(రేణుః) శ్లో. నేత్రక్రమేణోపరురోధ సూర్యమ్. సం.రఘు.౭.౩౯.(నేత్రక్రమేణ=బట్టవిధమున)
సీ. వల్లంబు పోనాడువైశ్యునితేవను గాలు గాలి నపిల్లిక్రమము దోఁప... గీ. ఎనసి చరియించు వీట నాహేమరేఖ. హంస. ౧. ౨౨౦.
౧౦. ఒకవిధ మగువేదపాఠము. ౧౧. విన్యాసము. (వాచ.) ౧౨. కంపము, వణఁకు. (వి. ని.)

క్రమించే=క్రమియించే. సం. స. క్రి. ౧. అతిక్రమించు, దాఁటు.
శా. మందాక్షాంచలము ల్గ్రమించి కులధర్మస్రోతసుల్ దాఁటి త,న్నిందాభీతిమహాటవు ల్గడచి పొందెన్ బుంళ్చలీకోటి ని,స్సందేహస్ఫురణ న్భుజంగనివసత్సాంకేతికస్థానముల్, కందర్పుం డనుమంత్రదేవత సమాకర్షింపఁగా నవ్యోడన్. అని. ౩. ౧౮.
౨. చంపు.
సీ...ఆచక్రధరుని,జర యనురాక్షసి నెరవునఁ బట్టి క్రమించుఁ బోం డని చెప్పి ... భార. మా. ౧౦.
౩. కడపు, వెళ్లఁబుచ్చు.
మ. ఘననిష్ఠన్ జలపాయియై పటుతటిత్కాంతిచ్ఛటన్ బెంజడల్,దనరన్ మించె సహస్రవర్షము లనంతక్షాంతివాతాశనం,బున వేయేండ్లు క్రమించె మే నచలమున్ బోలన్నిరాహారుఁడై,తను వాశింపక యేండ్లు వేయుఁ గడపెన్ దైత్యిలోక్య మూరా యనన్ .ఉ.రా. ౧. ౨౧౭.
ఉ. చిత్తము వంచుటో హరి భజించుటొ బంధము లూడ్వ ధైర్యపుం,గత్తి ధరించుటో నియతి గైకొని మించుటొ యాత్మఁ గాంచుటో, చిత్తజరోగముల్ పెనుచు నీ కనుమాలపుఁ దోలుబొమ్మతో,హత్తుట లేమి పొమ్మన కహమ్మలు మూఁడు వితా క్రమించితిన్. సవిార. ౩. ౨౮౯.

క్రమికము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్రమముగా వచ్చినది. ౨. వంశపరంపరగా వచ్చినది. (వాచ.)
(క్రమిత,క్రామత్ మొదలగురూపములు 'అతిక్రమిత, అతిక్రామత్' మొదలగురూపములవలె గ్రహించునది.)

క్రమియించే=క్రమించే. సం. స. క్రి.
(అతిక్రమించు, దాఁటు.)
ఉ...అ,వ్వీరుఁడు ద్వారపట్క మతివేగమునన్ గ్రమియించి సప్తమ,ద్వారము సేరఁగాఁ జని ప్రధానుఁడు దెల్పినయట్ల యచ్చటన్. ఉ. రా. ౮. ౯.
(కడపు, వెళ్లఁబుచ్చు.)
చ...ఇంచుకయుఁ గంటికిఁ గూరుకు రాక శయ్యపైఁ, బొరలుచు లేచుచున్ మరలఁ బొందుచుఁ గూర్కొ...కభంగి నవ్విభా,వరిఁ గ్రమియించె రావణుఁ డవారితశోకసమాకులాత్ముఁడై. భా. రా. యు. ౬౩౦.

క్రముకము. సం. వి. అ.పుం. ౧. గువాకము,పోఁకచెట్టు. ౨. ఎఱ్ఱలొద్దుగు ౹. ౩. గంగరావి ౹. ౪. నాగముస్తె ౹. ౫. ప్రత్తిచెట్టు. న. పోఁకకాయ.

క్రముపు. సం. వి. ఉ. పుం. పోఁకచెట్టు.(వాచ)
క్రమేలకము. సం=క్రమేలము.
క్రమేలము. సం. వి. అ.పుం. ఉష్ట్రము, ఒంటె.
క్రమ్మన=గ్రమ్మన. అవ్య. ద్రు. శీఘ్రముగా.
గీ...పుడమి పగులఁ, బెల్లగిలి కూలెఁ దరువ్రజంబుగొల్ల లెల్లఁ, గూడఁబడి రఖ్డ కొందఱు గోపసతులు, చూచి క్రమ్మనఁ బాటి యశోదతోడ. హరి. పూ.౫. ౨౮౩.

క. తమ్ములతో నపు డాస్థా, నమ్మునఁ గొలువుండి ధర్మనందనుఁడు ప్రమో, దమ్మునఁ దమ్ముఁడ రమ్మని, క్రమ్మనఁ గదియంగ భీముఁ గౌఁగిటఁ జేర్చెన్. జై. భా. ౩. ౫.

చ. చనుదెడ దాని మన్మథపిశాచము సోఁకిన నొచ్చె నంచుఁ దూ, యని పలుమాఱుఁ దూఁషాడిచి యల్లనఁ బుష్పాడి రక్షవెట్టి క్ర, మ్మన నధరామృతంపుబలుమం దొకయించుక యిచ్చి మించులం, బొనరినచూపులం బడిసిపోనటు వైచుచుఁ గౌఁగిలించుచున్. విక్ర. ౮. ౫౯.

క్రమ్మఱ, క్రమ్మఱఁగ. అవ్య. ద్రు. (√ క్రమ్మఱు) ౧. పునరర్థకము, మరల.

క. క్రమ్మఱ రథ మెక్కి బలి, ష్ఠమ్మగుచాపంబు దాల్చి సంకర్షణుఁ డ, స్త్రమ్ములు పఱఁగించి రణా, గ్రమ్మునఁ బలువుర వధించెఁ గాశ్యులఁ గడిమిన్. హరి. ఉ. ౩. ౧౨౫.

క. ... చచ్చి క్రమ్మఱఁ, బుట్టినచందమున... వైష. ౨. ౮. ఆం. భా. ౩. ౬౯.

౨. వాక్యాలంకారము.

క. ...సురముని, క్రమ్మఱ నాకస్మికమ్ముగా నచ్చటికిన్.

క. చనుదెంచి యమ్మురారికి...ఒక్క దివ్యకుసుమమ్మొసఁగెన్. పారి. ౧. ౭౫, ౭౬.

క్రమ్మఱి. అవ్య. (√ క్రమ్మఱు) పునరర్థకము, క్రమ్మఱ, మరల.

గీ. మగుడఁ గ్రమ్మఱఁ గ్రమ్మఱి మరల సారె, వెండి మాటికిఁ దిరుగ నా వెలయును బున, రర్థకముగ...ఆం. భా. ౩. ౬౯.

క్రమ్మఱించె=క్రమ్మఱుచే. స. క్రి. (√ క్రమ్మఱు.) మరలించు, త్రిప్పు.

ఉ. ... విప్రుఁ డోపు నో, పం దతిశాంతుఁ డయ్యు నరపాలుఁడు శాపము గ్రమ్మఱింపఁగన్. భార. ఆది. ౧. ౧౦౦.

చ. అనిలజవంబునం బఱచున మ్మదనాగ మెదిర్చి క్రమ్మఱిం, చినపరికాఁడపోలెఁ గురుసింహవరూధము నిట్లు గ్రమ్మఱిం, చునె యితఁ డంచునుం దగిలి చూపఱు సాళ్వమహీశువిక్రమం, బొనరఁగ నల్గడం బొగడుచుండిరి విస్మయసక్తచిత్తులై. భార. ఆది. ౮. ౨౦౬.

సీ. పులినోరికండయై పోయినమనభానుమతిఁ గ్రమ్మఱించినయతఁ డితండు. రాజ. చ. ౨. ౧౧౨.

సీ. రోషారుణాత్ములరుచులును సిందూరకాంతియు రవిదీప్తిఁ గ్రమ్మఱింప. భార. విరా. ౩. ౧౬౭. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

క్రమ్మఱిల్లు(లు)=క్రమ్మఱు. (√ క్రమ్మఱు) (మరలు; మరలివచ్చు.)

చ. పఱచిన దేవకీసుతుఁడు పక్కన నవ్వినఁ గ్రమ్మఱిల్లి మైఁ, దఱచుగ రోమహర్షణ ముదంచితభక్తిభరాకులత్వ మేఁ, ర్పఱచుచుఁ గేల్మొగిడ్చి పలుపల్కులతెక్కులసన్నవెన్నెలన్, బఱపుచుఁ బ్రస్తుతించె మునిబంధవిభంజను భక్తరంజనున్. పాండు. ౮. ౮౦.

ఉ. గౌరి వివాహమై కుసుమకార్ముకుఁ గ్రమ్మఱిలంగఁ జేసి బృం, దారకవర్గము న్నిజపథంబున కన్పి హిమాచలంబుపైఁ, బారిషదవ్రజంబుదను భక్తి భజింపఁగ నాదరించె సం, సారసుఖంబు శంకరుఁడు...హర. ౫. ౩.

వ. అతిపరుషపవనసంపాతాహతం బైన దీపంబునుంబోలె నీపరమమిత్త్రుండు క్రమ్మఱిలండు సుమ్మీ. హర. ౩. ౯౩. (పై రెం డుదాహరణములందును 'పునర్జీవితుఁ డగు' అని భావము.)

క్రమ్మఱు. అ. క్రి. నివర్తిల్లు, మరలు; మరలివచ్చు; మరలిపోవు.

మ. పఱచున్ దవ్వుగఁ జేయలంతి నిలుచుం బట్టీక యాసాసలం, బిఱువోవున్ ... క్రమ్మఱి చూచుం జెవి దార్చి నిల్చు...మాయామృగం బిమ్ములన్. భార. అర. ౬. ౩౨౭.

ఉ. అమ్మొన సొచ్చుచొప్పు తెలియక్ విని నం
తియుకాని యిమ్ములం, గ్రమ్మఱభంగి వాఁడు
వినఁగానఁడు...భార. ద్రో. ౨. ౨౩౪.

క. ఈవేళ బలియు నతనిం, బోవిడిచితి పొమ్ము
పాడిఁ బోయినరాజ్యం, బేవిధిఁ గ్రమ్మఱు
నావెర, వీవెర వని వ్రేలు మడఁచి యేర్పడఁ
జెపుమా. ఆము. ౩. ౪౪.

గీ. ఎలమి నెవ్వనిగృహమున కేఁగుదెంచి, యఫలి
తాసఁడై క్రమ్మఱు నట్టిమతిథి, తనదుదుష్కృ
త మాగృహస్థునకు నిచ్చి, యతనిసుకృత మం
తయుఁ గొని యరుగుఁ బుత్రి. మార్క. ౩.
౧౪౯.

మ. ... నీకు నెం,తటివాఁడైన నెదిర్చి ప్రాణము
లతోఁ దాఁ గ్రమ్మఱ్ లేమి ప్ర,స్ఫుట
మోభూప యరాతిచేష్టలు భవద్భ్రూభంగప
ర్యంతముల్. రాఘవ. ౩. ౧౧౯.

జ: క్రమ్మఱు, క్రమ్మఱి, క్రమ్మఱించు, క్రమ్మఱిల్లు, క్రమ్మఱుచు.

క్రమ్మఱుచే=క్రమ్మఱించే.
(మరలించు, త్రిప్పు.)

చ. అక్కజ మైనచెల్వమున నాత్మకు వ్రేఁగయి
పొల్పుపొల్తిపై, నెక్కొనుచూడ్కిఁ గ్రమ్మ
ఱుప నేరక యూరక నిల్చె...భార. విరా.
౨. ౨౩.

గీ. అనుటయును వార లామాట లాదరించి, క్రమ్మ
ఱుప రాదు పలు కమోఘమ్ము మాకు. భీమ.
౪. ౧౪౯.

ఉ. ...ధర్మనందనుఁడు గ్రమ్మఱిచెన్ యదువీర
కోపముల్. భార. అర. ౩. ౧౭౦. (ఉపశమి
ల్లఁజేయు అని భావము.)

క్రమ్మించే. స. క్రి. క్రమ్మఁజేయు. (√క్రమ్ము)
(వ్యాపింపఁజేయు.)

సీ. కొదమగుబ్బలదానిఁ గ్రొమ్మించుఁ గ్రమ్మించునె
మ్మేనినిగనిగన్నిగలదాని. దశా. ౨. ౧౦.

సీ. వెలిడాలు గ్రమ్మించునవిచ్చుకస్తురివేల్పుమూఁ
క లెల్లెడలఁ గ్రమ్ముకొని నడుప. దశా. ౨. ౧౯.

క్రమ్ము. అ. క్రి. ౧. వ్యాపించు, ప్రసరించు; ప్రవహించు; కాఱు.

చ. కరమున నున్నకోలలనుఁ గ్రమ్ము మెఱుఁగు
లు శత్రుసైన్యభీ,కరములు గా...భార. భీష్మ.
౩. ౧౦౯.

ఉ...రక్తజలంబు పైపయిం, గ్రమ్మఁగఁ గూలె
...భా. రా. అర. ౨. ౩౯౧.

క. గ్రమ్మన నెత్తురుటేఱులు, గ్రమ్మ నఖండప్ర
చండకాలానలకీ,లమ్ములఁ దెగడు మెఱుఁగువా,
లమ్ముల నక్షౌహిణీత్రయము మడియించెన్.
జై. భా. ౭. ౧౬౧.

గీ. రమణి పొరిఁబొరిఁ గన్నీరు క్రమ్మఁ జొట్టు, మె
లఁగి కాకుల గ్రద్దలఁ దోలఁగ నడుచు, మన్న
యది...భార. స్త్రీ. ౨. ౬౪.

౨. కవియు, పైఁబడు; పడు.

క. పతి పురికొలిపిన నమపస, నతిశయసుగఁ బొం
గుజలధి యనఁ గ్రమ్మినయు, ద్ధతబలము నిలిచె
నమ్మా, రుతి సెలియలికట్టక్రియ నిరూఢస్థితి
యై. భార. భీష్మ. ౨. ౨౧౭.

ఉ. తోరపుటల్క నారిపులు కొమ్మిగఁ బైపయిఁ
గ్రమ్మ వారి లీ, లారణవృత్తిఁ గిట్టి...రాఘవ.
౨. ౨౧.

౩. ఉబుకు.

గీ. అరమూకాంతరూపరేఖాతిశయముఁ, గాంచు
హరి కప్పు డంతరంగమున నిండి, వెలికిఁ గ్ర
మ్మినయనురాగజల మనంగ, స్వేద మానంద
బాష్పముల్ చెలువమయ్యె. దశా. ౨. ౨౬౩.

౪. అతిశయించు, అధిక మగు.

క. గొనయంబు నెక్కఁ ద్రోచిన, గనయంబున కె
క్కఁడున్నఁ గ్రమ్మినశమకం, బున విల్లు విడిచి
వేఱొక, యనిమిషభటుఁ డనికి వెడలె నడప
ముఁ గొనుచున్. పారి. ౪. ౭౧.

౫. కలుగు, పుట్టు.

సీ. ఒకసింహ ముగ్రమై యుటికి గుబ్బమ్ము నాతనిఁ జంపి బలుకండ యనుతలంపు, గ్రమ్మ రత్నము నోరఁ గబళించునంతలో నేతెంచి మృగపతి నెలుఁగుఱేఁడు, జాంబవంతుఁడు మహాస త్త్వుండు వధియించి... హరి. పూ. ౩. ౧౮౮.

చ. మలయసమీరణాభిహతి మ్రాఁకుల నాకులు డుల్లిడుల్లి... కు,ట్మలములు గ్రమ్మి క్రమ్మి... కు. సం. ౪. ౪౪౩.

స. క్రి. ౧. కలియు, కూడు.

మ. మతిఁ గ్రీడారతి గల్గెనేని సకలక్ష్మాపుణ్యదేశాళి గాం,చి తపస్స్ఫూర్తి మెయిం గృశించి వనరాశిం జెందుమా బోఁట్లను,ద్ధతిచేఁ గ్రమ్మఁగ నేల నీకుఁ గఱవే తారుణ్యలావణ్యజృం,భితరంభాదినిలింపభామ లన భూభృన్మాళి రాగాంధుఁడై. వసు. ౨. ౧౩౬.

౨. (ప్రత్తులు ఱెక్కలతో గ్రుడ్లను) కప్పు, పొదుగు.

ఉ. తమ్మి పతంగపత్ని తమిఁ దాల్చినపాండుర కోరకాండముల్, గ్రమ్మి నిమీలితచ్ఛదపరంపరచేఁ బ్రసవాప్తివేళ రా, నిమ్ముగ వాని నొయ్య విరియించిన హేతుగుణాప్తిఁ బాంథవ,ర్గమ్ముల నేఁచు తేఁటిపిలుక ల్వెడలెన్ సహజాసితచ్ఛవిన్. వసు. ౪. ౧౩౪.

౩. ఆవరించు, చుట్టుకొను.

గీ. పొదివెఁ గవిసెను గ్రమ్మె నాఁ బొలుచు నావ,రించె ననుమాట గాను... ఆం. భా. ౩. ౧౧౮.

౪. చుట్టు.

(రథవర్ణనము) సీ. జత గూర్చి తారవజ్రాలఁ బమ్మి నకమ్మి గ్రమ్మినమణిరథాంగములగములు. వసు. ౧. ౧౪౪.

జః క్రమ్మించు, క్రమ్ముకొను, క్రమ్ముదల, క్రమ్ముదెంచు, క్రమ్ముపడు.

క్రమ్ముకొను. అ. క్రి. (క్రమ్ము + కొను-స్వార్థమున.)

(మూఁగు)

సీ. దర్పకునెఱ రౌతుఁదనము పేర్మికిఁ గ్రమ్ముకొను సతేజఃకీర్తిఘనము లనఁగ... గీ... జలదపథమున నుండి భూస్థలికి డిగ్గు,హంసములు వర్ణనాసీమ సతకరించె. ప్రభా. ౨. ౪౧.

క్రమ్ముదల. వి. (√క్రమ్ము) ౧. క్రమ్ముట. (శ. ర.) ౨. కప్పుట, మఱుఁగుపఱచుట. (బ్రౌ.)

క్రమ్ముదెంచు. అ. క్రి. (క్రమ్ము + తెంచు- స్వార్థమున) క్రమ్ము.

(వ్యాపించు.)

(నృసింహవర్ణనము) సీ. ప్రళయాభ్రచంచలాప్రతిమభాస్వరములై ఖరనఖరోచులు గ్రమ్ముదేర. భాగ. ౮. ౨౯౧.

(త్రోసికొనివచ్చు.)

చ. కనుఁగొని దర్పమంథరముగా నతఁ డిట్లనుఁ బాండవాగ్రజ,న్మునకు వడిం జెనంగఁగ ననుం బవనాత్మజుఁ జూచు వేడ్క నీ,జ్జనతతి యంత కంత కిటు సందడిగాఁ దనయిచ్చఁ గ్రమ్ముదెం,చునొ యుపవేశనిశ్చలతఁ జూచిన మే లఖిలప్రియంబుగన్. భార. శల్య. ౨. ౨౩౧.

(ఉబుకు)

గీ. గాఢసంస్పర్శభంగులు గలుగునట్టి, హోమసమయకృత్యంబుల నొదవి సౌఖ్య,రసము పెన్నిట్టపొరిఁబొరిఁ గ్రమ్ముదేర, సమ్మదాంబుధిఁ దేలె సతియుఁ బతియు. భార. విరా. ౫. ౪౦౨.

(వెడలు, ఉద్గత మగు)

చ. బెగడక శూల మెత్తికొని భీమతరంబుగ నోర మంటలుం, బొగలును గ్రమ్ముదేర మును బోరన మృత్యువు వచ్చి ... భా. రా. యు. ౧౪౯౨.

క్రమ్ముపడు. అ. క్రి. (క్రమ్ము + పడు.)

(మూఁతపడు.)

గీ. ఘనుఁడు గృహమేధి పెరటిలోఁ గ్రంతఁ జూచి, క్రమ్ముపడ మంచి దొకరేఁగుకొమ్మ వేయు, మనుచు భృత్యునిఁ బలుకంగ నంబుజా

షి,వానిగొడ్డలి నడశావిలోన వైచె. గంధ. ౬౬.

క్రయణము. సం. వి.అ. న. కొనుట, విలుచుట.

క్రయణీయము. సం=క్రేయము.

క్రయపత్త్రము. సం=క్రయలేఖ్యము.

క్రయపెట్టు. మి. స. క్రి. (క్రయము+పెట్టు) వెలకు పెట్టు, అమ్మఁజూపు.

సీ. పారుకూళ్లఁ గలమాన్యభూముల ధాన్యంబుఁ గ్రయపెట్టి విడుచు...నిరం. ౨. ౨౬.

క్రయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెల. ౨. (వెల యిచ్చి) కొనుట, కొనుగోలు.

క్రయలేఖ్యము. సం. వి. అ. న. క్రయమును సూచించుపత్త్రము.

క్రయవిక్రయికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) క్రయవిక్రయములచే జీవించువాఁడు.

క్రయారోహము. సం. వి. అ. పుం-కొనుటకు వచ్చుచోటు-హట్టము, అంగడివీథి.

క్రయించు. సం. స. క్రి. (సరకును వెలయిచ్చి) కొను, విలుచు. (శ.ర)

క్రయికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) (సరకును వెలయిచ్చి) కొనువాఁడు, విలువకాఁడు. (వై. ని.)

క్రయ్య=కయ్య.

(కుల్య, కాలువ)

ఉ. ...కృత్తవానరశరశ్చరణాదులు నేమిఘుట్టనం, గ్రయ్యలు గట్టి యున్నరుధిరస్థలులుం బలితాస్త్రపంక్తులుం, గయ్యపునేల నుగ్రగతిఁ గానఁబడం దఱుచయ్యె నెంతయుక్. భా. రా. యు. ౬౯౭.

ఆ. అధికబలము గెల్చి యవనీపతులు గొంద, ఱతివిహీనరిపులయాక్రమమున, మడిసి రకటజలధి వెడలి సన్నపుఁగ్రయ్య, మునిఁగి రూపడంగుజనులమాడ్కి. భార. సౌ. ౨. ౧౭.

క్రయ్యాట=కాలువయూట, కాలువనీరు.

ద్వి. ఇందులక్రయ్యాట లీప్సితార్థంబు, లందిచ్చురసరసాయనసుధావారి. పండితా.పర్వ. ౩౧౩ పు.

క్రయ్యఁబడు. అ. క్రి. (క్రయ్యక్+పడు-స్వార్థమున) ౧. కలియఁబడు; చొరఁబడు.

క. నెయ్యమున నడిగిపుచ్చుట, యియ్యకొనక యర్థమీక యీర్ష్యాపరుఁడై, కయ్యమున గెలిచి కన్యకఁ, గ్రయ్యంబడి చేసికొనినరాక్షసమయ్యెక్. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౦౦. (బలాత్కారము గా అని భావము.)

క. ఒంటి చరింపవు పొలమున, నింటికిఁ గడుఁ బ్రొద్దుగలుగ నేతెంచుచు రా, వెంటఁబడి పాడుచుగోవుల,జంటఁ జనకు క్రయ్యఁబడవు సందడి యగుచోక్. భోజరా. ౬. ౩౨.

౨. కలియు, కూడు.

క. వెయ్యేండ్లయ్యెను నీతోఁ, గ్రయ్యంబడి యున్నవాఁడ...భాగ. ౯. ౫౭౭.

క్రయ్యఁబాఱు. అ. క్రి. (క్రయ్యక్+పాఱు) కలయఁబాఱు.

(గంగ) వ... మానిని యన లోఁతు సూపక గరితయన నడిచప్పుడు సేయక ముగుద యన బయలుపడక ప్రమద యనఁ గ్రయ్యంబాఱుచుఁ బతివ్రత యన నిట్టట్టు చనక...ప్రవహించి. భాగ. ౯. ౨౩౦.

క్రయ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) కొనుటకు అంగడియందు సిద్ధపఱుపఁబడినది.

క్రయ్యు. అ. క్రి. కలియు.

(గంగావర్ణనము) వ ... ముద్దుఁజందురులోడ నెయ్యంబునఁ గ్రయ్యు నడరి చొప్పు దప్పక సాగి చనుదెంచుసుధార్ణవంబుకైవడిఁ బెంపుగలిగి...భాగ. ౯. ౨౩౦.

జ: క్రయ్యఁబడు, క్రయ్యఁబాఱు.

క్రల్లపడు. అ. క్రి. దగ్ధమగు, కాలు.

క. తరు లెల్లఁ గ్రల్లపడఁగా, విరళములై నీడ లున్నవిధ మెప్పె నహ,స్కరరుచులతోడఁ దలపడి,యకవరలై తుమురుతుమురులై పడినక్రియన్. హరి. పూ. ౬. ౩౬. (శ. ర. పా.)

క్రవ్యఘాతనము. సం. వి. అ. పుం-మాంసముకొఱకు చంపఁబడునది-లేడి, జింక.

క్రవ్యము. సం. వి. అ. న. మాంసము, పొల.

క్రవ్యాత్తు. సం. విణ. (ద్) మాంసమును తిను వాఁడు. వి. ద్. పుం. ౧. రాక్షసుఁడు. ౨. మాంసమును తినుజంతువు. (పులి, గ్రద్ద, మొ.)

క్రవ్యాదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మాంసమును తినుజంతువు (పులి, గ్రద్ద, మొ.) ౨. రురువు, నల్లచాఱలు గలదుప్పి. (కల్ప.)

క్రవ్యాదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మాంసమును తినువాఁడు. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

క్రవ్యాశి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) వి. న్. పుం=క్రవ్యాత్తు.

క్రశితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కృశీకృతము, కృశింపఁజేయఁబడినది.

క్రశిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. కృశత్వము, బక్కచిల్లుట.

క్రష్ట. సం. విణ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ.) ౧. కృశించువాఁడు. ౨. లాగువాఁడు. ౩. దున్నువాఁడు.

క్రష్టవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దున్నఁ దగినది. ౨. లాగఁ దగినది.

క్రా

క్రాంతదర్శి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ఇంద్రియాతీతవిషయజ్ఞానము కలవాఁడు, సర్వజ్ఞుఁడు.

క్రాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పోయినది, వెళ్లినది. ౨. ఆక్రాంతము, వ్యాప్తము. శిశు. ౪. ౩. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము. న. ౧. పోవుట, వెళ్లుట. ౨. అడుగు, చరణము. ౩. (జ్యోతి) ఏకనక్షత్రమున చంద్రునితో మఱియొక గ్రహము కలియుట.

క్రాంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పోవుట. ౨. అడుగిడుట, పాదవిక్షేపము. ౩. మీఱుట, అతిశయించుట. ౪. అణుచుట, ఆక్రమించుట. ౫. ఖగోళమండలిసూర్యమార్గము.

క్రాంతికక్షము. సం. వి. అ. పుం. ఖగోళమండలిసూర్యమార్గము.

క్రాంతిమండలము. సం. వి. అ. న=క్రాంతికక్షము.

క్రాంతివలయము. సం. వి. అ. న. పుం=క్రాంతికక్షము.

క్రాంతివృత్తము. సం. వి. అ. న=క్రాంతికక్షము.

క్రాఁక=కాఁక. (√క్రాఁగు-శ. ర.)

క్రాఁగు=కాఁగు. అ. క్రి. ౧. దగ్ధమగు, కాలు; తపించు, మండు; పరితాప మొందు.

ఉ. కౌరవకోటి దర్పమునఁ గానక నిన్నుఁ బరాభవించి దు,ర్వారభవత్ప్రతాపశిఖిఁ గ్రాఁగె మదిన్ వగ పేల దీనికిన్. భార. శాం. ౧. ౯౩.

క. ఈగంగాదికతీర్థము,లీఁగంగా నీవు తమసమిద్ధాంబువులం, దోఁగెడువారల గనఁగనఁ,గ్రాఁగెడునంగారసింధుకల్లోలములన్. పాండు. ౧. ౧౫౦.

సీ. పరదేసులై భూమిఁ దిరిగెడివారును గతి లేక యాఁకటఁ గ్రాఁగువారు. వి. పు. ౪. ౧౫౪.

౨. పోవు, నశించు.

ఆ. కడుఁ బ్రసిద్ధ మిదియుఁ గర్కోటకుని దమ,యంతిఁ బుణ్యమూర్తి యైననలుని, నుతచరిత్రుఁ డైనఋతుపర్ణుఁ గీర్తింపఁ, గలిభయంబు లెల్లఁ గ్రాఁగు నధిప. భార. అర. ౨. ౨౩౦.

గీ. క్షత్త్రవధ నైనపాపంబు గ్రాఁగ వలయుఁ,గడఁ

గి నాకును సద్గతి గలుగ వలయు. భార. ఆర. ౨. ౨౬౨.

సీ. ఘనతపోనియతిఁ గ్రాఁగనికలుషంబులు జప
ము సేసిన నశించనియఘంబు,లు... గీ. అచ్యు
తానంత గోవింద హరి మురారి,యని తలంచి
నయప్పుడే యడఁగిపోవు. వి. పు. ౩. ౧౩౫.

౨. కాఁగు, పెద్దబాన.

సీ...క్రాలుఁ గటాహంబు క్రాఁ గనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౮౫.

గీ. క్రాఁగుపై మ్రుగ్గు తెలినిగ్గుఁ గ్రాఁగి పొంగ, సాగు
పాలని పై నీరు చల్లి చల్లి, యల్లుకొనునట్టినె
న్నెల నల్లుకొన్న, యన్నుమిన్నలు విహరించి
రన్నివగల. రా. వి. ౩. ౧౩.

క్రాఁగిపోవు=క్రాఁగు.

(నశించు.)

గీ. తామ్ర మాదిగఁ గలయట్టిధాతుచయము, గొలి
మి నిడి యూఁదఁ గీ డెల్లఁ బొలియునట్లు,
ప్రాణపవననిగ్రహమునఁ గ్రాఁగిపోవు, నఘ
యింద్రియజనితదోషాదు లెల్ల. మార్క. ౩. ౩౧౫.

జ: క్రాఁక, క్రాఁగుడు, క్రాఁచు.

క్రాఁగుడు=కాఁగుడు. వి. (√క్రాఁగు) తపించుట, తపనము. (శ. ర.)

క్రాఁచే=కాఁచే. స. క్రి. (√క్రాఁగు) ౧. కాల్చు; కరఁగించు; తపింపఁజేయు.

సీ. పటుతరం బగుచటచ్చటరవం బెసఁగంగ మ్రాఁ
కులుఁ బొదలును గ్రాఁచికొనుచు... గీ... పరఁ
గె, నద్భుతోద్భవం బైనమహానలంబు. భార. ఆశ్ర. ౨. ౧౫౧.

చ...త్రిజగంబులక న్నలబ్రహ్మవిష్ణురు, ద్రమహి
మ లోర్కులైకలయఁ గ్రాఁచినయుండ త్రి
వేదమూలకం, ద మని నుతింప నొప్పెసఁగెఁ
దామరసప్రియబింబ మత్తఱిఁ. నిర్వ. ౬. ౭౭.

గీ. తపనతపనీయ మాతపతాపవహ్నిఁ, గ్రాఁచుకా
లకళాదుష్పూత్కారచయమొ, నాఁగఁ దగెఁ
బశ్చిమానిలో గ్రాగమంబు. కృ. శకుం. ౧.౩౦.

వ...వాద్యంబులు తడిసిన విద్యోపజీవులు ప్రస్ఫు
రంబులు గ్రాఁప నగ్గి రోయుచుండ...ఆము. ౪. ౩౫.

సీ. కనకగిరిస్ఫూర్తిఁ గరఁచె గౌతమిఁ గ్రాఁచె...
గీ ... కృష్ణ, రాయబాహుప్రతాపజాగ్రదశ
గ్ని. మనుచ. ౧. ౩౭.

౨. నశింపఁజేయు, పోఁగొట్టు; చంపు.

క. నను నీస్తవమున నెవ్వం, డనుదినమును భక్తి
తో సమాహితమతియై, వినుతించు నతనియా
పద, లనయంబును నే ననంశయంబుగఁ గ్రాఁ
తుఁ. మార్క. ౬. ౨౩౧.

గీ. విప్రుకడుపులో నున్నయవ్విరు ననుజుఁ, బి
చె ర మ్మని వాతాపి ప్రియముతోడ, జీవితుం
డయివాఁడు సెచ్చెరను విప్రు, కడుపు వ్రచ్చు
చు వెలువడి క్రాఁచె విప్రు. భార. ఆర. ౨. ౩౨౦.

౩. పీడించు.

శా. ఆచారంబు జితేంద్రియత్వము విధేయత్వంబు
లజ్జాగుణ, ప్రాచుర్యంబును నామనష్టము లి
గుఁ బత్మాంకితంబుల్ దృఢ, భ్రూచాపచ్యుత
ముల్ శ్రవఃపథగతంబుల్ తన్విదృగ్బాణ
ముల్, క్రాఁచ జ్ఞాగినయంతలో సురభిమల్ల
...మల్లభూ. శృం. ౭౮.

క్రాఁచిపుచ్చు=క్రాఁచు, నశింపఁజేయు.

గీ. సప్తగోదావరమునీట జలకమార్చి, పుష్పగం
ధాక్షతంబులఁ బూజసేసి, కలిభవం బైనకలు
షంబుఁ గ్రాఁచిపుచ్చి, మర్త్యుఁ డొందును వే
గం బమర్త్యపదవి. భీమ. ౩. ౧౧౫.

క్రాకచికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఱంపపుఁ
గోఁతగాఁడు.

క్రాథకుఁడు. సం. విణ. (అ. థకా. అ.) హింసించు
వాఁడు.

క్రాథము. సం. వి. అ. పుం. హింస, వధము.

క్రాయకుఁడు. సం. విణ. (అ. యికా. అ.) క్రేత, కొనువాఁడు.

క్రాయు. అ. క్రి. కాండ్రించు.

సీ. ధవళలాంగూలపల్లవచాలనంబులు గోముసీ చ్ఛాయలఁ గ్రాసి యుమియ. కాశీ. ౪. ౨౬౯.

సీ. ధర్మరాజు లటన్న దబ్బరలే తిట్టుఁ గంబమ య్యె యటన్నఁ గ్రాసి యుమియు. శుక. ౩. ౪౯.

స. క్రి. ౧. కక్కు.

ఉ. మ్రింగియుఁ గ్రాయు నచ్చిలువ మెల్ల విషం గసుగందకుండఁగన్. నైష. ౮. ౧౭౩.

క. కొలఁది యెఱుంగక తిని కో,కిలకామిని వెడ లఁ గ్రాసెఁ గిసలయఖండం,బులు... వరాహ. ౩. ౮౮.

౨. ఉమియు.

ఉ... నెత్తురు చవిచూచుఁ గండలు తుథూ య ని క్రాయు... పిశాచవిభుండు ... ఉ. హరి. ౨. ౧౫౪. అచలా. ౨. ౮౧.

క్రార=క్రారవడి. వి. (క్రయ్యు+ర-శ. ర.) జడ్డ యై ఒకయక్షరముతోఁ గలియురేఫము.

గీ. కొమ్ముక్రారలు మఱి ద్విపర్ణమ్ము లగుట, వాని యెడమవి గురువులు వట్రువులు, ప్రాణము లు గాన వానిడాపలను గల్గు,నక్కరము లెల్ల లఘువులు నిక్కముగను. అప్ప. ౪. ౪౯.

గీ...క్రార,గిలక యన రేఫ మెసఁగును... ఆం. భా. ౨. ౧౮౭.

క్రారవడి=క్రార. వి. (క్రార + వడి-స్వార్థమున) జడ్డయై ఒకయక్షరముతోఁ గలియురేఫము. (శ. ర, బ్రా.)

క్రాలు. అ. క్రి ౧. చలించు, కదలు.

ఉ. ఆళియుఁబోలె నిప్పుడు వనాళి యమార్గమునం జరించునని,న్నోఁలలితాంగి కా దనుచు నున్నది మందసమీరణంబులం,గ్రాలుప్రవాళమంజరు లు కమ్రకరంబులవిభ్రంబు గా, బాలరసాల పుష్పరసపాయివనప్రియకంఠహుంకృతిన్. నైష. ౨. ౪౮.

వ... ఈరాజునీరాజనకరణంబులకు రం డనుచు నమరకాంతలఁ బిలుచునోజం గ్రాలునూతన కేతనంబులును...భా. రా. అయో. ౧౦.

౨. సంచరించు, తిరుగు.

క. నేలకు నల్లెఁడుపాడువునఁ, గ్రాలుచు మును మెఱయుగుఱునిరథచక్రము ల,క్కాలంబున సమరజయ, శ్రీలోపము దెలియ నంటసిలఁ బడియె నృపా. భార. ద్రో. ౫. ౩౧౭.

గీ. ఆలజాలంబు నీరిపై నాడుజాడ, గాలిపడగ యాకసమునఁ గ్రాలుత్రోవ, నిదురలోపలఁ గలఁ దోఁచునీడ పిదపఁ, గానవచ్చునె యప్పు డ కన్నఁగాక. ఉ. హరి. ౫. ౧౧౦.

౩. ప్రవర్తిల్లు; వర్తిల్లు.

చ. గుణ మిది దోష మిట్టి దని కొంత యెఱింగినఁ గాక యిట్లు ని,ర్గుణతయ పట్టి క్రాలుతమ కుం దగువారలు సెప్పుసౌమ్యభా,షణము నిర ర్థకంబు...నిర్వ. ౬. ౬.

క. కైలాసనగమునందును,గ్రాలెడుప్రావృట్పయో ధరముచందమునన్, లాలితకటిభాగంబున,నీ లాంబర మమరు రామునిం బొడగాంచెన్.వి. పు.౭. ౩౩౯.

సీ. మడుఁగులోపలఁ జొచ్చి కడుపార నుదకం బు గ్రోలంగ దిగ నందుఁ గ్రాలుమొసలి, పా దముల్ కబళించి పట్టిన ... మొ. రా. యు. ౨. ౭౪.

౪. చెదరు.

ఉ. కాలమునాఁటిమృత్యువుముఖంబునఁ బోలె ను విస్ఫులింగముల్, గ్రాలఁగ దేవసంఘము లు గంపము నొంద...భాగ. ౬. ౪౨౫.

౫. క్రమ్మ.

గీ. గళితశృంఖల లయ్యు నకాలనిద్ర,గనుఁగవలఁ
క్రాలఁ దమయంతిఁ గదల పయ్యె,దారుణా
ధోరణప్రయత్న మునఁ గాని,నముచిమథనుని
వీట శుండాలఘటలు. పారి. ౪. ౬౭.

౬. అతిశయించు; విజృంభించు.

గీ. దేవలోకజిగీష చేఁ ద్రిపురహంతు,కామకా
మాంతకోద్భటాకారు లగుచు, లంక విడిచి మ
నోవీథి శంక విడిచి,యసురు లుత్సాహములు
క్రాల నరుగు వేళ. ఉ. రా. ౨. ౩౦.

క...అతఁడు బలువిలు గొని, క్రాలుచు నాభీమ
ముఖ్యరథికుల నొంచెన్. భార. ద్రో. ౪.
౨౯.

౭. సంచలించు, క్షోభపడు.

ద్వి. ఏలె వధూమణి యెన్నిచందములఁ, గ్రాలు
చునున్నాఁడఁ గటకటా యనవు. రం. రా.
ఆర. ౧౮౭ పా. ౧౩ పం.

౮. ఒప్పు.

శా. ప్రాలేయాంశుమరీచినిర్మలతనూభాగంబుఁ
గృష్ణాజిన, వ్యాలోలామలయజ్ఞసూత్రములు
నంసాసక్తవీణాలతా, లాలిత్యంబు లలాటి
కారుచులుఁ గ్రాల న్నారదుం డిచ్చలం, గై
లాసంబుననుండి వచ్చె...ఉ. హరి. ౩. ౯.

సీ...క్రాలెను వఱలెఁ దుఱంగలించె ... అనంగ
నొప్పె నన్మాటగాఁ జెప్పఁబడును. ఆం. భా.
౩. ౮౩.

జ: క్రాలుఁగన్ను,క్రాలుకొను, క్రాల్గంటి.

క్రాలుఁగ(ల్గ)న్ను. వి. ఔ. ౧. చంచలేక్షణము,
లోలనేత్రము.

శా...లోలోపల వేడుకల్ నిగుడ సిగ్గుల్ దేఱు
నొయ్యారపుం, గ్రాలుంగన్నులఁ గ్రొమ్మెఱుం
గులు దొలంకన్ మందయానంబుతో, నాలీ
లానిలయంబు చేయుదురొకో నాళీకపత్త్రేక్ష
ణల్. వరాహ. ౪. ౮.

సీ. ఇందీవరంబుల నీను క్రాల్గన్నులశరదిందుముఖు
లు చామరము లిడఁగ. మనుచ. ౧.౧౨.

౨. రోగవిశేషయుక్తమైన నేత్రము.

ద్వి...ప్రంగుడుకన్ను.క్రాలుఁగన్నను నీరు గా
రెడికన్ను. పండితా. మహిమ. ౨౭౩ పా.

క్రాలుకొను. అ. క్రి.(క్రాలు+కొను-స్వార్థమున)
=క్రాలు.

(ప్రకాశించు)

వ...కరంగుకురంగధరకాంతకందళంబులజలజలని
తెలినీటిజాలునం గ్రాలుకొనుచు నచ్చవెన్నెల
విచ్చలవిడిఁ జెచ్చు పెరిఁగి...వసు. ౪.౨౩.

క్రాల్గంటి. వి. (రూ. క్రాలుఁగంటి-క్రాలు+కన్ను)
తరళాక్షి, చంచలాక్షి; స్త్రీ.

క...కోర్కుల్, బిట్టొదవెఁ బిఱుఁదులుం జన్నుఁ,
కట్టులుఁ గడు బలిసె నపుడు క్రాల్గంటుల
కున్. అచ్చ. రా. బాల. ౭౬.

ఆ...వలపుఁ,గాఁక బలిత మయ్యెఁ గ్రాల్గంటి
కి...నీలా. ౩. ౩౬.

క్రి

క్రి=క్రీ. విశ. క్రిందిది. (చూ. క్రిందు. విశ)
ఉదా: క్రిందల, క్రియ్యాట.

క్రించే=కించే. విశ. ౧. అల్పుఁడు, నీచుఁడు; అ
ల్పము, నీచము.

ఉ. వంచన రాము దేవిఁ గొనివచ్చినయట్టులు గా
దు రోరి న, క్తంచర నన్ను నాహవముఖంబు
న డాయుట లన్న నయ్యరే,క్రించ సహోద
రుం గరము గీడ్పడి మానవు చేతఁ బొంచి యే,
యించుట గాదు లే...భా. రా.యు.౪౮౪.

క. క్రించా మూఢుని నినుఁడ,కిక్కించుట యన నెం
త సింధుకీలాలమునన్, వంచింపఁబడరె ము
న్నొక,వంచక మభిజాతకమఠవల్లభు చేతన్.
వేం. పంచ. ౪. ౫౧౮.

గీ.పాడిమానిసు లండ్రు నిన్నాలు నోకనీ,బోడివి రిస్సిరో పెక్కండ్రు ప్రోడ లిదియు, మగఁటిమియె క్రించుపని కిట్లు దెగినయప్పు,డుల్లములు వారలకు నెట్టు లుండెనొక్కొ. భార. స్త్రీ. ౧. ౭౬.

౨. దుష్టుఁడు.

ఉ. వారలు వాలిపంపునన వచ్చినవా రనుశంకనామదిఁ, వారక నాటి యున్నయది వాలియు నాయెడఁ గ్రించు రాజు లే,పార ననేకమార్గముల నప్రియులం దెగఁ జూతురు ... భా. రా. కిష్కిం. ౧౧.

ఉ. కాన లెఱుంగ వీవు బలుగాములుఁ బాములుఁ గ్రించుచెంచులున్, దానవమాయలుం గలపథంబులు...భా. రా. అయో.౪౩.

జ: క్రించుఁడు, క్రించుఁదనము.

క్రించేఁడు=క్రించే, కించే. విశ. (√క్రించే) నీచుఁడు, అల్పుఁడు.

మ ... నిన్నుఁ గఠినస్వాంతంబుతోఁ గాననం,బునఁ ద్రోయించినతప్పు చాలక జగంబుల్ చూచి శోకింపఁ గ్రిం,చునిచందంబున రచ్చఁ బెట్టితి నటంచున్ డాఁగి పో నేల...నీనగు మొగంబుం జూపవే జానకీ. ఉ.రా.౭.౯౬.

క్రించేఁదనము. వి. (క్రించు+తనము.) అల్పత్వము, నైచ్యము.

క...కమనీయగుణ,స్తోమ నిజభామ నొల్లక, ధామమున నటించెఁ గ్రించుఁదనమున జడుఁడై. భాగ. ౬. ౧౦౬.

ఉ...నీ,ప్రేమకు వచ్చుదాసులకుఁ గ్రించుఁదనంబున నెగ్గు చేసితిన్. భాగ. ౯. ౧౧౬.

క్రిందంటు=అడుగంటు. (క్రిందు + అంటు) (నశించు.)

ఉ. మంటకుఁ జేరి కామిడుతమూడ్కి నశింపక మత్కుమారిమే, నంటియు నింటి కేఁగి చదలంటినదుర్మతి సేనతోడఁ గ్రిం,దంటఁగ మం

టివాన గురియం గల దేడుదినంబులు ... ఉ. రా. ౭. ౩౩౭.

క్రిందల. వి. (క్రిందు+తల) క్రిందగుతల.

సీ. మోముఁదమ్మికిఁ దేటిమొత్తమై పాగ పర్వ వ్రేలుఁ గ్రిందల గాఁగ వృక్షశాఖ. పాండు. ౨. ౫౯. (క్రిందలగాఁగ=తలక్రిందుగా, అధోముఖముగా.)

క్రిందు. వి. జౌ. ౧. అధోభాగము, దిగువ.

గీ. నాభికందంబుక్రిందట నలినగంధి,కుండలీశక్తి దేవత యుండు నెలవు. కాశీ. ౨. ౧౨౫,౧౨౭.

క.ఊఁడుకొనఁబడుమధూళిక,యొడికలకుఁ గ్రిందఁ గ్రమ్మియుండెడు తేంట్లన్, నీడలు తిరిగియుఁ దిరుగని,జాడఁ దరుల్వాలిచె నవ్వసంతపువేళన్. ఆము. ౫. ౧౩౭.

దండకము. చాగంపుబల్ రక్కసుం గ్రిందికి ద్రొక్కువా. నీలా. ౨. ౪౧. (క్రిందికిన్:-పాతాళలోకమునకు అని భావము.)

౨. పూర్వకాలము.

(నరకంబులను) వ. అతనితోడఁ గ్రిందటఁ బడితరంబులవారును ముందటఁ బడెడరంబులవారును బొందుదురు. భాగ. ౧౦ ఉ. ౪౮౧.

౩-అథస్థితి-వశము.

సీ. తాను రుక్మిణి యయ్యుఁ దగ దన దాత్మ నాయకుఁ డొకనరుక్రింద హరులఁ బట్ట. వసు. ౧. ౬౫.

ఉదా: అతనిక్రిందఁ బనిచేయుట కష్టము.

విశ. (వృత్తియందు వికల్పముగా'ందు'లోపించును.అట్టియెడల కొన్నిపట్లను గాగమమును,కొన్నిపట్ల మీఁదివర్ణమునకు ద్విత్వమును, కొన్నిపట్లలు ప్తశేషమునకు దీర్ఘమును వచ్చును.)

ఉదా: క్రిందల, క్రీఁగడుపు,క్రియ్యాట, క్రీనీడ.

౧. అధోభాగమం దున్నది.

గీ. ...క్రిందటిప్రయ్యా భువియు మీఁది,ప్రయ్యా

దివియును...హరి.పూ. ౧. ౫౩.

సీ. చరమాంగపీఠికాస్థాపితశేషుండు కితవకచ్ఛప
రాజు క్రిందిమట్టు. హర. ౬. ౪౦.

గీ. చచ్చిపోయినవారికై చాల వగల, దుఃఖపడు
దురు మఱునాఁడు తొడరి చనరొ, తాము
బ్రదుకుట కేది తథ్యంబు తడవ, వనిత క్రిం
దాకుమీఁదాకువాసి గాదె. కుచేల. ౧. ౮౦.

౨. తక్కువ.

సీ. శ్రీకాంత దా నయ్యుఁ బ్రియు నిరోధింపదు
క్రిందై విరోధికిఁ గేలు సాఁప. వసు. ౧. ౬౫.

సీ. అజసమాగమనవిఖ్యాతి వచింపవే యంచలనడక
క్రిం దౌను గాని, చక్రేశ్వరకథాప్రసక్తి గ
ణింపవే మలయమారుతధాటి నిలుచుఁ గాని.
ఇందు. ౩. ౨౪.

౩. కడచినది.

ఉదా: క్రిందటియేఁడు, క్రిందటినెల.

(వ్యవ) మంచి చెడ్డ క్రిందఁ బరిణమించినది. (చెడ్డ క్రింద=చెడ్డగా)

జ: క్రిందంటు, క్రిందల, క్రిందుపడు, క్రిందుపఱుచు, క్రిందుసేయు, క్రిగ్గాలి, క్రియ్యాట, క్రీఁగడుపు, క్రీఁదొడ, క్రీఁబడు, క్రీగాడ్పు, క్రీగోరు, క్రీనీడ, క్రీనీరుసేల, క్రీవాడ.

క్రిందుప(వ)డు. అ. క్రి. (√ క్రిందు) ౧. తక్కువయగు, తగ్గు.

సీ. బ్రతుకుభాగ్యము క్రిందుపడఁగఁ బాఁపన
యిండ్ల కరిగి యాఁకటికిఁ గూడడిగె ననుచు.
శుక. ౨. ౫౪౭.

ఆ. వెల్లివిరిసెఁ బెంటివిద్యలు మగవిద్య, లడుగువ
ట్టెఁ గ్రిందువడిరి బుధులు, హీనజాతిపురుషు
లెచ్చిరి... వేం. పంచ. ౨. ౧౩౨.

ఉ. అంతట లజ్జ క్రిందుపడ నత్యధికంబుగ మించి
మానసా, భ్యంతరపూర్ణ మైనపతిభక్తి కతంబు
నఁ దల్లిమాట యొ,క్కింతయుఁ దాను గైకొన
క...కళా. ౪. ౯౪.

౨. లోఁబడు, లొంగు.

చ. పగవాఁ డైనను వచ్చి క్రిందుపడి తాఁ బ్రా
ర్థించిన౯ వానికిం, దగుసంభావన లిచ్చి ప్రో
చుటయె పో ధర్మంబు...వి. పు. ౬. ౧౬౨.
మనుచ. ౩. ౫౦.

౩. ఓడు.

సీ. బిరుదంటివా నీకు బిరుదెక్కడిది పాండునృప
కుమారునకుఁ గ్రిందుపడినావు. నిరం. ౩. ౨౯.

సీ. పలుచందములఁ జిందములఁ గ్రిందుపడఁజేసి
నెలతాల్పుబలువేల్పు చెలువు నవ్వి. గీ ... తవ
యసం బెల్లకడల, వెలుఁగ...నీలా. ౧. ౪౫.
(ఇట ఔపమ్యద్యోతకము) హర. ౭. ౧౭౯.

క్రిందుపఱు(అ)చు. స. క్రి. (√ క్రిందుపడు) క్రిందుపడఁజేయు.

౧. అధస్థితముగాఁ జేయు.

మ...లం, ఘనచాతుర్యము నింగి క్రిందుపఱుప
గా వానరానీకముం, గినుకం బొంగుచు...
భా.రా.యు. ౧౪౨౭.

౨. భంగపఱుచు, అవమానపఱుచు.

సీ. అసురదైత్యుఁ బోరిగొనె నదరి వత్సకుఁ ద్రుంచె
గిరి యెత్తి దేవేంద్రుఁ గ్రిందుపఱచె. భాగ.
౧౦ పూ. ౧౩౨౮.

౩. ఓడించు.

సీ. బ్రష్టు మధ్యస్థుఁడై పరికింపఁ గుండలీశ్వరుఁ
గ్రిందుపఱిచినశాబ్దికుండు. వరాహ. ౯. ౪౩.

సీ. విమలధైర్యంబున హిమమహీధర మేరుమందరా
ద్రుల నైనఁ గ్రిందుపఱుచు. వి. పు. ౫. ౬౫.
(ఇట ఔపమ్యద్యోతకము)

క్రిందుసే(చే)యు. స. క్రి. (క్రిందు+చేయు) క్రిందుగాఁ జేయు.

(అధోముఖముగఁ జేయు)

గీ. నియతిచేతఁ గదర్థితుం డయినధైర్య,పరునిధై ర్యగుణంబు మాన్పంగఁ దరమె,క్రిందుసేయం గఁబడినట్టికృష్ణపక్షుని, కీల లెందైన మీఁదు గాఁ గెరలుఁ గాదె. భర్తృ. ౧. ౪౪.

(తక్కువపఱచు)

చ. అనుడు నగస్త్యుఁ డిట్లనియె హైమవతీసుతు తోడఁ దోడిస,న్మును లలరంగ నోయనఘమూ ర్తి సమస్తముఁ గ్రిందుచేసి మిం,చినబలువే ల్పుఁ దీర్ఘమును క్షేత్రము నొక్కడఁ గూడి యుం డెనే,ని నిరుపమాద్భుతిం దెలిపి నీవు మ ముం గరుణింపఁగాఁ దగుఁ. పాండు. ౧. ౧౫౨.

క్రిక్క. వి. వంది, బట్టు.

గీ...బట్లు, క్రిక్క లనఁ బాఠకాఖ్యలు గేరుచుం డు. ఆం. భా. ౨. ౧౭౬.

మ...అభ్రవిభ్రమము నేలా సర్వలోకాశ్రయ, క్షమతం బేర్చుచళుక్యవిశ్వవిభుశశ్వద్దానధా రాజలౌ, ఘముతో సాటికిఁ బాటిసేసెదవు క్రిక్కా చక్కఁ దర్కింపుమా. కావ్యా. ౪. ౬౩.

సీ. పసిఁడిజీరాపట్టెపనికీలుటందియ లడుగుఁదమ్ము లఁ గ్రిక్కలట్ల తనర. మల్లుపు. ౮. ౫౪. వేంక. ౩౦.

క్రిక్కటిల్లు(లు). అ. క్రి. కంపించు.

శా. క్షోణీచక్రము గ్రిక్కటిల్లఁగ దిశల్ ఘూ ర్ణిల్ల దట్టించుచుఁ, జాణూరుం డతిభీషణస్ఫు రణతో శార్ఙ్గి వెసం దాఁకి ... పద్మ. ౯. ౩౨౧.

క్రిక్కిఱి. విణ. (ఇది వృత్తియందే కనఁబడుచున్న ది-√ క్రిక్కిఱియు.) మిక్కిలి యిఱుకైనది, కొంచెమైన ఎడము లేక యుండునది.

ఉ. క్రిక్కిఱిచన్నుదోయియిరుగ్రేవలకాంతియుఁ బంచబాణుఁ గ్రొ,వ్వెక్కఁగఁజేయ హస్తయు గ మెత్తి...నైష. ౪. ౧౯౮.

క్రిక్కిఱించే. స. క్రి. (√ క్రిక్కిఱియు-చూ. ఇఱించు) క్రిక్కిఱియఁజేయు.

(ఎడము లేకుండఁ జేయు)

క. పలుకు నెడఁ బార్థసేనా,కలకలములు నిజపు రోపకంఠసరణిది,క్కులఁ గ్రిక్కిఱింప ... జై. భా. ౭.౧౨౪. (శ. ర.పా-'నిండిచు'అని భావము)

వ. ...నడిచెక్కుఁ గ్రిక్కిఱించుచు నొక్కయె డం గాలువొడిచి ముక్కు న నక్కుంతహారత రళంబు నొక్కుచు ... పాండు. ౮. ౨౩౪. ('ముడుఁచు' అని భావము)

క్రిక్కిఱియు. అ. క్రి. (క్రిక్కు+ఇఱియు. శ.ర- ఇది ఉభయయతులలోనిది. చూ. కావ్యా.౪.౬౯)

౧. ఎడము లేకయుండు, నిండు.

ఉ. దిక్కులు నాకసంబు జగతీతలభాగము నెల్ల చోటులుం, గ్రిక్కిఱియంగఁ గ్రందుకొని కీశబలంబులు వెన్క ముందటం, బెక్కువిధం బులఁ నడువ భీకరభంగులఁ గ్రొవ్వు లారఁ గా, నక్కజ మంద వచ్చి ప్లవగాధిపుపట్టన మెల్ల ముంచినఁ. భా. రా. కిష్కిం. ౫౧౩.

క. క్రిక్కిఱిసినశరములలో ... కు. సం. ౧౧. ౪౮౩.

చ. తఱిమి సుశర్మఁ గిట్టి యతిదారుణభంగి రణం బు సేయ వాఁ, డుఱక నిశాతసాయకము లొ క్కమొగిం బడి మేనియందుఁ గ్రి,క్కిఱియఁ గఁ జేసి నాలుగిట నేసెఁ దురంగములఁ... భార. విరా. ౩. ౨౧౫. కవిజ. ౩. ౧౪. కుసం. ౭. ౯౬.

౨. చేరు, కూడు.

సీ...కూడె బెరసెఁ గ్రిక్కిఱిసెను బెనఁగె దొ రసె, నందెఁ గదిసెఁ జేరె నన నంటె నని తోఁ

చు...అం. భా. ౩. ౧౧౯.

క్రిక్కు=కిఱుకు². వి. త్రిప్పు. (శ. ర)

జ: క్రిక్కిఱితి, క్రిక్కిఱించు, క్రిక్కిఱియు, క్రిక్కొను.

క్రిక్కొను=క్రిక్కిఱియు. అ. క్రి. (క్రిక్కు+కొను.)

(నిందు)

సీ. తలఁకొత్తుమిన్నేటితరఁగలఁ గ్రమ్ముక్రొన్నురుపులఁ గురులపై విరులఁ బెనుప, మెఱుఁగులఁ గ్రిక్కొనుకొఱనెలఁ గేతకిదళములతో వేణి నెలవు కొలుప. కు.సం. ౩. ౫౯.

క. మృదుబలము లుర్విఁ గ్రిక్కొన,విడిసిన...కు. సం. ౮. ౭౭.

క్రిగ్గాలి. వి. (క్రిందు+గాలి)తూర్పుగాలి.(బ్రా)

ద్వి. పరఁగినపెనుగాలిబలుపునఁ జేసి, చిరిఁగినకేతకులఛిద్రపుప్పములు, క్రిగ్గాలి దూలఁ దాఁకినఁ బొంగి తుదలు, బుగ్గరించినయట్టిమొగ్గపుప్పములు...కావని వర్జించి ... బస. పు. ౪. ౧౫౫ పం.

క్రితము. వి. పూర్వము, మునుపు.

ద్వి. క్రితము నీప్రాణపరిత్యాగమునకు, మఱి మెచ్చి యవసరోచిత మిచ్చి నన్ను. బస. పు. ౭. ౯౩౭ పం.

చ. ఇటక్రిత మెన్నిలోయముల నిందుముఖీముఖశేషమద్యముల్, గుటుకునఁ గ్రోల నీకుటిలకుంతలయెంగిటిమాధ్విఁ గల్గువి, స్ఫుటమధురత్వవాసనలు చూడరు గాక దివౌకసుల్ సుధా, ఘుటికలలోనిమేలు మఱి కోరుదురే యిది క్రోలఁ గల్గినన్. ప్రబోధ. ౩. ౫౬.

(వ్యవ) ఈపని నాలుగునెలలక్రితము జరిగినది. ఇంతకుఁ గ్రితము వానిని నేను చూడ లేదు.

క్రిమి. సం. వి. ఇ. పుం=కృమి.

క్రిమిఘ్న. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బాగాకు శ.

క్రిమిఘ్నము. సం. వి. అ. పుం. వాయువిళంగము శ.

క్రిమిఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సోమరాజి, కాపగచ్చ శ.

క్రిమిజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లాక్ష, లక్క.

క్రిమిజము. సం. వి. అ. న. అగురువు, అగలు శ.

క్రిమిజాతము. సం. వి. అ. న. ౧ లక్క. ౨. లక్క.

క్రిమిజాపము. సం. వి. అ. పుం. అగురువు, అగలు శ.

క్రిమిశత్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. బాడిశచెట్టు.

క్రిమిశాత్రవము. సం. వి. అ. పుం. దుర్గంధముగలచంద్ర శ. (వెలితుమ్మ అని కొందఱు)

క్రిమిశైలము. సం. వి. అ. పుం.వల్మీకము, పుట్ట.

క్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ధాత్వర్థము. ౨. చేయుట. ౩. చేష్ట, వ్యాపారము, పని. ౪. శిక్ష,విద్యాభ్యాసము. ౫. నిష్కృతి, ప్రాయశ్చిత్తము. ౬. పూజ. ౭. చికిత్స. ౮. వ్యవహారసాధనము లగుసాక్షి లిఖితపత్రాది. ౯. ఉపాయము.౧౦.సాధనము, ఉపకరణము. ౧౧.ఆరంభము. ౧౨.విధము. (ఈయర్థము తెనుఁగున నే కలదు.)

సీ. అలికిడి మేల్కొనుతని ధృష్టద్యుమ్నుఁ బట్టిన క్రియఁ దలపట్టి యీడ్చి.భార.సౌ.౧.౧౬౮.

క్రియగొను. మి. అ. క్రి. ౧.కలుగు,ఒనగూడు.

క. ఉడుగక మే మహితముఁ బలి,కెడువారము నీవు హితవు క్రియగొనఁగాఁ బల్కెడువాఁడవు...భార. ఆది. ౮. ౪౦.

౨. పూను.

ద్వి. ఒనర ముందర శిరం బుండ మోఁకాలి, కిరినేస వెట్టంగఁ గ్రియగొనినట్లు. పండితా. దీక్షా. ౯౯ పా.

క్రియము. సం. వి. అ. పుం.(జ్యోతి) మేషరాశి.

క్రియాకారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) పని సేయువాఁడు. వి. అ. పుం. క్రొత్తశిష్యుఁడు. (త్రి.ని.)

క్రియాకారము. సం. వి. అ. పుం. ప్రతిజ్ఞ.

క్రియాద్వేషి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్) వ్యవహారమందు సాక్షిలిఖితపత్త్రాదులకు వ్యతిరేకముగాఁ జెప్పు ప్రతివాది.

శ్లో. అన్యవాదీ క్రియాద్వేషీ నోపస్థాతా నిరుత్తరః, ఆహూతప్రపలాయీ చ హీనః పంచవిధః స్మృతః. (వాచ.)

క్రియాపవర్గము. సం. వి. అ. పుం. కార్యసమాప్తి, పూనినకార్యముయొక్క ముగియిక. సం. కిరా. ౧. ౧౪.

క్రియాపాదము. సం. వి. అ. పుం. వ్యవహారాంగములు నాల్గిటిలో మూఁడవది.

క్రియాభ్యుపగమము. సం. వి. అ. పుం. సేద్యము మున్నగువానియందు భూస్వామియు రయితు మున్నగువారును చేసికొనెడిఒడంబడిక.

క్రియావంతుఁడు. సం. విణ. (త్. వతీ. త్) పనియందు పూన్కి గలవాఁడు, క్రియాసక్తుఁడు.

క్రియావసన్నుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) సాక్ష్యములు మొదలగువానిమూలమున వ్యాజ్యమునందు ఓడినవాఁడు.

క్రియావిశేషణము. సం. వి. అ. న. క్రియతో అన్వయించువిశేషణము.

క్రియాసమభిహారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పని మరలమరల చేయుట. ౨. పని అధికముగా చేయుట. ౩. పనిని మరల మరల అధికముగా చేయుట. శిశు. ౨. ౪౩.

క్రియ్యు=క్రుయ్యు. అ. క్రి. కృశించు.

క. క్రొక్కారుమెఱుఁగు మేనులుఁ, గ్రిక్కిఱిసిన చన్నుఁగవలుఁ గ్రిస్సినవడుములో. భాగ. ౮. ౨౬౫.

సీ. ఒడిసి భక్షించిన నున్నమీనము లెల్ల ఖిన్నంబులై వగఁ గ్రిస్సియున్న. భాగ. ౧౦ పూ. ౭౦౭.

క్రియ్యాట. వి. (క్రిందు + ఊట) క్రిందియూట.

గీ. ఏకమై కాలువలు గట్టి యేకహేలఁ, బఱవ నందలి క్రియ్యాటపసిమి తేటఁ, బండు నవ్వీట ముక్కారుఁ బసిఁడిగాఱు, సరసధాన్యంబు మంచిరాజనపుఁజేల. పాండు. ౧. ౧౧౯.

క్రీ

క్రీ. విణ. క్రిందిది. (చూ. క్రిందు. విణ.)

క్రీఁగడుపు. వి. (క్రిందు + కడుపు) వస్తి, పొత్తికడుపు.

సీ... పొత్తి, కడుపు క్రీఁగడుపు నాఁగను వస్తి చెన్నొందు... ఆం. భా. ౨. ౧౩౬.

క్రీఁదొడ. వి. (క్రిందు + తొడ) క్రిందితొడ, తొడఅడుగుభాగము.

గీ. కర్ణునుత్సంగమున మస్తకంబుఁ జేర్చి, గురుఁడు నిద్రింప వికృతాతిఘోరరూప, మళక మని యెడునొకకీట మద్రినేంద్ర, తనయు క్రీఁదొడఁ దొలిచె సత్వరముగాఁగ. భార. శాం. ౧. ౨౧.

క్రీఁబడు. అ. క్రి. (క్రిందు + పడు) తక్కువయగు.

సీ. సురకరి యీయద్రిఁ జరియించు నేనుంగుఁ గొదమలఁ గ్రీఁబడ్డకొదమయొక్క. మార్క. ౧. ౯౭. (కృతఘడు-శ.ర.పా)

క్రీగాడ్పు. వి. (క్రిందు + గాడ్పు) - క్రిందిగాలి - అపానము.

గీ. మానసాంబుజకర్ణికామధ్యమునను, గొన్నిదివ

ములు శశిమాళిఁ గుదురుకొల్పి, మీఁది గాడ్పుఁ
గ్రీగాడ్పుతో మేళవించి, భానుశశిమార్గములు
గట్టువఱపి తగను. పి. శకుం. ౨. ౧౧౩.

క్రీగోరు. వి. జా. (క్రిందు + గోరు)-క్రింద నున్నగోరు-కాలిగోరు.

శా. జేటం బేటముగా నిభంబు కరిణిం బ్రేమంబుతోఁ జేరి... క్రీగోట స్తే యొరయుక ... కు. సం. ౧. ౧౦౦.

క్రీడ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.౧. బంతులు మున్నగువానితో ఆడుఆట. ౨. ప్రియులు మున్నగువారు చేయుపరిహాసము. ౩. అవజ్ఞ, అనాదరము. (మే.ని) ౪. విహారము.

క్రీడత్. సం. శత్ర. క్రీడించుచున్న.

క్రీడనకము. సం. వి. అ. న. క్రీడాసాధనము. (ఆటబొమ్మ, మొ.)

క్రీడనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆట. ౨. ఆటబొమ్మ.

క్రీడనీయకము. సం=క్రీడనకము.

క్రీడము. సం. వి. అ. పుం. పరిహాసము. (కల్ప.)

క్రీడాగృహము. సం. వి. అ. న. కేళీగృహము. ఇట్లే క్రీడామందిరము, మొ.

క్రీడానారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వేశ్య, ఆటవెలఁది.

క్రీడారత్నము. సం. వి. అ. న. ౧-ఆటలలో శ్రేష్ఠ మైనది-రతి, సంభోగము. ౨. క్రీడార్థ మైనరత్నము.

క్రీడావనము. సం. వి. అ. న. ఉద్యానము, ఆటతోఁట.

ఇట్లే క్రీడాకాననము, మొ.

క్రీడి. వి. (సం. కిరీటీ. ప్రా. కిరీడి) అర్జునుఁడు.

సీ... వేగంటికొమరుఁడు వెన్నునంటు, వెన్నుమచ్చదునీఁడు వివ్వచ్చు కవ్వడి గెలుపుపేరుగ లాఁడు క్రీడి యనఁగ, నర్జునునామంబు లగు ...సాం. ని. దేవ. ౧౬. భార. విరా. ౪. ౧౫.

క్రీడించు. సం. అ. క్రి. ౧. విహరించు.

సీ. ఏకాంతమునఁ దనయిచ్చఁ గ్రీడింప దర్పకుఁ బాసి వచ్చినరతి యనంగ. మార్క. ౨. ౫౪.

౨. రమించు.

మ... ఎలమిం గ్రీడింపు నాతో మనోహరకేళీగతి నెందుఁ బోకుము సుహృద్వ్యామోహము ప్పొంగఁగన్. మార్క. ౪. ౨౪౦.

క్రీడిత. సం. విశ. (ఋ. త్రీ.. ఋ) క్రీడించువాఁడు, విహరించువాఁడు.

క్రీడితము. సం. వి. అ. న. క్రీడ.

క్రీణత్. సం. శత్ర. కొనుచున్న.

క్రీణానుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) కొనుచున్నవాఁడు.

క్రీతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ధన మిచ్చి కొన్న కొడుకు, క్రీతుఁడు.

క్రీతము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) వెల యిచ్చి కొనఁబడినది, విలువఁబడినది.

క్రీతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కొనుట.

క్రీతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. తల్లిదండ్రులనుండి కొనఁబడినపుత్త్రుఁడు. (వీఁడు పన్నిద్దఱుపుత్త్రులలో నొకఁడు.)

క్రీనీడ. వి. (క్రిందు+నీడ) క్రిందినీడ.

గీ. లతల క్రీనీడఁ దిలతండులితము లగుచుఁ, గాంతయీనిందు కేతనికరము లమరు. నైష. ౮. ౧౭౪.

క్రీనీరునేల. వి. (క్రిందు+నీరు+నేల) అనూపము, జలప్రాయదేశము.

గీ. నీరుముం పనఁ గ్రీనీరునేల యనఁగ, ఖ్యాతిగాంచు ననూపంబు మాతృభూతి. ఆం. ఖా. ౨. ౭.

క్రియమాణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కొనఁబడుచున్నది.

క్రీవాడ. వి. (క్రింద + వాడ.) పాతిపాలుము. (శ.ర)

క్రు

క్రుంకించు. స. క్రి. (√క్రుంకు) క్రుంకఁజేయు. (అస్తమింపఁజేయు)

గీ. అనుచుఁ గ్రుంకింప రాని ప్రొద్దరసి యరసి. భార. విరా. ౨. ౩౧౪.

క్రుంకు. అ. క్రి. ౧. మునుఁగు; స్నానముచేయు.

చ. ఇటు తగునే సుయోధన...ఏమిటికిఁ గ్రుంకితి నీళ్లను జావు దప్పనే. భార. శల్య. ౨. ౫౪.

గీ. కణఁకఁ గాంతేయమున వృద్ధగంగఁ గ్రుంకి. కాశీ. ౩. ౧౬.

౨. అస్తమించు.

సీ...కూఁకె నాఁ గనుపట్టుఁ గ్రుంకె ననుట. ఆం. భా. ౩. ౯౭.

క. మాయరవి యేల క్రుంకఁడొ,కో యను ని ట్టేల తడసెనో యను...భార. విరా. ౨. ౩౧౨.

గీ...ప్రొద్దు గ్రుంకెడుదాఁకఁ బోరు జరుపు, చున్న విజయహాని జనింప కున్నె...రాఘవ.౪. ౧౭౪.

౩. చచ్చు, మృతి నొందు.

శా. శంకాకీర్ణమనస్కు-దానవరిపుల్ చక్రాయుధుం డింతతోఁ, గ్రుంకెం బో యని భీతు లైరి యచటన్...ఉ. హరి. ౬. ౧౯౦.

వ. దనుజులు మనుజులం జుట్టుముట్టి బలిమి నలమి యలిగి యలుఁగులతోడం గూడ మ్రింగినఁ గ్రుంకక. రాజ.చ. ౨. ౭౪.

సీ. క్రుంకె నేఁగెను బోయె డింకవేసెను మ్రగ్గె ననఁ జచ్చె ననుమాట కాఖ్య లయ్యె. ఆం. భా. ౩. ౯౭.

౪. గ్రుచ్చుకొను.

ఉ. కోటలసంధి నెంపములు గ్రుంకిన నంత దిన క్రమంబునన్,మీజినవొప్పి భుక్తిఁ గొన నేరక యాననగహ్వరంబునన్, గాఱెడులాల తోడఁ బులి గ్రచ్చటి లోఁబడి యుండ మ్రానిపైఁ, గూర్చినవంత నొక్క-ద్రుమకుట్టవిహంగము దాని కిట్లనున్. కేయూర. ౩. ౧౧౫.

౫. అడుగునకుఁబోవు.

మ...రవిదీప్తిం గ్రుంకి పాతాళగ,హ్వరముం దూఱినవాని...ఆము. ౨. ౬౬.

వి. అస్తమయము.

సీ. తమియు మత్సరము డెందమున నంతంతకుఁ బొడమి కానఁడు ప్రొద్దుపొడుపుఁ గ్రుంకు. పి. శకుం. ౪. ౧౬౪.

క్రుంకిడు, క్రుంకులిడు=స్నానముచేయు.

శా. ఏయేతీర్థములందుఁ గ్రుంకిడితిరి...మనుచ.౧. ౬౯.

సీ. తెల్లవాఱె నటంచుఁ దివిరి యజ్జన్నిగట్టేటి పొంతకుఁ గ్రుంకులిడఁగఁ జన్న. అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౬.

క్రుంకువెట్టు, క్రుంకులువెట్టు=౧. క్రుంకిడు,స్నానముచేయు.

ఉ. చొచ్చి చనంగ భోగవతిచొప్పన నొప్పు స్రవంతి యుండఁగా,నచ్చటఁ గ్రుంకువెట్టి వెస నవ్వలి కేఁగి...భోజరా. ౫.౨౨౨.

సీ. యజ్ఞతటాకంబునందుఁ గ్రుంకులు వెట్టి బ్రహ్మర్షిపితృతృప్తిఁ బ్రస్తరించి: భీమ.౩.౧౧౭.

౨. క్రిందికి వంగు.

గీ. ఎట్లు గ్రుంకులువెట్టుచు నేచి పట్ట,నీక యెటపాఱెనేనిఁ బోనీక శరము,పాలువడఁ జేసి తెమ్ము భూపాల యొప్పఁ,జారుతర మైనయీ మృగచర్మ మైన. భా. రా. అర. ౨. ౩౭.

తప్పఁగ్రుంకు=తప్పించుకొను.

గీ. నాకు వెఱచి కైలాసయానంబు పేరఁ, గొంత

కాల మమ్మెయిఁ దప్పఁ గ్రుంకిపోయి, తీవు లేకున్నఁ జూనె మహావిభూతి, మెఱయ వచ్చియు నీయూరు సెలుపసైతి. హరి. ఉ. ౬. ౨౦౭.

గీ. తప్పఁ గ్రుంకెడు నెర వాత్మఁ దలఁచి తలఁచి. దళకు. ౫. ౯౧.

జ: క్రుంకించు, క్రుంకుఁగడలి, క్రుంకుగట్టు, క్రుంకుడు, క్రుంకుడుగట్టు.

క్రుంకుఁగడలి. వి. (క్రుంకు + కడలి) పశ్చిమ సముద్రము.

గీ. నీట ముంచిన మేలివన్ని యపసిండి, పూడె యనఁ గ్రుంకుఁగడలిలోఁ బ్రొద్దు వ్రాలె. నీలా. ౩. ౩.

క్రుంకుగట్టు=క్రుంకుడుగట్టు. వి. అస్తపర్వతము, పడమటికొండ.

క. ఈవిధమున నయ్యామవ, తీవైభవ మొప్పమిగుల దృష్టించుచు ని, ద్రావశత శయ్యాకుం జను, కైవడి శేరాజు గ్రుంకుగట్టున కరిగెన్. వైజ. ౧. ౧౧౦.

చ. పెనిమిటి యైనవెన్నుఁ డొగిఁ బ్రేముడి నిచ్చినఁ బుట్టుఁ గ్రుంకుగ, ట్లనుడనరెండుచేతుల నొయారము మీఱఁగ నేలకొమ్మ దా, ల్చినపవడంపుఁజుట్టులుఁ గుఁ జిందమునుంబలెఁ జూడ నొప్పెనం, తను దగఁ దూర్పునన్ వెనుకఁ దమ్ముల విందును జందమామయున్. యయా. ౫. ౩౦.

ఇట్లే క్రుంకుగుబ్బలి, మొ.

సీ. క్రుంకుగుబ్బలి... అచ్చ. రా. అయో. ౧౩.

సీ. క్రుంకుమల... ప్రబంధ. ౧౬౧.

సీ. క్రుంకుమెట్టు... యయా. ౨. ౬౦.

చ... క్రుంకుమెట్టు.. పారి. ౨. ౩౨.

సీ... అస్తాద్రి పడమటికొండ, క్రుంకుఁగొండ యనగు... ఆం. భా. ౨. ౨౮.

క్రుంకుడు. వి. (√ క్రుంకు.) (అస్తమయము.) చూ. క్రుంకుడుగట్టు.

క్రుంకుడుగట్టు=క్రుంకుగట్టు. వి. అస్తాద్రి.

సీ. నెలతాల్పు దేవర యలిగినఁ బని గాదు వెండి గుబ్బలి దేక యుండనిండు... వలి శేయుఁ బగలును నడక గానఁగ రాదు పుట్టుగ్రుంకుడుగట్లు నెట్టి రండు. యయా. ౩. ౩౮.

క్రుంగఁబడు=క్రుంగు. అ. క్రి. (క్రుంగన్+పడు-స్వార్థమున) దిగఁబడు, క్రిందికి పోవు.

ఆ. ధరణి గ్రుంగఁబడఁగ ద్వారతోడ దవ్వఁగాఁ, దుంగభంగి నిడుద చెంగలిడుము. భా. రా. కిష్కి. ౦. ౮౩౧.

క్రుంగిలు(ల్లు)=క్రుంగు. (√ క్రుంగు) ముడుఁగు, సంకుచితావయవ మగు.

ఉ. ఇగ్గెడు వెన్కకుం బయికి నీడ్చినఁ గైటదొలంగఁ జేయఁ గే, లొగ్గెడు రెమ్మ పోఁకముడి యాడ్చినఁ గ్రుంగిలి రెండుకొంగులుం, బిగ్గ నడంచుచున్ విడిచిపెట్టదు శాల ననంబ నేమి యా, సిగ్గుకు సిగ్గ లేదిటులు నేసినపిమ్మట నుండ వచ్చునే. విజ. వి. ౨. ౩౦.

క్రుంగు. అ. క్రి. ౧. దిగఁబడు.

సీ. ఆకాశవాహినీసైకతంబుల ఖురాంచలటంకములు గ్రుంగ జడనుపడిన. కాశీ. ౩. ౧౨.

౨. అడఁగు.

సీ. క్రుద్ధకుంభోద్భవభ్రూలతాకౌటిల్యవికృతిఁ గ్రుఁగనినాఁటివింధ్యశిఖరి. నైష. ౧. ౩౫. దశా. ౧. ౨౬౧.

౩. తగ్గు; నశించు; మరణించు.

ఉ. కోపము పొంగఁ గ్రుంగు నొకకొన్నిదినంబులు... దశకు. ౫. ౨౩. ఆం. భా. ౩. ౧౮.

సీ. పరమసాధుజనంబుభావంబు లుప్పొంగెఁ గలుషచారిత్రులబలిమి గ్రుంగె. కళా. ౮. ౧౨౩.

శా. కాశీదేవనదీజలంబులను గ్రుంకం గ్రుంగు సర్వాఘముల్. సురా. ౨౦.

సీ. సమయుట యీల్గుట చావు చక్కడఁగుట
క్రుంగుట త్రుంగుట కూలుట...మిత్తి పెన్ని
దుర నా మీఱును మరణము. ఆం. భా. ౨.
౨౨౫.

౪. వంగు, క్రింది కొదుఁగు; పొట్టిదగు.

(మల్లయుద్ధవర్ణనము) సీ...బలువిడి వాఁడు పై
నడరిన జరగక యవనిఁ గ్రుంగి, నిలుచు...
భార. విరా. ౨. ౧౫.

మ. చరమాశాంతరవీథిఁ గై కొని సరోజాతప్రి
యుం డేఁగఁగా,సరి నంతంతకుఁ గ్రుంగి క్రుం
గి కనక స్తంభఁబు చిత్రంబుగా, సరసీపూర
సమస్థితం బగుటయుఁ సర్వంసహాధీశుఁ
డుఁ, వెరవారం దిగి వచ్చి యప్పురిని దా
విశ్రాంతచేతస్కుఁడై. విక్ర. ౨. ౧౧౪.

క్రుంగిపోవు=క్రుంగు.

(నశించు)

గీ. కొండియంబున సఖ్యంబు గ్రుంగిపోవుఁ, గటి
నభాషలఁ బడిపోవుఁ గాతరుండు. నా. పంచ.
౧. ౧౪౪.

(హీనసత్త్వుఁ డగు.)

(వా) వాఁడు కష్టములచేత క్రుంగిపోయినాఁడు.
జ: క్రుంగఁబడు, క్రుంగిలు.

క్రుంచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుకొంచ, ఒక
విధ మైనఆఁడుకొంగ. ౨. ఆఁడుహంస.

క్రుంచము. సం. వి. చ్.పుం.౧. క్రౌంచము, కొం
చ, ఒకవిధ మైనకొంగ. ౨. హంస, అంచ.
అ.పుం. ౧.కొంచపిట్ట, ఒకవిధమైన కొంగ.౨. ఒ
కవిధమైనవీణె. ౩. క్రౌంచపర్వతము, కొంచగు
బ్బలి.

క్రుక్కించే. స. క్రి. (√ క్రుక్కు) క్రుక్కఁ
జేయు.

(అదిమించు, కూరించు)

వ...కేదారపంకంబులోనఁ గానరాకుండ సువ
ర్ణమయం బైనచేరంబుఁ గ్రుక్కించి... పర
మ. ౫. ౨౭.

క్రుక్కిడము. విణ. (√ క్రుక్కు) ౧. నిండినది.

ఉ. అక్కజమై మహార్ఘనివహంబు సదుస్తులు మె
చ్చఁ జూచినఁ, గ్రుక్కిడ మైనసత్కృతి
...కు. సం. ౧. ౩౯.

౨. పూడినది.

ద్వి. గ్రక్కున భస్మంబు గాఁ బురంధ్రంబు, గ్రు
క్కిడంబై కట్టుకొని కీలుకొనుడు.పండితా.
పురా. ౧౩౪ పా.

క్రుక్కు. స. క్రి. (క. కుక్కు) ౧. (పేను మొ
దలగువానిని) బొటనవ్రేలిగోటితో నొక్కు.

గీ. ఎలయుసీత్కారములతోడ నీళ్లు గ్రుక్కి,
యంటుసొంటులు పరికించి యంట్లఁ బొడిచె,
గోరుముక్కుల దిగమువ్వి తూరుపెత్తి, నెబు
లఁ గలిగినపేల నన్నింటిఁ దిగిచె. పాండు.
౩. ౩౦.

సీ. కన్నగాం డ్రగుచు నగళ్లు ప్రవేశించి యం
దు నెంతటివార లడ్డమైనఁ. ఆ. జక్కడఁ
చుచుఁ బేను గ్రుక్కినపాటిగా, నిష్ట మైన
యర్థ మెల్లఁ బడసి. ప్రభా. ౧. ౧౦౯.
(పేనుగ్రుక్కినపాటిగా:-కొంచెమైన నిత
రులకు తెలియకుండ, చప్పుడు లేకుండ)

౨. అడఁచు.

వ...కార్యేచ్ఛం గన్నీరు గ్రుక్కుకొని...ఆము.
౬. ౬౬.

సీ. పాడమురసావేశమున వచ్చునర్థోక్తి లోదవి
నాలుకకు రాకుండఁ గ్రుక్కి. మనుచ. ౩.
౯౭. నరస. ౧. ౬౪.

౩. అదుము, కూరు.

ఉదా: పిల్లలకు అన్నము క్రుక్రి క్రుక్కి పెట్టఁ
గూడదు.

౪. తూర్చు, చొప్పించు.

ఉ. అక్కమలాయతాక్షుఁడు భయంకరబాహు

వు దైత్యుకుక్షిలోఁ, గ్రుక్కినఁ దద్దయుఁ బ లిసి రోగముపేక్షలచేత మేనికిన్, వెక్కస మైనచందమున విహ్వలభావముఁ జేసి దేహ ముఁ, ప్రక్కలు వాపి చంపె...వి. పు. ౭. ౩౨౮.

౨. వంచన, మోసము.

సీ...వంచన మెసంగు. గీ. జూడఁగు క్రుక్కు కి కుదు పిక్కు జుణుఁగు మొఱఁగు, డనఁగ... ఆం. భా. ౨. ౨౯౨.

జ: క్రుక్కించు, క్రుక్కిదము, క్రుక్కుడు.

క్రుక్కుడు. వి. (√క్రుక్కు) ౧. క్రుక్కుట. (శ. ర.) ౨. పీడనము, అదుముట.

సీ...క్రుక్కు డదుము డొత్త, డ మ్మొత్తు నాఁ బీ డనమ్ము విరాజిల్లు...ఆం. భా. ౧. ౧౫౦.

క్రుచ్చు=కూర్చు. స. క్రి. (చూ. వా క్రుచ్చు)

క్రుత్తు. సం. వి. ధ్. స్త్రీ=క్రుధ.

క్రుధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోపము, కినుక.

క్రుద్ధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కుపితము, కోప ము నొందినది. వి. అ. న. కోపము.

క్రుధ్యత్. సం. శత్రు. కోపపడుచున్న.

క్రుమ్మరించు=కుమ్మరించు. స. క్రి. క్రుమ్మరిలఁ జేయు.

(అధికముగా ప్రసరింపఁజేయు.)

గీ. కమ్మనిపిసాళివలపులు గ్రుమ్మరించు, కమ్మజవ్వాదిఁ దలయంటెఁ గలికి యొకతె. వసు. ౪. ౧౦౯.

(అధికముగా వెలువఱుచు)

సీ. క్రోధపావకుఁ డుండుకుండంబులన నేత్రగోళముల్ మంటలు గ్రుమ్మరింప. ఉ. రా. ౩. ౩౮౫.

(కుండలు లోనగువానినుండి యొక్కసారిగా జలాదులను పడఁజేయు.)

గీ. కడవలను గ్రుమ్మరించినవడువు దోఁపఁ, గురియుచుండంగ వఱదల గ్రుంతమిట్ట, లొక్క కొలఁదిగఁ బాఱె నీళ్లక్కజముగ. ద్వా. ౧౦. ౮౮.

జ: క్రుమ్మరిల్లు.

క్రుమ్మరిల్లు(లు)=కుమ్మరిలు. అ. క్రి. (√క్రుమ్మరించు) కుండ లోనగువానినుండి యొక్కసారిగా జలాదులు పడు; పడు.

క. భృంగీసంగీతస్వన, మాంగళ్యసుగంధకుసుమమంజరుల బయల్, పొంగుమరందము నెపమున, శృంగారరసంబు గ్రుమ్మరిలుపొదరింటన్. కవిరా. ౨. ౧౬౧.

వ...చూర్ణంబు లైనకర్ణంబులును వ్రక్క లైన ప్రక్కలును మురిసినశస్త్రంబులును విరిసిన జోళ్లును గ్రుమ్మరిల్లినబొమ్మిడికమ్ములును గుంపులుగొను పడగలును...పద్మ. ౧౦. ౨౯.

క్రుమ్మరు. అ. క్రి. ౧. తిరుగు, సంచరించు.

ఆ. క్రూరవనమృగములు గ్రుమ్మరుచున్నయా, విజనవిషమశైలవిపినభూమి. భార. ఆది. ౭. ౭౫.

క. ఇమ్మడువు మీనములతో, నిమ్ములఁ గూడాడి పెరిఁగి యున్నాళ్లను బ్రేమమ్మున నుండితి నొంటిగఁ, గ్రుమ్మర లే నింక నన్నుఁ గొనిపోవఁగ దే. నా. పంచ. ౧. ౨౨౬.

౨. విహరించు.

ఉ. ఈయొలదోఁట నుండఁ దగ దింకొకచక్కి వసింప నేఁగుఁ డో, ధీయుతులార పాండ్యవరదేవతనూభవ కేళికాగృహ, ప్రాయత నిందు నెప్డు నిరపాయమున న్విహరించుచుండు నేఁ, డాయొలనాఁగ గ్రుమ్మరుట కై యదె వచ్చెఁ దలంగుఁ డిత్తఱిన్. శుక. ౧. ౩౨౮.

వ...సుకన్య యనునది యిష్టసఖులతోఁ గ్రుమ్మరుచున్న...భార. ఆర. ౩. ౧౭౬.

౩. ప్రవర్తించు.

క. ఉరులింగము బోధించిన, కరణిన్ గ్రుమ్మరుము వంటకట్టియు లోకమో, పరువుగ వారలగే

హాసరణములో బయలనుండి వైచుచు నుం డెన్. చెన్న. ౫. ౨౨౮.

క్రుమ్ము=కుమ్ము[1]. స. క్రి. పొడుచు.

వ. ఇట్లు మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు... నొసల్లు గ్రుమ్మియు...ఉ. హరి. ౧. ౧౮౭.

సీ. కంసారి ఓగియూరఁ గౌఁగిటఁ జేర్చిన గుబ్బ లఁ గసిదీఱఁ గ్రుమ్మెఁ గొమ్మ. రాధికా. ౨. ౧౩౬.

దండకము. మన్నంతయుం గొంచు బల్వాఁపరా యిక్కఁ కుం బ్రాఁకు బంగారపుంగంటికేద్రి మ్మరిం జన్నపుంబందివై చెండి వాల్గొమ్మునం గ్రుమ్మవా ... అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧. ఉ. రా. ౧. ౬౭.

వి. పోటు, పొడుపు.

సీ.కలుకుగుబ్బల బ్రొమ్ముఁ గ్రుమ్ము లేర్పడ గ్రుచ్చి తనివారఁ గౌఁగిట ననఁగి పెనఁగి. ఉ. హరి శ్చ. ౪. ౧౩౨.

క్రుమ్మడఁగించు=అడఁచు.

సీ. దయ పిఱిఁదికి వైచి నయము క్రుమ్మడఁగించి బాంధవం బురివి పాపమునఁ బొదలి. దశకు. ౩. ౯.

క్రుమ్మెసలాడు=కుమ్ములాడు, పొడుచు.

మ... రాచబిడ్డలునున్ వెల్మదొర ల్దురమ్మునకు నొడ్డారించి క్రొవ్వాఁడిబాఁకులతోఁ గ్రుమ్మె సలాడ సాగి రలుకన్ గోవిందశర్ధార్భటిన్. రంగా. ౩. ౨౧౭.

జ: క్రుమ్ముడు, క్రుమ్ముడుపడు, క్రుమ్ములాడు.

క్రుమ్ముడు. వి.(√ క్రుమ్ము)పోటు,పొడుపు.(శ.ర.)

క్రుమ్ముడుపడు. అ. క్రి. (√ క్రుమ్ముడు) పోటుపడు. (శ. ర.)

క్రుమ్ములాడు=కుమ్ములాడు. అ. క్రి. (క్రుమ్ములు+ఆడు) పోట్లాడు.

గీ. కొసర కాఁబోతు నాఁబోతుఁ గ్రుమ్ములాడ, నడిమియాఁబెయ్యగతి వచ్చె నాకు నిపుడు. కాశీ. ౨. ౧౦౮.

ఉ. కొమ్మజెడంగుసొంపుఁ గనుఁగొన్నకనుంగవ దత్తఱింపఁగా, నమ్ముని యాఁప నోపక కపుడ ల్లన జెప్పలు విచ్చుఁ గ్రమ్మఱం, గ్రమ్మఱఁ గృష్ణకృష్ణ యని గ్రక్కున మోడ్చు మగుడ్చుఁ గ్రమ్మఱం, గ్రమ్మఱ మూయు మన్మథవికారము ధైర్యముఁ గ్రుమ్ములాడఁగన్. కళా. ౩. ౧౯.

క్రుయ్యఁబాఱు=క్రుయ్య. (క్రుయ్యన్+పాఱు-స్వార్థమున.)

(కృశించు)

సీ. పలికి రెంతయుఁ గ్రుయ్యఁబాఱిన నునుఁజెక్కు లందంద తడివెడు నశ్రువారి. హరి. ఉ. ౩. ౪౭. (వావిళ్లప్రతిపా.)

క్రుయ్యు. అ. క్రి. (సం. కృశ్.) ౧. కృశించు; తగ్గు, క్షీణించు.

మ. మలినుండై కడు డస్సి క్రుస్సి...కు.సం.౧౦. ౪౫౬.

చ...తలల్ దిగవైచి నోరఁ ద్రేఁగుడు దొరఁగంగ నెంతయును గ్రుస్సి ఖురంబులు ప్రస్సి పుర్వులు గ్గడువుగఁ బాఱఁ దద్దయును గాతియఁ బొందె ప్రజంబునన్ బసుల్.హరి.పూ. ౬. ౪౩.

క. నెయ్యెం డ్లయ్యును నీతోఁ, గ్రయ్యంబడి యున్నవాఁడఁ గామసుఖములం, గ్రుయ్య దొకయించు కైనన్, డయ్యదు కొనలిడియెఁ దృష్ణ నవపద్మముఖీ. భాగ. ౯. ౫౬౬.

మ. నినుఁ జింతించిన విన్నఁ జేరుకొనినన్ నిర్మాలమై క్రుస్సి పాపనికాయంబు వినష్ట మానట... భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౧౭.

౨. వెనుదీయు; వెనుకపడు.

ఉ. ఎయ్యెడఁ గయ్యముల్ గలవొ యెవ్వరు చివ్వల కుత్సహింతురో, క్రుయ్యక యంచుఁ

గోరి వెసఁ గ్రమ్మరుచుండుదు నెందు నేను ...హరి. పూ. ౮. ౧౧౬.

వ.... తరుణతరుణీజనంబులు...వినోదంబుల నద టుమిాతి కడచి చనం బంగ్వాంధజరత్ప్రముఖులు క్రుస్సి యోలాకుపడ నెడనెడం గా వలియై తగువారు నడిపింప...హరి. పూ. ౬. ౨౨.

జ: క్రుయ్యఁబాఱు.

క్రుల్లగించే. అ. క్రి. (√ క్రుల్లు)-మనస్సులో-దుఃఖించు. (శ.ర)

క్రుల్లగింత. వి. (√ క్రుల్లగించే) -మనస్సులో-దుఃఖించుట. (శ.ర)

క్రుల్లు=కుల్లు. అ. క్రి.

(అవియు, పగులు)

గీ. గుండియలు గ్రుల్లఁ దన్నినఁ గ్రక్కుమిక్కు, రనక యాతనికినుక చల్లారనిచ్చి. సుక. 3. ౬33.

(-మనస్సులో-దుఃఖించు)

సీ. కోపశోకంబులఁ గ్రుల్లుచుఁ దనలోన మండు చు దితి సాల మఱుఁగఁ దొడఁగె. భాగ. ౬. ౫౦౯.

జ: క్రుల్లగించు, క్రుల్లగింత, క్రుల్లుపోతు.

క్రుల్లుపోతు=కుల్లుపోతు. విశే. (√ క్రుల్లు.) క్రుల్ల గించుస్వభావము కలవాఁడు. (శ. ర)

క్రుశ్యమానుఁడు. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) ౧. తిట్టఁబడుచున్న వాఁడు. ౨.పిలువఁబడుచున్న వాఁడు.

క్రుశ్వము. సం. వి. న్. పుం. ౧. నక్క. ౨. కొంగ. (కే. ని.)

క్రుశ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడునక్క. ౨.ఆఁడుకొంగ. (కే. ని.)

క్రుష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. అఱచినది. ౨. యుద్ధాదులకు పిలువఁబడినది. 3. తిట్టఁబడినది. ४. ఏడ్చినది. వి. అ. న. ౧. కూఁత, అఱుపు. ౨. ఏడ్పు. 3. చప్పుడు, ధ్వని.

క్రూ

క్రూర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. రక్తపునర్నవ, ఎఱ్ఱగలిజేరు కీ. ౨. బదరి, రేఁగు కీ. 3. కంటకారి, వాఁకుడు కీ.

క్రూరకోష్ఠుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ)-క్రూరమైనకోష్ఠము కలవాఁడు-బద్ధకోష్ఠుఁడు,మలబంధము గలవాఁడు.

క్రూరగంధము. సం. వి. అ. పుం-చెడ్డకంపు కొట్టునది-గంధకము.

క్రూరదృక్కు. సం. విశే. (శ్) క్రూరమైనచూపు కలవాఁడు. వి. పుం. ౧. పిసునుఁడు, దుష్టుఁడు ౨. శని. 3. అంగారకుఁడు. స్త్రీ. క్రూరదృష్టి, క్రూర మైనచూపు.

క్రూరధూర్తము. సం. వి. అ.పుం. నల్లఉమ్మెత్త కీ.

క్రూరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. కనికరము లేనిది. ౨. పరుసనిది, కఠినము. 3. ఉగ్రము,భయంకరము. ४. హింసకము, నాశము సేయునది. ౫. ఉష్ణము, వేండ్రము కలది. ౬. కఱ కైనది.౭. దరిద్రము, ధనము లేనిది. వి. అ. పుం. ౧. డేగ.౨. కంకము, రాపులుఁగు. (రా. ని) 3. (జ్యోతి)మేషాదిరాసులలో బేసిరాశి. ౮. అస్థి, ఎమ్ము. (కే.ని)

క్రూరరావి. సం. వి. న్. పుం. ద్రోణకాకము,మాలకాకి. (రా. ని)

క్రే

క్రే. (వృత్తియందు 'క్రేవ' శబ్దమునకు తుదివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపము.)

ఉదా: క్రేఁగన్ను, మొ.

క్రేంకారము. సం. వి. అ. పుం=క్రేంకృతి.
(రథనేమియొక్కధ్వని.) వ... తక్కినదండనాథులం దానును రథనేమీక్రేంకారభేరీభాంకారశింజినీటంకారవీరభటహుంకారంబులన్ వియత్తలంబు నొంది యెదుర్చుటయు ...శశాం. ౪. ౨౧.

క్రేంకారమిచ్చు=ధ్వనిచేయు, కూయు.

సీ. కొక్కొరోకో యని కొమరసామిరథంబు కంఠంబు సాఁచి క్రేంకారమిచ్చె.భీమ. ౨. ౨౮. (క్రొక్కారమిచ్చె. శ. ర.పా.)

క్రేంకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=క్రేంకారము. ౧. శారికాదిధ్వని.

ఉ...కలారవ, క్రేంకృతి శారికాపికశుకీవిహగాదులచే వినంబడెన్. రామా. ౨. ౧౦౪.

చ. కలయఁగ వారిదేవతలు గాంచుసరోవరదంభదర్పణం,బులపయి దట్టపుంజిలును వోవఁగఁదారలకంచు గీయఁగా,బలె నలువంకలం గలయఁ బాయక తేలుచుఁ బద్మరేణువుల్, కలఁకులఁ బాసి పోఁ జెలఁగెఁ గ్రేంకృతులిచ్చు మరాళమాలికల్. ఆము. ౪. ౧౫౦.

౨. నూపురాదిధ్వని.

చ... అందియల క్రేంకృతి గంకణమేఖలాధ్వనిం, బ్రకటముసేయ...కాశీ. ౪. ౧౫౪.

క్రేఁగన్ను. వి. దే. (కేవ+కన్ను) నేత్రాంచలము; కటాక్షము.

సీ... కడక న్ననంగఁ గ్రేఁగ న్ననంగ. గీ. నసునపాంగంబు...ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.

గీ. కడలికడనుండి మగిడి కేవఁగంటిదృష్టి, యిడుచుఁ బొఱుచు జడదారియెడయు లపుడు. దశా. ౧. ౧౭౮.

సీ. కేవఁగంటనైన వీక్షింపవు ... వరాహ. ౨. ౫౬. కాశీ. ౪. ౧౪౫.

క్రేఁగయి. వి. (కేవ+కయి) హస్తాగ్రము.

చ. మంచపుఁ గోడుతాలుపరిమన్కిబిడారపుమెట్టుఁ గ్రేఁగయిం,గొంచక యెత్తినట్టి నిను... అచ్చ. రా. యు. ౧౩.(క్రేగయి-శ.ర.పా.)

క్రేఁటు. అ. క్రి. ౧.గొంతు సవరించుకొనుటకై ఒకవిధ మగుధ్వని చేయు, సకిలించు. (శ. ర.)

వ. ఉష్మలిక యింత యేటి కనుటయు నబ్బోటి క్రేఁటుచు నిట్లనియె. మనుచ. ౬. ౯.

౨. తొట్రుపడు.

ఉ...అమాసచీకటిం, గ్రేఁటుచు నేఁగుదెంచెనడురేయిని జోరుఁడు కన్న పెట్టఁగన్.భల్లా. ౧. (శ. ర.)

వి. గద్గదకంఠమును బాగుచేసికొనుటకై చేసెడి ధ్వని, సకిలింత.

సీ. తత్సాధుకృద్ధ్వని దనరుసు గ్రేఁటన...ఆం. భా. ౧. ౧౨౨. (గ్రేఁటు-అని.ప్రా)

జ: కేవఁటుకొను.

క్రేఁటుకొను=కేవఁటు. అ. క్రి. (కేవఁటు+ కొను-స్వార్థమున)
(గొంతు సవరించుకొనుటకై యొకవిధ మగుశబ్దము చేయు)

క...గండఫలకభాగఁబులపైఁ,గాటుకకన్నీరొలుకఁగ,మాట నెడలఁ గ్రేఁటుకొనుచు మానిని పలికెన్. మనుచ. ౩. ౯౨.

(వరూథిని) క...అతనిఁ జూఅముఁ, గోపమునం జూచి గ్రేఁటుకొనుచుం బలికెన్. మనుచ. ౨.౬౯.

క్రేఁదొట్టు. అ.క్రి.(క్రేవ+తొట్టు) గట్టారయు.

వ. ఇరువురగదలును మసకంబునం బెనంగుపాములపగిదిం దాలించుపాసికలపోలికఁ గ్రేఁదొట్టు కరల్లకైవడిఁ గలయబెరయ...ఉ. హరి. ౩. ౬౪. (కైతొట్టు. ముద్రి-క్రేతొట్టు. శ. ర. పా.)

క్రేగాలి. వి. (కేవ+గాలి) ప్రక్కగాలి.

ద్వి. సంపంగెకేళిగాలిఁ జలియించు తేఁటి, గుంపు
లగలి...అ. మ. క. ౨. ౬౪. ౨౩ పం.

క్రేడి[1]. వి. సంబావుతోఁ గలసినకారు లోనగు ఎఱ్ఱవడ్లు. (శ. ర.)

క్రేడి[2]=క్రేణి.

(పరిహాసము - చూ. క్రేడిసేయు.)

జ: క్రేడించు, క్రేడిసేయు.

క్రేడించే=క్రేణించే, కేడించే. స. క్రి. (√క్రేడి[2].) ఉపేక్షించు, అలక్ష్యము చేయు.

గీ. తమ్ము వరియింపకునికి దీర్ఘమ్ము రోఁజు, నహులఁ
గ్రేడించి నడచిరి యానధరులు. నైష. ౪. ౩౦.

అ. క్రి. తొలఁగు.

క... విప్రుతోడ మెయికొని పోరి,ట్లమ్చుపడ
నేటి కని వి,వ్వచ్చుఁడు గ్రేడించి యొండు
వలనికి నడచెన్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౦౭.

క. ఓడితిమె మేము రణమునఁ, గ్రీడికిఁ గ్రేడిం
చి రాక గెలుపే యతఁ డే,చ్చో డాఁగి
పోయెనొకొ మా,తోడిబవర మిట్లు తాను దొ
లఁగినఁ దెగునే. భార. ద్రో. ౧. ౩౭౪. ప్ర
భా. ౩. ౩౮.

క్రేడిసేయు=క్రేణిసేయు. స. క్రి. (క్రేడి[2] + చేయు) పరిహాసము చేయు.

వ...విలయమార్తాండమండలంబు వేఁడిమిం గ్రేడి
సేయు మాఁడవబాణంబు తూణంబునం దిగు
చునప్పుడు. జై. భా. ౪. ౭౨. (శ. ర. పా-
ఔపమ్యద్యోతకము.)

క్రేణి=క్రేడి[2]. వి. ౧. ఉన్నతపదము, పెద్దయధికారము.

క. మించి ధనమాసఁ బ్రజ నెరి,యించు మరాత్ముల
కుఁ గ్రేణి యిచ్చుట పతి కూ,హించిన నిండిన
చెలు వవి,యించి శకులకులము సంగ్రహించు
ట గాదే. కవిక. ౨. ౧౯.

౨. పరిహాసము.

ఉ. నారి యొకర్తు చొక్కపునవల్ గలచక్కని
చిన్నపొన్నకుం, జేరి ప్రసూనగుచ్ఛము లశే
షము గోసియుఁ గ్రేణి నోర్తు నీ,భూరుహ మె
క్కు మన్న నగి పూచఁగఁ జేయుదు నాకి
దెంతయున్, మేరువు గాదు నా నదిన పేరున
నందగి పూచెఁ గ్రమ్మఱన్. చమ. ౧. ౬౮.
(శ. ర. పా.)

క్రేణివట్టు=పొందు ?

గీ. పరమకళ్యాణి యాపగాంభస్త్రివేణి, రాజశే
ఖరపతంనుగారాపురాణి, సమధికప్రీతిఁ దేలి
యాసత్యవాణి, సేవలత్వశుభశ్రేణి గ్రేణివట్టె.
కాశీ. ౩. ౯౦.

జ: క్రేణించు, క్రేణిసేయు.

క్రేణి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. (వెలయిచ్చి)కొనుట. (విల్యమ్ను) ౨. భూమి మున్నగునవి ఇంతకాలమునకు ఇంత ద్రవ్యము ఇచ్చెద మని ఫలభోగమునకై పరిగ్రహించుట. (శే.ని.)

క్రేణించే=క్రేడించే. స. క్రి. (√క్రేణి.) అలక్ష్యము చేయు, తిరస్కరించు.

సీ. పూఁబోఁడి యిపుడు నాపూబంతు లింక నీపా
లింటి వనుచు డాపంగఁ దగునె, కమల మె
క్కటి నేను గాన్కఁగా నిచ్చినఁ గనుసన్నఁ
గ్రేణింపఁ జనునె సకియ. గీ. యనుచు నిఘ
మ్రోల మేలంబు లాడుకొనుచు, నంగసౌం
దర్యసంసూచనాభిరామ, చాటువాచావి
చిత్ర్యాసరణి మీఱ, గిల్లి రప్పుడు సతుల
రాగిల్లి విరులు. రామా. ౧. ౧౭౮.

క్రేణిసేయు=క్రేడిసేయు. స. క్రి. (√క్రేణి.) పరిహసించు, తిరస్కరించు.

ఉ. ... కాంచనహర్మ్యతుంగశృంగమ్ములరశ్మి రే
ఖలు ప్రకాశములై కడఁ బర్వి తత్సమీ,ప
మ్మునఁ బాఱుచున్నఘనపంక్తులయం దచిర

ద్యుతిప్రతా,నమ్ములఁ గ్రేణి సేయుచు ననార తముఁ విలసిల్లుఁ దత్పరిన్. భార. ఆది. ౭. ౭౧. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

ఉ. కాయజుఁ గ్రేణిసేయు ననఁ గౌశికు మీఱు ననంగ విభ్రమ,శ్రీయును బెంపునుం గలుగఁ జేసి విధాతృఁడు పేడిఁ జేసెనే. భార. విరా. ౧. ౨౩౪.

ఇప్లే: క్రేణియొనర్చు.

ఉ. ... మేనకఁ గ్రేణియొనర్చుప్రాయపుం, జేడియ లబ్బురం బయినచెంగలువల్ తగఁ జల్లి రండఱున్. యయా. ౪. ౧౫౬. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

క్రేత. సం. విణ. (ఋ. త్రి. ఋ.) వెలయిచ్చి కొను వాఁడు, విలుపకాఁడు.

క్రేతవ్యము. సం=క్రేయము.

క్రేపు. వి. ౧. దూడ, వత్సము.

సీ. దూడ నాఁ గ్రేపు నాఁ దోఁచును వత్సంబు... ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

క. అరి మిగులఁ గొనుట క్రేపులు, పొరిమాలం బిదికినట్ల భూవర...భార. శాం. ౨. ౩౭౯.

క...క్రేపులరూపముల నేఁ జరించెద ననుచున్. భాగ. ౧౦ పూ. ౫౧౦.

౨. (పర్వత) శిఖరము.

ఉ. ...ఇందుబింబమున్, గిమ్మనసీదు మోపు గిరిక్రేపులు మూఁపులు కొను గానరా,ను ... మనుచ. ౩. ౬.

జ: క్రేపుఁగుట్టి.

క్రేపుఁగుట్టి. వి. (√ క్రేపు) చిన్నదూడ.

సీ. ధారిణీగవికి రత్నమహౌషధంబులు చేఁపు పుట్టించిన క్రేపుఁగుట్టి. వరాహ. ౧౦. ౪౭.

క్రేయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కొనఁదగినది. (సరకు)

క్రేయో. వి. వెడలఁగొట్టుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

శా. ... ఈ,యోషిద్బాడబులన్ ధనంబుఁ గొని క్రేయో యంచు మర్త్యాళి దు,ర్భాష ల్పల్కఁ బురంబులో వెడలఁ బంపం బాడి ... భల్లా. ౩ ఆ. (శ. ర.)

క్రేళ్లు. వి. బ. ౧. బాహుళ్యము, అతిశయము.

సీ. రోహణాద్రియుఁ బెక్కురూపు లై యున్నట్లు క్రీడాచలంబుల క్రేళ్లు గలిగి. భా. రా. యు. ౨౨౭౧.

౨. గంతులు; పర్వులు. (చూ. క్రేళ్లుదాఁటు, క్రేళ్లుదోలు, మొ.)

క్రేళ్లుచూ(నూ)చు=క్రేళ్లువాఱఁజూచు, చంచలముగాఁ జూచు.

ఉ. ...సత్యసంతతుల్, వెచ్చపుఁగూరుముల్ పరిఢవింపఁగ నేరరు నేర రబ్జసం,పచ్చటులంబు లై మెఱయుబచ్చెనచూపులఁ గ్రేళ్లుచూడఁగన్. పి. శకుం. ౨. ౧౬౦.

సీ. అచిరాంశురుచు లేమి యని వానిదెసఁ దప్పఁ జూచుభావనఁ గ్రేళ్లునూచు నతివ. కు. సం. ౭. ౬.

క్రేళ్లుచూపులు=చంచలదృష్టులు.

సీ. క్రేళ్లుచూపులకలికితనంబుపస నేర్చె...కళా. ౬. ౨౦౦.

క్రేళ్లు త్రుళ్లు=క్రేళ్లుఱుకు.

సీ. తల వాంచి బెళుకుఁజూపులు క్రేళ్లుత్రుళ్లఁగఁ దెఱమఱుంగున నిల్చునొఱపుఁ జూచి. కువల. ౪. ౭౧.

జ: క్రేళ్లుదాఁటు, క్రేళ్లుదోలు, క్రేళ్లుద్రిప్పు, క్రేళ్లుబ్బు, క్రేళ్లుఱుకు, క్రేళ్లువాఱు, క్రేళ్లుసను, క్రేళ్లెగయు.

క్రేళ్లుదాఁటు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+దాఁటు) ౧. ఎగిరిపడు.

ద్వి...మీలు,క్రేళ్లుదాఁటుచు మాటికిని సముల్లోల,కల్లోలములఁ దేలుక్రమముఁ గన్గొంటె. విష్ణు. పూ. ౨ ఆ. (శ.ర.)

౨. గంతులిడు; దుముకు.

చ....కపీంద్రులు దిక్కు లార్పులం,బటియలు సే యుచున్ బ్రమరి పాఱుచుఁ గేరుచుఁ గ్రేళ్ల దాఁటుచున్. భా. రా. యు. ౨౭౩.

సీ. అడ్డంబునిడుపుటాఁబడ్డలగతి మనుఁబిళ్లు డొం కలనుండి క్రేళ్లుదాఁట. మనుచ. ౨.౬. రాజ. చ. ౩. ౧౬౧. ప్రబోధ. ౧. ౯౯.

ఇశ్లే: క్రేళ్లుగదాఁటు.

ఉ. ... ఉదగ్ర శిలాచలభూరిశృంగముల్, గేల ధరించి నల్గడలఁ గ్రేళ్లుగదాఁటుచు నార్పులం దెసల్,వ్రీలఁగఁ జేయుచున్...భా. రా. కి ష్కిం. ౫౪౨.

క్రేళ్లుదోలు. స. క్రి. (క్రేళ్లు+తోలు) పరుగులె త్తించు.

వ. అని పలికి సమరప్రకారంబునం దేరు క్రేళ్లు దోలి పాంచాలబలంబులపయి నడరె. భార. భీష్మ. ౩. ౩౬౭.

క్రేళ్లుద్రిప్పు. స. క్రి. (క్రేళ్లు+త్రిప్పు.) గంతు లువేయించు.

మ... కొర్కులు క్రేళ్లుద్రిప్ప...మనుచ. ౨. ౩౦.

క్రేళ్లుబ్బు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+ఉబ్బు) అతిశయిం చు.

సీ. అలజలంబులు ధాత్రి నవఘళింపక మున్నె క్రేళ్లుబ్బు వారియకీర్తిపంక,మాపంకసంకరం బంకురింపక మున్నె పాడము నసత్కీర్తి పుం డరీక,ము...నరస. ౫. ౧౦౨.

క్రేళ్లుఱుకు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+ఉఱుకు).౧.ఉఱు కు, దూఁకు.

క. చఱినుండి తొలఁగ నుఱికెడు, నెఱసింగపుఁ గొదమ వోలె నిబ్బరముగఁ గ్రే,ళ్లుఱికెం దొ లఁగం బగతుని, యఱకటనుండి భువిమీఁది కబ్బలియుండున్. హరి. పూ. ౬. ౧౦౫.

క. ఆలోనం గురుధరణీ, పాలుఁ డడరి ప్రేయ టయును బవనసుతునిపై, సోలెనది గావఁ డాపతి, కేలీవిభ్రమము దోఁపఁ గ్రేళ్లుఱికె నృపా. భార. శల్య. ౨. ౨౬౫.

౨. ఎగిరిపడు, మిడిసిపడు; గంతులిడు.

వ. చకితకురంగశాబంబుకరణిం గ్రేళ్లుఱుకు చేడి సమీరలకరణిం బ్రేక్షణప్రభాజాలంబులు వ లుగడలం గడలుకొన...కృ. శకుం.౨.౪౦.

సీ. కేలిపై నొక్కట లీలఁ గ్రేళ్లుఱికెడువాలుగ సోగలమేలు డించి. భార. విరా. ౨. ౭౩. (శ. ర. పా)

సీ. హయము క్రేళ్లుఱుకునో యని రెండుగడలం దు వాగెఁ బట్టిరి మత్స్యవత్సపతులు. కళా. ౬. ౬౨.

క్రేళ్లువాఱు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+పాఱు) గంతులు వేయు.

ద్వి. బల్లిదుల్ మాశివభక్తులే యనుచుఁ, గ్రేళ్లువా ఱుచు నాడు క్రియఁ బాడి యాడు. బస.పు. ౧. ౪౨౦.

ఉ...లోచనప్రభా,జాలము క్రేళ్లువాఱఁగఁ గు చద్వితయంబు చలింపఁ జొక్కుచున్, పా లుచు సారెకు న్మరలి చూచుచుఁ జేరె నికుంజ గేహమున్. కృ. శకుం. ౨. ౪౭.

గీ. మలఁగి గజకంధరము ద్రుంచి తొలఁగ నుఱికి, కెంపు దళుకొత్త వాలుతోఁ గ్రేళ్లువాఱు, నావృకోదరుపైఁ గవియంగఁ జేయి,వీచె సేన కుఁ గాళింగవిభుఁడు గడఁగి. భార. భీష్మ. ౨. ౬౦.

క్రేళ్లుసను. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+చను) క్రేళ్లుదాఁ టు, ఎగిరిపడు.

సీ. హస్తులగదురున కడరి నిల్వక క్రేళ్లుసను హ యంబులమణిస్యందనములు. భా. రా. యు. ౫౧౭.

క్రేళ్లెగయు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+ఎగయు) మీఁది కెగురు, పై కెగురు.

క ... కే లాగిఁ దెగి యలుఁగులతోన క్రేళ్లెగసి వ డిం, దూలె...కు. సం. ౧౧. ౭౨౫.

క్రేవ. వి. ౧. ప్రక్క, పార్శ్వము. (వృత్తియందు దంత్యవర్ణలోపము. చూ. క్రే.)

వ. కయ్యంబు కలదూ పంతమునఁ గనుఁగొనుటకు మింటిక్రేవ నున్న వెరవు గా దనుపరుసున సవిత్రుండు చక్కనిమింటికిం జనుదెంచె. భా ర. భీష్మ. 3. 3౭౬.

క. క్రేవల నేకాంగులు రా...అము. ౨. ౯౬.

క. ఇరుక్రేవల నడకకాఁర్గరథాంగగదాయుధము లు రాఁ దొడఁగె...పారి. ౨. ౭౭.

౨. సమీపప్రదేశము, దగ్గఱ.

గీ...క్రేవ పొంత, యంచ యొద్ద నా నికటాఖ్య యగు...ఆం. భా. 3. ౨౧.

3. ప్రదేశము, చోటు.

చ. అలకలఁ జిన్నిపూ వలికినంతన మోము సెమర్చుఁ జన్నుఁగ్రేవల మృదుపత్త్రభంగములు వ్రాయుడుఁ గా నసియాడు ... కోమలి మరు ప్రసవాస్త్రహతిం జలింపదే. కు. సం. ౫. ౬౧౨.

ఉ. తాళఁగ లేక తాల్మి చెడి తల్లడ మందుచు లేచి సేలపై, వ్రాలుచు...కే లెడఁ జేర్చుచుం జలువక్రేవల కేఁగుచు నీరు ద్రావుచు౯. చెన్న. ౫. ౧3.

కన్నుఁగ్రేవ, కంటిక్రేవ=కంటిపార్శ్వము, కంటికొన.

శా. కన్నుంగ్రేవలఁ గెంపు దోఁప ... చం. రా. ౫. ౬౧.

ఉ...కంటిక్రేవ...భార. భీష్మ. ౨. 3౦.

జః క్రే, క్రేఁగన్ను, క్రేఁగయి, క్రేఁదొట్టు, క్రేగాలి, మొ.

క్రై

క్రైలు. వి. ధాన్యము నుఱిచి కొలుచుట, ఒబ్బిడి.

వ... క్రైలుగ నఱకి పగటం జిట్టుముట్టాడుసహజ సాహసులును...ఉ. హరి. ౪. ౨౯. (ఇక్కడ క్రైలుగ ననఁగా సర్వనాశముగ ననియర్థము. గ్రంథములయం దిట్లు రేఫసహితముగా నిది కానఁబడుచున్నది.-శ. ర.)

జః క్రైలుదారి.

క్రైలుదారి. వి. (√క్రైలు.) క్రైలు చేయించెడి యధికారి. (శ. ర.)

క్రొ

క్రొ. విశే. (వృత్తియందు క్రొత్తశబ్దముయొక్క లుప్తశేషము. చూ. క్రొత్త.)

క్రొంకి=కొంకి.

(యుద్ధసాధనవిశేషము.)

గీ. పాళెము ల్వెట్టి క్రొంకులు బ్రద్దపురుఁ, గత్తి గొంతెంబు లొడిసెళ్లుఁ గత్తళములు, నారసములును విండులు నగరిలోనఁ, బెట్టి ... ఉ. హరి. ౨. ౯౨.

(చోరసాధనవిశేషము)

చ...కొ,య్యయు నురి క్రొంకి నారసము...దశ కు. ౫. ౭౨.

మత్తకోకిల...గ్రద్దగోరును గ్రొంకియుం౯. ద్వా. ౧౦. ౧౧౯.

క్రొంచే=కొంచే. (సం. క్రౌంచః. ప్రా. కోంచ) క్రౌంచపక్షి.

ఉ. ఱెక్కలు సించి కంఠమున ఱేకులు వాపి శిరంబు వ్రచ్చి పేఁరుపుక్కనఁ గ్రొంచచంద మగునొడ్డు గలంగఁగఁ జేసి... భార. భీష్మ. ౨. 3౦.

క్రొంఛాయ. వి. (క్రొత్త+ఛాయ) నూతన కాంతి.

సీ.రంజిల్లనపరంజిక్రొంజాయకమ్మడాల్తపసుపుఁ జె
క్కు_లమీఁదఁ దాండవింప. ఇందు. ౫. ౧౭౩.

క్రొంజిగురు. వి. (క్రొత్త + చిగురు) లేఁతచిగురు.

సీ. పావనవైజయంతీవనమాలిక క్రొంజిగుకొత్తిన
గుజ్జుమావి... గీ. అనఁగఁ జూపట్టె జలధిక
న్యాలలామ, పద్మనాభునిఘనభుజాభ్యంతర
మున. దశా. ౨. ౨౮౨.

క్రొంజిగురులవిల్కాఁడు. వి. (√క్రొత్త)-లేఁ
జిగురువిల్తుఁడు-మన్మథుఁడు.ఆం.భా. ౧. ౮౫.

క్రొంజిలుఁగుఁజేల్వ. వి. (క్రొత్త + జిలుగు + చ
ల్వ) క్రొత్తదియైన సన్నపువస్త్రము.

చ. జలకములాడి క్రొంజిలుఁగుఁజల్వలు దాలిచి పు
ణ్యవేదిపై,నెలకొని సంధ్య వార్చి జపనిష్ఠలు
దీర్చి కృతాగ్నిహోత్రుఁడై.ఉ.రా.౫.౨౮౬.

క్రొఁజీకటి. వి. (క్రొత్త + చీకటి) మునిచీకటి, మ
సకచీకటి.

మ.నటదీశానశిరస్తటత్రుటితరత్నచ్ఛాయఁ గల్లోలి
నీ, వీటమధ్యంబున వ్రాలె నభ్రమణి తద్వేగా
భిపాతోన్నమ,త్పటుపాథోలవధారఁదార లె
గసెం దద్బిందుసంజానితో,త్కటసంధ్యానల
ధూమకందళములై కన్పట్టెఁ గ్రొంజీకటుల్.
వసు. ౪. ౧౦.

క్రొందమ్మి=క్రొత్తమ్మి. (శ.ర.)

క్రొందావి=క్రొత్తావి. వి. (క్రొత్త + తావి) నూత
నపరిమళము.

క. కుందనపుబిందియల హరి,చందనతరుఖండవ
హ్నిసంతప్తం బై, క్రొందావు లొల్కుపన్నీ,
టందగ జలకంబొనర్చి...హంస. ౫. ౩౬౬.

క్రొంబట్టు. వి. (క్రొత్త + పట్టు) క్రొత్తపట్టు.

సీ. జెడఁగుఁజెంగావిచల్లడముపై బిగియించి కట్టి
నక్రొంబట్టుడట్టి దనర. దశా. ౭. ౨౭.

క్రొంబని. వి. (క్రొత్త + పని) వింత యగుశిల్పము,
అపూర్వశిల్పము. ఇందు. ౬. ౧౩౧.

క్రొంబూవిలుకాఁడు. వి. (క్రొత్త+పూ+ విలు
కాఁడు) మన్మథుఁడు, పుష్పధన్వుఁడు.

ఉ...క్రొం,బూవిలుకానిసాహిణపుఁబ్రోవరి యా
మని వచ్చె నత్తఱిన్. కృ. శకు. ౧. ౭౧.

క్రొంబెరుఁగు. వి. (క్రొత్త + పెరుఁగు) నూతనదధి.

సీ. పెక్కు_లాగులఁ గదంబించుజున్నులతోడఁ జే
రి చాఁకొన్న క్రొంబెరుఁగులతోడ. పి.శకు. ౧.
౧౩౫.

క్రొంబొగ. వి. (క్రొత్త + పొగ) నూతనధూమము.
భా. రా. యు. ౨౧౯.

క్రొక్కారము. వి. కోడికూఁత.

సీ.కార్కో_డిగములక్రొక్కారంబుసందడి...చం
ద్రా. ౨. ౪౧. (శ. ర. పా-కొక్కారము. చి.
ని. పా-కోకారము. ముద్రి. పా)

క్రొక్కారు. వి. (క్రొత్త+కారు) వర్షాకాలము.
కవిక. ౬. ౧౯.

క్రొక్కారు మెఱుఁగు=వర్షాకాలపు మెఱపు. భా
ర. విరా. ౨. ౪౩. నైష. ౩. ౮౨.

క్రొగ్గంటి. వి. (క్రొత్త+గంటి) క్రొత్తగాఁ బడిన
గాయము.

సీ. బరులపైఁ గ్రమ్మెడునరుణధారలు దమమేనిక్రొ
గ్గంటులలోనఁ జొచ్చి. కు. సం. ౧౧. ౭౦౨.

వ...ఆపాదచూడంబుగా నొదవినక్రొగ్గంట్లనుసు
గక నెడలుక్రొన్నెత్తుట జొత్తిల్లి...కవిక. ౨.
౧౯౭.

క్రొత్త. (వృత్తియందు మీఁదివర్ణములు వికల్పముగా
లోపించి 'క్రొ' అనునది మిగులును. దీనికి కొన్ని
యెడల నుమాగమమును కొన్నియెడల పర మగుహ
ల్లునకు ద్విత్వమును వచ్చును. ఉదా: క్రొంబసిఁడి,
క్రొంబులకలు, క్రొక్కారు, క్రొగ్గంటి, క్రొగ్గండి,
క్రొన్నెల, క్రొమ్మేఘము, మొ.) విశ. అపూర్వము;
నూతనము.

క...తద్గా, ఋణశలలీవృష్టి మిగులఁ గ్రొత్త యగు చు వీ, క్షణముల కత్యద్భుతకా, రణ మై తన రార...

ఆ. చెలువ యీయపూర్వశలలీ ప్రవర్ష మెక్కుడి ది...కళా. ౬. ౯, ౧౦.

ఉ. వారివిహారవేళఁ జెలువా చెలువారెడునీచనుం గవఁ, సారపుఁదారహారములచందముఁ గైకొనుఁగావుతం జమ, త్కారము క్రొత్తయై మెఱ య...అంబుపృషత్కదంబముల్. నైష. ౫. ౧౦౮.

గీ...క్రొత్త మిహి హారాస యనఁగ మీఱును నవం బు...ఆం. భా. ౩. ౨౩.

శా...అవి వినంగాఁ గ్రొత్త లా చుండు...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౬౭౨.

క్రి. విశ. క్రొత్తగా.

సీ. క్రొత్త దోమినదంతకోరకంబులయందుఁ డాం బూలరాగంబుతళుకు గూర్చి. క్రీడా. ౧౩౪.

వి. అపూర్వత.

ఉ. ఆటురసంబులం జవులయందులక్రొత్తలు పుట్ట నిచ్చలుఁ, వే శోకభంగిఁ బాకములు విన్న ను వొప్పఁగఁ జేసిచేసి న, న్నిఱఁగ భానిసీని నొకనిఁ బురిఁగాననియట్లు గాఁగ మేఁ, గా జీయవెట్టి యైన నొడికంబున వండుదు నెల్లగూ రలుఁ. భార. విరా. ౧. ౭౭.

సీ... ప్రబంధంబులు గ్రొత్తలు పుట్టించుకొని లి ఖింప. విక్ర. ౧. ౨౦.

క్రొత్తచేయు = అలవాటు లేమిచే వికృతి గలిగించు.

క. తపతపలాడుచుఁ బాడెడు, క్షపణకునిం జూచి బుద్ధసంయమి సిద్ధా, ధిప మధురసపానం బీ, చపలునికిం గ్రొత్తచేసె సంకటపఱచెఁ. ప్రబోధ. ౩. ౬౦.

జః క్రొ, క్రొంజాయ, క్రొంజిగురు, క్రొంజిగురులవిల్కాఁడు, క్రొంజిలుఁగుఁజల్వ, క్రొంజీకటి, క్రొం దమ్మి, క్రొందావి, క్రొంబట్టు, క్రొంబని, క్రొంబూవిలుకాఁడు, క్రొంబెరుఁగు, క్రొంబోగ, క్రొక్కారు, క్రొగ్గంటి, క్రొత్తపడు, క్రొత్తమగఁడు, క్రొత్తముట్టు, క్రొత్తమ్మి, క్రొత్తవలుచు, క్రొత్తావి, క్రొన్నన, క్రొన్నురుఁగు, క్రొన్నెత్తుర, క్రొన్నెల, క్రొమ్మావి, క్రొమ్మించు, క్రొమ్ముడి, క్రొమ్మెఱుఁగు, క్రొమ్మేషము, క్రొవ్వాఁడి, క్రొవ్విరి, క్రొవ్వెడ, మొ.

క్రొత్తడ(ళ)ము=కొత్తడము. వి. కోటబురుజు.

సీ. ... క్రొత్తడంబులలోడఁ గోట దీర్చి ... పి. శకుం. ౪. ౧౭౭.

సీ. క్రొత్తడంబులకెంపు గ్రొత్తడంబులరంగు నిం గికిఁ దోఁపువన్నియలు నింప. యయా. ౧. ౩.

సీ. మందసంబులు దేవి మాడువుల్ పొడగని క్రొత్తడంబులు చూచి కోటగవఁకు, లారసి ... అచ్చ. రా. సుం. ౮.

క్రొత్తడి. వి. ౧. సాధ్వి, పతివ్రత.

సీ. ... సాధ్వి తనయుచుండుఁ గ్రొత్తడి యనంగ. ఆం. భా. ౨. ౧౧౬.

౨. మగనాలు, పతిపత్ని.

క. అత్తలకు మ్రొక్కి తక్కటి, క్రొత్తడు లందఱ కుఁ బ్రియను గొనలునిగుడఁగా, న త్తఱిఁ దిల కించె వరవ, ధూత్తమ యై సత్యభామ యుజ్జ్వల గరిమఁ. హరి. ఉ. ౪. ౨౨౦.

చ. ... అది పుణ్యాచరిత్ర కులాగ్రగణ్యా క్రొత్తడి సకలంబుఁ జూడ సభ దైన్యముఁ బొందుటఁ జూచి పొక్కితిఁ. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౯౭.

సా: రంకుటాలికిఁ గ్రొత్తడిసుద్దులు పెచ్చు. (క్రొత్తడిసుద్దులు=పతివ్రత చెప్పనట్టిమాటలు.)

క్రొత్తప(వ)డు. అ. క్రి. (క్రొత్త + పడు) క్రొత్త యగు. (చూ. క్రొత్తవలుచు.)

క్రొత్తమగఁడు. వి. (క్రొత్త + మగఁడు) జారుఁడు.

ఆ. కోర్లు మాయ దుద్దుగొంగడి పఱచిన, మంచము నకుఁ గ్రొత్తమగనిఁ గొనుచుఁ, గులుకునడల న

రగి కూర్చుండె దానిక్రిం,దింటిమగఁడు దాఁ
గు పెఱుఁగ లేక. వేం. పంచ. 3. ౨౭౨.

క్రొత్తముట్టు. వి. (క్రొత్త + ముట్టు) ౧. నూలిపోఁ
గు. (వడుక నారంభించినపుడు ఏకుననుండి పురి
లేక సాఁగఁదీసి కదురున కంటించెడునూలు-శ.ర)
గీ. క్రొత్తముట్టన నూలుపోఁగును సమర్త, పాలు
చును...ఆం. భా. 3. ४౭.
సీ. కళ్యాలఁ బదిలంబు గానిగుత్తంబులఁ గ్రొత్తము
ట్టున కియ్యకోలుపువెరవు భార.విరా.౧.౯౫.
౨. సమర్త. ఆం. భా. 3. ४౭.

క్రొత్తమ్మి. వి. (క్రొత్త + తమ్మి.) క్రొత్తగా వికసిం
చినపద్మము. పి. శకుం. 3. ౧౭౫.

క్రొత్తన(ప)ఱుచు. స. క్రి. (√క్రొత్తపడు)క్రొ
త్తపడఁజేయు.
(నూతనముగాఁ జేయు.)
మ. ప్రమదం బాననకాంతిఁ గ్రొత్తపఱుపం బా
దాతిభూయిష్ఠసైన్యముతో భీముఁడు...సమ
రక్రీడకు వచ్చె...భార. భీష్మ. ౧. ౧౦౫.

క్రొత్తావి=క్రొందావి.
సీ. పరువంపుగుత్తులఁ బ్రన్ననిపాలిండ్లు మవ్వం
బుఁ దమలోన మార్చికొనఁగఁ, జిందు లేనియ
లును జెమటచిత్తడియును గ్రొత్తావి తమలోన
బిత్తరింప. పి. శకుం. ౨. ౬౧.

క్రొన్ననన. వి. (క్రొత్త + నన) క్రొత్తనన.
(క్రొత్తమొగ్గ)
ఉ...పనిఁ దోఁచెఁ గ్రొన్ననల్. ఆము.౫.౧౧४.
క్రొన్ననలొత్తు=పల్లవించు, చిగుర్చు.
ఉ. కుంతల నొంద కెంతయును గ్రొన్ననలొత్తుని
జావలోకనో,త్కంఠ నతిప్రయత్నమునఁ ద
త్కృతి నిట్లు పఠింప...పరమ. ౫. ౧౧४.
క్రొన్ననఁబోఁడి=ననఁబోఁడి,స్త్రీ.నీలా.౧.౧౧౬.
క్రొన్ననవింటివాఁడు=పూవిల్తుఁడు,మన్మథుఁడు.
విక్ర. ౧. ౧౦౭.

క్రొన్నురుఁగు. వి.(క్రొత్త+నురుఁగు)నూతనఫేన
ము. పరమ. ౧. ౬3.

క్రొన్నెత్తురు. వి.పా.(క్రొత్త + నెత్తురు)క్రొత్తనె
త్తురు.
వ...క్రొగ్గంట్లనుఱుగక వెడలు క్రొన్నెత్తుట క్రొ
త్తిల్లి.... కవిక. ౨. ౧౯౭.

క్రొన్నెల. వి. (క్రొత్త + నెల) బాలచంద్రుఁడు, ఒ
క్కకళ గలచంద్రుఁడు. దశా. 3. ४౬.
బ. చెక్కిళ్లయందును దొడలయందును మీఁదిభు
లందును గావించెడునఖక్షతములు.
గీ...మీఁదఁ జెక్కిటను దొడకడ,నిలుపనవి
క్రొన్నెల లనఁగఁ జెలఁగుచుండు. వేంక.౭౫.
క్రొన్నెలతాలుపు=చంద్రశేఖరుఁడు, శివుఁడు.
రాజ. చ. ౧. ౫.

క్రొమ్మావి. వి. (క్రొత్త + మావి) క్రొత్తమామిడి
చెట్టు. ఉ. రా. 3. ౬౬.

క్రొమ్మి. వి. ఎఱ్ఱగోరంట కీ.
సీ...కొరవి నాఁ గ్రోవి నాఁ గ్రొమ్మి నాఁగఁ, గుర
వక నామ హా...ఆం. భా. ౨. ౫3.

క్రొమ్మించు. వి.(క్రొత్త + మించు)౧.నూత్నకాంతి.
హర. ౫. ४४.
౨. క్రొత్తమెఱపు. నీలా. ౨. ౨౭.

క్రొమ్ముడి. వి. (క్రొత్త + ముడి. శ. ర-కురులు+ము
డి=క్రుమ్ముడి అని కొందఱు) కేశబంధవిశేషము.
ఉ. ద్రోవది బంధురం బయినక్రొమ్ముడి గ్రమ్మఱవి
డ్చి...భార. ఉద్యో. 3. ౧౧४.
గీ. కేశబంధవిశేషాఖ్య గేరుఁ గ్రొమ్ముడి యన...
ఆం. భా. ౨. ౧४౫.

క్రొమ్మెఱుఁగు. వి. (క్రొత్త + మెఱుఁగు) ౧. క్రొ
త్త మెఱపు, తొలకరి మెఱపు.
క. ఉఱు ముఱిమి మూలగాడ్పులు, చఱచి విస్సఁ

జొచ్చె మదనసంహరుదెసఁ గ్రొ, మ్మెఱుఁ గుద్భ
వించె...హర. ౨. ౧౬.

చ. పవడపుఁదీవలో తళుకుబంగరుబొమ్మలో క్రొ
మ్మెఱుంగులో...నీలా. ౧. ౪౦.

౨. క్రొత్తకాంతి.

గీ. ఇంక నొకవింత యాదాన వేంద్రు కడిఁది, మేనఁ
బుట్టినపుట్టఁ గ్రొమ్మెఱుఁగుగోళ్ల, గ్రొచ్చి తేని
యఁ గైకొనునిచ్చ నిచ్చ, యచ్ఛభల్లంబు ల
చ్చట నచ్చుపడఁగ. దశా. ౪. ౨౯.

క్రొమ్మేఘము. వి. (క్రొత్త + మేఘము) క్రొత్త మే
ఘము.

సీ. పుష్కలావర్తకంబులు లోనుగాఁ గలక్రొమ్మే
ఘములు వృష్టి గురియుచుండ. భీమ. ౩. ౭౬.

ద్వి... క్రొమ్మేఘంబు గర్జిల్లి కురియ. రం. రా. ఉ.
౩౯ పా. ౧౬ పం.

క్రొయిపు=కైపు ?. (చూ. క్రొయిపెక్కు)

జః క్రొయిపెక్కు.

క్రొయిపెక్కు. అ. క్రి. కైపెక్కు, వదలు, వీడు.

సీ. క్రొయిపెక్కి జాఱినక్రొమ్ముడిలోపలివిరులు
తుమ్మెదలకు విందుపెట్ట. కాశీ. ౫. ౧౧౯. (చి.
ని. పా.)

క్రొళ్లు=కొళ్లు. వి. దగ్గుటయం దగుధ్వని కనుకరణ
ము.

చ. గుదియను గేల నూనుకొని క్రొళ్లున దగ్గుచు నో
టితుంపురుల్, చెదరఁ గ్రమంబుఁ జెప్పుచు
ను శీతనగాత్మజఁ జేర ... పార్వ. ౪. ౬౬.
(ప్రయోగాంతరము లేదు)

క్రొవ్వాఁడి. విశే. (క్రొత్త + వాఁడి) మిక్కిలి వాఁ
డియైనది.

శా. ప్రారంభం బొకయింత లేకయుః దృణప్రా
యంబు నట్లొందఁగాఁ, గ్రూరాసిం దెగ నేసె
నో నతికినో క్రొవ్వాఁడిబాణంపంబుచే ... హ
ర. ౬. ౬౯.

వి. మిక్కిలివాఁడిమి, తీక్ష్ణత.

ద్వి. చెదరక వదలక పిదపిద గాక, క్రొవ్వాఁడి సూ
పక క్రూరత లేక. పండితా. దీక్షా. ౬౧ పు.

క్రొవ్వారు. అ. క్రి. (క్రొవ్వు + ఆరు) బలియు; అ
తిశయించు; సారవంతమగు.

శా. క్రొవ్వారుజనుదోయి వ్రేఁగునకు నాగోరం
తకా నంతయుౘ్, జవ్వాడంగ... భాను. ౪.
౪౪.

గీ. విరిసెఁ గ్రొవ్వారి నాగకేసరపుఁబువ్వు, మీఁది
ధూపంబుభంగిఁ దుమ్మెదలు వెడలె. భీమ. ౫.
౯౬.

సీ. క్రొవ్వారుజవ్వాదికుముకునఁ బెరిఁగినచేమంతి
యున్నదే కోమలాంగి. విక్ర. ౫. ౧౯.

క్రొవ్విదము. వి. (క్రొవ్వు + ఇదము) ౧. దుష్కార్య
ము, దుశ్చేష్ట.

ఆ. ఆలు బిడ్డ లేనియట్టిత్రిమ్మరి యగు, కొయ్య గా
క కుదుటఁ గూడు పెట్టి, కుడుచువార లిట్టిక్రొ
వ్విదంబులు సేయఁ, జొచ్చు టిచ్చగించి చూతు
రయ్య. భార. ఉద్యో. ౨. ౯.

చ... క్రొ, వ్విదములు దక్కు మీపలుకు విష్ణుఁడు
లక్ష్మియు విన్న మెత్తురే. కు. సం. ౪. ౪౨౧.

౨. బలియుట, బలుపు.

ఉ. చన్నులక్రొవ్విదంబుఁ గటిచక్రపుఁ బెంపును
మోవికెంపు... పద్మ. ౩. ౭.

విశే. పదువమునకు వచ్చినది, పరిపాకదశకు వచ్చిన
ది.

సీ. వికియ నూఁకించుక్రొవ్విదపుమల్లియ మొగ్గ లెల
తావిఁ జొక్కించునిక్కలందు...గీ. తిరిగి తి
రిగి...నృసిం. ౩. ౬౫.

క్రొవ్విరి. వి. (క్రొత్త + విరి) క్రొత్త పువ్వు. నైష.
౭. ౧౬౧.

క్రొవ్వు. అ. క్రి. ౧. గర్వించు, మదించు.

సీ. విను ము దంభోద్భవుం డను రాజా దన కెను రెవ్వ

ర లేరంమ క్రొవ్వి ... భార. ఉద్యో. ౩. ౨౮౭.

గీ. గొబ్బె క్రొవ్వియు సెలకట్టెఁ గొత్తికినట్లు, కట
కటా మీవివేకంబు గాడుపడఁగ. భీమ. ౪. ౫౩.

౨. వాఁడియగు, తీక్ష్ణమగు.

ఉ... తదీయమస్త్రముం, గ్రొవ్వినమచ్ఛరంబునన
కూర్చెద...ఉ. హరి. ౩. ౪౩.

౩. బలియు; అతిశయించు.

ఉ. క్రొవ్వినగట్టినిబ్బరపుగుబ్బచనుంగవలున్ ...
హరిశ్చ. ౧. ౧౦౨.

చ... నిర్మలసౌధసువర్ణజాలకం,బుల నెడలుం గిరీ
శగళమాలిహాలాహలకాంతిఁ బోలి గు,గ్గులుమ
హిషాక్షువాసనలఁ గ్రొవ్వినమంగళధూపధూ
మముల్. కాశీ. ౧. ౪౯.

వి. ౧. శరీరమందలిధాతువులలో నొకటి.

గీ...వస చెలఁగుఁ గ్రొవ్వు నా... ఆం. భా. ౨. ౧౩౨.

గీ...వాయు వంగంబులందు దుర్వ్యాప్తిఁ గదిరి,నొ
వ్వుఁ దెవులును బుట్టించుఁ గ్రొవ్వు సెలచు.
భార. ఆశ్వ. ౧. ౧౭౬.

ఆ...అఁ,కొని ముసిండి దినినఁ గ్రొవ్వు లావుఁ,
గలుగునయ్య...భార. ఉద్యో. ౩. ౩౩౩.

౨. మదము, గర్వము.

క. ఇవ్విధమున శినివీరుని, క్రొవ్వు చెఱచి పాం
డుపుత్త్రకులబాణంబుల్, నివ్వటిలసిక నలు
వుర, నవ్వీరుఁడు నొవ్వ నేసె నద్భుతభంగిన్.
భార. శల్య. ౧. ౨౨౮.

ఉ...భూసురుఁడ నేఁ బ్రవరాఖ్యుఁడఁ ద్రోవ
దప్పితిన్, గ్రొవ్వున నిన్నగాగ్రమునకుం జ
నుదెంచి...మనుచ. ౨. ౩౯. ఆం. భా. ౧.
౧౩౩.

౩. సారము, నిగ్గు.

సీ. వనజాక్షిచూపులు వలరాజుతూపులు క్రొత్త
వెన్నెలలోని క్రొవ్వు నవ్వు. విక్ర. ౧.౧౧౯.

సీ. పూవుబంతులు రవ్వపాలఁతుల తెలినవ్వు కలి
కివెన్నెల క్రొవ్వు గనుట యొకటి. కుమ. ౪.
౧౩౨.

౪. పుష్టి, బలుపు.

ఉ. కోమలతామ్రచూళికలక్రొ వ్వెఱసంజకుఁ
బ్రోదిపెట్ట ని,స్సీమకశోరతారరుతిఁ జెట్టుప
లాప్పుచు నల్లు లెత్తి వి,శ్రామముపోలెఁ గూ
సె విలసచ్చరమాచలకూటపక్కణ,గ్రామటీ
కాపకటీరశిఖరంబులఁ గుక్కుటచక్రవాళ
ముల్. నైష. ౮. ౧౫౩.

౫. మదోక్తులు, పొగరుఁబోతుమాటలు.

చ. జలజభవాచ్యుతాదిసురసంఘము లెల్లను భక్తి
యుక్తులై, కొలుచుమహేశు నీచపలకుత్సిత
విప్రుఁడు వచ్చి నోరఁ గ్రొ,వ్వులు పలుకంగ
...కు. సం. ౭. ౮౮౬.

క్రొవ్వడఁగించు=మద ముడుగఁ జేయు.

ఉ...అని నాకు నశక్యమె కర్ణశల్యులం,గ్రొవ్వడఁ
గించుట...భార. కర్ణ. ౩. ౨౬౨.

క్రొవ్వెక్కు=మదించు, గర్వించు.

ఉ. క్రిక్కిఱి చన్నుదోయియిరుక్రేవలకాంతి
యుఁ బంచబాణుఁ గ్రొ,వ్వెక్కఁగఁ జేయ
హస్తయుగ మెత్తి... కొప్పు వెట్టుచోఁ, జొ
క్కులఁ బెట్టె భూవరునిచూపులఁ గోమలిబా
హుమూలముల్. నైష. ౭. ౧౯౪.

జ: క్రొవ్వారు, క్రొవ్విదము, క్రొవ్వుగొను, క్రొవ్వెక్కు.

క్రొవ్వుగొను. అ. క్రి. (క్రొవ్వు+కొను) మదించు.

సీ. పరువంపుఁజినుకులపసఁ గ్రొవ్వుగొని తేలగిలఁ
బడువానకోయిలలమొప్పు. హరి. పూ. ౯.
౭౮.

క్రొవ్వెద. వి. (క్రొవ్వు+వెద) కబరి, కొప్పు.

సీ...కబరికిఁ దుఱుము. గీ. కొప్పు క్రొవ్వెద మాలి
నా నొప్పుఁ బేళ్లు. ఆం. భా. ౨. ౧౪౫.

గీ. నెఱులు కురులు వెండ్రుకలు నా నెఱక లనఁగ,

గొప్ప తుఱుమన వేనలి క్రొవ్వెద యనఁ, గే
శధమ్మిల్లములు మించు...ఆం. సం. మాన. ౧౬.
క...చెం,గలువలు క్రొవ్వెదకు వే ఱొకర్తు ఘటిం
చెక్. ఆము. ౬. ౧౨౯.

క్రో

క్రోంచము. సం. వి. అ. పుం. క్రౌంచపర్వతము.(వా
చ.)

క్రోఁతి=కోఁతి. వి. (క. ఱు. కోతి. త. కోది) వాన
రము, కోఁతి.

ద్వి. ఆక్రూరతకుఁ గాక యగచరుల్ పఱవ,నో క్రోఁ
తులార మీ కులుక నేమిటికి,నాజిలో ఖరుని
నుక్కడఁచినయట్టి, రాజువీఁ డనె కాని రా
దునాయమ్మ...ఇదె మహాకాయుండ నేతెం
చినాఁడ. రం. రా. యు. ౩౭౬పొ. ౨౩ పం.

సీ. వలఁ బడ్డమీనుకై వడి నిప్పు ద్రొక్కిన క్రోఁతి
భాతిని వెట్టిగొన్న కుక్క,పద్ధతి...చంద్ర.వి.
౧. ౯౨. ఉ. రా. ౩. ౨౭౬.

క్రోఁతిని బ్రహ్మరాక్షసుని జేయుట:-కొలఁదిదాని
ని గొప్పగాఁ జేయుట.

ఆ. వీరధర్మ మిట్లు విడిచి విభీషణ,రాజు నెదుట
దాశరథులఁ బొగడఁ, బాడి యగునె క్రోఁతి
బ్రహ్మరాక్షసుఁ జేయ, వచ్చినాఁడ వెంతవా
రు వారు. భా. రా. యు. ౧౯౯.

క్రోడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఱొమ్ము. ౨. ఒడి. ౩.
గుఱ్ఱపుఱొమ్ము.

క్రోడపాదము. సం. వి. అ. పుం. తాఁబేలు.

క్రోడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పంది. ౨. కోట
రము, చెట్టుతొఱ్ఱ. (వాచ) న. ౧. ఱొమ్ము. ౨.
ఒడి. ౩. గుఱ్ఱపుఱొమ్ము. ౪. లోపలిభాగము.
మ...నాభిపం, కరుహక్రోడమిళిందబృందము...
ఆము. ౧. ౫.

మహాస్రగ్ధర.గళగర్తక్రోడనిర్యత్కహకహనినదో
ద్గాఢహాసంబు...మనుచ. ౪. ౯౫.

క్రోడాడు=కోరాడు.

(-ఏనుఁగు, వృషభము మొదలగునవి-కొమ్ములతోఁ
బొడుచు)

క. ఏడాకుపొన్నకొమ్మలు, గ్రోడాడెడునడవిగా
రుకొడదములు మోద, క్రీడఁ దనరుచాడ్పునఁ
బై,నోడిక లయి పువ్వుఁ దేనె లురలఁగ నొ
ప్పెక్. హరి. పూ. ౭.౧౧౭.

వ. నెదయూవులవెనుకం దగిలి యొండొంటిం జేర
నీక బలియుఱంకెలం బొదివి కాలు ద్రవ్వి క్రో
డాడుచు...హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

సీ. గోడలఁ గ్రోడాడి కోవెలల్ నుగ్గాడి ... నీ
లా. ౩. ౫౫.

(-పంది ముట్టెతో నేల-కెల్లగించు)

వ. మహాదేహంబు లగువరాహంబులు చొచ్చి
ఘోషంబుల నెల్లచోట్లుం గ్రోడాడం దొ
డంగె. హరి. పూ. ౬. ౧౦.

క్రోడించె. సం. స. క్రి.(సం. క్రుడ?=నిమజ్జనే) మ
థించు.

గీ. నవమతిస్ఫూర్తిఁ గ్రోడించినాఁడ వఖిల,కావ్య
లక్షణలక్ష్యసాగరము నెరయ,నిన్ను వేర్వేఱ
యింక వర్ణింప నేల,ప్రోడ వన్నిట సర్వయుమా
డనుకవి. మై. ౧. ౧౭.

క్రోడీకరణము. సం. వి. అ. న. ఆలింగనము.

శ్లో. ఆలిఙ్గనముపగూహన,మాహుః పరిరంభణం ప
రిష్వంగం, ఆశ్లేషమంకపాలీం,క్రోడీకరణం చ
తుల్యార్థమ్.(హలా. ని.)

క్రోడీకరించె. సం. స. క్రి. ౧. ఒకటిగాఁ జేర్చు.
(శ. ర.) ౨. గ్రహించు, తెలిసికొను.

వ. ఇట్లు యౌవనప్రాదుర్భావంబై లేజరిల్లి శా
స్త్రంబులు క్రోడీకరించి పురాణంబులు హృద్గ

లంబులు గావించి నీతులు విస్తరంబుగాఁ జెలి సి...సారంగ. ౧. ౫౩.

క్రోడీకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=క్రోడీకరణము.

క్రోడుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శని. (మే. ని.)

క్రోధకుఁడు. సం. విశ. (అ. ధికా. అ.) ౧. కోపించువాఁడు. ౨. కోపముఁ గలిగించువాఁడు.

క్రోధన. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకసంవత్సరము. ఆ. స్త్రీ. కోపవతి, కోపము గలయాఁడుది.

క్రోధనము. సం. వి. అ. న. కోపించుట; కోపము.

క్రోధనీయుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కోపింపఁ జేయఁ దగినవాఁడు.

క్రోధనుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కోపము గలవాఁడు.

క్రోధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోపము, కినుక. ౨. (అలం) రౌద్రరసముయొక్క స్థాయిభావము.

క్రోధమూర్ఛితము. సం. వి. అ. పుం. చోర మను గంధద్రవ్యము ౕ.

క్రోధమూర్ఛితుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కోపముచేత ఒడలెఱుంగనివాఁడు.

క్రోధయితః. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కోపింపఁజేయువాఁడు.

క్రోధయితవ్యుఁడు. సం=క్రోధనీయుఁడు.

క్రోధాళువు. సం. విశ. (ఉ.) కోపశీలుఁడు, కోపించుస్వభావముగలవాఁడు. (వాచ, విల్యమ్సు)

క్రోధి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) కోపము గలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. ఒకానొకసంవత్సరము. ౨. మహిషము, దున్నపోతు. ౩. కుక్క.

క్రోధించే. సం. అ. క్రి. కోపగిల్లు.

సీ. క్రోధించి సూక్ష్మాపరాధంబునకు నైనఁ గావింతు రెప్పుడు జీవహింస. వరాహ. ౯. ౧౨౪.

క్రోద్ధ. సం. విశ. (ఋ. ద్ర్వీ. ఋ) కోపించువాఁడు.

క్రోయు. స. క్రి. (సర్పము, పక్షి, మొ. జిహ్వలు) చాఁచు.

క. నాలుకలు గ్రోయుచు విష,జ్వాలలు నిగుడంగ నుగ్రసర్పద్వయ మా,భీలాకృతి నుండఁగ ...భార. ద్రో. ౨. ౩౭౧.

ద్వి. వాసుకి మెచ్చక వాలునాలుకలు, గ్రోచెడు నన్నట్టిఘోరసర్పంబు. బస. పు.౬.౪౨౪౦.

(కృష్ణుఁడు కుంతితో నన్నమాట) గీ. నాలుకలు గ్రోయునర్జునానలము దఱిసి, యెరగొనం గని సంతృప్తి యెనకమెసఁగు. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౨.

క్రోలించే=క్రోల్చే[1]. స. క్రి. (√ క్రోలు) క్రోలఁ జేయు.

(త్రాగించు.)

సీ. హయులపగ్గము లూడ్చి యంబువుల్ గ్రోలించి సారథి దరిఁ దరుచ్ఛాయ నిలుప. చం.రా.౪. ౬౭.హరి. పూ. ౫. ౧౯౩.

క్రోలు. స. క్రి. ౧. త్రాగు, పానముచేయు.

మ...మే లైనమద్యం బుద,గ్రగతిం గ్రోలి... రామా. ౭. ౧౪౩.

ఉ. ఎత్తిలి కావుకావు రని యేడ్చి తదీయపయోధరాగ్రముల్, కుత్తుకదాఁకఁ దీర్చికొని క్రోలెఁ గ్రమంబునఁ జన్నుఁబాలతో, నెత్తురు మున్ను గాఁగ గణనీయము లైచనుసప్తధాతువుల్. హరి. పూ. ౫. ౧౫౦.

గీ. మావికడ నిల్చి విరులనెత్తావిఁ గ్రోలు. మను చ. ౩. ౩౧. (ఇట 'ఆఘ్రాణించు' అని భావము.)

చ...తియ్యనినీరు గ్రోలి...హర. ౩. ౩౨.

చ...క్రోలెఁ జెదవిణా మదవిహ్వలితాంతరంగ యై. దశా. ౩. ౭౭.

చ. పాలఁతుకకాంతి యింత పాలివోవఁగనీ కెస
లారుతారని,శ్చలతఁ గడంగి క్రోలికొనఁ జా
లుటఁ గీచకముఖ్యులోచనం,బులు నయనం
ప్రధాన మనుపూర్వవచస్థితి దప్పకుండఁగా,
నెలమి వహించెఁ దక్కఁగలయింద్రియవర్గ
ము ధిక్కరించుచు౯. భార. విరా. ౨. ౩౫.
(ఇట 'అత్యాదరముతో చూచు' అని భావ
ము.)

౨. భక్షించు, తిను.

క. నాలుకలు రెండు నిన్నుం, గ్రోలనె కల్పించె
నలువ ఘోరాహికి న,న్నాలిగ్రహ మపుడ
తెగఁదినఁ,జాలదు మృదుపవన విరహిజనదు
రితమున౯. మనుచ. ౩. ౫౧.

క. తలిరాకుగుత్తిఁ దమిఁ గో,యిల చంచునఁ జిం
చి క్రోలె నీరీతి వియో,గులగుండియ లవియిం
పుదు,బలువిడి నని మరునియెదుటఁ బచరించె
నన౯. పారి. ౩. ౪౯.

౩. మ్రింగు.

(మత్స్యావతారము) సీ. ఉగ్రసత్త్వాహార ముప
శమించుటకు నా బడబానలముఁ గ్రోలి పాఱ
విడుచు. దశా. ౧. ౨౪౯.

వి. ౧. పద్మాదినాళము; క్రోవి, గొట్టము.

సీ. క్రోవి యనంగను గ్రోలు నా నాళ మూ...ఆం.
భా. ౧. ౧౬౫.

ఉ. బెబ్బులి గొంతుక్రోల్ గఱచి ... ఆము. ౩.
౨౦.

క. అమలగతిఁ గరముఁ గ్రోలుగ, నమరిచి మాని
తతపోమయాధికశక్తి౯, ధమనక్రియ నొన
రించిన, నమితగుణా చెప్పఁ జిట్ట లయ్యెను
దాన౯. భార. అశ్వ. ౧. ౨౧. (చూ. ౨౨,
౨౩.)

సీ. కనకంపుఁగ్రోవులు గొని మంచి కాశ్మీరజల
ము లొండొరులపైఁ జల్లువారు. కు. సం. ౯.
౨౫౦. (క్రోవులు=చిమ్మన గ్రోవులు)

౨. జాడు, క్షీణసస్యము.

సీ...కోవి యనంగను గ్రో లనంగ, జా డనంగ
ను క్షీణసస్యంబు దగును ... ఆం. భా. ౨.
౭౩౭.

జ: క్రోలించు, క్రోలుకసవు, క్రోలుచు.

క్రోలుకసవు. వి. (√ క్రోలు) తృణవిశేషము, నడ
ము కీ. (శ. ర.)

క్రోలుచే[1] (ల్చు)=క్రోలఁచే. స. క్రి. క్రోలఁజే
యు.

(త్రాగించు)

ఉ. వీనులతేనె యై కురియ వింతగఁ గావ్యరసం
బుఁ గ్రోల్చి య,మ్మానవకోటికిం బసపమానత
మానఁగఁ జేసె...నృసిం. పీఠి. ౭.(శ.ర.పా.)

క్రోలుచే[2] (ల్చు). స. క్రి. ౧. పఠించు; అభ్య
సించు.

శా. ఆసాయంబుగ నానిశాత్యయముగా నామ్నా
యముల్ క్రోల్చుచో, నాసీనప్రిచలాయితం
బయిన లే దాహా వితర్కింపఁగ౯. పాండు.
౫. ౧౭౧.

గీ. క్రోల్చె యోగంబు...శివరా. ౨ ౮౨.

౨. (కోకిల మున్నగునవి)పాడు, గానము చేయు.

ఉ. కోయిల పంచమస్వరము క్రోల్చినభంగిని వి
ద్ధకంచిరా,మాయణ మాఱుకాండములు న
చ్యుతజాగర వేళఁ బాడు నా,రాయవితంతు
రత్నము...క్రీడా. ౧౭౦.

అ. క్రి. (కోకిల,-మొ.) కూయు.

చ. కొసరి వసంతకాలమునఁ గోయిల క్రోల్చిన
భంగి నేడ్చె న,బ్బిసరుహనేత్ర...కాశీ. ౫.
౧౬౭.

ఉ. మానక యుబ్బి గబ్బులుఁగు మాటికిమాటికిఁ
గ్రోల్చెఁ గొమ్మపై ... హర. ౨. ౧౮. (క్రో
ల్చె-ముద్రి.)

క్రోవ=కోవ. వి. ౧. సరము.

సీ. ఆన్నులతలమిన్న యాణిముత్తెపుఁ గ్రోవ ... నీలా. ౨. ౨౭.

ఉ... సురాంతకు భాగ్యరత్నపుం, గ్రోవ యనం దనర్చిన త్రికూటము సు మ్మిది లక్ష్మణాగ్రజా. రామా. ౭. ౧౪౦. (శ. ర. పా)

౨. రోగవిశేషము, దర్పామయము.

సీ... క్రోవ యనఁగ దర్పామయంబు చెలంగు... ఆం. భా. ౨. ౧౨౮.

క్రోవి[1]. వి. (క. తు. కోవి) ౧. గొట్టము; పద్మాదుల నాళము.

గీ. తియ్యపూఁదేనియల క్రో౦ దీనిమోవి. నైష. ౩. ౧౭౦.

మ. రతులన్ సీధురసంబు క్రోవు లగువారస్త్రీలకెమ్మోవులన్, మతి నుప్పొంగుచుఁ గ్రోలి... ప్రబోధ. ౨. ౩.

సీ. క్రోవి యనంగను గ్రోలు నా నాళమూ ... ఆం. భా. ౧. ౧౬౫.

౨. ఆనుపోసెడిగొట్టము.

సీ. పరిపరి యచ్చులు చరికుండ యూడిత చీడు డబ్బలు దండె నాడె క్రోవి. హంస. ౨. ౧౧.

౩. తుపాకి.

సీ. చేతిక్రోవులు వైచి భీతుచెయ్యాలఁ బాఱె ఒగ్గుపాడై తుపాకిమూఁక. రా. వి. ౫. ౧౫.

ద్వి. క్రోవులు జబురుజంగులు పిరంగులును. అ. మ. క. ౩. ౧౭౧ పా. ౧౪ పం.

౪. భూమిలోపల నీళ్లు వచ్చుట కేర్పఱచినమార్గము. (శ. ర)

చ. కొలఁకుల వాఁగులన్ నదులఁ గ్రోవుల బావుల నిర్ఝరంబులన్, గలయఁగ రోసి రోసి ... భార. అర. ౪. ౩౩౨.

౫. బుడ్డి; బరణి.

సీ. కపురంపుబరణి చిల్కులదివ్వెకంబంబు నిల్వుటద్దంబు పన్నీటిక్రోవి. నీలా. ౩. ౯౦.

ద్వి. కులికి కస్తురివీణెఁ గోసినకరణిఁ, దెలికప్పురపుఁ గ్రోవి తెఱచినకరణి. అ. మ. క. ౧౯ పా. ౭ పం.

సీ. తలిరుఁలేమావిక్రొత్తజవాదిబలుఁ గ్రోవి పలపులదీవి చెంగలువబావి. అచ్చ. రా. బాల. ౧౩౬

౬. మూస, లోహములు కరఁగెడిపాత్రము.

క. వనరాసు లేడు నుప్పరి, పెనమున నీరులుపబోలెఁ బెల్లున నుడికెన్, గనకాద్రి క్రోవిలోపలి, కనకంబునుబోలె నీరుగాఁ గరఁగె వడిన్. కు. సం. ౬. ౮౧౨.

ఉ. కాలకళాదుఁ డెండ యనుకాంచనరేణుప్రత్యగాళ నాఁ, గ్రాలెడుక్రోవిఁ గూర్చి కరఁగంగ... కళా. ౮. ౯.

౭. కంతనాళము.

గీ. కొంద ఱినతనూజాదుల క్రోవిలోనఁ, బ్రాణములు గల్గఁ దెలియుండి బ్రతికెద మన, నీలగజముఖ్యబల మదె నిగిడి పొదివె, శాత్రవుని నంచుఁ గొండఱు సంతసిలఁగ. రాఘవ. ౪. ౧౫౫.

౮. రంధ్రము.

సీ. చెదలుఁ బ్రువ్వు లతనిఁ బొదుగఁ బుట్టలు వెట్టెఁ బుట్టక్రోవులలోనఁ బుట్టెఁ జెట్లు. వాల్మీకి. ౩. ౧౪౦.

క్రోవి[2]. వి. (సం. కురవకః) కురవకము, ఎఱ్ఱగోరంటి.

సీ...కొరవి నాఁ గ్రోవి నాఁ గ్రొమ్మి నాఁగఁ, గురవక నామ మూ...ఆం. భా. ౨. ౪౩.

మానిని. ఏచి తనర్చి తలిర్చిన క్రోవుల...భార. ఆది. ౪. ౨౦.

మ. విను మింతు ల్దిలకంబుఁ జంపకముఁ గ్రోవిన్నిందువారంబు ... ఊహించి కన్గొన మోమెత్తఁగఁ గౌఁగిలించుకొన మూర్కొ...వనుచున్...పారి. ౪. ౯.

క్రోశకుఁడు. సం. విణ (అ. శకా. అ.) ఆక్రోశించువాఁడు.

క్రోశత్. సం. శతృ. ఆక్రోశించుచున్న.

క్రోశతాళము. సం. వి. అ. పుం-క్రోసుపఱకు విని పించుధ్వని కలది-ఒకరకము పెద్ద భేరి.

క్రోశధ్వని. సం. వి. ఇ. పుం=క్రోశతాళము.

క్రోశనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అఱచునది, కూయునది. (అ. ఈ. అ.) అఱచుటకు సాధన మైనది, కూయుటకు సాధన మైనది. వి. అ. న. కూఁత, అఱపు.

క్రోశనీయము. సం=క్రోష్టవ్యము.

క్రోశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏడ్పు, రోదనము. ౨. ఆహ్వానము, పిలుపు. 3-కూఁత వినిపించు నంత దూరము-వేయిదండముల పరిమితి; రెండువేలదండముల పరిమితి.

శ్లో. చతుర్హస్తో ధనుర్దండో నాలికా తద్యుగేన
చ, క్రోశో ధనుస్సహస్రేణ...(వాచ.)

శ్లో. హస్తైశ్చతుర్భిర్భవతీహ దండః, క్రోశస్సహ
స్రద్వితయేన తేషాం. (లీలావతి.)

క్రోశ్యము. సం=క్రోష్టవ్యము.

క్రోష్ట. సం. విణ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ)=క్రోశకుఁడు.

క్రోష్టవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తిట్టఁ దగినది. ౨. పిలువఁ దగినది.

క్రోష్టుపుచ్ఛిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోలపొన్న కి.

క్రోష్టువిన్న. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నక్కతోఁకపొన్న కి.

క్రోష్టువు. సం. వి. ఉ. పుం. జంబుకము, నక్క.

క్రోష్ట్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడునక్క. ౨. నల్లనేలగుమ్మడి కి. ('తెల్లనేలగుమ్మడి' అని కొందఱు) 3. లాంగలి, నీరుపిప్పలి కి.

క్రోసు=కోసు. వి. (సం. క్రోశః) క్రోశము. (3. అర్థము. చూ.)

గీ. అపుడు వారాణసీక్షేత్ర మైదుక్రోసు, లంత
మేర యుపద్రవం బందకుండు. కాశీ. ౨. ౫౧.

క్రౌ

క్రౌంచదారణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుహుఁడు, కుమారస్వామి. ౨. పరశురాముఁడు. (కుమారస్వామియు పరశురాముఁడును దీనికి తూఁటు పొడిచి రని పురాణకథ.)

క్రౌంచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొంచపిట్ట, ఒకవిధ మగుకొంగ. ౨. ఒకానొకపర్వతము, కొంచగుబ్బలి. 3. ఒకానొకద్వీపము.

క్రౌంచాదనము. సం. వి. అ. న- క్రౌంచములచే తినఁబడునది-౧. తామరతూఁడు. ౨. చించోటకమనుతృణము. 3. పిప్పలి కి. (మే. ని.)

క్రౌంచాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పద్మబీజము, తామరపూవులోనిగింజ. (రా. ని.)

క్రౌర్యము. సం. వి. అ. న. క్రూరభావము, క్రూరత్వము.

క్రౌశశతికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. నూఱుక్రోసులు నడచువాఁడు. ౨. నూఱుక్రోసులదూరమునుండి వచ్చి కలసికొనఁ దగినవాఁడు. (ఉపాధ్యాయుఁడు, మొ.)

క్ల

క్లమకము. సం. విణ. (అ. మికా. అ.) ౧. బడలునది. ౨. బడలించునది.

క్లమథము. సం=క్లమము.

క్లమము. సం. వి. అ. పుం. బడలిక, శ్రమము.

క్లమి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) బడలినది.

క్లమిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) బడలువాఁడు.

క్లా

క్లాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. బడలినది. ౨. వాడినది, వడలినది. శాకుం. 3. ౨౮.

క్లాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. క్లమము, బడలిక.

క్లామ్యత్. సం. శత్రు. బడలుచున్న.

క్లి

క్లిందత్. సం. శత్రు. ఏడ్చుచున్న.

క్లిందమానుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఏడ్చు చున్నవాఁడు.

క్లిందయత్. సం. శత్రు. ఏడ్పించుచున్న.

క్లిందయమానుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ఏడ్పించుచున్నవాఁడు.

క్లిద్యత్. సం. శత్రు. తడియుచున్న.

క్లిన్నము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఆర్ద్రము, తడిసినది.

క్లిన్నవర్త్మము. సం. వి. న్. న. నీరుక్రమ్ముట దురదపెట్టుట మొదలగుగుణములు గలకంటిరోగము.

క్లిశితము. సం. =క్లిష్టము. విణ.

క్లిశ్యత్. సం. శత్రు. క్లేశపడుచున్న.

క్లిశ్యమానము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. క్లేశము నొందుచున్నది. ౨. క్లేశపెట్టఁబడుచున్నది.

క్లిష్టము. సం. విణ. (అ.ఆ. అ.) ౧. క్లేశము చెందినది, కొవ్వు నొందినది; దారిద్ర్యాదులచేత బాధ నొందినది. ౨. క్షీణించునది, మందమైనది.

శ్లో. హిమక్లిష్టప్రకాశాని జ్యోతీంషీవ ముఖాని వః. సం. కు. సం. ౨. ౧౯.

౩. చెదరినది.

శ్లో. అర్ధపీతస్తనం మాతురామర్దక్లిష్టకేసరం, ప్రక్రీడితుం సింహశిశుం బలాత్కారేణ కర్షతి. శాకుం. ౭.౧౪.

౪. వాడినది, చెడినది.

శ్లో. ఇదముపనతమేవంరూపమక్లిష్టకాంతి.శాకుం. ౫. ౧౯.

౫. అత్యల్పము.

శ్లో. స్వప్నో ను మాయా ను మతిభ్రమో ను, క్లిష్టం ను తావత్ఫలమేవ పుణ్యం. శాకుం. ౬. ౧౦.

వి.అ.న. ౧. పూర్వోత్తరవిరుద్ధమైనవాక్యము. ఉదా: నాతల్లి గొడ్డురాలు.

౨. దూరమైనయర్థము కలవాక్యము.

క. దూరార్థము క్లిష్టం బగు, ధారణిఁ బవనాశనేంద్రధరమకుటాలం, కారమణి జనకపరపు, శ్రీరమణసమాకరూపదీపితుఁ డనఁగఁ. నరస.౪. ౧౭.

క్లిష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నొవ్వు, బాధ, వేదన. ౨. కొలువు, సేవ.

క్లీ

క్లీతకము. సం. వి. అ. న. అతిమధురము ?. (కల్ప)

క్లీతకిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలిచెట్టు.

క్లీబము. సం. వి. అ. న. నపుంసకలింగము.

క్లీబుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పుంస్త్వము లేనివాఁడు, మగతనము లేనివాఁడు. ౨. విక్రమము లేనివాఁడు, పౌరుషము లేనివాఁడు; పిఱికి. వి. అ. పుం. నపుంసకుఁడు.

క్లే

క్లేదకము. సం. విణ. (అ. దికా. అ.) తడుపునది. వి.అ. పుం. కఫము.

క్లేదనము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) తడుపునది. (అ.ఈ. అ.) తడుపుటకు సాధనమైనది. వి. అ. పుం. కఫము. న. తడుపుట.

క్లేదనీయము. సం.=క్లేదితవ్యము.

క్లేదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆర్ద్రత, తడి. ౨. ఉపద్రవము, నొసలు. ౩. పుంటినుండి కాఱునసి.

క్లేదయత్. సం. శతృ. తడుపుచున్న.

క్లేదయమానుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ.అ) తడుపుచున్నవాఁడు.

క్లేదిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=క్లేదకము. విణ.

క్లేదితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తడుపఁదగినది.

క్లేదువు. సం. వి.ఉ. పుం.౧. చంద్రుఁడు.౨. క్షేత్రము. ౩. శరీరము. ౪. భంగము. (కే. ని.)

క్లేద్యము. సం=క్లేదితవ్యము.

క్లేశకుఁడు. సం. విణ. (అ. శికా. అ.) బాధపెట్టువాఁడు.

క్లేశనీయము. సం=క్లేశితవ్యము.

క్లేశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దుఃఖము. (కల్ప)౨. కోపము. ౩.వ్యవసాయము, ప్రయత్నము.౪. సేవ. ౫. (యోగ) పంచక్లేశములలో నొకటి. (౧.అవిద్య. ౨. అస్మిత.౩. రాగము. ౪. ద్వేషము. ౫. మరణభయము-ఇవి పంచక్లేశములు. కల్ప)

క్లేశిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=క్లేశకుఁడు.

క్లేశితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నొప్పింపఁబడినది, బాధితము, పీడితము.

క్లేశితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ.అ.) క్లేశపెట్టఁదగినది.

క్లేశ్యము. సం=క్లేశితవ్యము.

క్లై

క్లైతికికము. సం. వి. అ. న. మద్యము.

క్లైబ్యము, సం. వి. అ. న. ౧. నపుంసకత్వము, పేడితనము. ౨. విక్రమములేమి, పిఱికితనము.

క్లో

క్లోమము. సం. వి. అ, న్.న. నీరుతిత్తి.(మా.౩ం. భా. ౨. ౧౩౨.)

క్వ

క్వంగువు. సం. వి. ఉ. పుం. కంగువు, కొఱ్ఱలు.

క్వణత్. సం. శతృ. ధ్వనిసేయుచున్న.

క్వణనము. సం. వి. అ. న=క్వాణము.

క్వణము. సం. వి. అ. పుం=క్వాణము.

క్వణిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.)ధ్వనిచేయునది.

క్వణితము. సం. వి. అ. న=క్వాణము.

క్వథత్. సం. శతృ. కాఁచుచున్న.

క్వథనము. సం. వి. అ. న. (నీరు, మొ.) కాఁచుట.

క్వథనీయము. సం=క్వథితవ్యము.

క్వథిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) క్వాథకుఁడు.

క్వథితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చక్కఁగా కాఁచఁబడినది.

క్వథితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కాఁచఁదగినది.

క్వథ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కాఁచఁబడుచున్నది.

క్వా

క్వాచిత్కము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. క్వచిద్భవము, అక్కడక్కడ సంభవించునది. ౨. కాదాచిత్కము, అప్పుడప్పుడు కలుగునది.

క్వాణకము. సం. విణ. (అ. ణికా. అ.) ౧. మ్రోఁగునది. ౨. మ్రోఁగించునది.

క్వాణనీయము. సం=క్వాణితవ్యము.

క్వాణము. సం. వి. అ. పుం. వీణాభూషణఘంటాదులమ్రోఁత; మ్రోఁత.

క్వాణయత్. సం. శత్ర. మ్రోఁగించుచున్న.

క్వాణయమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మ్రోఁగించుచున్నది.

క్వాణయితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) మ్రోఁగించువాఁడు.

క్వాణితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మ్రోఁగింపఁ దగినది.

క్వాణ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మ్రోఁగింపఁబడుచున్నది.

క్వాణ్యము. సం=క్వాణితవ్యము.

క్వాథకుఁడు. సం. విణ. (అ. థికా. అ.) కాఁచువాఁడు.

క్వాథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. (వైద్య) కషాయము. ౨. బాధ.

క్వాథోద్భవము. సం. వి. అ. న. దార్విక, అంజనవిశేషము.

క్వాథ్యము. సం=క్వథితవ్యము.

క్ష

క్షంత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) క్షమిత,ఓర్పరి, సహిష్ణుఁడు.

క్షంతవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఓర్వఁ దగినది. ౨. మన్నింపఁ దగినది.

క్షణద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧-ప్రజలకు తీఱిక నిచ్చునది;యువజనులకు ఉత్సవము నిచ్చునది-రాత్రి. ౨. పసుపు.

క్షణదము. సం. వి. అ. న. నీరు. (వాచ)

క్షణదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మౌహూర్తికుఁడు, జోస్యుఁడు. (మే. ని.)

క్షణద్యుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. మెఱుపు.

క్షణనము. సం. వి. అ. న. ౧. వధము, కొల. ౨. గాయపఱచుట.

క్షణనిశ్వాసము. సం. వి. అ. పుం. సముద్రములోని ఒకవిధమైనపెద్దచేఁప.

క్షణప్రకాశ. సం=క్షణప్రభ.

క్షణప్రభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తటిత్తు, మెఱుపు.

క్షణభంగురము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షణమాత్రములో నశించునది.

క్షణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అత్యల్పకాలము. ౨. ముహూర్తము. ౩. గడియలో ఆఱవపాలు. ౪. నిర్వ్యాపారత్వము, తీఱిక, తీఱుబడి. ౫. లత్తె, అవసరము. ౬. ఉత్సవము. ౭. అస్వాతంత్ర్యత,పరాధీనత. (శే. ని.) ౮. పున్నమ మొదలగుపర్వము. (మే.ని.)

క్షణరామి. సం. వి. న్. పుం. పావురము. (కల్ప)

క్షణవిధ్వంసి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) క్షణములో నశించునది. వి. న్. పుం. సృష్టియం దేదియును ఎప్పుడును ఏకరూపముగా నుండ దనియు జగత్తు ప్రతిక్షణము నశించి పుట్టుచుండు ననియు చెప్పెడి యొక తెగనాస్తికుఁడు.

క్షణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. అవకాశము కలది, తెఱపి కలది. ౨. క్షణికము, క్షణమాత్ర ముండునది. ౩. ఉత్సవము కలది.

క్షణించే. సం. స. క్రి=క్షణియించే. (శ. ర.)

క్షణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మెఱుపు.

క్షణికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నశ్వరము, క్షణకాల ముండునది.

క్షణితువు. సం.వి.ఉ. పుం. వ్రణము;గంటి.(వై.ని.)

క్షణిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=క్షణద. (వాచ.)

క్షణియించు. సం. స. క్రి. (భోజనమునకు రమ్మని) ప్రార్థించు.
వ. అయ్యా నీ వతిథివి మాయింటం గృతభోజనుఁడ వై పొమ్మని క్షణియించిన. భార. ఆది. ౧. ౯౯.

క్షతజము. సం. వి. అ. న. – గాయమునుండి పుట్టినది – ౧. నెత్తురు, రక్తము. ౨. చీము, పూయము. (కల్ప.)

క్షతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గాయపడినది. ౨. చింపఁబడినది; చీల్పఁబడినది. ౩. క్షీణించినది, నాశము నొందినది. ౪. బాధింపఁబడినది. ౫. కొట్టఁబడినది. వి. అ. న. ౧. గాయము, గంటి. ౨. అపాయము, ఆపద. ౩. విదారణము, చీల్చుట. ౪. దెబ్బ. ౫. బాధ, నొగులు. ౬. (జ్యోతి) లగ్నమునకు ఆఱవరాశి.

క్షతయోని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కన్యాత్వము చెడిన స్త్రీ.

క్షతహరము. సం. వి. అ. న. – గాయములను మాన్పునది – అగలు, అగరువు కీ.

క్షతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. గాయము, గంటి. ౨. ఛేదించుట, ౩. నష్టి, నాశము. ౪. క్షీణత్వము, తగ్గుట.

క్షతోదరము. సం. వి. అ. న. గ్రహణీరోగము.

క్షత్త. సం. వి. ఋ. పుం. ౧. ద్వారపాలకుఁడు. ౨. సారథి. ౩. శూద్రస్త్రీయందు క్షత్త్రియునకుఁ బుట్టినవాఁడు. (పారశవుఁడు, క్షత్త్రియస్త్రీయందు శూద్రునకుఁ బుట్టినవాఁడు అని కొందఱు. ఆయోగవుఁడు, వైశ్యస్త్రీయందు శూద్రునకు పుట్టినవాఁడు అని కొందఱు. పారశవుఁడు, శూద్రస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునకు పుట్టినవాఁడు అని కొందఱు) ౪. దాసీపుత్త్రుఁడు. (విదురుఁడు, మొ.) ౫. బ్రహ్మ. ౬. చేఁప. ౭. దూత, రాయబారి. ౮. ముసలము, రోఁకలి. ౯. రుద్రుఁడు, శివుఁడు. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ౧. మృతుఁడు. ౨. అవినీతుఁడు. (శే. ని.)

క్షత్తు. సం. వి. త్. స్త్రీ. ౧. చంపుట, ౨. చించుట; చీల్చుట. ౩. నొప్పించుట, బాధించుట. ౪. గాయము.

క్షత్త్రబంధువు. సం. వి. ఉ. పుం. నీచక్షత్త్రియుఁడు; క్షత్త్రియుఁడు. మను. ౨. ౩౮, ౧౨౭.

క్షత్త్రము. సం. వి. అ. న. ౧. క్షత్త్రియవర్ణము, రాచకులము. ౨. ధనము. ౩. నీరు. ౪. మేను, శరీరము. (కల్ప)

క్షత్త్రి. సం. వి. న్. పుం. రాచకొలమువాఁడు, రాచవాఁడు. (విల్యమ్సు). ఈ. స్త్రీ. క్షత్త్రియస్త్రీ, రాచది.

క్షత్త్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్షత్త్రియజాతిస్త్రీ, రాచది.

క్షత్త్రియ(యి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=క్షత్త్రియ.

క్షత్త్రియాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. క్షత్త్రియస్త్రీ, రాచది.

క్షత్త్రియి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ క్షత్త్రియుని అసవర్ణభార్య.

క్షత్త్రియుఁడు. సం. వి. అ. పుం. క్షత్త్రియజాతియందుఁ బుట్టినవాఁడు, రాచవాఁడు.

క్షత్త్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. క్షత్త్రియుఁడు, రాచవాఁడు. (శే. ని.)

క్షప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧ – వ్యాపారముల నాఁపివేయునది – రాత్రి, రేయి. ౨. పసుపు.

క్షపణకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బౌద్ధసన్న్యాసి. ౨. విక్రమాదిత్యుని యాస్థానమున నుండెడినవరత్నములలో నొకఁడు.
శ్లో. ధన్వంతరిక్షపణకామరసింహశంకు, బేతాళభట్టఘటకర్పరకాళిదాసాః, ఖ్యాతో వరాహమిహిరో నృపతేస్సభాయాం, రత్నాని వై వరరుచిర్నవ విక్రమస్య. (కల్ప)

క్షపణము. సం. వి. అ. న. ఉపవాసము. మను. ౪. ౨౨౨.

క్షపణుఁడు. సం. వి.అ. పుం. బౌద్ధసన్న్యాసి.(కల్ప) విణ. (అ. ఆ. అ) నిర్లజ్జుఁడు. (త్రి. ని)

క్షపణ్యువు. సం. వి. ఉ. పుం. తప్పిదము, దోషము.

క్షపము. సం. వి. అ. పుం. నీరు. (వాచ.)

క్షపాకరము. సం. వి. అ. పుం. కర్పూరము.

క్షపాకరుఁడు. సం. వి. అ. పుం-రాత్రిని చేయువాఁడు-చంద్రుఁడు.

క్షపాటుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) రాత్రి సంచరించువాఁడు. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

క్షపానాథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రేఱేఁడు, చంద్రుఁడు.

క్షమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఓర్పు. ౨. మన్నింపు. ౩. నేల, భూమి.

క్షమకుఁడు. సం. విణ. (అ. మికా. అ.) క్షమించువాఁడు.

క్షమణీయము. సం=క్షంతవ్యము.

క్షమమాణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షమించుచున్నవాఁడు.

క్షమాపణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=క్షమాపణము.

క్షమాపణము. సం. వి. అ. న. క్షమింప వేఁడుకొనుట.

శ్లో. క్షమాప నైకపదయోః పదయోః పతతి ప్రియే, శేమున్సరోజమనానయనారుణకాంతయః. ర స. ౧౦౫. పా.

శ్లో. బ్రహ్మాంస్త్వం గచ్ఛ భద్రం తే నాభాగతనయం నృపం, క్షమాపయ మహాభాగ తతశ్శాంతిర్భవిష్యతి. సం. భాగ. ౯. ౪. ౭౪.

క్షమి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. సహిష్ణువు, ఓర్పరి. ౨. మన్నించువాఁడు. ౩. శక్తుఁడు, చాలినవాఁడు.

క్షమించే. సం. స. క్రి=క్షమియించే. (మన్నించు)

గీ. అన్న నీమాట జవదాటి యాడితి మని,యను క సేయక ప్రతివాదములు క్షమించి, యనుమతి యొసంగు మిపుడె మదాంధు లగుసు, ధాంధుల జయించి వచ్చెద మనుచుఁ బలికి. ఉ. రా. ౨. ౨౫.

క్షమిత. సం=క్షంత.

క్షమితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షమింపఁబడినది.

క్షమితవ్యము. సం=క్షంతవ్యము.

క్షమియించే. సం. స. క్రి. ౧. సహించు, ఓర్చు.

క. క్షమియించువారిఁ గని చాలమి నెట్టును దైనమం దలంప ననూన,క్షమయ కదు మెఱయు తోడ వృత్తమరూపము గోరువారు దాల్తురు దానిన్. భార. ఉద్యో. ౨. ౪౦.

౨.మన్నించు.

క. ఎఱుకని యెఱుఁగక నిన్నున్,మఱపున నెరితిని దీని మఱవుము నన్నుం, గఱకంఠా క్షమియింపుము,నెఱి నెవ్వరి కెఱుఁగ నగునె నీచరితంబుల్. భార. అర. ౧. ౩౭౭.

౩. శమింపఁజేయు, అడఁచు.

క. అలయక నిమిత్తజం బగు,నలుకను క్షమియించి శాంతుఁ డగుపురుషుం డిమ్మల రక్షింపఁగ నోపునె,పాలుపుగ ధర్మార్థకామములు సముల గాన్. భార. ఆది. ౭. ౧౮౩.

క్షముఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సహించువాఁడు, ఓర్పరి. ౨. శక్తుఁడు, సమర్థుఁడు, చాలినవాఁడు. (ఉదా: కార్యక్షముఁడు,నిర్మూలనక్షముఁడు) ౩. అర్హుఁడు, తగినవాఁడు. (ఉదా: స్పర్శక్షముఁడు, నిందాక్షముఁడు,స్తుతిక్షముఁడు,మొ.) ౪. హితుఁడు.

క్షమ్యమాణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షమింపఁబడుచున్న వాఁడు.

క్షయ. సం. వి. అ. పుం. ప్రభవాదిసంవత్సరములలో కడపటిది. (వాచ)

క్షయకాసము. సం. వి. అ. పుం. క్షయరోగపుదగ్గు.

క్షయణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షీణింపఁజేయునది. (అ.ఈ.అ.) క్షయింపఁజేయ సాధనమైనది. వి. అ. న. వాసస్థానము, ఉనికిపట్టు.

క్షయత్. సం. శత్రు. క్షయించుచున్న.

క్షయము. సం.వి. అ. పుం.౧.అపచయము, తగ్గుదల. ౨. ప్రళయము. ౩.క్షయరోగము, అఱుఁదెవులు. ౪. ఇల్లు. ౫.హింస. ౬. గమనము. ౭. నివసించుట, ఉండుట. (శే. ని.)

క్షయి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. నశించునది; తగ్గునది. ౨. క్షయరోగము గలది. వి. న్. పుం. చంద్రుఁడు.

క్షయించే. సం. అ. క్రి. క్షీణించు.

వ. అతనితపంబు భిన్నభాండగతంబైనక్షీరంబు చందంబున క్షయించు. భాగ. ౪. ౪౩౨.

క్షయిష్ణువు. సం. విణ. (ఉ) ౧. నశించునది. ౨. తఱుఁగునది.

క్షయ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షయింపఁజేయ శక్యమైనది, నశింపఁజేయ శక్యమైనది.

క్షరణము. సం. వి. అ. న. ౧. స్రవించుట, కాఱుట. ౨. స్వేదనము, చెమర్చుట. ౩. నశించుట.

క్షరత్. సం. శత్రు. ౧. స్రవించుచున్న. ౨. నశించుచున్న.

క్షరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. స్రవించునది, కాఱునది. ౨.నశించునది. వి. అ. పుం. మేఘము, మబ్బు. న. నీరు.

క్షరి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) క్షరణము గలది. (కల్ప) వి. న్. పుం. వానకాఱు, వర్షాకాలము.

క్షరించే. సం=క్షరియించే.

క్షరిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=క్షారకము.

క్షరితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. స్రవించినది, కాఱినది. ౨. నశించినది. వి. అ. న. ౧. కాఱుట. ౨. నశించుట.

క్షరియించే. సం. అ. క్రి. ౧. నశించు. ౨. స్రవించు, కాఱు. ౩. పుట్టు.

క. క్షరమండ్రు దానివలనను, క్షరియించినతత్త్వములను...భార. శాం. ౬. ౬.

క్షవకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాజిక, నల్లావాలు. ౨. అపామార్గము, ఉత్తరేనువు.

క్షవథువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. తుమ్ము. ౨. దగ్గు.

క్షవము. సం. వి. అ. పుం. ౧ తుమ్ము. ౨. దగ్గు. ౩.నల్లావాలు.

క్షవిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతివాఁకుడువు.

క్షా

క్షాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సహిష్ణువు, సహనస్వభావము కలది. ౨.మన్నింపఁబడినది; సైఁపఁబడినది.

క్షాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఓర్పు,క్షమ. ౨.మన్నించుట. ౩. భూమి, నేల. (వై. ని.)

క్షాంతువు. సం. విణ. (ఉ) ఓర్పు గలవాఁడు, సైఁచువాఁడు. వి. ఉ. పుం. తండ్రి.

క్షాత్త్రము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) క్షత్త్రియునకు సంబంధించినది. వి. అ. న. ౧. క్షత్త్రియసమూహము. ౨. క్షత్త్రియధర్మము.

క్షాత్త్రి. సం. వి. ఇ. పుం. క్షత్త్రియునకు ఇతరవర్ణస్త్రీయందుఁ బుట్టినవాఁడు.

క్షామము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కృశము, సన్నగిల్లినది, చిక్కినది. ౨. అల్పము,చిన్నది, అస

ము. వి. అ. న. ౧. కలవు. ౨. నాశము.

క్షామ్యత్. సం. శత్రు. క్షమించుచున్న.

క్షామ్యము. సం=క్షంతవ్యము.

క్షాయకము. సం. విశే. (అ. యికా. అ.) క్షయించునది.

క్షాయమాణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) క్షయింపఁజేయఁచున్నది.

క్షాయయత్. సం. శత్రు. క్షయింపఁజేయుచున్న.

క్షాయ్యమాణము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) క్షయింపఁజేయఁబడుచున్నది.

క్షారకము. సం. విశే. (అ. రికా. అ) ౧. స్రవించునది. ౨. నశించునది. వి. అ. పుం. ౧. పసరుమొగ్గ. ౨. (పక్షులు మత్స్యములు మున్నగువానిని వేసెడి) బుట్ట.

క్షారకుఁడు. సం వి. అ. పుం-క్షారకము (=బట్టలకు పెట్టుకారము) ఉపయోగించువాఁడు-చాఁకలవాఁడు. (వాచ.)

క్షారణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. స్రవింపఁజేయునది. ౨. నశింపఁజేయునది. వి. అ. న. ౧. మద్యములు బట్టిఁబట్టి తీయుట. ౨. స్రవింపఁజేయుట. ౩. నశింపఁజేయుట. ౪. గర్హణము, నింద. (వై. ని.)

క్షారము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. స్రవించునది, కాఁలునది. (వాచ.) ౨. తిక్తలవణరసమిశ్రణము చేతఁ గలిగినరసము గలది. వి. అ. పుం. ౧. క్షరణము, కాఁలుట. ౨. బూడిద. ౩. బెల్లము, గుడము. ౪. గాజు, ఒకవిధమగుమన్ను. ౫. సర్జికాక్షారము, సజ్జాకారము. ౬. యవక్షారము. ౭. తిక్తలవణరసమిశ్రణముచేతఁ గలిగినరసము. (కే. ని.) ౮. ఉప్పు. (మే. ని.) ౯. కారము, కటువు. (త్రిరాత్రముభయోరధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణవర్జనం చ-ఆపస్తంబసూత్రము.) ౧౦. టంకణము, వెలిగారము. ౧౧. బిడలవణము. (వాచ)

క్షారయత్. సం. శత్రు. ౧. స్రవింపఁజేయుచున్న. ౨. నశింపఁజేయుచున్న.

క్షారాచ్ఛము. సం. వి. అ. న. సాముద్రలవణము, సముద్రపుటుప్పు.

క్షారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఁకలి.

క్షారితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఉప్పునుండి యావిరిరూపమునఁ దీయఁబడినది. ౨. స్రవింపఁజేయఁబడినది. ౩. నశింపఁజేయఁబడినది. ౪. అపవాదగ్రస్తము, మోపఁబడిననింద కలది.

క్షారోదము, సం. వి. అ. పుం. ఉప్పుసముద్రము.

క్షార్యమాణము, సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. స్రవింపఁజేయఁబడుచున్నది. ౨. నశింపఁజేయఁబడుచున్నది.

క్షాళకుఁడు. సం. విశే. (అ. ళికా. అ) కడుగువాఁడు; శుద్ధి చేయువాఁడు.

క్షాళన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కడుగుట; శుద్ధిచేయుట.

క్షాళనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కడుగునది. (అ. ఈ. అ.) శుద్ధి చేయుటకు సాధన మైనది. వి. అ. న. కడుగుట. పుం. యూపవిశేషము. (వై. ని.)

క్షాళనీయము. సం=క్షాళయితవ్యము.

క్షాళము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కడుగునది; శుద్ధి చేయునది.

క్షాళయత్. సం. శత్రు. కడుగుచున్న; శుద్ధిచేయుచున్న.

క్షాళయమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కడుగుచున్నది; శుద్ధిచేయుచున్నది.

క్షాళయిత. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ)=క్షాళకుఁడు.

క్షాళయితవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కడుగఁ దగినది; శుద్ధి చేయఁ దగినది.

క్షాళితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కడుగఁబడినది; శుద్ధిచేయఁబడినది.

క్షాళ్యమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కడుగఁబడుచున్నది; శుద్ధిచేయఁబడుచున్నది.

క్షాళ్యము. సం=క్షాళయితవ్యము.

క్షి

క్షితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. క్షయము నొందినది, నశించినది. ౨. హింసింపఁబడినది. వి. అ. న. ౧. నాశము. ౨. హింస.

క్షితి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. భూమి, నేల. ౨. ఉనికిపట్టు, ఇల్లు. ౩. నాశము. ౪. ప్రళయము. ౫. క్షయము, తగ్గుదల.

క్షితిధరము. సం. వి. అ. పుం. పర్వతము, నేలతాలుపు.

క్షితిపతి. సం. వి. ఇ. పుం. రాజు, నేలఱేఁడు.

క్షితివ్యుదాసము. సం. వి. అ. పుం. సారంగము, నేలమాలె.

క్షిద్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెవులు. ౨. పశ్వాదులకొమ్ము (వాచ)

క్షిద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు. (వాచ)

క్షిప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్షేపణము, చిమ్ముట, విసరివైచుట.

క్షిపకుఁడు. సం. విశ. (అ. పకా. అ.) ౧. చిమ్మువాఁడు, విసరువాఁడు. ౨. నిరాకరించువాఁడు. వి. అ. పుం. విలుకాఁడు.

క్షిపణువు. సం. వి. ఉ. పుం. గాడ్పు.

క్షిపణ్యువు. సం. విశ. (ఉ) ౧. మంచిపరిళము గలది. ౨. వ్యాపించునది, నెఱయునది. వి. ఉ. పుం. ౧. శరీరము, మేను. ౨. వసంతర్తువు. ౩. మంచి పరిమళము.

క్షిపత్. సం=క్షిప్యత్.

క్షిప్తము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. త్రోయఁబడినది; విసరివైవఁబడినది. ౨. విడువఁబడినది. ౩. అలక్ష్యము సేయఁబడినది, తిరస్కరింపఁబడినది. ౪. ఉంపఁబడినది. ౫. కలఁగినది, వ్యాకులము. (మనస్సు)

క్షిప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. త్రోయుట; విసరివైచుట. ౨. నిరాకరించుట. ౩. (గూఢార్థాదులు) బయలుపఱచుట.

క్షిప్నువు. సం. విశ. (ఉ) ౧. త్రోయువాఁడు; విసరివైచువాఁడు. ౨. తిరస్కరించువాఁడు, నిరాకరించువాఁడు.

క్షిప్యత్. సం. శత్ర. ౧. చిమ్ముచున్న, త్రోసివేయుచున్న. ౨. నిరసించుచున్న. ౩. (కాలమును) కడపుచున్న. ౪. కదల్చుచున్న.

క్షిప్యమాణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చిమ్మఁబడుచున్నది, త్రోసివేయఁబడుచున్నది. ౨. నిరసింపఁబడుచున్నది. ౩. కడపఁబడుచున్నది. (కాలము) ౪. కదల్పఁబడుచున్నది.

క్షిప్రము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) వేగవంతము, వడిగలది. వి. అ. న. ౧. ముహూర్తమునందు పదునైదవపాలు. ౨. బొటనవ్రేలికిని చూపుడువ్రేలికిని నడిమిభాగము. క్రి. విశ. అ. న. శీఘ్రము.

క్షిప్రశ్యేనము. సం. వి. అ. పుం. భారద్వాజపక్షి, ఏట్రింత.

క్షియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్షయము, తగ్గుదల. ౨. ధర్మవ్యతిక్రమము.

క్షీ

క్షీణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తఱఁగినది. ౨. కృశించినది, సన్నగిలినది. ౩. నశించినది. ౪. అల్పము, కొంచెమైనది.

క్షీణవాసి. సం. వి. న్. పుం-పాడుపడినయిండ్లలో నివసించునది-పావురము.

క్షీణించు. సం.అ. క్రి. ౧. తఱుఁగు. ౨. కృశించు, సన్నగిల్లు. ౩. నశించు.

క్షీబుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) మద్యాదులచే మత్తు నొందినవాఁడు, మత్తిల్లినవాఁడు.

క్షీరకంఠుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ, ఈ. అ.) పాలు కంఠమునఁ గలవాఁడు. వి. అ. పుం. పాలు త్రాపు పసిబిడ్డఁడు.

క్షీరగ్రాహి. సం. వి. న్. పుం. ఇంద్రనీలమణి భేదము.

క. సారం బగునీలము గో, క్షీరములం దిడఁగ నదియుఁ గృష్ణము సైనన్, క్షీరగ్రాహి యనంబడు, నారలోకోత్తమను దాల్ప నమరుల కమరున్. రత్న. ౬౭.

క్షీరద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాలుగలచెట్టు. ౨. అశ్వత్థము, రావిచె.

క్షీరధాత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పా లిచ్చుదాది.

క్షీరనీరన్యాయము. సం = క్షీరోదక న్యాయము. (చూ. న్యాయము.)

క్షీరనీరము. సం. వి. అ. న. ౧. క్షీరనీరములసముదాయము. ౨-క్షీరనీరములవలె కలియునది-గాఢాలింగనము, బిగికౌఁగిలి.

క్షీరపాణ(న)ము. సం. వి. అ. న. పాలుత్రావుట. (కల్ప)

క్షీరపాణి(ని). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాలుత్రాగెడిపాత్రము. (కల్ప)

క్షీరపాణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఉశీనరదేశస్థుఁడు. (ఈ దేశస్థులు తఱచు పాలు త్రాగుదురు.)

క్షీరము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. దుగ్ధము, పాలు. ౨. చెట్లు మొదలగువానినుండి కాఱు తెల్లని ద్రవము. ౩. నీరు. (కే. ని.)

క్షీరమోరటు. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చేకొణవకీ.

క్షీరవికృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. కూర్చిక, పాలవిఱుగుడు. ౨. జున్ను.

క్షీరవిదారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నల్లనేలగుమ్ముడు. (కల్ప)

క్షీరవృక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧.పాలు గలచెట్టు. ౨. న్యగ్రోధము, మఱ్ఱిచె. ౩. ఉదుంబరము, అత్తిచె. ౪. అశ్వత్థము, రావిచె. ౫. మధూకము, ఇప్పచె.

క్షీరశరము. సం. వి. అ. పుం. ఆమిక్ష, పాలవిఱుగుడు, కూతు.

క్షీరశుక్ల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=క్షీరవిదారి. (కల్ప)

క్షీరాబ్ధి. సం. వి. ఇ. పుం. పాలసముద్రము.

క్షీరావి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుగ్ధిక, చిఱుపాలచె.

క్షీరాశము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) పాలు త్రాగునది. వి. అ. పుం-పాలును నీరును కలిసి యుండునపుడు పాలు విభజించి త్రాగునది-హంస.

క్షీరాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. సరళవృక్షము.

క్షీరి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్.) పాలు గలది.

క్షీరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పాలచెట్టు. ౨. పాలతో వండినవంటకము, పరమాన్నము.

క్షీరిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పీతదుగ్ధిచె. ౨. వరాహక్రాంతచె. ౩. దుగ్ధికచె. (కల్ప)

క్షీరేయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాలు బియ్యమును చక్కెరయును కలిపి చేసినవంటకము, పరమాన్నము.

క్షీరోదకన్యాయము. సం. వి. అ. పుం. న్యాయములలో నొకటి. (చూ. న్యాయము.)

క్షీరోదము. సం. వి. అ. పుం. పాలసముద్రము.

క్షు

క్షుందత్. సం. శత్రు. పాడిచేయుచున్న.

క్షుందానము. సం. విణ. (అ.ఆ. అ.) పొడిచేయుచున్నది.

క్షుణ్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పొడిసేయఁబడినది; నలఁగఁగొట్టఁబడినది. ౨. నలఁగినది.(మార్గము, మొ.) ౩. అభ్యస్తము, అలవాటుపడినది.

క్షుణ్ణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వ్యుత్పన్నుఁడు, (శాస్త్రాదులందు) నిరూఢప్రజ్ఞుఁడు.

క్షుతము. సం. వి. అ. న. తుమ్ము.

క్షుతాభిజననము. సం. వి. అ. పుం. - గాటు చే తుమ్ములు కలిగించునది-నల్లావ శీ.

క్షుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. తుమ్ము.

క్షుత్తు. సం. వి. ద్. స్త్రీ. పొడిసేయుట. ధ్. స్త్రీ. బుభుక్ష, ఆఁకలి. త్. స్త్రీ. తుమ్ము.

క్షుద్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొడిచేయఁబడుచున్నది.

క్షుద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఈఁగ. ౨. తేనెటీఁగ. ౩. అంగహీన యగుఆఁడుది. ౪. వేశ్య. ౫. జగడమాడుస్త్రీ, గయాళి. ౬. చాంగేరి, పులిచింత శీ. ౭. వాఁకుడు శీ. ౮. అడవిగోదుమ శీ.

క్షుద్రకము. సం. వి. అ. పుం. బాణవిశేషము, కుప్పెకోల.

శ్లో. అథైనం పంచవింశత్యా క్షుద్రకాణాం సమాచినోత్. సం. భార. భీష్మ. (శ. ర.)

శ్లో. సాత్యకిః పంచవింశత్యా క్షుద్రకాణాం సమార్పయత్. సం. భార. ద్రో. (శ. ర.)

క్షుద్రకులిశము. సం. వి. అ. పుం. వైక్రాంతమణి

క్షుద్రఘంటిక. సం. వి.ఆ. స్త్రీ. చిఱుగంట; గజ్జె.

క్షుద్రచందనము. సం. వి. అ. న. రక్తచందనము, ఎఱ్ఱచందనము శీ.

క్షుద్రదంశిక. సం వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నయడవియీఁగ.

క్షుద్రమూలకము. సం. వి.అ.న.పిన్నముల్లంగి శీ.

క్షుద్రశంఖము. సం. వి. అ. పుం. నత్తగుల్ల.

క్షుద్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నజోరీఁగ.

క్షుద్రుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నీచుఁడు, అధముఁడు. ౨. క్రూరుఁడు, హింసించువాఁడు. ౩. దరిద్రుఁడు, బీదవాఁడు. ౪. కృపణుఁడు, లోభి.

క్షుధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఁకలి.

క్షుధాభిజననము. సం. వి. అ. పుం-ఆఁకలి పుట్టించునది-నల్లావ శీ.

క్షుధితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆఁకలిగొన్నది.

క్షుధునము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకమ్లేచ్ఛజాతి.

క్షుధ్యత్. సం. శత్రు. ఆఁకొనుచున్న, ఆఁకలిగొనుచున్న.

క్షుపము. సం. వి. అ. పుం. కుఱుచకొమ్మలును ఊడలును గలచెట్టు.

క్షుబ్ధము. సం. విణ=క్షుభితము. వి. అ. పుం. ౧. కవ్వము. ౨. ఒకానొకరతిబంధము. (కల్ప)

క్షుభము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కలఁతపెట్టునది, క్షోభపెట్టునది.

క్షుభితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కలఁగినది, వ్యాకులము. ౨. భయపడినది.

క్షుభ్నత్. సం. శత్రు. క్షోభ మొందుచున్న.

క్షుభ్యత్. సం=క్షుభ్నత్.

క్షుభ్యమాణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షోభపెట్టఁబడుచున్నవాఁడు.

క్షుమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నీలిచెట్టు. ౨. అతసి, అగిసె శీ. ౩. శణము, జనము శీ.

క్షురకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గొలిమిడి శీ. ౨. పల్లేరు శీ. ౩. బొట్టుగు శీ.

క్షురకర్మము. సం. వి. న్. న. క్షౌరము, గొఱుగుట.

క్షురధానము. సం. వి. అ. న. మంగలపొది.

క్షురప్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుఱ్ఱపులాడము వలె అర్ధచంద్రాకార మగుఅలుఁగు గలబాణము, అర్ధచంద్రబాణము. ౨. కొడవలి, లవిత్రము.

క్షురభాండము. సం=క్షురధానము.

క్షురమర్ది. సం. వి. న్. పుం. నాపితుఁడు, మంగలి.

క్షురము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మంగలకత్తి. ౨. గొరిజ, డెక్క. ౩. బాణము. ౪. గొలిమిడి కీ. ౫. పల్లేరు కీ.

క్షురముండి. సం=క్షురమర్ది.

క్షురి. సం. వి. న్. పుం. మంగలి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కత్తి, సురియ; చూరకత్తి. ౨. మంగలకత్తి.

క్షురిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కత్తి; చూరకత్తి. ౨. మంగలకత్తి.

క్షురిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మంగలది.

క్షుల్లకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అల్పము, స్వల్పము. ౨. నీచము. ౩. పామరము, మూఢము. ౪. చిన్నది, కనిష్ఠము. ౫. పేద. వి. అ. పుం. నత్తగుల్ల.

క్షే

క్షేత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.)=క్షాయకము.

క్షేత్రకరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) క్షేత్రాజీవుఁడు, పొలమువలనజీవించువాఁడు.

క్షేత్రకృత్తు. సం. విణ. (త్)=క్షేత్రకరుఁడు.

క్షేత్రజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ద్వాదశపుత్రులలో నొకఁడు, భర్తయనుజ్ఞ చేత భార్యకు మఱియొకని వలనఁ బుట్టినవాఁడు.

క్షేత్రజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నేర్పరి. వి. అ. పుం. ౧. జీవుఁడు. ౨. పరమాత్మ. ౩. సేద్యకాఁడు. ౪. వటుకభైరవమూర్తి, ఒక దేవతామూర్తి.

క్షేత్రపాలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)- క్షేత్రమును పాలించువాఁడు-౧. పొలముకాపరి. ౨. పుణ్యక్షేత్రమును కాచువాఁడు. (భైరవుఁడు, మాధవుఁడు, మొ.)

క్షేత్రఫలము. సం. వి. అ. న. (గణిత) క్షేత్రము యొక్క చదరపుకొలత.

క్షేత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. పరిమడి. ౨. నేల. ౩. స్థానము, ఉనికిపట్టు. ౪. పుణ్యస్థలము, యాత్రాస్థానము. ౫. పెండ్లాము. ౬. యోని, భగము. ౭. శరీరము. ౮. ఆకాశము. ౯. గృహము. ౧౦. (గణిత) త్రికోణము చతుష్కోణము మున్నగురేఖారూపము. ౧౧. (జ్యోతి) రాశి. ౧౨. బృందము, సమూహము. ౧౩. నక్షత్రము. (కే. ని.) ౧౪. పట్టణము. (వై. ని)

క్షేత్రాజీవి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.)=క్షేత్రాజీవుఁడు.

క్షేత్రాజీవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పొలమువలన బ్రతుకువాఁడు, సేద్యకాఁడు.

క్షేత్రి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) క్షేత్రముకలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. సేద్యకాఁడు. ౨. పెనిమిటి. ౩. జీవుఁడు. ౪. పరమాత్మ.

క్షేత్రికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వి. అ. పుం= క్షేత్రి.

క్షేత్రియము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్షేత్రమునకు సంబంధించినది. ౨. మడియందుఁ బుట్టితీసి వేయఁదగినది. (కలుపు.) ౩- దేహాంతరమున కుదుర్పఁ దగినది- కుదుర్ప రానిది. (రోగము, మొ.)

క్షేత్రియుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పరదారరతుఁడు, పరస్త్రీసక్తుఁడు.

క్షేపకము. సం. విణ. (అ. పికా. అ.) ౧. త్రోయునది, వైచునది; విసరునది, ఉవ్వునది. ౨. కదుప్పునది. ౩. దూఱునది. ౪. నిరసించునది. ౫. ప్రక్షిప్తము, నడుమఁ జొప్పింపఁబడినది. (వాక్యము,

గ్రంథభాగము, మొ.) ౬. (గణిత) సంకలనీయ సంఖ్యావిశేషము.

శ్లో. భాజ్యో హారః క్షేపకశ్చాపవర్త్యః కేనా ప్యాదౌ సంభవే కుట్టకార్థమ్. (లీలావతి.)

క్షేపణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చిమ్మునది, త్రోయునది. ౨. కదల్చునది. ౩. నిరసించునది. (అ. ఈ. అ.) క్షేపణసాధన మైనది. వి. అ. న. ౧. త్రోయుట, వైచుట; విసరుట, ఉవ్వుట. ౨. (కాలము) కడపుట, జరుపుట. ౩. నిరసించుట. ౪. దూఱుట.

క్షేపణి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. తెడ్డు. ౨. చేఁపవల. ౩. ఒడిసెల.

క్షేపణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చిమ్మఁదగినది, త్రోయఁదగినది ౨. కదల్పఁదగినది. ౩. జరుపఁదగినది. (కాలము.) ౪. నిరసింపఁదగినది. వి. అ. న. భిండిపాలము, విడిచివాటుగుదియ.

క్షేపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిమ్ముట, త్రోయుట; ఏయుట. ౨. (కనుబొమ, మొ. వానిని) కదల్చుట, అల్లాడ్చుట. ౩. ప్రేరించుట. ౪. గర్వము, కావరము. ౫. మీఱుట, ఉల్లంఘించుట. ౬. విలంబము. ౭. దూఱు. ౮. నిరసనము, అనాదరము. ౯. లేపనము, పూఁత. ౧౦. పూలగుత్తి. (త్రి. ని.)

క్షేపిమము. సం. వి. న్. పుం. మిక్కిలివడి. (సూ. క్షేపిమ.)

క్షేపిష్ఠము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) క్షిప్రతమము, మిగుల వడి గలది.

క్షేపీయము. సం. విణ. (స్. యసీ. స్.) క్షిప్రతరము, ఒకదానికంటె ఎక్కువవడి గలది.

క్షేప్త. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ౧. త్రోయునది, వైచునది; విసరునది, ఉవ్వునది. ౨. కదల్చునది. ౩. దూఱునది. ౪. నిరసించునది.

క్షేప్తవ్యము. సం. విణ=క్షేపణీయము.

క్షేప్యము. సం. విణ=క్షేపణీయము.

క్షేమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుర్గ, పార్వతి.

క్షేమంకరుఁడు. విణ. (అ. ఆ. అ.)= క్షేమకరుఁడు.

క్షేమకరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షేమము చేయువాఁడు.

క్షేమకారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) క్షేమము కలిగించువాఁడు. వి. న్. పుం. గరుత్మంతుఁడు. (భా) ఆ. క్షేమకారి దీర్చెఁ జెలరేఁగి యనుకూల, మారుతంబు వీచె...అని. ౪. ౩౬. (ఈయర్థము సంస్కృతనిఘంటువులలోఁ లేదు.)

క్షేమకారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)=క్షేమకరుఁడు.

క్షేమకృత్తు. సం. విణ. (త్) క్షేమము చేయువాఁడు.

క్షేమతండులములు. సం. వి. అ. పుం. బ. ప్రయాణకాలమందు వట్టిచేతులతోఁ బోక యింటినుండి కొలఁదిగాఁ గట్టికొనిపోయెడిబియ్యము.

సీ...శాలిక్షేమతండులములు. ఆము. ౨. ౯౭.

క్షేమము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్షేమమును కూర్చునది. ౨. క్షేమము గలది. వి. అ. పుం. న. ౧. కుశలము. ౨. కలిగినది రక్షించుకొనుట. (లేనిది సంపాదించుట యోగము అనఁబడును.) ౩. మోక్షము. ౪. చోరమను గంధద్రవ్యము.

క్షేమ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కుశలయోగ్యము, సేమమునకు తగినది.

క్షై

క్షైణ్యము. సం. వి. అ. న. క్షీణత్వము, క్షీణమగుట.

క్షైత్రజ్ఞము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) క్షేత్రజ్ఞసంబంధ మైనది వి. అ. న. ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము.

క్షైత్రము. సం. విణ. (అ. ఈ.అ.) క్షేత్రసంబంధమైనది. వి. అ. న. ౧. క్షేత్రము. ౨. క్షేత్రముల సమూహము.

క్షైప్రము. సం. వి. అ. న. క్షిప్రత్వము, శీఘ్రత, త్వర.

క్షైరేయము. సం. విణ. (అ. ఈ.అ.) క్షీరముతో సంస్కరింపఁబడినది, పాలతో వండఁబడినది.

క్షో

క్షోడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆలానము, ఏనుఁగును కట్టుకంబము. (కల్ప).౨. ధామార్గవము, ఆవడకీ. (వై.ని.)

క్షోణి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. భూమి, నేల. ౨. (గణిత) ఒకటి అనుసంఖ్య. 3. మౌంజి, ముంజతృణముతో నల్లిన బ్రహ్మచారి మొలత్రాడు.

క్షోత్త. సం. విణ.(ఋ. త్రీ. ఋ.)పిండిచేయువాఁడు;పొడిచేయువాఁడు.వి. ఋ. పుం.రోఁకలి, మొ.

క్షోత్తవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొడిచేయఁదగినది; పిండి చేయఁదగినది.

క్షోదకము. సం. విణ. (అ. దికా. అ.) పొడిచేయునది; పిండి చేయునది.

క్షోదక్షమము. సం. విణ. (అ ఆ. అ.) ౧. పొడిసేయుటకుఁ దగినది; పిండిచేయఁదగినది. ౨. సూక్ష్మపరీక్షణమునకు తగినది.

క్షోదనీయము. సం=క్షోత్తవ్యము.

క్షోదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పొడిసేయుట; పిండిచేయుట. ౨. పొడి; పిండి.

క్షోదితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొడిసేయఁబడినది; పిండిచేయఁబడినది. వి. అ. న. పొడి; పిండి.

క్షోదిమము. సం. వి. న్. పుం. క్షుద్రత, సూక్ష్మత్వము. (రూ. క్షోదిమ.)

క్షోదిష్ఠము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షుద్రతము, మిక్కిలిక్షుద్రము.

క్షోదీయము. సం. విణ. (స్. యసీ. స్.) క్షుద్రతరము.

క్షోద్యము. సం=క్షోత్తవ్యము.

క్షోధకుఁడు. సం. విణ. (అ. ధికా. అ.) ఆఁకొన్నవాఁడు.

క్షోద్ధ. సం. విణ. (ఋ. ద్ధ్రీ. ఋ.)=క్షోధకుఁడు.

క్షోభకుఁడు. సం. విణ. (అ. భికా. అ.) ౧.క్షోభపెట్టువాఁడు. ౨. క్షోభపడువాఁడు.

క్షోభణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్షోభపెట్టునది. ౨. క్షోభపడునది. (అ. ఈ. అ.) క్షోభమునకు సాధన మైనది. వి. అ. న. కలఁచుట, వ్యాకులపెట్టుట. పుం. మన్మథునిపంచబాణములలో నొకటి.

క్షోభణీయము. సం=క్షోభయితవ్యము.

క్షోభమాణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షోభించుచున్నవాఁడు.

క్షోభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చలనము,కదలుట; కదలిక. ౨. వ్యాకులత, కలఁత. 3. కదల్చుట, రేఁపుట.

శ్లో. జ్వలతి చలి తేంధనోగ్నిర్విప్రకృతః పన్నగః
ఫణాం కురుతే,ప్రాయస్స్వం మహిమానం
క్షోభాత్ప్రతిపద్యతే జంతుః. శాకుం. ౬.౩౧.

క్షోభయత్. సం. శత్ర. క్షోభపెట్టుచున్న.

క్షోభయమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)క్షోభపెట్టుచున్నది.

క్షోభయితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) క్షోభపెట్టువాఁడు.

క్షోభయితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)క్షోభపెట్టఁ దగినది.

క్షోభించు. సం. అ. క్రి. కలఁతపడు (శ. ర.)

క్షోభిత. సం. విణ (ఋ. త్రీ. ఋ.) క్షోభపడు వాఁడు.

క్షోభితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కలఁతపెట్టఁబడినది.

క్షోభ్యము. సం=క్షోభయితవ్యము.

క్షౌ

క్షౌద్రజము. సం. వి. అ. న-తేనెపలనఁబుట్టినది-మైనము.

క్షౌద్రము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. క్షుద్రునకు సంబంధించినది. ౨. తేనెటీఁగలకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. చంపకము, సంపెంగ కే. న. ౧. అల్పత్వము. ౨. నీచత్వము. ౩. తేనె. ౪. నీరు. ౫. ధూళి, పాంసువు.

క్షౌద్రమేహము. సం. వి. అ. పుం. మధుమేహ మనురోగము.

క్షౌద్రేయము. సం. వి. అ. న. సిక్థకము, మైనము. (రా. ని.)

క్షౌమము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అగిసెసంబంధమైనది (బట్ట.) వి. అ. పుం. న. ౧. పట్టువస్త్రము. ౨. మేడ మున్నగువానిమీఁదిగది. న. నారచీర.

క్షౌరము. సం. వి. అ. న. ముండనము, వపనము.

క్షౌరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మంగలకత్తి.

క్షౌరికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మంగలి.

క్ష్ణు

క్ష్ణుతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వాఁడిచేయఁబడినది, సానఁబట్టఁబడినది.

క్ష్మా

క్ష్మా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నేల. ౨. (గణిత.) ఒకటి యనుసంఖ్య.

క్ష్మాజము. సం. వి. అ. పుం. చెట్టు.

క్ష్మాజుఁడు. సం. వి అ. పుం-భూపుత్త్రుఁడు-౧. నరకాసురుఁడు. ౨. అంగారకుఁడు.

క్ష్మాతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంపించినది, వణఁకినది.

క్ష్మాపితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంపింపఁజేయఁబడినది, వణఁకింపఁబడినది.

క్ష్మాభృత్తు. సం. వి. త్. పుం. ౧. కొండ. ౨. రాజు.

క్ష్మాయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కంపించువాఁడు, వణఁకువాఁడు.

క్ష్వి

క్ష్వింకము. సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱని మొగము గల కోఁతి. (వై. ని)

క్ష్విణ్ణము. సం విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. జిడ్డుగలది. ౨. ముక్తము, విడువఁబడినది.

క్ష్వే

క్ష్వేడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సింహనాదము, యుద్ధమందు వీరుని పెడబొబ్బ. ౨. వెదురుశలాక, వెదురుగసిక.

క్ష్వేడనము. సం. వి. అ. న. సింహనాదము, యుద్ధవీరుని పెడబొబ్బ.

క్ష్వేడము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కుటిలము, వంకరైనది. ౨. దురాసదము, పొందరానిది. వి. అ. న. ౧. ఆపడపువ్వు, చేఁదుబీఱపూవు. ౨. ఎఱ్ఱజిల్లేడుకాయ. పుం. ౧. ధ్వని, మ్రోఁత. ౨. విషము. ౩. ఒకానొకకర్ణరోగము. (వే. ని.)

క్ష్వేడితము. సం=క్ష్వేడనము.

క్ష్వేళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్రీడ. (కల్ప) ౨. సింహనాదము, యుద్ధవీరుని పెడబొబ్బ.

క్ష్వేళనము. సం. వి. అ. పుం. విషము.

క్ష్వేళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=క్ష్వేళ.

క్ష్వేళిక. సం=క్ష్వేళ.

క్ష్వేళితము. సం. వి. అ. న=క్ష్వేళ.

ఖ

ఖ. సం. ఒకానొక యక్షరము. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు. న. ౧. ఆకాశము. ౨. స్వర్గము. ౩. ఇంద్రియము. ౪. క్షేత్రము, పొలము. ౫. నక్షత్రము. ౬. (క్షేత్రగ) బిందువు, బొట్టు. ౭. సుఖము. ౮. జ్ఞానము. ౯. బ్రహ్మము. ౧౦. (గణిత) శూన్యము, సున్న. (మే. ని.) ౧౧. పట్టనము. ౧౨. ఛిద్రము, కన్నము. ౧౩. గృహము, ఇల్లు. (కే. ని.) ౧౪. లగ్నమునకు పదియవ రాశి. (కల్ప) ౧౫. అభ్రకము. (రా. ని.)

('ఆకాశము' అనునర్థమునఁ దక్క మిగిలినయర్థములందుఁ దెలుఁగున వ్యస్త ప్రయోగము గనఁబడదు.)

ఉ. ఖంబు గదే కవుల్ శ్రుతిసుఖంబు గదే నుడి షట్పదీమయూ, ఖంబు గదే కచంబు విశిఖంబు గదే నిడువాలుఁజూపు శం, ఖంబు గదే గళంబు...రుక్మి. ౫. ౬౦.

ఖంకరము. సం. వి. అ. పుం. ముంగురులు. (కల్ప)

ఖంగు=కంగు[2]. వి.౧. గంట మ్రోఁగుట తుపాకి ప్రేలుట మున్నగువానియందగుధ్వనికి అనుకరణము. (దీనిఆమ్రేడితరూపము. 'ఖంగుఖంగు')

గీ. ఘంట ఖం గని మ్రోయ...హంస. ౨. ౪౮.

వ... పెట్లుఁగ్రోవులవరుసలఖంగుపెకిల్ ఢిమిరింగుకరీల్ ఢమీల్ ఢాంగుఖణీల్ ... ఢాంఢంకరణశబ్దంబు లబ్దంబులగర్జితంబులఁ దర్జించి ...ప్రబంధ. ౭౮౮.

ఉ. కచ్ఛపరాజువెన్నెముక ఖంగునఁ దాఁకని గట్టు లేదు...రామా. ౭. ౧౩౨.

సీ. కంచు గీసిన తెఱఁగున ఖంగు రనఁగఁ, జేడియలు గూడి ధవళముల్ పాడుచుండ. చమ. ౩. ౯౦.

సీ. ఒండొంటిఁ గొట్టుచో ఖండాలు ఖంగుఖంగనఁ దాఁకి పెనుమిణుఁగురులు గ్రక్క. కళా. ౮. ౬౬.

సీ. ఎప్పుడు చూచిన నెడపక ఖంగుఖం గనుచుక్కుటులుబమహాస్వనంబు. పరమ. ౫. ౪౦.

ఉ. రా. ౪. ౫౦. వరాహ. ౯. ౧౪౭.

ఖంగుఖంగు. వి. ఆయుధము మున్నగుకఠినపదార్థము లొకదానితో నొకటి తాఁకినపుడు కలుగు ధ్వనికి అనుకరణము.

ఉత్సా... వాద్యఘోషభీషణంబుగా, నిబ్బరంపు టార్భటిక్ జనించెనంత నెల్లచో, డబ్బుడుబ్బుఖంగుఖంగుతంగుతింగు మద్ధ్వనుల్. కళా. ౮. ౧౦౯.

ఖంగురింగు. వి. చిన్న పిరంగులధ్వనికి అనుకరణము.

వ... పిరంగులధింధిమ్ములు జబురుజంగులఖంగురింగులు గుంటిక్రోవులడబ్బుడుబ్బులు... ప్రబంధ. ౭౮౮.

ఖంజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఛందోవిశేషము.

ఖంజఖేటము. సం. వి. అ. పుం. ఖంజరీటము, కాటుకపిట్ట.

ఖంజఖేలము. సం=ఖంజఖేటము. (త్రి. ని.)

ఖంజన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సర్షపి, ఖంజనాకారస్త్రీపక్షివిశేషము. (వాచ, కల్ప.)

ఖంజనము. సం. వి. అ. పుం. కాటుకపిట్ట.

ఖంజనిక. సం=ఖంజన.

ఖంజపాదము. సం. వి. అ. పుం. బాలక్రీడావిశేషము, గంజనగాలు.

ఖంజము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఒకకాలు కుంటిదైనది, ఏకపాదవికలమైనది.

ఖంజరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాద్యవిశేషము. (ఈపద మీక్రిందియుదాహరణమునమాత్రమే కాన్పించుచున్నది.)

సీ. కాహళదుందుభిఖంజరీమర్దళ భేరీరవంబులు బోరుకలఁగ. భాను. ౪. ౭౪.

ఖంజరీట(క)ము. సం. వి. అ. పుం. కాటుకపిట్ట.

ఖండ. సం. వి. అ.పుం. గర్భాధానాదివిధిప్రతిపాదకగ్రంథము. (ఇది దర్భాదులలో చేర్పఁదగును.)

ఉ... శ్రౌతులఁ దప్పవట్టుదుర్, ఖండల ముష్టి విప్పఁగని నవ్వుదు వెండి ప్రయోక్తలన్... ఆము. ౬. ౭౭.

ఖండకథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నకథ.

ఖండకర్ణము. సం. వి. అ. పుం. రక్తాలువు, ఎఱ్ఱదుంప, తియ్యగెనుసుగె.

ఖండకావ్యము. సం. వి. అ. న. చిన్నకావ్యము, మహాకావ్యలక్షణము లన్నియు లేనికావ్యము.

శ్లో. ఖణ్డకావ్యం భవేత్కావ్యస్యైకదేశానుసారి చ.యథా మేఘదూతాది. సా. ద.౬. ౩౨౯.

ఖండకాళువు. సం. వి. ఉ. న. రక్తాలువు, ఎఱ్ఱదుంపగె.

ఖండకుఁడు. సం. విఙ. (అ. డికా. అ) ఖండించువాఁడు. వి. అ. పుం. గోళ్లు లేనివాఁడు.

ఖండజము. సం. వి. అ. పుం. ఒకదినుసుచక్కెర.

ఖండధార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ – ఒకదళమునందే వాఁడి కలది–కత్తెర.

ఖండనము. సం. విఙ. (అ. ఆ. అ) – ఖండించునది– ౧. త్రుంచునది. ౨. విఱుచునది. ౩. (వాదాదులను) నిరాకరించునది. ౪. నాశము సేయునది. (అ. ఈ. అ.) ఖండనసాధన మైనది. వి. అ. న.౧. భేదించుట. ౨. విఱుచుట. ౩. కఱచుట, కొఱుకుట. (ఉదా: అధరోష్ఠఖండనము.) ౪. యుక్తులచే (వాదము మొదలగువానిని) నిరాకరించుట. ౫. భంగము, విచ్ఛిత్తి. ౬. ఒకానొకగ్రంథము, వితండాగ్రంథము. (ఇందు సర్వమతములును ఖండింపఁబడును.)

ఖండనీయము. సం = ఖండితవ్యము.

ఖండపరశువు. సం = ఖండపర్శువు.

ఖండపర్శువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. దంతములు విఱిగినఏనుఁగు. ౨. రాహువు. ౩. సున్నముపూయువాఁడు. ౪. ఖండామలక మనెడుమందు. ౫. పరశురాముఁడు. ౬. శివుఁడు. (మే. ని.) ౭. గండగొడ్డలి.

ఖండప్రళయము. సం. వి. అ. పుం. చిన్నప్రళయము, స్వర్గమునకుఁ గాక భూమ్యాదిలోకములకు మాత్రము కలుగుప్రళయము.

ఖండమానము. సం. విఙ. (అ. ఆ. అ) ఖండించుచున్నది.

ఖండము. సం. విఙ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఖండించునది. ౨. ఖండింపఁబడినది. ౩. కొఱవడినది, తక్కువపడినది, అసంపూర్ణము. (విల్యమ్సు) వి. అ. పుం. న. ౧. అర్ధము, సగము. ౨. భాగము, ఏకదేశము; తునుక, ముక్క. పుం. ౧. పులకండము, కండచక్కెర. ౨. రత్నదోషము. న. ౧. ఒకజాతిఉప్పు. ౨. ఒకజాతిచెఱకు గె. (విల్యమ్సు)

ఖండమోదకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిచక్కెర.

ఖండయత్. సం. శత్రు. ఖండించుచున్న.

ఖండయమానము. సం = ఖండమానము.

ఖండయిత. సం = ఖండిత. విఙ.

ఖండయితవ్యము. సం = ఖండితవ్యము.

ఖండలవణము. సం. వి. అ. న. ఒకజాతిఉప్పు.

ఖండవికారము. సం. వి. అ. పుం. చక్కెర.

ఖండశర్కర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కండచక్కెర, పులకండము.

ఖండసరులు. మి. వి. బ. వస్త్రవిశేషము.

సీ. జాళీలు చెఱఁగులు సామంతవిధులును గావులు దసిలీలు ఖండసరులు. ధనా. 3. ౩౮.

ఖండా. వి. (చి.ని, శ.ర-సం. కరండః.) పెద్దకత్తి.

క...కడు నుద్దండశరచండమతియై, ఖండా యొఱ డుస్సివైచి కర మెత్తుటయున్. శుక. ౧. ౧౩౦.

ఉ. లేఁజిగురాకునిద్దపుగలీబున నుంచినతెమ్మి క్రేక ఖండా జళిపించి మారుఁడు ... దశా. ౭. ౨౧౧.

సీ. ఒండొంటిఁ గొట్టుచో ఖండాలు ఖంగు ఖంగునఁ దాఁకి పెనుమిణుఁగురులు గ్రక్క.. కళా. ౮. ౬౬.

ఖండాభ్రము. సం. వి. అ. న. ౧. చెదరినమబ్బు. ౨. దంతక్షతవిశేషము. (మే. ని)

ఖండించే. సం. స. క్రి. ౧. ఖండములు చేయు.

శా. చండక్రోధ మెలర్పఁ జండిక వెస న్శస్త్రాస్త్రవర్షంబున, న్ఖండించె న్దనుజాస్త్రశస్త్రములు ...మార్క. ౬. ౯౦.

౨. (వాదాదికము) నిరాకరించు.

ఖండిక. వి. ౧. చిన్నపల్లె. (శ.ర-ఇది శ్రీనాధునిచే సంస్కృతపదముగా ప్రయోగింపఁబడినది)

సీ...గ్రామఖండిక...భీమ. ౫. ౮౦.

౨. పన్నులేకుండ గుత్తకిచ్చినభూఖండము. (బ్రౌ)

ఖండికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కలాయము, బటానిగింజ. ౨. కక్షము, చంక.

ఖండిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ఖండించువాఁడు. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నాయకుఁడు రాత్రి మఱియొకదానియింటికిఁ బోయి సంభోగచిహ్నములతో రాఁగాఁ జూచి కోపము నొందిననాయిక. (ఇది ఎనమండ్రునాయికలలో నొకతె.

శ్లో. పార్శ్వమేతి ప్రియో యస్యా అన్యసంభోగచిహ్నితః, సా ఖణ్డితేతి కథితా ధీరైరీర్ష్యాకషాయితా. సా. ద. 3.౭౫.

ఖండితము. సం. విణ (అ. ఆ. అ)-ఖండింపఁబడినది-౧. నఱకఁబడినది; విఱువఁబడినది. ౨. పోఁగొట్టఁబడినది, నశింపఁజేయఁబడినది. 3. (యుక్తులచే) నిరాకరింపఁబడినది. (వాదము)

ఖండితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖండింపఁదగినది.

ఖండిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-నవఖండములు గలది - భూమి.

ఖండీ. వి. (హిం. ఖండీ) పుట్టి. (శ. ర.)

ఖండీరము. సం. వి. అ. పుం. పీతముద్గము, పచ్చపెసలు.

ఖండ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖండింపఁబడుచున్నది.

ఖండ్యము. సం=ఖండితవ్యము.

ఖండ్రిక=ఖండిక.

(పన్నులేకుండ గుత్తకిచ్చినభూఖండము.)

క. ఏనాఁటి యగ్రహారమొ, మానాఁటికి మాన్యమాయె మాపని దీరన్, మానాఁట ఖండ్రికాయెను, నానాఁటికిఁ దీసికట్టు నాగంభట్టూ. (చాటువు)

ఖక్ఖటము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కఠిన మైనది, గట్టిది. (విల్యమ్సు.)

ఖగమనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆకాశగమనము గలది, ఆకాశమునఁ బోవునది. వి. అ. న. ఆకాశగమనము. పుం. ౧. పక్షి. ౨. బాణము.

ఖగమము. సం=ఖగము.

ఖగము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఆకాశమునఁ బోవునది. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. గాలి. 3. సూర్యాదిగ్రహము. ౪. బాణము.

ఖగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. వేలుపు, దేవత.

ఖగోళము. సం. వి. అ. పుం. ఆకాశగోళము.

ఖగోళవిద్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-ఆకాశగోళమును గుఱించి తెలుపువిద్య-జ్యోతిశ్శాస్త్రము.

ఖగ్గడము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతితృణము.

ఖచకుఁడు. సం. విశ. (అ. చికా. అ.) ఖచించువాఁడు.

ఖచనము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ) ఖచించుటకు సాధన మైనది. వి. అ. న. ఖచించుట.

ఖచనీయము. సం=ఖచితవ్యము.

ఖచమసుఁడు. సం.వి.అ.పుం. చంద్రుఁడు.(త్రి.ని.)

ఖచరము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ఆకాశమందు సంచరించునది. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨.మబ్బు. 3.గాలి. ౪. సూర్యాదిగ్రహము. ౫.పాదరసము.

ఖచరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రాక్షసస్త్రీ. ౨. దుర్గ. 3. ఖేచరీముద్ర, యోగశాస్త్రప్రసిద్ధ మగు ముద్రావిశేషము.

ఖచరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. వేలుపు. (గంధర్వుఁడు, విద్యాధరుఁడు, మొ.) 3. రాక్షసుఁడు.

ఖచించే. సం=ఖచియించు.

వ... బంగరువుపల్లవంబులపైఁ బెల్లు ఖచించిన నానావిధ నూత్నరత్నప్రభాపటలంబులతోడం జౌకళింపుచు నింద్రాయుధంబులతోడం దోడుచూపుచు గంగాతరంగంబుల తెఱంగు దాల్చువారుపంబులును... ఉ.హరి. ౪.౨౧3.

ఖచిక్కు=కచిక్కు. వి. ౧.చిలుకలు మొదలగునవి కొఱుకుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము 'ఖచిఖచిక్కు')

చ. జిలిబిలి తెక్కలార్చుచు ఖచిక్కున ముక్కునఁ బక్వదాడిమీ,ఫలయుగళంబు నొక్కనొక శాలశుకంబురకంబుఁ జూచి వా, బలిమి నడల్చుచు న్విరులబంతి నెలంతుక దాని నేసె...కృ. శపం. ౨. 33.

౨. కుప్పుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ. కేరఁగ రాదు నవ్వ గిలిగింతలు వెట్టఁగ రాదు చెక్కలం,జీరఁగ రాదు గుబ్బలు ఖచిక్కనఁ గ్రుమ్మఁగ రాదు...హంస. ౧. ౯౪.

3. బాణాదులు నాటుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

ఉ... అప్పోటరినిన్ ఖచిక్కురని పూములుకుల్లది నాట నేసి నీ,నాటకశాలబోట్లచరణంబులఁ జాఁగిలి మ్రొక్కఁ జేసెదన్. పార్వ. ౨. ౧3౧.

సీ. ఖచిఖచి క్కంచని...మల్లుపు. ౧. ౫౯.

ఖచిత. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=ఖచకుఁడు.

ఖచితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చెక్కఁబడినది, పొదుగఁబడినది,తాపఁబడినది. ౨. సంయుక్తము, కూడినది. 3. వ్యాప్తము.

ఖచితవ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ఖచింపఁ దగినది.

ఖచియించే. సం. స. క్రి. చెక్కు, పొదుగు, తాచు.

క. ఖచియించినవజ్రంబుల,రుచులను బొలుపారు సీవిరులు బెరయంగన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౨3.

ఖచ్చత్. సం. శత్రు. ఖచించుచున్న.

ఖచ్యమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఖచింపఁబడుచున్నది.

ఖజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కవ్వము. ౨. వ్రేళ్లు చాఁపిన చేయి. 3. దర్వి, త్రెడ్డు. ౪. చిలుకుట, మథించుట. ౫. చంపుట. ౬. యుద్ధము.

ఖజకము. సం. వి. అ. పుం. కవ్వము.

ఖజపము. సం. వి. అ. న. నెయ్యి.

ఖజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కవ్వము. ౨. చిలుకుట, మథించుట. 3. త్రెడ్డు, దర్వి.

ఖజాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. త్రెడ్డు, గరిఁటె. ౨. అసతి, అంకుటాలు.

ఖజాకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. వైశాఖము, చల్లకవ్వము. న. ౧. ఆకాశము. ౨. శరీరము.

ఖజానా. వి. (హిం. ఖజానా) ధనాగారము.

మ. తరువుల్ పాలనసేయుచుండు నెడలన్ ధర్మప్రకారంబు సుం,దరమై పర్వఁగ నచ్చటచ్చట జమీన్‌దారుల్ దివాణాన కొ,ప్పరులై క్రమ్మర సీమ లెల్ల ఖిరదాబాదాను గావింపుచున్, సరకారర్థము దస్తుసేయుఁడు ఖజానా నింపుఁ డింపొందఁగన్. రంగా. ౧. ౧౪౧.

ఖజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రెడ్డు, గరిఁటె; మిల్లి.

ఖజ్యోతి. సం. వి. స్. పుం=ఖద్యోతము. (కల్ప)

ఖటకటాహకము. సం. వి. అ. పుం-ఉమియుపాత్రము-తమ్మపడిగము.

ఖటకము. సం. వి. అ. పుం. పిడికిలి.

ఖటకాముఖము. సం. వి. అ. పుం. చూపుడు వ్రేలికిని నడిమి వ్రేలికిని నడుమ నున్న బాణముయొక్క పిడిని బొట్టనవ్రేలితోను ఉంగరపువ్రేలితోను బిగియఁబట్టునట్టిహస్తవిన్యాసవిశేషము.

శ్లో. జ్యాకృష్టిబద్ధఖటకాముఖపాణిపృష్ఠ, ప్రేంఖన్నఖాంశుచయసంవలితోంబికాయాః, త్వాం పాతు...కటాక్షః. అమరుకము. ౧. (వాచ-'కటకాముఖ' పాఠాంతరము.)

ఖటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఘటకుఁడు, పెండ్లి సంధానములు చేయువాఁడు. (విల్యమ్సు)

ఖటక్కిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పక్షద్వారము, ప్రక్కనుండుద్వారము, దిడ్డివాకిలి. (విల్యమ్సు)

ఖటము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కఠినము. వి. అ. పుం. ౧. శ్లేష్మము, తెమడ. ౨. అంధకూపము, పాడుసూయి. 3. ఆయుధవిశేషము. ౪. టంకము, ఉలి. ౫. నాఁగలి. ౬. పచ్చిక, గడ్డి. ౭. కాఠిన్యము.

ఖటి. సం=ఖటిని. (వై. ని.) వి. ఇ. పుం. పాడె, శవవాహనము. (త్రి. ని.)

ఖటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. బలపము, సుద్దముక్క. ౨. కర్ణరంధ్రము. 3. వీరణము, అవురుగడ్డి.

ఖటికము. సం. వి. అ. పుం. ముష్టి, పిడికిలి.

ఖటిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బలపము, సుద్దముక్క, కఠిని. (రా. ని.)

ఖట్ట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఖట్వ, మంచము. (కల్ప)

ఖట్టాశము. సం=ఖట్టాసము.

ఖట్టాసము. సం. వి. అ. పుం. గంధమార్జాలము, పునుఁగుపిల్లి.

ఖట్టి. సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. పాడె, శవవాహనము.

ఖట్టిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్షుద్రఖట్వ, చిన్నమంచము. ౨. గద్దె. 3. శవవాహనము, పాడె. (కల్ప)

ఖట్టికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేఁటకాఁడు; పిట్టవేఁటకాఁడు.

ఖట్టేరకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖర్వుఁడు, పొట్టివాఁడు.

ఖట్వ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పర్యంకము, మంచము. ౨. (వైద్య) ఖట్వాకారము గల వ్రణబంధము. 3. కోలశింబి, కంబళిచిక్కుడుకే.

ఖట్వాంగధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

ఖట్వాంగము. సం. వి. అ. పుం. శివుని యాయుధవిశేషము.

ఖట్వాంగి. సం. వి. న్. పుం. శివుఁడు.

ఖట్వాప్లుతుఁడు. సం=ఖట్వారూఢుఁడు.

ఖట్వారూఢుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ)-మంచ మెక్కినవాఁడు- ౧. జాల్ముఁడు, దుర్వినీతుఁడు. ౨. మూఢుఁడు.

ఖట్వీక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మంచము; చిన్నమంచము.

ఖడి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బలపము, సుద్దముక్క.

ఖడిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=ఖడి.

ఖడువు. సం. వి. ఉ, ఊ. స్త్రీ. పాడె, శవవాహనము.

ఖడ్గకోశము. సం. వి. అ. పుం. కత్తియొఱ.

ఖడ్గధేనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ౧. చూరకత్తి, చిన్నకత్తి. ౨. ఆఁడుఖడ్గమృగము.

ఖడ్గపత్త్రము. సం. వి. అ. న. కత్తివాదర. పుం. నరకమందలి యొక చెట్టు, అసిపత్త్రము. (దీని యాకులు కత్తులవలె నుండును.)

ఖడ్గపిధానము. సం. వి. అ. న. కత్తియొఱ. (హలా. ని.)

ఖడ్గపుత్త్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అసిపుత్త్రి, చూరకత్తి, చిన్నకత్తి.

ఖడ్గఫలము. సం. వి. అ. న. కత్తివాదర.

ఖడ్గబంధము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి చిత్రకవిత్వబంధము. (దీనియందు శబ్దములు ఖడ్గరూపముగా ఏర్పఱుపఁబడును.)

ఖడ్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కత్తి. ౨. ఒకానొక మృగము. ౩. ఖడ్గమృగముకొమ్ము. ౪. ఇనుము.

ఖడ్గారీటము. సం. వి. అ. పుం. కేడెము, డాలు.

ఖడ్గారీటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అసిధారావ్రతము పూనినవాఁడు.

ఖడ్గాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గమృగము.

ఖడ్గి. సం. విశే. (న్. నీ. న్) కత్తి గలవాఁడు. వి. న్. పుం. ఖడ్గమృగము.

ఖడ్గికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఖడ్గధారి, కత్తి చేతఁ బట్టువాఁడు. ౨. కటికవాఁడు.

ఖడ్గీకము. సం. వి. అ. న. కొడవలి.

ఖణి. వి. మ్రోఁగుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము. 'ఖణిఖణి')

ద్వి. వడి మీట ఖణిఖణి వాఁగుచు గిరుల, బెడఁగుఁ గైకొనుజిగిబిగిచన్నుఁగవల... మెఱుఁగుఁబోణులు సంభ్రమించి యంతంత. అ. మ. క. ౪. ౨౬౭ పా. ౧౦ పం.

ఖణిల్లు(లు). వి. (చూ. ఖణీలుఖణిలు). ఎద్దు అంకె వేయుట ఖడ్గాదులు విఱుగుట మున్నగువానియం దగుధ్వనికి అనుకరణము. (ఆమ్రేడిత రూపములు-ఖణిల్ ఖణిల్లు, ఖణిఖణిల్లు.)

సీ. అలవోకవలె ఖణి ల్లని అంకె వైచిన రోదసీకుహరంబు భేదిలంగ. భాగ. ౧౦ ఉ. ౮౦౩.

ద్వి. వెస ఖణి ల్లని అంకె వేసి కుప్పించు, బసవరాయని నెక్కి...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౫౭౬.

సీ. అడిదంబు జళిపించి మెడమీఁద వైచిన నది ఖణి ల్లనుచు రెండయ్యె నపుడు. దశా. ౪. ౧౭౭.

ఉ. ఆఁటది నేర్పుతో వగలయందముఁ జందముఁ జూపఁ బూని కోలాటము వేయుకైవడిని లాలితదృక్తరళప్రభావసుల్, పాటిగఁ బోఁగువెంబడినిఁ బార్శ్వములం జరియింప వస్త్రముల్, ధాటిగ నేయునప్పలకతట్టున బెట్టు ఖణిల్లణి ల్లనన్. హంస. ౨. ౧౩.

గీ. మినమినల్కుంకుమపురేఖ మించు లొల్కు, ఖణిఖణి ల్లని మెట్టియ ల్కడు రహింప. హంస. ౪. ౩౭౦.

ఖణీలు=ఖణిల్లు.
(తుపాకులు ప్రేలుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము)
ప్రబంధ. ౭౭౨.
జః ఖణీలుఖణిలు.

ఖణీలుఖణిలు. వి. (ఖణీలు+ఖణిలు) ఎద్దు అంకె వేయుట మొదలగువానియం దగుధ్వనికి అనుకరణము.
చ. ఫణిపతిహారభావభవభస్మసుధాకరభూషితాళికే, క్షణధవళప్రభాకలితసానుచరద్వృషభాధిపున్ ఖణీల్, ఖణిలున నంకెవేయ కెఱుఁగన్ సమకూడదు చూడ నన్నగా, గణితరుచిప్రసారము జగత్త్రయగాహకమై వెలుంగఁగన్. కాళ. ౪. ౧౫౩.

ఖతమాలము. సం.వి అ.పుం. ౧. పొగ. ౨. మబ్బు.

ఖత్తు. వి. (హిం. ఖత్తు.) ౧. రీతి. ౨. ఉత్తరము. (శ.ర)

ఖదత్. సం. శత్రు. ౧. తినుచున్న. ౨. హింసించుచున్న.

ఖదికలు. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బ. లాజలు, పేలాలు.

ఖదిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ౧. భక్షించువాఁడు. ౨. హింసించువాఁడు.

ఖదిర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లజ్జాలువు, అత్తపత్తి కీ. ౨. ముసుఁగుఁదామర కీ.

ఖదిరపత్త్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సోఁకుడుముడుఁగు, లజ్జాలువు, అత్తపత్తి కీ.

ఖదిరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాయత్రి, చంద్ర కీ. ౨. ఒకజాతి తేలు. (శే. ని-దీనివిషమునకు చికిత్స లేదు.)

ఖదిరసారము. సం. వి. అ. పుం. కాఁచు, కవిరి.

ఖదిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇంద్రుఁడు. ౨. చంద్రుఁడు.

ఖద్ది. వి. (క. కద్ది=కోరిక?-కిటిలు) బలము
స్రగ్ధర. ఖద్దిన్ జెండాడుఁ బ్రాఁకుల్ కవుఁగిటి కొలఁదుల్ కత్తినొక్కొక్కగాలన్. మను చ. ౪. ౭. (గ్రద్దన్ = గ్రద్దనన్-అని శ్రా. వ్యా-ప్రయోగాంతరము లేదు)

ఖద్యోతనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

ఖద్యోతము. సం. వి. అ. పుం. మిడుఁగుఱుఁరుఁగు.

ఖద్యోతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

ఖధూపము. సం. వి. అ. పుం. పయి కెగురవేసెడిబాణసంచు.

ఖనకము. సం. వి. అ. పుం. ఎలుక.

ఖనకుఁడు. సం. విణ. (అ. నికా. అ) ౧. త్రవ్వెడువాఁడు. ౨. భూమివిత్తజ్ఞుఁడు, భూమియందలి పాఁతులు నిధులు కనిపెట్టువాఁడు. (శే. ని)-వి. అ. పుం. ౧. కన్నపుదొంగ. ౨. క్షత్రియస్త్రీయందు మాగధునివలనఁ బుట్టినవాఁడు. (శే. ని)

ఖనత్. సం. శత్రు. త్రవ్వుచున్న.

ఖననము. సం. వి. అ.న.౧. త్రవ్వుట. ౨. పూడ్చుట, పాఁతిపెట్టుట.

ఖననీయము. సం=ఖనితవ్యము.

ఖనమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) త్రవ్వుచున్నది.

ఖని. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ రత్నములు పుట్టెడుచోటు, గని.

ఖనిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=ఖనకుఁడు. విణ.

ఖనితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) త్రవ్వఁదగినది.

ఖనిత్రకము. సం=ఖనిత్రము.

ఖనిత్రము. సం. వి. అ. న.౧. గడ్డపాఱ. ౨. సుద్దలి.

ఖన్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) త్రవ్వఁబడుచున్నది.

ఖపరాగము. సం. వి. అ. పుం. చీకటి.

ఖపుటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అన్నము ఆకులోఁ బెట్టుకొనక చేతఁ బెట్టుకొని భుజించు వ్రతము గలవాఁడు. (వై. ని.)

ఖపురము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఆలసము, సోమరి యయినది. వి. అ. పుం. ౧. పూగపట్టము, పోఁకపట్ట. ౨. పోఁకచెట్టు. ౩. మ్రానిబంక. ౪. భద్రముస్తము కీ. ౫. బాలము, కురువేరుకీ. ౬. గంధర్వ నగరము. (ఇది ఆకాశమునఁ గనఁబడినపుడు అశుభము కలుగును.) ౭. దైత్యపురభేదము. న. ౧. ఘటము, కుండ. (హేమ. ని.) ౨. పోఁకకాయ. (కే. ని.)

ఖపుష్పము. సం. వి. అ. న. ఆకాశపుష్పము. (శశవిషాణాదులవలె నిది అసంభవవస్తువునకు ఉపమానముగా గ్రహింపఁబడును.)

ఇట్లే: ఖకుసుమము, మొ.

ఖభము. సం. వి. అ. న. గ్రహము. (విల్యమ్సు)

ఖర. సం. వి. అ. పుం. ప్రభవాదులలో ఒకానొక సంవత్సరము. ఆ. స్త్రీ. డావరడంగి కీ.

ఖరకరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చండాంశువు, సూర్యుఁడు.

ఖరకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గాడిదలకొట్టము. ౨. వాఁడి గలకత్తులుండుచోటు, క్షౌరశాల.

ఖరకోణము. సం. వి. అ. పుం. తిత్తిరిపక్షి, తీతువుపిట్ట.

ఖరణసుఁడు. సం. విణ.(-స్-అ.ఆ.అ) వాఁడియైన ముక్కుగలవాఁడు, గద్దముక్కువాఁడు.

ఖరదళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మేడి కీ.

ఖరదూషణము. సం. వి. అ. పుం. ఉమ్మెత్త కీ.

ఖరనాళము. సం. వి. అ. న-కఱకైన కాఁడ గలది-తామర, పద్మము.

ఖరపాత్రము. సం. వి. అ. న. ఇనుపపాత్రము.

ఖరపాదాఢ్యము. సం. వి. అ. పుం. వెలఁగ కీ.

ఖరపుష్పా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాయింట కీ.

ఖరపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. మరువము కీ.

ఖరప్రియము. సం. వి. అ.పుం. కఠినవస్తువులయం దిష్టము గలది-పావురము. (ఇది రాలు తినుట సుప్రసిద్ధము.)

ఖరమంజరి. సం. వి.ఈ. స్త్రీ-వాఁడియైనయెన్నులు గలది-ఉత్తరేను కీ.

ఖరము. సం. విణ. (అ. ఆ.అ) ౧. గట్టిది, పరుసనిది, బిరుసైనది. ౨. వాఁడిమి గలది. ౩. వేఁడిమి గలది, వేండ్రమయినది; తీక్ష్ణము, చుఱుకు గలది. ౪. క్రూరమయినది. వి. అ. పుం. ౧. గాడిద; వేసడము, కంచరగాడిద. ౨. కంకపక్షి, రాబందు. ౩. కాకి. ౪. కురరపక్షి. న. ౧. వేఁడిమి. ౨. వాఁడిమి.

ఖరాబు. విణ. (హిం. ఖరాబ్) చెడ్డవాఁడు.

సీ... ఖరాబు కూళ బంటెలమారి సుండటిపాపాలముద్ద ధగిడి. హంస. ౫. ౧౧౩.

ఖరాబ్దాంకురకము. సం. వి. అ. పుం-మేఘములు తీవ్రముగా ఉఱిమినపుడు పుట్టునది-వైడూర్యమణి.

ఖరాలికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మంగలపొది. ౨. ఇనుపబాణము. ౩. తలాఁపి, తలగడ.

ఖరాలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మంగలి.

ఖరాశ్వా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఓమము కీ.

ఖరింధముఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) =ఖరింధయుఁడు. (ఆ. ని.)

ఖరింధయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గాడిద పాలు త్రాగువాఁడు.

ఖరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పొడి చేసిన ఒకానొక కస్తూరి.

ఖరీదు. వి. (హిం. ఖరీద్.) వెల. (శ. ర.)

ఖరీవృషము. సం. వి. అ. పుం. ఖరము, మగగాడిద. (కాశికావృత్తి. ౬. ౨. ౧౪౪.)

ఖరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకరక్కసుఁడు.

ఖరువు. సం. విశే. (ఉ.) ౧. దురాచారుఁడు, నిషిద్ధకార్యములఁ జేయువాఁడు. ౨. తెల్లనిది. ౩. క్రూరము. ౪. తీక్ష్ణము. వి. ఉ. స్త్రీ. భర్తను వరించు కన్య. పుం. ౧. దర్పము. ౨. మన్మథుఁడు. ౩. ఈశ్వరుఁడు. ౪. గుఱ్ఱము, హయము. ౫. దంతము, పల్లు. ౬. నరుఁడు, పురుషుఁడు. ౭. (సంగీ) గీతభేదము. ౮. నారి, స్త్రీ. ౯. తెలుపు.

ఖర్చు. వి. (హిం. ఖర్చ్) వ్యయము. (శ. ర, వా)

ఖర్జనము. సం. వి. అ. న. గోఁకుట.

ఖర్జిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కొఱుకురోగము, ఉపదంశరోగము.

ఖర్జురము. సం. వి. అ. న. రజతము, వెండి.

ఖర్జువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ౧. తీఁట. ౨. చిట్టీదు కీ. ౩. ఒకానొకపురుగు.

ఖర్జూరకము. సం. వి. అ. పుం. వృశ్చికము, తేలు. (విల్యమ్సు)

ఖర్జూరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఖర్జూరపుచెట్టు. ౨. తేలు. న. ౧. వెండి. ౨. ఖర్జూరపుపండు. ౩. హరిదళము. ౪. ఖలము. (మే. ని.)

ఖర్జూరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఈఁతకీ. (చూ. ఆం. భా. ౨. ౭౯.)

ఖర్పరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బిచ్చ మెత్తెడు చిప్ప. ౨. తలపుఱ్ఱె. ౩. కుండపెంకు. న. పాలతుత్తము.

ఖర్పరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాలతుత్తము.

ఖర్పరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దొంగ. ౨. మోసకాఁడు, వంచకుఁడు

ఖర్బూజము. సం. వి. అ. న. కరబూజా, ఫలభేదము. (కల్ప, విల్యమ్సు)

ఖర్వటము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ఒకప్రక్క గ్రామమును నొకప్రక్క నగరమును గలదిగాను నదీగిరిసమాశ్రయము గలదిగాను నుండుగ్రామభేదము. ౨. చతుశ్శతగ్రామమధ్యస్థలము. (కల్ప)

ఖర్వము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. పొట్టిది. ౨. అధమము. వి. అ. పుం. న. ౧. సంఖ్యావిశేషము. (౧౦,౦౦౦,౦౦౦,౦౦౦.) పుం. కుబేరునినిధులలో నొకటి.

ఖలకము. సం. వి. అ. పుం. కుండ. (వాచ)

ఖలతి. సం. విశే. (ఇ. ఇ, ఈ. ఇ.) బట్టతలవాఁడు.

ఖలతికము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకకొండ.

ఖలపువు. సం. విశే. (ఊ. ఊ. ఉ.) కళ్లము డ్చువాఁడు.

ఖలము. సం. వి. అ. న. ౧. నేల, భూమి. ౨. చోటు. ౩. తక్రవిశేషము. ౪. కల్కము, చమురు మన్నగునవి తీసివేసిన తెలికపిండి, మొ. పుం. ౧. ధుత్తూరము, ఉన్మత్తకీ. ౨. తమాలముకీ. ౩. వెదురుకీ. ౪. కల్వము. ౫. యుద్ధము. పుం. న. కళ్లము. (కే. వి)

ఖలమూర్తి. సం. వి. ఇ. పుం. పాదరసము.

ఖలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. నూనె మొదలగువానిమడ్డి, కల్కము.

శ్లో. స్థాల్యాం వైడూర్యమయ్యాం పచతి తిలఖలీం చాందనైరింధనౌఘైః. సం. భర్తృ. నీతి. ౯౭.

ఖలినము. సం=ఖలీనము. (కల్ప)

ఖలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కళ్లములసమూహము. ౨. ఖలులసమూహము. ౩. తాలమూలిక. (కల్ప)

ఖలీకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧.అపకారము. ౨. బాధించుట, నొప్పించుట. ౩. పరిభవించుట, అనాదరము చేయుట. ౪. భర్త్సనము, బెదరించుట.

ఖలీకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=ఖలీకారము.

ఖలీనము. సం. వి. అ. పుం. న. గుఱ్ఱపుకళ్లెము.

ఖలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. అధముఁడు. ౨. క్రూరుఁడు, దుర్జనుఁడు. ౩. నీచుఁడు. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

ఖలూ(ఖూ)రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. శస్త్రాభ్యాసము, గరిడీ.

చ...మంటికై, పౌరల రథీశుఁ డీకమలబుద్ధి ఖరూరికఁ దక్క వజ్రదోః, పరిఘవశీకృతాన్యవరపాలకు లప్పరిరాకుమారకుల్. ఆము. ౨.౩౪.

౨. శస్త్రాభ్యాసప్రదేశము, గరిడీసాల.

సీ. ఒకయంఘ్రి గగనగంగకు ఖలూరిక నొక్కయడుగు వేదములకు విడిదిఁ జూప. ప్రబంధ. ౫౧౨.

ఖల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కళ్లములసమూహము. ౨. ఖలులసమూహము.

ఖల్లము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జాతికల్వము. ౨.పల్లము, గొయ్యి. ౩. తోలు. ౪. తోలుతిత్తి. ౫. చాతకము, వానకోయిల. ౬. కాలువ, కయ్య. ౭. వస్త్రవిశేషము.

ఖల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాలుసేతులందు పోట్లు గలిగించునొకానొకరోగము.

ఖల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మంగలము, వేఁపుడుచట్టి.

ఖల్లీటుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) బట్టతలవాఁడు. (విల్యమ్సు)

ఖల్వాటుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఇంద్రలుప్తము గలవాఁడు, బట్టతలవాఁడు. (విల్యమ్సు)

ఖళిఖెళి. వి. పీరణను వాయించుటయం దగుధ్వనికనుకరణము.

సీ. ఖెళఖెళపీరణా ల్ఖళిఖెళి వాయించి... హంస. ౨. ౭౯.

ఖళీఖెళి. వి. కోడిపుంజులు తన్నుకొనునపు డగుధ్వనికనుకరణము.

చ...చిక్కెవేసి స్వల్లిరి మఱి పోయటంచును ఖళీఖెళిఁ బుంజులు దన్నులాడఁగ౯. హంస. ౩. ౨౧౬.

ఖశము. సం. వి. అ. పుం. హిందూదేశమునం దుత్తరమున నున్న పర్వతమయదేశము.

ఖశయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఆకాశమునందుండునది.

ఖశీరము. సం. వి. అ. పుం. హిందూదేశమున ఉత్తరమునందలియొకానొకదేశము.

ఖశీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఖశీరదేశాధిపతి. ౨. ఖశీరదేశవాసి.

ఖశ్వాసము. సం. వి. అ. పుం-ఆకాశమునకు ఊపిరివంటిది-గాలి.

ఖష్పము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోపము. ౨. బలాత్కారము.

ఖసతిలము. సం. వి. అ. పుం. గసగసాలు.

ఖసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తీఁట, గజ్జి. ౨=ఖశము. ౩. గసగసాలు.

ఖసూచి. సం. విశే. (ఇ)-అడిగినప్రశ్నమును మఱపించుటకు ఆకాశమును చూపువాఁడు; సమాధానము చెప్పలేక ఆకాశమును చూచువాఁడు-ప్రతిభలేనివాఁడు. (ఉదా: వైయాకరణఖసూచి=చెడ్డవైయాకరణుఁడు, వ్యాకరణమును మఱచిపోయినవాఁడు.)

ఖస్కనము. సం. వి. అ. పుం. గసగసాలు. న. గసగసలు.

ఖస్కసరసము. సం. వి. అ. పుం.అహిఫేనము,నల్లమందు.

ఖస్ఫటికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యకాంతమణి. ౨. చంద్రకాంతము, చలువరాయి.

ఖా

ఖాండవప్రస్థము. సం. వి. అ. పుం. పాండవులు హస్తినాపురమునుండి వెడలినతరువాత నివసించిన చోటు.

క. నెమ్మిఁ జని ఖాండవప్రస్థమ్ము నివాసమ్ముఁ జేసి ...భార. ఆది. ౮. ౬౭.

ఖాండవము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పులకండము, పటికబెల్లము. ౨. (మిఠాయి మున్నగు) భక్ష్యపదార్థము, తినుబండము. న. ఇంద్రునియొక్క యొకానొకవనము. (ఇది కురుక్షేత్రమందలిది. దీనిని కృష్ణార్జునులసాహాయ్యమున అగ్ని దహించె నని భారతకథ.)

ఖాండవికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పిండివంటలు చేయువాఁడు, మిఠాయి మున్నగునవి చేయువాఁడు.

ఖాండికుఁడు. సం=ఖాండవికుఁడు.

ఖాచకుఁడు. సం. విణ. (అ. చికా. అ.) ఖచించువాఁడు.

ఖాచ్యము. సం=ఖచితవ్యము.

ఖాజికము. సం. వి. అ. పుం. లాజలు, పేలాలు.

ఖాట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శవవాహనము, పాడె.

ఖాటము. సం. వి. అ. పుం=ఖాట.

ఖాటి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. శవవాహనము, పాడె. ౨. అసద్గ్రాహము, పెంకెపట్టు. 3. కిణము, కాయ. (మే. ని.)

ఖాటిక. సం=ఖాట.

ఖాణము=ఖాణా. వి. (సం. ఖాదనం. హిం.ఖానా) అశ్వాదులకుఁ బెట్టెడి యులవలు లోనుగాఁ గల భక్ష్యము, దాణా.

సీ. బంగారుకొన చెక్కపక్కెరసెత్తిమీఁద... లఖాణంపుఁదురికి నడుమ. ఉ. హరిశ్చ. ... ౧3౧.

క. ఏణాక్షి నపుడు వెడసిం,గాణిం గొని ... దూపుగమిఁ జక్కరయే, ఖాణముగాఁ ... గినకం,ఖాణపుదొర పింజ పింజఁ గాఁడఁగ ... సెఁ. విజ. వి. ౧. ౬౨.

ఖాణా=ఖాణము.

మ. ...లేగుజ్జుపా, న్నలు పున్నాగము లై ... జిగుకుఖాణా మేటికిఁ మెచ్చుగాఁ... ౨. ౧౧౪.

ఖాతకము. సం. వి. అ. న. అగడ్త.

ఖాతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అధమర్ణుఁడు,అప్పు పడినవాఁడు.

ఖాతభువు. సం. వి.ఊ. స్త్రీ-త్రవ్వుటవలన ఏర్పడినది-అగడ్త.

ఖాతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) త్రవ్వఁబడినది. అ. న. ౧. గోయి. ౨. అగడ్త. 3. పుష్కరిణి,... నేఁబు. ౪. గుహ. ౫. త్రవ్వుట.

ఖాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. త్రవ్వుట.

ఖాతీరు. వి. లక్ష్యము.

శా. రంగారాయఁడు మామొలాజుమకుకై ... కేటికిం జిక్క నా, బంగారాపురగౌతమి... టనటద్బంహిష్ఠధాత్రీసు లెల్లం గూర్చి... మదనుజ్ఞఁ జెంది హితలీల న్వమ్ము... జో,క్కం గానండొకో వెళ్లబిడ్డ... ఖాతీరుకుం దేఁడొకో. రంగా. ౨. ౮౯.

ఖాత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. గుద్దలి. ౨. ... ము. 3. దారము. ౪. అడవి.

ఖాదకుఁడు. సం. విశ. (అ. దికా. అ) ౧. తినువాఁడు. ౨. తినిపించువాఁడు. వి. అ. పుం. అప్పు పుచ్చుకొనువాఁడు.

ఖాదత్. సం. శత్రు. తినుచున్న.

ఖాదతమోదతా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తినుఁడు సంతోషింపుఁడు అని ప్రేరేచుట. (వాచ)

ఖాదనము. సం. వి. అ. పుం. పల్లు. న. ౧. తినుట. ౨. ఆహారము, తిండి.

ఖాదము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) తినునది. వి.అ. పుం. ౧. తినుట. ౨. ఆహారము, తిండి.

ఖాదయితృ. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ) తినిపించువాఁడు.

ఖాదితృ. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ) తినువాఁడు.

ఖాదితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) తినఁబడినది.

ఖాదిరము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ఖదిరవృక్షమునకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. రంగదము, కవిరి, కాఁచు.

ఖాదుకము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) హింసాశీలము, హాని చేయునది.

ఖాద్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) తినఁ దగినది. వి. అ. న. మిఠాయి మొదలగుతినుబండము.

ఖానకము. సం=ఖనకము.

ఖానకుఁడు. సం=ఖనకుఁడు.

ఖానము. సం. వి. అ. న. తినుట. (వాచ)

ఖాని. సం=ఖని.

ఖానికము. సం. వి. అ. పుం. న. గోడకన్నము.

ఖానిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కన్నపుదొంగ.

ఖానుఁడు, ఖాను, ఖాన. వి. (హిం. ఖాన్.) ౧. తురుష్కప్రభువు.

శా. ఆమాటల్ విని ఖానుఁ డర్థకృత మానత్యాగ దీపింపఁగా. రంగా. ౨. ౮౮.

సీ. ఉడుగనివి భ్రాంతిఁ దడగాళ్లపడ నిల్చుఖానులు డాఁగఁ జీకటులు చేసె. వసు. ౧. ౮౬.

సీ. అభిభూతఖానమల్కావిష్కృతాయశోధ్వాంతసంతతి కాత్మ సంతసిల్లి. నరస. ౨. ౨౦.

౨. ఇది ఒకతెగతురుష్కులపేర్లతుదఁ జేర్పఁబడును.

క. ...అనిహానుఖానుసింగంబునకున్. యయా. ౧. ౮౮.

క. నెరయునమీర్ఖాన సింగిణీసుల్తానా. యయా. ౩. ౧.

గీ. మేలుసిరు లందునట్టియమీనుఖాన, యొడయఁ డొకనాఁడు నిండుఁ బేరోలగమున. యయా. ౧. ౬.

ఖానోదకము. సం. వి. అ. పుం-త్రాగుట కుపయోగించునీరు కలది-కొబ్బెర చెట్టు. (త్రి. ని)

ఖాయము. విశ. (హిం. ఖాయం) స్థిరము, శాశ్వతము. (శ. ర, వా.)

ఖారము. సం. వి. అ. పుం=ఖారి.

ఖారి, సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. పుట్టి,పరిమాణవిశేషము. (ప్రాఁతలెక్కలలో పుట్టి యనుటకు 'ఖ' అను గుఱుతుకలదు.)

ఖారింపచము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) పుట్టి పరిమితి గలబియ్యము మున్నగునవి వండెడునది. (పాత్రము.)

ఖారికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ)=ఖారీకము. వి. అ. న. మహాపారేవతము, పెద్ద ఈడెక.

ఖారీకము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) పుట్టెఁడువిత్తులు విత్తఁ దగినది. (పొలము)

ఖారీవాపము. సం=ఖారీకము.

ఖారీవాపుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) పుట్టెఁడువిత్తనములు చల్లువాఁడు.

ఖార్కారము. సం. వి. అ. పుం. గాడిదయోండ్ర.

ఖార్వ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రేతాయుగము.(విల్యమ్సు)

ఖాలత్యము. సం. వి. అ. న. ఇంద్రలుప్తరోగము, బట్టతల.

ఖాలీ(ళీ). విశే. (హిం. ఖాలీ) ఉత్తది.

గీ. అట్టిపలు కాలకించి దమ్మన్న యనియెం, గోట ఖాలీయొనర్చుట కేటిసబబు.రంగా.౨.౧౭౯.

(వ్యవ) వాఁడు ఖాళీస్థలము కొన్నాఁడు.

ఆయుద్యోగము ఇపుడు ఖాళీగా నున్నది.

ఖామందు=ఖావందు. (శ. ర.)

ఖావందు. వి. (హిం. ఖావంద్.) ప్రభువు, నాయకుఁడు, యజమానుఁడు.

శా... మేల్లడీ, ఖాలీచేసి యథేచ్ఛ నేఁగు మని మీ ఖావందుకుఁ వ్రాయుమీ. రంగా. ౨. ౧౮౭.

మ. అధికారంబు నహించి వచ్చినసుబా వామీఁద ఖావందవు...రంగా. ౨. ౧౭౪.

ఖాసా. విశే. (హిం. ఖాస్) సొంతమైన. (శ. ర)

ఖిందానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఖేదపడుచున్నది.

ఖిఖి. సం. వి. ఇ. పుం. కిఖి, కొంకనక్క.

ఖిదిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. చంద్రుఁడు. ౨. తపస్వి. ౩. దరిద్రుఁడు. (కల్ప)

ఖిద్యమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఖేదపడుచున్నది.

ఖిద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దరిద్రుఁడు.

ఖిన్నము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. ఖేదము నొందినది, దుఃఖము నొందినది. ౨. దైన్యము నొందినది.

ఖిలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. దున్ననిది. (నేల.) ౨. ఉత్సన్నము, చెడినది. వి. అ.న. శేషము, మిగిలినది.

శ్లో. అలం దగ్ధైః ద్రుమైర్దీప్తైః ఖిలానాం శివమస్తు వః. సం. భాగ. ౬. ౪. ౧౬.

ఖిలీభవించు. సం. అ. క్రి. ఖిలమగు, చెడు.

వ... త్రివర్గనాశంబున నుభయలోకమార్గంబును ఖిలీభవించు...కాశీ. ౫. ౨౯౭.

ఖు

ఖుంగాహము. సం. వి. అ. పుం. నల్లనిగుఱ్ఱము. (కల్ప)

ఖుడకము. సం. వి. అ.పుం. గుల్ఫము, చీలమండ.

ఖుదా. వి. (హిం.ఖుదా=స్వయంభువు, దేవుఁడు.) దేవుఁడు.

గీ...రాయలతోఁ బోరి గెలువ మనకు, వశమె యైన ఖుదా యున్నవాఁ డటంచు. కృష్ణ. ౩. ౨౬. రంగా. ౨. ౨౫౨.

ఖుద్దున. క్రి. విశే. (హిం. ఖుద్) సొంతముగా. (శ. ర.)

ఖురణసుఁడు. సం. విశే. (-స్-అ.ఆ.అ) బుఱ్ఱముక్కువాఁడు.

ఖురప్రము. సం. వి. అ. పుం=క్షురప్రము.

ఖురము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గొరిజ. ౨. నఖమనెడుగంధద్రవ్యము. ౩. మంగలకత్తి. ౪. మంచపుకోడు.

ఖురళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సాము.

ఖురాకము. సం. వి. అ. పుం. పశువు, జంతువు.

ఖురాలకము. సం. వి. అ. పుం. ఇనుపబాణము,గొరక.

ఖురాలికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మంగలపొది. ౨. ఇనుపబాణము. ౩. తలఁపి.

ఖుర్దనము. సం. వి. అ. న. కుర్దనము, క్రీడ, ఆట.
ఖులాసా. హిం. వి. సౌఖ్యము, నెమ్మది. (శ. ర.)
ఖుల్లకము. సం. విశ. (అ. ల్లికా. అ) ఖుల్లము.
ఖుల్లమము. సం. వి. అ. పుం. ఘంటాపథము, బాట.
ఖుల్లము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. అల్పము, క్షుద్రము. ౨. దరిద్రము. ౩. నిష్ఠురము. ౪. దుష్టము. ౫. కనిష్ఠము, చిన్నది. (ఉదా: ఖుల్లపితామహుఁడు. కల్ప)
ఖుల్లసు. వి. (హిం. ఖులాస్) వివరము. (శ. ర.)
ఖుసి. వి. (హిం. ఖుషీ) సంతోషము.

మ. ఖుసి మీఱ సురధాణనిండుఁగొలు వై కూర్చున్నచో...హర. ౧. ౨౨.

ఖూ

ఖూబు. అవ్య. (హిం. ఖూబ్) సెబాసు, బళీ.

మ. అవురా వాతెఱలేట ఖూబు పిఱుఁదొయ్యారంబు మజ్జారె చ,న్గవతళ్కుల్...ప్రబంధ. ౪౪౪.

ఖే

ఖేగమనము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఆకాశమునఁ బోవునది. వి. అ. న. ఆకాశగమనము. పుం. కాలకంఠపక్షి.
ఖేచరము. సం=ఖచరము.
ఖేచరి. సం=ఖచరి.
ఖేచరుఁడు. సం=ఖచరుఁడు.
ఖేటము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. అధమము, గర్హ్యము. ౨. వృద్ధిజీవి, వడ్డిచేత బ్రతుకునది. వి. అ. పుం. ౧. పంటకాఁపు లుండెడుపల్లె. ౨. కఫము. ౩. గ్రహము. (రవ్యాది) ౪. సునందకము, బలరాముని గద. పుం. న. ౧. ఆఖేటము, వేఁట. ౨. చర్మము. న. ౧. గడ్డి. ౨. డాలు.
ఖేటాయించే=కేటాయించే. స. క్రి. (హిం. ఖేటా) వేఱుపఱుచు. (శ. ర.)
ఖేటి. సం. విశ. (న్. నీ. న్) ౧. పౌరుఁడు, పట్టనవాసి. ౨. కాముకుఁడు.
ఖేటించే. స. క్రి. (హిం. ఖేటా) విడిచిపెట్టు.

మ...మీ రాకోట ఖేటింపుఁడ, న్నృపము ల్దప్పినవల్కు వల్కుఁ దగునే పాశ్చాత్యలోకేశ్వరా. రంగా. ౨. ౧౭౪.

ఖేటితానుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వైతాళికుఁడు, స్తోత్రపాఠములతో మేలుకొలుపువాఁడు.
ఖేదకుఁడు. సం. విశ. (అ. దికా. అ) ౧. ఖేదపడువాఁడు. ౨. ఖేదపెట్టువాఁడు.
ఖేదనము. సం. వి. అ. న. ౧. దైన్యము, విన్నఁదనము. ౨. బడలిక. ౩. బాధ. ౪. దారిద్ర్యము.
ఖేదనీయము. సం=ఖేదయితవ్యము.
ఖేదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దైన్యము, విన్నఁదనము. ౨. బడలిక, అలయిక. ౩. బాధ, పీడ. ౪. దారిద్ర్యము, లేమిడి. ౫. రోగము.
ఖేదయత్. సం. శత్ర. ఖేదపెట్టుచున్న.
ఖేదయిత. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ఖేదపెట్టువాఁడు.
ఖేదయితవ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఖేదపెట్టఁదగినది.
ఖేదించే. సం. అ. క్రి. ఖేదపడు.

వ...అంగదుండు విన్నఁదనంబు సెంద హనుమంతుండు ఖేదింప లక్ష్మణుండు వగలం బొగుల...భా. రా. యు. ౨౩౭౪.

ఖేదితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. బాధితము, నొప్పింపఁబడినది. ౨. కలఁతపెట్టఁబడినది. ౩. ఖేదము గలది.

ఖేద్యము. సం=ఖేదయితవ్యము.

ఖేయము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) ఖననీయము, త్రవ్వఁదగినది. వి. అ. న. పరిఖ, అగడ్త. పుం. నీళ్లు పాఱుటకు వీలుగాఁ గట్టినఅనకట్ట.

శ్లో. సేతుశ్చ ద్వివిధో జ్ఞేయః ఖేయో బధ్యస్తథైవ చ, తోయప్రవర్తనాత్ఖేయో బధ్యస్స్యాత్తన్నివర్తనాత్. (అని నారదుఁడు. సం. విజ్ఞా. వ్యవ. వ్యాఖ్య-శ. ర.)

ఖేల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్రీడ, ఆట.

ఖేలనము. సం. వి. అ. న. ౧. కదలుట, అల్లల్లాడుట. ౨. క్రీడ, ఆట. ౩. క్రీడాసాధనము. (చదరంగము మున్నగువానియందలికాయ, నెత్తపలక, మొ.)

ఖేలని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శారిఫలము, నెత్తపలక.

ఖేలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. క్రీడించునది, ఆడునది; విలాసయుక్తము. ౨. చలించునది, అల్లల్లాడునది. వి. అ. పుం. వేణువు, నెదురుకొ. (కే. ని.)

ఖేలి. సం. విశే. (ఇ) ఆకాశమునఁ బోవునది. వి. ఇ. స్త్రీ. క్రీడ, ఆట. పుం. ౧. బాణము. ౨. జంతువు. ౩. పక్షి. ౪. సూర్యుఁడు. ౫. గీతము. (విల్యమ్సు)

ఖేల్గాహము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లనితోఁకయు జూలును గలకపిలవర్ణపుగుఱ్ఱము. (మే. ని.)

ఖేసరము. సం. వి. అ. పుం- ఎగురుదానివలె త్వరగాఁ బోవునది-కంచరగాడిద.

ఖై

ఖై(కై)ది(దీ). వి. (హిం. ఖైదీ) చెఱలో నుంచఁబడినవాఁడు. (శ. ర, వా.)

ఖై(కై)దు. వి. (హిం. ఖైద్.) చెఱ, కారాగృహము. (శ. ర, వా.)

ఖైలికము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ)-ఖిలమందలిది-అనుబంధమున నున్నది.

ఖో

ఖోంగాహము. సం. వి. అ. పుం. తెలుపును గోదుమరంగును గలగుఱ్ఱము. (వై. ని.)

ఖోటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. నేర్పుకత్తె, జాణ; మాయలాఁడి.

ఖోడుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కుంటివాఁడు. వి. అ. పుం. శని. (వై. ని)

ఖోరము, సం=ఖోలము. (కల్ప)

ఖోలకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శిరస్త్రాణము. ౨. పుట్ట. ౩. పూగకోశము, పోఁకగుల్ల. ౪. పాకము. (కల్ప)

ఖోలము. సం. విశే. (అ.ఆ. అ) కుంటిది. (కల్ప)

ఖోలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. తూణము, అమ్ములపొది.

ఖోల్ముకము. సం. వి. అ. పుం-ఆకాశమున కొఱవివలె ఎఱ్ఱగా నుండునది-అంగారకగ్రహము.

ఖ్యా(క్శా)త. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ.) చెప్పువాఁడు.

ఖ్యాతగర్హణుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) అవగీతుఁడు, ప్రసిద్ధమైననింద గలవాఁడు. (వై. ని, అమరము.)

ఖ్యా(క్శా)తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. చెప్పఁబడినది. ౨. ప్రసిద్ధము, వాసి కెక్కినది. ౩. ఘోషితము, చాటఁబడినది. వి. అ. న. ౧. ప్రకటనము, చాటుట. ౨. చెప్పుట.

ఖ్యా(క్శా)తవ్యము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) చెప్పఁదగినది.

ఖ్యా(క్శా)తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ప్రసిద్ధి, వాసి. ౨. చెప్పుట. ౩. ప్రశంస, పొగడ్త. ౪. (వేదాంత) జ్ఞానము.

ఖ్యా(క్యా)నము. సం. వి. అ. న. చెప్పట.

ఖ్యా(క్యా)నీయము. సం=ఖ్యాతవ్యము.

ఖ్యాపకము. సం. విణ. (అ. పికా. అ) ౧. తెలుపునది, చెప్పునది. ౨. ప్రకాశకము, బయలుపఱచునది.

ఖ్యాపనము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రకటించుట, తెలుపుట, బయలుపుచ్చుట. ౨. ప్రసిద్ధముచేయుట, ప్రసిద్ధిపఱచుట.

ఖ్యే(క్యే)యము. సం=ఖ్యాతవ్యము.

గ

గ. ఉభ. ఒకానొకయక్షరము.

గ. సం. వి. అ. పుం. ౧. గంధర్వుఁడు. ౨. విఘ్నేశ్వరుఁడు. న. గానము. ఆ. స్త్రీ. గాథ-నానార్థరత్నమాల-(దీనికి తెలుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

గంగ. విణ. పెద్ద. (చూ. గంగడోలు.)
జ: గఁగడోలు, గంగరావి, గంగరేను.

గంగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భాగీరథి, హిమవత్పర్వతమునుండి ప్రవహించుచున్నయొకానొకనది; నది, ఏఱు.
గీ. మిన్నయేగౌతమిగంగ వన్నె కెక్క-.రసిక. ౬. ౧౭౩.
౩. ఉదకము, నీరు.
ఉదా: ఈబావిగంగ మంచిది. నేను వానియింట ఇంత గంగయైనను త్రాగలేదు. (బ్రౌ- ఈయర్థము తెనుఁగుననే కలదు.)

గంగక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గంగ.

గంగడోలు. వి. (√గంగ. క. గంగదొవల్) ౧. గళముక్రిందితోలు, గళకంబళము, ఆవులకును ఎడ్లకును మెడక్రింద వ్రేలాడెడిపెద్దతోలు.
వ. వెడఁదవీపులును దోరంపుగంగడోళ్లును నై వ్రాలువృషభంబులదర్పవికారంబులవలనను... హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.
సీ. శరధులు నాలుగు గొరిజపట్టులు గాఁగ నైలింపనది గంగడోలు గాఁగ. సరస. ౧. ౫౭.
౨. పెద్దడోలు.
సీ. సాన్నయుఁ బెద్దడోల్చను గంగడోలన... ఆం. భా. ౩. ౪౭.

గంగనమ్మ. మి. వి. ఒకానొకగ్రామదేవత.
గీ. గొప్పచింబోతుకదుపులఁ గూర్చి నీకు, గావు వెట్టింతుఁ జమ్మి యోగంగనమ్మ. నీలా. ౧. ౧౧౩.

గంగనురుఁగులు. మి.వి. బ-గంగలోని నురుఁగులవలె నుండునవి-భక్ష్యవిశేషము.
ద్వి. వరుగు లప్పడములు వడియముల్ గంగ, నురుఁగులు...ప్రభులిం. ౪. ౧౫౦పా. ౧౯పం.

గఁగమయిల. వి. నలుపు. విణ. నల్లనిది. (బ్రౌ.)
గంగమయిలావు=నలుపును పసుపును గలసినవర్ణము గలయావు. (శ. ర.)

గంగమ్మ. మి. వి. (గంగ + అమ్మ) ౧. గంగనమ్మ. (శ. ర.) ౨. గంగాదేవి.
గీ. విమలడిండీరఖండశండములతోడ, మురువు దీవియు నామోదమును జవంబు, వడువు నొప్పంగ గంగమ్మ నడువవమ్మ. భీమ. ౪. ౧౭౫.

గంగరావి. వి. (√గంగ) బ్రహ్మదారువృక్ష.
రగడ. రమణ నెసఁగెడుగంగరావులను రావులను ...భాను. ౨. ౬౮.
సీ...గంగరావి యంచనఁగను బ్రహ్మదారు...ఆం. భా. ౨. ౪౨. (దీనిపూవులు పెద్దవిగను పసుపుపచ్చగను ఉండును. బ్రౌ.)

గంగరేను, గంగరేఁగు. వి. (బ. గంగరేఁగులు- √గంగ) పెద్దకాయలు గలయొకజాతిరేఁగువృక్ష. (దీని పూవులు పెద్దవిగను పసుపుపచ్చగను ఉండును. బ్రౌ.)

సీ...జానపండులు గంగరేనుపండ్లు. కాళ.౩.౬౯.

గీ...కర్కంధువు దనచ్చు గంగరేఁ గ,నంగ... ఆం. భా. ౨. ౪౫.

గంగసిందూరము. మి. వి. బొట్టు పెట్టుకొనుటకు ఉపయోగించునొకజాతిసిందూరము. (వా)

గంగాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గంగ.

గంగాజలములు. సం. వి. అ. న. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. అర్థిఁ బ్రయాగంబు లార్జింప నార్జింపఁగా నోప మెట్లు గంగాజలంబు,లు ... కవిజ. ౧. ౧౩.

గంగాద్వారము. సం. వి. అ. న-గంగ భూమి కవతరించినప్రదేశము-హరిద్వారము, మాయాపురి.

గంగాధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మిన్నువాఁకతాలుపు, శివుఁడు. ౨. సముద్రుఁడు. (త్రి. ని.)

గంగాపుత్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. భీష్ముఁడు. ౨. కుమారస్వామి. ౩. గంగాతీరమున యాత్రికులచే స్నానాదిక్రియలు చేయించుబ్రాహ్మణుఁడు. ౪. ఒకానొకసంకీర్ణజాతివాఁడు.

గంగాళము. వి. (క. గంగాళ. త. కంగాళం.) ౧. మూతివెడలుపు గలపెద్దపాత్రము.

సీ...తతముఖభాండాఖ్య తనరు బాన,పవ్వ గంగాళము...ఆం. భా. ౨. ౨౪౬.

ఉ. వేళమె కోడికూఁత యగువేళలఁ జల్ది భుజించి బండ్లు గం,గాళము కూడుసీరు చవుకారముఁ దేవిడియంపుఁజొక్కతో,మైలలమోపు వీపున నమర్చిన రేవుగుజాని నెక్కి వ,య్యాళిగఁ బోవు వాఁడు...శుక. ౩. ౧౦౩.

౨. భోజనపాత్రము.

గీ. మగనిఁ గూర్కకుమనుచు నమ్మాయలాఁడి, వెడఁదగంగాళమునఁ గూడు గుడిచి లేచి. వేం. పంచ. ౪. ౪౫౬.

గంగి. వి. సాధు వైనయావు.

ద్వి. మంచిగంగుబ్బపాలు మఱుఁగంగఁ గాఁచి. బస. పు. ౩. ౪౧౩ పం.

విశే. సాధు వైనది; పూజ్యము.

ఉత్సాహ...గంగిగోవుచంటిసాదుబాఁపనిన్ విను౯, జనునె పలువ యనఁగ...కళా.౭.౩౦.

శా. అన్నా చెల్లెల నయ్యెద౯ వినువు నీ కన్నంబు వెట్టింతు నా,హృన్నాథు౯ ద్విజు గంగి కుత్తి నకటా హింసింప నేలయ్యా...భాగ. ౯. ౨౪౬.

జ: గంగిరెద్దు, గంగెద్దు, గంగెద్దులాట.

గంగిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గంగ.

గంగిరెద్దు. వి. (గంగి + ఎద్దు)=గంగెద్దు.

సీ. గంగిరెద్దుకు లేవె ఘనతూర్యరావముల్ కలిమి గల్గెబె వారకామినులకు. రామలిం. ౧౦.

గంగెద్దు=గంగిరెద్దు. వి. (గంగి + ఎద్దు) వానకులు శృంగారించి యాడించునట్టియెద్దు, దేవవృషభము.

గీ. వెలయు గంగెద్దు నా దేవవృషభసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౨౬౧.

గంగెద్దులాట. వి. (√ గంగెద్దు) గంగెద్దువేషము వేసికొని యాడెడియాట, బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. బండ్లికలును జొప్పబెండ్లమంచంబులు గంగెద్దులాటలు ... గీ. అకట యగచాట్లప్రాఁతవై యాడుకొనుచు. హంస. ౩. ౧౪౬.

గంగోలము. సం. వి. అ. పుం. గోమేదకమణి.

గంజే. వి. కృషికి యోగ్య మైనభూమి. (శ. ర.)

గంజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుడిసె. ౨. కల్లుమకాణము, కల్లుపాక. ౩. మద్యభాండము, కల్లుముంత. ౪. గని. ౫. గంజాయి.

క. శిలముఁ బట్టియు గంజా, హాల లుపాంసున భజించునధముల బైటం,జాలఁడు వైవ౯...ఆము. ౪. ౪౭.

గంజెనగాలు. వి. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. గంజనగాలన ఖంజపాదక్రీడగాఁ జెలంగు ...ఆం. భా. ౨. ౩౦౭.

గంజనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) తిరస్కరించునది.

గంజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గని. ౨. భాండాగారము, బొక్కసము. ౩. గోష్ఠము, పసులసాల. ౪. హట్టము, అంగడి. ౫. తిరస్కారము.

గంజా=గంజాయి. వి. (త. కంజా. హిం. ఘంజా.)

సీ. సారాయికొ పెర గంజాపొడుద్దె మ్మంచు నంగండు ల్వాడిఁ గొల్లలాడి రనుచు. కువల. ౧. ౪౧.

గంజాయి=గంజా. వి. ౧. కైపు పుట్టించునట్టి ఒకానొకమొక్క. ఆం. భా. ౨. ౭౩.

౨. గంజాయిచెట్టుఆకు. ఆం. భా. ౨. ౪౧.

౩. కైపు గలుగుటకై గంజాయిపత్తిరితో చేయు పదార్థము, బంగు.

ద్వి. గంజాయి దిసె నేమి కలు ద్రావె నేమి. ద్వి. హరిశ్చ. ౨. ౧౮౮ పా. ౧౪౫౧ పం.

సీ. బంగు గంజాయి నాఁ బరఁగుఁ గలంజాఖ్య ...ఆం. భా. ౨. ౩౦౪.

గంజి. వి. (సం. కాంజికమ్. త. కంజి. క. తు. గంజి.) అన్నము వార్చినరసము.

సీ. తలఁ బడ్డగుదియదెబ్బలఁ బాఁతమసి యిడియంబలిగం జిండ్ల నడుగువారు. ఆము. ౬. ౮౯. ఆం. భా. ౨. ౨౫౦.

జః గంజిగుల్ల, గంజితొరక.

గంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గంజ.

గంజిగుల్ల. వి. (గంజి+గుల్ల) నీటిబుగ్గవలె లేచెడి బొబ్బ. (శ. ర, బ్రౌ.)

గంజితొరక. వి. (√ గంజి) గంజిమీఁదిమీఁగడ. (శ. ర.)

గంజే. వి. కూరలు మున్నగునవి అమ్మువీథి, బజారు. (చి. ని, శ. ర.)

గంట[1]. వి. (సం. ఘంటా. క. గంటె.) ౧. ఘంట, వాద్యవిశేషము.

గీ. గజముపై గంట వేయించి కలయ వీటఁ, జాటఁగాఁ బంచె నతఁడు...రామా. ౮. ౨౫.

(నందివర్ణనము.) సీ. కనకాచలేంద్రంబు గళమునఁ గట్టినకమనీయ మగుపైఁడిగంట గాఁగ. కు. సం. ౮. ౨౨.

౨. కింకిణి, అలంకారముగా ధరించుచిఱుగంట.

సీ. గంటలమొలనూలు కడిఁదిమొడ్డాణంబు నంగరంబులు వెట్టె నుపిద యోర్తు. యయా. ౪. ౮౯.

౩. రెండునరగడియలకాలము.

(వ్యవ) రేయింబవలును ఇరువదినాలుగుగంటలు.

౪. ఒకగడియ. (చూ. గడియారము.) ఆం. భా. ౩. ౫౩.

జః గంటలమ్మ, గంటవేఁట.

గంట[2]. వి. (క. గంటికె) గడ్డిదుబ్బు, తృణస్తంబము.

గీ. గంట యనఁ బైరుదుబ్బును ఘటిక యొప్పు. ఆం. భా. ౩. ౫౩. (ప్రాఁతిప్రతిపా.)

ఉ. కాలునిదున్న నందె నయి గంటయు దున్నకమంటినా మహా, కాలునినంది దున్న నయి కర్దమమగ్నత లేక మంటినా, హాలికు లెన్నఁడుం దెగనియాపలచేలును జొడుమళ్లునుం, గాలలినేల సాగి రిలఁ గల్గుపసిం గొని పేస మున్నగన్. ఆము. ౪. ౧౨౪.

గీ. జొల్లుగంటల నాఁబోతు లుల్లసిల్లె. ఆము. ౪. ౧౫౬.

వ...ఏ మాతనిపితృపితామహులము మాపట్టినయవురుగంటవే ళ్లెల్లం గాలుండు మూషకవ్యాజంబునఁ దరతరంబ కొఱికిన నొక్కవేర తక్కి యున్నది. భార. ఆది. ౨. ౧౪౩.

శ్లో. వీరణస్తంబకే లగ్నాః సర్వేతః పరిభక్షితే. మూషకేన నిగూఢేన గర్తేస్మిన్నిత్యవాసినా. సం. భార. ఆది. ౧౩. ౧౭.

గంటకట్టు=గంట యేర్పడినది యను,దుబ్బుకట్టు. (శ. ర.)

గంటకత్తి=సస్యనాశము.

సీ. గంటకత్తి యనంగఁ గనుపట్టు నాశంబు ... ఆం. భా. ౨. ౨౩౬.

గంటము. వి. (త. గంటం.) ఉక్కు మున్నగువాని తోఁ జేయఁబడి తాటాకులమీఁద వ్రాయుట కుప యోగించుసాధనము.

గీ. పసిఁడిగంటాన...భీమ. ౧. ౭౦.

చ. గడియకు నూఱుపద్దెములు గంటము లేక ర చింతు ... నే, నడిదమువాఁడ నూరనసమా ఖ్యుఁడ నా కొకరుండు సాటియే. (చాటు వు) ఆం. భా. ౨. ౧౭౯.

గంటలమ్మ. వి. (గంట[1]లు+అమ్మ) ఒకానొకగ్రామ దేవత. (శ. ర.)

గంటవేఁట. వి. (గంట[1]+వేఁట) రాత్రి యాడె డిఒకవిధ మగువేఁట, మృగయావిశేషము. (ఇం దు దీపములను చిఱుగంటలను ఉపయోగింతురు. బ్రౌ.)

గీ. ముంగివేఁ టేదువేఁట సివంగివేఁట, యిఱ్ఱివేఁ టయు గంటవేఁ బెద్దువేఁట, మొదలుగాఁ గలవేఁటలయద నెఱింగి, తిన్నఁ డొక్క క్కతూకు వర్తింపఁ దొడఁగె. కాళ. ౩. ౪౬.

గీ. గంటవేఁటలఁ దిరుగాడుకఱకుబెబుకు, మూఁ క...వేం. పంచ. ౪. ౨౪౦.

గంటవేఁటరి=గంటవేఁట యాడువాఁడు.

ద్వి. వెడవిల్తుఁడనుగంటవేఁటరి గూఁటు, నిడినవి వియపోలెనినుఁ డస్తమించె. అ. మ. క. ౨. ౭౬ పా. ౫ వం.

గంటి. వి. (√గంటు) ౧. గాయము, క్షతము.

సీ... వినుమొక్కనాఁ డత్తపస్వి వ్రేల్నాటి దర్భ. ఆ. గంటిఁ నూరయసను గాఱిన నర్తిం చె, నతఁడు తపముసిద్ధి కాత్మఁ బొంగి. భార. శల్య. ౨. ౧౬౦.

శ్లో. క్షతేః కిల కరే రాజంస్తస్యశాకరసోద్రవత్. సం. భార. శల్య. ౩౯. ౩౭.

ఉ. పంటికొలందిఁ జక్కెరలపానక మూరెడు కావిమోవిఁ బెన్గంటి యొనర్చి గుబ్బ లెద గట్టిగఁ జేర్చి కవుంగిలించి...రసిక. ౪. ౧౫.

౨. రంధ్రము, కన్నము.

సీ. క్రౌంచాచలముపోటుగంటిఁ దూఱినరాజహం సము ల్వాడి హాశాహాళులు సేయ. విజ. ౨. ౩. ౨౫.

క. తొడిఁదొడిఁ గ్రోవులప్రువ్వుల, విడిచి దివిజు లార్చి గంటివెలుఁ గాలోనన్, బడకుండఁ కె లులు మాటఁగ,నొడయని క్రియ నుల్కు లేక యొకరుఁడు సొచ్చెన్. ద్వా. ౧౦. ౧౨౨.

గంటిసేయు=క్షతముచేయు,గాయము గలదిగాఁ జేయు.

సీ. కోవెల లిగురాకుఁ గొఱికిన నాథుని యధరంబు గంటిసేయంగ నెంచు. దశా. ౩. ౧౬.

గంటిపఱుచు. స. క్రి. (√గంటిపడు) గంటిపడఁ జేయు.

(రంధ్రముపడఁ జేయు)

సీ. ఈసంకుమదగంధి యీవాడిమవనంబుఁ గాపా డుఁ జిలుకలు గ్రమ్మకుండ ... గీ. ఫలసము త్కరములు గంటిపఱుచు ననుచు. చంద్రా. ౪ ౧౯౩.

గంటివ(ప)డు. అ. క్రి. (గంటి+పడు)

(గాయముపడు)

లయగ్రాహి. వెంటఁ బడి పట్టుకొని గొంటుకన మేర్పడఁగ, గంటిపడఁ దాఁచుచు మగంటిమి దలిర్పన్. భా. రా. యు. ౧౪౩౦.

వ. ఒండొరువుల మఱుపెట్టి చూచునెలగోలుమూ పుల నితరేతర ధైర్యంబులు గంటిపడ ...పా

౮. ౨. ౫౨. (క్షీణ మగు అని భావము) అని. ౩. ౧౬.

గంటివెట్టు. స. క్రి. (గంటి + పెట్టు) గంటిపడఁ జేయు.

(బొట్టుపెట్టు)

క. నేఁటి కిది గంటివెట్టఁగ, నేటికి నీబోయ వింట నిడ్డనరము లీ,పూఁటఁ గడపఁ జాలవె యొక, నాఁటం బ్రాణంబు సనునె నవసినమాత్రన్. కేయూర. ౩. ౧౪౩.

గంటీలు=గంట్లు. (క. గంట) వి. బ. కర్ణవేష్టనవిశేషము, ఒకవిధ మగు చెవిప్రోఁగులు.

సీ...ప్రోఁ గన గర్ణ వేష్టనసంజ్ఞయై వెలయుఁ దద్వి, శేషాభిధానమై చెలఁగు గంటీ లొంట్లుపోఁగులు చౌకట్లు నాఁగ...ఆం. భా. ౨.౧౪౭.

గీ. గిలుకుమట్టెలు గంటీలు జిలుఁగుఅవిక, సన్నమావేయికన్నులచలువచీర, పసిమిఁ జిల్కెడు ముంజేతిపచ్చ లమర, దుడ్డెతనమునఁ దిరుగాడు రెడ్డిసాని. హంస. ౪. ౧౩౭. నవనాథ. ౧. ౫౭ పా. ౧౬ పం.

గంటు. స. క్రి. గాయపఱచు, గాయము గలవానిని గాఁ జేయు.

ఉ. వేఁదుఱుగొన్నమానవుని వేమఱు గంటియు బిట్టు కాల్చియున్, మోఁదియు నీటఁ ద్రొక్కియును మున్కొని తీర్పఁ గడంగువెజ్జునట్లు ... నృసిం. ౫. ౧౨.

వి. (సం. గ్రంథిః. క. గంటు) ౧. గంటి, గాయము, క్షతము.

సీ. చికిలిచందురకావిచిగురాకుమనుమోవి నంటిన మొనపంటిగంటుఁ జూచి. శుక. ౧. ౨౨౬.

౨. ముడి, గ్రంథి.

(క) హృదయగ్రంథి.

చ. దగదగ మంచుఁ గ్రొమ్మెఱుఁగుదండముకైవడి గంటు లాఱునుం, బగుల మనంబు చించుకొని మానిని విద్య యనంగఁ బుట్టి ... ప్రబోధ. ౫. ౧౦౭.

సీ. బంధత్రయంబునఁ బవనంబు మన్యమనాళిమార్గమునకు నూలుకొలిపి, గంటు లాఱుఁ బగుల్పఁ గడు హెమ్మవహ్నిచే మీఁదికుండలికన్య మేలుకొలిపి. వరాహ. ౧౦. ౫౪.

(చ)-వెండ్రుకల-ముడి.

ఆ. బలియుఁడపుడు వెండ్రుకలు పాచి ముడిచి గం, పెసఁగఁ దాల్చి వీరరసికవృత్తి, నుద్ధతుండు మల్లయుద్ధప్రసాధనం, బమర నిలిచె వేడ్క నమితబలుఁడు. భార. సభా. ౧. ౨౦౦.

గీ. తోయజానన మఱియోర్తు ధూప మొసఁగి, గోవజవ్వాది పంకించి కురులు దువ్వి, గంటుగా వైచి...పార్వ. ౫. ౧౬౯.

(ట) సంచియొక్క-ముడి.

మ... పెలుచం గంటు పుటుక్కునం దునిసి వే పృథ్వింబడెం జాలె... ఆము. ౪. ౩.

౩. గనుపు, పర్వము.

సీ...కన్ను కనుపు గంటు గను పంచనఁగఁ బర్వ,

గీ. మమరు...ఆం. భా. ౨. ౭౪.

జ: గంటి, గంటిపఱుమ, గంటివసు, గంటివెట్టు, గంటువెట్టు, గంట్లకచోరము, గంట్లకానుగు.

గంటుబారంగి. వి. (క. గంటుబారంగి.) బారంగి, భార్గి, ఓషధివిశేషము కీ.

గీ ... బారంగి గంటుబారంగియుఁ జిఱుతేఁక నఁగ భార్గి వెలయును...ఆం. భా. ౨. ౫౪.

గంటువెట్టు. స. క్రి. (గంటు+పెట్టు) ముడివడఁ జేయు, ముడుచుకొను.

వ. ఏనిట్టిదాని వినం జాల నసుచు మొగంబు గంటువెట్టుకొని దిగ్గన లేచి పోయె. భార. ఉద్యో. ౩. ౭౩.

శా. చన్నే వానిపరాభవంబునకు నుత్సాహంబు నేయంగ నీ,కన్నన్ మోములు గంటువెట్టు

కొని రోషాయత్తుఁడై యత్తఱిన్. నిర్వ. ౩. ౧౦౭.

గంటె[1]. వి. గరిఁటె.

గీ...గంటె గరిఁటె నా మనను గంటి ... ఆం. భా. ౨. ౭౬౩.

ఆ. గంగిగోవుపాలు గంటెఁడైనను జాలు. వేమ. ౧. ౧౦౫.

గంటె[2]. వి. సజ్జపైరు, సస్యవిశేషము. కీ.

వ...గంటెకొఱ్ఱతలుచును...భీమ. ౩. ౫౭౭.

బ. సజ్జలు, ధాన్యవిశేషము.

గంటెకామ. వి. ఒకానొకచెట్టు. (శ.ర.)

గంట్లకచోరము. వి. (√ గంటు.) పద్గ్రంథికకీ. (శ.ర.)

గంట్లకానుగు. వి. (√ గంటు.) పద్గ్రంథము, ఒకజాతికానుగుకీ. (శ.ర, చి.ని.)

గంట్లము. వి. గర్భిణులకు పెట్టుసూడిద ?

సీ. పూలతేనెలయందుఁ జూలాలిగోర్వంకపిండు గంట్లంబులు పెట్టి పెట్టి. యయా. ౪. ౨౫. (శ.ర. పా-గెంట్లంబులు.ముద్రి.ఇంకను విచార్యము.)

గంట్లు. వి. బ=గంటీలు. (చూ. అనంతునిగంట్లు.)

గండ[1]. వి.(సం. గండః. క. గండ=౧. శూరుఁడు. ౨. మగఁడు. త. కండన్=౧. శూరుఁడు. ౨. మగఁడు) శూరుఁడు, వీరుఁడు; మగఁడు.

ఉభయరగండ (గండఁడు)=గజపతులకు అశ్వపతులకు మగఁడు.

సీ. విమతకీర్తిప్రతాపములు నీచే సమకట్టునే యుభయరగండబిరుద. నరస. ౫. ౨౦.

చ. ఉభయరగండ తావకరణోగ్రజయానకము ల్గభుల్గభుల్గభు లని మ్రోయఁగా భవదమంతి తవీరభటు ల్ప్రభుల్ప్రభుల్ప్రభులని శత్రు భూపతులపైఁ జోరఁబాఱ నెడ న్విభుల్విభు, ల్విభు లని సంభ్రమింపుదురు వేడ్క-సభర్వ సుపర్వభామినుల్. నరస. ౨. ౭౮.

మూరురాయరగండ (గండఁడు)=గజపతులకు అశ్వపతులకు నరపతులకు మగఁడు.

గీ. మూరురాయరగండపెండారమణిమ, రీచికిం చోళిఁ గలయు నావృతము లగుచు, నంకపాళి నటద్దుకూలాంచలములు, చిత్రమాంజిష్ఠవిభ్రమశ్రీ వహింప. మనుచ. ౧. ౧౭.

గండరగండ(గండఁడు)=శూరులకెల్ల శూరుఁడు.

గీ...మేనగట్టురాకన్నియయును, గలుగుజగము గండరగండవేల్పు. అచ్చ. రా. యు. ౪౫౭. నరస. ౫. ౨౦.

జ: గండకత్తెర, గండగొడ్డలి,గండగొడ్డలితాల్పు, గండపెండరము ,గండపెండారము, గండపెండెము, గండపెండెరము.

గండ[2]. వి. మ్రొక్కుబడి. (చూ. గండదల, గండదీపము.)

జ: గండదల, గండదీపము.

గండఁడు=గండ[1].

(శూరుఁడు, వీరుఁడు; మగఁడు)

క. గండఁడు శంభుద్రోహర, గండఁడు మహి న స్యుడై వగండరులకుఁ డామిండఁ డగువీరభద్రుఁడు, దండెత్తె...వీర. ౫. ౭౮. (ద్రోహరగండఁడు=ద్రోహులకు మగఁడు-శెండర్థములకు నిదే యుదాహరణము.)

గండకత్తెర. వి. (గండ[1] + కత్తెర.) మెడను కత్తిరించుకొనెడి యొకవిధమైనకత్తెర; వాఁడియైన కత్తెర.

క. ఈమెలుఁగుగండకత్తెర,చే మిడిదల యిచ్చు సాహసికుఁడు శిరంబ,ట్లే మగుడఁగ నదుకుకొనం,గా మని చంపుఁ దనుఁ జంపఁ గడఁగినవానిన్. కళా. ౬. ౮౩.

ద్వి. దండి పెద్దలమనో ధైర్యంపులతకు, గండకత్తెర దీనికలికివాల్చూపు. విష్ణుమాయావిలాసము. ౪. (౪.౭.)

గండకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకవిధమైనశిసు భూషణము, పులిగోరుపదకము. ౨. ఖడ్గమృగము. ౩. అంతరాయము. ౪. విద్యాభేదము. (మే. ని.) ౫. అశ్వకంఠాలంకారము. (వై. ని.) ఒ.శకులా ర్భకము, చేఁపపిల్ల.

ఆ. కన్నతల్లి కన్నఁ గరుణ శే దొకవేళఁ, బట్టిఁ బట్టి తివియఁ బార్థివేంద్ర, గండకముల కిట్టి గండముల్ గల విఁకే, మనఁగ వచ్చు నెట్లు మనఁగవచ్చు. దశా. ౧. ౧౩౭.

గండకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గంగానదికి ఉపనది యగుఒకయేఱు. ౨. ఆఁడుఖడ్గమృగము.

గండకీపుత్రము. సం. వి. అ.పుం. సాలగ్రామశిల.

గండకుసుమము. సం. వి. అ. న. ఏనుఁగుచెక్కిలి నుండికాఱుమదము.

గండగొడ్డలి. వి. ఔ. (గండ[1] + గొడ్డలి. త. కండ కోడలి.)

సీ. పులుల మొత్తంబుల బోనులఁ జొరఁ దోలి గండగొడ్డండ్ల చేఁ జెండి చెండి. రసిక. ౧. ౧౧౦.

ద్వి. గండగొడ్డటు రాజకంఠనాళములు, చెండి చెండాడివైచినబడలికయొ. ద్వి. పరమ. ౨. ౧౨౪ పా. ౧ పం.

సీ. ఖండపరశు వొప్పు గండగొడ్డలి యన...ఆం. భా. ౨. ౨౧౭. (ప్రాఁతప్రతిపా.)

జ: గండగొడ్డలితాల్పు.

గండగొడ్డలితాల్పు. వి. (గండగొడ్డలి + తాల్పు) పరశురాముఁడు.

సీ. బలురాచమిన్న పౌఁజుల బిట్టు సెలవినగండ గొడ్డలితాల్పు గండడంచె. అచ్చ. రా. యు. ౨౨.

గండగ్రామము. సం. వి. అ. పుం. పెద్దగ్రామము. (విల్యమ్సు)

గండదల. వి. (గండ[2] + తల.) మ్రొక్కుబడికి ఇచ్చెడితల, బలిగా ఇచ్చెడితల.

సీ. మును బావమఱఁదు లిమ్ముల నంబికకు గండ దల లియ్య నిరువురతరుణు లపుడు, ప్రార్థింప నద్దేవి ప్రత్యక్షమై వీరిప్రాణంబు లిచ్చెదఁ బాసియున్న, బొందులు దలలును బొందింపుఁ డనిన...భోజరా. ౫. ౨౪౯.

గండదీపము. మి. వి. (గండ[2] + దీపము) మ్రొక్కుబడిదీపము.

క. ఆనాఁటఁ జూచి తలవరు, లే నెలఁతయొ గండ దీప మెత్తఁగ వచ్చెన్, బోని మ్మని కనుఁగొన నమ్మానిని గుడి సొచ్చి కనియె మగనిన్ మగువన్. శుక. ౨. ౪౯౫.

గండపెండరము=గండపెండారము.

సీ. పొసఁగ నాదలల పూనొప్పమిడికమ్ములఁ బూని డాకాల గండపెండర మమర్చి. అచ్చ. రా. యు. ౨౦౩.

గీ. పెద్దపీతాంబరము గండపెండరంబు. దశా. ౭. ౨౫౦.

గండపెండారము=గండపెండరము, గండపెండెరము, గండపెండెము. (గండ[1] + పెండారము.) వి. శూరులు కవులు మొదలగువారు కాలను బిరుదుగా ధరించెడుఅందె.

సీ. డాకాలిగండపెండారంబుదాపున బొమ్మలై వైరిభూభుజులు వ్రేల. కాశీ. ౧. ౪౫.

సీ. జేజేలయెకిమీలఁ జెక్కినగండపెండారంబు పదమునన్ గండుమీఱ. దశా. ౩. ౧౮౬.

గండపెండె(డియ)ము=గండపెండారము.

సీ. తొలువేల్పురాప్రతిమలచెక్కడపుగండపెండెంబు డాకాల దండిఁ జూప. ఉ. రా. ౨. ౪౨, ౮. ౨౯౬.

గండపెండె(డే)రము=గండపెండారము. (క. గండపెండేర.) ఆము. ౬. ౯౫.

సీ. దండగా మగరాలు దాపినబలితంపుగండపెండెరము డాకాలఁ గ్రాల. రసిక. ౧. ౪౫.

సీ. బిరుదైనకవిగండపెండేరమున కీవెతగు దని తానె పాదమునఁ దొడిగె.(పెద్దనచాటువు)

గండభేరుండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రెండుతలలు మూఁడుకన్నులును గల పక్షివిశేషము. (సంస్కృతనిఘంటువులందు భేరుండశబ్దమే కాని యీశబ్దము కనఁబడదు)

శ్లో. వజ్రతుండం వజ్రనఖం వజ్రపక్షం మహాబలం, గండభేరుండవదనం ద్విశీర్షంభీమవిక్రమం. జ్వాలాకరాళవదనం త్రినేత్రం శత్రునాశనం, అనేకకోటిశరభాన్ భక్షయంతం ముహుర్ముహుః. ఏవం ధ్యాయేన్మహావిష్ణుం గండభేరుండరూపిణమ్). మంత్రశాస్త్రము.)

౨. మృగవిశేషము.

వ. మఱియు సింహాబుషభశార్దూలగండభేరుండభల్లూకవరాహాదిమృగంబుల నఖండపరాక్రమంబున ఖండించి...రుక్మా. ౩. ౧౦౦.

గండమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మెకమట్టు గడ్డలు లేచెడివ్యాధివిశేషము.

గండమాలము. సం. వి. అ. పుం=గండమాల.

గండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కపోలము, చెక్కిలి. ౨. ఏనుఁగుచెక్కిలి. ౩. బుద్బుదము, నీటిమీఁది బుగ్గ.౪. పొక్కు; మఱుపు; పుండు; కాయ, కిణము. ౫. గుఱుతు. ౬. ఖడ్గమృగము. ౭. అశ్వకంఠభూషణము. ౮. (జ్యోతి) అశ్విన్యాదినక్షత్రములదుష్టఘటికలు. ౯. దుష్టనక్షత్రఘటికాజననమునఁ గలుగుహాని. (ఉదా: మాతృగండము, పితృగండము, మొ.) ౧౦. గుండ్రాయి. ౧౧. (జ్యోతి) విష్కంభాదియోగములలో పదియవది. ౧౨. కవచము. ౧౩. పుంజెఁడుగవ్వలు, నాలుగుగవ్వలు. (శే. ని.) ౧౪. గర్వము. ౧౫. (నాటక)వీథ్యంగములలో నొకటి. విణ. ప్రశస్తము, శ్రేష్ఠము. (ఇదిసమాసమందే-విల్యమ్సు)

గండమూర్ఖుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) అతిమూర్ఖుఁడు.(విల్యమ్సు)

గండరించు. స. క్రి. (√ గండరువు)-పడియచ్చుమున్నగువానిచే విగ్రహాదులను-నిర్మించు, రచించు, చేయు.

క. పరువడిఁ గులగిరు లిడి వా,రిరుహాసనుఁ డొసరి గండరించెనొకో నాఁ,గర మమరి తద్పురంబున, నురుతరమణిహర్మ్యనికర మొలి కెలుంగుల్. కు. సం. ౭. ౯౪౩.

గీ...ప్రళయకాలానలమున,గండరించినరూపంబుకరణి భీముఁ, డతిభయంకరాకారత నతిశయిల్లె. భార. విరా. ౨. ౧౩౪.

సీ. కాంచనమణిగణచంచలరోచులఁ గాంతనెమ్మోముగా గండరించి. విక్ర. ౭. ౪౪. మార్క. ౩.౯౩. (శ. ర. పా-సంతరించి.ముద్రి)

అ. క్రి. ఉదయించు, పుట్టు.

సీ. నిండుఁబున్నమనాఁడు గండరించినచంద్రమండలశ్రీలతో మాఱుమలయ, భద్రవిద్యోతాతపత్రంబు గ్రాలుచు మిన్నేటిశరఁగఱిమెలుపుగొలుప ... గీ. సాటి సెప్పంగ రాని రాజసముతోడ, నింద్రుఁ డొప్పారె నైశవసాంద్రుఁ డగుచు. భాగ. ౬. ౨౬౦.

గండరుఁడు=గండఁడు?

క...మహి నన్యదైవగండరులకుఁ దామింపఁ దగువీరభద్రుఁడు, దండెత్తె...వీర. ౪. ౭౯.

(ఇట సంస్కృతసమాసమున ప్రయోగింపఁబడినది.)

గండరులు. వి. బ. (సం. ఖండః ?)తునుకలు. (శ. ర.)

గండరువు=గండారము. వి. పడియచ్చు, ఒత్తిరూపమేర్పఱచుటకై తొలిచి చేసినయచ్చు; అట్టియచ్చునఁ దీసినప్రతికృతి.

క. కరువున గండరువునఁ జి,త్తరువున నిసచంద్రరుచులఁ దారలరుచులన్, హారహారధాత్రాదులకీ,హరిణముసరిరూపు పడయ నలవియె యెందున్. భా. రా. అర. ౨. ౩౩.

క. వెన్నెలపోఁతపనులో యన, వెన్నెలగండరువుపనులవిధమున మీఁదన్, వెన్నెలనీరు వెఱపి రనఁ, గన్నులకింపొసఁగె నిల సకలరూపములున్. నిర్వ. ౬. ౫౩.

చ. కరువునఁ బోసిరో విధునికాంతి సుధాబ్ధితరంగఁ దెచ్చి గం,డరు వొనరించిరో హరుజటాస్థలికిం దొడ వైనయేటివె,న్నరువునఁ జేసిరో యన మనోజ్ఞసితచ్ఛవి నుల్లసిల్లుసుం,దర తురగోత్తమంబు దవుదవ్వులఁ గాంచిరి చారులోచనల్. భార. అను. ౧. ౧౭౩.

గండవడము=కండవడము. (శ. ర.)

క. ఉండిరి కాంతయుఁ బతియును,గండవడము మాటునందుఁ గడు నింపులతో, నిండినవేడ్కలు తనరఁగ, నొండొరులం జూడఁ గన్నులువ్విళులూరన్. పోడ. ౭. ౬౧. విప్ర. ౪. ౩.

గండశిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెద్దబండ.

గండశైలము. సం. వి. అ. పుం. కొండనుండి జాఱిపడినపెద్దఱాయి.

గండసాహ్వయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గండకీనది.

గండాంగము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గమృగము.

గండాడు. అ. క్రి. (గండు+ఆడు)-మగపని చేయు-రమించు.

క. చండాలితో ద్విజుం డొగి, గండాడిన పక్షమున భగము వ్రాసి తగన్, దండువు గొని దేశంబున,నుండకయుండంగ నడుచు టుచితము పతికిన్. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౨౬.

గండారము=గండరువు.

ఉ ... అ,చ్చెరువకఁబమ్ముం గదిసి చిత్తరువో కరువో యనంగ గం,డారపుబొమ్మవోలె నచటం గదలించుక లేక యుండఁగన్. ఉ. హరి. ౧. ౬౦.

వ... గండారంబులబొమ్మలరహిని మానులకైవడి జక్కఁగా మేనుల నిసుమంత గదలనీక నిలుచువారును... ప్రబంధ. ౭౭౭.

గండారు. వి. చెఱసాల.

శా. వ్రేలుంగొమ్మలు సేల దారసిలినన్ వెళ్లంగరాకుండఁగా, లోలోఁ ద్రిమ్మరునాలిగాడ్పులు పగళ్లన్ రేలుఁ బూఁదావులన్, జాలన్ ముచ్చిలిపోవఁ బట్టుకొని పజ్జన్ బచ్చగండార్లలో, సోలన్ గావలిపెట్టె నామని యనన్ జూపట్టె లేఁదోఁటలన్. యయా. ౪. ౭. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

గండాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లగఱికె. ౨. సర్పాక్షీలత.

గండి. వి. (తు.మ.క.గండి) ౧.రంధ్రము,బిలము.

గీ. సరియ యన గండి యనఁగను సరె యనంగ,బడిలి యన దుంక వన రంధ్ర మడరు ... ఆం. భా. ౧. ౧౪౫.

ఉ. సన్నపుగండి యొక్కటి రసాతలమార్గము పోలె నివ్వమై... భోజరా. ౫. ౭౫.

వ...నవ్యనారాచభిన్నదేహంబులయి దిగ్గనఁ గ్రొగ్గండ్లవలన వెడలురక్తస్యందసందోహంబులతో ...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౫౫౯. వేం. పంచ. ౩. ౨౦౦.

గండిచేయు=కన్నము కలదిగా చేయు.

గీ. త్రిపురసంహార మొనరించునపుడు హరుఁడు, బండికల్లుగ నీమేను గండిచేసె, నదియు నెలవాటి తెగటాఱవైతి చంద్ర,యకట రోహిణియెడ నపథ్యమునఁ జేసి. మనుచ. ౩. ౪౦.

౨. గుంట.

సీ...ఆకురాలుపుగండ్లయందు...మనుచ. ౬. ౨౭. ఆము. ౫. ౧౧౭.

౩. సందు, అవకాశము.

ఉ...వారును వానియెమ్ములన్, గీఱఁగ నొండువిం డ్లు గొని కిన్క యెలర్పఁగ నేసి కెమ్మెయిం, దీఱద గండి గాంచి నసు తేరిపథంబునఁ బోవ వారికిన్. భార. ద్రో. ౩. ౮౩.

జ: గండిదొంగ.

గండి. సం. వి. ఇ. పుం. స్కంధము, వేర్లు మొదలు కొమ్మ వఱకు నుండుమ్రానిభాగము.

గండిక=గండి. (శ. ర.)

గండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గులకఱాయి.

గండిదొంగ. వి. (గండి + దొంగ) కన్నపుదొంగ.

గీ. వీఁడెపో వ్రేలగీముల వెన్నజున్ను, గముఁ గొల్లగ మెక్కినగండిదొంగ. నీలా. ౩. ౫౨.

సీ...గండిదొంగనఁ గన్నకాఁడనంగఁ, దగు సురంగాకారితస్కరనామంబు...ఆం. భా. ౨. ౫౧.

గండివనము. వి. (సం. గ్రంథిపర్ణమ్) గ్రంథిపర్ణము కీ.

గీ... గ్రంథిపర్ణంబు పొల్పగు గండివనము, నాఁగ ...ఆం. భా. ౨. ౬౨.

గండీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏఱుపంగ కీ. ౨. తురుజహూర కీ. వ. చిత్త్రిహూర కీ.

గండీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జెముడు కీ.

గండీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శూరుఁడు.

గండు. వి. (సం. గండః. క. గండు) ౧. మగతనము, మగటిమి, పౌరుషము; బలము, శక్తి, సామర్థ్యము.

గీ. మగతనంబన గండన మగటిమి యనఁ, బౌరుషంబున కాఖ్యలై పరఁగుచుండు. ఆం. సం. మాన. ౫౭.

క. గండున రాధాతనయుఁడు, రెండు దినంబులు పెనంగి...భార. అశ్వ. ౩. ౧౨౪.

క. పాండవులును బాంచాలురు, దండిమగలు వారు నూడఁ దలఁకక నిన్నున్, భండనమునఁ బడనైవఁగ, గండు గలుగు టద్భుతంబు... భార. స్త్రీ. ౨. ౭౭.

౨. మగజాతిజంతువు, పసుజాతిలో మగది; మగ కుక్క.

సీ. గండనఁ బోతనఁ గాను దిర్యక్పుం, పాఖ్యయా...ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

ఆ. గూనివీపు లదర గొణఁగి తిట్టుచు నేపు, గఱచినట్టికుక్కగండ్లనంగ, మూలినరపమాసముల బోయముమసళ్లు, పందివలలు మోచి పఱచిరపుడు. మనుచ. ౪. ౩౬.

క. ఒడ లుబ్బ నిక్కి ముందటి, యడుగులు ధర నూఁది చిందునలబలమునకున్, జడియ కొకగబ్బిగండె, క్కుడుఁగడిమిన్ దివిచెఁ ద్రుంగి కొమ్ములయుడుముల్. మనుచ. ౪. ౫౩.

చ...నులివచ్చ పెన్నురవు నెత్తురు ద్రావుమ వేఁటదీర్పఁగాఁ, బులితలగుండుగండఁడనఁ బొల్చనగం డిది భూవరోత్తమా. చంద్రా. ౨. ౭౫.

౩. గర్వము.

ఉ...దుర్గమదోర్బలు లమ్మహాత్మకుల్, గండున బెట్టు పైఁబడుట కార్యము గాదు ... భాగ. సౌ. ౧. ౨౨.

సీ. ఒండు చూడండు మూష్టుండు మండునటం చుఁ దొండయై గండాటియుండె ధనదుఁడు ... ఉ. రా. ౩. ౧౭౧.

౪. కోపము.

గీ. అని గయాళించికొనుచు హస్తాంబుజముల, నిరుపాపని దురదుర నరిగి తొట్ల, లోనఁ బడవైచి మొగమునఁ బూనుగండు, తోడ బొమముడి నిగుడ నత్తోయజాక్షి. శుక. ౪. ౬౩.

విణ. మగజాతిది, మగది.

ఉదా: గండుఁదుమ్మెద, గండుమీను, గండుఁబిల్లి.

సీ. చంచలం జిగురాకుఁ జించి యాడుచు నలి
నెలుఁగించుగండుఁగోయిలలసాంపు. భార.
అను. ౧. ౧౭౧.

గండడఁగు=బలహీనుఁ డగు.

క...భీమసేనుఁ దాఁకి...నొంచిన, గండడఁగక
యతఁడు...భార. ద్రో. ౪. ౧౫౩.

గండడఁగించు=గండడఁచు, నశింపఁజేయు.

చ... కైటభదానవభేది యంతరం,గము నెడలిం
చెఁ గాని నిను గండడఁ,గింపకపోయె నింది
రారమణిఁ దలంచి రా,త్రిచర రాగనిమగ్నుల
కేడ ధర్మముల్. వసు. ౪. ౩౨.

చ...క్రోధకామముల గండడఁగించి...ఉ. హరి.
౪. ౭౭.

గండడఁచు=ఓడించు,లొంగఁదీయు.

సీ. ఎదిరించుకరినైన నెదిరించుహరినైన గండడం
పఁగఁ జాలుగుండెదిటము. ఇందు. ౧. ౧౫౨.

గండుమిగులు=విజృంభించు; ఒప్పు.

క. పాండవపాంచాలాదులు, గండుమిగిలి పెట్టు ద
ళుమఁ గౌరవబల మొం,డొండ కలంగెడు న
ద నీ,పండితనము నూపి కావఁ దగుతజె వ
చ్చెక్. భార. ద్రో. ౫. ౯౫.

వ...శిఖండి గాంగేయునకుఁ గట్టెదురుగా నిలి
చి గండుమిగిలి యొప్పె ... భార. భీష్మ. ౧.
౧౩౦.

సీ. వికటాస్థిహారముల్ విషధరమాలికల్ గజచర్మ
వసనంబు గండుమిగుల... గీ... మదమత్తవృ
షభ మెక్కి,రుద్రుఁ డీవేళ మెలఁగెడు రౌద్ర
ముగను. దశా. ౩. ౫౨.

గండుమీఱు=శక్తిహెచ్చు.

వ...అమ్మహాభాగుండు గండుమీఱి... తనుచ్ఛా
యాపూరంబున నక్కాన వెలింగించుచు ...
మనుచ. ౨. ౭౭.

గండుమెఱయు=గండుమిగులు.

వ.నిండునెలమగండు గండుమెఱసి యేతేరఁ దేటి
చూచినతో గమగువ...రాజ. చ.౩. ౧౪౨.

వ. అన్నలుండు ... సంపూర్ణపూర్ణిమాచంద్రబి
బంబు విడంబింపం జాలునెమ్మొగంబునసం
గళంకాలంకారకళంక సంకిరింపంజేయం జా
లుకోమలశ్మశ్రురాజి విరాజిల్లం గండుమెఱ
సి...నైష. ౧. ౯౭.

జ: గండాడు, గఁడుబాయి, గండువావిలి.

గండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శూరుఁడు. (కే. ని.)

గండుబాయి. వి. (గఁడు+బాయి) మగబాయి,
వజ్రము.

సీ. గండుబానిగ్గుచొకాటంపుమొగముట్టుతోగకేఁ
కలపతాణి దుమికి యాడ.ఉ.హరిశ్చ.౩.౧౩౧.

గండువావిలి. వి. (గఁడు+వావిలి.) వృక్షవిశేష
ము.

సీ. కలుజువ్వి వావిలి గండువావిలి యేఱుమద్ది
మద్దియును...హంస. ౪. ౧౧.

గండువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఉ, ఊ. స్త్రీ.తలగడ.

గండూపదభవము. సం. వి. అ. న.సీసము.(కల్ప)

గండూపదము. సం. వి.అ పుం.కించులుకము,ఎఱ్ఱ,
వానపాము.

గండూపది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శిలి, ఆఁడువానపా
ము.

గండూష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గండూషము.(కే.ని)

గండూషము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పుక్కిలిం
త. ౨. పుడిసిలి. ౩. ఏనుఁగుతొండముచివర.
(వై. ని.)

గండూషించు. సం. స. క్రి. పుక్కిలించు.

వ...కాదంబరి గండూషించి...మనుచ. ౩. ౭౯.

గండె=గెండె. వి. (సం. గడః. త. కెండై) మత్స్యవి
శేషము; మత్స్యము.

ఉ...పిత్తడికాసు మల్లుమీ, నల్లయు గండె రొ

య్య పర కాదగఁ జేపలఁ బట్టి... ప్రబంధ. ౧౯౫.

సీ. తాను సురమానినృపతనుల్ దాల్చి యకట, కామినీలతి నుడికించుకంటె నట్టె, గండెయు ను నల్లదాసరిగాఁడుఁగిరియు,హరియు నై పోవుటయ మంచి దను యుగంబు. ఆను. ౫.౪౧.

గండోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుడము, బెల్లము. ౨. గుడకము, బెల్లముతో వండినఔషధవిశేషము. ౩. కబళము, నోరుపట్టునుద్ద.

గండోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కణుఁదుకీఁగ. (వై.ని.)

గండ్ర[1]. విణ. ౧. ధృష్టుఁడు. (శ.ర, వా.) ౨. పెద్దది. (చూ. గండ్రచీమ.) బ. ౧. పరుషము.

శా. తండ్రీ నాకు నను గ్రహింపఁగదె వైద్యం బంచుఁ బ్రార్థించినన్, గండ్రల్ గా నటు లాడి ధిక్కృతులఁ బోకాల్మంటివి...మనుచ. ౫. ౧౭.

౨ గట్టివి, పొల్లుకానివి.

గీ. నుతిపి తూర్పెత్తి కడలకు బిరుసు దిగిచి, గండ్రలుగఁ జేసి రాశి పొంకముగ నిలిపి. శివధ. ౫. ౮.

జ: గండ్రచీమ, గండ్రనూఁక.

గండ్ర[2]. వి. (సం. ఖండః.) ఖండము, ముక్క.

సీ.గనె గండ్ర గండ్రిక గనియ యటంచన నిష్వాదిఖండము లెన్నఁ దగును. ఆం. భా. ౨. ౭౫.

ద్వి. గండ్రలుగాఁ గొట్టెఁ గాళ్లను ... పండితా. పురా. ౯౬ పా. అని. ౪. ౮౫.

జ: గండ్రించు.

గండ్రచీమ. వి. (గండ్ర[1]+చీమ) ఉలంకలము, పెద్దనల్లచీమ. (శ. ర.)

గండ్రనూఁక. వి. (గండ్ర[1]+నూఁక) పెద్దనూఁక, పెద్దతండులఖండము. (వా)

గండ్రపురి. వి. పోటికట్టు ? (గాయపడినవానికిఁ జేయు శుపచారము.) సీ. పతయాను పగుబొంది పడకుండుటకు గండ్రపుర లిచ్చ్యగతిఁ జాలఁ బొత్తు లునిచి.పాండు. ౩. ౫౬. (గండ్రపురి=కుట్లకోల-వ్యాఖ్య)

గండ్రించు. స. క్రి. (√ గండ్ర[2]) ఖండించు, నఱకు, గండ్రలు గాఁజేయు.

క...వానితల యిలఁ గూలం, గండ్రించువేల్పుపగతుం, డీంద్రగమారయ్యా నితని నెన్నఁగఁదరమే. చెన్న. ౫. ౨౫౦.

గండ్రిక=గండ్ర[2]. వి. (సం. ఖండకః) ఖండము, ముక్క.

స్రగ్ధర...గండ్రికల్ చేసి నేలన్, నిండించెన్ దుప్పలన్ బన్నిదమున కొకటిన్ లేక యుండంగ నచ్చోన్. యయా. ౨. ౩౨.

సీ.గనె గండ్ర గండ్రిక గనియ యటంచన నిష్వాదిఖండము లెన్నఁ దగును. ఆం. భా. ౨.౭౫.

గంత. వి. (సం. కంథా. త. కందై. క. కంతె.) ౧. కంథ, బొంత.

గీ...కంథ మీఁఖు బొంత,గం తన... ఆం. భా. ౨. ౧౫౮.

౨. చినిఁగినవలువ.

ద్వి.ఇంతవానికి నీకు నిటు నూది పూని,గంత బొంతయుఁ గుట్టఁగారణం బేమి. ద్వి. పరమ. ౨. ౮౪ పా. (చి. ని. పా.)

౩.ఎద్దులు లోనగువానిమీఁద వేయుగోనె, మెత్త. (నందివాహనవర్ణనము.) ద్వి. పస మించుమువ్వలఁ బసిఁడిగంటలును, బసిదిండిగంతయుఁ బాఁపపట్టెడయు...కలిగి...ద్వి. పరమ. ౨. ౭౬ పా.

౪. కనఁబడకుండ ఎద్దులకన్నులకు కట్టెడువస్త్రాదికము, కనుమూఁత.

(వ్యవ) ఎద్దుకు గంతలు గట్టి గానుఁగాడించును.

సా:గంతకుఁ దగినబొంత:- దేనికిఁ దగినది వానికి దొరకు నని భావము.

క. భోగేచ్ఛ నాపఁ గల్గిన, నీగతిఁ జరియింప నే
టికింటనె యున్నఁ గా, సాఁగదె మున్నిటివిట
సం,భోగము గంతలకుఁ దగినబొంతలు లేవే.
నైజ. ౨. ౧౦౧.

గంత, సం. విణ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ) ౧. పోవువాఁడు.
౨. పొందువాఁడు.

గంతవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొందఁ దగి
నది.

గంతు[1]. వి. (క. గంకు) ప్లుతగతి భేదము.

గీ...ప్లుతగతి భేదంబు జంగ గంతు,దాఁటు పల్ల
టీ దుముకు నాఁ దనరు...ఆం.భా.౨.౧౯౭.

వ...త్రుళ్లి గంతు లిడుగబ్బి బెబ్బులులనలఁగుడుల
... మనుచ. ౪. ౩౭.

చ... కనీనికాద్యుతులు గంతులునైవ ... గంధ.
౪౩.

ఉ...గంతుల,స్తోకత వేసి యొక్కయెడఁ జూ
చి సమగ్రపుదృష్టి లేకయే,కాకవి కావుకావు
మని కాకవిధంబు వహించు నిద్ధరన్. ఇందు.
౧. ౧౩.

బ. త్రుళ్లు, మిడిసిపాటు.

మానిని. అంత మదింపకువే యని పల్కిన నంత మ
దింపకువే యనుచున్, గంతు లడంచెద లె మ్మ
ని పల్కిన గంతు లడంచెద లె మ్మనుచున్.
కళా. ౩. ౧౯౫.

(చంద్రోపాలంభము) ఉ... పూర్వపక్షపుం, గం
తుల కేమి చూచెదవుగా తుది నీబహుశాస్త్రి
భేదముల్. వసు. ౪. ౭౭.

(మార్యాస్తమయవర్ణనము) ఉ...రథాంగపంక్తి
కిన్, గంతులు దీటె నుత్పలవనంబుల నాడఁ
గఁ జేర భృంగముల్. వాల్మీకి. ౩. ౯౭.

గంతుఁబరువు = గంతులు వేయుచుపరుగెత్తుపరు
గు.

క. ఆచీకటి వెనుతగిలినఁ,బ్రాచీదిశనుండి గంతుఁ
బరువున రవి ధ,ర్మాచలముమలఁకత్రోవను, వే
చనియెం గాక...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౭౯౩.

జ: గంతుగొను.

గంతు[2]. వి. సమూహము, గుంపు.

ఆ. కత్తిగొంటు లైనయస్త్రగంతు. ప. సం. ౭.
౧౩౫.

రగడ. కలికి కలికిలతలను దుష్మైనగంతుగంకులు
చూడు...వాల్మీకి. ౩. ౧౧౪.

గంతుగొను. అ. క్రి. (గంతు[1] + కొను) ౧. దుము
కు, దాఁటు.

వనమయూరము ... రక్కసులు సిగ్గడిగి భూ
మిన్, గంతుగొని పాటి రపకారపరు లా
ర్వన్. భాగ. ౬. ౩౭౭.

క...ధరణికి, గంతుగొనె న్వడిని బంక్తికంధరుఁ
డలుకన్. మొ. రా. యు. ౨. ౩౭.

౨. చచ్చు.

మ...గిట్టెన్ పులు ల్సింగముల్, కడగొట్టెన్ మ
నుఁబిల్లు గంతుగొనె ... సారంగ. ౧. ౧౦౭.
ఆం. సం. మాన. ౫౩. ఆం. భా. ౩. ౭౭.

గంతువు. సం. వి. ఉ. పుం. పోవువాఁడు, వెళ్లు
వాఁడు.

గంత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కంబలావృతరథము.
(వై. ని.)

గందపట్టె[1](ట్టియ). వి. (సం. స్కంధపట్టికా.
ప్రా. ఖంధపట్టిఆ. క. గందపట్టిగె.) తలుపుమీఁద
నమర్చబడియడ్డుకొయ్య.

గీ...గంద, పట్టె నా స్కంధపట్టిక పఱలు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౧.

మ... ఆధాత్రీశువక్షఃకవా,టముపై నె ప్డాకొ
గందపట్టెగతి నుండన్ నాదుకే శ్సేర్చుటల్.
కళా. ౭. ౧౧౦.

క. బలిసద్మద్వారేంద్రో,పలఫలకకవాట మనఁగఁ
బరఁగె సరసి యూర్ము లు గందపట్టియలు
గాఁ, జెలఁగు...చంద్ర. ౪. ౨౬.

గందపట్టె²(ట్టియ). వి. (గందము + పట్టె) గందముతోఁ బెట్టినరేఖ.

గీ. ఉదుటుగుబ్బలు గలతల్పుటురము నూచి, గందపట్టెలు నూచి బంగారు నూచి, వీటివాకిటి చోటు నే విడువ కెపుడు, సుట్లునెట్టుచు నుందురు సోమరవులు. ఆము. ౨. ౧౦.

గీ. గందపట్టె యనంగను జందనాను, లేపనకవాటపట్టికల్ మీఱు ... ఆం. భా. ౩. ౫౮.

(ఇవి 'గందపట్టె¹'కుఁ గూడఁ బ్రమాణములు.)

గందపుఁగొండ. వి. (గందము+కొండ) మలయాచలము.

చ...అ,య్యాళికచ సేదఁ దేర్చె నపు డందపుగందపుఁగొండపయ్యెరల్. రా. వి. ౩. ౪౦.

ఇట్లే గందపుమెట్టు, మొ. ప్రబంధ. ౮౭.

గందపుమ్రాను. వి. ఔ. (గందము+మ్రాను.) చందనవృక్షము.

చ. ననిచినగుజ్జుమావికెలనం దగుగందపుమ్రానికొమ్మలం, బెనఁగొనియున్నమల్లికల పెక్కువ గన్గొని...విప్ర. ౩. ౫.

గందపా(వొ)డి. వి. (గందము + పొడి-త. కందప్పొడి.) గంధచూర్ణము, బుక్కా.

సీ. బలుకప్పురంపుఁదిప్పలు వితర్దులుగాఁగఁ బుప్పొడుల్ వలిగందపొడులు గాఁగ. రసిక. ౨. ౧౮.

గీ...గంధచూర్ణంబు చెలఁగు బుక్కా మనంగ, గందవొడి యనఁగాను బుక్కా యన భువ. ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

సీ. అలరుగుత్తులనిండ నలరుపుప్పొడి గుబ్బకవలపై నలఁదుగందవొడిఁ బోల. చంద్రి. ౨.౭౩.

గందము. వి. (సం. గంధః) ౧. చందనవృక్షము.

ద్వి. గందంపుఁగొమ్మలఁ గాలాహి చుట్టు, చందంబునను...ద్వి. పరమ. ౮. ౩౪౯ పా.

౨. చందనపుచెక్క మొదలగునవి అఱుగఁదీయఁగా వచ్చులేపనద్రవ్యము.

ఉ. గందపుఁబూఁత...శుక. ౨. ౯౬.

గీ. గంద మందంద డెందంబునందు నలఁది. విక్ర. ౮. ౧౫౯.

ఉదా: మంచిగందము, సాంటిగందము, మొ.

౩. వాసన; సువాసన.

ఆ. కంపు గబ్బు గౌలు గందంబు వల పన,గంధ మెప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౬.

ఉ. కమ్మనియూర్పుగాడ్పులగందముఁ గ్రోలఁగ వచ్చి.. హర. ౩. ౭౧.

ఉ...క్రొత్తకప్రపుం,గందముచందముం జెగడఁ గన్నియ నెమ్మెయితావి...నీలా. ౧. ౫౭.

జ: గందపట్టె², గందపుఁగొండ, గందపుమ్రాను, గందపొడి.

గందొడివాఁడు. వి. (తోలుబొమ్మలాటలోని) హాస్యగాఁడు; హాస్యగాఁడు.

సీ. పూల్గట్టుసాతానిబోడి కుంగర మిచ్చు గందొడివానికి విందు సేయు. హంస. ౫. ౧౩౮.

గంధకము. సం. వి. అ. పుం. ఉపధాతువిశేషము, ఒకమందుదినుసు.

గంధకారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముడుఁగుఁదామరకి.

గంధకారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాసనద్రవ్యముల నాయితపఱచుపనికత్తె, సైరంధ్రి.

గంధకాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యోజనగంధి, సత్యవతి. (వ్యాసునితల్లి.)

గంధకాష్ఠము. సం. వి. అ. న. అగురువుకి. (త్రి. ని-శంబరచందనము. రా. ని.)

గంధకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మురయనుగంధద్రవ్యముకి.

గంధగజము. సం. వి. అ. పుం. గజవిశేషము.

శ్లో. యస్యగంధం సమాఘ్రాయ నతిష్ఠన్తి ప్రతిద్వి

పాః,సనై గంధగజో నామ నృపతే ర్విజయావహః. (ఆ. ని.)
ఇట్లే గంధద్విపము, మొ.

గంధచేలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కస్తూరి (రా. ని., త్రి. ని.)

గంధజ్ఞ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఘ్రాణేంద్రియము, ముక్కు.

గంధతూర్యము. సం. వి. అ. న. యుద్ధమున వాయింపఁబడు భేరి మొదలగువాద్యము.

గంధతైలము. సం. వి. అ. న. ౧. చందనమునుండి తీసినఅత్తరువు. ౨. సువాసన గలనూనె.

గంధదారువు. సం. వి. ఉ. న. అగలు ౛.

గంధధూళి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కస్తూరి.

గంధనకులము. సం. వి. అ. పుం. చుంచు. (వాచ)

గంధనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఉత్సాహపెట్టుట. ౨. ప్రకాశనము, బయలుపఱచుట. ౩. హింసించుట, బాధించుట. ౪. సూచించుట. ౫. ఉద్వర్తనము, నలుఁగుపెట్టుట.

గంధనాకులి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సర్పాక్షి ౛.

గంధనాళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముక్కు. (త్రి. ని.)

గంధనిలయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతిమల్లె ౛.

గంధపత్త్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శటి, ఒకవిధ మగుక చోరము ౛.

గంధపత్త్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అజమోద, ఒక జాతిఓమము ౛. ౨. అశ్వగంధ, పెన్నేరు ౛.

గంధపలాశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=గంధపత్త్ర ౛.

గంధపలాశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పసుపు. ౨. గంధపత్త్ర, శటి ౛.

గంధపాషాణము. సం. వి. అ. పుం. గంధకము.

గంధపిశాచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుగ్గిలము మున్నగువానిధూపము.

గంధపుష్ప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలి ౛.

గంధపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేతసము, ప్రబ్బ ౛. ౨. కేతకము, మొగలి ౛. ౩. అంకోలము, ఊడుగు ౛. ౪. బహువారకము, విరిగి ౛.

గంధఫలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ప్రేంకణము ౛. ౨. సంపెఁగ మొగ్గ.

గంధబంధువు. సం. వి. ఉ. పుం. మామిడిచెట్టు.

గంధమాదనము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) సుగంధముచే పరవశము చేయునది. వి. అ. పుం. నల్లని పెద్దతుమ్మెద. ౨. గంధకము. పుం. న. ఒకానొక కొండ. (ఇది మేరువునకుఁ దూర్పున నున్నది. సుగంధివనములకు ప్రసిద్ధము.) న. గంధమాదనపర్వతమందలి ఒకానొకయడవి.

గంధమాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మద్యము, సారాయి. ౨. బదనిక ౛.

గంధమాదిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. లక్క. ౨. మురయనుగంధద్రవ్యము ౛.

గంధమార్జారము. సం. వి. అ. పుం. ఖట్టాసము, పునుఁగుపిల్లి.

గంధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సువాసన; వాసన. ౨. లేశము, సూక్ష్మాంశము. ౩. గంధకము. ౪. అఱుగఁదీయఁగా వచ్చినలేపనద్రవ్యము, గందము. ౫. సంబంధము. ౬. గర్వము.

గంధమూలము. సం. వి. అ. పుం. కులంజనము ౛.

గంధమూలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గంట్లకచోరము ౛.

గంధమూషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చుంచు.

గంధమూషికము. సం. వి. అ. పుం. చుంచు. (త్రి. ని.)

గంధమృగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పునుఁగుపిల్లి. ౨. కస్తూరీమృగము.

గంధమోదనము. సం. వి. అ. పుం. గంధకము.

గంధమోహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-గంధముచే మోహింపఁజేయునది-సంపెఁగమొగ్గ.

గంధరసము. సం. వి. అ. పుం. శాలెంతబోళము, గోపము.

గంధరసాంగకము. సం. వి. అ. పుం. సరలనిర్యాసము, దేవదారువృక్షముయొక్క బంక.

గంధరాజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకపూలచెట్టు. ౨. ఒకజాతిమల్లెచెట్టు. ౩. ఒకవిధమైనగుగ్గిలము, కణగుగ్గులువు. ౪. జవాది యనుగంధద్రవ్యము. ౫. చందనపుష్పము.

గంధర్వనగరము. సం. వి. అ. న. ౧. గంధర్వులపురము. ౨. భూమియందు ఎండమావులవలె ఆకాశమందు తోఁచుమిథ్యానగరము. (ఇది కనఁబడినపుడు అశుభము కలుగును.)

ఇట్లే గంధర్వపురము, మొ.

గంధర్వము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కడఁతి, ఒకజాతిమృగము. ౨. గుఱ్ఱము. ౩. అంతరాభవసత్త్వము,మరణమునకును తిరిగి జన్మించుటకును మధ్యకాలమున యాతనాశరీరము ధరించినప్రాణి. ౪. మగకోయిల.

గంధర్వవిద్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సంగీతవిద్య.

గంధర్వవేదము. సం. వి. అ. పుం. సామవేదోపవేదము, సంగీతమూలగ్రంథము.

గంధర్వహస్తము. సం. వి. అ. పుం. ఆముదపుచెట్టు.

గంధర్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దేవయోనివిశేషము. ౨. పాటపాడువాఁడు, గాయకుఁడు.

గంధలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రియంగువు, ప్రేంకణముచెట్టు.

గంధవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-గంధము గలది-౧. భూమి, నేల. ౨. మత్స్యగంధి, సత్యవతి. (వ్యాసుని తల్లి.) ౩. మద్యము. ౪. అడవిమల్లెచెట్టు. ౫. మురయనుగంధద్రవ్యముచెట్టు. ౬. వాయుదేవునిపురము.

గంధవహ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-గంధమును గ్రహించునది-నాసిక, ముక్కు.

గంధవహాయనము. సం.వి.అ.న.వాతాయనము,గవాక్షము, కిటికీ.

ఉ. వచ్చెనతండు బురాంగనలు వారక నొండొరులాజ్ఞ మీఱి మేల్,మచ్చులు చేరియున్ గృహసమంచితగంధవహాయనంబులన్, విచ్చుగహత్తియున్ వెడలి వీథులరచ్చలశాలుదీరియున్, మెచ్చట మీఱఁ దద్విభవమున్ మది మెచ్చుచుఁ జూచునయ్యెడన్. ఉ.హరిశ్చ. ౪. ౨౨.

గంధవహుఁడు. సం. వి.అ. పుం-గంధముపట్టుకొనిపోవువాఁడు-వాయువు, గాలి.

గంధవాహ. సం=గంధవహ.

గంధవాహము. సం. వి. అ. పుం. కస్తూరీమృగము.

గంధవాహుఁడు. సం=గంధవహుఁడు.

గంధశుండిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-దుర్గంధము గలతొండము గలది-గంధమూషి, చుంచు.

గంధశేఖరము. సం. వి. అ. పుం. మృగమదము, కస్తూరి.

గంధసరులు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. కుసుమపూరాజనాల్లుత్తిబల్లుత్తులు కస్తూరిపట్టెలు గంధసరులు. గీ ... ఆదియగుపేరుగలుగు వడ్లు...హంస. ౪. ౧౫౯.

వ...పచ్చదినసరులు గంధసరులు మద్దిగంద్రలు ...ప్రబంధ. ౧౧౨.

గంధసారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చందనముచెట్టు. ౨. ఒకజాతిమల్లెచెట్టు.

గంధసోమము. సం. వి. అ. న. తెల్లగలువచెట్టు.

గంధహారిక. సం. వి.ఆ. స్త్రీ. గంధకారిక, సైరంధ్రి.

గంధాఖువు. సం. వి. ఉ. పుం. చుంచు.

గంధాఢ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గంధముతో నిండినది. వి. అ. పుం. ౧. చందనవృక్షము. ౨. నారింజ కే. న. ౧. చందనము. ౨. జవాది యనుగంధ ద్రవ్యము.

గంధామ్లు. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అడవిమాదిఫలము కే.

గంధారము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక దేశము.

గంధాశ్మము. సం. వి. న్. పుం. గంధకము.

గంధి. సం. విణ. (ఇ) గంధము గలది. (ఉత్, పూతి, సు, సురభి, శబ్దములుపూర్వపదములుగా నున్నట్టిదియును ఉపమానవాచకము పూర్వపదముగా నున్నట్టిదియు నగుపరిమళవాచకగంధశబ్దమునకును ఉత్తరపదమగు అల్పార్థకగంధశబ్దమునకును బహువ్రీహిసమాసమున ఇకార మంతాదేశమయి 'గంధి' యను రూపము గలుగును - ఉదా: సుగంధి పుష్పము, పద్మగంధి స్త్రీ, ఘృతగంధి భోజనము = నేయి కొంచెము గలభోజనము.) వి. న్. పుం. నల్లి.

గంధికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గంధము గలది. వి. అ. పుం. గంధకము.

గంధికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పరిమళ ద్రవ్యముల నమ్ము వర్తకుఁడు.

గంధిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మురయనుగంధ ద్రవ్యము కే.

గంధో(ధా)తువు. సం. వి.ఉ.పుం. పునుఁగుపిల్లి.

గంధోత్తమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మద్యము, కల్లు.

గంధోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కణుఁదుకీఁగ. ౨. కచోరము కే.

గంప. వి. (క. గంపె.) వెదురు లోనగువానితో నల్లినపాత్రము, కండోలము.

చ... పేఁపగంపలన్, దళ మగుచున్న చెంగలువదండల...ఆము. ౧. ౭౨.

సీ...కండోల మెసఁగును గంప యనఁగ.ఆం.భా. ౨. ౨౮౦.

జ: గంపపులుఁగు, గంపసిడి.

గంపపులుఁగు=గబ్బులుఁగు. వి (గంప+పులుఁగు) కుక్కుభము, అడవికోడి. (వీనిని గంపలతో తెచ్చి అమ్ముదురు-బ్రౌ.)

సీ...కుక్కుభంబు గబ్బులుఁగు గంపపులుఁ గనఁగ,వఱలు...ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గంపసిడి. వి. (√గంప) గ్రామదేవతకు మ్రొక్కు చెల్లించుటకై మనుష్యుని గంపలోఁ గూర్చుండఁబెట్టి యాడించెడుసిడి. (చూ. సిడి.)

గంబుర(ము)=కప్పురము.

ఉ. కారు మెఱుంగు రాచిలుక కస్తురిపిల్లె పదాఱువన్నెబం,గారము రస్తుకుప్ప తెలిగంబుర వెన్నెలలోని తేట యొ,య్యారపుఁ డెంకి యందముల కన్నిటికిం దగుపట్టుఁగొమ్మ సిం,గారపుదొంతి యైనకులకాంత నయో యెడఁబాయ నేర్తునే. శుక. ౧. ౯౮.

సీ...గంబూర గంబుర గంబురా గంబురమ్ము గంబూరమ్మన మ్మను ఘనసారము...ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

గంబురా=కప్పురము.

శా. శ్రీవిన్నాణపుగుబ్బచన్నుల నయారే గంబురా గుప్పి ము,క్తావల్లుల్ ఘటియించె దేమి శశికిన్ దారా ప్రయుక్తం బనే, భావంబో యని పల్కుకల్కి చెలి సంభావించుకాంచీపురీ, దేవుం డీవుత సీనయార్యమణికిన్ దీర్ఘాయురారోగ్యముల్. శశాం. ౧. ౧. ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

గంబూర(ము)=కప్పురము.

గంధమోహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-గంధముచే మోహింపఁజేయునది-సంపెఁగమొగ్గ.

గంధరసము. సం. వి. అ. పుం. శాలెంతబోళము, గోపము.

గంధరసాంగకము. సం. వి. అ. పుం. సరలనిర్యాసము, దేవదారువృక్షముయొక్క బంక.

గంధరాజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకపూలచెట్టు. ౨. ఒకజాతిమల్లెః. ౩. ఒకవిధమైనగుగ్గిలము, కణగుగ్గులువు. ౪. జవాది యనుగంధద్రవ్యము. ౫. చందనపుమ్రాను.

గంధర్వనగరము. సం. వి. అ. న. ౧. గంధర్వులపురము. ౨. భూమియందు ఎండమావులవలె ఆకాశమఁదు తోఁచుమిథ్యానగరము. (ఇది కనఁబడినపుడు అశుభము కలుగును.)

ఇట్లే గంధర్వపురము, మొ.

గంధర్వము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కడఁతి, ఒకజాతిమృగము. ౨. గుఱ్ఱము. ౩. అంతరాభవసత్త్వము,మరణమునకును తిరిగి జన్మించుటకును మధ్యకాలమున యాతనాశరీరము ధరించినప్రాణి. ౪. మగకోయిల.

గంధర్వవిద్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సంగీతవిద్య.

గంధర్వవేదము. సం. వి. అ. పుం. సామవేదోపవేదము, సంగీతమూలగ్రంథము.

గంధర్వహస్తము. సం. వి. అ. పుం. ఆముదపుచెట్టు.

గంధర్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దేవయోనివిశేషము. ౨. పాటపాడువాఁడు, గాయకుఁడు.

గంధలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రియంగువు, ప్రేంకణముః.

గంధవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-గంధము గలది-౧. భూమి, నేల. ౨. మత్స్యగంధి, సత్యవతి. (వ్యాసుని తల్లి.) ౩. మద్యము. ౪. అడవిమల్లెః. ౫. మురయనుగంధద్రవ్యముః. ౬. వాయుదేవునిపురము.

గంధవహ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-గంధమును గ్రహించునది-నాసిక, ముక్కు.

గంధవహాయనము. సం.వి.అ.న.వాతాయనము,గవాక్షము, కిటికీ.

ఉ. పచ్చశిలంబురాంగనలు వారక నొండొరు లాజ్ఞ మీఱి వేల్,మచ్చులు చేరఁగా గృహసమంచితగంధవహాయనంబులన్, విస్ఫుగహత్తియుఁగా నెడలి వీథుల రచ్చల బాలుదీరియుఁగా, ముచ్చట మీఱఁ దద్విభవముఁగా మది మెచ్చుచుఁ జూచునయ్యెడన్. ఉ.హరిశ్చ. ౪. ౨౨.

గంధవహుఁడు. సం. వి.అ. పుం-గంధమును కొనిపోవువాఁడు-వాయువు, గాలి.

గంధవాహ. సం=గంధవహ.

గంధవాహము. సం. వి. అ. పుం. కస్తూరీమృగము.

గంధవాహుఁడు. సం=గంధవహుఁడు.

గంధశుండిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-దుర్గంధము గలదైగలది-గంధమూషి, చుంచు.

గంధశేఖరము. సం. వి. అ. పుం. మృగమదము, కస్తూరి.

గంధసరులు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. కుసుమపూరాజనాల్గుత్తిబల్గుత్తులు కస్తూరిపట్టెలు గంధసరులు. గీ ... ఆదియగుపేరు గలుగు వడ్లు...హంస. ౪. ౧౭.

వ...పచ్చడినసరులు గంధసరులు మద్దిగంద్రలు ...ప్రబంధ. ౧౧౨.

గంధసారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చందనముః. ౨. ఒకజాతిమల్లెః.

గంధసోమము. సం. వి. అ. న. తెల్లగలువః.

గంధహారిక. సం. వి.ఆ. స్త్రీ. గంధకారిక, సైరంధ్రి.

గంధాఖువు. సం. వి. ఉ. పుం. చుంచు.

గంధాఢ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గంధముతో నిండినది. వి. అ. పుం. ౧. చందనవృక్షము. ౨. నారింజ చెట్టు. న. ౧. చందనము. ౨. జవాది యనుగంధ ద్రవ్యము.

గంధామ్ల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అడవిమాదిఫలము చెట్టు.

గంధారము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక దేశము.

గంధాశ్మము. సం. వి. న్. పుం. గంధకము.

గంధి. సం. విశే. (ఇ) గంధము గలది. (ఉత్, పూతి, సు, సురభి, శబ్దములుపూర్వపదములుగా నున్నట్టిదియును ఉపమానవాచకము పూర్వపదముగా నున్నట్టిదియు నగుపరిమళవాచకగంధశబ్దమునకును ఉత్తరపదమగు అల్పార్థకగంధశబ్దమునకును బహువ్రీహిసమాసమున ఇకార మంతాదేశమయి 'గంధి' యను రూపము గలుగును - ఉదా: సుగంధి పుష్పము, పద్మగంధి స్త్రీ, ఘృతగంధి భోజనము = నేయి కొంచెము గలభోజనము.) వి. న్. పుం. నల్లి.

గంధికము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) గంధము గలది. వి. అ. పుం. గంధకము.

గంధికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పరిమళద్రవ్యముల నమ్మువర్తకుఁడు.

గంధిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మురయనుగంధద్రవ్యము చెట్టు.

గంధో(ధా)తువు. సం. వి.ఉ.పుం. పునుఁగుపిల్లి.

గంధోత్తమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మద్యము, కల్లు.

గంధోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కణుఁదుకీఁగ. ౨. కచోరము చెట్టు.

గంప. వి. (క. గంపె.) వెదురు లోనగువానితో నల్లినపాత్రము, కండోలము.

చ... పేఁపగంపలన్, దళ మగుచున్న చెంగలువ దండల...ఆము. ౧. ౭౫.

సీ...కండోల మెసఁగును గంప యనఁగ.ఆం.భా. ౨. ౨౮౦.

జ: గంపపులుఁగు, గంపసిడి.

గంపపులుఁగు = గబ్బులుఁగు. వి (గంప + పులుఁగు) కుక్కుభము, అడవికోడి. (వీనిని గంపలతో తెచ్చి అమ్ముదురు - బ్రౌ.)

సీ...కుక్కుభంబు గబ్బులుఁగు గంపపులుఁ గనఁగ, వఱలు...ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గంపసిడి. వి. (√ గంప) గ్రామదేవతకు మ్రొక్కు చెల్లించుటకై మనుష్యుని గంపలోఁ గూర్చుండఁ బెట్టి యాడించెడుసిడి. (చూ. సిడి.)

గంబుర(ము) = కప్పురము.

ఉ. కారు మెఱుంగు రాచిలుక కస్తురిపిల్లి పదాఱు వన్నెబం, గారము రస్తుకుప్ప తెలిగంబుర వెన్నెలలోని లేట యొ, య్యారపుఁ డెంకి యందముల కన్నిటికిం దగుపట్టుఁగొమ్మ సిం, గారపుదొంతి యైనకులకాంత నయో యెడఁబాయ నేర్తునే. శుక. ౧. ౯౮.

సీ...గంబూర గంబుర గంబురా గంబురమ్ము గంబూర మ్మన మ్మను ఘన, సారము...ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

గంబురా = కప్పురము.

శా. శ్రీవిన్నాణపుగుబ్బచన్నుల నయారే గంబురా గుప్పి ము, క్తావల్లుల్ ఘటియించె దేమి శశికిన్ దారాప్రయుక్తం బనే, భావంబో యని పల్కుకల్కి చెలి సంభావించుకాంచీపురి, దేవుం డీవుత నీనయార్యమణికిన్ దీర్ఘాయురారోగ్యముల్. కళాం. ౧. ౧. ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

గంబూర(ము) = కప్పురము.

సీ. ఏపీట సతులపాలిండ్లపై గంబూర నవహారము
లచిప్పకవుచు మాన్చు. ఆము. ౨. ౩.

సీ. మొత్తమై మారుతాయత్తమై గంబూర మెగ
య వితానముల్ బిగియ వలదు. వసు. ౧. ౧౪౧.
ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

జ: గంబూరరాజనాలు.

గంబూరరాజనాలు. వి.బ. (√గంబూర) ధాన్య
విశేషము.

సీ. సంపంగెపూవడ్లు జాజిరాజనములు గంబూర
రాజనా ల్కన్నెసరులు. హంస. ౪. ౧౨౭.

గంభారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గుమ్మడుచెట్టు.

గంభీరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. లోఁతు గల
ది. (నది, మొ.) ౨. దురవగాహము, గ్రహింప
రానిది. (హృదయము అర్థము, మొ.) ౩. మంద్ర
ము.(ధ్వని) వి. అ. పుం. ౧. తామర చెట్టు. ౨. జంబీ
రము, నిమ్మచెట్టు.

గంభీరవేది. సం. వి. న్. పుం. తోలుఊడునట్లును
నెత్తురు కాఱునట్లును మాంసము ముక్కలుగా
పడునట్లును బరిగోలలలోడను అంకుశములతో
డను పొడిచి యెంత బాధ పెట్టినను ఒడలెఱుం
గకుండునట్టియేనుఁగు; చిరకాలమునకు శిక్షను
గ్రహించుఏనుఁగు.

గంభీరిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. గాంభీర్యము.

గగన(నే)చరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ఆకాశ
మునఁ దిరుగునది. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. గ్ర
హము. ౩. రాశిచక్రము.

గగనము. విణ. (చి.ని, శ.ర - సం. ఘనమ్? గహనమ్?)
దుర్లభము.

సీ. గగనఘంటాపథక్రమణశీలున కెంత గగన మ
య్యె లతాంగి కానుఁజదలు. వసు. ౩. ౯౯.

ద్వి. వేఁడెదఁ గాదేని వెడలునాయంప, వాఁడి
మినైనను వార్ధి నింకింతు, బంధింతుఁ గాదేని
పవనతనూజ, కంధిదాఁటుట యెంత గగనం
బు నాకు. రం. రా. యు. ౨౮౦ పా. ౧౦౫.

గగనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆకాశము. ౨. (గణి
త) శూన్యము, సున్న.

గగురు=గగ్గురు, గగురుపు. వి. భయహర్షాదులచేత
మేనివెండ్రుకలు నిక్కఁబొడుచుట, రోమాంచ
ము.

సీ. పులక లనంగను బులకర మనఁగను గగ్గురనం
గను గగు రనంగ, గరుదాల్పనంగను బరఁగు
రోమాంచంబు...ఆం. భా. ౧. ౧౪౧.

జ: గగురుపాటు, గగురుపాఱు, గగురుపాడము,
గగురుపొడుచు, గగురుపొడుపు.

గగురుపా(ర్పా)టు. వి. (√ గగురు) రోమాంచ
ము.

గీ. గగురుపాటును వడఁకును గానిపింప, నెల్లను
మనోవితానంబు నెనసి కొల్వ, మంచుఁగిపట్టి
పొగడ విరించనుండు, గరుణఁ బౌలస్త్యజన
కు సాక్షాత్కరించె. ఉ. రా. ౧. ౨౨౧.

సీ. పైరుపచ్చలతాళి మీఱ మొల్కలగుర్పా
టుఁగంచుక మూనె రత్నగర్భ. ఉ. రా. ౧.
౧౩౬.

గగురుపా(ర్పా)ఱు. అ. క్రి. (గగురు+పాఱు)
గగురుపాటు కలది యగు.

మ. కమలాకామినిపాణిపంకజము సోఁకన్ మై
గగుర్పాఱ న,క్కమలాక్షుం డనిశంబు సా
త్త్వికమునన్ గన్పట్టియున్ సద్విలా,సము
నన్ సాత్త్వికమూనె...ఉ. రా. ౮. ౩౧౧.
సాం. ని. మాన. ౨౪.

గగురుపు(ర్పు)=గగురు. వి. రోమాంచము.

ఉ. గుప్పున నప్పు డప్పడఁతిగుబ్బలు మించె గగు
ర్పుకూర్పునన్. చంద్రా. ౬. ౧౪౨.

గగురుపొ(ర్పొ)డము. అ. క్రి. (గగురు+పొడ
ము) గగురు గలది యగు.

(యోగవాసిష్ఠనివర్ణన) చ. జోటజోట ధారగా వడి యుచుం గడలెత్తుసుధారసంబు గ్రుం,గుటగు ట నప్పటప్పటికిఁ గ్రోలుచు నాలుగురెండు మూలలన్,గుటిలత దాల్చుభోగిని గగుర్పొడమించుచు దక్షిణశ్రవ,స్తటవిసరత్ప్రయోదని నదంబునఁ జొక్కుచు మబ్బు గ్రక్కుచున్. పాండు. ౪. ౪౯.

గగురుపా(ర్పొ)డుచే. అ. క్రి. (గగురు + పొడుచు) రోమాంచిత మగు, పులకించు; (రోమములు) నిక్కు.

సీ. ...పులకలొత్తెను గగుర్పొడిచె... గీ....అనఁగఁ దగును రోమాంచనామముల్... సాం. ని. మాన. ౨౪.

చ...సమ్మదాశ్రులన్, దొలఁచినయట్లు వోయె డుఁ గనుంగవకాటుక బేఁటులెత్తుఁ జె,క్కులమకరీవిలాసము గగుర్పొడువన్ హరిఁ జూచువేళ...పారి. ౩. ౧౨.

గీ. కైదువలు విడిచి యొడళ్లు గగురుపొడువ,నంత నంతఁ గకావికలైనవారిఁ,గని మురుఁడు కుబేరునిఁ గదిసి యేసెఁ, బ్రతిభయాశీవిషోపమబాణశతుల. ఉ. హరి. ౧. ౪౧.

ఉ. గుబ్బమెఱుంగుఁజన్గవ గగుర్పొడువన్ ...మనుచ. ౨. ౨౯.

క... మెయి గగుర్పొడువఁగ...పారి. ౧.౧౨౨.

మహాస్రగ్ధర ... కాంచెన్, శలసంతానంబు మేనన్ గగురుపొడిచి కన్పట్ట నున్నట్టి యేదున్. కళా. ౬. ౧౬.

గగురుపా(ర్పొ)డుపు=గగురుపాటు. (√గగురుపొడుచే.)

సీ. మొగలిపూఁబొదలు మోమునఁ జేర్చుచీరగాఁ బూరిమోసులు గగుర్పొడుపు గాఁగ...గీ. నేలప్రోయాలు దనముద్దుఁజూలిఁ దలఁచి, తెఱపి గనరానివంతలఁ గొఱలి యొఱలె. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౬౬.

గగ్గు. వి. గద్గదిక, డగ్గుత్తిక.

సీ. గగ్గ నా వెలయు గద్గదిక ... ఆం. భా. ౧. ౧౨౨.

అ. క్రి. సంకోచించు. (శ. ర.)

గగ్గురు=గగురు. వి. రోమాంచము.

సీ. పులక లనంగను బులకర మనఁగను గగ్గురనంగను గగురనంగ,గరుడాల్పనంగను బరఁగు రోమాంచంబు...ఆం. భా. ౧. ౧౪౧.

గగ్గులకాడు. వి. జా. (గగ్గులు+కాడు) ధాన్యము రాల్చినకంకులరాశి. (శ. ర.)

విణ. ౧. చెల్లాచెదరైనది; నిస్సారము.

సీ. తలలు పీడంగ విద్యాధరు ల్పఱచిరి గగ్గులకాడైరి ఖచరపతులు. పారి. ౫. ౩౭.

సీ. గగ్గులకాడైరి కలఁగి రోటాఱిరి వెలవెల్లనైరి నివ్వెఱఁగుపడిరి. హర. ౩. ౧౦.

క. చదిపెం గాలుబలంబుఁ, గదిమెన్ గుబ్బంబు పోఁజు గగ్గులకాడై, చెదరంగ...కాళ. ౨. ౪౧. కాశీ. ౭. ౯౭.

౨. చెదరఁగొట్టునది.

ఉ. సిగ్గునకుం బికావికలు చిత్తసమున్నతి పేరివార్తకున్, గగ్గులకాళ్లు శంకలకుఁ గన్కని యెగ్గులఁ బుట్టునల్కకున్, సగ్గిసముగ్గిసల్ నిలుపు సైరణకున్ గననీనియొత్తికో,ళ్లగ్గజయానకుం బతికి నయ్యె యథేష్టరహఃప్రసంగముల్. కవిక. ౩. ౨౨౯.

గగ్గులకాటఁగల్పు=నాశము చేయు, పాడు చేయు.

ఉ. డగ్గఱి యెవ్వఁడో కటకటా శివలింగము మీఁదిరత్నముల్,గగ్గులకాటఁగల్పి ములుకంపలు తీవలు వెట్టె నేఁడు...కాళ. ౨. ౧౧౦.

గగ్గులకాడులుగావించు=వధియించు.

సీ. గగ్గులకాడులుగావించె మురియించె...గీ... అనంగఁ బొందగు వధించె, ననుటకు సమాఖ్యలై...ఆం. భా. ౩. ౧౨౩.

గగ్గులు. వి. బ. నుతిచినకంకులు. (శ. ర.)

జః గగ్గులకాడు.

గగ్గెర. వి. ఒకానొక చెట్టు. (ఇది తెల్లగగ్గెర, నల్లగగ్గెర అని ద్వివిధము.)

గీ. దవనమును గగ్గెరయు బిల్వదళము లాది,యైన పూజార్హవస్తువు లపుడు దెచ్చి, వంతులకుఁ గొండపాడువుగా వైచుటయును. ఉ. రా. ౩. ౨౦౧.

గగ్గోలు. వి. ౧. క్షోభము, కలఁత; అల్లరి.

గీ. అప్రుడు గొందఱు మృగయు లయ్యడవిఁ దూఱి, ఘోరముగ నెల్లకడల గగ్గోలు గాఁగఁ, గూఁత లిడి చోఁపుటయు మృగకులము గలఁగి, బయలువెడలినఁ గాంచి యప్పార్థివుండు. రసిక. ౧. ౧౦౯.

గీ. గొల్లవాడల నెల్ల గగ్గోలు పుట్ట ... నీలా. ౩. ౫౫.

గీ. గొల్లగాఁ గూఁక లిడుచు గగ్గోలు సేసి, లేవకుండిన విసిగి యాలెంక లినుప,ద్రుడ్ల గుదియలఁ బిడికిళ్ల రోఁకళ్ళులను, మొత్తి ... అచ్చ. రా. యు. ౨౨౭.

౨. పరాక్రమము, శక్తి?

గీ. బేలుపోవనిపాలదిండ్ల నూలుకొనుచు, దీలుపడఁ గొట్టునట్టిగగ్గోలువాఁడ. ప్రబంధ. ౨౨౮. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

గగ్గోలుగ=౧. అధికముగా.

ఉ...గ,గ్గోలుగ నుప్పతిల్లె బిగుబ్బలపైఁ బులకాంకురావళుల్. గంధ. ౭౩.

౨. ఆకస్మికముగా?

క. ఈరీతి మెలఁగువారల,దారుల్ విని రాజుకొడుకు ధవళాఖ్యాకుం,డౌరా గగ్గోలుగ న,న్నారిపయిం బడుము నని ఘనం బగుప్రేమన్. శుక. ౨. ౨౧౫.

జః గగ్గోలుపడు.

గగ్గోలుప(వ)డు. అ. క్రి. (√ గగ్గోలు) ౧. క్షోభపడు, కలఁత నొందు.

(పురూరవుఁడు)గీ... ఏఁగెఁ జటులపటహ, ఘూర్ణితధ్వని దిశలు గగ్గోలుపడఁగ. కవిరా. ౩. ౧౮.

ద్వి. నే నొక్కరుండ నన్నిటఁ దోడొకరిఁ, గానక బెగడి నల్గడలు చూచుచును, బడలుచ గగ్గోలునడి మోసటిలుచు. విష్ణు. పూ. ౩. ఆ. (శ. ర.)

౨. అతిశయించు.

వ...నీలంపులిగ్గుల గగ్గోలుపడు సోనపాటిం గొఁగిలించిన పొగడగుంపులనట్టనడుమ...కువల. ౮. ౯౨.

గచ్చె=గ్రచ్చె. వి. (త. గళత్చి క. గజ్జిగె.) యక్షాక్షి వి.

ఆ. ఇచ్చవానియొద్ద నీనివాఁ డుండినఁ, జచ్చుఁగాని యీవి సాగనీఁడు, కల్పతరువుక్రింద గచ్చచె ట్టున్నట్లు... వేమన. ౨. ౭.

సీ. గచ్చ గ్ర చ్చనఁ జెల్వు గాంచుఁ గాచస్థాలి...ఆం. భా. ౨. ౮౯. (ఈయర్థము కాచస్థాలీశబ్దమునకు సంస్కృతనిఘంటువులలో లేదు.)

జః గచ్చకాయలు.

గచ్చెకాయలు. వి. బ. (√ గచ్చె) గచ్చకాయలాట, బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. గచ్చకాయలు కిఱ్ఱుగానుఁగ త్రిప్పట్లు, గుజ్జెక్కుడు మంటిగూండ్లు ... హంస. ౩. ౧౮౬.

గీ. గచ్చకాయలు దాఁగిలిమ్రుచ్చులాట, బంతి మెకమాట చిందఱపఱపులాట, లనెడు శైశవదుర్వ్యవృత్తి నధిగమించి. ప్రబంధ. ౬౧౩.

గచ్చె[1]. వి. (క. గచ్చు=గార.) ౧. బంగారము సున్నము మొదలగువానిపూఁత.

సీ. పసిఁడిగచ్చమర సోపానముల్ మూఁటఁదుం
గిల విశాలితయుఁ జిత్రితయునైన, సభ...
ఆము. ౪. ౫౭.

చ. ఇలఁ గలవస్తుసంతతులకెల్లను గచ్చిడుమాస్వ
భావపాటలరుచి కేమి వేఱ యొకడాలిఁ
కవచ్చునె లక్కనీటమమ్మలమిన దెంతయు
గ్ధ యిది యంచుఁ బదాబ్జము లంగుళీముఖం,
బుల నగునట్లు మించునఖముల్మెఱయన్ గొ
మరారు నింతికిన్. ఆము. ౫. ౩౪.

గీ. పచ్చవిలుకునినడయామునగచ్చుకోల, పూనిక
నవ్వేల్పుఁజిగురాకుఁబోఁడియు నల, మానిప
రమేశ్వరుని యాశ్రమంబుఁ జేరి. చంద్రా. 3.
౧౭౭. ప్రబంధ. ౭౮.

౨. గోడలోనగువానికి పూయుటకై యినుక
చేర్చి దంచినసున్నము, గార.

గీ. కాలగుణయుక్తి మింటిచక్కటికి నెగయ,
వాసవునిపట్టి పాడువుగా వైచి యాడు,గ
చ్చు చమరినదారుచక్రంపుబిళ్ల, వోలె నొ
య్యనఁ బ్రాచి లేఁబ్రొద్దు పొడిచె. మనుచ.
౫. ౪౦.

3. కాంతి.

(కృష్ణుఁ డను మేఘము) ఉ. క్రాలెడుపచ్చపట్టు
నునుగచ్చుల క్రొమ్మెఱుఁగై చలింప... హరి.
పూ. ౬. ౧౧౬. (శ. ర. పా.)

౪. కపటము.

వ... పెచ్చు మల్లాడియు గచ్చులుసేసియు హె
చ్చుకత్తులు దూసియు... ప్రబంధ. ౭౫౦.

గచ్చుగ=కపటముగ.

క. వచ్చి యిది యేమి చెలి యని, విచ్చలవిడి వీ
పుఁ జఱచి వెఱవకు మని లోఁ, జొచ్చిన భ
యమున నదరిన, గచ్చుగ నిట్లనియె గోపక
న్యక పతితోన్. హంస. ౨. ౧౨౪.

జ: గచ్చులాఁడి, గచ్చువిచ్చుగు.

గచ్చు[2]=గ్రచ్చు. విణ. గ్రస్తము, వర్ణలోపము
గాని పదలోపము గాని కలిగినది.)పదము వా
క్యము.)

ఆ. గచ్చు కౌతుక నాఁగ గ్రస్తాఖ్య విలసిల్లు.
ఆం. భా. ౧. ౧౧౭. (శ.ర.పా)

౨. బ. దంభములు, డాబులు.

సీ. గెలువని రాజుకు బలుగచ్చులును మెండు నెల
మి వంధ్యకు మైథునేచ్ఛ మెండు. వేణు. ౧౩.

జ: గచ్చువడు.

గచ్చులాఁడి. విణ. (గచ్చు[1]లు + ఆఁడి) మాయలాఁ
డియగు స్త్రీ; స్త్రీ.

వ... మందరంబుఁ దెచ్చి పాతిపాతి సముద్రం
బుఁ ద్రచ్చి చేఁజొచ్చినయమృతంబు గచ్చు
లాఁడికి మెచ్చి చూఱవుచ్చి వియచ్చరులకు
నోగిరం బిచ్చి తమ్ముఁ గట్టఁ ద్రాళ్లు తామే
తెచ్చికొని రనువారును...లక్ష్మీ. ౨. ౭౬.

ఉ...ఇటు వచ్చినయచ్చరగచ్చులాండ్రలో, నే
రుచిరాంగి చక్కనిది ... అహ. ౧. ౭౨.

గచ్చువడు. అ. క్రి. (√గచ్చు[2]) లోపించు?

క. చొచ్చి శివదివ్యలింగముఁ, గ్రుచ్చి బిగియ నం
టఁ బొదివికొని తనవెంటన్, వచ్చుజముఁ ద
లఁచి తాలిమి, గచ్చువడఁగ నతఁడు భీతగతి
నిట్లనియెన్. శివలీలావిలాసము. ౨.

గచ్చువిచ్చుగు. అ. క్రి. (గచ్చు[1] + విచ్చు + అ
గు) కార్యము వికలమగు; వికలమగు.

గీ. ఆఱుమూఁడయ్యె గచ్చువిచ్చయ్యె ననఁగ, బె
డిసె బుసిపోయె ననఁగను జెడియె ననఁగ, నా
ఖ్యలగుఁ గార్యవైకల్యమయ్యె ననుటకు...
ఆం. శే. ౯.

గీ. అటుల జయభేరికారవం బతిశయింపఁ, జెలఁ
గి చనుదెంచునతనికోల్తలకుఁ గాక, బెదరి బె
దరి కలంగి కన్ జెదరి తొలఁగి, గచ్చువిచ్చ
య్యెఁ బారశీకవ్రజంబు. కృష్ణ. 3. ౩౯.

గచ్ఛత్. సం. శత్ర. పోవుచున్న.

గజే. విణ. (సం. గజః) పెద్ద. (దీనికి వృత్తియందే ప్రయోగము కలదు. చూ. గజనిమ్మ)

జ: గజదండ, గజదొంగ, గజనిమ్మ, గజయీఁత.

గజకందము. సం. వి. అ. పుం. హస్తికందము, ఒక జాతిదుంపకూ.

గజకర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఓషధివిశేషము. (వాచ)

గజేగజే. వి. వడఁకుటయం దగుఅనుకరణము.

ద్వి. కడు భయంబున వాఁడు గజగజ మేను,వడఁక సైన్యంబున వాసవు కెరఁగి. నవనాధ. 3. ౨౨౬ పా. ౧౭ పం.

గజగామిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఏనుఁగువలె నడచు స్త్రీ; స్త్రీ.

గజచ్ఛాయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పుణ్యకాలవిశేషము, శ్రాద్ధోచిత మగుసూర్యగ్రహణకాలము.

శ్లో. సైంహికేయో యదా భానుం గ్రసతే పర్వసంధిషు,గజచ్ఛాయా తు సా ప్రోక్తా తత్ర శ్రాద్ధం ప్రకల్పయేత్. (కల్ప.)

౨.ఏనుఁగుయొక్క ఛాయ.

గజచ్ఛాయము. సం. వి. అ. న. ఏనుఁగుయొక్క ఛాయ. పుం. మహిషము, దున్నపోతు.

గజత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గజసమూహము.

గజేదండ. వి. (గజ+దండ) మల్లవిద్యావిశేషము, పదిరెండుదండలలో నొకటి.

వ...అవ్వీరుఁడు సమదండ గజదండ కుక్కుటపు దండ మొదలుగాఁ గల పదిరెండుదండలయ ఖండపాండిత్యంబు దెలిసి...హంస. ౧. ౨౦౬. మల్లుపు. 3. ౬౯.

గజదంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧.ఏనుఁగుదంతము. ౨. బట్టలు మొదలగునవి ఉంచుటకు గోడకు కొట్టినకొయ్య. (వాచ.)

గజేదొంగ. వి. (గజ+దొంగ) పెద్దదొంగ, గొప్ప దొంగ. (బ్రౌ, వా.)

గజనిమీలనము. సం. వి.అ.న.-ఏనుఁగువలె కన్నులు మూసికొనుట-౧. చూచియు చూడనట్లుండుట. ౨. కపటము, వంచన.

గజనిమీలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గజనిమీలనము.

గజేనిమ్మ. వి. (గజ+నిమ్మ-క. గజనింబ) లకుచము, పెద్దనిమ్మకూ.

గీ. నిమ్మ యం చనఁగా జంభలమ్ము దోఁచు,నదియె గొప్పైన గజనిమ్మ యనఁగఁ దగును. ఆం. భా. ౨. ౪౨.

రగడ. నెలకొనుచుఁ బ్రబలుగజనిమ్మలను నిమ్మలను. భాను. ౨. ౬౮.

గజపతిలాగీలు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

వ...కాఱుసంపెఁగలు కందర్పభోగులు గజపతిలాగీలు బొందడీలు... అనునూటవాలుగుఁగులపైరులచేరుడుబియ్యంపువట్టిపసాదంబులు.. ప్రబంధ. ౧౧౨.

గజపిప్పలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పిప్పలీభేదముకూ.

గజపుటము. సం. వి. అ. పుం. పుటము వేయుటకై గజములోఁతు త్రవ్వినగోయి. (వాచ)

గజబంధని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఏనుఁగుసాల.

గజబంధిని. సం=గజబంధని.

గజభక్ష్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-ఏనుఁగులు తినఁదగినది-సల్లకి, అందుగ కూ.

గజమాచలము. సం=కరిమాచలము. (కల్ప)

గజేము. వి. (సం. గజః. హిం.గజ్) ఇనుపసలాక, ఇనుపయీఁచ; తుపాకిలో మందు దట్టించెడి యినుపసలాక. (వా)

గజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగు. (భద్రము, మంద్రము మృగము అని గజజాతులు మూఁడు. త్రివిధగజములకును మానభేదముచే అరాళము, అత్యరాళము, మధ్యము, కనిష్ఠము, వామనము

అని నామములు గలవు. మఱియు పిష్టకము, వ్యాళము, పూతనము, మాతృకము, మాయుకము, పంచమంగళము మున్నగు గజభేదము లనేకములు కలవు. గజముయొక్క శిరఃపిండములు కుంభములు. కుంభముల క్రిందిచోటు ఆరత్నము. కుంభముల నడిమిచోటు విదువు. చెక్కిలి కటము. నొసలు అవగ్రహము. కనుగ్రుడ్డు ఈషిక. కడగంటిచోటు నిర్యాణము. కర్ణమూలము చూళిక. దంతమూలము కరీరిక. దంతమధ్యము శంఖము. అడ్డముగా విసరఁబడినకొమ్ముదెబ్బ పరిణామము. నొసటిబుడిపి వాతకుంభము. వాతకుంభము క్రిందిచోటు వాహిత్థము. వాహిత్థము క్రిందికొమ్ములలోపలిచోటు ప్రతిమానము. తొండము శుండ. తొండముచివరకర్ణిక. తొండమున వచ్చుతుంపురు వమథువు. ముఖమునందలిబొట్ల(=పొడల)గుంపు పద్మకము. మూఁపు ఆసనము. మేఢ్రము కకుదము. మోఁకాలు ప్రోహము. మోఁకాలిక్రిందిచోటు సందానము. పిక్కకుముందుచోటు అయస్కారము. ప్రక్కచోటు పక్షభాగము. ముందఱిచోటు దంతభాగము. ముందటికాళ్లపిక్కలు మొదలుగాఁగలచోటు గాత్రము. వెనుకటికాళ్లపిక్కలు మొదలుగాఁ గలచోటు అపరము. మెడను గట్టెడు గొలుసు కలాపకము. కాళ్లఁ గట్టెడుగొలుసు త్రిపది. నడుమునఁ గట్టెడుమోకు వరత్ర. దీనిని అయితముసేయునపుడు మెడను గట్టెకుత్రాడు సజ్జన. వీపుమీఁదఁ బఱచుకంబళము విధానము. గంత శారి. ఇది నీళ్ల మునుఁగుట నిర్వాణము. దీనిఅలంకారము శృంగారము. దీనినిఁ బట్టుటకు త్రవ్వెడుపల్లము అవపాతము. దీనికిఁ గలిగెడు పిత్తజ్వరము పాకలము. మదము దానాదికము.) ౨. ఎనిమిది అనుసంఖ్య. 3. మూఁడడుగులపరిమాణము, ముప్పదియాఱంగుళములు. (శ్లో. సాధారణనరాఙ్గుళ్యా త్రింశదఙ్గుళకో గజః. అనువాక్యము ననుసరించి ముప్పదియంగుళములు.)

గజమోటనము. సం. వి.అ. పుం-ఏనుఁగును హింసించునది-సింహము. (విల్యమ్సు.)

గజయాన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఏనుఁగునడకవంటినడక గలస్త్రీ; స్త్రీ.

గజేయీఁత. వి. (గజ+ఈఁత) గొప్పయీఁత. (వా.)

గజరిపువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. సింహము, ఏనుఁగుగొంగ. ౨. గజాసురశత్రువు, శివుఁడు.

గజేరుగజేరులువోవు. అ. క్రి. (గజరుగజరులు+పోవు) పులకరించు.

క. జవరా లగుకాపాలిని,కవుఁగిటఁ దన మేను గజరుగజరులువోఁగా, నవిరళసుఖమున హృదయం,బివతాళింపంగ బొద్ధుఁ డిట్లని పలికెన్. ప్రబోధ. 3. ౪౬.

(భిక్షుః-సానందం పరిష్వజ్య రోమాంచమభినీయ జనాంతికం. అహో సుఖస్పర్శా కాపాలినీ. సం. ప్రబోధ. 3.)

గజసాహ్వయము. సం=గజాహ్వయము.

గజాజీవుఁడు. సం. వి. అ. పుం-ఏనుఁగువలన బ్రతుకువాఁడు-మావంతుఁడు, మావటీఁడు.

గజాననుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వినాయకుఁడు, ఏనుఁగుమోముసామి.

గజాశనము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వత్థము శ. న. తామరవేరు.

గజాహ్వ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గజపిప్పలి శ. ౨. హస్తినాపురి.

గజాహ్వము. సం=గజాహ్వయము.

గజాహ్వయము. సం. వి. అ. న. హస్తినాపురము.

గజిబిజి. వి. ౧. క్షోభము, కలఁత, కలవరము.

చ. గజిబిజి లేక యుబ్బక యఖండితశౌర్యమునస్త్రవీర్యమున్,భుజబలమును బొగడ్త వడ... భార. భీష్మ. ౨. 33.

క... నిత్యమును హరిన్,గజిబిజి లేక తలంచిన,నుజనులకును నతనియందుఁ జొరఁగా వచ్చున్.

భాగ. ౧౨. ౯. (ఇట మనశ్చలనము అని భావము.)

క. గజదైత్యుఁ డివ్విధంబున, గజిబిజి సేయంగఁ గాశికానగరమునం, బ్రజనితభయకంపమునం, బ్రజ తామరపాకునీళ్లభంగిఁ దలంకెన్. కాశీ. ౭. ౧౯౬. (శ.ర.పా.) భార. ద్రో. ౪. ౨౮౯.

౨. తమకము; ఉద్రేకము.

వ... పరదేశం బాపోశనంబుగొనం దమకించుత నబలంబుగజిబిజి యుడిపికొని గోగణంబుల యగపా టూహించి... భార. విరా. ౩. ౧౩౧.

ద్వి. మంగళశివకథామహితసంగప్ర,సంగతి గాన్నివాసరములు సలిపి, కల్యాణమున కభిగమనంబుసేయఁ, గల్యాణమున భక్తిగజిబిజి పుట్టె. పండితా. మహిమ. ౧౦౧ పా.

౩. అల్లరి.

క. అజుఁ డరుగుదెంచి గురునిన్, రజనీకరుఁ గాంచి యిట్టిరచ్చలు గలవే, గజిబిజి వల దని తారా, గజయానం జేరఁబోయి గ్రక్కునఁ బలికెన్. శశాం. ౫. ౧౨౯.

గీ. పొదువు పోనీక పట్టుము భూమిదేవ, వర్య యనుకొంచు వచ్చి కవాటముగడె, యెడపినంతనె తద్భర్త యింతితోడ, నెవ్వఁ డీతండు గజిబిజి యేమి యనుచు. హంస. ౫. ౨౪౨.

౪. సందడి, ప్రాణిసమూహధ్వని.

సీ. కామాదిఖగములగజిబిజు లడఁగ దేహాభిమానాదిత్యుఁ డస్తమింప. సీతారా. ౧. ౧౪౯.

వ... తదుగ్రతకుం గాక చీకాకుపడు ప్రజలగజిబిజు లాలించుచు గౌడపతి ... కళా. ౮. ౯౩.

వ. అత్యవసరంబునఁ గళాపూర్ణుఁడు తదాగమనంబున కెదురుచూచుచుండి వారిగజిబిజి కొంతచేరువను వినంబడిన...కళా. ౯. ౧౨౦.

౫. మ్లానత, వాడుట.

క. భుజగర్వ మడఁగఁ జుట్టిన, భుజగాస్త్రము లిట్టు నట్టుఁ బొరలంబడినన్, గజిబిజి లేదు మొగంబున, మఱ బాపురె వీనిఁ బోల మగలుం గలరే. ఉ. హరి. ౫. ౨౯౦.

౬. పీడ, బాధ.

చ... ఖేరజపులతాంతబాణుఁడు కరస్థితపల్లవఖడ్గధారచే, గజిబిజి చేసెనేని మఱి కార్యము దప్పు నటంచు గొబ్బునన్. రాజ. చ. ౩. ౮౩.

విణ. ౧. కలవర మొందినవాఁడు; కలవర మొందినది.

క... చాలఁ గలకలపడుచున్, గజిబిజియైరి సభాస్థలిఁ, బ్రజ లెల్లను బొట్టివడుగుఁ బాఁపనిరాకన్. భాగ. ౮. ౫౩౪.

వ. అని తెగువం బలికిన నమ్ముసుపగజగజ వడంకి గజిబిజియై యంతరంగంబున నిట్లని చింతింపం దొడంగె. సురా. ౮౮.

౨. పోయినది.

క. పొలఁతుక నిజదయితునకై, కలమానధనంబు చాల గజిబిజి గాఁ దా, నిలువడియును గులగతియును, దలఁపమియు త్రపావినాశదశ యనఁ బరఁగున్. కావ్యా. ౨. ౯౬.

౩. నలఁగినది.

సీ. ఈగుబ్బలిఁకమీఁద నాగోటికొనధాటి గదిసిన గజిబిజి గాక యున్నె. కువల. ౩. ౫౪.

జ: గజిబిజించు, గజిబిజిపడు.

గజిబిజించు. అ. క్రి. (√ గజిబిజి.) ౧. కలవరపడు, కలఁతపడు.

వ. అట్టియెడఁ దదీయసైన్యంబు గజిబిజించిన. ఉ. హరి. ౩. ౯౮.

౨. గడబడచేయు.

ద్వి. చనుదెంచి ముష్టికచాణూరముఖ్యు, లెనయు రంగస్థల మెల్లఁ దారగుచు, భుజ మప్పళించుచుఁ బోరి విజృంభించి, గజిబిజింపుచు నం

డఁగా నంతలోన. ద్వి.భాగ. 3. ౫౧ పా.

గజిబిజిపడు. అ. క్రి. (గజిబిజి + పడు) కలఁత నొందు.

క. గుజగుజలువోవువారును, గజిబిజిపడువారుఁ జాలఁ గలకలపడుచున్, గజిబిజి యైరి సభాస్థలిఁ, బ్రజ లెల్లను బొట్టిపడుగుఁబాఁపనిరాకన్. భాగ. ౭. ౨౩౪.

గజ్జె. వి. తొడసందు, వంక్షణము.

సీ. గజ్జ నాఁ దనరు వంక్షణము...ఆం. భా. ౨. ౧౩౬.

(హనుమంతుఁడు) క. జలనిధులు జానుదఘ్నం, బులు గాఁ గులగిరులు గజ్జపాడువులు గాఁ దా, రలు దలపువ్వులు గా దిక్కులు కడవం బెరిఁగెఁ గనకకుధరముభంగిన్. భా. రా. సుం. ౩౦౭.

జ: గజ్జదుముకు.

గజ్జదుముకు. వి. (గజ్జ+దుముకు) మల్లవిద్యావిశేషము. (ఇది లోగజ్జదుముకు, వెలిగజ్జదుముకు-అని ద్వివిధము)

వ... లో వెలిచూరణగజ్జదుముకునఱుకు లనునఱుకులును...మల్లుపు 3. ౬౯.

వ. ... లో వెలిగజ్జదుముకుమారణనఱుకు మొదలైనయిరువగలనఱుకులు... ప్రబంధ. ౭౭.

గజ్జి. వి. (సం. కచ్ఛూః) కచ్చువు, లీఁటకుఱుపు.

సీ...గజ్జి, చిడుము నా ఖర్జువు చెలఁగును...ఆం. భా. ౨. ౧౭౯.

గజ్జియ(జ్జె). వి. క్షుద్రఘంటావిశేషము, ఒకవిధ మగుచిఱుగంట.

ద్వి. చెందమ్మిరేకులఁ జెనకుపాదములఁ, జెందినపసిఁడిగజ్జియలు నందియలు. ద్వి. పరమ. ౧. ౩౪ పా.

ద్వి. అంత నొయ్యన దోఁగియాడంగ నేర్చె,నంత బంగరుగజ్జియలును...ద్వి. పరమ. ౨. ౩౭౭.

ఉ.చక్కసితంద్రి పాదజలజంబుల గజ్జెలు మ్రోయ మందుమా,చక్కనటింతు విప్పు డొకసారి యఁు నాడవు...ఉ. రా. ౧. ౧౯౪.

సీ...బురజ చిఱుగంట మువ్వ గజ్జె యన క్షుద్ర, ఘంటావిశేషముల్ గన్పట్టుచుండును...ఆం. భా. ౨. ౧౫౧.

జ: గజ్జెగొలుసు.

గజ్జో. వి. మదము.

గజ్జుపట్టు=మదించు; అధిక మగు.

ద్వి. కర్మజాడ్యము మాని గావింతురేని, మర్మంబుఁ జెప్పెద మఖ మొనర్చుటకు, గజ్జుపట్టిన యహంకారంబు పసువు, రజ్జువు వాయుపూరకమె యూపంబు,మనసు జ్ఞానమె యగ్ని... ప్రభు. ౪. ౧౩౨ పా. ౧౯ పం.

గజ్జుఱేఁగు=మదించు.

(శరదృతువర్ణనము) గీ. ఎల్లు శోభిల్లె మంకెన లుల్లసిల్లె, కాలకంధరవాహంబు గజ్జుఱేఁగె. పాండు. ౪. ౩౭.

జ: గజ్జులాఁడు.

గజ్జూరము. వి. (సం. ఖర్జూరః) ఖర్జూరముకి.(శ.ర.)

గజ్జెలాఁడు. విశ. (గజ్జులు+ఆఁడు)గర్వి, మదించినవాఁడు.

వ అని యజ్జనుండు పల్కిన నాగజ్జులాఁడు మోఅకంబున మొగ మడ్డంబు గదల్చి...హర. ౭. ౬౧.

గజ్జెగొలుసు. వి. (గజ్జె+గొలుసు) స్త్రీపాదాభరణవిశేషము, పాఁజేబులు. (శ. ర.)

గటక. వి. ౧. పిండితోఁ జేసినజావ, అంబలి. (శ. ర, బ్రా.) ౨. లేపనార్థము నూనె యుడికించినపిండి. (చి. ని, బ్రా.)

గట్ట. వి. (సం. ఘట్టనా) సిద్దనోటికి వేసి గట్టించెడు బిరడ. (శ. ర.)

గట్టన. వి. (సం. ఘట్టనా) గట్టించుట. (శ.ర,వా.)

గట్టము. విణ. గట్టిది.

చ. పరువు లిడంగ నాత్మఖురపాతములం గనకా
ద్రి చెంగటం, గర మపరంజిరామెరనుగట్ట
పునేలలు చూర్ణితంబులై, ఖురళికలట్లయాట
బలఘోటకకోటికి నేదదేఱఁగాఁ, బొరలుట క
య్యెడం వెదకఁబో వలదయ్యె రజఃప్రదేశ
ముల్. కవిక. ౨. ౧౦౦.

గట్టి. విణ. (క. గట్టి) ౧. కర్కశము, కఠినము; దృ
ఢము.

సీ. కఠినిమ విల్కాలకొల్కి గబ్బిగుబ్బలగట్టితన మె
ఱింగినయురస్థలము మెఱయ. దశా. ౫. ౪౬.

గీ. బుద్ధ నీగట్టిహృదయసంపుటముఁ దాఁకి, కుంఠి
తము లయ్యె మరునంపకోల లెల్ల. నైష. ౭.
౧౩౯.

గీ. గట్టి కటికి యనంగఁ గన్పట్టు దృఢము. ఆం.
భా. ౩. ౨౩.

౨. బిగు వైనది, సడలనిది.

క. అని పొగడుచు నొయ్యారపు, టనువున జడ
లల్లి జిలుఁగు లగుపయ్యెదలం, జనుకట్లు గట్టి
గట్టిగ,ననిమిషకాంతలు లతాంతహరణోత్సు
కలై. మనుచ. ౩. ౭౩.

౩. గుల్లకానిది; తఱచైనది, దట్టమైనది.

గీ...గట్టివరహా...శుక. ౩. ౫౦.

సీ...గట్టికమ్మిదుప్పటి...శుక. ౨. ౨౪౧.

౪. అధికము.

గీ. అట్టి శ్రీపర్వతము చూచినట్టివారు,గట్టిపుణ్యం
బు చేసినయట్టివారు. విక్ర. ౧. ౧౯౭.

౫. నిశ్చితము, నిజము.

ఆ. ఇతనికడుపు వ్రచ్చి యిందెప్డు రత్నంబుఁ,
గాంచి లేని తనదుకడుపు వ్రత్తు,రుఱక చంపి
పోదు రూరక విడువరు, కడుపు వ్రచ్చు టె
ట్లు గట్టితనకు. కేయూర. ౩. ౩౩౧.

౬. దిట్ట.

సీ. వేదశాస్త్రంబులు వెదకి కానఁగ లేనిగట్టి ప్రే
తలత్రోలఁ గట్టువడియె. భాగ. ౧౦ఉ.౬౯౦.

వి. ౧. గట్టితనము, దృఢత్వము.

ఉదా: ఇనుపపెట్టెయొక్క గట్టి కఱ్ఱపెట్టెకు రా
దు.

౨. పొల్లు కానిగింజ.

(బలరామునిమాటలు) గీ. మాగధాధమ బహుధా
న్యమర్దనమున, కేను రోఁకలి గైకొంటి నిది
నిజంబె, యింక మీలోన గట్టి పొల్లేరుపఱ
చి, చెరుగఁ జక్రంబె చాలదె శ్రీహరికి. ద
శా. ౯. ౫౦.

౩. శౌర్యము.

ఉ. ముందర రాజుఁ బుచ్చి బలముల్ గలయం
బడి గోవ్రజంబులన్, దందడి వెట్టుకొనఁ బి
ఱుఁదన్ నడిపింపఁగఁ బంచి గట్టిమై, నంద
ఱు నింతకున్ వెనుకరై మొన లేర్చి చనంగ
...భార. విరా. ౪. ౧౭౪.

సీ... కడిమి యుక్కు కఱకు గట్టి కడిఁది. గీ.
నాఁగ శౌర్యాభిధానంబు గాఁగఁ జెలఁగు.
ఆం. భా. ౨. ౨౨౧.

౪. ధృతి, ధైర్యము.

గీ...ఉదుటు గట్టి, దిట్ట మురిది బిరుదు నాఁగ
ధృతికిఁ బేళ్లు. ఆ. సం. మాన. ౫౩.

౫. కణిక.

సీ.హరిహర బ్రహ్మమహానుభావంబు లొక్కటిగాఁ
గఁ గరఁగినగట్టి యనఁగ. భార. విరా. ౨.
౨౪౧. (ప్రాఁతప్రతి, చి. ని. పా)

౬. బాలురు వ్రాసికొనువ్రానిపలకలమీఁద బొగ్గు
పొడి పసరు కలిపి పూయుపూఁత.

ఉ. దేవి తమోమషీరసము తేటఁ బొసంగఁగ గట్టి
వెట్టియుం,కావళి వ్రాయఁగాఁ దొడఁగె నబ్జ
రసంపుటకాంతరంబునన్, బూవిలుకానిశౌ
ర్యగుణముల్ హరిణాంకుఁడు ముత్తియంపుఁబ
లం, దావడముల్ రచించినవిధంబున నక్ష
టికాముఖంబులన్. నైష. ౭. ౧౭౦. (నేను.

పా- ప్రాంత ప్రతులపాఠమునుబట్టియు కట్టించు అనుగుంటూరుమండలము వాడుకనుబట్టియు'కట్టి వెట్టు'గా గ్రహించి కట్టించు అనునర్థము చెప్పుటమంచిదని తోఁచెడిని. కట్టించు=బొగ్గుపొడి పసరు మొదలగువానిచేత-పలకకు-పూయుపూఁత. గుంటూరువాడుక.)

గట్టిగ(గా)=౧. కఠినముగా.

ఉ. గట్టిగ నుండుకొండలును...నీలా. ౨. ౨౩.

౨. శ్రద్ధతో, సావధానముగా.

క. అటు లేనియుఁ జెప్పెద నీ, పాటిపాటితలపోఁ
త లెల్లఁ బోవ నడువుమా, రట ముదుగు నెమ్మ
నము నొక్కటెగా నొనరించి గట్టిగా వినుమ
ధిపా. పాండు. ౫. ౫౦.

౩. పూర్ణముగా.

క. ఇట్టిదినంబులు నుప్పది, నెట్టన పద్మజున కొ
క్క నెల యట్టినెలల్, గట్టిగఁ బండ్రెండగు
నమ, యట్టిసమలు నూఱు బ్రహ్మాయాయుస్సు
సుమీ. వి. పు. ౧. ౭౧.

౪. స్పష్టముగా.

ఉ...వంశ మెల్లఁ బూ,తమ్మగు నీదుచర్య నని ధా
తపడంతియె యానతిచ్చె స్వ,ప్నమ్మున వచ్చి
తావకగుణంబులు చూచినయట్లు గట్టిగన్. క
ళా. ౪. ౧౭౬.

క. చిట్టుములు పుట్టెఁ దాఁ గను, పట్టికి నిటమీఁద
ధర్మపథమున నిటులం,బుట్టెడు నరుచి యటం
చున్, గట్టిగ జనములకుఁ దెల్పుకై వడి దిలి
కిన్. దశా. ౩. ౧౦౬.

౫. బాగుగా అనునట్లు.

సీ. హీరకుట్టిమభూము లినుకనేల లటంచు గట్టి
గా నడుగులు పెట్ట వెఱచు. దశా. ౧. ౨౭౨.

౬. నిశ్చితముగ.

క. అట్టియుపాయము నీకుం, దట్టిన నృపుపొందు
మాట దలఁపుము లేదా, గట్టిగ నీమగఁ డెటేఁ
గిన, యట్టయినను సిగ్గుపాటు లొఁగద చెలి
యా. హంస. ౨. ౧౨౭.

౭. నిశ్చలముగ, కదలకుండఁగ.

క. తగ మేహనంబుపై సవ్యగుల్ఫ మిడి దానిపైఁ
దదన్యం బిడి గట్టిగఁ గూర్చుండుట యొగి,
వ్యగుణా మోక్షాసనాఖ్యమై పెంపొందున్.
కళా. ౫. ౧౫౭.

౮. రూఢము.

ఉదా: పద్యము గట్టిగా రాలేదు.

౯. బిగ్గరగా.

ఉదా: గట్టిగా మాటలాడినఁ గాని నాకు వినఁబడదు.

గట్టివైసుది=ప్రౌఢ.

గీ...గట్టివైసుదియఁ బ్రోడ యనఁగఁ దనుఁ బ్రౌఢ.
సాం. ని. మాన. ౧౩.

గట్టివాఁడు=దిట్ట, సమర్థుఁడు. (మహత్వమహావర్థకరూపము 'గట్టిది')

ఆ. గట్టివాఁడ వగుటఁ గార్ముకనిపుణత, గలుగుట
శరవిద్య ఘనుఁడ వగుట, ధైర్యశాలి వగుట
శౌర్యధురీణుఁడ, వగుట నిన్నెఱుంగనయ్యె
నేను. రామయామాత్యకృతగయోపాఖ్యాన
ము. ౨ ఆ.

ఉదా: వాఁడు గణితశాస్త్రములోఁ జాల గట్టివాఁడు.

జ: గట్టిపాఱు, గట్టిప, గట్టివా, గట్టివాతనము, గట్టివాయి.

గట్టించు. స. క్రి. (√ గట్టి? క. గట్టిసు.) గట్టన చేయు.

సీ. గందపుఁబొడి వైచి గట్టించి యందుపై నెల
రాలఁ గట్టిన నెలవునందు. యయా. ౫. ౯౭.

గట్టినబోది. వి. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. చిడుగు డువ్వలపోటి చెండు గట్టినబోది యల్లి
యుప్పనఁబట్టె లప్పళాలు. కాళ. 3. 33.
ప్రబంధ. ౬౧౩.

గట్టిపాఱు. అ. క్రి. (గట్టి+పాఱు) గట్టిపడు, జెదరుతీఱు.

గీ. వాఁడు నానాఁటి కభివృద్ధి వఱలఁ బెరిఁగి, కాకలను దేటి గడి మీటి గట్టిపాటి, రాలు గాయతనాన బేరజపుదారి, నారి తేటియు బలుగుంటమారి యయ్యె. హంస. ౫. ౧౧౦.

గట్టిల్లు. అ. క్రి. (సం. ఘట్) సమకూడు, సంభవించు, ఘటిల్లు.

ద్వి. సెట్టికిఁ గర్తంబు తిట్టు దేవరకు, గట్టిల్లె నింతియ కావున మఱియు, భక్తుని మ్రింగినపచ్చిరక్కసుఁడు, భక్తుని జంపఁ బాల్పడుచునఁగాఁడు. బస. పు. ౭. ౭౮౩ పం. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

గట్టివ=గట్టివా.

విశ. (ధూర్తుఁడు.)

ఉ. గట్టిచేతలం బసలుఁ గల్లతనంబులు నీవు పుట్టఁగాఁ, బుట్టినవి... పారి. ౧. ౧౨౭.

గట్టివా. విశ. (గట్టి+వా) ౧. మాటకారి.

(కార్తవీర్యార్జునిక్రీడావర్ణనము)

గీ. గట్టివా యొక్కఁడై సహస్రకరునిమీఁదఁ, దఱిమి గాకొఁనుశైవాలకేశము నించి, తలఁప నిది యొక్కటియె యయుక్తం బటంచు, విభుఁడు చిఱునవ్వు నవ్వ నవ్వించె సఖుల. ఉ. రా. ౩. ౨౧౫.

౨. కఠిన మైనవాక్కు గలది, పరుష మైనవాక్కు గలది; ధూర్తురాలు; దుష్టురాలు.

గీ. తవిలి పలుమఱుఁ జెవులు చీఁదఱగొనంగ, బిట్టు మొరసెడు వస త్రాగినట్టు లిట్టి, గట్టివాజాడ లెట్టుగాఁ బట్టుపడియె, బెట్టుగా నిన్ను వెసఁ జెఱఁ బెట్టియుఁడను. నీలా. ౩. ౭౯.

మ... లోఁ దాల్మి యాడనిఁబాడం బులకాంతరంబు లొనకూడం గట్టివాయింతి వేఁచని యవ్వాకిటి కడ్డమై నిలిచి కాంక్షం బట్టఁగాఁ బోయినన్. సారంగ. ౨. ౯౩.

చ. ఉడుగక బుత్తి ముత్తులిడ నోపి యొడళ్లఱిలేక యుండఁ గాఁ, గడు నెదలోఁ దలంచుకొని గాటపుమక్కువఁ బ్రోదిసేయున, య్యొడయునిఁ బాసి యాగడపుటోజలఁ ద్రిమ్మరునట్టి గట్టివా, పడఁతుక యెయ్యెడన్ దలఁచఁ బాసిన వెండ్రుక గాదె యెన్నఁగన్. అచ్చ. రా. ౪ యో. ౭౨.

౩. దుష్టుఁడు.

దండకము... కన్నతొల్బొల్బ్బట్టైనిం బట్టి యిట్టట్టుగా బిట్టు దట్టింపుచుం జెట్టలుం బెట్టుబల్గట్టివారక్కసు న్వెక్కసం బైనపేరుక్కులోనుక్కుఁ గంబంబునం బుట్టి గిట్టింపవా... అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧.

౪. దిట్టఁడు.

సీ. పెనుఁబాఁపపేరు వేసినగట్టివా కుంభిదైత్యవరోధ వైధవ్యదాయి. వరాహ. ౬. ౪౯.

వి. ధూర్తస్త్రీ, గట్టివాయి.

సీ. గట్టివా జంత జాఁగ గయ్యాళి యనఁగను ధూర్తయోషాభిధ దోఁచుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౧౭.

గట్టివాతనము. వి. (గట్టివా+తనము) గయ్యాళితనము, ధార్త్యము.

వ. వెంట వెంట వచ్చునిజచ్ఛాయలంగని లేమ్మనంత నంతఁ జూపెట్టుక వచ్చుకొంటనిలేమ్మికంటు లని యప్పట్టున గట్టివాతనంబులు గనుపట్టఁ దమనేరమి వారిపై నారోపించి ... చంద్రా. ౫. ౬౩.

గట్టివాయి=గట్టివా.

వి. (ధూర్తస్త్రీ, గయ్యాళి.)

క. వంచాడించక తాలిమి, డించక బిగు వెదలి దల్లడించక మదిలో, నించుక యైనను దాఁక లి, యించక యాగట్టివాయి యిట్లని పలికెన్. సారంగ. ౩. ౨౦౬.

సీ. గట్టివాయి యనంగ గయ్యాళి యన జాఁగ యు

న ధూర్త సతికిఁ నాహ్వాయము లమరు. ఆం. సం. మాన. ర. సాం. ని. మాన. ౫.

గట్టివాలు. వి. ('గట్టువాలు' అని శ. ర. కాని భారతాదులపెక్కు ప్రతులపాఠమును బట్టియు, కన్నడమును బట్టియు 'గట్టివాలు' అని గ్రహింపఁబడినది-క. గట్టి=పరిమళ ద్రవ్యములయొండ. వల్తి-స్త్రీప్రత్యయము. గట్టివల్తి=సైరంధ్రి, గంధకారిక.) సైరంధ్రీజాతిస్త్రీ, పరులయింట నుండి గంధపుష్పములచే నలంకరించుస్వతంత్ర స్త్రీ; గంధపుష్పాదుల నమ్ముస్త్రీ.

ఆ. ఏను గట్టివాలు వాన నా కెవ్వరు, కడుపుకూడు వెట్టి కట్టఁ జీర, యిచ్చి సాకతమున నేలుదు రట్టివా, రలకుఁ బనులు నేసి మెలఁగుబుద్ధి.

క. వచ్చితి ... భార. విరా. ౧. ౭౮, ౭౯

సీ. గట్టివా లై లక్ష్మి గైసేయుచున్నది చేరి యంతఃపురస్త్రీజనముల. కాశీ. ౭. ౫౭.

(కుబ్జ అనినమాట) మ. కలపం బెవ్వరు గూర్చి తెచ్చినను నిక్కం బొల్లఁ డెల్లప్పుడున్, జలకంబాడి మదాగమంబ మదిలోన న్వార్చుఁ గంసుండు రా, జెలమిన్ మెచ్చినగట్టివా లిది యనన్ హృద్యక్రియావిక్యఁ జేశలనై యుండుదు ...హరి. పూ. ౯. ౭౪. కాశీ. ౨. ౧౪౬.

గీ. ఏకజాతిసుమంబు లనేకజాతి, కలితసుమనః కదంబమ్ముగా నొనర్చి, వలచి తరితీపు పుట్టించి పిలుతు రర్థి, గట్టివాలుపడంతు లప్పట్టనమున. తపతీ. ౧. ౬౧.

చ. దల మగుచంద్రఖండములు దారలు సాంకవ మొప్పపాణిపాటల మగుదంతపుంగరవటంబు శశాంకుఁడు గుంపుమైనచీ, గలజిగి కెంపుగా బయటిరథ్యల నొప్పదు రిందుకాంత వేదులప యి సంధ్యయే బహుతఁ దోఁచె నన స్ఫురి గట్టివాల్సతుల్. ఆము. ౨. ౨౩. చంద్రా. ౧. ౩౬.

గట్టు. వి. ౧. పర్వతము.

ఆ. గాడ్పువేల్పుపట్టి గ ట్టెక్కి యుక్కనఁ, జూచె నూటి నేటి జోటిమగని, భావిసేతు వచ్చు పడ లంకకడమను, నూత్ర పట్టుమాడ్కిఁ జూడ్కి వెలుఁగ. రామా. ౬. ౯౨.

సీ... గట్టు నాఁ దీరనగంబు లలరు. ఆం. భా. ౩. ౫౩.

౨. తీరము, ఒడ్డు. ఆం. భా. ౩. ౫౩.

గట్టులమొకిమీఁడు=అద్రిరాజు, హిమవత్పర్వతము. రామ. ౨౧౩.

గట్టురాజల్లుఁడు=శివుఁడు. రామా. ౧. ౪౩.

గట్టుచాటునిక్షేపము=పర్వతముక్రింద నుండునిధి. (అసాధ్యము, వశము గానిది అని భావము)

గీ. జనమనోరమ ధాన్యమాలిని గళావ, తియుఁ దిలోత్తమ పూర్వచిత్తియుఁ బ్రమోహి, మొదలుగా నింతులకుఁ జింత యొదవె నశని, చిత్తమది గట్టుచాటునిక్షేప మనుచు. కవిరా. ౩. ౪౮.

జ: గట్టుఁద్రిమ్మరి, గట్టుతాలుపు, గట్టుదాయ, గట్టుపట్టి, గట్టురాచూలి, గట్టులరాయఁడు, గట్టులఱేఁడు, గట్టువిలుకాఁడు, గట్టువిల్తుఁడు, గట్రాచూలి, గట్లనూఁడు.

గట్టుఁద్రిమ్మరి. వి. (గట్టు+త్రిమ్మరి.) మలత్రిమ్మరి, వానరము, కోఁతి.

క. ఉమ్మలిక యుడిగి తద్దయు, నెమ్మదితో నుండు మిపుడు నీ చెంతకు బీ,ర మ్మొదవఁగ నగ్గట్టుం, ద్రిమ్మరిమొన గానిఁ బట్టి తెచ్చెద నెలమిన్. అచ్చ. రా. సుం. ౧౭, ౧౧౨.

గట్టుతాలుపు. వి. (శ. ర-గట్టు+తాలుపు) నగధరుఁడు, విష్ణువు.

సీ. మశకపంక్తులయట్లు మాత్త రుద్ధతిఁ జూప గట్టుతాలుపు చెట్టు బెట్టఁ జెందె, మకరవైఖరి వైరినికరంబు చెలరేఁగ వనజనాభుఁడు వార్ధివహీ వహించె. ఉ. రా. ౨. ౫౦. ('గట్టుఁదాలుపు' ముద్రి)

గట్టుదాయ. వి. (గట్టు + దాయ) గోత్రభిత్తు, దేవేంద్రుఁడు.

గీ. బమ్మయ మ్మెర్చి యజ్జగబంటుమీఁద, నైవనది సంపఁ జాలక వానిఁ గుదియఁ,గట్టివైచిన మే నల్లఁబట్టివైచి, తండ్రికడ నిల్పె నగ్గట్టుదాయ నూఁడు. అచ్చ. రా. సుం. ౧౩౨. (గట్టుదాయనూఁడు=ఇంద్రజిత్తు.)

గట్టుపట్టి. వి. (గట్టు + పట్టి) ౧. మైనాకుఁడు.

సీ. గట్టుపట్టినిఁ జెట్టపట్టి చట్టుప లేలినట్టి జెట్టిఁ గ్రోలుదిట్టతపము. అచలా. ౩. ౪౧.

౨. పార్వతి. వరాహ. ౯. ౫౮.

గట్టురాచూలి. వి. (గట్టు + రాచ + చూలి.) హిమవత్పుత్రి, పార్వతి.

దండకము... ఈశునిల్లాలవై యున్న యాగట్టురా చూలివి న్నీవ కావే... రాజ. చ. ౨. ౭౯.

గట్టుల(ట్ల)రాయఁడు=గట్టులఱేఁడు. సాం. ని. స్థా. ౫౫.

గట్టుల(ట్ల)ఱేఁడు. వి. (√గట్టు) హిమవంతుఁడు, నగాధిపుఁడు. (శ. ర.)

గట్టువిలుకాఁడు. వి. (√గట్టు) శివుఁడు. అచ్చ. రా. సుం. ౧౫౨.

గట్టువిలుతు(ల్తు)ఁడు=గట్టువిలుకాఁడు. ఆం. సం. దేవ. ౬.

గట్రాచూలి=గట్టురాచూలి.

శా. ఎట్రా శేషుఁడు పోతరించి సభలో నెగ్గాడె నా రత్నమీఁ, డట్రా వాసుకితక్షకాదిధృతరాష్ట్రామాత్యకర్కోటకుల్, చుట్రా నిల్తురుగాక నన్ను సమరక్షోణిఁ విజృంభించి యా,గట్రాచూలివిభుం డెదిర్చిన నహంకారంబు వారించెదన్. జై. భా. ౭. ౯౨.

(ఇట్లే 'గట్లఉనిబిడ్డ' ఆం. భా. ౧. ౪౦.)

గట్లనూఁడు. వి. (√గట్టు) గోత్రభిత్తు, దేవేంద్రుఁడు.

(ఇట్లే గట్లగొంగ.) అచ్చ. రా. యు. ౪౭౪, కిష్కిం. ౭౬.

గడ[1]. వి. (సం. కాండః. క. గడె.) ఇక్షురంభాదికాండము.

సీ. ఇక్ష్వాదికాండాఖ్య యెసఁగును గడ యన... ఆం. భా. ౨. ౭౫.

సీ. కమలపుపాళంబు గాలాపుఁ బ్రాడుగాఁ గాలోగ్ర దండంబు గడయుఁ గాఁగ. కు. సం. ౧౦. ౫౩౫.

సీ. పరిభూతబిసపద్మభాతులు చేతులు కదలికా యుగళంబుగడలు దొడలు. భా. రా. సుం. ౧౫౩.

౨. యుద్ధసాధనవిశేషము. (ఈఁటె ?)

సీ. విరివిరియై మేఘముల్ పెరిఁగివచ్చినలోకఘన పతాకలశతాంగములు హత్తి, నెదురుపాదల్ పేర్చువిధమునఁ గనిపించుగడలపాఁజులు సమగ్రముగఁ గూడి. విజ. వి. ౩. ౧౫౨.

గీ. గడలపాఁజులరొద లిరుగడలఁ జెలఁగ, దొరల నందఱ మన్ననల్ దొరల ననిచి. సారంగ. ౨. ౧౯౦.

౩. ఓడకంబము, తెరచాఁపకొయ్య.

క. గడ కట్టినయోడపగిది ... శివయోగసారము. ౨. ఆ. (శ. ర.)

జ: గడచీల, గడసాదన.

గడ[2]. వి. (సం. ఘటా. ప్రా. ఘడ.) సమూహము.

సీ. మక్కువఁ దేఁకువ దక్కి లోఁ దవిలి యాడెడుచక్రవాకపుగడలతోడ. నిర్వ. ౭. ౫౩. (శ. ర. పా.)

గడ[3]. ప్ర. చేర్వాదులకంటె వచ్చు నొకానొక ప్రత్యయము. (చూ. అత్తుగడ, చేరుగడ, మొ.)

గడగడ. వి. (త. కడకడప్పు) వడఁకుట మున్నగువానియందగు అనుకరణము.

క. గడగడ వడఁకెడు మేన,న్నిడువెంట్రుక నెట్ట... ఉ. హరి. ౬. ౯౬.

ద్వి. కూటమి నొకజోడుకో డైలై యున్న, నాఁటి
సఖ్యము మది నాటి ప్రేరేఁప, గడగడ వసు
దేవుకడ కేఁగె నతఁడు. అ. మ. క. ౧. ౨౬
పా. (వడివడిగా వెడలు అని భావము.)

గడగడపఱచు=వణఁకింపఁ జేయు, భయపెట్టు.

ద్వి. కనక రేఖాకాంతి గడగడపఱచు, తనువల్లిక
యు వీణఁ దలపించు నెలఁగు. రం. రా. ఉ.
౭౦ పా. ౭ పం. (ఇట ఔపమ్యమును తెలు
పును.)

జ: గడగడలాడు.

గడగడలాడు. అ. క్రి. (గడగడలు + ఆడు) వ
డఁకు.

ఉదా: వాఁడు నన్నుఁ జూచిన గడగడలాడును.
(శ. ర, వా.)

గడచీల. వి. (√ గడ[1]) ఏతపుబానయం దమర్చి
యుండెడుదండెపుఁ బీఁటలు తగుల్చుటకు గడశల
నుండెడుచీల, కుండ గట్టెడుచోట ఏతపుగడకొన
కు అమర్చుచీల. (శ. ర.)

గడన[1]. వి. (√ గడించు[1]. సం. ఘటనా) సంపాద
నము, ఆర్జనము.

క. గడన గలమగనిఁ జూచిన, నడుగులకును మ
డుఁగు లిడుదు రతివలు తమలో, గడ నుడుగు
మగనిఁ జూచిన, నడపీనుఁగు వచ్చె ననుచు న
గుదురు సుమతీ. సు. శ. ౪౩.

క. నీ వీవైష్ణవు విటునిం, గావించిన లంజెతనపుగ
డన విడిచెదక, గావింప లేకయుండిన, నీవు
న్విడిచెదవె యనిన నెలఁతుక యొప్పెక.
వైజ. ౨. ౩౦. బహు. ౫. ౪.

గడన[2]. వి. (√గడించు[2]. సం. గణనా) ౧. ఎన్ని
క, లెక్క.

పీ. లక్షించి మలయశైలమ్ముఁ దేఁ డని కాని గం
ధసారమనను గడన లేదు. జై. భా. ౫. ౧౬౭.

౨. స్తోత్రము.

ఆ. ఆనిన రౌద్రరసము మనమున నడరంగఁ, బడ
గ యెత్తునురగపాలురేఖ, నెనయఁ జేతిసారెఁ
గొని ప్రేసెఁ బతి పేడి, గడన యుడుగు మన్న
నుడుగ వనుచు. భార. విరా. ౫. ౨౪౯.

౩. దొంగమేపు.

గీ... గడన యనఁగ, లంప మన దొంగమేపు చెలం
గు నభవ. ఆం. భా. ౩. ౩౫.

గడనకత్తె=గడనచేడియ. (శ. ర-గడన[1]+కత్తె)

గడనచేడియ. వి. (గడన[1]+చేడియ) భోగముది,
వేశ్య.

గీ. దొరలు మన్నీలు చెలులు బందుగులు జెట్లు,
బంట్లు కబ్బంపుఁగూర్పరు ల్బాళిగాంద్రు, గ
డనచేడియ లూడిగీల్ గాణ లోజ్జ, బాఁపన
య్యలు దీర్పరు ల్బలసి కొలువ. నీలా. ౨.
౪౯.

గడనము. వి. (క. గడణ) గడ, సమూహము.

క. పిడుగు లయి తాఁకు నలుగడ, జడనిధులై ముం
చు గోత్రశైలములై పైఁ, బడుఁ జదియఁ గా
రుమొగుసుల, గడనములై కప్పుఁ బన్నగము
లై చుట్టుక. కు. సం. ౧౨. ౯౬౩.

గడప=కడప. వి. దేహళి, ద్వారముయొక్క క్రింది
కమ్మి. (వా, చి. ని, శ. ర.)

సీ... గడప యన దేహళీసంజ్ఞ యడరు నభవ. ఆం.
భా. ౨. ౧౭.

గడబడ, గడిబిడి. వి. (హిం. గడ్ బిడ్.) ౧. అ
ల్లరి. (శ. ర.) ౨. తొందర, బాధ. (బ్రౌ)

గడము. వి. కుండ లోనగువానిమూఁత, గడి.

గీ ... గడి యన గడంబు, నాఁగను ఘటాదికపి
ధాన మా గిరీశ. ఆం. భా. ౧. ౭౬.

గడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెర. ౨. వెలుగు, కం
చె. ౩. అగడ్త. ౪. విఘ్నము. ౫. గండెచేఁప.
౬. ఒకానొకదేశము.

గడలవణము. సం=గడోత్థము.

గడవం(మం)చె. వి. (శ. ర-గడ1 + మంచె?- హిం. ఘరోంచి.) మాటలు మున్నగునవి పెట్టుటకై కోళ్లు అమర్చినచట్టము.

గడసాదన. వి.(గడ[1] + సాదన) సాము,వ్యాయామము. (శ. ర.)

గడసియ. వి. ౧. అటుక. ౨. మచ్చు, మిద్దె. ౩. మదురు. (చి. ని.)

గడసిల్లు. అ. క్రి. కడనుండు, చివర దగు? (గడిసిల్లు=క్రుంగు ? చూ. గడిసిలఁబడు)

సీ. ఎవ్వాఁడు వింధ్యాద్రి నిట్టింకులింకించె గంభీరహుంకారగర్జనమున ... గడసిల్లునర యొడ్డగెడ వైన నెవ్వాఁడు త్రాసుపైఁ గట్లెచందమున పంచె. భీమ. ౨. ౭౭.

గడసె. వి. ౧.గడసియ, అటుక. (అప్ర -శ.ర.)

గడి[1]. వి. (క. గడి) ౧. సీమ, పొలిమేర; సరిహద్దు; మితి, మేర.

క. పొలిమేరన గడి యనఁగాఁ, బొలిమెర యన నెల్ల యనఁగఁ బోలును సీమా,స్థలనామధేయములు...ఆం. భా. ౨. ౨౪.

క. పరఁగును నచ్చట వాహిని, విరజ యనఁగ మిగుల నొకటి విమలామృతని, ర్భరపూర్ణ యగుచు నది గడి,పరమపదమునకు భవ ప్రపంచంబునకున్. పరమ. ౧. ౨౪.

క. అడవులు గడిదేశము లవి, దడములుగాఁ బెంపుమా...ఆము. ౪. ౨౫౬.

ఆ. కలఁగి తేఁటవోదు గడి దప్ప వెలిమను, నీటికుప్పనీరు నేటుమనసు. అచ్చ. భా. ౪. ౫౯.

చ. ఎదిరినయోబళౌరినరసేంద్రునికీర్తి నిజాంశుపంక్తికిన్, మదనవిరోధి భీతుఁ డయి మార్గాన కేఁగినఁ దద్రథంబు ద,త్సదనము నాక్రమించి రభసంబున నావృషభాధిపధ్వజున్, వెదకఁ జూమీ యజాండముల వే వెదలెం గడి లేనియీసునన్. నరస. ౪. ౬౭.

౨. చదరంగపుబల్ల మున్నగువానిమీఁద గీచినయిల్లు.

ఉదా: చదరంగపుగడి.

౩. దరి, సమీపము.

క. తరుగుల్మాదులమలువునఁ, దరతరమ చలించి గడికిఁ దారుచుఁ బురసం,హరు నెయిదఁ జొచ్చెఁ గాముఁడు...కు. సం. ౫. ౪౯౩.

౪. కుండ లోనగువానిమూఁత, గడము.

గీ...గడి యన గడంబు,నాఁగను ఘటాదికపిధాన మా గిరీశ. ఆం. భా. ౧. ౭౬.

౫. (రెండురెండుపశువులకు) ఒక్కొక్కకాలుచేర్చి వేసెడిబందము. (చూ. గడిత్రాడు)

౬. మర్యాద, కట్టుబాటు.

గీ. వాఁడు నానాఁటి కభివృద్ధి వఱలఁ బెరిఁగి,కాకలను దేఱి గడి మీఱి గట్టిపాటి, రాలుగాయతనాన బేరజపుదారి, నారితేఱియు బలుగుంటమారి యయ్యె. హంస. ౫. ౧౧౦.

జ: గడికాళ్లువేయు, గడిత్రాడు, గడిదేఱు, గడిదొంగ, గడిపోతు.

గడి[2]=గడీ. వి. దుర్గము, కోట. (చి. ని.)

క. ఆబొబ్బిలిగడిపై తెటఁ,గా బురుజులపై నెసంగు నాగ్నేయకళా,క్షీబదయోమయ మైనయ, రాబాసాం పన్న నెన్నరా దెవ్వరికిన్. రంగా. ౨. ౨౭.

గడి. సం. వి. ఇ పుం. గిత్త, కోడెదూడ.

గడి(యి)ంచు[1]. స. క్రి. (సం.ఘట్). ౧. సంపాదించు, ఆర్జించు.

ద్వి...నూటపదార్లు,గడియించి యౌవనకాలంబునందు. ద్వి. సారంగ. ౨. ౬౯ పా. ౨౩ పం.

చ. పుడమి సమస్తవర్ణములపొత్తులు నీలువు దప్పిలంజెలై, పడిచి గండింతు రర్థములు...వరాహ. ౯. ౧౩౬.

ద్వి. గోఁచి గట్టిన నాఁటఁ గోలెఁ బీనుఁగుల, మోచి గడించినమూలధనంబు...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౭౭౭ పం.

౨. కల్పించు.

మ... దోఁసము సుమ్మెందు నిరాపనిందలు గడించఁగ...సారంగ. ౩. ౧౨.

చ. అటు దలఁ డౌర యెంతటిమహాత్ములు మీర లు నాదుమీఁదనా, కటకట మీవచోరచన కౌశల మోభువనప్రపంచసం, ఘటనధురీణ యన్న నగి కామిని యిం దిపు డేమి గాంచి యీ, కిటుకు గడించి పల్కె దెఱఁగింపుము కల్గిన నాకు నావుడున్. కళా. ౫. ౩౭.

జ: గడన[1], గడనకత్తె, గడనచేసియు.

గడి(యి)ంచు[2]. స. క్రి. (సం. గణ్) గణన సేయు, పాటించు.

క. వెడదెరువు లిచటఁ జెల్లవు, పుడమి నహహ దొంగ లానపాడిచినఁ గోకల్, విడుతురె గడింతు నే యెక్కడిగతిమాలినపిశాచిక వో నీమాటల్. కళా. ౩. ౧౯౩.

ద్వి. వడు గని యిది యేమి గడియించె దీవు, జడుఁడ నె ట్లయితి విశ్వేరునిఁ గొల్చియును, బరమాత్ము గురునిగాఁ బడసి దుర్నరుల, గురు లని తలఁచుట నరకంబు గాదె. బస. పు. ౧. ౪౨౭ పం.

గడికాళ్లువేయు. స. క్రి. (√గడి[1])-రెండు రెండు పశువులను-ఒక్కొక్క-కాలు చేర్చి లంకె వేయు.

ఉదా: ఆవులను పొలములో గడికాళ్లువేసి రా. (శ. ర.)

గడితపడు. అ. క్రి. (గడితము+పడు) గట్టిపడు, ఘనీభవించు.

గీ... వలరాచమేపుడుకంటివేల్పు, జడలలోనుండి వడియుచు గడితపడిన, తేటవేలుపుటేటిపెన్నీటిబొట్టు, లనఁగఁ జుక్కలు కనుపట్టె... యయా. ౨. ౬౧.

గడితము. విశే. (సం. ఘటితం. ప్రా. ఘటిఅ) ౧. ముదురైనది, మోటుది; చిక్కనిది, తఱచైనది.

సీ. గడితంపు జెలుఁగుతో లక్కప్పిన నొప్పారుబలు తేరు వేయి మావులు వహింప. హరి. ఉ. ౬. ౨౧౩.

సీ. పచ్చియేనికతోలు పచ్చడంబుఁ ద్యజించి గడితంపుఁ బట్టుపచ్చడము గట్టు. వార. ౫. ౫.

సీ. కుండబొజ్జల క్రింద ద్రిండుగా బిగియించి గడితంపుమడుఁగులు గట్టినారు. నైష. ౬. ౮౩.

౨. అధికము, మిక్కుటము; పెద్దది.

క...పదివేలముద్దుఁదలిరుంబోఁడు, ల్గలిగెద రిటువలె గడితపు, వలపంతం జెంది కంద వలను నృపాలా. రసిక. ౩. ౧౪౧.

గీ...జగములు గడితంపుఁగనికరంపుఁ, బెంపు రాణింప నెపుడు పాలింపుచుండు. రసిక. ౧. ౨.

సీ. గడితంపుఁగీల్జడ కటిమండలంబునఁ బలుదెఱంగుల లాస్యకలన నెఱప. రసిక. ౫. ౧౩౩.

క. బెడిదపుటడిదముఁ గైకొని, గడితపుటొఱ దుస్సి వాఁడిఖడ్గము చేతన్ ... జడ గోసి యతండు వేగ చనియె లతాంగీ. శుక. ౨. ౨౨౩.

వి. ౧. తఱచు, బాహుళ్యము.

క. వి:డుతలగడితము తొలుకరి, పిడుగులబెడిదంబు చిలువపిండులవడియున్. అచ్చ. రా. యు. ౩౨౫.

౨. సాంద్రత్వము, చిక్కన.

క. పడఁతుక యొక్కతె పోఁగుల, గడితము గల చల్వవల్వ గైకొని...పార్వ. ౫. ౧౭.

౩. ముదుగుఁదనము, మోటుఁదనము. (శ. ర.)

జ: గడితపడు.

గడిత్రాడు. వి. జా. (√గడి[1])-రెండు రెండు పశువులను-ఒక్కొక్క-కాలు చేర్చి లంకెవేసెడుపలుపు. (చి. ని, శ. ర.)

గడిదల. వి. ఒకవిధమైనయాయుధము.

క...కూలిరి గడిదలలు దాఁకి కుంభినిమీఁదన్.
కు. సం. ౧౧. ౬౯౬.

వ...గడిదల లూని జళిపించియును ... ప్రబంధ.
౭౮౭.

గడిదేలు. అ. క్రి. (గడి[1] + తేలు) నిపుణుఁ డగు, ఆరితేఱు.

గీ. ఆరితేఱె ననం గడిదేఱె ననఁగఁ, గసిమసం
గె ననంగ నాఖ్యలు దనర్చు, నిపుణుఁ డయ్యె
నటంటకు...ఆం. శే. 3౫.

క. వెడవెడ దుర్వ్యవహారపు, నడవడి గడిదేటి గు
రుజనము శిక్షింపన్, గడుసువడి విప్రతన
యుఁడు...పాండు. 3. ౧౪.

గీ. జారవిద్యలఁ గడు గడిదేటి యామి,టారి వి
డిపడ్డమరులేజిదాడి మీాటి. శుక. ౨. ౧౦౧.

గడిదొంగ. వి. (√గడి[1]) గడిదేఱినదొంగ, నిపుణుఁ డగుచోరుఁడు. (బ్రౌ)

గడిపోతు. వి. (గడి[1] + పోతు) ఆఁబోతు.

ద్వి. ఉడుగక వాతఁ గ్రొవ్వులుకంగఁ గుడిచి,
గడిపోతువలె మేనికండలు వెంచి. ద్వి. హరి
శ్చ. ఉ. ౫౯౭ పం.

గడియ[1](డె). వి. ౧. అర్గళము, తలుపునకు నడ్డుగా వైచుకఱ్ఱ.

సీ...అర్గళాఖ్య,గడియ నాఁ దగును...ఆం.భా.
౨. ౨౨.

గీ...తలుపు,మూసి గడియ బిగించెద మోసపోక.
శుక. ౨. ౧౨౨.

గీ. అతివ బంగారునఱలోని కరిగి మిగులఁ, బెరుఁ
గుసిబ్బితిచే గడెఁ బెట్టుకొనియె. యయా.౫.
3౪.

గడియలుపడు=గడియలు వేసినట్లగు.

క. ఉడుగనిపస్తులఁ జెవులను, గడియలుపడ మే
ను వడఁక...పాండు. 3. ౧౦3.

గడియ[2](డె). వి. (సం. ఘటికా) ౧. ఘటిక, ఇరువదినాల్గునిమిషములకాలము.

గీ. గడె గడియ నాఁగ ఘటిక యా...ఆం. భా.
౧. ౯౫.

చ. గడెలు పదాఱు చెల్లె ననఁగా విని...కుమా.
౨. ౪౭.

౨. ముహూర్తము, అల్పకాలము.

గీ. కంతుశత్రు జయించెద గడియలోన. దశా.3.
3౭.

గీ. గడియతడవులోఁ బొడిపొడిగా నొనర్చె. హ
రి. ఉ. ౬. ౧౯౯.

జ: గడియకుడుక.

గడియకుడుక. వి. (గడియ[2] + కుడుక) గడియలను దెలుపుపాత్రవిశేషము. (ఇది అడుగున చిల్లుల గలిగియుండి తేలికగా నుండును. ఇది నీటిలో తేల విడువఁగా క్రిందిచిల్లులనుండి నీరు పోసికొని ఒకగడియసేపటికి మునుఁగును. దీనిబట్టి పూర్వము కాలమానమును దెలిసికొనెడివారు.)

ఆ. గడియకుడుకభంగి గ్రహరాజు జలధిలో,వ్రా
లె...ద్వా. ౪. ౨3౯.

గీ. గడియకుడుక మునుంగుట గని గురుండు, తె
ల్లవాఱెడు నని పఱతెంచి పలుక. కుమా.౨.
౧౨౫.

గడియారము. వి. (క. గడియార. త. గడికారం. తు. గడియాళ్) గడియలు తెలుపుయంత్రవిశేషము; కాలము తెలుపుయంత్రవిశేషము.

మ. ఉడువీథిన్ శిఖరావలంబి యగునంభ్రోర్వీ
శుమోసాలపై, గడియారంబున మ్రోసె రెం
డెనిమిదుల్ ఘంటాఘణాత్కారముల్...
క్రీడా. ౧౫౫.

ఉ. ఆనలినాయతాక్షుగడియారమునం దభిసారి
కాజఘాం,సానికతప్రసూనశరచాపగుణధ్వ
నులో యనంగ ఘం,టానినదంబులయ్యెడవి
నంబడియెం గుపితాబ్జలోచనా,మానసముల్ప
లింపఁ బ్రథమప్రహరాపగమప్రకాశనమై.
పారి. ౨. ౫౦.

ద్వి. ఒక్కొకగడియ కొక్కొకపండు వ్రాలు, నక్కజం బగు గడియారవృక్షములు, ఒక్కొక గడియ కొక్కొకమాటు చెలఁగు, నక్కజం బగుగడియారశైలములు. బస. పు. 3.౧౦౦౪, ౧౦౦౬ పం. (ఇటవృత్తియందు 'ము' వర్ణలోపము.)

(వ్యవ)గడియారము పండ్రెండుగంటలు కొట్టినది.

గడిసిలఁబడు. అ. క్రి. (ఒ్రమ్మ) భారాదులచే క్రుంగఁబడు. ('గరిసిలఁబడు' అని బ్రౌ)

సీ. ఇగురుమేతల నొగ రెక్కఁ గోకిలకును వడి ఒ్రమ్మ గడిసిలఁబడియె నేని... గీ...బట్టబయ లగు గర్వరేఖ,విషమసాయక...పి.శకుం. 3. ౧౯౦.

గడీ=గడి².

గీ. రావువారిగడీమీఁద రాచవారి, పనుపునఁ బరాసువారు కోపంబుఁ జేసి.రంగా.౨.౧౨౨.

గడు=గడ్డు. (చూ. గడుఁగాయ, గడుమన్నెము.)

జ: గడుఁగాయ, గడుమన్నెము.

గడుకము. సం. వి. అ. పుం. భృంగారము, బంగారుగిండి; గిండి.

గడుఁగాయ. విణ. (గడు+కాయ) రాలుగాయ, తుంటరి. (వా)

గడుమన్నెము. వి. (గడు + మన్నెము) గడ్డుమన్నెము, లోమన్నెము. (వా)

గడురుఁడు. సం=గడులుఁడు.

గడులుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) కుబ్జుఁడు, మఱుగుజ్జు. (విల్యమ్సు.)

గడువు. వి. (క. గడువు)-కాలముయొక్క-అవధి, మేర.

గీ. గడు వనఁగ మేర యనఁగ నుగ్గడి యనంగ, నడరు మర్యాద...ఆం. భా. ౨. ౧౯౧.

ద్వి...కొన్ని,దినములు గడు విడి...ద్వి. పరమ. ౭. ౫౮౬ పా.

ద్వి. ఆగడువుకు రానియట్టివానరుల, వేగంబె తల దెగ వ్రేయుము నీవు. రం. రా. కిష్కిం. (చి. ని.)

గడువు. సం. విణ. (ఉ) కుబ్జుఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. బల్లెము. ౨. గిండి. 3. ఎఱ్ఱి, వానపాము. ౪. మెడమీఁదికంతి. ౫. కంతివలె నిరర్థక మగుపదార్థము.

గడుసరి. విణ. (గడుసు+అరి-క. గడుసరి) ౧. కఠినము; కఠినుఁడు.

ద్వి. నమ్మిక పుట్టించి నయములు నేసి, గడుసరిమనసులు గరఁగించి వుచ్చి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౯౯ పం.

సీ...కఠినాత్ముఁ డొప్పఁను గడుసరి యన. ఆం. భా. 3. ౧౨.

౨. మాయలమారి, వంచకము.

క. అడుగులు తొట్రుపడంగా, నడ లొందినయది యపోలె నయ్యెయెడలన్,బుడమిఁ బడి మ్రొగ్గి లేచుచు, గడుసరి యగుశకశక మెయ్యఁ గదియం బోవన్. నా. పంచ. ౧. ౨౫౪. వైజ. ౪. ౯౪.

3. దుష్టుఁడు, కూళ.

క. ఒడయఁడ నే నొకజన్నము, గడు వేడుకతో నొనర్పఁ గడఁగిన నెపునన్, గడుసరిరక్కసు లిరువురు, దొడరి వడిన్ జెఱుపుచుండుదురు చల మెదపన్. అచ్చ. రా.బాల.౯౫.

ద్వి. గొడవగొట్టులు ముడివిడుపులు చాల, గడుస రు లగ్యయ్యంపుఁగ్రచ్చలు...పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

౪. అసాధ్యుఁడు. (శ. ర, బ్రౌ.)

గడుసు. విణ. (క. గడుసు. త. కడిదు) ౧. కఠినము, గట్టిది.

కవిరాజ ....గడుసుఁజనుంగవ ... కవిరా. ౫. ౨౪౫.

గీ. గడుసుఁబిక్కలు గలిగినమడమ లమర, వెంట

నిరవంకఁ జెంపుడు వేఁపు లరుగ. శుక. ౨. ౪౧౨.

సీ. గడు సైనపెనుమొప్పు గాలికి వెఱచునా విఱుగఁ గాచినమ్రాను వెఱచుఁ గాక. రామలిం. ౨౪.

౨. కుజనుఁడు, కూళ.

ఆ. ఆతతాయి గడుసు నన్యదేశ్య నధర్ము ... ఆము. ౪. ౨౧౯.

గీ. కూళ గడుసన వర్తిల్లుఁ గుజను పేళ్లు. ఆం. సం. మాన. ౧౧.

వ... నీవు చని యీనడుమ నంకురితదర్పు లగుచు నెదుర్పడం గడంగుగడుసుదొర లెక్కడెక్కడం గలరో వారి నుక్కడంచి ... కళా. ౭. ౨౬౭.

౩. గాఢము, అధికము; హెచ్చైనది.

(రతివిలాపము) క. పుడమిఁ బడి పొరలి తను నొ,క్కఁడు చుట్టం బనుచు నెత్తఁగా లేకునికిన్, గడు సగుశోకము నెమ్మది, నడఁగక మెల్లఁగ వరాళి కారంభించెన్. పార్వ. ౩. ౭౪.

౪. అసాధ్యము. (శ. ర.)

వి. ౧. కాఠిన్యము. (శ. ర.) ౨. మొండితనము. (చూ. గడుసుపడు.)

గడుసురాలు=గడుసుఁదనము గలస్త్రీ.

ఆ. ఎవ్వరిగుణములును నేమన్న మానవు, చక్కఁజేయ రాదు కుక్కతోఁక, గడుసురాలు మగని గంపఁ బెట్టును రా. వేమన. ౧. ౧౬.

జ: గడుసరి, గడుసుఁదనము, గడుసుపడు.

గడుసుఁదనము. వి. (√ గడుసు) ౧. కాఠిన్యము.

గీ. కైక యేపేఁకఁ బవలించు లేక లేక, కలిగినకకుత్థ్సవంశశేఖరునిమృదుల,తను వయోయీను నెనయఁగనీ మనసుకంటె, గడుసుఁదనమొందును పలసంఘములయందు. చం. రా. ౪. ౨౯.

౨. మోటుఁదనము.

సీ. రాఁ గూడ దని పల్కు రమణునెంబడి నేఁగి కానలో విహరించు గడుసుఁదనము, మాయామృగమువెంట మగఁడు పోవఁగ దంటపు ఱంది నంపిన నాఁటిమంపుఁదనము...కృ.శ.పు. పీఠి. ౫౦.

౩. ధార్ష్ట్యము.

వ... మీర లీమ్రుచ్చుల నెచ్చరికం గనుపెట్టుకొని యుండుఁ డనుటయు నుదిరిపడుచు న ప్పుడు చులు గడుసుఁదనంబున నలేని నధిక్షేపించి. ప్రభా. ౧. ౧౦౭.

గడుసుప(వ)డు. అ. క్రి. (గడుసు+పడు) మొండితనము వహించు, బండ యగు.

క. వెడవెడ దుర్వ్యవహారపు, నడవడి గడిదేతె గుజనము శిక్షింపక్, గడుసువడి విప్రతవ యుఁడు, సడి కోరిచి వంగవరకచాటుక్ మానెన్. పాండు. ౩. ౧౪. (శ.ర.పా. 'వంక పరక' ముద్రి. పా)

క. అడుగఁ దగువాని నడిగిన, నిడినమొదల్ గొసరఁ గొసర నీ లే వనఁగా, గడుసుపడి యాన చేఁ దా, నడిగిన దుర్మార్గవృత్తుఁ డగు రా కేమా. వేమన. ౨. ౧౯౪.

గడెకారి. (ఇది అరవము అని శ.ర.కాని అరవనిఘంటువులలోఁ గానరాదు) వి. బల్లెము గలవాఁడు; పోకిరి. (శ.ర.పోకిరి అనునర్థమున 'గడేకారి'వా)

గడేరము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము.

గడోత్థము. సం. వి. అ. న. గడదేశమునఁ బుట్టుక్షారియుప్పు.

గడోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రాసము, కబళము. ౨. గుడము, బెల్లము.

గడ్డ. వి. (సం. గండః. క. గడ్డె. త. కట్టి.) ౧. వ్రణము.

ఉదా: నెత్తురుగడ్డ.

౨. దుంప, మూలము.

సీ. మోర కగ్గల మైనకోఱచేఁ దుంగగడ్డలు ద్ర వ్వుకిటి రాజు చెలిమి వీడి. కార్తి క. ౧. ౫౪.

౩. మంటిపెల్ల, లోష్టము, బెడ్డ.

క.ఘనతర మగుహ్రీగౌరవ,మున ముఁగినఁ బావ మఖిలమును రూపు సెడుం, బెనుపువయగ్గలి కఁబొగడు, గనినపయోరాశిఁ బడ్డగడ్డయుఃబోలెన్. భార. ఆను. ౨. ౪౦. ఆం. భా. ౨. ౨౩౦.

౪. (ఏటిమొక్క) ఒడ్డు.

ద్వి...కావేరి, ఘన వేగమున రెండుగడ్డలు జవు రు, కొని పాఱ...ద్వి. పరమ. ౫౪౧ పా. ౩ పం.

శా. ఓసామి ... నట్టడవిలోఁ గల్జువ్విక్రీనీడనే, యాసం గట్టితి వేటిగడ్డ నిలు...కాళ.౩.౬౫.

గడ్డపెరుఁగు=గడ్డవలె నుండు పెరుఁగు. (వా.)

నడుగడ్డ=ద్వీపము, ఏటినడుమ నుండుదిబ్బ.

సీ. కావేరినడుగడ్డఁ గాఁపురంబుండుదు దివసాం తమున నిటఁ దిరిగి వత్తు. కకు. ౧. ౨౧౫.

చ. చరణవిహీనుఁ డట్టె ఘనసాగరభీకరవీచికా సము,త్కరపరిఖాంత మైననడుగడ్డకు వచ్చి నిజోదరాగ్నిచే, నెరియుచు నున్నయట్టితు ది నెవ్వరికిం బడయంగ రానినుం,దరి యిది పత్ని యయ్యెడిని దైవముచేఁతల కడ్డ మున్న దే. భోజరా. ౫. ౩౪౬.

జ: గడ్డపలుగు, గడ్డపాఱ, గడ్డప్రొయ్యి.

గడ్డపలుగు. వి. (√ గడ్డ) గునపము. (వా)

గడ్డపాఱ. వి. (గడ్డ+పాఱ-త. కట్టపారై) -గడ్డ లు పెల్లగించునది-గునపము, ఖనిత్రము.

గీ. వాఁడు శల్యాసురుం డన వసుధఁ బరఁగు, శ ల్యరూపతనునికిఁ దచ్ఛలలచయము, గడ్డపాఱ లకై వడిఁ గానిపించి, పేర్చుట ఖనిత్రశలుఁ డని పేరు గలదు. కళా. ౬. ౨౭.ఆం. భా. ౨. ౨౩౦.

గడ్డప్రొయ్యి. వి. (గడ్డ+ప్రొయ్యి) గడ్డలలో నే ర్పఱచినప్రొయ్యి. (శ. ర, వా.)

గడ్డము. వి. (క. గడ్డ) ౧. చిబుకము.

గీ... చిబుకాఖ్య యలరు గడ్డ,మనఁగ గద్దువ నాఁగ...ఆం. భా. ౨. ౧౪౨.

మ...తా నొక్కచే, తన కంఠంబును గౌఁగిలిం చి యొకచేతన్ గడ్డము న్బట్టి చెక్కునఁ జె క్కానుచు నొక్కచన్మొనయురఃకోణంబు తో రాయఁగన్. కళా. ౫. ౬౧.

౨. చిబుకశ్మశ్రువు, గడ్డముమీఁదిపొడుగుపాటి వెండ్రుకలమొత్తము.

సీ...చిబుకశ్మశ్రు వడరు. గీ. గడ్డ మన... ఆం. భా. ౨. ౧౪౬.

సీ. నిగిడి పూఁకేకుబాగు గఁ గత్తిరించినగడ్డంబు కొన రొమ్ము గమ్మిరింప. నైష. ౭. ౯౩.

వ...అర్ధనారి గావునం బురుషుండు గాఁడు గడ్డం బు గలిగినకతంబున యోష గాదు ... కాశీ. ౭. ౪౭.

గడ్డరము. సం. వి. అ. పుం. గొఱ్ఱె.(వాచ.)

గడ్డరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉత్పత్తిస్థానము తెలి యక ఎడ తెగకుండ ప్రవహించునొకానొకనది.

౨. మగగొఱ్ఱె ననుసరించి పోవు ఆఁడుగొఱ్ఱె. (వాచ-మగగొఱ్ఱెలచేత ననుసరింపఁబడు ఆఁడు గొఱ్ఱె-కల్ప)

గడ్డి. వి. కసవు, తృణము.

సీ...గడ్డి గాదము గవతము కసవు కవను, పుల్లు పూరి యనంగఁ జెల్లును తృణసంజ్ఞ ... ఆం. భా. ౨. ౭౬.

జ: గడ్డిపాము, గడ్డిపిట్ట, గడ్డిబొద్దు.

గడ్డిపాము. వి. (√ గడ్డి.) ఒకజాతిపాము. (శ. ర)

గడ్డిపిట్ట. వి. (గడ్డి+పిట్ట) పక్షివిశేషము.

సీ. పికిలిపిట్టలు గడ్డిపిట్టలు గోరలు బంగరుపిచ్చిక ల్పనుపుముద్ద. గీ.లాదిగాఁ గలుగుపులుఁగులు ...రసిక. ౧. ౬౩. (శ.ర.పా)

గడ్డిబొద్దు. వి. (గడ్డి + బొద్దు) ౧. చుట్టకుదురు. (శ.ర.) ౨. కొన్ని మోపులపరిమాణము గలిగి బండిమీఁదఁ దీసికొనివచ్చెడిపెద్దగడ్డికట్ట.

గీ. గడ్డిబొద్దువలెను మేను గానిపింప, బారకట్టిలతెఱఁగున బాహు లలర, జనకయాగంబుఁ జూడవచ్చెను లలాట,సాంద్రతరరోమరేఖ యాచంద్రరేఖ. చంద్ర. వి. ౧. ౬౯.

గడ్డు. విశే. ౧. అధికుఁడు, ఎక్కువవాఁడు.

సీ. అలు చైనవానియి ల్లాక్రమింపఁగఁ జూచుఁ డనకు గడ్డైనఁ బాదములు పట్టు. రామలిం. ౨౬.

౨. అసాధ్యము.

ఉదా: గడ్డురోగము.

క్రి. విశే. అధికముగా, మిక్కిలి. (చూ. గడ్డులుకు)

వి. ఆధిక్యము, అతిశయము. (చూ. గడ్డుకొను)

జ: గడ్డుకొను, గడ్డులుకు.

గడ్డుకొను. అ. క్రి. (గడ్డు + కొను.) అతిశయించు.

వ. యాదఃపతి మేదురామృతంబుజిడ్డున గడ్డుకొని నపూషాదిత్యవదనంబున నుప్పతిల్లుత్రుళ్లిమెలుంగులు...భీమ. ౫. ౭. (శ. ర. పా.)

గడ్డులుకు. అ. క్రి (గడ్డు + ఉలుకు.) ౧. పైపడు, కవియు.

వ. ఆనరకంఠీరవుండు... శరాసనకళావిశేషంబున నీసు నెఱపుచుం దెఱపి గొని రథంబు వఱపించి యొఱపుపఱపున నడ్డగించుపగఱయొడ్డు గడ్డుటికి చించుకొని...రాఘవ. ర. ౧౫౨.

వ...గడ్డులుక నీక యడ్డంబుగా నొడ్డుకొనియెడు నెదిరిపిడికిలివాయం దట్టి...కళా. 3. ౨౬౬.

౨. పాఱిపోవు, తప్పుకొనిపోవు.

వ...అడ్డగించి నించినయొడ్డువలలకు నడ్డించి వెడ్డునం బడక గడ్డుటికియు మృగంబు లనేకంబులు వొలియుటయును...ఉ. హరి. ర. ౭౯.

గణకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గణకుని పెండ్లాము.

గణకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧.జోస్యుఁడు. ౨.కరణము, గ్రామపులెక్కలు వ్రాయువాఁడు.

గణగణ. వి. (క.త. కణకణ.) ఘంటాధ్వనికి అనుకరణము.

సీ...గణగణ మొలనూలిగంట లులియ. ప్రబంధ. ౧౨.

గణచక్రకము. సం. వి. అ. న. సత్పురుషులసహభోజనము.

శ్లో. ధార్మికాణాం తు సంభూయ భోజనం గణచక్రకమ్. (త్రి. ని.)

గణదీక్షి. సం. వి. న్. పుం. పెక్కండ్రకుఁ బురోహితుఁ డగువాఁడు. (యాజ్ఞ. ౧. ౧౬౧.)

గణదేవతలు. సం. వి. అ. స్త్రీ. బ. గణములుగానుండు దేవతావిశేషములు.

శ్లో. ఆదిత్యవిశ్వవసవస్తుషితా భాస్వరానిలాః, మరాజికసాధ్యాశ్చ రుద్రాశ్చ గణదేవతాః. (అమరము.)

గణద్రవ్యము. సం. వి అ. పుం. సాధారణద్రవ్యము, పెక్కురసొత్తు.

గణన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఎన్నిక. ౨. తలఁచుట.

గణనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఎన్నిక, లెక్కపెట్టుట. ౨. భావించుట, తలఁచుట.

గణనీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గణింపఁదగినది.

గణపతి. సం. వి. ఇ. పుం. వినాయకుఁడు.

గణపూర్వుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గ్రామణి, గణమునందు ముఖ్యుఁడు.

గణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సమూహము. ౨. ప్ర

మధులసమూహము. 3. సేనావిశేషము. (ఇర్వదే డుురథములు అన్ని ఏనుఁగులు ఎనుబదియొక్కగు ఱ్ఱము నూటముప్పదియేవురు కాల్వురును గలసేన.) ౪. (ఛంద)మగణము, మొ. ౫. (వ్యాక) ఒక్క సూత్రముక్రింద వచ్చుపదాది. ౬. శబ్దము, ధ్వని. (శే. ని)

గణయత్. సం. శత్రు. గణించుచున్న.

గణయితవ్యము. సం=గణనీయము.

గణరాత్రము. సం. వి. అ. న. పెక్కురాత్రులసమూహము.

గణరూపము. సం. వి. అ. పుం. జిల్లేడుచెట్టు.

గణవృత్తము. సం. వి. అ. న. గణబద్ధ మగువృత్తము. (శార్దూలాది. వ్యతి.మాత్రావృత్తము.)

గణహాసము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) పెక్కురను పరిహసించునది. వి. అ. పుం. చోర మనుగంధద్రవ్యముచెట్టు.

గణాచారి. సం. వి. న్. పుం. సివమెక్కి గంతులు వేయువాఁడు. (ఇది తెలుఁగున నే కలదు.) (వేశ్యామాతృవర్ణనము) సీ. తా నున్న శ్రేణి కంతటికి గణాచారి పెక్కు సుద్దులు ప్రోయు పెద్దబేరి. శుక. 3. ౧౮౯.

గణాధిపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧.వినాయకుఁడు. ౨.శివుఁడు. 3. ఒకసమూహమునకు ముఖ్యుఁ డైనవాఁడు, గామిడి.

గణాన్నము. సం. వి. అ. న. ౧. పెక్కండ్రకొఱకు వండినయన్నము. ౨. పెక్కండ్రసాత్తయినయన్నము.

గణి. సం. వి.ఇ.స్త్రీ.గణనము, లెక్కించుట. పుం.సాంగముగా వేదాధ్యయనము చేసినవాఁడు. (నై.ని.)

గణి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. లెక్కపెట్టు. సీ... భూరజోంబుధిజలపరమాణుగణము. గీ. నైన గణియింపఁగా వచ్చుఁ గాని వినుము, తత్కృతయుగంబులోపలిదైత్యమథన,కృతచరిత్రంబు లన్నియు నెన్న రాదు, వనజభవునకు శతకోటివత్సరముల. వరాహ. ౫.౪౬.

౨. ఎంచు, ఆలోచించు.

శా. దారస్వీకృతియు న్దయాభిరతియుఁ... దీనదా, సీరాజీసుతబాంధవాతురజనశ్రేణీసమృద్ధాన్నస,త్కారోదారతయు న్గణింప గృహికి న్ధర్మంబు లుద్యన్మతిన్. మార్క. 3. ౧౪౫.

3. లక్ష్యపెట్టు, పాటించు.

చ. వరద నిరీహయోగిజనవర్గసుపూజిత నీపదాబ్జముల్, నిరతము నంతరంగమున నిల్పి భవత్పదనుగ్రహాదిక,స్ఫురణఁ దనర్చునన్ను నతిమూఢు లవిద్యులు మున్నమంగళా,పరణుఁ డటంచుఁ బల్కిన భవన్మతి నే గణియింప నచ్యుతా. భాగ. ౪. ౧౬౫.

౪. స్తుతించు, పొగడు.

మంజులగతిరగడ. నైమిశపుణ్యవనంబునఁ బొందినహరికిని మంగళహారతు లెత్తుచుఁ, దనరుహరిక్షేత్రంబున నెలకొనుసాలగ్రామస్వామి గణింపుదు. హంస. ౪. ౨౧3.

౫. చూచు.

ఉ. ఎక్కడఁ జూచినన్ జనమదేభతురంగమనోజ్ఞరావ మే,దిక్కునఁ జూచినన్ మదవతీమృదుగానజతానమాన మే, చక్కి గణించినన్ వివిధచామరకేతనభూషణద్యుతుల్, మిక్కిలి వింతచంద మయి మెచ్చొనరించె మహాద్భుతంబుగన్. ఇందు. ౫. ౬౮.

౬. ఉగ్గడించు, చెప్పు.

క. ఐన జను లాడుకొనియెడి,నానోక్తులు వినఁ దలంచి నన్నడిగిన మీ,యానకు వెఱచి గణించెన,భానుకులాధీశ వినుము పౌరులపలుకుల్. ఉ. రా. ౬. ౧౯౯.

చ. కినియమి సంగవర్జన మకించనభావము దార్ఢ్మి విప్రవా,సనము ప్రశాంతి యార్జవము శౌచ

ము సద్ర్వతనిష్ఠ భైక్షభో,జన మిల నిద్ర నేఁ
త కృప సంతతతత్త్వవిచింతనంబు మా,నిని
యతిధర్మముల్ శ్రుతి గణించినభంగిన యేను
జెప్పితిన్. భార. అను. ౫. ౧౮. భాగ. ౧౦
పూ. ౩౩౪.

గణిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. వారాంగన, వేశ్య. ౨. ఆఁడేనుఁగు. ౩. అడవిమొల్లకీ. ౪. నెల్లికీ.

గణికారిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. నెల్లికీ.

గణితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) గణింపఁబడినది. వి. అ. న. ౧. గణించుట. ౨. లెక్క. ౩. గణితశాస్త్రము.

గణితి. సం. విశ. (న్. నీ. న్) ౧. గణించినవాఁడు, గణన చేసినవాఁడు. ౨. గణితశాస్త్రజ్ఞుఁడు.

గణుతి. వి. (సం. గణితమ్) ౧. ఎన్నిక, లెక్క.

(సంతవర్ణనము) సీ. పెనుఁగోలుకాండ్రకు జనస
మూహంబులగణుతి చూపెడునాయకప్రభుం
డు. హంస. ౨. ౪౭.

౨. నుతి, స్తోత్రము.

క. గురుదేయాధికనిస్పృహ,ధరణీసురుఁ డర్థికా
మితధనాధికదా,యి రఘువు సాకేతజనో,
త్కరముల కయ్యిరువు రైరి గణుతి ఘటింపన్. రఘు. ౩. ౯౦.

శ్లో. జనస్య సాకేతనివాసినస్తౌ,ద్వావప్యభూతా
మభినంద్యసత్త్వౌ, గురుప్రదేయాధికనిస్పృ
హోర్థీ,నృపోర్థికామాదధికప్రదశ్చ.సం.రఘు.
౫. ౩౧.

౩. లక్ష్యము, లెక్క.

(అశ్వవర్ణనము) సీ. కసవుమోపరి గాలి గణుతియే
మా కంచు నగినట్ల వదనఫేనముల రాల్చు. శ
శాం. ౨. ౨౫.

జః గణుతించు.

గణుతించు. స. క్రి. (√ గణుతి) ౧. ఎంచు, భావించు.

క. యాగంబునందు శ్రద్ధా,యోగము గలయశుచి
శ్రద్ధ యొనరనిశుచి పు,ణ్యాగమసంపదఁ దు
ల్యులు,గా గణుతించిరి నిరూపకత నమరవ
రుల్. భార. శాం. ౫. ౨౪౭.

శ్లో.శుచేర శ్రద్దధానస్య శ్రద్దధానస్యచాశుచేః,దే
వా విత్తమమన్యంత సదృశం యజ్ఞకర్మణి.సం.
భార. శాం. ౨౭౦. ౧౦.

౨. లెక్కించు.

క. గుణనిధి యగుప్రహ్లాదుని,గుణము లనేకములు
గలవు గురుకాలమునన్, గణుతింప నశక్యం
బులు, ఫణిపతికి బృహస్పతికిని భాషాపతికిన్.
భాగ. ౭. ౧౨౦.

౩. లక్ష్యపెట్టు, సరకుసేయు.

ఉ. దిగ్గన లేచిపోయె గణుతింపక వాఁడు విరో
ధులబ్ధిక్కై,యగ్గలికంబునన్ మనల నందఱఁ జీరి
కిఁ జేకొనండు...నిర్వ. ౩. ౧౧౫.

౪. స్తుతించు, కొనియాడు.

సీ. గణుతింతు నిరవద్యగద్యపద్యనిబంధపరిశోక్షి
తస్థాణు భట్టబాణు. భీమ. ౧. ౭.

గణె(ణియ)ము. వి. వేషధారులు ధరించెడిలక్క సొమ్ము. (చి. ని, శ. ర.)

గణేయము. సం=గణనీయము. సం. నైష. ౩.౪౦.

గణేరుక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧.కుంటెనకత్తె. ౨.పని కత్తె.

గణేరువు. సం. వి. ఉ. పుం. కర్ణికారముకీ. స్త్రీ.౧. వేశ్య. ౨. ఆఁడేనుఁగు.

గణేశభూషణము. సం. వి. అ. న. సిందూరము.

గణోత్సాహము. సం. వి. అ. పుం-సజాతీయములగుంపుతోఁ గూడి తిరుగుటయం దుత్సాహము గలది-ఖడ్గమృగము.

గణ్యమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) గణింపఁబడుచున్నది.

గణ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. సంఖ్యేయము, లెక్కింపఁ దగినది. ౨. లెక్క సేయఁ దగినది, లక్ష్యము సేయఁ దగినది. ౩. గణములోఁ జేరినది.

గతపడు. మి. అ. క్రి. (గతము + పడు) ౧.కడచు. (శ. ర) ౨. చచ్చు.

ద్వి. హతశేషు లగు రాక్షసావళి సెబ్బు, గతపడ్డయ మ్మహాకాయునిఁ దలఁచి. రం. రా. యు. ౩౭౮ పా. ౨౧ పం.

గతభర్తృక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విధవ.

గతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. పోయినది. ౨. కడచినది, గతించినది. ౩. చచ్చినది, నశించినది. ౪. ప్రాప్తము, పొందినది, చెందినది. ౫. జ్ఞాతము, తెలియఁబడినది, గ్రహింపఁబడినది. వి. అ. న. ౧. పోవుట. ౨. గతి, నడక. ౩. ప్రకారము, విధము. (కే. ని)

గతసన్నకము. సం. వి. అ. పుం. మద ముడిగినయేనుఁగు.

గతాగతము. సం. వి. అ. న. రాకపోకలు.

గతానుగతము. సం. వి. అ. న. ఒకరు ప్రవర్తించునటులు ప్రవర్తించుట.

గతానుగతికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఒకరు ప్రవర్తించునటులు ప్రవర్తించువాఁడు.

శ్లో. తామేవానుగతా గతానుగతికాస్త్యక్తానురాగాః ప్రజాః. ముద్రా. ౬. ౫.

గతాయువు. సం. విణ. (స్) ౧. మృతుఁడు. ౨. వయసు గడచినవాఁడు, వృద్ధు.

గతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. గమనము, పోక. ౨. నడక. ౩. త్రోవ. ౪. ఉపాయము. ౫. ఎఱుక, జ్ఞానము. ౬. స్థానము. ౭. నాడీవ్రణ మార్గము, నారి పుంటికంటిత్రోవ. (మే. ని, వి. ని.) ౮. ప్రమాణము.

శ్లో...మృగః క్షతః క్షణా, దనేన పూర్వం న మయేతి కా గతిః. సం. కిరా. ౧౪. ౧౫. (కా గతిః=కిం ప్రమాణమ్. మల్లి. వ్యా.)

౯. స్వరూపము.

శ్లో...న వయం నిరూపయితుమస్య గతిమ్. సం. కిరా. ౬. ౩౬. (గతిం=స్వరూపమ్. మల్లి. వ్యా.)

౧౦. విషయము.

శ్లో...మనోరథానామగతిర్న విద్యతే. సం. కు. సం. ౫. ౨౪. (అగతిః=అవిషయః. మల్లి. వ్యా.)

౧౧. పరిణామము.

శ్లో. దురధిగమా హి గతిః ప్రయోజనానామ్. సం. కిరా. ౧౦. ౪౦. (గతిః=పరిణతిః. మల్లి. వ్యా)

౧౨. శరణము, దిక్కు.

గీ...అందఱకు నీవ గతి గాక యన్యుఁ డొకఁడు, నీకు గతి యౌనె సకలలోకైకనాథ. దశా. ౧. ౧౬౧, ౧౫౯.

౧౩. వలె; విధము, రీతి.

ద్వి. ఎన్నిక కెక్కి యారేడులోకముల, వెన్నెల గతిఁ గీర్తి వెలిఁగించె ... ద్వి. హరిశ్చం. పూ. ౧౫౨ పం.

సీ. చంద్రమతీనాథుచందాన నలుని వైఖరిఁ బురుకుత్సునిగతిఁ బురూరవుని మాడ్కి ... శుక. ౧. ౧౦.

గీ...వీర, లేమిగతిఁ బల్కినను నది యెల్ల మనము, గైకొన వలయుఁ గాక...భార. విరా. ౫. ౨౭౫.

గతించు. సం. అ. క్రి. ౧. కడచు.

చ. వినయవిశేషహృద్య లగువిద్యలు నేర్చుట లేదు నీతిచే, ధనమును గూర్ప లేదు తలిదండ్రులసేవయుఁ జేయలేదు ...... గ్రొబ్బున సమయంబు కాకులకుఁబోలె గతించెఁ బరాన్నభుక్తులకా. భర్తృ. వైరా. ౪౭.

౨. చచ్చు. (శ. ర, వా)

గతిగొను. మి. అ. క్రి. (గతి + కొను) ఏకగతి కలది యగు.

క. కలికివదుమదనకదనపుఁ,బలుపులకలకలము జె
డఁగువడు మేఖలము,వ్యాలరవళిఁ దగిలి గతిగొ
నఁ, గలకంఠి రతంబు సలుపుగమకము గని
యెన్. భాగ. ౬. ౯౯.

గతిపడు. వి. అ. క్రి. (గతి + పడు) లభించు.

క....వానితలఁ ద్రెంచి సము,త్కటముగ వనల
ములో నొక్కట వైవుము సిద్ధు లెల్ల గతిప
డు నీకున్. ద్వా. ౧౨. ౬౫.

గతిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వరుస, పరంపర. ౨. ఏ
ఱు, నది. 3 వేత్రలత, పేము ?.

గతుకు[1]=కతుకు స. క్రి. (కుక్క మొదలగునవి)
కొంచెముకొంచెముగాఁ దిను; నాలుకతో కొం
చెముకొంచెముగాఁ ద్రాగు.

క. ప్రతిగృహము నెపుడుఁ దిరుగుచు, నతిశయ
మున భుక్తశేష మాతురమతినై, గతుకుచు
వీథుల నుండుచుఁ, గతిపయసంవత్సరములు గ
డపితి నచటన్. బ్రహ్మో. ౨. ౧౨౮.

(వ్యవ) కుక్క గంజి గతికినది.

వి. ఎంగిలి తినుట. (శ. ర.)

గతుకు[2]. వి. గొయ్యి. (బ్రా, చి. ని.)

(వ్యవ) చీకటిలోఁ బోవుటచే గతుకులలోఁ బడి
నాఁడు.

గత్త(ము). వి. ఎరువు. (బ్రా, శ. ర.)

గత్తర. వి. ౧. క్రమము లేక కలిసిపోయి యుండు
ట. (బ్రా) ౨. ఉపద్రవము. (శ. ర)

గత్తు. వి. మూత్రగంధము. (శ. ర.)

గత్వరము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) ౧. పోవునది.
౨. నశించునది, నశ్వరము. 3. కదమునది.

గద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుదియ, దుడ్డువలె నుండు
ఆయుధవిశేషము.

గదమాయించే. స. క్రి. గద్దించు. (శ. ర.)

గదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెవులు, రోగము.
౨. కుష్ఠము. న. విషభేదము. (వాచ)

గదయిత్నువు. సం. విశే. (ఉ) ౧. వాచాలుఁడు,
వదరుపోతు. ౨. కాముకుఁడు. వి. ఉ. పుం. కా
ముఁడు, మన్మథుఁడు.

గదాంబరము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము. (త్రి. ని.)

గదాగ్రజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-గదునియన్న-
విష్ణువు.

గదాధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విష్ణువు. ౨.
ఒకతర్కగ్రంథకర్త.

గది. వి. ఇంటిలోపలియఱ. (శ. ర.)

(వ్యవ) నిన్న నేను మా మేడగదిలో పరుంటిని.

గది. సం. విశే. (న్. నీ. న్) ౧. గదను ధరించిన
వాఁడు. ౨. రోగి, తెవులు గలవాఁడు.

గదితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. చెప్పఁబడి
నది. ౨. రోగము కలది.

గదుకు=కతుకు.

(కుక్క మొదలగునవి కొంచెముకొంచెముగాఁ
దిను; కొంచెముకొంచెముగా గ్రహించు.)

చ. కదిసిన నోరవోయి యొఱకబ్బపుదొంతులన
త్పదార్థముల్, గదుకుచు నెట్టివారిఁ బొడగ
న్నను గుఱ్ఱని స్నేహసౌఖ్యముల్, మఱికి నస
హ్యమై శునకమార్గమునం జరియించుచున్న
దుష్పదకవు లెల్ల మత్కవితఁ బట్టక దప్పు
లు విండ్రు గావుతన్. వాసిష్ఠ. ౧. ౭. (పైరెం
డర్థములకును ఇది యుదాహరణము)

వి. ఎంగిలి తినుట. (శ. ర.)

గదుము. స. క్రి. అదలించు, గద్దించు.

సీ. అదలించె గద్దించె నడలించె ననఁగను గదిమె
నం చనుమాటగాఁ జెలంగు. ఆం. భా. 3.
౧౨౮.

సీ. కాలుపుల్ దిని యాము గవిసి మనోబ్బతులు కా
రుపోతులనైన గదుముఁ జూచు. సారంగ. ౧.
౬౯.

చ...నిన్న నే, కద నినుఁ బట్ట మఱ్వరకుఁ గట్టెద నన్న ది యందు కింతి దక్, గదిమికొనం దలం కినది కన్న ది విన్న ది గాని దేమి చెప్పదు ...చం. రా. ౪. ౪౧.

గదురు. వి. (క. గదరు) దుర్గంధము, దుర్వాసన.

సీ. పులితోళ్లపై నాఱఁబోసినరక్తార్ద్రకరిశిరోము క్తాళిగదురుకంపు. చంద్ర. ౫. ౧౨౧.

చ. మదమున సోమకాసురుఁడు మ్రుచ్చిలి యచ్చ లమారఁ గొన్నప్రాఁ, జదువులు తెచ్చి తజ్జఠర సాంద్రతరాంత్రము లంట నంటఁబల్, గదు రు దొలంగఁ గీర్తియనుగంగఁ దొలంచి ... పాండు. ౨.౫౬.

విణ. విస్రము, పచ్చివాసన గలది.

ఆ...గదురు నాఁగ నగును విస్రాఖ్యయై.ఆం.భా. ౧. ౧౦౭.

సీ. జాగువాపైతాణిసాలుఁ దూలఁగఁ జేసి గదు రుతోల్కటిసీమఁ గదురుకొనియె. ఘటికా. ౧. ౧౫౩.

గద్గదము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) డగ్గుత్తికపడిన ది. (స్వరము.)

గద్గదస్వరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. డగ్గుత్తికపడి నయెలుఁగు. ౨. ఎనుపోతు.

గద్గదిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. డగ్గుత్తిక.

గద్గదితము. సం. విణ.(అ.ఆ.అ.)గద్గదస్వరముగలది.

గద్ద=గ్రద్ద. వి. పక్షివిశేషము, గృధ్రము. (చి. ని, శ. ర, వా.)

జ: గద్దగోరు, గద్దముక్కువాఁడు.

గద్దగోరు. వి. ఔ. (√గద్ద.) ౧. గద్దయొక్క గోరు. ౨.ఒకానొకచెట్టు. (దీనియాకులు గద్దగో రువలె నుండును.)

వ...ఇప్ప కప్పురమద్ది గద్దగోరు గోరంట వెలమ యులిమిరి ... మొదలుగఁ బెక్కుతెఱంగుల వ్రాఁకులు...పి. శకుం. ౨. ౧౪.

౩. చోరసాధనవిశేషము.(ఇది గద్దగోరువలె నుం డును)

గీ. కావు మలుబంతి సికమల్లు గద్దగోరు... తో లునిచ్చెన మొదలు ముందుగ ధరించి. ప్రబం ధ. ౭౫౯.

సీ. భవనదీపాహితభ్రమరశ్వేటిక వాలుకాభస్త్రి తలమల్లు గద్దగోళ్లు... గీ... ఎట్టినికన్న ల మర, దూరితత్రాసుఁ డపు డొక్కడొంగబం టు. వేం. పంచ. ౩.౧౯౯.పరమ.౪.౧౨౪.

౪. ఒకవిధ మగుగొండ్లెము. (ఇది గద్దగోరువలె నుండును-వా.)

గద్దన. వి. గద్దింపు.

సీ...గద్దింపు వెలయుచు గద్దన యన. ఆం. భా. ౩. ౩౦.

గద్దముక్కువాఁడు. విణ. (గద్ద+ముక్కు+వాఁ డు)-గద్దముక్కువంటిముక్కు గలవాఁడు-ఖరణ సుఁడు, వాఁడిముక్కు గలవాఁడు. (శ. ర.)

గద్దఱి. విణ. ౧. నేర్పరి, నిపుణుఁడు.

చ. కరితురగాధిరోహముల గద్దఱులై విలువిద్దె లందు నేర్పరు లయి ... చం. రా. ౨. ౫౨.

౨. ఉద్ధతము, పొగరు గలది; పొగరు గలవాఁడు.

చ...గద్దఱిపంది నొకండు వెన్ను చే,యదరక ముప్పిడిం బొడిచి యంటఁగఁ బట్టుచుఁ గో ఱఁ గొట్టినక్, మెఱుఁగ నీక తెచ్చినను మె చ్చు లొసంగెను రాజు వానికిక్. యయా. ౨. ౧౧.

శా... ఇన్లైంతే గద్దఱినై గురుం దొలఁగి పోసీ వు...పరమ. ౫. ౩౬౩.

౩. దుష్టుఁడు; దుష్టము.

ఉ...తద్గృహసీమ వసింపనీయ దీ,గద్దఱి గ్రద్ద చేరి కలకాలము పోరెడిఁ బోరు మాన్పవే.ఉ. రా. ౭. ౨౩౦.

చ...చొక్కట మగు నేపువాని కొకగద్దఱిజా డలచేడెఁ గూరుచుం, గటకట తమ్మిచూలికో

అగాములు బొములు గాఁ దలంచెదన్. నీలా. ౧. ౧౧౦.

క. ముద్దులపట్టివి నీ కీ, గద్దతిచందములు మెలఁగఁ గా రాదు సుమీ. నీలా. ౨. ౧౦౫.

౪. సాంద్రము, దట్టమైనది.

చ... అ, యత మగుచక్రవాళగిరియంపలిగద్దతి యంధకారమున్, సితనిజకీర్తిచంద్రికలచేత నతం డడఁగించు చుండఁగన్. సీమం. ౧. ౧౬౦. అప్ప. ౨. ౧౯౭.

జ: గద్దతించు, గద్దతికాఁడు, గద్దతితనము.

గద్దతించే. అ. క్రి. (√ గద్దతి. క. గద్దతిసు, గద్రిసు) గర్జించు.

(ఆదివరాహవర్ణనము) సీ. కఠినవాలము బెట్టు గాలించి యొకచోట: గడిమిమై రొప్పుచు గద్దతించు. హ. వరాహ. 3. ౪.

గద్దతికాఁడు. విశ. (గద్దతి + కాఁడు - స్వార్థమున) గద్దతితనము గలవాఁడు, ధీరుఁడు.

ఉ... ఇట్టిబల్లిద్దతికాఁడు వాఁడిని జగంబులు గెల్చుట యేమి వింత... అచ్చ. రా. సుం. ౧౨.

గద్దతితనము. వి. (√ గద్దతి) ధైర్యము.

క. పెద్దపులి వెడలి చనె ననిగద్దతితనమునను నక్కకదుపులు పొదలో, నుద్దవిడిఁ జొచ్చి చిఱుతల, యొద్దం బడినట్టు లయ్యె నోయనుశేంద్రా. దశా. ౪. ౪౦.

గద్దించే=గద్దతించే. స. క్రి. అదలించు, బెదరించు.

ద్వి. ఎవ్వఁడు నావారి నెల్ల గద్దించి, చివ్వకు నా మీఁదఁ జేచాఁచు... ప్రభులిం. 3. ౧౫ పొ. ౨౪ పం.

సీ. గవి నున్న పులిఁ గన్నఁ గదిసి గద్దించి గొబ్బన నీడ్చి తే నోపుప్రోడ నేను. ఉ. రా. ౭. ౪౦౪.

సీ. అదలించె గద్దించె నడలించె ననఁగను గదిమెనం చనుమాటగాఁ దెలంగు. ఆం. భా. 3. ౧౨౪.

జ: గద్దింపు.

గద్దింపు. వి. (√ గద్దించే.) అదలింపు.

గీ. అతనిగద్దింపులకు భయము మాను నాస. కుసు. ౨. ౬౯.

సీ... గద్దింపు వెలయుచు గద్దన యవ. ఆం. భా. 3. 3౦.

గద్దిగ. వి. గద్దియపైఁ బఱచుకంబళి, గద్దెకంబళి.

సీ. బటువుగద్దియలపైఁ బట్టుగద్దిగలీతి జనునదేశముల హిజాయు లమర. కుసు. ౧. ౭౬.

గీ... సొగసులిద్దంపుఁబట్టుగద్దిగ వసించి. కుసు. ౨. ౭.

(ఈపద మీ గ్రంథముననే కానిపించుచున్నది.)

గద్దియ[1] **(ద్దె).** వి. (సం. ఖట్టికా.) ౧. సింహాసనము.

గీ. క్షత్రియునిఁ దెచ్చి తొలితొలి గద్దియ నిడి, పట్టబద్ధుఁ గావింపుచుపో... హరి. పూ. ౧. ౧౦3.

సీ. ఉచితంబు లగుషోడశోపచారంబుల నాగద్దె కతిభక్తి నాచరించి. విక్ర. ౨. ౯౫.

క... మను, న్యాయపుఁడు నిల్పె సుమన, స్సాయకు సరిగద్దెమీఁద సౌహార్దమునన్. పార. 3. ౪౦.

౨. పీఠము, పీఁట.

గీ... పీఠంబు దనరుచుండు, గద్దె గద్దియ పీట నాఁగను... ఆం. భా. ౨. ౧౬౫.

3. పువ్వులలో నుండెడిమిద్దె, దుద్దు.

గీ. తమ్మిగద్దియదాకట గ్రమ్మి యట్టి, కొమ్మఁ గావింపఁబోలు నెత్తమ్మిచూలి. వసు. ౨. 3౨.

౪. సోద. (బ్రా, శ. ర-సోదచెప్పెడిచోటు. వా.)

గద్దెకంబడి=గద్దెమీఁద వైచుకంబళి, గద్దిగ.

ద్వి... గద్దె, కంబళ్లు కప్పడికంబళ్లు గోర్పడంబులు... పండితా. పర్వ. 3౪౬ పొ.

గద్దియ[2] **(ద్దె).** వి. (సం. గద్యాణమ్) బంగారునాణెము, వరహా.

సీ. పదివేల మొదవులు పదివేలగద్దెలపసిఁడియు ని
మ్మహీపతుల కిమ్ము. భార. ఆర. ౨. ౩౪౪.
(శ. ర, కరాల. ప్రతులపాఠము.)

గద్దువ. వి. (క. గద్ద) గడ్డము, చిబుకము.

సీ.మడమలు మోవంగ మైలచీరలు గట్టి కర్ణముల్
మోవంగఁ గాటుక లిడి...వెడలి గద్దువ మో
వ వీడియంబులు చేసి కాంతుఁ జెంపలు మోవ
గంద మలఁది. కవిక. ౪. ౯౪.

గీ. అమ్మ వగవకె యంచును నక్కుఁ జేర్చి, గద్దువ
ను బట్టుకొని వేఁడఁగాఁ దొడంగు. పార్వ.
౨. ౧౬౩.

గీ...చిబుకాఖ్య యలరు గడ్డమనఁగ గద్దువ నాఁ
గ...ఆం. భా. ౨. ౧౪౨.

గద్దెపొంకములు. వి. బ. పరువునకుఁ దగినగౌరవం
పుమాటలు.

సీ. కలవి లేనివి కొన్ని కొలువునఁ గూర్చుండి గ
ద్దెపొంకాల్ చెప్పఁ గలరు గాక. చంద్రా. ౩.
౪౬. (గద్దెపొంకము-శ. ర, చి. ని. పా.)

గద్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) చెప్పఁ దగినది.
వి. అ. న. వచనము. (వ్యతి. పద్యము.)

గద్యాణకము. సం=గద్యాణము.

గద్యాణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నలువదియెనిమి
దిగురివెందగింజలయెత్తు. ౨. వరహా, ఒకబంగారు
నాణెము.

గద్యానకము. సం=గద్యాణము. (కల్ప)

గనగన=కనకన. వి.

(తపించుట యందలియనుకరణము.)

సీ. వేసవి గనగన వేఁగుచట్రాతిపై నగ్గి నల్లడ మం
డ నర్కుఁ జూచి. నిర్వ. ౩. ౬౩.

చ. గనగన నెల్లప్రొద్దుఁ గొని కాలెడువేఁడిమిఁ
జేర్చుభర్తమే, నెనయును డగ్గఱన్ సయిఁప
కెంతయు భీతి నొదుంగుచున్...హరి.పూ.౧.
౧౬౭. (ప్రాఁత ప్రతిపా).

(కోపముచే మండిపడుటయందలియనుకరణము.)

క. అనుటయు హంసుఁడు గనగనఁ, గనలి మదిం
జెలువు విడిచి కాలువఁ బోగడం, జనునే వీ
నికి నని యిట్లను...ఉ. హరి. ౪. ౧౮౬.

(త్వరితముగా చొచ్చుటయం దగునమకరణము.)

ద్వి. గడియ గ్రక్కునఁ బుచ్చి గ జ్జనఁ దలుపు,
గడుఁ బాఱఁ దెఱచుచు గనగన ద్విజాలు, సొ
చ్చుదు నంతలో...పండితా. దీక్షా.౪౪పా.

విణ. ౧. గనగనయను కాంతిగలది. (కర్మధారయ
మున నిగాగమము.)

వ...మవ్వంపుదివ్వెలవలె నివ్వటిలుగనగననిమఁటు
లకై...ఉ. రా. ౩. ౧౯౧.

వ...మినుకుమినుకు మనుగనగననిమఁటులఘృణు
లపెంపు శంపలసొం పలరింప... సమీర. ౩.
౧౭౮.

వ...గనగనని నిప్పులన్...మనుచ.౪. ౬౦.

గనగనలాడుకుంపటి=గనగనమండునిప్పులు గల
కుంపటి. సానందో. ౨. ౬.

గనప. విణ. (√ గనము?) పెద్దని; ఎత్తైనది.
(వృత్తియందే దీనికి ప్రయోగములు కనఁబడుచు
న్నవి)

సీ. కాంచి యుదంకుండు గ్రమ్మన దిగదాఁటి వె
నుకొనునంతకు గనపపుట్టఁ, జొచ్చె నయ్యురగ
ము...భార. అశ్వ. ౩. ౧౦౫.

గీ. కావిసెలయేఱు లురిలెడుగనపకొండ,కరణి
నొందె బాణుఁడు బాహుకర్తనమున. హరి.
ఉ. ౮. ౨౧౨.

సీ. జాంబూనదచ్ఛాయచందంబువర్ణంబు గలిగిన
పలుచనిగనప మేను. భార. ఆశ్ర. ౨. ౪౦.
భార. శాం. ౪. ౪౦.

గనపర=గని మెర. వి. గన్నేరు కీ. (చూ. గనపరా
కులు)

జః గనపరాకులు.

గనపరాకులు. వి.బ.గన్నెరాకమ్ములయొక్క అలుఁగులు. (వావిళ్ల, వేదము. వ్యాఖ్యలు.)

గీ...గనపరాకులు నిగిడ్చి, చెప్పటట్టలు శోధించి సిగలు విప్పి. ఆము. ౬. ౭౫. (గనపరాకులు నిగిడ్చి=గోడుగుల గన్నెరాకులువెళిపించి అని వ్రాఁతప్రతివాఖ్య- 'కనపరాకులు=గన్నేరాకులవంటి అలుఁగులు.' అని బ్రౌ- ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

గనము. విశే. (సం. ఘనమ్. క. గన.) అధికము.

సీ...పెను గొప్ప బలు పేరు పెద్ద దొడ్డ, గన మన నధికాఖ్య లొనరు...సాం. ని. మాన. ౪౯.

గనయము. వి. ౧. పోఁకముడి, నీవి.

గీ. నాతిగనయంబు వదలింప నాథుమీఁద, నాభిపంకజగంధ మున్నతిఁ జరించె,నన జుగుప్సాభిధాశ్లీల మయ్యె నింతి,కపుడు పాక్కలిరోంపికం పర్థ మగుట. కావ్యా. ౬. ౯౧.

సీ. అనయంబుఁ దిన్ననియమనువున గనయంబు ప్రిదులంగ మెలఁగి చొక్కొదవఁజేయు. ఆ. నిక్కరంబు...భార. స్త్రీ. ౨. ౧౩౩.

౨. వింటికొప్పు.

క. గొనయంబుసెక్కఁ ద్రోచిన, గనయంబున కెక్కకున్నఁ గ్రమ్మినతమకం,బున విల్లు విడిచి వేటొక, యనిమిషభటుఁ డనికి వెడలె నడిదము గొనుచున్. పారి. ౪. ౭౧.

గని[1]. వి. (సం. ఖనిః) ౧. ఆకరము, బంగారము మున్నగునవి పుట్టుచోటు; స్థానము.

గీ. గని యనఁగ నాకరం బగు ... ఆం. భా. ౨. ౩౨.

క. జనపదములు పురగిరులున్, గనులు వను ల్నదులు ... కనుఁగొనుచుఁ బోయి మ్రోలన్ లీలన్. హంస. ౫. ౩౪౭.

గీ. ...అధికశుభంబులకు భ,వత్ప్రసాదంబు గని కాదె వాసుదేవ. భార. శల్య. ౨. ౩౩౯.

మ...పచ్చనివిల్కానికి మామ చల్వగని పశ్యత్ఫాలజూటాగ్రమో,హనరత్నంబు సుధాకరుండు...పారి. ౪. ౪౭.

౨. బిలము, రంధ్రము.

చ. అనవుడు నిప్పుగోత్తమమునందు మహాబిలము ప్పుచుండు దా,నను గుహ యొక్క టెప్పుడును నవ్యముగాఁ గనుపట్టు నందులో, న నుపమ మైనగుండు గలదందును నేడు బిలంబు లుండు న,గ్గనులఁ జరించుఁ దుష్టదలకైవడి నెప్పుడు వానిప్రాణముల్. మై. ౩. ౧౨౧.

గని[2]. వి. (సం. ఘనమ్.) గడ్డ, ముద్ద. (చూ. గనికట్టు)

జ: గనికట్టు.

గనికట్టు. అ. క్రి. (గని[2] + కట్టు) ఘనీభవించు, గడ్డకట్టు.

వ...సేవంతిపూఁబొదలచినుకున ననఘహిమసలిలములు ... కస్తూరిమెకంబులమదభరంబులం దొరఁగు నాభీరక్తంబు లిగిరి గనికట్టిన నిగరములు గరఁచికొని పఱచి...వసు. ౨. ౧౧.

గనికెకుండలు. వి. బ. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ...చొప్ప బెండ్లమంచంబులు గంగెద్దులాటలు గనికెకుండ,లు...హంస. ౩. ౧౪౬.
(ప్రయోగాంతరము లేదు-గరగకుండలు?)

గనిమ. వి. (పాదు మడి మున్నగువాని) గట్టు, సేతువిశేషము.

క. మహనీయమఘుఘుకీసం, గ్రహమునఁ గాలువలు వఱపి గనిమలుగ రజం,బహరహము సెఱపి మాపు,న్సహకారము లయ్యె నవటిసహకారంబుల్. వసు. ౧. ౧౩౫. ఆం. భా. ౨. ౫.

మ. గనిమల్ దీఱిచి కాల్వలేర్పఱిచి ... బహు. ౨. ౨౦.

సీ. ఆడునుదుక్కలను మళ్లెడలఁగాఁ బొలిలదును పై నగనిమలు నటికి నటికి, పైరుమునుఁగ గాద.

బలిసినచేలలోఁ దెరలక కలుపులుతీసితీసి. ఉ.
హరిశ్చ. ౪. ౧౩.

గనిమెర=గనపర. వి. గన్నేరు ౹.

ద్వి. గనిమెరపూఁజాయ గలుపసీర్కా వి, గనుప
ట్టుశాటి మీఁగాళ్లతో నొరయ. ద్వి. పరమ.
౪. ౫౬౭ పా. ౧౧ పం. (చి. ని. పా.)

గనియ(నె). వి. (సం. కణికా) ఖండము, ముక్క.
సీ. గనెగంద్ర గంద్రిక గనియ యటంచన ని
ష్ట్వాదిఖండంబు లెన్నఁ దగును. ఆం. భా.
౨. ౭౫.

గీ... మేని, గనియ లన్నియు సంధానకరణి నది
కి. భా. రా. యు. ౧౧౨౦.

సీ... తనుపాపరసదాడిగనెలతోడ. ఆము. ౨.
౭౩.

ద్వి... సభవారు నట్టిదురాత్మ... గనెలుగాఁ జే
తులుఁ గాళ్లుఁ గోయింపఁ, జను నని...నవ.
౨. ౯౨ పా. ౧౩ పం.

గనివోటు. వి. (క. కణి=రాయి. త. కణె) ఆనవా
లుకై వ్రాళ్లమీఁద వరుసగా వేయు పోటు ?.

ద్వి... ఉలు లోలి నాటి, పసలు మించఁగ సూ
త్రపట్టినపగిది, విసుపక గనివోటు వేయువా
రలును ... అనిమిషశిల్పి, గని యోటువడు
చుండ గనివోటు నైవ. ద్వి. పరమ. ౭.౫౧౫
పా.

గనివోటుకొట్టు=గనివోటుపడునట్లు కొట్టు ?.

సీ. ఎప్పుడు చూచిన నెడపక ఖంగుఖం గనును
క్కుటులులమహాస్వనంబు, బెడిదంపుటడ్డీలు
బిగియించి గనివోటు కొండ గొట్టెడుకట్టు
గుండ్లరవము. పరమ. ౫. ౪౦.

గనీబు. వి. ఒఱ, ఖడ్గకోశము.

చ. కలకల నవ్వుచున్న ప్రపశిఖామణి పహొన్నగ
నీబులోనియిుట్టలపు మెఱుంగుఁ బాయలబెడం
గుఁగటారి జకీన దూసి మంత్రులు గన తూ
ద్రుమస్తము కలుక్కునఁ ద్రుంచె...ఉ.రా.
౭. ౨౧౧.

గనుపు=కనుపు. వి. వెదురు చెఱకు లోనగువానియం
దు ఎడనెడ నుండుముడి, పర్వము.

సీ... కన్ను కనుపు గంటు గను పంచనఁగఁ బ
ర్వమునుకు...ఆం. భా. ౨. ౭౪.

గన్నెర=గన్నేరు.

రగడ. తలిరుఁబోఁడి నీతలఁపునఁ గన్నెఱ,పలుకు
తేనెలకు వంపకు గన్నెర.రాజ.చ.౨.౧౪౯.

సీ. గొజ్జంగి యిజ్జాజిపజ్జం గిసల మొందునెలకక
స్తురియు గన్నెరయుఁ బూచె.బహు. ౨.౨౧.

గన్నెరాకమ్ము. వి (గన్నెరు+ఆకు+అమ్ము)-గన్నే
రాకువంటియలుఁగు గలబాణము-బాణవిశేషము.

వ... ఆట్లు తాఁకుటయు వారల నతండు గన్నె
రాకమ్ములఁ జీకాకుపఱిచె...భార. భీష్మ.౩.
౨౯౯.

గీ. పసిఁడిపీఠంబుపై నుంచి పద్మనయనఁ, జెలువ
మగు గన్నెరాకమ్ము నేతికిచ్చి. నైష.౬.౩౭.

గన్నెరు=గన్నేరు.

(గన్నేరుపువ్వు)

సుగంధి. చాలుఁ జాలు నెంత కైనఁ జాలు నున్న
గన్నెరుల్. యయా. ౪. ౨౦.

ఉ. కన్నియ యెన్నియేండ్లు విరిగన్నెరులక్ హ
రుఁ బూజనేసిరో...రా. వి. ౪. ౨౩.

(గన్నేరుచెట్టు.)

సీ...కరవీర మలరును గన్నే రనంగను గన్నెర
నఁగ. ఆం. భా. ౨. ౫౩.

(బ. ధాన్యవిశేషము.) వేంక. మాన.౭౬.

గన్నేరు=గన్నెర, గన్నెరు. వి. కరవీరము ౹.

సీ. గన్నేరుఁబూఁజాయఁ గనుపట్టుజిలుఁగైనసలి
లకాషాయవస్త్రంబు గట్టి. నైష. ౮. ౧౦౩.
ఆం. భా. ౨ ౫౩.

(బ) ధాన్యవిశేషము. సాం. ని. మాన. ౫౭.

గప్పళించే. అ. క్రి. ఇనుకు.

సీ. ఇవి పొత్తి సొలసినమృగనాభిమృగినెత్తురులు గప్పళించినకెలవు లయ్యె. రా. వి. ౩. ౫౩. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

గప్పాలు. వి.బ.(హిం. గప్) జంభాలు, అతిశయపు మాటలు. (శ. ర.)

గప్పు=గుప్పు[2]. వి. వాసనగొట్టుటయందలియనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము-గప్పుగప్పు.)

(వ్యవ) వాఁడు రాఁగానే అత్తరువాసన గప్పుమని కొట్టుచున్నది.

రగడ. కప్పురంపుటనంటు లివిగో గప్పుగప్పునఁ దావిఁజిల్కెడు. కిరా. ౩. ౨౦.

గప్పున=గుప్పున. క్రి. విణ. ద్రు. శీఘ్రముగా; అకస్మాత్తుగా.

సీ. పటచిత్రితాకారపతిరేఖ కనుడాయ విప్పుకొప్పులచేత నప్పళించె, నప్పళింపఁగనీక గప్పునఁ గనుదోయి నలమి పైఁబడ లజ్జ యడ్డకట్టె. చంద్రా. ౫. ౨౭.

(గుబ్బలు) ఉ. గప్పున వ్రాలఁగాఁ దివురుకైవడి నుబ్బున నిబ్బరింపుచుఁ. చంద్రా. ౬. ౧౯౨.

సీ. చెలులు సిబ్బెంపుగుబ్బలఁ జిల్కుపన్నీట నెగసి గప్పునఁ గప్పి నిగుడుపొగలు. చంద్రా. ౪. ౨౨.

గబగబ=గవగవ. (బ్రౌ.)

(వ్యవ) వాఁడు గబగబ పరుగెత్తుకొని వచ్చినాఁడు.వాఁడు గబగబ ఉత్తరము చదివినాఁడు. వాఁడు గబగబ పని చేసినాఁడు.

గబీలు. వి. గ్రుద్దుట నీళ్లలో నుఱుకుట మండుట కలఁత నొందుట మున్నగువానియందలి యనుకరణము.

(వ్యవ) వాఁడు గబీలున నొకగ్రుద్దు గ్రుద్దెను. వాఁడు నూతిలో గబీలున ఉఱికినాఁడు.

ఆయడవి గబీలున మండుచున్నది. (శ. ర.)

కడుపులో గబీలు మనుచున్నది.

క...అతనిఁ గనినంతనె నా, డెందము గబీలు ప... నియెఁ...అహ. ౩. ౮.

గబుక్కున=గవుకున.

(వ్యవ) వాఁడు గబుక్కున నూతిలో దూఁ... నాఁడు.

గబుసు. వి. కపటము.

సీ ... కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గౌరు, గబుసు కైపు కిటుకు కాదు డబ్బు కవుదు డం ఒక... గ...ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

గబ్బాటు[1]. వి. కలఁత. (శ. ర.)

గబ్బాటు[2]. విణ. నెల తక్కువైనది.(పసుపు కంద చేమ గెనసు పెండలము మున్నగువస్తువు-శ.ర.)

గబ్బి. విణ. (గబ్బు+ఇ-క. గబ్బి) గర్వి; దుష్టుఁడు.

సీ...రాచ,బిడ్డయై యుండి గబ్బితనం బెఱుఁగఁ... డు...ఉ. హరి. ౫. ౨౭౭.

ఉ. ఆసతిఁ గూడి యాసరణి నన్య మెఱుంగక యుండ నీసునం, గాసిలి తప్పపత్ని జరగబ్బితనంబునఁ జెంపఁ గొట్టుచుఁ, దా నెకి... ట్టి యప్పుడు దనర్చురతిఁ ముఖచుంబనంబు నుం, జేసెనొకో యనంగ నరసెం బతి కయ్యుయిచోటు లంతటఁ. పరమ. ౨. ౪౬.

శ. గబ్బిమరుం డొంటి పెఱుఁగక, గొబ్బునఁ గై బడును...విజ. వి. ౨. ౧౯౧.

౨. నిక్కినది, నిగిడినది.

వ...పలుకంబండినమారేడుపండ్లగారామఁ కై చుగబ్బిగుబ్బలబెడంగును...హర. ౩. ౨౩.

(స్తనవర్ణనము.) సీ. కొన లుబ్బి గబ్బులై సుబ్బులై యపరంజికుండలై కొండలై దండ నిండి. ... రస. ౫. ౧౧౩.

౩. గొప్పవాఁడు, ఘనుఁడు.

గీ.కడలిఁ గోలమఁ దెచ్చినగబ్బి వీవ.పారి.౧.౪౯.

(మందరపర్వతము.) సీ.. కడలిరాయలలోఁతు
గన్నగబ్బి. మనుచ. ౫. ౪౭.

౪. ధీరుఁడు.

గీ. ఒగి నిరాయుధహస్తుఁడై యొక్కరుండు,కా
లయవనునికడ కేఁగి గబ్బితనము, వెలయఁ ద
నపేరు చెప్పి గర్వించి తన్నుఁ,దఱిమి పట్టం
గ నోపినఁ దగిలి రమ్ము.

చ. అనుటయు...వి.పు. ౭. ౧౭, ౧౯.

౫. కపటము, కవుదు.

సీ... కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గారు, గబుసు
కైపు కిటుకు కాడు డబ్బు కవుదు డంబనం
గ...ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

గబ్బిడా=గబ్బిలము.

సీ...గబ్బిలము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు,రా
యనంగను దైలపాయికాఖ్యలు చెల్లు ...
సాం. ని. తిర్య. ౭౧.

గబ్బిడాయి=గబ్బిలము.

గీ. గబ్బిడాయి యనంగను గబ్బిల మనఁ,దైలపా
యిక చెన్నొందు దక్షశిక్ష. ఆం. భా. ౨.
౯౪.

గబ్బిలము=గబ్బిడా, గబ్బిడాయి, గబ్బిలాయి.వి.
తైలపాయిక, ఇంటికప్పు మొదలగువానినుండి త
లక్రిందుగా వ్రేలాడుఒకవిధ మగుపక్షి.

గీ. గబ్బిడాయి యనంగను గబ్బిల మనఁ, దైలపా
యిక చెన్నొందు దక్షశిక్ష. ఆం. భా. ౨.
౯౪.

గబ్బిలాయి=గబ్బిలము. (క. గబ్బిలాయి)

సీ...గబ్బిలము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు, రా
యనంగను దైలపాయికాఖ్యలు చెల్లు...ఆం.
సం. తిర్య. ౭౧.

గబ్బిలి. వి. జా. పిడికిలి.

ఉదా: గబ్బేఁడుకూర తే. (శ. ర.)

గబ్బివాఁడు. విశ. (గబ్బి+వాఁడు) గబ్బితనము
గలవాఁడు.

(కొంటెవాఁడు)

(కృష్ణుఁడు) ద్వి. మునియేఁటనే ... పడుచు,
చనుగుబ్బ గోరొత్తి చనుగబ్బివాఁడు ఆ.మ.
క. ౧. ౩౪ పా. ౧౦ పం.

గబ్బిస. వి. ఒకానొకమూలిక. (శ. ర.)

గబ్బు. వి. (సం. గర్వః. క. గబ్బు) ౧. గర్వము;పొ
గరు.

ద్వి. గబ్బున జైనమార్గ మె యాది యనుచు, మెట్టి
మాతోఁ బ్రతిఘటించి యాడ. బస. పు. ౬
౫౫౯ పం.

చ. కడఁగి కుమారుపేరురము గబ్బును నుబ్బును
దొంగలింపఁగాఁ, బోడిచెను... నృసిం. ౪.
౧౧౪.

సీ. కెరలించి యమృతంబు గిలకొట్టఁగా రాదె
ముద్దుచూపెడివీరి మోవులందుఁ, బచ్చబంగా
రు కుప్పలుసేయఁగా రాదె గబ్బు మీఱినవీరి
గుబ్బలందు. పాండు. ౧. ౧౧౭.

౨.(గజాదుల)మదము.(చూ.గబ్బుచెంక మేకము)

౩. గంధము; దుర్గంధము.

ఆ. కంపు గబ్బు గవులు గంధంబు వల వస,గంధ
మొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౬.

సీ...పాలగబ్బు...చంద్రా. ౨. ౭౭.

సీ. ఎడ లేక తఱచు వ్రేలెడుజిబ్బటీలచే గబ్బు
లు వెదచల్లుగర్భగృహము. చంద్ర. ౩. ౪౭.

జ: గబ్బి, గబ్బివాఁడు, గబ్బుకొను,గబ్బుచీకటి,
గబ్బుచెంక మేకము, గబ్బుదేలు, గబ్బెక్కు.

గబ్బుకొను. అ. క్రి. (గబ్బు+కొను) గబ్బు కల
ది యగు.

(వాసనగొట్టు, పరిమళించు.)

ఉ. గుబ్బలిపట్టిగబ్బివలిగుబ్బలజొబ్బిలుతావికుంకు
మఁ, గబ్బుకొనంగఁ జాలునెదఁ గప్పినజె
బ్బులివన్నె పచ్చడం, బబ్బురమై తనర్పఁ బ్ర
మథావలి యుబ్బుచు వెంట నంటఁగా, గిబ్బప

యాళి తేజి దుమికించుచు వచ్చె మహీసఁడ త్త్రికిన్. దశా. ౨. ౬౯.

గబ్బుచీకటి. వి. (గబ్బు + చీకటి.) గాఢాంధకారము. (శ. ర)

గబ్బుచెంకమెకము. వి. (గబ్బు + చెంక + మెకము)-మదము గాఱు చెంపలు గలమృగము-ఏనుఁగు.

సీ. గబ్బుచెంకమెకంబుగట్టికళవసంబు తుబుసంబుగాఁ జేసికొన్నదంట. ఆం. భా. ౧. ౩౭.

గబ్బుదేఱు. అ. క్రి. (గబ్బు + తేఱు.) గబ్బు కలదియగు.

(అతిశయించు)

సీ. మెఱపులై మిట్టలై మిక్కిలి బటువులై క్రాలుఁగన్నులచెన్ను గబ్బుదేఱ. గీ. పత్రి పతి కేతనునిపురః క్షేత్ర మూఁడి, యున్న శ్రీక్షేత్ర పాలకు యోగిలోక, రమణు ముప్పదిరెండక్షరములమంత్ర, రాజము జపించి కొల్వ దొరకు శుభములు. పాండు. ౨. ౯౧.

గబ్బులుఁగు=గంపపులుగు. (గంప + పులుఁగు.)

ఉ. మానక యుబ్బి గబ్బులుఁగు మాటికి మాటికిఁ గ్రోల్చెఁ గొమ్మపై ...హర. ౨. ౧౮.

వ...కౌశికంబు డబ్బు గబ్బులుఁగు గాలి కనుఁబెంటి పైఁడికంటి లోనగుతిర్యక్కులు భావిప్రయోజనసూచకంబులై యున్నయవి. ఆము. ౬. ౬౬. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గబ్బెక్కు. అ. క్రి. (గబ్బు + ఎక్కు) గబ్బుమీఱు, సాంద్ర మగు, దట్టమగు.

ఉ...గ, బ్బెక్కినమబ్బు శైలగుహ లీఁగె దిశల్ వెలుఁగొందె నిక్కలన్, జక్కవజోళ్లు గేరె జలజాతహితుం డుదయించెఁ దూర్పునన్. వేం. పంచ. ౩. ౧౦౭.

గభస్తి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కిరణము. ౨. సూర్యుఁడు. స్త్రీ. స్వాహా, అగ్ని దేవునిభార్య.

గభస్తిమంతుఁడు. సం. వి. త్. పుం. సూర్యుఁడు.

గభస్తిమాలి. సం. వి. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

గభస్తిహస్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కిరణములు చేతులుగాఁ గలవాఁడు-సూర్యుఁడు. (త్రి.ని.) (ఇట్లే గభస్తికరుఁడు, మొ.)

గభీరము. సం. విణ=గంభీరము.విణ.

గభీరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గంభీరధ్వని నిచ్చుకాకభేరి, పెద్దఢక్క.

గభీరిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. గాంభీర్యము.

గభోలికము. సం. వి. అ. పుం. గుండ్రనితలగడ.

గమకము. వి. ౧. యత్నము, పూనిక; ఉత్సాహము.

క. గమకమున నెదురుపగతురఁ, గొమరుం జాయములవేల్పుఁ గొమ్మలఁ గడుఁ జుట్టములఁ గఁగూర్చెదు నేఁడుపు, సమకూరినరాయపక్షిసాళ్వంబునకున్. యయా. ౧. ౭౨.

చ. సమదగజంబుపై తుఱుముసామజవైరికి సూటిపెట్టునా, గమకముఁ జూచి భూపతిముఖంబున వ్యాధులమూఁక నిల్వ లే, కమితభయాప్తి నోరసిలె... సారంగ. ౧. ౧౦౦.

మ. గమకంబుల్ సెడి కైదువుల్ విడిచి ... ఉ. రా. ౨. ౯౧.

౨. పుష్టి.

సీ...తాటిదండములు త్రోయంగ రెట్టలగమకము. ప్రబంధ. ౮౨.

౩. నైపుణ్యము.

క. కలికివరుమనకదనపుఁ, బలుమలకలకలము చెడఁగువడు మేఖలము, వ్వాలరవళిఁ దగిలి గతిగొనఁ, గలకంఠి రతంబు సలుపుగమకము గనియెన్. భాగ. ౬. ౯౯.

విణ. ౧. అధికము, ఉరువు, గొప్ప.

వ. ఇట్లు మ్రొక్కి తేని నమ్ముద్రియ గద్దెపై నుంచి తద్దయు సుద్దవిడి నతనిమీఁదిశమకంబు గమకంబై పర్వ నతనిమదియుఁ దనవయిం దగుట దెలిసి ...యయా. ౪. ౬౪.

మ. ప్రళయాభీలఘనాఘనారవసమారంభఁబు లారోటుఁగూఁ, తల దైత్యోదరముల్ ప గిల్చి మఱి యంతన్ బోక తద్రక్తధారలు గ్రోలన్ గమకంబుగాఁ దెఱచువక్త్రంబో య నన్ జెజ్జమిం,పలరం దాలుచు పాంచజన్య ము మదీయాభీష్టముల్ సేయుతన్. చంద్రా. ౧. ౭.

వ... పాదసంవాహనాదికంబులఁ బతుల నిదుర వుచ్చి గమకమ్ము లగుతమకమ్ములు తమకు నెత్తు లునెట్ట నలఘుతరసాహసైకసహాయ లగుతా పికత్తియలదాపుల సంకేతస్థలంబులకుం జేరి ... చంద్రా. ౫. ౬౩.

౨. మనోజ్ఞము, సొంపైనది.

ద్వి. అందులఁ బంగరుహరువుచిత్తరువు, లందం బుగాఁ దీర్చి హరినీలకరుల, గమి గమిచినప టికంపుసింగముల, గమక మాసోపానగతుల నేర్పఱచి. రం. రా. బాల.౭౩ పా. ౧౦ పం.

చ. కమికెఁడుగుబ్బచన్నుఁగవగాసికిఁ బాసిన జాఱుపయ్యెదల్,గమకపువాలుఁగన్ను లెసఁ గన్ బొసఁగించిరి కేళి బాలికల్. రా.వి.౩. ౮౮.

౩. స్థూలము.

గీ. ఒమ్ము గాత్రమ్ము గమకము హొమ్ము నాఁగ, స్థూలమగు...ఆం. భా. ౩. ౨౦.

జః గమకముగొను, గమకించు, గమకింపు.

గమకము. సం. విణ. (అ. మికా. అ) ౧. వెళ్లునది.

౨. తోఁపఁజేయునది. ౩. ప్రమాణములచే నిరూ పించునది. వి. అ. పుం. (సంగీ) స్వరవిన్యాసభే దము.

గమకముగొను. అ. క్రి. (గమకము+కొను) య త్నము చేయు, యత్నించు.

క. పలికెద నని గమకముగొనుఁ, బలికినఁ గడు న లుగువిభుఁడు ప్రతివచనముల న్, బలుకఁ దని నిలుచు శశిముఖి... భాగ. ౭. ౩౮౩.

గమకించే. అ. క్రి. (√ గమకము) ౧. యత్నిం చు, పూను.

ద్వి. చంద్రహాసం బెత్తి జానకి ప్రేయ,నింద్రారి గమకింప ... రం. రా. సుం. ౨౫౨ పా. ౭ పం.

ఉ. చంచలనేత్రఁ గాంచి నృపచంద్రుఁడు మో హము నిల్వ లేక చే,లాంచల మంటి శయ్య కపు డల్లనఁ దార్చి కవుంగిలింప నుం,కించుఁ బయంట నంట గమకించుఁ జలించుట దెప్ప డెప్ప డం, చించుక సేపు లోన మెఱయిం చు నసేకమనోవికారముల్ విజ. వి. ౨ ౨౭.

౨. మనోజ్ఞ మగు, ఒప్పు.

సీ. గమకించచమరివాలము లోనఁ గీలించి యు ప్పరంబుగ నోరకొప్పు దిద్ది. వైజ. ౮. ౩౦.

ద్వి... చిత్రాంగిఁ గనుఁగొని మ్రొక్కి, వినుతింప వారాశివిధమునఁ బొంగి, గమకించునుత్యా లగద్దెపై నుండి, దుమికి...ద్వి. సారంగ. ౧. ౨౨ పా. ౬ పం.

గమకింపు. వి. (√ గమకించే) గమకించుట. (అదలింపు.)

చ. హరి నరయన్ గుఱుం డనుప నత్తఱి సాగరు లుర్వి రోసి వే,సరి ధరఁ ద్రవ్వి త్రవ్వి బలిస ద్మగులై హరిబుద్ధి దక్కి చి,క్కర మునిము చ్చటంచు గమకింపులచేఁ గపిలుం గెరల్చి త, ద్గురుతరకోపదీపమునకున్ శలభాకృతిఁ జెం ది రందఱున్. చం. రా. ౩. ౧౮.

గమగమ. వి. (క. గమగమ.) ౧. పరిమళించుట కో పగించుట మున్నగువానియం దగునసుకరణము.

సీ. గమగమ వలచుచొక్కపుఁగమ్మఁగస్తురి నలుఁగి డె నొకమదనాగయాన. రసిక. ౧. ౭౧.

సీ. గమగమ మైకదంబములు గుబాళింప ... ప్ర బంధ. ౧౮.

గీ. గమగమలకప్రపువిడెంబుగంధ మొలయ,మిన

మినల్కు౯ంకుమపురేఖ మించు లొల్క౯. హం
స. ౫. ౩౭౦.

క. అనుటయు హంసుఁడు గమగమఁ,గనలి మదిం
జెఱుపు విడిచి కాలువఁ బొగడం, జను నే వీని
కి నని...ఉ. హరి. ౪. ౧౫౬.

౨. సువాసన.

క. వలదుపవనవాసనలం, గలవిపఋులమృగమదాది
కముగమగమలక౯, వెలువల లోపల వలపులు,
గలసుమఁగప్పురపుబరణి గా కది పురమా. క
కు. ౧. ౧౭౪.

జః గమగమించు.

గమగమించే. అ. క్రి. (√గమగమ) గమగమ య
ని వాసనగొట్టు.

గీ. కప్పురపువీడియపుఁదావి గమగమింప. శేష. ౪
ఆ. (శ. ర.)

గమథము. సం. వి. అ. పుం. త్రోవ.

గమథుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పోవువాఁడు,
యాత్రికుఁడు.

గమనము. సం. వి. అ. న. ౧. పోక, వెళ్లుట. ౨. ప్ర
యాణము. ౩. పొందుట. ౪. రమించుట. (ఉదా:
అగమ్యాగమనము, మొ.)

గమనించే. సం. అ. క్రి. ౧. పయనమగు.

సీ. నడిచె నింద్రుండు కిన్నరకాహళులు మ్రోయ గ
మనించె శిఖి డిండిమములు మ్రోయ. వరాహ.
౨. ౮.

గీ. సకలజనులకుఁ బయనంబు చాటఁ బంచి,బల
ముఁ జదలంబు గదలింపఁ బంచి పెట్టి, తాను గ
మనింప సమకట్టె తత్ప్రధంబుఁ, దల్లి కెఱిఁగిం
ప నిజనిశాంతమున కరిగి. జై. భా. ౨.౧౦౬.

౨. చరించు, తిరుగు.

ద్వి. వసుధేసునొద్దనె వదలక నీవు, వసియింపఁ ద
గు నన్న వచ్చితి నేను, దలఁచినప్పుడు వచ్చి
ధరియింతు రూపు, గలిగియుఁ బోడ లేక గ
మనింప నేర్తు రం. రా. ఉ. ౧౧౫ పా. ౧౯ పం.

౩. వెడలు, ఉద్గతమగు.

ద్వి. అమృతాన్నరుచి లోన నడఁగక వెలికి,గమ
నించె నన దేహకళ వెల్లఁబాఱె. రం. రా.
బాల. ౧౯ పా. ౨౪ పం.

౪. కుతూహలపడు.

ఉ. నింతువు నాదుకోర్కి౯ గమనింతువు కేళికహ
ర్షికంబు...శశాం. ౪. ౮౦. (ఇట 'శలఁచు'
అని శ. ర.)

స. క్రి. ౧. గ్రహించు; పాటించు.

(వ్యవ)అందఱు ఈవిషయము గమనింపవలయును.
వాఁడు నే నెంత చెప్పినను నామాట గమనింపఁ
న్నాఁడు.

౨. నడపు.

క...రథికుఁడు గమనించినపుడె రథ మమనుచు
...వేమన. (బ్రౌ)

గమనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అల్పమార్గము, సూక్ష్మవృ
త్తి; విధము.

వ...న చ అర్థశక్తిమూలే వ్యంజనే అనుమానతం
కా,వ్యంగ్యవ్యంజకయోరవినాభావాభావాత్
...నచాభిధావృత్తిః,సంకేతితార్థ ఏవ తస్యాః
పరిచయ ఇతీయతీ గమనికా. ప్రతాపరుద్రీ
యము. కావ్యప్రకరణము. ౪౨ పా.

సీ...మంత్రవర్తనముఁ దంత్ర,గమనికయును వి
విధము లైనదానవిధులు బహుళత్యాగములు
ను లోక,సంస్తుతము లయ్యె...భార. ఆశ్వ.
౪. ౨౧౮.

వ...ముఖ్యవరాహంబుగమనిక నున్నతక్షుముదై
...భాగ. ౯. ౨౩౦. (శ. ర. పా. 'గరిమ'
ముద్రి.)

వ...మృత్యుదేవతయెత్తునం గాలుపోలిక శమన
నిగమనిక నెదిరి...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౬౫.

గమనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పొంద
దగినది. ౨. తెలియఁ దగినది.

గమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పోక. ౨. ప్రయాణము, పయనము; దండయాత్ర. ౩. త్రోవ. ౪. వివేచింపమి, ఆలోచనములేమి. ౫. ద్యూతభేదము, ఒకవిధ మగుసొగటాలయాట. ౬. పొందుట. ౭. సంభోగము, రతి.

శ్లో. బ్రహ్మహత్యాసురాపానం స్తేయం గుర్వంగనాగమః. మను. ౧౧. ౫౪.

గమయత్. సం. శత్రు. ౧. నడపించుచున్న. ౨. పొందించుచున్న.

గమయిత. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ) ౧. నడిపించువాఁడు. ౨. పొందించువాఁడు.

గమయితవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నడిపింపఁ దగినది. ౨. పొందింపఁ దగినది.

గమాయించు. అ. క్రి. గమగమించు, పరిమళము గొట్టు, సువాసన గొట్టు.

మ. పరమాన్నంబులుఁ బిండివంటలును సూపంబుల్ గమాయించుపం,డ్లరసంబుల్ ... అని. ౧. ౧౦౫.

గమి. వి. ౧. సమూహము, గుంపు.

ఆ. కవలవారుఁ గొడుకుగమియుఁ బాంచాలవ,ర్గంబు వృష్ణివరులుఁ గడఁగి రేని, యొక్కమాత్రలోన నువ్వెత్తుగొనరె. భార. ఉద్యో. ౧. ౨౯.

గీ. మొగుడఁబాఱిన యరవిందములను బాసి,గములు గములుగ మత్తభృంగములు గూడి,ధుంతివిఘ్నుశు చెక్కు లుత్కంఠఁ జేరె,నభినవం బైన యపరసంధ్యాగమమున. భీమ. ౨. ౨౯.

సీ. గమిఁ బాసి తలిరుజొంపమునకు మెయిమెయిఁ దాఁకంగఁ జనుపికదంపతులును. భార. విరా. ౨. ౩౦౬. ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

విశే. సాంద్రము, తఱచైనది. (శ. ర.)

క. నెఱి దగఁ దేజితమై గమి, మెఱుఁగు లడరు నారసమున మిక్కిలి వడి నే,ర్తెఱ మెఱయ సురము నొంచిన...భార. కర్ణ. ౩. ౯.

జః గమికత్తె, గమికాఁడు, గమిగూడు, గమిగొను.

గమి. సం. విశే. (న్. నీ. న్) పోవువాఁడు.

గమి(మియి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. చేరు.

వ. ...నీకుఁ దక్క నన్యులకు నాతాటక యున్న దేశంబు గమింప నశక్యంబు...భా. రా. బాల. ౨౩౭.

౨. రమించు, కూడు.

ఉ. ...అగ,మ్యాగమనంబునందుఁ బరిహారము చెప్పెద నింక బ్రాహ్మణ,స్త్రీ గమియింప రాజానకుఁ జెల్లదు...వరాహ. ౯. ౧౨౭.

౩. క్రి. వెళ్లు.

సీ. గమియింపు మిప్పుడు ఘనరభసంబునకడఁక వింధ్యాద్రినిగ్రహము సేయ. సేతు. ౩. ౧౬ పా.

ఉ. ...మజ్జనం, బాడి గమించి చొచ్చెను దదంతికరాజమరాళకూజితా, మ్రేడితకింకిణీరవపరిష్కృతఘోటము యజ్ఞవాటమున్. జై. భా. ౭. ౨౦౨.

ద్వి. ..ఏకలింగనిష్ఠాభక్తియుక్తిఁ,జనక దుష్పథములఁ జరియించు టెల్ల,రాజితాంచితరత్నరాజముండంగ, గాజుపెంచుక లేఱ గమియించినట్లు. బస. పు. ౭. ౧౫౧ పం.

గమికత్తె. వి. (గమి + కత్తె) అంతఃపురపరిచారికలలో ముఖ్యురాలు.

క. గమికత్తెలతో నపు డా,క్రమ మెఱిఁగింపంగ వారు గ్రక్కునఁ జేతః,ప్రమదప్రదమై యొప్పెడు,ప్రమదవనముఁ జేరి యపుడు ప్రమదం బెసఁగన్. శశాం. ౪. ౧౬౪. (మా. ౧౬౩.)

గమికాఁడు. వి. (√గమి) ౧. ముఖ్యజనుఁడు.

గీ. అనుడు నందులో గమికాండ్రు రతనిఁ జూచి, దేవరకు నిట్టియక్కఱ దీర్పఁ గాక,యెన్నఁటికి మేము నీసొమ్ముఁ దిన్నవార,మిందఱము

వని తమమూఁక లెల్లఁ జూపి. పరమ. ౫.౧౧.

౨. అధిపతి.

సీ. కయ్యాన జక్కులగమికాని ముక్కంటిఁ గుఱి లచ్చెట్టుటలు నీకతనఁ గాదె. యయా. ౩. ౯౪.

౩. అల్పసేనాధిపతి; సేనాధిపతి.

సీ... అల్పసైన్యాధిపతి యొప్పు జంగిలి గమి. గీ. కాఁ డనంగను... ఆం. భా. ౨. ౧౭౪.

క. అక్కరణిఁ బోరుటక్కరి,రక్కసిగమికాం డ్రముప్పర న్తానిసిఁ జేఁ,డొక్కొక్కకఱకు టమ్మునఁ, జిక్కంగా నీక దలలు చిదిమెం గినుక౯. అచ్చ. రా. ఆర. ౧౪.

గమిగూడు. అ. క్రి. (గమి + కూడు) గుంపుగూడు.

సీ. రవి గ్రుంక ముకుళించురాజీవములఁ బాసి గమిగూడుతుమ్మెదకదుపనంగ...గీ...దండిచీకటితండంబు మెండుకొనియె. కువల.౪.౧౨.

గమిగొను. అ. క్రి. (గమి + కొను) ప్రోగువడు.

ఉ. ఈగతిఁ జాతురే తగులరే తగులే తగులేమ లీధర౯,రాగదుఁడైనవిశ్వనృపురాకయ పోతగురాక నాకులో,లో గమిగొన్న చూపుఁదొగలు౯ దొగ లై విలసిల్లు దానిచే, సాగెడు నన్నరేంద్రునకు సద్ద్విజరాజకళాధరత్వము౯. కావ్యా.౨.౬౯.

క. వేఱొకవిలు గొని విమతుఁడు, దూఱఁగ హరిమేన నాటెఁ దొమ్మిదియమ్ముల్,మా ఱెనుబదింటఁ బొదివెం, గాఱియగా మఱియుఁ బఱపె గమిగొనఁ దూపుల్. హరి. ఉ. ౧. ౧౫౭. (అధికముగా అనిభావము.)

గము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ—ఇది సమాసాంతమునం దే యుండును.) ౧. పోవునది. (ఉదా: మార్గగము.) ౨. పొందునది. (ఉదా: కంఠగము.)

గమ్మత్తు. వి. (హిం. గమ్మత్) ౧. చమత్కారము.

క. గమ్మత్తు చిమ్మ నొకకథఁ,గ్రమ్మఱఁ దెల్పెదను వేణిఁ గ్రమ్మువిరులపైఁ,దుమ్మెదలు ఝుమ్మ ఝుమ్మనఁ, గొమ్మా తల యూఁచి మెచ్చుకొమ్మా వన్న౯. హంస. ౨. ౬.

౨. వేడుక. (శ. ర, బ్రా. మిశ్ర.)

గమ్మము. వి. (సం. ఘర్మః) చెమట.

వ. తనువునఁ జెమటలు గ్రిక్కిఱిసినమదనమాయావిలసనంబునం బొడమిన ప్రోడతనంబున నెంత గమ్మంబు గ్రమ్మె నని పతులకుఁ దెలియకుండం బలుకుచు... చంద్రి.౪. ౧౦౭. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడ లేదు.)

గమ్ము=ఘుమ్ము. వి. వాసనకొట్టుట మున్నగువానియందగు ననుకరణము.

చ. కలపపుఁదావి నల్గడల గ మ్మనఁగ౯...ఉ.రా. ౬. ౧౬౧.

రగడ. గమ్ము రని పన్నీరు తొలఁకెడుఁ గంటివే యివి గాజుపనఁటులు. శుక. ౧. ౧౩౩.

ఉ. గమ్మనఁ గన్ను నీ రొలుకఁగా నపు డిట్లను... భోజరా. ౫. ౪౭.

క. అని మారు దూఱుసమయం,బున గమ్మున వీచు వాతపోతమ్ముల...ల. వి. ౪. ౭౫.

గమ్మను=పరిమళించు.

ఉ. పూఁత మెఱుంగులుం బసరుఁబూపబెడంగులుఁ జూపునట్టివా,కైతలు జగ్గునిగ్గునెన గావలె గమ్మున గమ్మ నవ్వలె౯ ...(పెద్దనచాటువు)

గమ్యమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. పొందఁబడుచున్నది. ౨. తెలియఁబడుచున్నది.

గమ్యము. సం=గమనీయము.

గయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బీహారునందలియొకక్షేత్రము.

గయము. సం. వి.అ.పుం. ౧. ధనము. ౨.గృహము. ౩. అపత్యము. (కే. ని.) ౪.పశుభేదము. (మే.ని)

గయాళము=గయ్యాళము. (శ. ర.)

జ: గయాళి, గయాళించు.

గయాళి=గయ్యాళి. (గయాళము+ఇ-శ. ర.)
విణ. (క్రూరము.)

గీ. సడలువడనికడిందిదొసఁగుగయాళి, బోరప్రాఁ కుడుకొలములపులుఁగుఱేఁడ. అచ్చ. రా. బాల. ౬౩.

చ. దొసఁగులఁ బెట్టుచుక్ జలముతో మగలం బె గనాడి యద్ద్రియుసురులు గొందు రాగడ పుటోజ గయాళులు గా వెలందుకల్. అచ్చ. రా. అయో. ౨౮.

(పదరుఁబోతు)

చ ... చిగురువిందులనీలిగయాళికిక్ హలా,హల గుళికాభదుర్దఘనాళికి నాళికి లోఁగి యా త్తలోన్. వసు. ౩. ౧౧౨.

క. ఆయన విన్ఁ బ్రేలెదరు నుఁ,డీ యిట్లు గయా ళులార...కళా. ౪. ౬౨. రసిక. ౩. ౯౧.

వి. (ధూర్తస్త్రీ.)

సీ. గట్టివా జంత తాఁగ గయాళి యనఁగను ధూ ర్తయోషాభిధ దోఁచుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౧౭.

గీ...గట్టివాయి,తాఁగ జంత గయాళియు నాఁగఁ దనరు, ధూర్తవనితకు...సాం. ని. మాన. ౫.

గయాళించే=గయ్యాళించే. అ. క్రి. (√గయాళి.)
(ఉద్ధతిచూపు.)

మ. అనుచుం గంకణనిస్వనంబులు బెడంగై మ్రో యఁగాంచీకల,స్వనముల్ వీనులవిందు సేయ నుదుటుంజన్నుల్ గయాళింప లో,చనదీప్తుల్ చెలఁగంగఁ బైకొనుసరోజాతాస్యతోడం గ డం,కను గ్రీడింపఁ దొడంగె నత్తపని రంగ స్వామి ప్రేరేపఁగన్. విప్ర. ౩. ౯౯.

(పెద్దకేకలువేయు, అఱచు.)

గీ.... అమ్మచెల్ల, వింత నావంటిదానికా యింత మాట.

గీ. అని గయాళించుకొనుచు హస్తాంబుజముల, నలరుపాపని దురదుర నరిది తొట్లలోనఁ బడ వైచి మొగమునఁ బూనుగందు,తోడ బొమ ముడి నిగుడ నత్తోయజాక్షి. శుక. ౪. ౪౨, ౪౩.

గయాళు. వి. సేద్యము చేయుటకు తగనిపొలము. (బ్రౌ, శ. ర-సేద్యము చేయనిపొలము. వా)

గయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక రాక్షసుఁడు. ౨. షోడశమహారాజులలో నొకఁడు.

గయ్యాళము=గయాళము. వి. ధిక్కారపుమాట. (శ. ర.)

జ: గయ్యాళి, గయ్యాళించు.

గయ్యాళి=గయాళి. విణ. (గయ్యాళము+ఇ-క. గయ్యాళి. త. కైయాళి.) ౧. ధూర్తుఁడు; ధూర్తరాలు.

గీ. ఉద్ధతులు గొంట్లు పలుగాకులుదురుమిడుకు, లాకతాయలు శఠులు గయ్యాళు లగుచు. హర. ౫. ౧౦.

౨. జగడగొండి.

సీ. కలహంబె కూడుగా మెలఁగెడుగయ్యాళి నిష్ఠురత్వము నూపు నెఱకరాళి. శుక. ౩. ౧౮.

వి. ధూర్తస్త్రీ.

సీ. గట్టివాయి యనంగ గయ్యాళి యన తాఁగ యన ధూర్తసతికి నాహ్వాయము లమరు. ఆం. సం. మాన. ౪.

గయ్యాళించే=గయాళించే. అ. క్రి. (√గయ్యాళి) ధిక్కరించి మాటలాడు.

క. నీ విచ్చో మెఱియత వై,కావరమున వలసినట్లు గయ్యాళింపం,గా వెఱచి పెద్దమొఱగా, నే వీరిని వారిఁ దగిలి యేలవచింతున్. కళా. ౩. ౨౨౨.

స. క్రి. ధిక్కరించు.

ద్వి. అనఁటికంబముల గయ్యాళించుతోడలు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౩౭౫ పం. (ఇట ఔపమ్యావాచకము.)

గర¹. వి. జూదమాడుట కుపయోగించుకొను ఒకవిధమైనపాచిక.

సీ. మేటిజూదరి యన వాటమై తివుటమై నాడుచుండుదు నే నహర్నిశములు, దృష్టియేమఱక సందియు జాగరంబును దిగయును గరయునాఁ దేటపడిన్నయచ్చులలోన నేయ చ్చైనఁగైకొని మాటలాడినయట్లు వేటు గలుగ. ద్వా. ౧౦. ౯౭. (వ్రాతప్రతిపా.)

గర². వి. ముద్ద, గడ్డ. (చూ. గరవడు.)

జ: గరకట్టు, గరకొను, గరవడు.

గర³. వి. రేఖావిశేషము.

గీ. రేఁక యనఁగను రేఖయై రీతి గాంచు,గర యనఁగఁ దద్విశేషమై పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౩౮.

గర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దేవతాళము, డావరడంగికి. (శే. ని.)

గరకట్టు. అ. క్రి. (గర² + కట్టు) గడ్డకట్టు.

ఉ. క్రమ్మెడుశోణితంబు గరకట్టఁగ... జై. భా. ౬. ౧౯౬.

గరకొను. అ. క్రి. (గర² + కొను) గరకట్టు, గడ్డకట్టు. (శ. ర.)

గరగ. వి. (సం. కరకః) ౧. నీళ్లు త్రాగుట లోనగువాని కుపయోగించెడుచిన్నపాత్రము.

గీ. గరగ లొసఁగిననరుఁడు భూసుర లొనర్చు, నాచమనముఖకర్మంబులందు షష్ఠ, భాగఫల మొందు...భార. అను. ౨. ౩౭౭.

౨. ఘటము; గ్రామదేవతాఘటము.

సీ...గరగతో విమలోదకములు డించి. హర. ౨. ౧౨౩.

ద్వి. వరుణుండు తనబల్మి వర్జించి వచ్చి, గరగకావడిమీఱఁగాఁ గాచియుండు. రం. రా. సుం. (శ. ర.)

(వ్యవ) వాఁడు అమ్మవారిఉత్సవములో గరగనెత్తుకొని ఆడుచున్నాఁడు.

జ: గరగడ.

గరగడ. వి. (గరగ + గడ) నూనె మొదలయినవి చిన్నకోరు గలపాత్రములలోఁ బోయుటకు ఆడుగున ఆఁదోఁకవలె క్రోవి యమర్చి చేసినవిశాలముఖపాత్రవిశేషము. (బ్రౌ, శ. ర.)

గరగర. విణ. (దీనికి కర్మధారయమందు నిగాగమము వచ్చును.) ౧. మేదురము, చక్కనైనను నైనది. (చూ. గరగరనివాఁడు.)

౨. చక్కనైనది.

వ...గరగరనినెఱికురులు గుత్తిగడవఁ బెరిఁగినవగుటం జేసి...మనుచ. ౩. ౯.

క. మెడమన్ను నలఁచి యలకలు, ముడిగొని నిజపాణిపద్మములు గరగరగాఁ, గడుగుకొని తనకు మఱఁదలు,విడె మొసఁగుచుఁ బసిమిపసిఁడివీవన వీవఁగా. పాండు. ౩. ౩౧. (పరిశుభ్రముగా అని భావము.)

గీ. ఏను వంటలవాడనై యానరేంద్రుఁ,గొలిచి గరగరగాఁ గూడు గూర చిత్త,మునకు వచ్చినచందంబునన యొనర్చి, నేర్చి మెలఁగుదుఁ గరము విసీతి మెఱసి. భార. విరా. ౧. ౭౬. (రుచ్యముగా అని భావము.)

క్రి. విణ. చక్కఁగా, బాగుగా; పూర్తిగా.

ద్వి. సన్నబియ్యం బేర్చి జడికట్టకుండఁ, గన్నులకింపుగా గరగరఁ గాఁచి, మెరుకు మెరుపతోడ మిళితంబు గాక, పదను గా వార్చినభ్వ్యాన్నములును. ప్రభులిం. ౮. ౧౪౦ పా. ౨ పం.

క. తరితీపు లేనిమోహము, గరగరగా విడువవలయు...సు. శ. (బ్రౌ.)

వి. కాంతి, శోభ.

ద్వి. గాజుటోవరిలోన గరగర మీఱ, రాజిల్లునవ పుష్యరాగరత్నముల. నవ. ౧. ౬౫పా. ౧౫ పం.

జ: గరగరన, గరగరనివాఁడు, గరగరిక.

గరగరన. విణ. (√ గరగర.) ౧. చక్కనిది, అంద మైనది; అనుకూల మైనది.

క. అగురువుచిగురుఁబోఁడి సదా గరగరనై మనోజాతరవాగతిఁ, సోగమెఱుంగు తెఱంగునఁ, దా గేహములోన మెలఁగుఁ దారుణ్యమునన్. వరాహ. ౭. ౧౯.

క. అది గరగర నగుపురుషుం, డెదుటం బడ వీఁడు జీవితేశ్వరుఁ డయినన్, మదిఁ గలదుఃఖం బెల్లను, దుదముట్టు నటంచు మోహదుర్దశ నొందున్. హంస. ౪. ౭౦.

చ...సర్వకార్యమున్, గరగర నయ్యె రమ్ము శశిఖండశిఖామణి యందు భక్తితోన్. కాశీ. ౬. ౭౦.

క. చిరు సింత గాక నడిమికి, మురియక ననుఁ బ్రాయి వడి చిముడఁ బాఱక యే, బెరికియును లేక మిక్కిలి, గరగర నగు నేలు ప్రాలకలమాన్నంబుల్. జై. భా. ౭. ౧౯౭. (రుచ్యమైనది అని భావము.)

౨. నును పైనది.

ద్వి... నీరువెడలి, గరగర నైనచొక్కపురాతిమీఁదఁ, బరువడి నందంద పంక్తులు సాగి. ద్వి. సిం. భాగ. ౨. ౧౯ పా.

గరగరనివాఁడు. విణ. (గరగర + వాఁడు.) చక్కనై నున్నసైనవాఁడు, మేదురుఁడు.

గీ. గరగరనివాఁడు నవ్వుమొగంబువాఁడు, చూడఁ గలవాఁడు మే లైనసాబగువాఁడు, వావి మేనత్త కొడుకు గావలయు నాకు, నర్జునుండు పరాక్రమోపార్జునుండు. విజ. వి. ౨. ౧౬౪.

గీ. మేదురసమాఖ్య యా మినమిననివాఁడు, గరగరనివాఁడు నాఁగను గాలకంఠ. ఆం. భా. ౩. ౧౦.

గరగరిక=గరాగరిక. వి. (గరగర + ఇక) ౧. చక్కఁదనము, అందము.

గీ. చెలువమెడ తుంటవిల్తునిచిండ మరయ, నందు నిరుగడ నైచినకుందనంపు, సరులు పూఁబోఁడిచేతులు చాల నరయఁ, గాక యుండిన నీగరగరిక గలదె. యయా. ౪. ౪౨.

బంధురము. గురుజఘనములును గుచములభరముం గొప్పలగొప్పతనంబులు మే, గరగరికలు సికిగల నగుమొగముల్ కల్కిమెఱుంగఁగనుంగవలున్, దొరయఁగ వెలపడఁతులు విటధనముల్ దోఁతురు చొప్పడ నప్పరిలోన్. కళా. ౧. ౧౮.

౨. శృంగారరసము.

సీ. గరగరిక యన సింగార మనంగను శృంగారనామంబు చెలఁగుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౧.

౩. అలంకారము.

ఆ. పతి ప్రవాసవేళఁ బాటించుకొనవు నె, మ్మేన గరగరికలు మెఱుఁగుఁబోఁడి. కళా. ౪. ౧౨౯.

౪. నైర్మల్యము.

సీ. ...పులుగడిగినముత్యములఁ బోలి గరగరికలు వహించి. శతకసంపుటము. ౧. ౨౩. (బ్రౌ.)

సీ. రతిరయచ్ఛిన్నసూత్రమునఁ జిక్కక ముత్తెములు రాల గరగరికలు వహింప. గీ. ...పలఁతు లప్పద్మముఖులు. ఆము. ౧. ౬౦. (మనో నైర్మల్యము, విచారములేమి అనిభావము. గరకరిక=నైర్మల్యము. అని శ. ర, వ్రాఁతప్రతి వ్యాఖ్య-'సరకుగొనమి' అని వేదమువారి వ్యాఖ్య.)

౫. విధము.

క. పరదేశం బెఱుఁగక తగు, గరగరికన్ విడువ ముడువఁ గలిగి నడుమఁ బేదతికము పాటిలి తిరియన్, వితెగిననను బోఁటి కమరు నే యింతైనన్. వేం. పంచ. ౨. ౧౩౧.

విణ. సుందరము, అంద మైనది; పరిశుభ్రము.

చ. గరగరి కైన దై నెనరు గల్గిన దై నెఱినీటుకత్తె

రై, పసుపుసునింకుజవ్వనపుబాగరినాగరికం
పుంబ్రోడ యై...శకా. ౪.౭౦.

క. దొరకైనఁ జేదకైనన్, వెరవరియిల్లాలికైన
వేశ్యకునైనన్, గరగరికతనము బాగగు...
కవిచౌ. ౪. ౬౧.

గరగు. వి. ఒకానొకచెట్టు. (దీనికాయను ఊరవే
యుదురు.)

సీ. గరగుకాయయు ముల్కకాయ యందుగుకా
య లుసిరికకాయలు నుస్తెకాయ...గీ... ఆ
ది,యైనయూరుఁగాయలు గల వతనియింట.
హంస. ౪. ౧౩౫.

గరజా. వి. (క.గరజు.హిం.గరజ్.) అక్కఱ. (చి.
ని-గరుజు. శ. ర.)

గరణము. సం. వి. అ. న. ౧. మ్రింగుట. ౨. చల్లు
ట. ౩. విషము. (వాచ)

గరదము. సం. వి. అ. న. విషము. (వాచ)

గరదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) విషముపెట్టు
వాఁడు.

గరభము. సం. వి. అ. పుం. గర్భము. (కల్ప)

గరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెవులు. ౨. సేచనము,
తడుపుట. ౩. మ్రింగుట. ౪. విషము. ౫. కృత్రి
మవిషము,ఉపవిషము.(మే.ని.)౬. ఔషధచూర్ణ
ము. ౭.గళము, కంఠము. న. ౧. (జ్యోతి) ఒకా
నొకకరణము. (కల్ప.) ౨. జలము. (శే. ని.)

గరలమురువులు. వి. బ. కుమ్మరవాఁడు కుండలపై
చెక్కు అలంకారవిశేషము. హంస.౫. ౧౩. (ప్ర
యోగాంతరములేదు. ఇంకను విచార్యము.)

గరళము. సం. వి. అ. పుం. న. విషము; సర్పవిష
ము.న.౧.గడ్డిమోపు.౨.పరిమాణవిశేషము.(వాచ)

గరళారి. సం. వి. ఇ. పుం-విషమునకు శత్రువు-గరు
డపచ్చ.

గరవడ(ళ)ము. వి. మల్లబంధవిశేషము.

వ...,అబ్బలానుజుం డుబ్బి గొబ్బున మేను వర్ధిల్ల
నర్ధాంగంబున నుండి జానువుల నెత్తుచు ను
రవడిం గరవడంబున నున్న నాదుర్నయుం
డును బాల మేలు మేలని లీలం గాలు సార
నిచ్చి త్రోచిన... భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౭౫.

చ... చేబయుగ్, గరవళముగ్ నృసింహుడు
గైకొని జెట్లను గాంచి వెంబడిన్. ప్రబంధ.
౮౧.

గరవను. అ. క్రి. (గర[2] + పను) ఘనీభవించు,గడ్డ
కట్టు.

(కైలాసవర్ణనము) సీ.కరఁగు వెన్నఁడు శేక గర
వడ్డతేమంచు దెచ్చి యున్నతేమ గాఁ దీర్చికొ
క్కొ. భోజరా. ౭. ౨౧౫.

గరవ్రతము. సం. వి. అ. పుం-విషజంతు వగుస
ర్పమును తినునది-నెమిలి.

గరాగరిక=గరగరిక. విణ. సుందరము.

మ. కుచు రై యొప్పులకుప్ప యై తనువులో గోరం
త యొచ్చెంబు లే,నిది యై నొవ్వనిజవ్వనంబు
గల దై నిద్దంపుటొయ్యారి యై, మదనోజ్జీవిత
యై గరాగరిక యై మాణిక్యపుఙ్బొమ్మయా,
మదిరాక్షిన్ సృజియించు నే నొకతె మన్నా
హాత్మ్యముం జూడుమా. అహ. ౨. ౯.

గరాధిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లాక్షాక్రిమి, లక్క
పురుగు. ౨. లాక్ష, లక్క.

గరాసు. విణ. కుజనుఁడు, దుష్టుఁడు; దుష్టురాలు.

గీ. కరటి యడిగొట్టు పలువ యేసరి గరాసు, చె
నఁటి చెన్నఁటి కూళ కుచ్చితుఁడు మొండి,
కట్టె నాఁగను గుజనాఖ్యగాఁ జెలంగు.ఆం.
భా. ౩. ౭.

గీ. గ్రామమున కెల్ల మాలిమికాఁడ వగుట,బ్రతికి
పోతివి పోర బాఁపనగరాస. శుక.౨.౪౭౪.

ఉ.బిడ్డయొ పాపయో చిదిమిపెట్టినకై వడి నున్న
నిన్నుఁ దా,నడ్డ యొనర్ప కవ్వలఁ బికాదము
వంటిగరాసుఁ గూడె నీ,యెద్దెఁడు ... శుక.
౧. ౪౩౮.

క. సామీ పలుమఱు దేవర, కే మని వినిపింతు నిం
క నీఁగకు నిలియుం,బాములకు బలియోఁ శెట్ట
క, యాముసలిగ రాసు పిసిడి యై వర్తించుక్.
విప్ర. 3. ౧౮. అహ. ౧. ౧౦౦.

గరిఁటె=గంటె. వి. (త. కరండి)-కజ్జ ఇనుము ము
న్నగువానితోఁ జేసిన-తెడ్డు, కంబి.

గీ...గంటె గరిఁటె నా మనును గంబి. ఆం.భా.
౨. ౨౮3.

ద్వి. నేయి గరింటెఁడుక్ బోయక యున్న. పం
డితా. వాద. ౨౦3 పా.

జ: గరిఁటెకామ.

గరిఁటెకామ. వి. (గరిఁటె + కామ) ఓషధివిశే
షము.

గీ. కటుకరోహిణిఁ జనుఁబాలఁ గలయ నూఱి,క
డుపునకుఁ బోసి యొడ లెల్లఁ గలయఁ జను
రఁ, దీఱుఁ బాలీజ్వరంబు లీతీరు వసయు, గ
రిఁటెకామరసంబునఁ గలపి చమర. చికి. ౨.
(చి. ని.)

గరిగ=గరగ. (బ్రా, చి. ని.) వి.చిన్నకుండ; కుండ.

క. ఊరుయుగం బను పేరక్, బాలెడుబంగారు
నీటివాఁకను రతియుక్, మారుఁడును జిన్ని
గరిగలు, సొరుగ ముంచి రనఁ జెలికి జానువు
లమరుక్. అహ. ౨. ౫౦.

సీ...తగు గళంతిక గలం తె గరిగ యన. ఆం. భా.
౨. ౨౮౭.

ద్వి. పెరుఁగుబానలు పాలపేప్పులు తేనె,గరిగలు
దెచ్చి దగ్గఱఁ బెట్టఁ గొంద,అను నియమింప
...ప్రభులిం. ౪. ౧౫౦ పా. ౧౫ పం. ('గరి
గె' ముద్రి.)

సీ. పొంగులు రాఁ గాఁగి పొరలునూనియ ముంచి
గరిగల వంచి యుక్కఱఁగఁ జల్లు. రంగా.3.
౯౬. ('గరిగె' ముద్రి.)

గరిగొను. అ. క్రి. అతిశయించు.

ద్వి ... ఇంద్రజిత్తు ... మాల్యములు, ధరియించి
వహ్నికిఁ దగఁ బరిస్తరణ,మురుతోమరంబులు
ను గ్రవస్త్రములు,గటి శేసిశరములు గావించి
సలుపు, గరిగొన్న పెను మేఁకకంఠరక్తమున,
నొగిఁ దాడిసమిధల హోమంబు సేయ. రం.
రా. యు. 3౪౯ పా. ౫ పం.

గరిడి(డీ). వి. (సం. ఖురళీ. క. గరడి, గరుడి) ౧.
సాము.

గీ.అంత కంతకు వర్ధిల్లుహరికొమాళ్ల,బలఁగమున కిది
చాల దక్తలఁపులోడఁ, దిరుగఁ గట్టించె మ
నుపైఁడిగరిడిసాల, యట్ల యున్నదియే విక
చాబ్జవదన. కళా. 3. ౧3౦.

సీ. గరిడిసాదనల వేడ్కలఁ గొంత తడవు...కళా.
౭. 3౪.

౨. సాము నేర్చుకొనుచోటు, సాముకూటము; అ
భ్యాసస్థానము.

సీ.నికటఖురూరికల్ నెగడును గరిడి నా...ఆం.
భా. 3. ౪౬.

చ. తళుకుఁబసిఁడిమోవరులు దంతపుఁజావడులు
...కెంపుటోడుబి,ళ్లలగరిడీలు శీతలశిలాతల
ముల్ ... వసు. ౪. ౭౨.

గీ. పద్మసంభవవై కుంఠభర్గసభలు, సాముగరిడీలు
మాకు గోత్రామకేంద్ర. మనుచ. ౨. ౪3.

గీ. దక్షవాటిక సకలవిద్యలకు గరిడి, దక్షవాటిక
విభవంబుతానకంబు, దక్షవాటిక శివునియం
తఃపురంబు. భీమ. ౬. ౧౦౫.

గీ. సర్వవేదపురాణశాస్త్రములగరిడి,సర్వపాపా
ఘజలదఝంఝామరుత్తు, సర్వమోక్షములకు
ను నాస్పదము కాశి. కాశీ.౭. ౨౦౮.

3. సమీపము, సన్నిధి.

సీ. నికటఖురూరికల్ నెగడును గరిడి నా...ఆం.
భా. 3. ౪౬.

సీ. ఆసవనక్షోణియందును సరసులగరిడి నిష్టపురా
ణపరిచితిఁ బ్రియ, మందెడుసమయంబున...
రాఘవ. ౨. ౧౯. (రామాయణార్థమున.)

గరిడికెక్కు=ఆరితేఱు.

ద్వి. హరునిసత్తులమూర్తి శిరమునఁ దాల్చి, గరిడి
కెక్కినయంకకాఁడును వోలె.పండితా.వాద.
౧౭౬ పు.

జ: గరిడిముచ్చు.

గరిడిముచ్చు. విశే. (గరిడి + ముచ్చు) ఆరితేఱిన
దొంగ.

గీ. సత్యభామయు భోజాత్మజయును హరియు, గు
రువులుగ గానకళ లెల్ల గరిడిముచ్చుఁ, దనము
తో నేర్చిరివి గద యనుచుఁ బలికె. కళా. ౨.
౮౫.

గరిడియ. వి. (సం. కరండకః) వెదురుబుట్ట.

క. ఫలభారము దుర్భర మని, వెలఁది యచట నొ
క్కవృక్షవిటపంబున నిమ్ముల గరిడియ దగిలి
చి...భార. అర. ౭. ౨౬౬.

గరిత=గర్త. వి. ౧. భార్య.

సీ. మూఁడుత్రోవలఁ బాటె మున్నీటిగరితగాఁ బ
రఁగు నేదేవునిపాదతటిని. ఉ.హరి.౨.౧౮౮.

గీ...గరిత యనఁగ నిల్లా లనంగ, గృహిణి చెలఁ
గును...ఆం. భా. ౨. ౧౦౫.

౨. పతివ్రత.

గీ. ఇందుఁ జెనిమిటి వీఁ డని యెఱుఁగ లేక, గరిత
గావున నిజనాథుఁ గానఁ గోరి, సుభగమతు
లార నానాథుఁ జూపుఁ డనుచు, నశ్వి దేవ
తల కపు డయ్యబల మ్రొక్కె. భాగ. ౯.౬౦.

పే...ఆతనిదేవేరి సీతమ గడింది, గరితయ యేని జ
గంబుల కిది మేలు పని యేని యిమ్మల్కి పఱ
చి చెనఁటి. గీ. పాలను మేపరిగమికానిఁ బొ
లియఁజేయుఁ, గాత ... అచ్చ. రా. యు.
౩౫౬.

౩. ఆఁడుది.

ద్వి. కదలి నే రోఁకలి గైకొన్న నవలఁ, గదలుదు
రీవాడగరిత లందఱును. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౧౯౯౬ పం.

గీ. గరిత యలివ నాస్త్రీపర్యాయములు మహేశ. ఆం.
సం. మాన. ౯.

గరితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) విషము గలది.

గరిబడు. అ. క్రి. కలియఁబడు, డీకొను.

సీ. ఖచిఖచిక్కించని గరిబడి మొనఁ జిమ్ముకొమ్ము
ఠేవుంగుల కొదెఁగి చనక. మల్లపు. ౧. ౫౯.

గీ...నిజచ్ఛాయల ప్రతి,కరు లని గరిబడుటగ
ల్గుగంధకరులు. ప్రబంధ. ౫౩.

వ... హరాంతకారులపైఁ బడి ముడిఁగి రెండు
మోఁచేతులపోటుల గరిబడుకీతులును...ప్ర
బంధ. ౭౭. (ఇది యింకను విచార్యము)

గరిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. ౧. విధము. (ఈ
యర్థము తెనుఁగున నే కలదు.)

సీ. భరతునిలాగునఁ బరశురామునిభాతి రంతిదే
వునిభంగి రాముగరిమ. విక్ర. ౨. ౬౯.

౨. భారము, బరువు. ౩. గొప్పతనము, పెద్దరిక
ము, గౌరవము.

ఉ. దైన్యము దక్కి దూలి యుచితంబుగఁ బాం
డునృపాలుపాలు రా,జన్యవరుండు ధర్మజుఁ
డు సమ్మతి వేఁడెడు నన్న లోకసామాన్యవి
ధిం దగంగ గరిమంబున నిచ్చినఁ బుచ్చికొంద
మన్యోన్యవిరుద్ధభాషణము లాడినఁ దక్షుల
మాతఁ డందెడుఁ. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౨.

౪. ఉత్కర్షము, శ్రేష్ఠత. ౫. అణిమాద్యష్టైశ్వ
ర్యములలో నొకటి.

గరిమిడి[1]. వి. పందికొక్కు.

సీ. చోరఁ బడ్డముంగిస యురిఁబడ్డగరిమిడి మునుప్ర
గా గొల్లున ముగిసిపోవ, జోడించినసివంగి కే
డించుకొనునిత్తి వెనుకగాఁ గుట్టాప్పు విడిచి
త్రెళ్ల...గీ...ఒకమహానినద మెగసె. కను.
౮. ౯౭.

గరిమిడికొక్కు=పందికొక్కు, గరిమిడి.

సీ...కొక్కన గరిమిడికొక్కనంగను బందికొక్కనంగ, మూషికాభిధ లగు ... ఆం. భా. ౧. ౭౬.

గరిమిడి². వి. గఱిక, దూర్వ; తృణవిశేషము.

సీ...గరిమిడి గఱిక నాఁగఁ జను దూర్వ. ఆం. భా. ౧. ౭౪.

గీ. కనుము కుందురు గరిమిడి గఱిక... మొదలుగాఁ బూరి రవలింపఁ బొదలు వెదలు. ప్రబంధ. ౨౦౧.

గీ...గఱిక...కుందురు గరిమిడి. హంస. ౫.౭౫.

గరివడె(డియ)ము. వి. (సం. ఖరవటకః) ఒకవిధమగువడియము.

సీ. పాల్చుమాసాపూపము వడ యనంగను వడియమనంగను పటక మెసఁగు, గరివడె మనఁగను ఖరవటకం బొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౨౫౫.

గరివించే. అ. క్రి. (సం. గర్వ) గర్వపడు, గర్వించు.

గీ. నేర్చి గరివింప మెప్పింప నేర్చె... కవిక. ౩. ౨౬. (శ. ర. పా. 'గరువించు' అని ముద్రితపాఠము. అపక్షమున - గరువము+ఇంచు. అనవలెను.)

గరిష్ఠము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) మిక్కిలి గురువు, మిక్కిలి బరువైనది. ౨. మిక్కిలి గొప్పది, శ్రేష్ఠమైనది.

గరిసియ=గరిసె. (చి. ని.)

గరిసె=గరిసియ. వి. (క. గరసె.త. కరిసై.) ౧. గాదె; పాణక.

సీ...కుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె యనఁగ. ఆం. భా. ౧. ౨౭౦.

సీ. భాండసంభారంబు పగిలించి గోడలు గోరాడి గరిసెలు కూలఁ దాఁకి. హరి. పూ. ౬ ౧౩౭.

గీ. భూమి వస్త్రుత స్మృతదృష్టపూర్వ మైన, బహుళసంపత్పరంపర పాదుకొనిన, గరిసె యనఁ గోట మించఁగ గణన కెక్కె,నందుపైనుం చునిలువార మన దెవంబు. చంద్రా. ౧. ౫.

సీ. కాయధాన్యంబులకణఁజము ల్బియ్యంపుగరిసెలు దినుసులు గలకొటార్లు. హంస. ౨.౨౬.

౨. మానవిశేషము, ఆఱువందలకుంచములపరిమాణము.

చ. గరిసెలవ్రాఁతె కాని యొకగం టెఁ డెఱుంగను మన్నెదేశముల్, దిరిగి యభీష్టవస్తువులు తెచ్చి భుజింతును సార్వకాలముల్, సుకుచి రసత్కవిత్వనిధినూరకవీంద్రున కేల గర్గెఁగం,చరమును రేగ మేక మెకచన్నులపోలిక రెండుగ్రామముల్.(అడిదమునూరనచాటువు)

జ: గరిసెబావి.

గరిసెన. వి. భక్ష్యవిశేషము.

సీ... లడ్డువాల్ గుట్టలు గరిసెనప్రోఁగులు నటిసె మెట్టు, లప్పడాలకొటారులు...శ్రీరం. మా. ౬. ౧౧౦. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడ దేదు.)

గరిసెబావి. వి. (గరిసె+బావి.) ఒఱలు మున్నగువానికి బదులుగా చువ్వలతో గాదెవలె అల్లి నేల లోపలికి దింపి యేర్పఱుపఁబడు నొకవిధ మైననూయి. (శ. ర, బ్రౌ.)

గరీబు. విశే. (క. గరీబ. త. గరీబు. హిం. గరీబ్.) బీదవాఁడు, దీనుఁడు. (శ. ర.)

వి. మహమ్మదీయులలో నొకతెగ.

సీ. అఖిలసీమాపూల మైనదుర్గమ్ము లుంబళికలు గలకమ్మచెలమదొరలు, చేతి కైదేసివేల్ శివరాయలపరాలనెలకట్టడలపటాణీ ల్గరీబులు ... రా. వి. ౫. ౧౩. రంగా. ౨. ౩౯.

గరీయము. సం. విశే. (ప్ర. యస్. ప్ర.) గురుతరము, మఱియొకదానికంటె గురువైనది.

గరు=గరుడు. వి. రోమాంచము, గగుర్పాటు.

ద్వి. ధరణి యంతయు రక్తధారలచేత, గరు పుట్ట నెత్తురు కాల్వ లై పాఱె. ద్వి. సారంగ. 3. ౧౮౯ పా. ౬ పం.

(ఆదివరాహము.) సీ. కాఁడి పాటిన మేనిగరులు ... శివరా. ౧. ౬౧.

జ: గరుదాల్చు, గరుదాల్పు, గరుపాటు, గరుపాటుమొన, గరుపాఱు.

గరుటా(ల)మంతుఁడు. వి. (సం. గరుత్మాన్.) గరుత్మంతుఁడు.

క. గరుటాలమంతుఁ డనఁగను, గరుడి యనక్ బొల్లి నెమ్మొగముపిట్ట యనక్, గరుటామంతుం డనఁగను, గరుడుని పేళ్లొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౫3.

సీ. కంబమయ్యారో మేలు గలిగింపు నీ కొక్క గరుటాలమంతుని గాను కిత్తు. యయా. ౨. 3.

గరుడకంబము. మి. వి. (క. గరుడకంబ.) ౧. గరుడస్తంభము. ౨. నేరము చేసిన వారిని బంధించుటకై కొత్వాలుచావడి యెదుట పాఁతఁబడిన స్తంభము.

సీ. గరుడులను గరుడకంబాలఁ గట్టి గంధర్వుల గంధర్వలతుల నడిచి. ఉ. రా. ౨. ౭౯౭.

గరుడటెక్కెము. మి. వి. గరుడధ్వజము.

వ... ముత్యాలగొడుగులు గరుడటెక్కెంబులు కనకవేత్రంబులు బంగారుసురఁటులు...అమృతపూర్ణహైమకలశంబులు మొదలయినవి ధరియించి వివిధకైంకర్యపరాయణత్వంబున నగ్రభాగంబున నడచువారును... ఉ. రా. ౮. ౭౯౪. (ఇట ప్రకరణమును బట్టి 'గరుడపచ్చల టెక్కెము' అని అర్థమగుచున్నది.)

గరుడధ్వజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు.

గరుడపచ్చ. మి. వి. ౧. గారుత్మతము, ఆకుపచ్చవన్నె గలమాణిక్యము.

క. పని మెఱవడి నలరు గరుడపచ్చలచవికెల్. యయా. ౪. ౭౬.

(ఈ గ్రంథమునందు అచ్చతెలుఁగుపదముగా గ్రహింపఁబడినది.)

౨. గరుడపచ్చవన్నె గలవస్త్రవిశేషము.

గీ... గరుడపచ్చలు నేత్రముల్ తురగపల్లె... మొదలుగా వల్వలు ధరించి ముదితలపుడు. ప్రబంధ. ౨౭౨.

గరుడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గరుడాకారముగఁ గట్టినయిల్లు. ౨. గరుడాకారముగఁ బన్నినవ్యూహము.

గరుడసరులు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౨౭.

గరుడస్తంభము. సం. వి. అ. పుం. విష్ణ్వాలయమునకు ఎదుట నుండెడిధ్వజస్తంభము.

గరుడాంకితము. సం. వి. అ. న. గరుడపచ్చ.

గరుడాగ్రజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-గరుత్మంతుని యన్న-అనూరుఁడు.

గరుడాశ్మము. సం. వి. న్. పుం. గరుడపచ్చ.

గరుడి. వి. (సం. గరుడః) గరుత్మంతుఁడు.

క... గరుడి యనక్ బొల్లి నెమ్మొగముపిట్ట యనక్, గరుటామంతుం డనఁగను, గరుడుని పేళ్లొప్పు ...ఆం. భా. ౧. ౫3. సు. సం. ౮. ౭౯. నిర్వ. 3. ౨౭.

జ: గరుడిరవుతు.

గరుడిరవుతు. వి. (√గరుడి) గరుడవాహనుఁడు, విష్ణువు. (శ. ర.)

గరుడుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గరుత్మంతుఁడు, గరుడి. (ఇతఁడు కశ్యపప్రజాపతికి వినతయందుఁ బుట్టినవాఁడు.)

గరుడోత్తీర్ణము. సం. వి. అ. న. గరుడపచ్చ. (కల్ప.)

గరుత్తు. సం. వి. త్. పుం. పక్షము, ఱెక్క.

గరుత్మంతుఁడు. సం. వి. త్. పుం. ౧. గరుడుఁడు, గరుడి. ౨. అగ్ని.

గరుదాల్చు. అ. క్రి. (గరు + తాల్చు.) గగుర్పొడుచు.

ఉ. అప్పుడు రంభ చాల భయ మందుచు నమ్ముని యుగ్రరూపముం, దప్పక చూడ మేను గరుదాల్చుచు నున్నది...కళా. ౩. ౧౩.

గీ. జడ్డుపడి యుండె నొకకొంత ప్రొద్దు వేడ్క, నవయవంబులు గరుదాల్ప నచ్యుతుండు. శివరా. ౧. ౬౪. వైజ. ౨. ౧౩౭. కాశీ. ౨. ౧౪౯, ౩. ౧౨౧.

(ఇది వ్యస్తము గాను నన్వయింప వచ్చును. కాని ప్రయోగబాహుళ్యమును బట్టియు 'గరుదాల్పు' అనురూపమును బట్టియు ప్రత్యేకపదముగా గ్రహింపఁబడినది.)

గరుదాల్పు. వి. (√ గరుదాల్చు.) రోమాంచము, గగురుపాటు.

సీ. పులక లనంగను బులకర మనఁగను గగ్గు రనంగను గగు రనంగ, గరుదాల్పనంగను బరఁగు రోమాంచంబు...ఆం. భా. ౧. ౧౪౧.

గరుద్యోధి. సం. వి. న్. పుం.- ఱెక్కలతో యుద్ధము చేయునది-భారతీపక్షి. (వాచ.)

గరుపాటు. వి. (√ గరు) రోమాంచము.

చ. అన విని గుండె జల్లనఁగ నచ్చెరుపాటును తెచ్చుపాటు నెక్కొన గరుపాటునుం గదురఁ గొండొక సేపటు లూరకుండి... శశాం. ౩. ౬౪.

సీ. మగనిచిన్నెలకు మార్మొగ మిడ్డచెలి మేనిగరుపాటు లోకూర్మికలిమిఁ దెలిపె. అచ్చ. భా. ౩. ౪౭.

గరుపాటుమొన. వి. (గరుపాటు + మొన) పందిముట్టె. (శ. ర.)

సీ. అతిశీధుమదవికారత మేను లెఱుఁగనికరటుల సఖ్య మగ్రాహ్య మనియు...గరుపాటుమొనఁ ద్రవ్వి కడుపుఁ బోసికొనెడిపందితోఁ బొందు నిర్బంధ మనియు...గీ. ధరణి కరిఫణికిటిధరేశ్వరుల రోసి, విష్ణుసన్నిభు నమర్త్యవిభునిఁ జేరె. వేం. పంచ. ౧. ౮౩.

గరుపాఱు. అ. క్రి. (గరు + పాఱు) గగుర్పొడుచు.

క. కని యుత్తరుండు గరుపాఱిన మేనును దలఁకు మనము ఱిచ్చపడినచూపును నై లోఁట్రుపడుచు ని ట్లనియె...భార. విరా. ౪. ౫౧.

క. నరపతి యానందాస్రులు, గరసరసిరుహముల నొత్తి కను దనియఁగ నయ్యిరువురఁ జూచుచు మేనులు, గరుపాఱఁగ గ్రుచ్చి యొక్క కౌఁగిటఁ జేర్చెన్. భార. ద్రో. ౫. ౧౬.

సీ...పులక లొత్తెను గగుర్పొడిచె గగురు. గీ. పాఱె గరుపాఱె మైమోజుపర్వె ననఁగఁ, దగు ను రోమాంచనామముల్...సాం. ని. మాన. ౨౪.

గరుము. విశ. పులకఱాలచేత గట్టి యైనది.

ఉదా: గరుపనేల. (శ. ర.-గరపనేల=ఎఱ్ఱనియిసుకనేల, గొడ్డునేల. (బ్రౌ, వా.)

గరువము[1]. వి. (సం. గౌరవమ్.) ౧. గొప్పతనము, గౌరవము.

క. దూతీముఖమున గరువము, ప్రీతియుఁ బొదలంగఁ గదియుఁ బ్రియము లరయఁ గా, ర్యాతురతఁ దార పైకొను, పేతెరువునఁ గాదు చూడు మిది నీబుద్ధిన్. హరి. ఉ. ౮. ౧౪౬.

(రావణుఁడు సీతతో ననినమాటలు) చ...నిను మది నాదరించు టిది నీదగుభాగ్యము గాదె యింతయున్, వనిత యెఱుంగవైతి గరువంపువిచారము లేదు నీయెడన్. భార. అర. ౬. ౪౦౫.

౨. విస్తృతి, విరివి.
మ. గరువం బాఱఁగ నీకు నిన్నియును వక్కాణిం
చఁగా నేటికిన్, సురతిర్యఙ్మనుజాదిలోకము
లలోఁ జూపట్టు నానాచరాచరభూతంబు
లయందు నంద మగుస్త్రీసంజ్ఞల్ రమారూప
ముల్, పురుషాకారము లన్నియున్ హరిమ
యంబుల్ గా విచారింపుమీ. వి. పు. ౧. ౧౨౯.
(గరువం బాఱఁగ=విస్తరించి.)
విణ. విస్తృతము, సవిస్తరము.
చ. వనటఁ దొలంగఁ బెట్టి గరువంబుగఁ జెప్పుము
దీనిమూలమున్ ... భార. ఉద్యో. ౪. ౨౯౭.
౨. అధిక మైనది, అతిశయ మైనది; పెద్దది.
ఉ... ఈ, కాంతకు వంశశీలగుణగౌరవయౌవన
రూపసత్కళా, వంతుఁడు కాంతుఁ డైన గ
రువంపుఁదపంబు ఫలంబు నొందుఁ బో ... వి
క్ర. ౬. ౫౧.
సీ. బహుళయాతాయాతపరిపాటిఁ బాటిల్లుగరు
వంపునిట్టూర్పు గాడ్పుతోడ. కాశీ. ౪. ౬౯.
ఉ. చూతమె డాసి పక్వతరశుక్తిపుటాంతరదృ
శ్యమౌక్తిక, వ్రాతము లై వెలుంగుగరువంపుఁ
గొటారుల నొప్పు తామ్రప, ర్ణీతటము ... మ
నుచ. ౩. ౭౯.

గరువము[2]. వి. (సం. గర్వః.) గర్వము.
క. గరువము మురిపం బనఁగను, బరఁగున్ గర్వం
బు పేళ్లు...ఆం. శే. ౩౦.
ఆ. కల్లజింకఁ జిదిమె గండగొడ్డలితాల్పు, గరువ
మడఁచె నతనికడిమి యనఁదె. అచ్చ. రా. యు.
౧౧౬.
ఉ. ఎంతకు లేఁడు నారదమునీంద్రుఁడు శౌరి వి
నంగ రుక్మిణీ, కాంత వినంగ నేను వినఁగాఁ
బలికెం బతిఁ గూర్చుదాన నా, యంతటివా
రు లే రని యహంకృతి నెప్పుడు విఱ్ఱవీఁగు
చు, న్స్వంతున వచ్చుసత్యగరువం బిఁకఁ జెల్ల
దటంచు మానినీ. పారి. ౧. ౭౦.

గరువు[1]. వి. ఖరభూమి, గట్టినేల.
ఆ. గరువు గరుసు నాఁగ ఖరభూమి విలసిల్లు.
ఆం. భా. ౨. ౪.
వ...అచ్చటఁ గ్రొచ్చి గరువునేలల గుంట లొ
నరించి...మనుచ. ౪. ౬౦.
జ: గర్వాడు.

గరువు[2]. వి. చెంప.
చ. గరువున కొత్తఁ జెంగలువకచ్చు ఘటించిన
మౌళిఁ జుట్టెఁ జెం, దిరికచెఱంగునన్ బసిఁ
డితీఁగలు నించినజిల్గుఁబాగ ... మనుచ. ౫.
౫౭.

గరుసు[1](రుస్సు). వి. (సం. కర్కశః. క. గరుసు)
౧. గరువునేల, కఠిన మైనభూమి.
ఆ. గరువు గరుసు నాఁగ ఖరభూమి విలసిల్లు. ఆం.
భా. ౨. ౪.
౨. గులకఱాయి.
(పురవర్ణనము) క. జల మిక్షుఫలరసంబులు, గలు
పంబురుహోత్పలములు గరుసులు ముత్యం, బు
లు మీలు మణులు సంకులు, నలి సస్యము చెఱ
కు రాజనపుఁ బోల మెల్లన్. కు. సం. ౭. ౯౨౫.
౩. తోలు, చర్మము.
సీ. దొనదొన మనునీఁగతుట్టెలరూ పేఱుపసకొ
క్రంపలను వ్రే లెడుగరుసులు. ఆము. ౫. ౧౭.

గరుసు[2](రుస్సు). వి. ౧. మేర, మర్యాద, అవధి.
సీ. గరుసులు గడవంగఁ గదలి యల్లల్లన యొత్తుచు
నెడముల నుత్తరించి...ఆ... ఉగ్రభంగిగాఁ
బయోనిధు లొక్కటఁ, జెల్లు రేఁగి జగము వె
ల్లివొడిచె. భార. అర. ౪. ౨౯౭.
గీ. ధరణిధరములు గూలఁగ ధరణి వణఁక, జలధు
లుప్పొంగి కడవ గర్సులను సకల, భువనసంక్షో
భముగఁ జలంబును బలంబు, డిగక నలువు మైఁ
బోరె నాడియు బకంబు. మార్క. ౨. ౧౨.
చ. పరిభవచింత చిత్తమున బల్పుకొనం దలపోఁ

తలఁగా పగల్, గరుసులు దాఁట నించుకయుఁ గఁటికిఁ గూరుకు రాక...భా.రా.యు.౭౩౦.

చ. సురపతి మార్గశీర్షమున శుద్ధచతుర్దశినాఁడు రోహిణిం, బొరసినసిద్ధయోగమున భూతల మిచ్చెఁ బయోధిగాత్రముల్, గరుసుగఁ దుల్యభాగయును గంద్రెడు లోనుగ దక్షవాటి కా,వరునకు భీమనాధునకు వారవధూత్రిశత ద్వయంబులోఁగా. భీమ. ౫. ౮౩.

గరుసెక్కు=మేరమీఱు, పొంగు.

క. కని మనమునఁ గోరిక నిక్క నితాంతానం దవార్ధి గరుసెక్కఁగఁ జక్కనిసతి నాశిఖ రికి మ్రొక్క నియోగించుమను మ్రొక్కి కౌతూహలి యై. వరాహ. ౧౦. ౪౭.

గర్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వృషభము. ౨. వానపాము. ౩. (సంగీ) తాళవిశేషము.

గర్గరము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిచేఁప.

గర్గరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తరికడవ, పెరుఁగు చిలికెడుకుండ. ౨. కలశి, కుండ. ౩.పాలమున వేసి కొనెడిపాక. (వై. ని.)

గర్గుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకఋషి, బ్రహ్మమానసపుత్రులలో నొకఁడు. ౨. బృహస్పతివంశస్థుఁడును వితథునిపుత్రుఁడు నగు ఒకానొక ముని. (కల్ప)

గర్జ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మేఘధ్వని;ధ్వని. (వై. ని.)

గర్జకుఁడు. సం. విణ. (అ.ర్జికా.అ)గర్జించువాఁడు.

గర్జత్. సం. శత్రు. గర్జించుచున్న.

గర్జన. సం=గర్జ. (వై. ని)

గర్జనము. సం. వి. అ. న. ౧. మేఘధ్వని; ధ్వని. ౨. కోపము. (మే. ని.)

గర్జము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగు. ౨. మేఘధ్వని; ధ్వని. (వై. ని.)

గర్జరము. సం. వి. అ.పుం.మూలకము, ముల్లంగి కీ.

గర్జి. సం. వి. ఇ. పుం. మేఘధ్వని; ధ్వని.

గర్జించే. సం. అ. క్రి. మేఘము ధ్వనిచేయు;ధ్వనిచేయు, అఱచు.

(గేదెరూపము దాల్చినరాక్షసి.) గీ. గోంద్రుగోంద్రని గర్జించుఁ గొంతతడవు, కోరచూపుల వీక్షించుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ౮౬.

సీ. మునుపు జంగాలఁ జేసినభుజంగులఁ గన్న గర్జించి కునకమై కఱవ వచ్చు. వైజ. ౨. ౮౪.

గర్జితము. సం. వి. అ. న. మేఘుధ్వని, ఉఱుము; ధ్వని. పుం. మదపుటేనుఁగు.

గర్జిలు(ల్లు). సం. అ. క్రి. ౧. ఉఱుము.

(కుశుఁడు) క...కదలె విలయకాలమేఘు మెదరి గర్జిల్లె నన దిక్కు లద్రువఁగ, మల్ల చఱచుకొనుచు...జై. భా. ౬. ౧౩౫.

౨. మ్రోఁగు.

క... హతశేషచమూరక్షకసింహనాదములు గర్జిల్లగా. జై. భా. ౬. ౧౨౬.

౩. అఱచు.

లయగ్రాహి. నిర్జరవరప్రముఖదుర్జయుఁ డనం బరఁగుదుర్జయుఁడు...కనలి గర్జిలుచు వీకఁగా. వరాహ. ౫. ౨౬.

గర్త=గరిత.

(భార్య.)

చ. విను మొకబ్రాహ్మణుండు కులవృత్తము పెంపు దొఱంగి బోయదాసి నొకతె గర్తఁ జేసికొని...భార. శాం. ౩. ౪౭౨. ('ఆలి' పాఠాంతరము)

గర్తము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పల్లము, గొయ్యి. ౨. పిఱుఁదులమీఁదిగుంత. ౩. త్రిగర్తదేశము.

గర్తాటము. సం. వి. అ. పుం-కన్నమునఁ దిరుగునది-౧. ఎలుక. ౨. పందికొక్కు.

గర్తిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-గోయి కలది-సాలెవాఁడు నేఁతనేయుచోటు, తంతుశాల.

గర్దభగదము. సం. వి. అ. పుం. జాలగర్దభము, ఒకానొకచర్మవ్యాధి.

గర్దభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాడిద. ౨. గంధద్రవ్యవిశేషము. న. తెల్లగలువ.

గర్దభాండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్లక్షము, కలుజువ్వి కి. ౨. పిప్పలి కి.

గర్దభాహ్వయము. సం. వి. అ. పుం. కుముదము, తెల్లగలువ.

గర్దభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుగాడిద. ౨. పేఁడపురుగు.

గర్ధన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గర్ధనము.

గర్ధనము. సం. వి. అ. న. తృష్ణ, పేరాస.

గర్ధనుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గృధ్నువు, పేరాసగలవాఁడు.

గర్ధము. సం. వి. అ. పుం. తృష్ణ, పేరాస.

గర్ధి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) పేరాస గలది.

గర్ధించే. సం. అ. క్రి. పేరాసపడు.

సీ... లోభంబ యది ... ధర్మంబు గలఁచి నరునిఁ, బ్రయిమాలి యేమిటి కయినను గర్ధించువానిఁగా సమకట్టు...భార. శాం.3. 3౯౯.

గర్ధితుఁడు. సం=గర్ధనుఁడు.

గర్భండము. సం. వి. అ. పుం. వృద్ధనాభి, ఊఁదబొడ్డు.

గర్భకము. సం. వి. అ. పుం. వెండ్రుకలలోపల ముడుచుకొన్నపూలదండ. న. రెండురాత్రులు, నిశాద్వయము. (వై. ని-పుం.నిన్నటిరాత్రియు నేఁటి పగలును నేఁటిరాత్రియును గలిసినకాలము. విల్యమ్సు)

గర్భకోశము. సం. వి. అ. పుం. స్త్రీశరీరమున భ్రూణముండుచోటు, గర్భాశయము.

గర్భచ్యుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గర్భస్రావము, కడుపుపోవుట.

గర్భదరిద్రుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) పుట్టుకనుండియు దరిద్రుఁడైనవాఁడు.

గర్భదాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దాసీపుత్రుఁడు, పుట్టుకనుండి దాసుఁడయినవాఁడు.

గర్భపాకి. సం. వి. న్. పుం. షష్టికము, అఱువదిదినములలో పండువరికి.

గర్భపాతము. సం. వి. అ. పుం. నాలుగుమాసముల పిదప గర్భము చెడిపోవుట.

గర్భము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుక్షి. ౨. భ్రూణము, కడుపులోనిపిండము. 3. చూలు. ౪. శిశువు. ౫. గర్భారంభకాలము, చూలు కలిగినకాలము. ౬. అపవరకము, లోపలిగది. ౭. లోపలిభాగము. ౮. అన్నము. ౯. అగ్ని. ౧౦. పనసముల్లు. ౧౧. నాటకసంధులలో నొకటి, గర్భసంధి. ౧౨. అపత్యము, సంతానము. ౧3. శుక్రము. ౧౪. సమూహము. ౧౫. సారము. ౧౬. బీజము. (శే. ని.)

గర్భవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చూలాలు.

గర్భవాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గర్భమందుండుట. ౨. గర్భరూపస్థానము.

శ్లో. అసకృద్గర్భవాసేషు వాసం జన్మ చ దారుణం. మను. ౧౨. ౭౮. (గర్భవాసేషు=గర్భస్థానేషు. కుల్లూకభట్టవ్యాఖ్య.)

గర్భవేదన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రసవవేదన, నీళ్లాడునప్పటి బాధ.

గర్భశంకువు. సం. వి. ఉ. పుం. చచ్చినపిండమును వెలికిఁదీయునొకశస్త్రము.

గర్భస్రావము. సం. వి. అ. పుం. గర్భము స్రవించుట, నాలుగుమాసములలోపల గర్భము జాఱిపోవుట.

గర్భస్రావి. సం. వి. న్. పుం. హింతాళము, ఈఁదాడు, ఒకజాతితాటిచెట్టు. (రా. ని.)

గర్భాంకము. సం. వి. అ. పుం. (నాటక) అంకమధ్యమున వచ్చుఅంకము.

గర్భాగారము. సం. వి. అ. న. ౧. గర్భాశయము. ౨. ఓవరి, లోపలిగది. ౩. పురుటిల్లు. ౪. దేవాలయములందు దేవతావిగ్రహ మున్నచోటు.

గర్భాధానము. సం. వి. అ. న. ౧. గర్భము కలిగించుట. ౨. రజస్వలానంతరము గర్భోత్పత్తికై కావించుసంస్కారవిశేషము.

గర్భావేక్షణము. సం. వి. అ. న. మంత్రసానితనము.

గర్భాశయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్త్రీశరీరమున భ్రూణ ముండుచోటు. ౨. గర్భమును చుట్టుకొని యుండెడుసంచి, మావి.

గర్భాష్టమము. సం. విశ. (అ.ఈ.అ) గర్భారంభకాలము మొదలు ఎనిమిదవది. (నెల, ఏఁడు, మొ.)

గర్భి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్) గర్భము గలది.

గర్భిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అంతర్వత్ని, చూలాలు.

గర్భితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. సంజాతగర్భము, గర్భము గలది. ౨. గర్భమునందు (లోపల) గలది. (ఉదా: నిందాగర్భితము, భావగర్భితము, మొ.) వి. అ. న. వాక్యమధ్యమున వాక్యాంతరముచెప్పుట అనుదోషము, వాక్యగర్భితము. (వాచ)

గర్భీకరించు. సం.స.క్రి. గర్భము(=అపత్యము)గాఁజేసికొను; కడుపులో నుంచుకొను; ఆదరించు.

సీ. శక్తి గర్భీకరించక యుండెనే నరుంధతి నొక్కగతి నీడనంగ వచ్చు, జనులు నిందింపమందునిఁ గాంచకుండెనే ఛాయఁ గొంత సమంబు సేయ వచ్చు. ఉ. రా. ౧. ౩౯.

ద్వి. శర ణన్న పశువుల సత్కృపఁ గాచు, బిరుదు దలంచి గర్భీకరించుకొని, శరణార్థి యనుట యే చాలు నా కనుచుఁ, బరిపాలనము సేయభారంబు మీఁది. ప్రభులిం. ౩. ౧౦౧ పా. ౧౫పం.

గర్భేశ్వరుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఆగర్భశ్రీమంతుఁడు, పుట్టుకనుండియు సంపన్నుఁడైనవాఁడు.

గర్భోపఘాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గర్భము చెడుట. ౨. మేఘములజలోత్పాదనశక్తి నశించుట. (వాచ)

గర్భోపఘాతిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అకాలసంయోగాదులవలన గర్భస్రావము నొందుఆవు.

గర్ముత్తు. సం. వి. త్. స్త్రీ. ౧. గంటె, తృణసస్యవిశేషము. ౨. బంగారు. ౩. లత, తీఁగ. (మే.ని.)

గర్వము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అహంకారము, ధనవిద్యాదులవలనఁ గలుగుమదము, కావరము. ౨. (అలం) ముప్పదిమూఁడు వ్యభిచారిభావములలో నొకటి.

"రూపధనవిద్యాదిప్రయుక్తాత్మోత్కర్షాధీనపరావహేలనం గర్వః" (రస.)

౩. గర్వోక్తి, గరువపుమాట.

మ...వారికిఁ దగం బాలీక గర్వంబు లాడిన నిక్కం బగునల్క నర్జునుఁడు గాండీవంబు మోపెట్టె...భార. ఉద్యో. ౧. ౨౬౬.

గర్వాటుఁడు. సం. వి. అ. పు. ద్వారపాలకుఁడు. (త్రి. ని.)

గర్వాడు, గరువాడు. అ. క్రి. (గరువు[1] + ఆడు) మేపుమేయు.

సీ...గర్వాడె నాఁగ మేపుమేసె ననుట దనర్చును...ఆం. భా. ౩. ౯౭.

గర్వి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్.) గర్వము గలవాఁడు.

గర్వించు. సం. అ. క్రి. గర్వపడు. వరాహ. ౧౧. ౬౨.

గర్వితుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) గర్వించినవాఁడు, గర్వము గలవాఁడు.

గర్హా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నింద, దూఱు.

గర్హాకుఁడు. సం. విణ. (అ. ర్హికా. అ.) గర్హించువాఁడు.

గర్హాణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గర్హణము.

గర్హణము. సం. వి అ. న. నింద, దూఱు.

గర్హణీయము. సం=గర్హ్యము.

గర్హమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) నిందించుచున్నది.

గర్హించు. సం. స. క్రి. నిందించు, దూఱు.

వ...వారలు కొనియాడుమంత్రంబులు గర్హించితి...భార. ఉద్యో. ౧. ౨౦౧. మార్క. ౫. ౭౬.

గర్హితము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) నిందింపఁబడినది.

గర్హ్యమాణము. సం. విణ (అ. ఆ.అ.) నిందింపఁబడుచున్నది.

గర్హ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) నిందింపఁ దగినది, దూఱఁ దగినది.

గర్హ్యవాది. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కద్వదుఁడు, తుచ్ఛసంభాషణము చేయువాఁడు.

గఱగఱ. వి. గఱుకుగా నున్నవస్తువును స్పృశించుటయం దగున నుకరణము.

(వ్యవ) చేతితో రాచినపుడు బల్ల గఱగఱలాడుచున్నది. అడుగు వేసినయెడల ఆయరుఁగు గఱగఱమనును.

గఱగొఱ వి. తక్కువ.

చ. తఱిమి సుశర్మ తమ్ములను దాయను నాజికి నన్నుఁ బిల్వ నే, నెఱుఁగనియట్టు లుండు టిది యేపురుషార్థము వారి నెల్ల నేఁడ్తెఱ నుఱుమాడఁ బంపుము కడిందిగఁ జూడకు నీకు నేమియుం, గఱగొఱ గాదు పోమి గడుఁ గష్టము నాకు నుదాత్తమానసా. భార. ద్రో. ౧. ౨౨౩.

గఱి[1]. వి. (సం. గరుత్. క. గఱి.)-పక్షి బాణము మొదలగువాని-పక్షము, ఱెక్క; ఈఁక.

సీ. అహితపన్నగ భేదు లనిబలె గృహవిటంకప్రఁగలాపుల నొయ్య గఱులు నిమిరి. ఆము. ౨. ౩౭.

మ...విచక్రుండు న,త్తఱి నేసెం దెగ నిండ నారసమునన్ దైత్యారివక్షంబునం, గఱి దోఁపన్ హరియున్ భుగుల్ భుగులుగాఁ గ్రక్కన్ నెవసన్ నెత్తురుల్. ఉ.హరి.౪.౨౩౧.

గీ. జనవిభుఁడు నాట సవ్యాపసవ్యగతులఁ, దిరుగుచో గర్లతూపులు బరులు రెంటఁ, గట్టిక పట్టె ఱెక్కలు గలమహామ,హీధరంబువిధంబున నేకలంబు. వరాహ. ౪. ౭౩.

సీ.పర్జన్య శరణంబు ప్రాపించి గఱులలోఁ జదలఁ గ్రుమ్మరుశిలోచ్చయచయంబొ. కృ. శకు. ౧. ౩౭.

సీ. సరి లేనిమంచిగుజ్జరి నేఁతపట్టయుఁ బఱ పైన రాయంచగఱులపఱుపు. ఉ. రా.౬. ౧౬౦.

జ: గఱిచిలుకు.

గఱి[2]. విణ. గఱుకు. (చూ. గఱిగమ్మ.)

వి. గఱుకుఁదనము.

పిల్లినాలుకకు గఱి ఎక్కువగా నుండును. (వా.)

జ: గఱిగమ్మ, గఱిచిప్ప.

గఱిక. వి. దూర్వ, ఒకరకముగడ్డి.

వ... మెత్తనిగఱిక మేసి పోసరించి... బెదరుకొదమత్తుపగుంపు... ఆము.౪. ౩౫. పాం. ని. స్థా. ౬౧.

జ: గఱికచెక్క, గఱికమోడిచెక్క, గఱికనూదులు.

గఱికచెక్క. వి. (గఱిక + చెక్క) పచ్చికతోడి మట్టిపెల్ల, పచ్చికపెల్ల. (శ. ర.)

గఱికమోడిచెక్క=గఱికచెక్క. (బ్రౌ, శ. ర.)

గజికసూదులు. వి. బ. (గజిక + సూదులు) శాలి ధాన్యవిశేషము. (శ. ర.)

గజిగమ్మ. వి. (గజి² + కమ్మ) అంపమువలె గఱుకు టంచులు గలతాటికమ్మ. (బ్రౌ, వా)

గజిచిప్ప. వి. (గజి² + చిప్ప) ముత్యపుఁజిప్ప. (శ. ర.)

గజిచిలుకు. వి. (√గజి¹) ఱెక్కలు కట్టినబాణము.

క... గజిచిలుకులు వింజ్లు లోనుగాఁ గొంచు వెసన్. యయా. ౧. ౪౨.

ఇట్లే: గజికట్టియ. అచ్చ. రా. యు. ౩౬౪.

గఱుకు. వి. కొడవలిలోనగువానికక్కు. (శ. ర.)

విశే. రూక్షము, నునుపు గానిది.

ఉదా: వానిచెయ్యి గఱుకుగా నున్నది. బల్ల గఱుకుగా నున్నది.

గఱుగు. వి. ఒకానొకచెట్టు. (శ. ర, బ్రౌ)

గఱువ. విశే. (సం. గురుః. పా. గరు. క. గరువ) ౧. గౌరవము గలది, మర్యాద గలది.

వ. ... జూదరియాలికి గఱువతనం బెక్కడియది ...భార. విరా. ౨. ౧౫౩.

క. నీగూబజంకెలకు నుద్వేగపడం గుసుమశరుఁడె విటసింహుఁడు వేవేగ కమలాక్షిఁ దెచ్చెదవో గఱువతనంబు వాసి పోనెంచెదవో. నిరం. ౩. ౩౧.

౨. గాంభీర్యముకలది, గంభీరము.

గీ. ధీరమై యిట్లు సమ్మదపూరమునకు, గఱువతనమునుబలితంపుఁగట్ట వెట్టి, వెలఁది యెఱుఁగని యది వోలె వికృతి లేక, యల్ల నెప్పటియట్టుల యమగుటయును. భార. విరా. ౩. ౫౫.

౩. పెద్ద, వృద్ధుఁడు; గొప్పవాఁడు.

(కర్ణుఁడు వికర్ణునితో నన్నమాటలు) ఆ. ఎల్లవారు నెఱుఁగ నొల్లనిధర్మువు, బేల నీకుఁ జెప్ప నేల వలసెఁ, జిఱుతవాని కింత గఱువతనం బిది, చన్నె వృద్ధజనము లున్నచోట. భార. సభా. ౨. ౨౫౭.

శ్లో. త్వం న కేవలబాల్యేవ ధార్తరాష్ట్ర విదీర్యసే, యద్బ్రవీషి సభామధ్యే బాలః స్థవిరభాషితమ్. సం. భార. సభా. ౯౦. ౭౯.

వ...మిక్కిలి నక్కఱపడి వేఁడక ప్రౌఢ లగుగఱువ లిరువు రేకాంతమాడుచోటి కేటికిఁ బోయెదరు... ప్రభా. ౩. ౫౨.

చ...గఱువల్ చవిగానికథల్ వచింతురే. ప్రభా. ౩. ౫. ఉ. రా. ౫. ౫౩.

౪. ప్రౌఢము.

వ...రాగవల్లరి యాగఱువతనంబులాగు లేగరితలందును మున్ను కన్నవిన్నయవియె దీనికఱుదు లెంత యరుదులు చూచితే యంచు నాయంచపై నాదరాహ్లాదమేదురనిరీక్షణంబుల నీక్షించి... ప్రభా. ౩. ౫౨.

గట్టు. వి. త్రేఁచుటయందలిధ్వని కనుకరణము.

గీ... మనసిజారాతి మ్రింగి గ ట్టనఁగఁ ద్రేఁచె. కాశీ. ౪. ౨౩౬.

సీ. గ్రహణవేళలయందు రాహు వాహారించి తృప్తిమై గట్టునఁ ద్రేఁచెనేని. నైష. ౨. ౧౨౩.

గీ. ఆత్మసంతానములతోడ నారగించి, శాకినీడాకినీభూతజాత మంతఁ, దనివి పుట్టిన గట్టుగట్టునను ద్రేఁచె. చంద్రా. ౬. ౧౦౦.

గట్రె. వి. మత్స్యములఁ బట్టెడుసాధనవిశేషము. (దీని ఆకారము తిట్టెవంటిది. కాని యిది మిక్కిలి పెద్దది. శ. ర.)

గల. వి. ౧. అందెలు మొదలగునవి కదలునపుడు గలిగెడిధ్వని కనుకరణము. (దీనికి ఆమ్రేడితమందే ప్రయోగములు గలవు.)

గీ. గజ్జెయులమ్రోత గలగలగల యటంచు. మల్లుపు. ౪. ౬౫.

చ. గలగల మ్రోయుచుండెలును గజ్జెలు మువ్వలు పైడియుంగరం,బులు...కళా. ౬. ౧౯౯.
ద్వి. కంకణంబులు గలగల మ్రోయుచుండ. అ. మ. క. ౧. ౩౭ పా. ౧౭ పం.
౨. వృక్షాదులు కదలుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.
ఆ. గగనభాగ మెంత గల దంతట నగంబు,లాడఁ జొచ్చెఁ దెచ్చునపుడు గపులు, వరుస కెగుర నెగుర వైవఁగా గలగలఁ, గటకకాననములు గ్రక్కదలఁగ. రామా. ౭. ౧౨౭.
వ...గలగ లనఁ జెట్లు గదలింపుచు వెనుక ముందరఁ జూపి మెలఁగుచుఁ జెనఁగులాటం జెలంగుచుఁ ఓక్కటిల్లుమర్కటంబులును ...ప్రబంధ. ౧౭౬.

గలఁతియ(తె). వి. (సం. గళంతికా. క.గణతిగె) గిండి, చెంబు.
చ. అలికులవేణి యో ర్తొకనిహస్తముల న్మఖమజ్జనాంబువుల్, గలఁతియ యెత్తి పోయ నవి గార్చుచు నుండె నతండు దోయిటన్ ...సైష. ౬. ౧౧౨.
సీ...తగు గళంతిక గలం తె గరిగ యన. ఆం.భా. ౨. ౨౮౭.

గలతరించే. అ. క్రి. (మేను) జల్లు మను.
(ఉదా: నాకు ఒళ్లంతయు గలతరించుచున్నది-శ. ర, చి. ని.)

గలబ. వి. (హిం. గలబా. ప్రా. మిశ్ర.) అల్లరి; జగడము; దుండగము.
వ...ఎల్లజనులం గూర్చుండ నిడి గలబ పుట్టకుండ నెడనెడం దలవరుల నిలిపి ... ద్వా. ౭. ౬౮.
సీ. గలబ గాకుండ వేల్పుల నొక్కనొకనిఁగా ధనరాజు వెలినుండి యనుపువాఁడు. కువల.౨. ౬౧.
వ...ఈమహోత్సవంబులలో నిట్టిగలబలు నేయుదురే మీ యట్టి బలుబంట్లకు సందిక్రంతజగడంబులు వల దని...ద్వా. ౭. ౩౦.
ద్వి. క్రతుకర్మములకు విఘ్నములు గావించి, క్షితిమీఁద గలబలు చేయుఁ డెల్లెడల.ద్వి.భాగ. ౭. (శ. ర.)
జ: గలబరించు.

గలబరించే. అ. క్రి. (√గలబ) ౧. డోఁకపుట్టు.
గీ. గగనయానవేగంబున గలబరించి, కడుపు నిండంగఁ గ్రోలినకమలమధువుఁ, గ్రక్కెనో నాఁగ గగనమార్గంబునందు, భానుబింబఁబు రక్తాతపంబుఁ గాసె. శివరా. 3. ౯౨.
౨. కలఁగు.
(ఉదా: నాకు బుద్ధి గలబరించుచున్నది. శ. ర.)

గలి. సం. వి. ఇ. పుం. బలము గలిగియును బరువు మోయనియెద్దు. స్త్రీ. లత. (వాచ)

గలిజే(జె)రు, గజ్జే(జ్జె)రు. వి. పునర్నవ, మూలికావిశేషము.
సీ. గలిజె రనంగను గలిజే రనంగఁ బునర్నవసంజ్ఞ గా నమరియుండు. ఆం. భా. ౨. ౬౯.
సీ...గలిజేరు గుంటగజ్జేరును దంతి బందారు నేల,తంగెడు...హంస. ౪. ౧౦.
సీ... గలిజెరు బరివెంక గగ్గెర...చికి. ౨. (చి.ని)

గలిబిలి. వి. ౧. సందడి, రొద.
క...మానులు దమలో,గలిబిలి చాలించి కన్నుఁ గఱవులు దీఱన్, గొలువను మ్రొక్కను బోగడన్, దలఁపులు పురికొలుపఁ జూచుశౌరి... శ్రీరం. మా. ౬. ౨౭.
౨. కలఁత, క్షోభము.
క. ఎలమి గలలక్ష్మి యొకనికిఁ, గలిగిన నది పంచి కుడువఁ గాఁ గూడి యనేకులు పెక్కుభంగులం గలి,బిలి సేయుదు రతనిమనను ఖేదించి తగన్. దశకు. ౧౧. ౭౯.
3. నలఁగుడు.
సీ. రాజితబహువిధరథసమూహముఁ జొచ్చి గలి

బలి యగునట్లు గలఁచి కలఁచి. భార. విరా. ౫. ౫౬. (గజిబిజి. శ. ర. పా.)

గలీబు. వి. (హిం. గలాఫ్: బ్రా. మిశ్ర.) ౧. తల గడ మొదలగువానికి తొడుగుగా సెన. (శ. ర, వా) ౨. ఖడ్గకోశము, కత్తియొఱ.

ఉ. ఆజనకేంద్రుకన్యరుచిరాంగవిలాసముఁ జూచినంతలోఁ, లేఁజిగురాకునిద్దపుగలీబున నుంచినతమ్మిఁ జేసుఖం,డా జళిపించి మారుఁడుత టాలునఁ బేరెదఁ జూచి వైవఁగా, రాజన్యపాలశేఖరుఁడు రామనృపాలుఁడు సాక్కినెమ్మదిక్. దశా. ౭. ౨౧౧.

౩. కత్తియొఱకు తొడుగుగవు సెన.

సీ. కోశసమాచ్ఛాదికోఱలు గలీ బన...ఆం. భా. ౨. ౨౧౫.

గల్భము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. దిట్టమైనది. ౨. గర్వముగలది.

గల్ల[1]. వి. పొల్ల. (శ. ర.)

గల్ల[2]. వి. మాదిగవాఁడు తోలు నానవేసెడిచట్టి. (శ. ర.)

గల్లకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చషకము, మద్యపానపాత్రము. ౨. ఇంద్రనీలమణి.

గల్లచాతురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చెక్కిలిక్రింద నుంచుకొనుగుండ్రనిచిన్నదిండు.

గల్లము. సం. వి. అ. పుం. గండస్థలము, చెక్కిలి.

గల్లు. వి. భూషణాదులు మ్రోఁగుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. గల్లున నందియల్ గదలంగ నదిదన్నెఁ గాంతయక్కజ మశోకంబ యగును. కళా. ౩. ౨౫.

సీ. కరకంకణంబులు గల్లనఁ జెలు లిరుగోపులఁ జేరి వీచోపు లిడఁగ. శశాం. ౪. ౧౪౨.

(ఆమ్రేడితరూపము 'గలుగల్లు, గల్లుగల్లు')

చ...కంకణావలి గలుగ ల్లనంగఁ బఱవం గమకించె లతాంగి సిగ్గునన్. కృ. శకుం ౩. ౩౫.

వ. అల్లనల్లన యోగపాదుకాయుగళంబు గల్లుగల్లన మ్రోఁగ...హర. ౫. ౫౧.

సా: వైద్యుని సంచిలో గల్లు మనఁగానే రోగి యింటిలో గొల్లుమన్నారు.

గల్వర్కము. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్ఫటికము. ౨. ఇంద్రనీలమణి. (పద్మరాగ మని కొందఱు.) ౩. చషకము, మద్యపానపాత్రము.

గళంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=గళంతిక.

గళంతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. జారీ; గిండి, చెంబు. ౨. ధారాపాత్ర,లింగముపై అభిషేకార్థము వ్రేలాడఁగట్టెడుపాత్రము.

శ్లో. దేవాలయేషు యే దద్యుర్బహుధారా గళంతికాః. సం. కాశీ. ౧౨. ౫౫.

గళకంబము. సం. వి. అ. పుం. ఆవులకును ఎడ్లకును మెడక్రింద వ్రేలాడుతోలు,సాస్న,గంగడోలు.

గళకత్తెర. మి. వి. (గళము + కత్తెర) మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

వ...పాదగళాప్తియు గళకత్తెరయుఁ గాళనిల్కడయు నృసింహంబు నాది యగుముప్పదిరెండు విన్నాణంబులనాణెంబు పరీక్షించి ... హంస. ౧. ౨౦౬. మల్లుపు. ౩. ౬౫. ప్రబంధ. ౭౮. ఆం. భా. ౨. ౨౧౯.

గళకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంఠము. ౨. ఒకజాతిచేప.

గళగండము. సం. వి. అ. పుం. గండమాల, మెడచుట్టు గడ్డలు లేచెడువ్యాధివిశేషము.

గళగళ. వి. ౧. ఉదకము పోయుట పుక్కిలించుట వడిగా చెప్పుట మొదలగువానియందగుధ్వనికి అనుకరణము.

సీ. సలిలంబు గళగళఁ దలలమీఁదటఁ బోసి బుఱ్ఱకాయల నెత్తి పొడిచి పొడిచి...వాల్మీకి. ౨. ౯౬.

ద్వి. చెలువార వాసిల్లుశీతలోదకము, లలరుచు గ్రుక్కు గ్రుక్కనఁగఁ ద్రావుచును,బూరించి గళగళఁ బుక్కిలించుచును. పండితా. దీక్షా. ౪౨ పా.

గీ. అతఁడు తొలునాఁడు చదివినయంతవట్టు, గళగళని చెప్పెఁ దండ్రి యక్కజము నొంద. పరమ. ౫. ౧౬౦. (శ. ర. పా.)

౨. గొలుసులధ్వనికి అనుకరణము.

సీ. గళగళధ్వనులతోఁ గంతశృంఖల లూడ్చి సుడివడఁ గుక్కల నడవిఁ గలిపి. మనుచ. ౪. ౧౦౩.

గళగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. (గెంటుటకు) మెడపట్టుకొనుట, గొంతుక పట్టుకొనుట. ౨. కంఠరోగభేదము. ౩. తిథివిశేషము.

శ్లో. కృష్ణపక్షే చతుర్థీచ,సప్తమ్యాదిదినత్రయం, త్రయోదశీచతుష్కంచ, అష్టావేతే గళగ్రహాః. (వాచ)

గళగ్రాహి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్) ౧. గొంతుక పట్టుకొనువాఁడు. (శత్రువు.) ౨. ఎదుటివారిగళధ్వని విని మరల కూయునది, 'కో' యనిన 'కో' యనునది. (కోయిల)

మ. తిలకింపం బ్రతిపక్షి రాచిలుక జాతిద్వేషి చైత్రుండు పూ,విలుచేదాల్చు సదా మధువ్రతగుణాన్వితుండు ప్రాణంబుదా,యలు గాడ్పుల్ శశి యంకకాఁడు పిక మయ్యయ్యో గళగ్రాహి యి,బ్బలవద్వేషులలోన నెట్లు విహరింప న్వచ్చు నాబోఁటికిన్. వి. నం. ౨. ౧౨౨.

౩-గళముచే గ్రహించువాఁడు-దొరకిన దొల్ల హరించువాఁడు.

గళద్వారము. సం. వి. అ. న. నోరు, వాయి.

గళనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. జాఱునది. ౨. స్రవించునది, కాఱునది. వి. అ.న. ౧. జాఱుట. ౨. స్రవించుట, కాఱుట.

గళము. సం. వి. అ. పుం. ౧.కుత్తుక. ౨. సాలవృక్షనిర్యాసము, సజ్జరసము. ౩. ఒకానొకవాద్యము. ౪. మత్స్యభేదము. ౫. జెల్లుగడ్డి, బృహత్కాళము కే.

గళమేఖల. సం.వి.అ.స్త్రీ.కంఠాభరణము,కంటె.

గళవార్తుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆరోగ్యవంతుఁడు, మిక్కిలి తిని యజీర్ణించుకొనఁ జాలువాఁడు.

శ్లో. దృశ్యంతే నైవ తీర్థేషు గలవార్తాస్తపస్వినః. (వాచ)

గళవిద్రధి. సం. వి. ఇ. పుం. కుత్తుకలోనివ్రణము.

గళశుండిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. కొండనాలుక. ౨. తాలుగతరోగవిశేషము. (కల్ప)

గళస్తని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుమేఁక.

గళహస్తము. సం. వి. అ. పుం. ౧. త్రోయుటకుఁ గాని పిసుకుటకుఁ గాని మెడమీఁద వేసినచేయి. ౨. అర్ధచంద్రబాణము.

గళహస్తితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గెంటుటకుఁ గాని పిసుకుటకుఁ గాని మెడ పట్టుకొనఁబడినవాఁడు.

గళాంకురము. సం. వి. అ. పుం. గళరోగవిశేషము, కంఠమున మాంసపుమొలకలు బయలుదేఱు రోగము. (కల్ప)

గళానిలము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్యభేదము. (త్రి. ని.)

గళితకము. సం. వి. అ.పుం. నాట్యవిశేషము.

గళితకుష్ఠము. సం. వి. అ.న. వ్రేళ్లు మొదలగునవి పడిపోవునట్లు చేయుకుష్ఠరోగము.

గళితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. జాఱినది.౨. పడినది. ౩. కాఱినది. ౪. సడలినది, ప్రిదిలినది. ౫. క్షీణించినది,తఱిగినది.౬. తినఁబడినది,మ్రింగఁబడినది.

గళేగండము. సం. వి.అ. పుం- మెడక్రింద వ్రేలాడుమాంసపుముద్ద కలది-ఒకానొకపిట్ట.

గళోద్భవము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వగళమున పుట్టినదైనది రోచమాన మనుసుడి. (త్రి. ని.)

గళౌఘము. సం. వి. అ. పుం. గళవిద్రధివంటికంఠరోగభేదము. (వాచ)

గళ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గళములసమూహము. (వాచ.)

గళ్ల=కళ్ల. (శ. ర, బ్రౌ.)

గళ్లె=కళ్లె. (బ్రౌ.)

గళ్లెము. వి. పాలమీఁగడవంటిలేఁతకొబ్బెర.(శ.ర)

గవఁకు=గవను.

సీ...గవఁకు గవను నాఁగఁ గలవు గోపురసంజ్ఞలు ... ఆం. భా. ౨. ౨౧.

గవగవ=గబగబ. వి. శీఘ్రముగా కవియుట పరుగెత్తుట మున్నగువానియందగుఅనుకరణము.

క. గవయిం గవయీదైతమిఁ, గవయం గవయంబు మీఁద గవగవఁ గవియం,గవియించిన జాగిలములఁ, గవియంగానీఁడు భర్త కరుణాన్వితుఁడై. కృ. శకుం. ౧. ౬౬.

గవతము. వి. కసవు.

సీ...గడ్డి గాదము గవతము కసవు కవను, పుల్లు పూరి యనంగఁ జెల్లును దృణసంజ్ఞ ... ఆం. భా. ౨. ౭౬.

గవను=గవఁకు. వి. జౌ. (బ. గవఁకులు-చూ. కలను) పురద్వారము, గోపురము.

సీ...వికిరరోమోద్గమంబు. గీ. లశ్వకరికలభాదులయందుఁ గానఁ,బడు గవంకుల వాపోవుఁ బట్టపగలు, మెఁగి వఱల్లు ... భా. రా. యు. ౨౪.

ఉ. తారలు బూరగొమ్ములును దప్పెటలున్ బటహంబులున్ బదుల్, నూఱులు వేలు మ్రోయ గవనుల్ వడి వెల్వడి హత్తి యుత్తర, ద్వారమువంకఁ దార యిరువంకలఁ బాఁజులు దీర్చి రయ్యెడన్. రామా. ౯. ౬౯. (ఇట బహువచనమున 'గవనులు' అనురూపము కూడఁ గనుపట్టుచున్నది.)

సీ. కుంభనికుంభముఖ్యులతోడ నలకుంభకర్ణుండు దూరుపుగవనియందు. ఉ. రా. ౪. ౨౬౭. పి. శకుం. ౧. ౧౩౨. ఆం. భా. ౨. ౨౧.

గవనికాపరి = పురద్వారపాలకుఁడు. నీలా. ౨. ౪౭.

గవయము. సం. వి. అ. పుం. గురుపోతు, వనవృషభము.

శ్లో. వనగార్గవయః ప్రోక్తో బలభద్రో మహాగవః. (రా. ని.)

గవయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుగవయము.

గవర. వి. (సం. గౌరః. ప్రా.గఉరో.)కొంచెమెఱుపు, ఈషద్రాగము.

విశ. కొంచె మెఱ్ఱనిది, ఈషద్రక్తము.

ద్వి. రవరవతాంబూలరాగంబుతోడ, గవర లై యున్నచక్కనిదంతములును. ద్వి. పరమ. 3. ౧౨౨ పా. ౬. పం. (చి. ని. పా. 'గవరన' ముద్రి. పా.)

జ: గవరన.

గవరన. వి. (√ గవర.) ఈషద్రాగము, కొంచె మెఱుపు.

విశ. కొంచె మెఱ్ఱనిది, ఈషద్రక్తము.

సీ. కడుపు మండించునాకఁటిచిచ్చుసెగ దాఁకి గవర నై యున్నకన్గవలవారు. నైష. ౭. ౫౩.

గవలము. సం. వి. అ.పుం.మహిషము,దున్నపోతు.

న. దున్నపోతుకొమ్ము.

గవలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మహిషి, గేదె.

గవాంపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ఎద్దు. ౨. పసులకాపరి. ౩. సూర్యుఁడు. ౪. అగ్ని.

గవాక్షము. సం.వి.అ.పుం-దేనినుండి సూర్యాదుల కిరణములు లోపలికి వ్యాపించునో అది-కిటికీ.

గవాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పిన్నపాఁపర కాయ. ౨. బుడమకాయ.

గవాక్షితము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) కిటికీ గలది.

గవాగ్రము. సం. వి. అ. న. గోవులసమూహము.

గవాదనము. సం. వి. అ. న. పసులు మేయుగడ్డి.

గవాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పసులకసవుతొట్టి. ౨. పెద్దపాఁపరకాయ.

గవామృతము. సం. వి. అ. న. గోక్షీరము, ఆవుపాలు.

గవావికము. సం. వి. అ. న. ఆవులయు గొఱ్ఱెలయు సముదాయము.

గవాశ్వము. సం. వి. అ. న. గోవులయు గుఱ్ఱములయు సమూహము.

గవాహ్నికము. సం. వి.అ. న. ఆవునకు ఒకదినమునకు సరిపడినయాహారము.

గవి. వి. (క. గవి. త. కెవి. హిం. గవ్హ.) ౧. గుహ.

గీ... చెలఁగును గుహ,గవి యనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౩౨.

సీ. ఎదుట నో రెత్తంగ నిత్తుమే తము నంచుఁ గొండలగవులలో గుండ్లు గొట్టి. రామా. ౭. ౩౮.

మ. గవిలో బెబ్బులి డాఁగి గ్రుడ్లు మెఱమంగాఁ గాంచి రా జేసె...మనుచ. ౪.౭౬.

౨. గుంట, ఖాతము.

సీ. గాతము గవి యన ఖాతంబు ...ఆం. భా. ౧. ౧౪౬.

గీ.ఊఁతయలజళ్లఁ జెఱువుల నుండ రాక,కార్లోసళ్లనెగళ్లను గవులు విడిచి,తరలి చెంతల నూతిగుంతల వసించె. వేం. పంచ. ౧. ౨౫౪.

గవిల. వి.(సం. కపిలా.) కపిలగోవు.

వ...ఈధర్మమ్మునకావునకు నెవరేని విరోధము సేసిరేని గంగ్గ కఱుత వెయి గ్గవిలల వధియించినారు. దా. శా. ౪. ౧౧౩౩.

వ...ఆచంద్రతారకముగా నిచ్చె దీనికి విలంబము పుట్టించినవాండు గంగ్గ కత్తి వేయి గవిల బొడిచినవాండు వారణాసి ప్రచ్చినవాండు. శ్రీ. శా. ౪.౯౮౯.

గవిలెము. వి. గంధములో రాచి కలిపెడునిత్తు. (శ. ర-సోపువంటిపరిమళపదార్థము. బ్రౌ.)

గవుండ్లవాఁడు=గౌండ్లవాఁడు. వి. సారాయమ్మువాఁడు.('కల్లు గీచువాఁడు' అని కొందఱు.శ.ర.-మహత్త్వార్థకరూపము 'గవుండ్లది')

గవుఁడు=గౌఁడు.

గవుకున. అవ్య. ద్రు. తొందరతో, ఆలోచింపకుండఁగా. ('గబుక్కున' వా.)

గీ. అట్టినన్నును జేరి భయంబు లేని, పాలుపుకోనున్న దీపువుఁబోణి చెంత, నను మ గవుకునఁ బట్టరా దరయ వలయు, యోజన యొనర్చి సేయుట రాజనీతి. శుక. ౨. ౪౧౯.

గవుడపేరు=గౌడపేరు. వి. కంఠభూషావిశేషము.

సీ. తరుణి హైహయరాజదంతాక్షిపటులంబు గవుడపేరుగఁ జేసి కట్టె నఱుత...క్రీడా.౧౭౫. ('గవడ' అపముద్రి.)

గవుడసరము=గౌడసరము.

ద్వి. ముత్తెపుఁ బేరులు ముంగామురములు,కొత్తులు గాజులు నొడ్డెనపనులు,గవుడసరాలు బంగారుకడెములు, సవరనిరత్నాలసందిదండలును, ప్రభులిం. ౪. ౧౪౩ పా. ౧౬ పం.

గవుద=గౌద.

(చిబుకము.)

సీ. ...ముక్కు, నవుఁబువ్వ చెవులు శ్రీల్ ను నుఁబండ్లు మొల్ల లధర మిగు ర్చెక్కు లద్ద ములు గవుద, తాటిగింజ మెడ చిందము వ్రేళ్లు పగడముల్ కరము లబ్జములు .... ప్రబంధ. ౩౯౮.

జ: గవుదకట్టు.

గవుదకట్టు=గౌదకట్టు. (గవుద+కట్టు.)

గవుర=గౌర.

గవురు[1]=గౌరు[1].

గవురు[2]=గౌరు[2].

గవురు[3]=గౌరు[3].

గవులు=గౌలు.

(గంధము, వాసన.)

ఆ. కంపు గబ్బు గవులు గందంబు వల పన, గంధ మొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౬.

(దుర్గంధము.)

చ. పాలసుగవుల్ కడుం గదురఁ బొట్టకుఁ గగ్గె నటంచు నార్చుచున్, సొలయక వచ్చుతాట కఁ గనుంగొని రాజడదారి...యయా. ౩.౭.

గవుళి=గౌళి.

గవుసెన=గౌసెన. వి. వీణ విల్లు మొదలగువానికి తొడుగుగలీబు.

గీ. ఘనకుచము లనుకిన్నెరకాయలకును, బట్టుప య్యెద గవుసెనబాగు నూప, సకలసౌభాగ్యల క్షణచారుమహిమ, నుల్లసిల్లెడుకన్యక నోర్తుఁ దెచ్చి. వి. పు. ౨. ౧౯౬.

ద్వి. శివసూత్రములు గవుసెనలవస్త్రములు. పండి తా. పర్వ. ౩౮౬ పా.

చ...నీలవసనపున్నసుంగు పొదలంగఁ బ్రభావతి వచ్చె నత్తఱిన్, గవుసెనలోపలం జకచకల్ గలదర్పణలక్ష్మిఁ గేరుచున్. శుక. ౨. ౩౦౫. విక్ర. ౫. ౧౦౧. హరి. ఉ. ౩. ౧౫౯. వరా హ. ౬. ౪౪.

గవేధుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గవేధువు.

గవేధువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. అడవిగోదుమలు. (వై. ని, అమరము.)

గవేషకుఁడు. సం. విణ. (అ. షికా. అ.) వెదకు వాఁడు.

గవేషణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గవేషణము, వెదకుట.

గవేషణము. సం. వి. అ. న=గవేషణ.

గవేషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వెదకునది. వి.అ. పుం. వెదకుట. (వాచ)

గవేషయత్. సం. శత్రు. వెదకుచున్న.

గవేషయమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వెద కుచున్నది.

గవేషయితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=గవేష కుఁడు.

గవేషించే. సం. స. క్రి. వెదకు. (బ్రా, శ. ర.)

గవేషితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వెదకఁబడినది.

గవేష్యమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వెదకఁ బడుచున్నది.

గవ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గోసమూహము. ౨. రెం డుక్రోసులు ౩. గోరోజనము. (వై. ని.)

గవ్యము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) ౧. గోసంబంధ మై నది. ౨. గోవునకు హిత మైనది. ౩. గోవికార మైనది. (పంచగవ్యములు:- పాలు, పెరుఁగు, నె య్యి, పంచితము, పేఁడ.) వి. అ. న. ౧. పసులు మేయుపొలము. ౨. అల్లెత్రాడు. ౩. రాగద్రవ్య భేదము. (కే. ని)

గవ్యూతము. సం. వి. అ. న=గవ్యూతి. (వాచ)

గవ్యూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. రెండుక్రోసులు. ౨. ఒకక్రోసు. (వాచ.)

గవ్వ. వి. వరాటిక, కపర్దకము. (దీనిని చిన్ననాణెముగా వాడుదురు.)

వ...గవ్వదండలగంటల నలంకరించి...ఆము. ౪. ౩౫.

గీ...గవ్వ యనఁగ వెలయు, చుండును వరాటమై ...ఆం. భా. ౧. ౧౬౧.

గవ్వచాకము = పుంజెఁడుగవ్వలు, నాలుగుగవ్వల మొత్తము.

మ.చరమాశానికషోపలాంచలమునన్ సంధ్యాప్రకాశోదయం, బొరఁ గావించి విరించిచేఁ గొనినసూర్యం డన్పుదార్వన్నెబం, గరపుంబూదియకై వియద్విపణి వేడ్కం గాల మన్వచ్చు చెచ్చెరఁ జెల్లించినగవ్వచాక మన మించెం దారకాచక్రముల్. నైష. ౮. ౧౫౯.

శ్లో. అస్తాచలేఽస్మిన్ నికషోపలాభే సంధ్యాకషోల్లేఖపరీక్షితో యః, విక్రీయ తం హేళి హిరణ్యపిండం, తారావరాటానియమాదిత ద్యౌః. సం. నైష. ౨౨. ౧౩.

జ: గవ్వసరులు.

గవ్వసరులు. వి. బ. (గవ్వ+సరులు.) ధాన్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౨౭.

గస. వి. (సం. కాసః. త. కశం) ఉబ్బసము. (శ. ర- 'కంఠములోనినస' అని చి. ని.)

గసగస. వి. (క. గసగసె. త. కసకసా. హిం. కష్ ఖాష్.) సస్యభేదము ?. (దీనివిత్తులు నల్లమందువిత్తు లందురు.)

వ...గసగస యెసక మెసఁగె...కాశీ. ౩. ౨౩.

బ. (గసగసలు, గసగసాలు .)గసగసవిత్తులు, అహిఫేనబీజములు.

గీ. జాజికాయలు జాపత్రి చాఱపప్పు, సెనగ లనుములు గసగసల్ మునగపువ్వు, మదనవిత్తులు కొబ్బెర మందహాలు,నూపి త్రాగిన మద ముబ్బుఁ జేరువేళ. హంస. ౫. ౧౩౧.

ఆ. వెదురుఁబ్రాలు శాలివదనికల్ గసగసాల్,జల్లి మెకపుఁబాలుఁ జాఱపప్పు. యయా. ౧. ౧౦౩. ఆం. భా. ౨. ౧౬౧.

గసాబు. వి. తుపాకివంటియుద్ధసాధనవిశేషము.

ద్వి. క్రోవులు జబురుజంగులు పిరంగులును, బుస క్రోవులును గసాబులు తుపాకులును, వసుధ లీలగ నొక్కపడిఁ గాల్చి ... ఆ. మ. ౪. ౩. ౧౭౧ పా. ౧౫ పం.

గసి[1]. వి. శంకుభేదము, ఒకవిధ మగు మేకు; ఒకానొక వేఁటసాధనము.

సీ...వసి గసి మేకన వసుధ శంకు. గీ. భేదనామంబు లగుచు శోభిల్లుచు ... ఆం. భా. ౨. ౨౧౭.

ద్వి. మునుకొని యాతనిముక్కుఁగ్రోళ్లందు, ఘనమైనపాఱలు గసులుఁ బెట్టియును. రం. రా. యు. ౩౯౫ పా. ౧౨ పం.

ఆ...వసులు గసులు...ఆది గాఁగఁదెచ్చి రాటవికులు. పి. శకుం. ౧. ౧౧౬. హరిశ్చ.౨. ౬.

జ: గసిక.

గసి[2]. వి. (క. గసి) కాఁచిననెయ్యి లోనగువానియడుగునకు దిగుమడ్డి.

సీ...గసి నాఘృతాదికల్కంబు దనరు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

గసిక. వి. (√గసి[1]) ౧. త్రవ్వుటకనువుగా కొన చెక్కినకొయ్య. (శ. ర, వా) ౨. శూలము, శలాక.

ద్వి...మానవమాంస,ఖండంబు లొండొండ గసికల గ్రుచ్చి,కమ్మఁగాఁ గాల్చి చంకను బెట్టి మెసఁగి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౨౪.

౩. మొన యేర్పడునట్లు చెక్కినకొయ్యబాణము.

గీ. అలయ దూరస్థితు నృపాలు ననుముఖ్యుఁ, దవిలి

తగనికోర్కులు గోరి తివిరి మొగ్గ,గసికలకుఁ జాల నగ్గమై యెసఁగ...హ. న. ౨. ౬౬.

గీ. గసికకోలలు గొని భిల్లబిసరుహాక్షు, లడవిఁ దిరుగుదు రాత్మనాయకులఁ గూడి. కాళ. 3. ౧౫.

గసిబిసి=గజిబిజి.

విశ. (చెల్లాచెదరు, మిక్కిలిచెదరినది.)

చ... అసురులమాయ లన్నియును నబ్జదళాక్షుఁడు వచ్చినంతటన్, గసిబిసియై నిరర్థ మయి గ్రక్కునఁ బోయెను నిద్ర నొంది సం,తస మున మేలుకొన్నగతిఁ దాల్చి చెలంగిరి వేల్పు లండఱున్. భాగ. ౧. 383.

(తాఱుమాఱు, వ్యత్యస్తము.)

క. లసితాలంకృతిసంధులు,గసిబిసియై చెదరకుండఁ గల్పించినఁ, బొం,దెసఁగెడుసంయోగం బది, రసికులు నరసింహసంకరం బనఁ బరఁగున్. కావ్యా. 3. ౯.

ద్వి...బిజ్జులని,నొసలిరేఖలు గసిబిసిచేసి రాజ్య, మసమాక్షుకవిలియ నటు తుడిపించి. బస. పు. 2. ౯౧౫ పం.

(కలఁగినది)

(మన్మథుఁడు)గీ...అయ్యవనివిభుని, వ్రతము లన్నియుఁ గొనిపోయి వటిఁ గలిపి, చిత్తమంతయు గసిబిసి చేసి విడిచె. భోజరా.2.౧౦౦.

సీ. పలునొక్కులను జిక్కువఱపకు మని మ్రొక్కు కుసుమకోమల గసిబిసి యొనర్చి. మృ. వి. ౧. ౪౫.

గస్తాలు. వి. బ. మల్లవిద్యావిశేషము.

వ...బసికీలు గస్తాలు పుటంబు లనునట్టివకుసల వితంబులును...మల్లుపు. 3. ౬౯. ఆం. భా. ౨. ౨౦౭.

గస్తీలు. వి. బ. (గస్తు+ఈలు.) కావలివారు.

ఉదా: పైగస్తీలు వచ్చినారు. (శ. ర.)

గస్తు. వి. (హిం. క. గస్తు.) –రాత్రివేళ దొంగతనము లోనగునవి జరుగకుండుటకై కావలివారు-ఊరు తిరిగి కాచుకావలి.

ద్వి. ఆలీలఁ గొఱవిదయ్యంబుల దివ్వె, కోలలవారిఁగాఁ గొని గస్తు దిరిగి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౬౭ పం.

గీ. కుశలగతి మజ్జనములాడి కుడిచి కట్టి,ప్రజలు నిద్రించి రయ్యర్ధరాత్రవేళ, ఖడ్గఖేటకపాణియై గస్తు దిరిగెఁ, బెద్దతలవరి కింకరోపేతుఁ డగుచు. వేం. పంచ. 3. ౯౭.

సీ. కడు గడీపై నలంగముచుట్టు నెల్లెడ గస్తు గ్రుమ్మరునట్లు గట్టివఱచి. రంగా. ౨. ౯౧.

జ: గస్తీలు.

గహనము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. నిబిడము, దట్టమైనది. ౨. దుష్ప్రవేశము, చొర రానిది. 3. దుర్బోధము, ఎఱుఁగ రానిది. వి. అ. న. ౧. అడవి; దట్టమయిన అడవి. ౨. గుహ. 3. దుఃఖము, కాఁటియ. ౪. జలము.

గహ్వము. సం. వి. అ. న. ౧. గాంభీర్యము. ౨. దుర్గము, పోవ నలవి గానిచోటు.

గహ్వరము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧–గాంభీర్యము గలది–లోఁతయినది. ౨.దుష్ప్రవేశము, చొర రానిది. వి. అ. పుం. పొదరిల్లు. న.౧.దంభము.౨. అడవి. 3. గుహ. ౪.ఏడ్పు. ౫. జలము. ౬.గాంభీర్యము, గుట్టు. (కే. ని.)

క. కులభామిని యేమైనను, గలుగుకొలఁది నింటిలోన గహ్వరమునఁ బ్రొద్దులు గడపునె ప్రియమున నా,నెలఁతుక నీపంపు నేయ నేర్చునె చెపుమా. కుచేల. ౨.౧3.

గహ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గుహ. ౨. భూమి, నేల.(విల్యమ్సు.)

గా

గా. ఇది మహద్వాచకములకు అప్రయుక్తమై నీచత్వమిత్రత్వములను దెలుపును.(ఇదిపరమగునపు

డుపూర్వావ్యచ్చునకు 'ఇ' ఆదేశ మగును. దీనిని 'ఇగా' అని కొందఱు గ్రహించిరి. సంబుద్ధియందు 'గ' అను రూపము గూడ నుండును.)

సీ... ప్రశ్న చెప్పఁగ మాలపాపిగాఁడు. వేణు. ౨౫.

ఉ... భా, గోతులబుచ్చిగానికి... (చాటువు)

క. జగములు వొగడఁగ నెగడిన, జగబంటరికొమరుఁ డయ్యు జతనమునఁ గటా, పగ దీఱుప నోపవు నీ, మగతన మేమిటికిఁ దులువమాఱ్ద్రిమ్మరిగా. అచ్చ. రా. యు. ౧౨౨.

క... గోపాలిగ రమ్మటంచుఁ గొడుకుꣳ బిలిచె. అహోబలపండితీయము. 3౪౬ పా.

గాంగము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గంగది, గంగకు సంబంధించినది.

గాంగాయని. సం. వి. ఇ. పుం=గాంగేయుఁడు.

గాంగుఁడు. సం=గాంగేయుఁడు.

గాంగేయము. సం.వి.అ.న. ౧. బంగారు. ౨.కనకావ్హాయము, ఉమ్మెత్త ౩. పుం. ఒకవిధమగు చేఁప.

గాంగేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం- గంగాపుత్త్రుఁడు-౧. భీష్ముఁడు. ౨. కుమారస్వామి.

గాంగేరుకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బీఱ ౩.

గాంజికాయనము. సం. వి. అ. పుం. వర్తిక, మీనవల్లంకిపిట్ట.

గాండివము. సం=గాండీవము.

గాండివి. సం=గాండీవి.

గాండీవము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧.అర్జునునివిల్లు. ౨. విల్లు. (మే. ని.)

గాండీవి. సం. వి. న్. పుం. అర్జునుఁడు.

గాండ్రించె. అ. క్రి. (ముఖము) ఉబ్బు. (శ.ర.)

గాండ్రు. వి. పులి యఱచుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము.

వ... పాఱమ్ములు బొమ్మకలంకులం గాఁడ గాండ్రు గాండ్రు మని రొప్పి నొప్పి కుప్పరంబుగా వియత్తలంబునకు విల్లెత్తుపాడు నెగసి... మనుచ. ౪. ౩౭.(బ్రా. పా- కాండ్రుకాండ్రు. శ. ర. పా)

గాండ్రుపెట్టు=గాండ్రుమను.

ద్వి. మండ్రాటముగ నిట్టిమాంసంబు మెసవి, గాండ్రుపెట్టెడు పెద్దగండు మెకాలు.ద్వి.సారంగ. ౨. ౮౦ పా. ౧౨ పం.

గాండ్ల. వి. నూనె అమ్మి జీవించెడుజాతి. (చూ. గాండ్లవాఁడు.)

జ: గాండ్లవాఁడు.

గాండ్లవాఁడు. విణ. (√గాండ్ల) గాండ్లజాతివాఁడు. (మహత్త్యర్థకరూపము 'గాండ్లది')

వ... కటిక బట్టు జెట్టి దేండ్ర తొగట గాండ్లవారును... హంస. ౩. ౪౯.

గాంతువు. సం=గంతువు.

గాందిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గంగానది. ౨. కాశిరాజుకూఁతురు. (శ్వఫల్కునిభార్య. అక్రూరునితల్లి.)

గాంధర్వము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గంధర్వసంబంధ మైనది. వి. అ. పుం. ౧. వధూవరులు పరస్పరేచ్ఛచేతఁ జేసికొనువివాహము. ౨. సంగీతవిషయక మగునొకయుపవేదము. ౩. దినముయొక్క-పదునేనుభాగములలో నేడవది. ౪. గుఱ్ఱము. న. సంగీతము, గానము, పాట.

గాంధర్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వాక్కు, భాష. ౨. దుర్గ. (విల్యమ్సు)

గాంధర్వుఁడు. సం=గంధర్వుఁడు.

గాంధారము. సం. వి. అ. పుం. ౧.(సంగీత) స్వరవిశేషము. ౨.సిందూరము. ౩. ఒకానొకదేశము. న. గంధరసము, బాలింతబోళము.

గాంధారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గంజాయి. ౨. ధృ

తరాష్ట్రునిభార్య. 3. యవాసము, తీఁటకసిందరి. ఇ. పుం. శకుని. (ఇతఁడు దుర్యోధనునికి మేనమామ.)

గాంధారేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గాంధారీ పుత్త్రుఁడు. (దుర్యోధనాది)

గాంధికము. సం. వి. అ. న. గంధద్రవ్యము.

గాంధికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గంధద్రవ్యములమ్ము పురుషుఁడు. (వాచ)

గాంభీర్యము. సం. వి. అ. న. ౧. లోఁతు. ౨. (క్రోధశోకాదులచే) వికారము నొందకుండుట.

గాఁజెర[1]. వి. ఒకానొకదుంప.

ఆ... పెండల, మల్ల ముల్లి పసుపు ముల్లంగి వెల్లుల్లి, గాఁజరయును మొదలుగాఁగఁ గలవు... హంస. ౪. ౧౩౧.

గాఁజెర[2]. వి. (సం. కలంజః) పొగాకు.

సీ. గంజాయి యనఁగను గాంధారి చెన్నొందు గాఁజర యంచనఁగాఁ గళంజ, మగు...ఆం. భా. ౨. ౭౩.

గాఁడి. వి. (త. కాడి) ౧. తొలిచి కాని త్రవ్వి కాని నిడుపుగా ఏర్పఱిచినపల్లము. (చూ. గాఁడిప్రాయ్యి) ౨. నిపానము, పసులు నీరు త్రాగుటకు గాఁడి యేర్పడ ఱాతితో కట్టినతొట్టి.

(యమునావర్ణనము.) గీ. ప్రతిదినముఁ గ్రోల నిది గాఁడిబావి గాదె, కృతశకృత్కరినందగోబృందమునకు, క్షుద్ర మిది గాదె దివసకృజ్జలజమునకు. వేం. పంచ. 3. ౧౨౧. ఆం. భా. ౧. ౧౬౨.

3. పసులను కట్టుచోట కసవు వేయుటకు పలకలు లోనగువానితో గాఁడిగా నేర్పఱిచినస్థానము.

(అమరావతీపురవర్ణనము.) గీ. కామగవిఁ గట్ట నిది గదా గాఁడిపట్టు. ఉ. రా. ౪. ౨౫౯.

(ఈశ్వరవర్ణన) గీ. విషగళుఁడు గాఁడిఁ గట్టినవేల్పుటావు, హాటకాచలధన్వి సిద్ధాంజనంబు... భక్తులకును. పి. శకుం. ౪. ౪.

జ: గాఁడిప్రాయ్యి.

గాఁడిప్రాయ్యి. వి. (గాఁడి + ప్రాయ్యి.) గాఁడి త్రవ్వి ఏర్పఱిచినప్రాయ్యి. (వా)

గాఁడు. వి. ౧. కండూతి, దురద.

గీ... దూల జిల నవ నస గాఁడు దురద యనఁగఁ, బరఁగుఁ గండూతి...ఆం. భా. ౨. ౧౭౯.

౨. కాముమదము. (శ. ర.)

గాగర. వి. స్త్రీలు కట్టుకొను పావడ. (శ. ర. 'గాగరా' చి. ని, వా.)

గాజరము. సం. వి. అ. న. పచ్చముల్లంగి రి.

గాజాపరుఁజు. వి. ఖడ్గాదిముష్టిసంగ్రాహ్యతలము, కత్తి మొదలగువానిపిడి.

సీ... ఖడ్గాదిముష్టిసంగ్రాహ్యతలము. గీ. జరపరుంజు ననంగను బరఁగు నదియె, చనును నెమ్మిలిపరుఁజు గాజాపరుఁ జన. ఆం. భా. ౨. ౨౧౫. (శ. ర. పా)

గాజు. వి. (సం. కాచః. క. గాజు.) ఇసుక కరఁగించి చేసినయొకపదార్థము, కాచము.

గీ. వలచుఁ గస్తూరినిగరాలతలుపు దెఱవ, గాజుటోవరిలో ధూపగంధలహరి. నైష. ౭. ౧౫౪.

ద్వి. గాజు పెంచుక లేఱ గమియించినట్టు. బస. పు. ౨౦౧ పా. ౧౫ పం.

క... వంటచెఱకుఁ దెచ్చుచుఁ బురనా, రీజనుల కమ్మి యాతఁడు, గాజు గడపినట్లు దినము గడపుచు నుండెన్. శుక. 3. ౨౪౬. ఆం. భా. ౨. ౨౮౦.

౨. గాజుతో చేసినవస్తువలయము; హస్తవలయము.

ఉదా: నీవు పురుషుఁడవా ? గాజులు తొడిగించుకొని యింటఁ గూరుచుండుఆఁడుదానవా?

గీ. గాజు లెగఁద్రోసి చప్పుడు గాకయుండ, వ
చ్చె నూర్వశి యర్జునావాసమునకు. హర. ౭. ౧౧౯.

సీ. సడలి ముంజే వ్రాలుజాఱువా పైఁడిగాజులు
పైకి నెగఁద్రోయుచోవిలాస,ము...దశా. ౨. ౩౬౦. ఉ. హరి. ౪. ౧౫౭.

జ: గాజుకడియము, గాజుకప్పెరలు, గాజుకుప్పె, గాజుకొప్పెర, గాజుపడు, గాజుప్పు, గాజులవాఁడు, గాజువాలు.

గాజుకడియము. వి. (√గాజే) గాజుతో చేయఁబడినకడియము.

ఆ. భూజనంబు నేలురాజు మగం డయ్యు, గాజుకడియ మనెడిగతి చెలంగె. కుచేల. ౨. ౧౧౦.

బ. ధాన్యవిశేషము.

వ... ఊఁదుఘుటికలు గాజుకడియములు జాజికుసుమలు...అనునూటనాలుగువగలపైకులు... ప్రబంధ. ౧౧౨.

గాజుకప్పెరలు. వి. బ. (గాజు+కప్పెరలు) ధాన్యవిశేషము.

సీ...గాజుకప్పెరల్ కురువడాల్ కంటసరులు... గీ...ఆది యగుపేరు గల్గువడ్లతనియింట,నుండు...హంస. ౪. ౧౭౫.

గాజుకుప్పె. వి. (గాజు+కుప్పె.) కాచపాత్రవిశేషము.

సీ. చేదివ్వెప్రతిమ చాసీతిబంధములమేల్కట్టు గొజ్జఁగినీటిగాజుకుప్పె. గీ. కలరతాగారము నను...వైజ. ౩. ౭౪.

ఆ. గాజుకుప్పెలోనఁ గడఁగుచు దీపంబ,చెట్టులుండు జ్ఞాన మట్టు లుండుఁ, దెలిసినట్టివారి దేహంబులందును...వేమన. ౧. ౯.

గాజుకొప్పెర. వి. (గాజు+కొప్పెర) గాజుతో చేసినపాత్రవిశేషము.

గీ. గాజుకొప్పెర యనఁగను గర్పర మగు. ఆం. భా. ౨. ౨౪౫.

గాజుపడు=గాజువాలు. (గాజు+పడు.) (కాంతిహీన మగు)

ఉ. ఆజగదేకవీరుఁ డగునర్జునుఁడు...పదునార్వుర నొక్కపెట్టునం, గాజుపడంగఁ గూర్చె ...చిత్రభా. ౭. ౧౨౧.

గాజుప్పు. వి. (గాజు + ఉప్పు) ఒకానొకఉప్పు, కాచలవణము. (శ. ర.)

గాజులవాఁడు. వి. (గాజులు+వాఁడు) గాజులమ్మెడుబలిజె. (శ. ర, వా.)

గాజువాలు. అ. క్రి. (గాజు+పాలు) కాంతిహీన మగు, గాజుపడు.

గీ. నెఱయ నర్మిలి నెనయు నీనెమ్మొగంబు, ఘనభుజంగవిషవ్యాప్తి గాజువాఱె, రాహుకబళితరోహిణీరమణుమాడ్కి, నుండఁ గనుఁగొనియే నెట్టు లుందుఁ గుఱ్ఱ. మార్క. ౧. ౨౫౪.

ఉ. కందవు గాజువాఱవు వికారము నొందవు... దీర్ఘనిద్రల ధరిత్రి శయించినజంతుదేహముల్. కాశీ. ౩. ౧౦౫.

గీ. గాజువాఱదు చరణపంకజయుగంబు, హస్తతలములకెంజాయ లడఁగిపోవు. హరిశ్చ. ౫. ౩౯.

గాజె(జియ)=గాదియ. వి. (సం. గంజః) కునూలము,ధాన్యము మొదలగునవి పోసికొనుటకు ఏర్పడినచిన్నబొట్ట. (శ. ర, చి. ని.)

గాటము. విశే. (సం. గాఢమ్. క. గాట.) అధికమైనది; సాంద్రము, దట్టము.

గీ. గాట మగుచలివేళను నీటిలోన, భార్గవుఁడు ఘోర మైనతపం బొనర్చె. పరమ. ౧.౧౧౨. (ఆదిమత్స్యవర్ణనము.) మ. తపుకుంజాయకడాని మైపొడలు నిద్దామీనసల్కఱ వేయిగో,ఱులు గాటంపుగఱుల్ ...దశా. ౧. ౨౧౧.

ద్వి. పాటలాతింత్రిణీప్రముఖవృక్షముల, గాట మానడవుల...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౫౯౬.
సీ. గాటంబుగా నిర్లగవియదేహమువాఁడు కడు నక్కళించినకడుపువాఁడు. వరాహ. ౨. ౪౫.

గాటు. వి. (సం. కటుః) ౧. కటువు, కారము.
గీ...గాటు, కార మెుప్పొ్టిన యనంగఁ గటువు వెలయు. ఆం. భా. ౧. ౧౦౪.
౨. (తీవ్రమగు) వాసన.
సీ. బొట్టుకస్తురినీటు పట్టుబల్వలెవాటుదొట్టుగంధపుగాటుఁ దొంగలింప. చెన్న. ౪. ౨౬౪.
విశే. ౧. కారము కలది.
ఉదా: మిరెపకాయ చాల గాటుగా నున్నది.
౨. తీవ్రమగువాసన గలది.
ఉదా: పొగాకు గాటుగా నున్నది.

గాడి. విశే. (సం. గాఢమ్) గాటము.
రగడ. గాడిగ వెన్నెల గాయఁగఁ దరువుల, నీడలఁ బొడవెన్నెలలు...బిల్హ. ౨. ౭౯. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

గాడిద(డ్డ). వి. (సం. గార్దభః. త. కళుదై.) గాలిగాఁడు, ఖరము.
చ. గాడిదరూపు దాల్చి యనుకల్ దినుచుండఁగఁ జూచి యుల్లసం,బాడెదు శక్ర...భార. శాం. ౪. ౩౯౬.
సీ. జాతైనబారాహజారతేజికిఁ గాక కటకుల కళ్లెంబు గాడ్ద కేల. వేము. ౬౪. ఆం.భా. ౨. ౨౬౬.
జ: గాడిదకాళ్లవాఁడు, గాడిదపులి.

గాడిదకాళ్లవాఁడు. విశే.(√ గాడిద)ముట్టుపోఁకాళ్లవాఁడు, ముడికాళ్లవాఁడు, సంజ్ఞువు.(శ.ర.)

గాడిదగడపర. వి. ఒకానొకయోషధి, పిండీతకము ?.
గీ. పాదలుఁ బిండీతకమ్ము గాడిదగడపర, చాగరాడి వెలికి యటంచన...ఆం. భా. ౨. ౬౫.
సీ...గాడిదగడపర కన్నెకొమర. హంస.౪.౧౦.

గాడిదపులి. వి. (√ గాడిద) దుమ్ములగొండి, కొర్నవగండు. (శ. ర.)

గాడీ. వి. (హిం.గాడీ) బండి;రథము. (బ్రా. మిశ్ర, వా.) శ. ర. ఈపదము దే. వి. గా 'గాడి' అను రూపాంతరముతోను 'రథవిశేషము' అనునర్థముతోను గ్రహించి యాక్రిందిభారతమును ప్రమాణముగా నిచ్చినాఁడు.
సీ...చిత్రలలిత,గతి నొప్పనేనూఱుగాడీలు...భార. ఆది. ౮. ౨౨౧. ఒకప్రాఁతప్రతిలోఁ గూడ పాఠ మిట్లే యున్నది. కాని దీనికి మూల మగు సం. భార. ఆది.౨౩౭. ౪౧. శ్లోకము నుబట్టి 'ఏనూఱుగాడిదలను'అను భా.ల.వ్యా. పాఠమును, ముద్రితపాఠమును యుక్తముగాఁ గనఁబడుచున్నవి. 'గాడీలు' అను పాఠము గ్రహించినయెడల రథములు రెండుమార్లు చెప్పఁబడుటయు గాడిదలమాట లేకపోవుటయు సంభవించును.

గాడుపు(డ్పు). వి. వాయువు, గాలి.
సీ. ఏచి యాచెవిగాడు పాచెవిఁ బోవంగ ... పాండు. ౨. ౭౯.
సీ...చల్లనిగాడ్పు...భార. ఆది. ౮. ౨౩. ఆం, భా. ౧. ౫౯.
జ: గాడుపుచూలు, గాడుపుతండ్రి, గాడుపుసంగడీఁడు, గాడ్పుతూపు, గాడ్పుదిండి.

గాడుపుచూలు(లి). వి.(గాడుపు+చూలు) ౧. హనుమంతుఁడు.
క...తులువతోలువేలుపులం, గాడుపడఁ దవిమి యార్చుచు, గాడుపుచూలీవు సొచ్చె గాటపుఁగినుకన్. అచ్చ. రా. సుం. ౧౭౧.

గీ... గాడ్పుచూలి యి ట్లీవమునూడు, గ్రుంకునం
తకు నొదిఁగి యక్కొ౯ండ నున్న. అచ్చ. రా.
సుం. ౨.

౨. భీముఁడు.

ఇట్లే:- గాడుపుకొడుకు, మొ.

క. ... గర్వ మడంచి విడిచె గాడ్పుకొడు కొ
గి౯. రాఘవ. ౪. ౩౩.

గాడుపుతండ్రి. వి. (గాడుపు + తండ్రి) ఆకా
శము.

క. అపు డగ్గివన్నెలోలువేఁ,లుపు తన నెమ్మేనిమం
టలు గడిందిగ గా,డుపుతండ్రిఁ బొదువఁ
గోఁతిప,దుపుపై నరదంబు నెమ్మితోఁ బఱపు
టయు౯. అచ్చ. రా. యు. ౪౯౧.

గాడుపుసంగడీఁడు. వి. (గాడుపు + సంగడీఁడు)
వాయుసఖుఁడు, అగ్ని.

గీ... ఇంద్రజితుండు దీవి,కరిగి గాడుపుసంగడీఁ
డలర నొక్క,దండ వేలిమి యొనరింప... అ
చ్చ. రా. యు. ౧౩౮.

ఇట్లే:- గాడ్పుచుట్టము.

మ. జముఁడో వేల్పుల ఱేఁడొ నీళ్లదొరయో చా
గంపురాయండొ వి,న్కొ౯మరుండో విసదారి
తాల్పరియొ సోఁకుంబెద్దయో గాడ్పుచు,ట్ట
మొ... అచ్చ. రా. సుం. ౧౫౧.

గాడ్పుతూపు. వి. (గాడ్పు + తూపు) వాయవ్యా
స్త్రము.

చ... గాడ్పుతూపు నె,వ్వడిఁ బఱిఁగించి చేయి
దెగ వైచెఁ గడిందిగ రాముఁ డత్త ఱి౯. అ
చ్చ. రా. యు. ౨౪౭.

గాడ్పుదిండి. వి. (గాడ్పు + తిండి) పవనాశనము,
సర్పము, పాము.

(గురుస్తుతి) సీ. ఏదంట యొసఁగుచున్నాది దోస
పుఁదుల్వ గాడ్పుదిండులకు వాకట్టుమందు.
అచ్చ. రా. బాల. ౧౧.

గాడ్పుదిండిములికి = నాగాస్త్రము.

ఆ. సోలి యపుడె తెలిసి సోఁకుజో దెంతయు,
నులికి గాడ్పుదిండిములికి వైవ. అచ్చ. రా.
యు. ౩౫౩.

గాఢము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. అవగాఢము,
అవగాహనము చేయఁబడినది. (నద్యాది) ౨. అవ
గాహనము చేసినది, మునిఁగినది. ౩. గుత్త మైనది,
బిగు వైనది. (గాఢాలింగనము, గాఢాంగదము,
మొ.) ౪. దట్ట మైనది. ౫. క్రిక్కి౯రిసినది. ౬.
మిక్కు౯ట మైనది, అధికము.

గాణ. వి. (సం. గాయనః. ప్రా. గా అణో. క. గా
ణ.) పాటకాఁడు; పాటకత్తె.

సీ. గాణ యుంచనఁగను గాయకాభిన చెల్లు..
ఆం. భా. ౨. ౨౮౭.

ఉ. వీణియ ముట్టి పంచశరవిక్రమము ల్పచరిం
చుగీతముల్, గాణతనంబు మీఱఁ బలుకం గ
లభాగ్యము నాకుఁ గల్గునే. చంద్ర. ౪. ౧౧౨.

వ... కలమధురకిన్నరీనిక్వాణంబులరాణం బ్రా
ణఁ జెఱుమనిన్నాణంపుఁగొల్పు టెసంగుచు
ను వేల్పుగాణలు పాడులక్ష్మీనారాయణులక
ళ్యాణంపుఁబాటలం దీటుకొనుతిన్ననిరవం
బులు౯ గలసి... మనుచ. ౫. ౭౧.

గాణపతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గణపతికి సం
బంధించినది.

గాణిక్యము. సం. వి. అ. న. గణికలసమూహము,
వేశ్యాసమూహము.

గాణీ. వి. (సం. గాయనీ. క. గాణి) గాయకురాలు,
పాటకత్తె.

వ... మఱియు నిక్కు౯లాచలసంతానంబు సంతాన
కుసుమవాసనాసమాగతసారంగసంగీతభంగీత
రంగంబు లుపాంగంబులుగాఁ బాడువేల్పు
గాణీలపాణీరితమాణిక్యవీణామధురరాణా
మృతంబులఁ గరఁగి... వసు. ౨. ౧౧.

క. ఐదువ గాణీలను భా,పాదన గేయముల పేర భార

తి సతిపై, మోదమున ధవళవర్ణప్రాదుర్భావం
బు నెఱపెఁ బలుమఱు నచటన్. వసు. ౫.
౧౨౬.

గాణు. వి. హాని.

క. రాణించిననీ కౌఁగిటఁ, బ్రాణేశ్వర నాకు మగుడఁ బ్రాయము వచ్చెన్, జాణలగువారికూర్మికి, గాణు గలుగ నేర దెంతకాలంబునకున్. ప్రబోధ. ౨. ౭౩. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

గ. మిథ్యాదృష్టిః:–మహారాజ! అహమపి సాంప్రతం నవయౌవనా సంవృత్తా. న ఖలు భావానుబంధః ప్రేమా కాలేనాపి విఘటతే... సం. ప్రబోధ. ౨. ౯౧ పా.

గాణుఁడు. వి. (సం. గాయనః) గాయకుఁడు, పాటగాఁడు.

(గంధర్వవర్ణనము) శా. పక్షంబుల్ లలిఁ దాల్చు కీరనిభదీవ్యద్వాణులున్ గాణులున్. హరి. ఉ. ౭. ౧౨౦.

గాత. వి. (సం. ఘాతః) ౧. దెబ్బ, వ్రేటు, పెట్టు.

స్రగ్ధర... ఖద్దిన్ జెండాడుమ్రాఁకుల్ కవుఁగిటికొలఁదుల్ కత్తి నొక్కొక్క గాతన్. మనుచ. ౪. ౮. (ఖద్ది క్రిందిశ. ర. పా)

పంచచా. కటారికానిగాత చేత... రా. వి. ౪. ౪౭.

౨. ద్రోహము.

సీ... ఎబ్బెరాసి గాతలకోటారు. ఆ. మగనికంటె నెరసు పగలాఁడి. చెన్న. ౨. ౨౪.

గాత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) గానము చేయువాఁడు, పాడెడువాఁడు.

గాతము. వి. (సం. ఖాతమ్. క. గాతాము) పల్లము, గోయి.

సీ. గాతము గవి యన ఖాతంబు ... ఆం. భా. ౧. ౧౪౬.

మ. సలుగుల్ ముట్టెలఁ దుంగవేళ్లు పెకలించన్ జెందుగాతాల దిక్కులు గంపింపఁగఁ బడ్డయేనుఁగుల పైఁ గుప్పించి సింగంపుఁబిల్లలు ...చంద్రా. ౨. ౬౪.

గాతవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పాడఁదగినది.

గాతి[1]. వి. (సం. ఘాతిః. క. గాతి) దెబ్బ, చఱపు.

గాతిగొను=కొట్టు.

సీ. ... దేవరాడ్వాహనదండి, యాతుపాళిమరుత్తుల గాతిగొనిన, ధనదుఁ జెందిరి...వరాహ. ౬. ౧౩౦.

గాతి[2]. వి. గ్రాసము.

గీ. చెఱకులను బెల్లమును జూపి చిన్నవాండ్రఁ, జంపి తొడవులు గొని వచ్చుసాహసమునఁ, బాపముల కెల్ల నొడికట్టి పాయ కెపుడు, శ్వేతుఁ డీరీతి లంజియ గాతికొఱకు. భల్లా. ౩. (శ. ర.)

మ. అగసంస్తంభనమాని గాతి కటు డాయం గాక యార్యాగ్నికిన్, దెగనాడన్ వసపోనిదుర్యశపుటద్దిన్ శక్యమా దాఁటఁగన్. చం. రా. ౬. ౯౦.

శ్లో. అకలశభవలేహ్యాం దుశ్శమం బాడబాద్యైః సం. చం. రా. కిష్కిం. ౯౦.

గాతు. వి=అగాదు.

గాతుగావించు=అగాదు చేయు, వ్రేల్చు.

(సైనికులు) గీ. లెక్క కెక్కుడు గాఁ దూఁగు రేకలాలు... పిరంగు, లొక్క మొగి గాతు గావింపనుక్కు మెఱసె, గుండ్లగుంపులు జడివాన గురిసినట్లు. రంగా. ౩. ౬౬.

గాతుగా=తప్పకుండ.

ద్వి. బేతాళు నొక్కనిఁ బిలిచి నీ వింక, గాతుగా నాకొల్వుకాఁడవై వీరిఁ, గొట్టి యిందఱఁ బనిగొనుచు నిచ్చోటఁ, బెట్టింపు తగుమంచె బెంపార ననిన. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౭౯ పం.

జ: గాతుకలఁగు.

గాతుకలఁగు. అ. క్రి. (గాతు + కలఁగు– ఇది బోరుకలఁగువంటిది.) భేదిల్లు, పగులు.

క...శౌరి తామ్రధ్వజునిచే..గద గొని మస్తకము
గాతుకలఁగఁగ నడిచెన్. జై. భా. ౭.౧౭౯.

గీ. కాద్రవేయులకన్నులు గాతుకలఁగ, భీకరజ
యానకము చలింపించుటయును. వరాహ. ౧౧.
౧౭౧.

సీ. కణఁత లెల్లను గాతుకలఁగి దిక్కులుఁ బొ
టపాటఁ గన్నీటిబొట్లు పడియె. రామా. ౮.
౭౪.

గాతువు. సం. విణ. (ఉ) ౧. రోషణుఁడు, కోపి.
౨. గాయకుఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧.గంధర్వుఁడు.
౨. మగకోయిల. ౩. గండుఁదుమ్మెద. (మే. ని.)
౪. అన్నము. స్త్రీ. పృథివి, భూమి. (కే. ని.)

గాత్రము. విణ. స్థూలము.

గీ. ఒమ్మ గాత్రమ్ము గమకము హొమ్ము నాఁగ,
స్థూల మగు...ఆం. భా. ౩. ౨౦.

వి. కంఠము; కంఠస్వరము.

సీ.రహి పుట్ట జంత్రగాత్రముల రాల్గరఁగించు వి
మలగాంధర్వంబు విద్య మాకు.మనుచ. ౨. ౪౩.

గాత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. కళేబరము, శరీర
ము. ౨. అంగము, అవయవము. ౩. ఏనుఁగుయొ
క్క ముందటిపిక్కలు లోనగుచోటు, గజాగ్ర
జంఘాది దేశము. (మే. ని.)

గాత్రసంకోచి. సం. వి. న్. పుం.-అవయవములను
సంకోచింపఁజేయునది-నల్లతొండ. (రా. ని)

గాత్రానులేపని. సం. వి.ఈ. స్త్రీ. పరిమళము
గలలేపనద్రవ్యము.

గాథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చరిత్రము. ౨.గానము,
పాట. ౩.ప్రాకృతభాష.౪.(ఛంద) ఒకానొకవృ
త్తము.(మే. ని.)

గాథకుఁడు. సం. విణ. (అ. థకా. అ.) గాయకుఁ
డు, పాడెడువాఁడు.

గాద[1]. వి. ౧. కదుము, బొప్పి, గాదము.

ఉ...మేను పెనుగాదలు గట్టఁగ ప్రేసికొంచుఁ
ద,న్మెచ్చకయున్న వానిఁ గని మేగరు దా
ల్పఁగ నిట్లు పల్కినన్. వాసిష్ఠ. ౨. ౧౯౨.
('గ్రాద' శ. ర. పా.)

౨. చెమటకాయలతఱచు. (శ.ర.)

గాద[2]. వి. (సం. గాథా) వృత్తాంతము, సమాచా
రము.

గీ...తత్ప్రాణసఖులు, దేవకీదేవి కీమాట దెల్పస
న్నఁ, గా దనుచుఁ జేరి చెలి యున్నగాద
దెలిపి,రి... విజ. వి. ౩. ౬౮. (ప్రయోగాం
తరము కనఁబడలేదు.)

గాద[3]=గాదము[2].

సీ. పైరు మునుఁగ గాద బలిసినచేలలోఁ దెరలక
కలుపులు దీసి తీసి. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౩.

గాదము[1]. వి. గాద, కదుము, ఘాతభవగ్రంథి.

గీ. గాద మనఁగను బొప్పి నాఁ గదుము నాఁగఁ,
దగును ఘాతభవగ్రంథి...ఆం. భా.౨.౧౩౦.

గాదము[2]. వి. కసవు, గడ్డి.

సీ. గడ్డి గాదము గవతము కసవు కవను, ఫుల్లు
పూరి యనంగఁ జెల్లును దృణసంజ్ఞ...ఆం.
భా. ౨. ౭౬.

చ. అలఘుబలాఢ్యుఁ డయ్యును దయాళువు గా
వున శాంతచిత్తుఁడై, నిలిచినతంద్రికాలమున
నెమ్మది గాదములోనిపోసకాయలువలె ను
న్న రాజులు బలారిభయంకర నిన్ను నట్లు
కాఁ,దలఁచిరి దాడివెట్టి భుజదర్పముఁ జూపు
ము వేయు నేటికిన్. వరాహ. ౩. ౫౪.

గీ...గాదమున మాటుపడి యున్నకాయపోలె.
విక్ర. ౪. ౬౦.

గాదిలి. వి. ౧. కూర్మి, ప్రేమ.

గీ. అలయుఁ జుట్టము కూర్మి గాదిలి యనంగ. ఆం.
భా. ౩. ౪౬. ఆం. శే. ౬.

౨. చుట్టము. ఆం. భా. ౩. ౪౬

౩. ప్రియుఁడు, భర్త; ప్రియురాలు, భార్య.

ఉ...ధర్మభా, గమ్ములకర్త భారతికి గాదిలి ము వ్వురతోల్త పేరు...హరి. పూ. ౧. ౩.

ఉ...అల్కలోఁ, గన్నుల నిప్పు లొల్కఁహరు గాదిలి దక్షునిఁ జూచి యిట్లనున్. కు.సం.౨. ౧౬౩.

విశ. ప్రేమపాత్రము.

సీ. కాశిరా జనువానిగాదెలికూఁతులఁ గవలవా రల నలికాంతిమతుల. భార. సభా. ౧.౧౩౫.

(తల్లి కొడుకును పిల్చుట) ద్వి...యక్షేశసఖుని సన్నిధిఁ బ్రసాదంబు గొనఁగ నాగాదిలి రావె. బస. పు. ౪. ౪౪౬ పం.

గాదియ(దె)=గాదె.

సీ. ఎదురుమాటినపందిఁ గదిసి గాదియక్రిందిపం దికొక్కని మోరఁ బట్టి కెడపు...గీ. అధిప దేవరబంటు గన్నట్టిపట్టి...రా. వి. ౩. ౪౫.

ద్వి. గంభీర మగుకొల్చుగాదెలలోన ... పండి తా. దీక్షా. ౪౪. పా.

సీ...కుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె య నఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

గాధము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ) మెరకగా నున్నది, లోఁతు లేనిది. (వ్యతి. అగాధము.) వి. అ. న.౧. లోఁతు లేనిచోటు, మెట్ట, మెరక. ౨. స్థానము, చోటు. ౩. లిప్స, సంపాదింప నిచ్ఛ.

గాధి. సం. వి. ఇ, న్. పుం. విశ్వామిత్రునితండ్రి.

గాధేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గాధిపుత్త్రుఁడు, వి శ్వామిత్త్రుఁడు.

గానము. సం. వి. అ. న.౧. పాట. ౨. ధ్వని.(శే.ని.) ౩. పోవుట. ౪.స్తుతి. (వాచ.)

గాని. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) ౧. పోవువాఁడు.౨. పొగడువాఁడు. ౩. పాడెడువాఁడు, గానము చే యువాఁడు. (వాచ)

గానిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కంఠస్వరము తేటపఱచున ట్టియొకమూలిక, వచ, వస ౯. (వాచ)

గానుఁగ(న్గ)=గానుఁగు. (క. గాణ. త. కాణమ్.) నూనె చెఱకురసము మున్నగునవి తీయుయంత్ర ము.

సీ. తిలయంత్రసంజ్ఞయై యలరు గానుఁగ యన... ఆం. భా. ౨. ౩౦౨.

గానుఁగరోఁకలి=గానుఁగాడుట కుపయోగించు రోఁకలి.

చ...తదంగము లొండొకటిం బొరింబొరిం, గది యఁగ నొక్కి నొక్కి పెనుగానుఁగరోఁకట నిత్తుఖండముల్, చిదుపు తెఱంగునం జిదియఁ జేయుడు...పరమ. ౧. ౭౯.

గానుఁగపట్టె=గానుఁగ ఆడునపుడు గానుఁగవా రు కూర్చుండుపలక.

ఉ. ఈనలినాక్షి దాఁ దిరుపుటెద్దుఁ బ్రతోదము మోపి రొప్పచున్, గానుఁగపట్టెపైఁ దిరుగుఁ గట్టెఁడి టిట్టిభ మందరాద్రిమం,థానకమధ్య మానతిమిధామజలభ్రమిమండలం బధి,స్థాన ముగా భ్రమించునలసంపదచేడియఁ బోలకుం డునే. క్రీడా. ౧౦౩.

గానుఁగతోలు=తోటివలె నుండుగానుఁగభాగ ము.

సీ. బూరుగుపెనుమ్రానుపాడవు గానుఁగతోటివల ముదేహము దాకవంటినోరు. చంద్ర. వి.౧. ౭౫.

గానుఁగు(న్గు), గానువు=గానుఁగ. వి.నూనె లో నగువానిని దీసెడియంత్రము.

క...అతనివంశం బెల్లన్, గానువునఁ బెట్టి యా ర్చిన, నేనియుఁ జాల దిది పెద్దయే దక్షునకున్. కు. సం. ౨. ౨౨౯. (చూ. కల్లుగాన్గు.)

గానుఁగు(గ)ది=తిలఘాతుకురాలు.

ఉ. మీనవిలోచనంబులుకు మీటిన ఖంగనుగుబ్బ చన్నులున్ ...మంద యానముం, గా నొనరిం

చి దీని గణికామణిఁ జేయక నిర్దయాత్ముఁడై, గానుఁగదానిఁ జేసినవికారవిధిం దలమొత్తఁ గాఁ దగుక్. క్రీడా. ౧౦౪.

గానుఁగు(గ)వాఁడు=తిలఘాతుకుఁడు.

సీ...తిలఘాతుకుం డొప్పఁ దెలికవాఁడు, గానుఁ గవాఁడన...ఆం. భా. ౨. ౨౫౪.

గానుఁగాడు=(నువ్వులు మొదలైనవి) గానుఁగ లోఁ బెట్టి ఆడు.

(వ్యవ) దినమునకు ఎన్నినువ్వులు గానుఁగాడు దురు.

సా: గానుఁగుఱోటిలో చేయి పెట్టి పెరుమాళ్లకృప యన్నట్లు.

జ: గానుఁగుఁబిండి.

గానుఁగు(గ్గు)ఁబిండి. వి.(గానుఁగు+పిండి) తెలికపిండి, పిణ్యాకము.

క.దుండిగపాకుం గానుఁగుఁ,బిండియు ఁఉపకడఁ బొరఁటి ప్రేమం దినఁగా, రెండయిదుదినముల కుఁ దా,ముండుట లేదనుచుఁ బోవు నుగ్రపు బల్లల్. (చికి. చి. ని.)

సీ...తిలపిష్టమున కగుఁ దెలికపిండి. గీ. గాన్గుఁబిండి యనంగ...సాం. ని. మాన. ౪౭.

గాబ=గాబము. వి. తృణవిశేషము. (శ. ర)

ఉదా: ఇక్కడ గాబ యెక్కువగా పెరిఁగినది.

ద్వి. గాబకోరిందలఁ గడు దట్టమైన. ద్వి. పరమ. ౭. ౪౯౯ పొ. ౪ పం.

గాబము=గాబ. (శ. ర.)

గాబరా. వి. (హిం. గాబరా. ప్రా. మిశ్ర.) భయము, తొందర, కలవరము. (శ. ర.)

గాబాగూబీ. వి. అడావుడి, గడబడ.

క. నీబానిసతో త్తిది దయ, చే బాసల నిచ్చి చాలఁ జేపట్టు మిఁకక్, గాబాగూబీ సేయక, నీబంతిని గూడు గుడుపు నిత్యము సామీ. చంద్ర. వి. ౩.౧౪౮.

గాబు. వి. మూతివెడల్పు గలపెద్దపాత్రము, కొప్పెర.

గీ. గాబు కొప్పెర యనఁగను గర్వర మగు...ఆం. భా. ౨. ౨౪౺.

సా: గాబు వచ్చి కడముంతలోఁ దూటినట్లు.

గామ. వి. పిపీలికావిశేషము. (శ. ర.)

ద్వి. ఓసి యమంగల్య మొదవ నేడ్చెదవొ,యీసంధ్యప్రొద్దు మాయింటిముందటను, గలగొని చీమల గామలవలెను, జెలఁగుచు ముందఱ శిశువులాడఁగను. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౯౯౪ పం.

గామి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. పోవునది. ౨. పొందునది.

గామిడి. విణ. (సం. గ్రామణీః) ౧. శ్రేష్ఠుఁడు, ఉత్తముఁడు.

మ...ఊరిగా,మిడిబాఁపల్ చనుదెంచి రద్దురిపద భూమిాథ ర్తయిల్ చేరఁగక్. పాంచాలీ. ౪. ౩౯.

క. కడకడయొడయనిముంగై, కడియపునుస్నెత్తఁ బండుగామిడి మన్నం,బడఁతుకకై యిష్టానిసి, యొడ లూనినవాఁడు సూనె యుక్కు దలిర్పక్. అచ్చ. రా. బాల. ౯౭.

౨. పీనము, బలిసినది.

ఉ. మోమఖిలంబుఁ గన్నుఁగవ ముచ్చటమిాఁఁగ వక్షమంతేయుక్, గామిడిచన్నుదోయి కనుఁగొను సమస్తము మిన్న...బిల్హ. ౩.౭౯.

౩. గయ్యాళి.

ఉ. ఆమహితాత్ముఁ డొక్కనెలయాలికి మిక్కిలి తాను గూర్చువాఁడై మమత నైలంగుచు నొకప్పుడు నేమియు నీయకున్నచో, గామిడి దానితల్లి విటకంటకి యిల్వెడలింప పంచే, భామినియింటిపంచ బహుభంగులఁ జింతిలుచుండ నవ్విటక్. విప్ర. ౪. ౪౨.

౪. దుష్టము.

ద్వి. నామీఁదికొ న్మేలనలుకెదు రోరి, గామిడిగొల్ల యీకొననంబునను, మాకు నీడై యున్న యీకొమ్మె కాని, చేకొని నలుకంగఁ జెట్టులు లేవె. బస. పు. 3. ౧౧౨౫ పం.

ఉ. ఏ మనుదాన నేకరణి నే మనుదాన వియోగ సాగరం, బే మని యీఁదుదాన గతి యే మని పల్కెడువారిఁ గాన హా, గామిడిదైవ మీవిత ముగా మిడిమేలపుఁజేఁత నిర్దయన్, సీమలు గానిసీమలకుఁ జెల్వఁడ యేఁగఁగఁ దెచ్చె నక్కటా. శశాం. ౨. ౧౩౩.

జ: గామిడికత్తె, గామిడికాఁడు, గామిడిపంది.

గామిడికత్తె=గామిడి. (గామిడి + కత్తె - స్వార్థమున)

(దుష్టురాలు)

ఉ. సీమపాలంతు లెల్లఁ దమచేతికి వచ్చినదాఁక నోయి నా, సామి వితీర్ణికర్ణ యన సాగుదు రంతటిలోన నోయి నీ, గ్రామము నామ మెయ్యది యొకొ యనఁ జూతురు కూఁతు రావగన్, గామిడికత్తె గాదు మిముఁ గన్నులఁ గప్పుకొనంగ నేరుచున్. బహు. ౫. ౧౨౨.

గామిడికాఁడు. వి. (గామిడి + కాఁడు) వరాహ యూథపము, పందికదుపునకు మొనగాఁడైనపంది.

గీ. పంది నలు గేకల మ్మనఁ బరఁగు ఘృష్టి, తనరు గామిడికాఁ డనఁ దద్గణేశుఁ, డు... ఆం. భా. ౨. ౭౨.

గామిడిపంది=గామిడికాఁడు. (గామిడి + పంది)

సీ. ఘురఘురధ్వనులతోఁ గోలలకొనఁ జిమ్ముగామిడిపందులఁ గని తోలఁగక. మల్లు పు. ౧. ౫౯.

గాము. వి. (సం. గ్రహః) ౧. పిశాచము.

ఆ... బూచి, గాము సోఁకు సత్తి గాలి దయ్యము బూత, మనఁ బిశాచసంజ్ఞ లలరు నభవ. ఆం. భా. ౧. ౬౩.

గీ. నిప్పు ద్రొక్కినరీతిని నిలువ దెచట, గాము సోఁకినరీతిని గలవరించు, విఱిగి తల మిన్ను పడిన ట్లు విన్నఁబోవు, భావజునిధాటిఁ గలఁగి రాధావధూటి. రాధికా. ౨. ౧౯.

చ. కలువలగోము జక్కవలగాము వియోగులబాము... చంద్రుఁడు దోఁచెఁ దూర్పునన్. ఘటికా. ౨. ౧౪౩. (ఇట 'పీడించువాఁడు' అని భావము.) భార. సా. ౧. ౧౫౬.

౨. సూర్యాదిగ్రహము.

సీ... నాలు, గవలగనంబున నన్ని గాములును మేల్చోడ్కులఁ దనరార వేడ్కఁ బొదలి, మొదలివెలంది రామునిఁ గాంచె... అచ్చ. రా. బాల. ౭౪.

గీ. కాముఁ డనఁగ నెంత గండుఁగోయిల యెంత, సోముఁ డెంత గాలి నేమ మెంత, భీము రాము గాముఁ బాముఁ బ్రార్థించిన, భామ వారిగర్వభంగ మగును. కవిరా. 3. ౧౫౩.

గాములమేటి=సూర్యుఁడు, గ్రహపతి.

ఉ. గాములమేటి లోకములకన్ను తమమ్ములమిత్తి యామినీ, భామ తొలంగుబావ ... భానుఁడు తూర్పునఁదోఁచె నత్తఱిన్. కృ. శకుం. 3. ౫౭.

ఇట్లే: గాములఱేఁడు.

ద్వి. కలువలపగవాఁడు గాములఱేఁడు. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౨౦౧ పం.

గాముకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పోవునది.

గాముకోసు. వి. ఊరిచుట్టుకోట. (చి. ని.)

గాయకము[1]. వి. (త. కాయకం = వ్యామోహము) మాయ, వంచన.

గీ. చాయవాటులు సన్నలు గాయకములు, మెచ్చులును దచ్చనలు పొరపొచ్చెములును, దగవులును వారకాంతావితానములకు, జలజలోచనలార నైసర్గికములు. కాళ. ౪. ౩౦.

విణ. వంచకము.

గీ. ఓసి పాపాత్మురాల నీ వేసదారి, గాయకపుసుద్దు

లెల్ల నాకాశవాణి, తెలుప విని వచ్చి ...సా రంగ. 3. ౨౦౮.

ద్వి. మృత్యువు గిత్యువు మెసవంగ వెఱచు,నత్యం తవజ్రమయం బగు నిదియు, గాయకంబులు వక్కఁగా లేము గాని, కాయసిద్ధులు చూపఁ గలము మే మనిన. ప్రభులిం. ౮. ౧౨౮ పా. ౨౩ పం. (గాయకములు:-కపటవచనములు.)

గాయకము². విణ. ప్రియము, ఎక్కువవెల గలది.

ఉదా:ఈయేఁడు మిరెపకాయలు గాయకముగా నున్నవి.

గాయకుఁడు. విణ. ప్రౌఢుఁడు.

ఉ. ప్రాయపుగాయకుల్ వెలనెపాన నెగాదిగఁ జూడ నేర్పు లౌ,రా యివి దండమీఁదఁ గొసరం దొరఁకొంటిరి మంచిసాములే, పో యిటు లైనచో సరసము ల్గద మా కిపు డంచు నప్పరిం, గాయజుతూపు లమ్ముదురు కందువమాటలఁ బుష్పలావికల్. విజ. వి. ౧. ౧౮.

ఉ. గాయకుఁ డొక్క-గాయకశిఖామణి యాయెడఁ దద్గురుక్ విప,ణ్యాయతవృత్తి వర్తిలు ప్రియవ్రతనూనునిఁ గాంచి వైశ్యరా,ధేయ సుధీజనావలివిధేయ భవత్సుతుఁ డిచ్చినట్టికా, శేయముఁ గంటె దానగుణశేఖరుఁ డంచుఁ బదంబు వాడినక్. బహు. ౫. ౧౪౮.

గాయకుఁడు. సం. విణ. (అ. యికా. అ) ౧.పాట పాడువాఁడు. ౨. నర్తకుఁడు, నటుఁడు.

గాయత్. సం. శత్ర. గానము చేయుచున్న.

గాయత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ద్విజులు సంధ్యోపాసనయందు జపించుమంత్రవిశేషము; దేవతావిశేషము. ౨. ఆఱుఅక్షరములఛందస్సు. 3. ఖదిరము, చంద్రికి.

గాయనము. సం. వి. అ. న. పాడుట; పాట.

గాయనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)పాట పాడువాఁడు.

గాయమానము. వి. శస్త్రవిద్యాభేదము, ఒకవిధమగుసాదన.

వ...లోబిత్తరియు వెలిబిత్తరియు సర్వాంకుశంబును మొదలుగాఁ గలపదిరెండుగాయమానంబులును... ప్రబంధ. ౭౭.

సీ...సాదకాఁ డనఁగను శస్త్రదక్షుఁ. గీ.డలరఁ దద్విద్య సాదన యనఁగ నెగడు, నలుకు పరువడి గాయమానంబు విసరు,మొన లనంగను దద్భేదములు చెలంగు. ఆం. భా. ౨.౨౦౫.

గాయము. వి. (క. గాయ.త. కాయం) కత్తి లోనగువానితాఁకునఁ గల్గుదెబ్బ, క్షతి, నలుకు.

శా...అతఁడుక్ రాకాసి మేల్బంతిపైఁ,దేజారం బెడిదంపునారసము లెంతేని న్వడి వ్వైరిమే,న్గాజుంబూసకు సందు లేక కదియం గాయంబులం జేసినక్. అచ్చ. రా. యు.౫౦౩.

క. ఇవి పందికొమ్ముగాయము, లివి సింగపుఁగోఱజీర లివి యేనుఁగుపో,ట్లివి పులిగోరులచెనకులు, నువుగింజకుఁ జో టిడదు తనువు గనుము నృపా. రా. వి. 3. ౪౭.

గాయముచేయు=గాయము కలదిగాఁ జేయు.

వ...కయ్యంబునఁ బాఱఁ బాఱఁ గాయంబు గాయంబు నేసి ...ఆము.౬.౮౬. (ప్రాశప్రతి.)

గాయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాడుట.౨. పాట,

గార¹. వి. (సం. క్షారః. క. గారె. త. కారై.) ౧. గోడ లోనగువానిపూఁతకై ఇసుకఁ జేర్చి దంచినసున్నము.

సీ. కంకర బెందడి గార సోద యనంగ లేపవిశేషమై తోఁపఁ దగును. ఆం. భా. ౨.౧౭.

సీ. చికిలిప్రాఁగెంపుటిటికలగోడలు వెట్టి వజ్రంపు గారలపను లొనర్చి. ఉ. రా. ౨. ౭౯౨. పాండు. ౫. ౭౯౮.

౨. డాఁగు, మఱక.

ఉదా: తాంబూలపుగార.

3. పట్టు.

ఉదా: కంటికి నల్లమందు గార వేసినారు.
౪. రత్నదోషవిశేషము.
క. ఈరత్నమునకుఁ బ్రుప్పియు, గారయుఁ గర్కశము ననఁగఁ గసరులు మూఁడే,పారు నవి యెల్లఁ దెలియక, వారక ధరియింప జగతి వల దెవ్వరికిన్. రత్న. ౨౫.
జ: గారకాఁడు.

గార². వి. ౧. ఇంగుది, ఒకానొక చెట్టు. (దీనికి సాలగ్రామనిఘంటువులో 'జలజంతువినాశక' మనుప ర్యాయపదము కలదు. సాల.ని.౬౫౦ పొ)
గీ. గాలములు వైచువా రవి కా వటంచుఁ, బెనువల ల వేయువా రవి పనికిరా వ,టంచు వడి గార చెక్కకై యఱచువారు, నై నయసురుల కని యె మత్స్యంపుమూర్తి. దశా.౧.౨౯౯.
సీ... గార యనంగ నలరు నింగు.గీ.దియు...ఆం. భా. ౨. ౪౭.
౨. గారచెక్కతో తీసినగంధము.(ఇది త్రాఁగిన చేఁపలు మత్తెక్కి పడిపోవును. బ్రౌ.)
గీ. గారఁ ద్రావినమీనుసంగతి మనోజ, వేదన నతండు పొరలఁ దన్వియు నెఱింగి, తనవలనుఁ జేరెఁబో బోడిదాస రనుచు, డెందమునఁ జాల సంతస మందె నంత. వైజ. ౨. ౧౪౦.
ఆ. వలలు దారు నింక వచ్చి జాలరివేఁట, కాలు నేఁలు గలఁచి గారవెట్టి, మిడిసిపోవనీక మెడఁ బట్టుకొనియెద,రప్పు డెందుఁ జొత్తు నన ఘచరిత. భాగ. ౮. ౬౯౭. ద్వి. తి. సా. ౪౨ పొ. ౧౧ పం. దశా. ౧. ౧౫౪.

గారపిండి=గారకాయలపిండి.
ద్వి. మొనసి తిలోదకములు వోసి పగలు, పెనఁగొన మఱి గారపిండి చేఁ బుణ్యా, ధను లర్థిఁ బిండప్రదానము ల్చేసి. రం. రా. అయో.౧౩౮ పొ. ౨౯ పం.

గారకాయ=ఇంగుదీఫలము; గారకాయలో మందుకూరి చేసిన ఒకానొక బాణసంచు.(వా)
గారనూనె=ఇంగుదీతైలము, గారకాయలనుండి తీయునూనె.

గార³. వి. ఒకజాతిచేఁప. (బ్రౌ)

గారకాఁడు. వి. (గార¹+కాఁడు) నూసరి,గచ్చు పని చేయువాఁడు.
సీ...మీఁలు నూసరి యన గారకాఁడు ... ఆం. భా. ౨. ౫౨.

గారడము. వి. (సం.గారుడమ్. క. గారడ. త. కారడం) ౧. విషమంత్రము. (శ. ర.) ౨. మాయ.
గీ. గారడపురక్కసుని నెందుఁ గానకుండి,రి... అచ్చ. రా. యు. ౩౭౭.
క. తలఁపున నిది గారడ మని,తలఁపకు మాసింగఁడల్లతరిగొండదరిన్, దల మోచి తెచ్చినవి యివి,తల నుంచుము పసిఁడితాయెతల నుంచి నృపా. శుక. ౧. ౧౨౫.
జ: గారడి, గారడీ, గారడీఁడు.

గారడి. వి. (గారడము+ఇ)పాములు పట్టువాఁడు, గారడీఁడు.
గీ. వ్యాళసంగ్రాహినామమై వఱలు గార,డీఁడనంగను బాములవాఁడనంగ, గారడి యనంగ...ఆం. భా. ౧. ౧౪౮.

గారడీ=గారడము. వి. (√ గారడము. క. గారడి) ఇంద్రజాలము; మాయ. (బ్రౌ, వా)

గారడీఁడు. వి. (గారడి+ఈఁడు-స్వార్థమున) ౧. గారుడమంత్రము తెలిసినవాఁడు, పాములవాఁడు.
ఆ. అను వెఱింగి భూపుఁ డనుపాముఁ బట్టియా,డించు మంత్రి గారడీనికరణి. ద్వా. ౧. ౧౯౪.
గీ. వ్యాళసంగ్రాహినామమై వఱలు గార,డీఁడనంగను బాములవాఁడనంగ, గారడి యనంగ ...ఆం. భా. ౧. ౧౪౮.
౨. (గారడీ+ఈఁడు) ఐంద్రజాలికుఁడు.

గీ. ఐంద్రజాలికసంజ్ఞమై యలరుచుండు, గారడీఁ
డన...ఆం. భా. ౨. ౨౫౭.

గారము. వి=గారవము.

(అపేక్ష; వలపు.)

సీ. కందుకక్రీడపై గారంబు పచరించుహస్తాబ్జము
లఁ బూనె నక్షమాల. హర. ౪. ౧౧.

(ఆకాశవాణిమాట) ద్వి. సకియ నీయింటికి సారం
గధరుఁడు, ఒకపావురమువెంట నుతికి రా లే
దె, రాఁగానె నీవు గారముచేయ లేదె, బా
గుగా నీకాళ్లఁ బడి మ్రొక్క లేదె. ద్వి. శ. సా.
3. ౧౦౪ పా. ౧౨ పం.

(మైత్రి.)

గీ. పొందొరిమె పొత్తు గారము పొందిక యనఁ,
బరఁగుచుండును మిత్రభావంబు... ఆం. భా.
౨. ౧౮౬.

విశే. అధికము.

క. నూరెల ముదికౌముదిసిం, గారము గార మయి
పాముకన్వలె మెఱుఁగుల్, వాఱు చెలువారు
నొక తెల్లి, పారువ మిట వ్రాలె వెలుఁగుపడి పడిఁ
జూడన్. సారంగ. ౨. ౨౧౭.

గారవము=గారము, గారాబము, గారాము. వి.
(సం. గౌరవమ్. ప్రా. గారవం.) ౧. గౌరవము,
ఆదరము.

ఆ. మత్స్యవిషయరాజ్యమహిమకు యుక్తుఁడు,
గాఁ దలంచె నేని గారవమున, నట్ల చేసి భక్తి
ననుచరింతు నమాత్య, సుతసుహృద్భటార్య
యుతము గాఁగ. భార. విరా. ౧. ౧౮౮.

౨. గొప్పతనము.

సీ. నిండుఁగొల్వునను గూర్చుండి ధర్మజుతోడఁ
గార్యంబు దెలిపెడి గారవంబు. దశా. ౧. ౯౪.

3. ప్రేమ, అనురాగము; వాత్సల్యము.

క. ఈరాజు రాజముఖియును, గారవమునఁ గల
సి మెలసి కందర్పసుఖ, శ్రీరతులై విహరించె
ద, రీరీతిని మనము నునికి యెంతయు నొప్పన్.
విక్ర. ౭. ౮౫.

క. ఆరాజర్షియు దానికిఁ, గారణ మమ్మునియు కాఁ
బ్రకాశజ్ఞానో, దారమతి నెఱిఁగి కన్నియు,
గారవమునఁ గొని పులస్త్యుకడకుం జనియెన్.
నిర్వ. ౨. ౨౭.

౪. ముద్దు, లాలనము.

గీ. చెంచుఁజిసురాసుఁ బోణులచేఁత లెల్ల, నభిన
యింతురు పర్ణశాలాంతరములఁ, దండ్రు లెం
దేని చనునప్డు తల్లు లెదుర, గారవము సేయ ము
నికన్యకాజనంబు. హర. ౫. ౩౭.

౫. రీతి, విధము.

సీ. శిబిపోలిక మరుత్తుచెల్వునను దిలీపుకరణి సు
హోత్రుని గారవమున. విక్ర. ౨. ౬౯.

జ: గారవించు, గారవిల్లు.

గారవించే. స. క్రి. (√ గారవము) గారవము
చేయు.

(ఆదరించు.)

గీ. నాకుఁ బ్రాణంబుప్రాణమై నన్నుఁ దన్న, కాఁగ
భావించి యాదేవి గారవించు. భార. విరా.
౧. ౩౧౬.

చ. అనవుడు నక్క రాఁ బనిచి యప్పలి గౌఁగి
టఁ జేర్చి బాష్పముల్, గనుఁగవఁ గ్రమ్మ నుక్
బలుకులం దగఁ బెద్దయు గారవించినన్. భా.
ర. శాం. ౩. ౭౪.

(గౌరవముచేయు.)

శా...న న్ననఘు శ్రీనాథాఖ్యునిం బిల్చి, సత్కా
రం బొప్పఁగ గారవించి పలికెన్ గంభీరవా
క్ప్రౌఢిమన్. నైష. ౧. ౧౨.

(లాలనచేయు)

సీ. తనమంజులాలాపతతిఁ గూడి భాషించుకీరం
బు నొక కేల గారవించి. విక్ర. ౨. ౨౭.

సీ...కార్తికేయుని శూలి గారవించి, ముద్దాడు
నెడ...ఉ. హరి. ౫. ౬.

గారవిల్లు(లు). అ. క్రి. (√ గారవము) గారవము నొందు.

(లాలనమును పొందు)

(బభ్రువాహనుని శైశవవర్ణన.) సీ. తనవంశకర్తను త్పలబాంధవునిఁ బోలుఁ గరము లర్మిలిఁ జూఁచి గారవిలుట. విజ. వి. ౨. ౪౦.

(అనురాగమునొందు, వలపుఁజెందు.)

క. చెలువా పదివే లైనను, విలువా నినుఁ జూచి గారవిలువారలకున్. చంద్ర. ౪. ౧౧౪.

(గౌరవము నొందు)

ఉ. ...తమ్ములు గల్గి గారవిలుధన్యులసంపద కేటి లెక్క... ల. వి. ౩. ౫౫.

గారాబము. వి=గారవము.

(వాత్సల్యము.)

(రేవతి)ఆ.వీఁటఁ బెంచుదానిఁ బూఁటఁ బెంచె నటంచు, జనులు పల్కు పలుకు సత్యముగను, గన్నతల్లి మిగుల గారాబమునఁ బెంపఁ, బెరిఁగెఁ జైత్రలతిక పెంపు మీఱ. దశా. ౭. ౭౦.

(గొప్పతనము)

క. వారలలోఁ గౌసల్యా, నారీమణి యఖిలపావనశ్రీమద్గర్భాధూఢలక్షణంబుల,గారాబముఁ జెందె విభుఁడు గడు రంజిల్లన్. రామా. ౩. ౭౧.

విశ. ప్రేమాస్పద మైనది, ప్రియము.

సీ. రాజశేఖరునిగారాబంపుఁబూఁదోఁట విపులామహాదేవివెల్లచేల...గీ... అంబురాశి. చిత్రభా. ౫. ౫.

గారాబు. విశ. ప్రియము.

గీ. సోమమకుటునిగారాబుజోటి యైన, దక్షవాటికఁ బ్రతిమహోత్సవమునందు. భీమ. ౩. ౬౨.

సీ. కమలాప్తసారథి గారాబుఁదమ్ముండు ...పారి. ౨. ౭౧. అచ్చ. రా. యు. ౪౭౧.

గారాము. వి=గారవము.

(గొప్పతనము)

సీ. మారేడుపండులగారాము సెబచునీమొలచన్నుఁగవ వేడుకలఁ బొనర్చె. భార. అను. ౧. ౫౦.

శా. ఈరూపే కలలోపలం గలసె న న్నేరూపునం జేర నా, కీరూ పింతటిమేటిరూపసికిఁ దా నిల్లాలుగా నోమునన్గారా మేలలితాంగికిం గలుగు...ఉ. హరి. ౫. ౧౫౫.

(ఆదరము.)

క. ఆరాజు సేయునెయ్యము, గారామును జెప్ప దీపు గడుఁ దీపుగా. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౪౦.

(మరియాద, గౌరవము.)

ఆ.విగతనాథ లైనమగువలగారాము,సెడక యుండునట్లు నడపికొనుచు. భార. మౌ. ౧౭౫.

(కామోద్రేకము)

శా. ఆరామామణిమీఁదిప్రేమమున నిట్లారామసీమాసరో,వారంబు ల్దిలకించి యందు నతిదుర్వారంబులై మిఱుఖృం,గా రావంబులచే ననంగరుజ వొంగారం గురంగాక్షిక్ర్యం,గారాగారముఁ జేరి తాల్మి నిలుపంగా రాక గారామునన్. వసు. ౩. ౭౩. (చూ. ౭౪.)

విశ. అనుఁగు, ప్రియ మైనది.

సీ...భూరిశ్రవసుఁడు నీదు, గారాపుఁబట్టి... భార. స్త్రీ. ౨. ౧౨౭.

శా... మారయకుఁ బుణ్యాచార ధీమాంబకున్గారా మైనతనూజు నన్ననఘు శ్రీనాథాఖ్యునిం బిల్చి...నైష. ౧. ౧౨. సీలా. ౧. ౧౨.

(గౌరవపాత్రము)

క. దేవకియును రోహిణియును, రేవతియును రుక్మిణియును బ్రియము లెసఁగ సంభావన లొనర్ప గారా,మై వెలసె బలేంద్రుపౌత్రి యదుతతి కెల్లన్. హరి. ఉ. ౭. ౨౯౯.

గారిత్రము. సం. వి. అ. న. అన్నము. (కల్ప)

గారు. వి. పౌ. ఇది తఱుమగా స్త్రీసమము లగు నేక వచనాంత దేశ్యశబ్దములకుఁ గొన్నింటికి చివరఁ జేర్పఁబడి పూజ్యతను దెలుపును.

ఉ...కూరిమియల్లు నంపుచో, నెట్టివిపాద మాత్మ నుదయించెనొ మామసనత్త గారికిఁ. నైష. ౭. ౪.

గీ. కదిసి నిలుచున్న సౌమిత్రివదినె గారి, జిలుఁగు నవ్వులు మగఱాలచిలుక తాళి, నవఁగి పెనఁగఁ ద్రిలోక మోహనవిలాస, ధాముఁడై మించె సీతాభిరాముఁ డపుడు. ఉ. రా. ౬. ౧౯౯.

ద్వి...మసణయ్య గారు...పండితా. దీక్షా. ౬౦పు.

ఉదా: నాయఁడుగారు, సోమయాజులు గారు.

ఉ. నన్నయభట్టుగారు యజనం బొనరించినచోట జమ్మిచెట్టున్నది...(చాటువు)

గారుడము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. గరుడాకారము గలది. (వ్యూహము, మొ.) ౨. గరుడసంబంధ మైనది, గరుడుఁడు దేవత గాఁ గలది. (అస్త్ర మంత్రాది) వి. అ. పుం. న. ౧. గరుడపచ్చ. ౨. విషమంత్రము. ౩. గరుడాస్త్రము. ౪. గరుడ వ్యూహము. ౫. బంగారు. ౬. గరుడపురాణము.

గారుడికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విషవైద్యుఁడు, పాములవాఁడు.

గారుత్మతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. గరుడాకారము గలది. (వ్యూహము, మొ.) ౨. గరుడుఁ డధిదేవత గాఁ గలది. (అస్త్రము, మొ.) వి. అ. న. గరుడపచ్చ.

గారె. వి. భక్ష్యవిశేషము, మినుపపప్పు రుబ్బి చేసెడివడ.

సీ. గారెలు బూరెలు చారులు మోరులుఁ గమ్మని మాంసముల్ ఘుమ్మనుచు. ఉ. రా. ౬. ౧౨౨.

మ. కుసుముల్ గారెలు బెల్లమండెఁగలు... రామా. ౨. ౧౧౫.

సా: కడుపు నిండినవానికి గారెలు చేఁదు.

గార్గ్యుఁడు. సం. విణ. (అ. గ్రీ. అ) గర్గునివంశమున పుట్టినవాఁడు.

గార్దభము. సం. వి. అ. పుం. గర్దభము, గాడిద.

గార్ధ్యము. సం. వి. అ. న. పేరాస, తృష్ణ.

గార్ధ్రము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గృధ్రసంబంధ మైనది. వి. అ. న. బాణము.

గార్భము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గర్భసంబంధ మైనది.

గార్భిణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గర్భిణికి సంబంధించినది. వి. అ. న. ౧. గర్భిణీసమూహము. ౨. సీమంతోన్నయనము, గర్భిణీసంస్కారవిశేషము. (కే. ని.)

గార్హపతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గృహపతి సంబంధ మైనది. వి. అ. న. గార్హస్థ్యము, గృహస్థధర్మము.

గార్హపత్యము. సం. వి. అ. పుం.-గృహపతితో నిత్యము కూడి యుండునది- అగ్నిహోత్రభేదము, శ్రౌతాగ్నులలో నొకటి. (గార్హపత్యము, ఆహవనీయము, దక్షిణాగ్ని అని శ్రౌతాగ్నులు మూఁడు.) న. గృహపతిత్వము, గార్హస్థ్యము.

గార్హము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గృహసంబంధ మైనది.

గార్హస్థ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. గృహస్థాశ్రమము. ౨. గృహస్థుఁడు ప్రతిదినము నడుపింపవలసినపంచయజ్ఞములు, మొ.

గాలగాఁడు. వి. (గాలము + కాఁడు.) గాలము వేసి చేఁపలు పట్టువాఁడు.

సీ...పాపనిర్ముక్తుఁడై మతి యోగ మాచరింపఁగ యోగ్యుఁ డగు నరుండు. గీ. మనను పట్టుట ముఖ్యపుటనువు దాని, కామిషము గాలగాని కట్లట్ల... భార. అను. ౫. ౨౫౬.

గాలనము. సం. వి. అ. న. ౧. వడఁబోయుట. ౨. ద్రవింపఁజేయుట, కరఁగించుట. ౩. శాపము, తిట్టు.

గాలపుఁజేవ్వ. వి. (గాలము + మవ్వ) చేఁపలనుబట్టుట కుపయోగించుసన్న నిపాడుగై నరెమ్మ. (బ్రౌ)

గాలము=గాలాము. వి. (సం. గాలమ్. క. తు. గాళ.) ౧. చేఁపలను బట్టుటకు ఉక్కుకమ్మితో వంకరగాఁ జేసినసాధనము, బడిశము. (దీని భేదములు:- ఉంటగాలము, గోరుగాలము, మొ.)

సీ...బడిశ మెసఁగు, గాల మంచనఁగను. ఆం. భా. ౧. ౧౫౯.

ఆ. నీళ్లలోని చేఁప నెఱి మాంసమాశకు, గాలమందుఁ జిక్కి కూలు నట్టి, యాశ పుట్టి మనుజుఁ డాశీతిఁ జెడిపోవు...వేమన. ౧. ౫౫.

చ. కలువలవిందు జక్కవలగాలము తమ్ములకెల్ల వైరి చుక్కలచెలికాఁడు...భా. రా. యు. ౨౬౪౭. (ఇట 'బాధకుఁడు' అని భావము.)

గీ. అనిమిషులగుండెలో గాలము...ఉ. రా. ౧. ౧౪౯.

౨. నూతిలోని చేఁద మున్నగునవి తీయుట కుపయోగించుసాధనము. (వా)

జ: గాలగాఁడు, గాలపుఁజువ్వ.

గాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గళనము. ౨. మదనము, 'ఉమ్మెత్త'. న. ౧. ఉమ్మెత్తకాయ. ౨. బడిశము, గాలము. (కే. ని.)

గాలవము. సం. వి. అ. పుం. లొద్దుగు, లోధ్రముక్.

గాలాము=గాలము.

సీ. వాలారుగోరు మేల్ గాలాము చేసె నేజే జే హిరణ్యాసుశిశుకమునకు ... గీ. అనృహార్యతుషర్యుండు...పాండు. ౨. ౧౩౭.

క. చాలఁ గుఱుంగటిమణుఁగుల, గాలాపుస్వేటలాడఁగా దొరకినబల్లిలు చవిఁ దేల్చెనపుడా, పాలెంబున డిగినబక్కబంట్రౌతులనుక్. కువల. ౨. ౧౦౮.

గాలి. వి. (క. గాళి. త. కాల్. తు. ఘాళి) ౧. వాయువు.

సీ. కమ్మనిచల్లనిగాలి మెల్లన వీచె హోమానలంబు సెన్నొంది వెలిఁగె. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౦౫. ఆం. భా. ౩. ౫౩.

౨. మృగాదివేద్యగంధము, పసి.

సీ. ఇవి గాలి గనిన మూకవరాహదనుజేంద్రు నైన జుట్టెంటిలో నాఁగఁ జాలు. మనుచ. ౪. ౩౧.

(సూకరము) సీ. ఎగుచుకూఁతలు ముట్టె యెత్తి బిట్టాలించి గమికిఁ గన్నా కయి గాలి యరయు. మనుచ. ౪. ౪౨.

౩-వాయురూపమున నుండునది-పిశాచము.

క. అన విన వదరకువే యీ, తని కేమియు లేదటంచు దానిపిఱుందన్, జని వీరుఁ డతనియాకృతిఁ, గని త్రోవం గాలి సోఁకెఁ గావలె ననుచున్. శుక. ౨. ౫౩౯.

సీ. పవనపిశాచము ల్పరఁగు గాలి యనంగ...ఆం. భా. ౩. ౫౩.

౪. పసువులకు తగిలెడివ్యాధివిశేషము. (దీని భేదములు:- కాలుగాలి, నాలుకగాలి.)

కాలుగాలి = పసువులకు గొరిజలయందు పుండుపడెడివ్యాధి, గాలికుంటు. (వా)

నాలుకగాలి=పసువులకు నాలుకయందు పుండుపడెడివ్యాధి. (దీనినే 'నోటిగాలి' యందురు.)

క. తైలంబు కోద్రవాన్నము, మాలిమితో నేడుమార్లు మంత్రించియు గో, జాలంబులకును బెట్టిన, నాలుకగా ల్లంట వండ్రు. ... పసువైద్యశాస్త్రము. ౮౯.

గాలితేరెక్కుమన్నీఁడు=(మలయువాయువు రథముగాఁ గలప్రభువు) మన్మథుఁడు. ఆం. భా. ౧. ౪౫.

గాలిపాట=నేర్చుకొనకుండ వినికివలన వచ్చిన గానము. (వా)

గాలిబ్రతుకు, గాలిజీవనము = స్థిర మైనజీవనోపాయము లేనిబ్రతుకు. (ప్రా)

గాలికవణంబు మేపుడు=పవనాశనము, పాము. అచ్చ. రా. యు. ౪౯3.

జ: గాలిఁబుచ్చు, గాలిఁబోవు, గాలికుంటు, గాలికొమ్ము, గాలిగంగలు, గాలిగాఁడు, గాలిగుడి, గాలిగూఁడు, గాలిగొను, గాలిగోపురము, గాలిగ్రుడ్డు, గాలిచీర, గాలిచూలు, గాలిధిండి, గాలిద్రిమ్మరి, గాలినెచ్చెలి, గాలిపంట, గాలిపటము, గాలిపడగ, గాలిపిశాచము, గాలిబిళ్ల, గాలిమాట, గాలిమెకము, గాలిమేఁతరి, గాలివాన, గాలివేఁత.

గాలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నింద. (వై. ని.) ౨. శాపము, తిట్టు. (విల్యమ్సు, ఆ. ని.)

గాలించే. స. క్రి. ౧. నీళ్లలో పోసి బియ్యములో నగువానిని రాళ్లు రాకుండ పైకి తీయు. (ప్రా)

౨. శోధించు, వెదకు.

సీ...కోటగవఁకు, లారసి బలితంపుఁదేసులు గాలించి...అచ్చ. రా. సుం. ౮.

మ...వీఁక నొ,క్కట లంకాదినిశాటకోటి నుదధింగాలించి కారించెదన్. భా.రా.సుం.౧౨౭.

గీ. మేఁక మెడచన్నులకుఁ బాలు మేడిపూలు, లేవు త్రిభువనములను గాలించి చూడ. వేణు. ౮౫.

జ: గాలింపు.

గాలింపు. వి.(√గాలించే) శోధనము,పడఁబోఁత.

సీ...పడిఁగట్టు గాలింపు కడుగు డేరు. గీ. పలుపనఁగ శోధనాభిధ పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౨.

గాలిఁబుచ్చే. అ. క్రి. (√గాలిఁబోవు) గాలిఁబోవఁజేయు.

(వ్యర్థముచేయు.)

శా. వాలుం గేలున నంటఁ బట్టుకొని జీవం బింత నిస్సారమే,యేలా సాహస మింత క్రూరమతివై యేకాంత మిక్కానలో, గాలింబుచ్చెదు పౌరుషం బిది విసం గానం గదుర్ దోసమీ, బేలుంజెయ్యికతంబు చెప్పు నిను సంప్రీతాత్మునిం జేయుదున్. దళకు. ౬.౬.

గాలిఁబోవు. అ. క్రి. (√ గాలి) ౧. గాలికి కొట్టుకొనిపోవు; నశించు.

గీ. గాలిఁబోయెడుపరుగాకుగతిఁ గరంబు, తూలిపోయెడు నెమ్మేనితోడఁ జనుచు, విప్రవర్యుం డు కన్నులవిందు గాఁగ, వీక్షణము చేసె రుక్మిణీవిభుపురమ్ము. కుచేల. ౨. ౭.

(చంద్రోపాలంభనము.) సీ. ఎప్పుడు జంకించు వ్యాజాతశింజినిఁ గావరంబునఁ దన్ను గాలిఁబోవ. వరాహ. ౮. ౨౧.

౨. వ్యర్థమగు.

ఉ...వాఁ,డాయతశక్తి నన్ను నిట నంకిలినెట్టిన పుడ్రామభూ,నాయకునాజ్ఞ గైకొనిననాపని చెల్లక గాలిఁబోవదే. భా. రా. సుం. ౭౧.

గాలికుంటు. వి. (గాలి+కుంటు) పశువులకు గొరిజలయందు పుండుపడెడువ్యాధి. (శ. ర.)

(వ్యవ) వారిగేదెకు గాలికుంటు తగిలినది.

గాలికొమ్ము. వి. (గాలి + కొమ్ము) వాద్య భేదము.

సీ. గాలికొమ్ములు డోళ్లు కైముళ్లు రుంజలు... మొ. రా. యు. 3. ౨౬.

గాలిగంగలు. మి. వి. బ. (√ గాలి) పిశాచరూపము గలక్షుద్రస్త్రీదేవతలు.

క. ఆతతిఁ దన్నగరీపతి, జాతర సాటించెఁ బసు విసర మనితరసా, ధ్యాతతవాతామయుని, ర్ఘాతాహతిఁ దూల గాలిగంగల కెల్లన్. పాండు. 3. ౭3.

గాలిగాఁడు. వి. (గాలి+కాఁడు)- గాలివలె అంతటను దిరుగునది - గాడిద.

చ. ...అనఘులఁ గృష్ణజన్మమున నావసుదేవుఁడు మీఁదపెత్తుగాఁ, గనుఁగొని గాలిగానికడకాళ్లకు మ్రొక్కఁడె నాఁడు భాస్క-రా. భా. శ. ౩౭.

సీ... రేవుగుఱ్ఱము గాలిగాఁడు, గాడిద యనఁగను ఖరము రాగిలుచుండు...వేంక. ౯౪.

గాలిగుడి. వి. (గాలి + గుడి) సూర్యచంద్రులకుఁ జుట్టు నేర్పడెడుమండలము, పరివేషము. (శ. ర)

గాలిగూఁడు. వి. (గాలి+గూఁడు) గాలికి ఆటకై గూఁడువలె ఏర్పఱచిన పనలకుప్ప. (వా)

గాలిగొను. అ. క్రి. (గాలి+కొను) గాలిచేతడియాఱు.

వ... తిత్తొలిచి గాలిగొన వైచినపుక్కకలిమంబుఁ గనుంగొని...భార. శాం. ౩. ౨౭౫.

గాలిగోపురము. మి. వి. (గాలి+గోపురము) మిక్కిలి యెత్తుగా నుండుదేవాలయపుగోపురము.

గాలిగ్రుడ్డు. విశ. (గాలి+గ్రుడ్డు) ౧. అవివేకి, తెలివిమాలినవాఁడు. (బ్రా.)౨.షేద. అప్ర. (శ.ర.) వి. ౧. గ్రుడ్డువలె ఎండమావులలో గానఁబడుధూమవికారము. ౨. హనుమంతుఁడు. (చి. ని.)

గాలిచీర. వి. (గాలి+చీర) ౧. తెరచాఁప.

సీ. అఖిలభూతదయాపరాయణత్వము లిపికాఁడు వైరాగ్యంబు గాలిచీర. గీ... మురారిచరణ రాజీవభక్తి, గౌరవం బనుపేరోడ...వరాహ. ౫. ౭౬.

౨. గాలి చొరకుండునట్లు కన్నమునకు కప్పెడు చీర, చోరసాధనవిశేషము.

మత్త. గాలిచీరయు నొల్కిబూడిద గ్రద్దగోరను గొంకియున్, గోలయున్ వెలుఁగార్చు పుప్వులక్రోవి ముండులబంతియున్, మైలమందులకొయ్య గత్తెర మాఱుఁగన్నపుఁగత్తియున్, నీలిదిండును నల్లపూఁతయు నేర్పు తోడుగ ముచ్చులున్. ద్వా. ౧౦. ౧౧౭.

గాలిచూలు(లి). వి. (గాలి+చూలు) ౧. అగ్ని. ౨. భీముఁడు.

గీ. తుంగమదుపున నాడుమాతంగవిభుని, భంగి భవదీయసైన్యంబు బడలుపడఁగ, లీల నిస్సంభ్రమం డయి కేలి సలిపె, గాలిచూలప్డు గగనచరాలి వొగడ. భార. భీష్మ. ౨. ౨౨౨.

౩. హనుమంతుఁడు.

ఇట్లే:- గాలిపట్టి.

సీ...కడిఁదిపులుఁగు, నకుఁ దగినట్టిచందము దీర్చియరుగుచుఁ బంపచేరువ గాలిపట్టిఁ గాంచి. యయా. ౩. ౨౧.

గాలితము. సం.విశ. (అ.ఆ.అ) ౧. వడఁబోయఁబడినది; వస్త్రాదులలో పోసి మెత్తనిది క్రిందికి దిగునట్లు చేయఁబడినది. (పిండి, మొ-ఉదా: వస్త్రగాలితము, మొ.) ౨.కరఁగింపఁబడినది.

గాలిదిండి. వి. (గాలి+తిండి)-పవనాశనము-సర్పము.

గీ. మీలు కప్పలు తాఁబేళ్లు గాలిదిండ్లు, మొసలు లెండ్రులు నెగడులు మొదలు గలుగు, నీరుద్రిమ్మరిపదుపులు...అచ్చ. రా. యు. ౩.

గాలిద్రిమ్మరి. వి.(గాలి+త్రిమ్మరి)-గాలిరూపమునఁ దిరుగునది-పిశాచము.

సీ. ఏమీ పిశాచంబ యీళ్వరుండే నిన్ను భేదబుద్ధినిఁ బంపఁ బ్రేరకుండు, కాక భూసుర యేను గర్తనే యయ్యాతనసుమతి మ్రింగెద నంటి నిన్ను...గీ. గాలిద్రిమ్మరి యీతండకల్మషుండు, హింసఁ జేయించునే కాలమింతె గాక, యొరి వినరోరి జాలిమాత్రోపజీవి, కాలమని యీతఁడని వేఱు గాదు ... శ్రీరం. మా. ౬. ౧౧.

గాలిని. సం. వి.ఈ.స్త్రీ.(మంత్ర) ముద్రావిశేషము.

గాలినెచ్చెలి. వి. (గాలి+నెచ్చెలి) వాయుసఖుఁడు, అగ్ని. ఆం. సం. దేవ. ౧౮.

గాలిపంట. వి. (గాలి+ పంట) నిర్ణయము లేనిపంట. (శ. ర.)

గాలిపటము. మి. వి. (గాలి+పటము) ౧. పిల్లలు గాలిలో నెగురవేసికొనుటకై కాగితము మున్నగువానితోఁ గట్టినపటము, గాలిపడగ.

మ. అరుదారన్ రఘువీరుఁ డొక్కతఱి బాల్య క్రీడ మారీచము, ష్కరుమే నాశుగయుక్తి గాలిపటముంగా వింట నాడింపుచున్. చంద్రా. ౧. ౨౧. శుక. ౩. ౪౪౭.

౨. బాలక్రీడావిశేషము, గాలిపటముతో ఆడుడుకొనుఆట.

సీ...దోఁపిల్లి గాలిపటంబు సరిబేసి పుటచెండు చాకిమూట. హంస. ౩. ౧౪౬.

గాలిపడగ. వి. (గాలి+పడగ) గాలిపటము.

గీ. ఆలజాలంబు నీటిపై నాడుజాడ, గాలిపడగ యాకసమునఁ గ్రాలుత్రోవ, నిదురలోపలఁ గలఁ దోఁచునీడ పిదపఁ, గానవచ్చునె యప్పుడ కన్నఁ గాక. ఉ. హరి. ౫.౧౧౦.

గాలిపిశాచము. మి. వి. (గాలి+పిశాచము) గాలి రూపమున నుండుపిశాచము. వేం.పంచ. ౧.౨౪౩.

గాలిబిళ్ల. వి. (గాలి+బిళ్ల) గాదలు వాఁచెడురోగవిశేషము, గాదబిళ్ల. (బ్రౌ, వా)

గాలిమాట. వి. (గాలి+మాట) లోకప్రవాదము, జనశ్రుతి.

సీ. మలయమారుత మైన మెలఁతఁ దెచ్చునటన్నఁ గానరా దదియును గాలిమాట. తపతీ.౨.౭౯.

గాలిమెకము. వి. (గాలి+మెకము)-వాయువునకు వాహన మైనమృగము-లేడి, వాతాయువు.

సీ. తడవింట నేయక తఱిమి గాలిమెకంబు నుసురుతోఁ గొనివచ్చునసమజవము. రా. వి. ౩. ౪౬.

గాలిమేఁతరి. వి. (గాలి+మేఁత+అరి)-వాయువు ఆహారముగాఁ గలది-పవనాశనము, పాము.

సీ. కప్పఁగుత్తుకవాఁడు గాలిమేఁతరియందె జోటివాఁ డర మెయిజోటివాఁడు. అచ్చ. రా.బాల. ౧౩.

ఇశ్లే:- గాలిమేపరి.

సీ. ఘనవృషభేంద్రుండు గాలిమేపరిపిండు వాజిగా భూషణరాజి గాఁగ. చెన్న. ౨.౧౫౭.

గాలివాన. వి. (గాలి + వాన) గాలితోడివాన, ఝంఝ.

వ...అప్పు డప్పువ్వుఁదోఁట గాటంపుగాలివానచేత నేకీడునుం బొరయకునికి జనులు వెఱఁగందుచుండిరి... కళా. ౪. ౯౩.

గాలివేఁత. వి. (గాలి+వేఁత) ౧. గాలికొట్టుట.

౨. జ్వరభేదము (శ. ర.)

గాలోడితము. సం. వి. అ. న. పరీక్షణము, వాగ్విమర్శనము.

గాలోడితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. మత్తుగొన్నవాఁడు, కైపెక్కినవాఁడు. ౨. తెవులుగలవాఁడు. ౩. మూఢుఁడు, తెలివి లేనివాఁడు.

గాలోడ్యము. సం. వి. అ. న. పద్మబీజము.

గాళకుఁడు. విణ. (క. గాళక) ౧. దిట్టఁడు, ధీరుఁడు.

ఉ. గాళకు లాపురీభటశిఖామణు లెక్కటియుక్కుతునక్క లా, భీలతరాళనుల్ చిదిమిపెట్టినబంటులు... విజ. వి. ౧. ౧౦.

౨. ప్రౌఢుఁడు.

ఆ. అనుచు నెల్లవేల్పులను గొల్చి మును కబ్బ, ములను గన్న గాళకులను దలఁచి. నీలా. ౧.౧౧.

ఆ. గోల గాని మిగుల గాళకురాలు గా,దింటి... నీలా. ౩. ౧౦౦.

గాళుచేయు=కాడుచేయు. స. క్రి. (క. గాళు=నాశము, పాడు.) నాశముచేయు, ధ్వంసము చేయు, పాడుచేయు.

సీ. ఆటతిప్పలు ప్రచ్చి పాటబండులు గూల్చి క ట్టున లన్నియు గాళుచేసి. అచ్చ. రా.సుం. ౯౫.

గావల్గణి. సం. వి. ఇ.పుం-గవల్గణునికొడుకు-సంజయుఁడు. (వాచ)

గావు. వి. (త. కావు.) బలి.

గీ. గొప్పచింబోతుకదుపులఁ గూర్చి నీకు,గావు వెట్టింతుఁ జుమ్మ యోగంగనమ్మ. నీలా. ౧. ౧౧౩.

గావుకేక=(బలియిచ్చునపుడు వేయుకేక) పెద్దకేక. (వా)

జ: గావుకొను, గావుపట్టు.

గావుకొను. స. క్రి. (గావు + కొను) బలి పుచ్చుకొను.

చ. గొఱియల మేఁకపోతులను గొమ్ముపొట్టేళ్లను గావుకొందువు...కాళికేశ్వరీ. వీథి. ౪౧.

గావుకోడి. వి. మూలికావిశేషము. (శ. ర, బ్రౌ)

గావుప(వ)ట్టు. స. క్రి. (గావు+పట్టు) ౧.చంపు.

సీ. కడుఁదుఁగయుఁ బోలె వడిఁ దోలి కఱచి యాకస్తూరిదుప్పుల గావుపట్టు...గీ.అని... వేటకాండ్రు, మెచ్చి పొగడుచు మెకముల మీఁద గొలుసు, లులిపి జాగిలముల నుసికొలిపి రపుడు. సారంగ. ౧. ౯౨.

సీ. హోమకుండములు నిర్ధూమధామంబులు గావించి పసువుల గావువట్టి. వరాహ. ౫. ౧౧౫.

౨. నాశముచేయు.

ద్వి. పొదలెడుపురుషార్థముల గావుపట్టి, మదము మాత్సర్యంబు మట్టి మల్లాడి విష్ణు. పూ. ౩ ఆ. (శ. ర.)

వి. గట్టిపట్టు, కార్యము ముగియువఱకు ఒక్కపట్టుగా పట్టినపట్టు. (చి. ని,శ. ర)

గాసటబీసట. వి. సలక్షణముగానిచదువు. (శ. ర.)

ఉ. భాసురభారతార్థములభంగులనిక్క మెఱుంగ నేరమిం,గాసటబీసటే చదివి గాథలు త్రవ్వ తెనుంగువారికిన్, వ్యాసముని ప్రణీతపరమార్థము తెల్లగఁ జేసినట్టియ, బ్జాసనకల్పులం దలఁతు నాద్యుల నన్నయతిక్కనాద్యులన్. నృసిం. పీఠి. ౯.

గాసము. వి. (సం. గ్రాసః.) ఆహారము, తిండి; బత్తెము.

సీ. నల్లదేవరకోలఁ బల్లె లేసినమేటి విసము గాసము గాఁగ మెసఁగుజియ్య. శివధ. ౩. ౭౫.

క. మీసము పస మగమూతికి, వాసము పస యిండ్లకిల్ల వనితల కెల్లన్, వేసము పస బంట్రౌతుకు, గాసము పస...కవిచౌ. శ. ౯౦. రా. వి. ౫. ౫.

గాసి. వి. (క. తు. గాసి) వ్యథ, వెత.

ఉ... అ,య్యో సరసీరుహాక్షి మదయోగభరంబున నిట్లు ఖిన్నయై, గాసి వహించియున్నది... శుక. ౧. ౧౨౪.

సీ... వంత గాసి వెతారము కాఱియ వెత,శారి నొగులు నొప్పి బాద నెగులు నొవ్వి వందురు దురపిల్లు కొందలంబు,సలుపు నోవి యనంగఁ జను వ్యథ ... ఆం. భా. ౧. ౧౪౦. రా. వి. ౨. ౭౦.

విణ. ౧. నష్టము, నశించినది, చెడినది.

గీ... బేహార మాడు,టయును గోరక్ష గావించుట యును మొదలు,గాఁగ బ్రతికెడు తెరువులు గాసి గావె. భార. శాం. ౨. ౨౫౫.

గీ. కర్ణశకునిదుశ్శాసనుల్ ఘనులు గాఁగఁ, దఱచి వారలఁ గొని మమ్ము గెలుచువాఁడ, వై మనంబున శంకింప కట్లు కీడు,చేసి తాపూఁపు దప్పిన గాసి యైతి. భార. శల్య. ౨. ౫౯.

౨. వ్యర్థము, పనికిమాలినది.

చ...నీదగుసహాయతఁ గౌరవసేన రూపుమా,పు
ట యవలీల నాకు ననుఁ బొల్లుగఁ జేయుట నీ
కుఁ బాడియే,కటకట నాపరాక్రమము గా
సి గఁ జక్రము చేత నంటితే. భార. భీష్మ. ౨.
౧౬౧.

౩. నలఁగినది.

సీ. కమ్రక్రొవ్వారిసరుల్ గాసియై యసియాడ బలు
కీలఁ గొప్పులఁ బట్టి యీడ్చి.ఉ.రా.౪.౯౩.

జః గాసించు, గాసిఁబడు, గాసిఁబఱచు, గాసిఁబె
ట్టు, గాసిలు, గాసిసేయు.

గాసించు. స. క్రి. (√గాసి) గాసిలఁజేయు.

(బాధించు, క్లేశపఱచు)

క. చేసినమే లెఱుఁగుదు రొరు,గాసింపరు కుచ్చి
తంపుఁగఱద లెఱుఁగ ర,త్యాసక్తసౌహృదు
లు స,త్యాసీనులు సురలు వార లపకారకులే.
ఉ. హరి. ౫. ౩౦౧.

ద్వి. గాసించి వీరి నిక్కడ నాకు నేన,చేసేతఁ
బట్టి శిక్షించితి నేని,యీజాడ తన కేల యె
ఱిఁగింప వనుచు,రాజు విన్నను నపరాధంబు
వచ్చు...ద్వి. పరమ. ౪. ౩౩౪ పా. ౭ పం.

గాసిఁబడు. అ. క్రి. (√గాసి) ౧. బాధపడు, దుః
ఖపడు.

సీ. హోమాజ్యగంధోర్మి కుద్వేగ మొందుచుఁ గ్ర
తుధూమములచేత గాసిఁబడుచు. నైష. ౭.
౧౨౩.

క. హా సుకుమార కుమారక,హా సుగుణనిధాన నీ
వు సర్వాం బఁటరా,గాసిఁబడఁజేసి మమ్మున్,
బాసి చనఁగ నేమి తప్పు పాటిలెఁ జెపుమా.
ఉ. రా. ౭. ౧౭౨.

క. స్త్రీ సంతోషించు తెఱం,గాసపడని మనసు
గలుగునట్టియధముఁ డి,చ్చో సడిఁ గనుఁ జని
యచ్చో, గాసింబడు జమునిభటులు గాటి
యవెట్టున్. భార. అశ్వ. ౪. ౨౨౭.

౨. చెడు.

క. ఆసమయమున రహస్యము, గాసింబడకుండ
బుద్ధిగౌరవమున నా,రాసుకుని బాలచంద్రి
క,చేసన్నలఁదొలఁగఁ బంచెఁ జెలిలోఁ గూ
డన్. దశకు. ౩. ౧౧౭.

గాసిఁబఱు(అ)చు. స. క్రి. (√గాసిఁబడు) గా
సిఁబడఁజేయు.

(పీడించు)

సీ. కవజక్కవల పెక్కు గాంచునీచనుదోయి కలి
కి యేకతినుండు గాసిఁబఱిచె. ఉ. రా. ౪.
౨౨౭.

(బాధపెట్టు)

సీ. బహురూపులను మీటి పర్ణశాలలు దూటి క
డఁగి మునిస్త్రీల గాసిఁబఱచు. ఉ. హరిశ్చ.
౪. ౭౪.

(నాశముచేయు, చెఱుచు.)

వ...గడుసరిదానవులు పసిమి గలపసిఁడి కాస
చేసి పడఁ ద్రోసి గాసింబఱిచినప్రాసాదంబు
లును...ఉ. హరి. ౧. ౫౩. (వీరేశ. పా.)

గాసిఁబెట్టు. స. క్రి. (√గాసి) ౧. దుఃఖపెట్టు,
శ్రమపెట్టు, బాధపెట్టు.

క. ఆసధ నమ్మెయి నీదు,శ్వాసనుఁ డప్పాండుపు
త్రసతిఁ గ్రూరాత్ముం,డై సంక లేక పెద్దయు,
గాసింబెట్టంగ ...భార. స్త్రీ. ౨. ౫౬.

క. ఆసాసల వచ్చితి నను, గాసింబెట్టి యది యడ
విఁ గలసెను మృగయా,వ్యాసక్తుఁడు వగచు వ్ద
న,యేసినమృగ మనఘు తప్పి యేఁగుటకుఁ గ
డున్. భార. శాం. ౩. ౧౫౩.

సీ. వేల్పుఁగన్నియల నేవేళ దేశీయంపులిట్టుఁకేఁ
తల గాసిఁబెట్టువారు. నరస. ౫. ౯౦.

౨. ధ్వంసముచేయు, చెడఁగొట్టు, చెఱుచు.

గీ...ఏకాంత మంతయు గాసిఁబెట్టఁ, గడఁగి...
దశకు. ౬. ౭౨.

గాసిలు(ల్లు). అ. క్రి. (√గాసి) ౧. శ్రమపడు, ఆయాసపడు; కష్టపడు, బాధపడు.

ఉ. గాసిలనీక రాసుతులఁ గౌశికుఁ డాఁకలి నీరువట్టునా, యాసము లేనిమంత్రము... కృప చేసి కృతార్థులఁ జేసె నెంతయున్. రామా. ౪. ౨౭.

ఉ. ఈసునఁ బుట్టి డెందమున హెచ్చినశోకదవానలంబుచే, గాసిలి యేడ్చెఁ బ్రాణవిభుకట్టెదుటన్ లలితాంగి... పారి. ౧. ౧౩౩. (ఇటఁ 'తప్తమగు' అని భావము.)

క. వాసవనందనుఁ డెంతయు, గాసిలి యున్నాఁడు మనలఁ గని యించుకయుం, దా సైరణ సేయఁడు... భార. విరా. ౪. ౨౩౦.

౨. క్షీణమగు, తగ్గు.

చ...నామనంబునఁ గడింది భయంబు జనించె దక్షిణాం, గనికరముల్ చలించె ధృతి గాసిలె మే నవశత్వ మొందె... ఉ. రా. ౬. ౨౩౬.

౩. కోపమొందు.

ఉ... అంతకు ము న్గడి ద్రెవ్వి మీరెదన్, గాసిలియుండుయాదవనికాయము సైఁపదు రాజసూయమున్. ఉ. హరి. ౪. ౧౨౭.

ఉ. ఆసమయంబునన్ మనసిజారి లలాటతటీనటీభవ, దృగ్భాసిసముద్రగ్రుఁడై తనసుతుం గడకన్నులు జేవురింపఁగా, గాసిలి చూచి వీఁడు సురకాంతల నాసభలోన నెట్టులం, జేసెఁ దనూవిలాసములచే నని భీషణభావనార్భటిన్. వరాహ. ౬. ౫౭. వి. పు. ౭. ౨౪౩.

గాసి(చే)సేయు. స. క్రి. (గాసి+చేయు) ౧. బాధపెట్టు.

ఉ. భంగముతోడ నున్న ననుఁ బంపు విరాటుని మీఁద భూమికిం, జెంగట నుండు నావయినజీతపుటూళ్లలు సంతతంబు వ్రానిం గడు గాసి సేయునతనిం జెఱుపన్ దటి యయ్యె... భార. విరా. ౩. ౧౧౯.

శ్లో. రాష్ట్రం మమాసకృద్రాజన్ రాజ్ఞా మాత్స్యేన బాధితమ్. సం. భార. విరా. ౩౨. ౩౭.

గీ. పదియు నొక్కంద్ర రుద్రులఁ బాయవిడిచె, గాసిచేయక కాకోలకంఠపట్టి, తంద్రి పేరి వారగుట చిత్తమునఁ దలఁచి. కాశీ. ౭. ౧౯౧.

౨. ధ్వంసముచేయు, పాడుచేయు.

చ... సమస్తభూజముల్, బలువిడి గాసిచేసి బహుభంగుల నిట్టులు ద్రుళ్లు చున్నెడన్. భా. రా. సుం. ౫౪౦.

చ. వననిధి దాఁటి లంకయును వానివనంబును గాసిచేసి నం, దనుఁ దెగఁ జూచి వచ్చినవిధం బదియబ్బులచేతఁ దీరునే, జనకజఁ గాంతు మేయసమసాహసుఁ డీతఁడు లేక తక్కినన్. నిర్వ. ౭. ౧౩౨.

గాహనము. సం. వి. అ. న. ౧. స్నానము, మునుఁగుట. ౨. చొచ్చుట.

గాహమానుఁడు. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.) ౧. ప్రవేశించుచున్నవాఁడు.

శ్లో. బ్రహ్మావర్తం జనపద మథచ్ఛాయయా గాహమానః. మేఘ. ౧. ౪౭.

౨. స్నానము చేయుచున్నవాఁడు.

గాహము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మునుఁగునది, క్రుంకునది. ౨. చొచ్చునది. వి. అ. పుం. ౧. అవగాహనము, మునుక. ౨. ప్రవేశము, చొచ్చుట.

గాహిత. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ౧. మునుఁగువాఁడు, స్నానము చేయువాఁడు. ౨. చొచ్చువాఁడు.

గాహితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రవేశింపఁబడినది. (నద్యాది) ౨. నిమగ్నము, మునిఁగినది.

గి

గి=గీ. అవ. నిందయందు ఆమ్రేడితశబ్దము యొక్క ఆద్యక్షరమునకు వచ్చెడియాదేశము.

చ. హరి గిరి వహ్ని గిహ్ని మతి యంతకు గింతకు దైత్యు గీత్యు వా,ర్వరు గిరు గాడ్పు గీడ్పు ధనవల్లభు గిల్లభు ... భా. రా. యు. ౯౦౪.

క...నీవు గినిసిన, వరముల గిరములను బ్రదుకు వారే కుమతుల్. ఉ. హరి. ౪. ౧౦౭.

గింగురు. వి. ౧. వింటినారినుండి బాణము వెడలుట మున్నగువానియందగుధ్వనికి అనుకరణము.

ద్వి. కొదమనాగముఁ బోనికోల మిణ్గురులు, సెద రంగ దొనఁ దీసి శింజినిఁ దొడిగి, తెగ గింగు రనఁ బాపి దృష్టి సంధించి, తెగ నేయుటయు ...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౭౧౫.

౨. పెద్దధ్వని వినునప్పుడు చెవులలోఁ గలుగుధ్వనికి అనుకరణము.

ఉదా: ఆరొద వినఁగానే నాచెవులు గింగురుమన్నవి.

గింజ. వి. బీజము, విత్తు.

ఉ...గుమ్మడిగింజ తెల్లంగు...ఆము. ౫. ౯౦.

సీ. వీడెంపుబలు కెంపు విరిసి వెన్నెలగాయ వరిగింజ నొకటఁ బల్వరుసఁ దోమ. ఆము. ౧.౬౦. ఆం. భా. ౨. ౩౯.

గింజు. స. క్రి. విదిలించు, చిమ్ము.

ద్వి. జయకాముఁ డలుఁగులు జళిపించి చిమ్ము, క్రియఁ గరచరణముల్ గింజి యాడుచును. అ. మ. క. ౧. అవ పా. ౨౦ పం.

జ: గింజుకొను.

గింజుకొను. స. క్రి. (√గింజు)-కాళ్లు-విదిలించు, చిమ్ము.

శా...మీఁ జేతులం గన్నులిం, పారం దోముచుఁ జేవఁ బూని పిఱుఁ దొయ్య న్నీఁది కల్లార్చుచున్, శ్రీరమ్యాంఘ్రియుగంబు గింజుకొను చుం జెల్వంబు రెట్టింపఁగన్. హరి. పూ. ౫. ౧౭౭.

వ...అక్కాంచనహంసంబు ...ఎగయ నుంకించుచుఁ జంచుపుటంబునఁ బాణిపల్లవంబులు గఱచుచుఁ జరణంబులు గింజుకొనుచు...నైష.౧. ౧౦౧.

అ. క్రి. కాళ్లు చేతులు విదిలించుకొను,గిజగిజలాడు; శ్రమపడు.

వ. చండికానసుద్దండపాశంబునం దగుబడి గింజుకొనుచు పాశములు పన్నినవలలం బడి శన్నుకొనుచున్నఁబోతులరీతి నుండిరి...వరాహ. ౧౧. ౧౦౫.

(వ్యవ) వాఁడు ఎంత గింజుకొన్నను చను వంటలేదు.

గింటెన. వి. దింటెన చూ.

సీ...గింటెన యనఁగను దింటెన యన,గిరికర్ణి చెలువొందు...ఆం. భా. ౨. ౫౬.

గింటెము=గెంటెము. (క. త. గింట.) జమిరిపోఁగు నేఁతబట్ట, రెంటెము.

గీ. మడతపసిమిడిగింటెముల్ మంజిడిజిగి, దోమతెరమంచములు హసంతులు జవాది,యగలుపేరులు చిన్నెలు గాఁగ నతఁడు గడపెఁ, జలినెలలు తద్వ్యఘూపచశరణుఁ డగుచు. కళా. ౭. ౧౮౧.

విశ. దట్టమైనది, సాంద్రము; అధికము.

సీ. పసిఁడిగింటెంపుదుప్పటికప్పు లోహపహాకమ్మఁగస్తురితిలకమ్ము బళిర. వాల్మీకి.౩.౧౫౧.

సీ. రింగులువాఱ గైరిక పుగింటెంపుఁబచ్చడము గట్టి ప్రదేశమునఁ గట్టి. వరాహ. ౬. ౪౦.

ఉ. గెంటని ప్రేమ మేను పులకించెఁ గిరీటికిఁ బూలొసంగి వ్రా,ల్గంటి గిఱుక్కునం దిరుగఁ గన్నికస్తురితావి గ్రమ్ముకో, గింటెపుగబ్బిగుబ్బలజిగిన్ వెలిఁజిమ్ముకొ యూరిజిల్గుఁబ,య్యంటచెఱంగొకింత దనయంగముపై నటు సోఁకినంతటన్. విజ. వి. ౨. ౧౩౪.

గిండి. వి. (సం. కుండీ. క. త. గిండి) భృంగారము, సన్నని మెడ గలపాత్ర. (చెంబు, జారీ, మొ.)

గీ...భృంగారు గిండి నాఁ జను ... ఆం. భా. ౨. ౧౯౩.

సీ. గొడుగు పావలు కేలఁ గొని నాగ్నజితి యుం డ జలములగిండి లక్షణ వహింపఁ. ప్రభా. ౨. ౧౫.

సీ. తపుకుబంగరుగిండ్లు దులకించునిరిచెండ్లు నడఁ గించుపాలిండ్ల నమరుదాని. ఉ. రా. ౨. ౭౬౬.

(వ్యాసునివర్ణన.) గీ. కేల మున్నీటిక్రొన్నీటిగిం డివాని. చంద్ర. ౩. ౨౧.

సీ. నీరధీశ్వరుఁడు పన్నీటిగిండి ధరింప మృగవా హనుఁడు తాళవృంత మూన. దశా.౨.౧౨౮.

గిందుకము. సం. వి. అ. పుం. క్రీడాకందుకము, ఆటబంతి. (వాచ, విల్యమ్సు.)

గిచ్చు. స. క్రి. ౧. గీచు. (శ. ర, బ్రౌ) ౨. (గోళ్ళ తో) గిల్లు. (వా)

గిజేగిజే. వి. (క. గిజి) ౧. క్షోభము, కలవరము. (చూ.గిజగిజపడు.) ౨. కాళ్లుచేతులు విదిలించుట యం దగుఅనుకరణము.

ఉదా: వాఁడు మూర్ఛ వచ్చి గిజగిజ తన్నుకొను చున్నాఁడు.

గిజగిజయగు=కలఁత నొందు.

క. గజవదనాదులు గాంచిరి,నిజరక్షితసీమఁ గాల నియమితభృత్య, వ్రజకృతబహువిధబాధల, గిజగిజయగుశూద్రభక్తుఁ గీలితదేహున్. శ్రీ రం. ౩. ౫౭౨.

ద్వి. ఒందంగఁ బాదాగ్ర మూఁది నటింపఁ, గ్రిం దటికూర్మంబు గిజగిజ గాఁగ. బస. పు. ౩. ౭౧౦ పం.

జ: గిజగిజకుడుచు, గిజగిజపడు, గిజగిజలాడు.

గిజేగిజేకుడుచు=గిజేగిజేలాడు. (గిజగిజ+కుడుచు)

సీ. కదలించి యెత్తఁగాఁ గడు నళక్తుండయి గిజ గిజకుడిచె నక్కేకయుండు. చమ. ౩. ౭౩.

గిజేగిజేపడు=గిజేగిజేలాడు. (గిజగిజ+పడు)

క...చిలుకలు,గితిగొనఁ బఱపుటయు వాఁడు గి జగిజపడుచున్. అచ్చ. రా. యు. ౨౧౭. (గి జగిజకొను-శ. ర. పా)

గిజేగిజేలాడు. అ. క్రి. (గిజగిజలు+ఆడు) క్షోభ పడు, కలవర మొందు.

వ ... ధవళకిరణుకిరణంబులు చుఱుకుమఱుకు న మర్మంబు లంటిన గజగమన గిజగిజలాడి తా ళఁజాలక మూర్ఛ గ్రమ్మి సొమ్మసిలిన...మృ. వి. ౨. ౮౪.

గిజగిజలాడుకొను=గిజగిజలాడు.

ద్వి. కినుకతోఁ బలికిన గిజగిజలాడు,కొనుచు నిం టికి వచ్చి కొంకుచు నుంటి. ద్వి. తి. సా. ౨. ౨౭ పా. ౨౬ పం.

గిజేరు=గిజారు. వి. ౧. బీజము, గింజ.

గీ...బీజాఖ్య పరఁగు విత్తు,విత్తనము గింజ గిజ రన...ఆం. భా. ౨. ౩౯.

ఉదా: గిజరువంకాయ.

౨. మామిడిపండు లోనగువానియం దుండుపెం కము. (శ. ర, బ్రౌ.) ౩. కోడిగ్రుడ్డులోనిపచ్చని పదార్థము. (బ్రౌ.)

గిజిగాఁడు=గిజ్జిగాఁడు. వి. (క. గిజు గార.) పక్షి విశేషము.

సీ. గిజిగాఁడు పూరేడు కేర్జంబు పొన్నంగి...

గీ...ఇట్లని పక్షిభేదాఖ్య లలరు...ఆం. భా.౨. ౯౮.

గీ...ఒకకులాయము ఘటించుఁ,గాని గిజిగాఁడు మాడువు గట్టఁ గలదె. వి. నం. ౧. ౧౩.

ఉ...శృం,గారవనద్రుమాళి గిజిగాఁడులు గూఁ డులఁ జేర్చు...మనుచ. ౧. ౩౬.

గిజిబిజి. వి. నములుటయం దగుఅనుకరణము.

చ. అజునివరంబుకల్మి నిటలాక్షుమహోక్షుమూఁ దాఁకి గెల్చు దిగ్గజములమోపు మూఁపుర ముగాఁ గొన నోపు సురాసురాస్త్రములన్,

గిజిబిజిఁ బిప్పిగా నములు గిత్త దడీయము దా
దృశంపుట, క్కజములు తేరిగిబ్బలప్రకార
ము లాతఁ డజేయఁ డెమ్మెయిన్. కకు. ౫.
౭౨.

గిజ్జేరు=గిజేరు. (శ. ర, బ్రౌ)

గిజ్జిగాఁడు=గిజిగాఁడు. వి. పచ్చపిట్ట, బంగారుపి
చ్చుక. (శ. ర, బ్రౌ)

గిజ్జే. వి. భక్ష్యవిశేషము.

వ ... పచ్చడులుం గిచ్చడులుం బజ్జులుం గిజ్జు
లున్ వడియఁబులుం గడియఁబులును...కా
శీ. ౭. ౧౮౫. (చి. ని. పా.)

గిట. వి. కృశించుటయం దగుఅనుకరణము. (ఆమ్రే
డితరూపము-గిటగిటగిట)

క. పెటపెటపెటఁ గాసె న్రవి,పటపటపట మను
చు గిరులు పగిలెన్ రగిలెన్, జిటచిటచిట మ
నుచున్ వని, గిటగిటగిట మనుచు జనము గృ
శియించె సెగన్. రా. వి. ౫. ౯౮.

గిటక. విణ. పొట్టివాఁడు.

సీ. పొట్టి మొట్టి గిటక పొదిటి పొదడు...ఠంగ
ణా యనఁగను వామనాఖ్య దనరు... ఆం.
భా. ౨. ౧౨౩.

గిటగిట[1]=కిటకిట. వి. ౧. పండ్లుగీఁటుటయం దగు
ననుకరణము.

ద్వి. గిటగిటఁ బండ్లను గీఁటి కాశికుఁడు,చిటచిట
మిడుఁగుర్లు చెదర వీక్షించి. ద్వి. హరిశ్చ.
పూ. ౧౧౮౩ పం.

౨. (నడుము) వడఁకుటయం దగుననుకరణము.
(చూ. గిటగిటమను)

జ: గిటగిటమను.

గిటగిట[2]. విణ. కృశము, సూక్ష్మము. (వృత్తియందు
నిగాగమము)

క...కీల్జడ నటి,యింపన్ గిటగిటనికా నొకింత చ
లింపన్. విజ. వి. ౩. ౭౯.

గీ. మఱియు నయ్యిందుబింబాస్యమందగతియఁ,
గటిభరముపొంకమును గిటగిటనినడుము, మె
ఱుఁగుఁజెక్కులు వళులు గంభీరనాభి, సొం
పుఁ జూపఱ్కొక వింతయింపు నొసఁగె. పర
మ. ౩. ౧౨౫.

జ: గిటగిటన.

గిటగిటన. విణ. (√గిటగిట[2])౧.అల్పము,హీనము.

వ...మహేంద్రనిషధద్రోణంబులు దరిప్రాణంబులు
హేమకూటంబు గిటగిటన తక్కుఁజిటుకొం
డలం జేర్కొనం గారణం బేమి...కాశీ. ౧.
౧౦౦.

౨. మృదులము, సుకుమారము.

ద్వి. కటకట భార మెక్కడనుండి వచ్చె,గిటగిట
నైనయీకీరవాణికిని ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౯౧౮ పం.

౩. కృశము.

వ...ఈబోటి... పుటపాకనికాశం బగుకాఁకం
జీకాకుపడి నాఁడునాఁటికి నగుచున్నట్లగిట
గిట నగుచున్నది...ఆము. ౫. ౫౫.

౪. కొంచెము, చాలనిది.

వ...చదువ దొరఁకొనిన నరునకుఁ గాలంబు నా
లంబు విఘ్నంబు లఖిలోద్యమఘ్నంబు లందు
లకు సామగ్రి గిటగిటన కొంతెఱుక నగుమ
దంబు పుటపుటన...ఆము. ౧. ౭౮. (వ్రాఁత
ప్రతి పా.)

గిటగిటమను=కిటకిటమను. అ. క్రి. (గిటగిట[1]+
అను) వణఁకు.

క. చనుఁగవ వ్రేఁగున గిటగిట, మనునెన్నడు మే
మి యగునొ యనియెడిశంకన్,గనకపుఁగట్టి
డి నాఁడో,వనజాసనుఁ డనఁగ వనితవళులిం
పెసఁగున్. ప్రభా. ౨. ౮౩.

గిట్ట. వి. ౧. ఖురము, డెక్క.

గీ...గొరిజ డెక్క,గిట్ట యన ఖురనామంబు గేరు
చుండు...ఆం. భా. ౨. ౧౯౭.

౨. బాణము.

వ...మైందునిఁ జొవంచగిట్టల గజు నెనిమిదికో లలఁ గుముదు నైదమ్ముల ... అచ్చ. రా. యు. ౩౬౮.

సీ. చేరి యెక్కినచోటఁ బూరి మెక్కినచోట భ యదో_క్తి దయశక్తిఁ బరఁగఁ జూపె, గిట్టఁ బూనినచక్కిఁ బుట్ట లానినచక్కి గురుశ_క్తి యురుభ_క్తి గుదురుపఱచె...రా. వి. ౫.౧౨.

గిట్టించే[1]. స. క్రి. (√గిట్టు[1]) ౧. చంపు.

దండకము...బల్లట్టివారక్కసుల్ నెక్కసం బైన పేరుక్కుతో నుక్కుఁగంబంబునం బుట్టి గిట్టింపవా...అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧.

౨. భేదించు.

ద్వి. తనయుఁడు పిన్నని తలపోయ వలదు, కినిసినఁ గొండలు గిట్టింప నోపు. అ.మ.క. ౧. ౩౫ పా. ౨౨ పం.

గిట్టించే[2]. అ. క్రి. (√గిట్టు[2]) గిట్టుబడియగు. (శ. ర-చూ. గిట్టింపు[2].)

గిట్టింపు[1]. వి. (√గిట్టించే1) చావు. (శ. ర.)

గిట్టింపు[2]. వి. (√గిట్టించే[2].) గిట్టుబడి. (శ.ర,వా)

గిట్టు[1]. అ. క్రి. చచ్చు.

ఆ. వీరు కలియుగమున వేయేండ్లలోపలఁ, బుట్ట గిట్టఁ గలరు భూవరేంద్ర. భాగ. ౯. ౬౮౨.

మ. కెడసెం దుప్పులు డింకవేసె నెలుఁగుల్ గిట్టెన్బులుల్ సింగముల్, కడగొట్టెన్...సారంగ. ౧. ౧౦౭.

౨. చెడు, నశించు.

సీ. గుట్టు పోనిచ్చిన గిట్టుఁ బెద్దతికంబు, దుర్వ్యయపరుఁ డైనఁ దొలఁగు మిసిమి. రామలిం. ౭౮.

జః గిట్టించు[1], గిట్టింపు[1].

గిట్టు[2]. అ. క్రి. ౧. చాలు.

ఉదా: కూలి గిట్టినచో ఈపని చేయుము. గిట్టనిచో మానుకొనుము.

౨. అనుకూలమగు; ఇష్టమగు; సరిపడు.

ఉదా: అనీళ్లు నాకు గిట్ట లేదు. ఇంగువ నాకు గిట్టదు. మావా రిక్కడకు వచ్చుట మీకు గిట్టదు. మాకును వారికిని గిట్టదు. వారు నాకు గిట్టనివారు.

జః గిట్టించు[2], గిట్టింపు[2], గిట్టుబడి.

గిట్టుబడి. వి. (గిట్టు[2] + బడి) అమ్మకమునందలిలాభము. (శ. ర.)

గిడస. విశ. పొట్టి, గిటక, వామనము. (బ్రౌ, శ.ర.)

గిడిగిల్లు. వి. బ. నమస్కారము.

వ...చిత్రకూటమందలిరాఘవునకు గిడిగిల్లు నంది గ్రామమందలిరాత్రుఘ్నునకు జేజే... ప్రబంధ. ౧౮౦. హంస. ౪. ౨౧౩.

గిడిబిడి. వి. (క. గిడిబిడి.) వాద్యవిశేషము.

వ...తప్పెట గిడిబిడి తుడుము...మొదలైనహృద్యానవద్యవాద్యవిశేషంబులు. హంస.౩. ౨౯.

గీ. వేల్పుగిడిబిల్లు మొరయఁ గ్రొవ్విరులు గురియ. సుద. ౨. ౭౬.

గిడియ. వి. పటహవిశేషము.

సీ...తమ్మటం బనఁగను దమటం బనంగను దమటాభిధానంబు దనరుచుండుఁ. గీ. దుడు మనంగను దముకు నా గిడియ యనఁగ, నరగజమనంగఁ దద్భేదనామము లగు. ఆం. భా. ౧. ౧౨౭.

గిడుగు. వి. కామ లేనిగొడుగు, కామ అక్కఱలేనిగొడుగు. (శ. ర.)

గిడ్డ. విశ. (క. గిడ్డ.) పొట్టి, వామనుఁడు.

గీ...కుఱుచ తింగణ గిడ్డ గిఱక గుజ్జు, పొట్టి యన వామనాఖ్య లౌ...సాం. ని. మాన. ౫.

వి. వామనమూ_ర్తి, విష్ణ్వవతారభేదము.

రగడ. మీను తాఁ బేల్పంది మానిసి మేకము గిడ్డ
యు నేలవేల్పును...అచ్చ. రా. యు. ౬౪.

గిడ్డంగి. వి. (క. త. గిడ్డంగి.) ౧. సరకు లుంచి య
మ్మెడియిల్లు. ౨. చెఱసాల. (శ. ర.)

గిడ్డజొన్న. వి. చిఱుజొన్న, చిన్నగింజలజొన్న ².
(బ్రౌ).

గిడ్డతనము. వి. పొట్టితనము, వామనత్వము. (బ్రౌ)

గిడ్డి. వి. (సం.గృష్టి:.క.త.గిడ్డి.) పొట్టియావు; ఆవు.
సీ...శేరు వామనగవి గిడ్డి యనఁగ ... ఆం. భా.
౨. ౨౬౩.

ఉ. ఏనికమోముబూమియు వహించి చరించుచు
నుండుకామధు, గ్ధేనువు ధుంతి కాశి నిది తె
ల్లము వేల్పులగిడ్డి కానినాఁ, డీనునె మోక్షత
ర్ణకము...కాశీ. ౬. ౬౧.

విణ. గిడ్డ, పొట్టిది.
సీ...ఆవు పొట్టియు గిడ్డి యనఁ జెలంగు ... ఆం.
భా. ౩. ౪౬.

గిడ్డు. వి. (క. గిడుగ) శ్యేనవిశేషము.
క...సాళ్వంబులు గి,డ్డులు మొదలుగఁ గలవిడివేఁ,
టలపులుఁగులు పదనుతో మిటారింపంగ౯.
యయా. ౧. ౪౦.

గీ. మృగయు లంతటఁ దెచ్చిరి లగుడు గిడ్డు,జాలె
జలకట్టె కణుజు వేసడము బైరి...అను డేగ
కులము...పి. శకుం. ౧. ౧౧౦.

గిత్త. వి. ఎద్దుపట్టనికోడె, ఆర్షభ్యము; వృషభము.
సీ. గిత్త నా గిబ్బ నాఁ గెరలు నార్షభ్యము ...
ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

సీ. గిత్త తత్తడివాఁడు బుత్తిముత్తు లిడంగఁ జాలు
వాఁ డొదల జాలువాఁడు. అచ్చ. రా. బాల.
౧౩.

గిద్ద. వి. సోలలో నాలుగవభాగము. (శ. ర, వా.)

గిద్దు. వి. శ్యేనవిశేషము.
సీ. జలకట్టె గిద్దు చెంచడ మన శ్యేనభేదములు...
ఆం. భా. ౨. ౯౦.

ద్వి. ఎద్దు లిబ్బులు పిడియేనుఁగు పెద్ద,గిద్దులు డేగ
లు గేరజంబులును...ప్రభులిం. ౪.౧౩౧పా.
౧౭ పం. ప్రబంధ. ౧౯౧. కాశీ. ౩. ౪౬.

గినియ. వి. కటభి ². (బ్రౌ, శ. ర)

గినుమాడు. స. క్రి. (గినుము+ఆడు) వంచించు.
మ. తను నాప్యాయితుఁ జేసి రేపు గృహకృత్యం
బు ల్వొవర్పం దొడం,గినతల్లిం గినుమాడి త
ప్పడుగులం గ్రీడారతిం బోయి ... హరి.
పూ. ౫. ౧౯౬. (శ. ర-ప్రయోగాంతరము
లేదు. గిలుబాడు ?)

గినుము. వి. వంచన. (శ. ర-చూ. గినుమాడు)
జ: గినుమాడు.

గిన్నె(న్నియ). వి. (త. గిణ్ణి. క. గిణ్ణిల్.) లోహాది
పాత్రము.
గీ. సాని యీశానియై మహోత్సవమునందుఁ, గేలి
నవచంద్రకాంతపుగిన్నె పూని ... భీమ. ౧.
౧౦౪.

ఆ...పైఁడిగిన్నె...దశా. ౪. ౧౩౭.

సీ. నెరపుగా నూటె గిన్నియల నించినయట్టియిరిది
కుంకుమ నించినట్ల యుండె. కువల. ౫. ౩౭.

క...అగ్గిన్నియ జి,య్యాలకడకుం గొని చనఁగా...
నైజ. ౪. ౭౩. ఉ. హరి. ౩. ౭౬.

౨. చషకము, పానపాత్రము.
గీ. గిన్నె యన డబ్బు రనఁ గోర యన్నఁ జషక,
ము...ఆం. భా. ౨. ౨౪౪.

గిబ్బ=గిత్త. వి. ౧. ఎద్దు, వృషభము.
ఉ...మదించి యంకెలిడుపోటరిగిబ్బలఁబని నెక్కి
యీ,శానుఁడు వచ్చె...పారి. ౪.౭౪.

వ...వడి గలగిబ్బలం బూన్చినశకటంబులు...భా
గ. ౧౦ పూ. ౨౧౧.

౨. ఎద్దుపట్టనికోడె, ఆర్షభ్యము.

సీ. గిత్త నా గిబ్బ నాఁ గెరలు నార్షభ్యము ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

విశ. (ఋషభశబ్దమువలెనే ఉత్తరపద మగునపుడు) శ్రేష్ఠవాచకము.

క. చన్నులు జక్కవగిబ్బలు...నీలా. ౧. ౫౪.

సీ. కలిమిగుబ్బెతమిన్నగబ్బినిబ్బరపుబ్బుగుబ్బలా జక్కవగిబ్బజోడు. దశా. ౧. ౧౬౮.

గిబ్బడాల్దొర=వృషభధ్వజుఁడు, శివుఁడు.

సీ. గిబ్బడాల్దొరగుండు కబ్బంపుఁబ్రోయాలు లిబ్బిగుబ్బెతయబ్బ బొబ్బ మెకము. అచ్చ. రా. యు. ౪౯౨. (గిబ్బడాల్దొరగుండు=కైలాసపర్వతము.)

గిబ్బబాబాజోదు=వృషభవాహనుఁడు, శివుఁడు. అచ్చ. రా. ఆర. ౫౭.

గిబ్బరాతు = వృషభవాహనుఁడు, ఈశ్వరుఁడు. పార్వ. ౨. ౧౭౫.

గిర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాక్కు. (త్రి. ని.)

గిరక. వి. ౧. నూతిరాట్నము, ఘటయంత్రము. (శ. ర-గిఱక. చి. ని. గిలక. వా)

౨. నూలిరాట్నముయొక్క చక్రము.

సీ. తంతుసంతతిసముత్పాదనయంత్రంబు రాట్న మంచనఁగను రహికి నెక్కుఁ,దద్బద్ధసూత్రంబు తెగు పడి యంచన గిరక నా భ్రమకంబు పరఁగు చుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౯౮. (గిఱక. ప్రాఁత ప్రతిపా.)

గిరగిర. వి. తిరుగుట మొదలగువానియం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

చ... ప్రచండమండలా,గ్రము జళిపించుచుఁ గిరగిర నద్రిరుగ న్నెగవైచి పట్టుచుఁ. కళా. ౬. ౧౮.

సీ. బరుల నఖంబుల గిరగిర గోఁకుచుఁ బొరిఁబొరి ఫలములఁ గఱచివైచు.భాగ. ౧౦ ఉ. ౫౮౮. దశా. ౧. ౨౨౫.

గిరణము. సం. వి. అ. న. మ్రింగుట, గిలనము.

గిరదా. వి. (హిం. గిర్దా) గుండ్రనిజుట్టును చుట్టియుండువెండ్రుకలు. (శ. ర-గిరజా. వా)

గిరవు. వి. ౧. కుదువ, తాకట్టు.

సీ. కనుదోయి మెఱుఁగులు కంతుతూపులకడ గిరవుగాఁ బెట్టితే హరిణనయన. విక్ర. ౭. ౬౨.

చ... అరుణంపుబొండ్లములనారికెడంబులు వజ్రకుట్టిమం,బగుపథముం జెలంగు భవనాహృతశేషితరత్నరక్ష క,భ్రగతరుసంతతిం బ్రథమ భార్యఁ బురిం గిరవుంచె వార్ధి నాఁ. ఆము. ౧. ౫౮.

౨. కానుక, ఉపాయనము.

(కిరాతకన్యావర్ణనము) గీ. హరిణకరిహరిచమరంబు లక్షికుంభ, మధ్యవాలాకృతులు దెచ్చి మనుపుకొఱకు,భిల్లపతియింట గిరవులు పెట్టెననఁగ, దృక్కుచవలగ్నచికురచారిమల నొప్పు. వరాహ. ౨. ౧౧౩.

రగడ... కోరి గిరవులువెట్టి కొలఁచుజగతీపతులు ...పి. శకుం. ౩. ౨౨౫.

గిరస. విశ. పంద, పిఱికి, సమరభీరువు. (శ. ర.)

గిరాకి. విశ. (హిం. గిరాన్.) వెల యధికమైనది, ప్రియమైనది. (శ. ర.)

గిరాటువేయు. స. క్రి. ఉవ్వు. (శ. ర, వా)

గిరి. సం. విశ. (ఇ) పూజ్య మైనది. వి. ఇ. పుం. ౧. పర్వతము. ౨.నేత్రరోగవిశేషము.౩.అచ్చనగాయ.(వై.ని.) ౪. (గణిత) ఏడుఅనుసంఖ్య. ౫.మేఘము.౬.పాదరసమందలియొకానొకదోషము. ౭. కొండఱు సన్న్యాసులనామములతుదిని జేర్పఁబడుబిరుదు. (ఉదా: ఆనందగిరి, మొ.) ౮. తంత్రమతానుసారి యగుసన్న్యాసి.౯. ప్లక్షము, జువ్వి. (కే. ని.) స్త్రీ. మ్రింగుట.

గిరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిట్టెలుక. ౨. వసురాజు భార్య.

గిరికంటకము. సం. వి. అ. పుం-గిరులకు శత్రువు-వజ్రాయుధము. (త్రి. ని.)

గిరికదంబము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతికడిమిచెట్టు.

గిరికర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దింటెనచెట్టు.

గిరికర్ణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భూమి, నేల. (త్రి. ని.) ౨. దింటెనచెట్టు.

గిరిగి(గ్గి)ట. వి. (క. గిరిగట, గిగ్గట=చక్కని ధ్వని లేనిసంగీతపుఁ బనిముట్టు.) ఒకానొకసంగీతపుఁబనిముట్టు. (బ. ఆకునపుకు వాయించెడుకంచుతాళము అని శ. ర.)

ద్వి. మఱి మును ల్వంచినమహితోరగంబు, గిరిగిట గాఁ బట్టి క్రియ నాడునాఁడు. పండితా. వాద. ౨౭౯ పా.

ద్వి. గెడగూడి పసిఁడి గిగ్గిటకేళికలను, గడునొప్పుసాన్నలికపురంబువారు. బస. పు. ౨. ౭౩ పం.

ద్వి... పసిఁడిపానంబు, గిరిగిటల్గాఁ బట్టి కేళికల్ సేయు. (భల్లా. ౨ ఆ. శ. ర)

గిరిజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పార్వతి. ౨. పర్వతకదళి, కొండయరఁటిచెట్టు. ౩. మల్లెతీఁగ. ౪. నిమ్నగ, నది. (కే. ని.)

గిరిజము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కొండయందుఁ బుట్టినది. వి. అ. న. ౧. అభ్రకము. ౨. లోహము, ఇనుము. ౩. శిలాజిత్తు. ౪. గైరికము, కావిరాయి.

గిరిజామలము. సం. వి. అ. న. అభ్రకము.

గిరిజ్వరము. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రునివజ్రము.

గిరిధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు, గట్టుతాల్పు.

గిరిధాతువు. సం. వి. ఉ. పుం. గైరికము.

గిరిపుష్పకము. సం. వి. అ. న. శిలాజిత్తు.

గిరిప్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చమరి, ఆఁడుచమరమృగము. (రా. ని)

గిరిభిత్తు. సం. వి. ద్. పుం. ౧. ఇంద్రుఁడు. ౨. వజ్రాయుధము.

గిరిమల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుటజము, కొండమల్లెచెట్టు.

గిరిమృత్తు. సం. వి. ద్. స్త్రీ. గైరికధాతువు. (త్రి. ని.)

గిరియకము. సం=గిరీయకము.

గిరియాకము. సం=గిరీయకము.

గిరిరాజు. సం. వి. అ. పుం. హిమవంతుఁడు.

గిరివేము. మి. వి. కొండవేముచెట్టు. హంస. ౪. ౧౧.

గిరివ్రజము. సం. వి. అ. న. ఒకపట్టనము. (ఇది మగధదేశమందలిది. జరాసంధుని రాజధాని.)

గిరిశయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

గిరిశుఁడు. సం=గిరిశయుఁడు.

గిరిసారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లోహము, ఇనుము. ౨. తగరము. ౩. మలయపర్వతము. (మే. ని.)

గిరిసెను. వి. (సం. శిరీషః) దిరిసెనము, శిరీషముచెట్టు.

సీ... దిరిసెను గిరిసెను దిరిసెన మనఁ, జనును శిరీషాఖ్య... ఆం. భా. ౨. ౪౯.

గిరిస్తని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. భూమి. (వై. ని)

గిరిస్రవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నిర్ఝరము, సెలయేఱు.

గిరీయకము. సం. వి. అ. పుం. అచ్చనగాయ, గిరి. (వై. ని)

గిరీశుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కైలాసపతి-శివుఁడు.

గిఱక. విణ. గిటక, పొట్టి. (బ్రౌ, శ. ర.)

జ: గిఱకతాడు.

గిఱకతాడు. వి. దే. (గిఱక+తాడు) హింతాలము, ఈఁదాడుచెట్టు. (బ్రౌ, శ. ర.)

గిఱి. వి. (క. గిఱి) వలయాకారపురేఖ.

మ...దైత్యేశుఁ డయ్యాటలోఁ, గొనిపోయెన్ గిఱి దాఁటి రాము...భాగ. ౧౦ పూ.౧౩౧.

మ...తనచుట్టు న్గిఱి గీసె నాఁగఁ బరిధిన్ ఖద్యోతుఁ డొప్పె న్దివిన్. పె. శకుం. ౩. ౫౦.

జ: గిఱికొను, గిఱికొలుపు, గిఱిపిల్లాఁడి.

గిఱికొ(గొ)ను=గ్రిక్కొను. స.క్రి. (√గిఱి)

౧. చుట్టుకొను, పరివేష్టించు.

గీ...గిఱికొనెను బ్రహ్మెఁ బరికొనె గ్రిక్కొనె నన, వెలయు వేష్టించె ననుటకు వేదవేద్య. ఆం. భా. ౩. ౧౧౭.

క. ఉఱక మదీయాంగంబులు, గిఱిగొన నబ్లేయుటయును ... భార. ఉద్యో. ౪. ౩౨౦.

౨. ఆవరించు.

క. అఱవఱ లైనరథంబులు... కూలినకరులున్, గిఱికొనియె న్సమరమేదినీతల మెల్లన్. భార. భీష్మ. ౨. ౨౩౬.

అ. క్రి. ౧. వ్యాపించు, పర్వు.

క. దిక్కులనుండి ధరిత్రిం, గ్రిక్కిఱిసి మహాతమంబు గిఱికొనె...విప్ర. ౩. ౩౦.

చ. మెఱుఁగులు గర్జితంబులును మిక్కిలి సోనయుఁ గల్గుమేఘముల్, గిఱికొన నొప్పు నాకసములీల...భార. ద్రో. ౧. ౨౭౯.

౨. ప్రవహించు.

గీ. ఉడుగ కందంద త్రావుచో నురముమీఁద, పఱద లై క్రొత్తనెత్తురు గిఱిగొనంగఁ, గక్షముల నున్నకుణపంబు కఱచి కఱచి, పలలకబళంబు మెసఁగుచు భయదభంగి. హరిశ్చ. ౩. ౯౧.

౩. అధికముగా కలుగు.

క...కేళీవనదర్శనేచ్ఛ గిఱికొన మెలఁగెన్. ఉ. రా. ౪. ౧౪౭.

క. ఈవియుఁ జల్లఁదనంబును, గేవలసౌందర్యగుణము గిఱికొనఁగఁ గళా,భావుకుఁ డైననృసింహా,త్మావల్లభుఁ డమరుఁ బూర్ణచంద్రోపముఁ డై. నరస. ౫. ౧౩.

క. తెఱవ పులకాంకురంబులు, గిఱికొన నవ్వేళఁ జూడ్కికి ముదం బొసఁగెన్...నైష. ౬.౬.

జై. భా. ౪. ౧౧౯.

౪. స్థిరపడు.

క. ఈలీల నిజపదార్చన, కేళీతత్పరత నతఁడు గిఱికొని యుండన్, నాళీకగేహినీకుచ, పాళీలోలుండు రంగపతి మదిలోనన్. విప్ర. ౨. ౩౪.

గిఱికొలుపు. స. క్రి. (√ గిఱికొను) గిఱికొనఁజేయు.

(క్రమ్ముకొనఁజేయు.)

క. మఱియును శరశతకము మెయి, గిఱికొలిపిన వృష్ణివరుఁడు గినియఁగ లేక, పఱి యున్నఁ జూచి యార్చుచు, మెఱసిరి నీతనయు లుబ్బు మిగిలి నరేంద్రా. భార. ద్రో. ౩. ౨౭౧.

గిఱిపిల్లాఁడి. వి. (గిఱి + పిల్లాఁడి) స్త్రీలు కాలి మూఁడవ వ్రేలను ధరించెడు పిల్లాణి. (శ. ర.)

గిఱుకు. స. క్రి. (త. గిఱుక్కు)౧. అక్షరములు బటువుగా వ్రాయక వంకరకొంకరగా గీచు. (శ. ర-గిలుకు. వా.)౨. (తప్పువ్రాఁతను) తుడుచు. (శ. ర.) వి. తుడుపు. (శ.ర.)

గిఱుక్కు. వి. శీఘ్రముగా మరలుట మొదలగువానియం దగుఅనుకరణము.

చ...గిఱుక్కున న్మరలి ద్రేసె...చంద్రా. ౨. ౧౦౨.

చ...భయ మంది గిఱుక్కున మోముఁ ద్రిప్పుచో...దశా. ౨. ౩౧౫.

సీ. చేరి మాటాడక చెలి గిఱుక్కున నేఁగ మతి చుఱుక్కని చాల వెతలఁ జెంద. శశాం. ౨. ౯౬.

గిఱుపు(ర్పు)=గిలుపు. స. క్రి. ౧. (కను) గీఁటు.

చ...ఆతఁడుం, దెఱపి యొకింత గాంచి ఘనతీవ్రశరంబున నారిఁ ద్రుంచి క,న్గిఱిపినమాత్ర

లోన నలినిం బటుబాణచతుష్కయుగ్మ మే,
డ్తెఱ దొడి మూర్వి గ్రమ్మఱ ఘటించు నె
డఁ బడి నేసి యార్చినన్. భార. విరా. ౫.
౧౮౧.

శా...శ్రీభీమేశ్వరస్వామి ని,ష్పర్యత్యూహం బ
గుసౌహృదంబున హరిబ్రహ్మోమలన్ భ్రూల
తా,ప్రత్యుద్బోధనసంజ్ఞ చేసి కను గిర్వం
జాగె...భీమ. ౫. ౧౧౨.

౨. కదలించు, చలింపఁజేయు.

చ...అసురేశ్వరుఁ డప్పుడు గాలుఁ జేయు లా,
వటి రథసంబునం గుమప నక్కడ నిక్కడ
నూడఁ జూచి మై, గిఱుపఁగ నవ్వి శక్తి యె
త్తఁగించుట నెమ్మదిఁ గోరి వానిమై, నుఱునుఱ
స్రుక్క నొక్క బలసూదనసూనుఁడు ప్ర
క్కదాపునన్. నిర్వ. ౭. ౮౮.

సీ. తురగరూపము దాల్చి తోఁక యల్లార్చుచుఁ
గర్ణముల్ గిఱుపుచుఁ గడుఁ జెలంగి, హేషిం
చుమను...మార్క. ౫. ౩౫౯.

౩. దువ్వు, సవరించు.

సీ. హరిమ్రోల వినతాంగుఁ డై యున్నయురగారి
యెఱకలు పలుమారు గిఱిపి గిఱిపి.నృసిం.౧.
౫౮.

గిఱ్ఱు. వి. ౧. గుండ్రముగాఁ దిరుగుటయం దగుననుక
రణము.

సీ. మరుఁడు వైచినపైఁడిహరువుబొంగరమట్లు బ
లువిడి గిఱ్ఱున బ్రమరి దిరుగు.మల్లుపు. ౪.౬౫.

సీ. కీల్బొమ్మ రము జాలె గిఱ్ఱునఁ ద్రిమ్మరు తెఱఁ
గున... ప్రబంధ. ౧౦౯.

౨=గిఱుక్కు.

గీ. బరులకంఠమతికై రాయఁబడినలేరువు, తునిసి
పెల్లున విఱిగి గిఱ్ఱునను మరలి,పక్కనను రెం
డు తునియలై పడఁగఁ గొట్టె, భీకరం బగు
నొకదొడ్డనూకరంబు. చంద్రా. ౨. ౯౨.

జ: గిఱ్ఱుపురుగు.

గిఱ్ఱుపురుగు. వి. (గిఱ్ఱు + పురుగు) చెట్లయం దుం
డి యెల్లప్పుడు గిఱ్ఱు మని కూయునట్టియొకపురు
గు. (శ. ర.)

గిల. వి. గిలక మున్నగువానిధ్వని కనుకరణము.
(మా. గిలక,గిలకొట్టు, మొ—ఆమ్రేడితరూపము
'గిలగిల')

చ. అలర గళస్థలింగ మపు డాత్మకరంబున నిల్పి
వింతగా, గిలగిల నాఁగ గిల్క యొకకేలఁ గ
దల్పఁగ...చెన్న. ౫. ౧౯౪.

గీ... చలువవలువ, పెళపెళ గ్లిల్కుమట్టెలగిలగి
లల్ రహించ రాయంచకడ నిల్చెఁ జంచ
లాక్షి. హంస. ౩. ౫౮.

ద్వి. మువ్వల గిలగిల మొఱయ జాడించి, క్రొవ్వున
నుప్పొంగుకొమరుసాళ్వముల. అ. మ. క. ౫.
౨౨౧ పా. ౨౭ పం.

గిలగిలలుగ నార్చు=గిలగిలధ్వని వచ్చునట్లు ఆఱఁ
బెట్టు, తడి యేమియు లేనియట్లు ఆఱఁబెట్టు.

క. గుళిగ లోనరించి నీడన్, గిలగిలలుగ నార్చి
నారికేళపుబుఱ్ఱన్, జెలువొంద దాఁచి మే
హం,బుల ననుపానముల నీయఁ బోవున్...
(చికి. ౨. చి. ని.)

జ: గిలక, గిలకచెట్టు, గిలకబండి, గిలకసరము, గి
లకొట్టు, గిలగిలచెట్టు, గిలగిలలాడు.

గిలక (ల్క). వి. (√గిల. క. గిలకె-కొన్ని ప్రతులలో
గిలుకయని ఉ మ్మధ్యరూపము కనఁబడుచున్నది.)

౧. గిలగిలమని మ్రోఁగెడుబాల్యక్రీడాసాధనము.

సీ. జలదేవతాపుత్రికలు దాల్ప నిచ్చినగిలకలక్రి
యఁ జెండొవలు దనర్ప. రాజ.చ. ౨.౧౫౨.

చ...గిలగిల నాఁగ గిల్క యొకకేలఁ గదల్పఁగ
...చెన్న. ౫. ౧౯౪.

౨. గిలగిలమని మ్రోఁగెడుఇనుపరేకుబిళ్ల.

గీ. పసిఁడిగిలకలచేర్కోల...కాశీ. ౩. ౧౨.

గీ. గిలక లున్న వెదురు కేలఁ బట్టి...నా. పంచ.
౨. ౭౪.

౩. రేఫముయొక్క రూపాంతరనామము, వలపల
గిలక.

గీ. మొదల రేఫాక్షరంబు నాపిదప దాని, జడ్డయును గూర్చి యొకటిగాఁ జదువుకొనుచు, ముందు జడ్డయు వెస రేఫమునకు బదులు, గిలక విభజించియు లిఖింతు రలఘుమతులు. అప్ప. ౨. ౮౧.

౪. కాలిచీలమండకు వెనుక నుందుభాగము. (వా) గిలకలలో వాఁపు పుట్టినది.

౫. ఆంత్రరోగవిశేషము. (వా)

౬. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ...గిలకలు చిటికలు కీఁచుబులులు...గీ...అకట యగచాట్లప్రాంత నై యాడుకొనుచు. హంస. ౩. ౧౮౬.

గిలకలపండుగ=బడిపిల్లలు నవరాత్రములలో గిలకలు పట్టుకొని తిరిగెడియుత్సవము.

గిలకచెట్టు. వి. (√గిలక) ఘంటారవకీ.

సీ. గిలగిలచెట్టు నా గిలిగింతచెట్టు నా గిలిగిచ్చచెట్టన గిలకచెట్ట,టన్న ఘంటారవ యాను...ఆం. భా. ౨. ౫౭.

గిలకట. వి. ఒకానొకయోషధి.

సీ. కుండలిద్వయమును గుముడును నేలతంగేడు త్తరేనియు గిలకటయును. (చికి. చి. ని)

గిలకబండి. వి. (√ గిలక) చిన్నచక్రములబండి (శ. ర.)

గిలకరించు. స. క్రి. ౧. చిలుకు, మథించు.

క. తెపవం బెట్టినబానల, పెరుగులు మును గిలకరించి పేర్చినవెన్నల్, నురుపు లెగఁగ్రోలి... హరి. పూ. ౫. ౨౦౩.

సీ. దుగ్ధాబ్ధి గిలకరింతురె నిలింపులు తొల్లి యీయాసవముచవి యెఱిఁగి రేని. రుక్మా. ౩. ౨౩౧.

౨. గిలకొట్టు. (శ. ర.)

గిలకసరము. మి. వి. (√గిలక.) స్త్రీలు ధరించెడు ఆభరణవిశేషము.

ద్వి. కెంపులముక్కలు గిలకసరంబు, సొంపుతో వజ్రాలజోడుహారములు. ద్వి. శ. సా. ౧. ౧౩౩ పా. ౧౮ పం.

గిలకొట్టు. స. క్రి. (గిల+కొట్టు) ౧. కలుపు, రంగరించు.

ఉ. పాలడలోనఁ బోసి చనుఁబాలు నెయింగిల కొట్టి కాళ్లపై,బాలకు నుంచి. సారంగ. ౧. ౪౪. (శ. ర. పా.)

౨. వ్రేళ్లతో చిలుకు.

సీ. కరలించి యమృతంబు గిలకొట్టఁగా రాచె ముద్దుఁ జూపెడివీరి మోవులందు. పాండు. ౧. ౧౧౭.

౩. వ్రేళ్లతో పుణుకు.

సీ. గిలకొట్టి యట్టె చక్కిలిగిలి యని పెట్టి కిలకొట్టి నవ్వి నవ్వోలయఁజేసి. చంద్రా. ౨. ౫.

గిలగిలచెట్టు. వి. (√ గిల) గిలకచెట్టు. ఆం. భా. ౨. ౫౭.

గిలగిలము. సం. వి. అ. పుం. మకరము, మొసలి. (వాచ)

గిలగిలలాడు. అ. క్రి. (√గిల)క్షోభ నొందు;బాధచే తన్నుకొను. (బ్రౌ, వా.) ఉదా: ఆపిల్లవాఁడు అన్నమునకు గిలగిలలాడుచున్నాఁడు. ఆదూడ ఆదెబ్బతో గిలగిలలాడి చచ్చినది.

గిలగ్రాహము. సం. వి. అ. పుం. మొసలి. (కల్ప)

గిలనము. సం. వి. అ. న. గిరణము, మ్రింగుట.

గిలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మ్రింగునది. వి. అ. పుం. జంబీరము, నిమ్మకీ.

గిలాబ. వి. (హిం. గిలాబ) గచ్చుచేయుట. (శ.ర)

గిలి. వి. (క. త. గిలి.) భయము.

ఉదా: పులి పోయినను గిలి పోలేదు.(బ్రౌ,శ.ర.)

గిలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గిరణము, మ్రింగుట.

గిలిగించు. స. క్రి. గిలిగింత కలదానినిగా చేయు, గిలిగింత పెట్టు.

చ. వెలికిలి సెజ్జమీఁదఁ గడు విప్పుగకన్నులచా

యు లొవ్వఁ జెక్కిలి గిలిగించి వ్రేతలు న
గింపఁగ నుండుట...హరి. పూ. ౮.౧౩౪.

ఉ. కేకిసకొట్టి యొర్తు గిలిగించిన నొక్కవిలోల
నేత్ర లీ,లాకలకంఠకూజితముల న్నగ...
చంద్ర. ౪. ౧౭.

జ: గిలిగింత, గిలిగింత చెట్టు.

గిలిగి(ల్గి)ంత. వి. (√గిలిగించే) చక్కిలిగింత.

గీ...ఓసరసిజాక్షి, యేను జెక్కిలి గిలిగింతలిడు
టఁ దలఁతె. నైష. ౮. ౮౬.

ఉ. కేరఁగ రాదు నవ్వ గిలిగింతలువెట్టఁగ రాదు
చెక్కులం,జీరఁగ రాదు...హంస. ౧. ౯౪.

మ. తనకుం గాఁగిలి యీ వొకప్పుడును నాథా
నీకరస్పర్శనం,బున గిల్గింత లె యంచుఁ బద్మిని
కరాంభోజంబున స్మందమం,దనటద్వాయుచ
లద్దళాంగుళులు గన్పట్టంగ నవ్వెల్గురా,యని
రారా యని పిల్చె నాఁ దగె ద్విరేఫాద్యంత
దీర్ఘధ్వనుల్. విజ. వి. ౧. ౧౩౯.

గిలిగింతవాఱు=గిలిగింత పెట్టిన ట్లగు,గులగులమను.

గీ. పాలు వోయించుకొని యాకృపాళుమూర్తి,
శూలినాంచారి పాలిండ్ల మూచుకములు, పాల
చేఁపున గిలిగింతవాఱుటయును, మెత్తమెత్త
న నఱచేత నొత్తికొనుచు. హర. ౨. ౯౫.

గిలిగింత(లు)వోవు=గిలిగింత కలది యగు, చలించు.

గీ. ఎదుట జలకేళి గావింపఁ దదఖిలాంగ,ములు
నిరీక్షించి గిలిగింతవోవుమనసు, నిలుప లేని
కతంబున నిర్గమించె,జరమధాతువు శైలని
ర్ఘరముపోలె. వరాహ. ౧౧. ౮౧.

వ... అదియు ... గొప్పచనుగుబ్బలు బొమ్మనఁ
గాఁడిపాఱ బిగియఁ గాఁగిలించిన వాఁడు...
అంతఃకరణంబు గిలిగింతలువోవ నర్హాంత య
ర్హాంతయనుచు నంతకంతకు నింద్రియవికా
రంబు బలవంతంబై సంధిల్ల. ప్రబోధ. ౩. ౫౧.

గిలిగింతచెట్టు. వి. (√ గిలిగింత.) గిలక చెట్టు.ఆం.
భా. ౨. ౫౭.

గిలిగిచ్చెచెట్టు. వి. గిలకచెట్టు. ఆం. భా. ౨. ౫౭.

గిలిగిలి[1]. వి. గిలిగింత.

చ. అలికులవేణి యొ ర్తొకనిహస్తముల న్నఖమజ్జ
నాంబువుల్,గలఁతియ యెత్తిపోయ నవి గా
ర్చుచు నుండె నతండు దోయిటన్, నెలకొని
దానిక్రొమ్మెఱుఁగునిద్దపుఁజెక్కులు ముద్దువె
ట్టుకోఁ,గెళవులవారిచూపుగిలిగిల్ల మొఱంగఁ
గ వేళఁ గోరుచున్. నైష. ౬.౧౧౨.

గిలిగిలి[2]. వి. మంచము సకినలధ్వనికి అనుకరణము.

క. ఒకచోటఁ బువ్వఁబంధిరి, యొకచోఁ జప్పర
ము దూఁగుటుయ్యల యొకచో, సకినలగిలి
గిలిమంచం,బొకచోఁ గప్పురపుఁబఱుఁగుటో
వరియొకచోన్. నైష. ౭.౧౪౮.

గిలిగిలించే. స. క్రి=గిలిగించే. (చూ. గిలిగిలింత.)

జ: గిలిగిలింత.

గిలిగిలింత. వి. (√ గిలిగిలించే.) గిలిగింత.

సీ. లలిఁ గపోలంబులు గిలిగిలింతలువుచ్చి నవ్వింప
వఁ గలకల నవ్వ నవ్వ. హరి. పూ. ౫.౧౯౦.
(గిలిగిలింతలువుచ్చు = గిలిగిలింతలు కలవానిఁ
గాఁ జేయు.)

గిలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మ్రింగఁబడినది.

గిలుకరించే. అ. క్రి. (√ గిలుకు) మ్రోఁగు.

గీ. కలికిచూపులు వీనులఁ బలుకరింప, సొలపునడ
పుల నందియ ల్గిలుకరింప. చంద్రా. ౩. ౯౨.
('గిలకరించు' శ. ర.పా.)

గిలుకు(లుక్కు). వి. ౧. మట్టెలు మొదలగువానిధ్వనికి అనుకరణము.

మ. చరణాబ్జంబుల గిల్కుమట్టెలరొదల్ సంధిల్ల
...చం. రా. ౫. ౩౬.

వ...గిలుకుటందియరవళితో ... ఉ. రా. ౫.
౨౪౮.

సీ... గిలుకుమువ్వలకోలఁ గేలఁ బట్టి...హర. ౫. ౫౫.

సీ. గిల్కు-గిల్కు-న మ్రోయుకింకిణీగుచ్ఛంబు తాళమానంబులో మేళవింప. క్రీడా. ౧౩౬.

౨. ధ్వని.

సీ. అంతరాంతరములం దస్థిబృందంబులు పెళపెళమనియెడుగిలుకు లెసఁగ. భీమ. ౪. ౧౩౭.

జ: గిలుకరించు.

గిలుపు. స. క్రి=గిలుబు.

(-కన్ను-గీఁటు.)

వ...కన్నియ మొఱంగి యచ్చెలులు విభునకుం గన్ను గిలిపి యొండొరు లొక్కొ-క నెపంబునం జనిరి...రామా. ౪. ౧౫౬. (శ. ర. పా) అప్ప. ౪. ౪౨౧.

(ఆడించు)

ద్వి. మోఁకాళ్లు దొడలును ముడివర్చుకొనుచుఁ, గూఁకటి గిలుపుచుఁ గొక్కరించుచును. పండితా. పర్వ. ౩౭౧.

గిలుబా(ల్బా)డు. స. క్రి. (గిలుబు+ఆడు) ౧. అపహరించు.

సీ. ఇందు గీసినరీతి నించుకించుక చేరి గిలుబాడుఁ దల్లిపైఁ గలపసిండి. పాండు. ౩. ౧౬.

సీ. గేదంగివాసనల్ గిలుబాడి నునుసురపొన్నపువ్వులవలపులు గ్రహించి. గీ. చలువతెమ్మెర యమ్మేటిశ్రమము మాన్చె. ఉ. రా. ౪. ౧౬౭.

ఉ. వేడుకతో విమర్దకుఁడు విశ్వసనీయుఁ డనంగఁ జాలి తా, నీడయుఁ బోలెఁ దోఁ దిరిగి నెయ్యముకల్మి విధంబు దెల్పఁగా, నీడగుమాటలం బనుల నిచ్చలు నిచ్చకు వచ్చుభంగి గి, ల్బాడి తదంతరంగము బయల్పడ మా కెఱిఁగించు నిచ్చలున్. దశకు. ౬. ౨౬. (గ్రహించు అని భావము.)

౨. వంచించు.

ద్వి. వనజాక్షి యొక్క-తి మనసుఁ బంపుడును, జని మనోహరునితోడను రమియింపఁ, దను గిలుబాడెఁ గదా మనం బనుచు, నెనయ నపుంసకం బిల మనశ్శబ్దు, మనినపాణినిసూత్ర మాలి సేయుచును, వనిత గోపించుడు వచ్చె నమ్మనను. పండితా. దీక్షా. ౭౭ పా.

౩. ఏలు, ఎన్ను.

సీ. కేసరి ధూమ్రాక్షు గిలుబాడుకొని వానరేశ్వరుండు ప్రహస్తు నేఁజికొనియె. రామా. ౭. ౨౫౭.

గిలుబు. స. క్రి. అపహరించు.

సీ. మేటిజూదరి యన వాటమూతిపుటమై నాడుచుండుదు నే నహర్నిశంబు...గీ. తలఁపుగతి వచ్చుఁ గోరినదాయ మనఁగ, శకునిజూదంబు దీనియచ్చోకొ యనంగ, గిలుపు నాయదె కానొడ్డు గిలుబ నేర్చి, యెల్లపిడికిళ్ల విడిపించి యేన కొందు. ద్వా. ౧౦. లా. చంద్రా. ౫. ౧౦౪.

౨. దొంగతనము, చౌర్యము.

సీ. పరఁగుఁ దెక్కలి యన బందిపోటనఁగను గిలుబనఁగాను లంకింపు నాఁగ, దాఁపర మనఁగను...చౌర్యంబు...ఆం. భా. ౨. ౭౯౨.

జ: గిలుబాడు, గిలుబుకొను, గిలుబుచేయు.

గిలుబుకొను. స. క్రి. (గిలుబు + కొను) కొంగిలించు.

రగడ. గురివెంద నదె గిలుబుకొనియెఁ బయ్యెర దొంగ. మనుచ. ౩. ౮౪.

సీ. తనుఁ జూడ వచ్చినఁ గనికరంబును లేక కల సొమ్ము లెల్లను గిలుబుకొనుట. రామ. ౩౬౬.

గిలుబుచేయు. స. క్రి. (గిలుబు + చేయు.) అపహరించు.

సీ. తలిదండ్రులకు సమ్మతంబుగా నతిథిసత్క్రియ యటంచు నొకింత గిలుబుచేయు. నిరం. ౨. ౨౬.

సీ...కృతవీర్యునర్థంబు గిలుబుచేసి, కొని దాఁచి యున్నవా రని భార్గవుల నెల్లఁ బలికిన...

భార. ఆది. ౭. ౧౩౨. (శ. ర. ప్రాఁత ప్రతి తుల. పా.)

గిల్ల. విశ. మెల్ల, కంటి కడకు ఒఱిగినది, కేకరము. (చూ. గిల్లకన్ను, మొ.)

జః గిల్లకన్ను, గిల్లచూపు.

గిల్లకన్ను. వి. ఔ. (గిల్ల + కన్ను.) మెల్లకన్ను.

సీ. వింతవానిఁ గటాక్షవీక్షణంబునఁ జూచుకిసల యోష్ఠి వహించు గిల్లకన్ను. కాశీ. ౨. ౭౦.

శ్లో. కటాక్షయతి వా న్యం వై కేకరాక్షీ తు సా భవేత్. సం. కాశీ.

గిల్లచూపు. వి. (గిల్ల + చూపు.) మెల్లచూపు.

ద్వి. పిల్లికన్నులు బల్ల పెరిఁగినకడుపు, గిల్లచూపులుఁ జాల గిజికొన్న బొచ్చు. నవనాథ. ౩. ౧౦౭ పా. ౧౯ పం.

గిల్లు. స. క్రి. ౧. (గోళ్లతో) త్రుంచు.

సీ. పెనుమ్రేలికొనగోర బిసరుహాసను మోముఁ గెందమ్మివిరివోలె గిల్లినాఁడు. భీమ. ౧.౧౧౦.

రగడ. కొమ్మ వేగిర మేటికే కొనగోర గోరఁటవిరులు గిల్లుము. పారి. ౪. ౧౬.

చ...గోరు మోపి గిల్లనిచిగురాకు లాలితవిలాస నికేతన మాలతాంగి దా, ననుభవకర్త యేఘనుఁడో యావిధియత్న మెఱుంగనయ్యెదన్. పి. శకుం. ౨. ౧౫౭.

౨. (నఖములతో) క్షతముచేయు, గిచ్చు.

క. అనుచుఁ దనూజుల నిద్దఱఁ, గొనగోటం గిల్లి వారు కో యని యేడ్వన్. శుక. ౨. ౨౫౭.

వి. నఖక్షతము. (శ. ర.)

జః గిల్లుడు.

గిల్లుడు=గిల్లు. వి. (√ గిల్లు.) నఖక్షతము. (శ.ర.)

గివుఱు. స. క్రి. గీఱు.

గీ. వెడలుబీఁ జెండకును శరద్వృక్షము డిగి, వార్షికమె యెక్కి త్రోటి నిర్వంకవక్షు, తులను గివుఱుచు వెట్టిచూపుల నురంబు, కెలఁకులు గనుంగొనుచుఁ గానఁ గేకు లుండె. ఆము. ౪. ౧౭౧. (శ. ర. పా. 'నివురు' ముద్రి. పా.)

గిసుకు. వి. తుమ్మటయుం దగుఅనుకరణము.

ద్వి. భసితంబుఁ బూయంగ గిసుకునఁ దుమ్మ, నా వేమవిభుఁడు శతాయుష్య మనుచు. పండితా. పురా. ౧౬౭ పా.

గీ

గీ[1]=గి. అప. నిందయందు దీర్ఘాది యైనయామ్రేడితశబ్దముయొక్క ఆద్యక్షరమునకు వచ్చెడియాదేశము.

చ...అంతకు గింతకు దైత్యు గీత్యు...భా. రా. యు. ౯౦౪.

మ...ఇంకన్ సాత్యకిన్ గీత్యకిన్...ఉ. హరి. ౪. ౧౩౨.

గీ[2]. వి. ఘంటాధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ...వరించి రా, భామిను లందఱున్ గుసుమబాణుఁడు గీ యని ఘంట వ్రేయఁగాన్. భాగ. ౯. ౧౭౭.

గీఃపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. బృహస్పతి. ౨. చదువరి, పండితుఁడు.

గీంద్రు. వి. పెద్దచప్పుడు వినుటవలన చెవులలో కలిగెడుధ్వనికి అనుకరణము,

గీంద్రుమను=గింగురుమను.

క. వినువక చను నెమకెడున, ప్పసిపాపఁడు తల్లి దాపుఁ బాయుటఁ గడు వెక్కసపడుచు సారెసారెకు, ననుచును రై చెవులు గీంద్రు మన వాపోయెన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౩౩.

గీఁక. వి. (సం. ఘీంకారః.) బృంహితము, ఏనుఁగు ఘీంకారము.

క. గజము మద ముడిగి తిరుగుచు, గుజగుజనై గీఁక పెట్టఁ గులిశము నేలన్, భజన చెడి విడిచె నింద్రుఁడు...భాగ. ౬. ౪౦౭.

గీ...గీఁక, యనఁగ ఘీంకార నామధేయంబు చెలఁగు...ఆం. భా. ౨. ౧౯౪.

జ: గీపెట్టు.

గీఁకు. స. క్రి. గోరు మొదలగువానితో గీచు.

ద్వి. కొదమసింగములను గోరి తుండముల, ముద మున నొయ్యనఁ బుడుకు నేనుఁగులు, వానిచె క్కులతీఁట వక్రనఖాళిఁ,బూని గీఁకుచు ను న్న పులులును...ద్వి.హరిశ్చ. పూ. ౭౮౧ పం.

గీఁటు. స. క్రి. ౧. (పండ్లు) కొఱుకు, దీఁటు.

ద్వి. గిటగిటఁ బండ్లను గీఁటి కాశికుఁడు, చిటచిట మిడుఁగుర్లు చెదర వీక్షించి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౮౩ పం.

చ...గిటగిటఁ గోఱ లుద్దవిడి గీఁటుచు రొప్పుచుఁ గొప్పరించుచున్, గిటిగణ మేఁగుదేర ... ద్వా. ౮. ౭౬. వరాహ. ౨. ౧౩౨.

౨. (కన్ను) గిఱుపు, గిలుపు.

క. మును దక్షుఁ డభవుఁ బలుకఁగఁ, గనుగీఁటిన భగునిఁ బట్టి కన్నులు పెకలిం,చెను నందీశ్వ రుఁడు...భాగ. ౪. ౧౧౯. ఉ.హరి.౫.౫౯.

౩. చిమ్ము.

క...కంటినీరు గీఁటి యతనిపై, ధూళి వెసఁ దు డిచి...వాసిష్ఠ. ౪. ౪౦.

౪. మీటు.

చ...లేజవరాలు చెక్కు గీఁ,టిన వస వల్చు బా లకుఁడు డెందమునం గలఁగంగ నేర్చునే. సై స. ౧. ౧౭.

చ. తనమృదుగీతికాపరిణతధ్వనివైఖరిఁ బల్కు మంచు మిం,చినరహిఁ జేతివీణియకుఁ జెక్కు లు గీఁటుచు నేర్పుచున్నదో, యన నఖరాం కురంబుల నయమ్మునఁ దంత్రులు మీటి గాన మిం,పొనరఁగఁ జేయువాణి ప్రతిభోన్నతుఁ జేయుతఁ గృష్ణరాయనిన్. పారి. పీఠి. ౫.

ఉ...కుమారుని మక్కువ మీఱ నేడ్పు రాఁ,జె క్కులు గీఁటి యెత్తి యెదఁజేరిచి ముచ్చటఁ దీఱునట్లుగా, నక్కట ముద్దులాడ వలదా ...సారంగ. ౧. ౧౧.

౫. చీల్చు.

చ...ధరిత్రి కొమ్మునం, దలవడ మాటి రక్కసు నియంగము గీఁటి బలీంద్రునిన్ రసా,తలము న మాటి...దా. ౪. ౩౩.

వెడల(ఁగ)గీఁటు=వెడలఁగొట్టు, తఱిమివేయు.

క. ఏటికి నీరాచరికం, బాఁటది మొఱపెట్టఁ బసు వు లాతురపడ నో,యాఁటదని లేచి దొంగ ల, గీఁటవు వెడలంగ శవము క్రియ నుండెది దే. భాగ. ౯. ౪౦౮.

గీఁత. వి. (√ గీయు) ౧. రేఖ, గీటు. (శ.ర.) ౨. గీయుట. (చూ. గీఁతకత్తి, మొ.)

గీఁతకట్టె(ట్టియ). వి. (గీఁత + కట్టె) వడ్లవాఁడు నాములు తీర్చుటకై ఉపయోగించుపనిముట్టు,క త్తికాసు. (శ. ర, బ్రౌ.)

గీఁతకత్తి. వి. (√ గీఁత) గీఁతగీసెడికత్తి, ఈంద్ర వానికత్తి. చెన్న. ౫. ౨౫౨.

గీచే=గీయు. (శ. ర)

మ. కనకాంగీమణి కంచు గీచినగతిన్ గంతంబు మీఱన్ జటాం, తనిరూఢప్రతిపాఠ మొం దినపులస్త్యబ్రహ్మవేదధ్వనిన్,విని...ఉ.రా. ౧. ౧౮౦.

గీజే. వి. పీఁకులాట. (బ్రౌ)

జ: గీజుపోరు.

గీజేపోరు. అ. క్రి. (గీజు + పోరు) ౧. విరామము లేకుండ జగడమాడు.

సీ. కీలుగంటిది యేల పోలఁగా నునుఁగొప్ప గీ ల్కొల్పుకొమ్మంచు గీజుపోరు ... శుక. ౨. ౪౫౬.

౨. మిక్కిలి మారముచేయు.

గీ. శిశువులు...చిఱుదిండి గని యిది తెమ్మటంచు, గీజుపోరుట కెద పెల్లగిల్లఁ బొగిలి, పాలఁతి యూరార్ప నతఁడుకాఁపురము నేయు. శుక. ౩. ౨౪౪.

గీటడ(ణ)ఁగించే=గీటడఁచే. స. క్రి. (√ గీటడఁగు.) చంపు; నశింపఁజేయు.

(కంసునిమాటలు) సీ...ఉగ్రసేను మాయయ్య గీటడఁగించి పినతండ్రి దేవకుఁ బిలుకుమార్చి ...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౬౧.

దండకము ... భీమకోపంబున న్లోకవిద్రావణుణ్ రావణు న్ధాటిచే గీటణంగింతు వంచు...కృ. శతకం. ౩. ౧౫౭. భార. విరా. ౨. ౧౩౫.

సీ.ఉత్కంఠరమ సంకునొఅపు గీటడఁగించి వెలిద మ్మితుటుములఁ జాలుకఁ జూచి. గీ...ఉల్లసిల్లె, మహిత పెద్దాడసూరయామాత్యహాళి. పె. శతకం. ౧. ౪౩. (ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

గీటడఁగు. అ. క్రి.(గీటు² + అడఁగు) చచ్చు;నశించు.

సీ...యాదవు లెల్లను నమ్ముసలము, నద్భుతశక్తి గీటడఁగుదురు...భార. మౌ. ౧౦౮.

సీ...సౌబలుఁడు గీటఁడగెను లూపండు మడిసె ...భార. శల్య. ౧. ౯.

చ...మహాత్మ మీరు చె,ప్పినపరమార్థతత్త్వమున పెంపున నాహృదయంబులోనఁ గ,ల్గినయవివేక మంతయును గీటడఁగెణ్ సుఖి నైతి... వి. పు. ౩. ౩౬౪.

గీటడ(ణ)ఁచే=గీటడఁగించే.

(చంపు.)

గీ. మేటిమగని ఘటోత్కచు గీటడఁపఁడె, యట్టి జెట్టికిఁ బోరఁ జా వెట్టిభంగి,నయ్యె...భార. కర్ణ. ౧. ౪౨.

క...మన,కీచకు లండఅను రాత్రి గీటడఁచెర హ,స్యోచితవిధమున గంధ,ర్వాచరణము పేర భీముఁడు...భార. విరా. ౫. ౩౩౧.

గీటు¹. వి. గీఁత, రేఖ. (శ. ర, వా.)

జ: గీట్లబద్ద.

గీటు². వి. ౧. (క. కీటు=అనాదరము.) అనాదరము, ఉపేక్ష. (చూ. గీటునఁబుచ్చు.)

౨. గర్వము. (బ్రా)

జ: గీటడఁగించు, గీటడఁగు, గీటడఁచు.

గీటునఁబుచ్చు. స. క్రి. ౧. అనాదరించు, ఉపేక్షించు.

క. విని వినని వానిచందం,బున గీటునఁబుచ్చి ... జై. భా. ౮. ౩౯.

వ. అని తలంచుచుఁ గీచకునిమాటలు గీటునంబుచ్చి యొండుపలుకులు జరపిన...భార. విరా. ౨. ౪౨.

సీ...కులము గీటునఁబుచ్చి వలను దప్పి, శౌచంబు వదలి...దశకు. ౩. ౯. భార. సౌ. ౨. ౭౭.

౨. పోఁగొట్టు.

వ. అతండు భీమసేనపక్షపాతంబున నతనిచింత గీటునంబుచ్చె...భార. శల్య. ౨. ౩౧౦.

గీట్లబద్ద. వి.(√గీటు1) కాగితములు లోనగువానియందు గీట్లు వేయుటకు ఉపయోగించుకోల. (శ. ర.)

గీత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆధ్యాత్మికతత్త్వవిషయమై ప్రశ్నోత్తరరూపమున నుండు గ్రంథము. (ఉదా:భగవద్గీత,రామగీత,శివగీత,పాండవగీత,మొ.)

గీతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గానము చేయఁబడినది, పాడఁబడినది. ౨. పలుకఁబడినది, చెప్పఁబడినది. వి. అ. న. ౧. గానము, పాట. ౨. (ఛంద.) పద్యవిశేషము. (ఈయర్థము తెనుఁగుననే కలదు) అప్ప.క. ౨౦౪.

గీతమోది. సం. విణ. (న్. నీ. న్) గానముచే సంతోషించువాఁడు. వి. న్. పుం. కిన్నరుఁడు.

గీతి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. గానము చేయువాఁడు. ౨. సంగీతముతో చదువువాఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. పాట. ౨. (ఛంద) వృత్తభేదము.

గీదుపోరు=గీజోపోరు.

సీ. దోసాన కలిగిన నోసి పో లెమ్మనుఁ బేదసాదలఁ బ్రోవ గీదుపోరు.గీ...అయ్య ననుఁ గన్నయొయ్య గయ్యాళి తల్లి. విప్ర. ౩. ౧౫.

గీపెట్టు. అ. క్రి. (గీఁక + పెట్టు) ౧. (ఏనుఁగు)ఘీంకారము చేయు.

సీ. కేల్గలమెకములగీపెట్టుటలును మావులసకిలింతలగ్గలపుఁదేర్ల,రొదలు కాలరులయార్పులు వాయిదమ్ములమ్రోఁతలు నొక్కటై...అచ్చ. రా. యు. ౩౨౨.

౨. మొఱపెట్టు.

క...క్రేపుల గోపాలసుతులఁ గృష్ణునితోడన్, గీపెట్టఁగ మ్రింగెద నని, పాపపురక్కసుఁడు త్రోవఁ బడి యుండె నృపా. భాగ. ౧౦ పూ. ౪౬౭.

సీ. అలమి గీపెట్టింతు మలుకఁ గోఱలు నూఁటి పై వచ్చుభూదారపతులనైన. హ. న. ౨. ౧౯.

దండకము...అత్యుగ్ర మైమొక్కరావంబు పుట్టెన్ జెళా రంచు బ్రహ్మాండభాండంబు వ్రీలెన్...నానామహాభూతసంఘంబు గీపెట్టె ...దశా. ౪. ౨౩౨.

౩. మ్రోయు, ధ్వని చేయు.

క. మదిరాక్షిజంఘు లంగజు, గద లగు నూహింపఁ గావు కాహళు లైనన్నదుకు వడక గీపెట్టక ...ఉన్నే. పాండు. ౩. ౧౭౨.

గీము. వి. (సం. గృహమ్? గేహమ్? క.గేబు.) ఇల్లు; నివాసము, ఉనికి.

సీ. ఎడపక గీమున కేతెంచువిందుల కెలమి వల్వలును సొమ్ములు నొసంగు. నీలా. ౧. ౪౯.

శా. సామీ దేవర పేరు సెప్పికొని యీసంద్రంపుఁబెన్గోనలో, గీము ల్గైకొని చుట్టపక్కములతోఁ గీ డెన్నఁడున్ లేక మా,భూమి న్గలిన వేఁటతోడఁ గడుపుల్ పూరింతుము ... చంద్ర. ౨. ౬.

గీమువేల్పు=గృహదేవత, ఇలువేల్పు.

క...వేనోములు నోఁచి గీమువేల్పుల కన్నో, కానుకలు నించి కాంచిన,కూనలఁ గానలకుఁ బంపుకొన నేరుతునే. అచ్చ. రా. బాల. ౧౦౨.

బలిగీము=బలిసద్మము, పాతాళము.

చ. క్షితి నుదయంబుఁ జెంది బలిగీమునకు న్వడి వేరువాఱె...చం. రా. ౨. ౭౨.

గీయు=గీచే. స. క్రి. ౧. చివ్వు, చెక్కు.

సీ. గీసి గొజ్జఁగనీరు పోసి నూఱినక్రొత్తచిఱుబంతి వసుపులో చేవ నలఁది. హర. ౨. ౧౦౭.

గీ. నలువ సన్నంబుగా దీనినడుము గీసి, యావనమునకు నిచ్చె నాయంశ మెల్ల,నది యుపాదానముగఁ గదా యిది సృజించె,నున్నతము లైన యేతత్పయోధరముల. నైష. ౩. ౧౯౧.

వ...మఱియునుత్తాలంబు లగుతాలంబులం గిరాతజాలంబులు గీసి...చంద్రా. ౨. ౭౪.

౨. గోఁకు.

చ. కలయఁగ వారిదేవతలు గాంచుసరోవరదంభదర్పణం,బులపయి దట్టపుంజిలుము వోవఁగఁ దా రలకంచు గీయఁగా,బలె నలుపంకలం గలయఁ బాయక తేలుచుఁ బద్మరేణువుల్, కెలఁకులఁ బాసి పోఁ జెలఁగెఁ గ్రేంకృతు లిచ్చు మరాళమాలికల్. ఆము. ౪. ౧౭౦.

క. అసమయంబునఁ గాంస్యము, గిసినగతి ... ఒక్కనుడి వినఁబడియెన్. ఉ. రా. ౭. ౧౨౬.

౩. గంటమున్నగునవి కొడుపున్నగువానితో రాచు.

వ...అందెచప్పుడున్ గింకిణీరవంబును నురుమగీసినగతిన్ దేఁటి మ్రోసినక్రియ...మనుచ. ౪. ౧౧౫.

౪. అఱుగఁదీయు.

సీ. ఇందు గీసినరీతి నించుకించుక చేరి గిలుబాఱుఁ దల్లిపైఁ గలపసిండి. పాండు. ౩. ౧౬.

౫. బలపము మున్నగువానితో పలక మున్నగువానిపై గీచు. (శ. ర.)

జ: గీఁత, గీఁతకట్టె, గీఁతకత్తి.

గీరథుఁడు. సం. వి. అ. పుం-రథమువలె వడిగలవాక్కు గలవాఁడు-బృహస్పతి. (త్రి. వి.)

గీరన(నం)గింజే. వి. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. తూరనతుంకాలు గీరనగింజలు పిల్లదీ వాళంకె బిల్లగోడు. కాశీ. 3. 33.

మ...పింపిళ్లులు కుచ్చిళ్ గీరనంగింజ లో,మనగుం
టక్ కనుమూసిగంత నలుగంబాలాట ... క
ళా. ౬. ౨౦౨.

సీ...గీరనగింజ కొండకోఁతి...హంస. ౩. ౧౪౬.

ఉ. చారుచిరత్నరత్నమయ సౌధముల న్బురినైశ్య
కన్యక,ల్గీరనగింజ లాడుతఱి...శశాం.౨.౧౯.

గీర్ణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మ్రింగఁబడిన
ది. ౨. వర్ణింపఁబడినది; పొగడఁబడినది.

గీర్ణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వర్ణించుట; స్తోత్రము. ౨.
నిగరణము, మ్రింగుట.

గీర్దేవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాగ్దేవి, సరస్వతి.

గీర్పతి. సం=గీఃపతి.

గీర్బాణుఁడు. సం=గీర్వాణుఁడు.

గీర్వాణకుసుమము. సం. వి. అ. న. దేవకుసుమ
ము, లవంగముక.

గీర్వాణుఁడు. సం. వి. అ. పుం-వాక్కు బాణము
గాఁ గలవాఁడు; వేదశాస్త్రరూపవాక్కును
వివరించి చెప్పువాఁడు; స్తుతిరూప మగుమం
త్రాదికము వినఁ గోరువాఁడు- దేవత, వేల్పు.

గీఱ. వి. (√గీఱు) గీఁత, రేఖ.

రగడ. కన్నెచంటిముంటిగీఱఁ గన్నఁ గన్నతల్లి
దిట్టు...వరాహ. ౩. ౯౨.

గీఱు. అ. క్రి. నాటు, గ్రుచ్చుకొను.

చ...ద్రౌపది నింతకాల మ,ప్పలుకు లలంచుచుం
డె మదిఁ బాయవు గీఱినయమ్ము లట్ల...భార.
౩. ౩౬.

ఉ...వృకోదరుండు పదితూపులు పాములు పుట్ట
లోనికిం, దూఱినయట్లు గాఁ బ్రబలకోర్చల
మేర్పడ నేయ నెమ్ములన్, గీఱిన మూర్ఛ వచ్చి
యొఱగెన్...భార. భీష్మ. ౨. ౩౯౭.

సీ. పాంచాలి నవమానపఱిచిన తెఱఁగును నయ్యెం
తి వెనుక రా నడవిఁ గలయ, ధర్మజుచన్న చం
దంబును మది గీఱి యుండక మఱి పెట్టు లొల
సె నీకు...భార. ఆశ్ర. ౧. ౧౧౭.

స. క్రి. ౧. (పండ్లతో) చీకు.

సీ. ఎఱచి గీఱిన జీర లేర్పడఁ దునుముట్టఁ జీకిన
నులిపచ్చికీకసము ను. ఆను. ౬. ౧౩.

౨. ఛేదించు.

వ...ఇట్లు మనుహూనుం డేయు సాయకంబులు
...మర్మంబులు గీఱియు...ఉ.హరి.౧.౧౪౭.

౩. భేదించు.

క...గీఱునె సాత్త్వికులబుద్ధి గిల్బిషచయముల్.
నృసిం. ౧. ౯౫.

౪. (గోళ్లతో కుసుము) దువ్వు.

ఉ. చేరఁగ రార నీకురులు చిక్కువలించెద నం
చు నేర్పుతో, సారసగంధి పిల్చి బిగిచన్నులు
వెన్నున నాన నిల్పి శ్రం, గారపువింతమాటల
వికావిక వాని నగించి నవ్వుచుం,గూరిమి మీ
ఱ గీఱి కొనగోటఁ జిటుక్కున నొక్కఁ జొ
క్కఁగన్. శశాం. ౨. ౭౪.

శా. పన్నీటన్ నయనంబు లొత్తెఁ దనువుం జాఱీ
రపంకంబుతోఁ, జెన్నారం బద నిచ్చె గీఱిసి
గ వేసెన్ దాయెతు ల్సాట్లె...హంస.౧.౪౫.

జ: గీఱ, గీఱుగాజు, గీఱుడు, గీఱునామము, గీ
ఱుబొట్టు.

గీఱుగాజు. వి. (√గీఱు) ఒకవిధ మైనగాజు. (శ.
ర.)

గీఱుడు. వి. (√గీఱు) ౧. గోఁకుడు. ౨. భేదనము.
(శ. ర.)

గీఱునా(ర్నా)మము. వి. (గీఱు + నామము)గో
టితో గీఱి తీర్చెడిబొట్టు.

సీ. తెఱవ కస్తురిచుక్క దీర్చి వచ్చిన బెక్కు గీఱు
నామము నాఁటితీరుఁ గేరు...విజ. వి.౩. ౧౩.

సీ. నెలరేక నుదుటిపై నీ రైనకమ్మఁగస్తూరిగీర్నా
మంబు సొరు మీఱ. ఇందు. ౧. ౨౦.

గీఱుబొ(ర్బొ)ట్టు=గీఱునామము.

గీ. వెలయ మృగనాభి గీర్బొట్టు వెట్టినారు...నై
ష. ౭. ౬౩.

గీ. కలికి కాటుకగీర్బొట్టు పలుఁగు పేరు, జాతి
గాఁ దాల్చి నెఱిమించ జంగ మగుచు... హ
ర. ౫. ౪౦.

గీవు=గిరవు. అప్ర. (శ. ర.)

గీష్పతి. సం=గీఃపతి. (ఈశబ్దము పాణినీయమునకు
విరుద్ధము.)

ఉ. ...గీష్పతి యేమి చెప్పె నిటక్రింద బలారికిఁ
గామవిక్రియా,దుష్పథవృత్తి కిఁక ... నైష.
౪. ౭౨.

గు

గుంజె. వి. (క. గుంజె) ౧. స్తంభము.

సీ. వికలంపుఁదెడ్లపోలికడొంకుచేతులు పందిలి
గుంజలపగిదికాళ్లు. ప్రబంధ. ౬౨౨.

౨. రాట్నముయొక్క అవయవము. (ఇది స్తంభ
మువలె నుండును.)

క. వడిదారము చెవులుం ద్రొక్కుడుపలకయు
దిండు కదురు గుంజలును ద్రొక్కుడుబొమ్మ
యునుం ద్రిప్పడు,పుడుకయునుం గలుగురా
ట్నములు నైకొనుచుఁ. శుక. ౨. ౪౧౯.

గుంజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గురిజ, గురివెంద. ౨.
రెండుగోదుమగింజలయెత్తు. ౩. అవ్యక్తమధురధ్వ
ని. ౪. తప్పెట, వాద్యభేదము. ౫. గంజ, కల్లుదు
కాణము. (వాచ) ౬. ఉప్పళము, ఉప్పఁబత్తి.

గుంజత్. సం. శత్ర. అవ్యక్తమధురధ్వని చేయుచు
న్న.

గుంజనము. సం. వి. అ. న. అవ్యక్తమధురధ్వని.

గుంజెనుసుఁగు. స. క్రి. పరిహాసముచేయు. (శ. ర.)
వి. ఎలుఁగుగొడ్డాట. (శ. ర.)

గుంజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అవ్యక్తమధురధ్వ
ని. ౨. గుచ్ఛము, పూలగుత్తి.

గుంజాటన. మి. వి. వ్యసనము. (శ. ర.)

గుంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గురివెందపూస.

గుంజితము. సం. వి. అ. న. అవ్యక్తమధురధ్వని.

గుంజిలి[1]. వి. గోపనము, దాఁపురము. (చూ. గుం
జిలిపెట్టు[1].)

జ: గుంజిలిపెట్టు 1.

గుఁజిలి[2]. వి. (బ. గుంజిళ్లు) చేతులు కట్టుకొని రెం
డుకాళ్లు చేర్చిపెట్టి కూర్చుండి లేచుట. (బ్రౌ,
శ. ర.)

సీ. గుంజిళ్లు పెట్టించుకొను మేటి పిళ్లారి కుడుము
దాలుపు పెద్దకడుపువేల్పు. సాం. ని. దేవ. ౨.

జ: గుంజిలిపెట్టు[2].

గుంజిలిపెట్టు[1]. అ. క్రి. (గుంజిలి[1] + పెట్టు) గో
పనముచేయు, దాఁచు.

ఉ. కావరమెత్తి యిట్టు లనుఁ గాటియ పెట్టుచు
నున్న దాని ని,చ్చావతిఁ జూచి లేచి రభసం
బున రెడ్డన పల్కె నోసి నీ,చేవ యెఱింగి కా
ద మును చెప్పక గుంజిలిపెట్టి యున్కి నీ,వే
వల దన్న వేఁడుకొనవే మఱి యేనయి చెప్పి
నాఁడనే. వేం. పంచ. ౪. ౪౬౯.

గుంజిలిపెట్టు[2]. అ. క్రి. (గుంజిలి[2] + పెట్టు) గుం
జిళ్లుతీయువానివలె పైకిఁ బోవుచుఁ గ్రిందికి వ
చ్చుచుండు.

క. పెంజెమట జాఱ దోవతి, పింజెలు మాటికిని
గాళ్లఁ బెనఁగొనఁ గడుపుల్, గుంజిలిపెట్టఁగ
వేలుపు,లంజెలఁ గూడంగఁ జని హాహాహరి
మొఱయుచుఁ. వాల్మీకి. ౩. ౧౧.

గుంజో. స. క్రి. (క. గుంజా.) ౧. (వ్య, మొ.) జా
డించు.

శా. తారాప్రోష్ఠులఁ గాలసూతుఁడు వియద్ద్వారా
ళి వేటాడి ప్రావృణ్ణారంభం బనుబుట్టఁ బెట్టి ను
లి వాయుం గుంజి యీఁ దాఁటఁ జె,న్నార
నై వ్యచినజాలమో యనఁగ శోభాకించనత్వం
బునన్,దారానాయకమండలం బమరె నన్
గ్రావకూటంబునన్. కాశి. ౪. ౯౬.

సీ. అని చిన్నకూఁకటిఁ బెనఁచినజడ పట్టి గుంజి
యీడిచి చెంపఁ గొట్టి తిట్టి.హరిశ్చ.౫.౧౭.

౨. లాగు, బలాత్కారముగానీడ్చు. (బ్రౌ, చి.ని. ధాతుమాల.)

సీ.కరముష్టిదండ మెక్కుఁడు తీసి పోనై చె నంజ
కొక్కుఁడు శిఖ గుంజి యడిచె. హరిశ్చ. ౪. ౧౬౨.

3. ఉదుకు; బట్ట ఉదికినట్లు కొట్టు.

సీ... అయ్యెడకుఁ జీరలు గుంజునొక్క చాకిత
యీఁ దా నొంటి వచ్చి. భోజరా. ౪.౧౪౫.

ఉ...భక్త వ,స్త్రావళి గుంజుచో... చెన్న. 3.౯౭.

సీ. పాదంబు లిరుచేతఁ బట్టి గుంజుండు జర్జరితం
బుగా వీనిఁ జట్టురాత. కాశీ. 3. ౧౫౭.

వి. ౧. ఈఁతచెట్టు తాటిచెట్టు మున్నగువాని మొవ్వు.

(దుర్భిక్షువర్ణనము.) గీ...ఈఁత, గుంజు మొదలు
గఁ దిన దొరఁకొనియె జనము. కాశి. 3.౧౫౧.

౨. తాళపేశము.(తాటితేగ మొనయందు బుజ్జిలో నుండెడుగిజురు. శ. ర.)

గీ. తాళపేశంబు గుంజనఁ బోలు నభవ. ఆం. భా. ౨. ౭౭.

3. ఫలాదులలో అనువుగా నుండుసారము,గుజ్జు. (బ్రౌ)

జ: గుంజుకొను, గుంజులాడు.

గుంజుకొను. స. క్రి. (√గుంజు)లాగుకొను.(బ్రౌ)

గుంజులాడు. అ. క్రి. (√గుంజు) పెనఁగులాడు. (బ్రౌ.)

గుంట=కుంట.

(చిన్నగొయ్యి, గుంత.)

వ...గరువు నేలల గుంట లొనరించి ... మనుచ. ౪. ౬౦.

(చిన్నచెఱువు, అల్పతటాకము.)

గీ. కుంట గుంట యనంగఁ బేర్కొనఁగ వచ్చు,
నల్ప మైనతటాక మార్యాసమేత. ఆం. భా. ౧. ౧౬౨. అమ. ౪.౨౩౬.

(కొండ్ర)

గీ. ప్రబలు సీతానివృత్తి కొండ్ర యన గుంటయు
నఁగ...ఆం. భా. ౨. ౨౩౩.

(భూపరిమాణవిశేషము. శ. ర, బ్రౌ.)

జ: గుంటక, గుంటకలగర, గుంటక్రోవి, గుంటగలిజేరు, గుంటచాళ్లు, గుంటమాలము, గుంటనక్క, గుంటప్రొయ్యి, గుంటమారి, గుంటబుపడు.

గుంటక. వి. (√గుంట-క. కుంటె) దున్ని విత్తులు చల్లినవెనుక నేల సవర చేయుసాధనము. (చి.ని, శ. ర, బ్రౌ.)

సీ. గుంటక నాఁగను గొర్రు నా...పరఁగునుగృ
షి,సాధనభేదముల్ ... ఆం. భా. ౨. ౨౩౩.

గుంటకలగర. వి. (√ గుంట) భృంగరాజము ౹. ఆం. భా. ౨. ౬౯. (గుంటగలగర-శ.ర,చి.ని.)

గుంటక్రోవి. వి. (గుంట + క్రోవి) ఒకరకముఫిరంగి. (చి. ని-గుంటక్రోవ. బ్రౌ, శ. ర.)

గీ...గుంటక్రోవి,జబురుజంగి తుపాకి జజా యనంగ, నెలయు నగ్ని ప్రసారణాఖ్యలు మహేశ. ఆం. భా. ౨. ౨౧౭.

గుంటగలిజే(జ్జే)రు. వి. (గుంట+గలిజేరు) గుంటకలగర, భృంగరాజము ౹.

గీ. గుంటగలిజేరు కలగర గుంటకలగ,ర యనఁ జె
న్నొందు నా భృంగరాజసంజ్ఞ.ఆం.భా.౨.౬౯.

సీ... గలిజేరు గుంటగజ్జేరును. హంస. ౪. ౧౦.

గుంటచాళ్లు. వి. బ. (గుంట+చాలు)బాలక్రీడావిశేషము.

సీ...పుట్టచెండ్లుప్పనఁబట్టె లాలంకులు గుడుగుడుగుంచాలు గుంటచాళ్లు... గీ. ఆదిగాఁ జై

వక్రీడ లాడి రచట, రామకృష్ణులు గోపదా
రకులఁ గూడి. వి. పు. ౬. ౨౦౨.

గుంటదూలము=కుంటదూలము. (శ. ర.)

గుంటనక్క. వి. (గుంట + నక్క) చిన్నజాతిన
క్క, కిఖి. (శ. ర.)

గుంటప్రొయ్యి. వి. (గుంట + ప్రొయ్యి.) గుంట త్ర
వ్వి యేర్పఱచిన ప్రొయ్యి. (శ. ర)

గుంటమారి. విణ. (గుంట + మారి) దుర్మార్గుఁడు.

గీ. వాఁడు నానాఁటి కభివృద్ధి వఱలఁ బెరిఁగి,
కాఁ కలను దేటి గడిమీఁటి గట్టిపాటి, రాలు
గాయతనాన బేరజపుదారి, నారితేటియు
బలుగుంటమారి యయ్యె. హంస. ౫. ౧౧౦.

గుంటలుపడు. అ. క్రి. (√ గుంట.) పల్లమగు,
లోఁతగు.

వ...వెన్నంటుకొనినయుదరంబులు గుంటలుపడిన
కన్నులు...దశా. ౨. ౫౩.

గుంటి. వి. ౧. చేనిభాగము. (శ. ర.) ౨. దున్నుట
మొదలగువాని కేర్పఱచుకొన్న భూభాగము. (బ్రౌ,
శ. ర.)

గుంటిక్రోవి. వి. (గుండు + క్రోవి.) ఒకవిధ మైనతు
పాకి.

వ...పిరంగులధింధిమ్ములు... గుంటిక్రోవులడబ్బ
డుబ్బులు...ప్రబంధ. ౬౭౭.

గీ. క్రోవులను గుంటిక్రోవులఁ గోటమూఁక, యల
ముఖంబునఁ దొట్టినబలము నెల్ల, మంగలము
లోని పేలాలమాడ్కిఁ బేల్చె. రా.వి. ౫. ౨౨.

గుంటు. వి. ఒకజాతియాయుధము.

గుంటుకాఁడు=గుంటు అనునాయుధముకలవాఁడు.

సీ. ఎంపనుర్పుడు నేయు నేనిక కాని ముక్కోయ్యి
లువడ వ్రేయుగుంటు కాని. కు. సం. ౧౧.
౬౧౦.

గుంఠనము. సం. వి. అ. న. ౧. కప్పుట. ౨. పూ
యుట.

గుంఠితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. కప్పఁబడి
నది. ౨. పూయఁబడినది.

గుండ[1]. వి. ౧. గుడ్డ, బట్ట.

సీ. ఎండగట్టినకావిగుండలకెంజాయ చిగురుజొం
పంబుల చెన్నుఁ బెంప. యయా. ౨. ౫౦. (శ.
ర. పా-'ఆఱఁగట్టినకావిచీరల' ముద్రి. పా.)

గుండ[2]. (సం. గుండకః) పొడి. (శ. ర, వా.)
జః గుండాకు.

గుండ[3]. ప్ర. ద్రు. పంచమీవిభక్తి ప్రత్యయము.

గీ. వైకొనక సమిధలు తోంటికరణిఁ గోయు,
చుండె ఖండితతర్జనిగుండ నెత్తు, రెముక మొ
దలుగ లేదయ్యె నించు కైన, భూతియె వెడ
లె నార తపోవిభూతి. వరాహ. ౧౨. ౨౫.

స్రగ్విణి. దండకారణ్యమధ్యంబుకాల్దోవలో,
గుండ నేఁ గవ్వపుంగొండకుం బోవ...ప్ర
బోధ. ౫. ౯౭.

గుండఁగి. వి. సలిలకుక్కుటము, నీరుకోడి.

గీ. సలిలకుక్కుటనామంబు వెలయు నీరు, కోడి
యనఁ బుల్లగొర కన గుండఁగి యన. ఆం.
భా. ౨. ౯౨.

గుండఁడు. వి. (క. గుండ) బంటు, దానుఁడు.

సీ. బానసీఁ డన బంటు వరవుఁడు గుండఁడు
నాఁగ దాసాఖ్యలు గాఁగఁ దనరు. ఆం. భా.
౨. ౨౭౭.

ఉ. గుండనికిం బసిండిపనిగో రడిబండకు వెండి
తాయెతుల్, లండికిఁ జేకడెంబు పదిలంబుగ
గుమ్మెతకాని కండెలుల్, బెండెము బాడుగో
లునకు భృత్యునకు న్మైడనూలు చాటుకో, దం
డున కుంగరాలు మొలత్రాడులు గుంటెనకాని
కియ్యఁగల్. హంస. ౫. ౧౩౬.

సీ. ఆకతాయ బికారి యడిబండ గుండఁడు మొం

డికట్టై గులాము మెప్పె గోపు. హంస. ౨. ౧౧౩.

గుండకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మలిన మైనది. వి. అ. పుం. ౧. పొడి, గుండ. ౨. స్నేహపాత్రము, చమురుపాత్రము. ౩. అవ్యక్తమధురధ్వని.

గుండక్రియ. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. ఒకానొకరాగము.

సీ. గుజ్జరి మలహరి గుండక్రియ వరాళి దేవగాంధారియు... ప్రబంధ. ౯౨.

గుండగొయ్య. వి. దుష్టుఁడు. (శ. ర-'మూర్ఖుఁడు' అని బ్రౌ)

గుండము. వి. (సం. కుండం. త. కుంటం.) నిప్పల గుంట.

ద్వి. ఈగుండములు సొచ్చి యెలమిఁ జుట్టియును, జాఁగిలిపడియుండు సర్పములు పెక్కు. రం. రా. యు. ౨౯౦ పా. ౨౦ పం.

సీ. అవలవ మండుసెట్టినిచంద్రమల్లెలచోద్యంపు గుండాలు చొచ్చువారు. క్రీడా. ౧౮౨.

౨. (నద్యాదుల)లోఁతుభాగము.

సీ. చామచన్నులతోడ సరివత్తు మని కోకములు దండిగుండాన మునిఁగెనేని, యతివమై దొరయుదు నని సువర్ణశిలాక వహ్నిలోపలఁ జొచ్చి వచ్చెనేని...విక్ర. ౨. ౧౭౦.

ఉ. గాములమేటి లోకములకన్న తమమ్ములమిత్తి యామినీ,భామ తొలంగుబావ సెకవాఁకల గుండము...కృ. శకుం. ౩. ౫౯.

గుండము. సం. వి. అ. పుం. వాసన గలయొకవిధ మైనగడ్డి.

గుండా. వి. ధీరుఁడు. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుండాడు. స. క్రి. (గుండ[2] +ఆడు) గుండగాఁ జేయు, పొడిచేయు.

సీ. దుండగంబునఁ బూల గుండాడ వికలితవృత్తిఁ గల్పకవాటి వీటఁబోయె. వరాహ. ౧౦.౧౫.

గుండారోచని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాంపిల్యము, కంపిల్లము కీ.

గుండారోచనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గుండారోచని.

గుండాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలోద్భూశ, ఒకవిధ మైనగడ్డిదుబ్బు.

గుండాసిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకవిధ మగుగడ్డి.

గుండికము. సం. వి. అ. పుం. (బియ్యము మొదలగువాని) పిండి.

గుండిగ. వి. (సం. కుండికా. త. కుండిగై.)వెడల్పు నోరు గలలోహపాత్రము. (శ.ర)

గుండితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧.పొడిసేయఁబడినది,పిండిసేయఁబడినది. ౨. కప్పఁబడినది.

గుండీ. వి. (క. గుండ.త.గొండి) బొత్తాము.(శ.ర.)

గుండు. వి. డౌ. (సం. గండః. క. గుండు. త. కుండు.) ౧. గుండ్రపురాయి; పెద్దఱాయి.

సీ. వర్తులశిలపేరు వఱలు గుం డనఁగను ... ఆం. భా. ౨. ౨౯.

గీ. కోపమున హలధరుఁ డొకగుండు వైవ. భాగ. ౧౦ ఉ. ౨౮౮.

గీ. నల్లసేనపుగుండులు నడచినట్లు. ఉ. హరి. ౪. ౨౬.

గీ. అంటుకొనె నద్వరాశ్వ మగ్గుంటితోడ. శై. భా. ౪. ౭౬. పాండు. ౨. ౨౮౦.

౨. తూనికఱాయి. (శ. ర.)

౩. ఫిరంగి తుపాకిలోనగువానిగుండు.

వ...పౌండ్రభూపాలుండు యదువీరునగరంబు కలుకోట ... దంచనపుగుండ్లం బడసైచియు ...ఉ. హరి. ౩. ౩౬.

౪. ఉండ, గోళకము.

గీ...గుం డన నుండ నా నమరు గోళ, కాఖ్య... ఆం. భా. ౨. ౨౭౨.

౫. పర్వతము.

సీ. ఒంటిగా మడికాసుగుంటిపైఁ గూర్చుండి సం

జకెంజాయ పెన్జడలు దాల్చి. నరస. ౨. ౧౪.

అచ్చ. రా. సుం. ౫౭.

౬. నగలలో నమర్చెడుఱాయి.

సీ...రెండుగుండ్లముంగరలు మైజాలుచీరలు. శుక.

౨. ౩౩౨.

౭. మోటకు కట్టుగుండు, కపిలెగుండు. (శ.ర.)

౮. లంగరు.

సీ. జడిదంపుగాలిచే జెదరి యెత్తినచాప విడిచి

గుండ్లను డిగవిడచుటయును. దశకు. ౧౦.

౬౩.

విశ. గుండ్రనిది, వర్తులము. (చూ. గుండుసున్న, గుండుఁబులుఁగు.)

జ: గుండ్రోవి, గుండుఁబులుఁగు, గుండుకొను, గుండుగిలు, గుండుగుత్త, గుండుజల్ల, గుండుసున్న, గుండ్రాయి, గుండ్లుబెండ్లాడు.

గుండుఁబులుఁగు(ల్గు). వి. (గుండు + పులుఁగు) చక్రవాకపక్షి.

గీ. గుండుఁబుల్గులమదికుందు చెండుమందు, దోఁ

చె నెత్తమ్మివిరివిందు...రా. వి. ౩. ౭౯.

గుండుఁబులుఁగులవేఁటకాఁడు=కోకారి, చంద్రుఁడు.

(వెన్నెలవర్ణనము) వ... గుండుంబులుఁగులవేఁట

కాఁడు కాముకసంకేతనికేతనగచ్ఛదిచ్ఛాళ

తులపై నైచినపువ్వువలలచిమ్మన...బహు. ౩.

౫౯.

గుండుకొను. స. క్రి. (గుండు + కొను.) చుట్టుకొను, ఆవరించు.

క. గుండుకొని చూచుమానిసి, తండముఁ దలఁగం

గఁ ద్రోచి తక్కరి నెస నా, చండాలుఁ దెచ్చి

భూజన, మండలి కభిషిక్తుఁ జేసె మంత్రులు

చూడన్. వాసిష్ఠ. ౪. ౧౦౩.

గుండుగిలు. అ. క్రి. (√ గుండు) చుట్టచుట్టుకొనిపడు.

వ ... అయ్యుభయబలంబులుఁ దలపడునప్పుడు

కొండలపాటులం జదియువారును దరువుల

ప్రేటుల వ్రాలువారును గండశైలంబులతాఁకు

న గుండుగిలువారును ... భా. రా. యు.

౧౪౩౨.

చ. జయమునఁ బొంగి పెల్లుగ నిశాచరవల్లభుఁ

డార్వ సేనలుం, బ్రియమున నొక్కపెట్ట నలి

శేఁగి నభంబు పెలంగ నార్చినన్, భయమున

దండు గుండుగిలఁ బాఱుదు నాసమవర్తి యెం

తయున్, రయమున నుద్భటారుణతురంగస

మూహరథాధిరూఢుఁ డై. నిర్వ. ౫. ౫౮.

గుండుగుత్త. వి. (గుండు + గుత్త) సమస్తస్వాతంత్ర్యములతో నిచ్చెడుగుత్త. (శ. ర)

గుండుజల్ల. వి. (గుండు + జల్ల) పెద్దగంప. (శ.ర.)

గుండుములుపుగాఁడు. వి. పక్షివిశేషము. (బ్రౌ. శ. ర.)

గుండుసున్న. వి. (√గుండు) గుండ్రనిసున్న.

(వ్యవ) వానికి లెక్కలలో గుండుసున్న వచ్చిన

ది=వాఁడు లెక్కలపరీక్షలో తప్పిపోయినాఁడు.

గుండె(డియ). వి. (త. కుండి. క. గుండిగె.) ౧. గుండెకాయ, హృదయము; మనస్సు.

గీ. అనిమిషులగుండెలో గాలమఖిలలోక, నేత్ర

మున నాటి వేధించునెరసు ... రావణుఁడు

డిందె... ఉ. రా. ౧. ౧౪౯.

చ. కుజమున నున్నవానరునిగుండియ దండియశం

బు నీకుఁ గా, భుజబలసార యిమ్ము కొనిపోయె

ద నాయెద దీర మత్ప్రియా, కుజకన...వేం.

పంచ. ౪. ౮౬. అం. భా. ౨. ౧౩౨.

సీ. ఎదిరించుకరి నైన జెదరించుహరి నైన గండడం

పఁగఁ జాలుగుండెపటిమ. ఇందు. ౧. ౧౫౨.

౨. ధైర్యము.

సీ. పాండుపుత్రులబహిఃప్రాణంబు నుత్తమశ్లోకసము

గ్రఁ బాంచాలతనయఁ, గొనిపోవునంతటిగుం

డెగల్గెనె విమోహాంధమానసుఁ డైనసైంధవు
నకు. భార. ఆర. ౬. ౧౯౭.

ఎన్నిగుండెలుకలవు:-ధైర్యము చాలదనిభావము.

సీ. అనిన గజగజ వణఁకుచు నయ్యురంగ, ధాము
కోవెల మున్ను తాతలతరంబు, నాఁటనుండి
యు మాకుఁ గాణాచి గాదె, యెన్నిగుండెలు
గల వయ్యా యింతపనికి. విప్ర. ౫. ౧౭.

గుండెగూడఁబెట్టు=మనసు ధృఢపఱచుకొను.

ఆ... వానియలుకకు నే నైన, గుండెగూడఁబె
ట్టియుండ వెఱతు. వి. పు. ౧. ౧౫౭.

గుండెతల=వక్షము, ఱొమ్ము.

సీ. గుండెతల బిట్టు దన్నినఁ గూలుయుటను. దశ
కు. ౬. ౧౮౩.

గుండెలునీరగు=ధైర్యముచెడు.

క. చారులచే గాండీవి మహారథికులతోడ వచ్చె
నని విని గుండెల్నీరై సైంధవతనయుఁడు,
పేరోలగముండి బిట్టు పిఱువడి చచ్చెన్. జై.
భా. ౮. ౧౫౬.

గుండెపట్టుకొను=ధైర్యము తెచ్చికొను.

చ. మహాత్మా వినోదప్రవృత్తం బై నవాగ్వాదంబు
నకు నీదిగంబరునిమీఁద నింత తెగంబని లే
దని ప్రియంబు చెప్పినఁ గాపాలికుండు ప
ట్టెం బొఱలోపలఁ బెట్టిన జైనుండును గొం
త గుండెపట్టుకొని యోయి సోమసిద్ధాంతా
శాంతుండ వై భవదీయదర్శనంబున భోగమో
క్షంబులఁ గలతెఱం గెఱింగింపు మనిన... ప్ర
బోధ. ౩. ౪౦.

గుండెలుతీసినబంటు=భయస్థాన మగుగుండె లే
నివాఁడు, మహాధీరుఁడు. (వా)

నీగుండెలలో నిద్రపోయెదను:-న న్నెప్పుడును
మఱవకుండునట్లు నీకు భయంకరుఁడను గా నుం
దును. (చూ. తేఁడు)

జ: గుండెకాయ, గుండెవగరు.

గుండెకాయ. వి. (గుండె + కాయ) కాయవలె
నుండుహృదయావయవము, కందన గాయ.

గీ... దొడ్డనారసమున గుండెకాయ, పగుల బి
ట్టేయుటయును... భార. ద్రో. ౩. ౯౫.

ఆ. కపటధర్మకంచుకంబున వెలసిరి, గాని సత్యపు
రుషకారపరులు, గారు పాండుసుతులు వార
ల నమ్మంగఁ, గాదు నేత గుండెకాయ యిడిన.
భార. శల్య. ౨. ౩౯౭. వేం. పంచ. ౪. ౫౪.

గుండెవగరు. వి. (గుండె + వగరు) పసవులకు వ
చ్చుశ్వాసరోగవిశేషము.

క. కలియును వెంపలివేరును, నలియంగా నులిచి
ముక్కునస్యము సేయక్, తెలు చగువగ్గువ
గరును, తెలివిగ మఱి గుండెవగరుఁ దీఱుంబ
సికిన్. గోచికి. ౧. (చి. ని.)

గుండ్ర[1]. విశ. ('గుండ్రము' నకు అంత్యవర్ణము లో
పింపఁగా మిగిలిన రూపము. దీనికి వృత్తియందు
నిగాగమము వికల్పముగా వచ్చును.) వర్తులము.
ఉదా: గుండ్రకడుపు, గుండ్రనికడుపు, గుండ్ర
మొగము, గుండ్రనిమొగము.

వి. బ. ౧. పిండి కొట్టి చెరుగఁగా వెనుకకు నిలిచి
నఱుండలు. (శ. ర)

౨. రసముమున్న గునవి తీయుట కై చెఱకుమున్న
గువానిని నొక్కురాట్నముకోలలు.

మ. ఇలకు స్వర్గఁగు గఁ బండి తీరవనపుండ్రేక్షు
చ్ఛట లీ్దపుల, గ్గలమై వ్రాల నురుప్పనంబులెనఁ
గంగాఁ ద్రిప్పు రాట్నంపుగుండ్రలు నాఁ దే
నెకోలంకులం బొరలి పాఱ న్విచ్చపంకేరు
హంబుల నాడెం దొలునంజఁ దేటిపలయం
బు ల్తారఘుంకారముల్. ఆము. ౪. ౧౫౨.

ద్వి. గొనకొన్న రాట్నపుగుండ్రలకరణిఁ, బనిఁ
బూని ఘనకర్మపరతంత్రు లగుచు, నరకంబు
లందు జన్మంబులయందుఁ, దిరుగుచు నిట్లు వర్తి
లెడుజీవులకు. ద్వి. పరమ. ౧. ౨౪ పా. కు.
సం. ౧౧. ౭౩౭.

౩. భ్రమణము, తిరుగుట. (చి. ని-చూ. గుండ్రిం
చు.)

గుండ్రు[2]. వి. వృక్షవిశేషము. హంస. ౪. ౯.

గుండ్రు[3]=గూండ్రు. వి. ఘూకధ్వని, గ్రుడ్లగూబ కూఁత. (చి. ని.)

గుండ్రులుకొలుపు=(గ్రుడ్లగూబ) కూయు.

క. కాకంబులు వాపోయెడి, ఘూకంబులు నగరఁ బగలు గుండ్రులుకొలిపెన్. భాగ. ౧. ౩౪౨.

శ్లో...ఉలూకః కంపయన్మనః, ప్రత్యులూకశ్చ కుహ్వానై ర్విశ్వం వ్రాకూన్యమిచ్ఛతః. సం. భాగ. ౧. ౧౪. ౧౫.

గుండ్రుతుంగ. వి. (గుండ్రు[1] + తుంగ.) ఒకవిధమగుతుంగ, ముస్తాభేదము. (బ్రౌ, శ. ర)

గుండ్రున. వి. (√ గుండ్రు[1]) వర్తులత. విశ. వర్తులము.

గుండ్రుము. విశ. (సం. కుండలమ్) వర్తులము.

ఉదా: బొంగరము గుండ్రుముగాఁ దిరుగును.

జ: గుండ్రు[1], గుండ్రుతుంగ, గుండ్రున, గుండ్రించు.

గుండ్రాయి, గుండ్రా. వి. హౌ. (గుండు+రాయి)

౧. పెద్దరాయి.

క. గుండ్రాతిరూపుఁ గైకొని, తండ్రీ పెక్కేఁడు లిందుఁ దరలక యుంటిన్. అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౭.

౨. సన్నెకల్లు.

శా...గుండ్రా డాఁచినఁ బెండ్లి యేమిటికిఁ జిక్కున్ గష్టముప్పింపచా. మనుచ. ౫. ౧౭.

(చూ. మ. సనెకల్ దాఁచినఁ బెండ్లి మానునొకొ...కాశీ. ౫. ౩౧౧.)

౩. పాత్త్రము. (శ. ర, బ్రౌ.)

గుండ్రించు. అ. క్రి. (√ గుండ్రు[1]) ౧. తిరుగాడు, తిరుగు; తిరుగఁబడు.

గీ. నీవు మఱి యింటిలోన గుండ్రించుచున్నఁ, గడుపు నిండునె దొరఁ జేరి గాసపడుగు. శుక. ౨. ౩౬౧.

వ. ఇట్లు డాకి ... జంభాసురేంద్రుం గిట్టి ముట్టి మూదలించిన వతనికవిదల కబ్బగింపక గుండ్రించి...కు. సం. ౧౨. ౭౬౫.

౨. కడుపులో త్రిప్పు.

ఆ. గుండె నున్నమందు గుండ్రించి పడిపోవు, నంతఁ బాలు చక్కెరందుఁ గలిపి, త్రాగి రెండునాళ్లు తగుపథ్యమున నుండ, మందు తెవులడంగు మనుజులకును. చికి. (చి. ని)

౩. త్రేఁచు.

ద్వి. తిని పులిపోతుపొందిక నన్ను లెక్కగొనఁ డింటిలోపల గుండ్రించుకొనుచు. ద్వి. పర మ. ౪. ౩౦౦ పా. (చి. ని. పా.)

జ: గుండ్రింపు.

గుండ్రింపు. వి. (√ గుండ్రించు) గుండ్రించుట. (శ. ర.)

గుండ్లకమ్మ. వి. నదీవిశేషము, ఒకయేఱు.

వ...తీర్థయాత్రాపరులకు సురతరువుకొమ్మ యగు గుండ్లకమ్మయు...కాశ. ౩. ౧౫౭.

గుండ్లుబెండ్లాడు. స. క్రి. (గుండ్లు+బెండ్లు+ఆడు) చలింపఁజేయు, కదలించు.

ద్వి...వాయువు లొగి లోకపంక్తు, లన్నియు గుండ్లుబెండ్లాడంగఁ దొణఁగె. రం. రా. ఉ. ౧౦ పా. ౧౪ పం.

గుంత=గుంట. వి. (సం. గర్తః) ౧. చిన్నగోయి, గుంట.

గీ. కార్పాసల్ల నెగళ్లను గవులు విడిచి, తరలి చెంతల నూతిగుంతల వసించెఁ, గెరలి వర్తిలునమ్మహాగ్రీష్మమునను. వేం. పంచ. ౧. ౩౦౭.

ద్వి. అంత కంతకు దట్టమై చెట్టు గుట్ట, గుంత మిట్టనుచుఁ గన్గొన రాక యపుడు. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౧౩౬ పం.

౨. పిఱ్ఱఁదిమీఁదిగుంట, కూపకము. (శ. ర.)

విశ. పల్లమైనది, లోఁతైనది.

గీ. గుంతమోమును గుఱుకేలు కుండకడుపు, మిట్ట
పండ్లును...మార్క. ౫. ౧౭౧.

సీ. వక్షంబు గుంత యై వర్ష్మంబు పరుస నై తెఱ
నోరఁ ద్రేవుడు తీఁగసాఁగ...కాశీ. ౬.౭౧.

జ: గుంతపురువు.

గుంతపురువు. వి. (గుంత + పురువు) క్రిమివిశే
షము.

గీ. కుమ్మపురువు చిక్కపురువు గుంతపురువు, ను
డిపురువు... ప్రబంధ. ౧౩౦.

గుందలము. సం. వి.అ.పుం. మద్దెలమ్రోఁత.

గుందాలము. సం=గుంద్రాలము.

గుంద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧.నాగముస్తెకీ. ౨.ప్రేం
కణముకీ.

గుంద్రము. సం. వి. అ. పుం. కాకిచెఱకు,ఒకవిధ
మైనజెల్లుకీ.

గుంద్రాలము. సం. వి. అ. పుం. చకోరపక్షి, వె
న్నెలపులుఁగు.

గుంపించు[1]. స. క్రి. (√ గుంపు - త. కుంపప్)
కుప్పవేయు.

క. ఘూకంబు లున్నగుహకును,వాకిటఁ గాష్ఠము
లుఁ దృణము వడి గుంపింపక౯,వే కదిసి చిరం
జీవియు,దాకొని తనముక్కుకొ౯ అవిఁ దగిలిం
చె వడి౯. నా. పంచ.౩.౨౭౬. (శ.ర.పా.)

గుంపించు[2]. స. క్రి. అతిక్రమించు. (శ. ర)

క. చంపినఁ జచ్చెద ననుచును, గంపింపక యోరి
పలువ కఠినోక్తుల న౯, గుంపించెదు చావున
కుం, దెంపరి వై పదరువాని తెఱఁగునఁ గుమ
తీ. భాగ. ౭. ౨౭౦.

గుంపు. వి. (సం. గుంఫః. ప్రా. గుంబో. క. గుంపు.
త. కుంబు) ౧. సమూహము; ప్రోగు.

సీ. నిడుదపెన్నెఱిగుంపు జడగట్ట సగరుమ్మను
మండు తపము గై కొనినచోటు. మనుచ.౨.౯.

మ...కూరగుంపు...ఆము. ౧. ౭౨.

సీ... పెనుగాలిగుంపు వీవ. శుక. ౧. ౧౮౭.

దండకము...గుంపులై యింతులం గూడి యాభీ
రులా దేవతా నేతకు౯ జాతర ల్సేయ...పాఠి.
౩. ౩౮.

చ. కరితురగాదిపుట్టనయు గాలియు నొంపదె
యొంటి యన్నయ,త్తరువు ననేకభూరుహ
వితానము గుంపయి పేర్చి బాధలం, బొర
యునె...భార. ఉద్యో. ౨. ౭౮.

౨. నూలు వడుకునపుడు నడుమ నడుమ వచ్చెడి
యుండ.

గీ. దివస మంత వితాపోయె నవుర రారె, గుంపు
వంపును లేకుండ గుండుపోఁగు,గాఁ బదాఱిం
టితరమును గాఁగ నూలు, వడుకరే యంచు
నొండొరుల్ నుడివికొనుచు. శుక.౨. ౭౧౮.

గుంపులుగట్టు=గుంపులగు.

వ...పట్టనంబునఁ గాఁపురం బున్నవా రందఱుం
దక్కఁ దక్కినవా రందఱు గుంపుగట్టి...
చనిరి. హర. ౨. ౨౭.

జ: గుంపించు[1], గుంపుగూడు, గుంపుగొను.

గుంపుగూడు. అ. క్రి. (గుంపు+ కూడు) మల్లడి
గొను, గుంపుగాఁ జేరు.

గీ.గుంపుగూడె నవెడి పలు కొప్పచుండు,మల్లడి
గొనె ననంగను మాతృభూత. ఆం. భా. ౩.
౧౦౩.

గుంపులుగూడు=గుంపులుగాఁ జేరు.

క.గుంపులుగూడికొని విచా,రింపఁగ శాండిల్యుఁ
డది యెఱిఁగి...వరాహ. ౧౦. ౩౫.

గుంపుగొను=గుంపుగూడు. (గుంపు+కొను)

సీ. రమణీయగతిఁ జకోరకుమారికలు గుంపుగొని
యాడువెన్నెలకుప్ప లనఁగ. వె. శకుం. ౨.
౧౮౩

(వృద్ధవేశ్య) గీ. గుంపుగొని చూచువారలఁ గొ
ట్టఁ బూను,వెఱఁగుపడి యింటిబిడ్డల వెక్కి
రించు...శుక. ౩. ౭౯.

గుంపులుగొను=గుంపులు గాఁజేరు.

క. ...కుంతీతనయుం, డనిఁ డనివి సనక గుంపులు, గొని యున్నెడ లరసెఁ గలయఁ గురు సైన్యమునన్. భార. విరా. ౫. ౧౭౭.

గుంపులుగుంపులుగొను = గుంపులు గుంపులు గాఁ జేరు.

ద్వి. గుంపులుగుంపులుగొని తన్ను జూచి, సొంపేది రాముని సుద్ది చెప్పఁడును. రం. రా. అయో. ౧౨౧ పు. ౨౯ పం.

గుంపెన¹. వి. ౧. గంతు.

(వేశ్యామాతృవర్ణన.) గీ. వెత్తి యన రాదు పైఁబడి వెక్కిరించు, గామి డన రాదు మొగమున గంటు వెట్టుఁ, బెంకె యన రాదు వట్టిగుంపెనలు వేయు. శుక. ౩. ౨౧.

ఉ. లంపులమారిదాన నిను లాఁచుక మాదిగవాఁడు గోయ వేకొంపకుఁ బొమ్మటంచు మిణుఁగుర్లు జనింపఁగఁ బండ్లు గీఁటి మైఁ, గంపము వుట్టఁ జేసుదియకట్టైను దిట్టుచుఁ గొట్టఁ బోతు బల్గుంపెన నింటికై చనినఁ గుమ్మరి గాఁడిని గట్టెఁ గట్టెనన్. హంస. ౫. ౬౬.

౨. విజృంభణము. (శ. ర) ౩. పోటు, దెబ్బ.

సీ. బిబ్బోకవతిగబ్బిగుబ్బగుంపెనసొంపు గనునురంబున దివ్యకవచ మొప్ప. శశాం. ౫. ౧౪. (బ్రౌ. పా.)

గుంపెన². వి. ఒకానొక చెట్టు.

గీ. కలికిమొల దేఁటికదుపుల కలికి యులికి, పెనలు గొనిమొడుచిన్ని గుంపెనల కేఁగి, మరల కానట్టు మెట్టదామరలు చిదిమి, లోఁట నాడుచు మెలఁతుక లీన్నటు మెఱసి. యయా. ౪. ౧౫.

గీ. పూగముల నవ్యకుసుమపరాగ మెసఁగె, నిమ్మలందును లేఁతపూఁరెమ్మ లమరె, ననలఁ బెనఁగొనెఁ జిన్నిగుంపెనలగుంపు, లభినవం బగు నావసంతాగమమున. కవిజ. ౨. ౬.

గుంఫన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గుంఫనము.

గుంఫనము. సం. వి. అ. న. ౧. కూర్పుట. ౨. మాటలు మొదలగువానిని చక్కఁగాఁ గూర్చుట. (విధము — అనువర్థముతో 'గుంభనము' అని యొక తెనుఁగుకవి ప్రయోగించినాఁడు.)

క. కుంభీనసము ప్రేలిన, గుంభనమునఁ గుంభిహస్తగురుతరధారా, రంభమున రేయుఁ బగలున్, గుంభద్రోణములువట్టి కురిసె న్వానల్. కవిక. ౬. ౨౩.

గుంఫము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కూర్పు; మాటలకూర్పు. ౨. బహుభాషణము. ౩. శ్మశ్రువు.

గుంఫించు. సం. అ. క్రి. గుంఫితమగు. (చెదరకుండు)

మ. అసురాధీశసమర్పితంబు లగులీలారామకల్పద్రుమ, ప్రసవంబుల్ కసుగందవయ్యె విలసత్పాటీరగోరోచనా, ఘుసృణాలేపనపంకితాకలన మై గుంఫించె నారాయణా, ప్రసముజ్జృంభణ భీమలింగమునకుం దైతేయరాట్స్వామికిన్. భీమ. ౪. ౧౪౬.

గుంఫితము. సం=గుఫితము.

గుంబము=గుమ్మము. (శ. ర)

గుగ్గిలము. వి. (సం. గుగ్గులుః. క. గుగ్గిళ. త. మ. కుంగిలియం) ౧. గుగ్గులువు, గుగ్గిలపుఁజెట్టు.

సీ. గుగ్గిల మంచన గుగ్గులువు దనర్చు...ఆం. భా. ౨. ౭౫. హంస. ౪. ౧౧.

౨. గుగ్గులువృక్షపుబంక.

గీ. అగ్గి రవులించి యావాలు గుగ్గిలంబు, జీడిపుడుకలు కానుగుచిగురు లగరు. అచ్చ. రా. యు. ౪౩౮.

గుగ్గిళ్లు. వి. బ. (క. గుగ్గరి.) అభ్యూషము, ఉడికిన అనుములు మొదలగునవి.

సీ. ...అలసందగుగ్గిళ్లు కొణిదెడు ... బహు. ౫. ౧౬౩.

సీ. గుగ్గిళ్లనంగను గుల్మాషములు మీఱు ... ఆం. భా. ౨. ౨౫౩.

సా: ఇవి ఇనుపగుగ్గిళ్లు కాని అనుపగుగ్గిళ్లు కావు.

గుగ్గులము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుగ్గిలపుఁజెట్టు. ౨. గుగ్గిలము. (వాచ)

గుగ్గులుకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గుగ్గిలపువర్తకుఁడు.

గుగ్గులువు. సం. వి. ఉ. పుం=గుగ్గులము.

గుచ్ఛకణిశము. సం. వి. అ. పుం. ఒకవిధమైనధాన్యము.

గుచ్ఛకము. సం=గుచ్ఛము.

గుచ్ఛపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం. తాటిచెట్టు.

గుచ్ఛఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కదళి, అరఁటి ౕ. ౨. ద్రాక్ష ౕ. ౩. అగ్నిదమని, వాఁకుడు ౕ. ౪. కాకమాచి, కాఁచి ౕ. ౫. నిష్పావి ౕ.

గుచ్ఛఫలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రీఠాకరంజము, కుంకుడు ౕ. ౨. కతకము, ఇందుగు ౕ.

గుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పూలగుత్తి. ౨. మయూరపుచ్ఛము, నెమిలిపురి. ౩. ముప్పదిరెండు పేటలు గలహారము. ౪. తృణాదిస్తంబము, వరిమొదలగువానిదుబ్బు. ౫. పాద.౬. సమూహము.

గుచ్ఛార్ధము. సం. వి. అ. పుం. పదియాఱుపేటలు గలహారము.

గుజేగుంపు. వి. (√గుజేగుజే?) ౧. అడావుడి.

మ. భుజగర్వంబున నాళరుల్ సురలు సంభోరాశిఁ ద్రచ్చన్ మహా,భుజగగ్రామణిమస్తపుచ్ఛముల నార్పు ల్మీఱ నందించునా,గుజగుంపు ల్గననయ్యె నీ సెలవు మాకున్ జూపు మంచున్ దమో,రజముల్ సత్త్వగుణంబుఁ బట్టి చలపోరన్ జూచుచందంబునన్. ల. వి. ౧. ౧౧౪.

౨. గుసగుస.

సీ. రమ్ము మారునిగుడారమ్ముమారు నిజమ్ము గుంపుచోటుఁల గుజగుంపు లేల. కువల. ౪. ౧౪ ౨.

గుజగుఁపుపెట్టు=అల్లరిపెట్టు.

ద్వి. గొల్లయిల్లాండ్రను గుజగుంపుపెట్టు, పల్లవాగ్రణిఁ బుణ్యు వసుదేవతనయుఁ, బొడగంటివే...ద్వి. సిం. భాగ. ౨. ౩౮ పా.

గుజేగుజే. వి. ౧. గుసగుస.

ద్వి...గుజగుజలను నెల్ల గుతియైతి నింక,నగుబాటు వట్రిల్లె నాతులలోన, మొగమెత్త నేర్తునే...బస. పు. ౫. ౫౧ పం.

ద్వి. ఇది యేమి గుజగుజ లేకాంతములను,విదితంబుగా నాకు వినిపింపుఁ డనిన. ప్రభులిం. ౨. ౩౬ పా. ౧౦ పం.

౨. గజిబిజి. (చూ. గుజగుజలాడు. ౨. అర్థము.)

విణ. బాధితము. (చూ. గుజగుజయగు.)

జః గుజగుజయగు, గుజగుజ ఱేకులు, గుజగుజలాడు, గుజగుజపోవు.

గుజేగుజేయగు. అ. క్రి.(√ గుజేగుజే) బాధపడు.

గీ...గుజగుజ యైరి డస్సి,రొల్లఁబోయిరి...హర, ౩. ౧౦.

క. గజము మద ముడిగి తిరుగుచు,గుజగుజయై గీఁకనెట్ట...భాగ. ౬. ౪౦౭.

గుజేగుజేఱే(రే)కులు. వి. బ. (√గుజేగుజే.) బాలికా క్రీడావిశేషము.

సీ. గుజగుజ ఱేకులు గుజ్జెనగూళ్లును బొమ్మలపెండిండ్లు నమ్మనములు. దశా. ౮. ౮౧.హంస.౫. ౧౫౫. భోజసుతా. ౨. ౯.

గుజేగుజేలాడు. అ. క్రి. (గుజగుజలు+ఆడు) ౧. గుసగుసలాడు.

గీ...సభవార లందఱు నంత నంత, నల్ల నల్లన గుజగుజలాడుచుండి,రి...భార.విరా.౨.౧౪౬.

చ. గుజగుజలాడ వారిఁ గనుఁగొనల బిట్టదలించి ...రాజ. చ. ౩. ౮౩.

౨. గజిబిజిపడు, త్రొక్కులాడు.

ద్వి. అతఁ డగస్త్యుని నల్లన గోఁకె,నాతఁడు జమదగ్ని నదిమె హస్తమున, నీవిధి నుత్తరం బీకయుండొరులు, నీవు నీ పని చూపి నిఖిలసన్మ

నులు, గుజగుజలాడ ... ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౨౩ పం.

గుజేగుజే(లు)వోవు, గుజేగుజేలఁబోవు=గుసగుసలఁబోవు. అ. క్రి. (√గుజేగుజే) గుసగుసలాడు, రహస్యముగా మాటలాడు.

వ. అనుచుం గలదు లే దని పెక్కువిధంబులం దలపోసి గుజగుజలువోవు చుండుదురు...భార. విరా. ౨. ౨౦౧. (చూ. ౨౦౦.)

క. గుజగుజలువోవువారును, గజిబిజిపడువారు ...భాగ. ౯. ౫౩౪. (చూ. ౫౩౩.)

క. అని గుజగుజవోవుచు ని,ప్పుని దప్పక దనుజలోకపాలునితోడన్, వినిపింప వలయు నని వే,చని బాణునిఁ జేరి మ్రొక్కి సద్వినయమునన్. భాగ. ౧౦ ఉ. ౩౭౬.

వ...బోటికత్తియలు...తమలోన గుజగుజలంబోవు చుండిరి...నైష. ౩. ౧౨౫.

గుజేరాతి=గుజేరీ, గుజ్జేరాతి, గుజ్జేరి. వి. (సం. ఘూర్జర.) ౧. ఘూర్జర దేశము, గుజ్జరి.

ద్వి. చిత్తజజనకలక్ష్మీవివాహంబు, గుజరాతికెంపులగోడ లిఖింప. రం. రా. బాల. ౭౩ పా. ౧౭ పం. భాను. ౪. ౯౬.

౨. ఘూర్జర దేశభాష.

గీ. అరబి పారసి గుజరాతి యారె మచ్చు, తెనుఁగు కన్నోజి మొదలుగాఁ దెలిసి వ్రాయ,దారి గన్నట్టివాఁడు...యయా. ౧. ౪౭.

౩. నాట్య భేదము.

సీ. నాట్యభేదంబులనామము ల్దనరు జక్కిణి గుజరాతి పేరణు లనంగ. ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

సీ. కులిశాయుధునినిండుఁగొలువులో గుజరాతి మేలుకోపులఁ గొంత మెప్పు వడసి. ఉ. రా. ౪. ౧౭౫.

గుజేరానుపఱచే=గుజేరాయించే. స. క్రి. (హిం. గుజరానా) ఇచ్చు, సమర్పించు.

గీ. గుడిగుడీధూమపానవిఘూర్ణమాన, చకితదృగపాంగు హైదరుజంగుఁ గాంచి,నజరు గుజరానుపఱచె సౌన్నాకడాని,జాలె మాతఁడు కూర్ణీనిసాతు చేసి. రంగా. ౨. ౯౫.

గుజేరాయించే=గుజేరానుపఱచే.

మ...హైదరుజంగును...కని యాత్మన్నివ్వెఱం గందుచున్, హితమున్ జెల్పుచు నర్జిదాస్తు గుజరాయించెన్...రంగా. ౨. ౧౪౬.

గుజేరీ=గుజేరాతి.

(ఘూర్జర దేశము)

రగడ. చెప్పఁ జూపఁగ రాదు ముక్కుముపేమ వీ గుజరీతివాసులు. శుక. ౧. ౧౩౩. (శ.ర.పా.)

గుజాటి. విశ. ధనవంతుఁడు. (శ. ర)

గుజారు=గిజారు. వి. పేశము, వేసము. (శ.ర.)

గుజ్జేరాతి=గుజేరాతి. (శ. ర)

గుజ్జేరి. వి. (క. గుజ్జరి) ౧. ఘూర్జర దేశము. (రూ. గుజ్జరీ. శ. ర.)

సీ. సరి లేనిమంచిగుజ్జరి నేతపట్టుఁ బజ్జ పైన రాయంచగఱులపఱుపు. ఉ. రా. ౬. ౧౬౦. చంద్రా. ౪. ౭౦.

౨. రంగులలో నొకటి.

రగడ. కంటకి గుజ్జరి మసపులు మొదలుగఁ, గలిగినపలువన్నెలపుట్టంబులు. కవిక. ౩. ౧౯౫.

౩. (సంగీ) రాగ భేదము.

సీ. గుజ్జరి మళహరి గుండక్రియ వరాళి...ప్రబంధ. ౯౫. హంస. ౫. ౧౨౪.

(బ.) ధాన్యవిశేషము.

వ...ఏడాకు మొలకలు గుజ్జరులు బిరుసులు ...అను నూటనాలుగువగలవైరుల చేరుదుబియ్యాంపువట్టిపసాదంబులు... ప్రబంధ. ౧౧౨.

జః గుజ్జరి వాఁడు.

గుజ్జేరివాఁడు. వి. (√గుజ్జేరి.) ఘూర్జర దేశస్థుఁడు.

సీ...గుజ్జరివాఁ డన ఘూర్జరుఁ డగు. ఆం.భా.౨. ౧౦౩.

గుజ్జే. విశే. (సం. కుబ్జః. ప్రా. కుజ్జో. క. గుజ్జు.) ౧. పొట్టివాఁడు, వామనుఁడు.

ఉ. బొజ్జగలయ్యు యఁఱంద్రములభోగి మెఱుం గుఁబసిండిచాయబ, ల్లుజ్జు ... గణనాథుఁడు ...సుద. ౧. ౭.

గీ. గూనివాఁడును బిచ్చుకకుంటు గుజ్జు...భార. అను. ౨. ౧౦౪.

౨. చిక్కనిది.

సీ. గుజ్జుగాఁ గాఁచినగోక్షీరపూరంబు జమిలి మండెఁగలపైఁ జల్లిచల్లి. నైష. ౬. ౧౨౦.

(వెన్నెలపులుఁగులు) వ...ఇంచురసంబుల మించు గుజ్జువెన్నెలల నంజుకొన ... ఘటికా. ౨ ౧౪౬.

వి. ౧. వత్సతరము, కోడెదూడ.

సీ. మంకినాఁ బరఁగుబ్రాహ్మణుఁడు ధనేచ్ఛమై వర్తించు శిక్షింప వలయునట్టి,గుజ్జుదోయిని జట్టిగొని ప్రీతి లంకించియుండ లంకియతోన గండుమీఱి. భార. శాం. ౪. ౪౦.

గీ. పేఁటిగుజ్జులఁ గట్టినపాటబండి,యెక్కి శీఘ్రం బ మండకు నేఁగె నెలమి. హరి. పూ. ౨. ౧౪౧.

౨. అను కగురసద్రవ్యము.

క...కోకల నైవేద్యములను గుజ్జుల వన్యా, నేకఫలభక్ష్యశర్కర,శాకాదులఁ గడిమిప్రానిజాతరఁ జేసెఁ. శ్రీరం. మా. ౬. ౧౦౩.

౩. క్రొవ్వు, వస.

వ...దాక్షాయణీసుతుపొట్ట గుజ్జుఱుక మట్టి... కాశీ. ౭. ౯౨.

సీ. కోర కెవ్వఁడు పదాంగుష్ఠభాగంబున నుడురాజుపొట్ట గుజ్జుఱుక నూఁదె. కాశీ.౩.౩౨.

౪. కుబ్జదారువు, పొట్టికొయ్య.

సీ...గుజ్జు నాఁ దనరుఁ గుబ్జ,దారువు...ఆం.భా. ౨. ౨౩౩.

ఉదా: గుంటకగుజ్జు, దూలపుగుజ్జు, బండిపఱుపు గుజ్జు, మొ.

జ: గుజ్జుఁదనము, గుజ్జునోగిరము, గుజ్జుపొట్ల, గుజ్జుప్రాలు, గుజ్జుమామిడి,గుజ్జువేల్పు,గుజ్జెనగూడు.

గుజ్జుఁదనము. వి. (గుజ్జు + తనము) కుబ్జత్వము. (బ్రౌ)

గుజ్జునోగిరము. వి. (గుజ్జు + ఓగిరము) పులుసు గలిపినయన్నము. (బ్రౌ)

ద్వి. కుడుపున కియ్యెడ గుడగుడ లేల, కుడికెఁడు దెత్తునా గుజ్జునోగిరము బస.పు.౩.౪౨౬పం.

గుజ్జుపొట్ల. వి. (√గుజ్జే) పొట్టికాయలు కాచుపొట్ల. (శ.ర.)

గుజ్జుప్రాలు. వి. (√ గుజ్జే) ఒకజాతిబియ్యము. (బ్రౌ)

గుజ్జుమామిడి. వి. (గుజ్జు + మామిడి) పొట్టిరకము మామిడి, రాజామ్రము కి.

సీ. గోరాజగమనుండు గుజ్జుమామిడిపండు కసుమాస్త్రహరుఁడు ముంగొంగుపసిఁడి.పి.శకుం. ౪.౪.

గుజ్జువేల్పు(లుపు). వి. (గుజ్జు + వేల్పు) విఘ్నేశ్వరుఁడు. భీమ. ౩. ౧౫౪. రామలిం. ౧.

గుజ్జెనగూడు. వి. (గుజ్జు + ఎన + కూడు-శ. ర.) ౧. బాలిక లాడుకొనెడిఒకయాట.

మ. దినముల్ కొన్ని చనంగ నంతఁ గడునర్థిం బొమ్మపెండిండ్లు గు,జ్జెనగూళ్లచ్చనగండ్లు పింపిసులు కుచ్చిల్ గీరనంగింజ లో,మనగుంటల్ కనుమూసిగంత నలుగంబాలాటలోనైన ఖే,లనముల్ మీఱఁగ బోట్లతో నలరు శాలారత్న మెల్లప్పుడుక్. కళా.౬.౨౦౨.హంస. ౨. ౧౨౨.

౨. బాలికలు బొమ్మలుపెట్టి యాడుకొనునపుడు వండెడివంటకము.

సీ. పాంచాలికాకేళిపక్వాన్ననామంబు గుజ్జెన గూడనఁ గొఅలుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౭.

౯గడ. చిఱుదేంట్ల కొసఁగె గుజ్జెనగూళ్లు గొజ్జంగ. మనుచ. ౩. ౯౪.

సీ. గుజ్జెనగూళ్లను గొమరొప్ప వండించి చెలుల కుఁ బెట్టించుఁ జెలువు మెఱసి. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౬౯౭.

గుటక. వి. (ప్రా. ఘుట్ట ఇ. క. గుటుకు=గ్రుక్క) ౧. ఒకసారి నోటఁ బోసికొని మ్రింగెడునీళ్లు లోనగువానికొలఁది. (శ. ర.) ౨. ఒకసారిగా మ్రింగుట. (బ్రౌ.)

గుటకలువేయు=ఉవ్విళ్లూరు; తమకించు.

(వ్యవ.) ఆపిల్ల పాయసము చూచి గుటకలు వేయుచున్నది.

వాఁడు ఆయువతిని చూచి గుటకలు వేయుచున్నాఁడు.

గుటగుట. వి. (త. కుడుకుడు) ౧. వ్యాఘ్రము భల్లూకము వరాహము మొదలగునవి చేసెడుధ్వనివిశేషమున కనుకరణము.

సీ. ఒకవాసరమున దైవికతీర్థ మాడుచో గుటగుటమనుచు నాఁకొన్నకోలు, పులి తటంబునఁ ద్రేఁపపాదనుండి మానిపుంగవుమీఁద నుఱికిన...వరాహ. ౭. ౯౦.

గీ. ఉల్ల మగలంగ నయ్యుగ్రభల్లుకంబు, గుటగుటయటంచు రొప్పి యక్కుటిలుఁ గదిసి. శుక. ౧. ౪౧౦.

సీ. ఘనఘనాఘనసన్నహనహనాఘూర్ణిఘూర్ణాపుటీగుటగుటలతోడ...గీ. అవఘళించి...ధణం ధణారవము రత్న, సానుగుహలఁ బ్రతిధ్వను లీన విజయ, పటపాపటలలంబు చఱపించి పటురయమున. వరాహ. ౩. ౨౬. యయా. ౨. ౮.

౨. అన్నము ఉడుకుట, నీళ్లు త్రాగుట లోనగువానియందలి ధ్వనికి అనుకరణము. (శ. ర)

బ. పెద్దటికపుమాటలు. (శ. ర)

క. కటకట గురువులతోనే, గుటగుటలా నేను గోరుకోరిక వితగా, నటు నిటుఁ బొద్దులు పుచ్చుచు, నటమటఁ బెఱిగాయసుద్దు లాడెద వౌరా. శకాం. ౩. ౭౮.

వ...ఆటమటమ్మున విద్య గొనుటయుం గాక గుటగుటలు గురువుతో నా యని...మనుచ. ౫. ౧౯.

సీ. గుట్టెఱుంగు ది దేల గురులతో గుటగుటల్ బిగియక చనఁ గదే బిసరుహాక్షి. చంద్రా. ౬. ౧౩౫.

జ: గ్రుంగుటగుట.

గుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=గుటిక. (వాచ)

గుటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉండ, మాత్ర; గుండ్రనిపదార్థము.

గుటికాంజనము. సం. వి. అ. న. ఒకవిధ మగుకాటుక. (వాచ)

గుటుకు(క్కు). వి. మ్రింగుట త్రాగుటయుం దగుధ్వని కనుకరణము. (దీనిఆమ్రేడితరూపములు-గుటుకుగుటుకు, గుటుగుటుకు.)

క...విషము...మృడుఁడు గుటుకున మ్రింగెన్. హర. ౬. ౬౯.

సీ. దారుణాఖండమార్తాండమండలము నుప్పొంగి గుటుక్కున మ్రింగవచ్చు. నరస. ౫. ౧౩౦.

చ. ఇటక్రితమెన్నితోయముల నిందుముఖీముఖశేషమద్యమున్, గుటుకునఁ గ్రోల... ప్రబోధ. ౩. ౫౬.

గీ. గుటుకుమనకుండ బ్రహ్మాండకోటి మ్రింగి. దశా. ౧. ౨౪౯.

సీ. బిగిచన్నుఁగవఁ గేలఁ దీడించి కబళించి గ్రుక్క గ్రుక్కకు గుటుగుటుకుమనుచు... మేనిలో సత్త్వమెల్లఁ, గీ. ద్రావె ... భాగ. ౧౦ పూ. ౨౨౫.

జ: గుటుక్కను.

గుటుక్కను, గుటుక్కుమను. అ. క్రి. (గుటుక్కు+అను) చచ్చు. (బ్రౌ, శ. ర.)

(వ్యవ) వైద్యుఁడు వచ్చులోపలనే రోగి గుటుక్కుమన్నాఁడు.

గుట్ట[1]. వి. (సం. గోత్రః. ప్రా. కోడో. క. గుట్ట.)

౧. పర్వతము.

సీ. వలిమెట్టు నాకుఁ గావలిపట్టు దేవర సామి గుట్టకు నేను సామి నొడయ. చంప్రా. ౨. ౪౫. ఆం. భా. ౨. ౨౭.

౨. ఉపలరాశి, జాతిగుట్ట. (చిన్నకొండ. శ.ర.)

(అశ్వవర్ణము.) ఉ...దువాళించిన గట్టు గుట్ట నక లెక్కకు మిక్కిలి దవ్వు పాఱుచున్, మించినవారువంబులు...యయా. ౧. ౪౨.

వ...నలునిం బిలిచి నీవు వానరవీరులు తెచ్చియందిచ్చుగట్టుగుట్టలం గట్ట కట్టిన వనధి కట్టుపడు ... రామా. ౭. ౧౨౨. ఆం. భా. ౩. ౫౩.

౩. రాశి, ప్రోగు.

సీ. కొట్టివైచినతల గుట్టలై కాటుకకొండలదండిని మెండు సూప. దశా. ౬. ౧౩౭.

సీ. చెడివెను మృదుశయ్యఁ జేర్చిన విడిచి బల్మెంటగుట్టలఁ బవ్వళింపఁ జూచు. రామలిం. ౩౪.

గుట్ట[2]. విణ. అణకువాఁడు, భీరువు.

గీ. ఉపలరాశియు నణకువాఁ డొప్పచుండు, గుట్ట యని పల్కఁగ...ఆం. భా. ౩. ౫౩. (ప్రాఁతప్రతి.)

గుట్టు. వి. (సం. గూఢమ్. క. తు. త. గుట్టు.) ౧. మర్మము, రహస్యము.

క. ఏమో యని యుంటిమి సు,త్రాముని గుట్టెల్లఁ దెలిసె...దశా. ౭. ౬౦.

౨. ధైర్యము.

ఉ. వ్రీడ దొఱంగి యాహరివిరించిముఖుల్ శ్రమనొంది గుట్టు పో, నాడరొ పంచసాయకశరాహతిపాల్పడి పుష్పఁబాణ్పులన్, వాడరొ...రాజ. చ. ౩. ౭౩.

౩. మోసము, వంచన.

ఉత్సాహ. గుట్టులోడ నిట్లొసంగఁ గ్రోలి యేను నన్నులో, గుట్టు పాతి యుండునంతఁ గ్రుంకు మెట్టవెత్తపుం, జట్టునీఁదఁ బ్రొద్దు చేరె... యయా. ౩. ౧౨౩. (చూ. ౧౨౨.)

గుట్టిచ్చు=మర్మము తెలియనిచ్చు.

వ... గుట్టీక నలంగియు నత్తమామలచిత్తంబు వచ్చునట్లు భక్తిశక్తులు మెఱసి పాటులంబడు మఱందలిసౌందర్యంబు... పాండు. ౩. ౨౪.

గుట్టు చెడు=ధైర్యము చెడు.

వ. ఇట్టితెఱంగునం బిట్టువడి గుట్టుచెడి గట్టువడిం జేరుటకై యగడితం బడి మునింగి దరిం జేరి...రా. వి. ౫. ౩౨.

గుట్టుపట్టు=హృదయము, గుండె.

ఉ. బాలవిరాళి నిట్లు సుమబాణశరాళికిఁ జంద్రచంద్రికా,పాళికి సన్నగాలికిని భావజాతేజివయాళికిన్ రవో, ద్వేలమదాళికిన్ బ్రసవదీప్తవనీబుతుమాళికి న్సదా, లోలత గుట్టుపట్టగల లోఁగి వచింపుచు నార్తిఁ జెందఁగన్. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౪౪.

జ: గుట్టుకీడు, గుట్టుసాకిరి.

గుట్టుకీడు. వి. (గుట్టు+కీడు) గూఢశత్రువు.

చ. పలుకులు వేయు నేమిటికిఁ బార్థివుఁ డాత్మభుజాభృతక్షమా,తలమున గుట్టుకీడుబహుధా యరయించి యడంచి ... ఆము. ౪. ౨౫౦.

(బ్రౌ. పా-'గుట్టుఁ బేడు' శ. ర, ప్రాఁతప్రతి. 'కుట్టుపేడు' వావిళ్ల. పా-'కుట్టు తేలు'? చూ.)

గుట్టుసాకిరి. విణ. (గుట్టు + సాకిరి) వాది తనవ్యవహారము గెల్చుటకొఱకు రప్పింపఁగా వచ్చి దాఁగియుండి ప్రతివాదియొక్క మాట లన్నియుఁ జక్కఁగా విన్న సాక్షి. (శ. ర)

గుడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుళిక, ఉండ. ౨. జెముడుకీ. ౩. ద్రాక్షకీ. ౪. ప్రత్తికీ. ౫. తర్జన్యంగుష్ఠాగ్రసంయోగవలయము, చూపుడువ్రేలికొనయు బొటనవ్రేలికొనయు దగ్గఱగా పట్టఁగా వలయాకారముగ నేర్పడుమధ్యప్రదేశము. (చూ. గుడాకేశుఁడు.)

గుడకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుళిక, ఉండ. ౨. గ్రాసము, కబళము. న. బెల్లము; బెల్లముతోఁ జేసినమందు.

గుడగుడ. వి. ఉడుకుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము.

క. గుడగుడ నుడికెడునుదకము. ద్వా. ౭.౧౭౭.

గుడతృణము. సం. వి. అ. న. చెఱకుకీ.

గుడత్వక్కు. సం. వి. చ్. స్త్రీ.లవంగపుపట్ట.(వాచ)

గుడత్వచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గుడత్వక్కు.

గుడత్వచము. సం. వి. అ.న=గుడత్వక్కు.(కల్ప)

గుడదారువు. సం. వి. ఉ. పుం. న. చెఱకుకీ. (త్రి. ని.)

గుడపిష్టము. సం. వి. అ. న. ౧. చలిమిడి, బెల్లము కలిపినపిండి. ౨. బెల్లపుపాకములో పిండి కలిపి చేయునొకవంటకము. ౩. బెల్లపుపాడి.

గుడపుష్పము. సం. వి.అ. పుం.మధూకము,ఇప్పకీ.

గుడ ఫలము. సం. వి. అ. పుం. పీలువృక్షము.

గుడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బెల్లము. ౨.వకుళము, పొగడకీ. ౩. ఏనుఁగుకవచము. ౪. గ్రాసము, కబళము. ౫. అచ్చనగాయ, గోళము. (కే.ని,వై.ని.)

గుడలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) బెల్లముతోఁ జేసినది. వి. అ. న. బెల్లపుసారాయి.

గుడశర్కర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కండచక్కెర,పటికబెల్లము.

గుడాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. తంద్ర, అలసత. ౨. నిద్ర.

గుడాకు. మి. వి. (గుడము+ఆకు-త. కుడుకుడా) బెల్లముతో మర్దించినపొగాకు. (శ. ర, బ్రా.)

చ. గుడిగుడి ద్రాగ బంగిజడఁ గూర్చినచిల్మిగుడాకుముద్ద...పార్వ. ౨. ౯౭.

గుడాకేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం—గుడాకా=అలసత్వమును. ఈశుఁడు=శాసించువాఁడు. అనఁగా సోమరితనమును అణఁచువాఁడు; గుడా=తర్జన్యంగుష్ఠాగ్రసంయోగవలయపరిమితిగల. కేశుఁడు=జుట్టుగలవాఁడు; గుడా=జెముడుపలె మిక్కుటముగాఁ బెరిఁగిన. కేశుఁడు=జుట్టు గలవాఁడు—౧. అర్జునుఁడు. ౨. శివుఁడు.

గుడారము=గుడారు, గూడారము, గూడారు.వి. (క. గుడార.) ౧. పటకుటీరము, బట్టతో నేర్పఱచినయిల్లు, డేరా.

మ... దంష్ట్రాంకురాగ్రమునన్ ధారణి యొంటి కంబముగుడారంబై తగన్ ద్వాదశార్యమతేజోహతిఁ గంద గొప్పెసఁగుమాయాదంష్ట్రి నిన్నెన్నెదన్. చంద్రా. ౧.౮౬.

చ. ... నాల్గువంకల గుడారము లెత్తిరి జీనిపట్టు పగ్గములు బిగించి...వాల్మీకి. ౩. ౯౬.

సీ.కొఱలు గుడారము గూడారము గుడారు గూడారనఁగను నాల్గు పటగేహనామధేయంబులు...ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

౨. గుడారమువలె నుండుచెవిభాగము, శ్రవణైకదేశము.

సీ. శ్రవణైకదేశ మాచ్ఛాదనగేహంబు మీఱుచు నుండు గుడార మనఁగ. ఆం. భా. ౩. ౫౪.

గుడారు=గుడారము. వి. వస్త్రగృహము, డేరా.

క...అరిదిపనులపట్టుగుడారుల్...శుక. ౧.౧౦౦.

మ... పురిచెంతలన్ వెలిగుడార్వేయంగఁ బంచెన్ వెసన్. కృష్ణ. ౨. ౧౪౬.

చ. గడలు గుడార్లు పగ్గములు కత్తులబోనులు గడ్డపాఱలున్, వడిఁ గొని మేటిదొమ్మరులు వచ్చిరి బిల్లమహీసుపాలికిన్. చెన్న. ౨. ౨౧౯.

గుడి. వి. (క. గుడి) ౧. దేవాలయము; వస్తుల దేవాలయము.

క. దేవాలయాహ్వయంబులు, కోవెల యన దేవళంబు గుడి నా నెలయున్. ఆం. సం. దేవ. ౨౬.

గీ. కుప్పలను దిప్పలను వాళ్ల గుళ్ల నూళ్లఁ, దిరిగి యాహార మందక సొరిగి యరిగి. హంస. ౧. ౧౭౯.

క. మృదునకు మ్రొక్కఁగఁ బోయిన, గుడి మీఁదం బడినయట్లు... సుద. ౨. ౨౦.

సీ... దేవళంబు నా దేవాలయాఖ్యయై తేజరిల్లు, గుడి కోవెల యనంగ నడరు వస్తులదీర్ఘ దేవాలయములు... ఆం. భా. ౨. ౧౬.

౨. గుండ్రముగా నుండుగీఁత, గిఱి.

గీ. పరిఖ గుడి వోలెఁ దనచుట్టుఁ దిరిగియుండఁ, బరుల కేరికి గ్రహణగోచరము గాక, విషధరాధీశభాషితవిషమభాష్య, ఫక్కికయుఁబోలె నొప్పె నప్పట్టనంబు. నైష. ౨. ౩౭.

సీ. సపరివేషం బైనచంద్రబింబమువోలె గుడి వ్రాసి జానకి నిడినచోటు. సారంగ. ౧. ౧౪౯.

౩. పరివేషము.

సీ. పరివేషనామంబు భాసిల్లుచుండును గుడి యనఁ బరిధి నా గుడుసు నాఁగ. ఆం. భా. ౧. ౭౨.

౪. ఇకారచిహ్నము.

క. చెవులు తలకట్టు లాచాఁ, పులు నైత్వౌత్వములు మిత్రములు గుడిగవయున్, నులిగవయు నెత్వయుగమును, జెవు వగుచుట్టములు ద్వివిధశృంగాత్వమ్ముల్. అప్ప. ౩. ౪౫.

౫. ఒకవిధమైనగుడారము.

సీ. గుళ్లు మండియలును గూడారములును బందిళ్లను గలయ నెత్తించువారు. కు. సం. ౧౧. ౬౦౦.

మ. ఒడఁబాటించుక లేక నీమనసులో నుత్ఫుల్లపత్రాక్షి యీ, యెడ నేకాదశి మాన కున్న నుతునిన్ హింసింపుమా యంచు మా, కడ నేయుండి వినంగ రానిపలుకుల్ క్ష్మాపాలకున్ బల్కుటల్, గుడి నుండే గుడిత్రాళ్లు గోయుటయు నాకుం జూడ నీచందముల్. రుక్మా. ౫. ౧౧౯.

౬. ఆఁడుగుడి. (చూ. గుడిముద్ర వేసికొను.)

(బ) బాలక్రీడావిశేషము.

గీ. గుళ్లు దాఁగిలిమ్రుచ్చులు గోడిపట్టె,లు... వి. పు. ౮. ౨౦౨.

సా: ఇంటికంటె గుడి పదిలము.

గుడిమ్రింగువానికి తలుపు లప్పడములు:- పెద్దపని చేయువానికి చిన్నపని చేయుట సులభము.

మ. పడఁతీ తల్లిని దండ్రిఁ జంపుట తృణప్రాయంబు తోఁబుట్టులన్, మఱియం జూచుట లెక్కగా దనిన జన్మజ్ఞాతికీటంబులన్, గడపం బూనుట నాకు దొడ్డె గుడిమ్రింగేవానికిం దల్పుల, ప్పడముల్... ప్రబోధ. ౨. ౬౮.

ఇట్లే:- గుడిమ్రింగువానికి నంది పిండివడియము.
గుడిమ్రింగువానికి లింగము ఊర్పిండివడెము.

గీ. ఎందు గుడిమ్రింగువానికి నంది పిండి, వడియ మనుప లెక్కఱుంగవే పుడమిలోన. విక్ర. ౨. ౨౩౯.

గీ... యవనులు మిమ్ము నిట్లడలఁజేయ, నట్టివాండ్రకు ద్విజు లెంత యాఁగద గుడి, మ్రింగువానికి లింగ మూర్పిండివడెము. సిం. నార. ౩౬.

గుడి(కి)ముద్ర వేసికొను = బ్రహ్మచారిణిగా నుండు.

చ. జననము నందినం బురుషజన్మము కావలెఁ గాక యాఁడుదై, నను గుడిముద్ర వైచికొనినందగు... శుక. ౨. ౫౦౬.

ఆ. గుడికిముద్ర వేసికొని కులమున వన్నె, వాని గాంచి మాటవానిఁ జెఱఁగి, సానిమనువలంబు

జాణ వై మగనాలి,పాటు కోర్చి తెల్లు పద్మన యన. ప్రబంధ. ౬౫౪.

జ: గుడికట్టు, గుడికొను, గుడిగుడి, గుడిచుట్టు, గుడిజెల్ల, గుడితిరుగుకొను, గుడిపడు, గుడిసాని.

గుడిక. సం=గుళిక.

గుడికట్టు. వి. (గుడి + కట్టు) గ్రామమునాలుగుదిక్కుల యెల్లలయేర్పాటు. (శ. ర.)

గీ. సరవి గుడికట్టుగాఁ జెంగ వెరసు వ్రాసి,యంత కము లేసి కులవర్గ లాయకట్లు, దీర్చి...హంస. ర. ౪౯.

గుడికొను. అ. క్రి. (√ గుడి-త. గుడికోళ్) ౧. వ్యాపించు, క్రమ్ము.

క. వడముడి శల్యుని ... పడవైచినయెడ నోడలం,గుడికొనుదు ష్మతఁడు తుదుచుకొనుచుం జనియెన్. పాంచాలీ. ౨. ౬౯.

౨. గుండ్రముగాఁ దిరుగు.

సీ...గుడికొంచు గిజ్జన నడపునునులు. ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౧౨౬.

౩. ఉబుకు, పైకివచ్చు.

క. అడలుచుఁ బెదవులు తడుపుచు, గుడికొనుకన్నీరు గ్రుక్కుకొనుచున్ ... సారంగ. ౩. ౧౬౪.

౪. అతిశయించు.

చ...నారచీరలుం, గొడుకులు దాను గట్టుకొని కూరలఁ గాయల త్రుత్తు మాన్పుచున్,గుడికొనువంత రేవగలుఁ గుందుచు నెంత నలంగి యున్నదో, యడవులలోన సీత...ఉ. రా. ౮. ౭౨.

గుడిగి. వి. (క. గుడిగి) మోఁకాలివఱకు తొడిగికొనువస్త్రకవచము. (శ. ర.)

గుడిగుడి. విశ. (√ గుడి) ఉబుకునది, పొరలి పారలి వచ్చునది. ('అల్పము' అని శ. ర)

ద్వి. గుడిగుడికన్నీరు గ్రుక్కుచు నొండు, నుడువ నాలుక రాక నులివేఁడియూర్పు, లందంద నిగుడ...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౭ పం.

ద్వి. గుడిగుడికన్నీళ్లు గ్రుక్కుచుఁ గాంత,వడి లేచి యాతలవరుల నొప్పించి,మో మెత్తి బిట్టేడ్వ... ద్వి. శ. సా. ౨. ౭౬ పా. ౨౦ పం.

గుడిగుడీ. వి. హుక్కాగొట్టము.

సీ. ఎలమితో సోమయాజులపెద్దజారీలు గుడిగుడీలుగఁ జేసికొనెడివారు. సిం. నార. ౨౦.

గుడిచుట్టు. వి. (గుడి + చుట్టు) పరివేషము, సూర్యచంద్రులచుట్టు నేర్పడుమండలము. (బ్రౌ, శ. ర)

అ. క్రి. ౧. (గుఱ్ఱము) మండలాకారముగాఁ దిరుగు, వేడెము తిరుగు. (బ్రౌ.) ౨. మండలాకారముగాఁ దిరుగు.

మత్తకోకిల. చూడ నీజగ మంతయున్ వెసఁ జుట్టి పట్టుక లీల నే,జోడు లేక రయంబునన్ గుడి చుట్టునట్టిస్వతంత్రతన్, గూడి యుండినకాలచక్రముఁ గోరి చూడనివాని శే,జాడఁ గల్గును గర్మసంగతిఁ జారుమోక్షపదం బిలన్. భాగ. ౬. ౨౩౬.

శ్లో. కాలచక్రం భ్రమత్తీక్ష్ణం దృఢం నిష్కర్ష యజ్జగత్, స్వతంత్రమబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్. సం. భాగ. ౬. ౫.౧౯.

గుడిజెల్ల. వి. (గుడి + జెల్ల.)మత్స్యవిశేషము.(బ్రౌ, శ. ర.)

గుడితిరుగుకొను. అ. క్రి. (గుడి + తిరుగు + కొను-స్వార్థమున.) గుండ్రముగాఁ దిరుగు.

క. అమ్మాధవార్జునులఁ బెను,దుమ్ము పొదుగ రథము దిరుగఁ దొడఁగెఁ దడవుగా, బొమ్మరము తిరుగునురవడిఁ, గుమ్మరిసారె గుడితిరుగుకొనెడు విధమునన్. జై. భా. ౫. ౩౫.

గుడిపడు. అ. క్రి. (గుడి + పడు.) గుండ్రమగు.

ద్వి. ఎడపక మదుఁడు సౌమేషువుల్ పఱప, గుడిపడు ... కోదండ మనఁగ, నలరువిల్లుని

మామ యగుచందమామ, కళలతోఁ బూర్వ నగంబుపై నిలిచె. అ. మ. క. ౨. ౭౭ పా. ౧౨ పం.

గుడిసాని. వి. (గుడి+సాని) దేవదాసి, దేవాలయములో ఆఁటపాటలు జరుపుభోగముది.

వ. ... పణ్డీశ్వరదేవరగుడిసానిబానమమ్మకు.... దా. శా. ౪. ౧౧౩౦.

గుడిసె[1]. వి. ఒకవిత్తు చింతపండు. (శ. ర.)

సీ. చింత యనంగను జించ యాఁ దత్ఫలైకాంశం బు గుడిసె యంచనఁగ వెలయు. ఆం. భా. ౨. ౪౮.

గుడిసె[2]. వి. (సం. కుటీరః.క.గుడిసిలు.త. కుడిసై.) కుటీరము, స్తంభములు గోడలు వెనుపట్టెయు లే కుండ తృణాదులతో నేర్పఱచినచిన్నయిల్లు.

గీ. అనుడు వాఁడు శుశ్రూషకుఁడై వసించె,గుడిసె యొక దెసఁ గావించుకొని ముదమున.భార. అను. ౧. ౨౮౬.

క. కులశీలమానుషాదులు,గలనరులకుఁ గాక కీర్తి కష్టున కేలా,తలు పేల చాఁపగుడిసెకు ... కవిచా. శ. ౩౭.

క. నీ వపుడు వీఁడు వాఁ డని, భావింపక గుడిసె వైచి పరులం బొందక్. శుక. ౨. ౪౬. ఆం. భా. ౨. ౧౪. హరి. పూ. ౬. ౨౫.

జ: గుడిసెవేటుది.

గుడిసె[3]. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. గున్నంగి కనకాక్షి గుడిసె...ఆ. ఆది యైనపక్షు లతఁడు దీర్చె. హంస. ౩. ౧౨.

గుడిసెవేఁటుది, గుడిసెవేఁటు. వి. (√ గుడిసె[2]) కులట.

సీ. గుడిసెవేటుది యన నడరుఁ గువేశ్యాఖ్య... ఆం. భా. ౨. ౧౧౮.

పీ. పట్టపురాజు చేపట్టి యుంచంగా నె గుడిసెవే టుకు శారిగుణము రాదు. వేణు. ౮.

గుడుక్కు=గుటుక్కు. వి. మ్రింగుటయం దగు అనుకరణము. (ఆమ్రేడితమందు 'గుడుగుడుక్కు')

ద్వి. ఉడుగక నెడలునిట్టూర్పులతోడ, గుడుగుడుక్కున మ్రింగు గ్రుక్కిళ్లతోడ. ద్వి. నల. ౫. ౧౦౧ పం.

గుడుగుడు. వి. (క.గుడుగుడు.త. గుడుగుడుప్పై)

౧. నడచుటయం దగునుకరణము.

క. అడుగులు పుడమిని వడి నిడి, గుడుగుడు మని నడచి కొట్టుకొని...పార్వ. ౪. ౧౨౩.

౨. పరుగెత్తుటయం దగునుకరణము.

ఉదా: గుడుగుడు మని పరుగెత్తుకొని వచ్చెను. (శ. ర, బ్రౌ.)

గుడుగుడుగుంచేము. వి. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. గొప్పపిఱుందు వ్రేఁగునఁ దడఁబడునడల్ గుగుడుగుడుగుంచ మింపడర నాడ. నీలా. ౧. ౭౫.

వ ... గుడుగుడుగుంచంబు నోమనగుంటలు ... భోజసుతా. ౨. ౯.

సీ...కన్నులకచ్చి గుడుగుడుగుంచాలు కుందెన గిఖ...గీ... అకట యగచాట్లపోతనై యాడుకొనుచు...హంస. ౩. ౧౪౬. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

గుడుగురావిలము. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. కార్కోడిగుములక్రొక్కారంపుసందడి గుడుగురావిలములబెడఁగుసారము. చంద్రా. ౨. ౭౧. (శ. ర. పా)

గుడుప. వి. ముద్గరము,గుదియ.

గీ. గుదె గుదియ దుడ్డు గునుపము గుడుప యనఁగ, ముద్గరము...ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

గుడుసు. విణ. (క. గుడుసు. త. కుండు.) గుండ్రము, వర్తులము.

సీ. గుడు సైసపూవింటఁ గూడి కమ్మనితూపు కట
కాముఖపుఁ గేలఁ గరము మెఱయ. నైష. ౭.
౪౧.
మ. వడిఁ దూణమ్మున నమ్ము గైకొనుట తీవ్రస్ఫూ
ర్తి సంధించు చేఁ, ద్రవ్వడ లీలం దెగ వాపు చే
యుట మదిం భావింపఁగా రాక విల్, గుడు
సై యుండఁటయుం బ్రచండగతి రక్షోవక్ష
ముల్ ప్రయ్యుచ, ప్పుడు వా రొక్కటఁ గూ
లుమ్రోఁతయు నభోభూభాగముల్ గప్పఁ
గన్. భా. రా. అర. ౧. ౫౯.
వి. ౧. పరివేషము.
సీ. పరివేషనామంబు భాసిల్లుచుండును గుడి య
నఁ బరిది నా గుడుసు నాఁగ. ఆం. భా. ౧. ౮౨.
౨. (=గుడిసె²) కుటీరము.
సీ... గుడిసె నా గుడుసు నా నీరెండు వెలయుఁ
గుటీరమునకు. ఆం. భా. ౨. ౧౪.
౩. గుడి, ఇకారచిహ్నము.
గీ. గుడుసుపైఁ గ్రియనడుమ నాగుడుసు వచ్చి,
భిన్నయతి యగు రానిచోఁ బెఱయతి యగు,
సెదను లచ్చిని హరి ధరియించె ననఁగ, రిపుల
నెల్లను బోర హరించె ననఁగ. అప్ప. ౩. ౮౦.
జ: గుడుసుకైదువజోదు, గుడుసుకొండ, గుడు
సువడు, గుడుసువాలు.

గుడుసుకైదువజోదు. వి. (గుడుసు+కైదువ+
జోదు) విష్ణువు, చక్రపాణి.
క. అని మొఱలిడు జేజేలం, గనుఁగొని యగ్గడు
సుగుడుసుకైదువజో దిట్లనియెన్.... అచ్చ.
రా. బాల. ౭౦.

గుడుసుకొండ. వి. (గుడుసు+కొండ) చుట్టుకొం
డ, చక్రవాళపర్వతము
గీ. ఒకగొడుగునీడ నీవు కీడుకుగ నడుపు, గుడు
సుకొండకు లోనైనపుడమిఁ గలుగు, ప్రజల
కెల్లను బ్రియమైనపగిదిఁ బోలను, విందు గా
వించెదను వేఁటవెడలు సామి. చంద్రా. ౨.
౬౬.

గుడుసువ(ప)డు. అ. క్రి. (గుడుసు+పడు) ౧.
గుండ్రమగు.
క. ఊఱక యడరి మెఱసినయే, డ్తెఱ నెఱయఁగ
గుడుసువడి యతిస్ఫురితమచిన్, మెఱసి ధను
వనలవలయము, తెఱఁగునఁ జక్షుర్గతి ప్రతిహ
తిం జేసెన్. భార. కర్ణ. ౩. ౪౧.
క. మృదుఁడు కనకాద్రిచాపము, గుడుసువడం
దివియ ... భీమ. ౪. ౧౩౪. హరి. ఉ. ౬.
౫౧౫.
౨. తగ్గు, తఱుఁగు, తక్కువపడు.
వ... లావు సెడి చేవ దఱిఁగి కడంకలు గుడుసు
వడి కడిమి పెంపు పోనాడి... హరి. పూ. ౬.
౧౫౯.
(క్షత్త్రియవర్ణనము) సీ. ఒకనితోఁ బెనఁగ నోపక
భంగ మొందినపడమడిసత్త్వంబు గుడుసుప
ఱచి. చంద్రా. ౧. ౫౧.

గుడుసువాలు. వి. (గుడుసు+వాలు) చక్రము.
గీ. చుట్టుకైదువు గుడుసువా ల్పడియడివము, బ
టువుకత్తి నాఁ జక్రము నిటలనయన. ఆం.
భా. ౧. ౫౨. అచ్చ. రా. యు. ౬౪.

గుడూచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తిప్పతీఁగ.

గుడేరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుళిక, ఉండ. ౨.
గ్రాసము, కబళము.

గుడ్డ[1]. వి. (క. గుడ్డె. త. కుట్టై) ౧. వస్త్రఖండము.
సీ... గుడ్డ నా బట్ట నాఁ జెలువొందు వస్త్రఖండ
ము... ఆం. భా. ౨. ౧౫౭.
౨. వస్త్రము. (శ. ర, వా) ౩. క్షేత్రఖండము; స్థా
నము.
గీ. గుడ్డవృత్తులు వృత్తులుఁ గొలుచుసత్త్ర, చేలు
గ్రామాంశములు నాదినేల లెల్ల, జనపదుల క
మ్మఁజూపు నిచ్ఛావిహార, వర్తి వాఁ డేమి గా
నున్నవాఁడో మీఁద. పాండు. ౩. ౧౬.

ద్వి. గుడ్డవ్వ భక్తికి గుడ్డయై పరఁగె. బస. పు. ౭. ర౪౫ పం.

ద్వి. వ్రతినలగుడ్డ విశ్రుతభక్తిగడ్డ, వ్రతములపంట ... బస. పు. ౨. ౧౩౩ పం.

గుడ్డ[2]. వి. (క. గుడ్డ=బాలుఁడు) బిడ్డ.

ద్వి. షాడ్డలబాచయ్యగుడ్డమో నంబి, బిడ్డఁడో నిమ్మవ్వపెంపుడుకొడుకొ. పండితా. పురా. ౧౫౬ పా.

గుడ్డము=గుడ్డాము. వి. చేను. (శ. ర- క. గుడ్డ=పర్వతము.) పర్వతము ?

క. ఎడ్డెతనపుఁ గైసేఁతల, రడ్డులు నడచిరి పురస్సరద్భార్యముగా, గుడ్డంబుచక్కఁ గట్టం, బడ్డను వాశక్తిదివ్యభవనంబునకున్. పాండు. ౩. ౭౫.

గుడ్డాము=గుడ్డము. (శ. ర.)

గుడ్డి. వి. అట్టచెమ్మఆటలో వెలికిలఁబడ్డయొంటికాయ. (శ. ర)

గుణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దూర్వాక. ౨. మాంసరోహిణిక. (కల్ప)

గుణకథనము. సం. వి. అ. న. ౧. గుణవర్ణనము. ౨. (అలం) మన్మథావస్థలలో నొకటి.

శ్లో. అభిలాషశ్చింతా స్మృతిగుణకథనోద్వేగసంప్రలాపాశ్చ, ఉన్మాదోథ వ్యాధిర్జడతా మృతిరితి దశాత్ర కామకృతాః. (సా. ద.)

గుణకము. సం. వి. అ. పుం. హెచ్చించుసంఖ్య, హెచ్చవేయుసంఖ్య.

గుణకారము. సం. వి. అ. పుం. ఆవృత్తి చేయుట, గుణించుట.

గుణకారుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. గుణమును కలిగించువాఁడు. ౨-పాకభేదముచేత రసరూపగుణమును కలిగించువాఁడు-వంటవాఁడు. వి. అ. పుం. భీముఁడు. (త్రి. ని.)

గుణనము. సం. వి. అ. న. గుణించుట, హెచ్చవేయుట.

గుణని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దార్ఢ్యముకొఱకు మరల మరల నావృత్తిచేయుట, నిరంతరాభ్యాసము, అనుశీలనము. (త్రి. ని.)

గుణనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నృత్యము. ౨. కంఠహారము, దండ. ౩. మరల మరల ఆవృత్తి చేయుట, నిరంతరాభ్యాసము. (శిసు. ౨. ౭౫.) ౪. శూన్యము, సున్న.

గుణనీయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) గుణింపఁదగినది. వి. అ. పుం. ఆవృత్తి, అభ్యాసము.

గుణపడు. మి. అ. క్రి. (గుణము+పడు) చక్కఁబడు. (శ. ర.)

గుణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గొనము, వస్తుధర్మము. ౨. మంచిగొనము. ౩. ప్రయోజనము, ఫలము. ('కః స్థానలాభే గుణః' సం. పంచ. ౨. ౨౩.) ౪. దారము; త్రాడు; మోకు, మొ. ౫. అల్లెత్రాడు, మౌర్వి. ౬. వాద్యములతీఁగ. ౭. (వైశేషిక) రూపాదిచతుర్వింశతిగుణములలో నేదేనొకటి. ౮. ఆవృత్తి, రెట్టి, మడుఁగు. (ఉదా: ద్విగుణము, త్రిగుణము, మొ.) ౯. గౌణము, అప్రధానము. ౧౦. ఉత్కర్షము, గొప్పతనము. (సం. కిరా. ౬. ౭.) ౧౧. ఇంద్రియము. ౧౨. ఇంద్రియవిషయము, భూతగుణము. ౧౩. మూఁడు అనుసంఖ్య. ౧౪. (వ్యాక) అ ఏ ఓ లకు సంజ్ఞ. ౧౫. (గణిత) గుణకము.

ప్రకృతిగుణములు మూఁడు:-సత్త్వము, రజస్సు, తమస్సు.

భూతగుణములు అయిదు:-శబ్దము, స్పర్శము, రూపము, రసము, గంధము.

భగవద్గుణములు ఆఱు:-ఐశ్వర్యము, వీర్యము, యశము, జ్ఞానము, శ్రీ, వైరాగ్యము.(జ్ఞానము, శక్తి, బలము, ఐశ్వర్యము,వీర్యము, తేజస్సు. అని ప్రకారాంతరము.)

రాజనీతిగుణములు ఆఱు:-సంధి,విగ్రహము,యానము, ఆసనము, ద్వైధము, ఆశ్రయము.

కావ్యగుణములు పది:-మాధుర్యము, ప్రసాదము, శ్లేష, సౌకుమార్యము, సమత, అర్థదీపనము, ఔదార్యము, కాంతి, ఓజస్సు, సమాధి.

వైశేషికగుణములు ఇరువదినాలుగు:- రూపరసగంధస్పర్శసంఖ్యాపరిమాణపృథక్త్వసంయోగవిభాగపరత్వాపరత్వగురుత్వద్రవత్వస్నేహశబ్దబుద్ధిసుఖదుఃఖేచ్ఛాద్వేషప్రయత్నధర్మాధర్మసంస్కారములు.

ధీరగుణములు పదునాల్గు:-దేశకాలజ్ఞత, దార్ఢ్యము, సర్వక్లేశసహిష్ణుత, సర్వవిజ్ఞానిత, దాక్ష్యము (=సమర్థత), ఓజస్సు(=బలము), మంత్రగోపనము, అవిసంవాదిత(=సందర్భానుకూల్యము), శౌర్యము, శక్తిజ్ఞత్వము, కృతజ్ఞత, శరణాగతవాత్సల్యము, అమర్షిత్వము, అచాపలము, (=చాపల్యములేమి) ధీరగుణములు ఎనిమిదని కొందఱు:-సర్వభూతదయ, క్షాంతి, అనసూయ(=ఈర్ష్యలేమి), శౌచము, అనాయాసము, మంగళము, అకార్పణ్యము (=ఔదార్యము), అస్పృహ. (వాచ)

గుణలయని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పటకుటీరము, గుడారము, డేరా. (హలా. ని.)

గుణలయనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గుణలయని.

గుణవృక్షకము. సం. వి. అ. పుం. ఓడకంబము.

గుణాలయము. సం. వి. అ. పుం. గుడారము, డేరా.

గుణావర్తము. సం. వి. అ. పుం-నూలు పట్టి త్రవ్వినగొయ్యి-గోడ మున్నగునవి కట్టుటకై త్రవ్వినగొయ్యి, పునాది. (ఇది నిఘంటువులలోఁ గనఁబడదు)

సీ. రఘువరేణ్యక్రోధరసము లంకకు ముట్టఁ గ్రొవ్వారుకాలువఁ ద్రవ్వె ననఁగ, నాగామిసేతుబంధానురూపంబుగాఁ జేయుగుణావర్తమో యనంగ... గీ. ఒకనిమిషమాత్ర మప్పుడయ్యుదధినడుమ, నఱకువడి తోఁచె...రామా. ౬ ౧౦౧.

గుణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) గుణము గలవాఁడు.

వి. న్. పుం-నారి కలది-విల్లు.

గుణింతము. వి.౧.(సం. గుణితమ్.)హల్లులతో అచ్చులను హల్లులను జేర్చుట.

సీ. దండమ్మునను గుణింతము పెట్ట ర మ్మన్న నంగుళివ్రణ మాయె ననుచు జాఱఁగి. హంస. ౩. ౧౪౧.

౨. అంకెలను హెచ్చవేయుట. (బ్రౌ)

గుణితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. (గణిత) హెచ్చవేయఁబడినది. (సంఖ్య) ౨. హెచ్చింపఁబడినది, అధికము గాఁ జేయఁబడినది.

గుణియించే, గుణించే. సం. స. క్రి. ౧. (గణిత) హెచ్చవేయు.

సీ...తద్గణము త్రిగుణిత మైన, వాహిని యగు దాని వడి మూఁట గుణియింపఁ బృతన నాఁ బరఁగుఁ దత్పృతన మూఁట. ఆ. గుణిత మైనఁ జము వగుఁ...భార. ఆది. ౧. ౭౦.

౨. వల్లెవేయు, ఉవ్వవేయు.

చ. ద్విజవరులఁ గుమారుల నతిప్రియదర్శను లైనవారి ఋ,గ్యజుషపదక్రమంబులు క్రియఁ గుణియించుచు వచ్చువారి న,గ్గజపురవల్లభుండు గని గ్రక్కున డాయఁగఁ బిల్చి...భార. ఆది. ౨. ౧౯౫.

క. శీతలమహీరుహచ్ఛా, యాతలకల్పితవితర్దికానీనవటు, వ్రాతము గుణియింపఁగ శుక, పోతంబులు పనస కవలుపోయినఁ జెప్పుఁ. వరాహ. ౪. ౯౨.

ద్వి. సరి గూడి ఋగ్యజుస్సామవేదములు, పరఁగ గుణించెను బ్రహ్మరాక్షసులు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౫౦ పం.

౩. మరల మరలఁ దలపోయు, చింతించు.

ఉ ... ఏ,కాంతమ కేళిశయ్యపయిఁ గాంత గుణించు మనోరథార్థముల్. శివరా. ౨. ౧౯.

గుణీభూతవ్యంగ్యము. సం. వి. అ. న.వ్యంగ్యము అప్రధానముగాఁ గలకావ్యము, మధ్యమకావ్యము.

గుణుఁడు. సం. వి. అ.పుం.వంటలవాఁడు.(త్రి.ని.)

గుణ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. గుణింపఁ దగినది. ౨. ప్రశస్తగుణములు గలది.

గుత్త. వి. (క.గుత్తె,గుత్తిగె.త. కుత్తగై.) భూమ్యాదులను తగినఫలమిచ్చుటకు ఒప్పికొని అనుభవమున నుంచికొనుట.

సీ...ఊళ్లు గుత్త కీక. పి. శకుం. ౪. ౧౬౫.

ఉ...నీకొడుకుమాథత మానుప వేల వాఁడుగో, తొత్తులమారి యై గృహము ద్రొక్కక యొక్కొకదానిఁ బూనికన్, గుత్తకు నంచు నుంచుకొని కోకలు రూకలు జోక నీయఁగన్. నిరం. ౨. ౪౭.

చ...వాని మేనిడా, ల్కొమరున కేను మేలువడి గుత్తకు నిచ్చితి నేమి చెప్పుదున్. కువల. ౪. ౧౭౬.('మేను' అనుకర్మపదము అధ్యాహార్యము.)

విణ. గుత్తకుఁ దీసికొనఁబడినది.

సీ. ఆకుఁదోఁటలగుంపు పోఁకమ్రాఁకులు గుత్తచేలు గొౘ్ఱెలకదు పాలమంద.గీ ...కలిగి కనుపట్టు నాతనికాఁపురంబు. శుక. ౨. ౧౪౫.

ఉ. బిత్తరి పైఁడి యిచ్చువిటుఁ బిల్చు నటంచురు కొంద ఱేరికో,గుత్తని కొంద ఱాడుదురు... బహు. ౫. ౭౧.

జ: గుత్తకాఁడు, గుత్తగట్టు, గుత్తగొను, గుత్తజట్టి, గుత్తవట్టు.

గుత్తకాఁడు. వి. (√ గుత్త.) గుత్తకు పుచ్చుకొనువాఁడు.(శ. ర.)

గుత్తగట్టు. స. క్రి. (గుత్త+కట్టు.) గుత్త కిచ్చు.

ఆ. బత్తిఁ బత్తి రిడిన ముత్తిబుత్తులు రెండు, నొత్తి గుత్తగట్టుచుండు ఱేఁడ. నీలా. ౧. ౧౧౭.

గుత్తగొను. స. క్రి. (గుత్త + కొను.) గుత్తగా పుచ్చుకొను.

క. ఇక్కలికి గుత్తగొనుఁబో, తక్కక దివి నిమిషమున్న దైవతవిటులన్. కళా. 3. 83.

క. సురుచిరతరకనకలతా, గురురుచిసంపదల గుత్తగొనులీలాసుం,దర మగుసీమే నెక్కడ, హరహర నీమొంటిరాక యది యెట్లు చెలీ. జాహ్నవీ. ౪. ౨౨.

గుత్తజట్టి. వి. (గుత్త + జట్టి.) టోకున బేరము చేయుట. (చి. ని.)

గుత్తము. విణ.౧. ఎచ్చుతక్కువలు లేక సరిగా నుండునది, కచ్చితము. (వైశ, మొ.)

(జాగిలములవర్ణన.) వ...గుత్తంబు లగుమిగులమెత్తనిజలపోఁతతోలుపట్టెడలు మెడల నమర... మనుచ. ౪. ౨౭.

సీ. గములుగా నెలనూడిగములుగాఁ జేతులదులముగాఁ దూండ్ల గుత్తములు చేసి.యయా.౫. ౧౦౦.

ఉ ... గుత్తపుఁదాపితాలువికకుట్టు పటుక్కున విచ్చె రంభకున్. కృ. శకుం. పీఠి. ౧. ౭౦.

౨. కఠినము, గట్టిది.

వ...తదుదరకరకనికరములు జలజలఁ దొరంగినం జూచి గుత్తంపుముత్తియంబు లని యేఱి ...వసు. ౨. ౧౧.

ఉ. బిత్తరి యొత్తు ముత్తియపుఁబేరు వలగ్నమున న్నటించి కేల్గుత్తపుఁ జన్నుదోయి నొనగూర్చి రయంబునఁ జూడవచ్చె రా, జోత్తము... వసు. ౬. ౧౪.

ద్వి. ఏడ నెవ్వరు లేక యీరాజుతలనె, కూడె నేయీబలుగుత్తంపుటప్పు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౪౫౪ పం. (ఇట తీర్పరాని దని భావము.)

౩. (సం. గుప్తమ్. ప్రా.గుత్త.) గుప్తము, రహస్యము, గూఢము.

క. కొలిమాలినదుర్లక్షణ,కొఱగాదిది నీకు నాలె గుత్తంబుగ ని,జ్జలఖి వధించెద నీతో,నల లేని మనోజకేళి నలరెద నెలమిన్. భా. రా.అర. ౧. ౧౪౦.

సీ. నెల యెంత యీమల్లికల కని పలికించి గుత్తంపుమోవిపల్లొత్తుఁ గాంచి. రా. వి. ౧. ౫౭.

గుత్తపట్టు=గుత్తగొను. (గుత్త + పట్టు)

సీ. పచ్చిచ్ఛత్రితో ల్బట్టైచు చ్చాలమె ట్లందికొనఁ దాన యూరెల్ల గుత్తపట్టు. ఆము. ౬. ౬౯.

గుత్తి. వి. (సం. గుచ్ఛః. ప్రా. గుత్తీ. క. గుత్తు. త. కొత్తు) ౧. పువ్వులు పండ్లు పూసలు లోనగువాని గుచ్ఛము.

సీ...కుచ్చన గుత్తియన గుదియనఁగ గుచ్ఛాఖ్యదనరు. ఆం. భా. ౨. ౪౦.

ఉ...పురవరోపవనంబులు సొచ్చి యిచ్చఁ బూ, గుత్తుల వ్రాలి తేనియలు కుత్తికబంటిగఁ గ్రోలి లీలమై, నొత్తిలి మ్రోయుచుంపు దమకొత్తుచు నుండు మదాళిదంపతుల్. విక్ర. ౧. ౯౪.

సీ. పనసలు నీడలుఁ బండి గుత్తులుగట్టి వారక వానిపై వ్రాలి యుండు. కు. సం. ౭. ౯౩౦.

మ...మామిడిగుత్తులు... ఆను. ౧. ౬౬. (మామిడిగుత్తులు=మామిడిపూగుత్తులు)

గీ...గురివెందపూసలగుత్తి...హర. ౭. ౧౪౦.

క. కత్తులబోనులు దూఱుచు, గుత్తిగఁ బెక్కంద్ర నొకటి గొని మోయుచు న,వ్వెత్తునఁ బంటను దూలము, లెత్తుచ మఱి కొంద ఱాడి రెలమి వహింపన్. చెన్న. ౨. ౨౨౪. భాగ. రా. ౪౪౭.

౨. చీలమండ.

సీ. గుత్తులకోలఁదికిఁ గృత్తంబులై పడియున్న పాదంబు లొక్కొక్కచోట. నిర్వ. ౪. ౬౧.

౩. మనికట్టుక్రిందిహస్తభాగము. (వా)

౪. వన్యవృక్షవిశేషము. (ఇది గురిగింజంతలై యెఱ్ఱనితియ్యనిపండ్లగెలలు గలిగియుండును. చి. ని.) హంస. ౪. ౧౧.

౫. (కవ్వముయొక్క)బిళ్ల.

వ...కొండకవ్వంబుగుత్తి జిఱజిఱం దిరుగువేగంబునఁ జటచటాయమానంబులై బుగులుబుగుల్లనుచప్పుళ్లుప్పరం బెగసి...భాగ. ౧౦.౨౦౫.

జ: గుత్తికవ్వము, గుత్తిపండ్లు, గుత్తిబలుగుత్తులు, గుత్తిమల్లెలు, గుత్తులుగొను.

గుత్తిక=గుత్తుక. వి. అంఘ్రి, పాదము. (చూ. గుత్తికగువ్వ.)

జ: గుత్తికగువ్వ.

గుత్తికగువ్వ. (√ గుత్తిక.) వి. కపోతాంఘ్రి, గువ్వగుత్తికకే. (శ. ర.)

గుత్తికవ్వము. వి. (గుత్తి + కవ్వము) వెదురుకొయ్యచివరను చీల్చి దారముతోఁ గట్టి యేర్పఱచినకవ్వము. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుత్తిపండ్లు. వి. బ. (√ గుత్తి) గుత్తులుగుత్తులుగా పండెడుఒకవిధమైనపండ్లు. (శ. ర, బ్రౌ)

గుత్తిబలుగు(గ్లు)త్తులు. వి. బ.(√ గుత్తి) ధాన్యవిశేషము.

వ... పసుపుగన్నేర్లు గుత్తిబలుగుత్తులు రావిపూరాజనాలు...ప్రబంధ. ౧౧౨.

సీ. కుసుమపూరాజనా ల్గుత్తిబల్గుత్తులు కస్తూరిపట్టెలు గంధసరులు. హంస. ౪. ౧౨౮.

గుత్తిమల్లెలు. వి. బ. (గుత్తి + మల్లెలు) ధాన్యవిశేషము.

గీ...కస్తూరిపట్టియలును, గుత్తిమల్లెలు ప్రౌఢిగాఁ గూర్చి మఱియు, సకలజాతులఁ బోషింప శక్తి గలిగి,హాళికులు చైత్రుఁ బొగడుచు రప్పరమున. భాను. ౧. ౯.

గుత్తుక=గుత్తిక. (చూ. గువ్వగుత్తుక)

గుత్తుగుత్తు. వి. మహాభయము కలిగినపుడు ప్రాణములు కొట్టుకొనుటకనుకరణము.

గీ. తలఁకియున్నవా రున్నచోఁ దలలు గట్టికొని రిమతి ప్రాణములు గుత్తుగుత్తనంగఁ, జనిన శోకంబు క్రమ్మఱఁ దనుఁ బొదువఁగ, దేవకీదేవి మూర్ఛావిధేయ యయ్యె. హరి. పూ. ౯. ౧౩౨.

గుత్తులుగొను. అ. క్రి. (గుత్తులు + కొను) గుత్తులు బయలుదేఱు.

చ...కుసుమంబులు వాసన కెక్కి యెక్కి గు, త్తులుగొని పండి పండి వినుతుల్ దగ నారము లొప్పె నామనిన్. కు. సం. ౭. ౪౪౩.

గుత్సకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుచ్ఛకము, పూగుత్తి. ౨. గ్రంథపరిచ్ఛేదము, స్తబకము.

గుత్సము. సం. వి. అ. పుం. ౧=గుచ్ఛము. (వాచ) ౨. గ్రంథిపర్ణమున్. (మే. ని.)

గుత్సార్థము. సం=గుచ్ఛార్థము.

గుదకీలకము. సం. వి. అ. పుం. మూలవ్యాధి. (హలా. ని.)

గుదకీలము. సం=గుదకీలకము. (కల్ప)

గుదగుద. వి. పరితపించుటయం దగుననుకరణము. (చూ. గుదగుదపడు, మొ.)

బ. సందేహములు.

ద్వి. కుడుపున కియ్యెడ గుదగుద లేల, కుడికేఁడు దెత్తునా గుజ్జునోగిరము. బస. పు. ౩. ౪౨౬ పం. (ప్రాఁతప్రతిపా.)

జ: గుదగుదపడు, గుదగుదమను, గుదగుదలాడు.

గుదగుదపడు. అ. క్రి. (గుదగుద+పడు) పరితాపపడు.

ద్వి. ఇది యేల వెడకత లిన్నియుఁ బన్న, గుదగుద పడక నెమ్మది నుండుఁ డనిన. బస. పు. ౭. ౫౬౫ పం.

గుదగుదమను. అ. క్రి. (గుదగుద+అను.) పరితపించు.

ద్వి. గుడి కేఁగ రామిని గుదగుదమనుచుఁ, గుములక...బస. పు. ౬. ౨౬౪ పం.

గుదగుదలాడు. అ. క్రి. (గుదగుదలు+ఆడు) డగ్గుత్తికతో నేడ్చు. (శ. ర.)

గుదగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. మలబంధము.

గుదపాకము. సం. వి. అ. పుం. గుదస్థానము వాఁచుట.

గుదభ్రంశము. సం. వి. అ. పుం. (అతిసారాదులచే) గుదము జాఱుట.

గుదము. సం. వి. అ. న. పాయువు, ముడ్డి.

గుదస్తంభము. సం. వి. అ. పుం. మలబంధము.

గుదాంకురము. సం. వి. అ. పుం. మూలవ్యాధి.

గుది. వి. (క. గుది) ౧. ఆకులు లోనగువానిసరము.

ఉదా: మఱ్ఱియాకులగుది.

చ. కరమున నున్నశూలమునఁ గ్రమ్మె మెఱుంగులు శత్రుసైన్యభీ, కరములుగా గజాశ్వభటకాయములన్ గుది గ్రుచ్చినట్లుగాఁ, జెరువుము వచ్చువానిఁ గురుసింహుఁడు చూచి ... భార. భీష్మ. ౩. ౧౦౭.

చ. అదరులు వాఱ నస్త్రముల నార్చి మహాసుర లేచియేసి పెన్, గుములుగ గ్రుచ్చ దేవతలు కోల్తల కోర్వక పాఱి రయ్యెడన్. భాగ. ౬. ౨౭౩. భోజరా. ౫. ౩౪౧. కు. సం. ౨. ౨౧౧.

౨. పూలు మొదలగువానిగుత్తి.

క...మొగ్గల, గుములు తలిరుఁగొమ్మలందు గుదిగొని పాదలెన్. ఉ. రా. ౬. ౧౦. ఆం. భా. ౨. ౪౦.

ఉదా: తాళపుఁజెవులగుది.

౩. (సం. గ్రంథిః.) కంతి.

మ...రోఁతపట్లగుపూఁబోండ్లనితంబముల్ కర

టికుంభాభంబులే కాచుదో, బ్బగుదుల్ చన్ను
లు హేమకుంభము లె... మల్ల. వై. ౧౬.

శ్లో. స్తనౌ మాంసగ్రంథీ... సం. భ_ర్తృ. వై. ౧౬.

౪. చీలమండ, గుల్ఫము.

సీ.... గుది చీలమం డనఁగ వెలయును గుల్ఫాహ్వ
యంబు. ఆం. భా. ౨. ౧౩౫.

౫. కొబ్బెరచెట్లు మొదలగునవి ఎక్కునపుడు కా
ళ్లకు తగిలించుకొనెడుబందము. (వా)

గుదులుకొనన్=గుదులుగట్టఁగ, అధికముగాఁగ.

సీ. ద్వేషణభీషణభాషణంబులఁ గూడి క్రొవ్వాఁ
డితూపులు గుదులుకొనఁగఁ. గీ. జించి చెం
డాడె భుజబలోదంచదహిత, హైహయాధీశ
సేనల... దశా. ౬. ౧౧౫.

క. ఎదిరిన వాఁ డరదము వడిఁ, గదియంగాఁ దో
లితూపుగము లద్దొరవై, గుదులుకొన నేసి ...
అచ్చ. రా. యు. ౪౯౨.

జ: గుదికాలు, గుదికూర్పు, గుదిగట్టి, గుదిగుంజలు, గుదిగుంపులు, గుదిగొను, గుదిత్రాడు, గుదిత్రోయు, గుదివడు, గుదివెట్టు, గుదులుపట్టు.

గుదికాలు. వి. (గుది + కాలు) చీలమండదిగువ నుండుపాదమువెనుకటిభాగము, పార్ష్ణి.

సీ. తనియక యెదురెక్కి దయసేయు మని మ్రొక్కి
గుదికాళ్లు వెన్నునఁ గూర్చి నొక్కి. శకాం. ౩. ౯౫.

గుదికూర్పు. వి. (గుది+కూర్పు) మాటలు లోనగు వానికూర్పు. (శ. ర.)

గుదిగట్టి. వి. (గుది+కట్టి)-పరుగెత్తి పోకుండుటకై -దుష్టమగుగోవు మొదలగువాని మెడకుఁ గట్టెడుకట్టి. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుదిగుంజెలు. వి. బ. (గుది + గుంజలు) పసులదొడ్డిలోనగువానిద్వారమందు నిలువుగాఁ బాఁతిన కంబములు. (బ్రౌ, శ. ర)

గుదిగుంపులు. వి. బ. (గుది + గుంపులు) గుదిగా గ్రుచ్చినగుంపులు.

గుదిగుంపులుచేయు=గుదిగ్రుచ్చు.

క. అది గనుక దివిజవేశ్యల, సదనంబుల నున్న
మానిసంతతితలఁపుల్, గుదిగుంపులుచేసి మ
థిం, పది యవకాశంబు గలుగ స్వర్గమునం
దున్. నిరం. ౨. ౩౨.

గుదిగొను. అ. క్రి. (గుది+కొను) ౧. అతిశయించు.

సీ. కుచమండలంబున గుదిగొనుచెమ్మట విసరి వ
య్యెదకొంగుఁ బొసఁగ వైచి. సురా. ౬౯.

ద్వి. మది వికారము గాంచె మై చెమ్మరించె, గుది
గొనె వలపు కోర్కులు సందడించె. వి. పు.
పూ. ౩ ఆ. (శ. ర) హంస. ౩. ౩౮.

౨. దట్టమగు; స్థూలమగు.

క... మొగ్గల, గుదుల తలిరుఁగొమ్మలందు గుదిగొని
పొదలెన్. ఉ. రా. ౬. ౧౦.

సీ. బూరకాళులు నీచవోయినచేతులుఁ గోల
మూఁపులు గుదిగొన్నతొడలు. ఉ. హరి. ౨.
౧౨౨.

౩. మూటకట్టుగాఁ గూలఁబడు.

(వీరబాహునివర్ణనము) మ. మదిరాపానవికార
చేష్టలఁ గడున్ మత్తిల్లి రక్తాక్షుఁడై, యెదు
రుం డన్న నెఱుంగ లేక మిగులన్ హేయం
బు వాటిల్లఁగాఁ, బదముల్ తొట్రుపడంగఁ
జొక్కుచు మతిభ్రాంతిన్ బడంబాఱుచున్,
గుదిగొంచున్ వెడపాటుఁ బాడుచు దురుక్తుల్
ప్రేలుచున్ సోలుచున్. హరిశ్చ. ౪. ౨౧౪.

౪. తడఁబడు.

క... పెదవులు దడుపుచుఁ బదములు, గుదిగొనఁ ద
త్తఱపుమాట గుత్తుక దగులన్, ముదుసలితన
మున బెదరున, వదలినయంగములు మిగుల వ
డఁకఁ గడంకన్. ఉ. హరి. ౩. ౧౩౬.

క. పెదవులు దడుపుచుఁ బదములు, గుదిగొనఁగా
నొక్కచోటఁ గూర్చుండి... శుక. ౩. ౫౭౭.

గుదిత్రాడు. వి. ఛా. (గుది+త్రాడు.) దూడకాలికి కట్టుత్రాడు. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుదిత్రోయు. స. క్రి.(గుది+త్రోయు.)కాళ్లు కట్టి త్రోయు.

ద్వి. ఆటఁ జనుచుండ మిథ్యాపరిశ్రాంతి, నటియించి సోలుచు నక్షత్రకుండు, గుదిత్రోసినట్లు హా గురునాథ యనుచుఁ, జదికిలఁబడి హరిశ్చంద్రుతో ననియె. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౭౧౬ పం.

క. ఇదె యిచ్చెద నదె యిచ్చెదఁ, బదపదఁ డనియాసఁ జూపి పలుదెఱఁగుల నా, హృదయము నొప్పించితి విఁక, గుదిత్రోసెద నేఁడు నిన్నుఁ గొంకక యిచటన్. హరిశ్చ. ౮. ౩౮.

గుదియ(దె). వి. (సం. గదా. క. గుదిగె.) ౧.గద, ముద్గరము.

గీ...ఆతనిశిరమ్ముఁ జేతి, గుదియఁ బగులంగ నొక వ్రేటుగొనియె సీరి. మార్క. ౧. ౧౩౫.

సీ...శేరుచుండు. గీ.గుదె గుదియ దుడ్డు గునుపము గుదుప యనఁగ, ముద్గరము...ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

ఆ. తర్కవిద్యలను బ్రతాపించి మోఁదిరి, గుదెల నెముక లెల్ల గుల్లలుగను. ప్రబోధ. ౫. ౯౯.

ఉపనిషత్:- తతో దేవాయతనాన్నిర్గత్య గదాపాణిభిః పురుషైరతినిర్దయం తాడ్యమానాస్తా దిగన్తమతిక్రాన్తాస్సర్వాః. సం. ప్రబోధ. ౬. ౨౮.

౨. దండము, కఱ్ఱ; (యమ) దండము.

క. ఇది పెక్కేఁడులు పట్టెన్, సదనంబులు గట్టనావు శంభునికొఱకున్, దుదిఁ గుమ్మరి కొకయేఁడును, గుదె కొక పెట్టన్న మాటకున్ సరి పచ్చెన్. కాశీ. ౨. ౯౯.

చ. గుదియను గేల నూనుకొని క్రొళ్లున దగ్గచు నోటితుంపరల్, చెదరఁ గ్రమంబుఁ జెప్పచును శీతనగాత్మజఁ జేర...పార్వ. ౮. ౬౭.

సీ. గుదియఁ జేకొని తద్ద కుంటి పాఱు జముండు ...అచ్చ. రా. బాల. ౬౭.

౩. గుదిగఱ్ఱ. (బ్రౌ, శ. ర.)

జ: గుదియకఱ్ఱలు, గుదియతాలుపు.

గుదియకఱ్ఱలు. వి. బ (గుదియ+కఱ్ఱలు.)గుదిగుంజల కడ్డముగాఁ జొప్పించెడుకఱ్ఱలు.(బ్రౌ,శ.ర.)

గుదియ(దె)తాలుపు. వి. (గుదియ+ తాలుపు) యముఁడు, దండధరుఁడు.

క. కొండలు పిండియొనర్తునొ, గం డెసఁగఁగ నలువ గ్రుడ్లు గాలింతునొ వే, చెండుదునొ గుదియతాలుపు, కండలు గుండియలు వేల్పుగమి నొంపుదునో. అచ్చ. రా. సుం. ౨౩.౪౦. సం. దేవ. ౧౯.

గుదియతాల్పుతూపు= యామ్యాస్త్రము. అచ్చ. రా. యు. ౨౬౪.

గుదివడు. అ. క్రి.(గుది+పడు)- గుదివేసినట్లగు- బద్ధమగు, కట్టువడు; స్తంభించు, స్తబ్ధమగు.

ఆ. నాగపాశబంధనంబుల గుదివడి, వారు వివిధబాణదారితాంగులై రథంబు పిడిచిరి... భార. కర్ణ. ౨. ౨౩౮.

మ...నిశ్చేష్టం బదద్వంద్వముల్, గుదివడ్డన్ బెగడొందియున్ ... భార. విరా. ౩. ౨౭.

చ. చెదరినకుంతలంబులును జిన్ని మొగంబును వింతకాంతియున్, బెదరినవాలుఁజూపులును బింకము చూపుచు నొప్పు మోవియుం, గుదిపడుచున్న నెన్నడుముఁ గూరినదప్పియు మేన నెల్లెడం, గదిరినదివ్యగంధమును గాంచి మునీంద్రుఁడు సంశయంబుతోన్. పద్మ. ౩.౩౭.

గుదివెట్టు. స. క్రి. (గుది+పెట్టు) కట్టు, బంధించు.

చ...ఒక్కయంచఁ గని బోరనఁ బట్టి సరోజనాళతంతుల గుదివెట్టి...దశకు. ౩. ౧౦౮.

గుదులుపట్టు. అ. క్రి. (గుదులు+పట్టు) కదలకుం డ కూర్చుండుటచే కాళ్లు స్తంభించు, స్తబ్ధమగు. (వ్యవ) చాలసేపు కూర్చుండుటచే నాకాళ్లు గుదులుపట్టినవి.

గుదోద్భవము. సం.వి. అ. పుం-గుదమునఁ బుట్టునది-మూలవ్యాధి.

గుద్ద. వి. (సం. గుదమ్. క. గొద్ద) ౧. అపానము, పాయువు, ముడ్డి.

సీ. భారతకథలోన బాలరా జొక్కఁడు కుంభకర్ణునిబట్టి గుద్ద సించె. వేణు. ౫౭.

సీ...గుద్ద పిఱ్ఱి యనంగ గుదము దనరు. సాం. ని. మాన. ౧౯.

౨. యోని, ఆఁడుగుఱి. (వా-చూ. గుద్దబిల్ల.)

జః గుద్దబిల్ల.

గుద్దబిల్ల(ళ్ల). వి. ఆఁడుపిల్లలమొలను గట్టెడిబిల్ల, అంగబిళ్ల. (వా

గుద్దలి. వి. ఔ. (సం. కుద్దాలః. క. తు. గుద్దలి. త. కుందాళం) వేళ్లు మొదలగునవి పెల్లగించెడిసాధనము, కుద్దాలము.

సీ. గుద్దండ్లనుం బెద్దగునపంబులను గోట యొండొండ త్రవ్వుట...హరి. ఉ. ౨. ౧౬.

చ. మును దమసీమ చేసికొని ముల్లిడి గుద్దట వెండి చేనిమెత్తన కయి వేరు వెల్లఁకియుఁ ద్రవ్వెడుకర్షకునట్లు...ఆము. ౪. ౨౧౯.

జః గుద్దలించు, గుద్దలిగొను.

గుద్దలించే. స. క్రి.(√గుద్దలి.) ౧.గుద్దటితో త్రవ్వు; త్రవ్వు; త్రవ్వు, పెల్లడించు.

సీ...కొందలు తోడుగా గుద్దలించి. గీ. పెన్నిధులు గాంచి వెరవునఁ బెల్లగించి. దశకు. ౩. ౫౩.

సీ. గురుపయోధరభారపరిణాహవిస్ఫూర్తి గుద్దలింతుదు హేమకుంభగరిమ. భీమ. ౧. ౯౧. (ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

గీ. ఏలయెన్నోఁతరంబుల నీడఁబడ్డ, పెద్దవావులు శోధించి గుద్దలింప, వారకాంతాజనములకు వావి గలదె. హర. ౭. ౧౨౭.

౨. వెదకు.

సీ....లోలార్కునగరిమోసాల వెదకి, దండపాణ్యాసవభాండేశ్వరంబులుఁ గుక్కుటస్థానంబు గుద్దలించి. కాశీ. ౨. ౪౧.

గుద్దలిగొను. స. క్రి. (గుద్దలి+కొను) గుద్దలి పెట్టి త్రవ్వు; త్రవ్వు.

క. వటుమానసనుక్షేత్రముఁ, గుటిలాలకచేష్టితముల గుద్దలిగొని యిట్టటు పాదు చేసి మోహపు,వటబీజము మరుఁడు నాటి పర్థిలఁజేసెన్. వైజ. ౨. ౧౩౬.

(వరాహము.) చ. మునుకొని సస్యసంఘముల మోరను గుద్దలిగొంచు నెల్లెడం,దనకుపుమైఁ జరించు...విక్ర. ౨. ౧౭౯.

అ. క్రి. హాని చేయఁ దలఁచు.

వ... కురుకులంబునకు గుద్దలిగొని దుర్వ్యాతంబు నీవ తొడరితి...భార. శల్య. ౨. ౩౨౭.

ద్వి. కులమున కెల్లను గుద్దలిగొనియోఁ,గుల మెల్లఁ గొనిపోయి జలములోఁ గలిపె. పండితా. దీక్షా. ౪౩ పొ.

గుధితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చుట్టుకొనఁబడినది, క్రమ్మఁబడినది.

గుధేరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ.అ) రక్షకుఁడు.

గునగున. వి. (త. కుణుకుణు.) వేగముగా నడచుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

వ...కొందలు గునగున నేఁగి చేరువఁ బుట్టలఁ జేరువారును... ప్రబంధ. ౭౭౭.

(వరాహవర్ణనము.) చ. గునగున వచ్చి లావరులఁ గొమ్ముల ప్రక్కలువాఱఁ జీరుచున్...విక్ర. ౨. ౧౭౯.

క. ఈపగిది నతఁడు గునగున,గోపన వెనువెంట న
రిగెఁ గొంకక...వి.ప్ర. ౪. ౫.

గునప(న్ప)నకోడి. వి. వనకుక్కుటము.

సీ. గువ్వ గున్పనకోడి గోర్వంక కోయిల...ప్ర
బంధ. ౨౩౪.

గునపము. వి. గడ్డపార, ఖనిత్రము.

గీ...బలితంపుటెనుపకట్లమర నొప్ప, వెండిగున
పంబులో కాక వెండికట్ల, యినుపగునపంబు
లో యనఁ దనరి కురిసె, నెంతేయను జిత్తు
జల్లుగ నేదుముండ్లు. కళా. ౬. ౮. హరి.ఉ.
౨. ౧౬.

గునామొలనూలు. వి. బిడ్డలు కట్టుకొనుకటిసూ
త్రవిశేషము.

ఉ. కెంపులరావిరేక జుమికీల్ పులిగోరును జం
దమామ స్వర్ణంపుసరాలు గాజులు గునా
మొలనూల్ రవగజ్జె లందియల్. భానుమ
ద్విజయము. ౧. ౬౫. (బ్రౌ, శ. ర.)

గునియు. అ. క్రి. ౧. నర్తించు, ఆడు; చలించు;
ఊఁగు; చెదరు.

ద్వి. అంచితప్రీతిమై నాడెడివారు, కో యని
యార్చుచు గునిసెడివారు. పండితా. దీక్షా.
౫౫.

కవిరాజ... కుచాగ్రములన్, విరులు నటింపఁ
గురుల్ గునియన్ ... వ్రజసుందరు లంద
అమందగతిన్. (చని.) భాగ.౧౦ ఉ.౪౮౮.

సీ. దురితాత్మురాలు మంథర సహింపఁగ లేక గు
నుకుపర్వున గూను గునియ నేఁగి. దశా. ౭.
౨. ౩.

వ.... కావళ్లు మోచికొని యొండొరులతోడం
బంతంబు లాడుచు గునిసి గునిసి నడుచువా
రును...వి. పు. ౭. ౧౪౭.

గీ. గునియుజార్సిగ చెక్కుట గోర దూవిఁ, గెం
పులత్తుక నుదుర గంధంపుఁజిటులు, వాడప
సుపంటువలువతో వచ్చినట్టి, పుత్ర యిది
కానినడతకుఁ బులుఁగుగాదె. ప్రబంధ ౬౫౩.

౨. కులుకు.

(ప్రమథవర్ణన) సీ. పులితోలు హొంబట్టుఁబట్ట
ము గ్గలవారు కొమ్ముతేజుల నెక్కి గునియు
వారు. పాండు. ౧. ౧౬౫.

జ: గునిసియాడు, గునుపు.

గునిసియా(సా)డు=గునియు. అ. క్రి. (గునిసి+
ఆడు)

(నర్తించు, ఆడు; చలించు.)

సీ. వేడుకతోఁ బోరు సూడంగఁ గంటి నే నని
నారదుఁడు వొంగి గునిసియాడ.కు.సం. ౧౨.
౮౮౪.

సీ. కనకాద్రి సానుసంగతకేకినులభాతిఁ గ్రొమ్ము
ళ్లు వీపుల గునిసియాడ. భాగ. ౧౦ ఉ.౮౦౩.
కాళ. ౩. ౭౫.

ఉ. క్రొన్నెలవంటినెన్నుదుటఁ గుంతలముల్ గుని
సాడుచున్నయా, చిన్నికుమారుఁ గాంచి...
బ్రహ్మో. ౪. ౧౧౩ పా. (శ. ర. పా)

సీ. అట్టు నిట్టు దువాళి హవణింప నాసులోఁ గ్రో
వి నా వలిమెట్టు గునిసియాడ. బహు. ౩. ౬.

గునిసె=గొనిసె. విణ. పొట్టివాఁడు, వామనుఁడు.

సీ...మట్టసి మట్టము మట్టసము గొనసప
గొనిసె గునిసె గిఱక తింగణా యనఁగను వా
మనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨.౧౨౩. (వ్రాత
ప్రతిపాఠము)

గునుకు[1](న్కు). అ. క్రి. మందముగా పరుగెత్తు;
పరుగెత్తు.

గీ. క్రొవ్వి నడగొండకై పడి గునుకునొక్క, యొం
టిగాని మహీనాథుఁ డొదిఁగి యేయ.మనుచ.
౪. ౪౭.

గీ. వెదమొదవుకూడఁ బో లేనివెచ్చఁ గ్రొవ్వొ,
కల్ప మెడనూప వెడలెనో యనఁగ నెట్ట, శే
లకును గ్రుంగి తెచ్చుఁబంకాలు నిగుడఁగ, మం

దగతి గుస్కొ వృషభముల్ మందపిఱుఁద. ఆ
ము. ౪. ౧౬౯. (వ్రాతప్రతి. పా)

ద్వి. అని మడమలు మోవ కతిసంభ్రమమున, గు
నుకుచు...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౫౪౬ పం.

క. అని తలపోయుచుఁ దమలో, మునుకుచుఁ దిక
మకలుగొనుచు మురరిపుకడకుం, గునుకుచు
గునుకుచు నేఁగిరి,ఘనరాక్షసుఁ గన్నకన్నుఁ
గవ బెగ్గిలఁగన్. భాగ. ౬. ౩౨౫.

వి. అల్పధావనము, మెల్లనిపరువు.

సీ.గునుకు డనంగను గును కనఁగా నల్పధావనసం
జ్ఞయై తనరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౭౪.

జ: గునుకుడు, గునుకునడ, గునుకుపరువు, గునుకె
త్తు.

గునుకు². వి. తృణవిశేషము.

సీ. చీమలు ప్రాలీడ్వఁ జివికినవెలుగుపట్టునఁ బం
డి యెండి క్రుంగినగునుకుల. ఆము. ౬. ౧౩.
ప్రబంధ. ౨౦౦.

(బ). తృణధాన్యవిశేషము.

సీ...తృణధాన్యములు చెలంగు, గునుకులు దూస
రు ల్గాలివె లనంగను...ఆం. భా. ౨. ౨౩౯.
కాళ. ౩. ౧౫౧.

గునుకుఁబ్రాలు=గునుకుబియ్యము.

క. ఓలింగము విను నివ్వరి,ప్రాలును నొడిపిల్లు గును
కుఁబ్రాలును వెదురుం, బ్రాలును సవరపుమెక
ముల, పాలును గల పచట నీకుఁ బాయసము
నకున్. కాళ. ౩. ౬౭.

వ...చమరీమృగంబులపాలకు ననుకూలం బైనగు
నుకుంబ్రాలపాయసంబులకుండలు... కాళ.౩.
౩౬.

గునుకుడు. వి.(√గునుకు¹.) అల్పధావనము. ఆం.
భా. ౨. ౨౭౪.

గునుకునడ, గునుకునడుపు. వి. (√ గునుకు¹)
మెల్లనినడక, మందగమనము.

గీ. ఒనరుడుప్పట్లు కడ నిల్పి గునుకునడల, నుచిత
నిజభాషణంబుల నొంటియొంటి, హస్తమునఁ
బూని యొక్కొస్తిబెస్తబిడ్డ, లందలము నిల్పి
రవనిపాలాగ్రసీమ. రా. వి. ౨. ౪౪.

గీ. కోరమీసము మిడిగ్రుడ్లు గునుకునడుపు, బెద
రుఁజూపులుఁ గటిమేను గదురుకంపు, వలుఁద
యొరచ్చులును గల్గి వచ్చె నెఱుకు,పాళెగాఁ
డొక్కఁ డాచంద్రభానుకొలకు. చంద్ర.
౨. ౩.

గునుకుపరువు(ర్వు). వి. (గునుకు¹+పరువు.)మె
ల్లనిపరుగు, అల్పధావనము.

గీ. గోండ్రుగోం డ్రని గర్జించుఁగొంతతడవు, కో
రచూపుల వీక్షించుఁ గొంతతడవు, గునుకుప
రువునఁ దిరుగాడుఁ గొంత తడవు,కొయ్యారిన
మునఁ గోపించుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧.
౭౬.

సీ. దురితాత్ము రాలు మంథర సహింపఁగ లేక గును
కుపర్వున గూను గునియ నేఁగి. దశా. ౭.
౨౦౩.

గునుకెత్తు=గునుకు¹.వి.(గునుకు¹+ఎత్తు)పరువెత్తు.

క. గునుకెత్తుచున్న గాడిదఁ, గనుఁగొని సింహంబు
వలికె ఘటకునితో సీ,చనుఖరముఁ దటిమికొ
న నా, తనువున వడి లేదు తెమ్ము దగ్గఱఁ జే
రన్. వేం. పంచ. ౪. ౫౭౧.

గునుపము. వి. ముద్గరము, గద.

సీ...కేరుచుండును.గీ.గుదె గుదియ దుడ్డు గునుప
ముగుడుప యనఁగ, ముద్గరము ... ఆం. భా.
౨. ౨౧౬.

గునుపు. వి. (√గునియు.)విలాసము.(విలాసవిశేష
ము-శ. ర.)

సీ...గునుపు గొనబు మురిపము మురువు సొగసు
...హొయ లనఁగ విలాస మొప్పచుండు.
ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

గున్న. వి. (సం. కుణకః. క. గున్న.) ౧.పంది ఏనుఁ
గు హంస మున్నగువానిపిల్ల.

వ... పిఱుందం దిరుగుచిఱుగున్నలకు వెన్నాడు తోడేళ్ల సివంగులం దిరిశి తిరిగి మొత్తిపోనొత్తి చరియించు నేకచరంబుల ...మనుచ. ౪. ౩౭. ద్వా. ౮. ౨౯. కకు. ౪. ౭౭.

గీ. మిన్ను ముట్టినయేనికగున్నలార. అచ్చ. రా. ఆర. ౮౬.

క...రాయంచల, గున్నలు...చిత్రభా. ౨. ౧౦౮.

౨. క్షుపము, కుఱుచయైనకొమ్మలును ఊడలును గలచెట్టు; గుబురుగాఁ బెరిఁగిన (మామిడి మొదలగువాని) మొక్క.

సీ... గున్న యంచనఁగను క్షుపసమాఖ్య. ఆం. భా. ౨. ౩౬.

రగడ. కొఱలెఁ జిగు రెలమావిగున్నలను ... రాఘవ. ౨. ౬.

వ ... మెఱుంగుఁబోఁడులు చిన్నిపొన్న గున్నలం గని...ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

విణ. వామనము, పొట్టిది.

సీ. పొట్టి మొట్టి గిటక పొదిటి పొదడు గున్న... తింగణా యనఁగను వామనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

గున్నంగి[1]. వి. పక్షివిశేషము.

సీ...గున్నంగి పోపిట్ట గూడబాతు...గీ. అనఁగనిట్లని పక్షి భేదాఖ్య లలరు. ఆం. భా. ౨. ౯౮.

హంస. ౩. ౧౨. ప్రబంధ. ౨౩౪.

గున్నంగి[2]. వి. వృక్షవిశేషము.

గీ... గున్నంగి దిరిసెనంబు, మొదలుగాఁ గల్గు బహువిధభూరుహములు. హంస. ౪. ౧౧.

గుపిలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) రక్షించువాఁడు. వి. అ. పుం. రాజు. (వాచ)

గుప్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సురతగోపనముచేయుపరకీయనాయిక. ౨. అంతఃపురస్త్రీ. ౩. దూలగొండి.

గుప్తగతి. సం. విణ. (ఇ) రహస్యమైనసంచారము గలవాఁడు. వి. ఇ. పుం. వేగులవాఁడు, చారుఁడు. స్త్రీ. రహస్యసంచారము.

గుప్తచరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) రహస్యముగా సంచరించువాఁడు. వి. అ. పుం. వేగులవాఁడు, చారుఁడు.

గుప్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. రక్షితము, కావఁబడినది. ౨. గూఢము, దాఁపఁబడినది.

గుప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. రక్షణము, కాపాడుట. ౨. దాఁచుట. ౩. మూయుట, కప్పుట. ౪. గొయ్యి త్రవ్వుట. ౫. పాఁతఱ; భూబిలము. ౬. చెఱసాల. ౭. రంధ్రము.

గుప్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. (ఇది సామాన్యముగా వైశ్యనామములతుదను జేర్పఁబడును.)

శ్లో. శర్మవద్బ్రాహ్మణస్యోక్తం వర్మేతి క్షత్రసంయుతమ్, గుప్తదాసాత్మకం నామ ప్రశస్తం వైశ్యశూద్రయోః. (విష్ణుపురాణము.)

గుప్పళించు. స. క్రి. ౧. (అడుగులు గంతులు) వేయు.

గీ. అప్పు డొప్పులకుప్ప కకుప్పవిభులఁ, దప్ప కందఱఁ బ్రభులఁ గందర్పనిభుల, గొప్పకన్నుల ఱెప్పలు విప్పి కనుచు, నిప్పుపూదండఁ గొని నడల్ గుప్పళించె. పాంచా. ౨. ౧౬.

వ... నిప్పుకలచొప్పున ఱెక్క లప్పళింపుచుఁ గుప్పిగంతులం గుప్పళించునవ్వులు గప్పికొనం జొప్పడుపూఁజప్పరమ్ముల... అచలా. ౨. ౬౪.

౨. చల్లు.

వ...ఇసుక మెదుపు నెలవులం బన్నినపసుపుటాకుంజప్పరంబులలోనం గుప్పళించినకప్పురంబుతోడికురువేరుపరిమళంబులును...పాండు. ౪. ౧౬.

౩. ఉప్పళించు, వస్త్రము మొదలగువానిని ఉసుము. (బ్రౌ, శ. ర.)

౪. కలిగించు, పుట్టించు.

సీ. కోడెమీలకు సిగ్గు గుప్పళించువినీలకైరవచ్ఛవిదాయి కన్నుదోయి. ఘటికా. ౧. ౨.

గీ. సోమబింబాస్యదశనవాసోమతల్లి, కొప్పుచంద్రిక నెఱడాలు గుప్పళించె, జిలుఁగుఁబలుచనివా

సోవిశేషములకుఁ, జెన్నొనఁగుఁ గాదె యెటు
వంటికన్నె కలిమి. పాండు. ౩. ౧౯౦.

అ. క్రి. ౧. అతిశయించు.

చ. అరిగెలబంట్లచా లరిగె నప్పుడు చప్పుడు గు
ప్పళింపఁగాన్. రా. వి. ౨. ౫౪.

౨. పుక్కిలించు, గండూషము చేయు.

సీ. నవనీట గుప్పళించెను గళావతి యోర్తు జిగి
మోవి బీటిక లెగయకుండఁ, బన్నీటిచాలు
లోపల నేఁగె నొక్కతె పదయుగంబున గా
సి యొదవకుండ. భాను. ౨. ౭౩.

గుప్పించే. స. క్రి. (గుప్పు1 + ఇంచు–స్వార్థమున)

౧. (అధికముగా) ఇచ్చు.

వ...కవినైగమికవాదివాంశిక వైతాళికాదు లగు
నర్థిజనంబులకు నర్థంబులు గుప్పించియు ...
హర. పీఠి. ౭.

౨. గుప్పు, (బాణాదులను అధికముగా) ప్రయో
గించు.

మ...కల్పాంతభై, రవభీమాకృతి నేచి భీష్ముఁడు
శరవ్రాతంబు గుప్పించినన్. భార. భీష్మ. ౩.
౩౧౯.

ఉ...కో,పించి శితాస్త్రము ల్గవలు భీముఁడు
సాత్యకియుం గడంక గు,ప్పించిన వానిఁ
ద్రుంచి శరపీడితదేహులఁ జేసె వారలన్.
భార. శల్య. ౧. ౧౯౨.

౩. కురియు, వర్షించు.

క. రప్పించి యధికసంభ్రమ, ముప్పొంగఁగ నం
దగోపుఁ డున్న వ్రజముపై, దెప్పరపుజాల
వర్షము, గుప్పింపుఁడు గోగణములు గోపులు
మడియన్. వి. పు. ౭. ౨౪౪.

గుప్పిలి. వి. ఔ. (√ గుప్పు1) పిడికిలి.

వ...విప్పుగ నాగొప్పకన్నుంగవం గప్పుకొనం
గప్పురంపురజం బొప్పుగ గుప్పుగుప్పున గుప్పి
ళ్లకొలందిగ గుప్పుచు...రసిక. ౩. ౧౪౩.

ఉ. కప్పురభోగివంటకము కమ్మనిగోదుమపిండి
వంటయున్, గుప్పెఁడుపంచదారయును గ్రొ
త్తగఁ గాఁచినయాలనేయి పెసర్పప్పును గొమ్మ
నల్లనఁటిపండ్లును నాలుగు నైదు నంజులున్,
లప్పలతోడఁ గ్రొంబెరుఁగు లక్ష్మణయొజ్జల
యింట రూకకున్. క్రీడా. ౧౬౬.

గుప్పు[1]. స. క్రి. (క. గుప్పు.) ౧. (బాణాదులను
అధికముగా) ప్రయోగించు.

క. శరములఁ జక్రంబులఁ దో,మరములఁ గుంత
ముల గుప్పి మానుగ ఖడ్గ, క్షురికాహలపరిఘా
ము,ద్గరముసలపరశ్వధములఁ గప్పిరి కడిమిన్.
నిర్వ. ౩. ౧౬.

ఉ. తమ్మి నయమ్ము దప్పఁ గుముదమ్ము ముదమ్మున
నొప్పఁ జక్రవా,కమ్ములు జోడువిప్పఁ దమ
కమ్మునఁ జాంధులపై మరుండు పూ,టమ్ములు
గుప్పఁ జీకటి భయంబు గ దిక్కులఁ గప్ప
భాస్కరుం,డమ్మెయి నస్తమించె నుదయమ్మ
యి మించె నుడుప్రభావళుల్. కవిరా. ౫.
౧౭౩.

౨. (అధికముగా) పెట్టు, ఉంచు.

ఉ. చెప్పినఁ బ్రీతులై యతనిఁ జెచ్చెరఁ దోకొ
నిపోయి బూరెలుం,బప్పును నెయ్యిఁ బాయ
సముఁ బక్వఫలాదులు నేత్రతృప్తిగా, గుప్పి
రి ముక్ పథశ్రమము గూరినమేనికి దప్పి దీ
రునట్లు...భోజరా. ౭. ౨౨౬.

౩. (రోఁకలి రెండుచేతులఁ బట్టి బియ్యము లోన
గువానిని) గట్టిగా దంచు.

చ. ... చందనపుఁబోటను నేనుఁగుఁగొమ్మురోఁక
టన్, బ్రిదిలెడుకొప్పుతో నెదురుబియ్యము
గుప్పనిజప్రియాంగనన్. వాల్మీకి. ౨. ౧౦౫.

౪. చల్లు; చిమ్ము.

సీ. కుంకుమ నేను నీగుబ్బల గుప్పితి నతనిటొమ్మున
గుప్పనైతిఁ గాదె. పార్వ. ౬. ౪.

సీ. పూయరే క్రొమ్మావిపూఁ దేనె సతులార గుప్పరే
కపురంబు కొమ్మలార. చంద్రా. ౪. ౧౬౩.

గీ. కప్పురపుఁదావి గుప్పు బాగా లొసంగి. కువల. ౫. ౧౦౮.

౫. పొడుచు.

ఉ...ధేనువుం, డాయఁగఁ బోయి వేడుక నోడ ల్గదలించుచు వాల మార్చుచుం, బాయక గుప్పుచుం గుడిచె బాలవృషంబు నిజాంశదుగ్ధముల్. భోజరా. ౬. ౨౧.

ఉ...వానియెద గబ్బిచనుంగవచేత నెప్పు డే,గుప్పదు గుప్పి వానిరతి కోరుట యెప్పు డటంచు నెంచుచున్. శుక. ౨. ౩౭౯.

౬. వర్షించు.

ద్వి. అప్పుడు దివినుండి యఖిలదేవతలు, గుప్పిరి మందారకుసుమవర్షంబు. ద్వి. శ. సా. ౩.౧౨౦ పా. ౧౦ పం.

జ: గుప్పించు, గుప్పిలి, గుప్పుడు, గుప్పు తెప్పున, గుప్పున, గుప్పేఁడు.

గుప్పు². వి. (త. కుప్పెనల్) ౧. వాసనగొట్టుట మ్రోయుట మున్నగువానియందగుననుకరణము.

వ...కప్పురంపుటనంటి గుప్పు మనన్ గప్పుతావులమఁ దావలం బగుతావుల...ఉ. రా. ౬. ౨౮.

ఉ...దేవదుందుభులు గ్రక్కున ధింధిమినాదవైఖరిన్, గుప్పున మ్రోసె...శశాం. ౧. ౩౬.

౨. గ్రద్దుట పొడుచుట త్రోయుట మున్నగువానియందగుధ్వనికి అనుకరణము.

ద్వి. తప్పక రత్నాంగి తనయునిఁ జూచి, గుప్పు గుప్పున బొమ్మ గ్రుద్దుకొంచు...ద్వి. శ. సా. ౨. ౭౨ పా. ౮ పం.

సీ. జడలచుట్ట కుదిర్చి మెడలపై మోఁచేత గుప్పు గుప్పున సారె గుమికి గుమికి.వాల్మీకి.౨.౯౬.

సీ. మిట్ట నెక్కించి బల్మిగ నూకి పల్లాల గుప్పునఁ ద్రోతురు కొంతసేపు. సానందో. ౨. ౨౮పా.

౩. దిగుట దూఁకుట లేచుట వెళ్లుట పడుట మొదలగువానియందగుఅనుకరణము.

క. అరదము గుప్పున డిగి సో,దరికిం బ్రణమిల్లి... జై. భా. ౮. ౧౫౮.

ఉ ... త్రిదశాధిపుఁ డెంతయు నాగ్రహంబునన్, గుప్పున గద్దె డిగ్గి...దశా. ౫. ౭౩.

చ. నలువురు గుప్పుగుప్పునను నాలుగుమూలలనుండి దూఁకి వి,చ్చలవిడిఁ బాఱి సాగినను ... హంస. ౩. ౧౧౦.

సీ. తలయూఁచు నెదలోనఁ దలఁకి గుప్పున లేచుఁ జిలుకలఁ గొట్టు నెచ్చెలులఁ దిట్టు. రసిక. ౪. ౮.

క. అప్పుడమికాన్పు నెత్తుక, జిప్పునఁ జనునకు నెగసి తేసినకడఁకన్, గుప్పునఁ జనుతతి నొడయఁడు, తప్పక యొకకోల వానితలఁ దెగ నేసెన్. అచ్చ. రా. అర. ౫.

వ...గుప్పుగుప్పునం బడుపిడుగులవడిన్...గుహాకుహరశయాళుబిలేశయంబులు భయంపడి... సమీర. ౩. ౧౭౮.

గుప్పుడు. వి. (√గుప్పు¹) గుప్పుట, పోటు.

వ...ఇఱ్ఱికొమ్ముసింగోటలగుప్పుడులును...ప్రబంధ. ౭౮.

గుప్పుతెప్పున. క్రి. విశే. ద్రు. (√ గుప్పు¹.) అతిశీఘ్రముగా.

ఉ. అప్పుడు తద్వనాటి చలితాధర యై పరు గుప్పుతెప్పునన్,జప్పుడు గా నదల్చి పరసారసగంధులఁ బొంద నంచు నా, కొప్పునిబాసనిచ్చితి వహో యిటు లెంతకు నెత్తికొంటివి ...శుక. ౧. ౪౫౦.

గుప్పున. క్రి. విశే. ద్రు. (√ గుప్పు¹.) శీఘ్రముగా, వేగముగా; అకస్మాత్తుగా.

ఉ. అప్పుచు లాడుచు న్నగవు లాడుచు బారలు చాఁచి చాఁచి మా,యప్పలు వచ్చి రంచు నయ ల్గనుఁదమ్ముల మోడ్చి పిల్వఁగా,గుప్పునఁ ద

ప్పుత ప్పుటదుగున్న డల న్గొమరుండు పైప దుర్యదప్పక చూచుతల్లికిని దండ్రికి ముచ్చ ట దీఱునట్లుగ౯. చంద్రా. ౨. ౬.

ద్వి. గుప్పనఁ దెమ్ము పేర్కొని గ్రుక్కఁ డను చు. బస. పు. ౭. ౬౭౬ పం.

ఉ. అప్పుడు వేళ గాఁ దెలిసి యచ్చెరువారఁగ మోడ్పుఁ గేలుతో, గుప్పన మ్రోల వ్రాలి రఘు కుంజరు నేమపువార్త మున్న గాఁ, జెప్పి... రామా. ౬. ౧౭౬.

గుఫితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కూర్పఁబడి నది. (మాలికాది) ౨. రచింపఁబడినది. (కావ్యాది)

గుబక. వి. తలుపుగందప కైటిమీఁదిగుబ్బ. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుబగుబ. వి. ౧. సముద్రతరంగములు మున్నగువా నియొక్కధ్వనికి అనుకరణము.

సీ. గుబగుబధ్వనుల బల్ గుట్టలపైఁ బొర్లి మిడిసి త్రేళ్లుటికి త్రుళ్లెడికిరుల్లు. ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౧౨౬.

౨. నీరు మొదలగునవి వచ్చుటయం దగుననుకరణ ము.

సీ. గుబగుబఁ గన్నీరు కొలుకుల నానుచో హెచ్చి నమైకాఁక నింకఁజేయు. సుదంతా. ౨. ౧౪౯.

౩. కోవెలపలుకుటయందలిధ్వని కనుకరణము.

సీ. గుబగుబ మని పల్కు కోవెలపల్కులు విని యి వి నేర్తువా యనుచు నవ్వు. శశాం. ౨. ౮౬.

గుబాళించే. అ. క్రి. ౧. పరిమళించు; (సువాసన) కొట్టు.

శా. చెంగల్వల్ నెఱికొప్పునందు నొఱపై చెం తం గుబాళింపఁగా...విజ. వి. ౨. ౧౫౭.

శా. ... గుబాళించులేఁ, జెంగల్వ౯ ... సారంగ. ౧. ౧౩౨.

సీ. మిక్కిలి కస్తూరిమృగముచందంబున మంచివా సన గుబాళించుదాని. సురా. ౪౪.

గుబిలి[1]=గుమిలి. వి. (క. గుబిరి) కనకాక్షి, ఒకా నొకళకున పక్షి.

గీ. వెలయుఁ గనకాక్షి సకినాలపులుఁగు గుబిలి, పైడికంటి నా...ఆం. భా. ౨. ౯౧.

గుబిలి[2]=గులిమి.

సీ. కర్ణమలనామ మొప్పను గులిబి నా గుబిలి నా గులిమి యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౧౩౪.

గుబిలిగాఁడు. వి. ఒకానొకపక్షి. హంస. ౩. ౧౨. (దీనికి పిదప నీపద్యమునందే 'కనకాక్షి' అని యు న్నది. కావున నిది 'కనకాక్షి' గాక మఱియొక ప క్షియై యుండవలెను.)

గుబుకు=గుముకు. స. క్రి. (పిడికిటితో) పొడుచు. (శ. ర.)

గుబురు=గుమురు.

(సమూహము, గుంపు)

సీ...అత్తమ్ము దిమ్ము, గుబురు గుమురు గుంపు గుమి పిండు మొత్తము...గీ...వర్గు, వనఁగ వర్గము తగు...ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

క. వెఱచుచు వంగుచు వ్రాలుచు, వఱిముఱి గుబు రులకుఁ జనుచు హరిహరి యనుచు౯, మఱుఁ గుచు నులుకుచు దిరదిరఁ, గుబుమట్టుపుఁబొ ట్టిపడుగు గొంత నటించె౯. భాగ. ౧౦. ౫౩౧.

ద్వి. సరసమందారమంజరులు గోయుచును, గురి వెందపందిళ్లగుబురు డాయుచును. విష్ణు. పూ. ౨. ఆ. (శ. ర.)

సీ. తొలుకడ రాతాపసలు గెబ్బునర్తి తేఁ దెద్దడి గుబురుకాతీర్ల ప్రొద్దు. అచ్చ. రా. బాల. ౧.

జః గుబురుకొను.

గుబురుకొను. అ. క్రి. (√ గుబురు) ౧. గుంపుకట్టు. (చూ. గుబురులుకొను.) ౨. సాంద్రమగు.

గీ. గుబురుకొనునట్టినీడలఁ గొఱలి తెరువు, చెంతనొప్పారుఫలతరుశ్రేణు లొసఁగు, సుకృతగరిమంబునకుఁ జూడ జోడుగావు, సద్గుణాకరహయమేధశతము లయిన. జాహ్నవీ. 3. 3౨.

గుబురులుకొను=గుంపులుగట్టు.

క. మను రమ్యపదార్థంబులు, గొని వీథు లలంకరించుకొని జనులు గనం, గొనియెడువేడుకగుబురులు, కొని యున్న పురంబుఁ జొచ్చెఁ గొడుకుం దానున్. నిర్వ. ౫. ౧౪౧.

గుబులు. వి. ౧. గుప్పుమని కొట్టువాసన.

క. చొక్కపునడతోఁ దళుకుం, బుక్కాగుమగుమలు తట్టుపునుఁగుగుబులు నల్, దిక్కుల నిండఁగ నెంతయుఁ, జక్కనికాళింది యనెడుజవ్వని వచ్చెన్. చమ. ౧. ౧౨. (శ. ర. పా)

౨. భయము. (శ. ర.) 3. ఉన్మాదము, పిచ్చి.

(వ్యవ) వాఁడు గుబులెత్తి లేచిపోయినాఁడు.

జః గుబులుకొను.

గుబులుకొను. అ. క్రి. (గుబులు + కొను) - వాసన - గుప్పునకొట్టు; పరిమళించు.

గీ... కమ్మఁదావి, గుబులుకొనుచున్న విడియంబు సాబగుతోడ, రమణిఁ జూపట్టుపుష్పకరండకుండు. విక్ర. ౮. ౭.

చ. గుమగుమవాసనల్ గుబులుకొన్దనపుక్కిటిలో నివీడియం, బుమియ... సారంగ. 3. ౧౫౨.

వ... చంచలలోచనలమైదీఁగలం గదంబించుపరిమళంబుల గుబులుకొనుచు సమీపంబునం గూర్చున్న మన్నె రాజులభూషణరత్నకిరణరాజులచే విరాజితం బగుకొలువుకూటంబు సొచ్చి ...ప్రబోధ. ౧. ౨౫.

గుబుసు. వి. కపటము. (శ. ర.)

గుబ్బ. వి. ౧. కుచము.

ఉ. కుప్పసము ల్వదల్చి వలిగుబ్బల నొత్తిరి హత్తివేగుజా, మిప్ప లలర్చుగాడ్పుల కధీప...అము. ౫. ౧౧౪. ఆం. భా. ౨. ౧3౭.

గుబ్బలకొమరాలు=గుబ్బెత, యువతి.

గీ. ఎల్లచిగురాకుఁబోండ్లకు నెంత వేడ్క, యంత వేడుక దనలోన నతిశయిల్ల, నొక్కగుబ్బలకొమరాలు చక్క వచ్చి, కనియె నోడ లెల్లఁ గన్నులై మనుజవిభుని. నైష. ౬. ౬౬.

౨. తలుపుగందపట్టెలు మున్నగువానిమీఁదిబొగడ.

సీ. స్తనకవాటాంగము ల్దనరు గుబ్బ లనంగ ... ఆం. భా. 3. ౪౪. అము. ౨. ౧౦.

సీ. బలుకంచుగుబ్బబోర్తలుపులు తీనెలవాకిలి నడవ చావడియు మగులు. హంస. ౨. ౧3౭.

ద్వి. మెలి నున్నగంటలు వ్రాయఁ దాళంబు, లలియ నొడ్డణము గుబ్బలు గజ్జియలును, ధ్వనియింప...బస. పు. 3. ౫౨౦ పం.

3. గొడుగుమీఁదిగుబ్బ.

మ. హరిదోర్దండము గామ గుబ్బ శిఖరం బాలంబి ముక్తామణుల్, పరఁగం జాఱెడుతోయబిందువులు... భాగ. ౧౦ పూ. ౯౨౧.

గీ. గుబ్బ నెట్టిన తెలిపట్టుగొడుగు ...వరాహ. ౯. ౭౬. హరి. పూ. ౭. ౧౭౮.

౪. బాణమునలుఁగుక్రిందిగుబ్బ.

వ ... ఒకటి రెండు మూఁడు గొరకల నెఱకులు గాఁడ గుబ్బకొలందికిం దిగ వైచి...మనుచ. ౪. ౧౧౫.

౫. గ్రంథి, కంతి.

గీ...గుబ్బ, బుడిపి... అనంగను బొసఁగు గ్రంథి. ఆం. భా. ౨. ౭౪.

౬. పర్వతము, గుబ్బలి.

ఉ...వడంకుగుబ్బ పేరు బ్బడఁగించి పాల్కడలి నోర్చి హసించు హాళాహళిం దగన్, గొబ్బురివేంగళక్ష్మితిపకుంజరుమంజులకీర్తిమంజరుల్. రామా. ౧. ౨౬. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

విణ. గుండ్రమైనది.

ఉ. గుబ్బమెఱుంకుఁజన్గవ గగుర్పొడువన్ మది లోనఁ గోరికల్, గుబ్బటిలంగఁ జూచె నలకూబరసన్నిభు నద్ధరామరున్. మనుచ. ౨. ౨౮.

సీ. కుదురునిండినమించుగుబ్బచన్నులమీఁద జిలుఁగుదువ్వలువకం చెలయుఁ దొడిగి. నైష. ౬. ౨౨.

జ: గుబ్బకాయ, గుబ్బలాఁడి, గుబ్బసరము, గుబ్బెత.

గుబ్బకాయ. వి. (గుబ్బ+కాయ.) వీణకు అమర్చెడిసొఱకాయ.

సీ. తళుకుసీలపుదట్టములువోలె నీడలు గానంగఁ దగుగుబ్బకాయ లమర ... గీ...వీణె యొకయింతి నిల్పెను వెలఁదియెదుట. వాల్మీకి. ౩. ౧౩౨.

సీ. వీణె వీణియ యన వీణాఖ్య రాజిల్లు... తంతి యనంగను దంత్రి వెలయు, నలరును గుబ్బకాయ యన నలాబువు...ఆం. భా. ౧. ౧౨౬.

గుబ్బటిల్లు(లు). అ. క్రి. ఘూర్ణిల్లు, తిరుగుడు పడు.

గీ. మంగలములోనిప్రేలాలమాడ్కిఁ జుక్క, లిక్కడక్కడ పడ దిక్కు లెనిమిదియును, బగులఁ బాతాళతలము గుబ్బటిలఁ జెలఁగె, శౌరి పూరింప నప్పాంచజన్యరవము. ఉ. హరి. ౪. ౨౧౬.

చ. కలఁగెఁ బయోనిధు ల్గిరులు కంపము నొందెఁ జలించె భూమి ది,క్కులు వడఁకన్ వియత్తలము గుబ్బటిలెన్ గ్రహతారకంబు లు,త్తలపడఁ జొచ్చె...భోజరా. ౪. ౭౭.

గుబ్బతిల్లు(లు). అ. క్రి. ౧. అతిశయించు.

ఉ...నీలకంఠములు మ్రోయు...షట్పదీ,మాలికఁ దోఁచునబ్బురపుమబ్బులయబ్బులు గుబ్బతిల్లఁగన్. వసు. ౧. ౧౩౭.

క. అబ్బావికిఁ జేయేతం,బుబ్బుచుఁ దంబళి యొనర్చి యుత్సాహంబున్, గుబ్బతిలఁ గొన్ని చెట్లకు, నిబ్బరముగ జలము లెత్తి నిస్త్రాణుం డై. హంస. ౧. ౧౮౬.

౨. ఉప్పొంగు, పొంగు.

క. బాలహరిణములఁ జూచిన, కోలుపులిగతిన్ మనంబు గుబ్బతిలఁగ...జై. భా. ౮. ౯౨.

చ. కులుకు లెసంగ నబ్బురపుగుబ్బలు గుబ్బతిలంగ...కంకణా,వళి గలుగ ల్లనంగఁ బఱవం గమకించెలతాంగి సిగ్గునన్. కృ. శకుం. ౩. ౩౫.

౩. ఉడుకు, పరితపించు.

ద్వి. ...చిత్తజునిబారిఁ బడి యింటిలోన, నెక్కడ నింటివా రెఱఁగెద రనుచుఁ, గ్రుక్కుచు లోలోనె గుబ్బతిల్లుచును, నుండితి నిన్నాళ్లు నొకరీతి...ద్వి. పరమ. ౫. ౪౨౦ పా.

ద్వి... మాపడుచు, గొందలపడుచు లోగుబ్బతిల్లుచును... అతనితోడిద లోకమని కూడు నీళ్లు,మతిఁ దలంపక నేలపై శయనించు. ద్వి. పరమ. ౪. ౩౧౧ పా.

౪. ప్రజ్వలించు, మండు.

క. తమకంబు లేక కారు,ణ్యముఁ జూపకతఁడు కులాంగనాముఖవీక్షా, విముఖత్వ మిట్లు చూపిన, గుమగుమ మని శోకవహ్ని గుబ్బతిలంగన్. నిరం. ౨. ౯౯.

క. విను చల్లనిమాటలలో, మునిఁగి యలుక గుబ్బతిలు సముద్రజలములో, నన యుండి యాఱు కప్పుడు,గనగన మను బాడబాగ్ని కరణి నరేంద్రా. భార. శాం. ౩. ౨౬౩.

గుబ్బన. క్రి. విణ. ద్రు. శీఘ్రముగా, వేగముగా.

చ...గు,బ్బనఁ బతిచిత్తవృత్తిఁ గని భట్టి విదర్భుఁ

డు దాను వేడుకన్. విక్ర. ౪. ౧౩౪.(శ.ర.పా.)

చ...గు,బ్బనఁ బతిదివ్యభవ్యమణిపాదుక లంఘ్రుల సంఘటించి య,క్క_నకపురంబు చొచ్చి... విక్ర. ౨. ౧౦౫.

గుబ్బలాఁడి. వి. (గుబ్బలు+ఆఁడి)-పెద్దగుబ్బలు గలది-యువతి.

ఉ. చక్కెర పెట్టవే వికచసారసలోచన మాటసేర్పవే,చొక్కపుగుబ్బలాఁడి ననుఁ జొప్పడఁ బాణితలంబుఁ జేర్పవే, చెక్కులనిగ్గులాఁడి యని చిల్కలు వల్కు నృసింహ పూర్వపు, న్నక్కవ నీవిరోధినృపమందిరచిత్రవధూపరంపరన్. నరస. ౫. ౧౭౭.

గుబ్బలి. వి. పర్వతము, కొండ. ఆం. భా. ౨. ౨౭.

గుబ్బలిపట్టి=కొండకూఁతురు, పార్వతి. దశా. ౨. ౯౯.

గుబ్బలిరాకన్నియ=హిమవత్పుత్రి,పార్వతి. అచ్చ. రా. బాల. ౧౭౦.

గుబ్బలిఱేఁడు=హిమవంతుఁడు. రామా. ౧.౮౪.

గుబ్బలివిలుకాఁడు=మేరుధన్వుఁడు, శివుఁడు. అచ్చ. రా. యు. ౫౦౧.

గుబ్బసరము. వి. (గుబ్బ+సరము.) ఒకవిధమైన హారము.(పెక్కుదినుసుమణులు గ్రుచ్చినసరము. శ.ర.)

ఉ. ఏనికతోలుపచ్చడము సెమ్మలగుబ్బసరంబు ...పూనిన ప్రాఁతవేల్పుఁ గని ... ఉ. హరి. ౨. ౧౭౨. కళా. ౩. ౨౦౪.

గుబ్బిక. వి. పక్షులను పట్టుటకై యొగ్గెడుఒకవిధమైన ఉచ్చు.

గీ. జారకీరిపంక్తుల మాటు సరసశశక,ములకుఁ గట్టువ యుపకాంతముఖ్యచటక, సంఘములకును గుబ్బిక శంబరారి, ఘోరరణహారిజయభేరి ఘోషనారి. హంస. ౨. ౮౩.

గుబ్బిరి. వి. వృక్షవిశేషము.

సీ...ఉత్తరేను గుబ్బిరి సంబరేను...గీ... మొదలు,గాఁ గలుగునట్టిచిఱుచెట్లఁ గాంచి యంత. హంస. ౪. ౧౦.

గుబ్బిలికాఁడు. వి. పక్షివిశేషము. (శ.ర)

గుబ్బు. వి. గుండె యదురుటయందగుననుకరణము.

ఉ...దానన గుండె గుబ్బు మన ... కళా. ౪. ౨౦.

గీ.దండు సులభంబె పురుషవేదండులకును, గూచి గావింప గుండియల్ గుబ్బురనఁగ, దిగినదివసంబుసరిప్రొద్దుదీఱువేళ,కోదనాదరదూరుడై యుండు టరుదె. రా. వి. ౨. ౬౮.

౨. సముద్రఘోషమున కనుకరణము.

ఉ. పారి సంభోనిధి గుబ్బుగుబ్బురనుచున్ బోర్కల్గ దేవాసురుల్,ఖరశౌర్యోన్నతి గర్జితర్చిరి సుధాకల్లోలినీవల్లభున్. వీర. ౩.౨౧౦.

౩. పగులునప్పటిధ్వని కనుకరణము.

వ...పెనుబొబ్బలం బ్రహ్మాండకటాహంబు నిర్భరం బయి గుబ్బుగుబ్బని యురల...భాగ. ౮. ౨౦౮.

గుబ్బెత=గుబ్బలాఁడి. వి. (గుబ్బ+ఎత) యువతి.

సీ. జవరాలు గుబ్బెత జవ్వని యనఁగను యువతిసమాఖ్యలై యొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౧౦౬.

ఉ. సిబ్బితి మాని నేఁటినిశఁ జిత్తములోపలికాంక్ష దీఱఁ జ,న్గుబ్బల నొత్తి యేనె మనుగ్రుచ్చి కవుంగిటఁ జేర్చెద న్విభున్, గొబ్బునఁ బట్టి దంతశిఖ నొక్కెద మోవియు నంచుఁ గోరు నా,గుబ్బెత రేపు లెల్లఁ దటఁ గొంకు నిరంకుశలజ్జపెంపునన్. ప్రభా. ౫. ౯౯.

మ...కాఁపుగుబ్బెతల పెన్గుబ్బల్ ... ఆము. ౪. ౧౩౩.

గుభాలు=గుభేలు, గుభిల్లు, గుభులు. (చూ. గుభులు. రూ. గుబాలు. బ్రా.)

వి. ౧. పడుట పగులుట దుముకుట మొదలగువాని యం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

మ...గుభాలునన్ లకుముకుల్ క్రందై పడున్ లేచు...ఆము. ౧. ౫౭. ('గుబాలునన్'శ. ర. పా.)

ఉ. భంగముతై నగంబులు గుభాలునఁ ద్రెళ్లఁ గ రళ్లదాఁటుతో, నింగికిఁ బొంగువారిధి మునిం గినభూవలయంబు...వరాహ. ౬. ౧౬.

చ. దరులు గుభాలునం బగుల... శేష. ౧ ఆ. ('గు బాలునన్' శ. ర. పా.)

చ. అని మొలవంకి దుస్సి సమరార్భటిఁ జావడి క్రిందికిన్ గుభా, లన దుముకన్...అహ. ౧. ౧౦౪.

౨. వాసనవ్యాపించుటయం దగుననుకరణము.

చ...ముద్దుగాబుప, ల్కులఁ జవికమ్మచేఁ దపుత ఘుక్కను చెక్కులఁ బట్టెఁ దేసిగు, బ్బలఁ గ నుచూపు మేరకు గుభా లనుతావులు దీనికే త గున్. కువల. ౩. ౩౨.

గుభిల్లు=గుభాలు.

(వ్రాలుటయం దగుననుకరణము.)

ఉ...దిక్కటాహముల్, పిక్కటిలంగఁ బెల్లున గుభిల్లున శుక్తిమతీ స్రవంతిపే, రక్కన వ్రాలి యాఁగె భువనావళి...వసు. ౨. ౧౪౬.

గుభులు(ల్లు)=గుభాలు.

(నీరు మొదలగువానిలోరాయి మొదలగునవి ప డుటయందలిధ్వని కనుకరణము.)

క. చని నూతిలోపల గుభు, ల్లన నొకగుం డెత్తివై చి యల్లనఁ గనుచా, టున నిలువఁబడియె నిజ మని, జనవల్లభుఁ డాత్మలో విచారము మీ ఱన్. శుక. ౨. ౧౩౫.

(దుముకుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.)

చ. రభసగతు ల్సెలంగ నతిరాజిత కేళిసరోవరం బులో, గుభులుగుభుల్లునం దుమికి ... భాను. ౨. ౭౦.

(భేరి తుపాకి లోనగువానిధ్వని కనుకరణము.)

సీ. గంధవాహములు సుగంధంబు వెదచల్లె గుభులు న దేవదుందుభులు మొరసె. జాహ్న వీ.౧౯౪.

చ. ఉభయరగండ తావకరణోగ్రజయానకము ల్గుభుల్గుభు, ల్గుభు లని మ్రోయఁగా భవదకుంఠిత వీరభటు ల్ప్రభుప్రభు, ల్ప్రభు లని శత్రు భూపతులపైఁ జొరఁ, జాఱ నెడ ల్విభుల్విభు, ల్విభు లని సంభ్రమింపుదురు వేడ్క నఖర్వ సువర్వభామినుల్. నరస. ౨. ౭౮.

వ... పెట్లుఁ గ్రోవులవరుసలఖుంగు పెఠీల్ ధిమిరిం గు కఠీల్ ఢమిాల్ ఢాంగు ఖణీల్ గుభుల్ చఠాల్ ఢాంఢంకరణశబ్దంబు లబ్దంబులగర్జ లఁ దర్జించి... ప్రబంధ. ౭౮౭.

(గుండెలు అదురుటయం దగుననుకరణము.

సీ. ఆసుకుమానుసులగుండెలు గుభు ల్లన...సారం గ. ౩. ౨౮.

గుభేలు=గుభాలు.

(ఉఱుకుట మొదలగువానియందగుఅనుకరణము)

క. సలసలఁ గ్రాఁగెడు తైలము, కొలఁది యెఱుఁగఁ దలఁచు భంగి గుణరత్నసము, జ్జ్వలుఁడు గుభే లున నుఱికెను, జలనిధిలో నస్తమించుజలజా ప్తుక్రియన్. ద్వా. ౬. ౧౩౫.

సీ. చిమ్మనఁ గ్రోవులఁ జిమ్ములాడుచుఁ దటంబునకు వెల్వడి గుభేలున నుఱుకుచు. పరమ. ౪. ౧౦౩.

క. చని సేలఁ గాఁడి క్రమ్మఱ, మనుకులమణి దొ నకు వచ్చె మఘవాహితుఁడున్, దనపాటునఁ దేరొరగఁగఁ, బెనుగుబ్బలి పడినగతి గుభే లునఁ బడియెన్. రామా. ౬. ౨౯౯. ('గుబే లున' శ. ర. పా.)

(శిలాదులు కూలుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.)

సీ. నగశిఖాశిల లెగసి గుభేలు రనఁ గూలి ... రా మా. ౬. ౯౯.

గుమంజి. వి. సుగంధిద్రవ్యవిశేషము.

రగడ. సంకుమదంబు గుమంజియుఁ బూతియుఁ

జందనఖండంబులుఁ గర్పూరము. కవిక. ౩. ౧౯౫. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

గుమగుమ. వి. (క. గుమగుమ) ౧. సువాసనకొట్టుటయందలియనుకరణము.

చ. గుమగుమ వాసనల్గుబులుకొన్దనపుక్కిటిలోని వీడియం,బుమియు... సారంగ. ౩. ౧౫౨.

క. గుమగుమ యనునెత్తావులు, కోమ రము రేఁ... విప్ర. ౧. ౭౮.

౨. గుమగుమ యనువాసన.

క. చొక్కపునడతోఁ దళుకుం, బుక్కాగుమగుమలు తట్టుపునుఁగుగుబులు నల్, దిక్కుల నిండఁగ నెంతయుఁ, జక్కని కాళింది యనెడి జవ్వని వచ్చెన్. చమ. ౧. ౫౨. (శ.ర.పా.)

౩. అగ్ని మండుటయం దగుననుకరణము.

క... గుమగుమ మని శోకవహ్ని గుబ్బతిలంగన్. నిరం. ౨. ౯౯.

గుమి¹. వి. ౧. సమూహము, గుంపు; రాశి, ప్రోవు.

ద్వి. వేడుకతో వినువీథిఁ జన్వారు, నాడకాడకు గుములై యేఁగువారు. రం. రా. యు. ౩౧౪ పా. ౨౧ పం. ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

సీ. చిమ్మఁజీకటి గ్రమ్ముక్రొమ్మావిగుమి నల్లిబిల్లిరు ద్రాక్షపందిళ్లనడుమ. ఉ. రా. ౩. ౬౬.

మ... వేళామాతి తత్కాలసం, భ్రమసంకీర్ణతరోరుహారమణివారం బేటి తానొక్కచో, గుమిగాఁ బోసెనొ నా మినుక్కరను వేగుంజొక్కఁ గంటే చెలీ. వసు. ౮. ౧౨౭.

౨. గుది.

సీ. తిమితిమింగిలముఖ్యదీర్ఘమత్స్యంబులఁ గొమ్మ న గుములుగా గ్రుచ్చి యెత్తు. దశా. ౧. ౨౭౯.

౩. పొద.

వ... ఫలవృక్షంబులు వ్రేయ నమకట్టిన నేము వలదని యవ్వెదురుగుమి చూపినం బడ వ్రేసె.. . భా. రా. అర. ౧. ౧౨౫.

జ: గుమికట్టు, గుమికాఁడు, గుమిగూడు, గుమిగొను.

గుమి². వి. మడుఁగు.

తోటకము. జమునన్ గుమిఁ బా మని జంకక వే, దుముకన్... అచ్చ. భా. ౧. ౨౧ పా. (చూ. భాగ. ౧౦ పూ. ౬౩౫.)

గుమికట్టు=గుమిగూడు. అ. క్రి. (√గుమి¹) గుంపుగూడు, సంఘ మగు.

సీ. గోడలదాపున గుమికట్టి నిలిచిన... వకపు. ౫. ౧౨౩.

గుములుగట్టు=గుంపులుగూడు.

వ... కురుపతిప్రేటిజనంబులు గిరీటిపరాక్రమప్రకారంబులం దము దెస నానాదేశంబులచతురంగబలంబులు వొలిసినపెల్లును నంతంత గుములుగట్టి చెప్పుకొను చుండ... భార. భీష్మ. ౨. ౧౬౬.

వ... పసులు పసులు మూఁకలు మూఁకలు వేలు వేలు గుములుగట్టి... మనుచ. ౮. ౩౪.

గుమికాఁడు. వి. (గుమి¹+కాఁడు.) కాకి, వాయసము.

సీ. గుమికాఁడు కాకి నాఁ గొఱలుఁ గాకము పేళ్లు... సాం. ని. తిర్య. ౭౨.

గుమిగూడు=గుమికట్టు. అ. క్రి. (√గుమి¹) గుంపు గూఁడు; ప్రోగగు.

చ. ఆటదిభదానవారిఁ బదనైనమహిం గుమిగూడి పందు లం, తట వెస బుడ్డగింప బెడిదం బగు లోయలఁ బర్వి... చంద్రా. ౨. ౬౨.

వ... దైవనమస్కారంబులు దూరంబు చేసి పదుగు రైదుగురు గుమిగూడుకొని కోడెకాంద్రరూపాధిక్యహైన్యంబు లుపన్యసించుసామాన్యకన్యకలును... శుక. ౨. ౧౦.

క. క్రొక్కారు మెఱుఁగు లన్నియు, నొక్కెడ గు

మిగూడి నిల్చి యున్నవిధముగా ... ఉండె
లచ్చిమేనిమెఱుంగుల్. వేం. మా. ౧. ౧౩౧.

గుములుగూడు=గుంపులుగూడు.

గీ. ఏఱులై పాఱునెత్తురు లెందుఁ జూడఁ, గొండ
లై పడుకండలు గుములుగూడి, దానికై పో
రుభూతబేతాళతతులు, గలిగి భీకర మయ్యె
సంగరము గరము. దశా. ౨. ౪౩౪.

గుమిగొను=గుమిగూడు. అ. క్రి. (గుమి [1] + కొను) గుంపుగూడు.

చ. గుమిగొని పైపైఁ బడికొంచు భటావళి
చూడఁ బోవ వెచ్చము గొనిపోవుదాదులు ని
జంబు గనుంగొని...శుక. ౨. ౪౦.

గుమితి=గుమ్మితి. వి. ఆయుధవిశేషము.

శా. బాణా వంకిణిఁ బెద్దకత్తి గుమితిన్ బాణాసన
ప్రౌఢిమన్...శశాం. ౨. ౧౭. (శ. ర. పా.)

గుమిలి=గుబిలి. వి. పక్షివిశేషము, కనకాక్షి. (శ. ర.)

గుముకు. స. క్రి. (త. కుముక్కు) పిడికిలి మోఁచేయి మొదలగువానితోఁ బొడుచు.

క. తముఁ దామె బెదరి పులుఁగులు, గుములై పై
కెగసి యల్లుకొని కొమ్మతుదల్, గమకముగఁ
దాఁకి తొటతొట, గుమికినక్రియఁ ద్రెళ్లు నే
లకును వ్రేఁగగుచున్. చంద్రా. ౨. ౬౩.

సీ. జడలచుట్ట కుదిర్చి మెడలపై మోఁచేఁత గు
ప్పుగుప్పన సారె గుమికి గుమికి. వాల్మీకి. ౨. ౯౬.

గుముడు=గుమ్మడు.

(ఒకవిధ మగు తేఁకుకీ.)

ద్వి. గొన బైన తేఁకులు గుముడు తేఁకులును. ద్వి. పరమ. ౨. ౫౪ పా. ౪ పం.

గుమురు=గుబురు. వి. సమూహము, గుంపు.

గీ. అచటిమణిచిత్రభూములు నచట నమరు, నమ
రతరువులగుమురులు నచటితీవ, లు...వసు. ౨. ౫.

ద్వి...మము వృథా చంప నిచ్చోట, సమకట్టితే
యంచు సకలవానరులు, గుములు గుమురులై
కూడి యొండొరులు. రం. రా. కిష్కిం. ౨౩౧
పా. ౯. పం. చం. రా. ౪. ౬౩. ఆం. భా. ౨.
౧౦౦.

౨. కొమ్మలు చిగుళ్లు ఆకులు మొదలైనవానిసమూహము, విటపము.

వ... మొగలిగములగుమురులనడుమఁ బొడవులుగ
దీపించుతోఁపుగుడారంబులచెలువు నలరించు
చివురుటెలమావితండంబులును ... కళా. ౬.
౨౨౪.

విణ. సాంద్రము, దట్టము.

రగడ. గుమురు లగు లేమావిచిగురులు గోయఁ గో
యనికూసెఁ బికములు...పారి. ౪. ౧౬.

జ: గుమురుకొను, గుమురుగట్టు.

గుమురుకొ(ర్కొ)ను=గుమురుగట్టు.

సీ. కుఱుచ లై గుమురు లై గొనబు లై లేఁబాఁప
కొమ్మఁ జుట్టినజడల్ గుమురుకొనఁగ. పాం
డు. ౨. ౯౧.

చ. కరఁగినడెందముల్ విడువుఁ గానని కోర్కు
లు పారవశ్యమును, బొరసిననిట్టచూపులు గు
ముర్కొనుముత్పులకాంకురావళుల్, చిరిఁగి
నసిగ్గులుం గలిగి...పాండు. ౩. ౬౯.

గుమురుగట్టు. అ. క్రి. (√గుముఱు.) గుంపుగట్టు, గుంపగు.

క. హయముల మరల్పుమీ త, ల్లియు బంధులు నె
డలు సంచలింప గుముఱుగ, ట్టి యొఱుఱుసూఱు
రు...భార. విరా. ౫. ౨౨౩.

గుమురులు(ర్లు)గట్టు=గుంపులుగట్టు.

చ. గుమురులుగట్టి యీరికలు గుట్టి ప్రవాళము వ
ట్టి కింకతో, నమలక మ్రింగి ...ఆమనిని రేయి
పవల్ వడిఁ గూయుఁ గోవెలల్. కు. సం. ౪.
౪౬౩.

వ...గుమర్లుగట్టి వీరభద్రరణంబుఁ జూచి భీతచి

త్తులై ప్రాణంబులు విడుచువారును...వీర.ర. ౧౬౨.

గుమ్మ[1]. వి. పాలు పిండునప్పుడు వచ్చెడుధార.

సీ...పాలు నాఁ బొల్చు బహుతే.గీ. క్షీర మను గుమ్మయనఁగఁ దద్ధార వెలయు. ఆం. భా. ౨. ౨౩౮.

సీ. కామధేనువు నడ్డకట్టి గుమ్మలు గ్రోలి యాఁ బెయ్యా యిది మంచి దనెడువారు. రంగా. ౧. ౬౨.

క. వేలుపుటావును గుమ్మెఁడు,పా లడిగెడురీతి ధరణిపాల...అల్పదానము...అడుగ వచ్చితి నిన్నుఁ. హరిశ్చ. ౪.౧౯౯.

జ: గుమ్మకాంభోజి.

గుమ్మ[2]. వి. (త. కుమ్మలి.) ఆఁడుది, స్త్రీ.

గీ. చెలువ దనచెల్మికత్తెలఁ బిలిచి నాకుఁ, గూర్చు గుమ్మ లెవ రెవ రీకొమ్మలందు, వారు నేకొని రక్షింప వలయు వీని. కు. సం. ౬. ౬౨౪.

ఉ. రంగమహీశుకొమ్మ జిగిరంగులబంగరుబొమ్మ సంపదల్,పొంగుచు నిచ్చుగుమ్మ పతిఁబ్రొమ్మెడఁబాయనిముద్దుగుమ్మ...అహ. ౧. ౨.

గుమ్మ[3]. వి. గాదె,కుసూలము; బొట్ట, కుసూలవిశేషము.

సీ. గాదె బొట్టయును దుగ్ధాసారమును ముద్దుగుమ్మయు వెలయును గుమ్మ యనఁగ. ఆం. భా. ౩. ౬౪.

గుమ్మఁడు. విణ. అలంకరించుకొనువాఁడు, అలంకారి.

సీ...గుమ్మఁడంచనఁగను జికిలికాఁ డనఁగ సొగసు,కాఁ డనంగను వన్నెకాఁ డనంగను నీటుకాఁ డనఁగా నలంకారి యొప్పు. ఆం. భా.౩. ౧౦.

గుమ్మకాంభోజి. మి. వి. (గుమ్మ[1] + కాంభోజి) ముప్పదిరెండునపుంసకరాగములలో నొకటి.

సీ. కాంభోజియును గుమ్మకాంభోజియును సింధురామక్రియయు నాదనామక్రియయు. ప్రబంధ. ౯౬. హంస. ౫. ౧౨౪.

గుమ్మటము. వి. (క. గుమ్మట. త. కుమ్మట్టం.) రాయి కాగితము మొదలగువానితో నిర్మించినదీపము గూఁడు.

మ. కుసుమ వేరుల్ జగజంతక్రొందెఁఅఁగురంగుల్ మీఁజుమేల్ బొమ్మచి, త్తరుబంగారుపటాలు నిచ్చలపునిద్దాకెంపుఠాగుమ్మటాల్, ముదుపంపున్విరిమల్లెపూసరులు చల్వాల్ చిల్కుపందిళ్లు ...సానందో. ౩. ౪౬.

గుమ్మడి. వి. (సం. కూశ్మాండః. ప్రా. కుమ్హాండే.) కూశ్మాండము ౯.

శా...గుమ్మడికాయయంత యగుము త్తెంబై మనం బేర్ప... ఆము. ౪. ౨౨౨. (గుమ్మడికాయయంత యగుము త్తెంబై:-అస్వాధీనుఁడై అని భావము.)

క. అమ్మగువ గనుంగొనియెఁ, ముమ్మరముగఁ బట్టైనామములు మైనెల్లఁ, గ్రమ్మికొన నుట్టిఁ బెట్టిన, గుమ్మడి కాయయును బోలెఁ గూర్పున్నతనిఁ. వైజ. ౨. ౫౬. హర. ౨. ౯౯.

గుమ్మడికాయలో నావగింజయుఁ బోదు=గుమ్మడికాయలో ఆవగింజంతయుఁ బోలేదు:-కావలసిన దానిలోఁ గొంచె మైనను గాలేదు అనిభావము.

సీ. ఇపు డేమి గంటి నా కెక్కడిసిద్ధసంకల్పత గుమ్మడికాయలోన, నావగింజయుఁ బోదు హంసి నాచింతాభరంబులో లేశమాత్రము నుడుగుట, గలదె యీవేళకుఁ దలపోసి చూచిన... ప్రభా. ౪. ౫౨.

గుమ్మడిమూట=గుమ్మడిపండువలె నుండుమూట.

ఉ. ప్రక్కలు వంచు వంచి మునిపండ్లును బండ్లను రాచు రాచి రొ,మ్మక్కలఁజేయుఁ జేసి తల యల్లనఁ గాళుల నందు సంది లో,చక్కికి నొక్కు నొక్కి యిరుచంబన గుమ్మడిమూట

గట్టి వీ, పెక్కు దువాళిచేసి చలి యిక్కడ న
క్కడఁ బెట్టు వేసవన్. క్రీడా. ౪౬.

జః గుమ్మడిగింజనామము.

గుమ్మడిగింజేనామము. వి. (√గుమ్మడి) తిలకవిశేషము, గుమ్మడిగింజవలె నుండుబొట్టు.

సీ. గీఱుచు గుమ్మడిగింజనామము దీర్చు... కువల. ౪. ౧౫౫.

ఇట్లే 'గుమ్మడివిత్తునామము' ప్ర భా. ౪. ౧౩౭.

గుమ్మతీలు. వి. బ. కర్ణభూషావిశేషము, చెవిలోమ్మెల నుంచెడిసొమ్ము. (శ. ర.)

గుమ్మము. వి. వాకిలి, ద్వారము. (చి.ని, శ.ర.)

గుమ్మసరులు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

వ...షష్టికములు గుమ్మసరులు ననునూటనాలుగువ
గలపైరుల చేరుదుబియ్యంపువట్టివసాదంబులు
...ప్రబంధ. ౧౧౨.

గుమ్మితి(తీ)=గుమితి. వి.ఆయుధవిశేషము.

క... మొగలి రేకుగుమ్మితిఁ జిమ్మెన్. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౧౪.

ఉ...మరుఁడంతట నంతటఁ దమ్మిగుమ్మితిం, జేకొ
ని వీఁకమై మొనలఁ జిమ్మఁ దొడంగెను గొమ్మ
లొమ్మనన్. శశాం. ౨. ౭౦.

చ. మదనునిగుమ్మితీమొనలు మాటికి మర్మములం
టఁ బాఁటినన్...అహ. ౩. ౪౧.

గుమ్ము=ఘుమ్ము. వి. ౧. పరిమళించుట త్రిప్పుట మొదలగువానియందగుననుకరణము.

సీ. పుణ్యవాసన పొంగి పొదలె నాఁ జెమట పైకొ
నఁ గప్పురపుఁబూఁత గుమ్ము రనఁగ. చంద్రి. ౬. ౫౦.

ఉ. గుమ్మనుకమ్మఁదెమ్మెరలకుం దులకించి... కృ. శకుం. ౧. ౭౩.

ఉ. వేలుపులు న్నిశాచరులు వెండియుఁ గవ్వపుఁ
గొండ వార్ధిలోఁ, దేలిచి గుమ్ముగు మ్మనఁగఁ
ద్రిప్పఁగఁ జొచ్చిరి...హర. ౬. ౭౪.

ద్వి. సెమ్మెనఁ బొదలలో నిండినవిరుల, గుమ్మున జ
డివాన గురియించుదాని. అభిమన్యుద్విపద.
(శ. ర)

గీ... కోదండకాండరవ మ,జాండభాండంబు గు
మ్మని నిండుకొనియె. చం. రా. ౩. ౧౦౩.

సీ. అనిలాభిహతదక్షిణావర్తశంఖంబు గుంఫితం
బై కేల గుమ్ము రనఁగ. (మొల్లచాటువు.)

గుమ్ముడు=గుముడు. వి. ౧. కుముదిక, పేఁకు చె.

గీ. గుమ్ము డనఁగను గుముదిక సమ్మతిపడు.ఆం.భా. ౨. ౪౬.

౨. ఒకవిధమగుపేఁకు, కాశ్మర్యము చె.

గుమ్మెట=గుమ్మెత. (త. కుమ్మట్టం.) వి. కుంభవాద్యము, తుడుము.

వ...హూరి భేరి గౌరు గుమ్మెటతమ్మటంబు...లో
నగుగసంఖ్యాతవాదిత్రత్రితయపరంపరలు...
ఆము. ౪. ౩౫.

సీ.తటపెటదిమికిటధ్వను లోలిఁ బుట్టింపఁ జాలు
గుమ్మెట చంక వ్రేలుచుండ. క్రీడా. ౨౨౬.
కాళ. ౩. ౩౬.

గుమ్మెత=గుమ్మెట.

సీ. గుమ్మెత యనఁగను గుంభవాద్యము దోఁచు...
ఆం. భా. ౧. ౧౨౫. హంస. ౩. ౧౫౫.

జః గుమ్మెతకాఁడు, గుమ్మెతగుడారము.

గుమ్మెతకాఁడు. వి. (గుమ్మెత+కాఁడు.) తుడుము వాయించువాఁడు.

ఉ. గుండనికిం బసిండిపనిగొ రడిబండను వెండి
తాయెతుల్, లండికిఁ జేకడెంబు వదిలంబుగ
గుమ్మెతకాని కంచెలున్...హంస. ౫. ౧౩౬.

గుమ్మెతగుడారము. వి. (గుమ్మెత+గుడారము.) గుమ్మెతవంటిఆకారము గలగుడారము.

చ. తిరిగి యతండు వచ్చి... గుమ్మెతగుడారమునం
గొలువుండి...కువల. ౨. ౧౬.

క...రంభోర్వసులుక్, గుమ్మెతగుడారములకడ, ఘుమ్మనుకపురంపుజగతిఁ గూర్చుండితగక్. వాల్మీకి. 3. ౧౦౧.

గుయ్యారము. వి. (సం. గుహ్యాగారమ్) కారాగృహము.

గీ. అడరుఁ గారాగృహంబు గుయ్యారము చెఱ, సాల బందిగ మనఁగను...ఆం. భా. ౨. ౨౨౯.

గురగుర. వి. ౧. పందికూఁత కనుకరణము.

సీ. గురగురధ్వనులు నిర్భరముగఁ బర్విన నెలసి బ్రహ్మాండంబు నెదురుమ్రోయ. హరి. పూ. ౪. ౧౬. (శ. ర. పా)

ద్వి. గరువునేలలఁ దుంగగడ్డలు త్రవ్వి, గురగుర మనుపందిగున్నలబార్లు. ద్వి. శ. సా. ౨. ౬౦ పా. ౧౪ పం. చెన్న. ౨. ౨౦.

౨. ఇట్టి చేసెడిధ్వని కనుకరణము.

ఆ...గురగుర, మనుచు వేఁటయిఱ్ఱు లరుగుదెంచె. చంద్ర. ౨. ౨౧.

గురణము. సం. వి. అ. న. యత్నము, పూనిక.

గురస్తు. వి. (సం. గృహస్థః) గృహస్థుఁడు, గేస్తు.

గీ. అమ్మనేఁజెల్ల బాఁపనయ్యా మఱేమి, రజ్జులాడెదు మంచిగురస్తు వగుదు. శుక. ౨. ౪౭౩.

సీ. రమ నేలినట్టిగురస్తు నందు రదేమొ నేలమిన్నులు గొల్వ నేర్చు టరుదె. శుక. 3. ౨3.

గురి. వి. అర్బుదఫలి, ములకకీ.

సీ... గురు గటం చన్నను గురి యనంగ, ముల కటం చన్న నర్బుదఫలి మనుచుండు ... ఆం. భా. ౨. ౬౪. ('అర్బుదఫలి' అనునది సంస్కృత నిఘంటువులలోఁ గాన రాదు.)

గురిగి=గురియ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౭.

గురిగింజ. వి. (గురిజ + గింజ-త. కురువిందమ్.) గురిజపూస. (బ్రౌ, చి.ని, శ. ర.)

గురిజ. వి. (సం. గుంజా.) ౧. గురివెంద కీ.

సీ...గురిజ, గురివెంద నాఁగను గుంజాఖ్య విలసిల్లు...ఆం. భా. ౨. ౩౨.

సీ. భుజమధ్యమునఁ గ్రాలుభుజగహారంబులు గురిజపూసలగుబ్బసరులు గాఁగ... గీ...శంకరుండు కిరాతవేషఁబు దాల్చి. హర. ౭. ౪౧.

౨. గురిగింజ.

సీ...ఈయచ్చగురిజపే రెందుఁ గలిగె. యయా. ౧. ౪౭.

ఆ. గురిజపేరు లఱుతఁ గొమరార ధరియించి, యడవిమొల్లలఁ గురులందుఁ జెరివి. ద్వా. ౧౧. ౬.

జ: గురిగింజ, గురివెంద.

గురియ=గురిగి, గురుగు3. వి. అత్యల్పభాండము, ఆఁడుపడుచులుఆడుకొను చిన్న పిడుత.

సీ...అత్యల్పభాండం బొప్ప గురిగి యంచనఁగను గురియ యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౭. (బ్రౌ, వ్రాఁత ప్రతిపా.)

గురివె(ర్వె)ంద. వి. (గురిజ + వెంద-శ. ర.) గుంజాలత, గురిజకీ.

రగడ. వెల్లి యై తొఱఁగె గురివెందలమరందములు. ఉ. రా. ౬. ౬౧.

గీ. ప్రమదదిక్కాంత కెంగేలఁ బట్టి యాను, క్రొత్త గురివెందపూసలగుత్తి వోలె. హర. ౭. ౧౪౦.

ఉదా: బండిగుర్వెంద.

గురు. వి. గవయమృగము.

సీ. కాఁచినగురుని నెయ్యి చేచాఁపఁ జాలినంతయుఁ గుమ్మరించి...పాండు. 3. ౭౭.

ద్వి. గురువులువా ఆడిగురు మెకంబులును. నవ. ౧. ౪౭ పా. ౬ పం. రుక్మా. 3. ౯.

జ: గురుపోతు.

గురుకారము. సం. వి. అ. పుం. పెద్దచేయుట, గొప్పగా భావించుట; పూజనము, ఆరాధనము.

గురుగు[1]. వి. భక్ష్యవిశేషము.

వ...చాఁపట్టు లిడ్డెనలు తేనెతోలఁబు గురుగు లేల
కికాయలు...ప్రబంధ. ౧౧౨.

గురుగు[2]. వి. ఒకవిధ మైనకూరాకు. (శ. ర,బ్రా.)

గురుగు[3]=గురియ. (బ్రా, వా)

గురుగు[4]. వి. ౧=గురి. ౨. శ్రీహస్తిని,భూరుండికీ.

సీ...శ్రీహస్తినీసంజ్ఞ చెలఁగు గురుగు,నాఁగ ...
ఆం. భా. ౨. ౫౨.

3. గురుకటము, ఒకజాతికూరాకు చెట్టు.

గీ. గురు గనంగను జెలఁగురు గురుకటాఖ్య. ఆం.
భా. ౨. ౭3. ('గురుకటము' సంస్కృతనిఘం
టువులలోఁ గాన రాదు.)

మ. గురుగుంజెంచలిఁ దుమ్మి...ఆము. ౪. ౧3౪.

గురుఘ్నము. సం. వి. అ. పుం-గురుత్వము పోఁగొ
ట్టునది- తెల్లఆవకీ.

గురుజే. వి. ఒకజాతికూరాకుచెట్టు, ఉత్తుండికీ.(శ.
ర.)

ఆ.కటియజీలకఱ్ఱ గటివేము గురుజ యిం,గువ ప్ర
వర్జనీయకోటి యగుట. భార. అను.3.౧౮౯.

గురుజా. వి. వజ్రము. (బ్రా, చి. ని.)

సీ. పాలుచును వజ్రంబు మూలరా లన మగరా
లనంగను గురుజా లనంగ.ఆం. భా. ౨.౨౭౮.

గురుజో. వి. తిరుగటికి కొట్టెడిపుజ్జువంటికొయ్య.
(వా)

గురుదైవతము. సం. వి. అ. పుం-బృహస్పతి దేవ
తాకము-పుష్యనక్షత్రము.

గురుపత్త్రా. సం. వి.ఆ. స్త్రీ-తొందర గా పక్వము
కానిఆకులు గలది- చింతచెట్టు.

గురుపత్త్రము. సం. వి. అ.న. వంగము, తగరము.

గురుపోతు. వి. (గురు+పోతు.) పురుషగవయము.

సీ. తెరఁ మాటి వెఱఁ బాఱు గురుపోతుపై నైనఁ
బడి యెక్కి పొడుతు నీపాద మాన. మనుచ.
౪. 3౫.

మ...కోర్లగండ్లు గురుపోతుల్ కొండగొఱ్ఱెల్
కురంగులు నెం డెందుఁ గనుంగొనంగ వని
లోఁ గోటానఁగోటుల్ నృపా. ఇందు. ౨.
౫౧. ఆం. భా. ౨. ౧౫.

గురుమర్దలము. సం. వి.అ.పుం.డిండిమవాద్యము.

గురురత్నము. సం. వి. అ. న. ౧- బృహస్పతికి
ప్రియ మగురత్నము - గోమేదకము. ౨. పుష్య
రాగమణి. 3. శ్రేష్ఠుఁ డగుగురువు.

గురువారము. సం.వి. అ.పుం. బృహస్పతివారము.

గురువు. వి. పరుగు, ధావనము. (బ్రా-వేగపుపరుగు.
శ. ర.) ఉదా: గురువు దేలు, గురువులువాఱు.
జ: గురువు దేఱు, గురువులువాఱు.

గురువు. సం. విశ. (ఉ. ఉ, ర్వీ. ఉ.) ౧. బరు వై
నది. (వ్యతి. లఘువు) ౨. గొప్పది, పెద్దది. 3.
దీర్ఘ మైనది.(కాలాది) ౪.దుర్భరము,భరింప రా
నిది. (విరహాది) ౫.పూజింపఁదగినది.౬. (ఛంద)
లఘువు కానిది. (అక్షరము) ౭. బలీయ మైనది.
౮. దుష్పాకము,తొందరగా పక్వము కానిది. వి.
ఉ. పుం. ౧. తండ్రి. ౨. కులజ్యేష్ఠుఁడు, కుల
ముపెద్ద. 3. తాత. (మాతామహపితామహులు)
౪. తండ్రితోడఁబుట్టినవాఁడు. ౫. అన్న. ౬.
మేనమామ. ౭. ఉపాధ్యాయుఁడు.౮. ఆచార్యుఁ
డు, మంత్రోపదేశము చేసినవాఁడు. ౯. రాజు.
౧౦. కాపాడువాఁడు. ౧౧. బృహస్పతి, దేవగురు
వు. ౧౨. (మీమాంసకుఁడగు) ప్రభాకరుఁడు.
౧3. పుష్యనక్షత్రము. ౧౪. మాలగొండికీ .(వా
చ.)

గురువుదేఱు. అ.క్రి.(గురువు+తేఱు)-పరుగిడు-
రక్తము మొదలైనది జిఱ్ఱున పైకి ఉబుకు.

ఉ. త్రైవ్వెడుగంటులన్ గురువు దేఱుచు నెత్తురు
రాకమున్న...భా. రా. యు. ౨౧౭౫.

గురువులువాఱు, గురువువాఱు. అ. క్రి. (గురు
వులు + పాఱు) ౧. పరుగెత్తు.

చ ... తల్లిముందఱన్, గురువులువాఱు వ్రేకడు
పుఁగుఱ్ఱఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్.
వీర. ౧. ౫.

సీ. విరులగుత్తులమీఁద గురువులువాఱుచు ముద్ది
చ్చు తేఁటులమొరపములకు. మార్క. ౫. ౭.

ద్వి. కరములఁ గొఱవులు గైకొని పేర్చి, గురువు
వాఱెడు పెద్దకొఱవిదయ్యములు. ద్వి. హరి
శ్చ. ఉ. ౧౬౭౩ పం.

౨. అతిశయించు; విజృంభించు.

క. నరుఁడును రాధేయుఁడు నొం,డొరువులతోఁ
బెనఁగువేడ్క లుల్లంబులలో,గురువులువాఱఁ
గ నిల్చిరి...భార. ద్రో. ౧. ౧౩౫.

చ...క్రొవ్వనం, గురువులువాఱుకంటపులఁ గొం
డగపుల్ చొరఁ దోలి పౌరుషం, బటిమటిఁ
గ్రాలఁ బింగళకుఁ డన్ మృగరాజు చరించు న
చ్చటన్. వేం. పంచ. ౧. ౧౧౧.

౩. హర్షముచే ఉప్పొంగు, ఉబుకు.

చ ... మై,గురువులువాఱఁ గేలఁ బుడుకన్
బెరమోముల నవ్వు నింపు వొం,పిరిగొనఁ
గార్తికేయుఁడు కుభృత్సుత కుల్లము పల్లవిం
పఁగన్. కు. సం. ౧౦. ౭౭౬.

గురుసు. వి. ౧. మర్మము, ఆయువుపట్టు.

క. తురగముల సూతుఁ జంపినఁ, గురుపతి పాలి
వోక యతని గురుసున నేయన్. భార. ద్రో.
౫. ౧౨౫.

సీ. తాతగా రనువారిఁ దనవారితన మొప్పు గు
రుసు మోపకయుండ సరసమాడు. కాశీ. ౬.
౬౦. (గురుసుమోపకయుండన్:- మనస్సు
నొవ్వకుండ అని భావము.)

౨. మూలము, కుదురు.

చ...గుండులెత్తి సత్వరగతిఁ గుంభముల్ వగు
ల దంతుల నైచుచు దంతకాండముల్, గురు
సులఁ గూడి రాఁ దిగిచి ఘోరనిశాచరకోటి
మోఁదుచున్...భా. రా. యు. ౬౭౪.

౩. పశురోగవిశేషము.

సీ. గురుసురోగము గొన్నగోవుల మాన్పంగఁ గ
లబందపలుకులు కడఁగి తెచ్చి. గోచికిత్స. ౧.
(చి. ని) నవ. ౧. ౪౧ పా. ౧ పం.

గుర్గురింత. వి. అడవిపంది.

గీ. ఏకలము గుర్గురింతన నెసఁగు దంష్ట్రి. సాం.
ని. తిర్య. ౭౫.

గుర్జరము. సం. వి. అ. పుం. ఘూర్జరము, గుజరాతి
దేశము.

గుర్వణఁగించు. స. క్రి. (గుర్వు + అణఁగించు)
-ఆధిక్యమణఁచు-నశింపఁజేయు.

ద్వి. పూర్వజన్మార్జితభూరికర్మములు, గుర్వణఁగిం
చునాకొడుక రావయ్య. బస. పు. ౪. ౪౩౧
పం.

గుర్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గర్భిణి, చూలాలు.

శ్లో. ఆపన్నసత్త్వా గుర్వీ స్యాదంతర్వత్నీ చ గర్భి
ణీ. (హలా. ని.)

గుర్విణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గర్భిణి, చూలాలు.

గుర్వు. వి. ఆధిక్యము,అతిశయము. (చూ. గుర్వణఁ
గించు.)

విణ-అగుర్వు. (సం. గురు.) ౧. అధికము.

ఉ...మాలి యడ్డమై,బోరన వచ్చి యవ్విహగపుం
గవకేతను నేసె నెంతయున్, గ్రూరము లైన
యమ్ములను గుర్వుగ దానవు లుత్సహింపఁ
గన్. నిర్వ. ౩. ౨౫.

ద్వి. సర్వాంగసుందర శంకర యీశ,గుర్వుగుసడి
దొరకొనె నయ్య నీకు.బస. పు. ౩. ౭౫-౩పం.
(ప్రాత ప్రతి. పా.)

౨. పూర్ణము.

ద్వి. సర్వమాన్యము నీకు గుర్వగా నిత్తు, శర్వభ
క్తుండ వై చరియింపు మనుడు. బస. పు. ౪.
౨ పం. (గుర్వగా:-సర్వాధికారములతో.)

గుఱక. వి. (క. గుఱకె) ౧. నిద్రయందలిధ్వని, గుఱ్ఱు.

సీ. గుఱక యనంగను గుఱుపెట్టనంగను శోభిలు చుండును సుప్తరవము. ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

క. సతి ప్రక్కఁ జేఁడినప్పుడు, రతి కౌఁగిక నిదురవోదురా యయ్యో నా,చతురుఁడ గుఱకలు చాలుక్, గతి చెప్ప మటంచు వానిఁ గడు బాధించుక్. శుక. ౨. ౧౦౭.

౨. కోపభయాదులు కలిగినపుడు వ్యాఘ్రాదులు చేసెడిధ్వని.

క. అని తెంపు చేసి కనకనఁ,గనుఁగొనల న్నిప్పు లురలఁగా వాలము భూ,మిని దాటించుచుఁ దద్గళ,మును జూచుచు గుఱక నుఱుకఁబోన టు లున్నక్. శుక. ౨. ౨౫౨.

జ: గుఱకలిడు, గుఱకపెట్టు.

గుఱకలిడు. అ. క్రి. (గుఱకలు + ఇడు) గుఱకలుపెట్టు.

సీ...కోల్పులు లొప్పదరిండ్ల గుఱకలిడఁగ.మనుచ. ౨. ౭.

గీ...గుఱక,లిడుచు నిదురించు లేచు నల్గడలఁ దిరుగుఁ, గుంభకర్ణుండు నడయాడుకొండకరణి ఉ. రా. ౨. ౧౮౮.

గుఱక(లు)పెట్టు. అ. క్రి. (గుఱక + పెట్టు.) గుఱకలిడు, గుఱుపెట్టు.

గీ...పులివోలె గుఱకపెట్టి,నిదురవోవఁగ ...ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౫.

సీ. దిక్కరుల్ సెవు డొంద దేవతల్ వెఱ సెంద బెట్టుగా గుఱకలుపెట్టుకొనుచు. ఉ. రా.౨. ౨౯౫.

గుఱగుఱ=గులగుల. వి. (త. కుఱుకుఱుత్తల్.)ఒక విధ మైనదురద. (శ. ర.)

విణ. దురద గలది.

చ. కరినివహంబు రాచుకొనఁగాఁ జలియింపదు బొడ్డుబంటిగాఁ, బెరిఁగినపుట్టలో వెడలుభీకరభోగికులంబు ప్రాఁకఁగా, గుఱగుఱ గాదు గడ్డమున గూఁడులు పెట్టినపక్షికోటిపెక్, మొరప మెఱుంగ దెట్లు మునిముఖ్యునియా తను వంచుఁ దాపసుల్. వరాహ. ౧౦. ౫౩.

గుఱము=గుఱ్ఱము. వి. (√గుఱ్ఱము) అశ్వము.

ఉ. మంది గుఱాలు నేనుఁగులు మావఁతులుక్ ...యయా. ౪. ౧౫౫.

క...నలువగుఱాలక్...పాండు. ౨. ౩౭.

గుఱాలగోచే. వి. (√గుఱము) అశ్వపాలకుఁడు.

సీ. గుల్లా మన గుఱాలగోచనఁగా గులప యనంగఁ దగు నశ్వపాలకుండు. ఆం.భా.౨.౨౦౪.

(గోచి, గోచు అనియు ఛేదింపవచ్చును. గుఱాలగోవనంగా. వ్రాతప్రతిపా. ఇంకను విచార్యము.)

గుఱి. వి. (క. తు. గుఱి. త. మ.కుఱి) ౧. లక్ష్యము.

చ...పువ్వు లఁటె చిక్కనిచక్కనియమ్ము లేయుచో, గుఱి యఁటె చిత్తముల్... దశకు. ౩. ౧౨౯.

చ. తఱిమి ఘటోత్కచుండు బలదర్పము లేర్పడ ద్రోణుమీఁద నే,త్తెఱ నడతేరఁ గాంచి చనుదెంచి యలంబసుఁ డమ్మహాసురుక్, గుఱి యొఁగఁ జేసె శాతశరకోటికి ...భార. ద్రో. ౩. ౨౬౨. ఆం. భా. ౨. ౨౧౨.

౨. విశ్వాసము, నమ్మిక.

గీ. పఱలుకఱిమేల్పు మది నెంతు గుఱి దలిర్ప. నీలా. ౧. ౩.

(వ్యవ) వైద్యునిమీఁద గుఱి లేనివానికి వ్యాధి కుదురదు.

౩. గుఱుతు, చిహ్నము.

గీ. వసుధలో సెట్టిశ్రీగలవారి వేని, కరభములు దాస్యములు చేయు సరసిజాక్షి,యూరువుల

కొట్లటన్నఁ బైఁ దారు మోమ, గొడుగులును నల్లకలశము ల్గుఱులు గావె. ఆము. ౫. ౩౧.

౪. దృష్టాంతము, నిదర్శనము.

ఆ. గాలవుండ గుఱియుఁ గాఁడె మనకు. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౦౫.

గీ. క్రౌంచ మొకకొన్ని గ్రుడ్డులు గాంచె మింట, నవి యహంసచ్ఛదాచ్ఛాదనానుభూతి, హంసతతు లయ్యెఁ గావన్న నరుణ మాడ, గుప్తభుజగాళనాండము ల్గుఱులు గావె. ఆము. ౪. ౧౭.

౫. సాక్షి.

మ. నిజ మేఁ బల్కెద బాహు లెత్తి శ్రుతివాణీజాహ్నవీగోపతి, ధ్వజధుంఠీశగణేశ్వరు ల్గుఱిగ నోవారాణసీదేవి... నిన్ బోల నం, బుజగర్భాండమునందు లేవు నగరంబుల్ తీర్థరాజంబులున్. కాశీ. ౨. ౧౩౬.

తరళ. కడఁగి విన్న వెలుంగు దా గుఱి గాఁగ నబ్బలుకానలో, నడలుచున్న ననుం గనుంగొని యప్పు డర్మిలి నూతిలో, వెడలఁదీయుచుఁ గేలు వట్టితి వే కదా యిఁకఁ బెండ్లికిన్, గడమ లెల్లను సొంపులు... యయా. ౪. ౬౦. భా. రా. యు. ౨౩౬౬.

౬. నిర్ణయము, ఏర్పాటు.

క. నానెమ్మనమునఁ గలయను, మానము పరతత్త్వబోధమహిమ నుడుపు ప్ర, జ్ఞానిధి యీసల్కము నిం, పూనఁగఁ గైకొనుట యనుచు నొక గుఱి చేసెన్. పరమ. ౪. ౧౯. (శ. ర. పా.)

౭. యుక్తి, ఉపాయము.

చ. కటకట మీర లాడు పెనుఁగష్టపువిద్దెలు చూడఁ డాయెము, చ్చటకుఁ బ నేమి పోద మని చామయ పల్కినఁ దత్తనూజ మా, ఱటనుర వేశ్యయో యనఁగ రాజిలుచుండెడి చెన్న సాని నీ, విటు వగఁ జెంద నేమిటికి నే గుఱిఁ జెప్పెద నంచు నిట్లనున్. చెన్న. ౨. ౨౩౦.

౮. పరిమితి, మితి; హద్దు; మర్యాద, గౌరవము.

ద్వి. అప్పఘనం బింత యని గుఱి నాకుఁ, జెప్ప ము చెల్లింతుఁ జేకొను మనిన. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౭౯ పం.

సీ. ఏ దేవుఁ డింతకు నింత యై యంతకు నంత యై గుఱి లేక యతిశయిల్లు. పాండు. ౫. ౫౭.

సీ. గుఱి మీఱి రోదసీకుహర మొక్కటఁ ముంప నుప్పొంగు ప్రళయపయోధికంటె. ఉ. రా. ౫. ౧౪౧.

మ. మరుజాలిన్ గుఱి దప్పి శూర్పణఖ పల్మాఱి ట్లు నిర్లజ్జ యై... చం. రా. ౫. ౩౯.

౯. (=గిఱి) వలయాకారపు రేఖ.

గీ. ఎలమి నిన్నాళ్లు సైఁచితి నింక నైనఁ, బుమ్మ కొన్నట్టియ ప్పిచ్చి పొమ్మటంచు, హరిహయుఁడు భానుఁ జుట్టినగుఱి యనంగ, భీషణాటోపతను బరివేష మడరె. ఘటికా. ౨. ౪౧.

౧౦. కళంకము, మచ్చ.

సీ... గుఱి మచ్చ మచ్చము గుఱుతు చిన్నె, లక్కనం బనఁగఁ గలంకు... ఆం. భా. ౧. ౮౦.

జ: గుఱించి, గుఱించు, గుఱికట్టు, గుఱికాఁడు, గుఱికొండి, గుఱికొను, గుఱిచేయు, గుఱిపడు, గుఱియగు.

గుఱించి, గుఱియించి=కూరిచి. (√గుఱించే)

చ. అన విని యన్న రేశ్వరుఁడు హాసముతో నతనిన్ గుఱించి యిట్లను ... భార. శల్య. ౨. ౭౩. ముకుంద. ౩. ౨౭౯.

మ. నిరవద్యస్థిరభక్తితోడ ననుఁ గానీ శంభుఁ గానీ రమేశ్వరుఁ గానీ గుఱియించి యెవ్వరట యీసారస్తవంబున్ జపింతురు... కాశీ. ౨. ౯.

గుఱించే, గుఱియించే. స. క్రి. (√ గుఱి) ౧. లక్ష్యముగా నుంచుకొను, గుఱిగాఁ జేసికొను.

వ ... అశేషమనీషిహృదయంగమంబుగా శబ్దం బనుసరించియు నభిప్రాయంబు గుఱించియు భా

వం బుపేక్షించియు రసంబు పోషించియు ...నైష. ౮. ౨౦౨.

క. అన మరలి చనిరి నమ్ర,వన లైనన లైదు నే ర్పునను శరములఁ జే, సినవిలుకాఁడు గుటించి న, తనువుల హేతిప్రహేతితనయులు సన యల్. వరాహ. ౩. ౧౩౦.

౨. మితియిడు.

క. నగరిపురిపునగరుం ద,న్నగరీరథయూథసౌధ నానావిధరు,గ్గగధగలుఁ జూచు వేడుక,చిగిరిం ప గుటింప రానిచిడిముడి పొడమన్. కువల. ౩. ౧౫.

౩. క్రి. సంకల్పము చేయు, తలపెట్టు.

గీ. అట్లు వైవాహికార్థకృత్యములు నెఱపి, నా లుగవనాఁడు సకలబాంధవులు చెలఁగ, నరవ రాగ్రణి లోచనానంద మొదవ, నాగవల్లి యొనర్చుటకై గుటింప. రాజ. చ. ౩. ౧౮౪.

గుటికట్టు. వి. (గుటి + కట్టు) ౧. అంచు. (శ. ర.) ౨. మితి. (శ. ర.) ౩. కట్టుపాటు, ఏర్పాటు.

సీ. ఎఱుకవారల కెల్ల గుటికట్టుగా నిల్వ నొక్క చోటున్నది నిక్కముగను. వేం. మా. ౫. ౨౦. దశా. ౮. ౧౩౭.

గుటికాఁడు. విశే. (గుటి+కాఁడు) లక్ష్యము తప్ప కుండ కొట్టువాఁడు, కృతహస్తుఁడు. (శ. ర.) వి. శూరుఁడు, పతి.

క. చలిగుటికాఁడై నిగనిగఁ, గలువలచెలికాఁడు పుట్టెఁ గలశపయోధిన్. హర. ౬. ౮౯.

క. గుటికాఁడు రాక మన మీ,తరుణీభూసురులఁ బట్టఁ దగ దని చుట్టుం,బురిగొనుచుండిరి యా తల,వరు లంతట నదియు నతనివాంఛలు దీ ర్చెన్. శుక. ౨. ౪౯౦.

గుటిక్రొండి. వి. (గుటి+కొండి) ౧. ఆయము, జీవ స్థానము. (శ. ర.) ౨. గుఱుతునకై కొండివలె క ట్టినత్రాడు, మొ.

ద్వి. పెడబొబ్బ లిడునీదు పెడకట్టెబిడ్డ,కట్టినగుటి కొండ్లు కట్టిన ట్లుండ,నే యెల్లఁ ద్రావు దంతి మెసంగువెలఁగ,కాయలగతి రిత్తకడవలే చి క్కు. అ. మ. క. ౧. ౩౫ పా. ౧౮ పం.

గుటికొను. స. క్రి. (గుటి+కొను) లక్ష్యము గాఁ జేయు.

చ. తటి యనులోహకారకుఁ డుదగ్రతఁ బశ్చిమ శైలశృంగమున్, గుటికొని వేలుపుందెరువు గొప్పపిరంగిని జాయమందులోఁ, గొఱలెడు విన్నమానికపుగుండు ఘటించి యగాదుచేసి నన్, దఱచుగఁ గ్రమ్ముక్రొంబొగ లనంగ జ గంబునఁ బర్వెఁ జీకటుల్. రసిక. ౪. ౯౫.

గుటిచి=కూరిచి. (√గుటించు?)

క. మధుమథనుఁ డాక్షణంబున, మధుర గుటిచి కదలి...హరి. ఉ. ౧. ౧౬౯.

మ. అతఁ డొక్కించుక నవ్వి నన్ గుటిచి యి ట్లాశ్చర్యతాధన్యతా,మతికిం గారణ మేమి ...హరి. ఉ. ౫. ౨౫.

సీ. అబ్జాసనుఁడు తన్ను నర్థితో గుటిచి యజిం చుట గోరి సృజించె సురల. హరి. పూ. ౨. ౯౮.

గుటిచే(సే)యు. స. క్రి. (గుటి+ చేయు) ౧. లక్ష్య ముచేయు; ఉద్దేశించు.

సీ. గుత్తంపుగుబ్బలు గుటిచేసి వైచెఁ బయోజకు ట్మలముల నొకతె నొకతె. కవిరా. ౪. ౯౫.

గీ. అన్యరాజన్యు గుటిసేసి యరిగె వాణి. నైష. ౫. ౧౪౬.

౨. దృష్టాంతము గాఁ జేయు.

సీ. నీచందమున నన్ను నెఱయ సేవించిన మద్భక్త లగుదురు మత్పురులకు, గుటిసేయ నీవ యో గ్యుఁడ వైతివి...భాగ. ౮. ౩౮౯.

౩. లక్ష్యపెట్టు, సరకుగొను.

సీ. ఇది యెంత లేదు నెమ్మది నిట్టివిఘ్నముల్ గు టిసేసి మనకేలి మఱవ నేల. కళా. ౩. ౨౧౩.

క...ని,నొన్నెకయించుకయును గుటిసేయక యి

మ్మెయిఁ జెనకి తలఁకఁ డతఁడు సెడుమదిఁ౯.
రాఘవ. ౪. ౪౨.

గుఱిపడు. అ. క్రి. (గుఱి+పడు) పేరుపడు, ప్రసిద్ధి కెక్కు.

ద్వి. కోకోక్కకమునఁ జాల గుఱిపడ్డరాతు, చ
క్కరఖాణంపుసామ్రాణి నెక్కి. రఘునా.
౧౭ పా. ౧౩ పం.

గుఱియగు. అ. క్రి. (గుఱి+అగు) సమర్థుఁడగు.

మ. సరసీజాక్షునికూర్మి భక్తుఁడవు సంసారాబ్ధికి
న్నావ యై, దరిఁ జేర్ప౯ గుఱి యైనవాఁడు
మురవిధ్వంసుండు ని౯ బ్రోవఁడే...కుచేల.
౧. ౫౧.

గుఱు. వి=గుఱ్ఱు. (√గుఱ్ఱు-చూ. గుఱుపెట్టు, ము)

గుఱుకు. వి. పశురోగవిశేషము.

సీ...పశువ్యాధిభేదాభిధ యొప్పచుండును నుం
గిడి యనఁ,జరుక నా గుఱుకు నా ... ఆం.
భా. ౨. ౧౨౫. (బ్రౌ. పా. గుఱుక. ముద్రి)

గుఱుకొను. (శ.ర, చి.ని,బ్రౌ.) అ.క్రి. (ఇది క్త్వార్థకముగానే ప్రయోగములందుఁ గనఁబడుచున్నది.) ౧. యత్నించు, పూను.

క...విష మన్నముతో, గుఱుకొని పెట్టించె గా
ద్పుకొడుకున కలుక౯.భార.ఆది.౫.౧౭౮.
(గుఱుకొని:-బుద్ధిపూర్వకముగా అని భావము.)

చ. గుఱుకొని నేల వ్రక్కలుగఁ గ్రొచ్చియు మ
న్నులు మ్రింగియు౯ శిలల్, వెఱికియు...
భా. రా. బాల. ౪౧౯. భార. అశ్వ. ౨.
౧౬౩.

౨. అతిశయించు.

క...నలుగడలఁ బడ నవారితవృష్టుల్, గుఱుకొ
ని కురియఁగఁ బంచెను, మఱియును నయ్యన
లుమీఁద మఘవుం డలుక౯. భార. ఆది. ౭.
౨౭౦.

క. నెఱసంజఁ గ్రుంకపుగుబ్బలి,చఱి జఱజఱ ని
నుఁడు డిగ్గజాలు మఁ జనునా,శఱి నఱిమఱి
నెగసినజే,గుఱు మూలి యనంగఁ గెంపు గుఱు
కొని పర్వె౯. ద్వా. ౪. ౯౭.

గుఱుగుఱ్ఱు. వి. (గుఱు + గుఱ్ఱు-శ. కుఱుకుఱుత్తల్.)-పాము-ఒఱలుటయందగుననుకరణము.

మ ... ఓ దేవ నీ,యఱకా లుద్ధతి రాహుమండల
ము బ్రహ్మాండమ్ముతో నొత్తినఁ౯, గుఱుగుఱ్ఱం
చెడసంది బిట్టొఱలునఘోరాహి నీయంఘ్రి
కి౯, గిఱుఁజె పైపైనవిధంబు నామనను
లోఁ గీలించిన ట్లయ్యెడు౯. నైష. ౭.౧౨౫.

గుఱుతి(ర్తి)ంచు. స. క్రి. (√ గుఱుతు) ౧. ఆలోచించు.

సీ...తూమెఁ డిక్షురసమ్మున కన్నివలయుఁ, జే
గాను గాడంగఁ జెఱకుదండము లని గుఱుతిం
పఁగా నూఱుకోల లైనఁ, జాలుఁ బొమ్మను
బుద్ధి సంభవించెను...హర. ౧. ౨౦.

౨. ఆనవాలుపట్టు.

(వ్యవ) వాఁడు నన్ను గుర్తించినాఁడు.

గుఱుతిడు. స. క్రి. (గుఱుతు+ఇడు.) అపేక్షించు, కోరు.

ద్వి. ఫలములు గుఱుతిడుభక్తుల కెట్టు,లలవడు లిం
గనిరంతరసుఖము. బస. పు. ౪. ౧౯౯ పం.

గుఱుతు(ర్తు). వి. (క. గుఱుతు, గుర్తు.) ౧. ఆనవాలు, చిహ్నము.

క... లెస్సగ గుఱుతులు, కనుఁగొని ... దశా.
౭. ౨. ౯౧.

ఆ... విశ్వనాథదేవుతరుణి, గుఱుతు చెప్పి త
న్నుఁ గొలువంగఁ బుత్తేర,వచ్చినాఁడ నేలవ
లదె తనకు. భీమ. ౩. ౯.

౨. ప్రసిద్ధి, కీర్తి.

గీ. గుఱుతు గలరాజు మంగయగురవరాజు. పాం
డు. ౧. ౭౦. (చూ. గుఱుతుపడు.)

౩. సాక్షి.

క. నను\ జూడ రాఁడ దేహా, యని నిను దూతి
కొను చుందు నవయము నాపై, నెనరు గలం
దుకు గుఱు తిదె,కనిపించెను మనము వేసుక
లు గనఁ గల్గెన్. సారంగ. ౨. ౬౧.

౪. పరిమితి.

సీ. దిక్కెవ్వరును లేనిదీనుల సురలఁ గైకొన్ననీ
కరుణకు గుఱుతు గలదె. నృసిం. ౫. ౧౪౨.

గీ...కఱకుఁదనమున దుర్భాష లఱచెనేని, విధవ
పెనిమిటితోఁగూడ వివిధనరక, కూపబాధ
లఁ బడుఁ గడు గుఱుతు లేక. జై. భా.౩.౩౪.

౫. అస్పదము, స్థానము.

చ...ని,స్నెఱుకపడన్ మృగేంద్రునకు నింపుగఁ
జెప్పి తదీయభక్తికిన్, గుఱుతుగ నిన్నుఁ జే
సి...నా. పంచ. ౧. ౩౬౮.

క. విను వేఁకగొటియలు మొదవు, లెనుములు తు
రగములు గజములిం దొకటియు రెం,డును
మూఁడును నేనును నా,ఱును నేడును నుం
డునది గుఱుతు నీ కుండన్. మార్క. ౪.
౮౪. (చూ. ౮౩, ౮౫.)

౬. విధము.

వ...కొందఱు దొమ్మరులగుఱుతున నహహా యని
బరితీఁగెలవెంబడి నెగఁబ్రాఁకువారును...ప్ర
బంధ. ౭౮౮. ('బడితీఁగె' ముద్రి.)

౭. లక్ష్యము, లెక్క, సరకు.

ఉ. ఈ విటు రమ్ము పొమ్మనుటయే గుఱు తింతియ
కాక మాకు నీ,యీవు లదేమి గుర్తు విడెమే
పదిలచ్చలు...వైజ. ౨. ౯౬.

క...ముదిమది వెనఁదప్పి కోపమున నాడిన నీ,
వది యెఱుక చేసికొని యఌ,గుమవా నేఁ
గాక యామె గుఱుతా నీకున్. వైజ. ౪.
౫౩.

౮. కళంకము, మచ్చ.

గీ...గుటి మచ్చ మచ్చము గుఱుతు చిన్నె,లక్క
వం బనఁగఁ గళంకు...ఆం. భా. ౧. ౮౦.

గుఱుతగు=ఘనమగు.

ద్వి. గుఱు తైననెలయేటిఘుమఘుమధ్వనుల,గుఱు
ము లటంచుఁ జెల్లుబ్బి... నెమలి, పొరిఁబొరి
నాడెడు...రం. రా. అయో. ౧౩౫౪పా. ౨౬
పం.

గుఱుతుగ (గా)=౧. స్పష్టముగా.

ద్వి. నెఱతనంబును గల్గునేర్పరి యనుచు, గుఱు
తుగ నలపరాంకుశముఖ్యమునులు, పలికినది
వ్య ప్రబంధరత్నముల, వలన నిచ్చలు విని...
ద్వి. పరమ. ౩. ౨౩౭ పా.

౨. నిజముగా.

చ. గుఱుతుగ స్త్రీలకున్ మగలకున్ మది నిల్క
డ లెందు లేవు నీ,వెఱుఁగనినీతియుం గలదె
యేటికిఁ దత్త అపాటు...సారంగ. ౨. ౧౪.

౩. శ్రద్ధతో, బాగుగా.

క. గుఱుతుగ విని యభిమన్యుని, వరతనయుఁడు
శుకునిఁ జూచి వాంఛలు నిగుడన్, బరికింపఁ
గ నె ట్లయ్యెడుఁ, దరువాతిమహాకథావిధా
నం బనినన్. కుచేల. ౧. ౧౨౨.

జ: గుఱుతించు, గుఱుతిడు, గుఱుతుపడు, గుఱు
తుపెట్టు, గుఱుతుమాట, గుఱు తెఱుఁగు.

గుఱుతుపడు. అ. క్రి. (గుఱుతు+పడు) ౧. తెలి
యు, విదితమగు,

ఆ. పర్వతవనవాసిపరిణామవర్తన, కూపవాసి కె
ట్టు గుఱుతుపడును, బ్రహ్మనిష్ఠవెంటఁ బ్రాకృ
తుఁ డరుగునా...వేమన. ౧. ౧౫౩.

గుఱుతు(ర్తు)పెట్టు. స. క్రి. (గుఱుతు+పెట్టు.)
చిహ్నితము చేయు.

(వ్యవ) పుస్తకములోఁ జదువ వలసినభాగములు
గుర్తుపెట్టుము.

గుఱుతుమాట. వి. (గుఱుతు + మాట)-ప్రసిద్ధి
గలమాట-లోకోక్తి, నానుడి.

గీ. ఎఱుక పిడికెఁడుధన మన్న గుఱుతుమాట, త

ధ్యమా గాదె యెందైనఁ దాపసేంద్ర.కుచే
ల. ౧. ౪౬.

గుఱుతెఱుఁగు. స. క్రి. (గుఱుతు + ఎఱుఁగు) ఆనవాలుపట్టు, తెలిసికొను.

ఆ. అట్టియెడను బచ్చపట్టుదట్టీచేత, నొప్పుతనదు ప్రియుని నుజ్జ్వలంపు, కీవి నెఱపుచంద్రకావిదట్టీచేతఁ, బరుని గుఱుతెఱింగె సురవధూటి. కళా. ౩. ౨౬౭.

క... తుములమునను గుఱుతెఱుఁగక డా,సినసీ పెనిమిటిఁ దునిమితి, వెనుక నెఱిఁగి పొక్కిపడితి నెలఁదిరో యచటన్. ఉ.రా.౪.౧౦౪.

గుఱుపె(వె,ర్పె,ర్వె)ట్టు. అ. క్రి. (గుఱు + పెట్టు.) గుఱకపెట్టు.

సీ. బెట్టుగఁ బలుమాఱు నిట్టూర్పులిచ్చుచు భీకరంబుగ గుఱుపెట్టుకొనుచు...గీ... బ్రాహ్మణి సుప్తిఁ బొందె. హరిశ్చ. ౫. ౫౫.

మ...అజుండు...శేల్దలగడై యుండంగ నిద్రించుచున్, గుఱువెట్టం దొడఁగెన్ గలల్గనుచు నిర్ఘోషంబుతో భూవరా. భాగ.౮.౭౧౩.

శా...కాలుం జేలు నెఱుంగకున్నకరణిం గన్మోడ్చి గుర్పెట్టుచున్...భాగ. ౧౦ పూ. ౨౧౯. అచ్చ. రా. యు. ౨౨౫.

వి. గుఱక, సుప్తరవము.

సీ. గుఱక యనంగను గుఱుపెట్టనంగను శోభిలుచుండును సుప్తరవము. ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

గుఱుపాడుచే. అ. క్రి. (గుఱు + పాడుచు) గుఱకపెట్టు.

సీ. లంక సొచ్చితి మంచు హుంకారములు సెల్లఁ గలవరించుచు బిట్టు తెలియువారు,వీచులతాఁకున సేచునర్ణవరవ మడఁగిపోవఁగ గుఱుపాడుచువారు. భా. రా. యు. ౨౭౬.

గుఱుము. వి. బీజము, గింజ. (శ. ర-గుఱుమ. చిని.)

క. జీవుఁడు శుక్లచ్ఛాయా,భావితుఁ డైనప్పుడు విష్ణుభావించుటకున్, దా నెరవరి యగుఁ దద్గత,భావ మొసఁగు గుఱుము లేనిపండగుచాలవున్. భార. శాం. ౫. ౪౨౧. (గుఱుము ముద్రి.)

సీ. కొందఱు పండులఁ గొటికి కొందఱు గన్నగుఱుముల గువ్వలతెఱఁగు దోఁప,నప్పటి కప్పటి కాననంబున నైచికొని...భార. అను.౫. ౨౮.

గుఱ్ఱపుఁజుక్క. వి. (గుఱ్ఱము + చుక్క) అశ్వినీనక్షత్రము. (శ. ర.)

గుఱ్ఱపుఁదోఁకలు. వి. బ. (గుఱ్ఱము + తోఁకలు) ధాన్యవిశేషము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

గుఱ్ఱపుఁబీఁట. వి. (గుఱ్ఱము+పీఁట) ద్వారబంధముమీఁద నుంచెడుగుఱ్ఱపుమూతికొయ్య. (శ. ర.)

గుఱ్ఱపుఁబెరజె. వి. (గుఱ్ఱము + పెరజు) ఒకానొకజాతిసర్పము.

సీ...చిల్వగుదియలు ద్రాఁచులు పెరజులు గుఱ్ఱపుఁబెరజులచటఁ, గలవు...ద్వా. ౮. ౯౮.

గుఱ్ఱపుసారము. వి. (గుఱ్ఱము+సారము) సప్తస్వరములలో నొకటి, ధైవతము. (శ. ర.)

గుఱ్ఱము=గుఱము. వి. అశ్వము.

సీ. కళ్యాలఁ బదిలంబు గానిగుఱ్ఱంబులఁ గ్రొత్తముట్టున కియ్యకొలుపువెరవు. భార. విరా. ౧. ౯౫.

గీ...ఎంచి చూడ, లక్షగుఱ్ఱంబు గాదె బలంబు మనకు. కృష్ణ. ౩. ౨౪.

చూపుగుఱ్ఱము=చూపులకు మాత్రమే గుఱ్ఱమువలె కనఁబడి పనికి ఉపయోగింపనివాఁడు.

ద్వి. ఒకవిచారము మాకు నొదవె నీరాజు, సుకేవాసి పనిపంద చూపుగుఱ్ఱంబు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౯౬ పం.

గుఱ్ఱపుఁజదువు=నెమరునకు రానిచదువు, స్మృతికి

రాని చదువు. (వా- గుఱ్ఱములు నెమరువేయుజంతువులలోనివి కావు.)
జ: గుఱ్ఱము, గుఱ్ఱాలగోచ, గుఱ్ఱపుఁజుక్క, గుఱ్ఱపుఁదోఁకలు, గుఱ్ఱపుఁబీఁట, గుఱ్ఱపుఁబెరజా, గుఱ్ఱపుసారము, గుఱ్ఱమెక్కుడు.

గుఱ్ఱమెక్కుడు. వి. (గుఱ్ఱము+ఎక్కుడు) బాల్యక్రీడావిశేషము.
సీ. గచ్చకాయలు కిఱ్ఱుగానఁగ త్రిప్పుట్లు గుఱ్ఱమెక్కుడు మంటిగూండ్లు...హంస. ౩. ౧౪౬.

గుఱ్ఱు. వి. ౧. కోపించుటయం దగుననుకరణము.
చ. కదిసిన నోరవోయి యొరుకబ్బపుపొంతులసత్పదార్థముల్, గదుకుచు నెట్టివారిఁ బొడగన్నను గుఱ్ఱని స్నేహసౌఖ్యముల్, మదికి నసహ్యమై శునకమార్గమునం జరియించుచున్న దుష్పదకవులెల్ల...వాసిష్ఠ. ౧. ౭.
౨. నిద్రాధ్వని, గుఱక.
ఉదా: నేను గుఱ్ఱు పెట్టి నిద్రపోవుదును. శ్లేష్మతత్త్వము గలవారలకు నిద్రలో గుఱ్ఱు ఎక్కువ.
జ: గుఱు, గుఱుగుఱ్ఱు, గుఱుపెట్టు, గుఱుపాడుచు, గుఱ్ఱుగుఱ్ఱు.

గుఱ్ఱుగుఱ్ఱు. వి. ('గుఱ్ఱు'నకు ఆమ్రేడితరూపము) ౧. దగ్గునపుడు వచ్చెడిధ్వని కనుకరణము.
సీ. గుఱ్ఱుగుఱ్ఱని కొల్లుకొల్లున దగ్గుచోఁ దవిలినచెవులు చిందర్లువోవ. విప్ర. ౪. ౧౫.
౨. మూలుగుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.
వ...గుఱ్ఱుగుఱ్ఱున మూల్గుచు... ప్రబంధ. ౭౦౭.

గుల. పం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్నుహి కీ.

గుల. వి. దురద, గులగుల. (బ్రా, వా.)

గులక. వి. ఒకవిధమైనఱాయి, గులకఱాయి.
ఉదా: సన్నగులకభూమి. గులకరేగడభూమి. (బ్రౌ.)

గులకరములు. వి. బ. మొలకలు. (చూ. గులకరములుగొను.)
జ: గులకరములుగొను, గులకరించు 2.

గులకరములుగొను. అ. క్రి. (గులకరములు+కొను) మొలకలెత్తు, గులకరించు.
వ...సునుఁజెమటం దడంబడి పులకరములు గులకరములుగొన హృదయానందకందం బగుకందుకంబు కరారవిందంబునం దమర్చి ... అనంతవిభ్రమంబుల జగన్మోహిని యై విహరించుచు నున్న సమయంబున...భాగ. ౮. ౩౯౬.

గులకరించు[1]. అ. క్రి. ధ్వనిచేయు, శబ్దించు.
సీ. సరసిజద్వయముపై మొరయుతుమ్మెదపిండువలెఁ గాళ్లగజ్జెలు గులకరింప. వరాహ. ౪. ౧౨౦.
గీ...అందియలు గులకరింపఁ గొంత దవ్వరిగి యరిగి. వరాహ. ౩. ౧౨౬. గంధ. ౧౯౬.
జ: గులకరింత.

గులకరించు[2]. అ. క్రి. అంకురించు; వ్యాపించు; వెలువడు, నిర్గమించు.
వ...మేనం బులకలు గులకరింప...సురా. ౯౬. (బ్రా. పా.)
గీ. మొలకనగవులు మొగమున గులకరింప. చంద్రా. ౩. ౯౨.
సీ. ఆణిముత్తెపుసరు లల్లనఁ జలియింపఁ గుండలంబులకాంతి గులకరింప. మల్లుపు. ౩. ౬.
సీ. మునుఁగువెట్టిన నేమి ముత్యాలకమ్మలక్రొమ్మించులీలలు గులకరించె. క్రీడా. ౯౫.
స. క్రి. వెలార్చు, బయలుపఱుచు.
వ...నిజాననాంభోజభాజనంబులం జిట్టినమైరేయంబు మగలకుఁ ద్రావించునెడ వారు వాసనార్పితసహకారపల్లవం బని చక్కెరమోవి చుఱుక్కున నొక్కినన్...కమనీయసీత్కారకంఠనాదభేదంబులం గులకరించుచున్...వసు. ౪. ౨౩.

గులకరింత. వి. (√గులకరించు[1]) క్షుద్రజలజంతువిశేషము. హంస. ౪. ౧౯౬.

గులగుల[1]. వి. ౧. ఎలుఁగుబంటి పుట్ట కోరాడుటయం దగుననుకరణము.

వ...చీమకుక్ జెదలునకు నెలుంగులు గులగులక్ బుట్టలు నిశితనిజనఖరకులిశకోటుల న్గోరాడ ...మనుచ. ౪. ౩౭.

౨. వత్తులకూఁత కనుకరణము.

క. కలవింకకలకలాకుల, వలభీగర్భములు సౌధవాటములు పురం,బులయందుఁ దుహినవేళలఁ, జలి గులగులఁ గూయుసట్టిచందం బొందెన్. శివరా. ౪. ౨౧.

వ...బిడ్డలారా యేలాగున నతిక్షుత్పిపాసాకులం బులై కులాయకూలంబులం గులగులం గూసెదరని విలాపంబు సేయుచు...నైష.౧.౧౦౭.

౩. దురద. (శ. ర, బ్రౌ.)

గులగుల². వి. చూర్ణము.

చ. వెలఁదినిఁ జూపు మంచుఁ దొలివేలుపురాయ నియెమ్ము లొక్కటన్, గులగులగా నడంతునొ...అచ్చ. రా. సుం. ౨౨.

(బ.) ముక్కముక్కలు.

స్రగ్ధర. క్రుద్ధున్ గోత్రాచలంబుల్ గులగుల లయి పో గోతముల్లుద్దులీలన్. మనుచ. ౪. ౮.

వ...మిట్టకోలల గులగుల లైనకిరీటంబులనుండి రాలినవజ్రమౌక్తికరజోగణంబుచవి మరగి ముఱుగకుండ నుప్పఁగండలు పెట్టఁ జూచుపిశాచమందగామినులక్రందును... కాశీ. ౨. ౬౨.

వ... గులగుల లై పడుకిరీటంబులును డొల్లుతలలును...భా. రా. యు. ౧౯౬౬.

గులగులయగు, గులగులలగు=శిథిల మగు, నలఁగిన దగు.

చ... గులగులయయ్యె గబ్బినునుగుబ్బలు ముద్దుమొగంబు వాడెఁ గెం,దలిరుకటారివాని బెడిదంపుదురంబు విభుం డొనర్పఁగన్. శుక. ౧. ౨౧౫.

క. అని శ్రీపతి యానతియి,చ్చిన మందల విడిచె నతని సిద్ధవిభుఁడు వాఁ,డును గులగుల లై లావగ,లినమై విదిలించుకొనుచు లేచెఁ గిదుకుచున్. పాండు. ౪. ౫౭.

సీ. కూర్మాధిపునివెన్ను గులగులల్గా బిట్టు మట్టుదు మే మాటమాత్రలోన. రాజ. చ. ౨. ౫౭.

గులవ. వి. అశ్వపాలకుఁడు.

సీ. గుల్లా మన గుఱ్ఱాలగో చనఁగా గులవ యనంగఁ దగు నశ్వపాలకుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౪.

గులము. సం= గుడము.

గులాబి. వి. (హిం. గులాబ్) పుష్పవిశేషము. (శ. ర)

గులాము. వి. (హిం. ఘులామ్. క. గులామ. తు. గులామె.) ౧. దాసుఁడు, బానిస; దాసి.

క. ఇత్తడి పుత్తడి యగునే, తొత్తుది నగ లెన్నియిడిన దొరసా నగునే, యుత్తమకులుఁ డవునాడొ, లత్తుకు సరి చేరినను గులాము గులామే. (అడిదమునూరనచాటువు.)

౨. బిచ్చము.

గీ. ధాన్యముష్టి గులామెత్తి దాన నిత్య,మేకరంబునఁ దా స్వయంపాక మాచ, రించి సాపాటుఁ జేయుదు నంచు నతని, మొఱఁగి తేనయింటి కేఁగి ముష్టు భుజించు. వైజ. ౨.౧౨౨.

చ. లలనరొ యెందు నీ వికఁ గులామునకున్ జన వద్దు...వైజ. ౨. ౧౨౭.

విణ. హీనుఁడు.

సీ. చెల్లుసెల్లముల కీక్షింప నిచ్చినసొమ్ము మగుడ నీ లేనికోమటిగులామ. వేం. పంచ.౧. ౭౬౩.

సీ. మానాభిమానముల్ మాని ప్రవర్తించుమంకు గులాములు మంత్రు లైరి. వేణు.౩౫.

గులి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఉండ, మాత్ర; గోలీ, బాలు రాడుకొను చిన్నజాతియుండ. ౨. రోగభేదము.

గులింకము. సం. వి. అ. పుం. పిచ్చిక. (విల్యమ్స్.)

గులిబి=గులిమి. ఆం. భా. ౧. ౧౩౪.

గులిమి=గుబిలి², గులిబి. వి. కర్ణమలము, పింజూషము.

సీ... కర్ణమలనామ మొప్పును గులిబి నా గుబిలి నా గులిమి యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౧౩౪.

జ: గులిమికదురు.

గులిమికదురు. వి. (గులిమి + కదురు) గులిమి తీసి కొనెడుకదురు, గులిమి తెడ్డు. (శ. ర.)

గుల్ఫము. సం. వి. అ. పుం. చీలమండ.

గుల్మకేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. అమ్లవేతసము, పుల్లప్రబ్బలికీ.

గుల్మము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. బోదె లేనితీఁగ, తుప్ప, మొ. ౨. పొద, గుల్మిని. ౩. ప్లీహము, ఎడమపార్శ్వమున నుండుపచ్చనిమాంసఖండము. (వై. ని.) ౪. ప్లీహము పెద్ద దగురోగము. (వై. ని.) ౫. తొమ్మిది రథములును తొమ్మిది యేనుఁగులును ఇరువదేడు గుఱ్ఱములును నలువదేవురు కాల్వురును గలసేన. ౬. సైన్యరక్షణము. (మే.ని) ౭. గ్రామరక్షకభటస్థానము, పల్లెయందలిఠాణా. (ఆ. ని.)

గుల్మమూలము. సం. వి. అ. న. అల్లముకీ.(వాచ)

గుల్మి. సం. విశ. (న్. నీ. న్) గుల్మరోగము గలవాఁడు.వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆమలకి, ఉసిరికకీ. ౨. లవలి, ఒకానొకతీఁగ. ౩. ఏలకి కీ. ౪.గుడారము, డేరా.

గుల్మిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఉలపము, పొద.

గుల్యము. సం. విశ. (అ. ఆ.అ) మధురము, తియ్యనిది.

గుల్ల. వి. (సం. క్షుల్లకః) ౧.జలజంతువిశేషము,క్షుద్రశంఖము.

గీ. క్షుద్రశంఖము దనరారు గుల్ల యనఁగ. ఆం. భా. ౧. ౧౬౧.

సీ...ఉలుచలఁ జిఱుతగుల్లల నమలుచు...గీ.తనరుబకవంక్తులకు...ఆము. ౨. ౫౩.

౨. చింతపండు మొదలగువానిమీఁద నాచ్ఛాదకముగా నుండి కోశమువలె బోలుగా నుండుపదార్థము. (ఉదా: చింతగుల్ల, మొ.)

గీ...అన్నిశాచరుని నొడిసి, కాలు వట్టి మీఁదికి నెత్తి నేలతోడ, నొడలు గుల్లలతిత్తిగా నుదికి చంపె. భా. రా. యు. ౬౫౦. ప్రబోధ. ౫. ౯౯.

౩. బొబ్బ, పొక్కు. (శ. ర.)

౪. కప్పచిప్ప, శంబూక. (శ. ర.)

విశ. ౧. అల్పము.

క. ఇల్లాలు మెలఁగకున్నను, గుల్లా సౌఖ్యంబు పతికిఁ గొండం తైనన్, ఇల్లాలు మెలఁగుచున్నను, గొల్లా సౌఖ్యంబు పతికి గోరం తైనన్. శేష. ౧. ౧౩౯.

౨. బోలు, గట్టిది కానిది.

ఉదా: గుల్లకంటె, గుల్లమురుగులు.

పెనుగుల్ల=శంఖము.

సీ. పునుకయుం బెనుగుల్లయును గేలుదమ్ముల నంచలమాడ్కిఁ బాటించువాఁడు. గీ...ముక్కంటియును వెన్నుఁడును నవంగఁ, బొల్చునావేల్పు కబ్బంబుఁ బ్రోచుఁ గాత.ద్వా.౧.౪౦.

జ: గుల్లకాఁడు, గుల్లకావి, గుల్లకాసు,గుల్లనేఁత, గుల్లపడు, గుల్లపఱచు.

గుల్లకాఁడు. విశ. (గుల్ల + కాఁడు)-అంతస్సారము లేనివాఁడు - ఏమియు లేనివాఁడు, అకించనుఁడు.

'గుల్లకాఁడై మనయింటికిఁగుఱుతు లడుగ వచ్చీని' క్షే త్రయ. (శ. ర.)

గుల్లకావి. వి.(గుల్ల+కావి.) కొంచెము నీలపుడాలుగల ఎఱుపు. (చి. ని.)

సీ. నిజకటీతటిఁ జెక్కునీలంపుఁబిడిబాఁకు కనకశాటిక గుల్లకావి గట్ట. బహు. ౪. ౧౩౧.

సీ. తనతనూరుచి పైని౯ దగ నుల్లసిలుగుల్లకావి నాఁ
గనకాంశుకంబు దనర. రా. వి. ౧. ౧౫.

గుల్లకాసు. వి. (√ గుల్ల.) ౧. బోలుగాఁ జేసినకాసు. (వా) ౨. అల్పమైననాణెము, వెల తక్కువ నాణెము.

ఆ. ...వెంట గుల్లకాసును రాదు. వేమన. ౧. ౧౫౦.
సీ. ఆటమటించినఁ బట్టెఁడంత సాదము గాక కాదేని యొకగుల్లకాసు గాక...గీ ... ఈగి
స్నె మమ్ము, వంటివారలు గొన నెంతవార లయ్యె. విప్ర. ౫. ౧౯.

గుల్లనేఁత. వి. (√ గుల్ల.) పలుచగా నేసిననేఁత, బాగుగా గట్టన లేనినేఁత. (వా.)

గుల్లపడు. అ. క్రి. (గుల్ల+పడు) అవమానపడు. (చూ. గుల్లపఱచు.)

గుల్లపఱ(ఱు)చు. స. క్రి. (√గుల్లపడు) అవమానపఱచు.

ద్వి. నిను నేఁడు ముఖమున నెత్తురు ప్రామి,కొని గుల్లపఱుపక కొలికికి రావు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౭ పం.

గుల్లాము. వి. ౧. అశ్వపాలకుఁడు.

సీ. గుల్లా మన గుఱ్ఱాలగో చనఁగా గులప యనం గఁ దగు నశ్వపాలకుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౮.
౨. (=గులాము) దాసుఁడు.
ఆ. కూలి నాలి చేసి గుల్లాముపని౯ జేసి, తెచ్చి పెట్ట నాలు మెచ్చ నేర్చు. వేమన. ౧. ౬౩.

గుళి(లి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉండ; మాత్ర; గోలీ. ౨. క్రీడాకందుకము, ఆటబంతి. ౩. ముత్తెము. (విల్యమ్సు)

గుళిగ. వి. (సం. గుళికా) ఘుటిక, ఉండ.

క. గుళిగ లోవరించి సీడం, గిలగిలలుగ నార్చి నారికేళపుబుఱ్ఱం, జెలు వొంద దాఁచి మేహం,బుల ననుపానముల నీయఁ బోవు౯...
చికి. ౨. (చి. ని.)

గుళుంచ్ఛము. సం=గుచ్ఛము. (కల్ప)

గుళుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. గుచ్ఛము, పువ్వులు లోనగువానిగుత్తి.

గుళ్లు. వి. బ. కుందెనగుడి యను బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కుప్పిగంతులు పిడిగ్రుద్దులాటలు పిల్లదీవులు గొబ్బిళ్లు గూవనాలు. గీ. గుళ్లు దాఁగిలిమ్రుచ్చులు గోడిపట్టె,లు...వి. పు. ౭. ౨౦౩.

గువాకము. సం. వి. అ. పుం. పోఁకచెట్టు.

గువ్వ. వి. ౧. కపోతభేదము, అడవిపావురము. (శ-దీని భేదములు :- కుకుకుటుగువ్వ, పొడగువ్వ, పచ్చగువ్వ, చిటిగువ్వ, రాగువ్వ, ఎలుబొంతగువ్వ. బ్రౌ) హంస. ౩. ౧౩.
౨. పక్షి, పిట్ట.
సీ. పిట్ట పక్కి పులుఁగు జిట్ట గువ్వ యనంగఁ బక్షిసామాన్యమై పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౯౬.

జః గువ్వకరి, గువ్వకరిగొను, గువ్వకుత్తుక, గువ్వకుత్తుకపడు, గువ్వకోలుకొను, గువ్వగుత్తి, గువ్వగుత్తుక, గువ్వరాయి.

గువ్వకరి. వి. (గువ్వ+కరి) విజృంభణము.

మ. తరుణి యొకర్తు పాదమునఁ దన్నినఁ గ్రొన్నగుంపునుజ్జగి౯, మెఱసి యశోకభూజము విమిశ్రితతత్పదయావకద్రవ,స్ఫురణ మెచూపఁ దోడివిరిబోణులకుం బువు లంచుఁ దెల్పెని,ర్భరగతి వ్రాలునమ్మధుకరమ్ములు గువ్వకరి౯ నటింపఁగ౯. భోజసుతా. ౩. ౨౬.

గువ్వకరిగొను. అ. క్రి. (గువ్వకరి + కొను.) విజృంభించు, రేఁగు.

సీ. పిడికెఁడుపూరికై బెడిదంపుసాహసం బెట్టు చేసితి వని తిట్టువారు. గీ. నై దినంతులు గొట్టుచు నమ్మునీంద్రు, గువ్వకరిగొని కడు వెళఁ గుడువఁబఱచి...వరాహ. ౧౦. ౮౧.

ద్వి. కలయఁ బౌరులు గువ్వకరిగొని దూఱఁ, దల వంచుకొని పీడు దడయక వెడలి. ద్వి.హరిశ్చ. పూ. ౧౬౮౫ పం.

క. అచ్చోటితీర్థవాసులు, వచ్చి తగునె నీకుఁ బుణ్యావాహిని నిటు వా, క్రుచ్చితి వని వడి నందలు, గచ్చ కడలినట్లు గువ్వకరిగొని తిట్టన్. జై. భా. ౮. ౭౨.

గువ్వకుత్తుక. వి. (గువ్వ + కుత్తుక.) ఆఁకలిచేత కలుగుహీనస్వరము.

క. మితి గడచిన ఋణదాతలు, వెతవెట్టఁగ నూరు చొరక వెలివెలిఁ దిరుగన్, దలఁ గూడు లేక యాఁకటఁ, గుతిలపడు నతండు గువ్వకుత్తుకతోడన్. పాండు. 3. ౨౦.

గువ్వకుత్తుకపడు. అ. క్రి. (గువ్వకుత్తుక + పడు) -ఆఁకలిచేత హీనస్వరము గలవాఁ డగు-కృశించు.

ద్వి. నెవ్వగఁ గుందుచు నీరసాన్నములఁ, గ్రొవ్వి బల్తురె గువ్వకుత్తుకపడక. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౦ పం.

గువ్వకోలుకొ(ల్కొ-)ను=గువ్వకరిగొను.

గీ. కడుపు చుమ్మలుచుట్టఁగాఁ గన్నకన్నె, చిలుక నెడఁబాసి యేరీతి నిలుచువాఁడ, నెక్కుడివివేక మన మంత్రు లెల్లఁ గదిసి, కువలయేంద్రునితో గువ్వకోలుగొనుచు.

గీ. మాను మీమోహ మని తెల్పి ... శుక. ౧. 3౭౨, 3౭౮.

గీ. గొంట వనిరెుఁ దిలోత్తమ గూర్మిఁ గొసరె, ధాన్యమాలిని పుంజికస్థల యదల్చె, దివిజకామిను లీరీతిఁ దిరుగువాఱె, గువ్వకోల్కొంచుఁ దమలోన నవ్వుకొంచు. మనుచ. 3. ౧౦౯. శుక. ౨. ౧౦౯.

గువ్వగుత్తి(క). వి. (√గువ్వ) కపోతాంఘ్రి శి.

సీ. గువ్వగుత్తిక యన గువ్వగుత్తి యనంగఁ జనుఁ గపోతాంఘ్రి...ఆం. భా. ౨. ౬౪. (బ్రౌ-పా.) హంస. ౮. ౧౦.

గువ్వగుత్తుక. వి.(గువ్వ + గుత్తుక) కపోతాంఘ్రి శి. (శ. ర.)

గువ్వరాయి. వి. (గువ్వ + రాయి) మొరపరాయి. (బ్రౌ)

గుసగుస. వి. ౧. రహస్యపుమాటలచప్పుడు (శ.ర.) ౨. సల్లాపము; గుసగుసధ్వనితోఁగూడినరహస్యపుమాట.

సీ... గుసగుస ముచ్చట యన, సల్లాపసంజ్ఞమై యుల్లసిల్లుచు నుండు... ఆం. భా. ౧. ౧౧౭.

గీ. చేరి చెవిలోన గుసగుస ల్చెప్పినట్లు, మోహమున వాని చెక్కిట మోముఁ జేర్చు. శశాం. ౨. ౭౭.

జ: గుసగుసలఁబోవు, గుసగుసలాడు.

గుసగుసలఁబోవు, గుసగుసలువోవు=గుసగుసలాడు. (√గుసగుసలు)

వ... నిన్న మనము విన్నది నిజంబై తోఁచుచున్నది చూడుఁడు చూడుం డని గుసగుసలంబోవువారును... ఉ. రా. ౬. 3౮3.

క. పొసఁగ దది యనుచు మంత్రులు, గుసగుసలం బోవ రాజకుంజరులోడన్. శుక. ౧. 3౧౫. విజ. వి. 3. 3౭.

సీ. అపుడు వచ్చినవార లౌఁ జెలి యెవతె యీ కొమ్మ యంచును గుసగుసలువోవ. కువల. ౨. ౭౯.

గుసగుసలాడు=గుసగుసలఁబోవు. అ. క్రి. (గుసగుసలు + ఆడు.) ౧. రహస్యముగా మాటలాడు.

(వ్యవ) వా రిద్దఱు గదిలో గుసగుసలాడుచున్నారు.

వ... మాటిమాటికిఁ గొరవివిరిగుత్తిపై వ్రాలి యొగయుభసలపంక్తిఁ గొమ్మ పుష్పమంజరులు గ్రా

యుముసలం బని గుసగుసలాడుచు... రా. వి. ౩. ౧౧౪.

చ. ముసిముసినవ్వు మోమునను ముచ్చటలాడ రవంది ప్రోఁతతో, గుసగుసలాడ నంచగమి గూడఁ జనెన్ జెలి శౌరిప్రోలకున్. ముకుంద. ౩. ౨౪౩.

గుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కొండయందలిబిలము. ౨. దాఁగుట. ౩. పల్లము. ౪. హృదయము. ౫. బుద్ధి, మనీష. ౬. ముయ్యాకుపొన్న ?.

గుహాము. సం. వి. అ. పుం. గుజ్జము.

గుహాషష్ఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కుమారస్వామి జన్మించినషష్ఠి-మార్గశీర్షశుక్లపక్షషష్ఠీతిథి, కుమారషష్ఠి.

గుహాశయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గుహయందు శయనించునది. వి. అ. పుం. ౧. పరమాత్మ. ౨. సింహము, మొ.

శ్లో. సింహవ్యాఘ్రవృకా ఋక్షతరక్షుద్వీపిన స్తథా, బభ్రుజంబుకమార్జాలా ఇత్యాద్యాస్స్యుర్గుహాశయాః. (కల్ప)

గుహినము. సం. వి. అ. న. అడవి. (కల్ప.)

గుహుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుమారస్వామి. ౨. ఒకనిషాదరాజు. (రామునికి మిత్రుఁడు. శృంగిబేరపురమునకు రాజు.)

గుహేరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) రక్షకుఁడు, కాచువాఁడు. వి. అ. పుం. కమ్మరి.

గుహ్యకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దేవయోనివిశేషము. (వీరు కుబేరునియనుచరు లై యతనినిధులను రక్షింతురు)

గుహ్యకేశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు.

గుహ్యదీపకము. సం. వి. అ. పుం-తాను గనఁబడకుండ వెలుతు రిచ్చునది-మిణుఁగుఱుఁబురుగు.

గుహ్యపుష్పము. సం. వి. అ. పుం-అంతఃకుసుమము, దాఁగినపువ్వులు గలది-అశ్వత్థము, రావి ?.

గుహ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) రహస్య మైనది. వి. అ. పుం. ౧. వంచన, దంభము. ౨. తాఁబేలు. న. ౧. ఏకాంతము, రహస్యవిషయము. ౨. మగగుఱి. ౩. ఆఁడుగుఱి.

గూ

గూండ్ర=గుండ్ర[3]. వి. గ్రుడ్లగూబకూఁత. (శ.ర.) జ: గూండ్రించు.

గూండ్రించే. అ. క్రి. (√ గూండ్ర)-గ్రుడ్లగూబ-కూయు. (శ. ర.)

గూఁటి. వి. (సం. ఘృష్టిః) పంది, సూకరము. (శ. ర.)

గూఁటిగువ్వ. వి. (గూఁడు+గువ్వ) ఈఁకలు రాల్చినపక్షి.

గీ... గూఁటిగువ్వన నణఁ జనఁ గురు జనంగ, నీఁకరాల్చినపక్షి యూ నిందుమాళి. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గూఁడు. వి. ఔ. (బ. గూండ్లు, గూఁడులు. క. తు. గూడు. త. మ. కూడు) ౧. కులాయము, పక్షిగృహము.

క. తనరె బలిభుక్తతులు నిం, డినగ్రామశ్రీలకటిరీనీలము లగుటన్, గనియోఁ దృణగ్రాహిత ననఁ, గొనుకసవులఁ జైత్యతరుల గూండ్లిడుభ్రమలన్. ఆము. ౪. ౧౩౨.

ఉ. క్రూరవనేభదంతహతకుడ్యపరిచ్యుతవజ్రపంక్తిఁ బొల్పారుమిడుంగుఱుంబురువు లంచు వెసన్ గొనిపోయి పొంత శృంగారవనద్రుమాళి గిజిగాఁడులు గూఁడులఁ జేర్చు దీపికల్, గా రహిఁ గృష్ణరాయమహికాంతునిశాత్రవపట్టనంబులన్. మనుచ. ౧. ౩౬.

సీ. చెవిగూఁటు నెలకొన్న కవపిట్టకివకివల్ మొనసి

నాదబ్రహ్మ మినుమడింప. చంద్రా. ౩. ౯౯. ఆం. భా. ౨. ౯౯.

౨. గోడయందు దీపము మొదలగునవి యుంచుట కేర్పఱుపఁబడినగుంట.

గీ. తనగృహంబున గూఁటిలోఁ దలుపుమూలఁ, బిడుతలో నాయకుఁడు దాఁచి పెట్టినట్టి,మాడ లర్పించి...శుక. ౩. ౧౩౧.

౩. పంజరము.

సీ...గూఁడు, చాట పంజర మనఁ జను...ఆం. భా. ౨. ౧౬౮.

క. అలనాఁటినన్ను మఱచితె, నిలు నిలుమీ తగ నయాజ్ఞ నీకిదె యనుచుం, బులుఁగుల ఱేని మహేంద్రుం, డలుఁగుల పెనుగూఁటఁ జిక్కునట్టుగఁ జేసెన్. పారి. ౫. ౨౭.

౪. ఆకుగుడిసె. (శ. ర.)

౫. సులోచనము, మొ. పెట్టుకొనెడిగొట్టము.

ఉదా: సులోచనముగూఁడు, కత్తులగూఁడు. (బ్రౌ)

లక్కగూఁడు=౧. ఇంటిదూలము మొదలగువానియందు పురుగులు నివసించుటకు మంటితో ఏర్పఱచుకొనెడిగూఁడు. (ఇది శుభసూచక మని వాడుక.) ౨. కుండలము మొదలగువానిలో రత్నములు స్థాపించుటకు ఏర్పఱిచినగుంట.

చ. తొలుమలరాతితో నొరయుతూరుపుఁదొయ్యలిముత్తియంపుఁగుం, డలమునమానికంబు పడినం గనుపట్టెడులక్కగూఁడు నాఁ, జలువల ఱేనియప్పొడుపుఁ జాయఁ దొఱంగినకందు దోఁచె...పారి. ౨. ౪౫.

వాడుకలోని ప్రయోగవిశేషములు:-బండిగూఁడు గట్టిగా లేదు. కోళ్లగూఁడు. కుఱుపు గూఁడు పోసినది. అక్కగూఁడు విఱుగఁ దన్నెను.

జ: గూఁటిగువ్వ, గూఁటికానుపు, గూఁడుపుట్టువు, గూఁడుబండి.

గూఁడుకానుపు(న్పు). వి. (గూఁడు+కానుపు) నీడోద్భవము, పక్షి.

దండకము...రాచూలి దానప్పు డాగూఁడుకాన్పుం దొరం గూర్చి డెందంబునన్ నిల్పుడున్...అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧, సుం. ౫౭.

గూఁడుపుట్టువు=గూఁడుకానుపు. (గూఁడు + పుట్టువు.)

గీ. అట్టు లెడ లేనికడిమిఁ గయ్యం బొనర్చు,జడ బ్రతుకుగూఁడుపుట్టువుసామిమీఁదఁ, గినిసి క్రైదువ కేల నంకించి రక్కసుండు గాల్గను జెక్కలుఁ జెండివైచె. అచ్చ. రా. అర. ౭౫.

గూఁడుబండి. వి. (గూఁడు+బండి) గూఁడువలె చాఁప కట్టినబండి. (శ. ర.)

గూటము=గూటాము. వి. (సం. కూటః. క. తు. గూట) ౧. డేరామేకు.

చ. సమముగ మిట్టపల్లములు చక్కఁగఁ జేయుచుఁ జొట్టునీరువా,టముఁ గని నాల్గువంకల గుడారము లెత్తిరి జీనిపట్టువ,గ్గములు బిగించి గూటములఁ గట్టి సరాతులఁ గూర్చి ముందటం, గొమరగుపైఁడితీవపనికట్టుఁజప్పరముల్ చెలంగఁగన్. వాల్మీకి. ౩. ౯౬.

౨. గుంజ. (శ.ర.) ౩. వడ్లవాఁడు మాదిగవాఁడు దూదేకులవాఁడు మొదలగువారు ఉపయోగించెడుపనిముట్టు. (శ. ర, బ్రౌ.)

గూటాము=గూటము. (శ. ర.)

గూటిపఱచు. స. క్రి. కప్పిపుచ్చు.

గీ. ఆకటుకు గూటిపఱచి గయ్యాళితపసి, యెంత ప్రియములు సెప్పిన నియ్యకొనక, చంద్రభానునిపేరన్న సైఁప కట్లు, పక్షపాతంబు మీ

అనుపేక్షసేసె. చంద్ర. ౧. ౧౩౪. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

గూడ. వి. (క. తు. గూడె. త. మ. కూడై) ౧. పుష్పములు మొదలగునవి యుంచెడిబుట్ట, సజ్జ.

సీ...విరుల,తోమాలెలు... గూడ నునుచు ...ఆము. ౫. ౩౮.

౨. భక్ష్యములు మొదలగునవి పెట్టికొనుబుట్ట.

క...పూరీలు...ఆదిగాఁ గలభక్ష్యంబులు గూడల నించి...హంస. ౧. ౧౦౫.

౩. వానకు తడియకుండ తలపైని వేసికొనెడిగూడ.

మ. వసతు ల్వెల్వడి వానకై గుడిసె మోవఁగా రాక తా నానియే,వసగా నిల్చినజమ్ముగూడ... ఆము. ౪. ౧౩౩.

౪. దొప్ప.

చ...ఒకయోగికి భిక్షము తోలుగూడచేఁ, దివిచిన వేఁడిపాయసముఁ దెచ్చి రయంబునఁ బెట్టె...భోజరా. ౩. ౫౫.

౫. పల్లమునుండి మెరకకు నీళ్లు తోఁడెడివెదురుగూడ. (వా)

౬. జలసముత్క్షేపపాత్రము, ఓడలోఁ చొచ్చిననీళ్లను తీసివేయుపాత్రము.

గీ...విలసిల్లు గూడ యనఁగ, జలసముత్క్షేపపాత్రంబు చంద్రమౌళి. ఆం. భా. ౧. ౧౫౭.

౭. వైష్ణవులు తిరుమణిపెట్టె మొదలైనవి ఉంచి చంకను తగిలించుకొనెడుతాటాకులబుట్ట, తిరుపగూడ. (శ. ర.) ౮. మత్స్యములను బట్టెడుసాధనవిశేషము. (శ. ర)

చెప్పుగూడ=చెప్పుట్టలమీఁద దొప్పవలె నుండు భాగము.

గీ. అనుచు నాల్గుదెసలు నరసి యెద్దియు సమ,కూడకున్నఁ జెప్పుగూడ యొకటి, తెచ్చి దానఁ దిగిచి తిగిచి మూఁకుటఁ బోసి,పెట్టెఁ బాయసంబు భిక్షుకునకు. భోజరా. ౩. ౪౬.

జ: గూడకట్టు, గూడకొంగ, గూడబాతు.

గూడకట్టు. వి. (గూడ + కట్టు) కచ్ఛము లేకుండ కట్టినబట్టకట్టు. (శ. ర, వా.)

గూడకొంగ. వి. (గూడ + కొంగ) పెద్దకొంగ. (బ్రా)

గూడపాల. వి. మామెన, శారిబ కీ. (శ.ర.)

గూడబాతు. వి. (గూడ + బాతు) పెద్దకొంగ. (బ్రా-బకవిశేషము. శ. ర.)

సీ...సాళ్వము డేగ గూడబా తుల్లంగి కుందటీల ...ఆది యైనపక్షు లతఁడు దీర్చు. హంస. ౩. ౧౩. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గూడారము=గుడారము. (త. కూడారమ్.)

సీ. కోఁఅలు గుడారము గూడారము గుడారు గూడారనఁగను నాల్గు పటగేహ, నామధేయంబులు...ఆం. భా. ౨. ౧౫౯.

ద్వి. గూడారములు దెరల్గొల్లెన ల్వన్ని, వేలముల్దప్పక విడిసె నుత్సుకత. పండితా. పర్వ. ౩౫౦ పా. కు. సం. ౧౧. ౬౦౦.

గూడారు=గుడారము. ఆం. భా. ౨. ౧౫౯.

గూడెము=గోడెము. వి. బోయపల్లె, పక్కణము; పల్లె.

గీ. గూడె మని గోడె మని యనుకొందు రార్యు,లెల్లఁ బక్కణమునకు బాలేందుమౌళి. ఆం. భా. ౨. ౨౩.

మ. తుటుమై యొక్కటఁ గూడి గూడెపుఁగిరాతుల్ ...వేం. పంచ. ౨. ౧౯౨.

సీ. విన్నుక్రొమ్ముడివాఁడు వెండిగుబ్బలిగూడె మేలువాఁ డుడివోని మేలువాఁడు. అచ్చ. రా. బాల. ౧౩.

ఉదా: గొల్లగూడెము, ఈంద్రగూడెము, మొ.

గూఢచారి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్) గూఢముగా సంచరించువాఁడు.

గూఢచారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చారుఁడు, వేగులవాఁడు.

గూఢనీడము. సం. వి. అ. పుం-గూఢమగుగూఁడు కలది-కాటుకపిట్ట.

గూఢపథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రహస్యమార్గము. ౨. అంతఃకరణము.

గూఢపాత్తు. సం. వి. త్. పుం=గూఢపాదము.

గూఢపాదము. సం. వి. అ. పుం-కానరానికాళ్లు గలది-పాము.

గూఢపురుషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చారుఁడు, వేగులవాఁడు.

గూఢపుష్పకము. సం. వి. అ. పుం. వకుళము, పాగడకి.

గూఢఫలము. సం. వి. అ. పుం. రేఁగుకి.

గూఢమణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. బాలికాక్రీడావిశేషము.

శ్లో. రత్నాదిభిర్వాలుకాదౌ గుప్తైర్దృష్టవ్యకర్మభిః, బాలికాభిః కృతా క్రీడా నామ్నా గూఢమణిస్తు స్మృతా.

గూఢమార్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సొరంగము. ౨. రహస్యమార్గము.

గూఢము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) రహస్య మైనది.

గూఢమైథునము. సం. వి. అ. పుం-గూఢమైనమైథునముకలది-కాకి.

గూఢవర్చస్కము. సం. వి. అ. పుం- గూఢమైనపురీషముకలది-కప్ప.

గూఢవల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అంకోలము, ఊడుగుకి.

గూఢసాక్షి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్) గుట్టుసాకిరి, ప్రతివాది చెప్పునది రహస్యముగాఁ బొంచియుండి వినుటకై ఏర్పఱుపఁబడినసాక్షి.

గూఢాంగము. సం. వి. అ. పుం. తాఁబేలు.

గూఢాంఘ్రి. సం. వి. ఇ. పుం- కానరానికాళ్లు కలది-పాము.

గూఢోత్పన్నుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకనిభార్యయందు మఱొకనికిరహస్యముగాఁబుట్టినకొడుకు. (ఇట్లే: గూఢజుఁడు, మొ.)

గూఢోత్ముఁడు. సం. వి. న్. పుం. పరమాత్మ.

గూథము. సం. వి. అ. న. విష్ఠ, పురీషము.

గూద. వి. (సం. గుదమ్.క.గూదె) క్రిందికి దిగినగుదము. (బ్రా)

గూన. వి. నతభాండము, లోఁతుకుండ.

సీ...నతభాండసంజ్ఞ గూన యనఁ బరఁగు. ఆం భా. ౨. ౨౮౭.

చ...ఓపుగతి గూనల నూనియ నించి ... ఆము. ౧. ౮౩.

గూనివాఁడు. వి. (√గూను) గూను గలవాఁడు.

గీ. గూనివాఁడును బిచ్చుకకుంటు గుజ్జు...భార. అను. ౫. ౧౦౪.

గీ...గూనివాఁ డనంగఁ, బరఁగుఁ గుబ్జుండు... ఆం. భా. ౨. ౧౨౧.

గూను. వి. దే. (క. తు. గూను.త.మ. కూన్)వీపుమీఁద వంపుగా నున్నభాగము.

సీ. దురితాత్మురాలు మంథర సహింపఁగ లేక గునుకుపర్వున గూను గునియ నేఁగి.దశా. ౮.౩.

సీ. బొక్కిబొమ్ములు లోఁతుపొట్టలు మిడిగ్రుడ్లు గూనివీపులు నిడుఁగ్రొంకి వ్రేళ్లు. ఉ. హరి. ౨. ౧౨౨. కాశీ. ౩. ౧౩౮. ఆం. భా. ౨. ౧౨౪.

జ: గూనివాఁడు, గూనుగిలు, గూనువోవు.

గూనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ.అ) విష్మించినవాఁడు.

గూనుగిలు(ల్లు). అ. క్రి. (√గూను) వంగు.

గీ. అతివ దిరుగుఁ బ్రదక్షిణం బభవుగుడికిఁ, గుచ భరంబున నరగౌను గూనుగిలఁగ. శివరా. ౨. ౨౧.

ద్వి...తత్కంధరమున, గూనుగిల్లఁగ నెత్తుకోలు గుం డొకటి,గట్టి...నవనాథ. ౫. ౨౩౯పా. ౨పం.

వ... చరణఘట్టనంబున ... కపటకిటిజరఠకమఠ భుజగపరివృఢులు గూనుగిల్లఁబడన్ ...కాశీ. ౬. ౧౭౫. (ఇట 'పడు' స్వార్థమున.)

గూనువోవు. అ. క్రి. (గూను+పోవు) గూను కలది యగు.

సీ. అనిశంబు వీఁడు వాఁ డనక యెక్కఁగ వేల్పు టేనుఁగునకు వీపు గూనువోయె. వరాహ. ౧౦. ౧౫.

గూబ[1]. వి. (సం. ఘూకః. క. గూబె.) ౧. గ్రుడ్లగూబ.

క. ఎఱసంజ దాసనంబుల, తెఱఁ గయ్యెను గూబ లెల్లదెసలఁ జెలంగెన్,వఱదు లఱచె నుల్కలు వడె, నెతి చెడి సురగాలి విసరె నిలువక పెలుచన్. ఉ. హరి. ౨. ౨౪.

సీ. చీకటితప్పు సేసినసరోరుహనేత్ర, గూబ యై వసియించుఁ గోటరమున. కాశీ. ౨. ౭౦.

సీ. ఇరుగింటిదయ్యంబు పొరుగింటికిని గూబ యెదురింటివారల కెదురుచుక్క. శుక. ౩. ౨౦. (ఇట గూబవలె అశుభదాయకురా లని భావము.)

గూబజంకెన = గూబబెదరింపువంటి బెదరింపు, వ్యర్థమైనబెదరింపు.

ద్వి. కటకటా వెఱచునె కాలకాశికుఁడు, కుటిల విచార నీగూబజంకెనల. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౭౬౭ పం.

గూబ[2]. వి. కర్ణమూలము.

ఆ...అతనిచెవులు గూబ లంటఁ బెఱికి. రామా. ౭. ౧౪౭. ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.

గూబతెడ. వి. మహాబలకీ. (దీనిపువ్వులు పసుపుపచ్చగా నుండును-బ్రౌ)

గీ... గూబతెడ నులితడ, యన మహాబల దనరు వృషాధిరూఢ. ఆం. భా. ౨. ౫౬.

గూబరి. వి. మాదిగవాఁడు.

సీ...ఆసాది గోసంగి మాదిగ గూబరి యన, మాతంగుఁ డగు...ఆం. భా. ౨. ౨౭౯.

గూబు. వి. అశ్వవిశేషము.

గీ. ఘోటకవిశేష మెసఁగును గూబు నాఁగ ... ఆం. భా. ౨. ౧౯౬. (ప్రమాణాంతరము లేదు.)

గూరణము. సం=గురణము.

గూర్జరము. సం=గుర్జరము.

గూర్దము. సం. వి. అ. పుం. దాఁటు, దుముకు, గంతు. (విల్యమ్సు)

గూవనాలు. వి. బ. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కుప్పిగంతులు పిడి గ్రుద్దులాటలు పిల్లదీవులు గొబ్బిళ్లు గూవనాలు...గీ...ఆదిగా శైశవక్రీడ లాడి రపుడు, రామకృష్ణులు గోపదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౮. ౨౦౨.

గూవాకము. సం=గువాకము.

గూషణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చంద్రకము, నెమిలిపురికన్ను.

గూహనము. సం. వి. అ. న.గోపనము,దాఁచుట.

గృ

గృంజనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెల్లుల్లికీ. ౨. మధుశిగ్రువు, కారుమునగ కీ. ౩. గంజాయి కీ. న.

విషదిగ్ధబాణముచేత చంపఁబడినమృగముయొక్క మాంసము.

గృండివము. సం=గృండీవము.

గృండీవము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతినక్క.

గృత్సుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు. (కల్ప)

గృధువు. సం. విశ. (ఉ) అభిలషించువాఁడు. వి. ఉ. పుం. కాముఁడు, మన్మథుఁడు.

గృధ్నువు. సం. విశ. (ఉ) లోభి.

గృధ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) కోరఁదగినది. వి. అ. న. ఇచ్ఛ, కోరిక.

గృధ్రము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) కోరిక గలది. వి. అ. పుం. గద్ద.

గృధ్రసీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఊరుసంధియందు కలిగెడువాతరోగము.

గృధ్రాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పొగాకు ?.

గృష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. తొలియీఁతఆవు. (ఇది జాతివాచకములతో సమసించునపుడు విశేషణమై 'తొలియీఁతది' అనునర్థమిచ్చుచు ఉత్తరపదముగా నుండును. ఉదా: గోగృష్టి=ఒకసారి ఈనిన ఆవు. వాశితాగృష్టి=ఒకసారి ఈనినఆఁడేనుఁగు.) ౨. ఒకబిడ్డను గన్నయాఁడుది. ౩. బదర, వారాహీకందము ?.

గృహకచ్ఛపము. సం. వి. అ. పుం-కచ్ఛపాకారముగ ఇంట నుండునది-సన్నెకల్లు.

గృహకర్త. సం. వి. ఋ. పుం. ధూసరవర్ణము గలచిన్నపిచ్చుక.

గృహకారి. సం. వి. న్. పుం. ఒకజాతికణుఁదురీఁగ.

గృహగోధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముసలి, బల్లి.

గృహగోధిక. సం=గృహగోధ.

గృహగోలిక. సం=గృహగోధ.

గృహచ్ఛిద్రము. సం. వి. అ. న. గృహకలహము. (విల్యమ్సు)

గృహదేవత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇలువేల్పు.

గృహద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. మేషశృంగి ?. (వాచ)

గృహనాశనము. సం. వి. అ. పుం. అడవిపావురాయి. (ఇది యింట ప్రవేశించిన అశుభము కలుగును)

గృహనీడము. సం. వి. అ. పుం-ఇంటిలో గూఁడు కట్టుకొనునది-పిచ్చిక.

గృహపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. మంత్రి. (మే. ని.) ౨. ఎల్లప్పుడును అన్నాది దానములను చేయుగృహస్థుఁడు. (అమరసుధ.) ౩. యజమానుఁడు. ౪. సత్రయాగముచేయువారలలో ప్రధానుఁడు. ౫. అగ్నిహోత్రభేదము, గార్హపత్యము. ౬. కృషీవలుఁడు. ౭. గూఢచారుఁడు. విశ. (ఇ. ఇ, తీ. ఇ) గృహమునకు అధిపతి. (కే. ని.)

గృహప్రవేశము. సం. వి. అ. పుం. గృహమున ప్రవేశించునపుడు చేయుకర్మవిశేషము.

గృహబలి. సం. వి. ఇ. పుం. కాకాదులకు వేయు బలి.

గృహబలిప్రియము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బకము, కొంగ. ౨. కాకి. ౩. పిచ్చిక.

గృహబలిభుక్కు. సం. వి. జ్. పుం=గృహబలిప్రియము.

గృహభూమి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ఇల్లుకట్టుకొనుటకు ఏర్పడినభూమి, వాస్తువు. (హలా. ని)

గృహమణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ- ఇంటికి మణివంటిది-దీపము, దివ్వె. (వాచ)

గృహమాచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జతుక, అజినపత్త్ర, గబ్బిలము. (త్రి. ని)

గృహము. సం. వి. అ.న.౧.ఇల్లు, ఉనికిపట్టు. ౨. గృహిణి,పెండ్లాము.౩. పేరు.(కల్ప) ౪.గార్హస్థ్యము, గృహస్థాశ్రమము. ౫. (జ్యోతి) రాశి; లగ్న చతుర్థరాశి. ౬. ఔపాసనాగ్ని. ౭. శైలేయము, శిలాజిత్తు. పుం. బ. ౧. భార్య. ౨. ఇల్లు. (కే. ని)

గృహమృగము. సం. వి.అ.పుం.శ్వానము,కుక్క. (కల్ప)

గృహమేధి. సం. వి.న్. పుం. గృహస్థుఁడు.

గృహమేధిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గేస్తురాలు.

గృహయాయ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గృహస్థుఁడు.

గృహయాళువు. సం. విశే. (ఉ) గ్రహీత, గ్రహించువాఁడు.

గృహవాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గృహారామము, ఇంటితోఁ జేరినతోఁట, నిష్కుటము.

గృహస్థు. సం=గృహస్థుఁడు. (ఇది 'వృద్ధు' వంటిది)

గృహస్థుఁడు. సం.వి. అ. పుం.సాంగ వేదాధ్యయనమునలిపి గురువనుమతి గొని భార్యను పరిగ్రహించి ధర్మార్థకామముల నడపుచు వేదపాఠము వైశ్వదేవాదిహోమము అతిథిపూజ పితృతర్పణము భూతబలియు ననెడిపంచయజ్ఞములను చేయుచు ప్రవర్తించువాఁడు, రెండవయాశ్రమము నాశ్రయించినవాఁడు.

గృహస్థూణము. సం. వి. అ. న. నిట్రాడు, ఇంటిని డిమికంబము.

గృహాగతుఁడు. సం. వి. అ. పుం- ఇంటికి వచ్చిన వాఁడు-అతిథి.

గృహామ్లము. సం. వి. అ. న. కాంజికము, కలి.

గృహావగ్రహణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దేహళి,గడప.

గృహాశయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తాంబూలి, తములపాకుతీఁగ.

గృహాశ్మము. సం. వి. న్. పుం. సన్నెకల్లు.

గృహాశ్రమము. సం. వి. అ. పుం. గృహస్థాశ్రమము.

గృహాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బల్లి.

గృహి. సం. వి. న్. పుం.గృహస్థుఁడు.

గృహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఇల్లాలు, భార్య. ౨. కణుఁదుతీఁగ. ౩. కలి,కాంజికము. ౪. దేహళి,గడప. (వై. ని)

గృహీతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ)- గ్రహింపఁబడినది-౧. పట్టుకొనఁబడినది. ౨. స్వీకరింపఁబడినది, తీసికొనఁబడినది. ౩. తెలిసికొనఁబడినది. ౪. ఒప్పుకొనఁబడినది. ౫. ధరింపఁబడినది. వి. అ.న. గ్రహించుట.

గృహీతి. సం. విశే. (న్.నీ.న్) గ్రహించువాఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. గ్రహించుసామర్థ్యము గలబుద్ధి.
శ్లో. ఊహాపోహక్షమా చార్వీ గృహీతిర్గ్రహణక్షమా. (అమరపదపారిజాతము. శ. ర)

గృహ్ణత్. సం. శత్రం. గ్రహించుచున్న.

గృహ్ణానుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గ్రహించుచున్నవాఁడు.

గృహ్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పట్టనమునకు చేరువనున్న పల్లె, శాఖానగరము, పేఁట. (హేమ. ని.) విశే. ఆ. స్త్రీ. వెలుపల నుండునది. (సేన, మొ.)
ఉదా: గ్రామగృహ్యా సేన.

గృహ్యకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. ఇంట నుండునది, పెంపుడైనది. (పక్షిమృగాది) ౨. పరాధీనము.

గృహ్యమాణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) గ్రహింపఁబడుచున్నది.

గృహ్యము. సం. విశే. (అ.ఆ. అ)- గ్రహింపఁ దగినది-౧. పట్టుకొనఁ దగినది. ౨. స్వీకరింపఁ దగినది, తీసికొనఁ దగినది. ౩. తెలిసికొనఁ దగినది. ౪.

ఒప్పుకొనఁ దగినది. ౫. ధరింపఁ దగినది. ౬. గృహాసక్తము, పెంపుడైనది. (పక్షిమృగాది) ౭. ఇంట నుండునది. (పదార్థము) ౮. అధీనము, ఆయత్తము. వి. అ. పుం. ౧. పెంపుడుమృగము లోనగునది. ౨. ఇంటియందలి అగ్నిహోత్రము. న. ౧. స్మార్తకర్మబోధకమగు గ్రంథము. ౨. గుదము.

గె

గెంటరి. విణ. (గెంటు+అరి) వీరుఁడు.

రగడ. నెఱబిరుదుశూరులును నెనకెనయుగెంటరులు...పి. శకుం. ౩. ౨౨౫.

గెంటసము. వి. ౧. స్ఖలితోక్తి.

గీ. ఒప్ప గెంటస మన స్ఖలితోక్తిసంజ్ఞ. ఆం.భా. ౧. ౧౧౭.

౨. పరుషవచనము, నిష్ఠురోక్తి.

క. ...నన్నుఁ జన నీకున్నన్, జనవర నీమీఁద నభో,జన ముండుదు ననుచు గెంటసము లాడుటయున్. భోజరా. ౬. ౩౩౦.

గీ. అనుచు ననవింటి పెనుదంట నాడ రాని,గెంటసము లాడి...వసు. ౪. ౪౪.

ఉ. ...నా,వెంటనె రమ్ము నమ్ము మిది వేయివిధంబుల మేలు గల్గు ని,ష్కంటక మైననాపలుకుఁ గైకొన వేని హితంబు గూడ దీ,గెంటస మేల మీఁద బలుకీడు సుమీ వివరించి చూడఁగన్.కంచిశరభయ్య. హరిశ్చ.౩.౨౪౭.(బ్రౌ)

విణ. తీక్ష్ణము, వాఁడి.

సీ. పరఁగించు నప్పటప్పటికిని గద్దెపై గెంటసంబైన క్రేఁగంటిచూపు. వైజ. ౧. ౧౧౮.

గెంటించు. స. క్రి. (√గెంటు)౧. చలింపఁజేయు, కదల్చు.

వ. ఇవ్విధంబునఁ బ్రతిఘటించి గెంటింప రాని మగంటిమిం బెచ్చుపెరిఁగి ... కాశీ. ౪. ౨౨౧.

౨. తొలఁగించు.

క. ...ప్రభు వై, యంటకు నార్తులయాపద, గెంటింపఁగ ఫలము గాదె కీర్తి మృగాక్షీ.భాగ. ౮. ౨౩౩.

మహాస్రగ్ధర...జిలుజిలన్ ద్రిప్పి వైచెన్ గదన్ వై, చినఁ దేజిన్ రాజు గెంటించెఁ దొలఁగ నది యచ్చెంతకాంతార మేర్చెన్. మనుచ. ౪. ౯౯.

౩. పాడుచేయు, నాశనము చేయు.

శా. ...ఖాండవప్రస్థ మే,నుంటం జైద్యహితక్షితీశ్వరులు మాయోపాయు లై మత్పురిన్, గెంటింపం జను దేరఁ బోలుదుర పోనీ తేరు వేగంబునన్. భాగ. ౧౦. ఉ. ౮౮౭.

శ్లో. అహ చాహమిహాయాత ఆర్యమిత్రాభిసంగతః,రాజన్యాశ్చైద్యపక్షీయా నూనం హన్యుః పురీం మమ. సం. భాగ. ౧౦. ౭౭. ౮.

౪. కొట్టు.

క. కంటకులు నృపులు నూడఁగ,మింటం గంపించు యంత్రమీనముఁ గోలన్, గెంటించి మనము వాలుం,గంటిం జేకొంటి మఱనికరుణన కాదే. భాగ. ౧. ౩౪౯.

గెంటు. అ. క్రి. (క. గెంటు) ౧. చలించు, కదలు; తొలఁగు.

మ. ధరణీమండల మమ్మహాంబునిధిమీఁద న్నిల్పి నల్దిక్కులన్,ధరణీధ్రంబులు గెంటకుండ నిడి యాధారంబుగాఁ గచ్ఛపేశ్వర శేషాహులఁ గ్రిందఁ బూన్చి...వి. పు. ౧. ౭౦.

ఉ. గెంటనిప్రేమ మేను పులకించెఁ గిరీటికిఁ బాలొసంగి వా,ల్గంటి గిలుక్కునం దిసగ... విజ. వి. ౨. ౧౩౪.

గీ. అవని యెల్లను నలువదియాఱువేలు,వత్సరంబులు నూత్నయౌవనము దనకు, గెంటి పోకుం

డఁ బాలించెఁ గీర్తి వెలయ ... వి. పు. ౬. ౧౪౭.

చ... కుంతలుం,డు నిజపురోధ గాలవుఁ గనుంగొ ని రాజ్యమునీఁదికోర్కి గెం,టినది నిజంబు గాఁ దనువునీడకు మూర్ధము గానరాదు... జై. భా. ౮. ౯౬.

౨. చెడు, భగ్నమగు.

మత్తకోకిల. వెంటవచ్చిన నీవు నాపయివేడ్కఁ జిక్కి తపఃక్రియల్, గెంటఁజేయ నెఱుంగ కుండినఁ గీడు వాసవుచేత... కళా. 3. ౨౩౭.

3. తప్పిపోవు; తప్పు.

క. అంటలుగట్టుచు నొకటియు, గెంటక తల బో డి గాఁగఁ గేశము లూడన్ . వరాహ. ౧౨. ౧౪.

మ... భవత్కుమారి పదివే ల్వర్షాలు జీవించు గెం, టక పద్మాల్గవయేటఁ జెందుఁ బతిగండం బం చు వాచించినన్. చంద్రా. 3. ౧౪.

సీ. వనిత నీముఖకాంతి కెన యెందు లే దని గెం టక ద్విజరాజు నంట వచ్చు. సారంగ. ౨. ౨౦౪.

౪. వెనుదీయు, సంకోచించు.

ద్వి. దంటమాటలు గొన్ని తడవాటు వన్ని, గెంట క నోరార్చి గెల్వఁ జూచెదవు. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 300 పం.

స. క్రి. నెట్టు, త్రోయు; (అప్పు, మొ.) తీర్చు.

గీ. మేటిరేద్రిమ్మరుల గెంటుపోటుబంటు. ఉ. రా. ౧. ౮౦. ('జయించు' అని భావము.)

ద్వి. గెంటక యీయప్పు గెంటి యీతులువ, బం టుగా నేలక పాయదు కోప,ము... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౭౭ పం.

౨. (అస్త్రము, మొ.) ప్రయోగించు.

చ. అరదం బొండొక పెక్కి విల్లు గొని పంచాస్త్రంబులం గెంటి భాస్కరపాత్రుం దెర లించి చాప మలుకన్ ఖండించి ... జై. భా. ౫. ౧౧.

వి. చలనము, కదలిక.

ఆ. పడఁతి కలదె జాతి ప్రతిమకుఁ జక్కిలి, గింక నాదుధృతికి గెంటు లేదు. కళా. 3. ౪౫.పాం డు. ౨. ౫౫.

జ: గెంటించు, గెంటుపడు.

గెంటుప(వ)డు. అ. క్రి. (గెంటు + పడు) పోవు; తప్పిపోవు.

గీ. జంట వదలక తిరుగునీవంటి చెలుల, వెంటఁ దిరిగెడిభాగ్యంబు గుంటువడియె, గెంటుపడఁ జూడుఁ డింకఁ దొల్లింటి నెయ్య,మింటి కేఁ గుడు మీరు వాల్గంటులార. చంద్రా. ౪. ౧౬౯.

క... పవనజుఁడుగదాహతి నొకఁడున్, గెంటువ డకుండఁ బీమఁగుఁ, బెంటలు గావించె దివిజ బృందము వొగడన్. జై. భా. 3. ౧౦౫.

గెంటెము. వి. జంటనేతవస్త్రము, రెంటెము.

సీ... హొంబట్టుజిలుఁగుగెంటెంబుతోడ. మను చ. ౬. ౧౦౨.

సీ. పులితోలురెంటెంబు వెలిపట్టుగెంటెంబు కటి మండలంబున గరిమఁ దనర. రుక్మా. ౧. ౨౯.

విణ - రెట్టి అయినది - అధికము.

శా... మదిన్, గెంటెంపుంజల ముప్పతిల్ల... మను చ. ౫. ౧౪.

గెండె = గండె. వి. (సం. గండకః.) మత్స్యవిశేషము.

సీ... గెండె యం చనఁగను గండకంబు. ఆం.భా. ౧. ౧౫౯.

సీ. కొఱ్ఱమీలను దండ్రికొలువులెంకల కిచ్చె ... గెండెల బలుదుండగీల కిచ్చె. ద్వా. ౧. ౨౪౦. హంస. ౪. ౧౮౭.

గెగ్గలు. వి. గేలి, పరిహాసము. (అప్ర.శ.ర.-'గెగ్గిలి' ప్రా)

గెచ్చె. వి. మత్స్యవిశేషము. (ప్రా)

గీ. పుల్లరుజు గెచ్చె గెండెయు బొమ్మడాయ.హం
స. ౪. ౧౫౭. (గజ్జె. ముద్రి)

గెడ[1]. వి. ౧. కడ, సమీపము; పార్శ్వము.

ఉ. ఆడెదునమ్మిఁ గన్గొనకుమమ్మ... తేఁటిగెడ నా
లతి నేయకుమమ్మ ... కు. సం. ౫. ౬౧౦.

క. విను ప్రద్యుమ్నాదిభవ,త్తనయులగెడ నైన నే
కతంబున నేకా,సనమున నుండుట దూష్యం,
బని యెఱుఁగుము...భార. ఆర. ౫. ౩౨౦.

౨. జత. (చూ. గెడకత్తియ, మొ.)

సీ. వత్షస్థలంబున వనమాల గ్రాలంగ వెలిమావుగెడ
లవాగెలు ధరించి, నొగలపై హరి యొప్ప...
భార. ఉద్యో. ౪. ౧౨౫.

క. కడు వేడ్కలతోడ నీకుం, గొడు కయ్యెడునం
తకంటెఁ గోర్కియుఁ గలదే, జడుఁ డనక
నన్నుఁ గైకొని, గెడనేయుము నన్నుఁ గార్తి
కేయునితోడన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౩. (చి. ని,
శ. ర. పా.)

౩. పోలిక, పగిది. (ఉపమావాచకము)

క. దొరయు గెడ జోడు పోలిక,సరి సంగడి యు
ద్దియాడు సాటి పగిది నాఁ,గరణి యనఁ జా
డ్పు చందం,బొరను పరుసు నాఁగ నుపమ
కొప్పన్ జెప్పన్. కావ్యా. ౫. ౧౬.

జ: గెడకత్తియ, గెడగూడు.

గెడ[2]. వి. వేఁటకుఁ దగినసాధనవిశేషము.

క. పడదోల్లను ముప్పిల్లను, నడిదంబులు వెడఁద
వాతియలుఁగులు పాదులున్, దడవిండ్లుఁ బం
దిగోల్లను,గెడలున్ ధరియించి భటులు కెలఁ
కులఁ గొల్వన్. భల్లా. ౩ ఆ. (శ. ర.)

గెడకత్తియ. వి. (గెడ[1] + కత్తియ) చెలికత్తె,
జతకత్తె.

చ. మెలపొదవించి తీవలకు మేనుల... పెక్కురే,
ఖలుఁ దమతోడ నామగెడకత్తియ కాఁ గయి
సేసి రామనిన్. కు. సం. ౯. ౩౦౭.

గెడగూడు. అ. క్రి. (గెడ[1] + కూడు) జతగూడు,
జతయగు; రతియందు కలియు.

క...పాపపుఁ, బోడ వగునిది గాదె యిశేనిఁ బొ
డవడఁగించెన్, గెడగూడ దీని నీతని, యొడ
లిపయిం బెట్టి కాల్చు టుచితం బరయన్.భా
ర. విరా. ౩. ౧౨.

క. మిన్నుదలఁ బాఱె. ఖగపతి, యన్నదియును
బాఱెఁ దొడఁగె నవని యద్రువ నే,మున్నో
తా మున్నో యని, పన్నిదమునకు గెడగూడి
పాటినభంగిన్. భోజరా. ౭. ౪౨.

గీ. ఉష్ణశీతాన్నకబళము లొక్కఁడు నూపఁ,బవలొ
రాత్రియొ గెడగూడ నవసర మని,దాని కుత్త
రమొకలతాతన్వి యిచ్చె, నధరబింబంబు వి
డిచి సంధ్యాగమ మని. నైష. ౬. ౧౩౭.

గెదుము=గదుము.

మ...మృత్యువున్, గెదుమంగాఁ గలబాహువి
క్రముఁడు సుగ్రీవుండు సామాన్యుఁడే. సీ
తావి. ౧. ౧౦౩.

గెనయు. అ. క్రి. వర్ధిల్లు.

చ...ఆపృథుండు దా,జననము నొందు పెట్టులు
రసాసతి ధేనువుఁ జేసి లోకముల్,గెనయఁగ
నేల పాలు పిదికన్ వినిపింపుము నాకు నేర్ప
డన్. వి. పు. ౨. ౯౫.

గెనుసు. (చి. ని, బ్రౌ-గెనసు.శ. ర) వి.(క.గెణసు)
ఒకానొకదుంప.

గీ. తనునుమధ్యమ గెనును చందనసుగంధి, పనస
కాయ సునాస రంభాశలాటు,బిసరుహేక్షణ
పెసరుఁబ ప్పుసదృశాంగి,పసిమిఁ గందనివంకా
య బంతి కిడియె. బహు. ౪. ౧౫. హంస. ౪.
౧౩౧.

గెబ్బు. స. క్రి. ౧. గెంటు. (బ్రౌ)

గీ. బొబ్బ మెకమును నీరింకుమబ్బునుబ్బు, గెబ్బు
సంతతవిజయ బేగీయమాన, మసుముఁ జాళుక్య

నారాయణాంశుఁ డైన, బుక్కరాజేంద్రురా
మభూభుజునియశము. రామ. ౨౧౩.

గీ. మబ్బునుబ్బు గెబ్బు బిబ్బోకవతి వేణి, మెఱపు
నొఱపుఁ బఱపుఁ దెలవమేను. విజ. వి. ౧.
౮౪.

౨. చంపు.

గీ. వానకందువ మలలపై వ్రాలుమొగులు, చాలు న
రికట్టఁ జాల్చెంచుజవ్వనులకు, నిబ్బరపుఁదూ
పు తడవింటఁ బ్రబ్బఁజేసి, మబ్బుపైఁ బాఱు
మెకముల గెబ్బు బెంత. ఉ. రా. ౭. ౩౯౧.

సీ. అలమబ్బు వెలిఁ ద్రొబ్బుపాలగబ్బు గలయుబ్బు
తలబెబ్బులుల గెబ్బుఁ దరల కొకఁడు, పెను
వంకలను డొంకలను బంక మనుశంకఁ జనుజిం
క మను వింకఁ జదుపు నొకఁడు. చంద్రా. ౨.
౮౮.

వి. (సం. గర్వః. ప్రా. గవ్వో. పా. గబ్బో) గర్వ
ము.

సీ...గరువము పొగరు కావరము గెబ్బు. గీ. త్రు
ళ్లు క్రొవ్వు తిమురు త్రుక్కు మల్లరమ్ము, పోత
రం బేపు నా గర్వ మొప్పచుండు. ఆం. భా.
౧. ౧౩౩.

గెఱ. వి. (శ. ర-క. గెఱ. తు. గెరె) రేఖ. ('కెఱ'
అని పరుషాదిగా. అప్పకవి. ౨. ౧౯౬.)

సీ. గెఱ వ్రాసి మాయ నంగీకరించినభంగి వసనంబు
గట్టక వచ్చువాఁడు. భాగ. ౧. ౫౧౭.

(కోడిపందెమువర్ణన) చ. చొరఁబడి కాంచి ప్రాఁ
తలను జుట్టియుఁ గత్తులు వేసి సందిటం, బెర
యఁగఁ బట్టి చెక్కు గఱపించి గ ఱేర్పడ
గీఁచి...సల్లిరి మటి పో యటంచును ఖుళీఘళిఁ
బుంజులు దన్నులాడఁగన్. హంస. ౩. ౨౧౭.

గెఱకట్టు=ఏర్పడినమండలరేఖ కలది యగు.

(కుచవర్ణనము) సీ. గెఱకట్టి కపుకు లై కరలి పోఁ
కంత లై వింత లై చెంతల విరివిఁ జెంది. నరస.
౫. ౧౧౩.

సీ. గెఱకట్టుకొని బిట్టు నెటఁ జూపుచనులతోఁ
గడు సన్నగిలు చున్న కౌనుతోడ. రాధికా.
౧. ౯.

గెల=గొల. వి. (త. కులై) పండ్లయొక్కయు పూవు
లయొక్కయు గొల.

సీ. గెలలతీవియలమాడ్కి నిడి వ్రాసినపైఠాణివలి
పంపుఁబాగఁ జుట్టి. చంద్రా. ౨. ౬౮. (చి.
ని. పా)

ఉ...గెల ల్సుగంధికదళీవనపంక్తుల నొప్పు నప్పు
రిన్. ఆము. ౧. ౬౯.

గెలిపి(ల్పి)ంచే. స. క్రి. (√ గెలుచే) గెలువ
జేయు.

(జయింపఁజేయు.)

క...తత్కారము న,వ్వి నిజంబుగ గెలిపించెద,ని
ను నెఱవకు మనియె...శుక. ౩. ౪౨.

ఉ...మదుక్తి తెఱంగు నేఁడు గె,ల్పించితివి...
ప్రభా. ౩. ౫౬.

గెలివి=గెలివిడి. వి. (త. కెలిప్పు) సంతోషము.

మ... ప్రియునిం గూర్ప న్మరుం డెంతయున్,
గెలివిం దానికిఁ బెండ్లివీడియము సాగింప న్న
దిం జూచెనో...చంద్రా. ౪. ౧౫౪.

క...వనితా యేమందు దానివగలో త్రుళ్లో,చెఱు
కో తెలివో గెలివో, విను వెన్నకుఁ బండ్లు వ
చ్చువిత మాయెఁ గదే. రాధికా. ౩. ౧౭.

గెలివిడి=గెలివి. వి. ఉల్లాసము, సంతోషము. (చి.
ని, ౬. ౪)

గెలివివాఁడు. విణ. (√ గెలివి.) రవణుఁడు, గోల
చేయువాఁడు.

సీ...గెలివివాఁ డనఁగను జెలఁగు రవణుఁడు...
ఆం. భా. ౩. ౧౨.

గెలుచే(ల్చే). స. క్రి. (క. గెల్. త. కెలి.)౧.జ
యించు; నిగ్రహించు.

గీ. సర్వసేనాధిపత్యంబు నిర్వహింప,నీవు దక్క

నిం దొక్కరు నీవ యరసి, చెప్పుమా కలఁ డేని రక్షింపు మమ్ముఁ, బూని పట్టంబు దాల్పుము పొడిచి గెలుము. భార. ఉద్యో. ४. ౧౪౬.

మ...మాధవుఁ డమ్మగాఁ బురము లక్ష్మీకైక దోశ్శక్తి గెల్చినజో దీశ్వరుఁడు...నైష. ౧. ౨.

గీ. వాద మొనరించి గెలిచి...ఆము. ౨. ౭౫.

ఉ...వసంతకంతులకై, జక్కఁదనంబునం గెలువఁ జాలెడువాఁడు...మనుచ. ౨. ౩౫. (ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

క. రోషము గెలిచినజనుఁడు వి, శేషస్థితి దివిజపదముఁ జేరుకై...జాహ్నవీ. ౩. ౭౭.

౨. కడపు, పుచ్చు.

క. కంకుఁ డయి ధర్మజుఁడు వల, లాంకుం డై వాయుజుఁడు బృహన్నల యై ని, శ్శంకుఁడు పార్థుఁడు హయగో, కింకరు లై కవలుఁ దొల్లి గెలుపరె దినముల్. భోజరా. ౭. ౨౦౭. (శ. ర. పా.)

అ. క్రి. ౧. జయమును పొందు, సర్వోత్కర్షమున పరిల్లు.

మ. వినవచ్చెకై వినువీథిదిక్కున సుధీవేద్యంబులై యింద్రవాహన వర్ధిల్లు పురంజయా మనుకథుత్థాన గెల్వు మన్వాక్యముల్. కవి. ४. ౩౫.

౨. పోవు, వెల్లు.

(సీత) గీ...జడలో నిరత్న మింద మనుచు, నిచ్చి తెలతెలవాఱఁగ వచ్చె గెలువు, మనిలజా యంచు దీవించి యనుపుటయును. రామా. ౬. ౧౮౭.

జ: గెలిపించు, గెలుపు, గెలుపుఁగంబము, గెలుపుకాఁడు, గెలుపుకొను, గెలువడి, గెలువము, గెల్పరి.

గెలుపు(ల్పు). వి. (√ గెలుచే) జయము.

గీ. ...జయము, గెల్పు గెలువడి గెలువము గెలుపనఁ దగు...ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

క. తోడు దొన లేనియప్పటి, క్రీడికొలఁది యట్టి దధిప కినియక విను మేఁ, దోడై రా నెదురట గదుఁ, గీడు వలవ దుడుగవయ్య గెలు పరిది సుమీ. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౪౦.

గెలుపుపేరవజీరు=విజయుఁడు, అర్జునుఁడు.

సీ. గెలుపుపేరవజీరుఁ గినిసినకప్పమైదువరాచసెంచు మాదొడ్డివేల్పు. ప్రబంధ. ౧౬౦.

గెలుపులచ్చి=జయలక్ష్మి. ప్రబంధ. ౧४౨.

గెలుపోటములు = జయాపజయములు. పి. శకుం. ౧. ౧౬४.

గెలుపుఁగంబము. వి. (గెలుపు+కంబము.) జయస్తంభము.

వ...గుండ్రాజు దుండగపురాచతండంబులఁ జెండి మండలగ్రావంబుకెలంకుల గెలుపుఁగంబములు నిలిపె...వరాహ. ౧. ౨౦.

గెలుపుకాఁడు. విణ. (గెలుపు+కాఁడు) జేత, జయించువాఁడు.

ఆ. పగ యడంగె నంచు మిగుల డెందములోన, నలరి వేల్పురాచగెలుపుకాఁడు, దీవి కేఁగి గెలుపు తెఱఁ గెల్లఁ దండ్రికిఁ, దెలియఁ జెప్పి యెలమి నెలయఁజేసె. అచ్చ. రా. యు. ౧౫౨.

(వేల్పురాచగెల్పుకాఁడు=ఇంద్రజిత్తు)

గెలుపుకొను. స. క్రి. (గెలుపు+కొను) గెలుచు, జయించు.

చ. కలువల గండుమీలఁ దొలుకారుమెఱుంగుల నిండువెన్నెలకై, వలపులరాజుతూపులగు వారిరుహంబుల నొక్కయెత్తునకై, గెలుపుకొనంగఁ జాలుమృగనేత్రయపాంగనిరీక్షణమ్యుతుల్...విక్ర. ౬. ౨౬.

గెలువడి. వి. (గెలుచు+వడి-త. కలిప్పు.) జయము, గెలుపు.

గీ...జయము, గెల్పు గెలువడి గెలువము గెలుపనఁ దగు...ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

గెలువము. వి. (√గెలుచే) గెలుపు.

క. తలఁకిరి తల లూఁచిరి... ఈ,నిలుకడ్డయీ తా లిమి యీ,గెలువం బీబుద్ధి యేరికిం గల దను చుకా. కకు. ౧. ౧౫౭. ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

గెల్వరి. విణ. (గెల్వ+అరి) గెల్చువాఁడు.

సీ. భక్తుండు గెల్వరి పరమేశుఁ డోటరి యనుట కు శ్వేతవాహనుఁడుసాక్షి. చెన్న. ౨. ౧౩౮.

(బ్రా. పా-గెల్వరి. ముద్రి.)

గెల్లి. వి. ఉప్పుకుప్ప. (బ్రా, శ. ర.)

గెల్లు. వి. కలకలధ్వని, గొల్లు.

సీ...కలకలధ్వని దోఁచు నలబలం బన హాళాహళి యనంగ,గొల్లన గొలకన గెల్లన రొద యన ...ఆం. భా. ౧. ౧౨౧.

జ: గెల్లుపడు.

గెల్లుప(వ)డు. అ. క్రి. (గెల్లు + పడు) బంకెవే యు.

క. వల్లియలు ద్రెంచుకొని బల,మెల్లం బెల్లగిలఁ జొచ్చి యెంతయు నలుకకా, గెల్లువడి సురభి హుంకృతి,మల్లడిగొనఁ బ్రజల మారిమసఁగఁ దొడంగెకా. పద్మ. ౭. ౨౩౮.

గే

గేందుకము. సం=గేందుకము.

గేందుకము. సం. వి. అ. పుం. కందుకము, బంతి.

గేడెకాళ్లవాఁడు. విణ. కొంగకాళ్లవాఁడు, సన్న ముగాను పొడుగుగాను ఉండుకాళ్లు గలవాఁడు. (శ. ర-గేడికాళ్లవాఁడు. బ్రా)

గేదఁగి. వి. (సం. కేతకీ. క. గేదగి) ౧. మొగలిచె.

ఉ. కేరును కేతకిన్మొగలి గేదఁగి యంచను పేరులు ...ఆం. భా. ౨. ౭౯.

(చంద్రకిరణవర్ణనము) సీ. చదలుగేదఁగితూర్పు తుదకొమ్మ నరవిరి యై కానుపించుపూ రేకు ల నఁగ. పారి. ౨. ౩౭.

౨. పచ్చపువ్వుల మొగలిచె.

ద్వి. మోదుగు కలుజువ్వి మొగలి సంపెంగ,గేదం గియును నారికెడము వారిజము. ద్వి.శ. సా. ౨. ౭౯ పా. ౧౯ పం.

౩. మొగలిపూవు.

ఉ. భంగములై నగంబులు గుభాలునఁ ద్రెళ్లఁ గర ళ్లదాఁటుతో,నింగికిఁ బొంగువారిధి మునింగిన భూవలయంబు కన్నె గే, దంగితుద న్వసించిన మద ప్రదసౌరభనిశ్చలీభవ,ద్భృంగముఁబోలఁ గొమ్ముకొన నెత్తె మురారి వరాహరూప మై. వరాహ. ౭. ౧౬.

సీ. క్రేఁగంటిచూపున గెలగొన్న సన్న గేదంగి రే కుల కన్నదమ్ము లగుచు. ఉ. హరి. ౧. ౧౫౧. ఆము. ౪. ౧౧౪.

గేదె(గేదియ—చి. ని). వి. ౧. బఱ్ఱె, మహిషి.

గీ. పరఁగు నెనుపెంట్లు గేదెలు బఱ్ఱె లెనుము, లనఁగ మహిషీసమాఖ్యలు ధనదమిత్ర. ఆం. సం. తిర్య. ౧౦.

౨. పొట్టిబఱ్ఱె.

సీ. వామనమహిషి యై వరలు గేదె యనంగ ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౪.

జ: గేదెచెలప, గేదెపడ్డ, గేదెపెయ్య.

గేదెచెలప. వి. (√ గేదె) మూఁడేండ్లయెనుపదూ డ. (బ్రా, శ. ర.)

గేదెపడ్డ. వి. (గేదె+ పడ్డ.) ఇంచుమించుగా నా లుగేండ్లఎనుపదూడ. (బ్రా.)

గేదెపెయ్య. వి. (√ గేదె.) ఇంచుమించుగా రెం డేండ్లఆఁడుగేదెదూడ. (బ్రా.)

గేయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గాతవ్యము, పాడఁ దగినది. ౨. గాత,పాడునది. వి. అ. న. గా నము, పాట.

గేలి. వి. (సం. కేళీ. క. గేలి. త. కేలి.) అపహాసము, పరిహాసము.

క. ఈగేలి వెలార్చెద బా,హాగర్వము మెఱయ మిమ్ము నందఱను మహీ,భాగమునఁ గూల్చి... భార. శల్య. ౨.౧౦౦. (చూ. గా.)

గీ...పిడుగులకడిమి యెంత,యనుమ గేలిగ రచ్చల నాడుకొనుచు, నేచి పచరింతు రచ్చటిరాచవారు...యయా. ౧. ౧౪.

జ: గేలించు, గేలికొట్టు, గేలిగొను, గెలిపెట్టు, గేలిసేయు.

గేలించే. స. క్రి. (√ గేలి) గేలిచేయు, అపహసించు.

ద్వి. కృతశబ్దతంత్రధురీణుఁడై చంద్ర, శతముల గేలించుచాయఁగైనేసి ... పొలుపారుశేషుని భోగంబునందు. ద్వి. పరమ. ౧. ౧౫ పా. ౬ పం.

గేలికొట్టు=గేలిగొను.

ఉ...రాజుల గణింపక తిట్టుచు గేలికొట్టుచున్. పాంచా. ౨. ౫౨.

గేలిగొను=గేలికొట్టు. స. క్రి. పరిహసించు, పరిహాసముచేయు.

సీ... ఇంద్రుఁడు సనుదెంచి యేల యిచట, దుని యెద వనిన వమ్మను జాధిపతి తనకోర్కి సెప్పిన గేలిగొనుచుఁ జనియె ... భార. శల్య. ౨. ౨౧౫.

శ్లో. అపహస్య తతః శక్రో జగామ త్రిదివం పునః. సం. భార. శల్య. ౫౪. ౩.

సీ. కోకిలారవములు గోమలకిన్నరీగీతులు నొండొంటి గేలిగొనఁగ. హరి. ఉ. ౩. ౫౩.

(భార్గవవనవర్ణనము.) ద్వి. ఎలుకపిల్లలకుఁ జన్నిచ్చు పిల్లులును, గలిగి యన్యోన్యరాగములతో వైరములు మాని సురవనమును గేలిగొనుచు ...ద్వి. పరమ. ౨. ౫౩ పా. ౪ పం. (ఇట ఔపమ్యవాచకము)

గేలిపెట్టు. స. క్రి. (గేలి+పెట్టు.) పరిహసించు, వేళాకోళము చేయు.

చ...హాసముల్, సలిపిరి గేలిపెట్టుచును జంపె తులన్ వెలిపిండు వేసవన్.కవిక. ౪. ౯౧.

గేలిసే(చే)యు=గేలిగొను. (గేలి+చేయు.)

ద్వి. పా లెల్లఁ బెంట్రుకపైఁ బోయఁ దండ్రి, గేలిసేయుచు వచ్చికాలఁ దన్నుఁడును...బస.పు. ౨. ౪౧౭ పం.

చ. అనుదితసూర్యహోము లగుయజ్వలప్రజ్వలిదగ్నిదీప్తులో,ద్దనమరుసోమిదమ్ములమిథఃకషణోల్లసితస్తనంబులన్, దనరుచు గేలిచేసెఁ గడుఁ దత్సమయాత్తపరస్పరోపగూ,హనరసరంగదంగకరథాంగవతంగతతారుణమ్యతిన్. ప్రభా. ౫. ౯౯. ఆము. ౪. ౪౫.

ఇక్లే:- గేలియొనర్చు.

క. మైలైవచ్చిన మెత్తురు,కాలవశతఁ జేసి కీడు గదిరిన నతనిం, గేలియొనర్చుచుఁ జూతురు, నాలిసతులమాట లంతె నమ్మం గలదే. భోజరా. ౪. ౧౪.

గేష్ణువు. సం. విణ. (ఉ) ౧. పాడెడివాఁడు. ౨. నాట్యముచేయువాఁడు. (మే. ని.)

గేస్తు, గేస్తుఁడు. వి. (సం. గృహస్థః. క. గేస్త) ౧. గృహస్థుఁడు.

గీ. దినముఁ బోరిడు గాయకుఁ గనిన గేస్తు. దశా. ౨. ౬౨.

సీ...గృహస్థాభిధానం బిలుబోర గేస్తు నా... ఆం. భా. ౨. ౧౩౬.

సీ. కఱవు గేస్తులయిండ్లకప్పు నేఁతలయంద సుడివడి కలఁగుటల్ మఱుఁగులంద. అచ్చ. రా. బాల. ౪౩.

౨. యజ్వ, సోమయాజి.

క. కలువలదాయము నగ్గియు,నెలయును గేస్తుండుఁ జదలు నేలయు నీరున్, జలినట్టును రూపులుగాఁ, బొలుపొందెడువన్నెకాఁడ బూచులఱేఁడా. అచ్చ. రా. బాల. ౨౧౫.

గీ. మన్ను గేస్తుఁడు నగ్గియు మిన్ను నీరు,ప్రొద్దు
నెల గాడ్పు లెవ్వానిరూపు లయ్యె.నీలా. ౧.
౧౨.

3. భర్త.

సీ. జంటమొగంబులసామిముద్దులకుఱ్ఱతల్లి గేస్తుఁడు
సిగఁ దాల్చుపువ్వు. రామ. ౩౫౧.

మ...పల్కుంబోటి గేస్తుండు...నీలా.౨.౧౧౯.

జ: గేస్తురాలు.

గేస్తురాలు. వి. (గేస్తు+ఆలు) ౧. ఇల్లాలు, మగ
నాలు, కులస్త్రీ.

మ...దర్పకజన్యంబున గేస్తురాల నయితిం బ్రా
వీణ్యహైన్యంబునన్. కువల. ౫. ౩౦.

గీ. అనఘచారిత్ర యెవ్వ రే మన నొకింత, కెరల
నిసుశీల సంపన్న గేస్తురాలు, అత్తరుణిఁ జూ
చి యపుడు నో రెత్తి పలికె. సారంగ.౩.౮౬.

౨. గృహిణి, భార్య.

గీ. తమ్ముఁడును గేస్తురాలును దాను నగరు, వెడలి
...అచ్చ. రా. అయో. ౮౨.

గీ. ఆలరు మెం డైననిండుఁబ్రాయంబుకలిమి, రస్తు
మీఱుచు నాతని గేస్తురాలు. శుక. ౨. ౧౦౦.

గేహము. సం. వి. అ. న. గృహము, ఇల్లు.

గేహి. సం. వి.న్. పుం. గహస్థు, గేస్తు.

గేహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గృహిణి, ఇల్లాలు.

గేహేక్ష్వేడి. సం. విణ. (న్. నీ. న్)-ఇంట మాత్ర
మే గర్జించువాఁడు-పిఱికివాఁడు, పంద.

గేహేదాహి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.)=గేహే
శూరుఁడు.

గేహేనర్ది. సం. విణ. (న్. నీ. న్)=గేహేక్ష్వేడి.

గేహేమేహి. సం. విణ.(న్. నీ. న్) -గృహమందే
మూత్రవిసర్జనము చేయువాఁడు - సోమరి, అల
సుఁడు.

గేహేశూరుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) -ఇంటనే
బింకము లాడువాఁడు-పంద,పిఱికివాఁడు. (విల్స
ము)

గై

గైత. వి. కిరాత భేదము. (మిశ్రశ్రె)

సీ. వేసమన్నించెడ నీ వీకాన వెరఁజూము గైత నీ
వాజాడ గనఁగఁ జూపు. ప్రబంధ. ౧౯౩.

గైరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. కొండయం
దైనది. ౨. గిరిసంబంధ మైనది.

గైరికము. సం. వి. అ. పుం. న-కొండయందు పుట్టి
నది-పర్వతధాతువిశేషము,జేగుఱు. న. బంగారు.

గైరికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పర్వతీయుఁడు, కి
రాతుఁడు.

గైరేయము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కొండయం
దు పుట్టినది. వి. అ. న.౧. సిలాజిత్తు. ౨. జేగుఱు
రాయి.

గొ

గొంగ. వి. పగతుఁడు, శత్రువు; సంహారకుఁడు.

సీ...వైరి. గీ. మనును...కంటనఁగ గొంగ యన
నూఁడుకాఁ డనంగ...ఆం. భా. ౨. ౧౫౫.

చ. కువలయపర్వ మబ్జములగొంగ చకోరమనోర
థంబు...నిశామణి తూర్పునఁ దోఁచె...భా.
రా. సుం. ౧౭౦.

మ ... వైరిమనుజేంద్రశ్రేణికిం గొంగ. నిర్వ.
౧. ౩౯.

గొంగడి=గొంగళి. (మహా. ఘోంగడె. క. గొంగ
డ) వి. కంబళి.

క. గొంగడు లెగురఁగ వైచుచుఁ, జంగున దాఁ
టుచును జెలఁగి చప్పట లిడుచున్, బొంగు
చుఁ గృష్ణునిఁ బొగడుచు... భాగ. ౧౦ పూ.
౮౩౭.

ద్వి. భృంగకాంతుల జడిపించుపన్నియలు, గొంగ

డి ముసుఁగిడికొని యిల్లు వెడలి. ద్వి. పరమ. ౫. ౩౫౩ పా.

క. శాకపుసరకులుఁ బోఁకలు, నాకులు గొంగళ్లు ...ప్రియ మయ్యె శీతకాలమునందున్. వేం. పంచ. ౧. ౬౭౬. ఆం. భా. ౨. ౧౫౭.

౨. పక్షివిశేషము.

సీ. గొంగడి కక్కెర గొక్కెర గొరవంక...హం స. ౩. ౧౨.

జ: గొంగడిగాఁడు.

గొంగడిగాఁడు=గొంగడి. వి.(గొంగడి+కాఁడు-స్వార్థమున) పక్షివిశేషము.

వ. మఱియుఁ గైదు కక్కెర కారుకోడి లావుక వెలిచె నేలనెమిలి డాబ గొంగడిగాఁడు మొదలగుపక్షులు...చంద్రా. ౨. ౭౪.

గొంగళి=గొంగడి.

(కంబళి)

క. గొంగళి ముసుంగుతో నయ,సంగతి నిలు వెడలి పౌరజనవర్తన లెల్లం గనుఁగొనుచును... పరమ. ౪. ౬.

గొంగళిపురుగు. వి. (గొంగళి+ పురుగు) కంబళి పురుగు. (శ. ర, వా.)

గొంజె. వి. గొడ్డుటావు, వంజ.

గీ. గొడ్డన వంజ నా గొంజ నా వంధ్య యనా... ఆం. భా. ౨. ౨౬౩.

గొంజి. వి. ఒకానొక ఫలవృక్షము.

గీ. కొమ్మిపం డ్లీఁతపండ్లును గొంజిపండ్లు, మేడిపండ్లును మొదలుగాఁ గూడిమాడి, చెంచెతలు తెత్తు రిత్తు విచ్చేయవయ్య. కాళ. ౩. ౬౯.

గొంటరి=గొంటు[1]. విశే. (గొంటు[1]+ అరి-స్వార్థమున) ౧. దిట్ట.

ఉ. కోయిలపేరి గారడపుగొంటరి తా బుతురాజుముందటన్, మాయ వహించి లేఁజిగురుమారునికత్తులు మ్రింగ...శశాం. ౨. ౧౧౬.

౨. దుష్టము; దుష్టురాలు.

గీ. పెంపెడల నిట్టియెడ నీవు సొంపు సడలి,తుంటవిలుదంటగొంటరితంటలకును, దిన్నఁదన మణి విన్ననై ఖిన్న వగుచు, వేడ్క దొలఁగంగ నేటికే వెలఁదిమిన్న.ఇందు. ౩. ౬.

వ...ఆగొంటరివెంటఁ దలవరులఁ గూర్చి మీ రిది చూపినజాడ వేశ్యమందిరంబున కరిగి కనకపాత్రం బిచ్చినవానిం బుచ్చుకొన్నదానిం బట్టి తెండని పనిచిన...విప్ర. ౫. ౩౧.

౩. కఠినుఁడు.

సీ. గొంటరి ధాతకీకుసుమకోమలయంగ మలయంగఁజేయ నేచల మటంచు. హ. న. ౪. ౪౧.

ద్వి. ఇచ్చోటి కుండుండి యేల వచ్చితివి,వచ్చితింబో యిటువంటిగొంటరిని, గనుఁగొంటి నేలకో...ద్వి. పరమ. ౪. ౨౮౯ పా.

గొంటు[1]=గొట్టు[1]. విశే. (సం. కుంఠః) ౧. దుష్టము.

ఉ...ఈతఁడా, గొంటునిశాచరి వ్వసుధఁ గూల్చుట వింటిమి కాదె యేర్పడన్. హరి. ఉ. ౪. ౨౩౩.

౨. వంచకుఁడు.

చ. కొడుకుల మందలోన నిడి గొంటుతనంబున మోసపుచ్చె నీ,బడుగును బట్టి చంపు టిది భావ్య మటంచుఁ గృపాణపాణి యై,వడి వసుదేవునిం దునుమ వచ్చినకంసునిఁ జూచి...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౪౯.

౨. కఠినుఁడు, క్రూరుఁడు; ఘాతుకుఁడు.

సీ. నీపట్టు వదల వన్నిట గొంటు వని తిట్టునువిద బల్లిలిగింత నుబుకఁజేసి. మృ. వి. ౧. ౪౫.

లయగ్రాహి...వెంటఁ బడి పట్టుకొని గొంటుతన మేర్పడఁగ గంటి పడఁ దాఁచుమ మగంటిమి దలిర్పన్. భా. రా. యు. ౧౪౩౦.

ద్వి. మిండత ల్కత్తికి మిగిలినగొంట్లు. పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

౩. దిట్ట.

గీ. కనకకశిపుని జనుప్రోలి కనుపుగొంటు, చాలి తానేకఘూకాంధ్య సంధ్య దోలఁగె. రా.వి. 3. 3.

జ: గొంటులి, గొంటుకాఁడు.

గొంటు[2]. వి. (సం. ఘోంటా) మొద్దువక్క, బంధన లేనివక్క.

క. పచ్చనియాకుం దానికిఁ, బుచ్చినగొం టౌక టి నమలు...బహు. ౫. ౯.

సీ. కపురవీడెము వెల్తి గానియానోరికిఁ గొఱమా లినట్టియాగొంటువక్క. వైజ. 3. ౭౨.

గొంటు[3]. ప్ర. 'కలది, కలవాఁడు' అనునర్థమును దెలుపును. (చూ. తెవులుగొంటు.)

గొంటుకాఁడు. విశ. (గొంటు[1] + కాఁడు- స్వార్థమున.)

(కఠినుఁడు.)

'గొంటుకాఁడు మువ్వగోపాలరాయఁడు' క్షేత్రయ. (శ. ర.)

గొండము. వి.(సం.కుండః) కుండము, నిప్పులగుంట.

సీ...కుండాఖ్య వెలయుచుండు గుండ మనంగను గొండ మనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౨౪౧.

గొండి. ప్ర. తాచ్ఛీల్యమున వచ్చును.

ఉదా:-లంచగొండి, మొ.

ద్వి. బొంకులపిడుగులు ఱంకులగొండ్లు ...వన్నెకత్తెలు వారవనితలు ... పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

గొండిలి(ల్లి). వి. (సం. క్రీడా.) ౧. ఆట.

గీ. గొండ్లి సలుపంగ ననుఁగుఁబూఁబోండ్లు గారు, తులువపాలయోగిరపుఁబొలంతుకలు గాని... అచ్చ. రా. అయో. ౭౭.

షే. త్రుళ్లాట గొండ్లి నాఁ దోఁచును గ్రీడాఖ్య... ఆం. భా. ౧. ౧౪౦.

౨. కుండలాకారనృత్యము; నృత్యము.

ద్వి. కోలాటమును బాత్ర గొండ్లి పేరణియుఁ, గేళిక జోకయు లీల నటింప. బస. పు. ౧. ౫౯౯ పం.

సీ. తెరలెత్తి సప్తసాగరములుఁ బొరలంగ వరుఱుండు గొండిలి పరిఢవింప, మొకములచాయ వేల్పొకచందముగ నిల్చి కమలసంభవుఁడు పెక్కణ మొనర్ప. ఉ. హరి. ౪. ౨౧౬.

సీ. జలదేవతాహస్తచామరానిలములు కుటిలాలకములకు గొండ్లి గఱపఁ. కాశీ. ౫. ౫౨. నైష. ౧. ౯.

3. నర్తకి.

క. లలితగగనరంగంబున, నలయక క్రొమ్మెఱుగు గొండ్లి యై యుండెడుచో, నలవడియె మొగులు తెరలును, బొలు పగువడగండ్లగములపుష్పాంజలులుల్. హరి. పూ. ౬. ౧౦౭.

గీ. కుంతలాధీశుఁ డైనయవంతిదేవు, ననుగలంబగునొకవారిజాక్షి మంచి, గొండ్లి యన విని పిలిచి యక్కొమ్మనృత్త, మెంతయును వేడ్కఁ జూచె ననంతవర్మ. దశకు. ౧౧. ౧౨3.

జ: గొండ్లికాఁడు.

గొండీలు. వి. బ. నతివిశేషము.

వ... కాళియహ్రదగోవిందునకు గొండీలు గోవర్ధనమందరిగోపవేషునకుఁ డెంకణాలు ...ప్రబంధ. ౨౨౦.

రగడ. ఆలరఁగఁ గాళియహ్రదతలమునఁ గలగోవిందునకును గొండీ లెన్నుచు... హంస. ౪. ౨౧3.

గొండెము=గొండ్లెము[1].

సీ. కొట్లు బేహారులగొనబుటంగడులంద లేటుచుగా గొండెముల్ తలుపులంద... అచ్చ. రా. బాల. ౪౭.

గొండ్లికాఁడు. వి. (గొండ్లి + కాఁడు.)

(నటుఁడు)

సీ. కలగూటు లొక్కవంకను దొలంగుచు నుండ గొండ్లికాండ్రును గెలంకుల నటింప.... విప్ర. ౫. ౧౦.

గొండ్లెము[1]=గొండెము. వి. ౧. తలుపుదిలుకు, తలుపు రాకుండ తగిలించుఇనుపగొలుసు.

ద్వి. లోని కేఁగెడునంతలోఁ దల్పు మూసి,పూని
గొండ్లెముఁ బెట్టి పోయె నాశిష్యుఁడు...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౭౮ పం. ఆం. భా. 3. ౫౧.

గొండ్లెము[2]. వి. బండికుంపటి,ఒకచోటనుండి మఱియొకచోటునకుఁ దీసికొనివెళ్లుటకు ఉపయోగించు కుంపటి.

సీ. బండికుంపటి చిల్కు పరఁగు గొండ్లె మనం
గ...ఆం. భా. 3. ౫౧.

గొంతరించు. అ. క్రి. అతిశయించు.

ఉ. కై పు వహించుఁ గోకనదకాంతులు చెంతల
గొంతరింపఁగా, నాపుటభేదనంపుఁగమలాక
రముల్...ల. వి. 3. ౫౭. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

గొంతి. వి. (సం. కుంతీ. క. కొంతి) పాండురాజు పెద్దభార్య.

సీ. గొంతిమూఁడవపట్టికోడలినిండు వేఁకటిఁ గా
చినట్టిచేకత్తివాఁడు. రా. వి. ౧. ౭౧. భార.
ఆశ్ర. ౨. ౭౨.

జ: గొంతెమ.

గొంతు=గొంతుక. వి. ౧. కంఠము.

గీ. గొంతు గొంతుక కుత్తుక కొలికి బొండు,గనఁ
గఁ గంఠంబు...ఆం. భా. ౨. ౧౮౧.

గీ. పెదవి పేఁ బెత్తు నాలుక పిడుచగట్టు,గొంతు
తడిలీయు...దశా. ౨. ౧౩౬.

౨. కంఠధ్వని.

సీ. పెట్ట నేరనిరండ పెక్కువిద్యలఁ బెద్ద గొడ్రా
లినుండకు గొంతు పెద్ద. వేణు. ౨౦. హంస.
3. ౨౨౨.

గొంతుకూర్చుండు(కూర్చుండుకొను)=మోఁకాళ్లు గొంతుదాఁక అనునట్లు కూర్చుండు.

(వ్యవ) వాఁడు గొంతు కూర్చుండి భుజించును.

సీ. కొర్తిమీఁదను గొంతుకూర్చుండుకొనినట్లు
నూతిపైఁ పసిబిడ్డ నునిచినట్లు. వేణు. ౫౦.

తడిప్రాతగొంతుఁగోయు=తెలియకుండ అపకారము చేయు.

క. ఉడుపతి హిమఘృణి చేఁబలెఁ, దడిప్రాఁతన్
గొంతుగోయుతగ వెచేఁగితివో, కడు మెత్త
నితలిరాకులఁ, బడఁతులమెడఁ గోసె దీవు
బాపురె మదనా. పాంచా. 3. ౬౫.

జ: గొంతుక, గొంతుకపోఁక,గొంతుమాఱు,గొంతుముడి.

గొంతుక=గొంతు. (గొంతు+ఉక.)

ఉ...బిట్టు గొంతుక, ల్గోసితి నల్లపూసకొఱకుం
బదివేవురు పుణ్యభామలన్. వరాహ. ౭. ౭౫.
జై. భా. ౬. ౧౭౫.

గొంతుకపోఁక. వి. (గొంతుక+పోఁక) గొంతుక ముందఱివైపు పోఁకవలె నుండెడియెముక, గొంతుముడి. (శ. ర.)

గొంతుమాఱు. వి. (√గొంతు) ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి, మల్లబంధవిశేషము.

సీ. కన్నాత చాంగణ కందణంబు తిణింగి గొం
తుమాఱును జేబ కుమ్మరింపు...గీ...నాఁగఁ
జెన్నలరుమండు, ముప్పదియురెండువిన్నాణ
ములకుఁ బేర్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౧౯. హంస.
౧. ౨౦౬. మల్లుపు. 3. ౬౯.

గొంతుముడి=గొంతుకపోఁక. (√గొంతు-శ.ర.)

గొంతెమ(మ్మ). వి. (గొంతి+అమ) ఒకానొకగ్రామదేవత. (బ్రా)

(వ్యవ) గొంతెమ్మపండుగు.

గొంతెమకోరిక=అసాధ్యపుఁగోరిక.

గీ. చాలకుండిన నగుఁ బెట్ట బాలుఁ డితఁడు,కొస
రి గొంతెమకోరికల్ గోరనేని, యిడకపోక
భోల దిడఁ బోల దీరు దివియఁ, బేను రాకన్నె
తైర్థికుల్ పెరుచు లండ్రు. పాండు. ౪. ౧౬౬.

గొంతెమగోరు. వి. (గొంతెమ + కోరు. శ. ర.) సారణి, లంజెసవరము కీ.

సీ... సారణి గొంతెమగోరు లంజెసవర మన నగు ...ఆం. భా. ౨. ౭౦.

గొంది. వి. (క. గొంది) ౧. కొండయొక్క చిన్న మఱుఁగుచోటు, గిర్యల్పకోణము; మూల.

గీ. గొంది యనఁగను గిర్యల్పకోణ మొప్పు. ఆం. భా. ౨. ౩౧.

ఉ... ఉదయార్కు నిరాక నడంగెఁ జీకటు, ల్గొందుల సందుల న్గుహల గుట్టలఁ జెట్టులఁ జాటు మాటులన్. అని. ౩.౮౫.

క. పులి నమలెడుమాంసము వెర, వలవడఁ దా మపహరించి యానక్క కుని, మ్ముల నిల్వం గావించిన, నిలయంబునగొందిఁ బెట్టి నేర్పారంగన్. భార. శాం. ౩. ౬౨.

చ. వెడలఁగనీక గొంది నిడి వేయువిధంబుల భంగపెట్టుచుం, జడకలు గట్ట నిచ్చి నిజసంపదకుం జొర నీక నిచ్చలుం, గడ నిడి కూడు వెట్టుచును గాసి యొనర్చుచు నేలతెంకిమై, నిడుగడ సేయఁగా వలయు నీలువు మాలినబంటు టాండ్రకున్. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౧. (చి.ని.పా)

౨. చిన్న సందు. (బ్రౌ, వా.) ౩. స్థానము.

గీ. కట్టివేల్పుమఱంది భోగములగొంది, రిక్కగమి మక్కువబొజుంగు రేవెలుంగు. కృ. శకుం. ౧. ౨౨.

చ. హరివిముఖాత్మ లన్యవిషయస్పృహచిత్తులఁ బాపవర్తులు, న్నిరయనిపాతహేతువును నింద్యచరిత్రము నైనదుష్కథా, నిరతిఁ జరించువారలను నేరరు పొందఁగ నిందిరామనో, హరచరణారవిందభజనాత్మకు లుండెడుగొంది నారయన్. భాగ. ౩. ౫౦౮. (చి. ని. పా.)

౪. మహానసము, వంటయిల్లు. (చి. ని.)

గొగ్గి=కొక్కి. విణ. ఎచ్చుతగ్గులు కలది.

గీ. డొప్ప చెవులును గొగ్గిపండులును గలిగి, యున్న మర్దిత్రివుఁడై వచ్చుచున్నవానిఁ, గలిమహారాజుఁ గనిరి దిక్పాలవరులు. నైష. ౭. ౯౩.

వి. ౧. ఎచ్చుతగ్గులుగా నుండుట, వైషమ్యము.

ఉదా: తాటియాకు గొగ్గి లేకుండ గీయవలయును.

౨. శిరస్త్రము.

గీ... చను శిరస్త్రంబు గొగ్గి సీసకము బొమిడి, కం బనంగను ...ఆం. భా. ౨. ౨౦౪.

౩. ఎచ్చుతగ్గులు గలముత్తెము. (కొస గలముత్తెము. బ్రౌ)

సీ... మౌక్తికం బొప్పును...ముత్తియ మన...గీ. అదియ నెర డైన గొగ్గి యం చనఁగ నెలయు ...ఆం. భా. ౨. ౨౭౬.

గొజ్జెఁగ=గొజ్జఁగి, గొజ్జెఁగ. వి. (సం. కుబ్జకః. ప్రా. కుజ్జగో. క. గొజ్జగె) కుబ్జకముకీ. (సేవంతికావిశేషము, ఈకులచేమంతి కీ.చి. ని—పచ్చపువ్వుల మొగలి, ఆఁడు మొగలి కీ. బ్రౌ.)

సీ. గోరంటులును గొండగోఁగులు దేవకాంచనకుసుమములు గొజ్జంగవిరులు. ఉ. రా.౩. ౨౦౧.

రగడ. చిఱుదేంట్లు కొసఁగెఁ గుజ్జెనగూర్లు గొజ్జంగ, యెఱుఁగ కది పూ వంద నేల యిటు రజ్జంగ. మనుచ. ౩. ౮౪.

జ: గొజ్జఁగనీరు.

గొజ్జెఁగనీరు. వి. దే. (గొజ్జఁగ + నీరు.) పన్నీరు.

గీ. దేవకి యొసంగఁగా వసుదేవుఁ డపుడు, చంద్రకాంతపుగిండిగొజ్జంగనీటఁ, బసిఁడిపళ్లెములోఁ బదాబ్జములు గడిగి, తనదు మేనల్లునకుఁ గన్యధారవోసె. విజ. వి. ౩. ౧౧౧.

ఉ... పెన్నెఱుల్, వేమఱుఁ జేతులం బిడిచి విప్పి విదిర్చి నఖాంకురంబులం, గోమలలీల దువ్వి తెలిగొజ్జఁగనీ రెడఁ జల్లి చల్లి ... పారి. ౨. ౧౦.

గొజ్జెఁగి=గొజ్జెఁగ.

సీ. గొజ్జంగి యిజ్జాజిపజ్జం గిసల మొందు నెలకెక కస్తురియు గన్నెరయుఁ బూచె.బహు. ౨.౨౧.

సీ... కుబ్జంబు గొజ్జంగి గొజ్జెంగ నాఁ జను...ఆం. భా. ౨. ౫౨.

జ: గొజ్జఁగిమంచు.

గొజ్జెఁగిమంచు=గొజ్జెఁగనీరు.

ఉ. గొజ్జఁగిమంచులన్ గలపి కూర్చినపుప్పొడిలిన్నెమీఁద...పూ,సెజ్జ ఘటించి...వసు. 3. ౧౬౭.

గొజ్జెఁబ్రాలు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ...గౌరి,కుంకుమల్ రణపెండ్లికొడుకులు పిచ్చుకగోల్లు ప్రయాగలు గొజ్జుఁబ్రాలు. హంస.ర. ౧౨౭.

గొజ్జెఁగ=గొజ్జెఁగ.

ఉ. చెంగలువల్ సురంగములు శ్రీతులసీనిచయంబుఁ గమ్మగొ,జ్జెంగలు లోనుగాఁగలవి శ్రీపతి కర్పణసేయు నిచ్చలున్. పరమ. 3. ౧౪౯.

గీ. సికను సెత్తావిక్రొత్తగొజ్జెంగసరులు, చుట్టు నొకనీలవేణి యాక్షోణిపతికి. రసిక. ౧. ౭౧.

జ: గొజ్జెఁగనీరు.

గొజ్జెఁగనీరు=గొజ్జెఁగనీరు.

గీ. బహుళకస్తూరికామేఘపటలమునకు,శీకరాసారమయ్యె గొజ్జెంగనీరు. భీమ. ౫. ౧౨౧.

గొటగొట. వి. పులి గోండ్రించుట మొదలగువాని యందలిధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. గొటగొట గోండ్రించి కోఱ లొండొంటి,గటగటఁ దాఁకింప గర్భంబు నలఁగి. నవనాథ. 3 భా. (శ. ర)

సీ. కోల్పులుల్ మంపిల్లి గొటగొట మని రొప్పె బలుసింగముల నైనఁ బట్టఁ జూచు. సారంగ.౧. ౬౭.

ద్వి. పడి బొల్లు సెలవుల వడియ నూరుపులు, నిమదమై గొటగొట నిగుడ ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౯౮౫ పం.

గొట్టము. వి. (క. గొట్ట) ౧. వెదురు మొదలగువాని క్రోవి.

ఉదా: తుపాకిగొట్టము, వెదురుగొట్టము, మొ.

గొట్టి. వి. ఒకదినుసుగడ్డ, కశేరువు. (శ. ర.)

గొట్టు[1]=గొంటు[1]. వి. ౧. దౌష్ట్యము.

ద్వి.గొట్టు సేయఁగ దొరఁకొంటివే యనుచుఁ,బట్టని కది పాణిపద్మంబుఁ దట్టె. విష్ణు. ఉ. ౪ ఆ. (శ. ర.)

౨. అల్లరి.

గీ. ఆలు మగఁడును నియ్యారియఖుత నిలిచి, చలిది భుజియింప నాసొమ్ము సంగ్రహించె,గొట్టుసేయక వీనిఁ జూపెట్టుకొనుచు,నిచ్చటికిఁ దెచ్చితిమి పట్టుఁ డిప్పు డితని.శుక.3.౫౭౬.

సీ. చెవు డనఁగా రాదు చేట యెత్తుక వచ్చు గ్రుడ్డిక న్నన రాదు గొట్టుసేయు. గీ. వెఱ్ఱి యన రాదు పైఁబడి వెక్కిరించు...శుక. 3. ౨౧.

విశ. (క. గొట్టు) ౧. కఠినము.

వ... నట్టడవులలో మీపట్టపుదేవిని విడిచిపెట్టి వచ్చితి నని యీగొట్టుమాట దిట్టతనంబులో నధిపతిం జేరి యింక నెట్టు విన్నపంబుసేయుదు...ఉ. రా. ౬. 3౪3.

౨. భీకరుఁడు.

మత్త. అట్టివృత్రునిమీఁద దేవత లల్కతోఁ బెను మూఁకలై, చుట్టుముట్టి మహాస్త్రవిద్యలు నూపి యేపున నేయ నా,గొట్టువీరుఁడు వారలేసిన క్రూరశస్త్రము లన్నియుం,జట్టిపట్టుక మ్రింగి శూరత జోక నార్చె మహోగ్రుఁడై. భా. ౫. ౬. 3౨౧

3. దుష్టుఁడు, దుర్మార్గుఁడు.

ఉ. గొట్టుఁదనానఁ దగ నెడలఁగొట్టినదిట్టను ర ట్టడంచుఁ దో,బుట్టువ నాట నొం డనక పో యితి...ఉ. రా. ౨. ౩౦౯. (శ. ర. పా.)

౪. విరోధి.

(చంద్రవర్ణనము) చ... జక్కవలగొట్టు చకోరు లమేలియట్టు లే,పాలఁదుకతాళిబొట్టు...రా వి. ౩. ౭.

గొట్టుగ(గా)=కఠోరముగా; పూర్ణముగా.

రగడ. గోర గోరఁట నించితివో కలిగొట్టు గొ ట్టుగఁ గోయఁ బోసఁగవు...వసు. ౩. ౧౪౯.

గొట్టు². ప్ర. తాచ్ఛీల్యాద్యర్థమున వచ్చును.

ఉదా: గోడవగొట్టు (ఇట తాచ్ఛీల్యమున)

పిసినిగొట్టు. (ఇట స్వార్థమున.)

గొట్టు³. (బ్రా). వి. గాలి, వాయువు.

క. మరుదాఖ్య లొప్పుచుండును, ధర వినుచూలి యన సోఁకుదయ్య మనం బ,య్యెర యన గొ ట్టన నీఁ దనఁ, గరువలి యనఁ దెమ్మె రనఁగ గాలి యనంగన్. ఆం. సం. దేవ. ౨౩.

గొట్టె. వి. ఘోటజటి ?. (శ. ర.)

గొల్లె. వి. (సం. ఘోంటా) రేఁగుచెట్టు. (శ. ర.)

గోడఁగు=గొణఁగు. అ. క్రి. స. క్రి. ౧. ఎదుటివారికి వినఁబడకుండ నోటిలో నుచ్చరించు.

ఆ. అనుచు వేఁడుకొనిన హనుమంతునకుఁ గడు, న గ్గిచల్లనయ్యె నాతఁ డంతఁ, గడఁకఁ బ్రాఁత మినుకునుడువులు గోడఁగినఁ, గడిఁది మీఱ బమ్మకట్లు వీడె. అచ్చ. రా. సుం. ౧౮౦.

చ...కకుత్థ్సుఁ డేటు నే,మఱక యిదే మొకో కు లిశమంత్రము తప్ప గోడంగినాఁడనో, కొఱఁ తలు పుట్టెనో శుచితకున్...కవు. ౫. ౧౩౦.

౨. కసరు.

సీ. కోరి కూడినభర్తఁ జేరుమింత నటంచు గొ డఁగి పంచిరి పెంచుకొన్నవారు. కృ. శకుం. ౩. ౧౪౮.

సీ. గోడఁగుచుఁ దిట్టి పెంపుడుకీరముల రేఁచి వె డతిట్లు తిట్టించెఁ బడఁతి యొకతె. చంద్రా. ౩. ౯౮.

౩. (పావురములు) కూయు.

చ. గోడఁగెడుపావురాలరొదఁ గూడి ప్రతిధ్వ ను లిచ్చుకెంపుటా, కొడిగల వ్రేలుబంగరపు గూఁడులఁ బల్కెడుచిల్కచాలుచే ... చం ద్ర. ౪. ౪౯.

ముచ్చటల్ గోడఁగుకొను=ముచ్చలాడుకొను.

సీ. అగుదురా తోఁబుట్టు లళికుమారకులార కుసు లతో ముచ్చటల్ గోడఁగికొనుఁడు. కవు. ౧. ౧౪౦.

గోడగ. వి. (సం. కూటకమ్)ఏడికోల లేనినాఁగలి. (శ. ర.)

గోడగర. వి. చెప్పులు కుట్టి జీవించెడుజాతి.

ఉదా: గోడగరవాఁడు, గోడగరది. (శ. ర.)

జ: గోడగరి.

గోడగరి=గోడారి. వి. (గోడగర + ఇ) చర్మకారుఁడు, మాదిగవాఁడు.

ఆ. చాకి బోయవాఁడు జలగరి గోడగరి, కుక్క నూనగాఁడు కోడి పంది, బొడ్డుక్రిందియంగ ముల విప్రు సోఁకిన, నచటు గడుగ వలయు నండ్రు బుధులు. విజ్ఞా. ఆచా. ౫౭.

గోడవ. వి. (క. గోడవె.) ౧. జోలి, సంబంధము.

గీ. అమ్ముగోడ వేల యాగవయమ్ములకును, ఖడ్గమం కింపఁగా నేల ఖడ్గములకు, భల్ల మది యేల యీయచ్ఛభల్లములకు, నయ్యె యీబంతి సికబంతి యయ్యె నేని. చంద్రా. ౨. ౪౩.

వ. ఇట్లు తమకు వలయునెడఁ బడఁతులగోడవ త డవనితమమొడయఁడు తమ్ము మిగులఁ గూడి మాడి యుండమికి. హంస. ౫. ౬౨.

ద్వి ... మునులకు ఖడ్గతూణీర,కోదండశరముల

గొడవ యేమిటికి. రం. రా. కిష్కి. ౧౮౭ పా. ౮౯ పం.

౨. కయ్యము, యుద్ధము; కలహము, తంపి.

సీ. గొడవ బవరము జగడ మాల మని యన యుద్ధ వాచకములై యొప్పచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

(నారదుఁడు) సీ. పూసిగొండితనానఁ బోయి యెవ్వరికైన గొడవలు కావించుకొండెగాఁడు. వరాహ. ౯. ౨౬.

3. అశుభము, కీడు.

గీ. పేలు గలవాఁడు మురియుచు మెసవ నేర్చి, గొడవ లాదవెడుతఱిఁ బోవ విడువఁ దగునె, తలఁప నుసురులయొడయఁడై తనరుమగని, వెరవెఱింగిననా డెంపు నెలఁదుకలకు.అచ్చ. రా. అయో. ౭౧.

౪. ఆపద, ఇడుమ.

క...ఇత్తఱి నగునిమిత్తములు నృప,కొఱగా విదమనకుఁ బెద్దగొడ వగు ననినన్. మనుచ. ౪. ౬3.

౫. దుఃఖము, బాధ, పీడ.

గీ. మొదలివెన్నుఁడు పంటలముగుడగొడవ, లుడుపుకొఱ కిర్లగొంగవంగడమునందు, రాముఁడై పుట్టె...అచ్చ. రా. యు. ౧౯.

క. చంచలలోచన యెం దరు, దెంచెనొ ననుఁ గానలేక దృఢబలవిలస, త్పంచశరనిశితవిశిఖా,కుంచితహృత్కమల యగుచు గొడవలు బెరయన్. రసిక. ౬. ౪౪.

౬. దోషము, తప్పు.

చ.అడుగక కాని డాఁచినపదార్థము లిచ్చుట నీతిగాదు నీ,వడిగితి కాన నిప్పుడు సమర్పణచేసితి నింక నాయెడన్, గొడవలు లేవు ... వి. పు. ౬. 33౯.

౭. అల్లరి.

(వ్యవ)ఇక్కడ గొడవ చేయవలదు. పామ్లు.

౮. కలఁత. (శ. ర.) ౯. అడ్డి, నిరోధము.(శ.ర.)

జ: గొడవగొట్టు.

గొడవగొట్టు. విశే. (గొడవ+గొట్టు[2]) గొడవ చేయుస్వభావము గలవాఁడు.

ద్వి. గొడవగొట్టులు ముడివిడుపులు చాల,గడుసరుల్ కయ్యంపుఁగ్రచ్చలు ... వారవనితలు ...పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

గొడారి=గొడగరి.

ద్వి. మాలకు మాంసంబు మతి గొడారికిని,దోలును నన్నట్లు...బస. పు. ౪. ౧౦౦ పం.

గొడిగ. వి. గులకఱాయి. (శ. ర.)

గొడియ(డె). వి. ౧. అందలముయొక్క ఒకానొక యవయవము.

సీ. సింహలలాటంబు జీవదంతంబులగొడియలు... దశా. ౭. ౧. ౭౯.

సీ. ఉదిరికంకణము లింపానఁగుదంతపుగొడెల్ నయము మించినముసనాబు పడను. రా.వి. ౨. ౪3. చంద్రా. 3. ౬౭.

౨. నేరము చేసినవానిచేతులకు వేయుబంధనసాధనము.

సీ. వీరభద్రారెడ్డివిద్వాంసుమంజేత విద్యామందెను గదా నెదురుగొడియ. వీథి. ౪౭.

కోలాటగొడియలు=కోలాటపుకఱ్ఱలు.

ద్వి. నీలరుద్రులు వారికోలెమ్మ లెలమిఁ, గోలాటగొడియలకొమరున నేయ. పండితా. వాద. ౨౩౯ పా.

గొడివె. వి. ఇడుము, కష్టము.

చ. అరదము దోలి వింట గొనయంబు దవిల్చి మెఱుంగుటమ్ము ల,బ్బరముగఁ బూన్చి యయ్యెఱయబంటులనిద్దపుమేను లెల్ల వా,విరి వలియంగ నేసి గొడివెల్బెరయించిన సైఁప నోప క,బ్బిరుదుమగల్ పడిం బరువువెట్టఁ దొడంగిన నంగదుం డొగిన్. అచ్చ. రా. యు. ౧౮౯.

క. అడవులఁ బడునాల్గేఁడులు, గొడిపెల కొడిగట్టి
సాఁకుకొంటివి మమ్మా,బడలిక నిపు డిజ్జగడ
పుఁ,బుడమిం బవళించి నిదురవోయితొ తం
డ్రీ. అచ్చ. రా. యు. ౩౯౩.

గొడిసె. వి. ౧ (=గుడిసె[1].) పండినచింతకాయలో
ఒకగింజ యుండుభాగము.

(వ్యవ) ఒకగొడిసె తీసి నోటిలో వేసికొని రుచి
చూచినాను. ఈచింతపండు చాల రుచిగా
నున్నది.

౨. చింతకాయ.

క. ఉడుపతి తనలో నమృతము, గడలుకొనియుఁ
జెక్కు చవులు గానక కృశుఁడై, విడిచినకళ
లన్నియు నీ,గొడిసెలరూపమునఁ జింతఁ గొ
లువగఁ బోలుఁ. ద్వా. ౩. ౧౪౯.

గొడుగు(వు). వి. (క. కొడె. త. కుడై. మ. కుట)

౧. ఛత్త్రము, ఆతపత్త్రము.

సీ...గొడుగన గొడుపన ఛత్త్రాఖ్య యడరుచుం
డు. ఆం. భా. ౨. ౧౯౩.

క. జడి దాఁకి వడఁకుపసులకు, గొడుగుగ దివసం
బు లేదు గోవర్ధనముఁ, వడిఁ బెఱికి యట్లు
దాల్చిన,కడిఁదిబలం బరయ హరికిఁ గలరే స
దృశుల్. హరి. ఉ. ౮. ౨౩౭.

సా: ఏయెండ కాగొడుగు పట్టుట=సమయాను
కూలముగా సంచరించుట.

౨. పావకోళ్ల బొంగరము మున్నగువానికి గొడు
గుపలె నుండుగుబ్బ.

వ...అబ్బోటి హాటకమయం బైనగొడుగుపావ
లగిలకలు గులకరింప... భీమ. ౨. ౧౨౭.

క. అసమలసమానజసరుహ, విసరలసద్ధూళికలితవి
భ్రమదావ, ర్తసముదయం బానదిలోఁ, బొసఁ
గుం జలనరులగొడుగుబొమ్మరము లనఁ.శుక.
౩. ౩౨౫.

౩. హస్తతలమం దుండుఛత్త్రాకార రేఖావిశేషము.

గీ. వసుధలో నెట్టిశ్రీ గలవారి వేని,కరభయులు
దాస్యములుచేయు సరసిజాక్షి, యూరువుల
కట్లటన్నఁ బైఁ దాను మోచు, గొడుగులును
నల్లకలశముల్ గుఱులు కావె. ఆము. ౫. ౩౧.

౪. కోటకొమ్మలు మున్నగువానిపై కట్టఁబడినగొ
డుగువంటికట్టడము.

ద్వి. క్రొత్తడంబులఁ గోటకొమ్మల గొడుగు, లె
త్తించి...బస. పు. ౩. ౫౦౮ పం.

జ: గొడుగుగడ్డి, గొడుగుబల్ల, గొడుగు మెట్టెలు.

గొడుగుగడ్డి. వి. (గొడుగు+గడ్డి) గ్రుడ్డికామంచి,
అతిచ్ఛత్త్రము కీ. (శ. ర.)

గొడుగుబల్ల. వి. (గొడుగు + బల్ల) తలుపుమీఁది
కుబుసము లికిగెడుపట్టె. (శ. ర)

గొడుగుమెట్టెలు. వి. బ. (గొడుగు + మెట్టెలు)
వాటనుపెట్టి ఓరలు సన్నగాఁ దీర్చినవెడలుపు
మెట్టెలు. (శ. ర)

గొడ్డ. విశ. బిఱుసైనవాఁడు.

ద్వి. ఘుటికసిద్ధుఁడు తాయికొట్టినగొడ్డ,యటమట
కాఁడు మహామాయలాఁడు. ద్వి. పారిశ్చ. ఉ.
౬౮౭ పం. (శ. ర.)

వి. బిఱుసు. (శ. ర.)

బ. బిఱుసుమాటలు,సోత్కర్షమును తెలుపుమా
టలు.

ద్వి. తర మెఱుంగక నీవు తెఱచుగా నిట్లు, గురు
వుఁ దుటారించి గొడ్డ లాడెదవు. ప్రభు. ౩.
౦౪ పా. ౭ పం.

గీ. నాఁడు నేఁడును దమ కీడు లేఁ డటంచు,గొడ్డ
లాడుదు రొండొరు లొడ్డు లేక. రా. వి. ౧.
౫౮.

జ: గొడ్డతనము.

గొడ్డగము. వి. దుండగము, దుశ్చేష్ట.

గీ. స్వామి గుడియుంచి పెక్కుయజ్ఞములు సల్పి,
భూమిప్రజ లెల్ల నింద్రులై పోతరమున,
గొడ్డగము లిట్లు చేయుంగ నడ్డపెట్ట, రాక బ

హునాయకం బయ్యో నాకపురము. వరాహ. ౧౦. ౧౫.

విశ. బాధకము.

క. గొడ్డగపుజరావ్యాధుల,కడ్డ మగుల వృత్యు దుఃఖహర మై మిగులన్,దొడ్డగు ముక్తిసుఖద మగు, నొడ్డాణపుబంధ మెలమి యోగీంద్రుల కున్. శివయో. 3. ౭౮.

గొడ్డతనము. వి. (గొడ్డ+తనము) బిఱుసుఁదనము.

సీ. మఱచిరే సత్యభామామురారుల బండిగొడ్డులఁ జేసినగొడ్డతనము. చంద్ర. 3. ౧౭.

గొడ్డలి. వి. జా. (సం. కుఠారః.) ౧. చెట్లు మున్న గువానిని నఱకెడిసాధనము.

క. బెడిదముగఁ గత్తి గొడ్డటఁ, బొడువఁ దగినప్రా నఁ జిగురు వొడము...భార. ఉద్యో. ౨. ౬౧.

గీ...తగుం గుఠారము గొడ్డలి యన. ఆం.భా.౨. ౨౧౬.

సీ. పిడుకకుంపటు లాకుతెడికలు ప్రోఁగుఁద్రా క్ష్వాఁడిగొడ్డండ్లు మవ్వంపుటురులు.శుక. ౧. ౧౬౫.

౨. పరశువు, గండగొడ్డలి.

చ.పొలుపుగఁ గొండకట్టెలకుఁ బోయెడివానివిధం బు దోఁప గొ,డ్డలి యిది యేమి దీన జగడం బొనరింపఁగ వచ్చితే బళీ,బళి భృగురామ ...దశా. ౬. ౧౧౯.

గొడ్డు[1]. వి. (క. గొడ్డు.) ౧. గొంజ, సంతతి లేని యావు.

సీ. గొడ్డన వంజ నా గొంజ నా వంధ్య యా... ఆం. భా. ౨. ౨౬3.

వ. ఆఁబోతుపంచితంబు మూర్కొనినను బై గాలి వీచినను గొడ్డున కైనం జూలు నిలుచు ... భార. విరా. ౧. ౨౬.

౨. గొడ్రాలితనము.

మత్త...నిను మేదినీ,గుప్తి కై కని యెట్టకేనియు గొడ్డు వీఁగితి నంచు నే,సప్తవింశతివత్సరం బులు సంతసంబున నుండితిన్. భా. రా.అయో. ౭3.

గీ. గొడ్డు వీఁగి కనియెఁ గొడుకు నెంతయు మూ ర్తి,మంతు నెలఁతలందు మహితభార్య, యొ క్క-తియ యశోద యుర్విపై ననుచు వ్రే, పల్లెఁ బొగడి రెల్లపడఁతుకలును. హరి.పూ. ౫. ౧౬౫. కాశీ. ౪. ౭౭.

విశ.౧.వంధ్య,సంతతి లేనిది.(స్త్రీ,పశువు,మొ.)

ఉ...నాయెడఁ దప్పుఁ బట్టదు మనంబున నాసతి గొడ్డు గావునన్. వి. పు. ౬. ౨౨౧.

క. ఒడ్డును బొడువును రూపును,దొడ్డతనము గలి గి ప్రజతో మెలఁగని యా,బిడ్డను గనుకం బె ను సతి,గొడ్డైనను మే లనంగఁ గుందుట గలి గెన్. ద్వా. ౮. ౧3౬.

౨. ఫలింపనిది. (చెట్టు, మొ.)

గీ...వంధ్యసంజ్ఞ, యగును గొడ్డన... ఆం. భా. ౨. 3౫.

3. ఫలము లేనిది, ప్రయోజనము లేనిది.

ఉదా: గొడ్డుమాటలు.

౪. కావలసినయితరవస్తువులు లేనిది.

ఉదా: గొడ్డన్నము, గొడ్డంబలి.

౫. శూన్యము, వట్టిది.

ఉదా: గొడ్డేఱు=నీళ్లు లేనియేఱు. (వ్రా, శ. ర.)

జ: గొడ్డుఁగాఁకర, గొడ్డుఁబోతు, గొడ్డురాలు, గొడ్డువోవు, గొడ్డేఱు[2], గొడ్రాలు.

గొడ్డు[2]. వి. పశువు. (ఆవు, ఎద్దు, మొ.)

ద్వి. ఎండినమ్రాఁకుల నిగురులు వొడమెఁ, గుంజ నిండఁగఁ బాలు గొడ్డులు పితికె. ప్రభు. ౨. ౪౧ పా. ౧3 పం.

సీ. అనివిలాపింప నూరార్చి యేటికిఁ గ్రేపుఁ బా సి గొడ్డొఱలెడిపగిది నడలె,దు...భై. భా. ౬. ౨౬౫.

గీ. అహహా ముదిగొడ్డు నెక్కి భిక్షాటనంబుఁ,

జేయఁ బోవుట యదియు మేల్బాయ చువ్వె. హర. ౪. ౫.

చ. మడఁగి పసుండఁ బ్రానులక మంచపుఁగుక్కకి నిల్వ జెల్లుపు,గ్గుడిసెకు నొండు రెం డెనుప గొడ్లకు నోరికిఁ బోఁక ప్రక్కకుఁ, గుడు వఁగఁ గూటికి న్గొలకుఁ గోకకు సీదిరము... వేం. పంచ. ౧. ౪౩౩.

గొడ్డుఁగాఁకర. వి. (గొడ్డు[1] + కాఁకర.)-గొడ్డు తనమునుపోఁగొట్టుకాఁకర-వంధ్యాకర్కోటకికీ. (సాల. ని. ౪౬౭ పా. చూ)

గొడ్డుఁబోతు. విణ. (గొడ్డు[1] + పోతు[2]) ౧. పిల్లలు లేనివాఁడు;పిల్లలు లేనిది;కాపు లేనిది,ఫలింపనిది. ఉదా:- గొడ్డుఁబోతువాఁడు, గొడ్డుఁబోతుది, గొడ్డుఁబోతుచెట్టు, మొ.

౨. అప్రయోజకుఁడు. (శ. ర.)

గొడ్డురాలు=గొడ్రాలు. వి. ఔ. (గొడ్డు[1] + ఆలు) వంధ్య యగుస్త్రీ.

చ...గొడ్డురాలి కిల నెక్కుడిమోహము లెంచి చూడఁగన్. సారంగ. ౩. ౫౦. ప్రబంధ. ౨౬౦.

గొడ్డువోవు. అ. క్రి. (గొడ్డు[1] + పోవు) ౧. గొడ్రాలగు.

క. అని చదివి లవుఁడు రాఘవ, మనుజేశునితల్లి వీరమా తఁట సీతా,జనని కుశలవుల నిరువు రఁ, గనియు నకట గొడ్డువోయెఁ గడపట ననుచున్. జై. భా. ౬. ౧౧౫.

౨. పౌరుషహీనుఁ డగు.

వ...వీర లందఱును గొడ్డువోయినవారలు పౌరు షంబు గలమానిసి యిం దెవ్వఁడు ...భార. ఉద్యో. ౧. ౩౫౨.

చ. మును మము గొడ్డువోయి రని ముష్కరతం జెడనాడినట్టిదుర్జనుల ... భార. శల్య. ౨. ౨౮౫.

౩. వ్యర్థ మగు.

చ...వీనిఁ బట్టి క్రవ్యభుఁ బరిమార్పఁ జేసిన యుపాయము లన్నియు గొడ్డువోయె. నృసిం. ౪. ౧౩౫.

౪. సృష్టిలేక యుండు, ఉత్పత్తి లేని దగు.

గీ...సప్తార్ణవములు,నిండుకొని యుండఁగా రిత్త నింగితోడఁ, గొంతకాలంబు శూన్య మై గొడ్డువోయె. శివరా. ౧. ౫౧.

గొడ్డేఱు[1]. స. క్రి. గుత్తకు తీసికొను, గుత్తయెత్తు. (బ్రౌ,శ.ర-దీనికి క్త్వార్థమందే ప్రయోగము కనఁబడుచున్నది.)

గీ. బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేఱి మోసపోతి,నెట్లు చెల్లింతుఁ డంకంబు లేడునూర్లు. వీథి. ౪౮.

గొడ్డేఱు[2]. విణ. వ్యర్థము. (గొడ్డు[1] + ఏఱు?)

వ...రాకుండె నేని నేమును నీముపలి మవ్వయుం గుడుత మటుగాక యొఱగొడ్డెంబులు వలికి నీపడ్డపాటు గొడ్డేఱు గా జిడ్డుపఱపం గలవా ర మె...హర. ౨. ౧౩౨.

శా...బిడ్డలు లేనియీబ్రతుకు గొడ్డే యయ్యెఁ జింతింపఁగన్. కవిక. ౧. ౩౮.

క్రి. విణ. ౧. వ్యర్థముగా.

గీ.... చెలియలికి నాకు గొడ్డేఱు కలఁక పుట్టె. క్రీడా. ౨౪౮. ప్రభ. ౮౩ పా. ౫ పం.

౨. దిక్కు లేకుండఁగా.

క. ఒడ్డారించి విషంబున,కడ్డము చను దెంచి కావ నధికులు లేమిన్,గొడ్డేఱు మ్రంది రా లన,బిడ్డన నెడ లేక జనులు పృథ్వీనాథా. భాగ. ౮. ౨౧౭. (చి. ని. పా)

గొడ్డేఱు[3]. వి. ఒకయడవి చెట్టు. (చి. ని.)

గొడ్రాలు=గొడ్డురాలు.

సీ. యతి మాచకమ్మ గొడ్రాలు దీక్షాపత్ని మగనిఁ
బాసినయింతి మరునిపాలు. నైష. ౭. ౧౩౭.

శా. గొడ్రా లైనవధూటిజన్మ మది పేర్కొ నిష్ఫ
లం బిమ్మహిన్. వైజ. ౧. ౬౩. ఆం. భా. ౨.
౧౦౬.

గొణఁగు=గొడఁగు.

(మాట వెడలనీక నోటనే ఉచ్చరించు.)

సీ. పిలిచి పెట్టనివన్యభిక్షు గైకొనువాఁడె కోరి
పెట్ట రటంచుఁ గొణఁగ సాగె. కువల. ౨. ౨౪.

ఉ... నాథు లో,లోన గొణంగి తిట్టుచు ... చె
న్న. ౨. ౪౬.

గీ. నోర జగములదొకిమాని పేరు సారె, గొణఁగు
చును వచ్చె జగడంపుఁగూటితపసి. అచ్చ.
రా. యు. ౧౫౪.

గొణగ=గొడగ. వి. ఏడికోల లేనినాఁగలి. (శ. ర.)

గొణగొణ. వి. గొణఁగుటయం దగుధ్వనికి అనుక
రణము. (శ. ర.)

జ: గొణగొణలాడు.

గొణగొణలాడు. అ. క్రి. (గొణగొణలు+ఆడు)
గొణగొణయను. (శ. ర.)

గొణిజే=గొణిద. (శ. ర)

గొణిద. వి. తలుపుగ్రంది తగిలించుటకై దారబం
దము లోనగువానినిలువులయందు బిగఁగొట్టినచీ
ల. (శ. ర-గొడిసె. వా)

గొతుపు. వి. నీలమణివిశేషము.

సీ. కప్పురా లనఁగను గనుపట్టు నీలము ల్గొతుపు
నాఁ దద్భేద మతిశయిల్లు. ఆం. భా. ౨. ౧౭౭.

గొత్తు[1]. వి. (సం. గుచ్ఛః.) గుత్తి. (బ్రౌ, చి. ని.)

గీ. జలరుహాము పువ్వుగొత్తులు షట్పదాళి,లవలిద
ళములఁ జూపితో యివి సహింప, నన్యవని
తాంగతులితంబు లౌటఁ దావ, తాంగసమము
లుగామి నోహంసయాన. దశా. ౭. ౨. ౬౭.

గొత్తు[2]. వి. ౧. క్రమము, వరుస. ౨. నిశ్చయము.
(బ్రౌ)

గొత్తు[3]. వి. పాసిపోయినవెన్న పాలు మొదలగువా
నికంపు. (బ్రౌ, శ. ర.)

గొద[1]. వి. (సం. క్షుధా. ప్రా. ఖురా. త. కుఱై) ఆఁ
కలి, క్షుత్తు.

సీ. ఆఁకలి యన గొద యనఁగ నాకొంట నాఁగను
క్షుత్తుపేరు గాఁ దనరుచుండు. ఆం. భా. ౨.
౨౬౦.

జ: గొదగొను[1].

గొద[2]. వి. (క. గొద) ౧. అతిశయము. ౨. త్వర.
(చూ. గొదగొను[2].)

జ: గొదగొను[2].

గొదగొద. వి. పగ, విరోధము.

క. నా విని విహగము లను నయ,కోవిద యాశంటి
శేల గొదగొద పాడమెన్,జా వేల వచ్చె నో
తువు,చే వానికి నింతపట్టు చెపుమా తెలి
యన్. వేం. పంచ. ౩. ౯౯.

గొదగొను[1]. అ. క్రి. (√గొద[1]) ఆఁకలిగొను.

సీ. కోల్పులి వీఁకమై గొదగొని లేళ్లకు నుఱుకు తె
ఱంగునఁ దఱియఁ జొచ్చి. భార. ఉద్యో. ౨.
౧౩౯.

ద్వి. అలమట చేతఁ జిత్రాంగి రాజించి,గొదగొన్న
పులివలెఁ గొలువుకూటంబు, సదరంగ బిట్టు
అం తడరఁ గోపమునఁ,గాంతను జూచి భూ
కాంతుఁ డిట్లనియె. ద్వి. శ. సా. ౩. ౧౦౧
పా. ౧౨ పం.

క. గొదగొని సారంగంబుం, బొదివినసింగంబుక
రణి... హరి. పూ. ౯. ౧౩౯.

గొదగొను[2]. అ. క్రి. (√గొద[2]) ౧. విజృంభించు.
అతిశయించు; చెలరేఁగు.

క. కదిసినబలములు విచ్చినఁ, గదుపులఁ జెదరంగ
నీక గాండీవి వెసం,బొదివి యటు గడపె నవి
యును, గొదగొని తమపాలము సొచ్చె గోపా
లురతోఁ. భార. విరా. ౪. ౨౭౧.

ఉ...చను దెమ్మె లె మ్మనఁ, బ్రీగరిమంబు వాపు
చు నొకించుక లేవఁగఁ బూను మాను నా,లో
గొదగొన్నసిగ్గునఁ జెలుల్ బలిమిం దను దివ్వఁ
గోరుచుఁ. కళా. ౭. ౧౧౭.

క. ఒదవినకినుకం గొదగొని, గదగొని హలధరుఁ
డు రథముకఁడ్లును నొగలుఁ, జదిపి పతాక
యు సారథి,విదారణముచేసి మిన్ను ద్రీలఁగ
నార్చెఁ. ఉ. హరి. ౪. ౨౪౬.

౨. త్వరపడు.

వ... రేయింటియాకఁటిపెల్లిన గొదగొని కమిచి
చంచువులం దిగిచి త్రుంచి యానుచు...భార.
విరా. ౨. ౨౪౦.

గొదగొను[3]. స. క్రి. వహించు, తాల్చు.

సీ...పూనెఁ దాల్చెఁ దొడిగె మోచె నాఁగఁ.
గీ. దాల్చె నా గొదగొనె ననఁ దనరు నా వ,హిం
చె ననుమాట గా... ఆం. భా. ౩. ౧౧౯.

గొనకొను. (చి. ని, బ్రా.) అ. క్రి. ౧. ఉద్యమిం
చు, పూను. (ఈయర్థమున 'కొనకొను' అనురూ
పము గూడ శ. ర. లో కలదు.)

క. తనబలము నెదిరిబలమును, మనమునఁ జింతిం
ప కరుల మర్దించుటకై, గొనకొనినవాని కొ
ప్పమి, జనియించుట తప్ప దండ్రు శక్రుని
కైనఁ. నా. పంచ. ౩. ౪౬.

చ...సధర్మవృత్తికిం, గొనకొనఁ డేని... భార.
శాం. ౬. ౨౪౩. విక్ర. ౨. ౧౩౦.

౨. సమ్మతించు.

చ. జననముఁ జెప్పి యేఁ దెలుప సత్యము నమ్మర
కుంతిభాషణం,బని తనుజత్వజాతకృప నంబు
జమిత్రుఁడు పల్కఁ డేమిటం, గొనకొన నేరఁ
డయ్యె నినుఁ గూడ సుయోధనుఁ బట్టి యట్టి
క,ర్ణునకయి నీకు నేటికి మనోవ్యథఁ బొందఁ
గ నిట్లు పుత్రకా. భార. శాం. ౧. ౩౯.

౩. అతిశయించు.

ద్వి. గొనకొన్నప్రేమమైఁ గొలువు చాలించి. రం.
రా. అర. ౧౭౦ పా. ౩ పం.

చ...ధ్వనుల్, గొనకొని పర్వ ... హరిశ్చ. ౩.
౯౦. రం. రా. ఉ. ౨౩ పా. ౧౭ పం.

౪. నెలకొను.

చ. గొనకొని యమ్మహాత్ముఁడు వికుంఠపురంబున
నున్నవాఁడు...భాగ. ౩. ౬౨౨.

౪౭ డ. కుంభకోణమున గొనకొని కదలనిశార్ఙ్గధరు
నుపాసనచేసెద...హంస. ౪. ౨౧౩.

౫. తటస్థించు, సంభవించు.

ద్వి. పెను పొందఁగా సామభేదదానములఁ, గొన
రానికార్యంబు గొనకొనె నేని,మఱి గదాదం
డంబు...రం. రా. యు. ౨౮౯ పా.౧ పం.

౬. ఇది కొన్నిచోట్ల క్త్వార్థకరూపముతో వా
క్యాలంకారముగా నుండును.

చ. గొనకొని వీఁడు నీకును శకుంతలకుం బ్రియనం
దనుండు చే,కొని భరియింపుము ... భార. ఆ
ది. ౪. ౧౦౪.

చ...గొల్లఁడుం,గొనకొని ముద్దుఁగన్నియకుఁ గో
రినయట్టిమగండు గల్గె నం,చును దనయాలుఁ
దాను నెదఁ జొక్కుచు నుండె ... నీలా. ౧.
౧౦౦.

చ. గొనకొని శోకవేగమునకుఁ...భా.రా. యు.
౧౫౫.

జః గొనకొలుపు.

గొనకొలుపు. స. క్రి. (√గొనకొను)
(పురికొల్పు, ప్రేరేచు)

క...విక్రమమునకుం, గొనకొల్పి తిట్లు వీరల...
భార. ఆశ్ర. ౧. ౧౬౧.

గొనను=గొనప[2]. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

గొనప[1]=గొనమ. వి. అవిగిన నాఁగేలు, జీర్ణలాంగలము. (శ. ర.)

గొనప[2]=గొనను. విశే. పొట్టివాఁడు, వామనుఁడు.

సీ... గొ,నను గొనప గొనిసె గునిసె గిటక టెంగణా యనఁగను వామనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

ఉదా: గొనపకోడి. (శ. ర.)

గొనబారు. అ. క్రి. (గొనబు+ఆరు) మనోజ్ఞమగు, సొగసగు.

సీ.కోకనదాకృతి గొనబారె నీకొమ్మ స్తననాభిబిలములు చరణయుగము. రసిక. ౩. ౬౨.

సీ. గొనబారునూఁగారు కొదమతుమ్మెద బారు... నీలా. ౧. ౫౬.

గొనబు. విశే. ౧. మంజులము, సొగసైనది,

చ...గొన బగుముద్దుమోము సమకొన్న మెఱుంగులకట్లదండయున్...శుక. ౩. ౧౦౫.

క...గొనబుమ్మెఱుఁగుంగరములు, చన వమరఁగ నిచ్చి...హంస. ౧. ౬౯.

గీ. గొనబు తియ్యంబు జాను తిన్ననిది బాగు,చొక్కటంబన వెలయు మంజులసమాఖ్య. ఆం. భా. ౩. ౧౪. నీలా. ౩. ౯౦.

౨. మధురము.

గీ. కుసుమరసమును గాదిది గొనబుజున్ను...శశాం. ౩. ౪౩.

౩. శ్రావ్యము.

గీ.గొనబుఁగోకిలరవములఁ గొంతసేపు.శశాం. ౪. ౬౭.

సీ. గొనబుఁబాటల నేర్పుఁ గుముదరసామోదసామోదమధుపశుద్ధాంతసమితి. వసు. ౩. ౨౭.

౪. సురభి, పరిమళించునది.

సీ. గొన బైనతట్టుపుణుగునను గోడలు వైచి మంచి గందంపుఁగంబములు నిల్పి. దశా. ౭. ౩౯.

౫. సొగసు, విలాసము.

సీ...గొనబు మురిపము మురువు సొగసు...హొయలనఁగ విలాస మొప్పమును. ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

జ: గొనబారు, గొనబుకాఁడు.

గొనబుకాఁడు. విశే. (గొనబు+ కాఁడు) సొగసు కలవాఁడు.

క. ఎన లేనిగొనబుకాఁడా, పెనుమినుకుం దెగలు వొగడు పేరిమివాఁడా. అచ్చ.రా.సుం.౧౭౧.

గొనమ=గొనప[1]. (ప్రా, శ. ర)

సీ...జీర్ణలాంగలసంజ్ఞ చెలఁగు గొనమ. గీ. యనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౨౩౨.

గొనము[1]. వి. (సం. గుణః) సౌశీల్యాదిగుణము.

చ. గొనములప్రోక నీయనుఁగుఁగూఁతురు దీనితలంపు మాన్పఁగా,మనకు నశక్యము...భార. ఆర. ౬. ౧౭౪.

సీ. జడదారిరాయ యిజ్జగమున నాడెంపుగొనమును వాఁడియుఁ గనికరమును. అచ్చ. రా. బాల. ౨౭. ఆం. భా. ౧. ౯౭.

గొనము[2]. వి. (సం. గుణః.) గొనయము, వింటినారి.

సీ...గొన మల్లె నారి నా గుణము పరఁగు. సాం. ని. మాన. ౪౪. (ప్రమాణాంతరము లేదు)

గొనయము. వి. (సం. గుణః.) ౧. వింటినారి, మౌర్వి.

క. అని వెస నాదివ్యశరం, బనూనమంత్రప్రకాశ మగునట్టులుగా, గొనయమునఁ జేర్చి తిగిచినఁ,గని యశ్వత్థామ బాహుగర్వం బలరన్. భార. ద్రో. ౩. ౨౦౪.

క...సింగిణి,గొనయం బెక్కించి ముల్కిఁ గూరిచి కడిమిన్. అచ్చ. రా. బాల. ౧౧౪. ఆం. భా. ౨. ౨౧౧.

౨. ధనురగ్రము, గనయము, వింటికొప్పు.

సీ. ధనురగ్రగుణములు దను గొనయం బన...ఆం. భా. ౩. ౫౧.

గోనిసె=గోనను. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

గోనుగు=గోలుగు. వి. గుడఫలము. (శ. ర.)

గొప్ప. విశే. (కాల పరిమాణము మున్న గువానిలో) ఘనము, పెద్దది.

చ...పల్మఱుఁ గైకొని గొప్పతమ్మికం,పులు...నీలా. ౧. ౬౧.

సీ...కప్పులు గొప్పలు గలవు మ్రింగ. దశా. ౧. ౧౩౭.

సీ.గొప్పకన్నులవాఁడు కోదండగుణకిణాంకము లైనముంజేతు లమరువాఁడు. విజ. వి. ౨. ౧౬౪.

ఉదా:-ఆతఁడు అదృష్టమువలన గొప్పపదవికి వచ్చినాఁడు. వారికి గొప్ప పాండిత్యము కలదు.ఆ యూరిలో గొప్పపెండ్లి జరిగినది.ఆయనమనస్సు చాల గొప్పది.

వి. గొప్పతనము.

(వ్యవ) వాఁడు గొప్పకోసము తంటాలుపడుచున్నాఁడు.

జః గొబ్బండు.

గొప్పలు. వి. బ. ౧. మిరెపతోఁటమున్న గువాని యందు కొంచె మెత్తుగా నుండెడుచోట్లు. (శ. ర.) ౨. గోపానసి, చూరుపట్టె. (చి. ని, శ. ర.)

గొబ. వి. (సం. గుహా. త. కెపి.) ౧. గుహ.

గీ. పఱచునురవడిఁ బోడమునిబ్బరపుమ్రోత, కొండగొబ లెల్లఁ జొచ్చి యొండొండ పెరుఁగు. హరి. ఉ. ౫. ౧౬౧.

౨. గొంది, మూల.

క. మార్జాలంబులు చెలఁగుచు, గర్జించెను గొబల నుండి...ఉ. హరి. ౫. ౩౬.

గొబడి. వి. పక్షివిశేషము, ఒకానొకపక్షి.

సీ. జిట్ట గొబడి డాబ జీనువ పద్రంగి గున్నంగి ...ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గొబ్బండు. వి. (గొప్ప+పండు) పెద్దపండు.

సీ. పాకవేగారంభపరిపాటిఁ దమయంతిఁ బగిలిన పనసగొబ్బండ్లచేస,ము...పాండు. ౧.౧౧౮. (శ. ర. పా.)

గొబ్బున=గొబ్బువ. అవ్య. ద్రు. (త. గొబ్బెనల్) (శీఘ్రముగా.)

చ. విని సరసీరుహాక్షుఁ డతివిస్మితుఁ డై జలజూన్యకూప మల్లన కదియంగ నేఁగి కృకలాసము నొక్క తృణంబుఁబోలె గొ,బ్బన వెడలించె వామకరపద్మమునన్ ... భాగ. ౧౦ ఉ. ౮౫౬.

చ...శుభస్య శీఘ్ర మనుపల్కు నిజం బొనరింపుమన్న గొ,బ్బునఁ బతిచిత్తవృత్తి గని భట్టి... క ... శుభలగ్నము నిర్ణయించి ... విక్ర. ౮. ౧౩౮, ౧౩౫. భోజరా. ౮. ౧౬౭.

గొబ్బరము. వి. (క. గొబ్బర.) ఎరువు, చేలకు వేసెడిపెంట. (బ్రౌ, శ. ర.)

గొబ్బి[1]. వి. (త. కొప్పి.) ౧. ధనుర్మాసదినములసాయంకాలములయందు గడపలకు ముందు బాలికలు పాటలు పాడి చేతులు తట్టుచు చుట్టివచ్చి జరిపించెడునొకవేడుక. (శ.ర.)

సీ...పొంగలికిఁ దేవలకుసు గొబ్బికిని...గీ...కొఱతపడకుండఁ గుండ లాకుమ్మ రిచ్చు.హంస. ౫. ౧౮.

౨. సమర్తాడినపుడు బాలికలు పాటలుపాడి చేతులు తట్టుచు చుట్టివచ్చి జరిపించెడునొకవేడుక. (శ. ర.)

గొబ్బి[2]. వి. క్షురము, గొలిమిడి చె. (దీనిపువ్వులు పచ్చగా నుండును.)

సీ...క్షురము విరాజిల్లు గొబ్బి యనంగను గొలిమిడి యన. ఆం. భా. ౨. ౫౬.

జ: గొబ్బికాయలు.

గొబ్బికాయలు. వి. బ. (గొబ్బి² + కాయలు) ధాన్యవిశేషము.

సీ. గొబ్బికాయలు బలుగుత్తులు పాలమీఁగడలు శ్రీరంగాలు...గీ ...ఆదియగు పేళ్లు గలుగు వడ్లు...హంస. ౪. ౧౨౭.

గొబ్బిలి. వి. ఉపయోగము లేని ఒకానొక చెట్టు. (బ్రౌ)

గొబ్బిళ్లు¹. వి. బ. ౧. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. కుప్పిగంతులు పిడిగ్రుద్దులాటలు పిల్లదీవులు గొబ్బిళ్లు గూవనాలు. గీ... ఆదిగా శైశవక్రీడ లాడి రచట, రామకృష్ణులు...వి. పు. ౭. ౨౦౨.

సీ...బొమ్మరిండ్లు గుజగుజరేకులు గొబ్బిళ్లు... హంస. ౫. ౧౫౫.

(వీనుఁగు)మ...పులులం గారెనుపోతులన్ మృగములం బోనీక శిక్షించుచున్, గొలఁకు ల్లొచ్చి కలంచుచు న్గిరులపై గొబ్బిళ్లు గోరాడుచున్. భాగ. ౧౦. ౩౫. (గొబ్బిళ్లకోరాడు=గొబ్బిళ్లవలె-బాల్యక్రీడావిశేషమువలె-కోరాడు అని తోఁచుచున్నది. శ. ర)

౨. ఒకానొకపాట.

సీ. బెసకునందములు గొబ్బిళ్లపాటలు కొప్పుసవరించు నేర్పు చేసన్నవగలు. శుక. ౨. ౪౩౩.

ద్వి. చెలఁగి వీనులఁ గేలు సేర్చి గొబ్బిళ్లఁ, బలుతెఱంగులఁ గూడి పాడెడువారు. అ. మ. క. ౨. ౧౪ పా. ౩ వం.

గొబ్బిళ్లు². వి. బ. నమస్కారభేదము.

సీ... మ్రొక్కు దండము కేలుమోడ్పెఱఁగుడు, నాఁగఁ జెన్నొందును నతి తద్విశేషముల్ చేవిప్పు వెన్నెలచిన్ని పువ్వు, జోహారును జోహారు జోడాలు చెంగనాల్ డింగిళ్లు గొబ్బిళ్లు డెంకణాలు....అం. భా. ౨. ౧౬౫.

రగడ. వజ్రపురిని దావలమై చిక్కన, గోపప్రియునకు గొబ్బిళ్లనుచును. హంస. ౪. ౨౧౩.

గొబ్బున=గొబ్బన. అవ్య. ద్రు. ౧. శీఘ్రముగా.

సీ. తతవయోవిభవ కీలితకూన కాసన్న పున్నాగవిహృతి గొబ్బునసె యబ్బు. వసు. ౨. ౫౯.

మ...లే లెమ్మటం,చమితోత్సాహము మీఱ నెత్తె సురరాజ్యశ్రీసమాకర్షణ,క్రమపాండిత్య కలాపిచండిలభుజాకాండంబులన్ గొబ్బునన్. దశా. ౨. ౧౨౪.

సీ. జడితి గొబ్బున వేగ సరగు గ్రక్కున వడి వేగిర మనఁ దగు వేగమునకు. సాం.ని.మాన.౨౧.

౨. ఆకస్మికముగా.

ఉ...ఘృత మతిమాత్రఁ బోసినన్, గూరికి కూర్కి యాక్షణమ గొబ్బున మండినదీపమో యనన్. నైష. ౩. ౧౧౬.

సీ. మఱుఁగునెట్టక డెంద మెటిఁగించుకై పడి గొబ్బునఁ బయ్యెదకొంగు సడల. విక్ర. ౧.౧౨౨.

గొబ్బుగొబ్బునన్=అతిశీఘ్రముగా, వేవేగ.

గీ. గొబ్బుగొబ్బునఁ దలలెత్తి కొండ ఱందుఁ, జాడఁ జూడంగఁ బాగలు వీడి పడిన... సారంగ. ౧. ౧౨౩.

గొమలిరేకు. వి. మొగలిరేకు. (మొగలి-వర్ణవ్యత్యయముచే 'గొమలి' అయినదా?)

గీ. జాణవిప్రుండు సిగఁ దాల్చెఁ జందమామ, కొండనాలుక యగునొక్క గొమలిరేకు. క్రీడా. ౧౭౬.

గొయి=గోయి. (దీనికి ప్రథమైకవచనమందే ప్రయోగము.)

చ...అతఁ డప్పుడు ముందట నుయ్యి వెన్కలోఁ, తగుగొయి యున్నలా గయినఁ దల్లడ మంద వణంకు మేనితోన్. విక్ర. ౩. ౧౧.

గొయ్యి=గోయి.(దీనికి ప్రథమైకవచనమందే ప్రయోగము. ఇది 'నుయ్యి'వంటిది)

గౌరక¹. వి. (సం. ఖురాలకః.) ౧. ఇనుపబాణము, అమ్ము.

గీ... ఒక్క, యొంటిగాని మహీనాథుఁ డొడిఁగి యేయ, గౌరక మే నుచ్చి ధరఁ గాఁడ శిరము విసరె, లేదసృక్పాన మనుచుఁ దెల్పెడు నవం గ. మనుచ. ౪. ౪౭.

సీ. చిన్న నేజయు నమ్ము చెలఁగును గౌరక నా... ఆం. భా. ౩. ౪౪. మనుచ. ౨. ౬౧.

౨. చిన్నయీఁటె.

క... రాజు... ఉరస్థలినపుడా పిడికిటిగౌరకన్ వేయం, బిడికిటి బిట్టైగసి బిల్లమీటుగఁ బడియెన్. సారంగ. ౧. ౯౬. ఆం. భా. ౩. ౪౪.

జః గౌరకకట్టె.

గౌరక². వి. (సం. ఖురాకః.) మృగవిశేషము. (శ. ర-కారెనుము, వనమహిషము. బ్రౌ.)

గౌరక³. విణ. చింపిరి ?

వ. వికృతముఖంబును గౌరకవెండ్రుకలును మిడిగ్రుడ్లును... జాహ్నవీ. ౪. ౨౦.

ఆ... గౌరకవెండ్రుకలును గుఱుచచేతులు నయ్యెఁ, దరుణులకుఁ బిశాచతనువు లాదవె. పద్మ. ౩. ౧౮౯.

గౌరకకట్టె. వి. (గౌరక¹ + కట్టె.) అలుఁగు గలచేతికఱ్ఱ. (శ. ర. చేతియీఁటె, చిన్నయీఁటె-బ్రౌ)

గౌరగ. వి. (క. గొరగ=శైవభిక్షువు.) ౧. మైలారు అనుక్షుద్రదేవతను గొలిచెడియొకానొకమతము వాఁడు; ఆమతముది.

సీ. గౌరగయై మైలారుఁ గొనియాడు నొకవేళ నొసలిపై బండారుపసుపుఁ దాల్చి. కాశీ. ౭. ౨౩౦.

గీ. వీరమైలారుదేవరవీరభటులు, గొండ్లియాడుచు నున్నారు గౌరగపడుచు, నాడుచున్నది చూడు మర్థాభినయము, తాను నెట్టికనీలంత గాని లేదు. క్రీడా. ౧౪౩.

౨. భిక్షుకుఁడు.

క. పులిహూమతిండిగౌరగం, గలిచియు నోఁచెల్ల యింత గల్పించెదు ... కు. సం. ౭. ౧౭౪, ౧౬౯.

౩. శివభక్తుఁడు.

ద్వి. గౌరగ లుమ్మెత్తవత్తిరిఁ బూజసేయు, మరులెత్తి వచ్చితో యురుతరాటవికి. బస. పు. ౩. ౬౪౫ పం.

(శివభక్తుఁ డగురాజుశివమును చూచి ముసిఁడి చాడయ్య అన్నమాటలు.) ద్వి. డిగుడిగు గౌరగ నాకగపడి తింక. బస. పు. ౫. ౪౪౭ పం.

గౌరగౌర. వి. వేగము. (శ. ర)

క. ఇరువంకలఁ దన్నుఁ బొదివి, గొరువంకలుఁ దుమ్మెదలును గోయిలలుం డక్కరిబిలుకలుఁ బురిపులుఁగులు, గౌరగౌర రా మరుఁడు వెసలెఁ గొమ్మఁ గలంపన్. నీలా. ౩. ౧౧.

సీ. గౌరగౌరఁ బరువిడి... రసిక. ౧. ౧౧౩.

గౌరజే(ర్జె). వి. కాలిత్రోవ. (బ్రౌ)

గౌరమ. వి. మిట్ట.

ద్వి... వాఁగుల మడులఁ బల్లముల, గౌరముల మడుఁగులఁ గొండలవరిని. నవనాథ. ౪౬. (బ్రౌ)

గౌరవంక=గోరువంక.

సీ... శారికాఖ్య, గోరింక గోర్వంక గౌరవంక గోరంక గోరువంక యనంగ మీఱుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౯. (వ్రాతప్రతిపా.)

క. గౌరవంకయాసమాటల, మరువంకఁ దలంకు గలిగె మగువకుఁ దమలో, వెర వింక నేమి కలదని, యిరువంకలఁ బొగిలి రవ్వ డెంతయు వంతన్. విక్ర. ౭. ౬౧. (గొరువంక ... వెరువింక. శ. ర. పా) విక్ర. ౭. ౪౯. యయా. ౨. ౨౪.

జః గౌరవంకరాజనాలు.

గౌరవంకరాజనాలు. వి. బ. (√ గౌరవంక) ధాన్యవిశేషము.

వ...సుఖభోగులు సన్ననూదులు గొరవంకరాజనాలు కాటుకరేకులు ...ప్రబంధ. ౧౧౨.

గోరిజే=గోరిసె.

చ. గోరిజలత్రొక్కనం బ్రిదిలి కుండలిభర్త యొదుంగ...పోత్రివై,ధర వదలంబుగా నిడిన తావకలీలఁ దలంతు మవ్యయా. నృసిం. ౩. ౩౬.

చ...ధరకా, గోరిజలు మోపి మోప వన ఘోటకముల్ పడిఁ బాఱుచున్నవి... ప్రబోధ.౪. ౩౯. అం. భా. ౨. ౧౯౭.

గీ... మేకములు గెరలి బెదరి, గోరిజదాఁటుగఁ బరుగెత్తి తిరిగి చూచె.... కువల. ౧. ౯౫.

గోరిసె=గోరిజే. వి. (సం. ఖురః. క. గొరిసె.)

చ. గోరిసెలయందముకా గుఱుచకొమ్ములచందము వెన్నుమందముకా... పారు వగుకామధేనువు ...దశా. ౨. ౨౪.

జః గోరిసెగాలి.

గోరిసెగాలి. వి. (గోరిసె + గాలి.) పసువుల గోరిసెలనడుమ పుండై పురుగులు పడెడివ్యాధి. (శ. ర.)

గోఱక. వి. ౧. అడవిదున్న, కారుపోతు. (బ్రౌ.)

౨. కారుపోతుయొక్క అఱపు.

గీ.ఒక్కఁ డడుగెత్తి గోఱకవేయుచును డాఁచి, నట్టరిగి పెంకిఁ గని వీఁకఁ బట్టుటయును,మృగయు లందఱుఁ జని వెల్వరించి నిశిత, కాండములఁ జెండి రొకపెద్దకారుపోతు.మనుచ. ౪. ౪౮.

గోఱకు. విణ. (సం. క్షుల్లకః) నీచుఁడు, దుష్టుఁడు.

గీ. తాను జెడుట గాక తక్కినవారినిఁ, జెఱుపఁ జూచె నార గోఱకుఁబడుచు, వీని నెట్టులైన విసువక పాలియింప,వలయు ... నృసిం. ౪. ౯౬.

చ. గోఱకుఁదనంబు మీఱ ధరఁ గ్రుమ్మరుచుండుదు ...దశకు. ౩. ౧౧. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౩౯.

గోఱపము=కోఱపము. వి. ౧. గుఱ్ఱమును తోముట కుపయోగించు పనిముట్టు.

వ...పిడుకగోఱపంబుతోమకంబునఁ బుటపుటనై...కొడమతట్టువగుంపు...ఆము. ౪. ౩౫.

గీ. గోఱపమా లేదు నీరార్చుగొడవ యెఱుఁగ, గడ్డి వేయఁడు...శుక. ౩. ౪౦౮.

౨. (సం. క్షురప్రః.) కోఱపము, అర్ధచంద్రాకారబాణము.

ద్వి. కరగసంబులఁ ద్రెంచి కత్తులఁ గోసి, గోఱపంబులను డుస్సి కోఱవులఁ జాఁడి... రం. రా. ఉ. ౫౨ పా. ౭ పం.

గోఱియపోతు. వి. (గోఱియ+పోతు) మేషము, మగగొఱ్ఱె.

గీ. మేర మీఱినగొఱియల మేఁకగముల, గొఱియపోతుల నతికి ప్రోగులుగ నిడ్డ,వెగ్గలపుఁబచ్చి నంజుళ్లు...కడుపార మెసవి...అచ్చ. రా. యు. ౨౩౧.

గోఱుగు(ర్గు). స. క్రి. (సం. క్షుర్.) క్షౌరము చేయు.

క. అలరుక్మి రుక్మవసనుఁడు, తలయును మీఁతియును గొర్గి తను విడుచుటకుకా ... భోజను తా. ౪. ౧౪౪.

చ...ధరణీపతి...నిష్ఠురభాష లాడి... తల గొఱిగింపఁ బంచె నొకతప్పను గావరుగా నృపాలకుల్. కాళ. ౧. ౪౫. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౭౭౦. ఆము. ౬.౭౧. భార. ఆర.౬. ౨౯౦.

వి. గోఱుగుట, వపనము.

గోఱుగులుపడు=గోఱఁగఁబడినవగు.

చ. గోఱుగులువడ్డవెండ్రుకలు గ్రూరపుఁజూపులుఁ గోరదాడలున్...కల్గినబ్రహ్మరాక్షసుం,డు... పద్మ. ౨. ౧౯౧.

గొఱుపడము=గోరుపడము. వి. నల్లకంబళము.

ద్వి. వఱదఁ బోవు నెఱుఁగు గొఱుపడం బదుమ, నెఱుఁగక యీఁత కాఁ డేఁగి పట్టుమును. బస. పు. ౩. ౧౧౩౭పం.

ద్వి. నెఱి నెన్నిమాఱులు నీళ్లలోపలను, గొఱుపడం బుదికిన మఱి తెల్ల నగునె. బస. పు. ౭. ౮౬౫పం. చెన్నబ. ౩. ౩౧.

గొఱె(ఱియ)=గొఱ్ఱె. వి. ౧. (సం. కురరీ. క. తు. కుఱి) మేషి; మేషము.

చ...గొఱెతోళ్లు...చట్టులు చట్టిమూఁతలుం, గలుగుములాల గేహము ప్రఘాణము చేరిరి పాండునందనుల్. పాంచా. ౨. ౪. భార. భీష. ౧. ౨౯౬.

క...గొఱియలపాఁడియును దఱ చగుఁ...భార. ఆర. ౪. ౨౯౫.

చ. గొఱియల మేఁకపోతులను గొమ్ముపొటేళ్లను గావుకొందు, వు...కాళికేశ్వరీ. వీథి. ౪౧.

౨. మూర్ఖప్రాణి, తెలివిమాలినజంతువు.

ద్వి. కొఱగానిజఱభులకొయ్యన గాండ్ర, గొఱియలవార్తలు గూడునే త్రవ్వ. బస. పు. ౫. ౯౧ పం.

గొఱియలనూడు, గొఱియగొంగ=తోడేలు.

సీ...తోడేలు గొఱియలనూడన వృక మొప్ప...సాం. ని. తిర్య. ౭౬. వేంక. తిర్య. ౯౫.

జ: గొఱియపోతు.

గొఱ్ఱు. వి. దే. ౧. దున్నినపొలమును చదును చేయుసాధనము.

సీ. కోళ్లగూండ్లును గొఱ్ఱు కుఱుగాఁడి యేడికోలలు కాఁడి పలుపులు గలుగునటుక. శుక. ౨. ౪౦౮.

సీ. గుంటక నాఁగను గొఱ్ఱు నా... కృషి, సాధన భేదముల్ ...ఆం. భా. ౨. ౨౩౩.

౨. ముప్పదిరెండుకుంటలకొలఁది. (శ. ర.)

గొఱ్ఱె(ఱ్ఱియ)=గొఱె.

సీ. కోకలుఁ రూకలుఁ గొఱ్ఱెలుఁ బఱ్ఱెలుఁ ...నీలా. ౨. ౪౧.

గీ. గొఱ్ఱె గొఱ్ఱియ యనఁగను గొఱలు మేషి. ఆం. భా. ౨. ౨౬౫.

(గొర్లు అనుబహువచనాంత మొక్కచోఁ గనఁబడుచున్నది.)

సీ. తొట్రించి గొర్లలోఁ దోడేలు సొచ్చిన ట్లీగబ్బి లేళ్ల నట్టిట్టు సేయు. సారంగ. ౧. ౯౨.

గొల=గెల, గొలక[1]. వి. (బ. గొలలు, గొళ్లు-సం. గుచ్ఛః. క. గొలె. త. కులై.)

(పూవులు పండ్లు మొదలగువాని) గుత్తి.

చ...తొలుగుబ్బలిఁ గొండగోఁగుపూ, గొల యలరించె నాఁ బొడిచెఁ గోకనదాప్తుఁడు... పారి. ౨. ౬౯.

గీ. వారు చెట్టునఁ దనుదాన యూరఁబండి, నట్టిపరువంపురసదాడి యరఁటిపంటి, గొలలు చక్కెర నెయ్యి మక్కువ నొసంగ. శుక. ౨. ౩౭.

సీ...మనసింహమధ్య గోరనె పూనుకొని కబంధము వాపె నీగజగమనఁ బొదివి. గీ. రాజముఖులార వరముఖాంభోజలార, చారుబిసబాహులార రంభోరులార, కందఁగా నేల ముడుఁగుచుఁ గుంద నేల, కుళ్లఁగా నేల తలవంపుగొళ్ల వేల. చంద్రా. ౪. ౨౫౮.

గొలక[1]=గొల.

(పూలగుత్తి.)

గీ. పొడుపుమలపొన్నపై నెలపువ్వుగొలక, నెలకొన నొకింత నగియె నాఁ దెలుపు దోఁచె. హ. న. ౪. ౧౪.

బ. తాటిచన్నులు (శ. ర-గులకలు. వా)

గొలక[2]. వి. కలకలధ్వని, గొల్లు.

సీ...కలకలధ్వని దోఁచు నలబలం బన హాళాహాళి యనంగ, గొల్లన గొలకన గొల్లన రొదయనె ...ఆం. భా. ౧. ౧౨౧.

గొలగొల=కొలకొల. వి. ౧. కలకలధ్వని.

సీ. జమిలిముక్కాలిపిసాళిబల్లోతకుఁ గొదవ కోయిలచాలుగొలగొలలకు. గీ... మిగుల నెద నోడి యాడు నమ్మించుఁబోఁడి. నీలా.౩.౧౫.

౨. ధ్వన్యనుకరణము.

వ...కలికినుసుపోగపలుకులకలకలంబున గొలగొల మనుకా తుకాగారంబు సొత్తెంచి. మనుచ.౫. ౭౫.

గొలిమిడి. వి. క్షురము కీ.

సీ...గొలిమిడి నీరుబచ్చలి...హంస. ౪. ౧౦.

సీ...క్షురము విరాజిల్లు గొబ్బి యనంగను గొలిమిడి యన. ఆం. భా. ౨. ౫౬.

గొలివె. వి. తృణవిశేషము. బ.తృణధాన్యవిశేషము.

సీ...తృణధాన్యములు చెలంగు, గునుకులు దూసరుల్ గొలివె లనంగను ... ఆం. భా. ౨. ౨౩౯.

గొలుగు=గొనుగు. (బ్రౌ, శ. ర)

గొలుసు. వి. (క. గొలసు.) ౧. కుక్క మొదలగువానిని గట్టెడుశృంఖల; సంకెల.

(జాగిలముయొక్కవర్ణన) వ...పసుపార్చి కట్టుఁగంబంబులకుం దార్చి బంధించినకుందనంపు గొలుసులు గల్లుగల్లుమనంగ. మనుచ.౪. ౨౭.

సీ. శుకకదంబము గొలుసులచే నిబద్ధమై వారాంగనాగారకారఁ బడఁగ. ఆము. ౨. ౪౩.

౨. గొలుసువలె నుండి మెడ చేతులు మున్నగువానియందు ధరింపఁబడెడి యాభరణవిశేషము.

సీ...గొలుసనలలంతికావిశేషం బగు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౯.

(వ్యవ) వాఁడుచేతిగొలుసులు తాకట్టుపెట్టినాఁడు.

గొలుసుకట్టువ్రాఁత, గొలుసుమోడివ్రాఁత=గొలుసువలె అక్షరములు కలిసియుండువ్రాఁత. (చి.ని.)

జ: గొలుసుగొను.

గొలుసుగొను. అ. క్రి. (గొలుసు+కొను) గొలుసువలె నుండు,ఒకదానితో నొకటి యంటి యుండు.

గీ. ఆదిశబ్దంబునకు మీఁద నడరుపదము, దగువిశేషణములతోడఁ దగిలి వరుస, గొలుసుగొని యర్థసంగతిఁ గూడెనేని, నదియు నేకావళీసంజ్ఞ నడరు నండ్రు. కావ్యా. ౬. ౨౧.

గొల్ల[1]. వి. (సం. గోపాలః. ప్రా. గోఆలా.క. గొల్ల) ౧. పసులమేపియు పాలు నెయ్యి అమ్మియు జీవించుజాతి.

ఉదా: గొల్లది. గొల్లవాఁడు.

సీ. గొల్లయిల్లాండ్రతోఁ గోడిగించుటఁ జేసి పరకామినీసహోదరతఁ బూన. పారి. పీఠి. ౧౭.

౨. గొల్లజాతివాఁడు, గోపుఁడు.

క...తా నప్పుడు గొల్ల మెచ్చెఁ దనకులకాంతల్ నా. పంచ. ౧. ౪౧౫.

ఉ. ఎక్కడిమాట గొల్లతన మించుకయేనియు లేదు నీదెసల్...భార. విరా. ౧.౨౫౧.ఉ.రా. ౨. ౨౨౧.

జ: గొల్లఁడు, గొల్లత, గొల్లపల్లె, గొల్లసివాలు, గొల్లెత.

గొల్ల[2]. వి. ౧. ద్వారపాలుఁడు.

క. ఇదియే మించక వారిం, చెద మనుచుఁ గడంగ నీదు చిత్తమునకు రా,దదరిపడి మొన్న గొల్లల, నదటుఁ బొడిపించువాఁడ వైతి నరేంద్రా. పరమ. ౩. ౬౪.

సీ. వెలిహజారంబున నిలిచి గొల్లలు నిల్పఁ బలికి నే వచ్చుట దెలుపుఁ డనుచు, నవసరంబులవారి ననుసరించిన వారు సమయంబు గా దని జాగుచేయ. దశా. ౨. ౯౭.

౨. ధనపాలుఁడు, కోశాగారమును కాపాడువాఁడు. (శ. ర, బ్రౌ)

ద్వి. తొలుత మంత్రి పురోహితులు యువరాజు, దళవాయి గొల్ల లంతఃపురీకర్త. రం. రా. అయో. (శ. ర)

గొల్లఁడు. విణ. (√ గొల్ల[1]) మూర్ఖుఁడు.(గొల్లవాఁడు మూర్ఖుఁ డగుట లోకప్రసిద్ధము)

క. ఒల్లనిసతి నొల్లనిపతి, నొల్లని చెలికాని విడువ నొల్లనివాఁడే, గొల్లండు కాక ధరలో, గొల్లండును గొల్లఁ డౌనె గుణమున సుమతీ. సు. శ. ౨౩.

వి. ఆలకాపరి, వ్రేఁడు.

క. గొల్లఁడు వ్యాధుఁడు రజకుఁడు, కల్లమ్మెడు వాఁడు లోనుగాఁ గొందఱు దా, రిల్లాల ప్పరువం దగు,నిల్లు నడపుచనవు దాని కిచ్చినకత నక్. విజ్ఞా. వ్యవ. ౭౦. వేమన. ౨. ౨౯౪.

గొల్లజిడ్డు. వి. నాగిని *.

గీ...నాగిని యగు, గొల్లజిడ్డన... ఆం. భా. ౨. ౬౬.

సీ...దొండతీఁగె ముల్లంగి గొల్ల,జిడ్డు... హంస. ౪. ౧౦. ('గొల్లజీఁడు' అని ముద్రి, శ్రౌ.పా)

గొల్లత. వి. (గొల్ల[1] + త) గొల్లది, గోపిక.

ఉ. గొల్లతల న్విరాళి తగఁ గొల్చెడు కృష్ణుఁడు ...మొ. రా. పీఠి. ౩. హరి. పూ. ౫.౨౨౩.

గొల్లదొండు. వి. మత్స్యవిశేషము.

గీ. అల్లెద మ్మప్పఁజేఁపయు గొల్లదొండు, పరిగె రొయ్యాగియగుమీలఁ బట్టు నతఁడు. హంస. ౪. ౧౯౭.

గొల్లపల్లె(ల్లియ). వి.(గొల్ల[1] + పల్లె.) ఘోషము వ్రేపల్లె.

గీ...వ్రేపల్లె యనిన,గొల్లపల్లె యనంగను ఘోషమగును. ఆం. భా. ౨. ౨౩.

గొల్లము. వి. (చి. ని, శ. ర–క. కొళ) ౧. పడియ, నీళ్లగుంట.

గీ. కూడి గిరులుఁ దరులు గొల్లంబుఁ బల్లంబు, నరసి మిట్టపుట్ట లడవిఁ దడవి, యోపి లోలులు గొలులు నోలంబు సాలంబు, నూది క్రంతగుంతఁ జొచ్చి వచ్చి. ఉ. హరి. ౫. ౩౧౧. (శ. ర. పా.)

౨. (క. కొళ్ల) పల్లము.

ద్వి. మెల్లన సాగుచు మెట్టు మెట్టుచును, గొల్లముల్ డిగ్గుచుఁ గురువ లెక్కుచును. పండితా. పర్వ. ౩౪౭ పా.

ఆ...ఎల్లగుహలయందు, వెదకి యోలములు వివేకించి చఱుల భావించి గొల్లములకుఁ బంచె దృష్టి. భోజరా. ౪. ౫౩.

గొల్లసివాలు. వి. బ. (గొల్ల[1] + సివాలు.) గొల్లవాఁడు సివమెత్తి పాడెడుపాటలు.

సీ. ఒక్కఁడు పట్టుగా నూఁకొనఁ దబ్బిబ్బుపాటు గొల్లసివాలు పాడుకొనుచు. కువల. ౨. ౧౧౪.

గొల్లియన,గొల్లెన. వి. ఒకవిధ మైనగుడారము.

క. పసిఁడిజలపోసనంబుల, నసమురుచిం బొలుచు గొల్లియన లున్నతిఁ బెం,పెసఁగెం బసిండిగుబ్బలి, పసినిసుఁగులగతిఁ దదంకభాగస్థములై. కవిక. ౨. ౯౬. (శ. ర. పా)

మ...పుష్కరసరఃపార్శ్వంబునం దెల్లి గొ,ల్లెనలెత్తింతు...ఉ. హరి. ౪. ౨౦౬.

ద్వి. గూడారముల్ డెరల్ గొల్లెనల్ బన్ని. పండితా. పర్వ. ౩౫౦ పా.

జ: గొల్లెనబండి.

గొల్లు. వి. ౧. కలకలధ్వని, గెల్లు.

సీ...కలకలధ్వని దోఁచు వలబలం బన హాహాళి యనంగ, గొల్లన గొల కన గెల్లన రొద యన...ఆం. భా. ౨. ౧౨౧.

గీ. గొల్లుగాఁ గూఁక లిడుచు గగ్గోలునేసి ...అచ్చ. రా. యు. ౨౨౭.

౨. నవ్వుట నక్క కూయుట మొదలగువానియం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ... గొల్లున నవ్విరి ప్రౌఢభామినుల్. భాను. ౨. ౭౮. ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౩౦.

క. గొల్లునఁ గూసెడినక్కలు, పెల్లార్చి యదల్చు భూతబేతాళంబుల్. సానందో. ౨. ౯.

గొల్లుమను=౧. మిక్కుటమగు, అతిశయించు.

సీ. పాదుక ల్మెట్టుచోఁ బటువేత్రధరసౌవిదల్లసాహోధ్వనుల్ గొల్లుమనఁగ. ఇందు. ౨.౧౨౩.

౨. ఏడ్చు.

ఉ...కానకు రాఘవుండు పోఁ,గా నిపు డెంత పుట్టెఁ గడగండ్లనువార్తలు మిన్నుముట్టి బి, ట్టైనగ కెల్ల గొల్లుమన నాగత మయ్యెఁ బ్రభాత మంతటన్. చం. రా. ౪. ౯౫.

(వ్యవ) వానిప్రాణము పోయినతోడనే యింటిలో నందఱు గొల్లుమన్నారు.

గొల్లెత=గొల్లత. వి.(గొల్ల[1] + ఎత)గొల్లది,గోపిక.

ద్వి.గొల్లెతరూపంబు గొల్లెతయిల్లు,గొల్లెతయున్నయుంకువయుఁ జెప్పుటయు. బస. పు. ౨. ౫౨౫ పం. పండితా. దీక్షా. ౭౩ పా. వేం. పంచ. ౧. ౫౯౪.

గొల్లెనబండి. వి. (గొల్లెన + బండి) గూఁడుకట్టిన బండి.

ఉ. పల్లకులన్ మహోక్షముల భద్రగజంబుల నందలంబులన్, గొల్లెనబండులన్ నడకగుఱ్ఱపుమోటులవేసడంబులన్, బెల్లుగ నెక్కి పౌరజనబృందము వోఁ బురినైదునాళ్లు భూ,వల్లభుఁ డుండి తాఁ గదలె వాయుజముఖ్యుల తోడ వేడుకన్. జై. భా. ౨. ౧౧౩.

గొవరు. వి. తాపము. (చూ. గొవరువోవు.)

జ: గొవరువోవు.

గొవరువోవు. అ. క్రి. (గొవరు+పోవు)తపించు.

గీ. కొన్ని దేశంబు లెండచే గొవరువోయె. కాశీ. ౧. ౧౩౭. (శ.ర)

గొహరు. వి. ౧. అంతు, పెద్దప్రోత.

సీ...అంతు గొహరు గోర పన వెలయు,నాఘూర్ణనసమాఖ్య...ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

౨. బాధ.

పంచచామరము. జొహారు మీకుఁ జల్లఁగాఁగఁ జూడుఁ డోసమీరకం, జహారులార మంట మారి శంబరారిఁ గూడి నన్, గొహరు నేయ నేల సారెకున్...సారంగ. ౨. ౧౮౦. (గొహరునేయు=బాధించు) కువల.౫. ౧౯.విజ. వి. ౩. ౪౯.

గో

గోండము. సం. వి. అ. పుం- వృషభమునొక్క- అండమువంటిది-ఉబుకుబొడ్డు, పెద్దబొడ్డు.

గోండుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ.అ)-వృషభము యొక్క అండమువంటి బొడ్డు గలవాఁడు-ఉబుకుబొడ్డువాఁడు, పెద్దబొడ్డువాఁడు. వి. అ. పుం. కొండలందు నివసించునొకపామరజాతివాఁడు.

గోండ్రించే=గోండ్రిలు. అ. క్రి. (√గోండ్రు.) -ఎలుఁగు మొదలనవి-కూయు.

ద్వి. గొటగొట గోండ్రించి కోఅ లొండొంటిఁ, గటకటఁ దాఁకింప గర్భంబు గలఁగి. నవనాథ.3భా. (శ.ర)

గోండ్రింపు=గోఁడిరింపు. వి.(√గోండ్రించే)-పులి మున్నగువాని-కూఁత. (వా)

గోండ్రిలు(ల్లు)= గోండ్రించే. అ.క్రి.(√గోండ్రు.)-పులి మొదలగునవి-కూయు.

ద్వి. బిలముల గుహలందు బెబ్బులుల్ చిఱుత, పులులు గోండ్రిలుచుండు...ద్వి. నల. ౩.౧౧౭ పా. ౧౭ పం.

సీ. కినిసి గోండ్రిలుచుఁ బైకొనుపంచనఖములు బాపటిఁ బెల డింపపతేచి పతేది.కృ.శకుం. ౧. ౬౧.

గోండ్రు. వి. (ఎనుపోతు, మొ.) అఱచుటయందు గుధ్వనికి అనుకరణము.(ఆమ్రేడితరూపము-గోండ్రుగోండ్రు.)

చ... ఆ,కెళవుల నాడువాలభుజగిం గని గోండ్రని యంగలార్చుచుక్...ఆము. 3. ౧౯.

గీ. గోండ్రుగోండ్రని గర్జించుఁ గొంతతడవు,కోరచూపుల వీక్షించుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ౭౬.

జ: గోండ్రించు, గోండ్రింపు, గోండ్రిలు.

గోఁకు. స. క్రి. గీఁకు, బరుకు. (శ. ర, చి. ని, బ్రా.)

గీ...శిరము గోఁకంగఁ దగ దిరుసేత...భార. అను. ౪.౧౦౨.

జ: గోఁకుడుపాఱ.

గోఁకుడుపాఱ. వి. దోఁకుడుపాఱ. (శ. ర, చి.ని)

గోఁగు=గోను. వి. (క. గోగి) ౧.కర్ణికారము,కొండగోఁగు.

చ...కోంకణంబు గోఁ,గును గనకంబు కేసరము గ్రోవియు వావిలి పొన్న మావియుక్. వసు. 3. ౧౪౬.

శ్లో. సల్లాపతః కర్ణికారః.

౨. ఊరగోఁగు, పీలువు.

సీ...గోఁగు బొట్టుగు చిక్కి-గోఁగు కొండగోఁగు ...హంస. ౪. ౧౧. ఆం. భా. ౨. ౪3.

జ: గోఁగులమ్మ.

గోఁగులమ్మ. వి. (గోఁగులు+అమ్మ)ఒకానొకగ్రామదేవత

గీ. దక్షవాటికపశ్చిమద్వారభూమిఁ, బ్రతివసించును సర్వాంగరమ్య యగుచు ... కోమలార్ధేందుధరుకొమ్మ గోఁగులమ్మ. భీమ. ౧. ౯౭.

గోఁచి. వి. కాపీనము, కచ్చడము.

గీ. గోఁచి యనఁ గచ్చడం బన గోణ మనఁగ,బొట్ట మంచనఁ గౌపీనము దనరారు. ఆం. భా. ౨. ౧౫౭.

సీ. ముందటిది కూ్కడి మొలత్రాటఁ దవిలినతోఁక గోఁచులనెంటఁ దూలువారు. ఉ. హరి. ౧. ౧౦౨. ప్రభా. ౧. ౧౦౨.

జ: గోఁచికట్టు, గోఁచికాఁడు,గోఁచిపాఁత,గోఁచిబాఁపఁడు, గోఁచివాఁడు.

గోఁచికట్టు. వి. (√ గోఁచి.) కాపీనధారి, బ్రహ్మచారి.

గీ. ఆస లన్నియు మొద లంటఁ గోసియున్న,గోఁచికట్టున కటువంటిగొడవ గడప,రాక మెడఁ జుట్టుకొనియె నూరక యకార్య, కరణశీలుర కప్పాటఁ గలదె సుఖము. పాండు. ౫. ౨౩౭.

గోఁచికాఁడు. వి. (గోఁచి+కాఁడు) బ్రహ్మచారి. (శ. ర.) విణ. గోఁచిమాత్రము మిగిలినవాఁడు, దరిద్రుఁడు.

ద్వి. రాచకూఁతును గొని రవ్వ గాకుండ, దాఁచినమీమూలధన మెల్లఁ బెట్టి, గోఁచికాఁడై దానిఁ గొనుచు నేతెంచి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౫౧౪౦.

గీ. అరివేరంబురీతి నిం దందుఁ దిరిగి, గోఁచికాఁడయ్యెబాఁపనకోడెకాఁడు. ప్రబంధ.౭౫౪. భల్లాణ. ౨౫ (శ. ర.)

గోఁచిపాఁత. వి. (గోఁచి+పాఁత) గోఁచిగుడ్డ.

గీ. కుక్కిమంచము బొంతయు గోఁచిపాఁత, యూఁతకోలయుఁ గుంపటియును...శివధ. ౫. ౬౭.

గోఁచిపాఁతరాయఁడు=దరిద్రుఁడు.

ఆ. పేర్మి నదరుకుండె పిక్కచెనకు లేక,యుండ వచ్చుఁ బేద యులుకు దక్కి, రమణ గోఁచిపాఁతరాయఁడు దొంగల,మిండఁ డనెడిమాటమేలు చెలిసి. కుచేల. 3. ౪౭.

గోఁచిబాఁపఁడు. వి. (గోఁచి+బాఁపడు) బ్రహ్మచారి.

సీ. వడుగు నా గోఁచిబాఁపఁడు నాఁగ బ్రహ్మ

చారికిఁ జేర్లు నడచు ధరిత్రియందు.ఆం. సం. మా న. ౨. ద్వి. హరిళ్చ. ఉ. ౧౮౦౫ పం.

గోఁచివాఁడు=గోఁచికాఁడు. (గోఁచి+వాఁడు) (బ్రహ్మచారి)

(ఆంజనేయునిమాటలు.) గీ. ప్రతినవబ్రహ్మచర్యాప్తి భవ్యతరత, పోబలంబునఁ గడు బీఱువోని గోఁచి,వాఁడ ననుచు నిజానుభావంబుఁ దెలిపె. హ. న. పీఠి. ౧౧.

గోఁజాట. వి. (√గోఁజా) గోఁజాడుట.(ఉదా: ఇదేమి ఎప్పుడు చూచినను ఈగోఁజాట_శ. ర.)

గోఁజాడు. స. క్రి. (గోఁజు + ఆఁడు-స్వార్థమున) పీడించి అడుగు. (ఉదా: ఏల ఊరక గోఁజాడుచున్నావు. శ. ర, బ్రౌ)

గోఁజు. వి. ౧. పీడ, బాధ.

ఉ. శైలవరేణ్యగర్భకలశాంబుధిరత్నమ కోడె ప్రాయపు,స్వేళఁ దపం బటంచుఁ దలపెట్టెడిగోఁజులు చూడఁ జాల...పార్వ. ౪. ౧౩౧.

౨. గోఁజాట, పీడించి అడుగుట. (శ. ర.)

స. క్రి. పీడించి యడుగు. (శ. ర.)

జ: గోఁజాట, గోఁజాడు.

గోఁటు. వి. ౧. కోకయంచున చేర్చి కుట్టెడుసన్నని సరిగపట్టె. (బ్రౌ, శ. ర.) ౨. ఒయ్యారము. (శ. ర.) ౩. రేఖ. (శ. ర.) ౪. వస్త్రభూషావిశేషము.

గీ...గోఁటు ముంగాముఱు వన,వస్త్రభూషావిశేషంబు లలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౮౯.

జ: గోఁటుకత్తె, గోఁటుకాఁడు.

గోఁటుకత్తె. విశ. (గోఁటు+కత్తె) ఒయ్యారము కలది. (శ. ర.)

గోఁటుకాఁడు. విశ. (గోఁటు+కాఁడు) ఒయ్యారము కలవాఁడు. (శ. ర.)

గోఁదు. వి. బందన, బంక. (శ. ర.)

గోఁదురు=గోఁదురు కప్ప. (శ. ర)

గోఁదురుకప్ప. వి. పెద్దజాతికప్ప, మండూకభేదము.

సీ...గోఁదురుకప్ప కప్ప...హంస. ౪. ౧౪౬.

గోకంటకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. స్థపుటము, నిమ్నోన్నతప్రదేశము. ౨. గోవుగొరిజ,గోవుడెక్క. ౩. పల్లేరుకే.

గోకర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సర్పవిశేషము. ౨.జుత్తె,చాఁప: బడినబొటనవ్రేలిఉంగరపువ్రేలి నడిమికొలత. ౩. దక్షిణదేశమందలి ఒకశివక్షేత్రము. ౪. కణుఁజు, మృగభేదము. ౫. అశ్వతరము, కంచరగాడిద. ౬. గణదేవతావిశేషము. ౭. ఆవుచెవియాకారము గలపాత్ర.

గోకర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ- ఆవుచెవులవంటియాకులు గలది-మూర్వ, చాఁగకే.

గోకిరాట. సం=గోకిరాటిక.

గోకిరాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-కూయుచు పరువెత్తునది-శారిక, గోరువంకపిట్ట.

గోకిలము. సం=గోకీలము. (కల్ప)

గోకీలము. సం. వి. అ. పుం-భూమికి మేకువంటిది-౧. రోఁకలి. ౨. నాఁగలి. (కల్ప.)

గోకులము. సం. వి. అ. న. ఆవులమంద. ౨. గోష్ఠము, పసులసాల. ౩. వ్రేపల్లె.

గోకులికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. అడుసునఁ బడినయావునకుఁ దోడ్పడనివాఁడు. ౨. కేకరుఁడు, మెల్లకంటివాఁడు. (మే. ని.)

గోకృతము. సం. వి. అ. న. గోమయము, ఆవుపేడ. (వాచ.)

గోక్షురము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆవుగొరిజ. ౨. పల్లేరుకే.

గోగృష్టి. సం. వి.ఈ. స్త్రీ.ఒకమాఱు ఈనినయావు.

గోగ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. గోష్ఠము, పసులసాల. ౨. ఏఱుపిడుక. ౩. బెండకే.

గోఘృతము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆవునెయ్యి. ౨. -భూమికి నేయివంటిది-వాననీరు. (త్రి. ని.)

గోఘ్నుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గోవును చంపినవాఁడు. (అమనుష్యకర్తృకమైనపుడు స్త్రీలింగమున ఈకారాంతము అగును.) వి. అ. పుం-అతిథ్యమున ఎవరికొఱకు గోవు చంపఁబడునో వాఁడు-అతిథి.

గోచందనము. సం. వి. అ. న. గోశీర్షమనుచందనము, పచ్చచందనము.

గోచరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. భూచరము, భూమియందు తిరుగునది. (మనుష్యాది) ౨. పసులు మేయునది; పసులు తిరుగునది.) పొలము, మొ.) వి. అ. పుం. ౧. ఇంద్రియార్థము, ఇంద్రియములచే గ్రహింపఁబడువిషయము. (రూపరసాది) ౨. జ్ఞానాదివిషయము.

శ్లో. అవాఙ్మనసగోచరం. సం. రఘు. ౧౦. ౧౫. ౩. స్థానము.

శ్లో...పితృసద్మగోచరః. సం. కుసం. ౫. ౭౭.

గోచరించే. సం. అ. క్రి. ౧. అగపడు.

చ...క్రీడసేయుమ, ర్కటమిథునంబుమన్మథసుఖస్థితి దృష్టికి గోచరించినన్. సమీర. ౧. ౧౩౩. ఉ. రా. ౩. ౨౪౬.

౨. స్ఫురించు, తోఁచు.

సీ...భక్తు లెంచుమాట. గీ. దనమనంబున గోచరించిన నొకించు, కేనియు వివేక మెంచక ... సమీర. ౬. ౧౨౪.

వ...నామదికి గోచరించినంతయు వినిపించెద... భాగ. ౧. ౭౪.

గోచర్మము. సం. వి. న్. న. ౧. ఆవుతోలు. ౨. భూపరిమాణభేదము.

గోచారకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పసులకాపరి.

గోచారణము. సం. వి. అ. న. పసులను మేపుట.

గోచారము. సం. వి. అ. పుం. మేషాదిరాసులయందు సూర్యాదిగ్రహములసంచారము.

గోజరము. సం. వి. అ. పుం. ముసలియెద్దు. సం. భాగ. ౩. ౩౦. ౧౩.

గోజాగరికము. సం. వి. అ. న. కల్యాణము, మంగళము. పుం. వాఁకుడుకీ.

గోజిహ్వ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గోవుయొక్క-నాలుక. ౨. బెండ, ఎద్దునాలుకచెట్టు.

గోటదొర్లుడుకాయ. వి. (√గోరు) బాలక్రీడావిశేషము. హంస. ౩. ౧౪౬.

గోటాపన. వి. (పక్షి) ఈఁక. (శ. ర.)

క. నేటుకొని పండ్లుకొఱుకుచుఁ, జీటికి మాటికిని గసరుచిలుకన్ జిలుకా, బోటుల నలయించెదు నీ, గోటాపన యెన్నఁడింక గూఁటం బడునో. నీలా. ౩. ౨౬.

గోటిచెనకు. వి. (గోరు + చెనకు) గోటినాటు, నఖక్షతము. ఉ. రా. ౪. ౨౨౧.

గోటినాటు. వి. (గోరు + నాటు) నఖక్షతము.

ఉ...చిక్కులువడ్డహారములు సిబ్బెపుగుబ్బలగోటినాటు లాచక్కెరబొమ్మకున్ రతిరసస్ఫుటచిహ్నములొప్పె వేకువన్. కవిరా. ౫. ౨౩౦.

గోడ. వి. (సం. కుడ్యమ్. క. గోడె) భిత్తి.

సీ...మేడలు గోడలు పాడుచేసి. అచ్చ. రా. సుం. ౯౫.

సీ. గోడదొల్చెడిజాఁగగుఱ్ఱపునెఱవోదు గాటంపుటక్కటికములపాదు. అచ్చ. రా. బాల. ౭. (గోడదొల్చెడిజాఁగ=ఎలుక) ఆం. భా. ౨. ౧౨.

సా:-౧. గోడకు పెట్టినసున్నము లంజెకు పెట్టిన సొమ్మును మరల రావు. ౨. గోడ పెట్టును చెంపపెట్టును కూడనా ? ౩. గోడయున్న చిత్రము వ్రాయవచ్చును. ౪. గోడమీఁదిపిల్లివాటము.

జ: గోడకాలు, గోడచేర్పు.

గోడకాలు. వి. (√ గోడ) కరగోడ, పెలుగు నాటుటకై పాడిమట్టితో నేర్పఱచినగోడ. (శ. ర.)

సీ. కమ్మఁదేనియసీల్లు గట్టి పుప్పొడిమట్టి గోడకాల్దీర్చినప్రోడతనము. రా. వి. ౩. ౮౧.

గోడగించు. అ. క్రి. (త. గోడమై=ధ్వని.) శబ్దించు.

ఉ. వారణరాజయాన కనువారముఁ గుంతలమధ్యవీథి సిం,దూరము దూరమయ్యె మగతుమ్మెదప్రోడలు గోడగించుర్చుం, కారము కారమయ్యె...కవిక. ౩.౮౭.(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

గోడచేర్పు. విశే. (√ గోడ) జడుఁడు.

ద్వి. ఈరాజు...మొండరి చల్లచప్పుడు గోడచేర్పు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౯౫ పం.

గోడా(డ). వి. (సం.ఘోటః. హిం.ఘోడా) గుఱ్ఱము.

క. జోడనలు నిబ్బరంబులు, వేడెంబులు మెఱయ రాజు వేడుకతోడన్, గోడా దుమికింపఁగ జత,గూడిరి దొర లెల్ల భటులగుమి వెనుకొనియెన్. ఉ. రా. ౭. ౩౯౫.

చ... సెబా సగుగోడ యటంచు మెచ్చుచున్. ఇందు. ౨. ౫౬.

గోడాడు. అ. క్రి.(√గోడు)దుఃఖించు,విలపించు.

వ...కనకపతియుఁ గనుఁగవ నశ్రుపూరంబు దోరంబుగాఁ బెదవులం దదుపుచు మొగము వెలవెలఁబుచ్చుచుఁ గోడలిం గూడి గోడాడుచు. ద్వా. ౭. ౨౩౬.

ఉ. ఏడువ నేల తండ్రి తను వేమఱు కుండుఁడు తోడులార నేనూ డిదె తీర్తు నంచుఁ బరఁకు ద్యుతిభీముఁడు రాముఁ డుగ్రుఁడై,యోడక యర్జునాత్మభవు లున్నపురంబున కేఁగి చొచ్చి గో,డాడఁగఁ బట్టి చంపె వడి సర్జునజాతుల బ్రహ్మఘాతుకల్. భాగ. ౯. ౪౮౩.

ద్వి.కూ డెఱుంగక దగ గొంటిది చాలు, గోడాడ కిచ్చోటఁ గూర్చుండు మనుచు.అభిమన్యు ద్విపద. (శ. ర)

గోడి. విశే. ౧. ఒడ్డగెడవు, ఒకప్రక్క క్రింది కొఱిగి రెండవప్రక్క పైకి లేచినది. (చూ. గోడివడు) ౨.మొన పై కున్నది, కొనమీఁది కున్నది.

(పిశాచవర్ణనము) సీ. గూనివీపులమీఁద గోడియై బోఁజెత్తి తటిపడ్డకంకాళతండములును...గీ. కలిగి యిదె కొఁద యున్నారు గగనవీథి.కాశీ. ౩. ౧౩౮.

(వ్యవ) వాఁడు గోడిగా కాలక్షేపము చేయుచున్నాఁడు.(గోడిగా=జాగ్రత్తగా, మెలఁకువతో.)

జ: గోడివడు, గోడివెట్టు.

గోడిగ. వి. (సం. ఘోటికా) ఆఁడుగుఱ్ఱము.

సీ...బడబ గోడిగ నాఁగఁ బరఁగు చుండు.ఆం. భా. ౨.౧౯౭.

సీ. గోడిగజాతిలోఁ గొదమపెంటుల నేర్చి మావుల హత్తించుమూర్ధవంబు. భార. విరా. ౧. ౯౫.

చ...తఱచుగ నీనుగోడిగలఁ దత్పురిశూద్రుల కొప్ప సెప్పఁదున్. విక్ర. ౧. ౭౬.

గోడిపట్టెలు. వి. బ. బాలక్రీడావిశేషము.(శ.ర.-కోడిపట్టులు=కోడియు పిల్లలు అనుఆట. బ్రౌ.)

గీ. గుల్లు దాఁగిలిమచ్చులు గోడిపట్టె, లేలపాటలు సరిబేసు లీలకూఁత, లాదిగా శైశవక్రీడ లాడిరచట, రామకృష్ణులు గోపదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

గోడివడు. అ. క్రి. (గోడి+పడు) ఒడ్డగెడ వగు,ఏటవాలగు.

సీ. తారకసుతుఁడు మందారుఁడు నా మహావీరుఁ
డు...ధారణీతలము గోడి,వడ నెత్తి వచ్చి...
కు. సం. ౧౨. ౭౦౭.

గీ. గోగణము ముంగలిగ నేల గోడివడఁగ, నడ
చు కౌరవరాజసైన్యంబు గనియె. భార. విరా.
౮. ౫౦.

చ.ఒకయడు గొక్కచక్కి నిడి యాఁదినఁదచ్చ
రణంబు నిర్ఘరో,దకములముంపునం దడియఁ
దద్గిరి గోడివడంగ లేచి యొం,డొకయడు గ
వ్వల న్నిలుప నుండె యథాస్థితి నర్ఘ్యపాద్య
పూ,ర్వకముగ రాఘవాప్తునకు వచ్చి యెదు
ర్కొనిపోయెనో యనన్. రామా. ౬. ౭౬.

(కలహంసము) వ... ఝాంకారితపతత్త్రధారావి
హారంబుగ గోడివడి డిగ్గునప్పుడు...నైష. ౨.
3౫.

గోడివెట్టు. స. క్రి (గోడి+పెట్టు) వంచు.(శ.ర)

గోడు=గోలు. వి. ౧. ఏడ్పుటయందగుధ్వని కనుక
రణము. (ఆమ్రేడితరూపములు 'గోడుగోడు, గో
డ్గోడు')

ఉ. మాడలు సంతరించుకొని మచ్చిక నెవ్వరి కీఁగ
లేక ప,ల్పీడలు మేనులం బొరయఁ బెక్కురు
చోరులు బాధపెట్టఁగా,గోడని యేడ్చుచున్
భ్రమలఁ గుందుశరీరుల నేను మెత్తునే...కు
చేల. 3. ౧౦౨.

క... సెంజిలిం గృశించుచుఁ జిత్తం,బునఁ బట్టలే
క గోడ్గో,డున నేడ్చెన్ బాష్పములు క
డున్ వెడలంగాన్. పరమ. ౮. ౧౧3.

క. ఆమాయలాఁడి యపు డా,కోమలి మొగముఁ
గని గోడుగోడున నేడ్వన్. శుక. ౨. ౮౨.

౨. (క. గోడు, గోళు) దుఃఖము,పీడ; రోదనము,
ఏడ్పు.

క...అలమ టడరు గో డు,మ్మలిక వనట కుందు
నా నమరు దుఃఖాఖ్యల్. ఆం. శే. ౧౦.

క.పరమమునీంద్ర సమరమృత,కుకువీరుల మామన
ములగోడుడుగ భవ,త్కరుణ వెలయ లోకం
బ,చ్చెరు వందఁగఁ జూపవే విచిత్రపుమహి
మన్. భార. ఆశ్ర. ౨. ౯౨.

గీ. వనట యంగలారుపు వెత వంత గోడు,బాద
యంగద వగ పనఁ బరఁగుఁ బీడ. సాం. ని.
మాన. 33.

సీ...కొఱలు రోదన మేడ్పు గోడు నాఁగ. ఆం.
భా. ౧. ౧౮౧.

సీ. ఎండినయాళ్లగో డెత్తిఁగింపఁ డెవ్వఁడుఁ బం
డినయూ ళ్లెన్నఁ బ్రాభు లంద,ఱు...రామ
లిం. ౮.

వ... ఈక్రూరునిచేతులు వెండికొండ క్రిందఁ జి
క్కినవాఁ డట్టె యడంగఁ ద్రొక్కి నుగ్గునూ
చంబుసేయక మరల వరంబు లిచ్చి హరుండు
దమగోడుపోసికొనె ననువారును...ఉ. రా.
౮.౯౮. (తమగోడుపోసికొనె=తమ్ము ఏడ్పిం
చిన పాపము గట్టికొనియె.)

గీ. లంజెతల్లు లనఁగ లక్షింపఁగా నిట్టి,కట్టిఁడుల
కు నలువ కరుణ లేక, బ్రాఁతిమాలినట్టి బ్రతు
కులు నిడుపుగాఁ, జేసి విటులగోడువోసికొని
యె. కవిక. ౮. ౧౧౦. (విటులగోడుపోసికొ
నియె=విటులను క్షోభపెట్టినపాపముగట్టికొని
యె.) వైజ. ౨. ౯౫.

గోడుసేయు=బాధపెట్టు.

సీ. కోటిచంద్రులడాలు గోడుసేయఁగఁ జాలు
మొగముకుంకుమచుక్క సొగసు గుల్క. వీ
థి. ౯. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము)

జ: గోడాడు.

గోడు(తు)౦బ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పిన్నపాఁ
పర కీ. ౨. కర్కటీవిశేషము, నక్కదోస కీ.(వి.
ని.)

గోడెము=గూడెము. వి. బోయపల్లె, శబరాలయ
ము.

గీ. గూడె మని గోడె మని యనుకొందు రాఖ్య,

లెల్లఁ బక్కఁణమునకు శాలేందుహూరి. ఆం. భా. ౨. ౨౩.

గోణము, గోణాము=గోపణము. వి. (సం. కాపీనమ్. ప్రా. కోపీనం) ౧. గోఁచి, కాపీనము; రెండువైపులను త్రాళ్లు గలకాపీనము.

గీ. గోఁచి యనఁ గచ్చడం బన గోణ మనఁగ, బొట్టమంచనఁ గాపీనము దనరారు. ఆం. భా. ౨. ౧౫౭.

ఉత్సాహ...కావిగోఁణములు గట్టువారి నైన నగుచుఁ జిత్తజుండు చి,త్తములు గలఁచి చెఱచు...శివ. ఉ. ౨. (శ. ర)

ద్వి. ఉంకించి యప్పు డయ్యొసపరిపువ్వు, కంకటిమీఁద దిగ్గన డిగ్గ నుఱికి, గోణంబుతో నె మిక్కుటపు వేగమున. ద్వి. పరమ. 3. ౧౯౪పా. ౯ పం. వరాహ. 3. ౧౦౯.

సీ. బంగారువ్రాఁత చెఱంగులగోణాము గళమున రుద్రాక్షకంఠమాల. కాళ. ౧. 30.

జః గోణముదారి.

గోణముదారి. వి. (గోణము+దారి) కాపీనధారి, సన్న్యాసి. (ప్రా)

గోణి. వి. ఎద్దు. (శ. ర.)

గోణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గోనె.

గోణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గోణి.

గోత(తా)ము. వి. ౧. అల్పగోణీవిశేషము, ఒకవిధ మైనచిన్నగోనె.

సీ... ఆసిమి గోతము సంచి యనఁగ నల్ప, గోణీవిశేషముల్ గొఱలు...ఆం. భా. ౨. ౨౬౬.

సీ. చిక్కఁము ల్మొలలు మాసినచింపిబొంతలు దామెనత్రాళ్లు గోతములు వెండ్రు,కలమోపులును...చెన్న. ౨. ౨౦౪.

సీ...గోనెలు తణగాలు గోతములును. హంస.౪. ౮౪.

౨. మల్లసాధనవిశేషము.

స్రగ్ధర. స్రుస్రుక్ గోత్రాచలంబుల్ గుబగుబలయిపో గోతముల్ గ్రుద్దులీలన్. మనుచ. ౪.౮.
(జెట్టులు సాధనచేయునప్పుడు జనపనారసంచులలో రాలు పోసి కట్టి పిడికిళ్లతో పొడుతురు. వ్యాఖ్య.)

సీ. మనుచు జెట్టి యనంగ మల్లాభిధానంబు ... తత్సాధనంబులై తగుఁ గంబము కొణత కటికనలోడి సంగడము బాల. గీ. సంగడము నీలి గోతా మనంగఁగొన్ని...ఆం. భా. ౨. ౨౦౩. ప్రబంధ. ౮౨, ౭౮.

గోతి. వి. (త. కోదై) ఆఁడుది, స్త్రీ.

క. జ్ఞాతులయెడ గోవులయెడ, గోతులయెడ ధర్మమెడలి క్రూరుఁ డగుట కా,ర్యాతురవిప్రోపేక్షా,నీతి బిసము లపహరించునిపుణతే యతయన్. భార. అను. 3. ౨౩౪.

క. రోగికి సుహృదులఁ గన్గొనఁ,గా గుణ మెట్టిద గు నట్టి కైవడిఁ జేతో,రాగ మెలర్పఁగ నునికికి,నా గోతులు ప్రీతి నొంది యాతనితోడన్. భోజరా. 3. ౨౮౪. ఆం. భా. ౨. ౧౦౪.

గోత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భూమి. ౨. గోవులసమూహము.

గోత్రకీల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-పర్వతములు కీలములుగా కలది-భూమి.

గోత్రపటము. సం. వి. అ. పుం. వంశవృక్షమును తెలుపుపటము.

గోత్రప్రవరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మూలపురుషుఁడు, వంశమునకు కూటస్థుఁడు.

గోత్రభిత్తు. సం. వి. ద్. పుం-పర్వతములను భేదించువాఁడు-ఇంద్రుఁడు.

గోత్రభిదుఁడు. సం=గోత్రభిత్తు.

గోత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. వంశము. ౨. విత్త

ము,ధనము. ౩. గుంపు, సమూహము. ౪. పేరు. ౫. అడవి. ౬. పొలము, పరిమడి. ౭. దారి, బాట. ౮. గొడుగు. ౯. బలము. పుం. ౧. కొండ. ౨. మేఘము. (కే. ని.)

గోత్రస్ఖలనము. సం. వి. అ. న. ఒకరిని మఱియొకరి పేరితో పిలుచుట.

గోత్రస్ఖలితము. సం=గోత్రస్ఖలనము.

గోత్రుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. గోవులను గాచువాఁడు. ౨. భూమిని రక్షించువాఁడు.

గోద. వి. ఎద్దు, వృషభము.

(కన్నప్ప అడవిలో నున్నశివలింగమును చూచి అన్నమాటలు.) ద్వి. ఎక్కుడుగోద నిన్నిక్కడ
వైచి, యెక్కడఁ బాఱెనో యేఁగెదఁ జెపుము. బస. పు. ౩. ౬౫౩ పం. (ఎక్కుడుగోద=వాహనమైనవృషభము.)

ద్వి. కోటయుఁ బడ్డదిగూడ నయ్యెక,వాటంబులు
నుజివ్కి వసుధఁ ద్రెళ్లినవి,యొడల నర్ధముగొ
న్నయుమబోటి పుట్టు, పాడ లేదు శివునంద
యడఁగెనో కాక, భయ మంది యొంటి గోద
యు మీఁదఁ గసవు,వయిచుక యున్నది వన
రుచు నెదుర. బస. పు. ౩. ౪౯౩ పం.

జ: గోదరి.

గోద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గోదావరి. ౨. శూడికొడుత్తనాచ్చియారు, ఆముక్తమాల్యద. (ఈమె వైష్ణవులకు ఉపాస్య యగునొక దేవత)

గోదంతము. సం. వి. అ. న. హరితాళము, అరిదళము.

గోదము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)గోవుల నిచ్చునది. వి. అ. పుం-దృష్టిని బాగుగా నుంచునది-మస్తిష్కము, మెదడు.

గోదరి. వి. (√ గోద) ముచ్చెవాఁడు, చర్మకారుఁడు.

సీ...చర్మకారాఖ్య పరఁగు గోదరి ముచ్చెవాఁ
డనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౮౩.

గోదానము. సం. వి. అ. న. బ్రాహ్మణునకు పదియాఱవయేఁటను క్షత్త్రియునకు ఇరువదిరెండవయేఁటను వైశ్యునకు ఇరువదినాల్గవయేఁటను చేయఁదగినసంస్కారవిశేషము, కేశాంతము. మను. ౨. ౬౫.

గోదారణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. నాఁగలి. ౨. గుద్దలి.

గోదారి. వి. వెన్నకాఁచినమడ్డి. (బ్రౌ, శ. ర)

గోదావరి. సం.వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకనది,గౌతమి.

గోదావరిఁగలుపు=పాడుచేయు.

సీ. కులము గోదావరిఁగలిపి వేశ్యాసంగ మాసచేఁ
గావించితే సుపుత్ర. నిరం. ౨. ౮౩.

గోదుమ. (సం. గోధుమః. క. గోదుమె) వి. సస్యవిశేషము. బ. ధాన్యవిశేషము. ఆం. భా. ౨. ౨౩౪.

జ: గోదుమపూసలు.

గోదుమపూసలు. వి. బ. (గోదుమ+పూసలు) స్త్రీకంఠభూషావిశేషము. (శ. ర.)

గోదుహుఁడు. సం. విణ. (-హ్-అ.ఆ.అ) ఆవులను పాలు పితుకువాఁడు. వి. హ్, అ. పుం. గొల్లవాఁడు.

గోదోహని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆవుపాలు పితుకుటకుపయోగించుపాత్ర.

గోద్రవము. సం. వి. అ. పుం. గోమూత్రము.

గోధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉడుము. ౨. అల్లెత్రాటిదెబ్బ తాఁకకుండుటకై ఉడుముమొక్కతోలితో కుట్టి చేతికి తొడిగికొనుకవచము. (కే. ని)

గోధనము. సం. వి. అ. న. గోకులము,గోవులగుంపు. పుం. స్థూలాగ్రము గలబాణము. (కల్ప)

గోధము. సం. వి. అ. న. గోధ, అల్లెత్రాటిదెబ్బ

లాఁకకుండుటకై చేతికి తొడుగుకొనుఉడుప తోలికవచము.

గోధాపది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చెప్పుతట్టకీ.

గోధి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. అళికము, నొసలు. ౨. ఉడుము.

గోధుక్కు. సం. విణ. హ్, వి. హ్=గోదుహుఁడు.

గోధుమము. సం=గోధూమము. (కల్ప)

గోధూమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గోదుమలు, ధాన్యభేదము. ౨. నారింజకీ.

గోధూళి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గోవులు పొలమునుండి ఇండ్లకు వచ్చునపుడు దుమ్ము రేఁగెడి వేళ, సాయంసంధ్యాకాలము.

గోధేనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. క్రొత్తగా ఈనినయావు.

క...కొను మిచ్చెద నీకు లక్షగోధేనువుల౯. భా ర. ఆది. ౭. ౯.

గోధేరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) రక్షకుఁడు, కాచువాఁడు.

గోనంది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బెగ్గురుపక్షి.

గోనర్దము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సారసము, బెగ్గురుపక్షి. ౨. దేశవిశేషము. న. కయివడిముస్తెకీ.

గోనర్దీయుఁడు. సం. వి. అ. పుం-గోనర్దదేశమున పుట్టినవాఁడు-మహాభాష్యకారుఁ డగుపతంజలి.

గోనసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొండచిలువ. ౨. వైక్రాంతమణి.

గోనాసము. సం=గోనసము. (రా. ని.)

గోనియ=గోనె. (శ.ర.)

గోను=గోఁగు. (దీని 'ను' వర్ణకమునకు ఏకవచనమున వికల్పముగాను బహువచనమున నిత్యముగాను బిందుపూర్వకగువర్ణముఆదేశ మగును.) వృక్షవిశేషము, పీలువుకీ.

గీ...తగు గోను గోఁగనఁగను సుపీలు. ఆం. భా. ౨. ౮౩.

సీ. పొన్న బొట్టుగు పోఁక పొగడ దాడిమ మిప్ప గుము డందు గురివెంద గోను రేను. వేం. పంచ. ౪. ౫౨౨.

గోనె=గోనియ. వి. (సం. గోణీ. ప్రా. గోణి. త. కోణి.) ధాన్యము మున్నగునవి నించెడిజనపనార సంచి.

సీ. హేరాదియొడ్డాదిభారాదులను వచ్చుగోనెలు తణగాలు గోతములును. హంస. ౪. ౮౪.

'కప్పురపుగోనెలు' కళా. ౭. ౨౫.

గోపకము. సం. వి. అ. పుం. బాలెంతబోళము.

గోపకుఁడు. సం. విణ. (అ. పికా. అ) ౧. రక్షించువాఁడు. ౨. దాఁచువాఁడు, కప్పిపుచ్చువాఁడు. ౩. గోవులను కాచువాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. బహుగ్రామాధిపతి. ౨. గొల్లవాఁడు.

గోపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ఆఁబోతు. ౨. స్వర్గాధిపతి, ఇంద్రుఁడు. ౩. భూపతి, రాజు. ౪. పశుపతి, శివుఁడు. ౫. అంశుమంతుఁడు, సూర్యుఁడు. ౬. దిక్పాలకుఁడు. ౭. గోవుల కధిపతి.

గోపదలము. సం. వి. అ. పుం. పోఁకచెట్టు.

గోపన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గోపనము.

గోపనము. సం. వి. అ. న. ౧. కాపాడుట, కాచుట. ౨. దాఁచుట, కప్పిపుచ్చుట. ౩. దూఱుట, నిందించుట. ౪. కాంతి. ౫. ఈర్ష్య. ౬. కలఁత.

గోపనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. రక్షింపఁదగినది, కాపాడఁ దగినది. ౨. దాఁపఁ దగినది, కప్పిపుచ్చఁ దగినది.

గోపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బాలెంతబోళము. ౨=గోపనము.

గోపానసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చూరుపట్టె, గొవ్వలు.

గోపాయకుఁడు. సం. విశే. (అ. యికా. అ) ౧. కాపాడువాఁడు, కాచువాఁడు. ౨. కప్పిపుచ్చువాఁడు, దాఁచువాఁడు.

గోపాయనము. సం. వి. అ. న. ౧. రక్షణము, కాచుట. ౨. దాఁచుట, కప్పిపుచ్చుట.

గోపాయిత. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ౧. కాచువాఁడు, కాపాడువాడు. ౨. దాఁచువాఁడు, కప్పిపుచ్చువాఁడు.

గోపాయితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. రక్షితము, కావఁబడినది, ౨. దాఁపఁబడినది, కప్పిపుచ్చఁబడినది. వి. అ. న=గోపనము.

గోపాయితవ్యము. సం=గోపితవ్యము.

గోపాలము. సం. వి. అ. పుం. దాసరులు బిచ్చమెత్తునపుడు ఉపయోగించుపదము.

గీ...గోపాల మనుచు, వీథి కెవ్వారు సుడిసిన వెక్కిరించు, నయ్యా ననుఁగన్న కొయ్యా గయ్యాళితల్లి. విప్ర. ౩. ౧౫.

గోపాలమెత్తు=బిచ్చమెత్తు. (బ్రౌ)

గోపాలకుఁడు. సం. విశే. (అ. లికా. అ) వి. అ. పుం=గోపాలుఁడు.

గోపాలధాని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧-గోవులను గాచువా రుండుచోటు-గొల్లపల్లె. ౨. గోష్ఠము, పసులసాల.

గోపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గోపాలునిభార్య. ౨. బుడమ కీ. ౩. వివాహదినములలో పెండ్లికొమరుఁడు పెండ్లికూఁతునకును పెండ్లికూఁతురు పెండ్లికొమరునకును పసుపు మున్నగువానితో పెట్టునలుఁగు. (వై. ని)

గోపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గోపాలి.

గోపాలుఁడు. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) గోవులను కాచువాఁడు. వి. అ. పుఁ. ౧. గొల్లవాఁడు. ౨. భూపాలుఁడు, రాజు. ౩. పశుపతి, శివుఁడు. ౪. కృష్ణుఁడు.

గోపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గొల్లది; గొల్లవానిభార్య.

గోపించు. సం. అ. క్రి. (సం. గుప్) ప్రచ్ఛన్నమగు, డాఁగు.

ద్వి. వనమునఁ బండ్రెండువత్సరంబులును, జనగోప్యమై యొక్కసంవత్సరమును, నియతితో గోపించి నేఁ డెల్లి వారు, రయ మొప్పఁ గోపించి రా నున్నవారు. ద్వి. భార. విరా. ౧. ౧౧ పా.

గోపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వ్రేత, గొల్లది. ౨. కాపాడెడిస్త్రీ.

గోపిత. సం=గోపాయిత.

గోపితవ్యము. సం=గోపనీయము.

గోపిత్తము. సం. వి. అ. న. గోరోజనము.

గోపిలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. రక్షించువాఁడు. ౨. దాఁచువాఁడు.

గోపీచందనము. సం. వి. అ. న. ఒకజాతిసుద్దమన్ను. (విల్యమ్సు)

గోప్రీతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గోవులచే త్రాగఁబడినది. వి. అ. పుం. ఖంజనవిశేషము, ఒకజాతి కాటుకపిట్ట.

గోపీథము. సం. వి. అ. న. జలాశయము. (కల్ప)

గోపు. విశే. మూఢుఁడు?

సీ. ఆకతాయ బికారి యడిబండ గుండఁడు మొండికట్టై గులాము మొప్పె గోపు. హంస. ౫. ౧౧౩.

గోపుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. రక్షించువాఁడు. ౨. దాఁచువాఁడు, కప్పిపుచ్చువాఁడు. ౩. గోవులను రక్షించువాఁడు. వి. అ. పుం. ౧.

గొల్లవాఁడు. ౨. భూపాలుఁడు, రాజు. ౩. గోవుల కధిపతి. ౪. బహుగ్రామాధిపతి.

గోపుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొండముచ్చు. ౨. నలువదిపేటలు గలహారము. ౩. ఆవుతోఁక.

గోపురము. సం. వి. అ. న. ౧. పురద్వారము, గవను. ౨. దేవాలయద్వారము, దేవాలయముఖమున ఎత్తుగా కట్టినద్వారము. ౩. కైవడిముస్తె.

గోప్తృ. సం. విశ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ) ౧. రక్షకుఁడు, కాచువాఁడు. ౨. దాఁచువాఁడు, కప్పిపుచ్చువాఁడు.

గోప్తవ్యము. సం=గోపితవ్యము.

గోప్యము. సం=గోపనీయము.

గోప్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. భృత్యుఁడు, సేవకుఁడు. ౨. దాసీపుత్త్రుఁడు. (కల్ప)

గోప్రచారము. సం. వి. అ. పుం. పసులు మేయు చోటు. యాజ్ఞ. ౨. ౧౬౬.

గోప్రతారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పసువులరేవు. ౨. సరయూతీరమందలియొక క్షేత్రము.

గోప్రవేశము. సం. వి. అ. పుం. గోవులు పొలము నుండి మరలివచ్చి యింట ప్రవేశించుట. ౨. గోవులు ఇంటికి వచ్చువేళ, సాయంసంధ్యాకాలము, మలుసంజవేళ.

గోమంతుఁడు. సం. విశ. (త్. మతీ. త్) గోవులు కలవాఁడు.

గోమక్షిక. సం. వి.ఆ. స్త్రీ-పసువులకు బాధ కలిగించుఈఁగ-జోరీఁగ.

గోమతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకనది.

గోమయచ్ఛత్త్రము. సం. వి. అ. న. కుక్కగొడుగు.

గోమయప్రియము. సం. వి. అ. న. కుక్కగొడుగు.

గోమయము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పేఁడ. ౨. పిడుక.

శ్లో...ఉపలశకలమేతద్భేదకం గోమయానాం. ముద్రారా. ౩. ౧౫.

గోమయోత్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పేఁడపురుగు.

గోమాయువు. సం. వి. ఉ. పుం-వికృతముగా అఱచునది-జంబుకము, నక్క.

గోమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-పసువులను బాధించునది-పసువులకు పట్టెడిచెక్కపిడుఁదు. (ఈశబ్దము జంతుమారీశబ్దమువంటిది. కాని సంస్కృతనిఘంటువులలో కన్పడదు. మి. వి. అని శ. ర.)

గీ...పిడుఁదు నాఁగ,పఱలు గోమారి కైలాసపురవిహారి. ఆం. భా. ౨. ౭౭.

గోమి. సం. విశ. (న్. నీ. న్) గోవులు కలవాఁడు. వి. న్. పుం. నక్క. (మే. ని)

గోమించె. స. క్రి. (√గోము) గోముచేయు. (గారాముచేయు, ప్రేమించు.)

క. ఈమాడ్కి నమితభోగ, శ్రీ మెఱయఁగ నొక్కనాఁడు చిత్తమున నిజ,స్వామియుఁ దలిదండ్రులుఁదను,గోమించిన నడత దెలిసికొని యతఁ డెలమిన్. శుక. ౧. ౩౩౭.

గోమిడి. వి. ఒకజాతిపూరేడుపిట్ట. (బ్రౌ)

గోము. వి. ౧. సౌకుమార్యము.

క. కాకుండిన నీగోమును, నీకళలకు నైమిటార మీ తేటకళల్, లోకములఁ గలవె చెలువల, కాకమలజునేర్పు పొగడఁగాఁ దర మగునే. ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౫౫.

సీ. చెలువ నీజిగిగోము గలమోము మఱివాని తొట్టినోరున ముద్దువెట్టఁ దగునె. హంస. ౧. ౯౧.

౨. వికాసము.

చ. కుముదిని పొంగెఁ బద్మినులగోము దొలంగె న
భస్థలిం జక్కోరములు చెలంగెఁ గోకనికరమ్ము
గలంగె విభుండు పూర్వభూగమున వెలింగె
...కృ. శకుం. ౨. ౧౯౫.

3. గారాబము.

గీ. వానితలిదండ్రు లత్యంతవత్సలతను, బూఁట
పూఁటకు గోముచేఁ బొసఁగఁ బెంచి...హం
స. ౧. ౧౫౪.

క. గోము మిగుల వ్రేపల్లెను, ధీమంతులు రామ
వాసుదేవులు బాల్య,శ్రీ మెఱసి...హరి.పూ.
౫. ౨౫౦.

క... ఆయమయును జేఁ,పునిజస్తన్యంబులచేఁ,
బెనిచెం గో మొప్ప నిట్లు పెరుఁగఁ గ్రమ
మునన్. ఆము. ౫. ౬.

౪. విధము, రీతి.

వ... పుష్పంధయస్తనంధయస్తోమంబుహోమధూ
మంబుగోమున నెసంగ...ఇందు. ౨. ౪౪.

౫. గౌరవము.

శా. దీపింపం గలయట్టిపుత్రుఁ గనుటన్ దీవ్యత్త
పశ్శీలుఁడీ, గోపాలుం డనఁ గీర్తితుండ నగు
వాగోమిమ్మెయి నవ్వుమ్ము గాఁ,జూ పాత్మన్ గ
ణుతింప దైవము గడుం జూపోపదయ్యెం జూ
మీా. హరి. పూ. ౭. 33.

౬. గర్వము.

మ. అనిలో నింద్రునిగోము మాన్పి పెఱదేవానీక
ముం జీరికిం, గొన కీమూఁడుజగంబులం గలఁ
చియత్క్షోభ్యుండనై యెందుఁ జేర్చినవాఁ
డన్...హరి. ఉ. ౪. ౧౩౯.

విశ. ౧. మృదువైనది, సుకుమారము.

సీ. మను మెత్తనిది గోము మవ్వ మనంగను మృదు
సంజ్ఞ...ఆం. భా. 3. ౨౪.

౨. సుందరము, అందమైనది.

సీ. గోముగా నాకుపుల్ గొవ్వవెట్టినవార్త సకి
యు చెప్పిన బన్నసరము లొసఁగె. కలు.౪.
౨౬.

జ: గోమించు.

గోముఖము. సం. వి. అ. పుం. న.వాద్యవిశేషము.
పుం. ౧. మొసలి. ౨. సురంగావిశేషము; గోడ
యందు దొంగ లొకతీరుగాఁ ద్రవ్వినకన్నము.
(విల్యమ్సు) న. ౧. ఆలుసుట. ౨. లోపల చేయి
పెట్టి జపమాలతో జపము చేయుటకు సాధనమైన
గోముఖాకారమా సంచి. (కల్ప)

గోముఖి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. హిమాలయమున గంగ
ప్రవహించెడు కనుమ.

గోమూత్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిత్రకవిత్వము
లోని యొకానొక బంధము.

శ్లో. వర్ణానామేకరూపత్వం యద్యేకాంతరమర్థ
యోః, గోమూత్రికేతి తత్ప్రాహుః దుష్క
రం తద్విదోవిదుః. (కల్ప)

గోమృగము. సం. వి. అ. పుం. గవయము, గురు
పోతు.

గోమేదకము. సం.వి.అ.న.పుం.పీతమణి, పసుపువ
న్నె గలరత్నవిశేషము. (మే.ని-రా. ని)

గోమేదము. సం. వి. అ. పుం=గోమేదకము.(రా.
ని.)

గోమేదికము. వి. (సం.గోమేదకమ్)పసుపువన్నె
గలరత్నవిశేషము.

గీ. రమణ మీాఱఁగ గోమేదికములు చాలఁ, జెలువ
మొప్పార నంచులఁ జేర్చి చేర్చి.యయా. ౪.
౧౧౬.

గోమేధము. సం. వి. అ. పుం. యజ్ఞవిశేషము.

గోయానము. సం. వి. అ. న. ఎడ్లబండి.

గోయి=గొయ్యి, గొయి. (సం. గర్తః) వి. ఔ. గ
ర్తము.

సీ... తెలిపుల్గు బురదగోతులకుఁ జపునె. నీలా.
౨. ౭౬.

గోయుగము. సం. వి. అ. న. ౧. గోద్వంద్వము, గోవులజత. ౨. ద్విత్వమున వచ్చు నొకానొక ప్రత్యయము. (ఉదా: గోగోయుగము=గోద్వయము. అశ్వగోయుగము=అశ్వద్వయము.)

గోర=గోరువంక[1].

సీ. పికిలిపిట్టలు గడ్డిపిట్టలు గోరలు బంగరుపిచ్చికల్ పసుపుముద్ద. గీ. లాదిగాఁ గలపులుఁగులు...రసిక. ౧. ౬౭.

గోరంక=గోరువంక[1]. ఆం. భా. ౨. ౮౯. సాం. ని. తిర్య. ౭౮. వేంక. తిర్య. ౯౮.

గోరంకువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. గోరువంకపిట్ట. ౨. దిసమొలవాఁడు. ౩. బట్టువాఁడు.

గోరఁట. వి. (సం. కురంటకః) ౧. ఒకజాతిచెట్టు.

సీ. మైదగోరంట నా మనుఁ గురంటకసంజ్ఞ ... ఆం. భా. ౨. ౫౩.

రగడ. కొమ్మ వేగిర మేటికే కొనగోర గోరఁటవిరులు గిల్లుము...పారి. ౪. ౧౬.

రగడ...తమి నీగోరంటకు నీగోరంటకు ... ఇందు. ౩. ౩౫. పారి. ౩. ౫౭.

౨. గోరంటాకు నూఁటి పెట్టుటచేఁ గలిగినఎఱుపు.

సీ. గోరంటా గోళ్లనిక్కు వపుఁగెంపో యని చెయి పట్టి నయమున సెజ్జ సేర్చె...మనుచ. ౬. ౮.

సీ...గోరంటఁ బోలుచు గోళ్లు. శుక. ౨. ౪ ౨౬.

గోరక్షకర్కటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిర్భటి, బుడమకీ.

గోరక్షకుఁడు. సం. విణ. (అ. క్షికా. అ) వి=గోరక్షుఁడు.

గోరక్షణము. సం. వి. అ. న. పాశుపాల్యము, గోవులను రక్షించుట.

గోరక్షతుంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుండానుగుకీ.

గోరక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాశుపాల్యము, పసులను కాచుట. ౨. నారింజకీ. ౩. ఋషభ మను ఓషధి.

గోరక్షుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గోవులను రక్షించువాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. గొల్లవాఁడు. ౨. శివుఁడు, పశుపతి.

గోరగించే. అ. క్రి. (√గోరము) భయంకర మగు. (చూ. గోరగింత.)

గోరగింత. వి. (√ గోరగించే) భయంకరత్వము, ఘోరకృత్యము.

గీ. గోరగింత యనంగను ఘోరత దగు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౨.

గోరడి. వి. నఖక్షతము ? (√ గోరు?)

క. వెడలి సతి రతిఁ జెనంగిన, బడలిక నిట్టూర్పు తొట్రుపాటును జనుగో,రడి మోవికాటు చిమచిమ, జడిచెమట నటింపఁ జూపె సౌపానగతుల్. పాంచా. ౫. ౩౨.

గోరణము. సం. వి. అ. న. ఉద్యమము, పూనిక.

గోరతనము. వి. (గోరము + తనము) దౌష్ట్యము, దుశ్చేష్ట.

గీ. గోరతనములు మానరా కొడుకుఁగుట్టి. కాశీ. ౪. ౯౧.

గోరప. వి. ఆఘోషణము, పెద్దధ్వని.

సీ. రట్టు రట్టడి అవ్వ రద్ది ర ద్దుప్పతె అంటు గోహరు గోర పన వెలయు, నాఘోషణసమాఖ్య... ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

గోరపడు. అ. క్రి. (గోరము + పడు) విసుగుకొను?

క...కాసారాఖ్యుఁడు, రార మ్మని మిగులనాదరమ్మునఁ జోటిం, పార నొసఁగెఁ గక్కస మని, గోరపడక యివి సుసాత్త్వికులచరితంబుల్. పరమ. ౧. ౮౪.

గోరము. విణ. (సం. ఘోరం.) ఘోర మైనది, భయంకర మైనది.

సీ. ఘోరాభిధానంబు గోర మనంగను ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౨.

క... ఇదె నా, గోరంపుటుక్కు గదఁ గొని, బోర నఁదల వ్రయ్య నడిచి పారిగొని విడుతుణ్. నృసిం. ౪. ౩౯. శుక. ౩. ౭౮.

వి. ౧. ఆపద, ఇడుమ.

క. నగి యతఁడు వదినె కనియెణ్, మగువా బెగడంగ నేల మాయన్న కుఁ జే,టగపడియె నేని జేజేల్, ముగురును గడ లేనిగోరములపాల్గా శే. అచ్చ. రా. ఆర. ౪౭. ఆం. సం. మాన. ౫౯.

౨. ఘోరకృత్యము, దారుణకార్యము.

సీ.కొడుకునకై యిట్టిగోరంబు నేసినయింతి యీ కైకేయి యేమి గనియె. భా. రా. యు. ౨. ౬౧౧.

క... కొఱకొఱలాడెద వదేమి గోరము మే ల్మేల్...రసిక. ౫. ౧౬౩.

౩. బాధ.

చ. కలిగినవాఁడు గా మరునికన్నను వన్నియ గల్గువాఁడు గా, కులమున మేటి గా సవతిగోరము గాన మటంచు నెంచి వేడ్కల కెదురేఁగుదుణ్...శుక. ౨. ౧౧౨.

జ: గోరగించు, గోరగింత,గోరతనము,గోరపడు.

గోరవంక=గోరువంక[1]. వేంక. తిర్య. ౯౭.

గోరవము. సం. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు *. (విల్యమ్సు.)

గోరసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆవుపాలు. ౨. దధి, పెరుఁగు. ౩. కాలశేయము, మజ్జిగ, చల్ల.

గోరాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శారిక, గోరువంక.

గోరింక=గోరువంక[1]. (సం. గోరికా) ఆం. భా. ౨. ౮౯. సాం.ని. తిర్య. ౭౮.

గోరించే. అ. క్రి. ఎగయు. (చూ. గోరింపు.)

సీ. చెండు గోరించినచెలువున లివ మీఱి నొయ్యారమునఁ గొంత యుబికి యుబికి. శశాం. ౩. ౧౧౧.

జ: గోరింపు, గోరింపుబంతులు, గోరింపులాడు.

గోరింపు. వి. (√ గోరించే.) ఎగపు. (శ.ర.)

సీ. కసిడీఱకటు లేచి గ్రక్కునఁ దమి రేఁచి కుఱుచగోరింపులఁ గొంత సేపు. శశాం. ౪.౬౭.

గోరింపుబంతులు=చెండుగోరింపులు. వి. బ.(గోరింపు + బంతులు) బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. పాదరింటిపట్టులఁ జదరంపునట్టులఁ బంతు గా గోరింపుబంతు లాడు. ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౧౫.

గోరింపులాడు. స. క్రి. (గోరింపులు + ఆడు)-ఎగురఁగొట్టు-సంహరించు, చంపు.

సీ. తొలివేలుపులమూఁక దురముల్లో గోరింపులాడి తాండవ మాడునట్లు గాదు. నిరం. ౩. ౯.

గోరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రాజశారిక. (రాజని,కల్ప)

గోరు. వి. జా. (సం. ఖురః. ప్రా. ఘోరు. క. ఉగిర్) ౧. నఖము.

సీ. రవయుంగరంబులరత్నాలదీప్తులు వాలారుగోళ్లపై జాలువాఱ. హర. ౫. ౪౪.

సీ. గోర నొక్కినఁ బాలు గాఱుకెంజెక్కుల... దశా. ౬. ౧౫.

ఉ...పూవులుగోట మీటుతటి...ఆము.౧.౬౨.

౨. గద్దగోరు,చోరసాధనవిశేషము. ఆము.౫.౩౦.

౩. కదళీకేసరాగ్రవృత్తాంశము, అరఁటిపువ్వులలో కేసరములపైని గుండ్రముగా నుండుఉల్లిపొరవంటిపదార్థము.

గీ. కదళి దివియించె నాగ్రాంఘ్రికంబు లొడల, పెనుపు నెట్లన్నఁ బొరలసోవన నడంచ,కొన్నయాఁదోఁక పాటును గొప్ప విప్ప, మెఱయుగోర్మొచ్చలును గెంపు గుఱులు గావె. ఆ. ము. ౫. ౩౦. (పైరెండవయర్థమునకు గూడ నిదియే ఉదాహరణము.)

సీ...అనంటి నాఁ గదళికాహ్వయము లై పొదలు
చుండు...తత్కేసరాగ్రవృత్తాంశంబు గోర
నఁ...ఆం. భా. ౨. ౫౭.

౪. తంతి మీటుటకు బంగారు లోనగువానితో
చేసి వ్రేలికి తగిలించుకొనెడు ప్రతినఖము.

ఉ. కీరమనోజ్ఞవాణి యొక కిన్నరి కిన్నెర మీటి
మీటి యొ, య్యారపులీల నేఁగి వసుధాధి
పుఁ గన్గొనె జిల్గుఁబయ్యెదఁ, హారముఁ జ
క్కఁ బెట్టెడు కుచాహితహస్తము పైఁడిగోళ్లు
హిం,సారతి సేయుదర్పకునిసంపఁగెముల్కు
లువోలె మించఁగఁ. మనుచ. ౫. ౬౪.

విణ. అల్పము, చిన్నది. (శ. ర.)
ఉదా: గోరుచిక్కుడు, గోరువెచ్చ.

గోరంత=కొంచెము.

క. క్షారము రసమును జమురును,గోరంతయు నా
సపడక గోధూమమయా,హారములఁ జేయవ
లయుం, బారణ ధరణీతలంబె పళ్లెము గాఁ
గఁ. వరాహ. ౯. ౬౦.

క...గో,రం తాలస్యంబునఁ గొం,డంత ప్రయో
జనము దప్పు ననఁగా వినమే. కళా.౨.౧౮౦.

ఉ...గో,రంతలు కొండలంత లగునట్టుగఁ జేసితి
మంచు...ఆము. ౫. ౮౮.

(వ్యవ) వాఁడు ఎప్పుడును గోళ్లు గిల్లుకొనుచుఁ
గూర్చుండును=గోళ్లుమీటు. (వా)

గోళ్లుమీటు:-ఏపనియు చేయకుండ సోమరిగా
నుండుటను సూచించును.

క. పనుల కొడల్వంగక కా,మిను లిద్దఱుఁ గూడి
గోళ్లుమీటుచు దాదుల్, దినదినము మిసిమి
యిడఁగాఁ, గనిపింతురు నున్నగచ్చకాయల
కరణిఁ. శుక. ౨. 333.

సా:-గోట నాపనికి గొడ్డలి ఏటికి.

చ. అన విని యట్ల చేయఁ దగు నం చనె నైర్మతి
కార్య మిందునఁ, గొనకొన గోట నాపనికి
గొడ్డలి యేటి కటంచుఁ బల్కె,న,య్యనిలుఁడు
...శశాం. ౪. ౧౬౦.

గీ...ఇంతమాత్రమునకు నీతపం బేటికి,గోట నై
నపనికి గొడ్డ లేల...తపతీ. ౪. ౧౧.

క...గోరం గడ తేఱుపనికి గొడ్డలి యేలా... రు
క్మా. ౨. ౧౨౮.

గోరుముక్కు=గోటికొన.

గీ. ఎలయుసీత్కారములతోడ నీళ్లు గ్రుక్కి,యం
టుసొంటులు పరికించి యంట్లఁ బొడిచె,గోరు
ముక్కుల దిగ దువ్వి తూరుపెత్తి,నెఱులఁ గ
లిగినపేల నన్నింటిఁ దిగిచె. పాండు. 3. 30.

గోళ్లునాకు=సంతోషించు. (ఇది చంకలు కొట్టు
కొనువంటిది.)

వ...అని చెప్పి నారదుండు సఫలమనోరథుండై
గోళ్లునాకుచు నాకసంబున నదృశ్యుండై చని
యె...వరాహ. ౧౧. ౯౫.

జ: గోటదొర్లుడుకాయ, గోటిచెనకు, గోటినా
టు, గోరుగల్లు, గోరుగాలము, గోరుగొండి,గోరు
చిక్కుడు, గోరుచీరణము, గోరుచుట్టు,గోరుము
ద్ద, గోరురాజనాలు, గోరువంక[2], గోరువెచ్చ,
గోరొత్తు.

గోరుగల్లు=గోరుగొండి. (√ గోరు)వి.జా. (మం
గలి గోళ్లు తీసెడి) ఇనుపసలాక.

ఆ. పదనుగోరుగండ్లఁ బదరక కొందఱు, కండ్లు వె
తికి నిమ్మపండ్లు గ్రుచ్చి...సానందో.3.౫౭
పా.

సీ. దూరవీక్షార్థి యాగోరుగంటు వ్యాతాక్షుఁ డ
య్యె...కళా. 3. ౧౦౭.

గోరుగాలము. వి. (గోరు + గాలము) చేఁపలను
బట్టుటకు ఉక్కుతో గోటివలె చేసినపనిముట్టు,
బడిశభేదము. (శ. ర.)

గోరుగొ(గ్గొ)ండి. వి. (√గోరు) గోరుగల్లు.

ద్వి. బెదరుచు జనులు విభీతులై చూడ,గోరుగొం
డ్లను యామికులు గొని చేర.పండితా. మహి
మ. ౨౫౦ పా.

ద్వి. దండిరై యామ్యహస్తంబున గోరు,గొండి పల్పటికంటికొల్కి లో నునిచి. పండితా. మహిమ. ౨౫౧ పా.

సీ. మెడ మెట్టి గోర్గొండి మెటికి పుచ్చుడు వీని గ్రుడ్లు చెక్కుల నెత్తురులు స్రవింప. కాశీ. ౩. ౧౫౨.

గోరుచిక్కుడు. వి. (గోరు + చిక్కుడు) ఒకచిన్నజాతిచిక్కుడుకే. (శ. ర.)

గోరుచీరణము. వి. (గోరు+చీరణము) గోటివలె కొనయందు వంపు గలయులి. (శ. ర.)

గోరుచే(ర్చు). స. క్రి. (బంతిని) కొట్టు.

మ. తరుణుల్ వీటిశిరోగృహాళి నిసి ముక్తాకందుకం బాడుచోఁ, గరకంజంబున జాఱి బంతి కడ కేఁగం దత్స్మృతిం జేరుచం,దురుఁ దద్బుద్ధి గ్రహించి గోర్పఁగఁ దదస్తోకాహతిం గందెఁ గా,కురుమాలిన్యము సత్కలాధిపతి కట్లొందున్ మదిన్ జూడఁగన్. చంద్రి. ౧. ౧౦౨.

మ...రఘువీరుఁడు...మారీచము,ష్కరు మే నాఱుగయుక్తి గాలిపటముంగా వింట నాడించుచున్, సారిదిం దక్కినదైత్యకోటితలబంతులోర్చి మెప్పించె ... విశ్వామిత్రమానీశ్వరున్. చంద్రా. పీఠి. ౨౧.

జః గోరుపు, గోరుపులాడు.

గోరుచే(ర్చు)ట్టు. వి. (గోరు+చుట్టు) గోటిచుట్టును లేచుకురుపు.

ఆ. సుజనవినుత గోరుచుట్టుపై రోఁకటి, పోటు దాఁకినట్లు పో తలంప, మొదల శోకజలధి మునుఁగంగ నందుపై, నీవు పల్కినట్టినిష్ఠురోక్తి. హరిశ్చ. ౫. ౭౯.

క. వీఁక చెడ నీదుదూతలు, ప్రాఁకంగా నిప్పు డప్పుపైక మడుగునీ, తేఁకువ గోర్చుట్టుపయిన్, రోఁకటిపోటనెడుమాట రూఢం బయ్యెన్. శేష. ౩. ౨౬౩. తపతీ. ౪. ౪౯.

గోరుతము. సం. వి. అ. న-గోవుఱఱపు వినిపించునంత దూరము-రెండుకోసులదూరము.

గోరుప(ర్ప)డము=గొఱుపడము. వి.కంబళి;నల్లకంబళి; ఒకవిధమైనకంబళి.

సీ...కంబ. గీ. లంబు గొంగడి యనఁగను గంబళి యన,గోరుపడ మనఁగా ... ఆం. భా. ౨. ౧౫౮.

ఉ. భూరినదీప్రవాహమునఁ బోయెడినల్లని యచ్ఛభల్లమున్, గోరుపడంబుగాఁ దలఁచి... చెన్న. ౩. (శ. ర.)

(గొల్లనివర్ణనము) సీ. ఒడిసెల పాలకావడి నుచ్చుప్రాఁతలగుది మూఁపుపై వ్రేలుగోర్పడంబు. వేం. పంచ. ౧. ౫౯౮.

ద్వి...గద్దె,కంబళ్లు కప్పడికంబళ్లు గోర్ప,డంబులు ...పండితా. పర్వ. ౩౪ పా.

గోరుపు. వి. (√ గోరుచే.) గోర్చుట. (చూ.గోరుపులాడు.)

గోరుపులాడు. స. క్రి. (√ గోరుపు)-బంతి-కొట్టు.

చ. గురుకుచ గుబ్బచన్నుఁగవ గోరుపులాడును బుట్టచెండ్ల...చంద్రా. ౨.౧౨౨. (ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

గోరుముద్ద. వి. (√గోరు) గోటిమీఁదికి తీసికొని పిల్లలకు పెట్టు అన్నముముద్ద. (వా.)

గోరురాజేనాలు. వి. బ. (గోరు+రాజనాలు)ధాన్యభేదము.

సీ. జిలకఱరాజనా ల్చింతపువ్వులు గోరురాజనాలు...హంస. ౪. ౧౨౮.

వ... కస్తూరిపట్టెలు చెన్నంగులు శ్రీరంగాలు చింతపూలు గోరురాజనాలు ... ప్రబంధ. ౧౧౨.

గోరువ(ర్వ)ంక[1]=గొరవంక, గోర, గోరంక,గోర వంక, గోరింక.(సం. గోరంకుః)వి. శారిక,గోర.

వ...జాళువాపంజరంబులఁ జిలుకపలుకులకు మాఱుపలుకుగోరువంకలవంకఁ జెలరేఁగి... ఉ. రా. ౬. ౧౫౮.

సీ...శారికాఖ్య, గోరింక గోర్వంక గొరవంక గోరంక గోరువంక యనంగ మీఱుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౮౯.

గీ.గోరవంక గోరంక నా గోరువంక,యనఁగ శారికాహ్వయములు... వేంక. తిర్య.౯౮.సాం. ని. తిర్య. ౭౮.

గోరువంక[2]. వి. (గోరు+వంక.) నఖక్షతము.

గీ. నఖక్షతశారికాభి, ధానములు గోరువంక నా ...ఆం. భా. ౩. ౬౦.

గోరువె(ర్వె)చ్చ. వి. (గోరు+వెచ్చ.) అల్ప మైనవెచ్చఁదనము. (చూ. వెచ్చ) విణ. కొంచెము వెచ్చనిది.

సీ. ఉష్ణాంబువు లటంచు నొడ్డుకో గోర్వెచ్చజలముల నొకకల్కి జలకమార్చె. దశా. ౬.౨౭.

సీ. గోర్వెచ్చచము రంటుకొనిరి మస్తకముల జలకమాడిరి నిశామిళితవారి. పాండు. ౩. ౭౮.

గోరొత్తు. అ. క్రి. (గోరు + ఒత్తు.) నఖక్షతము చేయు.

ద్వి. మునియేఁటనే పైఁడి ముడిచినపడుచు, చనుగుబ్బ గోరొత్తి చనుగబ్బివాఁడు. అ. మ. క. ౧. ౩౮ పా. ౧౧ పం.

సీ. గుజ్జుమామిడిబావ గోరొత్తనీవుగా యని చేతఁ జెనకె గయ్యాళి యొకతె. రామా. ౨. ౧౦౦.

ఇట్లే: గోరిడు, గోరులుంచు.

గీ.నాగవల్లీదళంబు లెన్నడుమఁ జీరి,మడఁచి యందిచ్చినపుడు గోరిడుమఁ గేల ... నైష. ౮. ౮౮.

సీ. చెలులలోతొడఁ బిఱుందుల గోరు లుంచుచు మురువుతో నొకతెకు ముద్దొసంగు. దశా.౮. ౪౧.

వి. నఖక్షతము.

సీ...గోరొత్తులకుఁ జనుగుబ్బ లొసఁగి. కళా.౭. ౧౬౧.

సీ. ఒఱ పైన మెఱుఁగు గోరొత్తుసందులతోడ రాలుచుండెడిగంధరజముతోడ. భాను. ౨. ౩౯.

గోరోచన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోరోజనము.(పశువులపిత్తరసమునుండి తీయఁబడినయొకానొకపసుపుపచ్చనిపదార్థము-విల్యమ్సు- పీతవర్ణము కల గోమస్తకస్థశుష్కపిత్తము- కల్ప.)

గోరోచము. సం. వి. అ. న. హరితాళము, అరిదళము.

గోరోజనము. వి. (సం. గోరోచనా) గోరోచన.

సీ. గోరోజన మనంగ గోరోచనాభిధ ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౩.

గోర్దము. సం. వి. అ. న. మస్తిష్కము, మెదడు.

గోర్పిళ్ళాడు. అ. క్రి. బంతివలె ఎగురు.

శా...అతండు...దంతిరథరథ్యవ్రాతము ల్చేతులన్,గోర్పిళ్లాడ్చుచు వచ్చుచున్నఁ గని రక్షోనాథసేనాధిపుల్. రామా. ౬. ౨౦౬.

గోలజేము. వి. కస్తూరి, ఇట్టిగోలజము.

వ...అలికమ్ముల గోలజంపుటారజంపుఁదిలకంబులు...ప్రబంధ. ౭౮.

గోల[1]. విణ. ౧. ముగ్ధ; ముగ్ధుఁడు, తెలివిమాలినవాఁడు.

సీ. ముగ్ధకుఁ బేళ్లగు ముగుద యన స్నిగ్ధరాలు నా గోల నా బేల యనఁగ. ఆం. సం. మాన. ౪.

ఉ...విప్రవరుండు గోలయుఁ, బాలుఁడుఁ గాన నప్పటికిఁ బైఁ బడఁ గొంకెను...మనుచ. ౩. ౬౪.

సీ. ఖేదమోదంబులభేదంబు తెలియక గోలనై క
డపితిఁ గొన్నినాళ్లు. వేణు. 33.

వి. ఆఁడుది, స్త్రీ.

గీ... లేమ గోల యువిద చామ చాన ... ఆఁ.
భా. ౨. ౧౦౪.

గీ. గోల లెచ్చట గాటంపుఁగోన లెచట, వలవ
దుడుగుము పయనంబు తెలిరఁబోఁడి. అచ్చ.
రా. అయో. ౭౭.

జ: గోలతనము.

గోల[2]. వి. కలకలము.

(వ్యవ) ఏదియో గోల వినఁబడుచున్నది. పిల్లలు
గోలచేయుచున్నారు.

గోల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పట్రువ యగునీటికాఁ
గు. ౨. గుండ్రనిపదార్థము. 3. గోలీ; చెండు.
౪. సిరా. (విల్యమ్సు.) ౫. మణిసిల, ఎఱ్ఱపాషాణ
ము. ౬. చెలికత్తె. ౭. దుర్గ. ౮. గోదావరీనది.

గోలతనము. వి. (గోల[1]+తనము.) ముగ్ధత్వము,
మౌగ్ధ్యము.

గీ... ఇవ్వేళ యింత, గోలతన మేల నను నేలుకొ
నవె బాల. రసిక. ౫. ౧౭౨.

ఉ. గోలతనానఁ బల్కెదవు కుంభకుచాపరిరంభ
గుంభనో,ద్వేలసుఖోదయంబనుభవింపనివాఁ
డవు గాన ... శశాం. 3. ౭౦. విజ. వి. ౨.
౨౮.

గోలత్రికా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఖంజరీటి,ఆఁడుకాటు
కపిట్ట. (వై. ని)

గోలాంగు(గూ)లము. సం. వి. అ. పుం–ఆవు
తోఁకవంటితోఁక కలది-కొండముచ్చు, ఒకజా
తికోఁతి.

గోలాసము. సం. వి. అ. పుం. కుక్కగొడుగు.

గోలించే. స. క్రి. చమురు పోసి వేచు. (శ. ర)

గోలిహము. సం. వి. అ. పుం. ముష్కకము శి.(కల్ప)

గోలీ. వి. (సం. గోలకః.) బాలురాడుకొను చిన్నరా
తియుండ. (శ. ర.)

గోలీఢము. సం. వి. అ. పుం. ముష్కకము, మొక్క
పుఁజెట్టు.

గోలు[1]=గోడు. వి. ఏడ్పుటయందగుధ్వనికనుకర
ణము. (దీనియామ్రేడితరూపము 'గోలుగోలు.')

వ... దృగ్గోళకంబుల వేఁడికన్నీరు వెడల గోలు
గోలున నేడ్చినక ... నైష. ౧. ౧౦౮.

గోలు[2]. వి. పేఁపబొద్దునకు ప్రక్క నేర్పఱచెడు
సన్నని పేఁపబొద్దు. (శ. ర.)

గోలురించే. అ. క్రి. (పులి) కూయు. (శ.ర)

జ: గోలురింపు.

గోలురింపు. వి. (√ గోలురించే) వ్యాఘ్రగర్జా
ధ్వని, పులికూఁత.

సీ... అగు గోలురింపన వ్యాఘ్రగర్జాధ్వని. ఆం.
భా. ౨. ౮౨.

గోలెము. వి. బాన.

ఆ. మగనిరాక యెటిఁగి మగువ యొయ్యన అంకు,
మగనిఁ దెచ్చి యింటిమఱుఁగునందుఁ, గల్లు
గోలెముననుగదియించి యామీఁద, గంప
దబ్బునెత్తెఁ గదలకుండ. భల్లా. ౧. (శ.ర)

గోలోకము. సం. వి. అ. పుం. వైకుంఠమునకు మీఁ
దుగా నుండి శ్రీకృష్ణునకు నిత్యస్థానమగు నొక
లోకము.

గోలోమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వేశ్య,వెలయాలు.
౨. తెల్లగఱికశి. 3. మరులుమాతంగిశి. ౪. వసశి.
౫. నేలగొలిమిడిశి.

గోళ(ల)కము. సం. వి. అ. పుం=గోళము.

గోళ(ల)కుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గోళుఁడు, పె
నిమిటి మరణించినతర్వాత అన్యపురుషునివలన క
లిగినకొడుకు.

గోళ(ల)ము. సం. వి. అ. పుం.న.౧.గోలీ,ఉండ; అచ్చనగాయ. ౨. భూమ్యాదిమండలము. ౩. వ ట్రువ, వలయము. పుం. ౧. బాలెంతబోళము. ౨. (జ్యోతి) ఒకరాశియందు ఆఱు గ్రహములు కూడుట అనుయోగము.

గోళాయంత్రము. సం. వి. అ. న. ఒకజ్యోతిష యంత్రము.

గోళి. వి. (సం. ఘోలీ.) ఒకానొకఆకుకూర.

గీ... కొయ్య,గూర చక్రవర్తము చిల్కకూర గోళి,కూర దుంపబచ్చలి తోటకూర...హంస. ౪. ౧౩౩.

సీ. కుచ్చలి యంచనఁ గుచ్చెలి యనఁగను గోళి యటన్నను ఘోలి యొప్పు. ఆం. భా.౨.౩౪.

గోళుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విధవకు జంకుమగనివలన పుట్టినకొడుకు. (వ్యతి. కుండుఁడు.)

గోళ్లకుతికంటు. వి. స్త్రీకంఠభూషావిశేషము.(శ. ర.)

గోళ్లగొండి. వి. తృణవిశేషము.బ.ధాన్యవిశేషము.

గీ. గునుకు లూదర్లు ఒరపటల్ గోళ్లగొండు, లల్లి బియ్యంబు వెదురుబియ్యంబు ... కాళ. ౩. ౧౫౧.

గోవ[1]. వి. పురుషగవయము, గురుపోతు.

గీ...గవయమ్ము గోవ,నాఁగ గురుపోతు నాఁగఁ దనర్చు...ఆం. భా. ౨.౭౫.

గోవ[2]. వి. యౌవనము. (చూ. గోవాళ్లు) విశ. ౧. మనోజ్ఞము. (ఉదా: గోవపని, మొ. శ. ర.) ౨. పొగరుఁబోతు, అసాధువు.

వ. దూడలం గుడువ విడిచి దుగ్ధదోహనంబునకుఁ జేర వచ్చిన బెదరి పసులసందునం బాటిపోవుగోవావుల వెనుదగిలి సాధుపశువులచాటునఁ బొంచి కూడముట్టి తలకోలలు వెట్టి యాఁగువారును...వి:పు. ౭.౧౪౭.

ఉ. గోవపిక వ్రజంబునునుఁగూఁతకు ... దశకు. ౬. ౩౩.

గోవమీఱు=అడ్డము లేక తిరుగు. (చి. ని.)

గోవమొలత్రాడు,గోవత్రాడు=పురుషులు మొలను ధరించుటకై వెండితీఁగెతోఁ గాని బంగారుతీఁగెతోఁ గాని అల్లఁబడినమొలత్రాడు. (బ్రౌ. వా.)

జ: గోవతనము, గోవాళ్లు.

గోవ[3]. వి. పశ్చిమసముద్రతీరమందలి యొకపట్టనము. (బ్రౌ)

గోవతేజీ=గోవపట్టనపుగుఱ్ఱము.

సీ. నవవిధదివ్యరత్నంబు లేనుంగులు గోవతేజీల్వచ్చికుంకుమంబు. శుక. ౧. ౧౦౫.

గోవజవ్వా(వా)ది=గోవపట్టనపుజవ్వాది.

గీ. గోవజవ్వాది మొదలుగాఁ గొన్ని గలుగు, పరిమళద్రవ్యములు పెట్టె బంధురముగ. ధనా. ౩. ౩౯.

ఉ. గోవజవాది కస్తురియుఁ గుంకుమ గందము పైఁడిగిన్నెలన్. విజ. వి. ౩. ౧౯౧.

గోవంది(ద)ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.ప్రేంకణము ౯.

గోవణము=గోణము. వి. (క. కోవణ.త. కోమణమ్.) కౌపీనము.

సీ. తాళవృంతమును వస్త్రములు గోవణములు నొసఁగి రోగార్తుల నుపచరించు. కాశీ.౪. ౬౧.

గీ. వృక్షశాఖాంచలంబుపై వ్రేలుచున్న, కోటిసంఖ్యలనీర్కావిగోవణములు ... కాశీ. ౨. ౫౫.

గోవతనము, వి.(గోవ[2] + తనము) పొగరుఁబోతుఁదనము.

క. మీవీటిముచ్చు లేవుయ, మావీటం గన్న పెట్టి. మణిభూషణముల్, గోవతనంబునఁ దెచ్చిరి, నీ విటు సేయించు పెల్ల నేరమ కాదే.దశకు. ౪. ౨౪.

గోవత్సము. సం. వి. అ. పుం. ఆవుదూడ.

గోవత్సాది. సం. వి. న్. పుం-ఆవుదూడలను తిను నది-తోఁడేలు. (కల్ప)

గోవర్ధనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గోవులను వృద్ధి నొందించునది. (అ. ఈ. అ) గోవులను వృద్ధిబొం దించుటకు సాధన మైనది. వి. అ పుం. ఒకానొక కొండ. (ఇది బృందావనమందలిది. దీనిని కృష్ణుఁడు వ్రేలిపై ధరించె నని భాగవతకథ) న. ౧. గోవు లను వృద్ధినొందించుట ౨. గోవృద్ధి.

గోవశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గొడ్డావు.

గోవాల్లు(ళ్లు). వి.బ. (గోవ² + వారలు. శ.ర.)
 ౧. యౌవనవంతుఁడు; యౌవనవంతులు.
 ఆ. కోడెకాఁడనంగ గోవాల్లు నాఁగను, యువ జనాఖ్య లొప్పుచుండు రెండు. ఆం. సం. మాన. ౮.
 క. తిమిరంపువయసుగుబ్బల, కొమరాలవు నీకుఁ దగినగోవాల్ల మహిన్, నెమకి నగ రాదె ము దిసిన, మముఁ జెనకిన నేమి గలదు మద మే మిటికిన్. మనుచ. ౪. ౮౩.
 మ...ఎఱుకుగోవాళుల్ ప్రసూనాశుగ, ప్రదర ప్రేరితచిత్తవృత్తు లగుచున్ భ్రాంతమ్ములం ద్రిమ్మరన్. కాళ. ౩. ౧౧.
 ౨. విటుఁడు; విటులు.
 సీ. విటనామధేయ మా విటకాఁడు వేడుకకాఁడు బొజుఁగు నన్నుకాఁడు లంజె, కాఁడనఁగ నివి యుఁ గాక గోవాళ్లనఁగా నొక్కశబ్దంబు గ లదు బహుళ...ఆం. భా. ౨. ౧౧౬.
 వ...తమతమచెంగటికో డెప్రాయంపుగోవాళ్లకుఁ దిరునాళ్లఁ జూచువేడుకలలోఁ బిసికిళ్లఫల ము కల్పింప నుపాయంబు లెంచి...ప్రబంధ. ౭౮. వేంక. మాన. ౨౮. సాం. ని. మాన. ౮.

గోవిందద్వాదశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పుష్యనక్షత్ర ముతో కూడినఫాల్గునశుద్ధద్వాదశి. (కల్ప)

గోవిందుఁడు. సం.వి.అ.పుం.౧. శ్రీకృష్ణుఁడు. ౨. గవాధ్యక్షుఁడు, గోసమూహాధిపతి. ౩. బృహస్పతి. (మే. ని.) ౪. గోవిందపాదుఁడు, శ్రీశంకరాచా ర్యులగురువు.

గోవికర్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-భూమిని చీ ల్చువాఁడు-సేద్యగాఁడు, కృషీవలుఁడు. ౨. గో ఘాతుకుఁడు, కసాయివాఁడు.

గోవిట్టు. సం. వి. ష్. స్త్రీ=గోవిష్ఠ.

గోవిష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోమయము, ఆవు పేఁడ.

గోవిసర్గము. సం=గోసర్గము.

గోవు. సం. వి. ఓ. పుం. ౧. ఆదిత్యుఁడు. ౨. వృష భము. ౩. ఒకానొకయజ్ఞము. ౪. ఒకానొకఋషి. ౫. గుఱ్ఱము. స్త్రీ. ౧. వాక్కు. ౨. దిక్కు. ౩. భూమి. ౪. ఆవు. ౫. ఆఁడుగుఱ్ఱము. పుం. స్త్రీ. ౧. స్వర్గము. ౨. వజ్రము. ౩. ఉదకము. (ఈయర్థ మున బ. అని త్రి. ని.) ౪. కిరణము. ౫. నేత్ర ము. ౬. బాణము. ౭. రోమము, వెండ్రుక. ౮. ప గ్గము. ౯. నారి, అల్లెత్రాడు-కే. ని-(దీనికి స్త్రీ లింగమున తత్పురుషసమాసాంతమందు 'గవి' య నురూప మగును. ఉదా: పన్నగగవి = పతంజలి వాక్కు. కామగవి=కామధేనువు. పుంలింగమున తత్పురుషసమాసాంతమందు 'గవ' అనురూప మ గును. ఉదా: దృఢగవము. తీక్ష్ణగవుఁడు=తీక్ష్ణ మైనసూర్యుఁడు. ఇది సమాహారద్విగువునందు 'గవ' అనురూపము నొందును. ఉదా: పంచగవ ము. ఇది ఉపసర్జన మైనప్పుడు-బహువ్రీహి మొ దలగువానియందు-'గు' అనురూపము నొందును. ఉదా: చిత్రగుఁడు. అతిగువు=గోవు నతిక్రమిం చినవాఁడు. గవాధ్యక్షుఁడు, గోఅధ్యక్షుఁడు, గోధ్యక్షుఁడు, గవేంద్రుఁడు మొదలగుపట్ల నితర విశేషములు వ్యాకరణమును బట్టి యెఱుంగునది.)

గోవృషభము. సం. వి. అ. పుం. ఆఁబోతు.

గోవృషము. సం=గోవృషభము.

గోవ్రజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పసులసాల. ౨. పసులమంద.

గోశకృత్తు. సం. వి. త్. న.గోమయము,ఆవుపేఁడ.

గోశీర్షము. సం. వి. అ. న. చందనవిశేషము.

గోషా=ఘోషా.వి. (హిం. గోషా.) అంతఃపురము, రాణివాసము. (శ. ర.)

గోష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧.గోవులుండుచోటు, పసులసాల. ౨. వ్రేపల్లె, గొల్లపల్లె.

గోష్ఠశ్వము. సం. వి. అ. పుం. గోష్ఠమందలికుక్క. విణ. (అ. ఆ. అ)-పసులకొట్టమందలి కుక్కవంటి వాఁడు-స్వస్థానమం దుండి పరులను తిట్టుచు ద్వేషించుచు నుండువాఁడు. (త్రి. ని.)

గోష్ఠి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. పరిషత్తు, సభ. ౨. సంఘము, సమాజము. ౩. సల్లాపము. ౪. కుటుంబములోఁ జేరినపోష్యవర్గము. ౫. (అలం) ఒక్క అంకముతో ముగియురూపకవిశేషము.

గోష్ఠీపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. సభాధ్యక్షుఁడు. ౨. గృహాధిపతి, ఇంటిపెద్ద.

గోష్పదము. సం. వి. అ. న. ౧ గోవుయొక్క అడుగులోఁది గలప్రదేశము;గోవుగొరిసెచే నేర్పడినగుంట. ౨. గోవులు తిరిగెడిచోటు. (ఆవుపాదము మొదలగు అన్యార్థములందు 'గోపదము' అనియే రూపము.)

గోసంఖ్యుఁడు. సం వి. అ. పుం. గొల్లవాఁడు.

గోసఁగి. వి. (సం.గోహింసకః) ౧. మాదిగవాఁడు.

సీ...గోసంగి మాదిగ గూబరి యన,మాతంగుఁ డగు...ఆం. భా. ౨. ౭౯.

క. సంగీతఫలంబున గో,సంగీ సగ మైనదయ పొసఁగ నీవే...ఆము. ౬. ౬౪. ద్వి.పారిజ్ఞా-ఉ. ౧౫౭౧ పం.

గోసదృక్షము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గోవుతో సమాన మైనది. వి. అ. పుం. గవయము,గురుపోతు.

గోసన=గోసు. వి. (సం. ఘోషణా. ప్రా. ఘోసణా. క. గోసనె.) ౧. చాటించుట. ఆం. భా.౧.౧౧౪. ౨. గోల, ఘోషము.

క. మాసొమ్ము మాకు నొసఁగిన, మీసొమ్ము నీకు మఁగుడ మీమాసొమ్ముల్ వాసి పడకుండ నూరక, గోసన యేమిటికి మార్చుకొనియెద మెంఁడెన్. పి. శకుం. ౩. ౭౨.

గోసనపుచ్చు=౧. చాటించు, ప్రకటించు.

చ...దాసియుఁ, గొఱగొఱ వీట నెల్లెడల గోసనపుచ్చిన నర్థలుబ్ధుఁడై, యఱమర మాని తద్విభుఁడు నాబలభద్రునిఁ బట్టఁ బంచినన్. దశకు. ౧౦. ౧౨౬.

౨. స్తుతించు, పొగడు.

మ. తనదుర్వారతరప్రతాపమునఁ జిత్తస్నేహము ల్గట్టి సే,యనితం డెట్టివిదగ్ధుఁడో తలఁపనోహో యంచు లోకంబు గో,సనపుచ్చంగ రమొప్పు దర్పకుఁడు రాజత్సుందరాకారు శ్రో, భనసంపన్నుఁ గృతీశ్వరుం బ్రచురసౌభాగ్యాన్వితుం జేయుతన్. దశకు. ౧. ౭.

గోసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బోలము, శాలెంత బోళము. ౨. ప్రభాతము, వేకువ.

గోసర్గము. సం. వి. అ. పుం-ఆవులను మేఁతకు విడుచువేళ-గోవిసర్గము, ప్రభాతము.

గోసు. వి. (సం. ఘోషః) ౧. చాటింపు, గోసన.

గీ. గోసన యనంగ గోసు నా ఘోషణ మగు ... ఆం. భా. ౧. ౧౧౪.

౨. దూఱు, నింద.

మ...ఈగో నేల చుట్టాలలోన్. హరి. పూ. ౫. ౨౩౪.

గోసడుచు=నిందించు.

మ. మనలన్ ధూర్జటితోడ గోసడిచి కామధ్వంసి పట్టీక పొం,డని చంక్రాంకునిఁ జూపి పోవిడ సురేంద్రాదు ల్సరోజాక్షునిం,గని యెగ్గు ల్ప్రకటించినం గినిసి లోకంబు ల్వినంగా నతం, డనుమానింపక పూనె దైత్యకులసంహారంబు గావింపఁగాన్. నిర్వ. ౨. ౯౩.

గోసెక్కెఁగఁజేయు=తప్పుగా నెంచు ?

ఉ. అక్కట యేను వేడ్క-పడి యానెడునాసవ మర్థిఁ దేరఁగా, నొక్కనికృష్టఁ బంచుటకు నోపక చెప్పిన దీని నీవు గో,సెక్కెఁగఁజేసి నిన్ను నతిహీనవిధాననియుక్తఁ జేత గా,నిక్కమ యుమ్మలించి తిది నెయ్యమతియ్యము కల్మియే సఖీ. భార. విరా. ౨. ౯౫.

గోసెక్కించు=స్తుతించు, పొగడు.

క. కఱుదులమాటల మమ్మం, గుఱుచవడుగ యేల యింత గోసెక్కింపన్, నెఱయఁగ నీయిష్టము మా, కెఱిఁగింపుము వేడ్క నిత్తు మెయ్యది యైనన్. హరి. ఉ. ౧౦. ౨౮౩.

మ. హరి దాఁటించెఁ బురోపకంఠమున వాహ్యాళి ప్రదేశంబునం, దరశే యల్లయరెడ్డినందనుఁడు దొడ్డయ్యక్షమాధీశ్వరుం,డిరువైనాలుగుమూళ్లమేర యని గోసెక్కింపఁగా నేలయ,ద్ధరణీనాథునికీర్తి దాఁటెఁ గడు నుద్దండించి బ్రహ్మాండమున్. కాశీ. ౧. ౫౩. (చి. ని. పా.)

గోసూత్రిక. సం. వి.ఆ.స్త్రీ.దామెన త్రాడు,పశువులను కట్టువేర్వేఱుపలుపులు గలనిడివిత్రాడు.

గోస్తనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆవుచన్ను. ౨. నలుపది పేటలు గలముత్యాలహారము.

గోస్తని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ద్రాక్ష ౕ.

గోస్వామి. సం. వి. న్. పుం. ౧. గోవుల కొడయఁడు. ౨-జితేంద్రియుఁడు - కొన్ని పురుషనామములచివరఁ జేర్పఁబడుగౌరవనామము.(ఉదా:- బోపదేవగోస్వామి, మొ.) ౩. (నాట్యపరిభాష యందు) రాజకుమారుఁడు. (వై. ని, శే. ని.)

గోహత్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోవును చంపుట.

గోహత్యగాఁడు. మి.విణ.గోహత్య చేసినవాఁడు.

సీ....న న్నెట్లుగా నిట్టిగోహత్య గానిఁ జేసి,రను చు...వరాహ. ౧౦. ౬౫.

గోహరి. వి. పరాక్రమము. (శ. ర)

సీ. హరికిశోరములగోహరికి శోషిలనిమ ర్వారగర్వాటోపవీరభటులు. వై. భా. ౬. ౧౫౮.

గోహరీతకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-మనుజులకు కరక కాయలవలె పసువులకు హితమును చేయునది-బిల్వము, మారేడు ౕ.

గోహిరము. సం. వి. అ. న. కాలిమడమ, పాదమూలము. (కల్ప)

గౌ

గౌండ్లవాఁడు=గవుండ్లవాఁడు. (సం. గోండః.)

గౌఁడు=గవుఁడు. వి. ౧.సారాయిఅమ్మువాఁడు.౨. కాఁపువారిపట్టపుపేరు. (శ. ర.)

గౌఁడుగీతములు=కల్లు దింపెడివారిపాటలు. (కు. సం. వ్యాఖ్య)

ఉ. జీతికకల్లు ద్రావి మదసింధురగామిను లన్ని శేరియ,ల్వాఱుచు గౌఁడుగీతములు వాడుచుఁ బొల్పుగఁ గ్రాలియాడుచున్. కు. సం. ౬ ౭౦౨.

గౌడ(ళ). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (సంగీ) స్త్రీరాగములలో నొకటి.

గౌడపేరు=గవుడపేరు.

గౌడము. సం. వి. అ.పుం.ఒకానొక దేశము. న. ౨ కానొకపిండివంట, బెల్లముతో చేసినభక్ష్యము.

గౌడసరము=గవుడసరము. వి. స్త్రీభూషావిశేషము. ('చెంపసరము' అని శ.ర-కాని ఈక్రింది ఉదా

హరణమునుబట్టి 'స్త్రీ హస్తభూషావిశేషము' అని తోఁచుచున్నది.)

గీ. మెఱుఁగుఁదీఁగెయుఁ బెద్దముక్కఱయుఁ బెట్టి, దండతాయెతులును సందిదండ లునిచి, కేల గాజులు గాడసరాలు దొడిగి, ప్రేమఁ గైసేసి...వైజ. ౪. ౩౦.

సీ...అణిముత్తెపుఁబేర్లు సందిదండలు నూడిగములు గాడసరములును. కళా. ౭. ౬౬.

గాడి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. బెల్లమునుండి తీసినసారాయి. ౨. (అలం) రీతులలో నొకటి. (ఇది పరుషాక్షరబహుళమై సమాసబహుళముగా నుండును) ౩. (సంగీ) స్త్రీరాగవిశేషము. (కల్ప)

గాడికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. బెల్లమున కుపయోగించునది. ౨. బెల్లముతో చేయఁబడినది. వి. అ. పుం. చెఱుకు కీ. న. మద్యవిశేషము.

గౌణము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. అముఖ్యము, అప్రధానము. ౨. ఔపచారికము, లాక్షణికము ౩. గుణసంబంధమైనది.

గౌణికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ) ౧. సత్త్వాదిగుణములచేత కలిగినది. ౨.అముఖ్యము. ౩.గుణములకు సాధనమైనది, గుణములను కలిగించునది. ౪. గుణముల నెఱిఁగినది. ౫. గుణములను చెప్పుగ్రంథమును చదివినది. (వాచ)

గౌణ్యము. సం. వి. అ. న. అప్రాధాన్యము, అముఖ్యత.

గౌతమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧.కృపి,ద్రోణునిభార్య. ౨. గోదావరి. ౩. బుద్ధునిబోధనము. ౪. గౌతమునిన్యాయశాస్త్రము. ౫. పసుపు. ౬. దుర్గ. ౭. గోమతీనది. ౮. గోరోజనము.

గౌతముఁడు. సం. వి. అ. పుం-గోతమవంశమున పుట్టినవాఁడు-౧. అహల్యాపతియు శతానందజనకుఁడు నగునొకఋషి. ౨. శతానందుఁడు. ౩. భరద్వాజుఁ డనుముని. ౪. కృపాచార్యుఁడు. ౫. మాయాదేవీపుత్త్రుఁ డగుశాక్యబుద్ధదేవుఁడు.

గౌద=గవుద. వి. ౧. చుబుకము, గడ్డము;దవుడక్రింది భాగము.

సీ...ప్రసన్నత నొంది కుబ్జ మువ్వంకలయొడలు సక్కఁగ నొత్తి యుసుపఁ దలఁచి, తత్పదంబులమీఁదఁ దనపదంబులు ద్రొక్కి హస్తాంగుళిద్వయ మబలగౌద,క్రింద విప్పగ నిడి కృష్ణుఁడు మీఁదికి నెత్తిన వక్రత లెల్ల మాని ...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౨౭౭.

ఉదా: గౌదబిళ్లలు.

౨. గండస్థలము, చెంప.

సీ. చెక్కుచెక్కిలిచెంక చెంప గౌదయనంగ గండస్థలాఖ్యయై యుండు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౩.

జ: గౌదకట్టు.

గౌదకట్టు=గవుదకట్టు. వి. (గౌద + కట్టు) చెంపలను మూసి కట్టుట; చెంపలను మూసికట్టినకట్టు.

గీ. చెంపలను మూసి కట్టుట చెలఁగు గౌదకట్టనంగను...ఆం. భా. ౩. ౩౭.

చ...గౌదకట్టు గసచేరులకెక్కియు దోఁపు నొల్చి పోఁ. ఆము. ౬. ౮౧.

గౌధారము. సం. వి. అ. పుం. ఉడుముయొక్కపిల్ల.

గౌధూమీనము. సం. వి. అ. న. గోదుమలు పండెడుపొలము.

గౌధేయము. సం=గౌధారము.

గౌధేరము. సం=గౌధారము.

గౌనర్దుఁడు. సం=గోనర్దీయుఁడు.

గౌపుచ్ఛికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ) ౧. ఆవుతోఁక యిచ్చి కొనఁబడినది. ౨. ఆవుతోఁక పట్టుకొని దాఁటునది.

గౌర=గవురు. వి. పర్తకుఁడు, బేహారి.

గీ. ఈడము వళంద బందర యింగిలీసు,కళము
మొదలైనపేఁటఁ గౌర లెల్ల, సౌరభద్రవ్యము
లు బేరసారమాడఁ, బిలువనంపిరి తమతమ
పేఁటలకును. హంస. ౧. ౧౧౨.

క. ఈరీతి సకలధర్మవి,చారుం డగునతనిమాట జ
వదాఁటక య,గ్గౌర మనుచున్నఁ దన్నగ,రీర
త్నం బేలునట్టినృపవరుఁ డెలమిన్. శుక. ౧.
౯౦.

గౌరక్ష్యము. సం. వి. అ. న. పాశుపాల్యము, పసు
లను కాచుట.

గౌరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. తెల్లనిది. ౨.
ఎఱ్ఱనిది. ౩. పీతము, పసుపుపచ్చనిది. ౪. స్వచ్ఛ
మైనది. వి. అ. పుం. ౧. తెలుపు. ౨. ఎఱుపు. ౩.
పసుపు. ౪. తెల్లావచె. ౫. ఏకశఫము గలఒకజాతి
మృగము. న. ౧. పద్మకేసరము, అకరువు. ౨. కుం
కుమపువ్వు. ౩. బంగారు.

గౌరవము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గురుసంబంధ
మైనది. వి. అ. న. ౧. గురుత్వము, బరువు. ౨. గొ
ప్పతనము. ౩. బహూకారము, మన్నన.

గౌరవించు. సం. స. క్రి. గౌరవము చేయు.

వ... ఐరావణకుంభికుంభాస్ఫాలనకర్కశం బగు
కరంబున వాస్తోష్పతి తన్ను సంస్పర్శించి గౌ
రవించిన మన్మథుండు మధుసహాయుండై హి
మవత్పర్వతంబు చేరం జనియె. హర. ౩. ౫౩.

గౌరవితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పూజ్యము,
గౌరవము కలది.

గౌరసర్షపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెల్లావచె. ౨.
పరిమాణ భేదము.

గౌరాస్యము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లమొగమును
నల్లదేహమును గలకొండముచ్చు.

గౌరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పార్వతి. ౨. ఎనిమిదేం
డ్లచిన్నది. (శ్లో. అష్టవర్షా భవేద్గౌరీ నవవర్షా తు
రోహిణీ.) ౩. సమర్తాడనికన్యక. ౪. భూమి.
౫. పసుపు. ౬. మ్రానిపసుపు. ౭. గోరోజనము.
౮. వరుణునిభార్య. ౯. మల్లెతీఁగ. ౧౦. తులసిచె.
౧౧. మంజిష్ఠ, మంజిటిచె. ౧౨. తెల్లగటికచె. ౧౩.
వాక్కు. ౧౪. సువర్ణకదళిచె. ౧౫. ఒకానొకరా
గము. (వాచ)

ఉ... భైరవి నాట తోడి... గౌరి బిళాహరీ ల
లితకన్నడగౌళ ముఖారి... చెన్న. ౨. ౨౩౬.

గౌరికుంకుమలు. మి. వి. బ. ఒకజాతివడ్లు.

సీ... సీతాభోగసరులు గౌరి,కుంకుమల్ రణపెం
డ్లికొడుకులు... గీ... అది యగుపేరు గలుగు
వడ్లతనియింట,నుండు... హంస. ౪. ౧౨౯.

వ... సీతాభోగాలు గౌరీకుంకుమలు నాగమల్లెలు
... ప్రబంధ. ౧౧౨.

గౌరిలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెల్లావచె. ౨. అ
యశ్చూర్ణము, ఇనుపపొడి.

గౌరీజము. సం. వి. అ. న. అభ్రకము.

గౌరీపట్టము. సం. వి. అ. పుం. శివలింగము నెలకొ
నియుండుపళ్లెరమువంటిపీఠము, పానపట్టము.

గౌరీలలితము. సం. వి. అ. న. హరితాళము, అరి
దళము.

గౌరు[1]=గవురు. వి. ౧. ఏనుఁగు.

సీ... ఏనుంగు హత్తి గౌ రేనుఁ గేన్గు, నాఁగ
దంతావళ నామ మూ... ఆం. భా. ౨. ౯౫౪.

ఉ... నీరు ద్రావుగౌ,రుం దెగి యుండు నిట్ల పగ
రోప మెలర్పఁగ నాఁడు నాఁటికిన్. భార.
అను. ౧. ౨౨౧.

గౌరుమోముదొర = గజాననుఁడు, విఘ్నేశ్వ
రుఁడు.

చ. ... నిచ్చలుం, బలితపుగౌరుమోముదొరపాద
యుగంబు శుభంబు లీవుతన్. చం. రా. ౧. ౭.

గారు². వి. కాహళి, బాకా.

వ...మూరి భేరి గారు గుమ్మెటంబు ... లోనగున సంఖ్యాతవాదిత్ర త్రితయపరంపరలు ... ఆము. ४. ३५.

సీ. గా రన నేనుఁగు కాహళి విలసిల్లు ... ఆం. భా. ३. ४४. హంస. ३. ७८.

గారు³. వి. కపటము.

సీ...కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గారు ... ఆం. భా. ౧. ౧३७.

గారుఁడుం. సం. వి. అ. పుం. ౧. చంద్రుఁడు. ౨. బ్రహ్మదేవుఁడు. (శే. ని)

గాలక్షణికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గోలక్షణము లు తెలిసినవాఁడు. ౨. గోలక్షణములను దెల్పుశాస్త్రమును చదివినవాఁడు.

గాలికము. సం. వి. అ. పుం. ముష్కకము, మొక్కపుఁజెట్టు.

గాలు=గవులు. వి. ౧. గంధము, వాసన.

చ...లేఁగపులితండము నెత్తుటిగాలుకై హాళా, హాళి మెయి రాఁగ...సారంగ. ३. ౧౧२.

ద్వి. మానిసిగాలుఁ బల్మఱు పసిగొనుచు...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౦७ పం.

౨. దుర్గంధము, దుర్వాసన.

గీ. మూఁడువేళలఁ బురువులఁ దోఁడివేసి, నీళ్ల చేగాలు వోవంగ నెమ్మిఁ గడిగి. భల్లా. ౨ఆ. (శ. ర.)

గాళము=గవిలెము? వి. వాసనకై ఆఱుగఁదీసి గంధములో కలిపెడుఒకానొకగింజ.

సీ. గాళము ల్పచ్చాకు కచ్చూరములు...హంస. ౧. ७౧.

గాళి=గవులి. వి. గృహగోధిక, బల్లి. (ఇది శకునము ను సూచించును.)

వ...కాశికంబు డబ్బు గబ్బులుఁగు గాళి కనుఁ బెంటి పైఁడికంటి లోనగుతిర్యక్కులు భావిప్రయోజనసూచకంబులై యున్నయవి. ఆము. ౬. ౬౬.

గీ. బల్లి గాళిన ముసలికిఁ బరఁగు సాంజ. సాం. ని. తిర్య. २५. వేంక. తిర్య. ౯५.

గాళి. సం=గాడి.

గాశతికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. ఆ) నూఱుగోవులు కలవాఁడు.

గాష్ఠీనము. సం. వి. అ. న. మునుపు గోవులమంద యుండినపట్టు.

గాసహస్రికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. ఆ) వేయి గోవులు గలవాఁడు.

గాసెన=గవుసెన. (సం. కోశః. త. కొచనై.)

క...నాదగు,కడిమియ నీసైన్యమునకు గాసెన గాదే. భార. ఉద్యో. ४. ౨౧४. (గవుసెన వలె రక్షక మని భావము.)

ఉ. కట్టినసీలిదిండ్లు సెలకట్టియువిండ్లును విండ్లగాసెనల్. మనుచ. ४. ३३. కువల. ५. ३२.

గ్రంథకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పుస్తకభాండాగారము. ౨. వ్రాసికొ నెడిగది. (త్రి. ని.)

గ్రంథన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గ్రంథనము.

గ్రంథనము. సం. వి. అ. న. ౧. కూర్పు, రచన. ౨. (పుష్పమాలిక, మొ. వానిని) గ్రుచ్చుట.

గ్రంథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కూర్పు, రచన. ౨. (పుష్పములు, మొ. వానిని) గ్రుచ్చుట. ३. కావ్యాది. ४. ధనము. ५. అనుష్టుప్పు, ముప్పదిరెండక్షరములశ్లోకము. (వాచ)

గ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కంతి. ౨. గనుపు. ३. ముడి. ४. ముల్లె, బట్టకొంగున ముడివేయఁబడిన ధనము. ५. అవయవసంధి, కీలు. ౬. గండివనము,

గ్రంథిపర్ణము ౕ. ౬. కాటిల్యము. న్. పుం. ౧. గ్రంథములు కలవాఁడు. ౨. గ్రంథములు చదువు వాఁడు.

గ్రంథికము. సం. వి. అ. న. ౧. పిప్పలీమూలము, పిప్పలికట్టె. ౨. గ్రంథిపర్ణము ౕ. ౩. గుగ్గులువు, మహిషాక్షము. ౪. కరీరము, వెదురుమొలక. (మే. ని.)

గ్రంథికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జోస్యుఁడు. ౨. సహదేవుఁడు, యుధిష్ఠురునితమ్ములలో నొకఁడు. (మే. ని.)

గ్రంథిచ్ఛేదకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ముడియవిడుపుదొంగ, మూట విప్పి దొంగతనము చేయువాఁడు.

(ఇట్లే గ్రంథిచ్ఛేదుఁడు, గ్రంథిమోచకుఁడు, మొ.)

గ్రంథితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కూర్పఁబడినది. (మాల్యాది) ౨. రచింపఁబడినది. (గ్రంథాది.)

గ్రంథిపర్ణము. సం. వి. అ. న. ౧. గండివనము ౕ. ౨. పచ్చాకుౕ. ౩. మాచిపత్రి ౕ.

గ్రంథిబంధనము. సం. వి. అ. న. ౧. ముడివైచుట. ౨. వివాహమున వధూవరులచెఱఁగులు ముడివైచుట.

గ్రంథిమూలము. సం. వి. అ. న. లశునము, వెల్లుల్లిౕ. (రా. ని.)

గ్రంథిలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గనుపులు గలది. వి. అ. పుం. వెణుతురు ౕ. న. ౧. పిప్పలివేరు. ౨. అల్లముౕ.

గ్రంథిహరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మంత్రి.

గ్రందె. వి. దారబందము లోనగువానినిలువులయందు బిగఁగొట్టినచీలకు తగిలించెడుతలువులయందలియినుపపట్టె. (శ. ర.)

గ్రక్కతిలు(ల్లు). అ. క్రి. (భయాదులచే) వ్రడఁకు, కంపించు, అదరు.

క. మ్రొక్కెదము సామి నీదయ, నెక్కడనుం బ్రొద్దుపొడుచు టెఱుఁగక నీవే, దిక్కని యుందుము దాయలు, గ్రక్కతిలం గడుపుచల్ల గదలక యుండఁ౯. రామా. ౨. ౬.

ఉ...ధరిత్రియుం, గ్రక్కతిలంగఁ జొచ్చె నధికంబుగ నొక్కత ముక్తకేశ యై, మిక్కిలి యేడ్చు చున్నయది మీఁదటికీ డది యేమి పుట్టునో. భా. రా. యు. ౧౩౩౪.

సీ. నిజవేగజితమనోనిలజవవాజిసంహతి ధరాతలము గ్రక్కతిలఁ బర్వ. చిత్రభా. ౬. ౩౦. సుద. ౫. ౫౭.

గ్రక్కదలు. అ. క్రి. (గ్రక్కు + అదలు - ఉభయతులలోనిది.) ౧. కంపించు, అదరు.

చ. గదఁ గొని భీముఁ డంత్యలయకాలకృతాంతుఁడపోలె నేల గ్రక్కదల నదల్చి నిల్చిన నకంపితుఁడై మణిమంతుఁడు... భార. ఆర. ౪. ౧౭.

(అసురేంద్రసైన్యములు) క. పదపదఁ డంచు దిశలు గ్రక్కదలఁగ లేయెండచాయఁ గడు నుగ్రములై, యెదురం గొందఱు గల రని, మదినించుక సరకుగొనక మదమున నడచె౯. నిర్వ. ౬. ౯౨.

(లక్ష్మణుఁడు.) క. కదలె రభసమున ధర గ్రక్కదలఁగ శేషుండు శిరము లల్లన వంప౯. భా. రా. యు. ౧౩౧౦.

౨. భగ్నమగు.

చ...కలాపకుంతలలు కంతుశరవ్యథ మాన మెల్ల గ్రక్కదలి కలంగకుండఁ దమకాంతునిఁ దచ్చెదమన్న...పరాహ. ౪. ౪౨.

గ్రక్కన=గ్రక్కున. క్రి. విణ. ద్రు. శీఘ్రముగా.

చ...పైచెఱంగు గ్రక్కనఁ జనునోయిఁ జేర్చు

చు మొగంబున లేఁజెమ రంకురింప... పారి. ౧. ౧౨౪.

మ...ధాత... గ్ర,క్కన లంకాపురి కేఁగెఁ జా రణముఖుల్ గైవారము ల్సేయఁగన్. ఉ. రా. ౫. ౧౨.

మ. అని యూహించుసమీరపుత్రుని రయం బా రన్ భుజంగాంబ గ్ర,క్కన మ్రింగ న్దలయో జనాయతముగా నాస్యంబు వే పెంచినన్. భా. రా. సుం. ౪౭.(చి. ని. పా.)

మ...ఆచంద్రహాసుండు...దే,వునిఁ జక్రాబ్జగదా సిహస్తు...కాంచి గ్ర,క్కన మాణిక్యరథం బు డిగ్గి చని సాష్టాంగంబుగా మ్రొక్కినన్. జై. భా. ౮. ౧౩౦. దశా. ౧. ౩౦౪.

గ్రక్కు=కఱుక్కు. వి. తెగుట మొదలగువానియం దగుఅనుకరణము.

ఆ. అన్నినెడఁదవాతియమ్ము లద్భుతముగ,నొక్క ముష్టిఁ దొడిగి గ్రక్కనంగ,నతఁడు లీలఁ దు నిమె నందఱతలలును...భార.విరా.౫.౧౪౯.

జ: గ్రక్కదలు.

గ్రక్కున=గ్రక్కన. క్రి. విశ. ద్రు. ౧. శీఘ్ర ముగా.

చ. కరము సలంబు మీఱ దశకంఠునిమంత్రి ప్ర హస్తుఁ డుగ్రుఁడై, కరముసలంబునం గడపె గ్రక్కున వేవురు యతులన్...ఉ. రా. ౩. ౩౬.

చ...దైవకృతంబులు మాన వంచు గ్ర,క్కున న నలప్రవేశమునకుం గృతనిశ్చయ యయ్యా నం తటన్. విక్ర. ౬. ౧౨౬.యయా. ౩.౯. ఆం. భా. ౩. ౭౧. దశా. ౨. ౬౫.

౨. వెంటనే.

సీ. గ్రక్కున సప్తపారావారవలయితక్షోణిమం డలి వాన గురియదయ్యె. వరాహ. ౭. ౫౨. (చూ. ౫౦, ౫౧.)

౩. నిరంతరము, ఎడతెఱపి లేకుండఁగ.

ఉ. అక్కట నీయుదగ్రచరణాహతి కోరువ లే క యేగతిన్,స్రుక్కినొ గట్టురాచకొమరుం డలనాఁడు కపోతహుంకృతిన్, గ్రక్కున మూల్గుచున్ బిలముఖంబున నేఁడును గంపె నెత్తురుల్,గ్రక్కెడు ధాతువు ల్సెదరఁగా నరుణాంబుఝరీమిషంబునన్. వసు. ౨. ౯.

గ్రచ్చ=గచ్చ.

సీ. గ్రచ్చ గచ్చునఁ జెల్వుఁ గాంచుఁ గాచస్థాలి ...ఆం. భా. ౨. ౪౯.

క. అచ్చోటితీర్థవాసులు, వచ్చి తగునె నీకుఁ బు ణ్యవాహిని నిటు వా,క్రుచ్చితి వని పడి నంద ఱు,గ్రచ్చ గదలినట్లు గువ్వకరిగొని తిట్టన్. జై. భా. ౪. ౭౨.

జ: గ్రచ్చకాయ.

గ్రచ్చకాయ. వి. (గ్రచ్చ + కాయ) గ్రచ్చతీఁ గెకాయ.

సీ. కలి వోసి నాన్పినగ్రచ్చకాయలభంగిఁ గొఱ మాలినట్టిదృగ్గోళకములు. కాశీ. ౩. ౧౩౮.

బ. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. డాఁగిలిమ్రుచ్చులాటలు గ్రచ్చకాయలు వె న్నెలకుప్పలు తన్నుబిల్ల. కాశీ. ౩. ౩౩.

గ్రచ్చ=గచ్చ². విశ. (సం. గ్రస్తమ్-శ. ర)

గ్రథన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గ్రథనము. (విల్యమ్సు)

గ్రథనము. సం. వి. అ. న. ౧. రక్తాదులు పేరుట, గడ్డకట్టుట. ౨. కూర్పు; గ్రుచ్చుట. ౩.(గ్రంథాదులు)రచించుట. (విల్యమ్సు)

గ్రథితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. రచింపఁ బడినది. (గ్రంథాది) ౨. గ్రువ్వఁబడినది. (హారాది) ౩. కూర్పఁబడినది. ౪. పేరినది, గడ్డకట్టి నది.

గ్రద్ద=గద్ద. వి. (సం. గృధ్రః. ప్రా. గద్ధో) గద్ద.

సీ...గృధ్రము గ్రద్ద నాఁగను దనరుచు. ఆం.భా. ౨. ౯౩.

సీ...కనుఁగొంచె ధ్వజముపై గ్రద్ద లాడె. ఉ. రా. ౬. ౨౩౫.

జః గ్రద్దగోరు, గ్రద్దముక్కువాఁడు.

గ్రద్దగోరు=గద్దగోరు. వి. ఔ.(గ్రద్ద+గోరు.) ౧. చోరసాధనవిశేషము.

(చోరవర్ణనము) మత్త. గాలిచీరయు నొల్కిబూడిద గ్రద్దగోరును గ్రొంకియున్...ద్వా.౧౦. ౧౧౮.

క. బలపముఁ గన్నపుఁగత్తియు...గ్రద్దగోరును ...కత్తెరయును మొదలగువానిన్. పరమ. ౪.౧౮౪.

౨. మల్లసాధనవిశేషము.

గీ...గ్రద్దగోళ్లు... చూరి బాణా ధరించ నవ్వీరుఁ డెపుడు. హంస. ౧. ౨౦౫.

గ్రద్దన. క్రి. విశే. దు. శీఘ్రముగా.

క...అయ్యిద్దఱుఁ దమరథములపై, గ్రద్దన నిడికొని తోలంగఁగాఁ జని రథిపా. భార. భీష్మ. ౩. ౪౩.

గీ. త్వరితమున కొప్పుఁ బేర్లు...గ్రక్కునను గ్రద్దన ననంగ...ఆం. సం. మాన. ౬౪.

గ్రద్దముక్కువాఁడు. వి. (√గ్రద్ద.) ఖరణసుఁడు, వాఁడిముక్కు గలవాఁడు.

సీ...బుఱ్ఱముక్కువాఁ డన గ్రద్దముక్కువాఁ డనఁగను గ్రమముగా నలరుచుండ్రు, ఖురణసఖురణసుల్ ...ఆం. భా. ౨. ౧౨౧.

గ్రమ్మన=క్రమ్మన.

చ...ఈతని నీవును నేను నుండి మొక్కలమునఁ బోవ నీఁ దగదు గ్రమ్మన నెద్దుము నిల్పుమవ్విభున్. భార. ద్రో. ౫. ౧౧౮.

క. గ్రమ్మన నెత్తురుటేఱులు, గ్రమ్మన్...అక్షౌహిణీత్రయము మడియించెన్. జై. భా. ౭. ౧౬౧. కు. సం. ౫. ౬౩౨. హరి. ఉ. ౧.౩౬.

గ్రసనము. సం. వి. అ. న. ౧. కబళించుట, మ్రింగుట; తినుట. ౨. కబళము, గ్రాసము.

గ్రసి(యి)ంచు. సం. స.క్రి. ౧. కబళించు, మ్రింగు; తిను.

వ...అమ్మహాబలు నాకసంబు మ్రింగు నతివిశాలంబగునవ్వియత్తత్త్వంబు మనంబు గ్రసియించు మనంబు నయ్యహంకారాధిష్ఠితపురుషుండు కబళించు...భార. శాం. ౬. ౭౮.

చ... సుందరహరినీలజాలము తృణంబు గ్రసించెఁ దదీయనైల్యభా, గురుకచమంజిమంబునకు నోడి...కవిజ. ౧. ౬౫.

౨. లోఁగొను, లోపల నడఁచుకొను.

చ. మనమున రాగలోభములు మత్సరముల్గడు నగ్గలింప న,జ్జనులు గడున్నమత్వమున సస్యములు న్నదులున్నగంబులున్, వనములు వేఱువేఱ బలవంతులు లుబ్ధులునై కడంగి కై,కొనిరి తదీయకోషమునఁ గుంభిని యోషనులన్ గ్రసించినన్. మార్క. ౪. ౪౨.

౩. ఆకర్షించు. కవిజ. ౧. ౬౫.

గ్రసిష్ణువు. సం. విశే. (ఉ) ౧. మ్రింగువాఁడు; తినువాఁడు.

గ్రస్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. తినఁబడినది; మ్రింగఁబడినది. ౨. గ్రహింపఁబడినది, పట్టుకొనఁబడినది. ౩. ఆక్రాంతము. (ఉదా. రోగగ్రస్తుఁడు, మొ.) ౪. వర్ణలోపము గాని పదలోపము గాని కలిగినది. (మాట, మొ.)

గ్రస్తాస్తము. సం. వి. అ. పుం. గ్రహణకాలమధ్యమున-విడుపునకు ముందు-అస్తమించిన గ్రహము. (సూర్యాది) న. గ్రహణకాలమధ్యమున-విడుపునకు ముందు-సూర్యచంద్రు లస్తమించుట.

గ్రస్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=గ్రసనము.

గ్రస్తోదయము. సం. వి. అ. పుం. గ్రహణములోనుండఁగ సూర్యచంద్రు లుదయించుట.

గ్రహకల్లోలము. సం. వి. అ. పుం. రాహుగ్రహము. (త్రి. ని.)

గ్రహణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గ్రహింపసాధన మైనది. వి. అ. న. ౧. పట్టుకొనుట. ౨. ఆదానము, తీసికొనుట. ౩. తెలిసికొనుట. ౪. బుద్ధి. ౫. ఆదరించుట. ౬. ఉపరాగము, రాహుకేతువులు సూర్యచంద్రులను బట్టుట. ౭. బంది, చెఱపట్టఁబడినప్రాణి. ౮. చేయి. ౯. ఇంద్రియము. ౧౦. శబ్దము, పదము.

గ్రహణి. సం.వి. ఇ,ఈ. స్త్రీ. ౧-రోగిదేహమును గ్రహించునది-ప్రవాహిక, అతిసారరోగము. ౨. పిత్తధర యనెడికళ, జఠరాగ్ని కధిష్ఠాన మగునాడి. (ఇది చెడిపోయినచో గ్రహణీరోగము కలుగును.)

గ్రహణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గ్రహింపఁ దగినది.

గ్రహణీహరము. సం. వి. అ. న-గ్రహణీరోగమును పోఁగొట్టునది-లవంగము.

గ్రహదశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (జ్యోతి) గ్రహమునకు నిర్ణీత మైనకాలము.

గ్రహనేమి. సం. వి. ఇ. పుం-గ్రహకక్ష్యలకు నేమివంటివాఁడు-చంద్రుఁడు.

గ్రహపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. జిల్లేడు [illegible]. ౩. చంద్రుఁడు.
శ్లో. తస్య విస్తీర్యతే రాజ్యం జ్యోత్స్నేవ గ్రహపతేరివ. సం. భార. శాం. (వాచ)

గ్రహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యాది. ౨. గ్రహించుట. ౩. గ్రహణము, రాహుకేతువులు సూర్యచంద్రులను పట్టుకొనుట. ౪. నిర్బంధము, చెఱ. ౫. పూతనాదిపిశాచము. ౬. అనుగ్రహము. ౭. యజ్ఞపాత్రవిశేషము. ౮. ఆగ్రహము, పట్టుదల, విడువనిపూనిక. ౯. యుద్ధప్రయత్నము. ౧౦. రాహువు. ౧౧. నవసంఖ్య, తొమ్మిదియనుసంఖ్య.

గ్రహశాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. జపారాధనాదులచే గ్రహపీడ నుపశమింపఁజేయుట.

గ్రహాధారము. సం.వి.అ.పుం. ధ్రువనక్షత్రము. ఇట్లే: గ్రహాశ్రయము, మొ.

గ్రహి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. స్వీకరించు; కైకొను, తీసికొను, పుచ్చుకొను. ౨. పట్టుకొను.
సీ. లీలాద్రివన్యామహైలావహుల్ డాసి గ్రహియించు విరులచాల్గగనలక్ష్మి. ఉ. రా. ౧. ౫౯.
గీ. పదియు నెనిమిది విద్య లీపద్మనయన, శ్రవణములరెంట నర్థ మర్థము గ్రహించె, నంతరుతీకర్ణగంభీరహారిలేఖ, యది గదా వీనులందుఁ దొమ్మిదవలెక్క. నైష. ౩. ౧౦౪.

గ్రహిళుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. గ్రహించువాఁడు. ౨. కోపానురాగాదులచేఁ బుట్టినచలనము గలవాఁడు.

గ్రహీత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)-గ్రహించువాఁడు-౧. పట్టుకొనువాఁడు. ౨. తెలిసికొనువాఁడు.

గ్రహీతవ్యము. సం=గ్రహణీయము.

గ్రా

గ్రాంథికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గ్రంథసంబంధ మైనది.

గ్రాఁజె. వి. ఒకజాతిచెట్టు.
గీ. కడిమి చిగిరించె గ్రాఁజవంగడము వనిచె, నఖిలహిత మైనమేఘోదయంబునందు. పాండు. ౪. ౨౧.

గ్రాద. వి. కదుము.
ఉ. క్రచ్చఱ నేఁగి మేను పెనుగ్రాదలు కట్టఁగ వ్రేసికొంచు...వాసిష్ఠ. ౨. ౧౯౨.

గ్రామకుమారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఊరివారిలో అందమైనవాఁడు. (వాచ) ౨. పల్లెటూరివాఁడు. (విల్యమ్సు)

గ్రామకూటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శూద్రుఁడు.

గ్రామఘాతము. సం. వి. అ. పుం. ఊరిదోఁపిడి. మను. ౯. ౨౭౪.

గ్రామచైత్యము. సం. వి. అ. పుం. ఊరివీథిలోని చెట్టు, రచ్చమ్రాను.

గ్రామటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వల్పగ్రామము, పల్లె.

గ్రామణి. సం. విణ. (ఈ. ఈ. ఇ) -గ్రామమును గాని సంఘమును గాని నడపువాఁడు- ౧. ముఖ్యుఁడు. ౨. గ్రామాధిపతి. వి.ఈ. పుం. మంగలి. స్త్రీ. ౧. వేశ్య. ౨. నీలిచెట్టు.

గ్రామత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గ్రామములసమూహము.

గ్రామతక్షుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గ్రామమునకు అధీనుఁడైనవడ్రంగి.

గ్రామపాలము. సం. వి. అ. పుం. గ్రామరక్షకభటసముదాయము, గ్రామరక్షణార్థ మేర్పడిన సేన.

గ్రామపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గ్రామాధిపతి; గ్రామరక్షకుఁడు.

గ్రామపురోహితుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఊరిపురోహితుఁడు.

ఇశ్లే: గ్రామయాజకుఁడు.

గ్రామప్రేష్యుఁడు. సం.వి.అ.పుం. గ్రామభృత్యుఁడు, ఊరివారి కందఱకును పని చేయుభటుఁడు.

గ్రామమద్గురిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గ్రామయుద్ధము. ౨. శృంగీఝషము, మత్స్యభేదము. (మే.ని)

గ్రామము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఊరు. ౨. షడ్జాదిస్వరసముదాయము. ౩.శబ్దభూతగుణాదులకంటె పరమగునపుడు సమూహార్థము వచ్చును. (ఉదా: శబ్దగ్రామము,భూతగ్రామము, గుణగ్రామము, ఇంద్రియగ్రామము, మొ.) ౪. గ్రామ్యధర్మము, మైథునము. (వాచ)

సా:-గ్రామము క్రొత్త యైనఁ దనకర్మము క్రొత్తయగునా. కుచేల. ౨. ౧౧౩.

గ్రామముపని. మి. వి. గ్రామాధికారిత్వము, గ్రామణీత్వము.

సీ...గాయకుండు గ్రామముపనిఁ గుడుచునాతఁడు గృహ, దాహ కష్టము గలతనువునాతఁడు... భార. అను. ౩. ౧౭౫.

గ్రామముఖము. సం. వి. అ. న. ౧. హట్టము, బజారు. (త్రి. ని) ౨. గ్రామద్వారము, గ్రామమునఁ బ్రవేశించుప్రదేశము.

గ్రామమృగము. సం. వి. అ. పుం. కుక్క.

గ్రామషండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మైథునశక్తిహీనుఁడు, నపుంసకుఁడు. (వాచ)

గ్రామసింహము. సం.వి. అ. పుం-గ్రామమున సింహమువంటిది-శునకము, కుక్క.

గ్రామహాసకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భగినీపతి, బావ.

గ్రామాంతము. సం. వి. అ. పుం. ఉపశల్యము, ఊరిపొలిమేర.

గ్రామాంతీయము. సం. విణ. (అ. ఆ.అ) ఊరిపొలిమేరలో నున్నది.

గ్రామాధానము. సం. వి. అ. న-గ్రామరక్షణమునకు అవలంబింపఁబడినది-వేఁట,మృగయ.

గ్రామి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. గ్రామము కలవాఁడు. ౨. స్త్రీలంపటుఁడు, గ్రామ్యధర్మము కలవాఁడు. ౩. గ్రామవాసి, ఊరివాఁడు. ౪. గ్రామాధిపతి, ఊరిపెద్ద.

గ్రామికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గ్రామాధికారి.

గ్రామీణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నీలిచె. ౨. పాలంక్యాశాకము చె.

గ్రామీణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఊరిలో నున్నది; పల్లెటూరిది, నాగరకత లేనిది. వి. అ. పుం. ౧. కుక్క. ౨. కాకి. ౩. ఊరఁబంది.

గ్రామేయము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ఊరిలో నున్నది.

గ్రామేయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వేశ్య.

గ్రామ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలిచెట్టు.

గ్రామ్యకర్కటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కూశ్మాండము, గుమ్మడికాయ.

గ్రామ్యకర్మము. సం. వి. న్. న. మైథునము, రతి.

గ్రామ్యకుంకుమము. సం. వి. అ. న. కుసుంభము, కుసుమపూవు. (త్రి. ని.)

గ్రామ్యధర్మము. సం. వి. అ. పుం. మైథునము, రతి.

గ్రామ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ.అ)-గ్రామభవము- ౧. ఊరియందు పుట్టినది. ౨. ఊరియందు వసించినది. ౩. గ్రామమున పెరిఁగినది. (మృగము, వృక్షము, మొ- వ్యతి. వన్యము.) ౪. మూఢము, తెలివి లేనిది. ౫. ప్రాకృతము, పామరము, నాగరకత లేనిది. ౬. అసభ్యము, అశ్లీలము; వ్యాకరణదుష్టము, తప్పది, అసాధువు,అపభ్రంశము. (మాట,మొ.) ౭. షడ్జాదిస్వరసముదాయసంబంధమైనది. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకకావ్యదోషము.(ఇది శబ్దగతము అర్థగతము అని ద్వివిధము.) ౨. గ్రామమందలిపసువు. (పసువులు గ్రామ్యములు ఆరణ్యములు అని ద్వివిధములు. గోవు మేఁక గొఱియ గుఱ్ఱము మొదలగునవి గ్రామ్యపసువులు. ఋక్షవానరవ్యాఘ్రాదులు ఆరణ్యములు.) న. ౧. మైథునము. ౨. రతిబంధవిశేషము. ౩. అసభ్యమగుమాట.

గ్రామ్యమృగము. సం. వి. అ. పుం. కుక్క.

గ్రామ్యవల్లభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పాలంక్యశాకము. (ఇది గ్రామ్యులకు ప్రియము) ౨. వేశ్య.

గ్రామ్యవాది. సం. విశ. (న్. నీ. న్) ౧. అపశబ్దములు మాటలాడువాఁడు. ౨. అసభ్యసంభాషణము చేయువాఁడు.

గ్రామ్యసుఖము. సం. వి. అ. న. మైథునము,రతి.

గ్రామ్యాశ్వము. సం. వి. అ. పుం. గర్దభము, గాడిద.

గ్రావము. సం. వి. న్. పుం. ౧. ఱాయి. ౨. కొండ. ౩. మేఘము. (విల్యమ్సు.)

గ్రాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కబళము. ౨. ఆహారము.౩. మ్రింగుట. ౪.మాటలాడునపుడు స్పష్టముగ తెలియకుండఁగ మాటలు గాని అక్షరములు గాని మ్రింగివేయుట.౫. గ్రహణము,రాహుకేతువులు సూర్యచంద్రబింబములను మ్రింగుట.

గ్రాహకము. సం. విశ. (అ. హికా. అ.) ౧. గ్రహించునది. ౨. గ్రహింపఁజేయునది. వి. అ. పుం. డేగ.

గ్రాహకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పాములను పట్టుకొనువాఁడు,పాములవాఁడు.

గ్రాహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రహణము, గ్రహించుట.(పట్టుకొనుట, తెలియుట, మొ) ౨. మొసలి. ౩.ఆగ్రహము,పట్టుదల.

గ్రాహి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్) ౧. గ్రహించునది. (పట్టుకొనునది, తెలిసికొనునది, మొ.) ౨. మలబంధము కలిగించునది. వి. న్. పుం. కపిత్థము, వెలఁగ కాయ.

గ్రాహించే. సం. స. క్రి. స్పృశించు, తాఁకు.

శా. బాహాస్తంభచతుష్టయంబున మురప్రధ్వంసి లంఘించి యు,త్సాహం బొప్పఁగ నెత్తె మందరమహీధ్రం బుద్ధతింగూటసం,దోహాంబులో

ద్రుహిణాండకర్పరము నున్మాలింప దిక్సీమలం, గ్రాహింపం బతయాళునిష్ఠురమహాగండోపల ధ్వానముల్. భీమ. ౪. ౫౮. (దిక్సీమలవఱకు వ్యాపించు అని భావము)

గ్రాహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ప్రతికూల యైన స్త్రీ. (భట్టి. ౫. ౯౩) ౨. క్షుద్ర దురాలభ, చిన్న తీఁటకసింద ౕ.

గ్రాహితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గ్రహింపఁజేయఁబడినది.

గ్రాహ్యము. సం=గ్రహణీయము.

గ్రి

గ్రిక్కొను=గిఱికొను. స. క్రి. వేష్టించు.

గీ. గిఱికొనెను బ్రహ్మ బరికొనె గ్రిక్కొనె నన, నెలయు వేష్టించె ననుటకు వేదవేద్య. ఆం. భా. ౩. ౧౧౭.

గ్రీ

గ్రీవ(ము). సం. వి. అ. స్త్రీ- మ్రింగుటకు సాధనము; ఉమియుటకు సాధనము - మెడ, కంధరము.

గ్రీవి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) ౧. నిడుద మెడ గలవాఁడు. ౨. అంద మైన మెడ గలవాఁడు. వి. న్. పుం. లొట్టిపిట్ట.

గ్రీష్మము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-రసములను పీల్చునది-వేఁడి యైనది. వి. అ. పుం. ౧. వేఁడిమి. ౨. వేసంగి, ఎండకాలము.

గ్రీష్మసుందరము. సం. వి. అ. పుం. ఒక జాతిశాకము ౕ.

గ్రీష్మి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నవమల్లిక ౕ.

గ్రు

గ్రుంగుటగుట. వి. (గుటగుట+గుటగుట) అమృతము మొదలగునవి అధికముగా త్రాగుటయం దగు ధ్వనికి అనుకరణము.

చ. జోటజోట ధారగా వడియుచుం గడలొత్తు సుధారసంబు గ్రుం, గుటగుట నప్పటప్పటికిఁ గ్రోలుచు... పాండు. ౪. ౮౫.

గ్రుంత=గుంత. వి. పల్లము.

గీ... పెద్దవాన ... కురియు చుండంగ వఱదలు గ్రుంత మిట్ట, లొక్క కొలఁదిగఁ బాఱె నీళ్ల క్కజముగ. ద్వా. ౧౦. ౪౪.

గ్రుక్క. వి. (√ గ్రుక్కు) ౧. మ్రింగుట.

ఉ. గ్రుక్కకు గ్రుక్కకుం జవులు క్రొత్తలు నేయఁగ నొక్క కొమ్మ పే, రక్కునఁ జేర్చి దాని యధరామృత మానఁ దొణఁ గాక యీ, యుక్కకు నోర్చి యిప్పగిది నూపిరిఁ బట్టిన బొజ్జ గట్టునే. చంద్రా. ౩. ౧౦౬.

సీ... గ్రుక్కగ్రుక్కకు గుటుగుటుకు మనుచు నొకరెండు గ్రుక్కల నువిదప్రాణంబుల సైతము మేనిలోసత్త్వ మెల్లఁ. గీ. ద్రావె... భాగ. ౧౦ పూ. ౨౨౫. హర. ౬. ౧౨౩.

౨. కంఠనాళరూప మగుపరిమాణవిశేషము; అది పట్టెడిజలము, మొ.

క. నాచనుఁబా లొక గ్రుక్కెం, డోచిన్నికుమార త్రావుము... భాగ. ౧౦ పూ. ౨౨౧.

సీ... కుండపుట్టుగు జోగి కొన్న గ్రుక్క. కవిరా. ౪. ౬౩.

క... మీఁగ, మ్రింగిన గ్రుక్కన్వారిధి, కిం గొఱఁతయె... ఆము. ౬. ౬౪.

౩. ఊపిరి, శ్వాసము.

(వ్యవ) ఒక్క గ్రుక్కలో రెండుపనసలు చెప్పఁగలను. పిల్లవాఁడు గ్రుక్కపట్టి యేడ్చుచున్నాఁడు.

సీ. గడియరైయైనను గ్రుక్క విడువక హాయలుగా నవగడంబుగఁ దాన మనెడు నేర్పు, పరరాగములవింత సారనీక వ్యాప్తిమై మించుగా రాగంబుఁ బెంచువింత. కుపల. ౪. ౧౧౧.

గ్రుక్కగొను. స. క్రి. (గ్రుక్క + కొను) - గ్రుక్కగా కొను - త్రాగు.

ద్వి. అక్క జంబుగ నబ్ధి నాపోశనముగ, గ్రుక్క గొన్నట్టియాకుంభజుఁ డుండ. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 3౦౨ పం.

(సముద్రుఁడు) సీ. ఎఱుఁగడు మత్తిల్లి పరఁటిపు ట్టువు గ్రుక్కగొనినయప్పుడు గలకుతిలపాటు. యయా. ౧. ౯౫.

గ్రుక్కలుపెట్టు. స. క్రి. (గ్రుక్కలు + పెట్టు) - గ్రుక్కలుగా కొను - త్రాగు.

క. కిక్కురుమన కమృతంబును, గ్రుక్కలుపెట్టుదురు సురలు... హర. ౬. ౧౨౨.

గ్రుక్కలుమ్రింగు. అ. క్రి. (గ్రుక్కలు + మ్రింగు) - గుటకలు వేయు - ౧. అపేక్షపడు.

చ. మనుకొని మూఁడుమూలలను ముప్వురు గ్రుక్కలుమ్రింగ... హంస. 3. ౧౦3.

౨. సంకోచించు.

ఉదా: ఏల గ్రుక్కలుమ్రింగెదవు. చెప్పుము. (శ. ర.)

గ్రుక్కిలి. వి. ఔ. గుటక, గ్రుక్క.

చందమామకుగ్రుక్కిలి = చందమామగ్రుక్కిళ్లు. (చూ)

గీ. చందమామకుగ్రుక్కి లాయిందువదన, వదన సామ్యంబు నేయంగ వాంఛ నేఁత. కవిక. 3. ౯౯.

గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగు, గ్రుక్కిల్ మ్రింగు = గ్రుక్కలుమ్రింగు. (గ్రుక్కిళ్లు + మ్రింగు.) (నోరూరి గుటకలువేయు; అపేక్షపడు.)

శా... నిశాతబాణముల నాజో దేసె బేతాళముల్, గ్రుక్కిల్ మ్రింగఁగఁ గ్రొత్త నెత్తురు లవాఁగుల్ పాఱ... కాళ. ౨. ౫౧.

సీ. భోగించువారలఁ బుల్కుపుల్కనఁ జూచి మెల్లన గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగువారు. సైష. ౭ ౫3.

సీ. కోకిలవ్రాతంబు గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగించు క్రొమ్మావిచిగురాకుగొడుగుతోడ. గీ... వచ్చెవలరాజు... హర. 3. 3౮. వసు. ౨. ౧౫౫. శుక. 3. ౭౮౮.

గ్రుక్కు. అ. క్రి. గ్రుక్కలుమ్రింగు, (చెప్పుట కేమియు లేక) గుటకలు వేయు.

సీ. నిలునిలు మొకమాట గల దని నిలిపి పల్కుట కేమియును లేక గ్రుక్కి గ్రుక్కి. ప్రభా. ౫. ౨౮.

౨. తొట్రుపడు.

క. వీనులకు సుధారసముల, సోనలు వర్షించుమృదులనుస్వరఫణితిం, దా నిట్టటు గ్రుక్కక పని, లేనిపునఃపదము లిడక లీల దలిర్పన్.

శా ... వ్యాసోక్తశాస్త్రంబు వక్కాణించెన్ ... ప్రభా. ౭. ౬౦, ౬౧.

వి. జలాదులు త్రాగుటయం దగుఅనుకరణము. (దీని ఆమ్రేడితము 'గ్రుక్కుగ్రుక్కు')

ద్వి. చెలువార వాసిల్లుశీతలోదకము, లలుకుచు గ్రుక్కుగ్రుక్క నఁగఁ ద్రావుచును. పండితా. దీక్షా. ౭౨ పొ.

జ: గ్రుక్క, గ్రుక్కగొను, గ్రుక్కలుపెట్టు, గ్రుక్కలుమ్రింగు, గ్రుక్కిలి, గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగు, గ్రుక్కుమిక్కనక, గ్రుక్కుమిక్కను.

గ్రుక్కుమిక్కనక, గ్రుక్కుమిక్కుమనక, గ్రుక్కుమిక్కురనక. అవ్య. (√ గ్రుక్కు) కిక్కురుమనక, నిశ్శబ్దముగా; నిశ్శబ్దముగా నుండి.

గీ. అడుగుథయమున గ్రుక్కుమిక్కనక వెనుక, వెనుక కొదిఁగెడుతనప్రాణవిభునిఁ జూచి... శుక. 3. ౨౭౮.

చ... తపోధనులున్ సురలు స్వెదంగుపా, టొలయఁగ గ్రుక్కుమిక్కుమన కుండి గొదుంగుచు నక్కడక్కడన్. ప్రభా. ౧. ౮౨.

గీ. గుండియలు గ్రుళ్లఁ దన్నిన గ్రుక్కుమిక్కు, రనక యాతనికినుక చల్లార నిచ్చి, విక్రమార్కుఁడు నిద్ర గావించుదనుక, వెడలి రారా దటంచును వేఁడుకొనియె. శుక. ౩. ౬౩౩.

గ్రుక్కుమిక్కను=బిక్కుబిక్కుమను. అ. క్రి. (√గ్రుక్కు)-ఏకాకిత్వాదులచే-దిగులుపడు.

మ. అనుడుం బ్రాణసఖుల్ భయాకులితచిత్తాంభోజలై గ్రుక్కుమి, క్కనుచున్ శైత్యకృతోపచారగుణజన్యంబై విజృంభించుగెం, టనికోపంబునఁ దమ్ములం జులుకు ముట్టం జూచునా కన్య నే, ర్పునఁ జేరం జని పల్కి రిట్లని భయంబుం బ్రీతియుం దోఁపఁగన్. చంద్రా. ౪. ౧౭౦.

క. ఒక్కతనె గ్రుక్కుమిక్కని, దిక్కడసినరీతి నుండఁ దెరువరు లెవరో, యిక్కడకుఁ బండ వచ్చిన, నక్కట ప్రాణమ్ము లుండె నధిపా యనినన్. హంస. ౪. ౨౩౬.

గ్రుచ్చు. స. క్రి. ౧. నాటించు.

శా...కృతవర్ముఁడు... నారాచంబులు పెక్కులొక్కుమొగి మేనన్ గ్రువ్వ మూర్ఛిల్లె... భార. కర్ణ. ౧. ౧౬౫.

గీ...ఏకు బాణముల వి, రోధిసర్వమర్మంబుల గ్రుచ్చుటయును...హరి. ఉ. ౧. ౯౨. ఉ. హరి. ౩. ౨౯.

౨. గాఢముగాఁ బట్టుకొను, బిగియఁ బట్టుకొను.

సీ. ధర్మపుత్రునిపదద్వయమున కతిభక్తి నెఱఁగిన నిన్నతఁ డెత్తి గ్రుచ్చి, నిడుకేలఁ బెద్దయుఁ దడవుగాఁ గౌఁగిలింపఁగ...భార. ఉద్యో. ౩. ౩౫౩.

ఆ. గ్రుచ్చి కవుఁగిలించికొని యమ్మహీధర, సార్వభౌముదేవి...హర. ౪. ౫.

౩. భేదించు, చీల్చు.

చ...నరసింహమూర్తివై, కుటిలనఖాగ్రకుంచికల గ్రువ్వవె వానియురఃకవాటమున్. పారి. ౩. ౩౨.

౪. పెల్లగించు.

సీ. వలగొన్న బహురాజవంశగుల్మంబులఁ బలుతెఱంగుల గ్రుచ్చి పాఱవైచె. వసు. ౧. ౬౮. (గ్రొచ్చు?)

౫. (మాలిక, మొ.) కూర్చు.

సీ. నిల్వుటద్దము సూడ నెచ్చెలితో నాడ సరసోక్తులకు నవ్వ సరులు గ్రువ్వ. విక్ర. ౪. ౧౪౭.

క. వెరవున నూఁతల నెత్తెలఁ, గరముల మత్స్యములఁ బట్టి కడు సంతసముం, బొరయుచుఁ ద్రాళ్లం గ్రువ్వఁగఁ, గర మూహించి మదిఁ బ్రాప్తకాలజ్ఞుండున్. భార. శాం. ౩. ౧౯౩.

వ...మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు ...నరంబులు దోఁడియు నుదరంబులు వ్రచ్చియు నూరువులు గుది గ్రుచ్చియు మకుటంబులు విఱిచియు...ఉ. హరి. ౧. ౧౪౮.

౬. తూర్చు, చొనుపు.

ఆ. వేగపడుట మేలె వినుము కార్యము దీఱుఁ, దీఱకుండు దాని తెఱఁగు దగిన, యప్పుడాడరాదె యిప్పుడు ముకుఁద్రాటఁ, గాలు గ్రువ్వనేల కమలనాభ. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౨౦.

మ. తలఁ బక్షచ్ఛట గ్రుచ్చి బాతువులు కేదారంపుఁగుల్యాంతర, స్థలి నిద్రింపఁగ...ఆము. ౧. ౬౫.

ద్వి. రాత్రియు సూది దారంబు గ్రువ్వంగ, నేత్రములకు దృష్టి నెక్కొల్పు మనుఁడు. బస. పు. ౪. ౩౦౭.

౭. గ్రుచ్చి కౌఁగిలించు.

సీ...గ్రుచ్చెఁ దావులు సోఁకఁ గ్రోవి రెమ్మ. వసు. ౧. ౧౫౮.

అ. క్రి. నాటు.

చ...భీ, కరముగ మూఁడు మూఁడు శితకాండములన్ దగ గ్రువ్వ నేసినన్. భాగ. ౪. ౩౨౫.

గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడుగు=నొక్కి నొక్కి అడుగు.
వ. ఇంతకు ము న్నది యెన్నండును విన్నది గాదు. ఇప్పు డెప్పగిది నొదవెఁ జెప్పు మని గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడుగ...కళా. ౧. ౯౮.
క. వేమా ఱు గ్రుచ్చి గ్రుచ్చిపు,డేమీ యడిగెద వు...విజ. వి. ౨. ౧౦౨.
గ్రుచ్చిగ్రుచ్చివిను=గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడిగి విను.
క. ఈమేలివార్త నాచే,వేమా ఱుల్ గ్రుచ్చిగ్రుచ్చివినుదనుకఁ గుల,స్వాముల కెంతయుఁ జింతా, సామగ్రీమంతములు నిజస్వాంతం బుల్. రామా. ౬. ౨౪౪.
పూసగ్రుచ్చినట్లు=జరిగినది జరిగినట్లుగా, యథా క్రమముగా.
క. కొమ్ములఁ గాల్లం బిండిగఁ,గ్రుమ్మి మగిడిపోయి పూసగ్రుచ్చినగతి ముల్,దమ్ముం బనిచినగోవు ల,కమ్మునితెఱఁ గెల్లఁ జెప్పి హర్ష మొనర్చెన్. భార. అను. ౩. ౭౯.
జ: గ్రుచ్చుకొను, గ్రుచ్చెత్తు.

గ్రుచ్చుకొను. అ. క్రి. (గ్రుచ్చు+కొను-స్వార్థ మున) కాఁడు, తూఱు, నాటుకొను.
(వ్యవ) కాలిలో ముల్లు గ్రుచ్చుకొన్నది.

గ్రుచ్చెత్తు. స. క్రి. (గ్రుచ్చు+ఎత్తు) కలయఁ గ లుపు.
సీ. గొజ్జంగినీరున గ్రుచ్చెత్తి కపురాన రంగు మీ ఱంగ నరంగు వైచి. చమ. ౧. ౭౭.

గ్రుడ్డి. విశ. (√గ్రుడ్డు-క. కురుడు, కుడ్డు. త. కురు డర్. తు. కురుడు.) అంధుఁడు; అంధురాలు;అం ధము, చూడ శక్తి లేనిది.
క. బిడ్డలకు బుద్ధి సెప్పని,గ్రుడ్డికిఁ బిండంబు వండి కొని పొం డిడె...భాగ. ౧. ౩౦౩.ఆం. భా. ౨. ౧౨౦.
సీ... గ్రుడ్డవ్వ కో లూఁదికొని రాఁగ ... హర. ౨. ౭౭.
సీ... గ్రుడ్డిక న్నన రాదు గొట్టుసేయు. శుక. ౩. ౨౧.
గ్రుడ్డిపడు=అంధమగు.
గీ. కొన్ని దేశంబు లిరులచే గ్రుడ్డిపడియెఁ, గొన్ని దేశంబు లీఁదచేఁ గూడఁబడియె. కాశీ. ౧. ౧౩౭.
గ్రుడ్డివెన్నెల=కాంతిహీన మైనవెన్నెల. (బ్రౌ)
గ్రుడ్డిపాఠము=అర్థజ్ఞానము లేనిచదువు. (బ్రౌ)
గ్రుడ్డిదీపము=కాంతి లేనిదీపము. (బ్రౌ)
గ్రుడ్డిబేరము=తెలివితక్కువ బేరము. (బ్రౌ)
వి. గ్రుడ్డితనము, అంధ్యము.
సీ...అంధభావంబు గ్రుడ్డనఁగ వెలయు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౭.
సా: గ్రుడ్డిలో మెల్ల. గ్రుడ్డికంటె మెల్ల మేలు. గ్రుడ్డెద్దు చేనఁ బడ్డట్టు. గ్రుడ్డికన్ను మూసినను తె ఱచినను ఒకటే.

గ్రుడ్డింగిలాయి. వి. (గ్రుడ్డి+ఇంగిలాయి) ఒకజా తిఇంగిలాయి, మత్స్యవిశేషము. (శ. ర.)

గ్రుడ్డికామంచి. వి. (√గ్రుడ్డి) గొడుగుగడ్డి, అతి చ్ఛత్రముః. (శ. ర.)

గ్రుడ్డికాసు. వి. (గ్రుడ్డి+కాసు.)కాణవరాటకము, గ్రుడ్డిగవ్వ, చిల్లిగవ్వ.
మ. ఇలఁ ద్రవ్వ న్నిధివాంఛ ధాతువితతుల్ హేమింప నూఁదుల్ మహేశులఁ గొల్చుల్ ...ఎందు న్గ్రుడ్డికా సైన లేదు...మల్లభూ. వైరా. ౩.

గ్రుడ్డికొక్కరాయి. వి. (√గ్రుడ్డి) కోయష్టిక ము, చీకుకొక్కర. (శ. ర.)

గ్రుడ్డికొక్కెర. వి. (గ్రుడ్డి+కొక్కర) కోయష్టి కము,గ్రుడ్డికొంగ.
సీ...కోయష్టికము గ్రుడ్డికొక్కర యన... ఆం. భా. ౨. ౯౮.

గ్రుడ్డివాటు. విశ. (√గ్రుడ్డి) దైవికము. (శ. ర)

గ్రుడ్డు. వి. (క. గుడ్డు.) ౧. నేత్రగోళకము, కను గ్రుడ్డు; తారక, నల్లగ్రుడ్డు.

సీ. చిప్పనుత్యంబు రాల్చినభంగి నలవోక భగుని గ్రుడ్డులు ధరఁ బడగఁ జిదిమె. కాశీ. ౭.౮౪.

గీ... చేడియలమీఁద గ్రుడ్డెఱ్ఱనేయ రాకు.నీలా. 3. ౨౫.

గీ. అండతారకలు గ్రుడ్డనఁగ మీఱు. ఆం. భా. 3. ౫3.

౨. పక్ష్యాదులయండము.

గీ... భావివృష్టికిని గ్రుడ్డుతో మధురిమేచ్ఛ డిగు నెఱ్ఱచీమ లనఁగ. ఆము. ౨. ౭౦.

గీ. లెక్క లిడ రానిరాయంచజక్కిజోదు,గ్రుడ్డుఁబనఁటులు నిండారుగొప్పబొజ్జఁ, బూను చెనుదంట వ్రేపల్లెలోనఁ గల్గు,జున్నుపెరుఁగులు మ్రుచ్చిలి జుఱ్ఱుచుండు. నీలా. ౧. ౭౮. ఆం. భా. 3. ౫3.

జ: గ్రుడ్డి, గ్రుడ్డింగిలాయి, గ్రుడ్డికామంచి, గ్రుడ్డికాను, గ్రుడ్డికొక్కరాయి, గ్రుడ్డికొక్కెర,గ్రుడ్డివాటు, గ్రుడ్డుకానుపు, గ్రుడ్డెఱ్ఱ, గ్రుడ్లగూబ.

గ్రుడ్డుకానుపు. వి. (గ్రుడ్డు + కానుపు) అండజము.

(క) పక్షి.

(చ) సర్పము.

సీ. గ్రుడ్డుకానుపుఱేఁడు గ్రుడ్డుకానుపుఱేఁడు గుఱ్ఱంబు పాన్పు నైకొమరుమిగుల.అచ్చ. రా. బాల. ౧. 3. (పై రెండర్థములకు నిదియే యుదాహరణము.)

గ్రుడ్డెఱ్ఱ. వి. (గ్రుడ్డు+ఎఱ్ఱ.) కన్నెఱ్ఱ, కోపము.

గీ. ఎదురు కెరు లేల కోపించె నిందుధరుఁడు, అకట గ్రుడ్డెఱ్ఱ బాదరాయణునిమీఁద. భీమ. ౪. ౧౨.

గ్రుడ్లగూబ. వి.(గ్రుడ్లు+గూబ)- పెద్దగ్రుడ్లు గల గూబ-ఘూకము.

గీ. గ్రుడ్లు మిడికించుచును గ్రుడ్లగూబకీలి, వేగ తనయిల్లు వెడలె నావృద్ధవేశ్య. శుక. 3. 3౦.

సీ. గ్రుడ్లగూబ పగటిగ్రుడ్డిగూబ ... గీ. యనఁగ ఘూకాభిధానంబు...సాం. ని. తిర్య. ౮౦.

గ్రుద్దు. స. క్రి. (క. గుద్దు.త. తు. మ. కుత్తు.) పిడికిటితో కొట్టు;శూలము మొదలగువానితో పొడుచు.

స్రగ్ధర. గ్రుద్దు న్గోత్రాచలంబుల్ గులగుల లయి పోగోతము ల్గ్రుద్దులీలన్. మనుచ. ౪. ౮.

గీ. అసుర వధసాధనము రోయునపుడు గ్రుద్ది తాఁచి...ఆము. ౬. ౨౨.

సీ. హరి గర్వమును జెంద నట్టి శూలంబున గ్రుద్దట యెంచి దుర్బుద్ధి పోదా. గీ. వారికంటెను బలియె యీబక్కబాఁపఁడు ... పార్వ. ౪. ౧౦౯.

గీ... గేదంగిచేయమ్ముకొద్ది గ్రుద్ది.చంద్రా.3.౧౧౭.

వి. పిడికిటిదెబ్బ; పిడికిటిపోటు. (చూ. గ్రుద్దులాట)

(వ్యవ) వాఁడు నన్ను నాలుగు గ్రుద్దులు గ్రుద్దినాఁడు.

జ: గ్రుద్దుకత్తి, గ్రుద్దులాట, గ్రుద్దులాడు.

గ్రుద్దుకత్తి. వి. (గ్రుద్దు+కత్తి.) ఎఱుకలవాండ్రు వేటకై ధరించెడుఆయుధవిశేషము.

సీ. కావిలాగులు నీలికాసెలు వాగురుల్ గ్రుద్దుకత్తులు నల్లగొంగడీలు. రసిక. ౧. ౬3. (చి. ని. పా.)

గ్రుద్దులాట. వి. (√ గ్రుద్దులాడు) యుద్ధము; గ్రుద్దులాడుట.

సీ.తనరును బెనఁకువ పెనఁగులాట యనంగఁ బెనయన గ్రుద్దులాటనిన యుద్ధము... ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

పా:-మనుఁగులో గ్రుద్దులాట.

గ్రుద్దులాడు. అ. క్రి. (గ్రుద్దులు+ఆడు)ఒకరి నొకరుగ్రుద్దుకొనుచు పోట్లాడు, దెబ్బలాడు.

(వ్యవ) వారును వీరును గ్రుద్దులాడుచున్నారు.

గ్రుయ్యు=గ్రుచ్చు. స. క్రి. (బాణాదులను) నాటు.

గీ. కాఁడె గ్రుస్సెను దొలిచెను నాఁడె ననఁగ, నాజె ననుమాట కర్థ మా నాగభూష. ఆం. భా. ౩. ౧౨౨.

గ్రువ్వ=గువ్వ. (ప్రా)
(అడవిపావురము.)

గీ. గ్రువ్వ గద్ద దివ్యాఋవుఁబ్రువ్వ గూబ, యిల్లు సొచ్చిన శాంతి సేయింప వలయు. భార. అను. ౪. ౧౧౯.

ఆ. ఫలము నినుము వెండిఁ బసిఁడి మ్రుచ్చిలి కొన్నఁ, గ్రోఁతి వాయసంబు గ్రువ్వ నీచ, కృమియు నగు...భార. అను. ౪. ౨౬౬.

గ్రె

గ్రెమ్ము. స. క్రి. సాఁగఁగొట్టు.

గీ. మేటిజమ్మేటియసటఁ గ్రొమ్మించుమించుఁ, బొదివి మదన ప్రతాపాగ్నిఁ బుటమువెట్టి, తమ్మిగద్దియదాకట గ్రెమ్మి యట్టికొమ్మఁ గావింపఁ బోలు నెత్తమ్మిచూలి. వసు. ౨. ౩౨.

గ్రై

గ్రైవము. సం=గ్రైవేయము.

గ్రైవేయకము. సం. వి. అ. పుం. (అష్టాధ్యాయి. ౪. ౨. ౯౬. సూత్రములోని భాష్యాద్యుదాహరణములనుబట్టి పుంలింగముగా గ్రహింపఁబడినది. నిఘంటువులలో నపుంసకముగా నున్నది.) కంఠభూషణము, మెడను బెట్టెడు అలంకారము. (కంఠె, మొ.)

గ్రైవేయము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) మెడయందున్నది. (అలంకారేతరము.)

గ్రైష్మకము. సం. విణ. (అ. ష్మికా. అ.) ౧. గ్రీష్మఋతువునందు పుట్టినది. ౨. గ్రీష్మఋతువునందు చల్లఁబడినది. (విత్తు, మొ.) ౩. గ్రీష్మమునందు చెల్లింపఁబడునది. (ఋణము)

గ్రైష్మము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గ్రీష్మసంబంధమైనది.

గ్రైష్మి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నవమల్లిక, విరజాజి తీఁగె. (త్రి. ని.)

గ్రొ

గ్రొచ్చు. స. క్రి. (√గ్రొయ్యు-ప్రాఁతయం దిది పరుషాదిగా కూడ కన్పడుచున్నది అని శ. ర.)

౧. గ్రొయ్యఁజేయు, త్రవ్వు.

సీ. కుతలంబునడుకొనఁ గొలకొండ గా నిల్పి శరనిధి గ్రొచ్చిరి సగరసుతులు. కు. సం. ౧. ౫౨.

సీ. కట్టినకట్టలఁ బెట్టినమ్రాఁకుల గ్రొచ్చినబావులఁ గూపములను. విజ్ఞా. వ్యవ. ౧౪౭. నా. పంచ. ౧. ౫౧౦. భార. ఆది. ౭. ౧౩౩.

౨. చీల్చు, విదళించు.

స్రగ్ధర. గ్రొచ్చు న్రథ్యావ్రజంబుల్ ఘుటఘుటరభటిల్ ఘోణియై...రాజ. చ. ౨. ౭౬.

సీ. కన్నుల వెడలెడి కజ్జలధారలు కుచకుంకుమంబుల గ్రొచ్చి పాఱ. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౮౪.

౩. (త్రవ్వి) పెటికివేయు, పెల్లగించు.

ద్వి. ఉటజపంక్తులఁ జొచ్చి యూపము ల్గ్రొచ్చి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౨౦౯ పం.

సీ. క్రూరారికోటీరకురువిందములఁ గాని కురువిందములనెందు గ్రొచ్చఁబోవు. గీ... కుహనావరాహమూర్తి. దశా. ౩. ౨౦౮.

గ్రొయ్యు. అ. క్రి. పల్లమగు.

గీ. ఆమహాత్ముఁడు ...ఇచ్చు, గోగణంబులగొరిజల గ్రొస్సి యయ్యెఁ, గాఁడె యాసరోవరము జగన్నుతముగ. భార. అర. ౪. ౩౬౮.

జః గ్రొచ్చు.

గ్ల

గ్లపనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) గ్లాని కలిగించునది. వి. అ. న. గ్లాని కలిగించుట.

గ్లస్తము. సం=గ్రస్తము.

గ్లహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జూదమునందలిపందెము, పణము. ౨. పాచిక. ౩. జూదమాడుట.

గ్లా

గ్లానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. రోగముచే క్షీణించినది, గ్లాస్నువు. ౨. దీనము, విన్ననైనది. ౩. మ్లానము, వాడినది. వి. అ. న. ౧. దౌర్బల్యము, సత్తువ తగ్గుట. ౨. దైన్యము. ౩. తెవులు. ౪. మ్లానత్వము.

గ్లాని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. (శ్రమము మనస్తాపము క్షుత్పిపాసలు మొదలగువానిచేఁ గలిగిన) దౌర్బల్యము. (ఇది యొకవ్యభిచారి భావము. దీనివలన కంపము కార్శ్యము అనుత్సాహము మొదలగునవి కలుగును.) ౨. అశక్తి, అసమర్థత. ౩. తెవులు, రోగము. ౪. అలఁపు, బడలిక. ౫. మ్లానత్వము, వాడుట. ౬. క్షయము, హాని, నాశము.

శ్లో. ఆత్మోదయః పరగ్లానిర్ద్వయం నీతిరితీయతీ. శిశు. ౨. ౩౦.

శ్లో. యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత. భగవద్గీత. ౧౪. ౭.

గ్లాస్నువు. సం. విశే. (ఉ) గ్లానుఁడు, రోగముచే కృశించినవాఁడు.

గ్లౌ. సం. వి. ఔ. పుం. ౧-కృష్ణపక్షమందు క్షీణించువాఁడు-చంద్రుఁడు. ౨. కర్పూరము.

గ్లౌ. సం=గ్లో.

ఘ

ఘ. సం, ఒకానొకయక్షరము. వి. అ. పుం. ౧. ఘంట, గంట. ౨. ఘర్ఘరధ్వని. ఆ. స్త్రీ. ౧. మొలనూలు. ౨. ఘాతము, దెబ్బ. (మే. ని-దీనికి తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు)

ఘంట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గంట, వాద్యవిశేషము. ౨. అఱువదినిమిషములకాలము. ౩. ఘంటాపాటలి, మొక్కపుఁజెట్టు. ౪. అతిబల, ఒకజాతి ముత్తవపులగము. ౫. నాగబల, బీజ ౯.

ఘంటాకము. సం. వి. అ. పుం. ఘంటాపాటలి, మొక్కపుఁజెట్టు. (వాచ.)

ఘంటాకర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం-గంటలు చెవులకుఁ గట్టుకొనినవాఁడు-ఒకానొకశివభక్తుఁడు.

ఘంటాతాడుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-కాలము తెలుపుటకు-గంటలు కొట్టువాఁడు. (వాచ.) ౨. ఒకానొక సంకీర్ణజాతివాఁడు. మను. ౧౦. ౩౩.

ఘంటాపథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పదిబారలు వెడల్పు గలబాట, రాజమార్గము.

శ్లో. దశధన్వన్తరో రాజమార్గో ఘంటాపథః స్మృతః. కౌటిల్యుఁడు. (వాచ)

౨. మల్లినాథకృత మగుకిరాతార్జునీయవ్యాఖ్య.

ఘంటాపాటలి. సం. వి. ఇ. పుం. మొక్కపుఁజెట్టు. (కల్ప)

ఘంటాఫలకము. సం. వి. అ. పుం. న. చిఱుగంటలు గట్టినడాలు.

ఘంటాబీజము. సం. వి. అ. పుం. జయపాలవృక్షము.

ఘంటారవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గిలిగిచ్చ, గిలకచెట్టు.

ఘంటాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కోశాతకి, బీజ ౯.

ఘంటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిఱుగంట. ౨. కొండనాలుక.

ఘంటువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. ఏనుఁగునకుఁ గట్టుగంట. ౨. ప్రతాపము. (వాచ.)

ఘండము. సం. వి. అ. పుం. భ్రమరము, తుమ్మెద.

ఘట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఏనుఁగులసమూహము; సమూహము. ౨. గోష్ఠి, సభ.౩. ఘటన, కూర్పుట. (శే. ని.)

ఘటకక్రియ. సం. వి.ఆ. స్త్రీ.(తెనుఁగువ్యాకరణమున)కొన్ని ధాతుజన్యరూపముల కనుప్రయుక్తమగు ధాతువు. (అగు, పోవు, మొ.)

ఇది కొన్నిపట్ల నిరర్థకముగాను కొన్నిపట్ల విశేషార్థకముగాను ఉండును.

ఉదా: రాఁడయ్యెను, వెళ్లిపోయెను. (ఇట నిరర్థకము) రాకపోఁడు. (ఇట విశేషార్థకము)

ఘటకము. సం. వి. అ. పుం. వనస్పతి, పూవులు లేకయే కాయలు కాచునది.

ఘటకర్పరము. సం. వి. అ. పుం. కుండపెంకు.

ఘటకర్పరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నీతిసార మను గ్రంథమును రచించినఒకానొక ప్రసిద్ధకవి. (ఇతఁడు విక్రమార్కునియాస్థానమందు నవరత్నములని ప్రసిద్ధికాంచినకవులలో నొకఁడు.)

ఘటకుఁడు. సం. విణ. (అ. టికా. అ) ఘటిల్లఁజేయువాఁడు.

ఘటగ్రహుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) నీటికుండలు మోయువాఁడు.

ఘటజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-ఘటమందుఁ బుట్టినవాఁడు-౧. ద్రోణుఁడు. ౨.అగస్త్యుఁడు.(త్రి.ని.)

ఇత్లే: ఘటోద్భవుఁడు, మొ.

ఘటదాసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. విటీవిటులను తార్చెడియింతి, తాపికత్తె, కుట్టెని. (త్రి. ని.)

ఘటన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=ఘటనము.

ఘటనము. సం. వి. అ. న.౧. ప్రయత్నము, పూనిక. ౨. సంభవము, కలుగుట. ౩. ఒడఁగూర్చుట. ౪. కూర్పు, యోజనము, కలుపుట.

ఘటపర్యసనము. సం. వి. ఆ. న. ప్రాయశ్చిత్తమునకు ఒప్పుకొననిపతితుని త్యజించుటకై బ్రతికియున్నపుడే వానికి ప్రేతకార్యము సేయుజ్ఞాతులు ఒకకుండను నీటితో నించి దానిని దాసిచే తన్నించి నీరొలుకఁబోయించుట యనుకర్మము.

ఇత్లే: ఘటవినయనము, మొ.

ఘటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుండ.౨. కుంభము, ఏనుఁగుకుంభస్థలము. ౩. కుంభకము, సమాధివిశేషము, ఊపిరి లోనికి పీల్చి నిలుపుట. ౪. కుంభరాశి. ౫. శిఖరము. ౬. ద్రోణపరిమాణము. (శే. ని.)

ఘటయంత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. నూతిగిరక. ౨. ఏతము, ఘటీయంత్రము.

ఘటశాసి. సం. వి. న్. పుం. ఘటికోపాధ్యాయుఁడు. (తార్కికుఁడు. అని. శ. ర, బ్రా-శాసనములలో 'ఘటిక' అనువిద్యాసంస్థ కలదని యుండుటచే 'ఘట' శబ్దము 'ఘటికా' శబ్దలుప్తశేషము కావచ్చునని తోఁచుచున్నది.)బస. పు. ౭. ౨౧౪ పం. ఆము. ౬. ౬౭. క్రీడా. ౨౫౭. (దీనికి 'ఘడెశాసి, ఘడియశాసి, ఘడిశాసి' అనురూపములు కొన్నిచోట్ల కాన్పించుచున్నవి.)

ద్వి. సోమయాజులపెద్ది రామనభట్టు, దామోదరప్పన వామనకూచి, కేసనఘడెశాసి కేమనపెద్ది. పండితా. దీక్షా. ౪౧ పా.

వ... శెబ్బనఘడియశాసుల-ఖ ౨...ద. శా. ౪. ౬౬౭.

వ... కాండవశాఖతైత్తిరీయశాఖలు చదువించ్చెటిఘడిశాసు లైనబ్రాహ్మణులకిద్దఱు నిబన్ధాలు మాండును...(దీనికి సంస్కృతము)

శ్లో. అత్యుత్కృష్టయజుశ్శ్రుతేరహరహః స్వాధ్యాయసత్రద్వయ, స్థిత్యై కాండవతైత్తిరీయకలసత్ శాఖాద్వయస్య క్రమాత్, అత్రాధ్యాపకవిప్రయోరపి పునర్వృత్త్యైనిబన్ధ

త్రయం, శ్రీమత్ ధన్యవదాన్యమాన్యచరిత స్వామన్త్రచూడామణిః ద. శా. ౬. ౫౦౮. (ఇంకను విచార్యము)

ఘటాఘటీలు. విశే. బ. గొప్పవారు.

శా. మాహాత్మ్యంబులు తేజముల్ విభవసంపత్తుల్ విమర్శింపఁగా, నోహో భేదము లేదు నిండు సభలో నొక్కింతమాత్రంబు హే,మాహే మీలు ఘటాఘటీ లతిరథుల్ మాంధాత లీసాము లే,లా హీనాధికభావముల్ తడవ రా దంచుకా వితాకుండ నై. వరాహ. ౧౦. ౭.

ఘటి. సం. విశే. (న్. నీ. న్) ఘటము గలవాఁడు.

వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. చిన్నకుండ, దుత్త. ౨. ఇరువది నాలుగునిమిషములకాలము, గడియ. 3. గడియలు తెలుపుట కైనచిన్న నీటికుండ. న్. పుం. కుంభరాశి.

ఘటి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. ఘటిల్లఁజేయు, చేయు.

క. నెలకొన్నభక్తి సద్గురు,కులచూడారత్న మగున ఘోరశివాచా,ర్యులదివ్యపాదపద్మం,బులకు నమస్కృతి ఘటించి పూతాత్ములమై. వరాహ. ౧. ౧౯.

మ. తమకార్యంబుఁ బరిత్యజించియుఁ బరార్థప్రాపకుల్ సజ్జనుల్, దమకార్యంబు ఘటించుచున్ బరహితార్థవ్యాపృతుల్ మధ్యముల్, దమకై యన్యహితార్థఘాతుకజనుల్ దైత్యుల్ వృథాన్యార్థభం,గము గావించెదువార లెవ్వరో యెఱుంగన్ శక్యమే యేరికిన్. భర్తృ. నీతి. ౬౫.

క. ఈలాగున రఘువీరన్ృ,పాలుఁడు సుగ్రీవు నెడఁ గృపాలుం డగుచున్, మేలు ఘటియించి కపిపద, మేలు మనుచు వాన రొక్కయెడ వసియించెన్. ఉ. రా. ౧. ౧౦౫.

౨. సంపాదించు.

చ....భోగపరుండు గావునన్, ధనము ఘటింపఁగాఁ దగువిధం బని చూచి...భార. శాం. 3. ౪౭౨.

ఘటింధముఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఘటవాద్యము వాయించువాఁడు.

ఘటింధయుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) కుండెఁడునీరు, మొ. త్రాగువాఁడు.

ఘటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిన్నకుండ, దుత్త. ౨. ఇరువదినాలుగునిమిషములకాలము, అఱువదివిగడియలకాలము. 3. ముహూర్తము, రెండుగడియలకాలము. (వై. ని.) ౪. ఒకానొకవిద్యాసంస్థ. (చూ. ఘటికాస్థ.)

ఘటికము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఘటముచే నదిమొదలగువానిని దాఁటునది. వి. అ. న. నితంబము, తుంటి.

ఘటితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. యోజితము, కూర్పఁబడినది. ౨. కలిగింపఁబడినది, ఒడఁగూర్పఁబడినది.

ఘటి(యి)ల్లు. సం. అ. క్రి. కలుగు.

ఉ. డెందమునం బ్రమోదము ఘటిల్లఁగ నమ్ముని శిష్యుఁ జూచి నీ,యందును సర్వభూతముల యందును నిప్పుడు సౌహృదంబు నా,యందుఁ గుమార నిశ్చలిత మైనది యీవిధ మేమియొక్కొ య,స్పందితపుణ్యు యే నెఱుఁగఁ జయ్యనఁ జెప్పుము నాకు నావుడున్. మార్క. ౭. ౬౪.

సీ...భూతంబులయం దెల్ల దయ ఘటిల్లు. భార. శాం. ౫. ౨౨౭.

చ. డమరుకడిండిమ ప్రకటటంకృతియుం గళినాట్టహాసవి,భ్రమమును దాండవారభటిపాటవముం ఘటియిల్ల మాతృకా,సముదయభూతభైరవపిశాచనిశాచరడాకినీగణ, ప్రమథసమూహముల్ పొగడ ధర్గుఁడు సంతస మందె నెంతయున్. భీమ. ౪. ౧౫౦.

ఘటీకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుమ్మరి.

ఘటీయంత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. ఏతము. ౨. నీళ్లు చేఁదెడుగిరక. ౩. గడియలు తెలుపునట్టియొకయంత్రము, గడియారము.

ఘటోత్కచుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భీమునకు హిడింబయందు పుట్టినయొక రాక్షసుఁడు.

ఘటోధ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కుండవంటిపొదుఁగు గలది-పెద్దపొదుఁగు గలయావు, గేదె, మొ.

ఘట్టకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సుంకము పుచ్చుకొను చోటు.

ఘట్టజీవి. సం. వి. న్. పుం. రేవుకడ పడవ మొదలగువానిచే ఏఱు మొదలగువానిని దాఁటించి బ్రతుకువాఁడు. (వీఁడు రజకునికి వైశ్యస్త్రీయందు పుట్టినసంకీర్ణజాతివాఁడు.)

ఘట్టన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చాలనము, కదల్చుట. ౨. రాపు, ఒరపిడి. ౩. గట్టించుట. ౪. వృత్తి, బ్రతుకుఁదెరువు.

ఘట్టనము. సం. వి. అ. న=ఘట్టన.

ఘట్టము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నద్యాదులరేవు. ౨. సుంకము పుచ్చుకొనుచోటు. ౩. చాలనము, కదల్చుట. ౪. రాపిడి.

ఘట్టించే. సం. స. క్రి. ౧. (బట్టలు) ఉదుకు.

ద్వి. ... చర్మ,పరిధానభక్తులపరిధానవితతి, గాని యొం డుతుకఁడు వానిని నంటఁ,గా నీఁడు నితరుల ఘట్టించునెడను. బస. పు. ౪. ౭౬పం.

౨. (మోఁకాళ్లు మొదలగువానితో) పొడుచు.

సీ. మొగము పగుల వ్రేసి మోఁకాళ్ల ఘట్టించి... భా. రా. యు. ౧౭౦౫.

క. కడవసములఁ బ్రహరించిరి, యడిచిరి లాతముల మొత్తి రహివలయములం,బిడికిళ్లను ఘట్టించిరి,తడఁబడ మృదుఘటులు దంశధ్వకుకింకరులక్. శివరా. ౪. ౫౯.

ఘట్టితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. చాలితము, కదల్పఁబడినది. ౨. రాపిడి చేయఁబడినది; గట్టింపఁబడినది. ౩. నిర్మింపఁబడినది. ౪. చిత్రపటాదులకు రంగు వేయుటకై యన్నపుగంజి మొదలగువానిని రాచి గట్టింపఁబడినది. (వస్త్రాదికము.)

ఘణఘణ, ఘణంఘణా=గణగణ.

ఉదా: ఘంట ఘణఘణ మ్రోఁగుచున్నది.

సీ. సాధారణవిహంగసంరావములు గావు మణికింకిణులఘణంఘణలుకాని. దశా. ౩. ౪౩.

ఘణిల్లు=ఖణిల్లు. వి. ౧. అంకె వేయుటయం దగుననుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము. 'ఘణిఘణిల్లు')

సీ. పరవృషభంబును బాఱఁదోలి ఘణిల్లురనుచు అంకెలు వైచుకొనుచు మీఱి. కిరా. ౨. ౭౫.

గీ. గంధలోభానుబంధిపుష్పంధయముల,ఝుంకృతులచే ఘణిల్లన అంకె లిడుచు, విషమశరుపేర జన్నియ విడిచి రనఁగఁ,గ్రొవ్వి చరియించు నవ్వీటఁ గోడెగాడ్పు. కవిక. ౧. ౨౫.
(గణిల్లు. శ. ర. పా)

౨. భూషణములు గంటలు మున్నగువానిధ్వనికి అనుకరణము.

సీ... భామాకరాంచన్మణీకంకణాళి ఘణిల్లురనఁ గ. ఇందు. ౨. ౧౨౩.

క... హస్తలోహపటుతరకటక, శ్రేణి ఘణిల్లన ...రా. వి. ౨.౫౬.

ద్వి. ఘణిఘణిల్లని మ్రోయుఘంటాస్వనములు. రం. రా. యు. ౩౫౭ పా. ౨౭ పం.

౩. కఠినపదార్థమును దునుముటయం దగుననుకరణము.

సీ. కుటిలోగ్రశితకోటికోటిసంఘాటముల్ కినిసి ఘణిల్లునఁ దునుమవచ్చు. నరస. ౫. ౧౩౦.

౪. కఠినవస్తుసంఘర్షణముచేఁ గలుగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. అతిరయస్ఫూర్తిచే నరుగుచో నాదాశ గన

శృంగములు ఘుణిల్లనఁగఁ దాఁకు. దశా. ౧. ౧౯౫.

సీ. ఘుణిఘుణిల్లురటంచు గగనమార్గంబున వైమానికులవిమానములు తాఁక. దశా. ౩. ౧౧౦.

ఘుతనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మారకము, హింసించునది. (వాచ)

ఘున. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మాషపర్ణి, కారుమినుము క్రీ. ౨. రుద్రజట క్రీ. అ. పుం. వేదపాఠవిశేషము. (ఇది ఈయర్థమున దర్భాదులలోనిది.)

ఘునకఫము. సం. వి. అ. పుం. కరక, వడగల్లు.

ఘునకాలము. సం. వి. అ. పుం. వర్షాకాలము.

ఘునగోళకము. సం. వి. అ. పుం. వెండిబంగారములు కలిసినమిశ్రలోహము.

ఘునచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. శిగ్రువు, మునగ క్రీ.

ఘునజ్వాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విద్యుత్తు, మెఱుము.

ఘునతాళము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సారంగపక్షి, వానకోయిల. ౨. (సంగీ) తాళభేదము. (వాచ)

ఘునతోలము. సం. వి. అ. పుం. చాతకము, వానకోయిల. (త్రి. ని.)

ఘునత్వక్కు. సం. వి. చ్. పుం. శిగ్రువు, మునగ క్రీ.

ఘుననాభి. సం. వి. ఇ. పుం. ధూమము, పొగ.

ఘునపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం. పునర్నవ, గలిజేరు క్రీ.

ఘునపల్లవము. సం. వి. అ. పుం. మునగ క్రీ.

ఘునపాషండము. సం. వి. అ. పుం. మయూరము, నెమిలి.

ఘునఫలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వికంకటము క్రీ. (కల్ప.) ౨. (గణిత) ఘునపదార్థములయొక్క గాని గోతులయొక్క గాని త్రివిధపరిమాణములను గుణింపఁగా వచ్చినలబ్ధము. (పొడుగు, వెడల్పు, ఎత్తు-పొడుగు, వెడల్పు, లోఁతు-పొడుగు, వెడల్పు, దళసరి-ఇవి త్రివిధపరిమాణములు.)

ఘునము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. దృఢమైనది, గట్టిది. ౨. నిబిడము, సాంద్రము, దట్టమైనది. ౩. గొప్పది. ౪. పెల్లు, అధికమైనది. వి. అ. పుం. ౧. మేఘుము, మబ్బు. ౨. తుంగముస్తె క్రీ. ౩. సమూహము. ౪. విస్తారము, విరివి. ౫. లోహముద్గరము, ఇనుపగుదియ. ౬. సమ్మెట. ౭. శరీరము. ౮. అభ్రకము. ౯. కఫగంధము. ౧౦. దార్ఢ్యము, దిటవు. ౧౧. (గణిత) సమానమైనమూఁడుసంఖ్యలను గుణింపఁగావచ్చిన లబ్ధము. (మూఁడుఅనుసంఖ్యయొక్క ఘునము. 3 X 3 X 3=౨౭) ౧౨. ముప్పదిరెండుముద్దలపరిమాణముగలభిక్షాన్నము, హంతకారద్వయము. (వై. ని.) న. ౧. నృత్యాది మధ్యమానము. ౨. కంచుతాళములోనగువాద్యము. ౩. తగరము. ౪. చెట్టుతోలు, పట్ట. ౫. తోడుపెట్టినపెరుఁగులో పైదియును అడుగుననున్నదియును గాక నడుమనున్న పెరుఁగు.

ఘునమూలము. సం. వి. అ. న. (గణిత) సమానమైనమూఁడుసంఖ్యలను గుణింపఁగా వచ్చినలబ్ధమునకు మూలసంఖ్య. (3 X 3 X 3=౨౭-ఇట '3' ఘునమూలము.)

ఘునరసము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చిక్కనిరసముగలది. ౨. అధికరసముగలది. వి. అ. పుం. న. ౧. నీళ్లు. ౨. కర్పూరము. ౩. గడ్డకట్టినరసము. ౪. చెట్టుబంక. ౫. కషాయము. ౬. పీలువర్ణి, చాఁగ క్రీ.

ఘునవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అమృతస్రవ, రుదంతి క్రీ. ౨. మెఱుపుఁదీఁగ.

ఘునవల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=ఘునవల్లి.

ఘునవాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నరకభేదము. ౨. మబ్బుమీఁదిగాలి. (వాచ)

ఘనవాసము. సం. వి.అ. పుం.కూశ్మాండము, గుమ్మడికాయ.

ఘనసారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కర్పూరము. ౨. పాదరసభేదము. ౩. జలము.

ఘనసారోదయము. సం. వి. అ. న.సుగంధిద్రవ్య విశేషము. (ఇది కర్పూరముతో చేయఁబడును.)

వ. అగరుచందనహరిచందనఘనసారోదయభాస్కరోదయమృగమదప్రముఖనిజవాసనల నాశావకాశంబులు వాసించుచు నృపరత్నంబుఁ జేరునంత. ద్వా. ౩. ౨౦౬.

ఘనస్కంధము. సం. వి. అ. పుం. కోశామ్రము, కొండమామిడికాయ.

ఘనస్వనము. సం. వి. అ. పుం.తండులీయశాకము, చిత్తికూరకాయ.

ఘనహస్తము. సం. వి. అ. పుం. (గణిత) ఒకహస్తముపాడుగు ఒకహస్తమువెడల్పు ఒకహస్తము లోఁతు పండ్రెండుఅంచులు కలపరిమాణము.

ఘనాకరము. సం. వి. అ. పుం. వర్షాకాలము, వానకారు.

ఘనాకులము. సం. వి. అ. పుం. వాస్తూకశాకము, చక్రవర్తికూరకాయ.

ఘనాగమము. సం. వి. అ.పుం. వర్షాకాలము, వానకారు.

ఘనాఘన. సం. వి. అ. స్త్రీ. కాకమాచి, కాచికాయ.

ఘనాఘనము. సం. వి. అ.పుం.౧.వర్షుకమేఘము, కురియుమేఘము. ౨. హింసించునట్టిమదపుటేనుఁగు. ౩. అన్యోన్యఘట్టనము, ఒకటితో నొకటి రాచుకొనుట. (వాచ)

ఘనాఘనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

ఘనాత్యయము. సం. వి. అ. పుం.శరత్కాలము.

ఘనామయము. సం. వి. అ. పుం.-అపక్వమైనపుడు గొప్పరోగమును కలిగించునది-ఖర్జూరముకాయ.

ఘనాశ్రయము. సం. వి. అ. పుం. ఆకాశము.

ఘనీభవించు. సం. అ. క్రి. ముద్దకట్టు.

ఉ. పారదరాశి చంచలతఁ బాసి వసించెనొ శైలమై సుధానీరధి నిల్చెనో కుసుదినీపతి కాంతి ఘనీభవించెనో, నా రజతాద్రి ముక్తిలలనామణికేళిసుధాంశుకాంతి రా,జీరచితోరుసౌధగతిఁ జెల్వెసఁగు నన్మునిసిద్ధసేవ్యమై. కాళ. ౪. ౧౫౬.

చ. కడలి జనించుమూర్తి కనికాయము బాడబవహ్నికాఁకచే,నుడికి ఘనీభవించి పయి కుబ్బినసున్నపుముద్దయే సుమీ, యుడుపతి... సుదంతా. ౩. ౬.

ఘనోపలము. సం. వి. అ. పుం. కరకము, వడగల్లు.

ఘుమ్మ=గమ్మ.

(అధికముగా పరిమళించుటయందలి యనుకరణము.)

గీ. మధురతరశీతమధుపూరమహితకుసుమ,పరిమళమ్ములు ఘుమ్మని పరిమళించె. చంద్రా.౪.౭౭.

సీ. తనతనూసురభిళత్వము ఘుమ్మునఁ గ్రమ్మకొన గంధవహభావ మనిలుఁ డొందు. ఉ. రా. ౧. ౧౭౭.

సీ. మైనలందినకుంకుమప్రసారధ్యంబు బాహుమూలపుఁగదంబంపువలపు. గీ. కలసి యొకవింతవైఖరి ఘుమ్ము రనఁగ. చంద్రా. ౪. ౧౦౦.

ఘురట్టము. సం. వి. అ. పుం. తిరుగలి.

ఘుర్ఘుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧.క్షుద్రఘంటిక, చిఱుగంట. ౨. వీణాభేదము.

ఘుర్ఘరము. సం. వి. అ. పుం.౧. తుపానలము,ఊఁకనిప్పు. ౨. పర్వతద్వారము, కొండకనుమ. ౩. ద్వారము; వాకిలి. ౪. గ్రస్తహూబ. ౫. హాస్యము. ౬. ఒకానొకనదము.

ఘుర్ఘురిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిఱుగంట. ౨. ఒకానొకనది. ౩. పేలాలు. ౪. వాద్యవిశేషము.

ఘర్మచర్చిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చెమటకాయ.

ఘర్మజలము. సం. వి. అ. న. చెమట.

ఇట్లే: ఘర్మోదకము, ము.

ఘర్మదీధితి. సం. వి. ఇ. పుం-వేఁడికిరణములు గలవాఁడు-సూర్యుఁడు.

ఘర్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చెమట; ఊష్మము, ఉక్క. ౨. ఆతపము, ఎండ. ౩. వేఁడిమి, కాఁక. ౪. వేసఁగికాలము. ౫. ఏనుఁగుహృదయమునందలిమదము.

ఘర్మవిచర్చిక. సం=ఘర్మచర్చిక.

ఘర్మాంతకాముకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-వర్షాకాలమందు కామము కలది-బలాక, కొక్కెరపక్షి.

ఘర్మాంతము. సం. వి. అ. పుం. వర్షాకాలము.

ఘర్షకము. సం. విశ. (అ.క్షి కా. అ) ౧. రాచునది, ఒరయునది. ౨. రుద్దునది, తోమునది. ౩. మర్దనముచేయునది. ౪. స్పర్ధపడునది.

ఘర్షణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఘర్షణము చేయునది. (అ. ఈ. అ) ఘర్షణసాధన మైనది. వి. అ. న. ౧. ఒరయిక, రాపిడి. ౨. మర్దించుట. ౩. రుద్దుట. ౪. స్పర్ధ.

ఘర్షణాలము. సం. వి. అ. పుం-నూఱుటకు సమర్థమైనది-పాత్రము, నూఱెడుగుండు.

ఘర్షణీయము. సం. విశ.(అ. ఆ. అ) ఘర్షింపఁదగినది.

ఘర్షత్. సం. శత్రు. ఘర్షించుచున్న.

ఘర్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒరయిక, రాపు. ౨. మర్దించుట. ౩. రుద్దుట. ౪. స్పర్ధ. ౫. పాత్రము, నూఱెడుగుండు.

ఘర్షించె. సం. స. క్రి. ౧. ఒరపెట్టు. ౨. బాధపెట్టు, రాయిడిచేయు.

గీ. పెక్కుమాటల నిటు జాగుపెట్ట నేల, సాధ్వి ఘర్షింప నొకఁ డెట్టు చాలఁగలఁడు, గంధవాహంబు వెఱచు నక్కలుపకంటి, పసుపుఁబయ్యెద పాలిండ్లఁ బాయఁ దట్టి. కాశీ. ౨. ౧౧౹.

ఘర్షిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పసుపు. (త్రి. ని)

ఘర్షిత. సం. విశ.(ఋ. త్రీ. ఋ)ఘర్షించువాఁడు.

ఘర్షితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఘర్షణముకలది. ౨. ఘర్షింపఁజేయఁబడినది.

ఘర్షితవ్యము. సం=ఘర్షణీయము.

ఘర్ష్యము. సం=ఘర్షణీయము.

ఘలము. సం. వి. అ. న. తక్రము, మజ్జిగ. (వాచ)

ఘల్లు. వి. ౧. మువ్వలు కంకణములు మొదలగువానిధ్వని కనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపములు-ఘల్లుఘల్లు, ఘలుఘల్లు, ఘలుఘలు.)

చ. మలయపుగాలి రేలు వనమాలివిమానపతాకఘల్లుమం, చులియఁ బసిండిమువ్వగమి నొక్కొకమాటు గదల్ప... ఆము. ౧. ౭౪.

గీ. గిలుకుటందెలు ఘల్లన... దశా. ౨. ౩౫౫.

సీ. ఘల్లుఘల్లని రత్నకంకణంబులు మ్రోయ ...భీమ. ౩. ౬౨.

ఉ... ఘలుఘల్లని మ్రోయ నందియల్ ... రామా. ౧. ౨౦౫.

సీ. ఘలుఘలు మని యందియలు మ్రోయ... సారంగ. ౩. ౨౪౬.

చ... గజ్జియల్, ఘలుఘలు ఘల్లుఘల్లు రనఁగా... ఇందు. ౨. ౬౧.

౨. సింహధ్వని కనుకరణము.

సీ. ఘల్లురంచు నెదుర్చుకంఠీరవంబులఁ జంద్రహాసంబులఁ జదిపి చదిపి. కృ. శకుం. ౧. ౬౧.

ఘుళ. వి. తరంగము మొలనూలు మున్నగువానిధ్వని

కనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపములు. ఘళఘళ, ఘళఘళఘళ.)

సీ. అభ్రంకషంబు లై యంభోధివీచికల్ ఘళఘళఘళమంచుఁ గప్పికొనిన. దశా. ౮. ౨౧౩.

గీ. రవ్య మేఖలఘళఘళల్ ... ర,హించ రాయంచకడ నిల్చెఁ జంచలాక్షి. హంస. ౩. ౫౮.

క. జలసేవనఘళఘళ ల,ప్పలములపళపళలు... ...ఏకీభవించె జనము నుతింపన్. బహు.౮. ౨౮.

సీ. ఘళఘళార్భటులతోఁ బళపళ మనువాన ధార్తరాష్ట్రాది మహార్తి నింప. హంస. ౮. ౨౨౧.

ఘుళుకుఘుళుకు. వి. సాలెవానిపలక తాటించుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

వ... కోడెపాయంపునాడెంపుసాలెవాఁడు ఘుళుకుఘుళుకు మనఁ బలక చలుకఁగాఁ దాటించువాటంబున...చంద్ర. వి. ౩. ౧౩౧.

ఘుస్మరుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) తిండిపోతు; చంపినవాఁడు. (ఉదా: మురఘుస్మరుఁడు. మొ.)

ఘుస్రము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) హింసించునది, వి. అ. పుం. దినము.న. కుంకుమపువ్వు. (త్రి.ని)

ఘూ

ఘూ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాంచి, మొలనూలు. ౨. ఘాతము, దెబ్బ. (మే. ని-దీనికి తెలుఁగున వ్యస్తప్రయోగము కనఁబడలేదు.)

ఘూంటికము. సం. వి. అ. పుం.ధుత్తూరము, ఉన్మత్తకి.

ఘూంటికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. గంట వాయించువాఁడు. ౨. వేకువను గంట వాయించి రాజులను మేల్కొలుపు వైతాళికుఁడు.

ఘూట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెడతల. (ముచ్చిలిగుంట-అనికొందఱు.)

ఘూటించే. సం. అ. క్రి. విజృంభించు.

ద్వి. ఘూటించి ఘూర మెకంబులు బిట్టు, గఱచిన ...నవ. ౧. ౮౧ పొ. ౧౦ పం.

ఘూటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=ఘూట.

ఘాతకుఁడు. సం. విశ. (అ. తికా. అ) హింసించువాఁడు.

ఘాతనము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. చంపునది. ౨. చంపించునది. వి. అ. న. ౧. చంపుట. ౨.చంపించుట.

ఘాతము. సం. వి. అ. పుం ౧. ప్రహారము, దెబ్బ. ౨. మారణము, చంపుట. ౩-హననసాధనము-బాణము. ౪. లుంఠనము, దోఁపిడి. (మను. ౯. ౨౭౮.) ౫. హాని. (యాజ్ఞ. ఆచా. ౧౬౨.) ౬. ఉచ్ఛేదము. (ఉదా: విశ్వాసఘాతము.) ౭. (గణిత)గుణనము, గుణకారము; గుణింపఁగా వచ్చిన మొత్తము, లబ్ధము. ౮. (జ్యోతి) నైధనతార.

ఘాతి. సం. విశ (న్. నీ. న్) చంపినవాఁడు. (వృత్తియందు కర్మవాచకము పూర్వపదముగా నున్నపుడే ఈరూప మగును. (ఉదా: పితృఘాతి, పుత్రఘాతిని.) వి. ఇ. పుం. పక్షిబంధనము,పక్షులను పట్టువల.

ఘాతించే. సం. స. క్రి.హింసించు,చంపు.

క. అతఁడు ప్రసన్నుఁ డై య,న్నాతి వరం బడుగు మనిన నాకేసు ననిన్, ఘాతింపఁగ నోపెడునుతు,నాతతబలు నవ్వరాంగి యర్థించుట యున్. హరి. పూ. ౧. ౭౯.

ఘాతిపక్షి. సం. వి. న్. పుం. డేగ.

ఘాతుకుఁడు. సం. విశ.(అ.ఆ. అ)=ఘాతకుఁడు.

ఘాత్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. చంపఁదగినది. ౨. (గణిత)గుణింపఁదగినది.

ఘారము. సం. వి. అ. పుం. సేచనము, తడుపుట.

ఘూరి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. రాత్రి. (వై. ని) న. (ఛంద) ఒకానొకవృత్తము. (వాచ)

ఘూర్త్తకము. సం. వి. అ. పుం. నేతియందుఁ బక్వమైన గోధుమాదిపిష్టభక్ష్యము.

ఘాసకుందము. సం. వి. అ. పుం. పచ్చికబీడు. (వాచ)

ఘాసకూటము. సం. వి. అ. న. గడ్డివామి, గడ్డిమేటి. (విల్యమ్సు)

ఘాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆహారము. (విల్యమ్సు) ౨. లేఁతపచ్చిక.

ఘాసి. సం. వి. ఇ. పుం. అగ్ని. (వై. ని)

ఘాసికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱమునకు గడ్డి తెచ్చువాఁడు. (వై. ని)

ఘి

ఘిరాయించు. స. క్రి. (హిం. ఘిరానా=ముట్టడించుట) ముట్టడించు.

గీ. అపుడ రంధ్రశ్రుతి ప్రభునాజ్ఞ వడసి, తడసి కొన కేఁగి పడవాళ్లు దండువెంట, గడి ఘిరాయింపఁ బైనముల్గం డటంచు, సైనికుల కెల్ల మోహీము సాటి రపుడు. రంగా. 3. ౮.

ఘీ

ఘీంకరించు. సం. అ. క్రి. (ఏనుఁగు) ధ్వనించు, ఘీంకారము చేయు.

చ. కనుఁగొని నీలదానవుఁడు గంధగజాకృతి ఘీంకరించి వచ్చిన మృగరాజరూపమునఁ జించె నఖంబులఁ గుంభముల్ ఘనా, ఘనఘనగర్భముక్తకరకల్ వలె మౌక్తికరాజి రాలఁగా, నని మొన వీరభద్రుఁడు భయంకరకంఠనినాదరౌద్రుఁడై. వరాహ. ౬. ౧౧౨.

ఘీంకారము. సం. వి. అ. పుం. బృంహితము, ఏనుఁగుచేయుధ్వని.

వ... బెడిద మగుఘీంకారంబుల నంకురించినళంకాతంకంబుల...దశా. ౧. ౨౬౧.

ఘీంకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ.=ఘీంకారము.

ఘు

ఘుంటము. సం. వి. అ. పుం. చీలమండ.

ఘుంటికము. సం. వి. అ. న. ఏఱుపిడుక.

ఘుండము. సం. వి. అ. పుం. తుమ్మెద.

ఘుక్కు. వి. గుడ్లగూబకూఁత కనుకరణము.

ఉ. ఘుక్కని మాటిమాటికిని గోటఁడు పల్కెడు వామదిక్కునన్. క్రీడా. ౫౧.

ఘుటము, సం. వి. అ. పుం. చీలమండ.

ఘుటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. చీలమండ.

ఘుటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుల్ఫము, చీలమండ. ౨. గుళిక, మాత్ర.

ఘుటికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చీలమండ. ౨. ఏనుఁగు గుఱ్ఱము మొదలగువానివెనుకకాలిని కట్టుళంకువు. (కే. ని)

ఘుణము. సం. వి. అ. పుం. మ్రాను తొలుచుపురుగు, నుసిపురుగు.

ఘుణలిపి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఘుణాక్షరము, నుసిపురుగు దొలువఁగా నేర్పడినయక్షరము.

ఘుణాక్షరము. సం. వి. అ. న=ఘుణలిపి.

ఘుమఘుమ, ఘుమంఘుమ. వి. ౧. శంఖధ్వని కనుకరణము.

క. ... ఖగేశ్వరపక్షజనితవాతాంచురపూర్తిని శంఖ మపుడు ఘుమఘుమ మ్రోసెన్. పారి. ౨. ౭౭.

వ.... విజయశంఖంబులఘుమంఘుమలు పిరంగుల ధింధిమ్ములు... ప్రబంధ. ౭౮౮.

౨. గుహ మొదలగువానిలో గాలి చొచ్చునపుడు కలుగుధ్వని కనుకరణము.

(నెమిళ్లు) సీ. ఘుమఘుమధ్వని గాలి గుహఁ జొరఁ బురి యొకించుక యెత్తి కని తలంచుకొని వం చి. ఆము. ౪. ౧౯౧.

3. ఉఱుముటయందగు ధ్వనికి అనుకరణము.

గీ... మొగిలు,ఘుమఘుమ నుఱిమె ... ఘటికా. ౨. ౪౨.

౪. తరంగములధ్వని కనుకరణము.

సీ. కిన్నరద్వంద్వసంభిన్న పంచమరాగనిర్యన్న హావేగనిర్ఝరాంబు,పతితప్రతిధ్వానభంగోరు ఘుమఘుమఘుమఘుమాయితదిశాగోళకంబు.. గీ. ఐనహిమశైలపాదంబునందు ... హర. 3. 3౦.

శా. సాయంకాలనటన్మహానటజటాఝూటాటవీ ద్యోధునీ, స్ఫాయద్భంగఘుమంఘుమోపమిత వాచాచాతురీధుర్యుఁ డై. శుక. 3. ౬౪౧.

ఘుమ్ము=గుమ్ము.

(అధికముగా పరిమళించుటయందలి యనుకరణము)

క. ఇమ్మాడ్కి జనానందక,రమ్ముగ వెన్నెలలు గాయ రంభోర్వసులున్, గుమ్మెతగుడారముల కడ, ఘుమ్మనుకపురంపుజగతిఁ గూర్చుండి త గన్. వాల్మీకి. 3. ౧౦౧.

(వీణాధ్వని కనుకరణము)

సీ. ఆపిమ్మట వియచ్చరీపాణివల్లకీగుంఫస్వరంబులు ఘుమ్మురనియె. వసు. ౨.3.

ఘురణము. సం. వి. అ. న. ధ్వని.

ఘురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పందిముట్టె.

ఘుర్ఘుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పందికూఁత.

ఘుర్ఘురము. సం. వి. అ. పుం. పందికూఁత.

ఘుర్ఘురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పందికూఁత. ౨. జలజంతువిశేషము.

ఘుర్ఘురించే. సం. అ. క్రి. ఘుర్ఘురధ్వనిచేయు, (పంది) కూయు.

సీ. పడిఁ గుక్క లంటంగ వచ్చిన మెడఁ ద్రిప్పి ఘుర్ఘురించుచు బయల్ కొమ్ముఁ జిమ్మి. మను చ. ౪. ౪౨.

ఘుర్ఘురిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఘుర్ఘురధ్వని. ౨. ఘుర్ఘురధ్వని గలవగర్పురోగము.

ఘులంచము. సం. వి. అ. పుం. అడవిగోదుమ?.

ఘులఘులారవము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి పావురము.

ఘుషము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఘోషించునది, శబ్దించునది.

ఘుషితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఘోషింపఁబడినది; ప్రకటింపఁబడినది, చాటఁబడినది.

ఘుష్టము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. పేనఁబడినది, (త్రాడు) ౨=ఘుషితము. (కల్ప)

ఘుష్టాన్నము. సం. వి. అ. న. సత్రాదులందు భోజనమునకు వచ్చువారు రండని బిగ్గరగా పిలిచి పెట్టినయన్నము, సత్రాన్నము. మను. ౪. ౨౧౯.

ఘుసృణము. సం. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు. (వైని.)

ఘూ

ఘూకము. సం. వి. అ. పుం-'ఘూ' అని ధ్వని చేయునది-గ్రుడ్లగూబ.

ఘూకారి. సం. వి. ఇ. పుం. కాకి.

ఘూకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుగ్రుడ్లగూబ.

ఘూర్జరము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకదేశము, గుజరాతి.

ఘూర్జరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఘూర్జరదేశస్త్రీ. ౨. ఒకానొకరాగము.

ఉ...దేవగాం,ధారి వరాళి కన్నడ ధనాసరి ఘూర్జరి పూరి... చెన్న. ౨. ౨3౬.

ఘూర్జరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఘూర్జరదేశపురుషుఁడు.

ఘూర్ణత్. సం. శత్ర. తిరుగుచున్న.

ఘూర్ణన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=ఘూర్ణనము. (వాచ)

ఘూర్ణనము. సం. వి. అ. న. ౧. భ్రమణము, తిరుగుడు. ౨. కునికిపాటు.

ఘూర్ణమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) తిరుగుచున్నది.

ఘూర్ణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. భ్రాంతము, తిరుగునది. ౨. కునికిపడునది, తూఁగిపడునది. వి. అ. పుం.౧.భ్రమణము,తిరుగుడు. ౨. త్రిప్పరోగము. ౩. గ్రీష్మసుందర మనుశాకము శీ.

ఘూర్ణి. సం. వి. ఇ. పుం. భ్రమణము, తిరుగుడు.

ఘూర్ణితము. సం. విశ. (అ. ఆ.అ) ౧. భ్రాంతము, తిరుగుడుపడినది. ౨. భ్రమితము, త్రిప్పఁబడినది. ౩. ప్రచలాయితము, కునికిపాటుపడినది.

ఘూర్ణిల్లు. సం. అ. క్రి. ౧. తిరుగుడుపడు.

మ...కొం,దలమందెం ద్రిదశేంద్రు పట్టనము పాతాళంబు ఘూర్ణిల్లె...భార. విరా.౪.౧౭౨.

౨. ధ్వనించు, మ్రోఁగు.

వ. ఈంభుండు త్రిభువనకుహరంబు నిండి నిజసింహనాదంబున ఘూర్ణిల్ల విలయసమయనిర్ఘాతఘోరంబుగా నార్చె...మార్క. ౬. ౨౦౧.

ఘూర్ణ్యమానము. సం.విశ. (అ. ఆ. అ.)భ్రామ్యమాణము, త్రిప్పఁబడుచున్నది.

ఘృ

ఘృణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కనికరము, దయ. ౨. జుగుప్స, రోఁత.

ఘృణాళువు. సం. విశ. (ఉ)కనికరము గలవాఁడు.

శ్లో. నిష్పాదితం తు కార్త్స్న్యేన భగవద్భిర్ఘృణాళుభిః,సాధూచ్ఛిష్టంహి సర్వం మే ఆత్మనా సహ కిం దదే. సం. భాగ. ౪. ౨౨. ౪౩. (వాచ)

ఘృణావాసము. సం. వి. అ. పుం. కూశ్మాండము, గుమ్మడి శీ.

ఘృణి. సం. విశ. (న్. నీ. న్) ఘృణ గలవాఁడు. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. ౧. కిరణము, వెలుఁగు. ౨. జ్వాల, మంట. ౩. తరంగము, అల. ౪. నిదాఘము, గ్రీష్మము. ౫. పగలు.(శే.ని.)

ఘృతకోశాతకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నేతిబీఱశీ.

ఘృతమండలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. హంసపదిశీ.

ఘృతము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. తడుపఁబడినది. ౨. ప్రకాశించినది, వెలిఁగినది. వి. అ. పుం న. ౧. ఆజ్యము, నెయ్యి. ౨. నీరు. (శే. ని)

ఘృతాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రాత్రి. ౨. ఒకఅప్సరస్త్రీ(సి).

శ్లో. ఊర్వశీ మేనకా రంభా ఘృతాచీ చ తిలోత్తమా, సుకేశీమంజుఘోషాద్యాఃకథ్యంతేఽప్సరసో బుధైః.

ఘృతాచీగర్భసంభవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెద్దయేలకిశీ. (వాచ)

ఘృతాహ్వము. సం. వి. అ. పుం-నేతివాసన గల జిగురు కలది-సరళముశీ. (త్రి. ని.)

ఘృతేశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తైలపాయిక, గబ్బిలము. ౨. ఎఱ్ఱచీమ.

ఘృతోదము. సం. వి. అ. పుం. నేతిసముద్రము.

ఘృష్టము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఒరయఁబడినది. ౨. రుద్దఁబడినది. ౩. మర్దితము, మర్దనముచేయఁబడినది. ౪. నూఱఁబడినది.

ఘృష్టి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. పంది. ౨. కిరణము.

స్త్రీ. ౧. ఘర్షణము. ౨. స్పర్ధ, పోటి. ౩. అపరాజితకే. ౪. వారాహి, పాఁచితీఁగకే.

ఘృష్టిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పృశ్నిపర్ణి, కోలపొన్నకే.

ఘృష్యమాణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఘర్షింపఁబడుచున్నది.

ఘో

ఘోంట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పోఁకకే. ౨. రేఁగుకే.

ఘోటకబ్రహ్మచర్యకము. సం= తురంగబ్రహ్మచర్యకము.

ఘోటకము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వము, గుఱ్ఱము.

ఘోటకారి. సం. వి. ఇ. పుం-గుఱ్ఱములకుశత్రువు-౧. మహిషము, ఎనుము. ౨. కరవీరము, గన్నేరుకే.

ఘోటము. సం=ఘోటకము.

ఘోటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గోడిగ, ఆఁడుగుఱ్ఱము.

ఘోటించే. సం. స. క్రి. ఊఁచు.

ద్వి. బెడిదంపుఁగోఱలఁ బిరిగొన్న మెఱుఁగు, లడరంగ వదనగహ్వరములు విచ్చి, ఘోటించి నేలతోఁ గొట్టి...ద్వి.హరిశ్చ.పూ. ౧౫౬౯పం.

అ. క్రి. తిరుగు.

క. వేఁటాడుచుఁ బురవీథుల, ఘోటింపుచువారి లెక్కగొనఁ డెవ్వరి నీ,యాటోప మొప్ప నాకపి,కీటంబును ద్రుంచి మమ్ముఁ గృపఁ బ్రోవఁగదే. మై. ౩. ౩౧.

ఘోటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గోడిగ, ఆఁడుగుఱ్ఱము. ౨. పెద్దలోణీశాకము కే. (దీనికి 'కర్కటి, తురంగి, చతురంగి' అనియుఁ బర్యాయములు గలవు.)

ఘోణా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నాసిక, ముక్కు. ౨. మోర, ముట్టె. ౩. ప్రోథము, గుఱ్ఱపుముక్కు.

ఘోణసము. సం. వి. అ. పుం. గోనసము, కొండచిలువ. (వై. ని)

ఘోణి. సం. వి. న్. పుం-ఘోణ(=పెద్దముట్టె) కలది-పంది.

ఘోర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. రాత్రి. ౨. దేవతాళము, డావరడంగికే. ౩. (సాంఖ్య) రజోగుణముగలచిత్తవృత్తి. ౪.(జ్యోతి) ఉగ్రనక్షత్రములయందు వచ్చుసూర్యసంక్రమణము. (వాచ)

ఘోరదర్శనము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) భయంకరము. వి. అ. పుం. గ్రుడ్లగూబ.

ఘోరము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) భయంకరము. వి. అ. న. ౧. విషము. ౨. భయానకరసము. ౩. కుంకుమపువ్వు. పుం. నక్క. (శే.ని)

ఘోరరాసనము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ) ఘోరమగుధ్వని గలది. వి. అ. పుం. నక్క.

ఘోరరాసి. సం. విశ. (న్. నీ. న్) ఘోరమగుధ్వని గలది. వి. న్. పుం. నక్క.

ఘోరవాశనము. సం=ఘోరరాసనము.

ఘోరవాశి. సం=ఘోరరాసి.

ఘోరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

ఘోలము. సం. వి. అ. పుం. న. నీళ్లు పోయకయే చిలికి చేసినమజ్జిగ, మథితము.

ఘోలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. గోళి; ఒకజాతికూరాకు కే.

ఘోష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. శతపుష్పి, సదాపకే. ౨. మధురిక, అడవిసదాప కే. ౩. కర్కటశృంగి కే.

ఘోషకము. సం. వి. అ. పుం. చేదుబీఱ కే.

ఘోషకుఁడు. సం. విశ. (అ.షి కా.అ) ప్రకటించువాఁడు, చాటువాఁడు.

ఘోషణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=ఘోషణము.

ఘోషణము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రకటించుట, చాటుట. ౨. ధ్వని.

ఘోషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ధ్వని. ౨. ఉలుము. ౩. చాటుట, పలువురతోఁ జెప్పట. ౪. గొల్లపల్లె. ౫. ఆవులమంద. ౬. మశకము, దోమ. ౭. చేఁదుబీఱకాయ. ౮. కంచు. ౯. (వ్యాక) ఒకానొకవర్ణోచ్చారణబాహ్యప్రయత్నము.

ఘోషయిత్నువు. సం. విణ. (ఉ) ప్రకటించువాఁడు, చాటువాఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. బ్రాహ్మణుఁడు. ౨. వంది, బట్టువాఁడు. ౩. కోయిల.

ఘోషవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వీణ.

ఘోషా=గోషా. (శ. ర, వా)

ఘోషించే. సం. స. క్రి. చాటించు; ప్రకటించు.

వ... నీవిజయంబు పురంబున ఘోషింప గోపాలురం బుచ్చు మనిన ... భార. విరా. ౫. ౨౩౧.

సీ. క్రతువులమొదలిభాగము రుద్రయోగ్యం బటంచు వేదములు ఘోషించుఁ గాన. పరాహ. ౫. ౧౨౧.

అ. క్రి. మ్రోయు, ఘోషిల్లు. (శ. ర.)

ఘోషిలు(ల్లు). సం. అ. క్రి. ధ్వనిచేయు, మ్రోయు.

చ. బెరసి మృదంగనిస్సహణభేరులు ఘోషిల మ్రోయుచున్... భా. రా. సుం. ౪౬౧.

ఘోషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గొల్లవాఁడు.

ఘ్రా

ఘ్రాణతర్పణము. సం. విణ. (అ.ఆ. అ) సురభి, మంచివాసన గలది. వి. అ. న. మంచివాసన.

ఘ్రాణము. సం. విణ=ఘ్రాతము. వి. అ.న. ౧. మూర్కొనుట, వాసనచూచుట. ౨. ముక్కు. (శే. ని.)

ఘ్రాణించే. సం. స. క్రి. అఘ్రాణించు, మూర్కొను, వాసనచూచు.

శా. ఉత్సాహంబున నొక్కపాఁడిమొదవై యూధంబు ఘ్రాణించుచున్, వత్సంబై తన వెంట బ్రహ్మ నడవన్ వైకుంఠుఁ డేతెంచి ...భాగ. ౭. ౪౦౦.

ఘ్రాత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) అఘ్రాణించువాఁడు, వాసనచూచువాఁడు.

ఘ్రాతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మూర్కొనఁబడినది, వాసనచూడఁబడినది.

ఘ్రాతవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మూర్కొనఁ దగినది, వాసనచూడఁ దగినది. వి. అ. న. వాసన.

ఘ్రాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. మూర్కొనుట, వాసనచూచుట. ౨. వాసన. ౩. ముక్కు.

ఘ్రాయమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) అఘ్రాణింపఁబడుచున్నది.

ఘ్రే

ఘ్రేయము. సం=ఘ్రాతవ్యము.

ఙ

ఙ. సం. ఒకానొకయక్షరము. వి. అ. పుం. ౧. విషయము. ౨. విషయేచ్ఛ. ౩. భైరవుఁడు. (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

ఙవనము సం. వి. అ. న. ధ్వని; ధ్వనించుట.

ఙవమానము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) ధ్వనిచేయుచున్నది

జా

జావకుఁడు. సం. విశే. (అ. విశా. అ)=జోత.

జావయత్. సం. శ త్ర. ధ్వని చేయించుచున్న.

జావయమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ధ్వని చేయించుచున్నది.

జావయితృ. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ) ధ్వని చేయించునది.

జు

జుతము. సం=జవనము.

జుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=జవనము.

జో

జోతృ. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ధ్వని చేయునది.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు

ద్వితీయసంపుటము

సంపూర్ణము.

అనుబంధము

(ప్రథమసంపుటమునకు)

అ. ౯. ఏకాక్షరములు కాని మధ్యమపురుషక్రియలకు విభక్తి లోపించి 'రా' పరమందున్నప్పుడు వచ్చునది.

శ్లో. మధ్యమస్థే క్రియార్థే తు నిత్యమత్వమిహేష్యతే, నైకవర్ణస్య తు తథా రయోగస్య తథాగతేః. అథర్వణకారికావళి. క్రియా. ౨౯.

ఉదా: మానరా, చేయరా, పోరా, లేరా.

మ... ఆలకిం, పరయేరా యధరామృతం బొసఁగినట్ మన్నింపరా... సారంగ. ౨. ౧౨౯.

ఉ. ఏలర యీచలం బుడిగి యేలర... మనుచ. 3. ౯3.

అందలు. ౨. అర్థము.

వ... అందలుం గ్రమంబునం దేటెరి ... భార. శల్య. ౧. ౧౦.

క. అనుటయు నాతం డందలుకును మెలపునఁ జెప్ప... భార. శల్య. ౧. ౧౨.

క. దనుజుఁ బరిమార్చి యందలే,కిని దానవబాధఁ దీర్చి కృతకృత్యుండై... పి. శకుం. 3.౧౪౪.

అఖ్యాతి. ౨. భ్రమవిషయమున మీమాంసకమతము. (ఈమతమున 'ఇదం రజతం' అను భ్రమస్థలమున ఇదంపదార్థ మగుశుక్తికి ప్రత్యక్షము రజతమునకు స్మృతి అని జ్ఞానద్వయమును ఈ జ్ఞానద్వయమునకు భేదాగ్రహమును అటులే తద్విషయములకు భేదాగ్రహమును అంగీకరింపఁబడినవి. మఱియును రజతార్థికి ఇదంపదార్థమందు ప్రవృత్తి ఇదంపదార్థరజతములకు భేదాగ్రహము ఇదంపదార్థప్రత్యక్షము రజతస్మృతి అనుకారణత్రయమువలన కలుగును అని సమర్థింపఁబడినది)

అగపడు. ౫. సంభవించు, కలుగు.

క... మగువా తెగడంగ నేల మాయన్నకుఁ జేటగపడియె నేని జేజేల్, మగురును గడ లేనిగోరములపాల్గాకే. అచ్చ. రా. ఆర. ౪౭.

అగలించే=అగల్చే.

(పెల్లగించు.)

ఉ ... నామనసుపాఁ తగలించి ... విక్ర. ౯. ౧౦౪.

అగ్గువ.

గీ. చాటఁగాఁ బంచె నతఁడు రాక్షసుల కెల్లఁ, గ్రోఁతిమాంస మగ్గువ యయ్యెఁ గొనుఁ డటంచు. రామా. ౯. ౨౫.

అడరు. అ. క్రి. ౧౦. పడు.

గీ. అట్లు వచ్చునాగదఁ గని యచటియోధు, లలికితమత మమీఁదన యడరుననియుఁ, దలఁచి యొదిఁగిరి రారాజుఁ దలఁప నైరి, ప్రాణభయ మెట్టివారిఁ గీడ్పుబుపకున్నె. భార. భీష్మ. 3. ౫౯.

అణుజో. వి. ౨. ఈఁకరాల్చినపక్షి.

గీ. గూఁటిగుప్వన నణుజనఁ గురుజనంగ, నీఁకరాల్చినపక్షి యౌ నిందుమౌళి. ఆం. భా. ౨. ౯౯.

అధ్యాహారము. ౧. అర్థము.

(బుధునివర్ణనము)-సీ. ప్రతిబింబమోకాని రజనివల్లభున కధ్యాహారమోకాని యమృతరుచికి. కాశీ. ౪. ౧౯౧. (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము)

అనిర్వచనీయఖ్యాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. భ్రమవిషయమున అద్వైతమతము. (అనిర్వచనీయ మనఁగా సదసద్విలక్షణము. 'ఇదం రజతం' అను భ్రమస్థలమున రజతము ప్రతీత మగుటవలన అసద్విలక్షణము. ప్రమోత్తరమున బాధింపఁబడుటవలన సద్విలక్షణము. కావున సదసద్విలక్షణమై శుక్తియందు రజతము విశేషణముగా భాసించును)

అనుచే.

అనిచిపుచ్చు=అనుమతించి పంపు, అంచిపుచ్చు. భార. శాం. ౩. ౩౪.

అనుగలము. వి. ఆశ్రయము, స్థానము.

క...ఉదారుండు లేమి కనుగల మయ్యెన్. దశ. ౫. ౭౧.

అనుప్రాసము.

సీ. ముక్కంటిదరహాసమున కనుప్రాసంబు ...గీ ...మంత్రియన్నయ దేవయ్యమహితయశము. భీమ. ౧. ౫౩. (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము.)

అనుభాష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అనువాదము.

సీ...నలువశుద్ధాంతంబున కనుభాష...గీ...మంత్రియన్నయదేవయ్యమహితయశము. భీమ. ౧. ౫౩. (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము.)

అనుమానపడు. మి. అ. క్రి. అనుమానమునొందు, అనుకొను, ఊహచేయు.

ద్వి. ననుఁ జూడ రా వని నాలోన నేను, ననుమానపడఁగ నేఁ డనుకూల మాయె. ద్వి. శ. సా. ౧. ౪౭౨ పం.

అన్మానించే. అ. క్రి. ఆలోచన కలవాఁడగు.

మ...మన మానఁడముఁ బొందె నిట్లగుడు నన్మానించి యే నత్తఱిన్, గనుదో యల్లన విచ్చి మేదినియు నాకాశంబునుం జూచితిన్. దశకు. ౯. ౫.

('అన్మానించు' అనుసంశ్లిష్టరూపము 'అనుమానము' తెనుఁగనుటకు సాధకము. చూ. అనుమానము)

అన్ను. వి. ర. కన్య.

ఉ. అన్ను తలంచు రూపము హితాళి తలంచుఁ గులంబు తల్లి దా, నెన్ను నుపస్తువుల్ వరుల నేర్చుతఱిన్...వక్కలంకవీరభద్రకవికృత కుమారసంభవము. కవులచరిత్ర. ౩. ౩౯౭ పా.

శ్లో. కన్యా వరయతే రూపం మాతా విత్తం పితా శ్రుతం, బాంధవాః కులమిచ్ఛంతి...

అన్నువు.

(స్త్రీ.)

ఉ. అన్నువులార నావలపు నంగడిఁ బెట్టకురమ్మ ...ప్రదీపచరిత్రము. ర. ఆ. కవులచరిత్ర. ౩. ౪౮౩ పా.

అన్వాదేశము.

(బుధునివర్ణనము)-సీ. వినిమయంబో కాని విసువ కన్వాదేశమో కాని యత్రినేత్రోద్భవునకు. కాశీ. ౪. ౧౯౧. (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము.)

అభిధాంతరము. సం. వి. అ. న. మాఱుపేరు, నామాంతరము.

(బుధుని వర్ణనము)-సీ. అభిధాంతర మొకాని యరవిందవైరికి...కాశీ. ౪. ౧౯౧.

సీ...అమృతాంబునిధి కభిధాంతరంబు. గీ...మంత్రియన్నయదేవయ్యమహితయశము. భీమ. ౧. ౫౩. (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అనిభావము)

అమ.

(కొన్ని పురుషనామములతుదను 'అయ'కు మాఱుగాఁ జేర్పఁబడును.)

ఉ. ఆనరసింగభూపతి... కాంచె...భానునిభతేజునిఁ గృష్ణమరాజు నున్నతిన్. కళా. ౧. ౭౪, ౫౨.

అలుచే. వి. తిరస్కారము.

సీ. అలు చన నెల్లిద మనఁ బౌకయనఁ దిరస్కారంబు రాజిలు...ఆం. భా. ౧. ౧౩౪.

అల్లెదము. వి. మత్స్యవిశేషము.

గీ. అల్లెదం బుప్పఁజేఁపయు గొల్లదొందు, పరిగె

రాయ్యాదియగుమీలఁ బట్టు నతఁడు. హంస. ౪. ౧౮౭.

అవధరించే. స. క్రి. ౨ (గ్రంథాదులు) రచించు.

గీ. బాలసఖుఁడవు శైవప్రబంధ మొకటి, యవధ రింపుము నాపేర నంకితముగ. హర.పీఠి.౧౨.

ఆట్లఁడు. విశ. ఖులుఁడు, ఉలిపికట్టె. (ప్రా)

సీ...ఖులుం డొప్పు నాట్లఁ డనంగ నులిపికట్టె, యనఁగను బొట్లనీ యనఁ జెట్లకొఱవి నా... ఆం. భా. ౩. ౧౩.

ఆడు. అ. క్రి. ౭. కాఁడు, గ్రుచ్చుకొను.

రగడ. చుఱుకు మనె వే త్రొక్కఁ-చోటఁ గంటక మాడ. మనుచ. ౩. ౮౪.

ఆణి². వి. (సం. ఆణిః). ఇరుసుతుదిచీల.

సీ. చీల జంజడ యాణి చిలుక యంచనఁగ సం ధానితకీలాఖ్య తనరు చుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౩. (ప్రాఁత ప్రతి. పా.)

ఆత్మఖ్యాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. భ్రమవిషయమున క్షణికవిజ్ఞానవాదులయొక్కయు సౌత్రాంతికుల యొక్కయు మతము. (ఈమతమున భ్రమస్థలము న ఇదంపదార్థ మగు బాహ్యశుక్తియందు బుద్ధిరూ పాత్మయొక్క ధర్మ మగురజతము-అనఁగా రజ తాకార మగుజ్ఞానము-విశేషణ మై భాసించును. అనఁగా ఆంతరజ్ఞానరూప మగురజతము అబహిస్థ మైనను బహిస్థమువలె భాసించును.)

ఆరము. వి. (సం. ఆరామః) ఆరామము.

చ. మలయసమీరణాభిహతి మ్రాఁకుల నాకులు డుల్లి డుల్లి క్రొ,మ్మొలకలు సాగి సాగి విరిమొ నులఁ గెందలిరొత్తి యొత్తి కు,ట్మలములు గ్ర మ్మి క్రమ్మి కుసుమంబులు వాసన కెక్కి యె క్కి గు,త్తులుకొని పండిపండి వినుతుల్ దగ నారము లొప్పె నామనిన్. కు. సం. ౪. ౪౪౩.

సీ. ఏపునఁ జెలరేఁగి యేయుమనోజన్మ చెఱకువిల్ రెండు గా విఱిచి వైతుఁ, బలువలై పలుకుచి ల్కలనాలుకల మ్రుల్లు విఱిచి యారములలో వెడల నడుతు, మదమున మ్రోయుతుమ్మెదలఁ జంపకలతాంతములలో మునుఁగంగఁ దఱిమి వైతుఁ, దగులమై పీలెంచువక్షిణాశాగంధవ హు మహాహింద్రునివాఁతఁ ద్రోతు. గీ. నేటి కులికెదు నాయట్టిబోటి కలుగ, వెలఁది నీమది లోపల వెఱవ కుండు, మమ్మ ధైర్యంబు వదల కు మమ్మ యెందుఁ, గల్తలము గల్గ మేనికిఁ గల దె బాధ. (విక్రమసేనము. ౨. ఆ. కు. సం. ౪. ౪౪౩. వ్యాఖ్య.)

ఆరుణము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ) అరుణునకు సంబంధించినది. వి. అ. న. ఆరణ్యకము, వేదము నందలి యొకభాగము.

మ. తుల లే కుండుస్వరూపరూపగుణభూతుల్ దోఁ చె నేతచ్ఛ్రుతి, న్దల మై లో, వెలిఁ దానె యున్కిఁ దెలిపె న్నారాయణం బారుణం, బులసామాన్యవిశేషరీతి నిఖిలంబు న్శబ్దజాలం బు ని,ర్మలనారాయణశబ్దమందునె తుదం బ ర్యాప్తమయ్యె న్శ్రుతిన్. ఆము. ౩. ౧౧.

గీ. త్రిసరకాస్వాదభవమదోద్రేకలహరి, ధరణి దేవుఁ డామోజ మత్తా వహించి, యారుణా లు పఠింపంగ నాలకించి, శంబరారాతి రతి చేయి చఱచి నవ్వు. శివరా. ౩. ౧౪. (ఆర ణాలు. అపముద్రి.)

ఆర్పు. వి. ౨. సింహనాదము.

సీ. ఆర్పు బొబ్బ యనంగ నగు సింహనాదంబు... ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

ఇఁగ.

చ...ఇందుపై, నిఁగఁ బసిగోల గోలతన మేలను మే లనుకూల మయ్యెడిన్. శశాం. ౨. ౧౪౦.

ఇరుచఁబడు. అ. క్రి. కుదియఁబడు.

ఉ...తల యల్లనఁ గాళ్లకు నందియందు లో,చ క్కికి నొక్కి నొక్కి యిరుచంబడ గుమ్మడి

మాట గట్టి వీ, పెక్కు దువాళిచేసి చలి యి
క్కడ నక్కడఁ బెట్టు వేసువాన్. క్రీడా.
౪౫.

ఉగ్గు[3]. వి. (క. ఉగ్గు) అవ్యక్తవచనము.

ఉ. ఉల్లమునఁ జూపుమాపు లన నొల్లనియుగ్గులు
విచ్చుసిగ్గులున్... కావ్యా. ౨. ౬౩.

ఉపరి. సం. అవ్య. మీఁదిది.

సీ. అటమీఁదఁ దారల కన్నిటి కుపరి యై రెండు
లక్షలశుక్రుఁ డుండి... భాగ. ౫. ౨. ౭౭.

క. మునిసప్తకమున కెగువం, దనరుచు... శింశుమా
రచక్రం, బనఁగా నిన్నిటికి నుపరి యగుచుం
డు నృపా. భాగ. ౫. ౨. ౮౨.

ఉప్పు[2]. వి. ౨. ఊషరక్షేత్రము, చాటినేల.

సీ. చౌడు కారపుమన్ను చవు డననూషరమృత్సం
జ్ఞ దోఁచుఁ దత్పృథివిపేరు, లు ప్పనఁ జౌ
డన నూసర యన నొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౬౩.

ఉరలు[1]. అ. క్రి. ౩. పగులు. (చూ. గుబ్బ)

వ... పెనుబొబ్బలం బ్రహ్మాండకటాహంబు నిర్భ
రం బై గుబ్బ గుబ్బని యురల... భాగ. ౭.
౨౦౭.

ఉరి. వి. ౩. చోరసాధనవిశేషము.

చ... కో, య్యయు నురి క్రొంకి నారసము... దశ
కు. ౫. ౮౨.

ఉఱు[4]. వి. పాము ఉఱుకునప్పుడు పుట్టెడిధ్వని.

ద్వి. మెఱుఁగుఁగోఱలురల వల్మీకముల్ వెడలి,
యుఱు పుట్టఁ గోమలను టెకి... ద్వి. హరిశ్చ.
పూ. ౧౯౬౨ పం.

ఉల్లసమాడు. స. క్రి. ౨. పరిహాసముచేయు, గేలి
గొను. భార. శల్య. ౨. ౨౧౫. (సం. భార. శల్య.
౫౪. ౭.)

ఊడిగెము=ఊడిగము.

సీ... కిన్నరాంగన లూడిగెములు సేయ. చిత్ర.
భా. ౪. ౫౯.

ఊసర. వి. (సం. ఊషరః.) ఊషరక్షేత్రము, చాటి
నేల. ఆం. భా. ౨. ౫.

ఎక్కించె. స. క్రి. ౭. (నారిని) సంధించు, కూర్చు.

శా.... ధా, త్రీశోత్తంసము విల్లు వంచి గొనయం
బెక్కించి... చంద్ర. ౩. ౫౬.

ఎడ[1]. విశే. ౪. ఎల, లేఁతది. (చూ. ఎడనీరు.)

వ... గుత్తులయొడచిగుళ్లు... కేయూర. ౪. ౫౦.

ఎల్ల[2].

గీ... ఎల్లపురుషుఁడు. కవిక. ౫. ౧౪౩.

ఎసలారు. (ఇది ఉభయయతులలోనిది. చూ. కా
వ్యా. ౭. ౬౯.)

ఏగాని. వి. ౨. రెండుదమ్మిడులు. (వా)

ఏడుచేకొను. అ. క్రి. (ఏడుచు+కొను-స్వార్థ
మున.) రోదనముచేయు, విలపించు.

ద్వి... ఆకోమలాంగి, తననాథుఁ బోకొని తా
నేడ్చుకొనుచు. ద్వి. నల. ౪. ౩౯౪. పం.

ఏనాఁడు=ఎన్నఁడు.

ఏఱు[2].

గీ. అరయ నుపహతి వాటిల్లినట్టిచోట, నాజ్యతై
లాభ్యుపేతభాండావలులకు, నేళ్ల నీళుల నొం
డె వేనీళ్ల నొండెఁ, గడువతాతఁ దోమిన నొం
డెఁ గలుగు శుద్ధి. మార్క. ౩. ౧౫౪.

ఒకానొక్క=ఒకానొక.

క... అలలనామణి కాగ, య్యాళి నొకానొక్క
వేళ ... పాటలన్ దగ నేర్పెన్. శుక. ౧.
౪౩౩.

ఒక్కాస్తి. విశే. ఒక్కపరిమాణము గలది.

గీ. ఉచితనిజభాషణంబుల నొంటి యొంటి, హస్త
మునఁ బూని యొక్కాస్తి బెస్త బిడ్డ, లందలము
నిల్పి రవనిపాలాగ్రసీమ. రా. వి. ౨. ౪౪.

ఒడిదారము.

సీ. చెలువంపు నెఱికకుచ్చెలలపైఁ బచ్చరామొగ పులమొడిదారములు వోసంగ. రఘునాథరామాయణము. ౨. ౧౦౮.

ఒడ్డాణము=ఒడ్డియాణము. ౨. ఆసనవిశేషము. శివయో. 3. ౭౪. (చూ. గొడ్డగము.)

ఒనగూడు. స. క్రి. ౫. (రతియందు) కలియు.

ద్వి. ఉండితి నిన్నాళ్లు నొకరీతి నింక, నుండుటే గతి వాని నొనగూడ కింతి. ద్వి. పరమ. ౫. ౭౨౦ పా.

ఓరవోవు. అ. క్రి. 3. ప్రక్కకుఁ బోవు, తొలఁగు.

చ. కదిసిన నోరవోయి...వాసిష్ఠ. ౧. ౭.

అనుబంధము

(ద్వితీయసంపుటమునకు)

కంటసరులు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౭.

కక్కసపడు=క్రక్కసపడు. అ. క్రి. (కక్కసము + పడు) ఇతరులయెడ కఠినముగా ప్రవర్తించు. (బ్రా.)

కట్టువ. వి. పక్షులు మున్నగువానిని బట్టుటకై ఒగ్గినయొకవిధ మగుఉచ్చు.

గీ. జారకిరిపంక్తులకు మోటు సరసశశక, ములకుఁ గట్టువ యుపకాంతముఖ్యచటక, సంఘములకును గుబ్బిక శంబరారి, ఘోరరణహారిజయభేరి ఘోషనారి. హంస. ౨. ౭౩.

కనలు. స. క్రి. కోపించు.

గీ. ఒకతె వృద్ధకు మధుమూల్య మొసఁగు టరయ, లేక కొమ్మని మఱియొక్కరూక యొసఁగె, నొకతె శ్రోత్రియుఁ మైరేయ మొల్ల లెక్క,మరలనిమ్మని దాని వేమఱును గనలె. శుక. ౩. ౧౨౦.

కన్నియ[2] (న్నె). వి. (సం. కర్ణీ.) పసువులను గట్టుట కుపయోగించునొకవిధ మగుత్రాడు. (వా)

కన్ను.

కన్నెఱ(ఱ్ఱ)=కోపము.

రగడ. తలిరుబోఁడి నీతలఁపునఁ గన్నెఱ, వలదు తేనెలకు పంపకు గన్నెర. రాజ. చ. ౨. ౧౪౯.

కప్పడికంబళి. వి. (కప్పడి=కప్పడి అనుగ్రామము-అని. బ్రా) కప్పడిగ్రామములో నేసినకంబళి.

ద్వి. గద్దెకంబళ్లు కప్పడికంబళ్లు... పండితా. పర్వ. ౩౪౬ పా.

కప్పురము.

కప్పురబాగాలు=తావిపోఁకవలుకులు.

సీ. కడు మంచిపోఁకలు కండ్రికల్ గావించి యుడుకుజలంబుల నునిచి నాన్చి, యెత్తి కొండొక యార్చి యొసఁగ మాకందవృంతోత్థనిర్యాసమం దూరఁబెట్టి, కర్పూరజలములఁ గలయఁగఁ దడిపి శ్రీఖండచూర్ణంబుతోఁ గలిసినట్టి, కస్తూరియసలునఁ గదియించి యుడికించి యేనియు నుడికింపకేని నీడఁ. గీ. బఱచి యాఱఁగఁబెట్టంగ వలయు నివి యొ, సంగుఁ గప్పురబాగా లనంగ వీని, వీడియముతోడ సేవింపఁ బెరుఁగు సుఖము, వదనరుజలు డాకొనవు దీపనము గలుగు. (చి. ని)

కమరు[1], అ. క్రి. ౩. అఱుగు, జీర్ణమగు.

క. బడబాగ్ని యనలాగస్త్యులు, కుడిచినకుడు పఱుగఁ జేసి కుశలప్రదుల, య్యెడు మాకు ననుచు వలచేఁ, గడుపు నిమిరి చదువ గట్టికంఠ్లుం గమరుక్. విజ్ఞా. ఆచా. ౭౨.

కయి[4]=కై[4].

కలవరించే. స. క్రి. (నిద్రామోహాదులచే) మైమఱచి పలుకు.

ఆ...రేయి నాప్రక్కలోనుండి, కలవరించ లేదె చెలుల నెల్ల. శృంగారరాధామాధవసంవాదము. ౧. ౪౧.

కాషము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)-కోపాదులవలన-కుచ్చితపుఁజూపు గలది.

కాలికము. సం. విణ. ౪. కాలమం దైనది.

కావలి. వి.

క. దేవుఁడు సాత్యకిఁ గనుఁగొని, నావచ్చినయంతదాఁక నగరమునకు నీ, కావలి సుమ్మి సుశబల, దేవసహాయుఁడ వు వైనతేయుని నెక్కెన్. ఉ. హరి. ౬. ౧౫.

కిఱుకు[2]. వి. త్రిప్పు.

చ. కిఱుకులఁ బెట్టి వీరి నడకించి లోలంగుద మన్న వట్టిక, కుక్కజితియ... జై. భా. ౬. ౨౩౪.

కిఱుకుపాడుచు=తిరుగు. భాగ. ౧౦ పూ. ౪౫౬.

కు. ౩. దేశకాలములందు అవధిని తెలుపును.

(దేశమునకు.)

ఉదా: పదిగజముల కొక్కమొక్కచొప్పున నాట వలయును.

(కాలమునకు)

క...ఏ, డెనిమిదివసములకు నిట, నను దెంచుక

...భార. శాం. ౬. ౫౬౬.

కుంచిక. ౭. తూలిక. (శే. ని)

కుందు. స. క్రి. ౮. నలుకు, ఖండించు.

ఉదా: చొప్ప కుంది దూడకు వేయుము. (వా)

సీ. వండఁగాఁ గుందినవడువున మావటీల్ పాడిపిం చి రిథముల విడిచి హయల. చంద్రా. ౬.౧౦౦.

కువ్వెన=గరగడ. (చి. ని, వా)

కెరలు. అ. క్రి. ౯. ఎగురు, ఎగయు. (చూ. కెర లుచు. ౧. అర్థము)

వ...వసంతసారథి తిన్ననై యున్నక్రొన్ననముని కోలఁ గదల్చి యదల్చినం గెరలి చెరలుకొట్టు చు మిన్నులపైఁ బాఱుచిలుకవాహపంబుల... శ్రీరం. ౨. ౭౫.

కేరియ=కేరింత.

కేరియల్వాఱు=కేరింతలుగొట్టు.

ఉ. జీటిక కల్లు ద్రావి మదసింధురగామిను లన్ని కేరియ,ల్వాఱుచు గాడుగీతములు పాడుచు ...కు. సం. ౬. ౭౦౨.

కేరు. స. క్రి. ౪. చెప్పు.

ఉ. కేరును గేళకి న్నొగలి గేదఁగి యంచను పేర లు...ఆం. భా. ౨. ౭౯.

కేళిక. వి. ౨. నాట్యవిశేషము.

ద్వి. కోలాటమును బాత్ర గొండ్లి పేరణియుఁ, గేళిక జోకయు లీల నటింప. బస. పు. ౧. ౫౭౯ పం.

కై[4]=కయి[4]. వి. కుక్క మొఱుఁగుట కనుకరణము. (దీని ఆమ్రేడితరూపము 'కైకై')

మ. కరుణాహీనత రాల రుప్పఁగను గైకైశబ్ద ముల్ సేయుచుక. బ్రహ్మో. ౨. ౧౩౦.

క్రొయ్య. వి. ౫. చోరసాధనవిశేషము.

చ...భ్రమరమ్ములక్రొలును మైలమందుఁ గొ,య్య యు నురి గ్రొంకి నారసము నాదిగఁ గల్గినసా ధనంబు ల,న్నియు...దశా. ౫. ౭౨.

కోవెల[1]. వి. ౨.దీర్ఘదేవాలయము, పొడవుగా నుం డు దేవాలయము.

సీ...దేవళంబు నా దేవాలయాఖ్య యై తేజరిల్లు, గుడి కోవెల యనంగ నడరు పర్తులదీర్ఘ దేవా లయములు...ఆం. భా. ౨. ౧౬.

క్రమ్ముఱ, క్రమ్మఱఁగ. ౧. అర్థము.

మ...వే,దవిరుద్ధాక్షరపంక్తిఁ గ్రమ్మఱఁగ వేధం జేర్చెనో నాఁగఁ ద,ద్భవనం బబ్ధిసితాంబు బిందు లలముం బ్రోద్యద్రుచిం దాఁటవే. ఆము. ౪. ౧౭.

క్రాయు. స. క్రి. ౩. దంచు.

వ...మాటిమాటికిఁ గొరవివిరిగుత్తి పై వ్రాలి యె గయుభసలపంక్తిఁ గొమ్మ పుష్పమంజరులు గ్రాయుముసలం బని గుసగుసలాడుచు...రా. వి. ౩. ౧౧౪.

గడ్డ. వి. ౫. కరుడు, గట్టిపడినముద్ద.

ఉదా: అన్నపుగడ్డ, బెల్లపుగడ్డ, మొ.

గడ్డకట్టు=కరుడుగట్టు, ముద్దగట్టు.

(వ్యవ) అన్నము గడ్డగట్టినది.

గిజిగాఁడు. వి. ౨. పచ్చపిట్ట, హరితము. (శ. ర- ౧. అర్థములోని. వి. సం. ౧. ౧౩. మనుచ.౧.౩౬. ఇట చదువుకొనవలెను.)

గులిమితె(త్రె)డ్డు. వి. (గులిమి+తెడ్డు.) గులిమి తీసికొనుటకై వెండి లోనగువానితో చేసినతె డ్డువంటిసాధనము.

గులివి=గులిమి. (వా)

గువిలి=గులిమి. (వా)

తప్పొప్పుల పట్టిక.

(ప్రథమసంపుటమునకు)

పొరట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
27	1	23	అంటుసంటులు	అంటుసొంటులు
29	2	13, 14	అండె. చూ. అండియ. అండెము. చూ. అండియము.	"అండియ, అండియము" పదములలో 'డె' బ్రాకెట్టులో నుండుటచేత ఈరెండుపదములు లేవనుకొనవలెను.
41	2	34	దూరనగోల	దూరసగోల
46	2	29	గిటకిటన	గిటగిటన.
49	1	18	అంపవెల్లి.	అంపవెల్లి. వి.
,,	2	16	కొలువన	కొలుపన
51	2	13	అంబుకూర్మము=	అంబుకూర్మము. సం=
55	1	25, 26	అ. నిర్దేశము లేమిని దెలుపును. 'ఏని, అయినను' అనునర్థము ఇచ్చును.	అ. ఎట్టు, ఏమి, ఎన్ని, ఎవఁడు, ఏడి మున్నగుశబ్దములకు అనుప్రయుక్తమై 'అయినను' అనునర్థము నిచ్చును.
111	2	32	అడిగొట్టు. వి.	అడిగొట్టు. విశ.
132	2	30	సీ.	గీ.
147	2	27	అధవా.	అథవా. ఈపదము సోదాహరణముగా 135.పొరటలో 'అథర్వుఁడు' పిమ్మట చదువుకొనవలెను.
,,	2	28	అధవా	అథవా
150	1	22	సీ.	గీ.
197	1	20, 21, 22, 23	అన్యథాఖ్యాతి. సం... గ్రహించుట.	అన్యథాఖ్యాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. భ్రమవిషయమున తార్కికమతము. (ఈమతమున'ఇదంరజతం'అనుభ్రమస్థలమున ఇదంపదార్థ మగుసుక్తి యందు రజతము తాదాత్మ్యసంబంధముచే-రజతత్వము సమవాయసంబంధముచే - విశేషణమై భాసించును.)
212	1	1	అపా.	అప
243	2	13, 14	క. భూవల్లభకార్యార్థుల,మై వచ్చుటఁ జేసి. జై. భా. ౩. ౨౦౩.	ఈభాగము లేదనుకొనవలెను.
253	2	6, 7	అ. స్త్రీనామముల తుదనుజేర్పఁబడును. ఉదా: సీతమ్మ, వెంకమ్మ.	అ. స్త్రీనామముల తుదను కొన్ని పురుషనామముల తుదను జేర్పఁబడును. ఉదా: సీతమ్మ, వెంకమ్మ, కృష్ణమ్మపంతులు, మొ.

పొరట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
280	1	34	౨. ఇమ్చుట, దానము.	౨. ఇమ్చుట, దానము. అర్పణ చేయు=(అర్పణము + చేయు) ఇమ్చు. భీమ. ౫. ౩౦.
339	1	22	అవి. వి.	అవి. సం. వి.
356	1	11,12,13	అసత్ఖ్యాతి.సం....జగ్భ్రాంతి, మొ)	అసత్ఖ్యాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. భ్రమవిషయమున శూన్యవాదిమతము. (ఈమతమున 'ఇదంరజతం' అను భ్రమస్థలమున శశశృంగమువలె నత్యంతాసత్తగురజతము ఇదం పదార్థమునకు శుక్తియందు విశేషణమై భాసించును.)
371	2	1	ఆంత్రి	ఆందో
380	2	7	(అ. ఈ. అ.) ౧.	(అ. ఆ, ఈ. అ.)
,,	,,	8	౨. అకాలమందుఁ బుట్టినది.	(అ. ఈ. అ.) అకాలమందు పుట్టినది.
,,	,,	10, 11	ఆకాలికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-పుట్టినవెంటనే నశించునది-విద్యుత్తు, మెఱపు.	ఈపదము చదువుకొననక్కఱలేదు.
382	2	14	ప్రాఁతనై	పోతనై
432	1	2	గాచెంగవెరసి	గాఁజెంగవెరసు
436	2	29	కలదు)	కలదు) తపతీ. ౧. ౫౯.
433	1	31	(అ. ణికా. అ)	(అ. ణ్యకా. అ)
442	2	23	రాలుఁగాయ	రాలుగాయ
454	2	4	ఆఱుచే[1]=అర్చు[1].	ఆఱుచే[1]=అర్చు[1]. చిత్రభా. ౭. ౯౧.
463	2	1	ఆలో	ఆళ.
483	2	28	ఆహూతప్రపలాయి. సం. వి. న్. పుం.	ఆహూతప్రపలాయి. సం. వి౩. (న్. నీ. న్.)
498	1	4	అనతిదూరమున, సమీపమున)	అనతిదూరమున, సమీపమున; సులభముగా, సులువుగా.)
,,	1	22	భార. శాం. ౬. ౩౭౭.	భార. శాం. ౬. ౩౭౭. ఈ. ఇంతులనేఁచుపాతక మదింతటనంతటఁ బోదు...వసు. ౪. ౨౯.
500	2	9	ర. ఇది అనుదానియర్థము నిచ్చును.	ర. ఇది, ఇవి అనునర్థముల నిచ్చును.
,,	,,	17	ఆము. ౬. ౨౮.	ఆము. ౬. ౨౮. చ. వివిధములైన యశ్వములు వేలతరంబులు నీరుద్రావుచున్నవియును బోవుచున్నవియునైనవి యారయనిందులోపలన్, సవనహయంబువచ్చుట కనంబడదు...జై. భా. ౨. ౧౬.

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
506	2	16	ఇక్కపట్టు.(√ ఇక్క)	ఇక్కపట్టు.వి. (√ ఇక్క)
508	2	1	ఇక్ష్వా	ఇగి.
,,	,,	10	ఇక్ష్వాకువు.	ఇక్ష్వాకు(వు).
,,	,,	11	లలో నొకఁడు.	లలో నొకఁడు. సీ. మనువు నిక్ష్వాకు వేఁడిన...వై జ.౧. ౭౮.
515	1	26	ఈవిమ్రాను, ఈవులమొదవు,	ఈవిమ్రాను, ఈవులకెంపు, ఈవులమొదవు,
545	2	20	శైత్యము.	శైత్యము. విణ. శీతలము.
,,	,,	22	శీతంబు...	శీతంబు గుణిగుణాఖ్యలఁ దగు.
546	1	8	లువ. ఆం. భా. ౧. ౮౧.	లువ. విణ. శీతలము. ఆం. భా. ౧. ౮౦.
549	1	4	ఇసుకదొండు.	ఇసుకదొండు. వి.
560	2	9	జ: ఈఁతె౩.	జ: ఈఁతె౩, ఈనిక.
568	2	9, 10, 11	(అ. ఆ. అ-స్త్రీలింగమున ఈకారాంతము (ఉదా: ఈశ్వరీంసర్వభూతానాం. శ్రీసూక్తము అని వాచ.)	(అ. ఆ. అ-శే. ని.)
586	1	29	(శ. ర)	(శ. ర) పరమ. ౫. ౧౮౫.
597	1	18	జ: ఉడికించు,	జ: ఉడికించు, ఉడికిల్లు,
608	2	22	భాను. ర. ౭౩.	భాను. ర. ౨౩.
669	1	16	(ఆ.	(అ.
675	2	10	సీ.	గీ.
677	1	14	జ: ఉప్పు,	జ: ఉప్పు, ఉప్పుఁబడు,
698	1	6	కోఁతిఉబ్బు	కోఁతి, మొ. ఉబ్బు
702	2	23	ఉల్క.	ఉల్క(ము).
713	2	9	అని. ౧. ౮౩.	అని. ౧. ౮౩. జ: ఉస్సురస్సురు.
715	2	22	జ: ఊఁగాడు,	జ: ఊఁక౨, ఊగాఁడు,
723	1	16	(క. ఊడె) వి.	(క. ఊడె)
749	2	10	సీ. ఇది	సీ. ఇవి
765	2	32	(చూ. ఎగ్గడికత్తె)	(చూ. ఎగ్గడికత్తె) జ: ఎగ్గడికత్తె, ఎగ్గడికాఁడు, ఎగ్గడీఁడు.
781	1	34	మల్లబంధవిశేషము.	పదిరెండు పరువములలో నొకటి. (పదునాల్గువిసరులలో నొకటి అని హంస. ౧. ౨౦౬.)
782	2	2,3,4,5,6	వ. ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి...కాళ నిల్కడయు నృసింహంబును నాది యగుము	వ. ఎడమడుగు పరువడి కుడియడుగు పరువడి... మొదలుగాఁగల పదిరెండు పరువడులును... ప్రబంధ. ౭౮.

పారట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
			ప్పదిరెండువిన్నాణంబులనాణెంబు పరీక్షించి...హంస. ౧. ౨౦౬. ప్రబంధ. ౭౮.	వ. ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి...ఇవి మొదలైన పదునాలుగువిసరుల మర్మంబుఁ జూచి...హంస. ౧. ౨౦౬.
834	2	18	భార. శాం. ౬. ౩౮౩.	భార. శాం. ౬. ౩౮౩. ఉ... సోమళర్మ పేరింట నెసంగు ... శుక. ౨. ౧౪౪. మనుచ. ౩. ౮౦.
840	2	10	పడు - ఈద్రావిడపదమును బట్టియు. శ. ర. నుబట్టియు సబిందుకముగా గ్రహింపఁబడినది. నిర్ధారక ప్రయోగములు కనఁబడలేదు) బాధించు.	పడు.) బాధించు. ఉ. ఏఁచును పేంద్రునింబదక మిమ్మని రుక్మిణి మున్ను దేవుఁడుం, బూఁచిన పూఁపు దప్పుటకుఁ బోకలఁ బోవుచునుండు... ఉ. హరి. ౧. ౧౬౮.
851	2	13	ఏడాకులపొన్న.	ఏడాకు(ల)పొన్న.
,,	,,	14	కాశీ. ౩. ౨౩.	హరి. పూ. ౭. ౧౧౭. కాశీ. ౩. ౨౩.
867	1	29	(క. త. ఏరాళ)	(త.ఏరాళ.)
873	2	33	దశా. ౮. ౨౬౬.	దశా.౮.౨౬౬.ద్వి.పరమ.౪.౨౮౯పా.
899	2	34	=ఒక్క కరిత.	= ఒక్కరిత.
900	1	11	ఒ,క్కఁ అఁగని	ఒ,క్కఁ అ గని
917	2	31	గవడ	గవుడ
919	1	8	గత్తిరిం	గత్తరిం
949	2	28	జ: ఒలి, ఒలుచు,	జ: ఒలి, ఒలిదామర, ఒలుచు,
950	1	33	(చూ. ఒలుకులువాలు)	(చూ. ఒలుకులువాలు) జ: ఒలికించు, ఒలుకులువాలు.
952	2	33	కువల. ౪. ౧౩౮.	కువల. ౪. ౧౩౮. జ: ఒళవరి.
967	1	8	ఓదనాదనిక=	ఓదనాదనిక. సం=
973	1	8	ఓరపార.	ఓరపారలు.
992	1	13	ఔషికుఁడు=	ఔషికుఁడు. సం=

తప్పొప్పుల పట్టిక.

(ద్వితీయసంపుటమునకు)

పొరట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు
10	1	2	కుత్తుకగళము;	కుత్తుక, గళము;
11	1	10	కండతుండములు	కండతుండములు, కడికండలు.
,,	2	12	=గండపడము.	=గండపడము. వి.
18	1	8	౪. ౭౫.	౪౭౫.
19	1	27	మహోఘనుఁడు	మహోఘలుఁడు
,,	2	15	పణకింప	వణఁకింప
20	2	2	యైనసెలలలేదు	యైనఁ జేల లేదు. (శ. ర. పా)
31	1	32	(చూ. శ. ర-గోండ్రించు)	(చూ. శ. ర-కటకట)
33	2	18	పట్టణవాసి	పట్టనవాసి
45	1	27	అగచాట్లప్రాంతనై	అగచాట్లపోతనై
46	1	27	దిరుగుగాడు	దిరుగాడు
48	1	4	ధృష్టపార్శ్వ	ధృష్టఃపార్శ్వ
,,	,,	25	౧. ఇది	౧౧. ఇది
53	2	35	యధమగతి	యధమగతికి
79	2	1	కద	కదం
80	2	20	కదన్న=కద[1].	కదన్న(న్నా)=కద[1]. (సంతాపమునకు)
,,	,,	35	కదమ్మ	కదమ్మ(మ్మా)
83	1	12	ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి, మల్లబంధవిశేషము. వ. ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి ... నృసింహంబును నాదియగు ముప్పదిరెండువిన్నాణంబులనాణెంబు పరీక్షించి. హంస. ౧. ౨౦౬. ప్రబంధ. ౭౮.	పండ్రెండుపరువడులలో నొకటి. (పదునాలుగు విసరులలో నొకటి అని. హంస. ౧. ౨౦౬.) వ...ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి.... మొదలుగాఁగలపదిరెండుపరువడులును ... ప్రబంధ. ౭౮.
,,	2	19	(బంధించు, బిగించు; అతుకు)	(బంధించు,బిగించు;బంగారు, మొ.సాఁగఁగొట్టు. చిన్నయసూరిధాతుమాల.)
90	2	26	అగపడు.	అగపడు; ప్రత్యక్షమగు.
91	2	34	లో,కై	లో,కైక
96	1	30	కనుగీ(గ్గీ)టు	కనుగీ(గ్గీ)ఁటు.
,,	,,	33	గీచె	గీఁచె
,,	2	5	కనుగీటు	కనుగీఁటు.

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
101	1	4	వి. ఔరసపుత్రు ఁడు.	వి. (కన్న + కొడుకు) ఔరసపుత్రుఁడు.
102	2	11	పరమ. ర. ౧౯౪.	పరమ. ర. ౧౬౫.
104	1	13	కన్నియ	కన్నియ[1]
,,	,,	2	కన్నియ + లేడి	కన్నియ[1] + లేడి
110	1	25	కన్య=కన్నియ	కన్నె=కన్నియ[1]
113	2	26	కపురబాగాలు = కర్పూరముతోడి వక్క పలుకులు.	కపురబాగాలు = తావిపోఁకపలుకులు, కప్పురబాగాలు.
117	2	5	కప్పుఁదెరువుజాణక, ప్పుఁద్రోవరి,	కప్పుఁదెరువుజాణ, కప్పుఁద్రోవరి.
119	2	5	కప్పురబాగలు = కర్పూరముతోడి వక్క పలుకులు.	కప్పురబాగలు = తావిపోఁకపలుకులు, కప్పురబాగాలు.
122	2	13	కాలు	౧. కాలు.
,,	,,	17	జటాయుషః)	జటాయుషః-సం. భార. అర. ౨౭౩. ౫౦)
125	2	15	కముఁజా=కాఁజా	కముఁజో=కాఁజో
132	2	30	కయిలాట=కైలాట	కైలాట(ము)=కైలాట
,,	1	32	(√కైలాట)	(√కయిలాట)
133	1	3	(కైలాట + కాఁడు)	(కయిలాట + కాఁడు)
139	2	10	గరడి,	గరము,
,,	,,	28	సి.	సీ.
144	2	17	ఆము. ర. ౧౪౯.	ఆము. ర. ౧౪౬.
149	1	7	(కరువాడు)	(కఱవాడు)
153	2	4	ఒకానొకచెట్టు	ఒకానొకచెట్టు. (చూ. కొండగోఁగు, గోఁగు)
155	2	5	మ్రానిపసుపు	మ్రానిపసుపు. ౯.
166	1	32	(√కట్టు)	(√కట్టు[1])
,,	2	26	కట్టుగోల	కఱుగోల
167	1	33	జ: కఱదూపము.	జ: కఱకంఠుఁడు, కరదూపము.
168	1	20	జ: కట్టుగోల	జ: కఱుకుట్లు, కఱుగోల
176	1	26	విక్ర.	విప్ర.
,,	,,	34	జ: కలగూరగంప.	ఇది లేదనుకొనవలెను.
192	2	29	కలుపడము	కలుపడము[1]
193	2	2	ద్వి. హరిశ్చ. ౨౭౪ పం.	ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౭౪ పం.
200	2	10	కళపట్టు= ౧. మూర్ఛనొంను,	కళపట్టు=మూర్ఛనొందు,
203	1	13	శ్రీరంగ.	శ్రీరం. మా.
210	2	28	గీ. కవుచ	ఆ. కవుచ
211	1	18	కవుఁదీఁగ, మొ.	కవుఁదీఁగ, కవునుఁదీఁగ, మొ.
213	2	11	సం. భాగ ౧౦ స్కం.	సం. భాగ. ౨. ర. ౧౭.

తప్పొప్పుల పట్టిక.

పుటః.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
217	1	27	గసిగందు	కసిగందు.
224	2	20	జారిజాత	పారిజాత
232	2	34	(కాఁపు+అది)	(కాఁపు1+అది)
236	2	19	కాకితుండి	కాకతుండి
242	2	19	(√కఱచే)	(√కఱచే1)
248	1	1	కాడు	కాడె
259	2	15	గుంటల్	గుంటగల్
267	1	27	జః కారుకొను,కారుక్రమ్ము.	జః కారుకొను3, కారుక్రమ్ము1.
,,	2	32	కాలుకొట్టి.	కారుకొట్టి.
268	2	28	మార్క. 3. ౭.	మార్క. 3.౭౫.
273	1	8	జః కాటియపడు, కాటియపెట్టు.	జః కాటియపడు, కాటియవెట్టు.
274	1	6	జః కాల్రొడ్డెము, కాల్రొడ్డెకాఁడు.	జః కాల్రొడ్డెకాఁడు, కాల్రొడ్డెము.
278	2	31	ప్రాఁతనై	పోతనై
289	2	23	3. ఆ. (శ. ర)	3. ఆ.(శ.ర)
				జః కావిరిబొట్టు.
304	1	31	కిన్నకంఠి.	కిన్నరకంఠి
307	1	13	కిలుకు	కిలుకు1
309	2	33	పదునొకం డేడ్లకు	పదునొకండేండ్లకు.
311	1	7	ప్రాఁతనై	పోతనై
320	2	27	౧. (చూ)సంబంధ	(చూ) ౧. సంబంధ
329	1	14	కుడుంగము	కుడంగము
332	1	15,16,17,	సీ. కోలక్రోఁతులుఁ బిల్లగ్రోల్లుఁ దూరనఁగోలలందలంబులు మఱికుందికాళ్లు. గీ. ఆదిగాశైశవ క్రీడలాడిరపుడు.	సీ. కోలక్రోఁతులు బిల్లగోల్లు దూరనగోల లందలంబులుమఱి కుందికాళ్లు. గీ. ఆదిగాశైశవక్రీడలాడిరచట.
337	1	6	చేసుకున్న	చేసికొన్న
342	1	10	గూడు)	గూఁడు.)
343	2	17	చుల్లీ	ఘుల్లీ
352	1	17	కుత్సయిత	కుత్సయిత
355	2	12	పల్లంబులు	పల్లవంబులు
367	1	8	=కుమారులు	కుమారులు
373	1	4	కురవు1	కురము
374	1	4	౧. వర్షింపఁజేయు	వర్షింపఁజేయు
375	1	12	సంహాళ	సింహాళ
,,	,,	14	కురుజు	కురుఁజు
,,	,,	20	కురుజు	కురుఁజు

పొరట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
376	2	2	కురుము	కురము
379	2	13	కుట్టూరుపు, కుఱుగడ,	కుట్టూరుపు, కుఱు, కుఱుగడ.
381	2	19	పరంపరలచే	పరంపర చే
382	1	12	కాటుకటాయి	ఒకానొక కాటుకటాయి.
387	2	1	చిన్నటోపి	టోపి.
388	1		రామలిం. ౮౩.	రామలిం. ౮౩. జ: కుళ్లుకొను, కుళ్లుపోతు.
,,	,,	23	విశే. దుఃఖశీలుఁడు,	విశే. (√కుళ్లు) దుఃఖశీలుఁడు.
389	1	11	సంవాదము. ౧. ౮౧.	సంవాదము. ౧. ౮౧. జ. కువాడి
391	2	5	విశేషణము.	విశేషము.
393	1	14	౫. ౩౭.	హర. ౫. ౩౭.
396	1	30	మాడుచు	మాఁడుచు
397	1	18	చీఁకటి	చీకటి.
401	1	4	౧. విరిసినది.	విరిసినది.
403	1	17	సం. భాగ. ౧౧. ౬౩	సం. భాగ. ౧౧. ౩౬
406	1	32	క. త.	క. కూళ్. త.
408	1	30	చోమ్మింకణ్	పొమ్మింకణ్
409	1	26	కూనరాగము. వి.	కూనరాగము. మి. వి.
410	1	2	నూతిగరకఏతము,	నూతిగిరక,ఏతము,
411	1	34	౩. వదరు, ప్రేలు.	స. క్రి. వదరు, ప్రేలు.
432	2	31	జ: కెడగూడు.	జ: కెడగూడు, కెడయాడు, కెడ్బెరసు.
434	1	14	కెడయిక, కెడవు, కెడ్బెరసు.	కెడయిక, కెడవు.
442	2	14	(విలమ్ము)	(విల్యమ్ము)
446	1	4	గీ.	ఆ.
447	2	23	మిరయము	మిరియము
466	2	4	(కొంగోడు + పోవు)	(కొంగోడు + పోవు - శ. ర)
474	2	2	కున్నఁజాచి	కున్నఁజూచి
481	2	6	హుజోమాదు.	హుమాజోదు.
,,	,,	28	ప్రబంధ. ౮౭. పం	ప్రబంధ ౮౭.
483	2	29	కొట్టించు.	'కొట్టించే' అనుపదము సోదాహరణముగా 'కొట్టి' పదమునకు తరువాత పఠించుకొనవలయును:
490	1	24	భార. సభా. ౫౬, ౫౭.	భార. సభా. ౨. ౫౬, ౫౭.
493	2	9	ఆము. ౬. ౮౩. (శ. ర. పా)	ఆము. ౬. ౮౩. (లాఁతుక్రింది - శ. ర. పా.)
505	2	3	కొలువు[4],	కొలుపు[4],

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
509	2	19	క.	గీ.
510	1	7	(కొమరు	(కొమరు[1]
511	2	29	(కొమ్మ	(కొమ్మ1
515	2	16	గీ.	సీ.
516	1	18	కొయ్యజోడు	కొయ్యజోడు.
527	2	32	పట్టణ	పట్టన
530	2	32	కొలారికము. వి.	కొలారికము=కోలారికము. వి.
532	1	7	కొలి(ల్పి)పించే1	కొలిపి(ల్పి)ంచే1
,,	,,	11	కొలి(ల్పి)పించు2	కొలిపి(ల్పి)ంచే2
,,	,,	20	కొలి(ల్పి)ంచే3	కొలిపి(ల్పి)ంచే3.
538	2	26	కొల్లు1. వి.	కొల్లు1=క్రొల్లు. వి.
545	2	26	పరమ.	ద్వి. పరమ.
561		15	౧. పల్లు.	పల్లు.
565	2	9	(చూ. కొలుమసఁగు)	(చూ. కోలుమసఁగు)
,,	,,	15	కోలుమొసలి	కోలుమొసడి
569	1	5	కోలు	కోలు[2]
,,	,,	7	సన్మను	సన్నును
570	1	18	కోవియనఁగను గ్రోవియనఁగ.	...కోవి యనంగను గ్రో లనంగ,
575	1	13	శార్జ	శార్ఙ్గ
594	1	27	పడఁగఁబాఁపన	పడఁగబాఁపన
596	1	34	క్రిమ్మిఘ్న	క్రిమిఘ్న
619	1	31	క్రోశము (3. అర్థము. చూ)	చూ. క్రోశము. 3. అర్థము.
,,	2	5	దీనికి	క్రౌంచపర్వతమునకు
631	2	4	క్షేమంకరుఁడు. విణ.	క్షేమంకరుఁడు. సం. విణ.
641	2	8	పుం. కఠిన	పుం-కఠిన
642	1	14	౮. నారి, స్త్రీ. ౯. తెలుపు.	౮. తెలుపు.
,,	,,	15	ఖర్చు	ఖర్చె
646	2	26	ఈ. స్త్రీ. సాము.	ఈ. స్త్రీ. ౧. శస్త్రాభ్యాసము; అభ్యాసము.(త్రి.ని). ౨.శస్త్రాభ్యాసముచేయు చోటు. (విల్యమ్సు -రూ. ఖురళిక.)
648	2	1	ఖ్యావ	ఖ్యాతి.
650	2	25	అగచాట్లప్రాఁత	అగచాట్లపోత.
655	1	29	జః గండగొడ్డలితాల్పు.	ఇదిలేదనుకొనవలెను
657	1	15	ఖార. అను. ౧. ౧౮౩.	ఖార. అను. ౧. ౧౮౩. జః గండరించు.

పొరట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
665	2	6	గంపసిడి,	గంపసిడి, గబ్బులుఁగు
680	1	16	౧. గడెసియ	గడసియ
683	1	18	చూ.గడుఁగాయ	చూ. గడుగాయ.
,,	,,	19	జ: గడుఁగాయ.	జ: గడుగాయ.
,,	,,	22	గడుఁగాయ	గడుగాయ.
686	2	20	మరాజిక	మహారాజిక.
695	2	30	వేంక. మాన. ౭౬	వేంక. మాన. ౭౬. జ: గన్నెరాకమ్మ.
715	1	1	గర్భాం	గర్భ
735	2	15	గీ.	ఆ.
747	2	33	నిందయందు ఆమ్రేడితశబ్దము	నిందయందు ప్రాస్వాది యైన యామ్రేడితశబ్దము
749	2	23	పక్షి	౧. పక్షి
754	2	25	(బ్రౌ. శ. ర.)	(బ్రౌ, శ. ర.) ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.
756	2	31	మ్రోఁగెడుఇనుపరేకు	మ్రోఁగెడురేకు.
757	1	12	ప్రోతనై	పోతనై
760	1	4	కేకరము.	ఆకేకరము.
762	2	3	గిటడఁచు.	గిటుకఁచు, గిటునఁబుచ్చు.
,,	,,	4	స. క్రి.	స. క్రి. (√గిటు²)
764	1	27	భార.	భార. కర్ణ.
787	2	5	ర. (కవ్వముయొక్క)	౫. (కవ్వముయొక్క)
793	2	19	దశా. ౭. ౨౦౩.	దశా. ౭. ౨. ౩.
799	1	7	మెఋంకు	మెఋంగు.
800	1	31	కిరిపంస్తులమాటు.	కిరిపంస్తులకుమోటు.
803	1	19	జ: గుఱకలిడు, గుఱకపెట్టు.	జ: గుఱకపెట్టు, గుఱకలిడు.
803	1	20–26	గుఱకలిడు.	ఈపదము 'గుఱక(లు)పెట్టు'కు తరువాత చదువుకొనవలెను
810	1	1	గుతిం	గుతి.
817	1	7	జ: గులిమికదుకు.	జ: గులిమికదుకు, గులిమితెడ్డు.
,,	,,	8,9	గులిమితీసికొనెడుకదుకు,గులిమితెడ్డు. (శ. ర)	గులిమి తీసికొనెడి వెండిలోనగువాని పుల్ల. (శ. ర.)
819	2	1	గుమి.	గుస.
823	2	28	దశా. ౮. ౩.	దశా. ౭.౨.౩.
828	2	12	ఏఁగుకు	ఏఁగుఁడు

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
832	2	20	వరలు	వఱలు
833	2	4	=గేలికొను	=గేలిగొను
836	2	13	గొడ్లియైయుండెడు	గొండ్లియైయాడెడు
839	1	27,28	ఒండొంటి, గటగటఁదాఁకింప గర్భంబు నలఁగి	ఒండొంటిఁ,గటకటఁ దాఁకింప గర్భంబు కలఁగి
,,	2	8	కశేరువు.	కశేరుకము
840	2	10	ముచ్చలాడుకొను.	ముచ్చటలాడుకొను
848	1	3	గుడఫలము.	గుడఫలము ౯.
850	1	25	(క. గొరగ=	(క. గొరవ=
852	1	13	భీష.	భీష్మ.
866	1	4	విభుండు	విధుండు
868	1	15	యు. ౨. ౬౧౦.	యు. ౨౬౧౦
882	1	2	గ్రద్దనాఁగనుదనర్చు.	గ్రద్దనాఁదనర్చు
885	1	17	ఉరియందు	ఊరియందు
889	1	20	గ్రుచ్చుకొను	గ్రుచ్చెకొను
893	2	10	చెల్వొసఁగు సన్ముని	చెల్వొసఁగున్ముని

